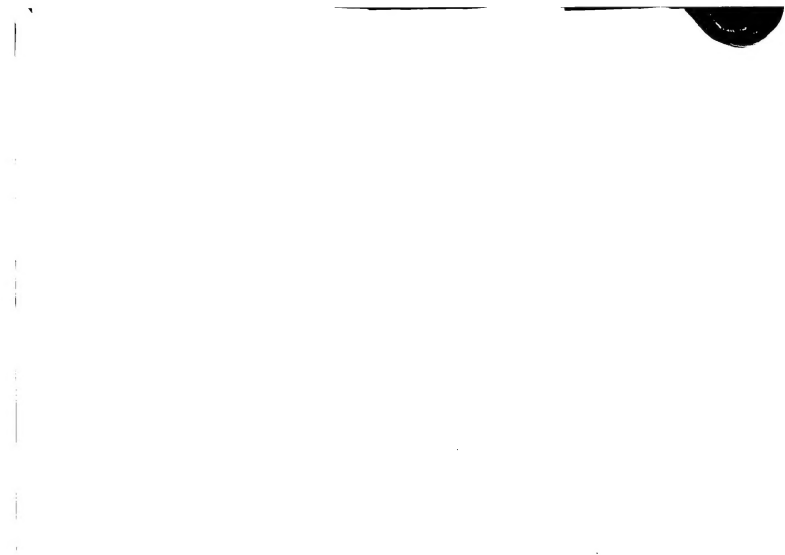

श्रीगरुडमन्त्रम्

THE GARUDAMANTRA

खंभगाज श्रीकृष्णदामेन सम्पादितस्य पृथङ् श्री वेंकटेश्वरस्तीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीगरुडमहापुराणम्
THE GARUDAMAHĀPURĀṆAM

11-A (U.A.) JAWAHAR NAGAR 11 - 110007 (INDIA)

1

2

3

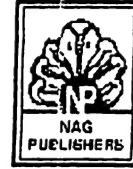
4

खेमराज श्रीकृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम् ।

श्रीगरुडमहापुराणम् THE GARUDAMAHAĀPURĀṆAM

देहलीस्थेन डॉ. राजेन्द्रनाथ शर्मणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम् श्रीनागशरणसिंह
सम्पादितश्लोकानुक्रमण्या सहितम् ।

NAG PUBLISHERS

11-A (U.A.) JAWAHAR NAGAR, DELHI - 110007 (INDIA)

©NAG PUBLISHERS

(1) 11-A, U.A., Jawahar Nagar, Delhi - 110007

(2) Jalalpurmafi, Chunar, Dist.- Mirzapur (U.P.)

Tel. : 011-23857975, 23855883

ISBN 81-7081-050-7

Introduction, Text, Textual Correction and Verse-Index

First Edition : 1984

Fifth Edition : 2012

Price Rs. 900.00

Printed in India

Published by Shri Surendra Pratap for Nag Publishers, 11-A, U.A., Jawahar Nagar, Delhi - 110007

Gian Ridhi Offset Printers, 308/2 Shahzadabagh, Dayabasti, Delhi - 110035

Introduction

A vast literature available in the form of Purāṇas, stands next to the Vedas, in importance and popularity. It envisages to popularize the precepts, morals and values, propounded in the Vedas, the Upanisads, the Epics, and the Dharmaśāstras. It not only succeeded in its mission, but also in completely revitalising and revolutionising, and modernising the Vedic religion. Later and modern Hindu religion is an offshoot of the Pauranic religion. The path of devotion and worship propounded in Vedic literature as against the path of ritualistic exercises was followed more vigorously in the Purāṇas. Thus, the Purāṇas freed Hinduism from the clutches of the chosen few and spilled it over to masses who were unable to understand the complexities of the Vedic doctrines. The simple and lucid language of these works made more easier the attainment of the desired objective of instruction to the masses in moral and mental education.

The value of Purāṇas cannot be minimized by calling them mythological or religious. Their avowed theme is the presentation of the history of the kings up to the end of the 5th century A.D. There is no doubt that the Purāṇas embody the earliest traditional history and that much of their mate-

rial is old and valuable.¹ Altekar has correctly stressed the importance of the Purāṇas as a source of valuable information for the archaic period of Indian history.² Taken collectively they may be described as a popular encyclopaedia of ancient and medieval Hinduism, religion, philosophy, history, politics, ethics etc.³

Indian tradition believes that the sage Vyāsa, with the help of the tales, anecdotes, songs and lore, which had come down from the ages, compiled a Purāṇa and taught it to his pupil, the Sūta. He made that Purāṇasamhitā into six versions and taught them to his six disciples. Evidently this handing over from teacher to his pupil continued for sometimes and resulted in the evolution of eighteen Purāṇas. The order of enumeration seems to be, more or less, stereotyped, with a few exceptions.⁴

The Purāṇas are classified on the basis of the trinity of gods Brahmā, Viṣṇu and Śiva. According to the Padma-Purāṇa, the Śaiva Purāṇas are : Matsya, Kūrma, Liṅga, Śiva, Skanda and Agni ; the Vaiṣṇavas are Viṣṇu, Nārada, Bhāgavata, Garuḍa, Padma and Varāha. The Purāṇas dedicated to Brahmā are Brahmāṇḍa, Vāmana, and Brahma. This would seem that the

three gods Brahmā, Viṣṇu, and Śiva would, respectively, be the object of adoration in their groups of the Purāṇas. But the two gods Viṣṇu and Śiva attained greater prominence which gave currency to the view that the Purāṇas advocate the worship of either Viṣṇu or Śiva.⁵

The Garuḍa-Purāṇa is a Vaiṣṇava Purāṇa and hence can be termed as sectarian in character. It is enumerated in all the lists available in the Purāṇas. Though these lists are not very ancient yet they show the popularity of the Garuḍa-Purāṇa in the paurāṇic literature. Not only this, the authors of digests and philosophical works quote extensively from the Garuḍa-Purāṇa.⁶ Thus it holds a unique place among the Purāṇas.

The word Garuḍa instead of Gāruḍa is frequently used in the digests. Therefore the word means that work or Purāṇa which is being told by the Garuḍa (*Garuḍena proktam*). Tārksa and Vainateya, which also denote Garuḍa, are sometimes used to signify this Purāṇa in the digests. Indian mythology shows Garuḍa as the vehicle of Viṣṇu, so it is named after Garuḍa. Viṣṇu declared this Purāṇa to Garuḍa who in turn narrated it to Kaśyapa. Kaśyapa passed it on to Vyāsa and he taught it to Sūta. Sūta related this Purāṇa to sages who assembled in Naimiśāranya in quest of knowledge.⁷ It describes the birth of Garuḍa from Vinatā.⁸ According to the Matsya Purāṇa,⁹ the Garuḍa-Purāṇa consists of 18,000 verses. But Nārada-Purāṇa gives 19,000 as the number of verses of this work.¹⁰ The Agni-Purāṇa¹¹ speaks of the Garuḍa Purāṇa containing 8000 verses. Prof. Wilson believes that the

Garuḍa-Purāṇa contains no more than about seven thousand stanzas. It does not contain an account of the birth of Garuḍa. There is hardly anything to justify the application of the name. Whether a genuine Garuḍa-Purāṇa exists is doubtful.¹² But this view of Prof. Wilson is not acceptable. Firstly we do find the episode describing the birth of Garuḍa from Vinatā. Secondly, it is quite plausible if not possible to think that may be the original Purāṇa which is profusely referred to by the other Purāṇas, is lost to us and in course of time present Purāṇa was composed at a later date. It is more condensed than the Viṣṇu and the Bhāgavata Purāṇas.

Little information concerning its exact age is to be derived from internal evidences, but it is supposed to be quite ancient in its origin. It gives an account of Pururavas, Aikṣvāku, Brhadratha dynasties. The name of Janamejaya occurring in this Purāṇa makes it a composition of that time. Since Śūdraka and Āndhra and Gupta kings are mentioned among the future rulers of the earth so this Purāṇa is older than the Viṣṇu and the Matsya Purāṇa. The influence of Buddhism is visible in the celebrated play Mṛcchakatikam of Śūdraka. It also refers to the worship of Buddha in then existing society. The Garuḍa-Purāṇa describes him as the twentyfirst incarnation of the God.¹³ Further the episodes occurring in the Pretakalpa of the Purāṇa correspond with that of the Petavatthu of the Buddhist literature.¹⁴ The vast nature of the subjects treated in this work, makes it an encyclopaedia of knowledge. This is evident from the fact that it includes even the subject matter of the Rāmā-

yaṇa, the Mahābhārata and the Harivaṃśa-Purāṇa.¹⁵ It frequently deals with the topics of the Dharmaśāstras. The description of the duties of different varṇas (chs. 93-106) as given in the Garuḍa-Purāṇa is based on the similar description found in the Yājñavalkya-smṛti. The Vyavahāra and Rājadharmas sections are not available in the Garuḍa-Purāṇa. A gist in 381 verses of the Parāśara smṛti is to be found in the 107th chapter of this work. This portion is not referred to in the table of contents of this Purāṇa, given in the Nārada-Purāṇa. So it is a later addition. The chapters from 168 to 172 seem to be a mere essence of some Āyurvedic work.¹⁶ According to Prof. Upadhyaya the subject matter of these chapters is borrowed from the Aṣṭāṅga-hṛdaya saṃhitā of Vāgbhaṭa. The Garuḍa-Purāṇa tacitly divided a chapter of the latter work into two or more chapters in order to make it look different. A Tibetan translation of 8th or 9th C.A.D. of Vāgbhaṭa's work is available. Hence date of the Garuḍa-Purāṇa may be placed in the 9th century but it cannot be later than this. Ballālasena has referred to the Garuḍa-Purāṇa by the name Tārṅśya-Purāṇa, in his well known work Dānasāgara. Alberuni has referred to it by name and Bhoja has cited many ślokaś from the work. So its lower limit can be fixed in the 10th century A.D. Dr. Sternbuch has conclusively proved that 390 verses pertaining to law and politics collected in the chapters from 108 to 115 of this Purāṇa by the name Nītiśāra or Bṛhaspati Saṃhitā have a close similarity with that of the Cāṇakyanītiśāstra. The Cāṇakyanītiśāstra was translated by a Tibetan monk Rinchenjonpo in 10th C.A.D. So the

date of this work would fall in 8th C.A.D. Because the essence of this work is to be found in the Bṛhaspati Saṃhitā of the Garuḍa-Purāṇa so the date of this work may be fixed in the 9th C.A.D. Dr. Hazara has assigned Mithilā as the place of origin of the Garuḍa-Purāṇa.¹⁷

The Garuḍa-Purāṇa has come down to us in different editions :

(1) The edition princeps was published at Calcutta in 1890 by Jivānanda. There are about 8000 stanzas in this edition.

(2) Another edition is known as Baṅgavāśi edition. It consists of two parts : (i) Pūrva-Khaṇḍa (ii) Uttara-Khaṇḍa. They contain 243 and 45 chapters respectively.

(3) Present edition was published first at Bombay by Venkateshwar Press. It contains two parts : (i) Pūrva Khaṇḍa of 240 chapters (ii) Uttara Khaṇḍa of two Kāṇḍas viz., Preta Kalpa and Brahma kāṇḍa of 42 and 29 chapters respectively.

(4) A critical edition of the Purāṇa was published at Varanasi in 1964 by Prof. Ramashankar Bhattacharya. It follows in main, the Jivānanda, edition.¹⁸

No full commentary in Sanskrit, is available on the Garuḍa-Purāṇa. An English translation on M.N. Dutta¹⁹ published from Calcutta is available. Hindi or Bangalā translations of the whole or some portion of the Garuḍa-Purāṇa are available. A German scholar named Abegg analysed and transla-

ted Preta Kalpa in his book entitled "Der Pretakalpa des Garuḍa Purāṇa" (Naunidirama's Sarvoddhāra) 1921. A small book entitled 'Garuḍa-Purāṇa ki Ālocanā' was written by Pt. Ganga Prasada. Dr. A.L. Awasthi has published 'Garuḍa-Purāṇa Eka Adhyayana', a valuable guide for the study of the Purāṇa.

The Garuḍa-Purāṇa is divided into two parts : Pūrvakhaṇḍa and Uttarakhaṇḍa. In the first part, which is called Ācāra Kāṇḍa and consists of 240 chapters, there is a brief notice of the creation, but the greater part is occupied with the description of vratas or religious observances, of holidays, of sacred places dedicated to the sun, to Śiva, to Viṣṇu. Besides, it also contains treatises on astrology, palmistry, politics, prosopdy Śāṅkhya, Yoga, anatomy, precious stones and still more extensive on medicine (Āyurveda) ²⁰

The first chapter of the Ācāra-Kāṇḍa of the Pūrvakhaṇḍa opens with an invocation. Then we are told that this Garuḍa-Purāṇa was related by the lord Viṣṇu to Brahmā, Rudra and Garuḍa. Garuḍa gave the knowledge of this Purāṇa to Kaśyapa and Brahmā to Vāyu. Vyāsa imparted this knowledge to Sūta who being asked by the sages headed by Śaunaka, assembled at Naimiśāranya, narrated Garuḍa-Purāṇa to answer their philosophical questions. After the usual opening the Garuḍa-Purāṇa describes many avatāras or incarnations under the title Nārāyaṇa Mahimā. This description corresponds with one given in the Bhāgavata-purāṇa (1.3).

A brief sketch of the creation is given from chapters 2-6. It also contains episode explaining the reasons for instructing Rudra about Garuḍa-Purāṇa. Third chapter gives a small table of contents of this Purāṇa. Though there is a mention of Vyavahāra among its contents yet it is not to be found in the present Garuḍa-Purāṇa. In fact this chapter presents a gist of the Yājñavalkya-smṛti. Fourth chapter starts with a description of five essentials of a Purāṇa. It also contains a description of creation which is found in other Purāṇas. In the fifth chapter we are told that Prajāpatis created the worlds. Sixth chapter gives the episodes of Dhruva, Pṛthu, Vena, Dakṣa and so on.

The method of the worship of Sūrya, initiation, Śrī and Navavyūha (worship of image in nine circles) are given in the chapters from 7-11.

An account of Tantric worship is available in the 12th chapter. The names of the Navavyūha (worship of an image in nine circles) mentioned in this chapter are Sudarśana, Śrīhari, Acyuta, Trivikrama, Caturbhuja, Vāsudeva, Pradyumna, Saṁkarṣaṇa and Puruṣa.

13th chapter contains Vaiṣṇava-pañjara, a sort of armour (Kavaca), meant for safeguarding from enemy or Upadevatā. The Tantra-works contain a number of such Kavacas.

Next chapter is on Yoga. It is a discourse on the meditation based on Vaiṣṇava viewpoint.

Ensuing few chapters (15-19) consist of Viṣṇusahasranāma, meditation upon Viṣṇu, worship of Viṣṇu and worship of Mṛtyuñjaya.

The following chapter is a collection of Tantric incantations and is called Mālāmantra.

Worship of Śiva, Gaṇa, Gopāla, Viṣṇu, Śrīdhara, Pañcatattva, Cakra form the subject of chapters from 21-33. The worship of Sadyojāta, Vāmadeva, Aghora, Tatpuruṣa and Īśāna is described in 21-23 chapters. These are the well known forms of Śiva. The description of the Gaṇa, Tripura, Pādukā, and Nyāsa is given in 24-32 chapters. All these subjects are Tantric in nature. A special worship of Viṣṇu is performed by the Trilokyamohana mantras (ch. 29). 32nd chapter deals with the Pañcatattva worship, worship of Vāsudeva, Saṁkarṣaṇa, Pradyumna, Aniruddha and Nārāyaṇa. It also contains a lengthy stotra of Viṣṇu.

From chapters 33-37 the Purāṇa describes worship of gods. Here the worship of Hayagrīva finds a special mention.

The Gāyatrī-Nyāsa, Vedic mantra connected with Sandhyā and innovation of Gāyatrī Prāṇāyāma, form the subject of chapters from 35-37.

Chapters from 38-48 contain worship of Lurgā, Sūrya, Māheśvarī, Pavitrārohaṇa. In the 42nd chapter there is a description of the placing of Pavitra, which resembles sacred thread, on the Śiva-līṅga.

Mūrtidhyāna or meditation on Brahma is described in chapter 44. It is based on Kaṭhopanīṣad. Śālagrāma-Śilā-lakṣaṇa is given in chapter 45. The lakṣaṇa of Śālagrāma alludes to the worship of Keśava, Nārāyaṇa, Mādhava.

Next two chapters (46-47) describe the science of architecture viz. town planning, the construction of palace, garden, fort, temple, maṭha etc. The 47th chapter contains a description of auspicious or inauspicious land for house, hall etc. Sixteen types of houses are described here.

Consecration of images, installation of the images of god, iconography, form of worship, employment of Vedic mantras etc. form the subject matter of the 48th chapter of the Purāṇa.

Details about the duties (dharma) of the Brahmin, the Kṣatriya, the Vaiśya, the Śūdra, Brahmacārī, Gṛhastha, Vānaprastha, Yati, Saṁnyāsī, are available in the 49th chapter. It also includes an account of eight-fold yoga. Next chapter (50) describes in brief the beginning of auspicious time, purity and impurity and general conduct of a householder.

The next chapter dwells upon gifts to be made, when the Purāṇas are read. It consists of Dānalakṣaṇa, types of Dāna and other details about Dāna.

The 52nd chapter gives an account of the expiations, and five types of great sins (Mahāpātakas).

The nature and form of the Nidhi of Hari are described in the 53rd chapter. They are Padma, Mahāpadma, Makara, Kacchapa, Mukunda, Nandā, Nīla, Śaṅkha

This chapter is followed by Bhuvana-kośa (chs. 54-56), the description of the universe. We are told that the seven sons of Svāyambhuva Manu ruled over this earth after having divided it into seven continents. They are, Jambu, Plakṣa, Sālmali, Kuśa, Krauñca, Śaka, Puṣkara. These dvīpas are surrounded by seven oceans. The fifty-fifth chapter deals with rivers and janapadas of India. In chapter 56th is described the rivers and janapadas, of the dvīpas other than Jambūdvīpa.

Chapter 57th of the Garuḍa-Purāṇa contains an account of the Pātāla-loka which is inhabited by demons and serpents. Then follows the description of nells existing in the Puṣkara dvīpa.

The description of the sun, moon, planets, constellations leads to the astronomical or astrological section (chs. 58-64). Phalita-jiyotiṣa forms the subject matter from 59-62. This matter includes gods of constellations, yoginī-sthiti, Siddhi-yoga, Amṛta-yoga, Dāsa description, auspicious, and inauspicious time for travelling, Candra-Śuddhi, twelve rāśis, fruits of marriage in Meṣa etc. and actions to be performed in different lagnas. Chapters 63-64 deal with the determinants of men and women. It is also known as Aṅgavidyā.

Chapters from 65-66 give an account of the auspicious and inauspicious signs on the bodies of men and women. It also takes into account the colour, height, limbs, of the smallness, thickness, of the bodies of men and women, while predicting about their lives. The qualities, actions and natures of different types of individuals are also given.

The following two chapters (66-67) deal with Svarodaya-vidyā which is accepted position of Hathayoga. They lay down means of winning over Vāyu and of wishfulfilling.

The following 13 chapters (68-80) contain a description of diamonds. It includes signs, examination and varieties of jewels. The names of jewels occurring in the text are Mukta, Padma, Marakata, Indranīla, Vaidūrya, Puṣparāga, Karketan, Bhīṣma, Pulaka, Rudhira, Sphaṭika and Vidrūma. This account is very helpful for a gemologist.

Chapters from 81-86 take up the subject of Tirthas or places to which pilgrimage should be made. Among them are named Prayāga, Gaṅgāsāgara, Vārāṇasi, Kurukṣetra, Somanātha, Dvārakāpurī, Kedāra, Badrikāśrama, Naimiṣa, Citrakūṭa, Ayodhyā, Puṣkara, Kāñci, Rāmeśvara, Ujjayinī, Kāmatīrtha, Mathurā, Kāmarūpa, Viraja, Kāveri, Godāvarī, Gomatī, Govardhana, Nandī, Kanakhala, Gayā and so on. This is followed by importance and story regarding the origin of Gayā Tirtha. The fruits of bathing in the Phalgu river and of offering of oblation at Pretaśīlā etc. It also describes

the fruits of performing Śrāddha at Pretaśilā. The history of the king named Viśāla is also given in these chapters.

The above account is followed by the description of manvantaras (the period of Manus) in the 87th chapter, it includes the fourteen Manus, their sons, gods connected with Manus, sages, incarnation of the lord and the destruction of demons.

Chapters from 88-90 contain the episode of Ruci in the form of a dialogue between Mārkaṇḍeya and Kroṣṭuki. The story tells about the Pitṛstava done by Ruci, boon granting by manes, marriage of Ruci and the birth of Raucya-Manu.

The merits of worshipping and meditating on Hari form the subject matter of the chapters 91-92.

Chapters 93-96 of this work consist of topics pertaining to Saṁskāras like Garbhādhāna, Cūḍākarna, Vivāha etc., the Brahmacaryāśrama, the Grhasthāśrama, the names of persons born of inter-caste marriages and their duties. These chapters are based on the Yājñavalkya-Smṛti.

Chapters 97-107 dwell upon the following topics : purificatory rites of an object, almsgiving, Śrāddha along with a description of the Āmāvasya etc., worship of Vināyaka, the duties of forest dwellers and ascetics, the punishment of sins and their expiations, impurity on account of birth and death and duties of Varṇas and āśrama dwellers as laid down by Parāśara.

The principles of polity or statecraft cover the chapters from 108-115. These doctrines of statecraft are those which were declared by Bṛhaspati and Śaunaka. These doctrines include the means of protecting the wealth, characteristics of kings, merits and demerits of servants or ministers qualities of friends etc. Many of these verses are quoted in the Rājanīti-prakāśa.

Chapters 115-137 of the Purāṇa relate to Vratas or acts of self denial and devotion to be performed on particular occasion when worship is addressed to some form or other of Viṣṇu, Śiva etc.; also on certain specified days as the Aṅgatrāyodaśī, Akhaṇḍa-Dvādaśī, monthly-vow, Bhaimī Ekādaśī, Rohiṇi-aṣṭamī, Vīra-navamī, Vāmana-Dvādaśī and others.

The list of the Vratas is followed by the genealogical chapters (138-141) detailing the families of the Sun and Moon but more particularly the latter. These chapters agree generally with the description of the dynasties usually detailed. The solar race commenced from Viṣṇu as Brahmā was born from his naval, from him was born Dakṣa, from Dakṣa Aditi, from Aditi Sūrya and from Sūrya other kings. The lunar race also traces its origin from Nārāyaṇa, from him Soma Tārā, from Tārā Budha, from him Karṇasūta, from him Vṛṣasena and from him other kings. The kings like Parikṣita, Janamejaya etc., born in the Puru family belonged to the lunar race.

Five chapters (141-145) deal with the description of incarnation of lord

Viṣṇu such as Matsya, Kūrma, Rāma etc. Dhanvantari is also included in the incarnations. The character of Rāma is dealt with in great detail. The story of Kauśika-Brahmin is also described in the context of celibacy of Sitā. In the 143rd chapter the story of Rāmāyaṇa and the history of solar dynasty are given. Next chapter deals with the story of Kṛṣṇa. In the 145th chapter story of Bharata is given.

The next portion of the Garuḍa-Purāṇa (chs. 146-200) treats at considerable length and with many interesting particulars the subject of medicine, taken avowedly from the instruction given by Dhanvantari to Suśruta or from medical work attributed to the latter. It contains causes and symptoms of various types of diseases viz. high fever, blood-pressure, asthma, tuberculosis, diabetes, gastroenteritis, leprosy, etc. It also deals with treatment of fever, veins, wounds, and women diseases. Many medicines are prescribed for eye diseases, stomach disorder, snake bite etc. Besides medicines Viṣṇu-Kavaca, Garuḍa-Vidyā, Tripura-Vidyā, Prānacūḍāmani-Vidyā were applied to cure certain diseases. It includes much mystic medicine or curing by charms. The human anatomy, embryology and osteology are also discussed.

The Aśvavidyā is described in chapters 201-202. The qualities of horses, varieties of horses, training of horses, horse-riding etc. are treated in detail. The treatment of the diseases generally found among horses are also mentioned. The next chapters (203-204) deal with the medicines of animal diseases and herbal medicines.

The Garuḍa-Purāṇa contains two chapters (205-206) on grammar and grammatical usages and formations. We are told that teacher of the rules of grammar is Kumāra and taught is Kātyāyana. Kātyāyana spread this knowledge in later times. Dr. Bhattacharya holds that it alludes to Kātantra Vyākaraṇa. The rules regarding Subanta, Tiṇanta, Kāraka, Samāsa etc. are discussed in brief in these chapters.

Poetry and rhetoric form the next subjects (chs. 207-212) and conform to the systems usually received; the authority of Piṅgala is specified. The Śloka metre is generally used throughout the Garuḍa-Purāṇa but metres like Mājint, Upajāti, Vamśastha, Vasantatilaka, Śārdūlavikrīḍita, Āryā and Puṣpitāgrā are also used. A detailed description of various metres is available in these chapters.

Chapters from 213-226 deal with miscellaneous series regarding the duties and conduct of the Varṇas and Āśramas, bathing with the recitation of mantras, water oblations with mantras, Vaiśvadeva offerings, Sandhyā, Śrāddhas at special occasions, daily Śrāddhas, Spindikarāṇa, the gist of Dharma, expiatory rites, duties of people in different yugas viz. Satya, Dvāpara etc., Eightfold-Yoga viz., Yama, Niyama, Āsana, Prāṇāyāma, Pratyāhāra, Dhyāna.

Viṣṇu-bhakti, Hari-Māhātmya, Viṣṇu māhātmya, Narasiṃgha-stava, Guhyā-ṣṭaka-Stotra, Viṣṇu-worship importance of meditation upon God, Acyutastotra, Mrtyuṣṭaka, Ātmajñāna, essence of Gītā, gist of Brahmagītā,

and the fruits of listening, and reciting of Garuḍa-Purāṇa mantras, tantras, astrology etc. are the other topics dealt with in the chapters from 227-240.

The Uttarakhaṇḍa consists of two khaṇḍas viz. Dharma Kāṇḍa and Brahma Kāṇḍa. These Kāṇḍas are divided into 42 and 29 chapters respectively. The latter portion, called the Preta-Kalpa, or Dharma Kāṇḍa contains directions for the performance of obsequial rites. The Preta-Kalpa portion of the Garuḍa-Purāṇa is generally recited during the period of mourning and so its importance is self-evident.

The Preta-Kalpa begins with the exposition of Dharma by the lord Viṣṇu to Garuḍa. Then it describes the cause of the various types of births, the fruit of ample donations, action pertaining to life after death, way to abode of Yama, the fruit of sixteen types of śrāddhas, affluence of Dharmarāja, tortures given to the Preta, the causes of Pretahood, consideration of Pretahood, sapindikaraṇa-rite, emancipation from pretahood, alms for emancipation, alms for the happiness of Preta, directions about body, Yamaloka, description of the performer of the rites at the time of the death of a person, rites prior to death, actions, sixteenfold śrāddhas, impurity period, Nārāyaṇa-bali-rite, importance of Vṛṣotsarga giving up a Niṣka, inglorious death, fruit of the actions of men, good and bad deeds, meditation upon Viṣṇu, attainment of heaven, heavenly bliss, earth, seven lokas, life hereafter, existence of Brahmāṇḍa, various doings of Brahmā, Brahma and Jiva, and deluge.

The Brahma Khaṇḍa consists of 29 chapters and is not found in the Jivananda edition of the Garuḍa-purāṇa. The first chapter opens with the question, "How firm devotion can be had towards Hari" ? of the sages assembled at Naimiṣāranya, to Śaunaka. Being thus asked by the sages Śaunaka approached Sūta staying at Śrī Siddhāśrama to answer this question. The sage Sūta answered this question and told them about the procedure of saluting Hari, difference between Sattva, Rajas etc. and classification of gods. The second chapter deals with the topic of the unity of Brahmā, Viṣṇu, and Maheśa, after describing Pralaya at the beginning of the creation. The third chapter treats the subject of the various activities of the God. The chapters from 4-5 contain the description of the origin of Brahmā from the different guṇas viz. Sattva, Rajas and Tamas ; and of gods overcome by arrogance. The following chapters (6-9) deal with Viṣṇu-stuti done by Brahmā, Śaci, Viśvakṣena, Ajāna and others.

The chapters from 10-14 deal with the creation of the universe, birth of Brahmā from lotus arising out of the naval of Viṣṇu, the usefulness or uselessness of the objects. The important incarnations of Viṣṇu and the incarnations of Lakṣmī are described in the chapters 15-16. The chapters from 17-28 deal with the story of Bhārati, Kālānana, Nīlā who did penance for the attainment of Kṛṣṇa as husband against the wishes of her father named Havyavāha, penance of Bhadrā for Kṛṣṇa, the marriage of Lakṣmaṇa.

the story of Kṛṣṇa's wife Jāmbavatī who was daughter of Soma in her previous birth, the meeting of the daughter of Soma with the sage Jaigīṣavya her ascending of Venkaṭācalaṃ along with the sage, the description of Puṣkara-Tīrtha, Narasiṃha-incarnation, Śālagrāmaśilā, importance of many rivers as told by the sage, Kumāri-Tīrtha, Rudra-patni, worship of Viṣṇu.

The last chapter contains a description of Dharma which originated from Brahmā and is sustained by good men, the oneness of Bhāgīrathī and other deities, the Dharma which gives joy to Viṣṇu and the real nature of the God.

Going through the contents of this Purāṇa one would easily discern that it contains some of the five characteristics (Pañcalakṣaṇa)²¹ of a Purāṇa, laid down in the Amaraśa. They are, Sarga (creation) Manvantara, (the Manu-

period) Varṇānucarita history of the kings of both solar and lunar races). The Purāṇa mostly deals with the worship of Viṣṇu, Vaiṣṇava-observances, expiations and importance of the sacred places. The worship of five deities i.e. Viṣṇu, Śiva, Durgā, Sūrya and Gaṇeśa, was prevalent in the time of the Purāṇa. There is also a mention of Śakti-worship in the Purāṇa.

Thus it throws welcome light on religion, philosophy, culture, social conditions, geographical conditions, beliefs and faith of the people.

Oct. 4, 1984

Dr. R.N. Sharma,
Reader in Sanskrit,
Hindu College, University of Delhi,

Reference

1. Pusalkar (A.D.), Studies in Epics and Purāṇas, PLXVI.
2. Altekar (A.S.), TBHU, V, pp. 182-229.
3. Pargiter (F. E.), Article on Purāṇas in Encyclopaedia of Religion and Ethics Vol. X, p. 448.
4. Vāyu, 104, 2-11; Bhāgavata, XII, 723, 24; Padma, IV, 112, 90-94. Nag Publishers, Delhi.
5. Wilson (H.H.), Viṣṇu Purāṇa, Preface, Nag Publishers, Delhi.
6. Bhattacharya (R.S.), Garudapurāṇam, Varanasi, 1964, preface, p. 2.
7. Ibid. Nārada Purāṇa, 1.108.1-2. Nag Publishers, Delhi.
8. Garudapurāṇa, Ch. I, Nag Publishers, Delhi.
9. यदा च गारुडे कल्पे विश्वाण्डाद्गुरुद्वयम्
अधिकृत्याऽब्रवीद् विष्णुर्गारुडं तदिहोभयम् ।
सदृष्टादयकं चैव सहस्राणीह पठन्ते ॥ Matsya-Purāṇa, 53 : 5'.

- See also Gode's article in Poona Orientalist vol. XIII. No. 3-4.
10. Nārada-Purāṇa, 1.108.2-एकोनविंशसाहस्रं ।
 11. Agni-Purāṇa, 272-21 Nag Publishers, Delhi.
 12. Wilson (H.H.), Analysis of the Purāṇas, Nag Publishers, Delhi, 1979, preface.
 13. Mishra (J.P.), Aṣṭādaśa Purāṇadarpaṇa, Bombay 1905, p. 399.
 14. Pandeya (R.C.) Prācīna Bhāratīya Sāhitya, Vol. I. Pt. 2, p. 237.
 15. Wilson (H.H.), Analysis of Purāṇas, op. cit., Preface.
 16. Upadhyaya (B), Purāṇa Vimarśa, Varanasi, 1965, p. 566.
 17. Ibid, 566-68.
 18. Bhattacharya (R.S.), Garuḍa Purāṇam, p.10.
 19. Garuḍa Purāṇa, English translation by M.N. Dutt, appeared in Wealth of India, Vol. VIII, Calcutta, 1908.
 20. Wilson, (H.H.), op. cit., Preface.
 21. (a) Sarga (Creation), (b) Pratisarga (re-creation), (c) Varṇśa (genealogies of Gods and sages), (d) Manvantarāṇi (the period of Manu), (e) Varṇśā-nucaritam (the history of the dynasties).

अथ श्रीगरुडमहापुराणविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ।

अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः
१	पुराणारम्भे व्यासमुनिकृतं मङ्गलाचरणम्, नैमिषे सृते प्रति जगदुत्पत्तिस्थितिलयकर्तृर्भगवतोऽवतारमनुवंशवर्णाभमादिविषयकः शौनकादिऋषीणां प्रश्नः, सृष्टकृते संक्षेपतो भगवदवतारक्रमवर्णनम्, एतत्पुराणप्रवृत्तिनिरूपणञ्च ॥	तः सुनीत्यां सुरुच्यां च ध्रुवोत्तमोत्पत्तिः, कश्यपादित्यां द्वादशादित्योत्पत्तिः, दित्यादीनां वंशवर्णनञ्च ॥	२०	विषनिवारणविषयसमुन्मूलनादिनानाविधक्रियासाधकमन्त्रवृन्दनिरूपणम् ॥	
२	भगवत्प्रसादतो ऋषिकश्यपाश्रयाः पुराणसंहिताया गरुडनिरूपितत्वात् गरुडेत्यभिधानम्, विष्णो रुद्रेण रुद्रतो ब्रह्मणा ब्रह्मतो भ्यासेन व्यापृतः सृतेन श्रुतस्यास्य पुराणस्य मुन्यग्रे प्रतिपादनम्, अष्टादशसंमन्वन्तरवर्णनमाभमादिविषयको रुद्रस्य विष्णवे प्रश्नः, तत्प्रश्नोत्तरप्रदानम् विष्णुकृते गरुडपुराणोपक्रमणञ्च ॥	७ सूर्यादीनां स्यक्तिकायाः सरस्वत्याश्च मन्त्रनिरूपणम्, पूजाविधानञ्च ॥ ८ भगवतो विष्णोः पूजाविधिषष्ठिद्वये वज्रनाभमंडलनिर्माणनिरूपणम् ॥ ९ विष्णुदीक्षाप्रतिपादनस्वीकरणयोः शिष्यगुरुकृत्यनिरूपणम् ॥ १० पद्मगर्भमंडलस्थितदेवतावाहनपूर्वकं मंडलमध्ये मन्त्रसहितमहालक्ष्मीपूजननिरूपणम् ॥ ११ विस्तरेण नवव्यूहार्चननिरूपणम् ॥ १२ करकायन्यासकथनपूर्वकं दृष्ट्ययोगपीठगोपांगदेवतासहितविष्णुपूजानुक्रमनिरूपणम् ॥ १३ महिषासुरविनाशनाय कात्यायनीप्रथमपठितस्य विष्णुपंजराख्यस्तोत्रस्य निरूपणम् ॥ १४ विष्णुलोकप्रापकहरिध्यानयोगनिरूपणम् ॥ १५ भ्रवणपठनफलकथनपूर्वकं विष्णुनामसहस्रस्तोत्रनिरूपणम् ॥ १६ प्रथमं हरिध्यानं निरूप्य श्रीसूर्यमंत्रकथनम् ॥ १७ पूर्व घनदाय निरूपितस्य अष्टपत्र कमलस्य कक्षात्रयस्थितदेवतावर्णनम्, तन्मध्ये सूर्यस्य पूजाविधिकथनम् ॥ १८ मन्त्रोद्धारपूर्वकं ध्यानसहितामृतेशमृत्युल्लयपूजानिरूपणम् ॥ १९ आशीविषविषनिवारणक्षमगरुडदैवतप्राणेश्वरविद्यानिरूपणम् ॥	२१ पञ्चवक्रायाः शिवमूर्तेः पूजाविधिनिरूपणम् ॥ २२ होमविधानकथनपूर्वकं शिवार्चनप्रकारनिरूपणम् ॥ २३ मन्त्रोद्धारकथनपूर्वकं पीठाधिष्ठितदेवतावाहनादिनिरूप्य शिवार्चनपद्धतिप्रतिपादनम् ॥ २४ त्रिपुरामन्त्रकथनपूर्वकं तत्पूजनहवनजपविधानकथनम् ॥ २५ मनुनिरूपणपूर्वकं तत्तदासनस्थितपादुकापूजनविधिकथनम् ॥ २६ पूजाजपहोमांगभूतकरन्यासादिनिरूपणम् ॥ २७ नानाविधविषघरनागादिविषनिवारणमन्त्रनिवेदनम् ॥ २८ द्वारपालादिदेवताकथनपूर्वकं समन्त्रश्रीगोपालपूजाविधिनिरूपणम् ॥ २९ त्रैलोक्यगतजीववशंकरमोहिनीमंत्रनिरूपणम् ॥ ३० करन्यासमुत्तवा स्वस्तिकाख्यमण्डलाधिष्ठितदेवतानिवेदनपुरःसरं श्रीघराचननिरूपणम् ॥ ३१ अंगन्यासं विधायपीठ स्थितदेवतावाहनार्थनाममन्त्राग्निरूप्य च विष्णुपूजाविधिकथनम् ॥ ३२ न्यासपीठदेवतावाहनपूर्वकं पञ्चतत्त्वदेवतापूजनविधिनिरूपणम् ॥ ३३ ग्रहरोगादिपीडानिरसनकारिसुदर्शनाख्यचक्रार्चनविधिनिरूपणम् ॥ ३४ न्यासकथनपूर्वकं नवाक्षरमंत्रसहितहयग्रीवार्चनविधिनिरूपणम् ॥		
३	यन्मूर्ध्नात् कश्यपो दग्धं ब्रह्ममर्त्यदपत्, यत्प्रभावतो गरुडस्यासामान्यशौर्यलभः, यत्र व्यवहारव्रतदानधर्मादिनिरूपितम्, तदेव पुराणं व्यासं नमस्कृत्य मया व्याख्याते इति सूतस्य शौनकादिभोतुसंमुखीकरणम् ॥				
४	सर्गविषयकं रुद्रप्रश्नं श्रुत्वा भगवतो वैकृतप्राकृतभेदेन सुराद्यस्याव्रान्तसंहिसमुद्भवनिरूपणम् ॥				
५	ब्रह्मणः सप्तर्षिमरीच्यादिसंभवः, तस्यैवाद्भुतः सभार्यटक्षोत्पत्तिः, दक्षकन्यायाः सत्याः शिवापमानात् हयमेघयुगे देहं परित्यज्य हिमाद्र्यान्नेनकाममाविर्भवन्, शिवाद्रिनाथकोत्पत्तिश्च ॥				
६	स्वायंभुवमनोः शतरूपायां प्रियव्रतोत्तानपादयोः संभवः, उत्तानपाद-				

अभ्यासार्थाः विषयाः

- ३६ ऋषिपुत्राणोत्तमिषोपाध्यायसहितप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ३७ त्रिमेघपुराणेपिण्डप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ३८ महाभारतेनागध्यायप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ३९ कण्वकप्रसिद्धिकृतप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४० निगुणिकप्रकाशसूत्रम् ॥
- ४१ ललायकप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४२ कालाश्रयप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४३ आषाढप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४४ कृत्तिकाप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४५ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४६ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४७ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४८ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ४९ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ५० अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ५१ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ५२ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥
- ५३ अश्विनीप्रायश्चित्तसूत्रम् ॥

अध्यायाक्षः **विषयाः**

- ५४ सुमनोवाचार्थन्यस्येवमिदं विषयमित्येतत् पुन्यम् । आशीर्वादिन्यस्यः शब्दाः शब्दादीनि वीरकस्य दत्तानि, तत्र जंघादीनामध्यायानि च नाभिर्भूमिर्नयनानां नयनस्य प्रत्याकम्पनम्, गोमतेर्वक्ष्यत्वां कथयितव्यम् । कथयते तावत्कम्पनं, केषांतेतद्विषयान् ।
- ५५ जंघादीनामस्येव भारतद्विरक्तवर्णानां दिग्देवयवयथान्यकम्पनम्, यत्ते किञ्चिदभ्यन्त-अभ्यन्त-जालादीनां दिग्देवेन विधितकम्पनम् । मर्यादादीनितिलक्षणम्, तथैवकीर्णोपगमिद्विरक्तनर्तनम् ।
- ५६ एतद्विषयानांभीर्वाच्यत्वां कथयितव्यम्, तत्कथनदीर्घसंयुक्तान् । अक्षयान्तरम्, लोकमन्त्रान् ।
- ५७ भूमिद्वये देवयुग्ममितिद्विषयभयतत्तालक्षणम्, पुष्करदीपे दिश्यादिरक्तकम्पनम् ।
- ५८ वैभवादिभ्यो तत्तुर्गमिकायांमेरेतामगादीनां एषहृत्प्रत्ययकम्पनम्, सूत्रेण रथाक्षयान्तरम्, योगानां स्यादितरेत्यत्र ।
- ५९ कुरुकम्पनां स्यात्तत्तुर्गमिकायांभयमार्थेद्विरक्ततालक्षणम्, श्रित्वेद्विषयसु योगिनीनांमुद्रमन्त्रानां कथितरक्तकम्पनम्, वागीश्वरादिभिर्वाच्यतामन्त्राभ्यन्तरम्, तत्प्राप्तिर्वाच्यदिश्वरकम्पनम् । अमुकदीपिनीनिरक्तम्पनम् ।
- ६० आश्वत्थान्तरवद्विरक्तकम्पनम्, तत्तद्वत्तां शुभाशुभप्रकाशम्, अन्तरादीनां तत्सर्वेष्वेवार्थे पातितलक्षणम्, गुणानाम् अक्षयप्रकाशकम्पनम्, दिक्काशकम्पनम्, सप्तविंशतिशब्दाधिकितयवर्गादीनामन्त्रानां तत्सर्वे दिक्काशकम्पनम् ।
- ६१ ह्यद्वयभयान्वितचन्द्रबल कथकम्पनम्, तन्मादिषु शुभाशुभप्रकाशवर्तितलक्षणम् ।
- ६२ अक्षयप्रकाशमानं कर्माकार्यकम्पनम्, ह्यद्वयतयाः कर्माकार्य-

[illegible]

अध्यायांकाः

विषयाः

- ८० विद्रुभोत्पत्तिस्थानगुणमूल्यपरिक्षणवर्णनम् ॥
 ८१ संक्षेपतो गंगादिस्वर्तरीर्थवर्णनम् ॥
 ८२ गयासुरस्य महता तपोबलेन तापितानां देवानां वचनात् हारिणा क्षीरा-
 ब्धितः कमलान्यानां शिवपूजनं तैः परिकल्प्य साष्टांगप्रणवस्य गदा
 प्रहारेण हननात् पञ्चक्रोशपरिमितस्य कीकटदेशान्तर्भागस्य गयाक्षे-
 त्राभिधानं तन्माहात्म्यवर्णनञ्च ॥
 ८३ संक्षेपतः पितृगणोद्धारकपञ्चक्रोशपरिमितगयाक्षेत्रस्थितयात्रावर्णनम् ॥
 ८४ श्राद्धं विधाय कार्पाटिकवेपथारी पादचारी नरो गयायां गयशीर्षे पि-
 तृभ्यः पिंडाभिर्वेपथु तेन पितॄणां सहोकासिरिति दर्शयितुं मध्ये सं-
 क्षेपेण पिशाचवर्णिकुंसादानिरूपणम् ॥
 ८५ गयायां पिंडदानयोग्यानां मन्त्राणां निरूपणम् ॥
 ८६ गयायां मुण्डपृष्ठे प्रेतशिलास्ति तत्र गदाधरसहिताः सर्वे देवा निवसन्ति
 ततस्तत्र पिंडनिर्वपणात्पितॄणां निरयगतानामपि परमगतिलाभनिरू-
 पणम् ॥
 ८७ संक्षेपतश्चतुर्दशमन्वतरस्यमनुतत्पुत्रसप्तर्षिदेवगणभगवदवतारदैत्यना-
 शादीनां वर्णनम् ॥
 ८८ दारपरिग्रहं दुःखपापाधोगतिमूलं मन्यमानेन रुच्यभिधप्रजापतिनाऽअ-
 नग्निकेन विचरता पितॄणां समागमः तत्र विना सुतं उभयोरपि गत्य-
 लाभ इति सम्यगुपदिश्य पितॄणामन्तर्धानञ्च ॥
 ८९ कन्यामिलाषी कन्यामलभमानो रुचिस्तपस्यया ब्रह्मणं संतोष्य तत्क-
 थनात् पितृस्तुष्ट्याव तुष्टेभ्यः पितृभ्यस्तस्य सुंदरीं भार्यां प्राप्य तस्यां
 मन्वन्तरकर्ता पुत्रो भविष्यतीति वरलाभः, पितृस्तोत्रपठनश्रवणफ-
 लकथनञ्च ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- ९० वरुणपुत्रात्पुष्कराद्यम्लोचायामुत्पन्नाया मानिन्या रुचिना सह विवाहः,
 रुचेर्मानिन्यां रौच्यमनोरुतत्तिश्च ॥
 ९१ स्वायंभुवादिमुनिभिर्हृदि ध्यातस्य हरेर्भगवतो ध्याननिरूपणम् ॥
 ९२ भगवतो हरेर्मूर्तामूर्तध्यानमध्ये पूर्वाध्यायोक्तादमूर्तध्यानादन्यस्य मूर्त-
 ध्यानस्य निरूपणम् ॥
 ९३ मिथिलायां मुनिपृष्ठयाज्ञवल्क्येन निरूपितेषु वर्णधर्मादिषु गर्भाधानमा-
 रभ्य चंडालं स्त्रीणाममन्त्रकसंस्कारकरणं विवाहस्य ससन्ध्याव्यभि-
 रूपणञ्च ॥
 ९४ ब्राह्मणक्षत्रियविशामुपनयनकालकथनपूर्वकं ब्रह्मचर्याश्रमधर्मनिरूपणम्
 ९५ वर्णत्रयस्य ब्राह्मादिविवाहविधीनुत्तवा संक्षेपतो गृहस्थाश्रमधर्म-
 निरूपणम् ॥
 ९६ संकरोत्पन्नानां नामनिरूपणपूर्वकं विशेषतो गार्हस्थ्यावश्यकर्मनि-
 रूपणम् ॥
 ९७ सौवर्णराजतादिपात्राणां तथाऽन्येषामपि द्रव्याणां याज्ञवल्क्योक्तशुद्धि-
 निरूपणम् ॥
 ९८ प्रथमं पात्रमुत्तवा प्रतिग्रहाधिकार्यनधिकारिगुणदोषाविष्करणसहित-
 दानधर्मनिरूपणम् ॥
 ९९ अमावास्यादिकालकथनपूर्वकं श्राद्धविधिनिरूपणम् ॥
 १०० विनायकाख्यग्रहोपसृष्टस्य लक्षणानि प्रतिपाद्य तत्पीडानिरसनाया-
 श्विकापूजाविधिनिरूपणम् ॥
 १०१ ग्रहदृष्ट्यभिचारशान्तेय मन्त्रप्रतीककथनपूर्वकं सूर्यादिनवग्रहशान्ति-
 दानादिनिरूपणम् ॥
 १०२ संक्षेपतो वानप्रस्थाश्रमधर्मनिरूपणम् ॥
 १०३ समासतो याज्ञवल्क्यनिरूपितसंन्यासिधर्मनिरूपणम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १०४ नरस्य संचितपातकानि नरकयातनाभोगेन क्षपयित्वाऽवशिष्टपातकशेन
 नानाविधदेहरोगादिधारणनिरूपणम् ॥
 १०५ ब्रह्महत्यादिपञ्चविधमहापापोपपातककथनपूर्वकं प्रायश्चित्ताविधिनि-
 रूपणम् ॥
 १०६ शावाशौचे खननाग्निदाहयोग्यकथनपूर्वकं आपद्रुत्तिनिरूपणम् ॥
 १०७ सामान्यतः पराशरोक्तवर्णाश्रमधर्मनिरूपणम् ॥
 १०८ शुभोदयकारेवृहस्पतिप्रोक्तनीतिमार्गनिरूपणम् ॥
 १०९ संसृतौ वर्तमानस्यापि नरस्य सुखाभिदृष्टिकरनीतिकथनम् ॥
 ११० सुरगुरुप्रणीतनीतिकथनम् ॥
 १११ नीतिसारनिरूपणम् ॥
 ११२ भृत्यस्वामिगुणदोषनिरूपणम् ॥
 ११३ नीतिनिरूपणम् ॥
 ११४ नीतिप्रतिपादनम् ॥
 ११५ शौनकोक्तनीतिसारनिरूपणम् ॥
 ११६ भगवत्तोषकरप्रतिपदाद्यमान्तिथिव्रततद्देवतानिरूपणम् ॥
 ११७ मार्गशीर्षे सिंहे पक्षे त्रयोदश्यां शिवस्य धत्तूरपुष्पैः पूजनवर्णनम्,
 पौषादिष्वपि देवतापुष्पनैवेद्यभेदकथनपूर्वकमनङ्गवयोदशीव्रत
 निरूपणम् ॥
 ११८ श्रीविष्णुप्रीतिकराखण्डद्वादशीव्रतनिरूपणम् ॥
 ११९ सिंहगते भास्करे दिनत्रयात्मकागस्त्यार्घ्यव्रतनिरूपणम् ॥
 १२० सौभाग्यश्रीसुतादिफलप्रदरम्भातृतीयाव्रतनिरूपणम् ॥
 १२१ संक्षेपतो भगवत्संतोषकरचातुर्मास्यव्रतनिरूपणम् ॥
 १२२ आश्विनशुक्लैकादशीमारम्य कार्तिकशुक्लैकादशीपर्यन्तमासोपवासव्रत
 निरूपणम् ॥

न. म. पु.

॥ २ ॥

अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः
११३	भगवद्गीतानाम् कार्तिक एकादशीभारतम् योगमातोर्लत श्रीपर्वच- कमलानिरूपणम् ॥	११३	दमनकैर्देव्या यज्जनाहमनकनपीततम्, दिग्दशमीततम्, एकाद- श्यां मरीच्यदिक्कपिमीतये कप्येकादशीततम् ॥	१५२	राजवस्त्रोपनिधाननिरूपणम् ॥
११४	माषकण्ठचतुर्दश्यां शिवताम्रतनुत्ता तन्माहात्म्यप्रस्थानाय स- कुक्कुत्स्य मुन्दरलेनकास्पनिपादस्य चतुर्दश्यां मृगयायां किमवयव- मलब्ध्या विस्ववृत्रावधिपतस्य रात्रौ मृगयायां जगत्पण्डितोपकवि- न्यपवाणां शिवोपरि प्रशेषेण तस्य शिवलोकावस्थित्यनम् ॥	११४	अवगणनसप्तपुरीकादशी द्वादशी वा निजयेति श्रेयस्ये तस्यां भाद्रपद- द्वादश्यां) अवगणद्वादशीतनिरूपणम् ॥	१५३	लट्टोपाभ्युत्थरोपनिधाननिरूपणम् ॥
११५	उपोष्यानुपोष्याविचारप्रकाशनपूर्वकमेकादशीतनिरूपणम् ॥	११५	अनंसात्रयोदश्यां दमनकादिभिर्योक्तपूजाभिधिनिरूपणम्, शिवच- र्दश्यामीतनिरूपणम्, कार्तिकां धामतकचनम्, तारतकचनम्, द्वादश्यां पु अच्युताचनंनिरूपणम् ॥	१५४	मदाल्प्यादिनिदानलक्षणनिरूपणम् ॥
११६	परमार्थप्रदानाराधनार्थनिरूपणम् ॥	११६	विष्णुनाभितो ब्रह्मा, तदंशुब्राह्म, तत आदितिः, अदितेः सूर्यः, ततस्तदन्यपगतानां राशां संवर्णनम् ॥	१५५	अष्टौनिदानलक्षणनिरूपणम् ॥
११७	मीनोपेक्षितां सर्वनखनपुत्रा माषकुक्षैकादशी कर्कशातकद्वापरिणी विष्णु- मुक्तिप्रदा, तस्यां स्वर्गप्राप्तेद्वेषाज्जनविधिः, एकादशीतनिरूपणम् ॥	११७	नारायणतोऽन्योन्योन्नेतव्योऽनित्यतः योगः, सोमादुरूपक्यां तारायां गुपः, कर्णसुतपुत्रेणैवैतं तदन्यथातदवृत्तिर्बेदावर्णनम् ॥	१५६	अतीसारोपनिदानलक्षण्यादिनिरूपणम् ॥
११८	समप्रकलावधिकामस्य नतकतुः सामान्यतो नियमप्रधानाय अतपरि- भाषानिरूपणम् ॥	११८	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१५७	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
११९	प्रतिपत्तुतीयाचतुर्थाष्टौद्वादश्यां चतुर्दशीतनिरूपणम् ॥	११९	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१५८	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२०	मरीचनमासी-दशममासी-ओदनमासी-विजयव्रतमासीतनिरूपणम् ॥	१२०	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१५९	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२१	भाद्रपदमासीं दुर्गाष्टमीतनिरूपणम्, कृष्णपक्षमासीं रोहिणीयोगे श्री- कृष्णजन्मोत्सवतनिरूपणम् ॥	१२१	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१६०	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२२	शुक्लपक्षे नृचर्यां योग्याष्टमां जलशयं शुक्लपु पुनर्नविधिः, गण्डवि- नयनमातवीराव्यदिर्जितवृत्तिकचनम् ॥	१२२	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१६१	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२३	शैवमति भित्ति वरेऽष्टमायां काश्मीर्यातनिरूपणम्, आश्विनशुक्लप- क्षमास्युत्तराष्टमायां दुर्गामीतिरुद्रमन्त्रमन्त्रानिरूपणम् ॥	१२३	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१६२	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२४	महाकोशिकमन्त्रचनपूर्वकं महानमनां त्रयाणां दिनाङ्कानां देवीपूजा- विधिर्निरूपणम् ॥	१२४	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१६३	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥
१२५	देवीमूर्तिकप्रतिष्ठापनसूक्तप्रथमः श्रीरत्नदमीभजनं, शैवसूक्तप्रथमं	१२५	योग्यये परीतितनमेवजगन्तं पुरुषोत्तमवृत्तिकचनम् ॥	१६४	मृगमातपुरुषकृच्छरोपनिदाननिरूपणम् ॥

अनु०

॥ २ ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १७४ मेवाजनकब्राह्मीधृतविधिनिरूपणम्, वायुभग्नगात्रोपयोगिनारायणतैलविधिनिरूपणम्, गण्डमालीपहार्य जमोदातैलनिरूपणम् ॥
- १७५ घन्वन्तरिप्रयुक्तयोगकथनानन्तरं हरिप्रयुक्तयोगेषु ज्वरहरनानाविधयोगनिरूपणम् ॥
- १७६ सप्तरात्रात्स्वाटस्यापि केशोत्पत्तिकरस्य भृंगराजतैलस्य विधिकथनम्, कर्णगेगाहारिदेवदास्तैलकथनम्, लिंगबाहुस्तनकर्णवृद्धि कारिकुष्ठादिलेपकथनम् ॥
- १७७ नेत्ररोगहराञ्जनादिकथनम्, कामलाविनाशकोपायकथनम्, अग्निदग्धव्याहाराभ्यङ्गनिरूपणम्, डाकिनीमातृकाप्रहाराक्षसपीडानिवारकनस्यनिरूपणम्, मक्षिकामशकविनाशकधूपनिरूपणम् ॥
- १७८ स्त्रीपुरुषवशीकरणधूपलेपतिलकतांबूलादिनिरूपणम् ॥
- १७९ कर्णस्त्रावनाशकमूलकरसनिरूपणम्, अजीर्णविपृचिकाहरगुटिकानिरूपणम् ॥
- १८० कामवन्महीविचरणार्थं धूपनिरूपणम्, स्त्रीवशीकरणलेपकथनम्, योनि-संकोचकरगुटिकाकथनम्, चातुर्थिकहरधूपकथनम्, मशकनाशकधूपकथनम् ॥
- १८१ चक्षुःशूलहरद्रव्यकथनम्, लोमशातनलेपकथनम्, दन्तशोधनद्रव्यनिरूपणम् ॥
- १८२ परिणामशूलजीर्णनाशककायनिरूपणम्, अग्निस्तम्भनयोगनिरूपणम्, जलस्तम्भनयोगकथनम्, रिपूच्छाटनकथनम्, गुल्मनाशकलेपकथनम्, रक्तातिसारनाशकपेयकथनम् ॥
- १८३ ज्वरहरमन्त्रनिरूपणम्, सर्वज्वरहरधूपनिरूपणम्, कुष्ठनाशकलेपकथनम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १८४ अटस्यकारकधूपकथनम्, रौप्यस्पर्णकरणयोगकथनम्, शिरःशूलविनाशकलेपकथनम्, वातपित्तज्वलहरिकायनिरूपणम् ॥
- १८५ धनविद्याप्रदगणेशमन्त्रविधिकथनम्, कामिनीलोत्कामकरमन्त्रकथनम्, जगद्रस्यकरतिलककथनम्, अक्षिरोगहरवर्तिकादिनिरूपणम् ॥
- १८६ गण्डमालाहरलेपकथनम्, भगन्दरविनाशकलेपकथनम्, अभिवृद्धिकरचूर्णादिनिरूपणम् ॥
- १८७ सर्वरोगहरैकयोगकथनम्, पयोदधिगुणकथनम् ॥
- १८८ नाडीव्रणपहयोगकथनम्, विद्रधिनाशकयोगकथनम्, ग्रहहराञ्जनधूपदिकथनम् ॥
- १८९ श्रीगुल्मशूलहरयोगकथनम्, घवलगुञ्जामूलपुष्पयोगकथनम्, विष्णुक्रान्तामूलयोगकथनम् ॥
- १९० सिन्धुरोगविनाशिरम्भापामार्गभ्यञ्जनकथनम्, दुर्गन्धिनाशयुद्धर्तनकथनम्, रक्तपित्तकामलापाण्डुरोगहरयोगकथनम्, कासहरधूमपानकथनम् ॥
- १९१ भल्लूकदन्तनिर्भितगुरुमूर्तिहरस्यभुजंगपीडानिरासकथनम्, विषहरलेपकथनम्, वृश्चिकविषहरयोगकथनम्, कुकुरविषहरलेपकथनम्, दूताविषहरयोगादिकथनम् ॥
- १९२ पाण्डुरोगहरमोदककथनम्, वातविकारहारितैलयोगकथनम्, चिरकालभवव्रणहरतैलादिनिरूपणम् ॥
- १९३ निर्मलमातिकरचूर्णकथनम्, ज्वरोन्मादहरधूपकथनम्, सर्वरोगहरविष्णुभजनपूजनादिकथनम् ॥
- १९४ सर्वरोगोपशमक्षमवैष्णवकवचनिरूपणम् ॥
- १९५ सप्तरात्रपठनाच्चित्रकेतोर्विद्यापराधिपत्यप्रापिकाया विद्याया निरूपणम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १९६ अशेषवशीकरणाखिलकलुषोचनाशकस्वर्गाशुसम्पदप्रहर्षिष्णुवर्माख्यविद्यानिरूपणम् ॥
- १९७ ऋष्यपनागाजातिवशंकरगारुडमन्त्रानिरूपणम् ॥
- १९८ निर्व्याहृन्नाख्यविद्यानिरूपणम् ॥
- १९९ नरस्य शुभाशुभसूचनायचूडामणिचक्रकथनोद्धारकथनम् ॥
- २०० जयापजयसूचकदक्षिणवामनासापुटगतबायुत्प्रेरणनिरूपणम् ॥
- २०१ तुरंगगाजायुर्वेदस्य संक्षेपेण निरूपणम् ॥
- २०२ योनिशूलहरयोगनिरूपणम्, जराहरणयोगविरूपाक्षम्, राजीकरणयोगकथनम् ॥
- २०३ चतुष्पदादीनां नानौषधप्रयोगविधिर्निरूपणम् ॥
- २०४ वन्यौषधिनानानिरूपणम् ॥
- २०५ सिद्धशब्दविवेकाय व्याकरणनिरूपणम् ॥
- २०६ संहितादिषु स्थितानां सिद्धप्रयोगाणां निरूपणम् ॥
- २०७ संक्षेपेण छन्दःशास्त्रगतसंज्ञापरिभाषानिरूपणम् ॥
- २०८ आर्यावृत्तादिछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २०९ समवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २१० अर्द्धसमवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २११ विषमवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २१२ छन्दःशास्त्रगतप्रस्तावरक्षणनिरूपणम् ॥
- २१३ गृहस्थाश्रमिणां सदाचारनिरूपणम् ॥
- २१४ समन्त्रकलानविधिनिरूपणम् ॥
- २१५ देवविर्मनुष्यतर्पणनिरूपणम् ॥
- २१६ वैश्वदेवनिरूपणम् ॥
- २१७ ब्राह्मणावदानेयसंख्याविधिर्निरूपणम् ॥

विषयाः

२१८ पायंग्रभादविधिनिरूपणम् ॥
२१९ वृद्धिभादविधिनिरूपणम् ॥
२२० सण्णितिकरणभादविधिनिरूपणम् ॥
२२१ सामान्यतोर्वां चतुष्टोषाकारिदण्डस्योत्तरनिरूपणम् ॥
२२२ वर्षचक्रद्वयोपयोगिमादगतोत्तराकारभादविधिचिकित्सणम् ॥
२२३ कृतादिपुनःचक्रद्वयसंज्ञितस्यमाणघर्मादिनिरूपणम् ॥
२२४ प्राप्तिचिकित्सकालकाम्यव्यवहारविधिनिरूपणम् ॥
२२५ प्राप्तिचिकित्सकालकाम्यव्यवहार विधाने नख्य नखकपाता उपपन्नबाधवि-
धिरूपणम् ॥
२२६ शाल्यचक्रमोक्षाय नासामिदमपि विदितारनिरूपणम् ॥
२२७ शाल्यचक्रमोक्षाय महासुखचक्रभेदिनिरूपणम् ॥
२२८ सर्मन्वेनरूपकमहासुखचक्रविधिमुपाकृतिनिरूपणम् ॥
२२८ द्वापुस्तानाकारकुर्यात्पुनःप्राक्चक्रमुपाकृतिनिरूपणम् ॥
२२९ श्रोत्रसंस्कारदिनिर्दिष्टपुनःप्राक्चक्रविधिचिकित्सणम् ॥
२३० नराक्षं चक्रतोर्मनमेतौ विष्णोर्गोहात्यवकर्मणम् ॥
२३१ अंशकुपुण्ड्रानायासः खलः स्थानां मातृनां जमरक्षमखवेत्यस्य
तदभाषणं दिव्यक्रीडाविदस्तोत्रनिरूपणम् ॥
२३२ मध्येष्टेन नादय निरूपितस्य मयुखसंज्ञाविमोचनस्य भगवद्विधान-
स्य महाप्रमाणम् ॥
२३३ अन्तरकर्मविधिचक्रित्वा माह्विजमुनिना निरूपितस्य मयूखकल्प-
कथनम् ॥
२३४ ब्रह्मा नाराय प्रीतिप्रमाणं भगवद्विहितकरपुत्रतोलस्य
निरूपणम् ॥
२३५ अन्तरकर्मभगवद्विधानपुनर्वेकसंज्ञाविशान्नरूपनिरूपणम् ॥
२३६ श्रौतपुराणप्रमाणमयुधोक्तोपयोगिचक्रविधानस्य व्यवहर्तव्यं ॥

विषयः

२३३ अज्ञानाद् भगवतोपदिष्टत्वा श्रीगीतासारस्य ज्ञानपत्रस्य संक्षेपतो
निर्हरणम् ॥
२३४ यस्मिन्पद्माचार्योपाध्यायकथानिरूपणम् ॥
२३५ ब्रह्मगीतासारनिर्हरणम् ॥
२४० भगवत्कथोत्पत्तिश्चक्रान्ताविष्णुविष्णुभक्तस्य गरुडपुराणस्यैतस्य
प्रथमअध्यायफलनिरूपणम् ॥

॥ इति श्रीगरुडपुराणान्तर्गता-
आचारकाण्डस्थितविषयानुक्रमाणिका ॥

[illegible]

•

[illegible]

अध्यायांकाः

विषयाः

- १४ मृत्यमाणात्कर्तव्यनिरूपणम्, गोदानवृषोत्सर्गदशदानभूमिदानादि विधिनिरूपणञ्च ॥
- १५ मरणसमये मरणानन्तरञ्च पुत्रादिक्रियाकरणकथनम्, यमलोकविस्तारवर्णनम्, तत्रत्यनेकविधयातनावर्णनञ्च ॥
- १६ यातनाशरीराश्रितस्य जीवस्य मरणानन्तरं यमदूतैर्नीयमानस्य संवत्सरान्ते यमपुरगमनवर्णनम् ॥
- १७ त्रैलोक्यवृत्तपारिज्ञानाय ब्रह्मोत्पादितानां श्रमणाख्यदेवतानां माहात्म्यनिरूपणम् ॥
- १८ वृषोत्सर्गोदकुम्भशय्यादिदानफल्यमलोककर्मजदेहप्राप्त्यादिनिरूपणञ्च
- १९ जीवस्य यममन्दिरप्रवेशवर्णनम्, यमशयैव लब्धमनुष्यादिनानाविधदेहान्तरप्राप्तिवर्णनञ्च ॥
- २० चतुरशीतिलक्षनरकयातना उपमुच्य वात्यारूपेण प्रेतानां स्वयहमित्रगृहादिषु पीडोत्पादनम्, तेषां पानाशनासनादिनिरूपणम्, तद्वाधाप्रकारनिरूपणञ्च ॥
- २१ प्रेतपीडानिरसनाय प्रेतस्य प्रेतत्वमुक्तये च तदुद्देशेनायुतगायत्रीजपकृष्णबलिबृषोत्सर्गादिनिरूपणम् ॥
- २२ जीवस्य प्रेतत्वप्रापकदुष्कर्मानिरूपणम्, भीष्मयुधिष्ठिरसंवादेन संतप्तकाख्यद्विजेतिहासकथनम्, तत्र प्रेताहारप्रेतावासनिरूपणम्, प्रेतत्वाप्रापकसदाचारवर्णनञ्च ॥
- २३ प्रेतकृतिस्वरूपचिह्नस्वप्नादिनिरूपणम् ॥
- २४ वेदादिषु वर्णितस्य पुरुषशतायुर्मानस्य हासकराकालिकमरणहेतुनिरूपणम्, बालकस्यात्येष्टिनिरूपणञ्च ॥
- २५ मृतस्य बालकस्य वृषोत्सर्गमहादानादिरहितान्त्येष्टिवर्णनम्, सुतकृतमातापित्र्यन्त्येष्टिमहत्त्ववर्णनञ्च ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- २६ सपिण्डीकरणकालनिरूपणम्, सपिण्डीकरणादर्बोक् स्वगोत्रे सर्वत्राशुचित्वकथनम्, सपिण्डीकरणाधिकारिनिरूपणञ्च ॥
- २७ बभ्रुवाहनप्रेतसंवादे प्रेतत्वनिवृत्त्युपायभूतघटदानादिनिरूपणम् ॥
- २८ गरुडकृतौर्ध्वदैहिककर्मकालक्रियमाणनानादानादिकल्पश्रुतिनिरूपणम् ॥
- २९ जीवस्य परत्र सुखावाप्तये और्ध्वदैहिककर्मणिपुत्रदभितिलुलसीगोभलेपताम्रपात्रदानाद्यावश्यकत्वनिरूपणम् ॥
- ३० कापांससप्तधान्यलवणलोहहेमभूदानादिदानफलानिरूपणम् ॥
- ३१ मृतोद्देशेन पददानस्य विशेषतो वर्णनम्, पदास्थितवस्तुनिरूपणम्, जीवस्यान्यदेहप्रवेशादिवर्णनञ्च ॥
- ३२ स्त्रीपुरुषयोः शुक्रशोणिताम्यां जीवस्य विशेषेण शरीरोत्पत्तिवर्णनम्, शरीरगतधात्वादिविभागवर्णनम्, भुयनादिविभागवर्णनञ्च ॥
- ३३ मानुष्यमलोकान्तरवर्णनम्, वैवस्वतपुरमध्यगतयमचित्रगुप्तशूलादीनां मंदिरादिवर्णनञ्च ॥
- ३४ पुत्रशब्दार्थनिरूपणम्, विस्तरेण स्त्रीपुत्रभर्त्रौर्ध्वदैहिकक्रियाकलापविवरणञ्च ॥
- ३५ पिंडमेलनविधिनिरूपणम्, षोडशश्राद्धनिरूपणम्, पञ्चकमृतस्य दाहविधिवर्णनम्, शवस्मशाननयनविधिनिरूपणञ्च ॥
- ३६ मरणसमये भगवत्पादतीर्थसेविनो जीवत्यानशनमरणे सद्गतिलाभवर्णनम् ॥
- ३७ प्रेतस्य यमलोकमागं सुखार्थं पुत्रादिभिरवस्यप्रदेयसश्राद्धोदकुम्भदानविधिनिरूपणम् ॥
- ३८ अयोध्यादिसप्तमोक्षपुरीमध्ये मरणफलनिरूपणम्, ब्राह्मणाद्ये मृत-

अध्यायांकाः

विषयाः

- स्य मोक्षलामकथनम्, स्त्रीणां सहगमनमाहात्म्यनिरूपणम्, दमानि तादिसत्पात्रदानशून्यशिवलिंगपूजनानाद्यप्रेतसंस्काराणां महाफलनिरूपणञ्च ॥
- ३९ ब्राह्मणशत्रियविशां शूद्राणाञ्च सूतककालादिनिरूपणम् ॥
- ४० दुर्मरणमृतस्य जीवस्य सद्गतिलाभाय नारायणबलिक्रियादिनिरूपणम् ॥
- ४१ वृषोत्सर्गविधिकालादिनिरूपणम् ॥
- ४२ भूमिसुवर्णगोदानादिनिरूपणम् ॥
- ४३ जलाग्निबन्धनादिनष्टानां शिशुरजस्वलादीनां शुद्धिनिरूपणम् ॥
- ४४ दुर्मरणमृतानां क्रियालोपात् वरीते शुद्धिकादस्यां सद्गतिलाभाय विष्णुयमादिपूजनपिण्डदानविधिनिरूपणम्, नागादिदहानां क्रियाविधिनिरूपणञ्च ॥
- ४५ प्रत्याब्दिकादिश्राद्धनिर्णयनिरूपणम् ॥
- ४६ शुभाशुभफलान्युपमुज्यात्रागतानां जीवानां देहचिह्नादिनिरूपणम् ॥
- ४७ यममार्गस्थितवैतरणीसारिर्द्वर्णनम्, वैतरणीमञ्जोन्मञ्जनदुःखभोगार्हपापिजीववर्णनम्, वैतरणीदुःखनिवृत्तये गोदानविधिनिरूपणञ्च ॥
- ४८ भारतमुपशसापूर्वकं गर्भस्थितनानाविधयातनापन्नजीवपरिदेवितवर्णनम्, यमदूतैर्निरये नीयमानाय जीवाय प्रतिपादितोपदेशस्य वर्णनम् ॥
- ४९ मनुजशरीरस्य दोलभ्यवर्णनम्, जीवस्य मोक्षप्राप्तये चित्तशुद्धिकरसदाचारं निरूप्य मोक्षधर्मवर्णनम्, प्रेतकल्पस्य अवपणनफलवर्णनञ्च ॥
- ॥ समाप्तं गरुडपुराणगतप्रेतखंडधर्मकाण्डविषयानुक्रमणिका ॥

॥ श्रीगणाधिपतये नमः ॥ सरस्वत्यैनमः ॥ अथ श्रीगरुडमहापुराणं प्रारभ्यते ॥ तत्रादौ कर्मकाण्डाख्यः पूर्वखण्डः प्रारभ्यते ॥ ॐ नारायणं नमस्कृत्य
 नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ ॐ अजमजरामन्तं ज्ञानरूपं महान्तं शिवममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् ॥
 सकलकरणहीनं सर्वभूतस्थितं तं हरिममलममायं सर्वगं वन्दे एकम् ॥ १ ॥ नमस्यामि हरिं रुद्रं ब्रह्माणं च गणाधिपम् ॥ देवीं सरस्वतीं चैव मनोवा
 कर्मभिः सदा ॥ २ ॥ सूतं पौराणिकं शान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥ विष्णुभक्तं महात्मानं नैमिशारण्यमागतम् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेन उपविष्टं
 शुभासने ॥ ध्यायन्तं विष्णुमनघं तमभ्यर्च्यस्तुवन्कविम् ॥ ४ ॥ शौनकाद्या महाभागा नैमिषीयास्तपोधनाः ॥ मुनयो रविसङ्काशाः शान्ता यज्ञ
 परायणाः ॥ ५ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत ! जानासि सर्वं त्वं पृच्छामस्त्वामतो वयम् ॥ देवतानां हि को देव ईश्वरः पूज्य एव कः ॥ ६ ॥ को ध्येयः
 को जगत्स्रष्टा जगत्पाति च हन्ति कः ॥ कस्मात्प्रवर्तते धर्मो दुष्टहन्ता च कः स्मृतः ॥ ७ ॥ तस्य देवस्य किं रूपं जगत्सर्गः कथं मतः ॥
 कैवर्त्तैः स तु तुष्टः स्यात्केन योगेन वाप्यते ॥ ८ ॥ अवताराश्च के तस्य कथं वंशादिसम्भवः ॥ वर्णाश्रमादिधर्माणां कः पाता कः प्रवर्त्तकः ॥ ९ ॥
 एतत्सर्वं तथान्यच्च ब्रूहि सूत ! महामते ! ॥ नारायणकथाः सर्वाः कथयास्माकमुत्तमाः ॥ १० ॥ सूत उवाच ॥ पुराणं गरुडं वक्ष्ये सारं विष्णुकथा
 श्रयम् ॥ गरुडोक्तं कश्यपाय पुरा व्यासाच्छ्रुतं मया ॥ ११ ॥ एको नारायणो देवो देवानामीश्वरेश्वरः ॥ परमात्मा परं ब्रह्म जन्माद्यस्य यतो भवेत्
 ॥ १२ ॥ जगतो रक्षणार्थाय वासुदेवोऽजरोऽमरः ॥ स कुमारादिरूपेण अवतारान्करोत्यजः ॥ १३ ॥ हरिः स प्रथमं देवः कौमारं सर्गमास्थितः ॥
 चचार दुश्चरं ब्रह्मन् ब्रह्मचर्य्यमखण्डितम् ॥ १४ ॥ द्वितीयं तु भवायास्य रसातलगतां महीम् ॥ उद्धरिष्यन्नुपादत्ते यज्ञेशः सौकरं वपुः ॥ १५ ॥
 तृतीयमृषिसर्गं तु देवर्षित्वमुपेत्य सः ॥ तन्त्रं सात्वतमाचष्टे नैष्कर्म्यं कर्मणां यतः ॥ १६ ॥ नरनारायणो भूत्वा तुय्ये तेपे तपो हरिः ॥ धर्मसं
 रक्षणार्थाय पूजितः स सुरासुरैः ॥ १७ ॥ पञ्चमः कपिलो नाम सिद्धेशः कालविश्रुतम् ॥ प्रोवाच सूरये साङ्ख्यं तत्त्वश्रामवि
 निर्णयम् ॥ १८ ॥ षष्ठमत्रेरपत्यत्वं दत्तः प्राप्तोऽनसूयया ॥ आन्वीक्षिकीमलर्काय प्रह्लादादिभ्य ऊचिवान् ॥ १९ ॥ ततः
 सप्तम आकृत्यां रुचेर्यज्ञोऽभ्यजायत ॥ सुत्रामाद्यैः सुरगणैर्यज्ञा स्वायम्भुवान्तरे ॥ २० ॥ अष्टमे मेरुदेव्यां तु नाभेर्जात उरुक्रमः ॥
 दर्शयन्वर्त्म नारीणां सर्वाश्रमनमस्कृतम् ॥ २१ ॥ ऋषिभिर्याचितो भेजे नवमं पार्थिवं वपुः ॥ दुग्धैर्महौषधैर्विप्रास्तेन संजीविताः प्रजाः ॥ २२ ॥
 रूपं स जगृहे मात्स्यं चाक्षुषान्तरसंप्लवे ॥ नाव्यारोप्य महीमय्यामपाद्वैवस्वतं मनुम् ॥ २३ ॥ सुरासुराणामुदधिं मथतां मन्दराचलम् ॥ दध्ने

ग. म. पु.
॥ १ ॥

कमठरूपेण पृष्ठ एकादशे विभुः ॥ २४ ॥ धान्वन्तरं द्वादशमं त्रयोदशममेव च ॥ आप्याययत्सुरानन्यान्मोहिन्या मोहयंस्त्रिया ॥ २५ ॥
चतुर्दशं नारासिंहं चैत्य (वैर) दैत्येन्द्रशृजितम् ॥ ददार करजैरुधैरेरर्का कटकथया ॥ २६ ॥ पञ्चदशं वामनको भूत्वागादध्वरं बलेः ॥ पाद
त्रयं याचमानः प्रत्यादित्सुखिविष्टम् ॥ २७ ॥ अवतारे षोडशमे पश्यन्ब्रह्मद्वहो नृपान् ॥ त्रिःसतकृत्वः कुपितो निःशत्रामकरोन्महीम् ॥ २८ ॥
ततः सप्तदशे जातः सत्यवत्यां पराशरात् ॥ चक्रे वेदतरोः शाखां दृष्ट्वा पुंसोऽल्पमेषसः ॥ २९ ॥ नरदेवत्वमापन्नः सुरकाय्यचिकीर्षया ॥ ससुद्र
निग्रहादीनि चक्रे कार्याण्यतः परम् ॥ ३० ॥ एकोनविंशे विंशतिमे वृष्णिषु प्राप्य जन्मनी ॥ रामकृष्णाविति सुवो भगवानहरद्वरम् ॥ ३१ ॥
ततः कलेस्तु सन्ध्यान्ते सम्मोहाय सुरद्विषाम् ॥ बुद्धो नाम्ना जिनसुतः कीकटेषु भविष्यति ॥ ३२ ॥ अथ सोऽष्टमसन्ध्यायां नष्टप्रायेषु राजसु ॥
भविता विष्णुयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥ ३३ ॥ अवतारा ह्यसंख्येया हरेः सत्त्वनिधेर्द्विजाः ॥ मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विष्णुकलाः
स्मृताः ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्गादयो जाताः संप्रज्याश्च व्रतादिना ॥ पुराणं गारुडं व्यासः पुराऽसौ मेऽब्रवीदिदम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे कर्मकाण्डे एतत्पुराणप्रवृत्तिहेतुनिरूपणं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं व्यासेन कथितं पुराणं
गारुडं तव ॥ एतत्सर्वं समाख्याहि परं विष्णुकथाश्रयम् ॥ १ ॥ ॥ सुत उवाच ॥ अहं हि सुनिभिः सार्द्धं गतो वदरिकाश्रमम् ॥ तत्र दृष्टो मया
व्यासो ध्यायमानः परेश्वरम् ॥ २ ॥ तं प्रणम्योपविष्टोऽहं पृष्टवान्हि मुनीश्वरम् ॥ ३ ॥ सुत उवाच ॥ व्यास ब्रूहि हरे रूपं जगत्सर्गादिकं ततः ॥ ३ ॥
मन्ये ध्यायसि तं यस्मात्तस्माज्जानासि तं विभुम् ॥ एवं पृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा ? निबोधत ॥ ४ ॥ व्यास उवाच ॥ शृणु सुत ! प्रवक्ष्यामि पुराणं
गारुडं तव ॥ सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मायुक्तवान्यथा ॥ ५ ॥ सुत उवाच ॥ दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं त्वां कथयुक्तवान् ॥ ब्रह्मा श्रीगारुडं पुण्यं पुराणं
सारवाचकम् ॥ ६ ॥ व्यास उवाच ॥ अहं हि नारदो दक्षो भृगवाद्याः प्रणिपत्य तम् ॥ सारं ब्रूहीति पप्रच्छेर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुराणं
गारुडं सारं पुरा रुद्रं च मां यथा ॥ सुरैः सहाब्रवीद्विष्णुस्तथाहं व्यास वच्मि ते ॥ ८ ॥ व्यास उवाच ॥ कथं रुद्रं सुरैः सार्द्धं ब्रवीद्वि हरिः पुरा ॥ पुराणं
गारुडं सारं ब्रूहि ब्रह्मन्महार्थकम् ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहं गतोऽद्रिं कैलासमिन्द्राद्यैर्देवतैः सह ॥ तत्र दृष्टो मया रुद्रो ध्यायमानः परं पदम् ॥ १० ॥
पृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर ? ॥ त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः ॥ ११ ॥ सारात्सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥ रुद्र

पू. खं.
आ. कां.
अ. २

॥ १ ॥

१ आर्यः प्रयोगः । अष्टाध्यायः । २ महर्षणमिति पा० ।

उवाच ॥ अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम् ॥ १२ ॥ सर्वदं सर्वगं सर्वं सर्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥ भस्मोद्धूलितदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः
 ॥ १३ ॥ विष्णोराधनार्थं मे व्रतचर्या पितामह ॥ तमेव गत्वा पृच्छामः सारं यं चिन्तयाम्यहम् ॥ १४ ॥ विष्णुं जिष्णुं पद्मनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥
 शुचिं शुचिषदं हंसं तत्पदं परमेश्वरम् ॥ १५ ॥ युक्ता सर्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्मिन्विश्वानि भूतानि तिष्ठन्ति च विशन्ति च ॥ १६ ॥
 गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥ सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोऽरुं वराननम् ॥ १७ ॥ अणीयसामणीयांसं स्थविष्ठं च स्थवीयसाम् ॥ गरीयसां
 गरिष्ठं च श्रेष्ठं च श्रेयसामपि ॥ १८ ॥ यं वाक्येष्वनुवाक्येषु निर्घन्तूपनिषत्सु च ॥ गृणन्ति सत्यकर्माणं सत्यं सत्येषु सामसु ॥ १९ ॥ पुराण
 पुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु ॥ क्षये सङ्कर्षणः प्रोक्तस्तमुपास्यमुपास्महे ॥ २० ॥ यस्मिँल्लोकाः स्फुरन्तीमे जले शकुनयो यथा ॥ ऋतमेकाक्षरं
 ब्रह्म यत्तत्सदसतः परम् ॥ २१ ॥ अर्चयन्ति च यं देवा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ यस्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्द्धा खं नाभिश्चरणौ क्षितिः ॥ २२ ॥ चन्द्रादित्यौ
 च नयने तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्य त्रिलोकी जठरे ॥ अस्य काष्ठाश्च बाहवः ॥ २३ ॥ यस्योच्छ्वासश्च पवनः तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्य केशेषु
 जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसन्धिषु ॥ २४ ॥ कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ परः कालात्परो यज्ञात्परः सदसतश्चयः ॥ २५ ॥ अनादिरादि
 विश्वस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ मनसश्चन्द्रमा यस्य चक्षुषोश्च दिवाकरः ॥ २६ ॥ मुखादग्निश्च संजज्ञे तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ पद्भ्यां यस्य क्षितिर्जाता
 श्रोत्राभ्यां च तथा दिशः ॥ २७ ॥ मूर्द्धभागादिवं यस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ २८ ॥ वंशानुचरितं यस्मात्तं
 देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यं ध्यायाम्यहमेतस्माद्ब्रजामः सारमीक्षितुम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्तोऽहं पुरा रुद्रः श्वेतद्वीपनिवासिनम् ॥ स्तुत्वा प्रणम्य तं विष्णुं
 श्रोतुकाम स्थितः सुरैः ॥ ३० ॥ अस्माकं मध्यतो रुद्र उवाच परमेश्वरम् ॥ सारान्त्सारतरं विष्णुं पृष्ट्वास्तं प्रणम्य वै ॥ ३१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यथा पप्रच्छ मां व्यास
 स्तथासौ भगवान् भवः ॥ पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः शृण्वताममरैः सह ॥ ३२ ॥ रुद्र उवाच ॥ हरे कथय देवेशादेवदेवः क ईश्वरः ॥ को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतै
 स्तुष्यते परः ॥ ३३ ॥ कैर्धर्मैः कैश्च नियमैः कया वा धर्मपूजया ॥ केनाचारेण तुष्टः स्यात्किं तद्रूपं च तस्य वै ॥ ३४ ॥ कस्माद्देवाज्जगज्जातं जगत्पालयते
 च कः ॥ कीदृशैरवतारैश्च कस्मिन्त्याति लयं जगत् ॥ ३५ ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ कस्माद्देवात्प्रवर्तन्ते कस्मिन्नेतत्प्रतिष्ठितम्
 ॥ ३६ ॥ एतत्सर्वं हरे ! ब्रूहि यच्चान्यदपि किञ्चन ॥ परमेश्वरमाहात्म्यं युक्तयोगादिकं तथा ॥ ३७ ॥ तथाष्टादश विद्याश्च हरी रुद्रं ततोऽब्रवीत् ॥

१ सहस्रोऽरुकरावलिमिति पा० । २ निषत्सु वेदेषु । ३ दिवं द्यौरित्यर्थः । आर्षः प्रयोगः ।

ग. म. पु.
॥ २ ॥

हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ! प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा च सुरैः सह ॥ ३८ ॥ अहं हि देवो देवानां सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ अहं ध्येयश्च पूज्यश्च स्तुत्योहं स्तुतिभिः
सुरैः ॥ ३९ ॥ अहं हि पूजितो रुद्र ! ददामि परमां गतिम् ॥ नियमैश्च व्रतैस्तुष्ट आचारेण च मानवैः ॥ ४० ॥ जगत्स्थितेरहं बीजं जगत्कर्ता
त्वहं शिव ! ॥ दुष्टनिग्रहकर्ता हि धर्मगोप्ता त्वहं हर ! ॥ ४१ ॥ अवतारैश्च मत्स्याद्यैः पालयाम्यखिलं जगत् ॥ अहं यज्ञश्च ग्रन्थार्यः पूजाप्यानपरो
हहम् ॥ ४२ ॥ स्वर्गादीनां च कर्ताहं स्वर्गादीन्यहमेव च ॥ योगी योगोहमेवाद्यः पुराणान्यहमेव च ॥ ४३ ॥ ज्ञाता श्रोता तथा भन्ता वक्ता वस्तुस्थिते
च ॥ सर्वः सर्वात्मको देवो भुक्तिभुक्तिकरः परः ॥ ४४ ॥ ध्यानं पूजोपहारोऽहं मण्डलान्यहमेव च ॥ इतिहासान्यहं रुद्र ! सर्ववेदा हहं शिव ! ॥ ४५ ॥
सर्वज्ञानान्यहं शम्भो ! ब्रह्मात्माहमहं शिव ! ॥ अहं ब्रह्मा सर्वलोकः सर्वदेवात्मको हहम् ॥ ४६ ॥ अहं साक्षात्सदाचारो यमोऽहं धेष्णवो हहम् ॥
वर्णाश्रमास्तथा चाहं तद्भर्माहं पुरातनः ॥ ४७ ॥ यमोऽहं निययो रुद्र ! व्रतानि विविधानि च ॥ अहं सूर्यस्तथा चन्द्रो मङ्गलादीन्यहं तथा ॥ ४८ ॥
पुरा मां गरुडः पक्षी तपसाराधयद्भुवि ॥ तुष्ट ऊचे वरं ह्यहं भक्तो वने वरं स तु ॥ ४९ ॥ गरुड उवाच ॥ मम माता च विनता नगैर्दोषिकृता हरे ॥
यथाहं देव ताञ्जित्वा चाश्रुतं ह्यानयामि तत् ॥ ५० ॥ सास्याद्रिमोक्षधिष्यामि यथाहं वाहनस्तव ॥ महानलो यद्वाहीत्यर्थः सचक्षा नगरदारणः ॥ ५१ ॥
पुराणसंहिताकर्ता यथाहं स्यां तथा कुरु ॥ विष्णुरुवाच ॥ यथा त्वय्येकं गरुड तथा सर्वं भविष्यति ॥ ५२ ॥ नामदत्तस्यान्वातरं त्वं विनतां मोक्षविष्यासि ॥
देवादीन्सकलाञ्जित्वा चाश्रुतं ह्यानयिष्यासि ॥ ५३ ॥ ब्रह्मयलो वाहनस्त्वं भविष्यासि विषादैनः ॥ पुराणं मत्प्रसादाच्च मम माहात्म्यनाचकम् ॥ ५४ ॥
यदुक्तं मत्स्वरूपं च तव चाविर्मविष्यति ॥ गरुडं तव नाम्ना तल्लोके ख्यातिं गमिष्यति ॥ ५५ ॥ यथाहं देवदेवता श्रीः श्रेष्ठो विनताश्रुतः ॥
तथा ख्यातिं पुराणेषु गरुडं गरुडैष्यति ॥ ५६ ॥ यथाहं कीर्तनीयोऽथ तथा त्वं गरुडात्मना ॥ मां ध्यात्वा पश्चिद्युक्तेन पुराणं गद गरुड उ
॥ ५७ ॥ इत्युक्तो गरुडो रुद्र ! कक्ष्यपायाह पृच्छते ॥ कक्ष्यपो गरुडं श्रुत्वा वृक्षं दधमजीवयत् ॥ ५८ ॥ स्वयं चान्यमना भूत्वा विष्णुसाम्यान्
जीवयत् ॥ यक्षिञ्च उं स्वाहाजापी विधेयं गरुडी परा ॥ गरुडोक्तं गरुडं हि शृणु रुद्र ! मदात्मकम् ॥ ५९ ॥ इति श्रीमारुडे महापुराणे प्रसंगे
प्रथमशान्त्ये आचारकाण्डे श्रीगरुडमहापुराणेत्पत्तिनिरूपणं नाम त्रितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ इति रुद्राब्जजौ विष्णोः सुश्रवतः वक्ष्यामि
१ "स्तुत्यश्चस्तुतिभिः सह" इति पाठान्तरम् । "स्तुतोहस्तुति" ख० पा० । २ नपुंसकवचनार्थम् । ३ गरुडहं हि० पा० । ४ "पक्षिणं तस्मै स्वाहेति विधेयं गरुडो
परा" इति क० पा० ।

ग. म. पु.
अ. का.
अ. ३

॥ २ ॥

सुनिः ॥ व्यासो व्यासादहं वक्ष्येहं ते शौनक नैमिषे ॥ १ ॥ सुनीनां शृण्वतां मध्ये सर्गाद्यं देवपूजनम् ॥ तीर्थं भुवनकोशं च मन्वन्तरमिहो
 च्यते ॥ २ ॥ वर्णाश्रमादिधर्माश्च दानराजादिधर्मकाः ॥ व्यवहारो व्रतं वंशा वैद्यकं सनिदानकम् ॥ ३ ॥ अंगानि प्रलयो धर्मकामार्थज्ञानमुत्तमम् ॥
 सप्रपञ्चं निष्प्रपञ्चं कृतं विष्णोर्निगद्यते ॥ ४ ॥ पुराणे गारुडे सर्वं गरुडो भगवानथ ॥ वासुदेवप्रसादेन सामर्थ्यातिशयैर्युतः ॥ ५ ॥ भूत्वा
 हरेर्वाहनं च सर्गादीनां च कारणम् ॥ देवान्विजित्य गरुडो ह्यमृताहरणं तथा ॥ ६ ॥ चक्रे क्षुधा हतं यस्य ब्रह्माण्डमुदरे हरेः ॥ यं दृष्ट्वा स्मृतमात्रेण
 नागादीनां च संक्षयः ॥ ७ ॥ कश्यपो गारुडादृक्षं दग्धं चाजीवयद्यतः ॥ गरुडः स हरिस्तेन प्रोक्तं श्रीकश्यपाय च ॥ ८ ॥ तच्छ्रीमद्गारुडं पुण्यं
 सर्वदं पठतस्तव ॥ वक्ष्ये व्यासं नमस्कृत्य शृणु शौनक तद्यथा ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विषय
 निरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ वंशानुचरितं चैव एतद् ब्रूहि जनार्दन ॥
 ॥ १ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ? प्रवक्ष्यामि सर्गादीन्पापनाशनान् ॥ सर्गस्थितिलयान्तां तां विष्णोः क्रीडां पुरातनीम् ॥ २ ॥
 नरनारायणो देवो वासुदेवो निरंजनः ॥ परमात्मा परं ब्रह्म जगज्जनिलयादिकृत् ॥ ३ ॥ तदेतत्सर्वमेवैतद्व्यक्ताव्यक्तस्वरूपवत् ॥
 तथा पुरुषरूपेण कालरूपेण च स्थितम् ॥ ४ ॥ व्यक्तं विष्णुस्तथाऽव्यक्तं पुरुषः काल एव च ॥ क्रीडतो बालकस्येव चेष्टास्तस्य निशामय
 ॥ ५ ॥ अनादिनिधनो धाता त्वनन्तः पुरुषोत्तमः ॥ तस्माद्भवति चाव्यक्तं तस्मादात्मापि जायते ॥ ६ ॥ तस्माद्बुद्धिर्मनस्तस्मात्ततः खं पवन
 स्ततः ॥ तस्मात्तेजस्ततस्त्वापस्ततो भूमिस्ततोऽभवत् ॥ ७ ॥ अण्डो हिरण्मयो रुद्रः । तस्यान्तः स्वयमेव हि ॥ शरीरग्रहणं पूर्वं सृष्ट्यर्थं कुरुते प्रभुः
 ॥ ८ ॥ ब्रह्मा चतुर्मुखो भूत्वा रजोमात्राधिकः सदा ॥ शरीरग्रहणं कृत्वाऽमृजदेतच्चराचरम् ॥ ९ ॥ अण्डस्यान्तर्जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥
 स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यं च पाति च ॥ १० ॥ उपसंहियते चान्ते संहर्ता च स्वयं हरः ॥ ब्रह्मा भूत्वासृजद्विष्णुर्जगत्पाति हरिः स्वयम् ॥ ११ ॥
 रुद्ररूपी च कल्पान्ते जगत्संहर्तेऽखिलम् ॥ ब्रह्मा तु सृष्टिकालेऽस्मिञ्जलमध्यगतां महीम् ॥ १२ ॥ दंष्ट्रयोद्वरति ज्ञात्वा वाराहीमास्थितस्तनूम् ॥
 देवादिसर्गान्वक्ष्येऽहं संक्षेपाच्छृणु शङ्कर ॥ १३ ॥ (१) प्रथमो महतः सर्गो विरूपो ब्रह्मणस्तु सः ॥ (२) तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि स स्मृतः ॥ १४ ॥
 (३) वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गस्त्वैन्द्रियकः स्मृतः ॥ इत्येष प्राकृतः सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ १५ ॥ (४) मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः स्मृताः ॥

ग. म. पु.
॥ ३ ॥

(५) तिर्यक्कृतस्तु यः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यः स उच्यते ॥ १६ ॥ (६) तद्द्वन्द्वं स्रोतसां पञ्चो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ (७) ततोऽवां कृतो तसां सर्गः सप्तमः स तु मा-
नुषः ॥ १७ ॥ (८) अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसस्तु सः ॥ पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ॥ १८ ॥ प्राकृतो वैकृतश्चापि (९) कौमारो
नवमः स्मृतः ॥ स्थावरान्ताः सुराद्यास्तु प्रजा रुद्र ! चतुर्विधाः ॥ १९ ॥ ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः सुताः ॥ ततो देवासुरपितृन्मानुषांश्च चतुष्ट-
यम् ॥ २० ॥ सिसृक्षुर्भ्रातृभ्योऽपि स्वमात्मानमश्रुजत् ॥ व्यक्तात्मनस्तमोमात्रादुद्रिक्तास्तत्प्रजापतेः ॥ २१ ॥ सिसृक्षोर्जवनात्प्रवृत्तमसुरा जज्ञिरे ततः ॥
उत्ससर्ज ततस्तां तु तमोमात्रात्मिकां तनूम् ॥ २२ ॥ तमोमात्रा तनुस्त्यक्ता शङ्कराश्रुद्विभावरी ॥ यक्षोरक्षांसि तदेहे प्रीतिमाप्नुस्ततः सुराः ॥ २३ ॥
सत्त्वोद्रिक्तास्तु सुखतः संभृता ब्रह्मणो हर ! ॥ सत्त्वप्राया तनुस्तेन सन्त्यक्ता साप्यश्रुदिनम् ॥ २४ ॥ ततो हि बलिनो राजावसुरा देवता दिवा ॥
सत्त्वमात्रां तनुं गृह्य पितरश्च ततोऽभवन् ॥ २५ ॥ सा चोत्सृष्टाभवत्सन्ध्या दिननक्तान्तरस्थितिः ॥ रजोमात्रां तनुं गृह्य सनुष्यास्त्वभवंस्ततः ॥ २६ ॥
सा त्यक्ता चाभवज्ज्योत्स्ना प्राक् सन्ध्या याभिधीयते ॥ ज्योत्स्ना राज्यहनी सन्ध्या शरीराणि तु तस्य वै ॥ २७ ॥ रजोमात्रां तनुं गृह्य शुदधृत्कोप एव च ॥
क्षुत्तृक्षामा अमृग्भक्षा राक्षसा रक्षणाच्च ये ॥ २८ ॥ यक्षाख्या जक्षणाज्ज्ञेयाः सर्पा वै केशसर्पणात् ॥ जाताः कोपेन धृतास्ते गन्धर्वा जज्ञिरे ततः ॥ २९ ॥
गायन्तो जज्ञिरे वाचं गन्धर्वाप्सरसश्च ये ॥ स्वर्गं द्यौर्वक्षसश्चके सुखतोऽजाः स सुष्टवान् ॥ ३० ॥ सुष्टवानुदराद्वाश्च पार्श्वार्भ्यां च प्रजापतिः ॥ पद्भ्यां
चैवात्यमातङ्गान्महिषोष्ठाविकीर्तय ॥ ३१ ॥ ओषध्यः फलमूलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥ गौरजः पुरुषो मेघ्यो ह्यश्वाश्चतरगर्दभाः ॥ ३२ ॥
पतान् ग्राम्यान्पशून्प्रादुरारण्यांश्च निबोध मे ॥ श्वार्पदं द्विखुरं हस्तिवानराः पक्षिपञ्चमाः ॥ ३३ ॥ औदकाः परावः पद्याः सप्तमाश्च सरीसृपाः ॥
पूर्वादिभ्यो मुखेभ्यस्तु ऋग्वेदाद्याः प्रजज्ञिरे ॥ ३४ ॥ आस्याद्वै ब्राह्मणा जाता बाहुभ्यां क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ऊरुभ्यां तु विशाः सृष्टाः शूद्रः पद्भ्याम-
जायत ॥ ३५ ॥ ब्रह्मलोकं ब्राह्मणानां शाकः क्षत्रियजन्मनाम् ॥ मारुतं च विशां स्थानं गान्धर्वं शूद्रजन्मनाम् ॥ ३६ ॥ ब्रह्मचारिव्रतस्थानां
ब्रह्मलोकः प्रजायते ॥ प्राजापत्यं गृहस्थानां यथाविहितकारिणाम् ॥ ३७ ॥ स्थानं सप्तऋषीणां च तथैव वनवासिनाम् ॥ यतीनामश्वं स्थानं
यदृच्छागामिनां सदा ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवैखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सृष्टिवर्णनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ हरि

१ युक्तात्मनस्तमोमात्रा उद्रिक्ताश्रुजत्प्रजापतेरिति पा० । २ सत्त्वकास्तु सुखतः सन्त्यक्ताः स्वस्वभावत इति क० पा० । ३ क्षुत्क्षामानसज्ज्वा राक्षसावसणाच्च स इति क०
पा० । ४ सुहृत्तजोसृजतु सः पा० । ५ कौकोलूकस्येनभासावानरा० पा० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५

॥ ३ ॥

रुवाच ॥ कृत्वेहामुत्रसंस्थानं प्रजासर्गं तु मानसम् ॥ अथामृजत्प्रजाकर्तृन्मानसांस्तनयान्प्रभुः ॥ १ ॥ धर्मं रुद्रं मनुं चैव सनकं च सनातनम् ॥
 भृगुं सनत्कुमारं च रुचिं श्रद्धां तथैव च ॥ २ ॥ मरीचिमज्जङ्घिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥ वसिष्ठं नारदं चैव पितृन्बर्हिषदस्तथा ॥ ३ ॥ अग्निं
 प्वातांश्च कव्यादानाज्यपांश्च सुकालिनः ॥ उपहृतांस्तथा दीप्यां(प्रा)स्त्रींश्च मूर्तिविवर्जितान् ॥ ४ ॥ चतुरो मूर्तिपुतांश्च अंगुष्ठादक्षमीश्चम् ॥ वामां
 गुष्ठात्तस्य भार्याममृजत्पद्मसम्भवः ॥ ५ ॥ तस्यां तु जनयामास दक्षो दुहितरः शुभाः ॥ ददौ ता ब्रह्मपुत्रेभ्यः सतीं रुद्राय दत्तवान् ॥ ६ ॥ रुद्र
 पुत्रा बभूवुर्हि असंख्याता महाबलाः ॥ भृगवे च ददौ ख्यातिं रूपेणाप्रतिमां शुभाम् ॥ ७ ॥ भृगोर्धाताविधातारौ जनयामास सा शुभा ॥ श्रियं च
 जनयामास पत्नी नारायणस्य या ॥ ८ ॥ तस्यां वै जनयामास बलोन्मादौ हरिः स्वयम् ॥ आयतिर्नियतिश्चैव मनोः कन्ये महात्मनः ॥ ९ ॥
 धाताविधात्रोस्ते भार्ये तयोर्जातौ सुतावुभौ ॥ प्राणश्चैव मृकण्डुश्च मार्कण्डेयो मृकण्डुतः ॥ १० ॥ पत्नी मरीचेः सम्भूतिः पौर्णमासमसूयत ॥
 विरजाः सर्वगश्चैव तस्य पुत्रौ महात्मनः ॥ ११ ॥ स्मृतेश्चाङ्घ्रिरसः पुत्राः प्रसूताः कन्यकास्तथा ॥ सिनीवाली कुहूश्चैव राका चानुमतिस्तथा ॥ १२ ॥
 अनसूया तथैवात्रेर्जज्ञे पुत्रानकल्मषान् ॥ सोमं दुर्वाससं चैव दत्तात्रेयं च योगिनम् ॥ १३ ॥ प्रीत्यां पुलस्त्यभार्यायां दत्तोलिस्तत्सुतोऽभश्च ॥
 कर्मशश्चार्थवीरंश्च सहिष्णुश्च सुतत्रयम् ॥ १४ ॥ क्षर्मा तु सुषुवे भार्या पुलहस्य प्रजापतेः ॥ क्रतोश्च सुमतिर्भार्या बालखिल्यानसूयत ॥ १५ ॥
 षष्टिर्यानि सहस्राणि ऋषीणामूर्द्धरेतसाम् ॥ अंगुष्ठपर्वमात्राणां ज्वलद्वास्करवर्चसाम् ॥ १६ ॥ ऊर्जायां तु वसिष्ठस्य सप्ताजायन्त वै सुताः ॥ रजोगात्रोर्द्धवा
 हुश्च शरणश्चानघस्तथा ॥ १७ ॥ सुतपाः शुक्र इत्येते सर्वे सप्तर्षयोऽमलाः ॥ स्वाहां प्रादात्स दक्षोऽपि सशरीराय बह्वये ॥ १८ ॥ तस्मात्स्वाहा
 सुतोऽल्लेभे त्रीनुदारौजसो हर ! ॥ पावकं पवमानं च शुचिं चापि जलाशिनः ॥ १९ ॥ पितृभ्यश्च स्वधा जज्ञे मेनां वैतरणीं तथा ॥ ते
 उभे ब्रह्मवादिन्यौ मेनायां तु हिमाचलः ॥ २० ॥ मैनाकं जनयामास गौरीं पूर्वं तु या सती ॥ ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्वं स्वायंभुवं प्रभुः ॥ २१ ॥
 आत्मानमेव कृतवान्प्रजापाल्यं मनुं हर ! ॥ शतरूपां च तां नारीं तपोनिहतकल्मषाम् ॥ २२ ॥ स्वायम्भुवो मनुर्देवः पत्नीत्वे जगृहे विभुः ॥
 तस्माच्च पुरुषाद्देवी शतरूपा व्यजायत ॥ २३ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत्याकृतिसंज्ञिते ॥ देवदूतिं मनुस्तासु आकूतिं रुचये ददौ ॥ २४ ॥ प्रसूतिं चैव

१ उपहृतास्तथा पंच सान्वया मूर्तिवर्जिताः पा० । २ दत्तोनिस्तत्सु० पा० । ३ ओर्वरीयांश्च मणिमांश्च० पा० । ४ ताम्रा तु सुषुवे
 इति पा० । ५ षष्टियोनिसह० पा० । ६ सवनस्तपनस्तथा० पा० । ७ चाप्यमलं शिव० पा० ।

ग. म. पु.
॥ ४ ॥

दक्षाय दवहति च कदमे ॥ रुचेर्यज्ञो दक्षिणाभुदक्षिणायां च यज्ञतः ॥ २५ ॥ अभवन्द्वादश सुता यामा नाम महाबलाः ॥ चतुर्विंशतिकन्याश्च सृष्टवान्दक्ष
उत्तमाः ॥ २६ ॥ श्रद्धां चला धृतिस्तुष्टिः पुष्टिर्मथा क्रिया तथा ॥ बुद्धिर्लजा वपुः शान्तिकेन्द्रिः कीर्तिस्त्वयादर्शा ॥ २७ ॥ पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह धर्मो
दाक्षायर्ण्यप्रसुः ॥ ख्यातिः सत्यथ सम्भृतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ॥ २८ ॥ सन्नतिश्चानसूया च उर्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ भृगुर्भवेो मरीचिश्च
तथा चैवांगिरा मुनिः ॥ २९ ॥ पुलस्त्यः पुलहश्चैव क्रतुश्चर्षिवरस्तथा ॥ अतिर्वसिष्ठो बह्विश्च पितरश्च यथाक्रमम् ॥ ३० ॥ ख्यात्याद्या जशुहुः कन्या
पुनयो मुनिसत्तमाः ॥ श्रद्धा कामं चला दर्पं नियमं धृतिरात्मजम् ॥ ३१ ॥ सन्तोषं च तथा तुष्टिलोभं पुष्टिरसूयत ॥ मेधा श्रुतं क्रिया दण्डं लयं
विनयमेव च ॥ ३२ ॥ बोधं बुद्धिस्तथा लजा विनयं वपुरात्मजम् ॥ व्यवसायं प्रजज्ञे वै क्षेमं शान्तिरसूयत ॥ ३३ ॥ सुखमृद्धिर्यशः कीर्तिरित्येते धर्मसूतवः ॥
कामस्य च रतिर्भार्य्या तत्पुत्रो हर्ष उच्यते ॥ ३४ ॥ ईजे कदाचिद्यज्ञेन हयमेधेन दक्षकः ॥ तस्य जामातरः सर्वे यज्ञं जग्मुर्निमन्त्रिताः ॥ ३५ ॥
भार्य्याभिः सहिताः सर्वे रुद्रं देवीं सर्तां विना ॥ अनाहुता सती प्राप्ता दक्षेणैवावमानिता ॥ ३६ ॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्जाता मेनार्या तु हिमालयात् ॥
शम्भोर्भार्य्यामवह्नौरी तस्यां जज्ञे विनायकः ॥ ३७ ॥ कुमारश्चैव भृंगीशः क्रुद्धो रुद्रः प्रतापवान् ॥ विध्वंस्य यज्ञं दक्षं तु तं शशाप पिनाकधृक् ॥ ध्रुव
स्यान्वयसम्भृतो मनुष्यस्त्वं भविष्यसि ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवैखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे प्रजाकर्त्रादिसृष्टिर्नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
हरिरुवाच ॥ उत्तानपादादभवत्सुरुच्यामुत्तमः सुतः ॥ सुनीत्यां तु ध्रुवः पुत्रः स लेभे स्थानमुत्तमम् ॥ १ ॥ मुनिप्रसादादाराध्य देवेदेवं जनादेनम् ॥
ध्रुवस्य तनयः श्लिष्टिर्महाबलपराक्रमः ॥ २ ॥ तस्य प्राचीनवर्हिस्तु पुत्रस्तस्याप्युदारधीः ॥ दिवज्जयस्तस्य सुतस्तस्य पुत्रो रिपुः स्मृतः ॥ ३ ॥
रिपोः पुत्रस्तथा श्रीमार्थाशुपः कीर्तितो मनुः ॥ रुरुस्तस्य सुतः श्रीमानंगस्तस्यापि चात्मजः ॥ ४ ॥ अंगस्य वेणुः पुत्रस्तु नास्तिको धर्मवर्जितः ॥
अधर्मकारी वेणु(न)श्च मुनिभिश्च कुशेहेतः ॥ ५ ॥ ऊरु ममन्थुः पुत्रार्थं ततोऽस्य तनयोऽभवत् ॥ ह्रस्वोऽतिमान्नः कृष्णांगो निषीदेति ततोऽब्रुवन् ॥ ६ ॥
निषादस्तेन वै जातो विन्ध्यशैलेनिवासकः ॥ ततोऽस्य दक्षिणं पाणिं ममन्थुः सहसा द्विजाः ॥ ७ ॥ तस्मात्तस्य सुतो जातो विष्णोर्गानसंरूपधृक् ॥
पृथुरित्येवनामा स वेणुपुत्रो दिवं ययौ ॥ ८ ॥ दुदोह प्रथिवीं राजा प्रजातां जीवनाय हि ॥ अन्तर्द्धानः पृथोः पुत्रो हविर्द्धानस्तदात्मजः ॥ ९ ॥
प्राचीनवर्हिस्तत्पुत्रः पृथिव्यामेकराड् वभौ ॥ उपयेमे समुद्रस्य लवणस्य स वै सुताम् ॥ १० ॥ तस्मात्सुपाव सासुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ सर्वे

१ लक्ष्मोर्धुं पा० । २ दाक्षायर्ण्यं मं० पा० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६

॥ ४ ॥

प्राचेतसा नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ॥ ११ ॥ अपृथग्धर्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ॥ दशवर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेशयाः ॥ १२ ॥ प्रजापतित्वं
 संप्राप्य भार्या तेषां च मारिष ॥ अभवद्भवशापेन तस्यां दक्षोऽभवत्ततः ॥ १३ ॥ असृजन्मनसा दक्षः प्रजाः पूर्वं चतुर्विधाः ॥ नावर्द्धन्त च तास्तस्य
 अपध्याता हरेण तु ॥ १४ ॥ मैथुनेन ततः सृष्टिं कर्तुमैच्छत्प्रजापतिः ॥ असिक्रीमावहद्राभ्यां वीरणस्य प्रजापतेः ॥ १५ ॥ तस्य पुत्रसहस्रं तु वैरण्यां
 समपद्यत ॥ नारदोक्ता भुवश्चान्तं गता ज्ञातुं च नागताः ॥ १६ ॥ दक्षपुत्रसहस्रं च तेषु नष्टेषु सृष्टवान् ॥ शवलाश्वास्तेऽपि गता भ्रान्तृणां पदवीं हर !
 ॥ १७ ॥ दक्षः क्रुद्धः शशापाथ नारदं जन्म चाप्स्यसि ॥ नारदो ह्यभवत्पुत्रः कश्यपस्य मुनेः पुनः ॥ १८ ॥ यज्ञे ध्वस्तेऽथ दक्षोऽपि शशापोऽग्रं महेश्वरम् ॥
 स्तुत्वात्वामुपचारैश्च पूजयिष्यन्ति शंकर ॥ १९ ॥ जन्मान्तरेऽपि वैरेण ते विनश्यन्ति शङ्कर ! ॥ तस्माद्वैरं न कर्तव्यं कदाचिदपि केनचित् ॥ असिक्न्यां
 (महिष्यां) जनयामास दक्षो दुहितरो ह्यथ ॥ २० ॥ षष्टिं कन्या रूपयुता द्वे चैवांगिरसे ददौ ॥ द्वे प्रादात्स कृशाश्वाय दश धर्माय चाप्यथ
 ॥ २१ ॥ चतुर्दश कश्यपाय अष्टाविंशतिमिन्दवे ॥ प्रददौ बहुपुत्राय सुप्रभां भामिनीं तथा ॥ २२ ॥ मनोरमां भानुमतीं विशालां बहुदामथ ॥ दक्षः
 प्रादान्महादेव ! चतस्रोऽरिष्टनेमये (ने) ॥ २३ ॥ स कृशाश्वाय च प्रादात्सुप्रजां च तथा जयाम् ॥ अरुन्धती वसुर्या (जा) मी लम्बा भानुर्मरु
 द्वती ॥ २४ ॥ सङ्कल्पा च मुहूर्ता च साध्या विश्वा च ता दश ॥ धर्मपत्न्यः समारूपाः कश्यपस्य वदाम्यहम् ॥ २५ ॥ अदितिर्दितिर्दनुः काला
 ह्यनायुः सिंहिका मुनिः ॥ कद्रूः साध्या इरा क्रोधा विनता सुरभिः खगा ॥ २६ ॥ विश्वेदेवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यान्व्यजायत ॥ मरुत्वत्यां मरु
 त्वन्तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ २७ ॥ भानोस्तु भानवो रुद्र ! मुहूर्ताच्च मुहूर्तजाः ॥ लम्बायाश्चैव घोषोऽथ नागवीथिस्तु या (जा) मितः ॥ २८ ॥
 पृथिवीविषयं सर्वमरुत्वत्यां व्यजायत ॥ सङ्कल्पायास्तु सर्वात्मा जज्ञे संकल्प एव हि ॥ २९ ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ॥
 प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो नामभिः स्मृताः ॥ ३० ॥ आपस्य पुत्रो वेतुण्डिः (ण्डः) श्रमः श्रान्तो ध्वनिस्तथा ॥ ध्रुवस्य पुत्रो भगवान्कालो लोकप्रकालनः
 ॥ ३१ ॥ सोमस्य भगवान्वर्चा वर्चस्वी येन जायते ॥ धरस्य पुत्रो द्रुहिणो हुतहव्यवहस्तथा ॥ ३२ ॥ मनोहरायां शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा ॥
 अनिलस्य शिवा भार्या तस्याः पुत्रः पुलोमजः ॥ ३३ ॥ अविज्ञातगतिश्चैव द्वौ पुत्रावनिलस्य तु ॥ अग्निपुत्रः कुमारस्तु शरस्तम्बे व्यजायत
 ॥ ३४ ॥ तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठजः ॥ अपत्यं कृतिकानां तु कार्तिकेय इति स्मृतः ॥ ३५ ॥ प्रत्यूषस्य विदुः पुत्रमृषिं नाम्ना तु

ग. म. पु.
॥ ५ ॥

देवलम् ॥ विश्वकर्मा प्रभासस्य विरुधातो देववर्द्धकिः ॥ ३६ ॥ अत्रैरुपादहिर्बुध्न्यस्त्वष्टा रुद्रश्च वीर्यवान् ॥ त्वष्टास्यात्मजः पुत्रो विश्वरूपो
महातपाः ॥ ३७ ॥ हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्चापराजितः ॥ वृषाकपिश्च शम्भुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ॥ ३८ ॥ भृगव्याधश्च शर्वश्च कपाली च
महासुने ! ॥ एकादशैते कथिता रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ ३९ ॥ अदित्यां कश्यपावैव सूर्या द्वादश जज्ञिरे ॥ विष्णुः शक्रोऽप्यर्षमा धाता त्वष्टा पूषा
तथैव च ॥ ४० ॥ विवस्वान्सविता चैव मित्रो वरुण एव च ॥ अश्रुमांश्च भगश्चैव आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ४१ ॥ सप्तविंशतिः सोमस्य पत्न्यो
नक्षत्रसंज्ञिताः ॥ हिरण्यकशिपुर्दित्यां हिरण्यास्रोऽभवत्तदा ॥ ४२ ॥ सिद्धिका चामवत्कन्या विप्रचित्तिपरिग्रहा ॥ हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः
पृथुलोत्तमः ॥ ४३ ॥ अनुहादश्च ह्यादश्च प्रहादश्चैव वीर्यवान् ॥ संहादश्चावमस्तेषां प्रहादो विष्णुतत्परः ॥ ४४ ॥ संहादपुत्र आयुष्माञ्छि
वर्वाण्कल एव च ॥ विरोचनश्च प्राह्वादिर्बलिर्जज्ञे विरोचनात् ॥ ४५ ॥ बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वाणज्येष्ठं वृषध्वज ! ॥ हिरण्यास्रपुत्राश्चासन्सर्वे
एव महाबलाः ॥ ४६ ॥ उत्कुरः शकुनिश्चैव भूतसन्तापनस्तथा ॥ महानागो महाबाहुः कालनाभस्तथापरः ॥ ४७ ॥ अभवन्दुपुत्राश्च द्विभुजौ
शंकरस्तथा ॥ अयोमुखः शंकुशिराः कपिलः शम्बरस्तथा ॥ ४८ ॥ एकचक्रो महाबाहुस्तारकश्च महाबलः ॥ स्वर्भातुर्गेषपवो च पुलोमा च
महासुरः ॥ ४९ ॥ एते दनोः सुताः स्याता विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या शर्मिष्ठा वार्षपवैर्णी ॥ ५० ॥ उपदानवी हयशिराः
प्रख्याता वरकन्यकाः ॥ वैश्वानरसुते चोभे पुलोमा कालका तथा ॥ ५१ ॥ उभे ते तु महाभागे मारीचेस्तु परिग्रहः ॥
ताभ्यां पुत्रसहस्राणि पथिदोनवसप्तमाः ॥ ५२ ॥ पौलोमाः कालकृज्जश्च मारीचतनयाः स्मृताः ॥ सिद्धिकायां समुत्पन्ना विप्रचित्तिमुतास्तथा
॥ ५३ ॥ व्यंशः शल्यश्च बलवान्नभश्चैव महाबलः ॥ वातापिर्नगुचिश्चैव इत्थलः खसुमास्तथा ॥ ५४ ॥ अन्न (न्त) को नरकश्चैव काल
नाभस्तथैव च ॥ निवातकवचा दैत्याः प्रहादस्य कुलेऽभवन् ॥ ५५ ॥ षट् सुताश्च महासत्त्वास्ताम्रायाः परिकीर्तिताः ॥ शुक्रा श्येनी च
भासी च सुग्रीवी शुचिग्रिभे ॥ ५६ ॥ शुक्रां शुक्रानजनयदुलूकी प्रत्यलूककान् ॥ श्येनी श्येनास्तथा भासी भासान् शुभ्रांश्च गृध्रपि ॥ ५७ ॥
शुक्रयोदकान्पक्षिगणान्सुग्रीवी तु व्यजायत ॥ (अश्वातुष्टान् गर्दभांश्च ताम्रावंशः प्रकीर्तितः ॥ ५८ ॥) विनतायास्तु पुत्रौ द्वौ विरुधातौ गरुडारुणौ ॥
सुरसायाः सहस्रं तु सर्पाणाममितौजसाम् ॥ ५९ ॥ काद्रवेयाश्च फणिनः सहस्रममितौजसः ॥ तेषां प्रधाना भूतेश ! शेषवासुकिस्तक्षकाः ॥ ६० ॥

१ औपदानवीति पा० । २ म्यलोदका० पा० ।

प्र. सं.
आ. कां.
अ. ६

॥ ५ ॥

शङ्खः श्वेतो महापद्मः (शंखः) कम्बलाश्वतरौ तथा ॥ एलापत्रस्तथा नागः कर्कोटकधनञ्जयौ ॥ ६१ ॥ गणं क्रोधवशं विद्धि ते च सर्वे च दंष्ट्रिणः ॥
 क्रोधा तु जनयामास पिशाचांश्च महाबलान् ॥ ६२ ॥ गास्तु वै जनयामास सुरभिर्महिषांस्तथा ॥ इरा वृक्षलताबल्लीस्तृणजातीश्च सर्वशः ॥ ६३ ॥
 खगा च यक्षरक्षांसि मुनिरप्सरसस्तथा ॥ अरिष्टा तु महासत्त्वान् गन्धर्वान्समजीजनत् ॥ ६४ ॥ देवा एकोनपञ्चाशन्मरुतो ह्यभवन्निति ॥ एकज्यो-
 तिश्च द्विज्योतिचतुर्ज्योतिस्तथैव च ॥ ६५ ॥ एकशुक्रो द्विशुक्रश्च त्रिशुक्रश्च महाबलः ॥ ईदृक् सदृक् तथान्यादृक् ततः प्रतिसदृक् तथा ॥ ६६ ॥ मितश्च
 समितश्चैव सुमितश्च महाबलः ॥ ऋतजित्सत्यजिच्चैव सुषेणः सेनजित् तथा ॥ ६७ ॥ अतिमित्रोऽप्यमित्रश्च दूरमित्रोऽजितस्तथा ॥ ऋतश्च ऋतधर्मा-
 च विहर्ता वरुणो (चमसो) ध्रुवः ॥ ६८ ॥ विधारणश्च दुर्मेधा अयमेकगणः स्मृतः ॥ ईदृशश्च सदृक्षश्च एतादृशो मिताशनः ॥ ६९ ॥ एतेनः
 प्रसदृक्षश्च सुरतश्च महातपाः ॥ हेतुमान्प्रसवस्तद्वत्सुरभश्च महायशाः ॥ ७० ॥ नादिरुद्रो ध्वनिर्भासो विमुक्तो विक्षिपः सहः ॥ द्युतिर्वसुरनाधृष्यो
 लाभ कामो जयी विराट् ॥ ७१ ॥ उद्वेषणो गणो नाम वायुस्कन्धे तु सप्तमे ॥ एतत्सर्वं हरे रूपं राजानो दानवाः सुराः ॥ ७२ ॥ सूर्यादि-
 परिवारेण मन्वाद्या ईजिरे हरिम् ॥ ७३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे उत्तानपादवंशादिवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
 रुद्र उवाच ॥ सूर्यादिपूजनं ब्रूहि कृतं स्वायम्भुवादिभिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं सारं व्यास ! संक्षेपतः परम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ सूर्यादिपूजां वक्ष्यामि
 धर्मकामादिकारिकाम् ॥ २ ॥ ॐ सूर्यासनाय नमः ॥ ॐ नमः सूर्यमूर्तये ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥ ॐ सोमाय नमः ॥ ॐ मङ्गलाय नमः ॥
 ॐ बुधाय नमः ॥ ॐ बृहस्पतये नमः ॥ ॐ शुक्राय नमः ॥ ॐ शनैश्चराय नमः ॥ ॐ राहवे नमः ॥ ॐ केतवे नमः ॥ ॐ तेजश्चण्डाय नमः
 ॥ ३ ॥ आसनावाहनं पाद्यमर्घ्यमाचमनं तथा ॥ स्नानं वस्त्रोपवीतञ्च गन्धपुष्पं च धूपकम् ॥ ४ ॥ दीपकं च नमस्कारं प्रदक्षिणविसर्जने ॥
 सूर्यादीनां सदा कुर्यादिति मन्त्रैर्वृषध्वज ! ॥ ५ ॥ ॐ ह्रां शिवाय नमः ॥ ॐ ह्रां शिवमूर्तये शिवाय नमः ॥ ॐ ह्रां हृदयाय नमः ॥ ॐ
 ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ हूं शिखायै वषट् ॥ ॐ ह्रै कवचाय हुं ॥ ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ ह्रः अस्त्राय नमः ॥ ॐ ह्रां सद्योजाताय नमः ॥
 ॐ ह्रीं वामदेवाय नमः ॥ ॐ हूं अघोराय नमः ॥ ॐ ह्रै तत्पुरुषाय नमः ॥ ॐ ह्रौं ईशानाय नमः ॥ ॐ ह्रौं गौर्यै नमः ॥ ॐ ह्रौं गुरुभ्यो नमः ॥
 ॐ ह्रौं इन्द्राय नमः ॥ ॐ ह्रौं चण्डाय नमः ॥ ॐ ह्रां अघोराय नमः ॥ ॐ वासुदेवासनाय नमः ॥ ॐ वासुदेवमूर्तये नमः ॥

१ एतदादीं ह्रीं ह्रीमित्येवमादिक्रमेण बीजपाठः क्वचित् । २ शिरसे नम इत्यादिक्रमेण पाठान्तरम् । ३ अत्र ह्रीं ह्रीं ह्रीं इत्यादौ सर्वत्र ह्रीमित्येव पाठः ।

ग.प.पु.
॥ ६ ॥

ॐ अं ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः ॥ ॐ आं ॐ नमो भगवते सङ्कर्षणाय नमः ॥ ॐ अं ॐ नमो भगवते
प्रद्युम्नाय नमः ॥ ॐ अः ॐ नमो भगवते अनिरुद्धाय नमः ॥ ॐ नारायणाय नमः ॥ ॐ तत्सद्गुणाय नमः ॥ ॐ ह्रीं विष्णवे नमः ॥
ॐ शौं नमो भगवते नरसिंहाय नमः ॥ ॐ भूः ॐ नमो भगवते वराहाय नमः ॥ ॐ कं टं पं शं चैव नमः ॥ ॐ जं खं रं सुदर्श
नाय नमः ॥ ॐ खं ठं फं पं गदायै नमः ॥ ॐ वं लं मं क्षं पाञ्चजन्याय नमः ॥ ॐ वं ढं भं हं श्रियै नमः ॥ ॐ गं ढं वं सं पुष्ट्यै नमः ॥
ॐ यं पं वं सं वनमालायै नमः ॥ ॐ सं दं लं श्रीवत्साय नमः ॥ ॐ ठं चं भं यं कौस्तुभाय नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ इन्द्रादिविष्णुपालेभ्यो
नमः ॥ ॐ विष्णुक्तेनाय नमः ॥ ६ ॥ आसनादीन्हेरेतेमन्त्रैर्वेद्याहृषध्वज ! ॥ विष्णुशक्त्याः सरस्वत्याः पूजां शृणु शुभप्रदाम् ॥ ७ ॥ ॐ ह्रीं
सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ ह्रीं हृदाय नमः ॥ ॐ ह्रीं शिरसे नमः ॥ ॐ हूं शिखायै नमः ॥ ॐ हूं कवचाय नमः ॥ ॐ ह्रीं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ हः
अस्त्राय नमः ॥ ८ ॥ श्रद्धा ऋद्धिः कला मेधा तुष्टिः पुष्टिः प्रभा मतिः ॥ ॐ ह्रींकाराद्या नमोऽन्ताश्च सरस्वत्याश्च शक्तयः ॥ ९ ॥ क्षेत्रपालाय
नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परमगुरुभ्यो नमः ॥ १० ॥ पद्मस्थायाः सरस्वत्या आसनायै प्रकल्पयेत् ॥ सूर्यादीनां स्वर्गमन्त्रैः पवित्रोद्घोषं
तथा ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यादीनां सरस्वत्याश्च पूजनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
हरिरुवाच ॥ सुमित्रे मण्डपे स्नात्वा मण्डले विष्णुमर्चयेत् ॥ पञ्चरंगिकचूर्णेन वज्रनाभं तु मण्डलम् ॥ १ ॥ षोडशः कोष्ठकैस्तत्र सुमित्रं रुद्र ?
कारयेत् ॥ चतुर्थपंचकोणेषु सूत्रपातं तु कारयेत् ॥ २ ॥ कोणसूत्रादुभयतः कोणा ये तत्र संस्थिताः ॥ तेषु चैव प्रकुर्वीत सूत्रपातं विचक्षणः ॥ ३ ॥
तदनन्तरकोणेषु एवमेव हि कारयेत् ॥ प्रथमा नाभिरुद्दिष्टा मध्ये रेखाप्रसंगमे ॥ ४ ॥ अन्तरेषु च सर्वेषु अष्टौ चैव तुनाभयः ॥ पूर्वगन्धमनाभि
भ्यामथं सूत्रं तु भ्रामयेत् ॥ ५ ॥ अन्तरा स द्विजश्रेष्ठः पादानं भ्रामयेद्भर ! ॥ अनेन नाभिसूत्रस्य कणिकां भ्रामयेच्छिव ! ॥ ६ ॥ कणिकाया द्विभागेन
केसराणि विचक्षणः ॥ तदग्रं सदा विद्वान्दलान्येवं समालिखेत् ॥ ७ ॥ सर्वेषु नाभिसंज्ञेषु मानेनानेन सुव्रत ! ॥ पद्मानि तानि कुर्वीत वैशिकः पर
मार्थवित् ॥ ८ ॥ आदिसूत्रविभागेन द्वाराणि परिकल्पयेत् ॥ द्वारशोभां तथा तत्र तदर्थेन तु कल्पयेत् ॥ ९ ॥ कणिकां पीतवर्णेन सितरत्नदिकैस्तैः ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. ७

१ ॐ कं टं पं शं ० पा० । २ ॐ खं ठं ० पा० । ३ खं चं फं वं ॐ नमो गदायै नमः । ४ ॐ वं लं मं क्षं ० । ५ ॐ वं ढं ० । ६ ॐ गं ढं वं सं पुष्ट्यै नमः । ७ ॐ यं पं वं सं वनमालायै नमः । ८ इदमर्थमप्यमन्यत्र नास्ति । ९ नाभिमामपसूत्रं तु ० पा० । १० विद्वान्दलान्येवं रुद्रा ० पा० ।

अन्तरं नीलवर्णेन दलानि असितेन च ॥ १० ॥ कृष्णवर्णेन रजसा चतुरश्रं प्रपूरयेत् ॥ द्वाराणि शुक्लवर्णेन रेखाः पञ्च च मण्डले ॥ ११ ॥
 सिता रक्ता तथा पीता कृष्णा चैव यथाक्रमम् ॥ कृत्वैव मण्डलश्चादौ न्यासं कृत्वाचयेद्भरिम् ॥ १२ ॥ हन्मध्ये तु न्यसेद्विष्णुं कण्ठे सङ्कर्षणं तथा ॥
 प्रद्युम्नं शिरसि न्यस्य शिखायामनिरुद्धकम् ॥ १३ ॥ ब्रह्माणं सर्वगात्रेषु करयोः श्रीधरं तथा ॥ अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कर्णिकायां न्यसेद्भरिम् ॥ १४ ॥
 न्यसेत्सङ्कर्षणं पूर्वे प्रद्युम्नं चैव दक्षिणे ॥ अनिरुद्धं पश्चिमे च ब्रह्माणं चोत्तरे न्यसेत् ॥ १५ ॥ श्रीधरं रुद्रकोणेषु इन्द्रादीन्दिक्षु विन्यसेत् ॥ ततोऽभ्यर्च्य
 च गन्धाद्यैः प्राप्नुयात्परमं पदम् ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुपूजोपयोगिवज्रनाभमण्डलनिरूप
 णं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ समये (या) दीक्षितः शिष्यो बद्धनेत्रस्तु वाससा ॥ अष्टाहुतिशतं तस्य मूलमन्त्रेण होमयेत् ॥ १ ॥
 द्विगुणं पुत्रके होमं त्रिगुणं साधके मतम् ॥ निर्वाणदेशिके रुद्र ! चतुर्गुणमुदाहृतम् ॥ २ ॥ गुरुविष्णुद्विजैस्त्रीणां हन्ता बध्यस्त्व(श्च)दीक्षितैः ॥ अथ
 दीक्षां प्रवक्ष्यामि धर्माधर्मक्षयङ्करीम् ॥ ३ ॥ उपवेश्य बहिः शिष्यान्धारणं तेषु कारयेत् ॥ वायव्या कलया रुद्र शोष्यमाणान्विचिंतयेत् ॥ ४ ॥ आग्ने
 य्या दह्यमानांश्च प्लावितानम्भसा पुनः ॥ तेजस्तेजसि तं जीवमेकीकृत्य समाक्षिपेत् ॥ ५ ॥ प्रणवं चिन्तयेद्बोधि शरीरेऽन्यत्तु कारणम् ॥ एकैकं यो
 जयेत्तत्र क्षेत्रज्ञं देहकारणात् ॥ ६ ॥ उत्पाद्य योजयेत्पश्चादेकैकं वृषभध्वज ॥ मण्डलादिष्वशक्तस्तु कल्पयित्वाऽर्चयेद्भरिम् ॥ ७ ॥ चतुर्द्वारं भवेत्त
 च ब्रह्मतीर्थादनुक्रमात् ॥ हस्तं पद्मं समाख्यातं पत्राण्यङ्गुलयः स्मृताः ॥ ८ ॥ कर्णिका तलहस्तन्तु नखान्यस्य तु केसराः ॥ तत्रार्चयेद्भरिं ध्यात्वा सृ
 र्येन्द्रश्च्यन्तरेव च ॥ ९ ॥ तं हस्तं पातयेन्मूर्ध्नि शिष्यस्य तु समाहितः ॥ हस्ते विष्णुः स्थितो यस्माद्विष्णुहस्तस्ततस्त्वयम् ॥ नश्यन्ति स्पर्शनात्
 स्य पातकान्यखिलानि च ॥ १० ॥ गुरुः शिष्यं समभ्यर्च्य नेत्रे बद्धे तु वाससा ॥ देवस्य प्रमुखं कृत्वा पुष्पमेवार्पयेत्ततः ॥ पुष्पं निपतितं यत्र मूर्ध्नो
 देवस्य शार्ङ्गिणः ॥ ११ ॥ तन्नाम कारयेत्तस्य स्त्रीणां नामांकितं स्वयम् ॥ शूद्राणां दाससंयुक्तं कारयेत्तु विचक्षणः ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुदीक्षानि० नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ हरिरुवाच ॥ श्यादिपूजां प्रवक्ष्यामि स्थण्डिलादिषु सिद्धये ॥ श्रीं ह्रीं
 महालक्ष्म्यै नमः ॥ श्रीं श्रीं श्रूं श्रैं श्रीं श्रः क्रमाद्भूदयं च शिरः शिखाम् ॥ कवचं नेत्रमस्त्रं च आसनं मूर्तिमर्चयेत् ॥ १ ॥ मण्डले पद्मगर्भे च चतु

१ दलानि च सितेन० पा० । २ रेखाः पञ्चममण्डले० पा० । ३ द्विजस्त्रीणां हन्ता बध्यश्च दीक्षि पा० । गुरुविष्णुशिवादीनां होमां वेद्यश्च दीक्षितैः पा० ।
 ४ आर्षं नपुंसकत्वम् ।

ग. म. पु.
१७॥

द्रोरि रजोऽन्विते ॥ चतुःषष्ट्यन्तमष्टादि स्वासे स्वास्यादि मण्डलम् ॥२॥ स्वाक्षीन्दुसूर्यगं सर्वं स्वादिवेदेन्दुवर्त्तनात् ॥ लक्ष्मीमंगानि चैकस्मिन्कोणे
दुर्गा गणं गुरुम् ॥३॥ क्षेत्रपालमथास्यादौ होमाच्छहाव कामभाक् ॥ ॐ चं टं डं हं श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥४॥ अनेन पूजयेच्छर्मां पूर्वोक्तपरिवारकैः ॥ ॐ सौ
सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ ह्रीं सौ सरस्वत्यै नमः ॥५॥ ॐ ह्रीं वदवदवाग्वादिनि स्वाहा ॐ ह्रीं सरस्वत्यै नमः ॥६॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवैखण्डे प्रथमांशाख्ये
आचारकाण्डे लक्ष्म्यर्चननिरूपणं नाम दशमोऽध्यायः ॥१०॥ हरिरुवाच ॥ नवव्यूहाचर्चनं वक्ष्ये यदुक्तं कश्यपाय हि ॥ जीवसृष्टिस्तस्य मूढन्यं नाभ्यां व्योम्नि
निवेशयेत् ॥१॥ ततो रमिति बीजेन दहेद्रूतात्मकं वपुः ॥ यमित्यनेन बीजेन तच्च सर्वं विनाशयेत् ॥२॥ लमित्यनेन बीजेन ध्रुवयेत्सक्वराचरम् ॥ वमित्य
नेन बीजेन चिन्तयेद्भूतं ततः ॥३॥ ततो बुधमध्ये तु पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ अहं मतस्तथात्मानं ध्यानेन परिचिन्तयेत् ॥४॥ मन्त्रन्यासं ततः
कुर्यान्निविधं करदेहयोः ॥ द्वादशाक्षरबीजेन उक्तबीजैरनन्तरम् ॥५॥ षडङ्गेन ततः कुर्यात्साक्षाद्येन हरिर्भवेत् ॥ दक्षिणाङ्गुलमारभ्य मध्याङ्गुलं
दले न्यसेत् ॥६॥ मध्ये बीजद्वयं न्यस्य न्यसेदङ्गे ततः पुनः ॥ हन्धिरसि शिखावर्म्भवक्रादुदरपृष्ठतः ॥७॥ बाह्वोश्च करयोर्जान्वोः पादयोश्चापि
विन्यसेत् ॥ पञ्चाकारौ करौ कृत्वा मध्येऽङ्गुलं निवेशयेत् ॥८॥ चिन्तयेत्तत्र सर्वेशं परं तत्त्वमनामयम् ॥ कमाच्चैतानि बीजानि तर्जण्यादिषु विन्य
सेत् ॥९॥ ततो मुद्रांश्चिक्नेषु कण्ठे च हृदये तथा ॥ नाभौ गुह्ये तथा जान्वोः पादयोर्विन्यसेत्क्रमात् ॥१०॥ पाण्योः षडङ्गबीजानि न्यस्य काये
ततो न्यसेत् ॥ अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं विन्यसेद्बीजपञ्चकम् ॥११॥ करमध्ये नेत्रबीजमङ्गन्यासेऽप्ययं क्रमः ॥ हृदये हृदयं न्यस्य शिरः शिरसि
विन्यसेत् ॥१२॥ शिखायां तु शिखां न्यस्य कवचं सर्वतस्तनौ ॥ नेत्रं नेत्रे विधातव्यमस्त्रञ्च करयोर्द्वयोः ॥१३॥ तेनैव च दिशो यक्ष्मां पूजा
विधिमथाचरेत् ॥ हृदये चिन्तयेत्पूर्वं योगपीठं समाहितः ॥१४॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च यथाक्रमम् ॥ आशेषादौ च पूर्वोक्तवचनमस्त्रिंशं विन्य
सेत् ॥१५॥ एभिः परिच्छन्नतनुं पीठभूतं तदात्मकम् ॥ अनन्तं विन्यसेत्पश्चात्पूर्वैकाग्रोन्नतं स्थितम् ॥१६॥ ततो विष्णुसरोजजातं दलपद्मस्यवि
गदलम् ॥ सितार्जुनं शतपत्राङ्गं विप्रकीर्णाङ्गं कर्णिकम् ॥१७॥ ध्यात्वा वेदादिना पश्चात्सूर्यसोमानलामनाम् ॥ मण्डलानि क्रमदिवसुपशुपरि चि
न्तयेत् ॥१८॥ ततः पूर्वादिदिक्स्थानाः शक्तीः केशवगोचराः ॥ विसल्लया न्यसेदष्टौ नवमीं कर्णिकागताम् ॥१९॥ १६ ध्यात्वा सम

१ स्वासे स्वास्यादि० पा० । २ स्वाक्षीन् स्वाक्षीन् । ३ चं टं डं हं श्रीमहालक्ष्म्यै नमः । ४ चं टं डं हं श्रीमहालक्ष्म्यै नमः । ५ ॐ सर० । ६ मध्याङ्गुलिषु न्यसेत् । मध्ये बीजं
न्यसेदङ्गे सवाङ्गेषु ततः पुनः० पा० । ७ जातं दलमष्टदलान्वितम्० पा० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११

॥ ७॥

भ्यर्च्य योगपीठमनन्तरम् ॥ मनसावाह्य तत्रेशं हरिं शार्ङ्गं न्यसेत्पुनः ॥ २० ॥ हृदयादीनि पूर्वादिकतुर्दिग्दलयोगतः ॥ मध्ये नेत्रं तु
 कोणेषु अस्त्रमन्त्रं न्यसेत्ततः ॥ २१ ॥ सङ्कर्षणादिबीजानि पूर्वादिक्रमयोगतः ॥ द्वारि पूर्वे परे चैव वैनतेयं तु विन्यसेत् ॥ २२ ॥ सुदर्शनं
 सहस्रारं दक्षिणे द्वारि विन्यसेत् ॥ त्रियं दक्षिणतो न्यस्य लक्ष्मीमुत्तरतस्तथा ॥ २३ ॥ द्वाय्युत्तरे गदां न्यस्य शङ्खं कोणेषु विन्यसेत् ॥ देवदक्षि
 णतः शार्ङ्गं वामे चैव सुधीन्यसेत् ॥ २४ ॥ तद्वत्खड्गं तथा चक्रं न्यसेत्पार्श्वद्वयोर्द्वयम् ॥ ततोऽन्तर्लोकपालांश्च स्वादिग्भेदेन विन्यसेत् ॥ २५ ॥
 वज्रादीन्यायुधान्येव तथैव विनिवेशयेत् ॥ ऊर्ध्वं ब्रह्म तथानन्तमधश्च परिचिन्तयेत् ॥ २६ ॥ सर्वं ध्यात्वेति संपूज्य मुद्राः सन्दर्शयेत्ततः ॥
 अञ्जलिः प्रथमा मुद्रा क्षिप्रं देवप्रसाधनी ॥ २७ ॥ वन्दनी हृदयासक्तात्सार्द्धं दक्षिणतोन्नता ॥ ऊर्ध्वगुष्ठो वाममुष्टिर्दक्षिणांगुष्ठवन्धनः ॥ २८ ॥
 सव्यस्य तस्य चांगुष्ठो यः स ऊर्ध्वः प्रकीर्तितः ॥ तिस्रः साधारणा ह्येता मूर्त्तिभेदेन कल्पिताः ॥ २९ ॥ कनिष्ठादिप्रमोकेण अष्टौ मुद्रा यथाक्रमम् ॥
 अष्टानां पूर्वबीजानां क्रमशस्त्वधारयेत् ॥ ३० ॥ अंगुष्ठेन कनिष्ठान्तं नामयित्वांगुलित्रयम् ॥ मुद्रेयं नरसिंहस्य न्युब्जं कृत्वा करद्वयम् ॥ ३१ ॥
 सव्यहस्तं तथोत्तानं कृत्वोर्ध्वं भ्रामयेच्छनैः ॥ नवमीयं स्मृता मुद्रा वराहाभिमता सदा ॥ ३२ ॥ मुष्टिद्वयमथोत्तानमृज्वैकैकेन मोचयेत् ॥ उत्कुञ्चये
 त्सर्वमुक्ता अंगमुद्रेयमुच्यते ॥ ३३ ॥ मुष्टिद्वयमथो बद्धा एवमेवानुपूर्वशः ॥ दशानां लोकपालानां मुद्राश्च क्रमयोगतः ॥ ३४ ॥ सुरमाद्यं द्वितीयं
 च उपान्त्यश्चान्त्यमेव च ॥ वासुदेवो बलः कामो ह्यनिरुद्धो यथाक्रमम् ॥ ३५ ॥ प्रणवस्तत्सदित्येतद् हुं क्षौं भूरिति मन्त्रकाः ॥ नारायणस्तथा
 ब्रह्मा विष्णुः सिंहो वराहराट् ॥ ३६ ॥ सितारुणहरिद्राभा नीलश्यामललोहिताः ॥ मेघाग्निमधुपिङ्गाभा वर्णतो नवनामकाः ॥ ३७ ॥ कं टं पं शं
 गरुर्मान्स्याज्जं खं वं च सुदर्शनम् ॥ पं चं फं षं गदादेवी वं लं मं क्षं च शंखकम् ॥ ३८ ॥ वँ ढँ भँ हँ भवेच्छीश्च गं जं वं शं च पुष्टिका ॥ घं वं च वनमाला
 स्याच्छ्री वसं दं सं भवेत् ॥ ३९ ॥ छं ङं पं यं कौस्तुभः प्रोक्तश्चान्तो ह्यहमेव च ॥ इत्यंगानि यथायोगं देवदेवस्य वै दश ॥ ४० ॥ गरुडोऽम्बुजसंकाशो
 गदा चैवासिताकृतिः ॥ पुष्टिः शिरीषपुष्पाभा लक्ष्मीः काञ्चनसन्निभा ॥ ४१ ॥ पूर्णचन्द्रनिभः शंखः कौस्तुभस्त्वरुणद्युतिः ॥ चक्रं सूर्यसहस्राभं

१ पार्श्वे द्वयद्वयमिति पा० । २ न्यायुधांश्चैव पा० । न्यायुधादेवं पा० । ३ आर्षः प्रयोगः । ४ भूतिभे० पा० । ५ तो नरनायकाः । ६ कटपेन
 गरुडान्स्याज्जस्वरं च पा० । ७ खं वं फं गदादेवी चानो (ली) में क्षेच० । ८ वँ ढँ भँ हँ । ९ गं जं ङं । १० श्रीवत्सर्वेभवेत् पा० । ११ तथैवकौस्तुभः
 पा० । तैत्वेकौस्तु० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १२

2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030

सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु महापुरुष पूर्वज ॥ ४ ॥ होमकर्मणि चैतेषां स्वाहान्तमुपकल्पयेत् ॥ एवं जप्त्वा विधानेन शतमष्टोत्तरं तथा ॥ ५ ॥
 अर्घं दत्त्वा जितं तेन प्रणामं च पुनःपुनः ॥ ततोऽग्रावपि सम्पूज्य तं यजेत यथाविधि ॥ ६ ॥ देवदेवं सर्वबीजेन अंगादिभिरथाच्युतम् ॥ पूर्वमुल्लि
 ख्य चाभ्युक्ष्य प्रणवेन तु मन्त्रवित् ॥ ७ ॥ भ्रामयित्वानलं कुण्डे पूजयेच्च शुभैः फलैः ॥ पूर्वं तत्सकलं ध्यात्वा मण्डले मनसा न्यसेत् ॥ ८ ॥ वासुदे
 वारख्यतत्त्वेन हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ॥ संकर्षणादिबीजेन यजेत्षट्कं तथैव च ॥ ९ ॥ त्रयंत्रयं तथांगानामेकैकान्दिक्पतींस्तथा ॥ पूर्णाहुतिं तथैवाति
 दद्यात्सम्यगुपस्थितः ॥ १० ॥ वागतीते परे तत्त्वे आत्मानं च लयं नयेत् ॥ उपविश्य पुनर्मुद्रां दर्शयित्वा नमेत्पुनः ॥ ११ ॥ नित्यमेवंविधं होमं
 नैमित्ते द्विगुणं भवेत् ॥ गच्छगच्छ परं स्थानं यत्र देवो निरञ्जनः ॥ १२ ॥ गच्छन्तु देवताः सर्वाः स्वस्थानस्थितिहेतवे ॥ सुदर्शनः श्रीहरिश्च अ
 च्युतः स त्रिविक्रमः ॥ १३ ॥ चतुर्भुजो वासुदेवः षष्ठः प्रद्युम्न एव च ॥ संकर्षणः पूरुषोऽथ नवव्यूहो दशात्मकः ॥ १४ ॥ अनिरुद्धो द्वादशात्मा
 अत ऊर्ध्वमनन्तकः ॥ एते एकादिभिश्चक्रेर्विज्ञेया लक्षिताः सुराः ॥ १५ ॥ चक्रांकितैः पूजितः स्याद्ब्रूहे रक्षेत्सदानरैः ॥ ॐ चक्राय स्वाहा, ॐ विचक्राय
 स्वाहा, ॐ सुचक्राय स्वाहा, ॐ महाचक्राय स्वाहा, ॐ महाचक्राय असुरान्तकृत् हुं फट् ॐ हुं सहस्रार हुं फट् ॥ १६ ॥ द्वारकाचक्रपूजेयं गृहे
 रक्षाकरी शुभा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पूजानुक्रमनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
 हरिरुवाच ॥ प्रवक्ष्याम्यधुना ह्येतद्वैष्णवं पंजरं शुभम् ॥ नमोनमस्ते गोविन्द चक्रं गृह्य सुदर्शनम् ॥ १ ॥ प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं
 शरणं गतः ॥ गदां कौमोदकीं गृह्ण पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥ याम्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ हलमादाय सौनन्दे नमस्ते
 पुरुषोत्तम ॥ ३ ॥ प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ मुसलं शातनं गृह्य पुण्डरीकाक्ष रक्ष माम् ॥ ४ ॥ उत्तरस्यां जगन्नाथ ! भव
 न्तं शरणं गतः ॥ खड्गमादाय चर्मार्थ अस्त्रशस्त्रादिकं हरे ! ॥ ५ ॥ नमस्ते रक्ष रक्षोन्न ! ऐशान्यां शरणं गतः ॥ पांचजन्यं महारक्षमनुवोध्यं च
 पंकजम् ॥ ६ ॥ प्रगृह्य रक्ष मां विष्णो आग्नेय्यां रक्ष सूकर ॥ चन्द्रसूर्य्यं समागृह्य खड्गं चान्द्रमसं तथा ॥ ७ ॥ नैऋत्यां मां च रक्षस्व दिव्यमूर्ते
 नृकेसरिन् ॥ वैजयन्तीं सम्प्रगृह्य श्रीवत्सं कण्ठभूषणम् ॥ ८ ॥ वायव्यां रक्ष मां देव हयग्रीव नमोऽस्तु ते ॥ वैनतेयं समारुह्य त्वन्तरिक्षे जना
 र्दन ! ॥ ९ ॥ मां रक्षस्वाजित सदा नमस्तेऽस्तुत्पराजित ॥ विशालाक्षं समारुह्य रक्ष मां त्वं रसातले ॥ १० ॥ अकूपार नमस्तुभ्यं महा

१ देवदेवं सर्वाङ्गानालताद्यादिभिः । देवी सर्वाङ्गं गतमानालाद्यादिभिः । २ द्वादशाक्षरमन्त्रेण विज्ञेयाः ।

ग. म. पु.
॥ ९ ॥

मीन नमोऽस्तु ते ॥ करशोषाद्यंगुलीषु सत्य त्वं बाहुपंजरम् ॥ ११ ॥ कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो नमस्तुते पुरुषोत्तम ॥ एतदुक्तं शंकराय
वैष्णवं पंजरं महत् ॥ १२ ॥ पुरा रक्षार्थमीशान्याः कात्यायन्या वृषध्वज ॥ नाशयामास सा येन चार्क्षन्महिषासुरम् ॥ १३ ॥
दानवं रक्तवीजं च अन्यथैव सुरकण्टकात् ॥ एतच्चपन्नो भक्त्या शत्रुन्विजयते सदा ॥ १४ ॥ इति श्रीगारुडे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे
विष्णुपंजरस्तोत्रं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ हरिरुवाच ॥ अथ योगं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकरं परम् ॥ ध्यायिभिः प्रोच्यते ध्येयो ध्यानेन
हरिरीश्वरः ॥ १ ॥ तच्छृणुष्व महेशान सर्वपापविनाशनम् ॥ विष्णुः सर्वेश्वरोऽनन्तः पट्टिभूः परिवर्जितः ॥ २ ॥ बाहोर्हयो जगन्नाथो
ब्रह्मात्मास्म्यहमेव हि ॥ देहिदेहस्थितो नित्यः सर्वदेहविवर्जितः ॥ ३ ॥ देहधर्मविहीनश्च सरासरनिवर्जितः ॥ पद्मिषु स्थितो हृषी
श्रुता प्राता ह्यतीन्द्रियः ॥ ४ ॥ तद्धर्मरहितः सद्यः नामगोत्रविवर्जितः ॥ मन्ता मनःस्थितो देवो मनसा परिवर्जितः ॥ ५ ॥
मनोधर्मविहीनश्च विज्ञानं ज्ञानमेव च ॥ बोद्धा बुद्धिस्थितः साक्षी सर्वज्ञो बुद्धिवर्जितः ॥ ६ ॥ बुद्धिधर्मविहीनश्च सर्वः सर्वगतो मनः ॥
सर्वप्राणविनिर्मुक्तः प्राणधर्मविवर्जितः ॥ ७ ॥ प्राणप्राणो महाशान्तो भयेन परिवर्जितः ॥ अहंकारादिहीनश्च तद्धर्मपरिवर्जितः ॥ ८ ॥
तत्साक्षी तन्निवन्ता च परमानन्दरूपकः ॥ जाग्रत्स्वप्रसुप्तिस्थस्तत्साक्षी तद्विवर्जितः ॥ ९ ॥ तुरीयः परमो धाता हृद्यो रणवर्जितः ॥
मुक्तो बुद्धेऽजरो व्यापी सत्य आत्मास्म्यहं शिवः ॥ १० ॥ एवं ये मानवा विज्ञा ध्यायन्तीशं परं पदम् ॥ आमुषरते च तदूर्ध्वं गन्तुं कार्या विचा-
रणा ॥ ११ ॥ इति ध्यानं समाप्तवान् तत्र धाङ्करं युवतः ॥ पठेद्य एतत्सततं विष्णुलोकं स यच्छति ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वख-
ण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे ध्यानयोगो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ रुद्र उवाच ॥ संसारसागराद्वेद्यासुच्यते किं जपन्मनो ॥ नरस्तनय-
परं जप्यं कथयस्व त्वं जनाहने ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ परेश्वरं परं ब्रह्म परमात्मानवध्यवम् ॥ विष्णुं नामसहस्रेण रतुर्वन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ २ ॥ यत्प-
वित्रं परं जप्यं कथयामि वृषध्वज ! ॥ शृणुष्वानुरितो भूत्वा सर्वपापविनाशनम् ॥ ३ ॥ ॐ वासुदेवो महावैष्णवो मनो वासवो बलुः ॥ बालचन्द्र-
निभः बालो बलुभद्रो बलाधिपः ॥ ४ ॥ बलिवन्धनकुक्षिः (५१) वेणुधो वेदविलम्बिः ॥ वेदकृतो वेदरूपो वेधो वेदपरिच्छेदः ॥ ५ ॥ वेदाङ्गवेदा-
वेदेशो (६०) बलापारो बलावर्तः ॥ अविकारो वरेशश्च वरुणो वरुणाधिपः ॥ ६ ॥ वीरहा च वृहद्भीरो वन्दितः परमेश्वरः (६०) ॥ आत्मा च

१ चामरं महि ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५

॥ ९ ॥

परमात्मा च प्रत्यगात्मा वियत्परः ॥ ७ ॥ पद्मनाभः पद्मनिधिः पद्महस्तो गदाधरः ॥ परमः (४०) परभूतश्च पुरुषोत्तम ईश्वरः ॥ ८ ॥ पद्मजङ्घः
 पुण्डरीकः पद्ममालाधरः प्रियः ॥ पद्माक्षः पद्मगर्भश्च पर्जन्यः (५०) पद्मसंस्थितः ॥ ९ ॥ अपारः परमार्थश्च पराणां च परः प्रभुः ॥ पण्डितः
 पण्डितेज्यश्च पवित्रः पापमर्दकः ॥ १० ॥ शुद्धः (६०) प्रकाशरूपश्च पवित्रः परिरक्षकः ॥ पिपासावर्जितः पाद्यः पुरुषः प्रकृतिस्तथा ॥ ११ ॥
 प्रधानं पृथिवीपद्मं पद्मनाभः (७०) प्रियप्रदः ॥ सर्वेशः सर्वगः सर्वः सर्ववित्सर्वदः सुरः ॥ १२ ॥ सर्वस्य जगतो धाम सर्वदर्शी च सर्वभृत् (८०) ॥
 सर्वानुग्रहकृद्देवः सर्वभूतहृदि स्थितः ॥ १३ ॥ सर्वपूज्यश्च सर्वाद्यः सर्वदेवनमस्कृतः ॥ सर्वस्य जगतो मूलं सकलो निष्कलोऽनलः (९०) ॥ १४ ॥
 सर्वगोता सर्वनिष्ठः सर्वकारणकारणमा सर्वध्येयः सर्वमित्रः सर्वदेस्वरूपधृक् ॥ १५ ॥ सर्वाध्यक्षः सुराध्यक्ष सुरासुरनमस्कृतः ॥ दुष्टानां च सुराणां
 च सर्वदा घातकोऽन्तकः (१०१) ॥ १६ ॥ सत्यपालश्च सन्नाभः सिद्धेशः सिद्धवन्दितः ॥ सिद्धसाध्यः सिद्धसिद्धः साध्यसिद्धो (सिद्धिसिद्ध) हृदी
 श्वरः ॥ १७ ॥ शरणं जगतश्चैव (११०) श्रेयः क्षेमस्तथैव च ॥ शुभकृच्छोभनः सौम्यः सत्यः सत्यपराक्रमः ॥ १८ ॥ सत्यस्थः सत्यसङ्करूपः स
 त्यवित्सत्य (त्प) दस्तथा (१२१) ॥ धर्मो धर्मी च कर्मी च सर्वकर्मविवर्जितः ॥ १९ ॥ कर्मकर्त्ता च कर्मैव क्रिया कार्यं तथैव
 च ॥ श्रीपतिर्नृपतिः (१३१) श्रीमान्सर्वस्य पतिर्हर्जितः ॥ २० ॥ सदेवानां पतिश्चैव वृष्णीनां पतिरीडितः ॥ पतिर्हिरण्यगर्भस्य त्रिपुरा
 न्तपतिस्तथा ॥ २१ ॥ पशूनां च पतिः प्रायो वसूनां पतिरेव च (१४०) ॥ पतिराखण्डलस्यैव वरुणस्य पतिस्तथा ॥ २२ ॥
 वनस्पतीनां च पतिर्गनिलस्य पतिस्तथा ॥ अनलस्य पतिश्चैव यमस्य पतिरेव च ॥ २३ ॥ कुबेरस्य पतिश्चैव नक्षत्राणां पतिस्तथा ॥ ओषधीनां
 पतिश्चैव वृक्षाणां च पतिस्तथा (१५०) ॥ २४ ॥ नागानां पतिर्कस्य दक्षस्य पतिरेव च ॥ सुहृदां च पतिश्चैव नृपाणां च पतिस्तथा ॥ २५ ॥
 गन्धर्वाणां पतिश्चैव अमूनां पतिरुत्तमः ॥ पर्वतानां पतिश्चैव निम्नगानां पतिस्तथा ॥ २६ ॥ सुराणां च पतिः श्रेष्ठः (१६०) कपिलस्य पतिस्तथा ॥
 लतानां च पतिश्चैव वीरुधां च पतिस्तथा ॥ २७ ॥ मुनीनां च पतिश्चैव सूर्यस्य पतिरुत्तमः ॥ पतिश्चन्द्रमसः श्रेष्ठः शुक्रस्य पतिरेव च ॥ २८ ॥
 ब्रह्माणां च पतिश्चैव राक्षसानां पतिस्तथा ॥ किन्नराणां पतिश्चैव (१७०) द्विजानां पतिरुत्तमः ॥ २९ ॥ सरितां च पतिश्चैव समुद्राणां पतिस्तथा ॥
 सरसां च पतिश्चैव भूतानां च पतिस्तथा ॥ ३० ॥ वेतालानां पतिश्चैव कूर्माण्डानां पतिस्तथा ॥ पक्षिणां च पतिः श्रेष्ठः पशूनां पतिरेव च ॥ ३१ ॥

ग. म. पु.
॥ १० ॥

महात्मा (१८०) मंगलो मेयो मन्दरो मन्दरेश्वरः ॥ मेरुर्माता प्रमाणं च माधवो मलवर्जितः ॥ ३२ ॥ मालाधरो (१९०) महादेवो महादेवेन पूजितः ॥
महाशान्तो महाभागो मधुसूदन एव च ॥ ३३ ॥ महावीर्यो महाप्राणो मार्कण्डेयर्षिवन्दितः (२००) ॥ मायात्मा मायया बद्धो मायया तु विवर्जितः ॥ ३४ ॥
मुनिस्तुतो मुनिर्मेवो (२१०) महाना (ग) सो महाहनुः ॥ महाबाहुर्महादान्तो मरणेन विवर्जितः ॥ ३५ ॥ महावक्त्रो महात्मा च महाकायो महोदरः ॥
महापादो महाश्रोत्रो महामानी महामनाः ॥ ३६ ॥ महागतिर्महाकीर्तिर्महारूपो (२२२) महासुरः ॥ मधुश्च माधवश्चैव महादेवो महेश्वरः ॥ ३७ ॥
मखेज्यो मखरूपी च माननीयो (२३०) मखेश्वरः ॥ महावातो महाभागो महेशोऽतीतमातुषः ॥ ३८ ॥ मानवश्च मधुश्चैव मानवानां प्रियंकरः ॥ नृगश्च
मृगपूज्यश्च (२४०) मृगाणां च पतिस्तथा ॥ ३९ ॥ बुधस्य च पतिश्चैव पतिश्चैव बृहस्पतेः ॥ पतिः शनैश्चरस्यैव राहोः केतोः पतिस्तथा ॥ ४० ॥
लक्ष्मणो लक्षणश्चैव लम्बोष्ठो ललितस्तथा (२५०) ॥ नानालंकारसंयुक्तो नानाचन्दनचर्चितः ॥ ४१ ॥ नानारसोज्ज्वलद्रक्तो नानापुष्पोपशोभितः ॥
रामो रमापतिश्चैव सभाय्यः परमेश्वरः ॥ ४२ ॥ रत्नदो रत्नहस्तौ च (२६०) रूपी रूपविवर्जितः ॥ महारूपेण रूपश्च सौम्यरूपस्तथैव च ॥ ४३ ॥
नीलमेघनिभः शुद्धः कालमेघनिभस्तथा ॥ वृषवर्णः पीतवर्णो नानारूपो (२७०) ह्रस्ववर्णकः ॥ ४४ ॥ विरूपो रूपदर्शकश्च शुद्धवर्णस्तथैव च ॥
सर्ववर्णो महायोगी यज्ञो (याज्यो) यज्ञकृदेव च ॥ ४५ ॥ सुवर्णवर्णवांश्चैव सुवर्णालयस्तथैव च (२८०) सुवर्णवयवश्चैव सुवर्णः स्वर्णमेखलः ॥ ४६ ॥
सुवर्णस्य प्रदाता च सुवर्णरास्तथैव च ॥ सुवर्णस्य प्रियश्चैव (२९०) सुवर्णद्वयस्तथैव च ॥ ४७ ॥ सुपर्णो च भद्रापर्णो सुपर्णस्य च भद्राणम् (२९०) ॥
वैनेतस्तथादित्य आदिगदिकरः शिवः ॥ ४८ ॥ कारणं महनश्चैव प्रधानस्य च कारणम् ॥ बुद्धीनां कारणं चैव कारणं सत्यस्तथा ॥ ४९ ॥
कारणं चेतसश्चैव (३००) अहंकारस्य कारणम् ॥ भूतानां कारणं तद्रूपकारणं च विभावसोः ॥ ५० ॥ आकाशकारणं तद्रूपयिष्याः कारणं परम् ॥
अण्डस्य कारणं चैव प्रकृतेः कारणं तथा ॥ ५१ ॥ देहस्य कारणं चैव चक्षुषश्चैव कारणम् ॥ श्रोत्रस्य कारणं (३१०) तद्रूपकारणं च रजस्तथा ॥ ५२ ॥
जिह्वायाः कारणं चैव घ्राणस्यैव च कारणम् ॥ हस्तयोः कारणं तद्रूपदयोः कारणं तथा ॥ ५३ ॥ वाचश्च कारणं तद्रूपमोश्चैव तु कारणम् ॥
इन्द्रस्य कारणं चैव कुबेरस्य च कारणम् ॥ ५४ ॥ यमस्य कारणं चैव (३२०) ईशानस्य च कारणम् ॥ यक्षणां कारणं चैव रक्षसां कारणं चैव ॥ ५५ ॥
नृपाणां कारणं श्रेष्ठं धर्मस्यैव तु कारणम् ॥ जन्तूनां कारणं चैव वसूनां कारणं चैव ॥ ५६ ॥ मनुष्यां कारणं चैव पक्षिणां कारणं चैव ॥ सुनीनां

१ मानसो मन्त्रश्चैव । २ आत्मनः परः ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १६

॥ १० ॥

कारणं श्रेष्ठं (३३०) योगिनां कारणं परम् ॥ ५७ ॥ सिद्धानां कारणं चैव यक्षाणां कारणं परम् ॥ कारणं किन्नराणां च (३४०) गन्धर्वाणां च कारणम् ॥ ५८ ॥
 नदानां कारणं चैव नदीनां कारणं परम् ॥ कारणं च समुद्राणां वृक्षाणां कारणं तथा ॥ ५९ ॥ कारणं वीरुधां चैव लोकानां कारणं तथा ॥ पाताल
 कारणं चैव देवानां कारणं तथा ॥ ६० ॥ सर्पाणां कारणं चैव (३५०) श्रेयसां कारणं तथा ॥ पशूनां कारणं चैव सर्वेषां कारणं तथा ॥ ६१ ॥ देहा
 त्मा चेन्द्रियात्मा च आत्मा बुद्धिस्तथैव च ॥ मनसश्च तथैवात्मा चात्माहंकारचेतसः ॥ ६२ ॥ जाग्रतः स्वपतश्चात्मा (३६०) महदात्मा परस्तथा ॥
 प्रधानस्य परात्मा च आकाशात्मा ह्यपां तथा ॥ ६३ ॥ पृथिव्याः परमात्मा च रसस्यात्मा तथैव च ॥ गन्धस्य परमात्मा च रूपस्यात्मा परस्तथा
 ॥ ६४ ॥ शब्दात्मा चैव (३७०) वागात्मा स्पर्शात्मा पुरुषस्तथा ॥ श्रोत्रात्मा च त्वगात्मा च जिह्वायाः परमस्तथा ॥ ६५ ॥ घ्राणात्मा चैव
 हस्तात्मा पादात्मा परमस्तथा (३८०) ॥ उपस्थस्य तथैवात्मा पायात्मा परमस्तथा ॥ ६६ ॥ इन्द्रात्मा चैव ब्रह्मात्मा रुद्रा(शान्ता)त्मा च मनोस्तथा ॥
 दक्षप्रजापतेरात्मा सत्या (सप्त) आत्मा परमस्तथा ॥ ६७ ॥ ईशात्मा (३९०) परमात्मा च रौद्रात्मा मोक्षविद्यतिः ॥ यज्ञर्वाश्च तथा यज्ञश्चर्मन् स्वर्गी
 मुरान्तकः ॥ ६८ ॥ हविप्रवर्त्तनशीलश्च यतीनां च हिते रतः ॥ यतिरूपी च (४००) योगी च योगिध्येयो हरिः शितिः ॥ ६९ ॥ संविन्मेधा च
 कालश्च ऊष्मा वर्षा म(न) तिस्तथा (४१०) ॥ संवत्सरो मोक्षकरो मोहप्रध्वंसकस्तथा ॥ ७० ॥ मोहकर्त्ता च दुष्टानां माण्डव्यो वडवामुखः ॥ संवर्त्तः कालकर्त्ता
 च गौतमो भृगुरंगिराः (४२०) ॥ ७१ ॥ अविर्वासिष्ठः पुलहः पुलस्त्यः कुत्स एव च ॥ याज्ञवल्क्यो देवलश्च व्यासश्चैव पराशरः ॥ ७२ ॥ शर्मदश्चैव (४३०)
 गांगेयो हृषीकेशो बृहच्छ्रवाः ॥ केशवः क्लेशहन्ता च सुकर्णः कर्णवर्जितः ॥ ७३ ॥ नारायणो महाभागः प्राणस्य पतिरेव च (४४०) ॥ अपानस्य पतिश्चैव व्यान
 स्य पतिरेव च ॥ ७४ ॥ उदानस्य पतिः श्रेष्ठः समानस्य पतिस्तथा ॥ शब्दस्य च पतिः श्रेष्ठः स्पर्शस्य पतिरेव च ॥ ७५ ॥ रूपाणां च पतिश्चाद्यः खड्गपाणि
 हंलायुधः (४५०) ॥ चक्रपाणिः कुण्डली च श्रीवत्सांकस्तथैव च ॥ ७६ ॥ प्रकृतिः कौस्तुभग्रीवः पीताम्बरधरस्तथा ॥ सुमुखो दुर्मुखश्चैव मुखेन तु विव
 र्जितः ॥ ७७ ॥ अनन्तोऽनन्तरूपश्च (४६१) सुनखः सुरमन्दरः ॥ सुकपोलो विभुर्जिष्णुर्भ्राजिष्णुश्चेषुधीस्तथा ॥ ७८ ॥ हिरण्यकशिपोर्हन्ता
 हिरण्याक्षविमर्दकः (४७०) ॥ निहन्ता पूतनायाश्च भास्करान्तविनाशनः ॥ ७९ ॥ केशिनो दलनश्चैव मुष्टिकस्य विमर्दकः ॥ कंसदानवभेत्ता
 च चाणूरस्य प्रमर्दकः ॥ ८० ॥ अरिष्टस्य निहन्ता च अक्रूरप्रिय एव च ॥ अक्रूरः क्रूररूपश्च (४८०) अक्रूरप्रियवन्दितः ॥ ८१ ॥ भगहा भग

ग. म. पु.
॥ ११ ॥

वान् भानुस्तथा भागवतः स्वयम् ॥ उद्धवश्चोद्धवस्येशो ह्युद्धवेन विचिन्तितः ॥ ८२ ॥ चक्रधृक् चञ्चलश्चैव (४९०) बलाञ्जलविजितः ॥ अहं
कारोपमश्चित्तं गगनं पृथिवी जलम् ॥ ८३ ॥ वायुश्चक्षुस्तथा श्रोत्रं (५००) जिह्वा च घ्राणमेव च ॥ वाक्पाणिपादजवनः पादुपस्थस्तथैव च
॥ ८४ ॥ शंकरश्चैव सर्वेश्वरः शान्तिदः शान्तिकृन्नरः (५११) ॥ भक्तप्रियस्तथा भक्ता भक्तिमायुः भक्तिवर्द्धनः ॥ ८५ ॥ भक्तस्तुतो भक्तपरः कीर्तिदः
कीर्तिवर्द्धनः ॥ कीर्तिर्दीप्तिः (५२०) क्षमाकांतिर्भक्तश्चैव (५३०) दया परा ॥ ८६ ॥ दानं वृत्ता च कर्ता च देवदेवप्रियः शुचिः ॥ शुचिश्चा
न्मुखदो (५३१) मोक्षः कामश्चार्थः सहस्रपात् ॥ ८७ ॥ सहस्रशीर्षा वैद्यश्च मोक्षद्वारं तथैव च ॥ प्रजाद्वारं सहस्राक्षः सहस्रकर एव च (५४०) ॥ ८८ ॥
शुकश्च सुकिरीटी च सुग्रीवः कौस्तुभस्तथा ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च हयग्रीवश्च सूकरः ॥ ८९ ॥ भक्त्यः पराङ्मुगमश्च (५५०) महादो बलिरेव
चाशङ्क्यश्चैव नित्यश्च बुद्धो युक्तः शरीरभृत् ॥ ९० ॥ खररूपणहंता च रावणस्य प्रमर्दनः ॥ सीतापतिश्च (५६०) धर्मरूपभक्तश्च तथैव च
॥ ९१ ॥ कुम्भद्रजिह्विहन्ता च कुम्भकर्णप्रमर्दनः ॥ नरान्तकात्कश्चैव देवांतकविनाशनः ॥ ९२ ॥ दुष्टासुरनिहंता च अश्वमेधकृत् च ॥
नरकस्य निहन्ता च विशीर्षस्य विनाशनः (५७०) ॥ ९३ ॥ यमलार्जनमेतां च तपसिहितकरस्तथा ॥ धार्मिकं चैव वाक्यं च सुकृत्यैव
वग्प्रदः ॥ ९४ ॥ सारः सारप्रियः सौरः कालहन्तुनिहन्तनः (५८०) ॥ अगस्त्यो देवलश्चैव नम्रो नम्रद्विधः ॥ ९५ ॥ वायुपुत्रश्चैव वायुपुत्रः
रजः सत्त्वं तमः (५९०) शरत् ॥ उद्दानश्च समानश्च भेषजं च भिषक् तथा ॥ ९६ ॥ कूटस्थः स्वच्छरूपश्च सर्वदेवविनाशितः ॥ भद्रकृष्णश्चैव भद्रकृष्णः
द्विधविवाजितः (६००) ॥ ९७ ॥ हस्तेन्द्रियविहीनश्च पादाभ्यां च विवाजितः ॥ पादुपस्थविहीनश्च सकलापनिवर्जितः ॥ ९८ ॥ अश्वमेधकृत् चैव अश्वमेधकृत्
वर्जितः ॥ चेतसा विगतश्चैव प्राणेन च विवाजितः ॥ ९९ ॥ अपानेन विहीनश्च व्यानेन च विवाजितः (६१०) ॥ उन्मत्तेन विहीनश्च सन्मत्तेन च विवाजितः ॥ १०० ॥
आकाशेन विहीनश्च वायुना पण्विजितः ॥ अक्षिना च विहीनश्च उदकेन विवाजितः ॥ १०१ ॥ पृथिव्या च विहीनश्च शब्देन च विवाजितः ॥ स्पर्शेन
च विहीनश्च सर्वरूपविवाजितः (६२०) ॥ १०२ ॥ रागेण विगतश्चैव अवेन परिवर्जितः ॥ शोकेन विगतश्चैव यत्ना परिवर्जितः ॥ १०३ ॥ धर्मे
विवाजितश्च विकारैः बहुभिरेव च ॥ कामेन वर्जितश्चैव क्रोधेन पण्विजितः ॥ १०४ ॥ लोभेन विगतश्चैव दम्भेन च विवाजितः ॥ मूढ्यश्चैव (६३०)
सुसूक्ष्मश्च स्थूलात्स्थूलतन्मन्तथा ॥ १०५ ॥ विशारदो बलाध्यक्षः सर्वस्य क्षोभकस्तथा ॥ प्रहृष्टः क्षोभकस्तथा ॥ १०६ ॥

१ पाणिपादविति पा० ।

श. खं.
आ. कां.
अ. १६

॥ ११ ॥

भूतानां क्षोभकश्चैव बुद्धेश्च क्षोभकस्तथा ॥ इन्द्रियाणां क्षोभकश्च (६४०) विषयक्षोभकस्तथा ॥ १०७ ॥ ब्रह्मणः क्षोभकश्चैव रुद्रस्य क्षोभकस्तथा ॥
 अगम्यश्चक्षुगदेश्च श्रोत्रागम्यस्तथैव च ॥ १०८ ॥ त्वचा न गम्यः कूर्मश्च जिह्वाऽग्राह्यस्तथैव च ॥ आग्नेन्द्रियागम्य एव वाचाऽग्राह्यस्तथैव च (६५०)
 ॥ १०९ ॥ अगम्यश्चैव पाणिभ्यां पदागम्यस्तथैव च ॥ अग्राह्यो मनसश्चैव बुद्ध्याऽग्राह्यो हरिस्तथा ॥ ११० ॥ अहं बुद्ध्या तथा ग्राह्यश्चेतसा ग्राह्या
 एव च ॥ शंखपाणिश्चाव्ययश्च गदापाणिस्तथैव च (६६०) ॥ १११ ॥ शार्ङ्गपाणिश्च कृष्णश्च ज्ञानमूर्तिः परन्तपः ॥ तपस्वी ज्ञानगम्यो हि
 ज्ञानी ज्ञानविदेव च ॥ ११२ ॥ ज्ञेयश्च ज्ञेयहीनश्च (६७०) ज्ञप्तिश्चैतन्यरूपकः ॥ भावो भाव्यो भवकरो भावनो भवनाशनः ॥ ११३ ॥ गो
 विन्दो गोपतिर्गोपः (६८०) सर्वगोपीसुखप्रदः ॥ गोपालो गोगतिश्चैव गोमतिर्गोधरस्तथा ॥ ११४ ॥ उपेन्द्रश्च नृसिंहश्च शौरिश्चैव जनार्दनः ॥
 आरण्यो (६९०) बृहद्भानुर्बृहदीप्तिस्तथैव च ॥ ११५ ॥ दामोदरस्त्रिकालश्च कालज्ञः कालवर्जितः ॥ त्रिसन्ध्यो द्वापरं त्रेता प्रजाद्वारं (७००) त्रिविक्रमः
 ॥ ११६ ॥ विक्रमो दण्ड (७१०) हस्तश्च ह्येकदण्डी त्रिदण्डधृक् ॥ सामभेदस्तथोपायः सामहूयी च सामगः ॥ ११७ ॥ सामवेदो (७१०) ह्यथर्वश्च सुकृतः सुतह
 पणः ॥ अथर्ववेदविज्ञैव ह्यथर्वाचार्य एव च ॥ ११८ ॥ ऋग्वेदश्चैव ऋग्वेदेषु प्रतिष्ठितः ॥ यजुर्वेत्ता यजुर्वेदो (७२०) यजुर्वेदविदेकपात् ॥ ११९ ॥ बहुपात्र
 सुपात्रैव तथैव च सहस्रपात् ॥ चतुष्पात्र द्विपात्रैव स्मृतिर्न्यायो यमो बली (७३०) ॥ १२० ॥ सग्यासी चैव सग्यासश्चतुराश्रम एव च ॥ ब्रह्मचारी
 गृहस्थश्च वानप्रस्थश्च भिक्षुकः ॥ १२१ ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः (७४०) शूद्रो वर्णस्तथैव च ॥ शीलदः शीलसम्पन्नो दुःशीलपरिवर्जितः
 ॥ १२२ ॥ मोक्षोऽध्यात्मसमाविष्टः स्तुतिः स्तोता च पूजकः ॥ पूज्यो (७५०) वाक् करणं चैव वाच्यं चैव तु वाचकः ॥ १२३ ॥ वेत्ता व्याकरणं
 चैव वाक्यं चैव च वाक्यवित् ॥ वाक्यगम्यस्तीर्थवासी (७६०) तीर्थस्तीर्थी च तीर्थवित् ॥ १२४ ॥ तीर्थादिभूतः सांख्यश्च निरुक्तं त्वधिदैवतम् ॥
 प्रणवः प्रणवेशश्च प्रणवेन प्रवन्दितः (७७०) ॥ १२५ ॥ प्रणवेन च लक्ष्यो वै गायत्री च गदाधरः ॥ शालग्रामनिवासी च (७८०) शालग्रामस्तथैव च ॥ १२६ ॥
 जलशायी योगशायी शेषशायी कुशेशयः ॥ महीभर्ता च (७९०) कार्य्य च कारणं पृथिवीधरः ॥ १२७ ॥ प्रजापतिः शाश्वतश्च काम्यः कामयिता
 विराट् ॥ सम्राट् पूषा (८००) तथा स्वर्गो रथस्थः सारथिर्बलम् ॥ १२८ ॥ धनी धनप्रदो धन्यो यादयानां हिते रतः ॥ अर्जुनस्य प्रियश्चैव ह्यर्जुनो
 (८१०) भीम एव च ॥ १२९ ॥ पराक्रमो दुर्विषहः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ सारस्वतो महाभीष्मः पारिजातहरस्तथा ॥ १३० ॥ अमृतस्य प्रदाता च क्षीरोदः क्षीरमेव
 च (८२०) ॥ इन्द्रात्मजस्तस्य गोप्ता गोवर्द्धनधरस्तथा ॥ १३१ ॥ कंसस्य नाशनस्तद्गदस्तिषो हस्तिनाशनः ॥ शिपिविष्टः प्रसन्नश्च सर्वलोकार्तिनाशनः

ग. म. पु.
॥ १२ ॥

॥१३२॥मुद्रो(८३०)मुद्रा करश्चैव सर्वमुद्राविवर्जितः॥देहो देहस्थितश्चैव देहस्य च नियामकः॥१३३॥श्रोत्रा श्रोत्रनियन्ता च श्रोतव्यःश्रवणं तथा॥त्वक् स्थितश्च(८४०)स्पर्शयित्वा स्पर्शश्च स्पर्शनं तथा॥१३४॥रूपद्रष्टा च चक्षुःस्थो नियन्ता चक्षुपस्तथा॥दृश्यं चैव तु जिह्वास्थो रसज्ञश्च नियामकः (८५०)॥१३५॥घ्राणस्थो घ्राणकृद् घ्राता घ्राणेन्द्रियनियामकः॥वाक्स्थो वक्ता च वक्तव्यो वचनं वाङ्नियामकः॥१३६॥प्राणिस्थः (८६०) शिल्प कृच्छिरूपो हस्तयोश्च नियामकः॥पदव्यश्चैव गन्ता च गन्तव्यं गमनं तथा॥१३७॥नियन्ता पादयोश्चैव पाद्यमात्रं च विसर्गकृत् (८७०)॥विसर्गस्य नियन्ता च ह्युपस्थस्थः सुखं तथा ॥ १३८ ॥ उपस्थस्य नियन्ता च तदानन्दकरश्च हाशश्चित्रः कार्त्तवीर्यश्च दत्तात्रेयस्तथैव च॥१३९॥अलकस्य हितश्चैव कार्त्तवीर्यनिकृन्तनः (८८०) ॥ कालनेमिर्महानेमिर्मैत्रो मेघपतिस्तथा ॥ १४० ॥ अन्नप्रदोऽन्नरूपी च ह्यन्नादोऽन्नप्रवर्तकः ॥ धूमकु द्मरूपश्च (८९०) देवकीपुत्र उत्तमः ॥ १४१ ॥ देवक्यानन्दनो नन्दो रोहिण्याः प्रिय एव च ॥ वसुदेवप्रियश्चैव वसुदेवसुतस्तथा ॥ १४२ ॥ दुन्दुभिर्हासरूपश्च पुण्यहासस्तथैव च (९००) ॥ अङ्गहासप्रियश्चैव सर्वाध्यक्षः शरोऽक्षरः ॥ १४३ ॥ अच्युतश्चैव सत्येशः सत्यायाम् प्रियो वरः ॥ रुक्मिण्याश्च पतिश्चैव रुक्मिण्या वल्लभस्तथा ॥ १४४ ॥ गोपीनां वल्लभश्चैव (९१०) पुण्यशोकेभ्यः प्रियः ॥ वृषाक्षप्रियो भृशो मकुलश्च वृष स्तथा ॥ १४५ ॥ राहुः केतुग्रहो ग्राहो (९२०) गजेन्द्रधुमुलमलकः ॥ आहस्य विनिहन्ता च आभर्षो रक्षकस्तथा ॥ १४६ ॥ किन्नरश्चैव सिद्धश्च छन्दः स्वच्छन्द एव च ॥ विश्वरूपो विशालाक्षो (९३०) दैत्यसुदन एव च ॥ १४७ ॥ अनन्तरूपो भूतस्थो देवदानवसंस्थितः ॥ सुषुप्तिस्थः सुषुप्तिश्च स्थानं स्थानान्त एव च ॥ १४८ ॥ जगत्स्थश्चैव जागतां स्थानं जागरितं तथा (९४०) ॥ स्वप्नस्थः स्वप्नित्स्वप्नस्थानं स्वप्नस्तथैव च॥१४९॥जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तैश्च विहीनो वै चतुर्थकः॥विज्ञानं वेद्यरूपं च जीवो जीवयिता तथा(९५०)॥१५०॥भुवनाधिपतिश्चैव भुवनानां नियामकः॥ पातालवासी पातालं सर्वज्जगदिनाशनः॥१५१॥परमानन्दरूपी च धर्माणां च प्रवर्तकः॥सुखो दुर्लभश्चैव प्राणापानप्रवर्तकः(९६०)॥१५२॥ प्रत्याहारो धामकश्च प्रत्याहारकरस्तथा ॥ प्रभा कान्तिस्तथा ह्यग्निः शुद्धस्फटिकसन्निभः ॥ १५३ ॥ अमाहश्चैव गौरश्च सर्वः (९७०) ॥ सुचिरमि धुतः ॥ वपुःकारो वपुः वीर्यं स्वया स्वाहा रतिस्तथा ॥ १५४ ॥ पला नन्दयिता (९८०) भोक्ता बोद्धा भावयिता तथा ॥ ज्ञानारम्भा चैव देहात्मा भू (उ) मा सर्वेश्वरश्च ॥ १५५ ॥ नदी नन्दी च नन्दीशो (९९०) भारतस्तत्तुरुनाशनः॥चक्रपः श्रीपतिश्चैव नृपाणां चक्रवर्त्तिनाम्॥१५६॥

१ मङ्गलश्च बुध इति पा० । २ गजेन्द्रमुपसंगल० ।

पृ. सं.
आ. कां.
अ. १५

॥ १२ ॥

ईशश्च सर्वदेवानां द्वारकासंस्थितस्तथा ॥ पुष्करः पुष्कराध्यक्षः पुष्करद्वीप एव च (१०००) ॥ १५७ ॥ भरतो जनको जन्यः सर्वाकारवि
 वर्जितः ॥ निराकारो निर्निमित्तो निरातंको निराश्रयः (१००८) ॥ १५८ ॥ इति नामसहस्रं ते वृषभध्वज कीर्तितम् ॥ देवस्य विष्णोरीशस्य सर्व
 पापविनाशनम् ॥ १५९ ॥ पठन्दिजश्च विष्णुत्वं क्षत्रियो जयमाप्नुयात् ॥ वैश्यो धनं सुखं शूद्रो विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ १६० ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्रीविष्णुसहस्रनामस्तोत्रनिरूपणं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ पुनर्ध्यानं
 समाचक्ष्व शंखचक्रगदाधर ॥ विष्णोरीशस्य देवस्य शुद्धस्य परमात्मनः ॥ १ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ! हरेर्ध्यानं संसारतरुनाशनम् ॥
 दृशिरूपमनन्तं च सर्वव्याप्यजमव्ययम् ॥ २ ॥ अक्षरं सर्वगं नित्यं महद्ब्रह्मास्ति केवलम् ॥ सर्वस्य जगतो मूलं सर्वगं परमेश्वरम् ॥ ३ ॥ सर्व
 भूतहृदिस्थं वै सर्वभूतमहेश्वरम् ॥ सर्वाधारं निराधारं सर्वकारणकारणम् ॥ ४ ॥ अलेपकं तथा मुक्तं मुक्तयोगिविचिर्तितम् ॥ स्थूलदेहविहीनं च
 चक्षुषा परिवर्जितम् ॥ ५ ॥ वागिन्द्रियविहीनं च प्राणिधर्मविवर्जितम् ॥ पादेंद्रियविहीनं च वाग्धर्मपरिवर्जितम् ॥ पायूपस्थविहीनं च सर्वेंद्रिय
 विवर्जितम् ॥ ६ ॥ मनोविरहितं तद्वन्मनोधर्मविवर्जितम् ॥ बुद्ध्या विहीनं देवेशं चेतसा परिवर्जितम् ॥ ७ ॥ अहंकारविहीनं वै बुद्धिधर्मविव
 र्जितम् ॥ प्राणेन रहितं चैव ह्यपानेन विवर्जितम् ॥ ८ ॥ व्यानाख्यवायुहीनं वै प्राणधर्मविवर्जितम् ॥ हरिरुवाच ॥ पुनः सूर्यार्चनं वक्ष्ये यदुक्तं
 भृगवे पुरा ॥ ९ ॥ ॐ खखोल्काय नमः ॥ सूर्यस्य मूलमन्त्रोऽयं भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ १० ॥ ॐ खखोल्काय त्रिदशाय नमः ॥ ॐ विचिं ठठ
 शिरसे नमः ॥ ॐ ज्ञानिने ठठ शिखायै नमः ॥ ॐ सहस्ररश्मये ठठ कवचाय नमः ॥ ११ ॥ ॐ सर्वतेजोऽधिपतये ठठ अस्त्राय नमः ॥ ॐ
 ज्वलज्वल प्रज्वलप्रज्वल ठठ नमः ॥ १२ ॥ अग्निप्राकारमन्त्रोऽयं सूर्यस्याघविनाशनः ॥ ॐ आदित्याय विद्महे, विश्वभा
 वाय धीमहि, तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् ॥ १३ ॥ सकलीकरणं कुर्याद्वायव्या भास्करस्य च ॥ धर्मात्मने च पूर्वस्मिन्यमा
 येति च दक्षिणे ॥ १४ ॥ दण्डनायकाय ततो दैवतायेति चोत्तरे ॥ श्यामपिंगलमैशान्यामाग्नेय्यां दीक्षितं यजेत् ॥ १५ ॥
 वज्रपाणिं च नैऋत्यां भूर्भुवःस्वश्च वायवे ॥ ॐ चन्द्राय नक्षत्राधिपतये नमः ॥ ॐ अंगारकाय क्षितिसुताय नमः ॥ ॐ बुधाय सोमसुताय
 नमः ॥ ॐ वागीश्वराय सर्वविद्याधिपतये नमः ॥ ॐ शुक्राय महर्षये भृगुसुताय नमः ॥ ॐ शनैश्वराय सूर्यात्मजाय नमः ॥ ॐ राहवे नमः ॥

ग. म. पु.
॥ १३ ॥

ॐ केतवे नमः ॥ १६ ॥ पूर्वोदीशानपर्यन्ता एते पूज्या वृषध्वज ॥ ॐ अर्तुकाय नमः ॥ ॐ प्रथमनारायणाय नमः ॥ ॐ बुद्धाय नमः ॥ १७ ॥ ॐ
भगवन्नपरिभितमयूषमालिन् ! सकलजगत्पते ! सप्ताश्ववाहन ! चतुर्भुज ! परमासिद्धिप्रद ! विस्फुलिगपिंगल ! तत एहोहि इदमर्घ्यं मम शिरसि गतं
गुह्यं तेजोर्ध्वरूपम् अर्चयन् ! ज्वलज्वल ठठ नमः ॥ १९ ॥ अनेनावाह्य मन्त्रेण ततः सूर्यं विसर्जयेत् ॥ ॐ नमो भगवते आदित्याय सहस्र
किरणाय गच्छ सुखं पुनरागमनायेति ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिश्चानसूर्याचैतनयोर्निरूपणं नाम
षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ हरिरुवाच ॥ पुनः सूर्याचैनं वक्ष्ये यदुक्तं धनदाय हि ॥ अष्टपत्वं लिखेत्पञ्च शुचौ देशे सकणिकम् ॥ १॥ आवाहनीं ततो
बद्धा मुद्रामावाहयेद्विम् ॥ खलोत्कं स्थाप्य मुद्रां तु स्थापयेन्मन्त्ररूपिणीम् ॥ २ ॥ आग्नेय्यां दिशि देवस्य हृदयं स्थापयेच्छिव ! ॥ ऐशान्यां तु
शिरः स्थाप्य नैऋत्यां विन्यसेच्छिवाय ॥ ३ ॥ पौरन्दर्यां न्यसेद्धर्ममेकाग्रस्थितमानसः ॥ वायव्यां चैव नेत्रं तु वारुण्यामलमेव च ॥ ४ ॥ ऐशान्यां
स्थापयेत्सोमं पौरन्दर्यां तु लोहितम् ॥ आग्नेय्यां सोमतनयं चाभ्यां चैव बृहस्पतिम् ॥ ५ ॥ नैऋत्यां दानवशुक्रं वारुण्यां तु शनिश्चरम् ॥ वायव्यां
च तथा केतुं कौबेर्यां गान्धर्वम् ॥ ६ ॥ इतीत्याद्यां तु कक्षायां सूर्यान्द्वादश पूजयेत् ॥ भगः सूर्योऽर्च्यमा चैव मित्रो देव वरुणस्तथानामोसविता चैव
धाता च विवस्वत्स्व महाबलः ॥ त्वष्टा पूषा तथा चैन्द्रो द्वादशो विष्णुरुच्यते ॥ ८ ॥ पूर्वोदावचयेदेवानिन्द्रादीन्छुद्ध्या दगः ॥ जया व विजया चैव
जयन्ती चापराजिता ॥ रोषश्च वासुकिश्चैव नागानित्यादि पूजयेत् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्याचैव
विधिर्नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ सूत उवाच ॥ गरुडोक्तं कश्यपाय वक्ष्ये मृत्युञ्जयाचनम् ॥ उद्धारपूर्वकं पुण्यं सर्वदेवपथं मतम् ॥ १ ॥ आह्वारं
पूर्वमुद्धृत्य उ(ह)ङ्कारं तदनन्तरम् ॥ सविसर्गं तृतीयं स्थान्मृत्युद्वारिद्यमर्दनम् ॥ २ ॥ ईशविष्णवर्कदेव्यादिकवचं सर्वसाधकम् ॥ अनुनेशं महाप्रणवं
व्यक्षरं पूजनं समम् ॥ जपनान्मृत्युहीनाः स्युः सर्वपापविवर्जिताः ॥ ३ ॥ शतजप्याद्देवफलं यद्वातीर्थफलं लभेत ॥ अष्टोत्तरशतं चाप्यान्नेसन्धं मृत्युं शङ्कितम्
॥ ४ ॥ ध्यायेच्च सितपद्मस्थं वरदं चाभयं करे ॥ द्वाभ्यां चाभुतकुम्भं तु चिन्तयेदभुतेश्वरम् ॥ ५ ॥ तस्यैवांगगतां देवीमभुतामृतमापिणीं (विनि)युक्तं कलशं दक्षिणे
हस्ते वामहस्ते सरोरुहम् ॥ ६ ॥ जपेदष्टसहस्रं वै त्रिसन्ध्यं मासमेकतः ॥ जराभृत्युमहाव्याधिश्चिच्छिन्नान्तिदम् ॥ ७ ॥ आह्वानं स्थापनं रोचं सन्नियमं निवे

पू. खं.
आ. कं.
अ. १८

॥ १३ ॥

१ अनुकथाय० । २ प्रथमनारायण० पा० । ३ आपः सलोपः । ४ रूपधनम् । ५ रूपमलम् । ६ हयहरिमिति पा० । ७ नागादित्यादि । ८ हङ्कारं तदम् ।

शनम्॥पाद्यमा चमनं स्नानमर्घ्यं सगनुलेपनम्॥८॥दीपांबरं भूषणं च नैवेद्यं पानवीजनम्॥मात्रामुद्राजपध्यानं दक्षिणा चाहुतिः स्तुतिः॥९॥वाद्यं गीतं च नृत्यं च न्यासयोगं प्रदक्षिणम् ॥ प्रणतिर्मन्त्रशय्या च वन्दनं च विसर्जनम् ॥ १० ॥ षडंगादिप्रकारेण पूजनं तु क्रमोदितम् ॥ परमेशमुखोद्गीतं यो जानाति स पूजकः ॥ ११ ॥ अर्घ्यपात्रार्चनं चादावस्त्रेणैव तु ताडनम् ॥ शोधनं कवचेनैव अमृतीकरणं ततः ॥ १२ ॥ पूजा चाधारशक्त्यादेः प्राणायामं तथासने ॥ पीठशुद्धिं ततः कुर्याच्छोषणाद्यैस्ततः स्मरेत् ॥ १३ ॥ आत्मानं देवरूपं च करांगन्यासकं चरेत् ॥ आत्मानं पूजयेत्पश्चाज्योतीरूपं हृदयजतः ॥ १४ ॥ मूर्तौ वा स्थण्डिले वापि क्षिपेत्पुष्पं तु भास्वरम् ॥ आह्वानद्वारपूजार्थं पूजा चाधारशक्तितः ॥ १५ ॥ सान्निध्यकरणं देवपरिवारस्य पूजनम् ॥ अंगषट्कस्य पूजा वै कर्तव्या च विपश्चितैः ॥ १६ ॥ धर्मादयश्च शक्राद्याः सायुधाः परिवारकाः ॥ युगवेदमुहूर्ताश्च पूजयेत् भुक्तिमुक्तिवृत् ॥ १७ ॥ मातृकाश्च गणांश्चादौ नन्दिगंगे च पूजयेत् ॥ महाकालं च यमनां देहल्यां पूजयेत्पुरा ॥ १८ ॥ ॐ अमृतेश्वर ॐ भैरवाय नमः ॥ एवं ॐ जुं हंसः सूर्याय नमः ॥ १९ ॥ एवं शिवाय कृष्णाय ब्रह्मणे च गणाय च ॥ चण्डिकायै सरस्वत्यै महालक्ष्मादि पूजयेत् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽमृतेशमृत्युञ्जयपूजनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ प्राणेश्वरं गारुडं च शिवोक्तं प्रवदाम्यहम् ॥ स्थानान्यादौ प्रवक्ष्यामि नर्गदष्टो न जीवति ॥ १ ॥ चितावल्मीकशैलादौ कपे च विवरे तरोः ॥ दंशे रेखात्रयं यस्य प्रच्छन्नं स न जीवति ॥ २ ॥ षष्ठ्यां च कर्कटे मेषे मूलाश्लेषामघादिषु ॥ कक्षाश्रोणिगले सन्धौ शंखकर्णोदरादिषु ॥ ३ ॥ दण्डी शस्त्रधरो भिक्षुर्न ग्रादिः कालदूतकः ॥ बाहौ च वक्त्रे ग्रीवायां दंष्ट्रायां न हि जीवति ॥ ४ ॥ पूर्वं दिनपतिर्भुङ्क्ते अर्द्धयामं ततोऽपरे ॥ शेषा ग्रहाः प्रतिदिनं षट्संख्या परिवर्त्तनैः ॥ ५ ॥ नागभोगः क्रमाञ्ज्ज्यो रात्रौ बाणविवर्त्तनैः ॥ शेषोऽर्कः फणिपश्चन्द्रस्तक्षको भौम ईरितः ॥ ६ ॥ कर्कोटो ज्ञो गुरुः पद्मो महापद्मश्च भार्गवः ॥ शङ्खः शनैश्चरो राहुः कुलिकश्चाहयो ग्रहाः ॥ ७ ॥ रात्रौ दिवा सुरगुरोर्भागो स्याददरान्तकः ॥ पंगोः काले दिवा राहुः कुलिकेन सह स्थितः ॥ ८ ॥ यामार्द्धसन्धिसंस्थां च वेलां कालवर्ती चरेत् ॥ बाणद्विषड्वह्निवाजियुगभूरेकभागतः १ ॥ ९ ॥ दिवा षडेदनेत्राद्रिपञ्चत्रिमांनुषांशकैः ॥ पादांगुष्ठे पादपृष्ठे गुल्फे जानुनि लिंगके ॥ १० ॥ नाभौ हृदि स्तनतटे कण्ठे नासापुटेऽक्षिणि ॥

१ पिण्डशुद्धिः । २ आर्घ्यः प्रयोगः । कर्तव्यादिग्विभागत इति पा० । ३ नदिगंगे० । ४ ॐ हंसः सु० । ५ कालानादौ० पा० । ६ नद्यां दष्टो न जी० पा० । ७ वायां वक्त्रायां न हि० । ८ हतयामार्द्धसन्धिस्थां वे० । ९ पञ्चत्रिमाशुषां (मुखां) शकैः० ।

ग. म. पु.
॥ १४ ॥

कर्णयोश्च ध्रुवोः शंखे मस्तके प्रतिपत्क्रमात् ॥ ११ ॥ तिष्ठेच्चन्द्रश्च जीवेच्च धुंसो दक्षिणभागके ॥ कायस्य वामभागे तु स्त्रिया वायुवहा
त्करात् ॥ १२ ॥ अमृतस्तत्कृतो मोहो निवर्तत च मर्दनात् ॥ आत्मनः परमं बीजं हंसाख्यं स्फटिकामलम् ॥ १३ ॥ दातव्यं विषपापघ्नं बीजं तस्य
चतुर्विधम् ॥ विन्दुपंचस्वरयुतमाद्यमुक्तं द्वितीयकम् ॥ षष्ठाख्यं तृतीयं स्यात्सर्वसर्गं चतुर्थकम् ॥ ॐ कुरु कुले स्वाहा ॥ १४ ॥ विद्या त्रैलोक्यरसार्थ
गरुडेन धृता पुरा ॥ वधेषुनागनागानां सुखेऽथ प्रणवं न्यसेत् ॥ १५ ॥ गेले कुरु न्यसेद्बीमान्कुले च गुरुफयोः स्मृतः ॥ स्वाहा पादयुगे चैव
युगहा न्यास ईरितः ॥ १६ ॥ गृहे विलिखिता यत्र तन्नागाः संत्यजन्ति च ॥ सहस्रमन्त्रं जप्त्वा तु कर्णे सूत्रं धृतं तथा ॥ १७ ॥ यद्गृहे शंकरा जप्ता
क्षिता नागास्त्यजन्ति तत् ॥ सप्तलक्षस्य जप्याद्धि सिद्धिः प्राप्ता सुरासुरैः ॥ १८ ॥ ॐ सुवर्णरेखे कुङ्कुटाविग्रहरूपिणि स्वाहा ॥ एवञ्चाष्टदले
पद्मे दले वर्णयुगं लिखेत् ॥ १९ ॥ नामैतद्धारिधाराभिः स्नातो दृष्टो विषं त्यजेत् ॥ ॐ पक्षि स्वाहा ॥ २० ॥ अंगुष्ठादि कनिष्ठान्तं करे न्यस्या
थ देहके ॥ के (कै) वक्त्रे हृदि लिंगे च पादयोर्गुरुडस्य हि ॥ २१ ॥ नाकामन्त्रितं च तच्छ्रव्यां स्वप्नेऽपि विषपन्नगाः ॥ यस्तु लक्षं जपेच्चास्याः स दृष्ट्वा
(ष्ट्या) नाशयेद्विषम् ॥ २२ ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भि (भी) रुण्डस्यै स्वाहा ॥ कर्णे जप्ता त्विर्यं विद्या दृष्टकस्य विषं हरेत् ॥ २३ ॥ अ आ न्यसेत्तु माहुरे
इ ई गुल्फेऽथ जानुनि ॥ उ ऊ ए ऐ कटितटे ओ नाभौ हृदि औ न्यसेत् ॥ २४ ॥ वक्त्रे अङ्गुष्ठमणि अः न्यसेद्देहं संसृजताः ॥ हंसो विषादि च
हरेत्कृता ध्यातोऽथ पूजितः ॥ २५ ॥ गरुडोऽष्टमिति ध्यात्वा कुर्व्याद्विषहरां (रीं) क्रियाय ॥ हंसमन्त्रं गात्रविन्यस्तं विषादिहरणीरितम् ॥ २६ ॥
न्यस्य हंसं वामकरे नासामुखनिरोधकम् ॥ मंत्रो हरेदृष्टकस्य त्वङ्मांसादिगतं विषम् ॥ २७ ॥ स वायुना समाङ्गव्य दद्यात्तं गरलं हरेत् ॥ तनौ
न्यसेदृष्टकस्य नीलकण्ठादि संस्मरेत् ॥ २८ ॥ पीतं प्रत्यंगिरामूलं तण्डुलाद्भिर्विषापहम् ॥ पुनर्नवाफलिनीनां मूलं वक्त्रजघ्नीदृशाय ॥ २९ ॥ मूलं
शुक्रवृहत्यास्तु कर्कोट्यागिरिकर्णिकम् ॥ अङ्घ्रिष्वृष्टतोपेतलेपोऽयं विषमर्दनः ॥ ३० ॥ विषयुद्धि न भजेत्त उष्णं पिबति यो घृतम् ॥ पंचांगं तु
शिरीषस्य मूलं गुंजनजं तथा ॥ ३१ ॥ सर्वांगलेपतश्चापि पानाद्वा विषहृद्भवेत् ॥ ह्रीं गोमसादिविषहत् ॥ ३२ ॥ हल्ललाटाविसर्गान्तं ध्यातं वक्ष्या
मिच्छामां ।

पू. ख. १
आ. कां.
अ. १९

१ अथ श्लोको नास्ति कश्चित् । २ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भित्तिण्डायै ० पा० । ३ ह्रीं ह्रीं श्रीं श्रीं द्रायै ० पा० । ४ तण्डुलकवशापत्रम् । ५ पुनर्नवाफलिनीनां मूलं वक्त्रजघ्नीदृशाय । पुनर्नवाफ
मिच्छामां ।

दिकृद्रवेत् ॥ न्यस्तं योनौ वशेत्कन्यां कुर्यान्मदजलाविलाम् ॥ ३३ ॥ जप्त्वा सप्ताष्टसाहसं गरुत्मानिव सर्वगः ॥ कविः स्याच्छ्रुतिधारी च
 वक्ष्याः स्त्रीश्चायुरायुयात् ॥ विषहत्स्यात्कथा तद्वन्मणिर्व्यासः स्मृतो ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे सर्पविषहरोपाय(प्राणेश्वरविद्या)निरूपणं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ वक्ष्ये तत्परमं
 गुह्यं शिवोक्तं मन्त्रवृन्दकम् ॥ पाशं धनुश्च चक्रं च मुद्गरं शूलपट्टिशम् ॥ १ ॥ एतैरेवायुधैर्युद्धे मन्त्रैः शत्रूञ्जयेन्नृपः ॥ मन्त्रोद्धारः
 पद्मपात्रे आदि पूर्वादिके लिखेत् ॥ २ ॥ अष्टवर्गं चाष्टमं च ख्यातमीशानपत्रके ॥ ॐकारो ब्रह्म बीजं स्याद्बीजकारो विष्णुरेव च ॥ ३ ॥ ह्रींका
 रश्च शिवः शूले त्रिशारे तु क्रमान्यसेत् ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं ॥ ४ ॥ शूलं गृहीत्वा हस्तेनाभ्राम्य चाकाशसम्मुखम् ॥ तदर्शनाद्ब्रह्मा नागा दृष्ट्वा वा नाशमाप्नु
 युः ॥ ५ ॥ धूमरक्ते करं मध्ये ध्यात्वा खे चिन्तयेन्नरः ॥ दुष्टा नागा ग्रहा मेघा विनश्यन्ति च राक्षसाः ॥ ६ ॥ त्रिलोकात्रक्षयेन्मन्त्रो मर्त्यलोकस्य का
 कथा ॥ ॐ जूं सुं हूं फट् ॥ ७ ॥ खादिरान्कीलकानघौ क्षेत्रे संमन्त्र्य विन्यसेत् ॥ न तत्र वज्रपातस्य स्फूर्जत्वादेरुपद्रवः ॥ ८ ॥ गरुडोक्तैर्महामन्त्रैः
 कीलकानघ मन्त्रयेत् ॥ एकविंशतिवाराणि क्षेत्रे तु निखनेन्निशि ॥ ९ ॥ विद्युन्मूषकवज्रादिसमुपद्रव एव च ॥ हरक्षमलवरयऊ बिंदुयुक्तः सदाशिवः
 ॥ १० ॥ ॐ ह्रां सदाशिवाय नमः ॥ तर्जन्या विन्यसेत्पिण्डं (ण्डे) दाडिमीकुसुमप्रभम् ॥ ११ ॥ तस्यैव दर्शनाद्दुष्टा मेघविद्युद्विपादयः ॥ राक्षसा
 भूतडाकिन्यः प्रद्रवंति दिशो दश ॥ १२ ॥ ॐ ह्रीं गणेशाय नमः ॥ (ॐ ह्रीं) स्तम्भनादिचक्राय नमः ॥ ॐ ऐं ब्रह्मैत्रै लोक्यडामराय नमः ॥ १३ ॥
 भैरवं पिंडमाख्यातं विषपापग्रहापहम् ॥ क्षेत्रस्य रक्षणं भूतराक्षसादेः प्रमर्दनम् ॥ १४ ॥ ॐ नमः ॥ इंद्रवज्रं करे ध्यात्वा दुष्टमेघादिवारणम् ॥ विष
 शत्रुगणा भूता नश्यन्ते वज्रमुद्रया ॥ १५ ॥ ॐ क्षुं(क्ष) नमः ॥ स्मरेत्पाशं वामहस्ते विषभूतादि नश्यति ॥ ॐ ह्रां (ह्रीं) नमः ॥ हरेदुच्चारणान्मन्त्रो विष
 मेघग्रहादिकान् ॥ १६ ॥ ध्यात्वा कृतांतं च दहेच्छेदकास्त्रेण वै जगत् ॥ ॐ क्षणं (क्षम) नमः ॥ ध्यात्वा तु भैरवं कुर्याद्ब्रह्मभूतविषापहम् ॥ १७ ॥
 ॐ लसं द्विजिह्वाक्ष स्वाहा ॥ क्षेत्रादौ ग्रहभूतादिविषपक्षिनिवारणम् ॥ १८ ॥ ॐ क्ष्व (क्षणं) नमः ॥ रक्तेन पटहे लिख्य शब्दात्रेसुर्ग्रहादयः ॥ ॐ मर
 मर मारयमारय स्वाहा ॥ ॐ हुं फट् स्वाहा ॥ १९ ॥ शूलं चाष्टशतैर्मन्त्र्य भ्रामणाच्छत्रुवृन्दहत् ॥ ऊर्ध्वशक्तिनिपातेन अधःशक्तिं निकुञ्चयेत् ॥ २० ॥

१ योनौ रसेत्कन्यामिति पा० । २ 'ॐ जों सों हों फट्' इति पा० । ३ ॐ मुक्षणात्सदाशिवायेति पा० । ४ हृद्वर्णेशमन्त्रोयं स्तम्भना० । ५ आर्षभ्यात्मनेपदम् ।
 ६ ॐ हं नमः । हरे० । ७ ॐ क्ष्य नमः । ध्यात्वात० । ८ क्षणसम्राजिह्वाक्षस्वाहा० ।

ग. म. पु.
॥१२॥

पूरके पूरिता मंत्राः कुम्भकेन सुमान्विताः ॥ प्रणवेनाप्यायितास्ते मनवस्तदुदीरिताः ॥ एवमाप्यायिता मंत्रा भृत्यवत्फलदायकाः ॥ २१ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमंशाख्ये आचारकाण्डे विषादिहरमन्त्रवृन्दनिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥ पंचवत्कार्त्तनं वक्ष्ये पृथ
ग्यद्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ॐ भूर्विष्णवे आदिभूताय सर्वोपाराय सूर्त्तये स्वाहा ॥ १ ॥ सद्योजातस्य चाह्वानमनेन प्रथमं चरेत् ॥ ॐ ह्रीं सद्योजातायैव कला इत्ये प्रकी
र्त्तिताः ॥ २ ॥ सिद्धिर्द्धिर्धूर्तिर्लक्ष्मीर्मेधा कान्तिः स्वधा स्थितिः (८) ॥ ॐ ह्रीं वामदेवायैव कलास्तस्य त्रयोदश ॥ ३ ॥ रक्षा रतिः पाल्या कान्ति
स्तृष्णा मतिः क्रिया ॥ कामा बुद्धिश्च रात्रिश्च त्रासनी मोहिनी तथा (१३) ॥ ४ ॥ मनोन्मनी अवोरा च तथा मोहा शुभा कला ॥ निद्रा
मृत्युश्च माया च (८) अष्टसंख्या भयंकर ॥ ५ ॥ ॐ हं तत्पुरुषायैव (पाय) निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिर्न केवला ॥ ६ ॥ ॐ ह्रीं ईशानाय
नमो निश्चला च निरञ्जना ॥ शशिनी चांगना चैव मरीचिर्जालिनी तथा ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमंशाख्ये आचारकाण्डे
पञ्चवक्त्रपूजनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सूत उवाच ॥ शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकरं परम् ॥ शान्तं सर्वगतं ज्ञानं भावमहादयकं स्थितम्
॥ १ ॥ पञ्चवक्त्राणि ह्रस्वानि दीर्घाण्यंगानि विन्दुना ॥ सविसर्गं वदेदूर्ध्वं शिव ऊर्ध्वं तथा पुरः ॥ २ ॥ एतेनस्य महाभक्तो ह्येतिनेमिस्तिल
र्थदः ॥ हस्ताभ्यां संस्पृशेत्पादावूर्ध्वं पादौ मूलकम् ॥ ३ ॥ महासुद्रा हि सर्वेषां करान्गन्यासमाचरेत् ॥ तालहस्तेन पुटं च अक्षमन्त्रेण शोष
येत् ॥ ४ ॥ कनिष्ठामादितः कृत्वा तर्जन्थंगानि विन्यसेत् ॥ पूजनं संप्रवक्ष्यामि कर्णिकायां हृदयगुजे ॥ ५ ॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमेवधर्म्यादि
हृदाचयेत् ॥ आवाहनं स्थापनं च पाद्यमर्घ्यं हृदापयेत् ॥ ६ ॥ आचामं क्षपनं पूजामेकाधारणतुल्यकम् ॥ अमिषाग्न्यैविनि वक्ष्ये अक्षयोहोत्रं
चरेत् ॥ ७ ॥ तस्मैणाभ्युक्षणं कार्यं शक्तिन्यासं हृदा चरेत् ॥ हृदि वा शक्तिगते च प्रक्षिपेन्नातवदसम् ॥ ८ ॥ गभोधानादिकं कृत्वा निष्कृति
चास्य पश्चिमाय ॥ हृदा कृत्वा सर्वकर्म शिवं सांगं तु होमयेत् ॥ ९ ॥ पूजयेन्मण्डले शम्भुं पद्मगर्भं सराक्षितम् ॥ चतुःपद्मयन्तमण्णादि स्वादि
खाद्यादिमण्डलम् ॥ १० ॥ खाक्षीन्द्रसूर्य्यां सर्वखादिवेदेन्दु (देवेन्दु) वसंतम् ॥ आग्नेय्यां कारयेत्कुण्डमद्वैचन्द्रनिर्गमं शुभम् ॥ ११ ॥ अग्नीशाला
परायुस्थो हृदयादिमणोन्त्येत ॥ अस्त्रं दिशां सुपद्मस्य कर्णिकायां सदाशिवः ॥ १२ ॥ दीक्षां वक्ष्ये पञ्चतत्त्वे स्थितां भुम्बादिकं परे ॥ निवृत्ति
प्रतिष्ठायां विद्याभिः शान्तिवज्रिजः ॥ १३ ॥ शान्त्यतीतं भवेज्ज्योम तत्परं शान्तमव्ययम् ॥ एकैकस्य शतं होमा इत्यर्थं पंच होमयेत् ॥ १४ ॥

१ ग्रन्थपातः अन्यथा अवोरपूजनस्यानुक्तः कथं पञ्चवक्त्रपूजनमत्र स्यादिति चिन्तनीयम् । २ शान्तिरक्षेयला० । ३ वृष्यपादे तु मस्त० ।

पू. खं
आ. कां.
अ. २२

॥ १६ ॥

पश्चात्पूर्णाहुतिं दत्त्वा प्रा(प्र)सोदनं शिवं स्मरेत् ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धयर्थमेकैकाष्टाहुतिं क्रमात् ॥ १५ ॥ होमयेदं ब्रवीजेन एवं दीक्षां समाप्तिं
 येत् ॥ यजनव्यतिरेकेण गोप्यं संस्कारमुत्तमम् ॥ १६ ॥ एवं संस्कारशुद्धस्य शिवत्वं जायते ध्रुवम् ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवार्चनप्रकारो नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ सूत उवाच ॥ शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि धर्मकामा
 दिसाधनम् ॥ त्रिभिर्मन्त्रैराचमेत्तु स्वाहान्तैः प्रणवादिकैः ॥ १ ॥ ॐ हां आत्मतत्त्वाय विद्यातत्त्वाय ह्रीं तथा ॥ ॐ हूं शिवतत्त्वाय
 स्वाहा हृदा स्याच्छ्रोत्रवदनम् ॥ २ ॥ भस्मस्नानं तर्पणं च ॐ हां स्वाहा सर्वमन्त्रकाः ॥ सर्वे देवाः सर्वमुनिर्नमोऽन्तो वौषडन्तकः ॥ ३ ॥
 स्वधान्ताः सर्वपितरः स्वधान्ताश्च पितामहाः ॥ ॐ हां प्रपितामहेभ्यस्तथा मातामहादयः ॥ ४ ॥ हां नमः सर्वमातृभ्यस्ततः स्यात्प्राणसंयमः ॥
 आचामं मार्जनं चाथो गायत्रीं च जपेत्ततः ॥ ५ ॥ ॐ हां तन्महेशाय विद्महे, वाग्विशुद्धाय धीमहि, तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ६ ॥ सूर्य्योपस्थानकं
 कृत्वा सूर्य्यमन्त्रैः प्रपूजयेत् ॥ ॐ हां ह्रीं हूं हैं हौं हः शिवसूर्य्याय नमः ॥ ॐ हं खखोल्ल्काय सूर्य्यमूर्त्तये नमः ॥ ॐ हां ह्रीं सः सूर्य्याय नमः ॥ ७ ॥
 दण्डिने पिङ्गले त्वातिभूतानि च ततः स्मरेत् ॥ अश्यादौ विमलेशानमाराध्य परमं सुखम् ॥ ८ ॥ यजेत्पद्मां च रां दीप्तां रीं सूक्ष्मां हूं जयां च रें ॥
 भद्रां च रैं विभूतिं रों विमलां रौममोधि (रोधि) काम् ॥ ९ ॥ रं विद्युतां च पूर्वादौ रा (रं) मध्ये सर्वतोमुखीम् ॥ अर्कासनं सूर्य्यमूर्त्तिं ह्रां हूं (ह्रीं)
 सः सूर्य्यमर्चयेत् ॥ १० ॥ ॐ आं हृदकाय च शिरः शिखा च भूर्भुवः स्वरोम् ॥ ज्वालिनीं ह्रं कवचस्य चास्त्रं राज्ञां च दीक्षिताम् ॥ ११ ॥ यजेत्सूर्य्यहृदा
 सर्वान्सोमं मं च मंगलम् ॥ बं बुधं बृं बृहस्पतिं भं भार्गवं शं शनैश्चरम् ॥ १२ ॥ रं राहुं कं यजेत्केतुं ॐ तेजश्चण्डमर्चयेत् ॥ सूर्य्यमभ्यर्च्य चाच
 म्य कनिष्ठातोऽङ्गकांन्यसेत् ॥ १३ ॥ हां हृच्छिरो हूं शिखा हें वर्म्म हौं चैव नेत्रकम् ॥ होऽस्त्रं शक्तिस्थितिं कृत्वा भूतशुद्धिं पुनर्न्यसेत् ॥ १४ ॥
 अर्घ्यपात्रं ततः कृत्वा तदग्निः प्रोक्षयेद्यजेत् ॥ १५ ॥ आत्मानं पद्मसंस्थं च हौं शिवाय ततो बहिः ॥ द्वारे नन्दिमहाकालौ गंगा च यमुनाथ गौः ॥ १६ ॥
 श्रीरस्त्रं वास्त्वधिपतिं ब्रह्माणं च गणं गुरुम् ॥ शक्त्यनन्तौ यजेन्मध्ये पूर्वादौ धर्मकादिकम् ॥ १७ ॥ अधर्माद्यं च वृहद्यादौ मध्ये पद्मस्य कर्णिके ॥ वामा
 ज्येष्ठा च पूर्वादौ रौद्री काली च पूर्वदं ॥ १८ ॥ ॐ हौं कलविकरिण्यै बलविकरिणी ततः ॥ बलप्रमथिनी सर्वभूतानां दमनी ततः ॥ १९ ॥

१ मयेदमुक्ती ० । २ कुर्यादिति शेष इति भाति । ३ ॐसां स्वात्मत ० ।

४ ॐ हूं आत्मतत्त्वाय ० ।

५ प्रभूता निशि न स्मरेरिति पा ० ।

६ चास्त्रं राज्ञां शुभे

जपे ० । ७ पर्वदः । शिवासितेति पा ० ।

ग. म. पु.
॥ १६ ॥

मनोन्मनी यजेदेताः पीठमध्ये शिवायतः ॥ शिवासनं महामूर्ति मूर्तिमध्ये शिवाय च ॥२०॥ आवाहनं स्थापनं च सन्नियानं निरोधनम् ॥ सकली
करणं मुद्रादर्शनं चार्घ्यपाद्यकम् ॥२१॥ आचामाभ्यङ्गमुद्रां स्नानं निर्ममथनं चरेत् ॥ वस्त्रं विलेपनं पुष्पं धूपं दीपं चरुं ददेत् ॥ २२ ॥ आचामं मुख
वासं च ताम्बूलं हस्तशोधनम् ॥ छत्रचामरपावित्रं परमीकरणं चरेत् ॥२३॥ रूपकल्पेन चैकाहजपो जाप्यसमर्पणम् ॥ स्तुतिर्नैतिहंदाद्यैश्च ज्ञेयं नामाङ्ग
पूजनम् ॥२४॥ अग्नीशरक्षो वायव्ये मध्ये पूर्वोदितन्त्रकम् ॥ इन्द्राद्यांश्च यजेच्चण्डं तस्मै निर्मात्यमर्पयेत् ॥२५॥ गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गुहाणांस्मत्कृतं
जपम् ॥ सिद्धिर्भवतु मे देव तत्प्रसादात्त्वयि स्थितिः ॥२६॥ यत्किञ्चित्कियते कर्म सदासुकृतदुष्कृतम् ॥ तन्मे शिवपदस्थस्य रुद्र क्षपय शङ्कर ॥२७॥
शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत् ॥ शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव च ॥२८॥ यत्कृतं यत्करिष्यामि तत्सर्वं सुकृतं तव (तस्तवम्) ॥
त्वं ज्ञाता विश्वनेता च नान्योनाथोऽस्ति मे शिव ॥२९॥ अथान्येन प्रकारेण शिवपूजां वदाम्यहम् ॥ गणः सरस्वती नदी महाकालोऽथ गङ्गाया ॥ ३० ॥ पवनानां
वास्त्वधिपो द्वारि पूर्वोदितस्त्वमे ॥ इन्द्राद्याः पूजनीयाश्च तत्त्वानि पृथिवी जलम् ॥ ३१ ॥ तेजो वायुर्व्योम गंधो रसरूपे च शब्दकः ॥ स्पर्शो वाक् पाणि
पादं च पाशुपस्थं अतित्वचम् ॥ ३२ ॥ चक्षुर्जिह्वा घ्राणमनो बुद्धिश्चाहं प्रकृत्यापि ॥ गुमान्नागो बुद्धिविद्ये कला कालो नियत्यापि ॥ ३३ ॥ प्राया च रुद्र
विद्या च ईश्वरश्च सदाशिवः ॥ शक्तिः शिवश्च ताञ्ज्ञात्वा मुक्तो ज्ञानी शिवो भवेत् ॥ ३४ ॥ यः शिवः स हरिश्चैवा सोऽहं ब्रह्मास्मि शङ्कर ॥ ३५ ॥
भूतशुद्धिं प्रवक्ष्यामि यथा शुद्धः शिवो भवेत् ॥ हृत्पद्मे संद्योमनः स्यान्नित्यं कला इडा ॥ ३६ ॥ पिंगला दे च नाड्यौ तु प्राणोऽपानश्च मास्तौ ॥
इन्द्रो देहो ब्रह्महेतुश्चतुरस्रे च मण्डलम् ॥ ३७ ॥ वक्त्रेण लाञ्छितं वायुमेकोद्घातगुणाः शमः ॥ हृत्स्थानसादृश्यरुतं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ ३८ ॥
अहो प्रतिष्ठायै हूं ह्रं फट् ॥ ओं ह्रीं हूं विद्यायै ह्रं ह्रं फट् ॥ चतुरश्रान्तिकोटीनामुच्छ्रयं भूमितन्त्रकम् ॥ ३९ ॥ तन्मध्ये भववृक्षं च आत्मामं
च विचिन्तयेत् ॥ अथोसुखां ततः पृथ्वीं तत्तच्छुद्धं भवेद्भुवम् ॥ ४० ॥ धामा देवी प्रतिष्ठा च गुणश्च धार्मिका तथा ॥ सप्तानोत्सवकरणं देवता विष्णु
कारणम् ॥ ४१ ॥ उद्घाताश्च गुणा वेदाः श्वेतं ध्यानं तथैव चाणवं कुर्यात्कण्ठपद्ममर्द्धचन्द्राख्यमण्डलम् ॥ ४२ ॥ पञ्चाङ्कितं द्विविंशतिककोटिविस्तीर्णम् ॥ ४३ ॥
रेता ॥ चतुर्नवसुच्छ्रयं च आत्मनं च अथोसुखम् ॥ ४४ ॥ तालुस्थानं च पद्मं च अथोरे ॥ विद्ययात्विजः ॥ नान्यो (ज्यो) ह्ययोर्हेस्तिजिह्वाध्याना नामाऽस्मिन्

पृ. खं.
आ. कां.
अ. २३

१ निर्मच्छनं चरेदिति पा० । २ चामरपवीतमिति पा० । ३ सूर्यकल्पेन कैलाशे इति पा० । ४ ब्रह्मास्मि युक्तः ० । ५ हृत्पद्मे सत्यो (न्यो) मन्त्र इति पा० ।
६ छायं ह्रं फट् ० । ७ ओं हूं विद्यायै ह्रं ह्रं फट् ० । ८ यामंदेवी ।

॥ १६ ॥

ता ॥ ४४ ॥ रुद्रहेतुस्त्रिरुद्धातास्त्रिगुणा रक्तवर्णकम् ॥ ज्वालाकृते त्रिकोणं च चतुःकोटिशतानि च ॥ ४५ ॥ विस्तीर्णं च समुत्सेधं रुद्रतत्त्वं विचि-
 न्तयेत् ॥ ललाटे वै तत्पुरुषः शान्तिर्यः शाद्वलं बुधाः (वृषा) ॥ ४६ ॥ कूर्मश्च कृकरो वायुर्देव ईश्वरकारणम् ॥ द्विरुद्धातो गुणौ द्वौ च धूम्रपद्मको-
 णमण्डलम् ॥ ४७ ॥ विद्राङ्गितं चाष्टकोटिविस्तीर्णं चोच्छ्रयस्तथा ॥ चतुर्दशाधिकं कोटिवायुतत्त्वं विचिन्तयेत् ॥ ४८ ॥ द्वादशति सरसिजे शान्त्य-
 तातास्तथेश्वराः ॥ कुहूश्च शंखिनी नाड्यौ देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४९ ॥ शिवैशानकारणं च सदाशिव इति स्मृतः ॥ गुण एकस्तथोद्धातः शुद्धस्फटिक-
 वत्स्मरेत् ॥ ५० ॥ षोडशकोटिविस्तीर्णं पञ्चविंशतिकोच्छ्रयम् ॥ वर्तुलं चिंतयेद्योम भूतशुद्धिरुदाहता ॥ ५१ ॥ गुण्यो गुरुर्वीजगुरुः
 शक्त्यनंतौ च धर्मकः ॥ ज्ञानवैराग्यमैश्वर्यैस्ततः पूर्वादिपत्रके ॥ ५२ ॥ अधोर्द्धवदने द्वे च पद्मकर्णिककेसरम् ॥ वामाद्या आत्म-
 विद्या च सदा ध्यायेच्छिवाख्यकम् ॥ ५३ ॥ तत्त्वं शिवासने मूर्तिर्हो हौ विद्यादेहाय नमः ॥ बद्धपद्मासनासीनः सितः षोडशवार्षिकः ॥ ५४ ॥
 पञ्चवक्त्रः कराग्रैः स्वैर्दशभिश्चैव धारयन् ॥ अभयं प्रसादं शक्तिं शूलं खट्वाङ्गमीश्वरः ॥ ५५ ॥ दक्षैः करैर्वामकैश्च भुजगं चाक्षसुत्रकम् ॥ डमरुकं
 नीलोत्पलं बीजपूरकमुत्तमम् ॥ ५६ ॥ इच्छाज्ञानक्रियाशक्तिस्त्रिनेत्रो हि सदाशिवः ॥ एवं शिवार्चनध्यानी सर्वदा कालवर्जितः ॥ ५७ ॥ इहाहोरा-
 त्रचारेण त्रीणि वर्षाणि जीवति ॥ दिनद्वयस्य चारेण जीवेद्वर्षद्वयं नरः ॥ ५८ ॥ दिनत्रयस्य चारेण वर्षमेकं स जीवति ॥ नाकाले शीतले मृत्युरुष्णे चैव
 तु कारके ॥ ५९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवार्चननिरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ (इति शिवादि-
 पूजा समाप्ता) ॥ स्मृत उवाच ॥ वक्ष्ये गणादिकाः पूजाः सर्वदा स्वर्गदाः पराः ॥ गणासनं गणमूर्तिं गणाधिपतिमर्चयेत् ॥ १ ॥ गामादिहृदयाद्यं
 दुर्गाया गुरुपादुकाः ॥ दुर्गासनं च तन्मूर्तिं ह्रीं दुर्गे रक्षणीति च ॥ २ ॥ हृदादिकं नव शक्तयो रुद्रचण्डा प्रचण्डया ॥ चण्डोऽग्रा चण्डनायिका चण्डा-
 चण्डवती क्रमात् ॥ ३ ॥ चण्डरूपा चण्डिकाख्या दुर्गेदुर्गेऽथ रक्षिणि ॥ वज्रखट्वादिका मुद्राः शिवाद्या वह्निदेशतः ॥ ४ ॥ सदाशिवमहाप्रेतपद्मासन-
 मथापि वा ॥ ऐं ह्रीं (ह्रीं) सौस्त्रिपुरायै नमः ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं क्षं क्षं स्त्रीं स्त्रीं रं स्फं स्फीं शां पद्मासनं च मूर्तिं च त्रिपुराहृदयादिकम् ॥ ५ ॥ पीठाम्बुजे तु
 ब्राह्म्यादीर्ब्रह्माणी च महेश्वरी ॥ कौमारी वैष्णवी पूज्या वाराही चेन्द्रदेवता ॥ ६ ॥ चामुण्डा चण्डिका पूज्या भैरवाख्यास्ततो यजेत् ॥ असितांगो

रुक्मचण्डः क्रोध उन्मत्तभैरवः ॥ ७ ॥ कपाली भीषणश्चैव संहारश्चाप्य भैरवाः ॥ रतिः प्रीतिः कामदेवः पञ्च वाणाश्च योगिनी ॥ ८ ॥ वृद्धक
दुर्गाया विप्रराजो गुरुश्च क्षेत्रपः ॥ पद्मगर्भे मण्डले च त्रिकोणे चिन्त्यदेवदि ॥ ९ ॥ शुद्धां वरदासम्पुत्रपुत्राभयसमन्विताम् ॥ लक्ष्मण्याम्
होमाच्च विपुला सिद्धिदा भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमंशालये आचारकाण्डे विपुलादिपुनारिरूपणं नाम चतुर्विंशो
ध्यायः ॥ २२३ ॥ सूत उवाच ॥ ऐं ह्रीं श्रीं स्फं ह्रीं अनन्तशक्तिपादुकां पूजयामि नमः ॥ १ ॥ ऐं ह्रीं श्रीं ह्रीं आधरशक्तिपादुकां पूजयामि नमः ॥
॥ २ ॥ हं कालाग्रिस्त्रिपादुकां पूजयामि नमः ॥ २ ॥ ऐं ह्रीं हूं हाटकेश्वरदेवपादुकां पूजयामि नमः ॥ ३ ॥ ह्रीं शैलेश्वरदेवपादुकां पूजयामि नमः ॥
॥ ३ ॥ ऐं ह्रीं श्रीं प्रथिवीतलस्थमुनर्द्धपदसमुद्भूतामन्तर्यामिनीमन्त्रमासनं पद्माम्बुजं पूजयामि नमः ॥ ४ ॥ ह्रीं श्रीं निम्बवृक्षपादुकां पूजयामि नमः ॥
कला प्रथिव्यादितत्त्व मनन्तादिषुवनमोङ्कारादिवर्णम् ॥ हकारादिनात्मकपदः सञ्चोजातादिमन्त्रः ॥ ह्रं ह्रदयाद्यक्षुः ॥ एवं मन्त्रमन्त्रदेवता
सिद्धिविद्यात्मकः परामृतातर्णः सर्वभूतो दिक्समस्ततर्ह्यगः सदाशिवार्णवपयः पूर्णोऽम्बिपद्मशीमानस्पदात्मकः त्रिविधोऽमूर्त्युत्तमक
त्तलक्षणज्येष्ठाचक्रद्वयतारात्मककर्णिकः ॥ नवशक्तिशिवादिभिर्मूलमण्डलज्यपङ्कजात्मकोऽप्यप्रपञ्चालंकारपादुकां पूजयामि नमः ॥ ५ ॥
इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमंशालये आचारकाण्डे आसनपुजारिरूपणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ सूत उवाच ॥
अनन्तरं करन्यासः ॥ विद्याकरी शुद्धिः कार्या ॥ पद्मशुद्धां बद्धा मन्त्रपात्रं कुम्भ्यात् ॥ कीं कर्निधये विरते ॥ नमो नमो नमो नमो
माये नमः ॥ तौ तर्जने नमः ॥ अं अंगुष्ठये नमः ॥ लां कर्तलाये नमः ॥ वां कर्णपुत्रये नमः ॥ १ ॥ अप्य देहनायकः ॥ स्वस्वे मणिबन्धनाय
नमः ॥ ऐं ह्रीं श्रीं करास्फालाय नमः ॥ महातेजोवर्धं हुंकारेण करास्फालं कुम्भ्यात् ॥ २ ॥ ऐं ह्रीं श्रीं स्फं नमो नमो स्फं हुंकारये
नमः ॥ हं ह्रीं ह्रीं ह्रज्जनमे अवोराष्ट्रिह ह्रीं ह्रीं किलिकिलि विचे स्थीरत्यकोशी ह्रीं ह्रीं श्रीं ऐं नमो नमो अवते अक्षेक्षीय नमः ॥ स्फं अक्षि

१ ऐ श्री श्री कीं कीं अनन्ततेपा० ॥ ऐ ह्रीं श्री कीं अनन्तते पा० ॥ २ श्री कीं कीं आका० ॥ ३ ह्रीं कीं हा० ॥ ४ तम उभय वरुणां शक्तिद्वयैः कृत्वा नाना
स्वरसतः सङ्गतैर्भवाति विनालक्षकशिवादिभिरिति पदेन-प्रकारान्तरेण गव्येति भाति । ५ ध्रुवपञ्चदशदिग्भास्वरैति सू० । दिग्भास्वरादिभिरन्तः ॥ ६ निम्बैः
नमः । वांवांकरपुष्पाय इति पाठा० । अत्र तदभिमानिदेवतावाक्येन शब्दं शोभ्यन् कीं कीं कीतिवत्पदेः । गैरेति अत्रानिष्टात् । लोते नमः । मयैः नमः । नमैः नमः । नमैः नमः ।
लालाकः । वांवांकरपु० इति पा० । २ तद्विषयिभ्योर्बुद्धिगतस्वरक्रमेण सन्प्रयोजिता ।

पू. खं.
आ. कॉ.
अ. २६

52

कायै पूर्ववक्त्राय नमः ॥ ह्रीं श्रीं ह्रीं डजणनमे दक्षिणवक्त्राय नमः ॥ ॐ ह्रीं श्रीं किलिकिलि पश्चिमवक्त्राय नमः ॥ ॐ अर्धोऽङ्गमुखि उत्तरव
 क्राय नमः ॥ ॐ नमो भगवते हृदयाय नमः क्षौं (क्षें ऐं) कुब्जिकायै शिरसे स्वाहा ॥ ह्रीं क्रीं ह्रीं आं ड ज ण नमे शिखायै वषट् ॥ अघोरासु
 खि कवचाय हुं ॥ हैं हैं ई नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ किलिकिलि विच्चे अस्त्राय फट् ॥ ३ ॥ (१) ऐं ह्रीं श्रीं अखण्डमण्डलाकारमहाशूलमण्डलाय
 नमः (२) ऐं ह्रीं श्रीं वायुमण्डलाय नमः ॥ (३) ऐं ह्रीं श्रीं सोममण्डलाय नमः ॥ (४) ऐं ह्रीं श्रीं महाकुलबोधावलिमण्डलाय नमः (५) ऐं ह्रीं
 श्रीं महाकौलमण्डलाय नमः ॥ (६) ऐं ह्रीं श्रीं गुरुमण्डलाय नमः (७) ऐं ह्रीं श्रीं साममण्डलाय नमः (८) ऐं ह्रीं श्रीं समग्र (९) सिद्ध (१०)
 योगिनीपीठोपपीठ (११) क्षेत्रपक्षेत्रमहासन्तानमण्डलाय नमः ॥ एवं मंडलानां द्वादशकं क्रमेण पूज्यम् ॥ ४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 आचारकाण्डे करन्यासादिनिरूपणं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ ॐ कणिचिकीणिकक्राणी चर्वाणी भूतहारिणि फणिविषिणि
 विरथनारायणि उमे दहदह हस्ते चण्डे रौद्रे माहेश्वरि महामुखि ज्वालासुखि शंकुकर्णि शुक्रमुंडे शत्रुं हनहन सर्वनाशिनि स्वेदय
 सर्वांगशोणितं तन्निरीक्षसि मनसा देवि सम्मोहयसम्मोहय रुद्रस्य हृदये जाता रुद्रस्य हृदये स्थिता ॥ रुद्रो रौद्रेण रूपेण त्वं देवि रक्षरक्ष मां हूं
 मां हूं फफफ ठठ स्कन्दमेखलाबालग्रहशत्रुविषहारी ॐ शाले माले हरहर विषोकाररहिविषवेगे हां हां शर्वरि हूं शर्वरि आकौलवेशे
 सर्वे विचमेघमाले सर्वनागादिविषहरणम् ॥ १ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नागादिविविधविषहर
 मन्त्रानिरूपणं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ सूत उवाच ॥ गोपालपूजां वक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ॥ द्वारे धाता विधाता च गंगायमुनया सह ॥
 ॥ १ ॥ शंखपद्मनिधी चैव सारंगः शरभः श्रिया ॥ पूर्वे भद्रः सुभद्रो द्वौ दक्षे चण्डप्रचण्डकौ ॥ २ ॥ पश्चिमे बलप्रवलौ जयश्च विजयो यजेत् ॥
 उत्तरे श्रीश्चतुर्द्वारे गणो दुर्गा सरस्वती ॥ ३ ॥ क्षेत्रस्याग्यादिकोणेषु दिक्षु नारदपूर्वकम् ॥ सिद्धो गुरुर्नलकूवरं कोणे भागवतं यजेत् ॥ ४ ॥
 पूर्वे विष्णुं विष्णुतपो विष्णुशक्तिं समर्चयेत् ॥ ततो विष्णुपरीवारं मध्ये शक्तिं च कूर्मकम् ॥ ५ ॥ अनन्तं पृथिवीं धर्मं ज्ञानं वैराग्यमभितः ॥ ऐश्व
 र्यं वायुपूर्वं च प्रकाशात्मानमुत्तरे ॥ ६ ॥ सत्त्वाय प्रकृतात्मने रजसे मोहहृदि ॥ तमसे कन्द पद्माय यजेत्कं काकतत्त्वकम् ॥ ७ ॥ विद्यातत्त्वं

१ हां ह्रीं ह्रीं दक्षि० । २ ॐ इं ई किलि० । ३ स्वाहा । हां ह्रीं ह्रीं हः जम० । ४ हां ह्रीं ह्रीं नेत्रत्र० । ५ ऐं ह्रीं श्रीं आज्ञाम० । ६ कालविकालकङ्कालिचार्वाणि भूतभाविनि
 फणिविषस्मि (विषणि) विरथनारायणि० । ७ वरिआकौलवेशे सर्वैरिचमेघमाले । सर्वेनागादि० । ८ सत्त्वाय प्रवृत्त्यात्मने० ।

ग. म. पु.
॥ १८ ॥

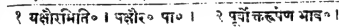
परं तत्त्व सूर्य्येदुवह्निमण्डलम् ॥ विमलाद्या आसनं च प्राच्यां श्रीं ह्रीं प्रपूजयेत् ॥ ८ ॥ गोपीजनवल्लभाय स्वाहान्तो मरुच्यते ॥ अंगानि यथा-आच-
कं च सुचकं च विचकं च तथैव च ॥ ९ ॥ त्रैलोक्यरक्तं चक्रमसुरारिसुदशनम् ॥ हृदादिपूर्वकोणेषु अक्षं शक्तिं च पूर्वतः ॥ १० ॥ रुक्मिणी सत्य-
भामा च सुनंदा नाम्रजित्यापि ॥ लक्ष्मणा मित्रविंदा च जाम्बवत्या सुशीलया ॥ ११ ॥ शंखचक्रगदापद्मं सुसलं शान्नेमचयेत् ॥ खड्गं पार्श्वोक्तं प्राच्यां
श्रीवत्सं कौस्तुभं यजेत् ॥ १२ ॥ मुकुटं वलमालां च ऐन्द्राद्यान्ध्वजमुख्यकाव ॥ कुमुदाद्यान्विष्वक्सेनं श्रिया कृष्णं सहावयेत् ॥ ज्येष्ठाद्यानात्पूजना-
च्च सर्वोक्तमानवाप्नुयात् ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्रीगोपालपूजानिरूपणं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥
हरिरुवाच ॥ त्रैलोक्यमोहिनीं वक्ष्ये पुरुषोत्तममुख्यकाम् ॥ पूजामन्त्राञ्छ्रीधराद्यान्धर्मकामादिदायकाव ॥ १ ॥ ॐ ह्रीं श्रीं ह्रीं हूं
ॐ नमः ॥ पुरुषोत्तम अप्रतिरूप लक्ष्मीनिवास जगत्सोभण सर्वस्त्रहृदयदारण त्रिभुवनमदोन्मादनकर सुरासुरमनुज सुंदरी
जनमनांसि तापयतापय शोषयशोषय मारयमारय स्तम्भयस्तम्भय द्रावयद्रावय आकर्षयआकर्षय, परमसुखं सर्वसौभाग्यकर सर्वकालप्रद
अमृतं हनहन चक्रेण गदया खड्गेन सर्वबाणेभिर्धिमन्त्रि पाशेन कुट्टकुट्ट अंकुरेण ताडयताडय तुरुतुरु किं तिष्ठसि तारयतारय यावत्समीहितं मे
सिद्धं भवति ह्रीं (हूं) फट् नमः ॥ २ ॥ ॐ श्रीं (श्रीः) श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ह्रीं पुरुषोत्तमाय त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ३ ॥
ॐ विष्णवे त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं ह्रीं त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥ ५ ॥ त्रैलोक्यमोहना मंत्रैः सर्वे सर्वार्थलाभकाः ॥ सर्वे चित्या-
वृथग वापि व्यासात्संक्षेपतोऽथ वा ॥ ६ ॥ आसनं मूर्तिमंत्रं च होमार्घ्यगवर्डगकम् ॥ चक्रं गदां च खड्गं च सुसलं शंखशान्नेमचक्रम ॥ ७ ॥ पार्श्वं च कुंजं
च लक्ष्मीगरुडसंयुतम् ॥ विष्वक्सेनं विस्तराद्वा नरः सर्वमवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे त्रैलोक्यमोहिनीं
(श्रीधर) पूजनविधिर्नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ स्तुत उवाच ॥ विस्तरेण प्रवक्ष्यामि श्रीधरस्यार्चनं शुभम् ॥ परित्यज्य सर्वेषां रामो ह्येवो हि विदितः ॥ १ ॥ ॐ
श्रीं हृदयाय नमः ॥ २ ॥ ॐ श्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ३ ॥ श्रीं शिखायै वषट् ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं कवचाय हुं ॥ ५ ॥ ॐ श्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ६ ॥ ॐ श्रीं अस्त्राय फट् इति ॥ ७ ॥ ॐ श्रीं पादत्रयाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ श्रीं शालिग्रामाय नमः ॥ ९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ११ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ २९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ३९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ४९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ५९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ६९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ७९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ८९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९१ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९२ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९३ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९४ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९५ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९६ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९७ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९८ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ ९९ ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥ १०० ॥ ॐ श्रीं शिखराय नमः ॥

१ प्राच्यां श्रीं ह्रीं प्रपूजयेत् ॥ २ स्वाहाहोमे नमः ॥ ३

पू. खं.
आ. कां.
अ. ३०

॥ ३८ ॥

ॐ विधात्रे नमः॥ॐ गंगायै नमः॥ॐ यमुनायै नमः॥ॐ आधारशक्त्यै नमः॥ॐ कूर्माय नमः॥ॐ अनन्ताय नमः ॥ ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ॐ
 धर्माय नमः॥ॐ ज्ञानाय नमः॥ॐ वैराग्याय नमः॥ॐ ऐश्वर्याय नमः ॥ॐ अधर्माय नमः ॥ॐ अज्ञानाय नमः ॥ॐ अवैराग्याय नमः ॥ॐ
 अनैश्वर्याय नमः ॥ॐ कन्दाय नमः ॥ॐ नालाय नमः ॐ पद्माय नमः ॥ॐ विमलायै नमः ॥ॐ उत्कर्षिण्यै नमः॥ॐ ज्ञानायै नमः॥ॐ
 क्रियायै नमः ॥ॐ योगायै नमः ॥ॐ प्रह्वयै नमः ॥ॐ सत्यायै नमः ॥ॐ ईशानायै नमः ॥ॐ अनुग्रहायै नमः ॥ ६ ॥ अर्चयित्वा समं रुद्र
 हरिमावाह्य संयजेत् ॥ मन्त्रैरेभिर्महाप्राज्ञः सर्वपापप्रणाशनैः ॥ ७ ॥ ॐ ह्रीं श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः आगच्छ ॥८॥ ॐ श्रियै नमः॥
 ॐ श्रीं हृदयाय नमः ॥ॐ श्रीं शिरसे नमः ॥ॐ श्रीं शिखायै नमः ॥ॐ श्रीं कवचाय नमः ॥ॐ श्रीं नेत्रत्रयाय नमः ॥ॐ श्रीं अस्त्राय नमः ॥
 ॐ शंखाय नमः ॥ॐ पद्माय नमः ॥ॐ चक्राय नमः ॥ॐ गदायै नमः ॥ॐ श्री वत्साय नमः ॥ॐ कौस्तुभाय नमः ॥ॐ वनमालायै नमः ॥
 ॐ पीताम्बराय नमः ॥ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ॐ नारदाय नमः ॥ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ॐ इन्द्राय नमः ॥ॐ अग्नये नमः॥ॐ यमाय नमः॥ॐ
 निर्ऋतये नमः ॥ॐ वरुणाय नमः ॥ॐ वायवे नमः ॥ॐ सोमाय नमः ॥ॐ ईशानाय नमः ॥ॐ अनन्ताय नमः ॥ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ॐ
 सत्त्वाय नमः ॥ॐ रजसे नमः ॥ॐ तमसे नमः ॥ॐ विष्वक्सेनाय नमः ॥ ९ ॥ अभिषेकं तथा वस्त्रं ततो यज्ञोपवीतकम् ॥ गन्धं पुष्पं तथा
 धूपं दीपमन्नं प्रदक्षिणम् ॥ १० ॥ दद्यादेभिर्महामन्त्रैः समग्रार्थं जपेन्मनुम् ॥ शतमष्टोत्तरं चापि जप्त्वा ह्यथ समर्पयेत् ॥ ११ ॥ ततो मुहूर्तमेकन्तु
 ध्यायेद्देवं हृदि स्थितम् ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ १२ ॥ प्रसन्नवदनं सौम्यं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ किरीटिनमुदाराङ्गं वनमालासम
 न्वितम् ॥ १३ ॥ परब्रह्मस्वरूपं च श्रीधरं चिन्तयेत्सुधीः ॥ अनेन चैव स्तोत्रेण स्तुवीत परमेश्वरम् ॥ १४ ॥ श्रीनिवासाय देवाय नमः श्रीपतये नमः॥
 श्रीधराय सशार्ङ्गाय श्रीप्रदाय नमोनमः ॥ १५ ॥ श्रीवल्लभाय शान्ताय श्रीमते च नमोनमः ॥ श्रीपर्वतनिवासाय नमः श्रेयस्कराय च ॥ १६ ॥
 श्रेयसां पतये चैव ह्याश्रमाय नमोनमः ॥ नमः श्रेयःस्वरूपाय श्रीकराय नमोनमः ॥ १७ ॥ शरण्याय वरेण्याय नमो भूयो नमोनमः ॥ स्तोत्रं कृत्वा
 नमस्कृत्य देवदेवं विसर्जयेत् ॥ १८ ॥ इति रुद्र समाख्याता पूजा विष्णोर्महात्मनः ॥ यः करोति महाभक्त्या स याति परमं पदम् ॥ १९ ॥ इमं यः
 पठतेऽध्यायं विष्णुपूजाप्रकाशकम् ॥ स विधूयेह पापानि याति विष्णोः परं पदम् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार
 काण्डे श्रीधरा(विष्णु)र्चनविधिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ रुद्र उवाच ॥ भूय एवं जगन्नाथ पूजां कथय मे प्रभो ॥ यया तरेयं संसारसागरं ह्यतिदुस्त

प्रदर्शयेत्पश्चादध्यादीनर्पयेत्ततः ॥ १८ ॥ स्नानं कुर्यात्ततो वस्त्रं दद्यादाचमनं ततः ॥ गन्धपुष्पं तथा धूपं दीपं दद्याच्चतुर्दश ततः ॥ १९ ॥ प्रद-
 क्षिणं ततो जप्यं ततस्तस्मिन्समर्पयेत् ॥ अंगादीनां स्वमन्त्रैश्च पूजां कुर्वीत साधकः ॥ २० ॥ देवस्य मूलमन्त्रेणेत्येवं विद्धि वृषध्वज ॥
 मन्त्रान्छृणु त्रिनेत्र त्वं कथ्यमानान्मयाधुना ॥ २१ ॥ ॐ हां हृदयाय नमः ॥ ॐ हीं शिरसे नमः ॥ ॐ हूं शिखायै नमः ॥ ॐ हँ कवचाय
 नमः ॥ ॐ हौं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ हः अस्त्राय नमः ॥ ॐ श्रियै नमः ॥ ॐ शंखाय नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ ॐ गदायै
 नमः ॥ ॐ श्रीवत्साय नमः ॥ ॐ कौस्तुभाय नमः ॥ ॐ वनमालायै नमः ॥ ॐ पीताम्बराय नमः ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ॐ मुसलाय नमः ॥
 ॐ पाशाय नमः ॥ ॐ अंकुशाय नमः ॥ ॐ शार्ङ्गाय नमः ॥ ॐ शराय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ नारदाय नमः ॥ ॐ पूर्वसिद्धेभ्यो नमः ॥
 ॐ भागवतेभ्यो नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परमगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ इन्द्राय सुराधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ अग्नये तेजोऽधिपतये
 सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ यमाय प्रेताधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ निरृतये रक्षोऽधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वरु-
 णाय जलाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वायवे प्राणाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ सोमाय नक्षत्राधिपतये सवाहनपरिवाराय
 नमः ॥ ॐ ईशानाय विद्याधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ अनन्ताय नागाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे लोकाधिप-
 तये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वज्राय हुं फट् नमः ॥ ॐ शक्त्यै हुं फट् नमः ॥ ॐ दंडाय हुं फट् नमः ॥ ॐ खड्गाय हुं फट् नमः ॥
 ॐ पाशाय हुं फट् नमः ॥ ॐ ध्वजाय हुं फट् नमः ॥ ॐ गदायै हुं फट् नमः ॥ ॐ त्रिशूलाय हुं फट् नमः ॥ ॐ चक्राय हुं फट् नमः ॥ ॐ
 पद्माय हुं फट् नमः ॥ ॐ वौं विष्वक्सेनाय नमः ॥ २२ ॥ एभिर्मन्त्रैर्महादेव पूज्या अंगादयो नरैः ॥ पूजयित्वा महात्मानं विष्णुं ब्रह्मस्व-
 रूपिणम् ॥ २३ ॥ स्तुवीत चानया स्तुत्या परमात्मानमव्ययम् ॥ विष्णवे देवदेवाय नमो वै प्रभविष्णवे ॥ २४ ॥ विष्णवे वासुदेवाय नमः
 स्थितिकराय च ॥ असिष्णवे नमश्चैव नमः प्रलयशायिने ॥ २५ ॥ देवानां प्रभवे चैव यज्ञानां प्रभवे नमः ॥ मुनीनां प्रभवे नित्यं यक्षाणां
 प्रभविष्णवे ॥ २६ ॥ जिष्णवे सर्वदेवानां सर्वगाय महात्मने ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रवन्द्याय सर्वेशाय नमोनमः ॥ २७ ॥ सर्वलोकहितार्थाय
 लोकाध्यक्षाय वै नमः ॥ सर्वगोप्त्रे सर्वकर्त्रे सर्वदुष्टविनाशिने ॥ २८ ॥ वरप्रदाय शान्ताय वरेण्याय नमोनमः ॥ शरण्याय सुरूपाय
 धर्मकामार्थदायिने ॥ २९ ॥ स्तुत्वा ध्यायेत्स्वहृदये ब्रह्मरूपिणमव्ययम् ॥ एवं तु पूजयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शंकर ॥ ३० ॥ मूलमन्त्रं

ग. म. पु.
॥ २० ॥

जपेद्वापि यः स याति नरो हरिम् ॥ एतत्ते कथितं रुद्र विष्णोर्चर्चनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ रहस्यं परमं गुह्यं श्रुतिसुक्तिप्रदं परम् ॥ एतद्वै पठेद्भिक्षान्निष्पुभक्तः पुमान्हर ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुपूजाविधिर्नामैकाविंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ महेश्वर उवाच ॥ पञ्चतत्त्वार्चनं ब्रूहि शंखचक्रगदाधर ॥ येन विज्ञानमात्रेण नरो याति परं पदम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ पञ्चतत्त्वार्चनं वक्ष्ये तव शङ्कर सुव्रत ॥ मंगल्यं मंगलं दिव्यं रहस्यं कायदे परम् ॥ २ ॥ तच्छृणुष्व महादेव पवित्रं कलिनाशनम् ॥ एक एवाव्ययः शांतः परमात्मा सनातनः ॥ ३ ॥ वासुदेवो ध्रुवः शुद्धः सर्वव्यापी निरञ्जनः ॥ स एव मायाया देवपञ्चवा संस्थितो हरिः ॥ ४ ॥ लोकानुग्रहकृद्दिष्णुः सर्वदुष्टविनाशनः ॥ वासुदेवस्वरूपेण तथा सङ्कर्षणेन च ॥ ५ ॥ तथा प्रद्युम्नरूपेणानिरुद्धात्मनेन च स्थितः ॥ नारायणस्वरूपेण पञ्चधा ह्यद्वयः स्थितः ॥ ६ ॥ एतेषां वाचकान्मंत्रानेतान्छृणु वृषध्वज ॥ ७ ॥ अं वासुदेवाय नमः ॥ ८ ॥ ओं संकर्षणाय नमः ॥ ९ ॥ अं प्रद्युम्नाय नमः ॥ १० ॥ अनिरुद्धाय नमः ॥ ११ ॥ नारायणाय नमः ॥ १२ ॥ पञ्च मंत्राः समाख्याता देवानां वाचकास्तव ॥ सर्वपापहराः पुण्याः सर्वरोगविनाशनाः ॥ १३ ॥ अधुना संप्रवक्ष्यामि पञ्चतत्त्वार्चनं शुभम् ॥ विविना येन कर्त्तव्यं यैर्वा सर्वैश्च शंकर ॥ १४ ॥ आदौ स्नानं प्रकुर्वीत स्नात्वा सन्ध्यां समाचरेत् ॥ अर्चनागारमासाद्य प्रशालयाङ्ग्यादिकं तथा ॥ १५ ॥ आचम्योपविशेत्प्राज्ञो बद्धासनमभीष्टितम् ॥ शोषणादि ततः कुर्व्याद् अं क्षीं रंमिति मंत्रकैः ॥ १६ ॥ सामान्यं कठिनीकृत्य चाण्डमुत्पादयेत्ततः ॥ विभिर्घ्रातं ततो ह्यण्डे शालयेत्परमेश्वरम् ॥ १७ ॥ वासुदेवं जगन्नाथं पीतकेशोदवाससम् ॥ सहस्रादित्यसङ्काशं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ १८ ॥ आत्मनो हृदि पद्मे तु ध्यायेत्तु परमेश्वरम् ॥ ततः संकर्षणं देवमात्मानं चितयेत्प्रभुम् ॥ १९ ॥ प्रद्युम्नमनिरुद्धं च श्रीमन्नारायणं ततः ॥ इंद्रादींश्च सुरांस्तस्मादेवदेवात्समुत्थिताच ॥ २० ॥ चिन्तयेच्च ततो न्यासं कुर्याद्वै करयोर्द्वयोः ॥ व्यापकं मूलमंत्रेण चांगन्यासं ततः परम् ॥ २१ ॥ अंगमंत्रमैवावबु ॥ तान्मंत्रान्शृणु सुव्रत ॥ २२ ॥ ओं आं ह्रस्वाय नमः ॥ २३ ॥ ईं शिरसे नमः ॥ २४ ॥ ऊं शिखायै नमः ॥ २५ ॥ ऐं कवचाय नमः ॥ २६ ॥ ओं नेत्रत्रयाय नमः ॥ २७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ २८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ २९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ३९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ४९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ५९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ६९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ७९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ८९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९१ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९२ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९३ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९४ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९५ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९६ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९८ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ ९९ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ १०० ॥ अं अस्त्राय नमः ॥

१ यक्षरभित पा० । यक्षी० पा० । २ यक्षी० पा० । ३ यक्षी० पा० । ४ यक्षी० पा० । ५ यक्षी० पा० । ६ यक्षी० पा० । ७ यक्षी० पा० । ८ यक्षी० पा० । ९ यक्षी० पा० । १० यक्षी० पा० । ११ यक्षी० पा० । १२ यक्षी० पा० । १३ यक्षी० पा० । १४ यक्षी० पा० । १५ यक्षी० पा० । १६ यक्षी० पा० । १७ यक्षी० पा० । १८ यक्षी० पा० । १९ यक्षी० पा० । २० यक्षी० पा० । २१ यक्षी० पा० । २२ यक्षी० पा० । २३ यक्षी० पा० । २४ यक्षी० पा० । २५ यक्षी० पा० । २६ यक्षी० पा० । २७ यक्षी० पा० । २८ यक्षी० पा० । २९ यक्षी० पा० । ३० यक्षी० पा० । ३१ यक्षी० पा० । ३२ यक्षी० पा० । ३३ यक्षी० पा० । ३४ यक्षी० पा० । ३५ यक्षी० पा० । ३६ यक्षी० पा० । ३७ यक्षी० पा० । ३८ यक्षी० पा० । ३९ यक्षी० पा० । ४० यक्षी० पा० । ४१ यक्षी० पा० । ४२ यक्षी० पा० । ४३ यक्षी० पा० । ४४ यक्षी० पा० । ४५ यक्षी० पा० । ४६ यक्षी० पा० । ४७ यक्षी० पा० । ४८ यक्षी० पा० । ४९ यक्षी० पा० । ५० यक्षी० पा० । ५१ यक्षी० पा० । ५२ यक्षी० पा० । ५३ यक्षी० पा० । ५४ यक्षी० पा० । ५५ यक्षी० पा० । ५६ यक्षी० पा० । ५७ यक्षी० पा० । ५८ यक्षी० पा० । ५९ यक्षी० पा० । ६० यक्षी० पा० । ६१ यक्षी० पा० । ६२ यक्षी० पा० । ६३ यक्षी० पा० । ६४ यक्षी० पा० । ६५ यक्षी० पा० । ६६ यक्षी० पा० । ६७ यक्षी० पा० । ६८ यक्षी० पा० । ६९ यक्षी० पा० । ७० यक्षी० पा० । ७१ यक्षी० पा० । ७२ यक्षी० पा० । ७३ यक्षी० पा० । ७४ यक्षी० पा० । ७५ यक्षी० पा० । ७६ यक्षी० पा० । ७७ यक्षी० पा० । ७८ यक्षी० पा० । ७९ यक्षी० पा० । ८० यक्षी० पा० । ८१ यक्षी० पा० । ८२ यक्षी० पा० । ८३ यक्षी० पा० । ८४ यक्षी० पा० । ८५ यक्षी० पा० । ८६ यक्षी० पा० । ८७ यक्षी० पा० । ८८ यक्षी० पा० । ८९ यक्षी० पा० । ९० यक्षी० पा० । ९१ यक्षी० पा० । ९२ यक्षी० पा० । ९३ यक्षी० पा० । ९४ यक्षी० पा० । ९५ यक्षी० पा० । ९६ यक्षी० पा० । ९७ यक्षी० पा० । ९८ यक्षी० पा० । ९९ यक्षी० पा० । १०० यक्षी० पा० ।

वृ. ख.
आ. कां.
अ. ३२

॥ २० ॥

नमः ॥ ॐ अं अर्कमण्डलाय नमः ॥ ॐ सों सोममण्डलाय नमः ॥ ॐ वं वह्निमण्डलाय नमः ॥ ॐ वं वासुदेवाय परब्रह्मणे शिवाय तेजोरूपाय
 व्यापिने सर्वदेवाधिदेवाय नमः ॥ ॐ पाञ्चजन्याय नमः ॥ ॐ सुदर्शनाय नमः ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ श्रियै नमः ॥ ॐ
 द्वियै नमः ॥ ॐ पुष्टये नमः ॥ ॐ गीत्यै नमः ॥ ॐ शक्त्यै नमः ॥ ॐ प्रीत्यै नमः ॥ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ ॐ यमाय नमः ॥ ॐ निर्ऋ
 तये नमः ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ॐ सोमाय नमः ॥ ॐ ईशानाय नमः ॥ ॐ अनन्ताय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ विष्णवे
 सेनाय नमः ॥ १८ ॥ एते मन्त्राः समाख्यातास्तव रुद्र समासतः ॥ पूजा चैव प्रकर्त्तव्या मण्डले स्वस्तिकादिके ॥ १९ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ अंगन्यासं
 च कृत्वा तु मुद्राः सर्वाः प्रदर्शयेत् ॥ आत्मानं वासुदेवं च ध्यात्वा चैव परेश्वरम् ॥ २० ॥ आसनं पूजयेत्पश्चादावाह्य विधिवन्नरः ॥ द्वारे धातुर्वि
 धातुश्च पूजा कार्य्या वृषध्वज ॥ २१ ॥ गरुडं पूजयेदग्रे वासुदेवस्य शंकर ॥ शंखादिपद्मपर्यन्तं मध्यदेशे प्रपूजयेत् ॥ २२ ॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं
 पूर्वदेशतः ॥ आग्नेयादिष्वर्चयेद्वै अधर्मादिचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ मण्डलत्रयमध्ये तु कीर्तिता ह्यासनस्थितिः ॥ पूर्वादिपद्मपत्रेषु पूज्याः संकर्ष
 णादयः ॥ २४ ॥ कर्णिकायां वासुदेवं पूजयेत्परमेश्वरम् ॥ पाञ्चजन्यादयः पूज्याः ऐशान्यादिषु संस्थिताः ॥ २५ ॥ शक्तयश्चैव पूर्वादौ देवदेवस्य शंकर ॥
 इन्द्रादयो लोकपालाः पूज्याः पूर्वादिषु स्थिताः ॥ २६ ॥ अधो नाग तदृद्ध तु ब्रह्माणं पूजयेत्सुधीः ॥ इति स्थानक्रमो ज्ञेयो मण्डले शंकर त्वया
 ॥ २७ ॥ आवाह्य मण्डले देवं कृत्वा न्यासं तु तस्य च ॥ मुद्रां प्रदर्श्य पाद्यादीन्दद्यान्मूलेन शंकरा ॥ २८ ॥ स्नानं वस्त्रं तथा चामं गन्धं पुष्पं च धूपकम् ॥ दीपं
 नैवेद्यमाचामं नमस्कारं प्रदक्षिणम् ॥ कुर्याच्छंकर मूलेन जपं चापि समर्पयेत् ॥ २९ ॥ इदं स्तोत्रं जपेत्पश्चाद्वासुदेवमनुस्मरन् ॥ ॐ नमो वासुदेवाय नमः
 संकर्षणाय च ॥ ३० ॥ प्रद्युम्नायादिदेवायानिरुद्धाय नमोनमः ॥ नमो नारायणायैव नराणां पतये नमः ॥ ३१ ॥ नरपूज्याय कीर्त्याय स्तुत्याय वरदाय
 च ॥ अनादिनिधनायैव पुराणाय नमोनमः ॥ ३२ ॥ सृष्टिसंहारकर्त्रे च ब्रह्मणः पतये नमः ॥ नमो वै वेदेवेद्याय शंखचक्रधराय च ॥ ३३ ॥
 कलिकल्मषहर्त्रे च सुरेशाय नमोनमः ॥ संसारवृक्षच्छेत्रे च मायाभेत्रे नमोनमः ॥ ३४ ॥ बहुरूपाय तीर्थाय त्रिगुणायागुणाय च ॥ ब्रह्मविष्णुवीशरू
 पाय मोक्षदाय नमोनमः ॥ ३५ ॥ मोक्षद्वाराय धर्माय निर्माणाय नमोनमः ॥ सर्वकामप्रदायैव परब्रह्मस्वरूपिणे ॥ ३६ ॥ संसारसागरे घोरे निमग्नं मां समुद्धर ॥
 त्वदन्यो नास्ति देवेश नास्ति त्राता जगत्प्रभो ॥ ३७ ॥ त्वामेव सर्वगं विष्णुं गतोऽहं शरणं गतः ॥ ज्ञानदीपप्रदानेन तमोमुक्तं प्रकाशय ॥ ३८ ॥

ग. म. पु.
॥२१॥

एवं स्तुवीत देवेशं सर्वकृशाविनाशनम्॥अन्यैश्च वार्दकः स्तोत्रैः स्तुत्वा वै नीललोहित ॥२१॥पञ्चतत्त्वसमायुक्तं ध्यायेद्विष्णुं नरो हृद्दीप्तिसर्जयत्ततो देवमि
ति पूजा प्रकीर्तिता ॥ ४० ॥ सर्वकामप्रदा श्रेष्ठा वासुदेवस्य शंकरोपतत्पूजनमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः॥४१॥हर्षं च यः पठेद्बुद्धपञ्चतत्त्वार्चनं नरः॥
शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पंचतत्त्वा (विष्ण्व) च
नविधिनाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ सुदर्शनस्य पूजां मे वद शंखगदाधर ॥ ग्रहरोगादिकं सर्वं यत्कृत्वा नाराभेति वै ॥ १ ॥
हरिरुवाच ॥ सुदर्शनस्य चक्रस्य शृणु पूजां वृषध्वज ॥ स्नानमादौ प्रकुर्वीत पूजयेच्च हरिं ततः ॥ २ ॥ सुलभमन्त्रेण वै न्यासं सुलभमन्त्रं शृणुष्व
च ॥ सहस्रारं हुं फट् नमो मन्त्रः प्रणवपूर्वकः ॥ ३ ॥ कथितः सर्वदुष्टानां नाशको मन्त्रभेदकः ॥ ध्यायेत्सुदर्शनं देवं हृदि पद्मेऽमले शुभे ॥ ४ ॥
शंखचक्रगदापद्मधरं सौम्यं किरीटिनम् ॥ आवाह्य मण्डले देवं पूर्वाक्षविधिना हर ॥ ५ ॥ पूजयेत्तन्धनुष्पाद्यैरुपचारैर्महेश्वर ॥ पूजयित्वा
जपेन्मन्त्रं शतमष्टोत्तरं नरः ॥ ६ ॥ एवं यः कुरुते रुद्र ! चक्रस्यार्चनं शुभम् ॥ सर्वरोगविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं समाप्नुयात् ॥ ७ ॥ एतत्ततोऽपि
जपेत्पञ्चासर्वव्याधिविनाशनम् ॥ नमः सुदर्शनायैव सहस्रादित्यवर्चसे ॥ ८ ॥ ज्वालामालाप्रदीपाय सहस्राराय चक्षुषे ॥ सर्वदुष्टविनाशाय
सर्वपातकमर्दिने ॥ ९ ॥ सुचक्राय विचक्राय सर्वमन्त्रविभेदिने ॥ प्रसादिने जगद्धात्रे जगद्धिभूषिने नमः ॥ १० ॥ गालनाभ्यां लोकानां
दुष्टासुरविनाशिने ॥ उग्राय चैव सौम्याय चण्डाय च नमोनमः ॥ ११ ॥ नमश्चक्षुःस्वरूपाय संसारभयभेदिने ॥ मायापंजरभेदे च शिनाय च
नमोनमः ॥ १२ ॥ अहातिग्रहरूपाय ग्रहाणां पतये नमः ॥ कालाय मृतये चैव भीमाय च नमोनमः ॥ १३ ॥ भक्तानुग्रहदात्रे च भक्त
गोत्रं नमोनमः ॥ विष्णुरूपाय शान्ताय चायुधानां धराय च ॥ १४ ॥ विष्णुशस्त्राय चक्राय नमो भूया नमोनमः ॥ इति स्तोत्रं महाबुधैः चक्र
स्य तव कीर्तितम् ॥ १५ ॥ यः पठेत्परया भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥ चक्रपूजाविधिं यश्च पठेद्बुद्ध जितेन्द्रियः ॥ स पापं भरमसाहस्य
विष्णुलोकं कल्पते ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सुदर्शनपूजाविधिनाम त्रयविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
रुद्र उवाच ॥ पुनर्देवार्चनं ब्रूहि हृषीकेश गदाधर ॥ शृण्वतो नास्ति तृतिर्मे गदतस्तव पूजनम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ हृषीकेश नमस्त्य पूजनं कथयामि
ते ॥ तच्छृणुष्व जगन्नाथो येन विष्णुः प्रतुष्यति ॥ २ ॥ सुलभमन्त्रं महादेवं हयग्रीवस्य वाचकम् ॥ प्रवक्ष्यामि परं पुण्यं तदादा शृणु शंकर ॥ ३ ॥

१ शर्मदाय च देवानां दुः ।

प. खं.
आ. का.
अ. ३४

॥२१॥

ॐ सौं क्षौ शिरसे नमः इति प्रणवसंयुतः॥अयं नवाक्षरो मन्त्रः सर्वविद्याप्रदायकः॥४॥अस्यांगानि महादेव तान्छृणुष्व वृषध्वज ॥ ॐ क्षौ हृदयाय नमः॥ ॐ क्षौ शिरसे स्वाहा शिरः प्रोक्तं क्षौ वषट् तथा ॥५॥ ॐ कारयुक्ता देवस्य शिखा ज्ञेया वृषध्वज ॥ ॐ क्षौ कवचाय हुं वै कवचं परिकीर्तितम् ॥६॥ ॐ क्षौ नेत्रत्रयाय वौषट् नेत्रं देवस्य कीर्तितम् ॥ ॐ हः अस्त्राय फट् अस्त्रं देवस्य कीर्तितम् ॥७॥ पुजाविधिं प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु आदौ स्नात्वा तथाचम्य ततो यागगृहं व्रजेत् ॥ ८ ॥ ततः प्रविश्य विधिवत्कुर्व्याद्र शोपणादिकम् ॥ यं क्षौ रमिति बीजंश्च कठिनीकृत्य लभिति ॥ ९ ॥ अण्डमुत्पाद्य च ततः ॐकारेणैव भेदेयेत् ॥ अण्डमध्ये हयग्रीवमात्मानं परिचिन्तयेत् ॥ १० ॥ शंखकुन्देन्दुधवलं सृणालरजतप्रभम् ॥ गोक्षीरसदृशं तद्रत्नमूर्त्यैकोटिसमप्रभम् ॥ शंखं चक्रं गदां पद्मं धारयन्तं चतुर्भुजम् ॥११॥ किरीटिनं कुण्डलिनं वनमालासमन्वितम् ॥ सुचक्रं सुरूपालं च पीताम्बरधरं विभुम् ॥ १२ ॥ भावयित्वा महात्मानं सर्वदेवैः समन्वितम् ॥ अंगमन्त्रैस्ततो न्यासं मूलमन्त्रेण वै तथा ॥ १३ ॥ ततश्च दर्शयेन्मुद्रां शंखपद्मादिकां शुभाम् ॥ ध्यायेद्भवात्वाचयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शंकर ॥१४॥ ततश्चावाहयेद्ब्रह्म देवता आसनस्य याः ॥ ॐ हयग्रीवासनस्य आगच्छत च देवताः ॥ १५ ॥ आवाह्य मण्डले तास्तु पुजयेत्स्वरितक्रादिके ॥ द्वारे चातुर्विधातुश्च पुजा कार्या वृषध्वज ॥ १६ ॥ समस्तपरिवाराय अच्युताय नम इति ॥ अस्य मध्येऽर्चनं कार्यं द्वारे गंगाञ्च पुजयेत् ॥१७॥ यमुनां च महादेवीं शंखपद्मनिधीं तथा ॥ गरुडं पूजयेदग्रे मध्ये शक्तिञ्च पूजयेत् ॥१८॥ आधाराख्यां महादेवं ततः कर्म समर्चयेत् ॥ अनन्तं पृथिवीं पद्माद्भ्रमज्ञाने (नी) ततोऽर्चयेत् ॥१९॥ वैराग्यमथ चैश्वर्यमाप्नेयादपि पूजयेत् ॥ अथमाज्ञानावैराग्यानैश्वर्यादीन्स्तु पूर्वतः ॥ २० ॥ सर्वं रजस्तमश्चैव मध्यदेशेऽथ पूजयेत् ॥ कन्दं नालं च पद्मं च मध्ये चैव प्रपूजयेत् ॥ २१ ॥ अर्कसोमाग्निसंज्ञानां मण्डलानां हि पूजनम् ॥ मध्यदेशे प्रकर्तव्यमिति रुद्र प्रकीर्तितम् ॥ २२ ॥ विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रियायोगे वृषध्वज ॥ प्रह्वी सत्या तथेशानानुग्रही शक्तयो ह्यमूः ॥ २३ ॥ पूर्वोदिपु च पत्रेषु पूज्याश्च विमलादयः ॥ अनुग्रहा कर्णिकायां पूज्या त्रेयोऽर्थिभिर्नरैः ॥ २४ ॥ प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तैश्च चतुर्थ्यन्तैश्च नामभिः ॥ मन्त्रैरेभिर्महादेव आसनं परिपूजयेत् ॥ २५ ॥ स्नानगन्धप्रदानेन पुष्पपत्रप्रदानतः ॥ दीपनैवेद्यदानेन आसनस्यार्चनं शुभम् ॥ २६ ॥ कर्तव्यं विधिनानेन इति ते ह्य कीर्तितम् ॥ ततश्चावाहयेद्देवं हयग्रीवं सुरेश्वरम् ॥ २७ ॥ वामनासापुटनेव आगच्छन्तं विचिन्तयेत् ॥ आगच्छतः प्रयोगेण मूलमन्त्रेण शंकर ॥ २८ ॥ आवाहनं प्रकर्तव्यं देवदेवस्य शंखिनः ॥ आवाह्य १ हौं क्षौ शिरः पा० । ॐ सौः क्षौः शिरः पा० । २ अत्र स्रौं स्रौं क्षरुभिर्ये पा० । ३ यंसौगमिति० । ४ सुरक्तं० । ५ ध्यायेत्ततोऽर्चयेदिति पाठः सरस्वः ।

ग. म. पु.
॥ २२ ॥

मण्डले तस्य न्यासं कुर्यादतन्द्रितः ॥ २९ ॥ न्यासं कृत्वा च तत्रस्थं विन्तयेत्परमेश्वरम् ॥ हयग्रीवं महादेवं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ३० ॥
इन्द्रादिलोकपालैश्च संयुक्तं विष्णुसम्ययम् ॥ ध्यात्वा प्रदर्शयेन्ब्रह्माः शंखचक्रादिकाः शुभाः ॥ ३१ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयानि ततो दद्याच्च विष्णवे ॥
स्नापयेच्च ततो देवं पद्मनाभमनाभयम् ॥ ३२ ॥ देवं संस्थाप्य विधिवद्ब्रह्मं दद्याद्दुपध्वज ॥ ततो ह्याचमनं दद्यादुपवीतं ततः शुभम् ॥ ३३ ॥ ततश्च
मण्डले रुद्रं ध्यायेद्देवं परेश्वरम् ॥ ध्यात्वा पाद्यादिकं भूयो दद्याद्द्विनाय शंकर ॥ ३४ ॥ दद्याद्देवदेवाय मूलमन्त्रेण शंकर ॥ ॐ स्वां हृदयाय नमः
अनेन हृदयं यजेत् ॥ ३५ ॥ ॐ शीं शिरसे नमश्च शिरसः पूजनं भवेत् ॥ ॐ क्षूं शिखायै नमश्च शिखामतेन पूजयेत् ॥ ३६ ॥ ॐ क्वं कवचाय नमः
कवचं परिपूजयेत् ॥ ॐ शौं नेत्राय नमश्च नेत्रं चानेन पूजयेत् ॥ ३७ ॥ ॐ क्षां अजाय नम इति अक्षं चानेन पूजयेत् ॥ हृदयं च शिरश्चैव
शिखां च कवचं तथा ॥ ३८ ॥ पूर्वदिपु मदेशेषु क्षेत्रास्तु परिपूजयेत् ॥ कोणेष्वर्चं यजेद्भुजं नेत्रं मध्यं प्रपूजयेत् ॥ ३९ ॥ पूजयेत्परमां देवीं
लक्ष्मीं लक्ष्मीयुक्तां शुभाम् ॥ शंखं पद्मं तथा चक्रं वदं पूर्वदिपुऽर्चयेत् ॥ ४० ॥ खड्गं च सुसलं पारमर्शुं सशरं वटुः ॥ पूजयेत्पूर्वतो रुद्रं
एभिर्मन्त्रैः स्वनामकैः ॥ ४१ ॥ श्रीवत्सं कौत्सुं मालां तथा पीताम्बरं शुभम् ॥ पूजयेत्पूर्वतो रुद्रं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्माणं नारदं
सिद्धं रुद्रं परशुरं तथा ॥ गुरोश्च पातुके तद्भस्त्रमस्य गुरोस्तथा ॥ ४३ ॥ इन्द्रं सखाहनं बाध परिवारयुतं तथा ॥ अग्निं यमं निर्वहति च वरुणं वायु
येव च ॥ ४४ ॥ सोमजीशानभेदं वै ब्रह्माणं परिपूजयेत् ॥ पूर्वदिपुर्ध्वपर्यन्तं पूजयेदुपध्वज ॥ ४५ ॥ वज्रं शक्तिं तथा दण्डं खड्गं पारां ध्वजं
तद्वत् ॥ विष्णुं चक्रपद्मे च आमुष्मन्वप पूजयेत् ॥ ४६ ॥ विष्णुस्तेन ततो देवमैशान्यां दिशि पूजयेत् ॥ एभिर्मन्त्रैर्नमोऽस्तैश्च प्रणवाद्यैर्ध्वध्वज
॥ ४७ ॥ पूजा कर्त्तव्या खड्गेन सुगन्धैश्च धूपध्वज ॥ देवस्य मूलमन्त्रेण पूजा कर्त्तव्या धूपध्वज ॥ ४८ ॥ मन्त्रं धूपं तथा धूपं दीपं देवैश्चमेव च ॥
परिष्कारं नमस्कृतं जपं तस्यैव सुवर्णम् ॥ ४९ ॥ स्तुतीतं चानया स्तुत्या प्रणवाद्यैर्ध्वध्वज ॥ ॐ नमो हयशिरसे विद्याध्वजानं वै तया ॥ ५० ॥
ततो विष्णुस्त्वङ्गाय विद्यादायै नमोऽस्तु ॥ नमः शान्ताय देवाय विष्णुण्ययात्मने नमः ॥ ५१ ॥ सुरासुरदिहन्त्रे च सर्वदुष्टविनाशिने ॥ सर्वलोका
धिकार्ये महाकृपाय वै नमः ॥ ५२ ॥ पूजयेत्शरवत्याय शंखचक्रगदाय च ॥ तया आद्याय हाताय सर्वसत्त्वहिताय च ॥ ५३ ॥ विष्णुण्ययात्मने नमः
महाविष्णुस्त्वङ्गाय ॥ कर्त्रे हर्त्रे रुद्रेशाय सर्वभाय नमोनमः ॥ ५४ ॥ इत्येवं संस्तवं कृत्वा देवदेवं विचिन्तयेत् ॥ हृत्पद्मे विमले रुद्रं शंखचक्रगदाय
महाविष्णुस्त्वङ्गाय ॥ हयशिरसोऽर्चयेत् ॥ परमात्मानमन्ययम् ॥ ५५ ॥ इति ते कथिता पूजा हयग्रीवरूप शंकर ॥ यः पठेत्

पू. खं.
आ. कां.
अ. ३४

॥ २२ ॥

रया भक्त्या स गच्छेत्परमं पदम् ॥५७॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हयग्रीवपूजाविधिर्नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥
 हरिरुवाच ॥ न्यासादिकं प्रवक्ष्यामि गायत्र्याः शृणु शङ्करा ॥ विश्वामित्रऋषिश्चैव सविता चाथ देवता ॥१॥ ब्रह्मशीर्षा रुद्रशिखा विष्णोर्हृदयसंश्रिता ॥
 विनियोगैकनयना कात्यायनसगोत्रजा ॥ २ ॥ त्रैलोक्यचरणा ज्ञेया पृथिवीकुक्षिसंस्थिता ॥ एवं ज्ञात्वा तु गायत्रीं जपेद्वादशलक्षकम् ॥ ३ ॥ त्रिप
 दाष्टाक्षरा ज्ञेया चतुष्पादा षडक्षरा ॥ जपे च त्रिपदा प्रोक्ता अर्चने च चतुष्पदा ॥ ४ ॥ न्यासे जपे तथा ध्याने अग्निकार्यं तथार्चने ॥ गायत्रीं
 विन्यसेन्नित्यं सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ ५ ॥ पादांशुषे गुल्फमध्ये जङ्घयोर्विद्धि जानुनोः ॥ ऊर्वोर्गुह्ये च वृषणे नाड्यां नाभौ तनूदरे ॥ ६ ॥ स्तनयोर्ह
 दि कण्ठौष्ठमुखे तालुनि चांसयोः ॥ नेत्रे भ्रुवोर्ललाटे च पूर्वस्यां दक्षिणोत्तरे ॥ ७ ॥ पश्चिमे मूर्ध्नि चाकारं न्यसेद्वर्णान्विदाम्यहम् ॥ इन्द्रनीलं च
 वह्निं च पीतं श्यामं च कापिलम् ॥ ८ ॥ श्वेतं विश्वत्प्रभं तारं कृष्णं रक्तं क्रमेण तत् ॥ श्यामं शुक्लं तथा पीतं श्वेतं वै पञ्चरागवत् ॥ ९ ॥ शङ्ख
 र्णं पाण्डुरं च रक्तं चासवसन्निभम् ॥ अर्कवर्णसमं सौम्यं शंखाभं श्वेतमेव च ॥ १० ॥ यद्यत्स्पृशति हस्तेन यच्च पश्यति चक्षुषा ॥ पूतं भवति तत्स
 र्वं गायत्र्या न परं विदुः ॥११॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गायत्रीन्यासनिरूपणं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥३५॥
 हरिरुवाच ॥ सन्ध्याविधिं प्रवक्ष्यामि शृणु रुद्राघनाशनम् ॥ प्राणायामत्रयं कृत्वा सन्ध्यास्नानमुपक्रमेत् ॥ १ ॥ सप्रणवां सव्याहतिं गायत्रीं शिर
 सा सह ॥ त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ २ ॥ मनोवाक्कायजं दोषं प्राणायामैर्दहेद्विजः ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु प्राणायामपरो भवेत्
 ॥ ३ ॥ सायमग्निश्च मेत्युक्ता प्रातः सूर्येत्यपः पिबेत् ॥ आपः पुनन्तु मध्याह्ने उपस्पृश्य यथाविधि ॥ ४ ॥ आपोहिष्ठेत्युक्ता कुर्यान्मार्जनं तु कुशो
 दकैः ॥ प्रणवेन तु संयुक्तं क्षिपेद्भारि पदेपदे ॥ ५ ॥ रजस्तमःस्वमोहोत्थाञ्जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिजान् ॥ वाङ्मनःकर्मजान्दोषान्नैवैतान्नवभिर्दहेत् ॥ ६ ॥
 समुद्रत्योदकं पाणौ जम्बा च द्रुपदां क्षिपेत् ॥ त्रिपडष्टौ द्वादशवा वर्तयेदघमर्षणम् ॥ ७ ॥ उदुत्यं चित्रमित्याभ्यामुपतिष्ठेद्दिवाकरम् ॥ दिवा रात्रौ
 च यत्पापं सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८ ॥ पूर्वसंध्यां जपंस्तिष्ठेत्पश्चिमासुपविश्य च ॥ महाव्याहतिसंयुक्तां गायत्रीं प्रणवान्विताम् ॥ ९ ॥ दशभिर्ज
 न्मजनितं शतेन तु पुरा कृतम् ॥ त्रियुगं तु सहस्रेण गायत्रीं हन्ति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ रक्ता भवति गायत्री सावित्री शुक्लवर्णिका ॥ कृष्णा सर
 स्वती ज्ञेया संध्यात्रयसुदाहृतम् ॥ ११ ॥ ॐ भूर्विन्यस्य हृदये ॐ भुवः शिरसि न्यसेत् ॥ ॐ स्वरिति शिखायां च गायत्र्याः प्रथमं पदम् ॥ १२ ॥

१ छन्दोगायत्रं गायत्र्याः ० पा० । २ आर्ष परस्मैपदम् । ३ सुवारिति पाठोपि ।

ग. म. पु.
॥२३॥

विन्यसेत्कवचे विद्वान्द्वितीयं नेत्रयोन्यंसेत् ॥ तृतीयनांगविन्यासं चतुर्थं सर्वतो न्यसेत् ॥ १३ ॥ संध्याकाले तु विन्यस्य जपेद्दे वेदमातरम् ॥ शिवस्तस्यास्तु सर्वाङ्गे प्राणायामपरं न्यसेत् ॥ १४ ॥ विपदा या तु गायत्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरी॥विनियोगमृषिच्छन्दो ज्ञात्वा तु जपमारभेत् ॥१५॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ परोरजसि सावदो तुरीयपदमोरितम् ॥ १६ ॥ तं हन्ति सूर्यः सन्ध्यायां नोपास्ति कुरुते तु यः॥ तुरीयस्य पदस्यापि ऋषिर्निर्मल एव च ॥ १७ ॥ छन्दस्तु देवी गायत्री परमात्मा च देवता ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे संध्याविधिर्नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ॥ हरिरुवाच ॥ गायत्री परमा देवी भुक्तिमुक्तिप्रदा च ताम्॥यो जपेत्तस्य पापानि विनश्यन्ति महान्त्यापि ॥ १ ॥ गायत्रीकल्पमाख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं च तत् ॥ अष्टोत्तरं सहस्रं वा अथवाष्टशतं जपेत् ॥ २ ॥ त्रिसन्ध्यं ब्रह्मलोकी स्याच्छतं जप्त्वा जलं पिबेत्॥संध्यायां सर्वपापघ्नीं देवीमावाह्यं पूजयेत् ॥ ३ ॥ भूर्भुवः स्वः स्वमंत्रेण युतां द्वादशनामाभिः ॥ गायत्र्यै नमः सावित्र्यै सरस्वत्यै नमोनमः ॥ ४ ॥ वेदमात्रे च सांक्रुत्यै ब्रह्मणी कौशिकी क्रमात् ॥ साध्यै सर्वार्थसाधिन्यै सहस्राक्ष्यै च भूर्भुवः ॥५॥ स्वरेवं जुहुया दग्नौ समिदाज्यं हविष्यकम् ॥ अष्टोत्तरसहस्रं वाप्यथवाष्टशतं घृतम् ॥ ६ ॥ धर्मकामादिसिद्धयर्थं जुहुयात्सर्वकर्मसु ॥ प्रतिमां चंदनस्वर्णनिर्मितां प्रतिपूज्य च ॥ ७ ॥ यथा लक्षं तु जतव्यं पयोमूलफलार्थिनैः ॥ अयुतद्वयहोमेन सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ उत्तरे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ॥ ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गायत्रीकल्पनि रूपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ नवम्यादां यजेदुर्गां ह्रीं दुर्गे रक्षिणीति च ॥ मातर्मातर्वे दुर्गे सर्वकामार्थसाधनि ॥ १ ॥ अनेन बलिदानेन सर्वकामान्प्रयच्छ मे ॥ गौरी काली उमा दुर्गा भद्रा कान्तिः सरस्वती ॥ २ ॥ मंगला विजया लक्ष्मीः शिवा नारायणी क्रमात् ॥ मार्गे तृतीयामारभ्य पूजयेन्न वियोगमाक् ॥ ३ ॥ अष्टादशभुजां खेटकं घण्टां दर्पणं तर्जनीम् ॥ धनुर्ध्वजं डमरुकं परशुं पारमेव च ॥ ४ ॥ शक्तिमुद्रशूलानि कपालशरकाकुशाश्च ॥ वेत्रं चक्रं शलाकां च अष्टादशभुजां स्मरेत् ॥ ५ ॥ मन्त्रः श्रीभगवत्याश्च प्रवक्ष्यामि जपादि कम् ॥ ६ ॥ ॐ नमो भगवति चासुण्डे श्मशानवासिनि कपालहस्ते महाभैतसमारूढे महाविमानमालाकुले कालरात्रि बहुगुणपरिवृते महासुखं बहुभुजे सुघण्टाडमरुककिणीके अट्टाट्टहासे किलिकिलि हूं सर्वनादशब्दबहूले गजचर्मप्रावृतशरीरे रुधिरमांसदिग्धे लोलोमजिह्वे महाभारससि रोद्रदं

१ चखेचदे यवामादी ० ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. ३८

॥ २३ ॥

प्राकगले भीमाट्टाट्टाहासे स्फुरितविद्युत्समप्रभे चलचल करालनेत्रे हिलिहिलि ललजिह्वे ह्रीं ह्रीं धृकुटिमुखि ॐ कारभद्रासने कपालमालावेधिते
 जटामुकुटशार्ङ्गधारिणि अट्टाट्टाहासे किलिकिलि हुंहुं दंष्ट्राचोराङ्गधारिणि सर्वविभवविनाशिनि इदं कर्म साधय साधय शीघ्रं कुरुकुरु कहकह
 अंकुशेन समनुप्रवेशय वर्गवर्गे (वंगवंग) कम्पयकम्पय चलचल चालयचालय रुधिरमांसमद्यप्रिये हनहन कुटुकुटु छिन्दछिन्द मारयमारय
 अनुब्रूमअनुब्रूम वज्रशरीरं साधयसाधय त्रैलोक्यगतमपि दुष्टमदुष्टं वा गृहीतमगृहीतम् आवेशयआवेशय कामयकामय नृत्यनृत्य बन्धबन्ध वल्ग
 वल्ग कोटराशि ऊर्द्धकेशि उलूकवदने कर्ककिणि कर्कमालाधारिणि दहदह पचपच गृह्णगृह्ण मण्डलमध्ये प्रवेशयप्रवेशय किं विलम्बसि ब्रह्म
 सत्येन विष्णुसत्येन ऋषिसत्येन रुद्रसत्येन आवेशयआवेशय किलिकिलि विलिविलि मिलिमिलि चिलिचिलि विकृतरूपधारिणि कृष्णभुजंग
 वेधितशरीरं सर्वग्रहोवोशिनि प्रलम्बोष्ठि भ्रूमग्रनासिके विकटमुखि कपिलजटे ब्राह्मि भंजभंज ज्वलज्वल कालमुखि खलखल स्वरस्वरः पातयपा
 तय रक्ताशि घूर्णापयघूर्णापय भूमिं पातयपातय शिरो गृह्णगृह्ण चक्षुर्मालयमीलय भंजभंज पादौ गृह्णगृह्ण सुद्रीं स्फोटयस्फोटय हुं हुं फट् विदारय
 विदारय त्रिशूलेन भेदयभेदय वज्रेण हनहन दण्डेन ताडयताडय चक्रेण छेदयछेदय शक्तिना भेदयभेदय दंष्ट्रा दंष्ट्रा दंष्ट्रा दंष्ट्रा कीलकेन कीलय
 कीलय कर्त्तरिकया पाटयपाटय अंकुशेन गृह्णगृह्ण शिरोर्गतिज्वरमैकादिकं द्वाहिकं त्र्याहिकं चातुर्थिकं डाकिनीस्कन्दग्रहान् सुखापयसुखापय
 लललल उत्थापयउत्थापय भूमिं पातयपातय गृह्णगृह्ण ब्रह्माणि एहिणहि माहेश्वरि एहिणहि कोमारि एहिणहि वाराहि एहिणहि ऐन्द्र एहिणहि
 चामुण्डे एहिणहि वैष्णवि एहिणहि नारसिंहि एहिणहि शिवदूति एहिणहि कपालिनि एहिणहि महाकालि एहिणहि रेवति एहिणहि शुक्लेवति
 एहिणहि आकाशरेवति एहिणहि हिमवन्तचारिणि एहिणहि कैलासचारिणि एहिणहि परमन्त्रं छिन्धिछिन्धि किलिकिलि विम्बे अचारे वोररू
 पिणि चामुण्डे रुरुकोधाङ्गविनिःसृते अमुरक्षर्यंकरि आकाशगामिनि पाशेन बन्धबन्ध समये तिष्ठतिष्ठ मण्डलं प्रवेशयप्रवेशय पातयपातय
 गृह्णगृह्ण मुलं बन्धबन्ध चक्षुर्वन्धयबन्धय हृदयं बन्धबन्ध हस्तपादौ च बन्धबन्ध दुष्टग्रहान् सर्वान् बन्धबन्ध दिशां बन्धबन्ध विदिशां
 बन्धबन्ध ऊर्ध्वं बन्धबन्ध अधस्ताद् बन्धबन्ध भस्मना पानीयेन मृत्तिकाया सर्पपैशा आवेशयआवेशय पातयपातय चामुण्डे किलिकिलि
 विचेद्दी (हुं) फट् स्वाहा ॥ ७ ॥ अष्टोत्तरपदानां हि माला मन्त्रमयी जपः ॥ एकैकपदमष्टसहस्रवा त्रिमशुराकतिलाष्टसहस्रहोमः ॥ ८ ॥

१ चलचकोरनेत्रे । २ शक्तिजितनाभावआर्षः । ३ आर्षेययोगः ।

ग. म. पु.
॥ २४ ॥

महामासेन-त्रिमपुराक्तेन अष्टोत्तरसहस्रं च एकैकं च पदं यजेत् ॥ तिलास्त्रिमपुराक्तांश्च सहस्रं चाष्ट होमयेत् ॥ ९ ॥ महामासं त्रिमपुरादथ वा
सर्वकर्मकृत् ॥ वारिसर्पपभस्मादिस्त्रेपाद्युद्गादिके जयः ॥ १० ॥ अष्टाविंशमुजा ध्येया अष्टादशसुजायवाः॥ द्वादशसुजायवाः वापि ध्येया वापि चतुर्धुजा
॥ ११ ॥ असिखेटान्वितौ हस्तौ गदादण्डयुतौ परौ ॥ शरचापयुतौ चान्यौ खड्गप्रहरसंयुतौ ॥ १२ ॥ शंखवण्टान्वितौ चान्यौ ध्वजदण्डयुतौ
परौ॥ अन्यौ परशुचक्रादयौ डमरुदर्पणान्वितौ॥ १३ ॥ शक्तिहस्ताश्रितौ चान्यौ रटोणी सुसलान्वितौ ॥ पाशतोमरसंयुक्तौ दक्षापणवसंयुतौ ॥ १४ ॥
तर्जयन्तौ परेणैव अन्यं कलकलध्वनिम् ॥ अभयस्वस्तिकाद्यौ च महिषघ्नी च सिद्धा ॥ १५ ॥ जय त्वं किल भूतेशो सर्वभूतसमावृते ॥ रस मां निज
भूतेभ्यो बलिं गृह्ण नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकण्डे दुर्गाजपपूजाबलिमंत्रनिरूपणं नामाष्ट
विंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ रुद्र उवाच ॥ पुनर्देवाचनं ब्रूहि संक्षेपेण जनार्दन ॥ सूर्यस्त्य विष्णु रूपस्य मुक्तिमुक्तिददायकम् ॥ १ ॥ वासुदेव उवाच ॥
शृणु सूर्यस्त्य रुद्र त्वं पुनर्वक्ष्यामि पूजनम् ॥ ॐ उच्चैःश्रवसे नमः ॥ ॐ अरुणाय नमः ॥ ॐ दण्डिने नमः ॥ ॐ पिङ्गलाय नमः ॥ एते द्वावे
मपूज्या वै एषिर्मन्त्रैर्वृषध्वज ॥ २ ॥ ॐ अं प्रभुताय नमः ॥ एते तु पूजयेन्मन्त्रे मधुतामलसंज्ञकम् ॥ ॐ अं विमलाय नमः ॥ ॐ अं साराय
नमः ॥ ॐ अं आचाराय नमः ॥ ॐ अं परमजुषाय नमः ॥ इत्यष्टौ मन्त्रादिर्कोषेण पूज्या वै विमलादयः ॥ ३ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ कर्णिकार्ये नमः ॥
॥ मध्ये तु पूजयेद्बुद्ध इवादिषु तथैव च ॥ दीप्ताद्याः पूजयेन्मन्त्रे बुजयेत्सर्वतोमुखीः ॥ ॐ वां (रां) दीप्तायै नमः ॥ ॐ वीं (रीं) सूर्यायै नमः ॥
ॐ वं (रं) भद्रायै नमः ॥ ॐ वं (रं) जयायै नमः ॥ ॐ वां (रं) विभूतये नमः ॥ ॐ वं (रं) जयेश्वर्यै नमः ॥ ॐ वं (रं) वैद्यतायै नमः ॥
ॐ वं (रं) विजयायै नमः ॥ ॐ नो सर्वतोमुख्ये नमः ॥ ॐ वं (रं) अर्जुनाय नमः ॥ ॥ ॐ ह्रीं हृदयेभ्यो नमः ॥ एतास्तु पूजयेन्मन्त्रे हर्म्या
जङ्गु शङ्कर ॥ ॐ हं स त्वं खलोत्क्राय कां ॐ सः स्वाहा ॥ ॐ ह्रीं हृदये नमः ॥ अनेनावाहनं कुर्यात्स्वापनं सन्निधापनम् ॥ सहिरोपनमंत्रेण सक
लकार्णं तथा ॥ ५ ॥ सुद्राया दर्शनं रुद्र मूलमंत्रेण वा हर ॥ तेजोरूपं रक्तवर्णं सितपद्मोपरि स्थितम् ॥ एकचक्रायारुढं द्विबाहुं धृतपद्मजम् ॥ ६ ॥
एवं ध्यायेत्सदा नृत्त्यं मूलमंत्रं शृणुष्व च ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥ ७ ॥ वारत्रयं पञ्चमुद्रां विष्वमुद्रां च दर्शयेत् ॥ ॐ आं हृदयाय नमः ॥
ॐ अकाय शिरसे स्वाहा ॥ ॐ अः भुवने स्वः ज्वालिनि शिरसाय वषट् ॥ ॐ हुं कवचाय हु ॥ ॐ भां नेत्राभ्यां वापट ॥ ॐ वः अङ्गाय फटिति ॥ ८ ॥

१ आराध्याय ० । २ अर्चनायाम् ० । ३ तार्क्ष्याय स्वा ० ।

पू. खं-
आ. र्क्षा-
अ. २५

॥ २४ ॥

आग्नेय्यामयवेशान्यां नैऋत्यामचयेदर ॥ हृदयादि हि वायव्यां नेत्रं चान्तः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥ दिक्ष्वर्चः पूजयेद्बुधं सोमं तु श्वेतवर्णकम् ॥
 दले पूर्वोऽचयेद्बुधं बुधं चामीकरप्रभम् ॥ १० ॥ दक्षिणे पूजयेद्बुधं पीतवर्णं गुरुं यजेत् ॥ पश्चिमे चैव भूतेशं उत्तरे भार्गवं सितम् ॥ ११ ॥ रक्तमंगारकं
 चैव आग्नेये पूजयेदर ॥ शनैश्चरं कृष्णवर्णं नैऋत्यां दिशि पूजयेत् ॥ १२ ॥ राहुं वायव्यदेशे तु नन्द्यावर्तनिभं हर ॥ ऐशान्यां धूम्रवर्णं तु केतुं सं
 परिपूजयेत् ॥ १३ ॥ एभिर्मन्त्रैर्महादेवं तच्छृणुष्व च शङ्कर ॥ १४ ॥ ॐ सौ सोमाय नमः ॥ ॐ बुं बुधाय नमः ॥ ॐ बुं बृहस्पतये नमः ॥ ॐ
 भं भार्गवाय नमः ॥ ॐ अं अंगारकाय नमः ॥ ॐ शं शनैश्चराय नमः ॥ ॐ रं राहवे नमः ॥ ॐ कं केतवे नमः इति ॥ १५ ॥
 पाद्यादीन्मूलमन्त्रेण दत्त्वा सूर्याय शङ्कर ॥ नैवेद्यान्ते धेनुमुद्रां दर्शयेत्साधकोत्तमः ॥ १६ ॥ जप्त्वा चाष्टसहस्रं तु तच्च तस्मै समर्पयेत् ॥
 ऐशान्यां दिशि भूतेशं तेजश्चण्डं तु पूजयेत् ॥ १७ ॥ ॐ तेजश्चण्डाय हुं फट् स्वधा स्वाहा वाँपट ॥ निर्माल्यं चार्पयेत्तस्मै ह्यर्घ्यं दद्यात्ततो हर ॥ १८ ॥
 तिलतण्डुलसंयुक्तं रक्तचन्दनचर्चितम् ॥ गन्धोदकेन संमिश्रं पुष्पपुष्पसमन्वितम् ॥ १९ ॥ कृत्वा शिरसि तत्पात्रं जालुभ्यामवर्णि गतः ॥ २० ॥
 दध्यं तु सूर्याय हन्मन्त्रेण वृषध्वज ॥ २० ॥ गणं गुरुन्प्रपूज्याथ सर्वान्देवानन्प्रपूजयेत् ॥ ॐ गं गणपतये नमः ॥ ॐ अं गुरुभ्यो नमः ॥ २१ ॥
 सूर्यस्य कथिता पूजा कृत्वैतां विष्णुलोकभाक् ॥ २२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यार्चनप्रकारो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
 ॥ शङ्कर उवाच ॥ माहेश्वरं च मे पूजां वद शंखगदाधर ॥ यां ज्ञात्वा मानवाः सिद्धिं गच्छन्ति परमेश्वर ॥ १ ॥ हरि
 रुवाच ॥ शृणु माहेश्वरं पूजां कथ्यमानां वृषध्वज ॥ आदौ स्नात्वा तथाचम्य ह्यासने चोपविश्य च ॥ २ ॥ न्यासं कृत्वा मण्डले वै पूजयेच्च महेश्वरम् ॥ मन्त्रैरतैर्महेशानं परिवारयुतं हरम् ॥ ३ ॥ ॐ हां शिवासनदेवता आगच्छतेति ॥ अनेनावाहयेद्बुधं देवता आसनस्य याः ॥ ४ ॥ ॐ हां
 गणपतये नमः ॥ ॐ हां सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ हां नान्दिने नमः ॥ ॐ हां महाकालाय नमः ॥ ॐ हां गङ्गायै नमः ॥ ॐ हां लक्ष्म्यै नमः ॥ ॐ हां
 महाकलायै नमः ॥ ॐ हां अस्त्राय नमः इति ॥ ५ ॥ एते द्वारे प्रपूज्या वै स्नानगन्धादिभिर्हर ॥ ॐ हां ब्रह्मणे वास्तविपतये नमः ॥ ॐ हां
 गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ हां आधारशक्त्यै नमः ॥ ॐ हां अनन्ताय नमः ॥ ॐ हां धर्माय नमः ॥ ॐ हां ज्ञानाय नमः ॥ ॐ हां वैराग्याय नमः ॥
 ॐ हां ऐश्वर्याय नमः ॥ ॐ हां अधर्माय नमः ॥ ॐ हां अज्ञानाय नमः ॥ ॐ हां अवैराग्याय नमः ॥ ॐ हां अनैश्वर्याय नमः ॥ ॐ हां ऊर्ध्व

म. म. पु.
॥ २६ ॥

चन्द्राय नमः ॥ ॐ हां अधश्चन्द्राय नमः ॥ ॐ हां पद्माय नमः ॥ ॐ हां कर्णिकायै नमः ॥ ॐ हां वागायै नमः ॥ ॐ हां ज्येष्ठायै नमः ॥
ॐ हां रौद्रायै नमः ॥ ॐ हां काल्यै नमः ॥ ॐ हां कलविकरण्यै नमः ॥ ॐ वलप्रमथिन्यै नमः ॥ ॐ हां सर्वभूतदमन्यै नमः ॥ ॐ हां मनोन्मन्यै
नमः ॥ ॐ हां मण्डलाव्रितवाय नमः ॥ ॐ हां हं शिवमूर्तये नमः ॥ ॐ हां विद्याधिपतये नमः ॥ ॐ हां हं शिवाय नमः ॥ ॐ हां हं
याय नमः ॥ ॐ शिरसे नमः ॥ ॐ हं शिखायै नमः ॥ ॐ हं कवचाय नमः ॥ ॐ हं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ हं अस्त्राय नमः ॥ ॐ हं सद्योजाताय नमः ॥ ॐ
ॐ हां सिद्धयै नमः ॥ ॐ हां ऋद्धयै नमः ॥ ॐ हां विद्युतायै नमः ॥ ॐ हां लक्ष्म्यै नमः ॥ ॐ हां बोधायै नमः ॥ ॐ हां काल्यै नमः ॥ ॐ हां स्वदायै
नमः ॥ ॐ हां प्रभायै नमः ॥ ७ ॥ सत्यस्याद्यै कला ज्ञेयाः पूज्याः पूर्वविदुः स्थिताः ॥ ८ ॥ ॐ हां वामदेवाय नमः ॥ ॐ हां रजसे नमः ॥ ॐ
हां रक्षायै नमः ॥ ॐ हां रत्यै नमः ॥ ॐ हां कन्यायै नमः ॥ ॐ हां कामायै नमः ॥ ॐ हां जलन्यै नमः ॥ ॐ हां क्षिपायै नमः ॥ ॐ हां बुद्धयै
नमः ॥ ॐ हां काव्यायै नमः ॥ ॐ रा(धा)यै नमः ॥ ॐ हां भ्रातृण्यै नमः ॥ ॐ हां मोहिन्यै नमः ॥ ॐ हां क्ष(त्त)भ्यै नमः ॥ ॐ वामदेवकला ज्ञेयास्त्रयो
दश वृषध्वज ॥ ९ ॥ ॐ हां तत्पुरुषाय नमः ॥ ॐ हां निवृत्त्यै नमः ॥ ॐ हां प्रतिग्रह्यै नमः ॥ ॐ हां विद्यायै नमः ॥ ॐ हां शान्त्यै नमः ॥
ज्ञेयास्तत्पुरुषस्यैव चतस्रो वृषभध्वज ॥ १० ॥ ॐ हां अवोराय नमः ॥ ॐ हां उमायै नमः ॥ ॐ हां क्षमायै नमः ॥ ॐ हां निद्रायै नमः ॥
ॐ हां व्याधयै नमः ॥ ॐ हां क्षुधायै नमः ॥ ॐ हां तुष्णायै नमः ॥ कलापटङ्कं ह्यधोऽस्थं विज्ञेयं मेरुं हरं ॥ ११ ॥ ॐ हां ईशानाय नमः ॥ ॐ हां
समित्यै नमः ॥ ॐ हां अङ्गदायै नमः ॥ ॐ हां कुण्डलायै नमः ॥ ॐ हां यमिन्यै नमः ॥ ॐ हां ज्वाल्यै नमः ॥ ॐ हां ईशानस्य
कलाः पञ्च जानीहि वृषभध्वज ॥ १२ ॥ ॐ हां शिवपरिवारेभ्यो नमः ॥ ॐ हां इन्द्राय सुराधिपतये नमः ॥ ॐ हां अग्नये तेजोऽधिपतये नमः ॥
ॐ हां यमाय प्रेताधिपतये नमः ॥ ॐ हां निरृतेयै रक्षोऽधिपतये नमः ॥ ॐ हां वरुणाय जलाधिपतये नमः ॥ ॐ हां वायवे प्राणाधिपतये नमः ॥
ॐ हां सोमाय नेत्राधिपतये नमः ॥ ॐ हां ईशानाय सर्वविद्याधिपतये नमः ॥ ॐ हां अनन्ताय नामाधिपतये नमः ॥ ॐ हां ब्रह्मणे सर्वलोका
धिपतये नमः ॥ ॐ हां धूलिचण्डेश्वराय नमः ॥ १३ ॥ आवाहनं स्थापनं सन्निधानं च शङ्कर ॥ सन्निरोधं तथा कुर्व्यात्सकलीकरणं तथा ॥ १४ ॥
तत्त्वन्यासं च मुद्राया दर्शनं ध्यानमेव च ॥ पाद्यमाचमनं ह्यर्घ्यं पुष्पाण्यभ्यङ्गदानकम् ॥ १५ ॥ तत उदत्तं क्लानं सुगन्धं चातुलपत्रम् ॥ वस्त्राच्छ

प्र. खं.
आ. कां.
अ. ९०

॥ २६ ॥

१ ॐ हां शिवः । २ विद्यादेहाय नमः । ३ ॐ हां शिवायः ।

कारमागाश्च ह्यग्न्यासं च धूपकम् ॥१६॥ दीपं नैवेद्यदानं च हस्तोद्धर्तनमेव च ॥ पाद्यार्घ्याचमनं गन्धं ताम्बूलं गीतवादनम् ॥ १७ ॥ नृत्यं छत्रा-
 दिकरणं मुद्राणां दर्शनं तथा ॥ रूपं ध्यानं जपञ्चाथ एकवद्भाव एव च ॥ १८ ॥ मूलमन्त्रेण वै कुर्याज्जपपूजासमर्पणम् ॥ महेशी कथिता पूजा रुद्र-
 पापविनाशिनी ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे महेश्वरपूजाविधिर्नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ वासुदे-
 व उवाच ॥ ॐ विश्वावसुर्नाम गन्धर्वः कन्यानामधिपतिर्लभामि ते कन्यां समुत्पाद्य तस्मै विश्ववासवे स्वाहा ॥ स्त्रीलाभो मन्त्रजाप्याच्च कालरात्रिं
 वदाम्यहम् ॥ १ ॥ ॐ नमो भगवति ऋक्षकार्णं चतुर्भुजे ऊर्ध्वकेशि त्रिनयने कालरात्रि मानुषाणां वसारुधिरभोजने अमुकस्य प्राप्तकालस्य मृत्युप्रदे हुं
 फट् हनहन दहदह मांसरुधिरं पचपच ऋक्षपति स्वाहा । न तिथिर्न च नक्षत्रं नोपवासो विधीयते ॥ २ ॥ क्रुद्धो रक्तेन संमार्ज्य करौ ताभ्यां प्रगृह्य च ॥
 प्रदोषे संजपेच्छिद्रमामपात्रं च मारयेत् ॥ ॐ नमः सर्वतो यन्त्राण्येतद्यथा जम्भानि मोहनि सर्वशत्रुविदारिणि रक्षरक्ष माममुकं सर्वभयोपद्रवभ्यः
 स्वाहा ॥ शुंके नष्टे महादेव वक्ष्येऽहं द्विजपादिह ॥ ३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वक्ष्यादिसा-
 धिकमन्त्रनिरूपणं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ पवित्रारोपणं वक्ष्ये शिवस्याशिवनाशनम् ॥ आचार्य्यः
 साधकः कुर्यात्पुत्रकः समयी हर ॥ १ ॥ संवत्सरकृतां पूजां विघ्नेशो हरतेऽन्यथा ॥ आपाठे श्रावणे मांवे कुर्याद्द्राद्रपदेऽपि वा ॥ २ ॥
 सौवर्णरौप्यताम्रं च सूत्रं कार्पासिकं क्रमात् ॥ ज्ञेयं कुजादौ संग्राह्यं कन्यया कर्त्तितं च यत् ॥ ३ ॥ त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य ततः कुर्यात्पवित्रकम् ॥
 ग्रन्थयो वामदेवेन सत्येन क्षालयेच्छिव ॥ ४ ॥ अघोरेण तु संशोध्य बद्धस्तैत्पुरुषाद्भवेत् ॥ धूपयेदीशमन्त्रेण तन्तुदेवा इति (मे) स्मृताः ॥ ५ ॥
 ॐकारश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागः शिखिध्वजः ॥ रविर्विष्णुः शिवः प्रोक्तः क्रमात्तन्तुषु देवताः ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरशतं कुर्यात्पञ्चाशत्पञ्चविंशतिम् ॥
 रुद्रोऽत्तमादि विज्ञेयं मानं च ग्रन्थयो दश ॥ ७ ॥ चतुरङ्गुलान्तराः स्युर्ग्रन्थिनामानि च क्रमात् ॥ प्रकृतिः पौरुषी वीरा चतुर्थी चापराजिता ॥ ८ ॥
 जया च विजया रुद्रा अजिता च सदाशिवा ॥ मनोन्मनी सर्वमुखी द्र्यङ्गुलाङ्गुलतोऽथवा ॥ ९ ॥ रज्जयेत्कुंकुमाद्यैस्तु कुर्याद्गन्धैः पवित्रकम् ॥
 सप्तम्यां वा तयोदश्यां शुक्लपक्षे तथेतरे ॥ १० ॥ क्षीरादिभिश्च संस्त्राप्य लिङ्गं गन्धादिभिर्यजेत् ॥ दद्याद्गन्धपवित्रं तु आत्मने ब्रह्मणे हर ॥ ११ ॥

१ समुत्पन्नां तस्मै विश्वावसुः स्वाहा० । २ शत्रुविदारिणि । ३ शुंकेनास्ता महादेव रक्षेयं जहि याहि च० । ४ श्रावणे मासे कुर्या० । ५ रज्जस्त० । ६ त्र्यङ्गुला० ।
 ७ आत्मनो ब्रह्मणो हरेः० ।

ग. म. पु.
॥ २६ ॥

पुष्पं गन्धयुतं दद्यान्मूलेन शानगोचरे ॥ पूर्वे च दण्डकाष्ठं तु उत्तरे चामलकीफलम् ॥ १२ ॥ मृत्तिकां पश्चिमे दद्यादक्षिणे भस्म धृतयः ॥ नैर्ऋते
ह्यगुरुं दद्याच्छिखामन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ १३ ॥ वायव्यां सर्पं दद्यात्कवचेन वृषध्वज ॥ गृहं संवेष्ट्य सूत्रेण दद्याद्गन्धपवित्रकम् ॥ १४ ॥ होमं कृत्वा
प्रये दत्त्वा दद्याद्भूतबलिं तथा ॥ आमन्त्रितोऽसि देवेश गणैः सार्द्धं महेश्वर ॥ १५ ॥ ग्रातस्त्वां पूजयिष्यामि अव सन्निहितो भव ॥ निमन्त्र्यानेन
तिष्ठतु कुर्वन् गीतादिकं निशि ॥ १६ ॥ मन्त्रितानि पवित्राणि स्थापयेद्देवपार्श्वतः ॥ स्नात्वादित्यं चतुर्दश्यां प्राष्टुदं च प्रपूजयेत् ॥ १७ ॥ लला
टस्थं विश्वरूपं ध्यात्वात्मानं प्रपूजयेत् ॥ अस्त्रेण प्रोक्षितान्येवं हृदयेनाचितान्यथ ॥ १८ ॥ संहितामन्त्रितान्येव धूपितानि समर्पयेत् ॥ शिवतत्त्वा
त्मकं चादौ विद्यातत्त्वात्मकं ततः ॥ १९ ॥ आत्मतत्त्वात्मकं पञ्चादेवकाव्यं ततोऽर्चयेत् ॥ ॐ ह्रीं हौं शिवतत्त्वाय नमः ॥ ॐ ह्रीं (ह्रीः) विद्यातत्त्वाय
नमः ॥ २० ॥ ॐ हां (होः) आत्मतत्त्वाय नमः ॥ ॐ हां ह्रीं हौं सर्वतत्त्वाय नमः ॥ कालात्मना त्वया देव यहृष्टं मामके विधौ ॥ २१ ॥ कृतं
क्लिष्टं ससुत्सुष्टं हुतं गुप्तं च यत्कृतम् ॥ सर्वोत्तमात्मना शम्भो पवित्रेण त्वदिच्छया ॥ २२ ॥ पुरयपुरय मखत्रतं तन्नियमेश्वराय सर्वतत्त्वात्मकाय
सर्वकारणपालिताय ॐ हां ह्रीं हौं शिवाय नमः ॥ २३ ॥ पूर्वनेन यो दद्यात्पवित्राणां चतुष्टयम् ॥ दत्त्वा वेङ्कः (वेर) पवित्रं च गुरवे दक्षिणां
दिशेत् ॥ २४ ॥ बलिं दत्त्वा द्विजान् भोज्य चण्डं प्राच्यै विसर्जयेत् ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवपवि
त्रारोपणं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ हरिरुवाच ॥ पवित्रारोपणं वक्ष्ये श्रुतिश्रुतिप्रदं हरेः ॥ पुरा देवासुरे गुह्ये ब्रह्मास्मैः शर्णं ययुः ॥ १ ॥
विष्णुश्च तेषां देवानां ध्वजं श्रैवेयकं ददौ ॥ एतौ दृष्ट्वा विनङ्क्ष्यन्ति दानवानम्रवीक्षरिः ॥ २ ॥ विष्णुर्लोकं ह्यदवोक्षाणो वासुकेरनुव्रततः ॥
वृणोत च पवित्राख्यं वरं चेदं वृषध्वज ॥ ३ ॥ श्रैवेयं हरिदत्तं तु मन्नाद्रा ख्यातिमभ्याति ॥ ईक्षुते तेन ते देवास्तन्नामा तद्वरं विभुः ॥ ४ ॥
प्रावृट्काले तु ये मर्त्या नाचिष्यन्ति पवित्रकैः ॥ तेषां सावित्रसौ पूजा विफला च भविष्यति ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वेषु देवेषु पवित्रारोपणं कर्तव्यं ॥
प्रतिपत्पौर्णमास्यन्ता यस्य या तिथिरुच्यते ॥ ६ ॥ द्वादश्यां विष्णवे कार्यं शुक्ले कृष्णेऽथ वा हरि ॥ व्यतीपातऽयने चैव चन्द्रमूर्ययदे शिव ॥ ७ ॥
विष्णवे वृद्धिकाव्ये च गुरोरामने तथा ॥ नित्यं पवित्रशुद्धिं प्रावृट्काले त्ववश्यकम् ॥ ८ ॥ कौशेयं पट्टमूर्जं वा कापोत्तं क्षीममेव वा ॥
कुशमुलं द्विजानां स्याद्वाङ्गां कौशेयपट्टकम् ॥ ९ ॥ वैश्यानां कीरणं क्षीमं शूद्राणां शर्णवलकजम् ॥ कापोत्तं पद्मजं चैव सर्वेषां शस्तमैश्वर ॥ १० ॥

१ श्रैवेयः ह्रीः सर्वः २ गुरुदे ब्राह्मणादिकः ३ इत्युक्ते तेन देवास्तामन्त्रा वै तद्वरं ददौ ४ कौणिकं क्षीमः ५ सर्वेषां नवचक्रजम् ६ कापोत्तं पद्मजं चैव सर्वेषां शस्तमैश्वर ७ ८ ९ १०

पू. खं.
आ. कां.
अ. ४३

॥ २६ ॥

ब्राह्मण्या कर्तितं सूत्रं त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम् ॥ ॐकारोऽथ शिवः सोमो ह्यग्निर्ब्रह्मा फणी रविः ॥ ११ ॥ विघ्नेशो विष्णुरित्येते स्थितास्तन्तुषु देवताः ॥
 ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रिसूत्रे देवताः स्मृताः ॥ १२ ॥ सौवर्णे राजते ताम्रे वैणवे मृन्मये न्यसेत् ॥ अंगुष्ठेन चतुःषष्टिः श्रेष्ठं मध्यं तदर्द्धतः ॥ १३ ॥
 तदर्द्धां तु कनिष्ठा स्यात्सूत्रमष्टोत्तरं शतम् ॥ उत्तमं मध्यमं चैव कन्यसं पूर्ववत्क्रमात् ॥ १४ ॥ उत्तमोऽंगुष्ठमानेन मध्यमो मध्यमेन तु ॥
 कन्यसे च कनिष्ठेन अंगुल्या ग्रन्थयः स्मृताः ॥ १५ ॥ विमाने स्थण्डिले चैव एतत्सामान्यलक्षणम् ॥ शिवोद्धृतं पवित्रं तु प्रतिमायां च कारयेत् ॥ १६ ॥
 हन्नाभिह (रु) रुमाने च जानुभ्यामवलम्बिनी ॥ अष्टोत्तरसहस्रेण चत्वारो ग्रन्थयः स्मृताः ॥ १७ ॥ षट्त्रिं (ङि) शच्च चतुर्विंशद्वादश ग्रन्थयोऽ
 थवा ॥ उत्तमादिषु विज्ञेयाः पर्वभिर्वा पवित्रकम् ॥ १८ ॥ चर्चितं कुंकुमेनैव हरिद्राचन्दनेन वा ॥ सोपवासः पवित्रन्तु पात्रस्थमधिवासयेत् ॥ १९ ॥
 अश्वत्थपत्रपुटके अष्टदिक्षु निवेशितम् ॥ दण्डकाष्ठं कुशाग्रं च पूर्वं सङ्कर्षणेन तु ॥ २० ॥ रोचनाकुंकुमेनैव प्रद्युम्नेन तु दक्षिणे ॥
 युद्धार्थी फलसिद्धयर्थमनिरुद्धेन पश्चिमे ॥ २१ ॥ चन्दनं नीलयुक्तं च तिलमस्माक्षतं तथा ॥ आग्नेयादिषु कोणेषु श्यादीनां तु क्रमाव्यसेत् ॥ २२ ॥
 पवित्रं वासुदेवेन अभिमन्त्र्य सकृत्सकृत् ॥ दृष्ट्वा पुनः प्रपूज्याथ वस्त्रेणाच्छाद्य यत्नतः ॥ २३ ॥ देवस्य पुरतः स्थाप्यं प्रतिमामण्डलस्य वा ॥
 पश्चिमे दक्षिणे चैव उत्तरे पूर्ववत्क्रमात् ॥ २४ ॥ ब्राह्मादींश्चापि संस्थाप्य कलशं चापि पूजयेत् ॥ अस्त्रेण मण्डलं कृत्वा नैवेद्यञ्च समर्पयेत् ॥ २५ ॥
 अधिवास्य पवित्रं तु त्रिसूत्रेण नवेन वा (च) ॥ वेदिकां वेष्टयित्वा तु आत्मानं कलशं घृतम् ॥ २६ ॥ अग्निकुण्डं विमानं च मण्डपं गृहमेव च ॥
 सूत्रमेकं तु संगृह्य दद्यादेवस्य मूर्धानि ॥ २७ ॥ दत्त्वा पठेदिमं मन्त्रं पूजयित्वा महेश्वरम् ॥ आवाहितोऽसि देवेश पूजार्थं परमेश्वर ॥ २८ ॥
 तत्प्रभातेऽर्चयिष्यामि सामग्याः सन्निधौ भव ॥ एकरात्रं त्रिरात्रं वा अधिवास्य पवित्रकम् ॥ २९ ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः संपूज्य केशवम् ॥
 आरोपयेत्क्रमेणैव ज्येष्ठमध्यकनीयसम् ॥ ३० ॥ धूपयित्वा पवित्रं तु मन्त्रेणैवाभिमन्त्रयेत् ॥ प्रजप्तग्रन्थिकं चैव पूजयेत्कुसुमादिभिः ॥ ३१ ॥
 गायत्र्या चार्चितं तेन देवं संपूज्य दापयेत् ॥ समं पुत्रकलत्राद्यैः सूत्रपुच्छं तु धारयेत् ॥ ३२ ॥ विशुद्धग्रन्थिकं रम्यं महापातकनाशनम् ॥
 सर्वपापक्षयं देव तवाग्रे धारयाम्यहम् ॥ ३३ ॥ एवं धूपादिनाभ्यर्च्य मध्यमादीन्समर्पयेत् ॥ पवित्रं वैष्णवं तेजः सर्वपातकनाशनम् ॥ ३४ ॥
 धर्मकामार्थसिद्धयर्थं स्वकंठे धारयाम्यहम् ॥ वनमालां समभ्यर्च्य स्वेन मन्त्रेण दापयेत् ॥ ३५ ॥ नैवेद्यं विविधं दत्त्वा कुसुमादेर्बलिं हरेत् ॥

१. म. पु.
॥ २७ ॥

अग्निं संतप्यं तत्रापि द्वादशांगुलमानतः ॥ ३६ ॥ अष्टोत्तरशतेनैव दद्यादेकपवित्रकम् ॥ आदौ दत्त्वाध्वंमादित्ये तत्र चैकं पवित्रकम् ॥ ३७ ॥
विष्वक्सेनं ततः प्राच्यं गुरुमध्यादिभिर्हरि ॥ देवस्याग्रे पठेन्मन्त्रं कृताञ्जलिपुटः स्थितः ॥ ३८ ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजनादि कृतं मया ॥
तत्सर्वं पुणमेवास्तु त्वत्प्रसादात्सुरेश्वर ॥ ३९ ॥ मणिविद्रुममालाभिर्मन्दारकुसुमादिभिः ॥ इयं सांवत्सरी पूजा तवास्तु गरुडध्वज ॥ ४० ॥
वनमाला यथा देव कौस्तुभं सततं हृदि ॥ तद्वत्पवित्रं तन्नुनां मालां त्वं हृदये धर ॥ ४१ ॥ एवं प्राच्यं द्विजान् भोज्यं दत्त्वा तेष्वथ दक्षिणाम् ॥
विसर्जयेत्तु तेनैव सायाह्ने त्वपरेऽहनि ॥ ४२ ॥ सांवत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मया ॥ व्रजेः पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं विसर्जितः ॥ ४३ ॥
इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुपवित्रारोपणं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ पूजयित्वा
पवित्रार्थं ब्रह्म ध्यात्वा हरिर्भवेत् ॥ ब्रह्मध्यानं प्रवक्ष्यामि मायायन्मन्त्रप्रदेकम् ॥ १ ॥ यच्छेद्ब्रह्मज्ञानं माह्वस्तं यजेज्ज्ञानमात्मनि ॥ ज्ञानं महति संय-
च्छेद्य इच्छेज्ज्ञानमात्मनि ॥ २ ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहंकारवर्जितम् ॥ वर्जितं भूततन्मात्रैर्गुणजन्माशानादिभिः ॥ ३ ॥ स्वप्रकाशं निराकारं सदानं
दमनादि यतः ॥ नित्यं शुद्धं बुद्धयुद्धं सत्यमानन्दमद्रयम् ॥ ४ ॥ तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि परं पदम् ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिरपि (रिति) गीयते ॥ ५ ॥
आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमव तु ॥ बुद्धिं च सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमव च ॥ ईदृश्याणि ह्यानाहुर्विषयास्तेषु गोचराः ॥ ६ ॥ आत्मविषयमनोयुक्तो भोक्तेत्य-
मर्नाविणः ॥ यस्तु विज्ञानवाहोऽन युक्तेन मनसा सदा ॥ ७ ॥ स तु तत्पदमाप्नोति स हि भूयो न जायते ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहवाह्वरः ॥ ८ ॥ स्वगु-
न्याः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ अहिंसादियमः प्रोक्तः शौचादिर्नियमः स्मृतः ॥ ९ ॥ आसन्नं पद्मकाशुक्तं प्राणायामो मरुन्मयः ॥ प्रत्याहो-
रो जयः प्रोक्तो ध्यानमीश्वरचिन्तनम् ॥ १० ॥ मनोभूतिधारणा स्थात्समाधिर्ब्रह्मणि स्थितिः ॥ पूर्वं चेतः स्थिरं न ह्यास्तरतो मूर्तिं निनिन्दतेऽपि ॥ ११ ॥
हृत्पद्मकार्णिकामध्ये शंखचक्रगदाध्वजात् ॥ श्रीवत्सर्कास्तुभयुक्तो वनमालाधिया युतः ॥ १२ ॥ नित्यः शुद्धो मुतियुक्तः सत्यमानन्दहृदयः परः ॥ आ-
त्माहं परमं ब्रह्म परमं ज्योतिरेव तु ॥ १३ ॥ चतुर्विंशतिमूर्तिः स शालग्रामशिलास्थितः ॥ द्वारकादिशिलासंस्थो ध्येयः पूज्योऽप्यहं च सः ॥ १४ ॥
मनसोऽभीप्सितं प्राप्य देवो वैमानिको भवेत् ॥ निष्कामो मुक्तिमाप्नोति मूर्तिं ध्यायंस्तु वज्रवज्रम् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे अथ

पू. खं.
आ. कर्ण.
अ. ४४

१ यच्छेद्ब्रह्मज्ञानं माह्वस्तं यजेज्ज्ञानमात्मनि ० २ य इच्छेन्मन्त्रेय आत्मनः ० ३ यास्तस्य गोच ० ४ विज्ञानवान्मात्मा युक्तेन ० ५ अमूर्तो पदयो रथात् ततो ० ॥ २७ ॥
६ पूज्योपि वा हरिः ०

मांशाख्ये आचारकोण्डे ब्रह्ममूर्तिध्याननिरूपणं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ हरिरुवाच ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामि शालग्रामस्य लक्षणम् ॥
 शालग्रामशिलास्पर्शात्कोटिजन्माधनाशनम् ॥ १ ॥ शखचक्रगदापद्मी (हस्तः) (केशवाख्यो) गदाधरः ॥ साब्जकौमोदकीचक्रशंखी (नाराय
 णो) विभुः ॥ २ ॥ सचक्रशंखाब्जगदो (माधवः) श्रीगदाधरः ॥ गदाब्जशंखचक्री वा (गोविन्दो) ऽर्च्यो गदाधरः ॥ ३ ॥ पद्मशंखारिगदिने
 (विष्णुरूपाय) ते नमः ॥ सशंखाब्जगदाचक्र (मधुसूदनमूर्त्तये) ॥ ४ ॥ नमो गदारिशंखाब्जयुक्त (त्रैविक्रमाय) च ॥ सारिकौमोदकीपद्मशंख
 (वामनमूर्त्तये) ॥ ५ ॥ चक्राब्जशंखगदिने नमः (श्रीधरमूर्त्तये) ॥ (हृषीकेशाया) ऽब्जगदाशंखिने चक्रिणे नमः ॥ ६ ॥ साब्जचक्रगदाशङ्ख (पद्म
 नाभस्वरूपिणे) ॥ शङ्खचक्रगदापद्मिन् (दामोदर) नमोनमः ॥ ७ ॥ सारिशङ्खगदाब्जाय (वासुदेवाय) वै नमः ॥ शङ्खाब्जचक्रगदिने नमः (सङ्कर्षणाय)
 च ॥ ८ ॥ सुशंखसुगदाब्जारिधृते (प्रद्युम्नमूर्त्तये) ॥ नमो (ऽनिरुद्धाय) गदाशंखाब्जारिविधारिणे ॥ ९ ॥ साब्जशंखगदाचक्र (पुरुषोत्तममूर्त्तये) ॥ नमो
 (ऽधोक्षजरूपाय) गदाशंखारिपद्मिने ॥ १० ॥ (नृसिंहमूर्त्तये) पद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिने नमो (स्त्वच्युतमूर्त्तये) ॥ ११ ॥ सशंखचक्राब्जगदं
 (जनार्दन) मिहानये ॥ (उपेन्द्रः) सगदः सारिः पद्मशङ्खिन्नमोनमः ॥ १२ ॥ सुचक्राब्जगदाशङ्खयुक्ताय (हरिमूर्त्तये) ॥ सगदाब्जारिशङ्खाय नमः
 (श्रीकृष्णमूर्त्तये) ॥ १३ ॥ शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् ॥ शुक्लामो (वासुदेवाख्यः) सोऽव्याद्रः श्रीगदाधरः ॥ १४ ॥ लग्नद्विचक्रो रक्ताभः पूर्वभागस्तु
 पुष्कलः ॥ संकर्षणोऽथ (प्रद्युम्नः) सूक्ष्मचक्रस्तु पीतकः ॥ १५ ॥ स दीर्घः सशिरश्छिद्रो यो (ऽनिरुद्धस्तु) वर्तुलः ॥ नीलो द्वारि त्रिरेखश्च अथ (नारायणो) ऽसितः
 ॥ १६ ॥ मध्ये गदाकृती रेखा नाभिचक्रो (क्र) महोन्नतः ॥ पृथुवक्षा (नृसिंहो) वः कपिलोऽव्यात्रिविन्दुकः ॥ १७ ॥ अथवा पञ्चविन्दुस्तत्पूजनं ब्रह्मचा
 रिणः ॥ (वराहः) शक्तिर्लिङ्गोऽव्याद्रिषमद्वयचक्रकः ॥ १८ ॥ नीलस्त्रिरेखः स्थूलोऽथ (कूर्ममूर्त्तिः) स विन्दुमान् ॥ (कृष्णः) स वर्तुलावर्तः पातु वो
 नतपृष्ठकः ॥ १९ ॥ (श्रीधरः) पञ्चरेखोऽव्या (द्रनमाली) गदाङ्कितः ॥ (वामनो) वर्तुलो ह्रस्वो वा (रा) मचक्रः सुरेश्वरः ॥ २० ॥ नानाव
 र्णोऽनेकमूर्त्तिर्नागभोगी (त्वनन्तकः) ॥ स्थूलो (दामोदरो) नीलो मध्येवक्रः सुनीलकः ॥ २१ ॥ संकीर्णद्वारकः सोऽव्यादथ ब्रह्मा सुलोहितः ॥
 सदीर्घरेखः सुषिर एकचक्राम्बुजः पृथुः ॥ २२ ॥ पृथुच्छिद्रः स्थूलचक्रः (कृष्णो) (विष्णुश्च) बिल्ववत् ॥ (हयग्रीवो) ऽङ्कुशाकारः पञ्चरेखः सकौ
 स्तुभः ॥ २३ ॥ (वैकुण्ठो) मणिरत्नाभ एकचक्राम्बुजोऽसितः ॥ (मत्स्यो) दीर्घोऽम्बुजाकारो द्वाररेखश्च पातु वः ॥ २४ ॥ रामचक्रो दक्षरेखः श्यामो

१ हृषीकेशः सारिगदाशङ्खपद्म नमोनमः । २ पूर्वभागे तु पद्मभृत् । ३ मध्ये चक्रः सनीलकः । ४ कृष्णो विन्दुश्च विन्दुमत् ।

ग. म. पु.
॥ २८ ॥

वोऽन्या(त्रिविक्रमः) ॥ शालग्रामे द्वारकायां स्थिताय गदिने नमः ॥ २५ ॥ एकद्वारश्चतुश्चक्रो वनमालाविभूषितः ॥ स्वर्णरेखासमायुक्तो गोण्डेन
विराजितः ॥ २६ ॥ कदम्बकुसुमाकारो (लक्ष्मीनारायणो)ऽवतु ॥ एकेन लक्षितो योग्याद्गदाधारी (सुदर्शनः) ॥ २७ ॥ (लक्ष्मीनारायणो) द्वाभ्यां
त्रिभिर्मूर्ति (त्रिविक्रमः) ॥ चतुर्भिश्च (चतुर्व्यूहो) (वासुदेवश्च) पञ्चभिः ॥ २८ ॥ (प्रद्युम्नः) षड्भिरेव स्यात् (संकर्षण) इतस्ततः ॥ (पुरुषो
त्तमो)ऽष्टभिः स्यात् (ब्रह्मव्यूहो) नवाङ्कितः ॥ २९ ॥ (दशावतारो) दशभिरनिरुद्धोऽवतादय ॥ (द्वादशात्मा) द्वादशभिरत ऊर्द्ध (मनन्तकः) ॥
॥ ३० ॥ विष्णोर्मूर्तिमयं स्तोत्रं यः पठेत्स दिवं व्रजेत् ॥ (ब्रह्मा) चतुर्मुखो दण्डो कमण्डलुयुगान्वितः ॥ ३१ ॥ (महेश्वरः) प्रध्वक्त्रो दशबाहु
वृषध्वजः ॥ यथायुधस्तथा गौरी चण्डिका च सरस्वती ॥ ३२ ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्च पद्महस्तो (दिवाकरः) ॥ गजास्यश्च गणः स्कन्दः पद्मसुखो
नेकधा गुणाः ॥ ३३ ॥ एतेऽर्चिताः स्थापिताश्च प्रासादे वास्तुयुजिते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाद्याः प्राप्यन्ते पुरुषेण च ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शालग्राममूर्तिलक्षणं नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ हरिरुवाच ॥ वास्तुं संक्षेपतो वक्ष्ये गृहादौ विघ्नना
शनम् ॥ ईशानकोणादागम्य द्वेकांशान्तिपदे यजेत् ॥ १ ॥ ईशाने च शिरः पादौ नैर्ऋतेऽभ्यन्तिले कर्णौ आवासवासवेऽभ्यादौ भुजे ग्रामे ऋषिस्त्वथे ॥ २ ॥
प्रासादारामदुर्गेषु देवालयमण्डेषु च ॥ द्वाविंशति सुगन्वाह्ये तदन्तश्च त्रयोदश ॥ ३ ॥ ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तः कुलिशाखुवः ॥
सूर्यः सत्यो भृगुश्चैव आकाशो वायुरेव च ॥ ४ ॥ पूषा च वितथश्चैव श्रद्धेश्वरमाहुर्भौ ॥ गन्धर्वो भृगुगजस्तु हृगः विदुर्गणस्तथा ॥ ५ ॥
देवार्किकोऽथ सुग्रीवः दुष्पदन्तो गणाधिपः ॥ असुरः शेषपापी (दौ) च गेगोऽहिर्बुध्न्य (स्य) एव च ॥ ६ ॥ भद्राष्टः सोमसर्पो च अदितिश्च दितिस्तथा ॥
वह्निर्द्वाविंशदेते तु तदन्तश्चतुरः शृणु ॥ ७ ॥ ईशानादिचतुर्कोणसंस्थितान् पूजयेद्देवः ॥ आपश्चैवाथ सावित्री ज्योः शङ्खनयय च ॥ ८ ॥
मध्ये नवपदे ब्रह्मा तस्यार्द्धौ च समीपमात्र ॥ देवानेकोत्तरानेवान्पूर्वादौ नाभतः शृणु ॥ ९ ॥ अर्धेना सविता चैव विवस्वान्निवृत्ताधिपः ॥
मित्रोऽथ गजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् ॥ १० ॥ अष्टमश्चापवल्गश्च पश्चिमां ब्रह्मणः स्मृताः ॥ ईशानकोणादागम्य द्वौ च (ज्योः) देवा
उच्यते ॥ ११ ॥ अग्नेश्चकोणादागम्य वंशो भवति दुर्द्धरः ॥ अदितिं दिनयन्तं च जयन्तं च इदं त्रयम् ॥ १२ ॥ नायिका कालिका नाम शका

पू. खं.
आ. कां.
अ. ४६

॥ २८ ॥

द्वन्धर्वगाः पुनः ॥ वास्तुदेवान्पूजयित्वा गृहप्रासादकृद्भवेत् ॥ १३ ॥ सुरेज्यः पुरतः कार्यो यस्याग्नेय्यां महानसम् ॥ कपिनिर्गमने (णी) ? येन
 पूर्वतः सत्रमण्डपम् ॥ १४ ॥ गन्धपुष्पगृहं कार्यमैशान्यां पट्टसंयुतम् ॥ भाण्डागारं च कौबेर्यां गोष्ठागारं च वायवे ॥ १५ ॥ उदगाश्रयं च वारुण्यां
 वातायनसमन्वितम् ॥ समित्कुशेन्धनस्थानमायुधानां च नैऋते ॥ १६ ॥ अभ्यागतालयं रम्यसशय्यासनपादुकम् ॥ तोयाग्निदीपसदृत्यैर्युक्तं
 दक्षिणतो भवेत् ॥ १७ ॥ गृहान्तराणि सर्वाणि सजलैः कदलीगृहैः ॥ पंचवर्णैश्च कुसुमैः शोभितानि प्रकल्पयेत् ॥ १८ ॥ प्राकारं तद्बहिर्दद्यात्
 तपश्चहस्तप्रमाणतः ॥ एवं विष्ण्वाश्रमं कुर्याद्ब्रह्मैश्वरोपवनैर्युतम् ॥ १९ ॥ चतुःषष्टिपदो वास्तुः प्रासादादौ प्रपूजितः ॥ मध्ये चतुष्पदो ब्रह्मा द्विप
 दास्त्वर्ग्यमादयः ॥ २० ॥ कर्णे चैवाथ शिख्याद्यास्तथा देवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ तेभ्यो ह्युभयतः सार्द्धादन्येऽपि द्विपदाः सुराः ॥ २१ ॥ चतुःषष्टिपदा
 देवा इत्येवं परिकीर्त्तिताः ॥ चरकी च विदारी च पूतना पापराक्षसी ॥ २२ ॥ ईशानाद्यास्ततो बाह्ये देवाद्या हेतुकादयः ॥ हेतुकस्त्रिपुरान्तश्च
 अग्निवेतालकौ यमः ॥ २३ ॥ अग्निजिह्वः कालकश्च करालो ह्येकपादकः ॥ ऐशान्यां भीमरूपस्तु पाताले प्रेतनायकः ॥ २४ ॥ आकाशे
 गन्धमाली स्यात्क्षेत्रपालांस्ततो यजेत् ॥ विस्ताराभिहतं दैर्घ्यं राशिं वास्तोस्तु कारयेत् ॥ २५ ॥ कृत्वा च वसुभिर्भागं शेषं बद्धा यमादिशेत् ॥
 पुनर्गुणितमष्टाभिर्ऋक्षभागं तु भाजयेत् ॥ २६ ॥ यच्छेषं तद्भवेदृक्षं भागैर्हत्वाव्ययं भवेत् ॥ ऋक्षं चतुर्गुणं कृत्वा नवभिर्भागहारितम् ॥ २७ ॥
 शेषमंशं विजानीयादेवलस्य मतं यथा ॥ अष्टाभिर्गुणितं पिण्डं षष्टिभिर्भागहारितम् ॥ २८ ॥ यच्छेषं तद्भवेज्जीवं मरणं भूतहारितम् ॥ वास्तु
 क्रोडे गृहं कुर्यान्न पृष्ठे मानवः सदा ॥ २९ ॥ वामपार्श्वेन स्वापिति नात्र कार्यो विचारणा ॥ सिंहकन्यातुलायां च द्वारं शुध्येदथोत्तरम् ॥ ३० ॥
 एवं च वृश्चिकादौ स्यात्पूर्वदक्षिणपश्चिमम् ॥ द्वारं दीर्घाद्विस्तारं द्वाण्यष्टौ स्मृतानि च ॥ ३१ ॥ सन्तानप्रेष्यनीचत्वं स्वयानं स्वर्णभूषणम् ॥
 सुतहीनं तु रौद्रेण वीर्यघ्नं दक्षिणे तथा ॥ ३२ ॥ वह्नौ वैद्यश्चायुर्वृद्धिपुत्रलाभसुतपिदः ॥ धनदे नृपपीडादमर्थघ्नं रोगदं जले ॥ ३३ ॥ नृपभी
 तिर्मेतापत्यं ह्यनपत्यं न वैरदम् ॥ अर्थदं चार्थहान्यै च दोषदं पुत्रमृत्युदम् ॥ ३४ ॥ द्वाण्युत्तरसंज्ञानि पूर्वद्वाण्यणि वचम्यहम् ॥ अग्निभीतिर्बहु
 कन्याधनसम्मानकोपदम् ॥ ३५ ॥ राजघ्नं कोपदं पूर्वं फलतो द्वारमीरितम् ॥ ईशानादौ भवेत्पूर्वमाग्नेय्यादौ तु दक्षिणम् ॥ ३६ ॥ नैऋत्यादौ

१ काय (कप) निर्गमने इति लिखितपुस्तके पा० । २ वसुभिर्भागशुद्धिं च शेषाबद्धा० । ३ तद्भवेज्जीवो मरणाभिति युक्तः पाठः । पुस्तकत्रयेजीवमिति पाठो दृश्यते । ४ वह्नौ
 बन्धश्च वायौ च पुत्रलाभः सुतपिदः ।

ग. म. पु.
॥ २९ ॥

पश्चिमं स्याद्वायव्यादौ तु चोत्तरम् ॥ अष्टभागे कृते भागे द्वाराणां च फलाफलम् ॥ ३७ ॥ अश्वत्थपुस्तन्यमोघाः पूर्वोदौ स्यादुदुम्बरः ॥ गृह
स्य शोभनः प्रोक्त ईशाने चैव शास्त्रमालिः ॥ प्रजितो विघ्नहारी स्यात्प्रासादस्य गृहस्य च ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
आचारकाण्डे वास्तुमानलक्षणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ सुत उवाच ॥ प्रासादानां लक्षणं च वक्ष्ये शौनक तच्छृणु ॥ चतुः
षष्टिपदं कृत्वा दिग्विदक्षुपलक्षितम् ॥ १ ॥ चतुष्कोणं चतुर्भिश्च द्वाराणि सूर्य्यसंख्यया ॥ चत्वारिंशाष्टभिश्चैव भित्तीनां कल्पना भवेत् ॥ २ ॥
ऊर्ध्वसेत्रसमा जंवा जंचार्धद्विगुणं भवेत् ॥ गर्भविस्तारविस्तीर्णः शुक्राद्भिश्च विधीयते ॥ ३ ॥ तत्रिभागेन कर्तव्यः पञ्चभागेन वा पुनः ॥ निर्ग
मस्तु शुक्राद्भिश्च उच्छ्रायः शिखराद्वर्गः ॥ ४ ॥ चतुर्द्धा शिखरं कृत्वा त्रिभागे वेदिवन्धनम् ॥ चतुर्थे पुनरस्यैव कण्ठमासुलसाधनम् ॥ ५ ॥
अथ वापि समं वास्तु कृत्वा षोडशभागिकम् ॥ तस्य मध्ये चतुर्भागादौ गर्भं तु कायेत् ॥ ६ ॥ चतुर्भागेन भित्तीनामुच्छ्रायः स्यात्प्रमाणतः ॥ ७ ॥
द्विगुणः शिखरोच्छ्रायो मिश्रुच्छ्रायाच्च मानतः ॥ शिखराद्वर्गस्य चाद्धेन विधेयास्तु प्रदक्षिणाः ॥ ८ ॥ चतुर्दिक्षु तथा ज्ञेयो निर्गमस्तु तथा वृषेः ॥
पञ्चभागेन संभज्य गर्भमानं विचक्षणः ॥ ९ ॥ भागमेकं गृहीत्वा तु निर्गमं कल्पेत्पुनः ॥ गर्भसूत्रसमो भगवद्वर्गस्तु सुखमण्डपः ॥ १० ॥
एतत्सामान्यमुद्दिष्टं प्रासादस्य हि लक्षणम् ॥ लिङ्गमानमथो वक्ष्ये पीठो लिङ्गसमो भवेत् ॥ ११ ॥ द्विगुणेन भवेद्गर्भः समन्ताच्छैनक ध्रुवम् ॥
तद्विधा च भवेद्भौतिर्जवा तद्विस्तराद्वर्गा ॥ १२ ॥ द्विगुणं शिखरं प्रोक्तं जंवायाश्चैव शौनक ॥ पीठगर्भोत्तरं कर्म तन्यानेन शुक्राद्भिकम् ॥ १३ ॥ नि
र्गमस्तु समाख्यातः शेषं पूर्ववदेव तु ॥ लिङ्गमानं स्मृतं ह्येतद्वारमानमथोच्यते ॥ १४ ॥ करार्धं वेदवत्कृत्वा द्वारं प्रासादार्धं पश्चात् विस्तरं समाख्यातं द्विगुणं
स्वेच्छया भवेत् ॥ १५ ॥ द्वारवत्पीठमध्ये तु शेषं सुषिरकं भवेत् ॥ पार्श्विकं भेदिकं भित्तिर्द्वारार्धेन परिगृह्यते ॥ १६ ॥ तद्विस्तराद्वर्गमा जंवा शिखरं द्विगुणं
भवेत् ॥ शुक्राद्भिः पूर्ववज्ज्ञेया निर्गमोच्छ्रायकं भवेत् ॥ १७ ॥ मण्डपे मानमेतत् स्वरूपं चापरं वेदं ॥ वेदं कर्त्तव्यं यत्र तिष्ठन्ति देवताः ॥ १८ ॥
इत्थं कृतेन मानेन बाह्यभागविनिर्गतम् ॥ नेमिः पादेन विस्तीर्णं प्रासादस्य समन्ततः ॥ १९ ॥ गर्भं तु द्विगुणं कुर्यान्निम्ना सानं भवेद्विह ॥ स
एव भित्तेरुत्सेधो शिखरो द्विगुणो मतः ॥ २० ॥ प्रासादानां च वक्ष्यामि मानं योगं च सान्तः ॥ विराजः पुष्पकस्यश्च केलसो सालिकाद्वयः ॥ २१ ॥
त्रिविष्टपं च पञ्चैते प्रासादाः सर्वयोगिनः ॥ प्रथमश्चतुरश्रो हि द्वितीयस्तु तद्विधतः ॥ २२ ॥ वृत्तो वृत्तायत्तस्थान्मोऽष्टमश्चैव च पञ्चमः ॥ एतेभ्य

१ जंचार्धं चैव ० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ४७

॥ २९ ॥

एव सम्भूताः प्रासादाः सुमनोहराः ॥ २३ ॥ सर्वप्रकृतिभूतेभ्यश्चत्वारिंशत्तथैव च ॥ मेरुश्च मन्दरश्चैव विमानश्च तथापरः ॥ २४ ॥ भद्रकः सर्वतो
 भद्रो रुचको नन्दनस्तथा ॥ नन्दिवर्द्धनसंज्ञश्च श्रीवत्सश्च नवेत्यमी ॥ २५ ॥ चतुरश्राः सप्तद्वीता वैराजादिति गम्यताम् ॥ वलभी गृहराजश्च शा
 लागृहं च मन्दिरम् ॥ २६ ॥ विमानं च तथा ब्रह्ममंदिरं भवनं तथा ॥ उत्तमं शिविका वेश्म नवेते पुष्पकोद्भवाः ॥ २७ ॥ वलयो दुन्दुभिः पद्मो
 महापद्मस्तथापरः ॥ मुकुली चास्य उष्णीषी शंखश्च कलशस्तथा ॥ २८ ॥ गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः कैलाससम्भवाः ॥ गजोऽथ वृषभो हंसो गरुडः
 सिंहनामकः ॥ २९ ॥ भूमुखो भूधरश्चैव श्रीजयः पृथिवीधरः ॥ वृत्तायताः समुद्भूता नवेते मणिकाह्वयात् ॥ ३० ॥ वज्रं चक्रं तथान्यच्च मुष्टिकं वधुसंज्ञितम् ॥
 वक्रः स्वस्तिकखड्गौ च गदा श्रीवृक्ष एव च ॥ ३१ ॥ विजयो नामतः श्वेतस्त्रिविष्टिपसमुद्भवाः ॥ त्रिकोणं पञ्चमर्द्धेन्दुश्चतुष्कोणं द्विष्टकम् ॥ ३२ ॥ यत्र
 तत्र विधातव्यं संस्थानं मण्डपस्य तु ॥ राज्यं च विभवश्चैवः ह्यायुर्वर्द्धनमेव च ॥ ३३ ॥ पुत्रलाभः स्त्रियः पुष्टिस्त्रिकोणादिक्रमाद्भवेत् ॥ कुर्याद्ध
 जादिकं ख्यातद्वारि गर्भगृहं तथा ॥ ३४ ॥ मण्डपः समसंख्याभिर्गुणिनः सूत्रकस्तथा ॥ मण्डपस्य चतुर्थांशाद्भद्रः कार्यो विज्ञानता ॥ ३५ ॥
 स्पर्धागवाक्षकोपेतो निर्गवाक्षोऽथ वा भवेत् ॥ सार्द्धभित्तिप्रमाणेन भित्तिमानेन वा पुनः ॥ ३६ ॥ भित्तेर्द्वैगुण्यतो वापि कर्तव्या मण्डपाः क्वचित् ॥
 प्रासादे मञ्जरी कार्य्या चित्रा विषमभूमिका ॥ ३७ ॥ परिमाणविरोधेन रेखावैषम्यभूषिता ॥ आधारस्तु चतुर्द्वारश्चतुर्मण्डपशोभितः ॥ ३८ ॥
 शतशृङ्गसमायुक्तो मेरुः प्रासाद उत्तमः ॥ मण्डपास्तस्य कर्तव्या भद्रैस्त्रिभिरलङ्कताः ॥ ३९ ॥ घटनाकारमानानां भिन्नाभिन्ना भवन्ति ते ॥
 कियन्तो येषु चाधारा निराधाराश्च केचन ॥ ४० ॥ प्रतिच्छन्दकभेदेन प्रासादाः सम्भवन्ति ते ॥ अन्योन्यासंकरास्तेषां घटनानामभेदतः ॥ ४१ ॥
 देवतानां विशेषाय प्रासादा बहवः स्मृताः ॥ प्रासादे नियमो नास्ति देवतानां स्वयम्भुवात् ॥ ४२ ॥ तानेव देवतानां च पूर्वमानेन कारयेत् ॥
 चतुरश्रायतास्तत्र चतुष्कोणसमन्विताः ॥ ४३ ॥ चन्द्रशालान्विता कार्य्या भेरीशिखरसंयुता ॥ पुरतो वाहनानां च कर्तव्या लग्न(घु)मण्डपाः ॥ ४४ ॥
 नाट्यशाला च कर्तव्या द्वारदेशसमाश्रया ॥ प्रासादे देवतानां च कार्य्या दिक्षु विदिक्ष्वपि ॥ ४५ ॥ द्वारपालाश्च कर्तव्या मुख्या गत्वा पृथक्पृथक् ॥
 किञ्चिददूरतः कार्य्या मठास्तत्रोपजीविनाम् ॥ ४६ ॥ प्रावृता जगती कार्य्या फलपुष्पजलान्विता ॥ प्रासादेषु सुरांस्थाप्य पूजाभिः पूजयेन्नरः ॥
 वासुदेवः सर्वदेवः सर्वभाक् तद्गुहादिकृत् ॥ ४७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशे आचारकाण्डे प्रासादलिङ्गमण्डपादिलक्षणरूपणं

ग. म. पु.
॥ ३० ॥

नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥३७॥ सप्त उवाच ॥ प्रतिष्ठां सर्वदेवानां संक्षेपेण वदाम्यहम् ॥ सुतिथ्यादौ सुरम्यां च प्रतिष्ठां कारयेद्गुरुः ॥ १ ॥
ऋत्विग्भिः सह चाचार्यं वरयेन्मध्यदेशगम् ॥ स्वशास्त्रोक्तविधानेन अथ वा प्रणवेन तु ॥ २ ॥ पञ्चविदेहुभिर्वांशं कुर्यात्पाद्माध्यमेन च ॥
सुद्रिकाभिस्तथा वह्नैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः ॥ ३ ॥ मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वा ततः कर्म समारभेत् ॥ प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं दशहस्तकम् ॥३८॥
कुर्याद्वादशहस्तं वा स्तम्भैः षोडशभिर्भुतम् ॥ ध्वजाष्टकैश्चतुर्हस्तां मध्ये वादे च कारयेत् ॥ ५ ॥ नदीसंगमतीराभ्यां बालुकां तत्र दापयेत् ॥
चतुरश्रं कारुणिकार्भं वल्लं कमलाकृति ॥ ६ ॥ पूर्वोदितः समारभ्य कर्त्तव्यं कुण्डपञ्चकम् ॥ अथवा चतुरश्राणि सवोण्येतानि कारयेत् ॥ ७ ॥
शान्तिकर्मविधानेन सर्वकामार्थसिद्धये ॥ शिरः स्थाने तु देवस्य आचार्यो होममाचरेत् ॥ ८ ॥ ऐशान्यां केचिद्विच्छन्ति उपलिभ्यावानि सुधाप ॥
द्वाराणि चैव चत्वारि कृत्वा वै तोरणान्तिके ॥ ९ ॥ न्यग्रोधोद्गुम्बराश्वत्थवल्गुपालाशखादिराः ॥ तोरणाः पञ्चहस्ताश्च वस्त्रपुष्पाद्यलङ्कृताः ॥३०॥
निखनेद्भस्तमेककं चत्वारश्चतुरो दिशः ॥ पूर्वद्वारे मृगेन्द्रं तु हयराजं तु दक्षिणे ॥ ११ ॥ पश्चिमे गोपतिर्नाम सुरशाहूलुचत्तरे ॥
अग्निमीलेति हि मन्त्रेण प्रथमं पूर्वतो न्यसेत् ॥१२॥ ईषेति हि मन्त्रेण दक्षिणस्यां द्वितीयकम् ॥ अग्नयायाहिमन्त्रेण पश्चिमस्यां तृतीयकम् ॥१३॥
शन्नोदेवीति मन्त्रेण उत्तरस्यां चतुर्थकम् ॥ पूर्वे अम्बुदवत्कार्या आग्नेयां धूमरूपिणी ॥१४॥ याम्यां वै कुष्णरूपा तु नैर्ऋत्यां श्यामला (धुसरा)
भवेत् ॥ वारुण्यां पाण्डुरा ज्ञेया वायव्यां पीतवर्णिका ॥ १५ ॥ उत्तरे रक्तवर्णा तु शुक्लेशी च पताकिका ॥ बहुरूपा तथा मध्ये इन्द्रमिवेति पूर्वदिशि
॥ १६ ॥ अग्निं संसृजिमन्त्रेण यमोनागेति दक्षिणे ॥ पूज्या रक्षोहनेवेति पश्चिमे उत्तरेऽपि च ॥ १७ ॥ वात इत्यभिषिच्यथ आप्यायस्वति चोत्तरे ॥
तमोशानमतश्चैव विष्णोर्लुकेति मध्यमे ॥ १८ ॥ कलशो तु ततो द्रौढौ निवेश्यो तोरणान्तिके ॥ वस्त्रपुष्पसमयुक्ताश्चन्दनाद्यैः स्वलङ्कृताः ॥१९॥
पुष्पैर्वितानैर्बहुलैरादिगुणैरभिनिविताः ॥ दिक्पालाश्च ततः प्रज्याः शास्त्रज्ञेन कर्मणा ॥ २० ॥ ज्ञातरामिन्द्रमन्त्रेण अग्निर्देहिनि चार्पे ॥
अस्मिन्मूल इतं चैव प्रचारीति परा स्मृता ॥ २१ ॥ किञ्चेदयातु आचत्वाऽभित्वादेति च सप्तमी ॥ इमां रुद्रेति दिक्पालान्पूजयित्वा विषयान् ॥२२॥
होमद्रव्याणि वायव्ये कुर्यात्सोपस्कराणि च ॥ शंखाञ्छास्त्रादितान्छ्रुताग्नित्रयभ्यां हिन्यसेद्गुरुः ॥ २३ ॥ आलोकनेन द्रव्याणि ब्रुञ्जि यान्ति न संश
यः ॥ हृदयादीनि चाङ्गानि व्याहृतिप्रणवेन च ॥२४॥ अहं चैव समस्तानां न्यस्योऽयं सर्वकामिकः ॥ असतान्निवृत्तं चैव अख्येणैवाभिसन्निवृत्तम् ॥२५॥

१ पूर्वव्यायुचिमाकार्या० क० पु० । २ अमिहामि च मन्त्रेण० । ३ इङ्कुरादि० ।

पू. स्व.
आ. का.
अ. २८

॥ ३० ॥

विष्टरेण स्पृशेद्द्रव्यान्यागमण्डपसंभृतान् ॥ अक्षतान्विकिरत्पश्चादस्त्रपूतान्समन्ततः ॥ २६ ॥ शार्कान् दिशमथारभ्य यावदीशानगोचरम् ॥
 अवकीर्याक्षतान्सर्वौष्ठेपयेन्मण्डपं ततः ॥ २७ ॥ गंधाद्यैर्घ्यपात्रे च मंत्रग्रामं न्यसेद्गुरुः ॥ तेनार्घ्यपात्रतोयेन प्रोक्षयेद्यागमण्डपम् ॥ २८ ॥ प्रतिष्ठा
 यस्य देवस्य तदाख्यं कलशं न्यसेत् ॥ ऐशान्यां पूजयेद्याग्ये अस्त्रेणैव च वर्द्धनीम् ॥ २९ ॥ कलशं वर्द्धनीं चैव ग्रहान्वास्तोष्पतिं तथा ॥ आसने
 तानि सर्वाणि प्रणवाख्यं जपेद्गुरुः ॥ ३० ॥ सूत्रग्रीवं रत्नगर्भं वस्त्रयुग्मेन वेष्टितम् ॥ सर्वौषधीगन्धलितं पूजयेत्कलशं गुरुः ॥ ३१ ॥ देवस्तु कलशे
 पूज्यो वर्द्धन्या वस्त्रयुत्तमम् ॥ वर्द्धन्या तु समायुक्तं कलशं भ्रामयेदनु ॥ ३२ ॥ वर्द्धनीधारया सिञ्चन्नग्रतो धारयेत्ततः ॥ अभ्यर्च्य वर्द्धनीकुम्भं स्थ
 ण्डिले देवमर्चयेत् ॥ ३३ ॥ घटं चावाह्य वायव्यां गणानां त्वेति सद्गणम् ॥ देवमीशानकोणे तु जपेद्वास्तोष्पतिं बुधः ॥ ३४ ॥ वास्तोष्पतीति मन्त्रे
 ण वास्तुदोषोपशान्तये ॥ कुम्भस्य पूर्वतो भूतं गणदेवं बलिं हरेत् ॥ ३५ ॥ पठेदिति च विद्याश्च कुर्यादालम्भनं बुधः ॥ योगेयोगेति मन्त्रेणास्तर
 णं शाद्वलैः कुशैः ॥ ३६ ॥ ऋत्विग्भिः सार्द्धमाचार्यः स्नानपीठे गुरुस्तदा ॥ विविधैर्ब्रह्मघोषैश्च पुण्याहजयमङ्गलैः ॥ ३७ ॥ कृत्वा ब्रह्मरथे देवं प्रतिष्ठा
 न्ति ततो द्विजाः ॥ ऐशान्यामानयेत्पीठमण्डपे विन्यसेद्गुरुः ॥ ३८ ॥ भद्रं कर्णेत्यथ स्नात्वा सूत्रवल्कलजेन तु ॥ संस्त्राप्य लक्षणोद्धारं कुर्यात्तूर्या
 दि (दूराभि) वादनैः ॥ ३९ ॥ मधुसर्पिःसमायुक्तं कांस्ये वा ताम्रभाजने ॥ अक्षिणी चांजयेच्चास्य सुवर्णस्य शलाकया ॥ ४० ॥ अग्निर्ज्योतीति मन्त्रेण नेत्रो
 द्घाटं तु कारयेत् ॥ लक्षणे क्रियमाणे तु नामैकं स्थापको व(द)देत् ॥ ४१ ॥ इमम्मेगंगेमन्त्रेण नेत्रयोः शीतलक्रिया ॥ अग्निर्मूर्द्धेति मन्त्रेण दद्याद्रत्नी
 कमृत्तिकाम् ॥ ४२ ॥ बिल्वोदुम्बरमश्वत्थं वटं पालाशमेव च ॥ यज्ञायज्ञेति मन्त्रेण दद्यात्पञ्चकषायकम् ॥ ४३ ॥ पञ्चगव्यं स्त्रापयेच्च सहदेव्यादि
 भिस्ततः ॥ सहदेवी बला चैव शतमूली शतावरी ॥ ४४ ॥ कुमारी च गुडूची च सिंही व्याघ्री तथैव च ॥ या ओषधीति मन्त्रेण स्नानमोषधिमञ्जलैः
 ॥ ४५ ॥ याः फलिनीति मन्त्रेण फलस्नानं विधीयते ॥ द्रुपदादिवेति मन्त्रेण कार्य्यमुद्घर्तनं बुधैः ॥ ४६ ॥ कलशेषु च विन्यस्य उत्तरादिष्वनुक्रमात् ॥
 रत्नानि चैव धान्यानि ओषधीं शतपुष्पिकाम् ॥ ४७ ॥ समुद्रांश्चैव विन्यस्य चतुरश्वतुरो दिशः ॥ क्षीरं दधि क्षीरोदस्य घृतोदस्येति वा पुनः ॥ ४८ ॥
 आप्यायस्व दधिक्राव्णो याओषधीरितीति च ॥ तेजोऽसीति च मन्त्रैश्च कुम्भं चैवाभिमन्त्रयेत् ॥ ४९ ॥ समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च स्त्रापयेत्कलशैः पुनः ॥
 स्नातश्चैव सुवेषश्च धूपो देयश्च गुग्गुलुः ॥ ५० ॥ अभिषेकाय कुम्भेषु तत्तत्तीर्थानि विन्यसेत् ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि सरितः सागरास्तथा ॥ ५१ ॥

ग. म. पु.
॥ ३१ ॥

याओषधीति मन्त्रेण कुम्भं चैवाभिमन्त्रयेत् ॥ तेन तोयेन यः स्नायात्स मुच्येत्सर्वपातकैः ॥ ५२ ॥ अभिषिच्य संयुद्धैश्च त्वर्घ्यं दद्यात्ततः पुनः ॥
गन्धद्वारेति गन्धं च न्यासं वै वेदमन्त्रकैः ॥ ५३ ॥ स्वशास्त्रविहितैः प्राप्तैर्युग्वैद्यैः वस्त्रकम् ॥ कविहाविति मन्त्रेण आनयेन्मण्डपं शुभम् ॥ ५४ ॥
शम्भवायेति मन्त्रेण शय्यायां विनिवेशयेत् ॥ विश्वतश्चक्षुर्मन्त्रेण कुर्यात्सकलनिष्कलम् ॥ ५५ ॥ स्थित्वा चैव परे तत्त्वे मन्त्रन्यासं तु कारयेत् ॥
स्वशास्त्रविहितो मन्त्रो न्यासस्तस्मिन्स्तथादितः ॥ ५६ ॥ वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु पूजनीयः स्वभावतः ॥ यथाशास्त्रं निवेद्यानि पादभूले तु दापयेत् ॥ ५७ ॥
अथ प्रणवसंयुक्तं वस्त्रयुग्मेन वेदितम् ॥ कलशं सहिरण्यं च शिरःस्थानं निवेदयेत् ॥ ५८ ॥ स्थित्वा कुण्डसमीपेऽथ अग्नेः स्थापनमाचरेत् ॥
स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैर्वैदोक्तैर्वाथ वा गुरुः ॥ ५९ ॥ श्रीसुक्तं पावमान्यं च वासदास्यसवाजिनम् ॥ वृषाकापिं च मित्रं बहवः पूर्वतो जपेत् ॥ ६० ॥
रुद्रं पुरुषसुक्तं च श्लोकाध्यायं च शुक्रियम् ॥ ब्रह्माणं पितृमैत्रं च अप्वय्युदंक्षिणे जपेत् ॥ ६१ ॥ वेदव्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठसामं स्यन्तरम् ॥
भरुण्डानि च सामानि छन्दोगः पश्चिमे जपेत् ॥ ६२ ॥ अथवेशिरसं चैव कुम्भसूक्तमथर्वणः ॥ नीलरुद्रांश्च वैश्वं च अथर्वैश्चोत्तरे जपेत् ॥ ६३ ॥
कुण्डं चास्त्रेण संप्रोक्ष्य आचार्यस्तु विशेषतः ॥ ताम्रपात्रे शरावे वा यथाविसर्गोऽपि वा ॥ ६४ ॥ जातवेदसमानीय अग्रतस्तं निवेशयेत् ॥
अस्त्रेण ज्वालयेद्ब्रह्मं कवचेन तु वेष्टयेत् ॥ ६५ ॥ अमृतीकृत्य तं पश्चान्मन्त्रैः सर्वैश्च देशिकः ॥ पात्रं शुद्धं कराम्यां च कुण्डं धाम्प्य ततः पुनः ॥ ६६ ॥
वैष्णवेन तु योगेन परं तेजस्तु निःक्षिपेत् ॥ दक्षिणे स्थापयेद्ब्रह्मं प्रणीताञ्चोत्तरेण तु ॥ ६७ ॥ साधारणेन मन्त्रेण स्वसुप्तविहितेन वा ॥
दिक्षुदिक्षु ततो दद्यात्परिधिं विष्टैः सह ॥ ६८ ॥ ब्रह्मविष्णुशैलानां पूज्याः साधारणेन तु ॥ दक्षेण स्थापयेद्ब्रह्मं दक्षिणे परितेजितम् ॥ ६९ ॥
दक्षतोयेन संस्पृष्टो मन्त्रहीनोऽपि शुध्यति ॥ प्रागग्रैरुदगग्रैश्च प्रत्यगग्रैरसृष्टितैः ॥ ७० ॥ चित्तैर्वैष्टितो बह्विः स्वयं सान्निध्यमाव्रजेत् ॥ अग्रे
स्तु रक्षणार्थाय यदुक्तं कर्म नञ्जितम् ॥ ७१ ॥ आचार्याः केचिदिच्छन्ति जातकर्मार्थानन्तरम् ॥ पवित्रं तु ततः कृत्वा कुल्यादाज्यस्य संस्क्रुतिर्वा ॥ ७२ ॥
आचार्योऽथ निरीद्यापि नीराज्यमभिमन्त्रितम् ॥ आज्यभागान्भिवारान्तमभिशेताज्यसिद्धये ॥ ७३ ॥ पञ्चपञ्चाहुतीं हुत्वा आज्येन तदनन्तरम् ॥
गर्भाधानादितस्तावद्यावद्ब्रह्मदानिकं भवेत् ॥ ७४ ॥ स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैः प्रणवेनाथ होमयत्त ॥ ततः पूर्णाहुतिं दत्त्वा पूर्णात्पूर्णयनारथः ॥ ७५ ॥ एवमु
त्पादितो बह्विः सर्वकर्मसु सिद्धिः ॥ पूजयित्वा ततो बह्विं कुण्डेषु विहरेत्तथा ॥ ७६ ॥ इन्द्रादीनां स्वमन्त्रैश्च तथाहुतिरातशतम् ॥ पूर्णाहुतिं शत

१ अभिषिच्य सन्मन्त्रैश्च ० ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. ४८

॥ ३१ ॥

स्यान्ते सर्वेषां चैव होमयेत् ॥ ७७ ॥ स्वामाहुतिमथाज्येषु होता तत्कलशे न्यसेत् ॥ देवताश्चैव मन्त्रांश्च तथैव जातवेदसम् ॥ ७८ ॥ आत्मानमेकतः
 कृत्वा ततः पूर्णं प्रदापयेत् ॥ निष्कृष्य बहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ॥ ७९ ॥ भूतानां चैव देवानां नागानां च प्रयोगतः ॥ तिलाश्च समि
 धश्चैव होमद्रव्यं द्वयं स्मृतम् ॥ ८० ॥ आज्यं तयोः सहकारि तत्प्रधानं यदङ्क(क्ष)योः ॥ पुरुषसूक्तं पूर्वेणैव रुद्रचैव तु दक्षिणे ॥ ८१ ॥ ज्येष्ठसाम च
 भारुण्डं तन्नयामीति पश्चिमे ॥ नीलरुद्रो महामन्त्रः कुम्भसूक्तमथर्वणः ॥ ८२ ॥ हुत्वा सहस्रमेकैकं देवं शिरसि कल्पयेत् ॥ एवं मध्ये तथा पादे
 पूर्णाहुत्या तथा पुनः ॥ ८३ ॥ शिरःस्थानेषु जुहुयादविशेषाप्यनुक्रमात् ॥ वेदानामादिमन्त्रैर्वा मन्त्रैर्वा देवनामाभिः ॥ ८४ ॥ स्वशास्त्रविहितैर्वापि
 गायत्र्या वाथ ते द्विजाः ॥ गायत्र्या वाथवाचार्यो व्याहृतिप्रणवेन तु ॥ ८५ ॥ एवं होमविधिं कृत्वा न्यसेन्मन्त्रांस्तु देशिकः ॥ चरणावग्निमीळे
 तु इषेतो गुरुफयोः स्थिताः ॥ ८६ ॥ अग्न आयाहि जङ्घे द्वे शन्नो देवीति जानुनी ॥ बृहद्रथन्तरे उरू उदरेष्वातिलो (स्वातिनो) न्यसेत् ॥ ८७ ॥ दीर्घा
 युष्माय हृदये श्रीश्च ते गलके न्यसेत् ॥ त्रातारमिन्द्रमुगसि नेत्राभ्यां तु त्रियम्बकम् ॥ ८८ ॥ मूर्द्धाभव तथा मूर्ध्नि आलङ्घ्याद्धोममाचरेत् ॥ उत्था
 पयेत्ततो देवमुत्तिष्ठब्रह्मणस्पते ! ॥ ८९ ॥ वेदपुण्याहशब्देन प्रासादानां प्रदक्षिणम् ॥ पिण्डकालंभनं कृत्वा देवस्यत्वेति मन्त्रवित् ॥ ९० ॥ दिक्पा
 लान्सह रत्नैश्च धातूनोषधयस्तथा ॥ लौहबीजानि सिद्धानि पश्चाद्देवं तु विन्यसेत् ॥ ९१ ॥ न गर्भे स्थापयेद्देवं न गर्भे तु परित्यजेत् ॥ ईषन्मध्यं
 परित्यज्य ततो दोषापहं तु तत् ॥ ९२ ॥ तिलस्य तुषमात्रं तु उत्तरं किञ्चिदानयेत् ॥ ॐ स्थिरो भव शिवो भव प्रजाभ्यश्च नमोनमः ॥ ९३ ॥
 देवस्य त्वा सवितुर्वः षड्भ्यो वै विन्यसेद्गुरुः ॥ तत्त्ववर्णकलामात्रं प्रजानि भुवनात्मजे ॥ ९४ ॥ षड्भ्यो विन्यस्य सिद्धार्थं ध्रुवार्थैरभिमन्त्रयेत् ॥
 सम्पातकलशेनैव स्नापयेत्सुप्रतिष्ठितम् ॥ ९५ ॥ दीपधूपसुगन्धैश्च नैवेद्यैश्च प्रपूजयेत् ॥ अर्घ्यं दत्त्वा नमस्कृत्य ततो देवं क्षमापयेत् ॥ ९६ ॥
 पात्रं वस्त्रयुगं छत्रं तथा दिव्याङ्गुलीयकम् ॥ ऋत्विग्भ्यश्च प्रदातव्या दक्षिणा चैव शक्तिः ॥ ९७ ॥ चतुर्थी जुहुयात्पश्चाद्यजमानः समाहितः ॥ आहु
 तीनां शतं हुत्वा ततः पूर्णं प्रदापयेत् ॥ ९८ ॥ निष्क्रम्य बहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ॥ आचार्यः पुष्पहस्तस्तु क्षमस्वेति विसर्जयेत् ॥ ९९ ॥
 यागान्ते कपिलां दद्यादाचार्याय च चामरम् ॥ मुकुटं कुण्डलं छत्रं केयूरं कटिसूत्रकम् ॥ १०० ॥ व्यजनं ग्रामवस्त्रादीन्सोपस्कारं सुमण्डपम् ॥ भोजनं
 च महत्कुर्यात्कृतकृत्यश्च जायते ॥ यजमानो विमुक्तः स्यात्स्थापकस्य प्रसादतः ॥ १०१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये

ग. म. पु.
॥ ३२ ॥

आचारकाण्डे देवप्रतिष्ठादिनिरूपणं नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ इति प्रतिष्ठाप्रकरणं समाप्तम् ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्वोदिकुजरेणैव पूज्यः
स्वायम्भुवादिभिः ॥ विप्रैः स्वेन धर्मेण तद्धर्मं व्यास ! वै शृणु ॥ १ ॥ यजनं याजनं दानं ब्राह्मणस्य प्रतिग्रहः ॥ अध्यापनं चाध्ययनं वट् कर्माणि
द्विजोत्तम ॥ २ ॥ दानमध्ययनं यज्ञो धर्मः क्षत्रियवैश्ययोः ॥ दण्डस्तथा क्षत्रियस्य कृषिवैश्यस्य शस्यते ॥ ३ ॥ कुशुपेन द्विजातीनां शूद्राणां धर्मः
साधनम् ॥ कारुकर्म तथाऽऽजीवो पाकयज्ञोऽपि धर्मतः ॥ ४ ॥ भिक्षाचर्याथ शूद्राणां गुरोः स्वाध्याय एव च ॥ सन्यासकर्मसिद्धिर्धर्मश्च धर्मोऽयं ब्रह्मच-
रिणः ॥ ५ ॥ सर्वेषामाश्रमाणां च द्वैविध्यं तु चतुर्विधम् ॥ ब्रह्मचार्यपण्डितो नैष्ठिको ब्रह्मतत्परः ॥ ६ ॥ योऽपीत्य विधिवद्देवान् गृहस्थाश्रममाचरे-
त् ॥ उपकुर्वाणको ज्ञेयो नैष्ठिको मरणान्तिकः ॥ ७ ॥ अग्रयोऽतिथिशूद्राणां यज्ञो दानं सुरार्चनम् ॥ गृहस्थस्य समासेन धर्मोऽयं द्विजसत्तम ॥ ८ ॥
उदासीनः साधकश्च गृहस्थो द्विविधो भवेत् ॥ कुटुम्बभरणे युक्तः साधकोऽसौ गृही भवेत् ॥ ९ ॥ व्रणानि जीर्णपाकृत्य त्यक्त्वा भार्यापुत्रानादिकम् ॥
एकाकी यस्तु विचरेदुदासीनः स मौनिकः ॥ १० ॥ भूमौ मूलफलाशित्वं स्वाध्यायस्तप एव च ॥ संविभागो यथान्यायं धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ ११ ॥
तपस्तप्याति योऽरण्ये यजेद्देवान्बुधोति च ॥ स्वाध्याये चैव निरतो वनस्थस्तापसोत्तमः ॥ १२ ॥ तपसा कर्तितोऽर्ण्यं यस्तु ध्यानपरो भवेत् ॥
सन्यासी स हि भिक्षुर्गो वानप्रस्थाश्रमे स्थितः ॥ १३ ॥ योगाभ्यामरतो नित्ययारुह्यजितेन्द्रियः ॥ ज्ञानाय वसन्ते भिक्षुः प्रोच्यते पातयेत्तु ॥ १४ ॥
यस्त्वात्मनिरिव स्यान्नित्यतुष्टो महासुनिः ॥ सम्यक् च दमसम्पन्नः स योगी भिक्षुरुच्यते ॥ १५ ॥ भैक्ष्यं श्रुतं च प्रौढित्वं तपो ध्यानं विशेषतः ॥
सम्यक् च ज्ञानवैराग्यं धर्मोऽयं भिक्षुके मतः ॥ १६ ॥ ज्ञानसन्यासिनः केचिद्देवसन्यासिनोऽपरे ॥ कर्मसन्यासिनः केचिन्निविचः पारमेष्ठिकः ॥ १७ ॥
योगी च त्रिविधो ज्ञेयो भौतिकः सन्न एव च ॥ तृतीयोऽन्त्याश्रमी प्रोक्तो योगमूर्तिसमास्थितः ॥ १८ ॥ प्रथमा भावना पूर्वं मोक्षे त्वत् (बुद्धि) रभावना ॥
तृतीये चान्तिमा प्रोक्ता भावना पारमेष्ठरी ॥ १९ ॥ धर्मोत्संजायते मोक्षो ह्यर्थात्कामोऽभिजायते ॥ प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्विविधं कर्म वैदिकम् ॥ २० ॥
ज्ञानं पूर्वं निवृत्तं स्यात्प्रवृत्तं चाग्निदेवकृत् ॥ क्षमा दमो दया दानमलोभा (मो) भ्यास एव च ॥ २१ ॥ आर्जनं चानुसूया च तीर्थावसरणं तथा ॥
सत्यं संतोष आस्तिक्यं तथा चेन्द्रियनिग्रहः ॥ २२ ॥ देवताभ्यर्चनं पूजा ब्राह्मणानां विशेषतः ॥ आर्हसा प्रियवादत्वमपेक्षुन्यमरुहता ॥ २३ ॥
एते आश्रमिका धर्माश्चानुर्गण्यं ब्रवीम्यतः ॥ प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं क्षियावताम् ॥ २४ ॥ स्थानमेन्द्रं क्षत्रियाणां सगामेष्वपलायिनाम् ॥

पु. सं.
३२
३३

॥ ३२ ॥

वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तताम् ॥ २५ ॥ गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचारे च वर्तताम् ॥ अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामुद्धरेतसाम् ॥ २६ ॥
 स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं तदेव वनं (गुरु) धामिनाम् ॥ सप्तर्षीणां तु यत्स्थानं स्थानं तद्वै वनोक्तसाम् ॥ २७ ॥ यतीनां यतचित्तानां न्यासिनामुद्धरेत
 साम् ॥ आनन्दं ब्रह्म तत्स्थानं यस्मान्नावर्तते मुनिः ॥ २८ ॥ योगिनाममृतस्थानं व्योमाख्यं परमाक्षरम् ॥ आनन्दमैश्वरं यस्मान्मुक्तो नावर्तते नरः ॥ २९ ॥
 मुक्तिरष्टाङ्गविज्ञानात्संक्षेपात्तद्वै शृणु ॥ यमाः पञ्च त्वर्हिसाद्या अहिंसा प्राण्यहिंसनम् ॥ ३० ॥ सत्यं धृतहितं वाक्यमस्त्येयं स्वाग्रहं परम् ॥ अग्ने
 धुनं ब्रह्मचर्यं सर्वत्यागोऽपरिग्रहः ॥ ३१ ॥ नियमाः पञ्च सत्याद्या बाह्यमाभ्यन्तरं द्विधा ॥ शौचं तृप्तिश्च सन्तोषस्तपश्चैव त्रिधा ॥ ३२ ॥ स्वा
 ध्यायः स्वान्मंत्रजपः प्रणिधानं हरेर्यजिः ॥ आसनं पद्मकाष्ठकं प्राणायामो मरुजयः ॥ ३३ ॥ मन्त्रध्यानं तो गभो विपरीतो ह्यगर्भकः ॥ एवं
 द्विधा त्रिधाप्युक्तं पूरणात्पूरकः स च ॥ ३४ ॥ कुम्भको निश्चलत्वाच्च रेचनात्रेचकस्त्रिधा ॥ लघुद्वांशमात्रः स्याच्चतुर्विंशतिकः परः ॥ ३५ ॥ पद्मत्रिंशत्प्रा
 विकः श्रेष्ठः प्रत्याहारश्च रोधनम् ॥ ब्रह्मात्मचिन्ता ध्यानं स्याद्धारणा मनसो धृतिः ॥ ३६ ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिर्ब्रह्मणः स्थितिः ॥ अहं
 यास्या परं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम् ॥ ३७ ॥ ब्रह्म विज्ञानमानन्दः स तत्त्वमसि केवलम् ॥ अहं ब्रह्मास्म्यहं ब्रह्म अशरीरमानीन्द्रियम् ॥ ३८ ॥
 अहम्भवेदुःखमदहङ्कारादिवर्जितम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिषु कज्योतिस्तदीयकम् ॥ ३९ ॥ नित्यं शुद्धं बुद्धमुक्तं सत्यमानन्दमयम् ॥ योऽसावादित्य
 पुरुषः सोऽसावहमखण्डितम् ॥ इति ध्यायन्विमुच्येत ब्राह्मणो भववेधनात् ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे वर्णाश्रमधर्मनिरूपणं नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहन्यहनि यः कुर्व्यात्क्रियां स ज्ञानमाप्नुयात् ॥
 ब्राह्मे सुदुर्लभं चोत्थाय धर्ममर्थं च चिन्तयेत् ॥ १ ॥ चिन्तयेद्दि पद्मस्थमानन्दमजरं हरिम् ॥ उपः काले तु संप्राप्ते कृत्वा चावश्यकं बुधः ॥ २ ॥
 स्नायान्मदीषु शुद्धासु शौचं कृत्वा यथावीधि ॥ प्रातः स्नानेन पूर्यते येऽपि पापकृतो जनाः ॥ ३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रातः स्नानं समाचरेत् ॥
 प्रातः स्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हि तत् ॥ ४ ॥ सुखात्सुप्तस्य सततं लालाद्याः संभवन्ति हि ॥ अतो नैवाचरेत्कर्मण्यकृत्वा स्नानमादितः ॥ ५ ॥
 अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ॥ प्रातः स्नानेन पापानि धूयन्ते नात्र संशयः ॥ ६ ॥ न च स्नानं विना पुंसां प्रशस्तं कर्म सम्पुनम् ॥
 होमे जपे विशेषेण तस्मात्स्नानं समाचरेत् ॥ ७ ॥ अशक्तावशिरस्कं तु स्नानमस्य विधीयते ॥ आर्द्धेण वाससां वापि मार्जनं कायिकं स्मृतम् ॥ ८ ॥

१ अनुवर्तमानानामित्यर्थः ।

ग. म. पु.
॥ ३२ ॥

ब्राह्मनाग्नेयसुदिष्टं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ वारुणं यौगिकं तद्व्यष्टं स्नानमाचरेत् ॥ १० ॥ गवां हि रजसा श्रोतं वायव्यं स्नानं सुतमम् ॥ यत्तु सातपथीये स्नानं तद्व्यष्टमुच्यते ॥ ११ ॥
वारुणं चावगाहं च मानसं त्वात्मवेदनम् ॥ यौगिकं स्नानमाख्यातं योगेन हरिचिन्तनम् ॥ १२ ॥ आत्मतीर्थादिभिः स्नानं भवेत् ब्राह्मणादिभिः ॥
श्रीगृह्यसमुद्भूतं मालवीसम्भवं शुभम् ॥ १३ ॥ अपामार्गं च विल्वं च करवीरं च धावते ॥ उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा भस्मवेदस्तथा ॥ १४ ॥ दद्यात्
त्य भुक्त्वा तच्चक्षुःश्रोत्रौ देशे समाहितः ॥ स्नात्वा सन्तपेयेदेवानुषीन्पितृगणैस्तथा ॥ १५ ॥ आचम्य विधिवन्निर्त्यं कुशोत्थं वा कृतः ॥ सप्तमजं सप्त
रात्मानं कुरीः सोदकविन्दुभिः ॥ १६ ॥ आपोहिष्टाव्याहृतिभिः सावित्र्या वारुणैः कुरीः ॥ अकारव्याहृतिभ्यां गायत्री वेद्यस्तथा ॥ १७ ॥
जम्बा जलाञ्जलिं दद्याद्वास्करं प्रति तन्मनाः ॥ प्राकूलेषु ततः स्थित्वा दर्भेषु सुसमाहितः ॥ १८ ॥ पाणायामं ततः कृत्वा सन्ध्यासन्ध्यायामि शुभम् ॥
या सन्ध्या सा जगत्सृतिर्मायातीता हि निष्कला ॥ १९ ॥ ऐश्वरी केवला शक्तिस्तत्त्वत्रयसमुद्भवा ॥ ज्यात्वा रतां सितां कृष्णां गायत्री वै जपे
दुषः ॥ २० ॥ प्राङ्मुखः सततं विप्रः सन्ध्यापासनमाचरेत् ॥ सन्ध्याहीनोऽशुचिर्नित्यभनरैः सर्वकर्मसु ॥ २१ ॥ यद्रथशुक्ले किञ्चित् तस्य
फलभागभवेत् ॥ अनन्यचेतसः सन्तो ब्राह्मणं वेदपाशाः ॥ २२ ॥ उपास्य विधिवत्सन्ध्यां प्राप्ताः पूर्वपरां गतिम् ॥ योऽन्यथ कुदमे यदे पाते
कार्यं द्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ विहाय सन्ध्यायगतिं स याति नरकायुतम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सन्ध्यापासनमाचरेत् ॥ २४ ॥ उपासितो भवेत्तम
देवो योगतनुः परः ॥ सहस्रपरमां नित्यां शतमध्यां दशावधम् ॥ २५ ॥ गायत्री वै जपेद्ब्रह्माप्नुयुः प्रभुतः शुचिः ॥ अथोपविश्यादित्यमु
यस्य भगवति ॥ २६ ॥ मन्वेष्टु विविधैः सौरैः ऋगयजुःसामसंज्ञितैः ॥ उपस्थाय महाभागं देवदेवं विनकारम् ॥ २७ ॥
कुर्वीत प्रणतिं भूमीं भुवनमभिमन्त्रितः ॥ २८ ॥ सुखोत्थाय शान्तताम कारणप्रयत्नेन ॥ २८ ॥ निवेदयामि पातकानि
सान्निधौ ॥ नमो ब्रह्म परममापो ज्योती रसोऽव्युतम् ॥ २९ ॥ भुङ्क्षुः स्वस्त्यभोक्तुमः सर्वे सन्तः सनातनः ॥ सदाहं त्वम्
उदयं जम्बा रतवनमुत्तमम् ॥ ३० ॥ प्रातः काले च मध्यह्ने नमस्कृत्यादिवाकरम् ॥ अयामग्न्य ह्यं निमः (पश्चात्) समाचम्य सप्तविधिः ॥ ३१ ॥
प्रज्वाल्य वह्निं विधिवच्छुचाच्चातवेदसम् ॥ कर्त्तव्यं पुत्रोऽथ पत्नी वा शिष्या वापि सदादरः ॥ ३२ ॥ प्रातस्तुतो विविधेण सङ्गमाद्य ज्ञातविधिः ॥ ३३ ॥

पु. खं.
आ. कां.
अ. ५०

॥ ३३ ॥

विना म (त) न्त्रेण यत्कर्म नासुवेह फलप्रदम् ॥ ३३ ॥ देवतानि नमस्कृत्याहुः पहरात्रिविदेत् ॥ गुरुं चैवाप्युपासीत हितं चास्य समाचरेत् ॥ ३४ ॥
 वेदाभ्यासं ततः कुर्यात्प्रयत्नाच्छक्तितो द्विजः ॥ जपेद्वाध्यापयेच्छिवान्धारयेद्देव विचारयेत् ॥ ३५ ॥ अवेक्षेत च शास्त्राणि धर्मादानि द्विजोत्तमः ॥
 वेदिकाश्च निगमान्देवाङ्गानि च सर्वशः ॥ ३६ ॥ उपयादीश्वरं चैव योगक्षेमप्रासिद्धये ॥ साधयेद्विविधानर्थान्कटुदुर्मार्थं ततो द्विजः ॥ ३७ ॥ ततो
 मध्याह्नसमये स्नानार्थं नृदमाहरेत् ॥ पुष्पाक्षतांस्तिलकुशान् गोमयं शुद्धमेव च ॥ ३८ ॥ नदीषु देववातेषु तडागेषु सरःसु च ॥ स्नानं समाचरेन्नेव
 परकीये कदाचन ॥ ३९ ॥ पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य स्नानं दुप्यन्ति नित्यशः ॥ मृदैकया शिरः क्षाल्यं द्वाभ्यां नाभेस्तथोपरि ॥ ४० ॥ अधश्च तिसृभिः
 क्षाल्यं पादौ षट्भिस्तथैव च ॥ मृत्तिका च समुद्दिष्टा शुद्धामलकमात्रिका ॥ ४१ ॥ गोमयस्य प्रमाणं तु तेनाङ्गं लेपयेत्ततः ॥ प्रक्षाल्याचम्य विधि
 वत्ततः स्नायात्समाहितः ॥ ४२ ॥ लेपयित्वा तु तीरस्थस्तलिङ्गेनैव मन्त्रतः ॥ अभिमन्थ जलं मन्त्रैरालिङ्गैर्वारुणैः शुभैः ॥ ४३ ॥ स्नानकाले स्मरेद्वि
 ण्णुमापो नारायणो यतः ॥ प्रेक्ष्य उच्चारमादित्यं त्रिनिमज्जेन्नलाशये ॥ ४४ ॥ आचान्तः पुनराचामेन्मन्त्रेणानन मन्त्रवित् ॥ अंतश्चरसि भूतेषु
 गुहायां विश्वतोमुखः ॥ ४५ ॥ त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कार आपो ज्योती रसोऽप्सुतमाहुः पदां वा त्रिभ्यस्त्वेबाह्वतिप्रणवान्विताय ॥ ४६ ॥ सावित्री वा जपे
 द्विद्रास्तथा चैवाधमर्पणम् ॥ ततः संमार्जनं कुर्यादापोहिष्ठामयोभुवः ॥ ४७ ॥ इदमापः प्रवहतव्याहनिभिस्तथैव च ॥ ततोऽभिमन्त्रितं तोऽमापो
 हिष्ठादिमन्त्रकैः ॥ ४८ ॥ अन्तर्जलमवाङ्ममो जपेन्निरधमर्पणमाहुः पदां वायु सावित्रीं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ४९ ॥ आवर्त्तयेद्वा प्रणवं देवदेवं स्मरेद्भ
 र्गम् ॥ अपः पाणौ समादाय जन्ता वै मार्जेन कृते ॥ ५० ॥ विन्यस्य मूर्ध्नि ततोऽयं मुच्यते सर्वपातकैः ॥ सन्ध्यासुपास्य चाचम्य संमरेन्नित्यमीश्व
 रम् ॥ ५१ ॥ अथोपनिष्ठेदादित्यमुद्धपुष्पान्विताञ्जलिम् ॥ प्रक्षिप्यालोकयेद्देवमुदयतं न शक्यते ॥ ५२ ॥ उदुत्यं चित्रमित्येवं तच्च भुरिति मन्त्रतः ॥
 हंसः शुचिपदेतेन सावित्र्या च विशेषतः ॥ ५३ ॥ अन्यैः सैर्वैदिकैश्च गायत्रीं च ततो जपेत् ॥ मन्त्राश्च विविधान्पश्चात्प्राक्कले च कथामने ॥ ५४ ॥
 तिष्ठश्च वीक्ष्यमाणोऽर्कं जपं कुर्यात्समाहितः ॥ स्फटिकाब्जाक्षरुद्राक्षैः पुत्रजीवसमुद्भवैः ॥ ५५ ॥ कर्त्तव्या त्वहं तया स्यादन्तरा तत्र सा स्मृता ॥
 यदि स्यात्किन्नरासा वै वारिमध्यगतश्चेत् ॥ ५६ ॥ अन्यथा च शुचौ भूम्यां दर्भेषु च समाहितः ॥ प्रदक्षिणं समावृत्य नमस्कृत्य ततः क्षितौ ॥ ५७ ॥
 आचम्य च यथाशास्त्रं शक्त्या स्वाध्यायमाचरेत् ॥ ततः सन्तर्पयेद्देवानुषीन्पितृगणांस्तथा ॥ ५८ ॥ आदावोङ्कारमुच्चार्य नमोऽन्ते तर्पयामि च ॥

१. म. पु.
५ ३४ ॥

देवान्ब्रह्मरूपीश्चैव तर्पयेदक्षतोदकैः ॥ ५९ ॥ पितृन्देवान्मुनीन् भक्त्या स्वमुखोक्तविधानतः ॥ ६० ॥ देवर्षींस्तर्पयेद्दामातुदकाञ्जलिभिः पितृन् ॥
यज्ञोपवीतीं देवानां निवीतीं ऋषिपतये ॥ ६१ ॥ प्राचीनावीतीं पित्र्ये तु तेन तीर्थेन भारत ॥ निष्पीडय ह्यनवहं वै समाचम्य च वाग्व्यतः ॥ ६२ ॥
स्वैर्मन्त्रैर्गर्भेदेवान्पुष्टैः पत्रैस्तथाम्बुभिः ॥ ब्रह्माणं शंकरं सूर्यं तथैव मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ अन्यांश्चाभिमतान्देवान् भक्त्या चाक्रोषनो हर ! ॥
प्रदद्याद्वाथ पुष्पादि सूक्तेन पुरुषेण तु ॥ ६४ ॥ आपो वा देवताः सर्वास्तेन सम्यक् समर्चिताः ॥ ध्यात्वा प्रणवपूर्वै देवं वारिसमाहितः ॥ ६५ ॥
नमस्कारेण पुष्पाणि विन्यसेद्दे प्रथमपृथक् ॥ नतं ह्याराधनात्पुण्यं विद्यते कर्म वैदिकम् ॥ ६६ ॥ तस्मात्तत्रादिमध्यान्ते चेतसा ध्यायेद्भरिम् ॥
तद्विष्णोर्गति मन्त्रेण सूक्तेन पुरुषेण तु ॥ ६७ ॥ निवेदयेच्च आत्मानं विष्णवेऽमलतेजसे ॥ तदाध्यात्ममनाः शान्तस्तद्विष्णोरिति मन्त्रतः ॥ ६८ ॥
अग्नेने मशिम वेतियजेत्वा पुष्पके हरिम् ॥ देवयज्ञं भूतयज्ञं पितृयज्ञं तथैव च ॥ मातुषं ब्रह्मयज्ञं च पञ्च यज्ञान्समाचरेत् ॥ ६९ ॥ यदि स्यात्तर्पणाद
वांग्ब्रह्मयज्ञं कुतो भवेत् ॥ कृत्वा मनुष्ययज्ञं वै ततः स्वाध्यायमाचरेत् ॥ ७० ॥ वैश्वदेवस्तु कर्त्तव्यो देवयज्ञः स तु स्मृतः ॥ भूतयज्ञः स वै ज्ञेयो
भूतेभ्यो यन्मवयं बलिः ॥ ७१ ॥ श्वभ्यश्च श्वपचेभ्यश्च पतितादिभ्य एव च ॥ दद्याद्भूमौ वहिस्त्वं पक्षिभ्यश्च द्विजोत्तमः ॥ ७२ ॥
एकं तु भोजयेद्भिर्भ पितृनुदिश्य नक्तमाः ॥ नित्यश्चाहं तदुदिश्य पितृयज्ञो मतिश्रुतः ॥ ७३ ॥ उद्धृत्य वा पथाशक्तिं किञ्चिदन्नं समाहितः ॥
वेदनत्वार्यविदुषं द्विजैर्यवोपपादयेत् ॥ ७४ ॥ पूजयेदतिथिं नित्यं नमस्तेर्दक्षेयैर्द्विजम् ॥ मनोवाक्कर्मभिः शान्तं स्वागतैः स्वगृहं ततः ॥ ७५ ॥
निक्षामाहुर्ग्राममात्रमन्नं तत्स्याच्चतुर्गुणम् ॥ पुष्कलं हस्तकारं तु तच्चतुर्गुणमुच्यते ॥ ७६ ॥ गोदोहमात्रकालं वै प्रतीक्ष्यो ह्यतिथिः स्वयम् ॥
अभ्यागतान्यधाशक्तिं पूजयेदतिथिं तथा ॥ ७७ ॥ भिक्षां वै भिक्षवे दद्याद्भिषवद्ब्रह्मचारिणे ॥ दद्यादन्नं यथाशक्ति अर्थिभ्यो लोभवर्जितः ॥ ७८ ॥
भुञ्जति वन्धुभिः साहै वाग्यनोऽन्नमकुत्सयन् ॥ अकृत्वा तु द्विजः पञ्च महायज्ञान् द्विजोत्तमः ॥ ७९ ॥ भुञ्जते चेत्स सदात्मा तिर्यग्भ्योनि च गच्छति ॥
वेदाभ्यामोऽन्वहं शक्त्या महायज्ञक्रियाश्रमाः ॥ ८० ॥ नाशयन्त्यास्तु पापानि देवानामर्चनं तथा ॥ यो मोहादथ बालस्मादहस्ता देवताचमनम् ॥ ८१ ॥
भुङ्क्ते स याति नृकान्त्संकरेष्वेव जायते ॥ अशीर्षं संप्रवक्ष्यामि अशुचिः पातकी सदा ॥ ८२ ॥ अशीर्षं चैव संसर्गोऽशुद्धिः संसर्गवर्त्तनम् ॥
दशाहं श्राद्धगणानं सर्वविघ्ना विपश्चितः ॥ ८३ ॥ मृतपुं वाथ जातपुं श्राद्धगणानां द्विजोत्तम ॥ आदन्तजननाद् मद्य आहूतदिकरावकम् ॥ ८४ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५०

॥ ३४ ॥

त्रिरात्रमोपनयनादशरात्रमतः परम् ॥ अत्रियो द्वादशाहेन दशभिः पञ्चभिर्विशः ॥ ८५ ॥ शुध्येन्मासेन वै शूद्रो यतीनां नास्ति पातकम् ॥ रात्रि
 भिर्मासतुल्याभिर्गर्भेष्वाविषु शौचकम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नित्यकर्मशास्त्रोक्तिरूपम् नाम पञ्चा
 शत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि दानधर्ममनुत्तमम् ॥ अर्थानामुचिते पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ॥ १ ॥ दानं तु
 कथितं तज्ज्ञैर्भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ न्यायिनोपार्जयेद्वित्तं दानभोगफलं च तत् ॥ २ ॥ अध्यापनं याजनं च वृत्तमाहुः प्रतिग्रहम् ॥ कुसीदं कृषिवा
 णिज्यं क्षत्रवृत्तोऽथ वज्रयेत् ॥ ३ ॥ यदीयते तु पात्रेभ्यस्तदानं परिकीर्तितम् ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं विमलं दानमीदृतम् ॥ ४ ॥ अहन्मदिति
 यत्किञ्चिदीयतेऽनुपकारिणे ॥ अनुदिश्य फलं तस्माद्ब्राह्मणाय तु नित्यशः ॥ ५ ॥ यत्तु पापोपशान्त्यै च दीयते विदुषां करे ॥ नैमित्तिकं तदुद्दिष्टं
 दानं सद्भिरनुष्ठितम् ॥ ६ ॥ अपत्यविजयैश्चैश्वर्यस्वर्गार्थं यत्प्रदीयते ॥ दानं तत्काम्यमाख्यातं पविर्धर्मोचिन्तकैः ॥ ७ ॥ ईश्वरप्रेरणानार्थम् ब्रह्मवित्तु
 प्रदीयते ॥ चेनसा सत्त्वबुक्तेन दानं तद्विमलं शिवम् ॥ ८ ॥ इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूमशालिनीम् ॥ ददाति वेदविदुषे स न भूयोऽभिजायते
 ॥ ९ ॥ भूमिदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥ विद्यां दत्त्वा ब्राह्मणाय ब्रह्मलोके महीयते ॥ १० ॥ दद्यादहरहस्तास्तु श्रद्धया ब्रह्मचारिणे ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मस्थानमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु ब्राह्मणान्सत पंच च ॥ उपोष्याभ्यर्चयेद्ब्रह्मान्मनुजा तिलैर्सापिपा ॥ १२ ॥
 गन्धादिभिः समभ्यर्च्य वाचयेद्वा स्वयं वदेत् ॥ प्रीयतां धर्मराजेति यथा मनसि वत्तते ॥ १३ ॥ यावज्जीवं कृतं पापं तस्मिन्नादेव नश्यति ॥ कृष्णा
 जिने तिलान्कृत्वा हिरण्यमधुसापिपा ॥ १४ ॥ ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ घृतान्नशुद्धं चैव वैशाख्यां च विशेषतः ॥ १५ ॥
 निर्दिश्य धर्मराजाय विप्रेभ्यो मुच्यते भयात् ॥ द्वादशयामर्चयेद्विष्णुमुपोष्यावप्रणशानम् ॥ १६ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो नरो भवति निश्चिन्तः ॥
 यो हि यां देवतामिच्छेत्समाराधयितुं नरः ॥ १७ ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्यन्नाद्रोजयेद्वापितः सुराय ॥ सन्तानकामः सततं पूजयेद्दे
 वपुरन्दरम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मवर्चसकामस्तु ब्राह्मणान्ब्रह्मनिश्चयात् ॥ आरोग्यकामोऽथ रविं धनकामो हुताशनम् ॥ १९ ॥ कर्मणां सिद्धिकामस्तु
 पूजयेद्देविनायकम् ॥ भोगकामो हि शशिनं बलकामः समीरणम् ॥ २० ॥ सुसुखः सर्वसंसारामयबेनाचयेद्दरिद्रम् ॥ अकामः
 सर्वकामो वा पूजयेत्तु गदाधरम् ॥ २१ ॥ वारिदस्त्रमिमांशोति सुखमश्व्यमन्नदः ॥ तिलप्रदः प्रजामिषां दीपदश्चक्षुस्तमम् ॥ २२ ॥

गं.म.पु.
॥ ३५ ॥

भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥ गृहदोऽव्याणि वेश्मानि रूप्यदो रूपमुत्तमम् ॥ २३ ॥ वासोदम्बन्द्वालोन्मयमांस्सालोन्मयम
श्वदः॥अनडदः श्रियं पुष्टां गोदो व्रजस्य विष्टपम् ॥ २४ ॥ यानशय्याप्रदां भाव्यामैश्वर्यमभयप्रदः ॥ धान्यदः शाश्वतं सौख्यं ब्रह्मदो ब्रह्म शाश्व
नम् ॥ २५ ॥ वेदवित्सु ददज्ज्ञानं स्वर्गलोके प्रहीयते ॥ गवां प्रासप्रदानेन सर्वपापिः प्रमुच्यते ॥ २६ ॥ इन्धनानां प्रदानेन पीतामिर्जायते नरः ॥
औषधं ब्रह्ममाहारं योगिगोप्रशान्तये ॥ २७ ॥ ददानो रोगरहितः सुखी दीर्घायुश्च यः ॥ असिपवनं मार्तं भुक्त्वा स समन्वितम् ॥ २८ ॥ तस्मिन्
तपं च नरतिच्छ्रोपानत्प्रदो नरः ॥ यद्यादिष्टतमं लोके यज्ञस्य दयितं गृहे ॥ २९ ॥ तत्तदुपवते देयं तद्देवास्तयमिच्छता ॥ अथेन विपुले चैव ब्रह्मे
चन्द्रमूर्ययोः ॥ ३० ॥ संक्रान्त्यादिषु कालेषु दत्तं भवति चाक्षयम् ॥ प्रयागादिषु तीर्थेषु गयायां च विशेषतः ॥ ३१ ॥ द्वापयमात्परो धर्मो
भूतानां नेह विद्यते ॥ स्वर्गायुर्भुक्तिकामेन दानं पापोपशान्तये ॥ ३२ ॥ दीपमानं तु यो मोहद्वेषोऽभिमुखेन च ॥ निदास्यति पापान्मा
तिय्यग्योर्नि व्रजेन्नरः ॥ ३३ ॥ यस्तु दुर्भिक्षेन लायामन्नाद्यं न ग्रयच्छति ॥ त्रियमाणेषु विषेषु ब्रह्महा स तु गदितः ॥ ३४ ॥ श्रौतस्यैव ब्रह्मस्यैव ब्रह्मस्यैव
प्रथमं भाग्ये आचारकाण्डे दानधर्मानं रूपं नामैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतः परं श्रवणायैव श्रौतं श्रौतं विना ॥
ब्रह्मा च सुगपश्च स्तेयी च गुरुतल्पगः ॥ १ ॥ पञ्च पातकिनस्त्वेते तत्संयोगी च पञ्चमः ॥ उपपापानि मोहत्याज्यभुक्तानि कु
जयुः ॥ २ ॥ ब्रह्मा द्वादशभूतानि कर्तुं कृत्वा येने येने ॥ कुर्यादनुशानं वायु भूगोः परममेव च ॥ ३ ॥ उपलब्धं वा विशेषं तत्तं वा
प्रविशन्त्ययम् ॥ ब्राह्मणार्थे गवायै वा मय्यर्च्यं प्राणान्पतित्यजेत् ॥ ४ ॥ दत्त्वा चाद्रं च विदुषे ब्रह्महत्यां व्यपेक्षति ॥ अन्धमेवाचशुभे
श्राव्वा वा सुच्यते द्विजः ॥ ५ ॥ मर्वन्तं वा वेदविदे ब्राह्मणान् प्रसापयेत् ॥ परस्वत्यास्त्रस्त्रिणां सुकृमे लोकविश्रुते ॥ ६ ॥ कुटे विपनया
स्त्रात्रिगणोपपितो द्विजः ॥ सेतुवन्त्ये नरः स्त्रात्रा सुच्यते ब्रह्महत्यायाः ॥ ७ ॥ कपालमोचने स्त्रात्रा शरणस्यां तथैव चाशुश्रूस्तु सुरां पीत्वा अभिषेका
द्विजोत्तमः ॥ ८ ॥ पयो धृतं वा गोमूत्रं तस्मान्पापान्मुच्यते ॥ सुवर्णस्तेयी दुक्तः स्वान्धुसुलेन हनो लुपे ॥ ९ ॥ योगवासा द्विजोऽन्ये
चरेद्ब्रह्महणव्रतम् ॥ गुरुभार्या ममारुह्य ब्राह्मणः काममोहितः ॥ १० ॥ अयमूहस्त्रिषं ततां दैर्घ्यां कान्तायमां कुतश्च ॥ सुवेदनाया
विनश्च चरेदुर्वैश्रवतम् ॥ ११ ॥ चान्द्रावणानि वा कुर्व्यात्पञ्च चत्वारि वा पुनः ॥ पातितेन च संवर्गे कुरुते यस्तु यं द्विजः ॥ १२ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५२

॥ ३५ ॥

स तत्पापानोदार्थं तस्यैव व्रतमाचरेत् ॥ तप्तकृच्छ्रं चरेद्वाथ संवत्सरमतन्द्रितः ॥ १३ ॥ सर्वस्वदानं विधिवत्सर्वपापविशोधनम् ॥
 चान्द्रायणं च विधिना कृतं चैवातिकृच्छ्रकम् ॥ १४ ॥ पुण्यक्षेत्रे गयादौ च गमनं पापनाशनम् ॥ अमावस्यां तिथिं प्राप्य यः समाराधयेद्भवम् ॥
 ॥ १५ ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ उपापितश्चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे समाहितः ॥ १६ ॥ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च ॥
 ववम्बताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च ॥ १७ ॥ प्रत्येकं तिलसंयुक्तान्दद्यात्सप्त जलाञ्जलीन् ॥ स्नात्वा नद्यां तु पूर्वोक्ते मुच्यते सर्वपातकैः ॥ १८ ॥
 ब्रह्मचर्यमयः शय्यासुपवासं द्विजार्चनम् ॥ व्रतेष्वेतेषु कुर्वीत शान्तः संयतमानसः ॥ १९ ॥ पृथ्वासुपोषितो देवं शुक्रपक्षे समाहितः ॥
 मतम्यामर्चयेद्भ्रातुं मुच्यते सर्वपातकैः ॥ २० ॥ एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनम् ॥ द्वादश्यां शुक्रपक्षस्य महापापैः प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ तपो जप
 स्तीर्थसेवा देवब्राह्मणपूजनम् ॥ ग्रहणादिषु कालेषु महापातकनाशनम् ॥ २२ ॥ यः सर्वपापशुक्तोऽपि पुण्यतीर्थेषु मानवः ॥ नियमेन त्यजेत्प्राणान्सु
 च्यते सर्वपातकैः ॥ २३ ॥ ब्रह्मघ्नं वा कृतघ्नं वा महापातकदूषितम् ॥ भर्तारमुद्देश्य प्रविष्टा सह पावकम् ॥ २४ ॥ पतिव्रता तु या नारी भर्तुः शुश्रूषणो
 त्सुका ॥ न तस्या विद्यते पापमिदं लोके परत्र च ॥ २५ ॥ तत्रा रामस्य सुभगा सीता त्रैलोक्यविश्रुता ॥ पत्नी दाशरथ्यदेवी विजिग्ये राक्षसश्वरम् ॥
 ॥ २६ ॥ फल्गुतीर्थादिषु स्नातः सर्वाचारफलं लभेत् ॥ इत्याह भगवान्विष्णुः पुरा मम यतः ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे प्रायश्चित्तनिर्हपणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ एवं ब्रह्माब्रवीच्छ्रुत्वा हरेरश्वनिधीं
 स्तथा ॥ तत्र पद्ममहापद्मौ तथा मकरकच्छपौ ॥ १ ॥ शुक्रन्दुकु (न) न्दौ नीलश्च शङ्खश्चैवापरो निधिः ॥ सत्त्वामुद्धौ भवन्त्येते स्वरूपं कथयाम्यहम् ॥ २ ॥
 पद्मेन लक्षितश्चैव सात्त्विको जायते नरः ॥ दाक्षिण्यसारः पुरुषः सुवर्णादिकसंग्रहम् ॥ ३ ॥ रूप्यादि कुम्भं दद्यात्तु यतिर्देवादियज्वनाम् ॥ महापद्मा
 द्वितो दद्याद्दनाद्यं धार्मिकाय च ॥ ४ ॥ निधी पद्ममहापद्मौ सात्त्विकौ पुरुषौ स्मृतौ ॥ मकरेणाद्भुतः खड्गवाणकुन्नादिसंग्रही ॥ ५ ॥
 दद्याच्छ्रुताय मैत्रौ च याति नित्यं च राजभिः ॥ द्रव्यार्थं शत्रूणां नाशं संग्रामे चापि संग्रजेत् ॥ ६ ॥ मकरः कच्छपश्चैव तामसौ
 तु निधी स्मृतौ ॥ कच्छपी विश्वसन्नेव न भुङ्के न (ना) ददाति च ॥ ७ ॥ निधानमुर्व्यां कुरुते निधिः सौम्यैकपुरुषः ॥ राजसेन
 १ अस्याध्यायस्य प्रमोचरादिकं विहायावतरणं कथमिति न ज्ञायते । तेन प्रसिद्धं ज्ञायते । अयं विषयो यार्कण्डेयपुराणे ६८ तमाध्याये स्पष्टः । स एवायं कविशत्रुपूर्व
 भेदेन किञ्चित्किञ्चित्पातेन चारोक्तः ।

ग. म. पु.
॥ ३६ ॥

मुकुन्देन ललितो राज्यसंग्रही ॥ ८ ॥ भुक्तभोगो गायनेभ्यो दद्याद्देश्यादिकासु च ॥ रजस्तमोयथो नन्दी आधारः स्यात्कुलस्य च ॥ ९ ॥ स्तुतः प्रीतो भवति वै बहुभाष्यो भवन्ति च ॥ पूर्वमित्रेषु शौधित्यं प्रीतिमन्यैः करोति च ॥ १० ॥ नीलेन चाङ्कितः सत्त्वतेजसा संयुतो भवेत् ॥ वस्त्रधान्यादिसंग्रही तडागादि करोति च ॥ ११ ॥ विष्ट (पौ) रूपो निधिक्षैव आधाराभादि कारयेत् ॥ एकस्य स्यान्निधिः शङ्खः स्वयं मुकुंठे धनादि (न्त) कम् ॥ १२ ॥ कदम्बमुक्तापरिजनो न च शोभनवस्त्रधृक् ॥ स्वपोषणपरः शंखी दद्यात्परनरे वृथा ॥ १३ ॥ मिश्रानल्लेकान्निमज्जस्त्वभावफलदायिनः ॥ निर्धानां रूपमुक्तं तु हरिणापि हरादिके ॥ हरिर्भुवनकोशादि यथोवाच तथा वदे ॥ १४ ॥ इति श्रीभास्वदे महापुराणे प्रवृत्तखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ आचारकाण्डे नवनिधिवर्णनं नाम विपचाशतमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ अर्धाध्यायिवाहुश्च वृष्टुमान्मुनिर्मस्तथा ॥ प्रेषामेवातिथिर्भक्ष्यः शबलः पुत्र एव च ॥ १ ॥ ज्योतिष्मान्द्रासो जातः पुत्रा ह्येते प्रियवताम् ॥ भेषाश्विनाहुपुत्रास्तु ज्यो भोगपराधमाः ॥ २ ॥ जातिस्मरा महाभागा नराज्याय मनो दुष्टः ॥ विभज्य सत द्वीपानि सप्तानां प्रवर्द्धे तपः ॥ ३ ॥ योजनानां प्रमाणेन पञ्चाशत्कोटिशफुलता ॥ जलोपरि मही यानां नीतिद्रोहं सन्धिले ॥ ४ ॥ जम्बूद्वीपाद्वयो द्वीपां शास्त्रमलम्बापरो हर ॥ कुराः क्रौञ्चस्तथा शाकः पुच्छश्चैव सप्तमः ॥ ५ ॥ एते द्वीपाः समुद्रेण सत सतभिरावृताः ॥ लवणैश्चुसुमासिर्देविदुग्धजलैः समस्त ॥ ६ ॥ द्वीपास्तु द्विगुणो द्वीपः त्रिगुणश्च वृषध्वजः ॥ जम्बूद्वीपे स्थितो मेरुर्लोकयोजनविस्तृतः ॥ ७ ॥ चतुर्गुणोऽपि दक्षिणैर्जनेरस्य चोच्छ्रयः ॥ प्रविष्टः षोडशाष्टस्तादात्रिशन्मुनि विस्तृतः ॥ ८ ॥ अयः षोडशमालसः कर्णिकारसंस्थितः ॥ हिमवान्हेमकूटश्च निपधस्यास्य दक्षिणे ॥ ९ ॥ नीलः श्वेतश्च शृंगी च उत्तरे वर्षपर्वताः ॥ प्लसादिषु नरा रुद्र ये वसन्ति सनातनाः ॥ १० ॥ शङ्खगण त त्वस्ति युगावस्था कथञ्चन ॥ जम्बूद्वीपेश्वरात्पुत्रा ह्यग्नीमादभवत्तव ॥ ११ ॥ नाभिः किंपुरुषश्चैव इतिवर्षमिला वृतः ॥ गम्यो हिरण्ययास्वश्च कुरुर्भद्राश्च एव चा ॥ १२ ॥ केतुमालो वृषस्तभ्यस्तत्संज्ञान् खण्डकान्ददा ॥ नाभेस्तु मेरुदेव्यां तु पुत्रोऽप्युदयभो हर ॥ १३ ॥ तत्पुत्रो भवतो नाम शालग्रामे स्थितो व्रती ॥ सुमतिर्भरतस्याधुनात्पुत्रस्तेजसोऽभवत् ॥ १४ ॥ इन्द्रमुक्त्वा तत्पुत्रः प्रमोदी ततः स्मृतः ॥ प्रतोदिरश्चतत्पुनः प्रतिहतां तदात्मजः ॥ १५ ॥ सुतस्तस्मादयो जातः प्रस्तास्तत्सुतो विमुः ॥ पुत्रश्च तत्सुतो नक्तो नक्त्यापि गयः स्मृतः ॥ १६ ॥ नरो गयस्य तनयस्त

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ५३

॥ ३६ ॥

त्रुजोभूदिराडगतः ॥ ततो धीमान्महातेजा भौवनस्तस्य चात्मजः ॥ १ ॥ अत्वष्टा त्वष्टुश्च विरजा रजस्तस्याप्यभूत्सुतः ॥ शतजिद्रजस्तस्य विष्वग्ज्योतिः
 सुतः स्मृतः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनोपयोगिप्रियव्रतवंशानिरूपणं नाम चतुःपञ्चाशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ५४ ॥ हरिरुवाच ॥ मध्ये त्विलावृतो वर्षो भद्राश्वः पूर्वतोऽद्भुतः ॥ पूर्वदक्षिणतो वर्षो हिरण्वान्वृषभध्वजः ॥ १ ॥ ततः किम्पुरुषो वर्षो मेरादक्षिणतः
 स्मृतः ॥ भारतो दक्षिणे श्रोक्तो हरिर्दक्षिणपश्चिमे ॥ २ ॥ पश्चिमे केतुमालश्च सम्यकः पश्चिमोत्तरात् उत्तरे च कुरोर्वर्षः कल्पवृक्षसमावृतः ॥ ३ ॥ सिद्धिः
 स्वामाविकी रुद्र ! वर्जयित्वा तु भारतम् ॥ इन्द्रद्वीपः कशेरुमांस्ताम्रवर्णो गमस्तिमान् ॥ ४ ॥ नागद्वीपः कटाक्षश्च सिंहलो वारुणस्तथा ॥ अयं तु
 नवमस्तेषां द्वीपः सागरसंवृतः ॥ ५ ॥ पूर्वे किरातास्तस्यास्ते पश्चिमे यवनाः स्थिताः ॥ अग्रा दक्षिणतो रुद्र ! तुरष्कास्त्वपि चांतरे ॥ ६ ॥ ब्राह्म
 णाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्तरवासिनः ॥ महेन्द्रो मलयः सह्यः शुक्तिमानृक्षपर्वतः ॥ ७ ॥ विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तत्र कुलपर्वताः ॥ वेदस्मृति
 नर्मदा च वरदा सुरसा शिवा ॥ ८ ॥ तापी पयोष्णी सरयूः कावेरी गोमती तथा ॥ गोदावरी भीमरथी कृष्णवेणी महानदी ॥ ९ ॥ केतुमाला ता
 म्रवर्णी चन्द्रभागा सरस्वती ॥ श्रविष्कुल्या च कावेरी मत्तगङ्गा पयस्विनी ॥ १० ॥ विदर्भा च शतद्रुश्च वक्षः आपहराः शुभाः ॥ आसा पिवन्ति
 सलिलं मध्यदेशादयो जनाः ॥ ११ ॥ पाञ्चालाः कुरवो मत्स्या योषियाः सपटञ्चराः ॥ कुल्लयः शूरसेनाश्च मध्यदेशजनाः स्मृताः ॥ १२ ॥ वृष
 ध्वज ! जनाः पाञ्चाः सूतमागधचेदयः ॥ काराश्र (बाया) च विदेहाश्च पूर्वस्यां कोसलास्तथा ॥ १३ ॥ कलिमवगपुण्ड्राणां वैदर्भा मूलकास्तथा ॥
 विन्ध्यान्तर्निल्या केशाः पूर्वदक्षिणतः स्मृताः ॥ १४ ॥ पुलिन्दश्चमकजीसूतनयराष्ट्रनिवासिनः ॥ कर्णा (नो) टकम्बोजयणः दक्षिणपथवासिनः
 ॥ १५ ॥ अम्बष्ठद्रविडा लाटाः काम्भोजाः स्त्रीशुत्वाः शकाः ॥ आनतवासिनश्चैव ज्ञेया दक्षिणपश्चिमे ॥ १६ ॥ क्षीराज्याः सिन्धवा स्लेच्छा नास्ति
 का यवनास्तथा ॥ पश्चिमं च विज्ञेया माथुरा नैपथैः सह ॥ १७ ॥ माण्डव्याश्च तुषाराश्च मूलिकाश्चसुखाः खराः ॥ महाकेशा महानासा देशास्तु
 तरपश्चिमे ॥ १८ ॥ लम्ब (म्पा) का स्तननागाश्च माद्रगान्धारवाहिकाः ॥ हिमाचलाला स्लेच्छा उदीर्वा हिमाश्रिताः ॥ १९ ॥ भिषगर्नतलको
 लात (भ) ब्रह्मपुत्राः सटङ्गणाः ॥ अभीपाहाः सकाशमीरा उदक्पर्वणे कीर्तिताः ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ हरिरुवाच ॥ सप्त मेधातिथेः पुत्राः प्रसूतोपैश्वरस्य च ॥

ग. म. पु.
॥ ३७ ॥

ज्येष्ठः शान्तभवो नाम शिशिरस्तदन्तरः ॥ १ ॥ सुखोदयस्तथा नन्दः शिवः क्षेमक एव च ॥ ध्रुवश्च सप्तमस्तेषां पुण्डरीपेश्वरा हि ते ॥ २ ॥
गोमेदश्चैव चन्द्रश्च नारदो दुन्दुभिस्तथा ॥ सोमकः सुमनाः रौलो वैभ्राजश्चात्र सप्तमः ॥ ३ ॥ अतुतता शिखी चैव विपाशा विदिवा क्रसुः ॥
अमृता मुकुता चैव सप्तैतास्तत्र निम्नगाः ॥ ४ ॥ वपुष्माच्छात्मलस्येशस्तत्सुता वर्णनामकाः ॥ श्वेतोऽथ हरितश्चैव जीमूतो रोहितस्तथा ॥ ५ ॥
वैद्युतो मानसश्चैव सप्रभश्चापि सप्तमः ॥ कुमुदश्चोन्नतो द्रोणो महिपोऽथ बलाहकः ॥ ६ ॥ क्रौञ्चः ककुब्जान्द्वेते वै गिरयः सरितस्त्रिभवाः ॥
योनितोया वितृष्णा च चन्द्रा शुक्ला विमोचनी ॥ ७ ॥ विधृतिः सप्तमी तासां स्मृताः पापप्रशान्तिदाः ॥ ज्योतिष्मतः कुराद्रीषे तप्त पुत्राः शृणुष्व
ताव ॥ ८ ॥ उद्भिदो वेणुमांश्चैव द्वैर्यो लम्बनो धृतिः ॥ प्रभाकरोऽथ कपिलस्तत्रामा वर्षपद्मतिः ॥ ९ ॥ विट्टमो हेमरौलश्च द्युतिमान्पुष्पवांस्तथा ॥
कुण्डेशयो हरिश्चैव सप्तमो मन्दराचलः ॥ १० ॥ धूतपापा शिवा चैव पवित्रा सन्मतिस्तथा ॥ विहृदश्च मही चान्या सर्वपापहरास्त्रिभवाः ॥ ११ ॥
क्रौञ्चद्वीपे द्युतिमतः पुत्राः सप्त महात्मनः ॥ कुरालो मन्दगश्चोष्णः पीवरोऽथोन्मकारकः ॥ १२ ॥ छनिश्च दुन्दुभिश्चैव सप्तैते तत्सुता हर ॥
क्रौञ्चश्च वामनश्चैव तुतीलक्ष्मणश्च (५) कारकः ॥ १३ ॥ शिवावृत्पञ्चमश्चान्यो दुन्दुभिः पुण्डरीकवात् ॥ गौरी कुण्डली चैव सप्तम्या सप्तैतेनोद्भवा
॥ १४ ॥ स्थातिश्च पुण्डरीका च सप्तैता वर्षनिम्नगाः ॥ शाकद्वीपेष्वराद्रव्यास्तप्त पुत्राः प्रमोदिते ॥ १५ ॥ जलदश्च कम्बस्तु मुकुनारौतणी वकः ॥
कुसुमोदः समोदार्कः सप्तमश्च महाह्रमः ॥ १६ ॥ सुकुमारी कुमारी च नलिनी धेनुका च या ॥ इक्षुश्च वेणुका चैव गमस्ती सप्तमी तथा ॥ १७ ॥
शबलात्पुष्करेशाच्च महावीरश्च धातकिः ॥ अभद्रपद्मश्चैव मानसोत्तरपर्वतः ॥ १८ ॥ योजनानां सहस्राणि स्रष्टुं पञ्चाशदुच्छ्रितः ॥
तावच्चैव च वित्तीर्णः सर्वतः परिमण्डलः ॥ १९ ॥ स्वादूदकेनोदधिना पुष्करः परिवेष्टितः ॥ स्वादूदकस्य पुत्रो हस्यते लोकसंस्थितिः ॥ २० ॥
द्विगुणा काञ्चनी भूमिः सर्वजन्तुविवाजिता ॥ लोकालोकस्ततः शैलो योजनयुतविस्तृतः ॥ तप्तसा पर्वतो व्याप्तस्तप्तोऽप्यण्डकटाहतः ॥ २१ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनं नाम पदपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ हरिश्चैव ॥ सप्तमस्तु
सहस्राणि भृशुच्छायापि कथ्यते ॥ दशसाहस्रमेकैकं पातालं वृषभञ्चज ॥ १ ॥ अतलं वितलं चैव नितलं च गमस्तिमत् ॥ महात्सवं सुतलं च ॥
पातालं चापि सप्तमम् ॥ २ ॥ कृष्णा शुक्लारुणा पीता शर्करा शैलकाञ्चना ॥ भूमयस्तत्र दैतेया वसन्ति च भुजङ्गमाः ॥ ३ ॥ रौद्रे तु पुष्करद्वीपे नरकाः

१ कंकः षष्ठः ककुब्जाश्च गिरयः ० । २ स्वरयो लम्बनो ० । ३ मारोन्मशीवकः ० । ४ दार्कितुमस्तत्रामलण्डकाः ० ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. ५७

॥ ३७ ॥

सन्ति ताञ्छु ॥ रौरवः सूकरो रोषस्तालो विनशनस्तथा ॥४॥ महाज्वालस्तसकुम्भो लवणोऽथ विमोहितः ॥ रुधिराख्यो वैतरणी कृमिशः कृमिभो
 जनः ॥५॥ असिपत्रवनः कृष्णो नानाभक्षश्च दारुणः ॥ तथा पूयवहः पापो वह्निज्वालस्त्वधःशिराः ॥६॥ संदेशः कृष्णमूत्रश्च तमश्चावीचरेव च ॥
 श्वभोजनोऽथाप्रतिष्ठेष्णवीचिर्नरकाः स्मृताः ॥ ७ ॥ पापिनस्तेषु पच्यन्ते विपशस्त्राग्निदायिनः ॥ उपर्युपरि वै लोका रुद्र ! भूतादयः स्थिताः ॥८॥
 वारिवह्नयनिलाकारैर्वृतं भूतादिना च तत् ॥ तदण्डं महता रुद्र ! प्रयनेन च वेष्टितम् ॥ ९ ॥ अण्डं दशगुणं व्यातं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥१०॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वसण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे भुवनकोशगतपातालनरकादिनिरूपणं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
 हरिरुवाच ॥ वक्ष्ये प्रमाणसंस्थाने सूर्यादीनां शृणुष्व मे ॥ योजनानां सहस्राणि भास्करस्य रथो नव ॥१॥ ईषादण्डस्तथैवास्त्रं द्विगुणो वृषभध्वज ॥
 सार्द्धकोटिस्तथा सप्त निधुतान्यधिकानि च ॥ २ ॥ योजनानां तु तस्याक्षस्तत्र चक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ त्रिनाभिमति पञ्चारे कृष्णमिन्यक्षयात्मके ॥ ३ ॥
 संवत्सरमये कृत्स्नं कालचक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ चत्वारिंशत्सहस्राणि द्वितीयोऽक्षो विवस्वतः ॥ ४ ॥ पञ्चान्यानि तु सार्द्रानि स्यन्दनस्य वृषध्वज ॥
 अक्षप्रमाणमुभयोः प्रमाणं तु ध्रुवाद्ध्रुवोः ॥ ५ ॥ ह्रस्वोऽक्षस्तद्ध्रुवाद्ध्रुवश्च वृषध्वजैः ॥ द्वितीयेऽक्षे तु तद्वर्गं संस्थितं मानसाचले ॥ ६ ॥
 गायत्री सवृहत्युष्णिग्जगतीत्रिष्टुबेव च ॥ अनुष्टुप्छन्दसि हस्तो रथः ॥ ७ ॥ यता द्रुतस्थला चैव ब्रह्मस्थो वतुञ्जितया ॥
 रथकृद्गामणीर्हेतिस्तुम्बुरुश्चैत्रमासके ॥ ८ ॥ अय्येमा पुलहश्चैव रथोजाः पुञ्जिकस्थला ॥ प्रहेतिः कच्छनीरथ नारदश्चैव माघवे ॥ ९ ॥
 मित्रोऽविस्तक्षको रक्षः पौरुषेयोऽथ मेनका ॥ हाहा रथस्वनश्चैव ज्येष्ठे भानो रथः स्थिताः ॥ १० ॥ वरुणो वसिष्ठो रम्भा सहजन्म्यः कुहर्वयः ॥
 रथचित्रस्तथा शुक्रो वसन्त्याषाढसंज्ञिते ॥ ११ ॥ इन्द्रो विश्वावसुः स्रोत (श्रोत्र) एलापत्रस्तथाङ्गिराः ॥ प्रम्लोवा च नभस्येते सर्पाश्चक्रे तु सन्ति
 वै ॥ १२ ॥ विवस्वानुग्रसेनश्च भृगुराश्रुणस्तथा ॥ अनुम्लोचाशङ्कपालो व्याघ्रो भाद्रपदे तथा ॥ १३ ॥ पूषा च सुरचिर्धोता गौतमोऽथ धनञ्जयः ॥
 सुषेणोऽन्यो घृताची च वसन्त्याश्विपुजे रवी ॥ १४ ॥ विश्वावसुर्भरद्वाजः पर्जन्यैरावृतौ तदा ॥ विश्वाची सेनजिज्ञापः (पि) कार्तिके चाधिकारिणः ॥ १५ ॥
 अंशुश्च काश्यपस्ताक्ष्यौ महापशस्तथोर्वशी ॥ चित्रसेनस्तथा विद्युन्मार्गरीषाधिकारिणः ॥ १६ ॥ क्रतुर्भर्गस्तथोर्णायुः सूर्योः कर्कोटकस्तथा ॥
 अरिष्टनेमिश्चैवान्या पूर्वचित्रवरात्सराः ॥ पौषमासे वसन्त्येते सप्त भास्करमण्डले ॥ १७ ॥ त्वष्टाश्च जमदग्निश्च कम्बलोऽथ तिलोत्तमा ॥

ग. म. उ.
॥ ३८ ॥

ब्रह्मापेतोऽथ ऋतजिद्धतराष्ट्र सतमः ॥ मावमासे वसन्त्येते सत भास्करमण्डले ॥ १८ ॥ विष्णुश्चतरो रम्भा सूर्यवर्चाश्च सत्यजित् ॥
विश्वामित्रस्तथा रक्षो यज्ञापेतो हि फाल्गुने ॥ १९ ॥ सवितुर्मण्डले ब्रह्मन्विष्णुश्चतुर्गुह्यहिताः ॥ स्तुवन्ति युजयः सूर्यं गन्धर्वैर्गयते पुरः ॥ २० ॥
नृत्यन्त्योऽप्सरसो यान्ति सूर्यस्यानुनिशाचराः ॥ वहन्ति पद्मगा यक्षः कियतेऽभीषुसंग्रहः ॥ २१ ॥ बालसिल्यास्तथैवेनं परिवार्य्य समासते ॥
रथस्त्रिचक्रः सोमस्य कुन्दाभास्तस्य वाजिनः ॥ २२ ॥ वामदक्षिणतो युक्ता दश तेन चरत्यसौ ॥ वार्यं (व्यं) भिद्व्यसम्भूतो रथश्चन्द्रसुतस्य
च ॥ २३ ॥ पिरगेस्तुर्गैर्युक्तः सोऽष्टाभिर्वाधुवेगिभिः ॥ सवरूपः सानुकर्षो युक्तो धूमिभैर्वहैः ॥ २४ ॥ सोपासंगपताकस्तु मुक्रस्यापि रथो
महान् ॥ रथो धूमिसुतस्यापि तप्तकाञ्चनसङ्गिभिः ॥ २५ ॥ अष्टाश्वः कांचनः श्रीमान् भौमस्यापि रथो महाच ॥ २६ ॥ पञ्चरामारुणैरश्वैः संयु
क्तो वह्निर्सम्भवे ॥ अष्टाभिः पाण्डेर्गुक्तेर्वाजिभिः कांचने रथे ॥ २७ ॥ तिष्ठस्तिष्ठति वर्षं वै राशोराशौ बृहस्पतिः ॥ आकाशसम्मकरैः शतलैः
स्यन्दनं युतम् ॥ २८ ॥ समारुह्य शनैर्यति मन्दमामी शनैश्चरः ॥ स्वर्वातोस्तुरगा ह्ययं भङ्गभा प्रसरं त्यज ॥ २९ ॥ सङ्क्रयुक्तास्तु भूतेश
वहन्यविरतं शिव ॥ तथा केतुरथस्याश्वः अपौ ते वाक्महसः ॥ ३० ॥ पञ्चालवृषधर्माभा लक्ष्मरसनिभारुणाः ॥ द्विपदद्यद्रुहन्त्यन्तो भुवनजि
हरेस्तनुः ॥ ३१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे भुवनकोशानिरूपणं नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥
(अथ ज्योतिःशास्त्रम्) ॥ सूत उवाच ॥ ज्योतिश्चक्रं भुयो मानसुक्ता प्रोवाच केशवः ॥ चतुर्लक्षं ज्योतिरस्य सारं रूपाय सर्वदेवः ॥ १ ॥
हरिरुवाच ॥ कृत्तिकास्तत्त्वमिदेवत्या रोहिण्यो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ इत्थलाः सोमदेवत्या रौद्रं चार्द्रसुदाहृतम् ॥ २ ॥ पुनर्वसुस्तथादित्यस्तिष्यश्च गुरु
देवतः ॥ अश्लेषाः सर्पदेवत्या मघाश्च पितृदेवताः ॥ ३ ॥ मघाश्च पूर्वफल्गुन्य अर्वाश्च च तथोत्तराः ॥ सार्वित्रश्च तथा हस्ता चित्रा त्वष्टा
प्रकीर्त्तितः ॥ ४ ॥ स्वाती च वायुदेवत्या नक्षत्रं परिकीर्त्तितम् ॥ इन्द्राग्निदेवता प्रोक्ता विशाखा वृषभध्वज ॥ ५ ॥ मृगशिरामनूराजा ज्येष्ठा शार्क
प्रकीर्त्तितम् ॥ तथा निर्वृतिदेवत्यो मूलस्तज्ज्वेकरुदाहृतः ॥ ६ ॥ आप्यास्तवाषाढपूर्वास्तु उत्तरा वैश्वदेवताः ॥ ब्राह्मश्रैवामिजित्योक्तः श्रवणा वैष्णवः
स्मृतः ॥ ७ ॥ वासवस्तु तथा ऋक्षं धनिष्ठा प्रोच्यते तुषैः ॥ तथा शतभिषा प्रोक्तं नक्षत्रं वारुणं शिव ॥ ८ ॥ आजं भाद्रपदा पूर्वा अहिर्बुध्न्यस्त
थोत्तरा ॥ पौष्णं च रेवती ऋक्षमश्वयुजश्चाश्वदेवतम् ॥ ९ ॥ भरणीश्च तथा याम्यं प्रोक्तास्ते ऋक्षदेवताः ॥ ब्रह्माणी संस्थिता पूर्वे प्रतिपद्यमी
तिथौ ॥ १० ॥ माहेकरी चोत्तरे च द्वितीया दशमीतिथौ ॥ पञ्चम्यां च त्रयोदश्यां वाराही दक्षिणे स्थिता ॥ ११ ॥ पञ्चम्यां चैव चतुर्दश्यामि

पू. सं.
आ. कां.
अ. ५९

॥ ३८ ॥

न्द्राणी पश्चिमे स्थिता ॥ सप्तम्यां पौर्णमास्यां च चासुण्डा वायुगोचरे ॥ १२ ॥ अष्टम्यमावास्यायोगे महालक्ष्मीशगोचरे ॥ एकादश्यां तृतीयायामग्निकोणे तु वैष्णवी ॥ १३ ॥ द्वादश्यां च चतुर्थ्यां तु कौमारी नैऋते तथा ॥ योगिनीसम्मुखेनैव गमनादि न कारयेत् ॥ १४ ॥ अश्विनीमेरेवत्यो मृगशूलपुनर्वसु ॥ पुष्या हस्ता तथा ज्येष्ठा प्रस्थाने श्रेष्ठमुच्यते ॥ १५ ॥ हस्तादिपंचमहाक्षणि उत्तरात्रयमेव च ॥ अश्विनी रोहिणी पुष्या धनिष्ठा च पुनर्वसु ॥ १६ ॥ वज्रप्रावरणे श्रेष्ठो नक्षत्राणां गणः स्मृतः ॥ कृत्तिका भरण्याश्लेषा मघा मूलविशाखयोः ॥ १७ ॥ ज्योतिषां पूर्वा तथा चैव अधोवक्राः प्रकीर्तिताः ॥ एषु वापीतडागादिकूपभूमितृणानि च ॥ १८ ॥ देवागारस्य खननं निधानखननं तथा ॥ गणितं ज्योतिषा स्मभं खनिविलप्रवेशनम् ॥ १९ ॥ कुर्व्यादयोगतान्येव अन्यानि च वृषध्वज ॥ रेवती चाश्विनी चित्रा स्वाती हस्ता पुनर्वसु ॥ २० ॥ अनु राधा मृगो ज्येष्ठा एते पार्श्वमुखाः स्मृताः ॥ गजोष्ट्राश्ववलीवर्द्धमनं महिषस्य च ॥ २१ ॥ वीजानां वपनं कुर्व्याद्गमनागमनादिकम् ॥ चक्रयन्त्र स्थानां च नावादीनां प्रवाहनम् ॥ २२ ॥ पार्श्वेषु यानि कर्माणि कुर्व्यादितेषु तान्यपि ॥ रोहिण्याद्रीं तथा पुष्या धनिष्ठा चोत्तरात्रयम् ॥ २३ ॥ वारुणं श्रवणं चैव नव चोर्ध्वमुखाः स्मृताः ॥ एषु राज्याभिषेकं च पट्टवन्धं च कारयेत् ॥ २४ ॥ ऊर्ध्वमुख्यान्मुच्छ्रितानि सर्वाण्येतेषु कारयेत् ॥ चतुर्थ्यां चाशुभा षष्ठी अष्टमी नवमी तथा ॥ २५ ॥ अमावास्या पूर्णिमा च द्वादशी च चतुर्दशी ॥ अशुक्ला प्रतिपच्छेष्टा द्वितीया चन्द्र सुतुना ॥ २६ ॥ तृतीया भूमिपुत्रेण चतुर्थी च शनैश्चरे ॥ गुरौ शुभा पंचमी स्यात्षष्ठीमङ्गलशुक्रयोः ॥ २७ ॥ सप्तमी सोमपुत्रेण अष्टमी कुज भास्करी ॥ नवमी चन्द्रवा (सौ) रेण दशमी तु गुरौ शुभा ॥ २८ ॥ एकादश्यां गुरुशुक्रौ द्वादश्यां च पुनर्वसुः ॥ त्रयोदशी शुक्रभौमी शनी श्रेष्ठा चतुर्दशी ॥ २९ ॥ पौर्णमास्यप्यमावास्या श्रेष्ठा स्याच्च बृहस्पतौ ॥ द्वादशीं दहते भानुः शशी चैकादशीं दहते ॥ ३० ॥ कुजो दहेच्च दशमीं नवमीं च बुधो दहेत् ॥ अष्टमीं दहते जीवः सप्तमीं भार्गवो दहेत् ॥ ३१ ॥ सूर्यपुत्रो दहेत्षष्ठीं गमनाद्यासु नास्ति वै ॥ प्रतिपन्नवमीष्वेव चतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ ३२ ॥ बुधवारेण प्रस्थानं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ मेषे कर्कटके षष्ठी कन्यायां मिथुनेऽष्टमी ॥ ३३ ॥ वृषे कुम्भे चतुर्थी च द्वादशी मकरे तुल ॥ दशमी वृश्चिके सिंह धनुर्मीने चतुर्दशी ॥ ३४ ॥ एता दग्धा न गन्तव्यं पीडादिः किल मानवैः ॥ विशाखात्रयमादित्ये पूर्वाषाढा ज्ये रेवती ॥ ३५ ॥ धनिष्ठात्रितयं भौमे बुधे वै रेवतीत्रयम् ॥ रोहिण्यादिव्रयं जीवे शुक्रे पुष्यात्रयं शिव ॥ ३६ ॥ शनिवारे वर्जयेच्च उत्तराफल्गु

ग. म. पु.
॥ ३९ ॥

नीत्रयम् ॥ एषु योगेषु चोत्पातमृत्युरोगादिकं भवेत् ॥ ३७ ॥ मूलेऽर्कः श्रवणे चन्द्रः प्रोष्ठपशुत्तरे कुजः ॥ कृतिकासु बुधश्चैव गुरौ रुद्रः पुनर्वसुः ॥ ३८ ॥ पूर्वफल्गुनी शुके च स्वातिश्चैव शनैश्चरे ॥ एते चाप्तयोगाः स्युः सर्वकार्यप्रसाधकाः ॥ ३९ ॥ कालं प्रवक्ष्यामि शक्तित्वा ? नेष्टमं द ? ॥ रोषे पर्वादस्तु ज्ञेयः कालः कालविशारदैः ॥ ४० ॥ एकीकृत्याक्षरान्मात्रं नाम्नोः स्त्रीपुंसयोस्त्रिभिः ॥ भागे द्विशेषे स्त्रीनाशः पुंसः स्यादेकशून्ययोः ॥ ४१ ॥ विष्कम्भे वटिकाः पंच शूले सप्त प्रकीर्तिताः ॥ षड्गण्डे चातिगण्डे च नव व्याघातवज्रयोः ॥ ४२ ॥ व्यतीपाते च परिधे वैभूते च दिनेदिने ॥ एते मृत्युयुता ह्येषु सर्वकर्माणि वर्जयेत् ॥ ४३ ॥ हस्तेऽर्केश्च गुरुः पुण्ये अनुराधा बुधे शुभा ॥ रोहिणी च शनौ श्रेष्ठा सोमं सोमेन वै शुभम् ॥ ४४ ॥ शुके च रेवती श्रेष्ठा अश्विनी मंगले शुभा ॥ एतेषु सिद्धियोगा वै सर्वदोषविनाशनाः ॥ ४५ ॥ भार्गवे भरणी चैव सोमे चित्रा वृषध्वज ! ॥ भौमे चैव वात्तराषाढा धनिष्ठा च बुधे हर ! ॥ ४६ ॥ गुरौ शतभिषा रुद्र ! शुके वै रोहिणी तथा ॥ शनौ च रेवती शम्भो ! विषयोमाः प्रकीर्तिताः ॥ ४७ ॥ पुण्यः पुनर्वसुश्चैव रेवती चित्रया सह ॥ श्रवणं च धनिष्ठा च हस्ताश्विनीमृगास्तथा ॥ ४८ ॥ कुर्याच्छतभिषायां च जातकर्मादि मानवः ॥ विशाखा चोत्तराश्विणि मघादा भरणी तथा ॥ आश्लेषा कृतिका रुद्र ! प्रस्थाने मरणप्रदाः ॥ ४९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वतण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे नक्षत्रतद्देवतादण्डयोगादिनिरूपणं नामैकोनपञ्चतमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ हरिरुवाच ॥ पञ्चदित्ये दशा ज्ञेया सोमे पञ्चदश स्मृताः ॥ अष्टावंगारके च बुधे सप्तदश स्मृताः ॥ १ ॥ शनैश्चरे दश ज्ञेया गुरोरेकोनविंशतिः ॥ राहोर्द्वादशवर्णाणि एकविंशतिर्भौमे ॥ २ ॥ रेवदेशा दुःखदा स्यादुद्वेगप्रपनाशकृत् ॥ विभ्रतिदा सोमदश सुखमिष्टाप्रदा तथा ॥ ३ ॥ दुःखप्रदा कुजदश राज्यान्तेः स्याद्विनाशिनी ॥ शिखिनी दा बुधदश राज्यदा कोशवृद्धिदा ॥ ४ ॥ शनैर्दश राज्यनाशवन्धुदुःखकरी भवेत् ॥ गुरोर्दश राज्यदा स्यात्सुखप्रदादिदक्षिणी ॥ ५ ॥ राहोर्दश राज्यनाशवृद्धिदा दुःखदा भवेत् ॥ हस्त्यश्वदश शुक्रदश राज्यक्षोलाभदा भवेत् ॥ ६ ॥ भेष अंगारकक्षेत्रं वृषः शुक्रस्त्य कीर्तिताः ॥ मिथुनस्य वृषो ज्ञेयः सोमः कर्कटकस्य च ॥ ७ ॥ मूर्यक्षेत्रं भवेत्सिंहः कन्या क्षेत्रं बुधस्य च ॥ भार्गवस्य तुला क्षेत्रं वृश्चिकस्य कस्य च ॥ ८ ॥ धनुः शरगुरोश्चैव शनैर्मकरकुम्भकौ ॥ मीनः सुगुरोश्चैव ग्रहक्षेत्रं प्रकीर्तितम् ॥ ९ ॥ पौर्णमास्याद्वयं तत्र पूर्वाषाढाद्वयं भवेत् ॥ द्विर्षाढाः स द्विज्यो विष्णुः स्वापिति कर्कटे ॥ १० ॥ अश्विनी रेवती चित्रा धनिष्ठा स्यादलङ्कृतौ ॥ सुगाहिकाभिमाजश्वानः सुकरपाहिणः ॥ ११ ॥ मृकुरोः सुवधश्चैव यामायां दक्षिणे शुभः ॥ विप्रकन्या शिवा एषां शङ्खभेरीवसुन्धराः ॥ १२ ॥ वेष्टुस्त्रीपूजकुम्भस्थ यात्रायां दर्शनं शुभम् ॥ जम्बूकोटसुरायाश्च यात्रायां

पू. सं.
आ. कां.
अ. ६९

॥ ६९ ॥

रामके शुभाः ॥ १३ ॥ कार्पासौषधितैलं च पक्वाङ्गारभुजङ्गमाः ॥ मुक्तकेशी रक्तमाल्यनग्राद्यशुभमाक्षितम् ॥ १४ ॥ हिक्राय लक्षणं वक्ष्ये लभे
 त्पूर्वं महाफलम् ॥ आग्नेये शोकसन्तापौ दक्षिणे हानिमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ नैर्ऋत्ये शोकसन्तापौ मिष्टान्नं चैव पश्चिमे ॥ अथ प्राप्नोति वायव्ये उत्तरे कलहो
 भवेत् ॥ १६ ॥ ईशाने मरणं प्रोक्तं हिक्रायाश्च फलाफलम् ॥ विलिख्य रविचक्रं तु भास्करो नरसन्निभः ॥ १७ ॥ यस्मिन्नुक्षे वसेद्भानुस्तदादि त्रीणि मस्तके ॥
 त्रयं वक्त्रे प्रदातव्यमेकैकं स्कन्धयोन्यसेत् ॥ १८ ॥ एकैकं बाहुयुग्मे तु एकैकं हस्तयोर्द्वयोः ॥ हृदये पञ्च ऋक्षाणि एकं नाभौ प्रदापयेत् ॥ १९ ॥
 ऋक्षमेकं न्यसेद्बुधे एकैकं जानुके न्यसेत् ॥ नक्षत्राणि च शेषाणि रविपादे नियोजयेत् ॥ २० ॥ चरणस्थेन ऋक्षेण अल्पायुर्जायते नरः ॥
 विदेशगमनं जानौ गुह्यस्थे परदारवान् ॥ २१ ॥ नाभिस्थेनाल्पसन्तुष्टो हस्तस्थेन स्यान्महेश्वरः ॥ पाणिस्थेन भवेच्चौरः स्थानभ्रष्टो भवेद्धजः ॥ २२ ॥
 स्कन्धस्थिते धनपतिर्मुखे मिष्टान्नमाप्नुयात् ॥ मस्तके पटवस्त्रं स्यान्नक्षत्रं यदि स्थितम् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डं प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे ग्रहदशादिनिरूपणं नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ हरिरुवाच ॥ सप्तमोपचयाद्यस्थश्चन्द्रः सर्वत्र शोभनः ॥ शक्रपक्षे द्विती
 यस्तु पंचमो नवमस्तथा ॥ १ ॥ संपूज्यमानो लोकैस्तु गुरुवदृश्यते शशी ॥ चन्द्रस्य द्वादशावस्था भवन्ति शृणु ता अपि ॥ २ ॥ त्रिंशुत्रिंशु च
 ऋक्षेषु अश्विन्यादि वदाम्यहम् ॥ प्रवासस्थं पुनर्दष्टं मृतावस्थं जयावहम् ॥ ३ ॥ हास्यावस्थं नता (क्रीडा) वस्थं प्रमोदावस्थमेव च ॥
 विषादावस्थभोगस्थे ज्वरावस्थं व्यवस्थितम् ॥ ४ ॥ कम्पा (न्या) वस्थं सुखावस्थं द्वादशावस्थगं भवेत् ॥ प्रवासो हानिमृत्नृ च जयो हासो
 रतिः सुखम् ॥ ५ ॥ शोको भोगो ज्वरः कम्पः सुखं चेति क्रमात्फलम् ॥ जन्मस्थः कुरुते तुष्टिं द्वितीये नास्ति निर्वृतिः ॥ ६ ॥ तृतीये राजसन्मानं
 चतुर्थे कलहागमः ॥ पञ्चमेन मृगांकेन स्त्रीलाभो वै तथा भवेत् ॥ ७ ॥ धनधान्यागमः षष्ठे रतिः पूजा च सप्तमे ॥ अष्टमे प्राणसन्देहो नवमे
 कोशसञ्चयः ॥ ८ ॥ दशमे कार्यनिष्पत्तिध्रुवमेकादशे जयः ॥ द्वादशेन शशांकेन मृत्युरेव न संशयः ॥ ९ ॥ कृतिकादौ च पूर्वेण सप्तर्क्षाणि च वै
 ब्रजेत् ॥ मघादौ दक्षिणे गच्छेदनुराधादि पश्चिमे ॥ १० ॥ प्रशस्ता चोत्तरे यात्रा धनिष्ठादिषु सप्तसु ॥ अश्विनी रेवती चित्रा धनिष्ठा समलंकृतौ
 ॥ ११ ॥ मृगाश्विचित्रापुष्याश्च मूला हस्ता शुभाः सदा ॥ कन्याप्रदाने यात्रायां प्रतिष्ठादिषु कर्मसु ॥ १२ ॥ शुक्रचन्द्रौ हि जन्मस्थौ शुभदौ च
 द्वितीयके ॥ शशिशुक्रजीवाश्च राशौ चाथ तृतीयके ॥ १३ ॥ भौममन्दशशांकार्का बुधः श्रेष्ठश्चतुर्थके ॥ शुक्रजीवौ पञ्चमे च चन्द्रकेतुसमाहितौ
 ॥ १४ ॥ मन्दाकौ च कुजः षष्ठे गुरुचन्द्रौ च सप्तमे ॥ ज्ञशुक्रावष्टमे श्रेष्ठौ नवमस्थौ गुरुः शुभः ॥ १५ ॥ अर्कार्किचन्द्रा दशमे ग्रहा एकादशे

ग. म. पु.
॥ ४० ॥

खिलाः ॥ बुधोऽथ द्वादशे चैव भार्गवः सुखदो भवेत् ॥ १६ ॥ सिंहने मकरः श्रेष्ठः कन्यया मेष उत्तमः ॥ तुलया सह मीनस्तु कुम्भेन सह
कर्कटः ॥ १७ ॥ धनुषा वृषभः श्रेष्ठो मिथुनेन च वृश्चिकः ॥ एतत्पडष्टकं ? प्रीत्यै भवत्येव न संशयः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापु
राणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे ग्रहाणां शुभाशुभस्थानादिनिरूपणं नामैकपण्डितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
हरिरुवाच ॥ उद्यातु समारभ्य राशौ भातुः स्थितो हरिः ॥ स्वराश्याद्यैर्जनेदङ्गि षड्भिः षडभिस्तथा निशि ॥ १ ॥ मीने मेषे च पञ्च स्तुष्यतस्रो वृष
कुम्भयोः ॥ मकरे मिथुने तिस्रः पंच चापे च कर्कटे ॥ २ ॥ सिंहं च वृश्चिके षट् च सप्त कन्यातुले तथा ॥ एता लघुप्रमाणेन घटिकाः परिकीर्त्तिताः
॥ ३ ॥ मसृर्वावसानेषु रसाब्धिप्वरिसागराः ॥ लङ्कोदया हि तद्वत् लघ्ना मेषादयोऽथ वा ॥ ४ ॥ मेषलग्ने भवेद्गन्ध्या वृषे भवति कामिनी ॥ मिथुने
सप्रभम् कन्या वेश्या भवति कर्कटे ॥ ५ ॥ सिंहं चैवाल्पपुत्रा च कन्यायां रूपसंयुता ॥ तुलायां रूपमैश्वर्यं वृश्चिके कर्कशा भवेत् ॥ ६ ॥ सौभाग्य
वतुषि स्याच्च मकरे नीचगामिनी ॥ कुम्भे चैवाल्पपुत्रा स्यान्मीने वैराग्यसंयुता ॥ ७ ॥ तुला कर्कटको मेषो मकरश्चैव राशयः ॥ चरका
य्याणि कुर्याच्च स्थिरकाय्याणि चैव हि ॥ ८ ॥ पञ्चाननो वृषः कुम्भो वृश्चिकः स्युः स्थिराणि हि ॥ कन्या धनुश्च मीनश्च मिथुनं द्विस्वभावतः
॥ ९ ॥ द्विस्वभावानि कर्माणि कुर्यादेषु विचक्षणः ॥ यात्रा चरेण कर्तव्या प्रवेष्टव्यं स्थिरेण तु ॥ १० ॥ देवस्थापनवैवाङ्गं द्विस्वभावेन कारयेत् ॥
प्रतिपञ्चाथ षष्ठी च नन्दा चैकादशी स्मृता ॥ ११ ॥ द्वितीया सप्तमी भद्रा द्वादशी वृषभध्वज ॥ जयाष्टमी तृतीया च स्मृता रुद्र त्रयोदशी ॥ १२ ॥
चतुर्थी नवमी रिक्ता सा वज्यांथ चतुर्दशी ॥ पञ्चमी दशमी पूर्णा पूर्णिमा च शुभाः स्मृताः ॥ १३ ॥ चरः सौम्यो गुरुः शिष्यो बृहदुःको रविर्धुवः ॥
शनिश्च दारुणो ज्ञेयो रौम उग्रः शशो समः ॥ १४ ॥ चरश्चिमेः जयातव्यं प्रवेष्टव्यं बृहदुधैः ॥ दारुणेश्च योद्धव्यं शत्रुवैजयकाशिभिः ॥ १५ ॥
नृपामिषेकोऽग्निकाव्यं सोमवारे प्रशस्यते ॥ सोमे तु लपमानं च कुर्याच्चैव गृहादिकम् ॥ १६ ॥ सैनापत्यं शौर्ययुद्धं शस्त्राभ्यासः कुजे स्मृतः ॥
सिद्धिकाव्यं च मन्त्रश्च यात्रा चैव बुधे स्मृता ॥ १७ ॥ पठनं देवपूजा च वस्त्राभ्यासरणे गुरौ ॥ कन्यादानं गजारेहः शुके स्यात्समयः शिवाः ॥ १८ ॥
स्थायं गृहप्रवेशश्च गजवन्धः शनौ शुभः ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे लघुघटिका ग्रहा
णादिनिरूपणं नाम द्विपण्डितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ हरिरुवाच ॥ नरस्त्रीलक्षणं वक्ष्ये संक्षेपान्छृणु शंकर ॥ अस्मदीनौ मृदुतलो कमलोदरस

पू. सं.
आ. का.
अ. ६३

॥ ४० ॥

१ ल (न) कोटयादि (हि) देवा (व) स्त्रलम (मा) मेषा ० । २ सोमवलेप्रमाणं च ० ।

त्रिमौ ॥ १ ॥ छिष्टांगुली ताम्रनखौ सुगुल्फौ शिरयोऽञ्जितौ ॥ कूर्मोन्नतौ च चरणौ स्यातां नृपवरस्य हि ॥ २ ॥ विहङ्गपाण्डुरनखौ
 वक्रौ चैव शिरानतौ ॥ शूपाङ्कुरौ च चरणौ संशुष्कौ विरलांगुली ॥ ३ ॥ दुःखदारिद्र्यदौ स्यातां नात्र कार्य्यं विचारणा ॥ अल्परोमयुता
 श्रेष्ठा जंघा हस्तिकरोपमा ॥ ४ ॥ रोमैकैकं रूपके स्याद्भूपानां तु महात्मनाम् ॥ द्वेद्वे रोम्णी पण्डितानां श्रोत्रियाणां तथैव च ॥ ५ ॥
 रोमत्रयं दरिद्राणां रोमी निर्मासजानुकः ॥ अल्पलिङ्गी च यनवान्स्याच्च पुत्रादिवर्जितः ॥ ६ ॥ स्थूललिङ्गो दरिद्रः स्याद्दुःखैकवृषणी भवेत् ॥ विपमे
 स्त्रीचञ्चली वै नृपः स्याद्दूषणे समे ॥ ७ ॥ प्रलम्बवृषणोऽल्पायुर्निर्द्रव्यः कुमणिर्भवेत् ॥ पाण्डुरैर्मेलनैश्चैव मणिभिश्च सुखी नरः ॥ ८ ॥ निःस्वाः
 सशब्दधृत्राः स्युर्नृपा निश्शब्दधारया ॥ भोगाढ्याः समजठरा निःस्वाः स्युर्वटसन्निभाः ॥ ९ ॥ सपौदरा दरिद्राः स्यू रेखाभिश्चायुरुच्यते ॥ ललाटे
 यस्य दृश्यन्ते निखौ रेखाः समाहिताः ॥ १० ॥ सुखी पुत्रसमायुक्तः स पट्टि जीवते नरः ॥ चत्वारिंशच्च वर्षाणि द्विरेखादर्शनात्तरः ॥ ११ ॥ विशत्य
 वदं त्वेक्रेखा आकर्णान्ताः शतायुषः ॥ १२ ॥ सप्तत्यायुर्द्विरेखा तु पष्ट्यायुस्ति सभिर्भवेत् ॥ व्यक्तव्यक्ताभी रेखाभिर्विशत्यायुर्भवेन्नरः ॥ १३ ॥
 चत्वारिंशच्च वर्षाणि द्विरेखास्तु जीवति ॥ भिन्नाभिश्चैव रेखाभिरपमृत्युर्नरस्य हि ॥ १४ ॥ त्रिशूलं पट्टिं वापि ललाटे यस्य दृश्यते ॥ यनपुत्र
 समायुक्तः स जीवेच्छतमः शतम् ॥ १५ ॥ तर्जन्या मध्यमांगुल्या आयूरेखा तु मध्यतः ॥ संप्राप्ता या भवेद्दुर्ध्रुवः स जीवेच्छतमः शतम् ॥ १६ ॥
 प्रथमा ह्यनरेखा तु ह्यष्टुष्टादनुवर्तते ॥ मध्यमांगुलगा रेखा आयूरेखा अतः परम् ॥ १७ ॥ कनिष्ठिकां समाश्रित्य आयूरेखा समाविशेत् ॥ अच्छि
 त्वा विभक्ता वा स जीवेच्छतमः शतम् ॥ १८ ॥ यस्य पाणितले रेखा आयुस्तस्य प्रकाशयेत् ॥ शतवर्षाणि जीवेच्च भोगी रुद्र ! न संशयः ॥ १९ ॥
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य मध्यमायामुपागता ॥ पष्टिवर्षायुषं कुर्यादायूरेखा तु मानवम् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे
 अक्षरखण्डे ज्योतिःशास्त्रे सामुद्रिके बुद्धिक्षणनिरूपणं नाम विपश्चितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ हरिरुवाच ॥ यस्यास्तु कुक्षिताः केशा सुखं च परिम
 ण्डलम् ॥ नाभिश्च दक्षिणावर्ता सा कन्या कुलवर्धिनी ॥ १ ॥ या च काञ्चनवर्णाभा रक्तहस्तसरोरुहा ॥ सहस्राणां तु नारीणां भवेत्सापि पतिव्रता
 ॥ २ ॥ वक्रकेशा च या कन्या मण्डलाक्षी च या भवेत् ॥ भर्ता च श्रियते तस्या नियतं दुःखभागिनी ॥ ३ ॥ पूर्णचन्द्रमुखी कन्या बालसूर्यसमप्र
 भा ॥ विशालनेत्रा विमोक्षी सा कन्या लभते सुखम् ॥ ४ ॥ रेखाभिर्वहुभिः कुशं स्वल्पाभिर्वनहीनता ॥ रक्ताभिः सुखमाप्नोति कृष्णाभिः प्रेक्ष्यतां
 ? निर्द्रव्यो मणिर्भवे ॥ २ स्तागतायु ॥

ग. म. पु.
॥ ४१ ॥

ब्रजेत् ॥ ६ ॥ कार्ये च मन्त्री सत्वी स्यात्सती (स्त्री) स्यात्करणेषु च ॥ ब्रहेषु भाष्यां माता स्याद्विश्वा च शयने शुभा ॥ ६ ॥ अंकुरं कुण्डलं
चक्रं यस्याः पाणितले भवेत् ॥ पुत्रं प्रसूयते नारी नरेन्द्रं लभते पतिम् ॥ ७ ॥ यस्यास्तु रोमशो पाशो रोमशो च पयोधरो ॥ उन्नतो चाशरोष्ठौ च क्षिप्रं मारय-
ते पतिम् ॥ ८ ॥ यस्याः पाणितले रेखा प्राकारस्तोरणं भवेत् ॥ अपि दासकुले जाता राज्ञीत्वमुपगच्छति ॥ ९ ॥ उद्वता कपिला यस्या रोमराज्ञी निरन्तरम् ॥
अपि राजकुले जाता दासीत्वमुपगच्छति ॥ १० ॥ यस्या अनामिकादुद्यौ प्रथिव्यां नैव तिष्ठतः ॥ पतिं मारयते क्षिप्रं स्वेच्छाचारेण वर्तते ॥ ११ ॥
यस्या गमनमात्रेण भूमिकम्पः प्रजायते ॥ पतिं मारयते क्षिप्रं स्वेच्छाचारेण वर्तते ॥ १२ ॥ चक्षुःश्लेहः सौभाग्यं दन्तश्लेहः भोजनम् ॥
त्वचः श्लेहः शय्यां च पादश्लेहः वाहनम् ॥ १३ ॥ श्लिघोन्नतौ ताम्रनखौ नार्याश्च चरणौ शुभौ ॥ मत्स्याङ्गुशाब्जचिह्नौ च चक्रलाङ्गुलक्षितौ ॥ १४ ॥
अस्वेदिनौ मृदुतलौ प्रशस्तौ चरणौ स्त्रियाः ॥ शुभे जंघे विरोधे च ऊरू हस्तिकरोपमौ ॥ १५ ॥ अश्वत्थपत्रसदृशं विपुलं शुभं सुखम् ॥ नाभिः
प्रशस्ता गम्भीरा दक्षिणावर्तिका शुभा ॥ अरोमा त्रिवली नाभ्यां हस्तनो रोमवर्जितौ ॥ १६ ॥ इति श्रीभारुडे भद्रापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशिखरे
आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे सायुद्रिके स्त्रीलक्षणनिरूपणं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ हरिरुवाच ॥ समुद्रोक्तं प्रवक्ष्यामि नरलोकाय शुभम् ॥
येन विज्ञातमात्रेण अतीतानागतप्रमा ॥ १ ॥ अस्वेदिनौ मृदुतलौ कमलोदरसन्निभौ ॥ शिष्टाङ्गुली ताम्रनखौ पादाङ्गुणौ शिरोज्जितौ ॥ २ ॥
कूर्मोन्नतौ गृध्रगुल्फौ सुपाणौ नृपतेः स्मृतौ ॥ शू (स) पांशो विहङ्गौ च वक्रौ पादौ शिरालकौ ॥ ३ ॥ संश्रुन्तौ पाण्डुरनखौ निःस्तम्ब विरला-
ङ्गुली ॥ भागोयोक्तकौ पादौ कषायसदृशौ तथा ॥ ४ ॥ विच्छिन्तिदौ च वंशस्य ब्रह्मसौ शङ्ख (पक्ष) सन्निभौ ॥ अमर्यागमने प्रीतिं जंघा विर-
लरोमिका ॥ ५ ॥ मृदुरोमा समा जंघा तथा करिकप्रभा ॥ ऊरवो जानकस्तुल्या नृपस्योपविताः स्मृताः ॥ ६ ॥ निःस्वस्य शृगालजंघा रोमैर्जन-
च कूपके ॥ नृपाणां श्रोत्रियाणां च द्वेद्रे श्रिये च धीमताम् ॥ ७ ॥ ज्यार्धैर्निःस्वा भानवाः स्फुटुः स्वभाजश्च निर्दिताः ॥ केशाश्च वै कुक्षिताश्च प्रवास-
श्चियते नरः ॥ ८ ॥ निर्वासजातुः सौभाग्यमल्लैर्निर्धे गतिः स्त्रियाः ॥ विकटेश्वर दरिद्राः स्थूः समाक्षि राज्यमेव च ॥ ९ ॥ मरुद्भिः सृष्टास्त्यक्तं हस्तमालिङ्गो-
धनो नरः ॥ अपत्यरहितश्चैव स्थूललिङ्गो धनोऽश्नतः ॥ १० ॥ मेढू वामनते चैव सुतार्थरहितो भवेत् ॥ वक्रंऽन्यथा पुत्रवान्स्मृदादिद्वयं विनते-
त्वयः ॥ ११ ॥ अल्पे त्वतनयो लिङ्गे शिरालेऽथ सुखी नरः ॥ स्थूलमन्थियुते लिङ्गे भवेत्पुत्रादिसंभूतः ॥ १२ ॥ कोरामूढे नृपो दीर्घसुखश्च धन-
१ अत्रिमोऽप्योस्मादध्यायात्मात्रेण कस्मिन्पुस्तके पठ्यते ॥ २ मसादेचित्यते ॥

प्र. खं.
आ. कां.
अ. ६६

॥ ४१ ॥

जितः ॥ बलवान्युद्धशालश्च लघुरोषः स एव च ॥ १३ ॥ दुर्बलैस्त्वेकवृषणो विषमाभ्याञ्चलः स्त्रियाम् ॥ समाभ्यां शितिः श्रोतः प्रलम्बेन
 शताब्दवान् ॥ १४ ॥ उद्वृ (द्वृ) ताभ्यां च बह्व्या रूक्षैर्मणिभेरीश्वरः ॥ पाण्डुरैर्मणिभित्तैः स्वा मल्लिनैः सुखभागिनः
 ॥ १५ ॥ मशान्दनिःशब्दसूत्राः सुदर्पिद्राश्च मानवाः ॥ एकद्वित्रिचतुःपञ्चषड्भिराभिरेव च ॥ १६ ॥ दक्षिणावर्तचलितसूत्रा
 भिश्च नृपाः स्मृताः ॥ विकीर्णसूत्रा निःस्वाश्च प्रधानसुखदायिकाः ॥ १७ ॥ एकधाराश्च वनिताः स्निग्धैर्याणिभिरुन्नतैः ॥
 समैः स्त्रीरत्नधनिनो मध्ये निम्नैश्च कन्यकाः ॥ १८ ॥ शुष्कैर्निस्वा विशुष्कैश्च दुर्भगाः परिकीर्तिताः ॥ पुष्पगन्धे नृपाः शुक्ले मधुगन्धे धनं बहु ॥ १९ ॥
 पुत्राः शुक्ले मत्स्यगन्धे तनुशुक्ले च कन्यकाः ॥ महाभोगी मांसगन्धे यज्वा स्यान्मदगन्धनि ॥ २० ॥ दरिद्रः क्षाण्डगन्धे च क्षीरशुः शीघ्रमैश्वरी ॥
 अशीघ्रमधुन्यल्पायुः स्थूलस्फिकः स्याद्धनोज्झितः ॥ २१ ॥ मांसलस्फिकः सुखी स्याच्च सिंहास्फिकः प्रपतिः स्मृतः ॥ भवेत्सिंहकटी राजा निःस्वः
 कपिकटिनरः ॥ २२ ॥ सपौदरा दरिद्राः स्युः पिठरैश्च घटैः समैः ॥ धनिनो विपुलैः पार्श्वैर्निःस्वा रत्नैश्च निम्नैः ॥ २३ ॥ समकक्षाश्च भोगाढ्या
 निम्नकक्षा धनोज्झिताः ॥ नृपाश्चोन्नतकक्षाः सुजिह्वा विषमकक्षाः ॥ २४ ॥ मत्स्योदरा बहुधना नाभिभिः सुखिनः स्मृताः ॥ विस्तीर्णाभिर्बहुलाभिर्नि
 म्नाभिः क्लेशभागिनः ॥ २५ ॥ वल्लिमध्यगता नाभिः शूलबाधां करोति हि ॥ वामावर्तैश्च सार्धं वै भेषां दक्षिणतस्तथा ॥ २६ ॥ पार्श्वविता त्रिरात्रुर्दा तृप्त
 विष्टा धनेश्वरम् ॥ अधो गवाढ्यं कुर्याच्च नृपत्वं पद्मकार्णिका ॥ २७ ॥ एकबलिः शतायुः स्याच्छ्रीभोगी द्विबलिः स्मृतः ॥ त्रिबलिः क्षमाप आचार्यः
 ऋजुभिर्बलिभिः सुखी ॥ २८ ॥ अगम्यागामी जिल्लबलिर्भूषाः पार्श्वैश्च मांसलैः ॥ मृदुभिः सुसमैश्च दक्षिणावर्तभोगिभिः ॥ २९ ॥ विपरीतैः
 परप्रेष्या निद्रेय्याः सुखवज्रिताः ॥ अनुद्वैतैश्च शूकैश्च भवन्ति सुभगा नराः ॥ ३० ॥ निषेना विषमैर्द्विर्विः पीतोपाचितकैर्नृपाः ॥ समोन्नतं च हृदयम्
 कम्पं मांसलं वृधु ॥ ३१ ॥ नृपाणामधमानां च स्वरोमशिरालकम् ॥ अर्थवान्समवक्षाः स्यात्पीनैर्वसोभिरुज्जितः ॥ ३२ ॥ वसोभिर्विषमैर्निः
 स्वः शस्त्रेणनिधनास्तथा ॥ विषमैर्जंजुभिर्निःस्वा अस्थिनद्धैश्च मानवाः ॥ ३३ ॥ उन्नतैर्मणिनो निम्नैर्विःस्वाः पीनैर्धनान्विताः ॥ निःस्वश्चिपिट
 कण्ठः स्याच्छिराशुष्कगलः सुखी ॥ ३४ ॥ शूरः स्यान्महिषग्रीवः शीघ्रात्तो मृगकण्ठकः ॥ कम्बुग्रीवश्च नृपतिलैश्च कण्ठोऽतिभक्तः ॥ ३५ ॥
 अरोमशा मुंघप्रघं शुभं चाशुभमन्यथा ॥ कक्षाश्वत्थदला श्रेष्ठा सुगन्धिधृंगरोमिका ॥ ३६ ॥ अन्यथा त्वथैहीनानां दारिद्र्यस्य च कारणम् ॥

१ धनवान्नुवृत्तश्च लघु ० १ अज्ञानएक ० ३ सपौदरा बहु ० ४ क्षात्रात्तो मृग ० ५ अरोमशाम्भ ० ६ अयमार्यः प्रयोगः ॥

ग. म. पु.
॥ ४२ ॥

संमामौ चैव सुमाल्पौ शिष्टौ च विपुलौ शुभौ ॥ ३७ ॥ आजानुलम्बितौ बाहू धृतौ पीनी तृणेश्वरे ॥ निःस्वानां रोमशो ह्रस्वौ श्रेष्ठौ करिकर
प्रभौ ॥ ३८ ॥ हस्तांगुलय एव स्थुवायुद्गारखुताः शुभाः ॥ मेधाविनां च सूक्ष्माः स्थुर्भृत्यानां चिपियाः स्मृताः ॥ ३९ ॥ स्थूलांगुलीभिनिःस्वाः स्पुर्नताः
स्थुः सुकुरौस्तदा ॥ कपितुल्यकराः निःस्वा व्याप्रतुल्यकरैर्बलम् ॥ ४० ॥ पितृवित्तविनाशश्च निम्नात्करतलाग्नराः ॥ मणिवन्धैर्निशुद्धैश्च
सुश्लिष्टैः शुभमन्त्रिभिः ॥ ४१ ॥ नृपा हीनाः कश्चिदेः सरादेर्धनवजिताः ॥ संवृतेष्वेव निक्षेप्य धनिनः परिकीर्तिताः ॥ ४२ ॥ प्रोत्तानक
रदातारो विपर्मविपमा नराः ॥ करैः करतलैश्चैव लावाभैरीश्वरास्तलैः ॥ ४३ ॥ परदाररताः पीतेरुद्धैर्निःस्वा नरा मताः ॥
तुषतुल्यतखाः क्रीवाः कुटिलैः स्फुटितैर्नराः ॥ ४४ ॥ निःस्वाश्च कुनसैस्तद्विधैर्नरैः परतर्ककाः ॥ ताम्रैर्धुपा धनाढ्याश्च अंगुष्ठैः सयदैस्तथा
॥ ४५ ॥ अंगुष्ठमूलजैः पुत्री स्यादीर्घांगुलिपर्वकः ॥ दीर्घांगुः सुभगश्चैव निर्वर्णो विरलांगुलिः ॥ ४६ ॥ वर्णांगुलिश्च सधनस्ततो रेखाश्च
यस्य वै ॥ मृपतः करतलगा मणिवन्धास्तमुत्थिताः ॥ ४७ ॥ युगमीनांकितनरो भवेत्सर्वप्रदो नरः ॥ दवाकारश्च धनिनो मत्स्यपुच्छनिभा दुष्ट
॥ ४८ ॥ गोत्रादपत्रशिविकामजपञ्चोपमा नृपे ॥ कुम्भाकुशपताकाभा मृणालाभा निधीश्वरे ॥ ४९ ॥ दासाभारश्च गण्डध्वजां स्थितिकामा नृपे
श्वरे ॥ यक्रासितैर्मन्थनुकुन्ताभा नृपतेः करे ॥ ५० ॥ उलूखलाभा यज्ञाढ्या वेदीभा चाग्निहोत्रिणि ॥ वापिदेवकुल्यामास्त्रिकोणाभारश्च
धार्मिके ॥ ५१ ॥ अंगुष्ठमूलगा रेखाः पुत्राः सूक्ष्माश्च दारिकाः ॥ यदेशिर्नीगता रेखा कनिष्ठांगुलगाभिनी ॥ ५२ ॥ शतधुपे च कुरुते छिन्नेया तरुतो
भयम् ॥ निःस्वाश्च बलुरायाः स्थुर्निद्रैर्व्याशिवचुकैः कुर्याः ॥ ५३ ॥ मांसलैश्च धनोपता आरक्तैरवरैर्नृपाः ॥ दिव्यापमैश्च स्फुटितैरिन्द्रिजैश्च
खण्डितैः ॥ ५४ ॥ विषदैर्धनदीराश्च दन्ताः श्लिष्ठा वनाः शुभाः ॥ तीक्ष्णा दन्ताः समाः श्रेष्ठा जिह्वा रक्ता समा शुभा ॥ ५५ ॥ कण्ठगा दीर्घा
च विजिगा नाहृ श्वेते धयशये ॥ कृष्णे च परुषो वक्रं समं लोभ्यं च संवृतम् ॥ ५६ ॥ शृणानाममलं लक्षणं विपरीतं च दुःखिनाम् ॥ महा
दुर्गं दुर्भाग्यं क्षौद्रम् पुत्रप्राप्तुनाम् ॥ ५७ ॥ आढ्यानां वर्तुलं वक्रं निद्रैश्चाणां च दीर्घकम् ॥ भीरुपद्मः पापकर्म श्रुतीनां चतुश्चक्रम् ॥ ५८ ॥ निद्रा
वक्रमपुत्राणां कृपणाणां च ह्रस्वकम् ॥ सन्धुर्णं भोगिनां कान्तं शमश्च श्लिष्यं शुभं वृद्धम् ॥ ५९ ॥ संहतं वास्तुदित्तम् रक्तशम्भुश्च वीरकः ॥ रक्तान्तरपक्ष
श्मश्रुकर्णः स्तुः पापशून्यः ॥ ६० ॥ निमीसैश्च पिदैर्भोगाः कृपणा ह्रस्वकणकाः ॥ शकुणैश्च राजानो रोमकर्णा गतांगुपः ॥ ६१ ॥ गृहकर्णाश्च धनिनो

पू. लं.
आ. कां.
अ. ६६

॥ ४२ ॥

१ हरनिभाः २ चुराचुराधनिताः ३ मार्कवातसुम् श्रीमावध न ।

राजानः परिकीर्तिताः ॥ कर्णैः श्लिग्धावनद्वैश्च व्यालम्बैर्मौसलैर्नृपाः ॥६२॥ भोगी वै निम्नगण्डः स्यान्मन्त्री सम्पूर्णगण्डकः ॥ शुक्रनासः सुखी स्याच्च
 शुष्कनासोऽनिजीवनः ॥६३॥ छिन्नाग्रकूपनासः स्यादगम्यागमने रतः ॥ दीर्घनासे च सोभाग्यं चौरश्चाकुञ्चितेन्द्रियः ॥६४॥ मृत्युश्चिपटनासे स्याद्दीनो
 भाग्यवर्ता भवेत् ॥ स्वल्पच्छिद्रौ सुपुटौ च अवक्रौ च नृपेश्वरे ॥६५॥ क्रूरं दक्षिणवक्त्रा स्याद्वलिनां च क्षुतं सकृत् ॥ स्याद्विनिष्पिण्डतं द्वादि सानुनादं
 च जीवकृत् ॥६६॥ वक्रान्तैः पञ्चपत्रामैल्लोचनैः सुखभागिनः ॥ मार्जारल्लोचनैः पाप्मा दुर्गन्धमा मधुपिङ्गलैः ॥६७॥ क्रूराः केकरनेत्राश्च हरिताक्षाः
 सकल्मषाः ॥ जिल्लैश्च लोचनैः शूराः सेनान्यो गजलोचनाः ॥६८॥ गम्भीराक्षा ईश्वराः स्युर्मन्त्रिणः स्थूलचक्षुषः ॥ नीलोत्प
 लाक्षा विद्रासः सोभाग्यं श्यामचक्षुषाम् ॥६९॥ स्यात्कृष्णतारकाक्षणामक्ष्णसुत्पाटनं किल ॥ मण्डलाक्षश्च पापाः स्युर्निःस्वाः स्युर्दीनल्लोचनाः ॥७०॥
 दृक् श्लिग्धा विपुला भोगे अल्पायुरधिकोन्नता ॥ विशालोन्नता सुखिनी दारिद्र्या विषमध्रुवः ॥७१॥ घनदीर्घासुसक्तध्रुवोऽलन्दन्नतसुध्रुवः ॥ आढ्यो
 निःस्वश्च खण्डभ्रमंभ्ये च विनतध्रुवः ॥७२॥ स्त्रीषु गम्यासु सक्ताः स्युः सुतार्थे परिवर्जिताः ॥ उन्नतैर्विपुलैः शङ्खलैल्लोचनैर्विषमस्तथा ॥७३॥
 निर्धेना धनवन्तश्च अर्द्धेन्दुसदृशेनराः ॥ आचार्याः श्रुक्तिविशालैः शिरालैः पापकारिणः ॥७४॥ उन्नताभिः शिराभिश्च स्वस्तिकभिर्धनेश्वराः ॥
 निम्नैर्ललाटेर्वेन्धार्याः क्रूरकर्मरतास्तथा ॥७५॥ संवृतैश्च ललाटैश्च कृपणा उन्नतैर्नृपाः ॥ अनश्रु श्लिग्धरुदितमदीनं शुभदं नृणाम् ॥७६॥ प्रचुराशु
 दीनं हृक्षं च रुदितं च सुखावहम् ॥ अकम्पं हसितं श्रेष्ठं मीलितालमवावहम् ॥७७॥ असकृद्धसितं दुष्टं सोन्मादस्य हानेकथा ॥ ललाटोपमृता
 स्तिक्ष्णो रेखाः स्युः शतवर्षिणाम् ॥७८॥ नृपत्वं स्याच्चतसृभिराशुः पञ्चनवत्यथ ॥ अरेखेणायुनेवतिर्विच्छिन्नाभिश्च पुश्चलाः ॥७९॥ केशान्तोपमा
 ताभिश्च अशीत्यायुनेन भवेत् ॥ पञ्चभिः सप्तभिः षड्भिः पञ्चाशद्बहुभिस्तथा ॥८०॥ चत्वारिंशच्च वक्राभिर्ललाटलम्पगामिभिः ॥ विंशतिर्वांमवक्रा
 भिराशुः क्षुद्राभिरल्पकम् ॥८१॥ छत्राकारैः शिरोभिस्तु नृपा निम्नशिरा धनी ॥ चिपिटैश्च पितुर्मृत्युर्गवाद्याः परिमण्डलैः ॥८२॥ घटसूक्ष्मो
 पापचर्चिर्धनार्थे परिवर्जितः ॥ कृष्णराकुञ्चितैः केशैः श्लिग्धैरकैकसम्भवेः ॥८३॥ अभिन्नाभैश्च मृदुभिर्न चातिबहुभिर्नृपाः ॥ वटुसूक्ष्मश्च विषयैः
 स्थूलाभैः कपिलैस्तथा ॥८४॥ निःस्वाश्चैवातिकुटिलैर्वेनैरसित (धिक) मृद्धजैः ॥ यद्यद्वात्रं महारुक्षं शिरालं मंसिर्वर्जितम् ॥८५॥ तप्तस्या
 दन्तुं सर्वं शुभं सर्वं ततोऽन्यथा ॥ विपुलास्त्रिषु गम्भीरो दीर्घः सूक्ष्मश्च पञ्चसु ॥८६॥ षडुन्नतश्चतुर्द्वस्त्रो रक्तः सप्तस्वसो वृषः ॥ नाभिः स्वश्च स

१ स्त्री मृत्युश्चिपटनसः हीनः ॥ २ दीर्घासक्तवः ॥ ३ स्त्री चण्डगण्डासु सक्ताः स्युः सुतार्थः ॥ सुताव्यपरितः ॥

ग. म. पु.
॥ ४३ ॥

सत्त्वं च त्रयं गम्भीरमरितम् ॥ ८७ ॥ पुंसः स्यादतिविस्तीर्णं ललाटे वदनं ह्रस्वः ॥ चक्षुःकक्षा नासिका च पदं स्थु र्धृक्काटिकाः ॥ ८८ ॥
उन्नतानि च ह्रस्वानि जङ्घा ग्रीवा च लिङ्गकम् ॥ पृष्ठं चत्वारि रक्तानि करताल्वधरा नखाः ॥ ८९ ॥ नेत्रान्तपादजिह्वायाः पञ्च सूत्र्याणि सन्ति वै ॥
दर्शनांगुलिपर्वणि नखकेशत्वचः शुभाः ॥ ९० ॥ दीर्घाः स्तनान्तरं बाहुदन्तलोचननासिकाः ॥ नराणां लक्षणं प्रोक्तं वदामि स्त्रीषु लक्षणम् ॥ ९१ ॥
राज्याः स्निग्धा समौ पादौ तलौ ताम्रौ नखौ तथा ॥ श्लिष्टांगुली चोन्नतामौ तौ प्राप्य स्थितिर्भवेत् ॥ ९२ ॥ निगूढगुल्फोपचितौ पञ्चकान्तितलौ
शुभौ ॥ अश्वेदिनौ रदुतलौ मत्स्याकुशध्वजचितौ ॥ ९३ ॥ वज्रान्जहलनिह्नौ च दारुणौ पादौ ततोऽन्यथा ॥ जङ्घे च रोमराहिते सुवृत्ते विशिरे
शुभे ॥ ९४ ॥ अनुत्पल्ये सन्निवेशं समं जातुद्वयं शुभम् ॥ ऊरू करिकराकाराचरोमौ च समौ शुभौ ॥ ९५ ॥ अश्वत्थपत्रसदृशं विपुलं गुह्यमुत्तराग्रं
श्राणीललाटकं स्त्रीयागुरु कूर्मात्रतं शुभम् ॥ ९६ ॥ गूढौ मणिश्च शुभहो नितम्बश्च गुरुः शुभः ॥ विस्तीर्णशोषोपचिता गम्भीरा विपुलाः शुभाः ॥ ९७ ॥
नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता मध्यं त्रिजालिशोभितम् ॥ अरोमशौ रतनौ पीनौ घनावविपरी शुभौ ॥ ९८ ॥ कठिनौ रोमशौ शस्ता दृढौभौ च कल्पना ॥
आरक्तावर्गौ श्रेष्ठौ मांसलं वर्तुलं सुखम् ॥ ९९ ॥ कुन्तपुष्पासमा दन्ता भाषितं कोकिलासमम् ॥ दासिग्वयुक्तमशतं हंसराजमुत्तमवहम् ॥ १०० ॥
नासा समा समपुटा स्त्रीणां तु रुचिरा शुभा ॥ नीलोत्पलनिर्भे चक्षुर्नीसालम् न लम्बकम् ॥ १०१ ॥ न पृष्ठं घालेद्दुर्निभे शुक्रौ वाप्य ललाटकम् ॥
शुभसङ्केतुसंस्थानशतुङ्कं स्वादलोमशम् ॥ १०२ ॥ समसलं कर्णमुग्मं समं मृदु समाहितम् ॥ शिख्या नीलवर्णा युक्ता युद्धनाः कुञ्चिताः शम्भा
॥ १०३ ॥ स्त्रीणां समं शिरः श्रेष्ठं पादे पाणितलेऽथ वा ॥ वाजिकुजरीशुशुभेभुववनोभौ ॥ १०४ ॥ ध्वजचामरमालाभिः शालकुण्डल्यदिभिः ॥
राङ्गातपत्रपदैश्च मत्स्यस्तीकसदृशैः ॥ १०५ ॥ लक्षणैरैकशार्धैश्च क्षिप्रः स्थूलवहम्भाः ॥ निगूढवर्णित्वेनैव पदमगोप्यो करो ॥ १०६ ॥
न निमं नोन्नतं स्त्रीणां भवेत्करतलं शुभम् ॥ रेखान्वितं त्वविषयां कुम्भोत्सोमिनीं स्थिभम् ॥ रेखा वा भणिवन्धोत्था गता यथाशुक्तिं करे ॥ १०७ ॥
गता पाणितले वा च योद्धेपादतले स्थिता ॥ स्त्रीणां पुंसां तथा सा स्वाज्ञाज्याय च सुखाय च ॥ १०८ ॥ कर्णाटिकाशूलभवा रक्ता कुण्डलोच्छता
युग्मम् ॥ प्रदेशिनीमध्यभाऽयामन्तरालगता सती ॥ १०९ ॥ ऊना उन्नाशुपं कुर्याद्विस्त्रायांगुष्ठमुल्लासः ॥ गूढत्वः पुत्रास्तन्मरुतं नमदाः धरिणीरि
ताः ॥ ११० ॥ स्वरुपाशुपौ गडु (लघु) चिह्ना दीर्घाश्चिह्ना महाशुभम् ॥ शुभं तु लक्षणं स्त्रीणां प्रोक्तं त्वशुभमन्यथा ॥ १११ ॥ कर्णाटिकानादिक

१ स्वरश्च बुद्धिश्च त्रये ॥ २ मत्स्याङ्गुल्यपवाङ्मिती ॥ ३ राज्याः पादौ ततो ॥ ४ नसिलमी न लम्बको ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६५

॥ ४३ ॥

वा यस्या न स्पृशते मदीम् ॥ अंगुष्ठं वा गतातीत्य तर्जनी कुलटा च सा ॥ ११२ ॥ ऊर्द्धं द्वाभ्यां पिण्डिकाभ्यां जङ्घे चाग्निशिखलके ॥ गोमरो
 चातिमांसि च कुम्भाकारं तथोदरम् ॥ ११३ ॥ वामावर्त्तं निम्नमल्पं दुःखितानां च गुह्यकम् ॥ शीवया द्वस्वया निःस्व्या शीर्वया च कुलक्षयः
 ॥ ११४ ॥ पुथुलया प्रचण्डाश्च स्त्रियः स्तुनीत्र संशयः ॥ केक्रे पिङ्गले नेत्रे श्यामे लोलक्षणा सती ॥ ११५ ॥ निम्ने लोपे गणहयोश्च सा धुतं
 व्यभिचारिणी ॥ प्रलम्बिनी ललाटे तु देवरं हन्ति चाङ्गना ॥ ११६ ॥ उदरे श्वशुरं हन्ति पतिं हन्ति स्निग्धोद्वेगः ॥ या तु रोमोत्तरोष्ठी स्यात्
 शुभा भर्तुरेव हि ॥ ११७ ॥ स्तनौ सरोमावशुभौ कर्णौ च विषमौ तथा ॥ कराला विषमा दन्ताः क्रुशाय च भवन्ति ते ॥ ११८ ॥ चौर्व्याश्च
 कृष्णमांसाश्च दीर्घा भर्तुश्च मृत्यवे ॥ क्रव्यादरूपैर्हस्तैश्च वृक्काकादिसन्निभैः ॥ ११९ ॥ शिरालैर्विषमैः शुष्कैर्वित्तीना भवन्ति हि ॥
 ससुन्नतोत्तरोष्ठी या कलहे रुक्मभाषिणी ॥ १२० ॥ स्त्रीषु दोषा विरूपासु पत्राकारे गुणास्ततः ॥ नरस्त्रीलक्षणं प्रोक्तं वक्ष्ये तज्ज्ञानदायकम् ॥ १२१ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे साधुद्रिके स्त्रीनरलक्षणं नाम पञ्चपठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ हरिः
 रुवाच ॥ निर्लक्षणा शुभा स्याच्च चक्राङ्कितशिलाचैनात् ॥ आदौ सुदर्शनो मूर्तिलक्ष्मीनारायणः परः ॥ १ ॥ त्रिचक्रोऽस्रवच्युतः स्याच्चतुश्चक्रश्च
 त्र्युजः ॥ वामुदेवश्च प्रद्युम्नस्ततः सङ्कर्षणः स्मृतः ॥ २ ॥ पुरुषोत्तमश्चाष्टमः स्यान्नवव्यूहो दशात्मकः ॥ एकादशोऽनिरुद्धः स्याद्वादशो द्वादशा
 त्मकः ॥ ३ ॥ अत ऊर्ध्वमनन्तः स्याच्चक्रे रेखादिकैः क्रमात् ॥ सुदर्शना लक्षिताश्च प्रजिताः सर्वकामदाः ॥ ४ ॥ शालग्रामशिला यत्र देवो डार
 वर्तीभवः ॥ उभयोः संगमो यत्र तत्र सुक्तिर्न संशयः ॥ ५ ॥ शालग्रामो द्वारका च नैमिषं पुष्करं गया ॥ वाराणसी प्रयागश्च कुरुक्षेत्रं च सूक्त
 रम् ॥ ६ ॥ गंगा च नर्मदा चैव चन्द्रभागा सरस्वती ॥ पुरुषोत्तमो महाकालस्तीर्थान्येतानि शंकर ॥ ७ ॥ सर्वपापहराण्येव सुक्तिसुक्तिप्रदानि वै ॥
 प्रभवो विभवः शुद्धः प्रमोदोऽथ प्रजापतिः ॥ ८ ॥ अंगिराः श्रीसुखो भावः युवा धाता तथैव च ॥ ईश्वरो बहुयान्यश्च प्रमाथी विक्रमो विपुः ॥ ९ ॥
 चित्रभानुः स्वभानुश्च तारणः पार्थिवो व्ययः ॥ सर्वजित्सर्वधारी च विरोधी विकृतिः खरः ॥ १० ॥ नन्दनो विजयश्चैव जयो भन्मथदुर्मुखौ ॥
 हेमलम्बा विल्वश्च विकारः शर्वरी ध्रुवः ॥ ११ ॥ शुभकृच्छोभनः क्रोधी विश्वावसुपरामर्षी ॥ ध्रुवगः कालकः सौम्यः साधारणविरोधकृत
 ॥ १२ ॥ परिचावी प्रमादी च आनन्दो राससो नलः ॥ पिङ्गलः कालसिद्धार्थो रोद्विर्दुर्मतिस्तथा ॥ १३ ॥ दुन्दुभी रुचिरोद्गारी रत्नाक्षः क्रोध

१ शिरालैर्विष्विः शु० २ दारुणः पार्थिवः ॥

न. म. पु.
॥ १४ ॥

नोऽक्षयः ॥ अशोभनाः शोभनाश्च नार्धैवेति हि वत्सराः ॥ १४ ॥ कालं वक्ष्यामि संसिद्धये रुद्र पंचस्वरोदयात् ॥ राजा सा (मा) जा उदासा
च पीडा मृत्युस्तथैव च ॥ १५ ॥ आ ई ऊ ऐ औ स्वरांश्च लिखेत्पंचाग्निकोष्ठके ॥ ऊर्ध्वतिर्यग्गतैः रेखैः षडङ्गिकममाणैः ॥ १६ ॥ त्रिथी एका
ग्निकोष्ठेषु त्रयो राजाय सा (मा) जयाः ॥ उदासा मृत्युपीडाश्च कुजः सोमसुतः क्रमात् ॥ १७ ॥ गुरुशुक्रौ च मन्दश्च रविचन्द्रौ यथोदितम् ॥
रेवत्यादिमृगान्ताश्च ऋक्षाणि प्रथमा कला ॥ १८ ॥ पंचपंचान्यध आनि चैत्राद्य उदयस्तथा ॥ द्वादशाहोर्ध्वोर्मोसनाम्नोरावक्षरं तथा ॥ १९ ॥
कलालिगा च या तिष्ठेत्पंचमस्तस्य वै मृतिः ॥ कला तिथिस्तथा वारो नक्षत्रं मासमेव च ॥ २० ॥ नामोदयस्य पूर्वं च तथा भवति नान्यथा ॥
ओं शौ (शौः) शिवाय नमः ॥ २१ ॥ क्षामाद्यंशशिवायसा विषप्रहमतिर्हर ॥ त्रैलोक्यमोहनं वीजं नृसिंहस्व तु पद्म (द्व) मप ॥ २२ ॥ मृत्युजयो
गणो लक्ष्मी रोचनाद्यैस्तु लेखितः ॥ भुजै तु धारिताः कण्ठे बाहौ चेति जयादिदाः ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
आचारक्राण्डे ज्योतिःशास्त्रे शालग्रामपष्ठपञ्चस्वरोदयानां निरूपणं नाम पट्पठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ (इति ज्योतिःशास्त्रं समाप्तम्) ॥
मृत उवाच ॥ हरेः श्रुत्वा हरो गौरी देहस्थं ज्ञानमब्रवीत् ॥ १ ॥ कुजो वद्वी रविः पृथ्वी सौरिरासः प्रकीर्तितः ॥ वायुसंस्थास्थितो राहुदंशस्तथा
वभासकः ॥ २ ॥ गुरुः शुक्रस्तथा सौम्यश्चन्द्रश्चैव चतुर्थकः ॥ वामनाडौ तु मध्यस्थः कारयेत्तात्मनस्तथा ॥ ३ ॥ यदाचार इल्लगुक्तस्तदा कर्म
समाचरेत् ॥ स्थानसर्वा तथा ध्यानं वाणिज्यं राजदशनम् ॥ ४ ॥ अन्यानि शुभकर्मणि कारयेत् प्रथमन्तः ॥ दक्षनाडीप्रवाहे तु शनिर्मोक्षच
संहिकः ॥ ५ ॥ इनश्चैव तथाप्येव पापानामुदयो भवेत् ॥ शुभाशुभविषयो हि ज्ञायते तु स्वरोदयात् ॥ ६ ॥ देहमध्ये स्थिता नाड्यो बहुरूपाः
सुविस्तराः ॥ नाभेरवस्ताद्यः कन्दस्त्वेकुरास्तत्र निर्गताः ॥ ७ ॥ द्विसप्ततिसहस्राणि नाभिमध्ये व्यवस्थिते ॥ यत्रवच स्थितास्तान्तु सर्वा
प्राणहराः स्मृताः ॥ ८ ॥ तासां मध्ये त्रयः श्रेष्ठा वामदक्षिणमध्यमाः ॥ वामा सोमात्मिका प्रोक्ता दक्षिणा रविस्थिता ॥ ९ ॥ मध्यमा च अं
दग्निः फलंती कालरूपिणी ॥ वामा ह्यमृतरूपा च जगदाध्यायने स्थिता ॥ १० ॥ दक्षिणा रौद्रभर्गेन जमच्छोपयते सदा ॥ द्वयोर्महो तु ध्रुवः
स्यात्सर्वकार्यविनाशिनी ॥ ११ ॥ निगमे तु भवेद्दामा प्रवेशे दक्षिणा स्मृता ॥ इडाचारे तथा सौम्यं चन्द्रसूर्यगतस्तथा ॥ १२ ॥ कर्मपेत्क
कर्मणि प्राण पिङ्गलसंस्थिते ॥ यात्रायां सर्वकार्येषु विपापहरणे इडा ॥ १३ ॥ भोजने मैथुने युद्धे पिङ्गला सिद्धिदायिका ॥ उच्चाटमपणायु

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६७

॥ १४ ॥

१ न्यत्र तानि चैत्राय उदयः । २ द्वादशाहो द्वितीयश्च नाम आद्यः । ३ वामनाड्यो दुः । ४ यदाचार इडागुक्तस्तदा । ५ नाप्यन्ता सर्वाः ।

कर्मस्वेतेषु पिंगला ॥ १४ ॥ मैथुने चैव संग्रामे भोजने सिद्धिदायिका ॥ शोभनेषु च कार्येषु यात्रायां विषकर्मणि ॥ १५ ॥ शान्तिसुख-
 र्थसिद्धयै च इडा योग्या नराधिपैः ॥ द्वाभ्यां चैव प्रवाहे च क्रूरसौम्यविवर्जने ॥ १६ ॥ विषवत्तं तु जानीयात्संस्मरेत्तु विचक्षणः ॥ सौम्या-
 दिशुभकार्येषु लाभोदयजीविते ॥ १७ ॥ गमनागमने चैव वामा सर्वत्र प्रजिता ॥ युद्धादिभोजने घाते स्त्रीणां चैव तु संगमे ॥ १८ ॥
 प्रशस्ता दक्षिणा नाडी प्रवेशे क्षुद्रकर्मणि ॥ शुभाशुभानि कार्याणि लाभालाभौ जयाजयौ ॥ १९ ॥ जीवाजीवाय यत्पृच्छेन्न सिध्यति च मध्यमा-
 वामाचारेऽथवा दक्षे प्रत्यये यत्र नायकः ॥ २० ॥ तनुस्थः पृच्छते यस्तु तत्र सिद्धिर्न संशयः ॥ वेच्छन्द्वा वामदेवस्तु यदा वहति चात्मानि ॥ २१ ॥
 तत्र भागे स्थितः पृच्छेत्सिद्धिर्भवति निष्फला ॥ वामे वा दक्षिणे वापि यत्र संक्रमते शिवा ॥ २२ ॥ चोरे चोराणि कार्याणि सौम्ये वै गन्धमानि-
 चाप्रस्थिते भागतो हंसे द्वाभ्यां वै सर्ववाहिनी ॥ २३ ॥ तदा मृत्युं विजानीयाद्योगी योगविशारदः ॥ यत्रयत्र स्थितः पृच्छेद्दामदक्षिणसंस्तवः ॥ २४ ॥
 तत्रतत्र समं दिश्याद्वातस्योदयनं सदा ॥ अग्रतो वामिका श्रेष्ठा पृष्ठतो दक्षिणा शुभा ॥ २५ ॥ वामेन वामिका प्रोक्ता दक्षिणे दक्षिणा शुभा ॥
 वामे वामा शुभे चैव दक्षिणे दक्षिणा शुभा ॥ २६ ॥ जीवो जीवति जीवेन यच्छून्यं तस्त्वरो भवेत् ॥ यत्किञ्चित्कार्यंयुद्धिदं जयादिशुभलक्षणम् ॥
 २७ ॥ तत्सर्वं पूर्णनाड्यां तु जायते निर्विकल्पतः ॥ अन्यनाड्यादिपर्यन्तं पञ्चत्रयमुदाहृतम् ॥ २८ ॥ यावत्पंष्टी तु पृच्छाम्यां पूर्णाम्यां प्रथमो-
 जयेत् ॥ रिक्तायां तु द्वितीयस्तु कथयेत्तदशङ्कितः ॥ २९ ॥ वामाचारसमो वायुर्जायते कर्मसिद्धिदः ॥ प्रवृत्ते दक्षिणे मार्गे विषमे विषमाक्षरम् ॥
 ३० ॥ अन्यत्र वामवाहे तु नाम वै विषमाक्षरम् ॥ तदासौ जयमाप्नोति योयः संग्राममध्यतः ॥ ३१ ॥ दक्षवातप्रवाहे तु यदि नाम समाक्षरम् ॥
 जा(ज) यते नात्र सन्देहो नाडीमध्ये तु लक्षयेत् ॥ ३२ ॥ पिंगलान्तर्गते प्राणे शमनीयाहवं जयेत् ॥ यान्नाड्युदयं चारस्तां दिशं यावदापयेत् ॥ ३३ ॥
 न दातुं जायते सोऽपि नात्र कार्या विचारणा ॥ अथ संग्राममध्ये तु यत्र नाडी सदा बहेत् ॥ ३४ ॥ सा दिशा जयमाप्नोति शून्ये भ्रंगं विनिदि-
 शेत् ॥ जातचारे जयं विद्यान्मृतके मृत्यादिशेत् ॥ ३५ ॥ जयं पराजयं चैव यो जानाति स पण्डितः ॥ वामे वा दक्षिणे वापि यत्र सञ्चरेत् शिवम् ॥
 ३६ ॥ कृत्वा तत्पदमाप्नोति यात्रा सन्ततशोभना ॥ शशिसूर्यप्रवाहे तु सति युद्धं समाचरेत् ॥ ३७ ॥ यस्तु पृच्छति तत्रस्थः स साधुर्जयति-
 ध्रुवम् ॥ यां दिशं वहते वायुस्तां दिशं यावदाजयः ॥ ३८ ॥ जायते नात्र सन्देह इन्द्रो यद्यग्रतः स्थितः ॥ मप्याद्या दश या नाड्यो दक्षिणा वाम-

१ यावत्पंष्टी तु पृच्छाम्यां पूर्णाम्यां प्रथमो जयेत् ॥ २ शमनीयाहवं जयेत् ॥ ३ यावदापयेत् ॥ ४ न दातुं जायते ॥ ५ जातचारे जयं विद्यान्मृतके मृत्यादिशेत् ॥ ६ जयं पराजयं चैव यो जानाति स पण्डितः ॥ ७ वामे वा दक्षिणे वापि यत्र सञ्चरेत् शिवम् ॥ ८ कृत्वा तत्पदमाप्नोति यात्रा सन्ततशोभना ॥ ९ शशिसूर्यप्रवाहे तु सति युद्धं समाचरेत् ॥ १० यस्तु पृच्छति तत्रस्थः स साधुर्जयति ध्रुवम् ॥ ११ यां दिशं वहते वायुस्तां दिशं यावदाजयः ॥ १२ जायते नात्र सन्देह इन्द्रो यद्यग्रतः स्थितः ॥ १३ मप्याद्या दश या नाड्यो दक्षिणा वाम-

ग. म. पु.
॥ ४५ ॥

संस्थिताः ॥ ३९ ॥ चरेस्थिरे तद्विमाने तादृशेतादृशे क्रमात् ॥ निर्गमे निर्गमं याति संग्रहे संग्रहं विदुः ॥ ४० ॥ पृच्छकस्य वचः श्रुत्वा घण्टाकारेण लक्षयेत् ॥ वामे वा दक्षिणे वापि पञ्चतत्त्वास्थितः शिवे ॥ ४१ ॥ ऊर्ध्वेऽग्निरथ आपश्च तिर्यक् संस्थः प्रभञ्जनः ॥ मध्ये तु पृथिवी ज्ञेया नभः सर्वत्र सर्वदा ॥ ४२ ॥ ऊर्ध्वे मृत्युरथः शान्तिस्तिर्यक् चोच्चाटयेत्सुधीः ॥ मध्ये स्तम्भं विजानीयान्मोक्षः सर्वत्र सर्वगे ॥ ४३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे स्वरोदये शुभाशुभनिरूपणं नाम सप्तवर्षितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

॥ सूत उवाच ॥ परीक्षां वच्मि रत्नानां बलो नामासुरोऽभवत् ॥ इन्द्राद्या निर्जितास्तेन विजेतुं तैर्न शक्यते ॥ १ ॥ वरुणाजेन पशुतां याचितः स सुरैर्मखे ॥ बलो ददौ स (स्व) पशुतामते सत्त्व सुरैर्हतः ॥ २ ॥ पशुवत्स विशस्तस्तैः स्ववाक्याशानियन्त्रितः ॥ बलो लोकोपराय देवानां हितकाम्यया ॥ ३ ॥ तस्य सत्त्वविशुद्धस्य विशुद्धेन च कर्मणा ॥ कायस्यावयवाः सर्वे रत्नबीजत्वमाययुः ॥ ४ ॥ देवानामथ यक्षाणां सिद्धानां पवनशिनासां ॥ रत्नबीजं स्व (जम्) यं ग्राहः सुमहानभवत्तदा ॥ ५ ॥ तेषां तु पततां वेगाद्विमानेन विहायसा ॥ यद्यत्पपात रत्नानां बीजं कचन किञ्चन ॥ ६ ॥ ग्रहेद्द्वौ सरिति वा पवते काननेऽपि वा ॥ तत्तदाकरतां यातं स्थानमाधेयगौरवात् ॥ ७ ॥ तेषु रक्षोविषव्यालव्याधिभ्रान्यधहानि च ॥ प्रादुर्भवन्ति रत्नानि तथैव विदुषानि च ॥ ८ ॥ वर्जं मुक्तायणवः सपद्मरागाः समरकताः श्रेष्ठताः ॥ अपि चेन्द्रनीलमणिवरेद्वय्याः पुष्परामाश्च ॥ ९ ॥ कर्कतं सपुलकं रुक्मिण्यसमन्वितं तथा स्फटिकम् ॥ विद्रुममणिश्च चन्नादुद्दिष्टं संग्रहे तज्ज्ञे ॥ १० ॥ आकारवर्णौ प्रथमं गुणदोषौ तत्फलं परीक्षा च ॥ मूल्यं च रत्नकुशलैर्विज्ञेयं सर्वशास्त्राणां च ॥ ११ ॥ कुलमेतत्पूजयन्ते यानि चोपहृतेऽहानि ॥ दोषैस्तान्यपि पुज्यन्ते ह्रीयन्ते गुणसम्पदा ॥ १२ ॥ परीक्षापरिशुद्धानां रत्नानां दृष्टिर्निखुजा ॥ धारणं संग्रहो वापि कार्यः श्रियमभीपसता ॥ १३ ॥ शास्त्रज्ञाः कुशलाश्चापि रत्नभाजः परीक्षकाः ॥ त एव मूल्यमात्रायां वेत्तारः परिकीर्त्तिताः ॥ १४ ॥ महाप्रभावं विदुषेयं स्माद्ब्रह्ममुदाहृतम् ॥ ब्रह्मपूर्वां परीक्षेयं ततोऽस्माभिः प्रकीर्त्त्यते ॥ १५ ॥ तस्यास्थिलेशो निषपात श्रेष्ठः सुवः प्रद्वेरोऽपि कथञ्चिदेव ॥ वज्राणि वज्रायुधानि जिगीषोर्भवंति नानाकृतिमन्ति तेषु ॥ १६ ॥ हैममातंगसौराष्ट्राः पौण्ड्रकालिङ्गकोसलाः ॥ देशातटाः सत्तोनीरा वज्ररणाः विदारकाः ॥ १७ ॥ आताम्रा हिमशैलजाश्च शशिभा वज्रातटीयाः स्मृताः ॥ सौवीरे स्वसिताम्बुभवसदृशास्ताम्राश्च सौराष्ट्राः ॥ कालिङ्गाः कनकावदातरुचिराः पीतप्रभाः कोसले श्यामाः पुण्ड्रभवा मत्तंगविषये नात्यन्तपीतप्रभाः ॥ १८ ॥ अन्यथै लघु वर्णतश्च गुणवन्त्यश्चैषु सम्पदः समे

१ चरस्थिरादिमाने तादृशेतादृशे क्रमः ॥ २ मात्रागणितेनारः ॥ ३ येषां तादृशेतादृशे

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६८

॥ ४५ ॥

रेखाविन्दुकलङ्काकपदकत्रासादिभिर्वर्जितम् ॥ लोकेऽस्मिन्परमाणुमात्रमपि यद्वज्रं क्वचिद्दृश्यते तस्मिन्देवसमाश्रयो ह्यावितथस्तीक्ष्णाग्रधारं
 यदि ॥ १९ ॥ वज्रेषु वर्णयुक्त्या देवानामपि विग्रहः प्रोक्तः ॥ वर्णेभ्यश्च विभागः कार्यो वर्णाश्रयादेव ॥ २० ॥ हरितसितपीतपिंगइयामास्ताम्राः
 स्वभावतो रुचिराः ॥ हरिवरुणशक्रहुतवहपितृपतिमरुतां स्वका वर्णाः ॥ २१ ॥ विप्रस्य शङ्खकुमुदस्फटिकावदातः स्यात्क्षत्रियस्य शशवध्रुविलो
 चनाभः ॥ वैश्यस्य कान्तकदलीदलसन्निकाशः शूद्रस्य धौतकरवालसमानदीप्तिः ॥ २२ ॥ द्वौ वज्रवर्णौ पृथिवीपतीनां सद्भिः प्रदिष्टौ
 न तु सार्वजन्यौ ॥ यः स्याज्जवाविद्रुमभंगशोणो यो वा हरिद्वारसन्निकाशः ॥ २३ ॥ ईशत्वात्सर्ववर्णानां गुणवत्सार्ववर्णिकम् ॥
 कामतो धारयेद्राजा न त्वन्योऽन्यत्कथञ्चन ॥ २४ ॥ अधरोत्तरवृत्त्या हि यादृक् स्याद्वर्णसङ्करः ॥ ततः कष्टतरो वज्रवर्णानां सङ्करो
 मतः ॥ २५ ॥ न च मार्गविभागमात्रवृत्त्या विदुषा वज्रपरिग्रहो विधेयः ॥ गुणवद्गुणसम्पदां विभूतिर्विपरीतो व्यसनोदयस्य हेतुः
 ॥ २६ ॥ एकमपि यस्य शृंगं विदलितमवलोक्यते विशीर्णं वा ॥ गुणवदपि तन्न धार्यं वज्रं श्रेयोऽर्थिभिर्भवने ॥ २७ ॥ स्फुटिताग्निवि
 शीर्णशृंगदेशं मलवर्णैः पृषतैरुपेतमध्यम् ॥ न हि वज्रभृतोऽपि वज्रमाशु श्रियमप्याश्रयलालसां न कुर्यात् ॥ २८ ॥ यस्यैकदेशः क्षतजावभासो
 यद्वा भवेच्छोहितवर्णचित्रम् ॥ न तन्न कुर्याद्विग्रहमाशु स्वच्छन्दमृत्योरपि जीवितान्तम् ॥ २९ ॥ कोट्यः पार्श्वानि धाराश्च षडष्टौ द्वादशेति च ॥
 उत्तुङ्गसमतीक्ष्णाग्राः वज्रस्याकरजा गुणाः ॥ ३० ॥ षट्कोटि शुद्धममलं स्फुटतीक्ष्णधारं वर्णान्वितं लघु सुपार्श्वमपेतदोषम् ॥ इन्द्रायुधांशुविमृतिच्छु
 रितान्तरिक्षमेवंविधं भुवि भवेत्सुलभं न वज्रम् ॥ ३१ ॥ तीक्ष्णाग्रं विमलमपेतसर्वदोषं धत्ते यः प्रयततनुः सदैव वज्रम् ॥ वृद्धिस्तं प्रतिदिनमेति याव
 दायुः स्त्रीसम्पत्सुतधनधान्यगोपशूनाम् ॥ ३२ ॥ व्यालवह्निविषव्याघ्रतस्कराम्बुभयानि च ॥ दूरात्तस्य निवर्तन्ते कर्माण्यथर्वणानि च ॥ ३३ ॥
 यदि वज्रमपेतसर्वदोषं विभृयात्तण्डुलविंशतिं गुरुत्वे ॥ मणिशास्त्रविदो वदन्ति तस्य द्विगुणं रूपकलक्षमग्रमूल्यम् ॥ ३४ ॥ त्रिभागहानाद्धतदद्धं
 शेषं त्रयोदशं त्रिंशदतोऽर्द्धभागाः ॥ अशीतिभागोऽथ शतांशभागः सहस्रभागोऽल्पसमानयोगः ॥ ३५ ॥ यत्तण्डुलैर्द्वादशाभिः कृतस्य वज्रस्य मूल्यं
 प्रथमं प्रदिष्टम् ॥ द्वाभ्यां क्रमाद्धानिमुपागतस्य त्वेकावमानस्य विनिश्चयोऽयम् ॥ ३६ ॥ न चापि तण्डुलैरेव वज्राणां धरणक्रमः ॥ अष्टाभिः सर्प
 पैर्गौरैस्तण्डुलं परिकल्पयेत् ॥ ३७ ॥ यत्तु सर्वगुणैर्युक्तं वज्रं तरति वारिणि ॥ रत्नवर्गे समस्तेऽपि तस्य धारणमिष्यते ॥ ३८ ॥ अल्पेनापि हि

१ वज्रेषु वज्रमुक्ता देवाः । २ सद्भिः प्रकृष्टेन तु सार्वजन्यैः । ३ वज्री वर्णाः ।

ग. म. पु.

॥ ४६ ॥

दोषेण लक्ष्यालक्ष्येण दूषितम् ॥ स्व (स) मूल्यादशमं भागं वज्रं लभति मानवः ॥ ३९ ॥ प्रकटानेकदोषस्य स्वल्पस्य महतोऽपि वा ॥
स्व (सु) मूल्याच्छतशो भागो वज्रस्य न विधीयते ॥ ४० ॥ स्पष्टदोषमलङ्कारे वज्रं यद्यपि दृश्यते ॥ रत्नानां परिक्रमार्थं मूल्यं तस्य भवेदुच्यते ॥
॥ ४१ ॥ प्रथमं गुणसम्पदाभ्युपेतं प्रतिबद्धं सञ्जुपैति यच्च दोषम् ॥ अलमाभरणेन तस्य राज्ञो गुणहीनोऽपि मणिर्न भूषणाय ॥ ४२ ॥
नाय्या वज्रमधार्य गुणवदपि सुतप्रमृतिमिच्छन्त्या ॥ अन्यत्र दीर्घाचिपिट्यश्राद्यगुणैर्विमुक्ताच्च ॥ ४३ ॥ अयसा पुष्परागेण तथा गोमेदकेन च ॥
वेदूर्यस्फटिकाभ्यां च काचैश्चापि पृथग्विचैः ॥ ४४ ॥ प्रतिरूपाणि कुर्वन्ति वज्रस्य कुशला जनाः ॥ परीक्षा तेषु कर्तव्या विद्वद्भिः सुपरीक्षकैः ॥
॥ ४५ ॥ शारोल्लेखनशाणाभिस्तेषां कार्यं परीक्षणम् ॥ पृथिव्यां यानि रत्नानि ये चान्ये लोहधातवः ॥ ४६ ॥ सर्वाणि विलिखेद्वज्रं तच्च तेन
विलिख्यते ॥ गुरुता सर्वरत्नानां गौरवाधारकारणम् ॥ ४७ ॥ वज्रे तां वैपरीत्येन सूरयः परिचक्षते ॥ जातिरजातिं विलिखति जातिं विलिखति
वज्रकुरुविन्दाः ॥ ४८ ॥ वज्रैर्वज्रं विलिखति नान्येन विलिख्यते वज्रम् ॥ वज्राणि मुक्तामणयो ये च केचन जातयः ॥ ४९ ॥ न तेषां
प्रतिबद्धानां भा भवत्युद्धरामिनी ॥ तिर्यक् शतत्वात्केषाञ्चित्कथञ्चिद्यदि जायते ॥ तिर्यग्विलिख्यमानानां सा (स) पार्श्वेषु
विहन्यते ॥ ५० ॥ यद्यपि विशाणकोटिः सविन्दुरेखान्वितो विवर्णो वा ॥ तदपि धनधान्यपुत्रान्करोति सेन्द्रायुषो वज्रः ॥ ५१ ॥ सौदा
मिनीविस्फुरिताभिरामं राजा यथोक्तं कलिशं दधानः ॥ पराक्रमाक्रान्तपरप्रतापः समस्तसामन्तभुवं भुनक्ति ॥ ५२ ॥ इति श्रीभारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये ३. चारकाण्डे रत्नतट्टिशेषवज्रपरीक्षणविधौ नामाष्टपदितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ द्रिपेन्द्रजी
सूतवराहशंखमस्त्राहिस्तुतयुद्धवेषेणुजानि ॥ मुक्ताफलानि प्रथितानि लोके तेषां च शुक्तयुद्धमेव धूरि ॥ १ ॥ तत्रैव चैकस्य हि मूलमात्र
नेविश्यते ग्नपदस्य जातु ॥ वेध्यं तु शुक्तयुद्धमेव तेषां शेषाण्यवेध्यानि वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ २ ॥ त्वङ्गुलानामाग्रेन्द्रतिमिप्रसूतं यच्छतवर्जं यच्च वरा
हजातम् ॥ प्रायो विषुल्लानि भवन्ति भासा शस्तानि माङ्गल्यतया तथापि ॥ ३ ॥ या मौक्तिकानामिह जातयोऽष्टौ प्रकीर्तिता ग्नविनिश्चयज्ञैः ॥
कम्बूद्रवं तेप्सुधमं यदिष्टमुत्पद्यते यच्च गजेन्द्रकुम्भात् ॥ ४ ॥ स्वयोनिमध्यच्छवितुल्यवर्णं शालं बृहल्लोलफलप्रमाणम् ॥ उत्पद्यते वारणकुम्भस
ध्यादापीतवर्णं प्रभया विहीनम् ॥ ५ ॥ ये कम्बवः शार्ङ्गमुखावमशपीतस्य शंखप्रवरस्य गोत्रे ॥ मत्तगजाश्चापि विशुद्धवैश्यास्ते मौक्तिकानां प्रभवाः ॥ ६ ॥

१ कपञ्चिदादि दृश्यते० । २ अयोनि० ।

पू. खं.

आ. कां.

अ. ६९

॥ ४६ ॥

प्रादिष्टाः ॥ ६ ॥ उत्पद्यते मौक्तिकमेषु वृत्तमापीतः प्रभया विहीनम् ॥ पाठीनपृष्ठस्य समानवर्णं मीनात्सुवृत्तं लघु चातिसूक्ष्मम् ॥ ७ ॥ उत्पद्यते
 वारिचगानेषु मत्स्याश्च ते मध्यचराः पयोधेः ॥ वराहदंष्ट्राप्रभवं प्रादिष्टं तस्यैव दंष्ट्रांकरतुल्यवर्णम् ॥ ८ ॥ कश्चित्कथञ्चित्सुवः प्रदेशे प्रजायते
 सुकरराङ्गिरीष्टः ॥ वर्षोपलानां समवर्णशोभं त्वक्सागपर्वप्रभवं प्रादिष्टम् ॥ ९ ॥ ते वेणवो दिव्यजनोपभोग्ये स्थाने प्ररोहन्ति न सर्वजन्ये ॥ भौजं
 गमं मीनविमुल्लवृत्तं संस्थानतोऽत्युज्ज्वलवर्णशोभम् ॥ १० ॥ नितान्तधौतप्रविकल्पमाननिर्लिख्यधारासमवर्णकान्ति ॥ प्राप्यातिरत्नानि महाप्रभा
 णि राज्यं ध्रियं वा महतीं दुरापाम् ॥ ११ ॥ तेजोऽन्विताः पुण्यकृतो भवन्ति मुक्ताफलस्याहिशिरोभवस्य ॥ जिह्वासया स्तनधनं विधिज्ञैः शुभे
 सुहृत्तैः प्रयतैः प्रयत्नात् ॥ १२ ॥ रक्षाविवानं सुमहद्विधाय हर्म्योपरिष्ठं क्रियते यदा तत् ॥ तदा महादुन्दुभिर्मन्त्रवोषैर्विमुल्लताविस्फुरितान्तरालैः
 ॥ १३ ॥ पयोधराक्रान्तिविलम्बितैः चैनैर्वैरात्रियतेऽन्तरिक्षम् ॥ न तं भुजंगा न तु यातुधाना न व्याधयो नाण्डुपसर्गदोषाः ॥ १४ ॥ हिंसन्ति
 यस्याहिशिरःसमुत्थं मुक्ताफलं तिष्ठति कोशमध्ये ॥ नाभ्येति मेघप्रभवं परित्रां विप्रद्वतं तद्विदुषा हन्ति ॥ १५ ॥ अचिःप्रभानावृतदिग्बिभोगमा
 दित्यवदुःखविभाव्यविम्बम् ॥ तेजस्तिरस्कृत्य द्रुताशनेन्दुनक्षत्रताराप्रभवं समग्रम् ॥ १६ ॥ दिवा यथा दीर्घिकरं तथैव तमोऽवगाढास्त्रपि तन्निशा
 सु ॥ विचित्ररत्नद्युतिचारुतोया चतुःसमुद्राभरणोपपन्ना ॥ १७ ॥ मूल्यं न वा स्यादिति निश्चयो मे कृत्स्ना मही तस्य सुवर्णपूणा ॥ हीनोऽपि
 यस्तल्लभते कदाचिद्विपाकयोगान्महतः शुभस्य ॥ १८ ॥ सापत्न्यहीनां स मही समग्रां भुनक्ति तत्तिष्ठति यावदेव ॥ न केवलं तच्छुःकृष्टपस्य
 भाम्यैः प्रजानामपि तस्य जन्म ॥ १९ ॥ तद्योजनानां परितः सहस्रं सर्वाननर्थान्निमुखी करोति ॥ नक्षत्रमालेव दिवो विशीर्णा दन्तावलिस्तस्य
 महासुरस्य ॥ २० ॥ विचित्रवर्णेषु विमुद्भवर्णा पयःसु पत्युः पयसां पपात ॥ सम्पूर्णचन्द्रांशुकलापकान्तेर्मणिप्रवेकस्य महागुणस्य ॥ २१ ॥ तच्छु
 क्तिमत्सु स्थितिमाप वीजमासन्पुराऽप्यन्यभवानि यानि ॥ यस्मिन्प्रदेशेऽम्बुनिधौ पपात सुचारुमुक्तामणिरत्नवीजम् ॥ तस्मिन्पयस्तोयध
 रावकीर्णं शुक्तौ स्थितं मौक्तिकतामवाप ॥ २२ ॥ सैहलिकपारलौकिकसौराष्ट्रिकताम्रपर्णपारशवाः ॥ कोवेस्पाण्ड्याहाटकहेमकमित्याकरास्त्वष्टी ॥ २३ ॥
 सुत्तयुद्धवं नातिनिष्ठवर्णं प्रमाणसंस्थानगुणप्रभाभिः ॥ उत्पद्यते वर्द्धनपारसीकपातालालाकान्तरसिंहलेषु ॥ २४ ॥ चिन्त्या न तस्याकरजा विशेष
 पा रूपे प्रमाणे च येतत विद्वान् ॥ न च व्यवस्थास्ति गुणागुणेषु सर्वत्र सर्वांकृतयो भवन्ति ॥ २५ ॥ एकस्य शुक्तिप्रभवस्य मुक्ताफलस्य चान्येन

१ विलम्बितम् ० २ तिष्ठतिऽन्यमानम् ० ३ चातुःसमुद्राभवनाभिरामा ० ४ ताम्रपर्णपारसराः ०

ग. म. पु.
॥ ४७ ॥

समुन्मितस्य ॥ मूल्यं सहस्राणि तु रूपकाणां त्रिभिः शतैरप्यधिकानि पंच ॥ २६ ॥ यन्मापकाद्धेन ततो विहीनं तत्पंचभागद्वयहीनमूल्यम् ॥
यन्मापकांस्त्रीन्विभूयात्सहस्रे द्वे तस्य मूल्यं परमं प्रदिष्टम् ॥ २७ ॥ अद्धोधिकं द्रो वहतोऽस्य मूल्यं त्रिभिः शतैरप्यधिकं सहस्रम् ॥ द्विमाप
कोन्मानितगौरवस्य शतानि चाष्टौ कथितानि मूल्यम् ॥ २८ ॥ अद्धोधिकं मापकमुन्मितस्य समं च विंशवितयं शतानाम् ॥ गुंजाश्च पद्म धार
यतः शते द्वे मूल्यं परं तस्य वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ अथ्यद्धेनुन्मान(प)कृतं शतं स्यान्मूल्यं गुणैस्तस्य समन्वितस्य ॥ २९ ॥ यदि पाण्डशभिर्भवेद्वत्तं
धरणं तत्प्रवदन्ति दार्विकाख्यम् ॥ अधिकं दशभिः शतं च मूल्यं समवाप्नोत्यपि बालिशस्य हस्तात् ॥ ३० ॥ द्विगुणैर्दशभिर्भवेद्वत्तं धरणं तद्ग
वकं वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ नवसप्ततिमाधुयात्स्वमूल्यं यदि न स्याद्गुणसम्पदा विहीनम् ॥ ३१ ॥ विंशता धरणं पूर्णं शिवयं तस्येति कीर्त्यते ॥
चत्वारिंशद्भवेत्तस्याः परं मूल्यं त्रिनिश्चयः ॥ ३२ ॥ चत्वारिंशद् भवेत्तस्यास्त्रिंशन्मूल्यं लभेत सा ॥ पंचाशत्तु भवेत्सोमस्तस्य मूल्यं तु विंशतिः
॥ ३३ ॥ पश्चिर्निकरशीर्षं स्यात्तस्या मूल्यं चतुर्दश ॥ अशीतिर्नवतिश्चैव कृप्येति परिकीर्तिता ॥ एकादश स्यान्नव च तयोर्मूल्यमनुक्रमात् ॥ ३४ ॥
आदाय तत्सकलमेव ततोऽन्नभाण्डं जम्बीरजातरसयोजनया विपक्रम् ॥ घृष्टं ततो मृदुतृकृतपिण्डमूलः कुर्याद्यथेष्टमनु मौक्तिकमात्रं विद्वद्भ
॥ ३५ ॥ मृष्टितमस्त्यष्टमध्यगतं तु कृत्वा पश्चात्पचेत्तनु ततश्च विडालपुट्या ॥ दुग्धे ततः पयसि तं विपचेत्सुधायां पक्वं ततोऽपि पयसा
शुचिचक्रणेन ॥ ३६ ॥ शुद्धं ततो विमलवज्जनिवर्णेन स्यान्मौक्तिकं विगुलवद्गुणकांतियुक्तम् ॥ व्याडिजंगाद जगतां हि महाप्रभावः सिद्धो
विदग्धहिततत्परया दयालुः ॥ ३७ ॥ श्वेतकाचसमं तारं हेमांशतयोजितम् ॥ रसमध्ये प्रवार्येत मौक्तिकं देहभूषणम् ॥ ३८ ॥ एवं हि
सिंहले देशे कुर्वन्ति कुशला जनाः ॥ यत्स्मिन्कुत्रिमसन्देहः कचिद्भवति मौक्तिके ॥ ३९ ॥ उष्णे सलवणे लेहे निशां तद्भास्ये बलं ॥ ब्रह्मिर्मर्देनाथ
वा शुष्कवस्त्रोपवेशितम् ॥ ४० ॥ यत्तु नायाति वैवर्ण्यं विज्ञेयं तद्वक्रविमम् ॥ सितं प्रमाणवत्स्निग्धं गुरु स्वच्छं सुनिर्मलम् ॥ ४१ ॥ तजोऽ
धिकं सुवृत्तं च मौक्तिकं गुणवत्स्वतम् ॥ ४२ ॥ प्रमाणवद्गौरवस्मिन्मुक्तं सितं सुवृत्तं सममुद्भवमेवम् ॥ अनेकगुणवद्भवति प्रसोदं यन्मौक्तिकं तद्ग
णवत्प्रदिष्टम् ॥ ४३ ॥ एवं समस्तेन गुणोदयेन यन्मौक्तिकं योगसुपागतं स्यात् ॥ न तस्य भर्तारमनभेज्जात एकैऽपि कश्चित् समुपाति दोषः ॥ ४४ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे धूर्तखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे मुक्ताफलप्रमाणादिवर्णनं नाम मुक्ताफलपरीक्षा नामैकोनसत्तितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

१ चत्वारिंशद्भवेच्छिजया० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ६९

॥ ४७ ॥

सूत उवाच ॥ दिवाकरस्तस्य महामहिम्नो महासुरस्योत्तमरत्नबीजम् ॥ असृग्मृहीत्वा चरितुं प्रतस्थे निखिन्नशरीलेन नभःस्थलेन ॥ १ ॥ जेवा
 सुराणां समरेष्वजस्रं वीर्यावल्लोद्धतमानसेन ॥ लंकाधिपेनार्द्धपथे समेत्य स्वर्भानुनेव प्रसभं निरुद्धः ॥ २ ॥ तस्मिन् हलीचरुनितम्बविम्बविक्षो
 भितागाधमहाह्नदायाम् ॥ पूगदुर्मावद्धतटद्वयां सुमोच सूर्यः सरिदुत्तमायाम् ॥ ३ ॥ ततः प्रभृति सा गंगा तुल्यपुण्यफलोदया ॥ नाम्ना रावण
 गंगेति प्रथिमानमुपागता ॥ ४ ॥ ततः प्रभृत्येव च शर्वरीषु कूलानि रत्ननिचितानि तस्याः ॥ सुवर्णनाराचशतैरिवान्तर्बहिः प्रदीप्तनिशितानि भान्ति
 ॥ ५ ॥ तस्यास्तटे पूज्यलचारागा भवन्ति तोयेषु च पद्मरागाः ॥ सौगन्धिकोत्थाः कुरुविन्दजाश्च महागुणाः स्फटिकसंयुताः ॥ ६ ॥ बन्धू
 कगुंजासकलेन्द्रगोपजवासमासृक् समवर्णगोभाः ॥ भ्राजिष्णवो दाडिमवीजवर्णास्तथापरे किंशुकपुष्पभासः ॥ ७ ॥ खिन्दूरपद्मोत्पलकुङ्कुमानां
 लाक्षारसस्यापि समानवर्णः ॥ सद्भिर्जपि रागे प्रभया स्वयैव भान्ति स्वलक्ष्याः स्फुटमध्यशोभाः ॥ ८ ॥ भानोश्च भासामनुवेषयोगमासाद्य रश्मि
 प्रकरेण दूरम् ॥ पार्श्वानि सर्वाण्यनुर्जयति गुणोपपन्नाः स्फटिकप्रसृताः ॥ ९ ॥ कुतुम्भनीलव्यतिमिश्ररागप्रयुग्रक्ताम्बुजतुल्यभासः ॥ तथापरेऽ
 रुक्मरकण्टकारिपुष्पत्विषो हिमगुलवत्त्वपोऽन्ये ॥ १० ॥ चकोरपुष्कोकिलसारसानां देवावभासश्च भवन्ति केचित् ॥ अन्ये पुनः सन्ति च पुष्पि
 तानां तुल्यत्विषा कोकनदीत्तमानाम् ॥ ११ ॥ प्रभावकाटिन्यगुरुत्वयोगे प्रायः समानाः स्फटिकोद्भवाताम् ॥ आनीलरक्तोत्पलचारुभासः सौग
 न्धिकोत्था मणयो भवन्ति ॥ १२ ॥ कामं तु रागः कुरुविन्दजेषु स नैव यादृक् स्फटिकोद्भवेषु ॥ निरविषोऽन्तर्बहुला भवन्ति प्रभावन्तोऽपि
 नैतेः समस्तैः ॥ १३ ॥ ये तु रावणगंगायां जायन्ते कुरुविन्दकाः ॥ पद्मरागवनं रागं विभ्राणाः स्फटिकाचिपः ॥ १४ ॥ वर्णानुयायिनस्तेषां
 मान्ध्रदेशे तथा परे ॥ न जायन्ते हि ये केचिन्मूल्यलेशमवाप्नुयुः ॥ १५ ॥ तथैव स्फटिकोत्थानां देशे तुम्बुरुसंज्ञके ॥ स्वर्माणः प्रजायन्ते स्वल्प
 मूल्या हि ते स्मृताः ॥ १६ ॥ वर्णाधिक्यं गुरुत्वं च स्निग्धता समताच्छता ॥ अर्थिष्मता महता च मणीनां गुणसंग्रहः ॥ १७ ॥ ये कर्करच्छि
 द्रमलोपदिग्धाः प्रभाविमुक्ताः परुषा विवर्णाः ॥ न ते प्रशस्ता मणयो भवन्ति समानतो जानिगुणैः समस्तैः ॥ १८ ॥ दोषोपसृष्टं मणिमप्रबोधाद्भि
 र्भाति यः कश्चन कश्चिदेव ॥ तं शोकचिन्तामयमृत्युवित्तनाशादयो दोषगणा भजन्ते ॥ १९ ॥ कामं चारुतराः पंच जातीनां प्रतिरूपकाः ॥ विजा
 तयः प्रयत्नेन विद्वान्स्तानुपलभ्येत् ॥ २० ॥ कलशपुरोद्भवसिंहलतुम्बुरुदेशोत्थमुक्तपाणीयाः ॥ श्रीपूर्णकाश्च सदृशा विजातयः पद्मरागाणाम् ॥ २१ ॥

ग. म. पु.
॥ ४८ ॥

तुषोपसर्गात्कलशाभिधानमाताप्रभावादपि तुम्बुहृत्यमा॥काण्व्यात्तथा सिंहलदेशजातं युकाभिधानं नमसः स्वभावात् ॥२२॥ श्रीपूर्णकं दीप्तिविनाकृत
त्वाद्विजातिर्लिङ्गाश्रय एव भेदः॥यस्ताम्रिकां पुष्यति पद्मरागो योगातुषाणाभिषेकं पूर्णमध्यः॥२३॥सिंहप्रदिग्धः प्रतिभाति यश्च यो वा प्रवृष्टः प्रवृष्टाति दी
प्तिमा॥आक्रान्तमूर्द्धा च तथाङ्गुलिभ्यां यः कालिकां पार्श्वगतां विभर्ति॥२४॥संप्राप्य चोत्तिष्ठत्य यथातुष्टिं विभर्ति यः सर्वगुणानतीव॥तुल्यव्रमाणस्य
च तुल्यजातेर्यो वा गुरुत्वेन भवेत्तु तुल्यः॥प्राप्यापि रत्नाकरजा स्वजातिं लक्ष्मेश्वरत्वेन गुणेन विद्वान्॥२५॥अप्रणश्यति सन्देहो शोभे तु परिलेखयेत् ॥
सु (स्व) जातकसमुत्थेन लिखित्वापि परस्परम् ॥ २६ ॥ वज्रं वा कुरुविन्दं वा विद्युच्यतेन केनचित् ॥ नाशक्यं लेखनं कर्तुं पद्मरागेन्द्रनीलयोः
॥२७॥जात्यस्य सर्वेऽपि मणेर्न जातु विजातयः सन्ति समानवर्णाः॥तथापि नानाकरणार्थमेव भेदप्रकारः परमः प्रदिष्टः॥२८॥गुणोपपन्नेन सहावबद्धो
मणिर्न धार्यो विद्युणो हि जात्या॥न कौस्तुभेनापि सहावबद्धं विद्वान्विजातिं विभ्रयान्कदाचित्॥२९॥चाण्डाल एकोऽपि यथा द्विजातीन्समेत्य भूरी
नपि हन्त्यउत्तात्॥अथो मणीन्धरिगुणोपपन्नाञ्छकोति विष्टावसिर्तुं विजात्यः॥३०॥सपत्नमप्येऽपि कृताचिवात् प्रमादवृत्तानपि वर्त्तमानमाः न पद्मरा
गस्य महागुणस्य भर्तारमापस्तुशतं हि काचित्॥३१॥दोषोपपत्त्यर्थमवाश्च येन नोपद्रवास्तु समभिद्रवन्ति ॥ गुणैः सञ्जितैस्तत्कारणैः यः पद्मरागे
प्रयतो विभर्ति ॥ ३२ ॥ वज्रस्य यत्तण्डुलसंख्ययोक्तं मूल्यं सञ्जितमदितमौरवस्य ॥ नत्पञ्चरात्रस्य महागुणस्य ॥ न्मापकस्य कलिगणस्य मूल्यम् ॥३३॥
वर्णदोष्युपपन्नं हि मणिरत्नं प्रशस्यते ॥ ताभ्यामीपदपि भ्रष्टं मणिमूल्यात्प्रहीयते ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचा
रकाण्डे पद्मरागपरीक्षणं नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ सूत उवाच ॥ दानवापिपतेः पितृमादाय भुजगाधिपः ॥ द्विषा कुर्वन्निव श्याम सत्वरं
वासुकिर्ययौ ॥ १ ॥ स तदा स्वशिरोरत्नप्रभादंक्षितं नभोऽप्युवाच ॥ राजतः स महानेकः खण्डसमुदिरिवावभौ ॥ २ ॥ ततः पक्षनिपतितः संहस्त्रिभ्य रोद
सी ॥ गरुत्मान्पद्मगेन्द्रस्य प्रहर्तुमुपचक्रमे ॥ ३ ॥ महसैव युमोच तत्तमणीन्ध्रः सुरसाभ्यामप्युत्तुष्कं (रत्न) पादपाशम् ॥ कलिपादाभ्यामप्यवसिता
यां वरमाणिक्यगिरिरुपत्यकायाम् ॥ ४ ॥ तस्य प्रपातसमनन्तरकालमेव तद्वज्रालयमतीत्य रमासमीपे ॥ त्थानं क्षितिरुपपत्तिविधितोरेतन्म
तत्प्रत्ययान्मङ्गलकरतां जगाम ॥ ५ ॥ तत्रैव किञ्चित्पततस्तु पितादुपेत्य जग्राह ततो गरुत्मान् ॥ सूच्छोपरीतः सहस्रं श्रीपास्त्रश्रद्धयत
प्रसुप्तोच सर्वम् ॥ ६ ॥ तत्राकटोरशुककण्ठशिरोपपुष्पखद्योतपुष्टचरशार्दूलशायकानाम् ॥ कटहराश्वकभुजङ्गभुजाश्च पद्ममातृविषो मरुताः

१ शालाघोषपरिलेखयेत् ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ७१

॥ ४८ ॥

ग. म. पु.
॥ ४९ ॥

युग्मम् ॥ १ ॥ तत्प्रत्ययादुभयशोभनवीचिभासा विस्तारिणी जलनिधेरुपकच्छामिः ॥ प्रोद्भिन्नकेतकवनप्रतिबद्धलेखासान्नेह्यनीलमणिरत्नवती विभाति ॥ २ ॥ तत्रासिताञ्जलभृदसनासिभृगशाङ्गोयुवांगहरकण्ठकपायपुण्यैः ॥ गुह्यैश्च कुसुमैर्गिरिकार्णिकयास्तस्याद्भवन्ति मणयः सदृशावभासः ॥ ३ ॥ अन्ये प्रसन्नपयसः पयसां निधातुरन्तुतिपः शिखिगणप्रतिमास्तथान्ये ॥ नीलीरसप्रभवबुद्धभास्य केचित्केचित्ता समदक्रोहिलकण्ठभासः ॥ ४ ॥ एकप्रकारा विस्पष्टवर्णशोभावभासिनः ॥ जायन्ते मणयस्तस्मिन्निन्द्रनीला महागुणाः ॥ ५ ॥ सृत्पापागशिलारन्ध्रकैरात्राससंयुताः ॥ अत्रिकापटलच्छायावर्णदोषैश्च दूषिताः ॥ ६ ॥ तत एव हि जायन्ते मणयस्तत्र भूरयः ॥ शालसम्प्लोषितविगस्तान्तरांस्तन्ति सूरयः ॥ ७ ॥ धार्यमाणस्य ये दृष्टा पद्मरागमण्युणाः ॥ धारणादिन्द्रनीलस्य तानेवाप्नोति मानवः ॥ ८ ॥ यथा च पद्मरागाणां जातकनितयं भवेत् ॥ इन्द्रनीलेष्वपि तथा द्रष्टव्यमविशेषतः ॥ ९ ॥ परीक्षाप्रत्ययेयैश्च पद्मरागः परीक्ष्यते ॥ त एव प्रत्यया दृष्टा इन्द्रनीलमणेरपि ॥ १० ॥ यावन्तं च क्रमेदं पद्मरागोपयोगतः ॥ इन्द्रनीलमणिस्तस्मात्क्रमेत् सुमहत्तरम् ॥ ११ ॥ तथापि न परीक्षार्थं गुणानामपि (ति) वृद्धे ॥ दण्डिस्तौ समाधेयः कथञ्चिदपि कश्चन ॥ १२ ॥ अग्रिमत्रापरीक्षाने दाहदोषैश्च दूषितः ॥ सोऽनर्थो भवेद्गुणैः कृतः कारयितुस्तथा ॥ १३ ॥ काचित्पलकरवीरस्फटिकाद्या इह बुधैः सर्वदूष्योः ॥ कथिता विजातय इमे सदृशा मणिनेन्द्रनीलेन ॥ १४ ॥ पुरुषावकटिनभावावेतेषां नित्यमेव विज्ञेयो ॥ काचाद्यथावदुत्तरविवर्द्धमानो विशेषण ॥ १५ ॥ इन्द्रनीलो यथा कश्चिद्विभक्त्याताम्रवर्णताम् ॥ रसगो यथा ताभौ कश्चिरोत्पलावभौ ॥ १६ ॥ यस्य मध्यगता भाति नीलस्येन्द्राद्युच्यते ॥ तस्मिन्नीलमिष्यादुर्बहाहं भुवि दुर्लभम् ॥ १७ ॥ यस्य वर्णस्य भूषस्तत्रासीनं शतगुणे स्थितः ॥ नीलतां तन्नयेत्सर्वं महानीलः स उच्यते ॥ १८ ॥ यत्पद्मरागस्य महागुणस्य सूर्ये भवेन्मापसमुन्मिष्यते ॥ तदिन्द्रनीलस्य महागुणस्य भुवनं सूर्यादुल्लिख्य सूर्यम् ॥ १९ ॥ इति श्रीमार्कण्डे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे इन्द्रनीलपरीक्षणं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ मूल उवाच ॥ वैदूर्यपुष्परागाणां कर्कंते भीष्मके वहे ॥ परीक्षां वल्लभा प्रोक्तां व्यासेन कथितां द्विजा ॥ १ ॥ कल्पयन्तकालमुभितानुरागिनिर्दोषकल्पादिति जस्य नादात् ॥ वैदूर्यपुष्पपत्रमेकवर्णं शोभाभिरामद्युतिवर्णदीप्तम् ॥ २ ॥ अविदूरे विदूरस्य गिरिरत्नगरोपसः ॥ कामधुतिकसीमानमनु तस्याकरो भवत् ॥ ३ ॥ तस्य नादसमुत्थत्वादाकरः सुमहागुणः ॥ अभुङ्क्षुत्तरितो लोके लोकत्रयविभूषणः ॥ ४ ॥ तस्यैव दागवपतेनिनदातुरुषाः ॥ मादृपनोदवरद्वर्षितचारुभाः ॥ वैदूर्येन मणयो विविधावभासस्तस्मात्सुकुलिनविदा इव संवभ्रुः ॥ ५ ॥ पद्मरागस्यादारय मणिर्गतां द्वि ये शिखौ ॥ मवीमन्तान्वय

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ७३

॥ ४९ ॥

शोभाभिर्वैदूर्यमनुगच्छति ॥ ६ ॥ तेषां प्रधानं शिखिकण्ठनीलं यद्वा भवेद्रेणुदलप्रकाशम् ॥ चापात्रपसप्रतिमश्रियो ये न ते अशस्ता मणिशास्त्र
 विद्विः ॥ ७ ॥ गुणवान्चैदूर्यमणियोजयति स्वामिनं परंभा (भो) ग्यैः ॥ दोषैर्धुक्तो दोषैस्तस्माद्यत्नात्परीक्षित ॥ ८ ॥ गिरिकाचशिखपालौ काच
 स्फटिकाश्च धूसनिभिन्नाः ॥ वैदूर्यमणेरते विजातयः सन्निभाः सन्ति ॥ ९ ॥ लिख्याभावात्काचं लघुभावाच्छेक्षुपालकं विद्यात् ॥ गिरिकाचसदी
 तित्यात्स्फटिकं वर्णोऽवलत्वेन ॥ १० ॥ यदिन्द्रनीलस्य महागुणस्य सुवर्णसंख्याकालितस्य मूल्यम् ॥ तदेव वैदूर्यमणेः प्रदिष्टं पलद्वयोन्मापि
 तर्गौरवस्य ॥ ११ ॥ जात्यस्य सर्वेऽपि मणेरते यादृग्विजातयः सन्ति समानवर्णाः ॥ तथापि नानाकरणात्तुमेयभेदप्रकारः परसः प्रदिष्टः
 ॥ १२ ॥ सुत्वोपलक्ष्यश्च सदा त्रिचार्यो ह्ययं प्रभेदो विदुषा नरेण ॥ स्नेहप्रभेदो लघुता घटुत्वं विजातिर्लिंगं खलु सार्वजन्यम् ॥ १३ ॥ कुशलाकु
 शलः प्रपूज्यमाणाः प्रतिवद्धाः प्रतिस्त्किर्याप्रयोगैः ॥ गुणदोषसमुद्भवं लभन्ते मणयोऽर्थोत्तरमूल्यमेष भिन्नाः ॥ १४ ॥ क्रमशः समतीतवर्तमानाः
 प्रतिवद्धा मणिवन्धकेन यत्नात् ॥ यदि नाम भवन्ति दोषहीना मणयः पङ्कणमाधुवन्ति मूल्यम् ॥ १५ ॥ आकरान्समतीतानामुदयेस्तीरस
 त्रिधा ॥ मूल्यमेतन्मणीनां तु न सर्वत्र महीतले ॥ १६ ॥ सुवर्णो मनुना यस्तु प्रोक्तः षोडशभाषकः ॥ तस्य समतीतमो भागः संज्ञारूपं करिष्यति
 ॥ १७ ॥ शाणश्चतुर्मापमानो माषकः पंचकृष्णलः ॥ पलस्य दशमो भागो वरणः परिकीर्तितः ॥ १८ ॥ इत्थं मणिविधिः प्रोक्तो रत्नानां मूल्यनिश्चये
 ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वैदूर्यपरीक्षणं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
 पतितया हिमाद्रौ तु त्वचस्तस्य सुरद्विपः ॥ प्रादुर्भवन्ति ताम्ब्यस्तु पुष्प(प्य)रागा महागुणाः ॥ १ ॥ आपीतपाण्डुरुचिरः पापाणः पद्मरागसंज्ञस्तु ॥
 कर्कण्डकनामा स्यात्स एव यदि लोहितापीतः ॥ २ ॥ आलोहितस्तु पीतः स्वच्छः काषायकः स एवाकतः ॥ आनीलशुद्धवर्णः श्लिष्वः सोमाल
 (न) कः सूर्यः ॥ ३ ॥ अत्यन्तलोहितो यः स एव खलु पद्मरागसंज्ञः स्यात् ॥ अपि चन्द्रनीलसंज्ञः स एव कथितः सुनीलः स च ॥ ४ ॥
 मूल्यं वैदूर्यमणेरिव गदितं ह्यस्य रत्नसाराविदा ॥ धारणफलं च तद्वर्तिकं तु स्तोपां सुतप्रदो भवति ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पुष्परागपरीक्षणं नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सूत उवाच ॥ वायुनेखान्दैत्यपतेष्टेहीत्वा चिक्षेप सत्पद्मवनेषु
 ह्यष्टः ॥ ततः प्रसृतं पवनोपपन्नं कर्कतं न पूज्यतमं पृथिव्याम् ॥ १ ॥ वर्णेन तद्विषसोममधुयुकाशमातम्रपीतदहनोऽम्बलितं विजयति ॥

ग. म. पु.
॥ ५० ॥

नीलं पुनः खलु सितं परुषं विभिन्नं व्याध्यादिदोषकरणेन च तादृग्भाति ॥ २ ॥ स्निग्धा विशुद्धाः समराणिगन्ध आपीतवर्णा गुरवो विचित्राः ॥ रा
सव्रणव्यालविवर्जिताश्च कर्कतनास्ते परमं पवित्राः ॥ ३ ॥ पत्रेण कांचनमयेन तु वेष्टयित्वा तर्तं यदा हुतवहे भवति प्रकाशम् ॥ रोगप्रणारानकरं क
लिनाशनं तदायुष्करं कुलकरं च सुखप्रदं च ॥ ४ ॥ एवंविधं बहुगुणं मणिगावहन्ति कर्कतनं शुभमलङ्कृतये नरा ये ॥ ते पूजिता बहुधना बहुवा
न्धवाश्च नित्योच्चलाः प्रमुदिता अपिते भवन्ति ॥ ५ ॥ एकेऽपनद्धा विकृताङ्गलीलभासाः प्रस्लानगङ्गुलिताः क्लृपा विरूपाः ॥ तेजोऽतिदीप्ति
कुलपुष्टिविहीनवर्णाः कर्कतनस्य सदृशं वपुरुद्रहन्ति ॥ ६ ॥ कर्कतनं यदि परीक्षितवर्णरूपं प्रत्यश्रभास्वशदिवाकरसुप्रकाशम् ॥ तस्योत्तमस्य मणि
शास्त्रविदा महिम्ना तुल्यं तु मूल्यमुदितं तुलितस्य कार्यम् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे कर्कतनपरीक्षणं
नाम पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ सूत उवाच ॥ हिमवत्युत्तरदेशे वीथ्यै पतितं सुरद्विपस्तस्य ॥ संप्राप्तमुत्तमानामाकरतां भीष्मस्त्वानाम् ॥ १ ॥
शुद्धाः शंखाज्जनिभाः त्येनाकर्कसन्निभा प्रभावन्तः ॥ प्रभवन्ति ततस्तरुणा वज्रनिभा भीष्मपापाणाः ॥ २ ॥ हेमादिप्रतिवद्धाः सुदृढमपि श्रद्धया विधत्ते
यः ॥ भीष्ममणिं ग्रीवादिषु सुसम्पदं स सर्वदा लभते ॥ ३ ॥ निरीक्ष्य पलायन्ते च तमरण्यनिवासिनः समीपेऽपि ॥ क्षीपित्रकशरभक्तुञ्जरसिंहव्या
घ्रादयो हिंसाः ॥ ४ ॥ तस्योत्कलतश्चतरोर्भवति भयं न चान्सीशानुपहसन्ति ॥ भीष्ममणिं गुणयुक्तां सख्यकृपातुगुलीकलवन्तः ॥ ५ ॥
पितृनृपेण पितृणां तृभिर्बहुवापि कीं भवति ॥ शम्भुस्य द्रुतान्यपि सर्पाण्डजास्तुवृश्चिकविषाणि ॥ सलिलाक्षिवैरितस्करभयानि भीमानि
नश्यन्ति ॥ ६ ॥ शैवलवलाहकामं पुरुषं पीतमग्नें प्रभादीनम् ॥ सलिलमुदति च विवर्णं दूरतपरिवर्जयेत्प्राज्ञः ॥ ७ ॥ मूल्यं प्रकल्पयेत्
विबुधवैदेशकालविज्ञानात् ॥ भूरं भूतानां बहु किंचिन्निकटप्रसूतानाम् ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे
वेदव्यपरीक्षणं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ सूत उवाच ॥ पुण्येषु पर्वतकेषु च निम्नमातु स्थानान्तरेषु च तपोत्तरदेशगत्वात् ॥ संस्था
पिताः स्वर्नसत्राहुगतेः प्रकाशं संपूज्य दानवपतिं प्रथिते प्रदेशे ॥ १ ॥ दारुणार्णवागदर (च) येकलकालगदो मुञ्जाजनेक्षोऽहमालवर्णाः ॥
गन्धर्ववाहिकदलीसदृशावभासा एते प्रशस्ताः पुलकाः प्रसूताः ॥ २ ॥ शंखाज्जभृङ्गार्कविचित्रभङ्गा मुनेरु (व्यं) पेटाः परमाः पवित्राः ॥
मङ्गल्ययुक्ता बहुभक्तिचित्रा बुद्धिप्रदास्ते पुलका भवन्ति ॥ ३ ॥ काका (क) श्वाससमगुगालवृकोऽग्रहपण्डितैः समासक्षिप्रादिभिरुत्तरपेटाः ॥ मूल्युभे

पू. खं.
आ. कां.
अ. ७७

॥ ५० ॥

दाश्च विदुषा परिवर्जनीया मूल्यं पलस्य कथितं च शतानि पञ्च ॥ ४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पुलकप
 रीक्षणं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ हुतभुशुण्मादाय दानवस्य यथेप्सितम् ॥ नर्मदायां निचिक्षेप किञ्चिद्दीनादिभूमि
 पु ॥ १ ॥ तत्रेन्द्रगोपकलितं शुक्रवक्रवर्णं संस्थानतः प्रकटपीलसमानमावप्र॥ नानाप्रकारविहितं रुधिराक्ष(स्य)रत्नमुद्गत्य तस्य खलु सर्वसमान
 मेव ॥ २ ॥ मध्येन्दुपाण्डुरमतीव विशुद्धवर्णं तच्चेन्द्रनीलसदृशं पटलं तुले स्यात् ॥ सेश्वर्यभृत्यजननं कथितं तदेव पक्कञ्च तत्किल भवेत्सुरवज्र
 वर्णम् ॥ ३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रुधिराक्षरत्नपरीक्षणं नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ सूत
 उवाच ॥ कविरविन्ध्ययवनचीननेपालभूमिषु ॥ लाङ्गली व्यकिस्नेदो दानवस्य प्रयत्नतः ॥ १ ॥ आकाशगुह्यं तैलाख्यमुत्पन्नं स्फटिकं ततः ॥
 मृणालशङ्खधवलं किञ्चिद्वर्णान्तराश्वितम् ॥ २ ॥ न तत्तुल्यं हि रत्नानामथवा पापनाशनम् ॥ संस्कृतं शिल्पिना सद्यो मूल्यं किञ्चिद्धमेततः (दा) ॥ ३ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे स्फटिकपरीक्षणं नामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ आदाय
 शेषस्तस्यान्त्रं बलस्य केरलादिषु ॥ चिक्षेप तत्र जायन्ते विद्रुमाः सुमहागुणाः ॥ १ ॥ तत्र प्रवानं शशलोहिताभं गुञ्जाजपापुष्पानिभं प्रदिष्टम् ॥
 सुनीलकं देवकरोमकञ्च स्थानानि तेषु प्रभवं सुरागम् ॥ २ ॥ अन्यत्र जातं च न तत्प्रधानं मूल्यं भवेच्छिल्पिविशेषयोगात् ॥ प्रसन्नं कोमलं स्निग्धं
 सुरागं विद्रुमं हि तत् ॥ ३ ॥ धनधान्यकरं लोके विपार्तिभयनाशनम् ॥ परीक्षा पुलकस्योक्ता रुधिराक्षस्य वै मणेः ॥ स्फटिकस्य विद्रुमस्य रत्नज्ञानाय
 शौनकः ॥ ४ ॥ इति श्रीरुगुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विद्रुमपरीक्षणं नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ (इति रत्नमुक्तादि
 परीक्षा समाप्ता) ॥ (अथ तीर्थक्षेत्रमाहात्म्यमारभ्यते) ॥ ॥ सूत उवाच ॥ सर्वतीर्थानि वक्ष्यामि गङ्गा तीर्थोत्तमोत्तमा ॥ सर्वत्र सुलभा गङ्गा
 त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ १ ॥ गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ॥ प्रयागं परमं तीर्थं मृतानां भुक्तिमुक्तिदम् ॥ २ ॥ सेवनात्कृतपिण्डानां
 पापजित्कामदं नृणाम् ॥ वाराणसी परं तीर्थं विश्वेशो यत्र केशवः ॥ ३ ॥ कुरुक्षेत्रं परं तीर्थं दानाद्यैर्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ प्रभासं परमं तीर्थं सोमनाथो हि
 तत्र च ॥ ४ ॥ द्वारका च पुरी रम्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिका ॥ प्राची सरस्वती पुण्या सप्तसागरस्वतं परम् ॥ ५ ॥ केदारं सर्वपापघ्नं स (श) म्बलग्राम
 उत्तमः ॥ नरनारायणं तीर्थं मुक्तये वदरिकाश्रमः ॥ ६ ॥ श्वेतद्वीपं पुरी माया नैमिषं पुष्करं परम् ॥ अयोध्या चाध्वं तीर्थं तु चित्रकूटं च गोमती ॥ ७ ॥

१ शेषस्तस्यागु यमास्याकम्बलादिषु ० ।

ग. म. पु.
॥५१॥

वैनायकं महातीर्थं रामगिर्याश्रमं परम् ॥ काञ्चीपुरी तुङ्गभद्रा श्रीशैलं सेतुवन्धनम् ॥ ८ ॥ रामेश्वरं परं तीर्थं कार्तिकेयं तथोत्तमम् ॥ श्रुतुङ्गं
कामतीर्थं तीर्थं चामरकटकम् ॥ ९ ॥ उजायिन्यां महाकालः कुब्जके श्रीपरो हरिः ॥ कुब्जाश्रकं महातीर्थं कालसर्पिश्च कामदम् ॥ १० ॥ महा
केशी च कावेरी चन्द्रभागा विपाशया ॥ एकाग्रं च तथा तीर्थं ब्रह्मेशं देवकोटकम् ॥ ११ ॥ मधुरा च पुरी रम्या शोणश्चैव महानदः ॥ जम्बूसरो
महातीर्थं तानि तीर्थानि विद्धि च ॥ १२ ॥ सूर्यः शिवो गणो देवी हरियंत्र च तिष्ठति ॥ एतेषु च यथान्येषु स्नानं दानं जपस्तपः ॥ १३ ॥ पूजा
श्राद्धं पिण्डदानं सर्वं भवति चाक्षयम् ॥ शालग्रामं सर्वदं स्यात्तीर्थं पशुपतेः परम् ॥ १४ ॥ कोकामुखं च वाराहं भा (भु) ण्डीरं स्वाशिसंज्ञ
कम् ॥ लो (मो) हृदण्डे महाविष्णुर्मन्दारे मधुसूदनः ॥ १५ ॥ कामरूपं महातीर्थं कामाख्या (क्षा) यत्र तिष्ठति ॥ पुण्ड्रवर्द्धनकं तीर्थं कार्तिकेयश्च
यत्र च ॥ १६ ॥ विरजस्तु महातीर्थं तीर्थं श्रीपुरुषोत्तमम् ॥ महेन्द्रपर्वतस्तोत्रं कावेरी च नदी परा ॥ १७ ॥ गोदावरी महातीर्थं पयोष्णी वरदा नदी ॥
विन्ध्यः पापहरं तीर्थं नर्मदाभेद उत्तमः ॥ १८ ॥ गोकर्णं परमं तीर्थं तीर्थं माहिष्मती पुरी ॥ कालाञ्जरं महातीर्थं शुद्धतीर्थमनुत्तमम् ॥ १९ ॥
कृते शौचे मुक्तिदं च शार्ङ्गधारी तदन्तिके ॥ विरजं सर्वदं तीर्थं स्वर्णोक्षं तीर्थमुत्तमम् ॥ २० ॥ नन्दितीर्थं मुक्तिदं च कोटितीर्थं फलप्रदम् ॥ नाथिक्यं
च महातीर्थं गोवर्द्धनमतः परम् ॥ २१ ॥ कृष्णवेणी भीमरथी गण्डकी या त्रिरावती ॥ तीर्थं विन्दुसरः पुण्यं विष्णुपादोदकं परम् ॥ २२ ॥ ब्रह्मा
ध्यानं परं तीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ दमस्तोत्रं तु परमं भावशुद्धिः परं तथा ॥ २३ ॥ ज्ञानद्वये स्नानजले रामद्वेपमल्लादके ॥ यः स्नाति सप्तमं
तीर्थं स याति परमां गतिम् ॥ २४ ॥ इदं तीर्थमिदं नेति ये नरा भेददर्शिनः ॥ तेषां विधीयते तीर्थगमनं तत्फलं च यत् ॥ २५ ॥ सर्वं ब्रह्मेति
योऽवेति नातीर्थं तस्य किञ्चन ॥ एतेषु स्नानदानानि श्राद्धं पिण्डमयाक्षयम् ॥ २६ ॥ सर्वा नद्यः सर्वशैलाः तीर्थं देवाविसन्वितम् ॥ श्रीरंगं च
हरेस्तोत्रं तापो श्रेष्ठा महानदी ॥ २७ ॥ सप्तगोदावरं तीर्थं तीर्थं कोणगिरिः परम् ॥ महालक्ष्मीयं देवी प्रणीता परमा नदी ॥ २८ ॥
सद्माद्री देवदेवेश एकवीरः सुरेश्वरी ॥ गंगाद्वारे कुशावर्त्तं विन्ध्यके नीलपर्वते ॥ २९ ॥ स्नाना कनखले तीर्थं तु भेदं पुनर्भवे ॥
सूत उवाच ॥ एतान्यन्यानि तीर्थानि स्नानार्थैः सर्वदा हि ॥ ३० ॥ शुक्लाश्वविहारेणैव व्यासं दक्षामिसंयुतम् ॥ एतान्यन्या च तीर्थानि पुन
स्तीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ गवाक्ष्यं ग्राह सर्वेषामक्षयं ब्रह्मलोकदम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे अथविष्णुस्नाने आचमनखण्डे सप्ततीर्थं

१ कान्तिः पुरी० । २ नलसेतुम० ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. ८१

॥५१॥

महात्म्यं नमैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ (अथ गयामाहात्म्यं प्रारभ्यते) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सारत्सारतरं व्यास गयामाहात्म्यं
 सुत्तमम् ॥ प्रवक्ष्यामि तमासेन मुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ १ ॥ गयासुरोऽभवत्पूर्वं वीर्यवान्पुंगवः स च ॥ तपस्तप्यन्महाघोरं सर्वभूतोपतापनम् ॥ २ ॥
 तत्तपस्तापिता देवास्तद्रथार्थं हर्षिताः ॥ शरणं हरिरूपे तान् भवितव्यं शिवात्मभिः ॥ ३ ॥ पात्यनेऽस्य महादेहो तथेष्टबुधः सुरा हरिम् ॥
 कदाचिच्छिवपूजार्थं श्रीरात्रेः कमलानि च ॥ ४ ॥ आनीय कीकटे देशे शयनं चाकरोद्वली ॥ विष्णुमायाविमूढोऽमो गदया विष्णुना हतः ॥ ५ ॥
 अतो गदाधरो विष्णुर्गयायां मुक्तिदः स्थितः ॥ तस्य देहो लिङ्गरूपी स्थितः शुद्ध पितामहः ॥ ६ ॥ जनाहंनश्च कालेशस्तथान्यः प्रपितामहः ॥
 विष्णुराहाय मर्यादां पुण्यक्षेत्रं भविष्यति ॥ ७ ॥ यज्ञं श्राद्धं पिण्डदानं स्नानादि कुरुते नरः ॥ स स्वर्गं ब्रह्मलोकं च गच्छेन्न तरकं नरः ॥ ८ ॥
 गयातीर्थं परं ज्ञात्वा यागं चक्रे पितामहः ॥ ब्राह्मणान्पूजयामास ऋत्विगर्थमुपागतान् ॥ ९ ॥ महानदीं स्मरन्वां सृष्ट्वा वाष्पादिकं तथा ॥
 भक्ष्यभोज्यफलादींश्च कामयेतुं तथाभूजत् ॥ १० ॥ पञ्चकोशं गयाक्षेत्रं ब्राह्मणेभ्यो ददौ प्रभुः ॥ धर्मयागेषु लोभात्तु प्रतिगृह्य धनादिकम् ॥ ११ ॥
 स्थिता विप्रास्तदा शता गयायां ब्राह्मणास्ततः ॥ मा भूत्रैपुरुषी विद्या मा भूत्रैपुरुषं धनम् ॥ १२ ॥ युष्माकं स्याद्धारिवहा नदी वाषाणपर्वतः ॥
 शनैस्तु प्रार्थितो ब्रह्मातुग्रहं कृतवान्प्रभुः ॥ १३ ॥ लोकाः पुण्या गयायां हि श्राद्धिनो ब्रह्मलोकगाः ॥ युष्मान्ये पूजयिष्यन्ति तेरहं पूजितः सदा ॥
 १४ ॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोमूत्रं मरणं तथा ॥ वासः पुसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिर्वा चतुर्विधा ॥ १५ ॥ समुद्राः सर्गितः सर्वा वापीकूपहृदास्तथा ॥
 स्नातुकामा गयातीर्थं व्यास यान्ति न संशयः ॥ १६ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं युर्वगनागमः ॥ पापं तत्संगजं सर्वं गयाश्राद्धाद्दिनश्रयति ॥ १७ ॥
 असंस्कृता मृता य च पशुचोरहताश्च ये ॥ सर्पदंष्टा गयाश्राद्धान्मुक्ताः स्वर्गं व्रजन्ति ते ॥ १८ ॥ गयायां पिण्डदानेन यत्फलं लभते नरः ॥
 न तच्छ्रव्यं मया वक्तुं वर्षकोटिशतैरपि ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गयामाहात्म्यं नाम अशीतितमोऽ
 ध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राजगृहं वनम् ॥ विषयश्चारणः पुण्यो नदीनां च पुनःपुनः ॥ १ ॥ सुण्डपृष्ठं तु पूर्वं
 स्मिन्पश्चिमे दक्षिणोत्तरे ॥ सार्द्धकोशद्वयं मानं गयायां परिकीर्तितम् ॥ २ ॥ पञ्चकोशं गयाक्षेत्रं कोशमेकं गयाशिरः ॥ तत्र पिण्डप्रदानेन तृतिर्भव
 ति शाश्वती ॥ ३ ॥ नगाब्जनादंनञ्चिव कूपाञ्चोत्तरमानसात् ॥ एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फल्युतीर्थं तदुच्यते ॥ ४ ॥ तत्र पिण्डप्रदानेन पितृणां परमा
 गतिः ॥ गयागमनमात्रेण पितृणामनृणो भवेत् ॥ ५ ॥ गयायां पितृरूपेण देवदेवो जनाहंनः ॥ तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते वै ऋणत्रयात् ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥ ५२ ॥

रथमार्गं गयातीर्थं दृष्ट्वा रुद्रपदादिके ॥ कालेश्वरं च केदारं पितृणामनुगो भवेत् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा पितामहं देवं सर्वपापि प्रमुच्यते ॥ लोकं त्वनामयं याति दृष्ट्वा च प्रपितामहम् ॥ ८ ॥ तथा गदाधरं देवं माधवं पुरुषोत्तमम् ॥ तं प्रणम्य प्रयत्नेन न भूयो जायते नरः ॥ ९ ॥ मौनादित्यं महात्मानं कनकार्कं विशेषतः ॥ दृष्ट्वा मौनेन विप्रपे पितृणामनुगो भवेत् ॥ १० ॥ ब्रह्माणं पूजयित्वा च ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ गायत्रीं प्रातरुत्थाय यस्तु पश्यति मानवः ॥ ११ ॥ सन्ध्यां कृत्वा प्रयत्नेन सर्ववेदफलं लभेत् ॥ सावित्रीं चैव मध्याह्ने दृष्ट्वा यज्ञफलं लभेत् ॥ १२ ॥ सरस्वतीं च सायान्ने दृष्ट्वा दानफलं लभेत् ॥ नगस्थमीश्वरं दृष्ट्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ १३ ॥ धर्मारण्यं धर्ममीशं दृष्ट्वा स्याद्विनाशनम् ॥ देवं श्रेष्ठेश्वरं दृष्ट्वा को न मुच्येत बन्धनात् ॥ १४ ॥ धेनुं दृष्ट्वा धेनुवने ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ प्रभासेशं प्रभासे च दृष्ट्वा याति परां गतिम् ॥ १५ ॥ कोटीश्वरं चाश्वमेधं दृष्ट्वा स्याद्विनाशनम् ॥ स्वर्गद्वारेश्वरं दृष्ट्वा मुच्यते भवबन्धनात् ॥ १६ ॥ रामेश्वरं गदालोलं दृष्ट्वा स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ब्रह्मेश्वरं तथा दृष्ट्वा मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ १७ ॥ मुण्डपृष्ठं महाचण्डीं दृष्ट्वा कामानवाप्नुयात् ॥ फल्गुवीशं फल्गुचण्डीं च गौरीं दृष्ट्वा च मङ्गलाम् ॥ १८ ॥ गोमकं गोपतिं देवं पितृणामनुगो भवेत् ॥ अङ्गरेशं च सिद्धेशं गयादित्यं गजे तथा ॥ १९ ॥ माकण्डेयेश्वरं दृष्ट्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ फल्गुतीर्थं नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरम् ॥ २० ॥ एतेन किं न पर्युतं नृणां सुकृतकारिणां ॥ ब्रह्मलोकं प्रयान्तीह पुरुषा एकविंशतिः ॥ २१ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि ये समुद्राः सरासि च ॥ फल्गुतीर्थं याप्यन्ति वारमकं दिनेदिने ॥ २२ ॥ पृथिव्यां च गया पुण्या गयायां च गयाशिरः ॥ श्रेष्ठं तथा फल्गुतीर्थं तन्मुखं च सुरस्य हि ॥ २३ ॥ उदीचि कनकावधौ नाभितीर्थं तु मध्यतः ॥ पुण्यं ब्रह्मसदस्तीर्थं स्नानात्स्याद्ब्रह्मलोकदम् ॥ २४ ॥ कूपे पिण्डादिकं कृत्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ तथाश्ववदे श्रीद्वी ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ २५ ॥ हंसतीर्थं नरः स्नात्वा सर्वपापः प्रमुच्यते ॥ कोटितीर्थं गयालोलं वैतरण्यां च गोमके ॥ २६ ॥ ब्रह्मलोकं नयेच्छ्रीद्वी पुरुषानेकविंशतिम् ॥ ब्रह्मतीर्थं रामतीर्थं अग्नेये सोमतीर्थके ॥ २७ ॥ श्रीद्वी रामद्वे ब्रह्मलोकं पितृकुलं नयेत् ॥ उत्तरे मानसे श्रीद्वी न भूयो जायते नरः ॥ २८ ॥ दक्षिणे मानसे श्रीद्वी ब्रह्मलोकं पितृव्रजेत् ॥ स्वर्गद्वारे नरः श्रीद्वी ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ सीम्पतर्पणकृतस्य हृदे तारवते पितृन् ॥ श्रेष्ठे तथा श्रीद्वी पितृणामनुगो भवेत् ॥ २९ ॥ श्रीद्वी च धेनुकारण्ये ब्रह्मलोकं पितृव्रजेत् ॥ तिलवेतुप्रदः स्नात्वा दृष्ट्वा धेनुं न संशयः ॥ ३० ॥

१ वटे आढे वट्ट ० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ८३

॥ ५२ ॥

येन्द्रे वा नरतीर्थे च वासवे वैष्णवे तथा ॥ महानद्यां कृतश्राद्धो ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३१ ॥ गायत्रे चैव सावित्रे तीर्थे सारस्वते तथा ॥ स्नानस
 न्ध्यातर्पणकृच्छ्राद्धी चैकोत्तरं शतम् ॥ ३२ ॥ पितृणां तु कुलं ब्रह्मलोकं नयति मानवः ॥ ब्रह्मयोनौ विनिर्गच्छेत्प्रयतः पितृमानसः ॥ ३३ ॥ तर्प
 यित्वा पितृन् देवान् विशोद्योनि सङ्कटे ॥ तर्पणे काकजङ्घायां पितृणां तृप्तिरस्य ॥ ३४ ॥ धर्मरूपे मर्तगस्य वाप्यां श्राद्धादिवं व्रजेत् ॥ धर्मयूपे च कूपे
 च पितृणामनृणो भवेत् ॥ ३५ ॥ प्रमाणं देवताः सन्तु लोकपालाश्च साक्षिणः ॥ मयागत्य मर्तगेऽस्मिन्पितृणां निष्कृतिः कृता ॥ ३६ ॥ रामतीर्थं नराः
 स्नात्वा श्राद्धं कृत्वा प्रभासके ॥ शिलायां श्वेतभावात्सुषुक्ताः पितृगणाः किल ॥ ३७ ॥ श्राद्धकृच्च स्वपुत्रायां त्रिःसप्तकुलपुद्गरेत् ॥ श्राद्धकृन्मुण्डपृ
 ष्ठादौ ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३८ ॥ गयायां न हि तत्स्थानं यत्र तीर्थं न विद्यते ॥ पञ्चकोशे गयाक्षेत्रे यत्र तत्र तु पिण्डदः ॥ ३९ ॥ अस्यं फल
 माप्नोति ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ जनार्दनस्य हस्ते तु पिण्डं दद्यात्स्वकं नरः ॥ ४० ॥ एष पिण्डो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन ! ॥ परलोकं गते
 मोक्षमस्यमुपतिष्ठताम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति पितृभिः सह निश्चितम् ॥ गयायां धर्मपृष्ठे च सरसि ब्रह्मणस्तथा ॥ ४२ ॥ गयाशीर्षेऽक्षयवटे
 पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ धर्मरूपं धर्मपृष्ठं धेनुकारणमेव च ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वानि पितृन् श्वार्यं वेश्यान्विशतिमुद्गरेत् ॥ ब्रह्मारण्यं महानद्याः पश्चिमो भाग
 उच्यते ॥ ४४ ॥ पूर्वो ब्रह्मसदो भागो नागादिभरताश्रमः ॥ भरतस्याश्रमे श्राद्धी मर्तगस्य पदे भवेत् ॥ ४५ ॥ गयाशीर्षादक्षिणतो महानद्याश्च पश्चि
 मे ॥ तत्स्मृतं चम्पकवनं तत्र पाण्डुशिलास्ति हि ॥ ४६ ॥ श्राद्धी तत्र तृतीयायां निश्चिरायाश्च मण्डले ॥ महाद्वदे च कौशिक्यामक्षयं फलमाप्नुया
 त् ॥ ४७ ॥ वैतरण्याश्चोत्तरतस्तृतीयाख्यो जलाशयः ॥ पदानि तत्र क्रौञ्चस्य श्राद्धी स्वर्गं नयेत्पितृन् ॥ ४८ ॥ क्रौञ्चपादादुत्तरतो निश्चिराख्यो
 जलाशयः ॥ सङ्ख्यत्राभिगमनं सङ्कर्त्तिपण्डप्रपातनम् ॥ ४९ ॥ दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मिन्नेव व्यवस्थितिः ॥ महानद्यामुपस्थस्य तर्पयेत्पितृदेवताः
 ॥ ५० ॥ असयान्प्राप्तुयाल्लोककुलं चापि समुद्गरेत् ॥ सावित्रे पठ्यते सन्ध्या कृता स्याद्वादशाब्दिकी ॥ ५१ ॥ शुक्लकृष्णावुभौ पक्षौ गयायां यो वसेन्नरः
 पुनस्तासममं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः ॥ ५२ ॥ गयायां मुण्डपृष्ठं च अरविन्दं च पर्वतम् ॥ तृतीयं क्रौञ्चपादं च दृष्ट्वा पापैः प्रमुच्यते ॥ ५३ ॥
 मकरे वर्त्तमाने च ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ दुर्लभं त्रिषु लोकेषु गयायां पिण्डपातनम् ॥ ५४ ॥ महाद्वदे च कौशिक्यां मूलक्षेत्रे विशेषतः ॥
 गुहायां शुभ्रकूटस्य श्राद्धं दत्तं (सप्त) महाफलम् ॥ ५५ ॥ यत्र माहेश्वरी धारा श्राद्धी तत्रानृणो भवेत् ॥ पुण्यां विशालामासाद्य नदीं त्रैलोक्य
 विश्रुताम् ॥ ५६ ॥ अग्निशोममवाप्नोति श्राद्धी प्रायादिवं नरः ॥ श्राद्धी मासपदे स्नात्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ५७ ॥ रविपादे पिण्डदानात्पतितो

श. म. पु.
॥ ५३ ॥

द्वारणं भवेत् ॥ गयास्थो यो ददात्यत्र पितरस्तेन पुत्रिणः ॥ ५८ ॥ कांक्षन्ते पितरः पुत्रान्नरकाद्भयभीरवः ॥ गयां यास्यति यः कश्चित्सोऽस्मान्स
न्तारयिष्यति ॥ ५९ ॥ गयाप्राप्तं सुतं दृष्ट्वा पितृणामुत्सवो भवेत् ॥ पद्मामपि जलं स्पृष्ट्वा अस्मभ्यं किल दास्यति ॥ ६० ॥ आत्मजो वा तथान्यो
वा गयाकूपे यदा तदा ॥ यत्राप्ता पातयेत्पिण्डं तं नयेद्ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ६१ ॥ पुण्डरीकं विष्णुलोकं प्राप्नुयात्कस्तितीर्थम् ॥ सा वैतरणी नाम त्रिषु लोकेषु
विद्युता ॥ ६२ ॥ सावतीर्णा गयाक्षेत्रे पितृणां तारणाय हि ॥ आर्द्रदः पिण्डदस्तत्र गोपदानं करोति ॥ ६३ ॥ एकविंशतिर्वेश्यान्स तार्येन्नान संशयः ॥ यदि
पुत्रो गयां गच्छेत्कदाचित्कालपर्यये ॥ ६४ ॥ तानेव भोजयेद्दिप्रान्त्रह्मणा ये प्रकल्पिताः ॥ तेषां ब्रह्मसदः स्थानं सोमपानं तथैव च ॥ ६५ ॥ ब्रह्मप्रकल्पितं
स्थानं विप्रा ब्रह्मप्रकल्पिताः ॥ पूजितैः पूजिताः सर्वे पितृभिः सह देवताः ॥ ६६ ॥ तपयेत्तु गयाविमान्द्व्यक्षयैर्विधानतः ॥ स्थानं देहपरित्यागो
गयायां तु विधीयते ॥ ६७ ॥ यः करोति वृषोत्सर्गं गयाक्षेत्रे ह्यनुत्तमे ॥ अग्निष्टोमशतं पुण्यं लभ्यते नात्र संशयः ॥ ६८ ॥ आत्मनोऽपि महादु
र्दिगंधायां तु तिलैर्विना ॥ पिण्डनिर्वापणं कुर्यादन्येषामपि मानवः ॥ ६९ ॥ यावन्तो ज्ञातवः पितृन्वा बान्धवाः सुहृदस्तथा ॥ तेभ्यो व्यास
गयाभूमौ पिण्डो देवो विधानतः ॥ ७० ॥ रामतीर्थे नरः स्नात्वा गोशतस्यामुयात्फलम् ॥ मर्तगवाण्यां स्नात्वा च गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ७१ ॥
निश्विरासंगमे स्नात्वा ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ वसिष्ठस्याश्रमे स्नात्वा वाजपेयं च विन्दति ॥ ७२ ॥ महाकेश्यां समानासादश्वमेधफलं लभेत् ॥
पितामहस्य सरसः प्रसूता लोकपावना ॥ ७३ ॥ समीपे त्वग्निधारेति विश्रुता कपिला हि सा ॥ अग्निष्टोमफले आद्री स्नात्वा कृतकृत्यता ॥ ७४ ॥
आद्री कुमारधारायामश्वमेधफलं लभेत् ॥ कुमारमभिगम्यथ नत्वा मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ७५ ॥ सोमकुण्डे नरः स्नात्वा सोमलोकं च गच्छति ॥
संवर्तस्य नरो वाप्यां सुभगः स्नात्वा पिण्डदः ॥ ७६ ॥ धातपासो नरो याति प्रेतकुण्डे च पिण्डदः ॥ दधन्यां ललिहाने यथने जायुवर्तके ॥ ७७ ॥
एवमादिषु तीर्थेषु पिण्डदस्तारयत्पितृन् ॥ नत्वा देवान्तरिक्षेऽप्युपनिष्ठास्यत्यथ ॥ ७८ ॥ इति श्रीमत्पादोक्तं समाप्तं ॥ पूर्ववत्पुण्ड्रं प्रथमं तस्मै आचारकाण्डे
गयामाहात्म्यं नाम त्र्यंशान्तितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ श्रीब्रह्मावाच ॥ उद्यतस्तु गयां गन्तुं श्राद्धं कृत्वा विधानतः ॥ विधाप कर्षटविषं आमस्यापि प्रदक्षिणम् ॥ १ ॥
ततो ग्रामान्तरं गत्वा श्राद्धशेषस्य भोजनम् ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं गच्छेत्पत्तिप्रदं विजितः ॥ २ ॥ महाचलितमात्रस्य गयायां गमनं प्रति ॥ स्वर्गो
रोहणसोपानं पितृणां तु पदेपदे ॥ ३ ॥ कुण्डनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेभ्यः विधिः ॥ वसतिस्मा कुलक्षेत्रे विभार्यां विरजां गयाय ॥ ४ ॥ दिवा च
सर्वदा गत्रौ गयायां श्राद्धं कृत्वा ॥ वागणस्यां कृतं श्राद्धं तीर्थं योगनदे तथा ॥ ५ ॥ पुनः पुनर्महान्द्रां आद्री त्वर्गं पितृन्नेव ॥ उत्तरं

पू. खं.
आ. कां.
अ. ८४

॥ ५३ ॥

मानसं गत्वा सिद्धिं प्राप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ ६ ॥ तस्मिन्निवर्तयेच्छाद्धं स्नानं चैव निवर्तयेत् ॥ कामान्स लभते दिव्यान्मोक्षोपायं च सर्वशः ॥ ७ ॥
 दक्षिणं मानसं गत्वा मोनीं पिण्डादि कारयेत् ॥ ऋणत्रयापाकरणं लभेदक्षिणमानसे ॥ ८ ॥ सिद्धानां प्रीतिजननेः पापानां च भयंकरैः ॥ लेलि
 हानैर्महाघोरैरक्षतैः पन्नगोत्तमैः ॥ ९ ॥ नाम्ना कनसलं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विद्युतम् ॥ उदीच्यां सुण्डपुष्टस्य देवपिण्यमेवितम् ॥ १० ॥ तत्र स्नात्वा
 दिवं याति श्राद्धं दत्तमथाक्षयम् ॥ सूर्यं नत्वा त्विदं कुर्यात्कृतपिण्डादिमत्किञ्च ॥ ११ ॥ कथ्यतां स्नात्वा तस्यो यस्यैवायं तथा ॥ अग्नि
 प्वात्ता वह्निपदः सोमपाः पितृदेवताः ॥ १२ ॥ आगच्छन्तु महाभाग युष्मास्मी नक्षितारित्वह ॥ मदीयः पितरो यं कुलं जाताः सनातनः
 ॥ १३ ॥ तेषां पिण्डप्रदानार्थमागतोऽस्मि गयामिधाम् ॥ कृतपिण्डः फल्गुतीर्थे पश्येदेवं पितामहम् ॥ १४ ॥ सदाधरं ततः
 पश्येत्पितृणामनुषो भवेत् ॥ फल्गुतीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरम् ॥ १५ ॥ आत्मानं तत्पश्येत्सद्यो दशं शतान्दशपुत्रम् ॥ प्रथमेऽह्नि
 विधिः प्रोक्तो द्वितीयदिवसे व्रजेत् ॥ १६ ॥ धर्मारण्यं मतंगस्य वाण्यां पिण्डादिकुरुवेत् ॥ धर्मारण्यं समासाद्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ १७ ॥ राज
 मूयाश्वमेधाभ्यां फलं स्याद्ब्रह्मतीर्थके ॥ श्राद्धं पिण्डोदकं कार्यं मध्ये वै कूपयूपयोः ॥ १८ ॥ कूपोदकेन तत्कार्यं पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ तृती
 येऽह्नि ब्रह्मसदो गत्वा स्नात्वाथ तर्पणम् ॥ १९ ॥ कृत्वा श्राद्धादिकं पिण्डं मध्ये वै यूपकूपयोः ॥ गोपचारसमीपस्था आनक्ष ब्रह्मकलिङ्गाः ॥ २० ॥
 तेषां सेवनमात्रेण पितरो मोक्षगामिनः ॥ यूपं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ २१ ॥ फल्गुतीर्थं चतुर्थेऽह्नि स्नात्वा देवादितर्पणम् ॥ कृत्वा श्राद्धं
 गयाशीर्षे कुर्याद्दृष्ट्वादिषु ॥ २२ ॥ पिण्डान्देहिमुखे व्यासे पंचाशौ च पदत्रये ॥ सूर्येन्दुकार्तिकेयेषु कृतं श्राद्धं तथाक्षयम् ॥ २३ ॥
 श्राद्धं तु नवदेवत्यं कुर्याद्वा दशदेवतम् ॥ अन्वष्टकासु वृद्धौ च गयायां सुतवासरे ॥ २४ ॥ अव मातुः पुत्रक श्राद्धमन्यत्र पतिना
 सह ॥ स्नात्वा दशाश्वमेधे तु दृष्ट्वा देवं पितामहम् ॥ २५ ॥ रुद्रपादं नरः स्पृष्ट्वा न चेहावर्तते पुनः ॥ त्रिविंशत्पूर्णां पृथिवीं दत्त्वा
 यत्फलमाप्नुयात् ॥ २६ ॥ स तत्फलमवाप्नोति कृत्वा श्राद्धं गयाशिरं ॥ शमीपत्रममाणेन पिण्डं दद्याद्गयाशिरं ॥ २७ ॥
 पितरो यान्ति देवत्वं नात्र कार्या विचारणा ॥ सुण्डपुष्टे पदं न्यस्तं महादेवेन धीमता ॥ २८ ॥ अल्पेन तपसा तत्र महापुण्यमवाप्नुयात् ॥ गयाशी
 र्षे तु यः पिण्डाब्राह्मा येषां तु निर्वपेत् ॥ २९ ॥ नरकस्था दिवं यान्ति स्वर्गस्था मोक्षमाप्नुयुः ॥ पञ्चमेऽह्नि गदाधारे स्नात्वा वृत्तलं ततः ॥ ३० ॥
 पिण्डान्दद्यात्पितृणां च सकलं तारयेत्कुलम् ॥ वटमूलं समासाद्य शार्ङ्गान्श्राद्धोदकेन वा ॥ ३१ ॥ एकस्मिन् भोजिते विंशं कोटिर्भवेति भोजिताः ॥

ग. म. पु.
॥ ५४ ॥

कृते श्राद्धेऽक्षयवटे दद्यात् च प्रपितामहम् ॥ ३२ ॥ अक्षयाह्नभते लोकान्कुलानामुद्धरेच्छतम् ॥ एष्टव्या वहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ॥ ३३ ॥
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्तुजेत् ॥ श्रेतः कश्चित्समुद्दिश्य वाणिजं कश्चिदवधीत् ॥ ३४ ॥ यम नाम्ना गयाशीर्षं पिण्डनिर्वपणं कुरु ॥ श्रेतमावा-
दिमुक्तः स्यात्स्वर्गदो दातुरेव च ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा वाणिग्गयाशीर्षं श्रेतराजाय पिण्डकम् ॥ प्रददावनुजैः साद्धे स्वपितृभ्यस्ततो ददौ ॥ ३६ ॥ सर्व-
सुक्ता विशालोऽपि सपुत्रोऽश्वत्थं पिण्डः ॥ विशालायां विशालोऽभुव्राजपुत्रोऽन्नवीडिजान् ॥ ३७ ॥ कथं पुत्रादयः स्युर्गो विप्रश्चोऽनुर्विशालकम् ॥
गयायां पिण्डदानेन तव सर्वं भविष्यति ॥ ३८ ॥ विशालोऽथ गयाशीर्षं पिण्डदोऽश्वत्थं पुत्रवान् ॥ दद्यात्कारो सितं रक्तं कृष्णं पुरुषमवधीत् ॥ ३९ ॥
के यूयं तेषु चैवैकः सितः प्रोचे विशालकम् ॥ अहं सितस्ते जनक इन्द्रलोके गतः अभम् ॥ ४० ॥ मम पुत्र पिता रक्तो ब्रह्मा पापकृत्यम् ॥
अयं पितामहः कृष्ण ऋषयोऽनेन वातिताः ॥ ४१ ॥ अवीचि नरकं प्रातो मुक्तो जातो च पिण्डदाः मुक्तोऽकृतास्ततः सर्वे व्रजामः स्वर्गमुत्तमम् ॥ ४२ ॥
कृतकृत्यो विशालोऽपि राज्यं कृत्वा दिवं ययौ ॥ येऽस्मत्कुले तु पितरो लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ॥ ४३ ॥ ये चाप्यकृतकृतास्तु ये च गयोऽद्रिनिस्त-
ताः ॥ येषां दाहो न क्रियाच येऽग्निदग्धास्तथापरे ॥ ४४ ॥ भूमौ दत्तेन तृण्यन्तु तृता यान्तु परां गतिम् ॥ पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः
॥ ४५ ॥ माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ तथा मातामहश्चैव प्रमातामह एव च ॥ ४६ ॥ वृद्धप्रमातामहश्च तथा मातामही परम् ॥ प्रमा-
तामही तथा वृद्धप्रमातामहीति वै ॥ ४७ ॥ अन्येषां चैव पिण्डोऽयमक्षय्यसुपतिष्ठताम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीनारदे महापुराणे पूर्वतण्डे मृगशिरस्ये
आचारकाण्डे गन्धामाहात्म्यं नाम चतुर्शतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्नात्वा श्रेतशिलादीं तु वरुणास्थासृतेन च ॥ पिण्डं दद्यादग्निर्गन्धैरवाहा च
पित्रन्परान् ॥ १ ॥ अस्मत्कुले मृता ये च गतिर्येषां न विद्यते ॥ आनाहविष्यतांस्वान् तर्धपुष्टे तिलोदकैः ॥ २ ॥ पितृवशे मृता ये च मातृवशे च ये
मृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ३ ॥ मातामहकुले ये च गतिर्येषां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ४ ॥
अजातदन्ता ये कचिद्ये च गर्भे प्रणीहिताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ५ ॥ कन्धुवर्गाश्च ये केशिन्नामगोत्रविजिताः ॥ स्वयोनि-
परगोत्रे वा गतिर्येषां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ६ ॥ उद्धन्यनमृता ये च विपशास्त्रहताश्च ये ॥ आत्मोपवातिनो ये च
तेभ्यः पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ७ ॥ अग्निदाहे मृता ये च सिंहव्याघ्रहताश्च ये ॥ दंष्ट्रिभिः शृंगिभिर्वापि तेषां पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ८ ॥ अग्निदग्धाश्च
ये कचिन्नाग्निदग्धास्तथापरे ॥ विसृज्योरहता ये च तेभ्यः पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ९ ॥ शैवे पाण्डवतमिले कालतूमे च ये मृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय

पू. त्व.
आ. कां.
अ. ८६

॥ ५४ ॥

इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १० ॥ असिपत्रवने चोरे कंभीपाके च ये गताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ ११ ॥ अन्येषां यातना-
 स्थानां प्रेतलोकनिवासिनाम् ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १२ ॥ पशुयोनिं गता ये च पक्षिकीटसरीसृपाः ॥ अथवा वृक्षयोनि-
 स्थास्तभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १३ ॥ असंख्ययातनासंस्था ये नीता यमशासनैः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १४ ॥ जात्य-
 न्तरसहस्रेषु भ्रमन्ति स्वेन कर्मणा ॥ मातुष्यं दुर्लभं येषां तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १५ ॥ ये बान्धवाऽबान्धवा वा येऽन्यजन्मानि बांधवाः ॥ ते सर्वे
 तृप्तिमायान्तु पिण्डदानेन सर्वदा ॥ १६ ॥ ये केचित्प्रेतरूपेण वर्तन्ते पितरो मम ॥ ते सर्वे तृप्तिमायान्तु पिण्डदानेन सर्वदा ॥ १७ ॥ ये मे
 पितृकुले जाताः कुले मातुस्तथैव च ॥ गुरुश्वशुरवन्धूनां ये चान्ये बान्धवा भृताः ॥ १८ ॥ ये मे कुले लुप्तपिण्डाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ क्रियालो-
 पहता ये च जात्यन्धाः पङ्गवस्तथा ॥ १९ ॥ विरूपा आमगर्भाश्च ज्ञाताज्ञाताः कुले मम ॥ तेषां पिण्डं मया दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ २० ॥ सा-
 क्षिणः सन्तु मे देवा ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥ मयं गयां समासाद्य पितॄणां निष्कृतिः कृता ॥ २१ ॥ आगतोऽहं गयां देव ! पितृकार्ये गदाधर ॥
 तन्मे साक्षी भवत्वद्य अमृतोऽहमृणत्नयात् ॥ २२ ॥ महानदी ब्रह्मसरोऽक्षयो वटः प्रभाससुखान्तमहो ? गयाशिरः ॥ सरस्वतीधर्मकधेतुपुष्टा एते कुरु-
 क्षेत्रगता गयायाम् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकण्डे गयामाहात्म्यं नाम पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ येयं प्रेतशिला ख्याता गयायां सा त्रिधा स्थिता ॥ प्रभासे प्रेतकुण्डे च गयासुरशिरस्यपि ॥ १ ॥ धर्मेण भारिता भृत्यैः सर्वदेवमयी
 शिला ॥ प्रेतत्वं ये गता नृणां मित्राद्या बान्धवादयः ॥ २ ॥ तेषामुद्धरणार्थाय यतः प्रेतशिला शुभा ॥ अतोऽत्र मुनयो भूपा राजपत्न्यादयः सदा
 ॥ ३ ॥ तस्यां शिलायां श्राद्धादिकर्तारो ब्रह्मलोकगाः ॥ गयासुरस्य यन्मुण्डं तस्य पृष्ठे शिला यतः ॥ ४ ॥ मुण्डपृष्ठे गिरिस्तस्मात्सर्वदेवमयो ह्य-
 यम् ॥ मुण्डपृष्ठस्य पादेषु यतो ब्रह्मसरोमुखाः ॥ ५ ॥ अरविन्दवनं तेषु तेन चैवोपलक्षितः ॥ अरविन्दो गिरिर्नाम क्रौञ्चपादाङ्गितो यतः ॥ ६ ॥ तस्मा-
 द्गिरिः क्रौञ्चपादः पितॄणां ब्रह्मलोकदः ॥ गदाधरादयो देवा आद्या आदौ व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥ शिलारूपेण चाव्यक्तास्तस्मादिवमयी शिला ॥ गया-
 शिरश्छादयित्वा गुरुत्वादास्थिता शिला ॥ ८ ॥ कालान्तरेण व्यक्तश्च स्थित आदिगदाधरः ॥ महारुद्रादिदेवैस्तु आनादिनिधनो हरिः ॥ ९ ॥ धर्म-
 संरक्षणार्थाय अधर्मादिविनाश्ये ॥ दैत्यराक्षसनाशार्थं मत्स्यः पूर्वं यथाभवत् ॥ १० ॥ क्रमो वराहो नृहरिर्वामनो राम ऊर्जितः ॥ यथा दाशरथी रामः
 कृष्णो बुद्धोऽथ कल्क्यपि ॥ ११ ॥ तथा व्यक्तोऽव्यक्तरूपी आसीदादिर्गदाधरः ॥ आदिरादौ पुजितोऽत्र देवब्रह्मादिभिर्यतः ॥ १२ ॥ पाद्यान्नैर्गन्धपु-

ग. म. पु.
॥५५॥

प्याद्यैरत आदिगदाधरः ॥ गदाधरं सूरैः सार्द्धमाद्यं गत्वा ददाति यः ॥ १३ ॥ अर्धं पात्रं च पात्रं च गन्धपुष्पं च धूपकम् ॥ दीपं नैवेद्यसुत्कृतं
माल्यानि विविधानि च ॥ १४ ॥ वस्त्राणि मुकुटं वण्टा चामरं प्रेक्षणीयकम् ॥ अलङ्कारादिकं पिण्डमन्त्रादीनां दिकं तथा ॥ १५ ॥ तेषां तावद्धनं धान्यमासुरगो
ग्यसम्पदः ॥ पुत्रादिसन्ततिश्रेयोविद्यार्थं काम ईप्सितः ॥ १६ ॥ भार्या स्वर्गादिवासश्च स्वर्गादागत्य राज्यकम् ॥ कुलीनः सत्त्वसम्पन्नो रणे यदि
तशात्रवः ॥ १७ ॥ वधवन्धविनिर्मुक्तस्थान्ते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ आद्रपिण्डादिकर्तारः पितृभिर्ब्रह्मलोकगाः ॥ १८ ॥ जगन्नाथं योऽर्चयन्ति सुभद्रां बल
भद्रकम् ॥ ज्ञानं प्राप्य श्रियं पुत्रान् व्रजन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ १९ ॥ पुरुषोत्तमराजस्य सूर्यस्य च गणस्य च ॥ पुरतस्तत्र पिण्डादि पितॄणां ब्रह्मलोकदः
॥ २० ॥ नत्वा कर्णविशेषं सर्गविशेषं प्रयुज्यते ॥ कर्त्तिकेयं पूजयित्वा ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ द्वादशदिग्भ्यः सम्यक् संचरन्ति प्रयुज्यते ॥
वैश्वानरं समभ्यर्च्य उत्तमां दीप्तिमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ रेवन्तं पूजयित्वा अश्वानामोत्पत्तुमाप्नुयात् ॥ अभ्यर्च्येन्द्रं भृशैश्चर्च्य गौरीं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥ २३ ॥
विद्यां सरस्वतीं प्राच्यं लक्ष्मीं संपूज्य च श्रियम् ॥ गरुडं च समभ्यर्च्य विप्रपुत्रां प्रयुज्यते ॥ २४ ॥ क्षेत्रपालं समभ्यर्च्य ग्रहवृन्दैः प्रयुज्यते ॥ सु
ण्डपुत्रं समभ्यर्च्य सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ २५ ॥ नागाष्टकं समभ्यर्च्य नागदंष्ट्रां विभुज्यते ॥ ब्रह्माणं पूजयित्वा च ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ बलभद्रं
समभ्यर्च्य बलारोग्यमवाप्नुयात् ॥ सुभद्रां पूजयित्वा तु सौभाग्यं परमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ नारायणं तु संपूज्य नराणाम
धिपो भवेत् ॥ २८ ॥ स्पृष्ट्वा नत्वा नारसिंहं संग्रामे विजयी भवेत् ॥ वरार्द्रं पूजयित्वा तु क्षमिराज्यमवाप्नुयात् ॥ २९ ॥ मालाविद्याधरौ स्पृष्ट्वा दिवापरपदं लोचनं
सर्वान्कामानवाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ ३० ॥ सोमनाथं समभ्यर्च्य शिवलोकमवाप्नुयात् ॥ रुद्रेश्वरं नमस्कृत्य रुद्रलोकं गच्छीयते ॥ ३१ ॥ रामेश्वरं नरो नत्वा
रामवत्सुभिषेकः भवेत् ॥ नृसिंहेश्वरं नरः स्तुत्वा ब्रह्मलोकं गच्छीयते ॥ ३२ ॥ कालेश्वरं समभ्यर्च्य नरः कालक्षयो भवेत् ॥ केशवः पूजयित्वा तु शिवलोकं गच्छी
यते ॥ ३३ ॥ सिद्धेश्वरं च संपूज्य सिद्धो ब्रह्मपुरं व्रजेत् ॥ आद्यै रुद्रादिभिः सार्द्धं दृष्ट्वा ह्यादिगदाधरम् ॥ ३४ ॥ कुलानां शतमुद्धृत्य नृपहृत्पुरं नरः ॥
धर्मार्थी प्राप्नुयाद्भयमर्थार्थी नार्थमाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ कामान्तेमाप्नुयात्कर्मो मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥ राज्याधी राज्यमाप्नोति शान्त्यर्थो
शान्तिमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ सर्वार्थी सर्वमाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ पुत्रान्पुत्रार्थिनी स्त्री च सौभाग्यं च तदर्थिनी ॥ ३७ ॥ वंशार्थिनी च वंशान्वे
प्राप्याच्योदिगदाधरम् ॥ आद्येन पिण्डदानेन अन्नदानेन वारिदः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ पृथिव्यां सर्वतीर्थेभ्यो यथा श्रेष्ठा
नत्वा परी ॥ ३९ ॥ नत्वा विष्णुविष्णुश्च श्रेष्ठोऽयं महाधरः ॥ तस्मिन्स्थिते शिल्पा यथा सन्तः सर्वे महाधरः ॥ ४० ॥ इति श्रीमहादेव महाधरः ॥

प. ख.
आ. कां.
अ. ८६

॥५५॥

प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गयामाहात्म्यं नाम पडशीतितमोऽध्यायः ॥८६॥ (इति गयामाहात्म्यं समाप्तम्) ॥ हरिरुवाच ॥ चतुर्दश मन्त्रवक्ष्ये तत्सु
 तांश्च मुक्तादिकान् ॥ मनुः स्वायम्भुवः पूर्वमग्निप्रोद्याश्च तत्सुताः ॥ १ ॥ मरीचिरज्यङ्गिरसौ पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ वसिष्ठश्च महातेजा ऋषयः सत
 कीर्त्तिताः ॥ २ ॥ जयाख्याधामिताख्याश्च मुक्ता यामास्तथैव च ॥ गणा द्वादशकाश्चेति चत्वारः सोमपायिनः ॥ ३ ॥ विश्वसृग्गामदेवेन्द्रो वाष्कलिस्त
 दरिहर्ष इव ॥ स हतो विष्णुना दैत्यक्ष्रेणे सुमहात्मना ॥ ४ ॥ मनुः स्वरोचिषश्चाथ तत्पुत्रो मण्डलेश्वरः ॥ चित्रको विनतश्चैव कर्णान्तो विद्युतो रविः
 ॥ ५ ॥ बृहद्गुणो नभश्चैव महाबलपराक्रमः ॥ ऊर्जं स्तम्बस्तथा प्राण ऋषभो निश्चल (२) स्तथा ॥ ६ ॥ दत्तो (भ्यो) लिङ्गविराजश्च ऋषयः सत
 कीर्त्तिताः ॥ तुषिता द्वादश प्रोक्तास्तथा पारावताश्च ये ॥ ७ ॥ इन्द्रो विपश्चिद्देवानां तद्विष्टः पुरुकृत्सरः ॥ जघान हस्तिरूपेण भगवान्मधुसूतम्
 ॥ ८ ॥ औत्तमस्य मनोः पुत्रा आजश्च परशुस्तथा ॥ विनीतश्च सुकेतुश्च सुमित्रः सुबलः शुचिः ॥ ९ ॥ देवो देवावुपो रद ! महोत्साहोऽभितस्तथा ॥
 रथौजा ऊर्ध्वबाहुश्च शरणश्चानवो मुनिः ॥ १० ॥ सुतपाः शंक्रित्येते ऋषयः सत कीर्त्तिताः ॥ वशवर्त्तिस्त्वधामनः शिवाः सत्याः प्रतर्दनाः ॥ ११ ॥
 पञ्च देवगणाः प्रोक्ताः सर्वे द्वादशकास्तु ते ॥ इन्द्रः स्वशान्तिस्तच्छुक्रः प्रलम्बो नाम दानवः ॥ १२ ॥ मत्स्यरूपी हरिर्विष्णुस्तं जघान च दानवम् ॥
 तामसस्य मनोः पुत्रा जातुजङ्घोऽथ निर्भयः ॥ १३ ॥ नवख्यातिर्नयश्चैव प्रियभृत्यो विविक्षिपः ॥ दृढेष्टुधेः प्रस्तलाक्षः कृतयन्त्रुः कृतस्तथा ॥ १४ ॥
 ज्योतिर्धामा पृथुः (धृष्ट) काव्यश्चैत्रश्चेताग्निदेमकाः (कौ) ॥ सुनयः कीर्त्तिताः सत सुरागाः सुधियस्तथा ॥ १५ ॥ हरयो देवतामं च चत्वारः
 पञ्च (सत) विशकाः ॥ गणा इन्द्रः शिविस्तस्य शत्रुभीमरथाः स्मृताः ॥ १६ ॥ हरिणा कूर्मेरूपेण हतो भीमरथोऽसुरः ॥ वैवस्वतस्य मनोः पुत्रो यमः
 प्राणश्च साधकः ॥ १७ ॥ वन (ल) वन्धुर्निरसित्रः प्रत्यङ्गः परहा शुचिः ॥ दृढव्रतः केतुर्भृगु ऋषयस्तस्य वर्ण्येते ॥ १८ ॥ वेदश्चैवैवाहुश्च
 ऊर्ध्वबाहुस्तथैव च ॥ हिरण्यरोमा पर्जन्यः सत्यनेत्रः (नामा) स्वधाम च ॥ १९ ॥ अभ्रतरजसश्चैव तया देवाधमेधसः ॥ वैकुण्ठ (पञ्च) श्चाश्रित
 (ता) श्चैव चत्वारो देवतागणाः ॥ २० ॥ गणे चतुर्दश सुरा विश्वेन्द्रः प्रतापवान् ॥ शान्तः शत्रुहन्तो दैत्यो हंसरूपेण विष्णुना ॥ २१ ॥ चाक्षु
 षस्य मनोः पुत्रा ऊरुः पुरुर्महाबलः ॥ शतद्युम्नस्तपस्वी च सत्यबाहुः (वयो) कृतिस्तथा ॥ २२ ॥ अभिष्णुगतिरात्रश्च सुद्युम्नश्च तथा नरः ॥

१ मुक्तादि मार्गप्रार्था ० २ तत्पुत्रा मण्डलेश्वराः ० ३ चैवः किमुपसृज्येति ० पा० १ काव्यश्चैत्राभिधमनिधरा ० पा० १४ ऋषभो निचलस्तथा ० १५ देवाधिपतिश्च ०
 ६ आर्षेयं मयागः ॥ अभिष्टोभोति ० पा० ॥

ग. म. पु.
॥ ५६ ॥

हविष्मत्तुतमः श्रीमान्स्व (सु) धामा विरजस्तथा ॥ २३ ॥ अभिमानः सहिष्णुश्च मधुश्रीकृपयः स्मृताः ॥ आप्याः प्रभृता भाव्याश्च लेखाश्च
पृथुकास्तथा ॥ २४ ॥ अष्टकस्य गणाः पञ्च तथा श्लोका दिवौकसाश्च ॥ इन्द्रो मनोजवः शत्रुर्महोकालो महाभजः ॥ २५ ॥ अश्वरूपेण स हतो हरिणा
लोकधारिणा ॥ मनोर्वैवस्वतस्येते पुत्रा विष्णुपरायणाः ॥ २६ ॥ इक्ष्वाकुश्च नाभागो धृष्टः शर्यातिरेव च ॥ नरिष्यन्तस्तथा पांसुर्नभो नेदिष्ठ एव च
॥ २७ ॥ करूपश्च पृषधश्च सुद्युधश्च मनोः सुताः ॥ अवित्रेसिधो भगवाञ्जमदग्निश्च कश्यपः ॥ २८ ॥ गौतमश्च भरद्वाजो विश्वामित्रोऽप्य सप्तमः ॥
तथा ह्येकोनपञ्चाशान्मरुतः परिकीर्त्तिताः ॥ २९ ॥ आदित्या वसवः साध्या गणा द्वादशकाश्रयः ॥ एकादश तथा रुद्रा वसवोऽष्टौ प्रकीर्त्तिताः ॥ ३० ॥
द्रावश्विनौ विनिर्दिष्टौ विश्वेदेवास्तथा दश ॥ दशैवाग्निर्देवा नव देवगणास्तथा ॥ ३१ ॥ तेजस्वी नाम वै शक्रो हिरण्याक्षो रिपुः स्मृतः ॥ हतो
वराहरूपेण हिरण्याख्योऽप्य विष्णुना ॥ ३२ ॥ वक्ष्ये मनोभविष्यस्य सावण्यास्यस्य वै सुताश्च ॥ विजयश्चार्बवीरश्च निर्मोहः सत्यवाक्यी ॥ ३३ ॥
वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च वाचः संगतिरेव च ॥ अश्वत्थामा कृपो व्यासो गालवो दीर्घिमानथ ॥ ३४ ॥ ऋष्यशृंगस्तथा राम ऋषयः सप्त कीर्त्तिताः ॥
सुतपा अमृताभाश्च सुख्याश्चापि तथा सुराः ॥ ३५ ॥ तेषां गणस्तु देवानामेकैको विंशतिः स्मृतः ॥ विरोचनस्तस्तेषां बलिस्त्रिंशो भविष्यति ॥ ३६ ॥
दत्त्वेर्षां याचमानाय विष्णवे यः पदत्रयम् ॥ ऋद्धिभिन्द्पदं हित्वा ततः सिद्धिर्वाप्स्यति ॥ ३७ ॥ वारुणेर्देवसावर्णेर्नवमस्य सुतान्छृणु ॥ धृतिर्किंतुर्दी-
प्तिकेतुः पञ्चहस्तो निरामयः ॥ पृथुश्च वा इहद्रुमुश्च ऋचीको वृहते धुमः ॥ ३८ ॥ मेधातिथिर्द्युतिश्चैव सप्तसौ वसुरेव च ॥ ज्योतिष्मान्द्व्येकयो-
न ऋषयो विरुद्विधरः ॥ ३९ ॥ परा मरीचिरेवैव स्म (सु) धर्माणश्च ते त्रयः ॥ देशराजः कालकाशस्तद्वन्ता पञ्चनाभकः
॥ ४० ॥ (भविष्यन्ति तदा देवा एकैको द्वादशो गणः ॥ तेषामिन्द्रो महावीर्यो भविष्यत्यद्भुतो हर ॥) धमपुत्रस्तु पुत्रास्तु दश
मस्य मनोः शृणु ॥ सुशत्रश्चोतमौजाश्च धृष्टिरेण्यश्च वीर्यवान् ॥ ४१ ॥ शतानीको गिरमित्रो वृषसेनो जयद्रथः ॥ धृष्टियुधः
सुवर्चाश्च शान्तिरिन्द्रः शतपदाश्च ॥ ४२ ॥ अयं (पर) पृथ्वीरिष्यत्यस्य सुकृतिश्चाव्ययकथा ॥ नाभागोऽर्जुनस्यौजाश्च सौम्य भवस्तथा ॥ ४३ ॥
प्राणाख्याः शतमस्यास्तु देवनां गणस्तथा ॥ तेषामिन्द्रश्च भविता शान्तिर्नाम महाबलः ॥ धृतिः शान्तं हरिश्च गन्धर्वा नागान्यपि ॥ ४४ ॥
१ हविष्मान् स्तुतुः श्री० । २ महाशानो महा० । ३ नाभाख्यो विष्टिः राजाति० । ४ विरजाश्चार्बवीर्याश्च निर्दिष्टः । ५ वाचः क्षमाति० । ६ निराकृतिः । ७ पारीपरी
चिगर्भश्च० । ८ लाभगोप्तातिमर्थेव० ।

प. खं.
आ. को.
अ. ८७

॥ ५६ ॥

रुद्र पुत्रस्य ते पुत्रान्वक्ष्याम्येकादशस्य तु ॥ सर्वत्रगः सुशर्मा च देवानीकः पुरुर्गुरुः ॥ ४५ ॥ क्षेत्रवर्णो दृढेपुश्च आर्द्रकः पुत्रकस्तथा ॥ हवि
 र्मांश्च हविष्यश्च वरुणो विश्वविस्तरौ ॥ ४६ ॥ विष्णुश्चेवाग्नितेजाश्च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ विहंगमाः कामगमा निर्माणरुचयस्तथा ॥ ४७ ॥
 एकैकांश्चिदशस्तेषां गणश्चेन्द्रश्च वै वृषः ॥ दशग्रीवो रिपुस्तस्य श्रीरूपी वातयिष्यति ॥ ४८ ॥ मनोस्तु दक्षपुत्रस्य द्वादशस्यात्मजाञ्छृणु ॥ देववातु
 पदेवश्च देवश्रेष्ठो विदूरथः ॥ ४९ ॥ मित्रवान्मित्रदेवश्च मित्रविन्द्रश्च वीर्यवान् ॥ मित्रवाहः प्रवाहश्च दक्षपुत्रमनोः सुताः ॥ ५० ॥ तपस्वी सुतपाश्चैव
 तपोभूतिस्तपोगतिः ॥ तपोधृतिर्धृतिश्चान्यः सप्तमश्च तपोधनाः ॥ ५१ ॥ स्वधर्माणः सुतपसो हरितो रोहितास्तथा ॥ सुरारयो गणाश्चैते प्रत्येकं
 दशको गणः ॥ ५२ ॥ ऋतधामा च भद्रे (तवे) न्द्रस्तारको नाम तद्विपुः ॥ हरिर्नेपुंसकं भूत्वा वातयिष्यति शङ्कर ॥ ५३ ॥ त्रयोदशस्य रोच्य
 स्य मनोः पुत्राग्निरोध मे ॥ चित्रसेनो विचित्रश्च तपोधर्मरतो धृतिः ॥ ५४ ॥ सुनेत्रः क्षेत्रज्ञश्च सुनयो धर्मपो दृढः ॥ धृतिमानव्ययश्चैव निशाखपो
 निरुत्सुकः ॥ ५५ ॥ निर्मोहस्तत्त्वदर्शी च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ स्व (सु) रोमाणः स्व (सु) धर्माणः स्व (सु) कर्माणस्तथामराः ॥ ५६ ॥
 त्रयस्त्रिंशद्भिर्भेदास्ते देवानां तत्र वै गणाः ॥ इन्द्रो दिवस्पतिः शत्रुस्त्रिंशद्भिर्नाम दानवः ॥ ५७ ॥ मायूरेण च रूपेण वातयिष्यति माधवः ॥ चतु
 र्दशस्य भौत्यस्य शृणु पुत्रान्मनोर्मम ॥ ५८ ॥ ऊरुर्गभीरो धृष्टश्च तरस्वी आ (य) ह एव च ॥ अभिमानी प्रवीरश्च जिष्णुः संक्रन्दनस्तथा ॥ तेज
 स्वी दुर्लभश्चैव भौत्यस्यैते मनोः सुताः ॥ ५९ ॥ अग्नीध्रश्चाग्निवाहुश्च मागवश्च तथा शुचिः ॥ अजितो शुक्रशुक्रौ च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ ६० ॥
 चाक्षुषाः कर्मनिष्ठाश्च पवित्रा भ्राजिनस्तथा ॥ वचोर्वृद्धा देवगणाः पञ्च प्रोक्तास्तु सप्तकाः ॥ ६१ ॥ शुचिरिन्द्रो महादेवो रिपुहन्ता हरिः स्वचमः ॥ एक
 देवश्चतुर्धा तु व्यासरूपेण विष्णुना ॥ ६२ ॥ कृतस्ततः पुराणानि विद्याश्चाष्टादशैव तु ॥ अङ्गानि चतुरो वेदा मीमांसा न्यायविस्तारः ॥ ६३ ॥
 पुराणं धर्मशास्त्रं च आयुर्वेदार्थशास्त्रकम् ॥ धनुर्वेदश्च गान्धर्वो विद्या ह्यष्टादशैव ताः ॥ ६४ ॥ इति श्रीमहाकण्डे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
 आचारकाण्डे मनुतद्गशनिर्हणं नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ सुत उवाच ॥ हरिर्मेन्वन्तराज्याह ब्रह्मादिभ्यो हराय च ॥ मार्केण्डेयः पितृस्तो
 त्रं कौशुकिं प्राह तच्छृणु ॥ १ ॥ मार्केण्डेय उवाच ॥ रुचिः प्रजापतिः पूर्वं निर्ममो निरहंक्रुतिः ॥ अत्रस्तोऽमितमौयी च चचार पृथिवीमिमाम् ॥ २ ॥
 १ वपुष्मान्विष्णुवारुणौ ॥ निश्चरन् ॥ २ एकैकस्वपरस्तेषां ॥ ३ मित्रवाहः सुवर्चाश्च ॥ ४ सप्तर्षयस्तपोधनाः ॥ सुवर्गा ॥ ५ हरितोरोहितस्त ॥ ६ पाराश्वर्यमणः
 षष्ठः ॥ ७ सुतपास्तथा ॥ ८ शुद्धिर्भो ॥ ९ चाक्षुषाश्च कनिष्ठाश्च ॥ १० वाचावृथा ॥ ११ स्तो मितसार्था च ॥

ग. म. पु.
॥५७॥

अनग्रिमनिकेतं तमेकाहारमनाश्रमम् ॥ विशुक्तसंगं तं दृष्ट्वा प्रोचुः स्वपितरो मुनिम् ॥ २ ॥ पितर ऊचुः ॥ वत्स कस्मात्पुत्र्या पुण्यो न कृतो दार
संग्रहः ॥ स्वर्गोपवर्गहे (से) तुत्वाद्बन्धस्तेनानिशं (नमिपं) विना ॥ ३ ॥ ग्रही समस्तदेवानां पितृणां च तथार्हणम् ॥ ऋषीणामर्थिनां चैव कुर्वन्लो
कानवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ स्वाहोच्चारणतो देवान्स्वधोच्चारणतः पितर ॥ विभजत्यन्नदानेन भृत्यान्नातिथीनपि ॥ ६ ॥ स त्वं दैवाहणाद्रन्ध्रमिममस्मदहणा
दपि ॥ अवातोऽसि मनुष्यर्षे भूतेभ्यश्च दिनेदिने ॥ ७ ॥ अन्नपाद्यं शुद्धादेयानसन्तर्प्यं पितृस्तथा ॥ अकृत्वा च कर्तव्यमाण्ड्यं स्वर्गातिं प्राप्नुमिच्छ
सि ॥ ८ ॥ कुशवौधैककं पुत्रं अन्यायेन भवेत्तव ॥ घृतस्य नरकं त्वक्का कुशं स्वान्धजन्मनि ॥ ९ ॥ रुचिरुवाच ॥ परिश्रद्दोऽतिदुःखाय पापया
भोगतेस्तथा ॥ भवत्यतो मया पूर्वम् न कृतो दारसंग्रहः ॥ १० ॥ आत्मनः संशयोपायः क्रियते क्षणमन्मणात् ॥ स्वमुक्तिहेतुर्न भवत्यसावपि परिश्र
दात् ॥ ११ ॥ प्रक्षाल्यतेऽलुदिवसं य आत्मा निष्परिश्रहः ॥ मम त्वपङ्कदिग्वाऽपि विद्याभ्यामिदं हि तत् ॥ १२ ॥ अनेकभवसंप्रतर्कमपङ्काद्धितो
बुधैः ॥ आत्मा तत्त्वज्ञानतायैः प्रक्षाल्यो नियतेन्द्रियैः ॥ १३ ॥ पितर ऊचुः ॥ युक्तं प्रक्षालनं कर्तुमात्मनोऽपि यतेन्द्रियैः ॥ किं तु नोपायमार्गोऽ
यं यतस्त्वं पुत्र वर्त्तसे ॥ १४ ॥ पञ्चयज्ञैस्तपोदानैरगुभं नृदत्तस्तव ॥ फलाभिसन्निवर्जितैः पूर्वकमं शुभाशुभैः ॥ १५ ॥ एतं न बन्धो भवति कुर्व
तः कारणात्मकम् ॥ न च बन्धाय तत्कर्म भवत्यनतिशयिभम् ॥ १६ ॥ पूर्वकर्म कृतं भागः क्षीयते ह्यनिश्चयतया ॥ सुखदुःखात्मकेभ्योऽपुण्या
पुण्यात्मकं नृणाम् ॥ १७ ॥ एवं प्रक्षाल्यते प्राज्ञैरारम्य बन्धश्च नश्यते ॥ रक्ष्यश्च स्वविवेकैर्न पापपङ्केन दह्यते ॥ १८ ॥ रुचिरुवाच ॥ अविद्या पच्यते
वेदे कर्ममार्गात्पितामहाः ॥ तत्कथं कर्मणो मार्गं भवन्तो योजयन्ति माम् ॥ १९ ॥ पितर ऊचुः ॥ अविद्या सर्वमेवेतत्कर्मणतन्मुषा वचः ॥ किं तु
विद्यापरिप्राप्तो हेतुः कर्म न संशयः ॥ २० ॥ विदितकारणोद्भूतैः पापैस्त्वमपि दह्यसे ॥ २१ ॥ अविद्यायुपकाराय विषयमायेत नृणाम् ॥ अनुष्ठाना
प्रक्षालयामीति भवान्यदेतन्मन्यते वरम् ॥ विदितकारणोद्भूतैः पापैस्त्वमपि दह्यसे ॥ २२ ॥ अविद्यायुपकाराय विषयमायेत नृणाम् ॥ अनुष्ठाना
भ्युपायेन बन्धयोग्यापि नो हि सा ॥ २३ ॥ तस्माद्वत्स कुरुष्व त्वं विधिवद्धारसंग्रहम् ॥ आजन्म विफलमेतत्स्तु असम्प्राप्त्यान्यलौकिकम् ॥ २४ ॥
रुचिरुवाच ॥ बुद्धोऽहं सम्प्रतं को मे पितरः सम्प्रदास्यति ॥ आभ्यान्तथा दारिद्र्यं दुष्करो दारसंग्रहः ॥ २५ ॥ पितर ऊचुः ॥ अस्माकं पतनं वत्स भवतश्चा
प्ययोगतिः ॥ नूनं भावि भविषी च नाभिनन्दसि तो वचः ॥ २६ ॥ हस्त्युक्ता पितरस्तस्य पश्यतो मुनिसत्तमावभूतुः सहसाऽदृश्या दीप्ता वातहता इव ॥ २७ ॥

१ संयमोपायः क्रियते सुनियन्त्रणात् ० २ आत्मसद्भासनात् ० ३ न नाया भव ०

पू. खं.
आ. कां.
अ. ८८

॥५७॥

मुनिः कौचुकये प्राह मार्कण्डेयो महातपाः ॥ रुचिस्तान्तमखिलं पितृसंवादलक्षणम् ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकांडे कर्मज्ञानमांशे नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ पृष्टः कौचुकिनोवाच मार्कण्डेयः पुनश्च तम् ॥ स तेन पितृवाक्येन
 भृशमुद्विग्नमानसः ॥ १ ॥ कन्याभिलाषी विप्रार्थिः परिवभ्राम मेदिनीम् ॥ कन्यामलभमानोऽसौ पितृवाक्येन दीपितः ॥ चिन्तामवाप महतीमती
 चोद्विग्नमानसः ॥ २ ॥ किं करोमि क्व गच्छामि कथं मे दारसंग्रहः ॥ क्षिप्रं भवेन्मत्पितॄणां ममाभ्युदयकारकः ॥ ३ ॥ इति चिन्तयतस्तस्य
 मतिर्जाता महात्मनः ॥ तपसाराध्याम्येनं ब्रह्माणं कमलोद्भवम् ॥ ४ ॥ ततो वर्षशतं दिव्यं तपस्तेषु महामनाः ॥ तत्र स्थितश्चिरं कालं वनेषु
 नियमस्थितः ॥ आराधनाय स तदा परं नियममास्थितः ॥ ५ ॥ ततः प्रदर्शयामास ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ उवाचाथ प्रसन्नोऽस्मीत्युच्यताम्
 भिवाञ्छितम् ॥ ६ ॥ ततोऽसौ प्रणिपत्याह ब्रह्माणं जगतो गतिम् ॥ पितॄणां वचनात्तेन यत्कर्तुमाभिलाञ्छितम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ प्रजाप
 तिसत्त्वं भविता स्रष्टव्या भवता प्रजाः ॥ सुद्धा प्रजाः सुतान्विप्र ससुत्पाद्य क्रियास्तथा ॥ ८ ॥ कृत्वा कृताधिकारस्त्वं ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ स
 त्वं यथोक्तं पितृभिः कुरु दारपरिग्रहम् ॥ ९ ॥ कामं चेममभिध्याय कियतां पितृपुजनम् ॥ त एव तुष्टाः पितरः प्रदास्यन्ति तेष्वपि तम् ॥ पत्नी
 सुतांश्च सन्तुष्टाः किं न दद्युः पितामहाः ॥ १० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्थं पित्र्यं च त्वं ब्रह्मणोऽप्युक्तजन्मनः ॥ नद्या विविके पुलिने चकार
 पितृतर्पणम् ॥ ११ ॥ तुष्टाव च पितृन्विप्रः स्तवैरेभिरथाहतः ॥ एकाग्रप्रयतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकन्वरः ॥ १२ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ नमस्येऽ
 हं पितॄन् भक्त्या ये वसन्त्यधिदेवतम् ॥ देवैरपि हि तर्प्यन्ते ये श्राद्धेषु स्वधोत्तरेः ॥ १३ ॥ नमस्येऽहं पितॄन् स्वर्गे ये तर्प्यन्ते मद्गर्भिभिः ॥ श्राद्धे
 र्मनोमयेभक्त्या युक्तियुक्तिमभीप्सुभिः ॥ १४ ॥ नमस्येऽहं पितॄन्स्वर्गे सिद्धाः सन्तर्पयन्ति यान् ॥ श्राद्धेषु दिव्यैः सकलैरुपहर्गनुत्तमैः ॥ १५ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् भक्त्या येऽर्च्यन्ते गुह्यकैर्दिवि ॥ तन्मयत्वेन वाञ्छद्भिः ऋद्धिमात्यन्तिकीं पराम् ॥ १६ ॥ नमस्येऽहं पितॄन्स्वर्गैर्च्यन्ते भुवि ये
 सदा ॥ श्राद्धेषु श्रद्धयाभीष्टलोकगुणप्रदायिनः ॥ १७ ॥ नमस्येऽहं पितॄन्विप्रैर्च्यन्ते भुवि ये सदा ॥ वाञ्छिताभीष्टलोकमाय प्राजापत्यप्रदायिनः ॥ १८ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् ये वै तर्प्यन्तेऽग्र्यवांसिभिः ॥ वन्यैः श्राद्धैर्यताहारैस्तपानिर्वृतकल्पमैः ॥ १९ ॥ नमस्येऽहं पितॄन्विप्रैर्नैष्ठिकैर्मयैचारिभिः ॥ ये
 संयतात्मभिर्नित्यं सन्तर्प्यन्ते समाधिभिः ॥ २० ॥ नमस्येऽहं पितॄन् श्राद्धैः राजन्यास्तर्पयन्ति यान् ॥ कर्ष्यैरशोभिर्निधिवलोकहृद्यफलप्रदाय ॥ २१ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन्वैश्वैर्च्यन्ते भुवि ये सदा ॥ स्वकर्माभिरतैर्ब्रित्यं पुष्पपूपावधारिभिः ॥ २२ ॥ नमस्येऽहं पितॄन् श्राद्धैः श्रद्धैरपि न भक्तिः ॥

ग. म. पु.
॥ ५८ ॥

सन्तर्प्यते जगत्कृत्स्नं नाम्ना ख्याताः सुकालिनः ॥ २३ ॥ नमस्येऽहं पितृञ्छाद्रे पाताले ये महासुरैः ॥ सन्तर्प्यन्ते सुधाहारास्त्यक्तदम्भमदैः स
दा ॥ २४ ॥ नमस्येऽहं पितृञ्छाद्रेऽर्च्यन्ते ये रसातले ॥ भोगैरशेषैर्विधिवन्नामैः कामानभीप्सुभिः ॥ २५ ॥ नमस्येऽहं पितृञ्छाद्रेः सपैः सन्तर्पिता
न्सदा ॥ तत्रैव विधिवन्मन्त्रभोगसम्पत्समन्वितैः ॥ २६ ॥ पितृव्रमस्ये निवसन्ति साक्षाद्यै देवलोकैऽथ महीतले वा ॥ तथास्तर्पिते च सुरारिपूज्या
स्ते वै प्रतीच्छन्तु मयोपनीतम् ॥ २७ ॥ पितृव्रमस्ये परमार्थभृता ये वै विमाने निवसन्त्यमृताः ॥ यजन्ति यानस्तमलैर्मनोभिर्योगीश्वराः केशवि
मुक्तिहेतुम् ॥ २८ ॥ पितृव्रमस्ये दिवि ये च मृताः स्वधाभुजः काम्यफलाभिसन्धौ ॥ प्रदानशक्ताः सकलेप्सितानां विमुक्तिदा येऽनभिसंहितेषु ॥ २९ ॥
तप्यन्तु तेऽस्मिन्पितरः समस्ता इच्छावतां ये प्रदिशन्ति कामान् ॥ सुरस्वमिन्द्रत्वमितोऽधिकं वा गजाश्वरत्नानि महागृहाणि ॥ ३० ॥ सोमस्य ये
रश्मिषु येऽर्कविम्बे शुक्ले विमाने च सदा वसन्ति ॥ तप्यन्तु तेऽस्मिन्पितरोऽन्नतोयैर्गन्धादिना पुष्टिमितो व्रजन्तु ॥ ३१ ॥ येषां हुतेऽग्नीं हविषा च
तृप्तिर्ये भुञ्जते विप्रशरीरसंस्थाः ॥ ये पिण्डदानेन मुदं प्रयान्ति तप्यन्तु तेऽस्मिन्पितरोऽन्नतोयैः ॥ ३२ ॥ ये खड्गपासिनः सुरैरर्षीष्टैः कृष्णैस्तिलेर्दिष्टैश्च
मनोहरैश्च ॥ कालेन शाक्तेन महर्षिर्वर्यैः संप्रीणितास्ते मुदमत्र यान्तु ॥ ३३ ॥ कव्यान्त्यशेषाणि च यान्यभीष्टान्यतानि तेषां मम प्रीयमानम् ॥
तेषाञ्च सान्निध्यमिहास्तु पुष्पगन्धधूपाम्बुभोज्येषु मया कृतेषु ॥ ३४ ॥ दिनेदिने ये प्रतिगृह्णतेऽर्चा मासान्तपूज्या भुवि येऽष्टकासु ॥ ये वत्सुरान्तेऽभ्यु
दये च पूज्याः प्रयान्तु ते मे पितरोऽत्र तुष्टिम् ॥ ३५ ॥ पूज्या द्विजानां कुसुदेन्दुभासो ये श्रवियाणां ज्वलनार्कवर्णाः ॥ तथा विशां ये कनकाव
दाता नीलीप्रभाः शुद्धजनस्य ये च ॥ ३६ ॥ तेऽस्मिन्समस्ता मम पुष्पगन्धधूपाम्बुभोज्यादिनिवेदनेन ॥ तथाभिदोमन च यान्ति तृप्तिं खदा
पितृभ्यः प्रणतोऽस्मि तेभ्यः ॥ ३७ ॥ ये देवपूजाण्यभितृप्तिहेतोरश्रन्ति कव्यानि शुभाहृतानि ॥ तृताश्च ये भूतिभुजो भवन्ति तप्यन्तु तेऽस्मिन्प्रण
तोऽस्मि तेभ्यः ॥ ३८ ॥ रक्षांसि भूतान्यसुरास्तथोमात्रिणोऽशयन्तु त्वशिवं प्रजन्तम् ॥ आद्याः सुराणाममरेशपूज्यास्तप्यन्तु तेऽस्मिन्प्रणतोऽस्मि
तेभ्यः ॥ ३९ ॥ अग्निष्वात्ता बर्हिषद आज्यपाः सोमपास्तथा ॥ व्रजन्तु तृप्तिं श्राद्धेऽस्मिन्पितरस्तर्पिता मया ॥ ४० ॥ अग्नि
ष्वात्ताः पितृगणाः प्रार्चां रक्षन्तु मे दिशम् ॥ तथा बर्हिषदः पान्तु यान्यां मे पितरः सदा ॥ प्रतीचीमाज्यपास्तद्गृहदोर्ध्वमपि सोमपाः ॥ ४१ ॥
रक्षोभृतपिशोचैर्भ्यस्तथैवासुरदोषतः ॥ सर्वतः पितरो रक्षां कुर्वन्तु मम नित्यशः ॥ ४२ ॥ विश्वो विश्वमुगाराध्वो धर्मो धन्यः शुभाननः ॥
प्रतिरो प्रतिहन् प्रतिः स्तिर्णां ये गणा नव ॥ ४३ ॥ कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः कल्पयन्तः

ग. खं.
आ. कां.
अ. ८९

॥ ५८ ॥

वरो वरेण्यो वरदस्तुष्टिदः पुष्टिदस्तथा ॥ विश्वपाता तथा धाता सत्ते च गणाः स्मृताः ॥ ४५ ॥ महान्महात्मा महितो महिमावान्महाबलः ॥
 गणाः पञ्च तथैवैते पितॄणां पापनाशनाः ॥ ४६ ॥ सुखदो धनदश्चान्यो धर्मदोऽन्यश्च भूतिदः ॥ पितॄणां कथ्यते चैव तथा गणचतुष्टयम् ॥ ४७ ॥
 एकत्रिंशत्पितृगणा यैर्व्याप्तमखिलं जगत् ॥ त एवात्र पितृगणास्तुष्यन्तु च मदाहितात् ॥ ४८ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ एवं तु स्तुवतस्तस्य तेजसो
 राशिरुच्छ्रितः ॥ प्रादुर्बभूव सहसा गगनव्याप्तिकारकः ॥ ४९ ॥ तदृष्ट्वा सुमहतेजः समाच्छाद्य स्थितं जगत् ॥ जानुभ्यामवनीं गत्वा रुचिः स्तोत्रमिदं
 जगौ ॥ ५० ॥ रुचिरूवाच ॥ अर्चितानाममूर्तानां पितॄणां दीप्ततेजसाम् ॥ नमस्यामि सदा तेषां ध्यानिनां दिव्यचक्षुषाम् ॥ ५१ ॥ इन्द्रादीनां च
 नेतारो दक्षमारीचयोस्तथा ॥ सप्तर्षीणां तथान्येषां तान्नमस्यामि कामदान् ॥ ५२ ॥ मन्वादीनां च नेतारः सूर्याचन्द्रमसोस्तथा ॥ तान्नमस्याम्यहं
 सर्वान्पितॄनप्युदधावपि ॥ ५३ ॥ नक्षत्राणां ग्रहाणां च वायूर्योर्नभसस्तथा ॥ द्यावापृथिव्योश्च तथा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ५४ ॥ प्रजापतेः कश्यप
 पाय सोमाय वरुणाय च ॥ योगेश्वरेभ्यश्च सदा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ५५ ॥ नमो गणेभ्यः सप्तभ्यस्तथा लोकेषु सप्तसु ॥ स्वायम्भुवे नमस्यामि
 ब्रह्मणे योगचक्षुषे ॥ ५६ ॥ सोमाधारान्पितृगणान्योगमूर्तिधरांस्तथा ॥ नमस्यामि तथा सोमं पितरं जगतामहम् ॥ ५७ ॥ अग्निरूपांस्तथैवान्या
 न्नमस्यामि पितॄनहम् ॥ अग्निसोममयं विश्वं यत एतदशेषतः ॥ ५८ ॥ ये च तेजसि ये चैते सोमसूर्याग्निमूर्तयः ॥ जगत्स्वरूपिणश्चैव तथा ब्रह्मस्व
 रूपिणः ॥ ५९ ॥ देव्योऽखिलेभ्यो योगिभ्यः पितृभ्यो यतमानसः ॥ नमोनमो नमस्तेऽस्तु प्रसीदन्तु स्वधाभुजः ॥ ६० ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥
 एवं स्तुतास्ततस्तेन तजसो मुनिसत्तमाः ॥ निश्चक्रमुस्ते पितरो भासयन्तो दिशो दश ॥ ६१ ॥ निवेदनञ्च यत्तेन पुष्पगन्धानुलेपनम् ॥
 तद्भूषितानथ स तान्ददृशे पुरतः स्थितान् ॥ ६२ ॥ प्रणिपत्य रुचिर्भक्त्या पुनरेव कृताञ्जलिः ॥ नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यमित्याह पृथगादृतः ॥ ६३ ॥
 ततः प्रसन्नाः पितरस्तमूचुर्मुनिसत्तमम् ॥ वरं वृणीष्वेति स तानुवाचानतकन्धरः ॥ ६४ ॥ रुचिरूवाच ॥ प्रजानां सर्गकर्तृत्वमादिष्टं ब्रह्मणा मम ॥
 सोऽहं पत्नीमभीप्सामि धन्यां दिव्यां प्रजावतीम् ॥ ६५ ॥ पितर उचुः ॥ अत्रैव सद्यः पत्नी ते भवत्वतिमनोरमा ॥ तस्याश्च पुत्रो भविता भवतो मुनिसत्तम !
 ॥ ६६ ॥ मन्वन्तराधिपो धीमांस्त्वन्नाम्रैवोपलक्षितः ॥ रुचे ! रौच्य इति ख्यातिं प्रयास्यति जगत्रये ॥ ६७ ॥ तस्यापि बहवः पुत्रा महाबलपराक्रमाः ॥
 भविष्यन्ति महात्मानः पृथिवीपरिपालकाः ॥ ६८ ॥ त्वं च प्रजापतिर्भूत्वा प्रजाः सृष्ट्वा चतुर्विधाः ॥ क्षीणाधिकारो धर्मज्ञस्ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ ६९ ॥
 स्तोत्रेणानेन च नरो योऽस्मांस्तोष्यति भक्तिः ॥ तस्य तुष्टा वयं भोगानात्मजं ध्यानमुत्तमम् ॥ ७० ॥ आयुरारोग्यमर्थं च पुत्रपौत्रादिकं तथा ॥

ग. म. पु.
॥ ५९ ॥

वाँछद्भिः सततं स्तव्याः स्तोत्रेणानेन वै यतः ॥ ७१ ॥ आद्रेषु य इमं भक्त्या त्वस्मत्प्रीतिकरं स्तवम् ॥ पाठिष्यति द्विजाध्यानां भुञ्जतां पुरतः स्थितः ॥ ७२ ॥ स्तोत्रश्रवणसंप्रीत्या सन्निधाने परे कृते ॥ अस्माभिरक्षयं आर्द्रं तद्भविष्यत्यसंशयम् ॥ ७३ ॥ यद्यप्यश्रोत्रियं आर्द्रं यद्यप्युपहतं भवेत् ॥ अन्याद्योपात्तवित्तेन यदि वा कृतमन्यथा ॥ ७४ ॥ अथाद्वैतैरुपहृतैरुपहारैस्तथा कृतेः ॥ अकालेऽप्यथ वा देशे विधिहीनमथापि वा ॥ ७५ ॥ अश्रद्धया वा पुरुषैर्देम्भमाश्रित्य यत्कृतम् ॥ अस्माकं तृप्तये आद्वन्तथाप्येतदुद्दाराणात् ॥ ७६ ॥ यत्रैतत्पठ्यते आद्रे स्तोत्रमस्मत्सुखाग्रहम् ॥ अस्माकं जायते तृप्तिस्तत्र द्वादशवार्षिकी ॥ ७७ ॥ हेमन्ते द्वादशाब्दानि तृप्तिमेतत्प्रयच्छति ॥ शिशिरे द्विगुणाब्दानि तृप्तिं स्तोत्रमिदं शुभम् ॥ ७८ ॥ वसन्ते षोडश समास्तृप्तये आद्वकर्मणि ॥ ग्रीष्मे च षोडशैवितत्पठितं तृप्तिकारकम् ॥ ७९ ॥ विकलेऽपि कृते आद्रे स्तोत्रेणानेन साधिते ॥ वर्षासु तृप्तिरस्माकमक्षय्या जायते रुचे ॥ ८० ॥ शरत्कालेऽपि पठितं आद्वकाले प्रयच्छति ॥ अस्माकमेतत्पुरुषैस्तृप्तिं पंचदशाब्दिकीषु ॥ ८१ ॥ यस्मिन् गेहे च लिखितमेतत्तिष्ठति नित्यदा ॥ सन्निधानं कृते आद्रे तत्रास्माकं भविष्यति ॥ ८२ ॥ तस्मादेतत्स्वया आद्रे विप्राणां भुञ्जतां पुरः ॥ श्रावणीयं महाभाग अस्माकं पुष्टिकारकम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे रुचिकृतपितृस्तोत्रं नामैकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततस्तस्माद्ब्रह्मध्यात्समुत्तस्थौ मनोरमा ॥ प्रम्लोचा नाम तन्वंगी तत्समीपे कराप्सराः ॥ १ ॥ सा चोवाच महात्मानं रुचिं सुमधुराक्षरम् ॥ त्रिसादयामसु ब्रुवः प्रम्लोचा च कराप्सराः ॥ २ ॥ अतीक्ष्णरूपिणी कन्या मत्प्रसाद्वरंगना ॥ जाता वरुणपुत्रेण पुष्करेण महात्मना ॥ ३ ॥ तां गृहाण प्रया इत्तां आर्योनिं वराणिनीम् ॥ प्रतुर्गृहायतिस्तस्मात्समुत्पत्स्यति ते सुतः ॥ ४ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ तथेति तेन साप्युक्ता तस्मात्तोयाद्ब्रह्मपत्नीम् ॥ उद्धार ततः कन्यां मानिनीं नाम नामतः ॥ ५ ॥ नद्याश्च पुलिने तस्मिन्सु सुनिर्मुनिसत्तमाः ॥ जग्राह पाणिं विधिवत्समानीय महाभुनिः ॥ ६ ॥ तस्यां तस्य सुतो जज्ञे महावीर्यो महाभुतिः ॥ रुचिं रोच्य इति ख्यातो यो मया पूर्वमीरितः ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे प्रम्लोचागमनं नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ सूत उवाच ॥ स्वायम्भुवाद्यां भुनयो हरिं ध्यायन्ति कर्मणा ॥ व्रताचारार्चनाध्यानस्तुतिजप्यपराधनाः ॥ १ ॥ देहान्द्रयमनोबुद्धिप्राणाहंकारपञ्चतमः ॥ आकशेन विहीनं वै तेजसा परिचर्जितम् ॥ २ ॥ उदकेन विहीनं वै तद्धर्मपरिचर्जितम् ॥ पृथिवीरहितं चैव सर्वभूतविचर्जितम् ॥ ३ ॥ सूताभ्यर्चं तथा बद्धनियन्तारं प्रभुं विभुम् ॥ चैतन्यरूपवत्कल्पं सर्वोच्यते निःश्रयम् ॥ ४ ॥ भूतकर्मदं मरुतानं सर्वदेवप्रजितमातिजोहृष्यमसत्त्वं च तपसा परिचर्जितम् ॥ ५ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ९१

॥ ५९ ॥

रहितं रजसा नित्यं व्यतिरिक्तं शुणैस्त्रिभिः॥सर्वरूपविहीनं वै कर्तृत्वादिविवर्जितम् ॥६॥ वासनारहितं शुद्धं सर्वदोषविवर्जितम्॥पिपासावर्जितं तत्तच्छो
 कमोहविवर्जितम् ॥ ७ ॥ जरामरणहीनं वै कूटस्थं मोहवर्जितम् ॥ उत्पत्तिरहितं चैव प्रलयेन विवर्जितम् ॥ ८ ॥ सत्यं सर्वाचारहीनं निष्कलं पर
 भेश्वरम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिवर्जितं नामवर्जितम् ॥ ९ ॥ अध्यक्षं जाग्रदादीनां शान्तरूपं सुरेश्वरम् ॥ जाग्रदादिस्थितं नित्यं कार्यकारणवर्जि
 तम् ॥ १० ॥ सर्वदृष्टं तथा सूर्यं सूक्ष्मं सूक्ष्मतरं परम् ॥ ज्ञानदृक् श्रोत्रविज्ञानं परमानन्दरूपकम् ॥ ११ ॥ विश्वेन रहितं तद्वत्तैजसेन विवर्जि
 तम् ॥ प्राज्ञेन रहितञ्चैव तुरीयं परमाक्षरम् ॥ १२ ॥ सर्वगोष्ठं सर्वहन्तु सर्वभूतात्मरूपि च ॥ बुद्धिधर्मविहीनं वै निराधारं शिवं हरिम् ॥ १३ ॥
 विक्रियारहितं चैव वेदान्तैर्वैद्यमेव च ॥ वेदरूपं परं भूतमिन्द्रियेभ्यः परं शुभम् ॥ १४ ॥ शब्देन वर्जितञ्चैव रसेन च विवर्जितम् ॥ स्पर्शेन रहितं
 देवं रूपमात्रविवर्जितम् ॥ १५ ॥ रूपेण रहितं चैव गन्धेन परिवर्जितम् ॥ अनादि ब्रह्म रन्ध्रान्तमहं ब्रह्मास्मि केवलम् ॥ १६ ॥ एवं ज्ञात्वा महादेवं
 ध्यानं कुर्व्याजितेन्द्रियः ॥ ध्यानं यः कुरुते ह्येवं स भवेद्ब्रह्म मानवः ॥ १७ ॥ इति ध्यानं समाख्यातमश्वरस्य मया तव ॥ अधुना कथयाम्यन्य
 त्किन्तद्ब्रह्म वृषध्वज॥१८॥इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिध्यानं नामैकनवतितमोऽध्यायः ॥१९॥ रुद्र उवाच॥
 विष्णोर्ध्यानं पुनर्ब्रूहि शङ्खचक्रगदाधर॥ येन विज्ञातमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥१॥ हरिरुवाच॥प्रवक्ष्यामि हरेर्ध्यानं मायातन्त्रविमर्दकम् ॥सुतोऽसुतो
 दिभेदेन तद्वचानं द्विविधं हर॥२॥अमृतं रुद्र कथितं हन्त सूर्यं ब्रवीम्यहम्॥सूर्यकोटिप्रतीकाशो जिष्णुर्भाजिष्णुरेकतः॥३॥कुन्दगोक्षीरधवलो हरिर्ध्वजो
 सुसुभुभिः॥विशालेन सुसौम्येन शंखेन च समन्वितः॥४॥सहस्रादित्यतुल्येन ज्वालामालोत्प्ररूपिणा॥चक्रेण चान्वितः शान्तो गदाहस्तः शुभाननः॥५॥
 किरीटेन महार्हेण रत्नप्रज्वालितेन च ॥ सायुधः सर्वगो देवः सरोरुहधरस्तथा ॥ ६ ॥ वनमालाधरः क्षुब्धः समो हेमधूषणः ॥ सुवस्त्रः शुद्धदेहश्च
 सुकर्णः पद्मसंस्थितः ॥ ७ ॥ हिरण्यशरीरश्च चारुहारी शुभाङ्गदः ॥ केयूरेण समायुक्तो वनमालासमान्वितः ॥ ८ ॥ श्रीवत्सलैस्तुभ्युता लक्ष्मी
 वन्द्येक्षणांन्वितः ॥ अणिमादिगुणैर्भुक्तः सृष्टिसंहारकारकः ॥ ९ ॥ मुनिर्ध्वयोऽसुरर्ध्वयो देवर्ध्वयोऽतिमुन्दरः ॥ ब्रह्मादिस्तम्बपर्वन्तभूतजातहादि
 स्थितः ॥ १० ॥ सनातनोऽव्ययो मेध्यः सर्वोत्प्रहृत्प्रभुः ॥ नारायणो महादेवः स्फुरन्मकरकुण्डलः ॥ ११ ॥ सन्तापनाशनोऽभ्यर्च्यो मंगल्यो
 दुष्टनाशनः ॥ सर्वारमा सर्वरूपश्च सर्वगो ग्रहनाशनः ॥ १२ ॥ चर्मायुलीयसंयुक्तः सुदीप्तनख एव च ॥ शरण्यः सुखकारी च तैरुग्रहणो महेश्वरः
 ॥ १३ ॥ सर्वालङ्कारसंयुक्तश्चारुचन्दनचर्चितः ॥ सर्वदेवसमायुक्तः सर्वदेवप्रियङ्करः ॥ १४ ॥ सर्वलोकहितैषी च सर्वेशः सर्वभावनः ॥

ग. म. पु.
॥ ६० ॥

आदित्यमण्डले संस्थो अग्निस्थो वारिसंस्थितः ॥ १५ ॥ वासुदेवो जगद्धाता ध्वेयो विष्णुर्मुमुक्षुभिः ॥ वासुदेवोऽहमस्मीति आत्मा ध्वेयो हारि-
रिः ॥ १६ ॥ ध्यायन्त्येवं च ये विष्णुं ते यान्ति परमां गतिम् ॥ याज्ञवल्क्यः पुरा ह्येवं ध्यात्वा विष्णुं सुरेश्वरम् ॥ १७ ॥ धर्मोपदेशकहैत्वं संग्र-
ह्यागात्परं पदम् ॥ तस्मात्त्वमपि देवेश ! विष्णुं चिन्तय शङ्कर ! ॥ १८ ॥ विष्णुध्यानं पठेद्यस्तु प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ १९ ॥ इति श्रीमत्सु-
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुध्यानं नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ महेश्वर उवाच ॥ याज्ञवल्क्येन यत्पूर्वं धर्मोपदे-
क्यं हरे ! ॥ तन्मे काथय केशिन् ! यथा तत्त्वेन माधव ! ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ याज्ञवल्क्यं नमस्कृत्य मिथिलायां समास्थितम् ॥ अपृच्छन्नृचयो-
गत्वा वर्णधर्मोद्यशेषतः ॥ तेभ्यः स कथयामास विष्णुं ध्यात्वा जितेन्द्रियः ॥ २ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ यस्मिन्देशे शृणुः कृष्णस्तस्मिन्धर्मो-
न्निबोधत ॥ पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ॥ ३ ॥ वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दश ॥ वक्तारो धर्मशास्त्राणां मनुर्विष्णुदेवोऽ-
ङ्गिराः ॥ ४ ॥ वसिष्ठदक्षसंवत्सरावतपपराशराः ॥ आपस्तम्बोशनोव्यासाः कात्यायनबृहस्पती ॥ ५ ॥ शौतमः शङ्खलितितो हारीतोऽनिरुहं तथा ॥ एते
विष्णुं समाराध्य जाता धर्मोपदेशकाः ॥ ६ ॥ देशकाल उपायेन द्रव्यं श्रद्धासमन्वितम् ॥ पात्रे प्रदीयते यत्तत्सकलं धर्मलक्षणम् ॥ ७ ॥ ईज्यान्ना-
रो दमोऽहिंसा दानं स्वाध्यायकर्म च ॥ अयं च परमो धर्मो यद्योगेनात्मदर्शनम् ॥ ८ ॥ चत्वारो वेदधर्मज्ञाः परस्मैविद्योऽपि वा ॥ सा ब्रूते यत्स्व-
धर्मः स्यादेको वाध्यात्मवित्तमः ॥ ९ ॥ ब्रह्मसन्निधौ विदुः शुद्धा वर्णास्त्वाद्यास्त्रयो द्विजाः ॥ निषेकाद्याः श्वशरानान्तास्तेषां वै मन्त्रतः क्रियाः ॥ १० ॥
गर्भोधानमृता पुंसः सवनं स्पन्दनापुरा ॥ षष्ठेऽष्टमे वा सीमन्तः प्रसवे जातकर्म च ॥ ११ ॥ अह्नयेकादशे नाम चतुर्थे मासि निष्क्रमः ॥
षष्ठेऽथश्राशनं मासि चैडां कुर्याद्यथाकुलम् ॥ १२ ॥ एवमेतः शर्म याति बीजगर्भसमुद्भवम् ॥ तूष्णीमेताः क्रियाः स्त्रीणां विवाहश्च सप्तम्यकः ॥ १३ ॥
इति श्रीमत्सुमहापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवर्णधर्मनिर्णयः नाम त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ याज्ञवल्क्य उ-
वाच ॥ गर्भोपदेष्टुमे बान्धे ब्राह्मणस्योपनायनम् ॥ राज्ञामेकादशे सैके विशामेके यथाकुलम् ॥ १ ॥ उपनीत्य गुरुः शिष्यं सहान्वाहतिपूर्वकम् ॥
वेदमध्यापयेदेनं शौचाचारान्श्च शिक्षयेत् ॥ २ ॥ दिवा सन्ध्यासु कर्णस्थब्रह्मसूत्र उदङ्मुखः ॥ कुर्यान्धूमपुरीषं तु रात्रौ चदक्षिणामुखः ॥ ३ ॥

१ अचिमोक्षाः सर्वोपि याज्ञवल्क्यस्मृतौ कचिकचिकिचिदातृपूर्वोभेदेन पठ्यते । २ इष्टाचारः । ३ मार्यत इति पा० । मास्यता जा० पा० । ४ ब्रूता कार्या यथात पा० ।
५ रात्रौ वै व० ।

आ. कां.
अ. १८

॥ ६० ॥

गृहीतशिश्नश्चोत्थाय मृद्विरभ्युद्धतैर्जलैः ॥ गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यान्महाव्रतः ॥ ४ ॥ अन्तर्जानुः शुचौ देशे उपविष्ट उदङ्मुखः ॥
 प्राग्वा ब्राह्मेण तीर्थेन द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् ॥ ५ ॥ कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च ॥ प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुकृमात् ॥ ६ ॥
 त्रिः प्राश्यापो द्विरुन्मृज्य खान्याद्भिः समुपस्पृशेत् ॥ अद्भिस्तु प्रकृतिस्थाभिर्हीनाभिः फेनबुद्बुदैः ॥ ७ ॥ हृत्कण्ठतालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ॥
 शुध्येरंस्त्री च शुद्रश्च सकृत्स्पृष्टाभिरन्ततः ॥ ८ ॥ स्नानमब्देवैतैर्मन्त्रैर्मार्जनं प्राणसंयमः ॥ सूर्यस्य चाप्युपस्थानं गायत्र्याः प्रत्यहं जपः ॥ ९ ॥
 गायत्रीं शिरसा सार्द्धं जपेद्ब्राह्मतिपूर्विकाम् ॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तां त्रिरयं प्राणसंयमः ॥ १० ॥ प्राणानायम्य सम्प्रोक्ष्य त्र्युचेनाब्देवतेन तु ॥
 जपन्नासीत सावित्रीं प्रत्यगातारकोदयात् ॥ ११ ॥ सन्ध्यां प्राक् प्रातरें हि तिष्ठेदासूर्य्यदर्शनात् ॥ अग्निकार्य्यं ततः कुर्यात्सन्ध्ययोरुभयोरपि ॥ १२ ॥
 ततोऽभिवादेयद्ब्रह्मानसावहमिति ब्रुवन् ॥ गुरुं चैवाप्युपासीत स्वाध्यायार्थं समाहितः ॥ १३ ॥ आहूतश्चाप्यधीयीत सर्वं चारुमै निवेदेयत् ॥
 हितं तस्याचरेन्नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ १४ ॥ दण्डाजिनोपवीतानि मेखलां चैव धारयेत् ॥ ब्राह्मणेषु चरेद्भैक्षमनिन्द्येष्वात्मवृत्तये ॥ १५ ॥
 आदिमध्यावसानेषु भवेच्छन्दोपलक्षिता ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां भैक्षचर्या यथाक्रमम् ॥ १६ ॥ कृताग्निकार्य्यो भुञ्जीत विनीतो गुर्वनुज्ञया ॥
 आपोशानक्रियापूर्वं सत्कृत्यान्नमकुत्सयन् ॥ १७ ॥ ब्रह्मचार्य्यास्थितो नैकमन्नमद्यादनापदि ॥ ब्राह्मणः काममश्रीयाच्छ्राद्धे व्रतमपीडयन् ॥ १८ ॥
 मधु मांसं तथा स्विन्नमित्यादि परिवर्जयेत् ॥ स गुरुर्यः क्रियाः कृत्वा वेदमस्मै प्रयच्छति ॥ १९ ॥ उपनीय ददात्येनमाचार्य्यः स प्रकीर्तितः ॥
 एकदेशमुपाध्याय ऋत्विग्यज्ञकृदुच्यते ॥ २० ॥ एते मान्या यथापूर्वमेभ्यो माता गरीयसी ॥ प्रतिवेदं ब्रह्मचर्य्यं द्वादशाब्दानि पञ्च वा ॥ २१ ॥
 ग्रहणान्तिकमित्येके केशान्तश्चैव षोडशे ॥ आषोडशाऽऽर्वाविंशाच्चतुर्विंशाच्च वत्सरात् ॥ २२ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशां काल औपनायनिकः परः ॥ अत ऊर्ध्वं
 पतन्त्येते सर्वधर्मविवर्जिताः ॥ २३ ॥ सावित्रीपतिता ब्राह्म्या ब्राह्म्यस्तोमाहते क्रतोः ॥ मातुर्यदग्रे जायन्ते द्वितीयं मौञ्जिवन्धनम् ॥ २४ ॥ ब्राह्मणक्षत्रिय
 विशस्तस्मादेते द्विजातयः ॥ यज्ञानां तपसां चैव शुभानां चैव कर्मणाम् ॥ २५ ॥ वेद एव द्विजातीनां निःश्रेयसकरः परः ॥ मधुना पयसा चैव स देवा

१ इत उत्तरं कृतज्ञाद्देहिमेधविशुचिकल्पानसूयकाः । अध्याप्या धर्मतः साधुशक्तान्नज्ञानवित्तदा इति श्लोकोधिकः पठ्येततस्मृतौ । २ द्विजेषु चारयेद्भैक्षं ।
 ३ वाग्यतो गुर्वं । ४ मधुमांसाञ्जनोच्छिष्टशुक्लस्त्रीप्राणिर्हसनम् । भास्करालोकनाक्षीलपरीवादादिष्वर्जयेदिति तत्र पाठः । ५ षोडशः इति पा० । ६ धर्मबहिष्कृताः ।

ग. म. पु.
॥ ६१ ॥

स्तपयेज्जिः ॥ २६ ॥ पितृन्मधुशृताभ्यां च ऋगेषोऽथि ते हि सोऽन्वहम् ॥ यज्ञः साम पेटेत्तद्रथवाञ्जिरसं द्विजः ॥ २७ ॥ सन्तर्पयेत्पितृन्देवान्सोऽन्वहं हि वृतामृतैः ॥ वाकोवाच्यं पुराणं च नाराशंसीश्च गाथिकाः ॥ २८ ॥ इतिहासास्तथा विद्या योऽथि ते शक्तितोऽन्वहम् ॥ सन्तर्पयेत्पितृन्देवान्सोऽन्वहं हि वृतामृतैः ॥ २९ ॥ ते वृतास्तर्पयन्त्येनं सर्वकामफलैः शुभैः ॥ ययं क्रतुमधीतेसौ तस्यतत्प्राप्नुयात्फलम् ॥ ३० ॥ भूमिदानस्य तपसः स्वाध्यायफलमाग्निजः।नेष्टिको ब्रह्मचारी तु वसेदाचार्य्यसन्निधौ॥३१॥तदभावेऽप्य तनये पत्न्यां वैश्वानरेऽपि वा॥अनेन विधिना द्वे सायेयेद्विज्ञे तेन्द्रियः॥ब्रह्मलोकमावाप्नोति न चे ज्ञायते पुनः॥३२॥इति श्रीनारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमंशाख्ये आचारकाण्येयज्ञवल्कल्याक्तवर्णधर्मनिर्णयणं नाम चतुर्विंशतमोऽध्यायः॥१४८॥ याज्ञवल्क्य उवाच॥युष्मत्पुत्र मुनयो धर्मानं गृहस्थस्य यत्नतः ॥ गुरो च धनं दत्त्वा श्रोता च तदनुजयाम् ॥ १ ॥ सामपितृब्रह्मचर्यो लक्षण्यां स्त्रियसद्देहते ॥ अनन्यपूर्विकां कान्तमासिपण्डं यवीयसीम् ॥ २ ॥ ओरोणिषां श्रावृत्तीमसमपानागोषीपण्ड ॥ ३ ॥ पञ्चमासममादुर्द्ध्वं मावृतः पितृतस्तथा ॥ ३ ॥ दशरूपरुषविख्याताच्छ्रोत्रियाणां महाकुलात् ॥ सवर्णः श्रोत्रियो विद्वान्वरो दोषान्वितो न च ॥ ४ ॥ यदुच्यते द्विजातीनां श्रद्धाद्वारोपसंग्रहः ॥ न तन्मम मतं यस्मात्तत्रायं जायते स्वयम् ॥ ५ ॥ तिस्रो वर्णोपपूर्य्येण द्वे तथैका युष्मकम् ॥ ब्राह्मणसन्निधौविश्यां भार्य्याः स्वा श्रद्धजन्यमः ॥ ६ ॥ ब्राह्मो विवाह आहूय दीयते शतयजुःकुता ॥ तच्चः पुनार्युभयतः पुरयानेकार्शितम् ॥ ७ ॥ यज्ञस्थायार्त्तिजे देवमादायार्षस्तु गोशुगम् ॥ चतुर्दश प्रथमजः पुनार्युत्तरजश्च षट् ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वा चरतां धर्मं सह या दीयेतऽथिने ॥ स कामः पावेयेत्तच्चः षड्श्रयानात्मना सह ॥ ९ ॥ आसुरो द्विजपादान्धनार्थः समयाग्निभ्यः ॥ राक्षसो युद्धहत्यापतिर्यशः कन्यकाच्छ्रयात् ॥ १० ॥ चतस्रो ब्राह्मणस्यायाद्विद्वत्तया गात्रवर्णशक्तौ ॥ राक्षसतथासुरो वैश्ये श्रेष्ठे क्षत्र्यास्त्यक्तं गृहीतः ॥ ११ ॥ पाण्डित्यैः सवर्णसं श्रुतौ सन्निधौ शमम् ॥ वैश्या प्रज्ञासाध्याद्विद्वत्तये चात्रयवर्णसः ॥ १२ ॥ इति पितृप्राप्तये ह्येतां सक्तुस्यो जननी तथा ॥ कन्याप्रदः पूर्व्वनशो प्रकृतिरस्यः परःपरः ॥ १३ ॥ अप्रयच्छन्समाप्नोति श्रृणहत्यामृतावृत्तौ ॥ वेषामभावे दातृणां कन्या कुर्यात् स्वयंवरम् ॥ १४ ॥ सक्तुमधीते कन्या वरंतां पौरहण्डमाह ॥ अदुष्टां हि त्यजन्दण्डचः सुदुष्टां तु परित्यजेत् ॥ १५ ॥ उपुष्यं सुसुवृत्तां देवैः पुत्रकान्वयम् ॥ सन्निधौ वा सन्निधौ वा वृतामृतं कर्तव्यम्

पू. खं.
आ. कां.
अ. ९६

0690
L-57
L-58

मात् ॥ १६ ॥ आगर्भसम्भवं गच्छेत्पतितस्त्वन्यथा भवेत् ॥ अनेन विभिन्ना ज्ञातः क्षेत्रस्य भवेत्सुतः ॥ १७ ॥ हताधिकारां मलिनां पिण्ड
 मात्रोपसेविनीम् ॥ परिभूतामयः शय्यां वासयेद्व्यभिचारिणीम् ॥ १८ ॥ सोमः शौचं ददौ तासां गन्धर्वश्च शुभां गिरम् ॥ पावकः सर्वमेध्यत्वं
 मेध्या वै योपितो यतः ॥ १९ ॥ व्यभिचारादृतौ शुद्धिर्गर्भेत्यागं करोति च ॥ गर्भभर्तृवेषे तासां तथा महति पातके ॥ २० ॥ सुरापी व्याधिता
 द्रेष्टी वन्ध्यायन्मयप्रियंवदा ॥ अधिविन्ना च भर्तव्या महदनोन्यथा भवेत् ॥ २१ ॥ युत्राविरोधो दम्पत्योस्त्रिवर्गस्तत्र वृद्धेते ॥ मृते जीवति या पत्यो
 या नान्यमुपगच्छति ॥ २२ ॥ सह कीर्तिमवाप्नोति मोदते चोभया सह ॥ शुद्धां त्यजन्तुतीयांशं दद्यादाभरणं स्त्रियाः ॥ २३ ॥ स्त्रीभिर्भर्तुर्वचः
 कार्य्यमेष धर्मः परः स्त्रियाः ॥ षोडशर्तुनिशाः स्त्रीणां तासु युग्मासु संविशेत् ॥ २४ ॥ ब्रह्मचारी च पर्वाण्याद्याश्चतस्रस्तु वर्जयेत् ॥ एवं गच्छं
 स्त्रियं क्षामां मघां मृलां च वर्जयेत् ॥ २५ ॥ लक्षण्यं जनयेदेव पुत्रं रोगविवर्जितमायथा कामी भवेद्वापि स्त्रीणां (स्म) वरमनुस्मरन् ॥ २६ ॥
 स्वदारनिरतश्चैव स्त्रियो रक्ष्या यतस्ततः ॥ भर्तुभ्रातृपितृज्ञातिश्चश्वशुरदेवरैः ॥ २७ ॥ वन्धुभिश्च स्त्रियः प्रज्या भूषणाच्छादनारानैः ॥ संयतो
 पस्करा दक्षा हृष्टा व्ययपराङ्मुखी ॥ २८ ॥ श्वश्रूश्चशुरयोः कुर्व्यात्पादयोर्वेन्दनं सदा ॥ क्रीडाशरीरसंस्कारसमाजोत्सवदर्शनम् ॥ २९ ॥ द्वाभ्यां
 प्रयुद्धे यानं त्यजेत्प्रोषितभर्तृका ॥ रक्षेत्कन्यां पिता बाल्ये यौवने पतिरेव ताम् ॥ ३० ॥ वार्द्धके रक्षते पुत्रो ह्यन्यथा ज्ञातयस्तथा ॥ पति
 विना न तिष्ठेत्तु दिवा वा यदि वा निशा ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठां धर्मविधौ कुर्व्यान्न कनिष्ठां कदाचन ॥ दाहयेदमिहोत्रेण स्त्रियं वृत्तवतीं पतिः ॥ ३२ ॥
 आहरेद्विधिवद्वारानग्निं चैवाविलम्बितः ॥ हिता भर्तुर्दिवं गच्छेद्विह कीर्त्तारवाप्य च ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशारुये
 आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तगृहस्थधर्मनिर्णयो नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ वक्ष्ये सङ्करजात्यादिगृहस्थादि
 विधिं परम् ॥ विप्रान्मूर्धावपिक्तो हि क्षत्रियायां विशः स्त्रियाम् ॥ १ ॥ जातोऽम्बष्ठस्तु शूद्रार्थां निषादः पर्वतोऽपि वा ॥ माहिष्यः क्षत्रियाज्जातो
 वैश्यायां म्लेच्छसंज्ञितः ॥ २ ॥ शूद्रार्थां करणो वैश्याद्विभ्रास्वेष विधिः स्मृतः ॥ ब्राह्मण्यां क्षत्रियात्सुतो वैश्याद्विदेहकस्तथा ॥ ३ ॥ शूद्रा
 ज्ञातस्तु चांडालः सर्ववर्णविगर्हितः ॥ क्षत्रिया मागर्धं वैश्याच्छूद्रा क्षत्तारमेव च ॥ ४ ॥ शूद्रादयोगवं वैश्या जनयामास वै सुतम् ॥ माहिष्येण
 १ पत्नीवनीम् ० । २ भर्तृवेषादीन् ० । ३ व्याधिताभूतां ० । ४ यत्रानुकूल्यं ० । ५ सामद्रव्योभरणं स्त्रियाः ० । ६ यतः स्मृताः । ७ अम्बष्ठः शूद्रा निषादो जातः
 पारक्षावोपि वा ० । ८ सर्वधर्मवहिष्कृतः ० ।

ग. म. पु.
॥ ६२ ॥

करण्यां तु रथकारः प्रजायते ॥ ५ ॥ असत्सन्तस्तु वै ज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ जात्युत्कर्षाद्विजो ज्ञेयः सप्तमे पञ्चमेऽपि वा ॥ ६ ॥
व्यत्यये कर्मणां साम्यं पूर्ववच्चोत्तरावरम् ॥ कर्म स्मार्तं विवाहाग्नौ कुर्वीत प्रत्यहं गृही ॥ ७ ॥ दायकालाहते वापि श्रौतं वैतानिकाग्निषु ॥ शरीर-
थानाधिगच्छेच्च शास्त्राणि विविधानि च ॥ योगक्षोमादिसिद्धयर्थमुपेयादीश्वरं गृही ॥ १० ॥ स्नात्वा देवान्पितृंश्चैव तर्पयेदच्युतथा ॥ वेदान्त-
पुराणानि सेतिहासानि शक्तितः ॥ ११ ॥ जपयज्ञानुसिद्धयर्थं विद्यां चाध्यात्मिकां जपेत् ॥ बलिकर्मस्वधाहोमस्वाध्यायातिथिसंक्रियाः ॥
॥ १२ ॥ भूतपित्रमरब्रह्ममनुष्याणां महामखाः ॥ देवेभ्यस्तु हुतं चाग्नौ क्षिपेद्भूतबालं हरेत् ॥ १३ ॥ अन्नं भूमौश्चाण्डालवायसंभ्यश्च निःक्षिपेत् ॥
अन्नं पितृमनुष्येभ्यो देयमप्यन्वहं जलम् ॥ १४ ॥ स्वाध्यायमन्वहं कुर्यान्न पचेच्चान्नमात्मने ॥ बालस्ववासिनीपुद्गलमभिष्यातुरकन्मकाः ॥ १५ ॥
संभोज्यातिथिभृत्यांश्च दम्पत्योः शेषभोजनम् ॥ प्राणाग्निहोत्रविधिनाश्रीवादन्नमकुत्सयन् ॥ १६ ॥ पितं विपाकं च हितं भक्ष्यं बालादिभूतकम् ॥
आपोशानेनोपरिष्टादथस्ताचैव भुज्यते ॥ १७ ॥ अनग्नममृतं चैव कार्यमन्नं द्विजन्मना ॥ अतिथिभ्यस्तु वर्णभ्यो देयं शक्त्याऽनुपूर्वशः
॥ १८ ॥ अप्रणोद्योऽतिथिः सायमपि नात्र विचारणा ॥ सत्कृत्यं भिक्षवे भिक्षा दातव्या समताय च ॥ १९ ॥ आगताय भोजयेत्सर्वोन्महोक्षं
श्रोत्रियाय च ॥ प्रतिसंवत्सरं त्वर्च्याः स्नातकाचार्य्यपार्थिवाः ॥ २० ॥ प्रियो विवाहश्च तथा यज्ञं प्रत्युत्तिजः पुनः ॥ अश्वमेधोऽतिथिः
प्रोक्तः श्रोत्रियो वेदपारगः ॥ २१ ॥ मान्यवित्तो गृहस्थस्य ब्रह्मलोकमभीप्सतः ॥ परपाकरूपिने स्यादनिन्यामन्त्रणाहते ॥ २२ ॥ वाक्पा-
णिपादचापस्यं वर्जयेच्चातिभोजनम् ॥ श्रोत्रियं वातिथिं तप्तमासीमान्तादनुव्रजेत् ॥ २३ ॥ अहर्षं सदासीत शपथं च व्रतमुभिः ॥
उपास्य पश्चिमां सन्ध्यां हुत्वाग्नौ भोजनं ततः ॥ २४ ॥ कुर्यान्नित्यैः समायुक्तैश्चित्तयेद्वात्मनो हितम् ॥ ब्रह्मे दुर्हर्तुं चोत्थाय यान्त्यो विभो यनादि-
भिः ॥ २५ ॥ वृद्धातीनां समादेयः पन्था वै भारवाहिनाम् ॥ इज्याध्ययनदानानि वैश्यस्य क्षत्रियस्य च ॥ २६ ॥ प्रतिग्रहोऽधिको विभ्रे याजनाध्यापने
तथा ॥ प्रधानं शंतिर्ये कर्म प्रजानां परिपालनम् ॥ २७ ॥ कुसीदकृपिणाण्यं पाशुपाल्यं विशाः स्मृतम् ॥ गृहस्थं द्विजशूद्रयोः द्विजो यज्ञात्तं हाययेत् ॥ २८ ॥

१ जात्युत्कर्षां युगेज्य इति पाठभिन्यः । २ दानकालाहते वापि श्रौतं वैवाहिकाग्निषु । पा० । दायकालाहते । ३ वेदान्तपुरा० । ४ यज्ञमति० । ५ स्वहापादका-
पादृत० । ६ भूमौ च वण्डा० । ७ अग्नय्योतिषिः सायमपि वाग्भूतपोदकैः । ८ सत्यमभिः । ९ दानादि० । १० सत्त्विये धर्मः प्रजानां गति पा० ।

सू. खं.
आ. कर्म.
अ. ९६

॥ ६२ ॥

अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रियसंयमः ॥ दमः क्षमाजैवं दानं सर्वेषां धर्मसाधनम् ॥ २९ ॥ आचरेत्सदृशीं श्रुतिमाजिह्वामशयान्तथा ॥ त्रैवार्षिका
धिकान्नो यः स सोमं पातुमर्हति ॥ ३० ॥ स्यादन्नं वार्षिकं यस्य कुर्यात्प्राक्सौमिकीं क्रियाम् ॥ प्रतिसंवत्सरं सोमः पशुः प्रत्ययनं तथा ॥ ३१ ॥
कर्त्तव्याऽऽग्रहणेष्टिश्च चातुर्मास्यानि यन्नतः ॥ एषामसम्भवे कुर्यादिष्टिं वैश्वानरीं द्विजः ॥ ३२ ॥ हीनकल्पं न कुर्वीत सति द्रव्ये फलप्रदम् ॥
चण्डालो जायते यज्ञकरणाच्छूद्रमिषितात् ॥ ३३ ॥ यज्ञार्थलब्धं नादद्याद्वासः काकोऽपि वा भवेत् ॥ कुसूलकुम्भीधान्यो वा न्यादिकः श्वस्तनोऽपि
वा ॥ ३४ ॥ जीवेद्वापि शिलोच्छेन श्रेयानेषां परःपरः ॥ न स्वाध्यायविरोध्यर्थमहीहेतु न यतस्ततः ॥ ३५ ॥ राजान्तेवासियांज्येभ्यः सीदन्निच्छेद्
नं क्षुधा ॥ दम्भहेतुकपापण्डवकवृत्तींश्च व्रजेत् ॥ ३६ ॥ शुक्लाम्बरधरो नीचैकशस्मश्रुनखः शुचिः ॥ न भाग्यादर्शनेऽश्रीयन्नैकवासा न संस्थि
तः ॥ ३७ ॥ अप्रियं न वदेन्नातु ब्रह्मसूत्रो विनीतवान् ॥ देवप्रदक्षिणाङ्कुर्याद्यष्टिमान्सकमण्डलुः ॥ ३८ ॥ न तु महेन्द्रोच्छायाभस्मगोष्ठाम्बुवल्म
सु ॥ न प्रत्यग्र्यर्कगोसोमसन्ध्याम्बुस्त्रीद्विजन्मनाम् ॥ ३९ ॥ नैक्षेताग्र्यर्कनग्नां स्त्रीं न च संसृष्टमैथुनाम् ॥ न च मूत्रं पुरीषं वा स्वपेत्प्रत्यक्शिरा
न च ॥ ४० ॥ घ्रीवनामृक्शकृन्मृत्रविषाण्यप्सु न संक्षिपत् ॥ पादौ प्रतापयेन्नाग्नौ न च नमभिलङ्घयेत् ॥ ४१ ॥ पिवेन्नाञ्जलिना तोयं न शयानं
प्रबोधयेत् ॥ नाक्षैः क्रीडिष्व कितवैर्व्याधितैश्च न संविशेत् ॥ ४२ ॥ विरुद्धं व्रजेत्येकम् प्रेतभूमं नदीतरम् ॥ केशभस्मपुपाङ्गारकपालेषु च संस्थितिम्
॥ ४३ ॥ नाचक्षीत धयन्तीं गां नाद्वारेणाविरोक्त्वचित् ॥ न राज्ञः प्रतिगृह्णीयाद्बन्धस्येच्छास्त्रवर्त्तिनः ॥ ४४ ॥ अध्यायानामुपाकर्म श्रावण्यां श्रवणेन
वा ॥ हस्तेनोपधिभावे वा पञ्चम्यां श्रावणस्य च ॥ ४५ ॥ पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापि वा ॥ जलान्ते छन्दसां कुर्यादुत्सर्गं विधिवद्
हिः ॥ ४६ ॥ अनध्यायरुयद्दं प्रेते शिष्यात्स्विगुरुबन्धुषु ॥ उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्वशास्त्रोत्रेण मृते ॥ ४७ ॥ सन्ध्यागर्जितनिवातप्रकम्पोल्का
निपातने ॥ समाप्य वेदं शुनिशमारण्यकमधीत्य च ॥ ४८ ॥ पञ्चदश्यां चतुर्दश्यां तृप्त्यां राहुसूते ॥ ऋतुसन्धिषु भुक्त्वा वा श्राद्धिकं प्रतिगृह्य च
॥ ४९ ॥ पशुमण्डूकनकुलश्वाहिमाज्जरसूकरैः ॥ कृतेऽन्तरे त्वहोरात्रं शक्रपाते तथोच्छ्रये ॥ ५० ॥ श्वक्रोष्टुगर्दभोऽरूक्षसामबाणात्तानिःस्वने ॥ अमेध्यशवशूद्रा
न्यश्वमशानपतितान्तिके ॥ ५१ ॥ देशेऽशुचावातानि च विद्युत्स्तनितसङ्घवे ॥ भुक्त्वाद्रोपाणिशम्भोऽन्तरद्वारावेऽतिमारुते ॥ ५२ ॥ दिग्दाहे पांसुवर्षेषु सन्ध्यानां
हारभीतिषु ॥ धावतः प्रुतिगन्धे च शिष्टे च गृहमागते ॥ ५३ ॥ खरोष्ठयानहस्यश्वनैवृक्षगिरिरोहणे ॥ सप्तत्रिंशद्वन्ध्यायनितस्तात्कालिकान्विदुः ॥ ५४ ॥

१ दानं दमो दया शान्तिः सर्वे ० २ वासिगोत्रेभ्यः ० ३ नीचमश्वकेशनक्षे ० ४ नदीतटम् ० ५ माज्जरैर्दूषकः ० ६ भुचौ कर्म ० ७ पुरोरेणरोह ० ।

ग. म. पु.
॥ ६२ ॥

वेददिष्टं तथाचार्यं राजच्छायां परस्त्रियम् ॥ नाक्रामेद्रक्तविण्मृगधीवनोद्धर्तनानि च ॥ ६५ ॥ विप्राहिंसत्रिय्यात्मानो नावज्ञेयाः कदाचन ॥ दुराडु
च्छिष्टविण्मृगपादाम्भासि ससुत्सजेत् ॥ ६६ ॥ श्रुतिस्पृष्ट्युक्तमाचारं कुर्यान्मर्मणि न स्पृशेत् ॥ न निन्दाताडने कुर्व्यात्सुतं शिष्यं च ताडयेत्
॥ ६७ ॥ आचरेत्सर्वदा धर्मं तद्विरुद्धं तु नाचरेत् ॥ मातापित्रतिथीभ्यामवैविवादं नाचरेद्दुर्हो ॥ ६८ ॥ पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य न स्नायात्पर
वारिषु ॥ स्नायान्नदीप्रसवणदेवसातह्रदेषु च ॥ ६९ ॥ वर्जयेत्परशय्यादि न चाश्रीयादनापदि ॥ कदर्यवद्भवो (वै) राणां तथा चान्नमिकस्य च
॥ ७० ॥ वैणाभिस्तवाहुंष्यगणिकागणदीक्षिणाम् ॥ चिकित्संकातुरकुड्डीवरङ्गोपजीविनाम् ॥ ७१ ॥ क्रूरोमपतितम्रात्यदाम्भिकोच्छिष्टभोजिनाम् ॥
शास्त्रविक्रयिणश्चैव स्त्रीजितशामयाजिनाम् ॥ ७२ ॥ नृशंसराजरजककृतप्रवधजीविनाम् ॥ पित्रुनाश्रुतिनोश्चैव सोमविक्रयिणस्तथा ॥ ७३ ॥ बन्दिनां
स्वर्णकाराणामग्रेषां कदाचन ॥ न भोक्तव्यं वृथा मांसं केशकीटसमन्वितम् ॥ ७४ ॥ अक्तं पथ्युपितोच्छिष्टं श्वस्पृष्टं पतितो(ति)क्षितम् ॥ उदक्यास्पृष्टं
घुष्टमेपर्याप्तं च वर्जयेत् ॥ ७५ ॥ गोम्रातं शकुनोच्छिष्टं पादस्पृष्टं च कामतः ॥ शूद्रेषु दासगोपालकुलमिवाद्धंसीरिणः ॥ ७६ ॥ भोज्यान्नो नापित
श्चैव यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ अन्नं पथ्युपितं भोज्यं स्नेहाक्तं चिरसंभ्रु (स्थि) तश्च ॥ ७७ ॥ अस्नेहा अपि गोहूयनयोरसविक्रियाः ॥ औहूयकेशां
स्त्रीणां पचश्च परिवर्जयेत् ॥ ७८ ॥ क्रव्यादपक्षिदान्यहशुकर्मासानि वर्जयेत् ॥ रासैकशफान्दंसात्कलकवकटिभात् ॥ ७९ ॥ वृथा कुरससंयाव
पायसापुपशङ्कुलीः ॥ कुररं जालपादं च खञ्जरीटमृगद्विजान् ॥ ८० ॥ बाधान्मत्स्याजक्तपादाज्जम्बू वै कामतो नरः ॥ बल्लू कामतो जम्बू सोप
वासस्यहं भवेत् ॥ ८१ ॥ पलाण्डुलशुनादीनि जगद्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥ श्राद्धे देवान्पितृन्माच्ये स्वादन्मांसं न दोषभाक् ॥ ८२ ॥ वसेत्स नरकं
घोरे दिनानि पशुरोमतः ॥ सम्मितानि दुराचारो यो हन्यविधिना पशून् ॥ मांसं सन्त्यज्य संप्राप्य कामान्याति ततो हरिम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीगा
रुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तश्राद्धनिरूपणं नाम षण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ इत्युद्धि
प्रवक्ष्यामि तन्निबोधत सत्तमाः ॥ सौवर्णैरजताब्जानां शङ्खैर्वज्रादिचर्मणाञ्च ॥ १ ॥ पात्राणां चारुणानां च वारिणां सुक्षिरिण्यतोऽङ्गनाभः ॥
सुवयोर्धन्यादेः प्रोक्षणेन च ॥ २ ॥ तक्षणादारुपुच्छादयैश्च पात्रेषु मार्जनात् ॥ सौवर्णैश्चकर्मोद्भिः सुव्यान्मविकर्मोशिकम् ॥ ३ ॥ यैर्यं यैविन्सुतं
पश्यन्पुनः पाकान्महीप्रयम् ॥ गाध्रातेऽग्निं तथा केशमासिकाकोटदूषिते ॥ ४ ॥ मत्स्यैषादिशुद्धिः स्वाद्भुज्जिर्माजनादिना ॥ त्रुष्टीसकताप्राणां

पू. सं.
आ. कां.
अ. ९७

॥ ६३ ॥

क्षाराम्लोदकवारिभिः ॥ ५ ॥ भस्माद्रिलोहकांस्यानामज्ञातं च सदा शुचि ॥ अमेध्याक्तस्य मृत्तयिर्गन्धलेपापकर्षणात् ॥ ६ ॥ शुचिं गोतृतिदं तोयं
 प्रकृतिस्थं महीगतम् ॥ तथा मांसं श्वचाण्डालकव्यादादिनिपातितम् ॥ ७ ॥ रश्मिरग्री रजश्छाया गौरस्थो वसुधानिलाः ॥ अश्वजविष्टो मेध्या
 स्तथाचमनविन्दवः ॥ ८ ॥ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सुते भुक्ता रथ्याप्रसर्पणे ॥ आचान्तः पुनराचामेद्रासोऽन्यत्परिधाय च ॥ ९ ॥ क्षुते निघ्नीविते स्वापे
 परिधानेऽश्रुपातने ॥ पञ्चस्वेतेषु नाचामेदक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ॥ तिष्ठन्त्यस्यादयो देवा विप्रकर्णे तु दक्षिणे ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्व
 खण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तद्रव्यशुद्धिनिर्हपणं नाम सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ अथ दानविधि
 वक्ष्ये तन्मे शृणुत सुव्रताः ॥ अन्येभ्यो ब्राह्मणाः श्रेष्ठास्तेभ्यश्चैव क्रियापराः ॥ १ ॥ ब्रह्मवेत्ता च तेभ्योऽपि पात्रं विद्यात्तपोऽन्विताः (तम्) ॥ गो
 भूधान्यहिरण्यादि पात्रे दातव्यमर्चितम् ॥ २ ॥ विद्यात्तपोभ्यां हनिन न तु ग्राह्यः प्रतिग्रहः ॥ शुक्लप्रदातारमथो नैयत्यात्मानमेव च ॥ ३ ॥ दातव्यं
 प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ॥ याचितेनापि दातव्यं श्रद्धापूर्तं तु शक्तिः ॥ ४ ॥ हेमशृङ्गी शर्फः रोप्यैः सुशीला वस्त्रसंयुता ॥ सर्कास्यपात्रा दात
 व्य क्षीरिणी गौः सदक्षिणा ॥ ५ ॥ दशसौवर्णिकं शृङ्गं शर्फं सप्तपलैः कृतम् ॥ पञ्चाशत्पलिकं पात्रं कांस्यं वत्सस्य कीर्त्यते ॥ ६ ॥ स्वर्णपिप्पलपा
 त्रेण वत्सो वा वत्सिकापि वा ॥ अस्या अपि च दातव्यमपत्यं रोगवर्जितम् ॥ ७ ॥ दाता स्वर्गमवाप्नोति वत्सरात्रोमसंभितान् ॥ कपिला चेतारयते
 भूयश्चासप्तमं कुलम् ॥ ८ ॥ यावद्वत्सस्य द्वौ पादौ मुखं योन्यां प्रदश्यते ॥ तावद्वौ पृथिवी ज्ञेया यावद्भूमौ न सुञ्चति ॥ ९ ॥ यथा कथञ्चिद्दत्त्वा गां
 धेनुं वाऽधेनुमेव वा ॥ अरोगामपरिक्षिप्तं दाता स्वर्गं महीयते ॥ १० ॥ श्रान्तसंवाहनं रोगिपरिचर्यां सुरार्चनम् ॥ पादशौचं द्विजोच्छिष्टमार्जनं
 गोप्रदानवत् ॥ ११ ॥ द्विजाय यदभीष्टं तु दत्त्वा स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ भूदीपांश्चाब्रवन्नाणि सर्पिर्देत्वा ब्रजेच्छियम् ॥ १२ ॥ गृहधान्यच्छत्रमाल्यवृक्षया
 नघृतं जलम् ॥ शय्यानुलेपनं दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ १३ ॥ ब्रह्मदाता ब्रह्मलोकं प्राप्नोति सुरदुर्लभम् ॥ वेदार्थयज्ञशास्त्राणि धर्मशास्त्राणि चैव
 हि ॥ १४ ॥ मूल्येनापि लिखित्वापि ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ एतन्मूलं जगद्यस्मादसृजत्पृथ्वींश्वरः ॥ १५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्यो वेदार्थसंग्रहः ॥
 इतिहासपुराणं वा लिखित्वा यः प्रयच्छति ॥ १६ ॥ ब्रह्मदानसमं पुण्यं प्राप्नोति द्विगुणव्रतितम् ॥ लोकायतं कुतर्कश्च प्राकृतस्लेच्छभाषितम् ॥ १७ ॥
 न श्रोतव्यं द्विजनैतद्वधो नयति तं द्विजम् ॥ समर्थो यो न शुद्धीयाद्दालोकानवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ कुशाः शाकं पयो गन्धाः प्रत्याख्येया न वारि च ॥

१ सुते उक्ता २० । २ याचितेचापि । ३ गोष्पदासमम् । ४ नापि लिखेद्वापि । ५ देवायसं ।

ग. म. पु.
॥ ६४ ॥

अयाचिताहृतं ब्राह्मणं दुष्कृतकर्मणः॥११॥ अन्यत्र कुलटापण्डपतिभ्यो द्विषस्तथा॥ देवातिथ्यर्चनकृते पितृतृप्त्यर्थमेव च॥ सर्वतः प्रतिशुद्ध्यादात्पट
प्सर्थमेव च॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तदानधर्मनिरूपणं नामाष्टमवतितमोऽध्यायः
॥१८॥ याज्ञवल्क्य उवाच॥ अथ आर्द्धविधिं वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशनम्॥ अमावस्याष्टकाष्टद्विकृष्णपक्षायनद्वयम्॥ १॥ द्रव्यं ब्राह्मणसम्पत्तिर्विधुवत्सूर्यसं
क्रमः॥ व्यतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः॥ २॥ आर्द्धं प्रतिरुचिश्चैव आर्द्धकालः प्रकीर्तिताः॥ अग्निः सर्वदेवेषु श्रोत्रियो वेदविलुवा॥ ३॥ विदो
र्थविष्यष्टसामा विमधुस्त्रिसुपर्णिकः॥ स्वसीयऋत्विग्जामातायाज्यश्वमुग्रमातुलाः॥ ४॥ त्रिणाचिकेतदौहित्रशिष्यसम्बन्धिवान्ववाः॥ कर्मनिष्ठा
स्तपोनिष्ठाः पञ्चाग्निब्रह्मचारिणः॥ ५॥ पितृमातृपराश्चैव ब्राह्मणाः आर्द्धदेवताः॥ रोगी हीनातिरिक्ताङ्गः काणः पौनर्भवस्तथा॥ ६॥ अवर्कण्योद
यो ये च ये चाचारविजिताः॥ अवैष्णवाश्च ते सर्वे न आर्द्धाहाः कदाचन॥ ७॥ निमन्त्रयेच्च पूर्वैद्युर्द्विजैर्मान्यं च संयतैः॥ आज्ञान्तांश्चैव श्रुक्लि
ह्यासनेषूपवेशयेत्॥ ८॥ युग्मान्देवे तथा पित्र्ये स्वर्प्रदेशेषु शक्तिः॥ द्वौ देवौ प्रागुदक् पित्र्ये त्रीण्येकं चोभयोः पृथक्॥ ९॥ मातामहतामप्येवं
तन्त्रं वा वैश्वदेविकम्॥ इत्तप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टरार्थे कुरानपि॥ १०॥ आवाह्यं तदनुज्ञातो विश्वदेवासहस्र्युचां॥ यवैरन्नं विकीर्य्याय भाजने
सपवित्रके॥ ११॥ शन्नोदेव्या पयः क्षित्वा यवोऽसीति यवांस्तथा॥ यादेव्या इति मन्त्रेण हस्तेष्वेव विनिःक्षिपत्॥ १२॥ गन्धोदके तथा
दीपमात्यदामप्रदीपकम्॥ अपसव्यं ततः कृत्वा पितृणामप्रदाक्षिणम्॥ १३॥ द्विगुणांस्तु कुरान्दत्त्वा उरान्तस्तेत्यृचा पितृन्॥ आवाह्यं तदनु
ज्ञातो जपेदायन्तुनस्ततः॥ १४॥ यवार्थस्तु तिलैः कार्य्यः कुर्यादध्यादि पूर्ववत्॥ दत्त्वाच्यं संस्रवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः॥ १५॥ पितृ
भ्यः स्थानमसीति न्युल्लं पात्रं करोत्यधः॥ अग्नौ करिष्य आदाय पृच्छत्यन्नं घृतप्लुतम्॥ १६॥ कुरुष्वेति तथाक्तोसौ ह्रस्वाग्नौ पितृयज्ञवत्॥
हुतरोषं प्रदद्याच्च भाजनेषु समाहितः॥ १७॥ यथालाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः॥ दत्त्वात्रं पृथिवीपात्रमिति पात्राभिमन्त्रणम्॥ १८॥ कृते
दक्षिणुरित्येवं द्विजागुष्टं निवेशयेत्॥ सव्याहतिं च गायत्र्या मधुवानित्यृचस्तथा॥ १९॥ जप्त्वा यथासुखं वाच्यं सुजीरंस्तेऽपि वाग्यताः॥ अन्न
मिष्टं हविष्यं च दद्यादक्रोधनोत्तरः॥ २०॥ आनुसेत्तु पवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपं तथा॥ अन्नमादाय तृताः स्थः शंसं वैवसुभन्म च॥ २१॥
तदन्नं विकिरेदमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत्॥ सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणासुसः॥ २२॥ उच्छिष्टसन्निधौ पिण्डान्प्रदद्यात्पितृन्

१ तिथिज्ञाने च कुशलः० २ युग्मप्रदेशोऽशक्तिः० ३ मन्त्रं वा० ४ गन्धं तथोदकं चैव घृतादींश्च पवित्रकम्० ।

शू. खं.
आ. कां.
अ. १९

यज्ञवत् ॥ मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनं ततः ॥ २३ ॥ स्वस्ति वाच्यं ततो दद्यादक्षय्योदकमेव च ॥ दत्त्वा च दाक्षिणा-
 शक्त्या स्वधाकारमुदाहरेत् ॥ २४ ॥ वाच्यतामित्यनुज्ञातः पितृभ्यश्च स्वधोच्यताम् ॥ विप्रैरस्तु स्वधेत्युक्तो भूमौ सिञ्चेत्ततो जलम् ॥ २५ ॥
 प्रीयन्तामिति चाहैवं विश्वेदेव्यं जलं ददत् ॥ दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥ २६ ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्तिवति ॥
 इत्युत्कोत्का प्रिया वाचः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ २७ ॥ वाजेवाजे इति प्रीत्या पितृपूर्वं विसर्जनम् ॥ यस्मिंस्ते संस्रवाः पूर्वमर्घ्यपात्रे निपातिताः ॥
 ॥ २८ ॥ पितृपात्रं तदुत्तानं कृत्वा विप्रान्विसर्जयेत् ॥ प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुञ्जीत पितृसेवितम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं भार्यया मूढ ॥
 एवं प्रदक्षिणं कृत्वा वृद्धौ नान्दीमुखानपि ॥ ३० ॥ यजेत्तदधिकर्कन्धूमिश्राः पिण्डा यवैः श्रिताः ॥ एकोद्दिष्टं दैवहीनं एकान्नैकपवित्रकम् ॥ ३१ ॥
 आवाहनाग्नौकरणरहितं त्वपसव्यवत् ॥ उपतिष्ठतामित्यक्षय्यस्थाने विप्रान्विसर्जयेत् ॥ ३२ ॥ अभिरम्यतां प्रब्रूयाद् ब्रूयस्तेभिरंताः स्म ह ॥ गन्धो-
 दकतिलैर्मिश्रं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ ३३ ॥ अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ॥ येसमाना इति द्वाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ ३४ ॥ एतत्सपि-
 ण्डीकरणमेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि ॥ अर्वाक् सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराद्भवेत् ॥ ३५ ॥ तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरं द्विजः ॥ पिण्डांश्च गोज-
 विप्रेभ्यो दद्यादग्नौ जलेऽपि वा ॥ ३६ ॥ हविष्यान्नेन वै मासं पायसेन तु वत्सरम् ॥ मात्स्यहारिणकौरभ्रशाकुनच्छागपार्षतैः ॥ ३७ ॥ ऐणरौरववा-
 राहशाशमांसैर्यथाक्रमम् ॥ मासवृद्ध्यापि तुष्यन्ति दत्तैरिह पितामहाः ॥ ३८ ॥ दद्याद्दर्षात्रयोदश्यां मघासु च न संशयः ॥ प्रतिपत्प्रभृतिष्वेवं कन्या-
 दीञ्छ्राद्धदो लभेत् ॥ ३९ ॥ शस्त्रेण निहतानां तु चतुर्दश्यां प्रदीयते ॥ स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शौर्य्यं क्षेत्रं बलं तथा ॥ ४० ॥ पुत्रश्रेष्ठ्यं स सौभाग्यं
 समृद्धिं मुख्यतां शुभम् ॥ प्रवृत्तचक्रतां चैव वाणिज्यप्रभृतीस्तथा ॥ ४१ ॥ अरोगित्वं यशो वीतशोकतां परमां गतिम् ॥ धनं विद्यां च वाक्सिद्धिं
 कुप्यं गोजाविकं तथा ॥ ४२ ॥ अश्वानायुश्च विधिवद्यः श्राद्धं संप्रयच्छति ॥ कृत्तिकादिभरण्यन्तं स कामान्प्राप्नुयादिमान् ॥ ४३ ॥ वस्त्राद्याः प्रीण-
 यन्त्येव नरं श्राद्धकृतं द्विजाः ॥ आयुः प्रजा धनं विद्यां स्वर्गमोक्षसुखानि च ॥ ४४ ॥ प्रयच्छति यथा राज्यं प्रीत्या नित्यं पितामहः ॥ ४५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तश्राद्धविधिनिर्ूपणं नाम नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ याज्ञवल्क्य-
 उवाच ॥ विनायकोपसृष्टस्य लक्षणानि निबोधत ॥ स्वप्नेऽवगाहतेऽत्यर्थं जलं मुंडांश्च पश्यति ॥ १ ॥ विमना विफलारम्भः संसीदित्यनिमित्ततः ॥

१ ततः कुर्याद० । २ प्रकृतेभ्यः० । ३ पितृशेषितम् । ४ अभिरताः स्मः इत्यर्थः । आर्षः सलोपः । ५ मासवृद्ध्याभितु० । ६ पुत्रश्रेष्ठान्सौ०

गं. मं. पु.
॥ ६५ ॥

राजा राज्यं कुमारी च पतिं पुत्रं च शुर्विणी ॥ २ ॥ नाशुयात्सपनं तस्य पुण्येऽद्विविधिपूर्वकम् ॥ गौरसर्पपकलेन साज्येनोत्सारितस्य तु ॥ ३ ॥
सर्वौषधैः सर्वगन्धैर्विलिप्तशिरसस्तथा ॥ भद्रासनोपविष्टस्य स्वस्ति वाच्यं द्विजाञ्छुमान् ॥ ४ ॥ घृत्तिकां रोचनां गन्धाव् गुग्गुलुं चाप्सु निःक्षिपेत् ॥
यां आहता एकवर्णैश्चतुर्भिः कलशैर्हृदात् ॥ ५ ॥ चर्मण्यानुडुहे रक्ते स्थाप्यं भद्रासने तथा ॥ सहस्रांशं शतधारशृभिः पावनं स्मृतम् ॥ ६ ॥
तेन त्वामभिषिञ्चामि पावमान्यः पुनन्तु ते ॥ भगं तु वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः ॥ ७ ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सतर्षयो ददुः ॥
यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्द्धनि ॥ ८ ॥ ललाटे ऽर्णयोः रक्षोरापस्तद्व्रतं ते सदा ॥ स्नातस्य सापं तेलं सुवेणोदुम्बरेण तु ॥ ९ ॥
जुहुयान्मूर्द्धनि कुशान्सव्येन परिगृह्य च ॥ मितश्चसमितश्च तथा शालकटङ्कटौ ॥ १० ॥ कुप्पाण्डो राजपुत्रश्च अन्ते स्वाहासमन्वितैः ॥
दद्याच्चतुष्पथे भूमौ कुशानास्तीर्थ्यं सर्वशः ॥ ११ ॥ कृताकृतास्तण्डुलांश्च पल्लोदनमेव च ॥ पुष्पं चित्रं सुगन्धं च सुरां च त्रिविधामपि ॥ १२ ॥
मूलकं घृत्तिकापुष्पं तथैवोण्डेरकस्रजः ॥ दधि पायसमन्त्रं च गुडापिष्टं समोदकम् ॥ १३ ॥ एतान्सर्वानुपाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः ॥ अम्बिकायुप
तिष्ठच्च दद्याद्दध्यै कृताञ्जलिः ॥ १४ ॥ दूर्वासर्पपुष्पैश्च पुत्रजन्मभिरन्ततः ॥ कृतस्वस्त्ययनं चैव प्रार्थयेदम्बिकां सतीम् ॥ १५ ॥ रूपं देहि यशो
देहि भगं भगवति ! देहि मे ॥ पुत्रान्देहि त्रियं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ १६ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चाच्छुक्लवस्त्रानुलेपनैः ॥ वस्त्रयुग्मं गुरोर्दे
द्यासंपूज्य च ग्रहास्तथा ॥ श्रेयः कर्मफलं विन्द्यात्सूर्यार्चनरतस्तथा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञव
ल्क्योक्तगणपतिकल्पनिरूपणं नाम शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ श्रीकामः शान्तिकामो वा ग्रहदृष्ट्यभिचारवान् ॥
ग्रहयज्ञं समं कुर्याद्ब्रह्मैते बुधैः स्मृताः ॥ १ ॥ सूर्यः सोमो मंगलश्च बुधश्चैव बृहस्पतिः ॥ शुक्रः शनैश्चो राहुः केतुर्ग्रहगणाः स्मृताः ॥ २ ॥
ताम्रिकास्फटिकाद्रक्तचन्दनात्स्वर्णकाडुभौ ॥ रजतादयसः सीसांस्कांस्याद्राणांशिवोधत ॥ ३ ॥ रक्तः शुक्लस्तथा रक्तः पीतः पीतः सितोसितः ॥
कृष्णः कृष्णः क्रमाद्गणां द्रव्याणि मुनयस्ततः ॥ ४ ॥ स्थापयेद्ग्रहवर्णानि होमार्थं प्रलित्वत्पटे ॥ स्नापयेद्भोमयेच्चैव ग्रहद्रव्यैर्विधानतः ॥
सुवर्णानि प्रदेयानि वासांसि क्लृप्तमानि च ॥ ५ ॥ गन्धाश्च बलयश्चैव धूपो देयश्चगुग्गुलुः ॥ कर्तव्यास्तत्र मन्त्रैश्च चरवैः प्रतिदेवतम् ॥ ६ ॥

१ सर्पपण्येन ० । २ एकाकृत्याहो ० । ३ श्रवणे मस्तके तथा । ४ दद्यादन्नं कुं । ५ ब्राह्मणांस्तोषये ० । ६ ताम्रकांस्फटिकाच्च रक्तचन्दनस्वर्णकाव । रजतादयसः
सीसांस्कांस्यादृष्टिः प्रक्षाम्यति ० । ७ अभिमन्युर्देवतैः ० ।

प्र. खं.
आ. का.
अ. १०१

॥ ६५ ॥

आकृष्णेन इमे देवा अग्निमुद्रादिवः ककुत् ॥ उब्धुष्यस्वेति जुहुयादेभिरेव यथाक्रमम् ॥ ७ ॥ बृहस्पतेपरिदीयेति सर्वे अन्नात्परिभुतम् ॥
 शन्नो देवी कयानश्च केतुकृष्णमिति क्रमात् ॥ ८ ॥ अकैः पलाशः खदिरस्त्वपामागोऽथ पिप्पलः ॥ औदुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात्
 ॥ ९ ॥ होतव्या मधुसर्पिभ्यो दक्षा चैव समन्वितः ॥ गुडोदनं पायसं च हविष्यं क्षीरपायिकम् ॥ १० ॥ दध्योदनं हविः पूषान्मांसं चित्राग्नेमेव च ॥
 दद्याद्ब्रह्मक्रमादेतान् ग्रहेभ्यो भाजनं ततः ॥ ११ ॥ घेतुः शङ्खस्तथानङ्गान्हेम वासो हयस्तथा ॥ कृष्णा गौरायसं छाग एता वै दक्षिणाः क्रमात् ॥
 ग्रहाः पूज्याः सदा यस्माद्वाज्यादि प्राप्यते फलम् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तग्रह
 शान्तिनिरूपणं नामैकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ वानप्रस्थाश्रमं वक्ष्ये तच्छृण्वन्तु महर्षयः ॥ पुत्रेषु भार्या निः
 क्षिप्य वनं गच्छेत्सहैव वा ॥ १ ॥ वानप्रस्थो ब्रह्मचारी साग्निः सोपासेनः क्षमी ॥ अफालकृष्टेनाग्नींश्च पितृदेवातिर्थास्तथा ॥ २ ॥
 भृत्यांस्तु तर्पयेच्छुजटालोमभृदात्मवान् ॥ दान्तस्त्रिषवणस्त्रायो निवृत्तश्च प्रतिग्रहात् ॥ ३ ॥ स्वाध्यायवान्ध्यानशीलः सर्वभूतहिते रतः (तिः) ॥
 अन्नो मासस्य मध्ये वा कुर्याद्धार्यपरिग्रहम् ॥ ४ ॥ कृतं त्यजेदाश्वयुजे युजैत्कालं व्रतादिना ॥ पक्षे मासे तथाश्वनीयादन्तोलूखलिको भवेत् ॥ ५ ॥
 चान्द्रायणी स्वपेद्भूमौ कर्म कुर्यात्फलादिना ॥ ग्रीष्मे पंचाग्निमध्यस्थो वर्षासु स्थण्डिलेशयः ॥ ६ ॥ आर्द्रवासास्तु हेमन्ते योगाभ्यासादिनं
 नयेत् ॥ यः कण्टकेर्वितुदति चन्दनैर्यश्च लिम्पति ॥ अकुङ्कः परितुष्टश्च समस्तस्य च तस्य च ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमां
 शाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवानप्रस्थधर्मनिरूपणं नाम द्रुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ भिक्षोर्वै प्रवक्ष्यामि
 तं निबोधत सत्तमाः ॥ वनाद्ब्रह्म कृत्वैष्टिं सर्ववेदसदक्षिणाम् ॥ १ ॥ प्राजापत्यन्तदन्तेऽपि अग्निमारोप्य चात्मानि ॥ सर्वभूतहितः शान्तस्त्रिदण्डी
 सकर्मंडलुः ॥ २ ॥ सर्वारामं परिब्रज्य भिक्षार्थी ग्राममाश्रयेत् ॥ अप्रमत्तश्चरेद्भैक्ष्यं सायाह्ने नाभिलक्षितः ॥ ३ ॥ रोहिते भिक्षुकृत्रामे यात्रामात्र
 मलालुपः ॥ भवेत्परमहंसो वा एकदंडी ॥ यमादितः ॥ ४ ॥ सिद्धयोगस्त्यजन्देहममृतत्वमिहाप्नुयात् ॥ देताऽतिथिप्रियो ज्ञानी शुद्धी श्राद्धेऽपि मुच्यते ॥ ५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवानप्रस्थसंन्यासधर्मनिरूपणं नाम त्रुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

१ शन्नो देवीस्तथोक्तकृष्णमितिः कृष्णस्तथा ० पा० । शन्नो देवीस्तथाकाण्डात्केतुकृष्णमितिः कृष्णस्तथा ० पा० । २ ग्रहेभ्योभाजनं ततः । ३ क्षमदमक्षमी ० । ४ अर्चयेत्सा
 भिक्षान्विमान्निवृत्तः । ५ अन्नो मासस्य ० । ६ कुर्यात्स्वार्थं परं ० । कुर्याद्धार्यपरं ० । ७ निताग्रयः स्वपे ० । ८ यः क्रकचैर्वितुः । ९ श्यामेनाभिलक्षितः ० । १० क्षमादिहृत ० ।
 ११ इदमर्थमसम्बद्धतयैकस्मिन्नेव पुस्तके दृश्यते ।

ग. म. पु.
॥ ६६ ॥

याज्ञवल्क्य उवाच ॥ नरकात्पातकोद्भूतात्स्यात्पापस्य कमणः ॥ ब्रह्महाथा खरोष्ट्रः स्याद्रेको यकः सुराप्यपि ॥ १ ॥ स्वर्णचौरः क्रुमिः
कीटः तृणादिगुरुतरुणः ॥ क्षयरोगी श्यावदन्तः कुनखी शिपिविष्टकः ॥ २ ॥ ब्रह्महत्याक्रमात्पुत्रं तत्सर्वं वा शिशोर्भवेत् ॥ अन्नहता
मयावी स्यान्मूको वागपहारकः ॥ ३ ॥ धान्यहार्यतिरिक्तांगः पिशुनः प्रतिनासिकः ॥ तैलाहारी तैलपायी प्रतिवक्त्रस्तु सूचकः ॥ ४ ॥ ब्रह्मस्व
कन्यकां क्रीत्वा वने रक्षो भवेद्दूषः ॥ रत्नहर्दीनजातः स्यात्पत्रशाकहरः शिखी ॥ ५ ॥ गुच्छं चुचुन्दरी हत्वा धान्यहन्मूषको भवेत् ॥ फलं कपिः
पशून्हत्वा त्वजा काकः पयस्तथा ॥ ६ ॥ मांसं गृध्रः पटं शिरी चोरी लवणहारकः ॥ यथाकर्म फलं प्राप्य तिर्यक्कं कालपर्ययात् ॥ ७ ॥ जायन्ते
लक्षणभ्रष्टा दरिद्राः पुरुषाधमाः ॥ ततो निष्कलुषीभूता कुले महति योगिनः ॥ ८ ॥ जायन्ते लक्षणोपेता धनधान्यसमन्विताः ॥ ९ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे याज्ञवल्क्योक्तकर्मविपाकरूपणं नाम चतुर्दशतमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥
विहितस्याननुष्ठानान्निन्दितस्य च सेवनात् ॥ अनिग्रहाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमुच्छति ॥ १ ॥ तस्माद्यत्नेन कर्तव्यं प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥ एवम
स्यान्तरात्मा च लोकश्चैव प्रसीदति ॥ २ ॥ लोकः प्रसीदेदात्मैव प्रायश्चित्तैरवश्यः ॥ प्रायश्चित्तमकुर्वाणा पश्चात्तापविवर्जितः ॥ ३ ॥ नरकान्या
न्ति पापा वै महारौरवरीरवान् ॥ तामिदं लोहरकुं च प्रतिगन्धसमाकुलम् ॥ ४ ॥ हंसानं लोहितोदं च सज्जीवननदीपथम् ॥ महानिलयकाकोलम्
न्धतामिषवापनम् ॥ ५ ॥ अवीचिं कुम्भीपाकं च यान्ति पापां ह्यपुण्यतः ॥ ब्रह्महा मद्यपः स्तेयी संयोगी गुरुतरुणः ॥ ६ ॥ गुरुनिन्दकं वेदनिन्दकं
ब्रह्महत्यासमे ह्युभे ॥ निषिद्धभक्षणं जिह्नक्रियाचरणमेव च ॥ ७ ॥ रजस्वलासुखास्वादः दुःस्वपानसम्पानि तु ॥ अथान्नादिरूपं सुवर्णस्तेयजस्मितम्
॥ ८ ॥ सखिभार्याकुमारीषु स्वयोनिष्वन्त्यजास्तु च ॥ सगोत्रासु तथा स्त्रीषु गुरुतरुणसमं स्पृष्टम् ॥ ९ ॥ पितुः स्वसारं मातुश्च मातुलानां स्तुषाम
पि ॥ मातुः सपत्नीं भगिनीमाचार्य्येतनयां तथा ॥ १० ॥ आचार्य्यपत्नीं स्वसुतां गच्छंस्तु गुरुतरुणः ॥ छित्त्वा लिङ्गं वधस्तस्य सकामायाः स्त्रि
यास्तथा ॥ ११ ॥ गोवैधो ब्राह्म्यतास्तेयमृणानां च परिक्रिया ॥ अनाहिताग्निताऽपण्यविक्रयः परिवेदनम् ॥ १२ ॥ भृत्यावाध्ययनादानं धृतक्राध्या
पनन्तथा ॥ पारदार्य्यं पारिवित्त्यं वाड्य्यं लवणक्रिया ॥ १३ ॥ सच्छूद्रविट्सञ्चबन्धोर्निन्दितार्थोपजीविता ॥ नास्तिक्यं व्रतलोपश्च मूल्यं गोश्वेन

पू. खं.
आ. कं.
अ. १ : ६

॥ १३ ॥

१ नरकात्पातकोद्भूत्याक्षया० । २ अन्यापदत्तमायावी० पा० । ३ अन्यहर्तृत्विनाहारी० पा० । ४ पापान्वितां नराः० । ५ अल्पजादिषु० । ६ गोवैधो ब्राह्मणस्तेय० ।
७ चानपाक्रिया० ।

विक्रयः ॥ १४ ॥ पितृमातृसुहृत्यागस्तडागारामविक्रयः ॥ कन्यायादूषणं चैव परिविन्दकयाजनम् ॥ १५ ॥ कन्याप्रदानं तस्यैव कौटिल्यं व्रतलोप
 नम् ॥ आत्मनोऽर्थे क्रियारम्भो मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥ १६ ॥ स्वाध्यायाग्निसुतत्यागो बान्धवत्याग एव च ॥ असच्छास्त्राभिगमनं भार्यात्मपरिवि
 क्रयः ॥ १७ ॥ उपपापानि चोक्तानि प्रायश्चित्तं निबोधत ॥ शिरःकपालध्वजवान् भिक्षाशी कर्म वेदयन् ॥ १८ ॥ ब्रह्महा द्वादश समा मितभुक् शुद्धि
 माप्नुयात् ॥ लोमभ्यः स्वाहेति च वा लोमप्रभृति वै तनुम् ॥ १९ ॥ मज्जान्तां जुहुयाद्वापि स्वस्वमन्त्रैर्यथाक्रमम् ॥ शुद्धिः स्याद्ब्राह्मणत्राणात्कृत्वैव
 शुद्धिरेव च ॥ २० ॥ निरातङ्गं द्विजं गां च ब्राह्मणार्थं हतोऽपि वा ॥ अरण्ये नियतो जप्त्वा त्रिःकृत्वो वेदसंहिताम् ॥ २१ ॥ सरस्वतीं वा संसेव्य धनं
 पात्रे समर्पयेत् ॥ यागस्थक्षत्रविद्धाते चरेद्ब्रह्महणो व्रतम् ॥ २२ ॥ गर्भहा वा यथावर्णं तथात्रेयीनिषू (सू) दनम् ॥ चरेद्ब्रतमहत्वापि घातनार्थं
 मुपागतः ॥ २३ ॥ द्विगुणं सवनस्थे तु ब्राह्मणे व्रतमाचरेत् ॥ सुराम्बुधृतगोमूत्रं पीत्वा शुद्धिः सुरापिणः ॥ २४ ॥ अग्निवर्णं घृतं वापि चीरवासा जटी भवेत् ॥
 व्रतं ब्रह्महणः कुर्यात्पुनः संस्कारमर्हति ॥ २५ ॥ रेतोविण्मूत्रपानाच्च सुरापा ब्राह्मणी तथा ॥ पतिलोकपरिभ्रष्टा गृध्री स्यात्सुकरी शुनी ॥ २६ ॥
 स्वर्णहारी द्विजो राज्ञे दत्त्वा तु मुसलं तथा ॥ कर्मणः ख्यापनं कृत्वा हतस्तेन भवेच्छुचिः ॥ २७ ॥ आत्मतुल्यं सुवर्णं वा दत्त्वा शुद्धिमियाद्विजः ॥
 शयने सार्द्धमायस्या योषिता निभृतं स्वपेत् ॥ २८ ॥ उच्छेद्य लिङ्गं वृषणं नैर्ऋत्यामुत्सृजेद्दिशि ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं समा वा गुरुतल्पगः ॥ २९ ॥
 चान्द्रायणं वा त्रीन्मासानभ्यसेद्वेदसंहिताम् ॥ पञ्चगव्यं पिबेद्गोघ्नो मासमासीत संयतः ॥ ३० ॥ गोष्ठेशयो गोऽनुगामी गोप्रदानेन शुध्यति ॥
 उपपातकशुद्धिः स्याच्चान्द्रायणव्रतेन च ॥ ३१ ॥ पयसा वापि मासेन पराकेणापि वा पुनः ॥ ऋषभैकं सहस्रं गा दद्यात्क्षत्रवधे पुमान् ॥ ३२ ॥
 ब्रह्महत्याव्रतं वापि वत्सरत्रितयं चरेत् ॥ वैश्यहाऽब्दं च (ब्दांश्च) रेदेतदद्याद्वैकशतं गवाम् ॥ ३३ ॥ षण्मासाच्छूद्रहा चैतदद्याद्वा धेनवो दश ॥
 अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ ३४ ॥ मार्जारगोधानकुलपशुमण्डूकघातनात् ॥ पिबेत्क्षीरं त्र्यहं पापी कृच्छ्रं वाप्यधिकं चरेत् ॥ ३५ ॥
 गजे नीलान्वृषान्पञ्च शुके वत्सं द्विहायनम् ॥ खराजमेषेषु वृषो देयः क्रौञ्चे त्रिहायनः ॥ ३६ ॥ वृक्षगुल्मलतावीरुच्छेदने जप्यमृकशतम् ॥
 अवकीर्णी भवेद्ब्रत्वा ब्रह्मचारी च योषितम् ॥ ३७ ॥ गर्दभं पशुमालभ्य नैर्ऋतं च विशुध्यति ॥ मधुमांसाशने कार्यं कृच्छ्रं शेषव्रतानि च ॥ ३८ ॥
 कृच्छ्रत्रयं गुरुः कुर्यान्निषेयत प्रहितो यदि ॥ प्रतिकूलं गुरोः कृत्वा प्रसाद्यैव विशुध्यति ॥ ३९ ॥ रिपून्धान्यप्रदानाद्यैः स्नेहाद्यैर्वाप्युपक्रमेत् ॥

१ लोमवान् विभृन्ननम् ॥ ग्रहांश्च ० । २ शुद्धिः स्याद्ब्रह्महणनात्कृ० । ३ सुरायाः रक्षणकर्त्रीत्यर्थः । ४ गृहीत्वोक्तं वृषणौ ० । ५ ऋषभैकसहस्रा गा दद्यात् ० ।

ग. म. पु.
॥ ६७ ॥

क्रियमाणोपकारे च मृते विप्रे न पातकम् ॥ ४० ॥ महापापोपपापाभ्यां योमिशेस्तो मृषा परम् ॥ अम्भशो मासमासांत तं जापी नियतेन्द्रियः ॥ ४१ ॥ अनियुक्तो भ्रातृभार्या गच्छश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ त्रिरात्रान्ते घृतं प्राश्य गत्वादक्यां शुचिर्भवेत् ॥ ४२ ॥ गोष्ठे वसन्ब्रह्मचारी मासमेकं पयो व्रती ॥ गायत्रीजप्यनिरतो मुच्यतेऽस्तत्राग्रहात् ॥ ४३ ॥ त्रिःकुच्छ्रमाचरेद्वात्ययाजकोऽपि चरन्नपि ॥ वेदछावी यवाश्वयुद्धं त्यक्त्वा च शरणागतान् ॥ ४४ ॥ प्राणायामत्रयं कुर्यात्स्वयानोष्ठ्यानगः ॥ नमः स्नात्वा च सुप्त्वा च गत्वा चैव दिवा स्निग्धम् ॥ ४५ ॥ गुरुत्वं कृत्य दुर्कृत्य विप्रं निर्जित्य वाद तः ॥ प्रसाद्य तं च मुनयस्ततो ह्युपवसेद्दिनम् ॥ ४६ ॥ विप्रे दण्डोद्यमे कुच्छ्रमातिकृच्छ्रं निपातने ॥ देशं कालं वयः शक्तिं पापं चावेक्ष्य यत्नतः ॥ ४७ ॥ प्रार्थयितुं प्रकल्प्यं स्याद्यत्र चोक्ता तु निष्कृतिः ॥ गर्भत्यागो भर्तृनिन्दा स्त्रीणां पतनकारणम् ॥ ४८ ॥ एष ग्रहान्तिके दोषः तस्मात्तां दूतरस्त्यजेत् ॥ विख्यातदोषः कुर्वीत गुरोर्नुमतं व्रतम् ॥ ४९ ॥ असंविख्यातदोषस्तु रहस्यं व्रतमाचरेत् ॥ त्रिरात्रोपोषणो जप्त्वा ब्रह्महा त्वघमर्षणम् ॥ ५० ॥ अन्तर्जले विशुद्धे च दत्त्वा गां च पयस्विनीम् ॥ लोमभ्यः स्वाहेति ऋचा दिवसं मारुताशनः ॥ ५१ ॥ जले जप्त्वा तु लुहयाच्चत्वारिंशद्घृताहुतीः ॥ त्रिरात्रोपोषणो हुत्वा कूप्माण्डीभिर्घृतं शुचिः ॥ ५२ ॥ सुरापः स्वर्णहारी च रुद्रजापी जले स्थितः ॥ सहस्रशीर्षाजप्येन मुच्यते गुरुतल्पगः ॥ ५३ ॥ प्राणायामशतं कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ॥ अकाराभियुतं सोमसलिलप्राशनाच्छुचिः ॥ ५४ ॥ कृत्योपवासं रेतोविण्मृगणां प्राशने द्विजः ॥ अज्ञानकृतपापस्य नाशः सन्ध्यात्रये कृते ॥ ५५ ॥ रुद्रैकादशजप्याद्धि पापनाशो भवेद्भिजैः ॥ वेदाभ्यासरतं शान्तं पञ्चयज्ञक्रियापरम् ॥ ५६ ॥ न स्पृशन्ति हि पापानि चाशु स्मृत्वा ह्यपोहितः ॥ जप्त्वा सहस्रगायत्रीं शुचिर्ब्रह्मणादते ॥ ५७ ॥ ब्रह्मचर्यं दया क्षान्तिर्ध्यानं सत्यं मकलकता ॥ आर्हिंसा स्तेयमाधुर्यं दमश्चैते यमाः स्मृताः ॥ ५८ ॥ स्नानघ्नोपोपवासोऽप्याभ्यासोपस्थानिग्रहः ॥ तपोऽक्रोधो गुरुर्भक्तिः शौचं च नियमाः स्मृताः ॥ ५९ ॥ पञ्चगव्यं तु गोक्षीरं दधिभृशशुद्धघृतम् ॥ जग्ध्वा परह्नुपवसेत्कुच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ ६० ॥ पृथक् सान्तपनैर्द्वयैः षडहः सोपवासकः ॥ सप्ताहेन तु कुच्छ्रोऽयं महासान्तपनः स्मृतः ॥ ६१ ॥ पर्णोदुम्बरराजीवविल्वपत्रकुशौदकैः ॥ प्रत्येकं प्रत्यहभ्यस्तैः पर्णैः कुच्छ्र उदाहृतः ॥ ६२ ॥ तत्तत्क्षीरघृताभ्युनामेकैकं प्रत्यहं पिवेत् ॥ एकरात्रोपवासश्च तप्तकुच्छ्रश्च पावनः ॥ ६३ ॥ एकभक्त्येन नक्त्येन तथैवापि ॥ ६७ ॥

१ यो वदेच्च मृषा वचः । २ अप्रेक्षो । ३ अपाची । पा । स्वयमी । ४ जापी चेदं यवाश्वयुद्धं । पा । पट्टेदं यवाश्वयुद्धं । ५ प्रायश्चित्तमकल्पः स्यात् । ६ पर्वदो नुमतः । ७ पोषितो । ८ स्पृशन्तीह पापानि महापातकान्यापि । पा । चाक्षुष्ययाऽपोहितः पा । ९ ध्यायेन्द्रियनि ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १०६

चितेन च ॥ उपवासेन चकन पादकृच्छ्र उदाहृतः ॥ ६४ ॥ यथा कथञ्चित्त्रिगुणः प्राजापत्योऽयमुच्यते ॥ अयमेवातिकृच्छ्रः स्यात्पाणिपूर्णोऽम्बु
भोजनात् ॥ ६५ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रं पयसा दिवसानेकाविंशतिम् ॥ द्वादशाहोपवासैश्च पराकः समुदाहृतः ॥ ६६ ॥ पिण्याकाचामतकाम्बुसम्प्लानां
प्रतिवासरम् ॥ एकैकमुपवासश्च कृच्छ्रः सौम्योऽयमुच्यते ॥ ६७ ॥ एषां त्रिरात्रमभ्यासादेकैकं स्याद्यथाक्रमात् ॥ तुलापुरुष इत्येष ज्ञेयः पंचदशा
हिकः ॥ ६८ ॥ तिथिपिण्डांश्चैव द्वादशान् शुक्लं शिख्यण्डसम्भितान् ॥ एकैकं द्वासायैकृष्णं पिण्डं चान्द्रायणं चरेत् ॥ ६९ ॥ यथाकथञ्चित्पिण्डानां
चत्वारिंशच्छतद्वयम् ॥ मासेनैवोपशुज्जीत चान्द्रायणमथापरम् ॥ ७० ॥ कृत्वा त्रिषवणं स्नानं पिण्डं चान्द्रायणं चरेत् ॥ पवित्राणि जपेत्पि
ण्डान् गायत्र्या चाभिमन्त्रयेत् ॥ ७१ ॥ अनादिष्टेषु पापेषु शुद्धिश्चान्द्रायणेन तु ॥ धर्मार्थौ यश्चरेदेतच्चन्द्रत्यैति सलोकताम् ॥ ७२ ॥ कृच्छ्रकृद्धमे
कामस्तु महतीं श्रियमश्नुते ॥ ७३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तप्रायश्चित्तविवेको नाम पञ्चो
त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ प्रेता (त) शौचं प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्वं यतव्रताः ॥ अनद्विवर्षं निखनेन कुर्व्यादु
दकं ततः ॥ १ ॥ आश्मशानादनुव्रज्य इतरैर्ज्ञातिभिर्भुतः ॥ यममृतं तथा जप्यं जपद्भिलौकिकाग्निना ॥ २ ॥ स दग्धव्य उपेतश्चेदाहिताभ्यावृताथे
वत् ॥ सप्तमादशमाद्वापि ज्ञातयोऽभ्युपयान्त्यपः ॥ ३ ॥ अपनःशोशुचदवमनेन पितृदिदुःखाः ॥ एवं मातामहाचार्य्यपत्नीनां चोदकक्रियाः
॥ ४ ॥ कामोदकाः पुत्रसखिस्वस्वीयश्चशुरात्विजः ॥ नामगोत्रेण ह्युदकं सकृत्सिञ्चन्ति वाग्यताः ॥ ५ ॥ पाषण्डपतितानां तु न कुर्युरुदकक्रियाः ॥
न ब्रह्मचारिणो ब्राह्म्या योषितः कामगास्तथा ॥ ६ ॥ सुराप्यस्वात्मघातिन्यो नाशौचोदकभाजनाः ॥ ततो न रोदितव्यं हि त्वनित्या जीवसं
स्थितिः ॥ ७ ॥ क्रिया कार्या यथाशक्ति ततो गच्छेद्ब्रह्मन्प्राति ॥ विदश्य निम्बपत्राणि नियता द्वारि वेश्मनः ॥ ८ ॥ आचम्यायाग्रिसुदकं
गोमयं गौरसर्षपान् ॥ प्रविशेयुः समालभ्य कृत्वाश्मनि पदं शनैः ॥ ९ ॥ प्रवेशनादिकं कर्म प्रेतसंस्पर्शनादपि ॥ ईक्षतां तत्क्षणाच्छुद्धिः परेषां
स्नानसंयमात् ॥ १० ॥ क्रीतलब्धाराणां भूमौ स्वपेयुस्ते पृथक्पृथक् ॥ पिण्डयज्ञकृता देवं प्रेतायान्नं दिनत्रयम् ॥ ११ ॥ जलमेकाहमाकाशे
स्थाप्य क्षीरं तु मृन्मये ॥ वैतानोपासनाः कार्याः क्रियाश्च श्रुतिचोदिताः ॥ १२ ॥ आदन्तजन्मनः सद्यः आबृद्धं नैशिकी स्मृता ॥ त्रिरात्रमा
व्रतदेशादशरात्रमतः परम् ॥ १३ ॥ त्रिरात्रं दशरात्रं वा शावमाशौचमुच्यते ॥ अनद्विवर्षं उभयोः मृतकं मातुरेव हि ॥ १४ ॥ अन्तरा जन्म

१ कुशोत्थिप० । २ ज्ञानं कृच्छ्रं चान्द्रा० । ३ पाषण्डपतितस्तेन० । ४ व्यः स्वात्म० । ५ न शौचो० । ६ पिण्डयज्ञादृता० ।

ग. म. पु.
॥ ६८ ॥

मरणे शेषाहोभिर्विशुध्यति ॥ दश द्वादश वर्णानां तथा पञ्चदशैव च ॥ १५ ॥ विशद्दिनानि च तथा भवति प्रेतसुतकम् ॥ अहस्त्वदत्तकन्यासु
वालेषु च विशोधनम् ॥ १६ ॥ गुर्वन्तेवास्यद्वयानमातुलश्रोत्रियेषु च ॥ अनौरसेषु पुत्रेषु भाष्योस्त्वन्यगतासु च ॥ १७ ॥ निवासराजनि तथा
तदहःशुद्धिकारकं (ण) म् ॥ हतानां नृपगोविप्रैरन्वक्षं चात्मघातिनाम् ॥ १८ ॥ विषाद्यैश्च हतानां च नाशौचं पृथिवीपतेः ॥ सन्निवृत्तिश्रद्धा
रिदातृब्रह्मविदां तथा ॥ १९ ॥ दाने विवाहे यज्ञे च संग्रामे देशविप्लवे ॥ आपद्यपि च कैष्टायां सद्यः शौचं विधीयते ॥ २० ॥ कालोऽग्निः कर्म
श्रद्धाधुर्मनो ज्ञानं तपो जपः (लम्) ॥ पश्चात्तापो निराहारः सर्वेषां शुद्धिहेतवः ॥ २१ ॥ अकार्य्यकारिणां दानं वेगो नद्यास्तु शुद्धिकृत् ॥ क्षात्रेण
कर्मणा जीवेद्दिशां वाप्यापदि द्विजः ॥ २२ ॥ फलसोमसौमवीरुद्वि क्षीरं घृतं जलम् ॥ तिलोदनरससारमपु लाक्षं शृतं हविः ॥ २३ ॥
वस्त्रोपलासवं पुष्पं शाकमृच्चर्मपादुकम् ॥ एणत्वचं च कौशेयं लवणं मांसमेव च ॥ २४ ॥ पिण्याकमूलगन्धार्थं वैश्यवृत्तो न विक्रयेत् ॥
धर्मार्थं विक्रयं नेयास्तिला धान्येन तत्समाः ॥ २५ ॥ लवणादि न विक्रीयात्तथा चापद्रवो द्विजः ॥ हीनाद्विशो निगृह्य लिप्यते नार्कवह्निजः
॥ २६ ॥ कुर्यात्कृष्यादिकं तद्वद्विक्रिया हयास्तथा ॥ बुभुक्षितस्य हं स्थित्वा ० दृष्ट्वा वृत्तिविर्जितम् ॥ राजा धर्म्यो प्रकुर्वीत वृत्ति विप्रादिकस्य च
॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशस्ये आचारकांडे याज्ञवल्क्योक्तशौचापद्रव्योक्तिरूपणं नाम पष्ठत्तराशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥
सूत उवाच ॥ पराशरोऽब्रवीद्भासं धर्मं वर्णाश्रमादिकम् ॥ कल्पेकल्पे क्षयोत्पत्त्या क्षीयन्ते तु प्रजादयः ॥ १ ॥ श्रुतिः स्मृतिः सदाचारो यः कश्चिदे
दकर्तृकः ॥ वेदाः स्मृता ब्राह्मणादौ धर्मा मन्वादिभिः सदा ॥ २ ॥ हानं कलियुगे धर्मः कर्त्तारं च कलौ त्यजेत् ॥ पापकृत्यं तु तत्रैव शापं फलति
वर्षतः ॥ ३ ॥ आचारात्प्राप्त्यात्सर्वं पद कर्माणि दिनेदिने ॥ सन्ध्या स्नानं जपा होमो देवातिथ्यादिपूजनम् ॥ ४ ॥ अपूर्तः सुवर्तः विप्रो ह्यष्ट
यतयस्तदा ॥ क्षत्रियः परसैन्यानि जित्वा पृथ्वीं प्रपालयेत् ॥ ५ ॥ वाणिक् कृष्यादि वैश्ये स्याद्विजयक्तिश्च शूद्रे ॥ अभक्ष्यभक्षणोऽप्योदगभ्या
गमनात्पतेत् ॥ ६ ॥ कृषिं कुर्वन्निजः श्रान्तं बलीवर्दं न बाहयेत् ॥ दिनाद्वै स्नानयोगादिकारो विभ्रांश्च भोजयेत् ॥ ७ ॥ निवैपैत्यञ्च यज्ञानि कुर्यात्
निन्दां च कारयेत् ॥ तिलाज्यं न विक्रीणितं मूनायज्ञमघान्वितः ॥ ८ ॥ राज्ञो दत्त्वा तु पट्टमार्गं देवतानां च विशातिम् ॥ त्रयस्त्रिंशच्च विप्राणां
कृषिकर्त्ता न लिप्यते ॥ ९ ॥ कर्षकाः क्षत्रविद्वद्ब्राह्मणैः खलेऽदत्त्वा तु चौरकः ॥ दिनत्रयेण शुष्येत ब्राह्मणः प्रेतसुतकः ॥ १० ॥ क्षत्रो दशाहा
॥ ६८ ॥

१ आपद्यपि हतानां च ० २ धर्माय विक्रयस्तेषां तिलधान्येन तत्समम् ।

पू. खं.
आ. का.
अ. १०७

द्वैश्यस्तु द्वादशाहान्मासि शुद्रकः ॥ याति विप्रो दशाहात्तु क्षत्रो द्वादशकादिनात् ॥ ११ ॥ पञ्चदशाहद्वैश्यस्तु शुद्रो मासेन शुध्यति ॥ एकपिण्डास्तु
 दायादाः पृथग्द्वारनिकेतनाः ॥ १२ ॥ जन्मना च विपत्तौ च भवेत्तेषां च सूतकम् ॥ चतुर्थे दशरात्रं स्यात्पण्णिशाः पुंसि पञ्चमे ॥ १३ ॥ षष्ठे चतुर
 हाच्छुद्धिः सप्तमे च दिनत्रयम् ॥ देशान्तरे मृते बाले सद्यः शुद्धिर्यतो मृते ॥ १४ ॥ अजातदन्ता ये बाला ये च गर्भाद्विनिःसृताः ॥ न तेषामग्निसं
 स्कारो न पिण्डं नोदकक्रिया ॥ १५ ॥ यदि गर्भो विपद्येत स्रवते वापि योषितः ॥ यावन्मासं स्थितो गर्भस्तावद्दिनानि सूतकम् ॥ १६ ॥ आ
 नामकरणात्सद्य आचूडान्तादहर्निशम् ॥ आत्रतात्तु त्रिरात्रेण तदूर्ध्वं दशभिर्दिनैः ॥ १७ ॥ आचतुर्थाद्भवेत्स्त्रावः पातः पञ्चमषष्ठयोः ॥ ब्रह्मचर्या
 दग्निहोत्राग्राशुद्धिः सङ्गवर्जनात् ॥ १८ ॥ शिल्पिनः कारवो वैद्या दासीदासाश्च भृत्यकाः ॥ अग्निमाञ्छ्रोत्रियो राजा सद्यःशौचाः प्रकीर्तिताः ॥ १९ ॥
 दशाहाच्छुध्यते माता स्नानात्सूते पिता शुचिः ॥ सङ्गात्सूतौ सूतकं स्यादुपस्पृश्य पिता शुचिः ॥ २० ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु अन्तरा मृतसूतके ॥
 पूर्वसंकल्पितादन्यवर्जनं च विधीयते ॥ २१ ॥ मृतेन शुध्यते सृतिः मृतवज्जातकं जनौ ॥ गोग्रहादौ विपन्नानामेकरात्रं तु सूतकम् ॥ २२ ॥
 अनाथप्रेतवहनात्प्राणायामेन शुध्यति ॥ प्रेतशूद्रस्य वहनान्त्रिरात्रं शुचिर्भवेत् ॥ २३ ॥ आत्मघातिविषोद्वन्धकृमिदष्टे न संस्कृतिः ॥
 गोहतं कृमिदष्टं च स्पृष्ट्वा कृच्छ्रेण शुध्यति ॥ २४ ॥ अदुष्टापतितं भार्या यौवने या परित्यजेत् ॥ सप्तजन्म भवेत्स्त्रीत्वं वैधव्यं च पुनःपुनः ॥ २५ ॥
 बालहत्या त्वगमनाहतौ च स्त्री तु सूकरी ॥ अगम्या व्रतकारिण्यो भ्रष्टपानोदकक्रियाः ॥ २६ ॥ औरसः क्षेत्रजः पुत्रः पितृजौ पिण्डदौ पितुः ॥ परि
 तितेस्तु कृच्छ्रं स्यात्कन्यायाः कृच्छ्रमेव च ॥ २७ ॥ अतिकृच्छ्रं चरेद्दाता होता चान्द्रायणञ्चरेत् ॥ कुब्जवामनषण्डेषु गद्गदेषु जडेषु च ॥ २८ ॥
 जात्यन्धबधिरे मूके न दोषः परिवेदने ॥ नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबे वा पतिते पतौ ॥ २९ ॥ पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥ भर्ता सह
 मृता नारी रोमाब्दानि वसेदिवि ॥ ३० ॥ श्वादिदष्टस्तु गायत्र्या जपाच्छुद्धो भवेन्नरः ॥ दाह्यो लोकाग्निना विप्रश्चाण्डालाद्यैर्हतोऽग्निमान् ॥ ३१ ॥
 क्षीरैः प्रक्षाल्य तस्यास्थि स्वाग्निना मन्त्रतो दहेत् ॥ प्रवासे तु मृते भूयः कृत्वा कुशमयं दहेत् ॥ ३२ ॥ कृष्णाजिने समास्तीर्य षट् शतानि पला
 शजान् ॥ शर्मीं शिश्रे विनिःक्षिप्य अरणिं वृषणे क्षिपेत् ॥ ३३ ॥ कण्डं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते तथोपभृत् ॥ पार्श्वे तूलूखलं दद्यात्पृष्ठे तु मुसलं
 ददेत् ॥ ३४ ॥ उरे निःक्षिप्य दृषदं तण्डुलाज्यातिलान्मुखे ॥ श्रोत्रे च प्रोक्षणीं दाद्यदाज्यस्थालीं च चक्षुषोः ॥ ३५ ॥ कर्णे नेत्रे मुखे घ्राणे हिरण्य

१ कल्पितादन्नाद्गोजनं तु वि० । २ मृतकं जातकं ज० । ३ न विद्यते० पा० । ४ दह्योलोका० ।

ग. म. पु.
॥ ६९ ॥

शकलान् क्षिपेत् ॥ अग्निहोत्रोपकरणाद्ब्रह्मलोकगतिर्भवेत् ॥ ३६ ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेत्याज्याहुतिः सकृत् ॥ हंससारसकौशानां चक्रवार्कं
च कुक्कुटम् ॥ ३७ ॥ मयूरमेघघाती च अहोरात्रेण शुध्यति ॥ पक्षिणः सकलान्हत्वा अहोरात्रेण शुध्यति ॥ ३८ ॥ सर्वोश्चतुष्पदान्हत्वा अहोरात्रो
षितो जपेत् ॥ शूद्रं हत्वा चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं तु वैश्यदा ॥ क्षत्रं चान्द्रायणं विप्रं द्वाविंशतिं विशमाहरे (वहे) त् ॥ ३९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पराशरोक्तधर्मनिरूपणं नाम सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ सूत उवाच ॥ नीतिसारं प्रवक्ष्यामि अर्थशास्त्रादि
संश्रितम् ॥ राजादिभ्यो हितं पुण्यमायुःस्वर्गादिदायकम् ॥ १ ॥ सद्भिः सङ्गं प्रकुर्वीत सिद्धिकामः सदा नरः ॥ नासद्भिर्हि लोकाय परलोकाय वा
हितम् ॥ २ ॥ वज्रयेत्शूद्रसंवादमदुष्टस्य तु दर्शनम् ॥ विरोधं सह मित्रेण संप्रीतिं शत्रुसेविना ॥ ३ ॥ मुखशिव्योपदेशेन दुष्टस्त्रीभरणेन च ॥ दुष्टानां
संप्रयोगेण पण्डितोऽप्यवसीदति ॥ ४ ॥ ब्राह्मणं बालिशं क्षत्रमयोद्धारं विशं जडम् ॥ शूद्रमक्षरसंयुक्तं दूरतः परिवर्जेथ ॥ ५ ॥ कालेन रिपुणा
सन्धिः काले मित्रेण विग्रहः ॥ कार्यकारणमाश्रित्य कालं क्षिपति पण्डितः ॥ ६ ॥ कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुप्तपु
जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ७ ॥ कालेषु हरते वीर्यं काले गर्भे च वर्तते ॥ कालो जनयते सृष्टिं पुनः कालोऽपि संहरेत् ॥ ८ ॥ कालः सुक्ष्म
गतिर्नित्यं द्विविधश्चेह भाव्यते ॥ स्थूलसंयहचारेण सूक्ष्मचारान्तरेण च ॥ ९ ॥ नीतिसारं सुरेन्द्राय इममृचं बृहस्पतिः ॥ सर्वज्ञो येन चेन्द्रोऽभूद्वैत्या
न्हत्वायुयादिवम् ॥ १० ॥ राजर्षिब्राह्मणैः कार्यं देवविप्रादिपूजनम् ॥ अश्वमेधेन यष्टव्यं महापातकनाशनम् ॥ ११ ॥ उत्तमैः सह माङ्गल्यं पण्डितैः
सह सत्कथाम् ॥ अलुब्धैः सह मित्रत्वं कुर्वाणो नावसीदति ॥ १२ ॥ परीवादं परार्थं च परिहासं परस्त्रियम् ॥ धर्मवैश्वानरि वासं च न कुर्वीत कदाचन
॥ १३ ॥ परोऽपि हितवान्बन्धुबन्धुरप्यहितः परः ॥ आहितो देहजो व्याधिहितमारण्यमोषघ्नम् ॥ १४ ॥ स बन्धुर्यो हिते युक्तः स पिता गस्तु षोषकः ॥
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥ १५ ॥ स भृत्यो यो विधेयस्तु तद्वीजं यत्प्ररोहति ॥ सा भाव्यो या प्रियं ब्रूते स प्रजो यस्तु जीवति ॥
॥ १६ ॥ स जीवति गुणा यस्य धर्मो यस्य स जीवति ॥ गुणधर्मविहीनो यो निष्फल तस्य जीवकम् ॥ १७ ॥ सा भाव्यो या ब्रूते दत्ता सा भाव्यो
या प्रियंवदा ॥ सा भाव्यो या पतिप्राणा सा भाव्यो या पतिव्रता ॥ १८ ॥ नित्यं ज्ञाता क्षमन्त्रा च नित्यं च विदमादिनी ॥ अल्पमुत्सर्पणाति
च सततं मङ्गलैर्युता ॥ १९ ॥ सततं धर्मबहुला सततं च पतिप्रिया ॥ सततं प्रियवक्त्रो च सततं त्वष्टुकामिनी ॥ २० ॥ एतदादिक्रियायुक्ता सर्वसौ

पू. खं.
आ. कां.
अ. १०८

॥ ६९ ॥

१ हन्ता हन्ति यः स इत्येवमप्याहारः । २ द्वाविंशं विंशः । ३ हितान्ज्ञाताः । ४ भाषिणीसः ।

भाग्यवर्द्धिनी ॥ यस्येदृशी भवेद्भाग्या स देवेन्द्रो न मानुषः ॥२१॥ यस्य भाग्या विरूपाक्षी कश्मला कलहप्रिया ॥ उत्तरोत्तरवादा स्या सा जरा न जरा जरा ॥ २२ ॥ यस्य भाग्या श्रितान्यत्र परवेशमाभिकांक्षिणी ॥ कुक्रिया त्यक्तलज्जा च सा जरा न जरा जरा ॥२३॥ यस्य भाग्या गुणज्ञा च भर्तारमनुगामिनी ॥ अल्पालपेन तु सन्तुष्टा सा प्रिया न प्रिया प्रिया ॥ २४ ॥ दुष्टा भाग्या शठं मित्रं धृत्यश्नोत्तदायकः ॥ ससर्पे च गृहे वासो मृत्युरेव न संशयः ॥ २५ ॥ त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ॥ कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ २६ ॥ व्यालीकण्ठप्रदेशाह्वापि च फणभृङ्गापणा या च रौद्री या कृष्णा व्याकुलांगी रुधिरनयनसंव्याकुला व्याघ्रकल्पा॥क्रोधे यैवोग्रवक्त्रा स्फुरदनलशिखा काकजिह्वा कराला सेव्या न स्त्री विदग्धा परपुरगमना भ्रान्तचित्ता विराक्ता ॥ २७ ॥ सक्तिः सुतोके सुकृतं कृतप्रे शीतं च वह्नी (सीतापद्मे ह्यतपयैव) ? हैमो॥उत्पद्यते दैववशा त्कदाचिद्रेश्यासु रागो न भवेत्कदाचित् ॥ २८ ॥ भुजङ्गमे वेश्मनि दृष्टिदृष्टे व्याधौ चिकित्साविनिवर्तिते च ॥ देहे च बाल्यादिवयोऽन्विते च काला वृत्तोऽसौ लभते धृतिं कः ॥ २९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृहस्पतिप्रोक्तं नीतिसारनिरूपणं नामाष्टोत्तर शततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ मृत उवाच ॥ आपदर्थे धनं रक्षेद्दाराव्रक्षेद्भनैरपि ॥ आत्मानं सततं रक्षेद्दरैरपि धनैरपि ॥ १ ॥ त्यजेदकं कुलस्यार्थं ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत्॥ग्रामं जनपदस्यार्थं आत्मारथं पृथिवीं त्यजेत्॥२॥वरं हि नरके वासो न तु दुःस्वर्गिते गृहे॥ नरकात्क्षीयते पापं कुग्रहात्र निवर्तते॥३॥ चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन बुद्धिमान् ॥ न परीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ॥४॥ त्यजेद्देशमसदृशं वासं सोपद्रवं त्यजेत्॥त्यजेत्कृपणराजानं मित्रं स्रायामयं त्यजेत्॥५॥अर्थेन किं कृपणहस्तगतनेन केन ज्ञानेन किं बहुशठाग्रहसंकुलेन॥रूपेण किं गुणपराक्रमवर्जितेन मित्रेण किं व्यसनकालपराङ्मुखेन ॥६॥अदृष्टपूर्वा बहवः सहायाः सर्वे पदस्थस्य भवन्ति मित्राः ॥ अर्थेर्विहीनस्य पदच्युतस्य भवत्यकाले स्वजनोऽपि शत्रुः॥७॥ आपत्सु मित्रं जानी याद्रेणे शूरं रहः शुचिम् ॥ भाग्या च विभवे क्षीणे दुर्भिक्षे च प्रियातिथिम् ॥ ८ ॥ वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरः सारसा निद्रेष्यं पुरुषं त्यजन्ति गाणिका भ्रष्टं वृषं मन्त्रिणः ॥ पुण्यं पथ्युषितं त्यजन्ति मधुपाः दग्धं वनान्तं मृगाः सर्वेः कार्यवशाज्जनो हि रमते कस्यास्ति को बल्लभः ॥ ९ ॥ लुब्धमर्थप्रदानेन श्लाघ्यमञ्जलिकर्मणा ॥ सर्वं छन्दानुवृत्त्या च याथातथ्येन पण्डितम् ॥ १० ॥ सद्गतेन हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषा द्विजाः ॥ इतरेः स्वाद्यपानेन मानदानेन पण्डिताः ॥ ११ ॥ उत्तमं प्रणिपातेन शठं भेदेन योजयेत् ॥ नीचं स्वल्पप्रदा

१ गतेन पुंसि । २ कस्यापि नो बल्लभः ।

ग. म. पु.
॥ ७० ॥

नेन समं तुल्यपराक्रमैः ॥ १२ ॥ यस्यस्य हि यो भावस्तस्यतस्य हितं वदत् ॥ अनुप्रविश्य मेधावी सिप्रमात्मवशं नयेत् ॥ १३ ॥ नदीनां च नेखी
नां च शृङ्गिणां शस्त्रपाणिनाम् ॥ विश्वासो नैव गन्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १४ ॥ अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च ॥ वञ्चनं चाप
मानं च मतिमात्रं प्रकारयेत् ॥ १५ ॥ हीनदुर्जनसंसर्गः अत्यन्तविरहादरः ॥ स्नेहोऽन्यगेहवासश्च नारीसञ्छलनाशनम् ॥ १६ ॥ कस्य
दोषः कुले नास्ति व्याधिना को न पीडितः ॥ केन न व्यसनं प्राप्तं श्रियः कस्य निरन्तराः ॥ १७ ॥ कोऽयं प्राप्य न गवितो भुवि तस्य कस्याप्यदो
नागताः स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः ॥ कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवं को वा दुर्जनवासुरा
निपतितः स्नेहेण यातः पुमाव् ॥ १८ ॥ सुहृत्स्वजनबन्धुने बुद्धिर्यस्य न चात्मानि ॥ यस्मिन्कर्मणि सिद्धेऽपि न दृश्येत फलोदयः ॥
विपत्तौ च महदुःखं तदुधः कथमाचरेत् ॥ १९ ॥ यस्मिन्देशे न संमानं न प्रीतिर्न च बान्धवाः ॥ न च विद्यागमः कश्चित् देशं परिव्रजेत् ॥ २० ॥
धनस्य यस्य राजतो भयं न चास्ति चौरतः ॥ मृतं च यत्र मुच्यते समर्जयस्व तद्धनम् ॥ २१ ॥ यदर्जितं प्राणहरैः परिश्रमैर्धृतस्य ते वै विभजन्ति
रिक्थिनः ॥ कृतं च यदुष्कृतमर्थलिप्सया तदेव दोषोपहतस्य योतुकम् ॥ २२ ॥ सखितं निहितं हव्यं परामृश्यं सुदुर्लभम् ॥
आखोरिव कदर्यस्य धनं दुःखाय केवलम् ॥ २३ ॥ नया व्यसनिनो हक्षाः कपालाङ्कितपाणयः ॥ दर्शयन्तीह लोकस्य अदाहः
फलमीदृशम् ॥ २४ ॥ शिष्यन्ति च याचन्ते देहीति कृपणा जनाः ॥ अवस्थेयमदानस्य सा भूदेवं भवानपि ॥ २५ ॥ सखितं ऋतुशतैर्न
युज्यते याचितं गुणवते न दीयते ॥ तत्कदर्यपरिराशितं धनं चारपार्थिवगृहे प्रयुज्यते ॥ २६ ॥ न दुर्बल्यो न विभ्रम्यो बन्धुभ्यो नैव चात्माने ॥
कदर्यस्य धनं याति त्वग्निस्कराजसु ॥ २७ ॥ अतिकुरो न येऽप्यर्था धर्मस्यातिक्रमेण च ॥ अरेर्वाग्निपातेन सा भूवन्ते कदाचन ॥ २८ ॥ वि
द्याचातो ह्यनभ्यासः स्त्रीणां वातः कुचैलता ॥ व्याधीनां भोजनं जीर्णं शत्रोघातः प्रपञ्चता ॥ २९ ॥ तस्करस्य वयो लण्डः कुमित्रस्याल्पभाषण
म् ॥ पुथक् शय्या तु नारीणां ब्राह्मणस्यानिमन्त्रणम् ॥ ३० ॥ दुर्जेनाः शिल्पिनो दासा दुष्टश्च पटहाः क्षिपः ॥ ताडिता मादेन यास्ति न ते रा
त्कारभाजनम् ॥ ३१ ॥ जानीयात्प्रेषणे भृत्यान्वान्धवान्व्यसनागमे ॥ मित्रमपि काले च भार्याश्च विभवशये ॥ ३२ ॥ स्त्रीणां द्विगुण आहारः
प्रज्ञा चैव चतुर्गुणा ॥ पट्टगुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ३३ ॥ न स्वप्नेन जयेन्निद्रां न कामेन स्त्रियं जयेत् ॥ न चेन्धनेन जयेद्भिक्षुम्

१ नखिनी ० २ यगन्मता ३ मापत्तिका ० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ३-९

॥ ७० ॥

मयेन तृषां जयेत् ॥ ३४ ॥ समसिर्भोजनैः स्निग्धैर्मद्यैर्गन्धर्विलेपनैः ॥ वस्त्रैर्मनोरमैर्माल्यैः कामः स्त्रीषु विजुग्यते ॥ ३५ ॥ ब्रह्मचर्य्येऽपि वक्तव्यं
 प्राप्तं मन्मथचेष्टितम् ॥ इयं हि पुरुषं दृष्ट्वा योनिः प्रकृष्यते स्त्रियाः ॥ ३६ ॥ सुवेषं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रातरं यदि वा सुतम् ॥ योनिः क्लिद्यति नारीणां
 सत्यंसत्यं हि शौनक ! ॥ ३७ ॥ नद्यश्च नार्य्यश्च समस्वभावाः स्वतन्त्रभावे गमनादिकेच ॥ तैर्यैश्च दोषैश्च निपातयन्ति नद्यो हि कूलानि कुला
 नि नार्य्यः ॥ ३८ ॥ नदी पातयते कूलं नारी पातयते कुलम् ॥ नारीणाञ्च नदीनां च स्वच्छन्दा ललिता गतिः ॥ ३९ ॥ नमस्ति स्तृप्यति काष्ठाणां नापानां
 महोदधिः ॥ नान्तकः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचनाः ॥ ४० ॥ न तृप्तिरस्ति शिष्टानामिष्टानां प्रियवादिनाम् ॥ सुखानाञ्च सुतानाञ्च जीवितस्य
 वरस्य च ॥ ४१ ॥ राजा न तसौ धनसंचयेन न सागरस्तृप्तिमगाच्चलेन ॥ न पण्डितस्तृप्यति आपतेन तृप्तं न चक्षुर्नृपदर्शनेन ॥ ४२ ॥ स्वकर्म
 धर्माजितजीवितानां शास्त्रेषु दारेषु सदा रतानाम् ॥ जितेन्द्रियाणामतिथिप्रियाणां गृहेऽपि योक्षः पुरुषोत्तमानाम् ॥ ४३ ॥ शनोऽनुकूलाः प्रथम
 रूपवत्यः स्वलंकृताः ॥ वासः प्रासादपृष्ठेषु स्वर्गः स्याच्छुभकर्मणः ॥ ४४ ॥ न दानेन न मानेन नाजनेन न सेवया ॥ न शस्त्रेण न शस्त्रेण सर्व
 था विषमा स्त्रियः ॥ ४५ ॥ शनैर्विद्या शनैरथाः शनैः पर्वतमारुहेत् ॥ शनैः कामं च धर्मं च पश्येत्तानि शनैः शनैः ॥ ४६ ॥ शाश्वतं देवपूजादि विप्रदानं च
 शाश्वतम् ॥ शाश्वतं सगुणा विद्या मुहन्मित्रं च शाश्वतम् ॥ ४७ ॥ ये बालभावात्र पठन्ति विद्यां ये यौवनस्था ह्यथनात्मद्वाराः ॥ ते शौचनीया
 इह जीवलोके मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥ ४८ ॥ पठने भोजने चित्तं न कुर्यान्निष्ठास्नसवकः ॥ सुदूरगमि विद्यायां ब्रजद्रुष्टवैभवात् ॥ ४९ ॥ ये
 बालभावे न पठन्ति विद्यां कामातुरा यौवननष्टविताः ॥ ते बुद्धभावे परित्यज्यानाः संदह्यमानाः शिशिरं यथान्त्रम् ॥ ५० ॥ तर्कैः प्रतिष्ठा श्रुतयो
 विभिन्नाः नासावपि र्यस्य मतं न भिन्नम् ॥ धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायां महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ ५१ ॥ आकस्मिकमिदमेतस्या चेष्टया भा
 पितेन च ॥ नेत्रवक्रविकाराभ्यां लक्ष्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥ ५२ ॥ अनुक्तमप्युहति पण्डितो जनः परेऽङ्गितज्ञानफला दि कुदयः ॥ उद्विग्नैर्भित्तैः पशुनापि क्लृप्त
 हयैश्च नागाश्च वहन्ति दर्शितम् ॥ ५३ ॥ अर्थोद्ग्रहस्तथैवात्रां तु गच्छेत्सत्सादृश्ये गैरवं वै व्रजेच्च ॥ योगाद्ग्रहः सत्यवृत्तिश्च गच्छेद्भान्सादृश्ये स्मृतायां
 व्रजेच्च ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृह० नीतिसारे नवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ सूत उवाच ॥ यो
 ध्रुवाणि परित्यज्य ह्यध्रुवाणि निषवते ॥ ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति ह्यध्रुवं नष्टमेव च ॥ १ ॥ वाभ्यन्तर्हीनस्य नरस्य विद्या शस्त्रं यथा कापुरुषस्य इत्येते ॥

१ मेषशोषपुरासर्वः ० पा० । २ नष्टाचिताः । ३ चांदिताः । ४ प्रागल्भ्यहीनस्य ।

गं. म. पु.
॥ ७१ ॥

न तुष्टिमुत्पादयते शरीरे ह्यन्धस्य दारा इव दर्शनीयाः ॥ २ ॥ भोज्ये भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्विरासिः ॥ विभवे दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः
फलम् ॥ ३ ॥ अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तिफलं शुभम् ॥ रतिपुत्रफला दारा दत्तमुक्तफलं धनम् ॥ ४ ॥ वरयेत्कुलजां प्राज्ञो विरूपामपि कन्यकाम् ॥ सूरुपां
सुनितम्बाश्च नाकुलीनां कदाचन ॥ ५ ॥ अर्थेनापि हि किं तेन यस्यानर्थं तु संगतिः ॥ को हि नाम शिखाजातं पद्मस्य मणिं हरेत् ॥ ६ ॥ हविर्दुष्टकुलद्राह्यं
बालादपि सुभाषितम् ॥ अमेध्यात्काञ्चनं श्राह्यं स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ७ ॥ विपादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ॥ नीचादप्युत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कु
लादपि ॥ ८ ॥ न राज्ञा सह मित्रत्वं न सर्पो निर्विषः क्वचित् ॥ न कुलं निर्मलं तत्र स्त्रीजनो यत्र जायते ॥ ९ ॥ कुले नियोजयेद्भक्तं पुत्रं विद्यासु योजयेत् ॥
व्यसने योजयेच्छत्रुमिष्टं धर्मे नियोजयेत् ॥ १० ॥ स्थानेष्वेव प्रयोजकव्या भृत्याश्चाभरणानि च ॥ न हि ब्रह्मणिः पादे शोभते वै कदाचन ॥ ११ ॥
चूडामणिः समुद्रोऽग्निचेष्टा चाखण्डमम्बरम् ॥ अथवा पृथिवीपालो मूर्ध्नि पादे प्रमादतः ॥ १२ ॥ कुसुमस्तवकस्येव द्वे गती तु मनस्विनः ॥
मूर्ध्नि वा सर्वलोकानां शीर्षतः पतितो वने ॥ १३ ॥ कनकभूषणसंग्रहणाचितो यदि मणिस्रपुणि प्रतिवध्यते ॥ न च विरोति न चापि स शोभते
भवति योजयितुर्वचनीयता ॥ १४ ॥ वाजिवारणलौहानां काष्ठपाषाणवाससाम् ॥ नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरम् ॥ १५ ॥ कदर्थितस्यापि हि
धैर्यवृत्तेन शक्यते सर्वगुणप्रमाथः ॥ अधःखलेनापि कृतस्य वद्वेनार्धः शिखा याति कदाचिदेव ॥ १६ ॥ न सदश्वः कशाघातं सिंहो न गजगर्ज
तम् ॥ वीरो वा पगनिर्दिष्टं न सहेद्भीमानिःस्वनम् ॥ १७ ॥ यदि विभवविहीनः प्रच्युतो वाशुं देवान् तु खलजनसेवां काङ्क्षयेन्नैव नीचा
म् ॥ नै तृणमदनकार्ये सुशुषातोऽस्ति सिंहः पिबति रुधिरमुष्णं प्रायशः कुञ्जराणाम् ॥ १८ ॥ सकृदुष्टश्च यो मित्रं पुनः सन्धातुमिच्छति ॥
स मृत्युमेव गृह्णीयाद्भर्मश्वतरी यथा ॥ १९ ॥ शत्रोरपत्यानि श्रियंवदानि नोपशितव्यानि दुर्धर्मनृप्यैः ॥ तान्येव कालेषु विपत्कराणि त्रिपस्य
पात्राण्यपि दारुणानि ॥ २० ॥ उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ॥ पादलम् करस्थेन कण्ठकेनैव कण्ठकम् ॥ २१ ॥ अपकारपराश्रित्यं चिन्त
येन्न कदाचन ॥ स्वयमेव पतिष्यन्ति कूलजाता इव द्रुमाः ॥ २२ ॥ अनर्था ह्यर्थरूपाश्च अर्थार्थानर्थरूपिणः ॥ भवन्ति ते विनाशाय दैवायत्तस्य
वै सदा ॥ २३ ॥ कार्यकालोचिताऽपाया मतिः सज्जायते हि वै ॥ सावुकुले तु दैवे शं पुंसः सर्वत्र जायते ॥ २४ ॥ धनप्रयोगकार्येषु तथा निद्या
गमेषु च ॥ आहारे व्यवहारे च त्यक्तलजः सदा भवेत् ॥ २५ ॥ धनिनः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ॥ पञ्च यत्र न विद्यन्ते न कुप्यन्ति

१ श्रुतम् । २ वा स्वदेशात् । ३ न तृणमशति सिंहः सुशुषातोऽपि काले ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५०

॥ ७१ ॥

संस्थितिम् ॥ २६ ॥ लोकयात्रा भयं लब्धा दाक्षिण्यं दानशीलता ॥ पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत् ॥ २७ ॥ कालविच्छ्रोत्रियो राजा
 नदी साधुश्च पञ्चमः ॥ एते यत्र न विद्यन्ते तत्र वास न कारयत् ॥ २८ ॥ नैकत्र परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य किल शौनक ॥ सर्वैः सर्वै न जानाति
 सर्वज्ञो नास्ति कुत्रचित् ॥ २९ ॥ न सर्ववित्कश्चिदिहास्ति लोके नात्यन्तमूर्खो भुवि चापि कश्चित् ॥ ज्ञानेन नीचोत्तममध्यमेन योऽयं विजानाति
 स तेन विद्वान् ॥ ३० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ मृत उवाच ॥
 पार्थिवस्य तु वक्ष्यामि भृत्यानाञ्चैव लक्षणम् ॥ सर्वोणि हि महीपालः सम्यद्वित्यं परीक्षयेत् ॥ १ ॥ राज्यं पालयते नित्यं सत्यधर्मपरायणः ॥ निजं
 त्य परसैन्यानि क्षितिं धर्मेण पालयेत् ॥ २ ॥ पुण्यात्पुण्यं विचिन्वीत मूलच्छेदं न कारयेत् ॥ मालाकार इवारण्ये न यथांगारकारकः ॥ ३ ॥
 दोग्धारः क्षीरमुञ्जाना विकृतं तत्र भुञ्जेत् ॥ परराष्ट्रं महीपालेर्भोक्तव्यं न च दूषयेत् ॥ ४ ॥ नोपशिक्षन्त्यात्तु यो धन्वाः क्षीरार्थो लभते पयः ॥ एवं
 राष्ट्रं प्रयोगेण पीड्यमानं न वर्द्धते ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पृथिवीमनुपालयेत् ॥ पालकस्य भवेद्भूमिः कीर्तिराधुर्यशो बलम् ॥ ६ ॥ अभ्यर्च्य
 विष्णुं धर्मात्मा गोब्राह्मणहिते रतः ॥ प्रजाः पालयितुं शक्तः पार्थिवो विजितेन्द्रियः ॥ ७ ॥ ऐश्वर्य्यमधुवं प्राप्य राजा धर्मं मतिश्चरेत् ॥ शणेन वि
 भवो नश्येन्नात्मायत्तं धनादिकम् ॥ ८ ॥ सत्यं मनोरमाः कामाः सत्यं रम्या विभूतयः ॥ किन्तु वै बलितापांगमंगिलोलं हि जीवितम् ॥ ९ ॥ व्याघ्रोव ति
 द्रुति जरा परितर्जयन्ती रोगाश्च शत्रव इव प्रभवन्ति गात्रे ॥ आयुः परिस्रवति भिन्नवटादिवाम्भो लोको न चात्महितमाचरतीह कश्चित् ॥ १० ॥
 निःशङ्कं किं मनुष्याः कुरुत परहितं युक्तमग्रे हितं यन्मोदध्वं कामिनीभिर्मदनशरहता मन्दमन्दातिदृष्ट्या ॥ मा पापं संकुरुध्वं द्विजहरिपरमाः
 संभजध्वं सदैव आयुर्निःशेषमेति स्वलति जलघटीभूतमृत्युच्छलेन ॥ ११ ॥ मानुवत्परदारैश्च परद्रव्यैश्च लोहवत् ॥ आत्मवत् सर्वप्रतेपु यः
 पश्यति स पण्डितः ॥ १२ ॥ एतदर्थं हि विप्रेन्द्रा राज्यमिच्छन्ति भूभृतः ॥ यदेषां सर्वकार्य्येषु वचा न प्रतिहन्यते ॥ १३ ॥ एतदर्थं हि कुर्वन्ति
 राजानो धनसञ्चयम् ॥ रक्षयित्वा तु चात्मानं यद्धनं तद्विजातये ॥ १४ ॥ अकारशब्दो विप्राणां येन राष्ट्रं प्रवर्द्धते ॥ स राजा वर्द्धते योगाद्या
 धिभिश्च न वध्यते ॥ १५ ॥ असमर्थाश्च कुर्वन्ति मुनयो द्रव्यसञ्चयम् ॥ किं पुनस्तु महीपालः पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ १६ ॥ यस्यायार्थस्तस्य
 मित्राणि यस्यायार्थस्तस्य बान्धवाः ॥ यस्यायार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यायार्थाः स च पण्डितः ॥ १७ ॥ त्यजति मित्राणि धनैर्विहीनं पुत्राश्च दाराश्च

१ असंज्ञायन्तः । पुण्यं पुण्यमिति वा पाठः । २ समासः ।

ग. म. पु.
॥ ७२ ॥

सुहृन्नाश्च ॥ ते चार्थवन्तं पुनराश्रयन्ति ह्यर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धुः ॥ १८ ॥ अन्धो हि राजा भवति यस्तु शास्त्रविवर्जितः ॥ अन्धो
पश्यति चारेण शास्त्रहो न पश्यति ॥ १९ ॥ यस्य पुत्राश्च भृत्याश्च मन्त्रिणश्च पुरोहिताः ॥ इन्द्रियाणि प्रसूतानि तस्य राज्यं चिरं न हि ॥ २० ॥
येनाजितास्त्रयोऽप्येते पुत्रा भृत्याश्च बान्धवाः ॥ जिता तेन समं भूषैश्चतुरभिधैर्वसुन्धरा ॥ २१ ॥ लब्धयेच्छास्त्रयुक्तानि हेतुयुक्तानि यानि च ॥ स
हि नश्यति वै राजा इह लोके परत्र च ॥ २२ ॥ मनस्तार्पणं कुर्वीत आपदं प्राप्य पार्थिवः ॥ समबुद्धिः प्रसन्नात्मा सुखदुःखे समो भवेत् ॥ २३ ॥
धीराः कष्टमनुप्राप्य न भवन्ति विषादिनः ॥ प्रविश्य वदनं राहोः किं नोदति पुनः शशी ॥ २४ ॥ विमिश्रं शरीरमुखलालितमानवेष्टु मा खेद
येद्धनकुरां हि शरीरमेव ॥ सदाका ह्यधनपाण्डसुताः श्रुता हि दुःखं विहाय पुनरेव सुखं प्रपन्नाः ॥ २५ ॥ गन्धर्वविद्यामालोक्य वाद्यं च
गणिकागणान् ॥ धनुर्वेदार्थशास्त्राणि लोके रक्षेच्च भूपतिः ॥ २६ ॥ कारणेन विना भृत्ये यस्तु कुप्यति पार्थिवः ॥ स गृह्णाति विषोन्मादं कुप्यस्य
विसर्जितम् ॥ २७ ॥ चापलाद्धारयेद्दृष्टिं मिथ्यावाक्यञ्च वारयेत् ॥ मानवे श्रोत्रिये चैव भृत्यवर्गे सदैव हि ॥ २८ ॥ लीलां करोति यो राजा
भृत्यस्वजनगर्वितः ॥ शासने सर्वदा क्षिप्रं रिपुभिः परिभ्रूयते ॥ २९ ॥ हुंकारे भृकुटीं नैव सदा कुर्वीत पार्थिवः ॥ विना दोषेण यो भृत्यानाञ्च
धमण शास्ति च ॥ लीलासुखानि भोग्यानि त्यजेद्दिह महीपतिः ॥ ३० ॥ सुखप्रवृत्तैः साध्यन्तैः शत्रवो विग्रहे स्थितैः ॥ ३१ ॥ उद्योगः साहसं
धैर्यं बुद्धिः शक्तिः पराक्रमः ॥ षड्विधो यस्य उत्साहस्तस्य देवोऽपि शंकरे ॥ ३२ ॥ उद्योगेन कृते कार्ये सिद्धिर्यस्य न विद्यते ॥ देव तस्य प्रमाणं
हि कर्त्तव्यं पौरुषं सदा ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वतण्डे प्रथमांशालये आचारकाण्डे बृह० नीतिसारे एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥
सूत उवाच ॥ भृत्या बहुविधा ज्ञेया उत्तमाधममध्यमाः ॥ नियोक्तव्या यथाहं पुत्रिविधेष्वेव कर्मसु ॥ १ ॥ भृत्ये परित्यक्तव्ये यस्य यस्य हि यो गुणः ॥
तमिमं संप्रवक्ष्यामि ये यथाकथितं किल ॥ २ ॥ यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते निवर्षणच्छेदनापताडनैः ॥ तथा चतुर्भिस्तर्कं परीक्ष्यते
द्वृतेन शीलेन कलेन कर्मणा ॥ ३ ॥ कुलशीलगुणोपेतः सत्यधर्मपरायणः ॥ रूपवान्सुप्रसन्नश्च कोशाध्यक्षो विधीयते ॥ ४ ॥ वृत्त्यङ्गपरिक्षाङ्गले
द्रव्यपरीक्षकः ॥ बलबलपरिज्ञाता सेनाध्यक्षो विधीयते ॥ ५ ॥ इंगिताकारतत्त्वज्ञो बलवान् मियदर्शनः ॥ अभिप्रायी प्रमाणी च प्रतीक्षरः स उच्यते
॥ ६ ॥ मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ सर्वशास्त्रसमालोको ह्येष साधुः स लेखकः ॥ ७ ॥ बुद्धिमान्प्रतिमांश्चैव परचित्तोपलक्षकः ॥
क्रूरो यथोक्तवादी च एष द्रुतो विधीयते ॥ ८ ॥ समस्तस्मृतिशास्त्रज्ञः षण्डितोऽथ जितेन्द्रियः ॥ शस्त्रैर्वीर्यगुणोपेतो धर्मोपदेशो विधीयते ॥ ९ ॥

सू. खं.
भा. कां.
अ. ११२

॥ ७२ ॥

पितृपैतामहो दक्षः शास्त्रज्ञः सत्यवाचकः ॥ शुचिश्च कठिनश्चैव मृपकारः स उच्यते ॥ १० ॥ आयुर्वेदकृताभ्यासः सर्वेषां प्रियदर्शनः ॥ आयुः
 शीलरुणोपेतो वैद्य एव विधीयते ॥ ११ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो जपहोमपरायणः ॥ आशीर्वादपरो नित्यमेष राजपुरोहितः ॥ १२ ॥ लेखकः पाठकः
 श्वैव गणकः प्रतिरोधकः ॥ आलस्ययुक्तश्चेद्राजा कर्म संवर्जयेत्सदा ॥ १३ ॥ द्विजिह्वमुद्वेगकरं क्रूरमेकान्तदारुणम् ॥ खलस्याहेश्व वदनमपका
 राय केवलम् ॥ १४ ॥ दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययाऽलंकृतोऽपि सन् ॥ मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥ १५ ॥ अकारणाविष्कृतकोप
 धारिणः खलाद्रयं कस्य न नाम जायते ॥ विषं महाहोर्विषमस्य दुर्वचः सद्यः सहं सन्निपतेत्सदा मुखे ॥ १६ ॥ तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं ममज्ञं व्यव
 सायिनम् ॥ अर्द्धराज्यहरं भृत्यं यो हन्यात्स न हन्यते ॥ १७ ॥ शूरत्वयुक्ता मृदुमन्दवाक्या जितेन्द्रियाः सत्यपराक्रमाश्च ॥ प्रागेव पश्चाद्विपरी
 तरूपा ये ते तु भृत्या न हिता भवन्ति ॥ १८ ॥ निरालस्याः सुसन्तुष्टाः सुस्वप्नाः प्रतिबोधकाः ॥ सुखदुःखसमा धीरा भृत्या लोकेषु दुर्लभाः ॥ १९ ॥
 क्षान्तिसत्यविहीनश्च क्रूरबुद्धिश्च निन्दकः ॥ दाम्भिकः कपटी चैव शठश्च स्पृहयाऽन्वितः ॥ अशक्तो भयभीतश्च राज्ञा त्यक्तव्य एव सः ॥ २० ॥ सुस
 न्धानानि चास्त्राणि शस्त्राणि विविधानि च ॥ दुर्गे प्रवेशितव्यानि ततः शत्रुं निपातयेत् ॥ २१ ॥ षण्मासमथ वर्षं वा सन्धिं कुर्यान्नराधिपः ॥ पश्यन्स
 श्वितमात्मानं पुनः शत्रुं निपातयेत् ॥ २२ ॥ मूर्खान्नियोजयेद्यस्तु त्रयोऽप्येते महीपतेः ॥ अयशश्चार्थनाशश्च नरके चैव पातनम् ॥ २३ ॥ यत्कि
 श्चित्कुरुते कर्म शुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥ तेन स्म वर्द्धते राजा सूक्ष्मतो भृत्यकार्यतः ॥ २४ ॥ तस्माद्भूमिश्चरः प्राज्ञं धर्मकामार्थसाधने ॥ नियोजयेद्दि
 सततं गोब्राह्मणहिताय वै ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृहस्पत्युक्त नीतिः ॥ द्वादशोत्तरकशततमोऽ
 ध्यायः ॥ ११२ ॥ सूत उवाच ॥ गुणवन्तं नियुञ्जीत गुणहीनं विवर्जयेत् ॥ पण्डितस्य गुणाः सर्वे मूर्खे दोषाश्च केवलाः ॥ १ ॥ सद्भिरासीत
 सततं सद्भिः कुर्वीत सद्भितिम् ॥ सद्भिर्विवादं मैत्रीश्च नासद्भिः किञ्चिदाचरेत् ॥ २ ॥ पण्डितैश्च विनितैश्च धर्मैः सत्यवादिभिः ॥ बन्धन
 स्थोऽपि तिष्ठेच्च न तु राज्ये खलैः सह ॥ ३ ॥ सावशेषाणि कार्याणि सत्त्वयैश्च युज्यते ॥ तस्मात्सर्वाणि कार्याणि सावशेषाणि कारयेत् ॥ ४ ॥
 मधुहेव दुहेत्सारं कुसुमञ्च न घातयेत् ॥ वत्सापेक्षी दुहेत्क्षीरं भूमिं गाश्चैव पार्थिवः ॥ ५ ॥ यथाक्रमेण पुष्पेभ्यश्चिनुते मधु पटपदः ॥ तथा वित्तमु
 पादाय राजा कुर्वीत सञ्चयम् ॥ ६ ॥ वल्मीकं मधुजालञ्च शुक्लं च चन्द्रमाः ॥ राजद्रव्यञ्च भैक्ष्यञ्च स्तोकंस्तोकं प्रवर्द्धते ॥ ७ ॥ अर्जितस्य
 क्षयं दृष्ट्वा संप्रदत्तस्य सञ्चयम् ॥ अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्यायः ॥ ८ ॥ वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति राणिणां गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्त

ग. म. पु.
॥ ७३ ॥

पः ॥ अकृषिते कर्माणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ ९ ॥ सत्येन रक्ष्यते धर्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ॥ मृजया रक्ष्यते पात्रं कुलं
शालेन रक्ष्यते ॥ १० ॥ वरं विन्ध्याटव्यां निवसनममुक्तस्य मरणं वरं संपोर्कणं शयनमथ कूपे निपतनम् ॥ वरं भ्रान्तावर्त्तं समयजलमध्ये प्रवि
शेनं न तु स्वीये पक्षे हि धनमणु देहीति कथनम् ॥ ११ ॥ भाग्यक्षयेषु क्षीयन्ते नोपभोगेन सम्पदः ॥ पूर्वोर्जिते हि सुकृते न नश्यन्ति कदाचन
॥ १२ ॥ विप्राणां भूषणं विद्या पृथिव्या भूषणं वृषः ॥ नभसो भूषणं चन्द्रः शीलं सर्वस्य भूषणम् ॥ १३ ॥ एते ते चन्द्रतुल्याः शितिपतितनया
भीमसेनार्जुनाद्याः शूराः सत्यप्रतिज्ञा दिनकरवपुषः केशवेनोपगृहाः ॥ ते वै दुष्टग्रहस्थाः कृपणवशगता भैक्ष्यचर्या प्रयाताः को वा कस्मिन्समर्थो
भवति विधिवशाद्धामयेत्कर्मरेखा ॥ १४ ॥ ब्रह्मा येन कुलालवाद्भियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासङ्कटे ॥ रुद्रो
येन कपालभाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः सूर्या आम्प्यति नित्यमेव गगने त्रमै नमः कर्मणे ॥ १५ ॥ दाता बलियोचक्रो मुरारिर्दानं मही विप्र
सुखस्य मध्ये ॥ दत्त्वा फलं बन्धनमेव लब्धं नमोऽस्तु ते देव यथेष्टकारिणे ॥ १६ ॥ माता यदि भवेच्छ्रीः पिता साक्षाज्जनादेनः ॥ कुबुद्धौ
प्रतिपत्तिश्चेत्तरिमन्दण्डः पतेत्सदा ॥ १७ ॥ येनयेन यथा यद्वत्पुरा कर्म सुनिश्चितम् ॥ तत्तदेवान्तरा भुङ्क्ते स्वयमाहितमात्मना ॥ १८ ॥ आत्मना
विहितं दुःखमात्मना विहितं सुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादाय भुङ्क्ते वै पौर्वदैहिकम् ॥ १९ ॥ न चान्तरिक्षे न ससुद्रमध्ये न पर्वतानां विवरप्रवेशे ॥
न मातृमूर्ध्नि प्रधृतस्तथाङ्के त्यक्तं धमः कर्म कर्तुं नरो हि ॥ २० ॥ दुर्गोक्तेकूटः परिखा समुद्रो रक्षांसि योधाः परमा च वृत्तिः ॥ शास्त्रञ्च वै तृश्नसा
प्रदिष्टं स रावणः कालवशाद्दिनष्टः ॥ २१ ॥ यस्मिन्वयसि यत्काले यदिवा यच्च वा निशि ॥ यन्सुहृते क्षणे वापि तत्तथा न तदन्यथा ॥ २२ ॥
गच्छन्ति चान्तरिक्षे वा प्रविशन्ति महीतले ॥ धारयन्ति दिशः सर्वा नादत्तमुपलभ्यते ॥ २३ ॥ पुराणीता च या विद्या पुरा दत्तञ्च यद्धनम् ॥
पुरा कृतानि कर्माणि ह्यग्रे धावन्ति धावतः ॥ २४ ॥ कर्मोप्यत्र प्रधानानि सम्यगृक्षे शुभग्रहे ॥ वसिष्ठकृतलगाऽपि जानकी दुःखभाजनम् ॥ २५ ॥
स्थूलजं यदा रामः शब्दगामी च लक्ष्मणः ॥ वनकेशी यदा सीता त्रयस्ते दुःखभाजनम् ॥ २६ ॥ न पितुः कर्मणा पुत्रः पितुः वा पुत्रकर्मणा पितुः
स्वयं कृतेन गच्छन्ति स्वयं वज्राः स्वकर्मणा ॥ २७ ॥ कर्मजन्यशरीरेषु रोगाः शरीरमानसाः ॥ शरा इव पतन्तीह विमुक्ता दृढधन्वाभिः ॥ २८ ॥
अन्यथा शास्त्रगर्भिण्या धिया धीरोऽप्यमीहते ॥ स्वाभिवत्प्रावृत्तं कर्म विदधाति तदन्यथा ॥ २९ ॥ बालो युवा च वृद्धश्च यः करोति ज्ञानाज्जन्म ॥

१ प्रपतनमिच्छति पात्रः । २ हस्ताग्रपात्राः ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११३

॥ ७३ ॥

तस्यातस्यामवस्थायां भुङ्क्ते जन्मानिजन्मानि ॥ ३० ॥ अनीक्षमाणोऽपि नरो विदेशस्थोऽपि मानवः ॥ स्वकर्मपातवातेन नीयते यत्र तत्फलम् ॥ ३१ ॥ प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं वारयितुं न शक्तः ॥ अतो न शोचामि न विस्मयो मे ललाटलेखा न पुनः प्रयाति (यदस्मदीयं न तु तत् परेषाम्) ॥ ३२ ॥ सर्पः कूपे गजः स्कन्धे विल आसुश्च धावति ॥ नरः शीघ्रतरादेव कर्मणः कः पलायते ॥ ३३ ॥ नाल्पा भवति सद्विद्या दीयमानापि वद्धते ॥ कूपस्थमिव पानीयं भवत्येव बहुदकम् ॥ ३४ ॥ येऽर्था धर्मेण ते सत्या येऽधर्मेण गताः श्रियः ॥ धर्मार्थी च महौल्लोके तत्स्मृत्वा ह्यर्थकारणात् ॥ ३५ ॥ अन्नार्थं यानि दुःखानि करोति कुपणो जनः ॥ तान्येव यदि धर्मार्थं न भूयः क्लेशभाजनम् ॥ ३६ ॥ सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं विशिष्यते ॥ योऽन्नार्थं क्षुचिः शौचान्न रुदा वारिणा क्षुचिः ॥ ३७ ॥ सत्यं शौचं मनः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ सर्वभूते दया शौचं जलशौचञ्च पञ्चमम् ॥ ३८ ॥ यस्य सत्यञ्च शौचञ्च तस्य स्वर्गो न दुर्लभः ॥ सत्यं हि वचनं यस्य सोऽश्वमेधाद्रिशिष्यते ॥ ३९ ॥ श्रुतिकानां सहस्रेण चोदकानां शतेन हि ॥ न शुष्यति दुराचारी भावोपहतचेतनः ॥ ४० ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ४१ ॥ न प्रहृष्यति सम्मानैर्न विमनसिः प्रमुष्यति ॥ न क्रुद्धः परुषं ब्रूयादेतत्साधोस्तु लक्षणम् ॥ ४२ ॥ दुरिद्रस्य मनुष्यस्य प्राज्ञस्य मधुरस्य च ॥ काले श्रुत्वा हितं वाक्यं न कश्चित्परितुष्यति ॥ ४३ ॥ न मन्त्रवल्बीयेण प्रज्ञया पौरुषेण च ॥ अलभ्यं लभ्यते मत्स्यस्तत्र का परिवेदना ॥ ४४ ॥ अमाचिता मया लब्धो पुनर्मत्स्यपपाहताः ॥ यत्रागतस्तत्र गतस्तत्र का परिवेदना ॥ ४५ ॥ एकवृक्षे सदा रात्रौ नानापक्षिसमागमः ॥ प्रभतेऽन्यादिशो यान्ति का तत्र परिवेदना ॥ ४६ ॥ एकसार्धप्रयातानां सर्वेषामन्तत्र गामिनाम् ॥ यस्त्वेकस्त्वरितो याति का तत्र परिवेदना ॥ ४७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि शौनक ॥ अव्यक्तनिधनान्येव का तत्र परिवेदना ॥ ४८ ॥ नाप्राप्तकालो श्रियते विद्धः शरशतैरपि ॥ कुशाग्रैश्च तं संपृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४९ ॥ लब्धव्यान्येव लभते गन्तव्यान्येव गच्छति ॥ प्राप्तव्यान्येव प्राप्नोति दुःखानि च सुखानि च ॥ ५० ॥ तत्तत्प्राप्नोति पुरुषः कः प्रलपिः करिष्यति ॥ आचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ॥ स्वकालं नातिवर्तन्ते तथा कर्म पुराकृतम् ॥ ५१ ॥ शीलं कुलं नैव न चैव विद्या ज्ञानं गुणानैव न बीजशुद्धिः ॥ भाग्यानि पूर्वं तपसाजितानि काले फलन्त्यस्य यथैव वृक्षाः ॥ ५२ ॥ तत्र हस्तुर्धनं हन्ता तत्र श्रीयत्र सम्पदः ॥ तत्र तत्र स्वयं याति प्रेयस्वः स्वकर्मभिः ॥ ५३ ॥ भूतपूर्वं कृतं कर्म कर्तारमनुतिष्ठति ॥ यथा धेनुसङ्घेषु वत्सो विन्दन्ति मातरम् ॥ ५४ ॥ एवं पूर्वकृतं

ग. म. पु.
॥ ७४ ॥

कर्म कर्तारमनुतिष्ठति ॥ सुकृतं भुङ्क्ते चात्मीयं मृढं किं परितप्यसे ॥ ५५ ॥ येषां पुण्यं कर्म शुभं वा यदि वाऽऽभम् ॥ तथा जन्मान्तरे तद्वै कर्ता
रमन्मुच्यते ॥ ५६ ॥ नीचः सपपमात्राणि परच्छिन्नाणि पश्यति ॥ आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नापि न पश्यति ॥ ५७ ॥ रागद्वेषादियुक्तानां न
सुखं कुतश्चिद्दिज ॥ विचार्य्यं सलु पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः ॥ ५८ ॥ यत्र स्नेहो भयं तत्र स्नेहो दुःखस्य भाजनम् ॥ स्नेहमूलानि दुःखानि
तस्मिन्स्युक्ते महत्सुखम् ॥ ५९ ॥ शरीरमेवायतनं दुःखस्य च सुखस्य च ॥ जीवितञ्च शरीरञ्च जात्यैव सह जायते ॥ ६० ॥ सर्वं परवशं दुःखं सर्वं
मात्मवशं सुखम् ॥ एतद्विद्यात्समासेन लक्षणं सुखदुःखयोः ॥ ६१ ॥ सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम् ॥ सुखं दुःखं मनुष्याणां चक्रव
त्परिवर्तते ॥ ६२ ॥ यद्गतं तदतिक्रान्तं यदि स्यात्तच्च दूरतः ॥ वर्तमानेन वर्तते न स शोकेन बाध्यते ॥ ६३ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे
प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे बृह० नीतिसारे त्रयोशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ सूत उवाच ॥ न कश्चित्कस्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्विपुः ॥
कारणादेव जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १ ॥ शोकत्राणं भयत्राणं प्रीतिविश्वासभाजनम् ॥ केन रत्नायद्दं सुष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ २ ॥ सङ्गु
चरितं येन हरिरेत्यक्षरद्वयम् ॥ बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति ॥ ३ ॥ न मातरि न दारेषु न सोदर्य्ये न चागमे ॥ विश्वासस्तादृशः पुंसो
य दङ्गमित्रे स्वभावे ॥ ४ ॥ यदीच्छेच्छाश्वर्ता प्रीतिं त्रीन्दोषान्परिवर्जयेत् ॥ दूतमर्थप्रयोगञ्च परोक्षं दारदर्शनम् ॥ ५ ॥ मात्रा स्वला दुहित्रा वा न
विविक्तानो वसेत ॥ बलवानिन्द्रियग्रामो विद्रांसमपि कर्षति ॥ ६ ॥ विपरीतगतिः कामः स्वायत्तेषु न विद्यते ॥ यथोपायो वधो दण्डस्तथैव ह्यनु
वर्तते ॥ ७ ॥ अपि कल्पानिलस्यैव तुल्यस्य महोदधेः ॥ शक्यते प्रसरो वोढुं न ह्यरक्तस्य चतसः ॥ ८ ॥ क्षणा नास्ति रहो नास्ति न स्ति प्रार्थ
यिता जनः ॥ तेन शौनक नारीणां सतीत्वमुपजायते ॥ ९ ॥ एकं वै सर्वते नित्यमन्यश्चेत्तु रोचते ॥ पुरुषाणामलक्षणेन नारी चैव प्रतिवर्तते ॥ १० ॥
जननी यानि कुरुते रहस्यं मदनातुरा ॥ सुतेस्तानि न चिन्त्यानि शीलविरतिपत्तिभिः ॥ ११ ॥ परार्थीना मित्रा परदयक्रुत्वातुसरणे
सदा हेल्ला हास्यं नियतमपि शोकेन रहितम् ॥ पणे न्यस्तः काया विटजनमुद्वेगितगलो बहूत्कण्ठावृत्तिर्गति गणिकाया बहुमतः ॥ १२ ॥
अग्निरापः क्षिप्रो सूर्यः सर्पो राजकुलानि च ॥ नित्यं परोपसेव्यानि सद्यः प्राणहराणि पट ॥ १३ ॥ किं चिदं यदि वेदं (शब्द)श्लाघ्यं तालो विप्रो भवे
रपण्डितः किं चिदं यदि दण्डनीतिकुशलो राजा भवेद्दार्मिकः ॥ किं चिदं यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्कामिनी तस्मिन् यदि निर्जनोपनि
पुरुषः पापं न कुर्यात्काचित् ॥ १४ ॥ नात्मच्छिद्रं परे दद्याद्विद्याच्छिद्रं परस्य च ॥ गृहेत्कर्म इवाङ्गानि परमादश्च लक्षयत् ॥ १५ ॥ पातालतलस्य

पू. सं.
आ. का.
अ. ११४

॥ ७४ ॥

सिन्य उच्चप्राकारसंस्थिताः ॥ यदि नो चिकुरोद्रेदाह्वयन्ते कैः स्त्रियो न हि ॥ १६ ॥ समधर्मा हि मर्मज्ञस्तीक्ष्णः स्वजनकण्टकः ॥ न तथा बाधते
 शत्रुः कृतवैरो बहिः स्थितः ॥ १७ ॥ स पण्डितो यो ह्यनुरञ्जयेद्वै मिष्टेन बालं विनियेन शिष्टम् ॥ अर्थेन नारीं तपसा हि देवान्सर्वाश्च लोकांश्च
 सुसंग्रहेण ॥ १८ ॥ छलेन मित्रं कलुषेण धर्मे परोपतापेन समृद्धिभावम् ॥ सुखेन विद्यां पुरुषेण नारीं वाञ्छन्ति वै ये न च पण्डितास्ते ॥ १९ ॥
 फलार्थी फलिनं वृक्षं यच्छिन्द्यादुर्मतिनरः ॥ निष्फलं तस्य वै कार्यं महादोषमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ सधनो हि तपस्वी च दूरतो वै कृतश्रमः ॥ मद्यप
 स्त्री सतीत्येवं विप्र न श्रद्धान्यहम् ॥ २१ ॥ न विश्वसेदविश्वस्ते मित्रस्यापि न विश्वसेत् ॥ कदाचित्कुपितं मित्रं सर्वं गुह्यं प्रकाशयेत् ॥ २२ ॥
 सर्वभूतेषु विश्वासः सर्वभूतेषु सात्त्विकः ॥ स्वभावमात्मना गूहेदेतत्साधोर्हि लक्षणम् ॥ २३ ॥ यस्मिन्कस्मिन्कृते कार्यं कर्तारमनुवर्त्तते ॥ सर्वथा
 वर्त्तमानोऽपि धैर्यबुद्धिन्तु कारयेत् ॥ २४ ॥ वृद्धाः स्त्रियो नवं मद्यं शुष्कं मांसं त्रिमूलकम् ॥ रात्रौ दधि दिवा स्वप्नं विद्वान्षट् परिवर्जयेत् ॥ २५ ॥ विषं
 गोष्ठी दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ विषं कुशिक्षिता विद्या अजीर्णं भोजनं विषम् ॥ २६ ॥ प्रियं गानमकुण्ठस्य नीचस्योच्चासनं प्रियम् ॥ प्रियं दानं
 दरिद्रस्य यूनश्च तरुणी प्रिया ॥ २७ ॥ अत्यम्बुपानं कठिनाशनञ्च धातुक्षयो वेगविधारणञ्च ॥ दिवाशयो जागरणञ्च रात्रौ षड्भिर्नराणां निर्वसन्ति रोगाः
 ॥ २८ ॥ बालातपश्चाप्यतिमैथुनञ्च श्मशानधूमः करतापनञ्च ॥ रजस्वलावत्क्रानिरीक्षणञ्च सुदीर्घमायुर्ननु कर्षयेच्च ॥ २९ ॥ शुष्कं मांसं
 स्त्रियो वृद्धा बालार्कस्तरुणं दधि ॥ प्रभाते मैथुनं निद्रा सद्यः प्राणहराणि षट् ॥ ३० ॥ सद्यः पक्वघृतं द्राक्षा बाला स्त्री क्षीरभोजनम् ॥ उष्णोदकं
 तरुच्छाया सद्यः प्राणहाराणि षट् ॥ ३१ ॥ कूपोदकं वटच्छाया नारीणाञ्च पयोधरः ॥ शीतकाले भवेदुष्णमुष्णकाले च शीतलम् ॥ ३२ ॥
 त्रयो बलकराः सद्यो बालाभ्यंगसुभोजनम् ॥ त्रयो बलहराः सद्यो ह्यध्वा वे मैथुनं ज्वरः ॥ ३३ ॥ शुष्कं मांसं पयो नित्यं भार्यामित्रैः सहैव तु ॥ न
 भोक्तव्यं नृपैः सार्द्धं दियोगं कुरुते क्षणात् ॥ ३४ ॥ कुचेलिनं दन्तमलोपधारिणं बह्वाशिनं निष्ठुरवाक्यभाषिणम् ॥ सूय्योदये ह्यस्तमयेऽपि
 शायिनं विमुञ्चति श्रीरपि चक्रपाणिनम् ॥ ३५ ॥ नित्यं छेदस्तृणानां धरणिविलिखनं पादयोश्चापमार्ष्टिः दन्तानामप्यशौचं मलिनवसनता रूक्ष
 ता मूर्खजानाम् ॥ द्वे संध्ये चापि निद्रा विवसनशयनं ग्रासहासातिरेकः स्वाङ्गे पीठे च वाद्यं निधनमुपनयेत्केशवस्यापि लक्ष्मीम् ॥ ३६ ॥ शिरः
 सुधौतं चरणौ सुमार्जितौ वरांगनासेवनमल्पभोजनम् ॥ अनग्रशायित्वमपर्वमैथुनं चिरप्रनष्टां श्रियमानयन्ति षट् ॥ ३७ ॥ यस्य कस्य तु

य. म. पु.
॥ ५५ ॥

पुष्पस्य पाण्डरस्य विशेषतः ॥ शिरसा धार्यमाणस्य ह्यलक्ष्मीः प्रतिहन्यते ॥ ३८ ॥ दीपस्य पश्चिमा छाया छाया शय्यासनस्य च ॥ रजकस्य
तु यत्तीर्थमलक्ष्मीस्तत्र तिष्ठति ॥ ३९ ॥ बालातपः प्रेतधूमः स्त्री वृद्धा तरुणं दधि ॥ आयुष्कामो न सेवेत तथा सम्मार्जनीरजः ॥ ४० ॥
गजाश्वरथधान्यानां गवाश्चैव रजः शुभम् ॥ अशुभं च विजानीयात्स्वरोष्ठाज्जाविकेषु च ॥ ४१ ॥ गवां रजो धान्यरजः पुत्रस्यांगभव रजः ॥
एतद्रजो महारास्तं महापातकनाशनम् ॥ ४२ ॥ अजारजः खररजो यस्तु सम्मार्जनीरजः ॥ एतद्रजो महापार्ष्णं महाकिल्बिषकारकम् ॥ ४३ ॥
शूर्पवातो नखाग्राम्बु स्नानवस्त्रमृजोदकम् ॥ केशाम्बु मार्जनीरिगुहन्ति पुण्यं पुरा कृतम् ॥ ४४ ॥ विप्रयोर्विप्रवह्नयोश्च दम्पत्योः स्वामिनोस्तथा ॥
अन्तरेण न गन्तव्यं ह्यस्य वृषभस्य च ॥ ४५ ॥ स्त्रीषु राजामिसर्पेषु स्वाध्याये शत्रुसेवने ॥ भोगास्वादेषु विश्वासं कः प्राज्ञः कर्तुमर्हति ॥ ४६ ॥
न विश्वसेदविश्वस्तं विश्वस्तं नातिविश्वसेत ॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलादपि निकृन्तति ॥ ४७ ॥ वैरिणा सह सन्धाय विश्वस्तो यदि तिष्ठति ॥
स वृक्षाग्रे प्रसृतो हि पतितः प्रतिबुध्यते ॥ ४८ ॥ नात्यन्तं मृदुना भाव्यं नात्यन्तं क्रूरकर्मणा ॥ मृदुनैव मृदुं हन्ति दारुणैश्च दारुणम् ॥ ४९ ॥
नात्यन्तं सरलैर्भोग्यं नात्यन्तं मृदुना तथा ॥ सरलास्तत्र छिद्यन्ते कुब्जास्तिष्ठन्ति पादपाः ॥ ५० ॥ नमन्ति फलिनो वृक्षा नमन्ति मुण्डिनो
जनाः ॥ शुष्कवृक्षाश्च सुखाश्च भिद्यन्ते न नमन्ति च ॥ ५१ ॥ अप्राथितानि दुःखानि यथैवायान्ति यान्ति च ॥ मार्जारं हव लुप्येत तद्वा प्राथे
यिता नरः ॥ ५२ ॥ पूर्वं पश्चात्परन्त्यार्ये सदैव बहुसम्पदः ॥ विपरीतमनाभ्ये च यथेच्छसि तथा चर ॥ ५३ ॥ षट्कर्णां शिद्यते गन्धश्च षट्कर्णश्च
धार्यते ॥ द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्त न बुध्यते ॥ ५४ ॥ तथा गवां किं क्रियते या न दाम्भ्यो न गामिभ्यः ॥ कोऽर्थः कुत्रेण जातेन को न
विद्रात्र धार्मिकः ॥ ५५ ॥ एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन धीमता ॥ कुलं पुरुषसिद्धेन चन्द्रेण भयनं तथा ॥ ५६ ॥ एकेनापि सुदुर्मेन दुष्पितेन दुः
धिना ॥ वनं सुवासितं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥ ५७ ॥ एको हि गुणवान्पुत्रो निरुणेन शतेन किम् ॥ यन्मो हन्ति तस्मात्पिको न च उभोर्हितः सहस्र
कम् ॥ ५८ ॥ लालयेत्पञ्च वर्षाणि दश वर्षाणि ताडयेत् ॥ प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रपक्षापरेत् ॥ ५९ ॥ ज्ञापमानो हरेदाराम्बु वर्धमानो हरेदाराम्बु
मित्रमाणो हरेत्प्राणास्ति पुत्रसमो रिपुः ॥ ६० ॥ केचिन्मृगमुखा व्याघ्राः केचिद्वाघ्रमुखा शृगाः ॥ तत्स्वरूपपरिज्ञाने ह्यविश्वासः पदेपदे ॥ ६१ ॥
एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ॥ यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ ६२ ॥ एतदेवायुष्मन्तं भोग्यं हि सममन्तिनः ॥
स्त्रिण्येषु च विदग्धस्य मतयो वै हानाकुलाः ॥ ६३ ॥ उद्येष्टः पितृसमो भ्राता मृते पितरि शोनक ॥ सर्वेषां स पिता हि त्यात्सर्वेषामनुपा

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११४

॥ ५५ ॥

लकः ॥ ६४ ॥ कनिष्ठेषु च सर्वेषु समत्वेनानुवर्तते ॥ समापभोगजीविषु यथैवं तनयेषु च ॥ ६५ ॥ बहूनामरूपसाराणां समवायो हि दारुणः ॥
तृणरावेष्टिता रज्जुस्तया नागोऽपि बध्यते ॥ ६६ ॥ अपहृत्य परस्वं हि यस्तु दानं प्रयच्छति ॥ स दाता नरकं याति यस्यार्थोऽन्तस्य तत्फलम् ॥ ६७ ॥ देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ॥ कुलान्यकुलतां याति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥ ६८ ॥ ब्रह्मणे च सुरापे च चोरे भग्नव्रते तथा ॥
निष्कृतिर्विहिता सद्भिः कृतमेव नास्ति निष्कृतिः ॥ ६९ ॥ नाश्नन्ति पितरो देवाः क्षुद्रस्य वृषलीपतेः ॥ भार्योजितस्य नाश्नन्ति यस्याश्वोपपतिर्गृहे ॥ ७० ॥ अकृतज्ञमनार्यश्च दीर्घरोषमनार्जवम् ॥ त्रतुरो विद्धि चाण्डालाञ्जाल्या ज्ञायेत पञ्चमः ॥ ७१ ॥ नोपेक्षितव्यो दुर्बुद्धिः शत्रुरल्पोऽप्यवज्ञया ॥ बहिरल्पोऽप्यसहाय्यः कुरुते भस्मसाच्चगतः ॥ ७२ ॥ नवे वयसि यः शान्तः स शान्त इति ये मतिः ॥ धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते ॥ ७३ ॥ पन्थान इव विप्रेन्द्र सर्वसाधारणाः श्रियः ॥ मदीया इति मत्वा वै न हि हर्षयुतो भवेत् ॥ ७४ ॥
चित्तायत्तं धातुवश्यं शरीरं चित्ते नष्टे धातवो यांति नाशम् ॥ तस्माच्चित्तं सर्वदा रक्षणीयं स्वस्थे चित्ते धातवः सम्भवन्ति ॥ ७५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पृथक्सण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृह० नीतिसागे चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥
सूत उवाच ॥ कुमार्या च कुमित्रं च कुराजानं कुपुत्रकम् ॥ कुकन्यां च कुदेशं च दूरतः पण्डितैर्जयेत् ॥ १ ॥ धर्मः प्रवर्जितस्तपः प्रचलितं सत्यं च दूरं गतं पृथ्वी बन्धुफला जनाः कपटिनो लोल्ये स्थिता ब्राह्मणाः ॥ मर्त्याः स्त्रीवशमाः स्त्रियश्च चपला नीचा जना उन्नताः हा कष्टं खलु जीवितं कलियुगे धन्या जना ये मृताः ॥ २ ॥ धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ॥ परचित्तगतान् दारान्पुत्रं कुव्यसने स्थितम् ॥ ३ ॥
कुपुत्रे निर्गुणोऽस्ति कुभार्यायां कुतो रतिः ॥ कुमित्र नास्ति विश्वासः कुराज्ये नास्ति जीवितम् ॥ ४ ॥ परात्र च परस्वं च परशय्याः परस्त्रियः ॥ परवे श्मनि वासश्च शकादपि हरेच्छ्रियम् ॥ ५ ॥ आलापाद्वात्रयस्पर्शोत्सर्गोत्सह भोजनात् ॥ आसनाच्छयनाद्यानात्पापं संक्रमते नृणाम् ॥ ६ ॥
स्त्रियो नश्यन्ति रूपेण तपः क्रोधेन नश्यति ॥ गावो दुग्धचारेण शूद्राग्नेन द्विजोत्तमः ॥ ७ ॥ आसनादेकशय्यायां भोजनात्पङ्क्तिमङ्गरात् ॥ ततः संक्रमते पापं घटाद्धट इवोदकम् ॥ ८ ॥ लालने बहवो दोषास्ताडने बहवो गुणाः ॥ तस्माच्छिष्यं च पुत्रं च ताडयेन्न तु लालयेत् ॥ ९ ॥
अध्वा जरा देहवतां पर्वतानां जलं जरा ॥ असंभोगश्च नारीणां वस्त्राणामातपो जरा ॥ १० ॥ अधमाः कलिमिच्छन्ति सन्धिमिच्छति मध्यमाः ॥ उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ ११ ॥ मानो हि मूलमर्थस्य माने सति धनेन किम् ॥ प्रप्रष्टमानदर्पस्य किं धनेन किमायुषा ॥ १२ ॥

ग. म. पु.
॥ ७६ ॥

अथमा धनमिच्छन्ति धनमानौ हि मध्यमाः ॥ उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ १३ ॥ वनेऽपि सिंहा न नमन्ति कं च बुभुक्षिता प्रांसनिरीक्षणं च ॥ धनैर्विहीनाः सुकुलेषु जाता न नीचकर्माणि समारभन्ते ॥ १४ ॥ नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते वने ॥ नित्यमृजितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ १५ ॥ वणिक्प्रमादी भृतकश्च मानी भिक्षुर्विलासी ह्यधनश्च कामी ॥ वराङ्गना चाग्रियवादिनी च न ते च कर्माणि समारभन्ते ॥ १६ ॥ दाता दरिद्रः कृपणोऽर्थयुक्तः पुत्रोऽविधेयः कुजनस्य सेवा ॥ परोपकारेषु नरस्य मृत्युः प्रजायते दुश्चरितानि पञ्च ॥ १७ ॥ कान्तावियोगः स्वजनापमानं ऋणस्य शेषः कुजनस्य सेवा ॥ दारिद्र्याभावाद्विप्लवाश्च यित्रा विनाग्रिना पञ्च दहन्ति तीव्राः ॥ १८ ॥ चिन्तासहस्रेषु च तेषु मध्ये चिन्ताश्चतस्रोऽप्यविधारतुल्याः ॥ नीचापमानं क्षुधितं कलत्रं भार्या विरक्ता सहजोपरोधः ॥ १९ ॥ वश्यश्च पुत्रोऽर्थकरी च विद्या अरोगिता सज्जनसङ्गतश्च ॥ इष्टा च भार्या वशवर्तिनी च दुःखस्य भ्रूलोदरगानि पञ्च ॥ २० ॥ कुरङ्गमातङ्गपतङ्गभृगुमीना हताः पञ्चभिरिव पञ्च ॥ एकः प्रमाथी स कथं न घातयो यः सेवते पञ्चभिरिव पञ्च ॥ २१ ॥ अधीरः कर्कशः स्तब्धः कुचलः स्वयमागतः ॥ पञ्च विप्रा न पूज्यन्ते बृहस्पतिसमा अपि ॥ २२ ॥ आशुः कर्म च विरतं च विद्या निधनमेव च ॥ पञ्चेतानि विविच्यन्ते जायमानस्य देहिनः ॥ २३ ॥ पर्वतारोहणे तोये गोकुले दुष्टनिग्रहे ॥ पतितस्य सप्तस्थाने शस्ताः पञ्च (ह्येत) गुण्यः स्पृताः ॥ २४ ॥ अध्रच्छाया खले ग्रीतिः परनारीषु संगतिः ॥ पञ्चेत ह्यास्थिरा भावा यौवनानि धनानि च ॥ २५ ॥ अस्थिरं जीवितं लोके अस्थिरं धनयौवनम् ॥ अस्थिरं पुत्रदाराद्यं धर्मः कीर्तिर्यशः स्थिरम् ॥ २६ ॥ शतं जीवितमस्यस्य सन्निस्तस्यार्द्धहारिणी ॥ व्याधिशोकजराभ्रसिद्धं तदपि निष्फलम् ॥ २७ ॥ आयुर्वर्षशतं वृणां परिमितं राज्ञो तदार्द्धं गतं तस्यार्द्धस्थितं किं दिदृक्ष्यपि कं वाल्यस्य काले भूतम् ॥ किंचिद्वन्धुविश्वमदुःखमरणप्रेषपालसमागतं येष वारितरंगमर्भचपलं मानेन किं मानिनाम् ॥ २८ ॥ अहोरात्रमयो लोके जराहृपेण संचरेत् ॥ मृत्युर्ग्रसति भूतानि पवनं पद्ममो यथा ॥ २९ ॥ गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतो न चेत् ॥ सर्वसत्त्वहिताथाय पशोरिव विचेष्टितम् ॥ ३० ॥ अहितहितविचारभूयस्य दुष्टैः क्षुतिसमये बहुभिर्न ताकैतस्य ॥ उदरभरणमात्रतुष्टुद्वैः पुरुषपशोश्च पशोरिव को विशेषः ॥ ३१ ॥ शौर्यं तपसि दाने च यस्य न ग्रथितं यशः ॥ विद्वत्प्राप्त्यर्थं यशे वा मातुरुच्चार एव सः ॥ ३२ ॥ यज्जीव्यते क्षणस्य ग्रथितं मनुष्यैर्विज्ञानविक्रमयशोभिरभ्यमानैः ॥ तन्नाम जीवितमिति प्रवदन्ति तज्ज्ञः काकोऽपि

उ. खं.
आ. कर्म.
अ. ११६

॥ ७६ ॥

जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३३ ॥ किं जीवितेन धनमानविवाजितेन मित्रेण किं भवति भीतिसशङ्कितेन ॥ सिंहव्रतं चरत गच्छत मा विषा
दं काकोऽपि जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३४ ॥ यो वात्मनीह न शूरो न च भृत्यवर्गे दीने दयां न कुरुते न च मित्रकार्यैः ॥ किं तस्य जीवितफलम्
मनुष्यलोके काकोऽपि जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३५ ॥ यस्य त्रिवर्गशून्यानि दिनान्यायान्ति धावन्ति च ॥ स लौहकारभक्षेव स्वसन्नपि न
जीवाति ॥ ३६ ॥ स्वाधीनवृत्तेः साफल्यं न पराधीनवर्तिता ॥ ये पराधीनकर्माणो जीवन्तोऽपि च ते मृताः ॥ ३७ ॥ सु(स्व) पूरा वै कापुरुषाः सु(स्व)पूरा
मूषिकांजलिः ॥ असन्तुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुष्यति ॥ ३८ ॥ अप्रच्छाया तृणादग्निर्नाचसेवा पथो जलम् ॥ वेश्यारागः खले प्रीतिः पडेते
बुद्धदोषमाः ॥ ३९ ॥ वाचा विहितसार्धेन लोकौ न च सुखायते ॥ जीवितं मानमूलं हि माने भ्रान्ते कुतः सुखम् ? ॥ ४० ॥ अवलम्ब्य बलं स
बालस्य रुदितं बलम् ॥ बलं सूर्यस्य मौनं हि तस्करस्यानृतं बलम् ॥ ४१ ॥ यथायथा हि पुरुषः शास्त्रं समधिगच्छति ॥ तथातथास्य देवाः स्या
द्विज्ञानं चास्य रोचते ॥ ४२ ॥ यथायथा हि पुरुषः कल्याणे कुरुते मतिम् ॥ तथातथा हि सर्वत्र श्लिष्यते लोकसुप्रियः ॥ ४३ ॥ लोभममाम्बुवि
श्वासः पुरुषो नश्यति त्रिभिः ॥ तस्माल्लोभो न कर्तव्यः प्रमादो नो न विश्वसेत् ॥ ४४ ॥ तानद्भयस्य भेतव्यं यावद्भयमनामृतम् ॥ उत्पन्ने
तु भये तत्रि स्थातव्यं वै ह्यभीतवत् ॥ ४५ ॥ ऋणशेषं चाभिशेषं व्याधिशेषं तथैव च ॥ पुनः पुनः प्रवर्द्धन्ते तस्मान्शेषं न कारयेत् ॥ ४६ ॥
कृतं प्रतिकृतं कुर्याद्विहितं प्रतिहिंसितम् ॥ न तत्र दोषं पश्यामि दुष्टे दोषं समाचरेत् ॥ ४७ ॥ एतेनैव कार्यद्वन्द्वतारं मत्पश्ये मियवादिनम् ॥
वर्जयेत्तादृशं मित्रं मायामयमहिं तथ्य ॥ ४८ ॥ दुर्जनस्य हि संगेन सृजनोऽपि विनश्यति ॥ प्रसन्नमपि पानीयं कर्दमेः कलुषीकृतम् ॥ ४९ ॥
भुङ्क्ते सद्विजो भुङ्क्ते समशेषनिरूपणम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन द्विजः पूज्यः प्रयत्नतः ॥ ५० ॥ तद्गुज्यत यद्विजशुक्रशेषं स बुद्धिमान्यो न करोति
पापम् ॥ तत्सौहृदं यद्विजयेत परोक्षं दम्भैर्विना यः क्रियते स धर्मः ॥ ५१ ॥ न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धाः वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ॥ धर्मः
स नो यत्र न सत्यमस्ति नैतत्सत्यं यच्छलेनानुविद्धम् ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणोऽपि मनुष्याणां सादित्यशेषं तेजसां ॥ शिरोऽपि सर्वमाज्ञाणां व्रतानां सत्य
मुत्तमम् ॥ ५३ ॥ तन्ममलं यत्र मनः प्रसन्नं तज्जीवनं यत्र परस्य सेवा ॥ तद्वर्जितं यत्स्वजनेन भुङ्क्ते तद्वर्जितं यत्समरे विपुणम् ॥ ५४ ॥ सा स्त्री

१ स्वपूरा वै कुनदिका स्वपूरा सु० । २ येन लोके न च० । ३ अस्मै इत्यर्थः । संप्रदानस्य शेषविवरक्षया वष्टा । ४ श्लिष्यन्त्यायकमुभिया० । ५ सङ्कलनमात्र आपे ।
६ सम्यग्भुङ्क्ते जनः सोहि द्विजायार्था हि यस्य वै० ।

ग. म. पु.
॥ ७७ ॥

या न मदं कुर्व्यात्स सुखी तृष्णयोऽजितः ॥ तान्मित्रं यत्र विश्वासः पुरुषः स जितेन्द्रियः ॥ ५५ ॥ तत्र मुक्तादरस्नेहो विलुप्तं यत्र सौहृदम् ॥ तदेव
केवलं श्लाघ्यं यस्यात्मा क्रियते स्तुतौ ॥ ५६ ॥ नदीनामग्निहोत्राणां भारतस्य कलस्य च ॥ मूलान्वेषो न कर्तव्यो मूलादोषो न हीयते ॥ ५७ ॥
लवणजलान्ता नद्यः स्त्रीभेदान्तं च मेधुनम् ॥ वैशुन्वं जनवातान्तं वित्तं दुःखत्रयान्तकम् ॥ ५८ ॥ राज्यश्रीर्ज्ञानशापान्ता पोषान्तं ब्रह्मवर्चसम् ॥
आचान्तं घोषवासान्तं कुलस्यान्तं स्त्रिया प्रभो (भुः) ॥ ५९ ॥ सर्वे क्षयान्ता निलयाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ॥ संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं
हि जीवितम् ॥ ६० ॥ यदीच्छेत्पुनरागन्तुं नातिदूरमनुव्रजेत् ॥ उदकान्ताश्रितेन स्निग्धवर्णाच्च पादपात् ॥ ६१ ॥ अनायके न वस्तव्यं न चैव
बहुनायके ॥ स्त्रीनायके न वस्तव्यं वस्तव्यं बालनायके ॥ ६२ ॥ पिता रक्षति कौमारं भ्राता रक्षति यौवने ॥ पुत्रस्तु स्थविरं काले न स्त्री स्वातन्त्र्यं
महति ॥ ६३ ॥ त्यजेद्वन्ध्यामष्टमेऽब्दे नवमे तु मृतप्रजाम् ॥ एकादशे स्त्रीजननीं सद्यश्चाश्रियवादिनीम् ॥ ६४ ॥ अनर्थित्वान्मनुष्याणां भिया परि
जनस्य च ॥ अर्थादपेतमय्यादास्त्रयस्तित्थन्ति भर्तृषु ॥ ६५ ॥ अश्वं श्रान्तं गर्जं मत्तं गावः प्रथमसूतिकाः ॥ अत्रदके च षण्डकान्याहो दूरेण व्रजे
येत ॥ ६६ ॥ अर्थातुराणां न सुहृन्न वन्धुः कामातुराणां न भयं न लज्जा ॥ चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न बलं न तेजः ॥ ६७ ॥
कुतो निद्रा दरिद्रस्य परप्रेष्यवरस्य च ॥ परनारीप्रसक्तस्य परद्रव्यहरस्य च ॥ ६८ ॥ सुखं स्वपितृनृणवान्याधिसुक्तम् यो नरः ॥ सावकाश
स्तु वे भुङ्क्ते यस्तु दारिद्र्यं सङ्गतः ॥ ६९ ॥ अम्भसः परिमाणेन उन्नतं कमलं भवेत् ॥ स्वस्वामिना बलवता श्रुत्यो भवति गर्वितः ॥ ७० ॥
स्थानस्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुणभास्करौ ॥ स्थानच्युतस्य तस्यैव कुदशोषणकाग्नौ ॥ ७१ ॥ ये पदस्थस्य मित्राणि ते तस्य सिद्धा गताः ॥
भानोः पद्मे जले प्रीतिः स्थलोद्वरणशोषणः ॥ ७२ ॥ स्थानस्थितानि पूज्यन्ते पूज्यन्ते च पदे स्थिताः ॥ स्थानभ्रष्टा न पूज्यन्ते केशा दन्ता
सुखा नसः ॥ ७३ ॥ आचारः कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषितम् ॥ सम्भ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ ७४ ॥ वृथा वृष्टिः सम
द्रस्य वृथा तृप्तस्य भोजनम् ॥ वृथा दानं समृद्धस्य नीचस्य सुकृतं वया ॥ ७५ ॥ दूरस्थोऽपि समीपत्न्यो यो यस्य हृदये स्थितः ॥ हृदयादपि
निष्क्रान्तः समीपस्थोऽपि दूरतः ॥ ७६ ॥ मुखभङ्गः स्वरो दीनो गात्रस्वेदो महद्भयम् ॥ मरणं यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ ७७ ॥
कुञ्जस्य कीटघातस्य वाताग्निष्कासितस्य च ॥ शिखरे वसतस्तस्य वरं जन्म न याचितम् ॥ ७८ ॥ जगत्पतिर्हि याचित्वा विष्णुर्वाभ्युपगतां भवति

१ हालान्तं ॥ २ न शक्तिः ॥

प. ज.
आ. को.
अ. ११

॥ ७७ ॥

काऽन्योऽधिकतरस्तस्य योऽर्थी याति न लाघवम् ॥ ७९ ॥ माता शत्रुः पिता वैरी बाला येन न पाठिताः ॥ सभामध्ये न शोभन्ते हंसमध्ये वका यथा ॥ ८० ॥ विद्या नाम कुरूपरूपमधिकं विद्यातिष्ठत्तुं धनं विद्या साधुर्करी जनप्रियकरी विद्या गुरुणां गुरुः ॥ विद्या बन्धुजनानाशनकरी विद्या परं देवर्त विद्या राजसु पुञ्जिता हि मनुजो विद्याविहीनः पशुः ॥ ८१ ॥ गृहे चाभ्यर्त्ते द्रव्यं लग्नं च न तु दृश्यते ॥ अरोषं हरणीयं च विद्या न द्वियते परः ॥ ८२ ॥ शौनकोयं नीतिसारं विष्णुः सर्वत्रतानि च ॥ कथयामास वै पुत्रं तत्र सुश्राव शंकरः ॥ शंकरादशृणोऽव्यासा व्यासादस्मा भिरव च ॥ ८३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे शौनकोक्तनीतिसारादिवर्णनं नाम पंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ब्रतानि व्यास वक्ष्यामि हरिर्षेः सर्वदा भवेत् ॥ सर्वमाससंतिथिषु वारेषु हरिराचैतः ॥ १ ॥ एकभक्तेन नक्तेन उपवास फलादिना ॥ ददाति धनधान्यादि पुत्रराज्यजयादिकम् ॥ २ ॥ वैश्वानरः प्रतिपदि कुंवरः पुजितोऽर्थदः ॥ पोष्य ब्रह्मा प्रतिपद्यक्षितः श्रीस्तथाश्वनी ॥ ३ ॥ द्वितीयायां यमो लक्ष्मीनारायण इहार्थदः ॥ तृतीयायां त्रिदेशश्च गौरीविश्वराज्जरा ॥ ४ ॥ चतुर्थ्यां च चतुर्व्यूहः पंचम्यामर्चितो हरिः ॥ कार्तिकेयो रविः षष्ठ्यां सतम्यां भास्करोऽर्थदः ॥ ५ ॥ दुर्गाष्टम्यां नवम्यां च मातराऽथ दिशोऽर्थदाः ॥ दशम्यां च यमश्चन्द्र एकादश्यामृषीन्यजेत् ॥ ६ ॥ द्वादश्यां च हरिः कामस्त्रयोदश्यां महेश्वरः ॥ चतुर्दश्यां पंचदश्यां ब्रह्मा च पितरोऽर्थदाः ॥ ७ ॥ अमावास्यां पूजनीया वारा वै भास्करादयः ॥ नक्षत्राणि च योगाश्च पुजिताः सर्वदायकाः ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे तिथ्यादिव्रतवर्णनं नाम षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मार्गशीर्षे सिते पक्षे व्यासोऽनङ्गत्रयोदशी ॥ मल्लिकार्जं दन्तकाष्ठं धूर्तरः पूजयेच्छिवम् ॥ १ ॥ अनङ्गायेति नैवेद्यं ययवाश्याय पोषकं ॥ योगेश्वरं पूजयेच्च विल्वपत्रैः कदम्बजम् ॥ दन्तकाष्ठं चन्दनादि नैवेद्यं कुरादिकम् ॥ २ ॥ माघे नटेश्वरायार्घ्यं कुन्दैर्मौक्तिकमालयां ॥ पुष्पेण दन्तकाष्ठं च नैवेद्यं प्रीक्षा सुने ॥ ३ ॥ वैश्वेश्वरं फाल्गुने तु पूजयेत्तु मरुचक्रे ॥ शंकराशाकमण्डाश्च चूतजं दन्तधावनम् ॥ ४ ॥ चैत्रे यज्ञस्तु रूपाय कर्पूरं प्राशयेन्नृशि ॥ दन्तवावतः ॥ ५ ॥ नैवेद्यं शण्डकुलं ददेत् ॥ ६ ॥ पूजा दमनकः शम्भोर्वैशाखेऽशोकपुष्पकैः ॥ महारूपाय नैवेद्यं सुडभक्तैः

१ विद्या नाम नरस्य रूपं ॥ २ प्रच्छन्नगुप्तं ॥ ३ भोगकरी यशः सुखकं ॥ ४ बन्धुजनानां विदेशमयनं ॥ ५ राजसु पूज्यते न हि यनं ॥ ६ शौनकोयं नीतिसारं विष्णोः सर्वत्रतानि च ॥ हरिरितो हरिर्देव अजाद्यासाच्छ्रुतः स्मृत इति श्रीगारुडे ॥ ७ त्रयोदशमासपवित्रः ॥ ८ नैवेद्यं शण्डकुलं ददेत् पां ॥ नैवेद्यान्नवयोदिकम् ॥ ९ मार्गिकमासनम् ॥ १० कर्कोलासमण्डकाश्च ॥

ग. म. पु.
॥ ७८ ॥

दुःस्वप्नम् ॥ ६ ॥ दन्तकाष्ठं प्राशयेच्च ददेच्चातीफलं तथा ॥ प्रद्युम्नं पूजयेज्येष्टे चम्पकैर्विल्वजं दशैः ॥ लङ्गारां तथा षडेऽम्भदेति शालिनः ॥
अयुक्तं दन्तकाष्ठं च तमपामार्गकैर्यजेत् ॥ ८ ॥ श्रावणे करवीरं च शम्भवे शूलपाणये ॥ गन्धाशनो घृताद्यैश्च करवीरजोऽयम् ॥ ९ ॥ सद्योजातं
भाद्रपदे वकुलैः पुष्पकैर्यजेत् ॥ गन्धर्वाशो मदनकमाग्निने च सुराधिपम् ॥ १० ॥ चम्पकैः स्वर्णना (वा) यदौ जनेन्द्रोदकसंप्रदः ॥
सादिरं दन्तकाष्ठं च कार्तिके रुद्रमर्चयेत् ॥ ११ ॥ बदर्यां दन्तकाष्ठं च मदनो दशमाशनः ॥ क्षीरशाकप्रदः पञ्चैन्द्रान्ते शिवमर्चयेत् ॥ १२ ॥
रतिमुक्तमनंगं च स्वर्णमण्डलसंस्थितम् ॥ गन्धाद्यैर्दशसाहस्रं तिलवीद्वादि होमयेत् ॥ १३ ॥ जागरं गीतवादिभ्यं प्रभतिऽभ्यर्च्य वेदेयेत् ॥
द्रिजाय शय्यां पात्रं च छत्रं वस्त्रमुपानहौ ॥ १४ ॥ गां द्विजं भोजयेद्भक्ष्या कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ एतदुद्यापनं सर्वं व्रतेषु ध्येयमीदृशम् ॥ फलञ्च
श्रीसुतारोग्यसौभाग्यस्वर्गतं भवेत् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डेऽनंगजयोदशीव्रतं नाम सप्तदशोत्तरश
ततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वत्तं कैवल्यशमनमखण्डद्वादशीं वदे ॥ मागशीर्षे सिते पञ्चे गव्याशीं सधुपेषितः ॥ १ ॥ द्वादश्यां पूजये
द्रिष्णुं दद्यान्मासचतुष्टयम् ॥ पञ्चश्रीहिद्युतं पात्रं विप्रायेदमुदाहरेत् ॥ २ ॥ सतजन्मानं हे विष्णो यन्मया हि व्रतं कृतम् ॥ अगर्वस्वत्प्रसादेन तद
खण्डमिहास्तु मो॥३॥यथाखण्डं जगत्सर्वं त्वमेव पुरुषोत्तम॥तथाखिलान्यखण्डानि व्रतानि मम सन्ति वै॥४॥सकृत्पात्राणि चैवादीं श्राद्धपादौ घृता
न्वितानि॥व्रतकृद्भूतपूर्णस्तु स्त्रीपुत्रस्वर्गभागभवेत्॥५॥इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डेऽखण्डद्वादशीव्रतकथनं नाम द्वादशोत्तर
शततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अगस्त्यार्घ्यव्रतं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ अमासि भास्करे कन्यां सति भोगं त्रिभिर्दिनेः ॥ १ ॥
अर्घ्यं दद्यादगस्त्याय मूर्तिं संपूज्य वै मुने ! ॥ काशपुष्पमयीं कुम्भे प्रदोषे कृतजगारः ॥ २ ॥ दध्यक्षताद्यैः संपूज्य लपोप्य फलपुष्पकैः ॥
पञ्चवर्णसमायुक्तं हेमरौप्यसमन्वितम् ॥ ३ ॥ सतधान्ययुतं पात्रं दधिचन्दनचर्चितम् ॥ अमास्त्यः सनमानेति मन्त्रेणमन्त्रे प्रदणयेत् ॥ ४ ॥
काशपुष्पप्रतीकाशं अग्निमास्तसम्भव ! ॥ मित्रावरुणयोः पुत्रौ कुम्भयोने नमोऽस्तु ते ॥ ५ ॥ सुदृढशक्तिरनेनैव त्यजेद्भान्यं फलं रसात् ॥
दद्याद्भिजातये कुम्भं सद्विष्णुं सदक्षिणम् ॥ भोजयेच्च द्विजान्सप्त वर्षं कृत्वा तु सर्वभाक् ॥ ६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमांशस्ये आचार
काण्डेऽगस्त्यार्घ्यव्रतं नामकोनविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्मभारुतीयां वक्ष्ये च सौभाग्यश्रीसुतादिदम् ॥ भर्गशा

प. खं.
आ. की.
अ. १३०

सिते पक्षे तृतीयायाधुपोषितः ॥ १ ॥ गौरी यजेद्विल्वपत्रैः कुरोदककरस्ततः ॥ कदम्बादौ गिरिसुतां पौषे मरुवैर्यजेत् ॥ २ ॥ कर्पूरादः कुस
रदो मल्लिकादन्तकाष्टकृत् ॥ माघे सुभद्रां कल्हारेष्टताशो मण्डकप्रदः ॥ ३ ॥ गीतीमधे दन्तकाष्टं फाल्गुने गोमतीं यजेत् ॥ कुन्देः कुत्वा
दन्तकाष्टं जीवाशः शङ्कुलीप्रदः ॥ ४ ॥ विशालाक्षीं दमनकैश्चैव च कुसरप्रदः ॥ दधिप्राशो दन्तकाष्टं तगरं श्रीमुखीं यजेत् ॥ ५ ॥
वैशाखे कर्णिकारैश्च अशोकाशो वटप्रदः ॥ ज्येष्ठे नारायणीमर्चयेच्छतपत्रैश्च खण्डदः ॥ लवंगाशो भवेदेव आपादे माधवीं यजेत् ॥ ६ ॥ ति
लाशो विल्वपत्रैश्च क्षीरान्नवटकप्रदः ॥ औदुम्बरं दन्तकाष्टं तगर्ग्याः श्रावणे श्रियम् ॥ ७ ॥ दन्तकाष्टं मल्लिकाया क्षीरदो ह्युत्तमां यजेत् ॥ पञ्च
यजेद्भद्राद्रपदे शृंगदाशो गुडादिदः ॥ ८ ॥ राजपुष्पां चाश्वयुजे जपापुष्पैश्च जीमकम् ॥ प्राशयेन्नृशि नैवेद्यैः कुसैः कात्तिके यजेत् ॥ ९ ॥
जातीपुष्पैः पद्मजां च पञ्चगव्याशो यजेत् ॥ धृतोदनं च वर्षान्ते सपत्नीकान्द्रिजान्यजेत् ॥ १० ॥ उमामहेश्वरं पूज्य प्रदद्याच्च गुडादिकम् ॥
वस्त्रच्छत्रसुवर्णाद्यैः राजौ च कृतजागरः ॥ गीतवाद्यैर्दद्यात्ततर्गवाद्यं सर्वमाधुयात् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुत्रखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार
काण्डे रम्भातृतीयाव्रतं नाम विंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ब्रह्मवाच ॥ चातुर्मास्यव्रतान्युच्चैः एकदश्यां समाचरेत् ॥ आपाब्ज्यां पौर्णमास्यां वा
सर्वेण हरिमर्चयेत् ॥ १ ॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं पुरतस्तव ॥ निर्वैत्रं सिद्धिमामोतु प्रसन्ने त्वयि कैराव ॥ २ ॥ गृहीतेऽस्मिन्व्रते देव गद्यद्वयं श्रियात्प्रहम् ॥
तन्मे भवतु सम्पूर्णं त्वत्प्रसादान्ननादेन ॥ ३ ॥ एवमभ्यर्च्य गृह्णीयाद्रताचर्चनजपादिकम् ॥ सर्वांश्च च क्षयं याति विकीर्षद्धो हरेर्ब्रतम् ॥ ४ ॥ स्ना
त्वायोभ्यर्च्य गृह्णीयाद्रताचर्चनजपादिकम् ॥ स्नात्वा यश्चेतुरा मासानेकभक्तेन पूजयेत् ॥ विष्णुं स याति विष्णोर्वं लोकं मलविजितम् ॥ ५ ॥ मद्य
मांससुरात्यागी वेदविद्धरिपूजनात् ॥ तैलवर्जो विष्णुलोकं विष्णुभाक्कृष्टपादकृत् ॥ ६ ॥ एकगत्रोपवासाच्च देवा येनानिको भवेत् ॥ श्वेतद्वीपं निरा
त्राचु ब्रजेत्पद्मकुन्नरः ॥ ७ ॥ चान्द्रायणार्द्धरात्रौ लभेन्मुक्तिमयाचिताम् ॥ प्राजापत्यं विष्णुलोकं परमव्रतकृद्भिरम् ॥ ८ ॥ सत्कृत्यावकभिवाशी
पयोदधिघृताशनः ॥ गोमूत्रयावकाहारः पञ्चगव्यकृताशनः ॥ शाकमलफलाद्याशी रसवर्जो च विष्णुभाक् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुत्रखण्डे
प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चातुर्मास्यव्रतनिरूपणं नामकावशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मवाच ॥ व्रतं मासोपवासाख्यं सर्वत्कृष्टं वदामि
ते ॥ वानप्रस्थो यतिनारी कुर्व्यान्मासोपवासकम् ॥ १ ॥ आश्विनस्य सिते पक्षे एकदश्याधुपोषितः ॥ व्रतमेतत् गृह्णीयाद्यमद्विगतिनाम् ॥ २ ॥

१ गीतामयं २ उमानाहेश्वरस्या(स्या)त्तु लवणे तु गुडे स्थितम् ३ फलवर्गी ४

ग. म. पु.
॥ ७९ ॥

अद्यप्रभृत्यहं विष्णो यावदुत्थानकं तव ॥ अर्चयेत्त्वामनश्रंतु दिनानि त्रिशदेव तु ॥ ३ ॥ कार्तिकाश्विनयोर्विष्णो हारयोः शुक्लनोत्तरम् ॥ त्रिषे
यद्यन्तराले तु व्रतभंगो न मे भवेत् ॥ ४ ॥ हरिं यजेत्त्रिपवणस्त्रायी गन्धादिभिर्ब्रवीति ॥ गात्राभ्यंगं गन्धलेपं देवतायतने त्यजेत् ॥ ५ ॥ द्वादश्यामथ
संपूज्य प्रदद्याद्विजभोजनम् ॥ ततश्च पारणं कुर्याद्विजभोजनं संपूज्य ॥ ६ ॥ दुग्धादिशानं कुर्याद्विजभोजनं ॥ सुष्ठितोऽन्तरा ॥ दुग्धाद्येन व्रतं नश्ये
दुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशास्त्रे आचारकाण्डे मासोपवासव्रतं नाम द्वाविंशत्तुल्यशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥
ब्रह्मवाच ॥ व्रतानि कार्तिके वक्ष्ये स्नात्वा विष्णुं प्रपूजयेत् ॥ एकभक्तेन नक्तेन मासं वायाचितेन वा ॥ १ ॥ दुग्धशक्कफलाद्यैर्वा उपवासनं वा पुनः ॥
सर्वपापविनेयुक्तः प्राप्तकामो हरिं व्रजेत् ॥ २ ॥ सदा हरेव्रतं श्रेष्ठं ततः स्यादक्षिणायने ॥ चातुर्मास्ये ततस्तस्मात्कार्तिके भीष्मपञ्चकम् ॥ ३ ॥
ततः श्रेष्ठव्रतं शुक्लस्यैकादश्यां समाचरेत् ॥ स्नात्वा त्रिकालं पित्रादीन्पुत्राद्यैरर्चयेद्भारिम् ॥ ४ ॥ यजेन्मौनी घृताद्यंश्च पञ्चगव्येन वारिभिः ॥ स्नाप
यित्वाथ कर्पूरसुखैश्चैवानुलेपयेत् ॥ ५ ॥ घृताक्तगुग्गुलैर्घृपं द्विजः पञ्चादिनं दहेत् ॥ नैवघ्नं परमात्रं तु जपेदधोत्तरं शतम् ॥ ६ ॥ ॐ नमो
वासुदेवाय घृतघ्नोहितिलादिकम् ॥ अष्टाक्षरेण मन्त्रेण स्वाहान्तेन तु होमयेत् ॥ ७ ॥ प्रथमेष्टे हरेः पादौ यजेत्पञ्चैर्द्वितीये ॥
वित्त्वपत्रैर्जानुदेशं नाभिं गन्धेन चापरे ॥ ८ ॥ स्कन्धा वित्त्वजवाभिश्च पञ्चमेष्टे शिरोऽर्चयेत् ॥ मालत्या भूमिशर्पा स्याद्गोमयं प्राशयेत्कमात ॥ ९ ॥
गोमूत्रं च दधि क्षीरं पञ्चमे पञ्चगव्यकम् ॥ नक्तं कुर्यात्पञ्चदश्यां व्रती स्याद्दुक्तिमुक्तिमाक ॥ १० ॥ एकादशीव्रतं नित्यं तत्कुर्यात्पक्षयोर्द्वयोः ॥
अघोचनरक्तं हन्यात्सर्वदं विष्णुलोकदम् ॥ ११ ॥ एकादशी द्वादशी च निशान्ते च त्रयोदशी ॥ नित्यमेकादशी यत्र तत्र समिहितो हरिः ॥ १२ ॥
दशम्यैकादशी यत्र तत्रस्थाश्वासुरादयः ॥ द्वादश्यां पारणं कुर्यात्सुतके घृतके चरेत् ॥ १३ ॥ चतुर्दशी प्रतिपदं पुत्रीमाशुपावसेत् ॥ पौर्णमास्या
ममावास्यां प्रतिपन्मिश्रितां मुने ॥ १४ ॥ द्वितीयां तृतीयांमिश्रां तृतीयाश्चाप्युपावसेत् ॥ चतुर्थ्यां सङ्क्रान्तिं नित्यं चतुर्थीञ्चानया युताम् ॥ पञ्चमी
षष्ठ्यसंयुक्तां षष्ठ्या युक्ताञ्च सप्तमीम् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशास्त्रे आचारकाण्डे भीष्मपञ्चकादिव्रतं नाम त्रयोविंशत्तु
त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ ब्रह्मवाच ॥ शिवराजिव्रतं वक्ष्ये कथां चै सर्वकामदायम् ॥ यथा च गौरी भूतेशं पुच्छति स्म परं व्रतम् ॥ १ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ माचफाल्गुनयोर्मध्ये कृष्णः या तु चतुर्दशी ॥ तस्यां जागरणाद्बुधः प्रजितो भुक्तिमुक्तिदः ॥ २ ॥ कामशुक्तो हरः पूज्यो द्वादश्यामिव केशवः ॥

{ पदसंख्या ० }

पू. खं.
आ. कां.
अ. १२४

॥ ७९ ॥

उपोषितैः पूजितः सन्नरकात्तारयन्तथा ॥३॥ निषादश्चुदे राजा पापी सुन्दरसेनकः ॥ स कुक्कुरैः समायुक्तो मृगान्हन्तुं वनं गतः ॥ ४ ॥ मृगादि
 क्रमसंप्राप्य क्षुत्पिपासादितो गिरौ ॥ रात्रौ तडागतंरिपु निवृत्ते जाग्रदास्थितः ॥ ५ ॥ तत्रास्ति लिंगं स्वं रक्षञ्छरीरं चाक्षिपत्ततः ॥ पर्णानि चाप
 तन्मृगं लिंगस्यैव न जानतः ॥ ६ ॥ तेन वृत्तिनिरोधाय क्षिप्तं नीरं च लिंगके ॥ शरः प्रमादेनैकस्तु प्रच्युतः करपङ्कवात् ॥ ७ ॥ जानुभ्यामवनीं
 गत्वा लिंगं स्पृष्ट्वा गृहीतवान् ॥ एवं स्नानं स्पर्शनं च पूजनं जाग्रोऽभवत् ॥ ८ ॥ प्रातर्गृहागतो भाय्यादत्तात्रं युक्तवान्स च ॥ काले मृतो यमभटैः
 पारिवर्द्धा तु नीयते ॥ ९ ॥ तदा मम गणेशं जित्वा मुक्तीकृतः स च ॥ कुक्कुरेण सहैवाभूद्रणो मत्पार्श्वगोऽमलः ॥ १० ॥ एवमज्ञानतः पुण्यं
 ज्ञानात्पुण्यमथाक्षयम् ॥ त्रयोदश्यां शिवं पूज्य कुर्यात्त निवर्तते ॥ ११ ॥ प्रातर्देव ! चतुर्दश्यां जागरिष्याम्यहं निशि ॥ पूजां दानं तपो होमं
 करिष्याम्यात्मशक्तिः ॥ १२ ॥ चतुर्दश्यां निराहारी भूत्वा शम्भो परेऽहनि ॥ मोक्ष्येऽहं युक्तियुक्तयर्थं शरणं मे भवेश्वर ॥ १३ ॥ पञ्चगव्यामृतैः
 स्नाप्य तत्काले गुरुं श्रितः ॥ ॐ नमो नमः शिवाय गन्धार्घ्यः पूजयेद्धरम् ॥ १४ ॥ तिलतण्डुलबीर्हिश्व जुहुयात्समृद्धं चरुम् ॥ हुत्वा
 पूर्णाहुतिं दत्त्वा गृणुयाद्गीतसत्कथाम् ॥ १५ ॥ अर्द्धरात्रे त्रियामे च चतुर्थे च पुनर्यजेत् ॥ मूलमन्त्रं तथा जप्त्वा प्रभाते तु क्षमापयेत् ॥ १६ ॥
 अविघ्नेन वर्तते देव ! त्वत्प्रसादान्मयाचितम् ॥ क्षमस्व जगतां नाथ ! त्रैलोक्याधिपते हर ! ॥ १७ ॥ यन्मयाद्य कृतं पुण्यं यद्वद्रस्य निवेदितम् ॥
 त्वत्प्रसादान्मया देव ! व्रतमद्य समापितम् ॥ १८ ॥ प्रसन्नो भव मे श्रीमन् गृहं प्रति च गम्यताम् ॥ त्वदालोकनमात्रेण पवित्रोऽस्मि न संशयः
 ॥ १९ ॥ भोजयेद्भयाननिष्ठं वस्त्रच्छादिकं ददेत् ॥ देवादिदेव भूतेश लोकानुग्रहकारक ॥ २० ॥ यन्मया श्रद्धया दत्तं प्रीयतां तेन मे प्रभुः ॥
 इति क्षमाप्य च व्रती कुर्याद्वा दशवार्षिकम् ॥ २१ ॥ कीर्त्तिपुत्रराज्यादि प्राप्य शैवं पुरं व्रजेत् ॥ द्वादशेष्वपि मासेषु प्रकुर्व्यादिह जागरम् ॥ २२ ॥
 व्रती द्वादश संभोज्य दीपदः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवरात्रिव्रतं नाम चतुर्विंश
 न्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ पितामह उवाच ॥ मान्धाता चक्रवर्त्यासीदुपोष्येकादशीं नृपः ॥ एकादश्यां न युञ्जीत पक्षयोरुभयोरपि ॥ १ ॥
 दशम्येकादशीमिथा गान्धार्यां समुपोषिता ॥ तस्याः पुत्रशतं नष्टं तस्मात्तं परिकर्जयेत् ॥ २ ॥ द्वादश्येकादशी यत्र तत्र सन्निहितो हरिः ॥ दशम्येका
 दशी यत्र तत्र सन्निहितोऽसुरः ॥ बहुवाक्यविरोधेन सन्देहो जायते यदा ॥ ३ ॥ द्वादशी तु तदा ग्राह्या त्रयोदश्यान्तु पारणम् ॥ एकादशी कलापि
 स्यादुपोष्या द्वादशी तथा ॥ ४ ॥ एकादशी द्वादशी च विशेषेण त्रयोदशी ॥ त्रिंशत्तथा सा तिथिर्ग्राह्या सर्वपापहरा शुभा ॥ ५ ॥ एकादशीसुपोष्येव

ग. म. पु.
॥ ८० ॥

द्वादशीम तथा द्विज ! ॥ त्रिमिश्रां चैव कुर्वीत न दशम्या युतां क्वचित् ॥ ६ ॥ राजौ जाग्रणं कुर्वन्पुण्यश्रवणं नृपः ॥ गदाधरं पूजयन् उपोष्यैका
दशीद्वयम् ॥ रुक्माङ्गदो ययौ मोक्षमन्ये चैकादशीव्रतम् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकादशीमाहात्म्यं
नाम पञ्चविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ येनाचनेन वै लोको जगाम परमां गतिम् ॥ तमर्चनं प्रवक्ष्यामि भुक्तिसुक्तिकरं परम्
॥ १ ॥ सामान्यमण्डलं न्यस्य धातारं द्वादशेशतः ॥ विधातारं तथा गङ्गां यमुनां च महानदीम् ॥ २ ॥ द्वारशिर्यं च दण्डं च प्रचण्डं वास्तुशूरुषम् ॥
मध्ये चाधारशक्तिं च कूर्मं चानन्तमर्चयेत् ॥ ३ ॥ धूमि धर्मे तथा ज्ञानं वैराग्यैश्चर्यमेव च ॥ अधर्मादीन्श्च चतुरः कन्दं नालं च पङ्कजम् ॥ ४ ॥
कर्णिकां केसरं सत्त्वं राजसं तामसं गुणम् ॥ सुय्यादिमण्डलान्येव विमलाद्याश्च शक्तयः ॥ ५ ॥ दुर्गां गणं सरस्वतीं सन्नपालं च कोणके ॥ आसनं
मूर्तिसम्यर्च्य वासुदेवं वलं रमरम् ॥ ६ ॥ अनिरुद्धं महात्मानं नारायणमथाचरेत् ॥ हृदयादीनि चांगानि शङ्खादीन्यायुधानि च ॥ ७ ॥ श्रियं
पुष्टिं च गरुडं गुरुं परगुरुं यजेत् ॥ इन्द्रादीन्देवयो नागसृङ्गं ब्रह्माणमर्चयेत् ॥ ८ ॥ विष्वक्सेनमथैशान्यां प्रोक्तं पूजनमगमम् ॥ सकृदभ्याचितो
देवो येनेवं विधिपूर्वकम् ॥ ९ ॥ न तस्य सम्भवो भूयः संसारेऽस्मिन्महात्मनः ॥ पुण्डरीकाय संपूज्य ब्रह्माणं च गदाधरम् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पञ्चविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ साधुमासे शुक्लपक्षे सूर्योक्षेण युता पुरा ॥
एकादशी तथा चैका भीमेन समुपोषिता ॥ १ ॥ आश्चर्यं तु व्रतं कृत्वा पितृणामनुगोऽभवत् ॥ भीमद्वादशी विख्याता प्राणिनां पुण्यवर्द्धनी ॥ २ ॥
नक्षत्रेण विनाय्यपा ब्रह्महत्यादि नाशयेत् ॥ विनिहन्ति महापार्पं कुतूषो विषयं यथा ॥ ३ ॥ कुपुत्रस्तु कुलं यद्रक्तुमाख्यां च पतिं यथा ॥ अघर्म
च यथा धर्मः कुमन्त्रो च यथा नृपम् ॥ ४ ॥ अज्ञानेन यथा ज्ञानं शोचमाशौचकं यथा ॥ अश्रद्धया यथा श्रद्धा सत्यञ्चैववृत्तयेया ॥ ५ ॥ हिमं
यथोष्णमाहन्वादनर्थं चार्थसंचयः ॥ यथा प्रकृतिनाहानं तपो वै विस्मयाद्यथा ॥ ६ ॥ अशिक्षया यथा पुत्रो गावो दूरगतैर्यथा ॥ कोपेन च यथा
शान्तिर्यथा वित्तमवर्द्धनात् ॥ ७ ॥ दानेन च यथा निष्कामेन यथा फलम् ॥ तथैव पापनाशाय प्रोक्तं द्वादशीं शुभम् ॥ ८ ॥ महाहत्या सुरा
पान स्तेयं गुर्वगनागमः ॥ युगपद्विजाताः निहन्ति विपुलकरम् ॥ ९ ॥ न यामि वैशिष्टं क्षेत्रं कुरुक्षेत्रं यथासकाम् ॥ कालिन्दीं समुद्रां गंगां च नैव न
सरस्वती ॥ १० ॥ चैव सर्वतीर्थानि एकादश्याः समानि हि ॥ न दानं न जपो होमो न चान्यत्सुकृतं क्वचित् ॥ ११ ॥ एकतः प्रथिवीदानमेक

१ तर्पणं सरस्वतीं दुर्गामिति पाठे कश्चनङ्ग इत्याक्षयः ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. १२७

॥ ८० ॥

तो हरिवासरः ॥ ततोऽप्येका महापुण्या इयमेकादशी वरा ॥ १२ ॥ अस्मिन्वराहपुरुषं कृत्वा देवं तु हाटकम् ॥ वटोपरि नवे पात्रे कृत्वा वै ताम्रभा
 जने ॥ १३ ॥ सर्वबीजश्रुते विप्राः सितवस्त्रावगण्ठिते ॥ सहिष्ण्यप्रदीपाद्यैः कृत्वा पूजां प्रयत्ननः ॥ १४ ॥ वराहाय नमः पादौ क्रोडाकृतये नमः कटि
 म् ॥ नाभिं गभीरघोषाय उरः श्रीवत्सधारिणे ॥ १५ ॥ बाहुं सहस्रशिरसे श्रीवां सर्वेश्वराय च ॥ मुखं सर्वात्मने पुज्यं ललाटं प्रभवाय च ॥ १६ ॥
 केशाः शतमयूखाय पुज्या देवस्य चक्रिणः ॥ विधिना पूजयित्वा तु कृत्वा जागरणं निशि ॥ १७ ॥ श्रुत्वा पुराणं देवस्य माहात्म्यप्रतिपादकम् ॥
 प्रातर्विप्राय दत्त्वा च वाचकाय शुभाय तत् ॥ १८ ॥ कनकक्रोडसहितं सन्निवेद्य परिच्छदम् ॥ पश्चात्तु पारणं कुर्यान्नातिनुतः सकृद्व्रतः ॥ १९ ॥
 एवं कृत्वा नरो विद्यान् भूय स्तनपो भवेत् ॥ उपोष्येकादशीं पुण्यां मुच्यते वै ऋणत्रयात् ॥ मनोऽभिलषितावाप्तिः कृत्वा सर्वव्रतादिकम्
 ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकादशीमाहात्म्यं नाम सप्तविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ ब्रतानि व्यास वक्ष्यामि यैस्तुष्टः सर्वदो हरिः ॥ शास्त्रोदितो हि नियमो ब्रतं तच्च तपो मतम् ॥ १ ॥ नियमास्तु विशेषाः स्युः ब्रत
 स्यास्य दमादयः ॥ नित्यं विषवर्णं स्नायादवश्यायी जितेन्द्रियः ॥ २ ॥ स्त्रीशूद्रपतितानां तु वर्जयेदभिभाषणम् ॥ पवित्राणि च पथैव लुह
 याच्चैव शक्तितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि चरेत्सुकृतवाङ्मरः ॥ केशानां रक्षणार्थं तु द्विगुणं ब्रतमाचरेत् ॥ ४ ॥ कांस्यं मांसं ममूरं च
 चणकं कोरदुषकम् ॥ शाकं मधु परात्रं च वर्जयेदुपवासवान् ॥ ५ ॥ पुष्पालङ्कारवस्त्राणि धूपगन्धानुलेपनम् ॥ उपवासेन दुष्येत्तु दन्तधावनम्
 ज्ञनम् ॥ ६ ॥ दन्तकाष्ठं पंचगव्यं कृत्वा श्रतर्जितं चरेत् ॥ असकृज्जलपानाच्च ताम्बूलस्य च भक्षणात् ॥ ७ ॥ उपवासः प्रदुष्यत दिवास्वप्ना
 क्षेमधुनात् ॥ क्षमा सत्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ ८ ॥ देवपूजाभिह्वने सन्तोषोऽस्तेयमेव च ॥ सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्या दशधा
 स्मृतः ॥ ९ ॥ नक्षत्रदर्शनान्नक्तमनक्तं निशि भोजनम् ॥ गोमूत्रं च पलं दद्यादर्धागुष्ठं तु गोमयम् ॥ १० ॥ क्षीरं सप्तपलं दद्याद्दध्नाश्चैव पलत्रयम् ॥
 घृतमेकपलं दद्यात्पलमेकं कुशोदकम् ॥ ११ ॥ गायत्र्या चैव गन्धेति आप्यायस्व दधिग्रहः ॥ तेजोऽस्मिंति च देवस्य ब्रह्मचर्यदत्तं चरेत् ॥ १२ ॥
 अग्न्याधानं प्रतिष्ठां तु यज्ञदानव्रतानि च ॥ वेदव्रतशृणुसर्गसुलाकरणसेखलाः ॥ १३ ॥ सगित्यमभिषेकं च मलमस्ते विषर्जयेत् ॥ दशांशं
 चान्द्रः स्यान्निशाहोभिस्तु सावनः ॥ १४ ॥ राविं संक्रम्यात्सोऽसौ नाक्षत्रः सप्तविंशतिः ॥ संप्रो मासो विवाहाय यज्ञादौ सावनस्थितिः ॥ १५ ॥
 युग्माग्निगुप्तानि पण्डुर्योर्वसुरध्रयोः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्याथ पूर्णिमा ॥ १६ ॥ अतिपुण्यप्रदास्य निष्ठावर्ग्यं प्रदातव्यम् ॥

वारे चतुर्थ्या च सप्तम्या च येद्वयम् ॥ जपञ्जुह्वस्मरन्विद्यां स्वर्गं निर्वाणतां व्रजेत् ॥ २० ॥ यजेच्छुक्लचतुर्थ्या यः खण्डलद्वन्द्वकमोद (मण्ड) कैः ॥
 विघ्नाचनेन सर्वान्स कामान्सौभाग्यमाप्नुयात् ॥ २१ ॥ पुत्रादिकं दमनकैर्दमनाख्या चतुर्थ्यपि ॥ औ गणपतये नमः चतुर्थ्यन्तं यजेद्वयम् ॥ २२ ॥
 मासे तु यस्मिन् स्मिन्श्चिज्जुह्याद्रा जपेत्स्मरेत् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति सर्वविघ्नविनाशनम् ॥ २३ ॥ विनायकं मुक्तिकायं यजेदभिश्च नामभिः ॥
 सोऽपि सद्गतिमाप्नोति स्वर्गमोक्षमुखानि च ॥ २४ ॥ गणपूज्यो वक्रतुण्ड एकदंष्ट्री त्रियम्बकः ॥ नीलवीरो लम्बोदरो विकटो विघ्नराजकः
 ॥ २५ ॥ धूम्रवर्णो भालचन्द्रो दशमस्त विनायकः ॥ गणपतिर्हस्तिमुखो द्वादशारे यजेद्वयम् ॥ २६ ॥ पृथक् सप्तस्तं यजानी सर्वान्कामान्
 वाप्नुयात् ॥ श्रावणे चाश्विने भाद्रे पंचम्यां कार्तिक शुभे ॥ २७ ॥ वासुकिस्तक्षकश्चैव कालीयो सणिभद्रकः ॥ परावर्ते धृतराष्ट्रः
 कर्कोटकधनञ्जयौ ॥ २८ ॥ घृताद्यैः स्नापिता ह्येते आयुरारोग्यसम्पदः ॥ अनन्तं वाष्पिकं शंखं पद्मं कम्बुलम्बे च ॥ २९ ॥ तथा कर्काटिकं
 नागं धृतराष्ट्रं च शंखकम् ॥ कालीयं तक्षकं चैव पिङ्गलं मासिमासि च ॥ ३० ॥ यजेद्वाद्रसिते नागानग्रे सुक्तिं दिवं व्रजेत् ॥ द्वात्रिंशोभयतो
 लेख्याः श्रावणे तु सिते यजेत् ॥ ३१ ॥ पञ्चम्यां पूजयेन्नागाननन्ताद्यान्महोत्तमान् ॥ क्षीरं सर्पिश्च नेत्रेभ्यः देयं सर्वविघ्नपहम् ॥ नागा अभयदस्ताश्च
 दद्येद्वारात् पञ्चमी ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे द्रष्टृद्वारापञ्चमीव्रतं नामकोशविशेषोत्तरशततमोऽध्यायः
 ॥ १२९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवं भाद्रपदे मासि कार्तिकेयं प्रपूजयेत् ॥ स्नानदानादिकं सर्वयस्यामक्षय्यमुच्यते ॥ १ ॥ सप्तम्यां प्राशयेच्चापि भोज्यं
 विप्राव्रविं यजेत् ॥ २ ॥ खखोत्कायमृतत्वं (ततं) प्रियसङ्गमो भव सद् स्वाहा ॥ २ ॥ अष्टम्यां पारणं कुर्यान्मरीचं प्राश्य स्वर्गभाक् ॥ (इति
 मरीचसप्तमी) ॥ सप्तम्यां नियतः स्नात्वा पूजयित्वा दिवाकरम् ॥ ३ ॥ दद्यात्फलानि विघ्नभ्यो मार्तण्डः प्रीयतामिति ॥ खर्चं नार्किलं वा प्राश
 येन्मातुलुङ्गकम् ॥ ४ ॥ सर्वे भवन्तु सफला मम कामाः समन्ततः ॥ (इति फलसप्तमी) ॥ संपूज्य देवं सप्तम्यां पायसेनाथ भोजयेत् ॥ ५ ॥ विघ्नैश्च दक्षिणां
 दत्त्वा स्वयं चाथ पयः पिबेत् ॥ अर्घ्यं चोष्यं तथा लेह्यं ओदनं चैति कार्त्तिकम् ॥ ६ ॥ धनपुत्रादिकामस्तु त्वज्येदन्तर्द्वन्द्विनः ॥ (इत्यनौदनसप्तमी
 व्रतम्) ॥ वाय्वाशी विजयेत्क्षुच्च कुर्याद्विजयसप्तमीम् ॥ अद्यादिकं च कामञ्जुर्धनं तन्मदम् ॥ ७ ॥ गोधूमसाययवपाटिककार्त्तिकपात्रं पाषाणपि
 एमधुमेधुनमद्यमासम् ॥ अभ्यञ्जनाञ्जनातिलांश्च विवर्जयेद्यः तस्येपितं भवति सत्तु सप्तमीषु ॥ ८ ॥ (इति विजयसप्तमीव्रतम्) ॥ इति

१ त्रित्वं स्वर्गं निविघ्नतां । २ आदौ दिवं ततो मक्तिमित्यर्थः । ३ दृष्टोद्धारणपञ्च । ४ अक्षय्याख्यसप्तम्यां प्रा । ५ उपवासो कामदम् ।

ग. म. पु.
॥ ८२ ॥

श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे सप्तमीव्रतनिरूपणं नाम त्रिशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥
 वाच ॥ ब्रह्मन् भाद्रपदे मासि शुक्लाष्टम्यामुपोषितः ॥ दूर्वा गौरीं गणेशं च फलपुष्पैः शिवं यजेत् ॥ १ ॥ फलश्रीं ह्यदिभिः सर्वैः शस्त्रैः
 नमः शिवाय च ॥ त्वं दूर्वेऽमृतजन्मासि ह्यष्टमीं सर्वकामभाक् ॥ २ ॥ अतस्त्रिपक्षमश्रीयान्मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ (इति दूर्वाष्टमीव्रतम्) ॥
 कृष्णाष्टम्यां च रोहिण्यामर्द्धरात्रेऽर्चनं हरेः ॥ ३ ॥ कार्यो विद्वापि सप्तम्या हन्ति पापं त्रिजन्मनः ॥ उपोषितोऽर्चयेन्मन्त्रैस्त्रिभिः
 भान्ते च पारणम ॥ ४ ॥ योगाय योगपतये योगेश्वराय योगसम्भवाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ (स्नानमन्त्रः) यज्ञाय यज्ञेश्वराय यज्ञपतये गोवि
 न्दाय नमोनमः ॥ ५ ॥ (अर्चनम्) - विश्वाय विश्वेश्वराय विश्वपतये गोविन्दाय नमोनमः ॥ (शयनम्) - सर्वाय सर्वेश्वराय सर्वताय सर्वसम्भवा
 य गोविन्दाय नमोनमः ॥ ६ ॥ स्थण्डिले पूजयेद्देवं सचन्द्रां रोहिणीं तथा ॥ शङ्खे तोयं समादाय सपुष्पफलचन्दनम् ॥ ७ ॥ जातुभ्यामननी
 गत्वा चन्द्रायार्घ्यं निवेदयेत् ॥ क्षीरोदार्णवसंभूत ! अत्रिनेत्रसमुद्भव ! ॥ ८ ॥ गुह्याण्यर्घ्यं शशाङ्केश (स) रोहिण्या सहितो मम ॥ श्रियं च वसुदे
 वाय नन्दाय च बलाय च ॥ ९ ॥ यशोदायै ततो दद्यादर्घ्यं फलसमन्वितम् ॥ अनन्तं (वं) वामनं शौरिं वैकुण्ठं पुरुषोत्तमम् ॥ १० ॥ वासुदेव
 हर्षिकेशं माधवं मधुसूदनम् ॥ वराहं पुण्डरीकाक्षं नृसिंहं दैत्यसूदनम् ॥ ११ ॥ दामोदरं पद्मनाभं केशवं गरुडध्वजम् ॥ गोविन्दं धर्मदत्तं देवभक्तान्तम
 पराजितम् ॥ १२ ॥ अथोक्षजं जगद्भोजं सर्गस्थित्यन्तकारणम् ॥ अनादिनिधनं विष्णुं त्रिलोकेशं त्रिविक्रमम् ॥ १३ ॥ नारायणं चतुर्बाहुं शङ्खच
 क्रगदाधरम् ॥ पीताम्बरधरं दिव्यं वनमालाविभूषितम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सङ्कं जगद्धाम श्रीपतिं श्रीयं हर्मिम् ॥ यं देवं देवकी देवी वल्लभेवाकरोज्जन
 ॥ १५ ॥ भौमस्य ब्रह्मणो गुण्यै तस्मै ब्रह्मात्मने नमः ॥ नामान्येतानि संकीर्त्य गन्तव्यं प्रार्थयेत्पुनः ॥ १६ ॥ ब्राहि मां देवदेवेश ! हरे ! संसारसाग
 रात् ॥ ब्राहि मां सर्वपापघ्न ! दुःखशोकाणवात्यभो ! ॥ १७ ॥ देवकीनन्दन ! श्रीश ! हरे ! संसारसागरात् ॥ दुर्धसांस्त्रासं विष्णो ! यं स्मरन्ति
 सकृत्सकृत् ॥ १८ ॥ सोऽहं देवातिदुर्बुद्धाहि मां शोकसागरात् ॥ पुष्कराक्ष ! निमग्नोऽहं महत्यज्ञानसागरे ॥ १९ ॥ ब्राहि मां देवदेवेश ! त्वास्ते
 ऽन्यो न रक्षिता ॥ स्वजन्म वासुदेवाप गोब्राह्मणहिताय च ॥ २० ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ शान्तिरस्तु शिवं वास्तु धमहि
 स्वातिराज्यभाक् ॥ २१ ॥ (इति कृष्णाष्टमीव्रतम्) ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे कृष्णाष्टमीव्रतनिरूपणं ना
 म त्रिशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नत्वाऽपि त्वष्टमीं यावद्भस्मै नैव भेदुः ॥ पारण्दापदं याति सन्नतिव्रतमुच्यते ! ॥ १ ॥

प. सं.
अ. को.
अ. १३२

॥ ८२ ॥

शुक्लाष्टभ्यां पीपमासे महारुद्रेति साधु वै॥मत्प्रीतये कृतं देवि शतसाहस्रिकं फलम् ॥ २ ॥ अष्टमी बुधवारेण पञ्चयोरुभयोर्यदा ॥ भविष्यति तदा त
 स्यां व्रतमेतत्कथा परा ॥ ३ ॥ तस्यां नियमकर्तारो न स्युः खण्डितसम्पदः ॥ तण्डुलस्याष्टमुष्टीनां वर्जयित्वांगुलिद्वयम् ॥ ४ ॥ भक्तं सद्भक्तिश्रद्धा
 भ्यां मुक्तिकामी हि मानवः॥आम्रपत्रपुटे कृत्वा यो भुङ्क्ते दुःखोपशान्तिः॥५॥कलम्बिकास्तिकोपेतं काम्यं तस्य फलं भवे (लभे) त्॥बुधं पंचोपचारेण
 पूजयित्वा जलाशये ॥ ६ ॥ शक्तितो दक्षिणां दद्यात्कर्करां तण्डुलान्विताम् ॥ बुं बुंवायेति वीजं स्यात्स्वाहान्तः कमलादिकः ॥ ७ ॥ वाणचापचरं
 श्यामं दले चांगानि मध्यतः ॥ बुधाष्टमीकथा पुण्या श्रोतव्या कृतिभिर्बुधम् ॥ ८ ॥ पुं पाटलिपुत्राख्ये वीरो नाम द्विजोत्तमः ॥ गम्भा भार्या तस्य
 चासीत्कौशिकः पुत्र उत्तमः ॥ ९ ॥ दुहिता विजयानाम्नी व (थ) नपाला वृंपोऽभवत् ॥ गृहीत्वा कौशिकस्तं च श्रीप्ये गंगां गतोऽसत् ॥ १० ॥
 गोपालकैवृषधैरैः क्रीडास्योपहतो बलत॥गंगातः स च उत्थाय वनं वभ्राम दुःखितः ॥११॥ जलार्थं विजया चागाढा(न्मा)वा आर्द्रं च साप्ययात् ॥
 पिपासितो घृणालार्थी आगतोऽथ सरोवरम् ॥ १२ ॥ दिव्यस्त्रीणां च पूजादीन्दृष्ट्वा चाप्यथ विस्मितः ॥ स तां गत्वा गद्याचोऽसं सातुजोऽहं कुसुमितः
 ॥ १३ ॥ स्त्रियोऽब्रुवन्व्रतं कर्तुं दास्यामश्च कुरु व्रतम् ॥ पत्न्यर्थं धनपाना (ला) र्थं पूजयामासतुबुधम् ॥ १४ ॥ पुटद्वयं गृहीत्वाहं कुसुजति प्रदत्त
 कम् ॥ स्त्रियो गतास्तौ धनदौ धनपानमपश्यताम् ॥१५॥ चौरैर्दत्तं गृहीत्वाथ प्रदोषे प्राप्तवान् गृहम् ॥ वीरं च दुःखितं नत्वा राज्ञो सुतो वयसुखम्
 ॥ १६ ॥ कन्यां च युवतीं दृष्ट्वा कस्मै देया सुता मया ॥ यमायेत्यब्रवीद्दुःखात्माचागच्छतमत्फलान् ॥ १७ ॥ स्वर्गं गतो च पितरौ व्रतं गज्याम् कौ
 शिकः ॥ चक्रोऽध्यामहाराज्यं दत्त्वा च भगिनीं यमे॥१८॥यमोऽपि विजयासाह गृहस्था भव मे पुं ॥ नोद्विष्टयाऽन्यत्रभवे यमे सा न तथाकरोत् ॥
 अपश्यन्मातरं स्वां सा पौरुषातनया स्थिताम् ॥ १९ ॥ अथोद्दिग्ना कोशिकोक्तं ज्ञात्वा मुक्तिप्रदं व्रतम् ॥ चक्रे च सा ततो मुक्ता माता तस्माच्छ्रेष्ठ
 तम् ॥ २० ॥ व्रतपुण्यप्रभावेण स्वर्गं गत्वावसत्सुखम् ॥ २१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे ग्रथमार्शाख्ये आचार्यखण्डे बुधाष्टमीव्रतनिर्णय
 नाम द्वाविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अशोककलिका ह्यष्टौ ये पिबन्ति पुनर्वसौ ॥ चैत्रे यस्मिं सिताष्टम्यां च ते शोकमवाप्नुयुः
 ॥ १ ॥ त्वामशोक ! हराभीष्ट ! मधुमाससमुद्रव ॥ पिबामि शोकमन्नतो मामशोकं सदा कुरु ॥ २ ॥ (इत्यशोकप्रमीव्रतम्) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शुक्रा

१ कामनायुक्त (क्ति) मा० । वीजोष्टिः (नोष्टिः) स्वातुराकमलादिके० । २ कालम्बिकास्तिका । ३ बुं बुंवायेति० । ४ लुपः भवेत्० । ५ यज्ञान्मये० । ६ गृहस्थार्थं
 पुरोतरम् । ७ स्वांसंग्रामक पाशपातना० ।

ग.म.पु.
॥ ८३ ॥

[illegible]

पू.खं.
आ.क्रं.
अ. १३४

二〇二〇

[illegible]

चैव माहेशी कौमारी वैष्णवी तथा ॥ ४ ॥ वाराही चैव महिन्द्रा चामुण्डा चण्डिका तथा ॥ जयन्ती मंगला काली भद्रकाली कपालिनी ॥ ५ ॥
 दुर्गा क्षमा शिवा धात्री स्वाहा स्वधा नमोऽस्तु ते ॥ श्रीरायै स्नापयेद्देवीं कन्यकाः प्रमदास्तथा ॥ ६ ॥ द्विजाती (दी) नथ पापण्डानन्नदानेन
 पूजयेत् ॥ ध्वजपत्रपताकाद्यै रथयात्रासु वस्त्रकैः ॥ महानवम्यां पूजेयं जयरार्यादिदायिका ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमां
 शाख्ये आचारकाण्डे महानवम्यां महाकौशिकमन्त्रकृत्यादिविवरणं नाम चतुस्त्रिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नवम्यामाश्विने
 शुक्ले एकमकेन पूजयेत् ॥ देवीं विंशत्यभेकं जपद्भैरवं व्रता नरः ॥ १ ॥ (इति वीरनवमीव्रतम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ चैत्र शुक्लनवम्यां च देवीं दमनकैर्यजेत् ॥ आयुरारो
 ग्यसौभाग्यं शत्रुभिश्चापराजितः ॥ २ ॥ (इति दमनकनवमीव्रतम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दशम्यामेकमकादशीं समान्ते दशवचसुः ॥ दिशश्च काश्चनीदिववां ब्रह्माण्डाधिप
 तिर्भवेत् ॥ ३ ॥ (इति दिग्दशमीव्रतम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एकादश्यामृषिपूजा कर्तव्या सर्वोपकारिका ॥ श्रवणानुव्रतान्तरात्रिलोके महीयते ॥ ४ ॥ मरीचिर्ग्रहं
 गिरसौ पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ प्रचेताश्च वसिष्ठश्च भृगुर्नारद एव च ॥ ५ ॥ चेन्नादौ कार्त्तिकेऽपूजां मत्स्यश्च दमनोर्द्ध्वः ॥ अशोकाल्याष्टमोऽशोकं वीराल्या नवमीं
 तथा ॥ ६ ॥ दमनाख्या दिग्दशमी नवम्येकादशी तथा ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ऋष्येकादशीव्रतं नाम
 पञ्चविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ श्रवणद्वादशीं वक्ष्ये मुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ॥ एकादशीं द्वादशीं च श्रवणं च संयुता ॥ १ ॥ विजया सा
 तिथिः प्रोक्ता हरिपूजादि चाक्षयम् ॥ एकमकेन नकेन तथैवायाचितेन च ॥ २ ॥ उपवासनं भक्ष्यणं नैवाद्वादशिको भवेत् ॥ कार्त्तिके मासं तथा सौदं लोभं वितथ
 भाषणम् ॥ ३ ॥ व्यायामं च व्यायामं च दिवास्वप्नमथाञ्जनम् ॥ शिलापिष्टं मसूरं च द्वादश्यां वर्जयेन्नरः ॥ ४ ॥ मासि भाद्रपदे शुक्ला द्वादशी श्रवणा
 न्विता ॥ महती द्वादशी ज्ञेया उपवासे महाफला ॥ ५ ॥ सगम सरितां स्नानं बुधयुक्ता महाफला ॥ कुम्भे सर्वे सजले यजेत्स्वर्णं तु वामनम् ॥ ६ ॥ सितवस्त्रयुग
 च्छत्रं छत्रोपानयुगान्वितम् ॥ ७ ॥ नमो वासुदेवाय शिरः संपूजयेत्ततः ॥ ७ ॥ श्रीवराय सुखं तद्रक्तण्डं कृष्णाय वै नमः ॥ नमः श्रीपतये वसो
 भुजौ सर्वास्त्रधारिणे ॥ ८ ॥ व्यापकाय नमः कुसौ केशवायोदरं बुधः ॥ त्रैलोक्यपतये भद्रं जंवे सर्वश्रुते नमः ॥ ९ ॥ सर्वात्मने नमः पादौ नैवेद्यं
 घृतपायसम् ॥ कुम्भांश्च मोदकान्दद्यान्नागरं कारयेन्नरि ॥ १० ॥ स्नात्वा चान्तोऽर्चयित्वा तु कृतपुष्पाञ्जलिर्वेदेन ॥ नमो नमस्ते गोविन्द बुध श्रेय
 णसंज्ञक ॥ ११ ॥ अथोचसंक्षेपं कृत्वा सर्वसौख्यप्रदो भव ॥ प्रीयतां देवदेवेशो विप्रभ्यः कलशान्ददेन ॥ नयस्वीरऽथवा कुर्यात्सर्वान्कामान्

१ चेन्नादौ च नव० । २ मालाभिर्दम० । ३ श्रावणी एकमकेन तथै० ।

ग.म.पु.
॥ ८४ ॥

वायुयात् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये आचारकाण्डे श्रवणद्रादशीव्रतनिरूपणं नाम पञ्चविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कामदेवत्रयोदश्यां पूज्यो दमनकादिभिः ॥ रतिशीतिलसायुक्तो ह्यथोक्तो माण्डवितः ॥ १ ॥ (इति मदनकन्योदशीव्रतम्) ॥ चतुर्दश्यां तथाष्टभ्यां पक्षयोः शुक्रकृष्णयोः ॥ योऽब्देमेकं न भुञ्जीत मुक्तिमाकं शिवपूजनात् ॥ २ ॥ (इति शिवचतुर्दश्यष्टमीव्रतम्) ॥ त्रिरात्रोपापितो दद्यात्कार्तिकायां भवनं शुभम् ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति धामव्रतमिदं शुभम् ॥ ३ ॥ अमाशस्यां पितृणां च दत्तं जलादितदक्षयम् ॥ नक्ताभ्याशी वारनाम्ना यजन्वाराणि सर्वमाकं ॥ ४ ॥ (इति वारव्रतानि) ॥ द्वादशरात्रिणि विप्रैः प्रतिमासं तु यानि वै ॥ तन्नामांतेऽच्युतं तेषु सम्यक् संपूजयेन्नरः ॥ ५ ॥ केवलं मार्गशीर्षे तु इत्यादौ कृतिकादिरे (का) ॥ अहोमश्वत्थमासं कृत्वा निवेदयेत् ॥ ६ ॥ आपादादौ पायसं तु विप्रांस्तेनैव भोजयेत् ॥ पञ्चगव्यजलस्नाननैवेद्यैर्नैकमाचरेत् ॥ ७ ॥ अश्विनव्रतमाहव्यं वैश्वं सर्वमुच्यते ॥ विसृजितजगन्नाथे निर्माल्यं भवति क्षणात् ॥ ८ ॥ पञ्चरात्रविदो गुरुया नैवेद्यं भुञ्जेत् स्वयम् ॥ एवं संवत्सरस्यान्ते विशेषेण प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥ नमो नमस्तेऽच्युत ! संक्षयोऽस्तु पापस्य वृद्धिं समुपेतु पुण्यम् ॥ ऐश्वर्यवित्तवि सदाऽस्य मे तथास्तु मे सन्ततिरज्ञयेव ॥ १० ॥ यथाच्युत ! त्वं परतः परस्मात्स ब्रह्मभूतः परतः परस्मात् ॥ तथाच्युतं मे कुरु वान्छितं सदा सदा कुरु पापहराप्रमेय ॥ ११ ॥ अच्युतानन्त ! भोविन्द ! प्रसीद यदभीष्टितम् ॥ तदक्षयममेयान्कुलपुत्रं पुरुषोत्तम ॥ १२ ॥ कुर्याद्वि सप्त वर्षाणि आयुःश्रीमद्भर्तृन्मः ॥ उपोष्यैकदशौन्दमष्टमां च चतुर्दशीम् ॥ १३ ॥ सप्तमां पूजयद्विष्णुं दुर्गां शम्भुं रविं क्रमात् ॥ तेषां लोकं समाप्नोति सर्वकामांश्च निर्वलः ॥ १४ ॥ एकमुक्तेन नक्तेन त्वैश्वर्याधिनेन च ॥ उपवासनं शाकाद्यैः पूजयन्सर्वदेवताः ॥ १५ ॥ सर्वैः सर्वोत्तु तिथिषु भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ धनदाऽग्निः प्रतिपदि नास्त्यो दत्तं अर्चितः ॥ १६ ॥ श्रीर्यमश्च द्वितीयायां पञ्चम्या पावती त्रिया ॥ तामाः पष्ट्यां कार्तिकेयः सप्तम्यां भास्करोऽर्थदः ॥ १७ ॥ दुर्गाष्टम्यां मातरश्च नवम्यामय तत्तकः ॥ इन्द्रो दशम्यां धनद एकादश्यां सुनीश्वराः ॥ १८ ॥ द्वादश्यां च हरिः कालत्रयोदश्यां महेश्वरः ॥ चतुर्दश्यां पञ्चदश्यां ब्रह्मा च पितरोऽपरे ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये आचारकाण्डे निधिवारनक्षत्रादिव्रतनिरूपणं नाम सप्तविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ (इति व्रतानि समाप्तानि) ॥ हरिरुवाच ॥ राज्ञां वैशान्प्रवक्ष्यामि वंशानुचरितानि च ॥ विष्णुनाम्न्यजतो ब्रह्मा वक्षोऽङ्गुष्ठाव तरुण्ये ॥ १ ॥ ततोऽर्चितं

पूर्. खं.
आ. कर्.
अ. १३८

॥ ८४ ॥

१ योत्तमकः । २ मार्गशीर्षादौ नक्षत्रे कृतिकादिरे इति युक्तः पाठ इति भावि । ३ आयुर्मानं न० । ४ यमदेवव्रतविधि नामांशदत्तः ।

विवस्वांश्च ततः सुतुर्विवस्वतः मरुतिश्चाकुशर्याती नृगो धृष्टः प्रपन्नकः ॥ २ ॥ नरिष्यन्तश्च नाभागो दिष्टः शशक एव च ॥ मोरसीदिला कन्या
 सुद्युमोऽस्य सुतोऽभवत् ॥ ३ ॥ इलायां तु बुधाब्जातो राजा रुद्रः पुरुखाः ॥ सुतास्त्रयश्च सुद्युम्रादुत्कलो विनतो गयः ॥ ४ ॥ अभृच्छुद्रो गोवर्धोऽस्य
 प्रपन्नस्तु मनोः सुतः ॥ करुपात्क्षत्रिया जाता कारुषा इति विस्तृताः ॥ ५ ॥ दिष्टपुत्रस्तु नाभागो वैश्यतामगमत्स च ॥ तस्माद्भलन्दनः पुत्रो वत्स
 श्रीतिभैलन्दनात् ॥ ६ ॥ ततः पांशुः खनित्रोऽभृद्धपरतस्मात्ततः क्षुपः ॥ क्षुपाद्रिशोऽभवत्पुत्रो विशाब्जातो विविशकः ॥ ७ ॥ विविशाच्च खनिनित्रो
 विश्रुतिस्तत्सुतः स्मृतः ॥ करन्धमो विश्रुतेस्तु ततो जातोऽप्यविशितः ॥ ८ ॥ मरुतोऽविशितस्यापि नरिष्यन्तस्ततः स्मृतः ॥ नरिष्यन्तात्तमो जात
 स्ततोऽभृद्राजवर्द्धनः ॥ ९ ॥ राजवर्द्धात्सुधृतिश्च नरोऽभृत्सुधृतेः सुतः ॥ नराच्च केवलः पुत्रः केवलाद्गुन्धुमानापि ॥ १० ॥ गुन्धुमतो वेगवांश्च युधो
 वेगवतः सुतः ॥ तृणविन्दुर्बुधाब्जातः कन्या चैलविला तथा ॥ ११ ॥ विशालं जनयामास तृणविन्दोस्त्वल्मुषा ॥ विशालाद्वेमचन्द्रोऽभृद्धेम
 चन्द्राच्च चन्द्रकः ॥ १२ ॥ धृम्राश्वश्चैव चन्द्रात्तु धृम्राश्वात्सुजयस्तथा ॥ सुजयात्सहदेवोऽभृत्क्रुशाश्वस्तत्सुतोऽभवत् ॥ १३ ॥ क्रुशाश्वत्सोमदत्तस्तु
 ततोऽभृच्चनमेजयः ॥ तत्पुत्रश्च सुमन्तिश्च एते वैशालका वृषाः ॥ १४ ॥ शय्योतेस्तु सुकन्याऽभृत्सा भाय्यां च्यवनस्य तु ॥ अनन्तो नाम शायते
 रनन्ताद्वैवतोऽभवत् ॥ १५ ॥ रैवतो रैवतस्यापि रैवताद्वैवती सुता ॥ धृष्टस्य धार्ष्टं (तं) कं क्षेत्रं वैष्णवं (श्यकं) तद्रभुव ह ॥ १६ ॥ नाभागपुत्रो
 नेष्टो ह्यम्बरीपोऽपि तत्सुतः ॥ अम्बरीपाद्विरूपोऽभृत्पृषदश्चो विरूपतः ॥ १७ ॥ रथीनरश्च तत्पुत्रो वामुदेवपरायणः ॥ इक्ष्वाकोस्तु त्रयः पुत्राः
 विकुक्षिनिमिदण्डकाः ॥ १८ ॥ इक्ष्वाकुजो विकुक्षिस्तु शशादः शशभक्षणात् ॥ पुरजयः शशादाच्च ककुत्स्थास्योऽभवत्सुतः ॥ १९ ॥ अनेनास्तु
 ककुत्स्थाच्च प्रथुः पुत्रस्त्वनेनसः ॥ विश्वरातः प्रथोः पुत्र आर्द्रोऽभृद्विश्वराततः ॥ २० ॥ युवनाश्वोऽभवच्चार्द्राच्छावस्तो युवनाश्वतः ॥ बृहदश्वस्तु
 शावस्तात्तत्पुत्रः कुवलाश्वकः ॥ २१ ॥ धुन्धुमारो हि विख्यातो दृढाश्वश्चततोऽभवत् ॥ चन्द्राश्वः कपिलाश्वश्च हय्यश्वश्च दृढाश्वतः ॥ २२ ॥ हय्य
 श्वाच्च निकुम्भोऽभृद्विताश्वश्च निकुम्भतः ॥ प्रजाश्वश्च हिताश्वश्च तत्सुतो युवनाश्वकः ॥ २३ ॥ युवनाश्वश्च मान्धाता विन्दुमत्यास्ततोऽभवत् ॥
 सुबुक्तुन्दोऽम्बरीपश्च पुरुकुत्सस्त्रयः सुताः ॥ २४ ॥ पञ्चाशत्कन्यकाश्चैव भाय्यास्ताः सौभरेभुनेः ॥ युवनाश्वोऽम्बरीपाच्च हरितो युवनाश्वतः ॥ २५ ॥
 पुरुकुत्साग्नमैदायां त्रसदस्युरभृत्सुतः ॥ अनरण्यस्ततो जातो हय्यश्चोऽप्यनरण्यतः ॥ २६ ॥ तत्पुत्रोऽभृदसुमनास्त्रिधन्वा तस्य चातमजः ॥ त्रय्यारुण

१ गौरवान् ॥ २ तस्माद्भलन्दनः पुत्रो वत्समाभिर्भनन्दरा (ना) त ॥ ३ भूदिक्ष्वकश्चत ॥ ४ मनोभूसु ॥

न. म. पु.
॥ ८५ ॥

स्तस्य पुत्रस्तस्य सत्यरतः सुतः ॥ २७ ॥ यन्निशङ्कः समाख्यातो हरिश्चन्द्रोऽभवत्ततः ॥ हरिश्चन्द्राद्रोहिताश्वो हरितो रोहिताश्वतः ॥ २८ ॥ हरि-
तस्य सुतश्चन्द्रोऽथ विजयः सुतः ॥ विजयादुरुको जज्ञं रुरुकात्तु वृकः सुतः ॥ २९ ॥ वृकाद्वाहुर्गृपोऽभूच्च बाहोस्तु सगरः स्मृतः ॥ षष्टिः पुत्र-
सहस्राणि सुमत्यां सगराद्भर ॥ ३० ॥ केशिन्यामेक एवासावसमञ्जससंज्ञकः ॥ ३१ ॥ तस्यांशुमान्सुतो विद्वान्दिलीपस्तत्सुतोऽभवत् ॥ भगीरथो
दिलीपाच्च यो गङ्गामानयद्भुवम् ॥ ३२ ॥ श्रुतो भगीरथसुतो नाभागश्च श्रुतात्किल ॥ नाभागादम्बरीपोऽधृतिः पुद्रीपोऽम्बरीपतः ॥ ३३ ॥
सिन्धुद्वीपस्यायुतायुर्ऋतुपणस्तदात्मजः ॥ ऋतुपर्णात्सर्वकामः सुदासोऽसुतदात्मजः ॥ ३४ ॥ सुदासस्य च सौदासो नाश्रा मित्रसहः स्मृतः ॥ कल्माष-
पादसंज्ञश्च दमयन्त्यां तदात्मजः ॥ ३५ ॥ अश्वकाख्योऽभवत्पुत्रो ह्यश्वकान्मूल (न्मूच्छ) कोऽभवत् ॥ ततो दशरथो राजा तस्य चैलविलः सुतः ॥ ३६ ॥
तस्य विश्वसहः पुत्रः खट्वाङ्गश्च तदात्मजः ॥ खट्वाङ्गादीर्षेवाहुश्च दीर्षेवाहोर्हजः सुतः ॥ ३७ ॥ तस्य पुत्रो दशरथश्च तस्य तत्सुताः स्मृताः ॥ रामल-
क्ष्मणशत्रुघ्नभरताश्च महाबलाः ॥ ३८ ॥ रामात्कुशलवो जातो भरतात्तासोऽपुष्करौ ॥ चित्राङ्गदश्चन्द्रकेतुलक्ष्मणात्संवधूवतुः ॥ ३९ ॥ सुबाहुर्गुह्यसेनौ च
शत्रुघ्नात्संवधूवतुः ॥ कुशस्य चातिथिः पुत्रो निषयो ह्यतिथिः सुतः ॥ ४० ॥ निषयस्य नलः पुत्रो नलस्य च नभसः स्मृतः ॥ नभसः पुण्डरीकर्तु-
क्षेमघ्नश्च तदात्मजः ॥ ४१ ॥ देवानीकस्तस्य पुत्रो देवानीकादहीनकः ॥ अहीनकाद्रुक्म्येष्टे पामिथ्यो रुरोः सुतः ॥ ४२ ॥ पामिथ्यादहो जज्ञे नल-
पुत्रश्छलः स्मृतः ॥ छलादुक्थस्ततो ह्युक्थाद्भ्रनाभस्ततो गणः ॥ ४३ ॥ उपिताश्वो गणाञ्जने ततो विश्वसहोऽभवत् ॥ विश्वसनाभस्तत्पुत्रस्तत्पुत्रः
पुष्पकः स्मृतः ॥ ४४ ॥ ध्रुवसन्धिरथत्पुष्पाद्भुवसन्धेः सुदर्शनः ॥ सुदर्शनादग्निवर्णः पद्मवर्णोऽग्निवर्णतः ॥ ४५ ॥ शीघ्रस्तु पद्मवर्णात्तु शीघ्रात्पुत्रो
मरुत्स्वभूत् ॥ मरोः प्रसुथुतः पुत्रस्तस्य चादावसुः सुतः ॥ ४६ ॥ उदावसोर्नन्दिवर्द्धनः सुकेतुर्नन्दिवर्द्धनात् ॥ सुकेतोदकरातोऽभूद्बहुवृक्षस्ततः सु-
तः ॥ ४७ ॥ बृहदुक्थान्महावीर्य्यः सुधृतिस्तस्य चात्मजः ॥ सुधृतेर्धृष्टकेतुश्च हव्यश्चो धृष्टकेतुतः ॥ ४८ ॥ हव्यश्चात्तु मरुजातो मरोः प्रलोचनको
ऽभवत् ॥ प्रतीन्धकात्कृतिरथो देवमीडस्तदात्मजः ॥ ४९ ॥ विबुधो देवमीडात्तु विबुधात्तु महाधृतिः ॥ महाधृतेः कीर्तिरातो महारोमा तदात्मजः ॥ ५० ॥
महारोमः स्वर्णरोमा ह्रस्वरोमा तदात्मजः ॥ सौरध्वजो ह्रस्वरोमः तस्य सीताभवत्सुता ॥ ५१ ॥ आता कुशध्वजस्तस्य सौरध्वजात्तु भातुमात् ॥
शतसुभो भातुमतः शतसुभान्छुविः स्मृतः ॥ ५२ ॥ ऊर्जनामा शुचिः पुत्रः सनद्वाजस्तदात्मजः ॥ सनद्वाजात्कुलिजोतोऽनञ्जनस्तु कुलिः सुतः ॥ ५३ ॥
अनञ्जनाच्च कुलिजस्तस्यापि चाधिनेमिकः ॥ श्रुतायुस्तस्य पुत्रोऽश्रुतपार्थिवस्तदात्मजः ॥ ५४ ॥ अश्रुतपार्थात्तुजयो जातः शैवारीः ॥ शैवारीः शैवयात्सुतः ॥ शैवारी-

पू. सं.
आ. कां.
अ. १३८

॥ ८५ ॥

तस्त्वेनेनाश्च तस्य रामरथः स्मृतः ॥५५॥ सत्यरथो रामरथात्तस्मादुपगुहः स्मृतः ॥ उपगुरोरुपगुहः स्वागतश्चोपगुहः ॥ ५६ ॥ स्वनरः स्वागता
 जज्ञे सुवर्चस्तस्य चात्मजः ॥ सुवर्चसः सुपाश्वस्तु सुश्रुतश्च सुपाश्वतः ॥५७॥ जयस्तु सुश्रुताब्जज्ञे जयात्तु विजयोऽभवत् ॥ विजयस्य ऋतः पुत्रः
 ऋतस्य सुनयः सुतः ॥ ५८ ॥ सुनयाद्रीतहव्यस्तु वीतहव्याद्धतिः स्मृतः ॥ बहुलाश्वो धृतेः पुत्रो बहुलाश्वात्कृतिः स्मृतः ॥५९॥ जनकस्य द्वये वंशे
 उत्तो योगसमाश्रयः ॥६०॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यवंशवर्णनं नामाष्टविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥१३८॥
 हरिरुवाच ॥ सूर्यस्य कथितो वंशः सोमवंशं शृणुष्व मे ॥ नारायणसुतो ब्रह्मा ब्रह्मणोऽजः समुद्भवः ॥ १ ॥ अत्रेः सोमस्तस्य भाय्यां तारा सुरगुरोः
 भिया ॥ सोमात्तारा वुषं जज्ञे वुषपुत्रः पुहृगवाः ॥ २ ॥ वुषपुत्रादथोर्वंश्यां पट् पुत्रास्तु श्रुतात्मकः ॥ विश्वावसुः शतायुश्च आयुर्वीमानमावसुः ॥३॥
 अमावसोर्भीमनामा भीमपुत्रश्च काञ्चनः ॥ काञ्चनस्य सुहोत्रोऽभृजश्चाभृत्सुहोत्रतः ॥ ४ ॥ जह्नोः सुमन्तुरभवत्सुमन्तोरपजापकः ॥ बलाकाश्च
 स्तस्य पुत्रो बलाकाश्वात् कुशः स्मृतः ॥ ५ ॥ कुशाश्चः कुशनाभश्चासूतंरयो वसुः कुशात् ॥ गाधिः कुशाश्वात्संजज्ञे विश्वामित्रस्तदात्मजः ॥ ६ ॥
 कन्या सत्यवती दत्ता ऋचीकाय द्विजाय सा ॥ ऋचीकाब्जमदग्निश्च रामस्तस्याभवत्सुतः ॥ ७ ॥ विश्वामित्रादेवरातममुच्छन्दादयः सुताः ॥ आयु
 षो नहुषस्तस्मादनेना रजिस्मर्कौ ॥ ८ ॥ क्षत्रवृद्धः क्षत्रवृद्धात्सुहोत्रश्चाभवन्नृपः ॥ काश्यकाशौष्ठस्तमदः सुहोत्रादभवंल्लयः ॥ ९ ॥ मृत्समदाच्छोन
 कोऽभृत्काश्यादीर्घतमास्तथा ॥ वैद्यो धन्वन्तरिस्तस्मात्केतुर्मांश्च तदात्मजः ॥ १० ॥ भीमरथः केतुमतो दिवोदासस्तदात्मजः ॥ दिवोदासात्प्रतदेनः
 शत्रुजित्सोऽत्र विश्रुतः ॥११॥ ऋतध्वजस्तस्य पुत्रो ह्यलकेश्च ऋतध्वजात् ॥ अलकात्सुस्रतिर्जज्ञे सुनीतः सन्नतेः सुतः ॥१२॥ सत्यकेतुः सुनीतस्य
 सत्यकेतोविभुः सुतः ॥ विभोस्तु सुविभुः पुत्रः सुविभोः सुकुमारकः ॥१३॥ सुकुमाराद्धकेतुर्वीतिहोत्रस्तदात्मजः ॥ वीतिहोत्रस्य भर्गोऽभृद्भर्गमिस्त
 दात्मजः ॥ १४ ॥ वैष्णवाः स्युर्महात्मान इत्येते कारायो वृषाः ॥ पञ्चपुत्रशतान्यासन्नजेः शक्रेण संहताः ॥ १५ ॥ प्रतिसन्नः सत्वश्रुद्धात्संजयश्च त
 दात्मजः ॥ विजयः संजयस्यापि विजयस्य कृतः सुतः ॥ १६ ॥ कृताद्बृषधनश्चाभृत्सहदवस्तदात्मजः ॥ सहदेवाददीनोऽभृज्यत्सिनोऽप्यदी
 नतः ॥ १७ ॥ जयत्सेनात्संकृतिश्च क्षत्रधर्मा च संकृतेः ॥ यतिर्ययातिः संयातिरयातिर्विकृतिः क्रमात् ॥ १८ ॥ नहुषस्य सुताः स्याता ययातेर्नृपते
 स्तथा ॥ यदुं च तुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत ॥ १९ ॥ द्रुह्युं चारुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपार्वणी ॥ सहस्रजिक्कोष्टुमना रघुश्चैव यदोः सुताः ॥२०॥

ग. म. पु.
॥ ८६ ॥

सहस्रजितः शतजितस्माद्वै हयहैहयौ॥ अनरण्यो हयात्पुत्रो धर्मो हैहयतोऽभवत्॥ २१॥ धर्मस्य धर्मनेत्रोऽभूत्कुन्तिर्वै धर्मनेत्रतः ॥ कुन्तेर्बभूव साहजिर्महि
ष्माश्च तदात्मजः॥ २२॥ भद्रश्रेण्यस्तस्य पुत्रो भद्रश्रेण्यस्य दुर्देमः॥ धनको दुर्देमाश्चैव कृतवीर्यश्च जानकिः॥ २३॥ कृताग्निः कृतकर्मा च कृतौजाः सुमहा
बलः॥ कृतवीर्यादूर्जुनोऽभूदूर्जुनाच्छूरसेनकः॥ २४॥ जयध्वजो मधुः शूरो वृषणः पंच सध्वताः॥ जयध्वजात्तालजह्नो भरतस्तालजह्नतः॥ २५॥
वृषणस्य मधुः पुत्रो मधोवृष्ण्यादिवंशकः॥ क्रोधेर्विजिज्ञिवान्पुत्र आहिस्तस्य महात्मनः॥ २६॥ आहिरुशंकुः संजज्ञैतस्य चित्रस्यः स्मृतः॥ राशवि
न्दुश्चित्रगथात्पत्न्यो लक्षश्च तस्य हा॥ २७॥ दशलक्षश्च पुत्राणां पृथुकीर्त्यादयो वराः॥ पृथुकीर्तिः पृथुजयः पृथुदानः पृथुश्रवाः॥ २८॥ पृथुश्रवसोऽभूत्तम
उशानास्तमसोऽभवत्॥ तत्पुत्रः शितयुनाम श्रीरुक्मकवचस्ततः॥ २९॥ रुक्मश्च पृथुर्रुक्मश्च ज्यामघः पालितो हरिः॥ श्रीरुक्मकवचस्त्येत
विदर्भो ज्यामघात्तथा॥ ३०॥ भार्यायाश्चैव शैव्यायां विदर्भात्कथकौशिकौ॥ रोमपादो रोमपादाद्भुवश्चोर्ध्वतिस्तथा॥ ३१॥ कौशिकस्य कर्षिः
पुत्रः ततश्चैवो नृपः किल॥ कुन्तिः किलास्य पुत्रोऽभूत्कुन्तेर्गुणिः सुतः स्मृतः॥ ३२॥ वृष्णेश्च निवृतिः पुत्रो दशार्हो निवृतेस्तथा॥ दशार्हस्य
सुतो ज्योमा जीमूतश्च तदात्मजः॥ ३३॥ जीमूतोऽद्रिहृतिर्जज्ञे ततो भीमगथोऽभवत्॥ ततो मधुरथो जज्ञे राकुनिस्तस्य चात्मजः॥ ३४॥ कारम्भिः
शकुनेः पुत्रस्तस्य वै देववान्स्मृतः॥ देवस्तनो देवस्तनो देवस्तान्शुभः स्मृतः॥ ३५॥ कुरुवंशो मधोः पुत्रो ह्यनुश्च कुरुवंशतः॥ पुरुहोवो ह्यनोः पुत्रो
ह्यनुश्च पुरुहोवतः॥ ३६॥ सत्त्वश्रुतः सुतश्चांशोस्ततो वै सात्वतो नृपः॥ भजिनो भजमानश्च सात्वतादन्धकः सुतः॥ ३७॥ महाभोजो वृष्णि
दिव्यावन्त्यो देवावृषोऽभवत्॥ निमिषृष्णी भजमानात्पुत्राजितश्चैव च॥ ३८॥ शतजिह्व सहस्राजिह्वद्वयो बृहस्पतिः॥ महाभोजात् भोजोऽभूत्त
णश्च सुमित्रकः॥ ३९॥ स्वधाजित्संज्ञकरस्तत्सादनामित्राश्रितौ तथा॥ अनमित्रस्य निमोऽभून्निम्राच्छवाजितोऽभवत्॥ ४०॥ प्रसेनश्चापरः
ख्यातो ह्यनमित्राच्छविस्तथा॥ शिवस्तु सत्यकः पुत्रः सत्यकात्सात्यकिस्तथा॥ ४१॥ सात्यकेः सञ्जयः पुत्रः कुलिश्चैव तदात्मजः॥ कुले
युगन्तरः पुत्रस्ते शैवेयाः प्रकीर्तिताः॥ ४२॥ अनमित्रान्वेष वृष्णिः श्वफल्काश्चित्रकः सुतः॥ श्वफल्काश्चैव गान्धिन्यामकुरो वैष्णवोऽभवत्॥ ४३॥
उपमद्रथान्क्रादेवद्योतस्ततः सुतः॥ देववानुपदेवश्च सुकुरस्तत्र सुतौ स्मृतौ॥ ४४॥ पृथुर्विपुश्चित्रस्य त्वन्धकस्य शुचिः स्मृतः॥ कुरुवो भज
मानस्य तथा कम्बलवाहिनः॥ ४५॥ धृष्टस्तु कुकुराब्जं तस्मात्क्रापांतरोमकः॥ तदात्मजो विलोमा च विलोमस्तुस्मृतः॥ ४६॥ तस्माच्च
दुन्दुभिर्जज्ञे पुनर्वसुरतः स्मृतः॥ तस्यादुक्कश्चादुकी च कन्या वैरादुक्तस्तु ॥ ४७॥ देवकश्चोमसेनश्च देवकश्चैवकी त्वष्ट ॥ कुरुदेवोनेदेवा

पू. खं.
आ. का.
अ. १२९

॥ ८६ ॥

च सहदेवा सुगतिता ॥४८॥ श्रीदेवी शान्तिदेवी च वसुदेव उवाह ताः ॥ देववानुपदेवश्च सहदेवासुतौ स्मृतौ ॥४९॥ अग्रसेनस्य कंसोऽभूत्सुनामा च
 वटादयः ॥ विदूथो भजमानाच्छूरश्चाभूद्रिदूथात् ॥५०॥ विदूथसुतस्याथ शूरस्यापि शमी सुतः ॥ प्रतिक्षत्श्च शमिनः स्वयम्भोजस्तदा
 त्मजः ॥५१॥ हृदिकश्च स्वयम्भोजात्कृतवर्मा तदात्मजः ॥ देवः शतवतुश्चैव शूराद्वै देवर्मादुपः ॥५२॥ दश पुत्रा मारिपायां वसुदेवादयोऽभवत् ॥
 पृथा च श्रुतदेवी च श्रुतकीर्तिः श्रुतश्रवाः ॥५३॥ राजाधिदेवो शूराच्च पृथा कुन्तेः सुतामदात् ॥ सा दत्ता कुन्तिना पाण्डोस्तस्यां धर्मानिलेन्द्रकैः ॥५४॥
 युधिष्ठिरा भीमपार्थो नकुलः सहदेवकः ॥ माद्र्यां नासत्यदक्षाभ्यां कुन्त्यां कर्णः पुत्राऽभवत् ॥५५॥ श्रुतदेव्यां दन्तवक्रो जज्ञे वै युद्धदुर्मदः ॥
 सन्तर्हनादयः पञ्च श्रुतकीर्त्याञ्च कैकयात् ॥५६॥ राजाधिदेव्यां जज्ञाते विन्दश्चैवानुविन्दकः ॥ श्रुतश्रवा दमवोपात्प्रजज्ञे शिशुपालकम् ॥५७॥
 पौरवी रोहिणी भार्या मदिरानकदुन्दुभेः ॥ देवकीप्रमुखा भद्रा रोहिण्यां बलभद्रकः ॥५८॥ सारणाद्याः शठश्चैव रेवत्यां बलभद्रतः ॥ निशठश्चोत्प्लुको
 जानो देवक्यां पट्ट च जज्ञिर ॥५९॥ कीर्त्तिमार्श्च सुपेणश्च ह्युदाय्यां भद्रसेनकः ॥ ऋजुदासो भद्रदेवः कंस एवावधीच तात् ॥६०॥ संकर्षणः
 सतमोऽभूदष्टमः कृष्ण एव च ॥ पौडशस्त्रीसहस्राणि भार्याणाञ्चाभवन्हरेः ॥६१॥ रुक्मिणी सत्यभामा च लक्ष्मणा चारुहासिनी ॥ श्रेष्ठा जाम्ब
 वती चाष्टौ जज्ञिर ताः सुतान्वहन् ॥६२॥ प्रद्युम्नश्चारुदेव्यश्च प्रधानाः साम्ब एव च ॥ प्रद्युम्नादनिरुद्धोऽभूत्ककुक्षिन्यां महाबलः ॥६३॥
 अनिरुद्धात्सुभद्रायां वक्रो नाम नृपोऽभवत् ॥ प्रतिवाहुर्वज्रसुतश्चारुस्तस्य सुतोऽभवत् ॥६४॥ बह्विस्तु तुर्वसोर्वेशे बह्वेभंगोऽभवत्सुतः ॥ भगो
 द्रातुर्गुप्तपुत्रो भानोः पुत्रः कर्ण्यमः ॥६५॥ कर्ण्यमस्य मरुतो दुह्योर्विशं निबोध मे ॥ दुह्योस्तु तनयः सेतुरारद्धश्च तदात्मजः ॥६६॥ आर
 द्रस्यैव गान्ध गे वर्मो गान्धारतोऽभवत् ॥ घृतस्तु घर्मपुत्रोऽभूदुर्ममश्च घृतस्य तु ॥६७॥ प्रचेता दुर्ममस्यैव अनोर्विशं शृणुष्व मे ॥ अनोः सभा
 नः पुत्रस्तस्मै कालञ्जयोऽभवत् ॥६८॥ कालञ्जयात्सुञ्जयोऽभूत्सुञ्जयात् पुञ्जयः ॥ जनमेजयस्तु तत्पुत्रो महाशालस्तदात्मजः ॥६९॥
 महामना महाशालादुशीनर इह स्मृतः ॥ उशीनराच्छिविर्जज्ञे वृषदर्भः शिवः सुतः ॥७०॥ महामनोजातिविक्षोः पुत्रोऽभूच्च रूपद्रथः ॥ हेमो रूपद्र
 थाज्ज्ञे सुतपा हेमतोऽभवत् ॥७१॥ बलिः सुतपसो जज्ञे ह्यङ्गवद्भकलिङ्गकाः ॥ अन्यः पौड्रश्च बालेया ब्रानपानस्तथाङ्गतः ॥७२॥ अनपाना
 दिविरथस्ततो धर्मरथोऽभवत् ॥ रोमपादो धर्मरथाच्चतुरंगस्तदात्मजः ॥७३॥ पृथुलाक्षस्तस्य पुत्रश्चम्पोऽभूत्पृथुलाक्षतः ॥ चम्पपुत्रश्च हव्यर्ग
 स्तस्य भद्रग्रथः सुतः ॥७४॥ बृहत्कर्मा सुतस्तस्य बृहद्रातुस्ततोऽभवत् ॥ बुहन्मना बृहद्रानोस्तस्य पुत्रो जयद्रथः ॥७५॥ जयद्रथस्य विजयो

न. म. पु.
॥ ८७ ॥

विजयस्य धृतिः सुतः ॥ धृतेर्धृतव्रतः पुत्रः सत्यधर्मा धृतव्रतात् ॥ ७६ ॥ तस्य पुत्रस्त्वधिरथः कर्णस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ ७७ ॥ वृषसेनस्तु कर्णस्य
पुरुवंश्याञ्छणुष्व मे ॥ ७८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे चन्द्रवंशवर्णनं नामैकोनचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥
हरिरुवाच ॥ जनमेजयः पुरोश्चाभूद्रमस्युर्जनमेजयात् ॥ तस्य पुत्रश्चाभयदः सुद्युश्चाभयदादभूत् ॥ १ ॥ सुद्योर्बहुगतिः पुत्रः संजातिस्तस्य
चात्मजः ॥ वत्सजातिश्च सञ्जातेः रौद्राश्वश्च तदात्मजः ॥ २ ॥ ऋतेयुः स्थण्डिलेयश्च कक्षेयुश्च कृतेयुकः ॥ जलेयुः सन्ततेयुश्च रौद्राश्वस्य सुता वराः
॥ ३ ॥ रतिनार ऋतेयोश्च तस्य प्रतिरथः सुतः ॥ तस्य मेधातिथिः पुत्रस्तत्पुत्रश्चैनिलः स्मृतः ॥ ४ ॥ ऐनिलस्य तु दुष्यन्तो भरतस्तस्य
चात्मजः ॥ शकुन्तलायां संजज्ञे वितथो भरतादभूत् ॥ ५ ॥ वितथस्य सुतो मन्धुर्मन्योश्चैव नरः स्मृतः ॥ नरस्य संक्रातिः पुत्रो गगो वै संक्रातेः सुतः
॥ ६ ॥ गगोदमन्युः पुत्रो वै शानिः पुत्रो व्यजायत ॥ मन्धुपुत्रान्महावीर्यात्सुतोऽभवदुरुक्षयः ॥ ७ ॥ उरुक्षयात्पुत्र्यारुणिव्यूहसञ्जाच मन्धुजात् ॥
सुहोत्रस्तस्य हस्ती च अजमीढद्विमीढकौ ॥ ८ ॥ हस्तिनः पुरुमीढश्च कण्वोऽभूदजमीढतः ॥ कण्वान्मेधातिथिर्जज्ञे यतः काण्वायना द्विजः ॥ ९ ॥
अजमीढाद्बृहदिपुस्तत्पुत्रश्च बृहद्धनुः ॥ बृहत्कर्मा तस्य पुत्रस्तस्य पुत्रो जयद्रथः ॥ १० ॥ जयद्रथाद्रिथजिञ्च सेनजिञ्च तदात्मजः ॥ रुचि
राथः सेनजितः पृथुसेनस्तदात्मजः ॥ ११ ॥ पारस्तु पृथुसेनस्य पाराहोपोऽभवन्नृपः ॥ नृपस्य सुमरः पुत्रः सुकृतिश्च पुण्ड्रः सुतः ॥ १२ ॥
विभ्राजः सुकृतेः पुत्रो विभ्राजादश्वहोऽभवत् ॥ कृत्यां तस्माद्ब्रह्मदत्तो विष्वक्सेनस्तदात्मजः ॥ १३ ॥ यक्षीनरो द्विधीढस्य धृतिर्मांश्च यक्षीनरात् ॥
धृतिमतः सत्यधृतिर्दृढनेमिस्तदात्मजः ॥ १४ ॥ दृढनेमिः सुपार्थाऽभूत् सुपार्थात्सप्ततिस्तथा ॥ ह्यतरतु सप्ततेः पुत्रः कृताङ्गुष्ठाभुधोऽभवत् ॥ १५ ॥
उग्रायुवाच क्षेम्योऽभूत्सुधीरस्तु तदात्मजः ॥ पुरञ्जयः सुधीराश्च तस्य पुत्रो विदूरथः ॥ १६ ॥ अजमीढाज्ञालान्माश्च नीलो नाम सुपोऽभवत् ॥
नीलाच्छान्तिरभूत्पुत्रः सुशान्तिस्तस्य चात्मजः ॥ १७ ॥ सुशान्तेश्च पुरुर्जातो ह्यर्कस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ अर्कस्य चैव ह्यर्यश्चो ह्यर्यश्चान्सुकु
लोऽभवत् ॥ १८ ॥ यवीनरो बृहद्भानुः काम्पिष्ठः सुञ्जयस्तथा ॥ पांचालान्सुकुलाञ्जले शरद्वन्वैष्णवो महात् ॥ १९ ॥ दिवोदासो द्वितीयोऽस्य ह्यह
ल्यायां शरद्वतः ॥ शतानन्दोऽभवत्पुत्रस्तस्य सत्यधृतिः खतः ॥ २० ॥ कृपः कृपी सत्यधृतेरुर्वेश्यां वीर्य्यदानितः ॥ द्रोणपत्नी कृपी जज्ञे अश्व
त्थामानसुतमम् ॥ २१ ॥ दिवोदासान्मित्रयुश्च मित्रयोश्च्यवनोऽभवत् ॥ सुदासश्च्यवनाञ्जले सोदासस्तस्य चात्मजः ॥ २२ ॥ सहदेवस्तस्य पुत्रः
सहदेवात्तु सोमकः ॥ जन्तुस्तु सोमकाञ्जले पृपतश्चापरो महात् ॥ २३ ॥ पृपताहपदो जज्ञे धृष्टद्युम्नस्ततोऽभवत् ॥ धृष्टद्युम्नादृष्टकेतुक्रैशोऽभूदजमी

पू. खं.
आ. कां.
अ. १४०

॥ ८७ ॥

ढतः ॥ २४ ॥ ऋक्षात्संवरणो जज्ञे कुरुः संवरणादभूत् ॥ सुधनुश्च परीक्षिच्च जहुश्चैव कुरोः सुताः ॥ २५ ॥ सुधनुषः सुहोत्रोऽभूच्च्यवनोऽभूत्
 सुहोत्रतः ॥ च्यवनात्कृतको जज्ञे तथोपरिचरो वसुः ॥ २६ ॥ बृहद्रथश्च प्रत्यग्रः सत्याद्याश्च वसोः सुताः ॥ बृहद्रथात्कुशाग्रश्च कुशाग्रादृषभोऽभवत्
 ॥ २७ ॥ ऋषभात्पुष्पवांस्तस्माज्ज्ञे सत्यहितो नृपः ॥ सत्यहितात्सुधन्वाभूजहुश्च व सुधन्वनः ॥ २८ ॥ बृहद्रथाजरासन्धः सहदेवस्तदात्मजः ॥
 सहदेवाच्च च सोमापिः सोमापेः श्रुतवान्मुतः ॥ २९ ॥ भीमसेनोऽग्रसेनौ च श्रुतसेनोऽपराजितः ॥ जनमेजयस्तथान्योऽभूजहोस्तु सुरथोऽभवत् ॥ ३० ॥
 विदूरथस्तु सुरथात्सार्वभौमो विदूरथात् ॥ जयसेनः सार्वभौमादावधीतस्तदात्मजः ॥ ३१ ॥ अयुतायुस्तस्य पुत्रस्तस्य चाक्रोधनः सुतः ॥ अक्रो
 धनस्यातिथिश्च ऋशोऽभूदतिथेः सुतः ॥ ३२ ॥ ऋक्षाच्च भीमसेनोऽभूदिलीपो भीमसेनतः ॥ प्रतीपोऽभूदिलीपाच्च देवापिस्तु प्रतीपतः ॥ ३३ ॥
 शन्तनुश्चैव वाह्नीकस्त्रयस्ते भ्रातरो नृपाः ॥ वाह्नीकात्सोमदत्तोऽभूद्भूरिभूरिश्रवास्ततः ॥ ३४ ॥ शलश्च शन्तनोर्भीष्मो गंगायां धार्मिको महान् ॥
 चित्रांगदविचित्रौ तु सत्यवत्यान्तु शन्तनोः ॥ ३५ ॥ भार्य्ये विचित्रवीर्य्यस्य त्वम्बिकाम्बालिके तयोः ॥ धृतराष्ट्रं च पाण्डुश्च तद्द्वार्यां विदुरन्तथा
 ॥ ३६ ॥ व्यास उत्पादयामास गान्धार्गी धृतराष्ट्रतः ॥ शतपुत्रं दुय्योधनाद्यं पाण्डोः पंच प्रजज्ञिरे ॥ ३७ ॥ प्रतिविन्ध्यः श्रुतसोमः श्रुतकीर्तिस्तथा
 जुंनात् ॥ शतानीकः श्रुतकर्मा द्रौपद्यां पंच वै क्रमात् ॥ ३८ ॥ यौधेयी च हिडिम्बा च कौशी चैव सुभद्रिका ॥ विजया वै रेणुमती पंचभ्यस्तु
 सुताः क्रमात् ॥ ३९ ॥ देवको घटोत्कचश्च ह्यभिमन्युश्च सर्वगः ॥ सुहोत्रो निरमित्रश्च परीक्षिदाभिमन्युजः ॥ ४० ॥ जनमेजयोऽस्य ततो भविष्यांश्च
 नृपाञ्छृणु ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चन्द्रवंशवर्णनं नाम चत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ हरि
 रुवाच ॥ शतानीको ह्यश्वमेधदत्तश्चाप्यधिसोमकः ॥ कृष्णोऽनिरुद्धश्चाप्युष्णस्ततश्चित्ररथो नृपः ॥ १ ॥ शुचिद्रथो वृष्णिमांश्च सुषेणश्च सुनीथकः ॥
 नृचक्षुश्च मुखाबाणः मेधावी च नृपञ्जयः ॥ २ ॥ पारिप्लवश्च मुनयो मेधावी च नृपञ्जयः ॥ बृहद्रथो हरिस्तिग्मो शतानीकः सुदानकः ॥ ३ ॥
 उदानोऽहिनरश्चैव दण्डपाणिर्निमित्तकः ॥ क्षेमकश्च ततः शूद्रः पिता पूर्वस्ततः सुतः ॥ ४ ॥ बृहद्रथस्तु कथ्यन्ते नृपाश्चेक्ष्वाकुवंशजाः ॥ बृह
 द्रथालादुरुक्षयो वत्सव्यूहस्ततः परः ॥ ५ ॥ वत्सव्यूहान्ततः सूर्यः सहदेवस्तदात्मजः ॥ बृहदश्वो भानुरथः प्रतीच्यश्च प्रतीतकः ॥ मनुदेवः
 सुनक्षत्रः किन्नरश्चान्तरिक्षकः ॥ ६ ॥ सुपर्णः कृतजिच्चैव बृहद्भ्राजश्च धार्मिकः ॥ कृतंजयो धनंजयः संजयः शाक्य एव च ॥ ७ ॥
 शुद्धोदनो बाहुलश्च सेनजिच्छुद्रकस्तथा ॥ सुमित्रः कुडवश्चातः सुमित्रान्मागधाञ्छृणु ॥ ८ ॥ जरासन्धः सहदेवः सोमापिश्च श्रुतश्रवाः ॥

ग. म. पु.
॥ ८८ ॥

अयुतायुर्निरमित्रः सुशत्रो बहुकर्मकः ॥ ९ ॥ श्रुतं जयः सेनजिच्च भूरिश्वैव शुचिस्तथा ॥ क्षेम्यश्च सुवतो धर्मः श्मश्रुलो दृढसेनकः ॥ १० ॥ सुम-
तिः सुबलो नीतो सत्यजिद्विश्वजित्ता ॥ इषुज्यश्च इत्येते नृपा बार्हदथाः स्मृताः ॥ ११ ॥ अघर्मिष्ठाश्च शूद्राश्च भविष्यन्ति वृषास्ततः ॥ स्व-
र्गादिकृद्धि भगवान्साम्राज्यरायणोऽप्ययः ॥ १२ ॥ नैमित्तिकः प्राकृतिकस्तथैवात्यन्तिको लयः ॥ याति भूः प्रलयं चाप्सु ह्यापस्तेजसि पावकः ॥ १३ ॥
वायो वायुश्च वियति स्वाकाशो यात्यहंकृतौ ॥ अहं बुद्धौ मतिर्जीवि जीवोऽप्यन्ते तदात्मनि ॥ १४ ॥ आत्मा परेश्वरो विष्णुरेको नारायणो नरः ॥
अविनाश्यपरं सर्वं जगत्स्वर्गादि नाशि हि ॥ १५ ॥ नृपादयो गता नाशमतः पापं विवर्जयेत् ॥ धर्मं कुर्यात्स्थिरं येन पापं हित्वा हरिं व्रजेत् ॥ १६ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भविष्य राजवंशो नामैकचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वंशादी-
न्पालयामास ह्यवतीर्णो हरिः प्रभुः ॥ दैत्यधर्मस्य नाशार्थं वेदधर्मादिभ्युत्तये ॥ १ ॥ मत्स्यादिकस्वरूपेण त्ववतारं करोत्यजः ॥ मत्स्यो भूत्वा हय-
ग्रीवं दैत्यं हत्वाजिकण्टकम् ॥ २ ॥ वेदानानीय मन्वादीन्पालयामास केशवः ॥ मन्दरं धारयामास कूर्मो भूत्वा हिताय च ॥ ३ ॥ क्षीरोदसधने वै-
द्यो देवो धन्वन्तरिह्यैर्ध्रेत् ॥ विभ्रत्कमण्डलुं पूर्णममृतेन समुत्थितः ॥ ४ ॥ आयुर्वेदमथाष्टाङ्गं सुश्रुताय स उक्तवान् ॥ अमृतं धारयामास व्रीरूपो च-
सुरान्हरिः ॥ ५ ॥ अवतीर्णो वराहोऽथ हिरण्याक्षं जवान ह ॥ पृथिवीं धारयामास पालयामास देवताः ॥ ६ ॥ नरसिंहोऽवतीर्णोऽथ हिरण्यकशिपु-
रिपुम् ॥ दैत्यान्निहतवान्वेदधर्मादीन्भ्यपालयत् ॥ ७ ॥ ततः परशुरामोऽध्वज्यदग्नेर्जगत्प्रभुः ॥ त्रिःसप्तकुलः पृथिवीं चक्रे त्रिःशन्नियां हरिः ॥ ८ ॥
कार्तवीर्य्यं जवानाजौ कश्यपाय महीं ददौ ॥ यागं कृत्वा महाबाहुर्महेन्द्रे पर्वते स्थितः ॥ ९ ॥ ततो रामो भविष्युश्च चतुर्वीं दुष्टमर्दनः ॥ पुत्रो-
दशरथाब्जज्ञे रामश्च भरतोऽनुजः ॥ १० ॥ लक्ष्मणश्चाथ शत्रुघ्नो रामभार्य्यां च जानकीं ॥ रामश्च पितृसत्यार्थं मातृभ्यो हितमाचरत् ॥ ११ ॥
भृंगवैरं चित्रकूटं दण्डकारण्यमागतः ॥ नासां शूर्पणखायाश्च च्छिच्छत्वाथ खरदूषणम् ॥ १२ ॥ हत्वा स राक्षसं सीतापहारिरजनीचरम् ॥
रावणं चानुजं तस्य लङ्कापुर्व्व्यां विभीषणम् ॥ १३ ॥ रक्षोराज्ये च संस्थाप्य सुग्रीवहनुमन्मुले ॥ आरुह्य पुष्पकं सार्द्धं सीतया-
पतिभक्तया ॥ १४ ॥ लक्ष्मणेनानुकूलेन ह्ययोध्यां स्वपुरीं गतः ॥ राज्यं चकार देवादीन्पालयामास स प्रजाः ॥ १५ ॥ धर्मसं-
रक्षणं चक्रे ह्यश्वमेधादिकान्क्रान्त् ॥ मा महीपतिना रेमे गमेणैव यथासुखम् ॥ १६ ॥ रावणस्य गते सीतां स्थिता मेने न रावणम् ॥

पू. खं.

आ. कां.

अ. १४३

८८

कर्मणा मनसा वाचा सा गता राघवं सदा ॥ १७ ॥ पतिव्रता तु सा सीता ह्यनमूया यथैव तु ॥ पतिव्रताया माहात्म्यं शृणु त्वं कथयाम्यहम् ॥ १८ ॥
 कौशिको ब्राह्मणः कुष्ठी प्रतिष्ठानेऽभवत्पुरा ॥ तं तथा व्याधितं भार्या पतिं देवमिवाचयत् ॥ १९ ॥ निर्भस्मितापि भर्तारं तममन्यत देवतम् ॥
 भर्तारो सानयद्रेश्यां शुल्कमादाय चाधिकम् ॥ २० ॥ पथि शूले तदा श्रोतमचौरं चौरशङ्कया ॥ माण्डव्यमतिदुःखार्तामन्वकारेऽयं स द्विजः ॥ २१ ॥
 पत्नीस्कन्धसमाहूढश्चालयामास कौशिकः ॥ पादावमरणत्कुद्रो माण्डव्यस्तमुवाच ह ॥ २२ ॥ सूर्योदये घृतिस्तस्य येनाहं चालितः पदा ॥
 तच्छ्रुत्वा प्राह तद्भार्या सूर्यो नोदयमेष्यति ॥ २३ ॥ ततः सूर्योदयाभावादभवत्सततं निशां ॥ बहुन्यन्दप्रमाणानि ततो देवा भयं ययुः ॥ २४ ॥
 ब्रह्माणं शरणं जग्मुस्ताम्रुचे पद्मसम्भवः ॥ प्रशाम्यते तेजसैव तपस्तेजस्त्वनेन वै ॥ २५ ॥ पतिव्रताया माहात्म्यान्नोदच्छति दिवाकरः ॥ तस्य चातु
 दयाद्धानिर्मत्स्यानां भवतां तथा ॥ २६ ॥ तस्मात्पतिव्रतामञ्जनसूयां तपस्विनीम् ॥ प्रसादयत वै पत्नी भानोरुदयकाम्यया ॥ २७ ॥ तैः सा प्रसा
 दिता गत्वा ह्यनमूया पतिव्रता ॥ कृत्वादित्योदयं सा च तं भर्तारमजीवयत् ॥ पतिव्रतानसूयायाः सीताभूदधिका किल ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशालये आचारकाण्डे दशावतारः नाम द्विचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ रामायणमतो
 वक्ष्ये श्रुतं पापविनाशनम् ॥ विष्णुनाभ्युज्जतो ब्रह्मा मरीचिस्तत्सुतोऽभवत् ॥ १ ॥ मरीचिः कश्यपस्तस्माद्रविस्तस्मान्मनुः स्मृतः ॥ मनोरिश्वाकु
 रस्याभूद्रश्मे गजा गृध्रः स्मृतः ॥ २ ॥ रवोरजस्ततो जातो गजा दशरथो बली ॥ तस्य पुत्रास्तु चत्वारो महाबलपराक्रमाः ॥ ३ ॥ कौसल्यायाम
 भूद्रामो भग्नः कैकयीसुतः ॥ सुतो लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्रायां बभूवतुः ॥ ४ ॥ रामो भक्तः पितुर्मौतुर्विश्वामित्राद्वातवान् ॥ अस्त्रग्रामं ततो यक्षो
 ताटकां प्रजघान ह ॥ ५ ॥ विश्वामित्रस्य यज्ञे वै सुबाहुं न्यवधीद्वली ॥ जनकस्य कर्तुं गत्वा उपयमेऽयं जानकीम् ॥ ६ ॥ उर्मिलां लक्ष्मणो
 वीरो भग्नो माण्डवीं सुताम् ॥ शत्रुघ्नो वै कीर्तिमतीं कुशध्वजमुते उभे ॥ ७ ॥ पित्रादिभिर्योध्यायां गत्वा रामादयः स्थिताः ॥ युवाजितं मातुल्य
 शत्रुघ्नभरतो गतौ ॥ ८ ॥ गतयोन्युपवर्ष्योऽसौ राज्यं दातुं समुद्यतः ॥ स रामाय तत्पुत्राय कैकेय्या प्रार्थितस्तदा ॥ ९ ॥ चतुर्दशसमा
 वासो वनेरामस्य वाञ्छितः ॥ गमः पितृहितार्थेऽथ लक्ष्मणेन च सीतया ॥ १० ॥ राज्यञ्च तृणवत्यका शृङ्गवैरपुरं गतः ॥ रथं त्यक्त्वा
 प्रयागञ्च चित्रकूटगिरिं गतः ॥ ११ ॥ रामस्य तु वियोगेन राजा स्वर्गं समाश्रितः ॥ संस्कृत्य भरतश्चागाद्राममाह बलान्वितः ॥ १२ ॥

ग. म. पु.
॥ ८९ ॥

अयोध्यान्तु समागत्य राज्यं कुरु महामते ॥ स नैच्छत्पादुके दत्त्वा राज्याय भरताय तु ॥ १३ ॥ विसर्जितोऽथ भरतो रामराज्यमपालयत् ॥
नन्दिग्रामे स्थितो भक्तो ह्ययोध्यां नाविशद्वती ॥ १४ ॥ रामोऽपि चित्रकूटाच्च ह्यनेराश्रममाययौ ॥ नत्वा सुतीक्ष्णं चागस्त्यं दण्डकारण्यमागतः
॥ १५ ॥ तत्र शूर्पणखा नाम राक्षसी चातुर्मागता ॥ निकृत्य कर्णौ नासे च रामेणाथापवारिता ॥ १६ ॥ तत्प्रेरितः खरश्चागाद्विषण्विस्तरास्त
था ॥ चतुर्दशसहस्रेण रक्षसान्तु बलेन च ॥ १७ ॥ रामोऽपि प्रेषयामास वाणैर्यमपुश्च ताव ॥ राक्षस्याः प्रेरितोऽभ्यागाद्रावणो हरणाय हि ॥ १८ ॥
मृगरूपे स मारीचं कृत्वाप्रेष्य त्रिदण्डधृक् ॥ सीतया प्रेरितो रामो मारीचं निजघान ह ॥ १९ ॥ श्रियमाणः स च प्राह हा सीते ! लक्ष्मणेति च ॥ सीतो
क्तो लक्ष्मणोऽभ्यागाद्दामश्चातुर्दशं तम् ॥ २० ॥ उवाच राक्षसी माया नूनं सीता हतेति सः ॥ रावणोऽन्तरमासाद्य ह्यङ्केनादाय जानकीम् ॥ २१ ॥
जटायुषं विनिर्भिद्य ययौ लङ्कां ततो बली ॥ अशोकवृक्षच्छायायां राक्षितां तामधारयत् ॥ २२ ॥ आगत्य रामः शून्याश्च पर्णशालां ददर्श ह ॥
शोकं कृत्वाथ जानक्या मार्गेण कृतवान्प्रभुः ॥ २३ ॥ जटायुषश्च संस्कृत्य तदुक्तो दक्षिणां दिशम् ॥ गत्वा सख्यं ततश्चके सुग्रीवेण च राघवः
॥ २४ ॥ सप्त तालान्विनिर्भिद्य शरेणानतपर्वणा ॥ वालिनश्च विनिर्भिद्य किष्किन्धायां हरीश्वरम् ॥ २५ ॥ सुग्रीवं कृतवानाम ऋश्यमुके स्वयं
स्थितः ॥ सुग्रीवः प्रेषयामास वानरान्पर्वतोपमान् ॥ २६ ॥ सीताया मार्गेण कर्तुं पूर्वोद्याशासु रोत्सवान् ॥ प्रतीचीमुत्तरां प्राचीं दिशं गत्वा
समागताः ॥ २७ ॥ दक्षिणान्तु दिशं ये च मार्गयन्तोऽथ जानकीम् ॥ वनानि पर्वतान्द्वीपावन्दीनां पुलिनानि च ॥ २८ ॥ जानकीन्ते ह्यपश्यन्तो
मरणे कृतनिश्चयाः ॥ सम्पातिवचनाज्ज्ञात्वा हनूमान्कपिकुञ्जरः ॥ २९ ॥ शतयोजनविस्तीर्णं पुल्लेखे मकरालयम् ॥ अपश्यजानकीं तत्र ह्यशोकव
निकास्थिताम् ॥ ३० ॥ भक्तितां राक्षसीभिश्च रावणेन च रक्षसा ॥ भव भाव्येति वदता चिन्तयन्तीश्च राघवम् ॥ ३१ ॥ अङ्गुलीयं कपिर्दत्त्वा
सीतां कौशल्यमब्रवीत् ॥ रामस्य तस्य दूतोऽहं शोकं मा कुरु मैथिलि ॥ ३२ ॥ स्वाभिज्ञानश्च मे देहि देवि रावः स्मरिष्यति ॥ तच्छ्रुत्वा प्रददौ सीता
वणीरत्नं हनूमते ॥ ३३ ॥ यथा रामो नयेच्छीघ्रं तथा वाच्यं त्वया कपे ॥ तथैत्युक्ता तु हनुमान्ननं दिव्यं वभञ्ज ह ॥ ३४ ॥ हत्वाश्च राक्षसांश्चान्या
न्वन्धनं स्वयमागतः ॥ सर्वैर्निद्रजितो वाणैर्दृष्ट्वा रावणमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ रामदूतोऽस्मि हनुमान्देहि राघवाय मैथिलीम् ॥ एतच्छ्रुत्वा प्रकुपितो दीपयामास
पुच्छकम् ॥ ३६ ॥ कपिर्ज्वलितलांगूलो लङ्कां देहे महाबलः ॥ दग्ध्वा लङ्कां समायातो रामपार्श्वं स वानरः ॥ ३७ ॥ जग्ध्वा फलं मधुवने दष्टा

१ जात्यनेपदमार्पम् ।

पू. सं.
आ. कर्.
अ. १४३

॥ ८९ ॥

सीतं त्ववेदयत् ॥ वेणीरत्नं रामाय रामो लङ्कापुरीं ययौ ॥ ३८ ॥ समुप्रीवः स हनुमान्सांगदश्च सलक्ष्मणः ॥ विभीषणोऽपि सम्प्रातः शरणं राघवं
 प्रति ॥ ३९ ॥ लङ्केश्वर्येष्वभ्यपिञ्चद्रामस्तं रावणातुजम् ॥ रामो नलेन सेतुञ्च कृत्वाब्धौ चोत्ततार तम् ॥ ४० ॥ सुवेलावस्थितश्चैव पुरीं लङ्कां
 ददर्श ह ॥ अथ ते वानरा वीरा नीलांगदनलादयः ॥ ४१ ॥ धूम्रधूम्राक्षवोऽग्निद्रा जाम्बवत्प्रसुखास्तदा ॥ सैन्दविन्देदुल्ल्यास्ते पुरीं लंकां वभक्षिरे
 ॥ ४२ ॥ गक्षसांश्च महाकायान्कालाञ्जनचयोपमान् ॥ रामः सलक्ष्मणो हत्वा सकपिः सर्वराक्षसान् ॥ ४३ ॥ विष्णुनिहृञ्च धूम्राक्षं देवान्तकनरान्त
 कौ ॥ महोदरमहापाशं वतिकार्यं महाबलम् ॥ ४४ ॥ कुम्भं निकुम्भं सतञ्च मकराक्षं ह्यकम्पनम् ॥ ग्रहस्तं वीरमुन्मत्तं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ४५ ॥
 रावणिं लक्ष्मणोऽच्छिन्त ह्यस्त्राद्यै राघवो बली ॥ निकुल्य बाहुचक्राणि रावणन्तु न्यपातयन् ॥ ४६ ॥ सीतां शुद्धां श्रुत्वाथ विमाने पुष्पके स्थितः ॥
 सवानरः समायातो ह्ययोध्यां प्रवरां पुरीम् ॥ ४७ ॥ तत्र राज्यं चकाराथ पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ दशार्थमेवानाहत्य गयाशिरसि पातनम् ॥ ४८ ॥
 पिण्डानां विधिवत्कृत्वा दत्त्वा दानानि राघवः ॥ पुत्रौ कुशलवौ दृष्ट्वा तौ च राज्येऽभ्यपेचयत् ॥ ४९ ॥ एकादशसहस्राणि रामो राज्यमकारयत् ॥
 शत्रुघ्नो लवणं जेप्ते शैल्युपं भरतस्ततः ॥ ५० ॥ अगस्त्यादीन्मुनीन्ब्रत्वा श्रुत्वोत्पत्तिञ्च रक्षसाम् ॥ स्वर्गं गतो जनिः सार्द्धमयोध्यास्थिः कृतार्थकः ॥ ५१ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रामायणवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 हरिवंशं प्रवक्ष्यामि कृष्णमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ वसुदेवात्तु देवक्यां वासुदेवो बलोऽभवत् ॥ १ ॥ धर्मादिरक्षणार्थाय ह्यधर्मादिविनश्ये ॥ कृष्णः
 पीत्वा स्तनौ गाढं वृतनामनयत्क्षयम् ॥ २ ॥ शकटः परिवृत्तोऽथ भग्नौ च यमलार्जुनौ ॥ दमितः कालियो नागो धेनुको विनिपातितः ॥ ३ ॥
 धृतो गोवर्द्धनः शैल इन्द्रेण परिपूजितः ॥ भारवतरणं चक्रे प्रतिज्ञां कृतवान्हरिः ॥ ४ ॥ रक्षणायार्जुनादिश्च ह्यरिष्टादिनिपातितः ॥ केरी विनिहतो
 दैत्या गोपाद्याः परितोपिताः ॥ ५ ॥ चाफुरो युधिको मल्लः कंसो मन्त्रात्रिपातितः ॥ रुक्मिणीसत्यभामाद्याः ह्यष्टौ पत्न्यो हरेः पराः ॥ ६ ॥ षोडश
 स्त्रीसहस्राणि ह्यन्यान्यासम्महात्मनः ॥ तासां पुत्राश्च पौत्राद्याः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ७ ॥ रुक्मिण्याञ्चैव प्रद्युम्नो न्यवधीच्छंवरञ्च यः ॥ तस्य
 पुत्रोऽनिरुद्धोऽभूदुपावाणसुतापतिः ॥ ८ ॥ हरिः करयोर्यत्र महायुद्धं बभूव ह ॥ वाणबाहुसहस्रञ्च च्छिन्नं बाहुद्वयं ह्यभूत् ॥ ९ ॥ नरको निहतो येन
 पारिजातं जहार यः ॥ बलश्च शिशुपालश्च हतश्च द्विविदः कपिः ॥ १० ॥ अनिरुद्धादधुद्वज्रः स च राजा गते हरौ ॥ सान्दीपनीं गुरुञ्चक्रे सप्रवञ्च चकार स ॥

ग. म. पु.
॥ ९० ॥

मथुरायां चोपसेनं पालनं च दिवौकसाम् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिवंशवर्णनं नाम चतुश्चत्वारिंशद्वत्तर शततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ भारतं संश्रवक्ष्यामि भारवतरणं भुवः ॥ चक्रे कृष्णो युध्यमानः पाण्डवादिनिमित्ततः ॥ १ ॥ विष्णुना भ्यञ्जतो ब्रह्मा ब्रह्मपुत्रोऽविरजितः ॥ सोमस्ततो बुधस्तस्मादिलायां च पुरुखाः ॥ २ ॥ तस्यायुस्तत्र वंशोऽभूद्ययातिर्भरतः कुरुः ॥ शन्तनुस्तस्य वंशोऽभूद्भृगायां शन्तनोः सुतः ॥ ३ ॥ भीष्मः सर्वगुणैर्युक्तो ब्रह्मवैवर्तपारगः ॥ ४ ॥ शन्तनोः सत्यवत्यां च द्वौ पुत्रौ संवभृवतुः ॥ चित्रांगदन्तु गन्धर्वः पुत्रं चित्राङ्गदोऽवधीत् ॥ ५ ॥ अन्यो विचित्रवीर्योऽभूत्काशीराजमुतापतिः ॥ विचित्रवीर्यं स्वयाते व्यासात्तत्सेव्रतोऽभवत् ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रोऽम्बिकापुत्रः पाण्डुरन्बालिकासुतः ॥ भुजिष्यायान्तु विदुरो गान्धावर्या धृतराष्ट्रतः ॥ ७ ॥ दुर्योधनप्रधानास्तु शतसंख्या महाबलाः ॥ पाण्डोः कुन्त्याञ्च माद्यां च पञ्च पुत्राः प्रजज्ञिरे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरो भीमसेनो ह्यर्जुनो नकुलस्तथा ॥ सहदेवश्च पञ्चैते महाबलपराक्रमाः ॥ ९ ॥ कुरुपाण्डवयोर्वै देवयो गाङ्गध्रुव इ ॥ दुर्योधनेनार्धगुणं पाण्डवाः समुपद्रुताः ॥ १० ॥ दग्धा जनुग्रहे वीरास्ते मुक्ताः स्वधियामलाः ॥ ११ ॥ ततस्तदेकचक्रायां ब्राह्मणस्य निवेशने ॥ विविशुस्ते महात्मानो निहत्य बक्राससम् ॥ १२ ॥ ततः पाञ्चालविषये द्रौपद्यास्ते स्वयंवरम् ॥ विज्ञाय वीर्यश्रुत्कान्तां पाण्डवा उपयेमिरे ॥ १३ ॥ द्रोणभीष्मातुमत्या तु धृतराष्ट्रः समानयत् ॥ अर्द्धराज्यं ततः प्राप्ता इन्द्रप्रस्थे पुरोत्तमे ॥ १४ ॥ राजसूयन्ततश्चक्रुः सर्वा कृत्वा यतमताः ॥ अर्जुनो द्वापवत्यान्तु सुभद्रां प्रातवान्प्रियाम् ॥ वापुदेवस्य भगिनीमनुमत्या मुरद्विषः ॥ १५ ॥ नन्दिद्वयोपं गथं दिव्यमग्नेर्गुरुतुत्तमम् ॥ गण्डीवं नाम तदिव्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ अस्रयान्सायकांश्चैव तथाभेद्यञ्च दंशनम् ॥ १६ ॥ स तेन धनुषा वीरः पाण्डवो जातवेदसम् ॥ कृष्णद्वितीयो वीर्यस्तुगर्तपयत वीर्यवान् ॥ १७ ॥ नृपान्दिग्विजये जित्वा रत्नान्पादाय वै ददौ ॥ युधिष्ठिराय महते भ्रात्रे नीतिविदे सुदा ॥ १८ ॥ युधिष्ठिरोऽपि धर्मात्मा भ्रातृभिः परिवारितः ॥ जितो दुर्योधनेनैव मायायुतेन पापिना ॥ ऋणदुःशासनमते स्थितेन शकुनेर्मते ॥ १९ ॥ अथ द्वावृक्षं वदामि वने तेषुमहत्तरम् ॥ सधौम्या द्रौपदीपृष्ठा सुनिवृन्दाभिर्भृताः ॥ २० ॥ ययुर्विराटनगरं गुप्तरूपेण संश्रिताः ॥ वर्षमेकं महाप्राज्ञा गौमहात्तमपालयन् ॥ २१ ॥ ततो याताः स्वर्कं राष्ट्रं प्रार्थयामासुरहताः ॥ पञ्चयामानर्द्धराज्याद्विरा दुर्योधनं नृपम् ॥ २२ ॥ नातवन्तः कुक्षेभ्ये बुद्धश्चतुर्वलान्विताः ॥ असौहिणीभिर्दिव्याभिः सप्तभिः परिवारिताः ॥ २३ ॥ पञ्चदशभिरुत्तुत ॥ युक्ता दुर्योधनादयः ॥ आसीदुर्ध्वं संकुलं च देवासुररणोपमम् ॥ २४ ॥

१ मेन वीरेण ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १४६

॥ ९० ॥

भीष्मः सेनापतिरश्रुदादौ दीप्योघने बले ॥ पाण्डवानां शिखंडी च तयोर्बुद्धं बभूव ह ॥ शस्त्राशस्त्रिं महाबोरं दशसत्रं शराशरि ॥ २५ ॥
 शिखण्डयजुर्नबाणेश्च भीष्मः शरशतैश्चितः ॥ उत्तरायणमावीक्ष्य ध्यात्वा देवं गदाधरम् ॥ २६ ॥ उक्त्वा धर्मोन्वहुविषांस्तर्पयित्वा पितृन्बहून् ॥
 आनन्दे तु पदे लीनो विमले मुक्तकिल्बिषे ॥ २७ ॥ ततो द्रोणो ययौ योद्धुं धृष्टद्युम्नेन वीर्यवान् ॥ दिनानि पंच तद्युद्धमासीत्परमदारुणम् ॥ २८ ॥
 यत्र ते पृथिवीपाला हताः पार्थेन संगरे ॥ शोकसागरमासाद्य द्रोणोऽपि स्वर्गमाप्तवान् ॥ २९ ॥ ततः कर्णो ययौ योद्धुमर्जुनेन महात्मना ॥
 दिनद्वयं महायुद्धं कृत्वा पार्थोस्त्रसागरं ॥ निमग्नः सूर्यलोकेऽनु ततः प्राप स वीर्यवान् ॥ ३० ॥ ततः शल्यो ययौ योद्धुं धर्मराजेन धीमता ॥
 दिनाद्वेन हतः शल्यो बाणैर्ज्वलनसन्निभैः ॥ ३१ ॥ दुर्योधनोऽथ वेगेन गदामादाय वीर्यवान् ॥ अभ्यवाचत वै भीमं कालान्तकयमोपमः ॥ ३२ ॥
 अथ भीमेन वीरेण गदया विनिपातितः ॥ अश्वत्थामा गतो द्रौणिः सुप्तसैन्यं ततो निशि ॥ ३३ ॥ जवान् बाहुवीर्येण पितुर्वधमनुस्मरन् ॥
 धृष्टद्युम्नं जघानाथ द्रोपदेयांश्च वीर्यवान् ॥ ३४ ॥ द्रोपद्यां रुद्धमानायामश्वत्थाम्नः शिरोमणिम् ॥ ऐपिकास्त्रेण तं जित्वा जघ्राहाजुन उत्तमम् ॥ ३५ ॥
 युधिष्ठिरः समाश्रास्य स्त्रीजनं शोकसंकुलम् ॥ स्नात्वा सन्तप्य देवांश्च पितृन्पितृमहान् ॥ ३६ ॥ आश्वासितोऽथ भीष्मेण राज्यध्वंसाकरोन्म
 हत् ॥ विष्णुमीजेऽश्वमेधेन विधिवद्दक्षिणावता ॥ ३७ ॥ राज्ये परीक्षितं स्थाप्य यादवानां विनाशनम् ॥ श्रुत्वा तु मौसले राजा जत्वा नामसह
 स्रकम् ॥ ३८ ॥ विष्णोः स्वर्गं जगामाथ भीमाद्यैर्भ्रोतृभिर्भुतः ॥ वासुदेवः पुनर्बुद्धः संमोहाय सुरद्विषाम् ॥ ३९ ॥ कल्किर्विष्णुश्च भविता शंभल
 ग्रामके पुनः ॥ अश्वारूढोऽखिललौहोकास्तदा भस्मीकरिष्यति ॥ ४० ॥ देवादीनां रक्षणाय ह्यधमहरणाय च ॥ दुष्टानाश्च वधार्थाय ह्यवतारं करोति च
 ॥ ४१ ॥ यथा धन्वन्तरिवेशे जातः क्षीरोदमन्थने ॥ देवादीनां जीवनाय ह्यायुर्वेदसुवाच ह ॥ ४२ ॥ विश्वामित्रसुतायैव सुश्रुताय महात्मने ॥
 भारतांश्चावतारांश्च श्रुत्वा स्वर्गं ब्रजेन्नरः ॥ ४३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भारतादिवर्णनं नाम पञ्चचत्वारिंश
 द्दुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ सर्वरोगनिदानञ्च वक्ष्ये सुश्रुत तत्त्वतः ॥ आज्ञेयाद्यैर्मुनिवरैर्यथा पूर्वमुदीरितम् ॥ १ ॥
 रोगः पाप्मा ज्वरो व्याधिर्विकारो दुष्ट आमयः ॥ यक्षमातङ्कगदा बाधाः शब्दाः पर्ण्यायवाचिनः ॥ २ ॥ निदानं पूर्वरूपाणि रूपान्युपशयस्तथा ॥
 संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतम् ॥ ३ ॥ निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः ॥ निदानमाहुः पर्ण्यायैः प्राश्रुपं येन लक्ष्यते ॥ ४ ॥
 उत्पित्सुरामयो दोषविशेषेणानधिष्ठितः ॥ लिङ्गमव्यक्तमल्पत्वाद्ब्रचाधीनां तद्यथायथम् ॥ ५ ॥ तदेव व्यक्तां यातं रूपमित्यभिधीयते ॥

ग. म. पु.
॥ ९१ ॥

संस्थानं व्यञ्जनं लिङ्गं लक्षणं चिह्नमाकृतिः ॥ ६ ॥ हेतुव्याधिविपर्यस्तविपर्यस्तार्थकारिणाम् ॥ औषधान्नविहारानामुपयोगं सुखावहम् ॥ ७ ॥
विद्यादुपशयं व्याधेः स हि सात्म्यमिति स्मृतः ॥ विपरीतोऽनुपशयो व्याध्यसात्स्थेति संज्ञितः ॥ ८ ॥ यथा दुष्टेन दोषेण यथा चानुवितर्पता ॥
निवृत्तिरामयस्यासौ संप्रानिरभिधीयते ॥ ९ ॥ संख्याविकल्पप्राधान्यबलकालविशेषतः ॥ सा भिद्यते यथात्रैव वक्ष्यन्तेऽष्टौ ज्वरा इति ॥ १० ॥
दोषाणां समवेतानां विकल्पोऽंशकल्पना ॥ स्वातन्त्र्यपारतन्त्र्याभ्यां व्याधेः प्राधान्यमादिशेत् ॥ ११ ॥ हेत्वादिकात्स्न्यावयवैर्बलावलविशेष
षणम् ॥ नक्तदिनाद्रभुक्तार्थैर्व्याधिकालो यथामलम् ॥ १२ ॥ इति श्रोको निदानार्थः स व्यासिनोपदेक्ष्यते ॥ सर्वेषामेव रोगाणां निदानं कुपिता
मलाः ॥ १३ ॥ तन्मूत्रकोपस्य तु श्रोको विविधाहितसेवनम् ॥ अहितस्त्रिविधो योगस्त्रयाणां प्रागुदाहृतः ॥ १४ ॥ त्रिकोषणकपायास्त्रैलोक्याप्रमित
भोजनैः ॥ यावनोदार्गणशिराजगरात्युच्चभाषणैः ॥ १५ ॥ क्रियाभियोगभीशाकचिन्ताव्यायाममैथुनैः ॥ श्रीप्राहोरात्रमुत्तयन्ते प्रकृष्यति सग्री
गणः ॥ १६ ॥ पित्तं कटुम्लतीक्ष्णोष्णकटुक्रोधविदाहिभिः ॥ शरन्मध्याह्नरात्र्यर्द्धविदाहसमयेषु च ॥ १७ ॥ स्वाद्वस्त्रलवणसिग्धगुर्वभिप्यन्दिशी
तलैः ॥ आम्यास्त्रप्रसुताजीर्णदिवास्वप्नादिबृंहणैः ॥ १८ ॥ प्रच्छर्दनाद्ययोगेन भुक्तान्नस्याप्यजीर्णकैः ॥ पूर्वोक्ते पूर्वरात्रे च श्लेष्मा वक्ष्यामि सङ्करान्
॥ १९ ॥ मिथ्रीभावात्समस्तानां सन्निपातस्तथा पुनः ॥ संकीर्णाजीर्णविषमविरुद्धाद्यशनादिभिः ॥ २० ॥ व्यापन्नमद्यपानीयशुष्कशकाममूलकैः ॥
पिण्याकमृत्युवसग्भृतिशुष्ककुशामिषैः ॥ २१ ॥ दोषत्रयकरैस्तैस्तैस्तथाप्यपरिवर्ततः ॥ चातोर्दुष्टात्पुरो वाताद्विग्रहादिशविश्रुतात् ॥ २२ ॥ दुष्टामा
त्रैगिन्ध्रेष्मप्रहर्जन्मर्शपीडनात् ॥ मिथ्यायोगाच्च विविधात्पापानाञ्च निषेवणात् ॥ स्त्रीणां प्रसववैषम्यात्तथा मिथ्योपचारतः ॥ २३ ॥ प्रतिरोगमिति
कुद्धा गंगाविध्यनुगामिनः ॥ गसायनं प्रपद्याशु दोषा देहे विकुर्वते ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सर्वरोग
निदानं नाम पट्चत्वारिंशदुत्तमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वक्ष्ये ज्वरनिदानं हि सर्वज्वरविदुद्वेगं ॥ ज्वरो रोगपतिः
पाप्मा मृत्युगजोऽश्विनोऽन्तकः ॥ कुद्धदसाध्वरध्वंसिरुद्रोद्धनयनोद्भवः ॥ १ ॥ तत्सन्तापो मोहमयः सन्तापात्मापचारजः ॥ विविधैर्नामभिः क्रूरा
नानायानिषु वर्तते ॥ २ ॥ पाकलो गजेष्वभितापो वाजिष्वलकः ॥ कुक्कुरेषु ॥ इन्द्रमदो जलदेष्वप्सु नीलिका ज्योतिरोपथीषु भृश्यासुपरो नाम ॥ ३ ॥
हृष्टासश्छर्देन कासः स्तंभः शैत्यं त्वगादिषु ॥ अंगेषु च ससुद्धताः पिडकाश्च कफोद्भवे ॥ ४ ॥ काले यथास्वं सर्वेषां प्रवृत्तिर्बुद्धिरिव वा ॥ निदानो
क्तोऽनुपशयो विपरीतोऽपशयिता ॥ ५ ॥ अरुचिश्चाविपाकश्च स्तंभमालस्यमेव च ॥ हृद्वाहश्च विपाकश्च तन्ना चालस्यमेव च ॥ वस्तिर्विमदविनया

पू. खं.
आ. कां.
अ. १४७

॥ ९१ ॥

दोषाणामप्रवर्तनम् ॥ ६ ॥ लालाप्रसेको हृष्टासः क्षुन्नाशो रसदं मुखम् ॥ स्वच्छमुष्णगुरुत्वञ्च गात्राणां बहुघृजता ॥ न विजर्णं न च ग्लानिज्वरं
 स्यामस्य लक्षणम् ॥ ७ ॥ क्षुब्धामता लघुत्वं च गात्राणां ज्वरमादेवम् ॥ दोषप्रवृत्तिरष्टाह्निरामज्वरलक्षणम् ॥ ८ ॥ यथा स्वर्णिमं संसर्गं ज्वरसंसर्गं
 जोऽपि वा ॥ शिरोर्त्तिमुच्छ्वेदमिदं देहाहकण्ठास्यशोषारुचिपूर्वभेदाः ॥ उन्निद्रता संभ्रमरोमहर्षां जंभातिवाक् पवनात्सपित्तात् ॥ ९ ॥ तापहान्य
 रुचिपूर्वशिरोरुग्ण्यवनश्वसनकासविषणाः ॥ शीतजाड्यतिमिरभ्रमितन्द्वाश्लेष्मवातजनितज्वरालिगम् ॥ १० ॥ शीतस्तम्भस्वेददाहाव्यवस्थास्तृष्णा
 कासः श्लेष्मपित्तप्रवृत्तिः मोहस्तन्द्वाल्लिप्ततिकास्यता च ज्ञेयं रूपं श्लेष्मपित्तज्वरस्य ॥ ११ ॥ सर्वजो लक्षणेः सर्वदाहोऽत्र च धुसुधुः ॥ तदुच्छीतं महा
 निद्रा दिवा जागरणं निशि ॥ १२ ॥ सदा वा नैव वा निद्रा महास्वेदो हि नैव वा ॥ गीतनत्तनहास्यादिः प्रकृतेहाप्रवर्तनम् ॥ १३ ॥ साधुणी कलुषे
 रक्ते भुगे ललितपक्ष्मणी ॥ अक्षिणी पिण्डकापार्श्वशिरःपूर्वास्थिरुभ्रमः ॥ १४ ॥ सस्वनौ सरुजौ कर्णौ महारीतौ हि नैव वा ॥ परिदग्धा खरा जिह्वा
 गुरुत्वाङ्गसन्धिता ॥ १५ ॥ घ्रीवनं रक्तपित्तस्य लोठनं शिरसोऽतिवृद्धं ॥ कोष्ठानां श्यावरक्तानां मण्डलानां च दर्शनम् ॥ १६ ॥ हृद्यथा मलसंसर्गः
 प्रवृत्तिर्वाल्पशोऽति वा ॥ क्षिग्धास्यता बलभ्रंशः स्वरसादः प्रलापितः ॥ १७ ॥ दोषपाकश्चिरं तन्द्वा प्रततं कण्ठकृजनम् ॥ सन्निपातमभिन्यासं तं
 ब्रूयाच्च हतौजसम् ॥ १८ ॥ वायुना कण्ठरुद्धेन पित्तमन्तः सुपीडितम् ॥ व्यवायित्वाच्च सोस्याच्च वह्निर्मागे प्रपद्यते ॥ तेन हारिद्रनेत्रत्वं सन्निपातोद्भवे
 ज्वरे ॥ १९ ॥ दोषे विवृद्धे नष्टेऽग्नौ सर्वसंपूर्णलक्षणः ॥ सान्निपातज्वरोऽसाध्यः कृच्छ्रसाध्यस्ततोऽन्यथा ॥ २० ॥ अन्यच्च सन्निपातोत्थं यत्र पित्तं प्रथक्
 स्थितम् ॥ त्वचि कोष्ठे च वा दाहं विदधाति पुरोऽनु वा ॥ २१ ॥ तद्ब्रह्मातकफे शीतं दाहादिर्दुस्तरस्तयोः ॥ शीतादौ तत्र पित्तेन कफे स्यन्दिशोपिते ॥ २२ ॥
 पित्ते शान्तेऽथ वै मूर्च्छा मदस्तृष्णा च जायते ॥ दाहादौ पुनरन्तेषु तन्द्वालस्ये वमिः क्रमात् ॥ २३ ॥ आगन्तुरभिघाताभिर्षंगशापाभिचरतः ॥
 चतुर्धा तु कृतः स्वदा दाहाद्यैरभिघातजः ॥ २४ ॥ श्रमाच्च तस्मिन्पवनः प्रायो रक्तं प्रवृष्यन् ॥ सव्यथारोक्तेवैषण्यं सरुजं कुरुते ज्वरम् ॥ २५ ॥
 ग्रहावशौषधिषिकोचमीशोककामजः ॥ २६ ॥ अभिषंगग्रहोऽप्यस्मिन्नकस्माद्दासरोद्धेन ॥ ओषधीगन्धजे मूर्च्छा शिरोरुग्ममधुः क्षयः ॥ २७ ॥ वि
 षान्मूर्च्छातिसारश्च श्यावता दाहकृद्धमः ॥ क्रोधात्कम्पः शिरोरुक्च प्रलापो भयशोकजे ॥ २८ ॥ कामाद्भ्रमोऽरुचिर्दाहो ह्रीनिद्राघोऽतिषयाः ॥ श्रदादौ
 सन्निपातस्य रूपादौ मरुतस्तयोः ॥ २९ ॥ कोपात्कोपेऽपि पित्तस्य यौ तु शापाभिचारजौ ॥ सन्निपातज्वरौ घोरौ तावसंश्रुतमौ मतौ ॥ ३० ॥ तं तत्रा
 भिचारिर्किमन्वैर्दयमानञ्च तप्यते ॥ पूर्वञ्चेतस्ततो देहस्ततो विस्फोटदिग्भ्रमेः ॥ ३१ ॥ सदाहमूर्च्छाग्रस्तस्य प्रत्यहं वद्धेते ज्वरः ॥ इति ज्वरोऽष्ट

ग. म. पु.
॥ ९२ ॥

धा दृष्टः समासादिविधस्तु सः ॥ ३२ ॥ शरीरो मानसः सौम्यस्तीक्ष्णोन्तर्बहिराश्रयः ॥ प्राकृतो वैकृतः साध्योऽसाध्यः सामो निरामकः ॥ ३३ ॥
पूर्वं शरीरे शरीरे तापो मनसि मानसे ॥ पवनैर्योगवाहित्वाच्छीतं छेप्मद्युते भवेत् ॥ ३४ ॥ दाहः पित्तद्युते मिश्रं मिश्रेऽन्तःसंश्रये पुनः ॥ ज्वरेऽधि-
कं विकाराः स्युरन्तःक्षोभो मलयहः ॥ ३५ ॥ बहिरेव बहिर्वेगे तापोऽपि च स साधितः ॥ वर्षांशरद्रसन्तेषु वाताद्यैः प्राकृतः क्रमात् ॥ ३६ ॥ वैकृतो
ऽन्यः स दुःसाध्यः प्रायश्च प्राकृतोऽनिलात् ॥ वर्षासु मारुतो दुष्टः पित्तछेप्मान्वितं ज्वरम् ॥ ३७ ॥ कृष्यां च पित्तं शरदि तस्य चातुर्चरः कफः ॥
तत्प्राकृत्या विसर्गोऽत्र तत्र नानशानाद्रयम् ॥ ३८ ॥ कफो वसन्ते तमपि वातपित्तं भवेदु ॥ बलवत्स्वस्वदोषेषु ज्वरः साध्योऽनुपद्रवः ॥ ३९ ॥ सर्व-
था विकृतिज्ञाने प्रागसाध्य उदाहृतः ॥ ज्वरोपद्रवतीक्ष्णत्वं मन्दाग्निर्वहुमुग्रता ॥ ४० ॥ न प्रवृत्तिर्न विजीर्णा न क्षुत्सामज्वराकृतिः ॥ ज्वरेवेगोऽधिक-
स्तृष्णा प्रलापः श्वसनं भ्रमः ॥ ४१ ॥ मलप्रवृत्तिरुत्कृष्टः पच्यमानस्य लक्षणम् ॥ जीर्णतामविपय्यासात्सतरात्रं च लेवनम् ॥ ४२ ॥ ज्वरः पंचवि-
धः प्रोक्तो मलकालबलावलात् ॥ प्रायशः सन्निपातेन भूयसाधुपदिश्यते ॥ ४३ ॥ सन्ततः सततोऽन्येऽनुस्मृतौयकचतुर्थैर्को ॥ धातुप्लवशक्रुद्राहिस्रोत-
सां व्यापिनो मलाः ॥ ४४ ॥ तापयन्तस्तर्जुं सर्वां तुल्यदृष्ट्यादिवर्द्धिताः ॥ बलिनो गुणवस्तस्याविशेषेण रसाश्रिताः ॥ ४५ ॥ सततं निष्प्रतिद्रव्या-
ज्वरं कुर्युः सुदुःसहम् ॥ मलं ज्वरोष्णधातुत्वा स शीघ्रं क्षपयेत्ततः ॥ ४६ ॥ सर्वाकारं रसादीनां शुद्ध्याशुद्ध्यापि वा क्रमात् ॥ वातपित्तकफैः सतद-
शद्वादशवासरात् ॥ ४७ ॥ प्रायोऽनुयाति मर्यादां मोक्षाय च वधाय च ॥ इत्येविविशस्य मतं हारीतस्य पुनः स्मृतिः ॥ ४८ ॥ द्विगुणा सप्तमी या च नवम्येकाद-
शी तथा ॥ एषा त्रिदोषमर्यादा मोक्षाय च वधाय च ॥ ४९ ॥ शुद्ध्याशुद्ध्या ज्वरः कालं दीर्घमप्यत्र वर्तते ॥ कृष्णानां व्याभिक्तानां मिथ्याहारदिते निना-
॥ ५० ॥ अल्पोऽपि दोषो दुष्ट्यादेर्लब्ध्यान्यतमो ॥ अल्पस्य श्रम्येव विनाशं यस्याद्विषयाव्यतः ॥ ५१ ॥ सविशेषो ज्वरः कुर्याद्विषयसमुद्भिमाक्र-
दोषः प्रवर्तते तेषां स्वे काले ज्वरयन्त्रलो ॥ ५२ ॥ निवर्तते एतश्चैव श्रम्येवोत्तमलक्षणः ॥ क्षीणभूतो ज्वरः सूक्ष्मो रसादिष्वेव लोयते ॥ ५३ ॥
लीनत्वाकाश्रयैर्वैषण्येनाख्यादीनां दृश्यते सः ॥ अमलमिषुताम्यद्व्यालोयतां रसादिनाम् ॥ ५४ ॥ अम्लो सत्स्वयं यदुपेयं व्याप्तिदोषो न जायते ॥
सन्ततः सन्ततस्तेन विपरीतो विपर्ययात् ॥ ५५ ॥ विषयो विषमारुहः श्वाकांलेन सङ्गमात् ॥ दोषो रसाश्रयः प्रायः करोति सन्ततं ज्वरम् ॥ ५६ ॥
अहोरात्रस्य सन्धौ स्यात्सहृद्वन्धुराश्रितः ॥ तल्लक्षणंऽत्रा गडी सन्दोतादी एतौ च ॥ ५७ ॥ माली पित्ताग्निर्यत्सहृद्वन्धुराश्रितः ॥
सपृष्ठस्यानिलकफात्स वैकाहान्तरः स्मृतः ॥ ५८ ॥ चतुर्थैर्को मलेर्दोषमात्रस्यन्यतरे स्थितः ॥ मज्जास्य एव क्षपः प्रभावमनुदर्शयेत् ॥ ५९ ॥

पू. ख.
आ. कां.
अ. १४७

॥ ९२ ॥

द्विधा कफोणिजंवाभ्यां स पूर्वं शिरसानिलात् ॥ अस्थिमज्जोरुपगतश्चतुर्थकविपर्ययः ॥ ६० ॥ त्रिधा त्र्यहं ज्वरयति दिनमेकन्तु मुञ्चति ॥ बला
 बलेन दोषाणामन्यचेष्टादिजन्मनाम् ॥ ६१ ॥ पक्वानामविपर्यासात्सप्तरात्रञ्च लंघयेत् ॥ ज्वरः स्यान्मनसस्तद्वत्कर्मणश्च तदातदा ॥ ६२ ॥
 गम्भीरधातुचारित्वात्सन्निपातेन सम्भवात् ॥ तुल्योच्छ्रयाच्च दोषाणां दुश्चिकित्स्यश्चतुर्थकः ॥ ६३ ॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मज्वरेष्वेष्टु दूरादूरतरेषु च ॥ दोषो
 रक्तादिमार्गेषु शनैरल्पश्चिरेण यत् ॥ ६४ ॥ याति देहञ्च नाशेषं सन्तापादीन्करोत्यतः ॥ क्रमो यत्नेन विच्छिन्नः सतापो लक्ष्यते ज्वरः ॥ ६५ ॥
 विषमो विषमारम्भः क्षपाकालानुसारवान् ॥ यथोत्तरं मन्दगतिर्मन्दशक्तिर्यथायथम् ॥ ६६ ॥ कालेनाप्नोति सदृशान्स रसादींस्तथातथा ॥ दोषो
 ज्वरयति कुद्धश्चिराच्चिरतरेण च ॥ ६७ ॥ भूमौ स्थितं जलैः सिक्तं कालं नैव प्रतीक्षते ॥ अंकुराय यथा बीजं दोषबीजं भवेत्तथा ॥ ६८ ॥ वेगं कृत्वा
 विषं यद्वदाशये नयते बलम् ॥ कुप्यत्याप्तबलं भूयः कालदोषविषन्तथा ॥ ६९ ॥ एवं ज्वराः प्रवर्तन्ते विषमाः सतलादयः ॥ उत्क्रेशो गौरवं दैन्यं
 भङ्गोऽङ्गानां विजृम्भणम् ॥ ७० ॥ अरोचको वमिः श्वासः सर्वस्मिन्नसगे ज्वरे ॥ रक्तनिष्ठीवनं तृष्णा रूक्षोष्णं पीडकोद्यमः ॥ ७१ ॥ दाहराग
 भ्रममदप्रलापो रक्तसंश्रिते ॥ तृङ्गलानिःस्पृष्टवर्चस्कमन्तर्दाहो भ्रमस्तमः ॥ ७२ ॥ दौर्गन्ध्यं गात्रविक्षेपो मांसस्थे मेदसि स्थिते ॥ स्वेदोऽतितृष्णा
 वमनं दौर्गन्ध्यं वा सहिष्णुता ॥ ७३ ॥ प्रलापो ग्लानिररुचिरस्थिगे त्वास्थिभेदनम् ॥ दोषप्रवृत्तिरुद्रोऽवः श्वासांगक्षेपकूजनम् ॥ ७४ ॥ अन्तर्दाहो
 बहिः शैत्यं श्वासो हिक्का हि मज्जमे ॥ तमसो दर्शनं मर्मच्छेदनं स्तब्धमेद्रता ॥ ७५ ॥ शुक्रप्रवृत्तौ मृत्युस्तु जायते शुक्रसंश्रये ॥ उत्तरोत्तरदुःसाध्याः
 पञ्चान्ये तु विपर्यये ॥ ७६ ॥ प्रलिम्पन्निव गात्राणि श्लेष्मणा गौरवेण च ॥ मन्दज्वरप्रलापस्तु सशीतः स्यात्प्रलेपकः ॥ ७७ ॥ नित्यं मन्दज्वरो रूक्षः
 शीतकृच्छ्रेण गच्छति ॥ स्तब्धांगः श्लेष्मभूयिष्ठो भवेदंगबलाशकः ॥ ७८ ॥ हरिद्राभेदवर्णाभस्तद्वलेपं प्रमेहति ॥ स वै हरिद्रको नाम ज्वरभेदोऽन्तकः
 स्मृतः ॥ ७९ ॥ कफवातौ समौ यत्र हीनपित्तस्य देहिनः ॥ तीक्ष्णोऽथ वा दिवा मन्दो जायते रात्रिजो ज्वरः ॥ ८० ॥ दिवाकरार्पितबले व्यायामाच्च
 विशोषिते ॥ शरीरे नियतं वाताज्वरः स्यात्पौर्वरात्रिकः ॥ ८१ ॥ आमाशये यदात्मस्थे श्लेष्मपित्ते द्वायः स्थिते ॥ तदद्भिं शीतलं देहे हृद्भिं चोष्णं
 प्रजायते ॥ ८२ ॥ काये पित्तं यदा न्यस्तं श्लेष्मा चान्ते व्यवस्थितः ॥ उष्णत्वं तेन देहस्य शीतत्वं करपादयोः ॥ ८३ ॥ रसरक्ताश्रयः साध्यो मांस
 मेदोगतश्च यः ॥ अस्थिमज्जागतः कृच्छ्रस्तैस्तैः स्वर्गैर्हृतप्रभः ॥ ८४ ॥ विसंज्ञो ज्वरवेगार्तः सकोध इव वीक्षते ॥ सदोषमुष्णञ्च सदा शक्नुमुञ्चति
 वेगवत् ॥ ८५ ॥ देहो लघुर्व्यपगतकृममोहतापः पाको मुखे करणसौष्ठवमव्ययत्वम् ॥ स्वेदः क्षुब्धः प्रकृतियोगिमनोऽन्नलिप्सा कण्डूश्च मूर्ध्नि विगतः

ग. म. पु.
॥ ९३ ॥

ज्वरलक्षणानि॥८६॥इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्वरनिदानादिकं नाम सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः॥१४७॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो रक्तपित्तस्य निदानं प्रवदाम्यहम् ॥ भृशोष्णतिकट्टम्लवणादिविदाहिभिः ॥ १ ॥ कोद्रवोहालकैश्चान्यैस्तदुक्तैरति
सेवितैः ॥ कुपितं पित्तिकैः पित्तं द्रवं रक्तञ्च मूच्छति ॥ २ ॥ तैर्मिथस्तुल्यरूपत्वमगम्य व्यापुर्वस्तुम् ॥ पित्तरक्तस्य विकृतेः संसर्गोपपन्नाहनि ॥३॥
गन्धवर्णानुपुत्तेषु रक्तेन व्यपदिश्यते ॥ प्रभवत्यसृजः स्थानात्प्रीहतो यकृतश्च सः॥४॥ शिरोशुक्त्वमरुचिः शीतेच्छा धूमकोऽम्लकः ॥ छर्दितञ्छर्दिवै
भत्स्यं कासः श्वासो भ्रमः कृमः ॥ ५ ॥ लोहितो न हितो मत्स्यगन्धास्त्यवश्च विज्वरे ॥ रक्तहारिद्रहरितवर्णता नयनादिषु ॥ ६ ॥ नीललोहित
पीतानां वर्णानामविवेचनम् ॥ स्वप्ने इन्मादधार्मेत्वं भवत्यस्मिन्भविष्यति ॥ ७ ॥ ऊर्ध्वं नासाक्षिकर्णाभ्यर्ध्वेन्द्रियोविशुद्धैः ॥ कुपितं रोमकूपैश्च सम
स्तेस्तत्प्रवर्तते ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वं साध्यं कफाद्यस्मात्तद्विरेचनसाधितम् ॥ बह्वौषधानि पित्तस्य विरेको हि वरौषधम् ॥ ९ ॥ अनुवन्वी कफो यत्र तत्र
तस्यापि शुद्धिहृत् ॥ कपायाः स्वादवो यस्य विशुद्धौ श्लेष्मला हिताः ॥ १० ॥ कटुतिकटपाया वा ये निसर्गात्कफावहाः ॥ अथो यान्यश्च नाम
ष्मास्तप्रच्छर्दनसाधकम् ॥ ११ ॥ अल्पोषधश्च पित्तस्य वमनं नावमौषधम् ॥ अनुवन्धि वलं यस्य शान्तिपित्तनरस्य च ॥ १२ ॥ कषायश्च
हितस्तस्य मधुरा एव केवलम् ॥ कफमारुतसंस्पृष्टमसाध्यमुपनाशनम् ॥ १३ ॥ असह्यं प्रतिशेयत्वादेष्टव्यदीपवत् च ॥ न हि
संशोषनं किञ्चिदस्य च प्रतिलोमिनः ॥ १४ ॥ शोषनं प्रतिलोमश्च रक्तपित्तेऽभिसञ्चितम् ॥ एवमेवोपशमनं संशोषनमिदम् ॥
॥ १५ ॥ संतुष्टु हि दोषेषु सर्वथा छर्दनं हितम् ॥ तत्र दोषोऽत्र गमनं शिवास्त्र इव लक्ष्यते ॥ १६ ॥ उपद्रवाश्च विह्वलिं पल्लवत्तेषु समधितम् ॥
॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रक्तपित्तनिदानं नामाष्टमोऽध्यायः॥१४८॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ आशुकारी यतः कासः स एवातः प्रवक्ष्यते ॥ पथ कासाः स्मृता वातपित्तश्लेष्मक्षतस्यैः ॥ १ ॥ कषायोपेक्षिताः सर्वे
वलिनश्चोत्तरोत्तरम् ॥ तेषां भविष्यतां रूपं कण्ठे कण्ठूरोचकः ॥ २ ॥ श्लेष्मकण्ठास्यकण्ठत्वं तत्रावोपेक्षितोऽपिलः ॥ ऊर्ध्वं मूत्रतः प्राप्यो
रस्तस्मिन्कण्ठे च संसृजन् ॥ ३ ॥ शिरस्योत्तसि संपूर्य्य ततोऽङ्गान्युत्तिष्ठति च ॥ क्षिप्रविकारिणोः क्षिप्रः कफश्च योऽवयव ॥ ४ ॥ प्रव
र्तते सवकेण भिन्नकान्त्योपमध्वनिः ॥ हृत्पाथोरुशिरःशूलमोदक्षोभस्वरसंज्ञा ॥ ५ ॥ करोति श्लेष्मकषासञ्च महावेगरुजास्त्वयम् ॥ संग्रहणीं कफं
॥ ६ ॥ पित्तात्पीनादिकत्वं च तिकास्त्यत्वं ज्वरो भ्रमः ॥ पित्तासम्बन्धनं तुष्णा वैस्त्वय्यं धूमको गदः॥७॥ प्रततं कासः

पृ. सं.
अ. कौ.
अ. १४९

॥ ९३ ॥

वेगे च ज्योतिषाभिव दर्शनम् ॥ कफादुरोऽल्परुद्धमूर्द्धि हृदयं स्तिमितं गुरु ॥ ८ ॥ कण्ठे प्रलेपमदजं पीनसच्छर्द्यरोचकाः ॥ रोमदूर्ध्वो घनसिंघ
 श्लेष्मणाञ्च प्रवर्त्तनम् ॥ ९ ॥ युद्धाद्यैः साहसैस्तेस्तिः सेवितैर्यथाबलम् ॥ उरस्त्यन्तःक्षतो वायुः पित्तानुगतो बली ॥ १० ॥ कुपितः कुरुते कासं
 कफं तेन सशोणितम् ॥ पीतं श्यावञ्च गुष्कञ्च ग्रथितं कुपितं बहु ॥ ११ ॥ धीवेत्कण्ठेन रुजता विभिन्नैव चोरसा ॥ सूक्ष्मिभिरिव तीक्ष्णाभि
 स्तुद्यमानेन शूलिना ॥ १२ ॥ दुःखस्पर्शेन शूलेन भेदपीडाहितापिना ॥ पर्वभेदज्वरश्चासतृष्णावैस्वय्यकम्पवान् ॥ १३ ॥ पारावत इत्येत्कृज्जन्वायैशुली
 ततोऽस्य च ॥ कफाद्यैर्वमनं पक्विलवर्णञ्च हीयते ॥ १४ ॥ क्षीणस्य सासृद्धसुवत्वं श्वासपृष्ठकटिग्रहः ॥ पायुप्रधानाः कुपिता धावता राजयक्ष्मणः
 ॥ १५ ॥ कर्त्तन्ति यस्मायतने कासं धीवल्कफं ततः ॥ प्रतिप्रयोपमं वीतं मिश्रं हरितलोहितम् ॥ १६ ॥ सुप्यते तुद्यत इव हृदयं पचन्तीव च ॥
 अकस्मादुष्णशीतेच्छा बह्वशित्वं वलक्षयः ॥ १७ ॥ श्लिग्धप्रसन्नवक्त्रत्वं श्रीमहर्शननेत्रता ॥ ततोऽस्य क्षयरूपाणि सर्वाण्यविमर्शन्ति च ॥ १८ ॥
 इत्येव क्षयजः कासः क्षीणानां देहनाशनः ॥ याप्यौ वा बलिनो तद्वत्क्षतजोऽपि नवौ तु ते ॥ १९ ॥ सिध्येतामपि सामर्थ्यान्प्राप्यादौ च
 पृथक्क्रमः ॥ मिश्रा याप्याश्च ये सर्वे जरसः स्थविरस्य च ॥ २० ॥ कासश्चासक्षयच्छर्दिस्वरसादादयो गदाः ॥ भवन्त्युपेक्षया यस्मात्तस्मात्तान्स्वरथा
 जयेत् ॥ २१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे कासानिदानां नामैकोनपंचाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥
 धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातः श्वासरोगस्य निदानं प्रवदाम्यहम् ॥ कासवृद्ध्या भवेच्छ्वासः पूर्वैर्वा दोषकोपनैः ॥ १ ॥ आमातिसारवमपुविषपाण्डु
 ज्वरैरपि ॥ रजोपुमानिलैर्मैर्मवातादपि हिमाम्बुना ॥ २ ॥ शुद्धकस्तमकश्छिन्नो महानृद्धश्च पंचमः ॥ कफोपरुद्धगमनपवनो विष्वगास्थितः ॥ ३ ॥
 प्राणोदकात्रवाहीनि दुष्टस्रोतांसि दूषयन् ॥ उरःस्थः कुरुते श्वासयामाशयसमुद्भवम् ॥ ४ ॥ प्राश्रुपं तस्य हृत्पार्श्वशूलं प्राणविलोमता ॥ आनाहः
 शङ्खभेदश्च तत्रायासोऽतिभोजनैः ॥ ५ ॥ प्रेरितः प्रेरयन्शुद्धं स्वयं स समलं मरुत ॥ प्रतिलोमं शिरा गच्छेदुदीर्य पवनः कफम् ॥ ६ ॥ परिहृत्य
 शिरोऽप्रीवमुरःपार्श्वं च पीडयन् ॥ कासं पुष्टैर्कं मोहमरुचिम्पीनसं भृशम् ॥ ७ ॥ कर्गेलि तन्निवेगञ्च श्वासं प्राणोपतापिनम् ॥ प्रताप्येत्तस्य देगेन
 धीवनान्ते क्षणं सुखी ॥ ८ ॥ कृच्छ्राच्छयानः श्वसिति निपण्णः स्वास्थ्यमर्हति ॥ उच्छ्रितासो ललाटेन स्विन्नता भृशमासिंघान् ॥ ९ ॥ विहङ्गाकारस्यो
 मुहुःश्वासः काङ्क्षत्युष्णं सवेपथुः ॥ मेघानुशीतप्रागवातैः श्लेष्मलैश्च विवर्द्धते ॥ १० ॥ स याप्यस्तमकः साध्यो तस्य बलिनो भवेत् ॥ ज्वरमु
 च्छेज्जितः शीतैर्न शाम्येत्प्रथमस्तु सः ॥ ११ ॥ कासश्चसितवच्छीर्णममच्छेदज्जहितः ॥ सस्पन्दसूच्छः सानाहो यस्मिन्नाहविद्योयवान् ॥ १२ ॥ अ

ग. म. पु.
॥ ९४ ॥

धोदष्टिः सुताक्षस्तु स्निह्यद्रक्तैकलोचनः ॥ शुष्कास्यः प्रलपन्दीनो नष्टच्छयो विचेतनः ॥ १३ ॥ महतामहता दीनो नादेन श्वसिति कथम् ॥ उड्
यमानः संख्यो मत्तर्षभ इवानिशम् ॥ १४ ॥ प्रनष्टज्ञानविज्ञानो विभ्रान्तनयनाननः ॥ नेत्रे समाक्षिपन्बद्धसूत्रवर्चा विशीर्णवाक् ॥ १५ ॥ शुष्क
ण्डो मुहुश्चैव कर्णशंखशिरोऽतिरुक् ॥ यो दीर्घपृच्छसित्यूद्धं न च प्रत्याहरत्यथः ॥ १६ ॥ छेप्मावृतमुखश्रोत्रः कुद्गन्धवहार्दितः ॥ उड् समीक्षते
भ्रान्तमक्षिणी परितः क्षिपन् ॥ १७ ॥ मर्मसु च्छिद्यमानेषु परिदेवी निरुद्धवाक् ॥ एते सिध्येयुरव्यक्ताः व्यक्ताः प्राणहरा ध्रुवम् ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्वासनिदाना० नाम पञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हिकारोगनिदानञ्च
वक्ष्ये सुश्रुत ! तच्छृणु ॥ श्वासिकहेतुः प्राश्रूपं संख्या प्रकृतिसंश्रया ॥ १ ॥ हिका भक्ष्योद्भवा क्षुद्रा यमला महतीति च ॥ गम्भीरा च मरुत्तत्र त्वरया
युक्तिसेवितैः ॥ २ ॥ रुक्मतीक्ष्णखराशान्तेऽन्नपानैः प्रपीडितः ॥ करोति हिकां श्वसनः मन्दशब्दां शुधानुगाय ॥ ३ ॥ समं सन्ध्यान्नपानेन या प्रयाति
च सान्नजा ॥ आयासात्पवनः क्रुद्धः क्षुद्रां हिकां प्रवर्त्तयेत् ॥ ४ ॥ जन्तुमुलात्परिमृता मन्दवैगवती हि सा ॥ वृद्धिमायासतो याति भुक्तभागे
च मार्दवम् ॥ ५ ॥ चिरेण यमलैर्वैगैर्या हिका संप्रवर्त्तते ॥ परिणामान्मुखे वृद्धिं परिणामे च गच्छति ॥ ६ ॥ कम्पयन्ती शिरो श्रोत्रां यमलां तां
विनिर्दिशेत् ॥ प्रलापच्छर्दतीसारनेत्रविप्लुतजृम्भिता ॥ ७ ॥ यमला वेगिनी हिका परिणामवती च सा ॥ ध्वस्तश्रृंखलयुग्मस्य श्रुतिविप्लुतच
क्षुषः ॥ ८ ॥ स्तम्भयन्ती तनुं वाचं स्मृतिं संज्ञां च मुंचती ॥ तुदन्ती मार्गमाणस्य कुर्वती सर्गचट्टनम् ॥ ९ ॥ पुष्टतो नयनं सान्यं महाहिका
प्रवर्त्तते ॥ महाशूला महाशब्दा महावेगा महाबला ॥ १० ॥ पकाशयाच्च नाभेयां पूर्ववत्सा प्रवर्त्तते ॥ ११ ॥ तद्गूढा सा महत्कुर्व्यान्नुग्मभा
गप्रसारणम् ॥ गम्भीरेण निदानेन गम्भीरा तु सुसाधयेत् ॥ १२ ॥ आद्ये द्वे वर्जयेदन्ये सर्वलिङ्गां च वेगिनीम् ॥ सत्यस्य संचितामस्य स्थविरस्य
व्यवायिनः ॥ १३ ॥ व्याधिभिः क्षीणेदेहस्य भक्तच्छेदकृशस्य च ॥ सर्वेऽपि रोगा नाशाय न त्वेवं शीघ्रकारिणः ॥ १४ ॥ हिकाश्चान्सी यया तौ
हि मृत्युकाले कृतालौ ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हिकानिदाना० नामैकपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥
॥ १५१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो यक्ष्मरोगस्य निदानं प्रवक्ष्याम्यहम् ॥ अनेकरोगाण्युगतो बहुरोगपुरोगमः ॥ १ ॥ राजयक्ष्मा श्वयः शोषा
रोगराडिति कथ्यते ॥ नक्षत्राणां द्विजानाञ्च राज्ञोऽभूद्यदयं पुरा ॥ २ ॥ यच्च राजा च यक्ष्मा च राजयक्ष्मा ततो मतः ॥ दमोपचक्षयकुतेः शयस्त्
त्सम्भवाच्च यः ॥ ३ ॥ रसादिशोषणाच्छोषो रोगराडिति राजवत् ॥ साहसं वेगसंरोधः शुक्रौजःश्लेहसंशयः ॥ ४ ॥ अन्नपानविषित्यागश्चत्वारस्तस्य

पू. सं.
आ. कां.
अ. १५२

॥ ९४ ॥

हेतवः ॥ तरुदीर्घोऽनिलः पित्तं व्यर्थं चोदीर्य सर्वतः ॥ ५ ॥ शरीरसन्धिमाविश्य ताः शिराः प्रतिपीडयन् ॥ मुखानि स्नानसां रूद्धा तथैवातिविह-
 ज्य वा ॥ ६ ॥ मध्यमूर्द्धमधस्तिव्यंग्ययां सज्जनयेद्ददः ॥ रूपं भविष्यतस्तस्य प्रतिशयायो भृशं ज्वरः ॥ ७ ॥ प्रसेको मुखमाकुर्व्य भार्दवं बाह्वि-
 दयोः ॥ लौल्यभावोऽन्नपानादौ शुचावशुचिर्वाक्षयम् ॥ ८ ॥ मक्षिकारुणकेशादिपातः प्रायोऽन्नपानयोः ॥ हृत्प्रासच्छर्दिस्त्विरध्वतेऽपि बलक्षयः ॥ ९ ॥
 पाण्योरुवक्षःपादास्यकुक्ष्यक्ष्णोरतिशुक्रता ॥ बाह्वोः प्रतोदो जिह्वायाः काये वैभक्त्यदर्शनम् ॥ १० ॥ स्त्रीभक्ष्यमांसप्रियता घृणिता मुग्धेऽनुलम्ब ॥
 नखकेशास्थिवृद्धिश्च स्वप्ने चाभिमवा भवेत् ॥ ११ ॥ पतनं कृकलासाहिकपिश्वापदपक्षिभिः ॥ केशास्थितुषभस्मादितरी यमधिरुहम् ॥ १२ ॥
 शून्यानां ग्रामदेशानां दर्शनं गुण्यतोऽम्भसः ॥ ज्योतिर्दिति दवाक्षीनां ज्वलतां च महीरुहम् ॥ १३ ॥ पीनसश्वासकार्पस्यं च स्फुरद्विस्मयज्वरः ॥
 ऊर्ध्वनिःश्वाससंशोषावधच्छर्दिश्च क्रोष्टुम् ॥ १४ ॥ स्थिते पार्श्वे च रुग्णोऽपि सन्निपत्ये भवति ज्वरः ॥ रूपान्यैकाग्रैतानि जगन्ते रात्रिदरुणः ॥ १५ ॥
 तेषामुपद्रवान्विधात्कण्ठध्वंसकरी रुजाः ॥ जुम्भांगमर्दनिर्दीप्तवद्विमान्ध्यास्यप्रतिता ॥ १६ ॥ तत्र वातस्त्रिगुणभावेऽगुलं मन्त्रिभर्तृन्मन्त्रं च कण्ठोप-
 स्वरभ्रंशः पित्तात्पादांसपाणिषु ॥ १७ ॥ दाहोऽतिसारोऽसृक् छर्दिर्मुखगन्धो ज्वरो भवः ॥ कफाद्वोचकच्छर्दिर्कासा अर्द्धगौरवम् ॥ १८ ॥
 प्रसेकः पीनसः श्वासः स्वरभेदोऽल्पवर्द्धिता ॥ दोषैर्भेदानलत्वेन शोथलेपकफोत्सवणः ॥ १९ ॥ ओतोऽनुलेपु रूढेषु धातुषु स्वल्पकेषु च ॥
 विदाहो मनसः स्थाने भवन्त्यन्ये क्षुपद्रवाः ॥ २० ॥ पच्यते कोष्ठ एवात्रमम्लयुक्तै रसैर्धुनम् ॥ प्रायोऽस्य क्षयभागानां नेत्रात्र चामुद्रये ॥ २१ ॥
 रसो ह्यस्य न रक्ताय मांसाय कुस्ते तु तत् ॥ उपपृण्वः समन्ताच्च केवलं वर्तते क्षयी ॥ २२ ॥ लिम्पेष्वरूपेष्वातिर्क्षीणं व्याधौ यद्रक्षणक्षयम् ॥
 वर्जयेत्साधयेदेव सर्वेष्वपि ततोऽन्यथा ॥ २३ ॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च क्षयात्सर्वस्य भेदसः ॥ स्वरभेदो भवेत्तस्य क्षामो हृत्स्थलः स्वयः ॥ २४ ॥
 शुक्रवर्णोभकण्ठत्वं स्निग्धोष्णोपशमोऽनिलात् ॥ पित्तात्तालुगले दाहः शोषो भवति सन्ततम् ॥ २५ ॥ लिम्पस्त्रिच कफैः कण्ठं मुखं द्रव्यगुणयोः ॥
 स्वयं विरुद्धैः सर्वैस्तु सर्वोल्लेखो भवेत् ॥ २६ ॥ धूमायतीव चात्यर्थमुदेति छेपलक्षणम् ॥ कुच्छसाध्याः क्षयश्चात्र सर्वरूपस्य वर्जयेत् ॥
 २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वतण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे यक्ष्मनिदानां नाम द्विपञ्चाशदुत्तरतमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ अन्यन्तरि
 रुदाच ॥ अरोचकनिदानन्ते वक्ष्येऽहं सुशुतापुना ॥ अरोचको भवेदौर्ध्वजिह्वाहृदयसंश्रये ॥ १ ॥ सन्निपातेन मनसः सन्तपेन च पञ्चमः ॥
 कषायतिक्रमधुरं वातादिषु मुखं क्रमत् ॥ २ ॥ सर्वं वीतरसं शोककोपादिषु यथा मनः ॥ छर्दिदोषैः पृथक्पर्वैर्दुष्टैरन्यैश्च पंचमः ॥ ३ ॥ उदात्तः

अपेक्षितान्दोषान् सर्वं सन्ध्यहमस्यति ॥ आशु हेरोऽस्य लावण्यप्रसेकाश्चयः क्रमात् ॥ ४ ॥ नाभिपुष्टं रुजत्याशु पार्श्वे चाहारमुत्तिषेत् ॥ ततो विच्छिन्नमलपात्पकायां फेनितं वमेत् ॥ ५ ॥ शब्देद्वाह्रातः कुक्षूमनुकुच्छेण वेगवत् ॥ कासास्थिषोषकं वातात्स्वरपीडासमाप्तिवत् ॥ ६ ॥ पित्तात्सारोदकनिभं ध्रुवं हरितपीतकम् ॥ साहगमलं कटुतिक्तं तृणच्छांदाहापाकवत् ॥ ७ ॥ कफातिष्ठिष्यं धनं पीतं हेल्यमपि समासिकम् ॥ मधुरं लवणं धुरि प्रसक्तं लोमहर्षणम् ॥ ८ ॥ मयश्चयधुमाप्युर्युतद्वाहलायकासाञ्च ॥ सर्वैल्लिङ्गेः समानस्तत्साज्यो भवति सर्वथा ॥ ९ ॥ सर्वं यत्प च विद्विष्टं दर्शनश्रवणादिभिः ॥ वातादिष्व संकुटक्रामिदुष्टात्रजे गदे ॥ शूलवेषधुहासा विरोधाकृमिजे भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगरुडे महापुराणे ध्रुवखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽष्टोत्तशतिकादिनां ॥ नाम निषाशाशुतत्संशतसोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ धनवन्तिस्त्विषाच ॥ ह्रोगोद्गदिनदानं ते वदयेज्जं सुभुताधुना ॥ कृमिह्रोगोद्गदिनश्च स्मृताः पथं तु ह्रताः ॥ १ ॥ वातेन शून्यत्वात्पथं भुज्यते गेरुदन्ति च ॥ भिद्यते भुज्यते तत्पथं हृदयं शून्यताः श्रमः ॥ २ ॥ अल्मसादिनां शोको पथं शब्देऽसहिष्णुता ॥ वेपथुर्विषाग्नेहः स्यात्सरोषोऽल्पनिद्रता ॥ ३ ॥ पित्तात्पूष्णा श्रमो दाहो श्वेतोऽलकफजः क्रमः ॥ छर्जनं ह्रामपित्तस्य घ्नमकफपिपाकां ज्वरः ॥ ४ ॥ हेल्यमपि चर्जनं हर्षणं भौरिकं साश्मगभवेत् ॥ कासास्थिसादिनिघ्नविनाशस्यालक्षज्वराः ॥ ५ ॥ ह्रोगे हि त्रिभिर्दोषैः कृमिभिः श्वानेनेवता ॥ तमः प्रेतो ह्यहसाः शोथः कण्ठः कफछतिः ॥ ६ ॥ हृदयं सततं चात्र ककचेनैव दीर्यते ॥ चिकित्सामयं (१) चोर् न च्छीर्ष्ये शरीरमारिणम् ॥ ७ ॥ वातात्पित्तकफात्पूष्णा सन्निपाताद्भलक्षयः ॥ पृष्टी स्यादुपमागच्छ वातपित्ते च कारणम् ॥ ८ ॥ सर्वेषु नम्रकोषो हि सन्मन्वातुपशोऽप्यदा ॥ सर्वेद्वेषमपि स्यात्पतहदाहमोहकृत् ॥ ९ ॥ जिह्वाभूलगच्छोभेतालुतोयवहाः शिराः ॥ संशोष्य तूष्णा जायन्ते तासां सप्तान्मलक्षयश्च ॥ १० ॥ कृमिप्रेषादजलद्विप्रद्वेषः स्वरक्षयः ॥ कण्ठोष्ठालकांश्चाग्निहान्निष्क्रमणं कुमः ॥ ११ ॥ प्रलग्नसर्वविभ्रंशो बुद्धिद्वारस्तथापि ॥ मासतात्पर्यमता देवैर् श्लेष्मे ॥ १२ ॥ शिरोऽभ्रमः ॥ १३ ॥ गन्धाज्ञानासप्यैस्त्वयुतिनिद्राबलघ्नाः ॥ शीतमलमनवृद्धिश्च पित्तान्मलक्षयपित्तिका ॥ १४ ॥ रक्तगणितं सततं शोषो दाहोऽतिघ्नकः ॥ कफो रसादिकृपितेस्तोषादिषु मासतः ॥ १५ ॥ क्षौद्रतुल्यं सकपं तेन पक्ववृक्षोपमैः ददा ॥ क्षौद्रं त्रिवाचितः कण्ठो निद्रा मधुरवक्रता ॥ १६ ॥ आध्मानं शिरसो जाड्यं तैमिषिच्यक्षरौचकम् ॥ आलस्यमविपाकश्च यः स स्यात्सर्वलक्षणः ॥ १७ ॥

[illegible]

१ श्रुताष्टकम् । २ अग्निमान्द्योस्य वैश्वतम् । ३ सर्वाल्लिङ्गादिभिर्दपि । ४ शीघ्रकारणम् । ५ सप्तोद्युतम् ।

आमोद्गवाच्च रक्तस्य संरोधाद्वातपित्तता ॥ उष्णाक्रान्तस्य सहसा शीताम्भो भजतस्तृषा ॥ १७ ॥ उष्णादूर्ध्वं गतः कोष्ठं कुप्यादि पित्तजैव
 सा ॥ या च पानातिपानोत्था तीक्ष्णाग्रे स्नेहपाकजा ॥ १८ ॥ स्निग्धकटुम्ललवणभोजनेन कफोद्भवा ॥ तृष्णारससंयोजनेन लक्षणेन क्षयात्मिका ॥
 ॥ १९ ॥ शोषमोहज्वराद्यन्यदीर्घरोगोपसर्गतः ॥ या तृष्णा जायते तीव्रा सोपसर्गात्मिका स्मृता ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे आम्लपित्तनिदाना० नाम चतुःपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ धन्वन्तरिरूपाच ॥ वक्ष्ये मदात्ययादिश्च
 निदानं मुनिभाषितम् ॥ तीक्ष्णाम्लरूक्षसूक्ष्माम्लज्ववायासुकरं लघु ॥ १ ॥ विकृतिं विशदं मद्यं मेदसोऽस्माद्विपर्ययः ॥ तीक्ष्णोदयाश्च
 दिव्युक्ताश्चित्तोपप्लवितो गुणाः ॥ २ ॥ जीवितान्ताः प्रजायन्ते विषणोत्कर्षवर्तिना ॥ तीक्ष्णादिभिर्गुणैर्मद्यं मान्यदीर्घो जसो गुणान् ॥ ३ ॥
 दशभिर्गुणैः संसोभ्यं चेतो नयति चाकिर्यम् ॥ आद्ये मेदे द्वितीयेऽपि प्रम (मो) दायतेन स्थितः ॥ ४ ॥ दुर्विकल्पहतो मूढः सुखमित्यभिसुच्यते ॥
 मध्यमोत्तमयोः सन्धिं प्राप्य राजासनो मदः ॥ ५ ॥ निरंकुश इव व्यालो न किञ्चिन्नाचेरत्ततः ॥ इयं भूमिरवाच्यानां दौःशीलस्येदमात्यदम् ॥ ६ ॥
 एकोऽयं बहुमार्गायाः दुर्ग (मं) तदैरौकः परम् ॥ निश्चेष्टः सन्नवानशेते तृतीयेऽत्र मेदे स्थितः ॥ ७ ॥ मरणादपि पापात्मा गतः पापतरां दशाम् ॥
 धर्माधर्मं सुखं दुःखं मानानर्थं हिताहितम् ॥ ८ ॥ न वेद शोकमोहात्तौ शोष (क) मोहादिसंयुतः ॥ सोन्मादभ्रप्रसृच्छायां सापस्मारः पतत्यवः ॥ ९ ॥
 नाति माद्यन्ति बलिनः कृताहारा महाशानाः ॥ वातात्पित्तात्कफात्सर्वैर्भेदो गो मदात्ययः ॥ १० ॥ सामान्यलक्षणं तेषां प्रमोहो हृदयव्यथा ॥ विभेदः
 प्रसभं तृष्णा साम्यो ग्लानिज्वरोऽरुचिः ॥ ११ ॥ पुरोविबन्धस्तिमिरं कासः श्वासः प्रजागरः ॥ स्वेदोऽतिमावं विष्टम्भः श्वयथुश्चित्तविभ्रमः ॥ १२ ॥
 स्वप्नेनवाभिभवति न चोक्तश्च स भाषतेः ॥ पित्तादाहज्वरः स्वेदो मोहो नित्यं च विश्रमः ॥ १३ ॥ छेप्मणश्छर्दिहृल्लासो निद्रा चोदरगौरवम् ॥
 सर्वजैः सर्वलिङ्गत्वं ज्ञात्वा मद्यं पिबेत्तु यः ॥ १४ ॥ सहसा रुचिरं चान्यतरध्वंसकरोषिणौ ॥ भवेतां ! मारुतात्कष्टाद्भवेत्तस्य विशेषतः ॥ १५ ॥
 ध्वंसकश्छेप्मानिष्टीवाः कण्ठशोषोऽतिनिद्रता ॥ शब्दासहत्वं तच्चित्तविक्षेपोऽङ्गे हि वातकृ ॥ १६ ॥ हृत्कण्ठरोगः सम्मोहः श्वासतृष्णावमिज्वराः ॥
 निवर्त्तयन्तु मद्येभ्यो जितात्मा बुद्धिपूर्वकम् ॥ १७ ॥ विकारैः क्लिश्यते जातु न स शरीरमानसः ॥ रजोमोहहिताहारपरस्य स्फुस्त्रयो गदाः ॥ १८ ॥
 १ कुप्यादि पित्तजैरसा० । २ इन्द्रियाणि च संसोभ्य चे० । ३ नयति चिक्रियाम्० । ४ मध्यपाने मतिर्यस्य० । ५ सोम्याप्रयोऽम्बरो० । ६ स्वेभ्यमस्तु चतति०
 ७ नित्यं च हृदयमः० ।

ग. म. पु.
॥ ९६ ॥

वसासुक्लेदनावाहिलोरोधःसमुद्रवाः ॥ मदसूच्छोपसंन्यासा यथोत्तरबलोद्भवाः ॥ १९ ॥ मदोऽत्र दोषैः सर्वैस्तु रक्तमद्यविपैरपि ॥ राक्त्यान
न्याद्वाताभासश्चलितवेष्टितः ॥ २० ॥ रुक्षश्यामारुणतनुमद्ये वातोद्भवे भवेत् ॥ पितेन कोचनो रक्तपीतामः कलहप्रियः ॥ २१ ॥ स्वप्नेऽसम्भ
द्धवाक्प्रादिः कफाद्वाचानपरो हि सः ॥ सर्वोत्थसन्निपातेन रक्तस्तम्भाद्भूषणम् ॥ २२ ॥ पित्तलिङ्गत्वभायेन विकृतेहा स्वराज्ञता ॥ विसत्कम्पोति
निद्रा च सर्वेभ्योऽभ्यधिकं श्रमः ॥ २३ ॥ लक्ष्येच्छणोत्कर्षाद्वातादीञ्छोणितादिषु ॥ अरुणं नीलकृष्णं वा सम्प्रविश्यन्विशेत्तमः ॥ २४ ॥ शीघ्रं
च प्रतिबुध्येत हृत्पीडा वेपथुश्रमः ॥ कासः श्यावारुणा च्छाया सूच्छायां मारुतात्मकः ॥ २५ ॥ पितेन रक्तं पीतं वा नमः पश्यन्विशेत्तमः ॥ विबु
ध्येत च सस्वेदो दाहतृणोपपीडितः ॥ २६ ॥ भिन्नवत्पीतनीलाभो रक्तनीलाकुलक्षणः ॥ कफेन मेघसंकाशं पश्यत्याकाशमाविरोत् ॥ २७ ॥
तमश्चिराच्च बुध्येत हृदुरःसुप्रसेकवान् ॥ गुरुभिस्तिमितैः (रै) रगै राजघर्मावबन्धवान् (वत्) ॥ २८ ॥ सर्वकृतिस्त्रिभिर्दोषैरप्यार इवापरः ॥
पातयन्त्याशु निश्चेष्टं विना कीभत्सवेष्टितैः ॥ २९ ॥ दोषैस्तु मदसूच्छायां कृतवेगेषु देहिनाम् ॥ स्वप्नेभ्योपशान्मन्ति संन्यासेनोषधैर्दिना ॥ ३० ॥
वाग्देह्यन्तसां चेष्टासाक्षिण्यातिवलाऽभलाः ॥ सुसन्ध्यासं निषतिताः प्राणावातनयश्च ॥ ३१ ॥ भवन्ति तेन पुरुषाः काष्ठभूता हृत्तोपमाः ॥ त्रिष्वेव शीघ्रं
शीघ्रं चेच्चिकित्सा न प्रयुज्यते ॥ ३२ ॥ अमाशे आहवहलं सलिलौघ इवर्णये ॥ संन्यासे विनिमज्जन् नरमाशु निवर्तयेत् ॥ ३३ ॥ मदमानरोषतोप
प्रवृत्तिभिरितस्ततः ॥ युक्तयुक्तं च सयं युक्तिं युङ्क्ते न मथेन ॥ ३४ ॥ बलकासंदेशपात्रं प्रकृतिसहतामथवा क्वांसि ॥ प्रविशन्त्यस्तु नृणां पितृति
ततः पितृत्यमृत ॥ ३५ ॥ इति श्रीभारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सदात्ययादिनिदानं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
॥ ३५५ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथार्शां निदानं च व्याख्यास्यामि च सुश्रुत ! ॥ सर्वदा प्राणिनां मांसं कृलकाः प्रभवन्ति ये ॥ १ ॥
अर्शांसि तस्मादुच्यन्ते युध्मार्शजिरोधनाम् ॥ दोषस्तृष्ट्यासंयेदांसि सन्तुष्य विविधाकृतीन् ॥ २ ॥ अर्शां कृत्वा नानासौ कुर्वन्त्यर्शांसि ताभ्यः
सहजन्मान्तरोत्थेन भेदो द्वेधा समासतः ॥ ३ ॥ शुष्कार्शावाविभेदाश्च गुदस्थानानुसंध्याः ॥ अर्द्धपञ्चांगुलिस्तस्मिन्सितसोऽर्द्धांगुलिस्थिताः
॥ ४ ॥ वाल्यप्रवाहिणी तासांमन्त्रमध्ये विसर्जनी ॥ बह्वांसंवरणे तस्या गुदादौ बहिरंगुले ॥ ५ ॥ साध्वंगुलप्रमाणेन रोमाण्यत्र ततः परम् ॥
तत्र हेतुः सदोत्थानां वाल्ये बीजोपततता ॥ ६ ॥ अर्शां बीजमृष्टिस्तु मातापित्रपचारतः ॥ देवतानां प्रकोपे हि सास्त्रिपातस्य चान्यतः ॥ ७ ॥

१ ओतोपाहिसम् ॥ २ संभेज्जलितं वेष्टितः ॥ ३ इवाते ॥ ४ सुमललाभा ॥ ५ रक्तप्रभा ॥ ६ मातापितृपका ॥ ७ देवतापतानांकोपो हि ॥ १ ॥

पृ. खं.
आ. कां.
अ. १५६

॥ ९६ ॥

असाच्या एवमाख्याताः सर्वे रोगाः कुलोद्भवाः ॥ सहजान्नि विशेषेण ह्यशुद्धैरानानि तु ॥ ८ ॥ अन्तर्मुखानि पाण्डूनि दारुणोपद्रवाणि च ॥
 योज्यानि च पृथग्दोषसंसर्गनिचयात्स्वतः ॥ ९ ॥ शुष्काणि वातलेष्मभ्यामाद्राणि त्वस्य पित्ततः ॥ दोषप्रकोपहेतुस्तु प्रायुक्तैर्वृक्षसिद्धिभिः ॥ १० ॥
 अग्नौ मलेऽतिनिचिते पुनश्चायं (ति) व्यवायतः ॥ पानसंशोभविषमकठिनक्षुद्रकाशनात् ॥ ११ ॥ वस्तिनेत्रगलोष्ठोत्थतलभेदादिबद्धनात् ॥ शूशरी
 ताम्बुसंस्पर्शप्रततातिप्रवाहनात् ॥ १२ ॥ गतमूत्रशक्तेद्विगधारणात्तदुदीरणात् ॥ जुगुप्सातीसारमेव ग्रहणी सोऽप्युपद्रवः ॥ १३ ॥ कर्षणाद्विषमादेश्च
 चेष्टान्यो योषितां पुनः ॥ आमगर्भप्रपतनाद्भवेद्विप्रपीडनात् ॥ १४ ॥ ईदृशेष्वपिर्वायुरपानः कुपितो मले ॥ पायोर्वलीषु सद्रव
 त्तिभास्वान्निःपुणंमूर्तिषु ॥ १५ ॥ जायन्तेऽर्शांसितु तत्पूर्वं लक्षणं बद्धिमन्दता ॥ विष्टम्भः सास्थिसदनं पिण्ड (ए) कोद्रेष्टनं भ्रमः ॥ १६ ॥
 सान्द्रोत्थेनत्रयोः शोथः शक्तेदोऽथ वा ग्रहः ॥ मारुतः पुरतो मूढः प्रायो नाभेरधश्चरन् ॥ १७ ॥ सरक्तः परिकृन्तंश्च कृच्छ्रादाकृच्छ्रति वसन् ॥
 अन्त्रकृजनमाटोपः क्षारितोद्गारधुरिता ॥ १८ ॥ प्रभूतमूत्रमल्पा विडम्बदा धृष्टकोष्ठकः ॥ शिरःपृष्ठोरसां मूलमालस्यं श्लेष्मचर्चसम् ॥ १९ ॥
 इन्द्रियाग्नेषु लौह्यं च क्रोधो दुःखोपचारतः ॥ आशङ्का ग्रहणी शोथः पाण्डुगुल्मेद्वेषु च ॥ २० ॥ एतान्येव विष्टेष्टे ज्ञेयैर्वृक्षतनामसु ॥
 निवर्त्तमानो भानो हि तैर्योगागरोधतः ॥ २१ ॥ क्षोभयेदनिलानन्यान् सर्वेन्द्रियशरीरान् ॥ तथा मूत्रशक्तेर्पित्तकफान्वायुश्च शोषयन् ॥ २२ ॥
 मुष्णात्यग्निं ततः सर्वे भवन्ति प्रायशोऽर्शांसः ॥ कृशो भृशं हतोत्साहो दीनः क्षामोऽथ निष्प्रभः ॥ २३ ॥ असावी विगतच्छायो जम्बुदग्ध इव
 द्रुमः ॥ कृच्छ्रैरुग्रद्रवैर्मस्तो यक्ष्मोर्कैर्मर्मपीडनैः ॥ २४ ॥ तथा काशपिपासास्यवैरस्यश्वातपीनसैः ॥ कृमाङ्गभङ्गवमपुक्ष्वपुश्चयथुज्वरैः ॥ २५ ॥
 क्लेववाधिर्यस्तैमित्यशर्करापरिपीडितः ॥ क्षामो भिन्नस्वरो ध्यायन्मुहुः शीघ्ररोचको ॥ २६ ॥ सर्वेष्वपिस्थिहन्नामोपायुर्वक्ष्यमाणशूलवान् ॥ शुदेन
 खवा पित्तं वलाकोदरसन्निभम् ॥ २७ ॥ विगुष्कं चैव मुक्तायं पक्वाम् चान्तरान्तरम् ॥ पाण्डुपित्तं हारिद्राक्तं पिच्छिलं चोपदेश्यते ॥ २८ ॥
 गुंदाङ्कुरा बह्वनिलाः शुष्काभिमचिमान्विताः ॥ पीनाङ्गारारुणाः स्तब्धा विषमाः परुपाकराः ॥ २९ ॥ मिथो विसदृशा दन्तास्तीक्ष्णा विलकुटि
 (रि) ताननाः ॥ शिम्बीतल्लैरकर्कन्धूकापोसफलसन्निभाः ॥ ३० ॥ केचित्तिद्वार्थकोपमाः ॥ शिरः पार्थीत्यज्जोर्ध्वक्षणाद्यदि

१ पोदाशोसि० । २ सारमामग्रहिणी० । ३ त्वित्तकफस्थानानि शोष० । ४ सर्वममास्थि० । ५ गुदाविलाव० । ६ विषमाः परुपत्तराः पा० । ७ रुपाकराः पा० ।
 ८ विम्वलज्वर० ।

कथ्यथाः ॥ ३१ ॥ श्वधृष्टादिषुभ्रैहरोरुचप्रदाः ॥ कासकासाग्निविष्मकुर्णनादश्रवणाः ॥ ३२ ॥ तैरातो मयितं स्तोत्रं सशब्दं सप्राप्तं हि ॥ रुद्धेनोपिच्छानुगतं विबुधमुपैश्यते ॥ ३३ ॥ कृष्णत्वग्रद्विष्णुमेवेन्नक्रश्च जायते ॥ गुरुगङ्गीसेदराष्ट्रीलासंबस्तस्या चैव हि ॥ ३४ ॥ पितोत्तरा नीलमुखा रक्तपीतासितप्रभाः ॥ तन्वग्रथाविणे विश्रास्तनवो मुदवः स्थिताः ॥ ३५ ॥ शुक्लिज्वा यज्ञतन्त्रजलीकान्नक्षत्राभिः ॥ दाहशो (ष) कजवरस्वेदेतूपूर्णश्चिपोद्देहाः ॥ ३६ ॥ सोमाणो देवनीलोष्णपीतरक्तामवर्चसः ॥ यद्यध्याः द्वितीयतादामिन्द्रतनुसदनः प्रदेजाः ॥ शेष्मोत्वल्पा महाभूला वना मन्दरुजः सिताः ॥ उत्स्रोपचितिविशेषतः पञ्चगुडस्थिराः ॥ ३७ ॥ पिच्छिलाः स्तिमिताः क्षुर्याः कण्डाहजाः ॥ स्पशंसप्रियाः ॥ कृतीरणसनस्यार्वाभस्तथा गोस्तनसत्रिभाः ॥ ३८ ॥ वंशवानादिनः पायुर्वीरतामिविकीर्तनाः ॥ सकाराशरासहस्राश्रयेकारुचिपि नराः ॥ ३९ ॥ मेघकुम्भीराष्ट्रोज्ञादशिरीशसारकराः ॥ क्षेत्र्यामित्रादंभवन्तीत्येतारदिविकसताः ॥ ४० ॥ वसामसकामात्रयपुरिष्ठाश्चकारिकाः ॥ न सर्वन्ति न शियन्ते प्राणद्विगजवनयायः ॥ ४१ ॥ संस्पृष्टाङ्गास्तं सन्निभान्मन्त्रवत्सभाः ॥ सत्सिन्धवा ह्येते तस्य दानेप्रभुसिताः ॥ ४२ ॥ नृपमेहेदवस्थाः युजाभिद्रुमसहिभाः ॥ तेज्यर्थं तुष्टुष्णं च गोद्विदंयपतिताः ॥ ४३ ॥ बर्मान्मृगं स्वकीं राक्ते तस्य दानेप्रभुसिताः ॥ केकाभः पीडयते दुस्त्रिः शोणितसस्यसम्भवं ॥ ४४ ॥ हीनवर्णकरीतासो हतौजाः कलुषेन्द्रियः ॥ सुकरोद्वर्णवीरसरसीरभणकामिनः ॥ ४५ ॥ रुहीः संयाद्विभोयुर्विदस्थाने कुपितो बली ॥ अयोवहानि क्षोतांसि संख्यायः प्रशोषणम् ॥ ४६ ॥ पूर्वैर् वातविष्णुवर्त्मं कुर्वीत दालमन् ॥ तेन तीक्षा रुजा कोष्ठप्रकृत्यार्थगा भवेत् ॥ ४७ ॥ आध्मानसुदरे विद्या ह्लास्यपरिकर्तने ॥ वस्तो च सुरारा मूलो गण्डवज्रयस्यसः ॥ ४८ ॥ पवनस्योष्णामित्वात्तत्तुल्यरक्षचिजराः ॥ हृद्गेगमणीदोषेहृदसंग्रवावहिकाः ॥ ४९ ॥ बाधिप्योतिशिरःकाशीर्येष्काराविनसः ॥ मनोवि कारन्तुष्टासपित्तचतुर्दशवयः ॥ ५० ॥ एते च वातजा रोगा जल्पन्ते श्रृङ्गारुणाः ॥ दुर्मोमानुस्यूतावतर्कोऽप्युपदयः ॥ ५१ ॥ वातसि भ्रुकोट्यानां तैविनापि विजायते ॥ सहजानि तु दोषाणि यानि बाध्यन्तरे वली ॥ ५२ ॥ स्थितानि तान्यसाध्यानि बाध्यन्तेऽखिलवादिति ॥ दन्द्रजानि द्वितीयायां वला यान्याश्रितानि च ॥ ५३ ॥ कृच्छ्रासाध्यानि तान्याहुः परिसंवत्सराणि च ॥ बाह्यायां तु वली जातान्येकदोषोल्ल

॥ १३ ॥

१ इहंगरीयः । २ प्रपतालोऽयं पी० । ३ यत्र मध्या इरेपीडाति हरिद्रव्यमन्त्रः । ४ स्थिराः । ५ सोलसापिमसति । ६ गार्हपत्यम् । ७ अकानः । ८ इहंगरीयः
रिवचनात् । ९ परमं वल्लराणि ।

णानि च ॥ ५५ ॥ अशीसि सुखसाध्यानि न चिरोत्पत्तिकानि च ॥ मेढ्रादिष्वपि वक्ष्यन्ते यथास्वं नाभिजानि तु ॥ ५६ ॥ गण्डपदस्य रूपानि
 पिच्छलानि मृदूनि च ॥ व्यानो गृहीत्वा श्लेष्माणं करोत्यशैस्त्वचो बहिः ॥ ५७ ॥ कोलोपमं स्थिरस्तरं चर्मकीलं च तद्विदुः ॥ वातेन तोदः
 पारुष्यं पितादसितवक्रता ॥ ५८ ॥ श्लेष्मणः स्निग्धता तस्य ग्रथितत्वं सवर्णता ॥ अशेसां प्रशमे यत्नमाशु कुर्वीत बुद्धिमान् ॥ तान्माशु हि भवे
 वा (का) व्यं कुर्युर्वैदंशुदोदरम् ॥ ५९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽशौनिदानां नाम वट्पञ्चाशदुत्तरशत
 तमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अतीसारग्रहण्योश्च निदानं वच्मि सश्रुत ॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च भयाच्छोकाच्च बहुविध
 ॥ १ ॥ अतीसारः स सुतरां जायतेऽयम्बुपानतः ॥ विशुष्काव्रवसास्नेहतिलपिष्टविरुद्धकैः ॥ २ ॥ मज्जकृत्स्नमाविरसातिशेदो
 अमात् ॥ कृमिघोर्षविरोधाच्च तद्विधेः कुपितोनिलः ॥ ३ ॥ विस्सयत्यर्थोवातं हत्वा तेनैव चानलम् ॥ व्यापार्योन्नतकोष्ठपुरीषद्वतः
 दयः ॥ ४ ॥ प्रकल्पतेऽतीसारस्य लक्षणं तस्य भाविनः ॥ भेदो हृद्गदकोष्ठेषु गान्धर्वेदो मलमलः ॥ ५ ॥ आश्रयानमविपाकश्च तत्र
 वातेन विज्वरम् ॥ अरुपात्पं शब्दशून्याद्वचं विरु (द) द्युपदेश्यते ॥ ६ ॥ अथ सफेदवच्छं च कुरीतं दं ॥ ७ ॥ तत्र
 दग्धगदाभासं पिच्छलं परिकर्तव्यम् ॥ ७ ॥ सशुष्कअष्टपायश्च हृद्वरिषः विनिश्चयम् ॥ पित्तं पीतवशातं हारिद्रं शाठलमनम् ॥ ८ ॥
 सरक्तमतिदुर्गन्धं तृणमूर्च्छास्त्वेददाहवान् ॥ सञ्जलपायुःश्लेष्मणोऽपपाकवाग्नेष्मणा धनम् ॥ ९ ॥ पिच्छलं तत्रजुसारप्ररुपात्पं सनवाक्किम् ॥ अशेम
 हर्षः सेकुशो गुरुस्तिग्गुदोदरः ॥ १० ॥ कृतेऽप्यकृतसङ्गश्च सर्वात्मा सर्वलक्षणः ॥ अथेन शुभिते चित्ते शायिते द्रावयेत्स (च्छ) कुव ॥ ११ ॥
 वायुस्ततो निवाय्येत शिप्रमुष्णं द्रवं ध्रुवम् ॥ वातपित्तं समं लिङ्गमाहुस्तद्वच्च शोकतः ॥ १२ ॥ अतीसारः समासेन द्वेषा साभो निराश्रयः ॥ शस्त्रजान्
 रसद्रोगो गौरवादप्यु सुश्रुतिः ॥ शङ्खदुर्गन्धमादौर्षविघ्नभ्रातिप्रमेकिनः ॥ १३ ॥ विपरीतो निद्रावस्तु कफार्तकोऽपि न भवति ॥ अतीसारो यो नाति
 यन्नवाच ग्रहणीगदः ॥ १४ ॥ तस्य स्यादग्निनिर्वाणकार्यैरत्यर्थसञ्चितैः ॥ सामं शङ्कुशिरामं वा जीर्णं येनातिसाय्यते ॥ १५ ॥ सोऽतिसरतिःप्रतिमरण
 दाशुकारीः स्वभावतः ॥ सामंशोर्णमजीर्णेन जीर्णे पक्वं तु नैव च ॥ १६ ॥ चिरकृद् ग्रहणीदोषः सञ्चयार्थोपलभ्यते ॥ अकरमाह्वारुपेनमकरम्

१ पितादितरक्तता ० । २ कुर्युर्वैदंशुदो ० । ३ दृशस्मानिर्वायितिलपिष्टविरुद्धकैः । ४ किमिच्छो वेगः । ५ व्यवेरक्तं हृत् । ६ चालनम् । ७ सनमच्छं च ।
 ८ अतिसारो वात्पार्यम् । ९ गुरुति । १० द्रवं लवम् । पा० । ११ कफाकोलोपिम् ।

ग. म. पु.
॥ ९८ ॥

त्सन्धिनीमुहुः ? ॥ स चतुर्दशैः सन्निपाताच्च जायते ॥ १७ ॥ प्राथं पाङ्क्त्य सदनं चिरात्पवनअलङ्कः ॥ प्रसेको वक्रवैरस्यमरुचिस्तदुश्रयो
भ्रमः ॥ १८ ॥ आव (न) द्योदरता छर्दिः कर्णकेऽप्यनुकृजकम् ॥ सामान्यलक्षणं काश्चै वमक स्तमको ज्वरः ॥ १९ ॥ सूच्छो शिरोरुविष्टमः श्वस्युः
करपादयोः ॥ तन्द्रानिलात्तालुशोपस्तिमिरं कर्णयोः स्वनः ॥ २० ॥ पाश्वोरुवङ्गलक्षणशीवोरुजा तीक्ष्णविष्टिका ॥ रुग्णेषु बुद्धिः सर्वेषु क्षुत्तुष्णप
रिहत्रिका ॥ २१ ॥ जीर्णजीर्येति चाध्मानं भुक्ते स्वास्थ्यं समश्नुते ॥ वातादृशेण दुस्सारीः स्त्रीहृण्णदुराक्षिताः ॥ २२ ॥ चिरादुत्वं द्रवं कृष्णं तुन्वा
शब्दफेनवत् ॥ पुनः पुनः सृजेद्रव पायुरुच्छ्वासकासवान् ॥ २३ ॥ पीतेन पीतनीलाभं पीताभं भुजति द्रवम् ॥ प्रत्यक्षोऽत्राहत्कण्ठदाहवितुडादितः
॥ २४ ॥ छेप्पणा पच्यते दुःखे मनश्छर्दिरोचकः ॥ आस्योपवाहनिटीवकसाहळासापीनसाः ॥ २५ ॥ हृदयं मन्थते स्त्यानमुदरं स्तिभितं गुरु ॥ उद्गस्य
दुष्टमधुरः सदनं सप्रहर्षणम् ॥ २६ ॥ सम्भिन्नछेप्पसंश्लिष्टगुरुचाम्लैः (वर्चैः) प्रवर्तयम् ॥ अहृशास्यापि दौर्बल्यं सर्वज्ञे सर्वदर्शनम् ॥ २७ ॥ विमर्श
रूपस्य ये प्रोक्ता पिपासाद्याल्लया मलाः ॥ तेऽप्यस्य श्रदणीदोषाः समन्तेऽस्ति कारणम् ॥ २८ ॥ वातव्याध्याश्चरौकुपुषेहोदरभगन्दम् ॥ अर्यासि श्रदणी
त्यष्टौ महारोगाः सुदुस्तराः ॥ २९ ॥ इति श्रीमारुते महापुराणे पूर्वखण्डे मध्याध्यायस्थे आचारकण्ठेति सारनिदानं नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
॥ १५ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो मूत्रघातस्य निदानं शृणु सुश्रुत ॥ वस्तिवस्तिशिरसिहृदौघृण्णवायु च ॥ १ ॥ कर्णवदन्तः श्रोत्रं गुहास्थिति
कराश्रयाः ॥ अथो मुखेऽपि वस्तिर्ह मूत्रवाहिरासुत्तैः ॥ २ ॥ पाश्वेभ्यः प्रव्यते स्लक्ष्णैः (सूक्ष्मैः) स्थान्दधानैरनारतम् ॥ तैस्तैरेव प्रविश्यैव दोषान्मुदन्ति विरा
तिम् ॥ ३ ॥ मूत्राघातः प्रमेहस्य कृच्छ्रान्मर्म समाश्रयेत् ॥ वस्तिवङ्गलक्षणसद्भातिमुक्तोत्पत्तं युहुहुहुः ॥ ४ ॥ युवाण्यावातजे कृच्छ्रपीति पीति सदाहृह ॥ रक्त
वा कफजा वस्तिमृदुगौरवशोधवान् ॥ ५ ॥ सपिच्छं सनिरुद्धं च सर्वैः सर्वान्मर्क मलैः ॥ यदा वामुमुखं वस्तेऽव्यवर्त्यं परिशोपयन् ॥ ६ ॥ मूत्रं सपिच्छं
सकफं ससृक्कं वा तदा क्रमात् ॥ संजायतेऽश्मरी घोरा पित्तं गौरिव रोचना ॥ ७ ॥ छेप्पाश्रया च सर्वा स्यादश्रयाः पूर्वलक्षणम् ॥ वस्त्याध्मानं त
दासन्नेदेशा हि परितोऽतिरुह ॥ ८ ॥ वस्तौ च मूत्रसङ्घितं मूत्रकृच्छ्रं ज्वरोऽरुचिः ॥ सामान्यालिङ्गं रुड्नाभिसीवनीवस्तिमुद्गह ॥ ९ ॥ विस्तीर्णवा
सं मूत्रं स्यात्तया मार्गनिरोधने ॥ बद्धं वद्धा मुखं येहेदृच्छं गोमूदकोपमम् ॥ १० ॥ तत्संशोयः श्वस्यस्यसुखस्यस्यानि रुमयेत् ॥ तत्र वाताभिरुत्पत्ता
दन्तान् रसादति वेपते ॥ ११ ॥ रुक्ताति मेदनं नाभि पीडयत्यतिक्लेशम् ॥ सानिलं सुभ्रति शङ्खसुदुमेहति विन्दुशः ॥ १२ ॥ श्यामरुक्ताश्मरी वा

१ प्रपतस्य २ कणकपातकं नमः ३ कवाभासु वि ४ मर्वात्मकमले ५ तथावाहृतेषां यामे ॥

इ. खं.
आ. का.
अ. १५८

॥ ९८ ॥

स्य स्याचिता कण्टकैरिव ॥ पित्तं दहते वस्तिः पच्यमान इवोष्णवान् ॥ १३ ॥ भ्रष्टतकास्थिसंस्थाना रक्ताः सितारुमरा ॥ वस्तिर्निस्तुद्यत
 इव स्नेह्यणा शीतलो गुरुः ॥ १४ ॥ अश्मरी महती क्षुण्णा मधुवर्णाथ वा सिता ॥ पता भवति बालानां तेषामेव च भूयसाम् ॥ १५ ॥ आशयोपच
 याल्पत्वाद्वहणाहरणे सुखी ॥ शुक्राश्मरी तु महती जायते शुक्रधारणात् ॥ १६ ॥ स्थानच्युतमुक्तं त्वं अण्डयोरन्तरेऽनिलः ॥ शोषयत्युपसंगह्य शु
 क्रं तच्छुक्रमश्मरी ॥ १७ ॥ वस्तिरुक्कच्छूयजवं शुक्ला श्वयधुकारिणी ॥ तस्यामुत्पन्नमात्राणां शुष्कमेत्य विलीयते ॥ १८ ॥ पीडिते ज्वरकासेऽस्मि
 न्नश्मर्येव च शर्करा ॥ असौ वा वायुना भिन्ना सा त्वस्मिन्नतुलोमगे ॥ १९ ॥ निरेति सह मूत्रेण प्रतिलोमे विपच्यते ॥ मूत्रसंचारणं कुर्यात्कुक्षो
 वस्तेऽसुखे मरुत् ॥ २० ॥ मूत्रसङ्गं रुजं कण्डू कदाचिच्च सुवामतः ॥ प्रच्छद्य वस्तिमुद्धृत्य गमोन्तं स्थूलविष्टुताम् ॥ २१ ॥ करोति तत्र रुग्दाहं स्प
 न्दनाद्विष्टनानि च ॥ बिन्दुशश्च प्रवर्त्तते मूत्रं वस्तौ तु पीडिते ॥ २२ ॥ चारावरोधश्चाप्येष वातवस्तिरिति स्मृतः ॥ दुस्तरौ दुस्तरतरो द्वितीयः प्रव
 लोऽनिलः ॥ २३ ॥ शङ्खमार्गस्य वस्तेश्च वायुरन्तरमाधितः ॥ अधोलोमं घनं ग्रन्थिं करोत्येव (व) लघुव्रतम् ॥ २४ ॥ वाताधिलेति सात्या
 नं विण्मूत्रानिल (ति) सर्गकृत् ॥ विगुणः कुण्डलीभूतो वस्तौ तीव्रव्यथानिलः ॥ २५ ॥ आवध्य मूत्रं भ्रमति संस्तम्भोद्वेष्टगौरवम् ॥ मूत्रमल्पाल्पम
 थवा विमुञ्चति सकृत्सकृत् ॥ २६ ॥ वातकुण्डलिकेत्येव मूत्रं तु विष्टुतेऽपि स्म ॥ न निरेति निरुद्धं वा मूत्रातीतं तदल्परुक् ॥ २७ ॥ निवारणात्प्र
 तिहतं वातादावर्त्तितं यदा ॥ नाभेरधस्तादुदरं मूत्रमापूरयेत्तदा ॥ २८ ॥ कुर्यात्तीव्ररुगाध्मानमशक्तिं मलसंग्रहम् ॥ तन्मूत्रं जाठरच्छिद्रैवसुण्येनानि
 लेन वा ॥ २९ ॥ आक्षिप्तमल्पमूत्रस्य वस्तौ नाभौ च वा मले ॥ स्थित्वा पुत्रेच्छनैः पश्चात्सरुजं वायवाऽरुजम् ॥ ३० ॥ मूत्रोत्सर्गं सविच्छिन्नं
 तच्छ्रेयो गुरुशफसोः ॥ अन्तर्वस्तिं मुखे तृष्णा स्थिराऽल्पं सहसा भवेत् ॥ ३१ ॥ अश्मरीतुल्यरुग्ग्रन्थिर्भूवग्रन्थिः स उच्यते ॥ मूत्रवत्स्य स्त्रियं यातां
 वायुना शुक्रमुद्धृतम् ॥ ३२ ॥ स्थानाच्युतं मूत्रयतः प्राक् पश्चाद्वा प्रवर्त्तते ॥ भस्मोदकप्रतीकाशं मूत्रशुक्रं तदुच्यते ॥ ३३ ॥ रुक्शदुर्बलयोर्वातितोदा
 वर्त्त शङ्क्यदा ॥ मूत्रस्रोतोऽनुपपत्तौ संसृष्टं शङ्कता तदा ॥ ३४ ॥ मूत्रविन्दुं तुल्यगन्धं स्याद्विघातं तमादिशेत् ॥ पित्तव्याध्याभतीक्ष्णालभोजना
 ध्मानकादिभिः ॥ ३५ ॥ प्रवृद्धवायुना मूत्रे वस्तिस्थे चैव दाहकृत् ॥ मूत्रं वत्तयेत् पूर्वं सरक्तं रक्तमेव वा ॥ ३६ ॥ उष्णं पुनःपुनः कृच्छ्यादृष्णवातं
 वदन्ति तम् ॥ रुक्षस्य क्लान्तदहस्य वस्तिस्थौ पित्तमारुतौ ॥ ३७ ॥ मूत्रस्यं सरुग्दाहं जनयेतां तदाह्वयम् ॥ पित्तं कफां द्वावपि वा संहनयेतनिलेन

१ पीडिते त्वक्काशेऽस्मि ॥ २ प्रतिलोमे विरुच्यते ॥ ३ चिबभ्रसागतः ० पा० ॥ चिबस्वयामतः ० ४ शुक्रं तु ० ५ हतोवातो ० ६ तच्छ्रेयं गुरु शोषवत् ० ७ सुखे वृत्तः ० ८

ग. म. पु.
॥ १९१ ॥

चेत् ॥ ३८ ॥ कृच्छ्रान्मूर्ध्नं तदा पीतं रक्तं श्वेतं चर्नं सजेत् ॥ सदाहं रोचनाशं खर्णवर्णं भवेत् तत् ॥ ३९ ॥ शुष्कं समस्तवर्णं वा ह्यसार्धं वदन्ति
तम् ॥ इति विस्तारतः प्रोक्ता रोगा मूत्रप्रवर्तिताः ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे द्वाविंशत्याध्याये
दानं नामाष्टपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ प्रमेहाणां निदानान्ते वक्ष्येऽहं तुषु सुसुत ! ॥ प्रमेहा निरतिस्तव लेष्म
णो दश पित्ततः ॥ १ ॥ षट्चतवारोऽनिलात्तेषु प्रमेदोऽप्येककावहाः ॥ हारिप्रमेही कटुकं हरिद्रासन्निभं शकृत् ॥ २ ॥ विषं माञ्जिप्रमेहे च सन्निभ
सलिलोपमम् ॥ निस्सुष्णं सलवणं रक्ताभं रक्तमेहतः ॥ ३ ॥ वसामेही वसामिधं वसामं श्रवयेन्सुहृदः ॥ मन्नाभं मन्मिधं वा मन्ममेही कुहुर्युह
॥ ४ ॥ इस्ती मत्त इवाजस्रं मूर्ध्नं वेगविवर्जितम् ॥ सलसीकं विवर्धं च हस्तिमेही प्रमेहति ॥ ५ ॥ मधुमेही मधुमसं जायते स किल द्विजा ॥ कुन्दं वा
तुक्ष्याद्वायौ दोषावुत्पद्ये यदा ॥ ६ ॥ आवृतो दोषालिङ्गानि सोऽनिमित्तं प्रदर्शयेत् ॥ क्षणान्क्षणः क्षणान्क्षणो भजते कृच्छ्रसाध्यताम् ॥ ७ ॥ कालेनोपेत
सर्वो ह्यायाति मधुमेहताम् ॥ मधुरं यच्च मेहेषु प्रायो मध्विव मेहति ॥ ८ ॥ सर्वे ते मधुमेहाख्या माधुर्याच्च तनोर्गतेः ॥ अविपाकोऽपि चर्चिः खर्दिद्रा कासः प
नसः ॥ ९ ॥ उपद्रवाः प्रजायन्ते महानां कफजन्मनाम् ॥ वस्तिमेहनयोस्तोदोऽप्येकवदरणं ज्वरः ॥ १० ॥ दाहस्तृष्णाभिलाषा यूच्छा विह्वेदः पित्तजन्यताम् ॥
वातजानामुदावर्तः कम्पहृद्बलोलताः ॥ ११ ॥ शूलशुभ्रिता शोषः श्वासः कासश्च जायते ॥ शराविका कच्छपिका ज्वालित्वा विनतालजी ॥ १२ ॥
मसुरिका सर्पपिका बुविणी सविदारिका ॥ विद्विष्येति पिडिकाः प्रमेहोपेक्षया दश ॥ १३ ॥ अन्नस्य कफसंश्लेषात्प्रायस्तत्र प्रवर्तनम् ॥ स्नादस्त्रलवण
स्निग्धगुरुपिच्छलशोतलम् ॥ १४ ॥ नवं धान्यं सुरासुपमांसि शुग्धमेवराम् ॥ एकस्नानासनपते शयनं विविक्तनम् ॥ १५ ॥ वस्तिप्रशिक्ष
कुरुते प्रमेहावपितः कफः ॥ दूषयित्वा वपुःकृदं त्वेदमेदोवसाभिषम् ॥ १६ ॥ पित्तं रक्तनतिलेपि कफावौ सुवसंश्रयम् ॥ धातुं परितः शुभ
नीय तत्सम्यक्चैव मारुतः ॥ १७ ॥ साध्यसाध्यप्रतीत्याद्याः मेहारतेनैव तद्रवाः ॥ समे समकृता दोषे परसत्त्वात्तथापि च ॥ १८ ॥ समान्य
लक्षणन्तेषां प्रभूताविलम्बता ॥ दोषद्वया विशेषऽपि तत्संयोगविशेषतः ॥ १९ ॥ सूत्रवादिभेदेन मेदो महत्तु कल्पते ॥ अर्धं व
सितं शीतं निर्गन्धमुदकापमम् ॥ २० ॥ मेहदुदकमेहेन किञ्चिदाविलपिच्छलम् ॥ इक्षो रसमिवाप्यर्थं मधुरं चक्षुमेहता ॥ २१ ॥ सान्दी
भनेत्यर्थवितं सान्द्रमेहेन भेदति ॥ सुरामेही सुरादुत्पद्युपपन्नोऽप्येकमधोवनम् ॥ २२ ॥ सहस्रोमा पिष्टुन पिष्टवद्गुलं सितम् ॥ शुकाश
शुकमिधं वा शुक्रमही प्रमेहति ॥ २३ ॥ सूत्रयैस्तिकतामेही सिकतारूपिणी मलान् ॥ रीतिमेही सुबहुशो मधुरं श्रवणीतलम् ॥ २४ ॥

पू. खं.

आ. का.

अ. १५९

॥ १९१ ॥

शनैःशनैः शनैर्मही मन्दं मन्दंप्रमेहति ॥ लालतन्तुपुतं मूत्रं लालामेहेन पिच्छलम् ॥ २५ ॥ गन्धवर्णरसस्पर्शः क्षारेण क्षारतोयवत् ॥
 नीलमेहेन नीलाभं कालमेही मसीनिभम् ॥ २६ ॥ सन्धिमर्मसु जायन्ते मांसलेषु च धामसु ॥ अन्तोग्रता मध्यनिम्ना अङ्गेदसुरुजान्विता ॥
 ॥ २७ ॥ शरावमानसंस्थाना पिडिका स्याच्छराविका ॥ सदाहा कर्मसंस्थाना ज्ञेया कच्छपिका बुधैः ॥ २८ ॥ महती पिडिका नीला
 विनता नाम सा स्मृता ॥ दहति त्वचमुत्थाने ज्वालिनी कष्टदायिनी ॥ २९ ॥ रक्ता सिता स्फोटयिता दारुणा त्वलजी भवेत् ॥ मसूराकृति
 संस्थाना विज्ञेया तु मसूरीका ॥ ३० ॥ सर्पपोपमसंस्थाना जिह्वापाकमहारुजा ॥ पुत्रिणी महती चाल्पा सुसुक्ष्मा पिडिका स्मृता ॥ ३१ ॥
 विदारीकन्दवदृता कठिना च विदारिका ॥ विद्रवेलक्षणैर्युक्ता ज्ञेया विद्रथिका तु सा ॥ ३२ ॥ पुत्रिणी च विदारी च दुःसहा वदुयेदसः ॥ सद्यः पित्तो
 त्वणास्त्वन्याः सम्भवन्त्यल्पमेदसः ॥ ३३ ॥ पिडिकास्ता भवेयुः स्याद्दोषादिका यथाश्रयम् ॥ प्रमेहेण विनाप्यन्तं जायन्ते दुष्टमेदसः ॥ ३४ ॥
 तावच्च नोपलक्ष्यन्ते यावद्गुणं च वर्जितम् ॥ हारिद्रं रक्तवर्णं वा मेहप्राशपवर्जितम् ॥ ३५ ॥ यो मूत्रयेत तन्मेहं रक्तपित्तनु तु तद्विदुः ॥ स्वेदोऽङ्गमन्यः
 शिथिलत्वमङ्गे शय्याशनस्वप्नसुखाभिर्गः ॥ हृत्रेज्जिह्वाश्रवणोपदाहा वनाग्रता कशनखाभिर्बुद्धिः ॥ ३६ ॥ शीतश्रियत्वं गलतालुशोषो माधुर्यं
 मास्यं करपाददाहः ॥ भविष्यतो मेहरणस्य रूपं मूत्रेऽपि धावन्ति पिपीलिकाश्च ॥ ३७ ॥ तृष्णा प्रमेहे मयुर्गं प्रपिच्छे मध्वासये स्याद्विषयो विज्ञारः ॥
 सम्पूर्णद्रा कफसम्भवः स्यात्क्षीणेषु दोषेष्वनिलात्मको वा ॥ ३८ ॥ सम्पूर्णरूपाः कफपित्तमेहाः क्रमेण ये वै रतिसम्भवाश्च ॥ संक्रामते पित्तकृता
 स्तु याप्याः साध्योऽस्ति मेहो यदि नास्ति दिष्टम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे प्रमेहनिदानं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ १ ॥
 शततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ पञ्चन्तरिरुवाच ॥ निदानं विद्रवेष्वस्य गुल्मस्य शृणु सुश्रुत ! ॥ भुक्तैः पथ्युपितारुण्यमुक्त्वा विद्वद्भिः ॥ १ ॥
 जिह्वाशय्याविचेष्टाभिस्तैस्तैश्चामृक्प्रदृशणैः ॥ दुष्टस्त्वङ्मांसमेदोऽस्थिमदासृष्टादराश्रयः ॥ २ ॥ यः शोथो बहिरन्तश्च महाखलो महारुजः ॥ वृत्तः
 स्यादायतो यो वा स्मृतो रोगः स विद्रधिः ॥ ३ ॥ दोषैः पृथक्समुद्भिः शोणितेन सत्तेन च ॥ बहते तत्र तत्राग्रे दारुणं ग्रथितोऽङ्गुलः ॥ ४ ॥
 अन्तरा दारुणश्चैव गर्भारो गुल्मवर्द्धनः ॥ वल्मीकवत्समुत्खावी ह्याग्रमान्द्यश्च जायते ॥ ५ ॥ नाभिवर्तितयकृतशोथोऽङ्गुलिस्तिसृषु
 हृदये वेपमाने तु तत्रतत्रातितीव्ररुक् ॥ ६ ॥ श्यामारुणशितोदःपपाको विषमसंस्थितिः ॥ सङ्गाच्छेदप्रमानाहस्यन्दसर्पणशब्दान् ॥ ७ ॥

ग. म. पु.
॥१००॥

रक्तताम्रासितः पित्तामृणोहज्वरदादवान् ॥ क्षितोत्थानप्रपाकश्च ण्डुः कण्डूयुतः कफात् ॥ ८ ॥ संक्षेराशीतकस्तम्भज्ममारोचकगौरवाः ॥
चिरोत्थानोऽविपाकश्च संकीर्णः सन्निपातजः ॥ ९ ॥ सामर्थ्याच्चात्र विड्वेदो बाह्याभ्यन्तरलक्षणम् ॥ कृष्णस्फोटानुवृत्तस्यामस्तिविदाहरुजाज्वरः ॥
॥ १० ॥ पित्तलिंगोऽमुजा बाह्ये स्त्रीणामेव तथान्तरम् ॥ शस्त्राद्यैरभिचातोत्पारकैश्च रोगकारणम् ॥ ११ ॥ क्षतोत्थो वायुना क्षितः स रक्तः
पित्तमीरयन् ॥ पित्तामृगलक्षणं कुर्याद्विद्रधि भ्रूयुपद्रवम् ॥ १२ ॥ तेनोपद्रवभेदश्च स्मृतोऽधिष्ठानभेदतः ॥ नामौ हि ध्मातं चेद्वस्ती मृवकृच्छ्रश्च
जायते ॥ १३ ॥ श्वासप्रश्वासरोधश्च घ्रीहायामतिवृद्धं फलम् ॥ मलोद्यश्च क्रोमि स्यात्सर्वांगप्ररुजा हृदि ॥ १४ ॥ प्रसोहस्तमकः कासो हृदयोऽद्वेष्टन
तथा ॥ कुक्षिपाथान्तरे चैव कुक्षौ दोषोपजन्म च ॥ १५ ॥ तथा चेद्वरुसन्धौ च वक्षणे कटिपृष्ठयोः ॥ पार्श्वयोश्च व्यथा पायो पवनस्य निरावनम्
॥ १६ ॥ अमपक्वविदग्धत्वं तेषां शोथवदादिरेत् ॥ नाभेरुर्ध्वमुखतात्पकात्पद्रवन्त्यपरे गुदात् ॥ १७ ॥ गुदास्यनाभिजे निध्वादापङ्केदोऽचविद्रवो ॥
कुरुते स्वाधिष्ठानस्य विवर्तं सन्निपातजः ॥ १८ ॥ पको हि नाभिवर्तितस्यो भिन्नोऽन्तर्वेहिरेव वा ॥ पाकश्चान्तः प्रवृद्धस्य क्षीणस्योपद्रवादितः ॥ १९ ॥
विद्रविश्च भवेत्तत्र पापानां पापयोपिताम् ॥ मृते तु गर्भेन चैव सम्भवेच्छ्रवणं ॥ २० ॥ स्तने सम्यक् द्रुमत्वं वा बाह्याविद्रविलक्षणम् ॥
नारीणां मूर्ध्मरक्तत्वात्कन्यायान्तु न जायते ॥ २१ ॥ क्रुद्धो रुद्धगतिर्वायुः शोफमूलकरो हि सः ॥ शुष्कवंक्षणतः प्राप्य फलकोषातिवाहिनीम् ॥ २२ ॥
आपीडय धमनीवृद्धिं करोति फलकोषयोः ॥ दोषो भेदस्तु तत्रास्ते सवृद्धिः सतथा गदः ॥ २३ ॥ मृजन्तयोरेणानिलाद्वाह्ये वाभ्यन्तरे तथा ॥
वातपूर्णः स्वरस्पर्शो रूक्षो वाताब् दाहकृत् ॥ २४ ॥ पकोऽध्वरसङ्काशः पित्ताद्वाहोऽप्यपाकवान् ॥ कफात्तीव्रो गुरुः क्षिणः कण्डूमान्कटिनोऽल्प
रूक्षः ॥ २५ ॥ कृष्णः स्फोटावृतः पिण्डो वृद्धिलिङ्गश्च रक्ततः ॥ कफवन्भेदलो वृद्धिर्दुत्तालफलोपमः ॥ २६ ॥ मृजन्तयोरेणिलस्य मृजजस्तत्र
गच्छतः ॥ अलोमः पूर्णभुतिमान्क्षीयं याति सरन्मृदु ॥ २७ ॥ मृजकृच्छ्रमभस्ताच्च वलगः फलकोषयोः ॥ वातकोपिभिराहारेः शीततोयावगाहने
॥ २८ ॥ विपमृजधारणाच्चैव विषमंगविचेष्टनैः ॥ क्षोभितैः क्षोभितोजाश्च क्षीणान्तर्वेहिनी यदा ॥ २९ ॥ पवनो विगुणीभूय शोणितं तद्यो
नयेत् ॥ कुर्यात्तत्क्षणसन्निधौ ग्रन्थ्यामः श्वयधुस्तीदा ॥ ३० ॥ उपेक्ष्यमाणस्य च शुल्मवृद्धिमाध्मानरुचै विविधाश्च रोगाः ॥ सुपीडितोऽन्तः
स्वनवान् प्रयाति प्रध्मापयमेति पुनश्च मृग्नि ॥ ३१ ॥ रक्तवृद्धिरसाध्यं वातवृद्धितमाह्वतिः ॥ रुक्कृष्णारुणारिरा उष्णोयुतमवाशदत् ॥ ३२ ॥

१. विस्फोटका इति शेषः ।

पू. खं.
आ. को.
अ. १६०

॥१००॥

वातोऽष्टया प्रथमद्विषः संस्पृष्टैर्नचयं गतः ॥ आतं वस्य च दोषेण नारीणां जायतेऽष्टमः ॥ ३३ ॥ ज्वरसूच्छातिसारैश्च वमनाद्यैश्च कर्मभिः ॥
 कर्शितो बलवान्याति शीतातृणैश्च बुभुक्षितः ॥ ३४ ॥ यः पित्त्यन्नपानानि लघनप्रावनादिकम् ॥ सेवते हीनसंज्ञाभिर्द्विषः समुदीरयन् ॥ ३५ ॥
 स्रेहस्वेदावनभ्यस्य शोषणं वा निषेवयेत् ॥ शुद्धो वा शुद्धिहानिर्वा भजेत स्पन्दनानि वा ॥ ३६ ॥ वातोल्बणास्तस्य मलाः प्रथमैश्चैव हि तेऽथ
 वा ॥ सर्वो रक्तयुतो वातादेहक्षोतोऽनुसारिणः ॥ ३७ ॥ ऊर्ध्वाधोमार्गमावृत्य वायुः शूलं करोति वै ॥ स्पर्शोपलभ्यं गुल्मात्प्रसृष्टं ग्रन्थि
 स्वरूपिणम् ॥ ३८ ॥ कर्षणात्कफविड्वधैर्मार्गस्यावरणेन वा ॥ वायुः कृताश्रयः कोष्ठे रौक्ष्यात्काठिन्यमागतः ॥ ३९ ॥ स्वतन्त्रः स्वाश्रये
 दुष्टः परतन्त्रः पराश्रये ॥ ततः पिण्डकवच्छेप्त्वा मलसंसृष्ट एव च ॥ ४० ॥ गुल्म इत्युच्यते बस्तिनाभिहृत्पाश्र्वसंश्रयः ॥ वातजन्ये शिरःशूलज्वर
 ग्रीहान्त्रकृज्जनम् ॥ ४१ ॥ त्रिषुः सूच्येव विद्वंशः कुच्छे मूत्रं प्रवर्तते ॥ गात्रे सुखे पदे शोथः ह्यग्निमान्द्यं तथैव च ॥ ४२ ॥ रूक्षकृष्णत्वमादित्वं चलत्वादनिलस्य
 चा ॥ अनिरूपितसंस्थानो विविधाञ्जनयद्व्याम ॥ ४३ ॥ पिपीलिकाव्यात इव गुल्मः स्फुरति नुद्यते ॥ पित्तादाहाम्लकौ मूच्छां विद्वभेदः स्वेदतुङ्गज्वराः ॥ ४४ ॥
 हारिद्र्यं सर्वगात्रेषु गुल्माच्छोथस्य दर्शनम् ॥ हीयते दीप्यते श्लेष्मा स्वस्थानं दहतीव च ॥ ४५ ॥ कफास्तैर्मित्यमरुचिः सदनं शिरसि ज्वरः ॥ पीनसाल
 स्य हृष्टासौ शुक्लकृष्णत्वगादिता ॥ ४६ ॥ गुल्मो गर्भारः कठिनो गुरुर्गर्भस्थबालवत् ॥ स्वस्थानस्था अथावन्तस्तत एवात्र मारकाः ॥ ४७ ॥
 प्रायस्तु यत्तद्वन्दोत्था गुल्माः संस्पृष्टमैथुनाः ॥ सर्वजस्तीव्ररुग्दाहः शीघ्रपाकी घनोन्नतः ॥ ४८ ॥ सोऽसाध्यो रक्तगुल्मस्तु स्त्रिया एव प्रजायते ॥
 ऋतौ या चैव शूलार्ता यदि वा योनिरोमिणी ॥ ४९ ॥ सेवते वानिलांश्च स्त्री कुद्वस्तस्याः समीरणः ॥ निरुध्यात्पातैर्वं योन्यां प्रतिमासं व्यव
 स्थितम् ॥ ५० ॥ कुक्षौ करोति तद्वर्मे लिंगमाविष्करोति च ॥ हृष्टासदौहृदस्तन्यदर्शनं कामचारिता ॥ ५१ ॥ क्रमेण वायोः संसर्गात्पित्तं योनिषु
 सञ्चयम् ॥ रक्तस्य कुरुते तस्या वातपित्तोक्तगुल्मजात् ॥ ५२ ॥ गर्भाशये च सुतरां शूलंश्चैवासृगाश्रये ॥ योनिस्त्रावश्च दौर्गन्ध्यं भूयः स्पन्दनवेदने
 ॥ ५३ ॥ कदापि गर्भवहूलमः सर्वे ते रतिसम्भवाः ॥ पाकश्चिरेण भजते नैषते विद्वभिः पुनः ॥ ५४ ॥ पच्यते शीघ्रप्रत्यर्थं दुष्टरक्तश्रयस्तु सः ॥
 अतः शीघ्रं विदाहिवाद्रिद्विषः सोऽभिधीयते ॥ ५५ ॥ गुल्मान्तराश्रये बस्तिदाहश्च ग्रीहवेदना ॥ अग्निवर्णवलप्ररो वेगानां वा प्रवर्तनम् ॥ ५६ ॥
 अतो विपर्यये बाह्यकोष्ठगेषु च नातिरुहः ॥ वैवर्ण्यमथ वा कासो बहिरुन्नतताधिकम् ॥ ५७ ॥ साटोपमत्युग्ररुजाम्भानमुद्वेगं भृशम् ॥ ऊर्ध्वाधो
 वातरोधेन तमानार्हं प्रचक्षते ॥ ५८ ॥ घनश्चाष्ट्युपमो ग्रन्थिलोऽष्टीलातु समुन्नता ॥ समस्तार्लगसंयुक्तः प्रत्यष्टीला तदाकृतिः ॥ ५९ ॥ पक्

ग. म. पु.
॥१०॥

शयोद्धवोऽप्येवं वायुस्तीव्ररुजाश्रयात् ॥ उद्गराबाहुल्यपुरीषवन्धतस्यक्षमत्वान्त्रविकृजनानि ॥ ६० ॥ आटोपमाध्मानमपत्तिशक्तिः आसन्नगुल्मस्य
भवेच्च चिह्नम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे विद्वधिगुल्मनिदानं नाम षष्ठ्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ उद्गराणां निदानञ्च वक्ष्ये सुश्रुत तच्छृणु ॥ रोगाः सर्वेऽपि मन्दाग्रौ सुतरामुदराणि तु ॥ १ ॥ अनीणां मयाश्वाप्यन्ये जायन्ते
मलसंचयात् ॥ ऊर्द्धापो वायवो रुद्धा न्याकुलाविप्रवाहिणी ॥ २ ॥ प्राणानपानान्संदृश्य कुर्युस्तान्मांससन्निधयान् ॥ आध्माप्य कुक्षिशुद्धयश्च
ते च भेदतः ॥ ३ ॥ पृथग्दोषैः समस्तैश्च ग्रीहवद्धसतोदकैः ॥ तेनात्तोः शुष्कताल्लाघाः सर्वपादकरोदराः ॥ ४ ॥ नष्टचेष्टवलाहारः कृतमध्मात्
कुक्षयः ॥ गुरुपाः स्युः प्रेतरूपा भाविनस्तस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥ क्षुत्राशोऽरुचिर्वन्धर्व सविदाहश्च पच्यते ॥ जीर्णांश्च यो न जानाति सोऽप्यन्यं सेवते
नरः ॥ ६ ॥ क्षीयते बलमंगस्य श्वसित्यल्पोऽविचेष्टितः ॥ विषयावृत्तिमुद्धिश्च शोकाशोपादयोऽपि च ॥ ७ ॥ रुग्णस्ति सन्धौ सततं लघ्वत्पमोजनेरपि ॥
जराजीर्णौ बलभ्रंशो भवेच्चररोगिणः ॥ ८ ॥ स्वतन्त्रतन्द्रालसता मलसर्गाऽल्पवह्निता ॥ दाहः श्वयधुराध्मानमन्त्रे सलिलसम्भवे ॥ ९ ॥
सर्वत्र तोये मरणं शोचनं तत्र निष्फलम् ॥ गवाक्षवच्छिराजालैरुदरं गुह्यगुडायते ॥ १० ॥ नाभिमन्त्रश्च विष्टभ्य वेगं कृत्वा प्रणश्यति ॥
मारुते हृत्कटीनाभिप्रासुवङ्गणवेदनाः ॥ ११ ॥ सशब्दो निःसरेद्राधुर्वहते मृत्रमल्पकम् ॥ नातिमात्रं भवेद्धौल्यं नरस्य विरसं सुखम् ॥ १२ ॥ तत्र
वातोदरे शोथः पाणिपानमुखकुक्षिषु ॥ कुक्षिपाथोदरकटीप्रष्टरुक्पर्वभेदतम् ॥ १३ ॥ शुष्ककासाङ्गमदोषोऽगुरुतामलसंभहः ॥ रथाभासत्वादिद्वि
सूत्रे च रसवद्धिता ॥ १४ ॥ सतोदभेदमुदरं नीलकृष्णशिराततम् ॥ आध्मातमुदरं शब्दमद्भुतं वा करोति सः ॥ १५ ॥ वायुश्चात्र सुरुक्छन्द वि
धत्ते सर्वथा गतिम् ॥ पित्तोदरे ज्वरो मूर्च्छा दाहित्वं कटुकास्यता ॥ १६ ॥ अमतिमार्गः पीलित्वं त्वगाहावुदरं हरितम् ॥ पीतताम्रशिरादित्वं सस्वेवं यो
प्य दहते ॥ १७ ॥ धूमायते मृदुरपरी क्षिप्रपाकं प्रदूयते ॥ श्लेष्मोदरेषु सदनं स्वदश्वयधुरौवम् ॥ १८ ॥ निद्रा क्षुद्रोऽर्धविः क्षासः काशः श्रुद्धय
गादिता ॥ उदरं तिमिरं स्निग्धं शुक्लकृष्णशिरावृतम् ॥ १९ ॥ नीरातिवृद्धौ कठिनं शीतस्पर्शं गुरु स्थिरम् ॥ विदोषकोपने तेस्तैस्त्रिदोषजनैतमलैः
॥ २० ॥ सर्वद्रव्यदुष्टाश्च सक्तः सञ्चिता मलाः ॥ कोष्ठं प्राप्य विकृर्वाणाः शोषमूर्च्छाभ्रमान्वितम् ॥ २१ ॥ कुर्युस्त्रिजिह्वमुदरं रजिपपाकं सुदारुण
म् ॥ वद्धेते तच्च सुतरां शीतवातप्रदरानि ॥ २२ ॥ अल्पशनाच्च संक्षोभाद्यनपानादिचोदितैः ॥ अवहितैश्च पानाद्येवमनव्याधिकरणैः ॥ २३ ॥ वा

पु. सं.
आ. कां.
अ. १६१

॥१०॥

मपार्श्वस्थितः ग्रीहा च्युतस्थानो विवर्द्धते ॥ शोणिताद्वा रसादिभ्यो विवृद्धा जनयेद्वधाम् ॥ २४ ॥ सोऽपीला चातिकठिनः श्रोत्रतः कूर्मपृष्ठवत् ॥
क्रमेण वर्द्धमानश्च कुक्षौ व्याततिमाहरेत् ॥ २५ ॥ श्वासकासपिपासास्यवैरस्याभ्रमानकज्वरः ॥ पाण्डुत्वमूर्च्छादिस्तद्वाहमोहैश्च संयुतः ॥ २६ ॥
अरुणार्भं विचित्रार्भं नीलहारिद्राजितम् ॥ उदावर्त्तेन चानाहमोहवृद्धिदहनज्वरः ॥ २७ ॥ गौरवारुचिकाटिन्यैर्विवातभ्रमसकमात् ॥ छिद्वदक्षिणा
त्पार्श्वत्कुर्व्याद्यकृदपि च्युतम् ॥ २८ ॥ पक्वे भूते यकृति च सदा वर्द्धमलो गुदे ॥ दुर्नामभिरुदावर्त्तैरन्यैर्वा पीडितो भवेत् ॥ २९ ॥ वचः पित्तकफा
न्वद्धान्करोति कुपितोऽनिलः ॥ अपानो जठरे तेन संरुद्धो ज्वररुक्करः ॥ ३० ॥ काशश्चासोरुसद्वर्त्तनं शिरोरुद्धनाभेपार्श्वरुक् ॥ मलसंगोऽरुचिश्च
द्विरुदरे मलमारुतः ॥ ३१ ॥ स्थिरनीलारुणशिराजलेरुदरमावृतम् ॥ नाभेरुपि च प्रान्थो गोपुच्छाकृति जायते ॥ ३२ ॥ अस्थ्यादिरस्त्यै
रन्यैश्च विद्धे चैवोदरे तथा ॥ प्रुल्लभते यकृतादिभ्य तच्छिद्रैश्च सन्वदिः ॥ ३३ ॥ आम एव गुदादेति ततोऽल्परूपः शल्लुद्रसः ॥
स स्याद्विकृतगन्धोऽपि पिच्छिलः पीतलोहितः ॥ ३४ ॥ शेषश्चाप्युच्यते जठरं चोदरमने ततः ॥ वर्द्धते तदधो नाभेरगु चैनि जलात्मनम् ॥ ३५ ॥
उद्वेगे दोषरूपे च व्याप्ते च श्वासतृष्णैः ॥ छिद्रोदरमिदं प्राहुः परिवर्त्तति चापरे ॥ ३६ ॥ प्रवृत्तस्रोहपानादेः सहसापथ्यसंविनः ॥
अत्यम्बुपानान्मन्दाम्नेः क्षीणस्यातिकृशस्य च ॥ ३७ ॥ रुद्धः स्वमार्गादनिलः कफश्च जलमुच्छिद्यतः ॥ वधेते तु तदेवास्तु तन्मात्राद्विन्दुरपरितः ॥ ३८ ॥
तत्कोपादुदरं कृष्णामुदस्तुतिरुजान्वितम् ॥ काशश्चासोरुचिपुतं नानावर्णशिरागतम् ॥ ३९ ॥ तोचपूर्यान्मृदुस्पर्शसहस्रभिर्धनुः ॥ बक्रोदरं स्थिरं
स्निग्धं नाडीमावृत्य जायते ॥ ४० ॥ उपेक्षयाश्च सर्वेषां स्वस्थानां परिचालिताः ॥ पाका द्वा द्वीकुर्वुः सन्निधत्तोऽमुलान्यपि ॥ ४१ ॥ स्वेदे चैव
तु संरुद्धे मुच्छिन्नाश्चान्तरस्थिताः ॥ तदेवोदरमापूर्य्य कुर्व्यादुदरामयम् ॥ ४२ ॥ गुरुदरं स्थितं वृत्तमाहृतश्च न शब्दकृत् ॥ ह्रीनबलं तथा धेरे
नाड्यां स्पृष्टश्च संपति ॥ ४३ ॥ शिरान्तर्धानमुदरे सर्वलक्षणमुच्यते ॥ वातपित्तकफग्रीहसंक्षिपातोऽक्रोदरम् ॥ ४४ ॥ पक्षाघातं जातसलिलं
विष्टम्भोपद्रवान्वितम् ॥ जन्मनैवोदरं सर्वे प्रायः कृच्छ्रतमं मतम् ॥ ४५ ॥ इति श्रीयोगरुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशोऽख्ये आचलकाण्डे एकपटल्य
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ पाण्डुशोथनिदानञ्च शृणु सुश्रुत ॥ वच्मि ते ॥ पित्तप्रधानाः कुपिता यथाकैः कोपनैर्मलाः ॥ १ ॥
तन्नाजिलेन बलिना क्षिप्ताक्षिप्तं यदि स्थितम् ॥ धमनीदेशमीः प्राप्य व्यासुवन्सकलां तदुभु ॥ २ ॥ त्वगसुकृद्धेऽप्रमांसानि ग्रहण्यव्रसमात्रितम् ॥

१ उदरे इति मसङ्गल्लभ्योऽर्थः ।

ग. म. पु.
॥१०२॥

त्वङ्मांसयोस्तु कुरुते त्वचि वर्णान् पृथग्विधान् ॥३॥ स्वेधं हरिद्रा हरिद्रं पाण्डुत्वेषु चाधिकम् ॥ यातोऽयं ग्रहरेदुःखः स रोगस्तेषु गौरवम् ॥ ४ ॥
धातूनां स्पर्शशैथिल्यमामजश्च गुणक्षयः ॥ ततोऽल्परक्तमेदोऽस्थिनिःसारः स्याच्छुधेन्द्रियः ॥ ५ ॥ शीर्षमाणेतिवाङ्मेस्तु द्रव्यता हृदयेन च ॥
शूलोक्षिकृत्वदने स्तैमित्यं तत्र लालया ॥ ६ ॥ हीनतद् शिशिरद्वेषी शीर्णलोभो हतानलः ॥ मन्दशक्तिज्वरी श्वासो कर्णशुली तथा श्रमो ॥ ७ ॥
स पञ्चधा पृथग्दोषैः समस्तैर्मृत्तिकादनात् ॥ प्राग्रूपमस्य हृदयस्पन्दनं रूक्षता त्वचि ॥ ८ ॥ अरुचिः पीतमूत्रत्वं स्वेदाभावोऽल्पसूत्रता ॥ मेदु-
समानिलातन गाढरुक्तेदगात्रता ॥ ९ ॥ कृष्णक्षर्णं कृष्णशिरानलविष्मूत्रनेत्रता ॥ शोथो नासारयैरस्यं विद्रोषः पाश्वर्ध्वच्छेदः ॥ १० ॥
पित्ते हर्षतपित्ताभः शिरादिषु ज्वरस्तमः ॥ तृट्शोषमूर्च्छादौर्गन्ध्यं शीतेच्छा कटुवक्रता ॥ ११ ॥ विह्वमेदश्चाऽम्लको दाहः कफव हृदयाङ्गता ॥
तन्द्रा लवणवक्रत्वं रोमहर्षः स्वरक्षयः ॥ १२ ॥ काशश्छर्दिश्च निचयान्नलङ्घोऽतिदुःसहः ॥ उत्कृष्टेनिलपित्तस्य कटुता
मधुरः कफः ॥ १३ ॥ दूषयित्वा वसादींश्च रौक्ष्याद्भक्तविमोक्षणम् ॥ स्रोतसां संक्षयं दुष्यादुत्तुरुष्यं च पूर्ववत् ॥ १४ ॥ पाण्डुरोऽयं य-
जाते नाभिपादास्यमेहनम् ॥ पुरीषं क्रामिबन्धुञ्चेद्भिन्नं साखं कफान्वितम् ॥ १५ ॥ यः पित्तरोगी सेवेत पित्तलं तस्य कामलम् ॥ कोष्ठश-
तोद्भूतं पित्तं दग्ध्वासृज्ज्मांसमाहरेत् ॥ १६ ॥ हरिद्रमूत्रनेत्रत्वं मुखं रक्तं शकृत्तथा ॥ दाही विपाकतृष्णाचान् भेकाभो तुर्ध्वलेन्द्रियाः ॥ १७ ॥
भवेत्पित्तानुगः शोथः पाण्डुरोगावुतस्य च ॥ उपेक्षया च शोथाद्याः सकृच्छाः कुम्भकामलाः ॥ १८ ॥ हरितश्चामाविसृजे पण्डुरोऽयं यदा
भवेत् ॥ दातपित्ते भ्रयस्तृष्णा श्रोत्रो हर्षो मृदुज्वरः ॥ १९ ॥ तन्द्रा वा चानलभ्रशस्तं वदन्ति हलीमकम् ॥ आलस्यश्चातिबन्धो यदा प्रवेक्षु-
द्वयः ॥ २० ॥ शोथः प्रथानः कथितः स पृथगो निगद्यते ॥ पित्तरक्तकफान्वाधुर्दुग्धो दुष्टान्बन्धिः शिरः ॥ २१ ॥ नीत्या रुक्तातिरिक्तं पुण्ड्रिक-
वर्मासंश्रयम् ॥ उत्सेधं संहतं शोथं तदाहुर्निचयादतः ॥ २२ ॥ सर्वहेतुविशेषैस्तु रूपभेदाववात्मकम् ॥ दोषैः पृथग्विधैः सर्वैरपि यथावत्
दापि ॥ २३ ॥ तदेव नीत्यमानन्तु सर्वाङ्गे कामजम्भवेत् ॥ पृथुव्रताग्रयितैर्विशेषैश्च मिथा विदुः ॥ २४ ॥ सामान्यहेतुः शोथस्तु रोग-
विशेषतः ॥ व्याधिक्रमोपवासादिशीणस्य भवति दुतम् ॥ २५ ॥ अतस्मान्न यदासंयुक्तमत्यन्तशरीर-
मृत्स्वप्रजागरम् ॥ २६ ॥ रोगो वेगस्य वल्गूरमजीर्णश्रमयैथुनम् ॥ पच्यते मार्मगमनं यानेन सोभिनिषि वा ॥ २७ ॥ श्वासकामातिसारो-
जठरप्रवरज्वराः ॥ विष्टमालस्यकच्छर्दिक्कापाण्डुविमर्षकम् ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वशोथमधो वस्ती मध्ये कुर्वन्ति मध्यगाः ॥ सर्वोऽंगः सर्वगतः प्रत्य-

खं.
आ. का.
म. १६२

॥१०२॥

प्रत्ययेति तदाश्रयः ॥ २९ ॥ तत्पुर्वरूपं क्षवधुः शिरायामङ्गौरवम् ॥ वाताच्छोथश्चलो रुक्मः खरोमारुणोऽसितः ॥ ३० ॥ शङ्खवस्त्यन्त्रशोफाति
 भेदोभेदाः प्रसृतिता ॥ वातोत्तानः कृमः शीघ्रमुन्नमेत्पीडितां तनुम् ॥ ३१ ॥ सिग्धस्तु मर्देनैः शाम्येद्वात्रावल्पो दिवा महान् ॥ त्वक्सर्पणविलिते
 च तस्मिंश्चिमिचिमायते ॥ ३२ ॥ पीतरक्तासिताभासः पित्तजातश्च शोषकृत् ॥ शीघ्रं नासो वा प्रशमेन्मध्ये प्राग्दहते तनुम् ॥ ३३ ॥ सट्टदा
 हज्वरस्वेदो भ्रमक्रेदमदभ्रमाः ॥ साभिलाषी शक्नुद्रेदो गन्धः स्पर्शसहो मृदुः ॥ ३४ ॥ कण्डूमान्पाण्डुरोमा त्वक्कठिनः शीतलो तुरुः ॥ स्निग्धः
 श्लक्ष्णः स्थिरः शूलो निद्राच्छद्यमिमान्यकृत् ॥ ३५ ॥ आवातेन च शस्त्रादिच्छेदभेदक्षतादिभिः ॥ हिमानिलैर्दध्यनिलैर्मल्लतकपिकच्छजैः ॥ ३६ ॥
 रसेः शुष्कैश्च संस्पृशोच्छ्वयधुः स्याद्विसर्पवान् ॥ भृशोष्मा लोहिताभासः प्रायशः पित्तलक्षणः ॥ ३७ ॥ विषजः सन्निधिश्रान्तिपित्तसर्पणसूत्रणात् ॥
 दंष्ट्रादन्तनखावातादविषप्राणिनामपि ॥ ३८ ॥ विण्मूत्रशुक्रोपहतमलवद्वस्तुसङ्हरात् ॥ विषवृक्षानिलस्पर्शाह्वरयोगावर्जनात् ॥ ३९ ॥ सुदुश्चलः
 वलम्बी च शीघ्रो दाहरुजाकरः ॥ नवोऽनुपद्रवः शोथः साध्योऽसाध्यः पुरेरितः ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमस्कन्धे कण्वशिरालये
 आचारकाण्डे पाण्डुशोधनिदानं नाम द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ विसर्पोदिनिदानंते वक्ष्ये सुश्रुत तच्छृणु ॥
 स्याद्विसर्पो विवातात्तु दोषैर्दुर्बुधैश्च शोथवत् ॥ १ ॥ अधिष्ठानञ्च तं प्राहुर्बाह्वं तत्र भयाच्छ्रमात् ॥ यथोत्तरञ्च दुःसाध्यस्तत्र दोषो यथावयवम् ॥ २ ॥
 प्रकोपनैः प्रकुपिता विशेषेण विदाहिभिः ॥ देहे शीघ्रं विशन्तीह तेऽन्तरे हि स्थिता वहिः ॥ ३ ॥ तृष्णाभियोगाद्देहानां विषमाश्च भवन्तेनात् ॥
 आशु चाग्निबलभ्रंशदतो बाह्वं विसर्पयेत् ॥ ४ ॥ तत्र वातात्स वीसर्पो वातज्वरसमन्वयः ॥ शोथस्फुरणनिस्तोदयेदायासातिहर्षवान् ॥ ५ ॥
 पित्ताद्भुतगतिः पित्तज्वरलिङ्गोऽतिलोहितः ॥ कफात्कण्डूयुतः स्निग्धः कफज्वरसमानरुक् ॥ ६ ॥ सन्निपातसमुत्थाश्च सर्वोऽलमसमन्वितः ॥
 स्वदोषलम्बैश्चीयन्ते सर्वैः स्फोटैरुपेक्षिताः ॥ तेऽपि स्वेदान्विमुञ्चति विभ्रतो ब्रणलक्षणम् ॥ ७ ॥ वातपित्ताज्वरच्छर्दिभूच्छोत्तिसारहृद्भयैः
 ग्रन्थिभेदाग्निसूतनमकारोचकैर्युतः ॥ ८ ॥ करोति सर्वमङ्गुश्च दीप्ताङ्गारावकीर्णवत् ॥ संयं देशं विसर्पैश्च विसर्पेति भवेत्सप्तः ॥ ९ ॥ शान्ता
 ज्वरासितो नीलो रक्तो वायु च चीयते ॥ अग्निदग्ध इव स्फटिः शीघ्रगत्वाद्भुतं स च ॥ १० ॥ मर्मोऽनुसारो वीसर्पः स्याद्भुतोऽतिबलस्ततः ॥
 व्यथतेऽङ्गं हरेत्संज्ञां निद्राञ्च स्वासमीरयेत् ॥ ११ ॥ हिक्काश्च स गतोऽवस्थामीदृशीं लभते नरः ॥ कश्चिन्मर्मोऽतिग्रस्तो भूमिशय्यसन्
 दिषु ॥ १२ ॥ चेष्टमानस्ततः क्रिद्ये मनोदेहममोहवान् ॥ दुष्प्रवोषोऽभ्युते निद्रां सोऽग्निवीसर्प उच्यते ॥ १३ ॥ कफेन रुद्धः पवनो भित्तः

ग. म. पु.
॥१०३॥

तं बहुधा कफम् ॥ रक्तं वा बुद्धरक्तस्य त्वविच्छास्त्रायुर्मांसगम् ॥ १४ ॥ दूषयित्वा तु दीर्घतुल्यस्रग्ध्रलस्रात्मिकम् ॥ ग्रन्थीनां कुरुते मालां सरक्तं
तीव्ररुज्वरम् ॥ १५ ॥ श्वासकासातिसारास्यशोषहिक्कावमिश्रमेः ॥ मोहवैषण्यमूर्च्छाभङ्गाग्निसङ्घर्षिताम् ॥ इत्ययं ग्रन्थिचोसर्पः कफमारुत
कोपजः ॥ १६ ॥ कफपित्ताच्चरः स्तम्भो निद्रा तन्द्रा शिरोरुजा ॥ अङ्गवसादविक्षेपी प्रलापारोचकप्रमाः ॥ १७ ॥ मूर्च्छाभिहानिर्भेदोऽस्त्र
पिपासोद्विग्नगौरवम् ॥ आमोपवेशनं लेपः क्षोतसां स च सर्पति ॥ १८ ॥ प्रायेणामारायं गृह्णतेकदेशे न चानिरुक्तं ॥ पीडकैरपकीर्णो
तिपीतलोहितपाण्डुरैः ॥ १९ ॥ स्निग्धोऽसितो मेचकाभो मलिनः शोथवान्गुरुः ॥ गम्भीरपाकः प्रश्लेषस्तृप्तिः क्षिप्तोऽवदीर्यते ॥ २० ॥
पक्वच्छीर्णमांसश्च स्पष्टस्त्रायुशिरोगणः ॥ सर्वगो लक्षणैः सर्वैः सर्वगत्वसम्पन्नः ॥ शवगन्धो च वीसर्पः कर्दमाख्यमुपशान्तिं तम् ॥ २१ ॥
बाह्योऽतोऽक्षतः सरक्तं पित्तमीरयन् ॥ वीसर्पं मारुतः कुप्यात्कुलन्त्यसहस्रैश्चितम् ॥ २२ ॥ स्फोटैः शोथग्रसरुजादाहादयं श्वाशश
णितम् ॥ पथगद्गोषैस्त्रयः साध्या दन्द्रजाश्चातुपद्वाः ॥ २३ ॥ असाध्याः क्लृप्तसर्पेभ्यः सर्वे चास्मान्तमर्पणः ॥ शिषेस्त्रायुशिरगमांसः क्षिप्तश्च
शवगन्धयः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे वीसर्पनिदानं नाम त्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥
धन्यन्तरिरुवाच ॥ मिथ्याहारविहरिणं विशेषेण विरोधिना ॥ साङ्गुनिन्दावपाखुदहरणाद्यैश्च रोषितः ॥ १ ॥ पाप्माभिः कर्मभिः सङ्गः शक्तैः प्रेरता
मलाः ॥ शिराः प्रपृथ्व तैर्धुक्तास्त्वयसुरक्तमामिषम् ॥ २ ॥ दूषयन्ति च संशोष्य निश्चरन्तस्ततो बहिः ॥ त्वचः क्षुर्वन्ति वैमर्ष्यं शिराः कुष्ठमुपशान्ति
तम् ॥ ३ ॥ कालेनोपहितं यत्स्वात्सर्वै कोष्ठानि तद्वपुः ॥ प्रपञ्च भग्न्यह्वान्तः सगन्तुं शक्नुवन्तः ॥ ४ ॥ सर्वदेहसङ्घातान्कुम्भीन् सुःसर्प
दाकृष्णान् ॥ लोमस्त्वयस्नायुधमनीरिकायति यथाक्रमम् ॥ ५ ॥ अस्माच्छादितवत्कुम्भाद्भिर्द्वैः कुपसुहाहतम् ॥ कृष्णानि सप्तमा दोगैः प्रथमहन्तेः सम
ग्नैः ॥ ६ ॥ सर्वेष्वपि त्रिदोषेषु व्यपदेशोऽधिकस्ततः ॥ वातेन लुष्टं कापालं पित्तैर्गोदुम्बरं कफात् ॥ ७ ॥ मण्डलारुदं विषचीं च ऋग्वाल्म
वातपित्तजम् ॥ चर्मैककुष्ठं किटिं सित्मालसविपादिकाः ॥ ८ ॥ वातछेप्मोद्भवाः छेप्मपित्ताद्दृशतासुवी ॥ पुण्डरीकं सविष्णोः पादा चर्मदले
तथा ॥ ९ ॥ सर्वेभ्यः काकः पुनर्विकं दद्वं सकाकेणम् ॥ पुण्डरीकं चर्मिह ॥ महाकुष्ठानि सप्त तु ॥ १० ॥ अतिष्ठन्नखरस्पर्शस्तेदास्तेद्विह
र्गताः ॥ दाहः कण्डूस्त्वचि स्वापस्तोदः कोचोन्नतिस्तम् ॥ ११ ॥ अणानामधिकं शूलं शीघ्रोत्पत्तिश्चिररिपतिः ॥ रुद्धानामपि रुद्धत्वं निमित्तो
ल्पेऽनिकोपनम् ॥ १२ ॥ रामहर्षोऽमुजः कार्णव्यं कुष्ठलक्षणमजम् ॥ कृष्णारुणकपालां यद्भूतं परुषं ततु ॥ १३ ॥ निस्तृताकृतिपय्यस्ते

पू. स्तं.
आ. कां.
अ. १६३

॥१०३॥

दृष्टिलोमभिरिवत् ॥ कापालं तोदवदुलं तत्कुपं विषमं स्मृतम् ॥ १४ ॥ उदुम्बरफलाभासं कुहमौदुम्बरं वेदे ॥ वल्लं बहुवेदे ॥ १५ ॥
 रुजाधिकम् ॥ १५ ॥ अर्सेच्छामदरणं कुमिवत्स्यादुदुम्बरम् ॥ स्थिरं स्यान्नं गुरु स्निग्धं येतस्तं मलयन्वितम् ॥ १६ ॥ अन्यथा
 च्छूनवदुक्कण्डस्तुतिकुमि ॥ छृणपीतामासंयुक्तं मण्डलं परिकीर्तितम् ॥ १७ ॥ सकण्डपिटिका श्यावा सङ्केदा च विचरिष्यता ॥ १८ ॥
 रक्तान्तमन्तःस्थामं समुप्रातम् ॥ १८ ॥ ऋण्यजिह्वाकृतिप्रोक्तं ऋण्यजिह्वं बहुकिमि ॥ हस्तिचर्मरस्पर्शं चर्मोत्पलं कुह्यते ॥ १९ ॥ अस्वद्वं
 मत्स्यशल्कसन्निभं किटिभं पुनः ॥ रुक्षाशिवर्णं दुःस्पर्शं कण्डूमतपरुमासितम् ॥ २० ॥ अन्ता रुक्षं बहिः स्निग्धमन्तर्ध्वं रजः क्रियेत् ॥ २१ ॥
 स्पर्शं तनु स्निग्धं स्वच्छमस्वेदपुष्पवत् ॥ २१ ॥ प्रायेण चोर्ध्वकार्श्यञ्च कुण्डैः कण्डूपरीश्वितम् ॥ रक्तैरलङ्घुका पाणिप्रादे कुण्डलिकादिभिः ॥ २२ ॥
 तन्निर्वाति गाढकण्डूञ्च सरागापिडिकाचितम् ॥ दीर्घप्रतानद्वन्द्वदत्तसीकुसुमच्छवि ॥ २३ ॥ उच्छूनमण्डलो दहः कण्डूमानिति कथ्यते ॥
 स्थूलमूलं सदाहार्ति रक्तसारं बहुवणम् ॥ २४ ॥ सदाहकण्डेरुजं प्रायशः सर्वजन्म च ॥ रक्ताक्तमण्डलं पाण्डु कण्डूसाहकण्डान्वितम् ॥ २५ ॥
 सोत्सेधमाचितं रक्तेः कंजपणभिवाम्बुभिः ॥ पुण्डरीकं भवेत्तद्धि चितं स्फोटैः सितारुणैः ॥ २६ ॥ विस्फोटपिटिका पाण्डु कण्डूतुल्यरुक्तादिभिः ॥
 सूर्या श्यामारुणा रुक्षा प्रायः स्निग्धपाणिहूपैः ॥ २७ ॥ स्फोटसंस्पर्शसहं कण्डूरक्तादिदाहवत् ॥ रक्तदलं चर्मवत् काकणं तन्निर्वाहकम् ॥ २८ ॥
 प्रवेरक्तञ्च कृष्णञ्च काकणं त्रिफलोपमम् ॥ कृष्णलिङ्गेभ्युतेः सर्वैः स्वस्वकारणतो भवेत् ॥ २९ ॥ दोषमेदाय विहितैरादिशेष्टिभक्तैः ॥ ३० ॥
 स्वदोषानुगतं सर्वदोषगतं त्यजेत् ॥ ३० ॥ कुष्ठोक्तं यच्च यच्चास्थिमन्त्राशुक्रसमाश्रयम् ॥ कृच्छ्रं मेदोगतञ्चैव याप्यं श्लाघास्थिमार्गसम् ॥ ३१ ॥
 अकृच्छ्रं कफवातोत्थं त्वग्गतं त्वमलञ्च यत् ॥ तत्र त्वचि स्थिते कष्टे काये वैवर्ण्यरुक्षता ॥ ३२ ॥ स्वेदतापश्चयश्च शोणिते पिण्डिते पुनः ॥
 पाणिपादाश्रिताः स्फोटः कुशात्सन्धिषु चाधिकम् ॥ ३३ ॥ दोषस्याभीक्ष्णयोगेन दलनं स्याच्च मेदसि ॥ नातिसंस्कारितं यच्चास्थिमन्त्रेण स्वस्वद्वयः ॥
 ॥ ३४ ॥ स्ते च किमिभिः शुके स्वदारापत्यवाचनम् ॥ यथाप्राणाणि सर्वाणि स्वाङ्गानि भृगादिषु ॥ ३५ ॥ कष्टैकसम्भवं शिवं किलासं दारुणं
 भवेत् ॥ निदिष्टमपरिखावि विधातुद्रवश्चयम् ॥ ३६ ॥ वाताह्वसारुणं पित्तात्तार्धं कमलफवत् ॥ सदाहं रोमाविवसि कफाच्छेदं च
 गुरु ॥ ३७ ॥ सकण्डूरं क्रमाद्रक्तमासमेदः सु चादिशेत् ॥ वर्णेनैवेदगुभयं कृच्छ्रं तत्रोत्तरोत्तरम् ॥ ३८ ॥ अशुक्ररोमवदुल्लभसंक्षिप्तं स्निग्धं नम्रम् ॥
 अनभिदग्धजं सान्यं शिवं कर्ज्यमन्तेन्यथा ॥ ३९ ॥ गुल्फपाणितलोष्ठेषु जातमप्यचिरन्तस्म ॥ त्वेकीयं विशेषेण किलासं सितकिमिवाह ॥ ४० ॥

ग. म. पु.
॥१०४॥

स्पर्शकाहारसंगादिसेवनात्प्रायशो गदाः ॥ एकराध्यासनावैव वल्लमात्यातुलेपनात् ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे
आचारकाण्डे कुष्ठरोगनिदानं नाम चतुःषष्ट्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ किमयं द्विधा प्रोक्ता बाह्याभ्यन्तरभेदतः ॥
बहिर्मलकफासृगविट्जन्मभेदाच्चतुर्विधाः ॥ १ ॥ नामतो विंशतिविधा बाह्यास्तत्र मलोद्भवाः ॥ तिलप्रमाणसंस्थानवर्णाः केशाम्बराश्रयाः ॥ २ ॥
बहुपादाश्च सुक्ष्माश्च यूका लिङ्गाश्च नामतः ॥ द्विधा ते कोष्ठपिडिकाः कण्डूगण्डान्प्रकुर्वते ॥ ३ ॥ कुष्ठैकहेतवोऽन्तर्जाः ॥ छेम्भजा बाह्यसम्भवाः ॥
मधुरान्नगुडसीरदधिमतस्यनवौदतैः ॥ ४ ॥ कफादामाशये जाता वृद्धाः सर्पन्ति सर्वतः ॥ पृथुव्रजनिभाः केचित्केविट्पट्टपदोपमाः ॥ ५ ॥
रूढधान्याङ्गुराकारस्तनुदीर्घास्तथागवः ॥ श्वेतास्ताम्रावभासाश्च नामतः सप्तधा तु ते ॥ ६ ॥ अन्त्रादा उदरवेष्टा हृदयादा महाशुद्धाः ॥
च्युरवो दम्भकुसुमाः सुगन्धास्ते च कुर्वते ॥ ७ ॥ इल्लासमास्त्यश्रवणमविपाकमरोचकम् ॥ सूक्ष्मच्छिद्वज्रानाहकार्यंक्षवधुपीनसान् ॥ ८ ॥
रक्तवाहिरास्थानरक्तजा जन्तवोऽणवः ॥ अपादा वृत्तताम्राश्च सौक्ष्म्यात्केचिदर्शनाः ॥ ९ ॥ केशादा रोमविश्वंसा रोमद्वीपा उडुम्बराः ॥ पट्टे कुष्ठै
ककर्माणः सहस्रौसमातरः ॥ १० ॥ पक्काशये पुरीषोत्था जायन्तेऽशोविसर्पिणः ॥ वृद्धास्ते स्तुभेवेषुश्च ते यदाभाशयान्मुखाः ॥ ११ ॥ तदास्योद्ग
रनिःश्वामविह्वन्धातुविधायिनः ॥ पृथुवृत्ततनुस्थूलाः श्वावपीतसितासिताः ॥ १२ ॥ ते पञ्चनामा किमयः कर्करूपाकैरुकाः ॥ श्लेष्मुरादाः स
शूलाख्या लेलिहा जनयन्ति हि ॥ १३ ॥ विट्भेदशूलविष्टम्भकार्श्यपारुष्यपाण्डुताः ॥ रोमहर्षाभिसदनं शुद्धकण्डूविमार्गमाः ॥ १४ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे किमिनिदानं नाम पञ्चपष्ठचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वान
व्याधिनिदानं ते वक्ष्ये मुश्रुत तच्छृणु ॥ सर्वधानर्थकथने विप्र एव च कारणम् ॥ १ ॥ अट्टपट्टपदवन्शरीरसविशेषतः ॥ द्वा विभक्त्या विभज्यता
विश्वरूपः प्रजापतिः ॥ २ ॥ स्रष्टा धाता विशुर्विष्णुः संहर्ता मृत्युन्तकः ॥ तद्रुद्रं च नलेन यतितव्ययतः सदा ॥ ३ ॥ तस्योक्तं दोषविज्ञाने कमे
प्राकृतवैकृतम् ॥ समासव्यासतो दोषभेदानामवधार्य च ॥ ४ ॥ प्रत्येकं पंचधा वंशो व्यापारश्चैव वैकृतः ॥ तस्योच्यते निभागेन सनिदानं सलक्षण
म् ॥ ५ ॥ धातुसयक्रेवायुः कुष्ठो नातिनिषेव्यते ॥ चतुःस्रोतोऽन्वकारोऽथ भ्रूयस्तान्येव प्रयेत् ॥ ६ ॥ तेभ्यस्तु दोषपूर्णैः प्रच्छेद्य विवरं ततः ॥
तन् वायुः सक्कुब्जः शूलनाहान्वकृजन्म ॥ ७ ॥ मलरोधं स्वरभ्रंशं दृष्टिपृष्ठकटिग्रहम् ॥ करोत्येव पुनः कामे कृच्छ्रानन्यानुपद्रवान् ॥ ८ ॥ अ
माशयोत्यवमपुश्चकासविपृष्टिकाः ॥ कण्डूपरोधवर्मादिभ्यामौद्बुद्धं नाशितः ॥ ९ ॥ श्लेष्मादीन्द्रियशक्तां च त्वयि स्फोटनकृताम् ॥ चको

पू. खं.
आ. कां.
अ. १६६

॥१०४॥

तीव्ररुजाश्वासगरामयविवर्णताः ॥ १० ॥ अन्त्रस्यान्तश्च विष्टम्भमरुचि कुरातां भ्रमम् ॥ मांसमेदोगतग्रन्थि चमादापुपककराम् ॥ ११ ॥ गुर्वङ्गं
 तुष्यतेऽप्यर्थं दण्डमुदितं यथा ॥ अस्थिस्थः सन्धिस्थः स्थिगुलं तीव्रश्च लक्षयेत् ॥ १२ ॥ मज्जस्थोऽस्थिषु चास्थैर्यमस्त्रमं यत्तदा रुजाम् ॥
 शुक्रस्य शीघ्रशुत्सङ्गसर्गोन्विक्कृतिमेव वा ॥ १३ ॥ तत्तद्भ्रमस्थशुक्रस्थः शिरस्याध्मानरिक्ता ॥ तत्र स्थानस्थितः कुर्यात् कुदः श्वयथुकृच्छ्रताम् ॥
 ॥ १४ ॥ जलपूर्णदृतिस्पर्श शोषं सन्धिगतोऽनिलः ॥ सर्वोङ्गसंश्रयस्तोदभेदस्फुरणमञ्जनम् ॥ १५ ॥ स्तम्भनाशेषणं स्वप्नः सन्धिभञ्जनकम्पनम् ॥
 यदा तु घमनीः सर्वाः कुदोऽप्येति मृदुमुदुः ॥ तदाङ्गमाधिपत्येष व्याधिराशेषणः स्मृतः ॥ १६ ॥ अथः प्रतिहतो वायुर्वेजदुद्धं यदा पुनः ॥ तदा
 वष्टभ्य हृदयं शिरःशङ्खौ च पीडयेत् ॥ १७ ॥ सङ्क्षिपेत्परितो गात्रं हनुं वा चास्य नामयत् ॥ कृच्छ्रादुच्छसितं चापि निमीलस्यनद्रयम् ॥ १८ ॥
 कपोत इव कृजेच्च निःसंगः सोपतन्त्रकः ॥ स एव वामनासायां युक्तस्तु मरुता हृदि ॥ १९ ॥ प्राप्नोति च मुहुः स्वास्थ्यं सुदुरस्वस्थव्याख्यावेत् ॥
 अभिघातसमुत्थश्च दुश्चिकित्स्यतमो मतः ॥ २० ॥ स्वेदस्तम्भं तदा तस्य वायुच्छिन्नतनुयंदा ॥ व्यामोति सकलं देहं यत्र चायाम्यते पुनः ॥ २१ ॥
 अन्तर्गतुगतश्चैव वेगस्तम्भं च नेत्रयोः ॥ करोति जृम्भां सदनं दशनानां हतोद्यमम् ॥ २२ ॥ पार्श्वयोर्वेदनां वाह्यां हनुप्रष्टाशिरोग्रहम् ॥ वेदस्थ वसि
 शःकां पूयते हृदये शिरः ॥ २३ ॥ उरश्चोत्क्षिप्यते तत्र स्कन्धो वा नाभ्यते तदा ॥ हन्तेऽवास्ये च वैवर्ण्यं ह्यस्वेदस्तत्र गात्रतः ॥ २४ ॥ वाह्यायासां
 हनुस्तम्भं हनुते वातगिणम् ॥ विष्मृत्रममुजं प्राप्य ससर्पिरसमीरणाः ॥ २५ ॥ आयच्छन्ति ततोर्दोषाः सर्वभाषादमस्तकम् ॥ तिष्ठतः पाण्डु
 गात्रस्य त्रणाचामः सुवर्द्धितः ॥ २६ ॥ गात्रवेगे भवेत्स्वास्थ्यं सर्वेष्वाक्षेपणेन तत् ॥ जिह्वाविलेखनादुष्णमक्षणादतिमानतः ॥ २७ ॥ कुपितो हनुम
 लस्थः स्तम्भयित्वानिलो हनुम् ॥ करोति विवृतास्यत्वमथवा संवृतास्यताम् ॥ २८ ॥ हनस्तम्भः स तेन स्यात्कृच्छ्राववेणभाषणम् ॥ वाग्मादिनी
 शिरास्तम्भो जिह्वां स्तम्भयतेऽनिलः ॥ २९ ॥ जिह्वास्तम्भः स तेनात्रपानवाक्येष्वनशितः ॥ शिरसा भ्रमहरणादतिहास्यश्रभाषणात् ॥ ३० ॥
 विषमादुपपानाच्च कठिनानां च चर्वणात् ॥ वायुर्विवर्द्धते तैश्च वातुल्लङ्घ्यमास्थितः ॥ ३१ ॥ वक्त्रोक्तोति वक्त्रं च मुखैर्हसितमीक्षितम् ॥ ततोऽस्य कु
 रते मृद्री वाक्शक्तिः स्तम्भनेत्रताम् ॥ ३२ ॥ हन्तचालं स्वरध्वंशः श्रुतिहानांक्षितग्रहो ॥ गन्धाज्ञानं स्थितिध्वंसस्त्रासः श्वासश्च जायते ॥ ३३ ॥
 निष्ठीवः पार्श्वतोदश्च ह्येकस्याक्ष्णो निमीलनम् ॥ जत्रोरुद्धं रुजस्तीव्राः शरीराद्धंघरोऽपि वा ॥ ३४ ॥ तमादुरदितं केचिदेकानमथ चापरे ॥ रक्तभा
 श्रित्य च शिराः कुर्व्यान्मृद्धंघराः शिराः ॥ ३५ ॥ रुक्ताः सवेदनः कृष्णः सोऽसाध्यः स्याच्छिरोग्रहः ॥ तनुं गृहीत्वा वायुश्च शिराः स्नायुस्तथैव च ॥ ३६ ॥

ग. म. पु.
॥१०५॥

पक्षमन्यतरं हन्ति वक्षाघातः स उच्यते ॥ कृत्स्नस्य कायस्यार्द्धं स्यादकर्मण्यमचेतनम् ॥ ३७ ॥ एकांगरोमतां केचिन्ने कक्षरुणां विंदुः ॥
सर्वांगरोचः स्तम्भश्च सर्वकायाश्रितेऽनिले ॥ ३८ ॥ शुद्धवातकृतः पक्षः कृच्छ्रसाध्यतमो मतः ॥ कृच्छ्रस्थानेन संसृष्टो निवृद्धः क्षम्येतुम् ॥
॥ ३९ ॥ आमबद्धायनः कुप्योऽस्तम्भ्यांगं कफान्वितः ॥ असाध्य एव सर्वो हि भवेदण्डापतानकः ॥ ४० ॥ अंगसुलेतिविहो
शोषुः शिराः संकुच्य तत्रगः ॥ बहिः प्रत्यन्दिहर् जनयत्येव बाहुकम् ॥ ४१ ॥ तले प्रारंभुलीनां यः कण्डरा बाहुमुपतः ॥ बाह्वो
कर्मक्षयकरो विपुची वेति सोच्यते ॥ ४२ ॥ वायुः कट्याश्रितः सक्त्रः कण्डराभाक्षिपेद्यदा ॥ तदा खञ्जो भवेन्ननुः पंथुः सक्त्रोर्द्धयोर्धवात् ॥ ४३ ॥
कम्पते गमनारम्भे खञ्जिव च गच्छति ॥ कलायस्वञ्जं तं विद्यान्मुक्तसन्निवप्रबन्धनम् ॥ ४४ ॥ शीतोष्णद्रवसंशुष्कयुक्तसिन्धेश्च सेविते ॥
जीर्णाजीर्णे तथायाससोभक्षिग्वप्रजामरैः ॥ ४५ ॥ सखेष्मभेदः समये परमत्यर्थसंचितम् ॥ अभिष्येतरं दोषं शरीरं प्रतिपद्यते ॥ ४६ ॥ राक्षस्यस्यैनि
प्रपूर्वान्तःखेष्मणा स्तम्भितेन तत् ॥ तदास्थि क्षाति तेनोरोस्तथा शीतानिलेन तु ॥ ४७ ॥ श्यामांगममस्तमित्यन्तःसुखोक्षिपज्वरे ॥
तमूरुस्तम्भमित्याह बाह्याघातमथापरे ॥ ४८ ॥ वातशोणितसंशोथो जानुमय्ये महारुजः ॥ ज्वेजः कोष्ठकरीपेस्तु स्थूलकोष्ठकरीपेयत् ॥ ४९ ॥
रुक्पादविषमन्यस्ते श्रमाद्वा जायते यथा ॥ वातेन युक्तमाश्रित्य तमाहुर्वातकण्टकम् ॥ ५० ॥ पाणिमप्रारंभुलीनामौ कण्डे वा मारुतादिते ॥
सालिक्षेर्षं निमृह्णानि वृश्चसौ तां प्रचक्षते ॥ ५१ ॥ हृष्यते वरणो यस्य भवेतां चापि शुभको ॥ पाददहर्षः स विज्ञेयः कक्षयाकृतकोपजः ॥ ५२ ॥
पादयोः कुरुते दाहं पित्तासृक्सहितोऽनिलः ॥ विरोधदश्चकमतः पाददाहं तमदिशेत् ॥ ५३ ॥ इति श्रीभारुडे महाशुक्रमणे प्रवर्णने अथपराशरस्ये
आचरकण्डे वातव्याधिनिदानं नाम षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वातरक्तनिदानं ते वक्ष्ये शुशुत तच्छृणु ॥
विरुद्धाभ्यशनकोधदिसास्त्रमप्रजामरैः ॥ १ ॥ प्रायशः सुकुमारगणां मिथ्याहारविहारिणाम् ॥ स्थूलानां सुखिनां चापि कृष्यते वातरोगितम् ॥ २ ॥
अस्त्रिसातादशुद्धेश्च नृणामसृजि वृषिते ॥ वातलैः शीतलैर्वर्षुर्बुद्धः कुक्षो विभागभिः ॥ ३ ॥ तादृशवाह्या रुद्धः प्राक्तदेव महत्तवत् ॥
तय, वातो युदे पीडां वलासं जातशोणितम् ॥ ४ ॥ संस्तभ्य जनयेत्पूर्वं पश्चात्सर्वत्र धावति ॥ विरोधाद्वमनाद्येश्च प्रलम्बस्तस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥
भविष्यतः कुष्ठसर्पं तथा साम्प्रदत्तं वृक्षम् ॥ जानुजङ्घोरुक्तद्वयसहस्तपादगिसान्धिषु ॥ ६ ॥ कण्डूपुराणिस्तादमदगोरवसुतताः ॥
भ्रत्वा भ्रत्वा प्रशाम्यन्ति मुदुराविर्भवन्ति च ॥ ७ ॥ पादयोर्मूलमारुह्य कदाचिद्वस्तपोरपि ॥ आन्तारिक् विहं कृतः क्षम्यन् देहं विधावति ॥ ८ ॥

पू. ख.
आ. को.
अ. १६७

॥१०५॥

त्वद्धर्मासाश्रयमन्तानं तत्पुर्वं जायते ततः ॥ कालान्तरेण गम्भीरं सर्वमालुनभिद्वेत् ॥ ९ ॥ कटचादिसंयतस्यग्ने त्वक्ताश्रयवलो
 हिताः ॥ श्वयथुर्धेयितः पादः स वायुश्चास्थिमज्जसु ॥ १० ॥ छिन्दन्निव चरत्यन्तरश्चकीकुर्वन् च वेगवान् ॥ करोति खञ्जं पङ्क्तुं वा शरीरं सर्वतश्चरन् ॥
 ॥ ११ ॥ वाताधिकेऽधिकं तत्र शूलस्फुरणमञ्जनम् ॥ शोथस्य रौक्ष्यं कृष्णत्वं श्यावतावुद्धिदानयः ॥ १२ ॥ धमन्यगुलिसन्धीनां संकोचांगमदो
 तिरुक् ॥ शीतद्वेषानुपशयौ स्तम्भवेपथुतयः ॥ १३ ॥ रक्तं शोथोऽतिरुक्तोदत्ताम्रमिश्रमिचिमायेत ॥ क्षिण्वरुक्षौ समं नेति कण्डुकुहमन्वितः ॥ १४ ॥
 पित्ते विदाहः सम्मोहः स्वादो मूच्छो मदस्तृषा ॥ स्पृशसहस्रं रुमावः शोषः पाकः धृष्टो गता ॥ १५ ॥ कफे स्तेमित्यगुलताः सुमिद्विभक्तपरीतायाः
 कण्डुर्मन्दा च रुग्द्रव्यं सर्वलिङ्गश्च संकरात् ॥ १६ ॥ एकहोपश्च संसाध्यं याप्यश्चैव द्विदोषजम् ॥ विदोषजन्यजेदास्तु रक्तपित्तं सुदारुणम् ॥ १७ ॥
 रक्तभङ्गे निहन्त्यागु शासालान्विषु मारुतः ॥ निवेश्यान्योन्यमात्राव्यं वेदनामिह रत्यसूत्र ॥ १८ ॥ वायो यक्ष्मश्चेक गम्य रीक्षयाचपस्यलक्ष्मणेः
 अत्याहाराभिधाताश्च वेगोदीरणचारणेः ॥ १९ ॥ कुपितश्चक्षुरादीनामुपधातं प्रकल्पयेत् ॥ पानसो दाहतृट्कासश्वासमदिव्यं जायते ॥ २० ॥ कण्ठ
 रोधोमलभ्रंश्छर्शरोचकपीनसारं ॥ कुर्याच्च मलगण्डादीस्ताञ्जजुमुल्लसंश्रयः ॥ २१ ॥ व्यानोऽन्तगमनस्नानकादावपयचोघनेः ॥ विरुद्धरुभो
 हर्षत्रिषावायैश्च दूषितः ॥ २२ ॥ पुस्तोत्साहद्वलभ्रंशोक्तचित्तमुवञ्चरन् ॥ सर्वोकरादिनिस्तेजोरोमहर्षं सुषुप्तनग्नं ॥ २३ ॥ कुलं विस्मयन्त्य
 च कुर्व्यान्त सर्वाङ्गसादनम् ॥ समानो विषमार्जोर्भरीतयङ्गार्णभोजनः ॥ २४ ॥ करस्थिकालशयनजोभरायैश्च दूषितः ॥ शूलसुरसमहप्यादी
 न्यकुल्काभाश्रयान्गदात् ॥ २५ ॥ अगानो रूक्षगुर्वन्नवेगावातातिवाहनैः ॥ यानपानसमुत्थानचङ्क्रमैश्चातिसंवितैः ॥ २६ ॥ कुपितः कुलते
 रोगान्कृत्स्नान् पक्काशवाश्रयान् ॥ मृदुशुक्रप्रदोपाशोऽगुद्भ्रंशविकान्बहून् ॥ २७ ॥ सर्वाङ्गमाततं सामं तन्म्रास्तोमित्थगौरवेः ॥ क्षिण्वत्वाद्दोष
 कालस्य शैत्यशोथामिदानयः ॥ २८ ॥ कण्डूरूक्षातिनाशनं तद्विधोपशमनं च ॥ शुक्तिं विद्याभिरामं तं तन्म्रादीनां विषयव्यात् ॥ २९ ॥ वायो
 रावरणं वातो बहुभेदं प्रचक्षते ॥ पित्तलिङ्गभूते दाहस्त्वप्या शूलं भ्रमस्तमः ॥ ३० ॥ कटुकैर्गण्णाम्ललक्ष्णैर्विदाहशीतकफमत्ता ॥ शैत्यगौरवशून्या
 भ्रिकद्वाज्यपयसोऽधिकम् ॥ ३१ ॥ लघनायासरूक्षोष्णकामता च कफावृते ॥ कफावृतेऽङ्गमदं स्यादुल्लसो मुरुताऽर्वाचः ॥ ३२ ॥ रक्तावृते स्रक्ता
 र्तिस्त्वद्धर्मासाश्रयजा भ्रूशम् ॥ भवेत्सरागः श्वयधुर्जायन्ते मण्डलानि च ॥ ३३ ॥ शोथो मासिन कठिनो हृष्टासपिटकास्तथा ॥ हर्षे पिपीलिकानां
 च संसार इव जायते ॥ जललग्नो बभुः शीतः शोथो गान्धु रोचकः ॥ ३४ ॥ अग्न्यवात इव ज्ञेयः स कुच्छो मदमात्रतः ॥ स्पर्शो अग्न्यवातित्युष्णः

[illegible]

113. 611

इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे वातरक्तनिःसतपष्टचाषिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ निदानं समाप्तम् ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥
सर्वरोगहरं सिद्धं योगसारं वदाम्यहम् ॥ १ ॥ सुश्रुतं संज्ञेपात्राणिनां जीवहेतवे ॥ १ ॥ कषायकटुतिक्ताम्लरूक्षाहरादिभोजनात् ॥ चिन्ताव्यवायव्या
यामभयशोकप्रजागरात् ॥ २ ॥ उच्चैर्भाषातिभागश्च कर्मयोगातिकर्षणात् ॥ वायुः कुप्यति पर्जन्ये जीर्णोन्ने दिनसंक्षये ॥ ३ ॥ अणाम्ल
लवणक्षारकटुकाजीर्णभोजनात् ॥ तीक्ष्णातपात्रिसन्तापमथकोधनिषेवणात् ॥ ४ ॥ विदाहकाले भुक्तस्य मध्याह्ने जरुदात्यये ॥ शीष्मकालेऽपि
रात्रेऽपि पित्तं कुप्यति देहिनः ॥ ५ ॥ स्वाह्मल्लवणस्निग्धगुशीतातिभोजनात् ॥ नवान्नपिच्छिलान्नपमांसदेः सेवनादपि ॥ ६ ॥ अव्ययात्म
दिवस्त्वप्नश्चान्नसुखादिभिः ॥ कफप्रदोषो भुक्ते च वसन्ते च प्रकुप्यति ॥ ७ ॥ देहपारुष्यसंकोचतोदविष्टमक्रादयः ॥ तथा च सुप्तस्य रोगो
हर्षस्तम्भनशोषणम् ॥ ८ ॥ श्यामत्वमङ्गविलेपवल्मायासवर्द्धनम् ॥ वायोलिङ्गानि तेषु रोगं वातरक्तं वेत्तु ॥ ९ ॥ दाहोष्णपदसङ्केतमोषण
गर्भरश्मिः ॥ कटुम्लशर्व्वेगन्ध्यस्वेदमुच्छ्वातिवृद्धभ्रमाः ॥ १० ॥ हारिद्रं हरितत्वञ्च पित्तलिङ्गान्वितैर्नरैः ॥ देहे क्षिप्रत्वमादुष्यंश्चिकारित्वम
न्धनम् ॥ ११ ॥ स्तौमित्यनुतिसङ्घातशोथशतिलगौरवम् ॥ कण्ठनिद्राभियोगश्च लक्षणं कफसम्भवम् ॥ १२ ॥ हेतुलक्षणसंसर्गादिद्याव्याधिं द्विदे
षजम् ॥ सर्वहेतुसमुत्पन्नं त्रिलिङ्गं सान्निपातिकम् ॥ १३ ॥ दोषधातुमलाधारो देहिनां देह उच्यते ॥ तेषां समत्वमारोग्यं क्षयवद्वेषिपर्य्ययः ॥ १४ ॥
वसासृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि धातवः ॥ वातपित्तकफा दोषा विष्णुत्रया मलाः स्मृताः ॥ १५ ॥ वायुः शीतो लघुः सूक्ष्मः स्वरनाशि
स्थिरो बली ॥ पित्तमम्लकटुष्णञ्चापद्धत्ती रोगकारणम् ॥ १६ ॥ मधुरो लवणः स्निग्धो गुरुः श्लेष्मातिपिच्छिलः ॥ रुद्रोष्णधात्रयो वायुः पित्तं
पकाशयस्थितम् ॥ १७ ॥ कफस्यामाशयस्थानं कण्ठो वा मुद्गसन्धयः ॥ कटुतिक्तकषायाश्च कोपयन्ति समीरणम् ॥ १८ ॥ कटुम्ललवणाः
पित्तं स्वादूष्णलवणाः कफम् ॥ एत एव विपर्य्यस्ताः शमायैषां प्रयोजिताः ॥ भवन्ति रोगिणां शान्त्यै स्वस्थाने सुबहेतवः ॥ १९ ॥ चक्षुष्यो
मधुरो ज्ञेयो रसधातुविवर्द्धनः ॥ अम्लोत्तरो मनोहर्ष्यं तथा दीपनपाचनम् ॥ २० ॥ दीपनोज्जरतुष्णाप्रस्तिकः शोधनशोषणः ॥ पित्तलो लेखन
स्तम्भी कषायो ग्राहिशोषणः ॥ २१ ॥ रसवीर्य्यविपाकानामाश्रयं द्रव्यसुत्तमम् ॥ रसपाकान्तरस्थापि सर्वद्रव्याश्रयं द्रुतम् ॥ २२ ॥ शीतोष्णं
लवणं वीर्य्यमथ वा शक्तिरिव्यते ॥ रसानां द्विविधः पाको मधुरः कटुरेव च ॥ २३ ॥ भिषग्भेषजरोगात्परिचारकसम्पदः ॥ चिकित्साङ्गानि
चत्वारि विपरीतान्यसिद्ध्ये ॥ २४ ॥ दशकालवयोवृद्धिसाम्यप्रकृतिभेषजम् ॥ देहसत्त्वबलव्याधीन्बुद्धाः समाचरेत् ॥ २५ ॥ (बहूदहनोऽ

ग. म. पु.
॥१०७॥

रूपः कफमारुतकोपवान् ॥ जाङ्गलोऽपरशाखी च रक्तपित्तगदोत्तरः ॥ १ ॥) संतुल्यशर्मापेतो देशः साधारणः स्मृतः ॥ बाल आ षोडशान्मध्यः
सप्ततैर्बुद्ध उच्यते ॥ २६ ॥ कफपित्तानिलाः प्रायो यथाक्रममुदीरिताः ॥ धारागिरिशिरहिता शीर्णे प्रव्यासि क्रियाः ॥ २७ ॥ कुरास्य वृंहणं काथ्य
स्थूलदेहस्य कर्षणम् ॥ रक्षणं मध्यकायस्य देहभेदास्त्रयो मताः ॥ २८ ॥ स्थैर्यव्यायामसन्तपिषोदम्पं कृत्यतो बलम् ॥ अतिकारी महोत्साहो
महासाहसिको नरः ॥ २९ ॥ पानाहारादयो यस्य विरुद्धाः प्रकृतेरापि ॥ अमुखायोपकल्प्यन्ते तस्मान्ममिति कथ्यते ॥ ३० ॥ गर्भिण्याः श्लेष्मिके
भक्ष्यैः श्लेष्मिको जायते नरः ॥ वातलैः पित्तलैस्तद्वत्समधातुर्हिताशानात् ॥ ३१ ॥ कुरो रुक्षोऽल्पकेशश्च चलचित्तो नरः स्थितः ॥ बहुवाक्परातः स्वप्ने
वातप्रकृतिको नरः ॥ ३२ ॥ अकालपलितो गौरः प्रस्वेदी कोपनो बुधः ॥ स्वप्नेऽपि दीप्तिमत्प्रेक्षी पित्तप्रकृतिरुच्यते ॥ ३३ ॥ रित्यद्विक्तः स्वप्नः धूमः
प्रसन्नः श्लिग्धमुद्भजः ॥ स्वप्ने जलशिलालोकी श्लेष्म प्रकृतिको नरः ॥ ३४ ॥ सम्मिश्रलक्षणैर्जयो द्वित्रिदोषान्वयो नरः ॥ दोषस्येतस्मिन्नेषां प्रकृतिः
प्रकृतिः स्मृताः ॥ ३५ ॥ मन्दस्तीक्ष्णोऽथ विषमः समश्चेति चतुर्विधाः ॥ कफपित्तानिलाधिक्यास्तत्तन्मात्राभ्यामत्रोऽनलः ॥ ३६ ॥ सत्कृत्वा तत्र
कार्यं विषमे वातनिग्रहः ॥ तीक्ष्णे पित्तप्रतीकारो मन्दे श्लेष्मविशोधनम् ॥ ३७ ॥ प्रभवः सर्वोपायानामर्जणं चाग्निनाशनम् ॥ आमाश्लक्षितोऽथ
लक्षणं तच्चतुर्विधम् ॥ ३८ ॥ आमाद्रिपूचिका चैव हृदालस्यादयस्तथा ॥ वचालवणतेथेन छर्दनं तत्र कारयेत् ॥ ३९ ॥ मुक्तभासो भ्रमो भूयते
तर्षोऽम्लात्संप्रवर्तते ॥ अपक्वं तत्र शीताम्बुपानं वातनिषेधणम् ॥ ४० ॥ गात्रमंगं शिरोजाह्वं भगदोषादयो यदाच ॥ तस्मिन्त्रयोषो दिवा काथ्यो
लघनं च विवर्जनम् ॥ ४१ ॥ शूलशूलो च विष्णुत्रस्थानविष्टमसुचको ॥ विधेयं स्वेदनं तत्र पानीयं लवणोदकम् ॥ ४२ ॥ आसमल्लं च विष्टमं
कफपित्तानिलैः क्रमात् ॥ आलिय जठरं प्राज्ञो हिमुन्मूलनसन्धेवः ॥ ४३ ॥ दिवास्वप्ने प्रकुर्वीत सर्वाङ्गोपनिवारणम् ॥ अद्विग्लि शिराशिरहिताग्नि
तत्तत्पजेत् ॥ ४४ ॥ उष्णाशु वातुपानं च मासिकैः पाचनं भवेत् ॥ करिद्विधिमस्त्वैश्वं श्रावः शीरं विरुध्यते ॥ ४५ ॥ बिरुदः शोणितं च गर्भमा
री पाथला गणिकारिका ॥ दीपनं कफवतश्च पञ्चमूलविदं महत् ॥ ४६ ॥ शालपर्णी पृथ्वाणी वृद्धीद्वयगोक्षुरा ॥ वातपित्तदरं हृष्यं कनीयः पञ्च
मूलकम् ॥ ४७ ॥ उभयं वृक्षान् लं स्यात्सन्निपातञ्चरापहम् ॥ कासि श्वासे च तन्मद्यां पाथेदुल्लं च रास्यते ॥ ४८ ॥ एतेस्तेलानि सर्वाणि प्रलेपादल
कां जयेत् ॥ काथाचतुर्गुणं वाणि पादस्यं न्याचतुर्गुणम् ॥ ४९ ॥ छेदश्च तत्तरुं क्षीरं दध्नाश्च श्लेष्मपातकः ॥ तैलं तैलं तैलं ॥ तैलं तैलं तैलं ॥

पु. खं.
आ. कां.
अ. १६८

॥१०७॥

खरोऽयगे मृदुर्नस्ये पाकोऽपि संप्रकल्पयेत् ॥ ५० ॥ स्थूलक्षेहेन्द्रियांश्चिन्त्याः प्रकृतियां त्तथिष्ठिता ॥ आसेममिति तं विद्यादायुष्मन्तुषुपाचरेत् ॥ ५१ ॥ मोहो ह्युत्पातीन्द्रियैरथान्विपरीतान्स मृत्युमाह ॥ भिषग्भिन्नगुरुद्वेषी प्रियासातिश्च यो भवेत् ॥ ५२ ॥ गुल्फजानुललाटं च हनुर्गण्डस्तथैव च ॥ भ्रष्टं स्थानच्युतं यस्य स जहात्यचिरादमृतं ॥ ५३ ॥ वामाक्षिमज्जनं जिह्वा श्यामा नासा विकारिणी ॥ कुण्ठो स्थानच्युतो चोद्धो कुण्ठास्यं यस्य तं त्यजेत् ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वैद्यकशास्त्रपरिभाषा० नामाष्टपद्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हिताहितविवेकाय अनुपानविधिं ब्रुवे ॥ रक्तशालि विदोषं तृष्णामेदोनिवारकम् ॥ १ ॥ प्रहाराश्लि परं वृण्यं कलमः श्लेष्मपित्ताहा ॥ शीतो गुरुस्त्रिदोषघ्नः प्रायशो गौरवधिकः ॥ २ ॥ श्यामाकः शोषणो रूक्षो वातलः श्लेष्मपित्ताहा ॥ तद्वस्त्रियं गुनीवारकोरद्रुहाः प्रकीर्तिताः ॥ ३ ॥ बहुवारः सङ्कच्छीतः श्लेष्मपित्तहरो यवः ॥ वृण्यः शीतो गुरुः स्वादुर्गोष्ठमो वातनाशनः ॥ ४ ॥ कफपित्तास्रसिद्धः कफयो मधुरो लघुः ॥ माषो बहुवलो वृण्यः पित्तश्लेष्महरो गुरुः ॥ ५ ॥ अवृण्यः श्लेष्मपित्तघ्नो राजमाषाऽनिलाभिस्तुत् ॥ कुलत्पः श्वासद्विक्काहः कफश्लेष्मानिलाप्रहः ॥ ६ ॥ रक्तपित्तज्वरोन्मथो शीतो ग्रही मकुष्ठकः ॥ पुंस्त्वामुकफपित्तघ्नश्चणको वातलः स्फुटः ॥ ७ ॥ सधूरो मधुरः शीतः संप्राही कफपित्ताहा ॥ तद्वत्सर्वगुणाढ्यश्च कलायश्चातिवातलः ॥ ८ ॥ आढकी कफपित्तघ्नो शुक्ला च तथा रमृता ॥ अतसी पित्तला ज्ञेया विद्वायः कफनाशनिना ॥ ९ ॥ सक्षारमधुरस्त्रिगुणो बलोष्णपित्तकुत्तिलः ॥ बलमा कललाः शीता विविधाः सस्यजातयः ॥ १० ॥ चित्रकैशुदिनालीकाः पिप्पलीमधुरिष्टा वः ॥ चन्याचरणनिगुण्डितकरीकप्रामर्दकाः ॥ ११ ॥ सवित्वाः कफपित्तघ्नाः किमिमा लघुहीपकाः ॥ वर्षाभूमिकरो वातकफघ्नौ दोषनाशनी ॥ १२ ॥ तिक्तसः स्यादिरग्डः काकमाषी विदोषहृत् ॥ चालेरी कफवातघ्नौ सर्वेषः सर्वदोषदहम् ॥ १३ ॥ तद्रदेव च कोऽस्मभ्यं राजिका वातपित्तघ्नाः ॥ नाडीचः कफपित्तघ्नः चुडुर्मधुरशीतलः ॥ १४ ॥ दोषघ्नं पञ्चपत्रश्च त्रिपुटं वातकुत्तरम् ॥ सक्षारः सर्वदोषघ्नो वास्तुको रोचनः परः ॥ १५ ॥ तपसुच्छी योविषहः पालङ्क्याश्च तथापरे ॥ मूलकं दोषकुञ्चामं स्विन्नं वातकफापहम् ॥ १६ ॥ सर्वदोषहर् हर्षं केशं तत्पक्रभियते ॥ कर्कोटकं सवातकं सरोलं कार्वेल्लकम् ॥ १७ ॥ कुष्ठमेहज्वरश्वासकापपित्तकफापहम् ॥ सर्वदोषहर् हर्षं हृष्मण्डं वस्त्रिस्तोषनम् ॥ १८ ॥ त्रिलालात्रुनी पित्तनाशिनी वातकारिणी ॥ त्रिपुषोर्बालके वातश्लेष्मले पित्तवारणे ॥ १९ ॥ वृषास्त्रं कफनातघ्नं जन्तीरं कफनाशनुत् ॥ यन्मम वातिहम्

१ सुखमापन् ॥ २ सर्वदोषान्पतति विनहः ॥

ग. म. पु.
॥१०८॥

ग्राहि नामरंगफलं गुरु ॥ २० ॥ केशरं मातुलुगं च दीपनं कफवातनुत् ॥ वातपित्तहरो मापस्त्वक्त्रिग्वोष्णानिलापहः ॥ २१ ॥ सरया
मलकं वृष्यं मधुरं हृद्यमम्लकृतं ॥ भुक्तप्रोचका पुण्या हरीतक्यमुतोपमा ॥ २२ ॥ रंसनी कफवातघ्नी ह्यस्तद्रविदोषजित् ॥
वातलेष्महरं त्वन्लं खंसनं तिन्तिडीफलम् ॥ २३ ॥ दोषलं लकुचं स्वादु दकुलं कफवातजित् ॥ गुल्मवातकफश्वासकासघ्नं बीजपूरकम् ॥ २४ ॥
कपित्थं ग्राहि दोषघ्नं पक्वं गुरु विषापहम् ॥ कफपित्तघ्नं बालमापूषं पित्तवर्द्धनम् ॥ २५ ॥ पकाग्रं वातशून्यांतशुक्रवर्णवलप्रदम् ॥ वातघ्नं कफ
पित्तघ्नं ग्राहि विष्टम्भि जाम्बवम् ॥ २६ ॥ तिन्दुकं कफवातघ्नं बद्धं वातपित्तहत् ॥ विष्टम्भि वातलं बिल्वं प्रियालं पचनापहम् ॥ २७ ॥ राजादन
फलं मोचं पनसं नारिकेलजम् ॥ शुक्रमांसकराण्याहुः स्वादुक्षिग्धगुहाणि च ॥ २८ ॥ द्राक्षासपुक्रवर्जं कुङ्कुमं वातरकाजित् ॥ मागधी मधुरा
पका श्वासपित्तहरा परा ॥ २९ ॥ आद्रकं रोचकं वृष्यं दीपनं कफवातहत् ॥ गुण्ठीशरिचपिप्पल्यः कफवातजितो मताः ॥ ३० ॥ अत्रुष्यं सरेचं
विद्यादिति वैद्यकसम्मतम् ॥ गुल्मशूलविषंघ्नं हिङ्गुवातकफापहम् ॥ ३१ ॥ यवानीचन्यकाजाज्यः वातलेष्मनुदः परम् ॥ चक्षुष्यं सैन्यं
वृष्यं त्रिदोषरामनं स्मृतम् ॥ ३२ ॥ सौवर्चलं विवन्धन्नसुणं हृच्छूलनाशनम् ॥ उष्णं शूलहरं तीक्ष्णं विडङ्गं वातनाशनम् ॥ ३३ ॥ रोमकं
वातलं स्वादु रोचनं जेदने गुरु ॥ हन्धाण्डुमल्लरेणार्गं यवशरिः समिदीपनः ॥ ३४ ॥ दहनं दीपनस्तीक्ष्णः सजिह्वारो विदारणः ॥ दोषघ्नं नाभसं वारि
लघु हृद्यं विषापहम् ॥ ३५ ॥ नादेयं वातलं रुक्षं सारसं मधुरं लघु ॥ वातलेष्महरं वाप्यं ताडार्गं वातलं स्मृतम् ॥ ३६ ॥ रोच्यमाशिकरं रुक्षं कफघ्नं
लघु नैर्झरम् ॥ दीपनं पित्तलं कौपमोद्भिदं पित्तनाशनम् ॥ ३७ ॥ दिवार्ककिरणैर्जुष्टं रात्रौ चैवेन्दुरशिर्यः ॥ सर्वदोषविनिर्मुक्तं तनुल्यं गगना
म्बुना ॥ ३८ ॥ उष्णं वारि ज्वरश्वासमेदोऽनिलकफापहम् ॥ शृतं शीतत्रिदोषघ्नश्चर्षितं तच्च दोषलम् ॥ ३९ ॥ गोक्षीरं वातपित्तघ्नं स्निग्धं कु
रसायनम् ॥ गव्याद्गुरुतरं स्निग्धं माहिषं बद्धिनारानम् ॥ ४० ॥ छागं रक्तातिसाग्नं कासश्वासकफापहम् ॥ चक्षुष्यं जीवने स्त्रीणां रक्तपित्ते च
नावनम् ॥ ४१ ॥ परं वातहरं वृष्यं पित्तलेष्मकरं दधि ॥ दोषघ्नं मन्यजातन्तु मस्तु श्रोतोविशोधनम् ॥ ४२ ॥ ग्रहण्यशोऽर्दितात्तैर्गं तद्वनीते
नवोद्धतम् ॥ विकाराश्च किलाटाद्या गुरवः कुष्ठहेतवः ॥ ४३ ॥ परं ग्रहणीशोथारोः पाण्डुवीसारशुल्मनुत् ॥ त्रिदोषशमनं तर्कं कथितं पूर्वक्षरि
भिः ॥ ४४ ॥ वृष्यञ्च मधुरं सपिषातपित्तकफापहम् ॥ गव्यं मध्यञ्च चाक्षुष्यं संस्काराच्च त्रिदोषजित् ॥ ४५ ॥ अयस्मारगदोन्मादभूच्छर्शं संतुक्तं
वृतम् ॥ अजादीनाञ्च सर्पाणि विद्याद्गोक्षीरसद्वैपैः ॥ कफवातहरं मुचं सर्वकिमिविषापहम् ॥ ४६ ॥ पाण्डुत्वोदरकुष्ठारोथशुल्मप्रमेहनत् ॥

पृ. खं-
आ. कां
अ. १६२

॥१०८॥

वातश्लेष्महरं बल्यं तैलं केश्यं तिलोद्भवम् ॥ ४७ ॥ सार्षपं कृमिपाण्डुग्रं कफमेदोऽनिलापहम् ॥ क्षौमं तैलमचक्षुष्यं पित्तहृद्वातनाशनम् ॥ ४८ ॥
 अक्षजं कफपित्तघ्नं केश्यं त्वक्श्रोत्रतर्पणम् ॥ त्रिदोषघ्नं मधु प्रोक्तं वातलघुं प्रकीर्तितम् ॥ ४९ ॥ हिक्काश्वासकृमिच्छर्दिमेहतृण्णाविषापहम् ॥ इक्षवो
 रक्तपित्तघ्ना बल्या वृष्याः कफप्रदाः ॥ ५० ॥ फाणितं पित्तलं तीव्रं सुरा मत्स्यण्डिका लघुः ॥ खण्डं वृष्यं तथा स्निग्धं स्वाद्रसृक्पित्तवात
 जित् ॥ ५१ ॥ वातपित्तहरो रूक्षो वातघ्नः कफकृद्गुडः ॥ स पित्तघ्नः परः पथ्यः पुराणोऽमृकप्रसादनः ॥ ५२ ॥ रक्तपित्तहरो वृष्या सस्नेहा गडश
 केरा ॥ सर्वपित्तकरं मद्यमम्लत्वात्कफवातजित् ॥ ५३ ॥ रक्तपित्तकरास्तीक्ष्णास्तथा सौवीरजातयः ॥ पाचनो दांपनः पथ्यो मण्डः स्याद्गृष्ट
 तण्डुलः ॥ ५४ ॥ वातानुलोमनी लघ्वी पेया बस्तिविशोधनी ॥ सतक्रदाडिमव्योषा सगुडा मधुपिप्पली ॥ ५५ ॥ हन्तीयं सुकृता पेया कासश्वा
 सप्रवाहिकाः ॥ पायसः कफकृद्बल्यः कुशरा वातनाशिनी ॥ ५६ ॥ सुधौतः प्रसृतः स्निग्धः सुखोष्णो लघुरोचनः ॥ कन्दमूलफलेहैः साधितो बृंहणो
 गुरुः ॥ ५७ ॥ ईषदुष्णसेवनाच्च लघुः सूयः सुसाधितः ॥ स्विन्नान्प्योडितं शाकं हितं स्नेहादिसंस्कृतम् ॥ ५८ ॥ दाडिमामलकैर्यूपो वह्निकृद्वा
 तपित्तहा ॥ श्वात्तकासप्रतिश्यायकफघ्नो मलकैः कृतः ॥ ५९ ॥ यवकोलकुलत्थानां यूपः कण्ठचोऽनिलापहः ॥ मुद्गामलकजो ग्राही श्लेष्मपित्तवि
 नाशनः ॥ ६० ॥ सगुडं दधि वातघ्नं सक्तवो रूक्षवातुलाः ॥ घृतपूर्णोऽग्निकारी स्याद्बुध्या गुर्वी च शण्डुली ॥ ६१ ॥ बृंहणाः सामिषा भक्ष्यपिष्ट
 का गुरवः स्मृताः ॥ तैलसिद्धाश्च दृष्टिघ्नास्तोयस्विन्नाश्च दुर्जराः ॥ ६२ ॥ अत्युष्णा मण्डकाः पथ्याः शीतला गुरवो मताः ॥ अनुपानञ्च पानीयं श्रमत्
 णादिनाशनम् ॥ ६३ ॥ अन्नपानादिना रक्षा कृत्स्याद्रोगवर्जितः ॥ अनुष्णः शिखिकण्ठाभो विषञ्चैव विवर्णकृत् ॥ ६४ ॥ गन्धस्पर्शरसास्तीव्रा
 भोक्तृश्च स्यान्मनोव्यथा ॥ आघ्राणे चाक्षिरोगः स्यादसाध्यश्च भिषग्वरैः ॥ वेपथुर्जृम्भणाग्रं स्याद्रिषस्यैतत्तु लक्षणम् ॥ ६५ ॥ इति श्रीगारुडे महा
 पुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अनुपानादिविधिकथनं नामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ ज्वरोऽष्टधा
 पृथग्द्वन्द्वसंवातागन्तुजः स्मृतः ॥ मुस्तर्पपटकोशीरचन्दनोदीच्यनागरैः ॥ शृतशीतं जलं दद्यात्पिपासाज्वरशान्तये ॥ १ ॥ नागरं देवकाष्ठञ्च धान्याकं
 बृहतीद्वयम् ॥ दद्यात्पाचनकं पूर्वं ज्वरिताय ज्वरापहम् ॥ २ ॥ आरग्वधामयामुस्तातिकाग्रान्थिकनिर्मितः ॥ कषायः पाचनः सामे सशूले च ज्वरे
 हितः ॥ ३ ॥ मधूकसारसिन्धूत्थवचोषणकणाः समाः ॥ श्लक्ष्णं पिष्ट्वाभसा नस्यं कुर्यात्संज्ञाप्रबोधनम् ॥ ४ ॥ त्रिवृद्रिशालात्रिफलाकटुकारग्वधैः कृतः ॥
 सक्षारो भेदनः काथः पेयः सर्वज्वरापहः ॥ ५ ॥ महौषधामृतामुस्तचन्दनोशीरधान्यकैः ॥ काथस्तृतीयकं हन्ति शर्करामधुयोजितः ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥ १०९ ॥

अपामार्गजटाकटयां लोहितैः सप्ततनुभिः ॥ बद्धा वारे खेनुनं ज्वरं हन्ति तृतीयकम् ॥ ७ ॥ गङ्गाया उत्तरे कूले अपुवस्तापसो मृतः ॥ तस्मै
निलोदकं दद्यान्मुञ्चत्येकाहिकां ज्वरः ॥ ८ ॥ गुड्य्याः कायकल्काभ्यां विफलावासकस्य च ॥ मृद्रीकाया बलायाश्च सिद्धाः स्नेहा ज्वरच्छिदः ॥
॥ ९ ॥ धार्वाशिवाकृणावाङ्गिकाथः सर्वज्वरान्तकः ॥ ज्वरातिसारहरणमोषं प्रवदाम्यथ ॥ १० ॥ पृश्निपर्णीबलावित्त्वनामरात्पलधान्यकेः ॥
पाण्डुरव्यवभृनिस्वमुस्तपपटकेः श्रुताः ॥ जयन्त्याममतीसारं सज्वरं समहोषथाः ॥ ११ ॥ नागातिविषामुस्तभ्रनिम्बाधुतवत्सकेः ॥ सर्वज्वरहरः
काथः सर्वतीसारनाशनः ॥ १२ ॥ मुस्तपपटकदिव्यशृङ्गवेरशृतं पयः ॥ शालपर्णी पृश्निपर्णी वृती कण्टकारिका ॥ १३ ॥ बलाश्चदंष्ट्रावित्त्वादि
पाठानाग्नधान्यकम् ॥ गतदाहारसयोगं हितं सर्वतीसारिणाम् ॥ १४ ॥ विरञ्चूतास्थिङ्गश्च खण्डं मन्वतिसारनुत ॥ अनिसारं हिता तद्रक्तु
टजत्कृणाधुता ॥ १५ ॥ वत्सकान्तिविषाविश्वकृणाकन्दकपायकः ॥ प्रयुक्तश्चापशूलाश्च हन्तीसारं सशोणित ॥ १६ ॥ चिकित्साथ ग्रहण्यास्तु
ग्रहणी चाग्निनाशिनी ॥ चित्रकाकायकल्काभ्यां ग्रहणीघ्नं शृतं हविः ॥ गुल्मशोथोदग्ग्रीहशूलाशोघ्नं प्रदीपनम् ॥ १७ ॥ सौवर्चलं सन्धवञ्च विडंगो
द्विदमच ॥ साधुद्वेण ममं पञ्चलवणान्यत्र योजयत् ॥ १८ ॥ भेषजं शस्त्रक्षारग्न्यास्त्रिधा वै चारोसां हम् ॥ विष्टिं तज्जाशमाप्नुतु यदि तर्क
नशब्दम ॥ १९ ॥ गुड्य्यां पिप्पलीयुक्ताम्रमयां घृतभञ्जिताम् ॥ त्रिवृदशोविनाशार्थं भक्षयेदम्ललाणिकाम् ॥ २० ॥ तिलक्षुरससंयोगश्चार्शुकुट
विनाशनः ॥ पञ्चकोलं ममार्गचं सञ्चूषणमथाश्रिकृत ॥ २१ ॥ हरितकी भक्ष्यमाणा नाग्रेण गुडेन वा ॥ सन्धवोपहिता वापि सातत्येनाग्निदीपनी
॥ २२ ॥ फलत्रिकामृतावासातिकाभ्रनिम्बनिम्बजः ॥ काथः श्रोत्रधुतः ॥ हन्यात्पाण्डुरागं सकामलम् ॥ २३ ॥ त्रिवृचं त्रिफला श्यामा पिप्पली
शक्रेण मधु ॥ मादकः सन्निपातान्तो ग्क्तपित्तज्वरपहः ॥ २४ ॥ वासायां विद्यमानायामाशयां जीवितस्य च ॥ ग्क्तपिती श्रयां कासी किमथमव
सीदति ॥ २५ ॥ आटहपकमृद्रीकापथ्याकाथः सशक्रेः ॥ लौद्रादयः कासनिःश्वासरक्तपित्तनिवर्हणः ॥ २६ ॥ वासाम्सः खण्डमधुयुतः पीतोऽथ
रक्तजित् ॥ मल्लकावदरीजभुप्रियालाम्राज्वलं धवः ॥ पीतं शीरश्च मन्वाड्यं पृथक्छोणितवारणम् ॥ २७ ॥ समूलपलपत्राया निगुण्डयाः स्वरसंयुतम् ॥
सिद्धं पीत्वा श्वशोणी निर्व्याधिर्भोति देववत् ॥ २८ ॥ हरितकी कणा गुण्ठी मारिचं गुडसंयुतम् ॥ कासघ्नो मादकः प्राक्स्तृष्णारोचकनाशनः ॥ २९ ॥
कण्टकारिगुडचिभ्यां पृथर्विज्ञातपले रसे । प्रस्थं सिद्धं घृतं स्याच्च कासतुद्वहिदापनम् ॥ ३० ॥ कृष्णा धार्वा शिता गुण्ठी हिकाम्रो मधुसंयुता ॥
हिकाश्वासी पित्तद्राह्नी मविश्वामुष्णवारिणा ॥ ३१ ॥ तैलाक्तं स्वरभेदं वा खादिं शारयेन्मुखे ॥ पथ्यां पिप्पलिकायुक्तां संयुक्तां नाग्रेण वा ॥ ३२ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १७०

॥ १०९ ॥

विडङ्गत्रिफलाचूर्णं छर्दिहन्मधुना सह ॥ आम्रजम्बूकषायं वा पिबेन्माक्षिकसंयुतम् ॥ ३३ ॥ छर्दिं सर्वा प्रणुदति तृष्णाञ्चैवापकर्षति ॥ त्रिफला भ्रमरु
 च्छर्दिहत्पीता सा मधुनापि वा ॥ ३४ ॥ पञ्चगव्यं हितं पानादपस्मारग्रहादिनुत् ॥ कृष्माण्डकरसो वाज्यं सयष्टिकं तदर्थकृत् ॥ ३५ ॥ ब्राह्मीरसवचा
 कुष्ठशङ्खपुष्पीभिरेव च ॥ पुराणं सेव्यमुन्मादग्रहापस्मारदघ्ननुत् ॥ ३६ ॥ अश्वगन्धाकषाये च कल्के क्षीरे चतुर्गुणे ॥ घृतपक्वतु वातघ्नं वृष्यं मां
 साय पुत्रकृत् ॥ ३७ ॥ नीलीमुण्डीरिकाचूर्णं मधुसर्पिःसमन्वितम् ॥ छिन्नाक्वाथं पिबन्हन्ति वातरक्तं सुदुस्तरम् ॥ ३८ ॥ सगुडाः पञ्च पथ्याश्च कुष्टा
 शोवातसादनाः ॥ गडचीस्वरसं कल्कं चूर्णं वा काथमेव वा ॥ ३९ ॥ वातरक्तान्तकं कालागुडूचीक्वाथकल्कतः ॥ कुष्ठव्रणादिशमनं शृतमाज्यं सद्गु
 ग्धकम् ॥ ४० ॥ त्रिफलागुग्गुलुर्वातरक्तमूर्च्छापहारकः ॥ ऊरुस्तम्भविनाशाय गोमूत्रेण च गुग्गुलुः ॥ ४१ ॥ शुण्ठीगोक्षुरकक्वाथः सामवातार्तिशूल
 नुत् ॥ दशमूलाभृत्तैरण्डरास्त्रानागरदासुभिः ॥ ४२ ॥ काथो हन्ति महाशोथं मरीचगुडसंयुतः ॥ कासघ्नो मोदकः प्रोक्तस्तृष्णारोचकनाशनः ॥ ४३ ॥
 कण्टकारिगुडूचीभ्यां पृथक् त्रिंशत्पले रसे ॥ प्रस्थसिद्धं घृतञ्चैव कासनुद्धिदि दीपनः ॥ ४४ ॥ कृष्णाधात्रीसिताशुण्ठीमरीचसैन्धवान्वितः ॥ काथ
 एरण्डतैलेन सामं हन्त्यनिलं गुरुम् ॥ ४५ ॥ बला पुनर्नवैरण्डबृहतीद्वयगोक्षुरैः ॥ सार्द्धगुलवर्णं पीतं वातशूलविमर्दनम् ॥ ४६ ॥ त्रिफलानिम्बयष्टीक
 कटुकारग्वधैः शृतम् ॥ पाययेन्मधुना मिश्रं दाहशूलोपशान्तये ॥ ४७ ॥ त्रिफलापः सयष्टीकाः परिणामार्तिनाशनाः ॥ गोमूत्रशुद्धमण्डूरं त्रिफलाचू
 र्णसंयुतम् ॥ विलिहन्मधुसर्पिर्भ्यां शूलं हन्ति त्रिदोषजम् ॥ ४८ ॥ त्रिवृत्कृष्णाहरीतक्यो द्विचतुष्पञ्चभागिकाः ॥ गुटिका गुडतुल्यास्ता विड्भिबन्धग
 दापहाः ॥ ४९ ॥ हरीतकीयवक्षारपिप्पलीत्रिवृत्स्तथा ॥ घृतैश्चूर्णमिदं पेयमुदावर्त्तविनाशनम् ॥ ५० ॥ त्रिवृद्धरीतकीश्यामाः सुहीक्षीरेण भाविताः ॥
 वटिका मूत्रपीतास्ताः श्रेष्ठाश्चानाहमेदिकाः ॥ ५१ ॥ त्र्युषणत्रिफलाधन्यविडंगचव्यचित्रकैः ॥ कल्कीकृतैर्घृतं सिद्धं संस्कारं वातगुल्मनुत् ॥ ५२ ॥
 मूलं नागरमानीतं सक्षीरं हृदयार्तिनुत् ॥ सौवचलं तद्वर्द्धतु शिवानां च घृतं पिबेत् ॥ ५३ ॥ कणापाषाणभेदैर्वा शिलाजतुकचूर्णकम् ॥
 तण्डुलीभिर्गुण्डेनापि मूत्रकृच्छ्रीति जीवति ॥ ५४ ॥ अमृतानागरीधात्रीवाजिगन्धात्रिकण्टकाम् ॥ प्रपिवेद्रात्रोरोगार्तः सशूलो मूत्रकृ
 च्छवान् ॥ ५५ ॥ सितातुल्यो यवक्षारः सर्वकृच्छ्रनिवारणः ॥ निदिग्धिकारसो वापि सक्षौद्रः कृच्छ्रनाशनः ॥ ५६ ॥ लवणं
 त्रिफलाकल्कैर्मूत्राघातहरं स्मृतम् ॥ मूत्रे विरुद्धे कर्पूरचूर्णं लिङ्गे प्रवेशयेत् ॥ ५७ ॥ काथश्च शिगुमूलोत्थः कटूष्णोश्मानिपातनः ॥ सर्वमेहहरो
 धान्या रसः क्षौद्रानिशायुतः ॥ त्रिफलादारुदार्यष्टक्वाथः क्षौद्रेण मेहहा ॥ ५८ ॥ अस्वप्नं च व्यवायं च व्यायामाश्चिन्तनानि च ॥ स्थौल्यमिच्छन्प

ग. न. गु.
॥३१०॥

परित्यक्तं क्रमेणाभिप्रवर्द्धयेत् ॥ ५९ ॥ यवस्यामाकभोजी स्यात्स्थौल्यकृन्मधुनाग्निः ॥ उष्णसन्नं समण्डं वा पिवन्कृशतुभवेत् ॥ ६० ॥ सचल्य
जीरकं व्योषा हिमसौवर्चलामलाः ॥ मधुना सक्तवः पीता मेदोमा सर्वदोषनाः ॥ ६१ ॥ चतुर्गुणं जले धृत्वे द्विगुणं चित्रकाणि च ॥ कल्केः सिद्धं घृतं
प्रस्थं सर्षपं जठरे पिबेत् ॥ ६२ ॥ क्रमवृद्ध्या दशाहानि दश पण्डलिकं दिनम् ॥ बर्द्धयेत्पयसा सार्द्धं तथैवापानयेत्पुनः ॥ ६३ ॥ क्षीरपटिकभोजी
स्याद्वं कृष्णसहस्रकम् ॥ बृंहणं सुदमायुष्यं ग्रीवादगवेनाशनम् ॥ ६४ ॥ पुनर्नवाक्रथकल्केः सिद्धे शोथहरं घृतम् ॥ गवा मन्त्रेण संसृत्यं पिप्पली वा
पयोऽन्विताः ॥ गुडनं वाभयं तुल्यां विश्वं वा शोधयेत् ॥ ६५ ॥ तैलसंण्डजं पीत्वा बलासिद्धं पयोऽन्विनम् ॥ आध्मानशूलोपचितामन्नमृदि
जयेन्नरः ॥ ६६ ॥ अष्टौर्लघुकैलेन कल्कः पथ्यामसुद्रवः ॥ कृष्णसन्धवसंयुक्तो बहिरोगहरः परः ॥ ६७ ॥ निर्गुडीमूलनस्येन मण्डमाला विनश्यति ॥
स्नुहीगण्डीकास्वेदो नाशयेदुद्वेदानि च ॥ ६८ ॥ हन्तिकर्णपलाशस्य गलमण्डं तु लेपतः ॥ धन्तुर्गण्डनिर्गुडीवपाशुशिशुसर्पपः ॥ ६९ ॥ प्रलेपः
श्लोपटं हन्ति चिरात्स्थमनिदारुणम् ॥ शोभाजनकसिन्धुवर्द्धिगुं विद्धं विनाशनम् ॥ ७० ॥ शङ्खुखा मधुयुता यास्वसंघर्षणैरपणी ॥ निम्बपत्रम् वा
लेपः श्वसथुमृगपयः ॥ ७१ ॥ त्रिफला खिदरा दार्दी चयोर्यो व्रणशोथनः ॥ तस्यैकं कृतं व्रणवैद्यः सकृलं परिपचयेत् ॥ ७२ ॥ यदीमधुकुक्षुद
किञ्चिदुष्णं मर्षिषा ॥ वृद्धागन्तुव्रणान्वयो घृतशोऽद्रसमन्विता ॥ ७३ ॥ शिलां शिलां भुञ्जीत पित्ताकोपनाशिनम् ॥ काथा वृषाद्वरण्डः
दंष्ट्राविनाशकृतः ॥ ७४ ॥ महिगुमेन्धवः पीतः काष्ठस्थं खावयदमृक ॥ यवकोलकुलस्थानां निःस्नेहनं स्नेन वा ॥ ७५ ॥ भुञ्जीतां यवावा
वा पिवन्मेन्धवसंयुतम् ॥ कर्माग्निनिर्गुण्डेन हन्यादुष्णकिर्मान् ॥ ७६ ॥ त्रिफलाचूर्णसंयुक्तो गुग्गुलुवटकिकृतः ॥ निर्यन्त्रणो विषन्धमा द्र
घनगणपः ॥ ७७ ॥ दूर्वास्वस्मिद्धं वा तलं कम्पिलेन वा ॥ दार्दिनिचक्षुः कल्वेन प्रघातं व्रणगणप ॥ ७८ ॥ ॥ इति
श्रीमार्कट्टे महापुगणं पृथ्वण्डे प्रथमांशस्य आनाकाण्डे ज्वरादिचिकित्सागोपणं नाम सप्तसुतशतनामोऽध्यायः ॥ १७० ॥
धन्वन्तरिकवाच ॥ ॥ नाडीव्रणादिरागाणां चिकित्सां शृणु सुश्रुत ॥ नाडीं शब्देन संघातय नाडीनां व्रणवर्तिना ॥ १ ॥ सुसुप्तनि
फलाऽयोपः समर्थोऽज्ययोजितः ॥ नाडीदुष्टव्रणं कृत्वा भगन्दमथा जनेत ॥ २ ॥ निर्गुण्डिस्तलं लाडीदुष्टव्रणपह ॥ हितं पाशमयानां तु
पानाभ्यञ्जननावने ॥ ३ ॥ गन्धुविफलाकृष्णाविपश्चैकाशयाजिता ॥ घुटि (गुडि) का शोथमुत्सर्गोभगन्दरवतां हिता ॥ ४ ॥ श्वजमल्ये शिरावेय

पू. सं.
आ. त्रि.
अ. १७१

॥३१०॥

विष्णुद्विपदंशके ॥ पाको रक्ष्यः प्रयत्नेन शिश्रक्षयकरो हि सः ॥ ५ ॥ पटोलनिम्बत्रिफलागुडुचीकाथमापिबेत् ॥ सगुग्गुलुं सखदिरसुपदंशो विन
 श्यति ॥ ६ ॥ दहेत्कटाहं त्रिफलां सामसी (पी) मधसंयुताम् ॥ उपदंशे प्रलेपोऽप्य सद्यो रोपयते द्रवणम् ॥ ७ ॥ त्रिफलानिम्बधुनिम्बकरञ्जखदिरा
 दिभिः ॥ कल्कैः काथैर्धृतं पक्कसुपदंशहरं परम् ॥ ८ ॥ आर्षो भग्नं विदित्वा तु सेचयेच्छीतलांबुना ॥ पक्केनालपनं कार्यं वन्धनं च कुशान्वितम्
 ॥ ९ ॥ मांसं मांसं तथा सर्पिः क्षीरं शृषं सतीजलः ॥ इहणं चात्रपानं स्यात्प्रदयं भर्त्रागिणे ॥ १० ॥ रसानमधुनासाज्यसिताकल्कं समश्नुता ॥
 छिन्नभिन्नच्युतास्थीनां सन्धानमचिराद्भवेत् ॥ ११ ॥ अश्वत्थत्रिफलाव्योषाः सक्त्राभिः समीकृतैः ॥ तुल्यो गुग्गुलुना योज्यो भग्नसन्धिप्रसाध (कृत्) कः
 ॥ १२ ॥ सर्वकुष्ठेषु दमनं रचनं रक्तमाक्षण ॥ वचावासापटोलनां निम्बस्य कर्लनात्सचः ॥ १३ ॥ कपायां मधुना पीतो वातहन्मदनान्वितः ॥
 विरेचनं प्रयोक्तव्यं त्रिभुक्कणफलत्रिकैः ॥ १४ ॥ मनःशिलांमरीचैस्तु तैलं कुष्ठविनाशनम् ॥ सर्वकुष्ठे त्रिलेपाऽयं शिवापञ्चगुडादनम् ॥ १५ ॥
 कर्जेलमजैः कुष्ठं गोमूत्रेण प्रलेपतः ॥ कर्षीराद्रत्नं च तैलाक्तस्य च कुष्ठहत् ॥ १६ ॥ हरिद्रा मलयं राक्ष्ना गुडूच्यङ्गजस्तथा ॥ आरग्वयः
 करञ्जश्च लेपः कुष्ठहरः परः ॥ १७ ॥ मनःशिलाविडङ्गानि वागजी संपपास्तथा ॥ कर्षैर्भृङ्गपिष्टोऽयं लेपः कुष्ठहरोऽक्रेवत् ॥ १८ ॥ विडंगैडवचा
 कुष्ठनिशासिन्धुत्यसर्पैः ॥ मूत्राम्लपिष्टो लेपोऽयं दहृकुष्ठविनाशनः ॥ १९ ॥ शृङ्गाटसुवीजानि धात्री सक्त्रसः सुही ॥ सोवीरपिष्टं दहृणांमृतदुद्रत्तं
 नं परम् ॥ २० ॥ आरग्वयस्य पत्राणि आरनालेन पेपयेत् ॥ दहृकिट्टिम (म) कुष्ठानि हन्ति सिन्धुनामेव च ॥ २१ ॥ उष्णा पीता वासुजी च
 कुष्ठजित्सीरभोजनः ॥ तिलाज्यत्रिफलासौद्रव्योपभक्षातशर्कराः ॥ वृष्याः सप्त समा मेध्याः कष्टहाः कामचारिणः ॥ २२ ॥ विडंगत्रिफलाकृष्णातूर्ण
 लीढं समाक्षिकम् ॥ हन्ति कुष्ठकिमिमहनाडीव्रणभगन्दरान् ॥ २३ ॥ यः स्वादेदभयारिष्टमरिष्टामलकानिशाः ॥ स जयत्सर्वकुष्ठानि
 मासादूर्ध्वं न संशयः ॥ २४ ॥ दहृमानर्धुतः कुम्भे मूलगे खदिराङ्कुरः ॥ साक्षधात्रीरसः क्षौद्रो हन्यात्कुष्ठं रसायनम् ॥ २५ ॥ धात्री
 खदिरयोः काथं पीत्वा वागजिसंयुतम् ॥ शङ्खेन्दुधवलं शिवत्रं हन्ति तूर्णं न संशयः ॥ २६ ॥ पीत्वा भक्षातकं तैलं यासाद्याधि जयेन्नरः ॥ सधिनं
 खदिरं वारि पानाद्यैः कुष्ठजिद्वेत् ॥ २७ ॥ भाविनं मलपूकाथैः सोमराजीफलं बहु ॥ कर्षं भक्षेदलवणां ह्रस्वफल्गुयुतं पिबेत् ॥ २८ ॥ हन्ति धिक्त्रम
 १ विषमभं ॥ २ मासमासासमर्गः ॥ ३ क्षीरयुषसं ॥ ४ अमाय जानता ॥ ५ फलिनीचति पाठो युक्त इति भाति ॥ ६ विहृन्तीफ ॥ ७ लामरिचानां (नि)
 तैलपाकं पयोहरत् ॥ ८ कर्षैर्भृङ्ग ॥ ९ लेपयेत् ॥ १० यः स्वादे ॥ ११ दहृमानस्युतः कु ॥ १२ मासव्याधि

ग. म. पु.
॥३३॥

साध्यं च लेपे योज्यापगजिना ॥ वासा शुद्धा च त्रिफला पटोलं च करञ्जकम् ॥ २९ ॥ निम्बाशनं कृष्णवेवं काथकलेन यद्वत् ॥ वज्रकं तद्वेत्कुष्ठं शतव
रीणि जीवति ॥ ३० ॥ स्वरसेन च दूर्वायाः पचत्तेलं चतुर्गुणम् ॥ कच्छीर्वैचाचिका पामा अभ्यङ्गानंदेन नश्यति ॥ ३१ ॥ इमत्त्वगकुष्ठानि लवणानि च मूत्रक
म् ॥ गम्भागिकाचित्रकस्तैलेल कुष्ठवणादिनुत् ॥ ३२ ॥ (अथाम्लपित्तचिकित्सा) धात्रीनिम्बफलं तद्वद्गमूत्रेण च चित्रकम् ॥ वासामृतापपटिकानिम्बभू
निम्बमाकं (वैः) ॥ त्रिफलाकुलथः काथः सक्षौद्रश्चाम्लपित्तहा ॥ ३३ ॥ फलत्रिकं पटोलं च तिककाथः सितायुतः पीतो यद्यमधुयुतो ज्वरच्छर्दाम्लपित्त
जित् ॥ ३४ ॥ वासाघृतं तिकघृतं पिप्पलीघृतमेव च ॥ अम्लपित्ते प्रयोक्तव्यं गुडकृष्माण्डकं तथा ॥ ३५ ॥ पिप्पली मधुसंयुक्ता अम्लपित्तविनाशिनी ॥
श्लेष्माग्निमान्द्यनुत्पत्त्यापिप्पलीगुडमादकः ॥ ३६ ॥ पिष्ट्वाजार्जा सवन्याका घृतप्रस्थं विपाचयेत् ॥ कफपित्ताविहरं मन्दानलवमि हरेत् ॥ ३७ ॥
(इत्यम्लपित्तचिकित्सा) पिप्पल्यमृतभूनिम्बवासकागिष्टपटः ॥ खेदिगागिकैः काथो विस्फोटार्तिज्वरपहः ॥ ३८ ॥ त्रिफलरससंयुक्तं सर्पिस्त्रिवृतया
सह ॥ ग्रयोक्तव्यं विगैकार्थं धौसपज्वरशान्तये ॥ ३९ ॥ खादिरात्रिफलागिष्टपटोलाभृतवासकैः ॥ काथोऽष्टकाख्यो जयाति रोमातिकमसूरिकाम् ॥ ४० ॥
कुष्ठधीसर्पविस्फोटकण्डादीनां विवातकः ॥ लेशुनानां तु तूर्णस्य वर्षो मशकनाशनः ॥ ४१ ॥ चर्मकीलं जरुमणिं मशकास्तिलकालकाव ॥
उत्कृत्य शस्त्रेण देहशार्गाग्निभ्यामशेषतः ॥ ४२ ॥ पटोलनीलोलपः स्वाजाल (ज्वाला) गदभरोगनुत् ॥ गुञ्जाफलैः शृतं तलं भृङ्गराजसेन तु ॥
कण्ड (पटु) टारुणकृन्कुष्टघातव्याधिनिनाशनम् ॥ ४३ ॥ अर्कोस्थिमज्जात्रिफलानालांछा भृङ्गराजकम् ॥ जीर्णं पके लोहचूर्णं काञ्चिकं कृष्णकेशकृत
॥ ४४ ॥ क्षीरात्मशर्कराग्निसंस्थां मधुकातपले ॥ तैलस्य कुडवं पक्वं तत्रस्य पलितपहम् ॥ ४५ ॥ सुखरोगं तु त्रिफलागण्डूपपरिपारणम् ॥ यद्वभूम
यवशान्पाठाव्यापगमाञ्जनम् ॥ ४६ ॥ तेजोदं त्रिफलालोत्रं चित्रकं चेति तूर्णितम् ॥ सक्षौद्रं धारयद्रक्तं श्रीवाइन्तास्यरोगनुत् ॥ ४७ ॥ पटोल
निम्बजम्बाग्रमालनीनवपलवाः ॥ पञ्चपल्लवकः श्रेष्ठः कपायो मुखधावने ॥ ४८ ॥ लशुनाद्वैकशिष्टूर्णां पौकल्या मूलकस्य च ॥ रुद्धन्त्याश्च रसः
श्रेष्ठः कटुपुष्पः कर्णपूरेण ॥ ४९ ॥ तत्रिशूलोत्तरं कर्णे सशब्दे कृदवाहिनि ॥ वस्तमसं क्षिप्तकोष्पं सन्धेवनावचूर्णितम् ॥ ५० ॥ जालीपत्रसे तैले
पक्वं प्रतिकर्णजित् ॥ गुण्डीतैले सार्षपं च क्रोष्णं स्यात्कर्णशूलनुत् ॥ ५१ ॥ पञ्चमूर्लीशृतं क्षीरं स्वाच्चित्रकहरातकी ॥ सर्पिगुडः पडंगश्च

१ पिप्पलीभृतः २ खादिरालाक्षतः ३ नशुराणांतः ४ स्ववर्षोभासकमाक्षतः ५ चर्मकीलं जीर्णमानं मज्जाकः ६ पाः ७ नणिमसर्कस्तिलः ८ क्षामाग्निभ्यामशेषः ९
१ आचारियः २ नीलेध भृङ्गराजकः ३ सहस्यमूलः ४

पू. स्व.
आ. कां.
अ. १७१

॥३३॥

शूषः पीनसशान्तये ॥ ५२ ॥ अश्लिष्टशिवो रोगाः प्रतिश्यायवर्णज्वराः ॥ पञ्चैते पञ्चरात्रेण प्रशमं यान्ति लघ्नात् ॥ ५३ ॥
 वात्रिरसानां च दशः कोपं हरति प्रणात् ॥ सशौद्रः सन्धवो वापि शिष्टदावीरसाञ्जनम् ॥ ५४ ॥ हृदिद्रादासिन्धुस्थपध्याजनवगौरकैः ॥ पिष्टदेतो
 वहिलेषो नेत्रव्याधिनिवारकः ॥ ५५ ॥ मृतप्रष्टाभयालेपात्रिफला क्षीरसंयुता ॥ शुण्ठीनिम्बदलैः पिष्टैः सुखोष्णैः स्वरूपसैन्धवैः ॥ घृत्यंश्चक्षुषि संसे
 पाच्छेद्यकण्डूरुजापहः ॥ ५६ ॥ अभयाक्षामृतं चैकद्वित्रितुर्भाषिकं युतम् ॥ मध्वाज्यलीढं काथो वा सर्वेनेत्ररुगर्दनम् ॥ ५७ ॥ चन्दनत्रिफलापूगपलाशतर्क
 मूलकैः ॥ जलपिष्टैरित्यं वर्त्तिशेषतिमिगपद्वा ॥ ५८ ॥ दन्तातिघृष्टं मरिचं राध्यान्ध्यापहमञ्जनम् ॥ विफलाकायकल्काभ्यां सपयस्कं शृतं घृतम् ॥ ५९ ॥
 तिमिगण्यचिराद्ग्रन्थान्पीतमेनत्रिशामुवे ॥ पिप्पलीत्रिफला द्राक्षालोहवृणैः संसन्धवम् ॥ ६० ॥ भृंगराजम्बैष्टुष्टं बुटिकाञ्जतमिष्यते ॥ आन्ध्रं सति
 भिर्गं काचं हन्त्यन्यात्रिभेगाकान् ॥ ६१ ॥ त्रिकटु विफला तक्त सैन्धवं च मनःशिला ॥ रुचकं शंखनाभिश्च जातीपुष्पाणि निम्बकम् ॥ ६२ ॥
 रसाञ्जनं भृंगराजं घृतं मधु पयस्तथा ॥ एतत्पिप्पला च वटिका सर्वेनेत्ररुगर्दिनी ॥ ६३ ॥ दग्धमेण्डकं मूलं लेपात्काकिकपेपितम् ॥ शिरोऽस्ति
 नाशयत्याशु पुष्पं वा मुहुकुन्दकं (ज) म् ॥ ६४ ॥ शतमूलैर्गण्डमूलचक्राव्याघ्रीपलैः शृतम् ॥ तैलं नस्यमरुह्यम्पतिमिरोध्वं (द्रं) गदाप
 हम् ॥ ६५ ॥ नाचनं (लवणं) सगुडं विश्वं पिप्पली वा ससैन्धवा ॥ भुजस्तम्भादिरेगेषु सर्वेष्वङ्गदेषु च ॥ ६६ ॥ मूर्यावर्त्ते विधातव्यं
 नस्यकमादिभेषजम् ॥ दशमूलैकपायं तु सर्पिः सैन्धवसंयुतम् ॥ नस्यमगविभेदघ्नं सूर्यावर्त्तेशिरोऽस्तिनुत् ॥ ६७ ॥ दध्ना सौवर्चलाजाजीमन्त्रं
 नीलमुत्पलम् ॥ पिबेत्सौद्रघृतं नारी वातामृगदरपीडिता ॥ ६८ ॥ वासकस्वरसं पित्तं गुडव्या रसमेव वा ॥ जलेनामलकीचीजं कल्कं वाससिता
 मधु ॥ ७९ ॥ आमलक्या मधुरसं मूलं कार्पासमेव वा ॥ पाण्डुप्रदरशान्त्यर्थं पिबेत्तण्डुलवारिणा ॥ ७० ॥ तण्डुलीयकमूलं तु ससौद्रं सरसा
 ज्ञनम् ॥ तण्डुलोदकसंपीतं सर्वाश्वासकुदराञ्जयेत् ॥ कुशमूलं तण्डुलाद्रिः पीतं चासकुदरं जयेत् ॥ ७१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नाडीव्रणादिविकित्सावर्णनं नामैकसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ स्त्रीरोगादिविक्रियां
 च वक्ष्ये सुश्रुतं तच्छृणु ॥ योनिव्यापत्सु भ्रूयिष्ठं शस्यते कर्म वातजित् ॥ १ ॥ वचोपकुञ्चिकाजातीकृष्णावासकसैन्धवम् ॥ अजमोदः

१ घृतम् ॥ २ विफलाश्लिष्टगर्दभाः ॥ ३ पिष्टसैन्धवैः सुखसैन्धवैः ॥ ४ पलाशतुषाणि ॥ ५ विफलाक्षारलोहः ॥ ६ कुम्भमेण्डजं ॥ ७ शस्यमेण्डमूलप्रावक
 व्याजीपलैष्वनम् ॥

ग. म. पु.
॥ ११२ ॥

यवसां चित्रकं शर्करान्वितम् ॥ २ ॥ पिप्पलोलोडय जलवैश्व खादयेद्दधभर्जितम् ॥ योनिपाशान्तित्वाद्गुल्मशो विनिवर्तयेत् ॥ ३ ॥
वदगीपत्रसंलेपाद्योनिभिन्ना प्रशाम्यति ॥ लोभ्रह्मवीफललेपाद्योनेर्दाहं करोति च ॥ ४ ॥ पेषपल्लवपिप्पलामालतीकुसुमैर्चयितम् ॥
ग्विपक्वमसृग्धारां योनिगन्धविनाशनम् ॥ ५ ॥ सुकाजिकं जपापुष्पपुष्पं ज्योतिष्मतीदलम् ॥ दूर्वापिपुं च संप्राश्य चित्रकं शर्करान्वितम् ॥ ६ ॥
आज्यजनाभयावृणं नोद्यपीनं गजो हरेत् ॥ सदुग्धा लक्ष्मणा पीता नम्याद्वा पुत्रेहा वेहेत् ॥ ७ ॥ दुरधस्यादोदकं वाज्ययश्वशब्दा च पुत्रदा ॥ वन्ध्या
पुत्रं लभेत्पीत्वा घृतं व्यापकेमम् ॥ ८ ॥ कुशकाशोकवृक्षानां मूलेर्गोक्षुकम्प च ॥ शृतं दुग्धं सिताशुतं गर्भिण्याः शूलहृत्पम् ॥ ९ ॥ पाठाला
ह्नलिप्तिदास्यमयस्कूटजः पुष्क ॥ नाभिदन्तिभगलेपात्सुखं नार्ति प्रमृयते ॥ १० ॥ मृताया इच्छिरीवस्तिशूलमकन्दं (कल) संज्ञितम् ॥ यव
शां पिबेत्तत्र मस्तु कोष्ठाशकन वा ॥ ११ ॥ दशहलीकृतः काथः साज्यः मृतिरजापकः ॥ शालितण्डुलवृषी तु सदुग्धं दुग्धकृजवत् ॥ १२ ॥
विदार्य कन्दम्वग्मं मूले वारोमजं तथा ॥ धात्री स्नन्वविज्जुद्वयं पुद्गुपरमाशिर्य ॥ १३ ॥ कुट्टा वचाभवा साही मधुश शौद्रसर्पिषा ॥ वणो
गुःकान्तिजननं लेह्यं बालस्य दापयेत् ॥ १४ ॥ स्नन्वाभाव पयःछागं भव्यं वा तहणं पिबेत् ॥ स्वेदनं ताक्षिोफार्ते श्रुदा स्याद्वित्तया ॥ १५ ॥
मेहो मुस्तविषायाश्च वमिकासज्जं पिबेत् ॥ मुस्तलुण्ठीविषाविस्वकूटजेनित्वात्तु ॥ १६ ॥ मधु व्योषं सातुलं हिक्काच्छर्दिनिवारणम् ॥ कुष्ठे
पुद्गुद्वयकार्थं निशा दूर्वा च कुञ्जित ॥ १७ ॥ मरालुपिपिनेदिस्वकार्थः शान्ति यक्षपत्रम् ॥ मधुपयःसन्निधौ चन्दनैश्चातुलेपनम् ॥ १८ ॥
प्राग्जन्तुपीजकृत्वावसादोहाविभागणम् ॥ अं के टं वं मं वननेवास तपः ॥ ३० ॥ तौ तां हः मन्वेण शान्तिवर्णानां मावेनाद्रुलिदानतः ॥ ३१ ॥
मन्त्रादि ॥ ३२ ॥ बालं मुञ्चत आका ॥ ३३ ॥ तपहुलाभिः पिपीपुन्य मूलं पीते विषापहम् ॥ तण्डुलाद्विषं कर्पाशः शुक्रासाः सपदेशतुत ॥ २० ॥
दध्याज्यं तण्डुलं च दृढदुग्धं निशा तथा ॥ पिष्टं पानं तथा शौद्रं तिमिषुधस्य विपान्तकम् ॥ २१ ॥ अक्षौहृत्तुलिकाश्च साज्यः पीतो विषा
न्तकः ॥ यक्ष्मरव्याधिविध्वंसि भेषजं तद्रसाचनम् ॥ २२ ॥ सिन्धुव्याधिकर्माज्जण्डिकाग्रामधुग्धैः क्रमात् ॥ वषादिष्वभया सेव्या मसान्वयुणैषिणा
॥ २३ ॥ ज्वरम्वान्नेशानां चर्का प्रमुहकं च विधीते ॥ शुक्ला सधवायुधामोषां चतुर्धं शनवर्धकम् ॥ २४ ॥ पीताभगन्दा पयसा घृतेनाशेष
रोगमुत् ॥ मण्डकपर्णः त्वग्मः विद्वार्याश्चालनापनः ॥ २५ ॥ तिलयात्रीभृङ्गनामो जग्ध्या वर्षापी भेषज ॥ त्रिकटु विफल्यं वह्निर्गुह्यी च शता

१. खं.
आ. कां.
अ. १७२

॥ ११२ ॥

* तपहुलाभिः ॥ २ पिपीपुन्य ॥ ३ तण्डुलाभिः ॥ ४ कर्पाशः ॥ ५ मन्वेण ॥ ६ तौ तां हः ॥ ७ मन्वेण शान्तिवर्णानां ॥ ८ मावेनाद्रुलिदानतः ॥ ९ मन्त्रादि ॥ १० बालं मुञ्चत आका ॥ ११ तपहुलाभिः ॥ १२ पिपीपुन्य ॥ १३ तण्डुलाभिः ॥ १४ कर्पाशः ॥ १५ शुक्रासाः ॥ १६ सपदेशतुत ॥ १७ ज्वरम्वान्नेशानां चर्का ॥ १८ प्रमुहकं ॥ १९ विधीते ॥ २० शुक्ला सधवायुधामोषां चतुर्धं ॥ २१ शनवर्धकम् ॥ २२ पीताभगन्दा ॥ २३ पयसा ॥ २४ घृतेनाशेष ॥ २५ रोगमुत् ॥ २६ मण्डकपर्णः ॥ २७ त्वग्मः ॥ २८ विद्वार्याश्चालनापनः ॥ २९ ॥ ३० तिलयात्रीभृङ्गनामो ॥ ३१ जग्ध्या ॥ ३२ वर्षापी ॥ ३३ भेषज ॥ ३४ त्रिकटु ॥ ३५ विफल्यं ॥ ३६ वह्निर्गुह्यी ॥ ३७ च शता

वरी ॥ २६ ॥ विडंगलोहवर्णं तु मरुता सह गेममुत् ॥ विफला च कणा गुण्डी गुडुची च शतावरी ॥ २७ ॥ विडंगधृगगजादि भावितं मरुतममुत् ॥
 वर्णं विद्यायां मन्त्राज्यं लोहा दश स्त्रियो व्रजेत् ॥ २८ ॥ वृतं शतावरीकल्कैः क्षिप्रं शृणुः पचेत् ॥ शर्करापिप्लीसीशृङ्गुक्तं वा जायकं विडुः ॥ २९ ॥
 गतिमर्षोऽवपीडश्च तन्मयं प्रवपनं तथा ॥ शिगिगिचतं चेति पञ्चकर्म च कथ्यते ॥ ३० ॥ मांसद्विसंख्येमांवाद्यैः क्रमात्पटुतवः स्यूताः ॥ अग्निविद्यामपु
 क्षीमविकृतिः पण्डितयेत् ॥ ३१ ॥ क्षीयुक्तः शिशिरं तद्रुद्रसन्ते न दिवा स्वपेत् ॥ त्यजेद्रासु स्वप्रादीच्छगदिन्दोश्च स्मयः ॥ ३२ ॥ पञ्चानि शालया
 मृदा वपस्मिः कथितं पयः ॥ निम्बानसंक्रुमुम्भानां शिथुमर्षपयोस्वथा ॥ ३३ ॥ ज्योतिष्मन्मूलकानां तैलानि च हरन्ति हि ॥ इमिकुष्ठपुष्पहंश्च नातये
 पत्रानि कजः ॥ ३४ ॥ दाडिमासलकीकोलकसर्पविनालकम् ॥ जम्बीरं नागमर्गं च आघ्रातकं कपित्थकम् ॥ ३५ ॥ पित्तलान्यादिलक्षणानि कस्तुरीमूलकानि
 च ॥ तले जीमूतैश्च शृङ्गुतजातवन्धनम् ॥ ३६ ॥ श्यामार्गवश्च संयोज्यः ॥ सर्वथा वपनेष्यसी ॥ पुवाङ्गि वपनार्थेने नदनेन्द्रयदी वचा ॥ ३७ ॥ सुदुको
 एव पिप्लवः स्वर्गं वातकफाश्रयात् ॥ पञ्चमः समदोषः स्यादग्निवृत्तिः ॥ विचनम् ॥ ३८ ॥ शर्करामपुसंयुक्तं सन्धत्वा नागरं विडुत् ॥ हरीतकीविटं गानि गोमू
 त्रेण विचनम् ॥ ३९ ॥ पण्डितैः विफलाङ्गवश्च द्रिगुणस्तथा ॥ शालोत्तयेषु दोषेषु बीजविनाय वामयेत् ॥ ४० ॥ वंशादिनयं कुर्वीत पट्ट
 द्रवशागुलम् ॥ वरुणं पृथक् पृथक् वस्त्रिभूतान् भाविदे ॥ ४१ ॥ निहृद्वानिपि विक्षयमेव बुद्धीति ॥ अर्द्धविपटपले मात्रा लघुमप्येतम् ॥ क
 षात् ॥ ४२ ॥ पञ्चाशत्पञ्चाशत्कृत्वा चोपायः समर्पेताः ॥ शतावस्यं वृत्तासु कुम्भितुवादिभाविताः ॥ ४३ ॥ इति श्रीगारुड संहारुणं पुराणं
 पञ्चमोऽध्यायः आचारक्रोडं क्षीरानिचिकित्सादिकं च ॥ तस्य त्रिसप्तत्युत्पत्तयाननमोऽश्वासः ॥ ३७२ ॥ अन्दन्तर्गिवाच ॥ इत्युक्त्वा च शृणुमि वक्ष्ये
 गार्ग्यगणपदम् ॥ अलिपयितुं गोपुमशीरं दत्तं ममैव ॥ १ ॥ मन्त्राशृङ्गावकवकभोविर्वाङ्मोक्षुत् ॥ गम्भारी यौष्करं वीजं दावा चरुं च ॥
 २ ॥ गार्ग्यैकदशान्वयमा विदारी च विद्यालक्ष्म ॥ सधुक् तालकधार्डं पुम्यास्यं यथुगं गणः ॥ ३ ॥ मुखोदादप्रशमनः पडिन्द्रियप्रदायनः ॥
 कुम्भिककपकृतेव पकोऽस्त्यर्थे निषवितः ॥ ४ ॥ अक्षयकामान्धमापुस्येव शान्तबुद्धानि च ॥ गल्गणदधीपदानि गुडलघादि कायवत् ॥
 ५ ॥ दाडिमासलकाश्च च कपित्थकरमर्दका ॥ शालुलुङ्गाजानकं च वदं निम्निहोफलम् ॥ ६ ॥ दधि तर्कं काशिकं च लक्ष्यं चाम्लव
 दसम् ॥ अम्लो लोणः गुण्डीयुक्तो जायणः पाचनो रसः ॥ ७ ॥ क्लृप्तो वातकुष्ठयो विदारी चालोसनः ॥ अम्लोऽप्यर्थं तेज्य
 मानः कुण्डलैः दन्तहर्षकम् ॥ ८ ॥ शरीरस्य च शैथिल्यं स्वकण्ठस्य दहनेन ॥ छिन्नश्चिन्नवादीनि पाचयिष्यामिभविताः ॥ ९ ॥

ग.म.पु.
॥११३॥

लवणानि यवक्षारसर्जिकादिश्च लावणः ॥ शोथनः पाचनः ऊदी विस्लेषसर्पणादिकृत् ॥ १० ॥ मार्गरोधी मादवकृत्स एकः परिपेवितः ॥
गावकण्डूकोष्ठशोधवैवर्ण्यं जनयेद्भसः ॥ रक्तवातं पित्तरक्तं पुंस्तेन्द्रियरुजादिकम् ॥ ११ ॥ व्योषशिष्टमूलकं देवदारु च कुष्ठकम् ॥ लघुनं बलगुणी
फलं सुस्तायुगुलुलाङ्गली ॥ १२ ॥ कटुको दीपनः शोधी कुष्ठकण्डूकफान्तकृत् ॥ स्थौल्यालस्यकिमिहः शुक्रमेदोविरोधनः ॥ एकोऽन्यथ
सेव्यमानः भ्रमदाहादिकृद्भवत् ॥ १३ ॥ कृतमालः करीराणि हरिद्रेन्द्रयवास्तथा ॥ स्वादुकण्टकवेवाणि बृहतीद्वयराहिनी ॥ १४ ॥ गुडुची च
द्रवन्ती च विघ्नमण्डूकपर्ण्येपि ॥ कार्वेलकवातोकुकरवीरकवासकाः ॥ १५ ॥ गेहिणी शोडूचूर्णं च ककोटो वै जयन्तिका ॥ जातीवारुणकं
निम्बो ज्योतिष्मती पुनर्नवा ॥ १६ ॥ तिक्तो स्फुच्छेदनः स्याद्रोचनी दीपनस्तथा ॥ शोथनो ज्वरतृष्णाघ्नो मूर्च्छकण्डूतिक्तादिजित् ॥ १७ ॥
विष्णुवज्रेदसरोषो द्युत्यर्थं स च सेवितः ॥ हनुस्तम्भाक्षेपकात्तिशिरःशूलव्रणादिहृत् ॥ १८ ॥ त्रिफलासल्लकीजम्बु आघातकवटादिकश्च ॥ तिन्दुकं
वकुलं शालं पालङ्गीमुद्गचिल्लकम् ॥ १९ ॥ कपायो ग्राहको रोपी स्तम्भनकृद्दशोपणः ॥ एकोऽन्यथं सेव्यमानो हृदयं चाथ पीडकः ॥ सुत्वशो
पञ्चराध्मानंमन्यास्तम्भादिकारकः ॥ २० ॥ हरिद्राकुष्ठलवणं मेघशृङ्खिलाद्रयम् ॥ केचुकरा सल्लकी पाटा पुनर्नवा शतावरी ॥ २१ ॥ अग्नि
मन्थो ब्रह्मदण्डी श्वदंष्ट्रैरण्डके तथा ॥ यवकोलकुलत्पादिकर्षोशो दशमूलकम् ॥ पृथक् समस्तो वातनेत्रिदुपित्तहरस्तथा ॥ २२ ॥ शतावरी
विदारी च बालकोशीरचन्दनम् ॥ इवां वटः पिप्पली च बदरी सल्लकी तथा ॥ २३ ॥ कदली चोत्पलं पद्मशुद्धुम्बरपटोलकम् ॥ अथ स्लेष्महरो
वर्गो हरिद्रागुडकुष्ठकम् ॥ २४ ॥ शतपुष्पी च जाती च व्योषाग्गवधलाङ्गली ॥ सर्पिलवसाभजः श्लेहेषु ध्रुवः स्फुटश्च ॥ २५ ॥ तथा धीरः
तिमघाम्रिकाङ्गिणां शस्यते घृतम् ॥ केवलं पैत्तिकं सर्पिलविके लवणान्वितम् ॥ २६ ॥ देयं बहुकफे वापि व्योषक्षारसमायुतम् ॥ ग्रन्थिताडीकं
मिष्टान्ममेदोमासतरोगिषु ॥ २७ ॥ तैलं लाववदार्द्रांय कूरकोष्ठेषु देहिषु ॥ वातातपाम्बुभारस्त्रीन्यायभक्तिगन्धातुषु ॥ २८ ॥ रक्तकेशाङ्गान्त्यनिपाता
वृत्तयेषु ॥ २९ ॥ अर्थं दग्धं शिराजालं योनिकर्म शिरोरुजि (जम्) ॥ २९ ॥ उत्तमस्य पलं मात्रा त्रिभिश्चाक्षैश्च मध्यमे ॥ जघन्यस्य पलाद्वयं
मेहकाथोपयेषु च ॥ ३० ॥ जलमुष्णं घृते देयं पृथक् तैले तु शस्यते ॥ घृते पित्ते तु तुष्ण्यायां पित्तेदुष्णोदकं नरः ॥ ३१ ॥ वातातुल्येनं दीप्तौ

१ शङ्खपुष्पी च ॥ २ प्रणादिहृत् ॥ ३ हृदयपौष्टिकम् ॥ ४ हस्तम्भा ॥ ५ रुद्धः सल्ल ॥ ६ नुवरः सल्ल ॥ ७ पा ॥ ८ कर्षाणिदश ॥ ९ नःकफचित ॥ १० तथादिभ्यः
हर श्रुता ॥ ११ चिप्लिलेद ॥ १२ प्राग्निचयः किलवदंस्तम ॥

पृ.सं.
आ.कॉ.
अ.१७३

॥११३॥

प्रवेक्षः शिखरस्य तन्मनसम् ॥ रुक्मस्य मेहनं कार्यमभिसिखरस्य रुक्मणम् ॥ ३२ ॥ श्यामाककोमदोपाव्रतकपिण्याङ्गाकुणिः ॥ वातश्लेष्मणि वाते वा
 कते वा स्वेद इष्यते ॥ न स्वेदयेदतिन्युल्लस्यदुर्वैलमुच्छितान् ॥ ३३ ॥ इति श्रीगान्धे मद्रापुराणि प्रवेक्षण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे
 योगान्तरादिनर्णने नाम त्रिंशत्पञ्चमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ धन्वतर्गिरुवाच ॥ वृत्तैलादि वक्ष्यामि शृणु सुश्रुत
 गोनदुत ॥ शंखदुष्पी वचा मोमा ब्राह्मी ब्रह्मसुवर्चला ॥ १ ॥ अमया च गुडुची च अट्कपकवायुजी ॥ एतेऽक्षममेमोनेष्वेतप्रस्थं
 विपाचयेत् ॥ २ ॥ कण्टकाव्यां गन्धस्थकीप्रस्थमपान्वितम् ॥ एतद्ब्राह्मीवृत्तं नाम श्रुतिमेवाकृतं परम् ॥ ३ ॥ विफलचित्रकवल्गुनिर्गुण्डा
 निम्बवासकः ॥ पुनर्नवा गुडुची च वृद्धी च अदादगी ॥ ४ ॥ एतेष्वृत्तं यथालाभं सर्वगोपाविमर्दनम् ॥ वृत्ताशनकपाये तु तैलम्याद्वाटिकं पचेत् ॥
 कल्कमेवमस्त्रिष्टाचन्दनोत्पलपङ्कजैः ॥ ५ ॥ लङ्गुलापिपलीकुष्ठमंगेलागुल्फैर्मैः ॥ गन्धाश्वजीवनीपेक्ष श्रीगन्धकममिश्रितम् ॥ ६ ॥ एतन्म
 द्भिन्ना एकं स्थापयेद्वाजने शुभे ॥ सर्ववार्ताविकारान्नु सर्वशान्त्वन्गशयान् ॥ ७ ॥ तैलमेतत्प्रथमयेद्वल्याख्यं राजवल्लभम् ॥ श्वावर्गप्रमप्रस्थं
 श्रीगन्धं तथैव च ॥ ८ ॥ शतगुण्यं देवदारु मांसी शैल्यकं वला ॥ चन्दनं तगरं कुष्ठं मर्चः शिला ज्योतिष्मता ॥ ९ ॥ एतैः कर्पममैः कल्कैः वृत्तम्
 स्यं विपाचयेत् ॥ कुञ्जवामनपङ्गुनां वधिग्व्यंयकुष्ठिनाम् ॥ १० ॥ वायुना भग्नगात्राणां ये च मीढन्ति मेथुने ॥ जगज्जगगात्राणां चाध्मानसुख
 शोपिगाम् ॥ ११ ॥ स्वगताश्चापि ये वाता भिगन्नायुगताश्च ये ॥ सर्वान्नाशयन्त्याशु तैलं गेयकुलान्नकम् ॥ १२ ॥ नागयणमिदं तैलं विष्णु
 नोक्तं रुग्दर्शनम् ॥ पृथक् तैलं घृतं कुर्यात्समस्नर्गपरैः पृथक् ॥ १३ ॥ अनावय्यां गुडुच्या वा चित्रकं गेचनान्वितैः ॥ निरुण्डया वा प्रपातः श्यामक
 ण्डकाव्यां ग्मादिभिः ॥ १४ ॥ वषोभुवांलया वापि वामकन फलविकैः ॥ ब्राह्मना चैण्डकेनापि भृंगजैत कष्टिना ॥ १५ ॥ सुमल्या दशमूलैर्न खदिग्ण
 वटादिभिः ॥ वटिका मोदको वापि चूर्णं स्यात्सर्वगनुत ॥ १६ ॥ वृत्तं मधुना वापि अग्निः लण्डलुडादिभिः ॥ लवणैः कटुकैर्युक्तं यथालाभं च गेय
 न ॥ १७ ॥ चित्रकार्कविष्टेद्रापि यवानीद्वयमायकम् ॥ सुषां च वायं गणिको मत्पण्येसुवर्तिकाय ॥ १८ ॥ ज्योतिष्मतीश्च संश्रव्य तैलं वीरी विपाचयेत् ॥
 एतन्निष्यन्दनं तैलं भृशं दद्याद्गन्धे ॥ १९ ॥ शोधनं गेयं चैव सर्ववर्गैर्कं परम् ॥ चित्रकायं सद्गैलं सर्वगोपमर्जनम् ॥ २० ॥ अजयोदं ममिन्दुं
 १. वृद्धी च अदादगी २. मालवाशुभर्तः ३. नया ४. कल्कैः ५. मर्चः ६. लङ्गुलापिपलीकुष्ठमंगेलागुल्फैः ७. चित्रकैर्युक्तं यथालाभं ८. वृत्तं मधुना वापि ९. वृत्तं मधुना वापि १०. वृत्तं मधुना वापि ११. वृत्तं मधुना वापि १२. वृत्तं मधुना वापि १३. वृत्तं मधुना वापि १४. वृत्तं मधुना वापि १५. वृत्तं मधुना वापि १६. वृत्तं मधुना वापि १७. वृत्तं मधुना वापि १८. वृत्तं मधुना वापि १९. वृत्तं मधुना वापि २०. वृत्तं मधुना वापि

ग. म. पु.
॥११४॥

हरितालं निशाद्वयम् ॥ क्षारद्वयं पेनयुतमाद्रकं सर (शब) लोद्वयम् ॥ २१ ॥ इन्द्रवारुण्यशमार्गकदलैः स्यन्दनैः समम् ॥ एभिः सर्पपत्रं तैलमज्जापृष्वं
योजितम् ॥ २२ ॥ मुद्गग्नना पचेद्वद्व्यक्षरिणं संयुतम् ॥ अजमोदादिकं तैलं गण्डमालां व्यपोहति ॥ २३ ॥ विदग्धस्तु पचेत्पक्वं पक्वं चैव विशोधयेत् ॥
रोपणं मुहुर्मात्रं च तैलनानेन कारयेत् ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे ब्राह्मीवृतादिवर्णनं नाम चतुः सप्त
त्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ एवं धन्वन्तरिर्विष्णुः सुश्रुतादीनुवाच ह ॥ हरिः पुनर्हरायाह नानायोगान्नुमर्दनात् ॥ १ ॥
॥ हरिरुवाच ॥ सर्वज्वरेषु प्रथमं कार्यं शङ्कर लङ्घनम् ॥ कथितोदकपानं च तथा निर्वृत्तसेवनम् ॥ २ ॥ अग्निस्त्वैवाज्वरास्त्वेवं नाशमायान्ति
होश्चर ॥ वातज्वरहरः काथो गुडूच्या मुस्तकेन च ॥ ३ ॥ दुग्गलमैश्वैव घृतं पित्तज्वरहरः शुणु ॥ शुण्डीपपटमुस्तैश्च वालकोरशिरचन्दनैः ॥ ४ ॥
सज्यः काथः श्लेष्मजं तु सलुण्ठिः सहस्रालयः ॥ सवालकः सर्वज्वरं सलुण्ठिः सहस्रपटः ॥ ५ ॥ किरीततिक्तीर्गरीगुडूचीश्लुण्ठिसुस्तकैः ॥ पित्त
ज्वरहरः स्यात् शुण्वन्यं योग्यमुत्तमम् ॥ ६ ॥ वालकोरशिरपाठाभिः कण्टकारिकमुस्तकैः ॥ ज्वरघ्नं हृतः काथस्तथा वै सुरदाकरणा ॥ ७ ॥
धन्याकनिम्बसुस्तानां समधुः स तु शङ्कर ॥ पटोलपत्रयुक्तस्तु गुडूचीविफलधुतः ॥ ८ ॥ पीतोऽखिलज्वरहरः क्षुधाकृद्वातघ्नश्चिदम् ॥ हरीतकी
विष्पलीनाममलीचित्रकोद्वयम् ॥ ९ ॥ चूर्णं ज्वरं च कथितं धान्यं (धन्या) कोशीरपपपटैः ॥ आमलक्या गुडूच्या च यषुधुक्तं सचन्दनम् ॥ १० ॥
सप्तस्तज्वरघ्नं स्यात्सन्निपातहरं शुणु ॥ हरिद्रानिम्बविफलमुस्तकैर्वेवदारुणा ॥ ११ ॥ कपार्थं कटुरोहिण्या सपटोलं सफत्रकम् ॥ त्रिदोषज्वरघ्नं
स्यात्पित्तं तु कथितं जलम् ॥ १२ ॥ कण्टकाय्यां नागस्य गुडूच्या बुष्करेण च ॥ जग्ध्या नागवलाचूर्णं स्वासकासादिघ्नयेत् ॥ १३ ॥ कफ
वातज्वरं द्रवं जलधुण्यं विपाशिले ॥ विश्वपपटकोशीरमुस्तचन्दनसाधितम् ॥ १४ ॥ दद्यात्सुरतीतलं वारि तृदध्यंज्वरदाहनुत् ॥ विल्वविष
पञ्चमूलस्य काथः स्याद्वातिकं ज्वरं ॥ १५ ॥ पाचनं पिप्पलीशूलं गुडूचीविश्वमेघजम् ॥ वातज्वरे त्वयं काथो दत्तः शान्तिकरः परः ॥ १६ ॥
पित्तज्वरघ्नः मन्मथः काथः पपटनिम्बयोः ॥ विधाने क्रियमाणेऽपि यस्य संज्ञा न जायते ॥ १७ ॥ पादयोस्तु ललाटे वा दक्षेष्टीहरालक्याः ॥ तिस्रः
पाठा पर्यदाश्च विशाला त्रिफला विवृत् ॥ सक्षीरो भेदनः काथः सर्वज्वरविशोपनः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
आचारकाण्डे ज्वरहस्तानायोगादिवर्णनं नाम पञ्चसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सप्तसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः स्त्वैवाटस्थं कथाः

प्र. ख.
आ. का.
अ. १७५

शुभाः ॥ दग्धहस्तिदन्तलेपात्साञ्जावीरगसाञ्जनात् ॥ १ ॥ भृङ्गराजसेनैव चतुर्भागेन साधितम् ॥ केशवृद्धिकरं तैलं गुञ्जाचूर्णान्वितेन च ॥ २ ॥
 एलामासीकुष्ठमुगुक्तमभ्यङ्गतः शिवम् ॥ गुञ्जाफलं समादेयं लेपनं चन्द्रलुतनुत् ॥ ३ ॥ आम्रास्थिचूर्णलेपाद्वै केशाः सुक्ष्मा भवन्ति च ॥
 करंजामलकैलाललाशालेपोऽरुणापहः ॥ ४ ॥ आम्रास्थिमज्जामलकलेपाकेशा भवन्ति वै ॥ बद्धमूला घना दीर्घाः स्निग्धाः स्युर्नोत्पतन्ति च ॥
 ॥ ५ ॥ विडंगगन्धपापाणसाधितं तैलमुक्तम् ॥ मचतुर्गुणमोमं मनसः शिलमेव वा ॥ ६ ॥ शिरोऽभ्यंगाच्छिराजन्मथूकालिख्याः क्षवं नयेत् ॥
 नवदग्धं शंखचूर्णं पुष्टसीसकलेपनम् ॥ ७ ॥ कचाः शङ्खणा महाकुण्ठा भवन्ति वृषभध्यज ॥ भृङ्गराजं लोहचूर्णं त्रिफला बीजपूरकम् ॥ ८ ॥
 नीली च कर्कोटं च गुडमेतैः समं ॥ ९ ॥ पलितानां ह कुण्ठानि कुयोह्येपास्महोपधम् ॥ १० ॥ आम्रास्थिमज्जा त्रिफला नी (ता) ली च भृङ्ग
 राजकम् ॥ जीर्णं पक्वं लोहचूर्णं कौजिकं कुण्ठकेशकृतं ॥ १० ॥ चक्रमदकवीजानि कुटुमेरुमूलकम् ॥ अत्यम्लकौजिकं पिष्ट्वा लेपान्मस्तकरो
 गनुत् ॥ ११ ॥ सन्धवं च वचा द्विगु कुष्ठं नागेश्वरं तथा ॥ शतपुष्पा देवदारु एभिस्तैलं तु साधितम् ॥ १२ ॥ गोपुरीपरसेनैव चतुर्भागेन संयु
 तम् ॥ तत्कणभरणादुग्रकर्णशैलं क्षयं नयेत् ॥ १३ ॥ भेषमृत्रभेन्धवाभ्यां कर्णयोभरणाच्छिव ॥ कर्णयोः पुतिनाशः स्यात्कृमिघ्नादादिकस्य च ॥ १४ ॥
 मालतीपुष्पदलयो रमेन भरणात्तथा ॥ गोत्रलेनैव पूरेण प्रयक्षावो विनश्यति ॥ १५ ॥ कटुमापमरीचानि तगरं मधु पिप्पली ॥ अपामार्गोऽश्वगन्धा
 च बृहती मितसर्पपाः ॥ १६ ॥ यवारितलाः सन्धवं च पादिकोद्वृत्तं गुभम् ॥ लिङ्गवाहुस्तनानां च कर्णयोर्वृद्धिकृद्वेत् ॥ कटुतैलं भ्रष्टातकं बृहती
 फलदाडिमम् ॥ १७ ॥ त्रिलकैः साधितैर्लिप्तं लिङ्गं तेन विवर्द्धते ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे केशो
 त्पत्त्यादिवर्णनं नाम पटसत्तत्पुत्रशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ हरिश्चवाच ॥ सोभोजनपत्रसं मधुयुक्तं हि चक्षुषोः ॥ भ (च) रणाद्रोगहरणं भवे
 त्नास्त्यत्र संशयः ॥ १ ॥ अशीतितिलपुष्पाणि जात्याश्च कुटुमानि च ॥ उपानिम्बामलाशुष्ठीपिप्पलीतंडुलीयकम् ॥ २ ॥ छायाशुष्कं वर्दी
 कुर्यात्पिप्ला तण्डुलवारिणा ॥ मधुना सहसा चाक्षणे रंजनात्तिमिरादितु ॥ ३ ॥ विभीतकास्थिमज्जा तु शंखनाभिर्मनःशिला ॥ निम्बपत्रमरीचा
 नि अजामूत्रेण पेपयेत् ॥ ४ ॥ पुष्पं राज्यन्धतां हन्ति तिमिरं पटलं तथा ॥ चतुर्भागानि शंखस्य तद्वर्द्धनं मनःशिला ॥ ५ ॥ सैन्धवं च तद्वर्द्धनं
 त्वेतिपिप्लादक्रेन तु ॥ छायाशुष्कां तु वटिकां कृत्वा नयनमंजयेत् ॥ ६ ॥ तिमिरं पटलं हन्ति पिचिटे च महोपधम् ॥ विकटु त्रिफलां चैव क

१ लसासायासो ॥ २ शुष्का तु वटिकाः कुर्यात्पिप्ला तु वटिका ॥ ३ पिप्लादक्रेन ॥

म. म. पु.
॥११५॥

जस्य फलानि च ॥ ७ ॥ सैन्धवं रजनीद्रे व भृंगराजरसेन हि ॥ पिङ्गातर्जनादेव तिमिराद्विनाशनम् ॥ ८ ॥ आट्कूपकमूलं तु काञ्जिकापिष्टमेव तु ॥
तेनाक्षिभूमिलेषा च चक्षुःशूलं विनश्यति ॥ ९ ॥ सतकं बदरीमूलं पीतं वांक्षिण्यां हरेत् ॥ सैन्धवं कटुतैलं च अपामार्गस्य मूलकम् ॥ १० ॥
क्षीरकाञ्जिकसंवृष्टं ताम्रपात्रे तु तेन च ॥ अञ्जनात्पिञ्जटस्यैव नारो भवति शंकर ॥ ११ ॥ ॐ दहे सर को हीं ठः दह सर हीं हीं ॐ उं ऊ सर
को कीं ठः ॥ आद्या हि वशमायान्ति मन्त्रेणानेन चाञ्जनात् ॥ १२ ॥ विस्वकर्णालिकामूलं पिष्टमभ्यञ्जनेन च ॥ अनेनाञ्जितमात्रेण नश्यति
तिमिराणि हि ॥ १३ ॥ कटुकं (पिप्पली) तगरं चैव हरिद्रामलकं वचा ॥ खदिरापिष्टवात्स्य अञ्जनाञ्जिरोगनुत् ॥ १४ ॥ नीरपूर्णमुखो धोति बृहन्भानेन
योऽक्षिणी ॥ प्रभाते नेत्ररोगेश्व नित्यं सर्वैः प्रमुच्यते ॥ १५ ॥ शुद्धैरण्डस्य मूलेन पत्रेणापि प्रसाधितम् ॥ अगद्वृषसेकसौषण्यान्त्रभुषोर्वान्शलज्जत ॥
॥ १६ ॥ चन्दनं सैन्धवं वृद्धपालाशश्च हरितकी ॥ पटलं कुसुमं नीली च (व)क्रिकां हस्तेऽञ्जनम् ॥ १७ ॥ गुआमूलं छागमूत्रे वृष्टं तिमिरनुच तत्
रौप्यताम्रमुवर्णानां हस्तघृष्टशलाकया ॥ १८ ॥ घृष्टमुद्गन्तं रुद्र कामलाव्याधिनशनम् ॥ घोषाफलमपात्रात् पीतकामलानशनम् ॥ १९ ॥
हवादाडिमपुष्पं तु अलक्तकहरीतकी ॥ नासार्शवातरक्तनुन्नस्याद्रे स्वरसेन हि ॥ २० ॥ आपिङ्गा जाङ्गली मू (१) लं तद्वसेन वृषध्वज ॥
नस्यादाद्यादिनश्येत नाशार्शो नीललोहित ॥ २१ ॥ गव्यं घृतं सर्जरसं रुद्र धन्याकसैन्धवम् ॥ धुतूरकं गैरिकं च प्लैः साधितसिक्थकम् ॥
॥ २२ ॥ सतैलं व्रणनुत्स्याच्च स्फुटितोद्धृतापरे ॥ जातीपर्वं च चर्वित्वा विधृतं सुखरोगनुत् ॥ २३ ॥ अक्षतैकैरसवीजस्य दन्ताः स्त्रुम्वलिताः
स्थिराः ॥ मुष्टकं कुष्ठमेला च यष्टिकं यधुवालकम् ॥ २४ ॥ धन्याकमेतददन्तान्मुसलदुर्गन्धनुज्जर ॥ कर्पायं कटुकं वापि तिक्तशाकस्य भक्षणात्
॥ २५ ॥ तल्लुकस्य नित्यं स्यान्मुसलदुर्गन्धताक्षयः ॥ दन्तव्रणानि सर्वाणि क्षयं गच्छन्त्यनेन तु ॥ २६ ॥ काञ्जिकस्थं सतैलस्य भण्डकवला
स्थितिः ॥ ताम्बूलचूर्णदग्धस्य मुखस्य व्याधिनृच्छिव ॥ २७ ॥ परित्यक्तक्षौण्णश्च शृण्णीचवर्णतो यथा ॥ सातुलुगद्वल्लयेला यष्टी मधु त
पिप्पली ॥ २८ ॥ जातीपत्रमथैषां च वर्णं लीङ्गा तथा कृतम् ॥ शोफालिकजटायाश्च चर्वणं गल्लुण्ठनुत् ॥ २९ ॥ नासार्शिरक्तकर्मणस्य
च्छेदशकर जिह्विका ॥ रसः शिरीषवीजानां हरिद्रायाश्चतुर्गुणः ॥ ३० ॥ तेन पक्वेन भूतेश नित्यं मस्तकरोगनुत् ॥ गलरोगा विनश्यति नस्यमात्रेण

१ तेनास्थोर्धुरिलपा ० । २ ॐ दण्डामर हीं हीं ठठ नवायावशमायान्ति मन्त्रेणानेन ० । ३ धोति क्षितजलेन यो ० । ४ घृष्टं तदयलं रुद्र ० । ५ मादाशिवारक ० तस्याविवरले
नहि ० । ६ पाष्टं मधुपवाप्यकम् । ७ तिक्तं वै तस्य भक्ष ० । ८ हलदस्य चतुर्गुणः ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. १७७

॥११५॥

तन्मगान् ॥३१॥ दन्तकीयविनाशः स्याद्विज्जामुलम्ब्य चर्वगत ॥ काकजं बालुहीनीलीक्रेमायो मधुवाजितः ॥ ३२ ॥ दन्तकाकजान्दन्तजं कृमी
 त्राशयेन शिव ॥ ३३ ॥ कर्कटपादौ दुग्धेन्मिश्रग साधितम् ॥ ३४ ॥ नन चाभविनाशनाः कुष्ठुः कटुकान् हि ॥ लिप्ता फलेन देन केन देनायथा
 शिव ॥ ३५ ॥ विवताई वापिष्टानिः ज्योतिष्मन्याः फलानि हि ॥ जुलाभयामकलेपादन्तनयककटङ्गुत्तु ॥ ३६ ॥ लोभार्थं दुग्धमजिष्टलाहका
 लेयकानि च ॥ यवनण्डुलमेतथ यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ३७ ॥ वाणिदेववक्त्रैः श्रीयां शोभनवक्रकृत ॥ द्विभार्म छागदुग्धेन विद्वन्मथ न साधितम्
 ॥ ३८ ॥ रत्नचन्द्रमजिष्टालाभायां कर्पकण वा ॥ दशैव बुद्धिगुणैः स्यात्तान्मुलकानि कुतः ॥ ३९ ॥ लुण्ठिषिन्मलिहूतं तु सुष्ठु नि कटुकानि ॥
 पृथक् कथितं वापि पीतं चाग्निं करोति वै ॥ ४० ॥ वातमुलकं नैव करोति यत्तद्वत् ॥ कर्पूरपदार्थानि यदनीः कटुमहानि ॥ ४१ ॥ मोक्षं कथितं
 न्वलिङ्गि पीतं श्रमापदम् ॥ दातुं पितुं जगं शोपे मुक्तां च यथा नयेत् ॥ ४२ ॥ तथैव ज्योतिष्पदीर्गं कथितं श्रितं बुतम् ॥ पीतं स्यात्तान्मथ
 निपनम् ॥ ४३ ॥ कायोर्योनां सवायां कपोतं वाद्यमेव च ॥ यथाऽनुवर्त्तते शेषः विरासो वृषभश्च ॥ ४४ ॥ तुल्यं पीतं तु सुष्ठु
 मोक्षं फलम् च ॥ विरमज्वरान्मथ काकजं वाग्मथ ॥ ४५ ॥ सुष्ठु कथितं तन्मगानां ज्वरान्मथ ॥ यथाऽनुवर्त्तते च शेषः बुद्धिफलं
 च ॥ ४६ ॥ पुनर्नैव प्रशान्तं च तद्वा स्यात्तुल्यम् च ॥ मगिचमथ स्यात्तुल्यम् ॥ ४७ ॥ सुष्ठु कथितं तन्मगानां ज्वरान्मथ ॥ यथाऽनुवर्त्तते च शेषः बुद्धिफलं
 गन्धितम् ॥ सुष्ठु तलं काञ्चिकेन तथा लवंगमेव च ॥ ४८ ॥ यथाऽनुवर्त्तते च शेषः बुद्धिफलं
 ॥ ४९ ॥ सुष्ठु कथितं तन्मगानां ज्वरान्मथ ॥ यथाऽनुवर्त्तते च शेषः बुद्धिफलं
 दत्त्वा हि सुयवार्म पीतं वातविनाशनम् ॥ ५० ॥ पिप्पली पिप्पलीमूलं तथा भट्ठातकं शिव ॥ वायुतः कथितं पीतं वरजुलापहारकम् ॥ ५१ ॥
 अथवाग्म्यामुलान्यां सिद्धां रसवीर्यचक्रा ॥ एतया मर्दनाद्वा उन्मत्तमः प्रशान्तवान् ॥ ५२ ॥ बुद्धीकर्त्तुं च सुष्ठु संपिष्टुदकं च ॥ पीतं
 संवातवातस्य विपाटनेकुदेव च ॥ ५३ ॥ पीतं तक्रेण मूलं च आरुम्य तदग्न्य च ॥ हेरैः क्षिप्तिनातं ? वे वसाम्मन्त्रान्नियेया ॥ ५४ ॥ अ
 म्बिषहारमेकं भक्तं सह लघ्वितम् ॥ पीतं मांसमनापि वातनुद्याम्बिषज्जुत ॥ ५५ ॥ घृतलिप्तं सज्जुक्तं च छागोक्षीणं संवृतम् ॥ तल्लेपापादया
 १ कषायथकटुकम् ॥ २ लिप्ता फलेन देन ॥ ३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ११ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २० यथाऽनुवर्त्तते ॥ २१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ २९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ३९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ४९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ५९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ६९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ७९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ८९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९० यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९१ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९२ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९३ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९४ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९५ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९६ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९७ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९८ यथाऽनुवर्त्तते ॥ ९९ यथाऽनुवर्त्तते ॥ १०० यथाऽनुवर्त्तते ॥

न.म.पु.
॥११६॥

नश्येत्सोप्ये चात्र संशयः ॥ ५६ ॥ मध्याज्यसेन्धवं सिक्थं गुहगैरिकमुग्गुलैः ॥ ससर्जरसस्तुटितः क्षोभशुद्धिश्च लेपनात् ॥ ५७ ॥ कटुतैलेन
लितो वै विधुमाग्नौ प्रतापितः ॥ श्रुत्तिकावादितः पादः समः स्याद्वृषभध्वज ॥ ५८ ॥ सर्जरसाः सिक्थकं च जीरकं च हरीतकी ॥
उत्साधितवृताभ्यक्तो ह्यग्निदग्धव्यापनुत् ॥ ५९ ॥ तिलतैलं चाग्निदग्धं यवभस्मसमान्वितम् ॥ अग्निदग्धवर्णं नश्येद्बहुशः कुतलेपनः ॥ ६० ॥
नवनीतं माहिषं च दग्धपिष्टतिलानि च ॥ समल्लकं वर्णं नश्येद्बहुलं नस्यलेपनात् ॥ ६१ ॥ कर्पूरमन्थसर्पिर्भ्यां प्रहारः ध्रुवतो हर ॥
राक्षोद्भवः सबद्धश्च शुक्लवर्णेन शङ्कर ! ॥ पाकं च वेदनां चैव संस्थुशुद्धपमध्वज ॥ ६२ ॥ आम्रं (तस्य) मूलरसेनैव शङ्खचातः प्रवृत्तः ॥ दौक्रेते
शङ्खचाताभ्यां निर्वेणो धृतप्रुरितः ॥ ६३ ॥ शरपुद्गा लज्जालुका पादा चैषां तु मूलकम् ॥ जलपिष्टं तस्य लेपान्छलावातः प्रशाम्यति ॥ ६४ ॥
मूलं च कफजङ्घायास्त्रिरात्रेणैव शोषितं ॥ पाकशुतं वेदनां च हन्ति वै रोहितो व्रणे ॥ ६५ ॥ सजलं तिलतैलं च अपामार्गस्य मूलकम् ॥ तत्सेकदा
नाम्रस्येव प्रहारोद्भववेदना ॥ ६६ ॥ अभयां सैन्धवं शुण्ठीभेतस्त्रिद्वेकेन तु ॥ अस्यिन्ना ह्यजीर्णस्य नाशो भवति शङ्कर ! ॥ ६७ ॥ कटिवर्ध
निम्बमूलमक्षिशुलहरं भवेत् ॥ शणमूलं सताम्बूलं दग्धमिन्द्रियकस्य (तस्य) हृत् ॥ ६८ ॥ अन्नस्विन्नहरिद्रा च श्वेतसपपमूलकम् ॥ बीजानि सातुल्लस्य
एषाशुद्धतनं समम् ॥ सतरात्रप्रयोगेण शुभदेहकरं भवेत् ॥ ६९ ॥ श्वेतापराजितापत्रं निम्बपत्ररसेन तु ॥ नस्यदावाङ्गाकिनीनां मातृणां ब्रह्मरससा
म् ॥ मोक्षः स्यान्मधुसारेण नस्याच्च वृषभध्वज ॥ ७० ॥ मूलं श्वेतजयन्त्याश्च शुष्मश्च तु सप्राहतम् ॥ श्वेतापराजिताकेस्य निजकस्य च मूलकम् ॥
कुत्वा तु वाटिकां नारी तिलकेन वशी भवेत् ॥ ७१ ॥ पिप्पलीलोहचूर्णं तु शुण्ठीभ्यामलकानि च ॥ समानि रुद्धं जानीयात्सेन्धवं यधुराकरं ॥ ७२ ॥
उदुम्बरप्रमाणेन सप्ताहं भक्षणोत्समम् ॥ पुमांश्च बलवान्स स्यान्नीवेद्वर्षरातद्वयम् ॥ ७३ ॥ ठ ठ इति सर्ववैश्वप्रयोगेषु प्रबुलः सर्वकामकृत् ॥ ७४ ॥
संयुद्धा विद्राङ्काकरस्य तिलवर्धं प्रदेह्य तत् ॥ चित्ताम्नी भस्म तच्छुषोर्देतं शिरसि शङ्कर ॥ ७५ ॥ तलुकाच्यते रुद्धं यधु तथोगुह्यामम् ॥
निःक्षिप्तं च धुरीषं वै वनधुषिकचमोधि ॥ ७६ ॥ कटितन्तुनिबद्धं वै कुर्यान्नयलनिरोधनम् ॥ कुष्णकाकस्य रक्तेन यस्य नाभं प्रालिप्य च ॥ ७७ ॥
च्युतदले मध्यमध्ये ततो निः क्षिप्यते हर ! ॥ स खान्धते काकवन्दनोरो पुरुष एव च ॥ ७८ ॥ शर्करामध्वजाक्षीरं तिलगोक्षुरकं समम् ॥ स शङ्ख
नारायणदुद्र ! उच्चादितमिदं हर ! ॥ ७९ ॥ उज्जुकुष्णकाकस्य सिक्थस्याथ समिच्छतम् ॥ रुचिरेण सभायुक्तं यथोन्मा तु हृत्यते ॥ तथोमेत्ये

पू. सं.
आ. कां.
अ. १७७

॥११६॥

१. संक्षिप्तं नात्र ॥ २. सर्जरसस्तुटितः कोमलपत्राचैलेपः ॥ ३. शुल्ल वस्येण ॥ ४. लेपतः ॥ ५. बीजानि बह्वलविने ॥ ६. ठ ठ इति ।

महावैरं भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ ७९ ॥ भावितं ऋक्षदुग्धेन मत्स्यस्य रोहितस्य च ॥ मांसं तत्साधितं तैलं तदभ्यङ्गाच्च रोगनुत् ॥ चन्दनोदकन
 स्यात्तु रोमोत्थानं भवेत्पुनः ॥ ८० ॥ हस्ते लाङ्गलिकाकन्दं गृहीतं तेन लेपितम् ॥ शरीरं येन स पुमान्वृद्धेर्दोषं व्यपोहति ॥ ८१ ॥
 मयूररुधिरैव जीवं संहरते शिव ॥ ज्वलतां तु भुजङ्गानां विलस्थानामपीश्वर ॥ ८२ ॥ देहश्चिताम्रौ दग्धश्च सर्पस्याजगरस्य हि ॥
 तद्रस्म संमुखे क्षितं शत्रूणां भङ्गकृद्भवेत् ॥ ८३ ॥ मन्त्रेणानेन तत्क्षितं महाभङ्गकरं रिपोः ॥ ॐ ठ ठ ठ चाहीहिचाहीहि स्वाहा ॥
 ॐ उदरं पाहिहि पाहिहिस्वाहा ॥ ८४ ॥ सुदर्शनाया मलं तु पुष्पक्षे तु समाहतम् ॥ निःक्षितं गृहमध्ये तु भुजंगा वर्जयन्ति तत् ॥ ८५ ॥ अर्कं
 मूलेन रविणा अर्काग्निज्वालिता शिव ॥ युक्ता सिद्धार्थतैलेन वर्त्तिर्मार्गाहिनाशिनी ॥ ८६ ॥ मार्जारपललं विष्टा हरितालं च भावितम् ॥ छाग
 मूत्रेण तल्लितो मूषिको मूषिकान्हरेत् ॥ ८७ ॥ मुक्तो हि मन्दिरे रुद्र नात्र कार्या विचारणा ॥ विफलार्जुनपुष्पाणि भङ्गातकशिरीषकम् ॥ ८८ ॥
 लाक्षा सर्जरसश्चैव विडंगश्चैव गुग्गुलुः ॥ एतैर्धूपो मक्षिकाणां मशकाणां विनाशनः ॥ ८९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे नेत्राञ्जनादिनिरूपणं नाम सप्तसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ हरिरुवाच ॥ ब्रह्मदण्डीवचाकुष्ठं प्रियंगुर्गङ्गकेशरम् ॥ दद्यात्ता
 म्बूलसंयुक्तं स्त्रीणां मन्त्रेण तद्रशम् ॥ ॐ नारायण्यै स्वाहा ॥ १ ॥ ताम्बूलं यस्य दीयेत स वशी स्यात्सुमन्त्रतः ॥ ॐ हरिः हरिः स्वाहा ॥ २ ॥
 गोदन्तं हरितालञ्च संयुक्तं काकजिह्वया ॥ चूर्णीकृत्य यस्य शिरे दीयते स वशी भवेत् ॥ श्वेतसर्षपनिर्माल्यं यद्गृहे तद्विनाशकृत् ॥ ३ ॥ वैभी
 तकं शाखोटकं मूलं पत्रेण संयुतम् ॥ स्थाप्यते यद्गृहद्वारे तत्र वै कलहो भवेत् ॥ ४ ॥ खञ्जरीटस्य मांसं तु मधुना सह पेषयेत् ॥ ऋतुकाले
 योनिलेपात्पुरुषो दासतामियात् ॥ ५ ॥ अगुरुं गुग्गुलुं चैव नीलोत्पलसमन्वितम् ॥ गुडेन धूपयित्वा तु राजद्वारे प्रियो भवेत् ॥ ६ ॥ श्वेताप
 राजितामूलं पिष्टं रोचनया युतम् ॥ यं पश्येत्तिलकेनैव वशी कर्ष्यान्नृपालये ॥ ७ ॥ काकजंघा वचा कुष्ठं निम्बपत्रं सुकुंकुमम् ॥ आत्मरक्तसमा
 युक्तं वशी भवति मानवः ॥ ८ ॥ आरण्यस्य विडालस्य गृहीत्वा रुधिरं शुभम् ॥ करञ्जतैले तद्भाव्यं रुद्राग्नौ कज्जलं ततः ॥ पातयेत्पद्मपत्रेण
 ह्यदृश्यः स्यात्तदञ्जनात् ॥ ९ ॥ ॐ नमः खड्गवज्रपाणये महायक्षसेनापतये स्वाहा ॥ ॐ रुद्रं ह्रां ह्रीं वरशक्ता त्वरिताविद्या ॥ ॐ मातरः स्तम्भय

१ ॐ नमो नारायणाय स्वाहा पा० । २ अस्यादन्तत्वमपि कीशादौ तदुक्तं भारते । कुण्डलैर्वृष्टगण्डानां कुमारानां तरस्विनाम् ॥ निचकर्त्त शिरान्द्रौणिर्त्रलिभ्य इव पंकजान् ॥ १ ॥

३ एतैस्तिलके कृते इति शेषः । ४ वज्रं पा० ।

ग. म. पु.
॥११७॥

स्वाहा ॥ सहस्रं परिजप्यात्तु विद्येयं चौरवारिणी ॥ महासुगन्धिकामूलं शुक्रं स्तम्भेकदौ स्थितम् ॥ १० ॥ ॐ नमः सर्वसत्त्वेभ्यो नमः सिद्धिं
कुरु कुरु स्वाहा ॥ सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा करवीरस्य पुष्पकम् ॥ स्त्रीणामग्रे भ्रामयच्च क्षणाद्वै सा वशे भवेत् ॥ ११ ॥ ब्रह्मदण्डी वचां पत्रं
मधुना सह पेपयेत् ॥ अंगलेपाच्च वनिता नान्यं भर्तारमिच्छति ॥ १२ ॥ ब्रह्मदण्डी भिवा वक्त्रे सिता शुक्रस्य स्तम्भनम् ॥ मूलं जयन्त्या
वक्त्रस्थं व्यदहारे जयप्रदम् ॥ १३ ॥ भृंगराजस्य मूलं तु पिष्टं शुक्रेण संयुतम् ॥ अक्षिणी चांजयित्वा तु वशी कर्प्यात्ररं किल ॥ १४ ॥ अपराजि
ताशिवान्तु नीलोत्पलसमन्विताम् ॥ ताम्बूलेन य (दाना) दद्याच्च वशीकरणमुत्तमम् ॥ १५ ॥ अंगुष्ठे च पदे गुल्फे जानौ च जवने तथा ॥
नाभौ वक्षसि कुक्षौ च कक्षे कण्ठे कपोलके ॥ १६ ॥ ओष्ठे नेत्रे ललाटे च मूर्ध्नि चन्द्रकलाः स्थिताः ॥ स्त्रीणां पक्षे सिते कृष्णे ऊर्ध्वाधः संस्थिता नृणाम्
॥ १७ ॥ वामाग्ने दक्षिणाग्ने च क्रमाद्द्रुद्र द्वादिकृत् ॥ चतुःपदि कलाः प्रोक्ताः कावशास्त्रे वशीकराः ॥ आलिंगनाद्या नारीणां कमारीणां वशीकराः ॥
॥ १८ ॥ रोचनागन्धपुष्पाणि निम्बपुष्पं प्रियंगवः ॥ कुंकुमं चन्दनञ्चैव तिलकेन जगद्देशेत् ॥ १९ ॥ ओं ह्रीं गौरि देवि सौभाग्यं पुत्रवशादि देहि मे ॥
ओं ह्रीं लक्ष्मि ! देवि सौभाग्यं सर्वं त्रेलोक्यमोहनम् ॥ २० ॥ सगन्धस्य हरिद्रायाः कुंकुमानां च लेपतः ॥ वशयेद्द्रुद्रं ध्रुवश्च तथापुष्पसुगन्धयोः ॥
॥ २१ ॥ दुर्गलभा वचा कृष्टं कुलुप्रञ्च शतावरी ॥ तिलतैलेन संयुक्तं योनिलेपाद्वशी नरः ॥ २२ ॥ निम्बकाष्ठस्य धूमेन धूपयित्वा भगं वधूः ॥ सुमगा
स्यात्साति रुद्र पतिर्दासो भविष्यति ॥ २३ ॥ माहिषं नवनीतञ्च कलः ख मधुचण्डिका ॥ सौभाग्यं भगलेपास्त्वभ्यं पतिर्दास्ते भवेत्तथा ॥ २४ ॥ मधुय
ष्टिञ्च गोक्षीरं तथा च कण्टकारिका ॥ एतानि समभागानि पिबेदुष्णेन वारिणा ॥ चतुर्भोगावशेषेण गर्भसम्भवमुत्तमम् ॥ २५ ॥ मातुलुंगस्य बीजानि
क्षीरेण सह भावयेत् ॥ तर्पीत्वा लभते गर्भं नात्र कार्या विचारणा ॥ २६ ॥ मातुलुंगस्य बीजानि मूलान्येण्डकस्य च ॥ घृतेन सह संयोज्य
पाययेत्पुत्रकान्क्षिणी ॥ २७ ॥ अस्वगन्धा घृतं दुग्धं क्षयितं कुञ्जकरकम् ॥ पलाशस्य तु बीजानि क्षौद्रेण सह पेपयेत् ॥ रजस्वला तु पीत्वा न्यस्त
ष्पगर्भेविवर्जिता ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे ब्रह्मसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ हरिरुमाच ॥
हरिताले यवक्षारं पत्राङ्गं रक्तचन्दनम् ॥ जातिर्हिंगुलकं लाक्षा पक्वा दन्तान्प्रलेपयेत् ॥ १ ॥ हरीतकीकषायिण मुद्गा दन्तान्प्रलेपयेत् ॥ दन्ताः
स्युर्लोहिताः पुंसः श्वेता रुद्र न संशयः ॥ २ ॥ सुलकं स्थिद्य मन्दासौ रसं तस्य प्रहरयेत् ॥ कर्णयोः पूरणत्तेन कर्णसाधो विनश्यति ॥ ३ ॥

१ शम्भुगभावसंसारणाभावापार्थी । २ सन्धिष्य मधुना सह पा० ।

पू. सं.
आ. का.
अ. १७९

॥११७॥

अर्कपत्रं गृहीत्वा तु मन्दाग्रौ तापयेच्छनैः ॥ निष्पीड्य प्रत्येत्कर्णौ कर्णशूलं विनश्याते ॥ ४ ॥ त्रियंशुमधुका चैव धातव्युत्पलपांक्तिभिः ॥ मज्जिघ्ना
 लोभ्रलाशाभिः कपित्थस्वरसेन च ॥ पचेत्तैलं तथा स्त्रीणां नश्येच्छेदः प्रसूणात् ॥ ५ ॥ मुष्कमूलकशृण्ठीनां क्षारो हिममहापक्वम् ॥ शतपुष्पा
 वचा कुष्ठं दारु शिप्य रसाञ्जनम् ॥ ६ ॥ सौवर्चलं यवक्षारं तथा सर्जकपेन्धवम् ॥ तथा ग्रन्थिविडं सुस्तं मधुसुक्तं चतुर्गुणम् ॥ ७ ॥ मातुल
 गरसस्तद्रक्तदल्याश्च रसो हि तैः ॥ पक्वतैलं हरेदाशु नावादींश्च न संशयः ॥ ८ ॥ कर्णयोः क्षात्रिनाशः स्थाप्यकटुतैलस्य प्रहारात् ॥
 हरिद्रा निम्बपत्राणि पिप्पल्या मरिचानि च ॥ ९ ॥ विडंगभट्टं सुस्तञ्च सप्तमं विश्वयेपजम् ॥ गोमूत्रेण च पिड्वं कृत्वा च यटिका
 हर ! ॥ अजीर्णहृद्रवेचैकं द्रवं विधुचिकापहम् ॥ १० ॥ पटोलं मधुना हन्ति गोमूत्रेण तथानुदम् ॥ एषा च शङ्खी वृत्तिः सर्वेभ्योऽप्य
 पहा ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीभारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकोनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥
 हरिरुवाच ॥ वचा मांसी च विल्वश्च तगरं पद्मकेसरम् ॥ नागपुष्पं त्रियंशुञ्च समभागानि चूर्णयेत् ॥ अनेन प्रुषितो मर्त्यः कामवद्विचरेन्महीम् ॥
 ॥ १ ॥ कर्पूरं देवदारुञ्च मधुना सह योजयेत् ॥ लिमलेपाच्च तेनैव वशीकुर्याद्विद्वयं क्लिप्तं ॥ २ ॥ मधुनं पुरुषो गच्छेद्ब्रह्मीयात्स्वकमिन्द्रियम् ॥
 वामहस्तेन वामञ्च हस्तं लिपेत्तु यत्त्रिधा ॥ आलिता स्त्री वशं याति नान्यं पुरुषमिच्छति ॥ ३ ॥ ओ रक्तचास्रण्डे अम्रके मे वशमानय आनय
 ओ ह्रीं ह्रीं ह्रः फट् ॥ इमं जवायुतं मन्त्रं तिलकेन च शङ्ख ॥ गोरौचनासंयुतेन स्वरक्तेन वशी भवेत् ॥ ४ ॥ सेन्धवं कृष्णलवणं सोवीरं
 मत्स्यपित्तकम् ॥ मधु सर्पिसितायुलं स्त्रीणां तद्गलेपनात् ॥ ५ ॥ यः पुमान्मधुनं गच्छेन्नान्यां नारीं गमिष्यति ॥ शङ्खपुष्पी वचा मांसी सोम
 राजी च फल्गुकम् ॥ ६ ॥ माहिपं नवनीतञ्च त्वेकीकृत्य भिपग्वरः ॥ समूलानि स पत्राणि क्षीरेणाज्येन पेपयेत् ॥ ७ ॥ गुटिकां शोषितां कृत्वा नारी
 योन्या प्रवेशयेत् ॥ दशवारं प्रसृतापि पुनः कन्या भविष्यति ॥ ८ ॥ सपंपाश्च वचा चैव मदनस्य फलानि च ॥ माज्जराविद्धा धनुर्वां क्षीरेण सपन्नि
 तः ॥ ९ ॥ चातुर्थिकहरो वृषो डाकिनीज्वरनाशकः ॥ अर्जुनस्य च पुष्पाणि भ्रष्टातकविडङ्गके ॥ १० ॥ बाल्येनैव सर्जरसं योगैरसर्पपात्तथा ॥
 सर्पयूकामासिकाणां धूमो मशकनाशनः ॥ ११ ॥ भूतलायाश्च चूर्णेन स्तम्भः स्थाप्योनिपूराणात् ॥ तेन खेपन्तो योनौ भगस्तम्भस्तु जायते ॥ १२ ॥
 इति श्रीभारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ताम्बूलञ्च घृतं क्षौद्रं
 १ भगवत्पितामहः ॥ २ हनन्तानि स च हृदयं ॥ कन्दु केन स मन्त्रो नमस्तुभ्यं बहो ॥ ३ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ४ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ५ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ६ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ७ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ८ हनन्तानि स च हृदयं ॥ ९ हनन्तानि स च हृदयं ॥ १० हनन्तानि स च हृदयं ॥ ११ हनन्तानि स च हृदयं ॥ १२ हनन्तानि स च हृदयं ॥

ग. म. पु.
॥११८॥

लवणं ताम्रभाजने ॥ तथा पयःसमायुक्तं चक्षुःशूलहरं परम् ॥ १ ॥ हरीतकी वचा कुष्ठं व्योषं हिङ्गु मनःशिला ॥ कासे श्वासे च हिक्रिया
लिङ्गात्सौद्रं घृतप्लुतम् ॥ २ ॥ पिप्पलीत्रिफलाचूर्णं मधुना लेहयेन्नरः ॥ नश्यते पीनसः कासः श्वासश्च बलवत्तरः ॥ ३ ॥ समूलचित्रकं भस्म
पिप्पलीचूर्णकं लिहत् ॥ श्वासं कासञ्च हिक्राञ्च मधुमिश्रं वृषध्वज ! ॥ ४ ॥ नीलोत्पलं शर्करा च मधुकं पद्मकं समम् ॥ तण्डुलोद
कसंमिश्रं प्रशमेद्वक्तविक्रियाः ॥ ५ ॥ शुण्ठी च शर्करा चैव तथा क्षौद्रेण संयुता ॥ कोकिलस्वर एव स्याद्वटिका भुक्तिमात्रतः ॥ ६ ॥
हरितालं शङ्खचूर्णं कदलीदलभस्मना ॥ एतद्वन्येण चोद्वर्त्य लोमशातनमुत्तमम् ॥ ७ ॥ लवणं हरितालञ्च तुम्बिन्याश्च फलानि च ॥ लासारसमायुक्तं
लोमशातनमुत्तमम् ॥ ८ ॥ सुषा च हरितालञ्च शङ्खभस्म मनःशिला ॥ सैन्यवेन सहैकत्र छागमृत्रेण पेपयेत् ॥ ९ ॥ तत्सणोद्वर्त्तनादेव लोमशातन
मुत्तमम् ॥ शङ्खमामलकं पत्रं धातक्याः कुसुमानि च ॥ १० ॥ पिङ्गा तत्पयसा सार्द्धं सप्ताहं धारयेन्मुखे ॥ स्निग्धाः श्वेताश्च दन्ताश्च भवन्ति विम
लप्रभाः ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ हरिरुवाच ॥ शरद्वीष्मवसन्तेषु
प्रायशो दधि गर्हितम् ॥ हेमन्ते शिशिरे चैव वर्षासु दधि शस्यते ॥ १ ॥ भुक्ते तु शर्करा पीता नवनीतेन बुद्धिकृत् ॥ गुडस्य तु पुराणस्य पलमेक
न्तु भक्षयेत् ॥ स्त्रीसहस्रञ्च संगच्छेत्पुमान्बलयुतो हर ! ॥ २ ॥ कुष्ठं संचूर्णितं कृत्वा घृतमाक्षिकसंयुतम् ॥ भक्षयेत्स्वप्नेलायां बलीपलितनाशनम् ॥
॥ ३ ॥ अतसीमाषगोष्ठमचूर्णं कृत्वा तु पिप्पली ॥ घृतेन लेपयेद्वात्रमोमैः सार्द्धं विचक्षणः ॥ कन्दर्पसदृशो मर्त्यो नित्यं भवति शङ्कर ! ॥ ४ ॥
यवास्तिलाश्चगन्धा च सुशली सरला गुडम् ॥ एभिश्च रचितं जग्ध्वा तरुणो बलवान्भवेत् ॥ ५ ॥ हिङ्गु सौवर्चलं शुण्ठी पीत्वा तु कथितोदकैः ॥
परिणामाख्यशूलञ्च अजीणञ्चैव नश्यति ॥ ६ ॥ धातकीं सोमराजीञ्च क्षीरेण सह पेपयेत् ॥ दुर्बलश्च भवेत्स्थूलो नात्र कार्या विचारणा ॥ ७ ॥
शर्करामधुसंयुक्तं नवनीतं बली लिहत् ॥ क्षीराशी च क्षयी पुष्टिं मेधाञ्चैवातुलां व्रजेत् ॥ ८ ॥ कुलीरचूर्णं सक्षीरं पीतञ्च क्षयरोगमुत् ॥ भल्लतकं वि
डङ्गञ्च यवसारञ्च सैन्यवम् ॥ ९ ॥ मनःशिला शङ्खचूर्णं तैलपकं तथैव च ॥ लोमानि शातयत्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ १० ॥ मातृस्त्वयं रस
गुह्यं जलीकं तत्र पेपयेत् ॥ हस्तौ संलेपयेत्तेन त्वग्निस्तम्भनमुत्तमम् ॥ ११ ॥ शाल्मलीरसमादाय खरसूत्रे निधाय तम् ॥ अग्न्यादौ विक्षिपेत्तेन
ह्यग्निस्तम्भनमुत्तमम् ॥ १२ ॥ वायस्या उदरं शुद्धं मण्डूकवसया सह ॥ शुटिकां कारयेत्तेन ततोऽग्नौ संक्षिपेत्सुषीः ॥ एवमेतत्प्रयोगेण ह्यग्निस्तम्भनमु

१ श्वपार्यः । २ गुटिकामिति शेषः । ३ न्यवार्यः ।

पू. खं.
आ. को.
अ. १८२

॥११८॥

तमम् ॥ १३ ॥ मुण्डीत्वक्च वचा मुस्तं मरिचं तगरं तथा ॥ चर्वित्वा च त्विमं सद्यो जिह्वया ज्वलनं लिहेत् ॥ १४ ॥ गोरोचनां हंगराजं बुर्जालुप्तं
 घृतं समम् ॥ दिव्याम्भसः स्तम्भनं स्यान्मन्त्रेणानेन वै तथा ॥ ओं अग्निस्तम्भनं कुरु कुरु ॥ १५ ॥ ओं नमो भगवते जलं स्तम्भय तं सं स कुरु
 केकः चरचर ॥ जलस्तम्भनमन्त्रोऽयं जलं स्तम्भयते शिव ! ॥ १६ ॥ गुग्गुलिंश्च गवास्थिंश्च तथा निर्मालयमेव च ॥ अरेथो निखनेद्वारे पञ्चत्वम्
 पयाति सः ॥ १७ ॥ पञ्चरक्तानि पुष्पाणि पृथग्जात्या समालभेत् ॥ कुङ्कुमेन समायुक्तयास्मरक्तसमन्वितम् ॥ १८ ॥ पुष्पेण तु सप्तं शिवा रोचनायाः
 पलेकतः ॥ स्त्रिया पुंसा कृतो रुद्र ! तिलकोऽयं वशीकरः ॥ १९ ॥ ब्रह्मदण्डो तु पुष्पेण भक्ष्ये पाने वशीकरः ॥ यदि मधु पलेकेन पक्वमुष्णोदके पि-
 वेत् ॥ २० ॥ विष्टम्भिकाञ्च हृच्छूलं हर्मयेव महेश्वर ! ॥ ओं हूं जः ॥ मन्त्रोऽयं हरते रुद्र ! सर्वदुष्टिफलं विना ॥ २१ ॥ विष्टम्भिकां पालितम् घृते
 वेरं च सैन्धवम् ॥ मरिचं दधि कुष्ठञ्च नस्ये पाने विपं हरेत् ॥ २२ ॥ चिपलार्द्रकुलुं च चन्दनं शृङ्गवेरं च ॥ पानमन्त्रं लेपाञ्च विष्टम्भिकां भवे-
 च्छिव ! ॥ २३ ॥ पागवतस्य चाक्षीणि हरितालं मनःशिला ॥ एतद्योगाद्विपं हन्ति वैवदेव दशोरगाश्च ॥ २४ ॥ सैन्धवं वृषाणं चैव दण्डिस्तन्नामपुत्र-
 तम् ॥ शुश्रूकस्य विपं हन्ति लेपोऽयं वृषभध्वज ! ॥ २५ ॥ ब्रह्मदण्डोतिलान्कार्थ्यं कृष्णं त्रिकटुकं पिबेत् ॥ नाशयेद् रुद्र ! बुलमानि निरुद्धं रक्तमेव च
 ॥ २६ ॥ पीत्वा क्षीरं क्षौद्रयुतं नाशयेदरुजः सुनिम् ॥ आटरूपकमुलेन भगं नामि च लेपयेत् ॥ सुखं प्रसूयते नारी दातुं कार्या विचारणा ॥ २७ ॥
 शक्रेण मधुसंयुक्तां पीत्वा तण्डुलवारिणा ॥ मत्तातिमारशमनं भवतीति वृषध्वज ! ॥ २८ ॥ इति श्रीभारुडे महाप्रमाणे पूरुषदे मधुसंशक्त्ये आचार-
 कादि ह्याशीन्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ हरिरुवाच ॥ मरिचं शृङ्गवेरं च कुटजत्वचमेव च ॥ पानाच्च ग्रहणी नश्येच्छाङ्गाङ्गितेभिरिव ! ॥ १ ॥
 पिप्पली पिप्पलीशूलं मरिचं तगरं वचा ॥ देवदारुरसं पाठं क्षीणि सह वेपयेत् ॥ २ ॥ अनेनैव प्रयोगेण ह्यतिमहो विनश्यति ॥ मरीचतिलपुष्पाण्यम्
 मञ्जनं कामलापहम् ॥ ३ ॥ हरीतकी सममुडा मधुना सह योजिता ॥ विरेचनकरी रुद्र ! भवतीति न संशयः ॥ ४ ॥ विपला विषकं चित्तं तथा
 कटुकगोहिणी ॥ ऊरुस्तम्भहर्त्रं ह्येतदुत्तमन्तु विरेचनम् ॥ ५ ॥ हरीतकी शृङ्गवेरं देवदारु च चन्दनम् ॥ क्वाथयेच्छाशुभेन अपामार्गस्य सुलकम् ॥
 ऊरुस्तम्भं जयन्त्या वा मत्तत्रेण नाशयेत् ॥ ६ ॥ अनन्ताशृङ्गदेवस्य मूकसूत्राणि कारयेत् ॥ सुमुखं सुहृत्सु च सुतिक्तपुष्पकम्
 च ॥ वायुः स्नायुगतं च व अग्निमान्त्रं च नाशयेत् ॥ ७ ॥ कृष्णान्तु पुष्पेण ससुद्धाय सपविकाम ॥ सारलं व्यग्दुग्धेन

१. पूरुषमार्गम् । २. आशुभेनैवमर्थम् । ३. लघुवापि ।

ग.म.पु.
॥११९॥

अपस्मारहरं पिबेत् ॥ ८ ॥ अश्वगन्धामये चैव उदकेन समं पिबेत् ॥ रक्तपित्तं विनश्येत् नाना कार्या विचारणा ॥ ९ ॥
हरीतकीकुष्ठचूर्णं कृत्वा आस्यं च पूरयेत् ॥ शीतं पीत्वाथ पानीयं सर्वच्छर्दिनिवारणम् ॥ १० ॥ गृहीतपित्तकारिष्टधान्याकं रक्तचन्दनम् ॥
पित्तलेप्यज्वरच्छर्दिदाहवृणान्नममिहृत् ॥ ओं हुं नम इति ॥ ११ ॥ श्रोत्रे वद्धा शंसपुष्पां ज्वरं मन्त्रेण वै हरेत् ॥ ओं जम्भिनी स्तम्भिनी मोहय
सर्वव्याधीन्मे वज्रेण ठः ठः सर्वव्याधीन्मे वज्रेण फट् इति ॥ १२ ॥ पुष्पमष्टशतं जप्त्वा हस्ते दत्त्वा नखं स्पृशेत् ॥ चातुर्थिको ज्वरो रुद्ध
अन्ये चैव ज्वरास्तथा ॥ १३ ॥ जम्बूफलं हरिद्रा च सर्पस्यैव तु कंचुकम् ॥ सर्वज्वराणां धूपोऽयं हरश्चातुर्थिकस्य च ॥ १४ ॥ करवीरं भृङ्गपत्रं
लवणं कुष्ठककंटे ॥ चतुर्गुणेन मूत्रेण पचेत्तैलं हरेच्च तत् ॥ पामां विचर्चिकां कुष्ठमभ्यङ्गाद्धि व्रणानि वै ॥ १५ ॥ पिप्पलीमधुपानाच्च तथा मधु
रभोजनात् ॥ ग्रीहा तिनश्यते रुद्ध तथा मूत्रसेवनात् ॥ १६ ॥ पिप्पलीञ्च हरिद्राञ्च गोमूत्रेण समन्विताम् ॥ प्रक्षिपेच्च गुदद्वारे अर्शांसि विनि
वारयेत् ॥ १७ ॥ अजादुग्धमार्द्रकञ्च पीतं ग्रीहादिनाशनम् ॥ सैन्धवञ्च विडङ्गानि सोमराजी तु सपैपाः ॥ १८ ॥ रजनी द्वे विष्वेच गोमूत्रेणैव
पेषयेत् ॥ कुष्ठनाशञ्च तलेपात्रिम्बपत्रादिना तथा ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचम्यकाण्डे अष्टांशविक्रान्ततमोऽ
ध्यायः ॥ १८३ ॥ हरिरुवाच ॥ रजनीकदलीक्षारलेपः सिध्मविनाशनः ॥ कुष्ठस्य भागमेकन्तु पथ्याभागद्वयं तथा ॥ उष्णोदकेन संपीय कटिभूलानि
नाशनम् ॥ १९ ॥ अथया नवनीतञ्च शर्करापिप्पलीयुतम् ॥ पानादशोहरं स्याच्च नाना कार्या विचारणा ॥ २० ॥ आट्ठरूपकपत्रेण घृतं घृष्टमिना पचेत् ॥
चूर्णं कृत्वा तु लेपोऽयं अशरोगहरः परः ॥ २१ ॥ गुग्गुलुत्रिफलायुक्तं पीत्वा नश्येद्भगन्दरम् ॥ अजाजीशृङ्गवेरञ्च तथा मण्डं विपाचयेत् ॥ २२ ॥
लवणं तु संयुक्तं मुत्रकृच्छ्रविनाशनम् ॥ यवसारं शर्करा च मूत्रकृच्छ्रविनाशकम् ॥ २३ ॥ चित्ताग्निः खंजरीटस्य विष्टा फेनो हयस्य च ॥ सोमा
अनं वासनवे नर एतेस्तु धूपितः ॥ अट्ठस्थस्त्रिदशैः संवेः किं पुनर्मानवेः शिव ॥ २४ ॥ तिलतैलं यक्ष्णदग्ध्वा सर्पां कृत्वा तु लेपयेत् ॥ तेनैव
सह तैलेन अग्निदग्धः सुखी भवेत् ॥ २५ ॥ लज्जालोः शरपुंखाया लेपः सान्ध्योऽग्निनाशनः ॥ २६ ॥ नमो भगवते ठ ठ छिन्धि छिन्धि ज्वलन् प्रज्व
लितं नाशय नाशय हुं फट् ॥ २७ ॥ करे वद्धं तु निमृण्ड्या मूलं ज्वरहरं हुतम् ॥ मूलञ्च श्वेतशुभ्रायाः कृत्वा तत्सप्तखण्डकम् ॥ २८ ॥ हस्ते बध्वा ना
शयेच्च अर्शांस्येव न संशयः ॥ विष्णुकान्ताजमूत्रेण चौरव्याघ्रादिरक्षणम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मदण्ड्यास्तु मुलानि सर्वकर्माणि कारयेत् ॥ विफलयास्तु चूर्ण
हि साज्यं कुष्ठविनाशनम् ॥ ३० ॥ आज्यं पुनर्नवाविल्वैः पिप्पलीभिः साधितम् ॥ हरेद्विकां श्वासकालौ पीतं क्षीणाञ्च गर्भेकृत् ॥ ३१ ॥ मक्षयेद्वा

पु.खं.
आ.कां.
अ. १८४

॥११९॥

नरीबीजं पयसाज्येन पाचितम् ॥ पुनश्चैव युक्तं शुक्रः स्यादस्यस्ततः ॥ १३ ॥ विडम् मधुकं पाठां मांसां सज्जरसं तथा ॥ हरिद्रां विफलाञ्चैव
 मपामार्गं मनःशिलाम् ॥ १४ ॥ उडुम्बरं वातकीञ्च तिलैलेन पेषयेत् ॥ योनिं लिङ्गं च ध्रुवेन स्त्रीधुमेः स्याद्विषयं मियः ॥ १५ ॥ नमस्ते ईश
 वरदाय आकर्षिणि विकर्षिणि मुग्धे स्वाहा इति ॥ योनिर्लिङ्गस्य तैलेन शंकरः स्लक्षणात्तः ॥ १६ ॥ पुनर्नवागता दूर्वा कनकचन्द्रवारुणी ॥ बीजे
 नैषां जातिकाया ग्मेन ग्मसमर्दनम् ॥ १७ ॥ सूपाया मध्यगं कृत्वा रसं मारणमर्पितम् ॥ मध्वाज्यसहितं दूष्यं वल्लीपलितनाशनम् ॥ १८ ॥
 मध्वाज्यं गुडनाम्रञ्च कार्ष्णेज्यसस्तथा ॥ दहनाच्च भवेद्वायुं सुवर्णकरणं शुभम् ॥ १९ ॥ पीतं धरतृपुष्पञ्च सैनिकञ्च पलं मतम् ॥ लोमलिकायाः
 शाखा च स्वर्णञ्च दहनाद्रवेत् ॥ २० ॥ धत्तमोज्ज्वलैर्न दीपप्रज्ज्वलनाद् ॥ समाधायुषिप्रस्तु ममवयो न पश्यति ॥ २१ ॥ वृषस्य मुग्धस्यैव
 युक्तो भेको निष्ठान्ते ॥ शंकरावयवयुक्तो धूपं प्राप्त्वा च गर्जति ॥ विस्मयं कुरुते चैव वृषभस्त्राय संशयः ॥ २२ ॥ गर्वा च सापयं तले कोटं खयो
 तनामकम् ॥ ताभ्यां दीपः प्रज्वलितो वाग्मिज्ज्वालकलापवत् ॥ २३ ॥ चूर्णं छुच्छुन्दरिहं दग्ध्वा रुद्रं प्रलेपयेत् ॥ तप्यते तक्षणादहयो यदि सम्यक्
 लेपयेत् ॥ चन्दनेन भवेन्मोक्षः पानाष्टेषात्तुली भवेत् ॥ २४ ॥ कुञ्जस्य सदाक्तस्य स्वयं नेत्रे शिवां जयेत् ॥ गुद्रे विजयते सोऽपि महाशूरश्च जायते
 ॥ २५ ॥ दन्तं दुण्डुभसर्पस्य मुखे संशुद्धं व क्षिपेत् ॥ तिष्ठते च जलान्तस्तु विविक्तलपं स्थले यथा ॥ २६ ॥ कुम्भीरनेत्रदंष्ट्राश्च अस्थीनि क्षिपेत्
 तथा ॥ वसतिलसमायुक्तमेकत्र तन्निवोजयेत् ॥ आत्मानं स्लक्षयेत्तेन जले तिष्ठेद्विजयम् ॥ २७ ॥ कुम्भीरकस्य नेत्राणि हृदयं कच्छपस्य च ॥
 मृषिकस्य वसास्थीनि शिखामारवसा तथा ॥ एतान्येकत्र संलेपाज्जले तिष्ठेद्यथा गुहे ॥ २८ ॥ लोहचूर्णं तक्षपीतं पाण्डुरोगहरं भवेत् ॥ तण्डुलीय
 कगोक्षसूलं पीतं पर्यान्वितम् ॥ २९ ॥ कमलादिहरं पीतं कुजरोगहरं तथा ॥ जार्तासूलं तक्षपीतं कोलसूलं त्वजोगतुम् ॥ ३० ॥ सतकं कुशमूलं
 वा सकटौ मूलमेव वा ॥ काञ्जिकेन च वाकुच्या मूलं व दन्तरोगतुम् ॥ ३१ ॥ तथेन्द्रवारुणीमूलं वाग्निपीतं विपादिहत् ॥ सुरभिक्षमूलया
 नाद्वा तन्नाशो भवेच्छिव ॥ ३२ ॥ शिखारोगहरं लेपाद्देवाङ्गुली सकाजिकम् ॥ बला वातिवला यदी शंकरा मधुसूता ॥ ३३ ॥ वन्ध्यागर्भकरी
 पीता दास काट्या विचारणा ॥ श्वेतापराजितसूलं पिप्पलीगुणिकायुतम् ॥ ३४ ॥ परिषिपं शिरोलिङ्गच्छिन्नः शूलविनाशनम् ॥ निगुण्डिका
 शिखां पीत्वा गण्डमालां विनाशयेत् ॥ ३५ ॥ केतकीपत्रजं क्षारं गुडेन सह भक्षयेत् ॥ तक्षणे शरपुंवां वा पीत्वा ब्रह्म विनाशयेत् ॥ ३६ ॥

ग. म. पु.
॥१२०॥

मातुलंगस्य निर्यासं गुडाज्येन समन्वितम् ॥ वातपित्तजशूलानि हन्ति वै पानयोगतः ॥ शुण्ठी सौवर्चलं हिंशु पीतं हृदयरोगनुत् ॥ ३७ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे वैद्यशास्त्रे चतुस्शीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ हरिरुवाच ॥ आं गणपतये
इति अयं गणपतेर्मन्त्रो धनविद्याप्रदायकः ॥ १ ॥ इममष्टसहस्रञ्च जप्त्वा बद्धा शिखां ततः ॥ व्यवहारे जयः स्याच्च शतं जापावृणां प्रियः ॥
॥ २ ॥ तिलानां तु घृताक्तानां कृष्णानां रुद्र होमयेत् ॥ अष्टोत्तरसहस्रन्तु राजा वक्ष्यस्त्रिभिर्दिनैः ॥ ३ ॥ अष्टम्याञ्च चतुर्दश्यामुपोष्याभ्यर्च्य विघ्न
राट् ॥ तिलाक्षतानां जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ अपाजितः स्याद्युद्धे च सर्वं तच्च सिधेविरं ॥ ४ ॥ जप्त्वा चाष्टसहस्रन्तु ततश्चाष्टरातेन हि ॥
शिखां बद्धा राजकुले व्यवहारे जयो भवेत् ॥ ५ ॥ ह्रींकारं सविसर्गञ्च प्रातःकाले नरस्तु यः ॥ स्त्रीणां ललाटे विन्यस्य वशतां नयति ध्रुवम् ॥
॥ ६ ॥ सुसमाहितचित्तेन विन्यस्य प्रमदालये ॥ सोत्कामां कामिनां कुर्यान्नात्र काव्यां विचारणा ॥ ७ ॥ जुहुयादयुतं यस्तु शुचिः प्रयतमानसः ॥
दृष्टिमात्रे सदा तस्य वक्ष्यमायान्ति योषितः ॥ ८ ॥ मनः शिलापत्रकञ्च सगोरोचनकुंकुमम् ॥ कृत एभिश्च तिलके वक्ष्यमायाति योषितः ॥ ९ ॥
भृंगराट् सहदेवा च वचा श्वेतापराजिता ॥ तेनैव तिलकं कृत्वा त्रैलोक्यं वशतां नयेत् ॥ १० ॥ गोरोचना मीनपित्तमाभ्याञ्च कृतवार्तिकः ॥
यः पुमांस्तिलकं कुर्याद्रामहस्तकनिष्ठया ॥ स करोति वशे सर्वं त्रैलोक्यं नात्र संशयः ॥ ११ ॥ गोरोचना महादेव ! धातुशोणितभाविता ॥ एतैर्वै
तिलकं कृत्वा सा नरं यं निरीक्षते ॥ तत्क्षणात्तं वशे कुर्यान्नात्र काव्यां विचारणा ॥ १२ ॥ नागेश्वरञ्च शैल्यं त्वक्पत्रञ्च हरीतकी ॥ चन्दनं
कुष्ठमूकमैलारक्तशालिसमन्विता ॥ १३ ॥ एतैर्वृषो वशकरः स्मरबाणैः स्मरार्दनः ॥ रतिकाले महादेव पार्वतीप्रिय शंकर ॥ १४ ॥ निजशुकं गृही
त्वा तु वामहस्तेन यः पुमान् ॥ कामिनीचरणं वामं लिपेत्स स्यात्स्त्रियाः प्रियः ॥ १५ ॥ सैन्यवञ्च महादेव पारावतमलं मधु ॥ एभिर्लिप्ते तु लिङ्गे
वै कामिनीवशः कृद्भवेत् ॥ १६ ॥ पुष्पाणि पञ्चरक्तानि गृहीत्वा यानि कानि च ॥ तत्तुल्यञ्च प्रियंयुञ्च पेषयेदकयोगतः ॥ अनेन लिप्तलिङ्गस्य
कामिनीवशतामियात् ॥ १७ ॥ हयगन्वा च मञ्जिष्ठा मालतीकुसुमानि च ॥ श्वेतसर्पं एतैश्च लिप्तलिङ्गः स्त्रियाः प्रियः ॥ १८ ॥
मूलन्तु काकजंघाया दुग्धपीतन्तु शोषनुत् ॥ अश्वगन्धानामवलगुडमाषानिषविणः ॥ रूपं भवेद्यथा तद्वस्त्रयैव न चारिणाम् ॥
॥ १९ ॥ लोहचूर्णसमायुक्तं त्रिफलाचूर्णमेव वा ॥ मधुना सेवितं रुद्र परिणामाख्यं शूलनुत् ॥ २० ॥ कथितोदकपानन्तु

१ अम्बुगार्धः । विघ्नपमिति वा । पा ० । २ तं भजति समे जनाः । ३ सकामामिति पा ० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. १८५

॥१२०॥

शम्भुकक्षारकं तथा ॥ मृगशृङ्गं ह्यग्निदग्धं गव्याज्येन समन्वितम् ॥ पीतः हृत्पृष्ठशूलानां भवेन्नाशकरं शिव ॥ २१ ॥ हिङ्गु सौवर्चलं
 शुण्ठी वृषध्वजं महोषधम् ॥ एभिस्तु कथितं वारि पीतं वै सर्वशूलनुत् ॥ २२ ॥ अपामार्गस्य वै मूलं सासुद्रलवणान्वितम् ॥ आस्वादितं
 तमजीर्णस्य शूलस्य स्याद्विमर्दनम् ॥ २३ ॥ वटरोहाङ्कुरो रुद्र तण्डुलोदकवर्षितः ॥ पीतः सतक्रोशतीसारं क्षयं नयति शङ्कर ॥ २४ ॥ अङ्गु-
 लमूलं कर्पूरं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ सर्वतोसारग्रहणीं पीतं हरति भूतप ॥ २५ ॥ मरीचशुण्ठिकुटजत्वक्चूर्णञ्च गुडान्वितम् ॥ कमात्तद्विगुणं पीतं
 ग्रहणीव्याधिनाशनम् ॥ २६ ॥ श्वेतापराजितामूलं हरिद्रासिक्थतण्डुलाः ॥ अपामार्गत्रिकटुकमेपाञ्च वटिका शिव ॥ विपूचिकामहाध्यायं हरत्येव
 न संशयः ॥ २७ ॥ त्रिफलागुरु भूतेश शिलाजतु हरीतकी ॥ एकैकमेपां चूर्णन्तु मधुना च विमिश्रितम् ॥ पीतं सर्वेषु महन्तु क्षयं नयति
 शङ्कर ॥ २८ ॥ अर्कक्षीरप्रस्थमेकं तिलतैलं तथैव च ॥ मनःशिलामरीचानां सिन्दूरस्य पलं पलम् ॥ २९ ॥ चूर्णं कृत्या ताम्रपत्रे त्वातपै-
 शोषयेत्ततः ॥ पीतं सुहीगतं दुग्धं सैन्धवं शूलनुद्भवेत् ॥ ३० ॥ त्रिकटुत्रिफलानर्कं तिलतैलं तथैव च ॥ मनःशिला निम्बपत्रं जालीपुष्पमजा-
 पयः ॥ ३१ ॥ तन्मूत्रं शङ्खनाभिश्च चन्दनं घषयेत्ततः ॥ एभिश्च वस्त्रिकां कृत्वा त्वक्षिणीं चाञ्जयेत्ततः ॥ ३२ ॥ नश्यते पटलं काचं पुष्पञ्च तिमिरा-
 दिकम् ॥ विभीतकस्य वै चूर्णं समधु श्वासनाशनम् ॥ ३३ ॥ पिप्पलीत्रिफलाचूर्णं यधुसैन्धवसंयुतम् ॥ सर्वरोगज्वरश्वासशोषपीनसहजवेत् ॥ ३४ ॥
 दुग्धदामोश्च वै चूर्णं अजामत्रेण भावयेत् ॥ एकविंशतिवारं वै त्वक्षिणीं तेन चाञ्जयेत् ॥ गन्धयन्त्रता पटलता नश्येन्निलोमता तथा ॥ ३५ ॥ पिप्पली-
 कतकं रुद्र हरिद्रामलकं वचा ॥ सर्वाक्षिरोगा नश्येयुः सक्षीरादज्जनात्ततः ॥ ३६ ॥ काकजं चाशिशुमूले सुखेन विभृते शिव ॥ चर्वित्वा दन्तकीटानां
 विनाशो हि भवेद्भर ॥ ३७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे मन्वतन्त्रवैद्यप्रयोगे पञ्चाशीत्यविंशततमोऽध्यायः ॥
 ॥ १८५ ॥ हरिस्त्वाच ॥ पीतः सारो युद्ध्याश्च मधुना च श्रमेदनुत् ॥ पीतं गोदालिका मूलं तिलदध्याज्यसंयुतम् ॥ १ ॥ निरुद्धमूत्रं कथितं निवर्तयति
 शङ्कर ॥ तथा द्विक्वां हरेत्पीतं सौवर्चलसंयुतं वै ॥ २ ॥ गोरक्षककंदीमूलं पिष्टं शीतोदकेन च ॥ पीतं दिनत्रयेणैव नाशयेद्भद्र शर्कराम् ॥ ३ ॥
 विद्धा वै मालतीमूलं श्रीमङ्काले समहितम् ॥ साधितं ह्यगदुग्धेन पीतं शर्करायाश्चितम् ॥ हरत्युग्रनिरोधञ्च हरति पाण्डुराकंराम् ॥ ४ ॥
 द्विजयष्ट्याश्च वै मूलं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ मण्डमालां हरति पादसाध्यं मलमण्डकम् ॥ ५ ॥ रसाज्जनं हरति कषारचूर्णं तेनैव सुगुणत्वं ॥ नारदो

१ प्राक्पल्लवाः । २ तगरमिति पा० ।

ग. म. पु.
॥१२१॥

तुरुषो व्याधीन्नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥ करवीरमूललेपादौ लेपात्पुगफलस्य च ॥ पुंव्याधिर्नश्यते रुद्र योगस्य वदाम्यहम् ॥ ७ ॥ दन्तमूल
हरिद्रा च चित्रकं तस्य लेपनात् ॥ भगन्दरविनाशः स्यादन्यं योगं वदाम्यहम् ॥ जलौकाजग्धरक्तञ्च भगन्दरमुमापते ॥ ८ ॥ विफलाजलपुष्टञ्च
माजरास्थि विलेपितम् ॥ ततो न प्रलवेद्रक्तं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९ ॥ हरिद्राऽनिकवारञ्च स्तुहीसिरिण भाविता ॥ वटिकाऽप्राप्तिनाशस्य तलेपनात्
पमध्वज ॥ घोषाफलं सैन्धवञ्च पिप्पला चार्शोहरं परम् ॥ १० ॥ गव्याज्यं साधितं पीतं पलाशशारवारीणां ॥ विधुणेन त्रिकटुकं अरासि क्षपये
च्छिव ॥ ११ ॥ विल्वस्य च फलं दग्धं रक्तार्शःप्रविनाशनम् ॥ जग्ध्वा कृष्णतिलानेव नवनीतधुतानपि ॥ १२ ॥ गुण्डाचूर्णं यवसारयुक्तं
तुल्यगुडान्वितम् ॥ अग्निवृद्धिं करोत्येव प्रत्यूषे वृषभध्वज ॥ १३ ॥ शुण्ठ्या च कथितं वारि पीतं चार्द्रिं करोति वै ॥ हरिकर्षी सैन्धवञ्च चित्रकं
रुद्र पिप्पली ॥ १४ ॥ चूर्णमुष्णोदकेनैषां पीतं चातिक्षुधाकरम् ॥ साज्यं सुकरमांसं वै पीतं चातिक्षुधाकरम् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे षडशीत्यधिकतमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ हारिरुवाच ॥ हस्तिकर्मपलाशस्य पत्राणि ? चूर्णयेद्भर ॥ सर्वरोगानि
निर्मुक्तं चूर्णं पलशतं शिव ॥ १ ॥ ससीरं भक्षितं कुर्यात्सप्ताहेन वृषध्वज ॥ नरं श्रुतिधरं रुद्र मुनेन्द्रगतिविक्रमम् ॥ २ ॥ पद्मरागप्रतीकाशं
युक्तं दशरातायुषा ॥ षोडशाब्दाकृतिं रुद्र सततं दुग्धभोजनात् ॥ ३ ॥ मधुसर्पिस्समायुक्तं दुग्धमायुष्करं भवेत् ॥ तत्कर्णं मधुना साद्रे दशवर्षं
सहस्रिणम् ॥ ४ ॥ कुर्यान्नरं श्रुतिधरं प्रमदाजनवल्लभम् ॥ दध्ना नित्यं भक्षितन्तु वज्रदेहकरं भवेत् ॥ ५ ॥ केरागजिसमायुक्तं नरं वर्षसहस्रिणम् ॥
तच्च काजिकसंयुक्तं नरं कुर्याच्च भक्षितम् ॥ ६ ॥ शतवर्षं दिव्यदेहं वलीपलितवर्जितम् ॥ जग्धं विफला लोहं चक्षुष्मन्तं करोति वै ॥ ७ ॥
अन्यः पश्येत्तु चूर्णस्य साज्यस्यैव तु भक्षणात् ॥ महिषीक्षीरसंयुक्तस्तलेपः कृष्णकेशकृत् ॥ ८ ॥ खल्वाटस्य च वै केशा भवन्ति वृषभध्वज ॥
तैलयुक्तेन चूर्णेन वलीपलितनाशनम् ॥ ९ ॥ तदुद्धर्तनमात्रेण सर्वरागः प्रक्षुध्यते ॥ सच्छगस्रीरचूर्णेन दष्टिः स्थान्मासतोऽजनात् ॥
॥ १० ॥ पलाशस्य च बीजानि श्रावणे वितुपाणि च ॥ गृहीत्वा नवनतिनं तेषां चूर्णं च भक्षयेत् ॥ ११ ॥ कर्पाईमेकं सेवेत नत्वा
नित्यं हरिं प्रभुम् ॥ पुराणपठिधान्यस्य पथ्यमम्भु पिवन्हर ॥ जीवेद्वर्षसहस्राणि वलीपलितवर्जितः ॥ १२ ॥ भृङ्गराजस्य वै
मूलं पुण्यशैलं तु सनादितम् ॥ विषाय तस्य चूर्णं वै सप्तवीरञ्च भक्षयेत् ॥ १३ ॥ मासमात्रप्रयोगेन वलीपलितवर्जितः ॥ शतानि
पञ्च जीवेच्च नरो नागबलो भवेत् ॥ भवेच्छ्रुतिधरो रुद्र पुण्यशैले नैव भक्षणात् ॥ १४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे

पू. खं.
आ. कां.
अ. १८७

॥१२१॥

आचारकाण्डे आयुष्करयोगोऽसप्तशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ हरिरुवाच ॥ निव्रजेणः स्यात्पुण्यदीनो प्रहरो वृत्तवृत्तिः ॥ अयापुण्यस्य वै मूलं हस्ताभ्याश्च विमर्दितम् ॥ तदसेन प्रहारस्य रक्तलावो न पूरणात् ॥ १ ॥ रुद्र लाङ्गलिकामूलं चेष्टुर्धर्मस्तथैव च ॥ तेन व्रणधुवर्षं लिप्तं शक्यं निःशरति व्रणात् ॥ चिकालप्रविष्टोऽपि तेन मार्गेण शङ्कर ॥ २ ॥ बालमूलं मण्युद्धामूलं वा वारिचार्पितम् ॥ तेन लिप्तं चिरं जातं व्रणं नाभ्याः प्रशम्यति ॥ ३ ॥ जघ्नं माहिषदन्त्रा च युक्तं कोद्वपस्ककम् ॥ हिड्डुमूलस्य वै वृणं दत्तं नाडीव्रणापहम् ॥ ४ ॥ वृषभधिल्लं पिष्टं वारिणा तेन लेपितम् ॥ तेन घृष्टं रक्तदोषः प्रणश्यति न संशयः ॥ ५ ॥ यवयस्य विटहञ्च मण्यपापापमेव च ॥ झुपिरेपाश्चैव वृणं भातिवर्षं क्षीरेण वै ॥ ६ ॥ कुकलस्य तल्लिप्तं विप्रश्चिद्वि नाशयेच्छिव ॥ सौभाग्यस्य विमानि त्वत्सामसिना सह ॥ ७ ॥ गौरसर्पण्युक्तानि सर्वोष्येतानि शङ्कर ॥ पिशान्यनम्लतक्रेण ग्रन्थिर्कं नाशयेद्वि नाशयेच्छिव ॥ ८ ॥ श्वेतापरजितामूलं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ देह व्रणभग्नमापाद्भूतहृदयन प्रियः ॥ ९ ॥ अगस्त्यपुष्पनस्य वै समरीचं तु शूलहतम् ॥ सुजङ्गचर्म वै हिड्डु निम्बपत्रं तथा यवाः ॥ गौरसर्पण्यः स्यात्क्षोभो भूतहृदः शिव ॥ १० ॥ गौरो वना मरीचानि पिप्पली सैन्धवं मयुः ॥ अजूनं कृतमेषिः स्याद्भृशभूतहारं शिव ॥ ११ ॥ गुग्गुलुल्लुप्तकाभ्यां धृणां बहुहो भवेत् ॥ चातुर्दिकैर्जलेन कुण्ठयन्नागुण्डितः ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणं पूरुषण्ड स्थभाश्रमस्य आचारकाण्डे व्रणानिः ॥ आचारकाण्डे व्रणशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ श्वेतापरजितापुष्परेसनाक्षोश्च पूरणे ॥ पटलं नाशमायाति नात्र कार्यो विचारणा ॥ १ ॥ मूलं गोक्षुरकस्यैव चर्वित्वा नीलेन हित ॥ दन्तकौट्यया नथ्येक्षुरासुविमर्दनं ॥ २ ॥ नारी पुष्पादिनं पीत्वा गोक्षीरिण्यपासतः ॥ श्वेताकंस्य तु वै मूलं तस्यास्तद्वृममूलजुतम् ॥ ३ ॥ श्वेताकंस्यपुष्पं विधिना वहीतं पूर्वमाव्रितम् ॥ कृत्तुञ्च च ललाट कटीं बद्ध्वा प्रसृतयेत् ॥ ४ ॥ हतवर्षं पलाशस्य अपागमस्य वा हर ॥ मूलं सर्वज्वरहारं भूतेष्वेतिहेतुश्चैव ॥ ५ ॥ पीतं पथ्यिकमूलश्च प्रातः पटुपित्तमुखा ॥ साई विनाशयेद्वाङ्मयस्य रमेयस्य ॥ ६ ॥ शिवायाश्चैव तद्वद् भवेदैकादिकदिनम् ॥ पीतं पथ्यिकमूलश्च भस्मसर्पिर्वापडत् ॥ ७ ॥ यस्य लम्बालङ्गामूलं दमेयं च श्वेततला ॥ साई स वैरं संयाति पुमान्छी वा न संशयः ॥ ८ ॥ पिष्ट्वा मण्यपुत्रेनैव पालामूलं पिबेत्तु यः ॥ प्रव विषं विनश्येच्च नात्र कार्यो विचारणा ॥ ९ ॥ मूलं प्युषि तोदने शरीरस्य यथा तथा ॥ रक्तवित्रकमूलस्य रसस्य भक्षणहृर ॥ कर्णयोः कामलाभ्यां विनाशः स्यान्नात्र संशयः ॥ १० ॥ श्वेतकांकिना समूलं छागोक्षीरेण संयुतम् ॥ त्रिसप्ताहेन वै पीतं क्षयगोर्णं क्षयं नयेत् ॥ ११ ॥ नाडिकेलस्य वै पुष्पं छागक्षीरेण संयुतम् ॥ पिबेच्च श्रिविवस्तेस्य

ग.म.पु.
॥१२२॥

रक्तवातो विनश्यति ॥ १२ ॥ कुर्यात्सुदर्शनामूलं माल्येन सुसमाहृतम् ॥ कण्ठवद्धं व्याहिकादिग्रहभूतविनाशनम् ॥ १३ ॥ पुष्पं धवलगुंजाया
ग्रहीतं मूलमेव च ॥ मुखे तु निहितं रुद्र हरिनावापिषं बहु ॥ १४ ॥ हस्ते वद्धं कांडयुक्तं कंठे वद्धं ग्रहादिहृतम् ॥ कृष्णाद्यान्तु चतुर्दश्यां कटिवद्धं समाह
तम् ॥ सिंहादिश्वापदाङ्गीतिं हरेच नीललोहितम् ॥ १५ ॥ विष्णुकान्तामूलमीश कर्णवद्धन्तु धारयेत् ॥ पट्टसूत्रेण भूतेश मकरादिभयं न वै ॥ १६ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकोनवत्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ हरिरुवाच ॥ अपराजिताया मूलञ्च गोमू
त्रेण समन्वितम् ॥ पीतञ्चाशु हरत्येव गण्डमालां न संशयः ॥ १ ॥ अथेन्द्रवारुणीमूलं विविता पीतमीश्वर ॥ त्रिभिर्ण्यैरण्डकं रुद्र शूकशिष्य
समन्वितम् ॥ शीतोदकञ्च तत्र्यस्तं बाहुशीवाव्यथां हरेत् ॥ २ ॥ माहिषं नवनीतञ्च अश्वगन्धा च पिप्पली ॥ वचा कुष्ठञ्च लेपो लिङ्गस्रोतस्तना
त्तिहत् ॥ ३ ॥ कुष्ठनागवलाचूर्णं नवनीतसमन्वितम् ॥ तल्लेपो युवतीनाञ्च कुर्याद्भूतो जर्को शुभौ ॥ ४ ॥ इन्द्रवारुणिकामूलं यस्य नाशो दुर्जरतः ॥
निःक्षिप्यते समुत्पाट्य तस्य ग्रीवा विनश्यति ॥ ५ ॥ पुनर्नवाथाः शुक्लाया मूलं तण्डुलवारिणा ॥ पीतं विद्वधितुस्याच्च नात्र काय्यो विचारणा
॥ ६ ॥ कदलीदलक्षान्तु पानीयेन प्रसाधितम् ॥ तस्याद्विनाशिनश्चान्ति उदरव्याधयोऽखिलाः ॥ ७ ॥ कदल्या मूलमादाय गुडाज्येन समन्वितम् ॥
अग्निना साधितं जग्धमुदगस्थकिमीन्हरेत् ॥ ८ ॥ नित्यं निम्बदलानाञ्च चूर्णमायलकस्य च ॥ प्रत्युपे भक्ष्यञ्च तस्य कुष्ठं विनश्यति ॥ ९ ॥
हरीतकीविडगञ्च हरिद्रा सितसर्पपाः ॥ सोमराजस्य मूलानि करञ्जस्य च सन्धवम् ॥ गोमूत्रपिष्टान्येतानि कुष्ठरोगहराणि वै ॥ १० ॥ एकञ्च
त्रिफलाभागस्तथा भागद्वयं शिवा ॥ सोमराजस्य बीजानां जग्धं पथ्येन ददुनुत् ॥ ११ ॥ अम्लतर्कं सगोमूत्रं कथितं लवणान्वितम् ॥
कांस्यघृष्टं खरं लेपात्कुष्ठद्वन्द्वविनाशनम् ॥ १२ ॥ हरिद्रा हरितालञ्च दूर्वागोमूत्रसन्धवम् ॥ अयं लेपो हन्ति वृद्धं पामां च गरं तथा ॥ १३ ॥ सोम
राजस्य बीजानि नवनीतयुतानि च ॥ प्रधुनास्वादिनानि स्युः शुक्लकुष्ठद्वयानि वै ॥ तकाश्रपानतो रुद्र नात्र काय्यो विचारणा ॥ १४ ॥ खेतापरा
जितामूलं वर्तितं चास्य वारिणा ॥ तल्लेपो रुद्र ससिच शुक्लकुष्ठविनाशनः ॥ १५ ॥ माहिषं नवनीतञ्च सिन्दूरं समरीचकम् ॥ पामा विलेपनात्रश्वेद
नामा वृषभध्वज ॥ १६ ॥ विष्णुक्कगाम्भारीमूलं पक्वं क्षरेण संयुतम् ॥ भक्षितं शुक्लपित्तस्य विनाशकरमीश्वर ॥ १७ ॥ मूलकस्य तु बीजानि ह्यपा
मार्गसेन वै ॥ पिष्टानि तेन लेपनं सिन्धुकं रुद्र नश्यति ॥ १८ ॥ कदलीक्षारसंयुक्तहरिद्रा सिन्धुकापहा ॥ रम्भापामार्गयोः क्षार एण्डेन वि
मिश्रितः ॥ तदभ्यङ्गान्महोदय ! सद्यः सिन्धु विनश्यति ॥ १९ ॥ कूष्माण्डनालक्षारश्च सगोमूत्रश्च तत्त्वतः ॥ जलपिष्टा हरिद्रा च सिद्धा मन्दानलेन

प्र. खं.
आ. कां.
अ. १९०

॥१२२॥

हि ॥ २० ॥ माहिषेण पुरीषेण वेष्टिता वृषभध्वज ॥ अस्या उद्धर्तने कुर्यादंगसौष्ठवमीश्वर ॥ २१ ॥ तिलसर्पपसंयुक्तं हरिद्राद्वयकुष्ठकम् ॥ तेनोद्घ-
 तितदेहः स्यादुर्गन्धः सुरभिः पुमान् ॥ २२ ॥ मनोहरश्चानुदिनं दूर्वाणां काकजंघाया ॥ अर्जुनस्य तु पुष्पाणि जम्बूपत्रयुतानि च ॥ सलोधाणि
 च तल्लेपो देहदुर्गन्धतां हरेत् ॥ २३ ॥ युक्तं लोभभवेर्निरिच्छुर्नन्तु कनकस्य च ॥ तेनोद्घतितदेहस्य न स्याद्भीष्मप्रधायिका ॥ २४ ॥ दुग्धेनोषसि सेक-
 श्च घर्मदोषश्च नश्यति ॥ काकजंघोद्धर्तनन्तु ह्यंगरागकरं भवेत् ॥ २५ ॥ मधुवयी शर्करा च वासकस्य रसो मधु ॥ एतत्पीतं रक्तपित्तकामलापाण्डु-
 रोगनुत् ॥ २६ ॥ रक्तपित्तं हरेत्पीतो वासकस्य रसो मधु ॥ प्रातः काले तोयपानात्पीनसं दारुणं हरेत् ॥ २७ ॥ विशीतकस्य वै चूर्णं पिप्पल्याः
 सैन्धवस्य च ॥ पीतं सकाजिकं हन्ति स्वरभेदं महेश्वर ॥ २८ ॥ चूर्णमामलकं सैन्धवं पीतं गव्यपयोऽन्वितम् ॥ मनःशिला बलामूलं कोलपणं च
 गुग्गुलुः ॥ २९ ॥ जातिपत्रं कोलपत्रं तथा चैव मनःशिला ॥ एभिश्चैव कृता वर्तिर्विदग्ध्यशो महेश्वर ॥ घृमपानं कासहरं नात्र काय्यां विचारणा ॥ ३० ॥
 त्रिफलापिप्पलीचूर्णं भक्षितं मधुना युतम् ॥ भोजनादौ हि समधु पिपासाज्व(त्वरितं हरेत् ॥ ३१ ॥ विल्वमूलश्च समधु गुडूचीकथितं जलम् ॥ पीतं हरेच्च
 त्रिविधं छर्दि नैवात्र संशयः ॥ पीता दूर्वा छर्दिनुत्स्यातिपिष्टा तण्डुलवारिणा ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पुनर्विन्दे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे नवत्यधिक-
 शततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ हरिरुवाच ॥ पुनर्नैवाया मूलश्च खेतं पुण्ये समाहृतम् ॥ वारि पीतं तस्य पार्श्वे भवन्तेषु न पन्नगाः ॥ १ ॥ तादृशं श्रुतिं
 वहेद्यो वै भल्लुकदन्तनिर्मिताम् ॥ स पन्नगैर्न दृश्येत यावन्निर्वि वृषध्वज ॥ २ ॥ पिबेच्छल्मालमूलं यः पुण्यक्षं रुद्र वारिणा ॥ तस्मिन्नापा-
 स्तदशना नागाः स्युर्नात्र संशयः ॥ ३ ॥ पुण्ये लज्जालुकामूले हस्तवद्धे तु पन्नगाश्च ॥ यत्कीयाल्लपतो वापि नात्र काय्यां विचारणा ॥ ४ ॥ पुण्ये
 श्वेताकर्मूलन्तु पीतं शीतेन वारिणा ॥ नश्येत् दंशकविषं करवीरादिजं विषम् ॥ ५ ॥ महाकालस्य वै मूलं पिष्टं तत्काजिकेन वै ॥ योद्धानां दुण्डुभा-
 नां च तल्लेपो हरते विषम् ॥ ६ ॥ तण्डुलीयकमूलं च पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ घृतेन सह पीतन्तु हरेत्सर्वविषाणि च ॥ ७ ॥ नीलीलज्जालुकामूलं पिष्टं
 तण्डुलवारिणा ॥ पीतं तदंशकविषं नश्येदेकेन वाभयोः ॥ ८ ॥ कृष्णामण्डकस्य स्वरसः सगुडः सहशर्करः ॥ पीतः सदुग्धो हन्याच्च दंशकस्य
 विषं च वै ॥ ९ ॥ तथा कोद्रवमूलस्य मोहस्य हर एव च ॥ यष्टीमधुसमायुक्ता तथा पीता च शर्करा ॥ १० ॥ सदुग्धा च विरात्रेण सूथकानां
 विषं हरेत् ॥ चुलुकत्रयपानाच्च वारिणः शीतलस्य वै ॥ ११ ॥ ताम्बूलदग्धसुखस्व लालासावो विनश्यति ॥ घृतं सशर्करं पीत्वा मद्यपानमदो न
 वै ॥ १२ ॥ कृष्णांकोलस्य मूलं पीतं सुकथितं जलम् ॥ ततो नश्येद्भरविषं विरात्रेण महेश्वर ॥ १३ ॥ उष्णं गव्यघृतं चैव सैन्धवेन समन्वितम् ॥

ग. म. पु.
॥३२३॥

नाशयेत्तन्महादेव वेदनां वृश्चिकोद्भवाम् ॥ १४ ॥ कुसुमं कंकुमश्चैव हरितालं मनःशिला ॥ करंजं पिपितं चैव हार्कमूलं च शंकर ॥ १५ ॥ विषं
वृणां विनश्येत्तु एतेषां भक्षणाच्छिव ॥ दीपतैलप्रदानाच्च दशैराकीटजैः शिव ॥ खड्गैरुपविषं नश्येत्तदा वै नात्र संशयः ॥ १६ ॥ दशस्थानं वृश्चि-
कस्य गुण्टी तगरसंयुता ॥ नश्येन्मधुमसिकाया एतेषां लेपतो विषम् ॥ १७ ॥ शतपुष्पा सैन्धवश्च साज्यं वा तेन लेपयेत् ॥ शिरोपस्य तु बीजं
वै सिद्धं क्षीरेण त्रिपितम् ॥ १८ ॥ तल्लेपेन महादेव नश्येत्कुङ्कुजं विषम् ॥ ज्वलितशिवांरिसेको तथा दुर्दुरजं विषम् ॥ १९ ॥ धत्तूरकरसोन्मिश्रं
क्षीराद्यगुडपानतः ॥ शूनां विषं विनश्येत्तु शशांकाकिंशोर ॥ २० ॥ वटनिम्बशमीनाश्च बल्ललैः कथितं जलम् ॥ तत्सेकान्मुखदन्तानां नश्ये-
द्द्वै विषवेदना ॥ २१ ॥ लेपनादेवदारोश्च गैरिकस्य च लेपनात् ॥ नागेश्वरो हरिद्रे द्वे तथा मञ्जिष्ठा हर ॥ एभिलेपाद्दिनश्येत्तु लूताविषमुमापते
॥ २२ ॥ करञ्जस्य तु बीजानि वरुणच्छदमेव च ॥ तिलाश्च सर्पपा हन्युर्विषं वै नात्र संशयः ॥ २३ ॥ घृतं कुमारीपत्रं वै दत्तं सलवणं हर ॥
तुरंगमशरीराणां कण्डून्श्येद्दशाहतः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवृत्तखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥
हरिरुवाच ॥ चित्रकस्याऽऽभागाश्च शूरणस्य च षोडश ॥ गुण्ड्या भागाश्च चत्वारो मरिचानां द्वयं तथा ॥ १ ॥ त्रितयं पिप्पलीमूलं विडङ्गानां चतु-
ष्टयम् ॥ अर्धं मुशलिकाभागास्त्रिफलायाश्चतुष्टयम् ॥ द्विगुणेन गुडनैषां मोदकानिह कारयेत् ॥ २ ॥ तद्भक्षणमजीर्णं हि पाण्डुरोगश्च कामलम् ॥
अतीसारंश्च मन्दाम्निं ङ्गिहाश्चैव निवारयेत् ॥ ३ ॥ बिल्वाम्रिमन्थः श्योनाकपाटलापारिमद्रकम् ॥ प्रसारण्यश्वगन्धा च बृहती कण्टकारिका ॥ ४ ॥
बला चातिबला राम्ना श्वदंष्ट्रा च पुनर्नवा ॥ एरंडः शारिवा पर्णा गुडुची कपिकच्छुका ॥ ५ ॥ एषां दशपलान्भागान्काथयेत्सलिलेऽमले ॥ तेन
पादावशेषेण तेलपात्रे विपाचयेत् ॥ ६ ॥ आजं वा यदि गव्यं क्षीरं दत्त्वा चतुर्गुणम् ॥ शतावरी सैन्धवश्च तैलतुल्यं प्रदापयेत् ॥ ७ ॥ द्रव्याणि
यानि पेष्याणि तानि वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ शतपुष्पा देवदारुर्वेला पर्णा वचागुरु ॥ ८ ॥ कुष्ठं मांसी सैन्धवश्च पलमेकं पुनर्नवा ॥ पाने नस्ये तथा
भ्यङ्गे तैलमेतत्प्रदापयेत् ॥ ९ ॥ हृच्छूलं पाश्वैश्चूलश्च गण्डमालाश्च नाशयेत् ॥ अपस्मारं वातरक्तं वपुष्मांश्च पुमान्भवेत् ॥ १० ॥ गर्भमश्वतरी वि-
न्यात्किं पुनर्मातुषी हर ॥ अश्वानां वातभग्नानां कुञ्जराणां वृणां तथा ॥ तैलमेतत्प्रयोक्तव्यं सर्ववातविकारिणाम् ॥ ११ ॥ हिङ्गुतुम्बुरुगुण्टीभिः सि-
द्धं तैलन्तु सर्पपम् ॥ एतद्धि पूरणं श्रेष्ठं कर्णशूलापहं परम् ॥ १२ ॥ शुष्कमूलकगुण्टीनां क्षारो हिमालनागरम् ॥ तर्कं चतुर्गुणं दद्यात्तैलमेतद्विपाच-

१ इडार्गः ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १९२

॥३२३॥

येत् ॥ १३ ॥ वाधिर्यं कर्णशूलञ्च पूयसावञ्च कर्णयोः ॥ क्रिमयश्च विनश्यन्ति तैलस्यास्य प्रपूरणात् ॥ १४ ॥ गुष्कमुलकजुण्ठीनां क्षारो हिगुल-
 नागरम् ॥ शतपुष्पा वचा कुष्ठं दारुशिष्टुरसाञ्जनम् ॥ १५ ॥ सौवर्चलं यवक्षारं सामुद्रं सैन्धवं तथा ॥ ग्रन्थिकं विट्पुस्तं च मधु शुक्लं चतुर्गुणम् ॥
 १६ ॥ मातुलङ्गरसश्चैव कदलीरस एव च ॥ तैलमेभिर्विपक्तव्यं कर्णशूलापहं परम् ॥ १७ ॥ वाधिर्यं कर्णनादश्च पूयसावश्च दारुणम् ॥ पूरणाद-
 स्य तैलस्य क्रिमयः कर्णयोर्हर ॥ १८ ॥ सद्यो विनाशमायान्ति शशाङ्कतरोरश्च ॥ क्षारतैलमिदं श्रेष्ठं सुखदन्तमलापहम् ॥ १९ ॥ चन्दनं कुङ्कुम-
 मांसी कर्पूरं जातिपत्रिका ॥ जातीकङ्कोलपुमानां लवङ्गस्य फलानि च ॥ २० ॥ अगुरुणि च कस्तूरी कुष्ठं तगरपादिका ॥ योरोचना शिङ्गमुष्य च
 ला चैव तथा नखी ॥ २१ ॥ सरलं सप्तपर्णं च लाक्षा चामलकी तथा ॥ तथा तु पद्मकं चैव ह्येतैस्तैलं प्रसाधयेत् ॥ २२ ॥ प्रसिद्धमलदुर्गन्धकं ह-
 कुष्ठहरं परम् ॥ गच्छति स्त्रीशतं रुद्र वन्ध्यापि लभते सुतम् ॥ २३ ॥ यवानां चित्रकं धान्यं नूतनं जीरकं तथा ॥ सौवर्चलं निडमं च पिप्पलीहूल-
 राजिकम् ॥ २४ ॥ एभिः पचेद्भूतप्रस्थं जलप्रस्थाष्टसंयुतम् ॥ तथाऽशौगुरुमश्वयुधं हन्ति बह्विं करोति वै ॥ २५ ॥ मरिचं त्रिवृतं कुष्ठं हस्तिमूलं मन-
 शिला ॥ देवदारु हरिद्रे द्वे कुष्ठं मांसी च चन्दनम् ॥ २६ ॥ विशाला करवीरश्च अकंसारं शङ्खद्वयः ॥ एषाश्च कार्ष्णिको भागो विपस्थाद्वेपलं भवेत्
 ॥ २७ ॥ प्रस्थं कटुकतैलस्य गोमूत्रेऽष्टगुणे पचेत् ॥ मृत्पात्रे लोहपात्रे वा शमेर्भृद्विना पचेत् ॥ २८ ॥ तामा विचर्चिका चैव दद्रुर्विस्फोटानि
 च ॥ अभ्यगेन प्रणश्यन्ति कोमलत्वञ्च जायते ॥ २९ ॥ प्रभूतान्यपि शिवत्राणि तैलनानेन मदेयेत् ॥ चिरोत्थितमापि शिवं विनष्टं तत्क्षणाद्भवेत् ॥ ३० ॥
 पटोलपत्रं कटुका मञ्जिष्ठा शारिवा निशा ॥ जातीशमीनिम्बपत्रं मधुकं काथितं घृतम् ॥ ३१ ॥ एभिर्लेपास्तु रुरुजो वृणा विस्त्राविणः शिव ॥ शंस-
 पुष्पी वचा सोमो ब्राह्मी ब्रह्मसुवर्चलाः ॥ ३२ ॥ अभया च गुडुची च आटरूपकवाङ्गुची ॥ दूतैरक्षसमैर्गोमूत्रैस्तप्रस्थं विपाचयेत् ॥ ३३ ॥ कण्टकाङ्गो-
 रसप्रस्थं क्षीरप्रस्थसमन्वितम् ॥ एतद्वाङ्गुलीघृतं नाम स्मृतिमेधाकरं परम् ॥ ३४ ॥ अभिमन्थो वचा वासा पिप्पली यष्टु सैन्धवम् ॥ तदरात्रययोगेण
 किन्नरैरिव गीयते ॥ ३५ ॥ अपामार्गः गुडुची च वचा कुष्ठं शतावरी ॥ शंसवृष्पाभया साल्यं विडङ्गं भक्षितं समम् ॥ त्रिभिर्दिनेभ्यो लब्धमिन्द्रियाष्टशत-
 धारिणम् ॥ ३६ ॥ अद्रिवां पयसाज्जेन मासमेकान्तु सेवित्वा ॥ वचा कर्पूरान्नं शालं शुतिधाराणसंयुतम् ॥ ३७ ॥ चन्दनमय्यग्रहं पीतं पलमेकं पयोऽ-
 न्वितम् ॥ वचायास्तत्क्षणं कुर्यान्महाप्रज्ञायुतं नरम् ॥ ३८ ॥ धूमिन्मन्त्रिन्वाविफलापदैश्च शुक्लं जलम् ॥ पटोलीसुस्तकाङ्गमाञ्च दामकेन च माशये-

१ एवामिति शेषः ।

ग. म. पु.
॥१२४॥

त् ॥ ३९ ॥ विस्फोटकानि रक्तञ्च नात्र कार्या विचारणा ॥ कतकस्य फलं शंखं सैन्धवं त्र्युषणं वचा ॥ ४० ॥ फेनी रसाञ्जनं शौद्रं विडङ्गानि म
नःशिला ॥ एषां वृत्तिर्हन्ति काचं तिमिरं पटलं तथा ॥ ४१ ॥ प्रस्थद्वयं माषकस्य काथश्च द्रोणमम्भसाम् ॥ चतुर्भागावशेषेण तैलप्रस्थं विपाचयेत्
॥ ४२ ॥ काञ्जिकस्याढकं दत्त्वा पिष्टान्येतानि दापयेत् ॥ पुनर्नवा गोक्षुरकं सैन्धवं त्र्युषणं वचा ॥ ४३ ॥ लवणं सुरदारुश्च मञ्जिष्ठा कण्टकारिका ॥
नस्यात्पानाद्वरत्येव कर्णशूलं सुदारुणम् ॥ ४४ ॥ वायिर्य्यं सर्वरोगांश्च ह्यभ्यगाच्च महेश्वर ॥ पलद्वयं सैन्धवश्च शुण्ठी चित्रकपंचकम् ॥ ४५ ॥
सौवीरपंचप्रस्थं च तैलप्रस्थं पचेत्ततः ॥ असुम्बरस्वग्नीहासर्ववातविकारनुत् ॥ ४६ ॥ रुदुम्बरं वटं पुस्तं जम्बूद्वयमथार्जुनम् ॥ पिप्पली च
कदम्बश्च पलाशं लोभ्रतिन्दुकम् ॥ ४७ ॥ मधुकम्पाम्रसर्ज्जश्च वदरं पत्रकेशरम् ॥ शिरीषवीजङ्गतकमेतत्काथेन साधितम् ॥ तैलं हन्ति
व्रणालेपास्त्रिकालभवानपि ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ १९२ ॥
॥ हरिरुवाच ॥ पलाण्डुजीरके कुष्ठमश्वगन्धाजमोदकम् ॥ वचा त्रिकटुकश्चैव लवणं वर्णमुत्तमम् ॥ १ ॥ ब्राह्मीरसेर्भावितश्च सर्पिर्मुकुसमान्वितम् ॥
सप्ताहं भक्षितं कुर्व्यान्निरालाञ्च मतिं पराम् ॥ २ ॥ सिद्धार्थकं वचा हिङ्गु करञ्जं देवदारु च ॥ मञ्जिष्ठा त्रिफला विश्वं शिरीषो रजनीद्वयम् ॥ ३ ॥
प्रियङ्गुनिम्बत्रिकटु गोसुत्रेणैव धर्पितम् ॥ नस्यमालेपनश्चैव तथा चोद्वेत्तनं हितम् ॥ ४ ॥ अपस्मारविषोन्माहशोपालक्ष्मीज्वरपहम् ॥ भूतेभ्यश्च
भयं हन्ति राजद्राग्नेषु योजनात् ॥ ५ ॥ निम्बं कुष्ठं हरिद्रे शिथु सर्पपञ्च तथा ॥ देवदारु पटोलश्च धान्यं तक्रेण वर्पितम् ॥ ६ ॥ दुहं तैलक
गात्रं वै नयेदुद्वेत्तनेन च ॥ पामाः कुष्ठानि नश्येयुः कण्ठं हन्ति च निश्चितम् ॥ ७ ॥ सासुद्रं सैन्धवं क्षारो राजिका लवणं विडम् ॥ कटुलोहरजश्चैव
त्रिवृत्सूरणकं समम् ॥ दधिगोमूत्रपयसा मन्दपावकपाचितम् ॥ ८ ॥ वलाश्विवधकं वर्णं पिबेदुष्णेन वारिणा ॥ जीर्णं जीर्णं तु शुभ्रं मांसादिप्रतप्त
तमम् ॥ ९ ॥ नाभिशूलं मूत्रशूलं गुल्मप्लीहभवश्च यत् ॥ सर्वशूलहरं वर्णं जठरानलदीपनम् ॥ परिणामसंयुतस्य शूलस्य च हितं परम् ॥ १० ॥
अभयामलकं द्राक्षा पिप्पली कण्टकारिका ॥ शृङ्गा पुनर्नवा शुण्ठी जन्था कासं निहन्ति वै ॥ ११ ॥ असयामलकं द्राक्षा पाटा चैव विभीतकम् ॥
शर्कराया समं चैव जघं ज्वरहरं भवेत् ॥ १२ ॥ त्रिफला वदरं द्राक्षा पिप्पली च विरेककृतं ॥ हरीतकी सोष्णानीरलवणश्च विरेककृतं ॥ १३ ॥
कूर्ममत्स्याश्वमहिपगोशृगालाश्च वानराः ॥ विडालवर्हिकाकाश्च वगर्होल्ककुक्कुटाः ॥ १४ ॥ हंस एषाश्च विष्णुर्वा मांसं वा रोम शोणितम् ॥ त्र्य
दद्याज्ज्वरतेभ्य उन्मत्तेभ्यश्च शान्तये ॥ १५ ॥ एतान्यौषधजानानि कथितानि उमापते ॥ निप्रान्ति तांश्च रोगांश्च ब्रह्मसिद्धिराविर्षया ॥ १६ ॥ औषध

पू. खं.
आ. का.
अ. १९३

॥१२४॥

भगवान्विष्णुः संस्मृतो रोगनुद्वेष्ट ॥ ध्यातोऽर्चितः स्तुतो वापि नात्र कार्या विचारणा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमो
 शाख्ये आचारकाण्डे विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ सर्वव्याधिहरं वक्ष्ये वैष्णवं कवचं शुभम् ॥ येन रक्षा कृता शम्भो
 दैत्यान्क्षययतः पुरा ॥ १ ॥ प्रणम्य देवमीशानमर्जं नित्यमनामयम् ॥ देवं सर्वेश्वरं विष्णुं सर्वव्यापिनमव्ययम् ॥ २ ॥ वभ्राह्महं प्रतिसर्गं नमस्कृत्य
 जनादेनम् ॥ अमोवाप्रतिमं सर्वं सर्वदुःखनिवारणम् ॥ ३ ॥ विष्णुर्मांममृतः पातु कृष्णो रक्षतु घृष्टतः ॥ हरिर्मे रक्षतु शिरो हृदयश्च जनादेनः ॥ ४ ॥
 मनो मम हृषीकेशो जिह्वां रक्षतु केशवः ॥ प्रातु नेत्रे बाह्वुदेवः श्रोत्रे सङ्कर्षणो विशुः ॥ ५ ॥ प्रद्युम्नः पातु मे बाणमनिरुद्धस्तु चर्म च ॥ वनमाली
 गलस्यान्तं श्रीवत्सो रक्षतामयः ॥ ६ ॥ पार्श्वे रक्षतु मे चक्रं वामं दैत्यनिवारणम् ॥ दक्षिणस्तु यदा देवीं सचोसुरनिवारिणी ॥ ७ ॥ उदरे कुसले
 पातु पुष्टे मे पातु लाङ्गलम् ॥ ऊर्ध्वे रक्षतु मे शार्ङ्गं जङ्घे रक्षतु नन्दकः ॥ ८ ॥ पार्श्वी रक्षतु शङ्खश्च पद्मं मे चरणानुभौ ॥ सर्वकार्यार्थविज्ञश्च
 पातु मां गरुडः सदा ॥ ९ ॥ वराहो रक्षतु जले विपमेषु च वामनः ॥ अटव्यां नरसिंहश्च सर्वतः पातु केशवः ॥ १० ॥ हिरण्यगर्भो भग
 वान्द्विहरण्यं मे प्रयच्छतु ॥ सांख्याचार्यस्तु कपिलो धातुसाम्यं करोतु मे ॥ ११ ॥ श्वेतद्वीपनिवासी च श्वेतद्वीपं नपत्तजः ॥ सर्वान्पुद्गलान् शस्त्र
 न्मधुकैटभमर्दनः ॥ १२ ॥ सदाकर्षतु विष्णुश्च किल्बिषं मम विप्रहातु ॥ हंसो मत्स्यस्तथा कूर्मः पातु मां सर्वतोदिशम् ॥ १३ ॥ त्रिविक्रमस्तु मे देवः
 सर्वपापानि कृन्ततु ॥ तथा नारायणो देवो बुद्धिं पालयतां मम ॥ १४ ॥ शेषो मे निर्मलं ज्ञानं करोत्वज्ञाननाशनम् ॥ बडवासुरा नाशयतां कर्मण
 यत्कृतं मया ॥ १५ ॥ पद्मचां ददातु परमं सुखं सुप्रिय मम प्रभुः ॥ दत्तात्रेयः प्रकृतां सपुत्रपुत्रवान्वयम् ॥ १६ ॥ सर्वानरीक्षशत्रु रणः पर
 मुना मम ॥ रक्षोघ्नस्तु दाशत्रयः पातु नित्यं महाभुजः ॥ १७ ॥ शत्रून्हलेन मे हन्याद्रामो यादवनन्दनः ॥ प्रलम्बकेशिचाणूरपूतनाकर्मनाशनः ॥
 कृष्णस्य यो बालभावः स मे कामान्प्रयच्छतु ॥ १८ ॥ अन्धकारतमोवारं पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥ पश्यामि भयसन्त्रस्तः पाशहन्तमिवान्त
 कम् ॥ १९ ॥ ततोऽहं पुण्डरीकाक्षमच्युतं शरणं गतः ॥ धन्योऽहं निर्भयो नित्यं यस्य मे भगवान्हृदि ॥ २० ॥ ध्यात्वा नारायणं देवं
 सर्वोपद्रवनाशनम् ॥ वैष्णवं कवचं बद्ध्वा विचरामि महीतले ॥ २१ ॥ अप्रभुष्योऽस्मि भूतानां सर्वदेवमयो ह्यहम् ॥ स्मरणहर्षदेवस्य विष्णो
 रभिततेजसः ॥ २२ ॥ सिद्धिर्भवतु मे नित्यं यथासम्प्रभुदाहतम् ॥ यो मां पश्यति चक्षुर्भ्यां यश्च पश्यामि चक्षुषा ॥ सर्वपां पापदुष्टानां
 विष्णुर्वप्रातु चक्षुर्भ्यां ॥ २३ ॥ बाहुदेवस्य यश्चक्रे तस्य चक्रस्य ये त्वराः ॥ ते हि च्छिन्दन्तु पापान्मे मम हिंसन्तु हिंसकांश्च ॥ २४ ॥

ग. म. पु.
॥१२५॥

राससेषु पिशाचेषु कान्तारेष्वटवीषु च ॥ विवादे राजमार्गेषु द्यूतेषु कलहेषु च ॥ २५ ॥ नदीसन्तारणे घोरं संग्रामं प्राणशये ॥ अश्विचौरि-
पातेषु सर्वथहनिवारणे ॥ २६ ॥ विद्युत्सर्पविषोद्वेगे रोगे वै विषसङ्कटे ॥ जप्यमेतत्क्षणेनित्यं शरीरे भयमागते ॥ २७ ॥ अयं भगवतो मन्त्रो
मन्त्राणां परमो महान् ॥ विख्यातं कवचं गुह्यं सर्पपापप्रणाशनम् ॥ स्वमायाकृतिनिर्माणं कल्पान्तगहनं महत् ॥ २८ ॥ अनाद्यन्त ! जगद्गजि !
पद्मनाभ ! नमोऽस्तु ते ॥ ओं कालाय स्वाहा । ओं कालपुरुषाय स्वाहा । ओं कृष्णाय स्वाहा । ओं कृष्णरूपाय स्वाहा । ओं चण्डाय स्वाहा ।
ओं चण्डरूपाय स्वाहा । ओं प्रचण्डाय स्वाहा । ओं प्रचण्डरूपाय स्वाहा । ओं सर्वाय स्वाहा । ओं सर्वरूपाय स्वाहा । ओं नमो भुवनेशाय
त्रिलोकधात्रे इह विटि सिविटि सिविटि स्वाहा । ओं नमः अयोखेतये ये ये संज्ञापय देत्यदानवभक्षराक्षसभूतपिशाचकूष्माण्डान्तापस्मारकच्छदेन
दुर्द्धराणाभेकाहिकद्याहिकचातुर्थिकमौहूर्तिकदिनज्वररात्रिज्वरसन्ध्याज्वरसर्वज्वरादीनां लूताकीटकण्टकभूतनाभुजङ्गस्थावरजङ्गमविषादी-
नामिदं शरीरं मम पथ्यं त्वं कुरु स्फुट स्फुट प्रकोट लफट विकटदंष्ट्र पूर्वतो रक्षतु ॐ हे हे हे हे दिनकरसहस्रकालसमाहृतो जय पश्चिमतो रक्ष
ओं निवि निवि प्रदीपज्वलनज्वालाकार महाकपिल उत्तरतो रक्ष ॐ विलि विलि मिलि मिलि गरुडि गरुडि गौरीगान्धारीविषमोहविषमविषमां
मोहयतु स्वाहा दक्षिणतो रक्ष मां पश्य सर्वभूतभयोपद्मेभ्यो रक्ष रक्ष जय जय विजय तेन वीथेते रिपुनासहं कृतवाधतो भयबुद्धभयतोऽभयं दिशतु
च्युतं ॥ तदुदरमखिलं विशन्तु युगपरिवर्त्तसहस्रसंख्येभ्योऽस्तहंसमिषं अविशन्ति रक्षयः ॥ वासुदेवसङ्कर्षणभयुष्मानिहृदकः ॥ सर्वज्वरान्धम-
घ्नन्तु विष्णुनारायणो हरिः ॥ २९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे वैष्णवकवचकथनं नाम चतुर्नवत्युक्त-
शततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ हरिरुवाच ॥ सर्वकामप्रदो विद्यां सदाश्रेण तां शृणु ॥ नमस्तुभ्यं भगवते वासुदेवाय वीमहि ॥ १ ॥ प्रहृष्टाचानिहृ-
द्वाय नमः सङ्कर्षणाय च ॥ नमो विज्ञानशायाय परमात्मन्दुल्लेख्ये ॥ २ ॥ आत्मारामाय शान्तार्थं निमुक्तं श्रुतं हृदये ॥ त्वद्व्यापि च सर्वोणि तस्या-
नुभ्यं नमो नमः ॥ ३ ॥ हृषीकेशाय महते नमस्तेऽनन्तभूतये ॥ यस्मिन्निर्दयतैश्चैतानि हृत्ययेऽपि जायते ॥ ४ ॥ भुन्मयीं वहसि शोणीं तस्मै ते ब्रह्मणे
नमः ॥ यन्न स्पृशन्ति न विदुः मनोबुद्धीन्निद्रासवः ॥ अन्तर्बहिस्त्वं वरसि ध्योमहूर्त्यं नमाम्यहम् ॥ ५ ॥ ओं नमो भगवते महापुरुषाय महाप्र-
तपतये सकलसत्त्वभाविश्रीडनिकरकमलरुष्टपलानिभधर्मार्थविद्यया ? चरणारविन्दयुगल परमेश्वर नमस्ते ॥ अनाप विद्याधरतां चित्रकेतोश्च विद्यया
॥ ६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे एतन्मन्त्राधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ हरिरुवाच ॥ अनाप जय

पू. ख.
आ. कां.
अ. १९६

॥१२५॥

चेन्द्रत्वं विष्णुवर्मोऽप्यविद्यया ॥ सर्वान्छत्रानिजित्य तांश्च वक्ष्ये महेश्वर ॥ १ ॥ पादयोर्जानुनोरुवोरुदरे हृदयेऽसि ॥ मुखे शिरस्यानुपूर्वमोका
 रादीनि विन्यसेत् ॥ २ ॥ नमो नारायणायति विपर्ययोऽसमथापि च ॥ कर्मन्यासं ततः कुर्व्याद्वादसरविद्यया ॥ ३ ॥ प्रणवादिप्रकारान्तमगुल्य
 गुष्ठपर्वसु ॥ न्यसेद्ददं ओंकारं मनुं मुनिं समस्तकम् ॥ ४ ॥ ओंकारन्तु भ्रुवोर्मध्ये शिखरैर्नादिमूलतः ॥ ॐ विष्णवे हृदि इमं न्यन्यासस्तु
 रयेत् ॥ ५ ॥ आत्मानं परमं ध्यायेच्छेषं यच्छक्तिभिर्भुजैश्च ॥ अथ रक्षां हृदिः कुर्व्यान्त्यस्तपृष्टिजलेऽप्युत्तु ॥ ६ ॥ निविक्रमस्तथाकारे स्थले रक्षतु
 वामनः ॥ अटव्यां नरसिंहस्तु रामो रक्षतु पर्वते ॥ ७ ॥ भूमौ रक्षतु वाराहो व्योम्नि नारायणोऽप्युत्तु ॥ कर्मवन्त्यासं कपिलो दत्तो रोगनाथ रक्षतु ॥ ८ ॥
 हयग्रीवो देवताभ्यः कुमारो मकरध्वजात् ॥ नारदोऽन्यार्चनादेवः कूर्मो वै नैऋते सदा ॥ ९ ॥ धन्वन्तरिश्चापव्यासं नागः कौशवन्त्यासं किल ॥ यज्ञो रोगनाथ
 मस्ताच्च व्यासोऽज्ञानाच्च रक्षतु ॥ १० ॥ बुद्धः पाण्डसेवातात्कल्की रक्षतु कल्पधरा ॥ पाशान्धर्मादिभिः विष्णुः प्रातःपरित्याज्यऽप्युत्तु ॥ ११ ॥ यधुदत्त
 चापराद्धे च सायं रक्षतु माधवः ॥ हर्षकिशः प्रदोषेऽव्याप्त्युपेऽव्याजनादेनः ॥ १२ ॥ श्रीवरोऽव्यादद्धेरात्रे पञ्चनाभो निशीथके ॥ चक्रकौमोऽरु
 वाणा प्रन्तु शत्रुंश्च राक्षसान् ॥ १३ ॥ शंखः पद्मं च शत्रुभ्यः शार्ङ्गं वै गरुडस्तथा ॥ बुद्धौन्द्रियमनःप्राणान्गान्तु पाशंविभूषणः ॥ १४ ॥ शेषः
 सर्पस्वरूपश्च सदा सर्वत्र पातु माम् ॥ विदिक्षु दिक्षु च सदा नारसिंहश्च रक्षतु ॥ १५ ॥ पञ्चदशस्यमाणश्च तं स वक्ष्यति चक्षुषः ॥ स परमो रम्योऽपि
 प्पा च रोगमुक्तो दिवं व्रजेत् ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्ववर्णने प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे षण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥
 धन्वन्तरिरुवाच ॥ गारुडं संप्रवक्ष्यामि गरुडेन श्रुतिरितम् ॥ कथं पाय सुमित्रेण विप्रहृद्येन गारुडः ॥ १ ॥ प्रविश्यापस्तथा तेजो वायुराकारमेव
 चाक्षित्यादिविव वगांश्च ह्येते वै मण्डलाधिपाः ॥ २ ॥ पञ्चतत्त्वे स्थिता देवाः प्राप्येते विष्णुसेवकैः ॥ श्रीधैर्यस्वयमिन्द्राश्च नमुंसकविर्जिताः ॥ ३ ॥ सपङ्क्तः
 शिवः प्रोक्तो ह्यच्छिरश्च शिखा क्रमात् ॥ कवचं नेत्रमङ्गं स्यान्ध्यासः स्वस्वलयस्तथिति ॥ ४ ॥ सर्वसिद्धिप्रदस्तथा कालवह्निश्चोऽनिलः ॥ एष्टस्व
 रसमायुक्तमर्द्धेन्दुसंयुतं परम् ॥ ५ ॥ परापरविभिन्नाश्च शिवस्योद्बोध ईरिताः ॥ रेकेणाङ्गेषु सर्वं न्यासं कुर्व्याद्विधाविधि ॥ ६ ॥ इति पाणिनिले देव
 कर्णे नेत्रे करोति च ॥ जपालु सर्वसिद्धिः स्याच्चतुर्वैक्रसमायुताम् ॥ ७ ॥ चतुर्थां सुविस्तारं पीतवर्णान्तु चिन्तयेत् ॥ पृथिवीं चेन्द्रदेवतां मध्ये
 वरुणमण्डलम् ॥ ८ ॥ मध्ये पद्मं तथायुक्तमर्द्धचन्द्रं सुशीतलम् ॥ इन्द्रनीलमुतिं सौम्यमथवमेषमण्डलम् ॥ ९ ॥ त्रिकोणं स्वस्तिकंयुक्तं ज्वालामा
 लानलं स्मरेत् ॥ भिन्नाञ्जननिभाकारं स्ववृत्तं चिन्दुभूषितम् ॥ १० ॥ शीरोर्मिसदृशकारं सुदृक्स्फटिकवर्णसम् ॥ प्राथयन्ते जगत्सर्वे न्योमाश्रयसं

म. पु.
॥१२६॥

स्मेरेत् ॥ ११ ॥ वासुकिः शंखपालश्च स्थितौ पार्थिवमण्डले ॥ कर्कोटः पद्मनाभश्च वारुणे तौ व्यवस्थितौ ॥ १२ ॥ आग्नेये चापि कुलिकस्तत्तथैव महा
वज्रकौ ॥ वायुमण्डलसंस्थौ च पञ्च भूतानि विन्यसेत् ॥ १३ ॥ अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तमनुलोमविलोमतः ॥ पूर्वसन्निधौ च न्यस्या जया च विजया तथा ॥ १४ ॥
आस्यादिस्वपुरस्थाने न्यस्याच्छिवपदङ्गकम् ॥ कनिष्ठादौ हृदादौ च शिखायां करयोन्यसेत् ॥ १५ ॥ व्यापकन्तु तत्त्वपूर्वं क्रमाद्गुलिपर्वसु ॥
भूतानाञ्च पुनन्यासः शिवाङ्गानि तथैव च ॥ १६ ॥ प्रणवादिनमस्थान्ते नाम्नैव च समन्वितः ॥ सर्वमन्त्रेषु कथितो विधिः स्थापनपूजने ॥ १७ ॥
आद्याक्षरं तन्नामश्च मन्त्रोऽयं परिकीर्तितः ॥ अद्यानां नागजातीनां मन्त्रः सान्निध्यकारकः ॥ १८ ॥ ॐ स्वाहा क्रमशश्चैव पञ्चभूतपुरोगतम् ॥
एष साक्षाद्भवेत्ताक्षर्यः सर्वकर्मप्रसाधकः ॥ १९ ॥ करन्यासं स्वैरः कृत्वा शरीरे तु पुनन्यसेत् ॥ ज्वलन्तं चिन्तयेत्प्राणमात्मसंशुद्धिकारकम् ॥ २० ॥
बीजन्तु चिन्तयेत्पश्चाद्वर्णान्तममृतात्मकम् ॥ एवञ्चाप्यायनं कृत्वा मूर्ध्नि सञ्चिन्त्य चात्मनः ॥ २१ ॥ पृथिवीं पादयोर्दद्यात्तत्तत्कृत्यसप्रमाम् ॥
अशेषपुष्पवनाकीर्णं लोकपालसमन्विताम् ॥ २२ ॥ एतां भगवतां पृथ्वां स्वदेहं विन्यसेद् बुधः ॥ श्यामवर्णमयं ध्यायेत्पृथिवीं देवदुर्गं भवेत् ॥ २३ ॥
ज्वालामालाकुलं दीप्तमात्रपुष्पवनान्तकम् ॥ नाभिग्रीवान्तरे न्यस्य त्रिकोणं मण्डलं रवेः ॥ २४ ॥ भिन्नाञ्जननिष्ठाकारं निखिलं व्याप्य संस्थितम् ॥
आत्मसूक्तिं स्थितं ध्यायेद्वायव्यं तीक्ष्णमण्डलम् ॥ २५ ॥ शिखोपरि स्थितं दिव्यं शुद्धस्फटिकवर्चसम् ॥ अप्रमाणमहाव्योमव्यापकं च भूतपुरोभम् ॥ २६ ॥
भूतन्यासं पुरा कृत्वा नागानाञ्च यथाक्रमम् ॥ लकारान्ता विन्दुयुता मन्त्रा भूतक्रमेण तु ॥ २७ ॥ शिवबीजं ततो दद्यात्ततो ध्यायेत् पण्डलम् ॥
योगस्य कमाल्यातो मण्डलस्य विचक्षणः ॥ तस्य तच्चिन्तयेद्गर्भं कर्मकोले विधानवित् ॥ २८ ॥ पादपदैस्तथा च चतुष्कण्ठमग्नौ विनिर्गुदम् ॥
ताक्षर्यं ध्यायेत्ततो नित्यं विषे स्थावरजंगमे ॥ २९ ॥ ग्रहभूतपिशाचे च डाकिनीयक्षराक्षसे ॥ नागैर्विवर्धितं कृत्वा स्वदेहं विन्यसेच्छिवम् ॥ ३० ॥
द्विधा न्यासः समाख्यातो नागानां चैव भूतयोः ॥ एवं ध्यात्वा कर्म कुर्यादात्मतत्त्वादिकं क्रमात् ॥ ३१ ॥ चित्तत्वं प्रथमं कृत्वा शिवतत्त्वं ततः परम् ॥
यथा देहे तथा देवे अंगुलीनां च पर्वसु ॥ ३२ ॥ देहे न्यासं पुरा कृत्वा ह्यनुलोमविलोमतः ॥ रुन्दं नालं तथा पर्वं धर्मं ज्ञानादिमेतत् च ॥ ३३ ॥
द्वितीयस्वरसम्भिन्नं वगैरेण तु पूजयेत् ॥ शोभिति कर्णिकामध्ये मूर्ध्नि रेफेण संयुतम् ॥ ३४ ॥ अकचटपयशा तर्गाः एवादिक् न्यसेत् ॥
पञ्चान्तकेसरान्ते तु द्वौ द्वौ पूर्वादिक्ौ तथा ॥ ३५ ॥ केशरे तु स्वराव्यस्यादीशं तारुपांशुं दशाक्षं भवेत् ॥ वामाद्याः शक्तयः प्रोक्तास्त्रितत्त्वन्तु ततो न्यसेत् ॥
॥ ३६ ॥ आवाहयेत्ततो मूर्ध्नि शिवमंगं ततः परम् ॥ कर्णिकायां न्यसेद्देवं मांगं तत्र पुरःसरम् ॥ ३७ ॥ पृथिवी पश्चिमे पत्रे आपश्चात्तरसंस्थिताः ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १९७

॥१२६॥

तेजस्तु दक्षिणे पत्रे बाधुं पूर्वेण पूजयेत् ॥ ३८ ॥ स्वर्वाङ्गं मूर्तिरूपं प्रायुक्तं परिकल्पयेत् ॥ यं बाधुमूलं नैर्ऋत्ये रेफस्त्वनलसंस्थितः ॥ ३९ ॥
 वं च त्वीशे सदा पूज्य ॐ हृदिस्यै पूजयेत् ॥ तन्मात्रान्भूतमात्रांस्तान्वाहिरिव प्रपूजयेत् ॥ ४० ॥ शिवाङ्गानि ततः पश्चाद्वात्सा संपूजयेत्ततः ॥
 आग्नेय्यां हृदयं पूज्य शिर ईशानगोचरे ॥ ४१ ॥ नैर्ऋत्ये तु शिखां दद्याद्वायव्यां कवचं न्यसेत् ॥ अस्त्रान्तु बाह्यतो दद्यात्त्रेऽथुत्तरसंस्थितम् ॥ ४२ ॥
 पश्चात् कर्णिकायै तु बीजानि परिपूजयेत् ॥ अनन्तादिकुलीरान्ता अष्टौ नागाः क्रमात्स्थिताः ॥ ४३ ॥ पूर्वोदिकक्रमेणैव त्वीशपर्यन्तमेव च ॥
 पूजयेच्च सदा मन्त्री विधानेन प्रयक्नुयुक् ॥ ४४ ॥ हृदि पद्मे विधानेन शिलादौ दत्तमण्डले ॥ एतत्कार्यं समुद्दिष्टं नित्येतिमितिक्रमेण च ॥ ४५ ॥
 आत्मानं चिन्तयेन्नित्यं कामरूपं मनोहरम् ॥ ग्राहयन्तं जगत्सर्वं सृष्टिसंहारकारकम् ॥ ४६ ॥ ज्वालाभालाभिरुदीतं आब्रह्मसुवनान्तकम् ॥
 दशबाहुं चतुर्वक्त्रं पिङ्गाक्षं शूलपाणिनम् ॥ ४७ ॥ दंष्ट्राकरालमल्पुग्रं त्रिनेत्रं शशिरोत्तरम् ॥ भैरवन्तु स्मरेत्सिद्धये गरुडं सर्वकर्मसु ॥ ४८ ॥
 नागानां नाशनार्थाय गरुडं भीमभीषणम् ॥ पादौ पाताल संस्थौ च दिशः पक्षास्तु संस्थिताः ॥ ४९ ॥ सप्त स्वर्गा उरसि च ब्रह्माण्डं कण्ठमाश्रितम् ॥
 पूर्वोदीशानपर्यन्तं शिरस्तस्य विचिन्तयेत् ॥ ५० ॥ सदाशिवशिखान्तस्थं शक्तिवितयमेव च ॥ परात्परं शिवं साक्षात्तदर्थं भुवननायकम् ॥ ५१ ॥
 त्रिनेत्रमुग्ररूपं विषनागक्षयङ्करम् ॥ ग्रसनं भीमवक्त्रं च गरुडं मन्त्रविग्रहम् ॥ ५२ ॥ कालाग्निमिव दीप्तं च चिन्तयेत्सर्वकर्मसु ॥ एवं न्यासविधिं
 कृत्वा यद्यन्मनसि चिन्तयेत् ॥ ५३ ॥ तत्तदेव भवेत्साध्यं नरो वै गरुडान्ते ॥ श्रेता भूतास्तथा यक्षा नागा गंधर्वराक्षसाः ॥ दूरान्तरास्य नश्यति
 ज्वराश्चातुर्थिकादयः ॥ ५४ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ एवं स गरुडं प्राप्ते गरुडः कश्यपाय च ॥ महेश्वरो यथा गौरौ ग्राह विधां तथा शृणु ॥ ५५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे सप्तमव्याख्यानविंशतितमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ भैरव उवाच ॥ नित्यं ह्यस्मिन्मार्गे यद्व्ये
 त्रिपुरां भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ ॐ ह्रीं आगच्छ देवि ऐं ह्रीं ह्रीं रेखाकरणम् ॥ ओं ह्रीं ह्रीं देविनी भं नमः मदनसोभिणा तथा ॥ ऐं यं यं कीं वा
 गुणरत्नया ह्रीं मदनतिरे च ॥ ऐं ह्रीं ह्रीं च निरञ्जना वपाति यदनातिरेखे खनेशवलीति च ॥ वेगवति महाभितासनाय च पूजयेत् ॥ ओं ह्रीं
 क्रै नैं क्रै नित्यं यद्वेदे कीं नमः ॥ ऐं ह्रीं त्रिपुराये नमः ॥ ओं ह्रीं कीं स्मिन्मार्गे ओं ऐं ह्रीं ह्रीं च तथोत्तरम् ॥ ऐं ह्रीं दक्षिणमुखं त्रैलोक्यं तु
 पश्चिमम् ॥ ओं ह्रीं पाशाय कीं अंशुशाय ये कपालाय नमः ॥ आर्धं भयं ऐं ह्रीं च तथा शिरः तथा शिखायै कवचे ॥ ऐं ह्रीं कीं अस्त्राय
 पट् ॥ १ ॥ पूर्वं कामरूपाय अस्तितायै भैरवाय नमो ब्रह्माण्डे ॥ दक्षिणे चैव कन्दाय वै नमः दक्षिणायै माहेश्वराय वा अपादयेत् ॥ २ ॥

ग. म. पु.
॥१२७॥

तथा पश्चिमे चण्डाय वै नमः ॥ कौमार्ये चोत्तरे चोल्काय कोषाय नमः वैष्णव्यै ॥ ३ ॥ अग्निकोणे अचोरायोन्मतभैरवायेति वाराहै ॥ रक्ष-कोणे
साराय कपालिने भैरवाय माहेन्द्रायै ॥ ४ ॥ वायुकोणे जालन्धराय भीषणाय भैरवाय चासुण्डायै ॥ ईशकोणे वटुकाय संहारञ्जिकाय प्रपञ्चये
त् ॥ ५ ॥ रतिप्रीतिकामदेवान्पञ्चबाणान्यजेदथ ॥ ध्यानाचैनाज्यहोमादेवी सिद्धा च सर्वदा ॥ ६ ॥ नित्या च त्रिपुरा व्याधिं हन्यान्जालासुखी
क्रमात् ॥ ज्वालासुखीकर्म वक्ष्ये सा पूज्या मध्यतः शुभा ॥ ७ ॥ नित्यारुणा मङ्गनातुरा महानोदा प्रकृत्यपि ॥ महेन्द्राणी च कलमाकर्षिणी
भारती तथा ॥ ८ ॥ ब्रह्माणी चैव माहेशी कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराही चैव माहेन्द्री चासुण्डा चापराजिता ॥ ९ ॥ विजया चाजिता चैव
मोहिनी त्वारिता तथा ॥ स्तम्भिनी जम्भिणी पूज्या कालिका पद्मवाह्यतः ॥ ज्वालासुखीकर्म चार्चैर्द्विषादिहरणं भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ भैरव उवाच ॥ अथ ब्रह्माक्षरं वक्ष्ये शुभशुभनि
शुद्धये ॥ सूर्य्य देवीं गणं सोम स्मृत्वा तु विलिखेन्नरः ॥ १ ॥ विरेखा गोमूर्धिकाभा अथवा प्रश्रवावयतः ॥ दिशस्थानयन्नुत वा ध्वजस्थानयन्
त्क्रमात् ॥ २ ॥ ध्वजो धूमोऽथ सिंहश्च श्वा वृषः खरदन्तिनौ ॥ ध्वंशश्च अष्टमो ज्ञेयो नाम धन्वश्च ताव्यसेत् ॥ ३ ॥ ध्वजस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा
राज्यचिन्ताधनादिकम् ॥ ध्वजस्थाने स्थितो धूम्रो घातुचिन्ता च लाभकृत् ॥ ४ ॥ ध्वजस्थाने स्थिते सिंहे धनलाभादिकं भवेत् ॥ स्थिते ह्यग्नि
ध्वजस्थाने दासीचिन्तासुखादिकम् ॥ ५ ॥ ध्वजस्थाने वृषं दृष्ट्वा स्थानचिन्ता च लाभकम् ॥ ध्वजस्थाने खरं दृष्ट्वा धूमकुरादिकं भवेत् ॥ ६ ॥
ध्वजस्थाने गजं दृष्ट्वा स्थानचिन्ताजयादिकम् ॥ ध्वजस्थाने तथा ध्वंसे क्षुद्राचिन्ता धनक्षयः ॥ ७ ॥ धूम्रस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा हस्तं दुःखं ततो धनम् ॥
धूम्रे धूम्रं तथा दृष्ट्वा कलिदुःखादिकं भवेत् ॥ ८ ॥ धूम्रस्थाने स्थिते सिंहे मनश्चिन्ताधनादिकम् ॥ धूम्रस्थाने ह्यग्नि स्थिते जयलाभादिकं
भवेत् ॥ ९ ॥ धूम्रस्थाने वृषं दृष्ट्वा नारीगोऽश्वधनादिकम् ॥ धूम्रस्थाने खरं दृष्ट्वा व्याधिक्षापि धनक्षयः ॥ १० ॥ धूम्रस्थाने गजे दृष्टे राज्यलाभजया
दिकम् ॥ धूम्रस्थाने स्थिते ध्वंसे धनराज्यविनाशनम् ॥ ११ ॥ सिंहस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राज्यलाभादि निर्दिशेत् ॥ सिंहस्थाने स्थिते धूम्रे
कन्याप्राप्तिर्धनादिकम् ॥ १२ ॥ सिंहस्थाने स्थिते सिंहे जयो मित्रसमागमः ॥ कोट्यके सिंहगते ह्यग्निचिन्ता ग्रामलाभकम् ॥ १३ ॥ सिंह स्थाने
वृषं दृष्ट्वा गृहसेत्रार्थलाभकम् ॥ सिंहस्थाने गजं दृष्ट्वा ग्रामस्वाप्तित्वमेव च ॥ १४ ॥ सिंहस्थाने गजं दृष्ट्वा आरोग्यायुःसुखादिकम् ॥ सिंहस्थाने
स्थिते ध्वंसे कन्याधान्यगुणादिकम् ॥ १५ ॥ शुनःस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा स्थानचिन्तासुखादिकम् ॥ शुनःस्थाने स्थिते धूम्रे कलहं कार्यनाराणम् ॥ १६ ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. १९९

॥१२७॥

शुनः स्थाने स्थिते सिंहं कार्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ स्थिते शुनि शुनः स्थाने धननाशो भविष्यति ॥ १७ ॥ शुनः स्थाने वृषं दृष्ट्वा रोगी रोगादि
 भुष्यते ॥ शुनः स्थाने खरं दृष्ट्वा कलहस्य भयं भवेत् ॥ १८ ॥ शुनः स्थाने गजं दृष्ट्वा पुत्रभार्यासमागमः ॥ श्वस्थाने च स्थिते ध्वंसे पीडा
 स्यात्कुलनाशनम् ॥ १९ ॥ वृषस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राजपूजासुखादिकम् ॥ वृषस्थाने स्थिते धूम्रे राजपूजासुखादिकम् ॥ २० ॥ वृषस्थाने स्थिते
 सिंहे सोभाग्यश्च धनादिकम् ॥ स्थिते शुनि वृषस्थाने बलश्रीकाम ईरितः ॥ २१ ॥ वृषस्थाने वृषं दृष्ट्वा कीर्तिवृष्टिसुखादिकम् ॥ वृषस्थाने खरं दृ
 ष्ट्वा महालाभादिकं भवेत् ॥ २२ ॥ वृषस्थाने गजं दृष्ट्वा स्त्रीगजादिसमागमः ॥ वृषस्थाने स्थिते ध्वंसे स्थानमानसमागमः ॥ २३ ॥ खरस्थाने
 ध्वजं दृष्ट्वा रोगशोकादिकं भवेत् ॥ खरस्थाने स्थिते धूम्रे तस्करादिभयं भवेत् ॥ २४ ॥ खरस्थाने स्थिते सिंहे पुजाश्रीविजयादिकम् ॥ स्थिते शुनि
 खरस्थाने सन्तापधननाशनम् ॥ २५ ॥ खरस्थाने वृषं दृष्ट्वा सुखं प्रियसमागमः ॥ खरस्थाने खरं दृष्ट्वा दुःखपीडादि निर्दिशत् ॥ २६ ॥ खरस्थाने
 गजं दृष्ट्वा सुखपुत्रादिकं भवेत् ॥ खरस्थाने स्थिते ध्वंसे कलहो व्याधिरिव च ॥ २७ ॥ गजस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा स्त्रीजयश्रीसुखादिकम् ॥ गजस्थाने
 स्थिते धूम्रे धनधान्यसमागमः ॥ २८ ॥ गजस्थाने स्थिते सिंहे जयसिद्धिसमागमः ॥ स्थिते शुनि गजस्थाने आरोग्यं सुखलम्बः ॥ २९ ॥ गज
 स्थाने वृषं दृष्ट्वा राजमानधनादिकम् ॥ गजस्थाने खरं दृष्ट्वा पुत्रं दुःखं ततः सुखम् ॥ ३० ॥ गजस्थाने गजं दृष्ट्वा क्षेत्रधान्यसुखादिकम् ॥ गजस्थाने
 स्थिते ध्वंसे धनधान्यसमागमः ॥ ३१ ॥ ध्वंशस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा कार्यनाशो भविष्यति ॥ ध्वंशस्थाने स्थिते धूम्रे काञ्चिदुःखं भविष्यति ॥ ३२ ॥
 ध्वंशस्थाने स्थिते सिंहे विग्रहो दुःखमेव च ॥ ध्वंशस्थाने स्थिते श्वाने गृहभंगभयादिकम् ॥ ३३ ॥ ध्वंशस्थाने वृषं दृष्ट्वा स्थानजराभयादिकम् ॥
 ध्वंशस्थाने खरं दृष्ट्वा धननाशपराजयौ ॥ ३४ ॥ ध्वंशस्थाने गजं दृष्ट्वा धनकीर्त्यादिकं भवेत् ॥ ध्वंशस्थाने स्थिते ध्वंसे विदेशगमनादिकम् ॥ ३५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नवमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ शैल उवाच ॥ वक्ष्ये वायुजयं हवि जया
 जयविदेशकम् ॥ वाय्वग्निजलशक्राख्यं मंगलानाञ्चतुष्टयम् ॥ १ ॥ वामदक्षिणसंस्थश्च वायुश्च बहुलो भवेत् ॥ ऊर्ध्ववाही भवेदग्निरवस्तु वरुणो भवे
 त् ॥ २ ॥ महेन्द्रो मध्यसंस्थस्तु शुक्रपक्षे तु वामगः ॥ कृष्णपक्षे दक्षिणग उदयस्य व्यहङ्ग्यहम् ॥ ३ ॥ बहेस्पतिपदाद्ये च विपरीते भवेन्नतिः ॥

१ कलिं कृत्वा । २ अस्यादन्तमार्षम् ।

ग. म. पु.
॥१२८॥

उदयः सूर्यमार्गेण चन्द्रेणास्तमयो यदि ॥ ४ ॥ वर्द्धन्ते गुणसंघाता अन्यथा विप्रमौचितम् ॥ संक्रान्त्यः षोडश प्रोक्ता दिवा रात्रौ वरानने ॥ ५ ॥
यदा च संक्रमेद्राशुरर्द्धप्रहरे स्थितः ॥ स्वास्थ्याहानिस्तदा ज्ञेया वायुभ्रमति देहिषु ॥ ६ ॥ दक्षिणे च पुटे वायुर्हीनो भोजनमैधुने ॥ खड्गहस्तो ज
येद्युद्धे रिपून्कामसमन्वितः ॥ ७ ॥ वामेन गमनं श्रेष्ठं सर्वकार्येषु भूषितम् ॥ वायुवेहति तत्रस्थः प्रश्नो भूतस्य शोभनः ॥ ८ ॥ माहेन्द्रे वारुणे वाते
कोऽपि दोषो न जायते ॥ अनावृष्टिदेशवाहे वृष्टिः स्याद्रामवाहके ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे द्विशततमो
ऽध्यायः ॥ २०० ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हयायुर्वेदमाख्यास्ये हयं सर्वार्थलक्षणम् ॥ कार्केतुण्डः कृष्णजिह्वो वृक्षास्यश्चोष्णतालुकः ॥ १ ॥ करालो हीनद
न्तश्च शृङ्गी विरलदन्तकः ॥ एकाण्डश्चैव जाताण्डः कंचुकी द्विसुरी स्तनी ॥ २ ॥ मार्जारपादो व्याघ्राभः कुष्ठविद्राघिसन्निभः ॥ यमजो वामनश्चैव
मार्जारः कपिलोचनः ॥ ३ ॥ एतदोषी हयस्त्याज्य उत्तमोऽथस्तुरुष्कजः ॥ मध्यमः पञ्चहस्तश्च कर्नीयाश्च त्रिहस्तकः ॥ ४ ॥ असंहता ये च वाहा
ह्रस्वकर्णास्तैर्ये च ॥ श्वलाभाः प्रभावेषु न दीनाश्चिरजीविनः ॥ ५ ॥ रेवन्तपूजनाद्धोमाद्भक्ष्याश्च द्विजभोजनात् ॥ सरलं निम्बपत्राणि युग्मलं सपं
पान्धृतम् ॥ ६ ॥ तिलश्चैव वचां हिंगुं बभ्रीयाद्वाजिनो गले ॥ आगन्तुजं दोषजन्तु व्रणं द्विविधमौरितम् ॥ ७ ॥ चिरपाकं वातजन्तु छेप्पजं क्षिप्रपा
कम् ॥ ८ ॥ कण्ठदाहात्मकं पित्ताच्छोणितान्मन्दवेदनम् ॥ ९ ॥ आगन्तुजन्तु शस्त्राद्यैर्दुष्प्राणविशोचनम् ॥ एरण्डमूलं त्रिनिशं चित्रकं विश्वभेषजम् ॥
॥ १० ॥ रसोनं सैन्धवं वापि तक्रकाञ्जिकपेपितम् ॥ तिलसकुक्किपिण्डका दधियुक्ता ससैन्धवा ॥ निम्बपत्रयुतं पिण्डं व्रणशोधनरोपणम् ॥ ११ ॥
पटोलं निम्बपत्रञ्च वचा चित्रकमेव च ॥ पिप्पलीशुङ्गवेरश्च वृणैर्मैकत्र कारयेत् ॥ १२ ॥ एतत्पानात्किमिच्छेष्मसंदातिलविनाशनम् ॥ निम्बपत्रं पटो
लञ्च त्रिफला खदिरं तथा ॥ १३ ॥ क्वाथयित्वा ततो वाहं सुतरकं विचक्षणः ॥ त्र्यहमेव प्रदातव्यं हयकुष्ठोपशान्तये ॥ १४ ॥ स्रग्नेषु च कुष्ठेषु
तैलं सर्पपत्रं हितम् ॥ लल्लुनादिकपायश्च पानक्षुत्तयुपशान्तये ॥ १५ ॥ मालुगिरसं पित्तं मांसिनां रसकेन वा ॥ ज्वरो दन्ताश्च नस्मभन्त्येति सुसुतेः ॥
॥ १६ ॥ पलद्वयं प्रथमं पलद्वयं एकैकं पलद्वयं ॥ वाचादिनां विष्णुनां पलास्तथा वृषोत्तमैः ॥ १७ ॥ अथ तस्य पलास्तैः सुसुतेः सुसुतेर्दद्यात् ॥ शरानि दातव्यानि च
देयं नैव तु दापयेत् ॥ १८ ॥ तैलं वातिके रोमे शर्कराज्यपयोनिवैः ॥ कटुतैलं कफे व्योषिः पित्ते च त्रिफलान्मुनिः ॥ १९ ॥ शालिपाटिकदुग्धराशौ हयो हि न ख

१ कटकः इति पा० ।

पू. खं.
आ. का.
अ. २०१

॥१२८॥

शुप्तिः॥पक्कजम्बुनिमो हेमवर्णोऽश्वो न जुगुप्सितः॥१९॥अर्द्धप्रहरणे ध्रुव्यं गुग्गुलुं प्राशयेद्वयम्॥भोजयेत्पायसं दुग्धं सत्वरं सुस्थिरो हयः ॥ २० ॥
 विकारं भोजने दुग्धं शाल्यघ्नं वातले ददेत् ॥ कर्षमांसरसेः पिते मधुमुदरसाज्यकैः ॥ २१ ॥ कफे सुहृन्कुलस्थान्वा कण्डुतिक्तान्कफे हये ॥
 बाधिव्यं व्याधिते ग्रसे विदोषादौ तु गुग्गुलुः ॥ २२ ॥ चासैर्द्वा सर्वरोगे प्रथमेऽह्नि पलं ददेत् ॥ विषदेयतनः कर्षमेकाऽह्नि पलपञ्चकम् ॥ २३ ॥
 पाने च भोजने चैव अशीतिपलकं परम् ॥ मध्ये षष्टिश्चाघमेषु चत्वारिंशच्च भोगिषु ॥ २४ ॥ व्रणे कुष्ठेषु खजेषु त्रिफलाक्वाथसंयुतम् ॥ मन्दाम्बु
 शोथरोगे च गवां मूत्रेण योजितम् ॥ २५ ॥ वातपित्ते व्रणे व्याधौ गोक्षीरं घृतसंयुतम् ॥ देयं कृशानां पुष्टयर्थं ससिंयुक्तं च भोजनम् ॥ २६ ॥ सुपि
 घ्रायाः प्रदातव्यं गुहृच्याः पलपंचकम् ॥ प्रभाते घृतसंयुक्तं शरद्वीप्मे च वाजिनाम् ॥ २७ ॥ रोगघ्नं पुष्टिदं चापि बलतेजाविवर्द्धनम् ॥ तदेवाश्वाय
 दातव्यं क्षीरयुक्तमथापि वा ॥ २८ ॥ गुहृचीकल्पयोगेन शतावृत्यंश्वगन्धयोः ॥ चत्वारि त्रीणि मध्यस्थं जघनस्थं पलानि हि ॥ २९ ॥ अक
 स्माद्यत्र बाह्यानामेकरूपं यदा भवेत् ॥ म्रियते च यदा क्षिप्रमुपसर्गं तमादिशत् ॥ ३० ॥ होमाद्यै रक्षया विप्रभोजनैर्वैलकर्मणः ॥ शान्त्योपसर्ग
 शान्तिः स्याद्व्रणैक्यादिकल्पतः ॥ ३१ ॥ हरीतकी गवां मूत्रैस्तैलेन लवणान्विता ॥ आदौ पंच ततः पंच वृद्ध्या पूर्णशतात्मभिः ॥ उत्तया च
 शतं मात्रान्त्वशीतिः पण्डिरेव वा ॥ ३२ ॥ गजायुर्वेदमाख्यास्ये उक्ताः कल्पा गजे हितः ॥ गजे चतुर्मुष्मा मात्रास्तान्पिण्डैश्चमदेनः ॥ ३३ ॥ गजे
 पसर्गव्याधीनां शमनं शान्तिकर्म च ॥ पूजयित्वा सुरान्विप्राज्रवैर्गौ कपिलां ददेत् ॥ ३४ ॥ दन्तिदन्तद्वये मालां निगध्रियाहुपोषितः ॥ मन्त्रेण
 मन्त्रितान्वेद्यैवैवासिद्धार्थकास्तथा ॥ ३५ ॥ सूर्यादिशिवदुर्गाथीविष्णवर्चा रक्षयेद्भजम् ॥ बलिं दद्याच्च भूतभ्यः स्नापयेच्च चतुर्ष्वेष्टैः ॥ ३६ ॥
 भोजनं मन्त्रितं दद्याद्रस्मनोऽनूयैद्भजम् ॥ भूतरक्षा जुष्मा मेध्या वारणं रक्षयेत्सदा ॥ ३७ ॥ त्रिफलापंचकोले च दशमूलं विद्वगकम् ॥ शतावरी
 गुहृची च निम्बवासककिंशुकाः ॥ ३८ ॥ गजरोमविनाशाय दितो रुक्षः कषायकः ॥ आयुर्वेदद्रव्योक्तानामुक्तं संक्षेपसारतः ॥ ३९ ॥
 ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे गजाश्वायुर्वेदनिरूपणं नामैकाधिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥ हरिरुक्मच ॥
 एकं पुनर्नवामूलमपामार्गस्य वा शिव ॥ सरसं योनिनिः शितं वराहस्तस्य व्यथां हरेत् ॥ मसुविदेदग्नौ चैव तरुणीनां व्यथां हरेत् ॥ १ ॥ प्राप्ति

ग. म. पु.
॥१२९॥

कूष्माण्डमूलं वै शालिवृणमथापि वा ॥ सप्ताहं दुग्धपीतं स्यात्स्त्रीणां बहुपयस्करम् ॥ २ ॥ रुद्रेन्द्रवारुणीमूलं लेपात्स्त्रीस्तनवेदना ॥
नश्येत् घृतपक्वा च काय्यावश्यन्तु पोलिका ॥ ३ ॥ भक्षिता सा महेशानः योनिशूलं विनाशयेत् ॥ प्रलेपिता कारवेष्टमूलेनैव विनिगता ॥ ४ ॥
योनिः प्रवेशमायाति नात्र काय्या विचारणा ॥ नीलीपटोलमूलानि साज्यानि तिलवारिणा ॥ ५ ॥ पिष्टान्येषां प्रलेपो वै ज्वालामहंभरोगहृत् ॥
पाठामूलं रुद्र पीतं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ ६ ॥ पापरोगहरं स्याच्च कुष्ठपानं तथैव च ॥ वास्योदकञ्च समधु पीतमन्तर्गतस्य वै ॥ ७ ॥ पापरो
गस्य सन्तापनिवृत्तिं कुरुते शिव ॥ घृततुल्या रुद्र लाक्षा पीताक्षरेण वै सह ॥ ८ ॥ प्रदरं हस्ते रोगं नात्र काय्या विचारणा ॥ द्विजयष्टी
विकटुकं वृण पीतं हरेच्छिव ॥ ९ ॥ तिलकाथेन संयुक्तं रक्तगुल्मं स्त्रिया हर ॥ कुसुमस्य निनद्धञ्च तरुणीनां महेश्वर ॥ १० ॥ रक्तोत्पलस्य वै
कन्द-शर्करातिलसंयुतम् ॥ पीतं सशर्करं स्त्रीणां धारयेद्गर्भपातनम् ॥ ११ ॥ रक्तक्षवस्य नाशः स्याच्छीतोदकनिषेवणात् ॥ पीतन्तु काञ्चिक
रुद्र कथितं शरपुङ्खया ॥ १२ ॥ हिमगुल्लैन्धवसंयुक्तं शीघ्रं स्त्रीणां प्रसूतिकृत् ॥ मातुलुङ्गस्य वै मूलं कटिबद्धं प्रसूतिकृत् ॥ १३ ॥ अपामार्गस्य वै
मूले गर्भवत्यास्तु नामदः ॥ उत्पात्यमाने सकले पुत्रः स्यादान्यथा सुता ॥ १४ ॥ अपामार्गस्य वै मूले नारीणां शिरसि स्थिते ॥ गर्भमूलं विन
श्येत् नात्र काय्या विचारणा ॥ १५ ॥ कर्पूर-मदनफल-मधुकैः पूरितः शिव ॥ योनिः शुभा स्याद्दृष्ट्वा शुभत्याः किं पुनर्हर ॥ १६ ॥ यस्य बाल
स्य तिलकः कृतो गौराचनारूपया ॥ शर्करा-कुष्ठपानञ्च दत्तं स स्याच्च निर्भयः ॥ विष-भूत-ग्रहादिभ्यो व्याधिभ्यो बालकः शिव ॥ १७ ॥ शङ्ख-ना
भि-चचा-कुष्ठ-लोहानां धारणं सदा ॥ बालानामुपसर्गेभ्यो रुद्र रक्षाकरं भवेत् ॥ १८ ॥ पलाशवृणं समधु गल्यज्यामलकान्वितम् ॥ सविस्त्र
पीतमात्रं नरं कुर्यान्महामतिम् ॥ १९ ॥ मासेकेन महादेव जरा-भरणवर्धितः ॥ २० ॥ पलाशबीजं सङ्घर्षं तिल-मध्वन्वितं समम् ॥ सप्ताहं भक्षितं
रुद्र जरां नयाति संस्रयम् ॥ २१ ॥ रुद्रामलकवृणं वै मधु-तैल घृतान्वितम् ॥ जग्ध्वा मासं युवा स्याच्च नरो वार्गीश्वरो भवेत् ॥ २२ ॥ शिवाभलक
वृणं वै मधुना उदकेन वा ॥ बलानि कुर्यान्नासायाः प्रस्थपे भक्षितं शिव ॥ २३ ॥ कुष्ठवृणं साज्य-मधु घ्रातजर्गन्ध्वा भवेन्नरः ॥ साक्षात्सुरभिर्देहो वै
जीवेद्भर्षहसकम् ॥ २४ ॥ मावस्य विदलान्वेव वितुपाणि महेश्वर ॥ घृतभावितशुष्काणि पचसा साधितानि वै ॥ २५ ॥ समध्वाज्यपयैर्भक्ष्य

१ साक्षितण्डुलवारिणेति पाठान्तरम् ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. २०२

॥१२९॥

भक्षयित्वा च कामयेत् ॥ स्त्रीणां शतं महादेव तत्क्षणान्नस्य संशयः ॥ २६ ॥ रसश्चैरण्डतैलेन गन्धकेन जुषो भवेत् ॥ त्रिकालोदकसंयुक्तो बल्यः
 कुद्रक्षणाद्भवेत् ॥ २७ ॥ दुग्धं त्रितुषमपैश्च शिम्बावीजैश्च साधितम् ॥ अपामार्गस्य तैलेन पीतं स्त्रीशतकामकृत् ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नानाविधौषधप्रयोगनिरूपणं नाम द्रुतुत्तरद्विशततयोऽध्यायः ॥ २०२ ॥
 ॥ हरिरुवाच ॥ या गौर्द्वेष्टि स्वकं वत्सं तस्या देयं स्वकं पयः ॥ लवणेन समायुक्तं तस्या वत्सः प्रियो भवेत् ॥ १ ॥ शुनोऽस्थि कण्ठबद्धं हि महिषाणां गवां तथा ॥ कृमिजालं पातयति सकलं नात्र संशयः ॥ २ ॥ गोजंगनाभिपातः स्याद्ब्रह्मासुरस्य असमात् ॥ ३ ॥ वरुणफलस्य वत्सः के
 ण मथितं शिव ॥ चतुष्पादद्विपदयोः कृमिजालं निपातयेत् ॥ ४ ॥ व्रणश्च शमयेद्बृद्धं जयायाः प्ररणात् तथा ॥ गजसूत्रस्य वै पानं गोमहिषपुष्पसमं
 नुत् ॥ ५ ॥ समसूत्रं शालिबीजं पीतं तर्केण वर्धितम् ॥ क्षीरे गोमहिषस्यैव गोः पुंसश्च हितं भवेत् ॥ ६ ॥ पत्रञ्च शरपुष्पाया वृत्तं सलवणे शिव ॥
 वारिस्फोटं हयानां च केसराणां विनाशयेत् ॥ ७ ॥ दूतकुमारीपत्रेणैव दत्तं सलक्षणे हर ॥ तुरंगम-केसराणां कण्डूनेत्रेण संशयः ॥ ८ ॥
 ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नानाविधौषधप्रयोगनिरूपणं नाम द्रुतुत्तरद्विशततयोऽध्यायः ॥ २०३ ॥
 मृत उवाच ॥ एवं धन्वन्तरिः प्राह सुश्रुताय च वैद्यकम् ॥ अथ नामानि वक्ष्यामि औषधीनां समासतः ॥ १ ॥ स्थिरा विदारिगन्ध्या च शालपत्र्यज्जुमत्य
 पि ॥ लाल्गली कलसी चैव क्रोडुपुच्छा गुहा मता ॥ २ ॥ पुनर्नवाथ वर्षासुः कटिल्लो कारुणा तथा ॥ स्रग्ण्डन्योरुतुकः स्यादादादौ वर्द्धयामकः ॥ ३ ॥
 झपा नागबला ज्ञेया श्वदंष्ट्रा गोक्षुरो मतः ॥ शतावरी वरा भीरु पीवरीन्दीवरी वरी ॥ ४ ॥ व्याघ्रो तु बृहती कृष्णा हंसपादी मधुसूता ॥ धात्री
 कण्टकारी स्यात्क्षुद्रा सिंही निदिग्धिका ॥ ५ ॥ वृश्चिका ज्यमृता काली विषम्री सर्पदंष्ट्रिका ॥ मर्कटी चात्मसुता स्यादाप्येयो कपिकच्छुका ॥ ६ ॥
 मुद्गपर्णी धुद्रसहा मापपर्णी महासहा ॥ त्यजा परा च महा ज्ञेया दण्डयोन्त्यकसंज्ञया ॥ न्यग्रोषस्तु वयो ज्ञेयः अश्वत्थः कपिलो मतः ॥ ७ ॥
 पुक्षोऽथ गदभाण्डः स्यात्पकटी च कपीतनः ॥ पार्थस्तु ककुभो धन्वी विज्ञेयोऽर्जुननामभिः ॥ ८ ॥ नन्दीवृक्षः प्ररोहो स्यात्पुष्टिकर्षति चोच्यते ॥
 वंजुलो वेतसो ज्ञेयो भट्टातश्चाप्यरुकरः ॥ ९ ॥ लोभ्रः सारवको धुष्टत्तिरीटश्चापि कीर्तितः ॥ बृहत्फला महाजम्बूज्ञेया बालफला परा ॥ १० ॥

ग. म. पु.
॥१३०॥

तृतीया जलजम्बुः स्यान्नादेयी सा च कीर्तिता ॥ कणा कृष्णोपकुंची च शौण्डी मागधिकेति च ॥ ११ ॥ कथिता पिप्पली तज्जैस्तन्मूलं ग्रन्थिकं स्मृतम् ॥ ऊषणं मरिचं ज्ञेयं शुण्ठी विश्वं महौषधम् ॥ १२ ॥ व्योषं कटुज्यं विद्यात्तूषणं तच्च कीर्त्यते ॥ लांगली हलिली च स्याच्छेयसी गज पिप्पली ॥ १३ ॥ त्रायन्ती त्रायमाणा स्यादुत्साया सुवहा स्मृता ॥ चित्रकः स्याच्छिखी वह्निरग्निसंज्ञाभिरुच्यते ॥ १४ ॥ पट्टग्रन्थोऽग्रा वचा ज्ञेया श्वेता हैमवतीति च ॥ कुटजो वृक्षकः शक्रो वत्सको गिरिमालिका ॥ १५ ॥ कलिंगन्द्यवारिष्टं तस्य बीजानि लक्षयेत् ॥ सुस्तको मेघनामा स्यात्कौन्ती ज्ञेया हरेणुका ॥ १६ ॥ एला च बहुला प्रोक्ता सुक्ष्मैला च तथा जुष्टिः ॥ पत्रा भार्ज्मी तथा कांजी ज्ञेया ब्राह्मणयष्टिका ॥ १७ ॥ मूर्वा मञ्जुसा ज्ञेया तेजनी तिक्कवल्लिका ॥ महानिम्बो बृहन्निम्बो दीप्यकः स्याद्यवानिका ॥ १८ ॥ विडङ्गं किमशत्रुः स्याद्रामटं हिगुरुच्यते ॥ अजाजी जीरकं ज्ञेया कारवी चोपकुञ्चिका ॥ १९ ॥ विज्ञेया कटुका तिका तथा कटुकरोहिणी ॥ तगरं स्यान्नतं वकं चोचं त्वचवराङ्कम् ॥ २० ॥ उदीच्यं बालकं प्रोक्तं द्वौवेरं चाम्बुनामभिः ॥ पवकं दलसंज्ञाभिश्चारकं तस्कराह्वयम् ॥ २१ ॥ हेमाभं नागसंज्ञाभिर्नागकेशर उच्यते ॥ अमृङ्कुममाख्यातं तथा काश्मीरवाङ्गिकम् ॥ २२ ॥ अयो लोहं समुद्दिष्टं यौगिकैर्लोहनामभिः ॥ पुरं कुटनटं विद्यान्महिषाक्षः पलङ्कपा ॥ २३ ॥ काश्मरी कटुफला ज्ञेया श्रीपर्णी चेति कीर्तिता ॥ शल्लकी गजभक्ष्या च पत्री च सुरभी खवः ॥ २४ ॥ धात्रीमामलकी विद्यादक्षश्चैव विभीतकः ॥ पथ्यामथा च विज्ञेया प्रतना च हरीतकी ॥ २५ ॥ विफला फलमेवोक्ता तच्च ज्ञेयं फलविकम् ॥ उदकीर्यो दीर्घवृन्तः करंजश्चेति कीर्तितः ॥ २६ ॥ यष्टी यष्टयाह्वयं प्रोक्तं मधुकं मधुवष्टिका ॥ धातकी ताम्रपर्णी स्यात्समंगा कुंजरा मता ॥ २७ ॥ सितं मलयजं शीतं गोशीर्षं सितचन्दनम् ॥ विद्यान्नक्तं चन्दनं च द्वितीयं रक्तचन्दनम् ॥ २८ ॥ काकोली च स्मृता वीरा वयस्या चार्कण्डिका ॥ गृमी कर्कटगृमी च महाधोपा च कीर्तिता ॥ २९ ॥ तुगाक्षिरी शुभा वांशी विज्ञेया वंशलोचना ॥ मृदिका च स्मृता द्राक्षा तथा गोस्तनिका मता ॥ ३० ॥ स्यादुशीरं मृणालश्च सेव्यं लम्बकं तथा ॥ सारश्च गोपवल्ली च गोपी भद्रा च कथ्यते ॥ ३१ ॥ दन्ती कटुङ्कटेरी च ज्ञेया दाहनिशेति च ॥ हरिद्रा रजनी प्रोक्ता पीतिका रात्रिनामिका ॥ ३२ ॥ वृषादनी छिन्नरुहा नीलवल्ली रसामृता ॥ वसुकोटश्च विज्ञेयो वाशिरः काम्पिल्लो मतः ॥ ३३ ॥ पायणभेदकोऽरिष्टो हृक्षसंभित्कुडुभेदकः ॥ वण्टाकः

पू. खं.
आ. का.
अ. २०४

॥१३०॥

१. प्राथितमिति पा० । २. दुरभ्येति पा० । स्यादुदभ्येति पा० प्रतिभानि ।

शुष्कको ज्ञेयो वचोऽथ सूचको मतः ॥ ३४ ॥ सुस्सो बीजकश्चैव पीतशालोऽभिधीयेत ॥ वज्रवृक्षो महावृक्षः सुखी सुवच सुधा गुडा ॥ ३५ ॥ तुलसी
 सुरसा विद्यादुपस्थेति च कथ्यते ॥ कुटेरकोऽप्यर्धुनकः पर्णी सौगन्धिपर्णिकः ॥ ३६ ॥ नीलश्च सिन्धुवारश्च निर्गुण्डीति सुगन्धिका ॥ ज्ञेया सुग
 न्धिपर्णीति वासन्ती कुलजेति च ॥ ३७ ॥ कालीयकं पीतकाष्ठं कतकाल्यः पुनः स्मृतः ॥ गायत्रीखदिरो ज्ञेयस्तद्रैवः कन्दरो मतः ॥ ३८ ॥ इन्दी
 वरं कुवलयं पद्मं नीलोत्पलं स्मृतम् ॥ सौगन्धिकं शतदलमब्जं कमलमुच्यते ॥ ३९ ॥ अजवर्णो भवेद्दर्जो वाजिकर्णोऽश्वकर्णकः ॥ छेप्मांतकस्तथा
 शलुवंदुवारश्च कथ्यते ॥ ४० ॥ सुनन्दकः ककुद्रदं छात्राकी छात्रसंज्ञका ॥ कवरी कुम्भको धृष्टः क्षुद्रिषो धनकृतया ॥ ४१ ॥ कृष्णाजंकः काल
 श्च कालमानः प्रकीर्तितः ॥ प्राची बला नदीक्रान्ता काकजङ्घाय वायसी ॥ ४२ ॥ ज्ञेया सुषिकपर्णी तु भ्रमन्ती चासुपर्णिका ॥ विपसुष्टिर्द्वौव
 णश्च केशमुष्टिरुदाहृता ॥ ४३ ॥ किलिंहीं कटुकी विद्यादन्तकश्चांम्लवेतसः ॥ अश्वत्था बहुपर्णो च विज्ञेया चामलक्यपि ॥ ४४ ॥ अरुषकं पत्र
 शूकं क्षीरी राजादनं मतम् ॥ महापत्रं दाडिमं च तमेव करकं वदेत् ॥ ४५ ॥ मर्मरी विदली शष्पा कालिन्दीति निरुच्यते ॥ कण्टकारुया महा
 श्यामा वृक्षपादीति वक्ष्यते ॥ ४६ ॥ विद्या कुन्ती निकुम्भा च विभङ्गी त्रिपुटी विवृत् ॥ सतला यवतिक्ता च चर्मो चर्मकसेति च ॥ ४७ ॥
 शङ्खिनी सुकुमारी च तिकाक्षी चाक्षिपीलुकम् ॥ गवाक्षी चामृता श्वेता गिरिकर्णी गवादिनी ॥ ४८ ॥ काम्पिलकोऽथ रक्ताङ्गो गुण्डा रोचनिकेति च ॥
 हेमक्षीरी स्मृता पीता गौरी वै कालदुग्धिका ॥ ४९ ॥ गाङ्गेरुकी नागवला विशाला चेन्द्रवारुणी ॥ तार्क्ष्यं शैलं नीलवर्णमञ्जनश्च रसाञ्जनम् ॥ ५० ॥
 नियांसो यश्च शाल्मल्याः स मोचरससंज्ञकः ॥ प्रत्यक्पुष्पी खरी ज्ञेया अपामार्गो मयूरकः ॥ ५१ ॥ सिंहास्यवृषवासकमाटलपक्यादिशेत् ॥
 जीवको जीवराकश्च कर्तुरंश्च शर्दं विदुः ॥ ५२ ॥ कटफलं सोमवृक्षः स्यादंभिगन्वा सुगन्धिका ॥ शताङ्गं शतपुष्पा च भिसिर्मथुरिका
 मता ॥ ५३ ॥ ज्ञेयं पुष्करमूलश्च पुष्करं पुष्कराह्वयम् ॥ यासोऽथ धन्वयासश्च दुष्पर्योऽथ दुरालभा ॥ ५४ ॥ वाकुची सोम
 राजी च सोमवल्लीति कीर्तिता ॥ मार्कवः केशराजश्च भृङ्गराजो निगद्यते ॥ ५५ ॥ प्रोक्तस्त्वेडगजस्तज्ज्ञैश्चैर्मदकसंज्ञकः ॥ ५६ ॥

१ काममान इति पा० । २ किण्ठीमिति पा० । ३ अश्मपेति पा० । ४ बहुपुत्रेति पा० । ५ महापत्रः स्मृतः शाकः वसुप्यं करकं वदेत् पा० । ६ सर्वावविष्टलोचयामेति
 पा० । चर्मरुहेति च० पा० । ७ चक्रामदंश्च चक्रकः ।

ग. म. पु.
॥१३॥

तगरः स्रायुः कलनाशा तु वायसी ॥ ५६ ॥ महाकालः स्मृतो बेलस्तण्डुलीये वनस्तनः ॥ इक्ष्वाकुस्तिकटम्भी स्यात्तिकाळु
निगद्यते ॥ ५७ ॥ धामार्गवोऽथ विज्ञेयः कोषातक्यथ यामिनी ॥ विद्याकोशातकीभेदे द्रुतभेदनसंज्ञका ॥ ५८ ॥ तथा जीवतकास्या च
गुड्डाको देवताडकः ॥ गृध्रादना गृध्रनखा हिङ्गुकाकादनी मता ॥ ५९ ॥ अथारिश्चैव बोद्धव्यः करवीरोऽध्वमारकः ॥ सिन्धुः सैन्धवसि
न्धूत्यमणिमन्यसुदाहृतम् ॥ ६० ॥ शारो यवाग्रजश्चैव यवशरोऽभिधीयते ॥ सजिका सजिकाशारो द्वितीयः परिकीर्तितः ॥ ६१ ॥ काराशं
पुष्पकाराशं विज्ञेयं नेत्रभेषजम् ॥ वातुकाराशकाराशी च संज्ञेयं तच्च कीर्तितम् ॥ ६२ ॥ सीपध्नी घृत्तिकाशारं काराशी वै पङ्कपपंटी ॥ विद्या
त्समाक्षिकं घातु ताप्यं ताप्युत्थसम्भवम् ॥ ६३ ॥ शिला मनःशिला ज्ञेया नेपाली कुलटीति च ॥ आलं मनस्त्वलकं वा हरितालं विनिर्दिशेत् ॥
॥ ६४ ॥ गन्धको गन्धपापाणो रसः पाद उच्यते ॥ ताम्रमौदुम्बरं शुल्वं विद्यान्मलेच्छमुखं तथा ॥ ६५ ॥ अद्रिसारस्त्वयस्तीक्ष्णं लोहकश्चापि
कथ्यते ॥ माक्षिकं मधु च क्षौद्रं तच्च पुष्परसं स्मृतम् ॥ ६६ ॥ ज्येष्ठन्तु सोदकं तत्स्यात्काक्षिकन्तु सुवीरेकम् ॥ सिता सितोपला चैव मत्स्यण्टी
शर्करा स्मृता ॥ ६७ ॥ त्वगेलापत्रकैस्तुल्यैस्त्रिसुगन्धि विजातकम् ॥ नागकेशरसंयुक्तं तच्चतुर्जातमिष्यते ॥ ६८ ॥ पिप्पली पिप्पलीमूलं चव्यचि
त्रकनागरेः ॥ कथितं पञ्चकोलञ्च कोलकं कोलसंज्ञया ॥ ६९ ॥ प्रियंगुः कंगुका ज्ञेया कोरदृषश्च कोद्रवः ॥ त्रिपुटः पुटसंज्ञश्च कलापो लङ्गको
मतः ॥ ७० ॥ सतीनो वृत्तलश्चैव वेणुश्चापि प्रकीर्तितः ॥ पिचुकं पित्तलं चाप्यं विडालपदकं तथा ॥ ७१ ॥ विद्यात्कर्णं तथा चापि सुतर्पणं क
लप्रहम् ॥ पलाई शुक्तिमिच्छन्ति तथाष्टौमापकास्त्विति ॥ ७२ ॥ पलं विल्वश्च गुरिः स्यादे पले प्रसृति वदेत् ॥ अजलिं कुलवश्चैव विद्यात्पलच
तुष्टयम् ॥ ७३ ॥ अष्टमानं पलान्यष्टौ तच्च मानमिति स्मृतम् ॥ चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थं प्रमाश्वत्वार आढकः ॥ ७४ ॥ काशपात्रश्च संयोजो द्रोणश्च
चतुराढके ॥ तुला पलशतं शोक्तं भागो विशातपलः स्मृतः ॥ ७५ ॥ मानमेवं विधं शोक्तं प्रस्थद्रव्येषु पण्डितैः ॥ द्रवद्रव्येषु चोद्देष्टं द्रिष्टुं परिकी
र्तितम् ॥ ७६ ॥ भद्रदारु देवकाष्ठं दारु स्याद्देवदारुकम् ॥ कुष्ठमापयमाख्यातं नासीञ्च गलदर्शनम् ॥ ७७ ॥ शङ्खः शुक्तिनखः शंखो व्याघ्रो
व्याघ्रनखः स्मृतः ॥ पुरं पलङ्कपं विद्यान्महिषासञ्च गुग्गुलुः ॥ ७८ ॥ रसो गन्धरसो बोले सर्जः सज्जरसो मतः ॥ प्रियङ्गुः फलिनी श्यामा गौरी

पू. खं.
आ. कां.
अ. २०९

॥१३॥

कान्तेति चोच्यते ॥ ७९ ॥ करञ्जो नक्तमालः स्यात्पूतिकश्चिरविल्वकः ॥ शिषुः शोभाञ्जनो नाम ज्ञानमानश्च कीर्तितः ॥ ८० ॥ जया जयन्ती
 शरणी निर्गुण्डी सिन्धुवारकः ॥ मोरटा पीलुपर्णी च तुण्डी स्यात्पिण्डिकेरिका ॥ ८१ ॥ मदनो गालवो बोधो घोटो घोटो च कथ्यते ॥ चतुरंगुल
 सम्पाको व्याधिघाताभिसंज्ञकः ॥ ८२ ॥ विद्यादारग्वधं राजवृक्षं रैवतसंज्ञकम् ॥ दन्ती काकेन्दुतिका स्यात्कण्टकी च विकङ्कतः ॥ ८३ ॥ निम्बोऽ
 रिष्टः समाख्यातः पटोलं कोलकं विदुः ॥ वयस्था च विशल्या च च्छिन्ना छिन्नरुहा मता ॥ ८४ ॥ वशा दन्त्यमृता चेति गुडूचीनामसंग्रहः ॥ किरात
 तित्तकश्चैव भूनिम्बः काण्डतित्तकः ॥ ८५ ॥ सूत उवाच ॥ नामान्येतानि च हरे वन्यानां भेषजां तथा ॥ अतो व्याकरणं वक्ष्ये कुमारोक्तञ्च शौनक
 ॥ ८६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चतुरत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ कुमार उवाच ॥ अथ व्याकरणं
 वक्ष्ये कात्यायन समासतः ॥ सिद्धशब्दविवेकाय बालव्युत्पत्तिहेतवे ॥ १ ॥ सुप्तिङन्तं पदं ख्यातं सुपः सप्त विभक्तयः ॥ स्वौजसः प्रथमा प्रोक्ता
 सा प्रातिपदिकात्मके ॥ २ ॥ सम्बोधने च लिंगादावुक्ते कर्मणि कर्तरि ॥ अर्थवत्प्रातिपदिकं धातुप्रत्ययवर्जितम् ॥ ३ ॥ अमौशसो द्वितीया स्यात्त
 त्कर्म क्रियते च यत् ॥ द्वितीया कर्मणि प्रोक्तान्तरान्तरेण संयुते ॥ ४ ॥ टाभ्यांभिसस्तृतीया स्यात्करणे कर्त्तरीरिता ॥ येन क्रियते करणं तत्कर्त्ता
 यः करोति सः ॥ ५ ॥ डेभ्यांभ्यसश्चतुर्थी स्यात्सम्प्रदाने च कारके ॥ यस्मै दिप्सा धारयते रोचते सम्प्रदानकम् ॥ ६ ॥ पंचमी स्यान्डसिभ्यांभ्यो
 ह्यपादाने च कारके ॥ यतोऽपैति समादत्ते उपादत्ते भयं यतः ॥ ७ ॥ डसोसामश्च षष्ठी स्यात्स्वामिसम्बन्धमुख्यके ॥ डयोःसुपो वै सप्तमी स्यात्सा
 चाधिकरणे भवेत् ॥ ८ ॥ आधारश्चाधिकरणं रक्षार्थानां प्रयोगतः ॥ ईप्सितं चानीप्सितं यत्तदपादानकं स्मृतम् ॥ ९ ॥ पंचमी पर्युपाङ्योगे इत
 रत्तेऽन्यदिङ्मुखे ॥ एनयोगे द्वितीया स्यात्कर्मप्रवचनीयकैः ॥ १० ॥ वीप्सेत्थम्भावचिह्नेऽभिर्भागेनैव परिप्रती ॥ अनुरेषु सहाय्ये च हीनेऽनूपश्च
 कथ्यते ॥ ११ ॥ द्वितीया च चतुर्थी स्याच्चेष्टायां गतिकर्मणि ॥ अप्राणे हि विभक्ती द्वे मन्त्यकर्मण्यनादरे ॥ १२ ॥ नमः स्वस्तिस्वधास्वाहालं वषड्यो
 ग ईरिता ॥ चतुर्थी चैव तादर्थ्ये तुमर्थाद्भाववाचिनः ॥ १३ ॥ तृतीया सहयोगे स्यात्कुत्सितेगे विशेषणे ॥ काले भावे सप्तमी स्यादेतैर्योगेऽपि
 षष्ठ्यपि ॥ १४ ॥ स्वामीश्वराधिपतिभिः साक्षिदायादप्रसूतैः ॥ निर्द्धारणे द्वे विभक्तौ षष्ठी हेतुप्रयोगके ॥ १५ ॥ स्मृत्यर्थकर्मणि तथा करोतः प्रति
 यत्नके ॥ हिंसार्थानां प्रयोगे च कृति कर्मणि कर्त्तरि ॥ १६ ॥ न कर्तृकर्मणोः षष्ठी निष्ठयोः प्रातिपदिके ॥ द्विविधं प्रातिपदिकं नाम धातुस्तथैव च ॥ १७ ॥

१ नामान्येतानि च हरिरन्यानि च विषेश्वरि । रोगिहन्ता रोगिरोगी विभ्रुव्याकरणादिकम् । गारुडो गारुडं विष्णुं गारुडो गरुडश्च ज । अतो व्याकरणं १ । २ दायादसूतकैः १ ।

ग. म. पु.
॥१३२॥

भ्रवादिभ्यस्तिङो लः स्याल्लकारा दश वै स्मृताः ॥ तितमृलि प्रथमो मध्यः सिण्यस्थोत्तमपुरुषः ॥ १८ ॥ मिष्वस्मस्तु फस्त्वै हि पदानां चान्य
नेपदम् ॥ तातांश्च प्रथमो मध्यः स्थासाथान्ध्वमथोत्तमः ॥ १९ ॥ आदेशाद्भूमिहि धातुतोष णिजाविवत् ॥ नाम्नि प्रबुज्यमानेऽपि प्रथमः
पुरुषो भवेत् ॥ २० ॥ मध्यमो गुप्तादि प्रोक्त उत्तमः पुरुषोऽस्मादि ॥ भ्रवाद्या धातवः प्रोक्ताः सनाद्यन्तास्तथा ततः ॥ २१ ॥
लङीरितो वर्तमाने स्मेनातीति च धातुतः ॥ भूतेऽनद्यतने लङ् लोडायाशिषि धातुतः ॥ २२ ॥ विध्यादावेवालुमतो लोङ्वाच्यो मन्त्रणे भवेत् ॥
निमन्त्रणावीष्टसंप्रश्ने प्रार्थनेषु तथाशिषि ॥ २३ ॥ लिङ्गीते पराक्षे स्याल्लिङ् भूते लङ् भविष्यति ॥ स्यादनद्यतने तद्वद्विष्यति तु धातुतः ॥ २४ ॥
धातोर्लङ् क्रियातिपत्तौ लिङ्गर्थे लेट् प्रकीर्तितः ॥ कृतस्त्रिष्वपि वर्तन्ते भावे कर्मणि कर्त्तरि ॥ २५ ॥ सदृशास्तव्यता ण्यद्यदनीयाश्च तुजादयः ॥
॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे व्याकरणनिरूपणं नाम पञ्चोत्तरद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ सूत उवाच ॥
सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये संहितादिपुरःसरम् ॥ विप्राः स्वसागता वीदं सूतमं स्यात्पितृषभः ॥ १ ॥ लृकारो विश्रुता सर्वे लाङ्गलीषा मनीषया ॥ गङ्गादेकं
तवल्कार ऋणार्णं प्राणमित्यपि ॥ २ ॥ शीतार्त्तश्च तवल्कारः सैन्द्री सौकार इत्यपि ॥ वध्वासनश्च पित्र्यो ललुपन्धो न्ये जयेत् ॥ ३ ॥ नायको
लवणं गावस्त पते न त ईश्वराः ॥ देवीगृहमथो अत्र अ अवेहि पटू इमो ॥ ४ ॥ अमी अश्वाः षडस्येति तत्र वाक् षड्वलानि च ॥ तच्चरेत्तलु
नातीति तज्जलं तच्छ्रानकम् ॥ ५ ॥ सुगन्धं पचन्नत्र भवाच्छादयतीति च ॥ भवाञ्जनन्करश्चैव भवांस्तरति संस्तुतम् ॥ ६ ॥ भवांस्त्रिष्वपि
ताश्चक्रे भवाञ्जरोतेऽप्यनीदृशः ॥ भवाण्डीनं त्वन्तरसि त्वङ्गुरोपि सदावर्चनम् ॥ ७ ॥ कश्चरेत्कष्टकरणे क ऽ कुर्व्यात्क ऽ फले स्थितः ॥ कश्चरेत्तैव
कष्ण्डः कस्को याति च गौरवम् ॥ ८ ॥ क इहात्र क एवाहुर्देवा आहुश्च भो ब्रज ॥ स्वभूर्विष्णुर्ब्रजति च गोप्यतिश्चैव धूर्पतिः ॥ ९ ॥ अस्मानेष ब्रजे
त्सस्यादिक्रमाम स च गच्छति ॥ कुटीच्छाया तथा छाया सन्धयोऽन्ये तथेदृशाः ॥ १० ॥ समासाः षट्समाख्याताः स द्विजः कर्मधारयः ॥ द्विषु
स्त्रिवेदी ग्रामश्च अयं तत्पुरुषः स्मृतः ॥ ११ ॥ तत्कृतश्च तदर्थश्च वृकभीतिश्च यद्गन्तम् ॥ ज्ञानदत्तेण तत्त्वज्ञो बहुमीदृशोऽप्ययम् ॥ १२ ॥ भावोऽ
धिस्त्रि यथोक्तं तु द्वन्द्वो देवर्षिमानवाः ॥ तद्विताः पाण्डवः शैवो ब्राह्मणं च ब्रह्मनादयः ॥ १३ ॥ देवाग्निमिषित्यंशुकोऽष्टुस्वारस्तुवः पिता ॥
ना प्रशस्ताश्च रा गौर्ग्लोरेवजन्ताश्च पुंस्यपि ॥ १४ ॥ हलन्तश्चांशुक्लः सानुः सुमरुत्कन्यान्धुमाविवः ॥ आत्मा राजा सुवा पुन्याः सुप्रमत्तमौ

१ त्रैकमासं स०।

पू. लं.
आ. कौ.
अ. २०६

॥१३२॥

हली ॥ १५ ॥ विङ्गवा उशानान्डान्मधुलिट् काष्ठतद् तथा ॥ वनवाय्यस्थिवस्तूनि जगत्सामाहनी तथा ॥ १६ ॥ कर्मसर्विर्विपुस्तेज अज्ज
 लन्ता नपुंसके ॥ जाया जरा नदी लक्ष्मीः श्रीस्त्रीभूमिर्वधूरपि ॥ १७ ॥ भ्रुः पुनर्भुस्तथा धेतुः स्वसा माता च नौ स्त्रियः ॥ वाक्सदिद्विभुक्तुः
 प्रायो युवतिः कुकुभस्तथा ॥ १८ ॥ द्योदिवो प्रावृषश्चैव सुमना उष्णिगस्त्रियाम् ॥ गुणद्रव्यक्रियायोगात्स्त्रीलिङ्गाश्च वदापि ते ॥ १९ ॥ शुक्र
 कीलालपाश्चैव शुचिश्च ग्रामणीः सुधीः ॥ पटुः कमलभूः कर्ता सुमतो बहवः सुनौः ॥ २० ॥ सत्या नामस्तथा पुंसो ह्यथस्यत दीर्घपादः ॥ सर्वस्मिन्म
 ये चोभौ एकोन्यान्यतराणि च ॥ २१ ॥ उतरो उतमो नेमस्त्वः समोऽथ पिमेतरौ ॥ पूर्वश्चैवाधश्चैव दक्षिणश्चोत्तरावरौ ॥ २२ ॥ पुनश्चान्तराग्न्येतद्यस्य
 त्किमदसस्त्विदम् ॥ युष्मदस्मत्तत्प्रथमचरमात्पतयार्थकाः ॥ २३ ॥ तथा कतिपयो द्वौ चेत्येवं सर्वोदयस्तथा ॥ शृणोत्याद्या लुहोतिश्च जरातिश्च दया
 त्यापि ॥ २४ ॥ दीप्यतिः स्तूयतिश्चैव पुत्रीयति धनीयति ॥ उज्याति श्रियते चैव चिचीपति निनीपति ॥ २५ ॥ सर्वे तिष्ठन्ति सर्वस्मि सर्वस्मात्सर्वतो गतः ॥
 सर्वेषां चैव सर्वस्मिन्नेवं विशादयस्तथा ॥ २६ ॥ पूर्वे पूर्वाश्च पूर्वस्मात्पूर्वस्मिन्पूर्वं ईरितः ॥ सुत उवाच ॥ सुतिष्ठन्तं सिद्धरूपं नाममोत्रण दर्शितम् ॥
 कात्यायनः कुमारान् शुन्वा विस्तरमश्रवीत् ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवक्ष्ये ऋषेः प्रथमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥
 सुत उवाच ॥ वासुदेवं गुरुं नत्वा गणं शम्भुं सरस्वतीम् ॥ मातृवर्णप्रभेदेन च्छन्दो बद्धेऽस्त्युद्धये ॥ १ ॥ सर्वदिग्भिरनन्तमलौ श्री भ्यो श्री स्तो
 त्रिका गणाः ॥ आर्या चतुष्कलाद्यन्तसर्वमथ्ये चतुर्गणाः ॥ २ ॥ व्यञ्जनान्तो विसर्गान्तो दीर्घा युक्तपरो गुरुः ॥ सातुस्वाश्च पादान्तो वा इत्युक्तो
 द्विमात्रकः ॥ ३ ॥ यदा नापि क्रमं योगे लघुतापि कचिद्गुरोः ॥ श्लोकचार्यादिसंज्ञा स्याद्यतिविच्छेदसंज्ञिका ॥ ४ ॥ ज्ञेयः पादश्च तुर्व्यंशो
 युक्त समं विषमन्त्वयुक्तं ॥ सममर्द्धसमं वृत्तं विषमञ्च तृतीयकम् ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवक्ष्ये ऋषेः प्रथमोऽध्यायः ॥ २०७ ॥
 सुत उवाच ॥ आर्यालक्ष्म त्वष्ट गणाः सदा जौ विषमं न हि ॥
 पट्टे जौ दलौ वापि भवेत् पदं षष्ठे द्वितीय्यत् ॥ १ ॥ आदितः सप्तमे हस्त्व द्वितीयाद्धे, शरे ततः ॥ विगणाद्धिश्च पथ्या स्याद्विपुला
 बह्विलङ्घनात् ॥ २ ॥ मध्ये द्वितुर्व्यो जौ चपला सुलपूर्वादिवापला ॥ द्वितीयाद्धे सजचना आर्याजातेश्च लक्षणम् ॥ ३ ॥ आर्या
 प्रथमाद्विलक्ष्म गीतिः स्याद्विलक्ष्म ॥ उपगीतिद्वितीयाद्धे द्वितीयाद्धे त्रितुर्व्यत्तयाद्रवत् ॥ ४ ॥ आर्यागीतिश्चान्तगुरुर्गतिजनेश्च लक्षणम् ॥ पदं कला
 विषमे चेत्तुः समेऽष्टौ न निरन्तराः ॥ सप्ता पराश्रिता न स्याद्वितालीये रलौ गुरुः ॥ ५ ॥ अन्ते यौ कृत्वा विदमौ पच्छन्दसिकं सतम् ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥१३३॥

भाद्रौ स्यादापातलिका ज्ञेयाथो दक्षिणान्तिका ॥ पराश्रितो द्वितीयो लः पादेषु निखिलेष्वपि ॥७॥ उदीच्यवृत्तिरसमे प्राच्यवृत्तिस्तु युग्मके ॥ सप
अमश्चतुर्थोऽंशो युगपत्तौ प्रवृत्तकम् ॥ ८ ॥ उदीच्याद्यह्निसंयोगाद्युगमपादैकपादिका ॥ चारुहासिन्ययुग्माङ्गौ वैतालौ यस्य संग्रहः ॥ ९ ॥ वक्रं
नाद्यान्नसौ स्यातां चतुर्थाद्यणो भवेत् ॥ पथ्यावक्रं जेन समे विपरीतादिरन्यथा ॥ १० ॥ असमे नश्च चपला विपुला लघुसप्तमा ॥ निखिले वा
सेतवस्य श्रो न्तौ चान्वेस्तत्पूर्वको ॥ ११ ॥ षोडशलोऽचलधृतिर्मात्रासमकषुच्यते ॥ १२ ॥ नवमलस्तथा गोऽन्त्यः जो न्लौवाथास्त्रुधेर्यथा ॥
विच्छोकः स्यात्तत्तुष्कद्रिगुणाद्गानवासिका ॥ १३ ॥ बाणाष्टनवकेषु स्याच्छाश्विना षोडशात्मिका ॥ सममात्रासमादिष्टं पदाकुलकमीरितम् ॥ १४ ॥
वृत्तमात्रा विना वर्णलौ वर्णा गुरुभिर्विना ॥ गुरुवो लैर्देले नित्यं प्रमाणमिति निश्चितम् ॥ १५ ॥ अष्टाविंशतिला गन्ता प्रथमाद्द्वितीयके ॥ वि
शदस्यां शिखा गन्ता खञ्जातव्यत्याद्रवेत् ॥ १६ ॥ षोडशानङ्गकीडा गा द्वाविंशच्चरमे च लाः ॥ सप्तविंशतिला गन्ता दलयो रुचिरा द्वयोः ॥ १७ ॥
मात्रावृत्तानि चोक्तानि वर्णवृत्तानि वच्मि वै ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे छन्दःशास्त्रे आर्वावृत्तादि
छन्दोलक्षणनिरूपणं नामाष्टोत्तरद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०८ ॥ सुत उवाच ॥ श्रीरुक्म्या गेन सा ज्ञेया अत्युक्ता स्त्री गुरुद्वयम् ॥ भो नारी रो
मुगी मध्या मगौ कन्या प्रतिष्ठया ॥ १ ॥ भो गौ पङ्क्तिः सुप्रतिष्ठा तनुमध्या तयो स्मृता ॥ नयाभ्यां बालललितां गायत्रीच्छन्द एव हि ॥ २ ॥
मसगेर्मदलेखा स्यादुष्णिक्छन्दः स्मृतं बुधैः ॥ भौ गौ चित्रपदा स्याता विद्युन्माला ममौ गगौ ॥ ३ ॥ माणवकं चातलगा श्रो गौ हंसरुतं स्मृतम् ॥
समानिका रजगला जरला गः प्रमाणिका ॥ आभ्यामन्यादितानं स्यादनुष्टुप्छन्द ईरितम् ॥ ४ ॥ रनसैः स्याद्वलमुखी नो मः शिशुभृता भवेत् ॥
बृहतीछन्द इत्युक्तं स्मौ जगौ स विराजितम् ॥ ५ ॥ पणवं स्यान्मनयगैर्मयूरसारिणी भवेत् ॥ रजाभ्याश्च रगाभ्याश्च रुक्मवती भवौ सगौ ॥ ६ ॥
मत्ता मभसगेर्युक्ता नरजा गो मनोरमा ॥ पङ्क्तिच्छन्दः समाख्यातं जसता गावुपस्थितम् ॥ ७ ॥ तौ जो गाविन्दुवक्त्रा स्याच्चतुर्जगा गुपधुर्विका ॥ ८ ॥
उपजातयोऽन्याद्यन्ताः सुमुखी नजजा लगौ ॥ भभभा गौ दोषकं स्याच्छालिनी मतता गगौ ॥ ९ ॥ अविधोलैश्च विच्छेदो वातोऽर्मी मयता गगौ ॥
श्रीभंतौ ननगाः प्रोक्ता पञ्चभिः षड्भिरिव च ॥ १० ॥ मगना नो गो भ्रमरविलसितमुदाहृतम् ॥ रथोद्धता नौ रलगाः स्वागता रनभा गगौ ॥ ११ ॥
वृत्ता ननो सगौ गः स्यान्नौ रलौ गः समद्रिका ॥ रजरा लगौ रथेनिका स्यात्त्वसता गौ शिखण्डितम् ॥ विद्युच्छन्दः समाख्यातं पिङ्गलेन महात्मना ॥ १२ ॥

१ अचरान्तिकेति पिङ्गलादौ । २ चण्डरसेति माकृतपैङ्गले नाम । शशिवदनेति धृतराजकरादौ । ३ शुद्धविराडिति वैजनादौ ।

पू. त्वं.
आ. कां.
अ. २०९

॥१३३॥

रनौ असौ चन्द्रवर्त्म वंशस्थं स्याज्जतो जरी ॥ ततो जराविन्द्रवंशा वेदसैस्तोष्टकं स्मृतम् ॥ न्यौ औ द्रुतविलम्बितं पुटश्च स्यान्ननौ मयौ ॥ १३ ॥
 वसुवैश्व किरतिशुदितवदना त्वयम् ॥ ननरैः समाख्याता नयना यस्तथा भवेत् ॥ १४ ॥ सा तु कुसुमभिचिजा जलोद्भवाती रसैः ॥ जशौ जतौ
 च पादेषु चतुरैः समिन्नी मता ॥ १५ ॥ भुजङ्गप्रयातं वृत्तं चतुर्भिः प्रकीर्तितम् ॥ प्रियंवदा नमज्जैश्च मणिमाला तयौ तयौ ॥ १६ ॥ गुह्यवैश्व
 सन्निद्रा ललिता स्यात्तमौ जयौ ॥ प्रमिताक्षरा सजससैरुच्चला तु ननौ मरौ ॥ १७ ॥ ममो ययौ वैश्वदेवी पञ्चाश्वैश्च यतिर्भवेत् ॥ मयौ समौ जल
 धरमालाध्यन्त्यैर्यतिर्भवेत् ॥ १८ ॥ नौ ततौ गः क्षमावृत्तं तुरगैश्च रसैर्यतिः ॥ ग्रहाविणी मनौ औ या वङ्गिभिर्दशभिर्यतिः ॥ १९ ॥ जशौ सजौ गो
 रुचिग चतुर्भिश्च ग्रहैर्यतिः ॥ मत्तमयूरं मतयाः सगौ वेदग्रहैर्यतिः ॥ २० ॥ मञ्जुभाषिणी सजसा जगौ सुनन्दिनी सजसा यगौ ॥ ननौ तनौ चन्द्रिका
 गः सप्तभिश्च रसैर्यतिः ॥ २१ ॥ अपम्बाया मतनसा गगौ वाणग्रहैर्यतिः ॥ ननराः शो लघुगुरुः स्वगैः प्रोक्तापराजिता ॥ २२ ॥ ननौ मनौ प्रहरणक
 लिकेयं लगौ तथा ॥ वसन्ततिलका सिंहाव्रता तभजा जगौ गुरुः ॥ २३ ॥ भजौ सनौ गगाविन्दुवदनाथ सुकेशरम् ॥ ननरा रलगाः पादे शर्करा
 प्रतिपादिता ॥ २४ ॥ चतुर्दशलघुः स्याच्च श्रेष्ठ शशिकला समा ॥ रसग्रहयतिः सक्ता वसुरालयतस्तथा ॥ २५ ॥ स्यान्ग्रणिगुणनिकरो बालिनी
 ननमा ययौ ॥ वसुस्वरयतिः स्याच्च नजौ भद्राः प्रभद्रकृष्ण ॥ २६ ॥ एला तयौ ननौ यस्यामिबलेभ्यस्वराष्टकैः ॥ मरौ मयौ यश्च भवेदुक्तयमति
 शर्करा ॥ २७ ॥ स्वरात्वं वृषभगजजुश्चितं भ्रनना नगौ ॥ नजभजरा वाणिनी गः पिङ्गलेनाहिरिता ॥ २८ ॥ रसरुद्रैः शिवविणी ययौ नस
 भला गुरुः ॥ वसुग्रहयतिः पृथ्वी असौ जसयला गुरुः ॥ २९ ॥ दशस्वरैश्चपवपतितं भ्रात्रिभा लगौ ॥ पङ्कवेदाश्चैश्च हरिणी नसमा रसला गुरुः
 ॥ ३० ॥ मन्दाकान्तापिषड्भनगैर्मननास्ततया गुरुः ॥ नर्दटकं नजभजा जलौ गो यातिरेव च ॥ ३१ ॥ सप्तत्विधः काकिलकमत्याष्टिः स्याच्च
 पुर्व्वेव ॥ भूतत्वंशैः कुसुमितलता स्तौ न्यौ ययौ धृतिः ॥ ३२ ॥ रसवैश्वयमौ न्नौ रौ सेवविस्फूर्जिता रगौ ॥ शाहिलविक्रोडितं मः सूर्य्यार्यैः
 मजसतास्तगौ ॥ ३३ ॥ छन्दो कृतिधृतिः प्रोक्तमत ऊर्द्ध कृतभवेत् ॥ सप्तस्वरैः सुवदना औ मनौ यमला गुरुः ॥ ३४ ॥ वृत्तं रजौ रजौ पादे
 रजौ गो लः कृतिर्भवेत् ॥ विसप्तकैः स्रग्धरा स्यात्प्रकृतिभनैस्त्रियैः ॥ ३५ ॥ दिगर्कभद्रकं औ औ ननरा गो यथाकृतिः ॥ नजौ भवाश्च
 ललितं जमौ जमलमा भवेत् ॥ ३६ ॥ मत्ताक्रीडआष्टवाणदशकैर्मौ तनौ ननौ ॥ नलौ गुरुश्च विद्वत्तिभिर्लगा संकृतिरुच्यते ॥ ३७ ॥ पञ्चाश्या
 कर्मतौ तन्वी नसभा मनया नगाः ॥ कौश्लपदा बागरावसुलिमनौ सगौ ॥ ३८ ॥ नौ नौ शोभितकृतिः प्रोक्ता छन्दो कुत्तु

ग. म. पु.
॥१३१॥

तिरुच्यते ॥ वस्वीशाश्वैर्ममतनैः स्यादुज्ज्वलिभितम् ॥ ३९ ॥ ननरैर्लग्नकैश्च अपवाहाख्यैकं यतिः ॥ गुहः षड्भी रसैर्वाणैर्मोनाः षट्
सगगा गणाः ॥ ४० ॥ चण्डवृत्तिप्रपातोऽसौ दण्डको नौ ततोऽपराः ॥ रेफत्रुद्धान्तकादस्य व्यालजीघ्रताकादयः ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे सप्तवृत्तलक्षणानिर्हणं नाम नवोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
सप्तसलगाश्च विषमे पादे यद्युपचित्रकम् ॥ समे भौ भगगाः स्थुष्य दुनमध्या भभौ भगौ ॥ १ ॥ गः पादे विषयेऽन्यत्र नजौ ज्यौ च
गणौ स्मृतौ ॥ २ ॥ विषमे वेगवती सा गः समे भौ भौ गणौ गणाः ॥ पादेऽसमे तजौ रो गः समे मसौ जगौ गरुः ॥
भवेद्भद्रविगाट् केतुमती तु विषमे सजौ ॥ ३ ॥ सगौ समे भौ नगमा आख्यानकी त्वयासमे ॥ तौ जौ गगौ समे पादे जजजा गुरुद्वयम् ॥ ४ ॥
विपरीताख्यानकं स्याद्विषमे जस्तजौ गगौ ॥ ततौ जगौ समे गः स्यात् पिङ्गलेन बुद्धावतम् ॥ ५ ॥ पादेऽथ विषमे चैव गुप्तिताया ननौ रयौ ॥
समे नजौ जरौ गश्च वैतालीयं वदन्ति हि ॥ वृत्तश्चापरवक्राख्यमौपच्छन्दसिकं परम् ॥ ६ ॥ वाङ्मती रजरा यः स्यादयुग्मे जरजा रगौ ॥
॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे सप्तवृत्तलक्षणानिर्हणं नाम दशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१० ॥
सूत उवाच ॥ प्रथमोऽष्टाक्षरैः पादो द्वितीयो द्वादशाक्षरैः ॥ तृतीयः षोडशाक्षरैश्च विशद्वर्गैश्चतुर्थकः ॥ १ ॥ सामान्यलक्षणं पदचतुर्ह्रस्वाभिरपस्य हि
॥ १ ॥ आपीडः सर्वलः श्रोतः पूर्वपादान्तगद्वयः ॥ २ ॥ द्वितीयेऽष्टाक्षरैः पादे कलिका प्रथमेऽर्केने ॥ लवली स्यात्तृतीयेऽथ पूर्ववशात्
काक्षरे ॥ शोका चानुतथाग्रेयं चतुष्टाक्षरे सति ॥ ३ ॥ (इति पदचतुर्ह्रस्वप्रकरणम्) ॥ सजौ सलो च प्रथमे नसजा गो द्वितीयेके ॥ तृतीये भनभा
गश्च चतुर्थं सजजा जगौ ॥ ४ ॥ पूर्ववत्स्यात्तोरभकं तृतीयेऽर्को रनौ भगौ ॥ ललितश्चोद्भूतावस्यात्तृतीयेऽर्को ननौ ससौ ॥ ५ ॥
(इत्युद्भूताप्रकरणम्) ॥ उपस्थितप्रचुपितं प्रथमेऽर्को ससौ जभौ ॥ गो द्वितीये सनजरा गस्तृतीये ननौ च सः ॥ नौ नजौ यश्चतुर्थे स्याच्छेष
पादाश्च पूर्ववत् ॥ ६ ॥ तृतीयेऽर्को विशेषश्च वृत्तं स्यान्नौ सनौ नसौ ॥ ७ ॥ आर्षभं तजराः पादे तृतीयेऽन्यत्र पूर्ववत् ॥ पूर्ववत्प्रथमं शेषं तजराः
शुद्धविराड्भवेत् ॥ ८ ॥ (इत्युपस्थितप्रचुपितप्रकरणम्) ॥ विषमाक्षरपादं वा पञ्चपदादि यावकम् ॥ छन्दोऽत्र नोक्ता गायति दशवर्णादिवद्भवेत्
॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे विषमवृत्तलक्षणानिर्हणं नामैकादशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २११ ॥

१ मतीति वैङ्गले ।

पू. खं.
आ. कृ.
अ. २११

॥३३॥

सूत उवाच ॥ प्रस्तार आद्यगोऽथो लः परतुल्योऽथ पूर्वगः ॥ नष्टमप्ये समेऽङ्गे लः समेऽङ्गे विपरीते भुक्तः ॥ ११ ॥ मलिलोत्प्लुगं लाघवं विरहितकं वक्रं
 त् ॥ २॥ संख्या द्विरङ्गे रूपे तु शून्यं शून्ये द्विरितम् ॥ तावदङ्गे तद्वर्णितं द्विद्वयं न तु तदन्ततः ॥ ३॥ परे पूर्णे परं पूर्णं मेरुः प्रस्तारतो भवेत् ॥ ४॥
 लगसंख्या वृत्तसंख्या चाद्यागुलमयोद्धतः ॥ संख्यैव द्विगुणैकोनाच्छन्दः सारोऽयमीरितः ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽ
 आचा० छन्दोलक्षणं नाम द्वादशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥ सूत उवाच ॥ ईशः श्रुत्वाऽवर्षद्विज्ञा यथा व्याख्यानं शौनक ॥ ब्राह्मणादिस्माचारं
 सर्वदं ते तथा वदे ॥ १॥ श्रुतिस्मृती तु विज्ञाय श्रौतं कर्म समाचरेत् ॥ श्रौतं कर्म न चेदुक्तं तद् स्मात् संपाचरेत् ॥ २॥ तत्राप्यशकः करणे सदाचारं
 चरेद्बुधः ॥ श्रुतिस्मृती ह विप्राणां लोचने कर्मदर्शने ॥ ३ ॥ श्रुत्युक्तः परमो धर्मः स्मृतिशास्त्रगतोऽपरः ॥ शिष्टाचारेण संयातस्त्वयो धर्माः सन्ताननाः
 ॥ ४ ॥ सत्यं दानं दयाऽल्लोभो विद्येज्या पूजनं दमः ॥ अर्घ्यं तानि पवित्राणि शिष्टाचारस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥ तेजोयवानि पूर्वेषां शरीराणीन्द्रिया
 णि च ॥ न लिप्यते पातकेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ ६ ॥ निवाससुखस्या वृत्तानां धर्माचाराः प्रकीर्तिताः ॥ सत्यं यज्ञस्तपो दानमेतद्धर्मस्य लक्षणम्
 ॥ ७ ॥ अदत्तस्यानुपादानं दानमध्ययनं जपः ॥ विद्या वित्तं तपः शौचं कुले जन्म त्वरोपिता ॥ ८ ॥ संसारोच्छिद्विशेदुषः परादेव प्रवर्तते ॥ धर्मो
 त्सुखं च ज्ञानं च ज्ञानान्मोक्षोऽधिगम्यते ॥ ९ ॥ इत्याध्ययनदानानि यथारतार्हं संपातनः ॥ ब्रह्मशक्तिर्यैश्वर्यानां सामान्यो धर्म उच्यते ॥ १० ॥
 याजनाध्ययने शुद्धे विशुद्धाद्य प्रतिग्रहः ॥ वृत्तिव्यभिदं प्रादुर्भूतयः श्रेष्ठवर्णिनः ॥ ११ ॥ शस्त्रेणाजीवनं राज्ञो भूतानाश्चाभिरक्षणम् ॥ पाशुपाल्यं कु
 पिः पण्यं वैश्यस्याजीवनं स्मृतम् ॥ १२ ॥ शूद्रस्य द्विजशूद्रा द्विजानामनुपूर्वशः ॥ गुरौ वातोऽग्निशूद्रा स्वाध्यायो ब्रह्मचारिणः ॥ १३ ॥
 विः स्नाता स्नापिता भैक्ष्यं गुरौ प्राणान्तिकी स्थितिः ॥ समेखले जयी दण्डी सुण्डी वा सुरुसंश्रयः ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रोपकरणं जीवनं च स्वकर्म
 भिः ॥ धर्मदारेषु कल्पेते पूर्ववर्जं रतिक्रियाः ॥ १५ ॥ देवपिबतिथिभ्यश्च पूजादिष्वनुकल्पनम् ॥ श्रुतिस्मृत्यर्थसंस्थानं वर्माऽयं गृहमेधिनः ॥ १६ ॥
 जटित्वमग्निहोत्रत्वं भूशय्याजिनधारणम् ॥ वने वासः पयोमूलनीवारफलवृत्तिता ॥ १७ ॥ प्रतिपिद्धाग्निवृत्तिश्च विःस्नानं व्रतधारिता ॥ देवतातिथिषु
 जा च धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ १८ ॥ सर्वारम्भपरित्यागो भिक्षात्रं वृक्षमूलता ॥ निष्परिग्रहताऽद्भोः समता सर्वजन्तुषु ॥ १९ ॥ श्रियाग्निवपरिष्वगे
 सुखदुःखाधिकारिता ॥ सबाह्याभ्यन्तरे रौचं वाग्यमो ध्यानधारिता ॥ २० ॥ सर्वेन्द्रियसमाहारे धारणाध्याननिवृत्ता ॥ भावसंयुक्तेत्येव परिष्ठाद्
 धर्मे उच्यते ॥ २१ ॥ अहिंसा मृदुता वाणी सत्यशोचि क्षमा दया ॥ वणिर्ना लिङ्गिर्ना चैव सामान्यो धर्म उच्यते ॥ २२ ॥ यथोक्तकारिणः सर्वे

ग. म. पु.
॥१३६॥

प्रयान्ति परमां गतिम् ॥ आ बोधात्स्वपनं यावत् ग्रहिण्यै च वच्मि ते ॥२३॥ ब्रह्मे लुहते बुध्येत धर्माद्यै वातुचिन्तयेत् ॥ कान्तेराश्व तन्मूला
न्वेदतत्त्वार्थमेव च ॥ २४ ॥ शर्व्व्यन्ते समुत्थाय कृतशौचः समाहितः ॥ ब्रह्म सन्ध्यासुपासीत सर्वकालमतन्द्रितः ॥ २५ ॥ प्रातःसन्ध्यासुपा
सीत दन्तधावनपूर्विकाम् ॥ उभे मुखपुरीषे च दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ॥२६॥ रात्रौ च दक्षिणे कुर्यादुभे सन्ध्ये यथा दिवा ॥ छायावामन्धकरे वा
रात्रौ बालनि वा द्विजः ॥ २७ ॥ यथा तु समुखः कुर्यात्प्राणवाचाभयेषु च ॥ गोमयगारवल्मीकफालाकृष्टे जले सुभे ॥ २८ ॥ शर्मापुत्रीव्यच्छायासु
न सूर्यं च पुरीषकम् ॥ अन्तर्जलदेवगृहादरुमीकान्मृषिकस्थलात् ॥ २९ ॥ परेषां शौचशिष्टाश्च श्मशानाच्च घृदं त्यजेत् ॥ एकां लिङ्गे नृदं दद्याद्ब्रह्म
हस्ते नृदं दिवा ॥ ३० ॥ उभयोर्द्वे च दातव्ये सूर्यशौचं प्रचक्षते ॥ एकां स्त्रियं शुद्धे तिष्ठस्तथा वामकरे दश ॥३१॥ पञ्च पादे दशैकरिमन्त्रयोः सप्त
मृत्तिकाः ॥ अर्द्धप्रमृतिमात्रा तु प्रथमा मृत्तिका स्मृता ॥ ३२ ॥ द्वितीया च तृतीया च तदार्द्धं परिकीर्तिता ॥ उपविष्टस्तु विष्णुपुत्रं कर्तुं यस्तु न
विन्दति ॥ ३३ ॥ स कुर्यादर्द्धशौचं तु स्वस्य शौचस्य सर्वदा ॥ दिवा शौचस्य राज्यार्द्धं यद्वा पादौ विधीयते ॥ ३४ ॥ स्वस्थस्य तु यथादिष्टमार्तः
कुर्याद्यथावलम् ॥ वस्त्रा शुक्रमसृष्टं मन्त्रा लाला विष्णुवर्णविद् ॥ ३५ ॥ लेष्मन्मन्त्रद्वयैकां त्वेदं ब्राह्मणेन तुर्णां मन्त्राः ॥ मन्थेत यावत्ता शुक्ति
तावच्छौचं समाचरेत् ॥ ३६ ॥ प्रमाणं शौचसंख्याया नोदिष्टैरवशिष्यते ॥ शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं ब्राह्मणमथन्तरं तथा ॥ ३७ ॥ घृज्जलभ्यां स्मृतं
बाह्यं भावशुद्धिरथान्तरम् ॥ त्रिराचामेदपः पूर्वं द्विः प्रमृज्यात्ततो मुखम् ॥ ३८ ॥ संमृज्यादुपपूलेन त्रिभिर्गन्धमृगस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठेन
प्रदेशिन्या प्राणं पश्चादनन्तरम् ॥ ३९ ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुःश्रोत्रे पुनः पुनः ॥ कनिष्ठान्गुष्ठयोर्मांसे द्वयं तु तलेन वै ॥ ४० ॥
सर्वाभिस्तु शिरः पश्चाद्बाहू चाग्नेण संस्पृशेत् ॥ ऋचो यजुषि सामानि त्रिः पठन्प्रीणयेत्कमात् ॥ ४१ ॥ अथवीगिरिसौ पूर्व
द्विः प्रसाष्टव्यं तन्मुखम् ॥ इतिहासपुराणानि वेदांगानि यथाक्रमम् ॥४२॥ त्वं सुखे नासिके वायुं नेत्रं मुखं श्रुती (तीर्त्ति) दिशः ॥ प्रायश्चित्थमर्थो
नाभिं ब्रह्माणं हृदये स्पृशेत् ॥ ४३ ॥ रुद्रं सुभ्रौ समालम्ब्य श्रीणात्यर्थ शिल्पाद्युचीत् ॥ वाहू यदेन्द्रवरुणकुबेरस्तु वामनलात् ॥ ४४ ॥
अभ्युक्ष्य चरणौ विष्णुमिन्द्रं विष्णुं करद्वयम् ॥ अमित्रांबुध्ब सूर्येन्दुगिरयोऽङ्गुलिपर्वसु ॥ ४५ ॥ गंगाद्याः सरितस्तासु या रेखाः करमध्यगाः ॥
उपःकाल तु संपात्ते शौचं कृत्वा यथाथेवत् ॥ ४६ ॥ ततः स्नानं प्रकुर्वीत दन्तधावनपूर्वकम् ॥ सुखे पर्युपैति तिर्यक् अवत्यप्रयतो नरः ॥ ४७ ॥

१ नाविधेरुपनिष्य (दिव्य) ते० ।

पू. खं.
अ. का.
अ. २१३

॥१३६॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुर्यादेदं दन्तधावनम् ॥ कदम्बविल्वखदिरकरवीरवटार्जुनाः ॥ ४८ ॥ यथी च वृहती जाती करञ्जाकांतिशुक्ताः ॥ जम्बूमृका
 पामार्गशिरीषोदुम्बरासनाः ॥ ४९ ॥ क्षीरकण्टकिट्टशाद्याः प्रशस्ता दन्तधावने ॥ कटुतिक्तकषायश्च श्वनारोग्यमुखप्रदाः ॥ ५० ॥ प्रक्षाल्य भुक्त्वा
 च शुचौ देशे त्यक्त्वा तदाचामत् ॥ अमायां च तथा पृथ्यां नवम्यां प्रतिपद्यापि ॥ ५१ ॥ वजेयेदन्तकाष्ठतु तथैवाकस्य वासरे ॥ अभावे दन्त
 काष्ठस्य निषिद्धायां तथा तिथौ ॥ ५२ ॥ अपां द्वादशगण्डूषैः कुर्वीत मुखशोधनम् ॥ प्रातः स्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हितम् ॥ ५३ ॥ सर्वेषां
 हतिं शुद्धात्मा प्रातःस्नायी जपादिकम् ॥ अत्यन्तमलिनः कायो नवच्छिद्रसमन्वितः ॥ ५४ ॥ स्रजत्येष दिवा रात्रौ प्रातःस्नानं विशेषम् ॥ स्रजः
 प्रसादजननं रूपसौभाग्यवर्द्धनम् ॥ ५५ ॥ शोकदुःखप्रशमनं गंगास्नानवदाचरेत् ॥ अद्य हस्ते तु न संज्ञे दशम्यां ज्येष्ठकै सिते ॥ ५६ ॥ दशपाप
 हरायां च अदत्त्वा दानकल्मषम् ॥ विरुद्धाचरणं हिंसा परदारोपसेवनम् ॥ ५७ ॥ पारुष्यान्नृतपैशुन्यमसम्भ्रान्तिभाषणम् ॥ परद्रव्याभिधानं च
 मनसानिष्टचिन्तनम् ॥ ५८ ॥ एतद्दशावघातार्थं गंगास्नानं करोम्यहम् ॥ प्रातः संक्षेपतः स्नानं वानप्रस्थगृहस्थयोः ॥ ५९ ॥ यथेष्टिपदं स्नानं
 सकृन् ब्रह्मचारिणः ॥ आचम्य तीर्थमावाह्य स्नायात्स्मृत्वाव्ययं हरिम् ॥ ६० ॥ तिष्ठः कोव्यस्तु विज्ञेया मन्देहा नाम राक्षसाः ॥ उदयन्तं दुर्गास्नानं
 सूर्यमिच्छन्ति खादितुम् ॥ ६१ ॥ स हन्ति सूर्यं सन्ध्यायां नोपास्तिं कुरुते तु यः ॥ दहन्ति मन्त्रपूतेन तोयनानलरूपिणा ॥ ६२ ॥ अहोरात्रं
 स्य यः सन्धिः सा सन्ध्या भवतीति ह ॥ द्विनाडिका भवेत्सन्ध्या यावद्भवति दर्शनम् ॥ ६३ ॥ सन्ध्याकर्मोपसर्गं तु स्वयं होमो विधीयते ॥
 स्वयं होमफलं यत्तु तदन्येन न जायते ॥ ६४ ॥ ऋत्विक्पुत्रो गुरुर्धाता यागिनयोऽथ विद्वपतिः ॥ एभिरेव हुतं यत्तु तद्धुतं त्वयमेव हि ॥ ६५ ॥
 ब्रह्मा वै गार्हपत्याग्निर्दक्षणाग्निश्चिलोचनः ॥ विष्णुराहवनीयाग्निः कुमारः सत्य उच्यते ॥ ६६ ॥ कृत्वा होमं यथाकालं सारान्मन्त्राजपेत्ततः ॥
 समाहितात्मा सावित्रां प्रणवं च यथोदितम् ॥ ६७ ॥ प्रणवे नित्यशुक्तस्य व्याहृतीषु च सप्तसु ॥ विपदायां च सावित्र्यां न भयं विद्यते क्वचित् ॥
 ॥ ६८ ॥ गायत्री यो जपेन्नित्यं कल्प्यमुत्थाय मानवः ॥ लिप्यते न स पापेन पञ्चपञ्चमिवाम्भसा ॥ ६९ ॥ श्वेतवर्णा ससुहृष्टः कौशिकवसना तथा ॥
 असमूहधरा देवी पद्मासनगता शुभा ॥ ७० ॥ आवाह्य यजुषानेन तेजोऽसीति विधानतः ॥ पतञ्जलः पुरा देवैर्होमिन्द्रोक्तशिविः ॥ ७१ ॥ आदि

ग. म. पु.
॥१३६॥

त्यमण्डलान्तःस्थां ब्रह्मलोकस्थितामपि ॥ तत्रावाह्य जपित्वातो नमस्कारादिसर्जयेत् ॥ ७२ ॥ पूर्वाह्ण एव कुर्वति देवतानां च पूजनम् ॥ न विष्णोः परमो देवस्तस्मात्तं पूजयेत्सदा ॥ ७३ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवान्देवान् पृथग्भावयेत्सुधीः ॥ लोकेऽस्मिन्मंगलान्यद्यौ ब्राह्मणो गौर्हृताशतः ॥ ७४ ॥ हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा तथाष्टमः ॥ एतानि सततं पश्येदचेयच्च प्रदक्षिणम् ॥ ७५ ॥ वेदस्याध्ययनं पूर्वं विचारोभ्यसनं जपः ॥ तद्दानं चैव शिष्येभ्यो वेदाभ्यासो हि पञ्चथा ॥ ७६ ॥ वेदार्थं यज्ञशास्त्राणि धर्मशास्त्राणि चैव हि ॥ मूल्येन लेखयित्वा यो दद्याद्याति स वैदिकम् ॥ ७७ ॥ इतिहासपुराणानि लिखित्वा यः प्रयच्छति ॥ ब्रह्मदानसमं पुण्यं प्राप्नोति द्विगुणोक्तम् ॥ ७८ ॥ तृतीये च तथा भागे पोष्यवर्गार्थसाधनम् ॥ माता पिता गुरुर्भ्राता प्रजा दीनाः समाश्रिताः ॥ ७९ ॥ अभ्यागतोऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्गो उदाहृताः ॥ भरणं पोष्यवर्गस्य प्रशस्तं स्वर्गसाधनम् ॥ ८० ॥ भरणं पोष्यवर्गस्य तस्माद्यत्नेन कारयेत् ॥ स जीवति वस्त्रैको बहुभिर्योपजीव्यति ॥ ८१ ॥ जीवन्तो मृतकास्तन्वे पुरुषाः स्वेदस्मरन् ॥ स्वकीयोदरपूतिंश्च कुक्कुटस्यापि विधत्ते ॥ ८२ ॥ अर्थेभ्योऽपि विवृद्धेभ्यः सम्भृतेभ्यस्तत्ततः ॥ क्रियाः सर्वाः प्रवर्तते पदैतेभ्य इवापगाः ॥ ८३ ॥ सर्वत्राकरा भूमिर्धान्यानि पशवः स्त्रियः ॥ अर्थस्य कार्ययोगित्वादर्थ इत्यभिधीयते ॥ ८४ ॥ अद्रोहेणैव धृतानामल्पद्रोहेण वा पुनः ॥ या वृत्तिस्तौ समास्थाय विप्रौ जीवेदनापदि ॥ ८५ ॥ धनं तु त्रिविधं ज्ञेयं शुक्रं शवलमेव च ॥ कृष्णं च तस्य विज्ञेयो विभागः सतथाप्यथ ॥ ८६ ॥ क्रमायत्तं प्रीतिदत्तं प्राप्तं च सह भाग्येया ॥ अविशेषण सर्वेषां वर्णानां विविधं धनम् ॥ ८७ ॥ वैशेषिकं धनं द्रष्टुं ब्राह्मणस्य विलक्षणम् ॥ याजनाध्यापने नित्यं विशुद्धश्च (द्राच) प्रतिग्रहः ॥ ८८ ॥ त्रिविधं क्षत्रियस्यापि प्रादुर्बैशेषिकं धनम् ॥ शुद्धार्थं लब्धकरजं दण्डार्तं जयजं तथा ॥ ८९ ॥ वैशेषिकं धनं द्रष्टुं वैश्यस्यापि विलक्षणम् ॥ कृषिगोरक्षवाणिज्यं शूद्रस्यैभ्यस्स्वतुग्रहात् ॥ ९० ॥ कुसीदं कृषिवाणिज्यं प्रकुर्वीत स्वयं परम् (कुतम्) ॥ आपत्काले स्वयं कुर्वन्नेनाना युज्यते विजः ॥ ९१ ॥ बहवो वर्तनोपाया ऋषिभिः परिकीर्तिताः ॥ सर्वेषामपि चैवैषां कुसीदमधिकं विदुः ॥ ९२ ॥ अनादृष्ट्या राजभयान्कृषिकार्यैरुपद्रवैः ॥ कृष्यादिकभवेद्वाया सा कुसीदं न विद्यते ॥ ९३ ॥ शुक्रपक्षे तथा कृष्णे गज्ज्यां दिवसेपि वा ॥ उष्णे वर्षति शीते वा वज्रं न निवर्तते ॥ ९४ ॥ देशं गतानां या वृद्धानां पाण्योपजीविनाम् ॥ कुसीदं कुर्वतः सम्यक् संस्थितस्यैव जायते ॥ ९५ ॥ लब्धलाभः पितृदेवान्ब्राह्मणैश्च पूजयेत् ॥ ते उदारतरस्य तदोपशमयन्ति न संशयः ॥ ९६ ॥ वाणिक्कुसीदं दद्याद्यो वस्त्रं गांकाश्चान्विकम् ॥ कृषीवलाऽन्नपानादित्यनश्न्यासनाग्निं च ॥ ९७ ॥ राजभ्यो विंशतिं दत्त्वा पञ्चस्वणोदिकं शतम् ॥ पादनास्य च यावक्यं कुर्यात्सं चयमात्मवान् ॥ ९८ ॥ अर्घ्येन चात्यभरणं नित्यनैमित्तिकान्वितम् ॥ पादं चैत्यर्थयासस्य मूलधृतं

प. सं.
आ. को.
अ. २१३

॥१३६॥

विवर्धयेत् ॥ १९ ॥ विद्या शिल्पे श्रुतिः सेवा गोरक्षा विपणिः कृषिः ॥ वृत्तिर्भैक्ष्यं कुसीदे च दश जीवनहेतवः ॥ १०० ॥ प्रतिग्रहार्जिता विप्रे क्षत्रिये
 शस्त्रनिजिता ॥ वैश्ये न्यायाजिताः स्वार्थोऽग्रे शुद्धे शूद्रपयाजिताः ॥ १०१ ॥ नदी बृहदका शाकमुत्पणानि समिद्धुग्मः ॥ आग्नेयो ब्रह्मजोऽथ विष्णोर्गो
 धनमुत्तमम् ॥ १०२ ॥ अयाचितोपपन्ने तु नास्ति दोषः प्रतिग्रहे ॥ अमृतं तद्विदुर्देवास्तस्मात्तत्रैव व्रजेयत् ॥ १०३ ॥ गुरुव्याश्रोजिह्वुराचिप्यन्ते
 वतातिथीन् ॥ सर्वतः प्रतिग्रहोऽयान्न तुल्ये तु स्वयं ततः ॥ १०४ ॥ सायुतः प्रतिग्रहोऽयदथ वासायुतो द्विजः ॥ युगवानल्पदोषश्च नियुक्तो हि निभ
 जति ॥ १०५ ॥ एवं त्वर्क्षेर्वृत्त्या वा कृत्वा भरणमात्मनः ॥ कुर्याद्विद्वद्भिः परतः प्राग्भिक्षुं द्विजोत्तमः ॥ १०६ ॥ चतुर्थे च तथा मामे क्षानार्थं मुद
 माहरेत् ॥ तिलपुष्पकुशादीनि स्नानं चाकृत्रिमे जले ॥ १०७ ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ॥ मार्जनाचमावगाहान्नास्नानं प्रकीर्त
 तम् ॥ १०८ ॥ अस्नातस्तु पुमान्नाहो जपप्रवृत्तिर्नास्ति ॥ प्रातःस्नानं तदर्थं तु नित्यस्नानं प्रकीर्तितम् ॥ १०९ ॥ चाण्डालशयनिषाद्यन्तुष्टा स्नानं रज
 स्वलाम् ॥ स्नानाहस्तु यदा स्नाति स्नानं नैमित्तिकं हि ततः ॥ ११० ॥ एष्यस्नानादिकं स्नानं देवज्ञविधिचोदितम् ॥ तद्धि काम्यं समुद्दिष्टं नाकाम
 स्तत्प्रयोजयेत् ॥ १११ ॥ जगुःकामः पवित्राणि आचिप्यन्देवतातिथीन् ॥ स्नानं समाचरेद्यस्तु क्रियाङ्गं तच्च कीर्तितम् ॥ ११२ ॥ मलापकर्षणार्थं
 प्रवृत्तिस्तत्र नान्यथा ॥ सरःसुःदेवस्थानेषु तीर्थेषु च नदीषु च ॥ ११३ ॥ स्नानमेव क्रिया यस्मात्क्रियास्नानमतः परम् ॥ अद्विर्गोत्राणि क्लृप्तानि
 तीर्थस्नानात्फलं लभेत् ॥ ११४ ॥ मार्जनात्मजनेर्मन्त्रैः पापघातुं ग्रणश्रयति ॥ नित्यं नैमित्तिकं चापि क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ॥ ११५ ॥ तीर्थो
 भावे तु कर्तव्यमुष्णोदकपरोदकैः ॥ भूमिषाडुद्धतं पुण्यं ततः प्रस्रवणोदकम् ॥ ११६ ॥ ततोऽपि सारसं पुण्यं तस्मान्नादेयमुच्यते ॥ तीर्थतोयं ततः
 पुण्यं गामं पुण्यं तु सर्वतः ॥ ११७ ॥ गामं पयः पुनात्याशु पापमावरणान्तिकम् ॥ गयायां च कुरुक्षेत्रे यत्तोयं समुपस्थितम् ॥ ११८ ॥ तस्मात्तु
 गामं परं जानीयात्तोयमुत्तमम् ॥ पुत्रजन्मनि योगेषु तथा संक्रमणे रवेः ॥ ११९ ॥ राहोश्च दर्शने स्नानं प्रशस्तं निशि नान्यथा ॥ उपस्थुचंति
 यत्स्नानं सन्ध्यायास्तुदिते रवौ ॥ १२० ॥ प्राजपत्येन तत्पुण्यं महाभातकनाशनम् ॥ यत्फलं द्वादशाब्दानि प्राजपत्ये कृते भवेत् ॥ १२१ ॥ प्रातः
 स्नायो तदाम्राति वर्षेण श्रद्धयान्वितः ॥ य इच्छेद्विपुलां भोगांश्चन्द्रमुख्यग्रहोपमाम् ॥ १२२ ॥ प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं भासी द्वौ भावपास्तुनौ ॥
 यस्तु सार्धं समासाद्य प्रातःस्नायी हविष्युक् ॥ १२३ ॥ अतिपार्ष्ण महावारं गङ्गादेव न्यमोहति ॥ मात्रं पितरं चापि भ्रातरं सुहृदं गुरुम् ॥ १२४ ॥

ग. म. पु.
॥१३७॥

यमुद्दिश्य निमज्जेत द्वादशारां लभेत् सः ॥ तुष्यत्यामलकैर्विष्णुर्कादश्या विशेषतः ॥ १२५ ॥ श्रीकामः सर्वदा स्नानं कुर्वीतामलकैर्नरः ॥
सन्तापः कीर्तिरल्पायुर्वेन निधनमेव च ॥ १२६ ॥ आतिथ्यं सर्वकामातिरिच्यंगाद्वास्करादिषु ॥ उपोषितस्य श्रुतिनः कृतकेशस्य नापितैः ॥
॥१२७॥ तावच्छीस्तिष्ठति प्रीता यावत्तैलं न संस्फुरेत् ॥ एवं स्नात्वा पितृन्देवान्मनुष्यांस्तर्पयेन्नरः ॥ १२८ ॥ नाभिमाम्ने जले स्थित्वा चिन्तयेद्ब्रह्म
मानसः ॥ आगच्छन्तु मे पितर इमं शुक्लन्त्वपोञ्जलिम् ॥ १२९ ॥ त्रींस्त्रीर्नवाञ्जलीन्दद्यादाकाशे दक्षिणे तथा ॥ वसित्वा वसनं शुष्कं स्थलस्था
स्तीर्णबाहिषि ॥ १३० ॥ विधिज्ञास्तर्पणं कुर्यान्न पत्रे तु कदाचन ॥ यदपां कूर्मासात्तु यदमेध्यं तु किञ्चन ॥ १३१ ॥ अशान्तं मलिनं यद्वा
तत्सर्वमपगच्छतु ॥ शहीत्वानेन मन्त्रेण तोयं सव्येन पाणिना ॥ १३२ ॥ प्रक्षिपेद्विशि नेत्रैस्त्यां रक्षोऽपहतये तु तत् ॥ निषिद्धयसणाद्यत्तु पापाद्य
च्च प्रतिग्रहात् ॥ १३३ ॥ दुष्कृतं यच्च मे किञ्चिद्वाङ्मनःकायकर्मभिः ॥ पुनातु मे तदिन्द्रस्तु वरुणः सद्गुरुर्भारिः ॥ १३४ ॥ सविता च भगवैव
मुनयः सनकादयः ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं जगत्पृथिवीति ब्रुवन् ॥ १३५ ॥ क्षिपेद्ब्रह्मर्षीर्हस्तु कुर्वन्सक्षिपतर्पणम् ॥ सुगणामर्चनं कुर्याद्ब्रह्मा
र्षीनाममत्सरी ॥ १३६ ॥ ब्राह्मवैष्णवरौद्रैश्च सावित्रैर्मन्त्रवारुणैः ॥ तल्लिङ्गैरर्चयेन्मन्त्रैः सर्वदेवानामस्य च ॥ १३७ ॥ नमस्कारेण पुष्पाणि विन्यसेत्
पृथक्पृथक् ॥ सर्वदेवमयं विष्णुं भास्करं चाप्यथार्चयेत् ॥ १३८ ॥ दद्यात्पुरुषसूक्तेन यः पुष्पाण्यप एव वा ॥ अर्चितं त्याज्यमादिदं तेन सर्वं
चराचरम् ॥ १३९ ॥ अन्यैश्च तान्त्रिकैर्मन्त्रैः पूजयेच्च जनादेनम् ॥ आदावर्घ्यं प्रदातव्यं ततः पश्चाद्रिलेपनम् ॥ १४० ॥ ततः पुष्पाञ्जलिं धूपसु
पहारफलानि च ॥ स्नानमन्तर्जले चैव मार्जनाचमनं तथा ॥ १४१ ॥ जलाभिमन्त्रणं यच्च तीर्थस्य परिकल्पयेत् ॥ अवमर्षणसूक्तेन निवारं त्वेव नि
त्यशः ॥ १४२ ॥ स्नाने चरितमित्येतत्समुद्दिष्टं महात्मभिः ॥ ब्रह्मसूत्रविशां चैव मन्त्रवत्स्नानमिष्यते ॥ १४३ ॥ तूष्णीमेव तु सुहृदस्य सन्मरकारकं
स्युतम् ॥ अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ॥ १४४ ॥ होमो देवो बलिर्भोतो न यज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ यथा गोष्ठे वृक्षगुह्यं जम्बुद्वीपे शततपिकम् ॥
॥ १४५ ॥ सिद्धक्षेत्रेषु तीर्थेषु देवतायतनेषु च ॥ सहस्रशतकोटीनामनन्तं विष्णुसन्निधौ ॥ १४६ ॥ एवमेव च तथा भागे संविभागो यथायतः ॥ पितृदे
वमनुष्याणां कोटीनां चोपदिश्यते ॥ १४७ ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदायामं यः सुहृद्भिः सहश्रुते ॥ स प्रेत्य लभते स्वर्गमब्रह्मन् सदाचरन् ॥ १४८ ॥ पुत्रे
वमधुरमश्रीयाल्वणाम्ली च मध्यतः ॥ कटुतिक्तकपायाश्च पयश्चैव तथान्ततः ॥ १४९ ॥ शाकं च रात्रौ भूमिष्ठमत्यन्तं च विवर्जयेत् ॥ न

पू. खं.
आ. कां.
अ. २१३

॥१३७॥

वैकरससेवायां प्रसवेत कदाचन ॥ १५० ॥ अमृतं ब्राह्मणस्यात्रं क्षत्रियात्रं पयः स्मृतम् ॥ वैश्यस्य चान्नमेवात्रं शूद्रात्रं रुधिरं स्मृतम् ॥ १५१ ॥
 अमावासी वसेदत्र एकहायनमेव वा ॥ १५२ ॥ तत्र श्रीश्वेव लक्ष्मीश्च वसते नात्र संशयः ॥ उदरे गार्हपत्याग्निः प्रष्टदेशे तु दक्षिणः ॥ १५३ ॥
 आस्ये चाहवनीयोऽग्निः सत्यः पूर्वं च मुर्धनि ॥ यः पंचाग्नीनिमान्वेद आदित्याग्निः स उच्यते ॥ १५४ ॥ शरीरमापः सोमं च विविधं चान्नमुच्य
 ते ॥ प्राणो ह्यग्निस्तथादित्यस्त्रिभोक्ता एक एव तु ॥ १५५ ॥ अन्नं बलाय मे भूमेरपाभयनिलस्य च ॥ यवत्येतत्परिणतौ ममाप्यव्यहते सुखम्
 ॥ १५६ ॥ हस्तेन परिमार्ज्याथ कुर्यात्ताम्रबूलभक्षणम् ॥ श्रवणं चेतिहासस्य तत्कुर्व्यात्सुखमहादिनाः ॥ १५७ ॥ इतिहासपुराणयोः पठस्तमके
 नयेत् ॥ ततः सन्ध्यामुपासीत स्नात्वा वै पश्चिमां नरः ॥ १५८ ॥ एतद्वै विष्णो मोक्षमनुष्ठानं यथा द्विज ॥ अत्रार्चनं यः पठेद्विहास्यं पुण्यात्सु दिवं
 व्रजेत् ॥ आचारादिर्धर्मकर्ता केशवो हि स्मृतो द्विज ॥ १५९ ॥ इति श्रीमहादेव भट्टाष्टावक्रे पुरुषसुन्दरे प्रथमांशस्ये आचारवर्णने पञ्चोत्तर
 दिशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथ स्नानविधिं वक्ष्ये स्नानशूला क्रिया यतः ॥ शृङ्गामयतिलान्दभान्पुष्पाणि सुरभीणि च ॥ १॥ आहरे
 त्स्नानकाले च स्नानार्थी प्रयतः शुचिः ॥ गन्धोदकान्तं विविके (धं) स्थापयेत्तान्यथ सितौ ॥ २ ॥ त्रिधा कृत्वा धुवं तां तु गोमयं च त्र्यवधायः ॥
 अद्विष्टं द्विष्टं चरणौ प्रक्षाल्याथ करो तथा ॥ ३ ॥ उपवीती वद्वशिवः सम्यगाचम्य दाम्भ्यतः ॥ उरुं राजेत्यूचा तोयमुपस्थाप्य प्रदक्षिणम् ॥ ४ ॥
 आवर्त्तयेत्तदुदकं ये ते शतमितित्यूचा ॥ ५ ॥ ॐ उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थानमन्वेत वाउ ॥ प्रतिधाता च वक्तास्तदाहृत्यानिर्वाधेय ॥
 नमोऽय्यरुणाया भिष्ठोवरुणस्य पाशः ॥ वरुणाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ ये ते शतं वरुणये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः ॥ तेषिर्नो अय
 सचितोत विष्णुर्विश्वे संचन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥ सुमित्रियान इत्यवज्जलिमाकृत्योत्तरं तोयं पश्चाद्विराज्य चैव विनिःक्षिपेत् ॥ ७ ॥ सुमित्रिया न
 आप ओषधयः सन्तु ॥ दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्टः ॥ ८ ॥ पादौ जंघे कटिं चैव पूर्वं दृढिभिः क्षिपेत् ॥ प्रक्षाल्य इस्ता
 वाचम्य नमस्कृत्य जलं ततः ॥ ९ ॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् सन्तु नमस्य पांशुरे ॥ महाव्याहृतिभिः पश्चादाचमेत्तत्पश्चात्तपि सत्
 ॥ १० ॥ माजयेद्रे मृदांगानि इदं विष्णुरिति त्यूचा ॥ भास्कराभिमुखो मजेदापो अस्मान्निवृत्त्यूचा ॥ १० ॥ ॐ अग्रां अस्मन्मन्त्रः सुचंचन्तु

१ मासं मासार्थमेव वा० पा० । अमावासी वसे० पा० । २ एतद्वै शतः श्रो० । ३ उरुं हि राजा वरुणश्चकार । ४ तत्राउ अपदे पादाम्निवातेन कृत्वा तत्पश्चाद्विधायिच (५)
 शिव । नमोवरुणायाभिष्ठितो० ।

ग. म. पु.
॥१३८॥

धृतेन नो धृतस्वः पुनन्तु ॥ विश्वं हि रिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिराभूत एमि ॥११॥ ततोऽवधृष्य पात्राणि निमज्ज्योन्मज्ज्य वै शनैः ॥ गोम
येन विलिप्याथ मानस्तोक इत्युच्यते ॥ १२ ॥ ॐ मानस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ॥ मा नो वीराश्व
भामिनोऽवधीर्हविष्मन्तः सदमित्वा हवामहे ॥ १३ ॥ ततोऽभिषिचिन्मन्त्रैस्तु वरुणेस्तु यथाक्रमम् ॥ इमम्मे वरुणे द्वाभ्यां त्वन्नः सत्त्वं इत्यपि
॥ १४ ॥ आपो त्वन्तुमसीति च सुञ्जन्त्ववभृतेति च ॥ ॐ इमम्मे वरुण शुधीहवमद्या च मृडयत्वा मवस्युराचके ॥ १५ ॥ ॐ तत्स
यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ॥ अहेडमानो वरुणेह बोध्युर्हो समान आयुः प्रमोषोः ॥ ॐ त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देव
स्य देहो अवयासिसीष्टाः ॥ यजिष्ठो वह्नितमः शोष्ठुचानो विश्वा द्वेषांसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ ॐ स त्वन्नो अग्नेवगो भवती नेदिष्टो अस्या उपसो
व्युष्टो ॥ अवयक्ष्वनो वरुण रराणो वीहिमृडीकं सुहवो न एषि ॥ ॐ आपो नौपवि हिंसाधंमो राजस्ततो वरुणो नोमुञ्चा यदाहर्ध्या इति वरुणे
ति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्च ॥ ॐ उदुत्तम वरुण पारासस्मदवाधमं विमध्यमं श्रुताम् ॥ अथावपमादित्यमते तवाग्राभयो अदितये तयाम ॥ सुञ्जन्तु
मामप्यथाद्वरुणस्य त्वत् ॥ अहो यमस्य पत्नीमानः सर्वस्मादेव किलिक्वात ॥ अवभृथनिचं पुनर्विचैरासि नित्यं श्रन्नः ॥ अवदयेद्वैकुन्ता मनेत्रासि सव
वमत्यै कृतं पुष्पाच्छा देवधीमल्पाही ॥ १६ ॥ अभिषिच्य तथात्मानं निमज्ज्याचम्य वै पुनः ॥ दर्भेण पात्येन्मन्त्रैरलिङ्गेः मानैरिहः ॥ १७ ॥
आपोहिष्ठेति तिसृभिरिदमापो हविष्मतीः ॥ देवीराप इति द्वाभ्यां आपोदेवा इति उच्यते ॥ १८ ॥ द्रुपदादिव इति च शन्नो देवीरपो रसः ॥ आपो देवो
पावमान्यः पुनन्त्वाद्यां क्रुचो नव ॥ १९ ॥ चित्पतिर्मेति च शनैः प्राव्यात्मानं समाहितः ॥ हिरण्यवर्णा इति च धावमान्यस्तथा पराः ॥ २० ॥ तत्र
त्सामा शुद्धवत्यः पवित्राणि च शक्तिः ॥ वारुण्या वहदः पुण्याः शक्तिः संप्रयोजयेत् ॥ २१ ॥ ॐ क्रुणेण व्याहृतिरिग्राह्यन्ता च समन्वितः ॥
आदावन्ते च कुर्वीत अभियेकं यथाक्रमम् ॥ २२ ॥ जलप्रपथस्थितस्यैव मार्जनं तु विधीयते ॥ अन्तर्जले जपेन्मन्त्रे त्रिः कृत्वा चाचमयेणम् ॥
॥ २३ ॥ द्रुपदाद्यास्त्रिरावर्तैर्द्वयं गौरिति च उच्यम् ॥ अन्यथैव तु मन्त्रान्वा सृष्टिदृष्टान्समाहितः ॥ २४ ॥ स्वप्राहर्तं समग्रवां गायत्रीं वा जपेद्भुवन
आवर्तयेद्वा प्रणवं स्मरेद्वा विष्णुसन्ध्यदम् ॥ २५ ॥ विष्णोरायतनं त्वापः स ध्याप्यनिरुच्यते ॥ तस्यैवं तनवस्त्वैतान्नस्मानं द्रुपु मन्त्रेति ॥ २६ ॥ तदि
ष्णोरिति मन्त्रेण निमज्ज्याप्सु पुनःपुनः ॥ गायत्री वैष्णवी ह्येषा विष्णोः संस्मरणाय वै ॥ २७ ॥ ॐ इदमापमवहता स्वं मलं क्षालयेदित्यम् ॥ यथा

१ मापोयैदेवमिति ।

पृ. खं.
आ. फा.
अ. २१३

॥१३८॥

त्वहोत्राभूतं यच्च शोफे अभीषणम् ॥२८॥ आपो मा तरमादेनसः पावमानश्च मुञ्चतु हविष्मतो विमा आपोहविष्यान् आविरासति ॥ हविष्मान् देवअ
 सुरो हविष्मान् अस्तु सूर्यः ॥ देवीरापो अपा पत्न्या यश्च ऊर्मिहोविष्यः इन्द्रियवान्मादित्यन्तनः तं देवेभ्यो देवता दासुः शुक्रलेभ्यस्तेषां भागकार्षिचसि
 शुद्रस्य दक्षिण्याग्रयासिमेनापोग्रभिर्श्मत्तमोघोः ॥ आपो देवी मधुमतीरशुक्लन्तु द्वात्रती राजस्वतिलाः ॥ याभिर्मित्रावरुणस्य सिञ्चयाभिरिन्द्रमनयस्य
 वार्ता वट्टपदां शत्रो देवी अपामसृग्द्वयसंसूर्यं सन्तं समाहितं अपां रसरय यो रस्य यो शुक्लास्तु तमम् ॥ आपो देवीरुपसूर्यं मधुमतीययस्याय मज्जाभ्यः
 तासा मास्थानात्तर्जिहतामोपधयः सपिप्पलाः ॥ पुनंतु मा पितरः सोम्यासः पुनन्त्वनापि पिता सहसाः पवित्रेण गताशुषा ॥ पुनंतु मा पितामहाः पुनंतु
 प्रपितामहाः ॥ पवित्रेण गताशुषा विश्वमायुर्व्यश्रवैः ॥ अग्न आग्रांषि परस्तमाचरोर्जमिषश्च त्वचे वाचस्त्वक्चक्षुनाम् ॥ पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु
 मनसा धियः ॥ पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवदः ॥ पुनीहि मा ॥ पवित्रेण पुनीहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् ॥ अग्ने कत्वा क्रतून्तु ॥ यत्ते पवित्रमवि
 व्यग्ने विततमन्तरा ब्रह्मा तेन पुनातु मा ॥ पवमानः सुवर्जनः ॥ पवित्रेण विचर्षणिः ॥ यः पोता स पुनातु मा ॥ उभाम्यां देव सुवितः ॥ पवित्रेण सुवेन
 च ॥ इदं ब्रह्मपुनीमहे ॥ वैश्वदेवीः पुनती देव्या शुभ्नास्याभिसावक्ष्यस्ताम्रोवीत प्रज्याः ॥ तयामदन्तः सधमादेषु ध्यं स्याम पतसो रवीणाम् ॥ चित्प
 तिर्मा पुनातवच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपुत्रस्य यत्कामः ॥ प्रणिताच्छकेयं देवो वादतिर्मा सविता त्वच्छिद्रेण पवित्रेण
 सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते ॥ पवित्रपुत्रस्य यत्कामः ॥ पुनरतच्छकेयं सुपति अयं गौः शुश्रिकमीसदशशतं यातरं पुनः पितरस्य
 प्रयस्मः ॥ देवो मा सविता पुनातवच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्रपुत्रस्य यत्कामः पुनातच्छकेयम् ॥ ॐ तदङ्गिणो
 परमं पदं सदा पश्यन्ति सूर्यः ॥ दिवीव चक्षुराततम् ॥२९॥ क्षामैवं वाससी धीते अच्छिद्रे परिधाय च ॥ प्रशाल्य च मृदाद्रिश्च हस्ती प्रशाल्य
 वै तदा ॥ ३० ॥ आचान्ते पुनाराचामेन्मन्त्रेण ज्ञानभोजने ॥ द्रुपदां च त्रिरावर्त्य तथा चैवावमर्षणम् ॥ ३१ ॥ आचम्याद्वाज्यं चात्मानं त्रिराचम्य
 शनैरमुन् ॥ अथोपतिष्ठदादित्यं शुभ्रं पुष्पांश्चिताञ्जलिः ॥ ३२ ॥ प्रक्षिप्योदकमक्षयं उदुत्यं चित्रमित्यापि ॥ तच्चक्षुर्देव इति च हंसः शुचिपदित्यपि
 ॥ ३३ ॥ एतात्रेपदृष्ट्वाऽहोः सूर्यमीक्ष्य समाहितः ॥ गायत्रीं च तथा शक्त्या उपस्थाप्य दिवाकरम् ॥ ३४ ॥ विभ्राडित्यनुवाकितं सुक्तेन पुरुषस्य च ॥
 शिवसङ्कल्पेन च तथा मण्डलवाहणेन च ॥ ३५ ॥ दिवाकर्यां तथा चान्यैः सौरैर्भर्ग्यैश्च शक्तितः ॥ जपयस्तु कर्त्तव्यः तत्तदेवमर्गतकैः ॥ ३६ ॥
 अध्यात्मविद्यां विचिबन्धेन जपसिद्धये ॥ सर्व्यं कृत्वा त्रिराचम्य श्रियं मेधां धूर्तिं क्षितिम् ॥ ३७ ॥ वाचं वागीश्वरीं पुष्टिं तुष्टिश्च परितपयेत् ॥

ग. म. पु.
॥१३९॥

उमामरुन्धती चैव शची मातरमेव च ॥ ३८ ॥ जयां च विजयां चैव सावित्रीं शान्तिमेव च ॥ स्वाहां स्वधां धृतिं चैव तथैवादिमुत्तमाम् ॥
॥ ३९ ॥ ऋषिपत्नीश्च कन्याश्च तर्पयेत्काम्यदेवताः ॥ सर्वमङ्गलकामस्तु तर्पयेत्सर्वमङ्गलाम् ॥ ४० ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं जगत्पुण्यत्विदं तुवम् ॥
शिपेदपोऽञ्जलींश्च कुर्वन्काङ्क्षेत तर्पणम् ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे अष्टमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
तद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तर्पणं सन्ध्यायामि देवादिपितृभ्यो नमः ॥ १ ॥ ॐ मोदास्तृप्यन्ताम् । ॐ प्रमोदास्तृप्यन्ताम् ।
ॐ सुमुखास्तृप्यन्ताम् । ॐ दुर्मुखास्तृप्यन्ताम् । ॐ विम्रास्तृप्यन्ताम् । ॐ विम्रकर्तारस्तृप्यन्ताम् । ॐ रुद्रांसि तृप्यन्ताम् । ॐ
वेदास्तृप्यन्ताम् । ॐ ओषधयस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनातनस्तृप्यन्ताम् । ॐ इतराचार्यास्तृप्यन्ताम् । ॐ संवत्सरस्तृप्यन्ताम् । ॐ देवास्तृ
प्यन्ताम् । ॐ अप्सरस्तृप्यन्ताम् । ॐ देवान्धकास्तृप्यन्ताम् । ॐ समरास्तृप्यन्ताम् । ॐ नागास्तृप्यन्ताम् । ॐ पर्वतारस्तृप्यन्ताम् । ॐ
सरिन्मनुष्या यक्षास्तृप्यन्ताम् । ॐ रक्षांसि तृप्यन्ताम् । ॐ पिशाचास्तृप्यन्ताम् । ॐ सुपर्णास्तृप्यन्ताम् । ॐ वृक्षानि तृप्यन्ताम् । ॐ धृत
ग्रामाश्चतुर्विधास्तृप्यन्ताम् ॥ २ ॥ दक्षस्तृप्यन्ताम् । ॐ प्रचेतारस्तृप्यन्ताम् । ॐ मरीचिस्तृप्यन्ताम् । ॐ अत्रिस्तृप्यन्ताम् । ॐ अङ्गिरास्तृप्यन्ताम् ।
ॐ पुलस्त्यस्तृप्यन्ताम् । ॐ पुलहस्तृप्यन्ताम् । ॐ क्रतुस्तृप्यन्ताम् । ॐ नारदस्तृप्यन्ताम् । ॐ श्रुगस्तृप्यन्ताम् । ॐ विश्वामित्रस्तृप्यन्ताम् । ॐ कश्य
पस्तृप्यन्ताम् । ॐ जमदग्निस्तृप्यन्ताम् । ॐ वसिष्ठस्तृप्यन्ताम् । ॐ स्वायम्भुवस्तृप्यन्ताम् । ॐ त्वष्टारिपस्तृप्यन्ताम् । ॐ तामसस्तृप्यन्ताम् । ॐ रैव
तस्तृप्यन्ताम् । ॐ चाक्षुपस्तृप्यन्ताम् । ॐ महातेजास्तृप्यन्ताम् । ॐ वेवस्वतस्तृप्यन्ताम् । ॐ ध्रुवस्तृप्यन्ताम् । ॐ धवस्तृप्यन्ताम् । ॐ अनिलस्तृप्य
न्ताम् ॥ ३ ॥ प्रभासस्तृप्यन्ताम् ॥ ४ ॥ नीवीती । ॐ सनकस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनन्दनस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनातनस्तृप्यन्ताम् । ॐ कपिलस्तृप्यन्ताम् ।
ॐ आशुविस्तृप्यन्ताम् । ॐ बौद्धस्तृप्यन्ताम् । ॐ पञ्चशिखस्तृप्यन्ताम् । ॐ मनुज्याणां कव्यबाहस्तृप्यन्ताम् । ॐ अनलस्तृप्यन्ताम् । ॐ सोमस्तृ
न्ताम् । ॐ यमस्तृप्यन्ताम् । ॐ अर्यमातृप्यन्ताम् ॥ ५ ॥ आचीनावीती । ॐ अभिष्वत्ताः पितरस्तृप्यन्ताम् । ॐ सोमपाः पितरस्तृप्यन्ताम् ।
ॐ वह्निपदः पितरस्तृप्यन्ताम् ॥ यमाय नमः । धर्मराजाय नमः । मृत्यवे नमः । अन्तकाय नमः । देवस्वताय नमः । कालाय नमः । सर्वशु
क्त्याय नमः । औदुम्बराय नमः । दध्नाय नमः । नीलाय नमः । परमेष्ठिने नमः । बुकोदराय नमः । चित्राय नमः । चित्रगुताय नमः ॥ ६ ॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं जगत्पुण्यम् ॥ पितृभ्यः स्वधा नमः । ॐ पितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ मातृभ्यः स्वधा

प्र. सं.
आ. कां.
अ. २१५

॥३३५॥

नमः । ॐ पितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ मातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ बुद्धप्र
 मातामहेभ्यः स्वधानमः तृप्यतामिति । उदीरतामवर उत्परासो उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । अर्तुय ईषुवृकाऋतज्ञास्तेनोऽवन्तुपितरोहवेषु । गोत्रो
 चारणेन प्रथमाञ्जलिः पितुः । ॐ अङ्गिरसो नः पितरो-०- । अथवाणोभृगवः-०- । तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानां अपि भद्रे सोमनसे स्याम ।
 ॐ आयन्तु नः पितरः सौम्यासोऽग्निध्याताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन्त्यज्ञे स्वधया मदन्तोऽधिबुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥ ५ ॥ ॐ उज्ज्व
 वहन्तीरमृतं घृतं पयः कीलालं परिक्षृतं स्वधा स्थ तर्पयत मे पितॄन् ॥ ॐ पितृभ्यः स्वधा नमः । ॐ पितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः
 स्वधा नमः । ॐ मातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ बुद्धप्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । पितामहेभ्यः ॐ अममपितरो
 अर्मासिदन्त पितरो अमी तृप्यन्तः पितरः शुं(स्व)ध्वं पिबेह पितरोऽपि वानव्यांश्च विश्वयांश्च अवनपवित्रत्वा रथपुनि ते जातयदाः स्वयन्निर्गन्तं
 सुकृतं जुपस्व ? । ॐ मधुवाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्त्वोपधीर्यधुनकसुतोषसो मधुपत्न्याग्निं रजः । यदु लोस्ते नः पिता
 मधु मात्रो वनस्पतिर्मधुमाम् अस्तु सूर्यो माध्वीगावो भवन्तु नः ॥ ६ ॥ प्रपितामहेभ्यः स्वाहा । ॐ नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः
 शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः पितरो चोराय नमो वः पितरो सन्धवे । नमो वः पितरो शुक्लाय पितरो दत्तः ।
 नमो वः पितरो दध्मे तद्वः पितरो वासः । मातामहानां त्रिरञ्जलिः । ततो मातादीनां ॥ ७ ॥ ये चारुमाकं कुले जातः अपुत्रा मोत्रिणां मृतः ॥
 ते तृप्यन्तु मया दत्तं वस्त्रनिष्पाडनोदकम् ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे देवादिपुत्रपुत्रिणिरूपणं नाम पञ्चदशो
 त्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २१५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैश्वदेवं प्रवक्ष्यामि होमलक्षणमुत्तमम् ॥ प्रज्वाल्य चार्घ्यं पश्येत्क्षेत्रं ॥ क्षेत्रादग्निं प्रहिणोति दूरं यगराज्यं
 गच्छतु रिप्रवाहः ॥ इहेवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानाम् ॥ ॐ पावकं वैश्वानरं इदमासनं अरणीगर्भं संस्कृततेजोरूपं महाबलम् ॥ इह तौ
 क्षिप्रु वैश्वानरं प्रतिवोययामि । ॐ वैश्वानरे न उभयं आप्रयातु परावतः अग्निर्न स्वस्त्युतीरुपपृष्टो दिवि पुष्टोऽग्निश्च प्रथिव्यां पृष्टा विवा ओषधी
 चाविवेश वैश्वानरः सदसा पुष्टोऽग्निः नमो दिव्य स षड्वां नक्तम् ॥ १ ॥ ॐ प्रजापतये स्वाहा । ॐ सोमाय स्वाहा । ॐ बृहस्पतये स्वाहा । ॐ
 अग्निषोमाभ्यां स्वाहा । ॐ इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा । ॐ व्याधापुषिभ्यां स्वाहा । ॐ इन्द्राय स्वाहा । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा । ॐ ब्रह्मणे स्वा
 हा । ॐ अन्नः स्वाहा । ॐ ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा । ॐ ब्रह्माय स्वाहा । ॐ देवदेवतभ्यः स्वाहा । ॐ इन्द्राय स्वाहा । ॐ इन्द्रपुरुषेभ्यः स्वाहा ।

ग. म. पु.
॥१४०॥

ॐ यमाय स्वाहा । ॐ यमपुरुषाय स्वाहा । ॐ सर्वेभ्यो भूतेभ्यो दिवाचारिभ्यः स्वाहा । ॐ वसुधापितृभ्यः स्वाहा । ॐ ये भूता प्रचरन्ति दीना व
निमिहन्तो भुवनस्य मध्ये । तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो ददामि मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्ददातु । ॐ आचाण्डालपतिर्ददातु आचाण्डालपतिवपुसेभ्यः ॥२॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वैश्वदेवनिरूपणं नाम षोडशोत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथ
सन्ध्याविधिं वक्ष्ये द्विजातीनां समासतः ॥ अपवित्रः पवित्रो वा सर्ववस्थां गतोऽपि वा ॥ १ ॥ यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥
॥२॥ गायत्रीच्छन्दो विश्वामित्रऋषिस्त्रिपात् ॥ समुद्राः कुक्षिश्चन्द्रादित्यौ लोचनौ । अग्निर्मुखमा विष्णुर्हृदयमा ब्रह्मरुद्रौ शिरः । रुद्रः शिरसा । उपनव
ने विनियोगः । ॐ भूः पादे । भुवः जानुति । स्वः हृदये । महः शिरसि । जनः शिरसायाम् । तपः कण्ठे । सत्यं कलाटे । ॐ हव्याय नमः । ॐ
भूः शिरसे स्वाहा । ॐ भुवः शिरसायै वौषट् । ॐ स्वः कवचाय हुं । ॐ भूर्भुवः स्वः अस्माय फट् ॥ ३ ॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ
जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ततस्त्रिपादा । ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोम् । ॐ सूर्यश्चेत्यादि । ॐ आपः पुनन्तिवत्यादि । ॐ अग्निश्चे
त्यादि ॥ ४ ॥ ॐ आयातु वरदे देवि । वृषाह्णे ब्रह्मदेवता ॥ गायत्री नाम या सन्ध्या रक्षाङ्गी रक्तवाससा ॥ वरहंससमाहृदा श्रीमत्पुष्करसंस्थिता
॥ ५ ॥ कमण्डलुधरा शान्ता अक्षमालाविधारिणी ॥ आयातु वरदा देवी मध्याह्ने श्वेतरूपिणी ॥ ६ ॥ मारेश्वरी च सवित्री शुक्लवस्त्रादिमाण्डिता ॥
वृषस्कन्धसमाहृदा विशालवरधारिणी ॥ ७ ॥ आयातु वरदा देवी अपराह्णे सुरस्वती ॥ अतसीकुसुमपुष्पा वैष्णवी गरुडासना ॥ ८ ॥ पीतवस्त्रा
शङ्खचक्रगदापद्मसमन्विता ॥ श्वेतवर्णा समुद्रिष्टा रश्मिण्डलसंस्थिता ॥ ९ ॥ श्वेतपद्मासनासीना श्वेतपुष्पांशोभिता ॥ १० ॥ आपो हिमा मयो भुवस्ता
न उर्जं दधात नः ॥ ११ ॥ महेरगाय चतुस्रः ॐ यो वः शिवतमो रसः । तस्य भाजयेतेह नः उशतीरिव सातरः ॥ १२ ॥ तस्मा अरुजसाम वो यस्य क्षयाय
जित्त्वथ । आपो जन यथा च नः ॥ १३ ॥ सुमित्रिया न आप ओषधयः सन्तु ॐ सुमित्रिश्चास्तस्मै सन्तु वोऽस्मान् द्रष्टि यश्च यं द्रिष्मः ॐ दुषदादिवा
सुमुचानः स्विन्नः स्नातो सलादिव ॥ दूतं पवित्रेणैवाज्यमायः शून्धन्तु येनसः ॥ १४ ॥ दूतं च सत्यं चाभीक्षातपसोऽभ्यजायत । ततो रम्यजायत । ततः
समुद्राणवः समुद्रादणवोवाहयिस्वत्सरो अजयन्त । अहोरात्राणो विवर्ज्यैश्वर्यस्य मिततो वरगोऽसूर्याचन्द्रमसौ याता यथापूर्वमकल्पयत । दिवं च प्रथिवीं
चान्तरिक्षमयो स्वः ॥ १५ ॥ गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिर्गायत्रीछन्दः सविता देवता जप विनियोगः । ॐ उदृत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दशो
विश्वाय सुव्यधेः ॐ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्निः । आपाः आवापुथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तत्पुत्रश्च ॐ तच्चक्षदेवदितं

ह. लं.
आ. कां.
अ. २१७

॥१४०॥

पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत॥पश्येम शतदः शतं जीवेम शतदः शतम् । शृणुयाम शतदः शतम् । ॐ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखोविश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात ॥
 संबाहुभ्यां धमति संपतवैद्यावाभुमी जनयन्देव एकः । देवा गातुविदो नाङ्गविद्वानाद्रमितमनसस्पत इमं देवयज्ञं स्वाहा वातेधाः जुषतु ॥ १२ ॥ उत्तरे
 शिखरे जाते भूम्यां पर्वतवासिनां॥ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि ! यथासुखम्॥१३॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे
 सन्ध्याविधिनिरूपणं नाम सप्तदशोत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥२१७॥ ब्रह्मोवाच ॥ व्यास ! आह्वमहं वक्ष्ये मुक्तिमुक्तिमदं गुणम् ॥ पूर्वं निमन्त्रयेद्विप्रा
 न्विशेषाद्ब्रह्मचारिणः ॥ १ ॥ प्रदक्षिणोपवीतेन देवान्वागोपवीतिना ॥ पितृन्निमन्त्रयेत्पादैः सालयेद्वक्ष्यमन्त्रतः ॥२॥ ॐ स्वागतं भवद्विरिति प्रश्नः ।
 ॐ सुस्वागतमिति तैरुक्तं ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्य एतत्पादोदकमर्च्यं स्वाहेति देवब्राह्मणपादयोर्देवतीर्थनाभुमकुशसहितजलदानम् ॥ ३ ॥ ततो दक्षिणा
 भिसुवेन वागोपवीतेनामुकगोत्रेभ्यो अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्य एतत्पादोदकमर्च्यं स्वधेति पित्रादिब्राह्मणपादयोः पितृतीर्थेन
 आभुमकुशसुमसहितजलदानम् ॥ ४ ॥ एवं मातामहादिभ्यः । एतदाचमनीयं स्वाहा स्वधेति ब्राह्मणहस्ते एषवोऽर्घ्यं इति ब्राह्मणहस्ते पुष्पदानम् ॥
 ॥५॥ ॐ सिद्धमिदमासनम् इह सिद्धमित्यभिधाय ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यामिति सप्तव्याहृतिभिः पूर्वमुखदेवब्रा
 ह्मणोपवेशनम् । उत्तरदिङ्मुखपितृब्राह्मणोपवेशनम् ॥ ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च ॥ नमः स्वयामे स्वाहायै नित्यमेव भवन्तु
 इति त्रिजपेत ॥६॥ ॐ अद्यास्मिन्देवो अमुकमासे अमुकराशिगतं सवितर्यमुकतिथावमुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानां यथानामशर्मणां
 विश्वेदेवपूर्वकं ॐ आह्वं करिष्ये । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ॐ विश्वेदेवातावादिष्ये । आवाहयेत्युक्तं ॐ विश्वेदेवाः स आगतं शृणुताम इमं हवम् ।
 एवं बर्हिनिपीदत ॐ विश्वेदेवाः शृणुतमं इधं ये ये अन्तरिक्षे य उपधाविष्ट । ये अग्निजिह्वा जत या यजन्ता आसत्यास्मिन्बर्हिनि सादयन्तम् । ॐ
 ओषधयः संयदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणाति ब्राह्मणस्तं राजन्पारथाससि । ॐ आगच्छन्तु महाभाग विश्वेदेवा महाबलाः ॥ ये अत्र
 विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते ॥ ॐ अपहतासुरा गच्छांसि यदिपद इति अभिर्ययविकिरणम् ॥ ७ ॥ ॐ पावमहं करिष्ये । ॐ कुरुवेत्यनुज्ञातः
 साप्रकृशपद्मद्वयं प्रादेशप्रमाणं कृत्वा ॐ पवित्रे स्था वैष्णव्यौ अनेन कुशान्तरेण छिन्ना ॐ विष्णुमेनसा पुनस्त्य इत्यभ्युक्ष्य कुशान्तरेण विवृतं
 कृत्वा यज्ञे पवित्रनिषवणम् ॥ ८ ॥ ॐ शन्नो देवीरभिद्वय आषो भवन्तु पतिव्ये । शंयोरभिद्वयन्तु न हति पतिव्ये जलदानम् ॥ ॐ यदोजति यव

१ वाभिनि ! ब्राह्मणेभ्योऽन्यनुज्ञा ० । २ नित्यमेववर्तमानम् ।

ग. म. पु.
॥१९१॥

यास्मद्वेषो यवयारातीरिति यवदानम् । गन्धद्वारां दुरावर्षा नित्यपुष्पां करीषिणीम् ॥ ईश्वरीं सर्वभूतानां ता (त्वा) मिहोपहृये श्रियमिति
गन्धदानम् । ॐ या दिव्या आपः पयसा संवधृत्या अन्तरिक्षतः पार्थिवीभ्यः । हिरण्यवर्णां वज्रियास्तान आपः शिवाः शं स्योना
सुहवा भवन्तु । एषोऽर्घ्यो नम इति ब्राह्मणहस्ते जलं दत्त्वा नेनेव पात्रेण पवित्रग्रहणं कृत्वा संस्रवं पवित्रं च ब्राह्मणपार्श्वे दद्यात् । ततः प्रथमपात्रे
संस्रवजलं संस्थाप्य कुशोपरि उद्धेमुत्वं स्थापनं कुर्यात् । तदुपरि कुशदानम् ॥ ९ ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः एतानि गन्धपुष्पपृषदीपवासो
दुग्धहोपवीतानि नमः । गन्धादिदानमच्छिद्रमस्तु । अस्ति वाति ब्राह्मणप्रतिवचनम् ॥ १० ॥ ततः पितृपितामहभितामहानां माताम
हप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानां सपत्नीकानां श्राद्धमहं करिष्ये इति अनुज्ञावचनम् । कुरुष्वेति ब्राह्मणैरुक्ते । ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च ० इति
निर्जपेत् ॥ ११ ॥ ओं अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत्पितृपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यः इदमासनं स्वया इति ब्राह्मणवागे आसन
दानम् । ओं पितृनावाहयेत्युक्ते ओं उशन्तस्त्वा निवीमस्तुशन्तः समिधीमहि । उशन्तु शत आवह पितृन्हविषे अत्तवे । ॐ
आयन्तु नः पितरः सौम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन्यज्ञे स्वयया मदन्तोऽधिष्ठुवन्तु तेवन्स्वस्मान् इत्यावाहनम् । ओं अपहता
सुंग ग्नांसि वेदिपदः इति तिलविकिरणम् । पूर्ववज्रमेण स्थापितपात्रेपृष्टकदानम् । ओं तिलोऽसि सोमदेवत्यो गोसवो देवनिर्मितः । प्रब्रमाहिः
पुक्तः स्वयया पितृलोकांश्चोर्णाहि नः स्वाहा इति तिलदानम् ॥ १२ ॥ गन्धपुष्पे हस्तभ्यां दत्त्वा पितृपात्रसुस्थाप्य या दिव्येति पठित्वा
अमुकगोत्रास्मत्पितरः ! अमुकदेवशर्मन् ! सपत्नीक ! एष तेऽर्घ्यः स्वया । सपवित्रं पात्रं गृहीत्वा वामपार्श्वे दक्षिणे कुशोपरि ओं पितृभ्यः स्थान
मसीत्यथोमुखपात्रस्थापनम् ॥ १३ ॥ ॐ जुवन्तां लोकाः पितृसदनाः पितृसदनमसि । अथोमुखपात्रस्पर्शनम् । अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत्पितृपितामह
प्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्य एतानि गन्धपुष्पपृषदीपवासोमुणसोऽस्त्रीयज्ञोपवीतानि वः स्वया पितृतीर्थेन गन्धादिदानम् । गन्धादिदानमक्षय्यमस्तु ।
संकल्पसिद्धिरस्तु । ब्राह्मणवचनम् । एवं मातामहादीनामनुज्ञापनादिकर्म । ॐ यादिव्येतिभूमिसंभारजनम् । ततो वृताक्तमन्नं गृहीत्वा दक्षिणोपवीतो
पितृब्राह्मणम् ॐ अम्रौ करणमहं करिष्ये । ओं कुरुष्वेति तेनेक्ते ओं अग्रये कव्यवाहनाय स्वाहा इति आहुतिद्वयं देवब्राह्मणहस्ते दत्त्वा अवशिष्टान्नं पि
ण्डार्थं स्थापयित्वा अपरमर्द्धं पित्रादिपात्रे मातामहादिपात्रं च निःक्षिपेत् ॥ १४ ॥ पात्रमुद्रादि निधाय कुशं दत्त्वा अथोमुखभ्यां पाणिभ्यां पात्रं गृहीत्वा
ॐ पृथिवी नै पात्रं धौरपिधानं ब्राह्मणस्यः मुखे अन्नं अमृतं जहोमि स्वाहा पात्राभिमन्त्रणमाहर्द्धं विष्णुर्विचक्रमे जेथा निदधे पदम् । समृद्धमस्य पंसुरे ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३८

॥१९१॥

विष्णो हव्यं रक्षस्व इत्यग्नये अघोमुसद्विजाडुष्टनिवेशनम् ॥ १५ ॥ अपहतेति त्रिव्यविकिरणम् । अं निहन्मि सर्वं यदमेध्यवद्भवेद्धताश्च सर्वेऽसुरदानवा
 मया ॥ रक्षासि यक्षाः सपिशाचसङ्घा इता मया यातुपानाश्च सर्वे इति सिद्धार्थविकिरणम् ॥ १६ ॥ ततो ध्रुवलोचनसंज्ञकेभ्यो देवेभ्यः पतद्भं सधृतं सपानी
 यं सव्यजनं स्वाहेति वारिकुशाद्यैरनुसङ्कल्पनम् । अं अन्नमिदमक्षय्यमस्तु ॥ संकल्पसिद्धिरस्तु ॥ १७ ॥ ततो विपरीतोपर्वतेन सव्यजनं सधृतमन्नं पियादि
 ब्राह्मणपात्रे निवाय तदुपरि भूमिसंलग्नकुशं दत्त्वा ॥ पृथिवी ते पात्रं इति मन्त्रेण उत्तानाभ्यां पात्रं गृहीत्वा ॥ इदं विष्णोरेत्यग्नौ परित्तानं द्विजादुष्टं
 निवेशयेत् ॥ अपहतेति तिलविकिरणम् । भूमिपातितवामजानुः अमुकगोत्रेभ्यः अस्मत्पितृपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यः एतद्भं सधृतं सपानीयं सव्य
 जनं प्रतिषिद्धवर्जितं स्वया ॥ अन्नं संकल्प्य ॥ ऊर्जं वहन्तीरमृतं धृतं पयः कीलालं परिस्रुतं स्वधास्तु तर्पयत मे पितरमादक्षिणासुस्ववारिधारात्यागः ॥
 ॥ १८ ॥ ॥ अं आदमिदमच्छिदमस्तु ॥ संकल्पसिद्धिरस्तु ॥ ॥ अं भुखुवः स्वस्तस्सवितुर्केण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् इति विमज्जयि
 त्वा ॥ मधुवाता ऋतायते मधुस्रगन्तु सिन्धवः माध्वीनः सन्त्वोपधीमधुनक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः । मधुस्रोरस्तु नः पिता मधुमात्रो वनस्पतिः
 मधुमानस्तु सूर्यो माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ मधु मधु इति जपः ॥ १९ ॥ यथासुखं वाग्यता जुषध्वम् इति वृथात् ॥ भुक्तवत्सु सतव्यावारिकं
 पितृस्तोत्रं जपेत् ॥ तत्र-सतव्याया दशार्णेषु युगाः कालञ्जरे गिरौ ॥ चक्रवाकाः शरद्रीपे हंसाः सरसि मानसे ॥ २० ॥ तेऽभिजाताः कुरुक्षेत्रे
 ब्राह्मणा वेदपासगाः ॥ प्रस्थिता द्रुमध्वानं ध्रुवं किमवसीदथ ॥ २१ ॥ ततस्तृप्यस्व दक्षिणाभिमुखो वामोपवीतो तदुत्तुष्टाग्रतः ॥ २२ ॥ अग्निर्गधाश्च
 ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम ॥ इमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यान्तु पराङ्गतिम् इति भूमौ कुर्यात्परि सधृतमन्नं जलप्लुतं विकिरेत् ॥ २२ ॥ ततो
 ब्राह्मणक्रमेण जलगणदूषं दत्त्वा पूर्ववत्सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवातेति तृचं जप्त्वा ॥ अचितं भवद्भिरिति देवब्राह्मणप्रश्नः । सुखचितमिति तेनोक्ते ॥ शेष
 मन्नमिति प्रश्नः । इष्टैः सह भोजनम् । पित्रादिब्राह्मणं वामोपवीतेन ॥ तृप्ताः स्थ इति प्रश्नः ॥ तृप्ताः स्म इति तेनोक्ते भुखुवः सुखं जलचतुर्कोणं ति
 लविकिरणम् ॥ २३ ॥ ॥ अमुकगोत्र ! अस्मत्पितः ! अमुकदेवदर्शन ! सपत्नीक ! एतस्ते पिण्डासनं स्वधा ॥ इत्थं रेखामध्ये पितामहाय सव्या
 हृतिकां गायत्रीं मधुवातेति विजैपन्नं सान्यं पिण्डं कृत्वा कुर्यात्परि अमुकगोत्रे अस्मत्पिताः ! अमुकदेवदर्शन ! सपत्नीक एव पिण्डस्ते स्वधा ॥ इत्थं
 रेखामध्ये पितामहाय । ततः सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवातेति विजैपन्पिण्डविकिरणं पिण्डान्तिके । ॥ लेपयुजः प्रीणन्तामिति स्तरणकुशलं
 हस्तमाजनें प्रक्षालितपिण्डोदकेन ॥ अमुकगोत्र ! अस्मत्पितः ! अमुकशर्मन् सपत्नीक एतस्ते जलमवनेनिक्ष्व ये चात्रत्वामनुजाश्च त्वामनु तस्मै ते

ग. म. पु.
॥१४२॥

स्वधेति पितृपिण्डसेचनम् ॥ पिण्डपात्रमधोमुखं कृत्वा बद्धाञ्जलिः ॐ पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति जपेत् । अपः स्पृष्ट्वा वामेन परावृ-
त्त्य उदङ्मुखः प्राणांस्त्रिः संयम्य षड्भ्यः ऋतुभ्यो नमः इति जपः ॥२४॥ वामेनैव परावृत्त्य पुष्पदानम् ॥ अक्षतश्चारिष्ट्यास्तु मे पुण्यं शान्तिपुष्टिः । द-
क्षिणामुखः अमी मदन्तः पितरो यथाभागमावृषायिषत इति जपः ॥ वासः शिथिलीकृत्वाञ्जलिं कृत्वा ॐ नमो वः पितरो नमो वः इति जपः ॥ गृहा-
न्नः पितरो दत्त इति गृहवीक्षणम् । ततः सदा वः पितरो द्वेष्म इति वीक्ष्य एतद्भ्यः पितरो वास इत्युच्चार्य्य अष्टकमोत्र एतत्ते वासः स्वभा इति
सूत्रदानम् ॥ वामेन पाणिना उदकपात्रं गृहीत्वा ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतं पयः इत्यादि पिण्डोपरि धारात्यागः ॥ २६ ॥ पूर्वस्थापितपात्रशेषो-
दकैः प्रत्येकं पिण्डसेचनं—पिण्डमावाह्य गन्धादिदानं—पिण्डोपरि कुशपत्रञ्च दत्त्वा ॐ अक्षन्नमीमदन्तद्भव मिया अपूरत अस्तोषत
स्वभानवो विप्रा नविष्ठयामती । यो जान्विद्र ते हरीति त्रिजैपः ॥ २६ ॥ ॐ इत्थं मातामहादिब्राह्मणानामाचमनम् । ॐ सुसुप्रोक्षित
मस्त्विति भूम्यभ्युक्षणं कृत्वा ॥ ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमसु प्रतिष्ठितम् ॥ ब्राह्मणस्य करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु नः ॥
शिवा आपः सन्तिवति ब्राह्मणहस्ते जलदानम् । लक्ष्मीर्वसतिपुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे ॥ लक्ष्मीर्वसति गोष्ठेषु सोमनस्यं सदास्तु ते ॥ सोमन-
स्यमस्त्विति पुष्पदानम् । अक्षतं चास्तु मे पुण्यं शान्तिः पुष्टिर्भूतिश्च मे ॥ यद्वच्छेयस्करं लोकं तत्तदस्तु सदा मम ॥ ॐ अक्षतश्चारिष्ट्यास्तु दत्ते य-
तण्डुलदानम् ॥ २७ ॥ असुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहपितामहानां सपत्नीकानामिदमन्नपानादिकमक्षय्यमस्त्विति पित्रादिब्राह्मणहस्ते तिल-
जलदानम् ॥ अस्त्विति ब्राह्मणो वदेत् । एतन्मातामहादीनामक्षय्यमाशिषः । ॐ अघोराः पितरः सन्तु गोत्रं नो वर्द्धतां—दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां
वेदाः सन्ततिरेव च ॥ श्रद्धा च नो मा द्येगमद्बहुदेयश्च नोऽस्त्विति ॥ अन्नञ्च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमहि । याचितारश्च नः सन्तु मा च
याचिष्म कञ्चन । एताः सत्याशिषः सन्तु ॥ २८ ॥ सोमनस्यमस्तु । अस्त्वित्युक्ते प्रदत्तपिण्डस्थाने अर्घ्याथपवित्रमोचनम् । कुशपत्रिजं गृहीत्वा
तेन कुशेन पित्रादिब्राह्मणं स्पृष्ट्वा स्वर्धां वाचयिष्ये—ॐ वाच्यतां—ॐ पितृपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यः स्वर्धाच्यताम् । अस्तु
स्वधा इत्युक्ते ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतमिति पिण्डोपरि वारिधारां दद्यात् ॥ २९ ॥ ततः ॐ विश्वेदेवा अस्मिन्मन्त्रे सौमन्तं—देवब्राह्मणहस्ते यजोक्त-
दानम् ॥ ॐ श्रीयन्तामिनि तेनोक्ते ॐ देवताभ्य इति विजैपेत् ॥ ३० ॥ अथोमुखः पिण्डपात्राणि चालयित्वा आचम्य दक्षिणोपवीतौ पुत्राभिमुखः

? जडापः ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. २१८

॥१४३॥

ॐ असुकगोत्राय असुकदेवशर्मणे ब्राह्मणाय सपत्नीकाय श्राद्धप्रतिष्ठार्थदक्षिणामेतद्रजतं तुभ्यमहं सम्प्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ॥ इति देवब्राह्मणाय
 दक्षिणादानम् ॥ ३१ ॥ ततः पितृब्राह्मणे पिण्डाः सम्पन्ना इति प्रश्नः । सुसम्पन्ना इति पिण्डे क्षीरधारां दत्त्वा पिण्डचालनं अतिथिब्राह्मणे पिण्ड
 पात्रसुत्तानं कृत्वा ॐ वाजे वाजे वत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृताः ऋतज्ञाः । अस्यमध्वः पिवत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैरिति पिण्डा
 दिविसर्जनं-आमावाजस्य प्रसवो जगम्यादेमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे आमागन्तां पितरा मातरा चामा सोमोऽमृतत्वेन गम्यात् । इति देवविसर्ज
 नम् ॥ ॐ अभिगम्यतामिति पितृब्राह्मणविसर्जनम् ॥ ब्राह्मणैरनुद्वृतस्य निवर्तनम् ॥ गवादिषु पिण्डप्रतिपादनमिति शेषः ॥ ३२ ॥ अयं श्राद्धविधिः
 प्रोक्तः पठितः पापनाशनः ॥ अनेन विधिना श्राद्धं कृतं वै यत्र कुत्रचित् ॥ ३३ ॥ अक्षया स्यात्पितृणाञ्च स्वर्गप्राप्तिर्धृत्वा तथा ॥ इत्युक्तं पार्वणं
 श्राद्धं पितृणां ब्रह्मलोकदम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचम्यकाण्डे पार्वणश्राद्धकथनं नामाष्टदशधिकद्विंशततमोऽ
 ध्यायः ॥ २१८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नित्यश्राद्धं प्रवक्ष्यामि पूर्ववत्तद्विशेषवत् ॥ ॐ असुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहानां असुकशर्मणां सपत्नीकानां श्राद्धं
 सिद्धान्नेन युष्मास्वहं करिष्ये ॥ आसनादिकमत्र स्याद्दिश्वेदेवाविवर्जितम् ॥ १ ॥ वृद्धिश्राद्धं प्रवक्ष्यामि तद्विशेषकम् ॥ जातपुत्रसुखदर्शनादौ वृद्धि
 श्राद्धं पूर्वाभिसुखेषु दक्षिणोपवीतिषु सयववदरुश्वेदेवतीर्थेन नमस्कारान्तेन दक्षिणोपचारेण कर्त्तव्यम् ॥ २ ॥ दक्षिणजानु यद्वा इति वा अथास्मदीयासुकवृद्धौ
 असुकगोत्राणामस्मत्पितामहीपितामहीमातृणामसुकदेवीनामसुकगोत्राणां श्राद्धे कर्त्तव्ये वसुसत्यसंज्ञकानां विश्वेषां देवानां श्राद्धं सिद्धान्तेन
 युष्मासु मया कर्त्तव्यमिति देवब्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ३ ॥ करिष्यसीति तेनोक्त इत्यभेवापरदेवब्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ३ ॥ ततः असुकवृद्धौ असुकगोत्राया
 मत्प्रपितामह्या असुकदेव्या नान्दीसुख्याः श्राद्धं सिद्धान्तेन युष्मासु मया कर्त्तव्यमिति प्रपितामहीब्राह्मणामन्त्रणम् । करिष्यामीति तेनोक्त इत्यभेव
 प्रमातामह्यादिव्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ४ ॥ देवपितृसर्वदेवब्राह्मणं श्राद्धकर्तृणां लुक्तापनम् । आसने ॐ विश्वेदेवास आगत शृणुताम इमं हवम् । तं वद्विनिमी
 दत । ॐ विश्वेदेवाः शृणुतेमं हवं ये मे अन्तरिक्षे य उपधविष्ट । पे अग्निजिह्वा उतवा धञ्वा आसाद्यारिभन्वहिषि मादयध्वम् । ॐ आगच्छन्तु इति
 विश्वेदेवावाहनं-गन्धादिदानम् । अन्धिद्रावधारणवाचनम् ॥ ५ ॥ ततः प्रपितामहीममृतीनामनुज्ञापनमासनदानं गन्धादिदानञ्च अन्धिद्रावधारण
 वाचनम् । इत्थं पितामह्याः मातुः । ततः प्रपितामहादीनां अनुज्ञापनम् । आसनमावाहनं-गन्धादिदानं वृद्धममातामहासीनामनुज्ञापनादिकरणम् । ॐ
 वसुसत्यसंज्ञकेभ्यो देवेभ्य एतदन्नं सधृतं सपानोर्ध्वं सन्ध्यञ्जनं सवद्वरं सदाधि प्रतिपिद्धवर्जितं नम इति अन्नमङ्कुरपनम् । ॐ असुकगोत्रे ! मत्पितामहि

ग. म. पु.
॥१४३॥

अमुकदेवि नान्दीमुखि ! एतदन्नं सबदरं सदाधि नमः । एवं मातामहप्रपितामहेभ्यः ॥ ६ ॥ एकोदिष्टं पुरोऽपश्यं तद्विशेषं वदे शृणु ॥ प्रथमं निमन्त्रणं
पादप्रक्षालनम् आसनम् । अद्य अमुकगोत्रस्य मत्पितुरमुकदेवशर्मणः प्रतिसावत्सरिकमेकोदिष्टश्राद्धं सिद्धान्तेन गुण्यास्वहं करिष्ये ! श्राद्धकरणाज्ज्ञाप-
नम् आसनं गन्धादिदानम् अन्नानुकरणम् ॥ जप्यं निवीती । उत्तराभिमुखीभूयातिथिश्राद्धं कुर्यात् ॥ ७ ॥ ततस्तूर्पितं ज्ञात्वा दक्षिणाभिमुखी
वामोपवीती उच्छिष्टसमीपे अग्निदग्धा इति अन्नविकिरणम् । अमुकगोत्रमत्पितरमुकदेवशर्मणेतत्ते जलमवनेनिक्षेप्य ये चात्र त्वामनुयास्य त्वामनु-
तस्मै ते स्वधा इति रेखोपरि वारिधारादानम् । शर्षं पूर्ववत् ॥ ८ ॥ इति श्रीमार्कण्डे महापुराणे पूर्ववण्डे प्रथमश्राद्धे आचार्यकाण्डे एकोनविंश-
धिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सपिण्डीकरणं वक्ष्ये पूर्णोऽन्वे तत्स्येऽहनि ॥ कृतं सस्यगन्धाकाले प्रेक्षादिः पितृलोकदम् ॥ १ ॥
सपिण्डीकरणं कुर्यादपराह्णे तु पूर्ववत् ॥ पितामहादिब्राह्मणनिमन्त्रणम् । ॐ पुण्डरीकं देवेभ्यः एतदासनं नमः । वामपार्श्वे आसन-
दानम् । आवाहनम् । ततः पितामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहानां सपत्नीकानां श्राद्धमहं करिष्ये इत्यनुब्राह्मणं पात्रत्रयकरणं पात्रोपरि कुशं दत्त्वा
पात्रान्तरेण पिधाय अच्छिद्रावधारणान्तं परिसमाप्य तथैव पितुरपि सपत्नीकस्य प्रेतपदान्तनाम्ना श्राद्धकरणाज्ज्ञापनं देवपात्राच्छिद्राधारणम्
॥ २ ॥ तत्पारिसमाप्य पिनामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहक्रमेण पात्रानां शनाङ्कं चालनम् । उद्वादनं कृत्वा ॐ ये समानाः सप्त-
नसः पितरो यमराज्ये ॥ तेषां लोकः स्वधा नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् ॥ ३ ॥ ये समानाः सप्तनसो जीवा जीवेषु शासकाः ॥
तेषां श्रीमयि कल्पतामस्मिन् लोके शतं समाः ॥ एतन्मन्त्रद्वयेन पितृपात्रोदकं पितामहप्रपितामहपत्ने वृद्धप्रपितामहपार्श्वे दस्तिर्यज्यं पितामहप्रपि-
तामहयोरुदकं पवित्रञ्च पितृपात्रे क्षिपेत् ॥ ३ ॥ ततः पितृब्राह्मणहस्ते पात्रस्थपवित्रदानम् । पात्रस्थपुष्पेण शिरसः करपादार्चनं ब्राह्मणहस्तोऽन्य-
जलदानं हस्ताभ्यां पात्रसुरथाप्य ॐ या दिव्येति पठित्वा ॐ अमुकगोत्र मत्पितामह अमुकदेवशर्मन् सपत्नीक एष ते अर्घ्यः स्वधा । पितृपात्रेणैव
पितामहब्राह्मणहस्ते स्तोत्रमर्घ्योदकं सपत्निं शहीत्वास्तोकमुदकं पिण्डसेचनार्थं पात्रान्तरेण पिधाय पितृब्राह्मणवामपार्श्वे दक्षिणामुखोपरि पितृभ्यः
स्थानमसीति अधोमुखपात्रस्थापनम् ॥ ४ ॥ पितामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहेभ्यो गन्धादिदानमक्षीकरणम् । अवशिष्टान्नं श्रुतिमहा-
दिपात्रे क्षिपेत् । पितामहपात्राभिमन्त्रणपर्यन्तक्रमेण समाप्यापि ब्राह्मणपात्राभिमन्त्रणम् । अमुकान्विशानं तिलविकरणं कृत्वा अमुकगोत्र-
एतत्ते अन्नं सपत्नं सपत्नीयं सव्यजनं प्रतिपिब्रुवाजितं ये चात्र त्वामनुयास्य त्वामनु तस्मै ते स्वधा इति ॥ ५ ॥ ततो देवप्रभृतिभ्य अपोरानं

पू. सं.
आ. कां.
अ. २२.

॥१४३॥

दद्यात् ॥ अतिथिप्राप्तौ अतिथिश्राद्धं कुर्यात् । अस्मिन्नवसरे विक्रिणम् । पितामहादौ प्रश्रं कृत्वा पितृब्राह्मणम् ॐ स्वदितं भवन्निरिति प्रश्रः ।
 ॐ असुकगोत्र मरिपतः असुकशर्मन् सपत्नीक एष ते पिण्डो ये चात्रत्वामनुयाश्च त्वामनु तस्मै स्वधेति पिण्डपात्रमाच्छिद्रमस्तु । ततः सङ्कल्प
 सिद्धिवाचनं समाप्य पिण्डं द्विधा कृत्वा ये समानाः सुमनस इति मन्त्रद्वयं पठित्वा पितामहहृदप्रपितामहपात्रेषु क्षिपेत् ॥ पिण्डेषु गन्धादिकं
 दत्त्वा पिण्डचालनम् । अतिथिब्राह्मणे स्वदितादिप्रश्रः । ब्राह्मणानामाचमनम् । सुक्तिक्रमेण ताम्बूलदानम् । सुशोभितमस्तु शिवा आपः सन्तु-बुद्धम्
 पितामहक्रमेण ब्राह्मणहस्ते जलदानम् । गोत्रस्याक्षय्यमस्तु पितृब्राह्मणहस्ते उपतिष्ठतामिति सतिजलदानम् ॥ ६ ॥ अवागः पितरः सन्तु अस्ति
 त्थुके स्वर्धा वाचयिष्य इति पितामहादिब्राह्मणानुज्ञापनम् ॥७॥ ॐ वाच्यतां इत्थुके ॐ पितामहादिभ्यः स्वधोच्यताम् । अस्तु स्वधेत्युक्ते पितृब्राह्मण
 पितृभ्यः स्वधोच्यतामिति । अस्तु स्वधेत्युक्ते ॐ ऊर्जं वहन्तीरिति दक्षिणाभिमुखवारिधारात्यागः । ॐ विश्वेदेवा अस्मिन् यज्ञे ग्रीयन्तामिति देवब्रा
 ह्मणहस्ते ॐ यवोदकदानम् । ॐ देवताभ्य इति त्रिजपः ॥ ८ ॥ पिण्डपात्राणि चालयित्वा आचम्य पितामहादिभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ततः पितृ
 ब्राह्मणाय आशिषो मे प्रदीयन्तामित्याशीःप्रार्थनम् । प्रतिगृह्यतामित्युक्ते दातारो नोऽभिवर्द्धन्तामिति पात्रसुत्तानं कृत्वा वाजे वाजे० विसर्जनम् । अभिर
 म्यतामिति पितृब्राह्मणविसर्जनम् ॥ ९ ॥ सपिण्डीकरणश्राद्धं व्यासप्रोक्तं मया तव ॥ श्राद्धं विष्णुः श्राद्धकर्ता फलं श्राद्धदिकं हरिः ॥ १० ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमश्राद्धे आचारकण्डे श्राद्धाहुतानं नाम विंशधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२०॥ ब्रह्मोवाच ॥ धर्मसारग्रहं वक्ष्ये
 संक्षेपाच्छृणु शंकरा॥भुक्तिमुक्तिप्रदं सूक्ष्मं सर्वपापविनाशनम् ॥१॥ शुतं धर्मं बलं धैर्यं सुखसुखाहमेव च॥ शोको हरति वै नृणां तस्माच्छोकं परित्यजेत्॥२॥
 कर्मदाराः कर्मलोकाः कर्मसम्बन्धिवान्वयाः ॥ कर्माणि प्रेरयन्तीह पुरुषे सुखदुःखाः ॥ ३ ॥ दानमव परो धर्मो दानात्सर्वेभवाप्यते ॥ दानात्सर्वकर्मा
 राजस्य दद्यादानं ततो नरः ॥ ४ ॥ एकतो दानमेवाहुः समश्रवरदक्षिणम् ॥ एकतो भयभीतस्य प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥ ५ ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण
 यज्ञैः स्नानेन वा पुनः ॥ धर्मस्य नाशका ये च ते वै निरयगायिनः ॥ ६ ॥ ये च होमजपस्नानदेवताचनतत्पराः ॥ सत्यशमादयाद्युक्तास्ते नराः
 स्वर्गगायिनः ॥ ७ ॥ न दाता सुखदुःखानां न च हस्तोऽस्ति कश्चन ॥ पुञ्जते स्वकृतान्येव दुःखाणि च सुखानि च ॥ ८ ॥ धर्मार्थं जीवितं येषां दुर्गो
 प्यतितरन्ति ते ॥ सन्तुष्टः को न शक्नोति कलसूलैश्च वर्तितुम् ॥ ९ ॥ सर्व एव हि सौख्येन सङ्कटान्यवगाहते ॥ इदमेव हि लोभस्य कारणं स्या
 दसिद्धिदम् ॥ १० ॥ लोभात्क्रोधः प्रभवति लोभाद्दोहः प्रवसति ॥ लोभान्मोहश्च माया च भानो मत्सर एव च ॥ ११ ॥ रागदेषानुतक्रोधलोभ

ग. म. पु.
॥१४१॥

मोहमदोज्झितः ॥ यः स शान्तः परं लोकं याति पापविवर्जितः ॥ १२ ॥ देवता मुनयो नागा गन्धर्वा गुह्यका हर ॥ धार्मिकं पुजयन्तीह न धनं
दत्तं न कामिनम् ॥ १३ ॥ अनन्तबलवीर्येण प्रज्ञया पौरुषेण वा ॥ अलभ्यं लभते मर्त्यस्तत्र का परिवेदना ॥ १४ ॥ सर्वसत्त्वदयालुत्वं सर्वेन्द्रि
यविनिग्रहः ॥ सर्वत्रानित्यबुद्धित्वं श्रेयः परमिदं स्मृतम् ॥ १५ ॥ पश्यन्निवाग्रतो मृत्युं यो धर्मं नाचरेन्नरः ॥ अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थ
कम् ॥ १६ ॥ ऋणहा ब्रह्महा गोघ्नः पितृहा गुरुतरुपगः ॥ धूमि सर्वगुणोपेतां दत्त्वा पापैः प्रमुच्यते ॥ १७ ॥ न गोदानात्परं दानं किञ्चिदस्तीति मे
मतिः ॥ या गोन्यायार्जिता दत्ता कृत्स्नं तारयते कुलम् ॥ १८ ॥ नात्रदानात्परं दानं किञ्चिदस्ति वृषध्वज ! ॥ अन्नेन धार्यते सर्वं चराचरमिदं जग
त् ॥ १९ ॥ कन्यादानं वृषोत्सर्गस्तीर्थसेवा श्रुतं तथा ॥ हस्त्यश्वरथदानानि मणिरत्नवसुन्धराः ॥ २० ॥ अन्नदानस्य सर्वाणि कल्याणानि नाहेन्ति पोटशीघ्रम् ॥
अन्नात्प्राणा बलं तेजश्चास्त्रादीर्व्यं धृतिः स्मृतिः ॥ २१ ॥ कृपवापीतडागादीनारामाश्चि व कारयेत् ॥ विसतकुलमुद्धृत्य विष्णुलोकं महोयते ॥ २२ ॥
साधूनां दर्शनं पुण्यं तीर्थादपि विशिष्यते ॥ कालेन तीर्थं फलति सद्यः साधुसमागमः ॥ २३ ॥ सत्यं दमस्तपः शौचं सन्तोषश्च क्षमावैरम् ॥ ब्रह्म
धर्मो दया दानमेष धर्मः सनातनः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे धर्मसारकथनं नामैकविंशोऽध्यायः
द्विशततमोऽध्यायः ॥ २२१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ प्रायश्चित्तादि बन्धयेऽहं नरकौघवियदैनम् ॥ मक्षिका विप्रयो नारी मुचि तोयं हुताशनः ॥ मार्जारो नकुल
श्वैव शुचीन्येतानि नित्यशः ॥ १ ॥ यः शूद्रोच्छिष्टसंस्पृष्टं श्रमादाद्रक्षयेद्भिजः ॥ अहोरात्रोपि तो भूत्वा पञ्चगव्येन युज्यते ॥ २ ॥ विप्रो विधेय
संस्पृष्ट उच्छिष्टेन कदाचन ॥ स्नानं जप्यश्च कर्तव्यं दिनस्यान्ते च भोजनम् ॥ ३ ॥ अन्नं समक्षिकाकेशं शय्येद्धान्तेन तस्मिन्नात् ॥ यश्च पाणिन
ले भुङ्क्ते अंगुल्या बाहुना च यः ॥ ४ ॥ अहोरात्रेण भुज्येत पिवेद्यदि न वायुयुतं ॥ पीतशेवन्तु यस्तोयं वामहस्तेन यद्यवत् ॥ ५ ॥ चर्मसंध्यतं तोय
मशुचि स्यान्न तत्पिबेत् ॥ अन्यजातिरविज्ञातो निवसेद्यस्य वैश्रमति ॥ ६ ॥ चान्द्रायणं पराकं वा द्विजातीनां विशेषतम् ॥ प्राजापत्यन्तु शूद्रस्य
पश्चाज्ज्ञाते तथापरे ॥ ७ ॥ यस्तत्र भुङ्क्ते पक्वान्नं कृच्छ्राद्धं तस्य दापयेत् ॥ तेषामपि च यो भुङ्क्ते कृच्छ्रपादो विधीयते ॥ ८ ॥ रजकानाञ्च शूल
पवशुचमोपजीविनाम् ॥ पतदन्नञ्च यो भुङ्क्ते द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ ९ ॥ चाण्डालकूपभाण्डेषु अज्ञानाच्चेत्पिबेत्कुलम् ॥ कुर्यात्सान्निधनं विभ्रस्त
दृष्टञ्च विशः स्मृतम् ॥ १० ॥ पादं शूद्रस्य दातव्यमज्ञानादन्त्यवेश्मनि ॥ प्रायश्चित्तं विकृष्टं स्नात्पराकमन्त्यजागतौ ॥ ११ ॥ अन्त्यजोच्छिष्टेषु

१ दयाल्यर्थः ।

१. ख.
आ. का.
अ. ३२२

॥१४१॥

कच्छुध्यैजिज्ञासायणेन च ॥ चाण्डालात्रं यदा भुङ्क्ते प्रमादादेन्द्वन्द्वं ॥ १२ ॥ क्षत्रजातिः सान्तपनं षड्विंशत् परं तथा ॥ एकवृक्षं तु चाण्डालः प्रमादाद्वाह्मणो यदि ॥ फलं भक्षयते तत्र अहोरात्रेण शुष्यति ॥ १३ ॥ भुक्तोपविष्टोऽनाचान्तश्चाण्डालं यदि संस्पृशेत् ॥ गायत्र्यष्टसहस्रन्तु दुपदां वा शतं जपेत् ॥ १४ ॥ चाण्डालश्चपचैवापि विष्णुमूत्रे तु कृते द्विजाः ॥ प्रायश्चित्तं त्रिरात्रं स्यात्पराकश्चान्यजागतौ ॥ १५ ॥ अकामतः स्त्रियो गत्वा पराकस्तत्र साधकः ॥ अन्यजातिप्रसूतस्य प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ १६ ॥ मद्यादिदुष्टभांडेषु यदापः पिबति द्विजः ॥ कृच्छ्रपादेन शुष्येद्दे पुनः संस्कारकर्मणा ॥ १७ ॥ ये प्रत्यवसिता विद्या वज्राग्निपवनादिषु ॥ अन्नपानादि संगृह्य चिकीर्षन्ति गृहान्तर्गम् ॥ १८ ॥ चारयेन्नीणि कृच्छ्राणि त्रीणि चान्द्रायणानि वै ॥ जातकर्मादिसंस्कारं वसिष्ठो मुनिरब्रवीत् ॥ १९ ॥ प्राजापत्यादिभिर्दृष्टा स्त्री शुष्येत्तु द्विभोजनात् ॥ उच्छिष्टाच्छिष्टसंस्पृष्टं शुना शुद्धेण वा द्विजः ॥ २० ॥ उपोष्य रजनीमिकां पञ्चगव्येन शुष्यति ॥ वर्णवाहनेन संस्पृष्टः पञ्चरात्रेण वै तदा ॥ २१ ॥ अदुष्टाः सन्तता धाराः वाताद्गताश्च रेणवः ॥ स्त्रियो वालाश्च वृद्धाश्च न दुष्यन्ति कदाचन ॥ २२ ॥ नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुन्तेः पानितं फलम् ॥ ग्रसवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ २३ ॥ उदके चादकस्थं तु स्थलेषु स्थलजं शुचि ॥ पादौ स्थाप्यौ च तत्रैव आचान्तः शुचिताम्रियात् ॥ २४ ॥ शुष्येत्तद्रस्मना कांस्यं सुरया यत्र लिप्यते ॥ मूत्रेण सुरया मिश्रं तपनैः खलु शुष्यति ॥ २५ ॥ गवाश्रतानि कांस्यानि शुद्धाच्छिष्टानि यानि च ॥ काकश्वापहतान्येव शुष्यन्ति दश भस्मना ॥ २६ ॥ शूद्रभाजनभोक्ता यः पञ्चगव्यं त्र्युपोषितः ॥ उच्छिष्टं स्पृशते वियः श्वसृक्ष्वापराधिकः ॥ २७ ॥ उपोषितः पञ्चगव्याच्छुष्येत्स्पृष्टा रजस्वलाम् ॥ अनुदकेषु देशेषु चाग्न्याग्राकुले पथि ॥ २८ ॥ कृत्वा सूत्रपुरीषन्तु द्रव्यहस्ता न दुष्यति ॥ भूमौ निःक्षिप्य तद्व्यं शौचं कृत्वा समाहितः ॥ २९ ॥ आरनालं दाधे क्षीरं तक्रन्तु कृसरश्च यत् ॥ शुद्धादपि च तद्वाह्यं मांसं मधु तथान्यज्यात् ॥ ३० ॥ गौर्दोषैरीश्व माश्वीकं विप्रादियैः सुरां पिबत् ॥ सुरां पितृन्द्रजः शुष्येदग्निवर्णां सुरां पिबत् ॥ ३१ ॥ विधेः पञ्चशतं जप्यं गायत्र्याः क्षत्रियस्य च शतं विप्रस्य भुक्तात्र पानपात्रेण सूतके ॥ ३२ ॥ शुचिर्विप्रो दशाहेन क्षत्रियो द्वादशाहतः ॥ वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुष्यति ॥ ३३ ॥ राज्ञां युद्धेषु यज्ञादौ देशान्तरगतेषु च ॥ बाले प्रेते मासिके च सद्यः शौचं विधीयते ॥ ३४ ॥ अविवाहा तथा कन्या द्विजो मौञ्जीविवर्जितः ॥ जातदन्तश्च बालश्च कुमारी च विवर्षिका ॥ ३५ ॥ तेषां शुद्धिस्त्रिरात्रेण गर्भस्त्र्येव त्रिरात्रिभिः ॥ सूतायां मासतुल्याश्च चतुर्थेऽर्द्धे रजस्वला ॥ ३६ ॥ दुग्धे राप्सं पाते सूतके सूतकेऽपि वा ॥ नियमाश्च न दुष्यन्ति दानधर्मपरास्तथा ॥ ३७ ॥ दक्षिणकाले विमरादिः देवद्विजनिगन्विने ॥ पूर्वसंकल्पिते

ग. म. पु.
॥१४५॥

ते वापि नाशोचं मृतसूतके ॥३८॥ प्रसूतपवीसंस्पर्शादशुविः स्यात्तथा द्विजः ॥ अग्नयो यत्र ह्यन्ते वेदो वा यत्र पठ्यते ॥ ३९ ॥ सततं वैश्वदेवा
दि न तेषां मृतकं भवेत् ॥ अशुदे च गृहे भुक्ते त्रिरात्राच्छुध्यति द्विजः ॥४०॥ ब्राह्मणी क्षत्रिया वैश्या शूद्रा चैव रजस्वला ॥ अन्योन्यस्पर्शनात्तत्र
ब्राह्मणी तु त्रिरात्रतः ॥ ४१ ॥ द्विरात्रतः क्षत्रिया च शुद्धा वैश्या षोडशोपिता ॥ शूद्रा स्नानेन शुध्येतु द्रोणार्थं न विसर्जयेत् ॥४२॥ काकश्वानोपनी
तन्तु अन्नं बाह्यन्तु तत्पजेत् ॥ सुवर्णाद्रेः समभ्युक्ष्य हुताशे च प्रतापयेत् ॥ ४३ ॥ रूपे च पातितान्दृष्ट्वा श्वशृगालौ च मर्कटम् ॥ तत्कूपर्योदकं
पात्वा शुध्येद्विप्रस्त्रिभिर्दिनेः ॥ क्षत्रियोऽहर्द्वयेनैव वैश्यो वेंकाहतः परम् ॥ ४४ ॥ अस्थि चर्म मर्ले वापि सुषिकां यदि कूपतः ॥ उद्धृत्य चोदकं पञ्च
गव्याच्छुद्धयेत् शोधितम् ॥ ४५ ॥ तडागे पुष्करिण्यादौ भस्मादि पातयेत्तथा ॥ प२ कुम्भानप उत्तुय पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ४६ ॥ क्षीरजःपतितं
मध्ये त्रिंशत्कुम्भान्सतुदरेत् ॥ अगम्यागमनं कृत्वा मद्यगोमांसभक्षणम् ॥ ४७ ॥ शुष्येवान्द्रायणाद्रिप्रः प्राजापत्येन धूमिपः ॥ वैश्यः सान्तपना
च्छुद्धः पञ्चाहोभिर्विशुध्यति ॥४८॥ प्रायश्चित्ते कृते दद्याद्दवां ब्राह्मणभोजनम् ॥ क्रीडायां शयनीयादौ नीलीवस्त्रं न दुप्यति ॥४९॥ नीलीवस्त्रं न स्पृ
शेच्च नीली च निरयं ब्रजेत् ॥ ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च स्तेयी च गुरुतल्पगः ॥ ५० ॥ ऋक्षं दृष्ट्वा विशुध्यन्ते तत्संयोगी च पञ्चमः ॥ ततो धेनुशतं दद्या
द्ब्राह्मणान्तु भोजनम् ॥५१॥ ब्रह्महा द्वादशाव्दानि कुर्यात् कृत्वा वने वसेत् ॥ न्यत्येदात्मानमग्नौ वा सुसगिद्धे सुरापकः ॥ ५२ ॥ स्तेयी सखै
वेदविदे ब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ वृषमेकं सद्धं गां दद्याच्च गुरुतल्पगः ॥ ५३ ॥ कृतपापश्चरेद्दोषे द्वौ पादौ वन्ययन्परोः ॥ त्वं कृच्छ्रे निपाति
स्यात्कान्तारो गृहदाहनः ॥ ५४ ॥ कण्ठाभरणदोषेण कृच्छ्रपादं मृते गवि ॥ अस्थिभङ्गं गवां कृत्वा शृङ्गभङ्गस्यथापि यः ॥ ५५ ॥ त्वग्भेदं
पुच्छनाशो वा मासार्द्धं यावकं पिबेत् ॥ सर्वं हस्त्यश्वशस्त्राद्यैर्निर्धयं कृच्छ्रमेव तु ॥ ५६ ॥ अज्ञानात्प्राणस्य विण्मृतं सुरासंस्पृष्टमेव च ॥
पुनः संस्कारमायान्ति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥ ५७ ॥ वपनं येसल्ला वण्डो वैश्यचूराश्रितानि च ॥ निवर्तन्ते द्विजातीनां पुनः संस्कारकर्मणि ॥
॥ ५८ ॥ आमसांसं घृतं सौंद्रं स्नेहश्च कालसम्भवाः ॥ अन्त्यभाण्डस्थिताः सर्वे निष्कान्ताः शुचयः स्मृताः ॥ ५९ ॥ तिलादिघृतमाचोक्तं
पण्यद्रव्यं द्रवस्तथा ॥ एकभक्ते क्रमाश्रिते एकैकाहमयाचितम् ॥ उपवासः पादकृच्छ्रे कृच्छ्राद्धेद्विगुणं हि यत् ॥ ६० ॥ प्राजापत्यन्तु तत्स्याच्च
सर्वपातकनाशनम् ॥ कृच्छ्रे सतोपवासैश्च महासाग्तपनं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ अहमुष्णं पिबेत्पापः ॥ अहमुष्णं पयः पिबेत् ॥ अहमुष्णं

१ अदन्तवर्षम् । २ आत्मनिपदवर्षम् ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. २२२

॥३८५

पिबेत्सर्पिस्तप्तकृच्छ्रमवापहम् ॥ ६२ ॥ द्वादशाहोपवासेन पराकः सर्वपापहा ॥ एकैकं वद्वेयेत्पिण्डं शुद्धे कृष्णे च दासयेत् ॥ ६३ ॥
 पयः काञ्चनवर्णायाः श्वेतवर्णं च गोमयम् ॥ गोमूत्रं ताम्रवर्णाया नीलवर्णमर्घं घृतम् ॥ ६४ ॥ दधि स्यात्कृष्णवर्णाया दमोदकसामुतम् ॥
 गोमूत्रमापकाण्यथै गोमयस्य चतुष्टयम् ॥ ६५ ॥ हरिस्त्र्यं द्वादश श्लोका दध्नस्तु दश उप्येते ॥ घृतस्य मापकाः पञ्च पञ्चमार्घ्यं मलापहम् ॥ ६६ ॥
 ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार-खण्डे प्रायश्चित्तकथनं नाम द्वाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२२ ॥ ब्रह्मोवाच
 मुनिभिश्चरिणा धर्मा भक्त्या व्यास प्रयोदिताः ॥ अर्चयेत्पुस्तुप्येते चैव सूर्यादिपरिवारणात् ॥ १ ॥ तर्पणेन च होमेन सन्ध्याया वन्दनेन च ॥
 प्राप्यते भगवान् विष्णुर्धर्मकामार्थमोक्षदः ॥ २ ॥ धर्मो हि भगवान्विष्णुः पूजा विष्णोस्तु तर्पणम् ॥ होमः सन्ध्या तथा ध्यानं धारणा सकलं हरिः
 ॥ ३ ॥ मृत उवाच ॥ प्रलयं जगते वक्ष्ये तत्सर्वं शृणु शौनक ॥ चतुष्टयमसद्वन्तु कैल्यैकैकजनिं स्तुतम् ॥ ४ ॥ कृतव्रतादापराधियुगावस्था निर्वोष
 मे ॥ कृते धर्मेऽथतुष्पाञ्च सत्यं दानं तपो दया ॥ ५ ॥ धर्मपाता हरिश्चैति सन्तुष्टा ज्ञानिनो नराः ॥ चतुर्वैपयिक्त्याणि नरा जीवन्ति वै तदा ॥ ६ ॥
 क्रान्ते क्षत्रियैर्विश्रा विद्भ्यश्च जिता द्विजैः ॥ ब्रह्मर्षीतिवले विष्णु रक्षासि च जवान ह ॥ ७ ॥ अतश्चुग विषाक्षर्षेः सत्यदानदयात्मकः ॥
 नरा यज्ञपरस्तरिभस्त्वथा क्षत्रोद्भव जगत ॥ ८ ॥ रक्तो हरिर्नरः पूज्या नरा दशशतायुषः ॥ तत्र विष्णुर्धर्मस्थः क्षत्रिया राक्षसानह्व ॥ ९ ॥
 द्विपादविभ्रदा धर्मः पीतताम्राच्युते गते ॥ चतुःशतायुषो लोका द्विजक्षेत्राद्वाः प्रजाः ॥ १० ॥ तत्र दृष्टारूपबुद्धिश्च विष्णुर्व्यासस्वरूपपथक ॥
 तदेकन्तु यजुर्वेदं चतुर्धा व्यभजत्पुनः ॥ ११ ॥ शिष्यान्ध्यापयामास समस्तैस्तान्निवाय मे ॥ ऋग्वेदमथ पलन्त सामवेदश्च जैमिनिम् ॥ १२ ॥
 अथवार्गं सुमन्तुन्तु यजुर्वेदं महाशुनिम् ॥ वैशम्पायनमज्जन्तु पुराणं स्तुतेन च ॥ अष्टादशपुराणानि यैर्वैद्यो हरिस्त्रि हि ॥ १३ ॥ सर्गश्च
 प्रतिसर्गश्च वैशो मन्वन्तराणि च ॥ वंशातुचरितञ्चैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥ १४ ॥ ब्राह्मं पादं वैष्णवञ्च शैवं भागवतन्तथा ॥ भविष्यभारद्वायुञ्च
 स्कान्दं लिङ्गं पराह्वरम् ॥ १५ ॥ मरुण्डेयं तथाज्ञेयं ब्रह्मैवर्तमेव च ॥ कौर्मै भारद्वाजं गारुडञ्च वायवीयमनन्तरम् ॥ अष्टादशसंख्यिहं ब्रह्मण्ड
 मिति संज्ञितम् ॥ १६ ॥ अन्यान्युपपुराणानि सुनिभिः कथितानि तु ॥ आर्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमथापरम् ॥ १७ ॥ तृतीयं स्कान्दमु
 दिष्टं कुमारिण तु भाषितम् ॥ चतुर्थं शिवधर्माख्यं स्यान्नन्दोदधरभाषितम् ॥ १८ ॥ दुर्वाससोक्तमाख्यं नारदोक्तमतः परम् ॥ कापिलं वामनञ्चैव

१ एक वचनमार्गम् । २ विभक्त्यभावा आर्यः । ३ वैरीक्यो हरिर्हि पाप ।

ग. म. पु.
॥१४६॥

तथैवोशनसेरितम् ॥ १९ ॥ ब्रह्माण्डं वारुणञ्चाथ कालिकाह्वयमेव च ॥ माहेश्वरं तथा साम्बमेवं सर्वार्थसञ्चयम् ॥ पराशरोक्तमपरं मारिचं भार्गवा
ह्वयम् ॥ २० ॥ पुराणं धर्मशास्त्रञ्च वेदास्त्वङ्गानि यन्मुने ॥ न्यायः शौनक मीमांसा आयुर्वेदार्थशास्त्रिकम् ॥ गान्धर्वञ्च धनुर्वेदो विद्या द्वापदाश
स्मृताः ॥ २१ ॥ द्वापरान्तेन च हरिर्गुरुभारमपाहरत् ॥ एकपादस्थिते धर्मे कृष्णत्वञ्चाच्युते गते ॥ २२ ॥ जनास्तदा दुष्टाचारा भविष्यन्ति च
निर्दयाः ॥ सत्त्वं रजस्तम इति दृश्यन्ते पुरुषे गुणाः ॥ कालसञ्चोदितास्तेऽपि परिवर्तन्ते आत्मनि ॥ २३ ॥ प्रभृतश्च यदा सत्त्वं मनो बुद्धीन्द्रि
याणि च ॥ तदा कृतधुर्मं विद्याज्ज्ञानं तपसि यदतिः ॥ २४ ॥ यदा कर्मसु काम्येषु शक्तिर्यशसि देहिनाम् ॥ तदा वेता रजोभूतिरिति जानीहि
शौनक ॥ २५ ॥ यदा लोभस्त्वसन्तोषो मानो दम्भश्च मत्सरः ॥ कर्मेणाञ्चापि काम्यानां द्वापरं तद्वजस्तमः ॥ २६ ॥ यदा सदाहृतं तन्द्रा निद्रा
हिसादिसाधनम् ॥ शोकमोहौ भयं दैन्यं स कलिस्तमसि स्मृतः ॥ २७ ॥ यस्मिज्जनाः कामिनः स्युः शश्वत्कटुकभाषिणः ॥ दस्युरक्रुष्टा जनगदा
वेदाः पापण्डद्वाषिताः ॥ २८ ॥ राजानश्च प्रजाभिषाः शिश्रोवपगजिताः ॥ अद्रता यद्वोऽशौचा भिक्षवश्च कुटुम्बिनः ॥ २९ ॥ तपस्विनो
ग्रामवासाः न्यासिनो ह्यर्थलोलुपाः ॥ ह्रस्वकाया महाहागश्चैरिस्ते साधवः स्मृताः ॥ ३० ॥ त्यक्ष्यन्ति भृत्याश्च पति तापसस्त्यक्ष्यन्ति
व्रतम् ॥ शूद्राः प्रतिग्रहिष्यन्ति वैश्या व्रतपरायणः ॥ ३१ ॥ उद्विग्नाः सन्ति च जनाः पिशाचसदृशाः प्रजाः ॥ अन्यायभोजनेनाग्नि
देवतातिथिपूजनम् ॥ ३२ ॥ करिष्यन्ति कलौ प्राप्ते न च पिच्योदकोक्तयाम् ॥ स्त्रीपराश्च जनाः सर्वे शूद्रमायाश्च शौनक ॥ ३३ ॥
बहुप्रजात्पभाग्याश्च भविष्यन्ति कलौ स्त्रियः ॥ शिरःकण्डूयनपरा आर्ज्या भेत्स्यन्ति भैरिसताः ॥ ३४ ॥ विष्णुं न पूजयिष्यन्ति
पापण्डोपहता जनाः ॥ कलदाषनिघवित्रा अस्ति ह्येका महारुणः ॥ ३५ ॥ कान्तनादेव कृष्णस्य महावन्धं पारित्यजेत् ॥ कृते
यद्वचायतो विष्णुं वेतायां जपतः फलम् ॥ ३६ ॥ द्वापरं परिचर्य्यार्थां कलौ तद्वर्गिर्करोन्वात् ॥ तस्माद्विज्ञेयो हरिर्नित्यं मेघः पूज्यश्च शौनक ॥ ३७ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे युगधर्मकथनं नाम त्रयोविंशत्यधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २२३ ॥ मृत उवाच ॥
चतुर्धुमसहस्रान्ते शस्त्रा नैमित्तिको लयः ॥ अनाश्रुष्टिश्च कल्पाग्रे जायते शतवार्षिकी ॥ १ ॥ उत्तिष्ठन्ति तदा रौद्रा दिवि सप्त विवाकराः ॥
ते तु पीत्वा जलं सर्वे शोषयति जगन्नयम् ॥ २ ॥ ध्रुवः स्वर्गहल्लोकं चराचरं जनस्तथा ॥ विष्णुश्च रुद्रो भूतवासो पातालानि दहत्यथः ॥ ३ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. २२४

॥१४७॥

विष्णुदेहेषिलोकाश्च सुखान्मेवान् सृजत्यलम् ॥ वर्षन्ते वै वर्षशते नानावर्णा महावनाः ॥२॥ विष्णुरूपशतं वाति वर्षाणां वायुर्जितः ॥ विष्णु-
 कार्णवी भूते वर्षे ब्रह्मस्वरूपधृक् ॥ शतेऽनन्तासने विष्णुनेष्टे स्थावरजगमे ॥ ५ ॥ सुप्त्वा वर्षसदृशं स जगद्भयोऽसृजद्भरिः ॥ अथ प्राकृतिकं वक्ष्ये
 प्रलयं शृणु शौनक ॥ ६ ॥ पूर्णे संवत्सरशते संहृत्य सकलं जगत् ॥ ब्रह्माणं न्यस्य देहे हि मुक्तो योगबलैर्हरिः ॥ ७ ॥ ये गता ब्रह्मणः स्थानं
 तेऽपि यान्ति परं पदम् ॥ अनावृष्टयर्कसम्पन्ना आसन्मेवास्तथा द्विज ॥ शते वर्षाणि वर्षेर्द्धमेवैरण्डं प्रपूर्यन्ते ॥ ८ ॥ अन्तर्गतेन तोयेन शिखण्डे
 जगत्पतेः ॥ पूर्णे ब्रह्मायुषि गते भिद्यतेऽम्भसि लीयते ॥ ९ ॥ एवं सा जगदाधारा तोये चोर्वी प्रलीयते ॥ आपस्तेजसि लीयन्ते तेजो वायौ प्रलीयते
 ॥ १० ॥ वायुः खे त्वञ्च भूतादौ विशते च तदा महान् ॥ महान्प्रपद्यतेऽप्यक्तं प्रकृतिः पुरुषे परे ॥ ११ ॥ शतवर्षे हरिः शते सृजत्यथ हिनागमे ॥
 अव्यक्तादिक्रमणेव व्यक्तीभूतं चराचरम् ॥ १२ ॥ इति श्रौणारुडे महापुरुषे पूर्वस्वण्डे प्रथमांशास्थे आचारकाण्डे नैमात्तिकप्रलयोनाम चतुर्विंशत्यधिक-
 द्विशततमोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ सुत उवाच ॥ आध्यात्मिकादितापार्छिञ्जान्ना संसारचक्रवित् ॥ उत्पन्नज्ञानवैराग्यः प्रामोत्यात्यन्तिकं लयम् ॥ १ ॥
 संसारचक्रं वक्ष्येऽहमादाबुत्कान्तिकालतः ॥ यद्विना पुरुषार्थो न लीनः स्वात्परमात्मनि ॥ २ ॥ अद्विवासी तरस्वका देहमन्यत्प्रपद्यते ॥ नीयते
 द्वादशाहेन यमस्य यमपूरुषः ॥ ३ ॥ तत्र यद्वाग्विवास्तोयं प्रयच्छन्ति तिलैः सह ॥ यच्च पिण्डं प्रयच्छन्ति यमलोके तदश्नुते ॥ ४ ॥ गतश्च नरकं
 पापा त्वर्गं याति स्वपुण्यतः ॥ पापकृद्वाति नरकं पुण्यकृद्वाति वै दिवम् ॥ ५ ॥ स्वर्गाय नरकात्यक्तः स्त्रीणां गर्भे भवत्यापि ॥ नार्भसूतश्च तस्यैव
 याति वीजद्रव्यं हि तत् ॥ ६ ॥ कललं बुद्धमयं ततः शोणितमेव च ॥ पश्चाः फलसमोऽण्डः स्यादकुलं तत उच्यते ॥ ७ ॥ उपमागन्धमुल्लिखेन्नानासास्य
 श्रवणानि च ॥ आवर्हं याति चरिभ्यस्तत्परन्तु नखादिकम् ॥ ८ ॥ त्वचो रोमाणि जायन्ते केशाश्चैव ततः परम् ॥ नरश्चाधोमुखः स्थित्वा दशमे च
 सः जायते ॥ ९ ॥ ततस्तु वैष्णवी माया वृणोत्यत्यन्तमोहिनी ॥ बालत्वं त्वञ्च कौमार्यं यौवनं वृद्धतामपि ॥ १० ॥ ततश्च मरणं तत्तद्धर्ममप्योति मानवः ॥
 एवं संसारचक्रेऽस्मिन् भ्राज्यते घटीयन्वत् ॥ ११ ॥ नरकात्प्रसिमुक्स्तु पापयोगिषु जायते ॥ पतिततप्ततिष्ठस्थाय अधोयोगिं व्रजेदुधः ॥ १२ ॥
 नरकात्प्रतिमुक्तस्तु कुमिर्भवति याचकः ॥ उपाध्यायव्यलीकं तु कृत्वा श्वा भवति द्विज ॥ १३ ॥ तत्कार्या मनसा वांछितद्वयं वाप्यसंशयम् ॥ गदंभो
 जायते जन्तुमित्रस्यैवापमानकृत् ॥ १४ ॥ पितरौ पीडयित्वा तु कच्छपत्वञ्च जायते ॥ भर्तुः पिण्डमुपारिह्यस्तो व्रजयित्वा तमेव यः ॥ १५ ॥

१ सृजत्यपेति पा० । २ आसन्पदमाचक्षुः । ३ तदेति पा० । ४ आसन्पदमाचक्षुः ।

ग. ३३
॥१४७॥

सोऽपि मोहसमापन्नो जायते वानरो मृतः ॥ न्यासोपहर्ता नरकाद्रिमुक्तो जायते कृमिः ॥ १६ ॥ असूयकश्च नरकान्मुक्तो भवति राक्षसः ॥
विश्वासहर्ता च नरो मीनयोनी प्रजायते ॥ १७ ॥ यवधान्यानि संहत्य जायते मृषकः मृदः ॥ एग्दाराभिर्मशालु वृको वारोऽभिजायते ॥ १८ ॥
प्रातुर्भाय्याप्रसंगेन कोकिलो जायते नरः ॥ गुवादिभाय्यांगमनाच्छूकरो जायते नरः ॥ १९ ॥ यज्ञदानविवाहानां विघ्नकर्ता भवेत्कृमिः ॥
देवतापितृविप्राणामदत्त्वा योऽन्नमश्नुते ॥ २० ॥ प्रमुक्तो नरकाद्वापि वायसः सन्प्रजायते ॥ ज्येष्ठप्रावपमानाच्च कौश्यानी प्रजायते ॥ २१ ॥
शूद्रस्तु ब्राह्मणो गत्वा कृमियोनौ प्रजायते ॥ तस्यामपत्यमुत्पाद्य काष्ठान्तः कीटको भवेत् ॥ २२ ॥ कृतघ्नः दुर्मिकः कीटः पतङ्गो वृश्चिकस्तथा ॥
अशस्त्रं पुरुषं हर्ता नरः स जायते खरः ॥ २३ ॥ कृमिः स्त्रीवधकर्ता च बालहन्ता च जायते ॥ भोजनशौरित्वा तु मक्षिका जायते नरः ॥ २४ ॥
हत्वाज्यश्चैव मार्जारस्तिलहश्चैव मृषकः ॥ घृतं हत्वा च नकुलः काको मटुरमाभिपम् ॥ २५ ॥ मधु हत्वा नरो देशः पूर्णं हत्वा पिपीलिकः ॥ असा
हत्वा तु पापात्मा वायसः सम्प्रजायते ॥ २६ ॥ हते काष्ठे च हारीतः कपोतो वा प्रजायते ॥ हत्वा तु काञ्चनं भाण्डं कृमियोनौ प्रजायते ॥
॥ २७ ॥ कापासिके हते क्रौञ्चो बह्विहर्ता बकस्तथा ॥ मयूरो वर्णकं हत्वा शाकपत्रश्च जायते ॥ २८ ॥ जीवजीवकर्ता याति रक्तवस्त्रपट्टधरः ॥
लुलुन्दरिः शुभान्गन्धाच्छर्त्तं हत्वा शशो भवेत् ॥ २९ ॥ षण्डाः कलापहरणे काष्ठहृणकीटकः ॥ पुष्पं हत्वा द्रिद्रस्तु पशुयाचकह्वरः ॥ ३० ॥
शाकहर्ता च हारीतस्तोयहर्ता च चातकः ॥ गृहह्वरकान्गत्वा रौगदादीन्सुदारुणान् ॥ ३१ ॥ तृणयुग्मलतावल्लीत्वग्धारी तरुतां व्रजेत् ॥ एष
एव क्रमा दृष्टो गोसुवर्णादिहारणाम् ॥ ३२ ॥ विद्यापहारो मूकः स्याद्दत्त्वा च नरकावहन् ॥ अस्मिन्ने दुते चामो मन्दाग्निः खलु जायते ॥ ३३ ॥
परनिन्दा कुतर्त्रत्वं परसमीमाभिवाननम् ॥ नैष्ठुर्यं निर्धृणत्वश्च परदारोपसेवनम् ॥ ३४ ॥ परस्वहरणशौचं देवतानां च कुत्सनम् ॥ निकृत्य बन्धनं
नृणां कार्पण्यञ्च नृणां वधः ॥ उपलक्षणाद्विजानीयान्मुक्तानां नरकादनु ॥ ३५ ॥ दया भूतेषु संवादः परलोकं प्रति क्रिया ॥ सत्यं हितार्थमुक्तिश्च
वेदप्रामाण्यदर्शनम् ॥ ३६ ॥ गुरुद्वेषसिद्धिपिसेवनं साधुसंयमः ॥ सत्क्रियात्पसनं मैत्री स्वर्गस्य लक्षणं विदुः ॥ अर्थांगयोगविज्ञानात्प्राप्तोत्पात्य
न्तिकं फलम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽंशस्य आचारकाडि कर्मविपाकादिकथनं नाम पञ्चविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः
॥ २२५ ॥ मृत उवाच ॥ वक्ष्ये साङ्गं महायोगं भुक्तिमुक्तिकरं परम् ॥ सर्वपापप्रशमनं भक्त्यानुपठितं शृणु ॥ १ ॥ ममेति स्रुलं दुःखस्य न
ममेति निवर्तनम् ॥ दत्तात्रेयां ब्रह्मकायं इममाह महामनिः ॥ २ ॥ अहमित्यङ्कुरोत्पन्नो ममेति स्कन्धवात्ममहात् ॥ गृहसेवाणि शास्त्राश्च यच्च

पू. लं.
आ. कां.
अ. २२६

॥१४७॥

दारभिपल्लवः ॥ ३ ॥ धनधान्ये महापत्रे पापमूलोऽतिदुर्गमः ॥ विधिवत्सुखशान्त्यर्थं जातोऽज्ञानमहातरुः ॥ ४ ॥ छिन्नो विद्याकुठारेण ते गता
 लयमीश्वरे ॥ प्राप्य ब्रह्मरसं पतिं नीरजस्कमकण्टकम् ॥ ५ ॥ प्राप्नुवन्ति पराः प्राज्ञाः सुखनिर्वृतिमेव च ॥ मूर्तेन्द्रियलयं नूनं न त्वं राजन्
 न चाप्यहम् ॥ ६ ॥ न तन्मात्रादिकं वाचा नैवान्तःकरणं तथा ॥ कं वा पश्यासि राजेन्द्र प्रधानमिदमावयोः ॥ ७ ॥ मृतः परेऽह्नि क्षेत्रज्ञः
 संजातोऽयं गुणात्मकः ॥ एकत्वेऽपि पृथग्भावस्तथा क्षेत्रात्मनो नृप ॥ ८ ॥ ज्ञानपूर्ववियोगोऽसौ ज्ञाने नष्टे च योगिनः ॥ सा मुक्तिर्ब्रह्मणा चैक्य
 मनैक्यं प्राकृतैर्गुणैः ॥ ९ ॥ तद्ब्रह्म यत्र वसति तद्भोज्यं येन जीवति ॥ यन्मुक्तये तदेवोक्तं ज्ञानाज्ञाने न चान्यथा ॥ १० ॥ उपभोगेन पुण्याना
 मपुण्यानाञ्च पार्थिव ॥ कर्तव्यानाञ्च नित्यानां क्षयन्त्वकरणात्तथा ॥ ११ ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्योपरिग्रहौ ॥ यमाः पञ्चाथ नियमाः
 शौचं द्विविधमीरितम् ॥ १२ ॥ सन्तोषस्तपसा शान्तिर्वासुदेवार्चनं दमः ॥ आसनं पद्मकाद्युक्तं प्राणायामो मरुजयः ॥ १३ ॥ प्रत्येकं त्रिविधः
 सोऽपि पूरकुम्भकरेचकैः ॥ लघुर्यो दशमात्रस्तु द्विगुणः स तु मध्यमः ॥ १४ ॥ त्रिगुणाभिस्तु मात्राभिरुत्तमः स उदाहृतः ॥ जपध्यानयुतौ गर्भो
 विपरीतस्त्वर्भकः ॥ १५ ॥ प्रथमे नजयेत्स्वप्नं मध्यमेन च वेपथुम् ॥ विपाकं हि तृतीयेन जातान्दोषास्त्वनुक्रमात् ॥ १६ ॥ आसनस्थन्तु
 युञ्जीत कृत्वा च प्रणवं हृदि ॥ पार्णिभ्यां लिंगवृषणौ स्पर्शत्रेकाग्रमानसः ॥ १७ ॥ रजसा तमसो वृत्तिं सत्त्वेन रजसस्तथा ॥ निरुध्य निश्चलो
 भूत्वा स्थितो युञ्जीत योगवित् ॥ १८ ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः प्राणादीन्मन एव च ॥ निगृह्य समवायेन प्रत्याहारं मुपक्रमेत् ॥ १९ ॥ प्राणायामा दशाष्टौ
 च धारणा सा विधीयते ॥ द्वे धारणे स्मृतो योगो योगिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २० ॥ प्राङ्मनाड्यां हृदये चात्र तृतीया च तथोरसि ॥ कण्ठे मुखे ना
 सिकाग्रे नेत्रे भ्रूमध्यमूर्द्धसु ॥ २१ ॥ किञ्चित्तस्मात्परस्मिन् च धारणा दशधा स्मृता ॥ दशैता धारणाः प्राप्य प्राप्नोत्यक्षररूपताम् ॥ २२ ॥ यथाग्निर
 ग्रौ संक्षिप्तस्तथात्मा परमात्मनि ॥ ब्रह्मरूपं महापुण्यमोमित्येकाक्षरं जपेत् ॥ २३ ॥ अकारश्च तथोकारो मकारश्चाक्षरत्रयम् ॥ एतास्तिष्ठस्ततो मात्राः
 सत्त्वराजसतामसाः ॥ २४ ॥ निर्गुणा योगिगम्याद्यार्द्धमात्रा परा स्थिता ॥ गान्धारीति च विज्ञेया गान्धारस्वरसंश्रया ॥ इत्येतदक्षरं ब्रह्म परमोङ्कारसं
 क्षितम् ॥ २५ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्थूलदेहविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्जरामरणवर्जितम् ॥ २६ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः पृथिव्या मलव
 र्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्वाय्वाकाशविवर्जितम् ॥ २७ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सूक्ष्मदेहविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्थानास्थानविव

१ संस्थाप्य निश्चले शब्दे इति पा० । २ साम्यतामिति पा० ।

ग. म. पु.
॥१४८॥

जितम् ॥ २८ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्गन्धमात्रविजितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः श्रोत्रत्वक्परिजितम् ॥ २९ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्जिह्वाग्रपरि
जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः प्राणापानविजितम् ॥ ३० ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्व्यानोदानविजितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरक्षानपरिजितम्
॥ ३१ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिस्तुरीयं परमं पदम् ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिमाहङ्कारयजितम् ॥ ३२ ॥ नित्यशुद्धबुद्धेयुक्तमहामानन्दमयम् ॥ अहं
ब्रह्म परं ज्योतिर्ज्ञानरूपो विमुक्तये ॥ ३३ ॥ मृत उवाच ॥ इत्यष्टाङ्गो मया योग उक्तः शौनके मुक्तिदः ॥ नित्यनेमित्तिकं भूत्वा लयं प्राकृतवन्ध
नाः ॥ ३४ ॥ उत्पद्यन्ते हि संसारे नैकं यात्वा परात्मनाम् ॥ विमुच्यते विमुक्तश्च ज्ञानादज्ञानमोहितः ॥ ३५ ॥ ततो नं प्रियते दुःखी न योगी न
च बन्धवान् ॥ न पापैर्युज्यते योगी नरके न विपच्यते ॥ ३६ ॥ गर्भवासं स नो दुःखो स स्वाप्नाराधणोऽप्ययः ॥ भक्त्या त्वनन्यया लभ्यो भगवा
न्मुक्तिमुक्तिदः ॥ ३७ ॥ ध्यानेन पूजया जप्यैः सम्यक् स्तोत्रैर्यतव्रतैः ॥ यज्ञैर्दानैश्चित्तशुद्धिस्तया ज्ञानञ्च लभ्यते ॥ ३८ ॥ प्रणवादिमन्त्रैश्च
जप्यमुक्तिं गता द्विजाः ॥ इन्द्रोऽपि परमं स्थानं गन्धर्वाप्सरसो वराः ॥ ३९ ॥ प्राप्ता देवाश्च देवत्वं सुनिर्वाण्यो गताः ॥ गन्धर्वदेवश्च गन्धर्वो
राजत्वञ्च नृपादयः ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुनर्वपुः प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेष्टाङ्गयोगकथनं नाम पञ्चविंशत्यधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ २२६ ॥ ॥ मृत उवाच ॥ विष्णुभक्तिं प्रवक्ष्यामि यथा सर्वमवाप्स्यते ॥ यथा भक्त्या हरिस्तुष्येत्तथा नान्येन केनचित् ॥ १ ॥
महन् श्रेयसो मूलं प्रभवः पुण्यसन्ततैः ॥ जीवितस्य फलं स्वादु नियतं स्मरणं हरिः ॥ २ ॥ तन्मात्रसेवा कुर्वैः प्रोक्ता भक्तिमायनस्यसी ॥
ते भक्ता लोकनाथस्य ताम्रकमलदिकीर्तने ॥ ३ ॥ सुखान्यश्रूणि सहस्रांश्च प्रहृष्टतनुसदाः ॥ जगद्गतुर्गदेशस्य दिव्याज्जातृणां वयम् ॥ ४ ॥
इह नित्यक्रियाः कुर्व्युः श्रिया ये वैष्णवास्तु ते ॥ ब्रह्माक्षरं न शृण्वन्वै तथा भगवतरितम् ॥ ५ ॥ प्रणामपूर्वकं भक्त्या यो ब्रह्मेष्टुर्गवा हि सः ॥ त
द्रक्तजनवात्सल्यं पूजनं चातुमेदुनम् ॥ ६ ॥ तत्कथाश्रवणं श्रोत्रिभुनेत्राहविक्रियाः ॥ येन सर्वात्मना विष्णो भक्त्या भावो निवेशितः ॥ ७ ॥
विशेष्यश्च कृतात्मत्वान्महाभागवतो हि सः ॥ विशेषकरणं नित्यं तदर्थं सङ्गवर्जनम् ॥ स्वयमभ्यर्चनञ्चैव यो विष्णुखोपजीवति ॥ ८ ॥ भक्तिर्गवा हि सा
श्रेया यस्मिन्लेच्छोऽपि वर्तते ॥ स विभन्दो मुनिः श्रीमान्स याति परमां गतिम् ॥ ९ ॥ तस्मै देवं ततो माह्वं स न पूज्यो यथा हरिः ॥ स्तुतः
संभावितो वापि पूजितो वा द्विजोत्तमः ॥ पुनाति भगवद्रक्तश्चण्डालोऽपि यहच्छया ॥ १० ॥ दयां कुरु प्रपन्नय तवास्मीति च यो वदेत् ॥ अभयं
सर्वभूतेभ्यो दद्यादेतद् व्रतं हरिः ॥ ११ ॥ मन्त्रजपिसहस्रेभ्यः सर्ववेदान्तपाङ्गः ॥ सर्ववेदान्तविरकोऽर्चा विष्णुभक्तो विशिष्यते ॥ १२ ॥ एकान्ततः रद

पू. सं.
आ. को.
अ. २२७

॥१४८॥

वपुषा गच्छन्ति परमं पदम् ॥ एकान्तेन समो विष्णुस्तस्मादेवां परायणः ॥ १३ ॥ यस्मादेकान्तिनः प्रोक्तास्तद्भागवतचेतसः ॥ प्रियाणामपि सर्वे
 षां देवदेवस्य सुप्रियः ॥ १४ ॥ आपस्तस्य सदा यस्य भक्तिव्यभिचारिणा ॥ या प्रीतिरधिका विष्णोर्विपयेष्वनपायिनी ॥ १५ ॥ विष्णुं संस्मरतः
 सा मे हृदयात्रोपसर्पति ॥ दृढभक्तोऽपि वेदादिसर्वशास्त्रार्थपारंगः ॥ १६ ॥ यो न सर्वेश्वरे भक्तस्तं विद्यात्पुरुषाधमम् ॥ नाशीतवेदशास्त्रोऽपि न कृतो
 ऽध्वरसम्भवः ॥ यो भक्तिं वहते विष्णौ तेन सर्वं कृतं भवेत् ॥ १७ ॥ यज्ज्ञानः कसुसुखानां वेदानां पारगा अपि ॥ न तां याति गतिं भक्ता यां
 याति मुनिसत्तमाः ॥ १८ ॥ यः कश्चिद्वैष्णवो लोके मिथ्याचारेऽप्यनाश्रमी ॥ पुनाति सकललङ्घीकान्सहस्रांशुमित्रोदितः ॥ १९ ॥ ये वृथांसा इरा
 त्मानः पापाचारतास्तथा ॥ तेऽपि यान्ति परं स्थानं नागायणपरायणाः ॥ २० ॥ दृढा जनादने भक्तिर्येदवाव्यभिचारिणी ॥ तदा कियत्स्वर्गसुखं
 सैव निर्वाणहेतुका ॥ २१ ॥ श्राव्यतां तत्र संसारे तगणां कर्मादुर्मगं ॥ हस्तातलस्वने श्लोकं येन दुष्प्रेक्षनादेनः ॥ न शृणोति गुणान्निद्वान्देवदेवस्य
 चक्रिणः ॥ स नरो दकिरो ज्ञेयः सर्वधर्मवहिकृतः ॥ २२ ॥ नास्ति संकीर्तिरिति विष्णोर्यस्य पुंसो न जायते ॥ शरीरं पुलकोद्भासि तद्भवेत्कुणपोष
 मम् ॥ २३ ॥ यस्मिन्भक्तिर्द्विजश्रेष्ठ मुक्तिरप्यधिगच्छेत् ॥ निविष्टमनसां पुंसां सर्वथा वृजिनक्षयः ॥ २४ ॥ स्वपुरुषमभिधीक्ष्य पाशादस्त्वं वदति
 यमः किल तस्य कर्णधृले ॥ परिहर मधुसूतनप्रपन्नान्मधुरहमन्मृगानां न वैष्णवानाम् ॥ २५ ॥ अपि चेत्सुदुर्गचारो भजते मामनन्यभाच ॥ साधु
 र्वे स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि तः ॥ २६ ॥ सिद्धं भवति धर्मात्मा शरवच्छान्तिं स गच्छति ॥ विद्वन्प्रतिजानीहि विष्णुभक्तो न नश्यति ॥
 ॥ २७ ॥ धर्मार्थकामः किं तस्य भक्तिस्तस्य कर्म स्थिता ॥ समस्तजगतां मूलं यस्य भक्तिः स्थिरा हरी ॥ २८ ॥ द्वितीयां श्लेषा गुणमयी हरेर्माया दुरत्यया ॥
 तमेव ये प्रपद्यन्ते मायाभेदां तस्मिन् ते ॥ २९ ॥ किं यज्ञाग्राधने पुंसां शिष्यते हस्तिप्रसादः ॥ अतयेवाप्युने विष्णुर्नान्यत्रोपकारकम् ॥ ३० ॥
 न दानैर्विधैर्देवैः पुष्पैर्नैवातुलेयैः ॥ तोषमेति महात्मासौ यथा भक्त्या जनादेनः ॥ ३१ ॥ संसारविषवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे ॥ कदाचित्के
 शवे भक्तिस्तद्भक्तैर्वा ममागमः ॥ ३२ ॥ पत्रेषु पुष्पेषु फलेषु तोषेष्वाकल्यभ्येषु मदेव सात्तु ॥ अतयेकलभ्ये पुरुषे पुराणे मुक्तयेकलभे क्रियते
 प्रयत्नः ॥ ३३ ॥ आस्फोटयन्ति पितरः प्रदुत्यन्ति पितामहाः ॥ वैष्णवास्मत्कुलं जातः स नः सन्तारयिष्यति ॥ ३४ ॥ अज्ञानिनः सुखं सय
 धिक्षिपन्तो यत्पापिनोऽपि शिशुपालसुयोधनाद्याः ॥ मुक्तिं सताः स्मरणसात्रविभूतपापाः कः संशयः परमभक्तिमतां जनानाम् ॥ ३५ ॥ शरणं तं

ग. म. पु.
॥१४९॥

प्रपन्ना ये ध्यानयोगविवर्जिताः ॥ तेऽपि मृत्युमतिक्रम्य यान्ति तद्वैष्णवं पदम् ॥ ३६ ॥ भवोद्भवच्छेदशतैर्हन्तस्तथा परिभ्रमन्निन्द्रियरन्ध्रकैर्हयैः ॥ नियम्य
तां माधव ! मे मनोहयस्त्वदङ्घ्रिभ्रशङ्को दृढभक्तिवन्धने ॥ ३७ ॥ विष्णुरत्र परं ब्रह्म त्रिभेदमिह पृष्यते ॥ वेदसिद्धान्तमार्गेषु तत्र जानन्ति मोहिताः
॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये आचारकाण्डे भगवद्भक्तिविवरणं नाम सप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२७ ॥ स्त
उवाच ॥ मुक्तिहेतुमनाद्यन्तमजमव्ययमक्षयम् ॥ यो नमेत् सर्वलोकस्य नमस्यो जायते नरः ॥ १ ॥ विष्णुमानन्दमद्वैतं विज्ञानं सर्वगं प्रभुम् ॥ प्रणमा
मि सदा भक्त्या चेतसा हृदयालयम् ॥ २ ॥ योऽन्तस्तिष्ठन्नशेषम् पश्यतीशः शुभाशुभम् ॥ तं सर्वमाक्षिणं विष्णुं नमस्य परमेश्वरम् ॥ ३ ॥ शक्ति
नापि नमस्कारः प्रयुक्तश्चक्रपाणये ॥ संसारतृणवर्णासुद्वेजनकरा हि सः ॥ ४ ॥ कृष्ण स्फुरज्जलधरोदरचारुकृष्ण लोकाधिकारपुरुषे परमप्रमेये ॥
एको हि भावगुणमात्रदृष्टप्रणामः सद्यः श्वपाकमपि साधयितुं सशक्तः ॥ ५ ॥ प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योऽर्चयेत् ॥ स यां गतिमवाप्नोति न
तां कतुशतैरपि ॥ ६ ॥ दुर्गसंसारकान्ताराकूपारेऽपि प्रभावताम् ॥ एकः कृष्णे नमस्कारो मुक्तया तान्स्तरयिष्यति ॥ ७ ॥ आक्षिप्तो वा शयानो वा
तिष्ठन् वा यत्र तत्र वा ॥ नमो नारायणायेति मन्त्रैकशरणो भवेत् ॥ ८ ॥ नारायणेति शब्दोऽस्ति वागस्ति वशवर्तिनी ॥ तथापि नरके युद्धाः पत
न्तीति किमद्भुतम् ॥ ९ ॥ चतुर्मुखो वा यदि कोटिवक्रो भवेन्नरः कोपि विशुद्धचेताः ॥ स वै गुणानामभ्युत्तैकदेशं वनेन्न वा देववरस्य विष्णोः ॥
॥ १० ॥ व्यासाद्या मुनयः सर्वे स्तुवन्तो मधुसूदनम् ॥ मतिक्षयान्निवर्तन्ते न गान्निन्दगुणक्षयात् ॥ ११ ॥ अवशेनापि यन्नास्ति कीर्तिते सर्वपातकैः ॥
पुमान् विमुच्यते सद्यः सिद्धवस्तो मृगा यथा ॥ वक्रः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति ॥ १२ ॥ स्वप्नेऽपि नाम स्पृशतोऽपि पुंसः क्षयं करोत्यस्य
यथापरशिषम् ॥ प्रत्यक्षतः किं पुनस्तु पुंसां प्रकीर्तिते नाम्नि जनादेनस्य ॥ १३ ॥ नमः कृष्णाच्छ्रुतानन्तबाहुदेवेन्दुदीरितम् ॥ यैर्भावभाविनैर्विमु
न ते यमपुरं ययुः ॥ १४ ॥ अयो भवेद्यथा वहेत्तमसो भास्करोदये ॥ तथैव कलुषैश्चर्य नामसंकीर्त्तनाद्भैः ॥ १५ ॥ क्वाकष्टप्रगमनं पुन
रायाति न क्षयम् ॥ गच्छतां हरमध्वानं कृष्णसुच्छितचेतसाम् ॥ १६ ॥ पापेभ्यं पुण्डरीकक्षनाभसंकीर्त्तनं हरेः ॥ संसारसर्पसंघविषवैद्यैकमेव
जम् ॥ कृष्णोति वैष्णवं शान्तं जश्वा शुक्तो भवेन्नरः ॥ १७ ॥ ध्यायन् कृते जपेन्मन्त्रैश्चेत्तार्थां प्रापेत्सर्वधम् ॥ यदाप्नोति तदाप्नोति कलौ संस्मृत्य
केशवम् ॥ १८ ॥ जिह्वायि वर्त्तते यस्य हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ संसारसागरं तीर्त्स्वो स गच्छेद्वैष्णवं पदम् ॥ १९ ॥ विज्ञातबुद्धिसिद्धसहस्रसमावृतोऽपि

१ उपनभावो विष्णुपनाद ।

पू. खं.
आ. को.
अ. २२८

॥१४९॥

श्रेयः परन्तु परिशुद्धिमभीप्समानः ॥ स्वप्नान्ते न हि पुनश्च भवं स पश्येन्नारायणस्तुतिकथापरमो मतुष्यः ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे विष्णुभक्तिविवर्णं नामाष्टाविंशत्युत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २२८ ॥ स्मृत उवाच ॥ अशेषलोकनाथस्य सार
 मागधनं हरेः ॥ दद्यात् पुरुषमुक्तेण यः पुण्याप्यप एव च ॥ १ ॥ अर्चितं सदाजगदिदं तेन सर्वं चराचरम् ॥ यो न पूजयते विष्णुं ते विद्याद्रहस्य
 तकम् ॥ २ ॥ यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततश्च ॥ तं यो न ध्यायते विष्णुं स विद्यायां किमभवेत् ॥ ३ ॥ नरके पच्यमानस्तु यमेन परि
 भाषितः ॥ किन्त्वया नाचिनो देवः केशवः क्लेशनाशनः ॥ ४ ॥ उदकेनाप्यभावेन द्रव्याणामर्चितः प्रभुः ॥ यो ददाति त्वकं लोकं स त्वया किं
 न चाचितः ॥ ५ ॥ न तन्करोति सा माता न पिता नापि बान्धवः ॥ तन्करोति हृषीकेशः सन्तुष्टः श्रद्धयाचितः ॥ ६ ॥ वर्णाश्रमाचारवतः
 पुरुषेण परः पुमान् ॥ विष्णुग्राह्यते पन्था नान्यस्ततोपकारकः ॥ ७ ॥ न दानैर्विविधैर्देतैर्न पुष्पैर्नातुलेपनैः ॥ तोपमेनि महात्मासौ यथा भक्त्या
 जनार्दनः ॥ ८ ॥ सम्पदश्चर्यमाहात्म्यैः सन्तत्या न च कर्मणा ॥ विष्णुकैश्चकता लभ्या मूलमाराधनं हरेः ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे विष्णुपूजाविरूपं नामैकोनविंशत्युत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २२९ ॥ स्मृत उवाच ॥
 आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनःपुनः ॥ इदमेकं दुर्निष्पन्नं ध्येन्नो नागयणः सदा ॥ १ ॥ किं तस्य दानैः किं
 तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥ यो नित्यं ध्यायते देवं नारायणमनन्यधीः ॥ २ ॥ परिस्तीर्थसहस्राणि परिस्तीर्थशतानि च ॥
 नागयणप्रणामस्य कलां नार्हन्ति पोटशीम् ॥ ३ ॥ प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तपः कर्माणि यानि वै ॥ विडि तेषामशेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम् ॥
 ॥ ४ ॥ कृतपापेऽनुगच्छिष्य बन्धु पुनः प्रजायते ॥ प्रायश्चित्तान् तस्मैकं हरेः संस्मरणं परम् ॥ ५ ॥ सुहृत्तमपि यो ध्यायेन्नारायणमनन्त्रितः ॥
 सोऽपि स्वर्गतिमाप्नोति किं पुनस्तत्परायणः ॥ ६ ॥ जायस्वप्रभुपुत्रेण योगस्थस्य च योगिनः ॥ या काचिन्मनसो वृत्तिः सा भवत्यच्युताश्रयात्
 ॥ ७ ॥ उत्तिष्ठन्निपतन्विष्णुं प्रलपन्विशस्तथा ॥ भुञ्जन्नाश्रय गोविन्दं माधवं यश्च संस्मरेत् ॥ ८ ॥ स्वेच्छे कर्मण्यभिरतः कुर्याच्चित्तं जनार्दनं ॥
 एषा शास्त्रानुसारेण किमन्यैर्वहुभाषितैः ॥ ९ ॥ ध्यानमेव परो धर्मो ध्यानमेव परो तपो ॥ ध्यानमेव परं शौचं तस्माद्विद्यानपरो भवेत् ॥ १० ॥
 नास्ति विष्णोः परं ध्येयं तपो नानशनापचरम् ॥ तस्मात्प्रधानमशोकं वासुदेवस्य चिन्तनम् ॥ ११ ॥ यदुच्छेसं परं प्राप्य प्रतप्तो यत्त गोचरम् ॥
 तदप्यप्रापित्व ध्यानात् वृत्तिर मधुसूदनः ॥ १२ ॥ प्रमादात्कुर्वता कर्म प्रव्ययेताध्वर्यु यत् ॥ स्मरणादेन तद्विष्णोः संपूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥ १३ ॥

ग. म. पु.
॥१५०॥

ध्यानेन सदृशो नास्ति शोधनं पापकर्मणाम् ॥ आगमिदहहेतूनां दाहको योगपावकः ॥ १४ ॥ वितिपन्नसमाधिस्तु मुक्तिमैव जन्मनि ॥ प्राप्नोति
योगी योगाभिदग्धकर्मां च योजयित्वा ॥ १५ ॥ यथाभिरुद्यतशिवः कर्षं दहति वानिलः ॥ तथा चित्तस्थिते विष्णो योगिनां सर्वकिल्बिषम् ॥ १६ ॥
यथाभियोगात्कनकममलं संप्रजायते ॥ संप्लुष्टो वासुदेवेन मनुष्याणां सदा मलः ॥ १७ ॥ गङ्गास्नानसहस्रेषु पुष्करक्षानकोटिषु ॥ यत्पापं निलम्
याति स्मृते नश्यति तद्वरौ ॥ १८ ॥ प्राणायामसहस्रैस्तु यत्पापं नश्यति ध्रुवम् ॥ क्षणमात्रेण तत्पापं हरेर्ध्यानात्प्रणश्यति ॥ १९ ॥ कलिप्रभावा
दुद्योक्तिः पाषण्डानां तथोक्तयः ॥ न कामेन्मानसं तस्य यस्य चेतसि केशवः ॥ २० ॥ सा तिथिस्तदहोरात्रं स योगः स च चन्द्रमाः ॥ लग्नं तदेव
विरुधातं यत्र संस्पृश्यते हरिः ॥ २१ ॥ सा हानिस्तन्महाच्छिद्रं सा चार्यजडभृक्ता ॥ यन्मुहूर्तं क्षणो वापि वासुदेवो न चिन्त्यते ॥ २२ ॥ कलौ कृत
युगं तस्य कलिस्तस्य कृते युगे ॥ हृदि नो यस्य गोविन्दो यस्य चेतसि नाच्युतः ॥ २३ ॥ यस्याग्रतस्तथा पृष्ठे गच्छतस्तिष्ठतोऽपि वा ॥ गोविन्दे नियतं
चेतः कृतकृत्यः सदैव सः ॥ २४ ॥ वासुदेवे मनो यस्य जपहोमार्चनादिषु ॥ तस्यान्तरायो भैष्य देवेन्द्रत्वादिकं फलम् ॥ २५ ॥ असंत्यज्य च गार्हस्थ्यं
स तत्त्वा च महत्तपः ॥ छिनत्ति पौरुषां मार्यां केशवार्पितमानसः ॥ २६ ॥ अमां कुर्वन्ति क्रुद्धेषु दयां सुखेषु मानवाः ॥ सुदृक् धर्मशालेषु गोविन्दे लङ्घ
स्थिते ॥ २७ ॥ ध्यायेन्नारायणं देवं स्नानदानादिकर्मसु ॥ प्रायश्चित्तेषु सर्वेषु दुष्कृतेषु विशेषतः ॥ २८ ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कृतस्तेषां पराभवः ॥
येषामिन्दीवश्यामो हृदयस्थो जनादेनः ॥ २९ ॥ कीटपक्षिगणानाञ्च हर्षं संन्यस्तचेतसां ॥ ऊर्द्धा ह्येव गतिश्चास्ति किं पुनर्ज्ञानिनां वृणाम् ॥ ३० ॥
वासुदेवतरुच्छया नातिशीतातितापदा ॥ नरकद्राक्षसमनी सा किमर्थं न लेभ्यते ॥ ३१ ॥ न च दुर्जयसः शापो मज्ज्यश्चापि क्षीयते ॥ हन्तु
समर्थं हि सखे हत्कृते मधुमुदने ॥ ३२ ॥ वदतस्तिष्ठतोऽन्यद्वा स्वेच्छया कर्म कुर्वतः ॥ नापयाति यदा चिन्ता सिद्धां मन्येत धाम्नाम् ॥ ३३ ॥
ध्वेयः सदा सवितुमण्डलमध्यवर्ती नारायणः ससिजामनसस्त्रिविष्टः ॥ केशवः सान्ध्याङ्कुरकुण्डलवान्किरीटः ॥ हार्गे हिममयवपुर्धृतशङ्खचक्रः ॥ ३४ ॥
न हि ध्यानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥ श्वपचास्त्रानि बुज्जानो पापी नैवात्र लिप्यते ॥ ३५ ॥ सदा चित्तं समासक्तं जन्तोर्विपन्नगोचरे ॥ यदि
नारायणेऽप्येवं को न मुच्येत बन्धनात् ॥ ३६ ॥ सूत उवाच ॥ विष्णुभक्तियस्य चित्ते कं वा जीवो नरोत्सदा ॥ स तारयति चारुमानं तदेव दुरितं
णवात् ॥ ३७ ॥ तज्ज्ञानं यत्र गोविन्दः सा कथा यत्र केशवः ॥ तत्कर्म यत्तदर्थं किमन्येद्बहुभाषितं ॥ ३८ ॥ सा जिह्वा या हरिं स्तौति तत्रितो
यत्तदपि नमः ॥ तावेव केवली श्याच्यौ यौ तत्पूजाकरौ कर्म ॥ ३९ ॥ प्रणाममीशस्य शिरःफलं विदुस्तदर्चनं पाणिफलं दिवौकसः ॥ मनःफलं

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३०

॥१५०॥

तद्वृणकर्मचिन्तनं वचस्तु गोविंदगुणस्तुतिः फलम् ॥ ४० ॥ मेरुमन्दरमात्रोऽपि राशिः पापस्य कर्मणः ॥ केशवस्मरणादेव तस्य सर्वं विनश्य
 ति ॥ ४१ ॥ यत्किञ्चित्कुरुते कर्म पुरुषः साध्वसाधु वा ॥ सर्वं नारायणे न्यस्य कुर्वन्नपि न लिम्पति ॥ ४२ ॥ तृणादिचतुरास्यान्तं भूतग्रामं चतु
 विधम् ॥ चराचरं जगत्सर्वं प्रसुप्तं मायया तव ॥ ४३ ॥ यस्मिन्मयस्तमतिर्न याति नरकं स्वर्गोऽपि यच्चिन्तने विप्रो यत्र नवा विशेषकथमपि ब्राह्मोऽपि
 लोकोऽल्पकः ॥ मुक्तिञ्चेतसि संस्थितो जडधियां गुंसां ददात्यव्ययः किञ्चिज्जं यदयं प्रयाति विलयं तत्राच्युते कीर्तिते ॥ ४४ ॥ अग्निकायं जपः
 स्नानं विष्णोर्ध्यानञ्च पूजनम् ॥ गन्तुं दुःखोदधेः कुर्व्युयं च तत्र तरन्ति ते ॥ ४५ ॥ राष्ट्रस्य शरणं राजा पितरो बालकस्य च ॥ धर्मस्य सर्वस्य
 त्यागं सर्वस्य शरणं हरिः ॥ ४६ ॥ ये नमन्ति जगद्योनिं वासुदेवं सनातनम् ॥ न तेभ्यो विद्यते तीर्थमाधिकं मुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ अनर्चस्त्वं
 जाञ्च कुर्यात्स्वाध्यायमेव च ॥ तमेवोद्दिश्य गोविंदं ध्यायन्नित्यमतन्द्रितः ॥ ४८ ॥ शूद्रं वा भगवद्रक्तं निपादं श्वपचं तथा ॥ द्विजजाति
 सममन्यो न याति नरकं नरः ॥ ४९ ॥ आदरेण सदा स्तोति धनवन्तं धनेच्छया ॥ तथा विश्वस्य कर्तारं को न मुच्येत वन्द्यनात् ॥ ५० ॥
 यथा प्रातवनो वह्निर्दहत्याद्रमपीन्धनम् ॥ तथाविधः स्थितो विष्णुयोगिनां सर्वकिल्बिषम् ॥ ५१ ॥ आर्तमं पवतं यदृशश्मन्ति मृगादयः ॥
 तद्वत्पापानि सर्वाणि योगाभ्यासरतं नरम् ॥ ५२ ॥ यस्य यावांश्च विश्वासस्तस्य सिद्धिस्तु तावती ॥ एतवानेव कृष्णस्य प्रभावः परिमीयते ॥ ५३ ॥
 विद्वेषादपि गोविन्दं दमघोपात्मजः स्मरन् ॥ शिष्टपालो गतस्तत्त्वं किं पुनस्तत्परायणः ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे अथमा
 शाख्ये आचारकाण्डे विष्णुमहात्म्यवर्णनं नाम त्रिशतुत्तरद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३० ॥ ॥ एत उवाच ॥ चारुसिंहरुद्रि वन्द्ये शिवोक्तं शैलका
 थुना ॥ पूर्वं मातृगणाः सर्वे शङ्करं वाक्यमब्रुवन् ॥ १ ॥ भगवन् भक्षयिष्यामः सदेवास्तुमातृपुत्र ॥ त्वत्परादात्मनस्तु तद्बुद्ध्यादुमहत्ति ॥ २ ॥ शङ्क
 उवाच ॥ भवतीभिः प्रजाः सर्वो रक्षणीया न संशयः ॥ तस्माद्भोक्तव्यं मनः शीघ्रं निवर्त्यताम् ॥ ३ ॥ इत्येवं शङ्करेणोक्तमनादृत्य तु तदव ॥
 भक्षयामासुरव्यसात्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ४ ॥ वैलोक्ये भक्ष्यमाणे तु तदा मातृगणेन वै ॥ तस्मिन्हापि देवं प्रदध्यौ भगवाञ्छिवः ॥ ५ ॥ अना
 दिनिघ्नं देवं सर्वभूतभवोदकम् ॥ विद्युच्छिह्नं महार्द्रं स्फुरत्केसरमालिनम् ॥ ६ ॥ रत्नागर्दं समकुटं देमकेसम्पुषितम् ॥ शोणिसूत्रेण प्रवता काञ्चनेन
 विराजितम् ॥ ७ ॥ त्रिलोत्पलदलश्यामं रत्ननूपुरधुषितम् ॥ तेजसाकान्तसवालमद्भाग्योदरमण्डपम् ॥ ८ ॥ अवर्त्तसंशकारिः संभुक्तं देहरोमाभिः ॥

१ वचसद्वचनः । २ भवतीति शेषः ।

ग. म. पु.
॥१५१॥

सर्वपुण्यैर्जिताश्च धारयंश्च महास्रजम् ॥ ९ ॥ स ध्यातमात्रो भगवान्प्रददौ तस्य दर्शनम् ॥ यादृशेनैव रूपेण ध्यातो रुद्रैस्तु भक्तिः ॥ १० ॥
तादृशेनैव रूपेण दुर्निरीक्ष्येण देवतैः ॥ प्राणिपत्य तु देवेशं तदा तुष्टाव शंकरः ॥ ११ ॥ शंकर उवाच ॥ अस्मिन्स्वप्ने जगन्नाथ नरसिंहवपुर्हर ॥
दैत्यैश्चरेन्द्रमहागिरिनखशुक्तिविगाजिन ॥ १२ ॥ नखमण्डलसभिन्नहेमपिङ्गलविग्रह ॥ नमोऽस्तु पद्मनाभाय शोभनाय जगद्गुरो ॥ कल्पान्ताद्भोदनि
घोषं सूर्यकण्टिसमप्रभ ॥ १३ ॥ सहस्रयन्त्रसंज्ञित सहस्रेन्द्रपराक्रम ॥ सहस्रधनुस्फीत सहस्रचरणात्मक ॥ १४ ॥ सहस्रचन्द्रप्रतिम ! सहस्रशङ्ख
हरिक्रम ॥ सहस्ररुद्रतेजस्क सहस्रब्रह्मसंस्तुत ॥ १५ ॥ सहस्ररुद्रसंजित सहस्राक्षनिरीक्षण ॥ सहस्रजन्ममथन सहस्रबन्धनमोचन ॥ १६ ॥ सहस्र
वायुवेगास सहस्राज्ञकृपाकर ॥ स्तुतवैव देवदेवेशं नृसिंहवपुर्षं हरिम् ॥ विज्ञापयामास पुनर्वैनयावनतः शिवः ॥ १७ ॥ अन्यकस्य विनाशाय या
सृष्टा मातरो मया ॥ अनादृत्य तु मद्राक्षयं भक्षयन्वद्रुताः प्रजाः ॥ १८ ॥ सृष्ट्वा तांश्च न शक्तोऽहं संहर्तुमपराजितः ॥ पूर्वं कृत्वा कथं तासां विनाश
मभिरोचये ॥ १९ ॥ एवमुक्तः स रुद्रेण नरसिंहवपुर्हरिः ॥ सहस्रहेवीर्जिह्वायात्तदा वागीश्वरो हरिः ॥ २० ॥ तथा सुरगणान्सर्वान्मृगान्मृगान्निधुः ॥
संहृत्य जगतः शर्म कृत्वा चान्तदेशे हरिः ॥ २१ ॥ नारासिंहमिदं स्तोत्रं यः पठेन्नियतोद्भिद्यः ॥ मनोरथप्रदस्तस्य रुद्रस्येव न संशयः ॥ २२ ॥
ध्यायेत्प्रसिद्धं तरुणाकननं सिताम्भुजातं ज्वालितामिवत्कम् ॥ अनादिमध्यान्तमज पुराणं परापरेशं जगतां निधानम् ॥ २३ ॥ जपेदिदं सन्ततदुः
खजालं जहाति नीहारमिवांशुमाली ॥ समानृत्वर्गस्य करोति सृष्टिं यदा तदा तिष्ठति तत्समीपे ॥ २४ ॥ देवेशस्यैवापि नृसिंहमूर्तेः पूजं विधानं
त्रिपुरान्तकारी ॥ प्रसाद्य तं देववरं स लब्ध्वा अय्याज्यगन्मातृगणेभ्य एव च ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे
नृसिंहस्तोत्रं नामैकविंशदुत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २३१ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ कुलामृतं प्रवक्ष्यामि स्तोत्रं यत्तु ह्योऽम्बवीत् ॥ पृष्टः श्रीनारदेनैव नार
दाय तथा शृणु ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ यः संसारे सदा ब्रह्मैः कामकोपैः क्षुभाक्षुभैः ॥ शब्दादिविषयेभ्यः प्रीड्यमानः स दुर्लभः ॥ २ ॥ क्षणं
विमुच्यते जन्तुर्मुखसंसारसागरात् ॥ भगवच्छ्रोतुमिच्छामि त्वत्तो हि त्रिपुरान्तक ॥ ३ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा नारदस्य त्रिलोचनः ॥ उवाच तद्युधि
शम्भुः प्रसन्नवदना हरः ॥ ४ ॥ महेश्वर उवाच ॥ ज्ञानाधृतं परं शुद्धं रहस्यमुपैषिसम ॥ वक्ष्यामि शृणु हृत्स्वर्गं भवबन्धनयापहम् ॥ ५ ॥ तृणादि
चतुरास्यान्तं धृतार्थं चतुर्विधम् ॥ चराचरं जगत्सर्वं प्रलुप्य यस्य मायया ॥ ६ ॥ तस्य विष्णोः प्रसादेन यदि कश्चिदभ्युप्यते ॥ स निस्तरति संसारं
देवानामपि दुस्तरम् ॥ ७ ॥ भोगैश्चर्य्यमदोन्मत्तस्तत्त्वज्ञानपराङ्मुखः ॥ पुनरावकुल्यते मत्ताः सीदन्ति जन्तवः ॥ ८ ॥ सर्वे एकाग्रेण मया जीर्णो

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३ः

॥१५१॥

वनगजा इव ॥ यस्त्वाननं निबध्नाति दुर्मतिः कोशकारवत् ॥ ९ ॥ तस्य मुक्तिं न पश्यामि जन्मकोटिशतैरपि ॥ तस्मान्नारद सर्वेषां देवानां देवमव्य-
 यम् ॥ आराधयेत्सदा सम्यग्ध्यायेद्विष्णुं मुदान्वितः ॥ १० ॥ यस्तु विश्वमनाद्यन्तमजमात्मानि संस्थितम् ॥ सर्वज्ञमचलं विष्णुं सदा ध्यायेत्स-
 मुच्यते ॥ ११ ॥ देवं गर्भोचितं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ अशरीरं विधातारं सर्वज्ञानमनोरतिम् ॥ अचलं सर्वगं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते
 ॥ १२ ॥ निर्विकल्पं निराभासं निष्प्रपञ्चं निरामयम् ॥ वासुदेवं गुरुं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १३ ॥ सर्वात्मकञ्च वै यावदात्मचैतन्यरूपकम् ॥
 शुभमेकाक्षरं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १४ ॥ वाक्यातीतं त्रिकालज्ञं विश्वेशं लोकसाक्षिणम् ॥ सर्वस्मादुत्तमं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १५ ॥
 ब्रह्मादिदेवगन्धर्वैर्मुनिभिः सिद्धचारणैः ॥ योगिभिः सेवितं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १६ ॥ संसारबन्धनान्मुक्तिमिच्छन्लोको ह्यशेषतः ॥ स्तुतुं वै वरदं
 विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १७ ॥ संसारबन्धनात्कोऽपि मुक्तिमिच्छन्समाहितः ॥ अनन्तमव्ययं देवं विष्णुं विश्वप्रतिष्ठितम् ॥ विश्वेश्वरमजं विष्णुं
 सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ नारदेन पुरा पृष्ट एवं स वृषभध्वजः ॥ यत्नेन तस्मै व्याख्यातं तन्मया कथितं तव ॥ १९ ॥ तमेव सततं
 ध्यायन्निर्व्ययं ब्रह्म निष्कलम् ॥ अवाप्स्यसि ध्रुवं तात ॥ शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ २० ॥ अश्वमेधसदस्त्राणि वाजपेयशतानि च ॥ क्षणमेकाग्रचित्तस्य
 कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २१ ॥ श्रुत्वा सुरभ्रातृविष्णोः प्राधान्यमिदमीश्वरात् ॥ स विष्णुं सम्यगाराध्य सिद्धः पदमवाप्तवान् ॥ २२ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वा
 पि नित्यमेव स्तवोत्तमम् ॥ कोटिजन्मकृतं पापमपि तस्य प्रणश्यति ॥ २३ ॥ विष्णोः स्तवमिदं दिव्यं महादेवेन कीर्तितम् ॥ प्रयत्नाद्यः पठेन्नित्य-
 ममृतत्वं स गच्छति ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कुलामृतस्तोत्रं नाम द्वात्रिंशदुत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ सूत उवाच ॥ स्तोत्रं तत्सं-
 प्रवक्ष्यामि मार्कण्डेयेन भाषितम् ॥ दामोदरं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ १ ॥ शङ्खचक्रधरं देवं व्यक्तरूपिणमव्ययम् ॥ अधोऽक्षजं प्रपन्नो
 स्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ २ ॥ वराहं वामनं विष्णुं नारसिंहं जनार्दनम् ॥ माधवं च प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ३ ॥ पुरुषं पुष्करक्षेत्रबीजं
 पुण्यं जगत्पतिम् ॥ लोकनाथं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ४ ॥ सहस्रशिरसं देवं व्यक्ताव्यक्तं सनातनम् ॥ महायोगं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो
 मृत्युः करिष्यति ॥ ५ ॥ भूतात्मानं महात्मानं यज्ञयोनिमयोनियम् ॥ विश्वरूपं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ६ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य स्तोत्रं
 तस्य महात्मनः ॥ अपयातस्ततो मृत्युर्विष्णुदूतैः प्रपीडितः ॥ ७ ॥ इति तेन जितो मृत्युर्मार्कण्डेयेन धीमता ॥ प्रसन्ने पुण्डरीकाक्षे नृसिंहे नास्ति
 दुर्लभम् ॥ ८ ॥ मृत्यवष्टकमिदं पुण्यं मृत्युप्रशमनं शुभम् ॥ मार्कण्डेयहितार्थाय स्वयं विष्णुरुवाच ह ॥ ९ ॥ इदं यः पठते भक्त्या त्रिकालं नियतं

ग.म.पु.
॥१५२॥

शुचिः ॥ नाकाले तस्य मृत्युः स्यान्नरस्याच्युतचेतसः ॥ १० ॥ इत्यध्याये पुरुषं पुराणं नारायणं शाश्वतमप्रमेयम् ॥ विचिन्त्य सूर्यादतिराजमानं
मृत्युं स योगी जितवांस्तथैव ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे मार्कण्डेयकृतः मृत्युशकस्तोत्रं नाम त्रयस्त्रिंशदुत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३३ ॥
सुत उवाच ॥ वक्ष्येऽहमच्युतस्तोत्रं शृणु शौनक सर्वदम् ॥ ब्रह्मा पुष्टो नारदाय यथोवाच तया परम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ यथाश्रयोऽप्ययो
विष्णुः स्तोतव्यो वरदो मया ॥ अर्चनकाले तथा त्वं वक्तुमर्हसि ॥ २ ॥ ते वन्यास्ते सुजन्मानस्ते हि सर्वसुखप्रदाः ॥ सकलं जीवितं तेषां ये स्तुवन्ति
सदाच्युतम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सुने स्तोत्रं प्रवक्ष्यामि वासुदेवस्य श्रुतिदम् ॥ शृणु येन स्तुतः सम्यक् पूजाकाले प्रसीदति ॥ ४ ॥ ॐ नमो (अगवते) वासुदे
वाय नमः सर्वोपहारिणे ॥ नमो विशुद्धदेहाय नमो ज्ञानस्वरूपिणे ॥ ५ ॥ नमः सर्वसुरेशाय नमः श्रीवत्सधारिणे ॥ नमश्चर्मोसिहस्ताय नमः पङ्कजमा
लिने ॥ ६ ॥ नमो विश्वप्रतिष्ठाय नमः पीताम्बराय च ॥ नमो नृसिंहरूपाय वैकुण्ठाय नमोनमः ॥ ७ ॥ नमः पङ्कजनाभाय नमः क्षीरोदरायिने ॥ नमः
सहस्ररीर्षाय नमो नागाङ्गरायायिने ॥ ८ ॥ नमः परब्रह्महाय नमः क्षत्रान्तकारिणे ॥ नमः सत्यप्रतिज्ञाय ह्यजिताय नमोनमः ॥ ९ ॥ नमः
लोब्यनाथाय नमश्चक्रवर्त्तये च ॥ नमः शिवाय सूर्याय पुराणाय नमोनमः ॥ १० ॥ नमो नाभनरूपाय बलिशाल्यापहारिणे ॥ नमो यज्ञवराहाय
गोविन्दाय नमोनमः ॥ ११ ॥ नमस्ते परमानन्द नमस्ते परमात्मनः ॥ नमस्ते ज्ञानसद्भाय नमस्ते ज्ञानदायक ॥ १२ ॥ नमस्ते परमद्वित नमस्ते
पुरुषोत्तम ॥ नमस्ते विश्वकृदेव नमस्ते विश्वभावन ॥ १३ ॥ नमस्ते त्वाद्विश्वनाथ नमस्ते विश्वकारण ॥ नमस्ते मधुदैत्यघ्न नमस्ते रावणा
न्तक ॥ १४ ॥ नमस्ते कर्मकेशिण नमस्ते कैटभादेन ॥ नमस्ते शतपञ्चाक्ष नमस्ते गरुडध्वज ॥ १५ ॥ नमस्ते कालनेत्रिण नमस्ते गरुडासन ॥
नमस्ते देवकौपुत्र नमस्ते दुष्णिनन्दन ॥ १६ ॥ नमस्ते रुक्मिण्योक्तान्त नमस्ते हितिनन्दन ॥ नमस्ते गोकुलधास नमस्ते गोकुलधिप ॥ १७ ॥
जय गोपपुत्रः कृष्ण जय गोपीजनप्रिय ॥ जय गोवर्द्धनाधार जय गोकुलवर्द्धन ॥ १८ ॥ जय रावणवीर्य जय चाणूरनाशन ॥ जय दुष्णिकुलो
द्वन्द्वो जय कालीयमर्दन ॥ १९ ॥ जय सत्य जन्तुसाक्षि जय सर्वार्थसाधक ॥ जय वेदान्तविद्वेज जय सर्वद माधव ॥ २० ॥ जय सर्वोपकारिण जय
जय सर्वेण माधव ॥ जय सूक्ष्म चिदानन्दन जय चित्तनिरञ्जन ॥ २१ ॥ जयस्तेऽस्तु निरालम्ब जय शान्त सनातन ॥ जय नाथ जगत्पुष्ट (त्वज्य)
जय विष्णो तमोऽस्तु ते ॥ २२ ॥ त्वं गुरुस्त्वं हरे शिष्यस्त्वं वृक्षामन्त्रमण्डलम् ॥ त्वं न्याससुद्रासमयास्त्वं च उपपादितान्वनम् ॥ २३ ॥ त्वमाया
रस्त्वं ह्यनन्तस्त्वं कर्मस्त्वं धरानृजम् ॥ त्वमज्ञानादवर्त्तं हि वेदिमण्डलशक्तम् ॥ २४ ॥ त्वं प्रभो छलशूद्रामस्त्वं पुनः स खरान्तकः ॥ त्वं ब्रह्मर्षिश्च

पू. सं.
आ. कां.
अ. २३३

॥१५२॥

वेपस्त्वं विष्णुः सत्यपराक्रमः ॥२५॥ त्वं नृसिंहः परानन्दो वराहस्त्वं धरावरः ॥ त्वं सुपर्णस्तथा चक्रं त्वं गदा शङ्ख एव च ॥ २६ ॥ त्वं श्रीः प्रभो
 त्वं सूर्यस्त्वं त्वं माला देव शाश्वती ॥ श्रीवत्सः कौस्तुभस्त्वं हि शाङ्गी त्वं च तथेषुधिः ॥ २७ ॥ त्वं खड्गचर्मणा सार्द्धं त्वं दिक्पालास्तथा प्रभो ॥
 त्वं वेधास्त्वं विधाता च त्वं यमस्त्वं हुताशनः ॥ २८ ॥ त्वं धनेशस्त्वमीशानस्त्वमिन्द्रस्त्वमर्पापतिः ॥ त्वं रक्षोऽधिपतिः साध्यस्त्वं वायुस्त्वं
 निशाकरः ॥ २९ ॥ आदित्या वसवो रुद्रा अश्विनौ त्वं मरुद्गणाः ॥ त्वं दैत्या दानवा नागास्त्वं यक्षा राक्षसाः खगाः ॥ ३० ॥ गन्धर्वाप्सरसाः
 सिद्धाः पितरस्त्वं महामराः ॥ भूतानि विषयस्त्वं हि त्वमव्यक्तेन्द्रियाणि च ॥ ३१ ॥ अनेतुर्द्विरहङ्कारः क्षेत्रज्ञस्त्वं हृदीश्वरः ॥ त्वं यज्ञस्त्वं
 वषट्कारस्त्वमोङ्कारः समित्कुशाः ॥ ३२ ॥ त्वं वेदी त्वं हरे दीक्षा त्वं इषस्त्वं हुताशनः ॥ त्वं पत्नी त्वं पुरोडाशस्त्वं शाला खुक्च त्वं स्तुवः ॥ ३३ ॥
 यावाणः सकलं त्वं हि सदस्यस्त्वं सदाक्षिणः ॥ त्वं शूर्पादिरत्वं च ब्रह्मा सुसोलोखले ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ त्वं होता यजमानस्त्वं त्वं धाम्न्यं पशुधाजकः ॥
 त्वमध्वर्युस्त्वमुद्राता त्वं यज्ञः पुरुषोत्तमः ॥ ३५ ॥ दिक्पालालमहि व्योम द्यौस्त्वं नक्षत्रकारकः ॥ देवतिर्य्यङ्मनुष्येषु जगदेतच्चराचरम्
 ॥ ३६ ॥ यत्किञ्चिद्दृश्यते देव ब्रह्माण्डमखिलं जगत् ॥ तव रूपमिदं सर्वं दृष्टव्यं संप्रकाशितम् ॥ ३७ ॥ नाथयन्ते परं ब्रह्म देवेरपि दुरासदम् ॥
 कस्तज्जानाति विमलं योगगम्यमतीन्द्रियम् ॥ ३८ ॥ अक्षयं पुरुषं नित्यमव्यक्तमजमव्ययम् ॥ प्रलयोत्पत्तिरहितं सर्वव्यापिनमीश्वरम् ॥ ३९ ॥
 सर्वज्ञं निर्गुणं शुद्धमानन्दमजरं परम् ॥ बोधरूपं ध्रुवं शान्तं पूर्णमद्वैतमक्षयम् ॥ ४० ॥ अवतारिषु या श्रुतिर्विहरे देव दृश्यते ॥ परं भावमजानन्त
 स्त्वां भजान्ति दिवौकसः ॥ ४१ ॥ कथं त्वामीदृशं सूक्ष्मं शक्नोमि पुरुषोत्तम ॥ अराधयितुमीशान मनोगम्यमगोचरम् ॥ ४२ ॥ इह यन्मण्डले नाथ
 पूज्यते विधिवत्क्रमैः ॥ पुष्पशृपादिभिर्यज्ञ तत्र सर्वा विभूतयः ॥ ४३ ॥ संकर्षणादिभेदेन तव यत् प्रजिता मया ॥ क्षन्तुमर्हसि तत्सर्वं यत्कृतं न कृतं
 मया ॥ ४४ ॥ न शक्नोमि विभो सम्यक्कर्तुं पूजां यथोदिताम् ॥ यन्कृतं जपहोमादि असाध्यं पुरुषोत्तम ॥ ४५ ॥ विनिष्पदादयितुं भक्त्या अतः स्त्वां
 क्षमयाम्यहम् ॥ दिवा रात्रौ च सन्ध्यायां सर्वावस्थासु चेष्टतः ॥ ४६ ॥ अचला तु हरे ! भक्तिस्तव्यमिदुगले मम ॥ शरीरे न (ण) तथा प्रीतिर्न च
 धर्मादिकेषु च ॥ ४७ ॥ यथा त्वयि जगन्नाथ प्रीतिरात्यन्तिकी मम ॥ किं तेन न कृतं कर्म स्वर्गमाप्तादिसाधनम् ॥ ४८ ॥ यस्य विष्णौ दृढा भक्तिः
 सर्वकामफलप्रदे ॥ पूजां कर्तुं तथा स्तोत्रं कः शक्नोति तवाग्र्यतः ॥ ४९ ॥ स्तुतं तु पुनितं सेष्य तत्समस्त्वं नमोस्तु ते ॥ इति चक्रधरस्तोत्रं मया
 सम्यग्मुदाहृतम् ॥ स्तोहि विष्णुं मुने भक्त्या वदन्मम परं पदम् ॥ ५० ॥ स्तोत्रेणानेन यः स्तौति पूजाकाले जगद्गुरुम् ॥ ५१ ॥ अचिराच्छान्ते मोक्ष

ग. म. पु.
॥१५३॥

छित्वा संसारबन्धनम् ॥ अन्योऽपि यो जपेद्रक्तया त्रिसन्ध्यं नियतः शुचिः ॥ ५२ ॥ इदं स्तोत्रं पुने सोऽपि सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ पुत्रार्थी लभते
पुत्रान्वद्भो मुच्येत बन्धनात् ॥ ५३ ॥ रोगाद्विमुच्यते रागी लभते निद्रानो धनम् ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां भ्राम्यं कभीर्षिं च विन्दति ॥ ५४ ॥ जाति
स्मरत्वं मेधावी यद्यदिच्छति चेतसा ॥ स वन्यः सर्ववित्याजस्स साधुः सर्वकर्मकृत् ॥ ५५ ॥ स सत्यवाक्कुचिद्वीता यः स्तौति पुरुषोत्तमम् ॥
असंभाष्या हि ते सर्वे सर्वधर्मबहिष्कृताः ॥ ५६ ॥ येषां प्रवर्त्तने नास्ति हरिर्मुखिश्च सक्तिया ॥ न शुद्धं विद्यते तस्य मनो वाच च दुरात्मनः ॥
॥ ५७ ॥ यस्य सर्वार्थेदे विष्णो भक्तिर्नाम्यभिचारिणी ॥ आराध्य विधिपूर्वकं हरिं सर्वसुखप्रदम् ॥ ५८ ॥ श्रोत्रोति पुरुषः सम्यग्गद्यार्थयते
फलम् ॥ कर्म कारादिकं सर्वं धृष्टधानः सुरोत्तमः ॥ असुरादिवपुः सिद्धेर्वीर्यते यस्य नान्तरम् ॥ ५९ ॥ सकलशुनिभिराद्यभिन्यते यो हि शुद्धो
निखिलहृदि निविष्टो वेति यः सर्वसत्सी ॥ तमजममृतमीशं वासुदेवं नतोऽस्मि भयमरणविहीनं नित्यमानन्दरूपम् ॥ ६० ॥ निखिलभुवन
नाथं शाश्वतं सुप्रसन्नं त्वत्तिविमलविभूतं निष्ठुर्गं भास्वपुष्पैः ॥ सुखद्वित्तसमस्तं पूजयाम्यात्मभावं किरातु हृदयपद्मे सर्वसत्सी चिदात्मा
॥ ६१ ॥ एवं मयोक्तं परमप्रभावमाद्यन्तहीनस्य परस्य विष्णोः ॥ तस्माद्विचिन्त्यः परमेश्वरोऽखौ विष्णुक्तिकर्मेन त्रेणे सम्यक् ॥ ६२ ॥
बोधस्वरूपं पुरुषं पुराणमादित्यवर्णं विमलं विशुद्धम् ॥ सखिन्त्य विष्णुं परमद्वितीयं कस्तत्र योगी न लयं प्रयाति ॥ ६३ ॥ इमं स्तवं यः संततं
मनुष्यः पठेच्च तद्वाप्यतः प्रगल्भः ॥ स भूतपाप्मा विततप्रभावः प्रयाति लोकं विततं सुरैः ॥ ६४ ॥ यः प्रार्थयत्यर्थमशेषसौख्यं धर्मं च
कामं च तथैव मेक्षम् ॥ १ ॥ सर्वशुक्लज्य परं पुराणं प्रयाति विष्णुं शरणं वेत्स्य ॥ ६५ ॥ विशुं प्रभुं विश्वधरं विशुद्धमशेषसंसारविनाशहेतुम् ॥
यो वासुदेवं विमलं प्रपन्नः स मोक्षमाप्नोति विसृक्तसङ्गः ॥ ६६ ॥ इति श्रीमार्जुने महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥
चतुर्विंशदुत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥ सूत उवाच ॥ वेदांतसाङ्गचरिणां तन्मन्त्रज्ञानं वदाम्यहम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विष्णुर्हित्येव चिन्तय
॥ १ ॥ सूर्ये इन्द्रोऽग्निं वज्रं च ज्योतिरिक्तं त्रिधा स्थितम् ॥ यथा सार्पः शरीरस्थं गर्वां न दुरुते बलम् ॥ २ ॥ निर्गतं कर्मसंयुक्तं दत्तं तासां महा
बलम् ॥ तथा विष्णुः शरीरस्थो न करोति हितं न नाय ॥ ३ ॥ विनाराधनया देवः सर्वगः परमेश्वरः ॥ आरुरुक्षुमतीनां तु कर्मज्ञानमुदाहृतम् ॥
॥ ४ ॥ आरुडयोगहृत्साणां ज्ञानं र्भागं परं मतम् ॥ ज्ञातुमिच्छति शब्दादीनामो देवोऽथ जायते ॥ ५ ॥ लोभो मोहः क्रोध एतेभ्यः पापं नरस्य
रेत ॥ हन्तापुपस्थसुदरं वाक्चतुर्थी चतुष्टयम् ॥ ६ ॥ एतत्सुसंयतं यस्य स विप्रः कथ्यते ब्रुवेः (चः) ॥ परवित्तं न यच्छाति न हिंसां कुरुते

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३६

॥१५३॥

तथा ॥७॥ नाशक्रीडारतो यस्तु इत्सौ तस्य सुसंयतौ ॥ परस्त्रीवर्जनरतस्तस्योपस्थं सुसंयतम् ॥ ८ ॥ अलोलुपमिदं भुक्ते जडं तस्य संयतम् ॥
 सत्यं हितं मितं ब्रूते यस्माद्राक्तस्य संयता ॥ ९ ॥ यस्य संयतान्येतानि तस्य किं तपसाध्वरे ॥ ऐक्यं यद्वद्विभनसौरिन्द्रियाणां च सर्वदा ॥१०॥
 सबीजं वापि निबीजं ध्यानमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ भुवोर्मध्ये स्थितां बुद्धिं विषयेषु धुनक्ति यः ॥ ११ ॥ इन्द्रियाणां प्रपरे मनासि सुव्यवस्थिते ॥ १२ ॥
 स्वप्नान्पश्यत्यसौ जीवो बाह्यानाभ्यन्तरानय ॥ जीवो जाग्रदवस्थायामेवमाहुर्विपश्चितः ॥ १३ ॥ हृदि स्थितः स तमसा मोहितो न स्मरत्यपि ॥
 यदा तस्य कुतो वेति सुषुप्तिरिति कथ्यते ॥ १४ ॥ जाग्रतो यस्य नो तन्द्रा न मोहो न भ्रमस्तथा ॥ उत्पद्यते न जानाति शब्दार्थविषयान्वशो
 ॥ १५ ॥ इन्द्रियाणि समाहृत्य विषयेभ्यो मनस्तथा ॥ बुद्ध्याहङ्कारमपि च प्रकृत्या बुद्धिमेव च ॥ १६ ॥ संयम्य प्रकृतिं चापि वि
 च्छत्तया केवले स्थितः ॥ पश्यत्यात्मनि चात्मानमात्मनात्मदकाराकम् ॥ १७ ॥ चिद्रूपसंयुतं बुद्धं निष्क्रियं व्यापकं शिवम् ॥ तुरी
 यायामवस्थायामास्थितोऽसौ न संशयः ॥ १८ ॥ शब्दादयो गुणाः पञ्च सत्त्वाद्याश्च गुणास्तयः ॥ पुण्यं प्रकृत्य पञ्चस्य पञ्चाण्यहो च तानि हि ॥१९॥
 साम्यावस्था गुणकृता प्रकृतिस्तत्र कणिका ॥ कणिकायां स्थितो देवो देही चिद्रूप एव हि ॥ २० ॥ पुण्यं प्रकृतं परित्यज्य प्रकृतिं च गुणात्मिकम् ॥
 यदा तदा जीवो याति मुक्तिं न संशयः ॥ २१ ॥ प्राणायामो जपश्चैव प्रत्याहारोऽयं धारणा ॥ ध्यानं समाधिरित्येते षड् योगस्य प्रसाधकाः ॥
 ॥ २२ ॥ पापक्षये देवतानां प्रीतिरिन्द्रियसंयमः ॥ जपध्यानयुतो गर्भो विपरीतरत्नगर्भकः ॥ २३ ॥ षट्त्रिंशन्मात्रकः श्रेष्ठश्चतुर्विंशतिमात्रकः ॥
 मध्यो द्वादशमात्रस्तु उच्चारं सततं जपेत् ॥ २४ ॥ वाचके प्रणवे ज्ञाते वाच्यं ब्रह्म प्रसीदति ॥ (ॐ नमो विष्णवे)-षट्पादस्य जपस्यो गायत्री
 द्वादशाक्षरी ॥ २५ ॥ सर्वेषामिन्द्रियाणां तु प्रवृत्तिर्विषयेषु च ॥ निवृत्तिर्मनस्तस्याः प्रत्याहारः प्रकीर्तितः ॥ २६ ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थैः समाह
 रत्य हितो हि सः ॥ सहसा सद् बुद्ध्या च प्रत्याहारेषु संस्थितः ॥ २७ ॥ प्राणायामेन्द्रियाभिरावृत्तकालः कुतो भवेत् ॥ यस्तावत्कालपर्यन्तं मनो
 ब्रह्मणि धारयत् ॥ २८ ॥ तस्यैव ब्रह्मणा प्रोक्तं ध्यानं द्वादश धारणाः ॥ (तुल्यते नियतो मुक्तः समाधिः सोऽभिधीयते ॥) ध्यायन्न चलेते यस्य
 मनसि ध्यायतो भूषाम् ॥ २९ ॥ प्राणायामविह्वलं कालं यावत्सा धारणा स्मृता ॥ ध्येये सकलं मनो यस्य ध्येयमेतानुपश्यति ॥ ३० ॥ तान्यं पदार्थं
 जानाति ध्यानमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ ध्येये मनो निश्चलतां याति ध्येयं चिन्तितम् ॥ ३१ ॥ यत्तद्व्यानं परं प्रोक्तं मुनिभिर्ध्यानचिन्तकैः ॥ ध्येयमे
 व हि सर्वत्र ध्याता तन्मयतां गतः ॥ ३२ ॥ पश्यति द्वैतरहितं समाधिः सोऽभिधीयते ॥ मनः सङ्कल्परहितमिन्द्रियायान्न चिन्तयेत् ॥ ३३ ॥

ग. म. पु.
॥१५२॥

यस्य ब्रह्मणि संलीनं समाधिस्थं तदोच्यते ॥ ध्यायतः परमात्मानमात्मस्थं यस्य योगिनः ॥ ३४ ॥ मनस्तन्मयतां याति समाधिस्थः स कीर्तिताः ॥
चित्तस्य स्थिरता भ्रान्तिर्दोर्मनस्य प्रमादता ॥ ३५ ॥ योगिनां कथिता दोषा योगविप्रप्रवर्तकाः ॥ स्थित्यर्थं मनसः सर्वं स्थूलरूपं विचिन्तयेत्
॥ ३६ ॥ तद्गतं निश्चलीभूतं सूर्यस्थं स्थिरतां ब्रजेत् ॥ न विना परमात्मानं किञ्चिजगति विद्यते ॥ ३७ ॥ विश्वरूपं तमेवैकमिति ज्ञात्वा विसृज्य
ति ॥ ॐकारं परमं ब्रह्म ध्यायेद्वज्रस्थितं विभुम् ॥ ३८ ॥ भवभेदवज्ररहितं जपेन्मात्रात्रयान्वितम् ॥ इति सञ्चिन्तयेत्पूर्वं प्रधानं तस्य चोपरि
॥ ३९ ॥ तमो रजस्तथा सत्त्वं मण्डलवितयं क्रमात् ॥ कृष्णरक्तसितं तस्मिन्पुरुषं जीवसंज्ञितम् ॥ ४० ॥ तस्यापरि रुणेश्वर्यमष्टपदं सरोरुहम् ॥
ज्ञानं तु कर्णिका तत्र विज्ञानं केसराः स्मृताः ॥ ४१ ॥ वैराग्यनालं तत्कन्दो वैष्णवो धर्म उत्तमः ॥ कर्णिकायां स्थितं तत्र जीवब्रह्मस्थलं विभु
॥ ४२ ॥ ध्यायेदुरसि संयुक्तमोङ्कारं मुक्तिसाधकम् ॥ ध्यायन् यदि त्यजेत्प्राणान्याति ब्रह्मं स्वसन्निविष्टम् ॥ ४३ ॥ हरिं संस्थाप्य देहाग्रे ध्यायन् यो
गी च भक्तिभाक् ॥ आत्मानमात्मना केचित्पश्यन्ति ध्यानचक्षुषः ॥ ४४ ॥ साल्यबुद्ध्या तथैवान्ये योगेनान्ये तु योगिनः ॥ ब्रह्मकारणकं ज्ञानं
भवबन्धविभेदनम् ॥ ४५ ॥ तत्रैकचित्ततायोगो मुक्तिदो नात्र संशयः ॥ जितेन्द्रियात्यकरणो ज्ञानदसो हि यो भवेत् ॥ ४६ ॥ स मुक्तः कथ्यते
योगी परमात्मन्यवस्थितः ॥ आसनस्थानविषयो न योगस्य प्रसाधकाः ॥ ४७ ॥ विलम्बजनकाः सर्वे विस्तराः परिकीर्तिताः ॥ शिरोभालः
सिद्धिमाप स्मरणाभ्यासगौरवात् ॥ ४८ ॥ योगाभ्यासं प्रकुर्वन्तः पश्यन्त्यात्मानमात्मना ॥ सर्वभूतेषु कारुण्यं विद्रेषं विषयेषु च ॥ ४९ ॥ गुण
शिरोदरादिश्च कुर्वन्योगी विमुच्यते ॥ इन्द्रियैरिन्द्रियार्थास्तु न जानाति नरो यदा ॥ ५० ॥ काष्ठवद्ब्रह्मसंलीनो योगी मुक्तस्तदा भवेत् ॥ सर्ववर्णीः
भ्रियः सर्वाः कृत्वा पापानि भस्मसात् ॥ ५१ ॥ ध्यानाग्निना च मेधावी लभते परमां गतिम् ॥ मन्यनाहश्यते तस्मिन्तद्ब्रह्मचरितं वै हरिः ॥ ५२ ॥
ब्रह्मात्मनोर्यदैकत्वं स योगश्चोत्तमोत्तमः ॥ बाह्यरूपैर्न मुक्तिस्तु चान्तस्थैः स्याद्यमादिभिः ॥ ५३ ॥ साङ्ख्यज्ञानेन योगेन वेदान्तश्रवणेन च ॥ त्रैवि
क्षतात्मनो या हि सा मुक्तिरभिधीयते ॥ अनात्मन्यात्मरूपत्वं मत्तः सत्त्वरूपता ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥
रकाण्डे ब्रह्मविज्ञानस्वरूपनिरूपणं नाम पञ्चाविंशदुत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आत्मज्ञानं प्रवक्ष्यामि शृणु नारद तत्त्वतः ॥
अद्वैतं साङ्ख्यमित्याहुर्योगस्तत्रैकचित्तता ॥ १ ॥ अद्वैतयोगसम्पन्नास्ते मुच्यन्तेऽतिबन्धनात् ॥ अतीतारब्धमागामि कर्म नश्यति तत्रैव ॥ २ ॥

पु. खं.
आ. को.
अ. २३६

सद्भिचारकुठारेण च्छिन्नसंसारपादपः ॥ ज्ञानवैराग्यतीर्थेन लभते वैष्णवं पदम् ॥ ३ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं च माया त्रिपुरमुच्यते ॥ अत्रैवान्तर्गतं सर्वं
 शाश्वते नाद्वये पदे ॥ ४ ॥ नामरूपक्रियाहीनं सर्वं तत्परमं पदम् ॥ जगत्कृत्वेश्वरोऽनन्तं स्वयमत्र प्रविष्टवान् ॥ ५ ॥ वेदाहमेतं पुरुषं चिद्रूपं तमसः
 परम् ॥ सोऽहमस्मीति मोक्षाय नान्यः पन्था विमुक्तये ॥ ६ ॥ श्रवणं मननं ध्यानं ज्ञानानां चैव साधनम् ॥ यज्ञदानतपस्तीर्थवेदैर्मुक्तिर्न लभ्यते
 ॥ ७ ॥ त्यागेन केनचिद्ध्यानपूजाकर्मादिभिर्यथा ॥ द्विविधं वेदवचनं कुरु कर्म त्यजेति च ॥ ८ ॥ यज्ञादयो विमुक्तानां निष्कामानां विमुक्तये ॥
 अन्तःकरणशुद्धयर्थमचुरेवात्र केचन ॥ ९ ॥ एकेन जन्मना ज्ञानान्मुक्तिर्न द्वैतभाविनाम् ॥ योगभ्रष्टाः कुयोगाश्च विप्रा योगिकुलोद्भवाः ॥ १० ॥
 कर्मणा बध्यते जन्तुर्ज्ञानान्मुक्तो भवाद्वेत् ॥ आत्मज्ञानन्वाश्रयेद्वै अज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ ११ ॥ यदा सर्वे विमुच्यन्ते कामा येस्य
 हृदि स्थिताः ॥ तदाभृतत्वमाप्नोति जीवन्नेव न संशयः ॥ १२ ॥ व्यापकत्वात्कथं याति को याति क्व स रतुति च ॥ अनन्तत्वाच्च
 देशोऽस्ति अमूर्त्तित्वादतिः कुतः ॥ १३ ॥ अद्वयत्वाच्च कोऽप्यस्ति बोधत्वाज्जडता कुतः ॥ एकोदिष्टं यदन्यस्य मतिरगतिरसंस्थितिः (मृ) ॥ १४ ॥
 कथमाकाशकल्पस्य गतिरागतिसंस्थितिः ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं च मायया परिकल्पितम् ॥ १५ ॥ वस्तु तैजसकं प्राज्ञे यत्तु पुण्यमखण्डकम् ॥ यथा
 ते प्रियआत्मा नः सर्वेषां च तथा प्रियः ॥ १६ ॥ बोधमार्गे यथा चित्तं सर्वेषां च तथा मते ॥ सर्वदा सर्वभूतानां सर्वस्य च महामुने ॥ १७ ॥ नाहम्
 त्रात्मविज्ञानं तस्मात्पूर्णं निरन्तरम् ॥ जाग्रत्स्वप्नं तथा वृत्तं सौषुप्तसुखमेव च ॥ १८ ॥ स्मरणं विस्मृतार्थस्य नास्ति चेत्कस्य जायते ॥ सत्य
 मस्तु तथा वाणुअशरीरं परं तथा ॥ १९ ॥ नास्ति चेत्सुखदुःखानां सर्वेषां वेदनं कथम् ॥ सदा सर्वत्र सर्वज्ञः सर्वस्य हृदये न चेत् ॥ २० ॥ साक्षि
 भूतः समाश्रित्य को जानाति विचेष्टितम् ॥ सत्य ज्ञानानन्तं भिन्नं स्यान्नसत्यं ज्ञानतः पृथक् ॥ २१ ॥ नानन्त्यात्पृथगानन्दं नाप्यमानन्दतः पृथक् ॥
 त्वमेव परमं ब्रह्म सत्यज्ञानादिलक्षणम् ॥ २२ ॥ अहं ब्रह्म परं तत्त्वं ज्ञात्वा त्वखिलविद्भवेत् ॥ यथैकमृन्मये ज्ञाते सर्वमेतच्चराचरम् ॥ २३ ॥ यथैकहे
 ममणिना सर्वं हेममयं भवेत् ॥ ज्ञानं तथैवमीशेन ज्ञानिनाप्यखिलं जगत् ॥ २४ ॥ यथान्धकारदोषेण रज्जुः सम्यङ् दृश्यते ॥ यथा सम्मोहदोषेण
 चात्मा सम्यङ् दृश्यते ॥ २५ ॥ सर्पधारादिभिर्भेदैरन्यथा वस्तुकल्पनम् ॥ व्योमादिना सरूपाद्यैरन्यथात्मा प्रकल्प्यते ॥ २६ ॥ प्रत्यक्षमपि यद्व्यं
 दुर्दर्शमिति भाषते ॥ व्योमादिना सरूपाद्यैरन्यथा कल्पितैस्तथा ॥ २७ ॥ तथा हि रज्जुरुरगः शुक्तिः कारजतं यथा ॥ मृगतृष्णापथायाम्भस्तृप्ति

ग. म. पु.
॥१५५॥

विष्णो तथा जगत् ॥ २८ ॥ हाहिणोद्विजा कथि श्रोहमिति ॥ महानाशात्पुनः स्वीयस्मि मन्यते ॥ २९ ॥ मायानिष्ठस्तथा जीवो देहोहमिति मन्यते ॥ मायानाशात्पुनः स्वीयस्मि मन्यते ॥ ३० ॥ अहंनारायणः मान्यजनो ह्यमवसते ॥ स्वरूपदर्शनाद्यर्थं माया नारायणं विना ॥ ३१ ॥ अनादित्वं समं द्वाभ्यां स्वरूपं तद्विलक्षणम् ॥ एकः सत्यं तथा भागी विचारेण परं वृषा ॥ ३२ ॥ अजोपि हि सकृन्त्य संभवाभ्यात्ममायया ॥ मायेच्छया द्विधा स स्यात्पतिः पत्नी सुखं जगत् ॥ ३३ ॥ अष्टाविंशतिर्भूदस्तु त्रैगुण्यं विद्यते पृथक् ॥ चतुरशीतिर्लक्ष्यन्ते नरनार्याकृतीनि च ॥ ३४ ॥ एषुविंशं प्रभवति खण्डजं मायया यथा ॥ आदावन्ते च सन्त्येते नामरूपकियादयः ॥ ३५ ॥ सत्तावत्कल्पं काले न सन्ति परमार्थतः ॥ यथा रथादयः स्वप्ने सन्तो नैव च सत्यतः ॥ ३६ ॥ तथा जगदवस्थायां भूतानि न तु सन्निवृत्तौ ॥ देहस्य प्राणस्य याति जाग्रत्स्वप्नपदज्ञ (क्ष) योः ॥ ३७ ॥ एवमेतत्परं ब्रह्म स्वप्न जाग्रत्पदद्वयेऽसुषुप्तमवलं रूपमद्वयं पदमुच्यते ॥ ३८ ॥ मायाऽविचारसिद्धेः विचारेण विलीयते ॥ आपातरहिता सापि कल्पना कालवर्तिनी ॥ ३९ ॥ एवं तस्या (दात्या) त्मनादित्यं सिद्धमेकस्य सत्यजा ॥ सतोस्तित्वं वसाति त्वादस्ति त्वापत्यतां ततः ॥ ४० ॥ ज्ञानं ततोप्यनन्तो नः पूर्णान्तिः सुखमात्मना ॥ न नित्यभावाच्चितोदयः कृत्वादयुतोऽस्मदहम् ॥ दीपवद्द्वये ज्योतिर्हं ब्रह्मस्मि मुक्तये ॥ ४१ ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे आत्मज्ञानस्वरूपवर्णनं नाम एकाविंशतुत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गीतासारं प्रवक्ष्यामि अर्जुनायोदितं पुरा ॥ अष्टाङ्गयोगमुक्तात्मा सर्वैरुदात्तपारमः ॥ १ ॥ आत्मलाभः परो नान्य अत्यदेहादिव जितः ॥ हीनरूपादिदेहान्तःकरणत्वादिलोचनः ॥ २ ॥ विज्ञानरहितः प्राणः सुषुप्तौ हि प्रतीयते ॥ नाहमात्मा च दुःखादिसंसारदिसमन्वयात् ॥ ३ ॥ विभूत इव दीप्ताचिरादीप्त (दित्य) इव दीप्तिमान् ॥ वैकुण्ठोऽभिरिचकारो हस्तङ्ग आत्मनात्मनि ॥ ४ ॥ ओन्नदीनि न पश्यन्ति स्वरूपमात्मनोऽसौ त्मना ॥ सर्वज्ञः सर्वदर्शी च क्षेत्रज्ञस्तानि पश्यति ॥ ५ ॥ यदा प्रकृष्टते ह्यात्मा पदे दीपो ज्वलति च ॥ ज्ञानमुत्पद्यते पुंसां क्षयात्पापस्य कर्मणः ॥ ६ ॥ यथादर्शतलप्रख्ये पश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थांश्च महाभूतानि पश्यकम् ॥ ७ ॥ मनोबुद्धिरहंकारमत्यक्तं पुरुषं तथा ॥ प्रसंख्याय परं न्यातो विमुक्तो बन्धनैर्भवेत् ॥ ८ ॥ इन्द्रियग्राममखिलं मनसामिनिवेश्य च ॥ मनश्चैवाग्रहंकारे प्रतिग्राम्य च पाण्डव ॥ ९ ॥ अहंकारं तथा बुद्धौ बुद्धिं च प्रकृतावपि ॥ प्रकृतिं पुरुषे स्थाप्य पुरुषं ब्रह्मणि न्यसेत् ॥ १० ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः प्रसंख्याय विमुच्यते ॥ नवद्वारमिदं गेहं तिस्रणां पञ्चसाक्षिकम् ॥ ११ ॥ क्षेत्रज्ञाधिष्ठितं विद्वान्यो वेद स वरः कविः ॥ अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥ ज्ञानयज्ञस्य

पु. खं.
आ. का.
अ. २३७

॥१५५॥

सर्वाणि कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे श्रीमद्भगवद्गीतासारनिरूपणं नाम सप्तविंश
 उत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यमश्च नियमः पार्थ आसनं प्राणसंयमः ॥ मत्प्राहारस्तथा ध्यानं धारणार्जुन सतमी ॥ १ ॥
 समाधिरिति चाष्टाङ्गे योग उक्तो विमुक्तये ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्वभूतेषु सर्वदा ॥ २ ॥ हिंसाविरागको धर्मो ह्यहिंसा परमं सुखम् ॥ विधिना
 या भवेद्विज्ञा सा त्वहिंसा प्रकीर्तिता ॥ ३ ॥ सत्यं ब्रूयात्सत्यं ब्रूयात् ब्रूयात्सत्यमभियम् ॥ मयि च नानृतं ब्रूयादेव धर्मः सनातनः ॥ ४ ॥ यच्च
 द्रव्यापहरणं चौर्याद्वै बलेन वा ॥ स्तेयं तस्यानाचरणमस्तेयं धर्मसाधनम् ॥ ५ ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्ववस्थासु सर्वदा ॥ सर्वेषु येषु न त्यागं
 ब्रह्मचर्यं प्रचक्षते ॥ ६ ॥ द्रव्याणामप्यनादानमापत्स्वपि तथेच्छया ॥ अपरिग्रहमित्याहुस्तं प्रयत्नेन वर्जयेत् ॥ ७ ॥ हिंसा शौचं मृच्छलाभ्यां वाह्य
 भावादयान्तरात् ॥ यदृच्छालाभतस्तुष्टिः सन्तोषः सुखलक्षणम् ॥ ८ ॥ मनसश्चेन्द्रियाणां च ऐक्यं परमं तपः ॥ शरीरशोषणं वापि कृच्छ्रचान्द्रा
 यणादिभिः ॥ ९ ॥ वेदान्तशतरुद्रीवप्रणवादिजपं बुधाः ॥ सत्त्वगुह्यैर्गुह्यैः स्वार्थं चिन्तयेत् ॥ १० ॥ क्लृप्तिस्मरणपूजादिवाङ्मनःकार्यकमे
 भिः ॥ अनिश्चला हरौ भक्तिरेतदीश्वरचिन्तनम् ॥ आसनं स्वस्तिकं प्रोक्तं पद्ममर्दान्तं तथा ॥ ११ ॥ प्राणः स्वदेहो वायुरायामस्तत्रिरोचनम् ॥
 इन्द्रियाणां विचरतां विषयेषु त्वसत्स्विव ॥ १२ ॥ नियमः श्रोत्र्यते सद्भिः मत्प्राहारस्तु पाण्डव ॥ मूर्तामूर्तब्रह्मसचिन्तनं ध्यानमुच्यते ॥ १३ ॥
 योगारम्भे हरिं मूर्तममूर्तमपि चिन्तयेत् ॥ अभिमण्डलमध्यस्थो वायुदेवश्चतुर्भुजः ॥ १४ ॥ शशिचक्रगदाप्रभुर्गुरुः कौस्तुभस्तुतः ॥ वनमाली कौस्तु
 भेन युतोऽहं ब्रह्मसंज्ञकः ॥ १५ ॥ धारणेऽप्युच्यते चेयं धार्यते यन्मते लये ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिरिति चोच्यते ॥ एककारः सप्ताधिः स्वादेशाल
 म्बनवर्जितः ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे श्रीमद्भगवद्गीतासारनिरूपणं नामाष्टाविंशोत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २८ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ ब्रह्मगीतां प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मुच्यते भवान् ॥ अहं ब्रह्मास्मि वाङ्मनोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं
 पदार्थयोः ॥ पदद्वयार्थो द्विविधो वाच्यो लक्ष्यो रम्योऽयं ॥ १ ॥ वाङ्मनोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं
 चेतसामतुलं न यत् ॥ २ ॥ तथा वैदेववाङ्मनोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं ब्रह्मोऽहं
 परम् ॥ प्राणपिंडात्मको यो य स द्वितीयविभक्तः ॥ ५ ॥ परोक्ष्ये प्रसंगो ह्यत्र भागो लक्ष्येन वाहसा ॥ तथा ब्रह्मपदैव प्राणपिंडात्मिकात्मा ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥१५६॥

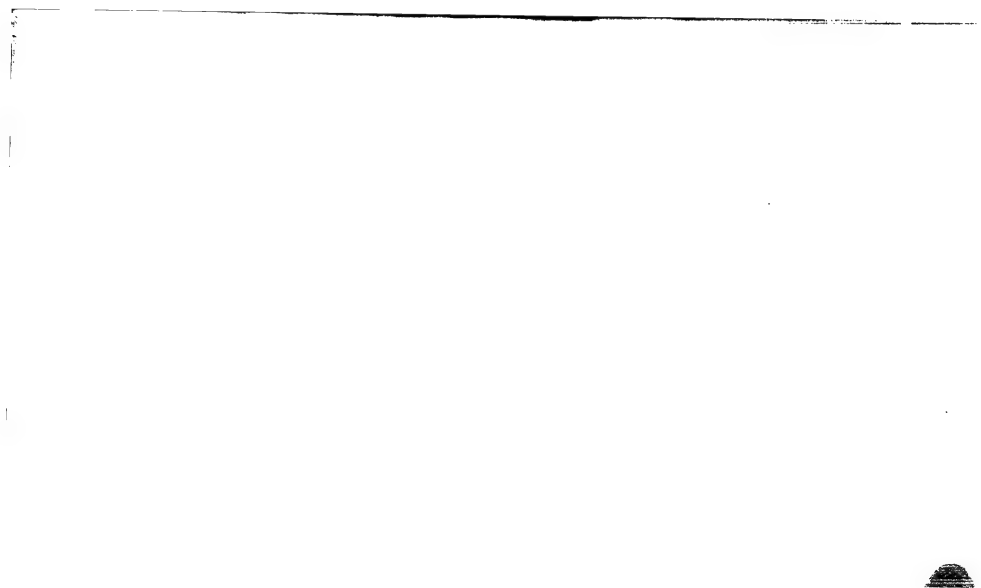
निष्ठा परेक्षता चेति परित्यागेन वक्ष्यते ॥ अद्वयानन्दचेतन्यं प्रत्यग्ब्रह्मपदेन तु ॥ ७ ॥ अद्वयानन्दचेतन्यं लक्षयित्वा स्थितस्य च ॥ ब्रह्मात्मस्य
ब्रह्म चाद्वैतब्रह्मपदार्थयोः ॥ ८ ॥ अद्वैतब्रह्मास्मिन्वाक्याच्च स्वातुभूतिफलार्थकम् ॥ ऐक्यज्ञानं तु हि भवेद्देवतातरतो भुवम् ॥ ९ ॥ ज्ञानद्वयज्ञानकार्य
स्य निवृत्त्या मुक्तिरुच्यते ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे ब्रह्मगीतासारवर्णनं नामैकोनचत्वारिंशमुत्तर
दिशतमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सन्नपि ब्रह्म तस्मात्त्वं मरुत्त्वाच्च ततोऽनलः ॥ १ ॥ अक्षरापस्वनः पृथ्वी प्रपञ्चाकृतिसृष्टिका ॥
ततः सप्तदशं लिङ्गं पञ्चकर्मद्वियाणि च ॥ २ ॥ वाक्पाणिपादं पाशुआण्डुपस्थमथ धीन्द्रियम् ॥ श्रोत्रं त्वक्चक्षुषी जिह्वा ग्राणं स्यात्पंच वचिवः
॥ ३ ॥ प्राणोपानः समानश्च व्यानस्तुदान एव च ॥ मनोन्तःकरणं धीश्च स्थानघनः संज्ञातमकश्च ॥ ४ ॥ बुद्धिश्चैश्वर्यरूपा तु भूतसृष्टस्व
रूपकम् ॥ हिरण्यगर्भमात्मीयसूत्रं तत्कार्योल्लेखकम् ॥ ५ ॥ पञ्चीकृतानि भूतानि ह्यपञ्चीकृतभूततः ॥ पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यो ब्रह्मादं समजायत
॥ ६ ॥ लोकप्रसिद्धं स्थूलालम्ब्य शरीरं चरणादिभ्यः ॥ पञ्चीकृतानि भूतानि तत्कार्यं तत्स्थमेव च ॥ ७ ॥ सर्वे शरीरजातं च प्राणिनां स्थूलमात्रं
तम् ॥ त्रिधा हि परमात्मस्थं शरीरं प्रोच्यते तुषैः ॥ ८ ॥ देहद्रव्याभिगामी च त्वमयो जीव एकतः ॥ स्वभेदवाक्याद्देहैव प्रविष्टं देहयोर्द्वयोः ॥ ९ ॥
जलाक्षेपद्रवजीवः प्राणोदिवारगः ॥ आयस्त्वप्रमुपुवीनां साक्षी जीवः स च स्मृतः ॥ १० ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यैर्व्यतिरिक्तः निर्गुणः ॥
निर्गतावयवोसंगो नित्यशुद्धस्वभावकः ॥ ११ ॥ परमात्मैव यन्मात्रस्त्वमाद्यैरेषिवा भूतः ॥ अन्तःकरणशेषैर्वातःकरणसंस्थितः ॥ १२ ॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तीश्च पश्यता विकृतिः सदा ॥ फलक्रियाकारकयोर्जाग्रदादीन्वदाव्यहम् ॥ १३ ॥ इन्द्रियैश्च विज्ञानं जाग्रत्स्थानमुदीरितम् ॥ जाग्रत्सं
स्कारसंभूतप्रत्ययो विषयार्थिनः ॥ १४ ॥ स्वप्नं सुषुप्तिः करणोपसंवाते धियः (प) स्थितः (नि) ॥ १५ ॥ जाग्रत्स्थानं कारणावस्थायाम् स्थितिः कालका
त्मना ॥ १६ ॥ क्रमतोऽक्रमतो जीवो जाग्रदादि स पश्यति ॥ समाचारं न काले तु पूर्वमेवावधारयेत् ॥ १७ ॥ सुषुप्तावयव संजातं अन्तःकरणकेतलं ॥
विलापयेत्क्षेत्रजातं तत्क्षेत्रं परिशेषयेत् ॥ १८ ॥ पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यो भांडादि व्यतिरिक्तकम् ॥ यथा मुदो वटो भिन्नो नास्ति तत्कार्यवस्तुतथा
॥ १९ ॥ पञ्चीकृतानि भूतानि अपञ्चीकृतभूततः ॥ संसृति व्यतिरिक्ते शिष्टाः सूक्ष्मशरीरकम् ॥ २० ॥ अपञ्चीकृतभूतेभ्यो न लिङ्गं व्यतिरिक्त
कम् ॥ पृथ्व्याधारं विना नास्ति विना नास्ति च तेन सा ॥ २१ ॥ तेजश्च वायुना नास्ति वायुः स्वेन विना न हि ॥ यद्ब्रह्मणो च सं नास्ति
शुद्ध ब्रह्म विना च सम ॥ २२ ॥ शुद्धभावस्तदा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तीनामसंभयः ॥ जीवत्यवधितः प्राज्ञः स्वचैतन्यानुकूलः ॥ २३ ॥ नित्यं शुद्धं

पु. खं.
आ. का.
अ. २४०

॥१५६॥

बुद्धमुक्तं सत्यं ब्रह्माद्वितीयकम् ॥ तत्त्वंपदांतौ शिष्टौ च तत्कारो ब्रह्मवाचकः ॥ २३ ॥ उकारश्च अकारश्च मकारोयमृगद्वयः ॥ ब्रह्माहमस्म्यहं ब्रह्म
 ज्ञानमज्ञानवर्द्धनम् ॥ २४ ॥ अयमात्मा परं ज्योतिश्चिन्मामानंदरूपकः ॥ सत्यं ज्ञानमनंतं हि त्वमसीति श्रुतीरितम् ॥ २५ ॥ अहं ब्रह्मास्मि निर्ले-
 पमहं ब्रह्मास्मि सर्वगम् ॥ योसावादित्यपुरुषसोसावहमनादिमत् ॥ गीतासारोऽर्जुनायोक्तो येन ब्रह्मणि वै लयः ॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापु-
 राणे प्रथमांशे आचारकांडे ब्रह्मगीतासारो नामेकोनचत्वारिंशदुत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ हरिरुवाच ॥ पुराणं गारुडं रुद्र प्रोक्तं सारं मया
 तव ॥ ब्रह्मादीनां शृण्वतां च भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ विद्याकीर्तिप्रभालक्ष्मीजयारोग्यादिकारकम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्बुद्ध सर्ववित्स दिवं व्रजेत् ॥
 ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इति व्यास मया विष्णोः पुराणं मुक्तिदं श्रुतम् ॥ व्यास उवाच ॥ श्रुत्वैतद्गारुडं पुण्यं ब्रह्माऽस्मानित्युवाच ह ॥ ३ ॥ दक्षनारद
 मुख्यादीन् ब्रह्म ध्यायन्हरिं गतः ॥ मयापि तुभ्यं सूतेन पुराणं कथितं परम् ॥ ४ ॥ यच्छ्रुत्वा सर्ववित्प्राप्तकामो ब्रह्म फलं भवेत् ॥ विष्णुः सारतमं
 प्राह गारुडं गारुडं ततः ॥ ५ ॥ महासारं धर्मकामधनमोक्षादिदायकम् ॥ सूत उवाच ॥ शौनक प्रवरं प्रोक्तं पुराणं गारुडं तव ॥ ६ ॥ यदब्रवी-
 तपुरा व्यासः सारं मां गारुडेरितम् ॥ व्यासः श्रुत्वा ब्रह्मणश्च पुराणं गारुडं शुभम् ॥ देवं ध्यायन्वेदमेकं चतुर्धा व्यभजद्धरिः ॥ ७ ॥ अष्टादश
 पुराणानि तानि मां प्राह वै शुकः ॥ इदं तु गारुडं श्रेष्ठं मया ते शौनकेरितम् ॥ ८ ॥ मुनीनां शृण्वतां मध्ये पृच्छतः सर्ववाचकम् ॥ यः पठे-
 च्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा समाहितः ॥ ९ ॥ संलिखेद्वेदेष्वपि धारयेत्पुस्तकं ननु ॥ धर्मार्थी प्राप्नुयाद्धर्ममर्थार्थी चार्थमाप्नुयात् ॥ १० ॥ कामा-
 नवाप्नुयात्कामी मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥ यद्यदिच्छति तत्सर्वं गारुडश्रवणाद्भवेत् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणो वेदपारस्य गता स्यान्नात्र संशयः ॥ क्षत्रियो
 क्षत्रियस्यापि रक्षिता भवतीह च ॥ १२ ॥ नान्यस्य श्रवणं हि स्यात्पुराणं वेदसंमिश्रम् ॥ वदेद्यदि स मृदात्मा कीर्तिहानिमवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ अन्यस्मै
 च वदेद्विद्वान् ब्राह्मणान्तरितो यदि ॥ ब्राह्मणान्तरितैः सर्वैः श्रोतव्यं गारुडं त्विदम् ॥ १४ ॥ यथा विष्णुस्तथा ताक्ष्यस्तार्क्ष्यस्तोत्राद्धरिः स्तुतः ॥ गारुडं
 वसुराजश्च श्रुत्वा सर्वमवाप ह ॥ १५ ॥ वरुवाच ॥ नमस्यामि महाबाहुं स्वर्गं हरिवाहनम् ॥ विष्णोर्ध्वजोर्ध्वसंस्थानं विशासितमहासुरम् ॥ १६ ॥
 नमस्ते नागदर्पघ्न विनतानंदवर्द्धन ॥ सुपक्षपात निहंभ दीनदैत्यनिरीक्षित ॥ १७ ॥ परस्परस्य शापेन सुप्रतीकविभावसू ॥ गजकच्छपतां प्राप्तौ भ्रातरौ
 चैव संयुतौ ॥ १८ ॥ यदुच्छ्रितौ योजनानि जगत्त्रिगुणायतः ॥ कूर्मस्त्रियोजनोत्सेधो २ योजनमंडलः ॥ १९ ॥ न खाद्यौ तौ त्वया नीचौ चतुर्भुजौ
 च पाक्षिप ! ॥ परस्परकृताच्छापदोषाच्च परिमोचितौ ॥ २० ॥ निषाददेशस्त्वादेन देवं वृ महे त्म् ॥ विषादीशस्ततो मुक्तस्तत्रापि ब्राह्मणस्त्वया ॥ २१ ॥

वटारोहिणवृक्षस्य योजनानां शतायुता ॥ शाखा भिन्ना त्वया यत्र वालखिल्याः समास्थिताः ॥ २२ ॥ त्वया यत्र कृता कृत्वा-नखस्थौ गजकच्छपौ ॥
नभस्पपिनिरालंबे सर्वतः परिवारितौ ॥ २३ ॥ त्वया जिता रणे देवाः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥ आहृतं तत्पुरा सोमं वह्निं निर्वाप्य काश्यपे ॥ २४ ॥
नागौ दृष्टिविषौ कृत्वा रजसा तु विचक्षुषौ ॥ तक्षिणाग्नेन सा भङ्क्ताविक्रवेतौ मनोहतः ॥ आहृत्यापि त्वया सोमं नीतमेव न भक्तिः ॥ तेन विष्णो
ध्वजस्थानं वाहनत्वं गतो ह्यसि ॥ २५ ॥ त्वया निःक्षिप्य दर्भेषु सोमं नागाश्च वञ्चिताः ॥ जहार चामृतं पात्रं शीघ्रं वै ब्रह्मसूदन ॥ २६ ॥ यत्र जिह्वा
द्विधाभूताः पन्नगानां द्विजोत्तमा विनता मोचिता दास्यात्कद्रा पूर्वजिता रणे ॥ २७ ॥ उच्चैः श्रवाः स किं वर्णः शुक्ल इत्येव भाषते ॥ कृष्णवर्णमहं मन्ये पूर्वं
दृष्टमुवाच ह ॥ २८ ॥ त्वया वज्रप्रहारेण पक्षमुक्तं पुरा स्वतः ? ॥ दधीचवज्रशक्राणां मातुरर्थाय नान्यथा ॥ २९ ॥ तस्य पक्षस्य देवेन्द्रो यदानां
हि दृष्टवान् ॥ तदा तव सुपर्णेति नाम स्थानं जगत्रये ॥ ३० ॥ ध्यानमात्राद्विनश्येत्तु विषं स्थावरजंगमम् ॥ पठेद्वा शृणुयाच्च भुक्तिं मुक्तिमवाप्नु
यात् ॥ ३१ ॥ सूत उवाच ॥ वसुराजो गारुडं वै श्रुत्वा सर्वमवाप्तवान् ॥ गरुडो भगवान्विष्णुध्यायन्सर्वमवाप्तवान् ॥ ३२ ॥ तदुक्तं गारुडं पुण्यं
पुराणं यः पठेन्नरः ॥ सर्वकामप्रदाप्याथ प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ३३ ॥ श्लोकपादं पठित्वा च सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ यस्येदं वर्तते गेहे तस्य सर्व
भवेदिह ॥ ३४ ॥ गारुडं यस्य हस्ते तु तस्य हस्तगतो नयः ॥ यः पठेच्छृणुयादेतद्भुक्तिं मुक्तिं समाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्च प्राप्नुयाच्छ्र
वणादितः ॥ पुत्रार्थी लभते पुत्रान् कामार्थी काममाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां जयार्थी लभते जयम् ॥ ब्रह्महत्यादिना पापी पापशुद्धिम्
वाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ वंध्यापि लभते पुत्रं कन्या विंदति सत्पतिम् ॥ क्षेमार्थी लभते क्षेमं भोगार्थी भोगमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ मंगलार्थी मंगलानि
गुणार्थी गुणमाप्नुयात् ॥ काव्यार्थी च कवित्वं च सारार्थी सारमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ ज्ञानार्थी लभते ज्ञानं सर्वसंसारमर्दनम् ॥ इदं स्वस्त्ययनं धन्यं
गारुडं गरुडेरितम् ॥ ४० ॥ नाकाले मरणं तस्य श्लोकमेकं तु यः पठेत् ॥ श्लोकार्द्धपठनादस्य दुष्टशत्रुक्षयो ध्रुवम् ॥ ४१ ॥ सूताच्छ्रुत्वा शौनकस्तु
नौमिषे मुनिभिः क्रतौ ॥ अहं ब्रह्मेति संध्यायन्मुक्तो भूद्रुडध्वजात् ॥ ४२ ॥ ॐ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशे आचारकाण्डे
गरुडपुराणमाहात्म्यं नाम चत्वारिंशदुत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४० ॥ शुभं भूयात् ॥

॥ इति श्रीगारुडे प्रथमांश आचारकाण्डः समाप्तः ॥

श्रीगणेशाय नमः॥ तत्रादिमे द्वितीयांशे प्रेतकाण्डो धर्मकाण्डनामारभ्यते ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नारायणं ॥ १॥ धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्क
 न्यःपुराणशाखाढ्यः ॥ क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुसूदनपादपो जयति ॥ १॥ नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रे शौनकाद्या मुनीश्वराः ॥ कर्मणामन्तरे सृतं स्वासी
 नमिदमब्रुवन् ॥ २ ॥ सूत जानासि सकलं वस्तु व्यासप्रसादतः ॥ तेन नः सन्दिहानानां सन्देहं छेतुमर्हसि ॥ ३ ॥ यथा तृणजलौकेति न्यायमा
 श्रित्य कंचन ॥ देहिनोऽन्यतनुप्राप्तिं केचित्त्वेवं वदन्ति हि ॥ ४ ॥ केचित्पुनर्यातनानां यामीनामुपभागतः ॥ पश्चाद्देहान्तरप्राप्तिं वदन्ति किमु तत्र
 सत् ॥ ५ ॥ सूत उवाच ॥ साधु पृष्ठं महाभागाः शृणुध्वं भवतां पुनः ॥ सन्देहो नोपपद्येत लोकार्थं किल पृच्छताम् ॥ ६ ॥ तदहं कृष्णगरुडसंवा
 दद्वारकं द्विजाः ॥ अपाकरिष्ये सन्देहं भवतां भावितात्मनाम् ॥ ७ ॥ नमः कृष्णाय मुनये य एनं समुपाश्रिताः ॥ अञ्जस्तरन्ति संसारसागरं
 कुनदीमिव ॥ ८ ॥ एकदा वैनतेयस्य लोकानां लोकनस्पृहा ॥ बभूव सोऽथ बभ्राम तेषु नाम हर्यृगणम् ॥ ९ ॥ स पातालं भुवं स्वर्गं भ्रान्त्वाऽलब्ध
 शमाशयः ॥ लोकदुःखेनातिदुःखी पुनर्वैकुण्ठमागमत् ॥ १० ॥ न रजो न तमश्चैव सत्त्वं ताभ्यां च मिश्रितम् ॥ यत्र प्रवर्तते नैव सत्त्वमेव प्रवर्त
 ते ॥ ११ ॥ न यत्र माया नाशश्च न चै रागादयो मलाः ॥ श्यामावदाताः सुरुचः शतपत्रविलोचनाः ॥ १२ ॥ सुरासुरार्चिता यत्र गणा विष्णोः सुपेशसः ॥
 पिशंगवस्त्राभरणा मणियुङ्गनिष्कभूषिताः ॥ १३ ॥ चतुर्भुजाः कुण्डालिनो मौलिनो मालिनस्तथा ॥ भ्राजिष्णुभिर्विमानानां पङ्क्तिभिर्ये महात्मनाम्
 ॥ १४ ॥ द्योतन्ते द्योतमानानां प्रमदानां च पङ्क्तिभिः ॥ श्रीर्यत्र नानाविभवैर्हरेः पादौ मुदाच्यते ॥ १५ ॥ हरिं गायति दोलास्थं गीयमानालिभिः स्वयम् ॥
 ददर्श श्रीहारं तत्र श्रीपतिं सात्वतां पतिम् ॥ १६ ॥ जगत्पतिं यज्ञपतिं पार्षदैः परिर्षवितम् ॥ सुनन्दनन्दप्रबलार्हणमुख्यैर्निरन्तरम् ॥ १७ ॥
 भृत्यप्रसादसुखमायतारुणलोचनम् ॥ किरीटिनं कुण्डलिनं श्रिया वक्षसि लक्षितम् ॥ १८ ॥ पीतांशुकं चतुर्बाहुं प्रसन्नहसिताननम् ॥ अभ्यर्ह
 णासनासीनं ताभिः शक्तिभिरावृतम् ॥ १९ ॥ प्रधानपुरुषाभ्यां च महता चाहमा तथा ॥ एकादशोन्द्रियैश्चैव पञ्चभूतैस्तथैव च ॥ २० ॥ स्वरूपे
 रममाणं तमीश्वरं विनतासुतः ॥ तद्दर्शनाद्वादयुतस्वान्तो हृष्यत्तनूरुहः ॥ २१ ॥ लोचनाभ्यामश्रु मुञ्चन्प्रेममग्नौ ननाम ह ॥ तस्मागतं नतं स्वीय

१ सर्वेषु पुस्तकेषुक्ता एव विषयाः प्रश्नभेदेन विषयभेदेन प्रसङ्गसङ्ख्याया च तत्रतत्र लोकानां श्रद्धात्पादनद्वारा प्रवृत्तौ सत्यां नरकपातो न भवेदिति दृढज्ञानोत्पत्तयेत्र खण्डे
 पुनः पुनरुपन्यस्ता इति न पौनरुक्त्यशङ्का कार्या । यथाष्टोत्तरशतोपनिषद्सु वेदान्तेषुक्ता एवांशाः पुनः पुनरुक्तास्तैरेव वचनैर्वचनभेदैरपि । २ स जयति कल्पद्रुमोविष्णुः । ३ मुनयः
 शौनकादयः । सत्रं स्वर्गाय लोकाय सहस्राब्दप्रकुर्वन्त ॥ एकादा मनयः सव प्रातस्ते द्रुतवह्नयः ॥ पौराणिकं समासीनं सृतं पप्रच्छुरादरात् ॥ सूत जाना ॥ ४ तथैव च ॥ नैसर्गिकै
 रर्थैश्चैव वाजिभक्तादिभिस्तथा ॥ स्वरूपे ॥

ग. म. पु.
॥१५९॥

वाहनं विष्णुरब्रवीत् ॥ भूमिः का लविता पक्षिस्त्वयेयन्तमनेहसम् ॥ २२ ॥ गरुड उवाच ॥ तव प्रसादाद्वैकुण्ठ त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ २३ ॥ मया विलोकितं सर्वं जगत्स्वावरजंगमम् ॥ भूलोकात्सत्यपर्यन्तं पुरं याम्यं विना प्रभो ॥ २४ ॥ भूलोकः सर्वलोकानां प्रभुरः सर्वजन्तुषु ॥ मातृष्यं सर्वभूतानां भुक्तिमुक्त्यालयं शुभम् ॥ २५ ॥ अतः सुकृतिनां लोको न भूतो न भविष्यति ॥ २६ ॥ गायन्ति देवाः किल गीतकानि धन्यास्तु ये भारतभूमिभागे ॥ स्वर्गापवर्गस्य फलार्जनाय भवन्ति भूयः पुरुषाः सुरत्वात् ॥ २७ ॥ प्रेतः कौक्षिप्यते कस्मात्पञ्चरत्नं मुखे कथम् ॥ अच स्ताच्चालिता दर्भाः पादौ याम्यां व्यवस्थितौ ॥ २८ ॥ किमर्थं पुत्रपौत्राश्च तस्य तिष्ठन्ति चाग्रतः ॥ किमर्थं दीयते दानं गोदानमपि केशव ॥ २९ ॥ बन्धुमित्राण्यमित्राश्च क्षमापयति तत्कथम् ॥ तिलालोहं हिरण्यं च कर्पासं लवणं तथा ॥ ३० ॥ सप्तधान्यं सितिर्गोवो दीयन्ते केन हेतुना ॥ कथं हि श्रियते जन्तुभूतो वे कुत्र गच्छति ॥ ३१ ॥ अतिवाहरारीरं च कथं हि श्रियते तदा ॥ शवं स्कन्धे वंदेऽपुत्रो अभिदाता च पौत्रकः ॥ ३२ ॥ आज्येनाभ्यर्जनं कस्मात्कुत एकाहुकिरिया ॥ वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ ३३ ॥ स्त्रीशव्दकोर्तनम् ॥ ३४ ॥ यमसूक्तं किमर्थं च उदीच्य दिशमाहरत ॥ पानीयमेकवस्त्रेण सूर्यविम्बनिरीक्षणम् ॥ ३५ ॥ यवसर्पपद्व्यास्तु पाषाणे निम्बपत्रकम् ॥ वस्त्रं नरश्च नारी च विदध्यादभ्योत्तरम् ॥ ३६ ॥ अन्नाद्यं गृहमागत्य न भोक्तव्यं जनैः सह ॥ नवकांश्च पिण्डांश्च किमर्थं ददते सुताः ॥ ३७ ॥ किमर्थं चत्वेरुर्गं यामि पक्वे च घृन्मये ॥ काष्ठत्रयं गणावदं कृत्वा रात्रौ चतुष्पथे ॥ ३८ ॥ निशायां दीयते दीपा यावद्वन्द्वे दिनेदिनं ॥ दाहोदकं किमर्थं च किमर्थं च जनेः सह ॥ ३९ ॥ भगवन्नाति वाह्यं नव पिण्डाः प्रदापयेत् ॥ कथं दयं पितृभ्यश्च वाहस्यावाहनं कथम् ॥ ४० ॥ हृदयैस्त्रियते देव कस्मात्पिण्डं अदापयेत् ॥ किं तस्य दीयते तस्य पिण्डदानायनन्तरम् ॥ ४१ ॥ अस्थिसञ्चयनं चैव वटस्फोटं तथैव च ॥ द्वितीयं हि कुतः स्नानं चतुर्थं सायिके द्विजे ॥ ४२ ॥ दशमे किं मलस्नानं काव्यं सर्वजनैः सह ॥ कस्मात्तैलोद्भूतं च स्कन्धवाहयं नयेत् ॥ ४३ ॥ तैलोद्भूतं च चापि दधुः स्थूलजलाशये ॥ दशमेऽहनि यन्पिण्डं तदस्या दामिषेण तु ॥ ४४ ॥ पिण्डश्चैकादशे कस्मात्प्रासगर्भेऽर्चकम् ॥ भाजनोपायदो च्छेदं वासांसि स्तनुरालोकम् ॥ ४५ ॥ त्रयोदशेऽहनि देयं स्यात्पददानं किमर्थकम् ॥ आश्रानि षोडशतानि अर्घ्यं यावत्कुतो वटः ॥ ४६ ॥ अन्नाद्येनोदकेनैव षडचायिकशतत्रयम् ॥ दिनेदिने च दातव्यं वटस्य प्रेतवृषे ॥ ४७ ॥ प्रागे काले वे श्रियते अनित्या मानवाः प्रभो ॥ ४८ ॥ छिदं तु न च पश्यामि कुतो जीवः स निर्गतः ॥ कुतो गच्छन्ति भूतानि पुष्टिप्यापी

प्रे. सं.
ध. कां.
अ. १

॥१५९॥

१ सत्यः सुकृतिनां लोके प्रभवति जना यदि । २ सुधनात् ।

मनस्तथा॥तेजो वदस्व मे नाथ बायुराकाशमेव च ॥४८॥ कुतः कर्मैन्द्रयाणीह पञ्चतुर्दोऽन्धयाणं च ॥ वायवधेद पथैरे कथं गच्छन्ति चात्स्यम् ॥
 ॥४९॥ लोभमोहादयः पञ्च शरीरे चैव तत्कराः ॥ तृष्णा कामो धर्मकारः कुतो यान्ति जनाहंनः॥५०॥ पुण्यं वाप्यथवाऽपुण्यं यत्किञ्चित्समुक्तं तथा ॥
 नष्टे देहे कुतो यान्ति दानानि विविधानि च ॥ ५१ ॥ सपिण्डनं किमर्थं च पूर्णं संवत्सरेऽपि वा ॥ भेतस्य मेलनं केषां किवियं तत्र कारयेत् ॥
 ॥ ५२ ॥ शृच्छेनात्पतनाद्वापि विपत्तिर्यदि जायते ॥ ये दग्धा ये त्वदग्धाश्च पतिता ये नरा भुवि ॥ ५३ ॥ यानि चान्यानि भूतानि तेषामन्ते
 भवेच्च किम् ॥ पापिनो ये दुराचारा ये चान्ते गतुद्रयः ॥ ५४ ॥ आत्मवाती ब्रह्मज्ञ च स्तेयी विश्वासघातकः ॥ कपिलायाः पिबेच्छूद्रो यः
 पठेदिदमक्षरम् ॥ ५५ ॥ धारयेद्ब्रह्मसूत्रं वा का गतिस्तस्य माधव ॥ शूद्रस्य ब्राह्मणी भाष्यां संशुद्धीता यदा भवेत् ॥ ५६ ॥ भीतोऽहं पापिनस्तस्मात्त
 न्मे वद् जगत्प्रभो ॥ अन्यच्च शृणु विश्वात्मन्मया कौतुकिवा स्मात् ॥ ५७ ॥ लोकाल्लोकयता लोके जगाहे विश्वखण्डलम् ॥ तत्राजनि जगन्मृद्धा
 दुःखेष्वेव निमज्जतः ॥ ५८ ॥ स्वान्ते मे दुर्धरा पीडा तत्पीडातो गभीरसी ॥ विदिवे विनिज्जातेभ्यो प्रसी शृणुमादिभिः ॥ ५९ ॥ इहस्तुविद्यो
 गैश्च पाताले मामकं भयम् ॥ एवं न निर्भयं स्थानमन्यदीश भवत्प्रसात् ॥ ६० ॥ अमरस्य स्वप्नमायावत्कालेन कवलीकृतम् ॥ तत्रातिभरते
 वर्षे बहुदुःखस्व भागिनः ॥ ६१ ॥ जना दृष्टा मया रागद्वेषमोहादिनिष्कुताः ॥ केचिदन्याः केकराशास्त्वल्लङ्घावस्तु पंगवः ॥ ६२ ॥ खजाः का
 णाश्च वधिरा सुकाः कुष्ठश्च लोमशाः ॥ नानारोगपरिताश्च खण्डुपाद्याभिमानिनः ॥ ६३ ॥ तेषां दोषस्य वेचिच्यं मृत्योर्मांवरतामपि ॥ दृष्ट्वा प्रभु
 मनाः प्रातः को शृत्सुश्चित्रता कथम् ॥ ६४ ॥ श्रुतिर्यस्व विद्यानेन मरणादप्यनन्तरम् ॥ विधिनादक्रिया यस्य न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ६५ ॥
 ऋषिभ्यस्तु मया पूर्वमिति सामान्यतः श्रुतम् ॥ ज्ञानाय तद्दिशेषस्य घृच्छामिदमिति प्रभो ॥ ६६ ॥ श्रियमाणस्य किं कृत्यं किं दानं वासना
 नुज ॥ बाहस्योरन्तर्गले को विपिर्देहनस्य च ॥ ६७ ॥ तद्यो विलम्बते वा किं देहमन्यं प्रपद्यते ॥ संयमन्यां कस्यमाणमावर्षे का श्रुतिक्रिया ॥
 ॥ ६८ ॥ प्रायश्चित्तं दुर्मतेः किं पञ्चकादिभूतस्य च ॥ प्रसादं कुरु मे मोहं छेत्तुमहम्यशेषतः ॥ ६९ ॥ सर्वमन्तेमया पृष्टं ब्रूहि लोकहिताय वै ॥ ७० ॥
 इति श्रीगारुडे महापुगणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे (भूतखण्डे) श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रश्नपञ्चो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण
 उवाच ॥ साधु पृष्टं त्वया भद्रं मातृयाणां हिताय वै ॥ शृणुष्वावहितो भूत्वा सर्वभूतोद्देशिकम् ॥ १ ॥ सम्यग्विभेदरहितं श्रुतिस्मृतिसमुद्गतम् ॥
 यत्र दृष्टं सुरैः सैन्धवैर्गोमिर्गोचिन्तकैः ॥ २ ॥ गुह्यं ब्रह्मसूत्रं तत्र नास्मान्न कस्यचित्कचित् ॥ अतस्त्वं हि महाभाग वैततेयं ब्रवीमि ते ॥ ३ ॥

ग. म. पु.
॥१६०॥

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥ येन केनाप्युपायेन कार्यं जन्म सुतस्य हि ॥ ४ ॥ ताम्येन्नरकात्पुत्रो यदि मोक्षो न विद्यते ॥
स्कन्धः पुत्रेण कर्तव्यो ह्यभिदाता च पौत्रकः ॥ ५ ॥ तिलदर्भश्च भूम्यां वै कुटी ऋतुमती भवेत् ॥ पञ्च रत्नानि वक्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ ६ ॥
यदा पुष्पं प्रनष्टं हि क तदा गर्भवाग्णम् ॥ आदराच्च ततो भूमौ येन गर्भे प्रधाप्यते ॥ ७ ॥ लेप्या तु गोमयेर्धमिस्तिलान्दर्भाभ्यानिःक्षिपेत् ॥
तस्यामेवातुरो मुक्तः सर्व्वं दहति किल्बिषम् ॥ ८ ॥ दर्भतुली नयेत्स्वर्गमातुरस्य न संशयः ॥ दर्भास्तत्र विषेद्वाथ तूलागेन्दुकमध्यतः ॥ ९ ॥
सर्व्वत्र वसुधाऽपृता यत्र लेपो न विद्यते ॥ यत्र लेपः स्थितस्तत्र पुनर्लेपेन श्रुष्यति ॥ १० ॥ यातुधानाः पिशाचाश्च राक्षसाः क्रूरकर्मिणः ॥
अलेपं ह्यातुरं मुक्ते विराग्येते विधानयः ॥ ११ ॥ नित्यहोमस्तथा श्राद्धं पादशौचं द्विजे तथा ॥ मण्डलेन विना भूम्यामातुरो मुच्यते न हि ॥
॥ १२ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च श्रीकृत्तास्तत्तयैव च ॥ मण्डले चोपतिष्ठन्ति तन्मात्कुर्वन्ति मण्डलम् ॥ १३ ॥ अन्यथा श्रियते वालो बुद्धस्ताक्षर्य्ययुवाऽ
थ वा ॥ योन्यन्तरं न गच्छेत्स क्रीडते वायुना सह ॥ १४ ॥ मिश्रितं लोहितामित्रं तद्वर्णं जन्म जायते ॥ तस्यैव वायुभूतस्य न श्राद्धं नोदकमिदम् ॥ १५ ॥
मम स्वेदसमुद्भूतास्तिलास्तार्क्ष्यं पवित्रकाः ॥ असुरा दानवा दंत्या विद्रवन्ति तिलस्तथा ॥ १६ ॥ तिलाः श्वेतास्तिलाः कृष्णास्तिलाः गोमूत्रसन्निभाः ॥
दहन्तु ते मे पापानि शरीरेण कृतानि वै ॥ १७ ॥ एक एव तिलो दत्तो हेमद्रोणतिलः ममः ॥ तपणे दानदोमेषु दत्तो भवति वाक्षयः ॥ १८ ॥
दर्भो रामसमुद्भूतास्तिलाः श्वेदेषु नान्यथा ॥ दन्ता दानवास्तृप्ताः श्राद्धेन पितरस्तथा ॥ १९ ॥ प्रयोगविधिना ब्रह्मा विश्वं चाप्नुयजीवनात् ॥ अप
सन्त्यादिता ब्रह्मा पितरं देवदेवताः ॥ २० ॥ तेन ते पितरस्तृप्ता अपसव्ये कृते मति ॥ दर्भसूले स्थितो ब्रह्मा मध्ये देवो जगद्देवः ॥ २१ ॥ दर्भा
शंकरं विद्यात्रयो देवाः कुशे स्मृताः ॥ विषा मन्त्राः कशा वह्निस्तुलसी च सगेश्वर ॥ २२ ॥ नैते निर्भर्मास्त्यतां यानि त्रियमाणाः पुनःपुनः ॥
तुलसी ब्राह्मणा गावा विष्णुरेकादशी खग ॥ २३ ॥ पंच प्रवहणान्येव भवाव्यो भजन्तां नृणां ॥ विष्णुरेकादशी शीता तुलसी विप्रधेनवः ॥ २४ ॥
असौत दुर्गसंसारं चटपदी मुक्तिदायिनी ॥ तिलाः पवित्रसूतलं दर्भाश्चापि तुलस्यथ ॥ २५ ॥ निवारयन्ति चेतानि दुर्गाति यान्तमातुरम् ॥ हस्ता
भ्यामुद्ग्रेद्दर्भास्तत्तयेन प्रोक्षयेज्जुवि ॥ २६ ॥ मृत्युकाले शिपेद्दर्भान्करयोगातुरस्य च ॥ दर्भेस्तु शिष्यते योऽसा दर्भस्तु पाप्मदोहतः ॥ २७ ॥ विष्णु
लोके स वै याति मन्त्रहीनोऽपि मानवः ॥ तुल्यं कृत्वा कुतौ पादौ सन्थितौ क्षितिप्रदतः ॥ २८ ॥ प्रापश्चित्तं विबुद्धासौ संसारोऽसत्समिगे ॥
गोमयेनोपलिङ्गेत्तु दर्भास्त्वनगसंस्थिते ॥ २९ ॥ यने दत्तेन दानेन सर्व्वं पापं व्यपोहति ॥ लवणं तद्रसं दिव्यं सर्व्वकामप्रदं नृणाम् ॥ ३० ॥

प्रे. खं.
प. कौ.
अ. २

॥१६०॥

यस्मादब्रह्माः सर्वे नोत्कटा लवणं विना ॥ पितृणां च प्रियं भव्यं तस्मात्स्वर्गप्रदं भवेत् ॥ ३१ ॥ विष्णुदेहसमुद्भूतो यतोऽयं लवणो रसः ॥
 एतत्सलवणं दानं तेन शंसन्ति योगिनः ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां स्त्रीणां शूद्रजनस्य च ॥ आतुरस्य यदा प्राणा न यान्ति वसुधातले ॥ ३३ ॥
 लवणं तु तदा देयं द्वारस्योद्घाटनं दिवः ॥ अन्यच्च शृणु पक्षीन्द्र मृत्यो रूपं प्रपंचतः ॥ ३४ ॥ यस्य कालेन नो यायाद्वियोगः प्राणदेहयोः ॥
 प्राणिनश्च स्वसमये मृत्युरत्यन्तविस्मृतिः ॥ ३५ ॥ यथा वायुर्जलधरान्विकर्षति यतस्ततः ॥ तद्वज्रलदवत्तार्क्ष्यं कालस्यैव वशानुगाः ॥ ३६ ॥
 सात्त्विका राजसाश्चैव तामसा ये च केचन ॥ भावाः कालात्मकाः सर्वे प्रवर्तन्ते हि जन्तुषु ॥ ३७ ॥ आदित्यश्चन्द्रमाः शम्भुरापो वायुः शत
 क्रतुः ॥ अग्निः खं पृथिवी मित्र ओषध्यो वसवस्तथा ॥ ३८ ॥ सरितः सागराश्चैव भावाभावौ च सर्पहन् ॥ सर्वे कालेन सृज्यन्ते संक्षिप्यन्ते यथा
 पुनः ॥ ३९ ॥ कालेन संक्षिप्यन्ते च नूनं मृत्यावुपस्थिते ॥ दैवयोगात्तदा व्याधिः कश्चिदुत्पद्यते खग ॥ ४० ॥ वैकल्यमिन्द्रियाणां च बलौ
 जोरंहसां भवेत् ॥ युगपदश्विककोटिशूकदंशो भवेद्यदि ॥ ४१ ॥ तदानुमीयते तेन गीडा मृत्युभवा खग ॥ ततः क्षणेन चैतन्ये विकले जडतां गते
 ॥ ४२ ॥ प्रचाल्यन्ते ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥ बीभत्सं तु तदा रूपं प्राणैः कण्ठगतैर्भवेत् ॥ ४३ ॥ फेनमुद्गिरते सोऽथ मुखं लालाकुलं
 भवेत् ॥ अंगुष्ठमात्रपुरुषो हाहा कुर्वन्तस्तनोः ॥ ४४ ॥ तदैव नीयते दूतैर्याम्यैर्वीक्षन्स्वकं गृहम् ॥ भूय एव हिते तात मृत्युकालदशामिमाम्
 ॥ ४५ ॥ उष्मा प्रकुपितः काये तीव्रवायुसमीरितः ॥ भिनत्ति मर्मस्थानानि दीप्यमानो निरिन्धनः ॥ ४६ ॥ उदानो नाम पवनस्ततश्चोर्ध्वं प्रव
 र्त्तते ॥ भक्तानामबुभुक्षाणामधोगतिनिरोधकृत् ॥ ४७ ॥ यैर्नानुतानि चोक्तानि प्रीतिभेदः कृतो न च ॥ आस्तिकः श्रद्धधानश्च स मुखं मृत्युमृच्छति ॥ ४८ ॥
 यो न कामात्र संरंभाद् द्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ॥ यथोक्तकारी सौम्यश्च स मुखं मृत्युमृच्छति ॥ ४९ ॥ मोहज्ञानप्रदातारः प्राप्नुवन्ति महत्तमः ॥
 कूटसाक्षी मृषावादी ये च विश्वासघातकाः ॥ ५० ॥ ते मोहं मृत्युमृच्छन्ति तथा ये वेदानिन्दकाः ॥ विभीषकाः पूतिगन्धा यष्टिमुद्गरपाणयः ॥ ५१ ॥
 आगच्छन्ति दुर्गात्मानो यमस्य पुरुषास्तदा ॥ प्राप्ते त्वीदृक्पथे घोरे जायते तस्य वेपथुः ॥ ५२ ॥ क्रन्दत्यविरतं सोऽपि पितृमातृसुतानपि ॥ सास्य
 वागस्फुटा यत्नैकवर्णा विभासते ॥ ५३ ॥ दृष्टिर्वै भ्राम्यते त्रासाच्छासाच्छुष्यति चाननम् ॥ स ततो वेदनाविष्टस्तच्छरीरं विमुञ्चति ॥ ५४ ॥ अस्पृश्यं
 कुत्सनीयं च तत्क्षणादेव जायते ॥ उक्तं मृत्योः स्वरूपं तु प्रसङ्गादन्यदप्यथ ॥ ५५ ॥ वैचित्र्यस्योत्तरं प्रश्ने द्वितीयस्य वदामि ते ॥ कर्मणां प्राक्तना
 नां तु तदसत्त्वेन भेदतः ॥ ५६ ॥ भवेद्भोगस्य वैचित्र्यं भ्राम्यतां प्राणिनामिह ॥ देवत्वमसुरत्वं च यक्षत्वादिसुखप्रदम् ॥ ५७ ॥ मानुषत्वं पशुत्वं च

ग. म. पु.
॥१६१॥

पक्षित्वाद्यतिदुःखदम् ॥ कर्मणां तारतम्येन भवतीह खगेश्वर ॥ ५८ ॥ अत्र ते कीर्तयिष्यामि विपाकं कर्मणामहम् ॥ वैचित्र्यस्य स्फुटत्वाय
यैर्जीवः संसरत्ययम् ॥ ५९ ॥ महापातकजान्वोरारकान्प्राप्य दारुणान् ॥ कर्मसंज्ञात्प्रजायन्ते महापातकिनः सितौ ॥ ६० ॥ जायन्ते लक्षणैर्यस्तु
तानि मे शृणु सत्तम ॥ मृगाश्वसुकरोष्ठाणां ब्रह्महा योनिमुच्छति ॥ ६१ ॥ कुमिकीटपतङ्गत्वं स्वर्णहारी समाप्नुयात् ॥ तृणगुल्मलतात्वं च क्रमशो
गुरुतल्पगः ॥ ६२ ॥ ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात्सुरापः श्यावदन्तकः ॥ हेमहारी तु कुनखी दुश्कर्मा गुरुतल्पगः ॥ ६३ ॥ यो येन संवसत्येषां स तद्धि
होऽभिजायते ॥ संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ॥ ६४ ॥ संलापस्पर्शनिःश्वाससहयानाशानासनात् ॥ याजनाध्यापनाद्यौनात्पापं संक्रमते नृणाम्
॥ ६५ ॥ गत्वा दारान्परेषाञ्च ब्रह्मस्वमपहत्य च ॥ अरण्ये निर्जने देशे जायते ब्रह्मराक्षसः ॥ ६६ ॥ हीनजातौ प्रजायेत रत्नानामपहारकः ॥ पत्रं च
शाखिनो हत्वा गन्धोच्छुच्छुन्दरी पुमान् ॥ ६७ ॥ मूषको धान्यहारी स्याद्यानमुष्टः फलं कपिः ॥ निर्म्मन्त्रभोजनात्काको शूत्रो हत्वा धूपस्करम्
॥ ६८ ॥ मधुदंशः फलं शुभ्रं गां गोधामिं वकस्तथा ॥ स्याच्छ्वेतकुण्ठी स्त्रीवस्त्रं ह्यरुची रसहारकः ॥ ६९ ॥ कांस्यहारी तु हंसः स्यात्परस्वस्य च
हारकः ॥ अपस्मारी गुरोर्हन्ता क्रूरकुद्रामनो भवेत् ॥ ७० ॥ धर्मपत्नीं त्यजन्छ्वेद्वेषी प्राणी भवेत्सितौ ॥ देवविप्रस्त्रापहारी पाण्डुरः परमांससुक्
॥ ७१ ॥ भक्ष्याभक्ष्यो गण्डमाली महारोगी प्रजायते ॥ न्यासापहारी काणः स्यास्त्रीजीवः खञ्जको भवेत् ॥ ७२ ॥ कोमारदारस्यागी च दुर्भंगोऽपि
कमिष्टसुक् ॥ वातगुल्मी विप्रयोषिद्वामी वा जम्बुको भवेत् ॥ ७३ ॥ शय्याहर्ता क्षपणकः पतङ्गो दलहारकः ॥ मात्सर्यादपि जात्यन्वो कपालो
दीपहारकः ॥ ७४ ॥ कौशिको मित्रहन्ता च क्षयी पित्रादिनिन्दकः ॥ स्वलद्वागनूतवादी कूटसाक्षी जल्योदरी ॥ ७५ ॥ मशकः सोऽथ च्छिन्नोष्ठो
विवाहे विप्रकृद्भवेत् ॥ स्याद्वाथ वृषलः सोऽयं चन्धे वै विष्णुव्रकृत् ॥ ७६ ॥ सूचकृच्छ्रीं दूषकस्तु कन्यायाः क्रीवतामियात् ॥ द्वीपी स्याद्विदविके
ता वराहोऽप्याज्ययाजकः ॥ ७७ ॥ यतस्ततोऽश्वन्माज्जो खद्योतो वनदाहकः ॥ कुमिः पय्युषितादः स्यान्मत्सरी अमरो भवेत् ॥ ७८ ॥ अश्व
त्सारी तु कुण्ठी स्याददत्ताऽऽदानतो वृषः ॥ सर्पो गोहारकोऽन्नस्य हारकः स्यादजीर्णवाह् ॥ ७९ ॥ जलहारी तु यत्स्यः स्यात्सौरिहारी वलाकिका ॥
अन्नं पय्युषितं विप्रे प्रदत्तुञ्जतां व्रजेत् ॥ ८० ॥ फलानि हृते यस्तु सन्ततिम्रियते खग ॥ अदत्त्वा भक्ष्यमभ्राति क्षुण्णपत्न्यो भवेन्नरः ॥ ८१ ॥
प्रवज्याऽगमनाद्वाजन् भवेन्महपिशाचकः ॥ चातको जलहर्ता स्याजन्मान्यः पुस्तकं हरन् ॥ ८२ ॥ प्रतिश्रुत्य द्विजैर्भ्योऽधमदक्षस्तुको भवेत् ॥
परिवादादिजातीनां लभते काच्छपी तनुम् ॥ ८३ ॥ दुर्भंगः फलविक्रेता वृकश्च वृषलीपतिः ॥ माज्जोऽपि पदा स्पृष्ट्वा रोगवान्परमांससुक् ॥ ८४ ॥

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. २

जलप्रसवणं यस्तु भिन्द्यान्मत्स्यो भवेन्नरः ॥ हरेः कथां न शृण्वन्ति ये न साधुजनस्तवम् ॥ ८५ ॥ तान्नरान्कर्णसुलोऽयं व्याप्नुयान्नेतराञ्जनान् ॥
परस्याननसंस्थं यो ग्रासं हरति मन्दधीः ॥ ८६ ॥ देवोपकरणान्येनं गण्डमालिनमीहते ॥ दम्भेनाचरते धर्मं गजचर्मा भवेत्तु सः ॥ ८७ ॥ शिरोऽ
र्त्तिप्रमुखा रोगा यान्ति विश्वासघातकम् ॥ लिङ्गपीडो शिवस्वं च शिवनिर्म्माल्यमेव च ॥ ८८ ॥ स्त्रियोऽप्यनेन मार्गेण हत्वा दोषमवाप्नुयुः ॥
एतेषामेव जन्तूनां भार्यात्वमुपजायते ॥ ८९ ॥ भोगान्ते नरकस्यैतत्सर्वमित्यवधारय ॥ खग प्रदर्श्यमेतत्तु मयोक्तं ते समासतः ॥ द्रव्यप्रकारा
हि यथा तथैव प्राणिजातयः ॥ ९० ॥ एवं विचित्रैर्निजकर्मभिर्नृणां सुखस्य दुःखस्य च जन्मनामपि ॥ वैचित्र्यमुक्तं शुभकर्मतः शुभं तथाऽशुभा
ञ्चाशुभमीरयन्ति ॥ ९१ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहमिह त्वया ॥ ९२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे प्रेतका(ख)ण्डे श्री
कृष्णगरुडसंवादे और्ध्वदेहिकविधिकर्मविपाकयोर्वर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ एवमुत्साहितः पक्षी स्वरूपं निरयस्य तु ॥ पप्रच्छ
नरकाण्येवं श्रुत्वा चोत्कूलितान्तरः ॥ १ ॥ गरुड उवाच ॥ नरकाणां स्वरूपं मे वद येषु विकर्मिणः ॥ पात्यन्ते दुःखभूयिष्ठास्तेषां भेदांश्च कीर्तय
॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नरकाणां सहस्राणि वर्तन्ते द्धारुणानुज ॥ शक्यं विस्तरतो नैव वक्तुं प्राधान्यतो ब्रुवे ॥ ३ ॥ रौरवं नाम नरकं मुख्यं तद्वै
निबोध मे ॥ रौरवे कूटसाक्षी तु याति यश्चानृती नरः ॥ ४ ॥ योजनानां सहस्रे द्वे रौरवो हि प्रमाणतः ॥ जालुमात्रप्रमाणं तु तत्र गतं सुदुस्तरम् ॥ ५ ॥
तत्राङ्गारचयौघेन कृतं तद्धरणीसमम् ॥ तत्राग्निना सुतीव्रेण तापिताङ्गारभूमिना ॥ ६ ॥ तन्मध्ये पापकर्माणं विमुञ्चन्ति यमानुगाः ॥ स दह्यमान
स्तीव्रेण वह्निना परिधावति ॥ ७ ॥ पदेपदे च पादोऽस्य स्फुट्यते शीर्यते पुनः ॥ अहोरत्रेणोद्धरणं पादन्यासेन गच्छति ॥ ८ ॥ एवं सहस्रं विस्ती
र्णं योजनानां विमुच्यते ॥ ततोऽन्यत्पापशुद्ध्यर्थं तादृङ्निरयमृच्छति ॥ ९ ॥ रौरवस्ते समाख्यातः प्रथमो नरको मया ॥ महारौरवसंज्ञं तु शृणुष्व
नरकं खग ॥ १० ॥ योजनानां सहस्राणि सन्ति पञ्च समन्ततः ॥ तत्र ताप्रमयी भूमिरधस्तस्या हुताशनः ॥ ११ ॥ तथा तपन्त्या सा सर्वा प्रोद्य
द्विद्युत्समप्रभा ॥ विभाव्यते महारौद्रा पापिनां दर्शनादिषु ॥ १२ ॥ तस्यां बद्धकराभ्यां च पद्भ्यां चैव यमानुगैः ॥ मुच्यते पापकृन्मध्ये लुण्ठमानः
स गच्छति ॥ १३ ॥ काकैर्वकैर्वृकोलूकैर्मशकैर्वृश्चिकैस्तथा ॥ भक्ष्यमाणैस्तथा रौद्रैर्गतो मार्गे विकृष्यते ॥ १४ ॥ दह्यमानो गतमतिभ्रान्तस्तातेति
चाकुलः ॥ वदत्यसकृदुद्विग्नो न शान्तिमधिगच्छति ॥ १५ ॥ एवं तस्मान्नरैर्मोक्षस्त्वतिकान्तैरवाप्यते ॥ वर्षायुतायुतैः पापं यैः कृतं दुष्टबुद्धिभिः
॥ १६ ॥ तथान्यस्तु ततो नाम सोऽतिशीतः स्वभावतः ॥ महारौरववद्दीर्घस्तथान्यतमसा वृतः ॥ १७ ॥ शीतार्त्तास्तत्र बध्यन्ते नरास्तमसि दारुणे ॥

न. म. पु.
॥१६२॥

परस्परं समासाद्य परिस्र्याश्रयन्ति ते ॥ १८ ॥ दन्तास्तेषां च भज्यन्ते शीतार्तिरिक्कम्पिताः ॥ क्षुत्प्रातिवलाः पक्षिणश्च नवाप्युपद्रवाः ॥ १९ ॥
हिमखण्डवहो वायुभनस्यस्थीनि दारुणः ॥ मन्वासुगस्थिगलितमश्रन्त्यश्च क्षुधान्विताः ॥ २० ॥ आलिङ्गयमाना भ्राम्यन्ते परस्परसमागमे ॥
एवं तत्रापि सुमहान्देशस्तमसि मानवैः ॥ २१ ॥ प्राप्यते शङ्कुनिश्रेष्ठ यो बहुकृतसञ्चयः ॥ निष्कन्तव्य इति स्मृतस्ततोऽन्यो नरकोत्तमः
॥ २२ ॥ कुलालचक्राणि तत्र भ्राम्यन्त्यविरतं खग ॥ तेष्वगोप्य निष्कृष्यन्ते कालमुत्रेण मानवाः ॥ २३ ॥ यमानुवाङ्मुल्लिख्येन
आपादतलमस्तकम् ॥ न चैषां जीवितश्रेष्ठो जायते पक्षिसत्तम ॥ २४ ॥ छिन्नानि तेषां शतशः खण्डान्येकं व्रजन्ति हि ॥
एवं वर्षसहस्राणि भ्राम्यन्ते पापकर्मिणः ॥ २५ ॥ तावन्नात्रदशेषं च तत्पापं संशयं गतम् ॥ अग्रान्तं च नरकं शृणुष्व गदतो मम ॥ २६ ॥
तत्रस्थैर्नारकैर्दुःखमसह्यमनुभूयते ॥ तान्येव तत्र चक्राणि घटीयन्त्याणि चान्यतः ॥ २७ ॥ दुःखस्य हेतुभूतानि पापकर्मकृतां नृणाम् ॥ चक्रे
ष्वगोपिताः केचिद्भ्राम्यन्ते तत्र मानवाः ॥ २८ ॥ यावद्रूपमहस्याणि न तेषां स्थितिरन्तरा ॥ घटीयन्त्रेषु वद्धा ये वद्धा तेष्ववदी यथा ॥ २९ ॥
भ्राम्यन्ते मानवाः कमुद्रिगन्तः पुनः पुनः ॥ अन्त्रेषु च विनिष्कान्ते नैत्रेण्वावलम्बिभिः ॥ ३० ॥ दुःखानि प्राप्नुवन्तीह यान्यसङ्गानि जन्तुभिः ॥
असिपत्रवनं नाम नरकं शृणु चापरम् ॥ ३१ ॥ योजनानां महर्षे यो ज्वलत्यग्न्याश्रुतावनिः ॥ सततीव्रकण्ठश्चैव यत्र सुदारुणः ॥ ३२ ॥
प्रतपन्ति सदा तत्र प्राणिनो नरकौकसः ॥ तन्मध्ये चरणं शीतस्निग्धपत्रं विभाव्यते ॥ ३३ ॥ पत्राणि यत्र खण्डानि फलानां पक्षिसत्तम ॥ श्वानश्च
तत्र सुबलाश्चरन्त्यानिपभोजनाः ॥ ३४ ॥ महावक्त्रा महादंष्ट्रा व्याघ्रा इव महाबलाः ॥ ततश्च वनमालोक्य शिशिःच्छायमग्रतः ॥ ३५ ॥
प्रयान्ति प्राणिनस्तत्र क्षुत्तापपरिपीडिताः ॥ मातभ्रातृमृता इति क्रन्दमानाः सुदुःखिताः ॥ ३६ ॥ दहमानांश्चिद्युगला धरणिस्थेन वह्निना ॥
तेषां गतानां तत्रापि अति शीतिः समीरणः ॥ ३७ ॥ प्रयाति तेन पात्यन्ते तेषां खड्गास्तथोपरि ॥ छिन्नाः पतन्ति ते भूमौ ज्वलत्पावकसंघे ॥
॥ ३८ ॥ ललितमाने चान्यत्र तत्राशपमहीतले ॥ सारमेयाश्च ते शीघ्रं शतवन्ति शरीरतः ॥ ३९ ॥ तेषां खण्डान्यनेकानि रुदतामतिभीषणे ॥
असिपत्रवनं तात मयैतत्परिर्कीर्तितम् ॥ ४० ॥ अतः परं भीमतरं तत्कुर्मं निबोध मे ॥ दहन्तस्तत्सकृन्नां वह्निज्वालासमान्विताः ॥ ४१ ॥
ज्वलदग्निवयास्ततैलायश्चूर्णधरिताः ॥ एषु दुष्कृतकर्मणां याम्यैः शिता ह्यधोमुखाः ॥ ४२ ॥ काप्यन्ते विस्फुटद्वात्रा गलन्मन्वाजलान्विताः ॥
स्फुटन्कपालनवास्थिच्छिद्यमाना विभीषणैः ॥ ४३ ॥ शृङ्गेरुपाटय सुच्यन्ते पुनस्तेष्वेव वेगितः ॥ पुनश्चिमायन्ते तैलेनैक्यं व्रजन्ति च ॥ ४४ ॥

प्रे. ख.
घ. कां.
अ. ३

॥१६२॥

द्रवीभूतैः शिरोगात्रैः स्नायुमांसत्वगास्थिभिः ॥ ततो याम्यैर्नरैराशु दर्व्यावट्टनघट्टिताः ॥ ४५ ॥ कृतावर्त्ते महातैले काथ्यन्ते पापकर्मिणः ॥
 एष ते विस्तरेणोक्तस्तप्तकुम्भो मया खग ॥ ४६ ॥ आदिमो रौरवः प्रोक्तो महारौरवकोऽपरः ॥ अतिशीतस्तृतीयस्तु चतुर्थो हि निकृन्तनः ॥ ४७ ॥
 अप्रतिष्ठः पञ्चमः स्यादसिपत्रवनोऽपरः ॥ सप्तमस्तप्तकुम्भस्तु सप्तैते नरका मताः ॥ ४८ ॥ श्रूयन्तेन्यान्यपि तथा नरकाः निराधमाः ॥ कर्म
 णां तारतम्येन तेषुतेषु पतन्ति हि ॥ ४९ ॥ तथा हि नरको रोधः शूकरस्ताल एव च ॥ तप्तकुम्भो महाज्वालः शबलोऽथ विमोहनः ॥ ५० ॥
 क्रिमिश्च क्रिमिभक्षश्च लालाभक्षो विषञ्जनः ॥ अधःशिराः पूयवहो रुधिरान्वश्च विड्भुजः ॥ ५१ ॥ तथा वैतरणी सू (मू) मसिपत्रवनं तथा ॥
 अग्निज्वालो महाघोरः सन्दंशो वाप्यभोजनः ॥ ५२ ॥ तमश्च कालसूत्रं च लोहश्चाप्यभिदस्तथा ॥ अप्रतिष्ठोऽप्यवीचिश्च नरका एवमादयः ॥ ५३ ॥
 तामसा नरकाः सर्व्वे यमस्य विषये स्थिताः ॥ येषु दुष्कृतकर्माणः पतन्ति हि पृथक्पृथक् ॥ ५४ ॥ भूमेरधस्तात्ते सर्व्वे रौरवाद्याः प्रकीर्तिताः ॥
 रोधो गोघ्नो भ्रूणहा च अग्निदाता नरः पतेत् ॥ ५५ ॥ सूकरे ब्रह्महा मज्जेत्सुरापः स्वर्णतस्करः ॥ ताले पतेश्चब्रह्मन्ता हत्वा वैश्यं च दुर्गतिः ॥ ५६ ॥
 ब्रह्महत्यां च यः कुर्याद्यश्च स्याद्भूरुतल्पगः ॥ स्वसृगामी तप्तकुम्भो तथा राजभटोऽनृती ॥ ५७ ॥ तप्तलोहश्च विक्रेता तथा बन्धनरक्षिता ॥ माध्वी
 विक्रयकर्त्ता च यस्तु भक्तं पारित्यजेत् ॥ ५८ ॥ महाज्वाली दुहितरं सुषां गच्छति यस्तु वै ॥ वेदो विक्रीयते यैश्च वेदं दूषयते तु यः ॥ ५९ ॥
 गुरुं चैवावमन्यन्ते वाक्शरैस्ताडयन्ति च ॥ अगम्यागामी च नरो नरकं शबलं व्रजेत् ॥ ६० ॥ विमोहं पतते शूरं मर्यादां यो भिनत्ति वै ॥ दुरिष्टं
 कुरुते यस्तु कृमिभक्षं प्रपद्यते ॥ ६१ ॥ देवब्राह्मणविद्वेषा लालाभक्षे पतत्यपि ॥ कुण्डकर्त्ता कुलालश्च न्यासहर्त्ता चिकित्सकः ॥ ६२ ॥ आरामेष्व
 अग्निदाता च एते यान्ति विषञ्जने ॥ असत्प्रतिग्रही यस्तु तथैवायाज्ययाजकः ॥ ६३ ॥ न क्षत्रैर्जीवतं यस्तु नरो गच्छेद्धोमुखम् ॥ क्षीरं सुरां च मांसं
 लाक्षां गन्धं रसं तिलान् ॥ ६४ ॥ एवमादीनि विक्रीणन् घोरे पूयवहे पतेत् ॥ यः कुक्कुटाग्निबध्नाति मार्जाग्नं सूकरांश्च तान् ॥ पक्षिणश्च मृगांश्च
 गान्सोऽप्येवं नरकं व्रजेत् ॥ ६५ ॥ आजाविको माहिषिकस्तथा चक्री ध्वजी च यः ॥ रङ्गोपजीविको विप्रः शाकुनिर्ग्रामयाजकः ॥ ६६ ॥
 अगारदाही गरदः कुण्डाशी सोमविक्रयी ॥ सुरापो मांसभक्षी च तथा च पशुघातकः ॥ ६७ ॥ रुधिरान्वे पतन्त्येते एवमाहुर्मर्नाषिणः ॥ उपविष्टं
 त्वेकपङ्क्त्यां विपं सम्भोजयन्ति ये ॥ ६८ ॥ पतन्ति निरये घोरे विड्भुजे नात्र संशयः ॥ मधुग्राहो वैतरणीमाक्रोशी सूत्रसंज्ञके ॥ ६९ ॥ असिपत्र
 वनेऽशौची क्रोधनश्च पतेदपि ॥ अग्निज्वालां मृगव्याधो भोज्यते यत्र वायसैः ॥ ७० ॥ इज्यायां व्रतलोपाच्च सन्दंशे नरके पतेत् ॥ स्कन्देते यदि

वा स्वप्ने यतितो ब्रह्मचारिणः ॥७१॥ पुत्रैरध्यापिता ये च पुत्रैराज्ञापिताश्च योते सर्वे नरकं यान्ति निरयं नाप्यभोजनम् ॥७२॥ वर्षांश्चमिवरुद्धानि
क्रोधहर्षसमन्विताः ॥ कर्माणि ये तु कुर्वन्ति सर्वे निरयवासिनः ॥७३॥ उपरिष्ठास्थितो वोर उष्णात्मा रौरवो महां ॥ सुदारुणः सुशीतात्मा तस्या
परतामसः रक्तः ॥७४॥ एषामाक्रमेणैव सर्वेऽप्योऽयः परिस्थिताः ॥ दुःखोत्कर्षश्च सर्वेषु कर्मत्वापि निमित्ततः ॥७५॥ सुखोत्कर्षश्च सर्वत्र धर्मस्येह
निमित्ततः ॥ पश्यन्ति नरकान्देवा ह्यधोवक्त्रांसुदारुणाः ॥७६॥ नारकाश्चापि ते देवास्त्वोत्पत्त्यस्थिति उच्चैर्गात्र ॥ एतान्यन्यानि शतशो नरकाणि विद्य
न्ते ॥७७॥ दिनदिने तु नरके पश्यते दहन्तेऽनृतः ॥ शीत्येते भिद्येतेऽन्यत्र इत्येते छिद्येतेऽनृतः ॥७८॥ क्रुध्यते दीप्येतेऽन्यत्र तथा तादृशोऽनृतः ॥ एकं
दिने वर्षाद्विप्रमाणं नरके भवति ॥७९॥ ततः सर्वेषु निरसीणः पापी एत्येकमश्नुते ॥ द्विकोटपतंगेषु स्थानैरकशेषेषु च ॥८०॥ गत्वा वनजगद्वेषेषु
गोष्वपि तथैव च ॥ स्वरोऽन्वोऽन्वतरो गौरः शरभश्चमरी तथा ॥ पापी तथैव कैशपाः पृथ च शृणु पञ्चसन्तानतः ॥ अन्नाहं बहुपापकृतः दुःखदाहं च यो
निषु ॥८२॥ मातुष्यं प्राप्यते कुञ्जो कुतिसतो वामनोऽपि वा ॥ चण्डालः कुसत्यासु नरयोनिषु जायते ॥८३॥ सुहृर्गर्भं वसन्त्येव श्रियते च च सुहृद्विह
अवशिष्टेन पापेन पुण्येन च समन्वितः ॥८४॥ ततश्चाराहर्णो योनिं शुद्धैर्यज्ञैरुपादिकम् ॥ विप्रदेवंद्वन्तो चापि कदाचिद्विरोहति ॥८५॥ सर्वे
तु पापकर्माणां निरयेषु पतन्त्यथः ॥ यथा पुण्यकृतो यान्ति तन्मे निगदतः शृणु ॥८६॥ तं येमेन विनिर्दिष्टं योनिं पुण्यमूर्ति नराः ॥
प्रगीतगन्धर्वगणा नृत्यासवसमाकुलाः ॥८७॥ हारनुरमाधुर्यैः शोभितान्यल्लालीनि तु ॥ प्रयान्त्यासु विमानानि दिव्यगन्धसमृज्ज्वलाः ॥८८॥
तस्माच्च प्रच्युता गृह्णामन्त्येषां च महारमनाम् ॥ जायन्ते नीलजां गेहं स द्रुतपीरपालकाः ॥८९॥ भोगासम्प्राप्तुवन्त्युपमार्ततो यांसुहृदमन्त्यथा ॥
अवरोहणो सम्प्राप्य पूर्ववद्वापि मानवाः ॥९०॥ जातस्य शृङ्गुलिके देव प्रसीनो यरणं ध्रुवम् ॥ पापिष्ठानां देवभोगाणीवो निर्वर्ण्यते ध्रुवम् ॥
॥९१॥ पृथिव्यां लीयते पृथ्वी आपश्चैव तथासुतः ॥ तेजस्तस्मिन् लीयते सारीणः च सरीराणः ॥९२॥ आदिशतं च तथ्यकालो नैककर्मणि नृपः ॥
तत्र कामरतथा क्रोधः कायं पक्षेन्द्रियाणि च ॥९३॥ एते ताक्ष्यं समास्याता देहे तिष्ठन्ति तरकराः ॥ कायः कोषो हृदकारो जलस्तेजैव नायक
॥९४॥ संहारश्चैव कालासौ पुण्यपापेन संयुतः ॥ पक्षेन्द्रियसमायुक्तः सकलवैभुषैः सह ॥९५॥ अर्धरश्मिं प्रथं देहं देहं तेन च हारी चया ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ३

शरीरे ये समासीन्वाः सर्वे वै सप्त धानवः ॥ ९६ ॥ षाट्कौशिको ह्ययं कायः सर्व्वे वाताश्च देहिनाम् ॥ मूत्रं पुरीषं तद्योगाद्यै चान्ये व्याधयस्तथा ॥ ९७ ॥ पित्तं श्लेष्मा तथा मज्जा मांसं वै मेद एव च ॥ अस्थि शुक्रं तथा स्रायुर्देहेन सह दह्यति ॥ ९८ ॥ एष ते कथितस्तादृश्यं विनाशः सर्व्वदेहिनाम् ॥ कथयामि पुनस्तेषां शरीरं च यथा भवत् ॥ ९९ ॥ एकस्तम्बं स्रायुबद्धं स्थूणात्रयविभूषणम् ॥ इन्द्रियैश्च समायुक्तं नवद्वारं शरीरकम् ॥ १०० ॥ विषयैश्च समाक्रान्तं कामक्रोधसमाकुलम् ॥ रागद्वेषसमाकीर्णं तृष्णादुर्गमतस्करम् ॥ १०१ ॥ लोभजालपरिच्छिन्नं मोहवस्त्रेण वेष्टितम् ॥ सुबद्धं मायया चैतल्लोभेनाधिष्ठितं पुरम् ॥ १०२ ॥ एतद्गुणसमाकीर्णं शरीरं सर्व्वदेहिनाम् ॥ आत्मानं ये न जानन्ति ते नराः पशवः स्मृताः ॥ १०३ ॥ एवमेव समाख्यातं शरीरं ते चतुर्विधम् ॥ चतुरशीतिलक्षाणि निर्मिता योनयः पुरा ॥ १०४ ॥ उद्भेजाः स्वेदजाश्चैव अण्डजाश्च जरायुजाः ॥ एतत्ते सर्व्वमाख्यातं निरयस्य प्रपञ्चतः ॥ १०५ ॥ कथयामि क्रमप्राप्तं प्रष्टुं वा वर्त्तते स्पृहा ॥ १०६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे धर्मकाण्डे द्वितीयांशे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे नरकतत्प्रवेशनिर्गमनादिवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि यन्नरैः कलुषं कृतम् ॥ तस्य पापस्य शुद्धयर्थं विधेया निष्कृतिर्नरैः ॥ १ ॥ भस्मादिस्नानदशकमादौ कुर्याद्विचक्षणः ॥ यथाशक्ति षडब्दादिप्रत्या प्रायाश्चरेदपि ॥ २ ॥ तदर्द्धं वा तदर्द्धं वा तदर्द्धार्द्धमथापि वा ॥ यथाशक्त्या ततः कुर्याद्दश दानानि वै शृणु ॥ ३ ॥ गोभूतिलहिरण्याज्यवासो धान्यगुडास्तथा ॥ रजतं लवणं चैव दानानि दश वै विदुः ॥ ४ ॥ प्रायश्चित्ते त्वागता ये तेभ्यो दद्यान्नरो दश ॥ ततो यमद्वारपथे पूयशोणितसंकुले ॥ ५ ॥ नदीं वैतरणीं तर्त्तुं दद्याद्वैतरणीं च गाम् ॥ कृष्णस्तनीं सकृष्णांगीं सा वै वैतरणी स्मृता ॥ ६ ॥ तिला लोहं हिरण्यं च कर्पासं लवणं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ ७ ॥ एतान्यष्टौ महादानान्युत्तमाय द्विजातये ॥ आतुरेण तु देयानि पदरूपाणि मे शृणु ॥ ८ ॥ छत्रो पानहवस्त्राणि मुद्रिका च कमण्डलुः ॥ आसनं भाजनं भोज्यं पदं चाष्टविधं स्मृतम् ॥ ९ ॥ तिलपात्रं सर्पिःपात्रं शय्या सोपस्करा तथा ॥ एतत्सर्व्वं प्रदातव्यं यदिष्टं चात्मनोऽपि तत् ॥ १० ॥ अश्वो रथश्च महिषी व्यञ्जनं वस्त्रमेव च ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदातव्यं ब्रह्मपूर्वमपि स्वयम् ॥ ११ ॥ दानान्यन्यापि खग तर्पयेत्स्वीयशक्तितः ॥ प्रायश्चित्तं कृतं येन दश दानान्यपि क्षितौ ॥ १२ ॥ दानं गोवैतरण्याश्च दानान्यष्टौ तथापि वा ॥ तिलपात्रं सर्पिःपात्रं शय्यादानं तथैव च ॥ १३ ॥ पददानं च विधिवन्नासौ निरयगर्भगः ॥ स्वातन्त्र्येणापि लवणदानमिच्छन्ति सूरयः ॥ १४ ॥ विष्णुदेहसमुत्पन्नो यतोऽयं लवणो रसः ॥ आतुरस्य यदा प्राणा न यान्ति वसुधातले ॥ १५ ॥ लवणं च तदा देयं द्वारस्योद्घाटनं दिवः ॥ यानि

ग. म. पु.
॥१६४॥

कानि च दानानि स्वयं दत्तानि मानवैः ॥ १६ ॥ तानितानि च सर्वाणि उपतिष्ठन्ति चाग्रतः ॥ प्रायश्चित्तं कृत्वा येन साङ्गं स्वयं स वै पुण्यम् ॥ १७ ॥
पापानि भस्मसात्कृत्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ अमृतं तु गवां क्षीरं यतः पतनसत्तम ॥ १८ ॥ तस्माददाति यो धेनुममृतत्वं स गच्छति ॥ दाने
न्यष्टौ तु दत्त्वा वै गन्धर्वानिलयं वसेत् ॥ १९ ॥ आलयस्तत्र गेहं हि दहते येन यानवः ॥ छत्रदानेन सुखाया जायते पथि दुष्टिदा ॥ २० ॥
असिपत्रवनं घाग्मानिकामति वै सुखम् ॥ अश्वारूढश्च व्रजति ददते यद्युपानहौ ॥ २१ ॥ भोजनासनदानेन सुखं मार्गे सुनक्ति व ॥ प्रदेशे निर्जले
दाता सुखा म्याद्रि कमण्डलाः ॥ २२ ॥ यमदूता महारोद्धाः कगलाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न पीडयन्ति दाक्षिण्यादस्वाभरणदानतः ॥ २३ ॥ तिलपात्रं
तु विप्राय दत्तं पत्रग्रथं ध्रुवम् ॥ नाशयेन्निविधं पापं वाङ्मनः कायस्सम्भवं ॥ २४ ॥ धृतपात्रप्रदानेन रुद्रेणैव वसन्नः ॥ सर्वोपस्करसंयुक्तं शय्या
दत्त्वा द्विजातये ॥ २५ ॥ नानाप्रसंगिभिरकीर्णं विमानमधिरोहति ॥ पश्चिपसहस्राणि क्रीडित्वा शकमन्दिरं ॥ २६ ॥ दम्बलोकात्परिभ्रष्ट इह लोके
नृपो भवेत् ॥ सर्वोपस्कराणां युवानं दाषवाञ्छितम् ॥ २७ ॥ योऽयं ददाति विप्राय स्वर्गलोके च तिष्ठति ॥ यावन्ति गोमाणि हयं भवन्ति हि तमे
श्वर ॥ २८ ॥ तावतो गजितांल्लोकानामुवन्ति हि पुष्कलान् ॥ चतुर्भिस्तुरगैर्युक्तं सर्वोपकरणैर्युतम् ॥ २९ ॥ रथं द्विजातये दत्त्वा राजसूयफलं
लभेत् ॥ ३० ॥ दुःखाधिकं च महिषीं नवमश्ववर्णां सन्तुष्टतणकवर्णां जवनाभिगमाम् ॥ दत्त्वा सुवर्णतिलकां द्विजपुङ्गवाय लोकादयं स जयतीति
किमत्र चित्रम् ॥ ३१ ॥ तालवृन्तस्य दानेन वायुना वीज्यते पथि ॥ कांतियुक् सुभगः श्रीमान् भवत्यम्बरदानतः ॥ ३२ ॥ रसात्रोपस्करयुतं यद्
विप्राय योऽर्पयेत् ॥ न हीयते तस्य वंशः स्वर्गं प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ३३ ॥ भवत्यत्र खगश्रेष्ठ फलगौरवलाववय ॥ अद्वाअद्वाविभेदेन दानगौरवलाव
वात् ॥ ३४ ॥ ततो यनाम्बुदानानि कृतान्यत्र रसास्तथा ॥ तदा स्वयं तद्वाह्यदमाग्निं प्रतिपद्यते ॥ ३५ ॥ अन्नानि येन दत्तानि अद्वास्तानि चेतसा ॥
सोऽपि तृप्तिप्रवाप्नोति विनाप्यन्नेन वै तदा ॥ ३६ ॥ आसन्नं मरणं कुत्सासंन्यासं चाद्विधानतः ॥ जावत्तैतं दुर्तगोसौ ब्रह्मज्ञानं कुरुते ॥ ३७ ॥
आसन्नमरणा मृत्यश्चेत्तर्था प्रतिनयिते ॥ तीर्थप्राप्तौ भवेन्मुक्तिर्ध्रैवतं यदि मार्गः ॥ पदपदे क्रतुसमं भवेत्तस्य न संशयः ॥ ३८ ॥ युद्धेन्याचिद्वन
शानं व्रतं विधिवदागते ॥ मृत्यो न सोऽपि संसारं भूयः पश्येद्योति द्विज ॥ ३९ ॥ किं दानमिति तुल्यस्य अन्वस्योत्तरमीरितम् ॥ दानस्य
स्मरणं किमितिप्रश्नोत्तरं शृणु ॥ ४० ॥ गतप्राणं ततो ज्ञात्वा स्नात्वा पुनर्दादिराज्यं तम् ॥ शवं जलेन सुलेन सालयेद्विचित्रयन् ॥ ४१ ॥
परिचाप्याहने वधे रुद्वैः प्रोक्षयेत्तनुम् ॥ ततो मृतस्य स्थाने वै एकोद्दिष्टं समाचरेत् ॥ ४२ ॥ प्रयोगपूर्वं दाहस्य योग्यतादियथा भवेत् ॥

ध. खं.
घ. कां.
अ. ४

॥१६५॥

आसनं प्रोक्षणं च स्यान्न स्यादेतच्चतुष्टयम् ॥ ४३ ॥ आवाहनार्चनं चैव पात्रालम्भावगाहने ॥ भवेदानाग्रसङ्कल्पः पिण्डदानं सदा भवेत् ॥ ४४ ॥
 पदार्थपञ्चकं न स्याद्रत्ना प्रत्यवेनेजनम् ॥ दद्यादक्षय्यमुदकं न स्यादेतत्रयं पुनः ॥ ४५ ॥ स्वधावाचनमाशीश्च तिलकं च खगोत्तम ॥ घटं दद्यात्समापात्रं दद्याल्लोहस्य दक्षिणाम् ॥ ४६ ॥ पिण्डस्य चालनं प्रोक्तं नैव प्रोक्तमिदं त्रिकम् ॥ प्रच्छादनविसर्गौ च स्वस्तिवाचनकं तथा ॥ ४७ ॥
 एषु षट्सु विधिः प्रोक्तः श्राद्धेषु मलिनेषु ते ॥ पडेव मरणस्थाने द्वारि चात्वारिके तथा ॥ ४८ ॥ विश्रामे काष्ठचयने तथा सञ्चयने खग ॥ मृतिस्थाने शवा नाम भूमिस्तुष्यति देवता ॥ ४९ ॥ पान्थो द्वारि भवेत्तेन प्रीता स्याद्वास्तुदेवता ॥ चत्वरे खेचरस्तेन तुष्येद्भुतादिदेवता ॥ ५० ॥
 विश्रामे भूतसंज्ञोऽयं तुष्टास्तेन दिशो दश ॥ चितायां साधक इति सञ्चितौ प्रेत उच्यते ॥ ५१ ॥ तिलदर्भघृतेधांसि गृहीत्वा तु सुतादयः ॥ गाथां यमस्य सूक्तं वाप्यधीयाना व्रजन्ति हि ॥ ५२ ॥ अहरहर्नीयमाना गामश्वं पुरुषं वृषम् ॥ वैवस्वतो न तृप्येत सुरया त्विव दुर्मतिः ॥ ५३ ॥ इमां गाथामपेतति सूक्तं वा पथि संपठत ॥ दक्षिणस्यां दिश्यग्न्यं व्रजेयुः सर्व्ववान्धवाः ॥ ५४ ॥ पथि श्राद्धद्वयं कुर्यात्पूर्व्वोक्तविधिना खग ॥ ततः शनैर्भूतले वै दक्षिणाशिरसं शवम् ॥ ५५ ॥ स्थापयित्वा चिताभूमौ पूर्व्वोक्तं श्राद्धमाचरेत् ॥ तृणकाष्ठतिलाज्यादि स्वयं निन्युः सुतादयः ॥ ५६ ॥
 शुद्धानीतैः कृतं कर्म सर्व्वं भवति निष्फलम् ॥ प्रार्चनावीतिना भाव्यं दक्षिणाभिमुखेन च ॥ ५७ ॥ वेदी तत्र प्रकर्त्तव्या यथाशास्त्रमथाण्डज ॥ प्रेतवस्त्रं द्विधा कृत्वाद्धेन तं द्यादेयत्ततः ॥ ५८ ॥ अर्द्धं श्मशानवासार्थं भूमावेव विनिःक्षिपेत् ॥ ततः पूर्व्वोक्तविधिना पिण्डं प्रेतकरं न्यसेत् ॥ ५९ ॥
 आज्येनाभ्यञ्जनं कार्य्यं सर्व्वगेषु शवस्य च ॥ दाहमृत्योरन्तराले विधिः पिण्डस्य तं शृणु ॥ ६० ॥ पूर्व्वोक्तैः पञ्चभिः पिण्डैः शवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथा चोपधाताच्च राक्षसाद्या भवन्ति हि ॥ ६१ ॥ संमृज्य चोपलिप्याथ उल्लिख्योद्धृत्य वेदिकाम् ॥ अभ्युक्ष्योपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः ॥ ६२ ॥ पुष्पाक्षतैश्च संपूज्य देवं क्रव्यादसंज्ञकम् ॥ श्रौतेन तु विधानेन द्याहिताग्निं दहेद्बुधः ॥ ६३ ॥ चण्डालाग्निं चिताग्निं च पतिताग्निं परित्यजेत् ॥ त्वं भूतकृज्जगद्योनिस्त्वं लोकपरिपालकः ॥ ६४ ॥ उपसंहर तस्मात्त्वमेनं स्वर्गं नयामृतम् ॥ इति क्रव्यादमभ्यर्च्य शरीराहुतिमाचरेत् ॥ ६५ ॥ अर्द्धदग्धे तथा देहे दद्यादाज्याहुतिं ततः ॥ अस्मात्त्वमधिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः ॥ ६६ ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेत्युक्त्वा तु नामतः ॥ एवमाज्याहुतिं दत्त्वा तिलमिश्रां समन्त्रकम् ॥ ६७ ॥ रोदितव्यं ततो गाढमेवं तस्य सुखं भवेत् ॥ दाहस्यानन्तरं तत्र कृत्वा सञ्चयनक्रियाम् ॥ ६८ ॥ प्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च दाहार्तिशमनं खग ॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा चिताप्रस्थानवीक्षकाः ॥ ६९ ॥ कनिष्ठपूर्वाः स्नानार्थं गच्छेयुः सूक्तजा

ग. म. पु.
॥१६५॥

पकाः ॥ ततो जलसमीपं तु गत्वा प्रक्षाल्य चांशुकम् ॥ ७० ॥ परिधाय पुनस्तच्च कुडुस्तं धुरुषं नति ॥ उदकं तु करिण्यायः सचैलं धुरुषास्ततः ॥
॥ ७१ ॥ कुरुष्वमित्येव वदेच्छतवर्षावेरं मृते ॥ पुत्राद्या वृद्धप्रवृत्तिस्ते एकवस्त्राः शिलां विना ॥ ७२ ॥ प्राचीनार्यातिनः सर्वे विरोधुर्मानिनो जलम् ॥
अपनःशोभुचदचमनेन पितृदिङ्मुखाः ॥ ७३ ॥ जलावचद्वर्नं चैव न कुर्यात् स्नानकारकाः ॥ ततस्तदे सभागत्वा शिलां बद्ध्वा ऋतुर् कुर्यात् ॥ ७४ ॥
दक्षिणाम्बुहस्तयोस्तु कृत्वाथ सतिलं जलम् ॥ आदायाञ्जलिना याम्यां दुःखी पैतृकतर्पितः ॥ ७५ ॥ एकवारं विचारं वा दशवारमथापि वा ॥ द्वा
वर्षमपि वा सर्वे क्षिपयुर्वाग्गताः स्वयं ॥ ७६ ॥ तप्यन्तु तप्यतां वापि तर्पयाम्युपतिष्ठताम् ॥ प्रेतैतद्भुक्कामेच्छुकेष्वपि समुत्तरे ॥ ७७ ॥ जलाञ्जलि
कृते पश्चाद्विचये दन्तधावनम् ॥ त्यजन्ति गोत्रिणः सर्वे दिनानि नवकाश्वप ॥ ७८ ॥ तत उत्तोर्यादिकादे वस्त्राणि परिधाय च ॥ स्नानवस्त्रं सकृ
त्पीडय विंशत्युः शुचिभूतलं ॥ ७९ ॥ अश्रुपातं न कुर्वीत दत्त्वा दाहजलाञ्जलिम् ॥ श्लेष्माश्रु वान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुङ्क्ते यतोऽवशः ॥ ८० ॥
अतो न गेदितव्यं हि क्रियाः कार्यः स्वशक्तिः ॥ ततस्तपुषविष्टेषु पुराणज्ञः सुकृत्स्वकः ॥ ८१ ॥ शांकापनोदं कुर्वीत संसारान्निगतां शुद्धं
मातुष्यं कदलीस्तन्मे असारं सारमार्गणम् ॥ ८२ ॥ करोति यः स संसृढो जलबुद्धसन्निभे ॥ पञ्चवा संसृढः कायो यदि पञ्चत्वमागतः ॥ ८३ ॥
कर्म्मभिः स्वशरीराथैस्तत्र का परिदेवना ॥ गन्धी वसुमती नाशमुदधिदेवतानि च ॥ ८४ ॥ फेनप्रलयः कथं नाशं भर्त्यलोको न यास्यति ॥
एवं संश्रव्यस्तत्र मुदुराङ्गलसंस्थितान् ॥ ८५ ॥ तेष्वपि संश्रुत्य गच्छेद्युग्मे बालपुरःसराः ॥ विदश्य निवपत्राणि नियता द्वारि वैश्मनः ॥ ८६ ॥
आचम्य वह्निसलिलं गोमयं गोमसपानम् ॥ हृत्वात्रवालं वृषभमन्यदप्यथ मङ्गलम् ॥ ८७ ॥ प्रविशेद्युः समालभ्य कृत्वाश्रमनि पदं शनैः ॥ श्रौतन
तु विधानेन आदिताग्निं दहन्त्यः ॥ ८८ ॥ अत्राद्विषं निखनेन कुर्व्यादुदकं ततः ॥ योषित्यतिमता या स्तद्वत्तरे वातुमच्छति ॥ ८९ ॥ अयोम
धुर्वै भर्तां नमस्कृत्यारुह्यतिम् ॥ चितित्रष्टा तु या मोहात्सा भ्राजापत्यभाचरेव ॥ ९० ॥ तिस्रः कोज्योर्द्वयोऽथ यानि लोमानि मातुषे
तावत्कालं वसस्त्वगे भर्तां यातुमच्छति ॥ ९१ ॥ व्यालमादी यथा व्यालं विलाडुद्वस्ते बलात् ॥ तद्बुद्धत्वं सा नारी तैव सह गौदते ॥ ९२ ॥
तत्र सा भर्तृपमा स्तूयमानाप्सरोगणैः ॥ ऋडते पतिना सार्द्धं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ९३ ॥ ब्रह्मभो वा कुतमो वा मित्रभो वा भवेत्पतिः ॥
धुनात्यविधवा नारी तंभोदाय मृता तु या ॥ ९४ ॥ मृते भर्तारं या नारी समागच्छेद्भुताशनम् ॥ सारुन्धतोसमाचारा स्वर्गलोके मदीयते ॥ ९५ ॥
यावच्चाशो मृते पत्यो ह्ये नात्मानं प्रदाह्येत ॥ तावन्न सुच्यते सा हि क्षीररीरात्कथञ्चन ॥ ९६ ॥ भ्रातृकं पैतृकं चैव यत्र चैव प्रदीयते ॥

मे. खं.
घ. को.
अ. ३

॥१६६॥

कुलत्रयं पुनात्येषा भर्तारं यानुगच्छति ॥ ९७ ॥ आर्त्तांते मुदिते दृष्टा प्रोषिते मलिना कृशा ॥ मृते म्रियेत या पत्यौ सा स्त्री ज्ञेया पतिव्रता ॥ ९८ ॥
 पृथक् चितां समारुह्य न प्रिया गन्तुमर्हति ॥ क्षत्रियाद्याः सवर्णाश्च आरोहेयुरपीह ताः ॥ ९९ ॥ चाण्डालीमवधिं कृत्वा ब्राह्मणीतः समो विधिः ॥
 अगर्भिणीनां सव्वासामबालताकमं (का) नामपि ॥ १०० ॥ दहनस्य विधिः प्रोक्तः सामान्येन मया खग ॥ विशेषमपि तस्यास्य कश्चित्किं श्रोतुमिच्छ
 ति ॥ १०१ ॥ गरुड उवाच ॥ प्रोषिते तु मृते स्वामिन्यस्त्रिनाशमुपेयुषि ॥ कथं दाहः प्रकर्तव्यस्तन्मे वद जगत्पते ॥ १०२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 अस्थीनि चेन्न लभ्यन्ते प्रोषितस्य नरस्य च ॥ तेषाञ्च हि गतिस्थानं विधानं कथयाम्यहम् ॥ १०३ ॥ शृणु ताक्ष्यं परं गोप्यं पत्युर्दुर्मरणेषु यत् ॥
 लघ्वनैर्ये मृता जीवा दंष्ट्रिभिश्चाभिघातिताः ॥ १०४ ॥ कण्ठग्रहे विलग्नानां क्षीणानां तुण्डघातिनाम् ॥ विषाग्निवृषविप्रेभ्यो विषूच्या चात्मघात
 काः ॥ १०५ ॥ पतनोद्धन्धनजलैर्मृतानां शृणु संस्थितिम् ॥ सर्पव्याघ्रैः शृङ्गिभिश्च उपसर्गोपलोदकैः ॥ १०६ ॥ ब्राह्मणैः श्वापदैश्चैव पतनैर्वृक्षै
 व्युतैः ॥ नखैर्लोहैर्गिरैः पातैर्भित्तिपातैर्भृगोस्तथा ॥ १०७ ॥ खट्वायामन्तरिक्षे च चौरचाण्डालतस्तथा ॥ उदक्याशुनकीशूद्ररजकादिविभूषिताः
 ॥ १०८ ॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरोच्छिष्टोभयोच्छिष्टास्तु ये मृताः ॥ शस्त्रघातैर्मृता ये चास्यश्वस्पृष्टास्तथैव च ॥ १०९ ॥ तत्तु दुर्मरणं ज्ञेयं यच्च जातं
 विधिं विना ॥ तेन पापेन नरकान् भुक्त्वा प्रेतत्वभागिनः ॥ ११० ॥ न तेषां कारयेद्दाहं मृतकं नोदकक्रियाम् ॥ न विधानं मृताद्यञ्च न कुर्या
 दौर्द्धदैहिकम् ॥ १११ ॥ न पिण्डदानं कर्तव्यं प्रमादाच्चेत्करोति हि ॥ नोपतिष्ठति तत्सर्वमन्तरिक्षे विनश्यति ॥ ११२ ॥ अतस्तस्य
 सुतैः पौत्रैः सपिण्डैः शुभमिच्छुभिः ॥ नारायणबलिः कार्यो लोकगर्हाभिया खग ॥ ११३ ॥ तथा तेषां भवेच्छौचं नान्यथेत्यब्रवीद्यमः ॥
 कृते नारायणबलावौर्ध्वदैहिकयोग्यता ॥ ११४ ॥ तस्य शुद्धिकरं कर्म तद्भवेन्न तदन्यथा ॥ नारायणबलिं सम्यक् तीर्थे सर्वं प्रकल्पयेत् ॥ ११५ ॥
 कृष्णाग्रे कारयेद्विप्रैर्येन पूतो भवेन्नरः ॥ पूर्वन्तु तर्पणं कार्यं विप्रैः पारणवैदिकैः ॥ ११६ ॥ सर्वोषध्यक्षतैर्मिश्रैर्विष्णुमुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ कार्यं
 पुरुषमुक्तेन मंत्रैर्वा वैष्णवैरपि ॥ ११७ ॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरन् ॥ अनादिनिधनो देवः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ११८ ॥ अक्षयः
 पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भव ॥ तर्पणस्यावसाने स्याद्वीतरागो विमत्सरः ॥ ११९ ॥ जितेन्द्रियमना भूत्वा शुचिष्मान्धर्मतत्परः ॥ भक्त्या तत्र
 प्रकुर्वीत श्राद्धान्येकादशैव तु ॥ १२० ॥ सर्वकर्मविधानेन एकैकाग्रे समाहितः ॥ तोयव्रीहियवान्दद्याद्गोधूमांश्च प्रियङ्गवः ॥ १२१ ॥ हवि
 प्यान्नं शुभं मुद्रां छत्रोष्णीषे च दापयेत् ॥ दापयेत्सर्वसंस्थानि क्षीरं क्षौद्रसमान्वितम् ॥ १२२ ॥ वस्त्रोपानहसंयुक्तं दद्यादष्टविधं पदम् ॥

ग. म. पु.
॥१६६॥

दापयेत्सर्वपापेभ्यो न कुर्व्यान्पद्मि वनम् ॥१२३॥ भूमौ स्थितेषु पिंडेषु गन्धद्रुपास्तान्वितम् ॥ दानव्यं मूर्ध्वदिग्भ्यो वैश्रावस्त्रिधानतः ॥१२४॥
शङ्खे खड्गेऽथ वा ताम्रे तपेणश्च पुथक्पुथक् ॥ ध्यानधारणमयुक्तो जानुभ्यामननो भूतः ॥१२५॥ ऋचा वै दापयेदवगर्भोदितं पुथक्पुथक् ॥ जला
विष्णुश्च रुद्रश्च यमः श्वेतश्च पञ्चमः ॥१२६॥ पुथक्कुम्भे ततः स्थाप्याः पञ्चरत्नसमन्विताः ॥ वस्त्रयज्ञोपवीतानि पुथङ्पुद्गाः पदानि च ॥१२७॥
पञ्च श्राद्धानि कुर्वीत देवतानां यथास्मिन् ॥ जलधारो ततः कुर्वातिपण्डितिष्ठे पुथक्पुथक् ॥१२८॥ रक्षि वा ताम्रपात्रे वा अल्पांश्च मन्त्रये
पि वा ॥ तिलादकं समादाय सर्वोपाधिसमन्वितम् ॥१२९॥ ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं सहिरण्यं सदाक्षिणम् ॥ दद्याद्वाक्षिण्यस्यैव पददानं तथैव ॥
॥१३०॥ यमोद्वेगे निलौलौहं ततो दद्याच्च दक्षिणम् ॥ एवं विष्णुर्वालि दत्त्वा यथाशक्त्या विधातः ॥१३१॥ समुद्ररति तस्मिन् नात्र कार्यो विचारण
नागदंशान्मुनो यस्तु विशेषस्तन्तु मे ऽगुण ॥१३२॥ सुवर्णभागनिष्पन्नं नागं कृत्वा तथैव गास ॥ विधाय दत्त्वा विधिवत्पुत्राण्यमागुमान् ॥१३३॥
एवं सर्पवालि दत्त्वा सर्पदोषाद्भिषुच्यते ॥ पश्चात्पुत्तलकं कार्यं सर्वोपाधिसमन्वितम् ॥१३४॥ पलाशस्य च वृतानां विभान् ऽगुण काश्यप ॥
कुष्णाग्निनं समास्तीर्य कुशेक्ष पुनपाकृतम् ॥१३५॥ शतत्रयेण पटद्या च वृन्तेः शोकोऽस्त्रियसञ्चयः ॥ विन्यस्य तानि वृन्तानि अङ्गेष्वपु पुथक्
पुथक् ॥१३६॥ चत्वारिंशच्छिग्राभागे श्रीवायां दश विन्यसेत् ॥ विशन्तुगःस्थले दद्याद्दिशतिजडरे तथा ॥१३७॥ बाहुद्वये शत दद्यात्कटिदेशे च
विशतिम् ॥ ऊरुद्वये शतत्रयापि त्रिशन्त्रयाद्वये न्यसेत् ॥१३८॥ दद्याच्चतुष्टयं शिश्ने षड् दद्याद्विषण्वद्वये ॥ दश पादांशुलीभागे एवमस्थीनि
विन्यसेत् ॥१३९॥ नारिकेलं शिरःस्थाने तुभ्यं दद्याच्च नाड्युके ॥ पश्चात्मे सुते दद्याच्चिह्नायां कर्णलीफलम् ॥१४०॥ शन्नेषु मालिकं तद्याद्रज्जु
मणिसु च ॥ वसत्यां मुक्तिकां दद्यादग्निमालमन् शिखिः ॥१४१॥ पाशद्वयेनसः स्थाने पुमि पिचले तथा ॥ अतः शिखा तथा मानि निलपकन्त
मन्त्रिषु ॥१४२॥ वसपिष्टं तथा मसि मधु शोणितमेव च ॥ केशेषु च जटाजूटं त्वसायाश्च मृगतत्वचम् ॥२४३॥ कर्णयोस्तालपत्रश्च स्तनयो
श्चैव गुञ्जिकाः ॥ नासायां शतपत्रश्च कमलं नाभिमण्डलं ॥१४४॥ वृन्ताकं वृषणद्वेदे लिङ्गे स्वाङ्गजेन शुभम् ॥ घृते नाभ्यां प्रदधे स्थातकी
पाने च त्र्युत्सुतम् ॥१४५॥ मूर्तिकं स्तनयोर्भूमिं कुकुमेन विलेपनम् ॥ कर्णगुरुयूपैश्च शुभेर्मास्यैः सुगन्धिभिः ॥१४६॥ परिधानं पट्टसु
हृदये चैव विन्यसेत् ॥ ऋद्धिद्विजो भुजो द्वौ च चक्षुभ्याश्च कपर्दकम् ॥१४७॥ दन्तपु दाडिमीबीजान्यंगुलीषु च चम्पकम् ॥ सिन्दूरं नेत्रकोणे

मे. खं.
ध. कां.
अ. ७

॥१६६॥

१ पश्चादिमास्यः श्लोकान्वाचारसमाख्यायेपि पठ्यन्ते । २ चोत्तममिति पा० ।

च ताम्बूलाद्युपहारकम् ॥ १४८ ॥ सर्वौषधियुतं प्रेतं कृत्वा पूजां यथोदिताम् ॥ साम्रिके चापि विधिना यज्ञपात्रं न्यस्येत्क्रमात् ॥ १४९ ॥
 स्त्रियः पुनन्तु मे शिर इमं मे वरुणेन च ॥ प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालग्रामशिलोदकैः ॥ १५० ॥ विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला गौः पयस्विनी ॥
 तिला लौहं हिरण्यञ्च कर्पासं लवणं तथा ॥ १५१ ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गोव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ तिलपात्रं ततो दद्यात्पददानं तथैव च ॥ १५२ ॥
 कर्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतमुत्तयर्थमात्मनः ॥ प्रेतमोक्षं ततः कुर्याद्विधिं विष्णुं प्रकल्प्य च ॥ १५३ ॥ एवं पुत्तलकं कृत्वा दाहयेद्विधिपूर्वकम् ॥ तच्छु
 द्धये तु संस्कर्त्ता पुत्रादिर्निष्कृतिं चरेत् ॥ १५४ ॥ त्रीन्कृच्छ्रान्पञ्चदश च तथा पञ्चदशापि च ॥ प्रायश्चित्तनिमित्तानुसारेण विप्रवत्स्मृतः ॥ १५५ ॥
 अशक्तौ गोहिरण्यादि प्रत्याम्नायं चरेदपि ॥ आत्मनोऽनधिकारित्वे शुद्धिमेवं चरेद्बुधः ॥ १५६ ॥ अशुद्धेन तु यद्वत्तमुद्दिश्याशुद्धिमेव च ॥ नोप
 तिष्ठति तत्सर्वमन्तर्गिरे विनश्यति ॥ १५७ ॥ शुद्धिं सम्पाद्य कर्तव्यं दहनाद्यौर्ध्वदेहिकम् ॥ अकृत्वा निष्कृतिं यस्तु कुरुते दहनादिकम् ॥ १५८ ॥
 मतिपूर्वममत्या च क्रमात्तन्निष्कृतिं शृणु ॥ कृत्वाग्निमुदकं स्नानं स्पर्शनं वहनं कथाम् ॥ १५९ ॥ रज्जुच्छेदाश्रुपातं च तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति ॥
 एषामन्यतमं प्रेतं यो वहेत्तु देहेत वा ॥ १६० ॥ कटोदकक्रियां कृत्वा कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ निमित्ते लघुनि स्वल्पं महन्महति कल्पयेत् ॥
 ॥ १६१ ॥ गरुड उवाच ॥ कृच्छ्रस्य तप्तकृच्छ्रस्य तथा सान्तपनस्य च ॥ लक्षणं ब्रूहि मे स्वामिंस्त्रयाणामपि सुव्रत ॥ १६२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 त्र्यहं प्रातरुहं सायं त्र्यहमद्यादयाचितम् ॥ उपवासरुहञ्चैव एष कृच्छ्र उदाहृतः ॥ १६३ ॥ तप्तक्षीरघृताम्बूनामेकैकं प्रत्यहं पिबेत् ॥
 एकरात्रोपवासश्च तप्तकृच्छ्र उदाहृतः ॥ १६४ ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ॥ जग्ध्वा परेऽह्नेयुपवसेत्कृच्छ्रं सान्तपनं
 चरन् ॥ १६५ ॥ मया तेऽयं समाख्यातो दुर्मृतस्य विधिः खग ॥ तदा मृतं विजानीयादीपनिर्वाणमागतः ॥ १६६ ॥
 अग्निदाहं ततः कुर्यात्स्मृतकञ्च दिनत्रयम् ॥ दशाहं गर्तपिण्डञ्च कर्तव्यं प्रेतपूर्वकम् ॥ १६७ ॥ एवं विधिं ततः कुर्यात्ततः प्रेतश्च मुक्तिभाक् ॥ मृत
 भ्रान्त्या प्रतिकृतेः कृते दाहे स वै यदि ॥ १६८ ॥ अयाति तेन कर्तव्यं मज्जनं घृतकुण्डके ॥ जातकर्मणादिसंस्काराः कर्तव्याः पुनरेव तु ॥ १६९ ॥
 उदामेव स्वकां भार्यामुद्गहेद्विधिवत्पुमान् ॥ वर्षे पञ्चदशे पक्षिन् द्वादशे वा गते सति ॥ १७० ॥ अज्ञातस्य प्रोषितस्य कृत्वा प्रातिकृतिं देहेत् ॥
 रजस्वलासूतिकयोर्विशेषं मरणे शृणु ॥ १७१ ॥ सूतिकायां मृतायान्तु एवं कुर्वन्ति याज्ञिकाः ॥ कुम्भे सलिलमादाय पञ्चगव्यं तथैव च ॥ १७२ ॥
 पुण्याभिरभिमन्त्र्यापो वाचा शुद्धिं लभेत्ततः ॥ शतशूर्पोदकेनादौ स्नापयित्वा यथाविधि ॥ १७३ ॥ तेनैव स्नापयित्वा तु दाहं कुर्यात्त्वगेश्वर ॥

ग. म. पु.
॥१६७॥

पञ्चभिः स्नापयित्वा तु गव्यैः प्रेतां रजस्वलायां ॥१७॥ वस्त्रान्तराकृतिं कृत्वा दाहयेद्विधिपूर्वकम् ॥ मृतस्य पञ्चके दाहविधिं वस्त्रं मृणुस्व मे ॥१७५॥
आदौ कृत्वा धनिष्ठोद्धमेतन्नक्षत्रपञ्चकम् ॥ रेत्यन्तं सदा दृष्यमशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७६ ॥ दाहस्तत्र न कर्तव्यो विषादः सर्वजन्तुषु ॥ न जले
दीयते तेषु अशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७७ ॥ पञ्चकानन्तरं सर्वे कार्ये कर्तव्यमन्यथा ॥ पुत्राणां गोत्रिणां तस्य सन्तापोऽप्युपजायते ॥ १७८ ॥
गृहे हानिर्भवत्येव ऋक्षेष्वेव मृतस्य च ॥ अथ वा ऋक्षमध्ये च दाहस्तु विधिपूर्वकः ॥ १७९ ॥ क्रियते मानुषाणान्तु स वा आहुतिपूर्वकः ॥ विधेर्वि
धिरतः कार्यो मन्त्रैस्तु विधिपूर्वकम् ॥ १८० ॥ शवस्थानसमीपे तु श्वेतव्याः पुत्तलास्ततः ॥ दर्भकुशास्तु चत्वारः ऋक्षसन्त्राभिमन्त्रिताः ॥ १८१ ॥
ततो दाहः प्रकर्तव्यस्तेष्व पुत्तलकैः सह ॥ मृतकान्ते तदा पुत्रैः कार्यं शान्तिकर्माष्टिकम् ॥ १८२ ॥ पञ्चकेषु मृतो योऽसौ न गतिं लभते नरः ॥
तिलात् गाश्च सुवर्णश्च तमुद्दिष्य घृतं ददेत् ॥ १८३ ॥ विषाणां दापयेद्वानं सर्वविघ्नविनाशनम् ॥ भोजनोपानहोः च्छत्रं देमधुद्रा च वाससी ॥ १८४ ॥
दक्षिणा दीयते विघ्ने पातकस्य प्रमोचनः ॥ जयातेऽयं समाख्यातो विधिः पञ्चहरः स्थितः ॥ संयमिन्यां यथायानं यथावर्षं मृतक्रिया ॥ १८५ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे दहनविधिकृच्छ्रलक्षणदग्धागमनरजस्वलाभरणविधिपञ्चकमरणश्रायाश्चैतन्निर्हण
नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एवं दग्धा नरं प्रेतं स्नात्वा तिलोदकम् ॥ अमृतं स्त्रीजनो गच्छेद्भजेयुः पुष्टतो नराः ॥ १ ॥
श्रायद्विम्बपत्राणि रुदन्तो नामपूर्वकम् ॥ विधातव्यं चाचमनं पाषाणोपरि संस्थिते ॥ २ ॥ ते ग्रविस्य गृहं एवं सुताद्याश्च सपिण्डकाः ॥ भवेयुर्देश
रात्रं वै यत आशौचकं स्वग ॥ ३ ॥ क्रीतलग्धाशनाः सर्वे स्वपेयुस्ते पृथक्पृथक् ॥ अक्षरलवणान्नः स्युर्निम्बलेयुश्च ते न्यहम् ॥ ४ ॥ अमसिमो
जनाश्चापः शयीरन्त्रद्वारिणः ॥ परस्परं न संस्पृष्टा दानाध्ययनवर्जिताः ॥ ५ ॥ मलितान्त्राधोयुखाश्च दीना भोगविवाहिताः ॥ अङ्गसंवाहनं केश
मार्जनं वर्जयन्ति ते ॥ ६ ॥ मृन्मये पत्रजे वापि भुञ्जीरंस्ते च भाजने ॥ उपवासन्तु ते कुष्ठुरेकाहमथ वा न्यहम् ॥ ७ ॥ गरुड उवाच ॥ आशीर्वात इति
प्रोक्तमाशौचस्य च वै प्रभो ॥ लक्षणं किं क्रियस्कालं भाव्यं वा तद्युगेनरैः ॥ ८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अपनोद्यन्निवर्तं कालादिभिराग्नौ निषेधकृतं ॥ पिण्डाध्य
यनदानादिवः पुंगवोऽतिशयो हि तत्वा ॥ ९ ॥ दशाहं श्रावमाशौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ जननेऽप्येवमेव स्याद्विपुर्णं शुद्धिमिच्छताम् ॥ १० ॥ जन्ममन्येकोदकानान्तु
त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते ॥ शवस्य शेषाच्छुध्यन्ति न्यहादुदकदायिनः ॥ ११ ॥ आ दन्तजननासस्य आ चोलाभिराको रमता ॥ विराजमा न्नतादेरादराजान

१ पवित्रोत्तरार्धमात्रेणैव यः ।

प्रे. खं.
ध. कां
अ. ६

॥१६७॥

मतः परम् ॥१२॥ आशौचं ते समाख्यातं संक्षेपात्प्रकृतं ब्रूवेः॥ जलं त्रितयमाकरो स्थाप्यं शीरश्च शुभ्रमेव ॥ १३ ॥ अत्र स्नाहि पिबान्नं मन्त्रेणानेन
 काश्यपा॥ काष्ठत्रये शुण्वेदे शीत्यै रात्रौ चतुष्पथे ॥१४॥ प्रथमेऽह्नि तृतीये वा सप्तमे नवमे तथा ॥ अस्थिसंचयनं काव्ये दिने तद्वाज्रैः सह ॥१५॥
 तदूर्ध्वमङ्गसंस्पर्शः सपिण्डानां विधीयते ॥ योग्याः सर्वक्रियाणां च समानललितास्तथा ॥ १६ ॥ प्रेतपिण्डं तदिदं दद्याद्भोग्यान्निमित्तम् ॥
 प्राशुदीच्यां चरुं कृत्वा स्नात्वा प्रथमानसः ॥ १७ ॥ भूमावसंस्कृतानां च संस्कृतानां कुशेषु च ॥ नवभिर्वनसैः पिण्डान्नं दद्यात्समाहितः ॥ १८ ॥
 दशमं पिण्डमुत्तम्य रात्रिशेषे शुचिर्भवेत् ॥ असर्गोऽसर्गोऽसर्गो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ १९ ॥ प्रथमेऽह्नि सो दद्यात्स दशाहं समाप्येत् ॥
 शालिना सक्तुयिर्वीपि शकैर्वाप्यथ निर्व्वेदेत् ॥ २० ॥ प्रथमेऽह्नि यद्वयं तदेव स्यादशाहिकम् ॥ वावदाशौचमेककस्याञ्जलेर्दानक्षयते ॥ २१ ॥
 यद्वा यस्मिन्दिने दानं तस्मिन्स्तदिनसंख्यया ॥ दशाहेऽञ्जलयः पक्षिन्पञ्चपञ्चाशदन्तिमे ॥ २२ ॥ द्विहृदया वा भवेत्पक्षिन्ञ्जलीनां शतं पुनः ॥ यद्वा
 हि त्र्यहमशौचं तदा वाञ्जलयो दश ॥ २३ ॥ त्रयोऽञ्जलय एवं तु प्रथमेऽह्नि वै तदा ॥ चत्वारस्तु द्वितीयेऽह्नि तृतीये स्युस्तथा ॥ २४ ॥
 शताञ्जलि यद्वा पक्षिन्नाये त्रिंशत्तदाहनि ॥ चत्वारिंशद्वितीयेऽह्नि त्रिंशद्वि तृतीये ॥ २५ ॥ एवं जलस्याञ्जलयो विभाज्याः पक्षयोर्द्वयोः ॥
 सज्वेषु पितृकार्येषु पुत्रो मुख्योऽधिकारवान् ॥ २६ ॥ पिण्डमसे कस्तुष्णीञ्च पुनर्व्वपादिकं तथा ॥ दशमेऽह्नि सन्धाति क्षानं ग्रामाद्वाहिष्येत् ॥ २७ ॥
 तत्र त्याज्यानि वासांसि केशश्मश्रुनखानि च ॥ त्रिप्रः क्षुध्यत्यपः स्पृष्ट्वा क्षत्रियो वाहनं तथा ॥ २८ ॥ वैश्यः प्रतोदं शमीन्वा शूद्रो यादं कृतं
 क्रियः ॥ कृतादल्पवयोभिरथ सपिण्डैः परिव्रापनम् ॥ २९ ॥ कार्यन्तु षोडशी पडभिः पिण्डैर्दशभिरेव च ॥ प्रथमा मलिना ह्येतद्दशाहं घृतेभ्य
 वेत् ॥ ३० ॥ दिनानि दश याज्जिण्डान्कुर्व्वन्त्यत्र सुतादयः ॥ प्रत्यहं ते विभज्यन्ते चतुर्भाभिः खगोत्तम ॥ ३१ ॥ आशुद्वयेन देहः स्थातुर्तयिन
 यमातुगाः ॥ तप्यन्ति हि चतुर्थेन स्वयमप्युपजीवति ॥ ३२ ॥ अहोरात्रिस्तु त्र्यभिर्देहो निष्पत्तिमाप्नुयात् ॥ शिरस्तायेन पिण्डेन प्रेतस्य क्रियते
 तथा ॥ ३३ ॥ द्वितीयेन तु कर्णशिरासिकं तु समासतः ॥ गलांसमुत्तवसश्च तृतीयेन तथा क्रमात् ॥ ३४ ॥ चतुर्थेन च पिण्डेन नाभिलिङ्गयुक्
 तथा ॥ जलुर्जपं तथा पादौ पश्चमेन तु सर्वदा ॥ ३५ ॥ सर्वसम्प्राणि पठेन सप्तमेन तु नाड्यः ॥ दन्तलोमान्यहमेन वीर्यन्तु नवमेन च ॥ ३६ ॥
 दशमेन तु पुण्यत्वं तुलतां हृदिपठ्ययः ॥ मध्यमां षोडशीं वल्मि वैननेय शृणुष्व मे ॥ ३७ ॥ विष्ण्वादिष्विष्णुपठ्यन्तान्येकादश तथा खग ॥ आद्यानि
 पञ्च देवानामित्वेषां मध्यषोडशी ॥ ३८ ॥ तिस्रिंशं दुर्धमेन कृत्वा यदि नागवणो बलिः ॥ एकादशाहं कर्त्तव्यो दशोत्सर्गोऽपि तत्र वै ॥ ३९ ॥

ग. म. पु.
॥१६८॥

एकादशाहे प्रेतस्य यस्यात्सृज्येत नो वृषः ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ ४० ॥ अकृत्वा यद्रपोत्सर्गं कृतं वै पिण्डपातनम् ॥ निष्कलं
सकलं विद्यात्प्रमीताय न तद्भवेत् ॥ ४१ ॥ वृषोत्सर्गादृते नान्यत्किञ्चिदस्ति महीतले ॥ पुत्रः पत्न्यथ दौहित्रः पिता वा दुहिताथ वा ॥ ४२ ॥
मृतादनन्तरं तस्य ध्रुवं कार्य्यो वृषोत्सवः ॥ चतुर्वेत्सतरीयुक्तो यस्यात्सृज्येत वा वृषः ॥ ४३ ॥ अलङ्कृतो विधानेन प्रेतत्वं तस्य नो भवेत् ॥ एका
दशोऽह्नि सम्प्राप्ते वृषालाभो भवेद्यदि ॥ ४४ ॥ दर्भैः पिष्टिस्तु सम्पाद्य तं वृषं मोचयेद्यः ॥ वृषोत्सर्जनवेलायां वृषाभाव (लाभ) : कथंचन ॥ ४५ ॥
मृत्तिकाभिस्तु दर्भैर्वा वृषं कृत्वा विमोचयेत् ॥ यदिष्टं जीवतस्तस्य दद्यादेकादशोऽहनि ॥ ४६ ॥ मृतमुद्दिश्य दातव्यं शय्यापेन्नादिकं तथा ॥ विप्रान्बहून्
भोजयीत प्रेतस्य क्षुद्रिशान्तये ॥ ४७ ॥ तृतीयां षोडशीं वस्मि वैनेतेय शृणुष्व ताम् ॥ द्वादश प्रतिमास्थानि आद्यं पाण्मासिकं तथा ॥ ४८ ॥
सपिण्डीकरणं चैव तृतीया षोडशी मता ॥ द्वादशाहे त्रिपक्षे च पण्मासे मासिकेऽव्दिर्दके ॥ ४९ ॥ तृतीयां षोडशीमिनां वदन्ति मतभेदतः ॥ यस्यैता
नि न दत्तानि प्रेतश्राद्धानि षोडश ॥ ५० ॥ पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ एकादशे द्वादशे वा दिने आद्यं प्रकीर्तितम् ॥ ५१ ॥
मासादौ प्रतिमासञ्च शुद्धं मृतार्थो खग ॥ एकेनाह्ना विभिर्वापि ह्रीनेषु विनतासुत ॥ ५२ ॥ मासपण्मासवर्षेषु त्रिपक्षेषु भवन्ति हि ॥ श्राद्धान्यथ
स्यात्सापिण्डचं पूर्णं वर्षं तदर्द्धके ॥ ५३ ॥ त्रिपक्षेऽयुदये वापि द्वादशाहेऽथ वा नृणाम् ॥ आनन्त्यात्कुलधर्माणां पुंसाञ्चैवायुपः शयात् ॥ ५४ ॥
अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहे प्रशस्यते ॥ सपिण्डीकरणेष्वेवं विधिं पक्षीन्द्र मे शृणु ॥ ५५ ॥ एकोद्दिष्टविधानेन कार्य्यं तदपि काश्यप ॥ तिलग
न्वोदकेयुक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ ५६ ॥ पात्रं प्रेतस्य तत्रैकं पित्र्यं पात्रत्रयं तथा ॥ सेचयेत्पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं खग त्रिषु ॥ ५७ ॥ चतुरो निर्व्व
पेत्पिण्डान्पूज्यैषु समापयेत् ॥ ततः प्रभृति वै प्रेतः पितृसामान्यमश्नुते ॥ ५८ ॥ ततः पितृत्वमापन्नं तस्मिन्प्रेते स्वयेश्वर ॥ श्राद्धधर्मस्यैतरेषु
तत्पूज्वानञ्चयेत्पितृन् ॥ ५९ ॥ एकचित्त्यारोहणे च एकाह्नि मरणे तथा ॥ सापिण्डचरन्तु स्त्रिया नास्ति द्यूते भर्तुः स्त्रियो भवेत् ॥ ६० ॥ एकैकदश
थ कालेक्यं कर्त्रेक्यञ्च भवेत्सम ॥ श्राद्धादौ सह दाहे च पतिपत्न्योर्न संशयः ॥ ६१ ॥ भर्तुर्भृत्यतिथेरन्यतिथौ चितिमथारुहेत् ॥ तां
मृताहनि तु सम्प्राप्ते पुष्कलं पिण्डेन योजयेत् ॥ ६२ ॥ प्रत्यव्दञ्च तवशार्द्धं युगपत्तु समापयेत् ॥ ६३ ॥ यस्य संवत्सरादव्वाक् सपिण्डीकरणं भवेत् ॥
मासिकञ्चोदकुम्भञ्च देयं तस्यापि वत्सरम् ॥ ६४ ॥ नवशार्द्धं सपिण्डत्वं श्राद्धान्यापि च षोडश ॥ एकेनैव तु कार्य्याणि संविभक्तयेनेष्वपि ॥ ६५ ॥

१ आन्विषेद्व्ययः ।

प्रे. सं.
ध. का.
अ. ५

॥१६८॥

पितामहीभिः सापिण्ड्यं तथा मातामहैः सह ॥ उक्तं भ्रातापि सापिण्ड्यं स्त्रिया विषयभेदतः ॥ ६६ ॥ नवश्राद्धस्य ते कालं वक्ष्यामि शृणु काश्यप ॥
 मरणाह्निं वृत्तिस्थाने श्राद्धं पक्षिन्प्रकल्पयेत् ॥ ६७ ॥ द्वितीयश्च ततो मार्गे विश्रामो यत्र कारितः ॥ ततः सञ्चयनस्थाने तृतीयं श्राद्धं कल्पयेत् ॥
 ॥ ६८ ॥ पञ्चमे सममे तद्वदष्टमे नवमे तथा ॥ दशमेकादशे चैव नव श्राद्धानि वै खग ॥ ६९ ॥ श्राद्धानि नव चैतानि तृतीया मोदरी स्मृता ॥
 एकोद्दिष्टविधानेन काय्याणि मनुजैस्तथा ॥ ७० ॥ अथमेष्टह्निं तृतीये वा पञ्चमे सप्तमे तथा ॥ नवमेकादशे चैव नवश्राद्धं प्रकीर्तितम् ॥ ७१ ॥
 उच्यन्ते षडिमानाह नव स्युरपि योगतः ॥ उक्तानि ते मया तानि कर्तव्यां गतयेदतः ॥ ७२ ॥ रुद्रिपक्षो समाभीष्टो योगः कैश्विदित्येव ॥
 आद्ये द्वितीये दातव्यस्तथैवैकं पवित्रकम् ॥ ७३ ॥ प्रेताय पिण्डो दातव्यो भुक्तवत्स द्विजातिषु ॥ प्रशस्तव्रतभिरभ्युति यजमानद्विजन्यना ॥ ७४ ॥
 अक्षय्यमयुक्तस्येति वक्तव्यं विरतो तथा ॥ एकोद्दिष्टं मे निषोषं चैवमावत्सरं स्मृतम् ॥ ७५ ॥ सापिण्डीकरणादूर्ध्वं यानि श्राद्धानि षोडश ॥
 एकोद्दिष्टविधानेन चरेद्वा पार्वणादते ॥ ७६ ॥ प्रत्येदं यो यथा कुर्यात्तथा कुर्व्यात्तथा तान्यपि ॥ एकादशे द्वादशेष्टह्निं प्रतो भुङ्क्ते दिनद्वयम् ॥ ७७ ॥ योपि
 तः पुरुषस्यापि पिण्डं प्रेतैति निर्व्वपेत् ॥ सापिण्ड्यं तु कृते तस्य प्रेतशब्दो निवर्त्तते ॥ ७८ ॥ दीपदानं प्रकर्त्तव्यमावर्त्तन्तु शुभाह्निः ॥ अत्र दीपो जलं वक्ष्य
 मन्यद्वा दीयते च यत् ॥ ७९ ॥ तृतिदं प्रेतशब्देन सापिण्डीकरणात्वाधि ॥ अर्द्धकृत्यं मयोक्तं ते समासाद्भिनतासुत ॥ ८० ॥ वैश्वदेवशुद्धे शाने यथा तत्तु निषो
 धमे ॥ त्रयोदशेष्टह्निं श्रवणाकर्मणोनन्तरन्तु सः ॥ ८१ ॥ त्वग्गृहीताहिवत्सादयं गृहीतो यमकिङ्करैः ॥ तस्मिन्मार्गे व्रजत्येको गृहीत इव संकेतः ॥ ८२ ॥
 वाय्वप्रसारिवद्वृषं देहमन्यत्प्रपद्यते ॥ त्रिपिण्डजं पातनार्थमन्यत्तु पितृसम्भवम् ॥ ८३ ॥ तत्प्रमाणवृत्तौऽन्यथासंस्थानां प्राग्भवो वक्षः ॥ षडशीति
 सहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥ ८४ ॥ अध्वान्तरालिको ज्ञेयो यममासुपलोकयोः ॥ साधिकाद्विंशत्युतं योजनानां शतद्वयम् ॥ ८५ ॥ चत्वारि
 शतं तथा सप्त प्रत्येदं याति तत्र सः ॥ अष्टाचत्वारिंशता च त्रिंशता दिवसैरिति ॥ ८६ ॥ वैश्वदेवतुषुरं याति कुर्यामाणो यमातुगैः ॥ एदं क्रमेण यातव्ये
 मार्गे पापरतैस्तु यत् ॥ ८७ ॥ जायते सप्रपञ्चं तच्छृणु त्वमरुणानुज ॥ त्रयोदशदिने दत्तः पारिवेद्धातिदारुणः ॥ ८८ ॥ यमस्यांशुशतहस्तो वै भुक्तुं
 टिलाननः ॥ दण्डप्रहारसम्प्रान्तः कुर्याते दक्षिणां दिशम् ॥ ८९ ॥ कुर्यात्कण्टकवल्मीकशकुपापाणककशो ॥ तथा प्रदीपज्वलने कचिच्छुश्रुतात्कटो
 ॥ ९० ॥ प्रदीपादित्यतः च दह्यमानः सर्वशक्ते ॥ कुर्याते यमदुर्लभं शिवावगादभीषणः ॥ ९१ ॥ प्रयातिः सारुण्यं यानं पापकर्मो यमालये ॥ कलसं
 दह्यमाने महान्तं क्षयमृच्छति ॥ ९२ ॥ मदयमाणे तथैवाह्ने शिद्यमाने च दारुणम् ॥ छिद्यमाने चिरतरं जन्तुर्दुःखमवाप्नुते ॥ ९३ ॥ स्वेन कर्मवि

ग. म. पु.
॥१६९॥

पाकेन देहान्तरगतोऽपि सन् ॥ पुराणि षोडशासु मिन्मागे तानि च मे शृणु ॥ १४ ॥ याम्यं सौरिपुरं नगेदंभवनं गन्धर्वशैलमगमौ क्रौञ्चं कूरपुरं
विचित्रभवनं बह्मपदं दुःखदम् ॥ नानाकन्दपुरं सुतप्तभवनं रौद्रं पयोवर्षणं शीताढ्यं बहुभूतिषोडशपुराण्येतान्यदृष्टानि ते ॥ १५ ॥ तत्र याम्यं
पुरं गच्छन्पुत्रपुत्रेति च शृण्वन् ॥ हाहिति क्रन्दते नित्यं स्वकृतं दुष्कृतं स्मरन् ॥ १६ ॥ अष्टादशोदिने तार्ष्यं तत्पुरं प्राप्नुयादसौ ॥ पुष्पमद्रा नदी
यत्र न्यग्रोधः प्रियदर्शनः ॥ १७ ॥ विश्रामेच्छां करोत्यत्र कारयन्ति न ते भटाः ॥ सितौ दत्तं सुतैस्तस्य स्नेहाद्वा कृपया तथा ॥ १८ ॥ आसिकं
पिण्डमस्नाति ततः सौरिपुरं द्रजेत् ॥ ब्रजमेवं ब्रजपते सुहृद्वाहतिपीडितः ॥ १९ ॥ जलशयो नैव कृतो मया तदा मत्स्यतृप्ते पशुपतिवृत्तम् ॥
गोलुतिहेतोर्न च गोचरः कृतः शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ॥ तत्र गान्गा तु राजासौ जंगमः कर्मरूपधृक् ॥ भवात् तद्वर्गनाकात्
हुक्ते पिण्डं स शक्तिः ॥ २० १ ॥ त्रिपक्षे जलसंयुक्तं शितौ दत्तं ततो ब्रजेत् ॥ ब्रजमेवं ब्रजपते स्वज्ञायातप्रपीडितः ॥ २० २ ॥ न निम्नदानं म
गवाहिकं कृतं पुस्तं च दत्तं न हि वेदशास्त्रयोः ॥ पुराणद्वयो न हि सेवितोऽप्या शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ३ ॥ न्येन्दुनगरं गत्वा
भुक्त्वा चान्नं तथाविधम् ॥ मासि द्वितीये यदत्तं वान्यवैस्तु ततो द्रजेत् ॥ २० ४ ॥ ब्रजमेवं ब्रजपते कृपापतयस्ताडितः ॥ पद्मवानमद्भुतस्य
मम मूर्धशिरोमणेः ॥ २० ५ ॥ महता पुण्ययोगेन यातुष्यं लब्धवानहम् ॥ तृतीये मासि सम्प्राप्ते गन्धर्वनगरे भुमभ ॥ २० ६ ॥ तृतीयेमासिके
पिण्डं तत्र भुक्त्वा ब्रजत्यसौ ॥ ब्रजमेवं ब्रजपते तदधेणाहतः पथि ॥ २० ७ ॥ मया न दत्तं न हुतं हुताशने तपो न तर्पं द्विपरीलमहरे ॥ न सेवितं
गांगमहो महाजलं शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ८ ॥ दुर्म्यं शैलमगं मासि प्राप्नुयात्तत्र न्येन्दुम् ॥ तस्मिन्नि भवेत्तस्मिन्मासान्तरं
निस्तरम् ॥ २० ९ ॥ चतुर्थेमासिकं श्राद्धं भुक्त्वा तत्र प्रसपति ॥ स पतमेव ब्रजपन्पाषाणवातिपीडितः ॥ २१ ० ॥ न ह्यालमगो
न च योगमार्गो न कर्ममार्गो न च भक्तिमार्गः ॥ न साधुसङ्गमपि श्रुतं मया शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २१ १ ॥ ततः कूरपुरं
मासि पञ्चमे याति कश्यप ॥ अत्र दत्तं पिण्डजलं भुक्त्वा कूरपुरं ब्रजेत् ॥ २१ २ ॥ ब्रजमेवं ब्रजपते पट्टिशः प्रतितः पथि ॥ हा शालक
पितृभ्रातः सुता हा हा मम स्त्रियः ॥ २१ ३ ॥ सुव्याभिर्नौपदिष्टोऽहमवस्थां प्राप ईदृशीम् ॥ एवं लालयमानं तं समस्तता वदन्ति

मे. सं.
य. को.
अ. ५

॥१६९॥

१ रवेन्दुभवनं पाठः २ रवेन्दुभवनं पाठः ३ शिवात्म्याख्यं लील्यं सौरिपुरमित्युक्तं ४ शीताढ्यं बहुभूतिषोडशपुराण्येतान्यदृष्टानि याम्यं पुराणद्वयोः पाठः पाठः ५ न पते स्त्रीभ्यः कृतम् ६ च्यापेति पञ्चमते ।

हि ॥ ११४ ॥ क माता क पिता मृद क जाया क सुतः सुदृत् ॥ स्वकर्मयोगाज्ज्ञेते शुद्धं यत्नं यत्नाच्चरं यथि ॥ ११५ ॥ जानासि रामचलमलं बल
 मध्वगानां नोऽशम्बलः प्रयतते परलोकगत्यै ॥ गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन मार्गेण येन न भवेत् कथयिक्योऽपि ॥ ११६ ॥ ऊनपाण्मासिके
 कौशे शुक्ला पिण्डन्तु सोदकम् ॥ घटीमात्रन्तु विश्रम्य विचित्रनगरं व्रजेत ॥ ११७ ॥ व्रजन्नेवं विलपते शूलमिण विदारितः ॥ ११८ ॥ कुत्र यामि
 न हि गामि जीवितं हा मृतस्य मरणं पुनर्न वै ॥ इत्यमेव विलपन् प्रयात्यसौ यातनाहृतविग्रहः पथि ॥ ११९ ॥ विचित्रनगरे तत्र विचित्रो नाम
 पार्थिवः ॥ तत्र षण्मासपिण्डेन तृतः सन् व्रजते पुरः ॥ १२० ॥ व्रजन्नेवं विलपते प्रासाप्रेणः प्रपीडितः ॥ १२१ ॥ माता भ्राता पिता पुत्रः कोऽपि मे वृत्ते
 न वा ॥ यो मासुद्धरते पापं पतन्तं दुःखसागरे ॥ १२२ ॥ व्रजतस्तत्र मार्गे तु तत्र वैतरणी शुभा ॥ शतयोजनाविस्तीर्णा ध्वरोणिगतसंकुला ॥ १२३ ॥
 आयाति तत्र दृश्यन्ते नाविका वीवरदयः ॥ ते वदन्ति श्रद्धा गौर्यादि वैतरणी त्वया ॥ नावमनां समाराह मुखनेतर वै नदीम् ॥ १२४ ॥ तत्र येन
 प्रदत्ताः गोः स सुखेनैव तां तरत ॥ अद्यापि तत्र घृष्येत कम्प्राहन्तु नाविकैः ॥ १२५ ॥ उखैः कर्कशैर्कोलैर्कस्तीक्ष्णतुण्डैर्वितुष्यते ॥ मनुजानां हितं
 दानमन्ते वैतरणी खम ॥ १२६ ॥ दत्ता पापं दहेत् सर्वं मम लोकन्तु सा नयत् ॥ सतमे मासि सम्प्राप्तिं पुरं बह्मापदं मृतः ॥ १२७ ॥ व्रजेत्तु सोदकं
 शुक्ला पिण्डं वै सप्तमासिकम् ॥ व्रजन्नेवं विलपते परिवाहतिपीडितः ॥ १२८ ॥ न दत्तं न हृतं तमे न स्नातं न कृतं हितम् ॥ यादृशं चरितं
 कर्म मृदात्मन् शुद्धं तादृशम् ॥ १२९ ॥ मासपट्टमे दुःखदे तु परे शुक्लाय सोदकम् ॥ पिण्डं प्रयात्यसौ तादृशं नामकन्दपुरं ततः ॥ १३० ॥
 प्रयागे च प्रवदते सुसलावातपीडितः ॥ क जायाचटुलश्चाटुपटुभिवचनेमम ॥ १३१ ॥ भोजनं भल्लभस्त्रीभिर्भुसलेष्व क भारणम् ॥ नवम्
 मासि दत्तं वै नामाकन्दपुरं ततः ॥ १३२ ॥ पिण्डमश्नाति करुणं नानाकान्दाय करोत्यपि ॥ दशमे मासि दत्तं वै सुतसम्भवनं ततः ॥ १३३ ॥ सत्रेवं
 विलपते इत्याहतिहतः पथि ॥ क सुतुपेशलकरैः पादसंवाहने मम ॥ १३४ ॥ क दूतवज्रपतिमकैर्मत्पदकर्षणम् ॥ दशमे मासि पिण्डादि तत्र शुक्ला
 प्रत्यर्पति ॥ १३५ ॥ मासे वैकादशे पूर्णे पुरं रोद्रे स गच्छति ॥ गच्छन्नेवं विलपते यथा प्रुष्ठ प्रपीडितः ॥ १३६ ॥ क्वाहं सत्त्वोपायने परिवर्तय स्मरे
 क्षमः ॥ अट्टस्तभयपिष्टकृष्टदृष्टः क वा पुनः ॥ १३७ ॥ क्षितौ दत्तं च पिण्डादि शुक्ला तत्र ततो व्रजेत् ॥ पयोवर्षणमित्येतन्नामकं पुरमण्डज ॥ १३८ ॥
 व्रजन्नेवं विलपते कुठारेर्धुभिं ताडितः ॥ क भृत्यकामलकरं गन्धतैलावसेचनम् ॥ १३९ ॥ क कौनारशुभेः कौयाकुठारेः शिरसि व्यथा ॥ ऊना
 न्दिकश्च यच्छास्त्रं तत्र शुकं सुदुःखितः ॥ १४० ॥ संपूर्णे तु ततो वषं श्रितादयं नगरं व्रजेत् ॥ गच्छन्नेवं क्षुरिकया च्छिन्नजिह्वस्तु रोदति ॥ १४१ ॥

ग. म. पु.
॥१७०॥

मियालापैः क्व च रसमधुरत्वस्य वर्णनम् ॥ उक्तमात्रेऽसिपत्रादिजिह्वाच्छेदः क्व चेव हि ॥ १४२ ॥ वार्षिकं पिण्डदानादि भुक्ता तत्र प्रसर्पति ॥ बहुभीतिकरं तत्तत् पिण्डजं देहमास्थितः ॥ १४३ ॥ प्रकाशयति पाप्मानमात्मानञ्च विनिन्दति ॥ योषित्वेयमेतस्मिन् भ्रामं वै परिदेवति ॥ १४४ ॥ ततो याम्यं नातिदूरे नगरं स हि गच्छति ॥ चत्वारिंशद्योजनानि चतुर्युक्तानि विस्वृतम् ॥ १४५ ॥ त्रयोदश प्रतीहाराः श्रवणा नाम तत्र वै ॥ श्रवणाकर्मस्तुप्यन्यन्यथा क्रोधमाधुगुः ॥ १४६ ॥ ततस्तत्रागु रक्तसं भिन्नाञ्जनचयोपमम् ॥ मृत्युकालान्तकादीनां मध्ये पश्यति वै याम् ॥ १४७ ॥ दंष्ट्राकरालवदनं भृकुटीदारुणाकृतिम् ॥ विरूपैर्भाषणैर्वैवेचनैर्व्याधिशतैः प्रभुम् ॥ १४८ ॥ दण्डासक्तमहाबाहुं पाशहस्तं सुभैरवम् ॥ तन्निर्दिष्टां ततो जन्तुर्गतिं याति शुभाशुभम् ॥ १४९ ॥ पापी पापी गतिं याति यथा ते कथितं पुरा ॥ छत्रोपानहदातारो यं च वेश्मप्रदायकाः ॥ १५० ॥ ये तु पुण्यकृतस्तत्र ते पश्यन्ति यमं तदा ॥ संम्याकृतिं कुण्डलिनं मौलिमन्तं धृताश्रयम् ॥ १५१ ॥ एकादशे द्वादशे हि पण्मासे आदिके तथा ॥ विप्राश्च बहुन् भोजयेत् तत्र यन्महती क्षुधा ॥ १५२ ॥ जीवन् पुत्रकलत्रादिपदिधर्मिन्नेः सम ॥ गो न साधयति स्वार्थमेव पश्चाद्वि सिध्यते ॥ १५३ ॥ एतत् ते सर्वमाख्यातं संयमिन्यां यथागति ॥ प्रोक्तमावर्षकृत्यं ते किमन्यच्छ्रेतुमिच्छसि ॥ १५४ ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे वर्षकृत्यधर्मलोकभार्गवातनादितिरूपर्ण नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ गरुड उवाच ॥ आपि साधनयुक्तस्य तीर्थदानरतस्य च ॥ अकृते तु वृषोत्सर्गे परलोकगतिर्न हि ॥ १ ॥ तस्मात् कृष्ण वृषोत्सर्गः कर्त्तव्य इति मे श्रुतम् ॥ किं फलं वृषयज्ञस्य पुरा केन कृतो हर ॥ २ ॥ अनङ्गान् कीदृशः प्रोक्तः करिभ्यः काले निरोपतः ॥ को विधितस्तत्स्य निर्दिष्टः सर्वं मे कृपया वद ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ इतिहासं महापुण्यं प्रवक्ष्यामि खगेश्वर ॥ ब्रह्मपुत्रेण यत् प्रोक्तं राजानं वीरवाहनम् ॥ ४ ॥ विराटनगरे राजा वीरवाहननामकः ॥ धर्मात्मा सत्यसन्धश्च वदान्यो विप्रतुष्टिकृत् ॥ ५ ॥ स कदाचिद्धनं वीरो महात्माखेटकं गतः ॥ किञ्चित् प्रभुयनास्ताह्वं वसिष्ठस्तथाश्रमं ययौ ॥ ६ ॥ नमस्कृत्य सुनि तत्र कृतासनपरिश्रमः ॥ प्रश्रयावनतो राजा पप्रच्छ वसिष्ठसदि ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ सुने मया कृतो धर्मा यथाशक्ते श्रयतः ॥ यमस्य शासनं श्रुत्वा विभेभि नितरां हृदि ॥ ८ ॥ यमश्च यमदूताश्च निरयात्र चोरवर्तमानः ॥ न परयामि महाभाग तथा वद दत्तात्रिणे ॥ ९ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ धर्मा बहुनिधा राजन् वर्ण्यन्ते शास्त्रकोविदः ॥ सूक्ष्मत्वाच्च विजानन्ति कर्मसमविमोहिताः ॥ १० ॥ दानं तीर्थं तपो यज्ञः

१ एतदध्यायोक्ता विषयाः पञ्चदशैः श्लोकैः वर्ण्यन्ते ।

प्र. खं.
घ. कां.
अ. द्

॥१७०॥

संन्यासः पैतृको महः ॥ धर्मेषु गृह्यमाणेषु वृषोत्सर्गो विशेषितः ॥ ११ ॥ एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ॥ यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा
 वृषमुत्सृजेत् ॥ १२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि ज्ञानाज्ञानकृतानि च ॥ नीलोद्वाहेन शुष्येत्तु समुद्रपुवनेन वा ॥ १३ ॥ एकादशाहे राजेन्द्र यस्य नो
 त्सृज्यते वृषः ॥ प्रेतत्वं निश्चलं तस्य कृतैः श्राद्धैस्तु किं भवेत् ॥ १४ ॥ यथाकथञ्चित् कर्तव्यस्तीर्थे वा पत्तनेऽथ वा ॥ वृषयज्ञैः प्रमुच्येत नान्यथा
 साधनैः खग ॥ १५ ॥ वृषभं पञ्चकल्याणं युवानं कृष्णकंबलम् ॥ गोयूथमध्ये नितरां विचरन्तं विधानतः ॥ १६ ॥ चतसृभिर्वत्सकाभिर्द्राभ्या
 श्वैकया खग ॥ विवाह्य मङ्गलद्रव्यैर्मन्त्रवत्तं समुत्सृजेत् ॥ १७ ॥ इह रतीति षडङ्गभिर्होमं कुर्याद्विभावसोः ॥ कार्तिक्या माघवैशाख्यां संक्रमे
 पातपर्वसु ॥ १८ ॥ तीर्थे पित्र्येक्षयाहे च विशेषेण प्रशस्यते ॥ लोहितो यस्तु वर्णेन मुखे पुच्छे च पाण्डुरः ॥ १९ ॥ पीतः सुरविषाणेषु स
 नीलो वृष उच्यते ॥ श्वेतवर्णो भवेद्विप्रो लोहितः क्षत्र उच्यते ॥ २० ॥ पीतवर्णो भवेद्वैश्यः शूद्रः कृष्णः स्मृतो बुधैः ॥ यथावर्णं समुद्दिष्टो वर्णेषु
 ब्राह्मणादिषु ॥ २१ ॥ अथ वा रक्तवर्णस्तु सर्वेषामेव शस्यते ॥ पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ॥ २२ ॥ आशासते सुतं जातं वृषोत्सर्गं करि
 ष्यति ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानन्ददायकः ॥ २३ ॥ अष्टमूर्तेरविष्टानमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ गङ्गायमुनयोः पेयमन्तर्वेदि तृणं चर
 ॥ २४ ॥ धर्मराजस्य पुरतो वाच्यं मे सुकृतं वृष ॥ दक्षिणांसे त्रिशूलाङ्कं वामोरौ चक्रचिह्नितम् ॥ २५ ॥ इति संप्रार्थ्य वृषभं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥
 वृषं वत्सतरीयुक्तं पूजयित्वा समुत्सृजेत् ॥ २६ ॥ तस्माद्राजन् विधानेन वृषोत्सर्गं समाचर ॥ बहुसाधनयुक्तस्य नान्यथा सद्गतिस्तव ॥ २७ ॥
 आसीन्नेतायुगे पूर्वं विदेहनगरे नृप ॥ ब्राह्मणो धर्मवत्सेति स्वकर्मनिरतः सुधीः ॥ २८ ॥ विष्णुभक्तोऽतितेजस्वी यथालाभेन तुष्टिकृत् ॥
 पितृपर्वणि संप्राप्ते कुशार्थी काननं ययौ ॥ २९ ॥ अटन्नितस्ततस्तत्र चिन्वन् कुशपलाशकम् ॥ सहसोपेत्य पुरुषाश्चत्वारश्चारुदर्शनाः ॥ ३० ॥
 विभ्रान्तमनसं गृह्य प्रत्यग्जग्मुर्विहायसा ॥ बहुवृक्षसमाकीर्णं गिरिदुर्गभयानकम् ॥ ३१ ॥ वनाद्रनान्तरं निन्युर्नदीनदसमाकुलम् ॥ स तत्र
 नगरं राजन् ददर्श बहुविस्तरम् ॥ ३२ ॥ गोपुरद्वाररचितं सौधप्रासादमण्डितम् ॥ चत्वारोपणण्यादिनरनारीसमाकुलम् ॥ ३३ ॥ तूर्यद्वन्द्वा
 भिनिर्घोषवीणापटहनादितम् ॥ कांश्चित्शुधादितान्दीनान्मलिनान्विगतौजसः ॥ ३४ ॥ ततोऽतितुष्टान्मलिनान्वस्त्रखण्डसमावृतान् ॥ अग्रतो हृष्ट
 पुष्टांश्च स्वर्णवस्त्रोपशोभितान् ॥ ३५ ॥ ततोऽपि सुरसंकाशान्स दृष्ट्वा विस्मितोऽभवत् ॥ किं स्वप्न उत माया वै मदीयो मानसो भ्रमः ॥ ३६ ॥
 सन्दिहानं द्विजं निन्युः पुरुषा राजसन्निधिम् ॥ सतद्दर्शं विप्रस्तु स्वर्णप्रासादमन्दिरे ॥ ३७ ॥ सिंहासनं महादिव्यं छत्रचामरवीजितम् ॥ तत्रोप

ग. म. पु.
॥१७१॥

विष्टं राजानं किरीटकनकोज्वलम् ॥ ३८ ॥ महत्या च श्रिया युक्तं स्तूयमानं सुवन्दिभिः ॥ राजापि दृष्ट्वा तं विप्रं प्रत्युत्थाय कृताञ्जलिः ॥ ३९ ॥
पूजयामास विधिवन्मधुपर्कासनादिभिः ॥ सन्तुष्टमनसं देवमस्तौपात्परया मुदा ॥ ४० ॥ अद्य मे सफलं जन्म पावितञ्च कुलं प्रभो ॥
विष्णुभक्तस्य धर्मस्य यत्ते दृग्गोचरं गतः ॥ ४१ ॥ नत्वा स्तुत्वा बहुविधखुवाचानुवसन्नपः ॥ यतः समागतो देवः पुनस्तत्रैव नीयताम् ॥ ४२ ॥
इति श्रुत्वा वचो राज्ञः पप्रच्छ द्विजपुङ्गवः ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ कोऽयं देशः कुतो लोका उत्तमा मध्यमाधमाः ॥ ४३ ॥ केन पुण्येन तु भवान्पार
मेष्ठ्यविप्रपितः ॥ किमर्थमहमानीतः पुनस्तत्रैव नीयते ॥ ४४ ॥ अपूर्वमिव पश्यामि सर्वं स्वप्रगतो यथा ॥ राजोवाच ॥ स्वधर्म्मनिरतो यस्तु
हरिभक्तिरतः सदा ॥ ४५ ॥ विरक्त इन्द्रियार्थेभ्यः स मे पूज्यो न संशयः ॥ तीर्थयात्रापरो नित्यं वृषोत्सर्गविशेषवित् ॥ ४६ ॥ सत्यदानपरो
यस्तु स नमस्यो दिवौकसाम् ॥ दर्शनार्थमिहानीतः पूजादिंश्च परन्तप ॥ ४७ ॥ अनुगृहाण मां देव क्षमस्व मम साहसम् ॥ इत्युक्त्वा दर्शयामास
मन्त्रिणां संज्ञया ध्रुवः ॥ ४८ ॥ वदिष्यति समग्रं ते स्वयं वक्तुं न साम्प्रतम् ॥ सामन्तः सर्व्ववेदज्ञो ज्ञात्वा हार्दं नृपस्य च ॥ ४९ ॥ विपश्चिदुवा
च ॥ पूर्व्वजन्मानि वैश्योऽयं विश्वम्भर इति श्रुतः ॥ विराधनगरं विप्र द्विजदेवविप्रपिते ॥ ५० ॥ वैश्यवृत्त्या सदा जीवन्कुटुम्बपरिपालकः ॥ गवां
शुश्रूषकां नित्यं ब्राह्मणानाञ्च पूजकः ॥ ५१ ॥ पात्रदानपरो नित्यमातिथिवाग्निसेवकः ॥ गार्हस्थ्यं विधिवच्चक्रे आर्य्येया सत्यमेधया ॥ ५२ ॥ स्मा
त्तेन लोकानजयच्छ्रैतेन न हविर्भुजः ॥ कदाचिद्ब्रह्मभिः साकं कृत्वा तीर्थानि भूरिशः ॥ ५३ ॥ यावदायाति सदनं दृष्ट्वाल्लोमशं पथि ॥ दण्डव
त्प्राणपत्याशु कृताञ्जलिपुटं स्थितम् ॥ ५४ ॥ पप्रच्छ विनयोपेतं करुणावारिवारिभिः ॥ ऋषिरुवाच ॥ कुत आगम्यते साधो ब्राह्मणेनन्दुभिभुतः
॥ ५५ ॥ दृष्ट्वा त्वां धर्मानिलयं प्रक्षिन्नं मानसं मम ॥ विश्वम्भर उवाच ॥ शीर्ष्यमाणं शरीरं हि ज्ञात्वा मृत्युं पुरःस्थितम् ॥ ५६ ॥ आर्य्येया
धर्म्मचारिण्या तीर्थयात्रां विनिर्गतः ॥ कृत्वा तीर्थानि विधिवद्विश्राप्य विपुलं वसु ॥ ५७ ॥ यावद्ब्रह्मार्ज्यं वैश्य भवान् दृष्टिपथं गतः ॥ लोमश
उवाच ॥ तीर्थानि सन्ति भूरीणि वर्षेऽस्मिन् भारते शुभे ॥ ५८ ॥ यत्तद्यां क्षुपचीर्णानि तानि सूर्वाणि मे वद ॥ वैश्य उवाच ॥ गङ्गां च सूर्य्य
तनया महापुण्या सरस्वती ॥ ५९ ॥ दशाश्वमेधैरयजद्यत्र ब्रह्मा सुरेश्वरः ॥ तीर्थराजस्ततः काशी महादेवो दयानिधिः ॥ ६० ॥ मृतानां यत्र ज
न्तूनां कर्णे जपति तारकम् ॥ पुलहस्याश्रमं पुण्यं फल्गुतीर्थञ्च गण्डकां ॥ ६१ ॥ चक्रतीर्थं नैमिषञ्च शिवतीर्थमनन्तकम् ॥ गोप्रतारकनामेशमयो
ध्याविन्दुसंज्ञितम् ॥ ६२ ॥ यत्रास्ते शुक्तिदः सासाद्रामो राजीवलोचनः ॥ आग्नेयं वायुकीर्णं कामारं धरुहं पुनः ॥ ६३ ॥ सौकरं मधुरा यत्र

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. ६

॥१७१॥

नित्यं सन्निहितो हरिः ॥ पुष्करं सत्यतीर्थञ्च ज्वालातीर्थं दिनेश्वरम् ॥ ६४ ॥ इन्द्रतीर्थं कुरुक्षेत्रं यत्र प्राची सरस्वती ॥ तापी पयोष्णी निर्विन्ध्या
मलयः कृष्णवेणिका ॥ ६५ ॥ गोदावरी दण्डकञ्च ताम्रचूडं सदोदकम् ॥ द्यावाभूमीश्वरं दृष्ट्वा श्रीशैलः पर्वतेश्वरः ॥ ६६ ॥ असंख्यलिङ्गतीर्थानि
यत्र सन्ति सदा मुने ॥ वेङ्कटाद्रौ महातेजाः श्रीरङ्गाख्यः स्वयं हरिः ॥ ६७ ॥ वेङ्कटी नाम तत्रैव देवी महिषमर्दिनी ॥ चन्द्रतीर्थं भद्रवटः कावेरी
कुटिलाचलौ ॥ ६८ ॥ अवटोदा ताम्रपर्णी त्रिकूटः कोल्लको गिरिः ॥ वासिष्ठं ब्रह्मतीर्थञ्च ज्ञानतीर्थं महोदधिः ॥ ६९ ॥ हर्षिकेशं विराजञ्च विशालं
नीलपर्वतः ॥ भीमकूटः श्वेतगिरी रुद्रतीर्थमुमावनम् ॥ ७० ॥ अवाप गिरिजा देवी तपसा यत्र शङ्करम् ॥ वारुणं सूर्यतीर्थञ्च हंसतीर्थं महोदयम्
॥ ७१ ॥ निमज्ज्य यत्र काकोला राजहंसत्वमाययुः ॥ असुरो यत्र देवत्वमवाप स्नानमात्रतः ॥ ७२ ॥ विश्वरूपं वन्दितीर्थं रत्नेशः कुहकाचलः ॥
नग्नागयणं दृष्ट्वा मुच्यते पापकोटिभिः ॥ ७३ ॥ सरस्वतीदृषद्वत्यौ नर्मदा शर्मदा नृणाम् ॥ नीलकण्ठं महाकालं पुण्यं चामरकण्टकम् ॥ ७४ ॥
चन्द्रभागा वेत्रवती वीरभद्रं गणेश्वरम् ॥ गोकर्णं विल्वतीर्थञ्च कर्मकुण्डं सतारकम् ॥ ७५ ॥ स्नानमात्रेण यत्राशु मुच्यते कर्मबन्धनात् ॥ अन्या
न्यपि च तीर्थानि कृतानि कृपया तव ॥ ७६ ॥ उत्पद्यते शुभा बुद्धिः साधूनां यदनुग्रहः ॥ एकतः सर्व्वतीर्थानि करुणाः साधवोऽन्यतः ॥ ७७ ॥
अनुग्रहाय भूतानां चरन्ति चरितव्रताः ॥ त्वं गुरुः सर्व्ववर्णानां विद्यया वयसाधिकः ॥ ७८ ॥ अतः पृच्छाम्यहं किञ्चिदाधिभूतं चिरन्तनम् ॥ किं
कुर्यां कं नु पृच्छेऽहं मनो मेऽतिचलं मुने ॥ ७९ ॥ निःस्पृहं ब्रह्मविषये विषयेष्वतिलालसम् ॥ मनागपि न सहते विरहं तिमिरं ब्रुवत् ॥ ८० ॥
मोहितं विविधैर्भावैः कर्मणां क्षेत्रमुत्तमम् ॥ शान्तिं यथा समायाति सम्पन्नमिव भूसुर ॥ ८१ ॥ विवेकप्रवणं शुद्धं यथा स्यात्कृपया वद ॥ ऋषिरु
वाच ॥ मनस्तु प्रबलं नित्यं सविकारं स्वभावतः ॥ ८२ ॥ वशं नयन्ति करिणं प्रमत्तमपि हस्तिपाः ॥ तथापि साधुसङ्गत्या साधनैरप्यतन्द्रितः
॥ ८३ ॥ तीव्रेण भक्तियोगेन विचारेण वशं नयेत् ॥ इतिहासं प्रवक्ष्यामि तव प्रत्ययकारकम् ॥ ८४ ॥ नारदोऽकथयन्मह्यं स्ववृत्तगतजन्मनः ॥
नारद उवाच ॥ कस्यचिद्विजमुख्यस्य दासीपुत्रः पुरा मुने ॥ ८५ ॥ शिक्षितो बालभावेऽपि पाठितो नितरामहम् ॥ तत्रापि सङ्गतिर्जाता महतां
पुण्यकर्मणाम् ॥ ८६ ॥ प्रावृट्काले मम गृहे स्थितानां भाग्ययोगतः ॥ शुश्रूषणानुवृत्त्या च प्रश्रयेण दमेन च ॥ ८७ ॥ सन्तोषं परमं प्राप्य कृपया
त्विदमब्रुवन् ॥ मनीषा निर्मला येन जाता मम शुभार्थिनी ॥ ८८ ॥ यया विष्णुमयं सर्व्वमात्मन्येव ददृशिवान् ॥ मुनय ऊचुः ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्या
मो हिताय तव बालक ॥ ८९ ॥ येन वै ध्रियमाणेन इहामुत्र सुखं भवेत् ॥ देवतिर्य्यङ्मनुष्याश्च संसारे विविधा जनाः ॥ ९० ॥ निबद्धाः कर्मप

ग-म-पु.
॥१७२॥

शैस्ते भुज्जन् भोगान् पृथग्विधाद् ॥ देवत्वं याति सत्त्वेन रजसा च मनुष्यताम् ॥ ११ ॥ तिर्यक् तमसा जन्तुर्वासनातुगतोऽनुषः ॥ मातुलं ध्वा
पुनर्जन्म श्रियते च पुनः पुनः ॥ १२ ॥ एवं गत्वा ह्यसंख्याता योनीस्ताः कर्मभूरापि ॥ मातुष्यं दुर्लभं लब्ध्वा कदाचिद्देवयोगतः ॥ १३ ॥ अनुग्रहेण
महतां हरिं ज्ञात्वा विमुच्यते ॥ रोगग्राहं मोहजालमपारं भवसागरम् ॥ १४ ॥ न पश्यामि तृतीयेऽप्यन्यद् गमस्परणं विना ॥ तव नीतं यथा दृष्टो ज्यो
तिः काष्ठादपि क्वचित् ॥ १५ ॥ मन्यते साधनैरेवं परं ज्ञात्वा सुखी भवेत् ॥ आत्मा नित्योऽव्ययः सत्यः सर्वगः सर्वभूषणहान् ॥ १६ ॥ अग्रमे
यः स्वयं ज्योतिरग्राह्यो मनसापि यः ॥ सच्चिदानन्दरूपोऽसौ सर्वप्राणिहृदि स्थितः ॥ १७ ॥ विनश्यत्स्वापि भावेषु न विनश्यति कर्हिचित् ॥
आकाशः सर्वभूतेषु स्थितस्तेजोजले तथा ॥ १८ ॥ आत्मा सर्वत्र निलेपः पार्थिवेषु यथानिलः ॥ भक्तानुकम्पी भगवान् साधुनां रक्षणाय च
॥ १९ ॥ आविर्भवति लोकेषु युणीवाज्ञैः प्रतीयते ॥ एवं विवेकत्वया यो बुद्ध्या संशीलयेद्बुद्धिं ॥ २० ॥ भक्तियोगेन सन्मुष्ट आत्मानं दर्शयेद्
जः ॥ ततः कृतार्थो भवति सदा सर्वत्र निःस्पृहः ॥ २१ ॥ अतोऽहङ्कारमुत्सृज्य सातु बन्धे कलेबरे ॥ चन्द्रसंगो लोकेषु स्वप्नभावेण निम्पयः
॥ २२ ॥ क स्वप्ने नियतं धैर्यमिन्द्रजाले क सत्यता ॥ क नित्यता शम्भवे क वा मर्त्यं कलेबरे ॥ २३ ॥ अविद्याकर्मजनिनं दृश्यमानं चरा
चरम् ॥ ज्ञात्वाचारवशी योगी ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा ते गताः सर्वे साधवो दीनवत्सलाः ॥ सोऽहं तदुक्तमार्गेण तथैवाचरामस्य
हम् ॥ २५ ॥ ततोऽचिरं गतामनीदं दृष्टवानहमद्भुतम् ॥ ज्योतिर्मयं सदानन्दं शरच्छीतांशुनिर्मलम् ॥ २६ ॥ निषिञ्च्य सुखसन्निधौ कृत्वा
धिकमस्पृहम् ॥ अन्तर्हितं महतेजो यथा सौदामिनीं दिवि ॥ २७ ॥ भक्त्या तदेव भगवि भावयन्नहमद्भुतम् ॥ काले कलेबरे त्यक्त्वा गतवान्
हरिमव्ययम् ॥ २८ ॥ तस्य च्छया पुनर्ब्रह्मन् ब्रह्मणो मम भवजनिः ॥ अनुग्रहाद्भगवन्निष्ठो लोकेषु निःस्पृहः ॥ २९ ॥ आपि ह्यस्य सुदुर्लभा
गायमानश्रगम्यहम् ॥ इत्युक्त्वा मे स्वातुभवं ययौ यादृच्छिको मुनिः ॥ ३० ॥ भगपि परमाश्चर्यं सन्तोषञ्च महानभूत् ॥ अतस्त्वं साधुतुङ्गत्या
भक्त्या च परमात्मनः ॥ ३१ ॥ विमुद्धं निर्मलं शान्तं मनो निवृत्तिमेष्यसि ॥ अनेकजन्मजनितं पातकं साधुसंगम् ॥ ३२ ॥ भिमं तश्रयति
यस्मिन् जलानां शरदो यथा ॥ वैश्य उवाच ॥ पीत्वा ते वाक्यपीयूषं स्वान्तं मे शान्तिमागमत् ॥ ३३ ॥ सर्वतीर्थफलं मेऽद्य मजानं तव दर्श
नात् ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य प्रोवाच ऋषिसत्तमः ॥ ३४ ॥ लोमश उवाच ॥ हिताय तव राजेन्द्र त्रिकर्णफलमिच्छतः ॥ यस्त्वया सुकृतं भूमि
वृषात्सर्गं विना कृतम् ॥ ३५ ॥ मन्येऽकिञ्चत्करं सर्वं नीहारसलिलं यथा ॥ वृषात्सर्गसमं किञ्चित् साधनं न महीतल ॥ ३६ ॥ अनायासेन गच्छ

प्रे. स्व.
ध. कां.
अ. द.

॥१७२॥

न्ति गतिं ते पुण्यकर्मणां ॥ वृषोत्सर्गः कृतो येन अश्वमेधस्य याजकः ॥ ११७ ॥ उभौ समौ मया दृष्टौ दिव्यौ तौ शक्रसन्निधौ ॥ अतस्त्वं पुष्करं गत्वा
 वृषोत्सर्गं विधाय च ॥ ११८ ॥ ततो याहि गृहं साधो येन सर्व्वं कृतं भवेत् ॥ विपश्चिदुवाच ॥ ततः स पुनरागत्य कार्तिक्यां पुष्करे वरे ॥ ११९ ॥
 वराहरूपी भगवान् यवास्ते यज्ञप्रकः ॥ चकार विधिवत् सर्व्वं यदुक्तमृषिसत्तमैः ॥ १२० ॥ गतानि बहुतीर्थानि ततो लोमशसंगतिः ॥ ततोऽ
 धिकतरं जातं पुण्यं नीलकिवाहजम् ॥ १२१ ॥ स भुक्त्वा विषयान् दिव्यान् विमानवरमाश्रितः ॥ तेन राजकुले जन्म वीरसेनस्य धर्ममतः ॥ १२२ ॥
 वीरपंचाननाख्यातश्चतुर्वर्गेकसाधकम् ॥ प्रकुर्व्वेतां वृषोत्सर्गं तत्र ये परिचारकाः ॥ १२३ ॥ दिव्यरूपाऽभवन् स्पृष्ट्वा गोपुच्छोदकशीकरैः ॥ सुकृपाः
 पुष्टवपुषः पश्यन्तो दूरसंस्थिताः ॥ १२४ ॥ ततो दूरतश्च ये च दृश्यन्ते मलिनजनाः ॥ दुर्भगा मलिनारूपाः कृशा विगतवाससः ॥ १२५ ॥
 वृषयज्ञमपश्यन्तो ये चामृयां प्रकुर्व्वेते ॥ सर्व्वं निवेदितं राजभूमिं पूर्व्वजन्मनः ॥ १२६ ॥ धर्म्यं विचित्रमाख्यानं श्रुतं मे यत् पराशरमात् ॥ अत
 स्त्वं स्वगृहं गच्छ कृपां कृत्वा ममोपरि ॥ १२७ ॥ श्रुत्वा विपश्चिद्वचनं स विन्मयं परमं गतः ॥ गृहं जगाम विप्रोऽसौ प्रापितो राजसेवकैः ॥ १२८ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ तस्माद्वाजन् वृषोत्सर्गं वरिष्ठं सर्व्वकर्मणां ॥ समाचारं विभागेन यदि शीतो यथावपि ॥ १२९ ॥ वृषोत्सर्गस्य किंचित् साधनं न
 दिवः परम् ॥ मया धर्मरहस्यं ते कथितं राजसत्तम ॥ १३० ॥ पतिपुत्रवती नारी भर्तुरग्रे मृता यदि ॥ वृषोत्सर्गं न कुर्व्वीत शौ दद्याच्च पयस्वि
 नीम् ॥ १३१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ श्रुत्वा वाक्यं वसिष्ठस्य राजा मधुपुरीं गतः ॥ चकार विधिवत् सर्व्वं वृषोत्सर्गमहं स्वयं ॥ १३२ ॥ गृहं गत्वा स
 आत्मानं कृतकृत्यमभिन्यत ॥ कालेन निधनं प्राप्नोतीति वेवस्थानुगं ॥ १३३ ॥ स कालनगरं हित्वा गतो दूरतरं पथि ॥ श्राद्धदेवपुं कुजेत्यस्य
 दूतानपृच्छत ॥ १३४ ॥ पापिनो यत्र पात्यन्ते धाम्न्यै पापविशुद्धये ॥ यत्र देवः स धर्म्मोऽस्य धर्म्मधर्म्मविवेकतनः ॥ १३५ ॥ गतं पापपुरं
 तत्तु न द्रष्टव्यं भवाहरीः ॥ अत्रे दृष्ट्वा धर्म्मराजमुकुलं परमादरात् ॥ १३६ ॥ दिव्यरूपस्तद्वा देवो देवगन्धर्व्वसंयुतः ॥ आत्मानं दर्शयि
 मास तस्य राज्ञो महान्मनः ॥ १३७ ॥ प्रणम्य दण्डवद्वाजा कृतांजलिः पुरः स्थितः ॥ तुष्टाव बहुधा देवं हृष्यपूरितमानसः ॥ १३८ ॥
 धर्म्मराजोऽपि राजानं प्रशस्येदमुवाच ह ॥ नीयतां देवलकाय यत्र भोगाः सुसुष्कलाः ॥ १३९ ॥ तद्दीरवाहनः श्रुत्वा पश्यच्छ
 समवतिनम् ॥ न जने केन पुण्येन स्वर्गं नयसि मां विप्रो ॥ १४० ॥ धर्म्मराज उवाच ॥ त्वया कुलादिभुण्वादि दानं यज्ञाः सविस्तारः ॥
 मधुरायां वृषोत्सर्गं वसिष्ठवचनात् किल ॥ १४१ ॥ धर्म्मः स्वस्वोऽपि वृषते यदि सस्यमुपासितः ॥ द्विजदेवप्रसादेन स याति बहुविस्तरम् ॥ १४२ ॥

ग. म. पु.
॥१७३॥

इत्युक्त्वा यमुनाभ्राता क्षणावन्तर्दिमाययौ ॥ वीरबाहुर्दिवं गत्वा देवैः सह सुभोद ह ॥ १४३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ मया ते कथितं पक्षिषु श्रुत्वा सुप्रसन्नः सुप्र-
स्तरः ॥ प्राणिनां कर्म्मनिर्हारं श्रुत्वा पापैः प्रमुच्यते ॥ १४४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वि० ख० प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे वृषोत्स-
र्गमाहात्म्यनिरूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ गरुड उवाच ॥ श्रुतं मे महादास्यानं वृषोत्सर्गफलं हरे ॥ पुनरन्यां कथां शृणु त्वं मे महिमायुतः
॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अहं ते कथयाम्यस्य संवादं परमाद्भुतम् ॥ सन्ततकस्य च प्रेतस्तद्वृत्तापनाय वै ॥ २ ॥ विप्रः सन्ततकः कश्चित् तपसा
दग्न्यकिल्बिषः ॥ संसारासारतां ज्ञात्वा रण्येष्वेव चचार ह ॥ ३ ॥ वैखानसमुनिप्रतिः शिषिपातकृतेक्षणः ॥ स कदाचित् तीर्थयात्रासुदिश्य स्मादति
द्विजः ॥ ४ ॥ प्रत्याकृष्टेन्द्रियत्वाच्च बहिर्बुद्धिनिरोधकः ॥ संसारमात्रगमनो मार्गश्रष्टो बभूव ह ॥ ५ ॥ चलन्नेव स्नानकाले मयादेऽथाविला-
षुकः ॥ जलस्योन्मोलय नयने दिशः सत्त्वां न्यभीलयत् ॥ ६ ॥ स ददर्श तदा गुरुमैव किं बहु शतेभित् ॥ त्वक्कसरिः शालिग्रामाभिः संकुलं गहनं
वनम् ॥ ७ ॥ तत्र तालास्तमालाश्च मिसालः पनसास्तथा ॥ श्रीपर्णी शालशास्तीरस्य च शालिन्दुकास्तथा ॥ ८ ॥ तत्राज्जुगात्रातकाश्च लेप्ता-
तकमिभीतको ॥ पिपुमर्दश्चिषिणी च कर्कन्धुर्काणिकारकाः ॥ ९ ॥ एते चान्ये च बहुशो वृक्षास्तेषु न दृश्यते ॥ पक्षिणामपि च पन्था मनुष्यस्य
कुतः पुनः ॥ १० ॥ तस्मिन् वने महाघोरे सिंहव्यामसमाकुले ॥ तरलुगन्धैर्नैर्माहेतेश्च निषिविते ॥ ११ ॥ कुञ्ज रेखामेनाभिर्मेकैश्च तथा
सुमेः ॥ श्वार्पदश्च तथा चान्यैः पिशाचै राक्षसैर्वृते ॥ १२ ॥ सन्ततको द्विजः किञ्चिद्वयसन्वस्तमानसः ॥ कान्तिदर्शकः समभवद् यद्विष्णोः वयौ
पुनः ॥ १३ ॥ श्लोकैषु च खिलीनां दूकानां वृक्षानेष्वपि ॥ दत्तकर्णः कुनीलगन्धवाल पद्मपञ्चकम् ॥ १४ ॥ स तत्र दृष्ट्वाश्रये श्रुत्वाश्रयं शब्दं तथा ॥
दर्शो तद्भुजश्चैव पंच येनाद् सुदारुणाम् ॥ १५ ॥ शिरस्थिचर्मशोषापाद् वृष्टलमादेरात् स्वग ॥ त्यक्ताज्ञासिकया नेत्ररूपपातययादिव ॥ १६ ॥
सूचीकृचकक्षात्पातपानितकीकृमाच ॥ वसात्तनवमस्तिष्कत्वादनित्यमदीप्तयात् ॥ १७ ॥ रणकोटिमहादेवस्तस्थिग्रन्थवप्रवृत्तात् ॥ ताद-
दृष्ट्वा वस्तुदृष्ट्वा गतिमाकुञ्च्य संस्थितः ॥ १८ ॥ ते विलोकयामर्त विप्रमर्त्यो जनवर्षिताम् ॥ अहं प्रसेवदं पूर्वं यासीत्युक्त्वा पदद्वयः
॥ १९ ॥ तेषु श्रोत्रावशृङ्गानामस्य हस्तावधारे ॥ श्रौद्रौ पादावशृङ्गीतां सूक्ष्मं पञ्चमोऽग्रहीत् ॥ २० ॥ स्वजात्युचितवास्येन स्फुटवर्णवता
शुक्ल ॥ अहं ज्ञानान्तरं भवामिति कर्षणतत्पराः ॥ २१ ॥ सहस्रैव सहस्राहुं श्रुतीन्वा व्यगमन्निवत् ॥ कियत्तिस्थेन वदे सति कियन्नेति

प्रे. खं.
प्र. कां
अ. ७

॥१७३॥

न्यमालयन ॥ २२ ॥ तेऽपश्यन्निजदंष्ट्रायः पाटितान्त्रिमिमं शवम् ॥ अवतीर्य ततो व्योम्नो गृहीत्वा चरणैः शवम् ॥ २३ ॥ स्वखाण्डितरारी
रन्तु पुनर्व्योमिव चक्रसुः ॥ स नीयमानमात्मानं विलोक्य विपतिं द्विजः ॥ २४ ॥ जगाम मनसा मां स शरणं भयविह्वलः ॥ नमस्करो
चक्रधरं चेतसा चिन्मयं समम् ॥ २५ ॥ वक्रं नक्रं चक्रपातेन दूरे कृत्वा हत्वा तस्य दुःखं सुकुन्दः ॥ मातङ्गं योऽमुषुचक्रवक्त्रात्पाशं
सोऽसौ कर्मणा मे लुनातु ॥ २६ ॥ रुद्रान्शुद्धान् भूपतीन्मागधेन भीमेनेन घातयित्वा मुरारिः ॥ निर्गन्तव्यो भयंयज्ञाय पुनः
श्वको मेऽसौ कर्मपाशं लुनातु ॥ २७ ॥ मनसैवेह मामस्तौत्तुयमानोऽद्विष्टस्थितः ॥ अगच्छे सहसा तत्र यत्र प्रेतेः स नीयते ॥ २८ ॥ दृष्ट्वा तेनीं
यमानन्तु कौतुकं मेऽभवत्त्वम ॥ पप्रच्छ न कियन्तं वै कालं तान्पृष्ठतोऽन्वगाम ॥ २९ ॥ मम सन्निधिमात्रेण द्विजातिं तत्र सर्पहन् ॥ तत्कालं
शिविकामुद्रपुष्पालसुखमाविशत् ॥ ३० ॥ मणिमद्रस्ततो मेरुं गच्छन्द्दष्टो मया पथि ॥ निकोच्योऽसि त्वपाशैः स नीतो वै यक्षराण्यया ॥ ३१ ॥
तमवोचं महायशं त्वं हि प्रतिभयो भव ॥ प्रेतान्नाशय तद्भयः शवश्च हर तद्व्रतम् ॥ ३२ ॥ इत्युक्तः स महाघोरं कृत्वा रोषं सुदुःसहम् ॥ जयाह
प्रेतकूपं तत्रैतानामपि दुःखदम् ॥ ३३ ॥ स विवृत्य स्वकीं बाहू शुक्रेण परिलेखितम् ॥ भेदयन्तुरुवातेन प्रेतास्तान्संस्तुतो यया ॥ ३४ ॥ बाहुभ्यां
ग्री द्वां च पद्भ्यां सूक्ष्मेकं च समाहरत् ॥ प्रेतानथापि सहसा जघान ददसुष्टिना ॥ ३५ ॥ ते विवर्णमुखाः सर्वे तं द्विजश्च शवं तथा ॥ एकेकं
कलपादेश्च गृहीत्वा मुद्रमारभन् ॥ ३६ ॥ ते नखैस्तलयतिश्च पादघातैस्तथैव च ॥ तेषाञ्जतिश्च सर्वे तमेकं प्रेतं व्युत्सयन् ॥ ३७ ॥ तेषां महारा
जिष्यकलान्कृत्वा संश्रति तानथ ॥ जीवं न तु शवं तेषां जह्ने प्राणमिवान्तकः ॥ ३८ ॥ हतमात्रे शवे ते तु पारियात्रे गिरौ द्विजम् ॥ मुक्ताऽथावन्
प्रदक्षिता एकं प्रेतं सुदारुणाः ॥ ३९ ॥ स बभूवुगमनः प्रेतः प्राप्तस्तैः क्षणमात्रतः ॥ अदृश्यतां यया तेऽथ हताशा विप्रभागमन् ॥ ४० ॥ प्राग्वथमपि
विप्रस्य पाटने तत्र पर्वते ॥ यम स्थानस्य विप्रस्य महिषेव च तत्क्षण ॥ ४१ ॥ सद्यः स्मृतिः सद्युपज्ञा तेषां पूर्वस्य जन्मनः ॥ विप्रं प्रदक्षिणीकृत्य
द्विजैर्भयथाद्वन् ॥ ४२ ॥ अद्य नः सन्तुमहोऽसीत्युक्त्वा ते सुगदाभिकाः ॥ गिरैरिव परावर्तं समुद्रस्येव शोषणम् ॥ ४३ ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वाऽपृच्छकं
युष्मिन्त्यय ॥ किं प्राया किमु वा स्वप्न उताहो चित्तविभ्रमः ॥ ४४ ॥ प्रेता ऊतुः ॥ अवेदि तत्त्वमैतत्प्रेता वै कर्मजा वयम् ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
किंवातानः किंवाचाराः कथंश्चेमां तेषां गताः ॥ ४५ ॥ अविनीताः कथं पूर्वं विनीताः साम्प्रतं कथम् ॥ प्रेता ऊतुः ॥ शृणु विभन्द् वक्ष्यामः
रश्मानसमुद्भवैः ॥ ४६ ॥ उत्तराणि महायोगिस्त्वहं न गताहसः ॥ अहं पृथुपिता नाम्ना एष भूचोऽसुतः स्मृतः ॥ ४७ ॥ तृतीयाः शीघ्रस्तुत्या

ग. म. पु.
॥१७९॥

रोधको लेखकः परः ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां कुतो नाम निरर्थकम् ॥ ४८ ॥ निरुक्तिमेवां वाग्मां वै प्रेता वदत मा चिरम् ॥ श्री
कृष्ण उवाच ॥ एवमुक्तास्तु विप्रेण पृथगुत्तरमब्रुवन् ॥ ४९ ॥ पय्युषित उवाच ॥ कदाचिच्छ्राद्धकाले वै मया विप्रो निमन्त्रितः ॥ ५० ॥ स च कृत्वा
विलम्बेन ब्रूहो महद्दमागतः ॥ अकृतश्राद्धकर्मार्हं तं पाकं भुज्ज्वात् क्षुया ॥ ५१ ॥ अदवासमस्य कृप्य विप्रे पय्युषितं कियत् ॥ तस्यात् पापा
न्युतः पापो योनि वै कुन्तिता गतः ॥ ५२ ॥ यतः पय्युषितं दत्तं ततः पय्युषितः स्मृतः ॥ सूचीसुत उवाच ॥ कदाचिद्ब्राह्मणो काचितीर्थ
भद्रवर्त ययौ ॥ ५३ ॥ पञ्चवर्षसुतो ब्रूहो पुत्रमात्रैकजीविता ॥ अहं क्षत्रियदायादस्तस्या रोधमकाशिवम् ॥ ५४ ॥ वने तु विजने तत्र पापाध्वगति
गतः ॥ तस्याः सवस्त्रं पाथेयं तत्सुनोर्वसनानि च ॥ ५५ ॥ गृहीतानि मया विप्र शिरस्यापीडय सुष्टिना ॥ तृणसंस्तर्षणं बालः पानसंस्पर्शं जलं
पिबन् ॥ ५६ ॥ तावन्मात्रोदके देशे मया हुंकृत्य वारितः ॥ मयाय सकलं पीतं जलं पात्राद्युपावृत्ता ॥ ५७ ॥ बालोऽपि भयसन्वस्तः दिपासुष्येसु
रापतत् ॥ पुत्रशोकान्मृत्युता माता कृपे प्रास्य निजं वपुः ॥ ५८ ॥ एतस्मात्पातकादिप्र भेतत्वं प्राप्तवानहम् ॥ सूच्यप्रप्रायविवरमुखः पर्वतेदहवाच
॥ ५९ ॥ यद्यपि प्राप्नुयां भक्ष्यं भक्षितुन्तु न शक्यते ॥ मया क्षुधानलेनऽपि ज्वलनाभ्यं निकीर्तितम् ॥ ६० ॥ अत आस्ये तु विप्रं सूच्यश्रेण समं
मम ॥ एतस्मात्कारणादिप्र नाम्ना सूचीमुखोऽस्यहम् ॥ ६१ ॥ शौम्यग उवाच ॥ पुनर्हं वैश्यजार्जयः शार्कं सस्या च केनचित् ॥ वाणिज्यं कर्तुमगमं
देशमन्यं महाधनः ॥ ६२ ॥ मित्रं च मे बहुधनं तस्य लोभो महास्तवः ॥ आतापयस्व वैश्यधाम्ने नष्टं सुखमभुज ॥ ६३ ॥ ततस्तस्मात्तु निष्का
न्तावावां नावाय निम्नगाम् ॥ मार्गमां तदुग्रारव्यो लोहितामति भारकरे ॥ ६४ ॥ तस्मात् स च गदुत्पुङ्गे सुव्यागाधकपाकुलः ॥ अप्रसूतमति
पापस्य कृष्ण मतिरतीव मे ॥ ६५ ॥ तस्मिन्मृगते सुरे नष्टे पूरेऽपि तदा ॥ तस्मिन् कुर्वतो नाति लोकेऽस्तु ज्ञातमेव न ॥ ६६ ॥ तस्य यद्वरतु
तत्सर्वं मणिमुक्तादिकाञ्चनम् ॥ आदाय शीघ्रगस्तस्माद्देशात्स्वमुग्रमागतः ॥ ६७ ॥ तत्सर्वं स्वगृहे भुज्ज्वा तस्य पत्न्यै न्यवेदयम् ॥ दत्पुत्रिभिर्दत्तो
भ्राता धनमाच्छिद्य वै पथि ॥ ६८ ॥ प्रजावति प्रदुतोऽहं मा रोहीत्येवमब्रुवम् ॥ शोकात्तो मापि तत्कालं समत्वं गृहवन्धुषु ॥ ६९ ॥ त्यक्त्वा चाति
भियान्प्राणाञ्छवावासौ यथासिधि ॥ ततो निष्कण्टकं तस्मिन् वीक्ष्य हृष्टो गतो गृहम् ॥ ७० ॥ अभुजं सर्वगामत्य यावन्मीनं तु तद्वनम् ॥ मित्रं
पूरे हि निःक्षिप्य यदहं शीघ्रमागतः ॥ ७१ ॥ एतस्मात्कारणात्प्रेतः शीघ्रमीदं तु नामतः ॥ रोधक उवाच ॥ अहन्तु ब्रह्मजातीयः पुराध्वं धनीश्वर
॥ ७२ ॥ राजप्रसादात्तमहाशतव्रतमाधिकतवाच ॥ ब्रूहो मे पितरावास्तां लज्जुरेकः सरोदरः ॥ ७३ ॥ शीर्षं स च मया आता लुब्धेनेकः प्रयच्छतः ॥

वे. खं.
ध. कां.
अ. ७

॥१७९॥

आत्मान्परमं दुःखं सोमवन्नविवर्जितः ॥ ७४ ॥ अदत्तां पितरौ च्छत्रं किञ्चित्किञ्चित्तु तस्य च ॥ तस्मै पितृभ्यां यदत्तयातेभ्यस्तन्मया श्रुतम् ॥
 ॥ ७५ ॥ तत्सर्वं तत्त्वतो ज्ञात्वा पित्रो रोचमकारयम् ॥ शून्यमन्दिर एकस्मिन्बद्धा तु निगडैर्ददौः ॥ ७६ ॥ ततस्तौ जइतुः प्राणान्दुःखितौ विच-
 पानतः ॥ सोसौ बालोऽपि बभ्राम पितृभ्यां रहितो द्विज ॥ ७७ ॥ पुरःपत्तनखर्वाटान् खेटानपि मृतः क्षुचा ॥ एतस्मात्पातकाद्विप्र मृतः प्रेतस्य
 मागतः ॥ ७८ ॥ रुद्धौ तु पितरौ यस्मान्नाम्नादौ रोषकस्ततः ॥ लेखक उवाच ॥ अहं विप्र पुत्राश्वमेधवन्त्यां द्विजसत्तमः ॥ ७९ ॥ भद्रस्य राज्ञो
 देवानां पूजनेऽधिकृतो ह्यहम् ॥ बह्व्यस्तु प्रतिमास्तत्र बधुवर्षेदुनामिकाः ॥ ८० ॥ हेभ्रस्तद्वेषु बहु रत्नजातं वधुव ह ॥ तस्मां मे कुर्वतः पूजां
 पापा मतिगजायत ॥ ८१ ॥ अखिलं तीक्ष्णलोहेन तासामङ्गं विशीर्य च ॥ उल्लेखनञ्च रत्नानां नेत्रादिभ्यः कृतं मया ॥ ८२ ॥ तथाकृतान्यथागानि
 प्रतिमानां निरीक्ष्य च ॥ नेत्राणि च विरत्नानि नृपश्चक्रोथ वह्निवत् ॥ ८३ ॥ प्रतिजज्ञे नृपः पञ्चादेष ब्राह्मणपुंगवः ॥ आम्भो रत्नं सुवर्णञ्च हतं येन
 भविष्यति ॥ ८४ ॥ ज्ञातश्च स हि मे बध्यो भविष्यति न संशयः ॥ अहं तत्सकलं ज्ञात्वा राजावसिषगे श्रुहम् ॥ ८५ ॥ राज्ञः भविष्य राजानं
 पशुमारममारयम् ॥ गृहीत्वाथ मणीन् स्वर्णं निरीथेऽहं गतोऽन्यतः ॥ ८६ ॥ व्याघ्रेण महत्तरण्ये नखैर्कैर्विदंभितः ॥ लेखनात्पातिगाथा यन्मया
 लोहेन कर्तितम् ॥ ८७ ॥ एतस्मात्पातकात्प्रेतो लेखको नामतोऽस्म्यहम् ॥ आसीन्नरकभोगान्ते नः प्रेतत्वमिदं द्विज ॥ ८८ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
 संज्ञास्तादृश्य आख्याता यथेता भवता दशाः ॥ वदन्त्वाचारमात्रं मे प्रेता आहारमप्युत ॥ ८९ ॥ प्रेता उज्जुः ॥ वेदुर्मागं दुसरणं लब्ध्वा बर्मां दय-
 क्षमा ॥ धृतिर्ज्ञानं नैव यत्र वयं तत्र वसामहे ॥ ९० ॥ तस्य पीडां वयं कुर्मो नैव श्राद्धं न तर्पणम् ॥ यस्य गेहे तदग्रासु मांसस्य कविरे कमार ॥ ९१ ॥
 जक्षामश्च पित्रामश्च उक्त आचार एष नः ॥ शृणु चाहारमस्माकं सन्धेलोकविगदितम् ॥ ९२ ॥ दृष्टस्तथा च किञ्चिद् नृसोऽज्ञातं स्वयान्त च
 वमनं विड् दुषिका च छेप्पा मुत्राश्रुणी तथा ॥ ९३ ॥ एतद्रक्ष्यश्च पानञ्च मा पृच्छतः परं द्विज ॥ लब्ध्वा नो जायते स्वामिनाहारं वदतां स्वकम्
 ॥ ९४ ॥ अज्ञानात्तामसा मग्ना कान्दिरीका वयं विभो ॥ अकस्माद्वन्मनां विप्र स्थितिः प्रामा तु पौर्विकी ॥ ९५ ॥ विनीतत्वाविनीतत्वे जा-
 नीमो नैव नः प्रभो ॥ श्रोकृष्ण उवाच ॥ एवं वदन्तु प्रेतैः तथा श्रुतवति द्विजे ॥ ९६ ॥ अदरीयमहं रूपं तदा तदर्थं दमेव वै ॥ स तु दृष्ट्वा द्विजभेदो-
 हतं पुरुषं पुरः ॥ ९७ ॥ स्तोत्रैस्तृष्ट्याव पसीश दण्डवत्प्रणाम मास् ॥ तेषां तेषुस्ततः प्रेता आञ्ज्योत्कुडुचक्षुषः ॥ ९८ ॥ मगधेन स्वलक्ष्म-
 चः खग न्नेतुः किमप्युत ॥ रजसा वोरचितानां तमसा बृढचेतसां ॥ कृपया यः समुद्धारं कुरुषे वै नमोऽस्तु ते ॥ ९९ ॥ एवं द्विजतौ हनति प्रभ-

ग. म. पु.
॥१७५॥

तप्रभैश्च सुख्यावरचारिभुक्तैः ॥ तदा मदिच्छाप्रभैर्विमानैः पद्मभिः समन्ताद्गृह्ये गिरिः सः ॥ १०० ॥ इत्थं विमानेन मदीयलोकं गतो द्विज
रसोऽप्यय पञ्चभिरैः ॥ प्रता ययुः स्वर्गमगण्डपुण्यं सत्सङ्गसंसर्गवशात्सुपुण्यं ॥ १०१ ॥ प्रताः संगवशेन नाकमध्वरुः ततको माङ्गणो विष्णुसुत
इति प्रसिद्धविभवो नामा गणे मेऽभवत् ॥ एतत्ते रुक्मं मया निगदितं यश्चेतदुत्कीर्तयेद्यश्चेदं शृणुयात् सोऽपि पुरुषः प्रेतत्वमाप्नोति हि ॥ १०२ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽंशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतकल्पे पञ्चप्रेतोपाख्यानां नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
गरुड उवाच ॥ स्वामिन्कर्याधिकारोऽत्र सर्वं एवैवेदहिके ॥ क्रियाः कतिविधाः प्रोक्ता वदैतत्सर्वमेव मे ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुत्रः पौत्रः
प्रपौत्रो वा तद्भाता भ्रातृसन्ततिः ॥ तृपिण्डसन्ततिर्वापि क्रियाहाः खग ज्ञातयः ॥ २ ॥ तेषामभावे सर्वेषां समानोदकसन्ततिः ॥ कुलद्वयेऽपि
चोच्छिन्ने स्त्रीभिः कात्याः क्रियाः खग ॥ ३ ॥ इच्छयोच्छिन्नवन्धश्च कारयेदवनपतिः ॥ पुत्र्याः क्रिया मध्यमाश्च तथा चैवोत्तराः क्रियाः ॥ ४ ॥
प्रतिसंवासरं पश्चिद्देवोद्दिष्टविधानतः ॥ आर्द्धं तत्र प्रकृतैर्व्यं फले तस्य शृणुष्व मे ॥ ५ ॥ अक्षेन्द्ररुद्रनासत्यसूर्योऽग्निवसुमारुताम् ॥ विवेदेऽग्निपुत्र
गणान्वयांसि मनुजानपशुम् ॥ ६ ॥ सतीष्टुपाग्मातृमणान्यचान्यद्रुतसंज्ञितम् ॥ आर्द्धं श्रद्धावित्तः कुर्वन्प्रीणयत्यविलं जगत् ॥ ७ ॥ ते तुतास्त
पेयन्त्येनं पुत्रदारथनैस्तथा ॥ अधिकारः क्रियाभेदः समासात्ते निरूपितः ॥ ८ ॥ गरुड उवाच ॥ उक्तेष्वेकोऽपि चेन्न स्यादधिकारी सुरोत्तम ॥ कर्तव्यं
किं तदा विष्णो पुरुषेण विजानता ॥ ९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अभिकारो यदा नास्ति यद्वि नास्ति च निश्चयः ॥ जीविते सति जीवाभ्य दद्याच्छ्राद्धं
स्वयं नरः ॥ १० ॥ इतोपवासः रुद्रातः कृष्णः समाहितः ॥ कर्तारमथ भोक्तारं विष्णुं सर्वेश्वरं यजेत् ॥ ११ ॥ सदाक्षिणाश्च सतिलास्तिष्ठश्च जल
धेनवः ॥ निवेदयेत्पितृभ्यश्च स्वधेति सुसमाहितः ॥ १२ ॥ अक्षथे कृत्यवाहनाय स्वधा नम इति स्मरत् ॥ सोमायुक्त्वा पितृभ्यते स्वधा नम इति स्मर
त् ॥ १३ ॥ दक्षिणेन तु दद्याच्च तृतीयां दक्षिणाशुताम् ॥ यमायाङ्गिरसे चाथ स्वधा नम इति स्मरत् ॥ १४ ॥ तयोर्मध्ये तु निःक्षिप्य विप्रान्समन्व्य भो
जयेत् ॥ प्रथममुत्तरं न्यस्य द्वितीयां दक्षिणं न्यसेत् ॥ १५ ॥ मध्ये तृतीयां विन्यस्य पश्चादावाहनादिकम् ॥ आवाहनादिना पूर्वं विष्वेदेवान्पूज्य
च ॥ १६ ॥ वसुभ्यस्त्वामहं विप्र रुद्रेभ्यस्त्वामहं ततः ॥ सूर्येभ्यस्त्वामहं विप्र भोजयामीति तान्देवत् ॥ १७ ॥ आवाहनादिकं शेषं कुर्याच्च पितृशे
षवत् ॥ साध्यां घृतं ततो दद्याद्रुद्रेशं द्विजाय तु ॥ १८ ॥ आग्नेयां चाथ रोद्राय याम्यां सूर्याद्विजाय तु ॥ विषेभ्यश्चाथ देवेभ्यस्तिलपान्नं निवेद
य ॥ पञ्चवेताभ्यान्नामायकोऽप्ययो द्वाविंशतितमपि ॥ ततो भित्तये ॥ किञ्चिदप्यम् ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ८

॥१७५॥

येत् ॥१९॥ स्वस्तीत्येव तथास्य जलं दत्त्वाथ तान्द्रिजान् ॥ विसर्जयेत्स्मरन्विष्णुं देवमष्टाक्षरं विशुम् ॥२०॥ ततः कामं कुलेशानीं शिवं नारायणं
 स्मरेत् ॥ चतुर्दश्यां ततो गच्छेद्यथाप्राप्तां सरिद्राम् ॥ २१ ॥ वस्त्राणि लोहखण्डानि जितं त इति संज्ञपन् ॥ दक्षिणाभिमुखो बह्निं ज्वालयेत्तत्र च
 स्वयम् ॥ २२ ॥ पञ्चाशतां कुशैर्ब्रह्मं कृत्वा प्रतिष्ठति दहेत् ॥ हुत्वा श्मशानिकं होमं पूर्णाहुत्यन्तमेव हि ॥ २३ ॥ निरग्निमथ वा धूमि यमं रुद्रञ्च
 संस्मरेत् ॥ हुत्वा प्राधानिके स्थाने पश्चादावाहयेच्च तम् ॥ २४ ॥ अपयेच्चापरं वह्नीं युद्धमिथं चरुं ततः ॥ तिलतण्डुलमिथञ्च द्वितीयं सपवित्रकम्
 ॥ २५ ॥ ॐ पृथिव्यै नमस्तुभ्यमिति चैकं निवेदयेत् ॥ ॐ यमाय नमश्चेति द्वितीयं तदनन्तरम् ॥ २६ ॥ ॐ नमश्चाथ रुद्राय श्मशानपतये नमः ॥
 ततो दीप्तिं समिद्धेऽग्नौ धूमौ प्रकृतिदारुणे ॥ २७ ॥ सप्तभ्यो यमसंज्ञेभ्यो दद्यात्सप्त जलाञ्जलीन् ॥ यमाय धूर्धराजाय सूर्यवे चान्तकाय च ॥ २८ ॥
 वैवस्वताय कालाय सर्वप्राणहराय च ॥ स्वधाकारनमस्कारप्रणवैः सह सप्तधा ॥ २९ ॥ असुकासुक्रगोत्रैस्तुभ्यमस्तु तिलोदकम् ॥ प्रदद्याद्दश
 पिण्डान्तु अर्घ्येषुष्पसमन्वितान् ॥ ३० ॥ धूपो दीपो बलिर्गन्धः सर्वेषामस्तु चाक्षयः ॥ दश पिण्डान्तु तान्द्रत्वा विष्णोः सौम्यं
 सुखं स्मरेत् ॥ ३१ ॥ कुर्याच्च मासिकं मासि सपिण्डांकरणं ततः ॥ आशौचान्ते ततः कुर्यादात्मनो वा परस्य तु ॥ ३२ ॥
 कुर्यादन्तिगतां ज्ञात्व! शक्त्यारोग्यवनायुषम् ॥ एतत्तत् सर्वमाख्यातं जीवच्छाद्रं मया खग ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयां
 श धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्ण गरुडसंवादे आर्द्रकर्त्तव्यश्राद्धयोनिर्हणं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ गरुड उवाच ॥ उक्तमाद्यां क्रियां यावद्वृषोऽप्यति
 त्वयानय ॥ कस्यचित्केनचिद्राज्ञा किमाद्या सा कृता पुरा ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ संपूर्णं शृणु वक्ष्यामि यया राजा क्रिया कृता ॥ आसीत् कृत
 युगे राजा वाङ्मो वं बहुवाहनः ॥ २ ॥ पृथिव्याश्चतुरन्ताया गोप्ता पक्षीन्द्र धर्मतः ॥ चतुर्भोगां भुवं कुरुक्षां स युक्ते वसुधाधिपः ॥ ३ ॥ न पापकृ
 त्कश्चिदासीत्स्मिन्नाज्यं प्रशासति ॥ नासीच्चौरभयं ताक्ष्यं न क्षुद्रयथमेव हि ॥ ४ ॥ नासीद्व्याधिभयञ्चापि तस्मिन्जनपदेश्वरे ॥ स्वयमस्य रेमेरे चासी
 त्तेजसा भास्करोपमः ॥ ५ ॥ अक्षुन्धत्वेऽर्चलसमः सहिष्णुत्वे धरासमः ॥ स कदाचिन्महाबाहुः प्रभूतबलवाहनः ॥ ६ ॥ वनं जगाम गहनं ह्यनाना
 शतेवृतः ॥ सिंहनादैश्च योधानां शङ्खदुन्दुभिनिः स्वनेः ॥ ७ ॥ आसीत्कलिकेलाशब्दस्तास्यैव गच्छति पार्थिवे ॥ तत्रतत्र च विप्रन्देः स्तूयमानः सगन्त
 तः ॥ ८ ॥ निर्ययौ परया प्रीत्या वनं मृगाजिघांसाया ॥ स गच्छन्द्दहरो धीमान्नन्दनप्रतिमं वनम् ॥ ९ ॥ विल्वार्कत्वादिराकीर्णं कपित्थध्वजसंयुतम् ॥ वि
 पमैः पर्वतैश्चैव सवतश्च समन्वितम् ॥ १० ॥ निज्जलं निर्गन्तुष्यञ्च बहुयोजनमायतम् ॥ मृगासिंहमहाघोरैरन्वैष्यापि वनेचरैः ॥ ११ ॥ तद्वनं मनुज

ग.म.पु.
॥१७६॥

व्याघ्रः सभृत्यवलवाहनः ॥ लीलया लोडयामास सूर्यन्विषिधान्मृगान् ॥ १२ ॥ मृगस्य कस्यचित्कुक्षिं ततो विव्याध भूमिपः ॥
राजा मृगप्रसङ्गेन तमनु प्राविशद्वनम् ॥ १३ ॥ एकाकी वै हतवलः क्षुत्प्रियासासमन्वितः ॥ स वनस्यान्तमासाद्य महश्चरण्यमासदत् ॥ १४ ॥
तृषया परयाविष्टोऽन्विष्यजलमितस्ततः ॥ स दूरात्पूरचक्राहं हंससारसनादितैः ॥ १५ ॥ सुचितं सर आगत्य साश्च एव व्यगाहत ॥ पद्मानाञ्च
परागेण उत्पलानां रजेन च ॥ १६ ॥ सुगन्धममलं शीतं पीत्वाम्भो निर्भंगाम ह ॥ मार्गश्रमपरिश्रान्तस्तडागतदमण्डपम् ॥ १७ ॥ न्यप्रोद्यं
वीक्ष्य तस्याशु जटास्वर्षं बबन्ध ह ॥ स तत्रास्तरमास्तीर्थं खेदकावुपधाय च ॥ १८ ॥ सुष्वाप बाधुना तत्र सेव्यमातस्तदा क्षणम् ॥
क्षणं सुते नृपे तत्र प्रेतो वै प्रेतवाहनः ॥ १९ ॥ कश्चिद्व्राजगामाय युक्तः प्रेतशतेन च ॥ अस्थिचर्मशिरारोपशरीरः परिविभ्रमन् ॥ २० ॥ भ्रूयं
पयं मागमाणो न वध्नाति धृतिं कचित् ॥ तमप्रुर्वं नृपो दृष्ट्वाऽक्रोदक्ष शरासने ॥ २१ ॥ दृष्ट्वा सोऽपि चिरं मूर्धं तस्थौ स्थानुरिवाग्रतः ॥ तमयं
स्थितमालोक्य राजा प्रातकुतुहलः ॥ २२ ॥ पप्रच्छ तच्च कोऽसीति कुतो वा विक्रान्तिं गतः ॥ प्रेत उवाच ॥ प्रेतमावो मया त्यक्तो गतिं प्राप्नोऽ
स्म्यहं पराम् ॥ २३ ॥ त्वत्सेयोगान्महाबाहो नास्ति धन्यतरो मया ॥ बध्नुवाहन उवाच ॥ क्रिमेतद्विपिने वीरे सर्वत्रातिभयानके ॥ २४ ॥
दोषयुग्माने वातेन वात्यारूपेण कोणप ॥ पतंगो मशकाः क्षुद्राः कबन्धाश्च शिरांसि च ॥ २५ ॥ मत्स्याः कूर्माः कृकलासा वृश्चिका श्रमराहयः ॥
अधोमुखोऽवपादास्ते क्रन्दमानाः सुदारुणम् ॥ २६ ॥ प्रवान्ति वायवो रुक्षा ज्वलन्तो विधुदंशयः ॥ इतस्ततो श्रमन्तीव बाधुना तृणमन्ततिः
॥ २७ ॥ दृश्यन्ते विविधा जीवा नागाश्च शलभमृजाः ॥ श्रूयन्ते बहुधा यथा न दृश्यन्ते कश्चिद्विचित्रं ॥ २८ ॥ दृष्टुं विक्रान्तं त्वत्वं वेपथु दृश्यं
मम ॥ प्रेत उवाच ॥ येषां नैवाग्निं संस्कारो न श्राद्धं नोदकक्रियाः ॥ २९ ॥ वद् पिण्डा दश गात्राणि सपिण्डीकरणं न हि ॥ विधासवतिनो ये
च सुरापाः स्वर्णहारिणः ॥ ३० ॥ मृता दुस्मरेणाद्ये च ये चासुधापरा जनाः ॥ प्रायश्चित्ताविहीना ये अगम्यागमने रताः ॥ ३१ ॥ कर्माभिर्बन्धयथा
णास्ते प्राणिनः स्वकृतैरिह ॥ दुर्लभाहारपानीया दृश्यन्ते पीडिता भूशम् ॥ ३२ ॥ एतेषां कृपया राजन्स्त्वं कुरुष्वैर्द्धेदिकम् ॥ येषां न भक्ता न
पिता न पुत्रो न च बान्धवाः ॥ ३३ ॥ तेषां राजा स्वयं कुर्यात्कृम्याणि तु यतो नृपः ॥ आत्मानम् सुभं कर्मा कर्त्तव्यं पारलोकिकम् ॥ ३४ ॥
विमुक्तः सर्वदुःखेभ्यो येनाजो दुर्गात् तरेत् ॥ आतरः कस्य के पुत्रास्त्रियोऽपि स्वार्थकोविदाः ॥ ३५ ॥ न कार्यस्तेऽङ्ग विश्रम्भ स्वकृतं मुज्यते

१ मत्त इत्यर्थः ।

प्र. खं.
ज. कां.
ध. ९

॥१७६॥

यतः ॥ श्रेष्ठैर्व्यां निर्वर्तन्ते श्मशाने चैव बान्धवाः ॥ ३६ ॥ शरीरं काष्ठमादत्ते पापं पुण्यं सह ब्रजेत् ॥ तस्मादाशु त्वया सम्यगात्मनः श्रेय
 इच्छता ॥ ३७ ॥ अस्थिरेण शरीरेण कर्तव्यञ्चैवैदोहिकम् ॥ राजोवाच ॥ कृशरूपः करालसस्त्वं प्रेत इव लक्ष्यसे ॥ ३८ ॥ कथयस्व मम प्रीत्या
 प्रेतराज यथातथम् ॥ तथा पृष्टः स वै राज्ञा उवाच सकलं स्वकम् ॥ ३९ ॥ प्रेत उवाच ॥ कथयामि नृपश्रेष्ठ सर्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वे कारणं
 श्रुत्वा दयां कर्तुमिहाहंसे ॥ ४० ॥ वेदिशं नाम नगरं सर्वसम्पत्सुखावहम् ॥ नानाजनपदाकीर्णं नानास्तनसमाकुलम् ॥ ४१ ॥ नानापुण्यवना
 कीर्णं नानापुण्यजनायुतम् ॥ तत्राहं न्यदसं भूप देवाश्चैतरेतः सदा ॥ ४२ ॥ वैश्यजातिः सुदेवोऽहं नाम्ना विदितमस्तु ते ॥ इव्येन तर्पिता देवाः
 कस्येन पितरा मया ॥ ४३ ॥ विविधदानयोगैश्च विभ्राः सन्तर्पिता मया ॥ आहारश्च विहारश्च मया वै सुनिवेशितः ॥ ४४ ॥ दीनान्स्थविरीश्वर्यो
 मया दत्तमनेकधा ॥ तत्सर्वं निष्फलं जातं मम देवादुपगतम् ॥ ४५ ॥ न मेऽस्ति सन्ततिस्तात न सुहृन् च बान्धवाः ॥ न च मितं हितस्ताहमयः
 कुर्यादौष्वेदोहिकम् ॥ ४६ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तेन मम जातं नृपोत्तम ॥ एकादशं त्रिपक्षञ्च पाण्मासिकमथाव्दिकम् ॥ ४७ ॥ प्रतिमास्थानि चान्या
 नि ह्येवं श्राद्धानि पीडया ॥ यस्येतानि न दीयन्ते प्रेतश्राद्धानि भूपते ॥ ४८ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ एवं ज्ञात्वा महाराज
 प्रेतत्वादुद्धरस्व माम् ॥ ४९ ॥ वर्णानाञ्चैव सर्वेषां राजा बन्धुरिदोच्यते ॥ तन्मां तारय गजेन्द्र मणिरत्नं ददामि ते ॥ ५० ॥ यथा मम शुभानामि
 भवेन्नुपवरोत्तम ॥ तथा कार्यं महीपाल दयां कृत्वा मयि प्रभो ॥ ५१ ॥ सपिण्डेषां सगोत्रेषां निधुरेनं कृता हि मे ॥ वृषोत्सर्गस्ततो दुष्टं प्रेतत्वं
 प्राप्तवानहम् ॥ ५२ ॥ क्षुत्तृपाविष्टदेहश्च भक्ष्यं पानं न चाभुयाम् ॥ अतो विकृतिरेषा वै कृशत्वादिरमांसका ॥ ५३ ॥ क्षुत्क्षुब्धजन्यं महादुःखमनुभ
 वामि पुनःपुनः ॥ अकल्याणं हि प्रेतत्वं वृषोत्सर्गं विना कृतम् ॥ ५४ ॥ तस्माद्वाजन्दयासिन्धो प्रार्थयामि तवाग्रतः ॥ राजोवाच ॥ वर्तते मत्कुले
 प्रेत इति ज्ञेयं कथं नरे ॥ ५५ ॥ तन्ममाचक्ष्व हि प्रेत प्रेतत्वान्मुच्यते कथम् ॥ प्रेत उवाच ॥ लिङ्गेन पीडया प्रेतोऽनुमातव्या नरैः सुदा ॥ ५६ ॥
 वक्ष्यामि पीडास्ता राजन्या वै प्रेतकृता भुवि ॥ ऋतुः स्यादफलः स्त्रीणां यदा वंशो न वर्द्धते ॥ ५७ ॥ स्त्रियन्ते चारुपयसाः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥
 अकस्माद्गतिहरणमप्रतिष्ठा जनेषु वै ॥ ५८ ॥ अकस्माद्बृहदाहः स्यात्सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ स्वर्गहे कलहो नित्यं स्यात्सा मिथ्याभिरभ्यस्य
 ॥ ५९ ॥ राजयक्ष्मादिसम्पत्तिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ अपि स्वयं धनं मुक्तं वयस्त्रादनवे पथि ॥ ६० ॥ नैव लभ्येत नश्येत सा पीडा प्रेतसम्भ
 वा ॥ सुवृष्टौ कृषिनाशः स्याद्वाणिज्यादृत्तिनाशनम् ॥ ६१ ॥ कलत्रं प्रतिक्लृप्तं स्यात्सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ सवन्तु पीडया राजन्प्रेतज्ञानं भवेच्छ

ग. म. पु.
॥१७७॥

णाम् ॥ ६२ ॥ वृषोत्सर्गो यदि भवेत्प्रेतत्वान्मुच्यते तदा ॥ तस्मान्नप त्वमप्येवं वृषोत्सर्गं कुरु प्रभो ॥ ६३ ॥ मासुद्दिश्य नृपेऽप्यवाधिकारोऽप्यतु
कम्पया ॥ राजपुत्रो हतः कश्चिन्मथेवाप्तस्ततो मया ॥ ६४ ॥ कुरुष्व त्वं शहीत्वा मे तदनेन वृषोत्सवम् ॥ कार्तिक्या पूर्णिमास्यां वाऽऽथयुद्धमप्ये
यवा नृप ॥ ६५ ॥ रेवतीयुक्तदिवसे कृपीष्ठा मे वृषोत्सवम् ॥ पुण्यान्विप्रान्समाहूय वह्निं स्थाप्य विधानतः ॥ ६६ ॥ मन्त्रैर्होमस्तथा कार्यः
पङ्क्तिर्नृप विधानतः ॥ बहुन्विप्रान् भोजयेथास्तद्रत्नात्तधनेन वै ॥ एवं कृते महीपाल मम सुक्तिर्भविष्यति ॥ ६७ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ तथेति प्रति
जग्राह मां राजा ततः खग ॥ ६८ ॥ क्रियाधिकारस्तस्यैव यो धनप्राहको भवेत् ॥ कुर्वतोस्तु तयोर्वात्तमिव प्रेतमहीक्षितोः ॥ ६९ ॥ झणत्कारस्तु
वृण्डानां भेरीणां भाङ्गतिस्तथा ॥ जातस्तदा राजसेना चतुरङ्गा समापतत् ॥ ७० ॥ तस्यामागतमावायां प्रेतव्याडश्यतां गतः ॥ तस्माद्रनाद्रिनिः
सृत्य गजापि पुनमागमत् ॥ ७१ ॥ स कार्तिक्या पूर्णिमायां प्रेतमुद्दिश्य संव्यधात् ॥ वृषोत्सर्गं विधानेन तन्मण्यात्तधनेन च ॥ ७२ ॥ प्रेतोऽप्ययं
सपदिलव्यसुवर्णदेहः कस्मान्त आगत इति प्रणनाम भूपम् ॥ देव त्वदीयमहिमायमिति स्तुवन् स यातो दिवं गरुड भूपतिना कृतज्ञः ॥ ७३ ॥
एतत्त सर्वमाख्यातं यथा भूपतिनापि सः ॥ उद्धतः प्रेतभावाद्दे किमन्यच्छ्रेतुमिच्छसि ॥ ७४ ॥ इति श्रीगरुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽंशे
धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे राजकृतवृषोत्सर्गक्रियादिनिरूपणं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ गरुड उवाच ॥ सृपिण्डोक्तं जात आन्विके
च स्वकर्मभिः ॥ देवत्वं वा मनुष्यत्वं पशित्वं वाप्युर्नराः ॥ १ ॥ तेषां विभिन्नाहाराणां आर्द्रं वै तृतिदं कथम् ॥ यदप्यन्येद्विजेशुकं हृषते यदि वानले ॥
॥ २ ॥ शुभानुभात्मकैः प्रेतस्तदत्तं भुज्यते कथम् ॥ आर्द्रस्नावश्यकत्वंनु अमावास्यादिषु शुभम् ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रेतानां नृणु पसीन्द्र
यथा आर्द्रन्तु तृतिदम् ॥ देवो यदपि जातोऽयं मनुष्यः कर्मयोगतः ॥ ४ ॥ तस्यान्नममृतं भक्ता देवत्वेऽप्यनुयाति च ॥ गान्धर्व्ये भोगरूपेण पशुत्वे
च तुणं भवेत् ॥ ५ ॥ आर्द्रं हि वायुरूपेण नागत्वेऽप्यनुगच्छति ॥ फलं भवति पशित्वे राक्षसेषु तथामिषम् ॥ ६ ॥ दानवत्वे तथा मांसं प्रेतत्वे
राधरं तथा ॥ मनुष्यत्वेऽन्नपानादि वास्ये भोगरसो भवेत् ॥ ७ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ कथं कथ्यानि इत्तानि ह्यथानि च जनेरिह ॥ गच्छन्ति
पितृलोकं वा प्रापकः कोऽन्न गच्छते ॥ ८ ॥ मृतानामपि जन्तूनां आर्द्रमायायनं यदि ॥ निर्वर्णस्तस्य धर्मापस्य तैलं संवर्द्धयेच्छ्याम् ॥ ९ ॥ मृताश्च
पुरुषाः स्वामिन् स्वकर्मजनितां गतिम् ॥ गाहन्तः के कथं स्वस्य सुतस्य श्रेय आह्वयुः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ श्रुतेः प्रत्यक्षतस्तत्तत्त्वं प्रामा
ण्यं बलवत्तरम् ॥ श्रुत्या तुर्वाधितार्थस्य पीयूषत्वादिरूपता ॥ ११ ॥ नामगोत्रं पितृणां वै प्रापकं ह्यव्यकथ्योः ॥ आर्द्रस्य मन्त्रास्तद्रूप प्राप

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. १०

॥१७७॥

काश्चैव भक्तिः ॥ १२ ॥ अचेतनानि चैतानि प्रापयन्ति कथन्ति च ॥ सुपर्णं नावगन्तव्यं प्रापकं वच्मि तेऽपरम् ॥ १३ ॥ अग्निष्वात्तादयस्तेषां
 माधिपत्ये व्यवस्थिताः ॥ काले न्यायागतं पात्रे विधिना प्रतिपादितम् ॥ १४ ॥ अन्नं नयन्ति तत्रैते जन्तुर्यत्रावतिष्ठते ॥ नाम गोत्रञ्च मन्त्राश्च
 दत्तमन्नं नयन्ति ते ॥ १५ ॥ अपि योनिशतं प्राप्तास्तांस्तृप्तिरुपतिष्ठति ॥ तेषां लोकान्तरस्थानां विविधैर्नामगोत्रकैः ॥ १६ ॥ अपसव्यं क्षितौ
 दर्भे दत्ताः पिण्डास्त्रयस्तु वै ॥ यान्ति तस्तिर्पयन्त्येवं प्रेतस्थानस्थितान्पितॄन् ॥ १७ ॥ अघ्रातघातनास्थानाः श्रेष्ठा ये भुवि पंचया ॥ नानाहृषा
 स्तु जाता ये निर्व्यग्येन्यादिजातिषु ॥ १८ ॥ यदाहारा भवन्त्येते पितरो यत्र योनिषु ॥ तामुतामु तदाहारः श्राद्धः तेषुति ॥ १९ ॥ यथा
 गोषु प्रनष्टासु वत्सो विन्दति मातरम् ॥ तथात्र नयते विप्रः जन्तुर्यत्रावतिष्ठते ॥ २० ॥ पितरः श्राद्धं जरो विश्वेर्ददेः सदा सह ॥ एते श्राद्धं सदा
 भुक्त्वा पितॄन्सन्तर्पयन्त्यतः ॥ २१ ॥ वसुरुद्रादितिमुताः पितरः श्राद्धदेवताः ॥ प्रीणय्यां भुक्त्वा पितॄन्श्राद्धेषु तर्पिताः ॥ २२ ॥
 आत्मानं गुर्विणी गर्भमपि प्रीणाति वै यथा ॥ दोहदेन तथा देवाः श्राद्धैः स्वांश्च पितॄन्नुणाम् ॥ २३ ॥ हृष्यन्ति पितरः सुखा श्राद्धकालमुप
 स्थितम् ॥ अन्योन्यं मनसा ध्यात्वा सम्पतन्ति मनोजवम् ॥ २४ ॥ ब्राह्मणैः सह चाश्रन्ति पितरो ह्यन्तरिक्षगाः ॥ वायुभृताश्च तिष्ठन्ति भुक्त्वा यान्ति
 परां गतिम् ॥ २५ ॥ निर्मान्त्रितास्तु ये विप्राः श्राद्धपूज्येर्दिनेः खग ॥ प्रविश्य पितरस्तेषु भुक्त्वा यान्ति स्वमालयम् ॥ २६ ॥ श्राद्धकर्म तु यथैकः
 श्राद्धे विप्रो निर्मान्त्रितः ॥ उदरस्थः पिता तस्य वामपार्श्वे पितामहः ॥ २७ ॥ प्रपितामहो दक्षिणतः पृष्ठतः पिण्डभक्षकः ॥ श्राद्धकाले यमः प्रेता
 निपतृन्श्चापि यमालयात् ॥ २८ ॥ विसर्जयति मानुष्ये निरयस्थांश्च काश्यप ॥ भुयात्ताः कीर्तयन्तश्च दुष्कृतश्च स्वयंकृतम् ॥ २९ ॥ काशंति पुनर्पवि
 भ्यः पायसं मधुसंयुतम् ॥ तस्मात्तांस्तत्र विधिना तर्पयेत्पायसेन तु ॥ ३० ॥ गरुड उवाच ॥ स्वामिन्केनापि ते द्रष्टुं आगताः पितरो दिव ॥
 लोकादमुष्मादगत्य भुञ्जन्तो भुवि मानद ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गरुड उवाच ॥ यथा दृष्टास्तु सीतया ॥ पितरो विप्रदेहे वै श्वशुराश्रयः
 क्वचित् ॥ ३२ ॥ यदीत्वा पितुराज्ञां वै रामो वनमुपागमत् ॥ ततः पुष्करयानार्थं रामोऽध्यासीतया सह ॥ ३३ ॥ तीर्थे नापि समागत्य श्राद्धं ग्रन्थ
 वांस्तु सः ॥ फलं पक्वन्तु जानक्या सिद्धं रामे निवेदितम् ॥ ३४ ॥ स्वातन्त्रियोक्तवाक्याच्च सुस्वाता तमपालयत् ॥ तथोमध्यगते सूर्ये काले
 कुतुप आगते ॥ ३५ ॥ अयाता क्रुपयः सर्व्वे ये रामेण निर्मान्त्रिताः ॥ तान्मुनीनामगतान्दृष्ट्वा वेदेही जनकात्मका ॥ ३६ ॥ रामाज्ञयाव्रणादाय परि
 वेष्टुमुपागता ॥ अपासर्पत्ततो दूरे विश्रम्ये तु संस्थिता ॥ ३७ ॥ सुहृदसंख्याय चात्मानं निरुद्धं स्या रिपता तदा ॥ एकस्मिन् तु तदा सीतां हस्ता

ग. म. पु.
॥१७८॥

राघवनन्दनः ॥३८॥ विमृश्य सुचिरं कालमिदं किमिति सत्वरम् ॥ किञ्चित्कचिद्गता साध्वी जयायाः कारणेन हि ॥३९॥ किं वा न भोजयन्निप्रान्सी
तामन्वेपयाम्यहम् ॥ विमृशन्नेवमेवं स स्वयं विप्रानभोजयत् ॥ ४० ॥ गतेषु द्विजसंस्थेषु प्रियां रामोऽजवीदिवम् ॥ कथं लतासु ख्येना त्वं सुनिन्दिता
समागतान् ॥ ४१ ॥ तत्सर्व्वं मम तन्वद्भिः कारणं वद मा चिरम् ॥ एवमुक्त्वा तदा भर्त्ता सीता सायोमुखी स्थिता ॥ सुञ्जन्ती चाश्रुसंवातं राघवं
वाक्यमब्रवीत् ॥ ४२ ॥ सीतोवाच ॥ शृणु त्वं नाथ यदृष्टमाश्चर्य्यमिह यादृशम् ॥ ४३ ॥ पिता तव मया दृष्टो ब्रह्मणमिह तु राघवः ॥ सर्व्वभरणसंयुक्तो
दौ चान्यो च तथाविधो ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा त्वपितरश्चाहमपकान्ता तवान्तिकात् ॥ वल्कलाजैनसंवीता कथं राज्ञः पुरः प्रभो ॥ ४५ ॥ भवामि हि पुनरिप्र
सत्यमेतदुद्वाहयम् ॥ स्वहस्तेन कथं देयं राज्ञे वा भोजनं मया ॥ ४६ ॥ दासानामपि ये दासा नोपसृजन्ति कर्हिचित् ॥ तृणपात्रे कथं तस्मै अन्नं दातुं
हि शक्नुयाम् ॥ ४७ ॥ वाहं गङ्गा पुरा दृष्टा सर्व्वभरणभूषिता ॥ सा स्वेदमलदिग्गङ्गा कथं यान्यामि भूपतिम् ॥ अपक्वाम्भि तेनाहं जपया गन्
नन्दन ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ४८ ॥ इति श्रुत्वा प्रियावाक्यं रामो विस्मयमानसः ॥ ४९ ॥ आश्चर्य्यमिति तज्जान्त्वा तदा स्वस्थानमागमत् ॥ सीतया
पितरो दृष्टा यथा तत्ते निवेदितम् ॥ ५० ॥ अपरं श्राद्धमाहात्म्यं किञ्चिच्छृणु समासतः ॥ अमावस्यादिने प्राप्ते गृहद्वारे समास्थिताः ॥ ५१ ॥
वायुभृताः प्रवाञ्छन्ति श्राद्धं पितृगणा नृणाम् ॥ यावदस्तमयं भानोः क्षुत्पिपासासमाकुलाः ॥ ५२ ॥ ततश्चास्तं गते सूर्य्ये निराशा दुःखसंयुताः ॥
निःश्वसन्तश्चिरं यान्ति गर्हयन्तस्तु वंराजम् ॥ ५३ ॥ तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन अमायां कर्तुमर्हति ॥ यदि श्राद्धं प्रकुर्वन्ति पुत्राद्यास्तस्य वान्धवाः
॥ ५४ ॥ उद्धृता ये गयाश्राद्धे ब्रह्मलोकं च तेः सह ॥ भजन्ते क्षुत्पिपासा वा न तेषां जायते क्वचित् ॥ ५५ ॥ तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन सम्यक्कुयोद्विच
क्षणः ॥ तस्माच्छ्राद्धं चरेद्भक्त्या शक्तिरपि यथाविधि ॥ ५६ ॥ कुर्वन्ति समये श्राद्धं कुले कश्चिन्न सीदति ॥ आयुः पुत्रान्यथाः स्वर्गं कीर्तिं पुष्टिं तल्ल
भिर्यम् ॥ ५७ ॥ पशून्सर्पस्यं धनं चान्यं प्राजुयात्पितृपूजनात् ॥ देवकाय्यादिपि सदा पितृकार्य्यं विशिष्यते ॥ ५८ ॥ देवताभ्यः पितृणां हि पूर्व्वं
प्राप्त्यायनं शुभम् ॥ ये यजन्ति पितृन्देवान्प्राणान्श्च हुताशनम् ॥ ५९ ॥ सर्व्वभूतान्तरात्मानं मामिव हि यजन्ति ते ॥ स्मरन्तं विधिना श्राद्धं
कृत्वा स्वविभवाचितम् ॥ ६० ॥ अन्नं हस्तेन पश्यन्तं जगत्प्रीणाति मानवः ॥ अन्नप्रकरणं यत्तु मनुष्यैः कियते सुवि ॥ ६१ ॥ तेन हृत्पिपासापान्ति
थं पिशाचत्वमागताः ॥ यच्चान्मुः स्नानवस्त्रेभ्यो धूमो पतति खेचर ॥ ६२ ॥ तेन ये तर्कताः प्राप्तास्तेषां वृत्तिः प्रजायते ॥ यानि गन्धार्घ्यानि चैव

१ मीनपत्नीत्यर्थः ।

प्रे. खं.
प. कां.
अ. ३०

॥१७८॥

पतन्ति धरणीतले ॥ ६३ ॥ तेन चाप्यायनं तेषां ये देवत्वमुपागताः ॥ ये चापि स्वकुलाद्राज्ञाः क्रियायोग्या ह्यसंस्कृताः ॥ ६४ ॥ विपद्गस्ते तु
 विकिरसम्मानजनजलाशिनः ॥ भुक्ता चाचमनं यच्च जलं यच्चाद्वि सेवितम् ॥ ६५ ॥ ब्राह्मणानां तथैवान्पत्तेन कृतिं प्रयाति वै ॥ पिशाचत्वम
 नुप्राप्ताः कुमिकीटत्वमेव ये ॥ ६६ ॥ उद्धृतेष्वन्नपिण्डेषु भुवि ये चात्रकांक्षिणः ॥ तैरवाप्यायनं तेषां ये मनुष्यत्वमागताः ॥ ६७ ॥ एवं वै क्रियमा
 णानां तेषां चैव द्विजन्मनाम् ॥ कश्चिन्नलान्नविशेषः शुचिरुच्छिष्ट एव वा ॥ ६८ ॥ तेनास्त्रेण कुले तेषां ये वै जात्यन्तरं गताः ॥ भवत्याध्यायनं
 तेषां सम्यक् श्राद्धे कृते सति ॥ ६९ ॥ अन्यायापार्जितद्रव्येयं श्राद्धं क्रियते नैः ॥ तृप्यन्ति तेन चण्डालाः पुण्डरीकपुष्पादिषु ॥ ७० ॥
 एवं संग्राप्यते पसिन् यदत्तमिह वान्धवैः ॥ श्राद्धं कुर्वन्निस्त्रिंशन्मुखादिस्तृतिर्हि जायते ॥ ७१ ॥ एतत्ते सर्वसास्वार्थं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥
 सद्यो देहान्तरप्राप्तिर्विलम्बेनावनीतले ॥ ७२ ॥ पृष्टवानसि तत्तद्देहं प्रवक्ष्यामि समासतः ॥ सुष्ठो त्विरुचितक्षेत्रेभ्यश्चापि कलेभ्यश्च ॥ ७३ ॥ गति
 हि मर्त्यैः प्राप्नोति तद्विशेषश्च मे शृणु ॥ अधूमकज्योतिरिवैष्युष्टमात्रः पुमांस्ततः ॥ ७४ ॥ दह्येकं सद्य एव वायवीयं प्रपद्यते ॥ यथा तुल्यमन्त्रेण
 हि पश्चात्पार्दं तदेदरेत् ॥ ७५ ॥ स्थितिरस्यस्य पादस्य यदा जाता दृढा भवेत् ॥ एवं देहो एवैवैवं सशुक्लजति तं मया ॥ ७६ ॥ भोगार्थं गते
 स्यादेहो वायवीय उपस्थितः ॥ विषयग्राहकं यद्वन्निश्चयमाणस्य चेन्द्रियम् ॥ ७७ ॥ निर्यापानं तच्च देहं वाय्वनेव स गच्छति ॥ शरीरं यदसामोति
 तज्ज्ञाप्युक्तम्यति स्वयम् ॥ ७८ ॥ गृहीत्वा स्वं विनिर्याति जीवो यमं ईवाशयात् ॥ उक्तामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा भुजान्वितम् ॥ ७९ ॥
 विमृष्टा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥ आतिवाहिकमित्येवं वायवीयं वदन्ति हि ॥ ८० ॥ एवं तु यातुयानानां तमव च वदन्ति हि ॥ सुपणं
 ईदृशो देहो नृणां भवति पिण्डजः ॥ ८१ ॥ पुत्रादिभिः कृताश्चेत्स्युः पिण्डा दश दशाहिकाः ॥ पिण्डजेन तु देहेन बाहुजयैकतां व्रजेत् ॥ ८२ ॥
 पिण्डजो यदि नैव स्याद्बाहुजोर्ध्वेति यातनाम् ॥ देहिनोऽस्मिन्मया देहे कस्मात् यदनेन जगत् ॥ तस्माद्देहान्तरप्राप्तिः परमिदं सवसानम् ॥ ८३ ॥
 वासांसि क्षीणानि यथा विहाय तवानि यद्भाति नरोपराणि ॥ तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देहा ॥ ८४ ॥ गतं लिङ्गं
 शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं कुद्वयन्त्यापो न शोषयति मास्तः ॥ ८५ ॥ वायवीयां तदु याति सद्य इत्युक्तमेव ते ॥ गतिर्विलम्बनां यस्या
 तं देहं खलु मे शृणु ॥ ८६ ॥ कचिद्विलम्बतो देहं पिण्डजं स समाधुयान् ॥ अथो गतो यात्यलोकं स्वीयकम्पानुसारतः ॥ ८७ ॥ चिमयुतस्य

१ पुरुषः कर्मणो वशाद् ० पा० ॥ २ अयं श्लोकोऽस्मिन्प्रायेण पठ्यते । ३ अयं श्लोकोऽस्मिन्प्रायेण पठ्यते ।

ग. म. पु.
॥१७९॥

वाक्येन निरयाणि भुनक्ति सः ॥ यातनात्समवाप्याथ पशुपक्ष्यादिकीं तनुम् ॥ ८८ ॥ या गृह्णाति नरः सा स्यान्मोहेन ममतास्पदम् ॥ जुभाशुभं
कर्मफलं भुक्त्वा मुच्येत मानवः ॥ ८९ ॥ गरुड उवाच ॥ तीर्त्वा दुःखभवाभ्योधि भवन्तं कथमाश्रयात् ॥ बहुपातकयुक्तोऽपि तद्वदस्य दयानिधे
॥ ९० ॥ भूयो दुःखस्य संसर्गो नरस्य न भवेद्यथा ॥ ब्रूहि शुश्रूषमाणस्य पृच्छतो मे स्मापते ॥ ९१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ स्वेस्ते कर्मण्यभिमतः
संसिद्धिं लभते नरः ॥ स्वकर्मनिगतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ ९२ ॥ कर्मविप्रप्रकालप्यो वासुदेवालुचिन्तया ॥ बुद्ध्या विमुक्त्या युक्तो
धृत्यात्मानं नियम्य च ॥ ९३ ॥ शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा गगद्वेषो व्युदस्य च ॥ विरक्तसर्वो लब्ध्वाशी यतवाक्कायमानसः ॥ ९४ ॥ ध्यानयोगयोगो
नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥ अहंकारं बलं द्वेषं कामं क्रोधं परिग्रहम् ॥ ९५ ॥ विमुच्य निर्म्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ अतः परं नृणां कृत्यं ना
स्ति कश्यपनन्दन ॥ ९६ ॥ इति श्रीगारुडे महापु० उत्तरखण्डे द्विती० धर्म० प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे आर्द्रस्य मुक्तिदत्तादिनिरूपणं नाम दशमोऽ
ध्यायः ॥ १० ॥ गरुड उवाच ॥ मातुपत्वं लभेत्कस्मान्मृत्युमाप्नोति तत्कथम् ॥ श्रियते कः सुरश्रेष्ठ देहमाश्रित्य कुजेचित ॥ १ ॥ हन्दिवाणि कुतो यान्ति
ह्यस्पृश्यः स कथं भवेत् ॥ क कस्माणि कृतानीह कथं भुंक्ते प्रमर्षति ॥ २ ॥ प्रसादं कुरु मे मोहं छत्तुमर्हस्यशेषतः ॥ काश्यपोऽहं सुरश्रेष्ठ विनतागमं
संभवः ॥ यमलोकं कथं यांति विष्णुलोकं च मानवाः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ परस्व योपितं हत्वा ब्रह्मस्वमपहत्य च ॥ ४ ॥ अण्ये निजने देशे जाय
ते ब्रह्मराक्षसः ॥ हीनजातौ प्रजायेत ग्लानामपहारकः ॥ ५ ॥ येयं काममभिध्यायेन्म तल्लिङ्गोऽभिजायते ॥ नेनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नेनं दहति पावकः
॥ ६ ॥ न चनें छेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ वाक् चक्षुर्नासिका कर्णा गुदे भूजस्य सुखरः ॥ ७ ॥ अण्डजादिकजन्तूनां छिद्राण्येतांनि सर्वरागा
आनाभेर्मुखपर्यन्तमुर्ध्वच्छिद्राणि चाष्ट वै ॥ ८ ॥ सन्नः सुकृतिनो मर्त्या उर्ध्वच्छिद्रेण यान्ति वै ॥ मृताहे वायुर्कं यावद्ययोक्तवितिनो स्वयं ॥ ९ ॥
कुप्यात्सर्वाणि कस्माणि निर्द्धनोऽपि हि मानवः ॥ देहे यत्र वसेजन्तुस्तत्र भुंक्ते जुभाशुभम् ॥ १० ॥ मनोवाक्यजान्दोषस्तथा भुंक्ते स्वगन्धम् ॥
मृतः स सुखमाप्नोति मायापारेणैव वध्यते ॥ पाशवद्धो नरो यस्तु विकर्मनिर्गतो भवेत् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुगणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः
कण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे उर्ध्वयोगतिज्ञापकक्रमणद्वारातिरूपणं नामकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एवं ते कथितस्तादृशे
जीवितस्य विनिर्णयः ॥ मातृपाणां हिताथाय प्रेतत्वाविनिवृत्तये ॥ १ ॥ चतुरश्रतिलक्षाणि चतुर्भुजाश्च जन्तवः ॥ अण्डजाः स्वदजाश्चैव उद्भिजाश्च
जरायुजाः ॥ २ ॥ एकाविरतिलक्षाणि अण्डजाः परिकीर्त्तिताः ॥ स्वेदजाश्च तथा प्रोक्ता उद्भिजाश्च क्रमेण तु ॥ ३ ॥ जरायुजास्तथा प्रोक्ता मनुष्याः

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. ३३

१ अयं लोकः एतत्पञ्चाध्यायेऽपि पठितः ।

॥१७९॥

धास्तथा परे ॥ सर्वेषामेव जन्तूनां मालुपत्वं हि दुर्लभम् ॥ ४ ॥ पञ्चेन्द्रियनिधानत्वं महापुण्यैरवाप्यते ॥ ब्राह्मणाः शत्रिया वैश्याः शूद्रास्तत्परजा
 तयः ॥ ५ ॥ रजकश्मर्माकारश्च नटो बुरुड एव च ॥ कैवर्त्तमेदभिष्टाश्च सत्तेतै ह्यन्यजाः स्मृताः ॥ ६ ॥ म्लेच्छतुस्वविभेदेन जातिभेदास्त्वनिकशः ॥
 जन्तूनामेव सर्वेषां जातिभेदाः सहस्रशः ॥ ७ ॥ जन्तूनामेव सर्वेषां भेदाश्चैव सहस्रशः ॥ आहारो मेधुनं निद्रा भयं क्रोधस्तथैव च ॥ ८ ॥ सर्वेषां
 मेव जन्तूनां विवेको दुर्लभः परः ॥ एकपादादिरूपेण देहभेदास्त्वनिकशः ॥ ९ ॥ कृष्णसारो सुगो यत्र धर्मवेदाः स उच्यते ॥ ब्रह्माद्या देवताः
 सर्वोस्तत्र तिष्ठन्ति सर्वेशः ॥ १० ॥ भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां मतिजीविनः ॥ मतिमत्सु नराः श्रेष्ठाः सन्तु ब्राह्मणाः स्मृताः ॥ ११ ॥
 मालुप्यं यः समासाद्य स्वर्गमैश्वर्यमायकम् ॥ तपोनं सारथ्येदेकं तेनात्मा दक्षितो ध्रुवम् ॥ १२ ॥ इच्छति क्षयं सहस्रं सहस्री लक्षमीदृते कर्तुम् ॥
 लक्षाधिपती राज्यं राजापि सकलां धरां लब्धुम् ॥ १३ ॥ चक्रधरोऽपि सुरत्वं सुम्भावे सकलसुगतिर्भवितुम् ॥ सुगतिरुच्यते गतिर्न तयापि न
 निवर्त्तते तृष्णा ॥ १४ ॥ तृष्ण्या चाभिभूतस्तु नरकं प्रतिपद्यते ॥ तृष्णालुक्तास्तु ये केचित्स्वर्गवासं लभन्ति ते ॥ १५ ॥ आत्माधीनः पुमाँल्लोक
 सुखी भवति निश्चितम् ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसो गन्धश्च तद्गुणाः ॥ १६ ॥ तथा च विषयाधीनो दुःखी भवति निश्चितम् ॥ १७ ॥ कुम्भ
 मातङ्गपनङ्गभृङ्गमीना इताः पञ्चभिरेव पञ्च ॥ एकः प्रमादी स कथं न हृष्यते यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥ १८ ॥ पितृमातृपत्यो वारस
 योवने दधितामयः ॥ पुत्रपौत्रमयश्चान्ते सुढो नात्ममयः क्वचित् ॥ १९ ॥ लोहदारुमयैः पार्श्वे पुमान्बद्धो विमुच्यते ॥ पुत्रदारमयैः पार्श्वे निव
 बद्धो विमुच्यते ॥ २० ॥ एकः कवेति पापानि फलं मुक्ते महाजनः ॥ भोक्तारो विप्रमुच्यन्ते कर्ता दोषेण लिप्यते ॥ २१ ॥ कोऽपि शत्रुं न जयति
 बालो बृद्धो युवापि वा ॥ सुखदुःखाधिको वापि पुनरायाति याति च ॥ २२ ॥ सर्वेषां पश्यतामेव मृतः सर्वं परित्यजेत् ॥ एकः प्रजायते जन्तुरेक एव
 प्रलीयते ॥ २३ ॥ एकोऽपि भुङ्क्ते सुकृतमेक एव च दुष्कृतम् ॥ मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्टसमं शितौ ॥ २४ ॥ वाग्वा विमुक्ता यान्ति धर्मस्तमनुमुच्छति ॥
 गृहेष्वथो निवर्त्तन्ते श्मशानाग्निमवाधवाः ॥ २५ ॥ शरीरं बहिरादत्ते सुकृतं दुष्कृतं ब्रजेत् ॥ शरीरं बहिरादत्तं दुष्कृतं पापं सह स्थितम् ॥ २६ ॥
 शुभं वा यदि वा पापं भुङ्क्ते सर्वत्र मानवः ॥ यदनस्तमिते सुख्ये न दत्तं धनमर्थनाम् ॥ २७ ॥ न जानि तस्य तद्विस्तं प्रातः कस्य भविष्यति ॥
 रात्रौति धनं तस्य को मे भर्ता भविष्यति ॥ २८ ॥ न दत्तं द्विजमुच्येभ्यः परोपकृत्ये तथा ॥ पुत्रजन्मकृतात्पुण्याद्यल्लभ्यं बहु चालपकम् ॥ २९ ॥
 तदीदृशं परिह्राय धर्माथै दीयते धनम् ॥ धनेन धार्यते धर्मः शूद्रादृतेन वेतसा ॥ ३० ॥ अद्याविरहितो धर्मो नोहास्य च तत्फलम् ॥ यथापि

ग. म. पु.
॥१८०॥

जायते ह्यर्थो धर्मात्कामोऽपि जायते ॥ ३१ ॥ धर्म एवापवर्गाय तस्माद्धर्म समाचरेत् ॥ अथवा साध्यते धर्मो बहुभिर्नार्थराशिभिः ॥ ३२ ॥
अकिञ्चना हि मुनयः श्रद्धावन्तो दिवं गताः ॥ अथवा हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ॥ असदित्युच्यते पक्षिभ्यः वेह न तत्फलम् ॥ ३३ ॥ इति
श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगुरुदेववादे धृतस्य धर्ममात्रावधारितानि रूपानि नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
गुरु उवाच ॥ कर्मणा केन देवेश प्रेतत्वं नैव जायते ॥ पृथिव्यां सर्वजन्तूनां तद् ब्रह्म परमेश्वर ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथ वक्ष्यामि संक्षेपे
त्स्यद्वादशैर्ध्वदैहिकम् ॥ स्वहस्तेनैव कर्तव्यं मोक्षकामेस्तु मानवैः ॥ २ ॥ स्त्रीणामपि विशेषेण पञ्चवर्षाधिके शिरौ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कर्म प्रेतत्वं
विनिवृत्तये ॥ वृषोत्सर्गादिते नान्यत्किञ्चिदस्ति महीतले ॥ ३ ॥ जीवन्वापि मृतो वापि वृषोत्सर्गं करोति यः ॥ प्रेतत्वं न भवेत्तस्य विना दानमस्य
व्रतेः ॥ ४ ॥ गुरु उवाच ॥ कस्मिन्काले वृषोत्सर्गं जीवन्वापि मृतोऽपि वा ॥ कुर्यात्सुरवशेष्टं ब्रह्म मे मधुमुहम् ॥ ५ ॥ किं फलं तु भवेदन्ते कृतैः
श्राद्धैस्तु षोडशैः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अकृत्वा तु वृषोत्सर्गं कुरुते पिण्डपातनम् ॥ नोपतिष्ठति तच्छ्रेयो दातुः प्रेतस्य निष्फलम् ॥ ७ ॥
एकादशाहं प्रेतस्य यस्य नोत्सृज्यते वृषः ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशर्तैरपि ॥ ८ ॥ गुरु उवाच ॥ सर्पादि प्रेतस्युत्पन्नामग्निदाहानि न कुर्यात् ॥
जलेन शृङ्गिणा वापि शस्त्राद्यैर्विधत्ते यदि ॥ ९ ॥ असन्मृत्युमुक्ताणां च कथं श्रद्धैर्ध्वदैहिकम् ॥ एतन्मे संशयं देव च्छेतुमर्हस्यशतः ॥ १० ॥
श्रीकृष्ण उवाच ॥ षण्मासैर्ब्राह्मणः शुद्धेद्युग्मे सार्द्धं तु बाहुजः ॥ सार्द्धमासेन वैश्यस्तु शूद्रो मासेन शुच्यति ॥ ११ ॥ दत्त्वा दानान्यहोरात्रिणं श्रुतिर्न
श्रियते यदि ॥ ब्रह्मचारी शुचिर्भूत्वा न स यातीह दुर्गतिम् ॥ १२ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा यतिधर्मं समाचरेत् ॥ यतिस्त्वेष्टुमग्निं स गच्छेद्ब्रह्म
शाश्वतम् ॥ १३ ॥ विकर्मं कुरुते यस्तु शिष्टाचारविजितः ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा न गच्छेद्यस्य शाश्वतम् ॥ १४ ॥ पुत्र्यां वा यादौ कानि पानि
वन्धुजनस्तथा ॥ गोविणश्चार्थभागी च मृते कुर्याद् वृषोत्सवम् ॥ १५ ॥ पुत्राभावे तु पत्नी स्यादौहित्यो दुहित्यापि वा ॥ पुत्रेष्टु विद्यमानेषु ह्यपि ना
न्येन कारयेत् ॥ १६ ॥ गुरु उवाच ॥ पुत्रा यस्य न विद्यन्ते नरा नार्यः सुरेश्वर ॥ एतन्मे संशयं देव च्छेतुमर्हस्यशतः ॥ १७ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ अपुत्रस्य मतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥ तस्यात्केनाप्युपायेन पुत्रस्य जननं करेत ॥ १८ ॥ यानि कानि च दानानि स्वयं दत्तानि
मानवैः ॥ नानितानि च सर्वाणि नृपतिष्ठन्ति चाश्रितः ॥ १९ ॥ व्यञ्जनानि विचित्राणि भक्ष्यभोज्यानि यानि च ॥ स्वहस्तेन भक्ष्यन्ति देहानि
चाक्षयं फलम् ॥ २० ॥ गोधूहिरेण्यवातानि भोजनानि पदानि च ॥ यवयव वसेज्जन्तुस्तत्रोपतिष्ठति ॥ २१ ॥ यावत्स्वस्थं शरीरं हि तावद्धर्मं

प्रे. खं.
ध. कर्म.
अ. १३

॥१८०॥

समाचरेत् ॥ अस्वस्थः प्रेरितश्चान्यैर्न किञ्चित्कर्तुमर्हति ॥ २२ ॥ जीवतोऽपि मृतस्येह न भूतं चौर्द्धदैहिकम् ॥ वायुभूतः क्षुब्धविष्टः भ्रमते च दिवानि
शम् ॥ २३ ॥ कृमिः कीटः पतङ्गो वा जायते म्रियते पुनः ॥ असद्रभे भवेत्सोऽपि जातः सद्यो विनश्यति ॥ २४ ॥ यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं याव
ज्जरा दूरतो यावच्चन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुपः ॥ आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्सन्दीप्ते भवने तु कृपस्वननं प्रत्युद्य
मः कीदृशः ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुगणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे वृषोत्सर्गदानवर्गपुत्रादिप्रसङ्ग
नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ आत्मेन प्रियमाणेन यदुत्तं तत्फलं वद ॥ स्वस्थावस्थेन दत्तेन विधिर्होनेन वा विभो ॥ १ ॥
श्रीकृष्ण उवाच ॥ एका गोः स्वस्थचित्तस्य ह्यातुरस्य च गोशतम् ॥ सहस्रं प्रियमाणस्य दत्तं वित्तविशर्जितम् ॥ २ ॥ मृतस्यैव पुनर्लसं विधिपूतं
च तत्समम् ॥ तीर्थपात्रसमायोगादेका गौर्लक्षपुण्यदा ॥ ३ ॥ पात्रे दत्ते खगश्चेष्ट अहन्यहनि वद्धंते ॥ दातुर्दानमपापाय ज्ञानिनां च प्रतिग्रहः ॥ ४ ॥
विपशीतापहो मन्त्रवह्निः किं दोषभाजनम् ॥ दातव्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ॥ ५ ॥ नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेय इच्छता ॥ अपात्रे
जातु गोर्दत्ता दातारं नरकं नयेत् ॥ ६ ॥ कुलैकविंशतियुतं ग्रहीतारं च पातयेत् ॥ देहान्तरं परिप्राप्य स्वहस्तेन कृतं च यत् ॥ ७ ॥ धनं भूमिगतं
यद्गस्वहस्तेन निवेशितम् ॥ तद्गत्फलमवाप्नोति ह्यहं वन्मि स्वमेश्वर ॥ ८ ॥ अपुत्रोऽपि विशेषेण क्रियां चैवाध्वदैहिकाम् ॥ प्रकुर्यान्मोक्षकामश्च
निर्यनश्च विशेषतः ॥ ९ ॥ स्वल्पेनापि हि वित्तेन स्वयं हस्तेन यत्कृतम् ॥ अक्षयं याति तत्सर्वं यथाज्यं च हुताशने ॥ १० ॥ एका चैकस्य दात
व्या शय्या कन्या पयस्विनी ॥ सा विक्रीता विभक्ता वा दहत्यासप्तमं कुलम् ॥ ११ ॥ तस्मात्सर्वं प्रकुर्वीत चंचले जीविते सति ॥ गृहीतज्ञानपा
थेयः सुखं याति महाध्वनि ॥ १२ ॥ अन्यथा क्लिश्यते जन्तुः पाथेयरहितः पथि ॥ एवं ज्ञात्वा खगश्चेष्ट वृषयज्ञं समाचरेत् ॥ १३ ॥ अक्रुत्वा म्रियते
यस्तु अपुत्रो नैव सुक्तिभाक् ॥ अपुत्रोऽपि हि यः कुर्यात्सुखं याति महापथे ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानश्च विविधैरपि ॥ न तां गतिमवाप्नोति
वृषोत्सर्गेण वा गतिः ॥ १५ ॥ यज्ञानां चैव सर्वेषां वृषयज्ञस्तथोत्तमः ॥ तस्मात्सर्व्वप्रयत्नेन वृषयज्ञं समाचरेत् ॥ १६ ॥ गरुड उवाच ॥ कथयस्व
प्रसादेन क्षयाहं चौर्द्धदैहिकम् ॥ कस्मिन्काले तिथौ कस्यां विधिना केन तद्भवेत् ॥ १७ ॥ कृत्वा किं फलमाप्नोति एतन्मे वद साम्प्रतम् ॥ त्वय
सादेन गोविन्द मुक्ते भवन्ति मानवः ॥ १८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ कार्तिकादिषु मासेषु याम्यायनगते गवौ ॥ शुक्रपक्षे तथा पश्चिमायनगते चैव

१ स्वहस्तेः किं फलं देव परहस्तेः तद्भद ॥ स्वस्थावस्थेः संज्ञा ० पा० ।

ग. म. पु.
॥३८३॥

शुभे ॥ १९ ॥ शुभे लग्ने मुहूर्ते वा शुचौ देशे समाहितः ॥ ब्राह्मणं तु समाह्वय विधिज्ञं शुभलग्नम् ॥ २० ॥ जपहोमैस्तथा दानैः कुर्याद्दिहस्य शोच-
नम् ॥ पुण्येऽभिजित्सुनक्षत्रे ग्रहान्देवान्समर्चयेत् ॥ २१ ॥ होमं कुर्याद्यथाशक्ति मन्त्रैश्च विविधैरपि ॥ ग्रहाणां स्थापनं कुर्यात्पूर्वं चैव खगेक्ष-
॥ २२ ॥ मातृणां पूजनं कार्यं वसोधारं च पातयेत् ॥ बाह्वि संस्थाप्य तत्रैव पूर्णं होमं तु कारयेत् ॥ २३ ॥ शालग्रामं च संस्थाप्य वैष्णवं
श्राद्धमाचरेत् ॥ वृषं सम्पूज्य तत्रैव वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ २४ ॥ चतस्रो वसतश्चैव पूर्वं समधिवासयेत् ॥ प्रदक्षिणं ततः कुर्याद्बोधान्ते च
विसर्जनम् ॥ २५ ॥ इमं मन्त्रं समुच्चार्य उत्तराभिमुखः स्थितः ॥ धर्मं त्वं वृषरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा ॥ २६ ॥ तत्रोत्सर्गप्रभावान्मासुद्धरस्य
भवाणवात् ॥ अभिषिच्य शुभैर्मन्त्रैः पावनैर्विधिपूर्वकम् ॥ २७ ॥ तेनकीडन्तिमन्त्रेण वृषोत्सर्गं तु कारयेत् ॥ अभिषिच्येत्ततो गीलं रुद्रकुम्भो
दक्षेन तु ॥ २८ ॥ नाभिसुलं समास्थाय तदभ्यु मूर्धनि न्यसेत् ॥ अन्न (आत्म) श्राद्धं ततः कुर्यादध्यादानं द्विजोत्तमे ॥ २९ ॥ उदके
चैव गन्तव्यं जलं तत्र प्रदापयेत् ॥ यदिष्टं जीवतस्त्वार्सात्तच्च दद्यात्स्वशक्तितः ॥ ३० ॥ न्यूनं संपूर्णतां याति वृषोत्सर्गे कृते सति ॥
सुवृत्तो दुस्तरे मार्गे दृतो याति न संशयः ॥ ३१ ॥ यमलोकं न पश्यन्ति सदा दानरता नराः ॥ यावन्न दायितं जन्तोः श्राद्धं वैकादशादिकम् ॥ ३२ ॥
स्वदत्तं परदत्तं वा देहाशुभोपतिष्ठति ॥ त्रयोदश तथा सप्त पञ्च त्रीणि क्रमेण तु ॥ ३३ ॥ पददानानि कुर्वीत श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ तिलपात्राणि
कुर्वीत सप्त पञ्च दशाक्रमम् ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चादेकं गां च प्रदापयेत् ॥ वृषं हि शमोदेवीति वेदोक्तविधिना ततः ॥ ३५ ॥ चतसृभिर्व-
त्सतरीभिः परिणयनमाचरेत् ॥ वामे चक्रं प्रदातव्यं त्रिशूलं दक्षिणे तथा ॥ ३६ ॥ मूल्यं दद्यात् वृषस्यापि तं वृषं च विसर्जयेत् ॥ एकादिष्टावेयान्ति-
स्वाहाकरेण जुष्टिषाञ्च ॥ ३७ ॥ कुर्यादेकादशाहं च द्वादशाहं च यन्ततः ॥ सपिण्डाकरणादन्वोक्तकुर्याच्छ्राद्धानि पौडश ॥ ३८ ॥ वासपात्र-
भोजयिष्या तु पददानानि दापयेत् ॥ कार्पासोपरि संस्थाप्य ताम्रपात्रे तथाच्युतम् ॥ ३९ ॥ वल्लेणच्छाद्य तमस्थमर्च्य दद्याच्छुभैः फलैः ॥ नाव-
मिश्रमर्धां कृत्वा पटुसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ४० ॥ कास्थपात्रे धृतं स्थाप्य वैतरण्या निमित्ततः ॥ नावशालोहणं कुर्यात्पुजयेद्गुरुद्वयजम् ॥ ४१ ॥ अ-
स्मवितामुसारेण तच्च दानमनन्तकम् ॥ भवसागरमग्नानां शोकतापार्तिदुःखिनाम् ॥ ४२ ॥ धर्मद्वयविहीनानां तारको हि जनार्दनः ॥ तिला लोहं
हिरण्यं च कार्पासं लवणं तथा ॥ ४३ ॥ सप्तधान्यं क्षितिगावो ह्येकैकं पावनं स्मृतम् ॥ तिलपात्राणि कुर्वीत शय्यादानं च दापयेत् ॥ ४४ ॥

१ दधेसुले ० । २ अत्र आ ० ।

श्रे. सं.
ध. सं.
अ. १४

॥३८३॥

दीनानाथविशिष्टेभ्यो दद्याच्छक्त्या च दक्षिणाम् ॥ एवं यः कुरुते ताक्ष्यं पुत्रवानप्यपुत्रवान् ॥ ४५ ॥ स सिद्धिं समवाप्नोति यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥
 नित्यं नैमित्तिकं कुर्याद्यावज्जीवति मानवः ॥ ४६ ॥ यः कश्चित्क्रियते धर्मस्तत्फलं चाक्षयं भवेत् ॥ तीर्थयात्राव्रतादीनां श्राद्धं संवत्सरस्य हि
 ॥ ४७ ॥ देवतानां गुरुणां च मातापित्रोस्तथैव च ॥ पुण्यं देयं प्रयत्नेन प्रत्यहं वर्द्धते खग ॥ ४८ ॥ अस्मिन्यज्ञे हि यः कश्चिद्भूरिदानं प्रयच्छति ॥
 तत्तस्य चाक्षयं सर्वं वेदिकायां यथा किल ॥ ४९ ॥ यथा पूज्यतमा लोके यतयो ब्रह्मचारिणः ॥ तथैव प्रतिपूज्यन्ते लोके सर्वे च नित्यशः ॥ ५० ॥
 वरदोऽहं सदा तस्य चतुर्वक्त्रस्तथा हरः ॥ ते यान्ति परमाँल्लोकानिति सत्यं वचो मम ॥ ५१ ॥ उत्सृष्टो वृषभो यत्र पिवत्यपो जलाशये ॥ शृङ्गे
 णालिखते वापि भूमिं नित्यं प्रहर्षितः ॥ ५२ ॥ पितृणामन्नपानं च प्रभूतमुपातिष्ठति ॥ पौर्णमास्यामन्नायां वा तिलपात्राणि दापयेत् ॥ ५३ ॥ संक्रा
 न्तीनां सहस्राणि सूर्यपर्वशतानि च ॥ दत्त्वा यत्फलमाप्नोति तद्वै नीलविसर्जने ॥ ५४ ॥ वत्सतय्यः प्रदातव्या ब्राह्मणेभ्यः पदानि च ॥ तिलपा
 त्राणि देयानि शिवभक्तद्विजेषु च ॥ ५५ ॥ उमामहेश्वरं चैकं परिधाय प्रदापयेत् ॥ अतसीपुष्पसङ्काशं पीतवाससमच्युतम् ॥ ५६ ॥ ये नमस्यन्ति
 गोविन्दं न तेषां विद्यते भयम् ॥ प्रेतत्वान्मोक्षमिच्छन्तो ये करिष्यन्ति सत्क्रियाम् ॥ ५७ ॥ यास्यन्ति ते पराँल्लोकानिति सत्यं वचो मम ॥ एतत्ते
 सर्वमाख्यातं मया चैवौर्द्धदैहिकम् ॥ ५८ ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ श्रुत्वा माहात्म्यमतुलं गरुडो हर्षमागतः ॥ मानुषाणां
 हितार्थाय पुनः प्रपच्छ केशवम् ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे गोदानवृषो
 त्सर्गदशदानभूरिदानादिनिरूपणं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ गरुड उवाच ॥ भगवन्ब्रूहि मे सर्वं यमलोकस्य निर्णयम् ॥ जन्तोः प्रयाणमारभ्य
 माहात्म्यं वर्त्मविस्तरम् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि यममार्गस्य निर्णयम् ॥ प्रयाणकानि सर्वाणि नगराणि च षोडश ॥ २ ॥
 षडशीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥ यमलोकस्य चोर्द्ध्वं वै अन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥ सुकृतं दुष्कृतं वापि भुक्त्वा लोके यथार्जितम् ॥
 कर्मयोगाद्यदा कश्चिद्व्याधिरुत्पद्यते खग ॥ ४ ॥ निमित्तमात्रं सर्वेषां कृतकमर्मानुसारतः ॥ यस्य यो विहितो मृत्युः स तं ध्रुवमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥
 कर्मयोगाद्यदा देही मुञ्चत्यत्र निजं वपुः ॥ तदा भूमिगतं कुर्याद्भोमयेनोपलिप्य च ॥ ६ ॥ तिलान्दर्भान्विकीर्यार्थं मुखे स्वर्णं विनिःक्षिपेत् ॥
 तुलसीसन्निधौ कृत्वा शालग्रामशिलां तथा ॥ ७ ॥ सेतु (एवं) सामादिसूक्तैस्तु मरणं मुक्तिदायकम् ॥ शलाकास्वर्णविक्षपैः प्रेतप्राणिगृहेषु

१ पौर्णमास्यां च रेवत्यां ० । २ भूयः प्रपच्छ देवेशं कृत्वा चानतकन्धरः ० पा० । ३ प्रमाणं विस्तरं तस्य माहात्म्यं च सुविस्तरम् ० पा० ।

ग. म. पु.
॥१८२॥

च ॥ ८ ॥ एका वक्त्रे तु दातव्या प्राणयुग्मे तथा पुनः ॥ अदृशाश्च कर्णयोश्चैव द्वे द्वे देये यथाक्रमम् ॥ ९ ॥ अथ लिङ्गे तथा चैका त्रेकां ब्रह्माण्डके
सिपेत् ॥ कयुग्मे च कण्ठे च तुलसीं च प्रदापयेत् ॥ १० ॥ वक्षयुग्मे च दातव्यं कङ्कमेश्वरतेयजेत् ॥ पुष्पमालायुतं कुर्यादन्यद्वारेण सन्नयेत्
॥ ११ ॥ पुत्रस्तु बान्धवैः सार्द्धं विप्रस्तु पुरवासिभिः ॥ पितुः प्रेतं स्वयं पुत्रः स्कन्धमारोप्य बान्धवैः ॥ १२ ॥ गत्वा श्मशानदेशे तु प्राङ्मुख
श्चोत्तरासुखम् ॥ अदग्यपूर्वां या भूमिश्चित्तां तत्रैव कारयेत् ॥ १३ ॥ श्रीखण्डतुलसीकाष्ठसमिपलाशसंभृताम् ॥ विकलेन्द्रियसङ्घाते चैतन्ये
जडतां गते ॥ १४ ॥ प्रचलन्ति ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥ एकीभूतं जगत्पश्येद्देवी दृष्टिः प्रजायते ॥ १५ ॥ वीभत्सं दारुणं रूपं
प्रणैः कण्ठं समाश्रितैः ॥ फेनमुद्गिरते कोपि मुखं लालाकुलं भवेत् ॥ १६ ॥ दुरात्मानश्च ताञ्जन्ते किकरैः पाशबन्धनैः ॥ सुखेन कृतिनस्तत्र
नीयन्ते नाकनायकैः ॥ १७ ॥ दुःखेन पापिनो यान्ति यममाणं च दुर्गम् ॥ यमश्चतुर्भुजो भूत्वा शंसचक्रगदादिभूत् ॥ १८ ॥ पुण्यकर्म
रतान्स्म्यक शुभान्निमग्नवदाचरेत् ॥ आहूय पापिनः सर्वान्यसो दण्डनं तज्जयेत् ॥ १९ ॥ प्रलयाम्बुदनिर्घोषस्त्वज्जनाद्रिसमप्रभः ॥ गहि
रस्थो दुग्राध्या विद्युत्तेजःसमद्युतिः ॥ २० ॥ योजनत्रयविस्तारदेहो रोद्रेऽतिभीषणः ॥ लोहदण्डधरो भीमः पाशपाणिर्दुराकृतिः ॥ २१ ॥
वक्रनेत्रोऽतिभयदो दर्शनं याति पापिनाम् ॥ अंगुष्ठमात्रः पुरुषो हाहा कुर्वन् कलेवरात् ॥ २२ ॥ तदैव नीयते दूतैर्याम्यैर्वीक्षन्स्त्रकं गृहम् ॥
निर्विचेष्टं शरीरं तु प्राणैर्मुक्तं लुण्ठितम् ॥ २३ ॥ अस्पृश्यं जायते तूर्णं दुर्गं सर्वनिन्दितम् ॥ त्रिधावस्था हि देहस्य कृमिविड्भस्मसं
ज्ञिता ॥ २४ ॥ को गर्वः क्रियते नाक्षर्यं क्षणविष्वसिनिर्गः ॥ दानं वित्तदत्ता वाचः कीर्तिधर्मो तथायुषः ॥ २५ ॥ परोपकारं कायावसतः
सारमुद्धृतम् ॥ तस्यैवं नीयमानस्य दूताः सन्तर्जयन्ति हि ॥ २६ ॥ दर्शयन्तो अयं तीक्ष्णं नरकम् पुनः पुनः ॥ शीघ्रं गच्छन् दुष्प्रान्तम् गतोऽपि
त्वं यमालये ॥ २७ ॥ कुम्भीपाङ्गादिनरकास्तर्वां नष्ट्यामश्च मा चिरम् ॥ एवं वाचस्तदा शृण्वन्मन्त्रानां रुदितं तथा ॥ २८ ॥ उच्चैर्द्विहोते विलपतोयते
यमाङ्किरैः ॥ स्थाने शार्द्धं प्रकुर्वीत तथा चेकादृशेऽहनि ॥ २९ ॥ धृतरथात्क्रान्तिसमयात्पट्टं पिण्डान्कमरो ददेत् ॥ धृतरथाने तथा द्वारे चत्वरं
ताक्षर्यं कारणात् ॥ ३० ॥ विश्रामे काष्ठचयने तथा सञ्चयने च पट्टम् ॥ शृणु तत्स्फरणं ताक्षर्यं पट्टं पिण्डपरिकल्पने ॥ ३१ ॥ धृतरथाने शयो
नाम तेन नाम्ना प्रदीयते ॥ तेन वृत्तेन कृष्यन्ति गृहवास्तवाविदेवताः ॥ ३२ ॥ तेन भूमिष्वेतुष्टातदविष्टादिवताः ॥ द्वारे तु पिण्डं देयं च मान्य
मित्यभिधाय तु ॥ ३३ ॥ दत्तेन तेन ग्रीणन्ति द्वारस्था गृहदेवताः ॥ चत्वरं खेचरो नाम तदुद्दिश्य प्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ न चोपचारं कुर्वन्ति

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. १५

॥१८२॥

भूताद्या देवयोनयः ॥ विश्रामे भूतसंज्ञोऽयं तेन तत्र प्रदापयेत् ॥ ३५ ॥ पिशाचा राक्षसा यज्ञा ये चान्ये दिशि वासिनः ॥ तस्य होतव्यदेहस्य
 नैवायोग्यत्वकारकाः ॥ ३६ ॥ चित्तापिण्डप्रभृतितः प्रेतत्वमुपजायते ॥ चित्तायां साधकं नाम वदन्त्येके खगेश्वर ॥ ३७ ॥ केचित्तं प्रेतगवाहुर्यथा
 कल्पविद्रो बुधाः ॥ तदादि तत्रतत्रापि प्रेतनाम्ना प्रदीयते ॥ ३८ ॥ इत्येवं पञ्चभिः पिण्डैः शवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथा चोपधाताय पूर्वोक्ता
 स्ते भवन्ति हि ॥ ३९ ॥ उत्क्रामे प्रथमं पिण्डं तथा चार्धपयपि च ॥ चित्तायां तु तृतीयं स्थात्रयः पिण्डाश्च कल्पिताः ॥ ४० ॥ विधाता प्रथमे
 पिण्डे द्वितीये गरुडध्वजः ॥ तृतीये यमदूताश्च प्रयोगः परिकीर्तितः ॥ ४१ ॥ दत्ते तृतीये पिण्डेऽस्मिन्देहदोषैः प्रसूच्यते ॥ आधारभूतजीवश्च
 ज्वलनेज्ज्वालयेचिताम् ॥ ४२ ॥ समृज्य चोपलिप्याथ उल्लिख्योद्धृत्य वेदिकाम् ॥ अभ्युक्तोपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः ॥ ४३ ॥ पुष्पाक्षतेश्च
 सम्पूज्य देवं क्रव्यादसंज्ञकम् ॥ त्वं भूतकृत्वगद्योने त्वं लोकपरिपालकः ॥ ४४ ॥ उपसंहारस्तस्मादेनं स्वर्गे मृतं नय ॥ इति क्रव्यादमभ्यर्च्य
 शरीराहुतिमाचरेत् ॥ ४५ ॥ अर्द्धदग्धे तथा देहे दद्यादाज्याहुतिं ततः ॥ लोमभ्यः स्वेतिवाक्येन कुर्याद्धोमं यथाविधि ॥ ४६ ॥ चित्तामारोप्य तं
 प्रेतं हुनेदाज्याहुतिं ततः ॥ यमाय चान्तकायेति मृत्यवे ब्रह्मणं तथा ॥ ४७ ॥ जातवेदोमुखे देया एका प्रेतमुखे तथा ॥ ऊर्ध्वं तु ज्वालयेद्ब्रह्मि पूर्वं
 भागे चित्तां पुनः ॥ ४८ ॥ अस्मात्त्वमधिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा ज्वलति पावकः ॥ ४९ ॥ एवमाज्याहुतिं
 दत्त्वा तिलमिश्रां समन्त्रकाम् ॥ ततो दाहः प्रकर्तव्यः पुत्रेण किल निश्चितम् ॥ ५० ॥ रोदितव्यं ततो गाढमेवं तस्य सुखं भवेत् ॥ दाहस्यान
 न्तरं तत्र कृत्वा सञ्चयनक्रियाम् ॥ ५१ ॥ प्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च दाहार्तिशमनं खग ॥ तावद्भूताः प्रतीक्षन्ते तं प्रेतं बान्धवार्थिनम् ॥ ५२ ॥ दाहस्यान
 न्तरं कार्यं पुत्रैः स्नानं सचैलकम् ॥ तिलोदकं ततो दद्यान्नामगोत्रेण तिष्ठतु ॥ ५३ ॥ ततो जनपदैः सर्वैर्दातव्या करतालिका ॥ विष्णुर्विष्णुरिति
 ब्रूयादुभेः प्रेतमुदीरयेत् ॥ ५४ ॥ जनाः सर्वे समास्तस्य गृहमागत्य सर्वशः ॥ द्वारस्य दक्षिणे भागे गोमयं गौरसर्पपात्रम् ॥ ५५ ॥ निशाय वरुणं देवमन्त
 धीयं स्ववेश्मनि ॥ भक्षयन्निम्बपत्राणि घृतं प्राश्य गृहं व्रजेत् ॥ ५६ ॥ केचिद्गृध्रेण सिञ्चन्ति चित्तास्थानं खगेश्वर ॥ अशुभातं न कुर्वीत दद्या
 दस्मै जलाञ्जलीम् ॥ ५७ ॥ छेप्माशु बान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुङ्क्ते यतोऽवशः ॥ अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तितः ॥ ५८ ॥
 दुग्धं च मृन्मये पात्रं तोयं दद्यादग्नित्रयम् ॥ सूर्य्यं चास्तं गते ताक्ष्ये बलभ्यां चत्वरिंशति वा ॥ ५९ ॥ वज्रः समूढहृदयो देहमिच्छन्कृतानुगः ॥

ग. म. पु.
॥१८३॥

श्मशानं चत्वरं गेहं वीक्ष्याम्यैः स नीयते ॥ ६० ॥ गते पिण्डा दशाहं च दातव्याश्च दिनेदिने ॥ जलाञ्जलीः प्रदातव्याः प्रेतमुद्दिश्य नित्यशः ॥ ६१ ॥ तावद्द्विष्य कर्त्तव्या यावत्पिण्डं दशाहिकम् ॥ पुत्रेण हि क्रिया कार्या भार्यया तदभावतः ॥ ६२ ॥ तदभावे च शिष्येण तदभावे सहोदरः ॥ श्मशाने चान्यतीर्थे वा जलं पिण्डं च दापयेत् ॥ ६३ ॥ ओदनानि च सकतृश्च शाकमूलफलादिना ॥ प्रथमेऽहनि यदद्यात्तदद्यादुत्तरेऽहनि ॥ ६४ ॥ दिनानि दश पिण्डांश्च कुर्वन्त्येव सुतादयः ॥ प्रत्यहं ते विभज्यन्ते चतुर्भागाः खगेश्वर ॥ ६५ ॥ भागद्वयं तु देहार्थं प्रीतिदं भूतपञ्चके ॥ तृतीयं यमदूतानां चतुर्थं चोपजीव्यति ॥ ६६ ॥ अहोरात्रैस्तु नवभिः प्रेतो निष्पाप्तिमायुयात् ॥ जन्तोर्निष्पन्नदेहस्य दशमे बलवत्क्षुधा ॥ ६७ ॥ न विधिनं व मन्त्रश्च न स्वधावाहनाशिषः ॥ नाम गोत्रं समुच्चार्य यद्दत्तं तदशाहिकम् ॥ ६८ ॥ दग्धे देहे पुनर्देहमेव सुत्पद्यते खग ॥ प्रथमेऽहनि यः पिण्डस्तेन मूर्द्धा प्रजायते ॥ ६९ ॥ श्रीवा स्कन्धौ द्वितीये च तृतीये हृदये भवेत् ॥ चतुर्थेन भवेत्पृष्ठे पञ्चमे नाभिरिव च ॥ ७० ॥ षष्ठे समने कटी गुह्यमूले चाप्यष्टमे तथा ॥ तालू पादौ च नवमे दशमेऽङ्गि क्षुधा भवेत् ॥ ७१ ॥ देहं प्राप्तः क्षुधाविद्यो गृहे द्वारे च तिष्ठति ॥ दशमेऽहनि यः पिण्डस्तेन दद्यादाशिषेण तु ॥ ७२ ॥ यतो देहं समुत्पन्नं प्रेतोऽतीव क्षुधान्वितः ॥ अतस्त्वामिपवाह्येन क्षुधा तस्य न नश्यति ॥ ७३ ॥ एकादशे द्वादशाहे प्रेतो मुक्ते दिनद्वयम् ॥ योषितः पुरुषस्यापि प्रेतशब्दं समुच्चेत् ॥ ७४ ॥ दीपमग्नौ जलं वस्त्रं यात्किंचिदस्तु दायते ॥ प्रतश्चैनं तदेयं मृतस्यानन्ददायकम् ॥ ७५ ॥ त्रयोदशेऽङ्गि स प्रेतो नीयते च महापथे ॥ पिण्डजं देहमाश्रित्य दिवा नक्तं सुषुप्तिः ॥ ७६ ॥ शीतोष्णशुक्रव्यादवर्द्धमानेस्तु पापिनाम् ॥ क्षुधा तृष्णातिप्रका चैव सर्व सौम्यं कृतात्मनाम् ॥ ७७ ॥ माघं चैतानि दुःखानि असिपत्रवनान्विते ॥ क्षुत्पिपासादिनो नित्यं यमदूतैः प्रपीडितः ॥ ७८ ॥ अहन्यहानि वै प्रेतो योजनानां शतद्वयम् ॥ चत्वारिंशत्तथा सप्त अहोरात्रेण गच्छति ॥ ७९ ॥ गृहीतो यमपाशैश्च हाहति रुदति तु सः ॥ स्वगृहं तु पारित्यज्य याम्यं पुरमनुव्रजेत् ॥ ८० ॥ क्रमेण याति स प्रेतः पुरं याम्यं क्षुधाक्षुभम् ॥ अतीत्य नामितान्येव मागे पुरवराणि च ॥ ८१ ॥ याम्यं सौरिपुरं नगेन्द्रभवनं गन्धर्वशैलालयम् ॥ क्रोशं क्रूरपुरं विचित्रभवनं बह्मपदं दुःखदम् ॥ ८२ ॥ नानाकन्दुर्गं सुतमभवनं रौद्रे पयोवर्षणं शीताढ्यं बहुयममभीतिभवनं याम्यं पुरं चाग्रतः ॥ ८३ ॥ त्रयोदशेऽङ्गि स प्रेतो गृहीतो नृपकिङ्करः ॥

१ ओदनमिषसन्धं ० पा० । २ षष्ठे च सप्तमे चैव कटिगुंते प्रजायते ॥ ऊरु चाष्टमे चैव शान्ध्वी नवमे तथा ॥ नवमिदं देहमासाद्य दशमे पा० । ३ आत्मनेपदमाप्य ॥ ४ गन्धर्वशैलालयम् ० ।

प्रे. सं.
प. कां.
अ. ३५

॥१८३॥

तस्मिन्मार्गे ब्रजत्येको गृहीत इव मर्कटः ॥ ८४ ॥ तथैव स ब्रजन्मार्गे पुत्रपुत्राते च बुधन् ॥ हाहेति क्रन्दते नित्यं कीदृशं तु मया कृतम् ॥ ८५ ॥
 मातुष्यं लभ्यते कस्मादिति ब्रूते प्रसर्पति ॥ महता पुण्ययोगेन मातुष्यं जन्म लभ्यते ॥ ८६ ॥ न तस्याप्य प्रदत्तं हि याचकेभ्यः स्वकं धनम् ॥
 पराधीनं तदभवदिति ब्रूते (गौति) सगद्गदः ॥ ८७ ॥ किंकरेः पीडयतेऽन्यथं स्मरते पूर्वदैहिकम् ॥ ८८ ॥ सुखस्य दुःखस्य न कोपि दाता परो तदा
 तीति कुतुब्धिरेषा ॥ पुरा कृतं कर्म सदैव भुज्यते देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ८९ ॥ मया न दत्तं न द्युतं हुताशनं तपो न तप्तं निमग्नोऽगह्वरे ॥
 न सेवितं गांगमहो महाजलं देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९० ॥ न नित्यदानं न गवाक्षिकं कृतं न वददानं न च शोच्यं पुनरपि ॥ पुरा न
 ददं न च सेवितोऽध्वा देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९१ ॥ जलाशयो नैव कृतां हि निर्जलं मनुष्यहेतोः पशुपक्षिहेतवः ॥ गोतृप्तिहेतोः कृते
 हि गोचरं देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९२ ॥ मया न भुक्तं पतिसङ्गसौख्यं बह्निप्रवेशो न कृतो घृते मति ॥ तस्मिन्घृते तद्वत्पालनं वा
 देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९३ ॥ मासोपवासिनं विशोषितं वपुश्चान्द्रायणेर्वा नियमैश्च संहतेः ॥ नागीशरीरं बहुदुःखभाजनं लब्धं मया पूर्वं
 कृतैर्विकर्मभिः ॥ ९४ ॥ उक्तानि वाच्यानि मया नराणामतः शुण्ण्वावहितोऽपि पक्षिच ॥ स्त्रीणां शरीरं प्रचिलभ्य देहो यवीति कर्मणि कृतानि
 पूर्वं ॥ ९५ ॥ इति श्रीगालडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्म प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे यमलोकविस्तारतन्माहात्म्यतत्त्वाननिरूपणं नाम
 पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं विलपतस्तस्य प्रेतस्यैवं स्वयं श्वरः ॥ कन्दमानस्य नितरां पीडितस्य च किङ्करः ॥ १ ॥ यत्तदश
 दिनान्येको वायुमार्गे विक्रयते ॥ अष्टादशे त्वद्गोत्रे पूर्वं याम्यपुरं व्रजेत् ॥ २ ॥ तस्मिन्पुत्रवरे रम्ये प्रेताणां च गणो महान् ॥ पुण्यभद्रा नदी तत्र
 न्यग्रोधः प्रियदर्शनः ॥ ३ ॥ पुरे स तत्र विश्रामं प्राप्यते यमकिङ्करः ॥ जायापुत्रादिकं सौख्यं स्मरेत्तत्र सुदुःखितः ॥ ४ ॥ रुदते करुणैर्वाक्यै
 स्तृपार्तः श्रमपीडितः ॥ स्वयनं स्वकलत्राणि गृहे पुत्राः सुत्तानि च ॥ ५ ॥ श्रुत्यमित्राणि चान्यत्र सर्वं शोचति वै तदा ॥ क्षुभार्तस्य पुरे तस्मि
 न्किङ्करैस्तस्य चोच्यते ॥ ६ ॥ किङ्करा उचुः ॥ क धनं क सुता जाया क गृहे क त्वमीदृशः ॥ स्वकर्मोपाभितं पुंश्च विरं गच्छ भद्रादये ॥ ७ ॥
 जानासि शैबलवशं बलमध्वगानां नो शैबलः प्रयतते परलोकपान्थ ॥ गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन मार्गेण यत्र भयतः कथमिहयौ न ॥ ८ ॥
 यमदूतोदितं वाक्यं पक्षिन्नेवं त्वया श्रुतम् ॥ एवमुक्तस्ततः सर्वेह्येनमानः स सुदुरः ॥ ९ ॥ अत्र दत्तं सुतेः पात्रे (वै) क्षेपाद्वा कृपयाथ वा ॥ मासिकं

१ शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ० पा० । २ पुरे शैबलः पञ्चमाध्यायेऽपि पठितः । ३ यत्तदशोऽध्यायः पञ्चमाध्यायेऽपि विक्रियतः ।

ग.म.पु.
॥१८९॥

पिण्डमश्राति ततः सौरिपुरं ब्रजेत् ॥ १० ॥ तत्र नाम्ना तु राजा वै जङ्गमः कालरूपधृक् ॥ तं दृष्ट्वा भयभीतस्तु विश्रामे कुरुते मतिम् ॥ ११ ॥
उदकं चात्रसंयुक्तं भुङ्क्ते तस्मिन्पुरे गतः ॥ त्रैपक्षिके तु यदत्तं तत्पुरं स व्यतिक्रमेत् ॥ १२ ॥ नगेन्द्रनगरे गम्ये प्रेतो याति दिवानिवसम् ॥ गच्छन्व
नानि रौद्राणि दृष्ट्वा क्रन्दति तत्र सः ॥ १३ ॥ भीषणैः क्रिश्यमानस्तु रुदते च पुनःपुनः ॥ मासद्वयावसाने तु तत्पुरं सोऽतिगच्छति ॥ १४ ॥
भुक्त्वा चात्र जलं पीत्वा यदत्तं वान्धवैरिह ॥ क्रिश्यमानस्ततः पार्श्वेनयते यमकिङ्करैः ॥ १५ ॥ तृतीये मासि सम्प्राप्ते गन्धर्वनगरं गृह्यम् ॥ तृतीय
मासिकं भुक्त्वा तत्र गच्छत्यसौ पुरः ॥ १६ ॥ शैलगमं चतुर्थे स मासे प्राप्नोति वै पुरम् ॥ पाषाणास्तत्र वर्पन्ति प्रेतस्योपरि संस्थिताः ॥ १७ ॥
चतुर्थमासिके श्राद्धं भुङ्क्ते तत्र सुखी भवेत् ॥ १८ ॥ नतो याति पुनः प्रेतः कूरं मासे तु पञ्चमे ॥ इह दत्तं सुतं भुङ्क्ते प्रेतो वै तस्यै स्थितः ॥
षष्ठे मासि ततः प्रेतो याति कौशाम्भिकं पुरम् ॥ १९ ॥ तत्र दत्तेन पिण्डेन श्राद्धेनाप्यायितः पुरे ॥ सहस्राब्दे तु विश्रम्य कम्पमानः सुदुःखितः
॥ २० ॥ तत्पुरं स व्यतिक्रम्य तस्मिन् यमकिङ्करैः ॥ प्रयाति चित्रनगरं विचित्रो यत्र पार्थिवः ॥ २१ ॥ यमस्यैवानुजः सौरियेत्र
राज्यं प्रशास्ति हि ॥ मासैस्तु पञ्चभिः सार्द्धैरुनपाप्मासिकं भवेत् ॥ २२ ॥ ऊनपाप्मासिकं तत्र भुङ्क्ते यम्यसमाहतः ॥ मार्गे पुनःपुन
स्तस्य बुभुक्षा पीडयत्यलम् ॥ २३ ॥ सन्निष्ठते मृते कोऽपि मर्दायः सुतवान्धवः ॥ सौम्यं यो मे जनयति पतनः शोकसागरे ॥ २४ ॥
एवं मार्गे विलपति वार्यमाणश्च किङ्करैः ॥ आयान्ति तस्मिन्वास्तत्र केवत्तास्तु सहस्रशः ॥ २५ ॥ वयं ते तत्तुङ्गमाय मर्दावैरुणी नदीम् ॥ शत
योजनविस्तीर्णा पूयशोणितकुलाम् ॥ २६ ॥ नानाज्ञापसमाकीर्णा नानापक्षिगणैर्बुताम् ॥ वयं त्वां तापयिष्यामः सुखेनेति वदन्ति ते ॥ २७ ॥
अन्तरं देहि भो पान्थ बहुला चेष्टुचिस्त्वव ॥ तेन तत्र प्रदत्ता गैस्तया नाश प्रमयति ॥ सन्तुजानां हितं दानमन्ते वैतरणी स्मृता ॥ २८ ॥ परा
पापं दहेत्सर्वं विष्णुलोकं च सा नयेत् ॥ न दत्ता चेत्त्वमथैष्ट तं ममेत्य समञ्जति ॥ २९ ॥ स्वस्थावस्थे शरिरिऽत्र वैतरण्या व्रतं चरेत् ॥
देया च विदुषे धेनुस्तां नदीं तत्तुमिच्छता ॥ ३० ॥ अवदन्मन्त्रमानस्तु निन्दत्यात्मानमात्मना ॥ पाथेयार्थं मया किञ्चित् प्रदत्तं द्विजाय च ॥ ३१ ॥
न दत्ते न हृतं जप्तं न स्मार्तं न कृतं स्तुतम् ॥ यादृशं कर्म चरितं सुदं मुदुक्ष्येति तादृशम् ॥ ३२ ॥ तदैव हृदि संसृजस्ताडितो भापते भटैः ॥ तैर
ण्याः पतन्ते भुङ्क्ते दत्तं घटादिकम् ॥ ३३ ॥ ऊनपाप्मासिकश्राद्धं भुक्त्वा गच्छति चाग्रतः ॥ तास्यै तत्रः विशेषेण भोजयितुं द्विजाञ्छुभाम् ॥ ३४ ॥
चत्वारिंशत्तथा सप्त योजनानि भवद्वयम् ॥ मयानि प्रत्यहं तास्यै अहोरात्रेण कर्तव्यः ॥ ३५ ॥ ममये मासि सप्यासे पुरं वह्नापदं ब्रजेत् ॥ तत्र भुक्त्वा

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. १६

॥१८९॥

प्रदत्तं यच्छादं सप्तममासिकम् ॥३६॥ अष्टमे मासि सम्प्राप्ते नानाकन्दपुरं व्रजेत् ॥ नानाकन्दगणान्दृष्ट्वा कन्दमानान्मुदारुणम् ॥ ३७ ॥ स्वयं च
 शून्यहृदयः समाकन्दति दुःखितः ॥ तन्मासिकं च यच्छादं भुक्त्वा तत्र सुखी भवेत् ॥ ३८ ॥ विहाय तत्पुरं प्रेतो याति तत्पुरं प्रति ॥ सुतप्तनगरं
 प्राप्य नवमे मासि सोऽश्नुते ॥ द्विजभोज्यं पिण्डदानं कृतं श्राद्धं सुतेन यत् ॥ ३९ ॥ मासि वै दशमे प्राप्ते शौद्रं स्थानं स गच्छति ॥ दशमे मासि
 यद्दत्तं तद्भुक्त्वा च प्रयाति सः ॥ ४० ॥ दशैकमासिकं भुक्त्वा पयोवर्षणमुच्छति ॥ मेघास्तत्र प्रवर्षन्ति प्रेतानां दुःखदायकाः ॥ ४१ ॥ (ततः प्रचलितो
 पेतो बहुवर्षमवर्षादितः) ॥ द्वादशे मासि यच्छादं तत्र भुङ्क्ते सुदुःखितः ॥ ४२ ॥ किञ्चिद्भूते ततो वर्षे साद्वै चैकादशेऽथ वा ॥ याति शीतपुरं
 तत्र शीतं यत्रातिदुःखदम् ॥ ४३ ॥ शीतातः क्षुधितः सोऽथ वीक्षते हि दिशो दश ॥ तिष्ठेत्तु बान्धवः कोऽपि यो मे दुःखं व्यपोहति ॥ ४४ ॥
 किङ्करास्तं वदन्त्येवं कं ते पुण्यं हि तादृशम् ॥ श्रुत्वा तेषां तु तद्वाक्यं हा देव इति आपते ॥ ४५ ॥ देवं हि पूर्वमुक्तं तन्मया नेत्रं सञ्जितम् ॥
 एवं सञ्चिन्त्य बहुशो धैर्यमालम्बते पुनः ॥ ४६ ॥ चत्वारिंशद्योजनानि चतुर्थेकानि वै ततः ॥ धर्मराजपुरं स्म्यं गन्धर्वोप्सरआकुलम् ॥ ४७ ॥
 चतुरशीतिलक्षैश्च सूतोमूर्त्तैरधिष्ठितम् ॥ त्रयोदश प्रतीहारा धर्मराजपुरे स्थिताः ॥ ४८ ॥ शुभाशुभं तु यत्कर्म ते विचार्य पुनः पुनः ॥ श्रवणा ब्रह्म
 णः पुत्रा मनुष्याणां च चेष्टितम् ॥ कथयन्ति तदा लोके प्रजिताः प्रजिताः स्वयम् ॥ ४९ ॥ नैस्तुष्टैश्च पुष्टैश्च यत्पार्थक्यं च कृतं च यत् ॥ सर्वमपि दृष्ट्वा
 न्नि स्म चित्रयुतं यमे च तत् ॥ ५० ॥ दूराच्छृण्वणविज्ञाना दूराद्दर्शनगोचराः ॥ एवं चेष्टास्तु ते ह्यष्टौ स्वर्गपातालचारिणः ॥ ५१ ॥ तेषां एतन्त्यस्तथै
 वोप्रा श्रवण्यः पृथगाह्वयाः ॥ एवं तेषां शक्तिरस्ति यत्स्थं मर्त्याधिकारिणः ॥ ५२ ॥ ब्रतैर्दानैस्तत्त्वैर्वैश्वं पूजयेदिह मानवः ॥ जायन्ते तस्य ते
 सौम्याः सुखमृत्युप्रदायिनः ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतयात्रादिभिरुप
 नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ एको मे संशयो देव हृदये सम्प्रवाधते ॥ श्रमणाः कस्य पुत्राश्च कथं यत्रपुरे स्थिताः ॥ १ ॥
 प्रातुषैश्च कृतं कर्म कस्माज्ज्ञानं ते प्रभो ॥ कथं शृण्वन्ति ते सर्वे कस्माज्ज्ञानं समागतम् ॥ २ ॥ कुत्र भुञ्जन्ति देवेश कथं यस्तु श्रमणाः ॥
 पक्षिराजवचः श्रुत्वा भगवान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शृणुष्व वचनं सत्यं सर्वेषां सौख्यदायकम् ॥ तद्देहं कथं विचार्य श्रमणानां
 विचेष्टितम् ॥ ४ ॥ एकीभूतं यदा सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ क्षीरोदसागरे पूर्वं मयि सुप्तिं जगत्पतौ ॥ ५ ॥ नास्मिन्स्थोऽजस्तस्मिन्स्थोऽपि भगवन्नि सुबहू
 न्यपि ॥ एकीभूतं जगत्सृष्टं भूतग्रामचतुर्विधम् ॥ ६ ॥ ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वं विष्णुना पालितं तदा ॥ रुद्रः संहारशक्तिश्च निर्मितो ब्रह्मणा ततः ॥ ७ ॥

ग. म. पु.
॥१८५॥

वायुः सर्वगतः सृष्टः सूर्यस्तेजोभिर्बुद्धिमान् ॥ धर्मराजस्ततः सृष्टश्चित्रगुप्तेन संयुतः ॥ ८ ॥ सृष्टैतदादिकं सर्वं तपस्तेपे तु पद्मजः ॥ गतानि बहुय
षाणि ब्रह्मणो नाभिर्पंकजे ॥ ९ ॥ योयो हि निर्मितः पूर्वं तत्तत्कर्म समाचरेत् ॥ कस्मिंश्चित्समये तत्र ब्रह्मा लोकसमन्वितः ॥ १० ॥ कृदो विष्णु
स्तथा धर्मः शासयन्ति वसुन्धराम् ॥ न जानीमो वयं किंचिच्छोककृत्यमिहोच्यताम् ॥ ११ ॥ इति चिन्तापराः सर्वे देवा विमृशुस्तदा ॥ संचिन्त्य
ब्रह्मणो मन्त्रं विबुधैः प्रेरितस्तदा ॥ १२ ॥ गृहीत्वा पुष्पपत्राणि सौमज्ज्वादाशात्मजाव ॥ तेजोराशीन्त्रिरालासान्त्रह्मणो वचनात्तु ते ॥ १३ ॥ योयं
वदति लोकेस्मिच्छुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥ श्रापयन्ति ततः शीघ्रं ब्रह्मणः कर्णमोचरम् ॥ १४ ॥ दूराच्छ्रवणविज्ञानं दूरादर्शनमोचरम् ॥ सर्वे श्राप
यन्ति यत्पार्श्वेस्तेनैव श्रवणा मताः ॥ १५ ॥ स्थित्वा चैव तथाकाशे जन्तुनां चेष्टितं च यत् ॥ तज्ज्ञान्वा धर्मराजायै सन्त्युक्ताले वदन्ति च ॥ १६ ॥
धर्मं चार्थं च कामं च मोक्षं च कथयन्ति ते ॥ एको हि धर्ममार्गश्च द्वितीयश्चार्थमार्गकः ॥ १७ ॥ अपरः काममार्गश्च मोक्षमार्गश्चतुर्थकः ॥ उत्तमा
धममार्गेण वैततेय प्रयान्ति हि ॥ १८ ॥ अर्थदाता विमानैस्तु अर्थैः कामप्रदायकः ॥ हंसयुक्तविमानिश्च मोक्षार्थं विसर्पति ॥ १९ ॥ इतरः
पाद्चारेण त्वसिपत्रवनानि च ॥ पापाणैः कण्टकैः क्लिष्टः पाशबद्धोऽथ याति वै ॥ २० ॥ यः कश्चिन्मातुषे लोके श्रवणात्पूजयेदिह ॥ वर्द्धन्या जल
पात्रेण पक्वान्नपरिपूर्यया ॥ २१ ॥ श्रवणान्पूजयेत्तत्र मया सह स्वर्गेश्वर ॥ तस्याहं तत्प्रदास्यामि यत्सुखं विदुर्लभम् ॥ २२ ॥ संभोज्य ब्राह्मणान्
भक्त्या त्वेकादश शुभाञ्छुचीन् ॥ द्वादशं सकलत्रं च मम शीत्यै प्रयोजयेत् ॥ २३ ॥ देवैः सर्वैश्च संपूज्य स्वर्गं यान्ति सुखेप्सया ॥ तेऽपूजितेर्गते तुष्ट
श्चित्रगुप्तेन धर्मराट् ॥ २४ ॥ तैस्तुष्टैर्मत्सुरं यान्ति लोका धर्मपरायणाः ॥ श्रवणानां च भाहात्म्यमुत्पत्तिं चेष्टितं शुभम् ॥ २५ ॥ शृणोति पश्चिशा
कुलं स च पापेन लिप्यते ॥ इह लोके सुखं भुञ्जते स्वर्गलोके महीयते ॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः प्रेतकल्पे
श्रवणमाहात्म्यनिरूपणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ श्रवणानां वषः क्षुत्वा अर्णं यात्वा पुनस्ततः ॥ यत्कृतं तु मनुष्यैश्च
पुण्यं पापमहर्निशम् ॥ १ ॥ तत्सर्वं च परिज्ञाय चित्रगुप्ता निवेदयेत् ॥ चित्रगुप्तस्ततः सर्वं कर्म तस्मै वदत्यथ ॥ २ ॥ याचेत यत्कृतं
कर्म कृतं चैव तु कायिकम् ॥ मानसं च तथा कर्म कृतं भुक्ते शुभाशुभम् ॥ ३ ॥ सर्वं ते कथितस्त्वाक्षर्यं प्रेतमार्गस्य निर्णयः ॥ विश्रान्ति
दानि सर्वाणि स्थानानि कथितानि ते ॥ ४ ॥ तमुद्दिश्य ददात्यन्नं सुखं यानि महात्मनि ॥ दिवा रात्रौ तमुद्दिश्य स्थाने दीपप्रदो भवेत् ॥ ५ ॥

१ धर्मराजं पुष्टो भवति तस्य वयः ।

प्रे. स्व.
ध. कौ.
अ. ३८

॥१८५॥

अन्धकारे महाघोरे श्वपूर्णे लक्ष्यवर्जिते ॥ दीप्तेऽध्वनि च ते यान्ति दीपो दत्तश्च यैर्नरैः ॥ ६ ॥ कार्तिके च चतुर्दश्यां दीपदानं सुखाय वै ॥
 अथ वक्ष्यामि संक्षेपाद्यममार्गस्य निष्कृतिम् ॥ ७ ॥ वृषोत्सर्गस्य पुण्येन पितृलोकं स गच्छति ॥ एकादशाहपिण्डेन शुद्धदेहो भवेत्ततः ॥ ८ ॥
 उदकुम्भप्रदानेन किङ्करास्तृप्तिमाप्नुयुः ॥ ९ ॥ शय्यादानाद्विमानस्थो याति स्वर्गेषु मानवः ॥ तद्वह्नि दीयते सर्व्व द्वादशाहे विशेषतः ॥ १० ॥ पदा
 नि सर्व्ववस्तूनि वरिष्ठानि त्रयोदशे ॥ यो ददाति मृतस्येह जीवन्नप्यात्महेतवे ॥ ११ ॥ तदाश्रितो महामार्गे वैनतेय स गच्छति ॥ एक एवास्ति सर्व्व
 त्रं व्यवहारः खगाधिप ॥ १२ ॥ उत्तमाधममध्यानां तत्तदावर्जनं भवेत् ॥ यावद्भाग्यं भवेद्यस्य तावन्मार्गेऽतिरिच्यते ॥ १३ ॥ स्वयं स्वस्येन यदत्तं
 तत्तत्राधिकरोति तम् ॥ मृते यद्वान्धवैर्दत्तं तदाश्रित्य सुखी भवेत् ॥ १४ ॥ गरुड उवाच ॥ कस्मात्पदानि देयानि किंविधानि त्रयोदश ॥ दीयते कस्य
 देवेश तद्वदस्व यथातथम् ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ छत्रोपानहवस्त्राणि मुद्रिका च कमण्डलुः ॥ आसनं भाजनं चैव पदं सप्तविधं स्मृतम् ॥ १६ ॥
 आतपस्तत्र यो रौद्रो दह्यते येन मानवः ॥ छत्रदानेन सुच्छाया जायते प्रेततुष्टिदा ॥ १७ ॥ असिपत्रवनं घोरं सोऽतिक्रामति वै ध्रुवम् ॥ अश्वारू
 ढाश्च गच्छन्ति ददते य उपानहौ ॥ १८ ॥ आसने स्वागते (भोजने) चैव दत्तं तस्मै द्विजायते ॥ सुखेन भुङ्क्ते स प्रेतः पथि गच्छच्छनैः शनैः
 ॥ १९ ॥ बहुधर्मसमाकीर्णं निर्व्वान्ते तोयवर्जिते ॥ कमण्डलुप्रदानेन सुखी भवति निश्चितम् ॥ २० ॥ मृतोद्देशेन यो दद्यादुदपात्रं तु ताप्रजम् ॥
 प्रपादानसहस्रस्य तत्फलं सोऽश्नुते ध्रुवम् ॥ २१ ॥ यमदूता महारौद्राः करालाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न पीडयन्ति दाक्षिण्याद्वस्त्राभरणदानतः ॥ २२ ॥
 सायुधा धावमानाश्च न मार्गे दृष्टिगोचराः ॥ प्रयान्ति यमदूतास्ते मुद्रिकायाः प्रदानतः ॥ २३ ॥ भाजनासनदानेन आमाम्नभोजनेन च ॥ आज्य
 यज्ञोपवीताभ्यां पदं सम्पूर्णतां व्रजेत् ॥ २४ ॥ एवं मार्गे गच्छमानस्तृषार्तः श्रमपीडितः ॥ महिषीरथ (दुग्ध) दानाच्च सुखी भवति निश्चितम्
 ॥ २५ ॥ गरुड उवाच ॥ मृतोद्देशेन यत्किञ्चिदीयते स्वगृहे विभो ॥ स गच्छति महामार्गे तदत्तं केन गृह्यते ॥ २६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गृह्णाति
 वरुणो दानं मम हस्ते प्रयच्छति ॥ अहं च भास्करे देवे भास्करात्सोऽश्नुते सुखम् ॥ २७ ॥ विकर्मणः प्रभावेण वंशच्छेदे क्षिताविह ॥ सर्व्वे ते
 नरकं यान्ति यावत्पापस्य संक्षयः ॥ २८ ॥ कस्मिंश्चित्समये पूर्णे महिपासनसंस्थितः ॥ नरकान्वीक्ष्य धर्मात्मा नानाकन्दसमाकुलान् ॥ २९ ॥
 चतुरशीतिलक्षाणां नरकाणां स ईश्वरः ॥ तेषां मध्ये श्रेष्ठतमा घोरा या एकविंशतिः ॥ ३० ॥ तामिस्रं लोहशङ्कुश्च महारौक्वशात्मली ॥ रौरवं

ग. म. पु.
॥१८६॥

कुडलं कालसूत्रकं प्रतिश्रुतिका ॥ ३१ ॥ सङ्घातं लोहतोदं च सविषं सम्प्रतापनम् ॥ महानरकफालोलः सजीवनमहापथः ॥ ३२ ॥ अविचिरन्धता
मिसः कुम्भीपाकस्तथैव च ॥ असिपत्रवनं चैव पतनश्चैकविंशतिः ॥ ३३ ॥ येषां तु नरके चोरे बद्धव्यानि गतानि वै ॥ सन्तानं न प विद्येत दूतानि ते तु
(प्रेत्य) यान्ति हि ॥ ३४ ॥ यमेन प्रेषितास्ते वै मातुष्यस्य भृतस्य तु ॥ दिनेदिने प्रगृह्णन्ति दत्तमन्नाद्यपानकम् ॥ ३५ ॥ प्रेतस्यैव विष्णुप्रतिष्ठि शय्ये
मागं बुभुक्षिताः ॥ मासान्ते भोजनं पिण्डमेकं यच्छन्ति तत्र वै ॥ ३६ ॥ श्रुतिं प्रयान्ति ते सर्वे प्रत्यङ् चैव वत्सरम् ॥ यस्माद्विहृतैः पुण्यैः कृमास्ते
रिपुरं व्रजन्तु ॥ ३७ ॥ ततः संवत्सरस्यान्ते प्रत्यासन्ने यमालये ॥ बहुभीतिकरे प्रेतो हस्तमात्रं सङ्कल्पयेत् ॥ ३८ ॥ दिवसैर्दशभिर्जीतं ते देहे दशभि
ण्डजम् ॥ जामदग्न्यस्यैव रामं दृष्ट्वा तेजः प्रसर्पति ॥ ३९ ॥ कर्मजं देहमात्रित्य पूर्वदेहं सङ्कल्पयेत् ॥ अङ्कुष्ठमात्रो वायुश्च शमीपत्रं समारुहेत् ॥ ४० ॥
व्रजन्तिष्ठन्पदैकेन यथैवेकेन गच्छति ॥ यथा तृणजलौकेन देही कर्मांशुगोऽवशः ॥ ४१ ॥ वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि नरोऽप्यस
ति ॥ तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ ४२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ १८ ॥ श्रीमन्महापुराणे ॥
संवादे वृषोत्सर्गनादानादनफल्यमलोकगमनकर्मजदेहप्राप्तिरूपणं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ श्रीमन्महापुराणे ॥ वायुपुराणे ॥ अथैव देहमा
श्रितः ॥ तं देहं स समासाद्य यमेन सह गच्छति ॥ १ ॥ चित्रगुप्तपुरं तत्र योजनानां तु विंशतिः ॥ कायस्थास्तत्र पश्यन्ति पापपुण्यानि सर्वथा ॥ २ ॥ महादाने
पुद्गलेषु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ योजनानां चतुर्विंशत्पुरं वैवस्वतं शुभम् ॥ ३ ॥ लोहं लवणकार्पासं तिलपात्रं च यन्मया ॥ दत्तं तेनैव सुखं भवति ॥
पुरचारिणः ॥ ४ ॥ गत्वा च तत्र ते सर्वे प्रतीहारं वदन्ति हि ॥ धर्मध्वजप्रतीहारस्तत्र तिष्ठति सर्वदा ॥ ५ ॥ सत्तथान्यस्य दानेन भवति धर्म
ध्वजो भवेत् ॥ तत्र गत्वा प्रतीहारो ब्रूते तस्य शुभाशुभम् ॥ ६ ॥ धर्मध्वजस्य यद्वृषं सत्तः सुकृतिनो जनाः ॥ पश्यन्ति च दुराणानो वरुण
सुभीषणम् ॥ ७ ॥ तं दृष्ट्वा भयभीतस्तु हाहेति वदते जनः ॥ कृतं दानं च धर्मस्यैतेषां नास्ति भयं क्वचित् ॥ ८ ॥ प्राप्तं सुकृतिनो दत्तं स्वयत्नात्
लति सूर्यजः ॥ एष मे मण्डलं भित्त्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥ ९ ॥ दानेन सुलभो धर्मो यममार्गः सुखायतः ॥ एष मार्गो विशालोऽत्र न केनापि
नुगम्यते ॥ दानपुण्यं विना वत्स न गच्छेद्धर्ममन्दिरम् ॥ १० ॥ तस्मिन्मार्गे तु रोद्वे वै भीषणा दमकिल्लराः ॥ एकैकस्य दुराणस्य तिष्ठत्येकैकदशमम् ॥
॥ ११ ॥ पचन्ति पापिनं प्राप्य उदके यातनाकराः ॥ गृह्णन्ति मासमासान्ते पादशोषं तु तद्वेत् ॥ १२ ॥ औद्धर्देहिकदानानि येन दत्तानि काश्यप ॥

शे. ख.
श. क.
अ. १९

॥१८६॥

१ मन्त्रपटाधिकम् ० २ चतुर्विंशति योजनपरिमाणकमित्यर्थः ।

महाकष्टेन ते यान्ति तस्मादेयानि शक्तिः ॥ अदत्त्वा पशुवयान्ति गृहीतो वन्धवन्धनैः ॥ १३ ॥ एवं कृतेन सम्पश्येत्स नरः भूतकर्मणा ॥
 देविकीं पितृकां योनें मानुषीं वाथ नारकीम् ॥ १४ ॥ धर्मराजस्य वचनान्मुक्तिर्भवाति वा ततः ॥ मानुष्यं तत्त्वतः प्राप्य स पुनः पुनर्तां व्रजेत् ॥
 ॥ १५ ॥ यथायथा कृतं कर्म तांतां योनिं व्रजेत् ॥ तत्तथैव च भुञ्जानो विचरेत्सर्वलोकगः ॥ १६ ॥ अशाश्वतं परिज्ञाय सर्वलोकोत्तरं सुखम् ॥
 यदा भवति मानुष्यं तदा धर्मं समाचरेत् ॥ १७ ॥ क्रमयो भस्म विष्टा वा देहाणां प्रकृतिः सदा ॥ अण्डरूपे महारोगे दीपहस्तः पतितु वै ॥ १८ ॥
 महापुण्यप्रभावेण मानुष्यं जन्म लभ्यते ॥ यस्तत्प्राप्य चरेद्धर्मं स गच्छेत्परमां गतिम् ॥ १९ ॥ अपि जानन्वृथा धर्मं दुःखमायाति याति च ॥ २० ॥
 जातिशतेन लभत किल मानुषत्वं तत्रापि दुर्लभतरं स्वर्गं भो द्विजत्वम् ॥ यस्तत्र पालयति लालयति व्रतानि तस्यामृतं भवति हस्तगतं प्रसादा
 त ॥ २१ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ १९ ॥ गुरु उवाच ॥ ये केचित्प्रेतरूपेण कुत्र वासं लभन्ति ते ॥ प्रेतलोकाद्विनिर्मुक्ताः कथं
 कुत्रं व्रजन्ति त ॥ १ ॥ चतुर्थकाशीति लक्षेनैरकैः पृथुपासिताः ॥ यमेन रक्षितास्तत्र भूतैश्चैव सहस्रशः ॥ २ ॥ विचरन्ति कथं लोकं नरकाच्च
 विनिर्गताः ॥ गरुडोदीरितं श्रुत्वा लक्ष्मणायोऽब्रवीद्विदम् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पश्चिमाजं शृणुस्व त्वं यत्र प्रेताश्चरन्ति वै ॥ परार्थदत्तश्रद्धा
 च्छ (व) लङ्काद्विनिर्गताः ॥ ४ ॥ तथैव सर्वपापिष्टाः स्वात्मजान्नेषणे रताः ॥ विचरन्त्यशरीरास्त क्षुत्पिपासाहता भूयम् ॥ ५ ॥ वन्दोग्दुर्वि
 निर्मुक्ता यभ्यो नश्यन्ति जन्तवः ॥ ते व्यवस्यन्ति च प्रेता वधोपायं च वन्दुषु ॥ ६ ॥ पितृद्वाराणि रुन्धन्ति तन्मार्गोच्छेदकास्तथा ॥ पितृभा
 गान्विगुहन्ति गन्धेभ्यस्तस्मिन् ॥ ७ ॥ एवं वेश्म पुनरागत्य मित्रस्थानं विशन्ति ते ॥ तत्र स्थिता निरीक्षन्ते देवशास्त्रादिवन्धनाः ॥ ८ ॥
 पीडयन्ति उदगध्वं सकान्तरमिषेण तु ॥ दुनीयकञ्जरा धृत्वा शक्तिमता विपीडया ॥ ९ ॥ अन्यथाश्च विविधास्त्रेमाश्चिरेभर्त्तु च विपुश्चिकम् ॥ चिन्त
 यन्ति सदा तपायुच्छिद्यदित्यलस्थिताः ॥ १० ॥ आत्मजानां छलछोका भूतलक्ष्मण रक्षिताः ॥ ११ ॥ गुरु उवाच ॥ कथं कुर्वन्ति ते प्रेताः केन रूपेण कल्पं किम् ॥ ज्ञायते केन विधि
 ना ॥ १२ ॥ एवं प्रेताः प्रवर्त्तन्ते नानादोषविकर्मिणः ॥ १३ ॥ गुरु उवाच ॥ कथं कुर्वन्ति ते प्रेताः केन रूपेण कल्पं किम् ॥ ज्ञायते केन विधि
 ना जल्पन्ति न वदन्ति वा ॥ १४ ॥ एवं छिन्वि मनुमोहं मम चेदिकश्चिन्मि प्रियम् ॥ कलिकाले हृषीकेश प्रेतत्वं जायते बहु ॥ १५ ॥ श्रीविष्णु

ग. म. पु.
॥१८७॥

वाच ॥ स्वकुलं पीडयेत्प्रेतः परादिद्रेण पीडयेत् ॥ जीवन्स दृश्यते कोही मृतो दुष्टत्वमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ रुद्रजापी धर्मरतो देवतानिधिप्रजकः ॥
सत्यवाक् प्रियवादी च न प्रेतः स हि पीडयते ॥ १६ ॥ सर्वक्रियापरिभ्रष्टो नास्तिको धर्मेनिन्दकः ॥ असत्यवादनिरतो नरः प्रेतः स पीडयते ॥
कलौ प्रेतत्वमाप्नोति ताश्यांशुद्विजापरः ॥ १७ ॥ कृतादौ द्रापराजते च न प्रेतो नैव पीडनम् ॥ बहुनामकजातानामेकः सौम्यं समश्नुते ॥ १८ ॥
एको दुष्कृतकर्मा च एकः सन्ततिमाञ्जनः ॥ एकः सम्पीडयते प्रेतैरेकः सुतधनान्वितः ॥ १९ ॥ एकस्य पुत्रनाशः स्यादेको दुहितृभान् भवेत् ॥
विरोधो बन्धुभिः सार्द्धं प्रेतदोषेण काश्यप ॥ २० ॥ सन्ततिर्दृश्यते नैव ससुत्पन्ना विनश्यति ॥ पशुद्रव्यविनाशश्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २१ ॥
प्रकृतः पारिवर्त्तः स्याद्विद्रेषः सह बन्धुभिः ॥ अकस्माद्रचसनप्राप्तः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २२ ॥ नास्तिक्यं वृत्तिलोपश्च मृदालो भस्तयैव च ॥
स्यादन्तकलहो नित्यं सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २३ ॥ पितृमातृनिहन्ता च देवश्लाघणनिन्दकः ॥ हन्यादोषमवाप्नोति सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २४ ॥
नित्यकर्मविनिम्मुक्तो जपहोमविवर्जितः ॥ परद्रव्याणां च हर्ता सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २५ ॥ सुवृष्टौ कृषिनाशश्च व्यवहारो विनश्यति ॥ लोके
कलहकारी च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २६ ॥ मार्गे जगम्यमानं तं पीडयेद्वातमण्डली ॥ प्रेतपीडा तु सा ज्ञेया सत्यं सत्यं खगेक्षर ॥ २७ ॥
हीनजात्या च सम्बन्धो हीनकर्म करोति यः ॥ अधर्मे रमते नित्यं सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २८ ॥ व्यसन्नद्वैव्यनाशः स्यादुपक्रान्तं विनश्यति ॥
चौराभिराजभिधानिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २९ ॥ महारोगोपलब्धिश्च बालकानां च पीडनम् ॥ जायाः सम्पीडयते यच्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३० ॥
श्रुतिस्मृतिपुराणेषु धर्मशास्त्रसमुद्भवे ॥ अभावो जायते धर्मे सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३१ ॥ देवतीर्थद्विजानां तु निन्दार्थः कुरुते नरः ॥ प्रत्यक्षं वा
परोक्षं वा सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३२ ॥ स्ववृत्तिहरणं यच्च स्वप्रतिष्ठाहतिस्तथा ॥ वंशच्छेदः नदृश्येत प्रेतदोषाद्विनाशस्तथा ॥ ३३ ॥ क्षीणो गर्भविनाशः
स्यान्न पुष्पं दृश्यते तथा ॥ बालानां मरणं यच्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३४ ॥ भावशुद्ध्या न कुरुते श्राद्धं सवित्स्मरतिविक्रम ॥ त्ययेव न कुर्वति
सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३५ ॥ तीर्थं गत्वा परासक्तः स्वकृत्यं च परित्यजेत् ॥ धर्मकार्यं न सम्पत्तिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३६ ॥ दुष्पत्यो-
कलहश्चैव भोजने कोपसंयुतः ॥ पण्डितं मतिश्चैव सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३७ ॥ पुष्पं यत्र न दृश्येत न दृश्येत फलं तथा ॥ विरदा भार्यया यत्र
सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३८ ॥ येषां वै जायते विह्वं सदोद्याटपरं नृणाम् ॥ स्वक्षेत्रे निष्फलं तेजः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३९ ॥ स्वगोमघातक-
श्चैव हन्ति शत्रुमित्रांश्च ॥ न श्रान्तिनापि सौम्यं च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ४० ॥ पितृवाक्यं न कुरुते स्वपत्नी च न सेवते ॥ सदा क्रामति

प्रे. खं.
य. फा.
अ. २०

॥१८७॥

व्येप्रः सा पीडा प्रतसम्भवा ॥४१॥ विकर्मा जायते प्रेतो ह्यविधिक्रियया तथा ॥ तत्कालदुष्टसर्गादपोत्सर्गादिते तथा ॥ ४२ ॥ दष्टदुष्टवशाद्वापि
 अदग्धवपुस्तथा ॥ प्रेतत्वं जायते ताक्ष्यं पीडयन्ते येन जन्तवः ॥ ४३ ॥ एवं ज्ञात्वा खगश्चेष्ट प्रेतमुक्तिं समाचरेत् ॥ यो वै न मन्यते प्रेतान्मृतः प्रेतत्वमाप्नुयात्
 ॥ ४४ ॥ प्रेतदोषः कुले यस्य सुखं तस्य न विद्यते ॥ मतिः प्रीति रतिर्बुद्धिर्लक्ष्मीः पञ्चविनाशनम् ॥ ४५ ॥ तृतीयं पञ्चमे पुंसि वंशच्छेदो हि जायते ॥ दुरिद्रो नि
 हनेनैव पापकर्मा भवभवे ॥ ४६ ॥ ये केचित्प्रेतरूपा विकृतमुखदंशो रौद्ररूपाः कराला मन्यन्ते नैव गोत्रं सुतदुहितृपितृवृत्रातृजायां वधुं वा ॥
 कुंवा काश्यं च रूपं सुवर्गतिरहिता भावमाणा यथेष्टं द्वा कष्टं भोक्तुकामा विविदशपतिताः संस्मरन्ति स्वपाकम् ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीनारद महर्षि
 पुराणे उत्तराष्टके ऋषिर्वायस्य धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतावासतद्वाधाप्रकारनिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ गरुड उवाच ॥
 मुक्तिः यतस्त्वं कथं प्रेतास्तदहं प्रष्टुमुत्सुकः ॥ यन्मुक्तो च भवुष्याणां न पीडा जायते पुनः ॥ १ ॥ एतैश्च लक्षणैर्देव पीडोक्ता भूतजा त्वया ॥
 तेषां कदा भवन्मुक्तिः प्रेतत्वं न कथं भवेत् ॥ २ ॥ प्रेतत्वं हि प्रमाणं च कति वर्षाणि सख्यया ॥ चिरं प्रेतत्वमापन्नः कथं मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ३ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ मुक्तिं प्रयान्ति ते प्रेतास्तदहं कथयामि ते ॥ यदैव मनुजोऽप्येति मम पीडा कृता त्वियम् ॥ ४ ॥ पुच्छार्थं हितमन्विच्छन्दै
 वज्ञे विनिर्द्वयं ॥ स्वप्ने दृष्टः शुभो वृक्षः फलितश्चूतचम्पकः ॥ ५ ॥ विधो वा वृषभो देवा भूत तैर्यमा यदि ॥ एवं दृष्टो यदा स्वप्ने भूतः कोपि
 स्वर्गाव्रजः ॥ ६ ॥ स्वप्ने सख्यं परिज्ञाय दृष्टं प्रेतप्रभावतः ॥ अद्भुतानि प्रदृश्यन्ते प्रेतदोषाद्विनिश्चितम् ॥ ७ ॥ तैर्यज्ञाने मतिर्यावन्निर्दिष्टं धर्मपरा
 यणम् ॥ धर्मपापार्चं प्रकुरुते प्रेतपीडा तदा व्रजेत् ॥ ८ ॥ तदा तम् विनाशाय चित्तभंगं करोति सा ॥ श्रेयांसि बहुविधानि सम्भवन्ति पदेपदे ॥ ९ ॥
 अश्रुयति प्रमुक्तिं च प्रयान्ति पुनः पुनः ॥ उच्चाटनं च कुरुते सर्वे प्रेतकृतं खग ॥ १० ॥ सर्वविघ्नानि सन्त्यज्य सुतपुपायं करोति यः ॥ तस्य
 कर्मफलं नाधु प्रतवृत्तिश्च शाश्वती ॥ ११ ॥ स भवेत्तेन मुक्तस्तु दत्तं श्रेयस्करं परम् ॥ स्वयं तुष्यति साः पश्चिम्यस्याहोरोन दीयते ॥ १२ ॥ तुष्ट
 सत्यमिदं ताक्ष्यं यददाति भुनाक्ति सः ॥ आत्मानं श्रेयसा युज्यताम्रेतरतुतिं चिरं व्रजेत् ॥ १३ ॥ ते तुष्टाः शुभमिच्छन्ति निजबन्धुषु सर्वदा ॥
 अज्ञातयस्तु यं दुष्टाः पीडयन्ति स्ववंशजाच ॥ १४ ॥ निवारयन्ति तुष्टास्ते जायमानानुक्रमकाः ॥ पश्चात्ते मुक्तिमायागतिं काले प्राप्तिं स्वपुत्रतः ॥
 सदा बन्धुषु यच्छन्ति बुद्धिर्बुद्धिं खगाधिप ॥ १५ ॥ दशनाद्रापणाद्यस्तु चेद्यातः पीडनाद्वापि ॥ न प्रापयति सुहाया प्रेतरापिः स लिप्यते ॥ १६ ॥

ग.म.पु.
॥१८८॥

अपुत्रकोऽपुत्रश्चैव दरीद्रो व्याधितस्तथा ॥ वृत्तिहीनश्च हीनश्च भवेच्चान्मनिजन्मानि ॥ १७ ॥ एवं भुवन्ति ते प्रेताः पुनर्याम्यं समाश्रिताः ॥ तत्रस्था
नां भवेन्मुक्तिः स्वकाले कर्मसंक्षये ॥ १८ ॥ गरुड उवाच ॥ नाम गोत्रं न दृश्येत प्रतीतिर्नैव जायते ॥ केचिद्वदन्ति देवज्ञाः पीडां प्रेतसमुद्रवाप
॥ १९ ॥ न स्वप्नेष्वेधितं नैव दर्शनं न कदाचन ॥ किं कर्त्तव्यं सुरभ्रेष्ठ तत्र मे ब्रूहि निश्चितम् ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सत्यं वाप्यनुतं वापि
वदन्ति सितिदेवताः ॥ तदा सञ्चिन्त्य हृदये सत्यमेतद्विजैरितम् ॥ २१ ॥ भावमाक्तिं पुरस्कृत्य पितृभक्तिपरमयणः ॥ कृत्वा कृष्णबलिं वै न पुरश्चराम्
पूर्वकम् ॥ २२ ॥ जपहोमेस्तथा दानैः प्रकुर्व्योद्देहशोधनम् ॥ कृतेन तेन विभ्रानि विनश्यन्ति स्वर्गेश्वर ॥ २३ ॥ श्रुतप्रेतापिशाचैर्वा स चक्षुष्यैः
प्रपीड्यते ॥ पितृद्देशेन वै कुर्यान्नाशयणबलिं तदा ॥ विसृक्तः सर्व्वपीडाभ्य इति सत्यं वचो मम ॥ २४ ॥ पितृपीडा भवेद्यत्र कृत्यैरन्येन मुच्यते ॥
तस्मात्सर्व्वप्रयत्नेन पितृभक्तिपरो भवेत् ॥ २५ ॥ नवमे दशमे वर्षे पितृद्देशेन वै पुमाश्च ॥ गणयन्तीमयुतं जप्त्वा दशारेण च होमयेत् ॥ २६ ॥ कृत्वा
कृष्णबलिं पूज्यं वृषात्सर्गादिकाः क्रियाः ॥ सर्व्वोपद्रवहीनस्तु सर्व्वसौख्यमवाप्नुयात् ॥ उत्तमं लोकमाप्नोति ज्ञातिमाधान्यमेव च ॥ २७ ॥ पितृमा
तृप्तमं लोकं नान्यन्यद्देवतं परम् ॥ तस्मात्सर्व्वप्रयत्नेन पूजयेत्पितरौ सदा ॥ २८ ॥ हितानाद्युपदेष्टा दि प्रत्यर्थं देवतं पिता ॥ अन्या या देवता
लोके न देहप्रभवा हि ताः ॥ २९ ॥ ररिरेभेव जन्तूनां स्वर्गमसौकसाधनम् ॥ देहो दत्तो हि येनैवं कोऽन्यः पूज्यतमन्ततः ॥ ३० ॥ इति सञ्चिन्त्य
हृदये पश्चिन्त्यद्वयप्रच्छति ॥ तत्सर्व्वमात्मना मुक्ते दानं वेदविदो विदुः ॥ ३१ ॥ पुत्रायनरकाद्यस्मात्पितरं वाप्यते सुतः ॥ तस्मात्पुत्र इति शोक्तं उद्
वापि परम् च ॥ ३२ ॥ अपपुत्रमुच्यते स्थातां पितरौ कस्माच्चिरस्य ॥ व्रततीर्थविवाहादिश्राद्धं संवत्सरं त्यजेत् ॥ ३३ ॥ स्वप्नाध्यायश्रियं यस्तु श्रेत
लिङ्गमदर्शकम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रेतचिह्नं न पश्यति ॥ ३४ ॥ इति श्रीभारुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे भोक्तृकर्म श्रीकृष्णगरुड
संवाद स्वप्नाध्याया नामैकाविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ गरुड उवाच ॥ स्वप्नाध्यायं कथं प्रेताः कथं तेषां यातयेत् ॥ कीदृक्तेषां भवदूषं भोजनं किं
भवत्यभो ॥ १ ॥ सुषोतास्ते कथं प्रेताः कृतिष्ठन्ति सुरेश्वर ॥ प्रसन्नः कृपया देव प्रश्नमेतं वदस्व मे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पापकर्मरता ये
वै पूर्व्वकर्मवशातुगाः ॥ जायन्ते ते मृताः प्रेतास्ताञ्छन्पुण्यं वदाम्यहम् ॥ ३ ॥ वापीकूपतडागांश्च आरामं सुरमन्दिरम् ॥ अणं सन्न सुवृक्षांश्च तथा
भोजनशालिकाः ॥ ४ ॥ पितृप्रेतामहं धर्मं विकीर्णाति स पापभाक् ॥ मृतः प्रेतत्वमाप्नोति यावदाश्रुतसञ्जयम् ॥ ५ ॥ शोचरं श्यामसीमां च तडागम्

पू. खं.
पू. को.
अ. २२

॥१८८॥

१ यदे पितृन्० गुरुन् पा० । २ पितृणां यत्प्रच्छति० पा० । ३ इदमुपाख्यानं भागविकारात्तरेण । ४ कीदृक्तेषां गतिः पा० ।

रामगह्वरम् ॥ कर्षयन्ति च ये लोभात्प्रेतास्ते वै भवन्ति हि ॥ ६ ॥ चण्डालादुदकात्सर्पाद्ब्राह्मणाद्देयुताग्निः ॥ दांष्ट्र्यश्च पशुभ्यश्च मरणं
 पापकर्मिणाम् ॥ ७ ॥ उद्वन्धनमृता ये च विषशस्त्रहताश्च ये ॥ आत्मोपघातिनो ये च विषूच्यादिहतास्तथा ॥ ८ ॥ महारोगैर्मृता ये च
 पापयोगैश्च दस्थुभिः ॥ असंस्कृतप्रमृता ये विहिताचारवर्जिताः ॥ ९ ॥ वृषोत्सर्गादिलुप्ताश्चलुप्तमासिकपिण्डकाः ॥ यस्यानयति शूद्रोग्निं
 तृणकाष्ठहवींषि सः ॥ १० ॥ पतनान्पर्वतानां च भित्तिपतिन ये मृताः ॥ रजस्वलादिदोषैश्च न च भूमौ मृताश्च ये ॥ ११ ॥ अन्त
 रिक्षे मृता ये च विष्णुस्मग्गवर्जिताः ॥ मृतकैः श्वादिसंपर्कैः प्रेतभावा इह क्षितौ ॥ १२ ॥ एवमादिभिर्गन्धैश्च कुमृत्युवशागाश्च ये ॥ ते
 मत्स्ये प्रेतयोनिमथा विनगन्ति मरुत्थले ॥ १३ ॥ मातरं भगिनीं भार्यां स्नुषां दूहितं तथा ॥ अदृष्टदोषां त्यजति स प्रेतो जायते
 ध्रुवम् ॥ १४ ॥ भ्रातृधृग्व्रह्महा गोघ्नः सुगणो गुस्तलपगः ॥ हेमक्षेमहस्ताक्षर्य स वै प्रेतत्वमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ न्यासापहर्ता मित्रधुक परदा
 गस्तथा ॥ विश्वासघाती क्रूरस्तु स प्रेतो जायते ध्रुवम् ॥ १६ ॥ कुलमार्गीश्च सन्त्यज्य परधर्मरतस्तथा ॥ विद्यावृत्तविहीनश्च स प्रेतो जायते
 ध्रुवम् ॥ १७ ॥ अर्धवेदाहगन्तीममिनिहासं पुरातनम् ॥ युधिष्ठिरस्य संवादं भीष्मेण सह सुव्रत ॥ तदहं कथयिष्यामि यच्छ्रुत्वा सौख्यमाप्नुयात् ॥
 ॥ १८ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ केन कर्मविपाकेन प्रेतत्वमुपजायते ॥ केन वा मुच्यते कस्मात्तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ यच्छ्रुत्वा न पुनर्मोहमेवं यास्या
 मि सुव्रत ॥ १९ ॥ भीष्म उवाच ॥ येनैव जायते प्रेतो येनैव स विमुच्यते ॥ प्राप्नोति नरकं घोरं दुस्तरं दैवतैरपि ॥ २० ॥ सततं श्रवणाद्यस्य
 पुण्यश्रवणकीर्तनात् ॥ मानवा विप्रमुच्यन्ते आपन्नाः प्रेतयोनिषु ॥ २१ ॥ श्रूयते हि पुरा वत्स ब्राह्मणः शंसितव्रतः ॥ नाम्ना सन्ततः स्मृतः
 स्तपोऽर्थे वनमाश्रितः ॥ २२ ॥ स्वाध्याययुक्तो होमेन यो (या) गयुक्तो दयान्वितः ॥ यजन्स सकलान्यज्ञान्युत्तया कौलं च विक्षिपन् ॥ २३ ॥
 ब्रह्मचर्यसमायुक्तो युक्तस्तपसि मार्दवे ॥ परलोकभयोपेतः सत्यशौचैश्च निर्मलः ॥ २४ ॥ युक्तोऽहि गुरुवाक्येन युक्तश्चातिथिपूजने ॥ आत्म
 योगे सदोद्युक्तः सर्वद्वन्द्वविवर्जितः ॥ २५ ॥ योगाभ्यासे सदा युक्तः संसारविजिगीषया ॥ एवंवृत्तः सदाचारो मोक्षकांक्षी जितेन्द्रियः ॥ २६ ॥
 बहुन्यब्दानि विजने वने तस्य गतानि वै ॥ तस्य बुद्धिस्ततो जाता तीर्थानुगमनं प्रति ॥ २७ ॥ पुण्यैस्तीर्थजलैरेव शोषयिष्ये कलेवरम् ॥ स तीर्थे
 त्वरितं स्नात्वा तपस्वी भास्करोदये ॥ कृतजाप्यनमस्कारो ह्यध्वानं प्रत्यपद्यत ॥ २८ ॥ एकस्मिन्दिवसे विप्रो मार्गभ्रष्टो मत्ततपाः ॥ ददशां

ग.म.पु.
॥१८९॥

ध्वनि गच्छन्स पञ्च प्रेतान् सुदारुणान् ॥ २९ ॥ अरण्ये निर्जने देशे संकटे वृक्षवर्धिते ॥ पञ्चैतान्विकृताकारान्दृष्ट्वा वै घोरदर्शनान् ॥
इषत्सन्वस्तहदयोऽतिष्ठदुन्मील्य लोचने ॥ ३० ॥ अवलम्ब्य ततो वैर्य्य भयमुत्सृज्य द्रुतः ॥ पप्रच्छ मधुराभाषी के सूर्यं विकृताननाः ॥ ३१ ॥
किञ्चाशुभं कृतं कर्म येन प्राप्ताः स्थ वैकृतम् ॥ कथं वा चैकतः कर्म प्रस्थिताः कुत्र निश्चितम् ॥ ३२ ॥ प्रतराज उवाच ॥ स्वैःस्वैस्तु कर्मभिः
प्राप्तं प्रेतत्वं हि द्विजोत्तम ॥ परद्रोहरताः सर्व्वे पापमृत्युवशं गताः ॥ ३३ ॥ क्षुत्पिपासादिता नित्यं प्रेतत्वं ससुपागताः ॥ हतवाक्या हेतुश्रीका हत
संज्ञा विचेतसः ॥ ३४ ॥ न जानीमो दिशं तात विदिशं चातिदुःखिताः ॥ कः तु गच्छामहे शूढाः पिशाचाः कर्मजा वयम् ॥ ३५ ॥ न माता न
पितास्माकं नित्यं कर्मभिः स्वर्केः ॥ प्राप्ताः स्म सहसा जातदुःखोद्विगसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ दर्शनेन च ते ब्रह्मसुदिताप्यायिता वयम् ॥ सुहृत्
तिष्ठ वक्ष्यामि वृत्तान्तं सर्व्वमादितः ॥ ३७ ॥ अहं पय्युषितो नाम एष सूचीमुखस्तथा ॥ शीघ्रगो रोच (ह) कश्चैव पञ्चमो लेखकः स्मृतः ॥ ३८ ॥
एवं नाम्नाः सर्व्वे वै संश्रुताः प्रेततां वयम् ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां कथं वै नामसम्भवः ॥ किञ्चित्कारणमुदिश्य येन श्रूयाः स्वना
मदत्तव ॥ ३९ ॥ प्रेताः प्रेताः उवाच ॥ मया स्वादु सदा भुक्तं दत्तं पय्युषितं द्विज ॥ ४० ॥ शीघ्रं गच्छति विप्रेण याचितः क्षुधितेन वै ॥ एतत्कारणमु
दिश्य नामावच्छिपिं मम ॥ ४१ ॥ शीघ्रं गच्छति विप्रेण याचितः क्षुधितेन वै ॥ एतत्कारणमुदिश्य शीघ्रगोऽयं द्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ सूचिता
वदवाञ्जनाः पद्मा अन्नादिकंक्षया ॥ एतत्कारणमुदिश्य एष सूचीमुखः स्मृतः ॥ ४३ ॥ एकाको भिष्टमश्नाति पोष्यवर्गेश्वरे सदा ॥ ब्राह्मणानामभावेन
रोच (ह) कस्तेन चोच्यते ॥ ४४ ॥ पुरायं मोनमास्थाय याचिता विलिखेद्भुवम् ॥ तेन कर्मविपाकेन लेखको नाम चोच्यते ॥ ४५ ॥ प्रेतत्वं
कर्मभावेन नाम नामानि च द्विज ॥ भूपाननो लेखकोऽयं रोच (ह) कः पर्व्वताननः ॥ ४६ ॥ शीघ्रगः पशुवृकश्च सूचकः सूचिवक्रवान् ॥ दुः
खिताः पितृणां स्वाभिन्त्यय रूपविपर्य्ययम् ॥ ४७ ॥ कृत्वा मायामयं रूपं विचरामां महीतले ॥ सर्व्वे च विकृताकारा लम्बोष्ठा विकृताननाः
॥ ४८ ॥ बृहच्छरीरिणो रौद्रा जाताः स्वर्नेव कर्मणा ॥ एतत्ते सर्व्वमाख्यातं प्रेतत्वे कारणं मया ॥ ४९ ॥ ज्ञानिनोऽपि वयं सर्व्वे जाताः स्म तव
दर्शनात् ॥ यत्र ते श्रवणे श्रद्धा तत्पृच्छ कथयामि ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये जीवा भुवि जीवन्ति सर्व्वेऽप्याहारमूलकाः ॥ सुष्माकमपि
आहारं श्रोतुमिच्छामि तत्स्वतः ॥ ५१ ॥ प्रेता उचुः ॥ यदि ते श्रवणे श्रद्धा आहाराणां द्विजोत्तम ॥ अस्माकं तु महीभाग शृणुत्वं सुसमाहितः ॥ ५२ ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. २२

॥१८९॥

ब्राह्मण उवाच ॥ कथयन्त महाप्रेता आहारं च पृथक्पृथक् ॥ इत्युक्तो ब्राह्मणेनेममुचुः प्रेताः पृथक्पृथक् ॥५३॥ प्रेता ऊचुः ॥ शृणु बाह्यमस्माकं
 सव्यं सस्वविगर्हितम् ॥ यच्छ्रुत्वा गर्हसे ब्रह्मन् भूयोभूयश्च गर्हितम् ॥ ५४ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषोत्थं शरीराणां मलेः सह ॥ उच्छिष्टैश्चैव चान्यैश्च
 प्रेतानां भोजनं भवेत् ॥ ५५ ॥ गृहाणि चाप्यशौचानि प्रकीर्णोपस्कराणि च ॥ मलिनानि प्रसृतानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५६ ॥ नास्ति सत्यं
 गृहे यत्र न शौचं न च संयमः ॥ पतितैर्दस्युभिः सङ्गः प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५७ ॥ बलिमन्त्रविहीनानि होमहीनानि यानि च ॥ स्वाध्याय
 व्रतहीनानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५८ ॥ न लज्जा न च मर्यादा यदात्र स्त्रीजितो गृही ॥ गुरवो यत्र पूज्या न प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५९ ॥
 यत्र लोभस्तथा क्रोधो निद्रा शोको भयं मदः ॥ आलस्यं कलहो नित्यं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ६० ॥ भर्तृहीना च या नारी परवीर्य्यं निषेवते ॥
 वीजं मूत्रसमायुक्तं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ६१ ॥ लज्जा मे जायते तात वदतो भोजनं स्वकम् ॥ यस्त्रीरजो योनिगतं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥
 ॥ ६२ ॥ निर्विण्णाः प्रेतभावेन पृच्छामि त्वां दृढव्रत ॥ यथा न भविता प्रेतस्तन्मे वद तपोधन ॥ नित्यं मृत्युर्वरं जन्तोः प्रेतत्वं मा भवेत्कचित्
 ॥ ६३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ उपवासपरो नित्यं कृच्छ्रचान्द्रायणे रतः ॥ व्रतैश्च विविधैः पूतो न प्रेतो जायते नरः ॥ ६४ ॥ एकादश्यां व्रतं कुर्वन्नाग
 रेण ममन्वितम् ॥ अपरेः सुकृतैः पूतो न प्रेतो जायते नरः ॥ ६५ ॥ इष्ट्वा वै वाश्रमेधादीन्दद्यादानानि यो नरः ॥ आराभोद्यानवाप्यादेः प्रपाया
 श्चैव कारकः ॥ ६६ ॥ कुमारि ब्राह्मणानां तु विवाहयति शक्तिः ॥ विद्यादोऽभयदश्चैव न प्रेतो जायते नरः ॥ ६७ ॥ शूद्राग्निं तु सुक्तेन जठर
 स्थेन यो मृतः ॥ दुर्मृत्युना मृतो यश्च स प्रेतो जायते नरः ॥ ६८ ॥ अयाज्ययाजकश्चैव याज्यानां च विवर्णकः ॥ कौरुभिश्च रतो नित्यं स प्रेतो
 जायते नरः ॥ ६९ ॥ कृत्वा मद्यपसम्पर्कं मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥ अज्ञानाद्भक्षयन्मांसं स प्रेतो जायते नरः ॥ ७० ॥ देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं गुरुद्रव्यं
 तथैव च ॥ कन्यां ददाति शुल्केन स प्रेतो जायते नरः ॥ ७१ ॥ मातरं भगिनीं भार्यां सुषां दुहितरं तथाः ॥ अदृष्टदोषास्त्यजति स प्रेतो जा० ॥ ७२ ॥
 न्यासापहतां मित्रशुकपदगर्गतं सदा ॥ विश्वासचाली कूटश्च स प्रे० ॥ ७३ ॥ भ्रातृभृग्वह्लाहा गोपः सुरापो गुरुतल्पगः ॥ कुलमार्गं परित्यज्य ह्यनुतो
 कौ सदा रतः ॥ हता हेमश्च भूमेश्च स प्रे० ॥ ७४ ॥ भीष्म उवाच ॥ एवं ब्रुवति वै विभ्रे आकाशे दुन्दुभिस्त्वनः ॥ अपतत्युष्णवर्षं च देवैर्मुक्तं द्विजोपरि
 ॥ ७५ ॥ पञ्च देवविमानानि प्रेतानामागतानि वै ॥ स्वर्गं गता विमानेस्ते दिव्यैः संपृच्छ्य तं मुनिम् ॥ ७६ ॥ ज्ञानं विप्रस्य सम्भाषाण्युपसंकीर्त्तं

ग. म. पु.
॥१९०॥

नेन च ॥ प्रेताः पापविनिर्मुक्ताः परं पदमवाप्नुयुः ॥७७॥ मृत उवाच ॥ इदमाख्यानकं श्रुत्वा कम्पितोऽश्वत्थपञ्चवत् ॥ मातृपाणां हितार्थाय गरुडः
पृष्टवान्पुनः ॥ ७८ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे भीष्म युधिष्ठिरसंवादे प्रेतलोत्पत्तिस्तन्मुक्तिप्रेतोपाख्यानं
निरूपणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ गरुड उवाच ॥ किं कुर्वन्ति वै प्रेताः पिशाचत्वेव्यवस्थिताः ॥ वदन्ति वा कदाचिन्मृतकं तद्वत्स्व सुरेश्वर
॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तेषां स्वरूपं वक्ष्यामि चिह्नं स्वप्नं यथातथम् ॥ श्रुत्वासाक्षाद्विज्ञास्ते वै प्रविशेयुः स्ववेश्मनि ॥ २ ॥ प्रतिष्ठा वायुदेव
शयानास्तु स्ववेशाजान् ॥ तत्र यच्छन्ति लिङ्गानि दर्शयन्ति स्ववेश्वर ॥ ३ ॥ स्वपुत्रस्वकलत्राणि स्वबन्धुत्र गच्छन्ति ॥ हयो गजो वृषो वस्त्रो
दृश्यन्ते विकृताननः ॥ ४ ॥ शयानं विपरीतं तु आत्मानं च विपश्येयम् ॥ उत्थितः पश्यति यस्मिन् तद्विन्ध्यात्प्रेतनिर्घ्नितम् ॥ ५ ॥ स्वप्ने नरो हि निग
डैर्वध्यते बहुधा यदि ॥ अन्नं च याचते स्वप्ने कुवेषः पूर्वजो मृतः ॥ ६ ॥ स्वप्ने यो भुज्यमानस्य गृहीत्वात्रं पलायते ॥ आत्मनस्तु एषो वापि तृपा
तस्तु जलं पिबेत् ॥ ७ ॥ वृषभागेहणं स्वप्ने दुर्घमः सह गच्छति ॥ उत्पद्य गगनं याति तीर्थं याति श्रुमानुरः ॥ ८ ॥ स्वप्ने यो यदते दग्धं गोवृष
द्विजवाजिषु ॥ लिङ्गे गजे तथा देवे भूते प्रेत निशाचर ॥ ९ ॥ स्वप्ने मध्ये तु पक्षीन्द्र प्रेतलिङ्गान्धनकथा ॥ स्वकलत्रं स्वबन्धुं वा स्वसुतं स्वपुत्रं
विभुम् ॥ विद्यमानं मृतं पश्येत्प्रेतदोषेण निश्चितम् ॥ १० ॥ याचते चः परं स्वप्ने श्रुतुं दुर्भयां च पश्यिष्यतः ॥ तीर्थं गत्वा ददेत्पिण्डान्प्रेतदोषैर्न संश
यः ॥ ११ ॥ निर्गच्छेद्वा गृहाद्वापि स्वप्ने पुत्रस्तथा पञ्चः ॥ पिता भ्राता कलत्रं च प्रेतदायस्तु पश्यति ॥ १२ ॥ चिह्नान्प्रेतानि पक्षीन्द्र प्रायश्चित्त
निवेदयेत् ॥ कृत्वा स्नानं गृहे तीर्थं श्रीवृक्षं तपेण जले ॥ १३ ॥ कृष्णश्याम्यानि पुत्रां च प्रदद्याद्देवपात्रम् ॥ होमं कुर्याद्विधायकं नमस्कुर्याच्चयेत्तु श्रीः ॥
॥ १४ ॥ एतद्दि श्रद्धया यस्तु प्रेतलिङ्गनिर्दर्शनम् ॥ पश्यते गृध्रे वापि प्रेतचिह्नं विलभ्यति ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे
द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतकृतितद्विज्ञानचिह्नान्निर्मुक्तपुत्रप्राप्त्यनिरूपणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ गरुड उवाच ॥
॥ नाकाले त्रियते कश्चिदिति वेदास्तुशासनम् ॥ कर्ममात्तुस्तुसवामेति राजा न शोचिष्येति वा ॥ १ ॥ मृतकं
ब्राह्मणं पूर्वममृतं तद्धि दृश्यते ॥ वेदेकं तु यद्वाक्यं शतं जीवति मातृपे ॥ २ ॥ जीवन्ति मातृपे लोके सत्ये वर्णा द्विजादयः ॥

प्रे. खं.
च. कां.
अ. २४

॥१९०॥

अन्यजाभ्लेच्छाश्चैव खण्डे भारतसंज्ञके ॥ ३ ॥ न दृश्यते कलौ तच्च कस्मादेव समादिश ॥ (आधानाम्मुद्युमाप्नोति वालो वा स्थविरो युवा ॥ ४ ॥ सधनो निर्यनो वापि सुकुमारः सुरूपवान् ॥ अविद्राश्चैव विद्राश्च ब्राह्मणस्त्विदरो जनः ॥ ५ ॥ तपोरतो योगशीलो महाज्ञानी च यो नरः ॥ सर्वज्ञानरतः श्रीमान्धर्मात्मातुलविक्रमः ॥ ६ ॥) सर्वमेतदशेषेण जायते वसुधातले ॥ कस्मान्मुद्युमाप्नोति राजा वा श्रीविशेषपि वा ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ साधुमाधु महाप्राज्ञ यस्त्वं भक्तोऽसि मे प्रियः ॥ श्रुत्वा वचनं गुह्यं नानादेशविचारानम् ॥ ८ ॥ विधातुविहितो मुन्युः शीघ्रमादाय गच्छति ॥ ततो वक्ष्यामि पक्षीन्द्र काश्यपेय महाद्युते ॥ ९ ॥ मानुषः शतजीवीति पुन वेदेन भाषितम् ॥ विकर्मणः प्रभावेण शीघ्रं चापि विनश्यति ॥ १० ॥ वेदानभ्यस्तनैव कुलाचारं न मेवते ॥ आलम्बात्कर्मणां न्यायो निषिद्धिऽप्याहः सदा ॥ ११ ॥ यत्र तत्र गृहेऽश्नाति फलेभ्यस्तथा ॥ एतैरन्येभ्योऽप्येजायते चासुपः क्षयः ॥ १२ ॥ अश्वदानमनुमि तास्मिन्कर्मफलम् ॥ फलोदाहरणं ब्राह्मणं यत्त (य) वन्दिरम् ॥ १३ ॥ अशितारं राजानं नित्यं धर्मविवर्जितम् ॥ क्रूरं व्यसनिनं मुखं वेदवाक्यसिद्धम् ॥ प्रजापीडनकारं राजानं यमशासनम् ॥ १४ ॥ प्रापयन्ति वशं मृत्योस्तनो यानि च यातनाम् ॥ स्वकर्मणि परित्यज्य मुख्यवृत्तानि यानि च ॥ १५ ॥ परकर्मणो नित्यं यमलोके म गच्छति ॥ शूद्रः कगेति यत्किञ्चिद्विजमुश्रूषणं विना ॥ १६ ॥ उत्तमश्रममध्ये वा यमलोके म पच्यते ॥ स्नानं दानं जपो हारो म्याध्यायो देवतास्त्रयम् ॥ १७ ॥ यस्मिन्दिने न मेव्यन्ते न युथा विप्रो नृणां ॥ अतिव्यसुधं वेदमन्त्राणां वसोद्वयम् ॥ १८ ॥ असौक्यमये देहे गुणानेतान्प्रवृत्तयः ॥ यत्रातः संस्कृतं सायं तत्तमन्त्रं विनश्यति ॥ १९ ॥ तदीयसमम्पुटकाये का वत निव्यता ॥ गतं ज्ञात्वा तु पक्षीन्द्र वपुर्हृदं स्वकर्मभिः ॥ २० ॥ नरः पापविनाशाय कुर्वीत परमोपयम् ॥ दहः किमन्यतुः स्त्रिभिरपुलसादुरव वा ॥ २१ ॥ उभयावां प्रभावापि बालनाभिः शुनापि वा ॥ कस्तत्र परमो यज्ञः कुर्मिचिद्भस्मयज्ञके ॥ २२ ॥ कर्तव्यः परमो यत्तः पातकम् विनाशने ॥ अनेकभवमभ्युतं पातकं तु भिक्षा कृतम् ॥ २३ ॥ यदा प्राप्नोति मानुष्यं तदा सर्वं तपन्यपि ॥ सर्वजन्मानि संस्तुन्य विपादौ कृतचेतनः ॥ २४ ॥ अवैश्य गर्भवासांश्च कर्मजा यतस्तथा ॥ मानुषोदगवासी चेतदा भवति पातकी ॥ २५ ॥ अण्डजादिषु भूतेषु यत्रयत्र प्रसर्पति ॥ आधयो व्याधयः कुशा जगरूपविपर्ययः ॥ २६ ॥ गर्भवासाद्विनिम्बुक्तस्त्वज्ञानतिसिरादुतः ॥ न जानाति सगश्रेष्ठ बालभारं मयाश्रितः ॥ २७ ॥ यौवने तिसिरान्धश्च यः पश्यति स मुक्तिपादः ॥ आधानाम्मुद्युमाप्नोति वालो वा स्थविरो युवा ॥ २८ ॥ सधनो निर्धनश्चैव सुकुमारः सुरूपवान् ॥ अविद्राश्चैव विद्राश्च ब्राह्मणस्त्विदरो जनः ॥ २९ ॥

म.म.पु.
॥१९३॥

तपोरतो योगशीलो महाज्ञानी च यो नरः॥ महादानरतः श्रीमान्परमात्मानुलविक्रमः ॥ विना प्रातुपदेहं तु सुखं दुःखं न विन्दति ॥ ३० ॥ भ्रातृ-
कर्मपाशेस्तु मृत्युमाप्नोति मानवः ॥ आशानात्पञ्च वर्षाणि स्वल्पपापैर्विपच्यते ॥ ३१ ॥ पञ्चवर्षाधिको भूत्वा महापापैर्विपच्यते ॥ योनिं श्रूयते
यस्मान्मृतोऽप्यायाति याति च ॥ ३२ ॥ मृतो दानप्रभावेण जीवन्मर्त्यैश्वरं भुवि ॥ सूत उवाच ॥ इति कृष्णवचः श्रुत्वा गरुडो वाक्यमब्रवीत् ॥
॥ ३३ ॥ गरुड उवाच ॥ मृते बाले कथं कुर्यात्पिण्डदानादिकाः क्रियाः ॥ गर्भेषु च विपद्गानामाहुर्वाकरणाच्छ्रियोः ॥ ३४ ॥ कथं किं केन दातव्यं
मृतान्ते को विधिः स्मृतः ॥ गरुडोक्तमिति श्रुत्वा विष्णुर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ यदि गर्भो विपद्येत स्रवते वापि योषितः ॥ वायु-
न्मासं स्थितो गर्भस्तावद्दिनमशौचकम् ॥ ३६ ॥ तस्य किञ्चित् कर्तव्यमात्मनः श्रेय इच्छता ॥ ततो जाति विपद्ने तु आ ब्रूहाकरणाच्छ्रियोः ॥ ३७ ॥
दुग्धं भोज्यं यथाशक्ति बालानां च प्रदीयते ॥ आ ब्रूहात्पञ्चवर्षे तु देहदाहो विधीयते ॥ ३८ ॥ दुग्धं तस्य प्रदेयं स्याद्बालानां भोजनं शुभम् ॥
पञ्चवर्षाधिके भ्रूते स्वजातिविहितानि च ॥ ३९ ॥ कुर्यात्कर्मणि सन्वाणि चोदकुम्भादि पायमम् ॥ दातव्यं तु खमश्रेष्ठ ऋणसम्पन्नैस्तु प-
॥ ४० ॥ जातस्य हि भ्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म श्रुतस्य च ॥ कर्तव्यं पक्षिशार्दूल पनर्दक्षयाय वै ॥ ४१ ॥ तस्मै यद्वाचते देयमदन्वा निद्वेने कुले ॥
स्वल्पपाशुनिद्वेनो भूत्वा गतिभक्तिविवाहितः ॥ ४२ ॥ पुनर्जन्मागुपान्मत्तस्माद्देयमृते शिशोः ॥ पुराणे गीयते माया सर्वथा प्रतिभाति मे ॥ ४३ ॥
मिष्टान्नं भोजनं देयं दाने शक्तिस्तु दुर्लभा ॥ भोज्यं भोजनशक्तिश्च गतिशक्तिर्वैरक्षिणः ॥ ४४ ॥ विभवे दानशक्तिश्च नारुपस्य तपसः फलम् ॥
दानाद्भोगानवाप्नोति सौख्यं तीर्थस्य सवदान् ॥ सुभाषणान्मनो यस्तु स विद्वान्दर्शनैस्तपः ॥ ४५ ॥ अदत्तदानाच्च भवेद्दग्धो दग्धिद्वानाच्च करोति
पापम् ॥ पापप्रभावाद्भग्नं दयाति पुनर्दग्धः पुनर्भव पापी ॥ ४६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २४ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि पुरुषसो-
श्रोकृष्णगरुडसंवादेऽल्पपाशुमर्गदे तु बालान्मयेष्टयोनिरूपणं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि पुरुषसो-
विनिर्णयम् ॥ जीवन्वापि मृतो वापि पञ्चवर्षाधिकोऽपि वा ॥ ३१ ॥ पूर्णे तु पञ्चमे वर्षे पुनश्चैव प्रतिष्ठितो सन्निद्रियाणि जानाति रूपारूपाविषयै-
॥ २२ ॥ पूर्वकर्मविपाकेन प्राणिनां वधवन्धनम् ॥ विप्रादीनस्य जातस्यैवापि मारयति भुवम् ॥ ३३ ॥ यस्मै नष्टे किं नास्ति दुग्धं देयं मृते शिशो ॥
परं च पायसं क्षीरं दद्याद्बालविपातितः ॥ ४ ॥ एकादशाहं द्वादशाहं त्रयं ब्रूपाविधिं विना ॥ महादानविहीनं च कुमारं कृत्यमादिशत् ॥ ५ ॥
कुमाराणां च य बालानां भोजनं वस्त्रवेष्टनम् ॥ बाले वा तरुणे युद्धे यतो भवति वै सुते ॥ ६ ॥ भूमौ विनिर्दिष्टेन्द्रालं द्विमासोऽनं द्विनायिकम् ॥

मे. सं.
य. कां
अ. २६

॥१९३॥

ततः परं खगश्रेष्ठ देवदाहो विधीयते ॥ ७ ॥ शिशुरा दन्तजन्नाद्वालः स्याद्यावदाश्लिखम् ॥ कथ्यते सर्वराक्षेषु कुमारो यौञ्जिवन्धनात् ॥ ८ ॥
 शूद्रादीनां कथं कुर्व्यात्संशयो मौञ्जिदर्जनात् ॥ गर्भोच्च नवमं दत्त्वा शिशुरामासपोडशम् ॥ ९ ॥ बालश्चाथ परं ज्ञेयं आमासततविराति ॥ आ पञ्च
 वर्षात्कीर्मातः पौगण्डो नवहायनः ॥ १० ॥ किशोरः षोडशाब्दः स्यात्ततो यौवनमादिशेत् ॥ मृतोऽपि पञ्चमे वर्षे अवृतः सद्युतोऽपि वा ॥ ११ ॥
 पूर्वोक्तमेव कर्त्तव्यमौहते दशपिण्डकम् ॥ स्वल्पकर्ममसङ्गान् स्वल्पाद्विपयवन्धनात् ॥ १२ ॥ स्वल्पाद्वापि वस्त्राच्च क्रियां स्वल्पाभपीच्छति ॥
 यावदुपचयो जन्तुर्यावद्विपयवेष्टितः ॥ १३ ॥ यद्ययस्वोपजीव्यं स्यात्ततदेवमिदच्छति ॥ ब्रह्मर्षीजोद्भवाः पुत्रा देवर्षीणां च वल्लभाः ॥ १४ ॥ यमेन
 यमद्वैतश्च शास्यन्ते निश्चितं खग ॥ वालो बृद्धो युवा वापि षट्मिच्छन्ति देहिनः ॥ १५ ॥ सुखं दुःखं सदा वेत्ति देवो वै सर्वगस्त्विह ॥ परित्यज्य
 तदात्मानं जीर्णं त्वचमिवोरगः ॥ १६ ॥ अंगुष्ठमात्रः पुरुषो वायुभूतः क्षुधान्वितः ॥ तस्मादेयानि दानानि मृते बाले मुनिश्चितम् ॥ १७ ॥
 जन्मतः पञ्च वर्षाणि भुङ्क्ते दत्तमसंस्कृतम् ॥ पञ्चवर्षाधिके बाले विपत्तिर्यां जायते ॥ १८ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कर्म सपिण्डीकरणं विना ॥ द्वादशे
 हनि सम्प्राप्ते कुर्व्याच्छ्राद्धानि षोडश ॥ १९ ॥ पायसेन गुडेनापि पिण्डान्दद्याद्यथाक्रमम् ॥ उदकुम्भप्रदानं च पद् (उप) दानानि यानि च ॥ २० ॥
 भोजनानि द्विजे दद्यान्महादानादि शक्तिनः ॥ दीपदानादि शक्तिश्चित्पञ्चवर्षाधिके सदा ॥ २१ ॥ कर्त्तव्यं च खगश्रेष्ठ व्रतात्प्राक् भेततृते ॥ यदा न
 क्रियते सर्वं मुद्रलक्षं स गच्छति ॥ २२ ॥ व्रतात्प्रागेव देयं तु तनः पितृगणस्य च ॥ स्वाहाकारेण वै कुर्यादेकोद्दिष्टानि षोडश ॥ २३ ॥
 ऋजुदर्भैरितलः शुक्लः प्रार्चनावीनि निश्चितम् ॥ अपमय्यं च कर्त्तव्यं कृते यांति परां गतिम् ॥ २४ ॥ पुनश्चिरात्पुनो भूत्वा जायते स्वकुले भुवम् ॥
 सर्वसौख्यप्रदः पुनः पित्रोः प्रीतिविबद्धनः ॥ २५ ॥ आकाशमके दि यथा चन्द्रादिभ्यो यथैकतः ॥ यदादिषु प्रयक्त्वा सर्वे पश्यन् रूपं च तत्समम्
 ॥ २६ ॥ आत्मा तथैव सर्वेषु पुत्रेषु विचरेन्मदा ॥ या यस्य प्रकृतिः पूर्वं शुकशोणितसङ्क्रमे ॥ २७ ॥ सा (स) तेन आश्रयगेन पुनर्वास्तक
 म्मेकार्णिनः ॥ पितृरूपं समादाय कर्त्तव्यं चायते मुतः ॥ २८ ॥ विदूतः कोऽपि रूपाढ्यो गुणज्ञो दानतत्परः ॥ सदृशः कोऽपि लोकैस्त्रिभिर्भूतो न
 भविष्यति ॥ २९ ॥ अन्धादन्धो न भवति मृकामृको न जायते ॥ वायिराद्विशो नैव विद्यावान्विदुषो न हि ॥ अशुक्रपा न दृश्यते सदीर्यं वचन
 शृणु ॥ ३० ॥ गरुड उवाच ॥ औरसतेजजाद्याश्च पुत्र्या दशविधाः स्मृताः ॥ संशुद्धीतः सुतो यस्तु दासीपुत्रश्च तेन क्रिय ॥ ३१ ॥ कौका गति

ग. म. पु.
॥१९२॥

भवामोति जातो मृत्युशरां गतः ॥ भवेन्न दुहिता यस्य न दौहित्रो न वा सुतः ॥ ३२ ॥ आर्द्धं तस्य कथं कार्यं विविना केन तद्भवेत् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सुखं दृष्ट्वा तु पुत्रस्य मुच्यते पैतृकादृणात् ॥ ३३ ॥ पौत्रस्य दर्शनाच्चतुर्मुच्यते सः ऋणवशात् ॥ लोकानन्तर्यं विवः प्राप्तिः पुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः ॥ ३४ ॥ अन्येषोद्भवाद्या ये मुक्तिमात्रप्रदाः सुताः ॥ कुर्वन्ति पात्रार्थं आर्द्धशरीरो विधिवत्सुतः ॥ ३५ ॥ कुर्वन्त्यन्ये सुताः आर्द्धशरीरं न पात्रवर्णम् ॥ ब्राह्मोदात्तसूत्रमपि संगृहीतस्त्वधो नयेत् ॥ आर्द्धं संवत्सरं कुर्वन्जायते नरकाय वै ॥ ३६ ॥ सर्वदानानि दद्यान् हि दानादृते खन ॥ संगृहीतः सुतः कुर्यादिकोदृष्टं न पात्रवर्णम् ॥ ३७ ॥ मातृवद् पितृमातृभ्यां आर्द्धं दत्त्वा न लिप्यते ॥ एकोदृष्टं परित्यज्य पात्रवर्णं कुरुते यदि ॥ ३८ ॥ आत्मानं च पितृंश्चैव स नयेद्यमगन्दिनम् ॥ संगृहीतस्तु यः केचिदासीष्टादायश्च ये ॥ ३९ ॥ तैर्यं कुर्यात् पितृभ्यां दानं (मांसं) दद्याद्भिज्जन्मने ॥ संगृहीतस्तु यः श्रुत्वा पात्रं वा यः प्रयच्छति ॥ ४० ॥ इया आर्द्धं विजानीयाच्छूद्राग्निं यथा द्विजः ॥ न शीघ्रयति तच्छूद्रं पितामहमुवाच ॥ एवं ज्ञात्वा स्वयं श्रेष्ठ हीनजातिस्तुतास्त्यजेत् ॥ ४१ ॥ (ब्राह्मण्यं ब्राह्मणाच्चतुष्पाण्डालादधमः स्मृतः) ॥ यस्तु प्रजिता जाता ब्राह्मण्यां शूद्रतश्च यः ॥ ४२ ॥ द्विजो विद्धि पाण्डालो मगोवायस्तु जायते ॥ स्वयं विद्विहानान्पुत्रः समुन्पाद्य स्वमेव ॥ ४३ ॥ तेऽसुवृत्तैः सुखं प्राप्यं कुरुतेनरकं व्रजेत् ॥ हीनजातिसमुद्भूतैः सुवृत्तैः सुखमेवते ॥ ४४ ॥ कलिकलुषावसुतः प्रजितः सिद्धसङ्क्षेपमरचमरयालावोज्यमानोऽप्सरोभिः ॥ पितृशतमपि बन्धुपुत्रपौत्रप्रपौत्रानपि नरकनिमग्नानुद्वेष्टे ॥ ४५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २५ ॥ गुरु उवाच ॥ सत्यं ब्रूहि सुरश्रेष्ठ कृपां कृत्वा मयि प्रभो ॥ मृतानां चैव जन्तूनां कदा कुर्यात्सपिण्डवत् ॥ १ ॥ सपिण्डत्वे कुतो याति असपिण्डे कुतो गतिः ॥ केनैव सहपिण्डत्वं स्त्रीपुंसोर्वकुमहसि ॥ २ ॥ भ्रातृभ्यां सहेकत्वं प्रापुनः कथमुत्तमम् ॥ जीवद्भर्तारं नारीणां सपिण्डीकर्मणं कुतः ॥ ३ ॥ सपिण्डीकर्मणं यान्ति स्वर्गलोकं सुश्रवः ॥ अयशोऽत्र कथं आर्द्धं वृषोत्तमः कथं भवेत् ॥ ४ ॥ वृद्धानं कथं कार्यं सपिण्डीकरणे कुतः ॥ कथयस्व प्रसादनं हिताय जगतां प्रभो ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यथावत्कथयिष्यामि सपिण्डीकरणं त्वय ॥ वदं यावत्स्वमश्रेष्ठ यदाचरति मानवः ॥ ६ ॥ सपिण्डवत्ततो वृत्ते पितृलोकं स गच्छति ॥ तन्नास्तुत्वेण कर्त्तव्यं सपिण्डीकरणं पितुः ॥ ७ ॥ संवत्सरे तु सम्पूर्णं कुर्यात्सपिण्डप्रवेशनम् ॥ पिण्डप्रवेशवि

प्रे. सं.
प. का.
अ. २६

॥१९२॥

धिना तस्य नित्यं मृताद्विकम् ॥ ८ ॥ निश्चितं पक्षिशार्दूल वर्षान्ते पिण्डमेलनम् ॥ सहपिण्डे कृते प्रेतस्ततो याति परां गतिम् ॥ तन्नाम
 सम्पत्तिर्यज्य ततः पितृगणो भवेत् ॥ ९ ॥ विपक्षे वापि पण्मासे मेलयेत्पितामहैः ॥ ज्ञात्वा वृद्धिविवाहादि स्वगोत्रविहितानि च ॥ १० ॥ विवाहं
 नैव कर्वाति मृतं च दहमेधनि ॥ मिश्रमिक्षां न गृह्णाति यावत्कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ११ ॥ स्वगोत्रेऽप्यगुचित्वावद्यावत्पिण्डं न मेलयेत् ॥ मेलना
 त्प्रेतशब्दस्तु निवर्तते लगेस्वर ॥ १२ ॥ आनन्त्यात्कुलधर्माणां पुंसश्चैवायुषः क्षयात् ॥ अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहः प्रशस्यते ॥ १३ ॥ निर
 भ्रिकः साधिका वा द्वादशाहं सपिण्डयेत् ॥ १४ ॥ द्वादशाहं विपक्षे वा पण्मासे वत्सरेऽपि वा ॥ सपिण्डीकरणं प्राक्तनपि भिस्तत्स्वदक्षिभिः ॥ १५ ॥
 सपुत्रस्य न कर्तव्यमेकोदितं कदाचन ॥ सपिण्डीकरणाद्बुद्धं यत्रयत्र प्रदीयते ॥ १६ ॥ तत्रतत्र त्रयं कार्यमन्यथा पितृवातकः ॥ त्रिभिः कुर्याद्दश
 तत्स्य पाद्वर्णं मुनिनोदितम् ॥ १७ ॥ तद्दिने तद्दिने कुर्यात्पितामहमुत्तान्यतः ॥ अज्ञानादिनमासानां तस्मात्पद्वर्णमिष्यते ॥ १८ ॥ अनुत्पन्नशरीरस्य
 न दानं पितृभिः सह ॥ एतैः पादशभिः श्राद्धैः प्रेतो मुक्तस्तु जायते ॥ १९ ॥ अपुत्रस्य सपिण्डत्वं नैव कुर्यात्पितृभ्यामपि वा ॥ यावज्जीव च सपुत्र्या न
 कुर्यात्सहपिण्डताम् ॥ २० ॥ ब्राह्मादिषु विवाहेषु या वधुरिह संस्कृता ॥ भर्तृगोत्रेण कर्तव्यास्तस्याः पिण्डादकक्रियाः ॥ २१ ॥ आतुरादिविवा
 हे तु या व्युदा कन्यका भवेत् ॥ तस्यास्तु पितृगोत्रेण कुर्यात्पिण्डादकक्रियाः ॥ २२ ॥ पितुः पुत्रेण कर्तव्यं सपिण्डीकरणं सदा ॥ पुत्राभावे
 तु पत्नी स्यात्पत्न्यभावे सहोदरः ॥ २३ ॥ भ्राता वा भ्रातृपुत्रो वा सपिण्डः शिष्य एव वा ॥ सपिण्डनक्रियां कृत्वा कुर्यान्नान्दीमुखं ततः ॥ २४ ॥
 ज्येष्ठस्यैव कर्मिणेन भ्रातृपुत्रेण भार्यया ॥ सपिण्डीकरणं कार्यं पुत्रहीनो नैव यम् ॥ २५ ॥ भ्रातृणामेकजातानामेकश्वेतुवचान् भवेत् ॥ सख्ये
 ते तेन पुत्रेण कुत्रिणी ममुरवर्त्तते ॥ २६ ॥ सख्येषां पुत्रहीनानां पत्नी कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ऋत्विजाः कारयेद्वापि पुरोहितमथापि वा ॥ २७ ॥
 कृतबुडोपनीतस्य पितुः श्राद्धं समाचरेत् ॥ उच्चारयेत्स्वधाकारं न तु वेदाक्षरणैः ॥ २८ ॥ भ्रातादिभिर्भिभिः कार्यं सपिण्डीकरणं स्त्रियाः ॥ पितृ
 व्यभ्रातृपुत्रेण सादरेण कनीयसा ॥ २९ ॥ अर्ध्वाङ्कं संवत्सरात्सन्धौ पूर्णं संवत्सरेऽपि वा ॥ ये सपिण्डीकृताः प्रेतास्तेषां न स्यात्पृथक् क्रिया ॥ ३० ॥
 सपिण्डने कृते वत्स पृथक् तु विगर्हितम् ॥ यस्तु कुर्यात्पृथक् पिण्डं पितृहा सोऽभिजायते ॥ ३१ ॥ सपिण्डीकरणे वृत्ते पृथक् नोपपद्यते ॥
 पृथक् पिण्डे कृते पश्चादुनः कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ३२ ॥ सपिण्डीकरणं कृत्वा एकोदितं करोति यः ॥ आत्मानं च तथा प्रेतं स नयेद्यमशासनम्

पुरोहितेनयर्थः ।
 ३३

ग. म. पु.
॥१९३॥

॥ ३३ ॥ वर्ष यावक्रिया कार्या नामगोत्रेण धीमता ॥ वटादि भोजनं नित्यं पवेदानानि यानि च ॥ सविण्डीकरणे वृत्ते एकस्यैव तु वापयेत् ॥
॥ ३४ ॥ अन्नं पानीयसहितं संख्यां कृत्वाध्वकस्य च ॥ दातव्यं ब्राह्मणे पक्षिञ्जलपूर्णवटादिकम् ॥ ३५ ॥ पिण्डान्ते तस्य सकला वर्षभृतिः
स्वशक्तिः ॥ दिव्यदेहो विमानस्थः सुखं याति यमालयम् ॥ ३६ ॥ जीवमाने च पितरि न हि पुत्रे सविण्डता ॥ स्त्रीणां सविण्डनं नास्ति तथा
भर्तारि जीवति ॥ ३७ ॥ हुताशं या समाकृष्टा चतुर्थेऽङ्गि पतिव्रता ॥ तस्या भर्तृदिने कार्यं वृषोत्सर्गादिकं च यत् ॥ ३८ ॥ पुत्रिका पतिगोत्रा
स्यादधस्तात्पुत्रजन्मनः ॥ पुत्रोत्पत्तेः परस्तात्सा पितृगोत्रं व्रजेत्पुनः ॥ ३९ ॥ पतिपत्न्योः सर्वैकत्वं हुताशं याधिरोगति ॥ पुत्रेणैव पुत्रकृत्वा श्रद्धं क्षया
ख्ये तस्य वासरः ॥ ४० ॥ अपुत्रो चेन्मृतौ स्यातामेकचित्यां समेऽहनि ॥ गृथकृत्वा श्राद्धानि कुर्वीत सापिण्यं पतिना सह ॥ ४१ ॥ पुत्रकृत्वा च पिण्डेन दम्पती
पतिना सह ॥ न लिप्यते महादोषैरेतत्सत्यं वचो मम ॥ ४२ ॥ एकचित्यां समाकृष्टी दम्पती निधनं गतौ ॥ एकपाकं प्रकुर्वीत पिण्डान्दद्यात्पुत्रकृत्वा
॥ ४३ ॥ एकादशे वृषोत्सर्गे प्रेतश्राद्धानि पोडश ॥ वटादिपददानानि महादानानि यानि च ॥ वर्ष यावत्पुत्रकुर्वीतमेतस्त्विति व्रजेत्स्वित् ॥ ४४ ॥
एकगोत्रे मृतानां तु स्त्रिया वा पुत्रस्य वा ॥ स्थण्डिलं चैकतः कुर्व्याद्धोमं कुर्यात्पुत्रकृत्वा ॥ ४५ ॥ एकादशेऽङ्गि यच्छ्राद्धं पुत्रकृत्वा पिण्डाभ्य
भोजनम् ॥ पाकैकेन पतिस्त्रीणामन्येषां च विगर्हितम् ॥ ४६ ॥ एकेनैव तु पाकेन श्राद्धानि कुरुते सुतः ॥ एकं तु विकिरं कुर्यात्पिण्डान्दद्याद्ब्रह्म
नपि ॥ तीर्थे चापरपक्षे वा चन्द्रसूर्यग्रहेऽपि वा ॥ ४७ ॥ नारी भर्तारमासाद्य कुणपं दहते यदा ॥ अग्निर्दहति गात्राणि आत्मानं नैव पीडयेत् ॥
॥ ४८ ॥ दहते मायमानानां धातूनां हि यथा मलम् ॥ तथा नारी दहेद्देहं हुताशं ब्रह्मरूपमे ॥ ४९ ॥ दिव्यादेो दिव्यदेहस्तु ब्रह्मै भवति पूरुषः ॥
तप्तलेन लोहेन वह्निना नैव दहते ॥ ५० ॥ तथा सा पतिसंयुक्ता दहते न कदाचन ॥ अन्तरात्मा धृते तस्मिन्मृतोऽप्येकत्वमागतः ॥ ५१ ॥
भर्तृसंगं परित्यज्य अन्यत्र म्रियते यदि ॥ भर्तृलोके न सा याति यावदाभूतसंयुधम् ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीमुत्तानपरित्यज्य मातरं पितरं तथा ॥ मृतं पति
मनुव्रज्य सा चरं सुखमेधते ॥ ५३ ॥ दिव्यवर्षप्रमाणेन तिष्ठः कोट्योऽङ्गकोटयः ॥ तावत्कालं वसेत्स्वर्गे नृसनेः सप्त सप्तदा ॥ ५४ ॥ तदन्ते चरते
लोके कुले भवति भोगिनाम् ॥ सां हि लब्धमहाम्रीतिर्भर्ता सह पतिव्रता ॥ ५५ ॥ एवं न कुरुते नारी धर्माढी पतिसंगमम् ॥ जन्मजन्मनि दुःखात्ता
दुःशीलाऽम्रियवादिनी ॥ ५६ ॥ वस्तुली ग्रहगोधा वा गोधा वा द्विसुखी भवेत् ॥ स्वभर्तारं परित्यज्य परपुंसोऽनुवर्तिनी ॥ ५७ ॥ तस्मात्सर्वत्रय

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. २६

॥१९३॥

ज्ञेन स्वपाते श्री निषेवते ॥ मनसा कर्मणा वाचा मृतं जीवन्तमेव वा ॥ ५८ ॥ जीवमानं मृतं वापि कित्वपं कुरुते तु या ॥ सा च वैषव्यमाप्नो-
 ति जन्मजन्मानि दुर्भगा ॥ ५९ ॥ यदेवभ्यो यत्पितृभ्यः श्रद्धयैव प्रदीयते ॥ तत्फलं भर्तृपूजातः कुर्याद्भवेन्न ततः ॥ ६० ॥ एवं कृते खगश्रेष्ठ
 पितृलोकं चिरं वसेत् ॥ यावदादित्यचन्द्रौ च तावदेवसमा दिवि ॥ ६१ ॥ पुनश्चिरायुषो भूत्वा जायन्ते विपुले कुले ॥ पतिव्रता यथा नारी भर्तुः
 खं न विन्दति ॥ ६२ ॥ सर्वमेतद्वि कथितं मया तव खगेश्वर ॥ विशेषं कथयिष्यामि मृतस्यैव सुखप्रदम् ॥ ६३ ॥ द्वादशाहं कृतं सर्वं वर्षं याव
 त्सापि यदनम् ॥ पुनः कुर्यात्सदा नित्यं यथाग्रं प्रतिमाधिकम् ॥ ६४ ॥ कृतस्य कर्णं नास्ति प्रतकाप्यादंतं खग ॥ यः करोति नरः कश्चित्कृत
 पूर्वं निनभ्यानि ॥ ६५ ॥ मृतस्यैव पुनः कुर्यात्प्रेतोऽक्षय्यमवायुयात् ॥ प्रतिमासं यदा दया सादना जलपूजिताः ॥ ६६ ॥ अर्वाक्ष्व वृद्धेः कर्णाक्ष
 ताक्ष्यं सपिण्डनं यः कुरुते हि पुत्रः ॥ तथापि मासं प्रतिपिण्डमेकमग्रं च कुम्भं सजलं च दद्यात् ॥ ६७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे
 द्वितीयोऽध्यायः ॥ यन्महापण्डे श्रीकृष्णगुरुद्वन्द्वं प्रनक्त्य सपिण्डनं निरूपणं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ कथं प्रता वसन्त्यस्य की
 दृश्या भवन्ति न ॥ महाप्रताः पिशाचाश्च कैः कर्मफलविभो ॥ सर्वेषामनुकम्पार्थं ब्रूहि मे सद्युद्युतम् ॥ १ ॥ प्रेतस्वान्मुच्यते येन दानेन च मुने
 न च ॥ तन्मे कथ्य देवेश मम चेद्विन्दान् भिक्षुम् ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधुं प्रुष्टं त्वया ताक्ष्यं मानुषार्थां हिताय वै ॥ शृणुचावहितं भूत्वा
 यद्विचिं प्रेतलक्षणम् ॥ ३ ॥ गुह्यं ब्रूयन्तं ह्यतन्नास्तेयं यस्य कर्मयत्नितं ॥ भक्तस्त्वं हि महाबाहो तेन ते कथयाम्यहम् ॥ ४ ॥ पुरा ज्ञेतायुगे तात
 राजासीद्ब्रह्मवाहनः ॥ महादयपुं रम्यं धर्म्मनिष्ठो महाबलः ॥ ५ ॥ यत्त्वा दानपतिः श्रीमान्ब्रह्मण्यः साधुसम्मतः ॥ शीलान्वाहगुणेपिता दयादाशि
 ण्यसंयुतः ॥ ६ ॥ प्रजाः पालयते नित्यं पुत्रान्निव महाबलः ॥ शत्रुधर्म्मग्नो नित्यं स हण्कान्दण्डयन्मुपः ॥ ७ ॥ स कदाचिन्महानाहुः ससेन्यो
 मृगयां गतः ॥ वने विवेश गहनं नानावृक्षममन्वितम् ॥ ८ ॥ शार्ङ्गलक्ष्मसंयुतं नानापक्षिनिनादितम् ॥ वनमध्ये तदा राजा मृगं दृग्दपश्यत् ॥ ९ ॥
 तेन विद्धे मृगोऽनीव वाणेन सुदृढेन च ॥ वाणमादाय तं तस्य स वनेऽदर्शने ययौ ॥ १० ॥ कक्षे तच्छणितावात्स राजानुजगाम तम् ॥ ततो
 मृगप्रसङ्गेन वनमग्नद्विवेश सः ॥ ११ ॥ क्षुत्क्षामकण्ठो नृपतिः श्रमस्तपामुच्छ्रितः ॥ जलस्थानं समासाद्य साधु एवावगाहत् ॥ १२ ॥ पीत्वा तदु
 दकं शीतं पक्ष्यगन्धाधिवासितम् ॥ तत उत्तीर्य सलिलाद्रिमलाद्ब्रह्मवाहनः ॥ १३ ॥ न्यमोऽधुक्षमासाद्य शीतच्छाद्य मनोहरम् ॥ महाविदपिनं हयं

१ सा न भर्तारमाप्नोति ॥ १० ॥ यदेवभ्यो यत्पितृभ्यः श्रद्धाभ्यो यदेव न विवाभिः ॥ तस्मात्पदे प्रेतलोकं विधा नारी मुहूर्तं भर्तृपूजायै ॥ ११ ॥

ग. म. पु.
॥१९२॥

पक्षिसङ्घातनादितम् ॥ १४ ॥ वनस्य तस्य सर्व्वस्य केतुभूतमिवोच्छ्रितम् ॥ तं महातरुमासाद्य निषसाद् महीपतिः ॥ १५ ॥ अथ प्रेतं ददर्शसौ
धुनुष्णाव्याकुलं त्रिद्वयम् ॥ उत्कचं मलिनं कुञ्जं (हृक्षं) निर्ममांसं भीमदर्शनम् ॥ १६ ॥ सायुवज्रास्थिचरणं धावमानमितस्ततः ॥ अन्यैश्च बहुभिः प्रेतैः
समन्तात्परिवारितम् ॥ १७ ॥ तं दृष्ट्वा विकृतं चोरं विस्मितो वधुवाहनः ॥ प्रेतोऽपि दृष्ट्वा तं घोरामटवीमागतं तपम् ॥ १८ ॥ तदा हृष्टयना भूत्वा तस्या
न्तिकमुपागतः ॥ अववीत्स तदा ताक्ष्यं प्रेतराजो वृषं वचः ॥ १९ ॥ प्रेतभाषो मया त्यक्तः प्रातोऽस्मि परमां गतिम् ॥ त्वत्संयोगान्महाबाहो नास्ति
धन्यतरो मम ॥ २० ॥ नृपतिरुवाच ॥ कुण्वर्णः करालास्यस्त्वं प्रेत इव लक्ष्यसे ॥ कथयस्व मम श्रौत्वा यथैवं चास्मि तत्त्वतः ॥ २१ ॥ तथा
पृष्टः स वै राहो प्रोवाच सकलं स्वकम् ॥ २२ ॥ प्रेत उवाच ॥ कथयामि नृपश्रेष्ठ सर्व्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वे कारणं श्रुत्वा दयां कर्तुं ममार्हासि
॥ २३ ॥ वैदिशं तापं नगरं सर्व्वसम्पत्समन्वितम् ॥ नानाजनपदाकीर्णं नानारत्नसमाकुलम् ॥ नानापुण्यसमायुक्तं नानावृक्षसमाकुलम् ॥ २४ ॥
तत्राहं न्यवचं भूये देवाचनरतः सदा ॥ वैश्यो जात्वा सुदेवोऽहं लाक्षा विदितमस्तु ते ॥ २५ ॥ हव्येन तपिता देवाः कव्येन पितरस्ताया ॥ चित्रं
दानयोगैश्च विभ्राः मन्त्रपिता मया ॥ २६ ॥ आवाहाश्च विवाहाश्च मया वै सुनिर्वाहताः ॥ दीनान्मार्थविशिष्टभ्यां मया दत्तमनेकधा ॥ २७ ॥
तत्सर्व्वं विकलं त्वत् मम देवाहुपागतम् ॥ वधा मे निष्फलं जातं सुकृतं तद्वदामि ते ॥ २८ ॥ न मेऽस्ति सन्तानिस्तान न सुहृन् च वानधवः ॥
न च मित्रं हि मे तादृग्यः कुर्यादौद्धेदहिकम् ॥ २९ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तेन मम जातं नृपोत्तम ॥ एकादशं त्रिपक्षं च पाण्डितिकमथाविकम् ॥
प्रतिमाम्यानि चान्यानि एवं श्राद्धानि षोडश ॥ ३० ॥ यन्मेतानि न दीयन्ते प्रेतश्राद्धानि भूयते ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तत्स वृत्तः श्राद्धयतिरपि ॥
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ज्ञात्वा महाभयं प्रेतत्वाद्बुद्धरस्व माम् ॥ वर्णानां चापि सर्व्वेषां राजा वन्धुरिहोच्यते ॥ ३२ ॥ तन्मा तारय राजन्द् मणिरत्नं ददामि
ते ॥ यथा मम शुभावातिभवनपर्वरात्तम् ॥ ३३ ॥ तथा काव्यं महाबाहो कृपा यदि मयाप्यते ॥ आत्मनश्च कुरु क्षित्रं सर्व्वमेवाद्धेदहिकम् ॥ ३४ ॥
नृपतिरुवाच ॥ कथं प्रेता भवन्तीह कृतैरप्यौद्धेदहिकैः ॥ पिशाचाश्च भवन्तीह कर्मभिः कैश्च तद्वत् ॥ ३५ ॥ प्रेत उवाच ॥ देवद्रव्यं च ब्रह्मत्वं
छोवालधनसञ्चयम् ॥ ये हरन्ति नृपश्रेष्ठ प्रेतयानि व्रजन्ति ते ॥ ३६ ॥ तापसां च सगोत्रां च अगम्यां ये भजन्ति हि ॥ भवान्ति ते
महाभेता अम्बुजानि हरन्ति ये ॥ ३७ ॥ प्रवालवज्रहर्ता ये च वस्त्रापहारकाः ॥ तथा हिरण्यहर्त्तारः संयुगेऽसन्सुखागताः ॥ ३८ ॥ कृतश्रा

१ हव्यं गन्तुमयतः ० पा० ॥ २ दीनान्यकुपणम्यश्च दत्तमभयनेकधा ० पा० ॥

प्रे. खं.
व. कां.
अ. २६

॥१९२॥

नास्तिका गैदास्तथा साहसिका नराः ॥ पञ्चयज्ञविनिर्मुक्ता महादानरताश्च ये ॥ ३९ ॥ स्वामिद्रोहकरा मित्रवद्रोहकराश्च ये ॥ तीर्थपापकरा
 राजजायन्ते प्रेतयोनयः ॥ एवमाद्या महाराज जायन्ते प्रेतयोनयः ॥ ४० ॥ राजोवाच ॥ कथं सुक्ता भवन्तीह प्रेतत्वात्त्वं च तेष्वपि च ॥
 कथं चापि मया कार्यमौर्ध्वदैहिकमात्मनः ॥ विधिना केन तत्कार्यं सर्वमेतद्वदस्व मे ॥ ४१ ॥ प्रत उवाच ॥ शृणु राजेन्द्र संक्षिपाद्विधिं नारा
 यणात्मकम् ॥ सच्छास्त्रश्रवणं विष्णोः पूजा सज्जनसंगतिः ॥ ४२ ॥ प्रेतयोनिविनाशाय भवन्तीति मया श्रुतम् ॥ अतो वक्ष्यामि ते विष्णुपूजां प्रेत
 त्वनशिलाय ॥ ४३ ॥ सुवर्णद्रव्यमाहृत्य मूर्तिं भूष प्रकल्पयेत् ॥ नारायणस्य देवस्य सर्वार्थरक्षणार्पिताम् ॥ ४४ ॥ पीतवस्त्रधुनाच्छात्रं चन्दनाङ्गुल
 खितान् ॥ सास्येद्रिविष्णोर्विधिवाग्यं यजतः ॥ ४५ ॥ पृथ्वे तु शीघ्रं देवं दक्षिणं यक्षुस्तदम् ॥ पश्चिमं वासनं देवधुतां च यथाशक्तम् ॥ ४६ ॥
 मध्ये पितामहं पुज्य तथा देवं महेश्वरम् ॥ पूजयेच्च विधानेन गन्धपुष्पादिभिः पुथक् ॥ ४७ ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य अग्नौ सन्तप्य देवताः ॥ घृतेन
 दध्ना क्षीणिं विश्वान्देवान् तथा वृष ॥ ४८ ॥ ततः स्नाता विनीतात्मा यजमानः समाहितः ॥ नागयणाय विधिवत्स्वकियामौर्ध्वदैहिकम् ॥ ४९ ॥
 आग्नेत विनीतात्मा क्रोधलोभविचरितः ॥ श्राद्धानि कुर्यात्सर्व्वर्षिण पुण्यान्सर्व्वेन तथा ॥ ५० ॥ त्रयोदशानां विप्राणां वस्त्रच्छायापुष्पावहो ॥
 अंगुलीयकमुत्तानि भाजनासनभोजनैः ॥ ५१ ॥ सास्त्राश्च सोदका देया घटाः प्रतहिताय वै ॥ शय्यादानमथा दत्त्वा वटं प्रेतस्य निन्दयेत् ॥ ५२ ॥
 नारायणेति मन्त्रात् संयुट्म्यं समञ्चयेत् ॥ एवं कृत्वाथ विधिवच्छुभाशुफलं लभेत् ॥ ५३ ॥ राजोवाच ॥ कथं प्रतवटं कुर्याद्व्याक्रेन विधानतः ॥
 ब्रूहि सर्व्वानुक्तमर्थं वटं प्रेतविमुक्तिदम् ॥ ५४ ॥ प्रत उवाच ॥ साधु पृष्टं महाराज कथयामि निबोध ते ॥ प्रेतत्वं न भवेद्येन दानेन सुदृढेन च
 ॥ ५५ ॥ दानं प्रतवटं नाम सर्व्वानुभविनाशनम् ॥ दुर्लभं सर्व्वलोकानां दुर्मेनिक्षयकं ॥ ५६ ॥ सन्तप्तहाटकमर्थं तु वटं विधाय ब्रह्मशक्तिव
 द्युतं सह लोकपालैः ॥ श्रीगणेशपुर्णविवरं प्राणिपत्य भक्त्या विप्राय दहि तत्र दानशतैः किमन्यैः ॥ ५७ ॥ ब्रह्मा मध्ये तथा विष्णुः शंकरः शिरोऽ
 व्ययः ॥ प्राच्यादिषु च तत्कण्ठे लोकपालान्क्रमण तु ॥ ५८ ॥ सम्पूज्य विधिवद्राजपुत्रैः कुसुमचन्दनैः ॥ ततो दुग्धज्यसहितं वटं देवं हिण्म
 यम् ॥ ५९ ॥ सर्व्वदानाधिकश्चेत्तन्महापातकनाशनम् ॥ कर्तव्यं श्रद्धया राजप्रेतस्यविनिधुतये ॥ ६० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं संजलत्तत्तस्य
 प्रेतेन नियतात्मनः ॥ सनाजगामानुपदे हस्यश्वरसंखुला ॥ ६१ ॥ ततो ब्रूते समायाते दत्त्वा राज्ञे महासमिपम् ॥ नमस्कृत्य पुनः प्राभ्यं प्रेतोऽ
 दर्शनमीयिवात् ॥ ६२ ॥ तस्माद्भनाद्रिनिष्कम्य राजापि स्वप्नं ययौ ॥ स्वपुत्रं स समासाद्य सर्व्वं तत्प्रेतमापितम् ॥ ६३ ॥ चकार विधिवत्प्राप्ति

श्रीध्वेन्दाहादिकं विधिम् ॥ तस्य पुण्यप्रदानं प्रेता मुक्ता दिवं यया ॥ ६४ ॥ अष्टेन परवर्तेन गतः प्रेताग्रिमं सङ्गमम् ॥ किं पुनः पुनर्वर्तेन पिपा
यातीति चाद्रुतम् ॥ ६५ ॥ इति श्रावणमंत्रं पुनः शृणोति श्रावणेन यः ॥ न तौ प्रेतस्तथागतः पापाचारयुक्तपापि ॥ ६६ ॥ इति श्रीमान्दे महापुराणे
उत्तरखण्डे द्वितीयाध्याये समकाले प्रेतकर्म मन्त्रेऽष्टाण्णगुरुहसंवादे यजुषाहनप्रेतसंवादे प्रेतवर्हेतुतत्रिष्वुत्पायानिरूपणं नाम सर्वाविशोऽध्यायः ॥ २७ ॥
गुरु उवाच ॥ नवमं मनुकमर्थं ब्रूहि मे शुकुण्डलम् ॥ प्रेतवान्मुख्यतः येन दानं सुकृतेन ॥ १ ॥ श्रौतुण्य उवाच ॥ श्रुत्वा दानं प्रवक्ष्यामि संवा
भिवाचानाम् ॥ स्मृततहादकर्मणं वदकं विधाप्य ब्रह्मेशकर्मणस्तस्य सह लोकपापम् ॥ क्षीराज्यपुण्यविवर्कं प्रणिपत्य भक्त्या विप्रार्थं देहि नम दानशतैः
किमन्यैः ॥ २ ॥ गुरु उवाच ॥ किमेतद्विधं देव विस्तरणं वदस्व मे ॥ आसुप्तिकीं क्रियां देव उत्क्रान्तिं समयादृतु ॥ ३ ॥ संसारं मातुं मे नाथ ब्रूहि
कुर्यां जनार्दन ॥ यथा कार्या नमः सम्यक् क्रिया चोपदेहिदेहिमी ॥ ४ ॥ कथं प्रेता मरणकाले गृहस्था जन्मनकाः ॥ समवाप्ते पुनर्जन्तवः कर्मभिः
केः शुभाशुभैः ॥ ५ ॥ निशायाः सम्भवन्तीत्यस्यैवं कर्मणः कलम् ॥ तन्म कथय देवभू जहमिच्छामि वेदितुम् ॥ ६ ॥ भूम्यां प्रक्षिप्यते कस्या
त्यक्षरसं कुतो मुने ॥ अतस्तत्र तिला दानं ॥ पादौ याम्यां व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥ किमर्थं मण्डलं भूमौ गोमयगोपलिप्यते ॥ किमर्थं स्मर्यते विष्णुः
विष्णुसूक्तं पठ्यते ॥ ८ ॥ किमर्थं पुनुवाच तस्य विष्टमिति वायतः ॥ किमर्थं दीपदानं किमर्थं विष्णुपूजनम् ॥ ९ ॥ किमर्थं मातुं दानं ददाति
द्विजपुत्रम् ॥ वज्रात्मसंप्रदमिष्यं कमापयति तत्कथम् ॥ १० ॥ तिला लाई हिरण्यं च गोपामं लवणं तथा ॥ सत्यान्यैः क्षिप्रगोवा दीयते कन हे
तुना ॥ ११ ॥ कथं च ज्ञियते जन्तुमृतस्य च कुतो गतिः ॥ अतिवाहशरीरं च कथं विभ्रमते तदा ॥ १२ ॥ शिवं स्कन्धे बद्धेऽनुतो बद्धिवाता च पीतकम् ॥
किमर्थं देव तैमरं आज्येनाभ्यर्चनं कुतः ॥ १३ ॥ वसुमत्तं किमर्थं च उदीर्णं विष्णुमाहृतं ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यं सुखावभ्यर्चनीयम् ॥ ततोऽन्येषूपयगं यथा
पापाणि ॥ १५ ॥ तदा यः श्रावणं पापं विदितव्याहरेत्कर्म तस्य ॥ श्रावणं ब्रह्मगण्यं भोक्तव्यं गोर्जितम् ॥ सः ॥ नवकामिनि पिण्डदानं किमर्थं
वितरं कुतः ॥ १६ ॥ किमर्थं चत्वरं दुग्धं पात्रे पके च मृन्मयं ॥ काष्ठत्रयं गुणं वज्रा कृत्वा राज्ञो चतुष्पथे ॥ १७ ॥ निशायां दीयते दीपा वायव्यं
दिनोदिनं ॥ द्वावदश किमर्थं संवायः स्वजनैः सह ॥ १८ ॥ भगवन्तत्तिवाहस्य नृणां प्रवर्णस्तु किं भवति ॥ कथं देवार्पणं वाहस्यवाहस्यं कथम् ॥
इदं च ज्ञियते दत्तं कर्मपरिणंदं प्रसादितम् ॥ १९ ॥ किं तत्प्रादीपं तत्र पिण्डदानादनन्तरम् ॥ अस्थिस्वजनं चैव शश्यादानं किमर्थकम् ॥ २० ॥
क्षितिपिण्डं कुतः क्षानं चतुर्थं सामिकं द्विजे ॥ दशमे किं मलक्षानं कार्यं सर्वजनैः सह ॥ २१ ॥ कर्ममलौलोद्धृतं च स्कन्धवाहाय गृहं नयेद ॥

प्रे. सं.
ध. कां.
अ. २८

तैः समुद्रतर्जनं चापि दद्युः स्थलजलाश्रये ॥ २२ ॥ क्षभेऽहनि यः पिण्डस्तं दद्यादामिषेण तु ॥ पिण्डं चैकादशे कस्माद् वृषोत्सर्गः कथं भवेत् ॥
 ॥ २३ ॥ आद्यानि षोडशैतानि अर्घ्यं यावत्कुतो वद ॥ अग्रादिचोदकेनैव पृथगधिकशतत्रयम् ॥ २४ ॥ दिनेदिने च दातव्यं घटाक्षं प्रेततृत्तये ॥
 प्राप्ते काले च म्रियते अनित्यो मानवः प्रभो ॥ २५ ॥ छिद्रं तु नैव पश्यामि कुतो जीवः स निर्गतः ॥ कुतो गच्छन्ति भूतानि पृथिव्यापो मनस्तथा ॥
 ॥ २६ ॥ तेजो वदस्व मे नाथ वायुगकाशमेव च ॥ वायवश्चैव पश्चिमे कः गच्छन्ति चातये ॥ २७ ॥ लोभमोहादयः पञ्च शरीरे चैव तस्कराः ॥
 तृष्णा कामोऽप्यहंकारः कुतो यान्ति जनार्दन ॥ २८ ॥ पुण्यं वाप्यथ वापुण्यं उत्किञ्चित्सुकृतं तथा ॥ नष्टं देहे कुतो यान्ति दानानि विविधानि च ॥
 ॥ २९ ॥ सपिण्डनं किमर्थं च पुणं संवत्सरेऽपि वा ॥ प्रेतस्य मेलनं सार्द्धं कैः समं तत्र को विधिः ॥ ३० ॥ ये दग्धा ये त्वदग्धाश्च पतिना ये नरा
 भुवि ॥ यानि चान्यानि भूतानि तेषामन्ते भवेच्च किम् ॥ ३१ ॥ पापिनो ये दुराचारा मुद्गलत्वं च ये गताः ॥ आत्मघाती ब्रह्महा च स्नेयी विश्वास
 वातकः ॥ ३२ ॥ कपिलां यः पिवच्छूद्रो यः पटेदैदिकाक्षम् ॥ धारयेद्वा ब्रह्ममुत्रं का गतिस्तस्य माधव ॥ ३३ ॥ धिप्रस्य ब्राह्मणो आर्या मण्डू
 ता यदा भवेत् ॥ तस्मात्पापाच्च भीतोऽहं तन्मे वद जगत्पते ॥ सर्वमेतन्मया प्रष्टो वद लोकहिताय वै ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 उत्तम्वण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे और्ध्वदैहिककर्मकालक्रियमाणनानादानादिफलप्रश्निरूपणं नामाष्टाविंशोऽध्यायः
 ॥ २८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधु प्रष्टुं स्वया भद्र मातृपाणां हिताय वै ॥ शृणुष्वानिना भूत्वा सर्वमर्वाध्वदैहिकम् ॥ १ ॥
 सम्यग्विभेदरहितं श्रुतिस्मृतिसमुद्भूतम् ॥ यत्र दृष्टं सुरैः सेन्द्रियोगिम्रियोगविन्तकैः ॥ २ ॥ सुहृद्ब्रह्मचरं व्रज्य नारुयानं कस्यचित्कचित् ॥
 भक्तस्त्वं हि महाभाग सर्वं ते कथयाम्यहम् ॥ ३ ॥ अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो भव च वैव च ॥ येन केनाप्युपायेन कार्यं जन्म सुतस्य च ॥ ४ ॥
 तारयन्मरकात्पुत्रो यदि मोक्षो न विद्यते ॥ दाहः पुत्रेण कर्तव्यो देयः पौत्रेण पात्रकः ॥ ५ ॥ तिलैर्दूर्ध्वं भूम्यां वै कुटी श्रुतमती भवेत् ॥ पंचगव्यानि
 वक्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ ६ ॥ लिप्यात्तु गोमयैर्धूमि तिलान्दूर्ध्वं निःक्षिपत् ॥ तस्यामेवातुरो मुक्तः सर्वं दहति पातकम् ॥ ७ ॥ दूर्ध्वं मूली
 नयेत्स्वर्गं संस्थितं नात्र संशयः ॥ दूर्ध्वं निःक्षिपत् निलयकान् संशयः ॥ ८ ॥ सर्वत्र वसुधा पूता यत्र लेपो न विद्यते ॥
 यत्र लेपः स्थितस्तत्र पुनर्लेपेन शुध्यति ॥ ९ ॥ यातुधानाः पिशाचाश्च गक्षमाः क्रूरकर्मिणः ॥ अलिते आतुरं दुक्तं विशन्त्येते न संशयः ॥ १० ॥

म. पु.
१९६॥

नित्यहोमं तथा श्राद्धं विप्राणां पादशोभनम् ॥ मण्डलेन विना भूम्यां कृत्स्नन्येतच्च निष्फलम् ॥ ११ ॥ आतुरः सुच्यते तत्र मण्डलेन विना
भुक्तिः ॥ ब्रह्मा ऋक्षं विष्णुश्च श्रीर्ब्रह्मशान एव च ॥ मण्डले चोपनिषन्तस्मात्कुर्वीत मण्डलम् ॥ १२ ॥ अन्यथा ज्ञियते ॥ तत्र वाको वृद्धो
युवापि वा ॥ यान्यन्तरं सर्वे गच्छेत्कीडते वायुना मह ॥ १३ ॥ मिश्रितं लोहताम्रं तु तथैव जन्म जायते ॥ तस्यैवं वायुभृतस्य न श्राद्धं नोदकं
क्रिया ॥ १४ ॥ मम स्वेदममुद्रान्तिलाम्नाक्ष्यं पवित्रकाः ॥ अमुग दानवा दैत्यास्तृप्यन्ति निलदानतः ॥ १५ ॥ तिल्यः श्वेतास्तिलाः कृष्णा
स्तिला गोशुवनत्रिभाः ॥ ते स दहनं पापानि शरीरेण कृतानि च ॥ १६ ॥ एक एव तिलद्रोणं हेमद्रोणतिलः सप्तः ॥ तर्पणे दानहोमे च तुल्यो
भवति चाग्रतः ॥ १७ ॥ दर्भा मल्लोममम्भुतस्तिलाः स्वेदममुद्रयाः ॥ तुलाः स्युर्देवता दानिः श्राद्धेन पितृमन्त्रा ॥ १८ ॥ अथ मन्त्रादानीं दत्ता एवमेव तु
पुण्यजीवनात् ॥ १८ ॥ सर्वपक्षापकीर्तिं ब्रह्माद्यास्तृप्याहुतुः ॥ अपमन्त्रेण तृप्यन्ति पितरो विविदेवताः ॥ १९ ॥ अथ मन्त्रादानीं दत्ता एवमेव तु
केशवः ॥ दर्शोऽथ शंकरं दिश्यान्मथो देवाः कशे स्थिताः ॥ २० ॥ विप्रा मन्त्राः कुशा मल्लिस्तुलसी च खरेश्च ॥ तेने निष्कर्तव्यं दानि किय
राणाः पुनः पुनः ॥ २१ ॥ कुशाः पिण्डेषु निर्माल्याः ब्राह्मणाः श्वेतभोजने ॥ मन्त्राः श्वेतु एतितास्तितायाश्च हुताशनः ॥ २२ ॥ तुलसी ब्राह्मणा नादी
विष्णुर्गदादशी च ॥ पक्ष प्रवहणान्येव सवाच्यो मन्त्रा मताम् ॥ २३ ॥ विष्णुर्गदादशी गीता तुलसीविमर्शिवः ॥ अपरे तुर्गदादशी वृद्धादशी
शुक्तिदादशी ॥ २४ ॥ तिलाः पवित्रास्त्रिविधा दर्शोश्च तुलसीदलम् ॥ निवाग्यन्ति चैताभि हुमनि दानवमातुरम् ॥ २५ ॥ दत्ता मन्त्रादानीं दत्ता एवमेव तु
शतलवणमुद्रम् ॥ हस्तकाले शिपेद्वर्मानातुरन्म दग्ध्य ॥ २६ ॥ तर्पेत्तु निष्पन्ने घोडमो दमन्तु पविद्रितः ॥ विष्णुलोकं स दैपाति मन्त्रहीनोऽपि
दानवः ॥ २७ ॥ दर्शमुल्लिखितो भूमौ दर्शपाणिस्तु यो मृतः ॥ आयक्षिचविकुक्षोऽसौ संसारपाप्मनाम् ॥ २८ ॥ गोमयेन पालिते तु दर्शपास्तमगे स्थितः ॥
तत्र दत्तेन दानेन सर्वं पापं व्यपोहति ॥ २९ ॥ लवणं तद्रूपं दिव्यं सर्वदात्मार्थं वृत्ताम् ॥ वस्त्राद्वस्त्रासः सर्वे नोत्कट्य लवणं विना ॥ ३० ॥
पितृणां च प्रियं भव्यं तस्मात्सर्वार्थं भवेत् ॥ विष्णुदेहममुद्रतो यतोऽयं लवणो रसः ॥ ३१ ॥ विशेषाच्छरणं दानं तेन शंसन्ति योगिनः ॥ नाकण
शब्दियविशां स्त्रीणां ब्रह्मजनस्य च ॥ ३२ ॥ आतुराणां यदा प्राणाः अद्याति वसुधातले ॥ लवणं तु तदा देवं द्वास्त्योद्वाटनं विवः ॥ ३३ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये प्रथमकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे और्ध्वदेहिककर्मणि पुनर्दर्भतिलतुलसीगोमूलेपनाप्रपादनाः

१ कृतमप्यकृतं भवेत् ० पा० । २ दर्शयस्त्रीनातः प्राणा संस्थिता भूमिगुह्यतः ०

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. २९.

॥१९६॥

दीनामात्रस्य कत्वनिरूपणं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शुश्रूषां ताक्ष्यं परं शुद्धं दानानां दानसूतम् ॥ परमं सर्वदानानां
 परं गोप्यं दिवौकसाम् ॥ १ ॥ देयमेकं महादानं कार्पासं चोत्तमात्तमम् ॥ येन दत्तं प्रीयन्ते भूतवः स्वर्गं गच्छन्ति ॥ २ ॥ अद्भुतं देवताः
 सर्वाः कार्याश्च प्रीतिमायुः ॥ देयमेतन्महादानं येनैकैर्यजन्ते ॥ ३ ॥ चिरं वसन्त्येते लोकं ततो गत्वा भवेद्विह ॥ तत्रैव भूयः पुनर्जन्तुः ॥ ४ ॥ यमलोकं विनिजित्य स्वर्गं ताक्ष्यं स गच्छति ॥ ५ ॥ गां तिलांश्च शितिं हेम यो ददाति द्विजन्मने ॥ तस्य जन्माजितं पापं तत्क्षणदेव
 नश्यति ॥ ६ ॥ तिलां गांश्च महादानं महापातकनाशनम् ॥ तद्वर्गं दीयते विदे नान्यदणं कदाचन ॥ ७ ॥ कर्षणं दीयते दानं तिला पातकं
 मेदिनी ॥ अन्येषु तेषु वर्णेषु पापेषु कदाचन ॥ ८ ॥ तेषु वर्णेषु दद्यात् कृषिं दानं तेषु कर्षणम् ॥ आतुरे दोषरोगे च दद्यात् दानं विधिं वि ॥
 आतुरे दीयते दानं तत्काले चापनिष्ठम् ॥ ९ ॥ अतुरे दद्यात् पुत्रं पुत्रं पुत्रं पुत्रं पुत्रं ॥ नान्यदपि पुत्रं सत्यं बह्वर्षं विकलेन्द्रियं ॥ १० ॥ यद्यातु
 मोदते पुत्रं दद्यात् दानमनन्तरम् ॥ अतो दद्यात् स पुत्रो वा यदस्ति कस्यचित् ॥ ११ ॥ अर्पितं दद्यात् दानं तेषु लवणं च ॥ १२ ॥ अम्बुस्थ
 तुरकाले तु देहपाने शितिस्थिते ॥ देहे तथा निवृत्तस्य परमः प्रीणनं भवेत् ॥ १३ ॥ पञ्चदशे च कर्म च दद्यात् शीलितलोचनम् ॥ १४ ॥ दानं स्त्रीयं
 दानं पुत्रं तदक्षयम् ॥ १५ ॥ तिलां लोहं हिरेण्यं च कार्पासं लवणं तथा ॥ नतथाप्यं शितिर्गान् एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ १६ ॥ लोहदानाद्यमस्तुप्येकं
 राजस्त्रिंशत्पातम् ॥ लवणे दीयमाने तु न भयं विद्यते यदा ॥ १७ ॥ कर्षणस्य तु दानेन न भूतेभ्यो भयं भवेत् ॥ तारयन्ति तं श्वश्रुविवाह
 व पातकात् ॥ १८ ॥ हेमदानास्तु पुत्रं भूमिदानान्त्रयो भवेत् ॥ तेषु भूमिदानं श्रेष्ठं न पीडा सङ्के भवेत् ॥ १९ ॥ सर्वेषां यमद्वन्द्वं यमद्वयं विधिः
 णः ॥ सर्वे ते वरदा यान्ति सप्तधान्येन प्रीणिताः ॥ २० ॥ विष्णोः स्वर्गसाधनं दद्यात् पुत्रं पुत्रं ॥ एतत् सर्वसाधनं सर्वेषां वि
 राप्यते ॥ २१ ॥ तस्मात् पुत्रं श्रेष्ठं ददाति पितुर्गन्धया ॥ भूमिं पितुः दद्यात् श्वश्रुं शीलितलोचनम् ॥ २२ ॥ तस्मिन् काले पुत्रो यस्तु सर्व
 दानानि दापयत् ॥ यथाशक्नाद्विशिष्यत् स पुत्रः कुलतन्दनः ॥ २३ ॥ स्वस्थानाच्च लिख्यं विदुषां पितुस्तदा ॥ पुत्रेयं न करिष्या पितुः
 तारयन्ति ते ॥ २४ ॥ किं दत्तं भूमिदत्तैः पितुः स्वर्गप्राप्तये ॥ अश्वमेधो महायज्ञः कलां नाहं पाड्यम् ॥ २५ ॥ यस्मात्मा स तु पुत्रो वै
 देवैरपि सुपूज्यते ॥ दायकस्तु दानानि दद्यात् पितुः भुवि ॥ २६ ॥ लोहदानं च पुत्रं भूमिपुत्रं वाणिज्यं ॥ यं भीमं नामाति न गच्छेत्
 तस्य वैभवंति ॥ २७ ॥ दद्यात् पुत्रं पुत्रं पुत्रं पुत्रं पुत्रं ॥ एतानि सप्तदशानि दद्यात् पितुः कर्मणि ॥ २८ ॥ तस्माच्छ्रेष्ठं दानं

ग. म. पु.
११९७॥

ब्राह्मणायातुरे ददेत् ॥ यमायुधानां सन्तुष्टये दानमेतदुदाहृतम् ॥ २६ ॥ गर्भस्थाः शिशवो ये च युवानः स्थविरास्तथा ॥ अभिर्वाविशेषिस्तु निह
हेयुः स्वपातकम् ॥ २७ ॥ छुरिणः श्यामशबला पण्डामका उदुम्बराः ॥ शबला श्यामहता ये लोहदानेन प्रीणिताः ॥ २८ ॥ पुत्राः पौत्रास्तथा
बन्धुः सगोत्राः सुहृदस्तथा ॥ ददते नातुरे दानं ब्रह्मैस्तु समा हि ते ॥ २९ ॥ पञ्चत्वे क्षमियुक्तस्य शृणु तस्य च या गतिः ॥ अतिवाहः पुनः प्रेते
वर्षार्धे सुकृतं लभेत् ॥ ३० ॥ अमित्रयं त्रयो लोकास्त्रयो वेदास्त्रयोऽमराः ॥ कालत्रयं विसन्ध्यं च त्रयो वर्णास्त्रिशक्तयः ॥ ३१ ॥ पादादूर्ध्वं कटिं यावत्
तावद्ब्रह्माधितिष्ठति ॥ ग्रीवां यावद्गर्भिर्नाभिः शरीरे मनुजस्य च ॥ ३२ ॥ मस्तके निष्ठसीशानो व्यक्ताव्यक्तो भेदेश्वरः ॥ परमहंसत्रयो भागा ब्रह्मा
विष्णुमहेश्वराः ॥ ३३ ॥ अहं प्राणः शरीरस्यो धृतमानचतुष्टये ॥ परमायममं मतिं दद्यात् सुखदुःखे कृताकृते ॥ ३४ ॥ जन्तोर्बुद्धिं समाख्याय
पूर्वकमाधिवासिताम् ॥ अहमव तथा जीवान्प्रेमयासि च कर्मसु ॥ स्वर्गं च नर्कं मोक्षं प्रयाप्तिं प्राणिनो ध्रुवम् ॥ ३५ ॥ स्वर्गस्थं तृणकर्म वा
श्राद्धे वाप्यायनं भवेत् ॥ तस्माच्छ्राद्धानि कुर्वीत विधिवानि विचक्षणः ॥ ३६ ॥ मत्स्थं कर्म च वाराहं नारसिंहश्च वामनम् ॥ गर्भं गर्भं च कृष्णं च
बुद्धं च च सकलिकनम् ॥ एतानि दश नामानि स्मरन्त्येकानि सदा बुधैः ॥ ३७ ॥ स्वर्गं जीवाः सुखं याप्तिं च्युताः स्वर्गाच्च मानवाः ॥ लब्ध्वा सुखं च
वित्तं च दद्यादासिष्यसंयुताः ॥ पुत्रपौत्रैर्वनेशदद्या जिवैशुः शत्रून् शत्रून् ॥ ३८ ॥ आदरे च ददेद्दानं विष्णुपूजाश्च कारयेत् ॥ अद्याक्षरं तथा
मन्त्रं जपेद्वा श्राद्धशानम् ॥ ३९ ॥ पुत्रयेच्छृङ्खलपुष्पश्च तैवैश्वर्यतपाचिन्तः ॥ तथा रत्नैश्च धूपैश्च श्रुतिस्मृतिमनुविदितैः ॥ ४० ॥
विष्णुमोना पिता विष्णुविष्णुः स्वजनतन्त्रयाः ॥ यश्च विष्णुं न पश्यामि तस्य वसितं किं मम ॥ ४१ ॥ जले विष्णुः स्थले विष्णुर्विष्णुः
पर्वतेऽमस्तके ॥ ज्वालामालाकुले विष्णुः सन्धे विष्णुमयं जगत् ॥ ४२ ॥ वयमापो वयं पृथ्वी वयं द्यूता वयं नित्यः ॥ वयं माता वयं गता वयं
वायुर्दयं प्रजाः ॥ ४३ ॥ वयं ह्येष वयं आन्यं वयं सधु वयं धृतरथ ॥ वयं विद्या वयं देवा वयं शम्भुश्च धर्मवः ॥ ४४ ॥ अहं दाता अहं
याही अहं यन्ता अहं कर्तुः ॥ अहं रत्ना अहं धर्मो अहं परको ह्यहं जलम् ॥ ४५ ॥ धर्मायममं मतिं दद्यात् कर्मोभिरुक्तं क्षमाश्रुतेः ॥ यत्
कर्म क्रियेत् क्षापि पूर्वजन्माचितं त्वम् ॥ ४६ ॥ धर्मं प्रतिमहं दद्यामधर्मोऽप्यहमेव च ॥ यातनां कुरुते मोक्षणि धर्मं मुक्तिं दद्यामहम् ॥
॥ ४७ ॥ मनुजानां हिता नाहं अन्ते वेत्तुणी स्मृताः ॥ तस्मादमम्य पापीषं विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४८ ॥ बालत्वे यश्च कोमारे यश्च परिजतां च
यत् ॥ सर्ववैश्याकुलं पापं यश्च जन्मान्नेच्छति ॥ ४९ ॥ यन्निशानां तथा प्राप्तयेन्मप्याज्ञापगह्वरीः ॥ मन्त्रयोर्वैतु कृतं कर्म कर्मणा मनसा

प्रे. खं.
य. कां
अ. ३०

॥११९७॥

गिरा ॥ ५० ॥ दत्त्वा वरां सकृदपि कपिलां सर्वकामिकाम् ॥ उद्धरेदन्तकाले स आत्मानं पापसञ्चयात् ॥ ५१ ॥ गावो ममाग्रतः सन्तु पृथतः
 पार्श्वतस्मथा ॥ गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ५२ ॥ या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवे व्यवस्थिता ॥ धेनुरुपेण मा देवी मम पापं
 व्यपोहतु ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तमखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे नानादाननिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः
 ॥ ३० ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ये नराः पापसंयुक्तास्ते गच्छन्ति यमालयम् ॥ तेषां मत्सालिकं दत्तमनन्तफलदं भवेत् ॥ १ ॥ यावद्भजः प्रमाणाद्
 स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः ॥ अश्वाख्यं ते यान्ति ददते ये क्षुपानहो ॥ २ ॥ आतपे श्रमयामेन न ददन्ते च क्वचित् ॥ छत्रदानेन वै प्रेता विचरन्ति
 सुखं पथि ॥ ३ ॥ यमुद्दिश्य ददात्यन्नं तेन चाप्यायेतो भवेत् ॥ ४ ॥ अन्वकारे महाचारे अमूर्ते लक्ष्यवर्जिते ॥ उद्वेगोत्तरेण ते यान्ति दीपदानेन
 मानवाः ॥ ५ ॥ आश्विने कार्तिके वापि माघे मृततिथावपि ॥ चतुर्दश्याश्च दीपदानं सुखाय वै ॥ ६ ॥ प्रत्यक्षं प्रदानं च मार्गे सुविपमे नमः ॥
 यावत्तु मन्त्रमन्त्रं वापि प्रेतस्य सुखलिप्सया ॥ ७ ॥ कुले द्योतनि शुद्धात्मा प्रकाशत्वं स गच्छति ॥ ज्योतिर्मयोऽसौ पुज्योऽस्मा दीपदानप्रदो नमः ॥
 ॥ ८ ॥ प्राङ्मुखोऽङ्गमुखं दीपं देवागारे डिजानये ॥ कुर्याद्ग्राम्यमुखं पित्रे अग्निः सङ्कल्प्य सुस्थिम् ॥ ९ ॥ सर्वोपहागशुक्तानि पदान्यत्र त्रयोद-
 शः ॥ यो ददाति मृतस्यैव जीवन्नप्यात्मदेवे ॥ स गच्छति महामार्गे महाकण्ठविवर्जितः ॥ १० ॥ आपनं भाजनं भोज्यं दीप्यं यद्विजायते ॥ सुखे
 न सुजमानस्तु तेन गच्छन्त्यलं पथि ॥ ११ ॥ कमण्डलुप्रदानेन तृपितः पितृने जलम् ॥ १२ ॥ भाजनं वस्त्रदानञ्च कुसुमञ्चाङ्गुलीयकम् ॥ एकादशा-
 द् दानैर्व्यं प्रेनोद्भृगदेवे ॥ १३ ॥ त्रयोदश पदानीन्धं प्रेतस्य शुभमिच्छता ॥ दानव्यानि यथाशक्त्या त्रेतोऽर्प्यं श्रेणितो भवेत् ॥ १४ ॥ भोजना-
 नि निलाश्वेव उदकम्भांख्योदशः ॥ तुट्टिकां वस्त्रयुग्मञ्च तथा द्याति पर्गं गतिम् ॥ १५ ॥ योऽश्वं नावं तज्जं वापि ब्राह्मणे प्रणिपादयेत् ॥ स महिम्नोऽ-
 नुसारेण तत्तत्सुखमुपाभूते ॥ १६ ॥ नानालोकान् विचरति महिषीश्च ददाति यः ॥ यमपुत्रस्य या माता महिषी सुगतिप्रदा ॥ १७ ॥ ताम्बूलं
 कुसुमं दद्यात्तस्यानां हर्षवर्द्धनम् ॥ तेन सम्श्रेणिताः सर्वे तस्मिन् क्लेशं न कुर्वते ॥ १८ ॥ गोक्षुनिल-दिरग्यानि दानान्याहुः स्वशक्तिः ॥ १९ ॥
 धुनोद्देशेन यो यद्याञ्जलपात्रञ्च मृन्मयम् ॥ उदपात्रसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ २० ॥ यमदूता महारौद्राः कगलाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न भीष-
 यन्ति स यस्याः पद्मदानं कृते सति ॥ २१ ॥ मार्गे हि गच्छमानस्तु तुष्ण्यात्तः श्रमपीडितः ॥ यदाप्रदानयामेन सुखी भवति निश्चिन्तम् ॥ २२ ॥
 शय्या दक्षिणया युक्ता आयुषाम्भवेत्तुता ॥ हेमश्रीपतिना युक्ता देया विप्राय शर्मणे ॥ तथा प्रेतस्युक्तोऽसौ मोक्षं स देवदेवः ॥ २३ ॥ एतन् न

ग. म. पु.
११९८॥

कथितं तार्क्ष्यं दानमन्त्येष्टिकर्मजम् ॥ अनुना कथयिष्येऽहमन्त्येष्टेऽप्येवम् ॥ १७ ॥ जातस्य सुपुत्रेके वै प्राप्तिनो मरणं भुवम् ॥ सतिः कुर्यात्
स्वधमेण यास्यतश्च परन्तप ॥ २५ ॥ पूर्वकाले मृतानां प्राणिनां स्वधमेण ॥ अस्मिन्काले त्वसां पातुर्विषयस्यमण्डलात् ॥ २६ ॥
नवद्वारे रोमश्च जनानां तातुरन्धके ॥ पापिप्रानासपानेन जीवा निष्कामानि भुवम् ॥ २७ ॥ शरीरश्च पतेत् पश्चाद्विगते मरुतीश्वर ॥ वाताहतः
पतत्येव निराधारो यथा द्रुमः ॥ २८ ॥ प्रविष्ट्यां लीयन् पुष्पे अप्येव तथानु च ॥ तेजस्तेजसि लीयन् समीरणः समीरणे ॥ आकाशे च तथा
काशः सर्व्वव्यापी च शङ्करे ॥ २९ ॥ तत्र कामान्ना कर्म काले पक्षेन्द्रियाणि च ॥ एते तार्क्ष्यं समाख्याता देहे तिष्ठन्ति तत्कर्म ॥ ३० ॥ का
मः क्रोधो ब्रह्महृरो मनस्तत्रैव नायकः ॥ चेद्दामकश्च कालोऽयं पुत्रप्राप्त्यर्थं विवदः ॥ ३१ ॥ जपतश्च स्वरूपन्तु विस्मिन् स्वेन कर्मणा ॥ पुनर्देहा
न्तरं याति सुकृतैर्दुःकृतैर्नरः ॥ ३२ ॥ पञ्चेन्द्रियमनादुक्तं सकर्मात् तत्रैव भवेत् पुनर्न देहे दृश्ये तथा मुह्ये ॥ ३३ ॥ शक्तिं च समाप्ती
ना सम्भवेत् सर्व्वधातवः ॥ पादकौशिको ह्ययं कायो माता पिताश्च धातवः ॥ ३४ ॥ सम्भवेत्तु तया तार्क्ष्यं सर्व्वे वाताश्च देहिनाम् ॥ यत्नं पुरीष
तद्योगा ये चान्ये व्याधयस्तथा ॥ ३५ ॥ अस्थि ह्यर्कं तथा जलः देहेन तत्र दह्यते ॥ एव ते कथितस्तार्क्ष्यं विनाशः सर्व्वदेहिनाम् ॥ ३६ ॥ कथयामि
पुनस्तेषां शरीरश्च यथा भवेत् ॥ एकस्तम्भं सासवद्धं स्तूपादयस्तदुद्वेगम् ॥ ३७ ॥ इन्द्रियैश्च समायुक्तं नवद्वारं शरीरकम् ॥ विषयैश्च समाकान्तं
काम-क्रोधसमाकुलम् ॥ ३८ ॥ गगन-द्रोपसमाकीर्णं तृष्णादुगुह्यदुद्वेगम् ॥ लोभजालमनादुद्वेगं पुनं पुरुषसंज्ञितम् ॥ ३९ ॥ यत्तत्पञ्चमगुह्यं शरीरं
सर्व्वदेहिनाम् ॥ तिष्ठन्ति देवताः तत्रां भुवनाणि तदुद्वेगम् ॥ ४० ॥ आत्मानं च न जानन्ति तत्रां यदा न त्युताः ॥ एतदेव यत्तत्
चतुर्विधम् ॥ ४१ ॥ चतुर्गुणिलक्षणं विमिता योनिः पुनः ॥ इन्द्रियाः सप्तजन्तवः अण्डजाश्च जरायुजाः ॥ ४२ ॥ एतत्तत्तत्तत्तत्तत्
यत्पुष्टोहं त्वयाऽनघ ॥ ४३ ॥ इति श्रीभारुडे गङ्गापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे भवकल्पे श्रीकृष्णभरुडसंवादे दानकालान्यदेष्टव्यं शान्तिरूपं नाम
कविशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ तार्क्ष्यं उवाच ॥ कथमुपपद्यते जन्तुर्भूतमायं चतुर्विधः ॥ त्वया कृतं तथा मार्सं मेदो मज्जास्थि जीवितम् ॥ १ ॥ पादो
पाणी तथा मुखं जिह्वा-केश-नखाः शिरः ॥ सन्धिमागोश्च बहुशो रक्ता भेकविधास्तथा ॥ २ ॥ कामः क्रोधो भयं लब्धा मनो हर्षः सुखासुखम् ॥
चित्रितं छिद्रितञ्चापि नानाजालेन वेष्टितम् ॥ ३ ॥ इन्द्रजालमिदं मन्ये मंसरेऽन्तरागारे ॥ कर्त्ता कोऽयं हृषीकेश संसारे दुःखसंश्रुते ॥ ४ ॥ श्री
विष्णुरुवाच ॥ कथयामि परं गोप्यं कोशस्यास्य विनिर्णयम् ॥ यस्य विज्ञानमविण सर्व्वज्ञत्वं प्रजापते ॥ ५ ॥ साधु पृष्टं त्वया लोकं सद्यं जीव

न. सं.
न. का.
अ. ३२.

[illegible]

१ स्त्रीक्षेत्रमोषधीपात्रं बीजं वायुमृताशनम् । तत्र वसतः नरः स्वामी० पा० । २ दशमेक्षेत्रे म० पा० । ३ इच्छा संज्ञायते० पा० ।

ग. म. पु.
३९॥

स्थिशुक्रमांसानि रोम रक्तं वलं तथा ॥ ३१ ॥ पादकौशिकमिदं पिण्डं स्वाजन्तोः पाञ्चभौतिकम् ॥ नवमे दशमे मासि जायते पाञ्चभौतिकः ॥ ३२ ॥
मुनिव्रतैः समाकृष्टः पीडया विह्वलीकृतः ॥ पुष्टो नाड्याः सुषुम्णाया योषिद्वर्भस्थितस्त्वर्त् ॥ ३३ ॥ क्षितिर्वारि हविर्भोक्ता पचनाकाशमेव च ॥
गभिर्भूतैः पीडितस्तु निवृद्धः स्यादुपवर्धनैः ॥ ३४ ॥ मूलभूता इमे प्रोक्ताः सप्त नाड्यन्तरे स्थिताः ॥ त्वचास्थिनाड्यो रोमाणि मांसश्चैवात्र पञ्चमम् ॥
॥ ३५ ॥ एते पञ्च गुणाः प्रोक्ता मया धृमेः स्वशेखर ॥ यथा पञ्च गुणाश्चापस्तथा तच्छृणु काश्यप ॥ ३६ ॥ लाला मूत्रं तथा शुक्रं मज्जा रक्तञ्च पंच
मम् ॥ आपः पञ्चगुणाः प्रोक्ता ज्ञातव्यान्ते प्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ क्षुधा तृप्ता तथा निद्रा आलस्यं कान्तिरेव च ॥ तेजः पञ्चगुणं प्रोक्तं तार्क्ष्यं सर्वत्र
योगिभिः ॥ ३८ ॥ रागद्वेषौ तथा लज्जा भयं मोहस्तथैव च ॥ इत्येतत् कथितं गुणैः पातनं गजपञ्चकम् ॥ ३९ ॥ आकृञ्चनं धावनञ्च लघनञ्च
प्रसारणम् ॥ निरोधः पञ्चमः प्रोक्तः वायोः पञ्च गुणाः स्मृताः ॥ ४० ॥ चापश्चिन्ता च गाम्भीर्यं श्रवणं सत्यसंक्रमः ॥ आकाशस्य गुणाः पञ्च ज्ञात
व्यास्ताक्ष्यं यत्नतः ॥ ४१ ॥ श्रोत्रं त्वक् चक्षुषी जिह्वा नासा बुद्धीन्द्रियाणि च ॥ पाणी पादौ गुदं प्राक् च गुह्यं कर्म्मन्द्रियाणि च ॥ ४२ ॥ इडा
च पिंगला चैव सुषुम्णा च तृतीयका ॥ गान्धारी गजजिह्वा च ॥ चय यथा तथा ॥ ४३ ॥ अलम्बुशा कुहश्चैव शंखिनी दशमी स्मृता ॥ पिण्ड
मध्ये स्थिता ह्येताः प्रधाना दश नाडयः ॥ ४४ ॥ प्राणापानौ सत्यानश्च उदानो व्यान एव च ॥ नागः कूर्मश्च कृकरो देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४५ ॥
इत्येते वायवः प्रोक्ता दश देवेषु मस्थिताः ॥ केवलं सुक्तमन्त्रञ्च पुष्टिर्दं सर्वदेहिनाम् ॥ ४६ ॥ नयते प्राणदो वायुः शरीरे सर्वसन्निधुः ॥ आहारो
रुक्तमवस्तु वायुना क्रियते हि ॥ ४७ ॥ स प्राणरूपं गुदं सन्यक् पृथग्गते पृथग्जलम् ॥ अग्निमग्नेर्गले कृत्वा तदन्नञ्च जलोपरि ॥ ४८ ॥ अग्नेश्चायः
स्वयं प्राणस्तमग्निञ्च धमेच्छनैः ॥ वायुना धम्ममानोऽग्निः पृथक्किञ्च पृथग्मम ॥ ४९ ॥ मलैर्गर्भे किञ्च भिन्नं देहात् पृथग्भवेत् ॥ कर्णाक्षि
नासिका जिह्वा दन्तनाभिवर्गुदम् ॥ ५० ॥ नखा मलाश्च ह्येते विष्णुवक्षत्यनन्तकम् ॥ शुक्रशोणित्वं योगादितत् पादकौशिकं स्मृतम् ॥ ५१ ॥
रोम्णां कोट्यस्तथा तिस्रोऽप्यङ्गकोटि समन्विताः ॥ द्वाविंशदशानाः प्रोक्ताः सामान्याद्भिन्नतस्तु ॥ ५२ ॥ सप्त लक्षणि केशाः स्युर्नखाः प्रोक्तास्तु
विंशतिः ॥ मांसं पलसहस्रैकं सामान्याद्देहसंस्थितम् ॥ ५३ ॥ रक्तं पलशतं तार्क्ष्यं बुद्धिमेव पुरातनैः ॥ पलानि दश मेदश्च त्वचा चैव तु तत्समा ॥ ५४ ॥
पलद्वादशकं मज्जा महारक्तं पलत्रयम् ॥ शुक्रं द्विरुड्वं ज्ञेयं शोणितं कुड्वं स्मृतम् ॥ ५५ ॥ श्लेष्माणश्च पट्टप्यञ्च विष्णुर्वं तत्प्रमाणतः ॥ अस्थानि
हि ह्यधिकं प्रोक्तं पटपुत्रशतत्रयात् ॥ ५६ ॥ एवं पिण्डः सामान्यातो वैभवं सम्प्रचक्ष्महे ॥ सुखं दुःखं भयं क्षमं कर्म्मणैव हि प्राप्यते ॥ ५७ ॥

श्रे. सं.
ध. का.
अ. ३२

॥ ३९ ॥

अधोमुखं चोर्ध्वपादं गर्भाद्रायुः प्रकरोति ॥ तले तु कस्योन्यस्य वद्धंते जातुपार्थवोः ॥ ५८ ॥ अंगुष्ठी चोपरि न्यस्तौ जान्वोरध करांगुली ॥ जातु
 पृष्ठे तथा नेत्रे जातुमध्ये च नासिका ॥ ५९ ॥ एवं वृद्धि क्रमाद्याति जन्तुः स्त्रीगर्भसंस्थितः ॥ काठिन्यमस्थीन्यायान्ति भुक्तपोतेन जीवति ॥ ६० ॥
 नाडी वाप्यायनी नाम नाभ्यां तत्र निबध्यते ॥ स्त्रीणां तथान्वसुपिरि स निबद्धः प्रजायते ॥ ६१ ॥ कामान्ति भुक्तपीतानि स्त्रीणां गर्भोदरे तथा ॥
 तैराप्यायितवहोऽसौ जन्तुर्वृद्धिमुपैति च ॥ ६२ ॥ स्मृत्यस्तत्र प्रयान्त्यस्य वद्वयः संसारभृतयः ॥ ततो निर्व्वेदमायाति पीडयमान इतस्ततः ॥ ६३ ॥
 पुनर्नैवं कार्प्यानि भुक्तमात्र इहोदरात् ॥ तथातथा यतिप्यामि गर्भे नाश्रम्यहं यथा ॥ ६४ ॥ इति सुखिन्त्यजोत्रो स्मृत्वा जन्मशतानि वै ॥
 यानि पूर्व्वानुभूतानि देवभूतात्मजानि वै ॥ ६५ ॥ ततः कालक्रमाच्चरन्तुः परिवर्त्यन्त्ययोमुखः ॥ नवमे दशमे वापि मासि संजायते ततः ॥ ६६ ॥
 निष्क्रम्यमाणो वातेन प्राजापत्येन पीडयते ॥ तर्ष्कमते च विलपस्तदा दुःखानिपीडितः ॥ ६७ ॥ निष्कामेक्षोदरान्मूलांसङ्घां प्रतिपद्यते ॥
 प्राप्नोति चेतनां चासौ वायुस्पर्शसुखान्वितः ॥ ६८ ॥ ततस्तं वैष्णवी माया समारकन्दति मोहिनी ॥ तथा विमोहिताऽसौ ज्ञानभंशमवाधुते
 ॥ ६९ ॥ भ्रष्टज्ञानं बालभावे ततो जन्तुः प्रपद्यते ॥ ततः क्रौमारकावस्थां यौवनं वृद्धतामपि ॥ ७० ॥ पुनश्च तद्वन्मरणं जन्म प्राप्नोति मानवः ॥
 ततः संसारमयं चिन्मयं वदन्त्येव ॥ ७१ ॥ कदाचित्स्वर्गमाप्नोति कदाचिद्विषयं नरः ॥ स्वर्गं च निष्यं चैव स्वकमेफलमश्नुते ॥ ७२ ॥
 कदाचिदुत्तकर्मणः च भुवं स्वल्पेन गच्छति ॥ स्वलोके नरके चैव भुक्तप्राये हि मोक्षभाः ॥ ७३ ॥ नरकेषु महदुःखमेतद्यत्स्वर्गवासिनः ॥ दृश्यते
 नात्र मोक्षेन पात्यमानास्तु नारकैः ॥ ७४ ॥ स्वर्गेषुपि दुःखमनुलं यदुःखमहत्कालतः ॥ मृष्टत्वं पतिप्यामीत्येतन्मनापि वसते ॥ ७५ ॥ नार
 काश्चैव सन्प्रेक्ष्य महदुःखमवाप्यते ॥ एवं गतिमहं गन्तव्यमिदं श्रमनिवृत्तः ॥ ७६ ॥ गर्भवासि महदुःखं जायमानस्य योनिरजम् ॥ जातस्य बाल
 भावेऽपि बृहत्त्वे दुःखमेव च ॥ ७७ ॥ कामेष्ट्यां कामसम्बन्धयौवनोऽपि च दुःसहम् ॥ दुःखमात्रं या वृद्धता च सरणे दुःखस्तुल्यम् ॥ ७८ ॥ कृण्व
 माणश्च याम्यैः स नरकेऽपि च याम्ययः ॥ पुनश्च गर्भाजन्म स्यात्समर्पणं दुष्करं तथा ॥ ७९ ॥ एवं संसारचक्रेऽस्मिन्मन्तवो घटयन्मवत ॥ आभ्यन्ते
 प्राक्तनेवैषेवैवैव विध्यन्ति यतस्तुत ॥ ८० ॥ नास्ति पश्चिन्मुखं किञ्चित्क्षेत्रं दुःखशताकुले ॥ विनतासुत सोसाय वसितव्यं ततो नरैः ॥ ८१ ॥ एतत्ते
 सर्व्वमारुह्यते यथा गर्भस्य संस्थितिः ॥ कथयामि क्रममत्रं पृष्टं वा वर्त्तते लुप्ता ॥ ८२ ॥ गच्छ उदाच ॥ मध्ये कृतमहामभद्रपक्षमात्रं गयोत्तरम् ॥
 प्रश्नस्यापि तृतीयस्य उत्तरं च विधीयताम् ॥ ८३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ श्रियमाणस्य किं कृत्यमिति त्वं पृष्टवानपि ॥ शृणु नचोत्तरं तूक्तं कथया

ग. म. पु.
॥२००॥

मि समासतः ॥ ८४ ॥ आसन्नमरणं ज्ञात्वा पुरुषं स्नापयेत्ततः ॥ गोमूत्रगोमयसुसृतीथोदककुशोदकैः ॥ ८५ ॥ वाससी परिवार्याथ धौने तु मुने
नी शुभे ॥ दर्भाण्यादौ समास्तीर्य दक्षिणायान्विकीर्य च ॥ ८६ ॥ तिलात् गोमयलितायां भूमौ तत्र निवेशयेत् ॥ ८७ ॥ प्राग्दक्षिणं वापि
मुखं स्पर्शं विनिक्षेपेत् ॥ शालग्रामशिला तत्र तुलसी च खगेश्वर ॥ ८८ ॥ विधेया सन्निधौ सर्पिर्दीपं प्रज्वालयेत्पुनः ॥ नमो भगवते वासुदेवायेति
जपस्तथा ॥ ८९ ॥ आदौ तु प्रणवं कृत्वा प्रजादाने ततः स्मृते ॥ समभ्यर्च्य हृषीकेशं पुष्पधृपादीभिस्ततः ॥ ९० ॥ प्रणिपातैः स्तवैः पुण्यैर्घ्या
नयोगेन व्रजेत् ॥ दत्त्वा दानं च विप्रभ्यो दीनानाथेभ्य एव च ॥ ९१ ॥ पुत्रे मित्रे कलत्रे च क्षेत्रधाम्यधनादिषु ॥ निवर्त्तयेन्ममत्वं च विष्णोः
पादौ हृदि स्मरन् ॥ ९२ ॥ दक्षैः पुरुषसूक्तं च यदि श्रेष्ठापदस्तदा ॥ पुत्राद्याः प्रपठेयुस्ते धियमाणे निजे जने ॥ ९३ ॥ एतत्ते सर्वमाख्याते
कृत्यं मृत्पातुपस्थिते ॥ फलमप्यस्य कृत्स्नस्य समासात्ते वदाम्यहम् ॥ ९४ ॥ स्नात्वेन शुचिताम्राक्षिरपाविभ्यहतिस्ततः ॥ ततो विष्णोः स्मृतिस्त
स्य ज्ञानास्त्वैफलप्रदा ॥ ९५ ॥ दर्भतूली नयेत्स्वर्गमातुरं तु न संशयः ॥ तिलैर्दधैश्च निःक्षितैः स्नानं कतुमयं भवेत् ॥ ९६ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च
श्रीहृताशस्तथैव च ॥ मण्डले चोपतिष्ठन्ति तस्मात्कुर्वीत मण्डलम् ॥ ९७ ॥ प्राग्दग्ध्वा कृतेनेह शिरसा लोकसुत्तनम् ॥ व्रजेते यदि पापस्याल्पत्वं
पुंसो भवेत्स्वर्गः ॥ ९८ ॥ पञ्चरे मुखे मुक्ते जीवे ज्ञानं प्ररोहति ॥ तुलसी ब्राह्मणं गावो विष्णुरकादशी खगा ॥ ९९ ॥ पञ्च प्रवहणान्येव भवाव्यो मन्त्रतां तृणपुत्र ॥
विष्णुरकादशी श्रीतातुलसी विप्रधेनवः ॥ १०० ॥ असारे दुर्गसंसारे पदपदी भक्तिदायिनी ॥ नमो भगवते वासुदेवायेति जपन्नरः ॥ १०१ ॥ उष्णपुष्पं साधु
ज्यं प्राग्दग्ध्वा न संशयः ॥ पूजयापि च मल्लोक्तप्रातिगरादिर्वं व्रजेत् ॥ १०२ ॥ वन्द्याभावे अस्मिन्ने तु ज्ञानं पुरुषसूक्ततः ॥ यस्य यस्यार्थिकत्वं तु साधनेष्वपु
काश्यपः ॥ १०३ ॥ तत्तत्फलस्याप्याधिक्यं भवतीत्यवधारय ॥ दातव्यानि यथाशक्त्या श्रीतोऽस्तौ सर्वदा भवेत् ॥ १०४ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं स्नानादिषु फले
मया ॥ ब्रह्माण्डे ये गुणाः सन्ति शरीरे ते व्यवस्थिताः ॥ १०५ ॥ पातालध्वरा लोकस्तथान्ये द्वीपसगराः ॥ आदिस्त्यादिगहाः सर्वे पिण्डमध्ये
व्यवस्थिताः ॥ १०६ ॥ पादाधस्तु तलं ज्ञेयं पादोर्द्धं वितलं तथा ॥ जातुभ्यां सुतलं विद्धि सकृद्विशेषे महातलम् ॥ १०७ ॥ तथा तलातलक्षरो घुडा
देशे रसातलम् ॥ पातालं कटिसंस्थन्तु पादादौ लक्षयेद्वधः ॥ १०८ ॥ भूलोकं नाभिमध्ये तु भुवने लोकं तदूध्वतः ॥ स्वर्गलोकं हृदये विद्यात् कण्ठ
देशे महस्तथा ॥ १०९ ॥ जनलोकं वक्रदेशे तपोलोकं ललाटके ॥ सत्यलोकं महारन्ध्रे भुवनानि चतुर्दश ॥ ११० ॥ विष्णोर्धे संस्थिता मेरु
धःकोणे च मन्दरः ॥ दक्षिणे चैव कैलासो वामभागे हिमाचलः ॥ १११ ॥ निषधश्चोद्धाभागे च दक्षिणे गन्धमादनः ॥ मलयो (रमणो) वामरेखा

५. ले.
५. कां.
अ. ३२

॥२००॥

वां सतेते कुलपर्वताः ॥ ११२ ॥ अस्थिस्थाने स्थितो जम्बूः शाको मजासु संस्थितः ॥ कुशद्वीपः स्थितो मसि कौशद्वीपः शिरास्थितः ॥ ११३ ॥
 त्वचायां शाल्मलिद्वीपे दुक्षः रोम्णां च सञ्चये ॥ नखस्थः पुष्करद्वीपः सागरास्तदनन्तरम् ॥ ११४ ॥ शारोदश्च तथा मूवे शारे शरीरदसागरः ॥
 सुरोदयश्च छेष्मस्थः मजायां धृतसागरः ॥ ११५ ॥ रसोदधिं रसे विद्याच्छोणिते दधिसामरम् ॥ स्वादुलं लम्बिकास्थाने गर्भोदं गुक्कस्थितम् ॥
 ॥ ११६ ॥ नादचक्रे स्थितः सूर्यो विन्दुचक्रे च चन्द्रमाः ॥ लोचनस्थः कुजो ज्ञेयो हृदये च बुधः स्मृतः ॥ ११७ ॥ विष्णुस्थाने शुक्रं विद्या
 चक्रे शुक्रो व्यर्थस्थितः ॥ नाभिस्थाने स्थितो मन्दो मुखे राहुः स्थितः सदा ॥ ११८ ॥ पाशु (द) स्थाने स्थितः केतुः शरीरे ग्रहमण्डलम् ॥
 विषकश्च समाख्यातभाषादतलमस्तकम् ॥ ११९ ॥ उत्पन्ना ये हि ससारे मियन्ते ते न पुंशयः ॥ दुष्टशा च उपा रौद्रा दग्नेद्रुता न पुंशयः
 ॥ १२० ॥ यत्र पीडास्तिवमा रौद्रास्ता वै शुक्लिकदर्शजाः ॥ विनाशः पूर्णकाले च जायते सर्वदेहिनाम् ॥ १२१ ॥ अग्रे अग्रे हि धानान्ति यमलोकगत
 स्य वै ॥ तप्तवायुकमध्वेन प्रज्वलद्वाह्मिभ्यतः ॥ १२२ ॥ केराधार्हः समान्ता नायन्ते यमकिंकरेः ॥ पापिष्ठास्त्ववमास्ताक्ष्यं द्याधर्म्मविवर्जि
 ताः ॥ १२३ ॥ यमलोके वसन्त्येते कुड्यां जन्म न विद्यते ॥ एवं सञ्जायते तार्क्ष्यं मर्त्यं जन्तुः स्वकर्मभिः ॥ १२४ ॥ उत्पन्ना ये हि ससारे त्रिप
 म्ये ज न संशयः ॥ आतुः कर्म च वित्तञ्च विद्या मिथनयेव च ॥ १२५ ॥ पश्येतां हि मुज्यन्ते यमस्थस्यैव देहिनः ॥ कर्मणा जायते जन्तु
 कर्मणैव प्रलीयते ॥ १२६ ॥ सुखं दुःखं भयं क्षेमं कर्मणैवाभियच्छते ॥ अधोमुखं चोर्ध्वपादं गर्भाद्रासुः प्रकल्पति ॥ १२७ ॥ जन्मतो वैष्णवी मन्था
 समोदयाति सत्वरम् ॥ स्वकर्मकृतसम्बन्धो जन्तुर्जन्म प्रपद्यते ॥ १२८ ॥ सुकृताहुत्तमो भोगभोग्यवाग् सुकुले भवेत् ॥ यथायथा दुष्कृतं तद् कुले
 हीने प्रजायते ॥ १२९ ॥ वरिद्रो व्याधितो मुखैः पापवृद्धः खभाजनम् ॥ अतः परं किमर्थं ते कथयामि खगेश्वर ॥ १३० ॥ इति श्रीभारुडे महापुराणे
 उत्तरखण्डे द्वितीये अर्धे प्रेतो श्रीकृष्णगरुडसंवादे जन्तुर्त्पाततद्गतवात्साहिविभागधुवनादिविभागवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ गरुड उवाच ॥
 उत्पत्तिलक्षणं जन्तोः कथितं मयि पुत्रके ॥ यमलोकः कियन्मानसैल्लोक्यने सपरार्थे ॥ विरतरं तस्य मे ब्रूहि अध्वा वैव कियन्त्स्मृतः ॥ १ ॥ कैश्च
 पापैः कृतैर्द्वयकेन वा शुभकर्मणा ॥ गच्छन्ति मानवास्तत्र कथयस्व विशेषतः ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ षडरिगतिस्सहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥
 यमलोकस्य बाध्वानमन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥ ध्मातताम्रमिवाततो ज्वलद्गुर्गो महापथः ॥ तत्र गच्छन्ति पापिषा मानवा मृदचेतसाः ॥ ४ ॥

१ स्वादुलं च विदस्थाने पा० १ २ यथा दुल्लक्ष्मं हि० पा० १

ग. म. पु.
॥२०१॥

कण्टकाश्च सुतीक्ष्णा वै विविधा वोरदर्शनाः ॥ तैस्तुवालुक्षितिव्यासा हुताशश्च तथास्त्वपः ॥ ५ ॥ दृषच्छाया न तज्जास्ति यत्र विश्रमते नरः ॥
यहीतः कालपारोश्च कुतः कर्मभिरुत्पन्नेः ॥ ६ ॥ तस्मिन् मार्गे न चान्नाद्यं येन प्राणान् प्रपश्येत् ॥ न जलं दृश्यते तत्र तृषा येन मिलीयते
॥ ७ ॥ भुषया पीडितो याति तुष्ण्या च महापथे ॥ शीतेन कम्पते क्वापि यममार्गेऽतिदुर्गमे ॥ ८ ॥ यद्यस्य यादृशं पापं स पन्थास्तस्य तादृ-
शः ॥ सुदर्शनाः कृपणा मुढा दुःखेभ्योऽस्तास्तरन्ति तम् ॥ ९ ॥ रुदन्ति दारुणं कैपित् कचिद्वाहं वदन्ति च ॥ आत्मकर्मभक्तैर्दोषैः पच्यमाना बुद्धुस्तु-
॥ १० ॥ इहमिव च स वै पन्था विज्ञेयो दारुणः खग ॥ वितुष्णा ये नरा लोके सुखं तस्मिन् व्रजन्ति त ॥ ११ ॥ यानियानि च दानानि दत्तानि
भुवि मानवैः ॥ तानितान्युपतिष्ठन्ति यमलोके पुरः पथि ॥ १२ ॥ पापिनो नोपतिष्ठन्ति दाहश्राद्धजलाञ्जलि ॥ अमन्ति वायुधृतास्ते ये क्षुद्राः
पापकर्मिणः ॥ १३ ॥ इदं वत्सं तद्गोत्रं कथितं तव सुव्रत ॥ पुनश्च कथयिष्यामि यममार्गेऽस्य या स्थितिः ॥ १४ ॥ ग्राम्येनैकतयेमंये पुरं
वैवस्वतस्य तु ॥ सर्वं वज्रमयं दिव्यमभेद्यं तत् सुरासुरैः ॥ १५ ॥ चतुरथं चतुर्द्वारं सप्तप्राकारतोरणम् ॥ स्वयं तिष्ठति वै यस्यां यमो दत्तैः समन्वि-
तः ॥ १६ ॥ योजनानां सहस्रं वै प्रमाणेन तदुच्यते ॥ सर्वैरत्नमयं दिव्यं विशुब्धालोकैर्जसम् ॥ १७ ॥ तद्गहं धर्मराजस्य विस्मयी काञ्चनजम्बू ॥
योजनानां पञ्चशतप्रमाणेन समुच्छ्रितम् ॥ १८ ॥ वृत्तं स्तम्भसहस्रेस्तु वैदूर्यमणिमण्डितम् ॥ मुक्ताजालमवाप्तं च पताकाशतश्रुपितम् ॥ १९ ॥
चण्डाशननिनादाढ्यं तोरणानां शतैर्वृतम् ॥ एवमादिभिरन्यैश्च भूषणैर्भूषितं सदा ॥ २० ॥ तत्रस्थो भगवान् धर्म आसने तु समे सुभे ॥ दरायो
जनविस्मयिनीलजीवतमग्निभे ॥ २१ ॥ धर्मैर्जोः धर्मैर्शालश्च धर्मैर्युक्तो हितो यमः ॥ अयदः पाण्डुकानां धार्मिकानां सुखप्रदः ॥ २२ ॥ भन्तमारु-
तलस्योर्मस्तद्वैदिवैरतथा ॥ व्याख्यानैर्विविधैर्युक्तः शैलवादिनातिस्वनेः ॥ २३ ॥ पुरसभ्यमनेशे तु चित्रशतस्य वै दृढम् ॥ पद्मविशलिखल्यानां
योजनानां सुविस्तारम् ॥ २४ ॥ दशोच्छ्रितं महादिव्यं लोहप्राकारनोदितम् ॥ प्रतलीशतसंघारं पताकाशतशोभितम् ॥ २५ ॥ दीपिकशतसंघीर्णं
गीतध्वनिसमाकुलम् ॥ विचित्रचित्रकुशलोश्चित्रयुतस्य वै दृढम् ॥ २६ ॥ मणिमुक्तामये दिव्ये आसने परमाद्भुते ॥ तत्रस्थो गणयन्त्यायुमानुर्ध्ववर्ते-
षु च ॥ २७ ॥ न मुञ्चति कदाचित् स मुकुते बुभुक्तेऽपि वा ॥ यद्येनोपास्मिन् यावत् तावद् वैति तस्य तत् ॥ २८ ॥ दशपदोपरहितं कुत
कर्म लिखत्वती ॥ चित्रशतलयात् ॥ २९ ॥ दक्षिणे चापि शूलस्य क्ताविस्फोटकस्य च ॥ पश्चिमे काल-

१. नैस्तु यमोऽस्ति ॥ ५० ॥

अ. खं.
प. कौ.
अ. ३३

॥२०१॥

पाशस्य अजीर्णस्यारुचेस्तथा ॥ ३० ॥ मध्यपीठोत्तरे द्वेया तथा चान्या त्रिषुचिका ॥ पेशन्यां वै शिरोऽर्चिश्च आग्नेय्याञ्चैव सूक्तता ॥ ३१ ॥
 अतिसारश्च नेत्रहंता वायव्यां दाहसंज्ञकः ॥ एभिः परिवृतो नित्यं चित्रगुप्तः स तिष्ठति ॥ ३२ ॥ यत् कर्म कुरुते कश्चित्तत् सर्वं विलिखत्यसौ ॥
 धर्मराजगृहद्वारं दृतास्तादृश्यं तथा निशि ॥ तिष्ठन्ति पापकर्मणः पच्यमाना नराधमाः ॥ ३३ ॥ यमदूतैर्महापारैर्हन्यमानाश्च सुदूरैः ॥ वध्यन्ते
 विविधैः पापैः पूर्वकर्मकृतैर्नराः ॥ ३४ ॥ नानाप्रहरणैश्च नानायन्त्रैस्तथा परे ॥ लिखन्ते पापकर्मणः क्रकचैः काष्ठवाहकाः ॥ ३५ ॥
 अन्ये ज्वलद्भिर्द्वारैर्वीर्यताः परितो भृशम् ॥ पूर्वकर्मविपाकेन ध्मायन्ते लोहपिण्डवत् ॥ ३६ ॥ सिप्यान्ये च धरापृष्ठे कुडारेणावकर्तितः ॥
 क्रन्दमानाश्च दृश्यन्ते पूर्वकर्मविपाकतः ॥ ३७ ॥ केचिद्गृहमथैः पाकेस्तेलपाकेस्तथा परे ॥ पीड्यन्ते यमदूतैश्च पापिष्ठाः सुसूरा नराः ॥ ३८ ॥
 साणाह्नि प्रार्थयन्त्यन्ये देहिदेहीति कोटिशः ॥ यमलोके मया दृष्टा ममस्त्वं भसितं त्वया ॥ ३९ ॥ इत्येवं बहुतास्तादृश्यं नरकाः पार्थिवान् स्पृशतः ॥
 कर्मभिर्बहुभिः प्रोक्तैः सर्वशास्त्रेषु भार्पितैः ॥ दानोपकारं वक्ष्यामि यथा तत्र सुखं भवेत् ॥ ४० ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः
 धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे यमलोकविस्तृतिः ॥ वर्णनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शृणु तादृश्यं यथात्म्या
 धर्माधर्मस्य लक्षणम् ॥ सुकृतं दुष्कृतं तृणामये धावति धावताम् ॥ १ ॥ कृते तपः प्रशंसन्ति त्रेतायां ज्ञानसाधनम् ॥ द्वापरे यज्ञदाने च हन
 मेकं कलौ युगे ॥ २ ॥ गृहस्थानां स्मृतो धर्म उत्तमानां विचक्षणैः ॥ इष्टापूर्तं स्वशक्त्या हि कुर्वतां नास्ति पातकम् ॥ ३ ॥ दृष्टस्तु रोपितो येन
 खनिकूपजलाशयाः ॥ यममार्गे सुखं तस्य ब्रजतो नितरां भवेत् ॥ ४ ॥ अग्नितापप्रदातारैः शीतपीडितै द्विजैः ॥ तप्यमानाः सुखं यान्ति सर्वं
 कामैः प्रपूरिताः ॥ ५ ॥ सुवर्णमणिमुक्तादि वस्त्राण्याभरणानि च ॥ तेन सर्व्वमिदं दत्तं येन दत्ता वसुधरा ॥ ६ ॥ यानियानि च भूतानि दत्तानि
 भुवि मानवैः ॥ यमलोकपथे तानि तिष्ठन्त्येषां समीपतः ॥ ७ ॥ व्यञ्जनानि विचिन्नाणि भक्ष्यभोज्यानि यानि च ॥ ददाति विचिन्ना पुत्र प्रेतो तद्
 पतिष्ठति ॥ ८ ॥ आत्मा वै पुत्रनामास्ति पुत्रस्त्राता यमालये ॥ तारयेत् पितरं वीरात् तेन पुत्रः प्रवक्ष्यते ॥ ९ ॥ अतो देयश्च पुत्रेभ्य आद्यभाजो
 वितावाधि ॥ अतिवाहस्तदा प्रेतो भोगाव वै लभते हि सः ॥ १० ॥ दक्षमानस्य भेतस्य स्वजनैर्यो जलाञ्जलिः ॥ दीयते प्रेतहृदयसौ मीनो याति
 यमालये ॥ ११ ॥ अपके मृन्मये पात्रे दुग्धं दत्तं दिनत्रयम् ॥ काष्ठमयं क्षुण्णैर्बद्धा मीतस्य राज्ञो चतुष्पथे ॥ १२ ॥ मयमेतद्भिर्द्वितीयं च तृतीयं च तथा

१ स्वर्गासं भक्षयन्ति हि० पा० । स्वर्गासं भक्षयन्ति० पा० ।

ग. म. पु.
॥२०२॥

खग ॥ आकाशस्थं पिबेद्गुधं प्रेतो वायुवपुर्देवः ॥ १३ ॥ चतुर्थे सञ्चयः कार्यः चतुर्थे वापि साम्रिके ॥ अस्थिसञ्चयनं कार्यं दद्यादापाञ्जलिं ततः ॥ १४ ॥
न पूर्वोक्तं न मध्याह्ने नापराह्ने न सन्धिषु ॥ याते प्रथमयामे तु दद्यादापाञ्जलिं ॥ १५ ॥ पुत्रेण दत्ते ते सर्वे गोविणो हितवान्वयाः ॥
स्वजात्यैः परजात्यैश्च देवो नद्यां जलाञ्जलिः ॥ १६ ॥ गन्तव्यं नैव विप्रेण दातुं शीघ्रं जलाञ्जलिम् ॥ निवृत्ताश्च यदा नार्यो लोकाचारः सदा
भवेत् ॥ १७ ॥ पञ्चत्वञ्च गते शूद्रे यः काष्ठं नयते चिताम् ॥ अनुव्रजेद्यदा विप्रस्त्रिरात्रमनुचिर्भवेत् ॥ १८ ॥ विरात्रे च ततः पूर्वे नदीं गच्छेत्
समुद्रगाम् ॥ प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विष्णुध्याति ॥ १९ ॥ शूद्रो गच्छति तत्त्वेन वैशंपस्त्रिषु द्वयोः परः ॥ गच्छति स्त्रीचवर्गेषु ब्राह्मे
जलाञ्जलिम् ॥ २० ॥ दत्ते जलाञ्जलौ पश्चाद्विदध्यादन्तर्धानम् ॥ त्यजन्ति गोविणः सर्वे दिनानि नव काश्यप ॥ २१ ॥ जलाञ्जलिं तथा दातुं
गच्छन्ति द्विजसत्तमाः ॥ यत्र स्थाने मृतो यस्तु अध्वन्यपि शूद्रेऽपि वा ॥ विस्त्रिपस्तु ततः स्थानात्त कचिद्विहितो बुधैः ॥ २२ ॥ कौजन्यायतो
गच्छेत् पृष्ठतो नवसञ्चयः ॥ आचमनं विधातव्यं पापाणोपरि संस्थितैः ॥ २३ ॥ यत्राश्च सर्पपात्रं दूर्वाः पूर्णपात्रे विलोकयेत् ॥ प्रारयेन्नित्यं यत्रा
णि स्नेहस्नानं समाचरेत् ॥ २४ ॥ गोत्रिभेन च कर्त्तव्यं गृहान्नञ्च न भोजयेत् ॥ भुञ्जीत धूम्रमे पात्रे उत्तानञ्च विवर्जयेत् ॥ २५ ॥ मृतकस्य गुण्य
ग्राह्या यमगार्थां समुद्दिरेत् ॥ शुभाशुभे च ध्यातव्ये पूर्वकर्मोपसंखिते ॥ २६ ॥ लब्धेनैव च देहेन शुक्रे सुकृतदुष्कृते ॥ वायुरूपो भ्रमत्येव वायु
रूर्ध्वं स गच्छति ॥ २७ ॥ दशाहकर्मक्रियया कुटी निष्पाद्यते ध्रुवम् ॥ नवकैः षोडशश्राद्धैः प्रथमि हि कुटी नरः ॥ २८ ॥ तिलैर्दूर्गैश्च धूम्या
वे कुटी घातुमर्था भवेत् ॥ पञ्च रत्नानि वस्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ २९ ॥ यद्वा पुष्पं प्रनष्टं हि तदा गर्भे न धारयेत् ॥ आदराच्च ततो समो तिलदर्भेन
विनिःशेषेत् ॥ ३० ॥ पशुस्त्रे स्थावरस्त्रे च यत्र कापि स जायते ॥ तत्रैव जन्तुकृत्पन्नः श्राद्धं तत्रोपतिष्ठति ॥ ३१ ॥ अन्विताः लक्ष्मसुहृदश्च मृतो वाणस्तदा
मुयात् ॥ यथा श्राद्धं यमुक्षिष्य कृतं तस्योपतिष्ठति ॥ ३२ ॥ यावन्नोत्पादितो देहस्तावच्छ्राद्धेनं श्राणनम् ॥ क्षुयाविश्रममपत्रो दशहेन च तपितः
॥ ३३ ॥ पिण्डदानं न यस्याभुक्कारो भ्रमते तु सः ॥ दितत्रयं वसन्तोये अग्रावापि दितत्रयम् ॥ आकाशे वसते श्रीणि दितमेकल्लं यस्मै ॥ ३४ ॥
दग्ने देहे च यज्ञो च जलेनैव तु तपितः ॥ स्नेहस्नानं जलेनैव पूषकैः कुर्यादेहे ॥ ३५ ॥ अयमेऽह्नि वृत्तौ च पञ्चमे सप्तमेऽपि वा ॥ नवमेकादशे
चैव श्राद्धं नवकमुच्यते ॥ ३६ ॥ गृहद्वारे स्मशाने वा तीर्थे देवालयेऽपि वा ॥ यत्राद्यो दीयते पिण्डस्तत्र सर्वान् समापयेत् ॥ ३७ ॥ एकान्
शाहे यच्छ्राद्धं तत् सामान्यमुदाहृतम् ॥ चतुर्णामेकवर्णानां शुद्धयर्थं स्नानमुच्यते ॥ ३८ ॥ कृत्वा चकादशाहञ्च पुनः ध्यात्वा अनुचिर्भवेत् ॥ दद्यादि

म. खं.
ध. कां.
अ. ४६

५१७

॥२०२॥

प्राय यः शय्यां यथोक्तं प्रेतमोक्षदाम् ॥ ३९ ॥ न भवेत् यदा स गोत्रो परोऽपि विधिमाचरेत् ॥ भाय्यां वा पुरुषः कश्चित् तुष्टश्च कुरुते स्त्रियः ॥
 ॥ ४० ॥ प्रथमेऽहनि यः पिण्डो दीयते विधिपूर्वकम् ॥ अत्राद्येन च तेनैव सर्वश्राद्धानि कारयेत् ॥ ४१ ॥ अमन्त्रं कारयेच्छ्राद्धं दशाहं नामगो-
 त्रतः ॥ श्राद्धं कृतन्तु यैर्वस्त्रैस्तानि त्यक्त्वा गृहं विशेत् ॥ ४२ ॥ असगोत्रः सगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ प्रथमेऽहनि यः कुर्यात् स दशाहं
 समापयेत् ॥ ४३ ॥ जीवस्य दशभिः पिण्डैर्देहो निष्पाद्यते ध्रुवम् ॥ वृद्धिश्च दशभिर्मासैर्गर्भस्थस्य यथा भवेत् ॥ ४४ ॥ आशौचं यावदेतस्य
 तावत् पिण्डोदकक्रिया ॥ चतुर्णामपि वर्णानामेव एव विधिः स्मृतः ॥ ४५ ॥ यत्र त्रिरात्रमाशौचं तत्रादौ त्रीन् प्रदापयेत् ॥ चतुरस्तु द्वितीयेऽहनि
 तृतीये त्रिंस्तथैव च ॥ ४६ ॥ पृथक् शरावयोर्देहादेकाहं क्षीरमम्बु च ॥ एकोदिष्टन्तु वै श्राद्धं चतुर्थेऽहनि कारयेत् ॥ ४७ ॥ प्रथमेऽहनि यः पि-
 ण्डस्तेन मूर्द्धा प्रजायते ॥ चक्षुः श्रोत्रञ्च नासा च द्वितीयेऽहनि प्रजायते ॥ ४८ ॥ गण्डौ वक्त्रं तथा ग्रीवा तृतीयेऽहनि जायते ॥ हृदयं कुक्षिरुदरं
 चतुर्थे तद्वदेव हि ॥ ४९ ॥ कटिपृष्ठं गुदञ्चापि पञ्चमेऽहनि जायते ॥ षष्ठे ऊरु च विज्ञेये सप्तमे गुल्फसम्भवः ॥ ५० ॥ अष्टमे दिवसे प्राप्ते जंघे च
 भवतोऽण्डज ॥ पादौ च नवमे ज्ञेयौ दशमे बलवत्क्षुधा ॥ ५१ ॥ एकादशाहे यः पिण्डस्तं दद्यादामिषेण तु ॥ सिद्धान्नं तस्य दातव्यं कृशराः पूष-
 काः पयः ॥ प्रक्षाल्य विप्रचरणावर्घ्यं धूपञ्च दीपकम् ॥ ५२ ॥ द्वादश प्रतिमास्यानि श्राद्धान्यैकादशे तथा ॥ त्रिपक्षञ्चापि षण्मासे द्वे श्राद्धानि च
 षोडश ॥ ५३ ॥ प्रति मासं प्रदातव्यं मृताहे या तिथिर्भवेत् ॥ स मासः प्रथमो ज्ञेय इति वेदविदो विदुः ॥ ५४ ॥ शवहस्ते च यच्छ्राद्धं मृतिस्थाने
 द्विजासने ॥ तदेव प्रथमं श्राद्धं तत् स्यादेकादशेऽहनि ॥ ५५ ॥ सा तिथिर्मासिके श्राद्धे मृतो यस्मिन् दिने नरः ॥ रिक्तयोश्च त्रिपक्षे च सा तिथि-
 र्नाद्रियेत वै ॥ ५६ ॥ पौर्णमास्यां मृतो योऽसौ चतुर्थी तस्य चोनका ॥ चतुर्थ्यान्तु मृतो यस्तु नवमी तस्य चोनका ॥ ५७ ॥ नवम्याञ्च मृतो
 यश्च रिक्ता तस्य चतुर्दशी ॥ एता रिक्ताश्च विज्ञेया अन्त्येष्टौ कुशलेन च ॥ ५८ ॥ एकादशाहे यच्छ्राद्धं नवकं तत् प्रकीर्तितम् ॥ चतुष्पथे त्यजे-
 दन्नं पुनः स्नानं समाचरेत् ॥ ५९ ॥ एकादशाहादारभ्य घटस्यान्नं जलान्वितम् ॥ दिनेदिने च दातव्यं नन्दं यावद्विजोत्तमे ॥ ६० ॥ मानुषस्य
 शरीरे तु विद्यते ह्यस्थिसञ्चयः ॥ तत्संख्यः सर्वदेहेषु षष्ठ्यधिकशतत्रयम् ॥ ६१ ॥ उदकुम्भेन पुष्टानि तान्यस्थीनि भवन्ति हि ॥ एतस्मादीयते
 कुम्भः प्रीतिः प्रेतस्य जायते ॥ ६२ ॥ यस्मिन् दिने मृतो जन्तुरटव्यां विषमेऽपि वा ॥ यदा तदा भवेद्दाहः सूतकं मृतवासरात् ॥ ६३ ॥ तिल-
 पात्रं तथात्राद्यं गन्धधूपादिकञ्च यत् ॥ एकादशाहे दातव्यं तेन श्रद्धो द्विजो भवेत् ॥ ६४ ॥ क्षत्रियो द्वादशाहे तु वैश्यः पञ्चदशे तथा ॥ शुद्धिः

ग. म. पु.
॥२०३॥

श्रद्धस्य मासेन मृतके जातमृतके ॥ ६५ ॥ मासत्रये विरावं स्यात् पण्मासेन तु पक्षिणी ॥ अहः संवत्सरादवर्षात् पूर्णं वस्वोदकं क्षुधिः ॥ अनेनेवा
तुसारेण श्रद्धिः स्यात् सार्ववर्णिकी ॥ ६६ ॥ एकादशाहप्रभृति पुरतः प्रतिवत्सरम् ॥ विश्वेदेवास्तु सम्पूज्य पिण्डमेकञ्च निर्व्वपेत् ॥ ६७ ॥ यथा
तारागणाः सर्व्वं च्छाद्यन्ते रविरभिभिः ॥ एवं च्छाद्यते सर्व्वं न प्रेतो भवति कश्चित् ॥ ६८ ॥ शय्यादानं प्रशंसन्ति सर्व्वदेव द्विजोत्तमाः ॥
अनित्यं जीवनं यस्मात् पश्चात् को नु प्रदास्यति ॥ ६९ ॥ तावद्वन्धुः पिता तावद्यावच्चावति मानवः ॥ मृते मृत इति ज्ञात्वा क्षणात् सेवो निव
र्त्तते ॥ ७० ॥ आत्मेन ह्यात्मनो बन्धुरवं ज्ञात्वा मुहुर्मुहुः ॥ जीवद्वापीति सञ्चिन्त्य स्वीयं हितमनुस्मरेत् ॥ ७१ ॥ मृतानां कः सुतो दद्याद्विज
शय्यां सतूलिकाम् ॥ एवं जानन्निदं सर्व्वं स्वहस्तेनैव दापयेत् ॥ ७२ ॥ तस्माच्छय्यां समासाद्य सारदारुमयौ ददाम् ॥ दन्तादिरुचिरां रम्यां देवपु
रलंकृताम् ॥ तस्यां संस्थाप्य हैमञ्चं हरिं लक्ष्म्या समन्वितम् ॥ ७३ ॥ घृतपूर्णञ्च कलशं तत्रैव परिकल्पयेत् ॥ विज्ञेयो गरुड शीत्यै स निद्राकलशा
बुधैः ॥ ७४ ॥ ताम्बूलकुङ्कुमसौदकरागुरुचन्दनम् ॥ दीपिकोपानहच्छत्रचामरासनभाजनम् ॥ ७५ ॥ पार्श्वेषु स्थापयेच्छत्रा सतयन्त्र्यानि च
हि ॥ शयनस्थस्य भवति यथान्यदुपकारकम् ॥ ७६ ॥ भृङ्गारकरकादशे पञ्चवर्णं वितानकम् ॥ शय्यामेवेति यो हस्तः प्राज्ञायाश्च निमित्तयेन
॥ ७७ ॥ सपत्नीकाय सम्पूज्य स्वलोकसुखदायिनीम् ॥ वस्त्रैः तुरागभैः पूज्य चेलकं परिवापयेत् ॥ ७८ ॥ कर्णकर्णसुलीवभूषणं विनोदकम् ॥
गृहोपकरणयुक्तं गृहं धेन्वा समन्वितम् ॥ ७९ ॥ ततोऽधः सम्यदातव्यः पञ्चमल्लभाजैः ॥ ८० ॥ यथा न कुण्ठाशयनं क्षुण्यं सामरकनकाः ॥ शय्या
ममाप्यशून्यास्तु तथा जन्मनिजन्मनि ॥ ८१ ॥ दस्त्रैश्च तत्पममलं क्षमाप्य न विसर्जयेत् ॥ तथा चेकादशाहं तु विधिरेव प्रकीर्तितः ॥ ८२ ॥ दद्यात्
यो हि धर्मार्थं वान्धवो वान्धवे सुते ॥ विशेषमत्र पसे तु कथ्यमानं मया श्रुतम् ॥ ८३ ॥ उपबुक्तञ्च तस्यासीत् अतः किञ्चित् स्वक्षेत्रे पुरा ॥ तस्य यद्वाप्तं
लभं वस्त्रं भाजनवाहनम् ॥ यदभीष्टञ्च तस्यासीत् तत् सर्व्वं परिकल्पयेत् ॥ ८४ ॥ स्थापयेत् पुरतः हैमं शय्यापरि सुतं बुधः ॥ वृजयित्वा भद्रातय्या
सुतशय्या यथोदिता ॥ ८५ ॥ पुरन्दरगृहे सर्व्वं सूर्य्यपुत्रालये तथा ॥ उपतिष्ठेत् सुखं जन्तोः शय्यादानप्रभाततः ॥ ८६ ॥ पीडयन्ति न ते यस्याः
पुरुषा भीषणाननाः ॥ न वम्भेण न शनिन वाध्यते स नरः कश्चित् ॥ ८७ ॥ शय्यादानप्रभातेन प्रेतो मुच्येत बन्धनात् ॥ अपिः पापसमाहुकः
स्वर्गलोकं स गच्छति ॥ ८८ ॥ विमानवग्माहटः सव्यमानाऽप्यमोगणैः ॥ आश्रितसङ्घं यावत् तिष्ठेत् पातककृजिनः ॥ ८९ ॥ नवकं पादशश्राद्धं शय्या
संविननं तथा ॥ भर्तृयां कृत्ते नारी नन्याः श्रेयो ह्यनन्तकम् ॥ ९० ॥ उपकाराय सा भर्तृजीविनी न सुता तथा ॥ उदरे जीवमाना सा सती सत्य

श्रे. खं.
प्र. कौ.
अ. ३५

॥२०३॥

वती प्रियम् ॥ ९१ ॥ स्त्रिया दध्यन्नशयने हेमकुङ्कुममंजनम् ॥ वस्त्रभूषा तथा शय्या सर्वमेतद्धि दापयेत् ॥ ९२ ॥ उपकारकरं स्त्रीणां यद्वादादह
 किञ्चन ॥ भूषणं गात्रलघञ्च वस्तु भोग्यादिकञ्च यत् ॥ ९३ ॥ तत् सर्वं मेलयित्वा तु स्वस्वे स्थाने नियोजयेत् ॥ पूजयेच्छोकपालांश्च यद्वात् देवीं
 विनायकम् ॥ ९४ ॥ ततः शुक्लाम्बरधरो गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥ इममुच्चारयेन्मन्त्रं विप्रस्य पुरतो बुधः ॥ ९५ ॥ प्रेतस्य प्रतिमा होषा सर्वोपकरणी
 र्थता ॥ सर्व्वरत्नसमायुक्ता तव विप्रनिवेदिता ॥ ९६ ॥ आत्मा शम्भुः शिवा गौरी शक्रः सुमण्डलः सह ॥ तस्माच्छ्रद्धयाप्रदानेन सप्त आत्मा प्रसीदतु
 ॥ ९७ ॥ आचार्य्याय प्रदातव्या ब्राह्मणाय कटुभिवने ॥ गृहीत ब्राह्मणस्तत्र कोऽदादिति च कीर्त्तयेत् ॥ ९८ ॥ ततः अदक्षिणीकृत्य प्रक्षिपत्य विसृ
 जयेत् ॥ विधिनानेन वै पश्चिन् दानमेकस्य दापयेत् ॥ ९९ ॥ तद्दुःखो न प्रदेयानि गोष्ठे शयने स्त्रियः ॥ वियक्तहस्तिणा हस्ते दातारं प्राप्तयन्ति हि ॥ १०० ॥
 एवं यो वितरेत् तादृशं गृणु तस्य च यत् फलम् ॥ सामं वपशतं दिव्यं स्वर्गलोकं महीयते ॥ १०१ ॥ यत् पुण्यन्तु व्यतीपाते कालिस्यामयनद्वये ॥
 द्वावकायान्तु यत् पुण्यं चन्द्रसूर्यग्रहे तथा ॥ १०२ ॥ प्रयागे नैमिषे यच्च कुरुक्षेत्रे तथा बुधे ॥ गङ्गायां यमुनायाञ्च सिन्धुसागरसंगमे ॥ १०३ ॥
 तेषु यदीयते दानं तस्मादप्यधिकं निवृद्धम् ॥ एतच्छ्रद्धयाप्रदानस्य नामास्ति पादशो कलम् ॥ १०४ ॥ यत्रासां जायते प्राणी भुङ्क्ते तत्रैव तत् फलम् ॥
 कर्मक्षये सितौ याति मानुषः शुभदर्शनः ॥ १०५ ॥ महावनी च धर्मज्ञः सर्व्वशास्त्रविदोऽपि ॥ पुनः स याति वैकुण्ठं सुतोऽसी नरसुखः ॥ १०६ ॥
 दिव्यं विमानमारुह्य अप्सरोभिः समावृतः ॥ अहोऽसौ हृद्यकणेषु पितृभिः सह योदते ॥ १०७ ॥ अष्टकासु कृते श्राद्धययात्मास्मादग्ने तया ॥
 मवासु पितृपुत्राणि यानि यानि च तेषु च ॥ १०८ ॥ गृणु तादृशं यथान्यत्वं प्रतप्त्वे पितरो यदि ॥ नोपतिष्ठन्ति श्राद्धानि सपिण्डाकरणं विना ॥
 ॥ १०९ ॥ सपिण्डाकरणं कार्य्यं पूर्णं वपे न संशयः ॥ आद्यन्तु शत्रुशुद्धयर्थं कृत्वा चैवत्र पोडशीम् ॥ ११० ॥ पितृपत्न्यविशुद्धयर्थं शतार्द्धेन तु योजयेत् ॥
 श्राद्धं प्राप्यायतः कुर्याच्छ्रद्धस्य स्वच्छयैव हि ॥ १११ ॥ साध्वन्तं सामिके कार्य्यं द्वादशोह सपिण्डनम् ॥ न चासौ कुरुते यावत् प्रेत एव स बह्विमान् ॥
 द्वादशोह ततः कार्य्यं सामिकेन सपिण्डनम् ॥ ११२ ॥ अरिथयोसे गयाश्राद्धं श्राद्धज्ञापयस्विक्रमं ॥ अहमप्ये न कुर्व्वीत सपिण्डाकरणं विना ॥ ११३ ॥
 सपत्न्यो यदि बह्वयः स्युरेका पुत्रवती भवेत् ॥ सर्व्वोस्ताः पुत्रवत्यः स्युस्तेनैकेनास्मिन्नेन हि ॥ ११४ ॥ नासपिण्डाभिमानं पुनः पितृयज्ञं समाचरेत् ॥
 समाचाराद्वैत् पापी पितृहा चापि जायते ॥ ११५ ॥ भुते भर्त्तरि वा नारी प्राणांश्चैव पारित्यजेत् ॥ अथैव हि सर्व्वं तस्याः प्रकुर्यात् सपिण्डनम् ॥ ११६ ॥
 अस्यानिकापि वा गृष्टा वेश्या वा क्षत्रियापि वा ॥ याः पत्न्यो वै पितुः कश्चित् कुर्यात् पुनः सपिण्डनम् ॥ ११७ ॥ विप्रैरेव यदा श्रद्धा परिणीता

ग. म. पु.
॥२०४॥

प्रमादतः ॥ एकोहिष्टन्तु तच्छब्द सा तु तेनैव युज्यते ॥ ११८ ॥ अन्ये तु दश च पुत्रा जाता वर्णवतुष्टये ॥ ते तावतासु योजन्त्याः सपिण्डीकरणे
सदा ॥ ११९ ॥ अग्न्येकासु यच्छब्द यच्छब्दं बुद्धिहेतुकम् ॥ पितुः प्रथमं प्रजातव्यं स्त्रियाः पिण्डं सपिण्डने ॥ १२० ॥ पितामहा सप्त मातुः पितुः
सहपितामहैः सपिण्डीकरणं कार्यमिति तादृश्यं सत्तं ममा ॥ १२१ ॥ अपुत्रायां पुत्रायां तु पतिः कुर्यात् सपिण्डनम् ॥ मौत्रादितिसुभिः सार्द्धमेवं धर्मैष
योजयेत् ॥ १२२ ॥ पुत्रो नास्ति न भर्ता च स्त्रीणां तार्क्ष्यं सपिण्डनम् ॥ कार्येऽद्वितय्ये भ्रातृदायाद्वर्गः ॥ १२३ ॥ पतिपुत्रनिहीनानां गोत्री
नास्ति न देवरः ॥ एकोहिष्टेन दातव्यं परेण सह भ्रातृभिः ॥ १२४ ॥ अज्ञानाद्विप्रतो वापि न कृतश्चेत् सपिण्डनम् ॥ त्वर्कं षोडशश्राद्धश्राद्धिकं
कारयेत् ततः ॥ १२५ ॥ अदोहे न च कर्त्तव्यं सदाहि कारयेदुषः ॥ दम्पुतलकं कृत्वा वह्निना दाहयेच्छवम् ॥ १२६ ॥ पितुः पुत्रेण कर्त्तव्यं न
कुर्वीत पिता पुते ॥ अतिश्रेष्ठं कर्त्तव्यं सपिण्डीकरणं सते ॥ १२७ ॥ बहुवेऽपि नृदा पुत्रा विधियेकः समाचरेत् ॥ नवश्राद्धं सपिण्डनं श्राद्धान्य
न्यानि षोडश ॥ १२८ ॥ एकैनेव तु कार्य्याणि अतिशक्तभतेष्वपि ॥ अत्योष्टि कृत्वा ह्येते सुनिभिः ससुदाहृतम् ॥ १२९ ॥ विभक्तैश्च पृथक्
कार्या क्रिया सावत्सरादिका ॥ एकैकेन च कर्त्तव्या पुत्रेण च स्वयंस्वयम् ॥ १३० ॥ अत्येतांनि न दत्तानि प्रेतश्राद्धानि षोडश ॥ पिशाचस्य
स्थिरं तस्य कृतेः श्राद्धशतरापि ॥ १३१ ॥ आता वा भ्रातृपुत्रो वा सपिण्डः शिष्यश्च वा ॥ सपिण्डीकरणं कुर्यात् पुत्रहीने त्वेभ्यश्च ॥ १३२ ॥
सर्वेषां पुत्रहीनानां पत्नी कुर्यात् सपिण्डनम् ॥ अतिवर्जं कार्येद्राव्य पुरोहितमथापि वा ॥ १३३ ॥ मृते पितृव्यव्दमथ्ये सुपरागो यदा भवेत् ॥ पितृ
णं न मृतेः कार्य्यं श्राद्धं नान्दीदुस्तं न च ॥ १३४ ॥ तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धमन्यस्य पितृकम् ॥ अन्तर्मथ्ये न कुर्वीत महाकुसुमपतितम् ॥ १३५ ॥
यमके च गजच्छायामन्वादिषु युगादिषु ॥ पितृपिण्डो न दातव्यः सपिण्डीकरणं निना ॥ १३६ ॥ यज्ञपुरुषस्य यद्वा देवादीनाञ्च यत् तथा ॥
अपूर्णेऽप्यव्दमथ्येपि कर्त्तव्यमिति के च न ॥ १३७ ॥ पितृभ्योपि हि यद्वत्तमर्षीपिण्डविवाञ्जितम् ॥ कर्त्तव्यं तच्च वै सर्वेश्वर एव विधिः स्मृतः ॥
॥ १३८ ॥ देवानां पितरो देवा पितृणां पृथगस्तथा ॥ ऋषीणां पितरो देवाः पिता जयति तेन वै ॥ १३९ ॥ पितृदेवमनुष्याणां यज्ञनाथो
विशुभवेत् ॥ यज्ञनाथस्य यद्वत् तद्वत् सर्वदेहिनाम् ॥ १४० ॥ मृते पितृव्यव्दमथ्ये यः श्राद्धं कारयेत् सुतः ॥ समजन्मकृता वर्मोत् हीयते नात्र
संशयः ॥ १४१ ॥ गेतीभ्रातृस्तु पितरो ह्यसपिण्डोदकक्रियाः ॥ भ्रमन्ति बाधुना सर्वे क्षुत्तुड्भ्यां परिपीडिताः ॥ १४२ ॥ पितरि भ्रततापस्य

शे. खं.
घ. झं.
अ. ३४

॥२०४॥

लुप्यते पैतृकी क्रिया ॥ अथ मातृविपत्तिः स्यात् पितृकार्यं न लुप्यते ॥ १४३ ॥ मृता माता पिता तिष्ठेन्नीवन्ती च पितामही ॥ सपिण्डनन्तु
 कर्त्तव्यं पितामह्या सहेव तु ॥ १४४ ॥ सत्यं सत्यं पुनः सत्यं श्रुयतां वचनं मम ॥ न पिण्डो जिलितो येषां मृतानान्तु तृणां सुवि ॥ १४५ ॥
 उपतिष्ठेन्न वै तेषां पुनैदं तमेन कथा ॥ हन्तकारस्तदुद्देशो आर्द्धं नैव जलाञ्जलिः ॥ १४६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्म
 काण्डे प्रेतकर्त्तव्ये श्रीकृष्णगरुडसंवादे औषध्वेदेहिकादिनिरूपणं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ अपरं मम सन्देहं कथयस्व
 जनार्दन ॥ पुरुषस्य च कस्यापि माता पञ्चवमागता ॥ १ ॥ पितामही जीवति च तथा च प्रपितामही ॥ वृद्धप्रपितामही तदन्त्याहृतसतः
 पिता तथा ॥ २ ॥ प्रनातामहश्च तथा वृद्धप्रमातामहस्तथा ॥ केन सा मेल्यते माता एतत् कथय मे प्रभो ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुनरुक्तं
 प्रवक्ष्यामि सपिण्डीकरणं त्वयि ॥ उमा लक्ष्मीश्च सावित्रीश्चिताभिर्मेल्येद्भुवम् ॥ ४ ॥ जयः पिण्डपुत्रो ज्ञेयस्तज्जाज्ञानं जयः स्मृताः ॥
 जयः पिण्डानुलेपाश्च दशमः पंक्तिसंज्ञिवः ॥ ५ ॥ इत्येते पुरुषाः ख्याताः पितृमातृकुलेषु च ॥ तारयेज्जमानस्तु दश पूर्वान् दशावसान ॥
 ॥ ६ ॥ सपिण्डः स भवेद्मातुः सपिण्डीकरणे कृते ॥ अन्त्यस्तु त्याजको ज्ञेयो यो वृद्धप्रपितामहः ॥ ७ ॥ अन्तिमस्त्याजको ज्ञेयो ज्ञेयः
 ज्ञेयो भवेत् ॥ लोपकस्त्वन्तिमो वस्तु स भवेत् पंक्तिसंज्ञिवः ॥ ८ ॥ यजमानो भवेदेका दश पूर्वैः दशावसरे ॥ इत्येते पितरो ज्ञेया वृद्धप्रपिता
 संख्यकाः ॥ ९ ॥ विविना कुरुते यस्तु संसारे आर्द्धमुत्तमम् ॥ जायतेऽत्र न सन्देहः शृणु तस्यापि यत् फलम् ॥ १० ॥ पिता ददाति पुत्रान् वै
 विच्छिन्नस्तन्तिः खग ॥ ह्यप्रदाता भवेत्सापि यस्तस्य प्रपितामहः ॥ ११ ॥ कृते आर्द्धे गुणा द्योते पितृणां तृणे स्मृताः ॥ दद्याद्विपुलमन्नायं वृद्धस्तु
 प्रपितामहः ॥ १२ ॥ यस्य पुंसश्च मर्त्ये वै विच्छिन्ना सन्ततिः खग ॥ स वरुणरके वारे यङ्गे मग्नः कुरी यथा ॥ १३ ॥ योऽन्त्यस्तरेषु जायते यज
 वृक्षसरीसृपाः ॥ न सन्तति विना सोऽत्र सुच्यते नरकाद्भवम् ॥ १४ ॥ आचार्यैस्तस्य शिष्यो वा यो हरेऽपि हि गोविन्दः ॥ नादायणखलि कुप्योति
 तस्याद्देशेन भक्तिः ॥ १५ ॥ विबुद्धः सर्वपापेभ्यो मुक्तः स नरकाद्भवम् ॥ निवसेन्नाकलोके च नम्रकाय्यो विचारणा ॥ १६ ॥ आदौ कृत्वा भूमि
 द्वाभ्यं स्तत्रक्षत्रपञ्चकम् ॥ रेत्यन्तं सदा दूष्यभूमिं सर्वदा भवेत् ॥ १७ ॥ दाह (बलि) रतत्र न कर्त्तव्यो विधिविधिव्यतिष्ठ ॥ सीयते न अन्त्य
 तत्र अन्त्युभं जायते भुवम् ॥ लोकयात्रा न कर्त्तव्या दुःस्वार्ताः रवजनां यदि ॥ १८ ॥ पञ्चकानन्तरं तस्य कर्त्तव्यं तन्व्यन्नमथा ॥ पुनश्च गोविनि ॥

१ पितामहप्रपितामही वृद्धश्च प्रपितामहः पा० ॥

ग. म. पु.
॥२०५॥

तस्य सन्तापोऽप्युपजायते ॥१९॥ गृहे हानिभवेत्तस्य ऋशोऽप्युपजायते ॥२०॥ अथवा बहुसमर्थेऽपि दाहस्तस्य विधीयते ॥२०॥ अथवा सन्तापोऽप्युपजायते ॥२०॥
सद्यः आहुतिकारणात् ॥ सद्यः आहुतिकारं पुण्यं तीर्थं तदाह उत्तमः ॥२१॥ विधिर्नियमतः कार्यः समन्तो विविधैः ॥ शवस्य च समीपे तु क्षिप्यते
पुच्छलास्ततः ॥२२॥ दशमयाश्च चत्वारो विधा मन्त्राभिर्मन्त्रिताः ॥ ततो दाहः प्रकृत्यः तैश्च पुच्छलैः सह ॥२३॥ सूतकान्ते ततः पुनः कुर्वन्त्या
न्तिकमुत्तमम् ॥२४॥ पञ्चकेषु मृतेषु गोऽसौ न गतिं लभते नरः ॥ तिलान् गन्धान् च तद्गृहस्थं धृतं ददेत् ॥२५॥ विधानां दयिते दानं सर्वोपद्रवना
नम् ॥ सूतकान्ते च सत्पुत्रैः स प्रेतो लभते गतिम् ॥२६॥ भाजनोपानहौ च्छत्रं हेममुद्रा च वाससी ॥ दक्षिणा दीयते विप्रः सर्वपातकमोचनी ॥२७॥
वालवृद्धातुराणां मृतानां पञ्चकेषु हि ॥ विधानं यो न कुर्वीत विप्रस्तस्य प्रजायते ॥२८॥ अष्टादशैव वस्तूनि प्रतश्चाह विवर्जयेत् ॥ आशि
षो द्विषुषान् दद्यात् प्रयवान् नैकपिण्डताम् ॥२९॥ अशौक्यमुच्छिष्टं श्राद्धं वै वैश्वदेविकम् ॥ विप्रैश्च स्वयाकारं पितृशब्दं न बोधयेत् ॥३०॥
अनुशब्दं न कुर्वीत नागान्नमथास्तुकम् ॥ आसीमान्नं न कुर्वीत प्रदक्षिणविसर्जनम् ॥३१॥ न कुर्वीत तिलहोमश्च द्विजः एषां हतिं तथा ॥ न
कुर्वीत शवस्य नस्त्रं शच्छन्धोपादिम् ॥३२॥ मलिनश्राद्धसंज्ञानं पूर्वपण्डराकं तथा ॥ स्थाने द्वारं चान्दपार्श्वे चित्तमां शवदस्तके ॥३३॥
श्मशानवसिष्ठेभ्यः पञ्चमं प्रातिवक्ष्यकम् ॥ षष्ठं सश्वने प्रोक्तं दश पिण्डा दशहिकाः ॥ श्राद्धपण्डपकञ्जैस्तु ग्रथने परिकीर्तितम् ॥३४॥ अन्यथा
पण्डपं मध्ये द्वितीयं ताक्ष्यं मे शृणु ॥ कर्तव्यानीह विधिना श्राद्धान्येकादशैव तु ॥३५॥ ब्रह्मविष्णुशिवैश्च तथान्यैश्चाष्टपञ्चकम् ॥ एवं
पण्डपं प्रादुरातु तत्त्वविदो जनाः ॥३६॥ द्वादश प्रातिभास्यानि श्राद्धमेकादशं तथा ॥ विपश्चिन्मन्त्रैश्च द्वे रिक्ते त्रय पण्डरा ॥३७॥ आद्यं
शवविशुद्धयर्थं द्वादशमन्त्रं विधाय ॥ पितृप्रातिविक्षुद्धयर्थं शताब्देन तु योजयेत् ॥३८॥ शताब्देन विहीनो यो मिलितः पत्तिमाह्नवि ॥
चत्वारिंशत् तथैवाष्टश्राद्धं प्रेतत्वनाशनम् ॥३९॥ सक्कूटनशताब्देन सम्भवत् पातिसन्निधौ मलनीयः शताब्देन सन्निधौ श्राद्धेन तत्त्वतः ॥४०॥ (अथ
शवाविधिः) ॥ शवस्य शिवाकार्यां करचरणवन्धनं तत्र कर्तव्यम् ॥ एवं चेन्न विधानं विधीयते तपिश्रावपरिमवनम् ॥४१॥ संजायते रज्ज्याश्च
शवनिर्गमने राष्ट्रं भयश्चात्ययाश्च न युञ्जेत मुच्येत चेत् दुःस्पर्शादुद्वेगितमेव ॥४२॥ नाममन्त्रे स्थिते प्रेतो भुङ्क्ते यदहच्छया ॥ तदन्नं मांसपञ्चकम् ॥४३॥

प्रे. खं.
च. कौ.
अ. ३५

॥२०५॥

१. सद्यः आहुतिदा पुण्यं पा० । २. एते वृद्धस्य दाहस्तस्य पा० । ३. नकार्यो वैश्वदेवश्च पा० । ४. न कुर्वीत विवर्जयेत् कर्ता पा० । ५. एकादशाहतः पुनः श्राद्धं मलिनसंज्ञकम् ॥
स्थाने चान्दपार्श्वे चित्तमां शवदस्तके पा० । नाम पा० पा० । ६. शिवाकार्याः करचरणवन्धनं पा० । ७. शिवाकार्याः करचरणवन्धनं पा० । ८. शिवाकार्याः करचरणवन्धनं पा० ।

तत्तथैव रुचिरोपमम् ॥२३॥ ताम्बूलं दन्तकाष्ठञ्च भोजनं कृतुमेव नम् ॥ ग्राममध्ये स्थिते श्रुते कर्त्तव्यत्वं पिण्डपातनम् ॥२४॥ ज्ञानं दानं जपो होमस्त-
 पणं सुरपूजनम् ॥ ग्राममध्ये स्थिते श्रुते शुद्धचर्यं ज्ञातिधर्मतः ॥२५॥ ज्ञातिस्मरणं निवेदनं व्यवहारः स्वगोश्वरः ॥ विलुप्य ज्ञातिधर्मञ्च श्रेतपापेन
 लिप्यते ॥२६॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयाध्याये प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥२७॥ तादृश्यं उवाच ॥ कस्मादनशनं पुण्यमक्षय्यगतिदायकम् ॥ स्वगृहं तु परित्यज्य तीर्थं वं क्षिपते यदि ॥२८॥ अत्राप्य तीर्थं विद्यते गृहे वा नृत्सु
 मागतः ॥ भूत्वा कुटीचरो यस्तु स कां गतिमवाप्नुयात् ॥२९॥ संन्यासं कुरुते यस्तु तीर्थं वापि गृहेऽपि वा ॥ कथं तस्य प्रकृत्यव्यवसायनिश्चयेऽपि वा
 ॥३०॥ नियमं चेत् कृते देव चित्तमङ्गो हि जायते ॥ केन तस्य भवेत् सिद्धिः कृतेनाप्यकृतेन वा ॥३१॥ श्रीकृष्णः उवाच ॥ कृत्वा निरशनं यो वै श्रुत्वा
 माप्नोति कोऽपि चेत् ॥ मातुर्पां तनुमुत्सृज्य मम तुरयो विराजते ॥३२॥ यादवन्धवानि जिवितं मे निरशने कृते ॥ शत्रुभिस्तानि तुरयानि सप्त
 प्रवरदासिणैः ॥३३॥ तीर्थे गृहे वा संन्यासं नृत्वा चेन्निश्चये यदि ॥ प्रत्यहं लभते सोऽपि पुण्योक्तं हि दुष्कृतं फलम् ॥३४॥ महाहोमोपपत्तौ
 च गृहीतेऽनशनं कृते ॥ पुनर्न जायते रोमो देवमहि विभालो ॥३५॥ य आहारः सत् सत्कारं भूक्तानि यदि शान्तः ॥ पुनर्न
 जायते भूमौ संसारं दुःखसागरे ॥३६॥ अहन्त्यहनि दातुं त्रस्यमानाश्च भोजनम् ॥ तिलपात्रं यथाशक्ति दीपदानं सन्ध्यायाम् ॥३७॥
 सर्ववृत्तस्य दहन्ते पापान्मुखावचानि च ॥ श्रुतां मुक्तिमवाप्नोति यथा सर्व्वे भक्षयिषः ॥३८॥ तस्मादनशनं नृणां वैकुण्ठपददायकम् ॥
 तस्मात् स्वरूपे चोत्तरे वा साधयेन्मोक्षलक्षणम् ॥३९॥ पुत्रपुत्र्यादि सन्त्यज्य तीर्थं व्रजति यो नरः ॥ ब्रह्माद्या देवतास्तस्य भवेत्सुखद्विजयः
 ॥४०॥ यस्मिन्तिष्ठेत्समुत्तरे ॥ श्रुत्वा श्रुते ज्ञानशने कृते ॥ चेन्निश्चयेतान्तरालेऽपि ऋषीणां सङ्घले वसत् ॥४१॥ व्रतं निरशनं कृत्वा स्वगृहेऽपि कृते
 यदि ॥ स्वकुलानि परित्यज्य एकाकी विचरेदिदि ॥४२॥ अक्षय्यं तथा तीर्थं परित्यज्य नरो दाहं ॥ पितृभ्यामादृत्यैव न पुनर्जायते सिते ॥४३॥
 कुर्यान्मन्त्रेण तीर्थगतं रक्षन्ति वनदेवताः ॥ यमद्वारा विशेषेण न याम्यास्तस्य पापघनाः ॥४४॥ तीर्थसेवी नरो यस्तु सत्त्विकविवर्त्तितः ॥ तत्र
 ध्रियत दह्येत तत्तीर्थफलभागमेव ॥४५॥ सेवितेऽपि सदा तीर्थं हन्यन्नं क्षिपते यदि ॥ शुभे दशे कुलं धीमान् स भवेद्भूतिविभजः ॥४६॥ कृत्वा
 निरशनं तादृश्यं पुनर्जायति शान्तः ॥ ब्राह्मणान् स समाहूय सर्व्वसर्व्वं यत् परित्यजेत् ॥४७॥ चाग्निपात्रं चरत् कृत्स्नमुज्ज्वालयन् तीर्थजः ॥
 अमृतं न वधेत् पश्चादभ्यसेव समाचरेत् ॥४८॥ तीर्थं गत्वा च यः कोऽपि पुनरायाति वै शूद्रम् ॥ अनुकृतः स वै विप्रः प्रायश्चित्तमाचरेत् ॥४९॥

ग. म. पु.
॥ २०६ ॥

दत्त्वा वा स्वर्गदानानि गो-मही-गज-नाजिनः ॥ तर्प्य यदि लभेद्वस्तु नृत्यकाले स भाग्यवान् ॥ २३ ॥ गृहात् प्रचलितस्तर्प्य मरणे समुपस्थिते ॥
पदेपदे तु गोदानं यदि हिंसा न जायते ॥ २४ ॥ गृहे तु यत् कृतं पापं तीर्थस्नानेन क्षुब्धति ॥ कुरुते तत्र पापक्षयश्चलेष्वस्य हि तद् ॥ २५ ॥
क्षिपेत् स नाम सन्देहे यावज्जन्तर्कतामकम् ॥ तत्र दत्तानि दानानि जायन्ते चाक्षयाणि वै ॥ २६ ॥ आतुरे सति दातव्यं निद्वन्द्वैरपि मानवैः ॥
गायस्तिता हिण्यश्च सतधान्यं विशेषतः ॥ २७ ॥ दानवन्तं नरं दृष्ट्वा हृष्टाः सर्वे दिवोकसः ॥ अग्निभिः सह धर्मेण चित्रगुप्तेन सर्वदा ॥ २८ ॥
आन्मायस्तं धनं यावत्तावदग्ने समर्पयेत् ॥ परार्थानं शृते सर्वं कृपया कः प्रदास्याति ॥ २९ ॥ पिबुद्देशेन यः पुत्रवर्धनं विप्रकरोति ॥
आत्मानं सधनं तेन चक्रे पुत्रप्रपौत्रकैः ॥ ३० ॥ पितुः शतगुणं दत्तं सहस्रं मातृकृत्यते ॥ अग्न्या शतसाहस्रं सोदय्ये दत्तमक्षयम् ॥ ३१ ॥
यदि लोभाद् यच्छन्ति प्रमादान्मोहतोऽपि वा ॥ शृताः शोचन्ति ते सर्वे कदर्याः पापिनस्त्विति ॥ ३२ ॥ अतिक्रुशेन लब्धस्य प्रकृत्या चञ्चल
स्य च ॥ गतिरिह विदुष्य दानमन्या विपश्यः ॥ ३३ ॥ सूर्यः गर्भमातारं वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ दुष्पारिणीन हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ ३४ ॥
उदारो धार्मिकः सौरभः श्रव्यापि विपुलं धनम् ॥ तुल्यवन्त्येत तार्क्ष्य आत्मानं वित्तमप्यथ ॥ ३५ ॥ न विद्योपद्रवास्तेष्व मोहजाले न च न
हि ॥ सूर्यकाले न च भयं समदृतसमुद्रवम् ॥ ३६ ॥ समाः सहस्राणि च सतश्च जले दशैकमशौ पत्रे न च पादश ॥ महाहवे पार्थिवसिगौरवे
अपारकं कारयन् चाक्षया गतिः ॥ ३७ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे उदारखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगण्डसेवादिऽनशमभूत
भक्तिरूपेण नाम प्रह्लादप्रोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ तार्क्ष्य उवाच ॥ उदकुम्भप्रदानं मे कथयस्व यथातथम् ॥ त्रिभिन्ना केन कर्तव्या कृतिरपा
जनादन ॥ १ ॥ कलशपाः केन पुण्याः कथं देया जनादनं ॥ कस्मिन् काले प्रदातव्या प्रेतसन्निप्रसाधकाः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
नमस्य पुनः प्रह्लादे उदकुम्भप्रदानकम् ॥ प्रेतोद्देशेन दातव्या अन्नपानीयसंयुताः ॥ विशेषेण महापक्षिन् प्रेतसुक्तिप्रदायकाः ॥ ३ ॥
द्वादशहो न पश्मासे विपक्षे वापि वासरे ॥ उदकुम्भाः प्रदातव्या मार्गे तस्य सुखाय वै ॥ ४ ॥ अहन्त्यहनि दातव्या उदकु
म्भारितलेर्धुताः ॥ सुलले भूमिभागे तु द्वादशजलशरिताः ॥ ५ ॥ प्रेतस्य तत्र दातव्यं भाजनञ्च यदृच्छया ॥ सुप्रीतस्तेन दुरेण
भेनो याम्यः स नच्छति ॥ ६ ॥ द्वादशहो विशेषेण उदकुम्भाश्च प्रदापयेत् ॥ विविन्ना तत्र सङ्कल्प्य घटान् द्वादशसंख्यकान् ॥ ७ ॥
एकमपि यज्जने तत्र द्वादशजलशरिताः ॥ विष्णुसुहृदस्य दातव्या संकल्प्य ब्राह्मणे सुभे ॥ ८ ॥ एको वै धर्मराजाय तेन तुष्टेन सुक्तिभाक् ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. २७

॥ २०६ ॥

चित्रकुत्ताय चैकं तु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ ९ ॥ षोडशाद्याः प्रदातव्या माषात्रजलपूरिताः ॥ १० ॥ उक्रान्तिश्चाद्धमारभ्य श्राद्धषोडशकस्य तु ॥
 षोडशब्राह्मणानान्तु एकैकं विनिवदयेत् ॥ ११ ॥ एकादशाहात्प्रभृति देयो नित्यं दृढाह्वयः ॥ पक्वात्रजलपूर्णो हि यावत् संवत्सरं दिनम् ॥ १२ ॥
 जलपात्राणि वृद्धानि दत्तानिघटकानि च ॥ एका वै वर्द्धनी तत्र तस्यां पात्रन्तु वंशजम् ॥ १३ ॥ वस्त्रेणाच्छादयेत् तान्तु पूजयित्वा सुगन्धिभिः ॥
 ब्राह्मणेभ्यो विशेषेण जलपूर्णानि दापयेत् ॥ १४ ॥ अहन्यहनि सङ्कल्प्य विधिपूर्वम् स्वगेश्वर ॥ ब्राह्मणाय कुलीनाय वेदवृत्तयुताय च ॥ १५ ॥
 विद्यावृत्तवते देयं मूर्खे तन्न कदाचन ॥ समर्थो वेदवृत्ताढ्यस्तारणे तरणेऽपि च ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वितीयांशे प्रेतकल्पे धर्मकाण्डे
 सोदकुम्भश्चाद्धनिरूपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ दानतीर्थार्थितं मोक्षं स्वर्गञ्च वद मे प्रभो ॥ केन मोक्षमवाप्नोति केन स्वर्गं
 वसेच्चिरम् ॥ १ ॥ केन गच्छति तेजस्तु स्वर्लोकात् सत्यलोकतः ॥ मानुष्यं केन लभते नरकेषु निमज्जति ॥ २ ॥ एतन्मे वद निश्चित्य भक्तानां मोक्षदायक ॥
 ब्रूहि कस्मिन् मृतं स्वर्गं पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ मानुष्यं भारते वर्षे त्रयोदशसु जातिषु ॥ ४ ॥ तत् प्राप्य म्रियते क्षेत्रे पुनर्जन्म न विद्यते ॥
 अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची अवन्तिका ॥ ५ ॥ पुरी द्वारवती ज्ञेया सप्तैता मोक्षदायिकाः ॥ सन्न्यस्तामिति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥ ६ ॥
 मृतो विष्णुपुरं याति न पुनर्जायते क्षितौ ॥ सकृदुच्चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ ७ ॥ बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय यमनं प्रति ॥
 कृष्णकृष्णेति कृष्णेति यो मां स्मरति नित्यशः ॥ ८ ॥ जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धराम्यहम् ॥ शालग्रामजिला यत्र यत्र द्वारवती शिला ॥ ९ ॥
 उभयोः सङ्गमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ शालग्रामशिला यत्र पापदोषक्षयावहा ॥ १० ॥ तत्सन्निधानमरणान्मुक्तिर्जन्तोः सुनिश्चिता ॥ रोप
 णात् पालनात् सेकाद्ध्यानस्पर्शनकीर्तनात् ॥ तुलसी दहते पापं नृणां जन्मार्जितं खग ॥ ११ ॥ ज्ञानहृदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे ॥ यः स्नातो
 मानसे तीर्थे न स लिप्येत पातकैः ॥ १२ ॥ न काष्ठे विद्यते देवो न शिलायां कदाचन ॥ भावे हि विद्यते देवस्तस्माद्भावं समाचरेत् ॥ १३ ॥
 प्रातःप्रातः प्रपश्यन्ति नर्मदां मत्स्यवातिनः ॥ न ते शिवपुरीं यांति चित्तवृत्तिर्गरीयसी ॥ १४ ॥ यादृक् चित्तप्रतीतिः स्यात् तादृक कर्मफलं
 नृणाम् ॥ परलोकगतिस्तादृक सूचीसूत्रविचारवत् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणार्थं गवार्थं च स्त्रीणां बालवधेषु च ॥ प्राणत्यागपरो यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात्
 ॥ १६ ॥ अनाशके मृतो यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ अनाशके मृतो यस्तु स मुक्तः सर्वबन्धनैः ॥ १७ ॥ दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यस्ततो मोक्षमवा

ग. म. पु.
॥२०७॥

मुयात् ॥ एते वै मोक्षमार्गाश्च स्वर्गमार्गास्तथैव च ॥ १८ ॥ गोश्वे देशविध्वंसे मरणं रणतीर्थयोः ॥ उत्तमाधममध्यस्य बाध्वजानस्य देहिनः ॥
आत्मानं तत्र सन्त्यज्य स्वर्गवासं लभेच्चिरम् ॥ १९ ॥ जीवितं मरणञ्च द्वयं शिक्षितं पण्डितः ॥ जीवितं दद्यात्स्वर्गं मरणं रणतीर्थयोः ॥ २० ॥
हरिक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे श्रुक्षेत्रे तथैव च ॥ प्रभासे श्रीस्थले चैव अश्वेदे च विपुष्करे ॥ २१ ॥ भूतेश्वरे मृता यस्तु स्वर्गे वसति मानवः ॥ ब्रह्मणो
दिवसं यावत् ततः पतति भूतले ॥ २२ ॥ वर्षवृत्तिस्तु यो दद्याद्ब्राह्मणे दौषकृते ॥ सर्व्वं कलं स सुदृढस्वर्गं योके महीयते ॥ २३ ॥ कन्यां विवा
हयेद्यस्तु ब्राह्मणं वेदपारगम् ॥ इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि स्वर्गलैः परिवेष्टितः ॥ २४ ॥ महादानानि दद्यात् च नरस्तत्फलमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ वापी
द्वपतडांगान्तेनारुसमुत्सृज्याम् ॥ जीर्णोद्धारं प्रहृव्वाणः पुनर्वक्त्रैः फलं लभेत् ॥ जीर्णोद्धारणं वा तेषां तत् पुण्यं द्विगुणं भवेत् ॥ २६ ॥ शीतवा
तात्पह्नमपि पर्णकुटीरकम् ॥ कृत्वा विप्राय विदुषे प्रददाति कुटुम्बने ॥ २७ ॥ तिस्रः कोट्योर्द्वयोर्द्वौ च नरः स्वर्गे महीयते ॥ २८ ॥ या स्त्री
सवर्णा सुहृदा सुतं पतिमनुव्रजेत् ॥ सा सुता स्वर्गप्राप्नोति वर्षाणां रोमसंख्यया ॥ २९ ॥ पुत्रपौत्रादिकं त्यक्त्वा स्वपतिं यातुमच्छति ॥ स्वर्गं
लभेत्तं वा वार्षीं दिव्यस्त्रीभिरलंकृतौ ॥ ३० ॥ कृत्वा पापान्यनेकानि भर्तृद्वेषमतिः सदा ॥ प्रक्षालयति सर्वाणि या स्वं पतिमनुव्रजेत् ॥ ३१ ॥
महापापसमाचारां भर्ता चेदुत्कृती भवेत् ॥ तस्याप्यनुव्रता नारी नाशयेत् सर्व्वकिल्बिषम् ॥ ३२ ॥ आसमात्रं नियमतो नित्यदानं करोति यः ॥
चतुश्चाक्षरसंयुक्तविमानेनाविच्छति ॥ ३३ ॥ यत् कृतं हि मनुष्येण पापशमरणान्निकम् ॥ तत् सर्व्वं नाशमायाति वर्षवृत्तिप्रदानतः ॥ ३४ ॥
भूतं भव्यं भविष्यञ्च पापं जन्मत्रयार्जितम् ॥ प्रक्षालयति तत् सर्व्वं विश्वकन्योपनायकात् ॥ ३५ ॥ दशकुपसखा वापी दध्वापीसमं सरः ॥ सरो
मिदं शमितृत्वा या प्रषा निर्जले वने ॥ ३६ ॥ या वापी निर्जले देशे दद्यात् निर्जनं द्विजं ॥ प्राणिनां यो दयां करोति स भवद्राजनायकः ॥ ३७ ॥
स्वमादिभिरन्यथ सुकृतेः स्वर्गभागभवेत् ॥ स तत् सर्व्वं फलं श्राव्य प्रतिष्ठां परमां लभेत् ॥ ३८ ॥ फलसु कार्य्यं परित्यज्य नतत् धर्मवात्
भवेत् ॥ दानं दमो दया चेति सारमतत् त्रयं भुवि ॥ ३९ ॥ दानं साधोर्देहिद्वयं धन्युल्लिख्य पूजनम् ॥ अनायसेतत्संस्कारः कोट्युत्पलप्रदः
॥ ४० ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ ४० ॥ तत्पर्यं उवाच ॥ सूतकानां किंपि ब्रूहि दयां कृत्वा कथिप्रभो ॥ विषकाय हि चित्तस्य मानवानां
हिताय च ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ मृते जन्मानि यस्मिन् मृतकं सदा गतुं विनाश ॥ चतुर्णां विप्राणां नामान्येव विवर्जितम् ॥ २ ॥

प्रे. खं.
घ. कौ.
अ. ३९

॥२०७॥

उभयत्र दशाहानि कुलस्याहं विवर्त्तयेत् ॥ दानं प्रतिग्रहो दोषः स्वाध्यायश्च निवर्त्तते ॥ ३ ॥ देशं कालं तथात्मानं प्रज्वं प्रवृत्तयाजनम् ॥ तस्य
 तिष्ठन्वस्थाञ्च ज्ञानं कर्म समाचरेत् ॥ ४ ॥ गुहावह्निश्चैव च देशान्तरमृतेषु च ॥ स्नानं सचेलं कर्त्तव्यं सखः शीघ्रं विशीले ॥ ५ ॥ अस्मिन्
 श्व ये जीवा ये च गर्भादितिःसृताः ॥ न तेषामस्मिन्स्कागे नानां नोदकक्रिया ॥ ६ ॥ शिल्पिनः कान्तो वैद्या दासीदासान्धैव च ॥ गजानः
 श्रोत्रियश्चैव सद्यःशौचाः प्रकीर्त्तिताः ॥ ७ ॥ सुत्री च (शर्त्ता) मन्मथतश्च आहिताग्निपुस्तथा ॥ पतेपां सूतकं नाम्नि यत्नं वेच्छन्ति यः पिता ॥
 ॥ ८ ॥ प्रसवे च सपिण्डानां न कुर्व्यात् सङ्करं द्विजः ॥ दशाहाच्छुध्यते माता अदगाद्य पिता पुत्रिः ॥ ९ ॥ विवाहेतदश्वमेधेऽप्यन्तरा मृतम्
 तदकं ॥ पूर्वमङ्कलितं वित्तं भोज्यं तन्महत्प्रवीत ॥ १० ॥ स्वप्रायश्चित्तमाशौचं मानापित्रोस्तु श्रुतवत् ॥ मृतकं सत्कुलस्यानुपस्थित्य पिता पुत्रिः ॥ ११ ॥
 अन्यदेशाहं स्वागच्छेत् पुनर्मरणजन्मना ॥ तावत् स्यादगुचिविधो यावत् तत् स्यादग्निहोत्र ॥ १२ ॥ अग्निं विधेयं दत्तं आसन्नं निवेदयेत् ॥
 तथैव ऋषिभिः प्रोक्तं यथाकालं न दुष्यति ॥ १३ ॥ घृन्मयेन तु पात्रेण तिलैर्मिश्रजलेऽहं ॥ श्रुतिकया तथाग्ने च नमः स्नात्वा पुत्रिर्भवेत् ॥ १४ ॥
 दानं परिषद् दद्यात् सुवर्णं गोवृषं द्विज ॥ क्षत्रियो द्विगुणं चैव वैश्यस्तु त्रिगुणं तथा ॥ १५ ॥ चतुर्गुणस्तु शूद्रेण दानस्य शङ्कणं धनम् ॥ एतत्तु क
 मेणैव चातुर्वर्ण्यं विशुध्यति ॥ १६ ॥ सप्ताष्टयान्तरं शौणं शुद्धसंस्कारवर्जितं ॥ अहस्तु सूतकं तस्य तद्वदानां सत्यका स्मृतम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणार्थं विप्रा
 ये नारीणां गोमूत्रेषु च ॥ आहवेषु विपन्नानामेकरात्रमशौचकम् ॥ १८ ॥ न तेषामशुभं किञ्चिद्विप्राणां शुभकर्मणि ॥ अनाथप्रेतसंस्कारं ये कुर्वन्ति
 नरोत्तमाः ॥ १९ ॥ न तेषामशुभं किञ्चिद्विप्रेण सहकारिणा ॥ जलादग्नाहनात्तेषां सखः मुद्रितस्तु ॥ २० ॥ विनिवृत्ता यदा शूद्रा उदकान्तसुपस्थिताः ॥
 तदाविश्वद्रव्या इति वेदविदोविदुः ॥ २१ ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयेऽध्याये प्रत्यक्षे श्रीकृष्णसकलसंवाद मृतककालनिर्णयः नामै
 कोनक्षत्राणिऽध्यायः ॥ २१ ॥ तास्य उवाच ॥ भगवन्ब्राह्मणाः कश्चिदप्यशुभं यदा मताः ॥ कथं तेषां संस्काराः किं स्थानं का मतिर्भवतु ॥ २२ ॥ किञ्च
 युक्तं भवेत्तेषां विधानं वापि कीदृशम् ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि श्रोतुं मं मधुसूदन ॥ २३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अतिदुर्लभास्तीर्त्ताः स्मृतं मुमुक्षुः ॥ तेषां
 मातृगतस्थानं विधानं कथयाम्यहम् ॥ २४ ॥ शृणु तस्यै परं गोप्यं जानि दुर्भरं सति ॥ लब्धव्यं पुत्रा विना दृष्टिर्निश्चयमिच्छति ॥ २५ ॥ कण्ठसह
 विमशानां क्षीणानां तुण्डघातिनाम् ॥ विषामिवृषविप्रेभ्यो विपूच्याः चात्मघानकाः ॥ २६ ॥ पतकोद्वन्मजलेष्टानां शृणु स्थितिम् ॥ यान्ति ते नरके
 देवे ये च म्लेच्छादिभिर्हताः ॥ २७ ॥ दशमालादिसंस्पृष्टा अहत्याः क्षुम्भिकुलाः ॥ उल्लिखिता सुता ये च महाभयश्च पीडिताः ॥ २८ ॥ अश्वत्थानास्तथा

१. मुने पत्नी (शर्त्ता) वस्तु च ० पा० १ २. सावर्गमं ० पा० १ ३. श्रुतिं निदगादानां ० पा० १

ग. म. पु.
॥२०८॥

व्यङ्ग्यं ये च पापान्नपेयिताः ॥ चण्डालादुदकात्सर्पाद्वाह्मणाद्देहनाश्रितः ॥८॥ दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च वृथादिपतनान्मुताः ॥ उदकस्याभूतकोशुद्राजकोसङ्ग
दुषिताः ॥९॥ तेन पापेन नरकान्मुक्ताः प्रेतत्वभागिनः ॥ न तेषां कान्येदाहं भूतकं नोदकक्रियाम् ॥१०॥ न विद्यां नृनाथं च न कुर्यादौष्वदेहिकम् ॥
तेषां ताक्ष्यं प्रकुर्वीत नारायणबलिक्रियाम् ॥११॥ सर्व्वलोकहितार्थाय नृणु पापभयापहाम् ॥ षण्मासं ब्राह्मणे दाहस्त्रिमासं शवित्रे मतः ॥१२॥ पादं
मासं तु वैश्यस्य मद्यः शूद्रे विधीयते ॥ गङ्गायां यमुनायाश्च नैमिषे पुष्करेऽथ च ॥१३॥ तडागे जलपूर्णं वा द्वादं वा विमलोदके ॥ वाप्यां कूपे गवां
गोष्ठे गृहे वा प्रतिमालये ॥१४॥ कृष्णाग्ने कारयेद्विप्रं बलिं नारायणाह्वयम् ॥ प्रेतोऽथ तर्पणं कार्य्यं मन्त्रैः पौराणवैदिकैः ॥१५॥ सर्व्वोपश्रमैश्च
विष्णुशुद्धिं तर्पयेत् ॥ कार्य्यं पुरुषसूक्तेन मन्त्रैर्वा वैष्णवैरपि ॥१६॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरेत् ॥ अनादिनिधयो देवः सर्व्ववक्त्र
गदाधरः ॥१७॥ अव्ययः पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भवेत् ॥ तर्पणस्यावसानं च वीतरागा विमत्सरः ॥१८॥ जितेन्द्रियमना भूत्वा सुविमानमर्थं
तत्परः ॥ दानधर्मरतः शान्तः प्रणम्य वाग्यतः शुचिः ॥१९॥ यजमानो भवेत्तत्र शुचिर्वैष्णुसमन्वितः ॥ भक्त्या तत्र प्रकुर्व्वीत श्राद्धं तत्तत्काले
तु ॥२०॥ सर्व्वकर्मविपाकेन एकैकायै समाहितः ॥ तोयश्रीद्वयवान् षड्वा गोभृमाश्च प्रियशुकाद् ॥२१॥ हविष्यान्नं शुभं सुद्रां छन्दोऽपि न
चेलकम् ॥ दापयेत्सर्व्वमस्यानि क्षीरश्रीद्वयुतानि च ॥२२॥ वस्त्रापानहर्मयुक्तं दद्यादद्विधं पदम् ॥ दापयेत्सर्व्वविप्रभ्यो न कुर्यात्पत्तिद्वयम् ॥
॥२३॥ भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ शंसपात्रे तथा तान्ने तर्पणञ्च पृथक्पृथक् ॥२४॥ ध्वजध्वजण्येभ्यो जातु नृपस्य नि
गतः ॥ दानव्यं सर्व्वविप्रभ्यो वेदशालाविधानतः ॥२५॥ ऋचा वै दापयेदव्ययेकोहिष्ठे पृथक्पृथक् ॥ आपोदेवीसिंघुसनीनादिर्घ्ने प्रकल्पितम् ॥२६॥
उष्यामग्नौतोऽसि द्वितीयेऽथ निवेदयेत् ॥ यनापावकचक्षुषा तृतीये च सकल्पितम् ॥२७॥ ये देवासश्चतुर्थे तु सशुद्धं गच्छ पञ्चने ॥ अग्निर्ज्योति
रनृषा षष्ठे हिरण्यगर्भेः सप्तमे ॥२८॥ यमायै त्वाष्टमे ज्ञेयं यमाग्रज्वरमे तथा ॥ दशमे याः फलीति पिण्डं चैकादशं ततः ॥२९॥ अष्टौ कर्णमि
ति च कुर्यात्पिण्डविसर्जनम् ॥ कूर्त्तव्यं कादशदेवत्यं श्राद्धं कुर्यात्तपोऽहनि ॥३०॥ विश्वानावाहनेत्येकं चतुर्वेदविशारदाय ॥ विश्वानालिलुपापेताम्बु
कीयाञ्छीलसत्तमान् ॥ अव्यङ्ग्यान्सप्रशम्नाश्च न त वज्र्यान्कदाचन ॥३१॥ विष्णुः स्रजगैरः कान्त्योऽहं कदाचनान्नमस्तु ॥ तस्मा हस्तप्रयत्न
यमो लोहमयो भवेत् ॥३२॥ सीसकं तु भवत्प्रेतं त्वय वा धर्मकं तथा ॥ श्रोत्रादेवीति मन्त्रेण गोविन्दं पश्चिमे न्यसेत् ॥३३॥ अहं आयातीति रुद्रमुत्तरावने

ये. खं.
य. कां.
अ. ४०

॥२०८॥

विन्यसेत् ॥ अग्निमीलेति मन्त्रेण पूर्वेणैव प्रजापतिम् ॥ ३४ ॥ इपेत्वोर्जेति मन्त्रेण दक्षिणे स्थापयेद्यमम् ॥ यन्त्रे मण्डलकं कृत्वा स्थाप्यो दर्भमयो
 नरः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रो यमः प्रेतश्च पञ्चमः ॥ पृथक्कुम्भे ततः स्थाप्याः पञ्चरत्नसमन्विताः ॥ ३६ ॥ वक्ष्यन्तेऽप्येतां विधिं पृथङ्मुद्रापरा
 णि च ॥ जपं कर्त्तव्यं पृथक् तत्र ब्रह्मादी देवतासु च ॥ ३७ ॥ पञ्च श्राद्धानि कर्त्वा ततः देवतानां यथाविधि ॥ जलधारं ततो दद्यात्सोढपीठे पृथक्पृथक् ॥
 ॥ ३८ ॥ शङ्खे वा ताम्रपात्रे वा अलभे मृन्मयेऽपि वा ॥ तिलोदकं समादाय सर्वोपयिसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ आसनोपातहो स्त्र्यं मुद्रिका च कथं
 ण्डलः ॥ भाजनं भाजनाधारं वक्ष्याम्यष्टविधं पदम् ॥ ४० ॥ ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं सद्दिश्यं सदक्षिणम् ॥ दद्याद्वाङ्गणसुस्थः च विधिपूर्वकं स्वयम्बर ॥
 ॥ ४१ ॥ ऋग्वेदपारगे दद्याज्जातसत्यां वसुन्धराम् ॥ यजुर्वेदमये विंशे गात्रे दद्यात्पयस्विनीम् ॥ ४२ ॥ सामगाय शिवोद्देशात्पद्मात्कलघोतकम् ॥
 यमोद्देशात्तिलाल्लोहं ततो दद्याच्च दक्षिणम् ॥ ४३ ॥ पश्चात्पुत्तलकं कार्यं सर्वोपयिसमन्वितम् ॥ पलाशस्य च वृत्तानां विभक्तं शृणु कार्यम् ॥
 ॥ ४४ ॥ कृष्णाजिनं समास्तीर्य कुशेश्व पुरुषाकृतिम् ॥ शतत्रयेण पश्चर्या च वृन्तः प्रोक्तोऽस्थिसञ्चयः ॥ ४५ ॥ विन्यस्य तानि वृन्तानि अङ्गे
 ष्वेष्टु पृथक्पृथक् ॥ चत्वारिंशच्छिरोदेशे शीवायां दश विन्यसेत् ॥ ४६ ॥ दिशस्तुरःस्थले दद्याद्दिशति जठरेऽपि च ॥ बाहुभ्यां शनं दद्यात्कटि
 देशे च विंशतिम् ॥ ४७ ॥ ऊरुद्वये शनञ्चापि त्रिशलंवाङ्गये न्यसेत् ॥ दद्यात्तुष्टयं शिञ्जे पङ्क दद्याद् वृषणद्वये ॥ दश पादस्थिभ्यां षण्मन्योनि
 विन्यसेत् ॥ ४८ ॥ नारिकेलं शिरःस्थाने तुम्बं दद्याच्च तालुके ॥ पञ्चरत्नं मुखे दद्याच्चिह्वायां कदलीफलम् ॥ ४९ ॥ अङ्गेषु नालकं वक्ष्यामलकं
 प्राणेषु च ॥ वसायां मेदकं दद्याद्गोमूत्रेण तु श्वेतकम् ॥ ५० ॥ गन्धकं धातवा देया हरितालं मनःशिला ॥ रेतःस्थाने घण्टा च पुष्पे पित्तकं
 तथा ॥ ५१ ॥ मनःशिलां तथा गात्रे तिलकलकञ्च सन्धिषु ॥ यवपिष्टं तथा मांसं मधु वै क्षौद्रमेव च ॥ ५२ ॥ केशेषु च वटजटा
 त्वाचि दद्यान्मृगत्वचम् ॥ कर्णयोस्तालपत्रञ्च स्तनयोश्चैव गुञ्जिकाः ॥ ५३ ॥ नासनां शतपत्रं च कमलं नाभिर्मण्डलं ॥
 वृन्ताकं वृषणद्वन्द्वे लिङ्गे स्याद्भजनं शुभम् ॥ ५४ ॥ वृत्तं नाभ्यां प्रदेशं स्यात्कौपीनं च त्र्यु स्तनम् ॥ यौक्तिकं स्तनयोर्मूर्ध्नि कुङ्कुमेन तिलपत्रम्
 ॥ ५५ ॥ कर्पूरागुरुपूषं शुभेमात्यैः सुगन्धिभिः ॥ परिधानं पङ्कजं हृदये रुक्मकं न्यसेत् ॥ ५६ ॥ ऋद्धिद्वि सुजौ द्वौ च चक्षुषोश्च कपर्दकाः ॥
 सिन्दूरं नेत्रकांश्च च ताम्बूलान्मुपहारकैः ॥ ५७ ॥ सर्वोपयिषु तं प्रेतं कृत्वा प्रजा यथोदित ॥ सार्विकं (वैष्णवं) चापि शिष्या महापते न्यसेत् ॥

१ पश्चादित्यादयः श्लोकाश्चतुर्थाध्यायेऽपि गताः ।

ग. म. पु.
॥२०९॥

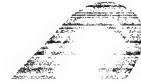
मात् ॥ ५८ ॥ शिरोमे श्रीरिति ऋचा पुनन्तु वरुणेति च ॥ प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालिशालशिलोदके ॥ ५९ ॥ विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला
गोः पर्यास्त्रिणी ॥ ६० ॥ (तिला लोहं हिरण्यं च कार्पासं लवणं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ तिलपात्रं ततो दत्त्वा
पददानं तथैव च ॥) महादानानि देयानि तिलपात्रं तथेति च ॥ ततो धैर्यणी देया सर्वोभरणभूषिता ॥ ६२ ॥ कर्त्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतसुत्तयधं
मात्मवान् ॥ प्रेतमोक्षं ततः कुर्याद्भुवि विष्णुं प्रकल्प्य च ॥ ६३ ॥ ॐ विष्णुरिति संस्तुत्य प्रेतं तन्मृत्युमेव च ॥ अग्निदाहं ततः कुर्यात्सुतकन्तु
दिनत्रयम् ॥ ६४ ॥ दशाहकृत्वा पिण्डाश्च कर्त्तव्याः प्रेतसुत्तये ॥ सर्व्वं वर्ष्वविधिं कुर्यादेवं प्रेतश्च सुक्तिभाक् ॥ ६५ ॥ इति श्रीभारुडे महापुराणे
उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभरुडनंवादेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ३० ॥
श्रीविष्णुरुवाच ॥ वृषात्मर्षे प्रकुर्वीत विधिपूर्व्वं खगश्च ॥ कात्तिकादिषु मासेषु पाणमास्यां शुभे दिने ॥ १ ॥ विवाहोत्सर्जनं श्राद्धं चान्विष्टवस्तु
क्रमेत् ॥ कुर्याद्भुवश्च संस्कारानिस्थापनमेव च ॥ २ ॥ वाप्यां कूपे तवां गोष्ठे स्थाप्याग्निं विधिवत्ततः ॥ विवाहविधिना सर्व्वं कुर्याद्भुवश्च
नम् ॥ ३ ॥ पात्रास्तादृशं श्रपणमुपवसनकुशादिभ्यः ॥ वस्त्रं कृत्वा ततः हस्तं च कुर्याद्भुवश्च ॥ ४ ॥ आचमनाज्यभागौ च चक्षुषी च घ्राणं
पयेत् ॥ प्रथमेऽह्निति मन्त्रेण हातव्याश्च पडाहुतीः (तयः) ॥ ५ ॥ आचारावाज्यभागौ तु पायलेनाह्नदेवताः ॥ अग्नये रुद्राय शम्भवे पशुपतये
उग्राय शिवाय ॥ भवाय महादेवायेशानाय वमाय च ॥ ६ ॥ पिष्टकेन सकृद्धोमं पुष्टाया इति मन्त्रतः ॥ उभयोः स्विष्टिद्वन्द्वमश्नयन्ना पायलेन च
॥ ७ ॥ प्रथमं व्याहृतिहोमः प्रायश्चित्तं प्रजापतिः ॥ संवत्श्रादानं कुर्यादग्नौ तपस्विभोजनम् ॥ ८ ॥ पूर्व्वमग्निपत्तिश्च श्राद्धे दक्षिणा ततः ॥
पण्डगरुडजाप्येन प्रेतो भास्वमायुयात् ॥ ९ ॥ एकवर्णं वृषधेन सवृद्धमर्षी खग ॥ क्षापयेन्ना ततः कुर्यात्सन्ध्यालक्षणभूषितम् ॥ १० ॥ त्रितिसाप्यं
च तद्युग्मं प्रेतो भास्वमायुयात् ॥ पुच्छे च तर्पणं कार्यधुच्छिन्नं मन्त्रपूर्व्वकम् ॥ श्राद्धपात्रं योजयेत्सन्ध्यादक्षिणादिभ्यः तर्पयेत् ॥ ११ ॥ ततः श्राद्धं
नखुदिष्टमेकोदिष्टं यथाविधि ॥ जलमन्त्रं तथा देयं प्रेतोद्धरणहेतवे ॥ १२ ॥ द्वाहदाहं ततः कुर्यान्मामेमासे पृथक्पृथक् ॥ एवं विधिः सभायुक्तः
मन्त्राक्षं कर्त्तव्यं हि ॥ १३ ॥ इति श्रीभारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभरुडनंवादे वृषात्मर्षोक्तं नाम
अष्टमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॐ विष्णुरुवाच ॥ यथा विष्णुहस्तेषु वस्त्राणि विन्दन्ति मानवम् ॥ तथा पूर्व्वकृतं कर्म्म कर्त्तास्मत्पुनश्चरति ॥ ३१ ॥

१ तं गो देवी-पुनन्तु ५८० । २ दशाहमनपिण्डाश्च ६० पा० ।

प्रे. सं.
ध. कां
अ. ४२

॥२०९॥

आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ॥ शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ २ ॥ नष्टि भूमिदम् दानं नास्ति भूमिसमो निधिः ॥
 नास्ति सत्यसमो धर्मो नातृतात्पातकं परम् ॥ ३ ॥ अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं धूर्वेणवी सूर्यसुताश्च गावः ॥ लोकत्रयं तेन भवेत्पवत्तं यः काञ्चनं गां न
 महीं च दद्यात् ॥ ४ ॥ ऋष्यादुरातिदानानि गवः पृथ्वी सरस्वती ॥ नरकादुद्धरन्त्येते जपपूजनहोमतः ॥ ५ ॥ कृत्वा बहुनि पापानि रौद्राणि विपुलानि
 च ॥ अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥ ६ ॥ हस्तमपि लोभेन निरुध्यन् निवारयेत् ॥ स याति नरकं योरे वस्तं न परिरक्षति ॥ ७ ॥
 अकर्तव्यं न कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतरापि ॥ कर्तव्यमेव कर्तव्यमिति धर्मविदो विदुः ॥ ८ ॥ आकरप्रवर्तने पापं गोसप्तत्रयैस्त्वमम् ॥ वृत्तिच्छेदे
 नः वृत्तेः कर्णं लक्षधेनुकम् ॥ ९ ॥ वरमेकाप्यपहता न तु दत्तं गवां शतम् ॥ एकां हत्वा शतं दत्त्वा न तेन समता भवेत् ॥ १० ॥ स्वयमेव तु यो
 दत्त्वा स्वयमेव प्रवापते ॥ स पापी नरकं याति यावदाभूतमप्युवम् ॥ ११ ॥ न चाश्वमेवेन तथा विधिवदक्षिणादतः ॥ अष्टुतिकर्शिते दाने ब्राह्मणे
 रक्षिते यथा ॥ १२ ॥ न तद्व्रति वेदेषु यज्ञे सुबहुदक्षिणे ॥ यत्पुण्यं दुर्दले वस्ते ब्राह्मणे परिरक्षिते ॥ १३ ॥ ब्रह्मस्वैत्युपुष्टानि ब्राह्मणानि भक्ष्यानि च ॥
 शुद्धकाले विशीर्यन्ते सैकताः सतत्रा यथा ॥ १४ ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् स मुन्यथा ॥ पश्चिर्पक्ष्मणाणि विस्त्रायां जायते कुम्भिः ॥ १५ ॥
 ब्रह्मस्वं यगयाद्रुक्तं दहत्यासतमं कुलम् ॥ तदेव चौर्यरूपेण दहत्याचन्द्रतारकम् ॥ १६ ॥ लोहचूर्णमसूयानि कदाचिज्जगत्सुदुर्गतरः ॥ ब्रह्मस्व
 म्बिभु लोकेषु कः पुमाञ्जरयिष्यति ॥ १७ ॥ देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ॥ कुलान्धकुलतां यान्ति ब्राह्मणवैतकिमेष च ॥ १८ ॥ ब्राह्मणादि
 क्रमाः नास्ति विघ्ने विद्याविवर्जिते ॥ उलन्तममिमुत्सृज्य न हि भस्मानि हुयते ॥ १९ ॥ सकात्ता यानि दानानि हव्यकव्यानि यानि च ॥ सप्तक
 रूपक्षयं यावद्दानयकः पुनःपुनः ॥ २० ॥ प्रतिग्रहाध्यापनयाजनेषु प्रतिग्रहं स्वेष्टतमं वदन्ति ॥ प्रतिग्रहाच्छुष्यति जाप्यहोमं न याजनं कर्म पुन
 न्ति वेदाः ॥ २१ ॥ नदा जप्या यदा दोषी परपाकविवर्जितः ॥ रत्नपूर्णमपि महीं प्रतिगृह्णति लिप्यते ॥ २२ ॥ इति श्रीगार्हो मदापुराणे उत्तरपञ्च
 दशोऽध्याये धर्मकाण्डे श्रेष्ठेऽध्याये श्रीकृष्णमण्डसंवादे भूदानादिनिरूपणं नाम द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ श्रीविष्णुस्मृत्यः ॥ अष्टाविंशत्तमोऽध्यायः
 भूदानादिकव्युत्पत्ताः ॥ एतद्वाक्यां विबुध्यन्ति दत्तानां धेतुं तथा वृषम् ॥ १ ॥ ऊर्ध्वदशतर्पणं अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ प्रायश्चित्तं चरेन्प्राता
 पिता भान्योऽपि भान्यवः ॥ २ ॥ अतो बालनरस्यापि नापराधो न पातकम् ॥ रत्नगण्डो न तस्यास्ति प्रायश्चित्तं न विधिते ॥ ३ ॥ रत्नस्य दर्शने
 ऽपि अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥ अर्च्यार्थाधिकस्य च ॥

ग. म. पु.
॥२१०॥

स्पृशेदेनं ततः शुध्येत् स आतुरः ॥५॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगण्डसंवादे शुद्धिनिर्णयं नाम
विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ स्वेच्छया ताक्ष्यं मरणं शुद्धिर्दाष्टिसरीसृपः ॥ चाण्डालाद्यात्मघातैश्च विषाद्यैस्ताडनैस्तथा ॥ १ ॥
जलाग्निपातघातैश्च निराहारादिभिस्तथा ॥ येषामेव भवेन्मृत्युः प्रोक्तास्ते पापकर्मिणः ॥ २ ॥ पापघटनाश्रमाश्चैव महापातकिनस्तथा ॥ क्षिप्रश्च व्यभिचारिण्य आरूढपातितास्तथा ॥ ३ ॥ न तेषां स्यान्नवश्राद्धं न संस्कारः सपिण्डनश्च ॥ आद्यानि षोडशोक्तानि न भवन्ति च तांस्तथापि ॥ ४ ॥ देतव्यं यत् सिषेदस्तु
यद्वाग्निश्च चतुष्पथे ॥ पात्राणि निर्दहेदग्नौ साग्निके पापकर्मणि ॥ ५ ॥ पूर्णे संवत्सरे तेषामित्यं कार्यं दयालुभिः ॥ एकादशीं समासाद्य कुण्डपक्षे च
काश्यपा ॥ ६ ॥ विष्णुं यमं च सम्पूज्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ दश पिण्डान् घृताकांश्च दमेषु मनुसंयुतात् ॥ ७ ॥ यज्ञोपवीती सत्तिलात् प्रायश्चर
विष्णुं यमं तथा ॥ दक्षिणाभिमुखस्तृष्णीमेकैकं निर्व्वपेत् तुतात् ॥ ८ ॥ उद्धृत्य मिश्रितान् पश्चात् तीर्थेऽभ्यर्च्य विनिर्गमिष्वत् ॥ सिषेत् मंजीरैश्च
ग्राम गोत्रं च मृतकस्य च ॥ ९ ॥ पुनरप्यर्चयेद्विष्णुं यमं कुसुमचन्दनैः ॥ धूपद्विपैः सन्निवेशैर्मह्यभोज्यसमन्वितैः ॥ १० ॥ तस्मिन्नुपसंहारं विमोक्षेन
निमग्नयेत् ॥ कुलविघातपशुक्तात् साधुशीलसमन्वितान् ॥ ११ ॥ नव समाधत्वा पञ्च स्नानाभ्यां त्रिसंस्तः ॥ अपरेऽवनि मध्यस्थं यमं विष्णुं
तथा र्चयेत् ॥ १२ ॥ उद्धृत्य स्नात्वा विप्रास्तान् सम्यगुपवेशयेत् ॥ आवाहनार्चदानादी विष्णुं यमसमन्वितम् ॥ १३ ॥ यज्ञोपवीती कुर्वीत प्रेतनाम
प्रकीर्तयेत् ॥ प्रेतं यमं च विष्णुं च स्मरन् श्राद्धं समापयेत् ॥ १४ ॥ अन्वेयश्चापि सर्वभ्यः पिण्डदानार्थमुद्धरेत् ॥ पृथक्वा दश पिण्डांश्च पञ्च दद्यात्
कर्मण तु ॥ १५ ॥ प्रथमं विष्णवे दद्याद्ब्रह्मणे च शिवाय च ॥ ममृत्वाय शिवायाथ प्रेतस्यापि च पञ्चमम् ॥ १६ ॥ नाम गोत्रं स्मरेत् तत्पुत्रं विष्णुरावृद्धं
प्रकीर्तयेत् ॥ नवस्कारशिरस्कन्तु पञ्चमं पिण्डमुद्धरेत् ॥ १७ ॥ गोधूमिपिण्डदानाद्यैः शक्त्या प्रेतं स्मरन् च तम् ॥ तिलैस्तिलास्तु विप्राणां दमेषु कुण्ड
पाणिषु ॥ १८ ॥ दद्यादग्रे दिज्ञानां च ताम्बूलं दक्षिणां तथा ॥ एवं शिष्टतमं विप्रं दिव्येन प्रपूजयेत् ॥ १९ ॥ नाम गोत्रं स्मरन् दद्याद्विष्णुप्रीतो
स्तिष्ठति कुवल् ॥ अनुपूज्य दिज्ञानं पश्चात् त्यक्ताभ्यो दक्षिणामुखः ॥ २० ॥ कीर्तयन्नाममोने तु सुवि प्रीतोस्तिष्ठति सिषेत् ॥ सिषेत्तु मुनिः सार्द्धं रामं
शुक्रैत वाग्यतः ॥ प्रतिपत्संवत्सरादि स्यादोद्विष्टविधानतः ॥ २१ ॥ एवं कृते गमिष्यति स्वर्लोकं पापकर्मिणः ॥ सपिण्डोक्त्यादि तु कृते चेवायुवन्ति
त ॥ २२ ॥ अथ कश्चित् प्रमादेन म्रियते ह्युक्तादिभिः ॥ संसारप्रमुखस्तस्य सर्वं कुर्याद्यथाविधि ॥ २३ ॥ प्रमादाद्विच्छिन्ना सन्ध्या न गच्छेत्तस्य
संस्तवः ॥ पञ्चयोरुभयोनोर्गं पञ्चमीषु प्रपूजयेत् ॥ २४ ॥ कुर्यात् पितृमयीं लेखां नागनामाकृतिं भुवि ॥ अर्चयेत् तां मितैः पुण्यैः सुगन्धैश्चन्दनैः

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ४४

॥२१०॥

च ॥ २६ ॥ प्रदद्याच्छूपदीपन्तु तण्डुलोश्च सितान् क्षिपेत् ॥ आमपिष्टं तथैवान्नं क्षीरञ्च विनिवेदयेत् ॥ २६ ॥ उपस्थाय वदेदेवं मुंचन् मुद्रांशुकानि च ॥
 मधुरं तद्दिनेऽश्रीयाद्देवश्राद्धं समापयेत् ॥ २७ ॥ सौवर्णं शक्तितो नागं ततो दद्याद्विजोत्तमे ॥ धेनुं दत्त्वा ततो ब्रूयात् प्रीयतां नागराडिति ॥ २८ ॥
 यथाविभव्यं कुर्वीत कर्म्मण्यन्यानि पूर्ववत् ॥ स्वशाखोक्तविधानेन इत्थं कुर्याद्यथातथम् ॥ प्रेतज्ञानमोचयेत् तांस्तु स्वर्गमार्गं नयेत च ॥ २९ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशाख्ये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे दुर्मरणे कार्याकार्यक्रियादिनिरूपणं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ प्रत्यब्दं श्राद्धमेवं ते कथयामि खगेश्वर ॥ प्रत्यब्दं पार्वणेनैव कुर्यातां क्षेत्रजोरसौ ॥ १ ॥ विधिना
 चेतरैरेवमेकोद्दिष्टं न पार्वणम् ॥ २ ॥ अनग्रेऽथ सुतौ स्यातामनग्री क्षेत्रजोरसौ ॥ एकोद्दिष्टं न कुर्यातां प्रत्यब्दं तौ तु पार्वणम् ॥ ३ ॥ यदा
 त्वन्यतरः साग्निः पुत्रो वाप्यथवा पिता ॥ प्रत्यब्दं पार्वणं तत्र कुर्यातां क्षेत्रजोरसौ ॥ ४ ॥ अनग्रयः साग्नयो वा पुत्रा वा पितरोऽपि वा ॥ एकोद्दिष्टं
 सुतैः कार्यं क्षयाह इति केचन ॥ ५ ॥ दर्शकाले क्षयो यस्य प्रेतपक्षेऽथ वा पुनः ॥ प्रत्यब्दं पार्वणं कार्यं तस्य सर्वैः सुतरपि ॥ ६ ॥ एकोद्दिष्टमपुत्राणां
 पुंसां स्याद्योपितामपि ॥ एकोद्दिष्टे कुशा ग्राह्याः समूला यज्ञकर्मणि ॥ बहिलूनाः सकृल्लनाः श्राद्धं वृद्धिभृते सदा ॥ ७ ॥ कर्त्तव्ये पार्वणे श्राद्धे आ
 शौचं यदि जायते ॥ आशौचावगमे कुर्याच्छ्राद्धं हि तदनन्तरम् ॥ ८ ॥ एकोद्दिष्टे तु सम्प्राप्ते यदि विघ्नः प्रजायते ॥ मासेन्यस्मिन् तिथौ तस्यां
 कुर्याच्छ्राद्धं तदैव हि ॥ ९ ॥ तूष्णीं श्राद्धन्तु शूद्रस्य भार्यायास्तत्सुतस्य च ॥ कन्यायाश्च द्विजातीनामनुपेतद्विजस्य च ॥ १० ॥ एककाले गता
 सूनां ब्रह्मनामथ वा द्वयोः ॥ तन्त्रेण श्रपणं कुर्याच्छ्राद्धं कुर्यात् पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ दद्यात् पूर्वं मृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः ॥ तृतीयस्य
 ततः कुर्यात् संनिपाते त्वयं विधिः (क्रमः) ॥ १२ ॥ प्रत्यब्दमेवं यः कुर्याद्यथातथमतन्द्रितः ॥ तारयित्वा पितृन् सर्वान् प्राप्नोति परमां गतिम्
 ॥ १३ ॥ न ज्ञायते मृताहश्चेत् प्रस्थानदिनमेव च ॥ मासश्चेत् स्यात् परिज्ञातस्तद्दर्शं स्यान्मृताहिकम् ॥ १४ ॥ यदा मासो न विज्ञातो विज्ञातं दिन
 मेव च ॥ तदा मार्गशिरे मासि माघे वा तद्दिनं भवेत् ॥ १५ ॥ दिनमासावविज्ञातौ मरणस्य यदा पुनः ॥ प्रस्थानदिनमासौ तु ग्राह्यौ श्राद्धे मयोदितौ
 ॥ १६ ॥ प्रस्थानस्यापि न ज्ञातौ दिनमासौ यदा पुनः ॥ मृतवार्त्ताश्रुतौ ग्राह्यौ पूर्वप्रोक्तक्रमेण तु ॥ १७ ॥ प्रवासमन्तरेणापि स्यातां तौ विस्मृतौ
 यदा ॥ तदानीमपि तौ ग्राह्यौ पूर्ववत् तु मृताहिके ॥ १८ ॥ गृहस्थे प्रापिते यच्च कश्चित्तु म्रियते गृहे ॥ आशौचापगमे यत्र प्रारब्धे श्राद्धकर्मणि ॥ १९ ॥

१ यदयं हि मृतः साग्निः० पा० ।

ग. म. पु.
॥२११॥

प्रत्यागतश्चेज्जानाति तत्र वृत्तं गृही तथा ॥ आशौचं गृहिणस्तेषां न द्रव्यादेस्तदा भवेत् ॥ २० ॥ पुत्रादिना यद्वारब्धं श्राद्धं तस्मिन् वासि
लम् ॥ समापनीयं तत्रापि श्राद्धं गृहीतुं दूरतः ॥ २१ ॥ दात्रा भोक्ता च न ज्ञातं सूतकं मृतकं तथा ॥ उभयोरपि तदोषं नास्तिपयति कर्हिचित् ॥
॥ २२ ॥ यदा त्वन्यतरङ्गातं सूतकं मृतकं तथा ॥ भोक्तुरेव तदा दोषो नान्यो दाता प्रदुष्यति ॥ २३ ॥ इत्युक्तेन प्रकारेण यः कुर्यान्मृतयासम् ॥
अविज्ञातमृताहस्य सततं तारयत्यसौ ॥ २४ ॥ नित्यश्राद्धेऽथ गन्धार्घ्यैर्द्विजानभ्यर्च्य भक्तिः ॥ सर्वान् पितृगणान् संपृक् सदैवोद्दिश्य योजयेत् ॥
॥ २५ ॥ आवाहनं स्वधाकारो पिण्डार्घ्यकरणदिकम् ॥ ब्रह्मचर्य्यादिनियमा विश्वेदेवास्तथैव च ॥ २६ ॥ नित्यश्राद्धे त्यजेदेतान् भोज्यमान
प्रकल्पयेत् ॥ दत्त्वा तु दक्षिणां शक्त्या नमस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ २७ ॥ देवानुद्दिश्य विश्वार्दीन् यदद्याद्विजभोजनम् ॥ तस्मिन्श्राद्धवत् कार्यं देवश्राद्ध
तदुच्यते ॥ २८ ॥ मातृश्राद्धन्तु पूर्व्वेण कर्मादौ पैतृकं तथा ॥ उत्तरेऽहनि बुद्धौ स्यान्मातामहगणस्य तु ॥ २९ ॥ श्राद्धवयं प्रकुर्यात्त वैश्वदेवन्तु
तान्त्रिकम् ॥ ३० ॥ मातृभ्यः कल्पयेत्पूर्व्वं पितृभ्यस्तदनन्तरम् ॥ मातामहेभ्यश्च तथा दद्यादित्यं क्रमेण तु ॥ ३१ ॥ मातृश्राद्धे तु विष्णुमासभाते
सुकुलोद्भूताः पतिपुत्रान्विताः साध्व्या योषितोऽष्टौ च भावयेत् ॥ ३२ ॥ इद्यापुतादिके श्राद्धे कुर्यादास्तुदयं तथा ॥ उपजातानि विविक्तु नित्य
श्राद्धवदेव तु ॥ ३३ ॥ नित्यं दैवश्च बुद्धिश्च काम्यं नैमित्तिकं तथा ॥ श्राद्धान्पुक्तप्रकरणे कुर्व्वन् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ इति ते कथितं तार्क्ष्यं
किमन्यत्परिपृच्छसि ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभक्तसंवादे भक्त्यादिकारिभ्यः श्रुत्युक्तं
नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ तार्क्ष्यं उवाच ॥ सुकृतस्य प्रणखेण स्वर्गो नास्तिविशेषो ब्रह्मणः ॥ भोगः सौख्यमपि न वैश्वं बलं बुद्धिः पर
क्रमः ॥ १ ॥ सत्यं पुण्यवतां देव जायतेऽत्र परत्र च ॥ सत्यं सत्यं पुनः सत्यं वेदभावयं न चान्यथा ॥ २ ॥ ब्रह्मो जयति वाक्ब्रह्मः सत्यं जयति
नानृतम् ॥ क्षमा जयति न क्रोधो विष्णुर्जयति नासुरः ॥ ३ ॥ तद्वासयं मया ज्ञातं सुकृताच्छ्रेयसं भवेत् ॥ यथोक्तुष्टतमं पुण्यं तथोक्तुष्टतमं
नरः ॥ ४ ॥ एवन्तु श्रोतुमिच्छामि जायन्ते पापिना यथा ॥ येन कर्मविपाकेन यथा निश्चयमसंभवेत् ॥ ५ ॥ यानां यानि नमवाप्नोति यथाकृपया
जायते ॥ तन्मे वद सुरश्रेष्ठ समासेनापि काशितम् ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शुभाशुभफलैस्तार्क्ष्यं मुक्तभोगा नरास्त्वह ॥ जायन्ते लक्षणयस्तु
तानि मे शृणु काश्यप ॥ ७ ॥ गुरुरात्मवतां शास्ता राजा शास्ता दुरात्मनाम् ॥ इह ब्रह्मक्षपापानां शास्ता वैवस्वता यमः ॥ ८ ॥ मायश्चित्ते
ज्वचीणेषु यमलोका लोकेकथा ॥ यातनाभिर्विमुक्ता ये यान्ति ते जीवसन्ततिम् ॥ ९ ॥ गत्वा आनुपभावे तु पापचिह्ना भवन्ति ते ॥

प्रे. खं.
प्र. का.
३७. ३६

॥२११॥

तान्यहं तव चिह्नानि कथयिष्ये खगोत्तम ॥ १० ॥ सोढ्वा वै यातनाः सर्वा गत्वा वैवस्वतक्षयम् ॥ निस्तीर्णयातनास्ते तु लोकमायान्ति चिह्निताः ॥ ११ ॥ गृहदोऽनुतवादी स्यान्मूकश्चैव गवानृते ॥ ब्रह्महा जायते कुष्ठी श्यावदन्तश्च मद्यपः ॥ १२ ॥ कुनखी स्वर्णाहरणादुश्चर्मा गुरुतल्पगः ॥ संयोगी हीनयोनिः स्यादरिद्रोऽदत्तदानतः ॥ १३ ॥ अयाज्ययाजको याति ग्राममूकरतां द्विजः ॥ खरो वै बहुयार्जी स्यात्काको निर्म्मन्त्रभोजनान् ॥ १४ ॥ अपरीक्षितभोक्तारो व्याघ्राः स्युर्निर्जने वने ॥ बहुतर्जको मार्जारः खद्योतः कक्षदाहकः ॥ १५ ॥ पात्रे विद्याऽप्रदाता यो बलीवर्धो भवेत्तु सः ॥ अन्नं पर्युषितं विप्रे प्रददत्कुक्रो भवेत् ॥ १६ ॥ मात्सर्यादपि जात्यन्धो जन्मान्धः पुस्तकं हरन् ॥ फलान्याहरतोऽपत्यं प्रियते नात्र संशयः ॥ १७ ॥ मृतो वानरतां याति तन्मुखो गण्डवान् भवेत् ॥ अदत्त्वा भक्ष्यमश्नाति अनपत्यो भवेत्तु सः ॥ १८ ॥ हरन्वस्त्रं भवेद्बोधा गरदः पव नाशनः ॥ प्रव्रज्याऽगमनाद्राजन् भवेन्मरुपिशाचकः ॥ १९ ॥ चातको जलहर्ता स्याद्धान्यहर्ता च मूषिकः ॥ अप्राप्तयौवनां सेवन् भवेत्सर्प इति श्रुतिः ॥ २० ॥ गुरुदाराभिलाषी च कृकलासो भवेद्बुधम् ॥ जलप्रस्रवणं यस्तु भिन्द्यान्मत्स्यो भवेन्नरः ॥ २१ ॥ अविक्रेयक्रयाच्चैव बको गृध्रो भवेन्नरः ॥ अयोनिगो वृको हि स्यादुलूकः क्रयवञ्चनात् ॥ २२ ॥ मृतस्यैकादशाहे तु भुञ्जानश्चाभिजायते ॥ प्रतिश्रुत्य द्विजेभ्योऽर्थमददज्जम्बुको भवेत् ॥ २३ ॥ राज्ञो गत्वा भवेदंष्ट्री तस्करो विड्वराहकः ॥ शारिवा फलविक्रेता वृषश्च वृषलीपतिः ॥ २४ ॥ मार्जारोऽग्निं पदा स्पृष्ट्वा रोगवान्परमांसभुक् ॥ उदक्यागमनात्षण्डो दुर्गन्धश्च सुगन्धहृत् ॥ २५ ॥ यद्वा तद्वापि पारक्यं स्वरूपं वा हरते बहु ॥ हत्वा वै योनिमाप्नोति तिरश्चां नात्र संशयः ॥ २६ ॥ एवमादीनि चिह्नानि अन्यान्यपि खगेश्वर ॥ स्वकर्मविततान्येव ? दृश्यन्ते यैस्तु मानवैः ॥ २७ ॥ एवं दुष्कृतकर्मा हि भुक्ता च नरकान्कमात् ॥ जायते कर्मशेषेण उक्तास्वेतासु योनिषु ॥ २८ ॥ ततो जन्मशतं मर्त्ये सर्वजन्तुषु काश्यप ॥ जायते नात्र सन्देहः समीभूते शुभाशुभे ॥ २९ ॥ स्त्रीपुंसयो प्रसङ्गेन निरुद्धे शुक्रशोणिते ॥ समुपेतः पञ्चभूतैर्जायते पांचभौतिकः ॥ ३० ॥ इन्द्रियाणि मनः प्राणा ज्ञानमायुः सुखं धृतिः ॥ धारणा प्रेक्षणं दुःखं मिथ्याहङ्कार एव च ॥ ३१ ॥ प्रयताकृतिवर्णस्तु रागद्वेषौ भवाभवौ ॥ तस्येदमात्मनः सर्वमनादेरादिमिच्छतः ॥ ३२ ॥ स्वकर्मवद्धस्य तदा गर्भवृद्धिर्भवेदिति ॥ पुरा यथा मया प्रोक्तं तव जन्तोर्हि लक्षणम् ॥ ३३ ॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधे ॥ समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते तार्क्ष्य देहिनाम् ॥ ३४ ॥ स्वधर्मणैवोर्द्धगतिरधर्मणाप्यधोगतिः ॥ जायते सर्ववर्णानां स्वधर्मचलनात् खग ॥ ३५ ॥ देवत्वे मानुषत्वे च दानभोगादिकाः क्रियाः ॥ या दृश्यन्ते वैनतेय तत्सर्वं कर्मजं फलम् ॥ ३६ ॥ अकर्मविहिते घोरे कामक्रोधार्जितेऽशुभे ॥ पतैर्न नरके

ग. म. पु.
॥२१२॥

भूयो तस्योत्तारो न विद्यते ॥३७॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे श्रेतकल्पे जीवस्य शुभाशुभप्रभितिरूपणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ गुरु उवाच ॥ भगवन्देवदेवेश कृपया परया वद ॥ दानं दानस्य माहात्म्यं वैतरण्याः प्रमाणकम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ या सा वैतरणी नाम यममार्गे महासरित् ॥ अगाधा दुस्तरा पापेदंष्ट्रमात्रा भयावहा ॥२॥ पूयशोणिततोयादद्या मांसकहंमसकुलम् ॥ पापिनश्चापानां नष्टा नानाभयसमाहता ॥ ३ ॥ काव्यते सत्वरं तोयं पात्रमध्ये धृतं यथा ॥ किमिभिः सङ्कुलं पूयं वज्रतुण्डेः समावृतम् ॥ ४ ॥ शिशुमतेश्च मर्कसे चक्रत्तरिकाधुतेः ॥ अन्यैश्च जलजीविंश्च हिसकैर्मांसभेदिभिः ॥ ५ ॥ उद्यान्ति द्वादशादित्याः प्रलयान्ते तथा हि ते ॥ तपन्ति तत्र वै मर्त्याः क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ६ ॥ हा हातः पुत्र तातेति प्रलयान्ति सङ्कुलं ॥ विचरन्ति निमज्जन्ति ग्लानिं गच्छन्ति जन्तवः ॥ ७ ॥ चतुर्विधैः प्राणिभिर्यदंष्ट्रा व्याता महानदी ॥ तरन्ति गोप्रदानेन त्वन्यथा च पतन्ति ते ॥ ८ ॥ मां नरा येऽवगम्यन्ते चाचार्य्य गुरुमेव च ॥ वृद्धानन्याश्चापि मृदास्तेषां वासस्तु तत्र वै ॥ ९ ॥ एतन्मतां साधुशीलामृदां धर्मेषु निश्चलाम् ॥ परित्यजन्ति ये मृदास्तेषां वासस्तु सन्ततम् ॥ १० ॥ विश्वासप्रतिपन्नानां स्वामिप्रतपन्विनाम् ॥ ह्योवालविकलादीनां वयं कुप्ता पतन्ति हि ॥ पच्यन्ते तत्र मध्ये तु क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ११ ॥ शान्तं वृक्षक्षितं विध्रं यो विनायोपलपति ॥ किमिभिर्भक्ष्यते तत्र यावदाभूतसंभवम् ॥ १२ ॥ ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यमार्थं न ददाति तम् ॥ आहुय नास्ति यो ब्रूयात्तस्य वासस्तु तत्र वै ॥ १३ ॥ अग्निदे गुरुश्चैव कृतसाली च भद्रपः ॥ यज्ञविश्वंसकश्चैव राज्ञीगामी च वैश्रुनः ॥ १४ ॥ कथामङ्गकश्चैव स्वचन्दता पहातकः ॥ क्षत्रेसुविभेदी च परदारप्रघर्षकः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणो रसविक्रता तथा यो वृषलीपातिः ॥ गोधनस्य वृषासस्य वाप्या भेदं करोति यः ॥ १६ ॥ कन्याविदूयकश्चैव दानं द्रव्यानुतापकः ॥ ह्यश्वस्तु कपिलावायी ब्राह्मणो मांसभोजनः ॥ १७ ॥ एते वसन्ति सततं मा विचारं कृथाः कचिन् ॥ कृमणां नास्ति कः क्षुद्रः स तस्यां निवसेत्सम ॥ १८ ॥ सदासर्षी सदा क्रोधी निजवाक्यप्रमाणहृत् ॥ परास्तयुच्छेदको नित्यं वैतरण्यां वसेच्चिरम् ॥ १९ ॥ अस्ववर्हकारवानपापी स्वविकथनकारकः ॥ कुतस्मां गर्भसरतापी वैतरण्यां स मज्जति ॥ २० ॥ कदापि भाग्ययोगिन तरणच्छा भवेद्यदि ॥ सलङ्कुला भवेद्येन तदाकर्ण्य काक्षय ॥ २१ ॥ अयन् विषुवे पुण्यं व्यतीपाते दिनोदये ॥ चन्द्रधृत्योपराम वा संक्रान्तौ दर्शवासर ॥ २२ ॥ अन्येषु पुण्यकालेषु दीयते दानक्षुसमम् ॥ यदा तदा भवेदापि श्रद्धा दानं प्रति ध्रुवम् ॥ २३ ॥ तदेव दानकालः स्यादतः सम्पत्तिरस्थिरा ॥ अनित्यानि शरीराणि विभवा नैव शश्वदतः ॥ २४ ॥ नित्यं सन्निहितं भूत्यः कृत्स्नं धर्मसंपदः ॥ कृष्णां वा पाटलां वापि कुप्योद

पे. सं.
य. कां.
अ. २७

॥२१२॥

तस्मात्तुनाम् ॥ २५ ॥ रथेण युगा रथचतुरा कल्पपात्रादाहनाम् ॥ कुण्डलसुगाच्छत्रा सतवान्यसमान्वताम् ॥ २६ ॥ कापासद्वापाशखर
 आसीनं ताप्रभाजने ॥ यमं हेमं प्रकुर्वीत लोहदण्डसमन्वितम् ॥ इक्षुदण्डमयं वद्धा पुत्रं सुदृढवन्धनैः ॥ २७ ॥ उडुपोपरि तां धेनुं मृग्यदेहसु
 द्रवाम् ॥ कृत्वा प्रकल्पयद्विप्रश्छत्रोपासनहंसयुतम् ॥ २८ ॥ अंगुलीयकवासांसि ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ इममुच्चारयेन्मन्त्रं संगृह्य सजलान्कुशान्
 ॥ २९ ॥ यमद्वारं महाघोरं श्रुत्वा वैतरणीं नदीम् ॥ तनुकामो ददाम्येतां तुभ्यं वैतरणीं नमः ॥ ३० ॥ गात्रो मे अग्रतः सन्तु गात्रो मे सन्तु
 पार्श्वतः ॥ गात्रो मे हृदये सन्तु गात्रो मध्ये वसाम्यहम् ॥ ३१ ॥ विष्णुरूपं द्विजश्रेष्ठ मासुह्यं महीसुर ॥ सदक्षिणा मया दत्ता तुभ्यं वैतरणी
 नमः ॥ ३२ ॥ धर्मराजश्च सर्वेश वैतरण्याम्यधनुकाय ॥ सर्व्वं सदक्षिणां कृत्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ३३ ॥ पुच्छं संगृह्य वन्याश्च अग्रं कृत्वा
 तु वै द्विजम् ॥ धनुकं त्वं प्रतीक्षस्व यमद्वारं महाभयं ॥ ३४ ॥ उत्तारणाय देवेशि वैतरण्ये नमोऽस्तु ते ॥ अनुव्रजेत्तु गच्छन्तं सर्व्वं तस्य गृहं नयेत्
 ॥ ३५ ॥ एवं कृते वनेतय सा सगन्तुतया भवेत् ॥ सर्व्वान्कायानवाप्नोति या दद्याद्भुवि मानवः ॥ ३६ ॥ सुकृतस्य प्रभावेण सुखमेव परमं च ॥
 स्वस्थं सहस्रगुणितमातुं शतसम्पितम् ॥ ३७ ॥ मृतस्थव तु यद्दानं परं श्रे तस्मै स्मृतम् ॥ स्वहस्तेन ततो दयं मुने कः कस्य दाम्यति ॥ ३८ ॥
 दानधर्मविहीनानां कृपणैर्जीवितेक्षितैः ॥ अस्थिरं शरीरेण स्थिरं कर्म समाचरेत् ॥ ३९ ॥ अवश्यमेव यम्यति प्राणाः प्राणान् (वणि) का
 इव ॥ ४० ॥ इनीदृष्टं तव पक्षिगज विडम्बनं जन्तुगणस्य सर्व्वम् ॥ प्रेतस्य मोक्षाय तदोद्धेदहिकं द्वितीय लोकस्य चरच्छ्रमाय तु ॥ ४१ ॥
 सूत उवाच ॥ एवं विप्राः सुमादिष्टा विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ गरुडं प्रतचर्तुं श्रुत्वा सन्तुष्टिमागतः ॥ ४२ ॥ व्रततीर्थोदिकं सर्व्वं पुनः पश्यच्छ केश
 वम् ॥ ध्यात्वा मनसि सर्व्वशं सर्व्वकारणकारणम् ॥ ४३ ॥ ऋषयः सर्व्वमेतजन्तूनां प्रभवादिकम् ॥ मरणं जन्म च तथा प्रतत्त्वबौद्धेदहिकम् ॥
 ॥ ४४ ॥ मया प्रोक्तं वै मुत्स्ये निदानं चैव सर्व्वशः ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ॥ यथाभिन्दीवरश्चामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ४५ ॥
 धर्म्मो जयति नायधर्मः सुत्यं जयति नाधुनम् ॥ धर्म्मो जयति न क्वाथो विष्णुजयति साधुराः ॥ ४६ ॥ विष्णुमोक्षो पिता विष्णुनिष्णुः स्वजनवान्ध
 वाः ॥ येषामेव स्थिरा बुद्धिर्न तेषां दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४७ ॥ मङ्गलं भगवन्निष्णुर्मङ्गलं गरुडध्वजः ॥ मङ्गलं पुण्डरीकाक्षो मङ्गलायतनं हरिः ॥ ४८ ॥
 हरिर्भोगीरथो विप्रा विप्रा भोगीरथो हरिः ॥ भोगीरथो हरिर्विप्राः सङ्गतेतज्जगद्य ॥ ४९ ॥ इति सूतमुखोद्दिष्टां सर्व्वशास्त्रार्थमाण्डिताम् ॥ वैष्णवा
 वाक्सुतां पीत्वा ऋषयस्तुष्टिमायुः ॥ ५० ॥ यश्चक्षुस्तथान्योन्यं सुतं सर्व्वार्थदर्शिनम् ॥ ग्रहर्षमतुलं प्राप्नुतयः शौनकादयः ॥ ५१ ॥ अपवित्रः

ग. म. पु.
॥२१३॥

पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोपि वा ॥ यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरं शुचिः ॥६२॥ इति श्रीगुरुदे महापु० उत्तरखण्डे द्विती० धर्मका० श्रेत० श्री
कृष्णगरुडसवादे कर्मविपाकादिनिर्णयनाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥२७॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ ये मर्त्यलोके निवसन्ति मानवास्ते सर्वजानो निधनं
प्रयान्ति ॥ काले स्वकीये निजपुण्यसंख्यया वदन्ति लोक कथयस्व तन्मे ॥ १ ॥ गच्छन्ति मार्गेण सुदुस्तरेण विधातुनिष्पादितवत्सर्पनि स्थिताः ॥
केनैव पुण्येन मुदं प्रयान्ति तिष्ठन्ति केनैव कुलं बलं वयः ॥ २ ॥ सुत उवाच ॥ श्रुत्वाथ देवो गरुडं त्वमेव त् स्मृत्वा वपुः कर्मभयपथ रूपम् ॥ गृह्य
धरा येन चराचरं जगत्स येन शस्ता विहितो यमो विभुः ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ धर्मार्थकाम चिरमोक्षसंख्यमन्यं द्वितीयं यममार्गमामिनाम् ॥
प्रविश्य चाऽद्भुतसमे स तत्र वै तं प्राप्य देहं स्वपुरं स्वमन्दिरम् ॥ ४ ॥ गृहीतपाशो रुदते पुनः पुनर्देहे सुपुण्ये द्विज देहसंस्थितः ॥ देवेन्द्रपुत्रा पितृदेव
तृप्तिदं मोहाद् चेषं न च पुत्रसन्ततिः ॥ ५ ॥ न भेऽस्ति बन्धुर्यममार्गगामिनो मया न कृत्यं द्विजदेहलिप्सया ॥ सम्प्राप्य विप्रत्वमतीव दुर्लभं
नाधीतवान्वेदपुराणसंहिताः ॥ प्राप्तं सुरत्वं कसंस्थितं गतं देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ६ ॥ यः क्षत्रियो बाहुबलेन संयुगे ललाटदेशाद्गुरिं
मुखे पपौ ॥ तत्सोमपानं हि कृतं महामखे जीवन्मृतः सोऽपि हि याति मुक्तिम् ॥ ७ ॥ स्थानान्यनेकानि कृतानि तानि पीतान्यनेकान्यापि गृहीता
नि ॥ शस्त्रं गृहीत्वा समरे रिपूणां यः सम्मुखं याति स मुक्तपापः ॥ ८ ॥ क्षत्रान्वयो वापि विशोन्वयो वा शूद्रान्वयो वापि हि नीचवर्णः ॥ संग्राम
देवाद्विजबालवाती स्त्रीषुद्रहा दीनतपस्विहन्ता ॥ ९ ॥ उपद्रुतेष्वेषु पराङ्मुखो यः स्मृत्तस्य देवाः सकलाः पराङ्मुख्यः ॥ तिलोदके नैव पिबन्ति पूर्वे
हुतं न गृह्णाति दुताशनोपि तत् ॥ १० ॥ द्रुपाद्द्रुपद्वा समरे समागते शस्त्रं गृहीत्वा परसैन्यसंमुखः ॥ न याति परीन्द्र मृतश्च पश्चात्सात्यं नलं
तस्य गतं तथैव ॥ द्विजाय दत्त्वा कनकं महीमिमाम् भूयः स पश्चाद्भवतीह लोक ॥ ११ ॥ दानं प्रदत्तं मह्यं द्विजन्द्रे खानं कृतं तेन सदा सुतीर्थं ॥
गत्वा गवायां पितृपिण्डदानं कृतं सदा यो श्रियते तु युद्धे ॥ १२ ॥ यः क्षात्रदेहेन्दु विहाय शोचते रणाङ्गणे स्वाभियये च गोमेहे ॥ स्त्रीबालवाते
पार्थ सायहेतवे मया स्वकशो न हतं न पातितम् ॥ १३ ॥ वैश्यः स्वकम्प्राणि विशोचते तदा गृहीतपाशो न मयापि सञ्चितम् ॥ सत्यं न चोक्तं कथं
विक्रयेण मोहाद्रिष्टुडेन कुटुम्बहेतवे ॥ १४ ॥ शूद्रं वपुः प्राप्य यशस्करं सदा दानं द्विजेभ्यो न कृतं द्विजार्चनम् ॥ जलाशयो नैव कृतो धरातले असं
स्कृतो विप्रवगे न संस्कृतः ॥ १५ ॥ त्यक्त्वा स्वकम्प्राणि प्रदेन सुस्थितं मया सुतीर्थं स्ववपुर्न चोद्दिशतम् ॥ धर्म्मोऽर्चितो नैव न देवपूजनं कृतं मया
चेव विमुक्तिहेतवे ॥ १६ ॥ देहं समासाद्य तथैव पिण्डजं वर्णास्तथैवाऽऽरयजम्लेच्छमभितार ॥ अहमन्यं देहमिमं विदामि नैव देहमात्मा पथि धर्म्मसं

प. सं.
ध. कां.
अ. ४८

॥२१३॥

कुले ॥ १७ ॥ परस्परं धर्मकृतं स्वकीयं सम्पाद्य लक्ष्यं पथि सञ्चरन्स्वम् ॥ पक्षीन्द्र वाक्यानि शृणुष्व तानि मनोरमाणि प्रवदन्ति यानि ॥ १८ ॥
 सारा हि लोकेषु भवेत्त्रिलोकी द्वीपेषु सर्वेषु च जम्बुकाख्यम् ॥ देशेषु सर्वेष्वपि देवदेशः जीवेषु सर्वेषु मनुष्य एव ॥ १९ ॥ वर्णाश्च चत्वार इह
 प्रशस्ताः वर्णेषु धर्मिष्ठनराः प्रशस्ताः ॥ धर्मेण सौख्यं समुपैति सर्वं ज्ञानं समाप्नोति महापथे स्थितः ॥ २० ॥ देहं परित्यज्य यदा गतायुः
 पक्षिन् स्थितोऽहं कृमिकीटसंस्थितः ॥ सरीसृपोऽहं मशको विनिर्मितश्चतुष्पदोऽहं वनसुकरोऽहम् ॥ २१ ॥ सर्वं विजानाति हि गर्भसंस्थितो जात
 श्च सद्यस्तदिदञ्च विस्मरेत् ॥ यच्चिन्तितं गर्भसमागतेन वै बालो युवा वृद्धवया बभूव ॥ २२ ॥ मोहाद्विनष्टं यदि गर्भचिन्तितं स्मृतं पुनर्भूत्युगते च
 देहे ॥ तस्मिन्प्रनष्टे हृदि चिन्तितं गतं स्मृतं पुनर्गर्भगते च देहे ॥ २३ ॥ तस्मिन्प्रनष्टे हृदि चिन्तितं पुनर्मया स्वकोशे परवञ्चनं कृतम् ॥ द्यूतैश्छले
 नापि च चौर्यवृत्त्या धर्मं व्यतिक्रम्य शरीररक्षणे ॥ २४ ॥ कृच्छ्रेण लक्ष्मीः समुपार्जिता स्वयं मया न भुक्तं मनसेप्सितं धनम् ॥ ताम्बूलमन्नं
 मधुरं सगोरसं दत्त्वाग्निदेवातिथिबन्धुवर्गे ॥ २५ ॥ सोमग्रहे सूर्यसमागमेपि वा न सेवितं तीर्थवारिष्ठमुत्तमम् ॥ कोशं स्वकीयं मलमूत्रपूरितं देहि
 न्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २६ ॥ मया न दृष्टा न नता न पूजिता त्रैविक्रमी मूर्तिरिह स्थिता भुवि ॥ प्रभासनाथो न च भक्तिसंस्तुतो देहिन्क्व
 चिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २७ ॥ गत्वा वरिष्ठे भुवि तीर्थसन्निधौ धनं न दत्तं विदुषां करे मया ॥ आप्लुत्य देहं विधिना द्विजे गुरौ देहिन्क्वचिन्निस्तर
 यत्त्वया कृतम् ॥ २८ ॥ न मातृपूजा न च विष्णुशङ्करौ गणेशचण्ड्यौ न च भास्करोऽपि वा ॥ यञ्चोपचारैर्बलियुक्तचन्दनैर्देहिन्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया
 कृतम् ॥ २९ ॥ लब्धा मया मानवदेवतोपमा मोहाद्रता सर्वमिदञ्च पार्थिव ॥ गतिं न वीक्षेत स वै विमूढधीर्देहिन्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम्
 ॥ ३० ॥ एतानि पक्षिन्मनसा विचिन्त्य वाक्यानि धर्मार्थयशस्कराणि ॥ मुक्तिं समायान्ति मनुष्यलोके वसन्ति ये धर्मरताः सुदेशे ॥ ३१ ॥ इति
 ब्रुवाणैर्यमदूतवर्गैर्विहन्यते कालमयैश्च मुद्गरैः ॥ हा दैव हा दैव इति स्मरन् वै धनं न दत्तं स्वयमार्जितं यत् ॥ ३२ ॥ न भूमिदानं न च गोप्रदानं न
 वारिदानं न च वस्त्रदानम् ॥ फलं सताम्बूलविलेपनं वा त्वया न दत्तं भुवि शोचसे कथम् ॥ ३३ ॥ पिता मृतस्ते च पितामहः सा यया धृतो
 वाप्युदरे स्वकीये ॥ मृतोऽप्यसौ बन्धुजनः समस्तो दृष्टं त्वया सर्वमिदं गतायुः ॥ ३४ ॥ कोशं त्वदीयं ज्वलितञ्च बाह्वेना पुत्रैर्गृहीतो धनधान्य
 सञ्चयः ॥ सुभाषितं धर्मचयं कृतञ्च यत्तदेव गच्छेत्तव पृष्ठसंस्थम् ॥ ३५ ॥ न दृश्यते कोऽपि मृतः समागतो राजा यतिर्वा द्विजपुङ्गवोऽपि वा ॥
 यो वै मृतः साहसिकः स मर्त्यको नाशं गतो योऽपि धरातले स्थितः ॥ ३६ ॥ एवं गणास्ते ब्रुवते सकिन्नरा धैर्यं समालम्ब्य विषादपूरितः ॥

ग. म. पु.
॥२१४॥

श्रुत्वा गणानां वचनं महाद्वृतं ब्रवीति पक्षीन्द्र मनुष्यानां वनः ॥ ३७ ॥ दानप्रभावेण विमानसंस्थितो धर्मः पिता मातृदयानुरूपिणी ॥
वाणी कलत्रं मधुरार्थभाषिणी स्नानं सुनीतिं च सुवन्धवर्गः ॥ ३८ ॥ करार्पितं यत्सुकृतं समस्तं स्वर्गस्तदा स्यात्तव किङ्करोपमः ॥
यो धर्मवान् प्राप्स्यति सोऽनिसौख्यं पापी समस्तं विविधञ्च दुःखम् ॥ ३९ ॥ यो धर्मशीलो जितमानरोपो विद्याविनीतो न परोपतापी ॥ स्वदा
स्तुष्टः परदादूरस्त वै नरो नो भुवि वन्दनीयः ॥ ४० ॥ मिष्टान्नदाता चरिताभिहोत्रो वेदान्तविचन्द्रसहस्रजीवी ॥ मामोपव्रामी च पतिव्रता च
षड् जीवलोके मम वन्दनीयाः ॥ ४१ ॥ एवं ममाचाग्युता नरोऽपि त्रापी सकृपां सजलं तडागम् ॥ प्रपाशुर्भं हृद्देवमन्दिरं कृतं नरेणैव स धर्म
उत्तमः ॥ ४२ ॥ वर्षाशनं वेदविदं च दत्तं कन्याविवाहस्तृणमोचनं द्विजे ॥ भूमिः सुकृष्टापि तृपात्तिदेतोस्तदेवमेतं सुकृतम् ममस्तम् ॥ ४३ ॥
अध्यायमेतं सुकृतस्य सारं शृणोति गायन्त्यपि भावशुद्धया ॥ स वै कुलीनः स च धर्मशुको विश्वालयं याति परं स नूनम् ॥ ४४ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः प्रतकरूपे श्रीकृष्णगरुडसंवादे मनुष्यस्य सुखदुःखप्रापकधर्मधर्मनिरूपणं नामाष्टचत्वारिंश
त्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ गरुड उवाच ॥ श्रुत्वा मया दयासिन्धो ह्यज्ञानास्त्रीवमंस्तुतिः ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि मोक्षोपायं समाननम् ॥ १ ॥ भग
वन्देवदेवेश शरणागतवत्सल ॥ अमोघं प्रोक्तं मया सर्वदुःखमलमसं ॥ २ ॥ तानातिवैषम्यस्थिता अवन्ता जीवराशयः ॥ जायन्ते च भ्रिगन्ते च
तेषामन्तो न विद्यन्ते ॥ ३ ॥ सदा दुःखातुगा एव न मर्त्या विद्यन्ते क्वचित् ॥ केनोपायेन मोक्षेशं धुन्यन्ते वद मे प्रभो ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
शृणु तार्क्ष्य प्रवक्ष्यामि यन्मां त्वं परिपुच्छसि ॥ यस्य श्रवणमात्रेण संसारान्मुच्यन्ते नरः ॥ ५ ॥ अस्ति देवः परब्रह्मस्वरूपो निष्कलः शिवः ॥
सर्वज्ञः सर्वकर्ता च सर्वेशो निम्मेलाद्भ्यः ॥ ६ ॥ स्वयंज्योतिरनाद्यन्तो निर्विकारः परात्परः ॥ निर्गुणः सच्चिदानन्दस्तदंशा जावत्सत्ताकाः
॥ ७ ॥ अनाद्यविद्योपहता यथासौ चिन्मूलज्झकाः ॥ देहाद्युपायिर्ममिहान्ते कस्याभिरुतद्विभिः ॥ ८ ॥ सुप्तदुःखप्रदेः गुण्यपापहर्षोऽनियन्तिताः ॥
तत्तत्त्वानिधुतं देहमायुर्भोगश्च कर्मजम् ॥ ९ ॥ प्रतिजन्म प्रपद्यन्ते तेषामपि परं पुनः ॥ समूहमालिगशरीरमामोक्षादक्षरं खग ॥ १० ॥ स्थावराः
क्रमयश्चाजाः पक्षिणः पशवो नराः ॥ धार्मिकास्त्रिदशास्तद्भन्त्योऽक्षिणश्च यथाक्रमम् ॥ ११ ॥ चतुर्विधशरीराणि धृत्वा सुक्तां महेश्वरः ॥ सुकृतान्मा
नवो भूत्वा ज्ञानी नेमोक्षमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ चतुरशीनिलभेषु शरिणेषु शरीरिणाम् ॥ न मानुषं विनान्यत्र तत्त्वज्ञानान्तु लभ्यते ॥ १३ ॥ अत्र
जन्ममहच्छाणां महत्वेपि कोटिभिः ॥ कदाचिद्भवे जन्ममोक्षं धुन्यन्त्यथात् ॥ १४ ॥ सौप्तिकप्रदं मोक्षश्च प्राप्नुयै प्राप्य दुर्लभम् ॥ यस्तत्र

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. ४९

॥२१४॥

यति नात्मानं तस्मात्प्राप्तयेऽहं कृः ॥१५॥ नरः प्राप्येतरजन्म लब्ध्वा चेन्द्रियसौष्ठवम् ॥ न वेत्त्यात्महितं यस्तु स भवेद्ब्रह्मघातकः ॥ १६ ॥ विना
 देहेन कस्यापि पुरुषार्थो न विद्यते ॥ तस्मादेहं धनं रक्षेत्पुण्यकर्माणि साधयेत् ॥१७॥ रक्षेच्चसर्वदात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् ॥ रक्षणे यत्नमा
 तिष्ठेज्जीवन् भद्राणि पश्यति ॥१८॥ पुनर्ग्रामः पुनः क्षेत्रं पुनर्वित्तं पुनर्गृहम् ॥ पुनः शुभाशुभं कर्म न शरीरं पुनः पुनः ॥१९॥ शरीररक्षणोपायाः क्रि
 यन्ते सर्वदा बुधैः ॥ नेच्छन्ति च पुनस्त्यागमपि कुष्ठादिरोगिणः ॥२०॥ तद्वोपितं स्याद्धर्मार्थं धर्मो ज्ञानार्थमेव च ॥ ज्ञानं तु ध्यानयोगार्थमचिरात्प्र
 दिसृच्यते ॥२१॥ आत्मैव यदि नात्मानमहितेभ्यो निवारयेत् ॥ कोऽन्यो हितकरस्तस्मादात्मानं सुखयिष्यति ॥ २२ ॥ इहैव नरकव्याधेश्चक्रित्वा न
 करोति यः ॥ गत्वा निमेषधं देशं व्याधिभ्यः किं करिष्यति ॥२३॥ व्याघ्रीवास्ते जरा चायुर्याति भिन्नवटाम्बुवत् ॥ निघ्नन्ति रिपुवद्रोगास्तस्माच्छ्रेयः
 समभ्यसेत् ॥२४॥ यावन्नाश्रयते दुःखं यावन्नायान्ति चापदः ॥ यावन्नेन्द्रियवैकल्यं तावच्छ्रेयः समभ्यसेत् ॥२५॥ यावन्निष्ठति देहोऽयं तावत्तत्त्वं सम
 भ्यसेत् ॥ मन्दीमकोशभवने कूपं खनति दुर्मतिः ॥२६॥ कालो न ज्ञायते नानाकार्यैः संसारसम्भवैः ॥ सुखं दुःखं जनो हन्त न वेत्ति हितमात्मनः
 ॥२७॥ जातानात्तान्मृतानापद्धष्टान्दृष्ट्वा च दुःखितान् ॥ लोको मोहसुगं पीत्वा न विभेति कदाचन ॥२८॥ सम्पदः स्वप्नसंकाशा यौवनं कुसुमोपमम् ॥
 तडिच्चपलमायुष्यं कस्य स्याज्जानतो धृतिः ॥ २९ ॥ शतं जीवितमत्यल्पं निद्रालस्यैस्तदर्थकम् ॥ बाल्यरोगजरादुःखैरल्पं तदपि निष्फलम् ॥३०॥
 प्रारब्धव्ये निरुद्योगी जागर्तव्ये प्रसुप्तकः ॥ विश्वस्तश्च भयस्थाने हा नरः को न हन्यते ॥ ३१ ॥ तोयफेनसमे देहं जीवेनाक्रम्य संस्थिते ॥ अनि
 त्याप्रयमवांस कथं तिष्ठाते निर्भयः ॥ ३२ ॥ अहिते हितसंज्ञः स्यादध्रुवे ध्रुवसंज्ञकः ॥ अनर्थं चार्थविज्ञानः स्वमर्थं यो न वेत्ति सः ॥ ३३ ॥
 पश्यन्नपि प्रस्खलति शृण्वन्नपि न बुध्यति ॥ पठन्नपि न जानाति देवमायाविमोहितः ॥ ३४ ॥ तन्निमज्जजगदिहं गर्भीरे कालसागरे ॥ मृत्युरोग
 जगन्नादैर्न कश्चिदपि बुध्यते ॥ ३५ ॥ प्रतिक्षणभयं कालः क्षीयमाणो न लक्ष्यते ॥ आमकुंभ इवांभःस्थो विशीणो न विभाव्यते ॥ ३६ ॥
 युज्यते वेष्टनं त्रायोगकाशस्य च खण्डनम् ॥ ग्रथनञ्च तस्याणामास्थौ त्रायुषि युज्यते ॥ ३७ ॥ पृथिवी दह्यते येन मेरुश्चापि विशीर्यते ॥ शुष्यते
 सागरजलं शरीरस्य च का कथा ॥ ३८ ॥ अप्रप्यं मे कलत्रं मे धनं मे बान्धवाश्च मे ॥ जल्पन्तमिति मर्त्याञ्च हन्ति कालवृको बलात् ॥ ३९ ॥
 इदं कृतमिदं कार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् ॥ एवमीहासमायुक्तं कृतान्तः कुरुते वशम् ॥ ४० ॥ श्वःकार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ने चापराह्निकम् ॥ न हि
 मृत्युः प्रतीक्षेत कृतं वाप्यथ वाऽकृतम् ॥ ४१ ॥ जरादर्शितपन्थानं प्रचण्डव्याधिसैनिकम् ॥ अधिष्ठितो मृत्युशत्रुं व्रातारं किं न पश्यति ॥ ४२ ॥

ग. म. पु.
॥२१५॥

तृष्णासूचीविनिर्भिन्नं सिक्तं विषयसर्पपा ॥ रागद्वेषानले पक्वं मृत्युश्चादि मयवन्म ॥ ४३ ॥ बालांश्च यौवनस्थांश्च वृद्धान् गर्भगतानपि ॥ सर्वान्
नाविशते मृत्युगवम्भूतमिदं जगत् ॥ ४४ ॥ स्वदेहमपि जीवोऽप्यं मुक्त्वा याति यमालयम् ॥ स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्धः केन हेतुना ॥ ४५ ॥ दुःखस्य
लं हि संसारः स यस्यास्ति स दुःखितः ॥ तस्य त्यागः कृतो येन स सुखी नापरः क्वचित् ॥ ४६ ॥ प्रभवं सर्वदुःखानामालयं सकलापदाय ॥
आश्रयं सर्वपापानां संसारं वञ्चयेत्तृष्णात् ॥ ४७ ॥ लोहदारुमयैः पार्श्वैः पुमान्वद्धो विमुच्यते ॥ पुत्रदारमयैः पार्श्वेभ्यस्ते न कदाचन ॥ ४८ ॥
यावत् कुरुते जन्तुः सम्बन्धान्मनसः प्रियात् ॥ तावन्तोऽस्य निवन्त्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ४९ ॥ वञ्चिताशेषवित्तेस्तेनित्यं लोको विनाशितः ॥
हा हन्त विषयाहारैर्देहस्थेन्द्रियतस्करैः ॥ ५० ॥ मांसलुब्धो यथा मत्स्यो लोहशङ्कुं न पश्यति ॥ सुखलुब्धस्तथा देही यमवाचां न पश्यति ॥ ५१ ॥
हिताहितं न जानन्तो नित्यमुन्मार्गगाभिः ॥ दुःखिपुरणनिष्ठा ये ते नरा नारकाः खग ॥ ५२ ॥ निद्रार्मिर्मथुनाहाराः सर्वेषां प्राणिनां समाः ॥
ज्ञानवान्मानवः प्रोक्तो ज्ञानहीनः पशुः स्मृतः ॥ ५३ ॥ प्रभाते मलमूत्राभ्यां क्षुत्तृड्भ्यां मध्ये गवौ ॥ रात्रौ मदननिद्राभ्यां बाध्यन्ते मूढमानवाः ॥
॥ ५४ ॥ स्वदेहवनदारादिनिरताः सर्वजन्तवः ॥ जायन्ते च म्रियन्ते च हा हन्ताज्ञानमोहिताः ॥ ५५ ॥ तस्मात्सङ्गः सदा त्याज्यः सचेत्यकुं न
शक्यते ॥ महद्भिः सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥ ५६ ॥ सत्सङ्गश्च विवेकश्च निर्मलं नयनद्वयम् ॥ यस्य नास्ति नरः सोऽन्धः कथं न स्यादमारोगः ॥
॥ ५७ ॥ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताः सर्वमानवाः ॥ न जानन्ति परं धर्मं वृथा नश्यन्ति दाम्भिकाः ॥ ५८ ॥ किमायासपराः क्वचिद्वत्तवर्थादिसंपुताः ॥
अज्ञानसंवृतात्मानः सञ्चरन्ति प्रचारकाः ॥ ५९ ॥ नाममात्रेण सन्तुष्टाः कर्मकाण्डरता नराः ॥ सन्नेत्रोन्मत्ताः सन्निवृत्तिः कतुविरतीः ॥ ६० ॥
एकभुक्तोपवासाद्यौनयमैः कायशोषणैः ॥ मृदाः परोक्षमिच्छन्ति मम मायाविशेषहिताः ॥ ६१ ॥ देहदण्डनमात्रेण का सुक्तिरविचिकित्सा ॥ वन्यी
कताडनादेव मृतः किञ्च महोरगः ॥ ६२ ॥ जटाभाराजिनयुक्ता दाम्भिका वेषधारीणिः ॥ भ्रमन्ति ज्ञानिवल्लेहे आमयन्ति जनानपि ॥ ६३ ॥
संसारजसुखासक्तं ब्रह्मज्ञाऽस्मीतिवादिनम् ॥ कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तं त्यजेदन्त्यजं यथा ॥ ६४ ॥ गृहगण्यनमा लोके मत्तवीडा दिग्गमराः ॥
चरन्ति गर्हभाद्याश्च विरक्तास्ते भवन्ति किम् ॥ ६५ ॥ मृदस्मोदलनादेव युक्ताः स्युर्वादे मानवाः ॥ मृदस्त्वदासी नित्यं श्वास किं युक्तं भवि
ष्यति ॥ ६६ ॥ तुणपणोदकाहाराः सततं वनवाग्भिः ॥ जम्बूकाक्षुमुगाद्याश्च तापमास्तं भवन्ति किम् ॥ ६७ ॥ अज्ञानमसरान्तञ्च गङ्गावित्

१ गृहं दाराः ।

प्रे खं.
ध. कां
अ. ४९

॥२१५॥

दिनीस्थिताः ॥ मण्डूकमत्स्यप्रमुखा योगिनस्ते भवन्ति किम् ॥ ६८ ॥ पारावताः शिलाहाराः कदाचिदपि चातकाः ॥ न पिबन्ति महीतोयं
 व्रतिनस्ते भवन्ति किम् ॥ ६९ ॥ तस्मान्नित्यादिकं कर्म लोकरञ्जनकारकम् ॥ मोक्षस्य कारणं साक्षात्तत्त्वज्ञान खगेश्वर ॥ ७० ॥ षड्दर्शमहाकुपे
 पतिताः पशवः खग ॥ परमार्थं न जानन्ति पशुपाशानियन्त्रिताः ॥ ७१ ॥ वेदशास्त्राण्येवैरैरुह्यमाना इतस्ततः ॥ षडूर्म्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठन्ति
 हि कुतार्किकाः ॥ ७२ ॥ वेदागमपुराणज्ञः परमार्थं न वेत्ति यः ॥ विडम्बकस्य तस्यैव तत्सर्वं काकभाषितम् ॥ ७३ ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेय
 मिति चिन्तासमाकुलाः ॥ पठन्त्यहर्निशं शास्त्रं परतत्त्वपराङ्मुखाः ॥ ७४ ॥ वाक्यच्छन्दोनिबन्धेन काव्यालङ्कारशोभिताः ॥ चिन्तया
 दुःखिता मूढास्तिष्ठन्ति व्याकुलेन्द्रियाः ॥ ७५ ॥ अन्यथा परमं तत्त्वं जनाः क्लिश्यन्ति चान्यथा ॥ अन्यथा शास्त्रसद्भावो व्याख्यां कुर्वन्ति
 चान्यथा ॥ ७६ ॥ कथयन्त्युन्मनीभावं स्वयं नानुभवन्ति च ॥ अहङ्कारस्ताः केचिदुपदेशादिवर्जिताः ॥ ७७ ॥ पठन्ति वेदशास्त्राणि बोधयन्ति
 परस्परम् ॥ न जानन्ति परं तत्त्वं दूर्वा पाकरसं यथा ॥ ७८ ॥ शिरो वहति पुष्पाणि गन्धं जानाति नासिका ॥ पठन्ति वेदशास्त्राणि दुर्लभो
 भावबोधकः ॥ ७९ ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वा मूढः शास्त्रेषु मुह्यति ॥ गोपः कक्षागते च्छगे कूपं पश्यति दुर्मतिः ॥ ८० ॥ संसारमोहनाशाय
 शाब्दबोधो न हि क्षमः ॥ न निवर्त्तेत तिमिरं कदाचिद्दीपवार्त्तया ॥ ८१ ॥ प्रज्ञाहीनस्य पठनं यथान्धस्य च दर्पणम् ॥ अतः प्रज्ञावतां
 शास्त्रं तत्त्वज्ञानस्य लक्षणम् ॥ ८२ ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयं सर्वन्तु श्रोतुमिच्छति ॥ दिव्यवर्षसहस्राच्च शास्त्रान्तं नैव गच्छति ॥ ८३ ॥ अने
 कानि च शास्त्राणि स्वल्पायुर्विघ्नकोटयः ॥ तस्मात्सारं विजानीयात्क्षीरं हंस इवाम्भसि ॥ ८४ ॥ अभ्यस्य वेदशास्त्राणि तत्त्वं ज्ञात्वाथ बुद्धिमान् ॥
 पलालमिव धान्यार्थी सर्वशास्त्राणि सन्त्यजेत् ॥ ८५ ॥ यथामृतेन तृप्तस्य नाहारेण प्रयोजनम् ॥ तत्त्वज्ञस्य तथा ताक्ष्यं न शास्त्रेण प्रयोजनम्
 ॥ ८६ ॥ न वेदाध्ययनान्मुक्तिर्न शास्त्रपठनादपि ॥ ज्ञानादेव हि कैवल्यं नान्यथा विनतात्मज ॥ ८७ ॥ नाश्रमः कारणं मुक्तेर्दर्शनानि न कार
 णम् ॥ तथैव सर्वकर्मणि ज्ञानमेव हि कारणम् ॥ ८८ ॥ मुक्तिदा गुरुवागेका विद्याः सर्वा विडम्बिकाः ॥ शास्त्रभारसहस्रेषु ह्येकं सजीवनं परम्
 ॥ ८९ ॥ अद्वैतं हि शिवं प्रोक्तं क्रिययापरिवर्जितम् ॥ गुरुवक्त्रेण लभ्येत नाधीतागमकोटिभिः ॥ ९० ॥ आगमोक्तं विवेकोत्थं द्विधा ज्ञानं प्रचक्षते ॥
 शब्दब्रह्मागममयं परं ब्रह्म विवेकजम् ॥ ९१ ॥ अद्वैतं केचिदिच्छन्ति द्वैतमिच्छन्ति चापरे ॥ समं तत्त्वं न जानन्ति द्वैताद्वैतविवर्जितम् ॥ ९२ ॥
 द्वे प्रदे बन्धमोक्षाय नममेति ममेति च ॥ ममेति बध्यते जन्तुर्नममेति प्रमुच्यते ॥ ९३ ॥ तत्कर्म यत्र बन्धाय सा विद्या या विमुक्तिदा ॥ आ

ग. म. पु.
॥२१६॥

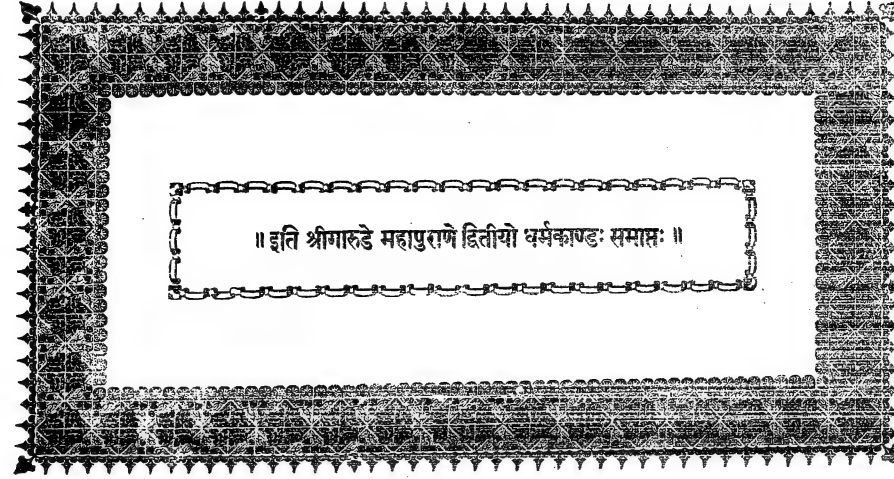
यासायापरं कर्म विद्यान्या शिल्पनैपुणम् ॥ १४ ॥ यावत्कर्माणि दीप्यन्ते यावत्संसारवासना ॥ यावदिन्द्रियचापस्य तावत्तत्त्वकथा कुतः ॥ १५ ॥ यावद्देहाभिमानश्च ममता यावदेव हि ॥ यावत्प्रयत्नवेगोऽस्ति यावत्संकल्पकल्पना ॥ १६ ॥ यावन्नो मनसः स्थैर्यं न यावच्छास्त्रचिन्तनम् ॥ यावन्न शुरुकारुण्यं तावत्तत्त्वकथा कुतः ॥ १७ ॥ तावत्तपो व्रतं तीर्थं जपहोमास्त्रेणादिकम् ॥ वेदशास्त्रागमकथा यावत्तत्त्वं न विन्दति ॥ १८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ तत्त्वनिष्ठो भवेत्तार्क्ष्यं यदीच्छेन्मोक्षमात्मनः ॥ १९ ॥ धर्मज्ञानप्रसूनस्य स्वर्गमोक्षफलस्य च ॥ तापत्रयादिसन्ततश्छायां मोक्षतरां श्रेयेत् ॥ १०० ॥ तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वं विज्ञेयं श्रीगुरोर्मुखात् ॥ सुखेन मुच्यते जन्तुषोरसंसारबन्धनात् ॥ १०१ ॥ तत्त्वज्ञस्यान्तिमं कृत्यं शृणु वक्ष्यामि तेऽधुना ॥ येन मोक्षमवाप्नोति ब्रह्म निर्वाणसंज्ञकम् ॥ १०२ ॥ अन्तकाले तु पुरुष आगते गतसाध्वसः ॥ छिन्द्यादसंगशस्त्रेण स्पृहां देहेऽनु या च तम् ॥ १०३ ॥ गृहात्प्राजिनो धीरः पुण्यतीर्थजलाप्लुतः ॥ शुचौ विविक आसीनो विधिवत्कल्पितासने ॥ १०४ ॥ अभ्यसेन्मनसा शुद्धं विबुद्ब्रह्माक्षरं परम् ॥ मनो यच्छिजितश्चासौ ब्रह्म बीजमविस्मरन् ॥ १०५ ॥ नियच्छेद्विषयेभ्योऽक्षान्मनसा बुद्धिः साराथिः ॥ मनः कर्मभिरासितं शुभार्थं धारयेद्विद्या ॥ १०६ ॥ अहं ब्रह्म परं धाम ब्रह्माहं परमं पदम् ॥ एवं समीक्ष्य चात्मानमात्मन्याधाय निष्कले ॥ १०७ ॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥ १०८ ॥ न यत्र दाम्भिका यान्ति ज्ञानवैराग्यवर्जिताः ॥ सुधियस्तां गतिं यान्ति तानहं कथयामि ते ॥ १०९ ॥ निर्मानमोहा जितमंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तका माः ॥ इन्द्रैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमृताः पदमव्ययं तत् ॥ ११० ॥ ज्ञानद्वेदे सत्यजले गगद्वेषमलापहे ॥ यः ज्ञाति मानसे तीर्थं स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १११ ॥ प्रोद्वैगम्यमास्थाय भजते मामनन्यभाक् ॥ पूर्णदृष्टिः प्रसन्नात्मा स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११२ ॥ त्यक्त्वा गृहं च यस्तीर्थं निवसेन्मरणोत्सुकः ॥ मुक्तिसिन्धुं श्रियते स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११३ ॥ अयोध्या मथुरा मायाः काशी काञ्ची अवन्तिक ॥ पुरी द्वारवती ज्ञेयाः समेता मोक्षदायिकाः ॥ ११४ ॥ इति ते कथितं तार्क्ष्यं मोक्षधर्मं सनातनम् ॥ ज्ञानवैराग्यमहितं श्रुत्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११५ ॥ मोक्षं गच्छन्ति तत्त्वज्ञा धार्मिकाः स्वर्गंति नराः ॥ पापिनो दुर्गतिं यान्ति संसरन्ति स्वगादयः ॥ ११६ ॥ सूत उवाच ॥ स्वप्रश्रोतराद्धान्मेवं भगवतो मुखात् ॥ शृन्वा हृष्टनुस्ताक्ष्यो ननाम जगदीश्वरम् ॥ ११७ ॥ सन्देहो मे महात्रयो भवद्राक्षयविगेचनात् ॥ इत्युक्त्वा विष्णुमामन्य स गतः कश्यपाश्रमम् ॥ ११८ ॥ मयो देहान्तरं याति यथा याति विल

प्रे. सं.
ध. का.
अ. ४९

॥२१६॥

मृतः ॥ अनयोरुभयोश्चैव न विरोधस्तथैव वः ॥ ११९ ॥ सर्वमाख्यातवांस्तात श्रुतो भगवतो यथा ॥ मारीचोऽपि सुदं लेभे श्रुत्वा वाक्यं
 रमापतेः ॥ १२० ॥ अपाकृतस्तु सन्देहो ब्राह्मणा भवतां मया ॥ उक्तं सुपर्णसंज्ञन्तु पुराणं परमाद्भुतम् ॥ १२१ ॥ इदमाप हरेस्तादृश्यं
 क्ष्यादाप ततो भृगुः ॥ भृगोर्वसिष्ठः संप्राप वामदेवस्ततः पुनः ॥ १२२ ॥ पराशरमुनिः प्राप तस्माद्भ्यासस्ततो ब्रह्म ॥ मया तु भवतां प्रोक्तं परं
 गृह्यं हरिर्दम् ॥ १२३ ॥ य इदं शृणुयान्मर्त्या यो वाप्याभेदवाति च ॥ हरासुत्रं च लोकं स सर्वत्र सुखमाप्नुयात् ॥ १२४ ॥ व्रजतः संयमन्या
 यदुःखमत्र निरूपितम् ॥ अस्य श्रवणतः पुण्यं तन्मुक्तो जायते ततः ॥ १२५ ॥ अत्रोक्तकर्म्मपाकादिश्रवणाच्च नृणामिह ॥ वैराग्यमावेदयन्मा
 तस्माच्छ्रोतव्यमेव च ॥ १२६ ॥ भजत जितहृषीकाः कृष्णमेतं मुनीशं समजनि वत यस्माद्गीः सुधासारधारा ॥ वृषतमपि यदीयं
 वर्णरूपं निपीय श्रुतिपुटचुलकेन प्राप्नुयादात्मनैक्यम् ॥ १२७ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ इति मृतमुत्तोद्गीर्णसर्वशास्त्रार्थमण्डिताम् ॥
 वेष्णोर्वा वाक्सुधां पीत्वा ऋषयस्तुष्टिमाययुः ॥ १२८ ॥ प्रशंसोस्तथान्योन्यं सुतं सर्वार्थदर्शनम् ॥ महर्षमतुलं प्राप्नुनुनयः शौनकादयः ॥ १२९ ॥
 इति हरिवचनानि सुतवाचा खगपतिसंशयभेदकानि यानि ॥ स मुनिरपि निशम्य शौनकेन्द्रो बहुतरमानयति स्म चात्मनि स्वम् ॥ १३० ॥ अश्रुजयं
 स्ते मुनयस्तदानीं शुद्धारवाग्भिर्बुद्धेरेव सुतम् ॥ धन्योऽसि सुत त्वमिहानुदैर्यन्वसत्तर्जयस्ते य निवर्तितोऽध्वरः ॥ १३१ ॥ पुराणं भारुहं पुण्यं पवित्रं
 पापनाशनम् ॥ शृण्वतां कामनापूरं श्रोतव्यं सर्वदेव हि ॥ १३२ ॥ श्रुत्वा दानानि देयानि वाचकायांस्तिलानि च ॥ पृथक्कुर्यादनादीनि नान्यथा
 सफलं भवेत् ॥ १३३ ॥ पुराणं पूजयेत्पुल्वं वाचकं तदनन्तरम् ॥ वस्त्रालङ्कारगोदानैर्दक्षिणाभिश्च सादरम् ॥ १३४ ॥ अन्नदानैर्हंसदानैर्भूमि
 दानैश्च भूमिभिः ॥ पूजयेद्वाचकं भक्त्या बहुपुण्यफलप्रये ॥ १३५ ॥ यश्चेदं शृणुयान्मर्त्या यथापि परिकीर्तयेत् ॥ विहाय यातनां चोरा
 धृतपापो दिवं व्रजेत् ॥ १३६ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे श्रीकुष्माण्डसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

॥ समाप्तोपसुत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वितीयो धर्मकाण्डः समाप्तः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ॥ श्रीदत्तात्रेयाय नमः ॥ श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ श्रीहयग्रीवाय नमः ॥ अथ गारुडे ब्रह्मकाण्डस्तृतीय
 आरभ्यते ॥३॥ मछानामशानिर्गुणं नरवरः स्त्रीणां स्मरो मुक्तिमान् गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभृतां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः ॥ मृत्युभोजपतेविधातु
 विहितस्तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां च पतिः सदैव शुशुभे रंगेऽच्युतः साम्रजः ॥ १ ॥ नमो नारायणायेति तस्मै वै मूलरूपिणे ॥ नमस्कृत्य प्रव
 क्ष्यामि नारायणकथामिमाम् ॥२॥ शौनकाद्या महात्मानो बृषयो ब्रह्मवादिनः ॥ नैमिषारूपे महापुण्ये तपस्तेषुर्महत्तरम् ॥ ३ ॥ जितेन्द्रिया जिताह्वाराः
 संतः सत्वपरायणाः ॥ यजंतः परया भक्त्या विष्णुमाद्यं जगद्गुरुम् ॥ ४ ॥ गृणतः परमं ब्रह्म जगच्चक्षुर्महोजसः ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञास्तेषु नैमिष
 कानने ॥५॥ यज्ञैर्यज्ञपतिं केचिज्ज्ञानैर्ज्ञानात्मकं परम् ॥ कश्चित्परमया भक्त्या नारायणमपूजयन् ॥६॥ एकदा तु महात्मानः समाजं चकुरुत्तमाः ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणामुपायं ज्ञातुमिच्छन् ॥ ७ ॥ षड्विंशतिसहस्राणि मुनीनामध्वरेतसाम् ॥ तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या वक्तुं न
 शक्यते ॥ ८ ॥ मुनयो भावितात्मानां मिलितास्ते महोजसः ॥ लोकानुग्रहकर्तारो वीतरागा विमत्सराः ॥ ९ ॥ कथं हरो
 मनुष्याणां भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ केन सिध्येतु सकलं कर्म त्रिविधमात्मनः ॥ १० ॥ इत्येवं प्रष्टुमात्मानमुद्यतान्प्रेक्ष्य शौनकः ॥ तं ज
 लित्राक्षयमाह स्म विनयावनतः सुधीः ॥ ११ ॥ शौनक उवाच ॥ आस्ते सिद्धाश्रमे पुण्ये सृतः पौराणिकोत्तमः ॥ स एतद्विललं वेत्ति
 व्यासशिष्यो दत्तीश्वरः ॥ १२ ॥ तस्मात्तमेव पृच्छाम इत्येवं शौनको मुनिः ॥ अथ ते ऋषयो जग्मुः पुण्यं सिद्धाश्रमं ततः ॥ १३ ॥
 पप्रच्छुस्ते सुखसीनं नैमिषारण्यवासिनः ॥ ऋषय उचुः ॥ वयं त्वतिथयः प्राप्तास्त्वातिथेयोसि सुव्रत ॥ १४ ॥ स्नानदानोपचारेण पूज
 यित्वा यथाविधि ॥ केन विष्णुः प्रसन्नः स्यात्स कथं पूज्यत नरैः ॥ १५ ॥ मुक्तिसाधनभूतं च ब्रूहि तत्त्वविनिर्गमम् ॥ सुत उवाच ॥ शृणुष्वष्टययः
 सर्वे हरिं तत्त्वविनिर्गमम् ॥ १६ ॥ नत्वा विष्णुं श्रियं वायुं भारतीं शेषसंज्ञकम् ॥ द्रिपायनं गुरुं कृष्णं प्रवक्ष्यामि यथासति ॥ १७ ॥ नास्ति नारा
 यणसमं न भूतं न भविष्यति ॥ एतन्न सत्यवाक्येन सर्वाथोन्साधयाम्यहम् ॥ १८ ॥ शौनक उवाच ॥ किमर्थं नमनं विष्णोर्मेधादौ शुचिसत्तम ॥
 कर्तव्यं ब्रूहि मे ब्रह्मरूपया मम सुव्रत ॥ १९ ॥ ततः श्रियं ततो वायुं भारतीं च ततः परम् ॥ अत एव्यासं किमर्थं च त्वं नमस्कृतवानासि ॥ सुतस्मृत
 महाभाग ब्रूहि कारणमत्र च ॥ २० ॥ सुत उवाच ॥ आदौ वंद्यः सर्ववेदेकवेद्यो वेदे रजस्वे सेतिहासे पुराणे ॥ सत्तां प्रायो विष्णुरेवैक एव प्रकाशति

ग.म.पु.
॥२१८॥

ऽतो नम्य एको हरिर्हि ॥ २१ ॥ सर्वत्र मुख्यस्त्वधिकोन्यतोपि स एव नम्यो न च शंकराद्याः ॥ नमति येऽविनयाच्छंकरं तु विनायकं चंडिकां
रेणुकां च ॥ २२ ॥ तथा सूर्यं भैरवं भोतारंश्च तथा वाणीं गिरिजां वै श्रियं च ॥ सर्वेऽपि ते वैष्णवा नैव लोके न तद्गता वेति चार्या वदन्ति ॥ २३ ॥ न
पार्थिवयान्नमनं कार्यमेव श्रीर्णति नेता देवताः पूजनेन ॥ पूजां गृहीत्वा देवताश्चैव सर्वाः किंचिद्वत्त्वा फलदानेन तांश्च ॥ २४ ॥ संतर्प्य तुष्टैः स्वमनोऽनु
सारात्तैः कारितां काम्यपूजां तथैव ॥ निवेदयित्वा परदेवतायां विष्णौ हरीं श्रीपुरुषादिवंध्ये ॥ २५ ॥ इहापरत्रापि सुखेतराणि दास्यन्ति पश्चादयं
वै तमश्च ॥ अतो ह्येति नैव पूज्या न नम्या मोक्षेच्छुभिर्गोत्राद्यैर्द्विजैर्द्व ॥ २६ ॥ तथैव सर्वाश्रमिभिश्च नित्यं महाविपत्तावापि विप्रवर्याः ॥ श्रीकाम्य
या ये तु भजति नित्यं श्रीब्रह्मरुद्रैर्द्रव्यमादिदेवान् ॥ २७ ॥ इदं भजति महच्च दुःखं महापदः कुष्ठभगंवदरादां ॥ नमति येऽप्येष्णवान्ब्रह्मरुद्रवायु
प्रतीकान्नैव ते विष्णुभक्ताः ॥ २८ ॥ अभिप्रायं त्वत्र वक्ष्ये सुनीडाः परं गोप्यं हृदि धार्यं हि तद्धि ॥ वायोः प्रतीकं पूज्यमेवेह विप्रा न ब्रह्मरुद्रादिप्रती
कमेव ॥ २९ ॥ पूजाकाले देवदेवस्य विष्णोर्वायोः प्रतीकं योग्यभागे निधाय ॥ अंतर्गतं तस्य वायोहरिं च लक्ष्मीं पतिं पूजयित्वा हि सम्यक्
॥ ३० ॥ पश्चाद्वायोः सुप्रतीकं च सम्यक् निर्मात्यशेषेण हरेः समर्चयेत् ॥ पृथक्च लग्धुपविलेपनादिपूजां प्रकुर्वीत च ये विमूढाः ॥ ३१ ॥ तेषां
दुःखमिह लोके परत्र भविष्यते नात्र विचार्यमस्ति ॥ प्रायश्चित्तं स्वस्ति विप्राः कथंचित्तत्कुर्वतु स्मरणं नाम विष्णोः ॥ ३२ ॥ पाषण्डरुद्रादिकसं
प्रतिष्ठितान्हरेर्वायोः शंकरस्य प्रतीकान् ॥ नमति ये फलबुद्ध्या विभूटास्तेषां फलं शाश्वतं दुःखमेव ॥ ३३ ॥ वायोः प्रतीकं यदि विप्रवर्यैः प्रति
ष्ठितं चेन्नमनं हि कार्यम् ॥ नैवेद्यशेषेण हरेश्च विष्णोः पूजा कृता चेन्न हि दोषलेशः ॥ ३४ ॥ गुरुर्हि मुख्यो हनुमान्निर्महाब्रामांश्रिभक्तो हनुमान्सदेव ॥
एवं विदित्वा परमं हरिं च पुत्रं पुनर्मुख्यदेवस्य वायोः ॥ ३५ ॥ नमस्कारो नान्यथा विप्रवर्या आशीर्षतां हृदि सर्वै रहरस्यम् ॥ ये वैष्णवा वैष्ण
वदासभृत्याः सर्वेऽपि ते सर्वदा विष्णुमेव ॥ ३६ ॥ नमति ये वै प्रतिपादयंति तथैव पुण्यानि च सात्त्विकानि ॥ नमति ये वासुदेवं हरिं च सम्यक्
स्वशाक्त्या प्रतिपादयंति ॥ ३७ ॥ प्रवृत्तिमार्गेण न पूजयति ह्यापत्काले परदेवं तदन्यम् ॥ ते वैष्णवा वैष्णवदासभृत्या अन्ये च सर्वेऽप्येष्णवमा
त्रकाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ उपक्रमैरुपसंहारस्य लिङ्गे हरिं गुरुं ह्यंतरणैव याति ॥ तानेवाहुः सत्पुत्राणानि विप्राः कलौ युगे नाभ्यसूयंति सर्वे ॥ ३९ ॥
यतो हितान्ये प्रतिपादयंति प्रवृत्तिधर्मान्स्वस्ववर्णानुरूपान् ॥ अतो ह्यभ्यसूयंति सदा विमूढाः कलौ हि विप्राः प्रभुरा हि तोपि ॥ ४० ॥ न चास्ति

१ मातरिभानमित्यर्थः । २ रुद्रपत्न्या सङ्कतो भिन्नः । ३ तदिदं वातुलकारणमादिग्रन्थेष्वप्युक्तम् ।

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. १

॥२१८॥

विष्णोः सदृशं च वैवर्तं न चास्ति वायोः सदृशं गुरुश्च ॥ न चास्ति तीर्थं सदृशं विष्णुपथाः न विष्णुभक्तेन समोस्ति भक्तः ॥ ४१ ॥ अन्यानि
 विष्णोः प्रतिपादकानि सर्वाणि ते सात्त्विकानीति चाहुः ॥ श्रान्याणि तान्येव मनुष्यलोके श्रान्याणि नान्यानि च दुःस्वप्नानि ॥ ४२ ॥ कलौ युगे
 सर्वे पुराणमध्ये ग्रीण्येव मुख्यानि हरिप्रियाणि ॥ मुख्यं पुराणं हि कलौ नृणां च श्रेयस्करो भागवतं पुराणम् ॥ ४३ ॥ पूर्वं हि सृष्टिः प्रतिपाद्यते
 त्रयतो ह्यतो भागवतं परं स्मृतम् ॥ यस्मिन्पुराणे कथयति सृष्टिं ह्यादौ विष्णोर्ब्रह्मरुद्रादिकानाम् ॥ ४४ ॥ नानाधर्मेभ्यं कथयन्ति विप्र नीचोच्चरूपे
 ज्ञानमाहुर्महांतः ॥ तेनैव सिद्धे प्रवर्तते सर्वं ज्ञातः परं भागवतं पुराणम् ॥ ४५ ॥ ततः परं विष्णुपुराणमाहुस्ततः परं गारुडसंज्ञकं च ॥ ग्रीण्येव मुख्या
 नि कलौ नृणां तु तथा विशेषा गारुडे किंचिदस्ति ॥ ४६ ॥ शृणुष्वं वै तं विशेषं च विप्रास्त्यैश्वर्यं गारुडाख्यं पुराणम् ॥ आश्वासं वै कर्मकांडं वदति
 द्वितीयांशं धर्मकाण्डं तमाहुः ॥ ४७ ॥ तृतीयांशं ब्रह्मकांडं वदति तेषां मध्ये त्वन्तिमोयं वरिष्ठः ॥ तृतीयांशश्रवणात्पुण्यमाहुस्तुर्यं पुण्यं भागव
 तस्य विप्राः ॥ ४८ ॥ तृतीयांशे पठितं वेदतुल्यं फलं भवेन्नात्र विचार्यमस्ति ॥ तृतीयांशश्रवणादेव विप्राः फलं शोकं पठतोऽप्यर्थमेवम् ॥ ४९ ॥
 तृतीयांशश्रवणादर्थतश्च पुण्यं चाहुः पठतो वै दशांशम् ॥ ततो वरं मत्स्यपुराणमाहुस्ततो वरं कूर्मपुराणमाहुः ॥ ५० ॥ तथैव वै वासुपुराणमाहुस्त्रो
 ण्येव चाहुः सात्त्विकानीति लोके ॥ तत्रापि किंचिद्वेदितव्यं भवेच्च पुराणपदके सत्त्वरूपे मुनीन्द्राः ॥ ५१ ॥ सत्त्वायमे मात्स्यकौमे तथाहुर्गोषु चाहुः
 सात्त्विकं मध्यमं च ॥ विष्णोः पुराणं भागवतं पुराणं सत्त्वोत्तमं गारुडं चाहुर्गोषाः ॥ ५२ ॥ स्कांडं पाद्मं वासुदेवं वै वराहं तथाश्रेयं भविष्यं पद्मसूरी ॥
 एतान्याहु राजसानीति विप्रास्त्येकदेशः सात्त्विकस्तामसश्च ॥ ५३ ॥ रजःप्राचुर्यान्नाजसानीति च त्रुः श्रान्याणि नैतानि मुमुक्षुभिः सदा ॥ तेषां
 मध्ये सात्त्विकांशाश्च संति तेषां श्रुतगारुडीयं फलं च ॥ ५४ ॥ ब्रह्मांडलैर्मय ब्रह्मवैवर्तकं वै मार्कण्डेयं ब्रह्ममादित्यकं च ॥ एतान्या
 हुस्तामसानीति विप्रास्त्येकदेशः सात्त्विकं राजसश्च ॥ ५५ ॥ श्रान्याणि नैतानि मनुष्यलोके तत्त्वेच्छुभिस्तमसानीत्यतो हि ॥ तेषु स्थिताः
 सात्त्विकांशाः मुनीन्द्रास्तेषां श्रुतिगारुडकांश्चितुस्तथा ॥ ५६ ॥ अल्पान्छुपपुराणानि वदंत्यष्टादशानि च ॥ विष्णुपर्वोत्तरं चैव तं भागवतं तथा ॥ ५७ ॥
 तत्त्वसारं नारासिंहं वायुप्रोक्तं तथैव च ॥ तथा हंसपुराणं च पठेत्तानि मुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ सात्त्विकान्येव जानीष्वं प्रायशो नाम संशयः ॥ एतेषां
 श्रवणादेव गारुडाथैकलं श्रुतम् ॥ ५९ ॥ यविष्णोत्तरनामानं ब्रह्मारदमेव च ॥ यमनारदसंवादं लघुनारदमेव च ॥ ६० ॥ विनायकपुराणं च कृत्
 द्रुमांडमेव च ॥ एतानि राजसान्याहुः श्रवणाद्भक्तिरुत्तमा ॥ ६१ ॥ गारुडात्पादतुल्यं च फलं चाहुर्नैर्निषिणः ॥ पुराणं भागवतं शैवं नैर्निषोक्तं

ग. म. पु.
॥२१९॥

तथैव च ॥ ६२ ॥ पाशुपत्यं रेणुकं च भैरवं च तथैव च ॥ एतानि तामसान्याहुर्हरितत्त्वार्थवेदिनः ॥ ६३ ॥ एतेषां श्रवणाद्विष्णोर्गारुडोऽङ्गुर्धमेव च ॥
सर्वेष्वपि पुराणेषु श्रेष्ठं भागवतं स्मृतम् ॥ ६४ ॥ वेदेस्तुल्यं समं पाठे श्रवणे च तदर्थकम् ॥ अर्थतः श्रवणे चास्य पुण्यं दशगुणं स्मृतम् ॥ ६५ ॥
वक्तुः स्याद्विगुणं पुण्यं व्याख्यातुश्च तथाधिकम् ॥ अनन्तवेदेस्साम्यमाहुर्महातः भारान्महत्त्वाद्भारतस्यापि विष्णोः ॥ ६६ ॥ वेदोभ्योस्य त्वर्थो
श्राधिकत्वं वदति वै विष्णुरहस्यवेदिनः ॥ ६७ ॥ तत्र श्रेष्ठां गीतिकामाहुरार्योस्तथैव विष्णोर्नामसाहसकं च ॥ तयोस्तत्र श्रवणाद्भारतस्य दशाधिकं
फलमाहुर्महातः ॥ ६८ ॥ दैत्याः सर्वे विप्रकुलेषु भूत्वा कृते युगे भारते पदसहस्रयाम् ॥ निष्कास्य कांश्चिन्नवनिर्मितानां निवेशनं तत्र कुर्वति नित्यम्
॥ ६९ ॥ भूत्वा हरिं भगवान्यासरूपी चक्रे तदा भागवतं पुराणम् ॥ तथा समाख्याय च वैष्णवं तत्ततः परं गारुडाख्यं स चक्रे ॥ ७० ॥ अतो हि
गारुडं मुख्यं पुराणं शास्त्रसमतम् ॥ गारुडेन समं नास्ति विष्णुधर्मप्रदर्शने ॥ ७१ ॥ यथा सुराणाम् प्रवरो जनार्दनो यथायुधानां प्रवरः सुदर्शनम् ॥
प्रयाश्चमेघः प्रवरः क्रतुर्ना छिन्नेषु भक्तेषु तथैव रुद्रः ॥ ७२ ॥ नदीषु गंगा जलजेषु पद्ममच्छिन्नभक्तेषु तथैव वायुः ॥ तथा पुराणेषु च गारुडं च
मुख्यं तदाहुर्हरितत्त्वदर्शने ॥ ७३ ॥ गारुडाख्यपुराणे तु प्रतिपाद्या हरिः स्मृतः ॥ अतो हरिर्नमस्कार्यो गम्या योग्यो हरिः स्मृतः ॥ ७४ ॥
भार्यात्मकत्वाच्छ्रीदेव्या नमनं तदनु स्मृतम् ॥ परो नरोत्तमो वा स साधकेशोपि च स्मृतः ॥ ७५ ॥ अतो नृत्यो वायुरपि पुराणादौ द्विजोत्तमाः ॥
भारती वाक्यरूपत्वाद्भार्या वायोरनन्तरम् ॥ ७६ ॥ उपसाधकां नरः प्रोक्तो यतोऽतस्तदनन्तरम् ॥ नृत्य इत्युच्यते सद्भिस्तारतम्येन सवेदा ॥ ७७ ॥
अतो व्यासं नमस्कृत्याद्विषयकतत्त्वहेतुतः ॥ शौनक उवाच ॥ व्यासस्य नमनं ह्येतं कथं कार्यं महात्मनः ॥ ७८ ॥ अति च बन्धने तस्य कारणं
ब्रूहि सुव्रत ॥ सूत उवाच ॥ विष्णोर्नन्तरं व्यासनमनं मुख्यमेव हि ॥ ७९ ॥ हरिरेव यतो व्यासो वाच्यचक्रस्वरूपकः ॥ व्यासो नैव समत्वेन
प्रोक्तो भगवतो हरिः ॥ ८० ॥ तत्रापि कारणं वक्ष्ये सादरेण मुनीश्वराः ॥ व्यासस्तु कश्चन ऋषिः पुराणे तामसे स्मृतः ॥ ८१ ॥ इति ज्ञाना
बलेन वै दैत्या दैत्यानुगैः समाः ॥ प्रविशन्ति ह्यन्धतम इति त्वेतं नमस्कृतः ॥ ८२ ॥ यदिदं परमं गोप्यं हृदि धार्यं न संशयः ॥ पराणां
नृत्यमेवाकं प्रतिपाद्यं यतोऽत्र हि ॥ ८३ ॥ समासव्यासभावाद्दि पराणां तत्प्रतीयते ॥ वास्तवं तं न जानीयुरपुण्यव्यां यतो हरिः ॥ ८४ ॥
हरिव्यासस्त्वैक एव व्यासस्तु हरिवत्स्मृतः ॥ उपजीव्यतदीशत्वे तयोरेव न संशयः ॥ ८५ ॥ ईशकोटिप्रविष्टत्वाच्छिवः स्वाभित्वमभिरितम् ॥
त्रयाणामुपजीव्यत्वात्सर्वव्यत्वात्स्वामिता स्मृताः ॥ ८६ ॥ वाय्वादीनां त्रयाणां च सर्वव्यत्वात्स्वयता स्मृताः ॥ भूभारहरणं विष्णोः प्रया

उ. खं.
न. कां.
अ. २

॥२१९॥

१ दयोरप्युपजीव्यत्वादिति पाठो युक्तः । वक्ष्यमाणवाक्यविभागेण वा त्रयाणाभिति पाठोपि साधुः ।

नां हि मारुतिः ॥ ८७ ॥ वाक्यरूपा भारती तु द्वितीयांगं हि सा स्मृता ॥ तृतीयांगं हेः शेषो न नम्याः साम्यतो हेः ॥ ८८ ॥ प्रतिपाद्या
 मुख्यतया नम्या एव समीरिताः ॥ अर्वांतराश्च वाक्याद्या न नम्यास्तेन ते स्मृताः ॥ ८९ ॥ भीष्मद्रोणादिनामानि भीमादिष्वेव मुख्यतः ॥ वाच
 कानि यतो नित्यं तत्रम्यास्ते मुनीश्वराः ॥ ९० ॥ पगणामेव नम्यत्वं प्रतिपाद्यत्वमेव हि ॥ एतत्सर्वं भयाख्यातं किमन्यच्छेत्तुमिच्छद् ॥ ९१ ॥
 इति श्रीमार्कण्डे महापुराण सूतशौनकसंवादे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीशौनक उवाच ॥ कथं समजं भगवांस्तत्तत्तत्त्वाभिमानिनः ॥ सृष्टिकर्म न जानामि देवानां ह्यन्तर्गुणे ॥ १ ॥ शौनकेन
 प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीशौनक उवाच ॥ कथं समजं भगवांस्तत्तत्तत्त्वाभिमानिनः ॥ सृष्टिकर्म न जानामि देवानां ह्यन्तर्गुणे ॥ १ ॥ शौनकेन
 मुक्तस्तु मुनो वचनमब्रवीत् ॥ मृत उवाच ॥ सम्यग्यवसिता बुद्धिस्तव ब्रह्मर्षिसत्तम ॥ २ ॥ एवमेव कृतः प्रश्ना द्वौ तु गरुडेन वै ॥ यदुक्तवान्द्वि
 स्तस्मैतद् व्यामि तवानघ ॥ गरुड उवाच ॥ मृष्टिं ब्रूहि महाभाग सच्चिदानन्दविग्रह ॥ ३ ॥ मृष्ट्या ज्ञाने तयोत्कर्षां ज्ञानप्राप्तौ भविष्यति ॥ ब्रह्मज्ञानं
 तावत्संज्ञानं मम भविष्यति ॥ ४ ॥ मोक्षोपायस्य न वांक्त मिततस्तस्य साधनस्य ॥ गरुडेनैव मुक्तस्तु कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच
 मूलरूपो ह्यतो ज्ञेयो विष्णुर्वाद्विष्णुगम्ययः ॥ ६ ॥ अवतारमिदं प्रोक्तं पूर्णत्वादेव सुव्रत ॥ अनेको ह्यकृतां प्राप्य संशये प्रलयस्य वै ॥ ७ ॥ तत्रापि
 च विशेषास्ति ज्ञातव्यं तत्त्वमेव सः ॥ ८ ॥ भेदेन दर्शनाद्वापि भेदाभेदेन दर्शनात् ॥ विष्णोर्गुणानां रूपाणां तद्गानां सुखादिनाम् ॥ तत्रैव दर्शनं
 द्वापि क्षिप्रमेव तमो व्रजेत् ॥ ९ ॥ पुरुषांतर्गम्य कल्पिता यं द्विजोत्तम ॥ हरिरूपान्तु ते ज्ञेया एकीभूता हि तेन ते ॥ १० ॥ प्रलये समनुप्राप्ति
 जीवाः स यानि मामकाः ॥ विगर्ह्य हेः संति तदा ते च ह्यनेकधा ॥ ११ ॥ एकीभावं प्राप्नुवन्ति मूलेन प्रलये द्विज ॥ विवेक
 तु स्वयं विष्णुर्कीभावं व्रजेद्यदि ॥ १२ ॥ प्रतिविवः कथं जीवां संवेत्तारयणस्य च ॥ तदधीनस्तत्सदृशो देर्जीवा न संशयः
 ॥ १३ ॥ प्रतिविवस्य शब्दाद्यो ह्ययमेवमुदाहृतः ॥ तस्माच्च विवरूपाणामेकीभावं न चितयेत् ॥ १४ ॥ कृष्णरामादिवैव त्वेकी
 भावो विवक्षितः ॥ विचारो मूलरूपस्य भेदो नात्र विवक्षितः ॥ १५ ॥ तत्रापि च विशेषास्ति ज्ञातव्यस्तत्त्वमिच्छुभिः ॥ एकशिन तु
 विवेस्तु चैकीभावं व्रजति ते ॥ १६ ॥ एकांशिन तु जीवत्वे संस्थिता नाम संशयः ॥ विवमूलं न जानति ते जना इत्युक्तः ॥ १७ ॥

ग.म.पु.
॥२२०॥

ताः ॥ १७ ॥ एक एव हरिः पूर्वं ह्यविद्यावशात् स्वयम् ॥ अनेको भवति ह्यागदादर्शप्रतिबिम्बवत् ॥ १८ ॥ एवं वर्दति ये मुदा
स्तेपि यांत्यधरं तमः ॥ उपाधिद्विविधः प्रोक्तः स्वरूपो बाह्य एव च ॥ १९ ॥ बाह्योपाधिर्लये याति मुक्तावन्यस्य संस्थितिः ॥ सर्वोपाधिवि
नाशे हि प्रतिबिम्बः कथं भवेत् ॥ २० ॥ चिद्रूपाख्यो ह्युपाधिस्तु मोक्षे येष्यधिकारिणः ॥ दुःखरूपो ह्युपाधिस्तु तमसो येष्यधिकारिणः ॥ २१ ॥
मिश्ररूपो ह्युपाधिस्तु नित्यसंसारिणां मतः ॥ बाह्योपाधिर्लिंगदेहः सर्वेषां नात्र संशयः ॥ २२ ॥ देव्याः दुःखायते यस्मात्तस्मादुःखी हरिः
स्वयम् ॥ तत्तदुःखस्वरूपत्वादित्यानां विवरूपकः ॥ २३ ॥ देव्यस्थितानां विवानां मूलरूपस्य वै प्रभोः ॥ परस्परं तथा भेदं ह्यंतरं वा न
चितयेत् ॥ २४ ॥ श्रीधुर्गादिरूपाणां तथा सीतादिरूपिणाम् ॥ अन्योन्यं नाणुमानं च भेदो बाह्यांतरं च ॥ २५ ॥ चितनीयः कथमपि
ज्ञात्वा यांत्यधरं तमः ॥ प्रतिबिम्बस्थितो विवः स्त्रीरूपो ह्यस्ति सर्वदा ॥ २६ ॥ प्रलये समनुप्राप्ते लक्ष्म्या सह खगोत्तम ॥ एकीभावं नाप्नुवति
विवेन सह संस्थिताः ॥ २७ ॥ विवस्थितानां रूपाणां लक्ष्म्याश्च विनतास्त ॥ भेदस्तु नाणुमानं च शंकनीयः कथंचन ॥ २८ ॥ यदा हि शेते
प्रलयार्णवे विभुर्जीवांश्च सर्वातुरे निवेश्य ॥ युक्तांश्च ब्रह्मेन्द्रमरुद्वर्णादीन्प्राप्ययुक्तांश्च सुतो ? च संस्थितात् ॥ २९ ॥ प्राप्तांश्च रूपादिमम
स्तजीवांस्तथैव प्राप्तव्यकलीनथापरान् ॥ तथैव नित्यं सृति संस्थिताञ्जनानचेतनामृक्षरूपादिजीवान् ॥ ३० ॥ एवं जनाञ्जले संनिधाय सम्पन्न
शेते ब्रह्मसि वै स कल्पे ॥ लक्ष्मीस्तु सा सर्ववेदात्मिका च भक्त्या हरौ नित्यसंवितापि ॥ ३१ ॥ अथादरं दर्शयतीव सा तु ईडे विष्णुं भक्तिसं
वर्धितापि ॥ चेष्टादिरूपेण तदा न किंचिदासीद्भिना विष्णुमथ श्रियं च ॥ ३२ ॥ पर्यैकरूपेण वभूव देवी वासस्वरूपेण रमा विरेजे ॥ सर्वं रमा
सैव तदैव चामीत्येका देवी बहुरूपा वभापे ॥ ३३ ॥ त्वमुत्कृष्टः सर्वदेवोत्तमत्वात् त्वत्तमः कश्चिदेवाधिको वा ॥ त्वं ब्रह्म एको न चतुर्थमथ
नाहं रुद्रो न बृहस्पतिश्च ॥ ३४ ॥ विष्णोवेव ब्रह्मशब्दो हि सुरुषो ह्यन्वेष्यगुरुषो ब्रह्मरुद्रादिकेषु ॥ अनंतगुणपूर्णत्वाद्ब्रह्मेति हरिरुच्यते
॥ ३५ ॥ गुणाविपूर्णताभावाच्चान्ये ब्रह्मेत्युदाहृताः ॥ देशानंत्यं क्षणतः कालतो वा नास्त्यानंतरं क्वापि देशे च काले ॥ ३६ ॥ यदा
नंत्यं किमु वक्तव्यमत्र गुणानंत्यं नास्ति ब्रह्मादिकेषु ॥ यद्यप्यहं देशतः कालतश्च समस्तदा बाधुदेवेन सार्वम् ॥ ३७ ॥ तथापि स
गुणतो नास्त्वनंतं ततो धर्मा गुणतो नंततश्च ॥ संति क्षुतावनिष्कृष्टाश्च देवे चिंत्या ह्यर्चित्या बहुधा ते ह्यनंताः ॥ ३८ ॥ अतो गुणस्त्व
देवस्य विष्णो स्तोतुं सदा स्मो न हरिः कदापि ॥ नाहं न केशो न च गीर्न रुद्रो न दशकन्या न च मेनकास्तुता ॥ ३९ ॥ न वै विडो जा न च

ल. खं.
प्र. कां.
अ. २

॥२२०॥

वा पुलोमजा न चेध्मवाहो न यमो न चान्यः ॥ न नारदो नापि भृगुर्वसिष्ठो न विप्रपो नापि बल्यादयश्च ॥ ४० ॥ न वै विराटो नापि भीमः
 शनिश्च न पुष्करो न कशेरुस्तथैव ॥ न कित्राः पितरो नैव देवा गंधर्वमुख्या नापि वा तुष्यसंज्ञाः ॥ ४१ ॥ न वै क्षितीशा न च मानुषाश्च वि
 ष्णोर्न जानन्ति किमत्र चान्ये ॥ मत्तो धमः कोटिगुणेन ब्रह्मा समो हि तस्य ब्रह्मणो मातरिश्वा ॥ ४२ ॥ तौ वै विरागे हरिभक्तिभावे धृतिस्तितिप्राणवलेषु
 योगे ॥ बुद्धौ समानौ संसृतौ मोक्षकाले परस्पराधारसमन्वितौ च ॥ ४३ ॥ अत्राभिमानं ब्रह्म चाहुर्गुरारिं जीवाभिमानं वायुमाहुर्महांतः ॥ न शक्तौसौ
 ब्रह्मदेवो विवस्तुं वायुं विना संसृतावेव नित्यम् ॥ ४४ ॥ न तं विना मानरिश्वा च वस्तुमन्योन्यमाप्तिः कालतो न्यूनता च ॥ यदा महत्तत्त्वनि
 यामकोभूद्ब्रह्मांडांतस्थूलमृष्टौ महात्मा ॥ ४५ ॥ तदा वायुर्नाशकद्रै महात्मा बाह्ये सृष्टौ कालभेदेन चास्ति ॥ सरस्वती भारती ब्रह्मणस्तु संवत्सरानंतरं
 संबभूव ॥ ४६ ॥ यदा दशाब्दाः समतीता महात्मा तदा वायुः समभूल्लोकपूज्यः ॥ किंचिद्व्यूनत्वं स्थूलमृष्टौ महात्मत्रैतावता वानयोः सौम्य
 हानिः ॥ ४७ ॥ सरस्वती वत्सरात्संबभूव ह्यनंतरं ब्रह्मणो जन्मकालात् ॥ गिरः सकाशात्कालतो न्यूनतास्ति वायोस्तदा ह्यधमत्त्वे क्षतिः का ॥ ४८ ॥
 वायोरनंतरं वाणी ह्यभूत्संवत्सरात्परम् ॥ यावत्पश्चाज्जनिस्तावत्पूर्वदेहक्षयो भवेत् ॥ ४९ ॥ शेषस्त्विंद्रो रुद्र एते त्रयश्च समा ह्येते ज्ञानबलादिकेष्वपि
 तथापि तेषां कालतो न्यूनतास्ति कालोपि तेषां द्विव्येसहस्रवर्षम् ॥ ५० ॥ अनंतरुद्रो ब्रह्मवायू यथा वा तथा ज्ञेयो नैव हानिः स्वरूपे ॥ स्थूल
 स्य सृष्टौ बाह्यसृष्टौ महात्मन्कालान्यूनत्वं स मया नैव चिंत्यः ॥ ५१ ॥ तेषां सकाशाद्रारुणी पार्वती च सौपर्णीनाम्नी सिन्धु एता महात्मव ॥
 दशाब्देभ्योनन्तरं संबभूवुः सरस्वती भारतीवच्च बोध्या ॥ ५२ ॥ इंद्रो वरो रुद्रभार्यादिकेभ्य एवं ज्ञानं सर्वदा देह्यमंदम् ॥ एवं ज्ञानं यस्य भवेच्च
 लोके स वै ज्ञानी वेदवेद्यः स एव ॥ ५३ ॥ न वै ज्ञानीत्यंतरं यो न वेद स वेदवादी न च वेदपाठकः ॥ ५४ ॥ वेदाक्षराणि यावन्ति पठितानि
 द्विजातिभिः ॥ तावन्ति हरिनामानि प्रियाणि च हरेस्सदा ॥ ५५ ॥ मम स्वामी हरिर्नित्यं दासोहं सर्वदा हरेः ॥ ब्रह्माद्या देवताः सर्वा गुरवो मे यथाक्रमम्
 ॥ ५६ ॥ एतेषां च हरिः स्वामी वेदे सर्वत्र गीयते ॥ एवं जानस्तु यो वेदान्संपठेत्स द्विजोत्तमः ॥ ५७ ॥ स वेदपाठको ज्ञेयस्तदन्ये वेदवादिनः ॥
 वेदभारभराक्रांतः स वै ब्राह्मणगर्दभः ॥ ५८ ॥ ज्ञानाभिमानो वेदमानी उभौ तु परस्परं ह्युचतुः सर्वदैव ॥ जलं वेदो यत्र वासो मुरारेराचार्य्या
 णां संगदोषाद्विजानाम् ॥ ५९ ॥ महापराधाः संति लोके महात्मन्सहस्रशः शतशः कोटिश्च ॥ हरिश्च तान्क्षमते सर्वदैव नामत्रयस्मरणाद्वै
 कृपालुः ॥ ६० ॥ सर्वापराधाद्रहितं दानमानैर्युक्तं सदा तारतम्याच्च हीनम् ॥ दृष्ट्वापराधं तस्य विष्णुर्महात्मा हाहाकारं कुरुते क्रोधबुद्ध्या ॥ ६१ ॥

१. म. ५.
॥२२१॥

उरिष्ठ गोविंद सुवेदवेद्य सोव्यात्कृताख्यो मायि सम्यक् प्रसीद ॥ भो केशवोत्तिष्ठ सुखस्वरूप मुष्टौ व्यये वर्तयितुं समर्थः ॥ ६२ ॥ शुद्धा ब्रह्मणो
प्रेरयेत्पुण्यसुष्टौ सृष्ट्वा रुद्रं प्रेरयेत्संहतौ च ॥ प्राप्तव्ययोग्यान्ब्रह्मरोषादिवान्दृष्ट्वा दहि मोक्षं च सम्यक् ॥ ६३ ॥ हरे मुरारे स्वापहीनाय तिष्ठ कल्पा
दिकानन्तरज्ञान (रं बुद्धि) (जान) हीनात् ॥ सम्यग् दृष्ट्वा कर्मदृष्ट्या महात्मलैर्ध्वं तमो दाहि दुःखस्वरूपम् ॥ ६४ ॥ दैत्यादिकान्दुःखमतीन्द्र
यस्मात्तमस्यधिसर्वदा चित्स्वरूपी ॥ तस्मादाहुर्दुःखरूपी हरिस्त्वं दुःखस्वरूपात्त्वं च दुःखी हरे त्वम् ॥ ६५ ॥ उत्तिष्ठ नारायण यत्तुदेव ह्युत्तिष्ठ
कृष्णाच्युत माधवोति ॥ उत्तिष्ठ वैकुण्ठ दयादभूते उत्तिष्ठ लक्ष्मीश नमोऽस्तुते ॥ ६६ ॥ उत्तिष्ठ मध्वेश सरस्वतीश उत्तिष्ठ रुद्रेश तथोर्विशेश ॥ उ
त्तिष्ठ चंद्रेश तथा शचीश विप्रेश भक्तेश गवेश नित्यम् ॥ ६७ ॥ शास्त्रप्रियोत्तिष्ठ ऋचि प्रियस्त्वं यजुःप्रियोत्तिष्ठ निदानभूते ॥ सामप्रियस्त्वं च तथा
मुरारे अथवेवेदप्रिय सर्वदा त्वम् ॥ ६८ ॥ गद्यप्रियस्त्वं च पुराणभूते स्तुतिप्रियोत्तिष्ठ विचित्रभूते ॥ सुगायनश्रीतिष्ठस्त्वमेव ह्युत्तिष्ठ शीघ्रं कमला
पातिस्त्वम् ॥ ६९ ॥ एवं स्तुतो विष्णुर्जः पुराणो ह्यतिस्वर्गावास्तुतिधो नित्यवदः ॥ ७० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कृष्णमरुडसंवादे उत्तरखण्डे
तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादिदेवतातारम्यनिरूपणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ बभूवेच्छा मम देवस्य विष्णोः कृष्टुं
सृज्यान्मोक्षयोग्यांश्च मोक्तुम् ॥ इच्छाशक्तिः सर्वदेवास्ति विष्णोस्तथापि तद्याहरणं च लौकिकम् ॥ १ ॥ तदा हरिर्जगैहे लौकिकं च तमःपानं
तेन रूपेण चक्रे ॥ तद्रूपमाहुः प्राकृतं वै तदज्ञा ब्रह्मं तमः प्रविशन्त्येव सर्वे ॥ २ ॥ अवतारं महाविष्णोः सर्वे पूर्णाः प्रकीर्तिताः ॥ पूर्णं च तत्परं रूपं
पूर्णात्पूर्णाः समुद्गताः ॥ ३ ॥ परावर्त्तं तेषां तु व्यक्तिमात्रविशेषतः ॥ न देशकालसामर्थ्यात्परावर्त्तं कथंचन ॥ ४ ॥ पूर्णं च पूर्णं पदवितारमम् ॥
रूपं तदात्मन्यादाय पूर्णमिवावशिष्यते ॥ ५ ॥ लौकिकव्यवहारेण भूभारक्षपणादिकः ॥ तस्य दृष्टिं विना नास्त्यो लयः कृष्णादिना कल्पितः ॥ ६ ॥
तत्त्वे पीडा न कर्तव्या तथा दुःखानि विदति ॥ अत्यंतपीडनात्तस्य रोगस्तस्यैव न संशयः ॥ ७ ॥ ह्यतस्तस्यैव तु पीडा तु कर्तव्या गुरुणा सह ॥
तर्मतेवासिनं चाहः स एव च गुरुः स्मृतः ॥ ८ ॥ ये कुर्वन्ति हरेस्तत्त्वविचारं तु परस्परम् ॥ तावेव गुरुशिष्यौ तु विनितानंदमयुतः ॥ ९ ॥ शुक्ला
पि समं हास्यं कर्तव्यं कुटिलं विना ॥ हर्षमपेयुतः शिष्यो गुरुः कौटिल्यसंयुतः ॥ १० ॥ उभौ तौ निरयं यानौ यावदाचंदेतादिकम् ॥ साक्षात्
रिः पुरुषः पिंगलाक्षः स्वमायायां गुणमय्यां महात्मा ॥ स्वपीरुपेणैव सुमंगलेन अवाप्तुं वीर्यं भगवत्वीर्यवांश्च ॥ ११ ॥ गरुड उवाच ॥ यद्विद्वत्स्वरूपं

उ. ख.
प्र. वा.
अ. ६

॥२२३॥

१. लनीहीनयः । २. तत्त्वस्थाययः । ३. एवम्भूतित्यर्थः ।

ब्रह्म मे वासुदेव वीर्यं त्वदीये संशयो मे विभाति ॥ किं वीर्यमीशस्य स्वरूपभूतं किं वा विभिन्नं वद साधु वेत्ति ॥ १२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 यद्वीर्यमाधत्त हरिः स्वयं प्रभुर्मायाभिघायां विनतातनुज ॥ तद्वीर्यमाहुर्नृहरिः स्वरूपं विपश्चितो निश्चिततत्त्वदर्शिनः ॥ १३ ॥ भिन्नं तदाहुः
 प्राकृतमेव चाहुः स्वनाभिपद्मादिकदञ्च बोध्यम् ॥ नैतावता ज्ञानरूपस्य विष्णोर्न वीर्यहानिरिति चिंतनीयम् ॥ १४ ॥ वीर्यस्वरूपं भगवान्वा
 सुदेवः सर्वत्र देशोपि च सर्वकाले ॥ सर्वार्थवान्यदि न स्यात्स्वगदे तर्हीश्वरः पुरुषो नैव स स्यात् ॥ १५ ॥ अचित्त्यवर्ण्योश्चित्त्यवीर्योऽहिरूपः स्त्रीरूपमेकं
 पुरुषं तथा फल्गु ॥ उभे रूपे वीर्यवती स्वगदे तयोर्भेदश्चित्तनीयो हि सम्यक् ॥ १६ ॥ स्त्रीरूपान्वादि न स्यात्स्वगदे
 स्त्रीणां कथं प्रतिविचत्वमेव ॥ १७ ॥ स्त्रीरूपमस्माद्ब्रह्मजं (द्वास्तवं) चित्तनीयं स्वरूपमेतन्नान्यथा चित्तनीयम् ॥ स्त्रीरूपवत्त्वेन
 विचित्तनीयं नपुंसकं त्वस्य जन्यं हि विद्धि ॥ १८ ॥ नपुंसकं नैव स्वरूपभूतमतो ह्यै नास्ति विचित्तनीयम् ॥ स्त्रीविचपुते हरिरूपे
 स्वगदे स्त्रीरूपमस्तीति विचित्तनीयम् ॥ १९ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ स्त्रिया स्त्रियश्च संयोगं व्यर्थमाहुर्मनीषिणः ॥ स्त्रीरूपभूते त्रिवे तु स्त्री
 रूपाः सन्ति सर्वदा ॥ २० ॥ स्थितौ तत्र निमित्तं च ब्रह्म कृष्ण मम प्रभो ॥ २१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ स्त्रीविचपुतस्त्रीरूपे लक्ष्मीर्न स्यात्स्वगदश्च
 र ॥ नित्याविवेगिनी देवी कथं स्यात्पगमात्मनः ॥ २२ ॥ हरेर्गन्तरूपाणां स्त्रीरूपाणां स्वगदश्च ॥ अन्तानन्तरूपेण नित्यं सुश्रूषणे रता ॥ २३ ॥
 अतो लक्ष्म्या वियोगस्तु शंक्नीयः कथंचन ॥ नारायणो नाम हरिः स्वतंत्रः श्रिया विना नास्ति कदापि ताश्च ॥ हरेर्मुखं दत्तं पदार्चयेत् सुश्रूष
 माणा परमादंगेण ॥ २४ ॥ हरिं विना श्रीरूपि देशकाले नास्तीति मोक्षच्छुभिर्देव वेद्यम् ॥ यस्यास्यवादीर्यमनुसर्षं च सा मामिका चेद्राज्या
 त्मिकेति ॥ २५ ॥ वदन्ति ये असुरा मूढरूपा अधमतः प्रविशंत्येव सर्वे ॥ माया नाम प्रकृतिस्त्वेवमाहुः सुमुखरूपा न तु चेद्राज्या ॥ २६ ॥
 तस्याभिमानः श्रीरिति वेदितव्यो वीर्योधानं तत्र तेषां च भलः ॥ कार्योन्मुखं भेलनं चादुराया इतो रूपं नाहुर्वायं विष्णोः ॥ २७ ॥ सानादि
 नित्या सत्यरूपा च विष्णोर्मिथ्या रूपा सा कथं स्यात्स्वगदे ॥ मत्या तनुः प्रकृतेस्तन्निगूढा सत्यत्वमाहुर्व्यवहारार्थरूपम् ॥ २८ ॥ व्यवहाररूपा सत्य
 ता चैतन्यरूपास्तदा कथं स्यादनादिभूता ॥ अनादिनित्या यदि न स्यात्स्वगदे सुमुखरूपेण न कारणं स्यात् ॥ २९ ॥ सुमुखेण रूपेण च कारणं
 स्यात् तर्हि प्रपंचस्य च कारणं वद ॥ अविद्याया वशतो विष्णुरेव नानारूपेर्दृश्यते विष्णुश्च ॥ ३० ॥ शास्त्रज्ञानाज्ञाशयति एविद्या न संशयो हरिणा
 चैक्यमेति ॥ एवं रूपे यदि वादान्वगदे वक्ष्येह ते तत्र युक्तिं शृणु त्वम् ॥ ३१ ॥ सर्वज्ञरूपस्य हि मे सुरभिः कथं हरेर्वदते व्रजता च ॥ सुदे यथा

ग. स. पु.
॥२२२॥

तमो नास्ति तथा नारायणे हरौ ॥ अज्ञानं नास्ति पशौद्र कथं तत्त्वं प्रवीण्यहो ॥ ३२ ॥ अतो नाहं ब्राह्मणस्त्वादिकालादुपाधिसंबन्धवशादज्ञता
चेत् ॥ सर्वज्ञोसौ कुत्र पशौन्द्र विष्णुरल्पज्ञजीवो ज्ञानशून्यश्च कुत्र ॥ ३३ ॥ विरुद्धयोश्चानयोः सर्वदेव कथं चैक्यं संवादिष्यन्ति वेदाः ॥ देशे काले
सर्वदा दुःखहीनो जगत्कर्ता पूर्णशक्तिः सदैव ॥ ३४ ॥ जीवः सदा स्वल्पकर्तास्ति पूर्णः संसाररूपे दुःखरूपे च नित्यम् ॥ विरुद्धयोश्चानयोरेक्यमा
दुरीशस्य मायावशातो मायितश्च ॥ ३५ ॥ ये वैष्णवा वैष्णवदासवस्थास्तेषां द्रोहं सर्वदा संचरेद्यः ॥ हरिप्रीतिस्तेन भवेन्न नित्यमानन्दवृद्धिस्तेन
भवेन्न मुक्तौ ॥ ३६ ॥ मायी सदा मायिभूत्यस्तथापि भेदज्ञानाब्रिन्ध्यते कार्यते च ॥ तेनापि तेषां दुःखवृद्धिर्भवेच्च ह्यर्थं तमः पुनरावृत्तिहीनम् ॥ ३७ ॥
खगेंद्रातः प्रकृतिः मूर्मरूपा सा नित्या सा सत्यभूता सदैव ॥ एवं स्वयं कालवाय्वादिकानां परा (रमा) णवः सत्यरूपाश्च सन्ति ॥ ३८ ॥ परा (माणु) नां
लक्षणे वेदितव्यं ज्ञानेच्छुभिर्नान्यथा वेदितव्यम् ॥ पदार्थानां पार्थिवानां खगेंद्र विशेषाणां चरमाख्यो विशेषः ॥ ३९ ॥ स एव स्यात्परमाणुद्विजैर् यो
त्योवि (व) शेषोवयवश्च स स्मृतः ॥ ४० ॥ गरुड उवाच ॥ हे कृष्ण हे माधव मात्स्वनां पते पदार्थानां चरमांशः परमाणुः ॥ ४१ ॥ इति श्रौतं तत्र ये संशयो
स्ति योत्यो विशेषः स तु नांशयुक्तः ॥ यो ह्यंशयुक्तो न तु सौत्यो विशेष एव ममाभाति वचस्तु तथ्यम् ॥ ४२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ य एव लोके
संस्थिता मानुषास्तु विशेषाणां दर्शने शक्तियुक्ताः ॥ तथापि ते यस्य चांशित्वमेव विशेषे वै नैव द्रष्टुं समर्थाः ॥ ४३ ॥ तमेवाहं चरमांशं विशेषं
ये चैवमाहुर्मुनयस्तेन चान्ये ॥ ये काणादा गौतमाद्याः खगेंद्र निरंशकं परमाणुं वदन्ति ॥ ४४ ॥ अनंतशिः संयुतत्वेपि तांश्च निमिशितो भ्रान्तिदृष्ट्या वदं
ति ॥ तस्मात्परा (रमा) णोः परमाणुत्वमस्ति तदंशानां विनतागर्भजात ॥ ४५ ॥ परा (रमा) णुतायेकदेशे खगेंद्र तन्मो संनि प्राणिनां राशयश्च ॥
प्रत्येकशः संति रूपा हरेश्च ह्यतश्च तत्परमाणोरर्णायः ॥ ४६ ॥ यो वा त्वणीयान्परमस्य विष्णोः स एव रूपे यवतो महीयान् ॥ तेषां परमस्योक्तं
न विशेषास्ति कश्चिदचित्यरूपे च विचितनीयः ॥ ४७ ॥ कालकोटिविहीनत्वं कालानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ देशकोटिविहीनत्वं देशानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ ४८ ॥
गुणानामप्रमेयत्वं गुणानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ आनन्त्यं त्रिविधं नित्यं हरनान्यस्य कस्तद्वित् ॥ ४९ ॥ तस्य सर्वस्वरूपं चानन्त्यं तु त्रिलक्षणम् ॥
तथापि देशतस्तस्य परिच्छेदोपि युज्यते ॥ ५० ॥ परिच्छेदस्तथा व्याप्तेरूपेपि युज्यते ॥ तस्याचित्यादुर्नैश्वर्यं व्यवहारार्थमेव च ॥ ५१ ॥
गुणतः कालतश्चैव परिच्छेदो न कुत्रचित् ॥ व्याप्तत्वं देशतो ह्यस्ति सर्वभूतेषु यद्यापि ॥ ५२ ॥ न च भेदः क्वचित्सर्वं ह्युपपन्नमपि युज्यते ॥
तथापि विद्यतेषु त्वं तस्मादिश्वर्ययोगतः ॥ ५३ ॥ तस्माद्विद्वच्चवतारार्थं व्याप्तत्वं चापि भण्यते ॥ यत्तस्य व्यापकं रूपं परं नागवर्णं विदुः ॥ ५४ ॥

उ. खं.
न. कां.
अ. इ.

॥२२२॥

अतश्च परमाणुनां पार्थिवाऽऽनन्त्यवादिनाम् ॥ भेदः परस्परं ज्ञेयस्तथेशस्य महात्मनः ॥ ५५ ॥ जडेशयोज्डानां च जीवानां च परस्परम् ॥
तथैव जडजीवानां नित्यं भेदो जडेशयोः ॥ ५६ ॥ पंच भेदा इमे नित्यं सर्वावस्थासु सर्वशः ॥ एतादृश्यां तु मायायां वीर्यमायत्त वीर्यवान् ॥ ५७ ॥
पुरुषाख्यो हरिस्तस्माद्विगुणानसृजत्यमुः ॥ ५८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कृ० ग० सं० उ० खं० तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ यथा ससर्ज भगवांस्त्रिगुणान्प्रकृतेस्तदा ॥ लक्ष्मीस्त्रिरूपा संभूता
श्रीभृदुर्गतिं संज्ञिता ॥ १ ॥ सत्त्वाभिमानीनी श्रीस्तु भूदेवी रजमानीनी ॥ तमोभिमानीनी दुर्गा ह्येवमाहुर्मनीषिणः ॥ २ ॥ अंतरं न विजानीयाद्गुणाणां
च परस्परम् ॥ गुणानां चैव संवन्धादुर्मादीनां खगेश्वर ॥ ३ ॥ अंतरं ये विजानंति ते यांत्यंधंतमः परम् ॥ पुरुषस्तु त्रिरूपोऽष्टाङ्गिण्यब्रह्मा भवेति
सः ॥ ४ ॥ सत्त्वेन लोकान्वर्धयितुं विष्णुः साक्षाद्भरिः स्वयम् ॥ सृष्टिं कर्तुं च रजसा ब्रह्मणि प्राविशद्भरिः ॥ ५ ॥ आद्यो ब्रह्मा स विज्ञेयो न तु
साक्षाद्भरिः स्वयम् ॥ तमसापि समान्देतुं रुद्रे च प्राविशद्भरिः ॥ ६ ॥ रुद्रे स्थितो रुद्रसंज्ञो न रुद्रस्तु हरिः स्वयम् ॥ विष्णुरेव हरिः साक्षात्तावभो
न हरौ स्मृतौ ॥ ७ ॥ आविष्टरूपो विज्ञेयो ब्रह्मरुद्राभिधायकौ ॥ एवं ज्ञात्वा मोक्षमेति नान्यथा तु कथंचन ॥ ८ ॥ विष्णुब्रह्मादिरूपाणामेक्यं
जानंति ये द्विजाः ॥ ते यांति नरकं चोरं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ९ ॥ गुणत्रयं प्रविष्टस्तु पुरुषो हरिरव्ययः ॥ कार्यान्भुत्वं यथा धृपत्सोभयामास वै तथा
॥ १० ॥ जातकोभाद्भगवतो महानासीद्गुणत्रयात् ॥ गुणत्रये विद्यमानाद्भगोदेव न संशयः ॥ ११ ॥ महतो ब्रह्मवायु च जज्ञात स्वाभिमानीनौ ॥
तस्य संवत्सरात्पश्चाद्यमलौ संवभूवतुः ॥ १२ ॥ रजःप्रधानं यत्तत्त्वं महत्तत्त्वमितीरितम् ॥ सर्गं त्विमं विजानीयाद्गुणवैषम्यनामकम् ॥ १३ ॥
गरुड उवाच ॥ महत्तत्त्वस्वरूपस्य ज्ञानार्थं देवकीसुत ॥ त्वयोक्ता गुणवैषम्यनामिका सृष्टिरुत्तमा ॥ १४ ॥ गुणवैषम्यशब्दार्थं मम श्रुति
महाप्रभो ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ गुणवैषम्यशब्दार्थज्ञापनाय खगेश्वर ॥ १५ ॥ अपेक्षितं च तत्रादौ गुणसाम्यं न संशयः ॥ सम्यग्ज्ञापयितुं
तत्र खादौ तावत्स्वगेश्वर ॥ १६ ॥ राशीभूतं गुणानां तु दर्शयिष्ये स्थितिं च वै ॥ राशीभूतस्य तमसः सकाशाद्भिनतासुत ॥ १७ ॥ राशीभूत
रजो ज्ञेयं द्विगुणं तु नान्यथा ॥ राशीभूतस्य रजसः सकाशाद्भिनतासुत ॥ १८ ॥ राशीभूतं तथा सत्त्वं द्विगुणं समुदाहृतम् ॥ मूलप्रकृतिज्ञाते
न मूला प्रकृतिः स्मृता ॥ १९ ॥ यतः प्रकृतिरूपाणां परिच्छेदो न विद्यते ॥ अतः प्रकृतिज्ञा ज्ञेया न मूलास्ते खगेश्वर ॥ २० ॥ एवं तव गुणानां

ग. म. पु.
॥२२३॥

च परिमाणं खगेश्वर ॥ उक्तं स्वरूपं तेषां तु तव सम्यक् खगेश्वर ॥ २१ ॥ तत्र राशित्रये सत्त्वं केवलं समुदाहृतम् ॥ रजस्तमोभ्यां गरुड ह्यवि
मिश्रं ह्यतस्तु तत् ॥ २२ ॥ केवलं सत्त्वमित्युक्तं न तु श्रेष्ठत्वतः प्रभो ॥ सृष्टिकाले केवलं स्यात्प्रलये मिश्रितं भवेत् ॥ २३ ॥ सर्वदाप्यविमिश्रं
च सत्त्वरशि खगेश्वर ॥ सर्वदापि विमिश्रं च सत्त्वरशि द्विजोत्तम ॥ २४ ॥ ये विजानन्ति ते सर्वे विशति ह्यधरं तमः ॥ रजस्तमोगुणौ वीद्व इतरा
भ्यां विमिश्रितौ ॥ २५ ॥ सृष्टौ प्रलयकालेपि मिश्रवेव खगेश्वर ॥ राशिभूतेपि रजसि रजोभागाच्छताधिकम् ॥ २६ ॥ सत्त्वं च मिश्रितं ज्ञेयं
नान्यथा पक्षिसत्तम ॥ रजसः शतभागानां मध्ये तु विनतासुत ॥ २७ ॥ य एको भाग उद्दिष्टस्तावत्परिमितं तमः ॥ राशिभूतेपि रजसि मिश्रि
तं परिकीर्तितम् ॥ २८ ॥ रजोराशिस्थितिस्त्वेवं ताव व्याप्तं तमोगुणैः ॥ राशिभूतेपि तमसि सत्त्वं च विनतासुत ॥ २९ ॥ तमः सकाराद्गरुड
दशभागाधिकेन च ॥ मिश्रितं भवतीत्येवं ज्ञातव्यं नात्र संशयः ॥ ३० ॥ तमसो दशभागानां मध्ये तु विनतासुत ॥ य एको भाग उद्दिष्टस्तावत्प
रिमितं रजः ॥ ३१ ॥ राशिभूतेपि तमसि मिश्रितं भवति ध्रुवम् ॥ तमोराशिस्थितिस्त्वेवं ज्ञातव्या पक्षिसत्तम ॥ ३२ ॥ गरुड उवाच ॥ राशिभूतेपि
रजसि राशिभूते तमस्यपि ॥ सत्त्वांशा ह्यधिकाः संतीत्येवमुक्तं मयानव ॥ ३३ ॥ तत्र मे संशयो ह्यस्ति शुभं त्वं सात्त्वतां पते ॥ यद्राश्यां यद्रा
शिभागा ह्यधिकाः संति यावता ॥ ३४ ॥ तावता व्यवहारः स्यात्क्षीरनीरमिव प्रभो ॥ श्रुत्वा स गरुडेनोक्तं भगवान्पुरुषात्तमः ॥ ३५ ॥ उवाच पर
मप्रीत्या संस्तुवन् गरुडं हरिः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ रजोराश्या तमोराश्या सत्त्वरश्याधिका सदा ॥ ३६ ॥ मिश्रितं चापि पक्षीन्द्र न सत्त्वमिति
कीर्त्यते ॥ रजोराशिस्तमोराशिरित्येवं विबुधा विदुः ॥ ३७ ॥ विषं तु चरुदुग्धस्थं विषमित्युच्यते यथा ॥ एवं मयोक्ता गरुड गुणानां निजसंस्थितिः
॥ ३८ ॥ साम्यावस्थां गुणानां च शुण्विदानीं खगेश्वर ॥ राशीकृताश्च रजसः जन्यं यच्च खगेश्वर ॥ ३९ ॥ महत्तत्त्वे प्रविष्टं च यद्रजः परिकीर्तितं
तम् ॥ प्रलये समनुप्राप्ति महत्तत्त्वे स्थितं रजः ॥ ४० ॥ द्वादशराशिन तु ब्रह्मा विभक्तं भवति प्रभो ॥ राशिभूते हि सत्त्वं तु दशभागिन मिश्रितम्
॥ ४१ ॥ सम्यक् भवति पक्षीन्द्र तथैकशेन चांडज ॥ तमोराश्या मिश्रितं च अवत्येवं न संशयः ॥ ४२ ॥ अन्यैरेकेन भागेन रजोराश्या
खगेश्वर ॥ मिश्रितं भवतीत्येवं ज्ञातव्यं नान्यथा क्वचित् ॥ ४३ ॥ गुणत्रयेपि भगवान्महत्तत्त्वम् चांडज ॥ एवं लयस्तु ज्ञातव्यो
हृदि तत्त्वाथैवेदिभिः ॥ ४४ ॥ एवं गुणत्रयाणां च मिश्रितत्वात्खगेश्वर ॥ गुणसाम्यमिति प्रादुरवं जानाहि व खग ॥ ४५ ॥ अन्यथा य

१ ईकारान्तत्वं स्त्रीष्वं चार्पम् ।

उ. खं.
व. का.
अ. ३

॥२२३॥

विज्ञानंति ते यांति ह्यधरं तमः ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ राशीकृतगुणानां च त्रयाणां परमेश्वर ॥ ४६ ॥ विशालानां परं ब्रह्मन्प्रलये गुणसाम्यता ॥
 कथं ब्रूहि महाभाग एतत्तत्त्वं समासतः ॥ ४७ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ राशीभूतगुणानां तु त्रयाणामपि सत्तम ॥ तदा विमिश्रितत्वेन कृपस्थानं
 विदुर्बुधाः ॥ ४८ ॥ इदानीं गुणवैषम्यं शृणु सम्यङ् मम प्रिय ॥ सृष्टिकाले तु संश्रुते यत्पूर्वं प्रलये खग ॥ ४९ ॥ दशभागैश्च सत्त्वं तु मिश्रितं यद्
 जस्तथा ॥ तमस्यप्येकभागेन प्रविष्टं यत्तु तद्रजः ॥ ५० ॥ रजस्यप्येकभागेन प्रविष्टं यच्च तद्रजः ॥ एवं द्वादशभागैश्च यद्विष्टं तन्महो रजः
 ॥ ५१ ॥ मत्त्वस्थैर्दशभागैश्च तथैकेन रजोशिरा ॥ एवमेकादशैर्भागैस्तमस्यशिरा वै द्विज ॥ ५२ ॥ मिश्रितं भवति ब्रह्मा महत्तत्त्वं तदा
 स्मृतम् ॥ एतदन्यो विशेषश्च मन्तव्यो विनतासुत ॥ ५३ ॥ एकांशस्तामसो ज्ञेयो महत्तत्त्वं न संशयः ॥ एवं त्रयोदशैर्भागैर्मिश्रितं तच्च सत्तम
 ॥ ५४ ॥ एवमेतद्विज्ञानीयान्नान्यथा तु कथंचन ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ चतुर्मुखाच्छ्रुतं पूर्वं भगवन्सात्त्वतां पते ॥ ५५ ॥ चतुर्भागास्तत्सत्त्वपदे
 महत्तत्त्वमिति प्रभो ॥ त्रैकांशस्तमः प्रोक्तः विभागो रज एव च ॥ ५६ ॥ तदाहुर्ब्रह्मणो रूपं गुणवैषम्यनामकम् ॥ चतुर्भागात्मकं प्रोक्ते महत्तत्त्वं
 श्रुतं मया ॥ ५७ ॥ त्रयोदशैः संभूतमिति प्रोक्तं त्वयानघ ॥ तदेतत्संशयं छिधि कृपालो भक्तवत्सल ॥ ५८ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 ब्रह्मात्मन्य मयोक्तस्य विवादो नास्ति सर्वथा ॥ मूलसत्त्वं मिश्रितं च दशभागेन यद्रजः ॥ ५९ ॥ तत्सर्वं च मिलित्वैव त्वेको भागस्तु कीर्तितः ॥
 मूलं रजसि योक्तो रजोभागः स्वर्गेश्वर ॥ ६० ॥ भागे द्वितीये विज्ञेयस्तद्रजो नात्र संशयः ॥ मूलं तमसि योक्तो रजोभागस्तत्पेव च ॥ ६१ ॥
 तृतीयभागो विज्ञेयो नात्र कार्या विचारणा ॥ तथा मूले च तमसि ह्येको भागस्तमः स्मृतः ॥ ६२ ॥ एवं विभागो रजसः एकांशस्तमसः स्मृतः ॥
 तदाहुर्ब्रह्मणो देहं गुणवैषम्यनामकम् ॥ ६३ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ महत्तत्त्वस्य चत्वारो भागास्तेषु रजस्त्रयः ॥ तमसस्त्वेक एवेति त्वयोक्तं गरुड
 ध्वज ॥ ६४ ॥ रजोभागात्मको देहो ब्रह्मणः परमेश्विनः ॥ इति प्रतीयते ब्रह्मन्वचनार्थं याधव ॥ ६५ ॥ शुद्धसत्त्वोत्सको देहो ब्रह्मणः परमेश्विनः ॥
 एवं हि श्रूयते कृष्ण संशयो मेव यावत् ॥ ६६ ॥ तमेवं संशयं छिधि यद्वि तच्छ्रेतुमर्हति ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ त्रिभागभूते रजसि तथा द्वाद
 शभापि च ॥ ६७ ॥ रजसोपशया सत्त्वं दशभागाधिकमेव च ॥ प्रविष्टमस्तीति खग ज्ञातव्यं तच्छृणु द्विज ॥ ६८ ॥ तमसोपशया सत्त्वं दशभा
 गाधिकमेव वै ॥ प्रविष्टमस्तीति खग वक्तव्यं नात्र संशयः ॥ ६९ ॥ तमसोपशया तत्र तम एकादशं स्मृतम् ॥ एकांशस्तु रजो ज्ञेयमेवमाहुर्जनी

१ एकांशेन त्येकवचनेन स्पष्टं प्रतीयते । २ द्वादशभागकं इति पाठो सुक्त इति भाति । ३ एकादशभागकमित्यर्थः ।

ग.म.पु.
॥२२४॥

पिणः ॥ एवं च मिलितान्भागान्वक्ष्ये शृणु महामते ॥ ७० ॥ महत्तत्त्वसमुत्पत्ता उपादानं खगेश्वर ॥ त्रयोदशांशा विज्ञेया द्वादशांशं रजः
स्मृतम् ॥ ७१ ॥ एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तत्र भागान्छृणु द्विजा ॥ आदौ तु द्वादशांशेषु भागान्वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ७२ ॥ एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तद्दशां
शाधिकं रजः ॥ तच्छतांशाधिकं सत्त्वमेवमाहुर्मनीषिणः ॥ ७३ ॥ एकांशस्तमसि ह्येवं विभागान्छृणु सत्तम ॥ एकांशस्तु रजो ज्ञेयस्तमो ह्येका
दशाधिकम् ॥ ७४ ॥ तमोभागास्तु विज्ञेयास्तद्दशांशाधिकः स्मृतः ॥ सत्त्वभाग इति ज्ञेयो महत्तत्त्वे खगेश्वर ॥ ७५ ॥ सत्त्वांशो बहुलो यस्मा
च्छुद्धसत्त्वं चतुर्धनः ॥ उत्पत्तिर्भूतश्रोता एवं च विनतासुत ॥ ७६ ॥ तज्ज्ञानान्मोक्षमाप्नोति नान्यथा तु कथंचन ॥ ७७ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे
उत्तरखण्डे कृष्ण गरुडसंवादे तृतीयोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ एतादृशो महत्तत्त्वे लक्ष्यः
सह हरिः स्वयम् ॥ प्रविवेश महाभाग क्षोभयामास वै हरिः ॥ १ ॥ अहंतत्त्वमभूत्तस्माज्ज्ञानद्रव्यक्रियात्मकम् ॥ अहंकारसमुत्पत्तावेकांशस्तमसि स्मृतः
॥ २ ॥ तद्दशांशाधिकं रजस्तद्दशांशाधिकं प्रभो ॥ सत्त्वमित्युच्यते सद्भिर्ज्ञेयं तद्भासा त्वहं स्मृतम् ॥ ३ ॥ अहंतत्त्वाभिमानो तु आदौ शेषो बभूवह ॥
सहस्राब्दाच्च पश्चात्तो जातो खगहरो द्विज ॥ ४ ॥ अहंतत्त्वे खग ह्येव प्रविष्टो हरिरव्ययः ॥ क्षोभयामास भगवान्लक्ष्म्या सह हरिः स्वयम् ॥ ५ ॥ वैका
रिकस्तामसश्च तैजसश्चेत्यहं त्रिधा ॥ त्रिधा बभूव रुद्रोऽपि यतस्तेषां नियामकः ॥ ६ ॥ वैकारिकस्थितो रुद्रो वैकारिक इति स्मृतः ॥ तामसे तु स्थितो
रुद्रस्तामसो ह्यभिधीयते ॥ ७ ॥ तैजसे तु स्थितो रुद्रो लोके वै तैजसः स्मृतः ॥ तैजसे तु ह्यहंतत्त्वे लक्ष्म्या सह हरिः स्वयम् ॥ ८ ॥ विशित्वा क्षोभ
यामास तदासौ दशधा त्वभूत् ॥ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ॥ ९ ॥ वाक्पाणिपादं पायुश्च उपस्थेति दश स्मृतः ॥ वैकारिके ह्यहं
तत्त्वे प्रविश्य क्षोभयद्गर्हः ॥ १० ॥ महत्तत्त्वादिभ्यः अद्विष्टादिभ्यः च देवताः ॥ एकादशाविधा आसन्क्रमेण तु खगेश्वर ॥ ११ ॥ मनोभिमानि
नी ह्येवै वाक्पाणि त्वभवत्सप्त ॥ अनंतरं च सौमर्या गौरीजम्पि तथैव च ॥ १२ ॥ शेषादनेतत्तत्त्वासां दशवर्गादनेरम् ॥ उत्पत्तिरिति विज्ञेयं क्रमेण
तु खगेश्वर ॥ १३ ॥ मनोभिमानिवाक्पाणिचक्षुःस्पर्शः ॥ तादृशं ह्यनन्तरो ज्ञेयं सुखं संसार एव च ॥ १४ ॥ तत्तत्त्वमात्मा ह्यभवत्सह
कारिक इति ततः पाण्यात्मकाश्च जलैः पक्षिसत्तम ॥ १५ ॥ शर्वा गतिस्थानिरुद्रस्तथा स्वार्थभुवो मयुः ॥ बृहस्पतिस्तथा दक्ष एतं पाण्या
त्मकाः स्मृताः ॥ १६ ॥ तत्तत्त्वानन्तरं जलं प्रवाहो नाभ चांडज ॥ स एवोक्तश्चातिवाहो यापयत्यात्मचोदितः ॥ १७ ॥ इत्तदादन्तरं ज्ञेयो न
तु शच्यादिवत्स्मृतः ॥ ततोभवन्महाभाग चक्षुःस्पर्शश्चैवमात्मनः ॥ १८ ॥ स्वायंभुवमनोभार्या शतरूपा यमस्तथा ॥ चन्द्रसूर्यौ तु चत्वारश्चक्षुःस्पर्शश्चैव

उ. खं.
न. कां.
अ. ५

॥२२४॥

मानिनः ॥ १९ ॥ चन्द्रः श्रोत्राभिमानोति तथा ज्ञेयः स्वर्गेश्वर ॥ जिह्वेन्द्रियात्मा वरुणः सुरस्यानंतरोभवत् ॥ २० ॥ वागिन्द्रियाभिमानिन्यो ह्यभव
 न्वरुणादनु ॥ दक्षपत्नीः प्रमृतिश्च भृगुरग्निरथैव च ॥ २१ ॥ तत्र वैते महात्मानो वागिन्द्रियनियामकाः ॥ ये क्रव्यादाद्यश्वोकास्तेनंतस्त्वानि
 यामकाः ॥ २२ ॥ साम्यत्वाच्च तथैवोक्तिर्न तु तत्त्वाभिमानितः ॥ उपस्थमानिनो वींद्र वभ्रुस्तदनंतरम् ॥ २३ ॥ विश्वामित्रो वसिष्ठोविमर्शीचिः
 पुलहः क्रतुः ॥ पुलस्त्योऽग्निरसश्चैव तथा वैवस्वतो मनुः ॥ २४ ॥ मन्वादयोनन्तसंख्या उपस्थात्मान ईरिताः ॥ पायोश्च मानिनो वींद्र जज्ञिरे
 तदनन्तरम् ॥ २५ ॥ सूर्येषु द्वादशस्वेका मित्रस्तारा गुणः प्रिया ॥ कोणाविषो निर्कतिश्च प्रवाहो प्रवहप्रिया ॥ २६ ॥ चत्वार एते पक्षींद्र वायुतत्त्वा
 भिमानिनः ॥ प्राणाभिमानिनः सर्वे जज्ञिरे द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ विष्वक्सेनो वायुपुत्रो ह्यश्विनो गणपस्तथा ॥ वित्तपः सप्त वसव उक्ता ह्यग्नि
 स्तथाष्टमः ॥ २८ ॥ सत्यानां शृणु नामानि द्रोणः प्राणो ध्रुवस्तथा ॥ अर्के दोपस्तथा वरुकः सप्तमस्तु विभावसुः ॥ २९ ॥ दश
 रुद्रास्तथा ज्ञेया मूलरुद्रो भवः स्मृतः ॥ दश रुद्रस्य नामानि शृणुष्व द्विजसत्तम ॥ ३० ॥ रवेतेयस्तथा भीमो वामदेवो वृषाकर्षिः ॥
 अजकपादहिबुध्न्या बहुरूपो महानिति ॥ ३१ ॥ दश रुद्रा इति प्रोक्ताः पडादित्यान्ष्टु द्विज ॥ उरुकमस्तथा शक्रो विवस्वान्वरुणस्तथा
 ॥ ३२ ॥ पर्जन्योऽतिवाहुरत उक्ताः पूर्वं द्विजोत्तम ॥ पर्जन्यव्यतिरिक्तास्तु पंचैवाक्ता न संशयः ॥ ३३ ॥ गंगासमस्तु पर्जन्य इति चोक्तः स्वर्ग
 ेश्वर ॥ सविता ह्यर्यमा धाता इषा त्वष्टा तथा भगः ॥ ३४ ॥ चत्वारिंशत्तथा सप्त महतः परिकीर्त्तिताः ॥ द्वातुक्काधिति विज्ञेयो प्रवहोतिवहस्तथा ॥
 ॥ ३५ ॥ तथा दशविधा ज्ञेया विधेदेवाः स्वर्गेश्वर ॥ शृणु नामानि तेषां तु पुरुरवाद्रवसंज्ञकौ ॥ ३६ ॥ धुरिलोचनसंज्ञौ द्वौ क्रतुदत्तसंज्ञकौ ॥ द्वौ
 सत्यवसुसंज्ञौ च कामकालकसंज्ञकौ ॥ ३७ ॥ एवं दशविधा ज्ञेया विधेदेवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ तथा ऋभुगणश्चोक्तस्तथा च पितरस्त्रयः ॥ ३८ ॥ द्यावा
 पृथिव्यौ विज्ञेयौ एते च पडशीतयः ॥ देवाः प्रजज्ञिरे सर्वे नासिकद्रियमानिनः ॥ ३९ ॥ आकाशस्याभिमानो तु गणपः समुदाहृतः ॥ उभयत्राभि
 मानोति ज्ञेयं तत्त्वार्थवादिभिः ॥ ४० ॥ विष्वक्सेनं विना सर्वे जयाद्या विष्णुपार्षदाः ॥ अभवन्समहीनाश्च विष्वक्सेनादनंतरम् ॥ ४१ ॥ एतेपि
 नासिकायाश्च अवांतरनियामकाः ॥ अतस्ते तत्त्वमानिभ्यो ह्यवरास्ते प्रकीर्त्तिताः ॥ ४२ ॥ रपरातत्त्वाभिमानो तु अपानश्चैवमुदाहृतः ॥ रूपाभिमानो
 संज्ञे ज्ञेयानो नाम सहान्प्रभो ॥ ४३ ॥ रसात्मक उदानश्च समानो गंधनामकः ॥ अपां नाथाश्च चत्वारो महतः परिकीर्त्तिताः ॥ ४४ ॥ जयाद्यनंतरान्य
 स्य समुपज्ञान्स्वर्गेश्वर ॥ प्रवानांथे प्रथमजः पावकः समुदाहृतः ॥ ४५ ॥ शृगोर्गर्हपेः पुत्रश्च व्यवनः समुदाहृतः ॥ बृहस्पतेश्च पुत्रस्तु उत्तमः

ग. म. पु.
॥२२५॥

परिकीर्तितः ॥ ४६ ॥ रैवतश्चाक्षुषश्चैव तथा स्वरोविषः स्मृतः ॥ उत्तमो ब्रह्मसावर्णी रुद्रसावर्णिरिव च ॥ ४७ ॥ देवसावर्णिसावर्णिरिन्द्रसावर्णिरिव च ॥ तथैव दक्षसावर्णिर्धर्मसावर्णिरिव च ॥ ४८ ॥ एकादशविधा ह्येवं मनवः परिकीर्तितः ॥ पितॄणां सतकं चैवेत्याद्याः संजज्ञिरे खग ॥ ४९ ॥ तदनंतरमुत्पन्नास्तेभ्यो नीचाः शृणु द्विज ॥ वरुणस्य पत्नी गंगा पर्जन्याख्यो विभावसुः ॥ ५० ॥ यमभार्या श्यामला तु ह्यनिरुद्धमिया विराट् ॥ ब्रह्मण्डमानिनी सेव ह्युपानामा सुशब्दिता ॥ ५१ ॥ रोहिणी चंद्रभार्याका सूर्यभार्या तु संज्ञका ॥ एता गंगादिषडसंख्या जज्ञिरे विनतासुत ॥ ५२ ॥ गंगाद्यनंतरं जज्ञे स्वाहा वै मंत्रदेवता ॥ स्वाहानामाभिभार्याका गंगादिभ्योऽधमा श्रुता ॥ ५३ ॥ स्वाहानंतरजो ज्ञेयो ज्ञानात्मा बुधनामकः ॥ बुधस्तु चंद्रपुत्रो यः स्वाहाया अधमः स्मृतः ॥ ५४ ॥ उषा नाम तथा जज्ञे बुधस्यानंतरं खग ॥ उपानामाभिमाना तु ह्यभिभार्या प्रकीर्तिता ॥ ५५ ॥ बुधाधमा सा विज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ ततः शनैश्चरो जज्ञे पृथिन्यात्मेति विश्रुतः ॥ ५६ ॥ उषाधमस्तु विज्ञेयस्ततो जज्ञेथ पुष्करः ॥ कर्माभिमानो विज्ञेयः शनैश्चर इतीरितः ॥ ५७ ॥ तत्त्वाभिमानिनो देवानेव सुद्धा हरिः स्वयम् ॥ प्रविवेश स देवशस्तत्त्वेषु रमया सह ॥ ५८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कृ० ग० सं० उ० खं० तृतीयांशे ब्रह्मकांडे तत्त्वाभिमानिदेवतोत्पत्तितत्त्वारतम्यनिरूपणं नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ तत्रतत्र स्थितास्तत्त्वे तत्तत्तत्त्वाभिमानिनः ॥ स्वेस्वे ह्यायतने स्वाङ्गे तदर्थं च खगेश्वर ॥ १ ॥ हरिं नारायणं सम्यक् स्तोतुं समुपचक्रिरे ॥ चित्याचित्यगुणे विष्णौ विरुद्धाः सन्ति सङ्गणाः ॥ २ ॥ एकैकशो ह्यनन्तास्ते तद्गणानां स्तुतो मम ॥ क शक्तिरिति बुद्ध्या सा व्रीडयावनताम्रवीत् ॥ ३ ॥ श्रीरुवाच ॥ नतास्मि ते नाथ पदाराविंदं न वेद चान्यद्वरणादते तवात्त्वयोरिति सति गुणाः श्रुतास्तु तथाऽश्रुताः सन्ति च देवदेव ॥ ४ ॥ सम्यक् स्तुतं स्वायतनं च दत्त्वा गोविंदं दामोदरं मां च पाहि ॥ स्तुत्या मदीयं सुखकपूरणं प्रियो जना नास्ति तथा त्वदन्यः ॥ ५ ॥ ब्रह्मवाच ॥ लक्ष्मीपते सर्वजगन्निवास त्वं ज्ञानसिंधुः क च विश्वमूर्ते ॥ अहं क चाज्ञस्तव वै शक्तिरास्ति ह्यज्ञाहं वै ह्यल्पशक्तिर्ममास्ति ॥ ६ ॥ लक्ष्म्याश्चैव ज्ञानवैराग्यभक्ति ह्यत्यल्पमद्धा मयि सर्वदेव ॥ तव प्रसादादस्ति जगन्निवास तव स्वामित्वं नास्ति विष्णो सर्वदेव ॥ ७ ॥ न देहि त्वं सर्वदा मे सुगरे अहंमत्वं प्राप्यमेतावेदेव ॥ गम्यज्ञानं योग्यगुणं मेऽश प्रमादो वा नास्ति नास्त्यद्य नित्य ॥ ८ ॥ तन्म हर्षाकाणि पतंत्यसत्पथे पदाराविंदे तु पतंतु सर्वदा ॥ लक्ष्म्या ह्यहं कोटिगुणैर्न हीनः स्तोतुं सामर्थ्यं नास्ति मे

समाहारे षष्ठः ।

उ. खं.
न. का.
अ. ६

॥२२५॥

सुप्रसीद ॥९॥ इति स्तवं विष्णुगुणान्विता ताक्ष्यस्थितः प्राञ्जलिस्तस्य चाग्रे ॥ तदा वायुर्देवदेवो महात्मा दृष्ट्वा विष्णुं भक्तिसंवर्धितात्मा ॥ १० ॥
 स्नेहात्थरावः स्वलिताक्षरस्तं मुचन्कणान्प्राञ्जलिवाभाषे ॥ वायुस्त्वाच ॥ एते हि देवास्तव भृत्यभृताः पादारविंदं परमं सुदुर्लभम् ॥ ११ ॥ चतुर्विधा
 न्पुरुषार्थान्नमोऽस्य संप्रार्थये तच्च सदापि देव ॥ दृष्ट्वा हरेः सव मायैव तावत्सुकारणं किंचिदन्यत्र चास्ति ॥ १२ ॥ अतो नाहं प्रदयोपि भूमन् भव
 त्पदांभोजनिषेवणोत्सुकः ॥ लोकस्य कृष्णाद्रिमुखस्य कर्मणा अपुण्यशीलस्य सुदुःखितस्य ॥ १३ ॥ अनुग्रहार्थं च तवावतारो नान्यश्च किंचि
 त्पुरुषार्थस्तवेष ॥ गोपसुराणां च महीरुहाणां तथा मुराणां प्रवरावतरैः ॥ १४ ॥ क्षेमोपकाराणि च त्रासुदेवं कीडन्निवर्त्ते न च किंचिदन्यत् ॥
 मनो न तृप्यत्यपि शंसतां नः सुकर्ममौलेश्वरितामृतानि ॥ १५ ॥ अच्छिद्रभक्तस्य हि मे सुकुंदं सदा भक्तिं देहि पादारविंदे ॥ सदा तदेवास्तु न
 किंचिदन्यद्यत्र त्वमासीः पुरुषे देवदेव ॥ १६ ॥ अहं च तत्रास्मि तव प्रसादाद्यत्रास्म्यहं तत्र भवान्महाप्रभो ॥ व्यसिममग्रं च शरीरमध्ये चतुर्मुख
 श्वैव न चैतदन्त्यैः ॥ १७ ॥ मदीयानिद्रा तव वंदनं प्रभो मदीययामाचरणं प्रदक्षिणम् ॥ मदीयव्याख्याहरणं स्तुतिः स्यादेवं विदित्वा च समर्पयामि
 ॥ १८ ॥ मट्टद्वियोग्यं च पदार्थजातं दृष्ट्वा हरेः प्रतिमा एव तच्च ॥ इत्थं मत्वाहं सर्वदा देवदेव तत्रस्थितान्धारिरूपान् भजिष्ये ॥ १९ ॥ यच्चैदं यत्तु पुष्पं
 च धूपं वस्त्रं च यद्रक्ष्यभोज्यादिकं च ॥ एतत्सर्वं विष्णुप्रीत्यर्थमेवेत्येतद्भूतं सर्वदा वै करिष्ये ॥ २० ॥ अवेष्णवान्दृष्ट्वाप्ये मदाहं यद्वेष्णवः
 न्पा (ह्यं) लयिष्ये सुरारे ॥ विष्णुद्वुर्हा छेदयिष्ये च जिह्वां तच्छृण्वतां पुरयिष्ये वपुल्काः ॥ २१ ॥ एतादृशी शक्तिर्नमास्ति देव तव प्रसादाद्
 लिनापि विष्णो ॥ अथापि नाहं स्तवने समर्थः लक्ष्म्या ह्यहं कोटिगुणैर्विहीनः ॥ २२ ॥ एतत्स्तोत्रं ह्यर्थयेच्चैव यो नः तत्र प्रीतिर्ह्यसया मे सदा स्यात् ॥
 स्तोत्रं ह्येतत्पाठयंतीह लोकं ते वैष्णवास्ते च हरिप्रियाश्च ॥ २३ ॥ कुर्वन्ति ये पठन् नित्यमेव समर्पयिष्यन्ति सदा हर्गै च ॥ तेषां हरिः प्रीयते केशवोऽहं
 हरौ प्रसन्ने किमलभ्यमस्ति ॥ २४ ॥ एवं स्तुत्वा बलदेवो महात्मा तूष्णीं स्थितः प्राञ्जलिप्रतो हरेः ॥ सस्त्वयुवाच ॥ कौ वा रमज्ञो भगवन्
 सुरारे हरं गुणस्तवनात्कीर्तनाद्वा ॥ २५ ॥ अलंबुद्धिं प्राप्नुयादेव देव ब्रह्मादिभिः सर्वदा स्तुयमान ॥ यः कर्णनाडौ पुरुषस्य यातो भवप्रदं देहरति
 छिनत्ति ॥ २६ ॥ न केवलं देहरति छिनत्त्यसद्ब्रह्मक्षेत्रभायांसुतेषु नित्यम् ॥ पश्चादिरूपेषु श्रनादिकेषु अनर्घ्यरत्नेषु प्रियं छिनत्ति ॥ २७ ॥ अनं
 तवेदप्रतिपादितोपि लक्ष्मर्नि वै वेद तव स्वरूपम् ॥ चतुर्मुखो तेव वेद न वायुरसो न वेत्तीति किमत्र चित्रम् ॥ २८ ॥ एतादृशस्य स्तवने चास्ति

१ मदीयो व्याहार इत्यर्थः । २ स्तुयमाना इत्यर्थः । आर्षवाच्छतायगभावश्च ।

भ. म. पु.
॥२२६॥

शक्तिर्मम प्रभो ब्रह्मवाच्योः सकाशात् ॥ शतैर्गुणैः सर्वदा न्यूनतास्ति अतो हरे दयया मां च पाहि ॥ २९ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं सा तु तूष्णीमास
स्वमश्वराभारती तु तदा स्तोतुं हरिं समुपचक्रमे ॥ ३० ॥ भारत्युवाच ॥ ब्रह्मेश लक्ष्मीश हरे सुगरे गुणास्त्वव श्रद्धानस्य नित्यम् ॥ तथा स्तुर्वतोस्य
विवर्धमानां मतिं च नित्यं विषयेष्वसत्सु ॥ ३१ ॥ कुर्वति वैराग्यममुत्र लोके ततः परं भक्तिदृष्टां तथैव ॥ ततः परं चैव हरेः प्रसन्नतां कुर्वति
नित्यं तव देवदेव ॥ ३२ ॥ तेनापगोक्षं च भवेच्च तस्य अतो गुणानां स्तवने च मे गतिः ॥ सा तु प्रजाता पुरुषस्य नित्यं संसारदुःखं तु तदा
च्छिनत्ति ॥ ३३ ॥ विच्छिन्नदुःखस्य तदाधिकारिण आनन्दरूपाख्यफलं ददाति ॥ इहैर्गुणानस्तुवतां च पापं तेषां हि पुण्यं च तथा शिणोति ॥ ३४ ॥
एवं विदित्वा परमो गुरुर्मम वायुर्दयालुर्मम वल्लभश्च ॥ इहैर्गुणान्सर्वगुणप्रमारात्ममैव योग्यान्मुखस्यस्यभूतान् ॥ ३५ ॥ उद्धृत्य पुण्येभ्य इवार्तवंधुः
शिवश्च नो द्वेष्टति पुण्यकौत्सिम् ॥ तव प्रसादाच्च श्रियः प्रसादाद्वायोः प्रसादाच्च ममास्ति नित्यम् ॥ ३६ ॥ यद्यत्करोत्येव सदैव वायुस्तत्तत्करोत्येव सदैव
नित्यम् ॥ वायोर्विरोधं न करोति देवः स तद्विरोधं च करोति नित्यम् ॥ ३७ ॥ इहैर्विरोधं न करोति वायुर्वायोर्विरोधं न करोति विष्णुः ॥ वायोः
प्रसादान्मम नास्ति किंचिदतानभावश्च तव प्रसादात् ॥ ३८ ॥ यथैव मूलं च तथावतारे दुःखादिकं नास्ति समारणस्यावायुस्तथान्ये च उभौ सुकुन्द
स्तथावतारेषु न दुःखरूपौ ॥ ३९ ॥ अशक्तवदृश्यते वायुदेवः युगानुसारौलोक्यमोस्तु गन्धन ॥ नरावतारे तव देवे सुगरे द्वाशकता नेति विविचि
तनीयम् ॥ ४० ॥ अवताररूपे यमदुःखादिकं च न चितनीयं ज्ञानिभिर्देवदेव ॥ अहं कदाचित्मुखनाशप्रदेशे दैत्यास्तथा मारयितुं गतोस्मि
॥ ४१ ॥ नैतावता मम वायोश्च नित्यं दुःखातनं नैव मंचितनीयम् ॥ एतादृशोहं स्तवनेन कास्ति शक्तिर्गुणानां मधुमूदन प्रभो ॥
वायोः सकाशाच्च गुणेन हीना संसाररूपे सुकरूपे च देव ॥ ४२ ॥ एवं स्तुत्वा भारती तु तूष्णीमास स्वमश्वर ॥ तदनन्तरजः शेषः प्राञ्जलिः प्राह कंशवम् ॥ ४३ ॥ शेष उवाच ॥ नाहं च जानेः तव पादमूलं रुद्रो न वेति गरुडो न वेद ॥ अहं
वाण्याः शतगुणांशहीनो दत्त्वा द्वायतनं पाहि मां वायुदेव ॥ ४४ ॥ एवं स्तुत्वा सशेषस्तु तूष्णीमास स्वमश्वर ॥ तदनन्तरजो वीशः
स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ गरुड उवाच ॥ तव पदोःस्तुतिं किं करोम्यहं मम पदाब्जं द्वापितं मनः ॥ कथमहं मुखे पशियोनिजः कथमेवंगुणा
नीडितुं श्रमः ॥ ४६ ॥ एवं स्तुत्वा तु गरुडस्तूष्णीमास नयान्वितः ॥ तदनन्तरजो रुद्रस्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४७ ॥ रुद्र उवाच ॥ या वै तवेश

१ देवोन्मथः ।

उ. खं.
न. का.
अ. ६

॥२२६॥

भगवन्न विदाम भूमन् भक्तिर्ममास्तु शिवपादसरोजमूले ॥ छत्रापि सा ननु सदा न ममास्ति देव तेनादुहं तव विरुद्धमतः करोमि ॥ ४८ ॥ सर्वो
 न्न बुद्धिसहितस्य हरे सुरोरे का शक्तिरस्ति वचने मम मृदुतुद्रेः ॥ बाण्या सदा शतगुणेन विहीतमेनं मां पाहि चेश मम चायतनं च दत्त्वा ॥ ४९ ॥
 एवं स्तुत्वा स रुद्रस्तु तूष्णीमास द्विजोत्तमः ॥ शेषानन्तरजा देवी वारुणी वाक्यमब्रवीत् ॥ ५० ॥ वारुण्युवाच ॥ लक्ष्मीपते ब्रह्मपते मनोः पते
 गिरः पते रुद्रपते नृणां पते ॥ गुणास्तव स्तोतुमहं समर्था न पावती नापि सुपर्णपत्नी ॥ ५१ ॥ शेषादहं दशगुणविहीना मां पाहि नित्यं जगता
 मयीश ॥ ५२ ॥ एवं स्तुत्वा वारुणी तु तूष्णीमास खगेश्वर ॥ तदनन्तरजा ब्राह्मी सौपर्णी ह्युपचक्रमे ॥ ५३ ॥ सौपर्ण्युवाच ॥ स्तोतुं गुणान्मम हरे जगदी
 शवाचा श्रोतुं हरे तव कथां श्रवणे न शक्तिः ॥ यस्तत्त्वतुं स्मरति देव तव स्वरूपं को वै तु वेद भुवि न भगवत्पदसंस्पृष्टः ॥ ५४ ॥ अने गुणस्तवने नास्ति
 शक्तिर्वीद्वाहदं दशगुणैरवरा च नित्यम् ॥ ५५ ॥ एवं स्तुत्वा तु सौपर्णी तूष्णीमास खगेश्वर ॥ रुद्रानन्तरजा स्तोतुं शिरिषा त्वपचक्रमे ॥ ५६ ॥ पार्वत्युवाच
 गोविन्द नारायण वासुदेव त्वया हि मे किञ्चिदपि प्रयोजनम् ॥ नास्त्येव स्वाभिन्नं च नाम दात्वा मोक्षभाग्यं पः सर्वदा एक एव ॥ ५७ ॥ नारायणेति तत्
 नाम च एकमेव वैराग्यभक्तिविभवे परमं समर्थम् ॥ असंख्यब्रह्मादिकहेत्यनाशाने गुर्वर्गनाकोटिविनाशने च ॥ ५८ ॥ नासाधिकोऽपि वाहे गुणाणां च
 महाप्रभो ॥ स्तवने नास्ति मे शक्ती रुद्रादशगुणैरहम् ॥ ५९ ॥ अवरा च सदास्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ एवं स्तुत्वा सा शिरिषा स्तूष्णीमास खगे
 श्वर ॥ ६० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे श्रीकृष्णगरुडसंवादे उत्तर० तृतीयशि ब्रह्मकाण्डे तत्त्वाभिमानितत्तदेवतक्रुतविष्णुस्तुतितत्तदेवतातारतम्यनि
 रूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पार्वत्यानन्तरोत्पन्न ईदो वचनमब्रवीत् ॥ इन्द्र उवाच ॥ तव स्वरूपं त्वदि शंखिजानत्र मधुस्तुक्तः
 स्यात्स्तवने यस्तु मृदुः ॥ अजानतः स्तवनं देन्देव तदेवाहुर्हेलनं चक्रपाणे ॥ १ ॥ तथापि तद्धे तव नाम पूर्वं भवेत्तदा गुण्यकर्म भवेदिति ॥ रुद्रादि
 कानां स्तवने नास्ति शक्तिस्तदा वक्तव्यं मम नास्तीति किं वा ॥ २ ॥ गुणांशतो दशभी रुद्रतो वै सदा न्यूनो मत्स्यः कामदेवः ॥ ज्ञाने
 बले समता सर्वदास्ति तथाः कामः किं च दूतः सदेव ॥ ३ ॥ एवं स्तुत्वा देवदेवो हरि च तूष्णीं स्थितः प्रोक्तलिङ्गप्रभृति ॥ तदनन्तरमेव ब्रह्म
 अहंकारिक उचिवाच ॥ ४ ॥ अहंकारिक उवाच ॥ नमस्ते गणपूणीय नमस्ते ज्ञानप्रदीपे ॥ तसोऽज्ञानविद्वराय ब्रह्मणनं
 तभूतये ॥ ५ ॥ इन्द्रादहं दशगुणेः सर्वदा न्यून उक्तो न जाने त्वां सर्वदा ह्यप्रमेय ॥ तथापि मां पाहि जगद्धरा त्वं दत्त्वा

१ आर्षत्वाव्रत्सः । २ गुर्वङ्गनामनमनपापकोटिनाशकमित्यर्थः ।

ग.म.पु.
॥२२७॥

दिव्यं द्वायतनं च विष्णो ॥ ६ ॥ आहंकारिक एवं तु स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ तदनंतरजः
 शच्युवाच ॥ संचितयामि अनिशं तव पादपद्मं वज्राकुशध्वजसंगेरुहलाञ्छनाढ्यम् ॥ वागीश्वरैरपि सदा
 मोक्षं तव पादरजः स्मरामि ॥ ८ ॥ आहंकारिकप्राणाश्च गुणेश्व दशभिः सदा ॥ न्यूनभूतां च मां पाहि कृपालो भक्तवत्सल ॥
 शची देवी तूष्णीं भगवती द्वाभूत ॥ तदनंतरजा स्तोतुं गतिः समुपचक्रमे ॥ १० ॥ रतिरुवाच ॥ संचितयामि बृहद्वेदनारविन्दं
 विद्या हि गृहीतमूर्तिम् ॥ यच्छ्रीनिकेतमजरुद्रमादिकेश्व संलालितं कुटिलकुंतलबुद्धजुष्टम् ॥ ११ ॥ एतादृशं तव सुखं लुपितं न शक्तिः शक्त्या
 समापि भगवन्परिपाहि नित्यम् ॥ कृत्वा स्तुतिं गुतिरियं परमादरेण तूष्णीं स्थिता भगवतश्च समीप एव ॥ १२ ॥ तदनंतरजो दक्षः स्तोतुं समुप
 चक्रमे ॥ १३ ॥ दक्ष उवाच ॥ संचितये भगवतश्चरणोदनीर्थं भक्त्या द्वाजेन परिष्कृतमजादिवंध्यम् ॥ यच्छैचानिःपुनर्मजप्रवरावतारं गंगारूपतीर्थमभवत्स
 रितो वरिष्ठम् ॥ १४ ॥ रुद्रोपि तेन विधूतेन जटाकलापपूतेन पादरजसा द्वाशिवः शिवाभूत ॥ एतादृशं ते चरणं करुणेश विष्णो स्तोतुं शक्तिर्मम
 नास्ति कृपावताम् ॥ गत्या समः श्रुतिगतो न गतोस्मि मोक्षमेतादृशं च परिपाहि निदानमूर्तं ॥ १५ ॥ एवं स्तुत्वा स दक्षस्तु तूष्णीं
 मेव बभूव ह ॥ तदनंतरजः स्तोतुं बृहस्पतिरुपाकर्मात् ॥ १६ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ संचितयामि सततं तव चानताञ्जं त्वं देहि दुष्टविषयेषु विरक्ति
 मोक्ष ॥ १७ ॥ एतेषु शक्तिर्विदि वै स जीवो कर्ता च भोक्ता च मदा च दाता ॥ योषां च पुत्रसुहृदो च पशून् च सर्वमेव विनश्यति यतो हि तदाशु छिधि
 ॥ १८ ॥ संसारचक्रभ्रमणेनैव देव संसारदुःखमनुभूयेहागतोस्मि ॥ शक्तिं चास्ति नृवने मम देवदेव गत्या समं च सततं परिपाहि नित्यम्
 ॥ १९ ॥ एवं श्रुत्वा च परमं तूष्णीमेव स्थितो मुनिः ॥ तदनंतरजस्तोतुं ह्यनिरुद्धापचक्रमे ॥ २० ॥ अनिरुद्ध उवाच ॥ एवं ब्रह्मेतत् कथां रसिको
 विहाय स्त्रीणां भगे च वदने परिसुहृद् नित्यम् ॥ विद्यां त्रिपुरितविले रसिका हि नित्यं स्थायी च मूकब्रह्म विमृष्टदृष्टिः ॥ २१ ॥ मन्त्रारिपित्तक
 फलमल्लादिषु चर्मात्रवेष्टितमुखे पतितं ह पीतम् ॥ आस्वादने मम च पापगतेर्गुणे मायाबले तव विभो परमं निमित्तम् ॥ २२ ॥ संसारचक्रे
 भ्रमतश्च नित्यं सदुःखरूपे सुखलेशवर्जिते ॥ मलं वमनं नवाभिश्व द्वाजः शरीरमारुह्य समुद्रदृष्टिः ॥ २३ ॥ नृमांसि नित्यं तव मूकधामूर्तं विहाय
 देव श्रुतिमूलनाराधनम् ॥ कुटुंबपोषं च सदा च कुर्वन्दानाद्यकुर्वन्निवसक र्थिहे च ॥ २४ ॥ दूरे च संसारमलं स्थितं कुरु देहि हृदो दिव्यकथामूर्तं
 सदा ॥ एतादृशोहं तव सङ्गोपं स्तोतुं समर्था नास्मि शचीसमश्च ॥ २५ ॥ एवं स्तुत्वा निरुद्धस्तु तूष्णीमास खगेश्वर ॥ तदनंतरजः स्तोतुं मनुः

॥२२७॥

स्वायंसुवोन्नतः ॥ २६ ॥ स्वायंसुव उवाच ॥ स्तोतुं ह्यनुप्रविशतोऽपि न गर्भदुःखं तस्मादहं परमपूज्यपदं गतस्ते ॥ २७ ॥ मनोभार्या मानवा च
 यमः संयमिनोपतिः ॥ दिशाभिमानो चंद्रस्तु सूर्यश्चक्षुर्नियामकः ॥ परस्परसमा ह्येते सुक्ता संसारमेव च ॥ २८ ॥ प्रवादाद्विगुणोऽन्येऽप्येव जानीहि
 चांडज ॥ सूर्यांतरजः स्तोतुं वरुणः संप्रचक्रमे ॥ २९ ॥ वरुण उवाच ॥ त्वद्विच्छया रक्षिते देहमेहे पुत्रे कलत्रेपि धने द्रव्यजातो ॥ मयाहमि
 त्यल्पधिया च क्षुद्रा संसारदुःखे विनिमज्जति सर्वे ॥ ३० ॥ अतो हरे तादृशी मे कुतश्चि विचार्यते वदति ते पाददातव्यम् ॥ अहं मनोः पादपा
 दार्धभूतगुणेन हीनः सर्वदा वै मुरारे ॥ ३१ ॥ एवं स्तुत्वा तु वरुणः प्रांजलिः समुपस्थितः ॥ वरुणानुगतोऽप्यहो नारदो ह्यस्तुवद्वनिम् ॥ ३२ ॥
 नारद उवाच ॥ यन्नामधेयश्च वणानुकीर्तनात्स्वादन्यतत्त्वं सम नास्ति विष्णो ॥ पुनीद्व्यनश्चैव परोक्षमायान्यविद्यामे वतते नाम तस्य ॥ ३३ ॥ यस्मिन्ना
 मे हरिनामिव नास्ति स ब्राह्मणो नैव स एव गौडरः ॥ अहं न जानि च तव स्वत्वर्यं स्यनो ह्यहं वरुणात्मवदेव ॥ ३४ ॥ एवं स्तुत्वा नारदो वै
 स्वगेद्रस्तृष्णीमभूदेवदेवस्य चाग्रि ॥ यो नारदानंतरं स्वपुत्रं भृगुर्महात्मा स्तोतुमुपप्रचक्रमे ॥ ३५ ॥ भृगुमयाच ॥ किमानन्ते ते मरुदाननाय
 किं भूषणं कौस्तुभभूषणाय ॥ लक्ष्मीकलत्राय किमस्ति देवं वागीश किं ते वचनीयमास्ते ॥ अतो न जाने तव सद्गुणाश्च ह्यहं सदा वरुणा त्पादो
 नः ॥ ३६ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं देवं भृगुस्तृष्णी बभूव ह ॥ तदन्तरजो ह्यस्मिन्ताद्रीपुरुषोत्तमम् ॥ ३७ ॥ अश्रुवाच ॥ यत्तेजसाहं सुममिद्वेजा
 हव्यं ब्रह्मध्वरे आज्ययिक्तम् ॥ ३८ ॥ यत्तेजसाहं जटरे संश्रियं पृच्छं सर्वदा पुण्यशक्तिः ॥ अतो न जाने तव सद्गुणाश्च भृगोरहं सर्वदेवं
 समोस्मि ॥ ३९ ॥ तदन्तरजा स्तोतुं प्रभृतिरुपचक्रमे ॥ ४० ॥ प्रभृतिरुवाच ॥ यत्तमायंविचारणेपिभुतयो भूयति वै सर्वदा त्वद्गीता अपि
 देवता ह्या नेरतं स्त्रीभिः महेव स्थिताः ॥ मांयादृधुवनारदाश्च भृगवो वैवस्वताद्यास्तिलाः प्रेम्णा वै प्रणमायुहं हितकृते तस्मै नमो विष्णवे ॥
 ॥ ४१ ॥ अतो न जाने तव सद्गुणान्सदा एवं विधा का मम शक्तिरस्ति ॥ स्तुत्वा ह्येवं प्रभृतिस्तु तृष्णीमामोस्तगश्चर ॥ ४२ ॥ अश्रुवो
 गाल्यको ब्रह्मभुवो भृगुप्रपिस्तथा ॥ तद्वार्या वै प्रभृतिस्तु वय एते समाः स्मृताः ॥ ४३ ॥ वरुणात्पादहीनाश्च प्रवहाद्विगुणायमाः ॥ दक्षा
 च्छनावरा देव्या मित्रातु द्विगुणाधिकः ॥ ४४ ॥ प्रभृत्यनन्तरं जानो वसिष्ठे भृगुर्नंदनः ॥ विनयावनतो भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४५ ॥
 ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ नभोस्तु तस्मै पुरुषाय वेयसे नमोनमोऽमहजिनाच्छेदे नमः ॥ नमोनमो ब्राह्मणाय नित्यं ततोस्मि हे नाथ तवाग्रिपंक

ग. म. पु.
२२८॥

जम् ॥४६॥ मां पाहि नित्यं भगवन्वासुदेव ह्यश्वेरहं सर्वदा न्यून एव ॥ मित्रादहं सर्वदा किञ्चिदूनःस्तुत्वा देवं सोभवत्तत्र तूष्णीम् ॥ ४७ ॥ यो वसि
ष्ठान्तर्गजो मरीचित्रं ह्यनन्दनः ॥ हरिं तुष्टावत् परया भक्त्या नागयणं शुरुम् ॥ ४८ ॥ मरीचिरुवाच ॥ देवेन चाहं हतवीर्येन प्रसङ्गात्सर्वाङ्गुभोप
मनाद्भिमुखं दिव्यम् ॥ कुर्वे च नित्यं सुखलेशलवादिना त्वरं मनस्त्वङ्गुभक्तं समाचरिष्ये ॥ ४९ ॥ एतदहोर्हं भगवाननन्तः सदा वसि
ष्ठस्य नमान एव ॥ ५० ॥ एवं स्तुत्वा मरीचिस्तु तूष्णीमास तदा खग ॥ तदन्तर्गजो ह्यजिरस्तावीर्यं जलिहर्मिम् ॥ ५१ ॥ आविर्भवन्नामप्रभायावतीर्ण
तद्दर्शनार्थमनवशश्च तथाव्ययाय ॥ तत्त्वार्थमूलमविकारि तव स्वरूपं ह्यनन्दमागमत् एव विकारमून्यम् ॥ ५२ ॥ त्रेष्टुष्यङ्गुन्यमविलेपु
च संविभक्तं तत्र प्रविश्य भगवन्न हि पश्यन्तीव ॥ अत्रै मरीचिस्तव सद्गुणाश्च स्तोतुं न शक्नोमि मरीचिस्तुल्यः ॥ ५३ ॥ एवं स्तुत्वा ह्यजिरपि
तूष्णीमास तदा खग ॥ तदन्तर्गजः स्तोतुमर्गिणं वाक्यमश्रवीत् ॥ ५४ ॥ अंगिर उवाच ॥ द्रष्टुं न शक्नोमि तव स्वरूपं ह्यनन्तवाहुदमस्तनकं च ॥
अनन्तमाहवकिरीटजुष्टं महाहं नानाभरणैश्च शोभितम् ॥ एतादृशं रूपमनन्तपारं स्तोतुं ह्यशक्तस्तु ममोस्मि चात्रे ॥ ५५ ॥ एवं स्तुत्वा ह्यंगिराश्च
तूष्णीमास स्वर्गेश्वर ॥ तदन्तर्गजः स्तोतुं पुलस्त्यो वाक्यमश्रवीत् ॥ ५६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यो वा हरिस्तु भगवान्स (स्व) उपाकृतां संदर्शये
श्रुतमङ्गुलमङ्गुलं च ॥ (लक्ष) तस्मै नमो भगवते पुरुषाय तुभ्यं यो वाचिता निगमभागमममङ्गे ॥ ५७ ॥ एतादृशस्तव गुणाविरितुं न शक्ते
मां पाहि भगवन्महेशो ह्यङ्गिरसा च ॥ ५८ ॥ एवं स्तुत्वा पुलस्त्योपि तूष्णीमेव वधुव ह ॥ तदन्तर्गजः स्तोतुं पुलहो वाक्यमश्रवीत् ॥ ५९ ॥
पुलह उवाच ॥ निष्कामरूपहितस्य ममर्पितं च क्षान्तावरोत्तमपदः फलपुष्पभोज्यम् ॥ आराधनं भगवत्स्नव मत्किमश्व व्यर्थं भवेदिति वदन्ति
महानुभावाः ॥ ६० ॥ तस्मै सदा भगवते प्रणमामि नित्यं निष्कामया तव समर्पणमावबुद्ध्या ॥ वैकुण्ठनाथ भगवत्स्नवने न भक्तिः नोहं पुल
स्त्यमहेशास्मि न संशयोव ॥ ६१ ॥ एवं स्तुत्वा तु पुलहस्तूष्णीमास तदा खग ॥ तदन्तर्गजः स्तोतुं क्रतुः समुपचक्रमे ॥ ६२ ॥ क्रतुरुवाच ॥
प्राणप्रयाणसमये भगवन्तवैव नामानि संमृतिजदुःखविनाशकानि ॥ येनैकजन्मशमलं महमेव हिता मयाति मुक्तिममलां तमहं प्रपद्ये ॥ ६३ ॥
ये भक्त्या विश्वा विष्णो नाममात्रिकजल्पकाः ॥ तेषु मुक्तिं प्रयांत्याङ्गु किमु न ध्यायिनः सदा ॥ ६४ ॥ एवं स्तुत्वा क्रतुरपि तूष्णीमास स्वर्गेश्वर ॥
तदन्तर्गजः स्तोतुं मनुर्वेवस्वतोब्रवीत् ॥ ६५ ॥ वैवस्वत उवाच ॥ माहं हि कर्मकरणे निरतः सदैव क्षीणां भोगं च निगन्तश्च शुद्धे प्रमत्तः ॥ जिह
द्विषे च निगन्तव्यं दर्शने च मय्यग्निरागमाहितः परमो दरेण ॥ ६६ ॥ मांसास्थिमज्जारिणैः सहिते च देहे भक्तिं सदैव भगवत्प्रापि नत्स्के च ॥

उ. ख.
श. कां.
अ. ७

॥२२८॥

युवमिवाडवगवादिषु सत्सु दुःखात्सम्यग्विरक्तिमुपयामि सहस्व नित्यम् ॥ ६७ ॥ लोकानुवादश्रवणे परमा च शक्तिर्नारायणस्य नमने न च मेस्ति
 शक्तिः ॥ लोकानुयानकरणे परमा च शक्तिः क्षेत्रादिमार्गगमने परमा ह्यशक्तिः ॥ ६८ ॥ वैश्यादिकेषु धनिकेषु परा च शक्तिः सद्ग्राहणेष्वपि न
 शक्तिरहो सुगरे ॥ ६९ ॥ वैवस्वतममुदेवं स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ तदनन्तरजः स्तोतुं विश्वामित्रोपचक्रमे ॥ ७० ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ न ध्याते
 चरणांबुजे भगवतो संध्यापि नातुष्टिता ज्ञानद्वारकपाटपाटनपटुर्धर्मोपि नोपाजितः ॥ अंतर्व्याप्तमलाभिघातकरणे पट्टी श्रुता ते कथा नो देव श्रवणेन
 पाहि भगवन्मामवितुल्यं सदा ॥ ७१ ॥ विश्वामित्रऋषिस्त्वेवं स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ भृगुनारदक्षांश्च विहाय ब्रह्मपुत्रकाः ॥ ७२ ॥ सप्तसंख्या
 वसिष्ठाद्या विश्वामित्रस्तथैव च ॥ वैवस्वतममुस्त्वेते परस्परसमाः स्मृताः ॥ ७३ ॥ बह्वैरप्यवरा नित्यं किंचिन्मिवाद्गुणाधिकाः ॥ तदनन्तजस्तोत्रं
 वक्ष्ये शृणु स्वगेश्वर ॥ ७४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे कृष्णगरुडसंवादे देवादिस्तुतितत्तत्सारतथ्यानिरूपणं नाम सप्तमो
 अध्यायः ॥ ७५ ॥ क्रतोरनंतं जातो मित्रो (श्रो) नाम स्वगेश्वर ॥ नारायणं जगद्योनिं स्तोतुं सद्युपचक्रमे ॥ ७६ ॥ मित्र उवाच ॥ न नोऽप्यज्ञस्त्वचरणरविदं
 भवच्छिदं स्वस्त्ययनं भवच्छिदं ॥ वेदं स्वयं भगवान्वासुदेवो नाहं नामिनें विदेवा सुनीद्राः ॥ ७७ ॥ अथापरे भगवतः श्रवणां वदा न जानीषुरथापरे
 कुतः ॥ मां पाहि नित्यं परतोप्यधीश विश्वामित्राभ्युन एवेति नित्यम् ॥ अहं पर्जन्याह्निगुण एव नित्यमतो मय स्तवने नास्ति शक्तिः ॥
 ॥ ७८ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं मित्रस्तूष्णीमास तदा खग ॥ तदनंतरजा तारा स्तोतुं सद्युपचक्रमे ॥ ७९ ॥ तारोवाच ॥ ८० ॥ अनन्येन
 तु भावेन भक्तिं कुर्वति ये दृढाम् ॥ त्वत्कृते त्यक्तकर्माणस्त्यक्तस्वजनवांधवाः ॥ ८१ ॥ त्वदाश्रयां कथां श्रुत्वा (दृष्ट्वा) शृण्वति कथयति च ॥
 तथैते साधवो विष्णो सर्वसंगविवर्जिताः ॥ ८२ ॥ तन्मय्यै पतितां पाहि सदा मित्रसमां प्रभो ॥ तारानंतरजः प्राह निऋतिश्च स्वगेश्वर ॥ ८३ ॥
 निऋतिरुवाच ॥ योगेन स्वय्यर्पितया च भक्त्या संयाति लोकाः परमां गतिं च ॥ आसेवया सर्वशुणाधिकानां ज्ञानेन वैराग्ययुतेन
 दवे ॥ ८४ ॥ चित्तस्य निग्रहेणैव विष्णोर्गीति परं पदम् ॥ अतो मां पाहि दयया सदा तारासमं प्रभो ॥ तदनन्तरजा स्तोतुं प्रावही तं प्रच
 क्रमे ॥ ८५ ॥ ॥ प्रावद्युवाच ॥ सुताः प्रसंगेन भवन्ति दीर्घाक्षि प्रसादात्परसाः सम्पदश्च ॥ या ह्युत्पद्यन्तेऽस्मात्प्रसादात् कथं तत्सर्वनाहस्त्वप्य
 भवर्त्तमनि ॥ ८६ ॥ भक्तिर्भवेत्सर्वदा देवदेव सदाप्यहं निःस्तेः साम्यमेव ॥ सहर्षाण्यकोमित्रः त्वयीतारः प्रकीर्तितः ॥ ८७ ॥ कोणाधिपा निऋतिश्च प्रावही

ग. म. पु.
॥२२९॥

प्रवहप्रिया ॥ चत्वार एते पर्जन्यातिश्रुणाः परिकीर्तिताः ॥ १२ ॥ तदनन्तरजान्वक्ष्ये ताञ्छृणु त्वं खगेश्वर ॥ प्रवाहभार्यानन्तरजो विष्वक्सेनोय
पार्षदः ॥ वायुपुत्रो महाभागः हरिं स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १३ ॥ विष्वक्सेन उवाच ॥ भगवान्मोक्षदः कृष्णः पूर्णानन्दो सदायदि ॥ यदि स्यात्परमा भक्तिर्ह्य
परोक्षत्वसाधना ॥ १४ ॥ तथा स्वयंरुमारभ्य ब्रह्मतिष्ठे च साधुषु ॥ तद्योग्यतानुसारेण भक्तिर्निष्कपटा यदि ॥ १५ ॥ तुलस्यादिषु जीवेषु यदि स्यात्प्रीतिरिण्डज ॥
संस्मृतिश्च तदा नाशी भूयदेव न संशयः ॥ १६ ॥ एवं स्तुत्वा महाभागो विष्वक्से नो महाप्रभो ॥ नृणां बभूव गरुड प्रजलिर्नम्रकन्धरः ॥ मित्रादहं न्यून
एव नात्र कार्या विचारणा ॥ १७ ॥ इति श्रीगा० म० उ० तृ० प० विष्णुस्तुतिर्देवतारतम्यादि० अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीगरुड उवाच ॥ अजानजस्वरूप
च ब्रह्म कृष्ण महामते ॥ तदन्यांश्च क्रमेणैव वक्तुं कृष्ण त्वमर्हसि ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अजानाख्या देवतास्तु तत्तद्देवकुले भवाः ॥ अजानदेवतास्ता
हि तेभ्योऽप्याः कर्मदेवताः ॥ २ ॥ विराधश्चारुदेणश्च तथा चित्ररथस्तथा ॥ धृतराष्ट्रः किशोरश्च द्रुहर्हाहास्तथैव च ॥ ३ ॥ विद्याधरश्चोग्रसेनो
विश्वामित्रोऽपराजितः ॥ चित्रसेनश्च गोपालो बलः पञ्चदश स्मृताः ॥ ४ ॥ एवमाद्याश्च गंधर्वाः शतसंख्याः खगेश्वर ॥ अजानजसमा ज्ञेया मुक्ता
संसार एव च ॥ ५ ॥ अजानजास्तु मे देवाः कर्मजभ्यः शतावराः ॥ धृताची मेनका रंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ॥ ६ ॥ सुकेतुः शवरी चैव मंजुवोषा
च पिंगला ॥ इत्यादिकं यक्षरत्नं सह संपारिकीर्तितम् ॥ ७ ॥ अजानजसमा ह्येते कर्मजभ्यः शतावराः ॥ विश्वामित्रो वसिष्ठश्च नारदश्चयवन
स्तथा ॥ ८ ॥ उत्थयश्च मुनिश्चैतान्द्राजपितृषु खगेश्वर ॥ ऋषयश्च महात्माना ह्यजानजसमाः स्मृताः ॥ ९ ॥ शतांश्च कश्यपं ज्ञेया मध्य
मश्च पगशरः ॥ पावमान्यः प्रगाथश्च क्षुद्रसूक्तश्च देवलः ॥ १० ॥ गृत्समदो ह्यसुरिश्च भरद्वाजोऽथ मुद्गलः ॥ उद्दालको ह्यप्यश्रुगः शंसः सत्यव्रत
स्तथा ॥ ११ ॥ सुयज्ञश्चैव बाभ्रव्यो मांडूकश्चैव बाष्कलः ॥ धर्माचार्यस्तथागस्त्यो दाल्भ्यो दादृक्षश्च्युतस्तथा ॥ १२ ॥ कवपो हरितः कण्वो विरूपो मुस
लस्तथा ॥ विष्णुवृद्धश्च आत्रेयः श्रीवत्सो वत्सलेरथापि ॥ १३ ॥ भार्गवश्चाप्रवानश्च मांडूकेयस्तथैव ॥ मांडूकश्चैव जांबवलिः वीतिहयस्तथैव च ॥ १४ ॥ ह्यस
मदः शौनकश्च इत्याद्या ऋषयः स्मृताः ॥ एतेषां श्रवणादेव हरिः प्रीणाति सर्वदा ॥ १५ ॥ शृणु तादृशं मम स्त्रियः ॥ अग्निपुत्रास्तु
यहचष्टसहस्रं मम स्त्रियः ॥ अजानजसमा ह्येता (ते) नात्र कार्या विचारणा ॥ १६ ॥ त्वष्टुः पुत्री कशेरुक् तासां मध्यं गुणाधिका ॥ तदनन्तरजान्व
क्ष्ये शृणु सम्यक् खगेश्वर ॥ १७ ॥ आजनिभ्यस्तु पितरः सप्तभ्यान्त्ये शतावराः ॥ तथाधिका हि पितर इति वेदविदां मतम् ॥ १८ ॥ तदनन्तराजा
न्वक्ष्ये शृणु त्वं द्विजसत्तम ॥ अष्टाभ्यो देवगंधर्वा अपोत्तरशतं विना ॥ १९ ॥ तेभ्यः शतगुणानंदा देवप्रेज्यास्तु मुख्यतः ॥ स्वसुखेनैव देवैश्च

उ. खं.
ग्र. का.
अ. ९

॥२२९॥

आज्ञाप्याः सर्वदा गणाः ॥ २० ॥ आख्याता देवगन्धर्वास्तेभ्यस्ते च शतावराः ॥ तेभ्यस्तु क्षितिपा ज्ञेया अवराश्च शतैर्गुणैः ॥ २१ ॥ तेभ्यः शतगुणा
 ज्ञेया मानुषेषूत्तमा गणाः ॥ एवं प्रासंगिकानुक्ता प्रकृतं ह्यनुसराम्यहम् ॥ एवं ब्रह्मादयो देवा लक्ष्म्याद्या अपि सर्वशः ॥ २२ ॥ स्तुत्वा तूष्णीं स्थिताः
 सर्वे प्रांजलीकृत्य भो द्विज ॥ २३ ॥ इति स्तुतश्च देवेशो भगवान् हरिरव्ययः ॥ तेषामायतनं दातुं मनसा समर्चितयत् ॥ २४ ॥ इदं पवित्रमारोग्यं
 पुण्यं पापप्रणाशनम् ॥ हरिप्रसादजनकं स्वरूपसुखसाधनम् ॥ २५ ॥ इदं तु स्तवनं विप्रा न पठन्तीह मानवाः ॥ न शृण्वन्ति च ये नित्यं ते सर्वे
 चैव मायिनः ॥ २६ ॥ नस्मरन्तोन्तरं नित्यं ये भुञ्जन्ति नराधमाः ॥ तैर्भुक्ता सततं विष्टा सदा क्रिमिशतैर्युता ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे तृती०
 उत्त० ब्रह्मकाण्डे देवकृतविष्णुस्तुतिदेवतातारतम्यनिरूपणं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ गरुड उवाच ॥ देवैरेवं स्तुतो विष्णुर्भगवान्सात्त्वतां पतिः ॥
 कीदृशं ह्याश्रयं दत्त्वेषां विवेश महाप्रभुः ॥ १ ॥ एतद्वेदितुमिच्छामि कृष्णकृष्ण महाप्रभो ॥ सम्यग् ब्रूहि दयालो त्वं यदि मच्छ्रोत्रमर्हति ॥ २ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ तेषु तत्त्वेषु भगवान्स विवेश महाप्रभुः ॥ क्षोभयामास भगवान् संबंधविधुरो हरिः ॥ ३ ॥ अदौ ससर्ज भगवान् ब्रह्मांडं कन
 कात्मकम् ॥ पंचाशत्कोटिविस्तीर्णं योजनानां समंततः ॥ ४ ॥ तदूर्ध्वमण्ववयवस्तावान्कनकरूपकः ॥ वर्तते तत ऊर्ध्वं तु पंचाशत्कोटिभूतलम् ॥ ५ ॥
 एवं कोटिशतं तस्यावयवः परिकीर्तितः ॥ ततश्च सप्तावरणैः समंतात्परिधीकृतम् ॥ ६ ॥ कबंधावरणं ह्याद्यं कोट्या दशसहस्रकम् ॥ द्वितीया
 वरणं ज्ञेयं पावकस्य महात्मनः ॥ ७ ॥ अपां दशगुणैर्युक्तं समंतात्परिधी (खी) कृतम् ॥ तृतीयावरणं ज्ञेयं हरस्यैव महात्मनः ॥ ८ ॥ दशाधिकं
 पावकाच्च समंतात्परिवारितम् ॥ चतुर्थावरणं ज्ञेयं नभसोपि महाप्रभो ॥ ९ ॥ हरादशगुणैरेवं समंतात्परिवारितम् ॥ पञ्चमावरणं ज्ञेयमहङ्काराख्यमेव
 च ॥ १० ॥ व्योम्नो दशगुणैरेवं समंतात्परिवारितम् ॥ षष्ठमावरणं प्रोक्तं महत्तत्त्वं खगेश्वर ॥ ११ ॥ अहंकारादशगुणं समंतात्परिवारितम् ॥
 सप्तमावरणं प्रोक्तं त्रिगुणावरणं प्रभो ॥ १२ ॥ महत्तत्त्वादशगुणैरधिकं परिकीर्तितम् ॥ महत्तत्त्वानंतरं च तमो ह्यावरणं स्मृतम् ॥ १३ ॥ महत्त
 त्त्वात्पंचगुणैरधिकं परिकीर्तितम् ॥ तस्माच्च द्विगुणं ज्ञेयं रजो ह्यावरणं स्मृतम् ॥ १४ ॥ ततश्च द्विगुणं ज्ञेयं सत्त्वावरणमुत्तमम् ॥ त्रयश्चैवं मिलि
 त्वा तु एकावरणमीरितम् ॥ १५ ॥ अव्याकृताख्यमाकाशं तदनंतरमीरितम् ॥ मर्यादारहितश्चैवं तत्रास्ते हरिरव्ययः ॥ १६ ॥ अष्टमावरणं व्योम्नोरं
 तरा विरजा नदी ॥ पञ्चयोजनविस्तीर्णा समंतात्परिधीकृता ॥ १७ ॥ अस्ति पुण्यतमा ज्ञेया लोकसंसारनाशिनी ॥ एवं चतुर्मुखेनैव तदा हृष्यं
 ति चांडज ॥ १८ ॥ ते सर्वे विरजानद्यां सम्यक् स्नात्वा विसर्ज्य च ॥ लिंगदेहं ततः पश्चान्मोक्षं विंदन्ति ते हरेः ॥ १९ ॥ अपरोक्षदशामेवं ब्रह्मणा

ग. म. पु.
॥२३०॥

सह गामिनाम् ॥ विरजातरणं विद्धि नान्येषां विनतासुत ॥ २० ॥ अपरोक्षदशां ब्रह्मव्यासादीनां खगेश्वर ॥ विरजातरणं नास्ति भोक्तव्यत्वाच्च
कर्मणः ॥ २१ ॥ विरिञ्चनेनैव साकं तु कल्पेस्मिन्नधिकारिणाम् ॥ तेषां तु नियमेनैव सर्वप्रारब्धसंक्षयः ॥ २२ ॥ भवत्येवं न संदेहो नान्येषां सर्वसं
क्षयः ॥ अतस्तु विरजातरणं तेषामेव भवेत्पटो ॥ २३ ॥ विरजातरणं नास्ति तेषां त (तयोस्त) त्संगिनां तथा ॥ सर्वारब्धक्षयो नास्ति यतस्तेषां
खगाधिप ॥ २४ ॥ अतश्च सर्वथा नास्ति विरजातरणं प्रभो ॥ प्रलये विरजानद्या लक्ष्म्ये नास्ति खगेश्वर ॥ २५ ॥ लक्ष्म्यात्मिका तु सा ज्ञेया लिंग
देहविदारिणी ॥ ब्रह्मत्वयोग्या ऋजवो नाम देवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ २६ ॥ तेषां प्रत्येकशः सन्ति ह्यनन्ताश्च पृथग्गणाः ॥ पृथक्पृथक् च तैः साकं मोक्ष
योग्याः खगेश्वर ॥ २७ ॥ जीवाः सन्ति ह्यनेके च प्रतिकल्पे सृजन्ति ते ॥ द्वाविंशच्छणैः सम्यग्भुक्ता वायुत्वयोग्यकाः ॥ २९ ॥ अष्टाविंशच्छणैश्च
गिरीशपदयोगिनः ॥ चतुर्विंशतिमारभ्यापोडशाश्च सुराः स्मृताः ॥ २९ ॥ अष्टका ऋषयः प्रोक्तास्तद्नाशकवर्तिनः ॥ शतजन्म समारभ्य ब्रह्मणः
परमेष्ठिनः ॥ ३० ॥ अपरोक्षमिति प्रोक्तं तथा ह्यारब्धसंक्षयः ॥ एकेन शतकल्पेन वायुत्वं याति भो द्विज ॥ ३१ ॥ शतजन्मनि ब्रह्मत्वं याति पश्चा
द्धरेः पदम् ॥ चत्वारिंशद्ब्रह्मकल्पं समारभ्य खगेश्वर ॥ ३२ ॥ रुद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्यात्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ एकचत्वारिंशकल्पे शेषत्वं याति सुव्रत
॥ ३३ ॥ ब्रह्मणा सह मोक्षं च याति सम्यङ् न चान्यथा ॥ कल्पाविंशतिमारभ्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ३४ ॥ इंद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्या
त्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ ब्रह्मणैव सहायाति हरिं नारायणं परम् ॥ ३५ ॥ गरुड उवाच ॥ पंचाशीतिब्रह्मकल्पं समारभ्य महाप्रभो ॥
रुद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्यात्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ ३६ ॥ इति श्रुतं मया ब्रह्मन्ब्रह्मणोक्तं हरेः प्रियात् ॥ इत्थं त्वयोक्तं श्रीकृष्ण संशयो
वायते मम ॥ ३७ ॥ अतो मे संशयं छिधि यथा न स्यात्तथा पुनः ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ब्रह्मो
क्तस्य मयोक्तस्य विवादो नास्ति सर्वथा ॥ संदेहस्त्वज्ञदृष्टानां ज्ञानिनां नास्ति सर्वथा ॥ ३९ ॥ अशीतिब्रह्मकल्पा प्रोक्ता अप्यपञ्च खगेश्वर ॥
चत्वारिंशद्ब्रह्मकल्प एव प्राह चतुर्मुखः ॥ ४० ॥ तत्त्वानां बहुगोप्यत्वात्तथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥ अभिप्रायस्त्वेवमेव ज्ञातव्यो नात्र संशयः ॥ ४१ ॥ पंचा
शीतिब्रह्मकल्पं ये विजानन्ति भो द्विज ॥ तेन्यं तमः प्रविशन्ति सत्यं सत्यं मयोदितम् ॥ ४२ ॥ विरजानन्तरं विप्रं तथा व्याकृतमंबरम् ॥ अनंतपारं तदपि
लक्ष्मीस्तस्याभिमानिनी ॥ ४३ ॥ संख्यातुगुणनं नाम यस्य नास्ति महाप्रभो ॥ न दानं जातिप्रोक्तं सर्वदा नास्ति संशयः ॥ ४४ ॥ अंडाभिमानो
ब्रह्मा तु विराडाख्यो ह्यधुत्तदा ॥ एवं मतं स निर्माय भगवान्हरिरव्ययः ॥ ४५ ॥ विशेषात्तत्र गरुड देवैस्तत्त्वाभिमानिभिः ॥ अथश्वोर्ध्वं तदाक्रम्य

उ. खं.
न. कां.
अ. १०

॥२३०॥

हरिस्तिष्ठति सर्वदा ॥ ४६ ॥ एवं प्राकृतसर्गोक्तिवैकृतं शृणु पक्षिराट् ॥ ४७ ॥ गरुड उवाच ॥ सृष्टिरुक्ता त्वया पूर्वं श्रुता सम्यङ् मया हरे ॥ ४८ ॥
 किं नाम प्राकृतं ज्ञेयं तथा किं वैकृतं प्रभो ॥ एतद्विस्तीर्य मे ब्रूहि श्रोतुं कौतूहलं हि मे ॥ ४९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अव्यक्ताद्याः पृथिव्यन्ता अंडा
 च बहिरुद्भवाः ॥ ते सर्वे प्राकृताः प्रोक्तास्तेषां ज्ञानाद्विमच्यते ॥ ५० ॥ ब्रह्मांडं विकृतं ज्ञेयं ब्रह्मांडांतः खगेश्वर ॥ या सृष्टिरुच्यते सद्भिः सैवोक्ता
 विकृतेति च ॥ ५१ ॥ सृष्टिश्च प्रलयश्चैव संसारो भक्तिरेव च ॥ देवता ऋषिमुख्याश्च लोका भूरादयस्तथा ॥ ५२ ॥ अनाद्यनंतकालीनाः सर्वदैकप्रकार
 काः ॥ जगत्प्रवाहः सत्योऽयं नैव मिथ्या कथंचन ॥ ५३ ॥ यत्त्वेतदन्यथा ब्रूयुः सर्वहंतार एव ते ॥ जगत्प्रवाहः सत्योऽयं हरिसेवेतिसाथा ॥ ५४ ॥ सत्यं
 सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ वेदाच्छास्त्रं परं नास्ति न देवः केशवात्परः ॥ ५५ ॥ सर्वोत्कृष्टं केशवं च विहायान्यमुपासते ॥ तेषामंधं तमो
 ज्ञेयं पितृणां गरुणामपि ॥ ५६ ॥ इदानीं शृणु पक्षीन्द्र वैकृतं सर्गमुत्तमम् ॥ सम्यग्जानाति यो लोके स याति परमं पदम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे श्रीकृष्णगरुडसंवादे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे ब्रह्माण्डादिवैकृतैकदेशप्राकृतसृष्टिनिर्हणं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ श्रीकृष्ण
 उवाच ॥ पुरुषाख्यो हरिः साक्षाद्भगवान्पुरुषोत्तमः ॥ शिष्ये त्वंडोदक विष्णुर्नृणां साहस्रवत्सरम् ॥ लक्ष्मीश्चोदकरूपेण शय्यारूपेण भोंडज ॥ १ ॥ विद्या
 तरंगरूपेण वायुरूपेण भोंडज ॥ २ ॥ तमोरूपेण सैवासी ब्रान्यदासीत्कथंचन ॥ असीद्भोदके चैव नान्यदासीत्कथंचन ॥ ३ ॥ लक्ष्मीस्तुष्टाव च हरिं
 गर्भोदे पक्षिसत्तम ॥ लक्ष्मीधराभ्यां रूपाभ्यां प्रकृतिर्हरिणा तथा ॥ ४ ॥ शेत श्रुतिस्वरूपेण स्तौति गर्भोदके हरिम् ॥ नारायण नमस्तेऽस्तु शृणु
 विज्ञापनं मम ॥ ५ ॥ अजां जहि महाभाग योग्यानां मुक्तिमावह ॥ अजा तु प्रकृतिः प्रोक्ता चापरा प्रकृतिः परा ॥ ६ ॥ शततोवरा तु ब्रह्माणी ब्रह्मपत्नी
 वरानना ॥ उमा शच्यवरा तस्या अवराः संप्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥ एतासां हननं नैव प्रार्थयामः सदा हरे ॥ अस्ति प्रतिनृषु ब्रह्म प्रकृती द्वे व्यवस्थि
 ते ॥ ८ ॥ एका तु नित्यसंसारा त्वजशब्दाभिधायिका ॥ द्वितीया तु तमोऽपोह्या अजशब्दाभिधायिका ॥ ९ ॥ अत एव त्वजे ज्येष्ठे इति लोके प्रकीर्तिते ॥
 सुखदुःखप्रदा चैव अपरा दुःखदैव तु ॥ १० ॥ मोक्षाधिकारिणामेव ज्ञानैश्वर्यादयो गणाः ॥ तेषामाच्छादिका होका तमोंगा सा प्रकीर्तिता ॥ ११ ॥ जीवं
 प्रति महाविष्णुं पाह्याच्छादयति प्रभो ॥ सा परा प्रकृतिर्ज्ञेया परमाच्छादिका स्मृता ॥ १२ ॥ एवं सा परमा दुष्टा तमोंगा तु प्रकीर्तिता ॥ जीववर्गेष्वेव खग
 ब्रह्मादेर्नास्ति सा क्वचित् ॥ १३ ॥ पिशाचवत्समुद्दिष्टा जीवस्येत्यधिकारिणः ॥ प्रीरका तु तयोर्देव्यो स्त्वहमाद्या सुखात्मिका ॥ १४ ॥ तत्र विष्णो महाभाग
 सगुणाच्छादको हितः ॥ परमाच्छादिकां दुष्टां व्यामुच्यैव महाप्रभो ॥ १५ ॥ मोक्षं देहि महादेव त्वद्भक्तानां महाप्रभो ॥ परमाच्छादिका ह्यस्मान्नित्य संसारिणो य

ग. म. पु.
॥२३॥

तः॥१६॥अत एव च नित्यत्वात्तस्मात्तदपसारणम्॥कुरु देव महाभाग इति विज्ञायतां मम॥१७॥एवं स्तुतो हरिः कृष्णो सुप्रबुद्धोऽपि सर्वदा॥उबुद्धवन्महा
विष्णुरभूदज्ञपरीक्षया ॥ १८ ॥ तस्य नाभेरभूत्पद्मं सौवर्णं सुवनाश्रयम् ॥ तत्प्राकृतं च विज्ञेयं भूदेवी त्वभिमानिनी ॥१९॥अनंतस्यैवैव अकाशक
रमोरितम् ॥ चिदानन्दमयो विष्णुस्तस्माद्भिन्नो न संशयः ॥ २० ॥ विष्णोः स्वरूपभूतं च ये विजानांति ते नराः ॥ ते याति ह्यधरं लोकं तथा तत्सं
गिसंगिनः ॥ २१ ॥ किरीटादिकवच्चैव ज्ञातव्यं च खगेश्वर ॥ किरीटाद्या अपि हरेर्द्विधा सन्ति न संशयः ॥ २२ ॥ स्वरूपा ह्यस्वरूपाश्च स्वस्वरूपानि
दर्शने ॥ गृहीता इति विज्ञेया न स्वरूपाः खगेश्वर ॥ २३ ॥ ब्रह्माण्डं ह्यसृजत्तत्र सर्वलोकविवायकम् ॥ प्रलये सुक्तिर्दीनश्च सुप्त इत्युच्यते बुधः ॥
॥२४॥ तस्य समिवस्त्रिंशं च न ज्ञातव्या खगेश्वर ॥ प्रलयोपि महाभाग ब्रह्मवाय्वोर्न चास्ति हि ॥२५॥ वृत्तिरूपं परं ज्ञानं पाद्यार्थ्यं नात्र संशयः ॥
इन्द्रियाणां सुपरतिः सुतिरित्युच्यते बुधैः ॥ २६ ॥ ब्रह्मवाय्वोश्च पासमि वास्तवं स्यात्खगेश्वर ॥ कथं तर्हि तयोर्वैतं ह्यविलस्यत्तद्युच्यते ॥ २७ ॥ तस्मा
त्तद्वास्तवं नास्ति ब्रह्मवाय्वोः खगेश्वर ॥ स्वप्नावस्थायाः सदृशी ह्यवस्था सुतिसंज्ञिका ॥ २८ ॥ ब्रह्मण्यस्यस्या वृत्त्या ह्यस्तीत्येवं निबोध मे ॥
अतो न वास्तवमिदमंगीकार्यं खगेश्वर ॥ २९ ॥ वास्तवं ये विजानांति तेषां नित्यं धनं तपः ॥ ३० ॥ श्रीमरुडं तदाच ॥ सुतिसंज्ञानकार्यत्वात्सुविना
स्तीत्युदीरिता ॥ ३० ॥ यदा हि कारणं चास्ति तदा कार्यमिति प्रभो ॥ इत्यभिप्रायगर्भेण त्वं समाधास्यते यदि ॥ ३१ ॥ तर्हि तस्य महाभाग
कथं ब्रूहि भयादिकम् ॥ भयादिकं ह्यस्तु नाम का वास्माकं क्षतिर्भवेत् ॥ ३२ ॥ एवमुक्तस्तु गोविन्दोऽग्रीवोऽपि कारणम् ॥ भयं त्वज्ञानकार्यं
स्यात्कार्यकारणमत्र हि ॥ ३३ ॥ प्रीयते मन्वा ब्रह्मा तस्मात्सुतिश्च तत्र हि ॥ अज्ञानादिकं यदि ब्रह्म तस्य न स्यात्कार्यमेव ॥ ३४ ॥ कथं सुखो
प्रदश्येत न कथञ्चित्कारिष्याति ॥ कथं वा सुक्तिपर्यंतं ज्ञानव्यक्तिर्वहस्व मे ॥ ३५ ॥ यद्यज्ञानं तस्य सत्यं न स्यात्तर्हि महाप्रभो ॥ अस्माद्वरात्कथं
ब्रह्मच्छवणं कुरुते वद ॥ ३६ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ भयं च वास्तवं तस्य न जानीहि महामते ॥ ३७ ॥ दृश्यते मद्रव्यं
तस्य हरिप्रोत्यर्थमेव च ॥ भयाकामवर्तवानमुवास्तवमीरितम् ॥ ३८ ॥ प्राप्तप्रारब्धलेशश्च तस्य नास्ति खगेश्वर ॥ दुःखाज्ञानादिकं किञ्चित्कथं
तस्मिन् भविष्यति ॥ ३९ ॥ विष्णोराज्ञानुसारिण भयायातुकरात्यसौ ॥ तेन प्रीणाति च हरिस्तस्य नास्त्यत्र संशयः ॥ ४० ॥ शृणोति सततं ब्रह्मा
न चिन्त्यात्तावताज्ञता ॥ कदाचिदृश्यते ब्रह्मा दुःखी न च खगेश्वर ॥ ४१ ॥ यद्ब्रह्मा च न जानीयाद्वरिप्रोत्यर्थमेव च ॥ दुःखिवहस्यते अज्ञा
आज्ञानां मोहनाय च ॥ ४२ ॥ योग्यतामानतिक्रम्य यावज्ज्ञानं च तिष्ठति ॥ ब्रह्मणस्तावदेवास्ति नात्र कार्या विचारणा ॥ ४३ ॥ ज्ञानस्य व्यक्तता

उ. खं.
अ. ११

॥२३॥

नाम विद्यमानस्य चादरात् ॥ ज्ञानस्यासादनं चैव ज्ञानव्यक्तिरिति स्मृता ॥ ४४ ॥ अतो ज्ञानादिकं नास्ति ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ पञ्चाद्विरण्म
 याब्जातो ब्रह्मा तु चतुराननः ॥ ४५ ॥ सर्वदाऽऽलोचनायुक्तस्तेन स्वालोचनं कृतम् ॥ अज्ञानां मोहनाथाय हरिप्रोत्यर्थमेव च ॥ ४६ ॥ संक
 ल्पोपि तथैवास्ति न ह्यज्ञानात्कृतस्तथा ॥ को वा मां सृष्टवानत्र इति ह्यालोच्य स प्रभुः ॥ ४७ ॥ तं विचारयितुं ब्रह्मा पञ्चनार्दीं विवेश ह ॥ ४८ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादेऽज्ञानहेतुनिरूपणं नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥
 ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ नार्दीं समाविश्य महातुभावः श्रीविष्णुभक्तो त्वथ पुष्करस्थः ॥ विचारयामास गुरुं स्वमूलं नारायणं निर्गुणमद्वितयम् ॥
 ॥ १ ॥ एतावता हग्निभक्तस्य तस्याप्यच्छिन्नभक्तस्य चतसुखस्य ॥ विचारकाले च विचिन्तनीयो ह्यज्ञानलेशस्तु स्वयेश्वर ॥ २ ॥ यथास्ति
 विष्णोर्मनः सङ्कल्प एव तथैव मोपि प्रकरोति नित्यम् ॥ आलोचने तस्य सदास्ति धूमन्स्वययोग्यतामनतिक्रम्य चैव ॥ ३ ॥ हरेः स्वरूपे च
 तथा प्रपञ्चः स्वस्मिन्स्वरूपे च खगास्ति ज्ञानम् ॥ यथापि नित्यं परिचारवारि च अज्ञातवद्दृश्यते विष्णुना च ॥ ४ ॥ हरेः प्रीत्यर्थं कु
 रुते सौ कदाचित्तत्रापि कश्चिद्विशेषोऽस्ति वीट् ॥ शृणुष्व सम्प्रकुनिष्ठहीतचित्तो यथा प्रोवाच स विजानाति देवः ॥ ५ ॥ सदा त्वदोषं प्रविशेषैश्च युक्त
 वेदास्तथा वा पविजानन्ति नित्यम् ॥ तस्य स्वरूपं न तथा हरिं च स्वयोग्यतामनतिक्रम्य वेधाः ॥ ६ ॥ हरेः स्वरूपं न विजानाति सर्वे स्वयो
 ग्यरूपं सर्वदा वोचते विष्णोः ॥ तत्राज्ञानं नास्ति किञ्चिद्विजेन्द्र यावत्स्वरूपं च तथैव लक्ष्म्याः ॥ ७ ॥ वेधा न जानाति कुतस्तदन्ये तयोः स्वरूपं
 न विजानाति सर्वम् ॥ तथापि वेदानेकदेशेन वेद जानाति लक्ष्मीर्हरिरूपं च यावत् ॥ ८ ॥ तावन्न जानाति मिथिः खगद्विज्ञाने विधातुश्च स्वयोग्य
 भूते ॥ अतो विरिञ्चस्य न चिन्तनीयो ह्यज्ञानलेशः कापि देशे च काले ॥ ९ ॥ नार्दीं समाविश्य तदा विरिञ्चो न वेद नारायणमेकवच ॥
 तदाश्रुणोत्तं कमलासनं प्रभुस्तपस्तप द्रवक्षरं सादरेण ॥ १० ॥ अभिप्रायं तस्मै सम्प्रतिदिष्ट्वा तपः कुरु त्वं हरितुष्ट्यर्थमेव ॥ तपोऽकराद्विरिञ्चोऽपि
 निष्ठो हरेः प्रीत्यर्थं दिव्यसहस्रवर्णम् ॥ ११ ॥ ततो हरिः प्रादुरासीत्स्वर्गेन्द्र वरं दातुं भक्तवरस्य दिव्यम् ॥ सदा विष्णुं देवदेवो ददर्श चतुर्भुजं तं
 जलजायताक्षम् ॥ १२ ॥ श्रीवत्सलक्ष्मं गलरोमिकौस्तुभं संपश्यन्तं सुमसन्नामैदृशम् ॥ दृष्ट्वा हरिं ब्रह्म नारायणं च पुनः स्थितं भक्तवश्यं दया
 लुम् ॥ १३ ॥ समर्चयामास महाविभूत्या भक्त्या हरिः पादार्थं दधार ॥ अस्तेन्यहाभागवतप्रधानो हरिं गुरुं भक्तिविवाधितात्मा ॥ १४ ॥ ब्रह्मा

ग. म. पु.
॥२३२॥

वाच ॥ रमेश लोकेश जगन्निवास तव स्वरूपं न विजानाति देवी ॥ तव प्रसादात्तुविजानाति देवी गुणान्वेदोक्तान्सर्वदा वीन्द्र सर्वान् ॥ १५ ॥
तथापि सा न विजानाति देवी साकल्येनाशेषितः सद्गुणैश्च ॥ यद्यप्यनुक्तं पञ्चभिर्नास्ति वेदैस्तथापि देवैस्त्रिविधोप आस्ते ॥ १६ ॥ तत्त्वेच्छवः प्रवि
जानन्ति नित्यं वेदे सूक्तान्काव्यनुक्तैश्च संवाच ॥ आदौ जानन्त्यत्र वेदा सुरोरे क्रगादयः सुष्ठु चत्वार एव ॥ १७ ॥ वेदा ह्येते वेदयतीति देव
तथा पुराणं भारतं पञ्चरात्रम् ॥ क्रमादितो विचिन्त्य सा विष्णुगुणान्स्वयोग्यान्सदा विजानाति रमापि देवी ॥ १८ ॥ विशेषतो ह्युक्तगुणा
नृगादिषु स्वयोग्यभूतान्संविजानाति देवी ॥ सामान्यतः प्रविजानाति देवी हरेर्गुणाश्च विशेषाच्च नित्यम् ॥ १९ ॥ अहं विजानामि रमा
सादात्तव प्रसादाच्च गुणान्सदैव ॥ स्वयोग्यभूताञ्छ्रुतिप्रकाच गुणैश्च कश्चिद्विजानाति हरेर्न कश्चित् ॥ २० ॥ तव प्रसादाच्च मम प्रसा
दात्कालांतरे तैश्च जानाति शेषः ॥ दुष्कर्मलेशाद्वा तिरोहितान् गुणान्यानेव पूर्वं विदितान् स्वयोग्यान् ॥ २१ ॥ तानेव ज्ञात्वा पुनरेव शेषस्तिरो
हितैश्च गुणस्ततः स्मृतः ॥ सदा स्वयोग्याश्च हरेर्गुणैश्च उमापतिश्चापि तव प्रसादात् ॥ २२ ॥ यदा विजानाति हरे सुरोरे अप्राप्तलभ्येति
तदोच्यते हरः ॥ ममापि लोकं च यदा सुरोरे तदा विजानाति तव स्वरूपम् ॥ २३ ॥ योविन्द नित्याव्यय चित्सुपूर्णं तव प्रसादात्नास्ति शतेषु तन्मय
येषु हि देवाश्च शरीरधारिणस्ते ज्ञानहीना विषयेषु निष्ठाः ॥ २४ ॥ येय देवा विषयेषु निष्ठास्तेते देवा वहिरर्थभावाः ॥ येय देवा वहिरर्थभावा मोक्षा
दन्ये प्रलपन्तः सदैव ॥ २५ ॥ तव स्वरूपे च जगत्स्वरूपे तवासमानं नास्ति विष्णो सदैव ॥ यतस्तव प्राकृतो नास्ति देहो यतो ज्ञानं नास्ति नास्त्ये
व नित्यम् ॥ २६ ॥ पूर्णानन्दज्ञानदेहोऽपि नित्यं सदा शरीरी भाष्यते भक्तिमद्भिः ॥ यतस्तव प्राकृतो नास्ति देहो ह्यतोपि नित्यमशरीरीति च स्मृतः
॥ २७ ॥ नतोऽहं सर्वदास्मिन्शरीरेऽहंममेत्यभिमानेन ज्ञान्यः ॥ अतोऽप्यहं त्वशरीरी सदैव तथैव नित्यं वहिरर्थैश्च सून्यः ॥ २८ ॥ स्वभोगभार्यासत्य
लोकादिभोगः स्वयोग्यभोगो वल्लभालयादिभोगः ॥ एते हि सर्वे वहिरर्थसंज्ञकाः नैसर्गिकामाः सर्वदा मे हि विष्णो ॥ २९ ॥ तथाप्यहं कामहीनो हि
नित्यं रुद्रादयः कामवन्तो यतोतः ॥ शरीरिणस्ते वहिरर्थभावा अज्ञानवन्तोऽपि च संस्पृष्टाः स्वयं ॥ ३० ॥ स्वदारभोगे केवला गीतिमेव
हरेरेव सर्वदाहं करोति ॥ स्तम्बास्त्रादीन्धारियिष्ये सदैव विष्णोः प्रीत्यर्थं नैव गात्रार्थमेव ॥ ३१ ॥ नित्यानन्दानन्दान्यकामो न मेस्ति अतः सदा
वहिरर्थैश्च ज्ञान्यः ॥ ममापि भार्या वहिरर्थैश्च ज्ञान्या अस्पृष्टावा स्पृष्टवन्तीव दृश्यते ॥ ३२ ॥ अस्पृष्टभूता ज्ञानिनां सर्वदेव तथाज्ञानां ज्ञानहीनेति
भाति ॥ यावज्ज्ञानं चास्ति मे वास्तुदेव तावज्ज्ञानं वास्तुदेवस्य चास्ति ॥ ३३ ॥ यावज्ज्ञानं वास्तुदेवस्य चास्ति तावज्ज्ञानं ज्ञानवतामृजुनाम् ॥

उ. खं.
म. कां.
अ. १२

॥२३२॥

क्रमेणैवाज्ञानिनां वातृज्ज्नामस्पष्टरूपो ज्ञानगतो विशेषः ॥ ३४ ॥ सौरप्रकाशो च यथैव दर्शनं तथा मम ज्ञानगतो विशेषः ॥ दीपप्रकाशो च यथैव दर्शनं तथा ज्ञानं वायुदेवस्य चास्ति ॥ ३५ ॥ अस्पष्टरूपः न्यूनता ह्यस्ति वायौ तथा ज्ञानं नैव संचिन्तनीयम् ॥ एतादृशी ज्ञानशक्तिरुत्तरेणो
 व्यादीनां मोक्षपर्यंतमस्ति ॥ ३६ ॥ ज्ञानं तृज्ज्नां मोक्षकाले पिपञ्चवाद्यादीनां प्रलयेनाद्वादीर्न ॥ वायोर्मम प्रलये सृष्टिकाले तथा वायव्या नास्ति नास्त्ये
 व मोहः ॥ ३७ ॥ गायत्रीवद्भ्रान्त्या देवदेव ज्ञानस्यमेवं हतितत्त्ववेदिभिः ॥ ममाज्ञानं दृश्यते यत्र कुत्र दैत्यादीनां मोहनार्थं सदैव ॥ ३८ ॥ तेन
 प्रीतिर्देवदेवस्य विष्णोर्भविष्यतीत्येव विनिश्चितम् ॥ प्रश्नादिकं स्वज्ञवत्सर्वदेवं कल्पिहं मोहनायायमाना ॥ ३९ ॥ सूर्यादेव नास्ति यथा
 तमश्च तथाज्ञानं नास्ति नास्त्येव देव ॥ कर्मोपदेहं श्रवणं सर्वदेवं हरिप्रोक्त्यर्थं निश्चितार्थं मतां हि ॥ ४० ॥ शतजन्मगतानां त्वज्ज्ज्नां पूर्वमेव तु अपरोक्ष
 भाव एव ज्ञानं समुदीरितम् ॥ ४१ ॥ अपरोक्षानन्तरं तु नास्त्यज्ञानं न संशयः ॥ शतजन्मसु देवेश अपरोक्षेण सर्वदा ॥ ४२ ॥ पुण्यज्ञानं ममा
 स्त्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ शतजन्मसु पूर्व तु परेक्षेण मम प्रभो ॥ ४३ ॥ पूर्णं ज्ञानं सद्वाप्यस्तीत्येवमाहुर्महर्षयः ॥ संज्ञाज्ञानमगतायाश्च सरस्य
 त्या महाप्रभो ॥ ४४ ॥ नाज्ञानं चिन्तनीयं हि ब्रह्माप्येवैव देव हि ॥ अत्र कश्चिद्विशेषोऽस्ति ज्ञातव्यस्तत्त्वमिच्छुभिः ॥ ४५ ॥ अवतारेषु भातव्या
 कदाचिज्ज्ञानपूर्वकम् ॥ सर्वदा ज्ञानरूपा सा सर्वदुःखविजिता ॥ ४६ ॥ दैत्यानां मोहनार्थाय अंशो दुःखीव दृश्यते ॥ तस्या दुःखादिकं
 किंचिद्भ्रान्तिनास्त्येव सर्वथा ॥ ४७ ॥ अपरोक्षतिरोभाव ईपत्काले प्रदृश्यते ॥ तावन्मात्रेण वाज्ञानं तस्यां नैवाहितं च यत् ॥ ४८ ॥ मूलरूपे तु
 नास्त्येव भातव्या ज्ञानविस्मृतिः ॥ भातव्यास्तु यथा नास्ति सरस्वत्यास्तु किं पुनः ॥ ४९ ॥ अंशावतरणे नास्ति सरस्वत्याः कदाचन ॥ अंशा
 वरणं नास्ति ममापि मधुसूदन ॥ ५० ॥ तथैव ज्ञानमस्त्येव हेतुर्नागवर्णस्य च ॥ वायोर्नाशवतरोस्ति यथा मूले तथैव च ॥ ५१ ॥ बलज्ञाना
 दिकं सर्वं चिन्तनीयं न संशयः ॥ तथापि वायौ दृश्यते बलज्ञानादिव्यक्तयः ॥ ५२ ॥ अवतारेषु वायोस्तु सम्यक् शक्त्यात्मनास्ति हि ॥ अपरोक्ष
 तिरोभावौ नांशावतरणेऽपि ॥ ५३ ॥ बलज्ञानादिकं यावन्मूलरूपे प्रदृश्यते ॥ त्रेतायुगस्वरूपे च न दर्शयति तादृशम् ॥ ५४ ॥ त्रेतायुगस्वरूपे
 च यादृक् चादर्शयत्प्रभो ॥ द्वापरस्य स्वरूपे तत्तददर्शयति तादृशम् ॥ त्रेतायुगस्वरूपे च यादृक् चादर्शयत्प्रभो ॥ ५५ ॥ द्वापरस्ये वायुरूपे यादृश
 दर्शयत्प्रभुः ॥ वायुः कलियुगे रूपे तददर्शयति तादृशम् ॥ ५६ ॥ तथा दर्शयते वायुर्दैत्यानां मोहनाय च ॥ अवतारेषु वायोश्च अन्तरं ये विदुः प्रभो
 ॥ ५७ ॥ तेऽयं तमः प्रविशन्ते ते दैत्या न च ते सुताः ॥ वायावप्यन्तरं नास्ति हतितत्त्वविनिर्णये ॥ ५८ ॥ निर्वां कुर्वन्ति च निष्प्राजिवाद्यं एतं

ग. म. दु.
॥२३३॥

म्यहम् ॥ तदर्थमेव वायोश्च अवतारः सदा भुवि ॥ ५९ ॥ गुणपूर्णस्य विष्णोस्तु निर्युगत्वविचिन्तनम् ॥ जातानवादिष्णान्त्वं सोहसित्वादिचि
न्तनम् ॥ ६० ॥ चिदानंदात्मके देहे उत्पत्त्यादिविचिन्तनम् ॥ अच्छेद्याभेद्यगात्रेषु च्छेदधेदादिविचिन्तनम् ॥ ६१ ॥ देव्या नित्यविद्योमिन्स्य विद्यो
गादिविचिन्तनम् ॥ केशशोकादिशून्यस्य हरेः केशादिविचिन्तनम् ॥ ६२ ॥ व्याससामादिरूपेष्वनृषिविप्रत्वचिन्तनम् ॥ कृष्णसामादिरूपेषु अन्तरस्य
विचिन्तनम् ॥ ६३ ॥ रामकृष्णादिरूपेषु अन्तरस्य विचिन्तनम् ॥ रामकृष्णादिरूपेषु पराजयविचिन्तनम् ॥ ६४ ॥ सन्तानार्थं तु कृष्णे
न शिवपूजादिविचिन्तनम् ॥ रामेण दुःस्वयुक्तेन लिंगस्य स्थापनं कृतम् ॥ ६५ ॥ पंचधातुयुगे कृष्णे हरिरूपविचिन्तनम् ॥ स्वयं व्यक्तस्थले चापि चिदा
नंदत्वकल्पनम् ॥ ६६ ॥ पितृमातृद्विजातीनां हरिरूपत्वचिन्तनम् ॥ अस्वतंत्रेण रुद्रेण हरेरेक्यदिविचिन्तनम् ॥ ६७ ॥ विष्णोः सुषुप्ते साकं च अभेदा
दिविचिन्तनम् ॥ सर्वोत्तमः मूर्त्य एव विष्णवाद्यास्तस्य किकराः ॥ ६८ ॥ इत्यादिविचिन्तनं दोषो हरिनिदेति चोच्यते ॥ अस्यैव व्यक्तिलिङ्गेन अश्वत्थ
तुलसीषु च ॥ ६९ ॥ शालग्रामं विहार्येव नमनं ये प्रकुर्वते ॥ ते सर्वे हरिनिदायामविकारिण एव हि ॥ ७० ॥ मोक्षाविकारिणो यं तु अज्ञानात्परमे
श्वरम् ॥ पार्थक्यनयनं येषु कुर्वति यर्हि वा प्रभो ॥ ७१ ॥ तर्हि तेषां हि कालेषु दुःखं याति न संशयः ॥ अतः प्रार्थक्यनयनं ये कुर्वन्त्येषु सर्वदा
॥ ७२ ॥ ते सर्वे त्वबुधा ज्ञेया नाम कार्या विचारणा ॥ अस्वयं व्यक्तिलिङ्गेन नमनं ये प्रकुर्वते ॥ ७३ ॥ ते सर्वे ह्यसुरा ज्ञेया नाम्नयया तु कथंचन ॥
विहाय शून्यमश्वत्थं नमनं ये प्रकुर्वते ॥ ७४ ॥ द्विमासहीनां तुलसीप्रसूतां च गां नवाग्र ॥ ते सर्वे ह्यसुरा ज्ञेया नाम्नयया तु कथंचन ॥ ७५ ॥
गुल्माद्याश्च मनुष्यास्तास्ते ज्ञेया ब्रह्मवाहवः ॥ अस्मच्छतापुःपर्यंतमेक एव कालः स्मृतः ॥ ७६ ॥ कलौ सति कल्पमानं कलिरन्ते न सति च ॥
तस्मिन्दिने ब्रह्मरूपे गच्छति च तस्मान्तकम् ॥ ७७ ॥ तत्र स्थित्वा लोकसार्गं प्राप्स्यते न संशयः ॥ साधकैर्विष्णुकारणैर्वा वसुधापते प्राप्स्यते
॥ ७८ ॥ शतवर्षानंतरं च सर्वेषां कलिना सह ॥ वायोगदाप्रहारेण लिंगमंगो भविष्यति ॥ ७९ ॥ तत्रोचं प्रविशत्येते तारतम्येन सर्वराः ॥ तमस्ये
पि संसारे नाम्नयया विचारणा ॥ ८० ॥ सर्वेषां सुसुप्तमोते यः कलिरिव न संशयः ॥ दूषको विष्णुभक्तानां तत्समो नास्ति सर्वदा ॥ ८१ ॥ संसारे
वाचतमसि सर्वत्र हरिदूषकः ॥ मिथ्यादाने ज्ञानगुह्यिहंस्ते च सुसुप्तिमान् ॥ ८२ ॥ तस्मात्कलिसमो लोकेशिव्यक्तो न कुर्वन्ति ॥ दुर्वाचनः
॥ एवोक्तो दुःखानंतस्वरूपवान् ॥ ८३ ॥ तस्माच्छतगुणांशेन कलिभार्या तु सर्वदा ॥ अलक्ष्मीरिति विख्याता सा लोके मन्थरा स्मृता ॥ ८४ ॥
तस्माद्दशगुणांशेन विप्रचित्तिस्तु सर्वदा ॥ जरासंघः स एवोक्तः कालनेमिस्ततः परम् ॥ ८५ ॥ तस्माच्छतगुणांशेन स तु कंसति विश्रुतः ॥ तस्मात्प

ग. म.
श. कौ.
श. ५२

॥२३३॥

षण्णैर्हीनो मधुकैटभसंज्ञको ॥ ८६ ॥ तावेव हंसहिडंबको ज्ञेयौ तौ च जनार्दन ॥ विप्रचित्समो ज्ञेयो भीमो वै भूतले स्मृतः ॥ ८७ ॥ तस्माद्दृष्ट-
 गुणैरुच्यो हिरण्यकशिपुः स्मृतः ॥ तस्माच्च त्रिगुणैर्हीनो हिरण्याक्षो महासुरः ॥ ८८ ॥ मणिमांस्तत्समो ज्ञेयः किंचिद्भो बकः स्मृतः ॥ तस्माद्दिशह-
 णैर्हीनस्तास्काख्यो महासुरः ॥ ८९ ॥ तस्मात्षड्गुणतो हीनः शंखो लोककण्टकः ॥ शंखस्य समो ज्ञेयः शाल्वो देव्येषु चाकम् ॥ ९० ॥ शंखराजु द्विगु-
 णतो हिडिबो न्यून उच्यते ॥ बाणस्ततोऽधमो ज्ञेयः स तु कीचकनामतः ॥ ९१ ॥ ह्यापास्त्रयो महाहासोबाणात्पुनरसमः स्मृतः ॥ तस्माद्दशगुणैर्हीनो
 नमुचिर्देव्यसत्तमः ॥ ९२ ॥ नमुचेस्तुसमो ज्ञेयौ पाक इत्थल इत्थुभौ ॥ तस्माच्चतुर्गुणैर्हीनो यातापिहीनवाधमः ॥ ९३ ॥ तस्मात्पञ्चगुणैर्हीनो धेनु-
 को नाम दैत्यराट् ॥ धेनुकादधं गुणतः केशो दैत्यस्तु चावरः ॥ ९४ ॥ केशर्देव्यसमो ज्ञेयस्तु गतः महासुरः ॥ तस्माद्दशगुणैर्हीनो हंसो गाय-
 मापते ॥ ९५ ॥ त्रिरिक्तस्तु समो ज्ञेयस्तत्समः पौरुकस्मृतः ॥ वेतः च एव विज्ञेयः पूर्वजन्मनि सत्तमः ॥ ९६ ॥ तस्माच्चतुर्गुणैर्हीनो कुम्भाडककुण्ड-
 लो ॥ दुःशासनस्तु विज्ञेयो जरासंधसमः प्रभो ॥ ९७ ॥ कंसेन तुल्यो विज्ञेयो विकर्णो दैत्यसत्तमः ॥ कुम्भकर्णाच्छतगुणैर्हीनो कथ्येति विश्रुतः ॥
 ॥ ९८ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः शतधन्वा महासुरः ॥ समानस्तस्य विज्ञेयः कर्मारिर्देव्यसत्तमः ॥ ९९ ॥ कालकेयस्तु विज्ञेयः सदा वेनसमो मतः ॥ अच-
 मानां तु देव्यानामुत्तमः साम्यमुच्यते ॥ १०० ॥ तत्रविशाच्च विज्ञेयं देवानां नात्र संशयः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनश्चित्तमानसुरो ग्रहान् ॥ १०१ ॥
 तच्छरीराभिमानो तु तस्माच्छतगुणैर्वरः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनो हस्तमानसुरो ग्रहान् ॥ १०२ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः पादमानसुरो ग्रहान् ॥
 नेत्रेन्द्रियाभिमानो तु तस्माच्छतगुणो वरः ॥ १०३ ॥ चक्षुरिन्द्रियमानो तु तस्माच्छतगुणो वरः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः स्पर्शमानसुरो ग्रहान् ॥
 ॥ १०४ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनश्चंदमानसुरो ग्रहान् ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः शिश्नमानसुरो ग्रहान् ॥ १०५ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः कर्ममानसुरः
 स्मृतः ॥ कल्पार्थैः प्रेरिताः सर्वे रुद्राद्या अधिकांशिनः ॥ १०६ ॥ कदाचित्सुविरुद्धं च कुर्वति तस्य सत्तमः ॥ कदाचित् च पापुष्य विरुद्धं नाके-
 व भोः ॥ १०७ ॥ घृलेष्वंशावतरेषु रुद्रादीनां महाप्रभो ॥ बुद्धिर्वैनश्यते यस्यात्संस्थाच्छिन्ना हि तेजविलाः ॥ १०८ ॥ महीपते च मदबुद्धिस्तस्माद-
 च्छिन्नसंज्ञिकः ॥ एतादृशोऽप्यद्वैतं न च शक्तिस्तु नस्तवे ॥ १०९ ॥ महाप्रभो ॥ इति स्तुत्या हरिं ब्रह्मा स्थितः भोज-
 छिरव्रतः ॥ ११० ॥ इति श्रीगण्डे महापुराणे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे ब्रह्मस्तुतिवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ इति स्तुतः स भगवान् स्वपुत्रेण दयानिधिः ॥ मय्यभिप्राया वाचा प्रोवाच शत्रुघ्नदत्तः ॥ १ ॥ सृज ब्रह्मनिमान्वेयान्मत्प्रसादा-

ग. म. पु.
॥२३४॥

क्रमेण च ॥ यथा वै प्राक्शणेतद्रत्नं सर्वं महाप्रभो ॥ २ ॥ नास्ति प्रयोजनं तेन तव मत्प्रीतये सुज ॥ एवमुक्तस्तु हारिणा ब्रह्मा स्तुता हरि
परम् ॥ ३ ॥ सृष्टिं कर्तुं मनो दधे प्रीणयन्नेव माधवम् ॥ महत्तत्त्वात्मको ब्रह्मा वायुं जीवाभिमानिनम् ॥ ४ ॥ आदौ ससर्ज गरुडं पुरुषात्मा स
एव च ॥ ततो दक्षिणहस्तात् ब्रह्मार्णो भारती तथा ॥ ५ ॥ असृजते महाभोगे अव्यक्तस्य नियामिके ॥ वामहस्तात्सत्ययुजो महत्तत्त्वात्मकोऽनलः
॥ ६ ॥ ब्रह्मणो दक्षिणाद्रस्तादहंकारात्मको हरः ॥ आदौ शेषस्ततो जज्ञे गरुडतदनन्तरम् ॥ ७ ॥ तदनन्तरजो रुद्रः स एव सृष्टवान्प्रभुः ॥
स्वोत्पत्त्यनन्तरं ब्रह्मा दशवर्षान्महाप्रभुः ॥ ८ ॥ वायुमुत्पादयामास वत्सरांते प्रभुः ॥ गायत्रीं जनयामास वायोऽनन्तरम् ॥ ९ ॥ संवत्सरा
न्तरे तु भारतीमसृजत्प्रभुः ॥ भारत्यनन्तरं शेषं दिव्यसाहस्रवत्सरात् ॥ १० ॥ अनन्तरं संवत्स्रं गरुडस्तु ततः परम् ॥ दिव्यसाहस्रवत्सरात् तथा रुद्र
च सृष्टवान् ॥ ११ ॥ शेषस्यानन्तरं देवीं वारुणीं च महाप्रभुः ॥ दशवर्षानन्तरं तु ब्रह्मजन्मलासनः ॥ १२ ॥ गरुडानन्तरं देवीं सौपर्णीमसृजत्प्रभुः ॥
दशवर्षानन्तरं च पार्वतीं च तथैव सः ॥ १३ ॥ पार्वत्यनन्तरं चन्द्रं मनस्तत्त्वात्नियामकम् ॥ दशवर्षानन्तरं तु वासवं ब्रह्मजन्तः ॥ १४ ॥ अभिमा
नी दक्षिणस्य बाहोश्च परमेष्ठिनः ॥ दशवर्षानन्तरं तु शचीं तामसृजत्प्रभुः ॥ १५ ॥ इन्द्रस्यानन्तरं कामं त्रिशद्वर्षानन्तरम् ॥ असृजद्ब्रह्मबाहोश्च
मनस्तत्त्वाभिमानिनम् ॥ १६ ॥ तदनन्तरं देवीं दशवर्षानन्तरम् ॥ गतिं स जनयामास कामभायी महाप्रभुः ॥ १७ ॥ कामस्याप्यभिमानिनी तु
स एव परिकीर्तितः ॥ ब्रह्माहंकारिकं प्राणं कार्यात्पत्तरनन्तरम् ॥ १८ ॥ दशवर्षानन्तरं तु निर्ममे नासिक ततः ॥ तस्य भाय्यो नासिकस्य
पञ्चवर्षानन्तरम् ॥ १९ ॥ निर्ममे नासिकां वायां ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ अदेकासदनु ब्रह्मा सत्त्वानं च दुरुत्तमिम् ॥ २० ॥ निर्ममे च
वर्षेभ्युमपञ्चवर्षानन्तरम् ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु तारां भायीं विनिर्ममे ॥ २१ ॥ शुरीरनन्तरं ब्रह्मा पंचाविंशदानन्तरम् ॥ स्यात्प्रभुं सृष्टुं
चैव निर्ममे मनसा विभुः ॥ २२ ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु शतरूपां विनिर्ममे ॥ शतरूपानन्तरं तु त्रिशद्वर्षानन्तरम् ॥ २३ ॥ दक्षः
शिष्यात्मको जज्ञे दक्षिणायुधतः प्रभोः ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु वामायुधायुधतः ॥ २४ ॥ अष्टमिमुजद्रह्मा सृष्टयर्थं परमादरात् ॥ दक्ष
स्यानन्तरं ब्रह्मा पञ्चाविंशदानन्तरम् ॥ २५ ॥ निर्ममे ह्यनिरुद्धं च मध्यमागुलिपर्वतः ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु ससर्ज भगवानजः ॥ २६ ॥
विराजसंज्ञकां भायीं मध्यमागुलिपर्वतः ॥ अनिरुद्धानन्तरं तु शतवर्षानन्तरम् ॥ २७ ॥ निर्ममे प्रवहं वायुं कनिष्ठगुलिपर्वतः ॥ दशवर्षानन्तरं
तु प्रवाही निर्ममे प्रभुः ॥ २८ ॥ कनिष्ठगुलिपर्वतो वामदेवं न संशयः ॥ प्रवहानन्तरं ब्रह्मा शतवर्षानन्तरम् ॥ २९ ॥ यमं विनिर्ममे वृथादृष्टव

ल. श्व.
म. कौ.
अ. १२

॥२३४॥

षादनंतरम् ॥ तद्वार्या शामला देवी तस्मादेव महाप्रभुः ॥ ३० ॥ यमस्यानंतरं चंद्रं त्रिंशद्वर्षादनंतरम् ॥ असृजदक्षिणाच्छोत्राच्छोत्रतत्त्वानि
 यामकम् ॥ ३१ ॥ नववर्षानंतरं तु रोहिणीमसृजत्प्रभुः ॥ वामश्रोत्राच्च गरुडं वामश्रोत्राभिमानिनम् ॥ ३२ ॥ चंद्रस्यानंतरं सूर्यं विंशद्वर्षादनंतरम् ॥
 सम्यग्विनिर्ममे ब्रह्मा दक्षिणाक्षश्च देवताम् ॥ ३३ ॥ वामाक्षो निर्ममे संज्ञां षड्वर्षानंतरं प्रभुः ॥ सूर्यस्यानंतरं ब्रह्मा शतवर्षादनंतरम् ॥ ३४ ॥
 रसनेन्द्रियाच्च वरुणं निर्ममे तस्य मानिनम् ॥ विंशद्वर्षानन्तरं तु तस्मादेवेन्द्रियात्प्रभुः ॥ ३५ ॥ गंगां विनिर्ममे ब्रह्मा रसनेन्द्रियदेवताम् ॥ वरुणस्या
 नंतरं तु दशवर्षादनंतरम् ॥ ३६ ॥ उत्संगात्रिर्ममे ब्रह्मा नारदं भगवत्प्रियम् ॥ नारदस्यानंतरं तु षष्टिवर्षादनंतरम् ॥ ३७ ॥ अग्निं विनिर्ममे ब्रह्मा
 त्वगिन्द्रियतः प्रभुः ॥ अतो वागभिमानि स पंचवर्षादनंतरम् ॥ ३८ ॥ स्वाहां विनिर्ममे ब्रह्मा तामाहुर्मंत्रदेवताम् ॥ अग्रेरनंतरं वीन्द्र भृगुं ब्रह्मर्षिस
 त्तमम् ॥ ३९ ॥ दशवर्षानंतरं तु भ्रुवोर्मध्याद्विनिर्ममे ॥ संवत्सरानंतरं तु भृगुभार्या विनिर्ममे ॥ ४० ॥ भृगोरनंतरं ब्रह्मा शतवर्षादनंतरम् ॥ कश्यपं
 जनयामास मनसा च स्वयं प्रभुः ॥ ४१ ॥ संवत्सरानंतरं तु अदितिं निर्ममे प्रभुः ॥ कश्यपानंतरं चात्रिं दशवर्षादनंतरम् ॥ ४२ ॥ अत्रेरनंतरं
 ब्रह्मा दशवर्षादनंतरम् ॥ अजीजनद्भरद्वाजं वसिष्ठ तदनंतरम् ॥ ४३ ॥ दशवर्षानंतरं तु तेषां भार्याः क्रमेण तु ॥ संवत्सरानंतरेण असृजत्कमला
 सनः ॥ ४४ ॥ वसिष्ठस्यानंतरं तु गौतमं ह्यसृजत्प्रभुः ॥ दशवर्षानंतरेण जमदग्निं ततोऽसृजत् ॥ ४५ ॥ दशवर्षानंतरेण मनुर्वैवस्व
 तोऽभवत् ॥ मनोरनंतरं जज्ञे शतवर्षादनंतरम् ॥ ४६ ॥ विष्वक्सेनो महाभागो वायुपुत्रो महाबलः ॥ तस्माच्चतुर्दशे वर्षे गणपो ह्यभवद्वि
 भोः ॥ ४७ ॥ तदनंतरजो वींद्र अष्टवर्षादनंतरम् ॥ धनपो ह्यभवत्तत्र तद्वार्या वत्सरे परे ॥ ४८ ॥ विष्वक्सेनानंतरं तु दशवर्षादनंतरम् ॥ जयादीन्भ
 गवद्भक्तान्सृष्टवान् कमलासनः ॥ ४९ ॥ जयाद्यानंतरं ब्रह्मा वल्लाद्याः कर्मदेवताः ॥ शतवर्षानंतरं तु सृष्टवाञ्छिववाहनम् ॥ ५० ॥ कर्मदेवा
 नंतरं तु त्रिंशद्वर्षादनंतरम् ॥ पर्जन्यमसृजद्ब्रह्मा मंत्रयन्त्राभिमानिनम् ॥ ५१ ॥ पर्जन्यानंतरं ब्रह्मा दशवर्षादनंतरम् ॥ पुष्करं जनयामास कर्म
 तत्त्वाभिमानिनम् ॥ ५२ ॥ एवं विनिर्ममे ब्रह्मा मत्प्रसादात्खगेश्वर ॥ एवं ज्ञात्वा मोक्षमेति नान्यथा तु कथंचन ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महा
 पुराणे श्रीकृष्णगरुडसंवादे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे देवोत्पत्तिनिरूपणं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीगरुड उवाच ॥ अवतारान्हरे ब्रूहि
 तथा लक्ष्म्या दिवौकसाम् ॥ गुणानामंतरं ब्रूहि शिष्यस्य मम स्रवतः ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ यो मूलरूपी भगवाननंतो ब्रह्मादिभिः पूर्णगुणः
 स्वतंत्रः ॥ पुरातनः पूर्णतनुर्मदात्मा न तादृशाः संति कदापि वींद्र ॥ २ ॥ पादश्च पूर्णः पादतलं च पूर्णं नखाश्च पूर्णाः कटिकंठौ च पूर्णौ ॥

ग.म.पु.
॥२३६॥

ऊरु च पूर्णं उदरं च पूर्णं लब्ध्वापि पूर्णांशग्रहे तथाऽप्युरः ॥ ३ ॥ स्कंधाः सुपूर्णाः सकलाश्च बाहवः पूर्णाः केशाः श्मश्रुदंताश्च पूर्णाः ॥
लोमानि पूर्णानि तथैव रोमकृपाश्च पूर्णास्तु तथैव शिश्रुः ॥ ४ ॥ अंडश्च पूर्णो ह्यण्डरोमाणि कक्षाश्चक्षुश्च श्रोत्रे सर्वं एते च पूर्णाः ॥
किं वर्णये मुलरूपं हरेश्च यावद्रत्नं पूर्णं समग्रदेहे ॥ ५ ॥ तावद्रत्नं ह्येकरोमादिषु सौचित्यमे हि यतः स एव पूर्णः ॥ स एव तु सर्वस्य कर्ता स एव
हर्ता स तु सारांशभोक्ता ॥ ६ ॥ असारांशं नैव भोक्ता हरिस्तु सारान्वक्ष्ये शृणु पक्षीन्द्र सम्यक् ॥ द्रक्षिष्यसार् नारिकेलस्य सारं चूतस्य
सारं पुनसस्यापि सारम् ॥ ७ ॥ नारंगसारं कस्यकस्यापि सारं खजूरसारं कदलीफलस्य ॥ नारायणो पीजरूपस्य सारं गृह्णाति नित्यं
भक्तवर्षो दयालुः ॥ ८ ॥ ताम्बूलसारं खदिरस्य सारं पुष्पस्य सारं चंदनस्यापि सारम् ॥ गोपूषसारं थवार्ता च सारं ग्रापस्य सारं हरेर्गोक्ष
सारम् ॥ ९ ॥ गुडं तथा ब्रीहिनोवारसारं श्यामाकसारं शुद्धधान्यस्य सारम् ॥ १० ॥ निषिद्धान्सर्वशाकस्य सारास्तथा निषिद्धलैव नस्यापि
सारान् ॥ गृह्णाति विष्णुः परमादेरग्नस्य सारं भक्ष्यमोज्यस्य सारम् ॥ ११ ॥ मूषस्य सारं परमात्रस्य सारं दुग्धस्य सारं दधितकस्य सारम् ॥ घृतस्य
सारं रामठस्यापि सारं गृह्णाति विष्णुः सर्पस्यापि सारम् ॥ १२ ॥ मरीचसारं जीरकस्यापि सारं तथा हविर्मुतपकस्य सारम् ॥ तैलेषु पकस्य
च भजितस्य गुडस्य सारं नवनीतस्य सारम् ॥ १३ ॥ लवंगसारं शर्कराणां च सारमित्यादिसारां वाहुदेवस्तु शुक्रे ॥ लक्ष्मीपतिः सर्वप्रगतिना
सस्तस्याज्ञया वासुदेवोपि नित्यम् ॥ १४ ॥ तच्छेषसारानपि चावनीशो महात्मनोऽपि शिष्यवर्षो एव विष्टुः वासुदेवस्य भक्ताः किं वक्तव्यं विष्णु
भक्ता हि लोके ॥ १५ ॥ कल्याणारस्ते सारभोक्तार एव नैर्पां भवेत्तेन दुःखविह्वलिः ॥ भुञ्जति ये वैश्वदेवं विहाय दुर्गस्तान्यै भुक्तिवर्ताय विद्धि ॥ १६ ॥
वक्ष्ये विशेषं वैश्वदेवं खगेंद्र शुक्ला गोप्यं नो वदान्यत्र विद्वान् ॥ सूर्यादीनां ये च दाने च दद्युर्विना वायोरंतरस्थं हरिं च ॥ १७ ॥ ते वै सदा सारभोक्तार
एव ज्ञेयास्त्वतो विष्णुरेको महात्मा ॥ सारांशभोक्ता न तु सर्वस्य भोक्ता भुनक्ति सर्वं स्वविरुद्धशक्तिः ॥ १८ ॥ वक्ष्ये ह सारान्पुनरन्यान्खर्बेद्र
शृणुष्व मुहूर्त्तं परमादेरेण ॥ द्वावाद्यः सर्व एव त्वसाराः कालादिदृष्टा भावदुष्टाः पदार्थाः ॥ १९ ॥ अतिपकानंतरं तु तथा दिनचतुष्टये ॥ असारा-
कलुषा ज्ञेयास्तथा जंबूफलं स्थूतम् ॥ २० ॥ मासस्यानंतरं वीद्वि त्वसारं पनसं स्थूतम् ॥ षण्मासानंतरं वीद्वि खजूरं तिक्तवस्थूतम् ॥ २१ ॥ आर्द्रं वृत्तं
नारिकेलं स्फोटनानंतरं प्रभो ॥ अहोरात्रानंतरं तु असारं परिकीर्तितम् ॥ २२ ॥ शुष्कभूतं नारिकेलं खजूरं तु यथा तथा ॥ पक्षस्यानंतरं चूतमसारं परि-
कीर्तितम् ॥ २३ ॥ वर्षस्यानंतरं वीद्वि प्रगीफलमुदाहृतम् ॥ चटिकानंतरं वीद्वि तांबूलं परिकीर्तितम् ॥ २४ ॥ यामस्यानंतरं चाम्बे सुपात्रं पायसं तथा ॥

उ. खं.
द्र. फां.
अ. १४

॥२३६॥

भक्ष्यं च कथितं वींद्र असारं परिकीर्तितम् ॥२५॥ त्रिपक्षानंतरं वींद्र तैलपक्कं तथा स्मृतम् ॥ चतुर्यामानन्तरं च त्वसारं घृतपक्ककम् ॥२६॥ त्रियामानन्तरं
 शाका निःसाराः परिकीर्तिताः ॥ जंबीरं शृंगबेरे धात्री कर्पूरं च चूतकम् ॥२७॥ वत्सरानंतरं वीन्द्र निःसारं परिकीर्तितम् ॥ पर्पटः पक्षमात्रेण निःसारः परि
 कीर्तितः ॥२८॥ तुलसी सर्वदा सारा एकादश्यामपि द्विज ॥ आर्द्रा वाप्यथवा शुष्का सार्द्रा सारवती स्मृता ॥२९॥ एकादश्यां तु तुलसी सारा ग्राह्या
 मनीषिभिः ॥ त्वचा नासैन्द्रियेणापि न तु जिह्वेन्द्रियेण च ॥३०॥ एकादश्यां हरेरन्नं निःसारं परिकीर्तितम् ॥ एकादश्यां हरेस्तीर्थं मनुष्याणां खगेश्वर
 ॥३१॥ एकवारे च सारं स्याद्विवारे च ततोधिकम् ॥ एकादश्यां महाभाग तीर्थं गंधादिमिश्रितम् ॥३२॥ असारमिति संप्रोक्तं तथा स्वादूदमिश्रितम् ॥
 एकादश्यां हरेः सारं क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् ॥३३॥ निःसारं मनुजैर्द्राणामिति वेदविदां मतम् ॥ आषाढमासे गरुड शाको निःसार उच्यते
 ॥३४॥ मासि भाद्रपदे वींद्र ह्यसारं दधि चोच्यते ॥ क्षीरं तु ह्याश्विने मासे निःसारं परिकीर्तितम् ॥३५॥ ऊर्ध्वपुंड्रगदाहीनां नार्यसारेति
 गीयते ॥ हरिभक्तिविहीना ये ह्यसुराः परिकीर्तिताः ॥३६॥ हरिनामविहीनं तु मुखं निःसारमुच्यते ॥ हरिनैवेद्यहीनस्तु पाको निःसार उच्यते ॥३७॥
 त्रिदिनैश्चातसीपुष्पं निःसारं परिकीर्तितम् ॥ प्रहरं मल्लिका सारं जाती तु प्रहरार्धकम् ॥३८॥ त्रियामं शतपत्रं स्यात्करवीरमहर्निशम् ॥
 घटिकावधि सारं स्यात्पारिजातं खगेश्वर ॥३९॥ त्रिवर्षं केसरं फलं सारमित्युच्यते बुधैः ॥ कस्तूरी दशवर्षं तु कर्पूरं वर्षमात्रकम् ॥४०॥
 ससारमिति संप्रोक्तं चंदनं सर्वदा स्मृतम् ॥ शुद्धनिःसारभूतांश्च वक्ष्ये शृणु खगेश्वर ॥४१॥ तुषा मेध्या आरनालं पुण्यकं भिःसटा तथा ॥
 उपोद्गजी अलाबूश्च बृहत्कोशातकी तथा ॥४२॥ धृताकं चुक्रशाकश्च बिल्वमौदुवरं तथा ॥ पलांडुलं शुनं धृतं कलंजं च तथा द्विज ॥४३॥ एतत्सर्वत्र
 काले च निःसारमिति कीर्तितम् ॥ एकादश्यां वैश्वदेवं श्राद्धं तर्पणमेव च ॥४४॥ मंत्रेण प्रेतदहनमसारं परिकीर्तितम् ॥ हविर्नारायणो देवो एतांश्च ह्यशुभात्र
 सान् ॥४५॥ न गृह्णाति न गृह्णाति न गृह्णाति हरिः स्वयम् ॥ तथापि सर्वं जानाति जीवानां पापकर्मणाम् ॥४६॥ आस्वादनं कारयति स्वयं नास्वादते
 हरिः ॥ असारभोजनं चैव जीवानां कर्मजं फलम् ॥४७॥ असुख्यभोजिनो जीवाः कुंत्याद्या मुख्यभोजिनः ॥ शुभानि च पिबेद्विष्णुरशुभं नो पिबेद्विशुः
 ॥४८॥ को वदेत्तस्य चेष्टां तु पूर्णानंदो हरिः स्वयम् ॥ न तेन सदृशः कोपि देशे काले च विद्यते ॥ तस्यावतारान्वक्ष्येहं शृणु पक्षीद्रसत्तम ॥४९॥

ग.म.पु
॥२३६॥

इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे वैश्वदेवार्थकसारासारवस्तुविवेको नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथावता
रान्पुरुषाख्यो हरिश्च गतो ध्यानं कर्तुमीशो महात्मा ॥ प्रादुर्बभूवाखिलसद्गुणार्णवः स एव विष्णुः स च बीजभूतः ॥१॥ यो बीजभूतः पुरुषाख्य
विष्णुः स एवाभूद्रासुदेवो महात्मा ॥ सृष्टिं कर्तुं पुरुषाख्यस्य वायोसर्पाख्यायां मूलरूपो यथाऽऽत् ॥२॥ यो वासुदेवस्तु स एव जातः संकषणाख्यो
खिलसद्गुणात्मा ॥ सृष्टिं कर्तुं सूत्रभूतस्य वायोज्याख्यायां पूर्णसंतिप्रतात्मा ॥ ३ ॥ स एव संकषणनामधेयः प्रद्युम्ननामा च स एव विश्रुतः ॥ सर
स्वतीभारतीसर्जनार्थं स एव देव्या मूलरूपो बभूव ॥४॥ सृष्ट्वा युक्तं षोडशाभिः कलाभिर्महत्तत्त्वं सूक्ष्मरूपं स एव ॥ साहंकारं क्रीडयामास देवः शुश्रु त्वं
वै षोडशाख्याः कलाश्च ॥ ५ ॥ भूतानि कर्मेन्द्रियपंचकानि ज्ञानेन्द्रियाणीह तथा मनश्च ॥ ततो बभूव ह्यनिरुद्धसंज्ञको जीवांश्च संयुहं सुपूर्णराक्तिः
॥ ६ ॥ सोयं विरिञ्च्यादिसमस्तदेवान् स्थूलं देहेन ससर्ज नाथः ॥ तथा स विष्णुः पुरुषाभिर्वस्तु सनत्कुमारत्वमवाप वीन्द्र ॥ ७ ॥ अनन्यसा
ध्यं ब्रह्मचर्यं च कर्तुं दशेन्द्रियाणां शोषणार्थं सदेव ॥ सनंदनादौ पाठितः कुमारस्तस्माद्भ्रात्र्यो नात्र विचार्यमस्ति ॥ ८ ॥ स एव विष्णुः सूकरत्वं ह्य
वाप सोणीमुद्धतुं दैत्यवपुर्निहतुम् ॥ हिरण्याक्षं सञ्जनानां खगैश्च तथा भूमेः स्थापनार्थं च देवः ॥ ९ ॥ ततो हरिर्मद्रिदासत्वमापात्रप्रेमार्थ्या यामिन्यां
यो महात्मा ॥ तत्रावतारे पंचरात्रं समग्रमुपादेष्टुं नाप दानं स्वतंत्रः ॥ १० ॥ स एव विष्णुः समश्रद्धदर्शो नारायणाख्यः शमलापहश्च ॥ तपस्तप्त
शिक्षयितुं त्वर्षीणां तिरस्कृतुं ह्यप्सरसां सहस्रम् ॥ ११ ॥ ततो हरिः कपिलत्वं ह्यवाप्य तिराहितान्कालबलेन तस्मात् ॥ चतुर्विंशतिं संसारां चोद्धरिष्य
ह्युपादिशच्चानुग्ये महात्मा ॥ १२ ॥ स एव ततः समभूद्रमेशो नमूनायामत्रिरुपः परात्मा ॥ आन्वीक्षिकि नाम सुतर्कविद्यामलकनाम्ने प्रवृत्तात्मा महा
त्मा ॥ १३ ॥ स एव वनेष्वथवद्वेषश्च आकृत्या यः सञ्चिदानंदरूपः ॥ स्वायंभुवं वस्तु भगवन्तरं च देवः साकं पालयामास वीन्द्र ॥ १४ ॥ स एव विष्णुः
स उरुक्रमोभूदाग्नीप्रपुञ्ज्यां मेरुदेव्यां च नाभेः ॥ विद्यारतानां पालितो यवेन्दुसत्साधर्म्यं दर्शयितुं च वीन्द्र ॥ १५ ॥ ततो हरिर्जगृहे कुर्यात् रूपं सुरासुरा
णामुदधि विमथननाम् ॥ पुष्टं धर्तुं प्रदं पर्वतं च ब्रह्मांडं वा धर्तुमीशो महात्मा ॥ १६ ॥ ततो हरिः प्रादुर्भून्महात्मा श्रवणं तस्मिन्महात्मा हरिर्ममणिमुत्तिः ॥ अप
थ्यदोपान्धारितमेव हस्ते शुद्धात्मा पूर्णकुम्भं सुधाभिः ॥ १७ ॥ ततो हरिर्जगृहं श्रौचपुत्रं यन्महिनीति प्रवदति लोकं ॥ उष्टृत्तानां दितिजानां महात्मा सम्यक्ते
षां वंचयितुं हरिर्वलम् ॥ १८ ॥ ततो हरिः प्रादुर्भून्महात्मा ह्यसिद्धनामा भगवाननंतः ॥ दिव्या हरिण्यकशिपुश्च तथोरुदेशे संस्थापितः करजेद्वारितश्च ॥ १९ ॥

१ तत्त्वनामधेयः ।

उ. खं.
त्र. का.
अ. १६

॥२३६॥

ततो हरिर्भगवान्वात्मनोभूददित्या वै कश्यपादेवदेवः॥ इन्द्रायेदं दातुकामः खगेन्द्र तदर्थं वै पावितुं सोवितुं च ॥२०॥ ततो हरिर्जमदग्रेः सुतोभूल्लोके सर्वे
 पशुरामं वदन्ति ॥ ब्रह्मद्विषां क्षत्रियाणां च वींद्र भूमिं निःक्षत्रां कर्तुकामो महेशः ॥२१॥ ततोभवद्व्यासरूपी स विष्णुश्चतुर्वारं राघवास्यापि पूर्णः ॥
 पराशरात्सत्यवत्यां बभूव पैलादिभिर्वेदभागांश्च कर्तुम् ॥ २२ ॥ ततो हरी रघुवंशेवतीर्णः कौसल्यायां राघवः सूर्यवंशे ॥ समुद्रादेर्विग्रहं कर्तुमीशो हं
 तुं भूम्यां रावणादींश्च वींद्र ॥ २३ ॥ ततो हरिव्यासरूपी बभूव अष्टाविंशे द्वपरे ज्ञानरूपी ॥ पराशरात्सत्यवत्यां महात्मा स्वयं वेदान् संविभक्तुं
 च देवः ॥ २४ ॥ ततो हरिः कृष्णरूपी बभूव देवक्यां वै वसुदेवात्स विष्णुः ॥ कंसादीन्वै नितरां हंतुकामः सम्यक्पातुं पांडवांश्चापि वींद्र ॥ २५ ॥
 ततः कलौ संप्रवृत्ते हरिस्तु संमोहनार्थं चासुराणां खगेन्द्र ॥ नाम्ना बुद्धो कीकटेषु प्रजातो वेदप्रमाणं निराकर्तुमेव ॥२६॥ ततो हरिः कल्किर्ज्ञश्च वींद्र
 उत्पत्स्यते युगयोर्मध्यसंधौ ॥ दस्युप्रायान्भूमिपान्वै निहतुं नाम्ना हरिर्विष्णुगुप्तस्य गेहे ॥ २७ ॥ केशवाद्याश्चतुर्विंशतिर्वै संकर्षणादयः ॥ विश्वादयः
 सहस्रं च पराद्या अमिताः स्मृताः ॥ २८ ॥ अवतारा ह्यसंख्याता विष्णोर्नारायणस्य च ॥ स्वयं नारायणास्ते ते नाणुमात्रं विभिद्यते ॥२९॥ बलतो
 ह्यपतश्चापि गुणतश्च कथंचन ॥ अनंतो नंतगुणतः पूर्णो विष्णुर्न चान्यथा ॥ ३० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे
 विष्णोर्दत्तारनिरूपणं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ महालक्ष्म्याः स्वरूपं च अवतारान्खगेश्वर ॥ शृणु सम्यक् महाभाग
 तज्ज्ञानस्य विनिर्णयम् ॥१॥ ईशादन्यस्य जगतो ह्यात्मो लोचन एव तु ॥ विषयीकुरुते तत्स्याज्ज्ञानं लक्ष्म्याः प्रकीर्तितम् ॥२॥ नित्यावियोगिनी देवी
 हरिपादैकसंश्रया ॥ नित्यमुक्ता नित्यबुद्धा महालक्ष्मीः प्रकीर्तिता ॥३॥ मूलस्य च हरेर्भार्या लक्ष्मीः सा संप्रकीर्तिता ॥ पुंसो द्विभार्या प्रकृतिः प्रकृतेश्चा
 भिमानीनी ॥ ४ ॥ सृष्टिं कर्तुं गुणान्वींद्र पुरुषेण सह प्रभो ॥ तमःपानं तथा कर्तुं प्रकृत्याख्या तदाभवत् ॥ ५ ॥ वासुदेवस्य भार्या तु माया
 नाम्नी प्रकीर्तिता ॥ संकर्षणस्य भार्या तु जयेति परिकीर्तिता ॥ ६ ॥ अनिरुद्धस्य भार्या तु शांता नाम्नीति कीर्तिता ॥ कृतिः प्रद्युम्नभार्याऽपि सृष्टिं कर्तुं बभूव
 ह ॥ ७ ॥ विष्णुपत्नी कीर्तिता च श्रीदेवी सत्त्वमानिनी ॥ तमोभिमानीनी दुर्गा कन्यकेति प्रकीर्तिता ॥ ८ ॥ कृष्णावतारे कन्येव नंदपुत्रानुजा हि सा ॥
 रजोभिमानीभूदेवी भार्या सा सूकरस्य च ॥ ९ ॥ वेदाभिमानीनी वींद्र अन्नपूर्णा प्रकीर्तिता ॥ नारायणस्य भार्या तु लक्ष्मीरूपा त्वजा स्मृता ॥ १० ॥
 यज्ञाख्यस्य हरेर्भार्या दक्षिणा संप्रकीर्तिता ॥ ११ ॥ जयन्ती वृषभस्यैव पत्नी संपरिकीर्तिता ॥ विदेहपुत्री सीता तु रामभार्या प्रकीर्तिता ॥ १२ ॥
 रुक्मिणी सत्यभामा च भार्ये कृष्णस्य कीर्तिते ॥ इत्यादिका ह्यनंताश्चाप्यावताराः पृथग्विधाः ॥ १३ ॥ रमायाः संति विप्रेन्द्र भेदहीनाः परस्परम् ॥

ग.म.पु.
॥२३७॥

अनंतानंतगुणकाद्रिष्णोर्न्यूनाः प्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥ अथ ब्रह्मा च वायुश्च त्रिभ्यः कोटिगुणाऽधमौ ॥ वक्ष्ये च ब्रह्मणो रूपं शृणु पश्चाद्वि-
त्तम ॥ १५ ॥ वायुदेवात्समुत्पन्नो मायायां च खगेश्वर ॥ स एव पुरुषो नाम विरिच इति कीर्तितः ॥ १६ ॥ अनिरुद्धाशुशांतायां महत्तत्त्वतुल्यभूतः ॥
तदा महान्विरिचेति संज्ञामाप खगेश्वर ॥ १७ ॥ रजसाञ्च समुत्पन्नो मायायां वायुदेवतः ॥ विधिसंज्ञो विरिचः स ज्ञातव्यः पक्षिसत्त्वः ॥ १८ ॥ ब्रह्मा
ह्यतिः पद्मनाभो यो जातः कमलासनः ॥ स चतुर्मुखसंज्ञां चाप्यवाप खगसत्त्वम ॥ १९ ॥ एवं चत्वारिरूपाणि ब्रह्मणः कीर्तितानि च ॥ वायो
नामानि वक्ष्येहं शृणु पश्चाद्विस्तृतम् ॥ २० ॥ संकर्षणाच्च गरुड जयायां यो वधूवह ॥ स वायुः प्रथमो ज्ञेयो प्रधान इति कीर्तितः ॥ २१ ॥
लोकचेष्टाप्रदत्वात्स सूत्रनाम्नापि कीर्तितः ॥ बदरीस्थस्य विष्णोश्च धैर्येण स्ववनाय सः ॥ २२ ॥ धृतिरूपं ययौ वायुस्त्वस्माद्धृतिरिति स्मृतः ॥ योग्यात्मा
हरिभक्तानां धृतिरूपेण संस्थितः ॥ २३ ॥ यतो हृदि स्थितो वायुस्ततो वै धृतिसंज्ञकः ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा स्मरते सर्वेषां हरिम् ॥ २४ ॥ अतो वायुः
स्थितिर्नाम वधूव खगसत्त्वम ॥ अथवा वायुरवैकः श्वेतद्वीपगतं हरिम् ॥ २५ ॥ सदा स्मरति वै वाद्र अतोसौ स्मृतिसंज्ञकः ॥ सर्वेषां च हृदि
स्थित्वा ज्ञातो विष्णोरुदीरणतः ॥ २६ ॥ अतो मे मुक्तिनामाधुद्राद्युरेव न संशयः ॥ ज्ञानद्रोण भक्तानां मुक्तिदो यदुज्जया ॥ २७ ॥ यतो
सौ वायुरवैको मुक्तिनामा भूवह ॥ विष्णौ भक्तिं वर्धयति भक्तानां हृदि संस्थितः ॥ २८ ॥ अतोसौ विष्णुभक्तश्च कीर्तितो नात्र संशयः ॥ एषोसौ
मयंजीवानां चित्तसंज्ञानधेयः च ॥ २९ ॥ चित्तरूपो धृतो वायुरतश्चित्तमिति स्मृतः ॥ प्रभुः प्रभूणां गरुड सोढारणां च सर्वेषां ॥ ३० ॥ अतस्तु वायुः
रवैको महाप्रभुरिति स्मृतः ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा बलं पश्यति सत्त्वम ॥ ३१ ॥ अतो बलमिति ह्यात्वायमवाप विजितासुतः ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा पुनर्षो
ज्ञादिकर्जनेन ॥ ३२ ॥ याजर्नं कुरुते नित्यमतोसौ गरुडसंज्ञकः ॥ अनंतरूपमात्म्यं वायुपथ्यतमेव च ॥ ३३ ॥ वक्रतः पालितः योग्यश्च सत्त्वः
योग्य इति स्मृतः ॥ योगस्य वक्रता नाम काम्यता हरिपूजने ॥ ईशरुद्रादिकानां च काम्येन हरिपूजनम् ॥ ३४ ॥ कस्यचित्त्वथ पक्षीह ह्यतस्तत्पूजयः
स्मृताः ॥ ३५ ॥ ऋष्यादीनां च मध्येषि काम्येन हरिपूजनम् ॥ अतो न ऋजवो ज्ञेया मनुष्याणां च का कथा ॥ ३६ ॥ यावत्काम्यसमर्थं य न जहाति
नरोत्तम ॥ तथा ऋष्यादयश्चैव मोक्षस्य परिपथिनीम् ॥ ३७ ॥ अनादिकालमात्म्यं कर्मजन्या च वासना ॥ मोक्षार्थिकारिणः सर्वे कुर्वन्ति कस्य
पूजनम् ॥ ३८ ॥ तदुपार्थं च तस्मै सुरोः मंजानवोयकात् ॥ प्राप्ययोगं समाचर्ये अतो मोक्षसंवायुयात् ॥ ३९ ॥ काम्येन पूजने विष्णो

१ काम्यकर्मकर्तातः ।

उ. सं.
ब्र. कां.
अ. १६

॥२३७॥

रीत्यर्थं प्रवृत्तिं च ॥ ज्ञानं च विपरीतं स्यात्तेन यात्यपरं तमः ॥ ४० ॥ तदेव विपरीतं चेज्ज्ञानाय परिकीर्तितम् ॥ शिलायां विष्णुबुद्धिस्तु विष्णु
 बुद्धिर्दिजे तथा ॥ ४१ ॥ सलिलं तीर्थं बुद्धिस्तु रोणुकायां तथैव च ॥ शिवे सूर्ये पण्डिते च विष्णुबुद्धिः स्वर्गेश्वरः ॥ ४२ ॥ इत्याद्यमखिलं ज्ञानं विप
 रीतमिति स्मृतम् ॥ शिलाद्येषु च सर्वेषु ऐक्येनैव विवर्तनम् ॥ ४३ ॥ विष्णुबुद्धिरिति प्रोक्तं न तु तत्रस्यवेदनम् ॥ अनाद्यनंतकालेपि काम्येन हरिपुत्र
 नम् ॥ ४४ ॥ यतो नास्ति ततो वायुर्ऋतुयोग्यः प्रकीर्तितः ॥ अन्येषां सर्वदा नास्ति अतो न ऋतवः स्मृताः ॥ ४५ ॥ हरिं दर्शयते वाग्नि
 अपरोक्षेण सर्वदा ॥ मोक्षप्रकारिणां काले अतः प्रज्ञेति कथ्यते ॥ ४६ ॥ परोक्षेणापि सर्वेषां हरिं दर्शयते सदा ॥ अतो वाहुः सदा चैव ज्ञानं
 मित्येव कीर्तितः ॥ ४७ ॥ हिताहितोपदेष्टृत्वाद्भक्तानां हृदये स्थितः ॥ ततश्च गुरुसंज्ञां चाप्यवाप स च मारुतः ॥ ४८ ॥ योगिनां हृदये स्थितः
 स ध्यायति हरिं परम् ॥ पार्थक्येनापि तं ध्यायन्महाभ्यातेति स स्मृतः ॥ ४९ ॥ यद्योग्यतामुत्तरेण विजानाति परं हरिम् ॥ ऋतुविशेषेण विजानाति
 गुणान्नास्ति सर्वदा ॥ ५० ॥ अतो वै विज्ञानमासौ प्रोक्तो हि खगसत्तमः ॥ काम्यानां कर्मणां त्यागाद्विराग इति स स्मृतः ॥ ५१ ॥ अथवा
 योगिनां नित्यं हृदि स्थित्वा स मारुतः ॥ वैराग्यं संजनयति विराग इति स स्मृतः ॥ ५२ ॥ देवानां पुण्यपापाभ्यां सुस्मृतोत्तरोत्तरम् ॥
 तस्सुखं तूत्तरेषां च वायुपर्यंतमेव च ॥ ५३ ॥ देवानां च ऋषीणां च उत्तमानां भूषां तथा ॥ सुखांशं जनयेद्राज्ययुतं ततः सुखसंज्ञकः ॥ ५४ ॥
 भुनक्ति सर्वदा वाँद्र तत्र मुख्यस्तु मारुतः ॥ दुःखशोकादिकं किंचिद्देवानां भवति प्रभो ॥ ५५ ॥ तत्राग्राविश्वशान्तिर्येहि न संशयः ॥
 तन्जीवस्य भवेत्किंचिद्देव्यानां कर्मणो भवेत् ॥ ५६ ॥ यतः कलिश्चाधिकः स्यादतो दुःखीति स स्मृतः ॥ देव्यानां पुण्यपापाभ्यां सु
 स्मृतोत्तरोत्तरम् ॥ ५७ ॥ तद्दुःखमुत्तरेषां च कलिपर्यंतमेव च ॥ भुनक्ति सर्वदा वाँद्र ततः कलिरिति स्मृतः ॥ ५८ ॥ सुखहपादिकं किंचिद्देव्यानां
 भवति प्रभो ॥ देवावेशो भवेत्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ५९ ॥ देवानां निरवो नास्ति देव्यानां विनतासुतः ॥ सुखस्वरूपं तत्रास्ति
 विषयोत्थमपि द्विज ॥ ६० ॥ विषयोत्थं किंचिदपि देवावेशादुदीरितम् ॥ ततो नास्त्येव देवानां दुःखं नास्ति स्वरूपतः ॥ ६१ ॥ विषयोत्थं
 महादुःखं देवानां नास्ति सर्वदा ॥ दुःखशोकादिकं किंचिद्दुःखवशातो भवेत् ॥ ६२ ॥ अतः कलिः सदा दुःखी सुखी वायुस्तु सर्वदा ॥ मनुष्याणां
 सुषीणां च सुखं दुःखं स्वर्गेश्वरः ॥ ६३ ॥ भवेत्तत्पुण्यपापाभ्यां पुण्यभोगी च मारुतः ॥ कष्टभोगः कलिलयो नात्र कार्या विचारणा ॥ ६४ ॥
 प्राणादिसुखपर्यन्तां अंशा एकोनविंशतिः ॥ प्रविष्टाः संति लोकेषु पृथक्संति स्वर्गेश्वरः ॥ ६५ ॥ मारुतेरवतारांश्च शृणु पक्षीद्विसत्तमः ॥ चतुर्दशसु चंद्रेषु द्वितीयौ

ग. म. पु.
॥२३८॥

यो विरोचनः ॥६६॥ स वायुरिति संप्रोक्त इन्द्रादीनां खगेश्वर ॥ हरितत्वेषु सर्वेषु स विष्णुर्गण्यतेक्षणः ॥६७॥ अतो रोचननामासौ मरुदेशः प्रकीर्तितः
रामावतारे हनुमात्रामकार्यार्थसाधकः ॥ स एव भीमसेनस्तु जातो भूम्यां महाबलः ॥६८॥ कृष्णावतारे विज्ञेयो मरुदेशः प्रकीर्तितः ॥६९॥ मणिमा
त्राम दैत्यस्तु संकरारूपो भविष्यति ॥ सर्वेषां संकरं यस्तु करिष्यति न संशयः ॥७०॥ तेन संकरनामासौ भविष्यति खगेश्वर ॥ धर्मान्भागवतान्सर्वान्वि
नाशयति सर्वथा ॥७१॥ तदा भूमौ वायुदेवो भविष्यति न संशयः ॥ यज्ञार्थैः सदृशो यस्य नास्ति लोके चतुर्दशे ॥७२॥ अतः स प्रज्ञया पूर्णो
भविष्यति न संशयः ॥ अवताराख्यो वायोर्मतं भागवताभिधम् ॥७३॥ स्थापनं दुष्टदमनं द्वयमेव प्रयोजनम् ॥ नान्यत्प्रयोजनं वायोस्तथा वैरोचना
त्मके ॥७४॥ अवतारत्रये वींद्र दुःखं गर्भादिसंभवम् ॥ नास्ति नास्त्येव वायोस्तु तथा वैरोचनादिके ॥७५॥ शुक्रशोणितसंवेधो ह्यवतारचतु
ष्टये ॥ नास्ति नास्त्येव पक्षींद्र यतो नास्त्यशुभं ततः ॥७६॥ पूर्वं गर्भं समाशोष्य समये प्रभवस्य च ॥ प्रादुर्भवति देवेशी ह्यवतारचतु
ष्टये ॥७७॥ त्रयोविंशतिरूपाणां वायोश्चैव खगेश्वर ॥ रूपैर्ऋतुस्वरूपैश्च ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥७८॥ सत्यमेव न संदेहो नित्यानंदमुख्यादिषु ॥ एव
मेव विजानीयान्नान्यथा तु कथंचन ॥७९॥ एतस्य श्रवणादेव मोक्षं याति न संशयः ॥ तदन्तरजान्त्वक्ष्ये शृणु पक्षींद्रसत्तम ॥८०॥
कृतौ प्रमुन्नतश्चैव समुत्पन्ने खगेश्वर ॥ स्त्रियौ द्वे यमले चैव तयोर्मध्ये तु यदिका ॥८१॥ वाणीतिसंज्ञकां वींद्र ब्रह्मणीसंज्ञकां विदुः ॥
पुरुषाख्यविरचितस्य भार्या सावित्रिका मता ॥ चतुर्मुखस्य भार्या तु कीर्तिता सा सरस्वती ॥८२॥ एवं त्रिरूपं विज्ञेयं वाण्याश्च खग
सत्तम ॥ वक्ष्येऽवतारान् भारत्याः समाहितमनाः शृणु ॥८३॥ सर्ववेदाभिमानित्वात्सर्ववेदान्तिका स्मृता ॥ महाध्यातुश्च वायोस्तु भार्या
सा परिकीर्तिता ॥८४॥ ज्ञानरूपस्य वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ सदा सुखस्वरूपत्वाद्भारती तु सुखात्मिका ॥८५॥ सुखस्वरूपं
वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ गुरुस्तु वायुरेवोक्तस्तस्मिन् भक्तिश्रुता सती ॥८६॥ तत्तत्तु भारती नित्या गुरुभक्तिरिति स्मृता ॥ वसन्तुर्वा
वायोश्च भार्या वै परिकीर्तिता ॥८७॥ हरौ स्नेहयुतत्वाच्च हरिप्रतिरिति स्मृता ॥ धृतिरूपस्य वायोश्च भार्या सा परिकीर्तिता ॥८८॥
सर्वसंप्राप्तिमानित्वात्सर्वसंप्राप्तिका स्मृता ॥ महाप्रभोश्च वायोश्च भार्या वै सा प्रकीर्तिता ॥८९॥ सुखमे सर्वभोगस्तु विष्णुर्भूतस्य भवे
च ॥ अतस्तु भारती ज्ञेया भुजिनाम्ना प्रकीर्तिता ॥९०॥ विजयरूपस्य वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ रोचनेन्द्रस्य भार्या च अज्ञास्या
परिकीर्तिता ॥९१॥ हनुमांश्च तदा जज्ञे जेनायां पक्षिसत्तम ॥ तदा शिवालमयिमा ज जज्ञे सा भारती स्मृता ॥९२॥ न केवलं भारती सा

उ. खं.
त्र. कां.
अ. १६

॥२३८॥

शय्यायैश्च संयुता ॥ तस्मिन्संज्ञानेताः सर्वाः प्राप्नुयों स्वभर्तृभिः ॥ १३ ॥ अन्येति च विज्ञेया कन्या तन्महिसंज्ञिका ॥ जेतति
 सेव पक्षीद् शय्यायैश्च संयुता ॥ १४ ॥ दमयत्यनलाब्जाता इंद्रसेनेति चोच्यते ॥ नलं नंदयति यस्मात्तस्माच्च नलनंदिनी ॥ १५ ॥
 तत्र स्वभर्तृसंयोगं नैव चाप स्वेश्वर ॥ तत्रान्यगात्वं विज्ञेयं पुरुषस्थेन बाधुना ॥ १६ ॥ किंचित्कालं तथा स्थित्वा कन्यैव मृति
 माप सा ॥ शय्यादिसंयुता सैव द्रुपदस्य महात्मनः ॥ १७ ॥ वेदिमध्यात्समुद्रता भीमसेनार्थमेव च ॥ तत्रान्यगात्वं नाम्नेव योग्यं
 नह भर्तृभिः ॥ १८ ॥ केवला भारती ज्ञेया काशिराजस्य कन्यका ॥ काली नाम्ना तु सा ज्ञेया भीमसेनप्रिया सदा ॥ १९ ॥ वाच्यमिदं निः संसृज्येव
 द्रौपदी द्रुपदात्मजा ॥ देहं त्यक्त्वा विशिष्टैव कारटीग्रामसंज्ञकैः ॥ १० ॥ संकरस्य वृहे वीद् भविष्यति कलौ युगेऽप्यारुह्यतीत्यर्थः सा कन्यैव युति
 गता ॥ १० ॥ इत्याद्या बाधुभार्याश्च ब्रह्मभार्याश्च सत्तम ॥ स्वभर्तृभ्यां च पक्षीद् युगेऽप्येव शतावसाः ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तराखण्डे तृता
 यारि ब्रह्मकांडे महालक्ष्म्यवतारादिनिरूपणं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ गरुड उवाच ॥ चतुर्जन्मसु वै कृष्ण शय्यायैः सह भरती ॥ एकदेह
 विशिष्टैव भुवि जातेति चोक्तवान् ॥ ११ ॥ कारणं ब्रूहि मे ब्रह्मन् शिष्याय तव सुवत् ॥ गरुडे नैव युक्तस्तमुवाच मधुमुदन् ॥ १२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ विशिष्टैव हं
 प्रानौ भारत्याः पक्षिसत्तम ॥ वक्ष्यामि कारणं वीद् सावधानमनाः शृणु ॥ १३ ॥ पुरा कृतदुगे वीद् रुद्रभार्या च पार्वती ॥ इंद्रभार्या शची देवी यमभार्या
 च शामला ॥ १४ ॥ अग्निभार्या उषा देवी भर्तृभिः सहिता खग ॥ ब्रह्मलोके युयुस्तत्र ब्रह्माणं ददृशुस्तदा ॥ १५ ॥ इदं भावे निवासं च दर्शयामासुरं जलाम्
 दृष्ट्वा ता उद्धृता ब्रह्मा शशाप खगसत्तम ॥ १६ ॥ उद्धृताश्च यतो ब्रूयं मातुषी योनिमाप्स्यथ ॥ तत्र स्वभर्तृसंयोगमवाप्स्यथ स्वेश्वर ॥ १७ ॥ एवं शतास्तु ताः
 सर्वा आजगुर्गुरुपर्वतस्य ॥ तत्रोपविष्टं ब्रह्माणं वंदयामासुरं जसा ॥ १८ ॥ तृष्णीमेव स्थिते वीद् वंदयंत्यः स्थिताः पुनः ॥ ततस्तृष्णी स्थितं वीद्
 वंदयामासुरं जसा ॥ १९ ॥ त्रिवारानंतरं ब्रह्मा शतवर्त्तमा महाप्रभुः ॥ त्रिवारं वचनं यस्मादिकवारं च दर्शनम् ॥ १० ॥ किं चाशुस्वाप्तः पश्चा
 चतुर्जन्मसु भूतले ॥ एकदेहान्मातुषत्वं भविष्यति न संशयः ॥ ११ ॥ द्वितीये जन्मनि तथा अन्यगात्वमवाप्स्यथ ॥ तृतीये जन्मनि तथा भर्तृसंयोग
 माप्स्यथ ॥ १२ ॥ जन्मन्याद्ये चतुर्थे च नान्यगात्वमवाप्स्यथ ॥ तथा स्वभर्तृसंयोगं नावाप्स्यथ च सर्वशः ॥ १३ ॥ एवं शतास्तु ताः
 सर्वा ब्रह्मणा पक्षिसत्तम ॥ तत्र त्रिवारथापामासुरं त्रिवारं पुरुषं ॥ १४ ॥ ब्रह्मसपत्न्यस्त्वनिर्वाय उपयिः शतशोपि च ॥ नीचैः समागमैः
 निरुन्मत्यैश्च च विपक्षिदः ॥ १५ ॥ उत्तमेन च संगेन देवेनाप्यर्थतो भवेत् ॥ भवान्मातुषत्वं वायुस्तदर्थं संगमाचरेत् ॥ १६ ॥ विचार्येव

ग.म.पु.
॥२३९॥

माया भारत्याः सर्वा तु चक्रिरे ॥ सहस्रवत्सरति सा भारती तोषिताब्रवीत् ॥ १७ ॥ मत्सेवां च किमर्थं वै ह्याचारीष्यति सुव्रताः ॥ तस्या
रक्ताश्च ता देव्यस्त्वष्टुवन्स्वाचिकीर्षितम् ॥ १८ ॥ पुरा वर्षं तु शताः स्म ब्रह्मणा क्रोधरूपिणा ॥ एकदेहान्मातुषत्वमवाप्स्यथ वरांगताः ॥ १९ ॥
चतुर्थजन्मन्यप्येवं द्वितीये जन्मनि प्रभो ॥ समाप्स्यथान्यगात्वं चेत्येवं शता ह भामिनि ॥ २० ॥ अस्माकं वायुना देवेनान्यगात्वं न दोषभाक् ॥
अतस्त्वथैकदेहत्वमिच्छामो देवि जन्मसु ॥ २१ ॥ इत्युक्ता ताभिरथ च तथेत्युक्ता द्विजोत्तम ॥ सा पार्वत्यादिभिर्मुक्ता भारतीत्यभवदुचि
॥ २२ ॥ शिवनाम्नो द्विजस्यैव गृहे सा तु कुमारिका ॥ कर्मवैयर्थ्यं तपश्चक्रेः विष्णोश्च शिवसंज्ञिनः ॥ २३ ॥ तपसा तोषितो विष्णुः शिव
संज्ञो महाप्रभुः ॥ वरं प्रादानृतीयस्मिन्कृष्णजन्मनि भो स्त्रियः ॥ २४ ॥ सम्यक्त्वभर्तृसंयोगो भविष्यति विना भवम् ॥ वतोनया च पार्व
त्या प्रेरिता एव सर्वशः ॥ २५ ॥ विलासं दर्शयामास ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ अतः सा पार्वती श्रेष्ठ तद्गर्भे न लक्ष्मः ॥ २६ ॥ अन्मरेष्टि
तस्यास्तु न भविष्यति संगमः ॥ अन्यगात्वं द्वितीयस्मिन्भविष्यति न संशयः ॥ २७ ॥ रुद्रोत्पत्थो इति श्वेदं वरं दत्त्वा स्त्रियां यदुः ॥ अत्र
धोनं ययो श्रीमान्स्वलोकं गतवानभूत् ॥ २८ ॥ विसृज्य ताश्च तं देहं वधुमुनलकन्यकाः ॥ ईदृसेनेति संज्ञां च लब्ध्वा ताश्च तपेभ्यश्च
॥ २९ ॥ ययुस्तत्र चरन्त्यस्ता ददृशुर्मुदलं त्वृषिम् ॥ तस्य दर्शनमात्रेण बभूवुः काममोहिताः ॥ ३० ॥ मुदलस्याभिमानं हि नाभविष्यत् च
मास्तः ॥ रमयामास तत्रस्था भारत्यादिवरांगनाः ॥ ३१ ॥ तदेहेन विष्टया सा बभूव द्रौपदीति च ॥ वस्मात्सा द्रुपदाचार्या तस्मात्सा
द्रौपदी स्मृता ॥ ३२ ॥ वेदिमध्यात्समुद्भूता तस्मात्साऽयोनिजा स्मृता ॥ कृष्णवर्णा यतस्तस्मात्सा कृष्णा भूतले स्मृता ॥ ३३ ॥
कृष्णाद्वहेपि भारत्या अभिमानः सदा स्मृतः ॥ शच्यादेशमिमानस्तु तत्स्वन्देहं कदाचन ॥ ३४ ॥ यस्याः स्वभर्तृसंयोगकाले च
स्वगसत्तम ॥ अभिमानस्तदैव स्यात्तस्या एव न चान्यथा ॥ ३५ ॥ एतासां रमणे काले उमायाः पक्षिसत्तम ॥ अभिमानश्च नास्त्येव
स्वाप श्व रताः सदा ॥ ३६ ॥ पार्थस्य रमणे काले द्रौपद्याश्च कलेवरे ॥ भारत्याश्च तथाः शच्या अभिमानद्रव्यं स्मृतम् ॥ ३७ ॥ उमादेः श्याम
लादेश्च अभिमानश्चित्स्तदा ॥ सर्वासां स्वाप एव स्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥ ३८ ॥ अर्जुनं वीररूपेण प्रविष्टो नकुले मरुतः ॥ भारतीं द्रुपदं नित्यं
शामलां च युधिष्ठिरः ॥ ३९ ॥ सुन्दरेण च रूपेण प्रविष्टो नकुले मरुतः ॥ रमते भारतीं नित्यं नकुलव्याप्तुर्षां त्वयः ॥ ४० ॥ सीतिकूपेण चादि
ष्टो सहदेवेन च मारुतः ॥ द्रौपदीं रमते नित्यं सहदेवोऽप्युषां त्वयः ॥ ४१ ॥ शच्याद्या द्रौपदीदिष्टे नासुः सनं च मारुतः ॥ तासांमतेभ्यमभित्वं कृष्णा

उ.खं.
न.कॉ.
अ. १७

॥२३९॥

देहे न चितयेत् ॥ ४२ ॥ चर्मादिदेहसंगं च भारत्या नैव चितयेत् ॥ मनुजस्य च देहस्य तासां संगं न चितयेत् ॥ ४३ ॥ अपरोक्षवतीनां तु
 तासां लेपो न सर्वथा ॥ अथवा मुद्गलस्येव रतिकाले खगेश्वर ॥ ४४ ॥ रमणं चक्रेत्वं ता अतो दोषो न विद्यते ॥ एकस्मिन्दिवसे वीन्द्र धर्मो बापुश्च
 तातुभौ ॥ ४५ ॥ रमणं चक्रेत्वं सम्यक्कृष्णादेहेऽपि मानद ॥ तथाप्यनन्यगामित्वं चितनीयं न संशयः ॥ ४६ ॥ सुराणां सुरभोग्याश्च भोगं जानन्ति
 देवताः ॥ न जानन्त्येव मर्त्यास्तु तेषु देहेषु ते पुनः ॥ ४७ ॥ नीरक्षीरविवेकं च हेतो वेति न चापरः ॥ अतः स्वभवे संयोगं कृष्णादेहेन चित
 येत् कृष्णादेहेऽन्यगामित्वं नैव चित्यं खगेश्वर ॥ ४८ ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥ १७ ॥
 संप्राप्त्यै कारणनिरूपणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथानन्तरजान्द्वये शृणु परीक्षिततम ॥ शृणु तान्सावधानेन
 श्रुत्वा तानवधारय ॥ १ ॥ पुरुषाख्यविरिंचातुजातः शेषो महाबलः ॥ हरे रमायाश्च यस्य स्वरिपत्रिणां प्रकुर्वतः ॥ २ ॥ शयनार्थमभूदेव तेन कृत्यं
 हरेर्न तु ॥ सर्वदा हरिदासोहं सर्वदा हरिपूजकः ॥ ३ ॥ हरे सदा नमामि त्वां बहु जन्मनि जन्मनि ॥ एवं बुद्ध्या तु गुरुर्वा त्वमत्र शयनं हरेः
 ॥ ४ ॥ मूत्रनाम्नस्तथा वायोः सदायं चित्तताम्रत ॥ कालनामा च गुरुर्वा शयनार्थं हरिपूज ॥ ५ ॥ ततो महात्तज्जनाविरीयातु खगेश्वर ॥ अहं
 कारात्मको रुद्रः तमभूत्सेवितुं हरिम् ॥ ६ ॥ त्रय एते यज्ञाः परस्परतयाः स्मृताः ॥ गायत्रीयज्ञानीभ्यस्ते त्रयः शतशुभा वराः ॥ ७ ॥ शेषः स
 एव विज्ञेयो भक्तो नारायणस्य च ॥ विष्णोर्वायोर्नन्तस्य त्रिभिर्लोकेषुतः सदा ॥ ८ ॥ सुमित्रांशो दशरथात्मजो यो लक्ष्मणः खग ॥ सोऽपि शेषस्तु
 विज्ञेयो वाय्वनतांशसंयुतः ॥ ९ ॥ रामस्य त्रैलोक्यं सा सीता भूम्यां खगाधिप ॥ बलनमस्तु रोहिण्यां पशुदेवदशरथस्य ॥ १० ॥ सोऽयमेव तु
 विज्ञेयस्त्वंशत्रयसमन्वितः ॥ आविष्टः सुकृष्णैर्न हरिणा रोहिणीसुतः ॥ ११ ॥ त्रय एते माहाभाग्यवताराः कथिनः स्मृताः ॥ न
 वीद्विस्त्यावतारोस्ति भूम्यां बाजा तथा हरेः ॥ १२ ॥ रुद्रावतारान्यद्वेहं तज्जुह्वं त्वं स्याद्विहितः ॥ योऽहंकारात्मको रुद्रः स एवाभूत्खगेश्वर ॥ १३ ॥
 सदाऽशिव इति स्वाम्यामवाप स विवाशकः ॥ तमोऽभिमानो स ज्ञेयस्त्वशिवत्वात्सदाशिवः ॥ १४ ॥ कपालमालामशिरां सदा धारयते यतः ॥
 अतः सदाऽशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १५ ॥ गजाजिनं चापवित्रं यतो धारयते हरः ॥ लोकाननंगलात्सर्वोद्धारते च सदा हरः ॥ १६ ॥
 द्वयोज्ञेया सदा लोकान्यययासक्तचेतसः ॥ विमुखाः कुर्वते वस्त्रादिभ्योऽस्त्वमास्त्वदाशिवः ॥ १७ ॥ कर्माविदुत्तरोऽविदुर्द्वै कुर्वते हरः ॥ अतः
 सदाशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १८ ॥ सौम्यं रसरसान्वसति कर्तुमैच्छन्तो हरः ॥ अतः सदाशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १९ ॥

ग.म.पु.
॥२४०॥

दशवर्षं तपः कर्तुं विवेश लवणाभसि ॥ अतो रुद्रस्तपःसंज्ञामवाप च खगोत्तम ॥ २० ॥ व्यासपुत्रः शुक्रः प्रोक्तो वायोरवेशसंयुतः ॥ रुद्रावतारो विज्ञेयो ज्ञानार्थमभवद्भुवि ॥ २१ ॥ अविपत्त्यनुसूयायां जज्ञे रुद्रो महातपाः ॥ दुर्वासस्तु स विज्ञेयो मानभंगाय भृशताम् ॥ २२ ॥ द्रोणाजातो द्रौणिसंज्ञा रुद्र एव प्रकीर्तितः ॥ प्रारब्धं भोक्तुकामोसौ परपत्न्यकाशकः ॥ २३ ॥ ईशानकोणे संस्थितो यस्तु रुद्रो ह्यवाप वै वामदेवेति संज्ञाम् ॥ स्ववामभागे संस्थितं चैव वायुस्तं योग्यभक्तं सेवते सर्वदेव ॥ २४ ॥ अतो रुद्रो वामदेवेति संज्ञा मवाप शिष्टत्वमथोत्तमत्वम् ॥ कालात्मकत्वं च बलात्मकत्वमवाप रुद्रो न तु सुंदरत्वतः ॥ २५ ॥ सदा रुद्रो त्रिपुरस्थांश्च दैत्यान्विष्णुदुहो हंतु कामो महात्मा ॥ अवोररूपं धृतवाह्यद्र एव ततस्त्वघोरेति स आप संज्ञाम् ॥ २६ ॥ सेवां कर्तुं त्विच्छतो दैत्यसंवाङ्मिचित्कालं तपसा क्रिश्यमानान् ॥ वरान्दातुं सद्य एवाभिजातः सद्योजातेत्येव संज्ञामवाप ॥ २७ ॥ उरोः पुत्रस्तु और्वैश्च रुद्र एव प्रकीर्तितः ॥ उदित्यङ्गदृष्टाचित्वाद्भुस्तु रोदनवाचकः ॥ २८ ॥ उरू रुद्रो ह्यतः प्रोक्तस्तत्पुत्रश्चौर्वैसंज्ञकः ॥ रुद्रमुर्वेरितं कर्तुमेवैषुदुद्र एव सः ॥ २९ ॥ गरुड उवाच ॥ रोदनं कुरुते कस्माद्भुसंज्ञो हरे इहः ॥ रुद्रमुर्वेरितं कस्मात्कुरुते और्वकारकः ॥ ३० ॥ एतद्विस्तार्य मेवैह पौत्राय तव सुव्रत ॥ इत्युक्तस्तेन स हरिरुवाच करुणा निधिः ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ दृष्ट्वा हरिं पुलकांगस्तु रुद्रः सबाष्पचक्षु रुद्रकण्ठश्च दृष्टः ॥ अनाद्यनंतवज्रकल्पेषु नैव कृतं वया स्मरणं सर्वदेव ॥ ३२ ॥ पादारविदे मुनसैर्विभूषिते दृष्टे मया केन पुण्येन देव ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वा पादपद्मं सुरारिः पुनःपुना रुद्रकंठो बभूव ॥ ३३ ॥ कथं पुनर्दर्शनं मे प्रभोः स्यात् ॥ मुकुंद नारायण विश्वमूर्ते वागिन्द्रियेण स्तवनं मे कथं स्यात् ॥ ३४ ॥ महर्शनं सर्वदा पापयुक्तं तथा मद्वत् सर्वदा पापयुक्त ॥ महर्शनं सर्वदा स्त्रीषु सक्तमधुश्च ते दर्शनं मे ह्यसक्तम् ॥ ३५ ॥ आसक्ता पुत्रदारादिकानां सम्यक् शक्तिस्तवने नास्ति विष्णोः ॥ विष्णुस्तु तौ नावकाशोस्ति बावो दृष्टोहं त्वं केन पुण्येन देव ॥ ३६ ॥ अनन्तकर्णेश सुचंद्रसंज्ञ श्रेष्ठेण नित्यं न कया भुता ते ॥ भुता मया बहुया लोकवातां दृष्टो मया त्वं केन पुण्येन देव ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वा पादपीठं इरेश्च पुनःपुना रुद्रकंठो बभूव ॥ रुद्रोद रुद्रो भयकपितांगः कथं पुनः श्रवणं स्यात्कथायाः ॥ ३८ ॥ त्वमीशा वैकुण्ठ सुवायुसंज्ञस्त्वदापितं गंधपुष्पादिकं च ॥ सदा न लिप्तं च भुजैर्विलिप्तं तन्मूर्त्तिविष्टादिभकदर्भा

१ दृष्टस्त्वं मे केनेति पाठो युक्त इति भाति ।

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. १८

॥२४०॥

भुभिः ॥ ४० ॥ स्त्रीणां कुचोदकश्च कचोदकश्च कक्षोदकैर्गावजलेमुकुन्द ॥ अनर्पितैर्वस्त्रगन्धादिकैश्च दृष्टो मया केन पुण्येन देव ॥ ४१ ॥ स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा हरि
 निर्माल्यगन्धं पुनः पुना रुद्रकंठो बभूव ॥ रुरोद रुद्रो भयकं पितांगः कथं पुनः स्पर्शनं स्यात्सदा मे ॥ ४२ ॥ दृष्टिह नासास्थित नासिकेश मन्नासया
 कापि सुपञ्चसौरभम् ॥ नाभ्रातमित्यं पुनराश्रातमेव ह्यनर्पितं गन्धपुष्पादिकं च ॥ ४३ ॥ सुनासिकं सुमुदं सुरो हृष्टं सुखं केन पुण्येन देव ॥ श्रात्वा
 श्रात्वा विष्णुनिर्माल्यगन्धं पुनः पुना रुद्रकंठो बभूव ॥ ४४ ॥ रुरोद रुद्रो भयकं पितांगो जिह्वाभि निर्माल्यशिदं कथं ते ॥ जिह्वास्थितो जिह्वा
 संज्ञो सुरो जिह्वेन्द्रियेणापि तथार्पितं च ॥ ४५ ॥ नैवेद्यशेषं तुलसीविमिश्रितं विशेषतः पादजलेन सिक्तम् ॥ यो श्राति नित्यं पुरतो
 सुरोः प्राप्नोति यज्ञाद्युतकं विपुलम् ॥ ४६ ॥ एतादृशं तव नैवेद्यशेषं न भुक्तं वै सर्वदादित्यहृत्पम् ॥ अनर्पितं तव देव त्वं विष्णोर्भुक्तं
 मया बहुवारं मुकुन्द ॥ ४७ ॥ पादार्चने नार्पितं भक्ष्यभोज्यं दृष्टो मया केन पुण्येन देव ॥ शुक्लाङ्गुली हरिर्नैवेद्यजालं सुखं त्वदीयं रम्यं
 लालितं च ॥ ४८ ॥ सुभवाश्रयं तव मूर्धानमाहुः विरीटयुक्तं कुटिलैः कुतलैश्च ॥ अनेकजन्माजितपुण्यसंयथैर्दृष्टं मया मज्जत्तुलमात्रं ॥ ४९ ॥
 अनेकजन्माजितपापसंयथैर्दृष्टं मया नि देवैस्ते ॥ एवं सुभक्त्या च रुरोद रुद्रो दृष्ट्वा हरिं सुखेनैव संपूर्णम् ॥ ५० ॥ पादार्चनं तव निष्कृतं
 योगीश्वरैर्दृष्टं संशुद्धितम् ॥ दृष्टं मया दयया वासुदेव द्रक्ष्ये कथं पुनरित्यं रुरोद ॥ ५१ ॥ दृष्टं मया त्वरित्वे भविनाशितस्तत्प्रादिकैर्लज्जतापि
 च देव पूर्णम् ॥ एतादृशं त्वदुदरं च कथं रमेश द्रक्ष्ये पुनः पुनरहं त्विति संरुरोद ॥ ५२ ॥ आनन्दपूर्णं नखपूर्णं सुकेशपूर्णं लोमादिपूर्णं सुभपूर्णं
 मुञ्चोणपूर्णं ॥ वस्त्रस्थलं तव विभोस्तु विशालभूतं सद्गुणं विमलकौस्तुभरौभि लक्ष्म्या ॥ ५३ ॥ सुकोमलं श्रोतुलस्यास्तथैव सुगुणितं च
 नैश्चाश्रितं च ॥ एतादृशं तव वस्त्रस्थलं च दृष्टं मया तव कारुण्यदृष्ट्या ॥ ५४ ॥ पुनः पुनर्दर्शनं मे कथं स्यादेवं रुद्रः स च भक्त्या रुरोद ॥ अत
 स्तुरुर्नाम संप्राप्य रुद्रस्तत्पुत्रोभूद्वैसंज्ञः स एव ॥ ५५ ॥ यस्माद्दृष्टं चोर्वरितं वै चकार तस्मात्स रुद्रस्त्वैवैसंज्ञो बभूव ॥ यो वैस्तु लोकान्मोस
 योग्यांश्च दृष्ट्वा ह्यत्यंतं वै विषयेष्वेव निष्ठान् ॥ ५६ ॥ स्तुतिं चोर्वो विष्णुपादारविन्दं स्तुत्वा स्तुत्वा रुद्रकण्ठो बभूव ॥ ते पापिष्ठाः पापकृपाभक्त्यो
 दिनेदिने दुर्विषयान्कदिद्रियैः ॥ ५७ ॥ कदा चैतान्देयदुष्टया विमुचे न जानेहं चेति सम्यग् रुरोद ॥ एते हि मूर्खा विषयानर्थलक्ष्यं कुर्वन्ति यत्नं पर
 मादरेण ॥ ५८ ॥ कविद्रियार्थं हि घनादिकं च त्यजन्ति च सर्वं विषयेषु निष्ठाः ॥ त्वन्मायया मोहितान्दुष्टान्कदा चैतान्मुच्यते निवर्तते

? आर्चत्वाहुकमित्येवदंशयः ।

ग.म.पु.
॥२४॥

॥ ५९ ॥ स्मृत्वास्मृत्वा वासुदेवस्य मायां रुरोद चौर्वो भयकपितांगः ॥ अतीव कष्टेन च लोकवृत्त्या श्रिता दैन्यं स्वीयकार्यं विहाय
॥ ६० ॥ अतीव दैन्येन धनादिकं च संपाद्य सर्वेऽपि सुपापशीलाः ॥ कष्टार्जितं द्रव्यधनादिकं च त्यजति सर्वे परावो व्यर्थमेव ॥ ६१ ॥ सत्या
त्रयते विष्णुबुद्ध्या कदापि त्यजति नैते मायया वै सुरोः ॥ एषामाधुव्यर्थमेव
गतं च एषां दृष्ट्वा यौवनं तु पुत्रं च ॥ स्कंधस्थं द्रुत्युर्हसते कृष्ण विष्णो तं वै न जानति विमुदचेतसः ॥ ६२ ॥ शृङ्गं मदीयं शतवर्षं च जीवेत्पुत्रा
मदीया शतवर्षं तथैव ॥ अहं च जीवे शतवर्षं सुखेन मदीयभार्यापि सुलक्षणाऽऽस्ते ॥ ६३ ॥ गावश्च मे संति सदुग्धपूर्णं शिवा
पि मे संति मुदा हि युक्ताः ॥ दास्ये सुतं वरणार्थं तु वध्वै पुत्रीं विवाहार्थं महं ददामि ॥ ६४ ॥ दास्ये चाहं सत्सु पुत्रीं धनं वा दास्ये
चाहं धनिकेष्वेव नित्यम् ॥ अदृष्टशून्यान् भगवान्वासुदेवो दृष्ट्वा दृष्ट्वा हसते सर्वदेव ॥ ६५ ॥ नाहं करिष्ये श्रद्धं कथायां सदाग्यना
शश्च भविष्यतीति ॥ नाहं हरिं पूजयिष्ये सदैव पुत्रादिनाशश्च भविष्यतीति ॥ ६६ ॥ कालेकाले दिष्टनामा हरिस्तु फलप्रदो वासु
देवोऽखिलस्य ॥ एतादृशान्मृतजनांश्च दृष्ट्वा रुरोद चौर्वो वासुदेवैकनिष्ठः ॥ ६७ ॥ अतस्त्वैवो रुद्ररूपी स्वयं जगदिह नित्यं
कृष्णमुरशिनितायः ॥ पदां सती दशपुत्री स्वर्गद्वे दशाध्वरे स्वशरीरे विमुञ्च्य ॥ ६८ ॥ जज्ञे पुनर्मैनकायां हिमाद्रस्तदा रुद्रस्त्वैवसंज्ञा
मवाप ॥ ऊर्ध्वरेता भवेत्युक्ता ऊर्ध्वरेता वधूव ह ॥ ६९ ॥ पाणिग्रहाहं रुद्रदेवो महात्मा यदा हिमाद्रिः कन्धकायाश्चकार ॥
तस्यां परं लपटः संवधूव अतो रुद्रः परसंज्ञामवाप ॥ ७० ॥ सदाशिवाद्या दश रुद्रभ्रातरः सौमित्रियो रौहिणेयस्यश्च ॥ सप्त
एते मोक्षकाले मृतौ च शतैर्गुणैर्न्यूनभूताश्च ताभ्याम् ॥ ७१ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ आनन्दनिर्णयं ब्रूहि कृष्ण पूर्णदयानिधे ॥
निर्णेतुं ज्ञानिनं यदज्ज्ञापनार्थं तथा मम ॥ ७२ ॥ ब्रूहि शिष्याय दयया उद्धर्तुं मां च सर्वदा ॥ पूर्णकामस्य ते कृष्ण का स्पृहा विद्यते
प्रभो ॥ ७३ ॥ एवमुक्तो हृषीकेशः पक्षीरोन महात्माना ॥ उवाच कृपया कृष्णः प्रसन्नः कमलेश्वरः ॥ ७४ ॥ ॥ श्रीकृष्णः
उवाच ॥ गायत्र्याश्च शतानंद एकानंदस्तु वेधसः एतादृशः शतानंदो ब्रह्मणः परिकीर्तितः ॥ ७५ ॥ शेषादेश्च शतानंदः सरस्
त्याः खगोत्तम ॥ एकानंदस्तु विज्ञेयो भारत्या विनतासुत ॥ ७६ ॥ एवं तु निर्णयो ज्ञेय आनंदस्य सदा खग ॥ एवमुक्तं
मया सर्वं किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि ॥ ७७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

उ.खं.
अ. कां.
अ. १८

॥२४॥

घादशोच्यायः ॥ १८ ॥ गरुड उवाच ॥ त्वयोक्तं कृष्ण गोविंद रुद्राच्छतगुणादपि ॥ ब्रह्मणी भारती चोभे अधिके देवसत्तम ॥ १ ॥
 मया श्रुतं विरिंचेन उमापर्यंतमेव च ॥ अनंतशिर्विहीनत्वं विरिंचोक्तं सुराधिप ॥ २ ॥ सहस्रांशैर्विहीनत्वं त्वयोक्तं कृष्ण नायव ॥ सर्वेषां
 चैव प्रवैषामवेक्ष्यैव हरे विभो ॥ ३ ॥ ज्ञानानंदबलादीनां वायुपर्यन्तमेव च ॥ सहस्रांशैर्विहीनत्वं ज्ञानादीनां गृहेक्ष ॥ ४ ॥ निर्णयं वृ
 हि गोविन्द सर्वज्ञोसि न संशयः ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु वासुदेवोब्रवीद्भवम् ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ आनंदशैर्विहीनत्वमपेक्ष्यैव स्वमादिप ॥
 उत्तरेषामुत्तरेषां योगादेवमिति स्फुटम् ॥ ६ ॥ परिमाणे शतगुणे आनन्दे स्फुटतावशात् ॥ अनन्तगुणवत्त्वं च ब्रह्मणा सद्यदीरितम् ॥ ७ ॥
 सहस्रगुणितत्वं च वायुना समुदीरितम् ॥ यथानंदे तथा ज्ञाने विष्णौ भक्तौ बलाधिके ॥ ८ ॥ सर्वं गुणैः शतगुणैः कृपेणोक्तं तु तेजसि
 लाः ॥ भारत्याश्च शतं ज्ञानं सुखं भक्तिबलाधिके ॥ ९ ॥ एवं ज्ञानं सुविज्ञेयं मारुतेस्तु बलादिकम् ॥ एवं ज्ञानं शतं ज्ञेयं मारुते नात्र संश
 यः ॥ १० ॥ भारत्याश्च शतं ज्ञानं बलं च सद्यदाहृतम् ॥ गवमेव च वायोश्च ज्ञानं चैवमिति स्फुटम् ॥ ११ ॥ यथा दीप्तच्छाया अ
 मिज्वाला न दीपवत् ॥ स्फुटीभवैश्चैवाग्निबहुलापि न स्येकत् ॥ १२ ॥ यथैव सुमोहिष्ठान्धो नैव सद्यदीरितम् ॥ आनन्दसत्त्वमपेक्ष्यैव त्वयोक्तं
 तु मया तव ॥ १३ ॥ तथैव जानीहि खग नान्यथा तु कथंचन ॥ अहं विजानामि सयि स्थितान् गुणान्सर्वविशेषां स्वयं संश्रुताम् ॥ १४ ॥
 सुसूक्ष्मरूपांश्च सदा खगेंद्र मयाप्यदृष्टो नास्ति नास्त्येव कश्चिद् ॥ १५ ॥ सर्ववत्तमेष्वपि निष्कामं हर्षं विजानाति रमापि देवी ॥ १६ ॥
 हरेर्गुणान्सर्वविशेषसंयुतानखण्डरूपांस्तु विजानाति देवी ॥ सुसूक्ष्मरूपांस्तु विजानाति देवी ब्रह्मादिभ्यो यत्प्रसादाधिकं च ॥ १७ ॥ स्वा
 त्मस्वरूपं प्रविजानाति देवी सुसूक्ष्मरूपं सुविशेषं युक्तम् ॥ स्वान्यं प्रपंचं प्रविजानाति लम्बीस्त्वथाप्यसंख्यं सुविशेषं युक्तम् ॥ १८ ॥ ब्र
 ह्मापि पश्येत्सर्वं वासुदेवं वाय्वादिभ्यो ह्यधिकान्सद्गुणांश्च ॥ श्रोत्रं न जानाति हरेर्गुणांश्च सुसूक्ष्मरूपांश्च विशेषसंयुताम् ॥ १९ ॥ स्पर्शरूप
 ण यथा विदुः सुरा शुक्ला ब्रह्माणं न तथा तेप्यशुक्लाः ॥ स्वात्मानमन्यच्च सदा विशेषेणैकं विजानाति विविधं मारुतः ॥ २० ॥ वाणी निज
 नाति हरेर्गुणांश्च स्वयंभुवो नैव तावद्विशेषान् ॥ त्रेगुण्यरूपात्परतः सदैव पश्येद्विशुं कृष्णरूपं खगेंद्र ॥ २१ ॥ शोभो रुद्रो वीर्यं पतैव सर्वं तमो
 मयि प्रविजानाति संस्थम् ॥ वाणीदृष्टान्सर्वविशेषान् गुणांस्ते जानन्ति नो सत्यमेवोक्तवंग ॥ २२ ॥ उवाच सुपर्णो वारुणी चेति तिस्रःसहस्रं ताः प्रविजानाति
 सुस्थम् ॥ हरेर्विशेषान् रुद्र दृष्टान्खगेंद्र जानन्ति नेताः कापि देशे च काले ॥ २३ ॥ इमावयः प्रविजानाति वीर्यं अहंकारं व्यतिरूपं हर्षं च ॥ सदावा व

ग.म.पु
॥२४२॥

बुद्धितत्त्वे स्थितं तं जानाति ते सोममूर्धादयश्च ॥ २४ ॥ विष्णुं हारं भूततत्त्वे स्थितं च ये चान्ये च प्रविजानांति नित्यम् ॥ अन्ये च पश्यन्ति यथा
स्वयोग्यमंडांतरस्थं हरिरूपं खगेन्द्र ॥ २५ ॥ केचित्पश्यन्ति हरेश्च रूपं त्वदीयहस्तस्थं हृदि केचित्सदैव ॥ एवं प्रकारं प्रविजानीहि वीन्द्र ह्यथो मृगु त्वं
मम भार्याः षडेताः ॥ २६ ॥ रुक्मिण्याद्याः षण्माहिष्यो मम श्रीर्नाला च या मम भार्या खगेन्द्र ॥ सगे पूर्वोत्पिन्धव्यवाहस्य पुत्री तास्ता भजे सद्य एवा
विरोषात् ॥ २७ ॥ कन्यैव सा कृष्णपत्नी च कामांस्तास्ताव भजेन्मनसा चिंतितांश्च ॥ अतीव यत्नं कल्पवाहं खगेन्द्र पितृष्वेकः सर्वदा वै
चकार ॥ २८ ॥ तथैव सा नैव भर्तारमाप यतस्तु सा कृष्णनिष्ठेकचिता ॥ २९ ॥ तदाब्रवीत्कन्यवाहश्च पुत्री पतिं किमर्थं नेच्छसि मूढबुद्धे ॥
तदाब्रवीत्कन्यवाहं च पुत्री हरिं विना सर्वगुणोपपन्ने ॥ जन्मन्यस्मिन् भर्तृता नास्ति देव यतो भर्ता हरिरैक एव ॥ ३० ॥ यतो लोके सुखियः सर्व एव
सदा ज्ञेया विषवास्ते हि नित्यम् ॥ अनादि नित्यं भुवनैकसारं सुसुंदरं मोक्षदं कामदं च ॥ ३१ ॥ एतादृशं न विजानांति यास्तु सर्वास्ता वै विषवाः
सर्वदेव ॥ निमित्तभूतं भर्तृरूपं च जीवं देवोपेतं हरिभक्त्या विहीनम् ॥ ३२ ॥ सुकश्मलं नवरत्नैः खर्वतं दुर्गंधयुक्तं सर्वदा कृत्स्नं च ॥ एताः
हरो भर्तृजीवे तु तात प्रयोजनं नास्ति कृष्णं विहाय ॥ ३३ ॥ देवस्त्रियो निजभर्तृन्विद्यात् तत्र स्थितं श्रीगणयत्येव नित्यम् ॥ अतश्च ताः सधवाः सर्वदेव
लोकेर्वद्या नात्र विचार्यमस्ति ॥ ३४ ॥ भर्तास्ते हरिभक्ता यदि स्फुरासां स्त्रीणां जन्मसाफल्यमेव ॥ अनेकजन्माजितपुण्यसंचयेस्तद्गतो हरिभक्ता
भवेयुः ॥ ३५ ॥ यद्गतो हरिभक्ता न संति ताभिस्त्याज्यं स्वीयगात्रं शूरा हि ॥ स्वभर्तृभूतं कृष्णरूपं हरिं च स्मृत्वा सत्पथं यदि गावं त्यजे
युः ॥ ३६ ॥ तदा नैव ह्यात्महत्यादिदोषाः स्त्रीणामेवं निर्णयोयं हि शास्त्रे ॥ यद्गतो न विजानांति विष्णुं तासां संगो नैव कार्यः कदापि ॥ ३७ ॥ अनेक
जन्माजितपुण्यसंचयात्तद्गतो विष्णुभक्ता भवेयुः ॥ कलौ युगे दुर्लभा विष्णुभक्ता हरेभक्तिदुर्लभा सर्वदेव ॥ ३८ ॥ हरेः कथा दुर्लभा यत्तुल्ये
हरेर्दीक्षा दुर्लभा च ॥ हरेस्तत्त्वे निर्णयो दुर्लभो हि हरदोषैः संगो दुर्लभश्च ॥ ३९ ॥ ब्रह्मक्षिणं दुर्लभं वै सुरारिर्नमस्कृतो दुर्लभो वै कला
च ॥ तद्गतानां पालनं दुर्लभं च सद्ग्रेष्णवानां दुर्लभं ह्यन्नदानम् ॥ ४० ॥ तन्त्रोक्तपूजा दुर्लभा वै सुरारिर्नामग्रहो दुर्लभश्चैव विष्णोः ॥ सुविष्णवानां
पूजनं दुर्लभं हि सद्ग्रेष्णवानां भाषणं दुर्लभं च ॥ ४१ ॥ शालग्रामस्पर्शनं दुर्लभं च सद्ग्रेष्णवानां दर्शनं दुर्लभं हि ॥ गोस्पर्शनं दुर्लभं मत्प्यलोके
सद्गायनं दुर्लभं सद्गुरुं च ॥ ४२ ॥ सद्गायोः सत्पुत्रका दुर्लभा हि शेषाचलस्थस्य हरेश्च दर्शनम् ॥ सुदुर्लभं रंगनाथस्य तीरे कावेर्यां वै दर्शनं विष्णुपद्याः
॥ ४३ ॥ कांचीक्षेत्रे वरदराजस्य सेवा सुदुर्लभा दर्शनं चैव लोके ॥ सुदुर्लभं दर्शनं रामसेतोः सुदुर्लभा मध्वशास्त्रे च शक्तिः ॥ ४४ ॥ श्रीमतीरे

उ. खं.
त्र. का.
अ. १९

॥२४२॥

संस्थितस्यापि विष्णोः सुदुर्लभं दर्शनं चाहुरार्याः ॥ रेवातीरे संस्थितस्यापि विष्णोर्गयात्रे विष्णुपादस्य चैव ॥ ४५ ॥ तथा बद्रौ संस्थित
 स्यापि विष्णोः सुदुर्लभं मर्त्यलोके स्थितानाम् ॥ शेषाचले श्रीनिवासाश्रमे च तपस्विनो दुर्लभा मर्त्यलोके ॥ ४६ ॥ प्रयागाख्ये माधवस्यापि
 नित्यं सुदर्शनं दुर्लभं वै नृणां हि ॥ ४७ ॥ अतो नेच्छामि भर्तारं कृष्णादन्यं कदाचन ॥ एवमुक्ता सा पितरं ययौ शेषाचलं प्रति ॥ ४८ ॥ कपि
 लाख्यमहातीर्थे आरुरोह महागिरिम् ॥ तत्रस्थं श्रीनिवासं च दृष्ट्वा नत्वा महासती ॥ ४९ ॥ त्रिदिनं समुपगम्याथ गत्वा चापविनाशनम् ॥ तत्र
 स्नात्वा विवाहार्थमेकांतं प्रययावथ ॥ ५० ॥ तस्या उत्तरदिग्भागे कोशख्ये महातले ॥ यत्प्रभूते च एकस्मिन् च चार तप उत्तमम् ॥ ५१ ॥ ध्यात्वा
 नारायणं देवं तवासीच्च कुमारिका ॥ दिव्यवर्षसहस्रानि स्तोतुं ससुषुप्सकजे ॥ ५२ ॥ कुमार्युवाच ॥ त्वमेव माता च पितरं स्वभक्तं यदा च स्नात्वा
 त्वमेव ॥ त्वमेव पुत्रश्च गुरुर्गुरियान्मित्रं स्वसा त्वं प्रम वल्लभश्च ॥ ५३ ॥ अनाद्यनन्तेष्वपि जन्मसु प्रभो विचार्यमाणान् न विज्ञानेभ्य ई च ॥ एतं हि सर्वं
 च निमित्तमात्रतः पित्रादयस्त्वं ह्यनिमित्तमात्रतः ॥ ५४ ॥ अतो मुरारेश्च तवैव भार्या भूयासमित्येव तदा व्रतं मे ॥ दुःसंगमादासमन्मनं न संसिद्धिरित्येव
 वदान्यधृतं ॥ ५५ ॥ त्वदृषकाणां तव दास्यर्थं विदूषकाणां दर्शनं छिधि देव ॥ गुरुद्वहां दर्शनं छिधि विष्णो भक्तद्वहां मित्रतां छिधि कृष्ण
 ॥ ५६ ॥ तव भूमिभर्माषणं छिधि देव त्वं संगमं देहि पदारविदे ॥ श्रीशैलवासाय नमोनमस्ते नमोनमः श्रीनिवासाय तभ्यम् ॥ ५७ ॥ स्वामिन
 परावर रमेश निदानधृतं कालो महानपि गतश्च निदर्शनं ते ॥ अनंतजन्माजितसायनेश्च त्वदर्शनं स्याच्च चतुर्भुजस्य ॥ ५८ ॥ कथं मन स्यात्तव दर्शनं
 प्रभो सर्वैश्च दोषैश्च सुसंगतायाः ॥ दास्यस्पर्दायास्तव दासदास्याः प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥ ५९ ॥ एवं स्मृतस्तथा विष्णुः श्रीनिवासा
 दयानिधिः ॥ प्रादुरासीद्भरदराद् भक्त्या तस्या जनार्दनः ॥ ६० ॥ वरं वरय भद्रं ते वरदोहमिहागतः ॥ हरिणोद्गीरितं वाक्यं श्रुत्वा प्राह स्मिता
 नना ॥ ६१ ॥ उवाच परया भक्त्या श्रीनिवासं जगत्प्रभुम् ॥ अहं हि भार्या भूयासं तव मायव सुंदरां दर्शयामि तस्या वचः श्रुत्वा श्रीनिवासाजगदी
 द्रवः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहं कुमारि सुयमे कृष्णजन्मानि धृतले ॥ ६२ ॥ भवामि तव भर्ताहं तव कर्ता विचारणा ॥ एवमुक्ता श्रुता कन्या पुण्यराशि
 हरि परम् ॥ ६३ ॥ उवाच परमशीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ कन्योवाच ॥ कृष्णजन्मन्महं पत्नी भूयासं प्रथमेदनि ॥ ६४ ॥ संस्काराख्यमं चाहमं
 गनायः समावृणे ॥ ओमित्युक्तः पुनर्वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ ६५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कुमार्या विधृतत्वाच्च मत्पदनाच्च मामिति ॥ तेषां
 मनोभोदसिद्धिर्भविष्यति न संशयः ॥ ६६ ॥ इति तस्यै वरं दत्त्वा तत्रैवांतरधीयत ॥ देहं तत्रैव संत्यज्य कुमारी चैव प्रसिद्धा ॥ ६८ ॥ कृष्ण

ग.म.पु.
॥२७३॥

कस्य गृहे जाता नीला नाम्ना तु सा स्मृता ॥ कुम्भकस्तु महाभाग नंदरोमस्य शालकः ॥ ६९ ॥ कल्पवाहः स विज्ञेयः पितृणां प्रथमः
स्मृतः ॥ तस्य गन्धा गृहमहं वृषभाचलवासिनः ॥ शिवस्य वरतश्चैव त्वजेयः खगसत्तम ॥ ७० ॥ दितिजान्निहत्स्वैव नीला प्राता
खगेभ्यः ॥ ततो नाग्निजितो राज्ञो गृहे जाता कुमारिका ॥ ७१ ॥ नाग्निजितकव्यवाहोभूतकन्या नीलाह्वयाभवत् ॥ तस्याः स्वयंके चाहं गोवृषा
न्सप्तसंख्यकान् ॥ ७२ ॥ शिवस्य वरतश्चैवाप्यवध्यान्देवमानुषैः ॥ बद्धा वृषावृषाञ्जित्वा प्राता नीला महाखग ॥ ७३ ॥ कुम्भकस्य सुता नीला
देहस्थाः प्राविशन् भूशम् ॥ एकावयवतो यस्मात्तस्मात्तत्रैव साविशत् ॥ ७४ ॥ भूमौ द्विधा संप्रजाता कुमार्यैव न संशयः ॥ भद्राजन्म प्रवक्ष्यामि
शृणु पक्षौद्रसत्तम ॥ ७५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे नीलाविवाहनिर्णयो नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ या पूर्वसर्गे नल्लसंज्ञस्य वीं प्रुवी भूत्वा विष्णुपत्नी सकामा ॥ प्रदक्षिणं भ्रमणं वै चकार गुणेन भद्रा भद्रसंज्ञा भूभुतः ॥ १ ॥ कन्यामात्रे
संस्थिता भद्रसंज्ञा पिता नलस्त्ववचीत्ता स पश्यन् ॥ भद्रे किमर्थं गात्रपीडां करोषि फलं हि तन्नन्दिनि मे वदस्व ॥ २ ॥ ॥ भद्रोवाच ॥ शृणु
त्वं मे तात नमस्क्रियादेः फलं वक्तुं का समर्था भवेच्च ॥ ३ ॥ तयाप्यहं त्वं वक्ष्यामि तात यः शक्तस्तु त्वं सन्मन्त्रितव्यः ॥ सदा हरिभक्त
नाथो दयालुरहं हरेस्तव दासातुदासी ॥ मां पाहि विष्णोस्तव वंदे पदे इत्युक्त्वा प्रणामं चाकरोदंडरूपम् ॥ ४ ॥ हरेः प्रणामं विवति
कर्तव्यशून्यं व्यर्थं तमाहुर्ज्ञानिनस्तच्छृणु त्वम् ॥ रमेश मध्वेश सरस्वतीशेत्येवं वदन्प्रणमेद्विष्णुदेवम् ॥ ५ ॥ यथा प्रपन्नो वेदनादिदेव
स्तथा न तुष्टः पूजनात्कर्तव्यः ॥ यथा नामस्मरणाद्दन्दाद्वा पापान्निर्यच्छेत्तु तथा न चान्यैः ॥ ६ ॥ देहं तु वे मौक्त्येव तात हरेः
प्रणामैः शून्यभूतं च पुष्टम् ॥ तदेवमाहुर्व्यर्थमेवेति तात तत्प्रापकाणां नरके दुःखमाहूः ॥ ७ ॥ यमोऽपि तं तत्र उद्धृत्य ले तु
निधाय पिष्टं मुखलैः करोति ॥ यो वा परं न करोत्येव तात प्रदक्षिणं देवदेवस्य विष्णोः ॥ ८ ॥ तस्यैव पादौ तलवेत्रे नि
धाय यमश्च नित्यं प्रकरोति पिष्टम् ॥ एषां जिह्वा हरिकृष्णेति नाम न वक्ति नित्यं व्यर्थेभूता वदति ॥ ९ ॥ तेषां जिह्वा यमलोके यमस्तु
निष्कास्य पिष्टं प्रकरोति नित्यम् ॥ कार्शीनिवासेन च किं प्रयोजनं किं वा प्रयोगे मरणेन तात ॥ १० ॥ किं वा रणक्षेत्रे मरणेन सौख्यं किं वा
मखादेः समलुब्धतेन ॥ समस्ततीर्थेष्वटनेन किं किमधीतशास्त्रेण सुतीक्ष्णबुद्ध्या ॥ ११ ॥ येषां जिह्वायै हरिनामैव नास्ति तेषां गार्हपत्यं नास्ति

१ पुत्रीभूतत्यर्थः ।

उ. खं.
अ. कौ.
अ. २०

॥२७३॥

विष्णोः ॥ येषां पद्भ्यां नास्ति हरेः प्रदक्षिणं तेषां सर्वं व्यर्थमाहुर्महान्तः ॥ १२ ॥ हर्यर्पणाद्रहितं नाम कस्मात्प्रदक्षिणं नमनं चादुरर्घ्यम् ॥ अतो
 विष्णोर्नमनं कार्यमेव हरेर्नामस्मरणं तात कार्यम् ॥ १३ ॥ जन्म ह्येतदुर्लभं नश्वरं तु यथा जलस्थं बुद्बुदं तत्तथैव ॥ नो विश्वासं कुरु गात्रे त्वदीये
 जीवेष्वपि स्वः परश्चेति तात ॥ १४ ॥ सद्यः कृतं नमनं न त्वदीयं सद्यः कृतं स्मरणं न त्वदीयम् ॥ कदा प्राप्स्ये मरणं तत्र जाने न विश्वासं कुरु
 गात्रे महात्मन् ॥ १५ ॥ एतच्छ्रुत्वा नलो वीद्वं पुत्रीवाक्यं सुनिर्मलम् ॥ नमस्कारं च कृतवान्यथाशक्त्या प्रदक्षिणम् ॥ १६ ॥ सापि प्रदक्षिणं चक्रे
 नमस्कारं सदा हरेः ॥ एवं बहुदिनं कृत्वा ध्यात्वा नारायणं परम् ॥ १७ ॥ कलेवरं च तत्प्राज मरणे हरिर्चितया ॥ मत्पितुर्वसुदेवस्य भगिन्या
 उदरे खग ॥ ८० ॥ कैकेयीति च नाम्ना सा त्वभवद्भद्रसंज्ञका ॥ यस्माद्भद्रगुणैर्युक्ता भद्रा सा भद्रनामिका ॥ १९ ॥ तस्यात्मजैश्च कैकेयैः पंचभिः
 खगसत्तम ॥ प्रत्याहृतामिमां भद्रां प्राप्तवान् खगसत्तम ॥ २० ॥ वक्ष्येह मित्रविंदायाः पाणिग्रहणकारणम् ॥ सावधानमना भूत्वा शृणु पर्शोद्भ
 सत्तम ॥ २१ ॥ मित्रविंदोवाच ॥ यान्पूर्वसर्गेऽप्यवृणोन्निकामतो ह्यग्नीषोमात्रामिका मित्रविंदा ॥ मित्रं हरिं प्राप्तुकामा सदैव तत्रोपायं चिंतयामास
 देवी ॥ २२ ॥ हरिप्राप्तौ सार्धनाः संति तेषु मुख्यं कचिच्चिंतयामास देवी ॥ तेषां मध्ये श्रवणं श्रेष्ठमाहुः पुराणानां सात्त्विकानां सदापि ॥ २३ ॥
 विष्णोरुत्कर्षो वर्तते यत्र वायोस्तथोत्कर्षः सज्जनानां पुराणे ॥ श्राद्धं सदा विष्णुबुद्ध्या सदैव नान्यच्छ्राव्यं साधनं तत्र चैव ॥ २४ ॥ यस्मिन्दिने
 श्रवणं नास्ति विष्णोस्तेषां जन्म व्यर्थमाहुः कथायाम् ॥ स्नानं जपः पंचयज्ञं व्रतं च इष्टापूर्ते कृच्छ्रचाद्रे च दत्तम् ॥ २५ ॥ सर्वं व्यर्थं वैष्णवानां च
 दीक्षा कथां विना सम्यगनुष्ठितां वै ॥ यैर्न श्रुतं भागवतं पुराणं संप्रदायैर्गुरुभिः संयुतैश्च ॥ २६ ॥ यैर्न श्रुतं भागवतं पुराणं यैर्न श्रुतं ब्रह्मकांडं
 पुराणम् ॥ तेषां जन्म व्यर्थमाहुर्महान्तस्तस्माच्छ्राव्या हरिवार्ता सदैव ॥ २७ ॥ न यत्र गोविंदकथामहानदी न यत्र नारायणपादसंश्रयः ॥ न यत्र
 विष्णोः सततं वचोस्ति न संवसेत्तक्षणमात्रं कथंचित् ॥ २८ ॥ यस्मिन् ग्रामे भागवतं न शास्त्रं न वर्तते भागवता रसज्ञाः ॥ यस्मिन् ग्रहे नास्ति
 गीतार्थसारः यस्मिन् ग्रामे नाम सहस्रकं वा ॥ २९ ॥ तयो रसज्ञा यत्र न सन्ति तत्र न संवसेत्क्षणमात्रं कथंचित् ॥ यस्मिन् दिने दिव्यकथा च विष्णो
 र्नास्ति जंतोस्तस्य चायुर्वृथैवा ॥ ३० ॥ गर्भे गते नात्र विचार्यमस्ति तन्मन्यते दुर्लभं मर्त्यलोके ॥ कर्णं कल्पैर्भूषितं सुंदरं च न सुंदरं चादुरार्या रसज्ञाः
 ॥ ३१ ॥ विष्णोः कथाख्याभरणैश्च युक्तं तदेव कर्णं सुंदरं चादुरार्याः ॥ तस्मात्सदा भागवतार्थसारं शृण्वन्ति ये सततं वाचयन्ति ॥ ३२ ॥ तेषां

ग.म.पु.
॥२४४॥

जन्म स्वस्थमाहुर्मर्दातो महत्फलं चास्ति तथैव तेषाम् ॥ सोष्णीषकंबुकयुताश्च हरेः कथां वै शृण्वन्ति येपि च पठन्ति सदैव मर्त्याः ॥ ३३ ॥ सर्वेपि ते पूजनीया हि लोके न वै शिश्रे चोदरे चैव सक्ताः ॥ ये दाक्षिण्यादर्थलोभाद्भदंति सदा पुराणं भगवत्तत्त्वसारम् ॥ ३४ ॥ प्रच्छादयते तत्त्वगोप्यानि ये तु तेषां गतिः सूर्यसूनुः सदैव ॥ ये धर्मकांडे कर्मकांडे सदैव उत्पादयति सुरुचिं तत्र नित्यम् ॥ ३५ ॥ मौल्येन ये कथयेयुः पुराणं तेषां गतिः सूर्यसूनुः सदैव ॥ मौल्येन ये भागवतं पुराणं शृण्वन्ति वै हरिशाल्लार्थतत्त्वम् ॥ ३६ ॥ मौल्येन वेदाध्ययनं प्रकुर्वते तेषां गतिः सूर्यसूनुः सदैव ॥ यहच्छ या प्राप्तयेनेन ये तु संतुष्टास्ते ह्यत्र योग्याः सदैव ॥ ३७ ॥ धनार्जने ये त्वतितृष्णाभियुक्तास्तेषां न वै भागवतेधिकारः ॥ मत्वा लोके हरिरेवाति नित्यमतयोमी नास्ति तदन्य ईशः ॥ ३८ ॥ एवं सदा ये प्रविचिंतयन्ति योगक्षेमं बिभृयाद्विष्णुरेषाम् ॥ सद्गुणवानामशुभं नास्ति नास्ति प्रहश्यते संशयज्ञानरूपात् ॥ ३९ ॥ कर्मानुसारेण हरिर्ददाति फलं शुभानामशुभस्य चैव ॥ अतस्तदर्थं नैव यत्नं च कुर्याद्भनार्थं वै हरितत्त्वे च कुर्यात् ॥ ४० ॥ अतः स्नात्वा दिव्यमंत्रं जपित्वा विसर्जयित्वा विष्णुतिमोत्यगन्वम् ॥ सुविष्टं भागवतं पुराणं संश्राव येस्सर्ववेत्तापि नित्यम् ॥ ४१ ॥ कर्मानुसारेण धनार्जनं च वेदार्जनं शास्त्रसमार्जनं च ॥ भविष्यति श्रवणं चापि विष्णोराधादराच्छ्रवणं दुर्वेदं च ॥ ४२ ॥ अत्यादराद्भागवतस्य सारमास्वादयेदुर्वेदं मर्त्यलोके ॥ आस्वाद्य तद्भागवतं पुराणमनंदशब्दैर्मुक्ता दुर्वेदं च ॥ ४३ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां निर्णयं धारणं च सुदुर्वेदं चाहुरार्याः समस्तम् ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च कामक्रोधोर्जरणं दुर्वेदं च ॥ ४४ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च तथा योगे दुर्वेदं संगतं च ॥ ४५ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च सद्गुणवानां स्पर्शनं दुर्वेदं च ॥ एते दोषा ज्ञानप्रदानपीड कुर्वन्ति संदेहयुतान्सदैव ॥ ४६ ॥ अतो ह्यहं श्रवणं सत्कथायाः सदा करिष्ये नात्र विचार्यमस्ति ॥ तेनाप्यहं हरिनामाभिवाञ्छा निश्चित्य चित्तं श्रवणे वै चकार ॥ आदेहमेवं श्रवणं च कृत्वा त्यक्त्वा देहं भूतले संभ्रजाता ॥ ४७ ॥ निवस्तुं सुखदेवस्य भगिन्या उदरे खग ॥ सुमित्रा सज्जकार्या च जाता वै मित्रविदिका ॥ ४८ ॥ श्रवणेन हरिं मित्रं प्राप्ता सा मित्रविदिका ॥ अतः सा मित्रविदेति संज्ञया संवक्षत ह ॥ ४९ ॥ त्वयंरे मित्रविदा राज्ञां मध्ये तु भामिनी ॥ ममासे व्यसृजन्मालां तां गृहीत्वा खगेश्वर ॥ विभूय नृपतीन्सर्वान्पुरीं प्राप्तः खगेश्वर ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ इति श्रीमारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकांडे भद्राक्षतभगवत्पतितत्प्रापकतपश्चर्यादिनिर्दिष्टं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ कालिद्या अपि चोत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि खगेश्वर ॥ विवस्वानाम सूर्योभतस्य पुत्री व्यजायत ॥ १ ॥ कालिन्दीसंज्ञका वदि

उ. खं.
न. कां.
अ. २१

॥२४४॥

भुना यातुजा स्मृता ॥ कृष्णपत्नीत्वकामेन चचार तप उत्तमम् ॥ २ ॥ तप आलोचनं श्रोतं तत्त्वानां च विनिर्णयः ॥ प्रवर्जितानां पा
 पानामनुतापस्तपः स्मृतम् ॥ ३ ॥ प्रायो नाम तपः श्रोतं चित्तनिग्रह उच्यते ॥ प्रायश्चित्तमिति श्रोतं न तु शौरं स्वगश्वर ॥ ४ ॥ अनु
 तापयुतं भूतं तच्छृणु त्वं स्वगश्वर ॥ पूर्वं न जतं दिव्यमंत्रं मुकुन्द ततं सदा हेशदायानलेन ॥ ५ ॥ न वै स्मृतं हरिनामाद्युतं च सदा स्मृतं
 हरिदापादिकं च ॥ न तु स्मृतं हरितस्वामृतं च सम्यक् श्रुतं लोलवातादिकं च ॥ ६ ॥ न प्रजितं हरिपादादिभिर्यत् पुत्रजितं ॥ पुत्रभिन्नादिका
 श्व ॥ न वन्दितं हरिपादादिभिर्यत् सुवन्दितं मित्रपादः सुषारः ॥ ७ ॥ न दृष्टं वै धूपधूपैरुपेतं हरेर्वक्त्रं कुतलैः संवृतं च ॥ पुत्रभिर्यत् लालितं
 वै मुकुन्द न लालितं तव वक्त्रं सुरार ॥ ८ ॥ सुलालितं भूपणैः पुत्रभिर्यत् न लालितं सर्वपापापहारि ॥ न भुक्तं वै हरिनामव्ययं मित्रालेन
 पङ्कसात्रं च मुक्तम् ॥ ९ ॥ सुपुष्पगंधा नापिता ते सुरार समर्पिताः पुत्रभिन्नादिकैश्च ॥ सन्ततोहं पुत्रभिन्नादिकेषु कदा द्रक्ष्ये तव वक्त्रं
 मुकुन्द ॥ १० ॥ अवैष्णवाभिः शिष्याकादिकैश्च ह्यनर्पिताभिः तथाप्यसंस्कृतैः ॥ तथाप्यमर्त्यै रसना च दग्धः कदा द्रक्ष्ये
 तव वक्त्रं मुकुन्द ॥ ११ ॥ अष्टाक्षरीपुत्रया दिव्यतीर्थैर्विष्णोः पुरा भ्रातृभिः शंखतीर्थैः ॥ न पावितं मच्छरीरं सुरार कदा द्रक्ष्ये तव व
 क्त्रं मुकुन्द ॥ १२ ॥ अनर्पितैर्गंधपुष्पादिकैश्च अनर्पितैर्धूपैर्वैष्णवाभिः ॥ अवैष्णवानां दिग्धर्मपादिदोषाभिः दग्धं कदा द्रक्ष्ये तव व
 क्त्रं मुकुन्द ॥ १३ ॥ दग्धो च पादौ मम वासुदेव न गच्छंतौ क्षेत्रगथं हरेश्च ॥ नेत्रे च दग्धे मम सर्वदापि नाशोक्तिं तव देव प्रतीकम् ॥ १४ ॥ दग्धो
 च हस्तौ मम वासुदेव न प्रजितं तव विष्णोः प्रतीकम् ॥ मया कृतं पापजातं सुरार कदा द्रक्ष्ये तव वक्त्रं मुकुन्द ॥ १५ ॥ मदीयदोषान्गमयन्न पूणं
 दयां कुरु त्वं शुद्धास्यान्मुकुन्द ॥ यावन्ति लोमानि मदीयमात्रे संति प्रभो सर्वदोषविह्वलं ॥ १६ ॥ तावन्ति पापानि मदीयमात्रे कदा द्रक्ष्ये तव
 वक्त्रं मुकुन्द ॥ अनंतदेहे पतिपुत्रेष्टैश्च मित्रैर्धनैः पशुभृत्यादिकैश्च ॥ १७ ॥ सुखं नातं ह्यनुमात्रं मुकुन्द सेवां मुक्ता तव देवस्य विष्णोः ॥ इतः
 परं पुत्रभिन्नादिकं च यास्ये नाहं तव दासी भवामि ॥ १८ ॥ येमे ह्युष्टुः पुत्रभिन्नादिकैश्च सम्यक् सुखं जायते भक्त्यलोकं ॥ तेषामास्ये भुजविद्यादिकं च
 सम्यक् सदा पातितं चेति जाने ॥ १९ ॥ मित्रादीनां यत्कृतं द्रव्यजातं बुधा गतं मलरूपं च जातम् ॥ सहेष्णवानां यत्कृतं द्रव्यजातं हरिभारः
 कारणं स्यात्सदैव ॥ २० ॥ एतादृशं तत्तु जातं मुकुन्द अलं ह्यलं तेन दुःखं च भुक्तम् ॥ संगं दत्तासम्जनानां सदा त्वं विना च त्वं दुर्जनानां च संगत
 ॥ २१ ॥ संगैः सदा दुर्जनानां सुरार गात्रं दग्धं न विरामेण युक्तम् ॥ एतादृशाहं कां गतिं वा मुकुन्द यास्ये न जाने दयया मां च पाहि ॥ २२ ॥

ग.म.पु.
॥२४५॥

एतादृशो ह्यनुतापः खगेन्द्र प्रायश्चित्तं न च सौरादिकं च ॥ भानोः कन्या ह्यनुतापं च कृत्वा विचारयामास हरेः सुतत्त्वम् ॥ २३ ॥ सर्वो
त्तमो हरिरिकः सदैव यतः पूर्णः सर्वगुणैस्ततश्च ॥ सृष्टौ यस्मान्भावते विश्वजातमतो हरिः सर्वगुणैश्च पूर्णः ॥ २४ ॥ यो देवानामाद्य अकार एव
यतो ब्रह्माद्या नैव पूर्णः समस्ताः ॥ लक्ष्मीप्रसादाच्चिरपुण्येन जातो यथायोग्यं पूर्णगुणो विरिचः ॥ २५ ॥ न लक्ष्मीवद्गुणपूर्णो
विरिचो न विष्णुवद्गुणपूर्णो रमापि ॥ न वायुवद्भारती चापि पूर्णो न शेषवद्भारणी चापि पूर्णो ॥ २६ ॥ न वै रुद्रवत्पावती पूर्णकन्या ह्यन्येष्वेव नैव
पूर्णाः सदैव ॥ आलोचनामेवमेवा हि कृत्वा तपश्चक्रे यमुनायाश्च तीरे ॥ २७ ॥ तदाचारं यमुनायाश्च तीरं पार्थेन साकं श्रुत्वा गतः स्वयं ॥
दृष्ट्वा च तौ तत्र तपश्चरन्तौ तदाऽब्रुवं मत्सखार्यं च पार्थम् ॥ २८ ॥ हे पार्थ शीघ्रं ब्रजं कन्यासमीपं त्वं पृच्छ कस्मादत्र तपः करोषि ॥ एवं श्रोतुं
स्तत्समीपं स गत्वा पृष्ट्वा चैतत्कारणं शीघ्रमेव ॥ २९ ॥ आगत्य मामवदत्काल्पनोर्यं सर्वं वृत्तान्तं त्वसौ मत्समीप ॥ ततस्त्वहं सुसुहृत्सु च तस्याः
पाणिग्रहं कृतवांस्तत्र सम्यक् ॥ ३० ॥ तस्याश्च तापात्संततं मद्विचारात्प्रसन्नोऽहं सततं सुप्रसन्नः ॥ पूर्णानन्दे रममाणस्य नित्यं तथा च मे किं सुखं
स्यात्स्वगेन्द्र ॥ ३१ ॥ मया विवाहोत्सह्यार्थं हि तस्या अंगीकृतो न तु सौख्याय वीन्द्र ॥ तथा वक्ष्ये लक्ष्मण्यायाश्च रूपं पाणिग्राहे कारणं चापि वीन्द्र ॥ ३२ ॥
शृणुष्व तत्तव वक्ष्यामि गोप्यं सच्छिष्यके नास्ति गोप्यं गुरोश्च ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकाण्डे भगवतः कालिन्दा
विवाहे हेतुनिरूपणं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ या लक्ष्मणा पूर्ववर्गे खगेन्द्र पुत्री ह्यध्वद्रहिवेदस्य वेत्तुः ॥ सुलक्ष्णैः संयुतत्वाद्यतः
सा सुलक्ष्मणेति प्रथिता खगेन्द्र ॥ १ ॥ यथा लक्ष्मीलक्ष्णैः सा सुपूर्णा यथा हरिलक्ष्णैर्वै सुपूर्णः ॥ यथा वायुलक्ष्णैः पूर्ण एव यथा गायत्रौ लक्ष्णैः सा
सुपूर्णा ॥ २ ॥ यथा रुद्राद्या लक्ष्णैर्वै यपूर्णा रुद्रादिवल्लक्ष्मणा चैव पूर्णा ॥ गुणेनैव धर्मतः किंचिदेव तयातुसंयानाद्विद्यते नाम चापि ॥ ३ ॥ तस्या
दाहुरलक्ष्मणेत्येव सर्वं तल्लक्षणं शृणु चादौ खगेन्द्र ॥ नारायणे पूर्णगुणे रमेशो द्वाविंशत्संख्यानि सुलक्षणानि ॥ ४ ॥ संत्येव पञ्चदश वदाम्यनु
क्रमान्ततः श्रुत्वा मोक्षमाप्नोति नित्यम् ॥ यः सतपावः षण्णवत्यंगुलैर्गन्धतुर्हस्तः पुरुषस्तीक्ष्णवदंतः ॥ ५ ॥ यः शतसर्वं विहितं
चैकमेव हरेर्विष्णोर्लक्षणं चाहुरायाः ॥ सुखं स्निग्धं वतुर्लं पुरिहर्षं द्वितीयं तल्लक्षणं चाहुरायाः ॥ ६ ॥ हनुर्पश्चाद्भुजं चारितं
वीन्द्र तल्लक्षणं प्राहुरायास्तृतीयम् ॥ यदन्ता वै तीक्ष्णमक्ष्माश्च सति तल्लक्षणं चाहुरायाश्चतुर्थम् ॥ ७ ॥ यस्यापरे रक्षिता तस्ति वीन्द्र तल्ल
क्षणं पंचमं चाहुरायाः ॥ यस्य हस्ता अनिरक्ताः खगेन्द्र तल्लक्षणं प्राहुरायाश्च षष्ठम् ॥ ८ ॥ यस्मिन्नखाः सति रक्ताः सुरोभास्तल्लक्षणं सप्तमं

उ. खं.
व. कां.
अ. २२

॥२४५॥

चाहुरायोः ॥ यस्मिन्कपोले रक्तिमा त्वस्ति वीद् तल्लक्षणं ह्यष्टमं प्राहुरास्यः ॥ ९ ॥ यस्मिन्करे शंखचक्रादिरैवा वतैते तत्रवमं प्राहुरायोः ॥ यस्यो
 दरं तैतुरूपं सुपुष्टं बलित्रयैरंकितं सुदरं च ॥ १० ॥ तल्लक्षणं दशमं प्राहुरायोः एकादशं निम्ननाभि तदाहुः ॥ ऊरुद्वयं यस्य च मांसलं वै तल्लक्षणं द्वादशं
 प्राहुरास्यः ॥ ११ ॥ कटिर्हि दीर्घा पृथुलास्ति यस्य त्रयोदशं लक्ष्यं तदाहुरायोः ॥ यस्यास्ति मुष्को सुपरिष्ठितो वै चतुर्दशं लक्ष्यं तदाहुरायोः ॥ १२ ॥ स्तु
 भ्रतं शिश्रमयो हि लक्ष्यं यस्यास्ति तत् पंचदशं वदंति ॥ सुताम्रकं पादतलं खगेंद्रं तल्लक्षणं षोडशं प्राहुरायोः ॥ १३ ॥ निम्नो च शूलको अतद्वमं तदाहुर्म
 वारूपं प्राहुरष्टादशं च ॥ एकोनविंशं त्वक्षिपत्रं सुरक्तं प्राहुर्बाहुं जातु विंशं तथैव ॥ १४ ॥ विस्तीर्णोऽथैकावैशं तदाहुः सिद्धाशक्तं ह्यनुत्त
 विशाहाहुः ॥ त्रयोविंशं सूक्ष्ममास्यं तदाहुश्चतुर्विंशं सुप्रसन्ने च दृष्टी ॥ १५ ॥ ह्रस्वं लिंगं प्राद्वै चोपि वीद् तल्लक्षणं पंचविंशं वदंति ॥ सन्नो च
 पादौ कटिजातु चोहू षड्विंशमाहुश्च समे च जपे ॥ १६ ॥ समानहस्तौ समकर्णौ मिलित्वा द्वात्रिंशत्कं लक्षणं प्राहुरास्यः ॥ द्वात्रिंशत्कं लक्षणं
 वै मुकुंदे द्वात्रिंशत्कं लक्षणं वै रमायाम् ॥ १७ ॥ द्वात्रिंशत्कं लक्षणं ब्रह्मणोपि तद्भारत्याः प्रवर्द्धयेव सत्यम् ॥ तथा च शंका सममेव चक्रियेत्येवं
 सदा मा कुरु निर्णयं ह्ये ॥ १८ ॥ एकस्य वै लक्षणस्यापि विष्णोर्लक्ष्मोरितं नैव सत्यम् प्रपदे ॥ अतो न तिलक्षणैः संयुतं च हरिं चाहुर्लक्ष्मणाः
 सदैव ॥ १९ ॥ जानाति लक्ष्मीलक्षणं वायुरूपे स्वापेक्षया द्वात्रिंशत्कं खगेंद्रं ॥ स्वलक्षणपेक्षया आसीत् तु शतैर्मुनेरपि का वैशतोपि ॥ २० ॥ खगेंद्र
 तस्माच्छरणे साम्याचितं विश्वादीनां सर्वदा मा कुरुष्व ॥ अष्टाविंशतिं प्राहुः रुद्रादिकानां ह्यनेत्रयोर्लक्षणेनैव मीनाः ॥ २१ ॥ अलक्षणं मन्यते
 यदि तस्य दुर्लक्षणं नैव तच्चितनीयम् ॥ अष्टाविंशतिं लक्षणं वै हरस्य न आसीत् तच्चितनीयं खगेंद्रं ॥ २२ ॥ अतो हरः कोषकापी सदैव तपोरमा
 वात्सल्यमुक्तं तथैतत् ॥ अतो द्वयं नास्ति रुद्रे खगेंद्रं शिश्रोदेरे किंचिदाधिरूपमस्ति ॥ २३ ॥ सत्तावैकैर्वैरातिलक्षणेस्तु समानुतः स्वक्षिप्यो
 लक्ष्मणाद्याः ॥ षड्विंशत्या लक्षणं आपि युक्ता वारुण्याद्या पंचविंशेश्च चंद्रः ॥ २४ ॥ अथैव तु विंशतिभिश्चैव युक्ता नासावाथोद्वेष्टिका विंशतिभ्य
 लक्षणैश्चैकविंशत्या शची युक्ता न संशयः ॥ २५ ॥ प्रवाहा विंशकैर्मुक्ता यत्र एकोनविंशकैः ॥ पादपद्माद्वाराभिर्मुक्ता दशपतनुनोऽनलः ॥ २६ ॥
 वैवस्वतः षोडशभिर्मित्रः पंचदशैर्युतः ॥ चतुर्विंशैस्तु धनपः पावकस्तु त्रयोदशैः ॥ २७ ॥ गंगा द्वादशभिर्मुक्ता बुध एकादशैर्युतः ॥ रश्मिस्तु
 दशसंख्याकैः पुष्करो नवभिर्मुतः ॥ २८ ॥ अथ षोडशासाहसं भायार्तु मम बलभाः ॥ अष्टमिश्चैव संयुक्ताः सतभिः पितरस्तथा ॥ २९ ॥ पृष्ट
 मिश्च देवगंधवाः पंचभिस्तदनेतराः ॥ चतुर्भिः शितिपाः श्रोक्तास्त्रिभिस्तस्य च संयुताः ॥ ३० ॥ उदरे किंचिदपि नैवे ह्रस्वे पादे च कर्णयोः ॥

न.म.पु.
॥२४६॥

शिवस्य विना विप्र भायायां च शिवस्य च ॥ ३१ ॥ लक्ष्मणायां पंच दोषाः शिरोगुल्फादिकं विना ॥ नाभ्याधिक्ये सहैवाष्टौ
दोषाः संत्यतिवाहिके ॥ ३२ ॥ जंवाधिक्ये सहैवाष्टौ दोषाः शच्याः सदा स्मृताः ॥ एवमेव हि दोषाश्चाप्युहनीयाः स्वमेक्षर ॥ ३३ ॥ दुर्लक्षणैः
सदा वीदं संश्रुतैस्तत्त्वविद्वदेव ॥ महोदरो लंबनाभिराषामात्रोयदंष्ट्रकः ॥ ३४ ॥ अंबकूपगमीरासो लंबकर्णोष्ठनासिकः ॥ लंबगुल्फो
वक्रपादः कुनखो श्यावदंतकः ॥ ३५ ॥ दीर्घजंघो दीर्घशिरस्त्वेकांडश्चैकनासिकः ॥ रक्तश्मश्रु रक्तरोमा वक्रास्यः संप्रकीर्तितः ॥ ३६ ॥ दण्डपर्व
तसंकाशो रक्तपृष्ठः कलिः स्मृतः ॥ अलोमांसोऽलोमशिरा रक्तगंडकपोलकः ॥ ३७ ॥ ललाटे पांडुता नित्यं वामस्कंधे केशं खग ॥
कुरदृष्टिदृष्टिपादस्तथा वै घर्वरस्वरः ॥ ३८ ॥ अत्याशी चातिपानश्च स्तनौ गुल्फकलोपमौ ॥ ऊरौ नवांजिकारोमः तथा घृष्टे च
मस्तके ॥ ३९ ॥ ललाटे त्रीणि दीर्घं तु समं द्वौ संप्रकीर्तितौ ॥ सर्पाकारस्तु यो मत्स्यस्तस्य शिरे प्रकीर्तितः ॥ ४० ॥ पादत्राणोपमो मत्स्यो रस
नाग्रे प्रकीर्तितः ॥ शिश्नाकारश्च यो मत्स्यो गुदे तस्य प्रशस्यते ॥ ४१ ॥ वृश्चिकाकारमत्स्यस्तु पदोस्तस्य प्रशस्यते ॥ आकारश्चापि मत्स्यो
वै मुखे तस्य प्रकीर्तितः ॥ ४२ ॥ हस्ते तु बहुरेखाः स्थूलोम नासापुटे स्मृतम् ॥ अतिदीर्घं तु चांगुष्ठं कनिष्ठं चातिदीर्घकम् ॥ ४३ ॥ दुर्लक्षणं त्वे
वमादि कलावस्ति ह्यनेकशः ॥ सुलक्षणान्यनेकानि मयि संति स्वमेक्षर ॥ ४४ ॥ द्वात्रिंशलक्षणं विष्णोर्ब्रह्माद्यापेक्षयेव तत् ॥ सहाभिप्राय
गर्भेण ब्रह्मणोक्तं तव प्रभो ॥ ४५ ॥ ब्रह्मोक्तस्य मयोक्तस्य विरोधो नास्ति सत्तम ॥ मयोक्तस्यैव स व्यासः कंडुभीवः प्रदर्शयते ॥ ४६ ॥ रक्ताचरं रक्त
तालु चेकीकृत्य मयोदितम् ॥ अतो विरोधो नास्त्येव तथा ज्ञानात्प्रतीयते ॥ ४७ ॥ सप्ताधिकैश्चैरातिलक्षणैस्तु समाधुता याः स्त्रियो लक्ष्म
णाद्याः ॥ ४८ ॥ भगे नेत्रे च हस्ते च स्तने कुक्षौ तथैव च ॥ भारत्यपेक्षया पंचभिर्न्यूना त्वस्ति लक्षणैः ॥ ४९ ॥ न रुद्रवत्त चान्यानि लक्षणानि स्व
मेक्षर ॥ पट्टिशस्या लक्षणैश्चापि युक्ता वारुण्याः षड्लक्षणैश्चैव हीना ॥ ५० ॥ कर्णे कुक्षौ नासिकाकेशापारो गुल्फे भगे किंचिदाधिक्यमस्ति ॥
इंद्रो युक्तः पंचविंशत्या खगंद सदा हीनो लक्षणैः सप्तसंख्यैः ॥ ५१ ॥ हस्ते पादे उदरे कर्णयोश्च शिरे गुल्फे त्वधरोष्ठेधिकं च ॥ चतुर्विंशत्या
लक्षणैश्चापि युक्तो नास्ति वयवायुस्तद्वदेवाष्टभिश्च ॥ ५२ ॥ नाभ्यां गुल्फे हतुरंध्योश्च स्कंधे द्विजे नेत्रे त्वधरोष्ठेधिकं च ॥ त्रयोविंशत्या लक्षणै
श्चापि युक्ता शची तथा नवदोषैश्च युक्ता ॥ ५३ ॥ भगे केशे ह्यधरोष्ठे च कर्णे जंघे गंडे वक्षसि गुल्फयोश्च ॥ तयोत्तरोष्ठे किंचिदाधिक्यमस्ति पर्व

१ अक्षिवात्समम्यं तु मयमा ।

उ. सं.
प्र. कां.
अ. २२

॥२४६॥

विजानीहि खगेन्द्रसत्तम ॥ ५४ ॥ द्वाविंशत्या लक्षणैः संयुतस्तु दशभिर्दोषैः प्रवहो नाम वायुः ॥ तथागुष्टे किञ्चिदाधिक्यमस्ति विंशत्येकादश
 भिर्दोषतोर्कः ॥ ५५ ॥ तद्विंशत्या लक्षणैः संयुतस्तु तदा दोषैर्द्वादशभिश्च युक्तः ॥ एकोनविंशत्या लक्षणैश्चापि युक्तस्त्रयोदशभिस्तदभावैर्युतोमिः
 ॥ ५६ ॥ अष्टादशभिर्लक्षणैः संयुतस्तु वैवस्वतस्तदभावैश्चतुर्दशभिः ॥ मित्रस्तु सप्तदशभिर्लक्षणैः संयुतः खग ॥ ५७ ॥ सदोषैः पंचदशभिः
 संयुक्तो नात्र संशयः ॥ तैश्च षोडशभिर्युक्तो धनपो नात्र संशयः ॥ ५८ ॥ तदभावैः षोडशभिः संयुक्तः संप्रकीर्तितः ॥ तैः पंचदशभिश्चैव युक्तोऽप्रे
 ज्येष्ठपुत्रकः ॥ ५९ ॥ तैः सप्तदशभिर्दोषैः संयुक्तो नात्र संशयः ॥ तैश्चतुर्दशभिश्चैव गंगा संप्रकीर्तिता ॥ ६० ॥ तथाष्टादशभिर्दोषैः संयुता नात्र संश
 यः ॥ तैस्त्रयोदशभिश्चैव संयुतो बुध एव तु ॥ ६१ ॥ दोषैरेकोनविंशत्या संयुतो नात्र संशयः ॥ शनिर्विंशतिदोषेण युतो द्वादशलक्षणैः ॥ ६२ ॥
 लक्षणैश्चैकादशभिः पुष्करः पश्चिर्कीर्तितः ॥ एकविंशतिसंख्याकैरसद्भावैः प्रकीर्तितः ॥ ६३ ॥ दशभिर्लक्षणैर्युक्ताः पितरो ये चिराः खग ॥
 त्रयोविंशतिदोषैश्च संयुता नात्र संशयः ॥ ६४ ॥ अष्टाभिर्लक्षणैर्युक्ता देवगंधर्वसत्तमाः ॥ दोषैश्चतुर्विंशतिभिः संयुक्ताः परिकीर्तिताः ॥
 ॥ ६५ ॥ सप्तलक्षणसंयुक्ता गंधर्वा मानुषात्मकाः ॥ यैस्तु पंचविंशतिभिर्दोषैः संयुक्ताः प्रकीर्तिताः ॥ ६६ ॥ षड्भूतैः क्षितिपा युक्ता
 षड्विंशत्या च दोषतः ॥ तदन्ये पंचभिर्युक्ताश्चतुर्भिः केचिदेव च ॥ ६७ ॥ त्रिभिः केचित्ततो हीना न संति खगसत्तम ॥ यस्मिन्नरे क्षितिपे
 वा खगेन्द्र आधिक्यं यदृश्यते लक्षणस्य ॥ ६८ ॥ न ते नरा नैव ते वै क्षितीशाः सर्वे नैव ह्युत्तमाः सर्वदेव ॥ ये देवा ये च दैत्याश्च
 सर्वेऽप्येवं खगाधिप ॥ ६९ ॥ लक्षणालक्षणैश्चैव क्रमेणोक्ता न संशयः ॥ लक्षणैः सप्तविंशत्याऽलक्षणैः संयुताः खग ॥ ७० ॥ अतः
 सलक्षणा ज्ञेया द्वात्रिंशलक्षणैर्न हि ॥ पितुर्गृहे वर्धमाना सदापि स्वकुटुंबं श्रेष्ठयितुं खगेन्द्र ॥ ७१ ॥ उवाच सा पितरं दीयमानमन्नादिकं
 त्रमित्रादिकेषु ॥ सदापि ये त्वनुसंधानेन युक्ता अंतर्गते तत्रतत्र स्थिते च ॥ ७२ ॥ अज्ञातत्वे चान्नपानादिकं च दत्तं संतो व्यर्थमेव
 वदन्ति ॥ हरिं वक्ष्ये तत्रतत्र स्थितं च तं वै शृणु त्वादरेणाद्य नित्यम् ॥ ७३ ॥ बालो हरिर्बालरूपेण कृष्णः क्षीरादिकं नवनीतं घृतं च ॥ गृह्णाति
 नित्यं भूषणं वस्त्रजातमेवं दद्यात्सर्वदा विष्णुतुष्ट्यै ॥ ७४ ॥ मित्रैर्हरिः केशवाख्यो मुकुंदो भुङ्क्ते दत्तं त्वन्नप्रानादिकं च ॥ पूर्वं दद्वन्नत्सर्वदा वै गृहस्थो
 धन्यो भवेदन्यथा व्यर्थमेव ॥ ७५ ॥ गृह्णाति नित्यं माधवाख्यो हरिश्चेत्येवं ज्ञात्वा देयमन्नादिकं च ॥ एवं ज्ञात्वा दीयमानेन नित्यं प्रीणा

१ अन्तर्यामिणीत्यर्थः ।

ग.म.पु.
॥२४७॥

ति विष्णुर्नान्यथा व्यर्थमेव ॥ ७६ ॥ गृहे नित्यं वासुदेवो हरिस्तु प्रीणाति नित्यं तव तिष्ठन्सुपर्ण ॥ एवं ज्ञात्वा स्वग्रहं सर्वदेव अलंकुर्याद्वातुरूपेः सदेव ॥ ७७ ॥ गोविंदाख्यास्तियति वैष्णवानां पुत्रैषु तस्तिष्ठति वासुदेवः ॥ मित्रे मुकुन्दः शालके चानिरुद्धो नारायणो द्विजवर्ये सदास्ति ॥ ७८ ॥ गोष्ठे च नित्यं विष्णुरूपी हरिस्तु अश्वे सदा तिष्ठति वामनाख्यः ॥ संकर्षणः शूद्रवर्णे सदास्ति वैश्ये प्रद्युम्नस्तिष्ठति सर्वदेव ॥ ७९ ॥ जनादेनः क्षत्रजातौ सदा स्ति दारोषु नित्यं महिदासो हरिस्तु ॥ मद्गां नित्यं तिष्ठति सर्वदेव ह्युपेन्द्राख्यो हरिकः सुपर्ण ॥ ८० ॥ गजे सदा तिष्ठति चक्रपाणिः सदांतरे तिष्ठति विश्व रूपः ॥ नित्यं शुनि तिष्ठति भूतभावनः पिपीलिकायामपि सर्वदेव ॥ ८१ ॥ त्रिविक्रमो हरिरूप्यन्तरिक्षे सर्वजातावनतरूपी हरिश्च ॥ हरेर्न वृणोस्ति न गोत्रम स्ति न जातिरिति सर्वरूपे विचित्रे ॥ ८२ ॥ एवं ज्ञात्वा सर्वदा लक्ष्मणा तु हरिं सदा प्रीणयामास देवी ॥ सपर्यया वै क्रियमाणया हरिः पतिर्मम स्य दिति चिंत याना ॥ ८३ ॥ तत्प्राज देहं विष्णुपतित्वकामा मद्ग्रेषु वै वीर्यं पुत्री प्रजाता ॥ स्वयंवरे लक्ष्मणाया अहं च भित्त्वा लक्ष्यं धृपतीन्द्रावयित्वा ॥ ८४ ॥ पाणिग्रहं लक्ष्मणायाश्च कृत्वा गत्वा पुरीं रमयामास देवी ॥ तथैवाहं जयित्वा विवाहं मत्पत्नीत्वे कारणं त्वां ब्रवीमि ॥ ८५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे सत्सत्त्वण्डे तृ तीयांशे ब्रह्मकांडे लक्ष्मणाविवाहहेतुनिरूपणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सोमस्य पुत्रो पूर्वसर्प वधून् आसीत् भवत्या मां बद्धती मम प्रिया ॥ तासां मध्ये द्वाधिका वीर्यं किंचिद्द्रुद्रादिभ्यः पंचगुणैर्विहीना ॥ १ ॥ यदावेशो बलवान्स्थाद्रमायां तदात्मास प्रिय ते केशवो लम् ॥ यदावेशाद्द्रासमुपैति काले तदा तासां साम्यमाहुर्महातः ॥ २ ॥ लक्ष्म्यावेशः किंचिदस्त्येव नित्यमतस्तत्त्वः किंचिद्वाधित्यमस्ति ॥ ३ ॥ गरुड उवाच ॥ तासां मध्ये जाम्बवन्ती तु कृष्ण आराधनं कीदृशं सा चकार ॥ तन्मे श्रुति कृपया विश्वस्यते आभिरक्ष्य वै कारणं ताभ्य एव ॥ ४ ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु भगवान् देवकीसुतः ॥ मेघांभीर्युक्तं वाचा उवाच विनतासुतम् ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ या पूर्वसर्पे सोमपुत्री वधून् पिबुगृहे वत्समानाऽपि साध्वी ॥ जन्म स्वकीयं सार्धकं वै चकार पित्रा साकं विष्णुशुश्रूषणं न च ॥ ६ ॥ शुश्रूषा नित्यं सत्पुराणानि चैवं चक्रे सदा विष्णुपादप्रणामम् ॥ चक्रे सदा तारकस्यापि विष्णोः प्रदक्षिणं स्मरणं कुर्वती सा ॥ ७ ॥ पित्रा साकं सा तु क न्या खगेंद्र वैराग्ययुक्ता श्रवणात्संवधूव ॥ केशं च मित्रं द्विरदादिकं च अनुष्मरन्तानि गृहादिकं च ॥ ८ ॥ सर्वं ह्येतन्नश्यत् तैव मेने सयासी नं हरिणा वैकृतं च ॥ येनैव दत्तं पुत्रमिवाक्षिकं च तेना हतं वेदानां नैव चक्रे ॥ ९ ॥ अद्यैव विष्णुः परमो दयालुः दयां मयि कृतवान्स्ते न मुष्टु ॥ पित्रा साकं कन्यका सा तु वीर्यं सदात्मनि ह्यमले वासुदेवे ॥ १० ॥ एकांतत्वं मुष्टु भक्त्या गता सा षट्छया सोपपन्नैः देवी ॥

उ. खं.
श. कां.
अ. २३

॥२४७॥

अकल्पयन्त्यात्मनो वीन्द्र वृत्तिं चकार यत्सावधिराधं प्रथैव ॥ ११ ॥ सा वै वित्तं विष्णुपादारविंदे दुःखार्णवात्तारके संचकार ॥ वागीन्द्र
 द्रियं खग सम्यक् चकार हरेर्गुणानां वर्णने वा सदैव ॥ १२ ॥ हस्तौ च विष्णोर्गृहसंमार्जनादौ चकार देवी गात्रमलापहारम् ॥ श्रोत्रं च
 चक्रे हरितत्कथोदये मोक्षादिमार्गे ह्यमृतोपमे च ॥ १३ ॥ नेत्रं च चक्रे प्रतिमादिदर्शने अनादिकालीनमलापहरिणी ॥ स्रष्टेष्णवानां स्पर्शनि
 चैव संगे निर्मोत्यगंधानुविलेपने त्वक् ॥ १४ ॥ घ्राणद्रियं सा हरिपादसारे चकार संसारविमुक्तिदे च ॥ जिह्वेन्द्रियं हरिनैवेक्ष्य श्रेष्ठमल्लत्पात्रिविदि
 श्रिते च ॥ १५ ॥ पादौ हरेः क्षेत्रपथासुषर्णे शिरो हृषीकेशपदाभिर्वन्दने ॥ कामं हृदास्थे तु हरिदास्यकन्या तथोत्सवशोकजन्मव्यसि ॥ १६ ॥
 निष्काग्ररूपे च प्रति चकार वागीन्द्रियं स्तवनं स्वीचकार ॥ एवं सदा कार्यसमुहमात्मना सप्रेयित्वा परमेशादयोः ॥ १७ ॥ तीर्थयात्रार्थं तु
 जगाम पित्रा साकं हरेः प्रीणनाद्यर्थमेव ॥ आराधयित्वा ब्राह्मणान्विष्णुभक्तानादौ यदे वस्त्रसंभ्रमणार्थः ॥ १८ ॥ एवार्णैरुत्सवं काम्यामास देवी
 विष्णोस्त्ये तीर्थयात्रार्थमेव ॥ यावत्कालं तीर्थयात्रा मुकुंद तावत्कालं वृष्यरेता भवामि ॥ १९ ॥ यावत्कालं तीर्थयात्रां करिष्ये तावदत्तादिष्णवानां च
 संगम् ॥ हरेः कथाश्रवणं स्यान्मुकुंद नावैष्णवानां संगितामङ्गसंगम् ॥ २० ॥ सुदृजनेः पुत्रमित्रादिकेषु तीर्थोत्तनं नैव कुर्वीत सुदृढः ॥ कुर्वीति ते
 काम्यया तीर्थयात्रां तेषां संगं कुरु हरे मुकुंद ॥ २१ ॥ शालग्रामं ये विहायेव यात्रां कुर्वीति तेषां किं फलं प्रादुरायाः ॥ यत्र तीर्थोत्तनां
 दर्शनं स्यात्तदैव शालग्रामं पुरतः स्थापयित्वा ॥ २२ ॥ तीर्थोत्तनं पादचारैः कृतं चेतुर्ण्यं फलं प्रादुरायाः खगेन्द्र ॥ पादचारं पादचर्यां च कृत्वा
 तीर्थोत्तनं पादहीनं तदाहुः ॥ २३ ॥ यो बाहने तुरगे चोपविष्टस्तीर्थोत्तनं कुरुते चापेहीनम् ॥ वृषादीनां बाहने पादमाहुः पराश्रानां भोजने व्यर्थं
 माहुः ॥ २४ ॥ मन्त्रात्मना वेदविदां यतीनां पराश्रानां भोजने नैव दोषः ॥ संकल्पयित्वा परमादरेण जगाम सा तीर्थयात्रार्थमेव ॥ २५ ॥
 आदौ स्नात्वा हरिनिर्मोत्यगंधं विसर्जयित्वा श्रवणं चकार ॥ पित्रा साकं भोजनं चापि कृत्वा अग्रे दिने कोशमेकं जगाम ॥ २६ ॥ तत्र द्विजा
 न्पूजयित्वाश्रपानं रात्रौ तत्त्वं श्रावयामास देवी ॥ एवं यात्रां ये प्रकुर्वीति नित्यं तेषां यात्रां सफलां प्रादुरायाः ॥ २७ ॥ विना द्रव्या तीर्थयात्रा खगेन्द्र
 व्यर्थेत्येवं वीन्द्र चाहुर्महातः ॥ दिवा रात्रौ ये न शृण्वति दिव्यां हरेः कथां तीर्थमार्गे खगेन्द्र ॥ २८ ॥ व्यर्थं व्यर्थं तस्य चाहुर्महातः ये अथा
 दीनां वाहनानां च विद्धि ॥ अथादीनामपराधं बद्धस्व गङ्गादीनां दर्शनात्पापनाशः ॥ २९ ॥ क्षेत्रस्थविष्णोदर्शनात्पापनाशो भोजनस्थविष्णो

ग.म.पु
॥२४८॥

राधं वदस्व ॥ क्षेत्रस्थविष्णोः पूजनात्पापनाशः पूजावतामपराधं वदस्व ॥ ३० ॥ जपादीनां कुर्वतां पापनाशो विष्णोर्ध्यानात्सद्य एवावनाशः ॥ अनुसंधानाद्द्रवितं सर्वमेव कृतं कर्म व्यर्थमेवेति चाहुः ॥ ३१ ॥ अतो हरेः पापविनाशिनीं कथां श्रुत्वा विष्णोर्भक्तिमान्स्यात्त्वर्गेन्द्र ॥ दृष्ट्वा दृष्ट्वा हरिं पादाङ्कितं च स्मृत्वा स्मृत्वा भक्तिमान्स्यात्त्वर्गेन्द्र ॥ ३२ ॥ पित्रा साकं कन्यका सापि वीर्यं शेषाचलस्थं श्रीनिवासं च द्रष्टुम् ॥ जगाम सा मार्गमध्ये हरिं च सा चितयामास रमापतिं च ॥ ३३ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य वक्षः श्रीवत्सरत्नेभूषितं विस्तृतं च ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य तुंदं वलित्रयणाङ्कितं सुंदरं च ॥ ३४ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य कंठं महलोकस्याश्रयं कंठतुल्यम् ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य नाभिं सदांतरिक्षस्याश्रयं वै सुपूर्णम् ॥ ३५ ॥ कदा द्रक्ष्ये वदनं वै मुरारेज्जल्लोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३६ ॥ शिरः कदा श्रीनिवासस्य द्रक्ष्ये सत्यस्य लोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ कटिं कदा श्रीनिवासस्य द्रक्ष्ये भूलोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३७ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य चौरु तलातलस्याश्रयं सर्वदेव ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य जानु सुकोमलं सुतलस्याश्रयं च ॥ ३८ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य जंघे रसातलस्याश्रयेः सर्वदेव ॥ कदा द्रक्ष्ये पादतलं हरेः पाताललोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३९ ॥ इत्थं मार्गे चितयंती च देवी शेषाचले शेषदेवं ददर्श ॥ फणैः सहस्रैः सुविराजमानं नानाद्रुमेर्वा नैर्वा नरोभिः ॥ ४० ॥ अनंत जन्माजितपुण्यसंचयान्मयाद्य दृष्टः परमाचलो हि ॥ तद्दर्शनाद्वाप्पकलाकुलेक्षणः सद्यः समुत्थाय नताम भूमां ॥ ४१ ॥ सुखं च दृष्ट्वा नमनं च कार्यं पृष्ठादिभागे नमनं न कार्यम् ॥ सापि द्विषट्कं नमनं च चक्रे शालग्रामं स्थापयित्वा पुरोऽस्य ॥ ४२ ॥ इत्थं कार्यं वैष्णवैः पर्वतस्य त्वं वैष्णवैर्विपरीतं च कार्यम् ॥ यथांतःस्थः पर्वतमिस्ति नित्यं रमाब्रह्माद्यैः पूजितः श्रीनिवासः ॥ ४३ ॥ सुसत्तमं परमं श्रीनिवासं द्रक्ष्येऽथाहं ह्यारुरुक्षेऽचलं च ॥ इत्येवमुक्त्वा कपिलास्वतीर्थं स्थानं चक्रे सा स्वपित्रा सहैव ॥ ४४ ॥ अवैवास्ते श्रीनिवासो हरिस्तु द्रव्येण रूपेण न चान्यथेति ॥ आदौ स्नात्वा मुण्डनं तत्र कृत्वा तीर्थश्राद्धं कारयित्वा मुतीर्थं ॥ ४५ ॥ गोशुहरिण्यादिसमस्तदानं दत्त्वा शैलं चारुरोहाय साध्वी ॥ शालग्रामं स्थापयित्वा स चाग्निं पुनः प्रणामं सापि चक्रे सुभक्त्या ॥ ४६ ॥ सोपानानां शतपर्यंतमेवमारुह्य सा ह्युपविष्टा तु तत्र ॥ शुश्राव सा भागवतं पुराणं शुश्राव वै वैकटाद्रेः प्रशंसाम् ॥ ४७ ॥ जैगीषव्याद्गुरुपादात्सुभक्त्या शुश्राव तत्त्वं वैकटाद्रेः सर्वम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे वैकुण्ठशिरयात्राक्रमनिरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ कन्ये शृणु त्वं वैकटाख्याचलस्य स्मेराननां पुण्यमां

१ अन्तर्यामीत्यर्थः ।

उ. ख.
ब्र. कां.
अ. २४

॥२४८॥

ति सर्वे हरो तुष्टे किमलभ्यं च कन्ये ॥ २ ॥ सोपानदेशे यः पुराणं शृणोति तदा कृता सर्वतोयादियावा ॥ तदा दिवा प्रस्तुवन्तीह माम् सदा हरिं
 श्रीनिवासं गुरुं च ॥ ३ ॥ सोपानानां महिमानं च श्रुत्वा शालग्रामं स्थापयित्वा च तत्र ॥ नमस्कृत्वा पुनरेवमपि सा तु सोपानानि त्वारुणेदाय सा
 ध्वी ॥ ४ ॥ सोपानानां वीद्र चारोहणेन त्ववेष्णवानां हरितोषो न चैव ॥ तेनैव तेषां साधनं भूय एव तमस्यधे पातयितुं खगेन्द्र ॥ ५ ॥ स्थलेस्थले एव
 मेवापि कार्यं जैगीषव्यं पुनरेवाह देवी ॥ कन्योवाच ॥ जैगीषव्यः श्रीनिवासो हरिस्तु ब्रह्मादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ६ ॥ जैगीषव्यं कृपया त्वं वद
 स्व जैगीषव्यो ह्येवमुक्तो हरिं तु ॥ उवाच कन्यां सोमपूर्वां सर्तां च ब्रह्मादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ७ ॥ अनंतरूपोभिकर्तकर्मिमां ब्रह्मादीनां
 दृश्यते वेंकटेशः ॥ समर्थलक्षाधिककर्तकर्मिमां रुद्रादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ८ ॥ सहस्रसूर्याधिककर्तकर्मिमां सविधुस्त्र्यान्नातुपाणां रमेशः ॥
 ऋष्यादीनां दृश्यते चंद्रवच सन्मानुषाणामपरोक्षो हरिस्तु ॥ ९ ॥ नक्षत्रवदृश्यते श्रीनिवासः सदा ऋषीणामपरोक्षो हरिस्तु ॥ स सूर्यवदृश्यते श्रीनि
 वासः संसारिणां वेंकटेशः खगेन्द्र ॥ १० ॥ संदोहवदृश्यते वै प्रकाशो मिथ्यावतां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ पापाणवन्नेत्ररूपप्रकाशः शिलामये दृश्यते
 वै कलौ च ॥ ११ ॥ नृणां सर्वेषां श्रीनिवासो हरिस्तु कलौ स्वरूपं श्रीनिवासस्य देवी ॥ न यानुषाः परिवर्तयन्ति सर्वे यतः कलौ तारुता राजतारु
 ॥ १२ ॥ तत्संगिनः सात्त्विकाः केचिदेव ह्यतो भक्ता दुर्लभा वै कलौ च ॥ ये दृश्यते भक्तवत्ते न भक्ताः शिशोदरयोभरणे चैव सत्ताः ॥ १३ ॥ कुर्वन्ति
 यात्रां च तदर्थमेव भक्तजानं दुर्लभं वै कलौ च ॥ भक्ता ये वै न विरक्ताः सदैव तेषां हरेर्दर्शनं दुर्लभं च ॥ १४ ॥ भक्तस्वरूपं तव वक्ष्ये खगेन्द्र यो
 ज्ञानपूर्णः परमे स्निग्ध एव ॥ न च द्वेषैर्बुधो भक्तियुक्तस्तव द्वेषाच्छृणु वक्ष्ये च सम्यक् ॥ १५ ॥ जीवाभिदा हरिणाऽप्यकृतेन स्वतंत्रेण ह्यस्वतंत्रस्य
 नित्यम् ॥ ज्ञानानन्दे परिपूर्णो हरो च गुणैरपूर्णो हरिरित्येव चिन्ता ॥ १६ ॥ श्रीब्रह्मरुद्रादिदेवैकसां सदा तथा द्विजानां संमानां वाच्यं चिन्ता ॥ विष्णोः
 सकाशाद्ब्रह्मरुद्रादिकानां सदाधिक्यालोचनं द्वेष एव ॥ १७ ॥ विष्णोभेदे दस्तपादादिकानां भेदज्ञानं द्वेषमाहुर्महातः ॥ अवताराणां केदभेदादिकं
 च तथोच्यते मरणस्यापि चिन्ता ॥ १८ ॥ तद्रक्तानां द्वेषणं चादुरार्यास्तद्रक्तयानां द्वेषणं द्वेष एव ॥ नच द्वेषैः संयुता ये च लोके कन्ये
 दृश्यते न तु भक्ताः कदाचित् ॥ १९ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ जैगीषव्यं ब्रूहि मे के च भक्ता भक्तिं कथं दर्शयामासुरते ॥ तेषां हरिः श्रीनिवासो
 महात्मा ज्ञाता सदा भक्तवर्गं दयालुः ॥ २० ॥ जैगीषव्यस्त्वेवमुक्तो महात्मा उवाच ॥ कन्यां संस्मरन् भक्तवर्गः ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ प्रह्लादादौ

म.म.पु.
॥२७९॥

श्रीनिवासस्य भक्ताः कृत्वा नृसिंहे चोत्तमां भक्तिमेव ॥ २१ ॥ अवाप साम्राज्यमनुत्तमं च ज्ञानं नृसिंहात्ममवाप पश्चात् ॥ पराशरः श्रीनिवासस्य भक्तो भक्तिं कृत्वा व्यासरूपं हरिं च ॥ २२ ॥ स्तुत्वा तेन ज्ञानतत्त्वं ह्यवाप्य जगाम मोक्षं भक्तिसंवितात्मा ॥ यो नारदः श्रीनिवासस्य भक्तो भक्तिं कृत्वा गर्भवासे हरौ च ॥ २३ ॥ तया भक्त्या ब्रह्मपुत्रत्वमाप ज्ञानप्राप्त्या तेन मुक्तिं जगाम ॥ यो ह्यंबरीषः श्रीनिवासस्य भक्तः कृत्वा भक्तिं परदेवे हरौ च ॥ २४ ॥ जप्त्वा ज्ञानं प्राप्य दुर्वासकश्चाप्यवाप मोक्षं तेन संवितात्मा ॥ सुचक्रुर्देवैः श्रीनिवासस्य भक्तो वैराग्यतो भक्तिदाढ्यं च कृत्वा ॥ २५ ॥ तत्त्वज्ञानं प्राप्य विष्णोर्महात्मा ह्यवाप मोक्षं तेन संवितात्मा ॥ स पुंडरीकः श्रीनिवासस्य भक्तः पित्रादिष्टो विष्णुभक्तिं च कृत्वा ॥ २६ ॥ हरिप्रसादाज्ज्ञानमनुत्तमं चाप्यवाप मोक्षं भक्तिसंवितात्मा ॥ ब्रह्मा च वायुश्च सरस्वती च ज्ञातव्याः सर्वे ऋतुवीर्यगणश्च ॥ २७ ॥ अच्छिन्नभक्ताश्च सदा गुरुरने काम्यरक्ताः शुद्धरूपा हि ते च ॥ गिरीशनागेशखगेशसद्भा देवाः शुक्रारौ गुरुचंद्रन्दुमयाः ॥ २८ ॥ जलेशो धर्मनुयमौ कुबेरः विघ्नेशनासत्यमरुद्वणाश्च ॥ पर्जन्यमित्रादय एव सर्वे सदा ह्येते श्रीनिवासस्य भक्ताः ॥ २९ ॥ विश्वामित्रो भृगुरौर्वश्च कुत्सो मरीचिरात्रिः पुलहः क्रतुश्च ॥ शक्तिर्वसिष्ठो गौतमीयो पुलस्त्यो भारद्वाजः श्रीनिवासस्य भक्ताः ॥ ३० ॥ मांधाता नहुषांबरीषसगरी राजा पृथुर्हृदयो दक्षश्चाकुभेरतो ययातिस्तुतलो धर्मो विकुशिस्तथा ॥ उत्तानश्च विभीषणो दशरथो ह्येते महाह्माग्निनः श्रीमद्रेकटनायकस्य च गुरोर्भक्ताः सदा संस्तुताः ॥ ३१ ॥ भार्गुरथी समुद्रश्च यमुना च सरस्वती ॥ गोदावरी नर्मदा च कृष्णा भीमरथी तथा ॥ ३२ ॥ सरयुफलमुकावरीगंडकी कपिला स्तथा ॥ इत्येताश्च हरेर्भक्ताः सति चात्रैव भागिनि ॥ ३३ ॥ अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये शृणु कन्ये मया सति ॥ यत्र प्रवर्तते मागं कथा विष्णोर्महात्मनः ॥ ३४ ॥ वतैते वैष्णवा यत्र हरितत्त्वार्थबोधकाः ॥ तत्रैव भक्ताः सर्वेपि सति विष्णोस्तथैव च ॥ ३५ ॥ ये देवयात्रां परयात्साचितया कुर्वन्ति ते हारिभक्ताश्च नान्ये ॥ यतो हरौ परमे वैष्णवानां सर्वं निष्ठमिति कृत्यं स्वगेन्द्र ॥ ३६ ॥ शेषाचलं सभासाधं ह्यमवन्नादिभूषणम् ॥ यो न दद्यादभक्तः स ततः को न परः पशुः ॥ ३७ ॥ भक्ता हरैः श्रीनिवासाचले च गंगादिहृषणं च तत्रतत्र ॥ तिष्ठन्ति सत्पाथैर्मुक्तमस्य तेषां पूजा नैव कार्या च देवि ॥ ३८ ॥ अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये शृणु स्वं तत्र स्थले नक्षत्रगंधादिभूषणैः ॥ पुत्रागोक्षा अपि मेदेन पूज्या दृष्टा च तान्वंदयेत्प्राज्ञ एव ॥ ३९ ॥ सद्ब्राह्मणान्वंदयेत्पादमूले इस्तौ च द्रौ संपुटीकृत्य देवि ॥ साष्टांगरूपं वंदनं चैव विष्णोः कुर्यात्तया गुरवे ॥ तिष्णुषुद्धया ॥ ४० ॥ गंगादीनां वंदनं कार्यमेव साष्टांगं च तलसीनां तथैव ॥ अश्वत्थानां नमनं कार्यमेव गवादीनां नमनं मानसेन ॥ ४१ ॥

उ. खं.
म. का.
अ. २७

॥२७९॥

३५१ सदा दयस्व विष्णोः कार्यो भक्त्या वैष्णवैरेव नान्यैः ॥ ये नामका ज्ञानवन्तः सुभक्ताः सदैव कार्या विष्णुपूजा च कन्ये ॥ ४२ ॥ ये नामका
 ज्ञानवन्तः सुभक्ताः सदैव कार्या विष्णुपूजा च कन्ये ॥ येनामका विष्णुभक्ताः सदैव पूजा विष्णोर्नैव कार्यात्र देवि ॥ ४३ ॥ मोहाद्यो वै पूजयेद्देवदेवं महाऽ
 धर्माद्याति चाधं तमो वै ॥ ब्रह्मादिनामानि हरेर्हि देवी विष्णोः स्वनामानि ददौ दिवौकसाम् ॥ ४४ ॥ नादाद्वीरः केशवादीनि कन्ये स्वकं पुरं प्रविहा
 यैव राजा ॥ एवं मयोक्तं कन्यके सर्वमेतदेतत्परं सम्यगारोहणीयम् ॥ ४५ ॥ गोविंद नारायण माधवेति यूयं मया सर्वमाराधितव्यम् ॥ सर्वे मिलित्वा
 पुनरेवं खगेन्द्र समारुहन्वैकट्याद्रिं गृणंतः ॥ ४६ ॥ हरेर्नामान्यत्र पूर्वं गृणंतस्त्वास्वादयंतः श्रीनिवासस्य नाम ॥ द्रष्टुं सर्वे श्रीनिवासं तथैव कुर्वतस्ते तल
 शब्दं नदंतः ॥ ४७ ॥ इति कृष्णवचः श्रुत्वा ताक्ष्यः कृष्णमुवाच ह कथमास्वादनं चक्रेतद्विस्तीर्य मे वद ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ भो श्रीनिवास तव नामैव चैत
 त्नाम स्वामी ननु नामैव स्वामी ॥ यां ब्रह्माद्या आश्रयंतीति यस्मात्तस्माद्रमा श्रीरिति नाम चाप ॥ ४८ ॥ रमाश्रयत्वान्नितरां सर्वदा चेत्यतो
 हरिः श्रीनिवासाभिधानः ॥ भो श्रीनिवासेति तु नर्तयंतो रोमांचमात्रास्तलशब्दकारिणः ॥ ४९ ॥ अद्यैव पश्याम हरेस्तवास्यं कदा वयं कृत
 कृत्या भवामः ॥ भोः केशवाद्यैव पदार्थविदं संदर्शयित्वा सुदयां कुरुष्व ॥ ५० ॥ ब्रह्माणमाहुश्च पुराणमाहुः कशब्दवाच्यं सर्वलोकेशमाहुः ॥
 ईशं चाहं रुद्रमित्येव चाहुस्तत्प्रेरकं सृष्टिसंहारकार्ये ॥ ५१ ॥ अतो हरिः केशवनामधेयो भोः केशवेति च नर्तयंतः ॥ आनंदवापीं संस्रवंतोभि
 जग्मुर्नारायणेति प्रवदंतो हि जग्मुः ॥ ५२ ॥ अतो दोषास्तद्विरुद्धा गुणाश्च नाराश्च तेषामाश्रयत्वान्मुरारिः ॥ नारायणेति प्रवदंतीह लोके ना
 रानुबंधात्सर्वमुक्ताः खगेन्द्र ॥ ५३ ॥ नाराः प्रोक्ता आश्रयत्वाच्च तेषामतोपि नारायण एव वींद्र ॥ मुक्ताश्च ये तु प्रपदं नु जग्मुरण्डोदकं यस्य
 कटाक्षमात्रात् ॥ ५४ ॥ यदुत्पन्नं तेन नाराः खगेन्द्र तेषां सदाप्याश्रयत्वाच्च वींद्र ॥ नारायणेति प्रवदंतीह लोके ह्यनंतब्रह्मांडविसर्जकत्वात् ॥
 ॥ ५५ ॥ एवं ननृतुः परिशंसयंतो गोविंद नान्यो हि न चैव दर्शनम् ॥ गोशब्दवाच्यास्तु समस्तवाचो गोभिश्च सर्वैः प्रतिपाद्यते यतः ॥ ५६ ॥
 अतो हि गोविंद इति स्मृतः सदा भो वेदवेद्येति तथा न ननृतुः ॥ आनंदबाष्पैश्च समन्विता हि हरे मुरारे तव दर्शनं हि ॥ ५७ ॥ देहि प्रभो वै तव
 दासदासाश्चतुर्दशे भुवने सर्वदापि ॥ यतस्त्वमेवं वसतीति वासुश्चात्रैव नित्यं क्रीडते सर्वदैव ॥ ५८ ॥ यतो देवेत्येवमाहुर्महांतस्त्वतो हरिं
 वासुदेवेति चाहुः ॥ भो वासुदेवेति ननृतुः सर्वदैव भो माधवेति ननृतुश्चैव सर्वे ॥ ५९ ॥ लक्ष्मीपते चेति वदंति सर्वे धनीति शब्दः स्वामिवाची यतो
 हि ॥ अतोप्यार्या माधवेति ब्रुवंति लक्ष्मीपते पाहि तथैव भक्तान् ॥ ६० ॥ ते वै ब्रुवंतो ननृतुश्च जग्मुर्विष्णो सदास्मान्परिपाहि नित्यम् ॥ सर्वत्र यस्मा

ग.म.पु.
॥२५०॥

द्वितोसि तस्मादित्यादिनामानि यणंत एव ॥ जग्मुश्च सर्वे ददृशुश्च तीर्थं भक्तयोपेताः श्रीनिवासं स्मरन्तः ॥ ६१ ॥ कन्यावाच ॥ किं नामकं तीर्थमिदं मुनीन्द्र किं कथंमत्र प्रवदास्मान्कृतीश ॥ कस्मै प्रसन्नो भगवाच्छ्रीनिवासस्त्वस्मिन्सुतीर्थं वद विस्तरेण ॥ ६२ ॥ जैमीषव्य उवाच ॥ कन्ये शृणु त्वं ह्यभवत्सुबुद्धिमान्प्रह्लादसंज्ञो हरिभक्तवर्यः ॥ निष्कामबुद्ध्या तु यदा जगाम शेषाचलस्य श्रीनिवासं च द्रष्टुम् ॥ ६३ ॥ अस्मि स्थले दैत्यकुमारकान्प्रति हरेश्च तत्त्वं परिपृष्टवान्प्रभुः ॥ नृसिंहरूपं श्रीनिवासं भजस्व सुदुर्लभं मातुषं जन्म कन्ये ॥ ६४ ॥ तत्रापि विष्णोर्दृष्टे हरे सुतत्त्वं सुदुर्लभं सुष्ठु यात्रा तथैव ॥ यस्यां यात्रायां यत्र कुत्रापि देशे हरेः कथा वर्तते दैत्यवयोः ॥ ६५ ॥ तत्र स्थले हरिरास्ते सदैव यतो व्याप्तः सर्वतो वै नृसिंहः ॥ एतच्छ्रुत्वा दैत्यकुमारकास्ते प्रह्लादमुबुभक्तवर्यं हरेश्च ॥ ६६ ॥ ज्यानो हरिश्चेत्कथमत्र वै सत्ये न दृश्यते जलरूपी नृसिंहः ॥ स एवमुक्त्वा दानवानां सुतेश्च तुष्टाव विष्णुं परमादरेण ॥ ६७ ॥ तत्र स्वरूपं मम दर्शयस्व स्वयंभ्यरूपं दानवानां सुतानाम् ॥ इति स्तुतः श्रीनिवासो हरिस्तु तस्मिन्नंतर्जलरूपं समायात् ॥ ६८ ॥ अस्मिन्स्नानं ये प्रकुर्वन्ति तीर्थे तेषां ज्ञानं परमं दृढं स्यात् ॥ अत्र स्नाने मातुषाणां च तात बुद्धिर्न हि स्यात्कलिकाले विशेषात् ॥ ६९ ॥ दत्त्वा वरं दैत्यवराय विष्णुरंतर्दधे जलपूणे मुकुंढे ॥ अद्याप्यास्ते जलमध्ये नृसिंहः प्रह्लादोपि दैत्यकुमारकैः सह ॥ ७० ॥ तस्मिन् सुतीर्थे परितस्तत्रतत्र जयति शब्दः श्रूयते चापराद्धे ॥ इदं तीर्थं नारसिंहाभिषं च कन्ये स्नानं ह्यत्र कार्यं मनुजैः ॥ ७१ ॥ स्नानं कृत्वा तत्र तीर्थे च सम्यग्दीपं दत्त्वा द्विजवर्जाय सम्यग् ॥ द्रष्टुं पुनः श्रीनिवासं प्रजग्मुर्गोविन्दगोविन्द इति ब्रुवंतः ॥ ७२ ॥ मुख्यप्राणाधिष्ठितं स्थानमाप्य उपविशत्तत्र देवी ह्युवाच ॥ जैमीषव्यः श्रीनिवासस्य विष्णोः कथं कार्यं दर्शय तद्गत्स्व ॥ ७३ ॥ जैमीषव्यः ग्राह संहृष्टचित्तो ब्रवीमि तत्रं शृणु कन्यके त्वम् ॥ श्रुत्वा मत्तः कुरु सर्वं भयौक्तमाद्यं द्वारं श्रीनिवासस्य दृष्ट्वा ॥ ७४ ॥ अपराधसहस्राणि क्रियतेऽज्ञानेन मया ॥ तानि सर्वाणि मे देव क्षमस्व पुरुषोत्तम ॥ ७५ ॥ नालसान्नायिकान्दोषान्कायिकानपि सर्वशः ॥ वैष्णवद्वेषहेतून्मे भस्मसात्कुरु मायव ॥ ७६ ॥ आद्यद्वारं श्रीनिवासस्य देवि सम्यक् स्मरेद्विजयं च जयं च ॥ दत्तायै श्रीनिवासस्य देवि चंडं प्रचंडं संस्मरेत्सम्यगेव ॥ ७७ ॥ पाश्चात्यभोगे श्रीनिवासस्य देवि नन्दं सुनन्दं संस्मरेद्वैव भक्त्या ॥ सव्यद्वारे श्रीनिवासस्य कन्ये स्मरेत्कुसुदाशं कुसुदन्तमेव ॥ ७८ ॥ यथैव देहं प्रविशेद्वक्तिपूर्वं कदा द्रक्ष्य सादरेणैव देवि ॥ प्रदक्षिणद्वादशार्कं च कृत्वा पदे पदे संस्मरेच्छ्रीनिवासम् ॥ ७९ ॥ श्रीस्वामितीर्थं सम्यगाचम्य नत्वा भ्रात्वा नत्वा भुवरादं च देवि ॥ अनुद्वारं प्रविशेद्वक्तिपूर्वं गोविन्दगोविन्द इति

उ. खं.
ज. को.
अ. २६

॥२५०॥

॥ ८० ॥ पश्चाद्वरनमनं कार्यमेव साष्टांगरूपं प्रविशोद्देवगोहम् ॥ पुनर्विशोद्वारतः संस्थितः स पीठस्थदेवान्मनसा चिंतयति ॥ ८१ ॥ मध्ये
 पीठं श्रीनिवासं च देवी नारायणं प्रणमेत्पूर्णमेव ॥ देवस्य सव्ये पीठभागाद्वाहिंश्च नमस्कार्यं गुरुदेवाय चैव ॥ ८२ ॥ पीठस्याग्राच्छिष्यैस्तत्प्रदेशे
 आग्नेयकोणे प्रणमेद्वै खगेंद्र ॥ नैऋत्यभागे व्यासदेवाय देवि नमस्कार्यो वैष्णवः सर्वदापि ॥ ८३ ॥ वायव्यकोणे भक्तिपूर्वं सुदुर्गा नमस्कर्याद्राक्तिसंवा
 र्धितात्मा ॥ पीठस्योर्ध्वं ह्यग्निकोणेषु देवी धर्माधिभूताय नमो यमाय ॥ ८४ ॥ पीठस्योर्ध्वं नैऋतस्योर्ध्वकोणे ज्ञानाधिपं प्रणमेद्वायुदेवम् ॥ पीठस्यो
 र्ध्वं वायुकोणे च सुभ्रूवैराग्यानामधिपं चैव रुद्रम् ॥ ८५ ॥ पीठस्योर्ध्वं त्वीशकोणे च देवि ऐश्वर्याणामधिपं चंद्रदेवम् ॥ पीठस्य पूर्वं प्रणमेन्नैऋतिं
 च अर्याम्णानामधिपं चात्र देवि ॥ ८६ ॥ देवस्य पीठस्य च दक्षिणे च दुर्गा नमेदुग्ररूपाभिधां च ॥ पीठस्य कन्ये प्रणमेत्पश्चिमे वै आरोग्याणा
 मधिपं कामदेवम् ॥ ८७ ॥ देवस्य पीठस्योत्तरे रुद्रदेवमनैश्वर्याणामधिपं संस्मरेच्च ॥ पीठस्य मध्ये प्रणमेद्वै वराहं सदा कन्ये परमं पूरुषाख्यम् ॥
 ॥ ८८ ॥ तस्योपरिष्ठाच्छक्तिसंज्ञां च लक्ष्मीमाधाररूपां प्रणमेच्चैव नित्यम् ॥ तस्योपरिष्ठाद्वायुकूर्मौ नमेच्च तस्योपरिष्ठाच्छेषकूर्मौ नमेच्च ॥ ८९ ॥
 तस्योपरिष्ठादभिमानिनीं भुवो भूदेवतां प्रणमेच्चैव सुभ्रूः ॥ तस्योपरिष्ठाद्वरुणं संस्मरेच्च क्षीरोदधेरधिपं चैव देवम् ॥ ९० ॥ तस्योपरिष्ठात्प्रणमेच्चैव
 लक्ष्मीं श्वेतद्वीपाख्यं कन्यके पूजयेच्च ॥ तस्योपरिष्ठात्प्रणमेच्चैव लक्ष्मीं महादिव्यां मंडपसंज्ञकां च ॥ ९१ ॥ पीठस्य मध्ये यमसंज्ञां च लक्ष्मीं सप्त
 र्चयेद्यममध्ये च देवीम् ॥ यमस्य देवस्य च दक्षिणे च सूर्यं नमेद्दीपरूपं च भद्रं ॥ ९२ ॥ यमस्य देवस्य च वामभागे श्रियं नमेद्दीपरूपां च
 देवीम् ॥ यमस्य देवस्य तु चाग्रभागे हुताशनं दीपरूपं नमेच्च ॥ ९३ ॥ देवस्याग्रे भूमिनाम्नीं नमेच्च तत्त्वाभिमानां संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ पर्यंक
 रूपं श्रीनिवासस्य विष्णोस्तमोभिमानां सन्नमेच्चैव दुर्गाम् ॥ ९४ ॥ पूर्वादिगं पीठसोपानरूपमात्मानमेकं प्रणमेच्च देवि ॥ दक्षस्थदिकपीठसोपानरूपं
 ज्ञानात्मकं प्रणमेच्चैव कन्ये ॥ ९५ ॥ पद्मस्य पूर्वस्थदले च देवि स्त्रीरूपाख्यं विमलाख्यामिमां च ॥ ब्रह्मादिदेवान्प्रणमेच्च देवि आग्नेयकोणस्थदले शृणु
 त्वम् ॥ ९६ ॥ उत्कर्षनाम्नीं परमां च देवीं नमेद्रमां ब्रह्मवायू च शेषम् ॥ दक्षस्थपद्मस्य दलाष्टके च नारायणाकारशेषादिकानाम् ॥ ९७ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं
 कार्यमेव कन्ये मया पश्चिमस्थे दले च ॥ गोपाख्यनारायणब्रह्मवायुविप्रादिकानां शेषरुद्रादिकानाम् ॥ ९८ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यमेव ईशान
 कोणस्थदलेषु चैव ॥ ईशाननारायणमाविर्चिवायुर्वियच्छेषसुरादिकानाम् ॥ ९९ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यमेव तथैव पद्मस्य च मध्य
 भागे ॥ अनुग्रहाख्या विष्णुलक्ष्मीश्च देवी वायुर्वियच्छेषरुद्रादिकानाम् ॥ १०० ॥ स्त्रीरूपाणां नमनं कार्यमेव सुयोगपीठस्य स्वरूप

ग.म.पु.
॥२५१॥

भूतम् ॥ सदा नभेच्छ्रीमदनंतसंज्ञमेवं न भेच्छ्रीनिवासं च देवम् ॥ १०१ ॥ श्रीनिवासस्य वाम तु लक्ष्मीं च प्रणमेद्वयः ॥ श्रीनिवासस्य सव्ये तु धरायै प्रणमेच्छुभे ॥ १०२ ॥ पीठाद्वहिः पूर्वभागे कुपोलकं प्रणमेच्छुभम् ॥ महोल्कं दक्षिणे चैव वीरोल्कं पश्चिमे नम्रेत् ॥ १०३ ॥ उत्तरे च नमः कुर्याद्युल्लाय च महात्मने ॥ चतुर्ष्वपि च कोणेषु सहस्रोल्कं नयेत्सुधीः ॥ १०४ ॥ पूर्वे तु बाह्यदेवाय नमस्कुर्याच्च दक्षिणे ॥ संकर्षणाय देवाय प्रद्युम्नाय च पश्चिमे ॥ १०५ ॥ उत्तरे ह्यनिरुद्धाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ अग्नेये च नमस्कुर्यात्कन्ये भायां सदा शुभे ॥ १०६ ॥ जयपयै च नमः स्कुयान्नैर्ऋत्ये चापि वायवे ॥ १०८ ॥ आग्नेये कन्यकं नित्यं भक्त्या तु प्रयतः शुभे ॥ गोविंदाय नमस्कुर्यादक्षिणे विष्णवे तथा ॥ १०९ ॥ मधुसूदनाय भोः कन्ये नमस्कुर्यात्तु नैर्ऋतौ ॥ पश्चिमे त्रिविक्रमाय वामनाय तथैव च ॥ ११० ॥ विष्णवे श्रीवरायाय नमस्कुर्याच्च भामिनि ॥ उत्तरे तु महाकन्ये हृषीकेशाय वै नमः ॥ १११ ॥ तथा वै पद्मनाभाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ दामोदराय चैशान्ये नमस्कुर्याच्च भामिनि ॥ ११२ ॥ चतुर्थोत्तरणे पूर्वे महाकृमायै वै नमः ॥ वराहाय नमस्कुर्यादग्नेये कन्यके शुभे ॥ ११३ ॥ दक्षिणे नारसिंहाय वामनाय नमोनमः ॥ सारंगनाय नमस्कुर्यान्नैर्ऋत्ये शुद्धचेतसा ॥ ११४ ॥ पश्चिमे माधवायाय तथा कृष्णाय वै नमः ॥ बुद्धाय च नमस्कुर्याद्वायव्ये कन्यके शुभे ॥ ११५ ॥ उत्तरे युल्करूपाय अनंताय नमोस्तुते ॥ ईशान्ये विश्वरूपाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ ११६ ॥ आग्नेये वारुणीं चैव गायत्रीं चैव नैर्ऋते ॥ वायव्ये भारतीं चैव ईशान्ये गिरिजां नम्रेत् ॥ ११७ ॥ गिरिजां वामभागे तु सोपणीं चैव संनम्रेत् ॥ प्राग्विन्दाय नमस्कुर्यात्साधुनाय तथैव च ॥ ११८ ॥ स परिस्रहाय श्रीविष्णोः पार्षदाय नमोनमः ॥ आग्नेयेत्यग्नये तुभ्यं साधुधायेति पूर्ववत् ॥ ११९ ॥ दक्षिणे तु यमनायैव नैर्ऋत्यां निर्ऋति यजेत् ॥ पश्चिमे वरुणायैव वायव्ये वायवे नमः ॥ १२० ॥ उत्तरे च कुबेराय ईशान्ये च शिवाय च ॥ ईशानशक्रयोर्मध्ये ब्रह्मणे साधुनाय च ॥ १२१ ॥ निर्ऋत्यप्यतिमध्ये तु शेवाय च नमोनमः ॥ एवं क्रुत्वाऽत्रमस्कारं प्रणम्य पुनः पुनः ॥ १२२ ॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातं विधिपूर्वं तु दर्शयम् ॥ इतः परं तु गंतव्यं दर्शनार्थं रमापते ॥ १२३ ॥ एवमुक्त्वा तु सा देवी तैः सार्धं तु ययौ मुदा ॥ यदुक्तः श्रीनिवासस्य दर्शनस्य विधिः स्वयं ॥ कृत्यचित्रेन वक्तव्यो गोप्यत्वाच्च कदाचन ॥ १२४ ॥ समागमो दुर्वैष्ट एव वैष्टि सर्वां च सत्सत्त्विविबोधाकानाम् ॥ अनेकजन्माजितपुण्यसंचयाद्ब्रह्मरोः संगम एव

उ. खं.
ब. कौ.
अ. २४

॥२५१॥

तस्य ॥१२५॥ पयो विकारं च निजं जहाति शेषस्य शेषं नलिनस्य पंकजम् ॥ भावं चलं पंकजनाभयोगात्सत्संगयोगादशुभानि न स्युः ॥ १२६ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे श्रीवैष्णवेशगिर्यारोहणक्रमतद्रक्ततत्पर्वतनामादिनिरूपणं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥
 सा द्वारदेशे श्रीनिवासस्य देवी स्वामिपुष्करिणीं दृष्ट्वा कैश्च सार्धम् ॥ स्वामिन्हेर श्रीनिवासेति सा तं ब्रह्मादीनां तारकं सम्प्रदध्यौ ॥ १ ॥
 देवैः सार्धं पालनार्थं च विष्णुरस्त्येव नित्यं पुष्करिण्यां जलेषु ॥ अतः स्वामिपुष्करिणीति चाहुस्तत्र स्नानं कन्यकान्याश्च चक्रुः ॥ २ ॥
 शुचिर्भूत्वा श्रीनिवासं च देवास्ततुं विविशुः शुद्धभक्त्या खगेन्द्र ॥ यथोपदिष्टं गुरुणा तथैव चक्रे कन्याश्च सर्वे खगेन्द्र ॥ ३ ॥ तदा हरिं
 दर्शयामास तस्यै स्वकं रूपं सुप्रतीके सुपूर्णम् ॥ सा कन्यका श्रीनिवासस्य रूपं ददर्श भक्त्या स्वमनोभिरामम् ॥ ४ ॥ सुवर्णचित्रं
 वसनं वसानं सोष्णीषकं कंचुकं संधानम् ॥ ५ ॥ मृगत्यमदगंधेन सुरभीकृतदिङ्मुखम् ॥ पुंडरीकविशालाक्षं कंबुग्रीवं
 महाभुजम् ॥ ६ ॥ हेमयज्ञोपवीतांगं साक्षात्कंदर्पसन्निभम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्यं कोमलांगं मनोहरम् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा च कन्या सुमुदे रोमा
 श्रितसुगात्रका ॥ ८ ॥ तदर्शनाद्वादपरिष्ठुताशया प्रेम्णाथ रोमाश्रुकुलाकुलेशणा ॥ ननर्त देवी पुरतस्तस्य विष्णोः सा ध्वस्तदोषा परमाद
 रेण ॥ आनंदं मां पाहि सुखं च दत्त्वा मुकुंदं मां पाहि विमुक्तिदानात् ॥ ९ ॥ मां पाहि नित्यं ह्यरविन्दनेत्र प्रसन्नदृष्ट्या करुणासुधाद्रि ॥ गोविंद
 गोविंद सुदुःखितां मां ज्ञानादिदानेन हि पाहि नित्यम् ॥ १० ॥ जनार्दन त्वं हि सुदुष्टसंगान्कामादिरूपान्सततं वर्जयित्वा ॥ हरे हरे मां सततं पाहि दैत्या
 न्समाहृत्य प्रबलान्विघ्नरूपान् ॥ ११ ॥ रमेश मां पाहि चतुर्मुखेश विश्वेश मां पाहि सरस्वतीश ॥ रमेश मां पाहि निदानमूर्ते वृंदारवृंदैर्वदितपादपद्म
 ॥ १२ ॥ एवं तु नत्वा परमादरेण तुष्टाव विष्णुं परमं पुराणम् ॥ लक्ष्म्या सदा येऽविदिता गुणाश्च असंख्याताः संति विष्णौ च वीश ॥ १३ ॥
 तेषां सकाशादतिबाहुल्यसंख्या गुणा हरौ तेऽविदिता वै रमायाः ॥ अतो हरे स्तवने कास्ति शक्तिस्तथापि यत्नं स्तवने ते करिष्ये ॥ १४ ॥ तव
 प्रसादाच्च रमाप्रसादाद्विधिप्रसादाद्भारतीशप्रसादात् ॥ रुद्रप्रसादात्स्तवनं ते करिष्ये तथापि विष्णो मयि शान्तिं कुरुष्व ॥ १५ ॥ यदि प्रसन्नोसि
 मयि त्वमीश त्वत्पादमूले देहि भक्तिं सदैव ॥ त्वदर्शनादेव शुभाशुभं च नष्टं मदीयं ह्यशुभं च नित्यम् ॥ १६ ॥ त्वन्मायया नष्टमिमं च लोकं मदे
 न मत्तं बधिरं चांधभूतम् ॥ ऐश्वर्ययोगेन च यो हि मूको जातः सदा दीनगुर्वादिकेषु ॥ १७ ॥ मा देहि ऐश्वर्यमनुत्तमं त्वत्पादारविन्दस्य विरुद्धम्

ग.म.पु.
॥२५२॥

तम् ॥ त्वं देव मे देहि सतां च संगं तव स्वरूपप्रतिपादकानाम् ॥ १८ ॥ पुत्रादीनामिहिकं वाप्सुदेव दग्ध्वा च मे देहि पादाराविंदे ॥ सद्रूपवे
क्रियमाणं च कोपं दग्ध्वा च मे देहि पादाराविंदे ॥ १९ ॥ द्रव्यादिके क्रियमाणं च लोभं दग्ध्वा वै मे देहि पादाब्जभूले ॥ पुत्रादिके क्रिय
माणं च मोहं दग्ध्वा च मे देहि पादाब्जभूले ॥ २० ॥ विद्यां पुत्रं द्रव्यजातं मदं च दग्ध्वा च मे देहि पादाब्जभूले ॥ सद्रूपवासहमानस्वरूपं
दग्ध्वा मात्सर्यं पाहि मां वैकटेश ॥ २१ ॥ मंत्रं च मे देहि निदानमूर्ते येनैव मे स्यात्तव संगश्च भूयः ॥ नान्यं वृणे तव पादाब्जसंगात्तदेव मे
देहि मम प्रसन्नः ॥ २२ ॥ इतीरितः श्रीनिवासः प्रसन्न उवाच देवो ह्यमृतसर्वं च ॥ अत्रैव कन्ये प्रजपस्व मंत्रं सुगोप्यरूपं परमादरेण ॥ २३ ॥
वक्ष्यामि मंत्रं परमादरेण शृण्वद्य भक्त्या परमादरेण ॥ अंतःस्थमेत्यं ह्यायसंयुक्तमेव सविन्दु तद्रस्पर्शकाद्येत युक्तम् ॥ २४ ॥ एकारयुक्तं प्रथमांतःस्थं
युक्तं समत्रिकोणे चोष्मणा संयुतं च ॥ तकारसक्तं स्पर्शमन्तःस्थयुक्तमाद्यंत ओंकारसमन्वितं च ॥ २५ ॥ अनेन मंत्रेण तवेष्टितं च भवेद्धि कन्ये नात्र
विचार्यमस्ति ॥ एवं स उक्त्वा श्रीनिवासो हरिस्तु प्रतीकवद्दर्शयामास रूपम् ॥ २६ ॥ नत्वा तु सा श्रीनिवासं च देवी उवाच ह स्वामिसरः
समीपे ॥ तस्मिन्दिने ब्राह्मणादींश्च सर्वान्संतर्पयामास च षड्रसाभिः ॥ २७ ॥ सार्यकाले श्रीनिवासस्य दृष्ट्वा उत्साहरूपैः श्रीनिवासप्रतीकैः ॥
सारकं भक्त्या संप्रणम्याथ देवी प्रदक्षिणं श्रीनिवासस्य सुष्ठु ॥ २८ ॥ ननर्त देवी सुप्रतीकस्य चाग्रे लब्धा त्यक्त्वा जय देवति चोक्ता ॥ आनृत
काले च हरेश्च कवलं दृष्ट्वा च दृष्ट्वा तु परं ननर्त ॥ २९ ॥ ममाद्य गात्रं पावितं श्रीनिवास ममाद्य नेत्रं सफलं संबभूव ॥ ममाद्य पादौ सार्थकौ
चैव जातौ प्रदक्षिणं श्रीनिवासेषा कृत्वा ॥ ३० ॥ इस्तौ च मे सार्थकावद्य जातौ अग्रे कृत्वा हस्तशब्दं सुरारेः ॥ एवं वंदती प्रीणयंती च देवः जगाम
सा स्तोत्रवचःकदम्बैः ॥ ३१ ॥ देवास्तदा दुर्दुर्भयो विनेदिरे तन्मस्तके पुष्पवृष्टिं च चक्रुः ॥ तस्मिन्काले उभयोः पार्श्वयोश्च नृत्यं चक्रुर्देवतावारनार्यः
॥ ३२ ॥ तथैव तास्तलशब्दं च कृत्वा तदा सर्वा नमनं चापि चक्रुः ॥ आनंदशैले सर्वदा त्वित्थमेव सा सर्वदा नतयंती च वीद्र ॥ ३३ ॥ आनंदमग्रा
सापि देवी जगाम स्वमाश्रमं जैगिषव्येण सार्थम् ॥ यात्रामेवं ये न कुर्वति वीद्र तेषां च सर्वं निष्फलं चादुरार्याः ॥ ३४ ॥ गत्वाश्रमं जैगिष
व्येण सार्थं गुरुं त्वष्टृच्छद्रेकेशस्य मंत्रम् ॥ मन्त्रस्यार्थं ब्रूहि मे जैगिषव्य मंत्रावृत्तिं कुर्वतां वै फलाय ॥ ३५ ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ शृणुष्व भद्रं वैकटे

उ. खं.
ब्र. कौ.
अ. २५

॥२५२॥

१ आर्यो ह्रस्वः ।

शस्य नाम्नस्त्वर्थं श्रुत्वा हृदये संनिधत्स्व ॥ ३६ ॥ विति ह्युत्तमवाची स्याद्येति ज्ञानमुदाहृतम् ॥ ककारः सुखवाची स्याद्येति चित्तमुदाहृतम् ॥
 ॥ ३७ ॥ ईशत्वमात्मवाचि स्यादेवं ज्ञेयं तु कन्यके ॥ पूर्णज्ञानं सुखं वित्तं व्याप्तत्वाद्यंकटाभिधः ॥ ३८ ॥ व्यं (वे) मिन्द्रियादिकं प्रोक्तं व्यंगभूतं
 हरौ यतः ॥ कटश्च समुदायार्थो व्यं (वे) कटश्चन्द्रियौघकः ॥ ३९ ॥ स्वस्मिन्प्रेरयते यस्मात्तस्माद्व्यंकटनामकः ॥ विषये प्रेषयेन्नित्यमतो व्यंकटना
 मकः ॥ ४० ॥ विशिष्टज्ञानरूपत्वाद्येति मुक्ताः सदा स्मृताः ॥ मुक्तानां च समूहस्तु व्यंकटेति प्रकीर्तितः ॥ ४१ ॥ सदा मुक्तसमूहानामीश
 त्वाद्व्यंकटाभिधः ॥ लिंगदेहमतो जीवो व्यंकटेति समाहृतः ॥ ४२ ॥ लिंगानां चैव स्वामित्वाद्व्यंकटेशोति संज्ञितः ॥ दैत्यानां च समूहस्तु
 ज्ञानादिविधुरा यतः ॥ अतो दैत्यसमूहस्तु व्यंकटेति प्रकीर्तितः ॥ ४३ ॥ तेषां संहरणे ईशस्त्वतो व्यंकटनामकः ॥ आनन्दस्य विरुद्धत्वात्कामक्रो
 धादयो गुणाः ॥ ४४ ॥ व्यंकटा इति संप्रोक्तास्तेषां नाशयिता प्रभुः ॥ अतस्तु व्यंकटेशाख्य एवं ज्ञात्वा जपं कुरु ॥ ४५ ॥ एवं व्यंकटमाहात्म्यं
 श्रुत्वा देवी स्वगेश्वर ॥ निद्रां चकार तत्रैव रात्रौ पित्रा सहैव च ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय हृदि सस्मार कन्यका ॥ ४६ ॥ (व्यंकटेशस्य प्रातः
 स्तुतिः) ॥ श्रीव्यंकटेशश्च नृसिंहमूर्तिः श्रीवरदराजश्च वराहमूर्तिः ॥ श्रीरंगशायी च अनन्तशायी कुर्वतु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ४७ ॥ श्रीकृष्ण
 मूर्तिश्च गदाधरश्च श्रीविष्णुपादस्तु प्रयागवासः ॥ नारायणः श्रीवदरीनिवासः कुर्वतु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ४८ ॥ दामोदरो वै त्रिजगन्निवासः श्री
 पांडुरंगश्च नृसिंहदेवः ॥ श्रीरामदेवश्च अमोघवासः कु० ॥ ४९ ॥ श्रीधर्मपुत्रश्च नृसिंहमूर्तिः श्रीपिप्पलस्थश्च मुहल्लावासः ॥ कोलानृसिंहः शूर्पकारस्थ
 सिंहः कुर्वन्तु० ॥ ५० ॥ चतुर्मुखश्चारुसरस्वती च स्वभारती शर्वसुपर्णशेषाः ॥ उमामहेंद्रश्च शचीमुखास्ताः कुर्वन्तु० ॥ ५१ ॥ द्वारावती काशिका
 वंतिका च प्रयागकांच्यौ मथुरापुरी च ॥ मायावती हस्तिमती पुरी च कुर्वन्तु स० ॥ ५२ ॥ भागीरथी चैव सरस्वती च गोदावरी सिंधुकृष्णे च वेणी ॥
 कलिंदकन्या यमुना च नर्मदा कुर्वन्तु० ॥ ५३ ॥ वितस्तिकावेरिसतुंगभद्राः सुवजरा भीमरथी विपाशा ॥ सुतात्रपर्णी च पिनाकिनी च कु० ॥ ५४ ॥
 स्वामिपुष्करिणी चैव सुवर्णमुखरी तथा ॥ श्रीपांडवी तौबरुश्च कपिला पापनाशनी ॥ ५५ ॥ गुरुर्वसिष्ठः क्रतुरंगिराश्च मनुः पुलस्त्यः पुलहश्च
 गौतमः ॥ रैभ्यो मरीचिश्च्यवनश्च दक्षः कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ५६ ॥ सप्तार्णवाः सप्त कुलाचलाश्च द्वीपाश्च सप्तोपवनानि सप्त ॥ भूरादिकानि
 भुवनानि सप्त कुर्वन्तु स० ॥ ५७ ॥ मांधाता नहुषो बरीषसगरौ राजा नलो धर्मराट् प्रह्लादः क्रतुराड् विभीषणगयौ व्यासो हनुमानपि ॥ अश्वत्थाम
 कृपावुमा द्रुपदजा श्रीजानकी तारका मंदोदर्याखिलाः प्रभातसुमहं कुर्वन्तु नित्यं हरे ॥ ५८ ॥ अश्वत्थस्य वनानि किं च तुलसीधात्रीवनानि प्रभो

ग.म.पु.
॥२५३॥

पुत्रागस्य वनानि चंपकवनान्यन्यानि पुष्पाणि च ॥ मन्दारस्य वनानि यानि च हरेः सौगंधिकान्यप्यहो नित्यं तानि दिशंतु मत्प्रसुदितं श्री
वैकटेश प्रभो ॥ ५९ ॥ एवं स्मृत्वा श्रीनिवासस्य देवीं कृत्वा शौचं जैगिष्येण साकम् ॥ स्नातुं ययौ पुष्करिणीं हरेश्च स्नानं सम्यक् तत्र चकार
देशे ॥ सम्यग् जप्त्वा व्यंकटेशस्य मंत्रमुवाच सा जैगिष्यं गुरुं च ॥ ६० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकाण्डे देवी
कृतवैकुण्ठेशदर्शनतस्तुत्यादिवर्णनं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥२५॥ कन्योवाच ॥ श्रीनिवासः किमर्थं वै आगतोऽत्र वदस्व मे ॥ शेषाचलोपि कुत्रा
भुक्तदायातश्च पापहा ॥ स्वामिपुष्करिणीं चात्र किमर्थं ह्यागता वद ॥ १ ॥ जैगीष्यं उवाच शृणु भद्रे महाभागे व्यंकटेशस्य चागमम् ॥ आव
योर्देवि पापानि विपमं याति भामिनि ॥ २ ॥ आसीत्पुरा हिरण्याक्षः काश्यपो दितिनन्दनः ॥ सनकादेश्च वाग्दंडाद्वितीयद्वार
पालकः ॥ ३ ॥ बभूवु देत्ययोनो च देवानां कंटको बली ॥ संजीवो विजयः प्रोक्तो हरिभक्तो महाप्रभुः ॥ ४ ॥ हिरण्याक्षः स्वयं देत्यो
हरिभक्तविदूषकः ॥ एतादृशो हिरण्याक्षस्तपस्तप्तुं समुद्यतः ॥ ५ ॥ तदा माता दितिर्देवी हिरण्याक्षमुवाच सा ॥ दितिरुवाच ॥ वत्सलस्त्वं महाभाग
मा तपस्वाष्ट्यायनः ॥ ६ ॥ त्वं मा वदस्व दुःखं मे पालयिष्यति कोविदः ॥ क्षणमात्रं न जीवामि त्वां विना जीवनं न हि ॥ ७ ॥ मा तप त्वं महा
भाग मम जीवनहेतवे ॥ एवमुक्तस्तु मात्रा स विजयोवशतोऽब्रवीत् ॥ ८ ॥ हिरण्याक्षो मातरं ग्राह जालं हित्वा विष्णोर्भजनेऽलं कुरुष्व ॥ मयि
स्नेहं पुत्रहेतोर्विरुद्धं सुखदुःखे चेह लोके परत्र ॥ ९ ॥ यावत्स्नेहं मयि मातः करोषि तावत्कुशं शाश्वतं यास्यसि त्वम् ॥ मातश्च ते मयि पुत्रत्वं
बुद्धिस्त्वय्यप्येषा मातृबुद्धिर्ममापि ॥ १० ॥ ताते पुंयं पितृबुद्धिर्ममास्ति तस्मिंस्तु ते भवेद्बुद्धिर्हि मिथ्या ॥ निमाति यस्माद्भरिरेव सर्वं सम्यक् पाता
नियतोऽसौ मुरारिः ॥ ११ ॥ अतो हि माता हरिरेव सर्वदा त्वन्यासां वै मातृता चोपचारात् ॥ निर्मातृत्वं यदि मुख्यं त्वयि स्याद्गोणादीनां जननी
का वदस्व ॥ १२ ॥ मातृत्वं वै यदि मुख्यं त्वयि स्याद्वात्रादीनां जननी का वदस्व ॥ यतः सदा याति जगत्ततो हरिः सदा पिता विष्णुरजः पुराणः ॥
॥ १३ ॥ सदा पिता सुख्यपिता यदि स्याद्गर्भस्थबाले पालकः को वदस्व ॥ मातापित्रोः पालकत्वं यदि स्यात्कूर्मादीनां पालकौ कौ वदस्व
॥ १४ ॥ मातापित्रोः पालकत्वं यदि स्यात्कृपादीनां रक्षकौ कौ वदस्व ॥ पुत्रामकाग्रकाहं भजातस्मागतापुत्रविष्णुः पुराणः ॥ १५ ॥ न
तात्कोहं नरकाच्च सुभूतं वै भतां नापि पित्रादयश्च ॥ न वै माता नातुजादिश्च सर्वः सर्वत्राता विष्णुरतो न चान्यः ॥ १६ ॥ मायां मदीयां ज्ञान
शस्त्रेण च्छित्त्वा भक्त्या हरेः स्मरणं त्वं कुरुष्व ॥ यद्भक्तिपूर्वं स्मरणं नाम विष्णोस्तत्सर्वथा पापहरं च मातः ॥ १७ ॥ यो वा भक्त्या स्मरणं नाम

उ. खं.
प्र. कां.
अ. २६

॥२५३॥

विष्णोः करोत्यसौ पापहरो भविष्यति ॥ अयं देहो दुर्लभः कर्मभूमौ तत्रापि मध्ये भजनं विष्णुमुत्तमं ॥ १८ ॥ आपुर्गतं व्ययमेव त्वदीयं शीघ्रं
 भजे श्रीनिवासस्य पादम् ॥ उपदिश्यैवं मातरं पुत्रवर्यो दैत्यावेशात्सोभवद्वै तपस्वी ॥ १९ ॥ चतुर्मुखं प्रीणयित्वैव भक्त्या ह्यवध्यत्वं प्राप तस्मा
 न्महात्मा ॥ ततो भूमिं करवद्वेष्टयित्वा निन्ये तदा दैत्यवर्यो महात्मा ॥ २० ॥ श्रीसुष्टदेशे प्रादुरासीद्वरिस्तु वाराहविष्णुस्त्वजनः पुराणः ॥ भित्त्वा
 चार्ध्वं विविशे तं महात्मा रसातले संस्थितं भूतलं च ॥ २१ ॥ स्वदंष्ट्राग्रे स्थापयित्वाऽऽजगाम तदागमादागतो दैत्यवर्यः ॥ तं कर्णभूले ताडयित्वा
 जघान प्रसादयान्नास च पूर्ववद्भुवम् ॥ २२ ॥ सुदिग्मजान्स्थापयित्वा च विष्णुः श्रीसुष्टे वै संस्थितः श्रीवराहः ॥ तदा हरिश्चित्तवामास विष्णुर्भक्त्या
 मदीयं मातुषं देहमग्र ॥ २३ ॥ आराधयिष्यति च मां क एते तेषां दयां कुत्र वाहं करिष्ये ॥ एवं हरिश्चित्तयित्वा सुकन्ये वैकुण्ठलोकादचलं शेष
 संज्ञम् ॥ वीद्विस्कंघे स्थापयित्वा स्वयं च समागतोभृद्भूतलं भूतलेशः ॥ २४ ॥ सुवर्णमुखरीतीरमारभ्य गरुडध्वजः ॥ श्रीकृष्णवेणीपदेन स्थापया
 मास तं गिरिम् ॥ २५ ॥ गिरिः पुच्छे तु श्रीशैलं मध्यमेऽहोबलं स्मृतम् ॥ सुखं च श्रीनिवासस्य क्षेत्रं च समुदाहृतम् ॥ २६ ॥ अल्पेन तपसाभीष्टं
 सिध्यत्यस्मिन्नहोबले ॥ गंगादिसर्वतीर्थानि पुण्यानि ह्यत्र संति वै ॥ २७ ॥ य एनं सेवते नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ज्ञानार्थी ज्ञानमाप्नोति
 ब्रह्मार्थी ब्रह्ममाप्नुयात् ॥ २८ ॥ पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति नृपां राज्यं च विदति ॥ ययं कामयते मर्त्यस्ततमाप्नोति सर्वथा ॥ २९ ॥ चिंतितं साध्यते यस्मात्तस्मै
 चित्तमणि विदुः ॥ पुष्करिण्याश्च बाहुल्याद्विराजस्मिन्सरःसु च ॥ पुष्कराद्विरिति प्राहुरेवं तत्त्वाभेदेदिगः ॥ ३० ॥ शालकुंभस्य ह्यत्वात्कनकाद्रिं च तं
 विदुः ॥ वैकुण्ठादागतं नैव वैकुण्ठाद्विरिति स्मृतः ॥ ३१ ॥ अमृतैश्वर्यसंयुक्तो व्यंकटाद्विरिति स्मृतः ॥ व्यंकटेशस्य शैलस्य माहात्म्यं यावदस्ति हि ॥ ३२ ॥ तावद्रक्तं
 समग्रेण न समर्थं शतमुखः ॥ व्यंकटाद्रौ परां भक्तिं ये कुर्वति दिनेदिने ॥ पंगजैवाल एव स्यादचक्षुः पद्मलोचनः ॥ ३३ ॥ मुक्तो वाग्मी भवेदेव वधिरः
 श्रावको भवेत् ॥ वैध्या स्याद्बहुपुत्रा च निर्धनः सधनो भवेत् ॥ ३४ ॥ एतत्सर्वं गिरौ भक्तिमात्रेणैव भवेद्भुवम् ॥ तत्त्वतो व्यंकटाद्रिस्तु स्वरूपं वेत्ति
 को भुवि ॥ ३५ ॥ यस्मादस्य गिरिः गुणं माहात्म्यं वेत्ति यः पुमान् ॥ मायावी परमानन्दं त्यक्त्वा वैकुण्ठसुतम् ॥ स्वाभिपुष्करिणीतीरे रमन् स
 मोदते ॥ ३६ ॥ इत्याणाद्भुतमात्राय कामितार्थप्रदायिने ॥ श्रीमद्व्यंकटनाथस्य श्रीनिवासाय नमः ॥ ३७ ॥ श्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च माहात्म्यं
 शृणु कन्यकं ॥ स्वामिपुष्करिणीमध्ये श्रीनिवासोस्ति सर्वदा ॥ ३८ ॥ स्नानं कुर्वति ये तत्र तेषां मुक्तिः करे स्थिता ॥ तिस्रः कोट्योर्वकोटिश्च तीर्थानि
 भुवनत्रये ॥ तानि सर्वाणि तत्रैव संति तीर्थे हरः सदा ॥ ३९ ॥ तत्तीर्थं श्रीनिवासाख्यं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तदेनं श्रीनिवासस्य मंदिरं परिकीर्तयि

ग.म.पु
॥२५९॥

तम् ॥ ४० ॥ तद्दर्शनादेव कन्ये याति पापानि भस्मसात् ॥ एकैकस्नानमात्रेण सत्संगो भवति ध्रुवम् ॥ ४१ ॥ सत्संगाज्ज्ञानमासाद्य ज्ञानान्मोक्षं च विदति ॥ अधिकारिणां भवेदेवं विपरीतमयोगिनाम् ॥ ४२ ॥ तीर्थानां स्नानमात्रेण मोक्षं यातीति ये विदुः ॥ ते सर्वे असुरा ज्ञेयास्ते याति ह्यभ मां गतिम् ॥ ४३ ॥ श्रीनिवासस्य तीर्थेस्मिन्वायुकोणे च कन्यके ॥ आस्ते वायुः सदा विष्णोः पूजां कर्तुमनुत्तमाम् ॥ ४४ ॥ वायुतीर्थं च तत्प्रोक्तं हस्तद्वादशकांतरम् ॥ हस्तषट्कप्रमाणं च पश्चिमे समुदाहृतम् ॥ उत्तरे हस्तषट्कं तु वायुतीर्थमुदाहृतम् ॥ ४५ ॥ ये वैष्णवा वैष्णवदासवर्याः स्नानं कुर्यु स्तत्र पूर्वं सुकन्ये ॥ मध्वांतस्थाः श्रीनिवासस्तु नित्यमत्र स्नानात्प्रीयतां मे दयालुः ॥ ४६ ॥ ये मध्वतीर्थे स्नातुमिच्छन्ति देवि रुद्रादयो वायुभक्ता महांतः ॥ सदा स्नानं तत्र कुर्वन्ति देवि प्रातःकाले चोदयात्पूर्वमेव ॥ ४७ ॥ ये वायुतीर्थे विसृजन्ति देहजं मलं मूत्रं वमनं श्लेष्मकं च ॥ येषानशुद्धि लिङ्गशुद्धि च कन्ये कुर्वन्ति ते ह्यसुरा राक्षसाश्च ॥ ४८ ॥ शृण्वन्ति ये भागवतं पुराणं किं वर्णये तस्य पुण्यं तु देवि ॥ ये कृष्णमन्त्रं तु जपन्ति देवि ह्यष्टा क्षरं मंत्रवरं सुगोप्यम् ॥ ४९ ॥ तेषां हरिः प्रीयते केशवोऽलं मध्वांतस्थो नात्र विचार्यमस्ति ॥ एवं दानं तत्र कुर्वन्ति ये वै द्विजाध्याणां वैष्णवानां विदां च ॥ ५० ॥ तेषां पुण्यं नैव जानन्ति देवा जानात्येवं श्रीनिवासो हरिस्तु ॥ शालग्रामं वायुतीर्थे ददते तेषां पुण्यं वेत्ति स व्यंकटेशः ॥ ५१ ॥ सुदुर्लभो वायुतीर्थऽभिषेको निष्कामशुद्ध्या वैष्णवानां च देवि ॥ तत्रापि तीर्थे लभ्यते भाग्ययोगाद्भागवतस्य श्रवणं विष्णुदासिः ॥ ५२ ॥ तथैव तीर्थे दुर्लभं तत्र देवि शालग्रामस्य द्विजवर्गं च दानम् ॥ जंबूफलाकारसुनीलवर्णं मुखद्वयं चक्रचतुष्टयान्वितम् ॥ ५३ ॥ सुकेशरेः संयुतं स्वर्णचिह्नध्वजां कुशैर्वज्रचिह्नैर्वैश्व ॥ जानादनीं मूर्तिमाहुर्महांतो दानं तस्या दुर्लभं तत्र तीर्थं ॥ ५४ ॥ अत्युत्तमं मूर्तिदानं तु भद्रे सुदुर्लभं परमं नात्र लोभः ॥ सुदु ल्भं बहुदोग्ध्याश्च गृष्टेर्दानं तथा वस्त्रस्नादिकानाम् ॥ ५५ ॥ अत्युत्तमं द्रव्यदानं च देवि स्वापेक्षितं दानमाहुर्महांतः ॥ स्वस्थानपेक्षं फलदानं च वस्त्रदानं तस्य व्यर्थमाहुर्महांतः ॥ ५६ ॥ अत्युत्तमं गृष्टिदानं च पुण्यं नैवाप्यते दुग्धदोहाश्च गावः ॥ अत्युत्तमे वस्त्रदाने सुबुद्धिः सुदुर्वेदा प रमा वै जनानाम् ॥ ५७ ॥ अत्युत्तमं भागवतस्य पुस्तकं सुदुर्घटं वायुतीर्थं च कन्ये ॥ अत्युत्तमं द्रव्यदानं च देवि सुदुर्वेदं वायुतीर्थं नृणां हि ॥ सुदुर्लभो वैष्णवेश्वरस्त्वभिद्विहरेर्विचारो वायुतीर्थं च कन्ये ॥ ५८ ॥ श्रीनिवासस्य तीर्थस्य उत्तरस्यां दिशि स्थितम् ॥ चंद्रतीर्थे मिति प्राक्तं तत्रास्ते चंद्रमाः सदा ॥ ५९ ॥ श्रीनिवासस्य पूजां च तत्र स्थित्वा करोत्ययम् ॥ तत्र स्नानं प्रकृतेन पुण्यदेशं च कन्यके ॥ ६० ॥ गुरुतत्पादिपापेभ्यो मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥ तत्र स्नात्वा पूर्वभागे शालग्रामं ददाति यः ॥ ६१ ॥ ज्ञानद्वारा मोक्षमेति नात्र कार्या विचा

उ. ख.
म. का.
अ. २६

॥२५९॥

रणा ॥ दक्षिणामनमृतेश्च दानं तत्र सुदुर्लभम् ॥ ६२ ॥ बदरीफलमात्रं तु वतुलं नीलवर्णकम् ॥ प्रसन्नवदनं मूढं सुस्निग्धं कन्यके लुपे ॥
 ॥ ६३ ॥ चक्रद्वयसमायुक्तं गोपुरैः पंचभिर्युतम् ॥ चापबाणसमायुक्तमनतं कुडलाकृतिम् ॥ ६४ ॥ वनमालां मुखयुतं मूर्ध्नेसाहसंयुतम् ॥
 तौप्याविंदुसमायुक्तं सव्ये भद्राधमात्रकम् ॥ ६५ ॥ चंद्रेण सहितं देवि दक्षिणामनमुच्यते ॥ एतादृशं कलौ नृणां दुर्लभं बहुभाग्यदम् ॥ लक्ष्मीनारा-
 यणसमां तां मूर्तिं विद्धि भामिनि ॥ ६६ ॥ सुदुर्लभं तस्य मूर्तेश्च दानं तत्रैवार्थं श्रवणं दुर्वेदं च ॥ सम्यक् स्वरूपं दक्षिणामनस्य सुदुर्वेदं
 श्रवणं वैष्णवाच्च ॥ ६७ ॥ तत्र स्नात्वा वामनस्य स्वरूपश्रवणाद्विदुर्दानफलं समं च ॥ दशहस्तप्रमाणं तु चंद्रतीर्थमुदाहृतम् ॥ ६८ ॥ मध्यह्ने
 दुर्लभं स्नानं नृणां तत्र सुमंगले ॥ तत्र स्थित्वा धन्यतरः सदा भजति वै हरिम् ॥ ६९ ॥ वराहमूर्तिदानं तु शालग्रामस्य दुर्लभम् ॥ जंबुकलप्रमाणं
 तु एतद्वै कुडुटाडवत् ॥ ७० ॥ वदनं वलयाकारं प्रमाणं चणकादिवत् ॥ देवस्य वामभागे च मध्यदेशे विहाय च ॥ ७१ ॥ चक्रद्वयसमायुक्तं मूर्ध्ने-
 च भामिनि ॥ सुवर्णविंदुना युक्तं भूवराहाख्यमुच्यते ॥ ७२ ॥ पूजां कृत्वा भूवराहस्य मूर्तेर्दानं दत्त्वा श्रवणं चापि कृत्वा ॥ तत्र स्थितं भूवराहं च
 दृष्ट्वा स वै नरः कृतकृत्यो हि लोके ॥ ७३ ॥ तत्र स्नात्वा भूवराहस्य मूर्तेः शृणोति यो लक्षणं सम्यगेव ॥ स तेन पुण्यं समुपैति देवि स मुक्तिमाप्नु-
 विचार्यमस्ति ॥ ७४ ॥ ईशानकोणे श्रीनिवासस्य देवि रोहं तीर्थं परमं पावनं च ॥ तत्र स्थित्वा रुद्रदेवो महात्मा पूजां करोति श्रीनिवासस्य
 नित्यम् ॥ ७५ ॥ हस्ताष्टकं तत्प्रमाणं वर्दति तत्र स्नानं वैष्णवैः कार्यमेव ॥ तत्र स्नात्वा प्रयतो वै सुरारोः कथां दिव्यां शृणुयादादरेण ॥ स्नानं दानं
 तत्र दानं च कुर्याच्छ्रद्धांनुसिंहपीतये देवि नित्यम् ॥ ७६ ॥ बदरीफलमात्रं च वतुलं विंदुसंयुतम् ॥ ७७ ॥ देवस्य वामभागे तु चक्रद्वयसमन्वितम् ॥
 सुवर्णरेखासंयुक्तं किंचिद्रक्तसमन्वितम् ॥ ७८ ॥ वैश्रवणं सवदनं पद्मरेखादिचिह्नितम् ॥ लक्ष्मीनुसिंहं तं विद्धि भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ७९ ॥ एता-
 दृशं गंडिकायाः शिलाया मूर्तेर्दानं दुर्वेदं विद्धि वीर ॥ तत्र स्नात्वा श्रीनृसिंहस्वरूपं लक्ष्मीपतेः शृणुयाद्रक्तियुक्तः ॥ ८० ॥ मूर्तेर्दानात्फलमाप्नोति देवि
 सत्यं सत्यं नात्र विचार्यमस्ति ॥ ८१ ॥ ईशानशक्योर्मयेयं श्रद्धातीर्थमुदाहृतम् ॥ दुर्लभं याचुषाणां तु स्नानं सर्वार्थसाधकम् ॥ ८२ ॥ शालग्रामस्य
 दानं तु दुर्लभं तत्र वै नृणाम् ॥ लक्ष्मीनारायणस्यैव मूर्तेर्दानं सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ स्थलमोदुन्नरसमं तत्प्रमाणमुदाहृतम् ॥ छात्राकारं वतुलं च
 प्रसन्नवदनं शुभम् ॥ ८४ ॥ चणकप्रदेशमात्रं च वदनं समुदाहृतम् ॥ सव्ये दक्षिणपार्श्वे च समयोः पुष्कलाश्रितम् ॥ ८५ ॥ गोवृषवत्सवर्णं च
 चतुश्चक्रसमन्वितम् ॥ गोमुखैश्च समायुक्तं सुवर्णकिणसंयुतम् ॥ ८६ ॥ वनमालाभिसंयुक्तं वज्रमुत्थितं संयुतम् ॥ एतादृशीं हरेर्भक्तिं लक्ष्मीनारायण-

ग.म.पु.
॥२५५॥

विदुः ॥८७॥ कलौ नृणां तस्य लाभो दुर्लभः संस्मृतो भुवि ॥ दानं च सुतरां देवि दुर्लभं किं वदामि ते ॥ ८८ ॥ ब्रह्मतीर्थे च संस्नाय श्रोतव्या वै
हरेः कथा ॥ गंडिकायाः शिलायाश्च लक्ष्मीनारायणस्य तु ॥८९॥ लक्षणं यो विजानाति तदा तत्सदृशं फलम् ॥ प्राप्तोऽप्येव न संदेहो नात्र कार्या विचा-
रणा ॥९०॥ श्रीनिवासस्य तीर्थस्य पूर्वं स्याद्विद्वतीर्थकम् ॥ श्रीनिवासस्य पूजां तु कर्तुमास्ते शचीपतिः ॥९१॥ शालग्रामशिलादानं कर्तव्यं श्रोत्रियाय
वै ॥ शालग्रामशिलादानं इत्याकोटिविनाशनम् ॥९२॥ तस्मिंस्तीर्थे तु यो देवि सीतारामशिलाभिधाय ॥ ददाति भूतले भद्रे भूपतेः सदृशो भवेत् ॥९३॥
सीतारामशिला देवि द्विविधा संप्रकीर्तिता ॥ पंचचक्रयुता काचित्पट्टचक्रेण च संयुता ॥९४॥ तत्रापि पट्टचक्रयुता ह्युत्तमा संप्रकीर्तिता ॥ पंचचक्रयुतायाश्च
फलं द्विगुणमीरितम् ॥९५॥ कुकुटाडप्रमाणं च सुसिग्धं नीलवर्णकम् ॥ वदनत्रयसंयुक्तं सट्चक्रैः केसरैर्युतम् ॥९६॥ स्वर्णरेखासमायुक्तं ध्वजवज्राकुशै-
र्युतम् ॥ एतादृशं तु वै भद्रे सीतारामाभिधं स्मृतम् ॥९७॥ वदनेर्वदने देवि सीतारामस्य कोशकम् ॥ दुर्लभं तु कलौ नृणां स्वसाम्राज्यप्रदं शुभम् ॥९८॥
इंद्रतीर्थे महादेवि सीतारामाभिधाशिला ॥ या तद्दानं दुर्लभं तन्नारपस्य तपसः फलम् ॥९९॥ दानस्य शक्त्यभावे तु श्रोतव्यं लक्षणं हरेः ॥ शालग्राम-
शिलादानाद्यफलं तत्फलं लभेत् ॥१००॥ आग्नेयकोणे श्रीनिवासस्य देवि तीर्थं त्वास्ते वह्निसंज्ञं सुशस्तम् ॥ स वह्निदेवः श्रीनिवासस्य पूजां कर्तुं ह्यास्ते
सर्वदा तीर्थमध्ये ॥ १ ॥ यो वा तीर्थे वह्निसंज्ञे च देवि भक्त्या स्नानं कुरुतेऽजं स्मरन् हि ॥ ज्ञानद्वारा मोक्षमाप्नोति देवि तत्र स्नानं दुर्लभं वै नृणां च
॥ २ ॥ ज्ञात्वा स्नानं दुष्करं तीर्थराजे भक्तिस्तस्मिन्दुर्लभा चैव देवि ॥ शालग्रामे तच्छिलायाश्च दानं सुदुर्लभं वासुदेवाभिधायाः ॥ ३ ॥
ह्रस्वं तथा वतुलं नीलवर्णं सूक्ष्मं सुखचक्रं सुशुद्धम् ॥ सुवैष्णव्यं वासुदेवाभिधेयं दानं कलौ दुर्लभं तस्य भद्रे ॥ ४ ॥ दाने तस्याः शक्त्य-
भावे च देवि स्नात्वा तीर्थं वासुदेवाभिधस्य ॥ सम्यक् श्राव्यं लक्षणं वै शिलायास्तयोस्तुल्यं फलमाहुर्महातः ॥ ५ ॥ दक्षिणे श्रीनिवासस्य
यमतीर्थं च संस्मृतम् ॥ तत्रास्ते यमराजस्तु पूजां कर्तुं हरेः सदा ॥ ६ ॥ तत्र स्नानं च दानं चाप्यक्षयं परमं स्मृतम् ॥ शालग्रामशिलादानं
कार्यं तत्र महायुगे ॥ ७ ॥ पट्टाभिरामसंज्ञायाः शिलाया दानमिष्यते ॥ तच्छ्रुतफलवत्स्थूलं वदनत्रयसंयुतम् ॥ ८ ॥ शिरश्चक्रेण रहितं सप्तचक्रैः
समन्वितम् ॥ नीलवर्णं स्वर्णरेखं गोखुराद्यैः समन्वितम् ॥ ९ ॥ पट्टवर्धनरामं तु दुर्लभं बहुभाग्यदम् ॥ पट्टवर्धनरामं तु यो ददाति च तत्र वै ॥
पट्टाभिधेः भवति नात्र कार्या विचारणा ॥११०॥ श्रीनिवासस्य नैऋत्यं नैऋतं तीर्थं सुत्तमम् ॥ आस्ते हि निऋतिस्तत्र पूजां कर्तुं च सर्वदा ॥१११॥
तत्र स्नानं प्रकर्तव्यं पुनर्जन्म न विद्यते ॥ शालग्रामशिलायाश्च पुरुषोत्तमसंज्ञिकाम् ॥ १२ ॥ मूर्तिं ददाति यो मर्त्यः स याति परमां गतिम् ॥

उ. सं.
ब्र. की.
अ २६

॥२५५॥

औदुवरफलाकारं प्रसन्नवदनं शुभम् ॥११३॥ चक्रद्वयसमायुक्तं शिरश्चक्रसमन्वितम् ॥ सुवर्णविंदुसंयुक्तं वज्राक्षरासमान्वितम् ॥ ११४ ॥ तन्मूर्तिदानं
 दुर्लभं तत्र देवः प्रीणाति यस्माच्छ्रीनिवासो महात्मा ॥ यदा दानं दुर्घटं स्याच्च देवि तदा श्रोतव्यं लक्षणं तस्य मूर्तेः ॥ ११५ ॥ पाशिनैः कृतयोर्मध्ये
 शेषतीर्थं परं स्मृतम् ॥ तत्र स्नात्वा शेषमूर्तिं प्रददाति द्विजातये ॥ ११६ ॥ स याति परमं लोकं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ औदुवरफलाकारं कुंडलाकृ
 तिमेव च ॥ ११७ ॥ शेषवद्वदनं तस्य तस्मिंश्चक्रद्वयं स्मृतम् ॥ फलं तमेकचक्रेण संयुतं वस्त्रिकान्वितम् ॥ ११८ ॥ किंचिद्वर्णसमायुक्तं शेषमूर्तिं
 मतिस्फुटम् ॥ सुता प्रबुद्धा द्विविधा शेषमूर्तिरुदाहता ॥ ११९ ॥ फणोन्नता प्रबुद्धा स्यात्सप्तलक्षफणान्विता ॥ तत्रापि दुर्लभा सुता महाभाग्यकरी
 स्मृता ॥ १२० ॥ इह लोके परत्रापि मोक्षदा नात्र संशयः ॥ नवचक्रादुपक्रम्य विंशत्यंतं च यत्र सः ॥ १२१ ॥ अनंत इति विज्ञेयो ह्यनंतफलदायकः ॥
 विंशभरः स विज्ञेयो विंशत्यूर्ध्वं वराननं ॥ १२२ ॥ तत्रापि केसरैश्चक्रेल्लक्षणैश्च समन्वितम् ॥ कलौ तु दुर्लभं नणां तद्दानं चातिदुर्लभम् ॥ १२३ ॥
 स्नानं कृत्वा शेषतीर्थं विशुद्धिनैव चेतसा ॥ एतेषां लक्षणं श्रुत्वा प्रयाति परमां गतिम् ॥ १२४ ॥ ततः परं महाभागे वारुणं तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रास्ते
 वरुणो देवः पूजां कर्तुं हरेः सदा ॥ १२५ ॥ तत्र स्नानं प्रकर्तव्यं दातव्यं दानमुत्तमम् ॥ शिशुमारं च मत्स्यं च त्रिविक्रममथापि वा ॥ दातव्यं भुक्तिकामेन
 तीर्थेस्मिन्वरवर्णिनि ॥ १२६ ॥ जंबूफलसमाकारा पुच्छे सूक्ष्मा सविंदुका ॥ चक्रत्रया च वदने पुच्छोपरि सचक्रका ॥ १२७ ॥ श्रीवत्सविंदुमालाढया
 मत्स्यमूर्तिरुदाहता ॥ पुच्छादधश्चक्रयुतं शिशुमारमुदाहृतम् ॥ १२८ ॥ वक्रचक्रयुतश्चेत्स्याद्विविक्रम उदाहृतः ॥ एतेषां लक्षणं श्रुत्वा वारुणं तीर्थं उत्तमम् ॥
 ॥ १२९ ॥ एतद्दानफलं प्राप्य मोदते विष्णुमंदिरं ॥ पूर्वोक्ता मूर्तयो यस्मिन् ग्रहे तिष्ठति भामिनि ॥ आगीरथो तीर्थवरा संनिधत्ते न संशयः ॥ १३० ॥ स्वामि
 पुष्करिणीस्नानं दुर्घटं तु कलौ नृणाम् ॥ तत्र स्थितानां तीर्थानां स्नानं चाप्यतिदुर्घटम् ॥ १३१ ॥ शालग्रामशिलादानं दुर्घटं च तथा स्मृतम् ॥ स्वामिपुष्क
 रिणीतीरे कन्यादानं सुदुर्घटम् ॥ १३२ ॥ दुर्घटं कपिलादानं भक्ष्यदानं सुदुर्घटम् ॥ स्वामिपुष्करिणीतीर्थे तीर्थेऽप्यन्येषु भामिनि ॥ १३३ ॥ स्नानं कुरु यथान्या
 यं शय्यादानं तथा कुरु ॥ जंगीषव्येन मुनिना त्वेवमुक्ता च कन्यका ॥ १३४ ॥ स्वामिपुष्करिणीस्नानं सा चकार धृतवता ॥ तीर्थेऽप्येतेषु सुस्नाता दानं चक्रे सुभा
 मिनी ॥ १३५ ॥ उवाच तत्र सा दवी त्रिःसप्तकदिनानि च ॥ स्वामिपुष्करिणीतीरमहिमानं शृणोति यः ॥ स याति परमां भक्तिं श्रीनिवासे जगन्मये
 ॥ १३६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखंडे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे व्यंकटगिरिमहात्म्ये स्वामिपुष्करिण्यादितीर्थतत्त्वतयदेवतदीयशालग्रामलक्षण
 तद्दानादिवर्णनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सा गता स्नातुकामाथ नदां पापनिवारिणीम् ॥ पप्रच्छ तं गुरुं विप्रं वित्तयाचनता सुधीः ॥ १ ॥

ग.म.पु.
॥२५६॥

किन्नामेयं नदी विप्र किं कार्यं चात्र मे वद ॥ जैगीषव्यस्त्वेवमुक्तो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ २ ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं
पापनाशनम् ॥ इयं नदी महाभागे सदा पापविनाशिनी ॥ ३ ॥ ब्रह्महत्यादिपापेषो यत्र स्नानेन नश्यति ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते ह्यत्र स्नानं कर्तुं
समुद्यतैः ॥ ४ ॥ जलं चाशुभ्ररूपेण पापैश्च परिदृश्यते ॥ यावच्छुभ्रोदकं देवि तावत्स्नानं च कारयेत् ॥ ५ ॥ यावच्छुभ्रोदकं नैव तावत्पापं
न नश्यति ॥ शुद्धोदके समायाते पापं नष्टमिति ध्रुवम् ॥ ६ ॥ कलावित्थं विशालाक्षि महिमा दृश्यते सुवि ॥ अत्र स्नानं प्रकर्तव्यं दातव्यं दान
सुत्तमम् ॥ ततश्च ज्ञानमासाद्य विविष्णुलोकं स गच्छति ॥ ७ ॥ गुरुस्त्रीगमनाच्चंद्र अहल्यायां गतो हरिः ॥ सुरापानाच्च मुकस्तु सुवर्णहरणा
द्वलिः ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यायाश्च रुद्रो नागो दत्तापहारकः ॥ सूतस्य हननाद्रामो निरुक्तो ह्यत्र भामिनि ॥ ९ ॥ नानेन सदृशं तीर्थं न धृतं न भवि
ष्यति ॥ स्नानं कुरु महाभागे तेन सिद्धिं ह्यवाप्स्यसि ॥ १० ॥ जैगीषव्येण मुनिना पित्रा सह च कन्यका ॥ स्नानं चकार विधिवदुदतिष्ठच्च
भामिनि ॥ ११ ॥ यावच्च पौरुषं मुक्तं तावत्कालं हि तिष्ठति ॥ पश्चात्पुत्रा महामंत्रं वेत्तुं शक्यं परम् ॥ १२ ॥ द्विजातीन्प्रीणयित्वा सा
वस्त्रद्रव्यादिभूषणैः ॥ तस्माच्च प्रययौ देवी कमारीतीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥ कुमारीमहिमानं च श्रुत्वा स्नानं चकार सा ॥ पुनरावृत्य सा देवी ह्यंतरा
विरजानदीम् ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा पप्रच्छ सा देवी जैगीषव्यं गुरुं प्रभुम् ॥ किं संज्ञिकेयं विप्रेन्द्र किं कार्यं ह्यत्र मे वद ॥ १५ ॥ जैगीषव्यः पृष्ट एव
मुवाच करुणानिधिः ॥ इयं भार्गवरी कन्ये आयाति ह्यंतरेण तु ॥ १६ ॥ अतः सा प्रोच्यते ह्यन्तर्गतेति परमर्षिभिः ॥ कन्ये त्वस्यास्तु सलिलं श्रीनि
निवासप्रियं सदा ॥ १७ ॥ अत्र स्नानं यः करोति स याति परमां गतिम् ॥ स्नानं चकार सा कन्या जले परमपावने ॥ १८ ॥ दानादिकं तथा
ज्ञात्वा जज्ञाप परमं मनुम् ॥ श्रीनिवाससमीपं तु पुनरागत्य भामिनी ॥ १९ ॥ अंगप्रदक्षिणं चक्रे भक्त्या वेकटनायकम् ॥ ब्राह्मणादीन्प्रीणयित्वा
वस्त्रगंधादिभूषणैः ॥ २० ॥ पुनः परदिने प्रातः स्वामिपुष्करिणीजले ॥ स्नानं कृत्वा महाभागा ययौ तुंबुरुसंज्ञिकाम् ॥ २१ ॥ पप्रच्छ तं गुरुं देवी नाथ
किन्नामिका त्वयम् ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ इयं तुंबुरुकाभिज्ञा नारी वै वरवर्णिनी ॥ २२ ॥ पुरा तुं बुरुणा साकं नारदस्तपासि स्थितः ॥ अत्र
प्रादुरभूद्विष्णुनारदस्य हिताय च ॥ २३ ॥ स्नानं यः कुरुते ह्यत्र स याति परमां गतिम् ॥ अत्र स्नानं मनुष्याणां सर्वेषां दुर्लभं कलौ ॥ २४ ॥
अत्र स्नानं मनुष्याणां नाल्पस्य तपसः फलम् ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च दत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ २५ ॥ पुनरागत्य सा देवी श्रीनिवासं

१ अतिप्रदिव्यः ।

उ. ख.
न. को.
अः २७

॥२५६॥

ननाम ह ॥ तस्मिन्दिने ब्राह्मणांश्च तर्पयामास भामिनी ॥ २६ ॥ स्वामिपुष्करिणीं प्राप्य दीपान्प्राज्ज्वालयत्सती ॥ सोपानेषु महाभागा दीपावलिभि
 रंजसा ॥ श्रीणयामास देवेशं श्रीनिवासं जगद्गुरुम् ॥ २७ ॥ पुनः परदिने प्राप्ते शक्रतीर्थमनुत्तमम् ॥ कपिलाख्योर्ध्वदेशे तु तत्तीर्थं पावनं स्मृतम् ॥ २८ ॥
 तत्र स्नात्वा महाभागा तदूर्ध्वं स्नापयेत्स्वयम् ॥ विष्वसेनसरस्तत्र सर्वपापविनाशनम् ॥ २९ ॥ तत ऊर्ध्वं महाभागा ययौ तत्र ददर्श सा ॥
 पंचायुधानां तीर्थानि तेषु स्नानं चकार सा ॥ ३० ॥ तदूर्ध्वं चाभिकुंडं स्याद्दुःखरोहं ततोऽग्रतः ॥ तस्योपरि शक्रतीर्थं ब्रह्महत्याविमो
 चनम् ॥ ३१ ॥ सतर्पीणां तदूर्ध्वं तु पुण्यतीर्थं च सत्फलम् ॥ दशाधिकफलं तेषां तीर्थानामुत्तरोत्तरम् ॥ ३२ ॥ एतेषां चैव माहात्म्यं
 को वा ब्रह्ममिहार्हति ॥ ऋषितीर्थेषु सा कन्या चचार तप उत्तमम् ॥ ३३ ॥ अक्षततारपर्यंतं चरित्वा तप उत्तमम् ॥ योगवासि
 या देहं त्यक्त्वा जाववतो गृहे ॥ ३४ ॥ जाता जाववती नाम ववृषे तस्य वेश्मनि ॥ तस्याः पिता जाववान्स समादात्कन्यकां तदा ॥ रुक्म्या अनं
 तरा संपा मम भार्या खगेश्वर ॥ ३५ ॥ इदं हि परमाख्यानं वंक्तुमिहार्हिनः ॥ को वा वर्णयितुं शक्नोति मदन्यः पुरुषो सुवि ॥ ३६ ॥ ऐक्ये
 शस्य नैवेद्यं सदा लक्ष्मीः करोति वै ॥ ब्रह्मा पूजयते नित्यमेवं शास्त्रस्य निर्णयः ॥ ३७ ॥ नैवेद्यपक्षिणां पुंसामुपहास न करयेत् ॥ स्वस्य प्राश
 स्त्यभावे तु नैवेद्यादि गुडादिकम् ॥ ब्राह्ममेव न संदेहो अन्यथा नारको भवेत् ॥ ३८ ॥ श्रीनिवासात्परो देवो न भूतो न भविष्यति ॥ स्वयं च पाचयित्वा
 त्वं घृतपक्वादिकं तथा ॥ श्रीनिवासस्य नैवेद्यं दत्त्वा भोजनमाचरेत् ॥ ३९ ॥ इदं तु परमं गोप्यं तवोक्तं च खगेश्वर ॥ न कस्यापि च वक्तव्यं गोप्यत्वा
 त्त्वगसत्तमा ॥ इतः परं प्रवक्ष्यामि तारतम्यं शृणु प्रभो ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्त० तु० ब्रह्म० कन्याकृतनानातीर्थयात्रादिकरणं नाम
 सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ या पुर्वसर्गे दशपुत्री सती तु रुद्रस्य पत्नी दशयज्ञे स्वदेहम् ॥ विस्तृत्य सा मेनकायां च जज्ञे धराधराद्धेयतां वै सकशात्
 ॥ १ ॥ सा पार्वती रुद्रपत्नी खगेन्द्र या शेषपत्नी वारुणी नाम पूर्वा ॥ सैवायता बलभद्रेण रंतुं द्विरूपमास्थाय महापतिव्रता ॥ २ ॥ श्रीरित्यस्या
 इंदिरविशयुक्ता तस्या द्वितीया प्रतिमा मेघरूपा ॥ शेषेण रूपेण यदा हि वींद्र तपश्चचार विष्णुना साध्वमेव ॥ ३ ॥ तदैव देवी वारुणी शेषपत्नी तपश्च
 के इंदिराश्रीतये च ॥ तदा प्रीता इंदिरा सुभसन्ना उवाच तां वारुणीं शेषपत्नीयुग्मं ॥ यदा रामो वंष्णवशिरो न युक्तः संवत्सरे भूतले रौद्रिगेव भगवति
 त्संयुता त्वं तु भद्रे श्रीरित्याख्या बलभद्रस्य रंतुम् ॥ ५ ॥ संपत्स्यसे नात्र विचार्यमस्तीत्युक्त्वा सा वै प्रथमा विष्णुलोके ॥ श्रीलक्ष्म्यं शास्त्रीरिती
 ड्यां समाख्यां लब्ध्वा लोकं शेषपत्नीं वधूव ॥ ६ ॥ यदाहोभो विष्णुलमुद्ग्रे च तदा रामः श्रीमिहासंगमे चमकरोति तोपात्सर्वदा वै रमायस्तस्याप्यपि

ग.म.पु.
॥२५७॥

शो व्यसितमोनसंनम ॥७॥ या रेवती रेवतस्थैव पुत्री सा वारुणी बलभद्रस्य पत्नी ॥ सौपर्णनाम्नी बलपत्नी खगेंद्र यास्तास्तिष्ठः षड्विंशोऽश्विः ॥
द्विगुणाधमा रुद्रशेषादिकेभ्यो दशाधमा त्वं विजानीहि पौत्र ॥ ८ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ रामेण रंतुं सर्वदा वारुणी तु पुत्रीत्वमाप्ते रेवतस्थैव
सुभ्रूः ॥ एवं विरूपा वारुणी शेषपत्नी द्विरूपभृता पार्वती रुद्रपत्नी ॥ ९ ॥ नीचाया जावक्याश्च शेषसाम्यं च कुत्रचित् ॥ श्रूयते च मया कृष्ण
निमित्तं ह्रीहि मे प्रभो ॥ १० ॥ उमायाश्च तथा रुद्रः सदा बहुगुणाधिकः ॥ एवं त्वयोक्तं भगवन्निश्चयार्थं मम प्रभो ॥ ११ ॥ रेवती श्रीयुता श्रीश्च
शेषरूपा च वारुणी ॥ सौपर्णी पार्वती चैव तिस्रः शेषाशतो वराः ॥ १२ ॥ इत्यपि श्रूयते कृष्ण कुत्रचिन्मनुसूदन ॥ निमित्तं ह्रीहि मे कृष्ण तव
शिष्याय सुव्रत ॥ १३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ विज्ञाय जावक्याश्च तदन्वेषां स्वमाधिप ॥ उत्तमानां च साम्यं तु उत्तमविराजते भवेत् ॥ १४ ॥ अन्नरागां गुण
स्यापि ह्युत्तमानामधीनता ॥ अस्तीति द्योतनायैव शतांशाधिकमुच्यते ॥ १५ ॥ यथा प्रयोज्यते वीद्रे तथा जानीहि नान्यथा ॥ तद्वर्तमानान्वक्ष्ये
शृणु काश्यपजोत्तम ॥ १६ ॥ चतुर्दशसु चेद्रेषु सप्तमो यः पुरंदरः ॥ वृत्रादीनां शरीरं तु पुरमित्युच्यते बुधैः ॥ १७ ॥ तं पारयति चम्रेण यत्प्राप्तस्य
पुरंदरः ॥ चतुर्दशसु चेन्द्रेषु मन्त्रद्युमस्तु पृथक् ॥ १८ ॥ मंत्रानष्ट महावीर्यं देवो श्रोतयते यतः ॥ मंत्रद्युमस्ततो लोकं उभावप्येक एव तु ॥ १९ ॥
मंत्रद्युप्रावतारोभृत्कुंतीपुत्रोर्जुनो भुवि ॥ विष्णोर्वायोरनंतस्य चेद्रस्य खगसत्तम ॥ २० ॥ पार्थश्चतुर्भिः संयुक्त ईद्र एव प्रकीर्तितः ॥ चतुर्धेपि च
वायोश्च विशेषास्ति सदाजुन ॥ २१ ॥ वालिनामा वानरस्तु पुरंदर इति स्मृतः ॥ चंद्रवंशे समुत्पन्नो गाधिराजो विचक्षणः ॥ २२ ॥ मन्त्रद्युमन्तारः
स विश्वामित्रपिता स्मृतः ॥ वेदोक्तमंत्रा गाः प्रोक्ता विद्या संचारयेद्यतः ॥ २३ ॥ अतो गाधिरिति प्रोक्तस्तदर्थं भूतले कश्चर ॥ इत्युक्तं पुत्रो यो वीद्रे
विकुशिरिति विश्रुतः ॥ २४ ॥ स एवंदावतारोभृत्क्षरिसिंवाथमेव च ॥ विशेषेण हरिं कुमौ विज्ञानाच्च हरिः सदा ॥ २५ ॥ अतो विकु
शिनामासौ भूलोके विश्रुतः सदा ॥ रामपुत्रः कुशः प्रोक्त ईद्र एव प्रकीर्तितः ॥ २६ ॥ वारुणीविष्णुविद्या यत्प्राप्तकुशेनैव विनिर्मितः ॥ अतः
कुश इति प्रोक्तो जानकीनंदनः प्रभुः ॥ २७ ॥ ईद्रद्युमः पुरंदरस्तु गाधी वाल्मी तथाजुनः ॥ विकुशिः कुश एवैते सप्त चैत्राः प्रकीर्तिताः ॥ २८ ॥
यः कृष्णपुत्रः प्रद्युम्नः काम एव प्रकीर्तितः ॥ प्रकृष्टप्रकाशरूपत्वात्प्रद्युम्न इति नामवाच ॥ २९ ॥ यो रामश्चाता भरतः काम एवाभिरुद्रवि ॥ रामाहो
भरते यस्मात्तस्माद्भरतनामकः ॥ ३० ॥ चक्राभिमानो कामस्तु सदर्शन इति स्मृतः ॥ ब्रह्मेण कृष्णपुत्रस्तु सांवे जाम्बवतीसुतः ॥ ३१ ॥ कामो
वतारो विज्ञेयः संवेहो नात्र विद्यते ॥ यो रुद्रपुत्रः स्कंदस्तु काम एव प्रकीर्तितः ॥ ३२ ॥ रिपूनास्कंदेति नित्यमतः स्कंद इति स्मृतः ॥ यो वा सनत्कु

उ. खं.
म. कां.
अ. २८

॥२५७॥

मारस्तु ब्रह्मपुत्रः खगाधिप ॥ कामावतारो विज्ञेयो नात्र कार्यो विचारणा ॥ ३३ ॥ सुदर्शनश्च परमः प्रद्युम्नः सौम एव च ॥ सनत्कुमारः सांवश्च
 पडेते कामरूपकाः ॥ ३४ ॥ ततश्च इंद्रकामावपुमादिभ्यो दशावतैः ॥ तयोर्दिष्टे तु गच्छ काम इत्यादिभ्यः स्मृतः ॥ ३५ ॥ प्राणस्त्वर्हकार एव अहं
 कारकसंज्ञकः ॥ गरुडदंशो विज्ञेयः कामेन्द्राभ्यां दशावतः ॥ ३६ ॥ तदनंतरजात्यक्षेपे शृणु वीद्वि समाहितः ॥ श्रज्जगन्मोक्षमामोति महापापा
 द्विमुच्यते ॥ ३७ ॥ कामपुत्रो निरुद्धोऽपि हेरन्यः प्रकीर्तितः ॥ स एवापुनरेः सेवां कर्तुं पापानुजो जुवि ॥ ३८ ॥ सधुष इति विख्यातः शत्रु
 न्मूढयते यतः ॥ अनिरुद्धः कृष्णपुत्रो मधुनाद्योऽजनिष्ट ॥ ३९ ॥ संकर्षणादिरूपेस्तु निभेराजिष्ट एव सः ॥ एवं द्विरुपा विज्ञेयो ह्यनिरुद्धो महा
 मतिः ॥ ४० ॥ कामभार्यो रतियो तु द्विरुपा संप्रकीर्तिता ॥ रुमपुत्री रुमवती कामभार्यो प्रकीर्तिता ॥ ४१ ॥ अतिप्रकारावुक्तस्तत्समाहृतम
 वती स्मृता ॥ दुर्धनस्य या पुत्री लक्षणा सा रतिः स्मृता ॥ ४२ ॥ काष्ठा सांवस्य भार्या सा लक्षणं संयुक्तयतः ॥ लक्षणाभिधवापुषां दुष्ट
 वीर्योद्भवा ह्यपि ॥ ४३ ॥ एवं द्विरुपा विज्ञेया कामभार्या रतिः स्मृता ॥ स्वार्थं भुवो ब्रह्मपुत्रो समुत्सवाद्यो गुरौ समः ॥ राजवर्गेण विष्णोश्च जातः
 प्रीणयितुं हेरः ॥ ४४ ॥ बृहस्पतिर्देवगुरुर्महात्मा तस्यावतारास्त्रय आसन् स्वर्गेन्द्र ॥ रामावतारे भरतारूपो बभूव अंभोजजवेशशुतो बृहस्पतिः ॥ ४५ ॥
 देवावतारान्वातरांस्तारायित्वा श्रीरामादियः चरितान्वादीव ॥ अतो ह्यसौ तारनामा बभूव ह्येवमस्मात् रामदेवस्य भूषणम् ॥ ४६ ॥ कृष्णावतारे
 द्रोणनामा बभूव अंभोजजवेशशुतो बृहस्पतिः ॥ यस्माद्द्रोणात्संबभूव शुरुश्च तस्मादसौ द्रोगजज्ञो बभूव ॥ ४७ ॥ भूभारभूतः शुद्धतौ सौगधतो विष्णोः
 सेवां कर्तुमेवास भूमौ ॥ बृहस्पतिः पवनवेशयुक्तः स उज्ज्वलश्चेत्यभिधानमाप ॥ ४८ ॥ यस्मादुत्कृष्टो हरिरस्य सम्यगतो ह्यसौ पुष्यवर्मा चप ॥
 सत्वा ह्यभुत्कृष्णदेवस्य नित्यं महामतिः सर्वलोकेषु पूज्यः ॥ ४९ ॥ दक्षिणागुह्यजो दक्षो धनपुत्रो महामतिः ॥ कन्यां लुब्धा हेरः प्रीणन्नास
 भूमा प्रजापतिः ॥ पुत्रादुदपादयद्दक्षस्वतो दक्ष इति स्मृतः ॥ ५० ॥ शर्मा भार्यो देवराजस्य भिक्षु तस्या ह्यवतारं शृणु सम्यक् स्वर्गेन्द्र ॥
 रामावतारे नाम तारा बभूव सा वालिपत्नी शचीसंज्ञका च ॥ ५१ ॥ रामावतारे वालिपत्नी हि सुधीवर्तमे या चकाराय तारा ॥
 अतो नागास्त्वर्गलोकं च तारा क वा यायादंतरिक्षं च पापा ॥ ५२ ॥ कृष्णावतारे सन तारा च वीद्वि बभूव भूमौ विजयस्थ पत्नी ॥
 पिशंगदेति ह्यभिधा स्याच्च तस्याः सामीप्यमस्यास्त्वर्गलोकं नैव चासीत् ॥ ५३ ॥ उत्पादयित्वा बभूवार्धं च पुत्रं तस्यां त्यक्त्वा ह्यद्वैतो वै महा
 त्मा ॥ अतश्चोभे वारचित्रांगदे च शचीरूपे नात्र विशयैर्मरित ॥ ५४ ॥ पुलोमजा मंत्रयुगलस्य भार्या वा कारिका नायितजस्य भार्या ॥

ग.म.पु.
॥२५८॥

विकुक्षिभायां सुमतिश्चेति संज्ञा कुशस्य पत्नी कांतिमतीति संज्ञा ॥ ५५ ॥ एता हि सप्त स्रवराश्वशय्या जानीहि वै नास्ति विचारणात्र ॥
शची रतिश्चानिरुद्धो मनुदंक्षो बृहस्पतिः ॥ षडन्योन्यसमाः प्रोक्ता अहेकारादशावमाः ॥ ५६ ॥ अथ यः प्रवहो वायुपुल्यवायोः सुतो
बली ॥ स वायुपु महानथ स वै कोणाधिपस्तथा ॥ ५७ ॥ नासिकासु स एवोक्तो भौतिकस्तुल्य एव च ॥ अतिवाहः स एवोक्तः
यतो गम्यो मुमुक्षुभिः ॥ ५८ ॥ दक्षादिभ्यः पंचगुणादयमः संप्रकीर्तितः ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ प्रवक्ष्येति संज्ञां स किमर्थं प्राप तद्रुद ॥ ५९ ॥
अर्थः कश्चास्ति तन्नामः प्रतीतस्तं वदस्व मे ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु भगवान्देवकीमुतः ॥ उवाच परमप्रीतः संस्तूय गरुडं हरिः ॥ ६० ॥ कृष्ण
उवाच ॥ प्रहर्षेण हरेस्तुल्यान्सर्वदा वहते यतः ॥ अतः प्रवहनामासौ कीर्तितः पक्षिसतम् ॥ ६१ ॥ सचोत्तमो विष्णुरवास्ति नास्ना ब्रह्मादयस्तदधीनाः
सदापि ॥ मयोक्तमेतत्तु सत्यं न मिथ्या गृह्णामि हस्तेनैरगं कोपयुक्तम् ॥ ६२ ॥ सर्वे तु सत्यं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु
ह्यहीन्द्रः ॥ एवं ब्रुवन्तुरगं कोपयुक्तं समग्रहीन्नादशत्सोऽपुर्गः ॥ ६३ ॥ एतस्य संचारणादेव वांद् स वायुपुत्रः प्रवहेत्याप संज्ञाम् ॥ यो वा
लोके विष्णुमूर्तिं विहाय दैत्यस्वरूपा रेणुकाद्याः कुदेवाः ॥ ६४ ॥ तेषां तथा मत्पितृणां च पूजा व्यर्था सत्यं सत्यमेतद्ब्रवीमि ॥ एतत्सर्वं यदि
मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ६५ ॥ पित्र्यं नयामि प्रविहायैव येन तु पित्रुद्देशात्केवलं यः करोति ॥ स पापात्मा नरकान्ते
प्रयातीत्येतद्वाक्यं सत्यमेतद्ब्रवीमि ॥ ६६ ॥ न श्रीः स्वतंत्रा नापि विधिः स्वतंत्रो न वायुदेवो नापि शिवः स्वतंत्रः ॥ तदन्ये नो गौरिपुलोम
जाद्याः किं वक्तव्यं नात्र लोके स्वतंत्रः ॥ ६७ ॥ ब्रवीमि सत्यं पुरुषो विष्णुरेव सत्यं सत्यं भुजमुद्धृत्य सत्यम् ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्व
सौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ६८ ॥ जीवश्च सत्यः परमात्मा च सत्यस्तयोर्भेदः सत्ये प तत्सदापि ॥ जडश्च सत्यो जीवजडयोश्च भेदो भेदः सत्यः
किं च जडैश्याभिदा ॥ ६९ ॥ भेदः सत्यः सर्वजीवेषु नित्यं सत्या जडानां च भेदाः सदापि ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ
दशतु मां ह्यहीन्द्रः ॥ ७० ॥ एवं ब्रुवन्तुरगं कोपयुक्तं समग्रहीन्नादशत्सोऽपुर्गः ॥ एतस्य संचारणादेव वांद् स वायुपुत्रः प्रवहेत्याप संज्ञाम् ॥ ७१ ॥
द्वयं स्वरूपं प्रविदित्वैव पूर्वं त्वं स्वीकुरुष्व द्वयमेव नित्यम् ॥ स्नानादिकं च प्रकरोति नित्यं पापी स आत्मा नैव मोक्षं प्रयाति ॥ ७२ ॥ तस्मा
द्वयं प्रविचार्यैव नित्यं सुखी भवेन्नात्र विचार्यमस्ति ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ७३ ॥ गरुड उवाच ॥ किं तद्वयं
देवदेवेश किं वा तत्कारणं कीदृशं मे वदस्व ॥ द्वयोस्त्यागं कीदृशं मे वदस्व त्यागात्सुखं कीदृशं मे वदस्व ॥ ७४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ द्वयं चाह

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २८

॥२५८॥

स्तिन्निद्रये द्वे बलिष्ठे देहे ह्यस्मिन् श्रोत्रनेत्रे सुसृष्टे ॥ अवांतरे श्रोत्रनेत्रे खगेंद्र द्वयं चाहुस्तत्स्वरूपं च वक्ष्ये ॥ ७५ ॥ श्रोत्रस्वभावो लोक-
 वार्ताश्रुतौ च ह्यतीव मोदस्त्वादरास्वादनेन ॥ हरेर्वार्ताश्रवणे दुःखजालं श्रोत्रस्वभावो जडता दमश्च ॥ ७६ ॥ नेत्रस्वभावो दर्शने स्त्रीनराणां
 ह्यत्यादरास्ति निद्रादिकं च ॥ हरेर्मत्कानां दर्शने दुःखरूपो विष्णोः पूजादर्शने दुःखजालम् ॥ ७७ ॥ तयोः स्वरूपं प्रविदित्वैव पूर्व पुनः पुनः
 स्वीकरोत्येव मूढः ॥ शिश्रं मौल्याच्चैव कुत्रापि योनौ प्रवेशयेत्सर्वदा ह्यादरेण ॥ ७८ ॥ भयं च लज्जा नैव चास्ते वधूनां तथा नृणां वानितानां शरी-
 नाम् ॥ स्वसारं ते ह्यविदित्वा दिनेपि सुषामयज्ञेन स्वभावश्च वीद्व ॥ ७९ ॥ रसास्वभावो भक्षणे सर्वदापि ह्यनर्पितस्मान्नभक्ष्यस्य विष्णोः ॥ तयो-
 पहारस्य च तत्स्वभावः अभक्ष्याणां भक्षणे तत्स्वभावः ॥ ८० ॥ अलेह्यलेहस्य च तत्स्वभावः पातु त्वपेयस्य च तत्स्वभावः ॥ द्रव्यैः स्वरूपं
 च विहाय मूढः पुनः पुनः स्वीकरोत्येव नित्यम् ॥ ८१ ॥ तस्य स्नानं व्यर्थमाहुश्च यस्मात्तस्मात्स्याज्यं न द्रव्योः कार्यमेव ॥ अभिप्रायं ह्येतमेव
 खगेंद्र जानीहि त्वं प्रहस्यैव नित्यम् ॥ ८२ ॥ भार्याद्रयं ह्यविदित्वा स्वरूपं स्वीकृत्य चैकां प्रविहायैव चैकाम् ॥ स्नानादिकं कुरुते मूढबुद्धिः
 व्यर्थं चाहुर्मौल्यभोगौ च नैव ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत् तदा त्वसौ मां दशतु ह्यर्हद्रिः ॥ ८३ ॥ गरुड उवाच ॥ भार्योद्वयं
 किं वद त्वं ममापि तयोः स्वरूपं किं वद त्वं सुरारे ॥ तयोर्मध्ये ग्राह्यभार्या वद त्वमग्राह्यभार्या चापि सम्यग्बुद्धिः त्वम् ॥ ८४ ॥ श्रीकृ-
 ण उवाच ॥ बुद्धिः पत्नी सा द्विरूपा खगेंद्र दुष्टा चैका त्वपरा सुष्ठुरूपा ॥ तयोर्मध्ये दुष्टरूपा कनिष्ठा ज्येष्ठा तु या सुष्ठुबुद्धिस्वरूपा
 ॥ ८५ ॥ कनिष्ठया नष्टतां याति जीवः सुतिष्ठन्त्या याति योग्यां प्रतिष्ठाम् ॥ कनिष्ठयाः दृष्टुं वक्ष्ये स्वरूपं श्रुत्वा तस्यास्त्वामगबुद्धि-
 कुरुष्व ॥ ८६ ॥ जीवं यं वै प्रेरयती कनिष्ठा काम्यं धर्मं कुरुते सर्वदापि ॥ क ग्राह्यणाः क च विष्णुर्मात्मा क वै कथा क च यज्ञः क
 गावः ॥ ८७ ॥ क चाश्वत्थः क च स्नानं क शौचमेतत्सर्वं नाम नाशं करोति ॥ मूढं पतिं रेणुकां पूजयस्व मायादेव्या दीपदानं कुरुष्व ॥ ८८ ॥
 सुभेरवादीन् भज मूढ त्वमंघ ह्यारिद्रहूर्णधारयेः सर्वदापि ॥ ज्येष्ठाष्टम्यां ज्येष्ठदेवीं भजस्व भक्त्या मूढं गलवचं कुरुष्व ॥ ८९ ॥ मरिगंधाष्टम्यां
 मरिगंधं भजस्व तथा मूढं स्वगले धारयस्व ॥ दीपस्तंभं सुदिने पूजयस्व तत्सूत्रमेव स्वगले धारयस्व ॥ ९० ॥ महालक्ष्मीं चाद्यलक्ष्मीं च सम्यक् पूजा-
 कुरु त्वं हि भक्त्याथ जीव ॥ लक्ष्मीसूत्रं स्वगले धारयस्व महालक्ष्मीवाचं भवसीत्युत्तरम् ॥ ९१ ॥ विहाय मौज्जोदिवत्त भग्नकामः सुसुखलान्धारय-

ग.म.पु.
॥२५९॥

स्वातिभक्त्या॥सुवासिनीः पूजयस्वाद्यु भक्त्या गन्धैः पुष्पैर्धूपदोषैः प्रतोष्य ॥१२॥वरातिक्रयं कांस्वपात्रे निधाय कुर्वातिक्रयं देवतादेवतानाम् ॥ पिबु
मंदपत्राणि वितत्य भूमौ नमस्व त्वं क्षम्यतां चेति चोक्ता ॥ १३ ॥ महादेवीं पूजयस्वाद्य भक्त्या सद्गुणवानां मा ददस्वाप्यथान्नम् ॥ सद्गुणवानां
यदि वात्रं ददासि भाग्यं च ते पश्यतो नाशमेति ॥ १४ ॥ स्ववामहस्ते वेणुपात्रे निधाय दीपं धृत्वा सव्यहस्ते पते त्वम् ॥ उत्तिष्ठ भोः पंचगृहेषु
भिक्षां कुरुष्व सम्यक् प्रविहायैव लज्जाम् ॥ १५ ॥ आदौ गृहे षड्सात्रं च कृत्वा जगद्गोप्यं भोजनं त्वं कुरुष्व ॥ तच्छेषात्रं भोजयित्वा पते त्वं
तासां च रे शरणं त्वं कुरुष्व ॥ १६ ॥ तासां हस्तं पुस्तके स्थापयित्वा ब्राह्मीत्येवं तन्मुखोवाचयस्व ॥ त्वं खड्गदेवं पूजयस्वाद्यभतेस्तत्सेवकान्पूजय
स्वाद्य सम्यक् ॥ १७ ॥ तैः सार्धं त्वं श्वानशब्दं कुरुष्व हरिद्राचूर्णसर्वदा त्वं दधस्व ॥ कुरुष्व त्वं भीमसेनस्य पूजां पंचामृतैः षोडशभिर्बोपचारैः
॥ १८ ॥ तत्कोपीनं रौप्यजं कारयित्वा समर्पयित्वा दीपमालां कुरुष्व ॥ तदासवर्थां च भोजयस्वाद्य भक्त्या गर्जस्व त्वं भीमभीमेति सुष्ठु ॥ १९ ॥
तदासवर्थांमोदयस्व स्ववस्त्रैर्मयैर्मांसद्रव्यजालेन नित्यम् ॥ महादेवं पूजयस्वाद्य सम्यग् महारुद्रैरतिरुद्रैश्च सम्यक् ॥ १०० ॥ हरेस्तुक्का जंगमान्पूजयस्व
शैवागमे निपुणान्छृद्वातात् ॥ शार्कभरीं विवशः सर्वशाकान्सुपाचयित्वा च गृहे गृहे च ॥ १ ॥ ददस्व भक्त्या परमादरेण स्वलङ्कृत्य प्रास्तु
स्तद्वर्णांश्च ॥ कुलालदेवं पूजयस्वाद्य भक्त्या त्वं हम्भ्या वै तादिने शंखबुद्ध्या ॥ २ ॥ तद्भक्तवर्थां पूजयस्वाद्य सम्यक् तत्प्राप्तुं लो वेदनं त्वं कुरुष्व ॥
सुपंचम्यां मृन्मयीं शेषमूर्तिं पूजां कुरुष्व क्षीरलाजादिकैश्च ॥ ३ ॥ सुनागपाशं हि गले च बद्धा तच्छेषात्रं भोजयेमोः पुनस्तस्मै ॥ दिने चतुर्वे भोज
यस्वाद्य भक्त्या नैवेद्यात्रं भोजयस्वाद्य सुष्ठु ॥ ४ ॥ इत्यादिकं प्रेरयित्वा पतिं सा जीवेन नष्टं प्रकरोत्येव नित्यम् ॥ तस्याः संयाचीवरूपः पतिरसौ
सम्यग्दृष्टामिहलोके परत्र ॥ ५ ॥ तस्याः संगं सुविदुर् विरुज्यचेद्वा समग्रं कुरु सर्वदा त्वं ॥ सुबुद्धिरूपा त्वीर्यती जगद् भजस्व विष्णुं परमादरेण
॥ ६ ॥ हरिं विनान्यं न भजस्व नित्यं सा रेणुका त्वां तु न पालयेष्यति ॥ अहृष्टनामा हरिर्वे हि नित्यं फलप्रदो यदि न स्वात्सर्गम् ॥ ७ ॥ ज्यु
प्सितां श्रुत्यनुक्तां च देवीं पतिदृष्ट्वा सर्वदा सेवयित्वा ॥ तस्याः प्रसादात्कुष्ठभगदशैर्धुक्का दुःखं संयमिनीं प्रयाहि ॥ ८ ॥ तदा कुंदवी कुम्भं गता वदस्व
मे ह्यतः पते त्वं न भजस्व देवीम् ॥ पते भज त्वं ब्राह्मणान्वैष्णवांश्च संसारदुःखात्तारकान्सुष्ठुपूज्य ॥ ९ ॥ सेवादिकं प्रविहायैव त्वच्छं रायादेव्या भज
नात्किं वदस्व ॥ ज्येष्ठाष्टम्यां ज्येष्ठदेवीं ह्यलक्ष्मीं लक्ष्मीति बुद्ध्या पूजयित्वा च सम्यक् ॥ १० ॥ तस्याः सूर्यं गलबद्धं च कृत्वा नानाहन्त्रं ह्यत
ध्यायः पते त्वम् ॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिवर्द्धा च सम्यक् ताडयमानैः कशाभिः ॥ ११ ॥ तदा ह्यलक्ष्मीः कुत्र पलायतेऽसावतो मूलं विष्णुपाद

उ. खं.
श. कां.
अ. २८

॥२५९॥

भजस्वा॥पते भज त्वं सर्वदा वायुतत्त्वं न चाश्रयेस्त्वं सूक्ष्मस्कंदं च मूढ ॥१२॥ तद्वत् त्वं नवनीतं च भक्त्या तदुच्छिष्टं भक्षयित्वा पते हि॥तस्याश्च मूत्रं
 गलबद्धं च कृत्वा इहैव दुःखान्यनुभूयाः पते त्वम् ॥१३॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिवेद्धा च सम्यक् ताड्यमानः कशाभिः ॥ तदा स्कंदः कुत्र पलायतेऽ
 सावतो मूलं विष्णुपादं भजस्व ॥ १४ ॥ दीपस्तंभं दापयित्वा पते त्वं सूत्रं च बद्धा त्वगले च भक्त्या ॥ तदा बद्धा यमदूतैश्च पारिवेद्धा
 स्तंभेस्ताड्यमानस्तु सम्यक् ॥ १५ ॥ दीपस्तंभः कुत्र पलायितोभूदतो मूलं विष्णुपादं भजस्व ॥ लक्ष्मीं पुजयित्वा च लक्ष्मीं सूत्रं तस्याः
 स्वगले धारय त्वम् ॥ १६ ॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिवेद्धा सम्यक् ताड्यमानः कशाभिः ॥ तदा लक्ष्मीः कुत्र पलायतेऽसावतो मूलं
 विष्णुपादं भजस्व ॥ १७ ॥ विवाहमौजोदिवसे मूढबुद्धे उगुसितान्धारयित्वा सुभक्त्या ॥ वार्षार्तिकं कांस्वपात्रे विधाय कृत्वातिथ्यं उद्वेष्टेति
 शब्दम् ॥ १८ ॥ तथैव दद्यात् पित्रुमंदस्य पत्रं सुनर्तयित्वा परमादरेण ॥ यदा तदा यमदूतैश्च पारिवेद्धावद्धा ताड्यमानश्च सम्यक् ॥ १९ ॥
 तत्र स्वामिन्कुलदेवो महात्मन्पलायितः कुत्र मे तद्वदस्व ॥ स्वदेहानां पूजयित्वा च सम्यक्कण्ठाभरणैर्विभूषणां च केशः ॥ २० ॥ संतिष्ठमाने यम
 दूता बलिष्टा संताड्यमाने सुसलैर्भिदिपालैः ॥ यदा तदा कुत्र पलायिता सा केशविहीना लंबकणी च कृत्वा ॥ २१ ॥ स्वनामहस्ते वेणुपात्रे विधाय
 दीपं धृत्वा सव्यहस्ते च मूढः ॥ ग्रहेष्टहे भैक्षचर्या च कृत्वा संतिष्ठमाने स्वग्रहं चैव देवी ॥ २२ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च मूढ दीपैः सहैर्दक्षमानश्च
 सम्यक् ॥ निनासिका रेणुका मूढबुद्धे पलायिता कुत्र सा मे वदस्व ॥ २३ ॥ सदा मूढं खड्गदेवं च भक्त्या तं भक्तवत्पूजयित्वा च सम्यक् ॥ तैः
 सार्धं त्वं खानवद्भोजयित्वा संतिष्ठमाने स्वग्रहे चैव नित्यम् ॥ २४ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमानस्तत्र शम्भुं मूढवद् ॥ संतिष्ठमाने भक्त
 वर्ये विहाय तदा देवः कुत्र पलायितोभूत् ॥ २५ ॥ स पार्थक्याद्रीमसेनप्रतीकं पंचाश्रुतः पूजयित्वा च सम्यक् ॥ सुव्यजने चात्रकोपीनमेव दत्त्वा मूढ
 स्तिष्ठमाने स्वग्रहे ॥ २६ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमाने यममार्गे च मूढः ॥ भीमः स वै कुत्र पलायितोभूदतो मूलं विष्णुपादं भजस्व
 ॥ २७ ॥ महादेवं पूजयित्वा च सम्यक् हरेत्पुष्पां स्वग्रहे विद्यमाने ॥ यदा ग्रहं दक्षते वक्रिना तु तदा हरः कुत्र पलायितोभूत् ॥ २८ ॥ शार्कं
 भरीदिवसे सर्वमेव शार्कंभरी सा च देवी महात्मन् ॥ पलायिता कुत्र मे त्वं वदस्व कुलालदेवं पूजयित्वा च भक्त्या ॥ २९ ॥ कार्पासं चैतेन दत्तं
 शहीत्वा संतिष्ठमाने यमदूतैश्च सम्यक् ॥ संदन्त्यमानस्सीक्ष्णधोरैः कुग्रैः कुलालदेवं च सुदंष्ट्रनेत्रम् ॥ विहाय वै कुत्र पलायितोभूत् जायतेऽन्धेषु
 पात्राणि केन ॥ ३० ॥ यदा पंचम्यां सुन्मयीं शेषमूर्तिं संपूज्य भक्त्या विद्यमाने स्वग्रहे ॥ तदा बद्धा यमदूताश्च सम्यक् संवल्लमाने नारायणैश्च

ग.म.पु.
॥२६०॥

बद्धा ॥ ३१ ॥ स्वभक्तवयं प्रविहाय नागः पलायितः कुत्र वै संवद त्वम् ॥ दूर्वाङ्गुरमोदकैः पूजयित्वा विनायकं पंचस्वाद्यैस्तथैव ॥ ३२ ॥ संति
ष्ठमाने यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमाने तप्तदंडैश्च मूढ ॥ दंतं विहायैव च विप्रराजः पलायितः कुत्र मे तं वदत्वम् ॥ ३३ ॥ विवाहकाले पिष्टदेवी
सुभक्त्या संपूजयित्वा विद्यमानो गृहे स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च बद्धा संपीड्यमानो यममार्गे स मूढः ॥ ३४ ॥ विद्यादेवी पीड्यमानं च भक्तं
विहाय सा कुत्र पलायिताभूत् ॥ विवाहकाले रजकस्य गेहं गत्वा सम्यक् प्रार्थयित्वा च मूढः ॥ ३५ ॥ यस्तंभसूत्रं कलशे परीत्य पूजां कृत्वा
विद्यमानो गृहे स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् तं स्तंभसूत्रं तस्य मुखे निधाय ॥ ३६ ॥ संताड्यमाने स्तंभसूत्रस्थदेवी पलायिता कुत्र मे संवद
स्व ॥ विवाहकाले पूजयित्वा च सम्यक् चंडालद्वीं भक्तवश्यां च तस्याः ॥ ३७ ॥ तद्भक्तवयैः शूर्पमप्ये च तीरे संसेवयित्वा विद्यमानो गृहे
स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च बद्धा संताड्यमानो यममार्गे महद्भिः ॥ ३८ ॥ चण्डलेदेवी क पलायिताभूत्सुमूढबुद्धे विष्णुपादं भजस्व ॥ ज्वरादिभिः
पीड्यमाने स्वपुत्रे गृहे स्थितं ब्रह्मदेवं च सम्यक् ॥ ३९ ॥ भूर्पेदीपैर्मंश्यभोज्यैश्च पुण्यैः पूजां कृत्वा विद्यमानश्च गेहे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च
बद्धा संताड्यमाने वैष्णवादिभिश्च ॥ ४० ॥ स ब्रह्मदेवः क पलायितोभूत्सुमूढबुद्धे विष्णुपादं भजस्व ॥ सन्तानार्थं बृहतीं पूजयित्वा गलेन
बद्धा बृहतीं वै फलं च ॥ ४१ ॥ संतिष्ठमाने यमदूतैश्च बद्धा संताड्यमाने बृहतीकंटकैश्च ॥ तदा देवी बृहती मूढबुद्धे पलायिता कुत्र मे तद्वद त्वम्
॥ ४२ ॥ भजस्व मूढ परदेवतं च नारायणं तारकं सर्वदुःखात् ॥ सुक्षुद्रदेवेषु मतिं च मा कुरु न च शृणु त्वं फल्युवाक्यं तथैव ॥ ४३ ॥
सुक्षुद्रदेवात् भिदिपाले निधाय विसर्जयित्वा ह्रदशे महात्मन् ॥ संधाय त्वं स्वकुलाचारधर्मं संपातने नरकं हेतुभूतम् ॥ ४४ ॥ पुनीहि
गात्रं सर्वदा मूढबुद्धे मंत्राष्टकैर्जन्मतीर्थं पवित्रे ॥ हृदि स्थितामौर्ख्यमुद्रां विहाय कृत्वाभूषां विष्णुमुद्राभिरभ्याम् ॥ ४५ ॥ सदा मूढो हरि
वार्तां भजस्व ह्यायुगेतं व्यर्थमेवं कुञ्चद्वया ॥ सद्द्वेष्णवानां संगमो दुर्लभश्च क्षुब्धं ज्ञानं तारतम्यस्वरूपम् ॥ ४६ ॥ हरिं गुरुं ह्यनुसृत्यैव
सत्यं गतिं स्वकीयां तेन जानीहि मूढ ॥ दग्ध्वा दुष्टां बुद्धिमवं च मूढ सुबुद्धिरूपं मा भजस्वैव नित्यम् ॥ ४७ ॥ मया साधे सद्गुरुं
प्राप्य सम्यग्वैराग्यपूर्वं तत्त्वमात्रं विदित्वा ॥ तेनैव मोक्षं प्राप्नुमो नार्जवैर्यत्तार्यां विष्णोः संप्रसादाच्च लक्ष्म्याः ॥ ४८ ॥ इत्याशयं मनसा सन्निधाय तथा
चोक्तं भक्तवयों मदीयः ॥ अतो भक्तः प्रवहेत्येव संज्ञामवाप वीन्द्र प्रकृतं तं शृणु त्वम् ॥ ४९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयशि
ब्रह्मकाण्डे तारतम्यनिरूपणद्वारा विष्णोरेवोपास्यत्वमित्यर्थनिरूपणं नामाऽष्टाविंशतमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ प्रवहानंतरान्वश्ये शृणु पर्शोद्विषत्तम ॥

उ. खं.
त्र. कां.
अ. २९

॥२६०॥

यो धर्मो ब्रह्मणः पुत्रो ह्यादिमृष्टौ त्वगुद्भवः ॥ १ ॥ स ज्ञानान्सौम्यरूपेण चारुणाद्धर्मनामकः ॥ स एव सूर्यपुत्रेभ्यश्चमसंज्ञामवाप सः ॥ पापि
 नां शिक्षकत्वात्स यम इत्युच्यते बुधेः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ प्रह्लादानंतरं गंगा भार्या वै वरुणस्य च ॥ प्रह्लादादयमाज्ञेया सहिष्णा वरुणा
 यिका ॥ ३ ॥ स्वरूपादयमाज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ ज्ञानस्वरूपं विष्णु यमो जानाति सर्वदा ॥ ४ ॥ अतो गंगेति सा ज्ञेया सर्वदा
 लोकपावनी ॥ भक्त्या विष्णुपदीत्येव कीर्तिता नात्र संशयः ॥ ५ ॥ या पूर्वकाले यज्ञरत्नस्य विष्णोः साक्षरक्षेत्रिणमतः स्वर्गे ॥ दामस्य
 पादस्य नखाग्रतश्च निर्भिद्य चोष्णोडकटाहखण्डम् ॥ ६ ॥ तदुदरमतिविगात्सम्भविश्यावर्तंती जयदधततिहेतुः पादांकजलकञ्जुद्राम् ॥ निखि
 लमलनिहंती दर्शनात्स्पर्शनाच्च सकृदवगहनाद्रा भक्तिदां विष्णुपादं ॥ शशिकरवरगौरां मीननेत्रां सुपुञ्ज्यां स्मरति हरिपदीत्यां योऽस्मैति क्रमेण ॥
 ७ ॥ इद्रेऽपि वायुकरमर्दितवायुकटाविंदुं च प्राश्य शिरसि ह्यसहिष्णुमानः ॥ भागीरथी हरिपदांकमिति स्म नित्यं जानन्महापरमभागवतप्र
 धानः ॥ भक्त्या च खिन्नहृदयः परमादरेण धृत्वा स्वभूतिं परमां ह्यशिवः शिवोऽभूत् ॥ ८ ॥ भागीरथ्याश्च चत्वारि रूपाण्यासन्स्वर्गेश्वर ॥
 महाभिपग्ननेद्रस्य भार्या तु ह्यभिपेचनी ॥ ९ ॥ द्वितीयेनैव रूपेण गंगा भार्या च शतनोः ॥ सुपेणा वै सुपेणस्य भार्या सा वानरी स्मृता ॥ १० ॥
 मंडुकभार्या गंगा तु सैव मंडूकिनी स्मृता ॥ एवं चत्वारि रूपाणि गंगाया इति कीर्तितम् ॥ ११ ॥ आदित्याश्चैव गंगातः पर्जन्यः सप्रदाहृतः ॥ प्रव
 र्णाति सुवैराग्यं ह्यतः पर्जन्यनामकम् ॥ १२ ॥ शरंवराय पंचजन्याश्च पंच हित्वा जग्ध्वा गवर्कं पदक्रमेण ॥ स्वराणस्य स्पृष्ट्वा संस्थितस्य भजेत्सदा नैव
 भक्तिविपं च ॥ १३ ॥ लिङ्गं पुष्टं नैव कार्यं सदैव लिङ्गं पुष्टं कार्यमेवं सदापि ॥ यो नो सक्तिर्नैव कार्या सदापि यो नो सुक्तेऽसंगतो वाति मुक्तिम् ॥ १४ ॥
 वैराग्यमेवं प्रकरोत्येव नित्यमतः पर्जन्यस्त्वेतकः पक्षिवयं ॥ एतावता शरभार्यो महात्मा स चांतरो स तु पर्जन्य एव ॥ १५ ॥ शश्वत्केशा यस्य
 गात्रे खगद्र प्रभास्यते शरभार्यो पयोतः ॥ यमस्य भार्या श्यामला सा खगद्र यस्मात्सदा कलिभार्यापि या ॥ १६ ॥ सत्त्वा सम्पत्क मानसं या करा
 ह्यतश्च सा श्यामलासंज्ञकाभूत् ॥ मले वक्ष्ये हरिभक्त्यैवार्थां सुलोहपात्रं सन्निधानं च तस्य ॥ १७ ॥ तद्वैष्णवैस्त्याज्यमेवं सदैव वल्लं दग्धं
 सन्धिर्जं चैव जन्यम् ॥ १८ ॥ चिकित्सते परदुःखं खगद्र हरभक्त्यस्त्याज्यमेवं सदैव ॥ १८ ॥ नोचाश्च ते हरिभक्त्यैर्विहीनास्तैषां संगो नैव कार्यः
 सदापि ॥ पुराणसंपर्कविवर्जिनं च पुराणवाले च पुराणवच्छम् ॥ १९ ॥ सुजीर्णकथां जिनमेखलं च यज्ञोपवीतं च कलिशिर्यं च ॥ शिर्यं ग्रहं चोर्णविता
 नकं च समित्कुशः परितः कृत्स्नं च ॥ २० ॥ सर्वं चेष्टकलिभावाग्रिमं च नैव म्रियं शाङ्गपाणः कदाचित् ॥ कस्मिं सुपर्कं यावन्मालस्य

११ म.पु.
॥२६१॥

चात्रं तुषः पिण्याकं तुम्बविल्वे पलांडुः ॥ २१॥ दीर्घं तर्कं स्वादुहीनं कटूष्णमेते सर्वे कलिभार्याप्रियाश्च ॥ सुदुर्मुखं निंदनं चार्यजानां सतोवमत्यात्म
जानां प्रसह्य ॥ २२ ॥ सुपीडनं सर्वदा भर्तृवर्गे गृहस्थितवीहिवस्त्रादिचौर्यात् ॥ प्रकीर्णधृतान्मूर्धन्यान्संज्ञानं करैर्युतं देवकलिप्रियं च ॥ २३॥ इत्यादि
सर्वे कलिभार्याप्रियं च मुनिर्मलं प्रकरोत्येव सर्वम् ॥ अतश्च सा श्यामलेति स्वसंज्ञामवाप सा देवकी संवधूव ॥ २४ ॥ युधिष्ठिरस्यैव बभूव पत्नी
संभाविता तत्र च देवकी सा ॥ चंद्रस्य भार्या रोहिणी वै तदेयमश्विन्यादिभ्योऽद्वाधिका सर्वदेव ॥ २५ ॥ रोणी धृत्वा रोहति योग्यस्थानं तस्माच्च
सा रोहिणीति प्रसिद्धा ॥ आदित्यभार्या नाम संज्ञा खगेंद्र ज्ञेया सा नारायणस्य स्वरूपा ॥ २६ ॥ संजानातीत्येव संज्ञामवाप संज्ञेति लोके सूर्य
भार्या खगेंद्र ॥ ब्रह्माण्डस्य ह्यभिमानी तु देवो विराडिति ह्यभिधामाप तेन ॥ २७ ॥ गंगादिषु सममेव नित्यं परस्परं नोत्तमं नाधमं च ॥ प्रधा
नाग्नेः पाविकान्येव गंगा सदा शुभा नात्र विचार्यमस्ति ॥ २८ ॥ आसां ज्ञानात्पुण्यमग्नेति नित्यं सदा हरिः प्रीयते केशबालम् ॥ गंगादिभ्यो ह्यवरा
ह्यभिजया स्वाहासंज्ञाधिगुणा नैव हीना ॥ २९ ॥ स्वाहाकारो मन्त्ररूपाभिमानी स्वाहेति संज्ञामाप सदैव वीद ॥ अग्नेर्भार्याति तुद्धिमात्र संवधूव
ब्रह्माभिमानी चंद्रपुत्रो बुधश्च ॥ ३० ॥ बुद्ध्याहरद्वे राष्ट्रजातं च सर्वं धृतं त्वतो बुधसंज्ञामवाप ॥ एवं चाधुनमिह न्युर्गहात्मः सुभद्रायां जटरे ह्यर्जुनाच्च
॥ ३१ ॥ कृष्णस्य चंद्रस्य यमस्य चारिः स संयुतस्त्वश्विनोर्वै हरस्य ॥ स्वाहाधमश्चंद्रपुत्रो बुधस्तु पादाराविंदे विष्णुदेवस्य भक्तः ॥ ३२ ॥ नामा
त्मिका त्वश्विभार्या उषा नाम प्रकीर्तिता ॥ बुधाधमा सा विज्ञेया स्वाहा दशगुणाधमा ॥ ३३ ॥ नकुलस्य भार्या मागधस्यैव पुत्री शलयात्मजा
सहदेवस्य भार्या ॥ उभे ह्येते अश्विभार्या ह्युपापि उपासते षड्गुणं विष्णुमाद्यम् ॥ अतोऽप्युपासंज्ञका सा खगेंद्र अन्तराब्जं वक्ष्ये महात्मन् ॥
॥ ३४ ॥ ततः शक्तिः पृथिव्यात्मा शनैश्चरति सर्वदा ॥ अतः शनैश्चरो नाम उपायाश्च दशाधमाः ॥ ३५ ॥ कर्मात्मा पुष्करो ज्ञेयः शनैरथ यमो मतः ॥ नया
भिमानी पुरुषः किंचिन्नम्रो दशावरः ॥ ३६ ॥ हरिप्रीतिकरो नित्यं पुष्करे क्रीडते यतः ॥ अतस्तु पुष्कलो नाम लोके स परिकीर्तितः ॥ ३७ ॥ हरि
प्रीतिकरान्धर्मान्वक्ष्ये शृणु खगाधिप ॥ प्रातःकाले समुत्थाय स्मरेन्नारायणं हरिम् ॥ ३८ ॥ तुलसीवदनं कुर्याच्छ्रीविष्णुं स्मरेत्स्वर्ग ॥ विष्णुत्रोत्स
गकाले च ह्यपानात्मककेशवम् ॥ ३९ ॥ त्रिविक्रमं शौचकाले गंगापानकरं हरिम् ॥ दंतधावनकाले तु चंद्रांतर्धामिणं हरिम् ॥ ४० ॥ सुखप्रसालने
काले माधवं स्मरेत्स्वर्ग ॥ गवां कंडुयने चैव स्मरेद्देवधनं हरिम् ॥ ४१ ॥ सदा गादोहने काले स्मरेद्गोपालवच्छभम् ॥ अनंतपुण्याजितजन्मकर्मणः
सुपक्वकाले च खगेंद्रसत्तम ॥ ४२ ॥ स्पर्शं गवां चैव सदा नृणां वै भवत्यतो ॥ चार्यमस्ति ॥ यस्मिन् गृहे नास्ति सदात्तमा च गौर्यगणं श्रोतु

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २९

॥२६१॥

लसी च नास्ति ॥४३॥ यस्मिन् गृहे देवमहोत्सवश्च यस्मिन् गृहे श्रवणं नास्ति संज्ञाः ॥ तत्संस्मर्याति दुःखादिकं च तस्य स्पर्शो नैव कार्यः कदा
पि ॥ ४४ ॥ गोस्पृशनविहीनस्य गोदोहनमजानतः ॥ गोपोषणविहीनस्य प्राहुर्जन्म निरर्थकम् ॥४५॥ गोश्रासस्यमदातुश्च गोपुष्टिं चाप्यकुर्वतः ॥ गतिना
स्त्येव नास्त्येव ग्रामचांडालवत्स्मृतः ॥४६॥ वत्स्यस्य स्तनपाने च बालकृष्णं तु संस्मरेत् ॥ दधिनिर्घृते चैव भंथाधारं स्मरेद्धरिम् ॥४७॥ वृत्तिकाब्जान
काले तु वगहं संस्मरेद्धरिम् ॥ पुंङ्गुणां धारणे चैव केशवादींश्च द्वादश ॥ ४८ ॥ मुद्राणां धारणे चैव शंखचक्रगदाधरसाम्पदां नारायणो मुद्रां कुक्षोरुकादींश्च संस्म
रेत् ॥४९॥ श्रीरामसंस्मृतिं चैव संध्याकाले खगोत्तम ॥ अच्युतानंतगोविंदाञ्छादकाले च संस्मरेत् ॥ ५० ॥ प्राणादिकपंचहोमे वाऽनिरुद्धादींश्च संस्मरेत् ॥
अत्रायर्पणकाले तु वासुदेवं च संस्मरेत् ॥ ५१ ॥ अपोशनस्य काले तु वायोरंतर्गतं हरिम् ॥ वज्रधारणकाले तु रुषेन्द्रं संस्मरेद्धरिम् ॥ ५२ ॥
यज्ञोपवीतस्य च धारणे तु नारायणं वामनाख्यं स्मरेत् ॥ आतिथ्यकाले च तथैव विष्णोः सम्यक् स्मरेत्पशुगणस्य विष्णुम् ॥ ५३ ॥ अपोशने
वैश्वदेवस्य काले तदन्यहोमादिषु भस्मधारणे ॥ स्मरेत्तु भस्मया परमादरेण नारायणं जामदग्न्याख्यरायम् ॥ ५४ ॥ विवाहतीर्थप्रदणस्य काले कृष्णं
रामं व्यासदेवं क्रमेण ॥ शंखोदकस्त्रोद्धरणे चैव काले सुकुंदरूपं संस्मरेत्सर्वदेवं ॥ ५५ ॥ आसेवासं स्मरणं चैव कार्यं गोविंदसजस्य विमुद्गमत्रम् ॥
एकैकमक्ष्यग्रहणस्य काले सम्यक् स्मरेदच्युतं वै खगेन्द्र ॥ ५६ ॥ शाकादीनां भक्षणे चैव काले धन्वंतरि संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ तथा पराशरस्य
च भोगकाले स्मरेच्च सम्यक् पांडुरंगं च विष्णुम् ॥ ५७ ॥ हैयंगवीनस्य च भक्षणे वै सम्यक् स्मरेत्तांडवालम् च कृष्णम् ॥ दध्यन्नभक्षे परमं
पुराणं गोपालकृष्णं संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ ५८ ॥ दुग्धान्नभोगे च तथैव काले सम्यक् स्मरेच्छीनिवासं हरिं च ॥ सुतैलसर्पिःषु विपक्रभक्षसंभोजने
संस्मरेद्रथंकटेशम् ॥ ५९ ॥ द्राक्षामुजम्बूकदलीरसालनारिङ्गदाहिम्बफलानि चारु ॥ स्मरेत्तु स्मभंत्तमवारिकेलयात्रीसुभोगे खलु बालकृष्णम् ॥ ६० ॥
सुपानकस्यैव च पानकाले तस्यक् स्मरेद्भारसिंहाख्यविष्णुम् ॥ गंगामृतस्यैव च पानकाले गंगातातं संस्मरेद्विष्णुमेव ॥ ६१ ॥ प्रयाणकाले संस्मरेत्ता
दर्थ्यवाहं नारायणं निर्घृणं विश्वसृतिम् ॥ पुत्रादीनां सुवने चैव काले सुवंपुङ्गवस्तं संस्मरेत्कृष्णमेव ॥ ६२ ॥ सुसंवकाले स्वस्त्रियस्यैव नित्यं गोपी
कुचद्वन्द्वनिलसितं हरिम् ॥ तांबूलकाले संस्मरेच्चैव नित्यं प्रभुनाख्यं वासुदेवं हरिं च ॥ ६३ ॥ शय्याकाले संस्मरेच्चैव नित्यं संकर्मणालम्
विष्णुरूपं हरिं च ॥ निद्राकाले संस्मरेत्पद्मनाभं कथाकाले व्यासहृत् हरिं च ॥ ६४ ॥ सुगानकाले संस्मरेद्विष्णुगीतं हरिं च ॥ अर्चयत्सर्वदेवं ॥

ग.म.पु.
॥२६२॥

श्रीमत्तुलस्याऽष्टेदने चैव काले श्रीरामगमेति च संस्मरेत्तु ॥ ६५ ॥ पुण्यादीनां छंदेन चैव काले सम्यक् स्मरेत्केपिलास्व्यं हरिं च ॥ प्रदक्षिणे
गारुडातिर्गतं च हरिं स्मरेत्सर्वदा वै स्वर्गद्वारं ॥ ६६ ॥ प्रणामकाले देवदेवस्य विष्णोः शेषातिस्थं संस्मरेच्चैव विष्णुम् ॥ सुनातिकाले संस्मरेन्नारासिंहं नारायणं
संस्मरेत्सर्वदापि ॥ ६७ ॥ पुत्तियेदा क्रियते कर्मणां च सम्यक् स्मरेद्भ्रातृदेवं हरिं च ॥ एवं कृतानि कर्माणि हरिप्रीतिकराणि च ॥ ६८ ॥ सम्यक्
प्रकुर्वन्नेतानि पुष्करो हरिवल्लभः ॥ ६९ ॥ एतस्मादेव पक्षीश कर्म यत्समुदाहृतम् ॥ पुष्कराख्यानमतुलं शृणोति श्रद्धयान्वितः ॥ हरिप्री
तिकरे धर्मे प्रीतियुक्तो भवेत्सदा ॥ ७० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे कृष्णगरुडसंवादे तत्त्वरहस्यं नामैकोनविंशो
ध्यायः ॥ २९ ॥ समाप्तमिदं गरुडमहापुराणम् ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥

उ. सि.
त्र. कां.
अ. २९

इति श्रीगरुडमहापुराणं समाप्तम् ।

॥२६२॥

श्रीगरुडमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

[illegible]

श्रीगुरुभट्टमहापुराणम् : दलोकानुक्रमणो

अतः सुकृतिनां लोको न (मं) १.२६
 अतस्त वायु रेवको महा-(उ) १६.३१
 अतस्तस्य सुतैः पौत्रैः (आ) ४.११३
 अतस्तत्त्वो रुद्ररूपो (उ) १८.६६
 अतः स्नात्वा दिव्यमंत्र (उ) २०.४१
 अतिकृच्छं चरेद्वाता (आ) १०७.२८
 अतिक्लेशेन येऽप्यर्था (आ) १०६.२८
 अतिक्लेशेन लब्धस्य (मं) ३६.३३
 अतिपक्वानंतरं तु तथा (उ) १४.२०
 अतिप्रकाशयुक्तत्वा (उ) २८.४२
 अतिपाप महाघो (आ) २१३.१२४
 अतिमानं वदासेवेद (आ) १६२.२६
 अतिमोऽप्यमिश्र (आ) ६.६८
 अतिबाहु शरीरं च कथं (मं) १.३२
 अतिवल्लणखर स्पर्श (आ) १६४.११
 अतिसारश्च नैश्चल्या (मं) ३३.३२
 अतीव दैत्येनघनादिकं (उ) १८.६१
 अतीव रूपणीकन्या (आ) ६०.३
 अतीसार ग्रहणोपच (आ) १५७.१
 अतीसारः समन्वेन (आ) १५७.१३

अतीसारः स सुतरां (आ) १५७.२
 अतीशृङ्गारमुत्सृज्य (मं) ६.१०२
 अतो मंगैति सा ज्ञेया (उ) २६.५
 अतो मदाधरो विष्ण- (आ) ८२.६
 अतो गाधिगतिप्रोक्त-(उ) २८.२४
 अतो गुणांस्तवने नास्ति (उ) ६.५५
 अतो गुणास्तव देवस्य (उ) २.३६
 अतो ज्ञानादिकं नास्ति (उ) ११.४५
 अतो देयञ्च पुत्रेण (मं) ३४.१०
 अतो दोषास्तद्विरुद्धा (उ) २४.५३
 अतो न ज्ञानेनवसद्गुणान् (उ) ७.४२
 अतो नम्यो वायुराणि (उ) १.७६
 अतो न रोहितव्यं हि (आ) ४.८६
 अतो नाहं प्रदयोपि भूमन् (उ) ६.१३
 अतो नाहं ब्राह्मणस्तादि (उ) ३.३३
 अतो नेच्छामि भर्तारं (उ) १६.४८
 अतो बलमिति ह्याकथाम-(उ) १६.३२
 अतो बालनरस्यापि (मं) ४३.३
 अतोमुरारिश्च तवैव भार्या (उ) १६.५५
 अतो मे मुक्तिनामाशुभा (उ) १६.२७

अतो मे संशयं छिद्यि (उ) १०.३८
 अतो वदो वामदेवेति (उ) १८.२५
 अतो रोचननामासो (उ) १६.६८
 अतो लक्ष्म्यावियोगस्तु (उ) ३.२४
 अतो नायुः स्थितिर्नाम (उ) १६.२५
 अतो विपय्ये बाह्या (आ) १६०.५७
 अतो वै विज्ञानागासो (उ) १६.५१
 अतोसो विष्णुमहापच (उ) १६.२६
 अतो हरः कोप्ररूपी मदैव (उ) २२.२३
 अतो हरिः केशवनाम (उ) २४.५२
 अतो हरे तादृशीं मे बुद्धिं (उ) ७.३१
 अतो हरेः पाप विना (उ) २३.३२
 अतो हो मातुर्मुमुक्षुं (उ) १.७१
 अतो हि गोविंदं दर्शय (उ) २४.५७
 अतो हि मातां हरिरेव (उ) २६.१२
 अतो हाहं पचय (उ) २०.४७
 अत्यन्तलोहितो या ह एष (आ) ७४.४
 अत्यन्त हरितवर्ण कोमल (आ) ७१.१२
 अत्यन्तु पानं कठिना (आ) ११४.२८
 अत्यर्थं तदु वर्णतश्च (आ) ६८.१६

अत्ययनाच्च संतोभा-(आ) १६१.२३
 अत्यादरं दशायतोव सा (आ) २.३२
 अत्यादराङ्गनामकतस्य (उ) २०.४३
 अत्यासी चातिपातश्च (उ) २२.३६
 अत्युत्तमं गृष्टिदानं च (उ) २६.५७
 अत्युत्तमं द्रव्यदानं च (उ) २६.५६
 अत्युत्तमं भागवतस्य (उ) २६.५८
 अत्युत्तमं सुनिदानं च भद्रे (उ) २६.५५
 अत्युत्तमा मण्डकाः (आ) १६६.६३
 अत्र अग्नौ तटस्नानां (मं) ४६.१४
 अत्र ते कीर्तिमिप्सामि (मं) २.५३
 अत्र दत्तं सुतैः पात्रैः (मं) १६.१०
 अत्र मातुः वृषक् भाद्र (आ) ८८.२५
 अत्र स्नानं गच्छ्यायां (उ) २०.२५
 अत्र स्नानं यः करोति स (उ) २०.१८
 अत्र रमाहूँ सितां नैति (मं) ५१.४
 अत्रिपययानुपयायां जमो (उ) १८.२२
 अत्रिर्धर्मिकः पुण्ड्रः (आ) १५.७२
 अन्तरनतरं ब्रह्मा दणवर्ण (उ) १३.४३
 अन्तः सोमस्तस्य शार्वर्ग (आ) १३.२

अर्धेव सद्यः पत्नी ते (आ) ८६.६६
 अर्धे वास्तो श्रीनिवातो (उ) २६.४५
 अर्धे बोधाहरतो (मं) २२.१८
 अशोभत इमं गच्छादि (मं) ४६.१२२
 अथ कश्चित् प्रभवेन (मं) ४४.२३
 अथ कुलाभयि वश्ये (आ) १६६.१
 अथ दानोनिधिर्वश्ये तयो (आ) ६८.१
 अथ द्वादश तपाग्निवने (आ) १४४.२०
 अथ प्रणवसंयुक्तस्य (आ) ४८.५८
 अथ प्रेत दवर्गास्तोम (मं) २७.१६
 अथ ब्रह्मा य मयुधन (उ) १६.६३
 अथ भागिन धीरेण (आ) १४५.३३
 अथ यः अर्हो वायु (उ) १८.२७
 अथ योगं प्रत्ययामि (आ) १४.२
 अथर्धोमरुतं चैव कृणु (आ) ४८.६३
 अथर्धे गिरतो रूमे (आ) २१३.४२
 अथर्धानं सुममुमु (आ) २१३.१६
 अथ लिमे तदा चैका (मं) १५.१०
 अथ ब्रह्माणि संश्रया (मं) १३.२
 अथन पञ्चविंशतस्तु (आ) ४५.१८

अथ वापि समं वास्तु (आ)	४७.६	अयेन्द्र बारुणोमूलं (आ)	१६०.२	अर्धैव विष्णुः परमो (उ)	२३.१०	अधुना संप्रवक्ष्यामि (आ)	३२.६	अनङ्गायेति नैवेद्यं (आ)	११७.२
अथवा योगिनां नित्यं (उ)	१६.५२	अथोद्विग्नां कोणिकोक्तं (आ)	१३२.२०	अद्रिसारस्स्यवस्तीक्ष्णं (आ)	२०४.६६	अधोसर्जं जगद्वीजं (आ)	१३१.१३	अनंजनाच्च कुलचित्तं (आ)	१३८.५४
अथवा रक्तवर्णस्तु (प्रे)	६.२२	अथोपतिष्ठेदावित्यभृद्- (आ)	५०.५२	अद्रोहेषेव भूतानामल्प- (आ)	२१४.८५	अधोमुष्टिः प्लुताक्ष- (आ)	१५०.१३	अनडवान् कीदृशः प्रोक्तः (प्रे)	६.३
अथव्याकरणं वक्ष्ये (आ)	२०५.१	अदत्तदाताच्च मवेहरिद्रो (प्रे)	२४.४६	अद्रयत्नान्न कोऽप्यस्ति (आ)	२३६.१४	अधोवदध्ववक्ष्ये द्वे च (आ)	२३.५३	अनत्पात्र सुताग्नेवान् (आ)	८८.८
अथश्चतुर्विधितिभिश्चैव (उ)	२२.२५	अदत्तस्यानुपादानं (आ)	२१३.८	अद्रयानंद चैतन्यं (आ)	२३६.८	अधोनाय तद्रूदध्व तु (आ)	३२.२७	अनस्यायस्मह प्रेते (आ)	६६.४७
अथ आद्यविधिवक्ष्ये (आ)	६६.१	अदत्तां पितरोच्छलं (प्रे)	७.१५	अद्रतं केचिद्विच्छन्ति (प्रे)	४६.६२	अघं मुखः पिण्डपात्रा (आ)	२१८.३१	अनंत इति विज्ञेययोस्तु (उ)	२६.१२२
अथ षोडश सहस्रभार्या (उ)	१२.२६	अददामन्नमाकृष्य (प्रे)	७.५२	अद्रतं हि शिवं प्रोक्तं (प्रे)	४६.६०	अघो मुखं चोर्ध्वपारं (प्रे)	३२.५८	अनन्न कर्णग मुचंद्रमज्ञं (उ)	१८.३८
अथ संध्याविधिं वक्ष्ये (आ)	२१७.१	अदर्शयमहं रूपतदा (प्रे)	७.६७	अद्रैतयोगसम्पन्नास्ते (आ)	२३६.२	अघ्यक्षं जायनादीनां (आ)	६१.१०	अनंत जन्माजितपुण्य (उ)	२३.४१
अथ सोऽष्टमसंख्यायां (आ)	१.३३	अदाहि न च कर्तव्यं (प्रे)	३४.१२६	अघः प्रतिहतोवायुर्बले- (आ)	१६६.१७	अध्यात्म विद्यां विधि (आ)	२१४.३७	अनन्तवत्त वीर्येण (आ)	२२१.१४
अथ स्नानविधिवक्ष्ये (आ)	२१४.१	अदितिदितिर्वन्दुः काला (आ)	६.२६	अघपाः कनिमिच्छन्ति (आ)	११५.११	अध्यापनं याजनं च (आ)	५१.३	अनन्तं पृथिवी चर्मज्ञानं (आ)	२८.६
अथातः स्वासरोगस्य (आ)	१५०.१	अदित्यां करुपाच्चैवसूर्या (आ)	६.५०	अघसा घनमिच्छन्ति (आ)	११५.१३	अध्यायमेनं सुकृतस्य (प्रे)	४८.४४	अनन्तरं मंत्रवभूव (उ)	१३.११
अथातः संप्रवक्ष्यामि (आ)	५१.१	अदुष्टापतितं धार्या (आ)	१०७.२५	अधमेऽष्टपत्तानि (आ)	२०१.१७	अध्यायानामुपाकर्म (आ)	६६.४५	अनंत रुद्रो गृह्य वायू यगा (उ)	२.५१
अथानो मूत्रघातस्य (आ)	१५८.१	अदुष्टं दुष्टपवनं शरीर (आ)	१६६.२	अधरोत्तरं वृत्त्या हि (आ)	६८.२५	अध्वा जरा देहवर्ता (आ)	११५.१०	अनंत लोघिककांनकांति (उ)	२४.८
अथानो यक्षमरोगस्य (आ)	१५२.१	अदुष्टपूर्वा बहवः (आ)	१०६.७	अधर्मार्था च बहुवादो (आ)	२३.१८	अध्वान्तरालिको ज्ञो यो (प्रे)	५.८५	अनन्तरुषोभतस्यो (आ)	१५.१४८
अथालो रक्तपित्तस्य (आ)	१४८.१	अदोससज्जभगवान् ब्रह्मांड (उ)	१०.४	अधमिच्छाश्च शूराश्च (आ)	१४१.१२	अननममृतं चैव कार्यं (आ)	६६.१८	अनन्तं वैद प्रणिपद्यतोपि (उ)	६.२८
अथानंतरजन्मक्षये शृणु (उ)	१८.१	अद्रिर्वा पयसाग्नेय (आ)	१६२.३७	अधः षोडश सहस्रः (आ)	५४.६	अननयः सामयो वा पुत्रा (प्रे)	४५.५	अनंतं नृध्वं यच्चैव (उ)	११.२०
अथान्येन प्रकारेण (आ)	२३.३०	अय नः दान्तुमहोऽतीत्यु- (प्रे)	७.४३	अधिकारो यदा नास्ति (प्रे)	८.१०	अनग्निपवचमस्मनीयान् (आ)	१११.३	अनन्ताऽभ्युदयेऽस्य (आ)	१८.७
अथा परे भागवत प्रधाना (उ)	८.३	अथ प्रभृत्यहं विष्णो (आ)	१२१.३	अधिवास्य पवित्रं ते (आ)	४३.२६	अनग्निमनिकेतं मेकाहार (आ)	८८.३	अनन्तोऽनन्तरूपश्च (आ)	१५.७८
अथाशंसां निदानं च (आ)	१५६.१	अथ मे सफलं जन्म (प्रे)	६.४१	अधिष्ठानञ्च सं तां (आ)	१६३.२	अनग्निपवचमस्मनीयान् (आ)	१३१.३	अनन्त्याध्वं ब्रह्मचर्यं (उ)	१५.८
अथावतारानुसंधायो (उ)	१५.१	अथैव पश्याम हरेस्त (उ)	२४.५०	अधीरः कर्कशः स्तब्धः (आ)	११५.३२	अनन्ते च सुतो स्याता- (प्रे)	४५.३	अनन्तेन तु भावेन भवितं (उ)	८.५

अन्नाद्येनोपकैनेव (अं)	१०.४६	अन्यस्वै च वदेद्विद्वान् (आ)	२४१.१४	अन्वष्टकासु यष्टाष्ट (अं)	३४.१२०	अपरोक्षद्वयं ब्रह्मन् (उ)	१०.२१	अपां दसगुणैवु क्लं (उ)	१०.८
अन्नानि येन दत्तानि (अं)	४.३६	अन्यानि विष्णोः प्रतिपाद (उ)	१.४२	अपकार परानित्यं (आ)	११०.२२	अपरोक्षमिति प्रोक्तं तया (उ)	१०.३१	अपां द्वावधामंदुर्बैः (आ)	२१३.५३
अन्नाधियमानं ब्रह्म (उ)	२.४४	अंघ्यानि शुभ कर्माणि (आ)	६७.५	अपक्षे मुन्यमे पात्रं (अं)	३४.१२	अपरोक्षवतीनां तु तासां (उ)	१७.४४	अपारः परमार्थश्च (आ)	१४.१०
अन्नार्थी यानि दुःखानि (आ)	११३.३६	अन्यान्व्युपरानानि (आ)	२२१.१७	अपकोकृतमृतेभ्यो (आ)	२४०.२०	अपरोक्षानन्तरं तु नास्त्य (उ)	१२.४२	अपि कल्पानिकर्स्वैव (आ)	११४.८
अन्नोदकमये देहे (अं)	२४.१६	अन्यापो पाजितैर्- (अं)	१०.७०	अपणश्यति सन्देहे शान्- (आ)	६०.२३	अपवित्रः पवित्रीवासर्ग- (अं)	४७.५२	अपि चैत्सुदुराचारी (आ)	२२७.२६
अन्यगति च विज्ञेया (उ)	१६.६४	अन्याश्च विविद्यान् (अं)	२०.१०	अपत्यं मे कलत्रं मे धनं (अं)	४६.३६	अपसव्यं सितौ दर्भं (अं)	१०.१७	अपि जानन्प्राथम्यं (अं)	१६.२०
अन्यस्वयोपेक्षां मध्ये (अं)	३४.३५	अन्याश्चाभिमतान्येवान् (आ)	५०.६४	अपत्यं विजयैश्चर्यं (आ)	५१.७	अपसव्यावितो ब्रह्मा (अं)	२६.२०	अपि साधनमुत्तमं (अं)	६.१
अन्यस्य कुलटाषण्यपति (आ)	६८.२०	अन्येऽन्नेभ्योऽन्नवाद्या (अं)	२५.३५	अपनः शोभुचदधमनेन (आ)	१०६.४	अपस्माररगदीन्याद (आ)	१६६.४६	अपुत्रकोऽप्यशुभैव (अं)	२१.१७
अन्यत्र जातं च न तत्प्रधानं (आ)	८०.३	अन्ये ज्वलद्भिरङ्गारै- (अं)	३३.३६	अपनोद्यन्तिल्वं कालादिभिराशु (अं)	५.६	अपस्मारनिबन्धमाद (आ)	१६३.५	अपुत्रस्यपतिर्नास्ति (अं)	१.४
अन्यस्य वामबाहे तुनाम (आ)	६७.३१	अन्ये तु दध ये पुत्रा (अं)	३४.११६	अपमृत्युमृतौ स्यातां (अं)	२१.३३	अपहृतेति त्रिर्यववि- (आ)	२१८.१६	अपुत्रस्यपतिर्नास्ति (अं)	२६.४
अन्यस्य सन्निपातोत्थं (आ)	१४७.२१	अन्येनैकेन भाग्येन (उ)	४.४३	अपमानिर्वाणं प्राप्तांस्तो (अं)	१०.१६	अपहृत्य परस्वं हि (आ)	११४.६७	अपुत्रस्यनातिर्नास्ति (अं)	१३.१८
अन्यथा विसृज्यते (अं)	१४.१३	अन्ये प्रसन्नपयसः पयसां (आ)	७२.४	अपरः काममार्गश्च (अं)	१७.१८	अपाकृतस्तु सन्देहो (अं)	४६.१२१	अपुत्रस्य सपिण्डत्वं (अं)	२६.२०
अन्यथा च गुणोभूय्यां (आ)	४०.५७	अन्येभ्यश्चापि सर्वेभ्य (अं)	४४.१५	अपरं यम सन्देहं (अं)	३५.१	अपानेन विहीनश्चल्या (आ)	१५.१००	अपुत्रस्य मृतायां तु (अं)	३४.१२२
अन्यथा स्वर्तहीनानां (आ)	६५.३७	अन्मेधां चैव पिण्डोदय (आ)	८४.४८	अपरं श्राद्धमाहात्म्यं (अं)	१०.५१	अपायार्गं च भित्त्वं च (आ)	५०.१४	अपुत्रां पुत्रं नृजातो (आ)	६५.१६
अन्यथा परमं सत्त्वं जनाः (अं)	४६.७६	अन्मेधां यासता स्वानां (आ)	८५.१२	अपराजिताया मूलञ्च (आ)	१६०.१	अपानो रक्षगर्वेत्स (आ)	१६७.२६	अपुत्रोऽपि विवेकं (अं)	१४.६
अन्यथा क्रियते यस्तु (अं)	२६.१३	अन्येषां यासता स्वानां (आ)	८५.१२	अपराजिताभिधान्तु (आ)	१७८.१५	अपामार्गः मुद्रुको च (आ)	१६२.३६	अपुत्रो चेन्मृतो (अं)	२६.४१
अन्यथा क्रियते वानो (अं)	२.१४	अन्येषां पुन्यकालेषु (अं)	४७.२३	अपराधसहस्राणि क्रियन्ते (उ)	२४.७५	अपामार्गं नाकट्यां (आ)	१७०.७	अपुत्रव्यंस्ते मुनवस्त- (अं)	४६.१३१
अन्यथा ये विज्ञानि (उ)	४.४६	अन्यैश्च तान्निर्कर्मणः (आ)	२१३.१४०	अपरोक्षतिरोभाव (उ)	१२.४८	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	१८१.२३	अपुत्रं भिन्न पयसापि सत्त्वं (अं)	६.४५
अन्यथा शास्त्रबन्धिन्या (आ)	११३.२६	अन्यैः सौख्यैर्दिकैश्च (आ)	५०.५४	अपरोक्षितभोक्तापो (अं)	४६.१५	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	२०२.१४	अपुत्रं सुखयो विप्रो (आ)	१०७.५
अन्यथन्याकरे सत (आ)	७१.११	अन्यो विपित्त शौय्यो (आ)	१४५.६	अपरोक्षद्वयमं ब्रह्मणां (उ)	१०.२०	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	२०२.१५	अपुत्रमर्म्मचरणास्ते (आ)	६.१२

अपेक्षितं च तृतीयो (उ) ४.१९
अपेक्षितस्य काले तु (उ) २६.५२
अपेक्षने वैश्वदेवस्य (उ) २६.५४
अप्रतोषोऽतिथिः सायमपि (आ) ६६.१६
अप्रतिष्ठः पञ्चमः (अ) ३.४८
अप्रयुष्योऽस्मि भूतानां (आ) १६४.२२
अप्रमेयः स्वयं ज्योतिर- (अ) ९.६७
अप्रयच्छन्मगान्मोहि (आ) ६५.१४
अप्रान्तयाकिनास्थानाः (अ) १०.१८
अप्राप्य तीर्थं सिगते (अ) ३६.२
अप्रापितानि दुःखानि (आ) ११४.५२
अग्रियं न वेदज्जातु ब्रह्म- (आ) ६६.३८
अग्रं ते सत्तिरावेतिपजेत्वा (आ) ५०.६६
अवसस्य वलं राजा (आ) ११५.४१
अवाहममूर्ध्वं जगति (आ) १५८.२६
अपदादासुतं कैरुद्रिच- (आ) १७१.५७
अग्रया च मुहूर्तोच (आ) १७४.२
अग्रया च मुहूर्तो च (आ) १६२.३३
अग्रयावतरोत्तरं च (आ) १८४.२
अग्रयावतकं द्वासा (आ) १६३.१२

अग्रयामतकं द्वासा- (आ) १६३.११
अग्रयां तैश्वर्यं धृष्टी (आ) १७७.९७
अग्रयन्दनपुत्राश्च (आ) ६.४८
अभवन्द्वाहस सुता यामा (आ) ५.२९
अभिन्नार्चय मुमुक्षुर्न (आ) ६५.८४
अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये (उ) २४.३४
अभिप्रायंतत्रवक्ष्येभ्यु (उ) २४.३६
अभिप्रायं तस्य सम्पत् (उ) १२.११
अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये (उ) १.२६
अभिप्रायः सहिष्णुश्च (आ) ८७.२४
अभिमानो दक्षिणस्य (उ) १३.१५
अभिरम्भतां प्रहृयाद् (आ) ६६.३३
अभिभस्तास्तस्या व्यंगा (अ) ४०.८
अभिवग्नहोऽयस्मिन् (आ) ६४७.२७
अभिशिष्य तपास्मान् (आ) २६४.१७
अभिशिष्य समुद्रं च (आ) ४८.५३
अभिवेकाय कुम्भेयु तप्त (आ) ४८.५१
अभिवेकं तपा वरतं ततो (आ) ३०.१०
अभूज्जं सर्वमानस्य (उ) ७.७१
अभूच्छुभोगोद्यातु (आ) १३८.५

अमृतं रजस्तथैव तथा (आ) ८७.२०
अम्यर्ष्यं विष्णुं धरतिषा (आ) १११.७
अम्यस्य वेदसांस्त्वानि (अ) ४६.४३
अभ्यसेम्नसा मुद्रां (अ) ४६.१०५
अस्तागतालयं मयवस (आ) ४६.१७
अभ्यागतोऽतिथिश्च- (आ) २१३.८०
अभ्युक्ष्य चरणौ विष्णु (आ) २१३.४४
अञ्जडाया जले प्रीतिः (आ) ११५.२५
अमन्त्रं कारयेच्छुद्राद् (अ) ३४.४२
अमांस भोजनाश्चाधः (अ) ५.५
अमावसोर्भीमनामा (आ) १३६.४
अमावस्यां पितृणां च (आ) १३७.४
अमावासी वनेद्य (आ) २१३.१४२
अमावस्यां पूजनीया (आ) ११६.८
अमावस्यां भूमिमा च (आ) ५६.२६
सर्षी अन्नः सदस्येयो (आ) २०६.५
अमृकः गोमयमात्मनः (आ) २१८.२८
अमृकामृकं गोर्धतुम्प (अ) ८.३०
समुद्रम भोजिनो जीनाः (उ) १४.४८
अमृदमूला ज्ञानिनो सर्व- (उ) १२.३३

अमृतं रज कथितं हस्त (आ) ६२.३
अमृतं ब्राह्मणस्याम्नं (आ) २१३.१५१
अमृतस्तःकुटीमोहो (आ) १६.१३
अमृतस्य प्रदाता च (आ) १५.१३३
अमृतानामरोक्षावो (आ) १७०.५५
अमृनीकृत्य तं परवान्मर्षैः (आ) ४८.६६
अमृतेषां महाभयं (आ) १८.३
अमृतैस्त्वयंसंयुक्तो (उ) २६.३९
अमोघोत्स्वादिक्कदस्ताव (आ) १२६.१७
अमोक्षमो द्वितीया स्यात् (आ) २०५.४
अम्वष्ट द्रविहा लाटाः (आ) ५५.१६
अम्वसः परिनाम्नेन (आ) ११५.७०
अम्वस्तकं समोमृत् (आ) १६८.१२
अयने विष्टे पुष्पे (अ) ४७.२२
अयमास्मा परं ज्योति (आ) २४०.२५
अयं सप्तवतीर्षोर्ध्वः (आ) १६४.२८
अयं श्राद्धविधिः योगतः (आ) २१८.३३
अयमायुष्परवणं तथा (आ) ६८.४४
अयाचितोऽपि पृच्छ्यादो (आ) १३३.५
अयाचितोऽप्यने तु (आ) २१३.१०३

अयाचितो मगा तत्त्वो (आ) ११३.४५
अयाज्याजका चैव (अ) २२.६६
अयाज्याजको याति (अ) ४६.१४
अयाता ऋषयः सन्धे (अ) १०.३६
अयतागुप्तस्य पुत्रस्तस्य (आ) १४०.३२
अयोध्यान्तु समागत्य (आ) १४३.१३
अयोध्या अचरा माया (अ) ४६.११४
अयो मुक्तिर्हविष्माश्च (आ) ८७.४३
अयोर्नोत्तु सङ्गृह्यते (आ) २०४.२३
अराक्षतां राजानं (अ) २४.१४
अरक्षे निज्जनेदेवे (अ) ११५
अरक्षे निज्जने देवो (अ) २२.३०
अरक्षिदन्तं तेषु तेन (आ) ८६.६
अरक्षिदस्य निवृत्ता च (आ) १५.८६
अरक्षिः धीतमूर्त्तं (आ) १६२.६
अरक्षिषत्तारविषाकच (आ) १७७.६
अद्यार्चं दिविधामं (आ) १६६.२७
अरक्षकं पत्रमुकं (आ) १२०.४५
अरोहिणीभानुगतीमयमा (आ) ६५.३
अरोहितं यशोवीतयोज (आ) ६६.४२

श्रीगरुडमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

अरोचकनिदानते (आ) १५३.१
अरोचको वमिः पलातः (आ) १५७.७१
अरोमशामुलपुण्डं मुमं (आ) ६५.३६
अर्कलीरप्रस्थमेकं (आ) १८५.२६
अर्कपत्रं गृहीत्वा तु (आ) १७६.५
अर्कः पलातः खदिरस्त्व (आ) १०१.६
अर्कं मुलेन दधिना (आ) १७७.८६
अर्कं सोमाम्निसंज्ञानां (आ) ३५.२२
अर्काकिं चन्द्रादशमे ग्रहा (आ) ६१.१६
अर्कास्त्रिमन्त्राभिफला (आ) १७१.५५
अर्षदत्त्वा जितं तेन (आ) १२.६
अर्ष्यं दद्यादगस्त्याय मृतिः (आ) ११६.२
अर्ष्यं पात्रं च पादं च (आ) ८६.१४
अर्ष्यपात्रं ततः कृत्वा (आ) २३.१५
अर्ष्यपात्राभ्यन्तं पादावधत् (आ) १८.१२
अर्ष्यपाद्यादि वैवशात् (आ) ११५.४
अर्ष्याभिं पितृपात्रेषु (आ) ६६.३४
अर्ष्ययन्ति च यं देवा (आ) २.२२
अचितं स्वाञ्जयस्त्रिं तेन (आ) २२२.२६
अचितानाममुत्तमानं (आ) ८६.५१

अर्चिः प्रमानावृतदिव्य (आ) ६६.१६
अर्चयित्वा समं दद्र (आ) ३०.७
अर्च्यं विष्णु देवस्य (अ) ३१.२
अर्जितस्य क्षयं दृष्ट्वा (आ) ११३.८
अजूनं वीर रूपेण प्रविष्टो (उ) १७.३६
अर्थः कश्चस्ति तत्तन्नाम्नः (उ) २८.६०
अर्थदाता विमानंस्तु (अ) १७.१६
अर्थनासं मनस्तापं गृहे (आ) १०६.१५
अर्थावुराणां न सुहृन् (आ) ११५.६७
अर्थद्विघ्नष्टस्तोत्रियात्रा (आ) १०६.५५
अर्थेन किं कृपणहस्तागतेन (आ) १०६.६
अर्थेनापि हि किं तेन (आ) ११०.६
अर्थभ्योऽपि विवृढेभ्यः (आ) २१३.८३
अर्द्धदग्धे तथा देहे (अ) ४.६६
अर्द्धदग्धे तथा देहे (अ) ४.५६
अर्द्धे ग्रहणे धूम्यं (आ) २०१.२०
अर्द्धेऽपमानवासाय (अ) ४.५६
अर्द्धं रात्रे त्रियामे च (आ) १२५.१६
अर्द्धाधिकं मायकमुग्नि (आ) ६६.२६
अर्द्धाधिको द्वी बहुतोऽप्य (आ) ६६.२८

अर्धेन चास्वभरण (आ) २१३.६६
अर्ध्यमा पुलहृश्चैव रथोजाः (आ) ५८.६
अर्ध्यमा सविता र्चव (आ) ४६.१०
अर्वाग्भित्तर्जनः दृढव्यं (आ) १३७.८
अर्वाग्न्य वृद्धः करणाच्च (अ) २६.६७
अर्वाग्नः सवत्सरास्तस्यो (अ) २६.३०
अर्वासां वीजमृष्टिस्तु (आ) १५६.७
अर्वांसि तस्मादुष्पन्त (आ) १५६.२
अर्वांसि सुखमाध्याति (आ) १५६.२६
अलक्षण मन्थते गदितस्य (उ) २२.२२
अलक्ष्मीः कारुण्यं च (आ) ५०.६
अलं वृद्धिं प्राप्नुयादेवैव (उ) ६.२६
अलम्बुशा कुहूश्चैव (अ) ३२.४४
अलकंस्य हितश्चैव (आ) १५.१५०
अलेपकं तथा मुषतं मुक्त (आ) १६.५
अलेह्यलेह्यं च तत्स्य (उ) २८.८१
अलोत्पमिदं भूते जठरं (आ) २३५.६
अल्पानुपपुराणां (उ) १.५७
अल्पेस्वतनयो लियो (आ) ६५.१२

अल्पेन तपसा तवमहापुण्य (आ) ८५.२६
अल्पेन तपसा भोष्टं (उ) २६.२७
अल्पेनापि हि बोधेण (आ) ६८.३६
अल्पोऽपि दोषो दुष्टयो (आ) १५७.५१
अल्पोषधञ्च पित्तस्य (आ) १५८.१२
अवकीर्णदियो ये च (आ) ६.७
अवकुष्ठेऽस्त्रिंशं तप्तं (आ) ५२.११
अवीचिं कुम्भीपाकं च (आ) १०५.६
अवीचिं नरकं प्राप्नो (आ) ८५.४२
अवीचिरन्वनामित्रः (अ) ८३३
अवटोदाताभ्रपर्णो (अ) ६.६६
अवतार जये वीरं दुःखं (उ) १६.७५
अवतारमिदं प्रोक्तं (उ) २.७
अवतार रूपे यमदुःखानि (उ) ६.४१
अवताराहरे ब्र हितथा (उ) १४.१
अवतारामहार्थिणोः (उ) ३.३
अवताराश्च तस्य (आ) १.६
अवसारा ह्युसंयता (उ) १५.२६
अवताराह्युसंयता (आ) १.३४
अवतारेषु भास्वताः (उ) १२.४६

अवतारेषु या मूर्तिर्हि (आ) १३५.५१
अवतारेषु वायोस्तु सम्पक् (उ) १२.५३
अवतारे मोक्षगमे परयन् (आ) १.२८
अवतारैश्च मत्स्यायोः (आ) २.४२
अवतीर्णं वरहोऽग्रहिरण्य (आ) १४२.६
अवदग्धमजमानस्तु (अ) १६.३१
अवरा च सदास्मैव नात्र (उ) ६.६०
अवदाणां गुणस्यापि- (उ) २८.१५
अवलम्ब्य ततो र्ध्वं (अ) २२.३१
अवधोनापि यन्नाग्निं (आ) २२.८२
अवश्यमेव वास्परति (अ) ४७.४०
अवाप गिरिजा देवी (अ) ६.७१
अवाप जपथा चेन्द्रस्वं (आ) १६.६१
अवाप साभ्राज्यमनुत्तमं (उ) २५.२२
अविक्रं यकमाच्येवको (अ) ४६.२२
अविभजेन व्रतं देवा (आ) १८५.१७
अविज्ञातगतिस्रैव द्वौ (आ) ६.३७
अविद्वरे विद्वरस्य गिरे (आ) ७३.३
अविद्याकम्भं जलितं (अ) ६.१०४
अविद्यापच्यते वेदं कर्म (आ) ८८.१६

अविद्याप्युकारायविष- (आ) ८८.२३	अशान्तं मलिनं यच्च (आ) २१३.१३२	अश्वगन्धाघृतं दुग्धं (आ) १७८.२८	अष्टकासुकृतं श्राद्धम् (प्र) ३४.१०८	अष्टादशैव वस्तूनि (प्र) ३५.२६
अविद्या सर्वमेवैतत्कर्मण- (आ) ८८.२०	अशाश्वतं परिज्ञाय (प्रे) १६.१७	अश्वगन्धामये चैव (आ) १८३.६	अष्टमश्चापवत्सश्च- (आ) ४६.११	अष्टाभिलक्षणैर्युक्ता (उ) २२.६५
अविनोताः कथं पूर्वं (प्रे) ७.४६	अशिक्षया यथा पुत्रो (आ) १२६.७	अश्वगन्धामूलकाभ्यां (आ) १७७.५२	अष्टमानं पलान्यष्टौ (आ) २०४.७४	अष्टाविंशतिभेदैस्तु (आ) २३६.३४
अविवाहा तथा कन्या (आ) २२२.३५	अशीतितिलपुष्पाणि (आ) १७७.२	अश्वत्थत्रिफलाव्योषाः (आ) १७१.१२	अष्टमावरणं व्याम्नो- (उ) १०.१७	अष्टाविंशतिला गन्ता (आ) २०८.१६
अवृष्यं मरिचं विद्या- (आ) १६६.३१	अशीतिह्यष्टका प्रोक्ता (उ) १०.४०	अश्वत्थपत्रपुटके अष्ट (आ) ४३.२०	अष्टमी बुधवारेण पक्षयो (आ) १३२.३	अष्टाविंश भुजाध्येया (आ) ३८.११
अवृष्यः घ्लेष्मपित्तघ्नो (आ) १६६.६	अशुक्लरोम बहुलम् (आ) १६४.३६	अश्वत्थपत्रसदृशं विपुलं (आ) ६४.१६	अष्टमूर्त्तैरधिष्ठानमतः (प्रे) ६.२४	अष्टाविंशल्लक्षणैश्च (उ) १०.२६
अवक्षेत च शास्त्राणि (आ) ५०.३६	अशुद्धेन तु यदुत्त- (प्रे) ४.१५७	अश्वत्थपत्र सदृशं विपुलं (आ) ६५.६६	अष्टमे दिवसे प्राप्ते (प्रे) ३४.५१	अष्टाश्वः कांचनः (आ) ५८.२६
अवेक्ष्य गर्भवासांश्च (प्रे) २४.२५	अश्लेषलोकनाथस्य (आ) २२६.१	अश्वत्थप्लक्षान्यग्रोघाः (आ) ४६.३८	अष्टमे मासि सम्प्राप्ते (प्रे) १६.३७	अष्टोत्तर पदानां हि (आ) ३८.८
अवेहि तत्त्वमेवैतत्प्रेता (प्रे) ७.४५	अश्लोक कलिका ह्यष्टौ (आ) १३३.१	अश्वत्थस्य वनानि किं (उ) २५.५६	अष्टमे मेरुदेव्यां तु (आ) १.२१	अष्टोत्तरशतं कुर्यात् (आ) ४२.७
अवैष्णवानैः शिगुशाकादि (उ) २१.११	अशौचं चैव संसर्गा- (आ) ५०.८३	अश्वमेघसहस्राणि (आ) २३२.२१	अष्टमोऽनुग्रहः सगः (आ) ४.१८	अष्टोत्तरशतेनैव (आ) ४३.३७
अवैष्णवान्दूषयिष्ये (उ) ६.२१	अशौचं यावदेतस्य (प्रे) ३४.४५	अश्वं श्रान्तगर्जमतं (आ) ११५.६६	अष्टम्यवास्ययोगे (आ) ५६.१३	असंख्ययातनासंस्था वे (आ) ८५.१४
अन्धिलोकैश्च विच्छेद (आ) २०६.१०	अश्मरीतुल्यरुग्रंथि (आ) १५८.३२	अश्वरूपेण स हतोहरिणा (आ) ८७.२६	अष्टम्याञ्च चतुर्दश्याम् (आ) १८५.४	असंख्य लिङ्ग तीर्थानि (प्रे) ६.६७
अव्यक्तादीनि भूतानि (आ) ११३.४८	अश्मरी महतीश्लक्ष्णा (आ) १५८.१५	अश्वानायुश्च विधिवद्यः (आ) ६६.४३	अष्टम्यां नव गेहानि (आ) १३३.८	असंख्यममदरणं कृमि (आ) १६४.१६
अव्यक्ताद्याः पृथिव्यन्ता (उ) १०.५०	अश्रद्धाधनमशुचि (प्रे) २४.१३	अश्वारिश्चैवबोद्धव्यः (आ) २०४.६०	अष्टम्यां पारणं कुर्यात् (आ) १३०.३	असंख्यज्य च गार्हस्थ्यं (आ) २३०.२६
अव्ययः पुण्डरीकाक्षः (प्रे) ४०.१८	अश्रद्धयावा पुरुषैर्दम्भ- (आ) ८६.७६	अश्विनीमंत्ररेवत्यो (आ) ५६.१५	अष्टवर्गं चाष्टमं च (आ) २०.३	असंख्ययातवोषस्तु (आ) १०५.५०
अव्ययानंद चैतन्यं (आ) २३६.५	अश्रपातं न कुर्वीतदत्त्वा (प्रे) ४.८०	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टाक्षरीपूजया दिव्य (उ) २१.१२	असंस्कृता भूता य च (आ) ८२.१८
अव्याकृताख्यमाकाशं (उ) १०.१६	अश्राद्धार्हं रूपहृतं रूप- (आ) ८६.७५	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टादश पुराणानि (आ) २४१.८	असंहता ये च वाहा- (आ) २०१.५
अशक्तवद् दृश्यते वायुदेव (उ) ६.४०	अश्रयसि प्रवृत्ति च (प्रे) २१.१०	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टादशभिलक्षणैः (उ) २२.५७	असंकुडसितं दुष्टं (आ) ६५.७८
अशक्तावशिरस्कं तु (आ) ५०.८	अश्वकोरुयोऽभवत्पुत्रो (अ) १३८.३६	अश्वोरथश्च महिषी (प्रे) ४.११	अष्टादश भुजाखेटकं (आ) ३८.४	असगोत्रः सगोत्रो वा (प्रे) ३४.४३
अशक्ती गोहिरण्यादि (प्रे) ४.१५६	अश्वगन्धाकषाये च (आ) १७०.३७	अष्टकस्यगणाः पञ्च (आ) ८७.२५	अष्टादशोदिने ताक्ष्यं (प्रे) ५.६७	असत्यं स्वप्नमायावत् (प्रे) १.६१

असासस्तत्तु वंसायाः (आ)	६६.६	असुसकव नरकान्- (आ)	२२५.१७	असातस्तु पुषान्- (आ)	२२३.१०.६	अस्वेदिनो मुदुतनो (आ)	६५.१५	असदाना असुहाही (अ)	३०.५५
असमृत्पुष्पातानां च कस्य (अ)	१३.१०	असुसुते महागोषे श्रवत्ये (उ)	२३.६	असोहा अपि गोषुष्य व (आ)	६६.६८	अस्वेदिनो मृगुननो (आ)	६५.२	अहं पश्यं षितो नाम (अ)	२२.३८
असमंशस्य कुर्वन्ति (आ)	१११.१६	असुजान्मना बहः प्रजाः (आ)	६.१४	असुर्यसुकुतनोति (अ)	२.५५	अहकारं नया बुद्धौ (आ)	२३५.१०	अहं प्राणः तारोत्सर्गो (अ)	३०.३४
असमेनेमश् चपसा (आ)	२०.८१	असौ स्वर्गाय नोकाय (उ)	५.६७	असुर्यसुष्यमयोर्गं (अ)	१.२४	अहकाराविहीनं च (आ)	१६.८	अहं मुद्धसा कथा (आ)	१५.११
असम्बन्धाध तनसा (आ)	२०.६.२२	असौ स्वर्गाय नोकाय (आ)	१०७.३७	असुर्यसुष्यमनुता (उ)	१२.३६	अहकारादुपसंगं संसातु (उ)	१०.१२	अहं ब्रह्मपूरं ज्योति (आ)	२२६.२३-२४
असह्य प्रतिनोभवाय (आ)	१२.६.१५	अस्तित्वेवः परब्रह्मसङ्कोप (अ)	५६.६	असुर्यसुष्यमया ये च (आ)	८५.२२	अहन्यसिन्धुः चः कुर्वन्ति (आ)	५०.१	अहं ब्रह्म परं ज्योतिः (आ)	२२६.२३
असह्यप्रायःसम्बन्धाध (आ)	१५.८.८	अस्तितु पुष्पातानां कस्य (उ)	१०.१८	अस्मत्सं पतनं वसतः (आ)	८८.२६	अहन्यसिन्धुः दातव्यं (अ)	३६.१०	अहं ब्रह्म परं तत्त्वः (आ)	२३६.२३
असाध्याः कृतसन्धीयाः (आ)	११३.२५	अस्मत् सं वसतस्तानां (आ)	४८.२५	अस्माकं मधयो ध्व (आ)	२.३१	अहन्यसिन्धुः दातव्यता (अ)	३७.५	अहं ब्रह्म परं धाम (अ)	४६.१७७
असामर्थ्यं शरीरस्य (आ)	११८.२०	अस्मिन्निष्कापि या ध्व्वा (अ)	३४.१४	अस्मान् वायुनातरेवेत्य (उ)	१०.१२	अहन्यसिन्धुः कर्तव्यते (आ)	५१.५	अहं ब्रह्मासिन्धुः (आ)	२४०.२६
असंगमिति श्रोत्रांशं (उ)	१४.३३	अस्मिन्धं संलं गमि (आ)	२२२.५५	अस्माच्चरित्वाजीवोमि (अ)	१४.५६	अहन्यसिन्धुः प्रे त्रौ (अ)	१४.७६	अहं ब्रह्मासिन्धुः (आ)	२३६.१०
असारांश नैव श्रोत्रा (उ)	१४.७७	अस्मिन्धं गमि गया आर्धं (अ)	३४.११३	अस्मान्मेव हि (अ)	१४.५६	अहन्यसिन्धुः संकस्य (अ)	३७.१५	अहं ब्रह्मत्ववसानं (आ)	४६.३७
असारी निष्पञ्चकानो (आ)	११६.२४	अस्मिन्धं शरीरारोप्य (अ)	५.५५	अस्मिन्मेव हि गमि (अ)	१४.५६	अहन्यसिन्धुः को नाग (आ)	३६.१२	अहं विष्णुना रिमि रमा- (उ)	१२.२०
असारी तुलुसंशरीरधरो (अ)	१२.५५	अस्मिन्धं जीवितं प्रोके (आ)	११४.२६	अस्मिन्मेव हि दुष्यं (आ)	१५.१३	अहन्यसिन्धुः ब्रह्महंकार (आ)	५६.१६	अहं विष्णुनिरिच्छाया (आ)	३१.११
असारी तुलुसंशरीरधरो (अ)	३२.१०१	अस्मिन्धं शरीरेण (अ)	६.३८	अस्मिन्मेव हि देव्य (उ)	२२.६४	अहन्यसिन्धुः कुरोलनो (आ)	२२६.३	अहं साक्षात्तदावरो (अ)	२.७७
असिद्धोऽपि नो हृत्तो (आ)	३८.१२	अस्मिन्धुः कथा स्यादुः (अ)	११.१.३६	अस्मिन्मेव हि प्रसूवति (उ)	२२.६४	अहं गतोऽपि कर्मात्ता- (आ)	२.१०	अहं हि देवो देवानां (आ)	२.३६
असिधुप्रवतः कृष्णोनाग (आ)	५७.६	अस्मिन्धुः सञ्चयनं चैव (अ)	१.४१	अस्मिन्मेव हि तव्य (उ)	३४.५५	अहं च तपसिन् तव (उ)	६.१७	अहं हि नारो वक्षो (आ)	२.७७
असिधुप्रवतः श्रोत्रोत्तम- (अ)	५४.१२	अस्मिन्धुः सञ्चयनेन- (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मेव च व्यावर्त च (आ)	१०७.५५	अहं तस्यमप्युत्तमोऽपि (उ)	५.२२	अहं हि पूजितो बह ! (आ)	२.३७
असिधुप्रवतं श्रोत्रो (अ)	१८.१८	अस्मिन्धुः स्वगोपितो (अ)	३२.११३	अस्मिन्मेव तस्य तातु (अ)	१६०.११	अहं तस्यमप्युत्तमोऽपि (उ)	५.५४	अहं हि मुनिभिः सादं (अ)	२.२२
असिधुप्रवतं श्रोत्रो (अ)	३७.७	अस्मिन्धुः सन्धे तन्मन्ये (अ)	५.१०२	अस्मिन्मेव तस्यमप्युत्तमोऽपि (अ)	१६०.११	अहं तस्यमप्युत्तमोऽपि (उ)	५.५४	अहं हि मुनिभिः सादं (अ)	२.२२
असिधुप्रवतं श्रोत्रो (अ)	५४.११	अस्मिन्धुः सन्धे तन्मन्ये (अ)	५.१०२	अस्मिन्मेव तस्यमप्युत्तमोऽपि (अ)	१६०.११	अहं तस्यमप्युत्तमोऽपि (उ)	५.५४	अहं हि मुनिभिः सादं (अ)	२.२२
असिधुप्रवतं श्रोत्रो (अ)	५४.११	अस्मिन्धुः सन्धे तन्मन्ये (अ)	५.१०२	अस्मिन्मेव तस्यमप्युत्तमोऽपि (अ)	१६०.११	अहं तस्यमप्युत्तमोऽपि (उ)	५.५४	अहं हि मुनिभिः सादं (अ)	२.२२

अहितहितविचार- (आ) ११५.३१
अहिते हित संज्ञः (प्रे) ४६.३३
अहिंसा सत्यमस्तेयं (आ) ६६.२६
अहिंसा सत्यमस्तेयं (आ) २२६.१२
अहिंसा सनृता वाणी (आ) २१३.२२
अहोरात्रमयो लोके (आ) ११५.२६
अहोरात्रस्य यः संधिः (आ) २१३.६३
अहोरात्रस्य सन्धी (आ) १४७.५७
अहोरात्रेण शुष्येत (आ) २२२.५
अहोरात्रैस्तु नवभिः (प्रे) १५.६७
अहोरात्रैस्तु नवभिः (प्रे) १५.६८

आ

आ ई ऊ ऐ औ स्वर (आ) ६६.१६
आकरप्रवर्तने पावं (प्रे) ४२.६
आकारवर्णों प्रथमं गूण- (आ) ६८.११
आकारैरिगितैर्गत्या (उ) १०६.५२
आकाकारणं तद्वत् (आ) १५.५१
आकाशमेकं हि यथा (प्रे) २५.२६
आकाशशुद्धं तैलाख्य (आ) ७६.२

आकाशस्याभिमानो तु (उ) ५.४०
आकाशेगन्धमालीस्यात् (आ) ४६.२५
आकाशे च तथाकाशं (प्रे) ३.६३
आकाशेनविहीनश्च (आ) १५.१०१
आकुञ्चनंघावनञ्च (प्रे) ३२.४०
आकृष्णेन इमं देवा (आ) १०१.७
आक्षिप्तमल्पमूत्रस्य (आ) १५८.३०
आख्यातादेवगन्धर्वा (उ) ६.२१
आगच्छन्ति दुरात्मानो (प्रे) २२.५२
आगच्छन्तु महाभागा (आ) ८४.१३
आगच्छोल्काय गन्धो (आ) १२६.१४
आगतान् भोजयेत् (आ) ६६.२०
आगतोऽहं गयां देव ! (आ) ८५.२२
आगत्यमामवदत् (उ) २१.३०
आगत्य रामःशून्याञ्च (आ) १४३.२३
आगन्तुजन्तुशस्त्रार्थं (आ) २०१.६
आगन्तुरभिघाता (आ) १४७.२४
आगमोक्तं विवेकोत्थं (प्रे) ४६.६१
आगमं सम्भवंगच्छेत् (आ) ६५.१७
आग्नेयकोणदारभ्य (आ) ४६.१२

आग्नेयकोणेशीनिवास (उ) २६.१०१
आग्नेयां चाथ रोद्राय (प्रे) ८.१६
आग्नेय्यादह्यमानाश्च (आ) ६.५
आग्नेय्यादिशिदेवस्य (आ) १७.३
आग्नेय्यामथवैशान्यां (आ) ३६.६
आग्नेयेकन्यके नित्य (उ) २४.१०६
आग्नेयेचापि कुलिक- (आ) १६७.१३
आग्नेयेवारुणीं चैव (उ) २४.११७
आधारावाज्यभागौच (प्रे) ४१.५
आधारावाज्यभागौतु (प्रे) ४१.६
आचतुर्थाद्भवेत्स्त्रावः (आ) १०७.१८
आचम्य च यथा शास्त्रं (आ) ५०.५८
आचम्य वह्निं सलिलं (प्रे) ४.८७
आचम्य विधिवन्नित्यं (आ) ५०.१६
आचम्याग्निमुदकं (आ) १०६.६
आचम्याप्लाव्यचात्मानं (आ) २१४.३२
आचम्योपविशेत्प्राज्ञो (आ) ३२.११
आचरेत्सदृशीं वृत्तिं (आ) ६६.३०
आचरेत्सवदाधर्मं तद् (आ) ६६.५८
अचान्तः पुनराचामेन् (आ) ५०.४५

आचान्ते पुनराचामेन् (आ) २१४.३१
आचामं मुखं वासं च (आ) २३.२३
आचाम स्नपनं पूजा (आ) २२.७
आचामाभ्यङ्गमुद्वर्त्तनानं (आ) २३.२२
आचारःकुलमाख्याति (आ) ११५.७४
आचारात्प्राप्नुयात्सर्वं (आ) १०७.४
आचार्य्यपत्नीं स्वसुतां (आ) १०५.११
आचार्य्यस्तस्य शिष्यो (प्रे) ३५.१५
आचार्य्याः केचिद्विच्छन्ति (आ) ४८.७२
आचार्य्याय प्रदातव्या (प्रे) ३४.६८
आचार्य्योऽयनिरीक्षयापि (आ) ४८.७३
आजन्ममरणान्तञ्च (प्रे) ४६.६८
आजंभाद्रपदापूर्वा (आ) ५६.६
आजं वा यदि गव्यं (आ) १६२.७
आजानुलम्बितौ बाहू (आ) ६५.३८
आजानेभ्यस्तु पितरः (उ) ६.१८
आजाविकोमाहिषिकस्तथा (प्रे) ३.६६
आज्यं तयोः सहकारि (आ) ४८.८१
आज्यं पुनर्नवाविल्लेः (आ) १८४.१२
आज्येनाभ्यञ्जनं कस्मात् (प्रे) १.३३

आज्येनाभ्यञ्जनं कार्यं (प्रे) ४.६०
आटरूपकपत्रेण धृतं (आ) १८४.३
आटरूपकमूढीकापध्या (आ) १७०.२६
आटरूपकमूलं तु (आ) १७७.६
आटोपमाध्यानमपवित्ति (आ) १६०.६१
आढकीकफपित्तघ्नो (आ) १६६.६
आढ्यवात इव ज्ञेयः स (आ) १६७.३५
आढ्यानां वक्तुं वषट् (आ) ६५.५८
आतपस्तत्र यो रोद्रो (प्रे) १८.१७
आतपेभ्यमयोगेन (प्रे) ३१.३
आताम्राहिमशैलजाश्च (आ) ६८.१८
आतुराणां यदा प्राणाः (प्रे) २६.३३
आतुरे च ददेद्दानं (प्रे) ३०.१६
आतुरे सति दातव्यं (प्रे) ३६.२७
आतुरे स्नान उत्पन्ने (प्रे) ४३.५
आतुरो मुच्यते नैव (प्रे) २६.१२
आतुप्तेस्तु पवित्राणि (आ) ६६.२१
आत्मघातिविषोद्वन्ध (आ) १०७.२४
आत्मघाती ब्रह्महाच (प्रे) १.५५
आत्मजानां छलास्लोका (प्रे) २०.११

[illegible]

[illegible]

आसन्नमरणो मत्पश्येत्तौष (अ) ५.३८
आसां ज्ञानात्पुष्पमान्नोति (उ) २६.२६
आसीत्कलकिलाशब्द (अ) ६.८
आसीत् तं तायुने पूर्व (अ) ६.२८
आसीत्परा हिरण्यक्षः (उ) २६.३
आसीनो वा शयानो वा (आ) २२.८
आपुरादिष्विवाहेषु (अ) २६.२२
आसुरो द्रविणादानाद् (आ) ६५.१०
आस्ते सिद्धाश्वेषुपुष्पैः (उ) १.१२
आस्कोटयति पितरः (आ) २२.३५
आस्यादित्वपुराणानि (आ) १६.७.१५
आस्याद् ब्राह्मणा जाता (आ) ५.३५
आस्येवाहवनीयोऽग्नि (आ) २१.३.१५५
आस्वादन् कारयति स्वय (उ) १६.५७
आह्वारिक एवं तु स्तुत्वा (उ) ७.७
आह्वारिकप्राणाच्च (उ) ७.६
आह्वारैस्त्वानकाले च (आ) २१.५.२
आह्वरेद्विष्वद्वारादग्नि (आ) ६५.३३
आहृतत्वाप्यधीयोत (आ) ६५.१५
आहृत्यापित्वा सोमं (आ) २५.२६

आह्वेक्षकः संजज्ञे (आ) १३६.२७
आह्वानं स्थापनं रोषं (आ) १८.८
इ
इभुभिः सन्ततां भूमिवच- (आ) ५.१६
इक्ष्वाकुजो विकुशितु (आ) १३.८.१६
इक्ष्वाकुरथ नाभापोयुष्टः (आ) ८७.२७
इगिताकारतत्त्वज्ञो (आ) ११.२.६
इच्छतिशरीरं सहस्रं (अ) १२.१३
इच्छयोच्छिन्नवपश्च (अ) ८.५
इच्छा ज्ञान क्रियाशक्ति- (आ) २३.५७
इज्याचारी दमोऽहिंसा (आ) ६३.८
इज्याध्वयनदानानि (आ) २१.३.१०
इज्यायां व्रतसोपाच (अ) ३.७.१
इडा च पिंगला चैव (अ) ३२.५३
इतरः पादचारेणत्वसि- (अ) १७.२०
इति कृष्णवचः श्रुत्वा (उ) २५.४८
इति चिन्तयतस्तस्य- (आ) ८६.४
इति चिन्तापराः सर्वे (अ) १७.१२
इति ज्ञानावतननं दैत्या (उ) १.८२

इति तस्य वचः श्रुत्वा (उ) ११.३७
इति तस्मै वरं दत्त्वा (उ) १६.६८
इति ते कथितं ताक्ष्य (अ) ५६.११५
इति ते कथिता पूजा (आ) ३५.५७
इति तेन त्रितो मृत्यु (आ) २३.८
इति द्वाविंशतिविधं (आ) १६.७.८७
इति ध्यानं समाख्यातं (आ) ६१.१८
इतिध्यानं समाख्यातं (आ) १५.१२
इति नामसहस्रं ते (आ) १५.१५६
इति प्रोक्तं तत्र मे संशयो (उ) २.५२
इति प्रोक्तो निदानार्थः (आ) १५६.१३
इति बुवाणैर्यमदूतवर्गं (अ) ५८.३२
इति मन्त्रः सभास्यातो (आ) ३१.८
इतिवद सभास्याता (आ) ३०.१६
इतिवद सभास्याता विष्णोः (आ) ३.१
इति व्यास माता (आ) २५.१.३
इति श्रुत्वा प्रियावाक्यं (अ) १०.५६
इति श्रुत्वा वचो राजः (अ) ६.४३
इति श्रुयं मया ब्रह्मन् (उ) १०.३७
इति सञ्जितस्तपञ्जोच (अ) ३२.६५

इति सञ्जित्य हृदये (अ) २१.३१
इति संग्रह्यं वृषभसंज्ञ- (अ) ६.२६
इति सुतं खोद्यशीर्षा (अ) ५७.५०
इति सुतं मुखोद्यशीर्षा (अ) ५६.१२८
इति स्तवं विष्णुमुत्तमं (उ) ६.१०
इति स्तुतश्च देवेभ्यो (उ) ६.२४
इति स्तुतः स भगवान् (उ) १३.१
इति हरिवचनानि (अ) ५६.१३०
इतिहास पुराणाद्यः (आ) २१.३.१५८
इतिहासपुराणानि (आ) २१.३.७८
इतिहासं महापुण्यं (अ) ६.५
इतिहासं मिमं पुण्यं (अ) २७.६६
इतिहासस्तथा विद्या (आ) ६५.२६
उगीदमन्त्रं तव पश्चिराज (अ) ५७.५१
उत्तीरितः श्री निवासः (उ) २५.२३
इत्यं कृतेन मानिन वासु (आ) ५७.१६
इत्यं कार्यं वैष्णवंः पर्वत (उ) २३.५३
इत्यं मणि विधिः प्रोक्तो (आ) ७३.१६
इत्यं मार्गं चिन्तयतो च (उ) २३.४०
इत्यं विमानिन मदीयलोकं (अ) ७.१०१

इत्यपि श्रुयते कृष्ण (उ) २८.१३
इत्यष्टाङ्गो मया योग (आ) २२.६.३५
इत्यादिकं प्रेरित्वा (उ) २८.१०५
इत्यादि चित्तनं शोषो (उ) १२.६६
इत्यादि सर्वं कलिभार्या (उ) २६.२४
इत्याद्यमखिलं ज्ञानं (उ) १६.५३
इत्याद्यावाद्युभावश्च (उ) १६.१०२
इत्याद्यं मनसा (उ) २८.१५६
इत्युक्तः स महाथोर (अ) ७.३३
इत्युक्ता तस्मिन् न (उ) १७.२२
इत्युक्तेन प्रधारेण यः (अ) ५५.२४
इत्युक्तेनैव पुराणः (आ) २.३०
इत्युक्तेनैव सख्यो भद्रः (आ) २.५८
इत्युक्त्वा चरता धर्म (आ) ६५.६
इत्युक्त्वा ते गताः (अ) ६.१०५
इत्युक्त्वा पितरस्तस्य (आ) ८८.२७
इत्युक्त्वा यमुना प्राप्ता (अ) ६.१५३
इत्युक्तीरितमाचम्य (आ) २३.३७
इत्युक्तेनैवमन्त्रत्वा (आ) ८६.११
इत्येतत्त्वमेवास्मात् (उ) २५.१२३

[illegible]

उद्धृत्य पुणेभ्य इवातं वंभुः (उ) ६.३६	उपकार महीतेन (आ) ११०.११	उपवीतो बद्धसिन्धुः (आ) २१४.४	उभेते महाभाग (आ) ६.५२	उवाच सा पितरं (उ) २२.७२
उद्धृत्य मिथितान् (मै) ४४.६	उपकाराया सा मन्तु-रं (प्रे) ३४.६१	उपवेभ्य बद्धिः शिष्यान् (आ) ६.४	उभो तो निरयं यातो (उ) ३.११	उवाद्यमस्तुविषयस्तो (उ) ४.४७
उद्धृत्य वा यथागमितं (आ) ४०.७७	उपक्रमरूपस्तद्वाह्यः (उ) १.३६	उपसंहारं तस्मात्स्वमेन (प्रे) ४.६५	उभो समौ मया दृष्टौ (मै) ६.११२	उपनिगम तथा यजं (उ) ४.४४
उद्धृत्यममृता ये च (आ) ८५.७	उपजातान्प्रोप्यावापुः (या) २००.६	उपसंहारकस्तस्मात्स्वमेन (प्रे) १४.४७	उभयोर्द्वे च दातव्ये (आ) २१.३.३१	उपनिगमो मयागम्यं (आ) १२०.४२
उद्धृत्यममृता ये च (मै) २२.८	उपजिष्मन्ते नै तेषां (प्रे) ३४.४५६	उपसंहित्ये जाते (आ) ४.११	उभयोः श्यामलपद्मश्च (आ) १७.३८	उपनो मय्यपुत्रं चैव (आ) ६.१४.१४
उज्जिज्जाः श्वेतज्वास्वैव (प्रे) ३.१०४	उपदानवी ह्यपशिवाः (आ) ६.५१	उपस्थाको नरः प्रकीर्त्यो (उ) १.७७	उभामेहेश्वरं चैकं (प्रे) १४.४६	उष्यं पुनः (आ) १५८.३७
उज्झिरो वेणुमाश्वदैव- (आ) ४६.६	उपद्रवाः प्रजान्तेन (आ) १४८.१०	उपस्थस्यनियतां च (आ) १४.१३६	उभामेहेश्वरं पूज्य (आ) १२०.११	उष्यं वागिरं वर- (आ) १६६.३६
उज्ज्वलस्य गयां गतुं (आ) ८४.१	उपद्रवाश्च विकृतिं (आ) १४८.१७	उपस्थाव भवेद्वैचं वृत्तं (प्रे) ४४.२७	उभामावाच ततः हृद (उ) २८.११	उष्यादूर्ध्वं सतेः कोष्ठं (आ) १४४.४१
उज्ज्वलान् द्वारमदित्याः (मै) ४०.६	उज्ज्वलप्रेतये प्रादुर्लभ्यो (प्रे) ४८.०	उपस्थानो भवेत्तेन दोषो (आ) २०.२४	उभामिच्छं हृताम (आ) १८.६८	उष्यातोऽपि मायुष्यो (आ) १४१.२२
उज्ज्वलाः साहसं वर्यं (आ) १११.३२	उपशयि गुरुः शिष्यं (आ) ६४.२	उपस्थितप्रवृत्तिं (आ) २११.६	उभामुपां शस्त्रौ चैति (उ) ११.६२	उष्यामन् दानुपानं (आ) १६८.४४
उज्जोनेन कृते कार्यं (आ) १११.३३	अपनीय दद्यात्स्वित्तं (आ) ६४.२०	उपायायमनुवृत्तौ (आ) २२४.८	उपशान्तिर्यस्योत्पद्यते (आ) १४६.२८	उष्यामन् लक्ष्मणां (आ) १६८.४४
उज्जिते दोषस्ये च (आ) १६१.३६	अपनीयान् कोष्ठापि (आ) १०४.१८	उपायन् विधिवत्संघां (आ) ४०.२३	उष्यामन्तुर्वाचपरिगृह्यं ह (आ) १४.४८	उष्यं सत्येन सहेतुं (आ) ६४.६४
उज्जितानः सति च (आ) २२३.३२	अपनीयेन पुण्यानाम- (आ) २२६.११	उपेक्षायाञ्च सर्वेषां (आ) १६०.४१	उष्यं उद्वेगं स्यात् प्रोक्तं सत् (उ) १८.२८	उष्यां प्रकुर्वितः कर्म (प्रे) २.४६
उज्ज्वलो मणो नाम (आ) ६.७२	अपन्यवृत्ता कृतेन- (आ) ४०.२७	उपेक्षयाप्यस्य च गुप्त- (आ) १६०.३१	उषं निमित्तं यद्वयं (आ) १०७.३४	
उज्ज्वलान् कपिला यथा (आ) ४०.१०	अपन्यवृत्तौ जिवि- (मै) ४०.२४	उपेक्षयाञ्च नृसिंहश्च (आ) १४.११४	उषोः पुत्रस्युर्भोक्त्रं (उ) १८.३८	
उज्ज्वलं ताव्यां च (आ) ६५.१४	अपन्यवृत्तं स्यात्सीत- (प्रे) ३४.८४	उपेक्षादीश्वरं चैव योग- (आ) २०.३७	उष्यं कृष्णं काकस्य (आ) १७७.७७	उपेक्षितं स्वकां (मै) ४.७०
उज्ज्वलान् च ह्रस्वानि (आ) ६५.८६	उपरिग्राह्यस्तो गोरं (मै) ३.७४	उपोषितः पञ्चमस्य (आ) २२२.२२	उष्यं लज्जामा यथाशया (आ) ६५.१४	उज्ज्वलपद्मं च वस्तुस्य (प्रे) ४४.२
उज्ज्वलानि च ह्रस्वानि (आ) ७४.२४	उपसत्परातो नित्यं (प्रे) २२.६४	उषयं दशसुतं श्याव- (आ) १६८.४८	उषाच पराश्रयाया (उ) ४.३६	उज्ज्वलपद्मं च वस्तुस्य (प्रे) ४४.२
उज्ज्वलो भोगिनो निम्न- (आ) ६४.३४	उपसत्ताः प्रदुष्येव (आ) १३६.३	उषयोर्भो भोक्तृ च (प्रे) २८.२२	उषाच पराश्रयाया (उ) १६.८७	उज्ज्वलपद्मं च वस्तुस्य (प्रे) १६.३३
उज्ज्वलकस्तं स्वीयां (प्रे) ३४.६३		उषयोः सङ्गो यत्र (प्रे) २८.१०	उषाच राक्षसीमाया (आ) १४३.३२	

ऊनपाण्यासिके क्रीडचे (अ) ५.११७
ऊना ऊनायुषं कुम्यद् (आ) ६५.११०
ऊरुद्वये क्षतञ्चापि (अ) ४०.४८
ऊरं भयम् पुत्रार्थे (आ) ६६
ऊर्ध्वशीरो वृष्टश्च (आ) ८७.५६
ऊर्ध्वनामा कृतेः पुत्रः (आ) १३८.५३
ऊर्ध्वार्थां तु वसिष्ठस्य (आ) ५.१७
ऊर्ध्वं शेषतमा ज्ञेया (आ) ४७.३
ऊर्ध्वं द्वाभ्यां (आ) ६५.११७
ऊर्ध्वनासाभिरुपरि (आ) १४८.८
ऊर्ध्वं सार्धं कफाद् (आ) १४८.६
ऊर्ध्ववासी नर- (आ) २९५.३
ऊर्ध्वयोगमयो वस्त्रो (आ) १६२.२६
ऊर्ध्वं गिरिपथ आगच्छ (आ) ६७.४२
ऊर्ध्वं मृत्युरथः गतिं (आ) ६७.४३
ऊर्ध्वं रङ्गगङ्गाहीना (उ) १४.३६
ऊर्ध्वं मुख्यामृष्टिस्तानि (आ) ५६.२५
ऊर्ध्वोन्मार्गमावृत्त्य (आ) १९०.१८
ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरो- (अ) ४.१०६

ऊ
ऊर्ध्वं दृष्ट्वा विद्युर्ध्वते (आ) २२२.५१
ऊर्ध्वाञ्च भीमसेनो (आ) १४०.३३
ऊर्ध्वास्त्ववरणो जज्ञ (आ) १४०.२५
ऊर्ध्वी च ऋग्वेद (आ) १५.११६
ऊर्ध्वेवपारये वद्याज्जात (अ) ४०.४२
ऊर्ध्वा वै दापयेदर्धममर्षो (अ) ५.१२६
ऊर्ध्वा वै दापयेदर्धं (अ) ४०.२६
ऊर्ध्वान्वाष्मैव केषाञ्चित् (आ) ७१.२४
ऊर्ध्वर्ध्वस्तितेः शूलैः (अ) २५.२४
ऊर्ध्वार्धं पाणिगोर्धं (आ) ११५.४६
ऊर्ध्वानि श्रीष्यपाहृत्य (आ) ४६.१०
ऊर्ध्वधामा च भद्रं नन्दं (आ) ८७.५३
ऊर्ध्वजस्तस्य पुत्रो (आ) १३६.१२
ऊर्ध्वकाले च नारीणां (अ) ३२.७
ऊर्ध्वेयुः स्थाण्डिलेयुश्च (आ) १४०.३
ऊर्ध्वनिधः सहचार्य्य (आ) ४८.२
ऊर्ध्वनिधो मुह्यन्ताता (आ) २१३.६५
ऊर्ध्वनिधः सार्धैर्माचार्य (आ) ४८.३७

ऊर्ध्वी भूतो ढो च (अ) ४०.५७
ऊर्ध्वमास्तुष्यवास्तस्मा- (आ) १८०.२८
ऊर्ध्वः सर्वमेवेतज्जन्तूनां (अ) ४७.४४
ऊर्ध्वि पत्नीश्च कन्या- (आ) २१४.४०
ऊर्ध्विभिर्यचितो भेजे (आ) १.२२
ऊर्ध्विभ्यस्तु मया पुत्रमिति (अ) १.६६
ऊर्ध्व जिह्वा कृति (आ) १६४.१६
ऊर्ध्वं शुभस्तवा राम (आ) ८७.३५
ऊर्ध्वादीनां च मध्येषि (उ) १६.३६
ए
एक एव तिलद्रोणो (अ) २६.१७
एक एव तिलो वत्तो (अ) २.१८
एक एव हरिः पूर्व (उ) २.१८
एकः करीति पापानि (अ) १२.२१
एक काले मत्ता सुतां (अ) ४५.११
एकः क्षमावतां दोषो (आ) ११४.६२
एक ग्रीधं मृतानां तु (अ) २६.४५
एकचक्रो महाबाहुस्तारक (आ) ६.४६
एक चित्वां समाकृष्टो (अ) २६.४३

एक चित्पारोहये च (अ) ५.६०
एकतः पृथिवीदानमेक (आ) १२६.१२
एकतो दानमेवाहुः (आ) २२१.५
एकत्रिशालितृगणा (आ) ८६.४८
एकदा तु महात्मानः (उ) १.७
एकदा नैततेषस्य लोका (अ) १.६
एकदोषञ्च संसार्य (आ) १६७.१७
एक द्वारश्चतुष्चक्रो (आ) ४५.२६
एकधाराश्च वनितः (आ) ६५.१८
एक प्रकाश विस्फुटवर्ध (आ) ७२.५
एक जलिः क्षतायुः (आ) ६५.२८
एक भक्तेन नक्तेन (आ) १०५.६४
एक भक्तेन नक्तेन (आ) ११६.२
एक भक्तेन नक्तेन (आ) १३७.१५
एक भुक्तो गवाशार्धं (अ) ४६.६१
एकमात्रि यस्य शृंगं (आ) ६८.२७
एकं तु मोक्षयेद्विच (आ) २०.७३
एकं पुनर्व्यापुल मया (आ) २०.२१
एकं वै सेवते नित्य- (आ) ११४.१०
एक राज्ञो पवासाञ्च (आ) १२१.७

एकवर्षं वृषजर्ब (अ) ४१.१०
एकवारं त्रिवारं वा (अ) ४.७६
एकवारं च सारे स्याद् (उ) १४.३२
एकचित्ति लक्षणं (अ) १२.३
एकविंशतिबंध्याम्स (आ) ८३.६४
एकवृक्षे सदा रात्रौ (आ) १३३.४६
एकलुको दिव्यकृत्स्न (आ) ६.६६
एकलव चक्रलाभाय (आ) १६०.११
एव संवाहनाः प्रोमता (आ) १५८.२
एकसार्वं प्रयातामां (आ) ११३.७७
एकस्तम्भं समायुवद् (अ) ३.१००
एव स्मिन् रियमे विप्रो (अ) २२.२६
एकस्मिन् भोजिते विप्र (आ) ८४.३२
एकस्य पुत्रनामः (अ) २०.२०
एकस्य वै लक्षणस्यापि (उ) २२.२६
एकस्य भुजित प्रभवस्य (आ) ४८.२६
एकस्यो भिन्नमन्मसि (उ) २२.४४
एकस्यो वै हस्तदलः (अ) ६.२४
एकस्यो स्वस्थचित्तस्य (अ) १४.२
एकस्यो रोमं कल्पितस्य (आ) १६.३८

एका चैकस्य दातव्या (प्रे) १४.११	एकादशे द्वादशाहे प्रेतो (प्रे) १५.७४	एकी भावं प्राप्नुवन्ति मूलेन (उ) २.१२	एकोनविंशे विंशतिमे (आ) १.३१	एतत्स्तोत्रं ह्यर्पयेच्चैव (उ) ६.२३
एका तु नित्यसंसारा- (उ) ११.६	एकादशे द्वादशे हि (प्रे) ५.१५२	एकीभूतं यदा सर्वं (प्रे) १७.५	एको मे संशयो देव (प्रे) १७.१	एतदर्थं हि कुर्वन्ति (आ) १११.१४
एकादशभिस्सुक्ता (आ) १४५.२४	एकादशे वृषोत्सर्गं (प्रे) २६.४४	एकेऽपनह्य विकृताकुल (आ) ७५.६	एको हि गुणवान् पुत्रो (आ) ११४.५८	एतदर्थं हि विप्रेन्द्रा (आ) १११.१३
एकादशविद्या ह्येवं मनवः (उ) ५.४६	एकादश्या गुरुशुक्लो (आ) ५६.२६	एकेन जन्मना ज्ञानान् (आ) २३६.१०	एतच्छ्रुत्वा नलो वीद्वं (उ) २०.१६	एतदादिक्रिया युक्ता (आ) १०८.२१
एकादश सहस्राणि (आ) १४३.५०	एकादश्यामृषिपूजा (आ) १३५.४	एकेनापि सुपुत्रेण (आ) ११४.५६	एतत् ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ५.१५४	एतदेवानु मन्येते भोगा (आ) ११४.६३
एकादशाह प्रभृति पुरतः (प्रे) ३४.६७	एकादश्यां निराहारः (आ) ५२.२१	एकेनापि सुवृक्षेण (आ) ११४.५७	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ६.७४	एतद्गुण समाकीर्णं शरीरं (प्रे) ३.१०३
एकादशाहं द्वादशाहं (प्रे) २५.५	एकादश्यां व्रतं कुर्वं (प्रे) २२.६५	एकेनैव तु कार्याणि (प्रे) ३४.१३६	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) १०.७२	एतद्गुणसमायुक्तं शरीरं (प्रे) ३१.४०
एकादशाहात् प्रभृति (प्रे) ३७.१२	एकादश्यां हरेरन्नं निः (उ) १४.३१	एकेनैव तु पाकेन (प्रे) २६.४७	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ३१.४३	एतद्दशाधघातार्थं (आ) २१३.५६
एकादशाहादारभ्य (प्रे) ३४.६०	एकादश्यां हरेस्तार्थं (उ) १४.३०	एकैकं बाहुयुग्मे तु एकैकं (आ) ६०.१६	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ३२.८२	एतद्दानफलं प्राप्य (उ) २६.१३०
एकादशाहे प्रेतस्य (प्रे) ५.४०	एकांतत्वं सुष्ठु भक्त्या (उ) २३.११	एकैकं शोभन्तस्ते (उ) ६.३	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ३२.६४	एतद्दोषो ह्यस्त्यज्य (आ) २०१.४
एकादशाहे प्रेतस्य यस्य (प्रे) १३.८	एकान्तिनः स्ववपुषा (आ) २२७.१३	एकैकस्त्रिंशकस्तेषां (आ) ८७.४८	एतत्ते सर्वं माख्यातं (प्रे) ३२.१०५	एतद्धारयमाणश्च यं पं (आ) १६६.१६
एकादशाहे यच्छ्राद्धं (प्रे) ३४.३८	एकांशतमसि ह्येवं (उ) ४.७४	एकोऽपिभुङ्क्ते सुकृतमेक (प्रे) १२.२४	एतत्पानात्क्रिन्मिश्लेष्म (आ) २०१.१२	एतद्धि श्रद्धयायस्तु (प्रे) २३.१५
एकादशाहे यच्छ्राद्धं (प्रे) ३४.५६	एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तदृशां (उ) ४.७३	एकोऽयं बहुमार्गायाः (आ) १५५.७	एतत्सपिण्डीकरणमेको (आ) ६६.३५	एतद्भक्ष्यञ्च पानञ्च (प्रे) ७.६४
एकादशाहे यः पिण्डस्तं (प्रे) ३४.५२	एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तत्र (उ) ४.७२	एको दुष्कृतकर्मा (प्रे) २०.१६	एतत्सर्वत्र काले च (उ) १४.४४	एतद्वा दिवसे प्रीयत- (आ) २१३.१५६
एकादशाहे राजेन्द्र (प्रे) ६.१४	एकांशस्तामसो ज्ञेयो (उ) ४.५४	एकोद्दिष्टं पुरोऽवश्यं (आ) २१६.७	एतत्सर्वं गिरी भक्ति (उ) २६.३५	एतद्विस्तार्य मे ब्रूहि (उ) १८.३१
एकादशी द्वादशी च (आ) १२३.१२	एकांशेन तु जीवत्वे (उ) २.१७	एकोद्दिष्टमपुत्राणां (प्रे) ४५.७	एतत्सर्वं तथान्यच्च (आ) १.१०	एतद्वेदितु मिच्छामि कृष्ण- (उ) १०.२
एकादशी द्वादशी च (आ) १२५.५	एकापि बद्धनी तत्र (प्रे) ३७.८	एकोद्दिष्टं विधानेन कार्यं (प्रे) ५.५६	एतत्सर्वं हरे ! ब्रूहि (आ) २.३७	एनन्मृद्वग्निना पक्वं (आ) १७४.७
एकादशी मुपोर्ध्वव (आ) १२५.६	एकारयुक्तं प्रथमांतःस्थ (उ) २५.२५	एकोद्दिष्टे तु सम्प्राप्ते (प्रे) ४५.६	एतत्सामान्यमुद्दिष्टं (आ) ४७.११	एतन्मे वद निश्चित्य (प्रे) ३८.३
एकादशी व्रतं नित्यं (आ) १२३.११	एका वक्त्रे तु दातव्या (प्रे) १५.६	एको वै घर्मराजाय (प्रे) ३७.६	एतत्सुसंयतं यस्य स (आ) २३५.७	एतस्मात्कारणात्प्रेतः (प्रे) ७.७२
एकादशोऽङ्गि यच्छ्राद्धं (प्रे) २६.४६	एकीकृत्या भारान्मात्रं (आ) ५६.४१	एकोनारायणो देवो (आ) १.१२	एतत्स्तोत्रं जपेत् पश्चात् (आ) ३३.८	एतस्मात्पातकात्प्रेतो (प्रे) ७.८८

एतस्मात्पालकादिप्र (प्रै) ७.५६	एतान्मौषधजातानि (आ) १६३.१६	एतेषि नासिकायाश्च (उ) ५.४२	एभि मर्ममहादेवपुत्र्या (आ) ३१.२३	एवमुक्तस्तु गोविन्दो (उ) ११.३३
एतस्मादेव पक्षीषा कर्म (उ) २६.७०	एतान्सर्वाणुपाहृत्य (आ) १००.१४	एते मंताः समाख्याता- (आ) ३२.१६	एभिर्मन्त्रैर्महादेव (आ) ३६.१४	एवमुक्तो ह्यपी केशाः (उ) १८.७५
एतस्य श्रवणादेव मोक्षं (उ) १६.८०	एतां भगवती पृथ्वीं (आ) १६७.२३	एते मात्या यथापूर्वमेभ्यो (आ) ६४.२१	एभिर्नृपस्त्वपुरुषोष्णा (आ) १६२.३२	एवमुक्त्वा तु सा देवी (उ) २४.१२४
एतस्य संघारणादेव बीजं (उ) २८.६४	एतावता हरिभक्तस्य (उ) १२.२	एते वसन्ति सततं मा (प्रै) ४७.१८	एरञ्जतैलं त्रिफला- (आ) १७२.४०	एवमुत्पादितो बह्निः (आ) ४८.७६
एताञ्जपेदुर्ध्वबाहुः (आ) २१४.३४	एतासां रमणे काले (उ) १७.३६	एतेषां कृपया राजस्त्वं (प्रै) ६.३३	एता च बहुला प्रोक्ता (आ) २०४.१७	एवमुत्साहितः पक्षी स्वरूपं (प्रै) ३.१
एतादृश्या न गन्तव्यं (आ) ५६.३५	एतासां हननं नैव (उ) ११.८	एतेषां च हरिः स्वामी (उ) २.५७	एतामांसी कुण्डमूला- (आ) १७६.३	एवमेतत्परं ब्रह्म स्वप्न (आ) २३६.३८
एतादृश्याः गडिकायाः (उ) २६.८०	एताहि सप्तह्यवराश्च (उ) २८.५६	एतेषां चैव माहात्म्यं (उ) २७.३३	एता समी ननो (आ) २०६.२७	एवमेतद्विजानीयान्नाम्यथा (उ) ४.५५
एतादृशं तप्तु जातं (उ) २१.२१	एतेऽर्चिताः स्थापिताश्च (आ) ४५.३४	एतेषां वाचकानः मंत्रा (आ) ३२.७	एतदसविद्या शो या विश्व- (उ) ५.३८	एवमेतः शायं याति (आ) ६३.१३
एतादृशं तव नैवेद्यमेषं (उ) १८.४७	एते आश्रमिकाधर्मा- (आ) ४६.२४	एतेषां श्रवणादिप्रा (उ) १.६४	एवन्तु श्रोतुमिच्छामि (प्रै) ४६.५	एवमेव कृतः प्रश्नो ह्यरी (उ) २.३
एतादृशं तव सुखं नुचितुं (उ) ७.१२	एते च वातजा रोगा (आ) १५६.५२	एतेषु श्रवितर्यदिवंस (उ) ७.१८	एवम ज्ञानतः पुण्यं (आ) १२४.११	एवमेव समाख्यातं (प्रै) ३.१०४
एतादृशं न विजानीति (उ) १६.३२	एते बान्ये च बहुवो (प्रै) ७.१०	एतैः कर्षसमैः कल्कैः (आ) १७४.१०	एवमभ्यर्च्य गृह्णीयाद् (आ) १२१.४	एवं ए मानवा विजा (आ) १४.११
एतादृशस्य स्तब्धेऽवस्थिति (उ) ६.२६	एते चैकाश्याः षट् च (प्रै) ३.८२	एतैरेवायुर्धृगुं मर्चैः (आ) २०.२	एवमाज्याहुतिरत्त्वा (प्रै) १५.५०	एवं कृते खगधेष्ट (प्रै) २६.६१
एतादृशस्तव गुणान्वितुं (उ) ७.१८	एते तास्य समाख्याता (प्रै) ३.६४	एतैर्धृयोवशकरः (आ) १८५.१४	एवमादिकमेणं (प्रै) ३.७५	एवं कृते गमिष्यति (प्रै) ४४.२२
एतादृशी श्रवितर्ममास्ति (उ) ६.२२	एते ते चन्द्रतुल्याः (आ) ११३.१४	एतैर्धृतं यथालाभं (आ) १७४.५	एवमादिनि चिह्नानि (प्रै) ४६.२७	एवं कृतेन सम्पश्येत्स (प्रै) १६.१४
एतादृशी महत्तत्त्वे (उ) ५.१	एतेद्वीः सुताः ख्याता (आ) ६.५०	एतैर्नस्यपदानाश्च (आ) १७७.४६	एवमासीनि विकीर्णन् (प्रै) ३.६५	एवं कृते वैनतेयसा (प्रै) ४७.३६
एतादृशो ह्यनुतापः खनेन्द्रः (उ) २१.२३	एते द्वारे प्रपूज्या वै (आ) ४०.६	एतैश्च लक्षणैर्वै (आ) २१.२	एवमादिभिरग्यैश्च (प्रै) २२.१३	एवं कृत्वा तरोमिद्यान् (आ) १२७.२०
एतां पश्चिन्मनसा (प्रै) ४८.३१	एते द्वीपाः समुद्रं स्तु सप्त (आ) ५४.६	एतैर्स्तलानि सर्वाणि (आ) १६८.४६	एवमादिभिरग्यैश्च सुकृतैः (प्रै) ३८.३८	एवं कोटिषात तस्यावयवः (उ) १०.६
एतां शम्भान् पशून् (आ) ४.३३	एतेन किं न पर्याप्तं (आ) ८३.२१	एनं छिन्धि मनोगोहं (प्रै) २०.१४	एवमादिपु तीर्थेषु (आ) ८३.७८	एवं गणास्ते ब्रुवते (प्रै) ४८.३७
एतां यष्टीं महादानान् (प्रै) ४.८	एतेनः प्रसद्वलश्च (आ) ६.७०	एभिः पचेद्भुतप्रसं (आ) १६२.२५	एवमाद्याश्च गंधर्वाः (उ) ६.५	एवं गत्वाहासंख्याता (प्रै) ६.६३
एतान्येव विशदन्ते (आ) १५६.२१	एते पञ्चगुणाः प्रोक्ता (प्रै) ३२.३६	एभिः परिच्छिन्नतनुं (आ) ११.१६	एवमुक्तः सरस्वते (आ) २३१.२०	एवं गुणतयाणां च मिश्रित (उ) ४.५५

एवं चत्वारिंशत्पाणि (उ) १६.२०	एवं त्रिभागे रजसः (उ) ४.६३	एवं प्रवर्तिनं चक्रं भूतशये (आ) ४६.३४	एवं विधिं ततः कुर्यात्ततः (प्रे) ४.१६८	एवं सर्वं वलिं दत्त्वा (प्रे) ४.१३४
एवं च वृषिकर्षादी (आ) ४६.३१	एवं त्रिषु विज्ञेय (उ) १६.८३	एवं प्राकृतसर्गाजिनैर्कृतं (उ) ११.४७	एवं विनिर्मेये ब्रह्मा (उ) १३.५३	एवं सहस्रं विस्तीर्णं (प्रे) ३.६
एवं जनाञ्जठरे संनिधाय (उ) २.३१	एवं स्वक्षरवृत्त्या वा (आ) २१३.१०६	एवं प्रार्थ्यं द्विजान् (आ) ४३.४२	एवं विप्राः समाद्विष्टो (प्रे) ४७.४२	एवं मा जगदाधारा (आ) २२४.१०
एवं जलस्याजलयो (प्रे) ५.२६	एवं दग्ध्वा नरं प्रेतं (प्रे) ५.१	एवं प्रेताः प्रवर्त्तन्ते (प्रे) २०.१२	एवं विलपतस्तस्य (प्रे) १६.१	एवं मा परमा दुष्टा (उ) ११.१३
एवं ज्ञात्वा ह्यग श्रेष्ठ (प्रे) २०.४४	एवं दुष्कृतकर्म्मार्हि (प्रे) ४६.२८	एवं ब्रह्मा जवीच्छुत्वा (आ) ५३.१	एवं वृत्तस्य ब्रह्मन्ते (प्रे) ३६.७१	एवं संग्राम्यते पशिन् (प्रे) १०.७१
एवं ज्ञात्वा महावदेध्यानं (आ) ६१.१७	एवं द्विजातो बुधति (प्रे) ७.१००	एवं बुधति वै विप्रै (प्रे) २२.७५	एवं वृद्धिं क्रमावाति (प्रे) ३२.६०	एवं स्तुतस्तथा विष्णुः (उ) १६.६०
एवं ज्ञात्वा महाराज (प्रे) २७.३२	एवं द्विरूपा विज्ञेया काम (उ) २८.४४	एवं ब्रह्मन्ति ते प्रेताः (प्रे) २१.१८	एवं वै क्रियमाणानां (प्रे) १०.६८	एवं स्तुतास्ततस्तेन (आ) ८६.६१
एवं ज्ञात्वा सर्वदा (प्रे) २२.८३	एवं धन्वन्तरिः प्राज्ञ (आ) २०४.१	एवं ब्रह्मन् हरम् (उ) २८.७१	एवं व्यंकटमाहात्म्यं (उ) २५.४६	एवं स्तुतो विष्णुरजः (उ) २.७०
एवं ज्ञानं सुविज्ञेयं (उ) १६.१०	एवं धन्वन्तरिविष्णुः (आ) १७५.१	एवं भाद्रपदे मासि (आ) १३०.१	एवं शप्तास्तु ताः सर्वा (उ) १७.८	एवं स्तुतो हरिः कृष्णो (उ) ११.१८
एवं ज्वराः प्रवर्त्तन्ते (आ) १४७.७०	एवं धृपादिताम्यस्य (आ) ४३.३४	एवं मयोक्तं परम (आ) २३४.६२	एवं शप्तास्तुताः सर्वा (उ) १७.१४	एवं स्तुत्वा क्रमुरपि तूष्णी (उ) ७.६५
एवं तत्र गुणानां च (उ) ४.२१	एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य (आ) ११.२०	एवं मातामहादिभ्यः (आ) २१८.५	एवं श्रुत्वा च परमं तूष्णी (उ) ७.२०	एवं स्तुत्वा तु गरुडस्तूष्णी (उ) ६.४७
एवं तस्मान्नीरमाश्वत्ति (प्रे) ३.१६	एवं ध्यायेत्सदा सूर्य (आ) ३६.७	एवं मार्गं गच्छमानसु- (प्रे) १८.२५	एवं श्रुत्वा च परमं तूष्णी (उ) ७.२०	एवं स्तुत्वा तु पुलहस्तूष्णी (उ) ७.६२
एवं तस्यात्मनादित्यं (आ) २३६.४०	एवं न कुरुते नारी (प्रे) २६.५६	एवं मार्गं विलपति (प्रे) १६.२५	एवं संसारं चक्रेऽस्मि (प्रे) ३२.८०	एवं स्तुत्वा तु वरुणः (उ) ७.३२
एवं तु नत्वा परमादरेण (उ) २५.१३	एवं ननुतुः परिशंसयतो (उ) २४.५६	एवं यः कुरुते रुद्र (आ) ३३.७	एवं संस्कारशुद्धस्य (आ) २२.१७	एवं स्तुत्वा तु सांगर्षी (उ) ६.५६
एवं तु निर्णयोक्त्येय (उ) १८.७८	एवं न बन्धो भवति (आ) ८८.१६	एवं यो विवरेत् ताक्ष्यं (प्रे) ३४.१०१	एवं स गच्छ प्रोचे (आ) १६७.५५	एवं स्तुत्वा देवं देवो हरि (उ) ७.१
एवं तु पापकर्ममाणो (प्रे) ३.८६	एवं नाम्ना च सर्वे वै (प्रे) २२.३६	एवं वर्त्तति ये मूढास्तेपि (उ) २.१६	एवं संजल्यस्तस्य (प्रे) २७.६१	एवं स्तुत्वा नारदो वै (उ) ७.३१
एवं तु यातुषामानां (प्रे) १०.८१	एवं पिण्डः समारुणो (प्रे) ३२.५७	एवं विचित्रैर्निजकर्मभिः (प्रे) २.६१	एवं संजलयतस्तस्य (प्रे) २७.६१	एवं स्तुत्वा पुलहस्तूष्णी (उ) ७.५६
एवं तु स्तवस्तस्य (आ) ८६.४६	एवं पुत्तलकं कृत्वा (प्रे) ४.५४	एवं विजाय रोगार्दी- (आ) १६७.५७	एवं सदा ये प्रवर्त्तित- (उ) २०.३६	एवं स्तुत्वा निरुद्धस्तु (उ) ७.२६
एवं ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) १२.१	एवं पूर्वैकृतं कर्म (आ) ११३.५५	एवं विदित्वा परमो गुरुर्मम (उ) ६.३५	एवं समस्तेन गुणोदयेन (आ) ६६.४४	एवं स्तुत्वा वलदेवो (उ) ६.२५
एवं ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) १८.४	एवं प्रकाशयते प्राज्ञ- (आ) ८८.१८	एवं विधं बहुगुणं (आ) ७५.५	एवं समाचारं युजोवरोऽपि (प्रे) ४८.४२	एवं स्तुत्वा भारती तु (उ) ६.४३

एवं स्तुत्वा मरीचिस्तु (उ) ७.५१
 एवं स्तुत्वा महाभागो (उ) ८.१७
 एवं स्तुत्वा वारुणी तु (उ) ६.५३
 एवं स्तुत्वा शची देवी (उ) ७.१०
 एवं स्तुत्वा स दक्षस्तु (उ) ७.१६
 एवं स्तुत्वा स रुद्रस्तु (उ) ६.५०
 एवं स्तुत्वा सशेषस्तु (उ) ६.४५
 एवं स्तुत्वा हरि देवं (उ) ७.३७
 एवं स्तुत्वा हरि मित्तस्तूष्णी (उ) ८.४
 एवं स्तुत्वा हरि सा तु (उ) ६.३०
 एवं स्तुत्वा ह्यगिराश्च (उ) ७.५६
 एवं स्तुत्वा ह्यति रपि (उ) ७.५४
 एवं स्तुत्वा तदेवेशं (आ) ३२.३६
 एवं स्मृत्वा श्रीनिवासस्य (उ) २५.६०
 एवं हरेस्तव कथां रसिकां (उ) ७.२१
 एवं हि सिंहलेदेशे कुर्वन्ति (आ) ६६.३६
 एवं होमविधिं कृत्वा (आ) ४८.८६
 एष ग्रहान्तिके दोषः (आ) १०५.४६
 एष ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) ३.६६
 एष पिण्डो मया दत्तस्तव (आ) ८३.४१

एषामायुर्व्यर्थमेवं (उ) १८.६३
 एषां त्रिरात्रमभ्यासा- (आ) १०५.६८
 एषां दशपलान्भागान् (आ) १६२.६
 एषु विष्वं प्रभवति (आ) २३६.३५
 एषु षट्सु विधिः प्राक्नः (प्रे) ४.४८
 एष्टव्या बहवः पुत्रा (प्रे) ६.१२

ऐ

ऐणरौरव्वाराह शाशमांसै (आ) ६६.३८
 ऐनिलस्य तु दुष्यन्तो (आ) १४०.५
 ऐ क्रौं श्रीं स्फैं क्षौं (आ) २५.१
 ऐन्द्रे वा नरतीर्थे च (आ) ८३.३१
 ऐं ह्रीं श्रीं अखण्डमण्डला (आ) २६.४
 ऐं ह्रीं श्रीं फौं क्षौं आधार (आ) २५.२
 ऐं ह्रीं श्रीं ह्रीं स्फैं नमो (आ) २६.३
 ऐशान्यां केचिदिच्छन्ति (आ) ४८.६
 ऐशान्यां स्थापयेत्सोमं (आ) १७.५
 ऐश्वरी केवला शक्ति- (आ) ५०.२०
 ऐश्वर्यमध्रुवं प्राप्य राजा (आ) १११.८

ओ

ओंकारन्तु ध्रुवोर्मध्ये (आ) १६६.५
 ओंकार पूर्वमुद्धृत्य (आ) १८.२
 ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म (प्रे) ४६.१०८
 ओषध्यः फलमूलिन्यो (आ) ४.३२
 ओष्ठे नेत्रे ललाटे च (आ) १७८.१७

औ

औत्तमस्य मनोः पुत्रा (आ) ८७.६
 औदकाः पशवः षष्ठाः (आ) ४.३४
 औदध्वर्देहिकदानानि (प्रे) १६.१३
 औरसः क्षेत्रजः पुत्रः (आ) १०७.२७
 औरस क्षेत्र जाद्याश्च (प्रे) २५.३१
 औषधं भगवान् विष्णुः (आ) १६३.१७

ऊ

ऊं अं प्रभूनाय नमः (आ) ३६.३
 ऊं अग्निष्वात्ताः (आ) २१५.४
 ऊं अजमजरमनन्त (आ) १.१

ॐ अद्यास्मिन्देशे अमुक- (आ) २१८.७
 ॐ अमुक गोत्र ! (आ) २१८.२४
 ॐ अमुकगोत्राणामस्मत् (आ) २१६.१
 ॐ अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत् (आ) २१८.१२
 ॐ अमृतेश्वर ऊं भैरवाय (आ) १८.१६
 ॐ अर्कासनाय नमः !! (आ) ३६.५
 ॐ आं हृदकाय च शिरः (आ) २३.११
 ॐ आपो अस्मान्मातर (आ) २१४.११
 ॐ आयातु वरदे देवि (आ) २१७.५
 ॐ इत्थं मातामहादि (आ) २१८.२७
 ॐ इदमापप्रवहता (आ) २१४.२८
 ॐ इदं विष्णुविचक्रमे (आ) २१४.६
 ॐ उरुं हि राजा वरुण (आ) २१४.६
 ॐ ऊर्जवहन्तोरमृतं (आ) २१५.६
 ॐ कणिचिकीणिकववाणी (आ) २७.१
 ॐ कारपूर्वसायुज्यं (प्रे) ३२.१०२
 ॐ कारयुक्ता देवस्य (आ) ३४.६
 ॐ कार शब्दोविप्राणां (आ) १११.१५
 ॐ कारश्चन्द्रमा वह्नि (आ) ४२.६
 ॐ कारेण व्याहृतिभि (आ) २१४.२२

ॐ क्षः अस्त्राय नम इति (आ) ३४.३८
 ॐ क्षीं शिरसेनमश्च (आ) ३४.३६
 ॐ क्षुं नमः ! स्मसेत्पाशं (आ) २०.१६
 ॐ क्षौं कवचाय नमः षवचं (आ) ३४.३७
 ॐ क्षौं हृदयाय नमः अनेन (आ) ३४.३५
 ॐ क्षौं नेत्रत्रयाय बौषट् (आ) ३४.७
 ॐ क्ष्व नमः !! रवतेन (आ) २०.१६
 ॐ खरवोत्काय त्रिदशाय (आ) १६.११
 ॐ खखोत्काय नमः (आ) १६.१०
 ॐ गणपतये इति अयं (आ) १८.५.१
 ॐ तत्त्वयामि ब्रह्मणा (आ) २१४.१६
 ॐ तेजश्चण्डाय हुं फट् (आ) ३६.१८
 ॐ दद्रु क्रौं ह्रीं ठः ठः (आ) १७७.१२
 ॐ धात्रे नमः । ऊं विधात्रे (आ) ३०.६
 ॐ नमः ॥ इन्द्रवज्रं करे (आ) २०.१५
 ॐ नमः खड्ग वज्रपाण्ये (आ) १७८.१०
 ॐ नमश्चाय रुद्राय (प्रे) ८.२७
 ॐ नमः सर्व सत्त्वेभ्यो (आ) १७८.११
 ॐ नमो भगवति ऋक्षकणि (आ) ४१.२
 ॐ नमो भगवति चामुण्डे (आ) ३८.७

[illegible]

५

कं ठं पं शं गृह्णान्त्या (आ) ११.३.५
कसेन तुल्यो विज्ञेयो (उ) १२.४.५
कंसस्य नानसह- (आ) १५.१.३
क इहान् क एवाह्वयो (आ) २०६.६
कश्चो तच्छोणित स्यात्स (प्रे) २७.१.१

कट्टमन्त्रवनाः पिरां (आ) १६=१९
कठिनी रोमशा शस्ताम्बु (आ) ६५.६६
कणापावाण भेदेवां (आ) १७०.५३
कष्टकारिमुद्वीश्यां (आ) १७०.५३
कष्टकारिमुद्वीश्यां (आ) १७०.५३

श्री गरुडमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

कण्टकाय्या नागरस्य (आ) १७५.१३
 कण्टकाय्या रसप्रस्थक्षीर- (आ) १७४.३
 कण्टकाय्यारस प्रस्थं (आ) १६२.३४
 कण्टकाश्च सुतीक्ष्णा (प्रे) ३३.५
 कण्ठगृहे विलग्नानां (प्रे) ४.१०५
 कण्ठग्राह विमग्नानां (प्रे) ४०.५
 कण्ठरोधोमल भ्रंश (आ) १६७.२१
 कण्ठाभरण दोषेण (आ) २२२.५५
 कण्ठे प्रलेपमदजं (आ) १४६.६
 कण्ठं दक्षिणहस्ते तु (आ) १०७.३४
 कण्ठमान् पाण्डुरोमा (आ) १६२.३५
 कण्ठस्फुरणनिस्तोदभेद (आ) १६७.७
 कण्ठरूक्षातिनाशेन (आ) १६७.२६
 कथमाकाशकल्पस्य (आ) २३६.१५
 कथमुत्पद्यते जन्तु- (प्रे) ३२.१
 कथं कव्यानि दत्तानि (प्रे) १०.८
 कथं किं केन दातव्यं (प्रे) २४.३५
 कथं कुर्वन्ति ते प्रेताः (प्रे) २०.१३
 कथं च म्रियते जन्तु (प्रे) २८.१२
 कथं त्वामीदृशं सूक्ष्मं (आ) २३४.४२

कथं पुत्रादयः स्युर्मो विप्रा (आ) ८४.३८
 कथं प्रेतघटं कुर्व्याद् (प्रे) २७.५४
 कथं प्रेताभवन्तीहि (प्रे) २७.३५
 कथं प्रेता महाकाया (प्रे) २८.५
 कथं प्रेता वसन्त्यत्र (प्रे) २७.१
 कथं मम स्यात्तव दर्शनं (उ) १६.५६
 कथं मुक्ता भवन्तीहि (प्रे) २७.४१
 कथं रुद्रं सुरैः साद्धं- (आ) २.६
 कथं व्यासेन कथितं पुराणं (आ) २.१
 कथं ससर्जं भगवांस्तदा (उ) २.१
 कथं सुखी प्रदृश्येत (उ) ११.३५
 कथं हरी मनुष्याणां (उ) १.१०
 कथमयन्तुमहाप्रेता (प्रे) २२.५३
 कथयन्त्युन्मनीभावं (प्रे) ४६.७७
 कथयस्व प्रसादेन (प्रे) १४.१७
 कथयस्व मम प्रीत्या (प्रे) ६.३६
 कथयामि क्रमप्राप्तं प्रष्टुं (प्रे) ३.१०६
 कथयामि नृपश्रेष्ठ (प्रे) ६.४०
 कथयामि नृपश्रेष्ठ (प्रे) २७.२३
 कथयामि परं गोप्यं (प्रे) ३२.५

कथयामि पुनष्टेषां (प्रे) ३१.३७
 कथाभङ्गकरश्चैव (प्रे) ४७.१५
 कथितः सर्वं दुष्टानां (आ) ३३.४
 कथिता पिप्पली (आ) २०४.१२
 कदन्नभुवपरिजनो न च (आ) ५३.१३
 कदल्या मूलमादाय (आ) १६०.८
 कदम्ब कुसुमाकारो (आ) ४५.२७
 कदथितस्यापि हि (आ) ११०.१६
 कदलीक्षार संयुक्त (आ) १६०.१६
 कदली चोत्पलं पद्म (आ) १७३.२४
 कदलीदल क्षारन्तु (आ) १६०.७
 कदाचिच्छ्राद्धकाले वे (प्रे) ७.५०
 कदाचित्सुविरुद्धं च (उ) १२.१०७
 कदाचित्स्वर्गमाप्नोति (प्रे) ३२.७२
 कदाचिदसुरावेशद्विरुद्धं (उ) १८.१८
 कदाचिद्भुक्तकर्मा च (प्रे) ३१.७३
 कदा चैतान्हेय बुद्ध्या (उ) १८.५८
 कदा द्रक्ष्ये वदनं वै मुरारे (उ) २३.३६
 कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३४
 कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३५

कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३८
 कदा द्रक्ष्ये श्री निवासस्य (उ) २३.३६
 कदापि गर्भवद्गुल्मः (आ) १६०.५४
 कदापि भाग्ययोगेन (प्रे) ४७.२१
 कदिद्रियार्थं हि धनादिकं (उ) १८.५६
 कनक क्रोड सहितं (आ) १२७.१६
 कनकभूषण संग्रहणो (अ) ११०.१४
 कनिष्ठपूरुषार्थः स्नानार्थं (प्रे) ४.७०
 कनिष्ठया नष्टतां याति (उ) २८.८६
 कनिष्ठांगुलि पर्वच्च (उ) १३.२६
 कनिष्ठादि प्रमोकेण (आ) ११.३०
 कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठ (आ) ६४.६
 कनिष्ठामादितः कृत्वा (आ) २२.५
 कनिष्ठिकानामिका वा (आ) ६५.११२
 कनिष्ठिकामूलभवा (आ) ६५.१०६
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य (आ) ६३.१८
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य (आ) ६३.२०
 कनिष्ठेषु च सर्वेषु (आ) ११४.६५
 कन्यादानं वृषोत्सर्गं (आ) २२०.२०
 कन्याप्रदानं तस्यैव (आ) १०५.१६

कन्याभावे संस्थिता भद्रसंज्ञा (उ) २०.२
 कन्याभिलाषी विप्रपतिः (आ) ८६.२
 कन्यां च युष्मतीं च (आ) १३२.१७
 कन्याविदूषकश्चैव दानं (प्रे) ४७.१७
 कन्या विवाहयेद्यस्तु (प्रे) ३८.२४
 कन्या सत्यवती दत्ता (आ) १३६.७
 कन्ये शृणु त्वं वैकटाख्या (उ) २४.१
 कन्ये शृणु त्वं ह्यभवत् (उ) २४.६३
 कन्यैव सा कृष्णपत्नी (उ) १६.२८
 कपालमालामणिवां सदा (उ) १८.१५
 कपालमोचने स्नात्वा (आ) ५२.८
 कपाली भीषणश्चैव (आ) २४.८
 कपिस्थं ग्राहिदोषघ्नं (आ) १६६.२५
 कपिज्वलितलांगूला (आ) १४३.६७
 कपिलाख्य महातीर्थं (उ) १६.४६
 कपिलां यः पिबेच्छूद्रो (प्रे) २८.३३
 कपोत इव कूजेक्ष्व (आ) १६६.१६
 कफपित्ताज्ज्वरः स्तम्भो (आ) १६३.१७
 कफपित्तानित्यः प्रायो (आ) १६८.२७
 कफपित्तास्रजिन्मुद्गः (आ) १६६.५

कफवातज्वरे देवं (आ) १७५.१४	कफ्यासं स्वरैः कृत्वा (आ) १६७.२०	कर्णकण्ठागुली बाहु (प्रै) ३४.७६	कर्णस्य तु दानेन न (प्रै) ३०.१५	कर्मण्यश्च प्रयत्नानि (आ) ११३.२५
कफवातो समो यत्र (आ) १४७.८०	करा ये नेत्रबीज (आ) ११.१२	कर्णयोः कृमिनाशः (आ) १७६.६	कर्पूरगन्धस्यिग्न्या (आ) १७७.६२	कर्मिणा पुण्यरोक्तं यः (उ) २६.३६
कफस्यामाशय स्थानं (आ) १६८.१८	करस्मिन् बाहुनेः पुत्र- (आ) १३६.३५	कर्णयोस्ताल पद्मञ्च (प्रै) ४.१४४	कर्पूर-मदनकल-मधुकैः (आ) २०२.१६	कर्मागुणैश्च धर्मार्थं च (उ) २०.४२
कफास्तरिभित्तमरुचिः (आ) १६०.४६	करवीर भृंगपत्रं लवणं (आ) १८३.१५	कर्णिकातलहस्तं तु (आ) ६.६	कर्पूर देवदाकञ्च मधुना (आ) १८०.२	कर्मोत्साहश्च हरिश्चैवाभिरं (उ) २०.४०
कफादामाशये जाना (आ) १६५.५५	करवीर मूलनेपादौ (आ) १८६.७	कर्णिकां केसरं सत्त्वं (आ) १२६.५	कर्पूरामुत्पुष्पं च (प्रै) ४०.५६	कर्मिण्य मन्मानसतः (आ) १४६.१६
कफेन लुप्तः पवनो (आ) १६३.१४	कग्रायं वेदवस्तुत्वा द्वारं (आ) ४७.१५	कर्णिकां पीतवर्णं (आ) ८.१०	कर्पूरैः कुमरैः (आ) १२०.३	कर्मका दग्धमिदं मुनिः (आ) १०७.१०
कफे सुदुग्धान्कुलत्थान् (आ) २०१.२२	करापितं यत्सुकुतं (प्रै) ४८.३६	कर्णिकायां द्विभागेन (आ) ८.७	कर्मकर्ता न कर्मव (आ) १५.२०	कर्मण्यश्चापि विदुषां (आ) १६०.३६
कफे स्तेमित्तमुक्ता (आ) १६७.१६	करालो ह्रीनवन्तश्च (आ) २०१.२	कर्णिकायां वासुदेवं (आ) ३२.२५	कर्मजन्मा शरीरेषु (आ) ११३.२८	कर्मणा द्विधमादेव च (आ) १५६.१४
कफो वसन्ते तमपि (आ) १४७.३६	करिष्येति क्लृप्तो प्राप्ते (आ) २२३.३३	कर्णं कुक्षौ नासिकां च (आ) २२.५१	कर्मज्ञं देहमाश्रित्य (प्रै) १८.४०	कर्मिणोऽपि सदैव तत्त्व- (आ) १८७.१२
कर्मधारयं ह्यायं कोट्या (उ) १०.७	करुषश्च प्रथमश्च (आ) ८७.२८	कर्णं चैवाय शिष्याद्या (आ) ४६.२१	कर्मणा केन देहेन (प्रै) १३.१	कर्मकोटिं विह्वलं (उ) ३.४८
कर्मधलुषरा शान्ता (आ) २१७.६	करे बद्धं तु निगुडया (आ) १८४.६	कर्णं नेत्रे मुखे प्राणे (आ) १०७.३६	कर्मणा वध्यते जन्तु (आ) २८६.११	कर्मज्ञं प्रतिक्लं स्यात्सा (प्रै) ६.६२
कर्मण्डलु प्रदानेन (प्रै) ३१.१२	करोति तत्र स्याद्वा (आ) १५८.२२	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रै) ३२.२७	कर्मणा मनसा ध्यात्वा (आ) २३८.६	कर्मिणा कर्मिणोऽपि (आ) १३३.६
कर्मलाविहरपीतं मुख (आ) १८४.३०	करोति तीव्रवेगञ्च श्वासं (आ) १५०.८	कर्णं च खगलं च (प्रै) २५.२२	कर्मणा सिद्धिमाप्सु (आ) ५१.२०	कर्मलं युद्धयुद्धं ततः (आ) २२५.७
कर्मपते गमनारम्भे (आ) १६६.४४	करोति यः स संमुखो (प्रै) ४.८३	कर्णं च विधिनानेन इति (आ) ३४.२७	कर्मदाराः कर्मलोकाः (आ) २११.३	कर्मसुखेनैव विहृतः (आ) ७०.२१
कर्मवन्तो हिरो श्रीवां (आ) १५१.७	करोति मुष्ककाञ्चन (आ) १४६.६	कर्णं च वैष्णवं ध्यात्वा (प्रै) ४.१५३	कर्मदेवान्तरं तु निरुद्धं (उ) १३३.५१	कर्मज्ञं बद्धं नैव प्रधानं (आ) ४८.२०
कर्म्या (स्या) वस्त्रं सुख- (आ) ६१.५	करोति सर्वमगश्च (आ) १६३.६	कर्णं च वैष्णवं ध्यात्वा (प्रै) ४०.६३	कर्मसिद्धिर्भगवत्प्राप्तौ (प्रै) ६.२२	कर्मज्ञं तु च विवर्तय (आ) ४८.४७
कर्मजस्य तु बीजानि (आ) १६१.२३	करोत्यकालशयन (आ) १६७.२५	कर्णं च परमो यतः (प्रै) २४.२३	कर्मणिः भवशरीरोऽपि स्तत्र (प्रै) ४.८४	कर्मज्ञो तु नतो द्विदो (आ) ४८.१६
कर्णजैः कुण्डं (आ) १७१.१६	कर्कशं यदि परिहित (आ) ७५.७	कर्णं च विष्णुं ध्यात्वा (आ) ६६.३२	कर्मयोगाद्यदा देहैः (प्रै) १५.६	कर्मज्ञानां च या विदुः (आ) ६६.२०
कर्णजो नक्तमालः (आ) २०४.८०	कर्कशं सपुनः सधिरास्य (आ) ६८.१०	कर्णं च व्या स्वधामा (आ) ४०.५६	कर्मसिद्धिर्भगवत्प्राप्तौ (आ) २०५.१७	कर्मविद्वं चित्तानि (उ) ९७.७
कर्णजस्य मरुतो (आ) १३६.६६	कर्कोटो सो गुरुः पथो (आ) १६.७	कर्णं च व्या ध्यात्वा (प्रै) ४५.८	कर्मविश्रुतकाम्प्यो (प्रै) १०.६३	कर्मिण्य विमुक्ताः (प्रै) २५.५५

कलिकल्मषहर्त्रे च (आ) ३२.३४	कश्चरेत्कष्टकारेण (आ) २०६.८	काकश्वरासभसृगाल (आ) ७७.४	कामं चाक्षराः पंच (आ) ७०.२०	कारणेन विना भृत्ये (आ) १११.२७
कलिगवंग पुण्ड्रंगा (आ) ५५.१४	कश्चिदज्ञाजगामाथ (प्रे) ६.२०	काकश्वानोपनी तन्तु (आ) २२२.४३	कामं चेममभिध्याय (आ) ८६.१०	कारयेत्क्रूर कर्माणि (आ) ६७.१३
कलिगालाबुनी पित्त- (आ) १६६.१६	कश्यपो गारुडाद्वक्षं दग्धं (आ) ३.८	काकैर्बकैर्बकैर्बकैर्बकै- (प्रे) ३.१४	कामं तु रागः कुरुविन्द- (आ) ७०.१३	कार्तवीर्यं जघानाजी (आ) १४२.६
कलिगेन्द्रवारिष्ठं तस्य (आ) २०४.१६	कषायकटुतिक्ताम्ल (आ) १६८.२	काकोली च स्मृता (आ) २०४.२६	कामभार्या रतिर्या तु (उ) २८.४१	कार्तिकादिषु मासेषु (प्रे) १४.१६
कलिप्रभावादुष्टोक्तिः (आ) २३०.२०	कषायं कटुरोहिण्या (आ) १७५.१२	कांकां गतिमवाप्नोति (प्रे) २५.३२	काम युक्तो हरः पूज्यो (आ) १२४.३	कार्तिकाश्विनयो विष्णो (आ) १२२.४
कलेवरं च तत्याज मरणे (उ) २०.१८	कषायश्च हितस्तस्य (आ) १४८.१३	काक्षंति पुत्रपौत्रे (प्रे) १०.३०	कामरूपं महातीर्थं (आ) ८१.१६	कार्तिके च चतुर्दश्यां (प्रे) १८.७
कली कृतयुगंतस्य (आ) २३०.२२	कषायो ग्राहको रोपी (आ) १७३.२०	काक्षन्ते पितरः पुत्रान् (आ) ८३.५६	कामस्याप्यभिमानी तु (उ) १३.१८	कार्पासद्रोणशिखरे (प्रे) ४७.२७
कली नृणां तस्य लाभो (उ) २६.८८	कषायो मधुना पीतो (आ) १७१.१४	काचोत्पल करवीर (आ) ७२.१४	कामाद्भ्रमोऽरुचिर्दाहो (आ) १४७.२६	कार्यासं वै तेन दत्तं (उ) २८.१३०
कली युगे सर्वं पुराणमध्ये (उ) १.४३	कष्टमाषमरीचानि तगरं (आ) १७६.१६	कांचीक्षेत्रे वरदराजस्य (उ) १६.४४	कामानवाप्नुयात्कामी (आ) २४१.११	कार्पासिके हूते क्रीड्यो (आ) २२५.२८
कली संति कल्पमानं (उ) १२.७७	कष्टैकसम्भवं शिवत्रं (आ) १६४.३६	काञ्जिकस्य सतैलस्य (आ) १७७.२७	कामान्संप्राप्नुयात्कामी (आ) ८६.३६	कार्पासौषधितैलं च (आ) ६०.१४
कल्किविष्णुश्च भविता (आ) १४५.४०	कस्मात्तैलोद्वर्तनं (प्रे) २८.२२	काञ्जिकस्याढकं दत्त्वा (आ) १६२.४३	कामावतारो विज्ञेयः (उ) २८.३२	कार्यकालोचिता- (आ) ११०.२४
कल्पवाहः सविज्ञेयः (उ) १६.७०	कस्मात्पदानि देयानि (प्रे) १८.१५	काद्रवेयाश्च फणिनः (आ) ६.६०	कामेर्घ्याक्रोधसम्बन्धाद् (प्रे) ३२.७८	कार्यं तु षोडशीं षड्भिः (प्रे) ५.३०
कल्पितं दीयते दानं (प्रे) ३०.७	कस्मादनशनं पुण्यम- (प्रे) ३६.१	कान्तावियोगः स्वजन- (आ) ११५.१८	कामोदकाः पुत्रसखिस्व- (आ) १०६.५	कार्या विद्वापि सप्तम्या (आ) १३१.४
कन्याणः कल्यदः कर्ता (आ) ८६.४४	कस्माद्देवाज्जगज्जातं (आ) २.३५	कांस्यपात्रे घृतं स्थाप्य (प्रे) १४.४१	काम्पित्तलोऽथरक्तांग (आ) २०४.४६	कार्यं च मंत्री सत्स्त्री (आ) ६४.६
कल्पान्तकालक्षुभिताम्बुरा (आ) ७३.२	कस्मिन्काले वृषोत्सर्गं (प्रे) १३.५	कांस्यं माषं मसूरं च (आ) १२८.५	काम्येन पूजनं विष्णो (उ) १६.४०	कालकेयस्तु विज्ञेयः (उ) १२.१००
कल्याणद्वैतगात्राय (उ) २६.३७	कस्मिन्चित्समये पूर्णं (प्रे) १८.२६	कांस्यहारी तु हंसः स्यात् (प्रे) २.७०	कायेपित्तं यदान्यस्तं (आ) १४७.८३	कालञ्जयात्सृञ्जयो (आ) १३६.६६
कल्याणास्ते सारभोक्ता (उ) १४.१६	कस्यचित्त्वथ प्रक्षीद्र (उ) १६.३५	कामः क्रोधो भयं लज्जा (प्रे) ३२.३	कारणं चेतसश्चैव (आ) १५.५०	कालः पचति भूतानि (आ) १०८.७
कवषो हरितः कन्वो (उ) ७.१३	कस्मच्चिदनेक रूपं (आ) ७१.२२	कामः क्रोधः ह्यहंकारो (प्रे) ३१.३१	कारणं ब्रूहि मे ब्रह्मन् (उ) १७.२	कालं प्रवध्यन्ति ? (आ) ५६.४०
कव्यवाहस्तथा सोमो (आ) ८४.१२	कस्यदोषः कुले नास्ति (आ) १०६.१७	कामदेवत्रयोदश्यां पूज्यो (आ) १३७.१	कारणं महत्तत्त्वं प्रधानं (आ) १५.४६	कालं वक्ष्यामि संसिद्धयै (आ) ६६.१५
कव्यान्यशेषाणि च (आ) ८६.३४	काकजंघा वचा कुष्ठं (आ) १७८.८	कामपुत्रो निरुद्धोऽपि (उ) २८.३८	कारणं वीरुषां चैव (आ) १५.६०	काल विच्छोन्नियो (आ) ११०.२८

कालः सूक्ष्मगतिर्नित्यं (आ) १०८.६
कालाग्निमिव दीप्त (आ) १६७.५३
कालान्तरेण व्यवनश्च- (आ) ८६.६
कालिन्दी सज्जकावद्रियमुना (उ) २१.२
कालिन्दी अपिचोत्पति (उ) २१.१
कालीयक पीतकाष्ठ (आ) २०४.३८
काले जालेदिष्टनामा (उ) १८.६८
कालेन सिपुणा संधिः (आ) १०८.६
कालेन संहियन्ते च नूनं (प्र) २.४०
कालेनाप्नोति सद्गुणान् (आ) १४७.६७
कालेनोपेक्षितं यस्यात्सर्वं (आ) १६४.४
कालेनोपेक्षितः सर्वो ह्यहो (आ) १४६.८
काले यथास्वं सर्वेषां (आ) १४७.५
कालेश्वरं समभ्यर्च्यन्तः (आ) ८६.३३
कालेषु हरते वीर्यं (आ) १०८.८
कालोऽग्निं कर्म (आ) १०६.२१
कालो न ज्ञायते नाना (प्र) ४६.२७
कावेरिविष्यद्यवनवीन (आ) ७६.१
काशराज्यञ्च संश्रोतवो (आ) २०४.७५

काशश्छादिश्च निचया- (आ) १६२.१३
काशववासोरुसदनं (आ) १६१.३१
काशीयां पुष्काशीनां (आ) २०४.६२
काश्मरी कटुकला (आ) २०४.२४
काष्ठवद् ब्रह्मसंलीनो (आ) २३४.५१
काष्ठा सावस्थ भार्या (उ) २८.४३
काशश्वासक्षयच्छादि (आ) १४६.२१
काशश्वासितवच्छादि (आ) १४०.१२
किङ्करास्तं वदन्त्येवं (प्र) १६.४५
किङ्करीः पीडयतेऽप्यथ (प्र) १४.८८
किङ्कि कुल्वन्ति वै (प्र) २३.१
किञ्चिद्वशात् आचत्वा- (आ) ४८.२२
किञ्चयुक्तं भवेत्तेषां (प्र) ४०.२
किञ्चित्कालं तथा (उ) १४.६७
किञ्चित्समाप्त (आ) २२६.२२
किञ्चिद्वर्णसमायुक्तं (उ) २६.११६
किञ्चिन्मन्यते ततो ययं (प्र) १६.४३
किन्नरश्चैव मिदञ्च (आ) १४.१४७
किन्नामयं नदी विप्र कि (उ) २७.२

किमर्थं चत्वरं दुग्धं (प्र) २८.१७
किमर्थं नमनं विष्णो- (उ) १.१६
किमर्थं पुत्रपुत्राभ्य (प्र) २८.६
किमर्थं पुत्रपुत्राभ्य तस्य (प्र) १.२६
किमर्थं मण्डल भूमौ (प्र) २८.८
किमर्थमासुरो दानं (प्र) २८.१०
किमायासपराः केचिद् (प्र) ४६.५६
किमासनं ते मरुतासनायकि (उ) ८.३६
किमेतत्कथितं देव (प्र) २८.३
किं करोमि वयं मच्छामि (आ) ८६.२
किं चाश्रुत्वाऽनः पश्चाच्च- (उ) १७.११
किं चित्रं यदि वेद (आ) ११४.१४
किं जीवितेन धनमान (आ) ११४.३४
किं तत्सर्वीयते तस्य (प्र) २८.२०
किं तद् व्यथं देवदेव कि (उ) २८.७४
किं तस्य दानं किं (आ) २३०.२
किं वल्लंभेऽभिदर्शितं (प्र) ३०.२२
किं दानमिति नृप्यंश्यं (प्र) ४.४०
किं नायकलोचनमिदं (उ) २४.६२

किं फलं तु भवेदन्ते (प्र) १३.६
किं यत्प्राप्तये पुत्रां (आ) २२७.३०
किंनिही कटुको विद्या- (आ) २०४.४४
किं वान भोजयन् (प्र) १०.४०
किं वा रथाग्रे मरणं (उ) २०.११
किं रातिवर्तमानो (आ) १७४.६
किं रोटादिकवच्छेद (उ) ११.२२
किं रोतिनं कुण्डलिनं (आ) ३४.१२
किं रोतेन महाह्येन गहन (आ) ६२.६
किं शोः पीडयन्तः (प्र) २४.११
किं शब्दं गवा पुष्पा पुष्पं (आ) ८३.१
किं पक्षिणाणाञ्च (आ) २३०.३०
किं तन्नादेव कण्ठाभ्य (आ) २२३.३६
किं तं यन्माययोश्चै तु (प्र) ४४.२१
किं तस्मिन् च सुषेणश्च (आ) १३६.६०
किंति श्री युष्म राजादि (आ) १२४.२२
किं लोचनं स्थिरस्थरं (आ) १४६.५८
कुक्कुटादप्रमाणं च (उ) २६.६६
कुक्षौ करोति तदवयवं (आ) १६०.५१

कुञ्जरश्च मदाकृतस्य (आ) १८८.२५
कुञ्जरैर्वहभिर्नितं (प्र) ७.१२
कुठारां मुसलो वृद्धः (प्र) ३०.२५
कुण्डं चास्त्रेण संशोभ्य (आ) ४८.१८
कुक्षौ दहन्त्य वसर्मा (आ) ५६.३१
कुतः कर्मैन्द्रियाणीह (प्र) १.८६
कुतो निद्रा हरिद्रस्य (आ) ११५.८८
कुतो समुद्रावपत्वारस्तं (आ) २.३५
कुत्र भूज्जालं देवदत्त (आ) १७.३
कुत्र यागिणः हि यागि (प्र) ५.६२
कुत्रयो स्वर्गहरणाद् (प्र) ४६.१३
कुन्दमोक्षोत्तरधरो (आ) ६२.४
कुन्दपुष्पसमा दन्ता (आ) ६४.१००
कुम्भाः कुण्डे कास (आ) १४६.११
कुम्भितः कुम्भे रोगान् (आ) १६७.२७
कुम्भितमभ्युपवीनान् (आ) १८७.२०
कुम्भितो हनूमन्तस्य (आ) १६६.२८
कुम्भस्तु कुलं यद्वत (आ) १८७.४
कुचलिनं सप्तमलोप (आ) ११४.३५

कुबेरस्य पतिश्चैव (आ) १५.२४
कुञ्जस्य कीटघातस्य (आ) ११५.७८
कुमारश्चैव भूमीशः (आ) ५.३८
कुमारानां चैव बालानां (श्रे) २५.६
कुमारी ब्राह्मणानां तु (श्रे) २२.६७
कुमारी च गृह्वी च (आ) ४८.४५
कुमारी महिमानं च (उ) २७.१४
कुमार्यां च कुमिश्रं च (आ) ११५.१
कुमार्यां विधृतत्वाच्च (उ) १६.६७
कुम्भकस्य गृहे जाता (उ) १६.६६
कुम्भकस्य सुतानीला (उ) १६.७४
कुम्भको निश्चलत्वाच्च (आ) ४६.३५
कुम्भं निकुम्भं (आ) १८३.४५
कुम्भी पाकादितरकोम्बी (श्रे) १५.२८
कुम्भीरनेश्वरदष्टाश्च (आ) १८४.२८
कुम्भेऽग्निहस्ता च (आ) १४.६२
कुरङ्गं मासङ्गं पतङ्गं (श्रे) १२.८८
कुरंगमातंगं पतंगं (आ) १५.२१
कुरुक्षेत्रं परं तीर्थं दामार्हं (आ) ८१.४
कुरुक्षेत्रमित्येव (श्रे) ४.७२

कुरुपाण्डवयोर्वरं देव (आ) १४५.१०
कुरुष्वं मघोः पुत्रो (आ) १३६.३६
कुरुष्वं त्वं गृहीत्वा (श्रे) ६.६५
कुरुष्वेति तथोक्तोसो (आ) ६६.१७
कुर्याच्च चित्तं शरदि (आ) १४७.३८
कुर्याच्च मासिकं मासि (श्रे) ८.६२
कुर्याच्छ्रित्तिपायां च (आ) ५६.४६
कुर्यात्किमर्माणि सर्वाणि (श्रे) २४.४०
कुर्यात्क्रियादिकं (आ) १०६.२७
कुर्यात्तीव्ररुगाध्मा- (आ) १५८.२६
कुर्यात् पितृमर्त्यं लेखं (श्रे) ४४.२५
कुर्यात्सर्वानि कर्माणि (श्रे) ११.१०
कुर्यात्सुदर्शनामूलं (आ) १८६.१३
कुर्याद्विद्योगतान्येव (आ) ५६.२०
कुर्याद्विस्मयतं ज्ञात्वा (श्रे) ८.३३
कुर्यादिकावशाहं च (श्रे) १४.२८
कुर्याद् द्वादशहस्तं वा- (आ) ४८.५
कुर्याद् भयः समायुतै (आ) ६६.२५
कुर्याद्वै सप्तवर्षाणि (आ) १३७.१३
कुर्यान्मरं भूतिधरं (आ) १८७.५

कुर्यान्मित्रलिङ्गमुदरं (आ) १६१.२२
कुर्यात्तपणति भूमौ (आ) ५०.२८
कुर्यात्ति यानां च तदर्थमेव (उ) २४.१४
कुर्यात्ति ये पठन् नित्यमेव (उ) ६.२४
कुर्यात्ति वैराग्यममृतं (उ) ६.३२
कुर्यात्तन्ये सुताः (श्रे) २५.३६
कुर्यात्ति समये धाढं (श्रे) १०.५७
कुलमागश्च सत्यव्यं (श्रे) २२.१७
कुलनेष्टपुत्रजायते धानि (आ) ६७.१२
कुलशीलगुणोपेतः सत्य- (आ) ११.२४
कुलानां शतमुष्टुत्तमयेदं (आ) ८६.३५
कुलामृतं प्रवक्ष्यामि स्तोत्रं (आ) २३२.१
कुलानचक्राणि तत्र (श्रे) ३.२३
कुलीरं चूर्णं सक्षीरं (आ) १८२.६
कुलेद्योतिति शुद्धात्मा (श्रे) ३१.८
कुले निजयेदं भक्तं पुत्रं (आ) ११०.१०
कुलकष्टकवस्मी (श्रे) ५.६०
कुलकाशोरुचूकानां (आ) १७२.६
कुलालाकुशवैः प्रज्य- (आ) ७३.१४
कुलाः पिण्डेषु निमात्याः (श्रे) २६.२२

कुलाः शाकं पयो गन्धाः (आ) ६८.१६
कुलाश्चः कुलानाभ (आ) १३६.६
कुलं चूर्णं साज्य-मधु (आ) २०२.२४
कुलनागबलाचूर्णं (आ) १६०.४
कुलमेहज्वरश्वास कास- (आ) १६६.१८
कुलं मांसी सैन्धवञ्च (आ) १६२.६
कुलं विसर्पमन्यच्च (आ) १६७.२४
कुलं संचूणितं कृत्वा (आ) १८२.३
कुलवीसर्पं विस्कोट (आ) १७१.४१
कुलश च गन्धमा ब्राह्मणं (आ) १७२.१४
कुलैकहेतवोऽस्तजः (आ) १६५.४
कुलोत्तं यच्च (आ) १६४.३१
कुलमाहो राजपुत्रश्च (आ) १००.११
कुलीरकुपि वाणिज्यं (आ) ६६.२८
कुलीरकुपि वाणिज्यं (आ) २१३.६१
कुमुभं कंकुमञ्चैव (आ) १६१.१५
कुमुभनीलव्यतिमिश्र (आ) ७०.१०
कुमुभस्तवयकस्येव द्वे (आ) ११०.१३
कुटस्थः स्वच्छरुचिश्च (आ) १४.६७
कुप बापो तडागादीना- (आ) २२१.२२

कूपे च पतिता न (आ) २२२.४४
कूपे पिण्डादिकं कृत्वा (आ) ८३.२५
कूपोदकं वटच्छाया (आ) ११४.३२
कूपोक्तेन तत्कार्यं (आ) ८४.१६
कर्ममत्स्याश्चमन्त्रि- (आ) १६३.१४
कर्मश्च कुरो वायुर्देव (आ) २३.४७
कर्मोन्नतो गृहगृहो (आ) ६५.३
कर्मो वराहो नृहरि (आ) ८६.११
कृष्णाण्डकस्य स्वरसः (आ) १६१.६
कृष्मादिनां लक्षारश्च (आ) १६०.२०
कृष्णामस्य तास्तिवत् (आ) १८८.७
कृच्छ्रकृष्णमकाशम् (आ) १०५.७३
कृच्छ्रव्यं गुरुः कुर्यान् (आ) १०५.३६
कृच्छ्रसाध्यानि (आ) १५६.५५
कृच्छ्रस्य तप्तं कृच्छ्रस्य (श्रे) ४.१६२
कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४
कृच्छ्राण्डयानिः स्वसिति (आ) १५०.६
कृच्छ्राणि कृच्छ्रं पयसा (आ) १०५.६६
कृच्छ्राण्मन्त्रं तदा पीतं (आ) १५८.३६
कृतकृत्यो विद्यालोऽपि (आ) ८४.४३

कृतज्ञः क्रमिकः कीटः (आ) २२५.२३
कृतघ्ना नास्तिका (प्र) २७.३६
कृत बूढोपनीतश्च (प्र) २६.२८
कृतने तद्वापराधि (आ) २२३.५
कृतपापश्चरेद्रोषे द्वौ (आ) २२२.५५
कृतपापेन्द्रुश्चित्तश्च (आ) २३०.५
कृतपालः करीरगि (अ) १७३.१४
कृतं निलम्बं लघुलम्बं (आ) ४२.२२
कृतं स्वजेदाम्बुजे यजेत (आ) १०.२५
कृतस्तनः पुराणादि (अ) ८७.६३
कृतस्य कारणं नास्ति (प्र) २६.६५
कृतः कृतास्तपश्चलाश्च (आ) १००.१२
कृतान्निकाव्यौ भृङ्गोत्त (आ) ६४.१७
कृतान्नः कृतकर्मा च (आ) १३६.२४
कृतारो द्रापरागते च (प्र) २०.१८
कृतान् ब्रह्मणश्चाभूत् (आ) १३६.१७
कृतान्ते क्षत्रियैः प्रा (आ) २२३.७
कृतान्तं महासैले (प्र) ३.४६
कृतोऽप्यकृतसंगश्च (आ) १५७.११
कृते तपः प्रशंसति च तावत् (प्र) ३४.२

कृते प्रतिकृतं कुर्यात् (आ) ११५.४७
कृते शोचि मुक्षितं च (आ) ८१.२०
कृते श्राद्धं पुणा कृते (प्र) ३५.१२
कृतोपवासः सुस्नातः (प्र) ८.११
कृतो प्रष्टुमस्तश्चैव (उ) १६.८१
कृतिकादौ च पूर्वण (आ) ६१.१०
कृतिकास्त्वन्निवेदय (आ) ५६.२
कृत्याशीनं तीर्थगतं (प्र) ३६.१७
कृत्यैर्द्विष्टुमित्येवं (आ) ६६.१६
कृत्वा किं फलमाप्नोति (प्र) १४.१८
कृत्वा कृष्णं वनिं पूर्व्यं (प्र) २१.२७
कृत्वा वैकाटमाहूय च (प्र) ३४.३६
कृत्वा च वसुभिर्भामं (आ) ४६.२६
कृत्वा कृतघ्निकारश्च (आ) ८६.६
कृत्वा तत्त्वदमाप्नोति (आ) ६७.३७
कृत्वा विषवर्णं स्नानं (आ) १०५.७१
कृत्वा निग्नानं तावत् (प्र) ३६.२०
कृत्वा निग्नानं यो वै (प्र) ३६.५
कृत्वा पापाग्नेकानि (प्र) ३८.३१
कृत्वा भृङ्गनि पापानि (प्र) ४२.६

कृत्वा ब्रह्मरूपे देवं (आ) ४८.३८
कृत्वा मद्यसम्पर्कं (प्र) २२.७०
कृत्वा मायामयं रूपं (प्र) २२.४८
कृत्वा धृष्टपुत्रीपत्न्यु (आ) २२२.२६
कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो (आ) १३.१२
कृत्वा शिरसि तत्पात्रं (आ) ३६.२०
कृत्वा श्राद्धादिकं पित्रं (आ) ८४.२०
कृत्वा स्नानं ततः सन्ध्यां (आ) ३१.३
कृत्वा होमं यथा कालं (आ) २१३.६७
कृत्वा होमं यथा कालं (आ) ५.१
कृत्वापवासं रेतोविष्णु (आ) १०५.५५
कृत्वा कृपो सत्यवृत्ते (आ) १४०.२१
कृमयो भस्मविष्टा (प्र) १६.१८
कृमि कोटं पतङ्गश्च (प्र) २.६२
कृमि कीटः पतङ्गो वा (प्र) १३.२४
कृमिः स्त्रीवधकर्ता च (आ) २२५.२४
कृमस्य वृद्धं कार्यं (आ) १६८.२८
कृत्वाऽप्यस्तोत्रमदत्तु (आ) १३८.१४
कृणो रक्षोऽप्येकेशश्च (आ) १६८.३२
कृपि कूर्चद्विजः शतं (आ) १०७.७

कृष्णं जगन्मयं पत्नी (उ) १६.६५
कृष्णस्वध्वद्विष्णुश्चैव (आ) १५६.३४
कृष्णदेहेपितृस्तु न (उ) १७.२७
कृष्णधाम्यानि पुत्रां (प्र) २३.१४
कृष्णयामादिवज्रैव (उ) २.१५
कृष्णवर्णः करालास्यस्त्वं (प्र) २७.२१
कृष्णवर्णं न रजसा (आ) ८.११
कृष्णवर्णो भीमगर्भो (आ) ८१.२२
कृष्णं सारो मयो यत्र (प्र) १२.१०
कृष्णः स्फोटावृतः पिण्डो (आ) १६०.२६
कृष्णस्य चन्द्रस्य यमस्य (उ) २६.३२
कृष्णाग्रे काशेद्विप्र (प्र) ४०.१५
कृष्णाग्रे कारोद्विज्यते (प्र) ४.१६
कृष्णाजिनं समास्तोत्र्यं (प्र) ४०.४५
कृष्णाजिने समास्तोत्र्यं (आ) १०७.३३
कृष्णाकोलस्य मूलेन (आ) १६१.१३
कृष्णादेहेपि भाग्यता (उ) १७.३४
कृष्णा धात्री सितता (आ) १७०.३१
कृष्णा धात्री सितता (आ) १७०.४५
कृष्णाञ्जकः करालवच (आ) २०.४२

कृष्णावतारे कन्येव भव- (उ) १६.६
कृष्णावतारे द्रोणनामा (उ) २८.४७
कृष्णावतारे विजयो (उ) १६.६६
कृष्णावतारे सैव ताराच (उ) २८.५३
कृष्णा श्वत्साराणा पीता (आ) ५७.३
कृष्णेक्षणं कृष्णशिरा (आ) १६२.१०
कृष्णे रघुरज्जलं शरोवर (आ) २२.८५
कृष्यमाणश्च याग्यैः (प्र) ३२.७६
केचित्कन्दश्च पुष्पाभा (उ) १५६.३१
केचित्तं प्रेतमवाहुर्येषा (प्र) १५.३८
केचित्पुनर्घातनामां (प्र) १.५
केचित्प्रपश्यन्ति हरेश्च (उ) १६.७६
केचित्पृथग्भयैः पार्श्वसैन (उ) ३३.३८
केचित्तुभ्येन निश्चयन्ति (प्र) १५.५७
केचित्स्वयमुखा व्याघ्रा (आ) १४.६१
केनचिपञ्च धारं मुह्यन् (आ) १८४.३६
केतुभानवे तापप्रपी (आ) ५५.१०
केतुमातोन्वस्तेभ्यस्तत (आ) ५४.१३
केदारं स्वधापन्नं सम्भल (आ) ८.६
केन कर्मविप्राकेन (प्र) २२.१६

केन गच्छति तेजस्तु (प्रे) ३८.२	कैशिकः कैशिकः (आ) २.३४	कौशिकं पट्टसूत्रं वा काशिकं (आ) ४३.६	कृद्धो रक्तेन संमार्ज्य (आ) ४१.३	कव घनं कव सुतात्रया (प्रे) १६.७
केन पुण्येन तु भवान् (प्रे) ६.४४	कैशिकः कृतैर्देव (प्रे) ३३.२	कृतोरनंतरं जातो मित्रो (उ) ८.१	कृद्धो भृङ्गातिवियुः (आ) १६०.२२	कव नाकपृष्ठममनं (आ) २२८.१६
के यूपं तेषु कैशिकः सितः (आ) ८४.४०	कोऽपि मृत्युं न जयति (प्रे) १२.२२	कृन्दत्यविरतं सोऽपि (प्रे) २.४३	कृताः केकरेऽन्नाश्च (आ) ६५.६८	कव माना कव पिता (प्रे) ५.११५
केवलं सत्त्वमित्युक्तं (उ) ८.२३	कोऽयं प्राप्य न गवितो (आ) १०६.१८	क्रमतोक्रमतो योयो (आ) २४०.१६	कृते दक्षिण वक्रा स्थ (आ) ६५.६६	कव स्वप्ने नियतं (प्रे) ६.१०३
केवला भारती इया (उ) १६.६६	कोऽयं मूर्खं च दाराहं (आ) ८.१५	क्रमवृद्ध्या दशाहानि (आ) १७०.६३	कृतोऽप्यपित्तवात्यदा (आ) ६६.६२	कवाथयित्वा ततो (आ) २०१.१३
केनयज्ञैः समक्रान्ता (प्रे) ३२.१२३	को मयः क्रियते ताड्यं (प्रे) १५.२५	क्रमणः समतीतवर्तमानाः (आ) ७३.१५	क्रोधात्मनाऽन्तोभाद (आ) १२२.१६	कवाथश्च निवृत्तो (आ) १७०.५८
केनयं मातुलुं गं च (आ) १६६.२१	कोटं इवर् चान्यमेघ (आ) ८३.१६	क्रमायत्तं प्रतित्तं (आ) २१३.८७	क्रौञ्चः ककुप्ताम्होते (आ) ५६.७	कवाथो हस्ति महाशोभं (आ) १७०.४३
केनयजि समायुक्तं नरं (आ) १८७.६	कोटयः पाश्वानि धारा- (आ) ६८.३०	क्रमेण याति म प्रेनः (प्रे) १५.८१	क्रौञ्च द्वीपे छलितः (आ) ५६.१२	कवाथोऽधोनां सर्वासां (आ) १७७.४३
केनरे तु स्वगन्तव्य (आ) १६७.३६	कोणमुद्रादुभयतः कोणा (आ) ८.३	क्रमणं वायोः ससागति (आ) १६०.५२	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ) ८३.४६	कवाथ्यते सावर तोयं (प्रे) ८७.४
केनवं मार्गं शीघ्रं तु (आ) १३७.६	कोणाधिपं निष्कृतिश्च (उ) ८.१२	क्रव्यादपक्षिणायुधं शुक्र (आ) ६६.६६	क्रिसृष्टेत् म नात्र संदेहो (प्रे) ३६.२६	कवाथ्यन्ते विरुद्धमात्रा (प्रे) ३.४३
केनवाद्याश्चतुर्विधनिर्भे (उ) १५.२८	कोद्रवोद्वाहकश्चाप्यस्त- (आ) १४८.२	क्रामन्ति भूतलपतनि (प्रे) ३२.६२	कलेदो नात्र कदुत्तव्यो (आ) १७३.८	कवाहं गन्तुमीयते (प्रे) ५.१३७
केनवाद्य नमः पूर्वै तया (उ) २४.१०८	कोऽधेयः को जगत्सष्टा (आ) १.७	क्रियमयश्च द्विधा प्रोक्ता (आ) १६५.१	कलैक्यव्याचिध्यंस्त- (आ) १५६.२६	
केनवाद्या रोमविस्मृता (आ) १६५.१०	कोपात्तदोषेऽपि पित्तस्य (आ) १४७.३०	क्रियिश्च क्रिमि भक्षश्च (प्रे) ३.५१	कलेजबोर्धकं पुत्र (आ) ८८.६	
केनवातोपसत्ताभिश्च (आ) ६५.८०	को वेदस्तस्य चेष्टा तु (उ) १४.४६	क्रियते मानुषाणाम् (प्रे) ४.१८०	कव कानाशान्तिः क्रोधात् (प्रे) ५.१४०	क्षणं विमुच्यते जन्तु (आ) २३२.३
केनः शतमयूखाय (आ) १२७.१७	कोऽयं नृपां दीर्घभुम्भेव (आ) ६५.१३	क्रियते मानुषाणाम् (प्रे) ३५.२१	कव चाश्चर्यः कव च (उ) २८.८८	क्षणोऽहं प्रायश्चित्तं (प्रे) ३३.३६
केनोऽपि दलनश्चैव (आ) १५.८०	कोऽयं त्वदीयं जयनिष्ठं (प्रे) ४८.३५	क्रिया काव्या यथाशक्ति (आ) १०६.८	कवचित्कथञ्चित्तश्च भूयः (आ) ६६.६	क्षणो नास्ति ग्हां (आ) ११४.६
केनोऽपि मेक एवासाव- (आ) १३८.३१	कोमारदारस्यागो च (प्रे) २.७३	क्रियाशिरास्त्वस्वैव (प्रे) ६.६६	कवचित्कथञ्चित्तश्च भूयः (आ) ६६.६	क्षेतं च क्रिमिभिः (आ) १६४.३५
केनोऽपि त्वस्योऽपि (उ) १२.६५	कोमिक्को ब्राह्मणः (आ) १४२.१६	क्रियाभिधोगभीनो- (आ) १४६.१६	कवस्थितं दीयतेऽयम् (प्रे) ३.७६	क्षतोऽपि वायुना (आ) १६०.१२
केनोऽपि त्वस्योऽपि (उ) १२.६५	कोमिक्को मित्रहन्ता च (प्रे) २.७५	क्रान्तलब्धासना भूमी (आ) १०६.११	कवथितोऽकपानम् (आ) १८५.२१	क्षत्रजातिः सा तपनं (आ) २२२.१३
केनोऽपि त्वस्योऽपि (उ) १२.६५	कोमिक्को मित्रहन्ता च (प्रे) २.७५	क्रान्तलब्धासना भूमी (आ) १०६.११	कवथितोऽकपानम् (आ) १८५.२१	क्षत्रजः क्षत्रवृद्धात् (आ) १३६.६
केनोऽपि त्वस्योऽपि (उ) १२.६५	कोमिक्को मित्रहन्ता च (प्रे) २.७५	क्रान्तलब्धासना भूमी (आ) १०६.११	कवथितोऽकपानम् (आ) १८५.२१	
केनोऽपि त्वस्योऽपि (उ) १२.६५	कोमिक्को मित्रहन्ता च (प्रे) २.७५	क्रान्तलब्धासना भूमी (आ) १०६.११	कवथितोऽकपानम् (आ) १८५.२१	

सन्तानयो वापि (प्रे)	४८.६	क्षीरस्य द्वावल प्रोक्तः (आ)	२२८.६६	क्षेत्रपालायनम् (आ)	७.१०	खरस्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ)	१६६.२६	मंताद्वारे पदाने च (आ)	८१.२
क्षत्रियो द्वावणाहे तु (प्रे)	३४.६५	क्षीरात्मकं रसाद (आ)	१७१.४५	क्षेत्रकर्णो दृष्टेयश्च (आ)	८७.४६	खरस्थाने स्थिते मिह (आ)	१६६.२५	मङ्गाया उत्तरे कले (आ)	१७०.८
क्षत्रो दशाहर्षश्च (आ)	१०७.११	क्षीरातिभिश्च संस्नाय (आ)	४२.११	क्षेत्रस्थविष्णोऽर्शनात् (उ)	२३.३०	खरोष्ट्रयानश्च्यववो (आ)	६६.५४	मंता विनिर्मयद्वी (उ)	३.३६
क्षमा तु सुष्वे भार्या (आ)	५.१५	क्षीरैः प्रक्षाल्य तस्या- (आ)	१०७.३२	क्षेत्रस्याभ्यादिकोणेषु (आ)	२८.४	खस्वाटस्य च वै केशा (आ)	१८७.६	मंतासमस्तु पञ्चम्य इति (उ)	५.३४
क्षमां कुर्वति क्रुद्धेषु (आ)	२३०.२७	क्षीरोदमयने वैद्यो दे (आ)	१४२.४	क्षेत्रोपकाराणि च वासुदेव (उ)	६.१५	खाक्षीन्द्रमूर्त्यंगसर्व (आ)	१०.३	मङ्गा स्नान सङ्गेषु (आ)	२३०.१८
क्षयायोपेक्षिताः सर्वे (आ)	१४६.२	क्षीरोमि सद्भाकारं (आ)	१६७.११	क्षेत्रभेदेनितानयान् (आ)	१५६.२२	खाक्षीन्द्रसुस्यंगतवं (आ)	२२.११	मच्छतस्तिष्ठतो वापि (आ)	११५.३०
क्षयो भवेष्टया वल्ल- (आ)	२२८.१५	क्षुते निष्ठीवते स्वायं (आ)	६७.१०	क्षीमिण वाससासृष्टा (आ)	७१.२१	खाक्षिरा त्रिफतागिष्ट (आ)	१७१.४०	मच्छन्ति चात्तर्षिणे (आ)	११३.२३
क्षवधुद्वारविष्टम्भ (आ)	१५६.३२	क्षुतक्षाम कण्ठो नृपतिः (प्रे)	२७.१२	खं मुखे नागिके वामुं (आ)	२१३.४३	खाक्षिरा कौतुकानयो (आ)	२०.८	मच्छन्ति मार्गेषु (प्रे)	४८.२
क्षान्ति सत्यविहीनश्च (आ)	११२.२०	क्षुत्क्षामता सधुत्वं च (आ)	१४७.८	खगा च यक्षरक्षसि (आ)	६.६४	खिन्दन् पयोऽप्यनुकुटुम्बा (आ)	७०.८	मच्छन्तु देवताः मर्त्या (आ)	१२.१३
क्षारोदश्च तथा मूत्रे (प्रे)	३२.११५	क्षुत्क्षुन्नं महाबुध (प्रे)	६.५४	खगेन्द्र तस्मात्क्षणे (उ)	२२.०१	ख्यातिश्च गुणशोका (आ)	५६.१५	मच्छन्ति गजं दृष्ट्वा (आ)	१६६.३१
क्षितिर्वाहि हविर्भोक्ता (प्रे)	३२.३४	क्षुत्क्षुपा विष्टदेवश्च (प्रे)	६.५३	खगेन्द्रातः प्रकृतिः सूक्ष्म (उ)	३.३८	ख्यायाश्च जगद्गुः कन्या (आ)	५.३१	मच्छन्ति गजं दृष्ट्वा (आ)	१६६.३०
क्षितौ दत्तञ्च पिष्टादि (प्रे)	५.१३८	क्षुत्क्षुपा पोषितो यति (प्रे)	३३.८	खञ्जरीटस्य मांसं तु (आ)	१७८.५	माम्बुविपत्ता कृष्णा (आ)	१७१.४	मच्छन्ति चण्डिकायमा (उ)	१८.१६
क्षिप्तवानये च छरापुष्टे (प्रे)	३३.३७	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता च मर्त्या चैव (आ)	६६.७	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	८०.१३३
क्षिप्रं नश्यति धर्मज्ञ (प्रे)	६.११३	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा (आ)	२२७.२७	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षीणस्य सामुद्रमुत्तलं (आ)	१४७.१५	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षीयते बलसंयस्य (आ)	१६१.७	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षीर काजिकसंघट्टं (आ)	१७७.११	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षीर षष्टिकभोजीस्या (आ)	१७०.६४	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१
क्षीर सप्ततलं दद्यात् (आ)	१२८.११	क्षुत्क्षुपा पोषिता यति (प्रे)	३३.८	खञ्जराः कापश्च दक्षिरा (प्रे)	१.६३	मंता विषकं सममेव (उ)	२६.२८	मच्छन्ति चण्डिकायमा (आ)	११४.४१

गणपुत्रयो बक्रतुण्ड (आ) १२६.२५
गणं क्रोधवशं विद्धि ते (आ) ६.६२
गणं गुरुप्रपुत्राय (आ) ३६.२१
गणेशतुर्दश सुरा (आ) ८७.२१
गणहृत्पदस्य रूपाणि (आ) १५६.५७
गणेशो वक्त्रं तथा धीवा (प्र) ३४.४६
गत प्राणं ततो ज्ञात्वा (प्र) ४.४१
गतमृगं शकुन्तेधारा- (आ) १५६.१३
गतं पापपरं तत्तु न (प्र) ६.१३६
गतयोन्मृपवर्गोऽसौ (आ) १४३.६
गतश्च नरकं पापात् (आ) २२५.५
गतानि बहुतीर्थानि (प्र) ६.१२१
गता पाणितले या व (आ) ६५.१०८
गतेषु द्विजमुख्येषु (प्र) १०.४१
गत्वा च तत्र ते सर्वे (प्र) १६.५
गत्वा दारान्परेषाञ्च (प्र) २.६६
गत्वा सानुषमावे तु (प्र) ४६.१०
गत्वा वनगजा बभूवुः (प्र) ३.८१
गत्वा वरिष्ठे भुवि (प्र) ४८.२८
गत्वा वनान्नेन तु (प्र) १५.१३

गत्वा श्रमं जैमिषव्येण (उ) २५.३५
गवाक्षरं ततः पश्येत् (अ) ८४.१५
गदगदोऽनुतवाक्षो स्यात् (प्र) ४६.१२
गद्यप्रियस्त्वं च पुराणमूर्त (उ) २.६६
गन्तव्यं नीव विरेण (प्र) ३४.१७
गन्धकं घातवां देवा (प्र) ४०.५१
गन्धको गन्धारापागो (आ) २०४.६५
गन्धपुष्पमूहं काव्यं (आ) ४६.१५
गन्धपुष्पांश्चिन्ति- (आ) ३१.१६
गन्धपुष्पं हस्ताभ्यां (आ) २१८.१३
गन्धं पुनं तथा धूर्तं शीघ्रं (आ) ३४.४६
गन्धवं विद्यामालोचय (आ) १११.२६
गन्धर्वाणां पतिवर्चन (आ) १५.२६
गन्धर्वान्पत्न्याः (आ) २३४.३१
गन्धवर्णं तत्सुपथं (आ) १५६.२६
गन्धवर्णानुवृत्तेषु रक्तेन (आ) १४८.४
गन्धस्पर्शं सतास्तीक्ष्ण (आ) १६६.६५
गन्धाक्षान्तरस्य (आ) १५४.१३
गन्धादिभिः समन्वयकं (आ) ५१.१३
गंधादीर्यवंपात्रं च मंत्रं (आ) ४८.२८
गन्धाश्च बलस्यश्चैव (आ) १०१.६

गन्धोदके तथा वीरमात्स्य (आ) ६६.१३
ग.पादे विषयेऽप्यत्र (आ) २१०.२
गमनागमने चैव वामा (आ) ६७.१८
गम्भीरधातु चारित्वात (आ) १४७.६३
गम्भीराक्षा ईश्वराः (आ) ६५.६६
गयातीर्थं गन्धात्वा यानं (आ) ८२.६
गयाप्राप्तं सुतं दुष्टवा (आ) ८३.६०
गयावर्गं न हि तत्स्थानं (आ) ८३.३६
गयायां पिण्डदानेन (आ) ८२.१६
गयायां पितृकर्मण देव (आ) ८३.६
गयायां मुण्डपुष्टं च (आ) ८३.५३
गयायोर्पादक्षिणतो (आ) ८३.५६
गयायोर्वेष्टावष्टे (आ) ८३.४३
गयासुगोऽसवपुर्वं (आ) ८२.२
गरुडं पूजयेत्वं (आ) ३२.२२
गरुडानतरं देवो (उ) १३.१३
गरुडेनैव मुक्तस्तु (उ) २३.५
गरुडोऽनुज संकण्ठो (आ) ११.४१
गरुडोऽहमिति ध्यात्वा (आ) १६.२६
गरुडोक्तं कथयाम (आ) १८.१

गरुडोक्तं महामंत्रं (आ) २०.६
गरुडमञ्जुषु वक्ष्यामि (प्र) १०.३२
गरोक्तभिषा रक्षा मुक्ते (आ) ५६.४७
गर्पादमन्युः पुत्रो वैतिनि (आ) १४०.७
गर्ते पिण्डा दणाहं (प्र) १५.६१
गर्देनं पशुमात्स्य (आ) १०५.३८
गर्भमश्वतरो विन्वा (आ) १६२.११
गर्भं तु द्विगुणं कुर्या (आ) ४७.२०
गर्भवासाद्विनिष्कृतस्त्व (आ) २४.२७
गर्भवासे महद्दुःखं (प्र) ३२.७७
गर्भवासं स नो दुःखो (आ) २२६.३७
गर्भस्थाः शिशवो ये (प्र) ३०.२७
गर्भहा वा यथावर्णं (आ) १०५.२३
गर्भधानमूर्तो पुंसः सवनं (आ) ६३.११
गर्भाधानादिकं कृत्वा (आ) २२.६
गर्भाकये च सुतरा (आ) १६०.५३
गर्भाष्टमष्टमवाब्दे (आ) ६४.१
गर्भध्याः श्लिप्तिर्ह- (आ) १६८.३१
गर्भं गतेनात्र विचार्य- (उ) २०.३१
गर्भनष्टे क्रिया नास्ति (प्र) २५.४

गर्वन्ते वास्यनुचान (आ) १०६.१७
गर्ले कुरुत्यसे क्षीमाङ्कुले (आ) १६.१६
गवाध्रातानि कात्यानि (आ) २२२.२६
गवां रजो धाम्पयः (आ) ११४.५२
गवां हि रजसा प्रोक्तं (आ) ५०.११
गव्यं घृतं सज्जं रसं (आ) १७७.२२
गव्याज्यं माघित पीतं (आ) १८६.११
गव्यं पयः पुनरावा (आ) २१३.११८
गार्ज्ज्वा नां नान्दला (आ) २०४.५०
गावधर्मं शिरोनाड्यं (आ) १६८.४१
गावधर्मं भवेत्स्वास्थ्यं (आ) १६६.२७
गावधर्मं मृद्वजातीनां (आ) ४६.२६
गावविहृदयाद्यं दुःखं (आ) २४.२
गां तिलांश्च शिति (प्र) ३०.५
गां द्विज भोऽयेऽभक्त्या (आ) ११७.१५
गावर्गः कल्पमाख्यार्ये (आ) ३७.२
गावर्गोऽष्टमवाब्दे (आ) २१३.६६
गावर्गो वै जपेद्विद्वान् (आ) ५०.२६

गायत्रीं शिरसा सार्द्धं (आ) ६४.१०
गायत्री वद्धारत्या देव (उ) १२.३८
गायत्री स बृहत्युष्णिग- (आ) ५८.७
गायत्रे चैव सावित्रे तीर्थे (आ) ८३.३२
गायत्र्या चाचितं तेन (आ) ४३.३२
गायत्र्या चैव गन्धेति (आ) १२८.१२
गायत्र्या विश्वामित्र (आ) २१७.१२
गायत्र्याश्च शतानंद (उ) १८.७६
गायन्ति देवाः किल (प्रे) १.२७
गायन्तो जज्ञिरे वाचं (आ) ४.३०
गारुडं यस्य हस्ते (आ) २४१.३६
गारुडं संप्रवक्ष्यामि- (आ) १६७.१
गारुडाख्यपुराणे तु प्रति- (उ) १.७४
गारुडात्पादनुल्यं च फलं (उ) १.६२
गामश्च मे संति सदुग्ध- (आ) १८.६५
गावां समग्रतः सन्तु (प्रे) ३०.५२
गावां मे अग्रतः सन्तु (प्रे) ४७.३१
गास्तु वै जनयामास (आ) ६.६३
गिरिकाचशिशुपाली (आ) ७३.६
गिरिजां वामभागे तु (उ) २४.११८

गिरेः पुच्छे तु श्री शैलं (उ) २६.२६
गीता सारं प्रवक्ष्यामि (आ) २३७.१
गीतीमयं दन्तकाष्ठं (आ) १२०.४
गुग्गुलुत्रिफला युक्तं (आ) १८४.४
गुग्गुलुत्रिफला व्योषं (आ) १७१.२
गुग्गुलूलूक पुच्छभ्यां (आ) १८८.१२
गुच्छं चुचुन्दरी हृत्वा (आ) १०४.६
गुञ्जामूलं छागमूत्रे (आ) १७७.१८
गुटिकां शोधितां कृत्वा (आ) १८०.८
गुडूचीकल्पयोगेन (आ) २०१.२६
गुडूची च द्रवन्ती च (आ) १७३.१५
गुडूचीं पिप्पलीयुक्ताम- (आ) १७०.२०
गुडूच्याः क्वाथ कल्का- (आ) १७०.६
गूढो मणिश्च शुभदो (आ) ६५.६७
गुणतः कालतश्चैव (उ) ३.५२
गुणत्रयं प्रविष्टस्तु पुरुषो (उ) ४.१०
गुणत्रयेऽपि भगवान्महत्तत्त्वं- (उ) ४.४४
गुणपूर्णस्य विष्णोस्तु (उ) १२.६०
गुणभाग्यनिधिः पुत्रस्तत्र (प्रे) ३२.१४
गुणभूतानि भूतेशु सूत्रे (आ) २.१७

गुणवन्तं नियुञ्जीत (आ) ११३.१
गुणावान्वैदूर्यं मणिर्यो- (आ) ७३.८
गुणवैषम्यशब्दार्थं मम (उ) ४.१५
गुणादिपूर्णता भावान्नान्ये (उ) २.३६
गुणानाम प्रमयेत्वे (उ) ३.४६
गुणांशतो दशभी रुद्रतो (उ) ७.३
गुणोपपन्ने न सहावबद्धो (आ) ७०.२६
गुण्यो गुरुर्बीज गुरुः (आ) २३.५२
गुदांकरा बह्वनिला (आ) १५६.२६
गुदास्यनाभिजे विद्या- (आ) १६०.१८
गुप्तशिश्नोदरादिश्च (आ) २३५.५०
गुरुणापि समं हास्यं (उ) ३.१०
गुरुतल्पादिपापैभ्यो (उ) २६.६१
गुरुदरं स्थितं वृत- (आ) १६१.४३
गुरुदाराभिलाषी च (प्रे) ४६.२१
गुरु देवापि सिद्धपि (आ) २२५.३७
गुरुद्रव्याश्चोज्जिहीषु (आ) २१३.१०४
गुरुनिन्दा वेद निन्दा (आ) १०५.७
गुरुभाव कठिनभावा- (आ) ७२.१५
गुरुं चैवाबमन्यन्ते (प्रे) ३.६०

गुरुत्वं कृत्य हुंकृत्य (आ) १०५.४६
गुरात्मवतां शास्ता राजा (प्रे) ४६.८
गुरुवंसिष्ठः ऋतुरंगिरां- (उ) २५.५६
गुरुहि मुख्यो हनुमज्जनि (उ) १.३५
गुरुविष्णुद्विजस्त्रीणां (आ) ६.३
गुरु शिष्यं समभ्यर्च्य (आ) ६.११
गुरुः शुक्रस्तथा सौम्यः (आ) ६७.३
गुरु शूक्री च मन्दश्च (आ) ६६.१८
गुरुस्त्रिगमनाच्चंद्र (उ) २७.८
गुरोरनन्तरं ब्रह्मापंच (उ) १३.२२
गुर्वङ्गतद्यतेऽत्यर्थं (आ) १६६.१२
गुल्फजानुललाटं च (आ) १६८.५३
गुल्म इत्युच्यते बस्ति (आ) १६०.४१
गुल्माद्याश्च मनुष्यांतास्ते (उ) १२.७६
गुल्मान्तराश्रये बस्ति- (आ) १६०.५६
गुल्मैराच्छाद्य चत्मानं (प्रे) १०.३८
गुल्मो गभीरः कठिनो (आ) १६०.४७
गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः (आ) ४७.२६
गुहवक्त्रंश्च सान्निद्रा (आ) २०६.१७

गुह्यपाणित लौष्ठेषु (आ) ६१४.४०
गुह्यातिगुह्य गोप्ता त्वं (आ) २३.२६
गुह्याद्गुह्यतरं (प्रे) २७.४
गुह्याद्गुह्यतरतच्च (प्रे) २.३
गुह्याद्गुह्यतरं वत्सा (प्रे) २६.३
गृणतः परमं ब्रह्म जग (उ) १.५
गृत्समदः शौनकश्च (उ) ६.१५
गृत्समदाच्छीनकोऽभूत (आ) १३०.१०
गृत्समदो ह्यासुरिश्च (उ) ७.११
गृध्रैरुत्पाटय मुच्यन्ते (प्रे) ३.४४
गृध्रास्थिञ्च ग्वास्थिव (आ) १८२.१७
गृध्रान्यच्छत्रमात्य- (आ) ६८.१३
गृहद्वारे श्मशाने वा (प्रे) ३४.३७
गृहं गत्वा स आत्मनं (प्रे) ६.१३३
गृह मदीयं शतवर्षं च (उ) १८.६४
गृहस्थानां स्मृतो धर्मः (प्रे) ३४.३
गृहस्थे प्रोषिते यच्च (प्रे) ४५.१६
गृहाच्चलितमात्रस्य (आ) ८४.३
गृहाणाध्यं शशाकेशं (आ) १३१.६

गृहाणि चाप्य भौचानि (अं) २२.५६	गृह्णाति नित्यं माधवाब्धौ (उ) २२.७६	गोपीजम्बल्लभाय (आ) २८.६	गोरोचना मीनपित्त- (आ) १८५.११	ग्रहभ्यर्क्षोऽदित्यातिघ्नं (आ) १६६.४३
गृहात् प्रचलितस्तीर्थं (अं) ३६.२४	गृह्णाति मेहर्नं गाभि (आ) १५८.१२	गोपीनां बल्लभश्चैव (आ) १५.१४५	गोवधो शाल्पलास्तेय (आ) १०५.१२	ग्रहमाशाद्यथा माय्य (आ) २३६.३१
गृहान्तप्रवाजितो धीरः (अं) ४६.१०४	गृह्णाति वरुणो दानं (अं) १८.२७	गोपुर द्वाररञ्जितं (अं) ६.३३	गोविदाक्ष्यरितच्छति (उ) २२.७८	ग्रहभूतपिशाचि च (आ) १६७.३०
गृहान्तराणि सर्वाणि (आ) ४६.१८	गृह्णायाच्येदन वानं व्रतं (अं) ४.३६	गोपुरीषरसेनैव (आ) १७६.१३	गोविद नारायण माधवेति (उ) २४.४६	ग्रहाणां च पतिश्चैव (आ) १५.२६
गृहारण्यसम्बल्लोके (अं) ४६.६५	गोक्षयं परमं तीर्थं तीर्थं (आ) ८१.१६	गोभूतिलहिरण्याज्यवासो (अं) ४.४	गोविन्द नारायण वासुदेव (उ) ६.५७	ग्रहाति ग्रहकृपाय ग्रहाणां (आ) ३३.१३
गृहीत पाशो रुदते पुनः (अं) ४८.५	गोर्षाः रं वागपित्तघ्नं (आ) १६६.४०	गो-भू-तिल-हिरण्यानि (अं) ३१.१६	गोविन्द नित्याय्यय (उ) १२.२४	ग्रहावेक्षोषधि विषश्रोष (आ) १४७.२६
गृहीतशिक्षनश्चोत्थाय (आ) ६४.४	गोक्षरं ववायतं त्वमिह (आ) १७७.४१	गोभूमिपिण्डदानाद्यैः (अं) ४४.१८	गोविन्दो गोपतिगोपः (आ) १५.११४	ग्राम मध्ये स्थिते प्रेते (अं) ३५.४३
गृहीतानिमया विप्र (अं) ७.५६	गो ग्रहे देशे विध्वंसे (अं) ३८.१६	गोभूहिरण्य वासांसि (अं) १३.२१	गोष्ठे च नित्यं विष्णु- (उ) २२.७६	ग्रावाण सकलं त्वं हि (आ) २३४.३४
गृहीतेऽस्मिन्वते देव (आ) १२१.३	गो ग्रासमप्रदातुश्च (आ) २६.४६	गोभूहिरण्यादि समस्त (उ) २३.४६	गोष्ठे वसन् ब्रह्मचारी (आ) १०५.४३	ग्रासमात्रं नियमतो (अं) ३८.३३
गृहीतो यमपाशैश्च (अं) १५.८०	गोघ्रातं रुक्मोच्छिष्टं (आ) ६६.६६	गोमक गोपति देवं (आ) ८३.१६	गोष्ठ्यायो गोऽनुगामो (आ) १०५.३१	ग्रासि ग्रासि स्मरणं चैव (उ) २६.५६
गृहीत्वा पुष्पपत्राणि (अं) १७.१३	गोचरं ग्रामसोपां च (अं) २२.६	गोमयस्य प्रमाणं तु तेनायं (आ) ५०.४२	गोस्पर्धोन् विहीनस्य (उ) २६.४५	ग्राही पित्तानिलाम्बुध्नं (आ) १४७.५८
गृहीत्वा स्वं विनिर्माति (अं) १०.७६	गोचरं ग्रामसोपां च (अं) २२.६	गोमयेनोपलिते तु (अं) २६.२६	गोर्धो वेष्टोच्च (आ) २२२.३१	ग्रीवा स्कन्धो द्वितीये (अं) १४.७०
गृहीत्वा पितुराज्ञां वै (अं) १०.३३	गोत्रिभिर्न च कर्त्तव्यं (अं) ३४.२५	गोमयं गोमयं क्षीरं (अं) ४.१६५	गोतमः शंखलिखितो (आ) ६३.६	ग्रीवैर्वा हरिदत्तं तु मन्नाम्ना (आ) १३.४
गृही स्मरत देवानां पितृणां (आ) ८८.५	गोदहन्तं हरितालञ्च (आ) १७८.३	गोमयं च दधि क्षीरं (आ) १२३.१०	गोतमश्च भरद्वाजो (आ) ८७.२६	ग्लौः ग्लौः हृदयेणां गौं ग्लौ (आ) १२६.१३
गृहे चाभ्यतरेऽप्यं लभे (आ) ११५.८२	गोदावरी दण्डञ्च (अं) ६.६६	गोमेदश्चैव चन्द्रश्च (आ) ५६.३	गोत्वाहचिकाठिन्यं (आ) १६१.२८	
गृहे तु यत् कृतं पापं (अं) ३६.२५	गोदावरी महातीर्थं (आ) ८१.१८	गोमयवत्सवर्णं च (उ) २६.८६	गोरसपंपयुक्ताणि (आ) १८८.८	
गृहे नित्यं वासुदेवो (उ) २२.७७	गोदोहमाश्रकालं वै (आ) ५०.७७	गोरक्ष कर्कटीमुलं पिष्ट (आ) १८६.३	गोरीं यजेद्विद्वपर्षः (आ) १२०.२	
गृहे विलिखिता यम (आ) १६.१७	गोमृममाधयवण्टिक (आ) १३०.०	गोरोचनां भृंगराजं (आ) १८२.१५	गोरीलोके वसेन्नित्यं (आ) १२६.६	
गृहे हामिर्भवेत्येव (अं) ४.१७६	गोपालकं वं वृषभौरः (आ) १३२.११	गोरोचना मरीचानि (आ) १८८.११	मध्ये द्वितुयो लो (आ) २०८.३	
गृहे हानिर्भवेत्तस्य (अं) ३५.२०	गोपाल पूजां वक्ष्यामि (आ) २८.१	गोरोचना महादेव ! (आ) १८५.१२	ग्रहणातिक्रमत्येके (आ) ६४.२२	

घ

घे ठे भे हं भवेच्छीरुष्ठ (आ) ११.३६
घटदानं कथं कार्यं (अं) २६.५
घटनाकारमानानां (आ) ४७.४०

घटमूर्धापापरुचिर (आ)	६५.८३	घोरे घोराणि वारिणि (आ)	६७.२३	चक्राब्जसंख्यदिने (आ)	४५.६	चतुरस्राः तिसाहस्रं योजने- (आ)	५४.८	चतुर्दश कल्पपाय (आ)	६.२२
घटं चाबाह्वयाम्ब्यां (आ)	४८.३४	घोषनिच्यता च (आ)	३२.४१	चक्राभिमानी कापस्तु (उ)	२८.३१	चतुरस्रं चतुर्द्वारं (मे)	३३.१६	चतुर्दश मन्त्रव्ये (आ)	८७.१
घण्टाशतनिनादयं (मे)	३३.२०	घ्राणस्थो घ्राणकृद् (आ)	१५.१३६	चक्र क्षुधा हृतं (आ)	३.७	चतुरस्राः समुद्रा (आ)	४७.२६	चतुर्दशानां तिह वैश्य (आ)	१.२६
घनचण्ड्युपमा यन्धि (आ)	१६०.५६	घ्राणारमा चैव हस्तात्मा (आ)	१५.६६	चक्षुः जिह्वा घ्राण मनो (आ)	२३.३३	चतुरथा सुविस्तारां (आ)	१६७.८	चतुर्दशसमा वासो (आ)	१४३.१०
घनदीर्घासुसक्तध्रु (आ)	६५.७२	घ्राणं द्वियं सा हरिपाव (उ)	२३.१५	चक्षुष्यो मधुरो ज्ञेयो (आ)	१६८.२०	चतुरो निर्व्यभोस्तिष्ठान् (मे)	५.५८	चतुर्दशसु चैत्रेण सप्तमो (उ)	२८.१७
घनघान्यागमः पण्डे (आ)	६१.८	ड		चक्षुः स्नेहेन सोमायं (आ)	६४.१३	चतुरो मृत्तियुक्ताश्च (आ)	५.५	चतुर्दशो प्रतिपदं पूर्वं (आ)	१२३.१४
घनांगुलिश्च सघन (आ)	६५.४७	डोऽभ्यस्य सधचतुर्थी (आ)	२०५.६	चक्षुः प्रदेवमात्रं च (उ)	२६.८५	चतुर्भुजं जलं मूत्रं (आ)	१७०.८२	चतुर्दश्यां तयाष्टम्यां (आ)	१३७.२
घासिहं बीमर्वरोगप्रघने (आ)	२०१.२३	च		चण्डकृपा चण्डिकास्या (आ)	२४.४	चतुर्बन्धुषु वै कृष्ण (उ)	१७.१	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतकुमारीपत्रमेवदत्तं (आ)	२०३.८	चउलवेदीनव (उ)	२८.१३६	चण्डवृत्तिप्रपातोऽर्गो (आ)	२०६.४१	चतुर्बन्धो मलैर्मदो (आ)	१४७.५६	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृततैलादिवक्ष्यामि (आ)	१७४.१	चकार विधिवत्पुष्पिनी (मे)	२७.६४	चण्डालाग्न चिन्तामि (मे)	४.६४	चतुर्बन्धो जन्मन्यप्येवं (उ)	१७.२०	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतपात्रप्रदानेन हृद लोके (मे)	४.२५	चकोर पुष्कोकिल (आ)	७०.११	चण्डाला दुदकात् सपां (मे)	२२.७	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	५.११०	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतपूर्णञ्च कलशं (मे)	३४.७४	चकोर पुरस्कौकिल (आ)	७०.११	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतं कुमारी पत्रं (आ)	१६१.२४	चक्रदीपं नैमिषञ्च (मे)	६.६२	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृत ताम्बां प्रदेयं स्यात् (मे)	४०.५५	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतं शतावरो कल्कः (आ)	१७२.२६	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतावतसमुन्नैष्ठुं (आ)	१२३.६	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतावः स्नापिता (आ)	१२६.२६	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतलितं सगुणं (आ)	१७७.५५	चक्रधरोऽपि सुरश्च (मे)	१२.१४	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतं मधुना वापि (आ)	१७४.१७	चक्रधुक् चक्रचलश्चैव (आ)	१५.८३	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृष्टमुद्वर्तनं रुद्र (आ)	१७७.१६	चक्रमदकबीजानि (आ)	१७६.११	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
		चक्रां कितः पूजितः (आ)	१२.१६	चतस्रिभिरुत्तरांगी (मे)	१४.३६	चतुर्थं मासिकं श्राद्धं (मे)	१६.१८	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३

चतुर्थ्युत्तमाशीति लक्षे- (प्रे)	२०.२	चन्दन त्रिकला (आ)	१७१.५८	चलनेवं स्नानकाले (प्रे)	७.६	चान्द्रायणानि (आ)	५२.१२	चिदानंदात्मके देहे (उ)	१२.९१
चतुर्थ्युगसहस्रान्ते (आ)	२२४.१	चन्दनं कुमुदमंसी (आ)	१६२.२०	चलेत्येकेन पादेन (आ)	१०६.४	चापलाद्वारयेद् दृष्टि (आ)	१११.२८	चिद्रूपममृत गुडं (आ)	२३५.१८
चतुर्विध शरीराणि (प्रे)	४६.१२	चन्दनं नीलयुक्तं च (आ)	४३.२२	चाक्षुषस्य मनोः पुत्रा (आ)	८७.२२	चामुण्डा चण्डिका (आ)	२४.७	चिद्रूपायै ह्युपाधिस्तु (उ)	२.२१
चतुर्विधान् पुरुषार्थान् (उ)	६.१२	चन्दनं सैन्धवं बुद्ध- (आ)	१७७.१७	चक्षुषाः कर्मनिष्ठावच (आ)	८७.६१	चिकित्सा जायते तस्य (प्रे)	३२.२६	चितनीयः कथमपि ज्ञात्वा (उ)	२.२६
चतुर्विधेः प्राणिमयी (प्रे)	४७.८	चन्द्रभागा वेदवती (प्रे)	६.७५	चाणूरो मुष्टिको मलः (आ)	१४४.९	चिकित्साय ग्रहण्यास्तु (आ)	१७०.१७	चित्तपेक्षतत्त्वोभ्यां (आ)	३२.१६
चतुर्विंशतिमूर्तिः स (आ)	४४.१४	चन्द्रशालाग्विता काव्या (आ)	४७.४४	चाण्डाल एकोऽपि यथा (आ)	७०.३०	चित्तमाराण्य तं प्रेतं (प्रे)	१५.४७	चित्तयेत्तत्र सर्वेषां परं (आ)	११.६
चतुःषष्टिपदा देवा (आ)	४६.२२	चन्द्रः श्रोताभिमानोति (उ)	५.२०	चाण्डाल कृपमाण्डेयु (आ)	२२२.१०	चिता पिण्डप्रभृतिः (प्रे)	१५.३७	चित्तयेद्दधुविषयस्थ- (आ)	५०.२
चतुःषष्टिपदो वास्तुः (आ)	४६.२०	चन्द्रसूर्यग्रहेषोत्तं (आ)	१६२.३८	चाण्डालरावविष्टा- (आ)	२१३.११०	चितावस्मीक सौवादोकूपे (आ)	१६.२	चिन्तासहस्रं पु च तेषु (आ)	११५.१६
चतुष्कोणं चतुर्भिश्च (आ)	४७.२	चन्द्रस्थान्तरे सूर्य विशद (उ)	१३.३३	चाण्डालराव पचैवपि (आ)	२२२.१५	चितरूपो यो वायुरत (उ)	१६.३०	चितित ताप्यते यस्मात् (उ)	२६.३०
चत्वार एते पक्षीन्द्र (उ)	५.२७	चन्द्रदिव्यो च नयने (आ)	२.२३	चाण्डालमीमवधि कृत्वा (प्रे)	४.१००	चित्तस्य निग्रहेर्णव (उ)	८.६	चिन्त्या न तस्यांकरजा (आ)	६६.२५
चत्वारिंशच्च चक्राणि- (आ)	६५.८१	चन्द्रेण सङ्गितं देवि (उ)	२६.६६	चातको जलहस्ता स्याद् (प्रे)	४६.२०	चित्ताग्निः खञ्जरोटस्य (आ)	१८५.६	चिरकृद् ग्रहणीदोषः (आ)	१५७.१७
चत्वारिंशच्च वर्षाणि (आ)	६३.१४	चम्पकः स्वर्णं वाशादो (आ)	११७.११	चातुर्धिकहरोरूपो (आ)	१८०.१०	चित्तायत्तं धानुचक्ष्य (आ)	११५.७५	चिरपाकं वातजन्तु- (आ)	२०१.८
चत्वारिंशच्च या सात (उ)	४.१३७	चरधिः प्रेः प्रयातव्यं (आ)	६२.१५	चातुर्मस्य व्रतान्युचे (आ)	१२१.१	चित्तिमतिं च जनेः (आ)	२१४.२०	चिरं वसेद्गुह्यलोके (प्रे)	३०.४
चत्वारिंशच्च या सात (उ)	५.३५	चरणस्थेन ऋक्षेण (आ)	६०.२१	चान्द्रायणं चरेत् कृत्य (प्रे)	३६.२१	चित्रकस्याष्टभागाश्च (आ)	१६२.१	चिराद् दुःखं द्रवं गुल्फं (आ)	१५७.२३
चत्वारिंशच्च या सात (प्रे)	५.८६	चरः सोम्यो गुरुः क्षिप्रो (आ)	६२.१४	चान्द्रायणं पराकं वा (आ)	२२२.७	चित्रकाकं त्रिवृद्धाणि (आ)	१७४.१८	चिरेण यमनैर्वैषम्यं (आ)	१५१.६
चत्वारिंशच्च या सात (प्रे)	१६.३५	चरेत्स्थिरे तद्भिर्मात्रं (आ)	६७.४०	चान्द्रायणं वा श्रीमामा (आ)	१०५.३०	चित्रकं मुदितालीकाः (आ)	१६६.११	चिह्नान्येतानि पशोन्द्र (प्रे)	२३.१३
चत्वारिंशच्च भवेत्तरभा- (आ)	६६.३३	चचितं कुङ्कुमेनैव हरिद्रा (आ)	४३.१६	चान्द्रायणादरेष्टमि (आ)	१२१.८	चित्रगुप्तं पुरं तत्र (प्रे)	१६.२	चौरवासा द्विजोऽरण्ये (आ)	५२.१०
चत्वारिंशच्चोजनानि (प्रे)	१६.४७	चर्मकीर्त्तं जलमणि (आ)	१७१.४२	चान्द्रायणो रूपपेद्ममो (आ)	१०२.६	चित्रगुप्तस्य वाक्येन (प्रे)	१०.८८	चूडामणिः समुद्रोऽग्नि- (आ)	११०.१२
चत्वारो ब्राह्मणस्था- (आ)	६५.११	चर्मपान्नाम्बुहेरकले (आ)	१००.६	चाथान्मत्स्यान् रक्त (आ)	६६.७१	चित्रभानुः स्वभानुश्च (आ)	६६.१०	चूर्णमात्मकं सैव्यं (आ)	१६०.२६
चत्वारो वेदधर्मजाः (आ)	६३.६	चर्ममयगन्तं तोयम (आ)	२२२.६	चार्यगुलीपस्युक्तः (आ)	६२.१३	चित्ररूपस्य वायोस्तु (उ)	१६.६१	चूर्णमुष्णोदकेनैवा (आ)	१६६.१५

पूर्णं कृत्वा ताम्रपात्रे (आ) १८४.३०
पूर्णं सुसुखदीर्घं (आ) १८४.२४
पूर्णं उवरं च भवेयम् (आ) १७५.१०
वेष्टमानस्ततः (आ) १६३.१३
वैतालं पलमाप्नोति (आ) १२६.७
वैशालो काश्ये तृज्जं (आ) १२५.६
वैत्रे यजेत्सुपाय (आ) ११७.५
वैत्रे शुक्लनवम्यां च (आ) १३५.२
वैतन्य बीजरूपं हि (प्र) ३२.२१
चौरदत्तं गृहीत्वाथ (आ) १३२.१६
कोऽय्याय कृष्णमांसाश्च (आ) ६५.११६
क्युतदले मध्यमध्ये (आ) १७७.७७

छ

छ डं पं यं कौरतुषः (आ) ११.४०
छत्राकारैः शिरःभिरतु (आ) ६५.८२
छत्रोपातहस्तश्रणि (प्र) ४.६
छत्रोपातहस्तश्रणि (प्र) १८.१६
छन्दस्तु टेवी गायत्री (आ) ३६.१८
छन्दो ह्यति धृतिः (आ) २०६.३४

छदि सर्वा प्रणदति (आ) १७०.३४
छलेन मित्रं क्लृपेण (आ) ११४.१६
छामं रक्तातिसारम् (आ) १६६.४१
छाया मृत्कां वटीं (आ) १७७.३
छिदं तु नैव पश्यामि (प्र) १.४८
छिद्राकृते विदग्धोऽय (आ) १६७.३८
छिद्रमिव चरत्यन्त (आ) १६७.११
छिन्नाय कृपनासः (आ) ६५.६४
छिन्नानि तेषां कृतवाः (प्र) २.२५
छिन्नो विद्याकुष्ठारेण (आ) २२६.५

ज

जक्षामश्च विद्यामश्च (प्र) ७.६२
जगतश्चस्वरूपान्तु (प्र) ३१.३२
जगतोऽक्षणाऽथ (आ) १.१३
जगत्पतिं हि ऽचिन्त्या (आ) ११५.७६
जगत्प्रथमैव जगत्तां (आ) १५.१४६
जगद्धिताय हृणाय (आ) १३१.२१
जगत्वा फलं मधुवने (आ) १४३.३८

जगन्नाथं येऽर्चयन्ति (आ) ८६.१६
जगाम मनसा मां स (प्र) ७.२५
जगवस्थितेऽहं बीजं (आ) २.४१
जग्यं माहिषदन्ता च (आ) १८८.४
जघान बाहुवीर्येण (आ) १४५.३४
जघाधिवधे रईवाटो- (उ) २२.३२
जटाभाराजर्जुर्युक्ता (प्र) ४६.६३
जटायुषश्च संस्कृताय (आ) १४३.२४
जटायुषं विनिमित्तययौ (आ) १४३.२२
जटित्वमनिद्रोऽत्रत्वं (आ) २१३.१७
जज्ञे पुनर्मनकायां द्विमात्रे (उ) १८.७०
जङ्ग मूलात्परिमुता (आ) १४१.५
जनकमथद्वये बंधोऽवती (आ) १३८.६०
जननी यानि कुलं (आ) ११४.११
जनमेजयः पुरोश्चाम- (आ) १४०.१
जनमेजयोऽयं तनो (आ) १४०.४१
जनलोकं वषट्पणे (प्र) ३२.११०
जना दृष्ट्वा मया रागाद्वेष (प्र) १.६२
जनादेनः क्षत्रजलो (उ) २२.८०
जनादेन त्वं हि सु दृष्ट- (उ) २५.११

जनादेनैव चालेणस्तथाय- (आ) ८२.७
जना सर्वे समास्तस्य (प्र) १५.५५
जनास्तदा दुराचारा (आ) २२३.२३
जन्तुनामेव सर्वेषां (प्र) १२.८
जन्तो ब्रह्म समास्थाय (प्र) ३०.३५
जन्मतः पञ्च वर्षाणि (प्र) २५.१८
जन्मतो वैष्णवी गाय (प्र) ३२.१२८
जन्मना च विपत्तौ च (आ) १०३.१३
जन्ममे कोऽयकानान्तु (प्र) ५.११
जन्मस्यैत त्रुल्लभं नव्वरं (उ) २०.१४
जन्मान्तरेऽपि वैरेण ते (आ) ६.२०
जपयज्ञानुसिद्धयर्थं (आ) ६६.१२
जपहोमैस्तथा दानैः (प्र) २१.२३
जपहोमैस्तथा दानैः (प्र) १४.२१
जपःदीनां कुर्वतां पापाना- (उ) २३.३१
जपेष्ट सख्यं नैतिसंघं (आ) १८.७
जपे ददं मन्त्रतु- (आ) २३१.२४
जन्तु कामः पचिन्नाभि (आ) २१३.१२
जपत्वा चाष्टमहस्रं तु (आ) ३६.१७
जपत्वा चाष्टमहस्रं तु (आ) १८५.५

जपत्वा जलाञ्जलिं (आ) ५०.१८
जपत्वा ज्ञानं प्राप्य (उ) २४.२५
जपत्वा दशाक्षरीं विद्यां (आ) १३३.१५
जपत्वा यथासुखं वाच्यं (आ) ६६.२०
जपत्वा सप्ताष्ट साहस्रं (आ) १६.३४
जपौ सर्जो गोदचिरा (आ) २०६.२०
जम्बू त्वाक्षाह्वयी द्वीपो (आ) ५४.५
जम्बू फलं मयाकारा (उ) २६.१२७
जम्बू फलं हरिद्रा च (आ) १८३.१६
जययोगवपुः कृष्ण जय (आ) २३४.१८
जय त्वं तिम भूतेशो (आ) ३८.१६
जयस्तेनारत्नकुलिश (आ) १३६.१८
जयद्रथस्य ध्वजयो (आ) १३६.७६
जयद्रथाद्विद्वज्जिञ्ज (आ) १४०.११
जयद्रथको मधुः कुलो (आ) १३६.२५
जयन्तो वपुःप्रसंगे पत्नी (उ) १६.१२
जयं पराजयं वैव सो (आ) ६७.३६
जय रावणं जंघनं जय (आ) २३४.१६
जयसत्यं जयसाक्षिन् (आ) २३४.२०
जयसर्वोदयजयन्त (आ) २३४.२१

जयस्तु सुभृताञ्जने (आ) १३८.५८	जल प्रक्षवर्णं यस्तु (मै) २.८५	जाग्रतो यस्य नो तन्द्रा (आ) २३५.१५	जातीपञ्चरत्नेतलं पवर्त्त (आ) १७१.५१	जितेन्द्रियमना भूत्वा (मै) ४.१२०
जयस्तेऽस्तु निरालम्ब (आ) २३४.२२	जलमध्यस्थितस्यैव (आ) २१४.२३	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं (आ) २३६.४	जातीं पुष्पैः पञ्चजां च (आ) १२०.१०	जितेन्द्रियमना भूत्वा (मै) ४०.१६
जयास्त्याश्चामितास्त्याश्च (आ) ८६.३	जलं चाशुभरूपेण (उ) २७.५	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तोश्च (आ) २४०.१३	जातीशतेन लभते (मै) १६.२१	जितेन्द्रिया जित्वाहाराः (उ) १.४
जया च विजया रुद्रा (आ) ४२.६	जलं भिन्ना यथा पथं (मै) ३८.६	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तेषु (आ) २३०.७	जातोऽम्बष्ठस्तु मृदाया (आ) ६६.२	जिष्णवे सर्वे देवानां (आ) ३१.२७
जया जयतो शरणो (आ) २०४.८१	जलशायी योगशायी (आ) १८.१२७	जाग्रत्स्वप्नं सुषुप्तेष्वच (आ) १५.१५०	जात्यन्तरं सहस्रेषु (आ) ८५.१५	जिह्वाभ्याविचेष्टा (आ) १६०.२
जयाद्यनंतरावश्ये (उ) ५.४५	जलहारी तु मास्यः (मै) २.८०	जाग्रत्स्वप्नं सुषुप्त्या (आ) २४०.११	जात्यन्धं बधिरं (आ) १०७.२६	जिह्वाभे वल्ले यस्य (आ) २२८.१६
जयाद्यानंतरं ब्रह्मा (उ) १३.५०	जलान्निपातयार्तैश्च (मै) ४४.२	जातक्षोभाङ्गवतो (उ) ४.११	जात्यस्य सर्वेऽपि मनेस्तु (आ) ७३.१२	जिह्वामूलगतलवणो- (आ) १५४.१०
जयां च विजयां चैव (आ) २१४.३६	जलानि बन्धनं प्रष्टा (मै) ४३.१	जातपुत्रमुखदन्तनादौ (आ) २१६.२	जानकीन्ते ह्युपपन्नो (आ) १४३.२६	जिह्वायाः कारणं चैव (आ) १५.५३
जयायै च नमस्कुर्यात् (उ) २४.१०७	जलांजलिं तथादातुं (मै) ३४.२२	जातवदसमानौ (आ) ४८.६५	जानाति तस्मोत्सर्षणं (उ) २२.२०	जिह्वास्तम्भः स तेनान्य (आ) १६६.३०
जरादर्शिनपुत्रानं प्रचण्डं (मै) ४६.४२	जलाभि मन्थनं यच्च (आ) २१३.१४२	जातवदामुखे देया एका (मै) १५.४८	जानाति शम्भलमलं (मै) ५.११६	जीमूताद्विकृतिर्जसो (आ) १३६.३४
जराभरणं हीनं वै कूटस्थं (आ) ६१.८	जलाश्वेनैव यज्जीव (आ) २४०.१०	जातस्य मृत्युं लोकं वै (मै) ३.६१	जानाति शंखलवणं (मै) १६.८	जीर्णं जीर्यति (आ) १५७.२२
जरायुजातस्था शोभता (मै) १२.४	जलावपट्टनं चैव न (मै) ४.७४	जातस्य मृत्युं लोकं वै (मै) ३१.२५	जानीयात्पुं पणं भूत्यान् (आ) १०६.३२	जीवंजीवकतां याति (आ) २२५.२६
जरासम्यः सहदेवः (आ) १४१.६	जलाशया नैव कृतमया (मै) ५.१००	जात्यस्य सर्वेऽपि मनेतं (आ) ७०.२८	जानुभ्यामवनीं गत्वा- (आ) १२४.८	जीवतस्तु पुनर्वतं (मै) ३०.६
जलदश्च कुमारश्च (आ) ५६.१६	जलाशयो नैव कृता हि (मै) १५.६२	जातस्य हि ध्रुवो (मै) २४.४१	जानुभ्यामवनीं गत्वा (आ) १३१.८	जीवतोऽपि मृतस्येह (मै) १३.२३
जलपूर्णस्तितस्थं (आ) १६६.१५	जले विष्णुः स्थित विष्णुः (आ) ३०.४२	जाता जान्वतो नाम (उ) २७.३५	जायते नात्र सन्नेह इन्द्रो (आ) ६७.३६	जीवति मानुषे लोके (मै) २४.३
जलमृणं घृतेदेयं पुषक् (आ) १७३.३१	जलेष्वामिर्मनुध्यां (उ) २४.२६	जातानात्तन्मृतानां (मै) ४६.२८	जायते सप्रपञ्चं तत्कृणु (मै) ५.८८	जीवन् पुत्रकलादि (मै) ५.१५३
जलमेकाहमाकाशं (आ) १०६.१२	जहुयाम्मुद्धंति कुशान्- (आ) १००.१०	जाति पत्रं कोलपत्रं (आ) १६०.३०	जायन्तेऽर्शांसितु तन्मूर्चं (आ) १५१.१६	जावतो मृतकालस्यैव (आ) २१३.८२
जलायं िजया चागाद् (आ) १३२.१२	जह्नाः सुमन्तुरभवत् (आ) १३६.५	जातिस्मरत्वं मेधावी (आ) २३४.५५	जायन्ते लक्षणप्रष्टा (आ) १०४.८	जीवन्वापि भूतो वापि (मै) १३.४
जले जप्त्वा तु जुहुयाच्च (आ) १०५.५२	जाग्रतं गीतवादिनं (आ) ११७.१४	जातिस्मरामहाभाग (आ) ५४.३	जायन्ते लक्षणैस्तु तानि (मै) २.६१	जीवमाने च पितरि (मै) २६.३७
जलपानाणि वृद्धानि (मै) ३७.१३	जाग्रतः स्वपतयतात्मा (आ) १५.६३	जातीपञ्चमैवां च (आ) १७७.२६	जायमानो हरेर्द्वारान् (आ) ११४.६०	जीवमाने मृते वापि (मै) २६.५६

जीर्वाभित महाविष्णु (उ) ११.१२
जीर्वां यं वै प्रेरयता (उ) २८.८७
जीवश्च सत्यः परमात्मा (उ) २८.६६
जीवः सदा स्वल्पकस्तस्मिन् (उ) ३.३५
जीवस्य वक्राभिः पिण्डैः (प्रे) ३४.४४
जीवा जीवाय यत्पृच्छन् (आ) ६७.२०
जीर्वाभिरा हरिणा- (उ) २४.१६
जीवाः संनिष्ठा नैके च (उ) १०.२८
जीवितं मरणञ्चैव द्वयं (प्रे) ३८.२०
जीवितान्ताः प्रजायन्ते (आ) १५५.३
जीवेद्वापि फिलोच्छेद (आ) ६६.३५
जीवो जीवति जीवेन (आ) ६७.२७
जुगुप्सतां श्रुत्यनुवतां (उ) २८.१०८
जुह्यादयुतं यस्तु (आ) १८५.८
जेत्रा सुराणां समरेण्व- (आ) ७०.२
जीर्वायः कृपया त्वं (उ) २४.७
जीर्वायः पृष्ट एव (उ) २७.१६
जीर्वायः प्राह हृष्ट- (उ) २४.७४
जीर्वायः ब्रूहि मे के च (उ) २४.२०
जीर्वायस्ते मुक्तो (उ) २४.२१

जीर्वाय व्यादगुरु पादात् (उ) २३.४८
जीर्वायस्तेषु मुनिना पिता (उ) २७.११
ज्येष्ठः सौदकं (आ) २०४.६७
ज्येष्ठः पितृसमो भ्राता (आ) ११४.६४
ज्येष्ठस्याम च भारुण्ड (आ) ४८.८२
ज्येष्ठः रश्मिं कनिष्ठेन (प्रे) २६.२५
ज्येष्ठः घर्मविधो कुर्यान् (आ) ६५.३२
ज्योतिर्धामा पुष्पः (आ) ८७.१५
ज्योतिश्चक्रं भूषो मान- (आ) ५६.१
ज्योतिश्चमती मूलकानां (आ) १७२.३४
ज्योतिष्मान्दमो जातः (आ) ५४.२
ज्योतिः पंचविधः (आ) १४७.४३
ज्योत्स्नमूर्छाति सारंश्च (आ) १६०.३४
ज्योत्स्नयातेऽभयां वै (आ) १७२.२४
ज्योतिष्मती च संमृत्य (आ) १७४.१६
ज्योतिःपृष्टा युषध्नुद (आ) १७०.१
ज्योतिर्निचयः सत्यं (प्रे) ६.४२
ज्योतिस्तं वा विभो वभिं (आ) ५२.४
ज्योतिःमासायुतं (आ) १६७.२४
ज्योतिःमासाप्रदीपाय (आ) ३६.६

ज्वालामानाभिरुहीतं (आ) १६७.४७
ज्ञातभ्यां तु पीडा तु (उ) ३.८
ज्ञातश्च स हि मे वधो (प्रे) ७.८५
ज्ञाता श्रोता तथा मन्ता (आ) २.४४
ज्ञाति सम्बन्धनामेवं (प्रे) ३५.४६
ज्ञात्वा स्नानं पुष्करं (उ) २६.१०३
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि- (आ) ४३.३६
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि यत्तरे (प्रे) ४.१
ज्ञानद्वारा मोक्षमिति नात्र (उ) २६.६२
ज्ञानपूर्वं विद्योगोऽज्ञाने (आ) २२६.६
ज्ञानं ततोऽप्यनन्तो नः (आ) २३६.४१
ज्ञानं त्वज्जानं मोक्षकाले (उ) १२.३७
ज्ञानं पूर्वं निवृत्तं स्यात् (आ) ४६.२१
ज्ञानं विप्रस्य सम्भाषात् (प्रे) २२.७७
ज्ञानरूपस्य बायोस्तु (उ) १६.८५
ज्ञानसत्यासिनः केचिद् (आ) ४६.१७
ज्ञानस्य व्यक्तता नाम (उ) ११.४४
ज्ञानरूढे ध्यानजले (आ) ८१.२४
ज्ञानरूढे सत्य जले (प्रे) ३८.१२
ज्ञानरूढे सत्यजले (प्रे) ४६.१११

ज्ञानानंदवलादीनां (उ) १६.४
ज्ञानाभिमानी वेदमानी (उ) २.५६
ज्ञानामृतं परं मुखं (आ) २३२.५
ज्ञानार्थी लभते ज्ञानं (आ) २४१.४१
ज्ञानिनोऽपि कथं सर्वं (प्रे) २२.५०
ज्ञानेनैव यथा विद्या- (आ) १२६.८
ज्ञेयश्च ज्ञेयहीनश्च (आ) १५.११३
ज्ञेयः
ज्ञकारेण च क्रिस्तीनां (प्रे) ७.१४
ज्ञानस्वास्तु घण्टानां (प्रे) ६.७०
ज्ञेया नागवला ज्ञेया (आ) २०४.४
ज्ञेयः
ज्ञं दारुणं वज्रेण (उ) २८.१८
ज्ञं दृष्ट्वा भयभोतस्तु (प्रे) १८.८
ज्ञं दृष्ट्वा विभूतं (प्रे) २७.१८
ज्ञं विचारयितुं (उ) ११.४८
ज्ञं हन्ति सूर्यः (आ) ३६.१७
ज्ञं हस्तं पातयेन्मूर्ध्नि (आ) ६.१०

तक्षणाद्वाक्युगादेयं (आ) ६६.३
तच्छासुराविश्ववशा (उ) १६.५६
तच्छरीराभिमानी तु (उ) १२.१०२
तच्छ्रुतिमत्सु स्थिति (आ) ६६.२२
तच्छ्रुतुं महा (आ) ३२.३
तच्छ्रुतुं महेश्वर (आ) १४.२
तच्छ्रुतुं सारांशं (उ) १४.१५
तच्छ्रुतुं सारांशं पुण्यं (आ) ३.६
तच्छ्रुतुं मनसा (आ) २२५.१४
तच्छ्रुतुं यत्त गोविंद (आ) २३०.३८
तच्छ्रुतुं मोक्षमार्गोति (उ) ४.७७
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं वादुदे (प्रे) ४०.१४
तच्छ्रुतुं पुष्करिण्यादी (आ) २२२.४६
तच्छ्रुतुं शिरीषस्य (आ) १७२.२०
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं तु (आ) १६.१७
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं तु (आ) १७.७१
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं विपद्दरः (आ) १६६.१६
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं विपद्दरः (आ) २१६.४
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं विपद्दरः (आ) ४.७६
तच्छ्रुतुं लक्ष्मीं विपद्दरः (आ) ४०.१६

तत ऊर्ध्वं महाभागाययी (उ) २७.३०
ततः ऊं विष्णवेदेवा (आ) २१८.३०
तत एव हि ज्ञायन्ते (आ) ७२.७
ततः कर्णा ययीयोद्धुम् (आ) १४५.३०
ततः कलेस्तु सन्धाने (आ) १.३२
ततः कलो संप्रवृत्ते (उ) १५.२६
ततः कामं कुलेशानी (प्र) ८.२१
ततः कालं क्रमाञ्जन्तु (प्र) ३२.६६
ततः किम्पुरुषो वर्यो (आ) ५५.२
ततः क्रूरपुंरं मासि (प्र) ५.११२
ततः पक्षिनिपातेन (आ) ७१.३
ततः परं महाभागं (उ) २६.१२५
ततः परं विष्णु पुराण (उ) १.४६
ततः परशुरामोभूज (आ) १४२.८
ततः पाञ्चाशद्विषये (आ) १४५.१३
ततः पाशुः खलितोभूत् (आ) १३८.७
ततः पितृत्वमापन्ने (प्र) ५.५६
ततः पितृपितामह (आ) २१८.११
ततः पितृ ब्राह्मण हस्ते (आ) २२०.४
ततः पितृ ब्राह्मणपिशाः (आ) २१८.३२

ततः पुष्पाञ्जलिधूपं (आ) २१३.१४७
ततः पूर्वदिदिक् संस्थाः (आ) ११.१६
ततः प्रदक्षिणां कृत्य (आ) २७.४८
ततः प्रदक्षिणां कृत्य (प्र) ३४.६६
ततः प्रदक्षिणामास ब्रह्मा (आ) ८६.६
ततः प्रक्षितामतोप्रभीतो (आ) २१६.६
ततः प्रभृति सा गंगा (आ) ७०.४
ततः प्रभृत्येव च (आ) ७०.५
ततः प्रविश्य विधिवत् (आ) ३४.६
ततः प्रसन्नाः पितरस्त (आ) ८६.६४
ततः शक्तिः पुष्पधाराया (उ) १६.३५
ततः शक्तो ययो योद्ध (आ) १४५.३१
ततः शुक्लाम्बर धरो (प्र) ३४.६५
ततश्च इन्द्रकायवपु (उ) ३८.३५
ततश्च दर्शयेद्गुप्तं (आ) ३४.१४
ततश्च द्विगुणं ज्ञेयं (उ) १०.१५
ततश्च मंडले रुधिराये (आ) ३४.३४
ततश्च सरणं तत्तदर्थं (आ) २२४.११
ततश्चारीद्रिणीं योनि (प्र) ३.८५
ततश्चपाशास्तेदुःख (आ) ३४.१५

ततश्चास्तं गते सूर्ये (प्र) १०.५३
ततः शार्ङ्गं समुद्दिष्ट (प्र) ४१.१२
ततः शिर्यं ततो वायुं (उ) १.२०
ततः श्रेष्ठव्रते गुप्तस्य (आ) १२३.४
ततः सर्वस्वरस्यान्ते (प्र) १८.३८
ततः सप्तदशैजातः (आ) १.२६
ततः सप्तम आकृत्यां (आ) १.२०
ततः सर्वेषु निस्तीर्णः (प्र) ३.८०
ततः सूर्यादियाभावाद् (आ) १४२.२४
ततस्तत्राशुं रक्ताक्षं (प्र) ५.१४७
ततस्त देवककायां (आ) १४५.१२
ततस्तं पूजयेद्देवं (आ) ३०.४
ततस्तं वैष्णवी माया (प्र) ३२.६६
ततस्तस्यात् निष्कान्ता (प्र) ७.६४
ततस्तस्मान्नदीगन्धात् (आ) ६०.१
ततस्तु श्रेष्ठयो माया (आ) २२५.१०
ततस्तुलित ज्ञाया (आ) २१.६८
ततस्तुल्यस्य दक्षिणाभिः (आ) २१८.२२
ततस्तो जहृत् प्राणान् (प्र) ७.७७
ततस्तुल्यः कपकाय (आ) १२.३

ततस्त्वगात्मा ह्यमवत् (उ) ५.१५
ततः स्नातोविनीतारमा (प्र) २७.४६
ततः स्नानं प्रकुर्वीत (आ) २१३.४७
ततोऽचिरेणात्मनोद (प्र) ६.१०६
ततोऽदितितृष्टान् मन्विनान् (प्र) ६.३५
ततोऽदितिविस्वाश्व (आ) १३८.२
ततोऽपि सारसं (आ) २१३.११७
ततोऽपि सुरसंकाशां (प्र) ६.३६
ततोऽभिवादेयेवृद्धा- (आ) ६४.१३
ततोऽभिनि वैष्णवैस्तु (आ) २१४.१४
ततोऽष्टपृष्ठा पात्राणि (आ) २१४.१२
ततोऽर्चः सम्प्रदासव्यः (प्र) ३४.८०
ततोऽर्चो प्रणिपत्याह (आ) ८६.७
ततोऽर्चं पुण्डरीकाक्ष- (आ) १६४.२०
ततोऽर्चामन्तरं गत्वा (आ) ८४.२
ततो जगदर्थः सर्वः (प्र) १५.५४
ततो जगत्सर्वं (प्र) ४६.२६
ततो दक्षिणाभिमुखिन (आ) २१८.५
ततोदाहः प्रकृत्य- (प्र) ४.१८२
ततो दूरतया ये च (प्र) ६.१२५

ततो देवप्रभृतिभ्य (आ) २२०.६
ततो द्रोणो ययी योद्ध (आ) १४५.२८
ततोऽध्यक्षेत्परं विष्णुं (आ) ३१.६
ततो न मिष्टे दुःखी (आ) २२६.३६
ततो बले रागशते (प्र) २७.६२
ततो बुद्धवृत्त्येत् (आ) ११.४
ततो ब्रह्मण क्रमेण (आ) २१८.२३
ततोभयदयामरूपी (उ) १५.२२
ततोभ्याह्नं समये (आ) ५०.३८
ततोभूतस्वतन्त्रो- (उ) १८.६
ततो मुहुर्भवेत्कम्- (आ) ३०.६२
ततो मुहुर्भवेत्कम्- (आ) १६.१०
ततो याताः स्वकं (आ) १४५.२२
ततो याति पुत्रं (प्र) १६.१६
ततो यतोऽर्थं पाप्मिद्वये (प्र) ५.१४४
ततो याहि गृहं (प्र) ४.३५
ततो रक्षितं योजेन (आ) ११.२
ततो रामो भविष्यत् (अ) १४२.१०
ततो यथैवात्तं दिव्यं (आ) ८६.५
ततो विद्यासरोजानं (आ) ११.७७

सतो विपरीतो पयोतेन (आ) २१८.१८	सत्सर्गोद्वर्तनादेव (आ) १८१.१०	सत्परिसमाप्य (आ) २२०.३	सत्त नाम्ना तु राजा (प्र) १६.११	सत्त श्रेष्ठं गीतिकाठ- (उ) १.६८
सतो हरिः कपिलत्वं (उ) १५.१२	सत्सर्गाज्जित पुष्पः (आ) ११३.५१	सत्याज देहं विष्णु- (उ) २२.८४	सत्त नाम्ना तु राजासी (प्र) ५.१०१	सत्त सा भलं परमा- (प्र) ४.६३
सतो हरिः कल्किर्गङ्गा (उ) १५.२७	सत्सर्गलस्याप्यधिक्यं (प्र) ३२.१०४	सत्सुग्रीवोऽप्यनुमनादि (आ) १३८.२७	सत्त पिण्डप्रदानेन (आ) ८३.५	सत्त स्यने हरिरास्ते (उ) २४.६६
सतो हरिः कृष्णरूपी (उ) १५.२५	सत्सर्गादभूतं सर्वं (आ) ६५.८६	सत्सुग्रीवो भरतो नाम (आ) ५४.१४	सत्त प्रधानं गङ्गासीहिताभं (आ) ८०.२	सत्त स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिः प्रादुरभून्- (उ) १५.१७	सत्तदेव भवेत्साध्यं (आ) १६७.५४	सत्सुरं स व्यक्तिः कर्म (प्र) १६.२१	सत्त भागं स्थितः पृच्छेत् (आ) ६७.२२	सत्त स्वो भगवान् (प्र) ३३.२१
सतो हरिः प्रादुरभून्- (उ) १५.१६	सत्तद्गमं स्यात्कर्म्यः (आ) १६६.१४	सत्सुर्वरूपं शक्यः (आ) १६२.३०	सत्त मुक्तादरस्नेहो (आ) ११५.५६	सत्त स्नात्वा भूयराहस्य (उ) २६.७४
सतो हरिः प्रादुरासीत् (उ) १२.१२	सत्तद्गुणवते देयं (आ) ५१.३०	सत्तकोपस्य तु प्रोक्त (आ) १४६.१४	सत्त त्वं मुत्सुर्गं हन्ता (आ) ११३.५३	सत्त स्नात्वा महाभागा (उ) २७.२६
सतो हरिर्जगद्देहं कर्मरूपं (उ) १५.१६	सत्तपस्वपितादेवा- (आ) ८२.३	सत्तल्ययाद्रुमयमोभन (आ) ७२.२	सत्त मे संशयो ह्यस्ति (उ) ४.३८	सत्त स्नात्वा वामनस्य (उ) २६.६८
सतो हरिर्जगद्देहं श्रीवपुश्च (उ) १५.१८	सत्तर्षी श्रीनिवासाद्यं (उ) २६.४०	सत्तभातिर्षयिण्यामि (आ) ४३.२६	सत्त याम्यपुरं गच्छं (प्र) ५.६६	सत्त स्नानं प्रकृत्यं (उ) २६.१२६
सतो हरिर्जगद्देहं (उ) १५.२१	सत्त दुर्मर्षं जयं (प्र) ४.११०	सत्तमाणवयोऽवस्था (प्र) ५.८४	सत्त येन प्रदत्ता गो (प्र) ५.१२५	सत्त स्वभर्तुं संशयं (उ) १६.२६
सतो हरिर्जगद्देहं (उ) १५.२०	सत्तजगत्प्राप्तिर्न कृत्यं (प्र) ४६.१०२	सत्तप्राप्य त्रियते क्षेत्रे (प्र) ३८.५	सत्त राजवं चकाराय (आ) १४३.४८	सत्त त्रिकोणं लुक् (आ) ७१.७
सतो हरिर्जगद्देहं (उ) १५.१०	सत्तस्वज्ञानं प्राप्य विष्णो (उ) २४.२६	सत्तप्रेरितः श्वरचारा- (आ) १४३.१७	सत्त रात्रये सत्त्वं (उ) ४.२२	सत्त त्रिभुवनं चोद्यते (प्र) ३.६
सतो हरिर्जगद्देहं (उ) १५.२४	सत्तप्राप्तं च युदाया (आ) ४०.१५	सत्त कामस्तथा क्रोधः (प्र) ३१.३०	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सतो हरि रघुवंशे (उ) १५.२३	सत्तस्वमात्यस्य महात्मा (प्र) ४६.८०	सत्त तत्र भयं कार्यं (प्र) २६.१७	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सतो हि बलिनो राजा (आ) ४.२५	सत्तत्त्वं शिवासेने (आ) २३.५४	सत्त तत्र समं दिव्याद् (आ) ६७.२५	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सत्तपायवर्णप्राप्ति- (आ) २२७.७	सत्तत्त्वं नारसिंह (उ) १.५८	सत्त तत्र स्थितास्तत्त्वे (उ) ६.१	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सत्तकर्मं यन् बन्धाय (प्र) ४६.६४	सत्तत्त्वं नारसिंह (उ) १.५८	सत्त तालास्तमालाञ्च (प्र) ७.८	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सत्तकृतं तदर्थं च (आ) २०६.१२	सत्तत्त्वं नारसिंह (उ) १.५८	सत्त दत्तं विष्णो (प्र) १६.२०	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सत्तकोपादुवर्तुण्या (आ) १६१.३६	सत्तत्त्वं नारसिंह (उ) १.५८	सत्त वृष्ट्या च वृष्टी- (आ) २२३.११	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२
सत्तकोपीनरीप्यर्थं (उ) २८.६६	सत्तत्त्वं नारसिंह (उ) १.५८	सत्त द्विजाप्युपविशन् (उ) २३.२७	सत्त वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	सत्त त्रिभुवनं वलिना (आ) १६.२२

तत्रापि षट्चक्रमुता (उ)	२६.६५	तत्सर्वं मम तावज्ज्ञि (प्रे)	१०.४२	तथा तेषां भवेच्छौचं (प्रे)	४.११४	तथाष्टादशभिर्दोषैः (उ)	२२.६१	तदन्तर कोणेषु एवमेव (आ)	८.४
तत्राप्यशक्तः करणे (आ)	२१३.३	तत् सर्वं मेलयित्वा (प्रे)	३४.६४	तथा दर्शयते वायु (उ)	१२.५७	तथाष्टा दश विधाश्च (आ)	२.३८	तदनन्तरजो देवीं दशवर्षं (उ)	१३.१७
तत्रावेष्टाश्च विज्ञेयं (उ)	१२.१०१	तत्सर्वं विफलं तात (प्रे)	२७.२८	तथा दशविघ्नां वा (उ)	५.३६	तथा सा पतिसंयुक्ता (प्रे)	२६.५१	तदनन्तरजान्महये (उ)	८.११
तत्रास्तितान्महलभृद्- (आ)	७२.३	तत्सर्वं स्वगृहे (प्रे)	७.६८	तथा धीमृतिमेष्टानि (आ)	१७३.२६	तथा सुरगणान् (आ)	२३१.२१	तदनन्तरजान्महये शृणु (उ)	२८.३७
तत्रास्ति लिगं स्वं (आ)	१२४.६	तत्साक्षी तन्मिथत्ता (आ)	१४.६	तथाग्न्यस्तु ततो ना (प्रे)	३.१७	तथा सूर्यं भैरवं मातरिष्वं (उ)	१.२३	तदनन्तरजा स्तोतुं प्रसूति (उ)	७.४०
तत्राहं न्यवसं भूयो (प्रे)	२७.२५	तत्सिंहलीचास्ति तम्ब- (आ)	७०.३	तथापि तद्वै तव नाम (उ)	७.२	तथा स्वगुरुमारभ्य (उ)	८.१५	तदनन्तरजो रुद्रः स एव (उ)	१३.८
तत्रिभागेन कर्त्तव्यः (आ)	४७.४	तथैव स ब्रजग्यायं (प्रे)	१५.८५	तथापि न परीक्षायं (आ)	७२.१२	तथा हि नरको रोधः (प्रे)	३.५०	तदनन्तरजो वीरं बभूव (उ)	१३.४८
तत्रेन्द्रगोपकलितं (आ)	७८.२	तथा कफाटकं नामं (आ)	१२६.३०	तथापि मे गुणतो नास्त्य (उ)	२.३८	तथा हि रज्जुवरणः (आ)	२३६.२८	तदनन्तरमुत्पन्नास्तेभ्यो- (उ)	५.५०
तत्रैकचित्तायोमो (आ)	२३५.४६	तथा कतिपयो द्वौ (आ)	२०६.२४	तथापि सा न विज्ञायाति (उ)	१२.१६	तथेति तेन सायुक्ता (आ)	६०.५	तदनन्तरजान्महये शृणु (उ)	६.१६
तत्रैव किञ्चित्ततस्तु (आ)	७१.६	तथा कार्यं महाबाहो (प्रे)	२७.३४	तथा पृच्छः सर्वराज्ञा (प्रे)	२७.२२	तथेति प्रति जग्राह (प्रे)	६.६८	तदन्ते चरते लोके (प्रे)	२६.५५
तत्रैव वैकस्य हि (आ)	६६.२	तथा काष्ठापिपासाय (आ)	१५६.२५	तथाप्यहं कामहीनो (उ)	१२.३०	तथेन्द्र वारुणीमूलं (आ)	१८४.३२	तदन्तं विकिरेज्जुमी (आ)	६६.२२
तत्रैव सिंहं लघूकर (आ)	७२.६	तथा कुनाम्यथागानि (प्रे)	७८.३	तथाप्यहं तव वक्ष्यामि (उ)	२०.४	तथैव जानीहि क्षय- (उ)	१६.१४	तदभावेऽप्य तनये (आ)	६४.३२
तत्संक्षोभाद्भवेत्- (आ)	१५८.११	तथा क्रोदवमूलस्य (आ)	१६१.१०	तथा प्रष्टुं न्नक्षेपेति- (आ)	३२.६	तथैव ज्ञानमस्त्येव हरे (उ)	१२.५१	तदभावे च शिष्येण (प्रे)	१५.६३
तत्संगिनः सात्त्विकाः (उ)	२४.१३	तथा गदाधरं देवं (आ)	८३.६	तथा बडौसंस्थितस्यापि (उ)	१६.४६	तथैव तीर्थं दुर्लभं तत्र (उ)	२६.५३	तदभावेः पांडवाभिः (उ)	४२.५६
तत्सर्गनापो मोहमयः (आ)	१४७.२	तथा च पथरागाणां (आ)	७१.२६	तथा रामस्य मुमया (आ)	५२.२६	तथैव दृष्ट्वा विचुमंद- (उ)	२८.१६	तदद्वं वा तदद्वं वा (प्रे)	४.३
तत्सन्निधाममरणान् (प्रे)	३८.११	तथा च विषयाधीनो (प्रे)	१२.१७	तथा वैरैरवाभूत्पुमहं (आ)	२३६.४	तथैव वै वायुपुराणमाहु- (उ)	१.५१	तदद्वं तु कनिष्ठा (आ)	४३.१४
तत्सर्वं च परिणाम (प्रे)	१८.२	तथा चेदूस्त्री च (आ)	१६०.१६	तथा वैतरणी सूतसिपल- (प्रे)	३.५२	तथैव सर्वं पापिष्ठाः (प्रे)	२०.५	तदहं कृष्णगण्ड संवाद (प्रे)	१.७
तत्सर्वं च मिलित्वैव (उ)	४.६०	तथा ज्ञानदवस्थायां (आ)	२३६.३७	तथा वै पथनाभाय (उ)	४.११२	तथैव सर्वत्रिमिष्व (उ)	१.२७	तदा कुदेवी कुत्र गता (उ)	२८.१०६
तत्सर्वं पूर्णतारुण्यं (आ)	६७.२८	तथा जीमूतकाष्ठा (आ)	२०४.५६	तथा व्यक्तोऽप्यस्तस्यै (आ)	८६.१२	तथैव सा नैव भरीर- (उ)	१६.२६	तदाचाहं समुनायाश्च (उ)	२१.२८
तत्सर्वं तत्त्वतोऽज्ञात्वा (प्रे)	७.७६	तथा तज्जातस्तश्चोरो (प्रे)	३२.१०८	तथा शिलादि रूपश्च (आ)	८६.४०	तथैव स्फाटिकोत्पानां (आ)	७०.१६	तदा तत्र विनाशाय (प्रे)	२१.६

तथा श्राव मवाप्नोति (श्रै) ३२.२२	तदुद्धर्तनमात्रेण सर्वं (आ) १८७.१०	तद्दिने तद्दिने कुर्यात् (श्रै) २६.१८	तद्वद्रातकके शीतं (आ) १४६.२२	तस्मै इत्येकाग्रि पतन्त्यः (उ) ६.१
तदानमीयते तेन बीडा (श्रै) २.४२	तदुद्धर्त्तं श्रोत सां षष्टो (आ) ४.१७	तदुःखमृत्तरेषां च (उ) १६.५८	तद्विशालक्षणीः (उ) २२.५६	तत्र आश्रीमन् प्रोक्तं (उ) २१.३
तदानैवहृष्यास्महृष्यादि (उ) १६.३७	तदुद्धर्त्तमणवयवस्तावान् (उ) १०.५	तद्देहेन विस्पृष्टा सा (उ) १७.३२	तद्विष्णोर्गति मंत्रेण (आ) २१४.२७	तपसा क्षणितोऽप्ययं (आ) ४६.१३
तदा ब्रवीत्कव्य बाह्वच (उ) १६.३०	तदुद्धर्त्तमंगसंस्पर्शः (श्रै) ५.१६	तद् दृष्ट्वा सुमहत्तेजः (आ) ८६.५०	तद्विस्तार समा जंघा (आ) ४७.१७	तपसा सांपिन्ना निधु (उ) १७.२४
तदा भूमौ वासुदेवो (उ) १६.७२	तदेतत्सर्वं मेवैतद्व्यक्ता- (आ) ४.४	तदस्मरहितः स्रष्टा नाम- (आ) १४.५	तद्वीरवाहनः श्रुत्वा (श्रै) ६.१४०	तपसा ब्रह्मचर्येण यज्ञः (आ) २२१.६
तदा मम गणैर्मुहुर्दे (आ) १२४.१०	तदेतनीयमानान् (आ) १६२.२४	तद्भक्तवर्मानुजगत्वाद्य (उ) २८.१०३	तद्वैष्णवेऽप्ययमेवं (उ) २६.१८	तपस्वयन्नि योऽरथ्ये (आ) ४६.१२
तदामातादित्तिर्देवो (उ) २६.६	तदेव विपरीतं चेज्जानाय (उ) १६.४१	तद्भक्तवर्गैः शृंगमध्ये (उ) २८.१३८	तदुभयः पृच्छते यस्तु (आ) ६७.२१	तपस्विनो धानवासा (आ) २२३.३०
तदामृत्युं विजानीया- (आ) ६७.२४	तदेव च्चततां यातं (आ) १४६.६	तद्भक्तानां द्वेषं चाह (उ) २४.१६	तन्नामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तपसी तुतपास्वैव (आ) ८७.५१
तदा बाधुर्नशकडं (उ) २.४६	तदैव दानकालः (श्रै) ४७.२४	तद्भक्षणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तन्नामि तपसा दुर्लभा (आ) १६.४१	तपो तपस्वोयं तैव (आ) ५२.२२
तदाश्रितो महायामं (श्रै) १८.१२	तदैव देवो वासुधो ऋष (उ) २८.४	तद्भक्तवर्गैः यद्विज्ञ (आ) ११५.५१	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदास्योद्गारस्त- (आ) १६५.१२	तदैव नीयते द्वैतार्थ्ये (श्रै) २.४५	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदा हरिदर्शयामास (उ) २४.४	तदैव नीयते द्वैतार्थ्ये (श्रै) १५.२३	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदा हरिर्जगृहे लोकिर्क (उ) ३.२	तदैव हृदि सेतुदस्ताद्वितो (श्रै) १६.३३	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदाहृद् ब्रह्मणो रूपं गुण (उ) ४.५७	तदगृहं धर्मराजस्य (श्रै) ३३.१८	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदा हृष्टमना भूत्वा (श्रै) २७.१६	तदगृहं यत्र वसति (आ) २२६.१०	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदा सुलक्ष्मीः कुत्र (उ) २८.११२	तदगोपितं स्वाद्धर्मार्थं (श्रै) ४६.२१	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदोदृषां परिजाय (श्रै) १२.३०	तदगोपितं स्वाद्धर्मार्थं (श्रै) ४६.२१	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदीपरस समुष्टकायि (श्रै) २४.२०	तदगोपितं स्वाद्धर्मार्थं (श्रै) ४६.२१	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदुत्तं गुरुं दुप्यं (आ) २४.३४	तदगोपितं स्वाद्धर्मार्थं (श्रै) ४६.२१	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०
तदुदरमतिवेगात्- (उ) २६.७	तदगोपितं स्वाद्धर्मार्थं (श्रै) ४६.२१	तद्योगजनानां पारितः (आ) ६६.२०	तन्नामि करायेतस्य (आ) ६.१२	तपोऽतो योगशीलो (श्रै) २४.३०

तमा दूरदितं केचिदे (आ) १६६.३५	तरत्तामा सुद्वयः (आ) २१४.२१	तव स्वरूपे च जगत्- (उ) १२.२६	तस्मात्तमेव पृच्छाम (उ) १-१३	तस्मादनन्तं नृणां (प्रे) ३६.१२
तमुक्त्वाटयते रुद्र (आ) १७७.५५	तर्क्यप्रतिष्ठा श्रुतयो (आ) १०६.५१	तव स्वामिन्कुलदेवो (उ) २८.१२०	तस्मात्तस्यसुतो जातो (उ) ६.८	तस्माद् विद्वत्पतासर्थं (उ) ३.५४
तमुत्संगगतं सुरे नष्टे (प्रे) ७.६६	तर्जया मध्य मांगुल्या (आ) ६३.१६	तद्योत्सर्गप्रभावान् (प्रे) १४.२७	तस्मात्तु गंगमपरं (आ) २१३.११६	तस्मादष्ट गुणैरुच्यो (उ) १२.८८
तमुद्दिश्य ददालम्नं (प्रे) १८.५	तर्जयन्ती परेणैव (आ) ३८.१५	तस्करस्य वधो दण्डः (आ) १०६.३०	तस्मात्पतिव्रतामर्च- (आ) १४३.२७	तस्मादाहुर्लेशमण्यैव (उ) २२.४
तमेव संशयं छिन्धि- (उ) ५.६७	तर्पणं सग्नप्रवर्धामि (आ) २१५.१	तस्माच्च दुन्दुभिर्जको (आ) १३६.४७	तस्मात् पुत्रं प्रशंसति (प्रे) ३०.१६	तस्मादेकगुणैर्हीनो (उ) १२.६७
तमेव सततं ध्यायन् (आ) २३२.२०	तर्पणं च होमेन (आ) २२३.२	तस्माच्च प्रच्युता (प्रे) ३.८६	तस्मात्पुत्रगुणतो हीन (उ) १२.६०	तस्मादेतत्त्वया श्राद्धे (आ) ८६.८३
तमेवाहुश्चरमाशं विनोषं (उ) ३.४४	तर्पयिष्वपितुन्देवान् (आ) ८३.३४	तस्माच्छतपांशेन (उ) १२.८४	तस्मात्सङ्ग सदा (प्रे) ४६.५६	तस्मादिगारिः कौचपादः (आ) ८६.७
तमोयं प्रविशत्येते (उ) १२.८०	तर्पयेत्तु गया विषाम् (आ) ८३.६७	तस्माच्छतगुणांशेनः (उ) १२.८६	तस्मात्सदादयो जाता (आ) १.३५	तस्माद्यदानीयो धेनु (प्रे) ४.१६
तमोभागस्तु विज्ञेयास्त (उ) ४.७५	तर्हि तस्य महाभाग कथं (उ) १११.३२	तस्माच्छतगुणैर्हमिः (उ) १२.१०६	तस्मात्सर्वं प्रकुर्वीत (प्रे) १४.१२	तस्माद्यज्ञगुणांशोः (उ) १२.८५
तमोमात्रा तनुस्त्यक्ता (आ) ४.२३	तर्हि तेषां हि कालेषु (उ) १२.७२	तस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.१०३	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) ५०.४	तस्मात् द्वयं प्रविचार्येव (उ) २८.७३
तमो रजस्तथा सत्वं (आ) २३५.४०	तत्सं प्रत्यं गुणीनां यः (आ) १६६.४२	वस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.६६	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) ६८.१६	तस्माद् बुद्धिर्मनस्तस्मात्ततः (आ) ४.७
तमो रूपेण सैवासी- (उ) ११.३	तत्संक्षणं दशमं ब्राह्म- (उ) २२.११	तस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.१०५	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) १११.६	तस्माद् भूमौषवः (आ) ११२.२५
तमो वार्षं महागशं त्वं (प्रे) ७.३२	तत्स्तेपेन महादेव (आ) १६१.१६	तस्माच्छ्रव्यां समासाय (प्रे) ३४.७२	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) २१३.४८	तस्माद्यत्नेन कर्त्तव्यं (आ) १०५.२
तत्र त्याग्यतां वासांति (प्रे) ५.२८	तत्रधूमिभिर्षिणं छिद्यि (उ) १६.५७	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) १०.५४	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (प्रे) २६.५८	तस्माद्राजन्वयासिन्धो (प्रे) ६.५५
तया गवा किं क्रियते (आ) ११४.५५	तव पदोः स्तुतिं किं (उ) ६.४६	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) १०.५६	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.६६	तस्माद्राजन् विधानेन (प्रे) ६.२७
तया तपस्या सां सत्त्वां (प्रे) ३.१२	तव प्रसादाच्च मम (उ) १२.२१	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.२६
तया भक्त्या ब्रह्मपुत्रत्वं (उ) २४.२४	तव प्रसादाच्च रमा- (उ) २४.१५	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.२६
तयो रसशा पत्त न (उ) २०.३०	तव प्रसादाद् कृष्णं नैवोत्तमं (प्रे) १२.३३	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.२६
तयोर्मध्ये तु किं सिध्यति (प्रे) ८.१५	तव स्वरूपं मम (उ) २४.६८	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.२६
तयो स्वरूपं प्रविशित्वैव (उ) २८.७८	तव स्वरूपं हृदि (उ) ७.१	तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.२६

तस्मिन्निवर्तयेच्छाढं (आ)	८४.७	तस्य पीडां वयं कुर्मो (प्रे)	७.६१	तस्यान्वममृतं भूत्वा (प्रे)	१०.५	तस्यैव दानवपतेनित (आ)	७३.५	तापसीं च मगोत्रां (प्रे)	२७.३७
तस्मिन्नुपवसेदङ्गि (प्रे)	४४.११	तस्य पुत्र महर्षे तु (आ)	६.१६	तस्यापि बहवः पुत्रा (आ)	८६.९८	तस्यैव पादौ तत्तयंके (उ)	२०.६	तापहान्यश्चिपर्व (आ)	१४७.१०
तस्मिन्नुपवा नरः (प्रे)	३२.१७	तस्य पुत्रस्त्वविरयः (आ)	१३६.७७	तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं (आ)	६६.३६	तस्यैव ब्रह्मणा प्रोक्तं (आ)	२३५.२६	तापी पयोधनी मयूः (आ)	५५.६
तस्मिन्पुत्रवरे रम्ये (प्रे)	१६.३	तस्य पुत्रो दगरयः (आ)	१३८.३८	तस्याभिमानः श्रिरिति (उ)	३.२७	तस्यैवांगयतां देवी (उ)	१८.६	तामसा नरकाः सध्वं (प्रे)	३.५४
तस्मिन्प्रनष्टे हृदि (प्रे)	४८.२४	तस्य प्रपातसमनन्तर (आ)	७१.५	तस्यामागतमात्रायां (प्रे)	६.७१	तस्योक्ते दोषविज्ञाने (आ)	१६६.४	तामिस्त्रं वोह्यं कुम्भ (प्रे)	१८.३१
तस्मिन्प्रकृतस्थाने (आ)	७१.६	तस्य प्राचीनवर्हिस्तु (आ)	६.३	तस्यां तस्य सुतो जन्ते (आ)	६०.७	तस्योक्तलनष्ट तरो- (आ)	७६.५	ताम्बूलकुम्भश्रोत्रं (प्रे)	२८.७५
तस्मिन्मागं तु रौद्रे (प्रे)	१६.११	तस्य मुक्ति न (आ)	२३२.१०	तस्यां तु जनयामात्र (आ)	५.६	तस्योपरिगुणैश्चर्यं (आ)	२३५.४१	ताम्बूलञ्च घृतं श्रोत्रं (आ)	१८.१२
तस्मिन् मार्गेन चान्नाद्यं (प्रे)	३३.७	तस्य यद्वदस्तुतत्सर्वं (प्रे)	७.६७	तस्यां नियमकसारो न (आ)	१३२.४	तस्योपरिष्ठाच्छवित्र (उ)	२४.८६	ताम्बूलदध मुखस्य (आ)	१६१.१२
तस्मिन् वने महाधोरे (प्रे)	७.११	तस्यः विश्व सङ्गः (आ)	१३८.३७	तस्यां बद्धकगम्वां (प्रे)	३.१३	तस्योपरिष्ठात्स्वमेव (उ)	२४.६१	ताम्बूल पुष्प (प्रे)	३२.१८
तस्मिन् सुतीर्थे (उ)	२४.७१	तस्य विष्णोः प्रसादेन (आ)	२३२.७	तस्यां बं जनयामास (आ)	५.६	तां मृहान यया दत्तां (आ)	६०.४	ताम्बूलं कुपुं देयं (प्रे)	३१.१८
तस्मिन्स्तोत्रं तुयो देवि (उ)	२६.६३	तस्य शाखो विष्णाच्छच (आ)	६.३५	तस्यां जिलाशं ध्याद दि (आ)	८५.४	तादर्थ्यमिति वहेयो (आ)	१६१.२	ताम्बूलं तप्तकाष्ठञ्च (प्रे)	३५.४६
तस्मै देयं ततो ग्राह्यं (आ)	२२७.१०	तस्य श्रुति करं कर्म (प्रे)	४.११५	तस्यांशुमान्मुने (आ)	१३८.३२	ताते पूज्यं गिन्वुद्विभं (उ)	२६.११	ताम्बूलं यम्य शीघ्रेन (आ)	१७.८२
तस्मै यदोचने देयम्- (प्रे)	२४.४२	तस्य सत्त्व विष्णुद्वय (आ)	६८.४	तस्यांशुसत्त्व बर्गेऽपृष्ट- (आ)	१४५.३	तादृशं नैव रूपेण (आ)	२३१.१	ताम्बूलमारंखदिगम्य (उ)	१४.६
तस्मै सदा भगवते (उ)	७.६१	तस्य समिधस्त्रिभवं (उ)	११.२५	तस्माच्च तापसस्ततं (उ)	२१.३१	तादृशैयाम्वा रुढः (आ)	१६७.४	ताम्रकास्तिका (आ)	१०१.३
तस्य किञ्चिन्न (प्रे)	२४.३७	तस्य सर्वस्वरूपे (उ)	३.५०	तस्या संघं सुविदूतं (उ)	२८.१०६	तानि तानि च सर्वाणि (प्रे)	४.१७	ताम्र पात्रं निलैः (प्रे)	४.१३०
तस्य दद्रुचनं धृत्वा (आ)	२३२.४	तस्य स्नानं ययर्थं (उ)	२८.८२	तस्याः सुधं गलवदं (उ)	२८.१११	तानि च ज्ञात्वा पुनरेव (उ)	१२.२२	ताम्र पात्रं निलैः (प्रे)	४०.४१
तस्य देवस्य कि रूपं (आ)	१.८	तस्य स्वादिनि निर्वाण (आ)	१५७.१५	तस्यास्तटेपूज्यत्वं (आ)	७०.६	तानि च देवतानां च (आ)	४७.४३	तार्येन्नरकापुत्रो ययि (प्रे)	२.५
तस्य नासमुख्यान्वाकर (आ)	७३.४	तस्या उत्तरदिग्भागे (उ)	१६.५१	तस्यास्थिलेषो निपपात (आ)	६७.१६	तानि च भोजयेद्विद्वान् (आ)	८३.६५	तार्येन्नरकापुत्रो ययि (प्रे)	२६.५
तस्य नाभेरभूत्ययं (उ)	११.१६	तस्या श्रवो नृपः (आ)	१७.३	तस्येच्छया पुनर्ब ह्यन् (प्रे)	६.१०६	तान्तराकर्णमूलोऽयं (प्रे)	२.८६	तार्येन्नरकापुत्रो ययि (प्रे)	४.३२
तस्य पक्षस्य देवेन्द्रो (आ)	२४१.३१	तस्यास्मैश्च कैकेयैः (उ)	२०.२०	तस्यैववर्षानाहृष्टा (आ)	२०.१२	तापयन्तस्वन् सर्वा (आ)	१४७.५५	तापस्यमानं च पक्षं (आ)	२३.४४

तावच्छीस्तिष्ठति (आ) २१३.१२८
 तावता व्यवहारः स्यात् (उ) ४.३५
 तावितो राजिताल्लोकान (प्रे) ४.२६
 तावत्तपोव्रतं तीर्थं (प्रे) ४६.६८
 तावद्बलं ह्येकरोमादि (उ) १४.६
 तावद्भयस्य भेतव्यं (आ) ११५.४५
 तावद्यावदशषं च (प्रे) ३.२६
 तावच्च नोपलक्ष्यन्ते (आ) १५६.३५
 तावद्वक्तुं समग्रेण न (उ) २६.३३
 तावद्वन्धुः पिता (प्रे) ३४.७०
 तावद् वृद्धिश्च कर्त्तव्या (प्रे) १५.६२
 तावन्ति पापानि मदीयगात्रे (उ) २१.१७
 तावन्न जानाति विधिः (उ) १२.६
 तावन्मात्रोदये देशे (प्रे) ७.५७
 तानेव हंसहिडंबकौजौ यौ (उ) १२.८७
 तासां मध्ये जाम्बवन्ती (आ) २३.४
 तासां मध्ये त्रयः श्रेष्ठा (आ) ६७.६
 तासां हस्तं पुस्तके (उ) २८.६७
 तिकनरसः स्यादेरण्डः (आ) १६६.१३
 तिक्तोरसश्छेदनः (आ) १७३.१७

तिकतोषणमषायाम्ल (आ) १४६.१५
 तिथिपिण्डांश्चरेद् (आ) १०५.६६
 तिथोष्माग्नि कोष्ठेषु (आ) ६६.१७
 तिन्दुकं कफवातघ्नं (आ) १६६.२७
 तिमिरं पटलं हन्ति (आ) १७७.७
 तिमिराध्यचिराद्व्यात (आ) १७१.६०
 तिर्य्यक्त्वं तमसा (प्रे) ६.६२
 तिलक्वाथेन संयुक्तं (आ) २०२.१०
 तिलञ्चैववचां हिगुं (आ) २०१.७
 तिलतण्डुलब्रीहौश्च (आ) १२४.१५
 तिलतण्डुलसंयुक्तं (आ) ३६.१६
 तिलतैलं चाग्निदग्धं (आ) १७७.६०
 तिलतैलं यवान्दग्ध्वा (आ) १८४.७
 तिलदर्भधूतेधांसि (प्रे) ४.५२
 तिउदर्भैश्च भूम्यां (प्रे) १.६
 तिलधात्री भृंगराजो (आ) १७२.२६
 तिलपात्रं ततो दत्त्वा (प्रे) ४०.६२
 तिलपात्रं तथान्ना द्यं (प्रे) ३४.६४
 तिलपात्रं तु विप्राय (प्रे) ४.२४
 तिलपात्रं सपिः पात्रं (प्रे) ४.१०

तिलसर्पप संयुक्तं (आ) १६०.२२
 तिलस्य तुषमात्रं तु (आ) ४८.६३
 तिला गावो महादानं (प्रे) ३०.६
 तिलानां तु घृताक्तानां (आ) १८५.३
 तिलान् गोमयलिप्तायां (प्रे) ३२.८७
 तिलान्दभान् विकीर्याथि (प्रे) १५.७
 तिलाः पवित्रा स्त्रिविधा (प्रे) २६.२५
 तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) ४०.६१
 तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) २८.११
 तिलालौहं हिरण्यं (प्रे) ३०.१३
 तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) ४.७
 तिलाशो वित्त्वपत्रैश्च (आ) १२०.७
 तिलाः श्वेतस्तिला (प्रे) २.१७
 तिलां श्वेतस्तिलाः (प्रे) २६.१६
 तिलेश्वर ससंयोगशः (आ) १७०.२१
 तिलैर्दर्भैश्च भूम्यां (प्रे) ३४.२६
 तिलैर्दर्भैश्च भूम्यां (प्रे) २६.६
 तिष्ठंश्च वीक्ष्यमाणोऽर्क (आ) ५०.५५
 तिष्ठंस्तिष्ठति वर्षं वै (आ) ५८.२८
 तिष्ठेच्चन्द्रश्च जीवेच्च (आ) १६.१२

तिस्रः कीट्यस्तु (आ) २१३.६१
 तिस्रः कोटयोद्धं कोटी (प्रे) ४.६१
 तिस्रः कोटयोद्धं कोटी (प्रे) ३८.२८
 तिस्रो वर्णानुपूर्व्येण (आ) ६५.६
 तीक्ष्णाग्रं विमलमपेतसवं (आ) ६८.३२
 तीक्ष्णातपं चतरित- (आ) ५१.२६
 तीर्त्वा दुःखभवाभ्योधि (प्रे) १०.६०
 तीर्थं कुर्युः पितृ श्राद्धं (प्रे) २५.४०
 तीर्थं चापि समागत्य (प्रे) १०.३४
 तीर्थयात्राप्रसङ्गेन (आ) १.४
 तीर्थं श्राद्धं गयाश्राद्धं (प्रे) ३४.१३५
 तीर्थं सेवी नरो यस्तु (प्रे) ३६.१८
 तीर्थस्नानेमतिर्यावच्चित्तं (प्रे) २१.८
 तीर्थाटनं पादचारैः (उ) २३.२३
 तीर्थाटनार्यं तु जगाम (उ) २३.१८
 तीर्थादिभूतः सांख्यश्च (आ) १५.१२५
 तीर्थाभावे तु कर्त्तव्यं (आ) २३.११६
 तीर्थानां स्नानमात्रेण (उ) २६.४३
 तीर्थगत्वा चयः कोऽपि (प्रे) ३६.२२
 तीर्थे गत्वा परासक्तः (प्रे) २०.३६

तीर्थे गृहे वा संन्यासं (प्रे) ३६.७
 तीर्थे पिथ्येक्षयाहे च (प्रे) ६.१६
 तीव्रशूलोत्तरे कणं (आ) १७१.५०
 तीव्रात्ति गाढकण्डूञ्च (आ) १६४.२३
 तीव्रेणभक्तियोगेन (प्रे) ६.८४
 तुगाक्षीरी शुभावांशी (आ) २०४.३०
 तुरीय परमो धाता (आ) १४.१०
 तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि (आ) ४४.५
 तूर्य्यद्वन्द्वाभिनिर्घोष (प्रे) ६.३४
 तूर्य्यं शैलागमं मासि (प्रे) ५.१०६
 तुलया पद्मरागस्य (आ) ७१.२८
 तुलसी ब्राह्मण गावो (प्रे) २६.२३
 तुलसी सुरसा विद्याद् (आ) २०४.३६
 तुलसीविंदनं कुर्याच्छी- (उ) २६.३६
 तुलसी सर्वता सारा (उ) १४.२६
 तुलस्यादिषु जीवेषु (उ) ८.१६
 तुला कर्कटकोमेधो (आ) ६२.८
 तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं (आ) ११२.१७
 तुषा मेधया आरुनालं (उ) १४.४२
 तुषोपसर्गात्कलशाभिधान (आ) ७०.२२

भुष्टाव च पितृन्विप्रः (आ) ८६.१२	तृतीया सहयोगे स्यात् (आ) २०५.१४	तेजश्च वायुना नास्ति (आ) २४०.२१	तेन पक्वेन भूतेश (आ) १७७.३१	ते मोहं मत्पुमच्छन्ति (प्रे) २.५१
तूष्णीमेव तु शूद्रस्य (आ) २१३.१४४	तृतीयेऽध्नौविशेषश्च (आ) २११.७	तेजस्वी नाम वै ऋको (आ) ८७.३२	तेन पापेन नरकान्मुक्ताः (प्रे) ४०.१०	ते यमेन विनिर्दिष्टां (प्रे) ३.८७
तूष्णीमेव स्थिते वींद्र (उ) १७.६	तृतीये च तथा भागे (आ) २१३.७६	तेजोऽधिकं सुवृत्तं च (आ) ६६.४२	तेन प्रीतिर्देवदेवस्य (उ) १२.३६	ते विलोक्या गतं (प्रे) ७.१६
तूष्णीं श्राद्धन्तुशूद्रस्य (प्रे) ४५.१०	तृतीये पञ्चमे पुंसि (प्रे) २०.४६	तेजोऽन्विताः पुण्यकृतो- (आ) ६६.१२	तेन भूमिर्भवेत्तुष्टात् (प्रे) १५.३३	ते विवर्णमुखाः सर्व्वे (प्रे) ७.३६
तृणगुल्मलतावल्ली- (आ) २२५.३२	तृतीये मासि सम्प्राप्ते (प्रे) १६.१६	तेजोद् त्रि फलालोघं (आ) १७१.४७	तेन ये तरुतां प्राप्तास्तेषां (प्रे) १०.६३	ते धेणवो दिव्यजनोपभो- (आ) ६६.१०
तृणपर्णोदकाहाराः (प्रे) ४६.६७	तृतीये राजसन्मानं (आ) ६१.७	तेजोमयामि पूर्व्वेषां (आ) २१३.६	ते नरवेस्तलघातैश्च (प्रे) ७.३७	ते वै ब्रुवन्तो ननृतुश्च (उ) २४.६१
तृणादि चतुरास्यान्तं (आ) २३०.४३	तृप्तिदं प्रेतशब्देन (प्रे) ५.८०	तेजो वदस्व मे नाथ (प्रे) २८.२७	तेन विद्धोमृगोऽस्तीव (प्रे) २७.१०	ते वै सदा सारभोक्तार (उ) १४.१८
तृणादि चतुरास्यान्तं (आ) २३२.६	तृप्तिं प्रयागति ते सर्व्वे (प्रे) १८.३७	तेजो वायुर्व्योम गंधो (आ) २३.३२	तेन संकरनामासी (उ) १६.७१	तेषां खण्डान्यनेकानि (प्रे) ३.४०
तृतीयभागो विज्ञेयो (उ) ४.६२	तृप्यन्तु तृप्यतां वापि (प्रे) ४.७७	ते तृप्ताः शुभमिच्छन्ति (प्रे) २१.१४	तेनानेन कुले तेषां (प्रे) १०.६६	तेषां गणस्तु देवानामे (आ) ८७.३६
तृतीयमासिकं पिण्डं (प्रे) ५.१०७	तृप्यन्तु तेऽस्मिन्पितरः (आ) ८६.३०	ते तृप्तास्तर्पयन्तेनं (प्रे) ८.८	तेनापरोक्षं च भवेच्च (उ) ६.३३	तेषां जन्म स्वस्थमाहु (उ) २०.३३
तृतीयमृषिसर्गं तु (आ) १.१६	तृषया परयाविष्टो (प्रे) ८.१५	ते तृप्तास्पर्पयन्त्येनं (आ) ६४.३०	तेनैव च दिगो (आ) ११.१४	तेषां जिह्वा यमलोके (उ) २०.१०
तृतीयं रकान्दमुद्दिष्टं (आ) २२३.१८	तृष्ण्या चाभिभूतस्तू (प्रे) १२.१५	ते घन्यास्ते सुजन्मानस्ते (आ) २४३.३	तेनैव स्नापयित्वा तु (प्रे) ४.१७४	तेषां तथा मत्पितृणां च (उ) २८.६५
तृतीयः शीघ्रगस्तर्प्योराध (प्रे) ७.४८	तृष्णासूचीविनिर्मिन् (प्रे) ४६.४३	तेन क्रीडन्निमंत्रेण (प्रे) १४.२८	तेनोपद्रवभदेश्च स्मृतो (आ) १६०.१३	तेषां तावद्धनं घान्य (आ) ८६.१६
तृतीया जलजम्बूः (आ) २०४.११	तृष्णा प्रमेहे मधुरं (आ) १५६.३८	तेन चाप्यायनं तेषां (प्रे) १०.६४	तेपि प्रत्येकशः संति (उ) १०.२७	तेषां तद्वचनं श्रुत्वा (प्रे) ७.४४
तृतीया भूमिपुत्रेण (आ) ५६.२७	तृष्णाभियोगाद्वेगानां (आ) १६३.४	तेन चाभ्यंगितादन्ताः (आ) १७७.३४	ते प्रविश्य गृहं सर्व्वे (प्रे) ५.३	तेषां तु पततां वेगाद्विमाने (आ) ८६.६
तृतीयांशं ब्रह्मकांडं (उ) १.४८	तेऽघं तमं प्रविशन्ते ते (उ) १२.५८	तेन तृप्तिमुपायान्ति (प्रे) १०.६२	तेभ्यः शतगुणाज्ञेया (उ) ६.२२	तेषां दुःखमिहलोके (उ) १.३२
तृतीयांशश्चवणादर्थतश्च (उ) १.५०	तेऽप्यशयनिजदंष्ट्रायः (प्रे) ७.२३	तेन ते पितरस्तृप्ताः (प्रे) २.२१	तेभ्यः शतगुणानंदा (उ) ६.२०	तेषां दोषस्य वैचित्र्यं (प्रे) १.६४
तृतीयांशं पठिते वेदतुल्यं (उ) १.४६	तेऽभिजाताः कुरुक्षेत्रे (आ) २१८.२१	तेन त्वाममिषिञ्चामि (आ) १००.७	तेभ्यस्तु दोषपूर्णैः (आ) १६६.७	तेषां पत्यस्तथै (प्रे) १६.५२
तृतीयांशं षोडशोमेनां (प्रे) ५.५०	तेऽयिसंश्रत्य गच्छैयु- (प्रे) ४.८६	तेन धूलिनिरोधाय (आ) १२४.६	तेभ्योऽखिलेभ्यो योगि- (आ) ८६.६०	तेषां पिंडप्रदानार्थमागतो (आ) ८४.१४
तृतीयांशं षोडशीं वच्मि (प्रे) ५.४८	तेऽस्मिन्समस्ता मम पुष्प (आ) ८६.३७			तेषां पुण्यं नैव जानंति (उ) २६.५१

[illegible]

त्रिकलापूर्णसंयुवतो (आ) १७०.७७
त्रिकलाजलघुष्टञ्च (आ) १८६.६
त्रिकलानिम्बधूमिम्ब (आ) १७१.८
त्रिकला निम्बपट्टीक (आ) १७०.४७
त्रिकला पंचकोले च (आ) २१.३८
त्रिकलापः सपट्टीकाः (आ) १७०.४८
त्रिकलापिप्पलो चूर्ण (आ) १६०.३१
त्रिकलाफलमेवोषत (आ) २०४.२६
त्रिकलाबदरं द्राक्षा (आ) १६३.१३
त्रिकलारससंयुक्तं (आ) १७१.३६
त्रिकलाद्रं ककुण्ठं च (आ) १८२.२३
त्रिकला सत्वकी पाठा (आ) १७३.१६
त्रिवृत्कृष्णाहरीतवतो (आ) १७०.४६
त्रिशागहीनादंतदं शैवं (आ) ६८.३५
त्रिभिः केचिच्चततो हीना (उ) २२.६८
त्रियामंशतपश् स्यात् (उ) १४.३६
त्रियामानंतरंशाकानिः (उ) १४.२७
त्रिरात्रिभोपनयानादृषा (आ) ५०.८५
त्रिरात्रं दशरात्रं वा (आ) १०६.१४
त्रिरात्रं च ततः पूर्णं (अ) ३४.१६

त्रिरात्रोपोषितो दद्यात्- (आ) १३७.३
त्रिरिक्तस्तु समोर्जो मस्त (उ) १२.६६
त्रिरैखागोभूतिकाया- (आ) १६६.२
त्रिलोकान् ध्यायेन् संभो (आ) २०.७
त्रिवर्धं केसरं कलपु- (उ) १४.४०
त्रिवारतीर्थग्रहणस्य (उ) २६.५५
त्रिवारानंतरं ब्रह्मा शान्त (उ) १७.१०
त्रिविक्रमं शोचकाले (उ) २६.४०
त्रिविक्रमसस्तथाकाशे (आ) १६६.७
त्रिविक्रमस्तु मे देवः (आ) १६४.१४
त्रिविक्रमोहरिस्त्यन्तरिक्षे (उ) २२.८२
त्रिविधंशत्रियस्यापि (आ) २१३.८६
त्रिविष्टपं च पञ्चैते (आ) ४७.२२
त्रिवृत्त्रिकलाभ्यामा (आ) १७०.२४
त्रिवृद्धरीतकीभ्यामा (आ) १७०.५१
त्रिवृद्धिशालात्रिकला (आ) १७०.५
त्रिधांता धरणं पूर्णशिवयं (आ) ६६.३२
त्रिशाहिनामि च तथा (आ) १०६.१६
त्रिमूर्तिं पद्मं वापि (आ) ६३.१५
त्रियुग्मिषु च ऋक्षेषु (आ) ६१.३

त्रिसंख्यं ब्रह्मलोकोत्थमा- (आ) ३७.३
त्रिसप्ताहंवाः पिच्छानि (आ) १७७.३५
त्रिः स्नाता स्नापिता (आ) २१३.१४
त्रीणिः पूर्वा तथा वैव (आ) ५६.१८
तीर्थाहुरतिदानानि (अ) ४२.५
तीर्णकुच्छान्धद्रावण (अ) ४.१५५
तीर्णोनेवाज्जलीं (आ) २१३.१३०
त्रेतयुगस्वरूपे च याहक (आ) १२.५५
त्रेतायुगे त्रिपादमैः (आ) २२३.८
त्रै गुण्यशुभ्यमखिलेषु (उ) ७.५३
त्रैलोक्यचरणार्जं या (आ) ३४.३
त्रैलोक्यमोहना मंत्राः सर्वे (आ) २६.५
त्रै लोभ्यमोहिनीं वक्ष्ये (आ) २६.१
त्रैलोक्यशरकं चक्रम (आ) २८.१०
त्रैलोक्येभक्ष्यमाणे तु (आ) २३१.५
त्र्यहृत्पुष्पं पिबेच्चापि (आ) २२२.६२
त्र्यहं प्रातस्त्यहं सायं (अ) ४.१६३
त्र्यालैनिःस्त्राः मानवाः (आ) ६५.८
त्र्युषणत्रिकलाधम्य (आ) १७०.५२
त्र्यं खड्गचर्मणा सादं (आ) २३४.२८

त्र्यं गुफस्त्वं हरे (आ) २३४.२३
त्र्यं च प्रजापतिभूत्वा (आ) ८६.६६
त्र्यं होता यजमानस्त्वं (आ) २३४.३५
त्र्यं धने शास्त्रमीशान- (आ) २३४.२६
त्र्यं नृसिंहः परानन्दो (आ) २३४.२६
त्र्यं प्रभा छलमृद्रामस्त्वं (आ) २३४.२५
त्र्यं मा ददस्व दुःखं मे (उ) २६.७
त्र्यमासाश्रयमतानं (आ) १६७.६
त्र्यं यज्ञस्त्वं वषट्कार (आ) ५०.४६
त्र्यं वेदो त्वं हरे दीक्षा (आ) २३४.३३
त्र्यं श्री प्रभोत्वं मुष्टि- (आ) २३१.२७
त्र्यं सागरनागेन्द्रमिप्रसूतं (आ) ६६.३
त्र्यमेवं पुच्छनाशे (आ) २२२.५६
त्र्येलापत्रकैस्तुल्यैस्त्रि (आ) २०४.६८
त्र्यमताश्चापि ये वाता (आ) १७४.१२
त्र्यमसुकुलैस्त्र्यमांसानि (आ) १६२.३
त्र्यमृहीताद्विषकार्यं (अ) ५.८२
त्र्यवा न गम्यः कूर्म- (आ) १५.१०६
त्र्यवायां शास्त्रमिद्विपो (अ) ३२.११४
त्र्यवो रोमाणि जायन्ते (आ) २२५.६

त्र्यसंयोगान्महाबाहो (अ) ६.२४
त्र्यदा श्रवां कथां श्रुत्वा (उ) ८.६
त्र्यहृषकाणां तव दासवयं (उ) १६.५६
त्र्यद्विच्छया रचिते देहे हे (उ) ७.३०
त्र्यमीशा वं कुंठं सुवायु (उ) १८.४०
त्र्यमुत्कृष्टः सर्वदेवोत्त (उ) २.३४
त्र्यमेव माता च पिता (उ) १६.३५
त्र्यमाशोक! हराभीष्ट! (आ) १३३.२
त्र्यमाधारस्त्वं ह्यनन्त- (आ) २३४.२४
त्र्यामेव सर्वगं विष्णुं (आ) ३२.३८
त्र्यया कृतानि पुण्यानि (अ) ६.१४१
त्र्यया जिता रणे देवाः (आ) २४१.२४
त्र्यया निःशिल्पं दर्शयु (आ) २४१.२७
त्र्ययायत्नकृतानखस्थो (आ) २४१.२३
त्र्यया व्रजप्रहारेण (आ) २४१.३०
त्र्ययोजित कृष्ण गोविन्द (उ) १६.१
त्र्यवृष्टा त्वष्टृश्च विरजा (आ) ५४.१८
त्र्यवृष्टाय जमदग्निश्च (आ) ५८.८
त्र्यवृष्टः पुत्री कथं रुच्य (उ) ६.१७

द

दंशस्थानं वृश्चिकस्य (आ) १६१.१७
दंष्ट्रयोद्धरति ज्ञात्वा (आ) ४.१३
दंष्ट्रा करालमत्युग्रं (आ) १६७.४८
दंष्ट्राकरालवदनं भृकुटी (प्रे) ५.१४८
दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च (प्र) ४०.६
दक्षः क्रुद्धः शशापाथ (आ) ६.१८
दक्षनारद मुख्यादीन् (आ) २४१.४
दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं (आ) २.६
दक्षपुत्र सहस्रं च तेषु (आ) ६.१७
दक्षवात प्रवाहे तु यदि (आ) ६७.३२
दक्षः शिष्यात्मको जज्ञे (उ) १३.२४
दक्षादिभ्यः पंचगुणादधम (उ) २८.५६
दक्षिणमानसं गत्वा मौनी (आ) ८४.८
दक्षिणजानुगृहीत्वाः (आ) २१६.३
दक्षिणाग्रहस्तयोस्तु कृत्वा (प्रे) ४.७५
दक्षिणांगुष्ठजो दक्षो (उ) २८.५०
दक्षिणा दीयते विप्र (प्रे) ४.१८५
दक्षिणान्तु दिशं ये (आ) १४३.२८

दक्षिणाभिमुखो भूत्वा (प्र) ४.११८
दक्षिणाभिमुखो भूत्वा (प्रे) ४०.१७
दक्षिणा रौद्र भागेन (आ) ६७.११
दक्षिणावर्तंचलितमूत्रा- (आ) ६५.१७
दक्षिणे च पुटे वायुहितो (आ) २००.७
दक्षिणे चापि शूलस्य (प्रे) ३३.३०
दक्षिणे तु यमायैव (उ) २४.१२०
दक्षिणे नारसिंहाय (उ) २४.११४
दक्षिणेन तु दद्याच्च (प्रे) ८.१४
दक्षिणे पूजयेद्बुध पीतवर्णं (आ) ३६.११
दक्षिणे मानसे श्राद्धी (आ) ८३-२६
दक्षिणे श्रीनिवासस्य (उ) २६.१०६
दक्षैः करैर्वमिकैश्च (आ) २३.५६
दग्धपर्वतसंकाशो (उ) २२.३७
दग्धमेरुण्डकं मूलं (आ) १७१.६४
दग्धाजतुगृहे वीरास्ते (आ) १४५.११
दग्धे देहे च वल्ली च (प्रे) ३४.३५
दग्धेदेहे पुनर्देह- (प्रे) १५.६६
दग्धौ च पादौ मम (उ) २१.१४

दग्धौ च हस्तौ ममवासुदेव (उ) २१.१५
दण्डनायकायततो (आ) १६.१५
दण्डाजिनोपवीतानि (आ) ६४.१५
दण्डासक्तमहाबाहुं (प्रे) ५.१४६
दण्डिने पिगले त्वाति (आ) २३.८
दण्डी शस्त्रघरोभिधुर- (आ) १६.४
दत्ता पापं दहेत सर्वं (प्रे) ५.१२७
दत्ते जलाञ्जलौ पश्चाद् (प्रे) ३४.२१
दत्ते तृतीये पिण्डेऽस्मिन् (प्रे) १५.४२
दत्तेन तेन प्रीणन्ति (प्रे) १५.३४
दत्तोलिश्चार्वरीवाश्च (आ) ८७.७
दत्त्वा चान्नं च विदुषे (आ) ५२.५
दत्त्वा दानानि विप्रेभ्य (प्रे) ३८.१८
दत्त्वा दानान्यशेषाणि (प्रे) १३.१२
दत्त्वा पठेदिमं मंत्रं (आ) ४३.२८
दत्त्वा वरं दैत्य वराय (उ) २४.७०
दत्त्वा वरां सकृदपि (प्रे) ३०.५१
दत्त्वा वा स्वर्णदानानि (प्रे) ३६.२३
दत्त्वेमां याचमानाय (आ) ८७.३७

दत्त्वेवं तत्पममलं (प्रे) ३४.८२
ददस्व भक्त्या परम- (उ) २८.१०२
ददाति यस्तु विप्राय सर्वं (आ) ५१.१५
ददाति यो हि धर्मार्थे (प्रे) ३४.८३
ददानो रोगरहितः सुखी (आ) ५१.२८
दद्याच्चतुष्टयं शिशने (प्रे) ४.१३६
दद्याच्चरक्यै चै शान्त्या- (आ) १३३.१८
दद्यात्फलानि विप्रेभ्यो (आ) १३०.४
दद्याच्छ्रुताय मैत्रीं च (आ) ५३.६
दद्यात्पुरुष सूक्तैर्न यः (आ) २१३.१३६
दद्यात् पूर्वं मृतस्यादौ (प्रे) ४५.१२
दद्यात् सुशीतलं वारि (आ) १७५.१५
दद्यान्नं द्विजानां च (प्रे) ४४.१६
दद्यादहरहस्तास्तु (आ) ५१.११
दद्यादेभिर्महामंत्रै (आ) ३०.११
दद्याद्भैरवदेवाय (आ) ३४.३५
दद्याद्वर्षत्रयादेश्यां (आ) ६६.३६
दधितक्रं काञ्जिकं च (आ) १७३.७
दधि स्यात्कृष्णवर्णा या (आ) २२२.६५
दध्नाति घृष्टं मरिच (आ) १७१.५६

दध्ना सौवर्चलाजाजी- (आ) १७१.६८
दध्यक्षताद्यः संपूज्य (आ) ११६.३
दध्याज्यं तण्डुलीयं (आ) १७२.२१
दध्योदनं हविः पूषान्मांसं (आ) १०१.११
दन्तं डुण्डभसर्पस्य (आ) १८४.२६
दन्तकाष्ठं पंचगव्यं (आ) १२८-७
दन्तकाष्ठं प्राशयेच्च (आ) ११७.७
दन्तकाष्ठं मल्लिकाया (आ) १२०.८
दन्तकीट विनाशः (आ) १७७.३२
दन्तक्रान्तान्दन्तजांश्च (आ) १७७.३३
दन्तचालं स्वरभ्रंशः (आ) १६६.३३
दन्तास्तेषां च भज्यन्ते (प्रे) ३.१६
दन्तिदन्तद्वये मालां (आ) २०१.३५
दन्ती कटकटेरी च (आ) २०४.३२
दन्तीमूलं हरिद्रा च (आ) १८५.८
दन्तेषु दाडिमी बीजान् (प्रे) ४.१४८
दमनाख्या दिग्दशमी (आ) १३५.७
दमयंत्यनलाज्जाता इन्द्र (उ) १६.६५
दम्पत्योः कलहश्चैव (प्रे) २०.३७
दयां कुरु प्रपन्नाय (आ) २२७.११

दद्याभूतेषु संवादः (आ) २२५.३६	दशकूपसमावापी (प्रे) ३८.३६	दशलक्षञ्च पुत्राणां (आ) १३६.२८	दहनोदीपनस्तीक्ष्णः (आ) १६६.३५	दानं तीर्थं तपो यज्ञाः (प्रे) ६.११
दरिद्रः क्षारमन्त्रे च (आ) ६५.२१	दशपापहरायां च (आ) २१३.५७	दशवर्षतपः कर्तुं विवेकः (उ) १८.२०	दहेत्कटाहे त्रिकलां (आ) १७१.७	दानं तु कथितं तज्ज- (आ) ५१.२
दरिद्रस्य मनुष्यस्य (आ) ११३.५३	दशपुत्रा मारिषायां (आ) १३६.५३	दशवर्षानन्तरं तु तेषां (उ) १३.४४	दह्यते ध्यायमानानां (प्रे) २६.४६	दानं दाता च कर्त्ता च (आ) १५.८७
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः (प्रे) ३२.१३०	दशपुरुष विख्याता (आ) ६५.४	दशवर्षानन्तरं तु निमंसे (उ) १३.१६	दह्यमानस्य प्रेतस्य (प्रे) ३४.११	दानं प्रदत्तं ग्रहणे द्विजेन्द्रे (प्रे) ४८.१२
दर्भं तूली नयेत्स्वर्गं (प्र) २.६	दशप्राणगुणोपेतं यो (प्रे) ३२.३१	दशवर्षानन्तरं तु भूयां (उ) १३.४०	दह्यमानार्तिव्रतमला (प्रे) ३.३७	दानं प्रेतघटं नाम (प्रे) २७.५६
दर्भं तूली नयेत्स्वर्गमातुरं (प्रे) ३२.६६	दशभासाश्च प्रविष्टं सर्वभो (उ) ४.५०	दशवर्षानन्तरेण मनुर्वैवस्व (उ) १३.४६	दह्यमानायुतः कुम्भे (आ) १७१.२५	दानं साधोर्दरिद्रस्य (प्रे) ३८.४०
दर्भतोयेन संस्पृष्टो (आ) ४८.७०	दशभिर्लक्षणैर्वृत्ताः (उ) २२.६४	दशसौवर्गिकं श्रृंगशकं (आ) ६८.६	दह्यमानो गतमतिं छाति (प्रे) ३.१५	दानं तीर्थापितं मोक्षं (प्रे) ३८.१
दर्भमयाश्च चत्वारो (प्रे) ३५.२३	दशभिर्जन्म जनितं (आ) ३६.१०	दशस्मानन्तरं जज्ञे प्रवाहो (उ) ५.१७	दाक्षिणामलकाञ्च च (आ) १७३.६	दानं धर्मं विहीनानां (प्रे) ४७.१६
दर्भमूलीयत्र लेपः (प्रे) २६.६	दशमं पिण्डभूतज्य (प्रे) ५.१६	दशस्वरैर्वैशं पत्रपतितं (आ) २०६.३०	दाक्षिणामलकी कोल- (आ) १७२.३५	दानं धर्मस्त्वो धर्मो (आ) ५१.३२
दर्भं मूलोभता भूमौ (प्रे) २६.२८	दशमूलो कृतः ववाच (आ) १७२.१२	दशाष्टिकं पावकाश्च (उ) १०.६	दाक्षिणामलकीं तू यो (आ) १६६-५६	दानं प्रसादेन विमान- (प्रे) ४८.३८
दर्भाग्निं शंकरं विद्यात्रयो (प्रे) २.२२	दशमे कार्यं निष्पत्तिं ध्रुव- (आ) ६१.६	दशावतारो दशभि- (आ) ४५.३०	दातव्यं प्रत्यहं पात्रे (आ) ६८.४	दानवत्वे तथा भासं (प्रे) १०.७
दर्भामल्लोमसम्भूतास्तिता (प्रे) २६.१८	दशमे किं मलस्नानं कार्यं (प्रे) १.४२	दशावर्षमेवैयजयत्र (प्रे) ६.६०	दातव्यं विधपापघ्नं (आ) १६.१४	दानवत्वं नरं दुष्टं वा (प्रे) ४६.२८
दर्भारोमसमुद्भूता स्तिताः (प्रे) २.११	दशमे हृत् नः यः पिण्डस्त (प्रे) ५.३७	दशाष्टदीपारहितं कृतं (प्रे) ३३.२६	दाताः दरिद्रः कृपणोऽयं (आ) ११५.१७	दानवत् रजः योजं च (आ) १३.१४
दर्भेषु क्षिप्यते योजनी (प्रे) २६.२७	दशमे हृत् नः यः पिण्डस्त (प्रे) २८.२३	दशाहं शावमाशोचं (प्रे) ५.१०	दाता वलिर्वाचकको (आ) ११३.१६	दानवधिपतेः पितृमायाय (आ) ७१.१
दर्भः पिष्टस्तु सम्पाद्य (प्रे) ५.५५	दशम्यामेक भवताशी (आ) १३५.३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानस्य सन्त्यभावस्तु (उ) २६.१००
दर्भोऽहनि क्षयो स्रस्य (प्रे) ४५.६	दशम्येकावशीमित्रा (आ) १२५.२	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानादिकं तपसा श्रद्धया (उ) २७.१६
दर्भोनादभावश्चास्तु (प्रे) २१.१६	दशम्येकावशी यत्र (आ) १२३.१३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानात्मन्यप्यपि खम (प्रे) ४.१२
दर्शनेन च तै ब्रह्मन् (प्रे) २२.३७	दशम्येकावशी यत्र (आ) १२३.१३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानं तस्याः दानपत्र (उ) २६.१०५
दर्शयन्तो भवं तीर्थं (प्रे) १५.२७	दशम्येकावशी यत्र (आ) १२३.१३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानेन सुखमो धम्मो (प्रे) १०.१०
दर्शयेदात्मनो मुद्रां शब्द (आ) ३०.३	दशम्येकावशी यत्र (आ) १२३.१३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोजनं च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दाने निवाहे नको च (आ) १०६.२०

दामाभाश्च गवाहयानां (आ) ६५.५०	विमर्कैर्ब्रह्मं ह्रीन्तो (आ) २०६.३६	दिवा स्वपनं प्रकुर्वीत (आ) १६८.४४	दीपस्य पवित्रमा छाया (आ) ११४.३६	दुग्धं पीतं तु संयुक्तं (आ) १७७.४४
दामोदरं पचानामं (आ) १३१.१२	विम्वहे पांसुवर्षेषु सन्ध्या-(आ) ६६.५३	दिवोऽयासाग्निमन्त्रयुक्च (आ) १४०.२२	दीर्घावरं भूषणं च नैवेद्यं (आ) १८.६	दुग्धं भोग्यं यथागमितं (प्र) २४.३८
दामोदरस्त्रिकालश्च (आ) १५.११६	दितिजान्निविहत्यैव (उ) १६.७१	दिवो दामो द्वितीयो-(आ) १४०.२०	दीपिकाशतसंकीर्णं (प्र) ३३.२६	दुग्धं त्रितुषमार्षैश्च (आ) २०.२८
दामोदरो वै त्रिजगत (उ) २५.४६	दिनस्रयस्य चारेण वर्षं (आ) २३.५६	दिव्यं विमानमारुह्य (प्र) ३४.१०७	दीप्यतिः स्तुत्यतिस्त्वंच (आ) २०६.२५	दुग्धशाकफलादीर्वा (आ) १२३.२
दायकालादुत्ते वापि (आ) ६६.८	दिनमासावविजगतौ (प्र) ४५.१९	दिव्यरूपाऽभवन् स्पृष्टां (प्र) ६.१२४	दीयमानं तु यो मोहादयो(आ) ५१.३३	दुग्धस्याढिकं चाज्यम-(आ) १७२.८
दाशार्णं बागदर (क) (आ) ७७.२	दिनानि दशं पिच्छांश्च (प्र) १५.६५	दिव्य वर्षं प्रमाणं (प्र) २६.५४	दीर्घजंघो दीर्घशिखस्तले (उ) २२.३६	दुग्धादि प्राशनं कुप्यति-(आ) १२२.७
दासानामपि ये दासा (प्र) १०.४७	दिनानि दशयागिषण्डान् (प्र) ५.३१	दिव्य स्त्रीणां च पूजा-(आ) १३२.१३	दीर्घं तत्र स्वादुहीनं (उ) २६.२२	दुग्धाधिकां च महिषी (प्र) ४.३१
दास्याद्विपक्षविष्यामि (आ) २.५१	दिने दिने च दातव्यं (प्र) २८.२५	दिव्यादौ दिव्य देहस्तु (प्र) २६.५०	दीर्घां युष्ट्वाय हृदये (आ) ४८.८८	दुग्धान्न भोगे च तथैव (उ) २६.५६
दास्ये चाहं सत्पुत्रो धनं (उ) १८.६६	दिने दिने तु नरके पण्यते (प्र) ३.७८	दिष्ट पुत्रस्तु नाभागो (आ) १३८.६	दीर्घं नैवेद्यदानं च (आ) ४०.१७	दुद्रोह पृथिवीं राजा प्रजानां (आ) ६.६
दाहः पितृयुते मिथं (आ) १४७.३५	दिने दिने ये प्रतिगृह्णतेर्चा(आ) ८६.३५	दीक्षा काले विवाहादौ(आ) २२२.३८	दीर्घाः स्तनान्तरं बाहु-(आ) ६५.६१	दुद्रुभिर्हंसि रूपश्च (आ) १५.१४३
दाहः (बलि) स्तन न (प्र) ३५.३८	दिवसैर्दशाभिर्जित तं (प्र) १८.३६	दीक्षां वक्ष्येपञ्चतस्वे (आ) २२.१३	दुःख दारिद्र्यपदौ स्थातां (आ) ६३.४	दुद्रुम्भी सन्निरोद्गारी (आ) ६६.१४
दाहरागधममदप्रलापो (आ) १४७.७२	दिवाकरापित बले (आ) १४७.८१	दीनानाथ विशिष्टेभ्यो (प्र) १४.४५	दुःख प्रदा कुजदशा (आ) ६०.४	दुरात्मानश्च ताह्यन्ते (प्र) १५.१७
दाहस्तन न कर्त्तव्यो (प्र) ४.१७७	दिवाकरस्तस्य महामहिम्नो(आ) ७०.१	दीनानाथ विशिष्टेभ्यो (प्र) १४.४५	दुःखमूलं हि संसारः स (प्र) ४६.४६	दुरालभा वचा कुण्डं (आ) १७८.२२
दाहस्तुष्णाम्लिका (आ) १५६.११	दिवाकीर्त्या तया (आ) २१४.३६	दीपकं च नमस्कारं प्रदक्षिण(आ) ७.५	दुःख स्पृशेन् सृजेन (आ) १४६.१३	दुरालभैर्स्त्वंच घृतं (आ) १७५.४
दाहस्त्यानन्तरं कार्यं (प्र) १५.५३	दिवा च सर्वदा रात्रौ (आ) ८.४५	दीपदानं प्रकर्त्तव्यमावर्धन्तु (प्र) ५.७६	दुःखस्य हेतु भूतानि (प्र) ३.२८	दुर्गसंसार कान्तारा-(आ) २२८.७
दाहोऽस्ति सरोजसुक् (आ) १५२.१८	दिवायाया कीर्तिकरं (आ) ६६.१७	दीप घूप सुगन्धैश्च (आ) ४८.६६	दुःखानि प्राप्नुवन्तीह (प्र) ३.३१	दुर्गस्त्रि कृष्टः परिखा (आ) ११३.२१
दाहोऽप्यपादसंकेतको-(आ) १६८.१०	दिवाकं किरणैर्जुष्टं (आ) १६६.३८	दीपनोऽन्वरतृष्णाघ्न-(आ) १६८.२१	दुःखेन पापिनो यान्ति (प्र) १५.१८	दुर्गागणं सरस्वतीं क्षेत्र-(आ) १२६.६
दक्षिणातालमहि ध्योम (आ) २३४.३६	दिवावृत्त्यञ्चमश्चान्यो (आ) ५६.१४	दीपमन्त्रं जनं वदन् (प्र) १५.७५	दुग्धतोषिसि सेकश्च (आ) १६०.२५	दुर्गाष्टिभ्यां नवम्यां च (आ) ११६.६
दक्षिणात्मसह रत्नैश्च (आ) ४८.६१	दिवापडेटनेनाद्रिपञ्च (आ) १६.१०	दीपस्तम्भः कुत्र (उ) २८.११६	दुग्धं च मम्ये पात्रे (प्र) १५.५६	दुर्गाष्टिभ्यां गायत्रश्च (आ) १३७.१८
दिवस्वनं पू जयेद्ब्रह्म सोमं (आ) ३६.१०	दिवासम्भ्यासु वर्णस्य (आ) ६४.३	दीपस्तम्भः दाययित्वा (उ) २८.११५	दुग्धं तस्य प्रदेयं (प्र) २४.३६	दुर्गाभिमा गिवा धात्री (आ) १३४.६

दुर्गे दुर्गे रक्षिणी स्वाहा (आ) १३३.६	दूरस्थोऽपि समीपस्थो (आ) ११५.७६	दृष्ट्वा त्वत्पितरञ्च (प्रे) १०.४५	देवता मुनयो नागा (आ) २२१.१३	देवस्य पीठस्य च दक्षिणे (उ) २४.८७
दुष्टं कपिलादानं (उ) २६.१३३	दूराच्छ्रवणविज्ञानं (प्रे) १७.१५	दृष्ट्वा त्वां धर्मं निलयं (प्रे) ६.५६	देवतीर्थं द्विजानां तु (प्रे) २०.३२	देवस्य पीठस्योत्तरे (उ) २४.८८
दुर्जनः परिहर्तव्यो (आ) ११२.१५	दूराच्छ्रवणविज्ञाना (प्रे) १६.५१	दृष्ट्वा दृष्ट्वा पादपीठं (उ) १८.३६	देवत्वे मानुषत्वे च (प्रे) ४६.३६	देवस्य पुरतः स्थाप्यं (आ) ४३.२४
दुर्जनस्य हि संगेन (आ) ११५.४६	दूरे च संसारमलं त्विदं (उ) ७.२५	दृष्ट्वा पप्रच्छ सा देवी (उ) २७.१५	देवदारोश्च वै चूर्णं (आ) १८५.३५	देवस्य भूलमंत्रेणेत्येवं (आ) ३१.२१
दुर्जनाः शिल्पिनो (आ) १०६.३१	दूर्वादाडिम पुष्पं तु (आ) १७७.२०	दृष्ट्वा पितामहं देवं (आ) ८३.८	देवदेवं स्वबीजेन (आ) १२.७	देवस्य वामभागे तु चक्रद्वयं (उ) २६.७८
दुर्बलस्त्वेकवृषणो (आ) ६५.१४	दूर्वासर्षपपुष्पेश्व पुत्र (आ) १००.१५	दृष्ट्वा सोऽपि चिरं भूयं (प्रे) ६.२२	देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं (प्रे) २२.७१	देवस्याग्रे भूमिनाम्नीं (उ) २४.६४
दुर्भगः फलविक्रेता (प्रे) २.८४	दूर्वास्वरससिद्धं वा (आ) १७०.७८	दृष्ट्वा स्वबिम्बं सगुणैस्तु (उ) १८.३२	देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं (प्रे) २७.३६	देवा एकोन पंचाशन्मस्तो (आ) ६.६५
दुर्भिक्षे राष्ट्रसंपाते (आ) २२२.३७	दूषयन्ति च संशोष्य (आ) १६४.३	दृष्ट्वा हरिं पुलकांगस्तु (उ) १८.३३	देव द्रव्यं विनाशेन (आ) ११४.६८	देवागारस्य खननं (आ) ५६.१६
दुर्घोघन प्रधानास्तुशत (आ) १४५.८	दूषयित्वा तु दीर्घानु- (आ) १६३.१५	दृष्ट्वेदं विष्टं सर्वं (प्रे) ६.२६	देव द्रव्यं विनाशेन (प्रे) ४२.१८	देवाग्निसखिपत्यं शुक्रो (आ) २०६.१४
दुर्घोघनोऽयवेगेन (आ) १४५.३२	दूषयित्वा वसादींश्च (आ) १६२.१४	दृष्ट्वेतानि पितृश्चार्य- (आ) ८३.४४	देव पितृ सर्वदेव ब्राह्मणं (आ) २१६.५	देवादीनां रक्षणाय (आ) १४५.४१
दुर्लक्षणं त्वे वमादि (उ) २२.४४	दृढनेमेः सुपाश्वोऽभूत (आ) १४०.१५	देयमेकं महादानं (प्रे) ३०.२	देव पितृतिथिभ्यश्च (आ) २१३.१६	देवादीमथ यक्षाणनां (आ) ६८.५
दुर्लक्षणैः सदा वीर (उ) २२.३४	दृधा जनादने भक्तिर्य- (आ) २२७.२१	देय बहुकफं वापि व्योष (आ) १७३.२७	देव पूजाग्नि हवने (आ) १२८.६	देवानां च ऋषीणां च (उ) १६.५४
दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मि- (आ) ८३.५०	दृश्यते मद्भयंतस्य हरि (उ) ११.३८	देवकश्चोग्रसेनश्च (आ) १३६.४८	देव ब्राह्मण विद्वेष्टा (प्रे) ३.६२	देवानां निरयोनास्ति (उ) १६.६६
दुर्वासोवतमाश्चर्य्यं (आ) २२३.१६	दृश्यन्ते विविधा जीवा (प्रे) ६.२८	देवकी नन्दन! श्रीश! (आ) १३१.१८	देवं गर्भोचितं विष्णुं (आ) २३४.१२	देवानां पितरो देवा (प्रे) ३४.१३०
दुर्विकल्पहतो मूढः (आ) १५५.५	दृष्ट मया त्वरिवले (उ) १८.५२	देवको घटोत्कचश्च (आ) १४०.४०	देवं संस्थाप्य विधिवत्- (आ) २४.३३	देवानां पुण्यपापाम्या (उ) १६.५३
दुष्कृतं यच्च मे (आ) २१३.१३४	दृष्ट मृत्युवशाद्वापि (प्रे) २०.४३	देवक्यानन्दनो नन्दो (आ) १५.१४२	देवर्षी स्तपयेद्दीमानु- (आ) ५०.६१	देवानां प्रभवेचैव यज्ञानां (आ) ३१.२६
दुष्टा भार्या शठं मित्तं (आ) १०८.२५	दृष्टस्त्वा च किञ्चिद्वा (प्रे) ७.६३	देवतानां गुरुणां च (प्रे) १४.४८	देवसार्वणि सार्वणिरिद्र (उ) ५.४८	देवानीकस्तस्य पुत्रो (आ) १३८.४२
दुष्टामान्नं रतिश्लेष्म (आ) १४६.२३	दृष्टिर्वै भ्राम्यते त्रासा (प्रे) २.५४	देवतानां विशेषाय (आ) ४७.४२	देवस्त्रियो निजभर्तुन (उ) १६.३४	देवानुद्दिश्य विश्वादीन् (प्रे) ४५.२८
दुष्टासुरनिहंता च (आ) १५.६३	दृष्ट्वा च कन्या मुमुदे (उ) २५.८	देवताभ्यः पितृणां हि (प्रे) १०.५६	देवस्थापनं वैवाह्यं (आ) ६२.११	देवावतारान्वानरा (उ) २८.४६
दुहिता विजयानाम्नी (आ) १३२.१०	दृष्ट्वा तैर्नीयमानान्तु (प्रे) ७.२६	देवताभ्यर्चनं पूजा (आ) ४६.२३	देवस्य त्वा सवितुर्वः (आ) ४८.६४	देवास्तडादं भयो (उ) २५.३३

देवेन चाहं हृतधीर्भवन (उ)	७.४९	देहं परित्यज्य यदा (प्रे)	४८.२१	दोषघारः क्षीरमुञ्जाना (आ)	१११.४	द्यावा पृथिव्यो विक्लवौ (उ)	५.३९	द्वयं बाहुस्त्विन्द्रिये द्वे (उ)	२८.७५
देवैरेवं स्तुतो विष्णु- (उ)	१०.१	देहं प्राप्तः क्षुधाविष्टो (प्रे)	१५.७२	दोषयुमानि बातेन (प्रे)	९.२५	धुम्बाश्रयं तवमूर्धनमाहुः (उ)	१८.४९	द्वयं स्वहृत्वं प्रविदित्वैव (उ)	२८.७२
देवैः सर्वैश्च संपूज्य (प्रे)	१७.२४	देहं समासाद्य तथैव (प्रे)	४८.१७	दोषघ्नं पद्मपत्रञ्च (आ)	१९९.१५	द्यौतन्ते द्योतमानानां (प्रे)	१.१५	द्वान्निष्कं लक्षणं ब्रह्मणो- (उ)	२२.१८
देवैः साधं पालनार्थं च (उ)	२५.२	देहश्चित्तान्मो दग्धश्च (आ)	१७७.८३	दोषप्रथ करैस्तैस्तै (आ)	१४६.२२	द्यौस्त्वौ प्रावृषण्वैव (आ)	२०६.१९	द्वान्निष्कत्नक्षणं विष्णोर (उ)	२२.४५
देवो देवा वृधोरुद्रः (आ)	८७.१०	देहस्य कारणं चैव (आ)	१५.५२	दोषघातुमुलाधारो (आ)	१६८.१४	द्रवीभूतैः शिरोमात्रै (प्रे)	३.४५	द्रादश प्रतिमास्यानि (प्रे)	३४.५३
देवोपकरणान्येतं (प्र)	२.८७	देहात्मा चेन्द्रियात्मा च (आ)	१५.६२	दोषपाकश्चिरंतन्दा (आ)	१४७.१८	द्रव्यं ब्राह्मणसम्पत्ति (आ)	९९.२	द्रादश प्रतिमास्यानि (प्रे)	३५.३७
देव्या नित्याविद्योगिन्या (उ)	१२.६२	देहि प्रभो वै तवदास- (उ)	२४.५८	दोष भेदाय विहितं रा- (आ)	१६४.३०	द्रव्यं क्षुद्धिं प्रवक्ष्यामि (आ)	९७.१	द्रादशक्षाणि विप्रर्षे ! (आ)	१३७.५
द्वारपालाश्च वत्सव्या (आ)	४७.४६	देहेन्द्रियमनबुद्धिप्राण (आ)	४४.३	दोषलं लज्जुचं स्वादु- (आ)	१६९.२४	द्रव्याणामप्यनादान- (आ)	२३८.७	द्रादशादित्यमभ्युर्ध्वसर्व- (आ)	८६.२८
देषा काल उपायेन द्रव्यं (आ)	९३.७	देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राण- (आ)	९१.२	दोषस्याभीष्टणयोगेन (आ)	१६४.३४	द्रव्याणि मधुराधीनिवक्ष्ये (आ)	१७३.१	द्रादशातिसरसिजे (आ)	२३.४९
देसाकालवयोवह्निसाम्य (आ)	१६८.२५	देहेन्द्रियसं पुराकृत्वा (आ)	१९७.३३	दोषाणां समवेनानां (आ)	१४६.११	द्रव्याणि यानि पेध्याणि (आ)	१९२.८	द्रादशांकेन तु ह्युद्धा (आ)	४.४१
देशं गतानां यावद्धि- (आ)	२१३.९५	देहोलघुर्व्यपगतत्वम- (आ)	१४७.८६	दोषे विबुद्धे नष्टेऽन्मो (आ)	१४७.२०	द्रव्यादि क्रियमाणं च (उ)	२५.२०	द्रादशाहे कुतं सर्व्वं (प्रे)	२६.६४
देशोऽशुचावात्मनि च (आ)	९६.४२	दैव्यादिकाऽद्भुतमतीन् (उ)	२.६५	दोषैः पृथक् समुद्रितै (आ)	१६०.४	द्रष्टुं न शक्नोमि तव (उ)	७.५५	द्रादशारै च षण्मासे (प्रे)	३७.४
देहदण्डनमात्रेण का (प्रे)	४९.६२	दैव्याः दुष्कायलेयस्मात् (उ)	२.२३	दोषैः स्कोतविश्रयासंयुतो (उ)	२०.६२	द्राशामधुकुब्जं रं (आ)	१६९.२९	द्रादशाहे ततः कुर्यान् (प्रे)	४१.१३
देहद्वयभ्रिगामो च (आ)	२४०.९	दैव्यानां मोहतार्थाय (उ)	१२.४७	दोषैर्व्यस्तैः स्मस्तैश्च (आ)	१५२.२४	द्राक्षां सुजम्बुकदलोरसाल (उ)	२९.६०	द्रादशाहे त्रिपक्षे वा (प्रे)	२६.१५
देहद्वयं विहितश्च (आ)	१४.४	दैव्याः सर्वे विप्रकुलेषु (उ)	१.६९	दोषैस्तुमदमुच्छ्रियां (आ)	१५५.३०	द्रूपदादिव इति च (आ)	२१४.१९	द्रादशाहे विपक्षे वा (प्रे)	३७.७
देहं पाप्यं संकोच (आ)	१६८.८	दैव्यास्थितानां बिम्बानां (उ)	२.२४	दोषोपसर्गप्रवाणश्च (आ)	७०.३२	द्रूपदाद्यास्त्वै रावत्तैदयं (आ)	२१४.२४	द्रादशाहोपवासिन (आ)	२२२.६३
देहमष्टोत्थिता नाडयो (आ)	६७.७	दैवतानि नमस्कुर्याद्- (आ)	५०.३४	दोषोपसृष्टं मणि- (आ)	७०.१९	द्रुमत्वगकं कुण्डानि (आ)	१७१.३२	द्रादशाहोपवासिन (आ)	२२२.६३
देहमष्टं सद्य एव (प्रे)	१०.७५	दैवपित्र्यातिथेयेषु (आ)	७१.२६	दोषोपसृष्टं मणि- (आ)	७०.१९	द्रुमत्वान् च पुरुषं (आ)	१३९.३०	द्रादशाहोपवासिन (आ)	२२२.६३
देहं तु ये पोषयंत्येव (उ)	२०.७	दैवपित्र्यातिथेयेषु (आ)	७१.२६	दोषोपसृष्टं मणि- (आ)	७०.१९	द्रुमत्वान् च पुरुषं (आ)	१३९.३०	द्रादशाहोपवासिन (आ)	२२२.६३
देहं तैलाक्त मातं वै (आ)	१९३.७	दैवपित्र्यातिथेयेषु (आ)	७१.२६	दोषोपसृष्टं मणि- (आ)	७०.१९	द्रुमत्वान् च पुरुषं (आ)	१३९.३०	द्रादशाहोपवासिन (आ)	२२२.६३

दण्ड्यां च हरि कामः (आ) १३७.१६	द्विगुणं मिखरं प्रोक्तं (आ) ४७.१३	द्वितीया सप्तमी भद्रा (आ) ६२.१२	द्वेषाद्भयाद्वा समरे (अ) ४८.११	धन्यास्ते ये न पश्यन्ति (आ) ११५.३
द्राक्ष्यां पूजयेद् विष्णुं (आ) ११८.२	द्विगुणः मिखरोच्छ्रायो (आ) ४७.८	द्वितीयेऽष्टाक्षरे पादे (आ) २११.३	द्रौ वज्रवर्णो पथिवी- (आ) ६८.२३	धन्वन्तरिश्चापव्याज्च (आ) १६६.१०
द्राक्ष्यां विष्णवे कार्यं (आ) ४३.७	द्विगुणा काञ्चनी भूमिः (आ) ५६.२१	द्वितीयेर्ध्वं कुतः स्नानं (अ) २८.२१	धत्तुरकरसोन्मिश्रं (आ) १६१.२०	धन्विनालक्ष्य मुद्दिष्य (अ) ३४.३२
द्राक्ष्येकादशी यशस्तम (आ) १२५.३	द्विगुणांस्तु कुमान्स्त्वा (आ) ६६.१४	द्वितीये जन्मनि तथा (उ) १७.१२	धत्तुर वीजतैलेन (आ) १८४.२१	धमन्यमुक्ति सार्धैर्वा (आ) १६७.१३
द्रापारक्ष्यो महाहासो (उ) १२६.२	द्विगुणा सप्तमी या च (आ) १४७.४६	द्वितीयेन तु कर्णाक्षि- (अ) ५.३४	धन्यघान्यकरं लोके (आ) ८०.४	धर्मकामादि सिद्धयर्थं (आ) ३७.७
दरस्थे वायुरूपे या (उ) १२५.६	द्विगुणेन भवेद्गर्भः (आ) ४७.१२	द्वितीयेनैव रूपेण गंगा (उ) २६.१०	धनधान्ये महापत्रे (आ) २२६.४	धर्मज्ञानं च वेदागमम् (आ) ११.१५
दरान्तेन च हरिगुरु- (आ) २२३.२२	द्विगुणैर्देशभिर्भवेद्गुणं (आ) ६६.३१	द्विघा कफोणि जघाम्यां (आ) १४७.६०	धनपुत्रादिकामस्तु (आ) १३०.७	धर्मपाता हरिश्चेति (आ) २२३.६
द्रापरे परिचर्यायां (आ) २२३.३७	द्विजयष्ट्याश्च वै मूलं (आ) १८६.४	द्विघान्यासः सप्ताख्यातो (आ) १६७.३१	धनप्रयोगकार्येषुः तथा (आ) ११०.२५	धर्मपुत्रस्य पुत्रास्तु (आ) ८७.४१
द्राक्काचक्र पूजयेद् गृहे (आ) १२.१७	द्विजातीनस्य पाण्डानग्न (आ) १३४.७	द्विघाशीचं मुञ्जलाभ्यां (आ) २३८.८	धनं तु त्रिविधं ज्ञेयं (आ) २१३.८६	धर्मप्रव्रजितस्तपः (आ) ११५.२
द्रारकाचपुरीरम्याभूविस्त (आ) ८१.५	द्विजातीन्ग्रीणफिवा सा (उ) २७.१३	द्विपादविग्रहो धर्मः (आ) २२३.१०	धनं भूमिगतं यदत् (अ) १४.८	धर्मस्त्वर्वाहीनानां (अ) १४.४३
द्रारवल्पीठमध्ये तु शयं (आ) ४७.१६	द्विनाय यद्विर्भाष्टं तु (आ) ६८.१२	द्विपेन्द्रजीभूतवराहमंख (आ) ६६.१	धनस्य यस्य राजतो (आ) १०६.२१	धर्मं कार्यं च कामं च (अ) १७.१७
द्रारभ्रियं च दण्डं च (आ) १२६.३	द्विजिह्वमुद्वेगकरं- (आ) ११२.१४	द्विमासहीनो तुलसीम- (उ) १२.७५	धनाजने ये त्वति (उ) २०.३८	धर्मं ज्ञानं च वेदागम (आ) २२.६
द्राराण्युत्तरसंज्ञानि पूर्व (आ) ४६.३५	द्वितीयञ्च सतो मार्यं (अ) ५.६८	द्विराश्रितः क्षत्रिया च (आ) २२२.४२	धनाने ये त्वति (उ) २०.३८	धर्मं ज्ञानं च वेदागमम् (आ) ३२.२३
द्रारावर्तो काशिकावतिका (उ) २५.५२	द्वितीयं तु भवायास्य (आ) १.१५	द्विच्यरूपस्तथा देवो (अ) ६.१३७	धनानि श्रोत्रियो (आ) ११०.२६	धर्मं शत्रं मनुजैश्च समक (आ) ५.२
द्रार्युत्तरे गदायस्य (आ) ११.२४	द्वितीयस्वरसामिमानं (आ) १६७.३४	द्विस्ततिसहस्राणि नाभि (आ) ६७.८	धनिष्ठाऽनितयं भोगे (आ) ५६.३६	धर्मरात्र गृहं हरिः (अ) ३३.३३
द्रावस्विनो चिनिद्विष्टो (आ) ८७.३१	द्वितीय च चतुर्थीस्या- (आ) २०५.१२	द्विस्ततिसहस्राणि नाभि (आ) ६७.८	धनीघनप्रदो धन्यो (आ) १५.१२६	धर्मं संरक्षणं चक्रे (आ) १४२.१६
द्राविश्या लक्षणः (उ) २२.५५	द्वितीया च तृतीया च (आ) २१३.३३	द्विस्ततिसहस्राणि नाभि (आ) ६७.८	धनुया वृषभः श्रेष्ठो (आ) ६१.१८	धर्मं संरक्षणार्थं (आ) ८६.१०
द्रावितो विद्विषाण्डालो (अ) २५.४३	द्वितीयां तृतीया मिश्रा (आ) १२३.१५	द्रादृश्यां च चतुर्थ्यां (आ) ५६.१४	धनुः गुरुरोदयैव (आ) ६०.६	धर्मसारं मनुष्ये (आ) २२१.१
द्रिगुणं पुनः होमं त्रिगुणं (आ) ६२	द्वितीयायां तु कलायां (आ) १७.७२	द्रौपातु द्विगुणो द्यौः (आ) ५४.७	धन्याकनिम्बमुस्तानां (आ) १७५.८	धर्मस्य धर्मवेगोऽभूत्- (आ) १३६.२२
द्रिगुणं सवनस्थे तु (आ) १०५.२४	द्वितीयायां वमो लक्ष्मी- (आ) ११६.४	द्रौदे वन्धमोक्षाय (अ) ४६.६३	धन्याकमेतद्वन्दनान् (आ) १७७.२५	धर्मार्त्तसंशयं लोको (आ) ४६.२०

धर्मदिव्यश्च वक्राष्टा (आ)	१८.१७	धर्मराजस्य यदुप (प्रे)	१८.७	धाताधिष्ठातोस्तेषाम्य (आ)	५.१०	धृमायसीव चास्यर्थ- (आ)	१५२.२७	ध्यानमात्राद्विनयेत् (आ)	१५१.३२
धर्मदिव्येह संग च (उ)	१७.५३	धर्मराजस्य वचनान् (प्रे)	१६.१५	धात्री शिवाकणावाह्नि (आ)	१७०.१०	धृमायते मुहुस्पर्श (आ)	१६१.१८	ध्यानमेव परो धर्मो (आ)	२३०.१०
धर्मद्विरक्षणार्थय (आ)	१४४.२	धर्म राजोऽपि राजानां (प्रे)	६.१३६	धात्र्यञ्जना भयावर्ण (आ)	१७२.७	धृमारस्ते करं मध्ये (आ)	२०.६	ध्यानं पुत्रो महरोऽहं (आ)	२.४५
धर्मद्विर्यं धर्ममोक्ष (आ)	८३.१४	धर्मः स्वल्पोऽपि नृपते (प्रे)	६.१४२	धाम्य ह्यायतिरिक्तांगः (आ)	१०४.४	धृमधृमालासीरेखा (आ)	१४३.४२	ध्यानानिना च मेधावी (आ)	२३५.५२
धर्मद्विर्यं मतंगस्य (आ)	८४.१७	धर्ममिमा स नु पुत्रो (प्रे)	३०.२३	धाम्वन्तरं द्वावशां (आ)	१.२५	धृमधृमो भाल चन्द्रो (आ)	१२६.२६	ध्यानेन पूजया जप्यैः (आ)	२२६.३८
धर्मद्विर्ये मतंगस्य (आ)	८३.३५	धर्मधर्मो मति दद्याम (प्रे)	३०.४६	धामार्गवश्च संयोज्याः (आ)	१७२.३७	धृमस्थाने ध्वजं (आ)	१६६.११	ध्यानेनसद्गो नास्ति (आ)	२३०.१४
धर्मार्थं कामः किं तस्य (आ)	२२७.२८	धर्मार्थं कामं चिरमोक्ष (प्रे)	१८.४	धामार्ग बोऽय विज्ञेयः (आ)	२०४.५८	धृमलोचन संज्ञो द्वौ (उ)	५.३७	ध्यानयोग परोनित्यं (प्रे)	१०.६५
धर्मार्थं जीवितं येषां (आ)	२२१.६	धर्मो मतिहं दद्याम (प्रे)	३०.५७	धारणयुष्मते चेयं (आ)	२३८.१६	धृतराष्ट्रोऽम्बिकापुत्रः (आ)	१४५.७	ध्यायन् कृते जपेऽर्चने (आ)	२२८.१८
धर्मार्थं काममोक्षाश्च (आ)	२४१.३७	धर्मो जयति नाधर्मः (प्रे)	४६.३	धारयेद् ब्रह्म सुत्रं वा (प्रे)	१.५६	धृति रूपं ययो वायुस्त- (उ)	१६.२३	ध्यायन्त्येवं च ये विष्णु (आ)	६२.१७
धर्मोण धारिता मूर्त्यैसर्व (आ)	८६.२	धर्मो जयति ना धर्म (प्रे)	४७.४६	धारवावरोधश्चाधेय (आ)	१५८.२३	धृतो गोवर्द्धनः सौन (आ)	१४४.४	ध्यायेच्च सितपद्मस्थं (आ)	१८.५
धर्मोपदेश कर्तुं त्वं (आ)	६२.१८	धर्म्यं विचिन्नाख्यानं (प्रे)	६.१२७	धार्यमाणस्य ये दृष्टा (आ)	७२.८	धृष्टस्तु कुङ्कुमाञ्जली (आ)	१३६.४६	ध्यायेदुरासि संयुक्त- (आ)	२३१.४३
धर्मो हि भगवान् विष्णुः (आ)	२२३.३	धातकीं सोमराजोऽच (आ)	१८.७	धिग्धिक् शरीरं सुख- (आ)	१११.२५	धेनुं दृष्ट्वा धेनुवने (आ)	८३.१५	ध्यायेन्मारायणं देवं (आ)	२३०.२८
धर्मं एवागवर्णय (प्रे)	१२.३२	धाता ऋतुस्थला चैव (आ)	५.८	धीराः कष्टमनुप्रापय न (आ)	१११.२४	धेनुः शंखस्तयानहवा (आ)	१०१.१२	ध्यायेन्मतिहं तन्मार्ग- (आ)	२३१.२३
धर्मज्ञान प्रभूतस्य (प्रे)	४६.१००	धातु सयकरैर्वयः क्रुद्धो (आ)	१६६.६	धृममस्तो वेगवांसच (आ)	१३८.११	धोतपापो नरो याति- (आ)	८३.७७	ध्येयः सदा सवि- (आ)	२३०.३४
धर्मज्ञो धर्मशीलश्च (प्रे)	३३.२२	धातूनां स्पर्शं बोधित्य (आ)	१६२.५	धृमधमारो हि विरुपातो (आ)	१३८.२२	ध्यातताम्रयिवातलो (प्रे)	३३.४	धृवसंधिर भूतुष्यद् (आ)	१३८.४५
धर्मद्वन्द्वमूलो (प्रे)	१.१	धातोर्लङ् क्रियाति- (आ)	२०५.२५	धृतपाया शिवाचैव (आ)	५६.११	ध्यात्वा कृतानं न (आ)	२०.१७	धृमाश्वक्वैवचन्द्रात् (आ)	१३८.१३
धर्मपत्नीं त्यजच्छब्दवेधो (प्रे)	२.७१	धात्री खदिरयोः (आ)	१७१.२६	धृपयित्वा पवित्र तु (आ)	४३.३१	ध्यात्वा नारायणं देवं (उ)	१६४.२१	ध्वजं चामरमालाभिः (आ)	६५.१०५
धर्मं बहुविधा राजन् (प्रे)	६.१०	धात्री निम्बफलं (आ)	१७१.३३	धर्मं कामार्थं सिद्धयर्थं (आ)	४३.३५	ध्यात्वा नारायणं देवं (उ)	१६.५२	ध्वजमधये धिरावेधे (आ)	१७१.५
धर्मं राजञ्च सज्जं (प्रे)	४७.३३	धात्रीमामलकीं विद्या- (आ)	२०४.२५	धृष्टदीर्घं भक्ष्यभोग्यैश्च (उ)	२८.१४०	ध्यात्वा वैवादिना (आ)	११.१८	ध्वजं डमरुकं पाशं (आ)	१३३.१०
धर्मराजस्य पुरतो वाच्यं (प्रे)	६.२५	धात्रीरसानां च दूषाः (आ)	१७१.५४	धृपो दीपो बलिगंधः (प्रे)	८.३१	ध्यानधारणसंयुक्तो (प्रे)	४०.२५	ध्वजस्थाने गजं दृष्ट्वा (आ)	१६६.७

ध्वजस्थाने वर्षं दृष्ट्वा (आ) १६६.६	नक्षत्रं वद् दृश्यते श्री (उ) २४.१०	न चापि नैमिषं क्षेत्रं (आ) १२६.१०	न तुष्टिरस्ति शिष्टानां (आ) १०६.४१	नदी नामभिर्होनायां (आ) ११५.५७
ध्वजस्थाने स्थिते सिंहे (आ) १६६.५	नक्षत्राणां ग्रहणां च (आ) ८६.५४	न चैव सर्वतोर्वाणि (आ) १२६.११	न तं नरा नैव ते वै (उ) २२.६६	नदीनां च नदीनां च (आ) १०६.१४
ध्वजो धूमोऽयं सिंहश्च (आ) १६६.३	नक्षत्रेण विनाप्येय (आ) १२७.३	न चाश्वमेधेन तथा (अ) ४२.१२	न तेषां कारयेद्वाहं (अ) ४.१११	नदी पातयते कूलं गारी (आ) १०६.३६
ध्वजकम्पेधमनिष्ठोवाः (आ) १६६.३३	न क्षत्रं जीवते यस्तु नरो (अ) ३.६४	न चास्ति विष्णोः सद्भां (उ) १.४१	न तेषां प्रतिग्रहानां (आ) ६८.५०	नदी बहूष्फागाकमुत्त (आ) २११.१०२
ध्वजस्थाने खरं (आ) १५५.१६	नखमण्डलसभिन्न- (आ) २३१.१३	न चैनं कसेदयत्प्रापो (अ) ११.७	न तेषां स्यान्ववश्चाहं (अ) ४४.४	नदी बंतरणां तत्तुं (अ) ४.६
ध्वजस्थाने गजः (आ) १६६.३५	न खाद्यो तो त्वया (आ) २४१.२०	न चैवोप्रदवास्तस्य (अ) ३६.३६	न तोऽहं सर्वदास्मि (उ) १२.२८	नदीषु नद्याः कलमेतु (उ) १.७३
ध्वजस्थाने ध्वजं (आ) १६६.३२	नखा मत्ताथया हृयेते (अ) ३२.५१	न चोपघातं कुर्वन्ति (अ) १५.३५	नत्वा कपटविध्वनेन (आ) ८६.२१	नदीषु देवखातेषु (आ) ५०.३६
ध्वजस्थाने वृषं (आ) १६६.३४	नगर्भे स्थापयेद्देवं न (आ) ४८.६२	न जानीमो दिवं तात (अ) २२.३५	नत्वा तु सा श्री निवासं (उ) २५.२७	नदी भर्तायथो भोरे (आ) १६४.२६
न	नगाञ्जनार्दनाञ्चैव (आ) ८३.४	न जाने तस्य तद्वितं (अ) १२.२८	नत्वा विष्णुं श्रियं (उ) १.१७	नदी संगमं लोरोत्सवं (आ) ४८.६
न कर्तुं कर्मणोः पथो (आ) २०५.१७	न गृह्णाति न गृह्णाति (उ) १४.४६	न जायते तस्य तद्वितं (अ) १२.२८	नत्वा स्तुत्वा वटुविध (अ) ६.४२	न दुरवते कलौ तत्तु (अ) २४.४
न काश्वत्कस्यचिन्मित्रं (आ) ११४.१	नगेन्द्र नगरं गत्वा (अ) ५.१०४	न जायते मुताहृषेत् (अ) ४५.१४	न दत्तं द्विजमुष्येभ्यः (अ) १२.२६	न दुरवते कलौ तत्तु (अ) २४.४
न कार्येस्तेषु विश्वम्भः (अ) ६.३६	नगेन्द्र नगरे रम्ये (अ) १६.१३	न तं विना मातरिख्या (उ) २.४५	न दत्तं न हृतं जप्यं न (अ) १६.३२	न दुरवते कलौ तत्तु (अ) २४.४
न काष्ठे विद्यते देवो न (अ) ३८.१३	न गोदानात्परं दानं (आ) २२१.१८	न तत्करोति सा माता (आ) २२६.६	न दत्तं न हृतं तत्तं (अ) ५.१२६	न देवैर्यो न निप्रैर्यो (आ) १०६.२७
न कुप्यति तिलहोमञ्च (अ) ३५.३२	नग्ना व्यसनिनो रुक्षाः (आ) १०६.२४	न तत्तुल्यं हि रत्नानाम् (आ) ७६.३	न दानां कारणं चैव नदी (आ) १५.५६	न देहि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
न कुलस्य भार्या मागध- (उ) २६.३४	न च दुर्वाससः आगयो (आ) २६०.३२	न तस्यैव प्रवतां (अ) १५.८७	न दाता सुखं दुःखानां (आ) २२.२८	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
न कुलो मूषकश्चैव (आ) ६०.१२	न च भेदः क्वचित्तस्य (उ) ३.५३	न तस्मादादिकं बाचा (आ) २२६.७	न दामेन न दामेन (आ) १०६.४५	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
न केवलं देहरति छिनस्य- (उ) ६.२७	न च मार्गविभागमात्र- (आ) ६८.२६	न तस्य सम्भवो मूयः (आ) १२६.१०	न दानं विविधैर्वस्त्रैः (आ) २२७.३१	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
न केवलं भारती सा (उ) १६.६३	न च स्नानं विना पुत्रां (आ) ५०.७	न तारकोहं नरकाञ्च (उ) २६.१६	न दानं विविधैर्वस्त्रैः (आ) २२६.८	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
नक्षत्राणी लघ्वन्तो यावद् (आ) १३२.१	न वातरिक्षे न समुद्रे- (आ) १११.२०	न तास्मि ते नाथ पवारविद (उ) ६.४	न दानं विविधैर्वस्त्रैः (आ) २२६.८	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
नक्षत्राणी लघ्वन्तो यावद् (आ) १३२.१	न चापि तन्कुर्वते न (आ) ६८.३७	न तु मेहेनवीचछाया (आ) ६६.३६	न दानं विविधैर्वस्त्रैः (आ) २२६.८	न दधि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८

न नित्यदानं न भवार्हकं (प्रे) १५.६१
न निम्नं नोन्नतं श्रीणां (आ) ६५.१०७
ननौ भनौ प्रहरणं लि (आ) २०६.२३
नन्दनो विजयश्चैव (आ) ६६.११
नन्दिषोषं रथं दिव्य (आ) १४५.१६
नन्दितीर्थं मुक्तिदं च (आ) ८१.२१
नन्दीवृक्षः प्रोही स्यात् (आ) २०४.६
न पश्यामि तितोषारगन्धं (प्रे) ६.६५
न पापकृतकश्चिदासीत् (प्रे) ६.४
न पिण्डदानं कर्त्तव्यं (प्रे) ४.११२
न पितुः कर्मणा पुत्रः (आ) ११३.२७
न पुंसकं नैव स्वरूप भूत (उ) ३.१६
न पुञ्जितं हरिदादारविन्द (उ) २१.७
न पुष्पाङ्गं न मध्याङ्गं (प्रे) ३४.१५
न पुष्पं बालेन्दुनिभं (आ) ६५.१०२
न प्रवृत्तिर्न विजोर्णान् (आ) १४७.४१
न प्रहृष्यति सम्मानः (आ) ११३.४२
न भवेत् यदा स गात्रो (प्रे) ३४.४०
न भूमिदानं नचमोप्रदानं (प्रे) ४८.३३
नमः कृष्णाब्धुतान्तं (आ) २२८.१४

नमः कृष्णाय मनये य (प्रे) १.८
नमन्ति कलनो वृक्षा (आ) ११४.५१
नमति ये वै प्रतिपादयन्ति (उ) १.३७
न मंत्रबलवीर्य्यं (आ) ११३.४४
नमः पञ्चजनाश्रय (आ) २३४.८
नमः परशुहस्ताय (आ) २३४.६
नमश्चतुः स्वरूपाय (आ) ३३.१२
नमश्चेश्वरकन्दायार्ध- (आ) ३४.५३
नमः सर्वे सुरेक्षाय नमः (आ) २३४.६
नमस्कारेण पुण्याणि (आ) ५०.६६
नमस्कारेण पुण्याणि (आ) २१३.१३८
नमस्कारो नात्यथा विप्रवर्या (उ) १.३४
नमस्कारो नात्यथा विप्रवर्या (उ) १.३६
नमस्कृत्य मुनि तत्र (प्रे) ६.७
नमस्तेऽस्तु जगन्नाथ (आ) २३१.१२
नमस्ते ईश वरदाय (आ) १८४.१६
नमस्ते कंसकेशिधन (आ) २३४.१५
नमस्ते कालनेमिहन् (आ) २३४.१६
नमस्ते गुणपुण्य नमस्ते (आ) ७.५
नमस्ते नागदर्पण (आ) २४१.१७

नमस्ते परमाद्र तनमस्ते (आ) २३४.१३
नमस्ते परमानन्द (आ) २३४.१२
नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते (आ) १२.४
नमस्ते रक्ष रक्षोघ्न ! (आ) १३.६
नमस्ते रुक्मिणीकाग्न (आ) २३४.१७
नमस्ते सताद्विषवनाथ (आ) २३४.१४
नमस्ते लोभयतायाय (आ) २३४.१०
नमस्यामि महाबाहुं (आ) २४१.१६
नमस्यामि हरि ह्रद् (आ) १.२
नमस्येहं पितृच्छादं (आ) ८६.२१
नमस्येहं पितृच्छादं (आ) ८६.२३
नमस्येहं पितृच्छादं (आ) ८६.२४
नमस्येहं पितृच्छादं (आ) ८६.२५
नमस्येहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१३
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१६
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१७
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१८
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१९
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.२०

नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.२२
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१४
नमस्येहं पितृन् भवत्या (आ) ८६.१५
नमः स्वस्ति स्वधा- (आ) २०४.१३
न मातरि न दारेषु न (आ) ११४.४
न माता न पितास्माकं (प्रे) २२.३६
न मातृपूजा न च विष्णु (प्रे) ४८.२६
नमामि नित्यं तव सत्कथा- (उ) ७.२४
नमुचेस्तुसमो ज्ञो यो पाक (उ) १२.६३
न मुह्यति कदाचित् (प्रे) ३३.२८
नमोऽस्ति वृक्ष्यंममार्गं (प्रे) ४८.६
नमोऽस्ति सन्ततिस्तात (प्रे) ६.४६
नमोऽस्ति सन्ततिस्तात (प्रे) २७.२६
नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त (आ) ८६.५६
नमो गदारिबांलाब्धयुक्त (आ) ४५.५
नमो नमस्तेऽद्भुतः (आ) १३७.१०
नमो नारायणायैति (आ) १६६.३
नमो नारायणायैति तस्मै (उ) १.२
नमो वामरूपाय (आ) २३४.११
नमो विद्या स्वरूपाय (आ) ३४.५१

नमो विश्वप्रतिष्ठाय (आ) २३४.७
नमोस्तु तस्मै पुरुषाय (उ) ७.४६
नयेत् प्राणदो वायुः (प्रे) ३२.४७
न यत्र मोविदकथा (उ) २०.२८
न यत्र दाम्भिका यान्ति (प्रे) ४६.१०६
न यत्र माया नाशश्च न (प्रे) १.१२
नरकस्था दिवं याति (आ) ८४.३०
नरकाणां स्वरूपं मे वद (प्रे) ३.२
नरकाणां सहाणि वर्त्तन्ते (प्रे) ३.३
नरकात्पातकोदभूतात् (आ) १०४.१
नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१२
नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१४
नरके पच्यमानस्तु (आ) २२६.४
नरकेषु महद्दुःखमेतद्यत् (प्रे) ३२.७४
नरको निह्नो येन (आ) १४४.१०
न रजो न तमश्चैव सत्त्वं (प्रे) १.११
नरदेवत्वमापन्नः सुःसुर्मा (आ) १.३०
नर नारायणो देवो- (आ) ४.३
नर नारायणो भूत्वा (आ) १.१७

नरः पापविनाशाय (प्रे) २४.२१
नर पूजयाय कीर्त्याय (आ) ३२.३२
नरः प्रायस्तरज्जन्म (प्रे) ४६.१६
नरसिंहोऽवतीर्णोऽय (आ) १४२.७
'न राज्ञा सह मित्रत्वं (आ) ११०.६
नरिष्यन्तश्च ना भागो (आ) १३८.३
न रुद्रवन्त चाभ्यानि (उ) २२.५०
नरैस्तुष्टैश्च पुष्टैश्च (प्रे) १६.५०
नरो गयस्य तनयस्त (आ) ५४.१७
न लक्ष्मीवद्गुणपूर्णा (उ) २१.२६
न लज्जा न च मर्यादा (प्रे) २२.५६
नवकं षोडशाश्वत्थं शय्या (प्रे) ३४.६०
नवस्त्यातिनयश्चैव (आ) ८७.१४
नवद्वारै रोमभिश्च (प्रे) ३१.२७
नवनीतं माहिषं च (आ) १७७.६१
नवमलस्तथा गोजन्तः (आ) २०८.१३
नवमी कैवल्य चापि (आ) १३३.४
नवमे दशमे वर्षे (प्रे) २१.१६
नवं धान्यं सुरारूप (आ) १५६.१५
नवम्याञ्च मृतोयश्च (प्रे) ३४.५८

नवम्यादौ यजेद्दुर्गा ह्रीं (आ) ३८.१
नवम्यामाश्विने शुक्ले (आ) १३५.१
नववर्षान्तरं तु रोहिणी (उ) १३.३.३२
नवव्यूहाचनं वक्ष्ये (आ) ११.१
नव श्राद्धं सपिण्डश्च (प्रे) ५.६५
नव श्राद्धस्य ते कालं (प्रे) ५.६७
नव सप्ताथवा पंच (प्रे) ४४.१२
न विधानं मृताद्यं च (प्रे) ४०.११
न विश्वसेदविश्वस्त (आ) ११४.४७
न विश्वसेदविश्वस्ते (आ) ११४.२२
न वेद शोकमोहात्तं शोक (आ) १५५.६
न वेदाध्ययनाभ्युषितनं (प्रे) ४६.८७
न वे वयसि यः शान्तः (आ) ११४.७३
न वै मितीषा न च यातुषा (उ) २.४२
न वै जानीयन्तरं यो न (उ) २.५४
न वै रुद्रवस्पावर्ती पूर्णकरा (उ) २१.२७
न वै विद्वोजा न च वा (उ) २.४०
न वै विराटो नापि भीमः (उ) २.४१
न वै स्मृतं हरिनामामृतं (उ) २१.६
न शशनीमिविभोऽस्य- (आ) २३४.४५

नश्यते पटलं काचं (आ) १८५.३३
न श्रीः स्वतंत्रा नापि (उ) २८.६७
न श्वोतव्यं द्विजेनैतदधो (आ) ६८.१८
नष्टचेष्ट वलाहाराः (आ) १६१.५
नष्टप्रायं च तत्सर्वं गुरोः (उ) १६.३६
न सर्वश्चः कणापातं (आ) ११०.१७
न सर्ववित्कश्चिदपि (आ) ११०.३०
न सा सभा यत्र न (आ) ११५.५२
नसिद्ग्याधिभयञ्चापि (प्रे) ६.५
न स्पृक्षन्ति हि पापानि (आ) १०५.५७
नस्मरन्तोऽन्तरं नित्यं (उ) ६.२७
न स्वप्नश्चेष्टितं नैव (प्रे) २१.२०
न स्वप्नेन जयेन्निद्रां न (आ) १०६.३४
न हिष्मयेन सद्दंशं (आ) २३०.३५
नहुषस्य मुखाः स्याता (आ) १३६.१६
नाकाले मरणं तस्य (आ) २४१.४२
नाकालं ज्ञियते कश्चन- (प्रे) २४.१
नाकामन्ति च तरुणा (आ) १६.२२
नाशक्रीडारोवस्तु (आ) २३५.८
नागशास्त्राग्न्यातरं द्यं (आ) २.५३

नागद्वीपः कटाहश्चमिहृगो (आ) ५५.२
नागभोगः कपाञ्च यो (आ) १६.६
नागरं देवकाण्डकच (आ) १७०.२
नागरानि विषामुस्त- (आ) १७०.१२
नागानां नाशनापाय (आ) १६७.४६
नागानां पतिरर्कस्य (आ) १५.२५
नागाण्डकं समभ्यज्यं (आ) ८६.२६
नागेश्वरञ्च सौम्यं (आ) १८५.१३
नासो दृष्टिविषो कृत्वा (आ) २४१.२५
नामिन्वित्कच्य बाहो (उ) १६.७२
नामिस्तुष्टयति काण्ड- (आ) १०६.४०
नाचक्षीत ध्वन्ती गां (आ) ६६.४४
नाचनं (लवणं) समुद्रं (आ) १७१.६६
नाजानं चित्तनीयं हि (उ) १२.४५
नाद्यशाला च कलंश्वा (आ) ४७.४५
नाडी समाविश्य (उ) १२.१०
नाडी समाविश्य (उ) १२.१
नाडी शायामनीं नाम (प्रे) ३२.६१
नाडी क्षयादि रोगाणां (आ) १७१.१
नीतिं माधन्ति मलिनः (आ) १५५.१०

नास्यसिद्धं परं वदाम- (आ) ११४.१५
नास्मानं भद्रना माद्यं (आ) ११४.१६
नास्मन् सन्तं नमिष्यं (आ) ११४.५०
नास्यमनां परं शृणु (आ) २०८.३८
नास्य मन्त्रे स्थितः सूर्यो (प्रे) २२.११७
नासाङ्गारः क्लेशादीनि (उ) २४.४५
नादिकथो ध्वनिर्मातो- (आ) ६.७१
नादियं यातलं रुद्धं सारसं (आ) ११६.३६
नातस्यास्त पुष्पगतस्यं (आ) २३६.२२
नावाक्यपुरं सुतप्तभवनं (प्रे) १५.५३
नावाः भद्रममाकोणां (प्रे) १६.२७
नावा पुष्प वनाकोणं (प्रे) ६.४२
नावा प्रहरणार्थश्च (प्रे) ३३.३५
नावापराभिः सारुज्येन (प्रे) ४.२६
नावाः नौक्यल्लङ्घसं (आ) १५.४२
नावाभोगेऽथ कथयन्ति (उ) १.४५
नावालोकात् विहरति (प्रे) ३१.१७
नावाभोगेऽथ कथयन्ति (आ) ४५.२१
नावाविश्वरीररथा (प्रे) ४६.३
नावेन सद्दंशं सोमं न (उ) २७.१०

नाम्नदानात्परं दानं (आ) २२१.१६
नामं पदार्थं जानाति (आ) २३५.३१
नामस्य श्रवणं हि (आ) २४१.१३
नापात्रं विदुषा किंचित्- (प्र) १४.६
नाप्तवन्तः कुक्षं ज्ञे (आ) १४५.२३
नाम्न्यास्तनपनं तस्य (आ) १००.३
नाप्राप्तकालो ज्ञायते (आ) ११३.४६
नामाग पुत्रोत्पटो- (आ) १३८.१७
नाभिः किं पुरुषश्चैव (आ) ५४.१२
नाभिपृष्ठं रुजत्याशु (आ) १५३.५
नाभिः प्रदक्षिणावर्त्त (आ) ६५.६८
नाभिर्मन्त्रश्च विष्टम्य (आ) १६१.११
नाभिमात्रे जलेस्थित्व (आ) २१३.१२६
नाभिर्मूले समास्थाय (प्र) १४.२६
नाभिर्वस्तिपङ्क्तुस्त्रोह- (आ) १६०.६
नाभिश्चूलं भूत्रशून् (आ) १६३.१०
नाभिषेको न संस्कार (आ) ११५.१५
नाभिस्थे नास्यसंतुष्टो (आ) ६०.२२
नाभिस्थोजस्तपस्तेषु (प्र) १७.६
नाभौ हृदिस्तनतरे कण्ठे (आ) १६.११

नाम्नां गुल्फे हनुरंधयोश्च (उ) २२.५३
नाम गोत्रं न दूष्यते (प्र) २१.१६
नाम गोत्रं न पितृणां वै (प्र) १०.१२
नाम गोत्रं स्मरन् दद्याद् (प्र) ४४.२०
नाम गोत्रं स्मरेत् तस्य (प्र) ४४.१७
नामतो विज्ञातिविधा (आ) १६५.२
नाम मात्रेण संतुष्टाः (प्र) ४६.६०
नाम रूप क्रियाहीनं सर्वं (आ) २३.६५
नामात्मिका स्वधियमायि (उ) २६.३३
नामाधिकरिणी चाहं (उ) ६.५६
नामान्येतानि चहे (आ) २०४.८६
नामैतद्धारिणारभिः (आ) १६.२०
नामोदयस्य पूर्वं च तथा (आ) ६६.२१
नाम्ना कनखल तीर्थं (आ) ८४.१०
नाम्नि संकीर्तिते (आ) २२७.२३
नामको लवणं गावस्त (आ) २०६.४
नायिका कालिका नाम (आ) ४६.१३
नारकाश्वापि ते देवान् (प्र) ३.७७
नारकाश्चैव सम्प्रैक्ष्य (प्र) ३२.७६
नारगसारं क्रमुकस्यापि (उ) १४.८

नारदेन पुरा वृद्ध एवं (आ) २३२.१६
नारदोऽकथममम्य (प्र) ६.८५
नारसिंहं मिदं स्तोत्रं (आ) २३१.२२
नारसिंहं स्तुति वक्ष्ये (आ) २३१.१
नाराः प्रोक्ता आश्रयत्वा- (उ) २४.५४
नारायणं चतुर्वर्द्धिंशत् (आ) १३१.१४
नारायणमिदं तैलं विष्णु (आ) १७४.१३
नारायणेति तव नाम च (उ) ६.५८
नारायणेति शब्दोऽस्ति (आ) २२८.६
नारायणो महाभागः (आ) १५.७४
नारिकेलं शिरः स्थाने (प्र) ४.१४०
नारिकेलं शिरः स्थाने (प्र) ४०.४६
नारिकेलस्य वृक्षं पुष्पं (आ) १८६.१२
नारिकेलस्त्वामगुत्वा (आ) १७३.३
नारी पुष्पदिने पीत्वा (आ) १८६.३
नारी भर्तारिमासाद्य (प्र) २६.४८
नार्या वज्रमायार्थं (आ) ६८.४३
नार्या भवति सद्बिद्या (आ) ११३.३४
नार्यायस्याशु पापानि (आ) ५०.८१
नार्यनित पितरो देवाः (आ) ११४.७०

नाश्रमः कारणं भुक्ते (प्र) ४६.८८
नासपिण्डोऽग्निमान् पुत्रः (प्र) ३४.११५
नासायां शतपत्रं च (प्र) ४०.५४
नासागिराः क्तकर्मणि (आ) १७७.३०
नासा सप्ता समपुटा (आ) ६५.१०१
नासिकासु स एवोक्ते (उ) २८.५८
नास्ति कर्म वृत्तिलोपश्च (प्र) २०.२३
नास्ति चेत्सुखदुःखानां (आ) २३६.२०
नास्ति नारायणसमं न (उ) १.१८
नास्ति पक्षिमुखं किंचित् (प्र) ३२.८१
नास्ति प्रयोजनं तेन तव (उ) १३.३
नास्ति भूमिसमं दानं (प्र) ४२.३
नास्ति विष्णोः परं (आ) २३०.११
नास्ति सत्यं गृहे यत्र (प्र) २२.५७
नाहमत्रात्मविज्ञानं (आ) २३६.१८
नाहं च ज्ञाने तव पात्रमूलं (उ) ६.४४
निष्कृत्यप्यतिमध्ये तु (उ) २४.१२२
निष्कृत्यप्यतिमध्ये तु (उ) ४८.११
निश्चिन्त भुवननाथं (आ) २३४.६१

निगुडगुल्फोऽपि वरम (आ) ६५.६३
निजशुक्रं गृहीत्वा तु (आ) १८५.१५
नितान्तघोतप्रचिकल्प (आ) ६६.११
नित्यकर्मविनिम्नमती (प्र) २०.२५
नित्यविलम्बनामयो वक्ष्ये (आ) १६८.१
नित्यमास्यं भुवि स्त्री- (आ) २२२.२३
नित्यमेवं विधं होम (आ) १२.१२
नित्यं छेदरत्नानां (आ) ११४.३६
नित्यं देवञ्च वृद्धिञ्च (प्र) ४५.३६
नित्यं निम्बदलानाञ्च (आ) १६०.६
नित्यं नैमित्तिकाम्यं (आ) २१३.१०८
नित्यं मंदपत्रो रक्षाः (आ) १४७.७८
नित्यं शुद्धं बुद्धमुक्तं (आ) ४६.४०
नित्यं शुद्धं बुद्धमुक्तं (आ) २४०.२३
नित्यं शुद्धं बुद्धमुक्तं (आ) २२६.३३
नित्यं समिहितो मृतः (प्र) ४७.२५
नित्यः शुद्धो भूतिमुक्तः (आ) ४४.१३
नित्यं श्राद्धं प्रवक्ष्यामि (आ) २१६.१
नित्यं श्राद्धेऽप्यगम्यायै (प्र) ४५.२५
नित्यं श्राद्धेऽप्यजेतान् (प्र) ४५.२७

श्रीगणेशपुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

नित्य स्नाता सुगन्धा च (अ) १०८.१६
नित्य होमं तथा श्राद्धं (अ) २६.११
नित्यहोमस्तथा श्राद्धं (अ) २.१२
नित्या च त्रिपुरा व्याधि (आ) १६८.७
नित्यानन्दादयथासौ न (उ) १२.३२
नित्याहणा मरुतासुरा (आ) १६८.८
नित्याविद्योगिनी देवी (उ) १६.३
निदानं पूर्वरूपाणि (आ) १४६.३
निदानं विद्वेषैर्वश्ये (आ) १६०.१
निदानं सुश्रुत भया (आ) १६७.५६
निधौ क्लेशोऽरुचिः (आ) १६१.१६
निद्राभीमैयुनाहारः (आ) ४६.५३
निष्ठानमुष्यां क्रुतेनिधिः (आ) ५३.८
निधाय वरुणं देवमस्त- (अ) १५.५६
निधौ पद्महापथौ (आ) ५३.५
निदा कुर्वति ये विष्णोर- (उ) १२.५६
निबद्धाः कर्म य शस्ते (अ) ६.६१
निजजय यत्र काकोला (अ) ६.७२
निमग्नयेच्च पूर्वेषु द्विजे- (आ) ६६.८
निमज्जितास्तु ये विप्राः (अ) १०.२६

निमित्तमात्रं सर्वेषां (अ) १५.५
निमित्तं दुर्मतिं कृत्वा (अ) ५.३६
निमित्तं हेत्वायतनप्रत्ययो (आ) १४६.५
निम्नं ब्रह्मपुत्राणां (आ) ६५.५६
निम्नो च गुल्फो सप्तदश (उ) २२.१४
निम्बकाष्ठस्य धूमेन (आ) १७८.२३
निम्बं कुष्ठं हरिदं द्वे (आ) १६३.६
निम्बाशनं कृष्णवेत्रं (आ) १७१.३०
निम्बोऽरिष्टः समाक- (आ) २०४.८४
निमग्नोऽद्विषयेभ्योऽशां (अ) ४६.१०६
निगता पादयोश्चैव (आ) १५.१३८
नियमः प्रोच्यते सद्भिः (आ) २३८.१३
निगमाः पञ्च सत्याद्या (आ) ४६.३२
नियमास्तु विज्ञां वास्युः (आ) १२८.२
नियमे चेत् कैते देः (अ) ३६.४
निराभिकः सार्वभिको (अ) २६.१४
निरङ्गुण इव व्याप्तो न (आ) १५५.६
निरन्तरमय धूमि (अ) ८.२४
निरातं कं द्विजं गां च (आ) १०५.२१
निरास्तथाः सुसन्तुष्टाः (आ) ११२.१६

निरिष्य पलाकान्त्रे नं (आ) ७६.४
निरुचित मेधा नाम्नां (अ) ७.४६
निरुद्धमूत्रं बधितं (आ) १८६.२
निरुहवानेऽपि बिष्टि- (आ) १७२.४२
निरैरितं सह मूत्रेण (आ) १५८.२०
निरुच्छेदा महाद्रापि- (अ) २३.१२
निर्मतं कर्मसंयुक्तं यत् (आ) २३५.३
निर्ममस्तु स्यात्प्रातः (आ) ४७.१४
निर्ममे तु भवे द्रामा (आ) ६७.१२
निर्गुणा योगिगम्या- (आ) २२६.२५
निर्गुणो मूलनत्येन (आ) १७०.६८
निर्गुणोऽसतत्त्वैर्ल (आ) १७१.३
निर्जलं निर्ममं तुल्यञ्च (अ) ६.११
निर्णयं ब्रूहि गोविन्द (उ) १६.५
निर्दिश्य धर्मराजाय (आ) ५१.१६
निर्धना धनवस्तुन (आ) ६५.७४
निर्धना विपमैरीर्यः (आ) ६५.३१
निर्ममस्तताप भर्तारं (आ) १४२.२०
निर्ममे च वयं युगं च- (उ) १३.२१
निर्ममे नासिको वामां (उ) १३.२०

निर्ममे प्रवर्हं वायुं (उ) १३.२८
निर्ममे ह्यनिरुद्धं च (उ) १३.२६
निर्मानमोहा जितसंग- (अ) ४६.११०
निर्मासजानुः सोभाग्य- (आ) ६५.६
निर्मासिन्विचिपिटीर्भागाः (आ) ६५.६१
निर्मोहस्तत्त्वदर्शी च (आ) ८७.५६
नियमो परया प्रांस्था (अ) १०.६
निर्वासो यच्च (आ) २०४.५१
निलक्षणा गुणां स्याच्च (आ) ६६.१
निर्धनः स्यात्पूयहीनो (आ) १८८.१
निर्वस्तते पुनश्चैव (आ) १४७.५३
निवरत्नं वपुदेवस्य (उ) २०.४८
निवारयन्ति सैन्यानि (अ) २.२६
निवारयन्ति तृतास्ते (अ) २.१५
निवासं मुद्रया वर्णानो (आ) २१३.७
निवासराजनि तवा (आ) १०६.१८
निवेदयेच्च यत्नं न पुण्य- (आ) ८६.६२
निवेदयेच्च आत्मानं (आ) ५०.६८
निः शंकं किं मनुष्याः (आ) १११.१६
निशायां दीपते दीपो (अ) १.३८

निशायां दीपते दीपो (अ) २८.१८
निधित्तं पक्षि शाकूलं (अ) २६.६
निश्चिरा संगमे रमात्या (आ) ८६.७२
निषधञ्चोद्धर्मानो (अ) ३२.११२
निषधस्य मलः पुत्रो (आ) १३८.४१
निषाददेशस्वादिन देव (आ) २४१.७१
निषादश्चक्षुं च वावा (आ) १२४.४
निषारतेन च जानो विध्य- (आ) ६.७
निषिद्धां मुच्यन्ते हेम (अ) ६.१०७
निषिद्धाभ्यर्त्तनाः कस्त (उ) १४.११
निषेकं समये पित्रोर्वाप्यु- (अ) ३३.११
निषेकं समये यादृङ्मर- (अ) ३२.१६
निष्कामरूपपरहितस्य (उ) ७.६०
निष्काम क्लेशं च मर्त्तं च (उ) २३.१३
निष्कम्यं वदित्वा चार्थो (आ) ४८.६२
निष्कम्ययाणो यतेन (अ) ३२.६७
निष्कामश्चोदरान् (अ) ३२.८८
निष्ठा परोक्षता चेति (आ) २३.७
निष्ठीवरः पादव्योवधच (आ) १६६.३४
निषारं मनुष्येभ्योऽभिनि- (उ) १४.३४

निःस्पृहं ब्रह्मविषये (प्रै) ६.८०
निःस्वस्य सुगाल जंवा (आ) ६५.७
निःस्वाश्च कुनरवैस्त- (आ) ६५.४५
निःस्वाश्चैवाणि कुटिल- (आ) ६५.८५
निर्विणाः प्रेतभावेन (प्रै) २२.६३
निर्विकल्पं निराभासं (आ) २३२.१३
निर्व्यापारं तच्च देहे (प्रै) १०.७८
निर्वेपेस्पृच यज्ञानि (आ) १०७.८
नीचः सर्वपमात्राणि (आ) ११३.५७
नीचाया जांबवत्याश्च (उ) २८.१०
नीति रूपेण चाविष्टो (उ) १७.५१
नीतिसारं प्रवक्ष्यामि (आ) १०८.१
नीतिसारं सुरेन्द्राय (आ) १०८.१०
नीत्वा रुढगति (आ) १६२.२२
नीर क्षीर विवेकं च (उ) १७.५८
नीरपूर्णमखोद्योति (आ) १७७.१५
नीराति बुद्धौ कठिनं (आ) १६१.२०
नीलमेघ निभः शुद्धः (आ) १५.४७
नीललोहित पीतानां (आ) १४८.७
नीलश्च सिंधु वारश्च (आ) २०४.३७

नीलः भवेतश्च शृंगी (आ) ५४.१०
नीलस्तिरेखः स्पृशोऽथ (आ) ४५.१६
नीली च कम्बोरं च (आ) १७६.६
नीली मुण्डीरिकाचूर्ण (आ) १७०.३८
नीलीलज्जालु कामूलं (आ) १६१.८
नीलीं वस्त्रं न स्पृशेच्च (आ) २२२.५०
नीलेन चाङ्कितः सरवतेज (आ) ५३.११
नीलोत्पलदलश्यामं (आ) २३१.८
नीलोत्पलं शङ्करा च (आ) १८१.५
नृणां सर्वेषां श्री निवासं (उ) २४.१२
नृत्यं छत्रादि करणं (आ) ४०.१८
नृत्यन्त्योऽसरसो (आ) ५८.२१
नृपत्वं स्याच्चन- (आ) ६५.७६
नृपभक्तिमुं तापस्यं (आ) ४६.३४
नृपाणामग्रमानां च (आ) ६५.३२
नृपाणां कारणं श्रेष्ठं (आ) १५.५६
नृपद्वयां गता नागमनः (आ) १४१.१६
नृपान्निविजयं त्रित्वा (आ) १४५.१५
नृपाभिपेकोऽग्निकार्यं (आ) ६२.१६
नृपा हीनाः करच्छेदः (आ) ६५.४२

नृपांसरा जरजक (आ) ६६.६३
नृसिंह तासास्थित (उ) १८.४३
नृसिंहमुत्तये पयमदां (आ) ६५.११
नेक्षताग्न्यकनग्नां सती (आ) ६६.४०
नेत्रं च नृके प्रतिमादि- (उ) २३.१४
नेत्रं स्- नाबो दर्शने स्त्री (उ) २८.७७
नेत्राग्नपादजिह्वाः (आ) ६५.६०
नेकत्र पत्रिनिष्ठास्ति (आ) ११०.२६
नेतावता मम वायोश्च (उ) ६.४२
ने ते निष्मत्स्यतां याति (प्रै) २.२३
नेनं छिन्दति शास्त्राणि (प्रै) १०.८५
नेमिनिः प्राकृति (आ) १४१.१३
नेमिर्बेडं निमिपक्षे (प्रै) १.२
ने ऋत्यादौ पश्चिमं (आ) ४६.३७
ने ऋत्यां दानवमुकुं (आ) १७.६
ने ऋत्यां मां च रक्षस्व (आ) १३.८
ने ऋत्ये तु निष्ठा (आ) १६७.४२
ने ऋत्ये शासनाग्नी (आ) ६०.१६
नेवेद्यं विविधं दत्त्वा (आ) ४३.३६
नेवेद्येषां तुलसीनिमित्ति (उ) १८.४६

नैव लभ्येत नश्येतः (आ) ६.६१
नोच्चाश्च ते हरिभक्ते (उ) २६.१६
नोष्ठाच्छिच्छास्तु यो (आ) १११.५
नोपेक्षितव्यो दुर्बद्धिः (आ) ११४.७२
नो ततो यः क्षमावृत्तं (आ) २०६.१६
नो नो गोऽनिकृतिः (आ) २०६.३६
नोभो चोपचरं च (आ) १३३.१३
न्यघ्राद्यं वीक्ष्य तस्यागुं (प्रै) ६.८८
न्योयोधवक्ष्यामाद्य (प्रै) २७.१४
न्ययोधोऽम्बराश्चत्य- (आ) ४८.१०
न्यसेत्सङ्कुप्यं पुर्वं (आ) ८.१५
न्यस्य हंसं वामकरे (आ) १६.२७
न्यासं कृत्वा च तदर्थं (आ) ३४.३०
न्यासं कृत्वा मण्डले वै (आ) ४०.३
न्यासादिकं प्रवक्ष्यामि (आ) ३५.१
न्यासापहतां मितधुक् (प्रै) २.१६
न्यासापहतां मितधुक् (प्रै) २२.७३
न्याये जये तथा ध्याने (आ) ३५.५
न्यूनं संपूर्णतां याति (प्रै) १४.३१

ष

पक्ता नन्दयिता (आ) १५.१५५
पक्ववच्छीर्णं मांसश्च (आ) १६३.२१
पक्वशयोजूबोऽप्येवं (आ) १६०.६०
पक्वानाम विपयसात् (आ) १४७.६२
पक्वान्नं वातकुम्भासं (आ) १६६.२६
पक्वान्नायाश्च नामभेदां (आ) १५१.११
पक्वान्नाये पुरीषोऽप्या (आ) १६५.११
पक्वे भूतं यद्गतिं च (आ) १६१.२६
पक्वोऽदुस्वर सकाशः (आ) १६०.२५
पक्वो हि नाभिवस्तिनयो (आ) १६०.१६
पक्षमग्नतरं हति (आ) १६६.३७
पक्षाच्च जातमनिल (आ) १६१.४५
पक्षिराजं शृणुष्व (प्रै) २०.४
पञ्चावन्ते च कार्णं च (प्रै) ३०.१२
पवनित पाणिनं प्राप्य (प्रै) १६.१२
पच्यते कोष्ठ एवाग्नि- (आ) १५२.२१
पच्यते वीर्यमस्यं (आ) १६०.५५
पञ्चकागन्तरं तस्य (प्रै) ३४.१६
पञ्चकानन्तरं सर्वं (प्रै) ४.१७८

पञ्चकेषु मृतो यो ऽसौ (प्रे) ४.१८३	पञ्च पंचान्यत्र भानि (आ) ६६.१६	पञ्च रत्ने मुखे मुक्ते (प्रे) ३२.६६	पंचीकृतानि भूतानि (आ) २४०.१६	पण्डितैश्च विनीतैश्च (आ) ११३.३
पञ्चकेषु मृतो यो ऽसौ (प्रे) ३५.२५	पञ्च पञ्चाहुतीहुंत्वा (आ) ४८.७४	पञ्च वक्त्र करग्रैः (आ) २२.५५	पंचीकृतेभ्यो भूतेभ्यो (आ) २४०.१८	पतनं कृत्वा माहि- (आ) १५२.१२
पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं (आ) ८२.११	पञ्चपल्लवीयष्टाह्व (आ) १७२.५	पञ्च वक्त्राणि ह्रस्वानि (आ) २२.२	पञ्चेन्द्रियानिधानत्वं (प्र) १२.५	पतनात्पर्वतानां च (प्रे) २२.११
पञ्चक्रोशं गया क्षेत्रं (आ) ८३.३	पञ्च पातकिनस्त्वेते (आ) ५२.२	पञ्चवत्कार्चनं वक्ष्ये (आ) २१.१	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतनोद् बन्धीन जलै- (प्रे) ४.१०६
पञ्चगव्यं तु गोक्षीरं (आ) १०५.६०	पञ्चपादे दशैकस्मिन- (आ) २१३.३२	पञ्चवर्णं निभामाला (आ) ११.४३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतनोद् बन्धन जलै (प्रे) ४०.६
पञ्चगव्यं स्नापयेच्च (आ) ४८.४४	पञ्चपिडाननुद्धृत्य (आ) ५०.४०	पञ्च वर्षं सुतावृद्धा (प्रे) ७.५४	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतन्नि निरयेछोरे (प्रे) ३.६६
पञ्चगव्यं हितं पानाद- (आ) १७०.३५	पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य (आ) ६६.५६	पञ्च वर्षा धनो भूत्वा (प्रे) २४.३२	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिताया हिमाद्रौ तु (आ) ७४.१
पञ्चगव्यामृतैः स्नाप्य (आ) १२४.१४	पञ्च प्रवहणान्येव (प्रे) २.२४	पञ्च वर्षानन्तरं तु (उ) १३.२३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पत्न्योः मदैकत्वं (प्रे) २६.४०
पञ्चतत्त्वसायुक्तं (आ) ३२.४०	पञ्च प्रवहणान्येव (प्रे) ३२.१००	पञ्च विंशति मे चाह्नि (प्रे) ३२.२५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पुत्रवती नारी (प्रे) ६.१३१
पञ्चतत्त्वार्चनं ब्रूहि (आ) ३२.१	पञ्चभिर्बहुभिर्विथि (आ) ४८.३	पञ्च श्राद्धानि कुर्वीत (प्रे) ४.१२८	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पुत्र विहीनानां (प्रे) ३४.१२४
पञ्चतत्त्वार्चनं वक्ष्येतेव (आ) ३२.२	पञ्चभेदाइमे नित्यं (उ) ३.५७	पञ्च श्रद्धानि कुर्वीत (प्रे) ४०.३६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता तु या नारी (आ) ५२.२५
पञ्चतत्त्वे स्थिता देवाः (आ) १६७.३	पञ्चमः कपिलोनाम (आ) १.१८	पञ्च स्वापत्न्यु नारीणां (आ) १०७.३०	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता तु सा सीता (आ) १४२.१८
पञ्चतत्त्वञ्च गते शूद्रे (प्रे) ३४.१८	पञ्चमंत्राः समाख्याता (आ) ३२.८	पञ्चाननो वृषः कुम्भो (आ) ६२.६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता सा धुशीलामूढा (प्रे) ४७.१०
पञ्चतत्त्वे भूमियुक्तस्य (प्रे) ३०.३०	पञ्चमी पथ्यु पांयोगे (आ) २०५.१०	पञ्चान्यानि तु सार्द्धानि (आ) ५८.५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रताया साहाय्या- (आ) १४२.२६
पञ्चदशं वामनको (आ) १.२७	पञ्चमूली श्रुतं क्षीरं (आ) १७१.५२	पञ्चाशया कुक्षौ ब्राह्मी (प्रे) ८.२३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्नी मरीचेः सम्भतिः (आ) ५.११
पञ्चदशाहा द्वैश्वस्तु (आ) १०७.१२	पञ्चमे च तथा भागे (आ) २१३.१४७	पञ्चाशत्कन्यकाश्चैव (आ) १३८.२५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्नी स्कन्ध समारूढ (आ) १४२.२२
पञ्चदश्यां चतुर्दश्याम- (आ) ६६.४६	पञ्चमे सप्तमे तद्वदष्टमे (प्रे) ५.६६	पञ्चाशीति ब्रह्म कल्पं (उ) १०.३६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह (आ) ५.२८
पञ्चदेवगणाः प्रोक्ता (आ) ८७.१२	पञ्चम्यां पूजयेन्नागान- (आ) १२६.३२	पञ्चाशीति ब्रह्म कल्पं (उ) १०.४२	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह (आ) ५.२८
पञ्चदेवविमानानि (प्र) २२.७६	पञ्चयज्ञस्तपोदानैरशुभं (आ) ८८.१५	पञ्चाश्वार्कभंतौ तन्वी (आ) २०६.३८	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह (आ) ५.२८
पञ्चधातुमये कृष्णे (उ) १२.६६	पञ्चरक्तानि पुष्पाणि (आ) १८२.१८	पञ्चीकृतानि भूतानि (आ) २४०.६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह (आ) ५.२८

पन्नेण काचनमयेन तु (आ) ७५.५	पथ कालारिपदिने (आ) ४५.५	परं वात हुरं वृष्यं पित्त(आ) १६६.४२	परिच्छेदस्तथा व्याप्ते (उ) ३.५१	परोपकरणं कायादसतः (मे) १५.२१
प्रज्ञेयु पुष्पेषु फलेषु (आ) २२७.३३	पथ स्थायाः सरस्वत्या (आ) ७.११	परमानन्दरूपी च (आ) १५.१५२	परित्यक्तं बलेष्मणश्च(आ) १७७.२८	परोमरीचिर्गोमेश्वर स्व (आ) ८७.४०
पत्रि शूले तदा प्रोतम (आ) १४२.२१	पथस्य पूर्वस्थदले च (उ) २४.६६	परश्चात्परमये (आ) २०६.२३	परिधानं पट्टसूत्रं हृद्यमे (मे) ४.१४७	पर्जन्यान्तरं ब्रह्मादशवर्ष(उ) १३.५२
पत्रि आढ्यद्वयं कुप्योत् (मे) ४.५५	पथांकितं द्विविधातिक- (आ) २३.४३	परस्परं धर्मकुलं (मे) ४८.१८	परिधावी प्रमादो च (आ) ६६.१३	पर्जन्योतिबाहुरेत उक्ताः (उ) ५.३३
पथ्यासध्याय्या एकाद्वि (आ) १७२.४३	पथो न तस्मिन्तश्चैव (आ) ५३.३	परस्परस्य ज्ञापिन (आ) २४१.१८	परिधाय पुनस्तश्च (मे) ४.७१	पर्णोदुन्वरराजीव वित्त(आ) १०५.६२
पथ्यानि शालयो (आ) १७२.३३	पन्मान इव विपेन्द्र (आ) ११४.७४	परस्य योषितं ह्रत्वा (मे) ११.४	परिधाध्याहृते वस्त्रे (मे) ४.४२	पर्यकरणेन वभ्रुवदेवी (उ) २.३३
पददानं च विधियन्तासो (मे) ४.१४	पप्रच्छ तच्चकोऽसीति (मे) ६.२३	परस्व हरणाशोचं (आ) २२५.३५	परिपिष्टं पिरो (आ) १८४.३५	पर्वतारोहणे तोयेगोकुले(आ); ११५.२४
पदानि सत्त्वं वस्तुनि (मे) १८.११	पप्रच्छ विनगोपेतं (मे) ६.५५	पराक्रमो दुविषहः सर्व(आ) १५.१३०	परिमाणं विरोधेन (आ) ४७.३८	पलद्वयं प्रथमैर्गुणैर्गुणैः(आ) २०१.१६
पदार्थं पंचकं न स्याद (मे) ४.४५	पप्रच्छुस्ते सुखामीनं (उ) १.१४	पराणामेव नभ्यत्वं (उ) १.६१	परिमाणे सतस्युने आनन्दे (उ) १६.७	पलद्रादणकं मञ्जा (मे) ३२.५५
पदे पदे च पादोऽप्य (मे) ३.८	पयः काञ्चनवर्णोयाः (आ) २२२.६४	पराणानामेदेशे खगेन्द्र (उ) ३.५६	परीक्षा परिशुद्धानां (आ) ६७.१३	पलनं विस्वञ्च मुष्टिः(आ) २०४.७३
पदे पदे ओ निवासश्च (उ) २४.२	पयसा वापि मांसेन (आ) १०५.३२	परानां लक्षणं वेदितव्यं (उ) ३.३६	परीक्षा प्रत्ययेर्वैच (आ) ७२.१०	पलाण्डुकोरन्दे कुष्ठम- (आ) १६३.१
पदभ्यां ददातु परमं (आ) १६४.१६	पयो घृतं वा गोमूत्रं (आ) ५२.६	परान्नं च परस्त्वं च (आ) ११५.५	परीक्षां वस्मिरत्नानां बलो(आ) ६८.१	पलाण्डुलशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पदार्थः पुण्डरीकः (आ) १५.६	पयोषरा क्रान्ति (आ) ६६.१४	परपरविभिन्नाश्च (आ) १६७.६	परिवादं परार्थं च (आ) १०८.१३	पलाशमूर्ध्नि समधुर (आ) २०२.१६
पदार्थद्वयं स्वाहाते (आ) १२६.१८	पयोविकरं च निजं (आ) २४.१२६	परपापं देहस्तत्त्वं (मे) १६.२६	परेपूर्णं परेपूर्णं मेहः (आ) २१२.४	पलाशबीजं सधृतं तिल (आ) २०२.२१
पदार्थः पदनिधिः (आ) १५.८	परकर्मरतो नित्यं (मे) २४.१६	परापापं तेषां तु व्यक्तित्व- (उ) ३.४	परेश्वरं परं ब्रह्म (आ) १५.२	पलाशस्य न मोज्ञानि (आ) १८७.१७
पदा मुद्रां बद्ध्वाभंजं (आ) २६.१	परनिन्दा कृतघ्नत्वं (आ) २२५.३४	पराशरमुनिः प्राप (मे) ४६.१२३	परेषां औचक्षिष्टाञ्च (आ) २१३.३०	पलाशस्य च दूतानां (मे) ४.१३५
पदा राग प्रतीकां (आ) १८७.३	परब्रह्म स्वर्णं च श्रीधरं (आ) ३०.१४	पराशरोऽब्रवीद् व्याप्तं (आ) १०७.१	परोऽपि हितवाच्य- (आ) १०८.१४	पवनस्याध्वं नामिरात् (आ) १५६.५०
पदा राम मुपादाप (आ) ७३.६	परमात्मैव यज्जायत (आ) २४०.१२	परिगृह्य पिरो ग्रीवमुर (आ) १५०.७	परोक्षे कार्यहृत्तारं (आ) ११५.४८	पवनस्याध्वं नामिरात् (आ) १५६.५०
पदाराना रुणेरश्वैः (आ) ५८.२७	परं ग्रहणी ओषाकां (आ) १६६.४४	परिग्रहोऽति दुःखाय (आ) ८८.१०	परोक्षेणानि सर्वेषां हरि (उ) ११६.४०	पवनस्याध्वं नामिरात् (आ) १५६.५०

पञ्चनो त्रिगुणभूययोगि-(आ) ११०.३०	पश्चिमे मूर्जिं चाकारं (आ) ३५.८	पाताल बृधरा लाकास्त-(श्रे) ३२.१०३	पादां दुर्ध्वं कटि यावत् (श्रे) ३०.३२	पापिनस्तेषु पच्यन्ते (आ) ५७.८
पवित्र प्रतिपत्तिश्च (श्रे) ४१.६	पश्यति ह्रितरहितं (आ) २३५.३३	पात्र दानपरो नित्य (श्रे) ६.५२	पादाधस्तु तल्लङ्घ्यं (श्रे) ३१.१०७	पापनि भस्मक्षात्कृत्वा (श्रे) ४.१८
पवित्रं वायुदेवेन (आ) ४३.२३	पश्यन्मपि प्रस्त्रलति (श्रे) ४६.३४	पात्रं प्रेतस्य तत्रैकं (श्रे) ५.४७	पादार्धविदं तव विश्वमूर्ते (उ) १८.५१	पापिरो नोपतिष्ठति (श्रे) ३३.१३
पवित्रारोपणं वक्ष्ये शिब (आ) ४२.१	पश्यान्निवाग्रतो मृत्युं (आ) २२१.१६	पात्रं वस्त्रयुग्मं छत्रं तथा (आ) ४८.६७	पादारब्धिविदे नापि सं भक्ष्य-(उ) १८.४८	पापिनो यत्र पात्यन्ते (श्रे) ६.१३५
पविन्नारोपणं वक्ष्ये (आ) ४३.१	पशुद्वयमायुषोपितो देवं (आ) ५२.२०	पात्र मुद्रादि निघाय (आ) २१८.१५	पादारब्धिविदे सुतरवे (उ) १८.३४	पापिनो ये दुराचारा (श्रे) २८.३२
पशुत्वे स्थावरत्वे (श्रे) ३४.३१	पाकलो गात्रेष्वभितापो (आ) १४७.३	पात्राणां चासनानां च (आ) ६७.२	पादेऽथ विषमे चैव (आ) २१०.६	पापी पापां गतिं याति (श्रे) ५.१५०
पशूनां च पतिः प्रायो-(आ) १५.२२	पाकैश्च यमय कालैश्च (श्रे) ५.६१	पात्रासादनं श्रवणमुपय (श्रे) ४१.४	पादौ नञ्चे कटि चैव पूर्वौ (आ) २१४.८	पाप्मभिः कर्मभिः सञ्च-(आ) १६४.२
पशून्सौख्यं घनं धान्यं (श्रे) १०.५८	पाचनं पिप्पली मूलं (आ) १७५.१६	पात्रेऽस्ते खण्डेऽष्ट (श्रे) १४.४	पादो पाणी तथा मुखं (श्रे) ३१.२	पाप्मा विचचिका चैव (आ) १६२.२६
पशुमण्डुकनकुलश्व (आ) ६६.५०	पाञ्चरात्रविदो मूक्या-(आ) १३७.६	पात्रेऽस्तेऽप्यग्रदाता येः (श्रे) ४६.१६	पादौ हरेः क्षेत्रपयानु-(उ) २३.१६	पामु (द) स्थाने स्थितः (श्रे) ३२.११६
पशुयोनि गताये च पक्षि (आ) ८५.१३	पाञ्चालाः कुरवो मत्स्या (आ) ५५.१२	पात्यतेऽप्य महादेहो (आ) ८२.४	पाद्यादीन्मूलमंत्रेण वत्त्वा (आ) ३६.१६	पारदं दे तसः स्थाने पुरोषे (श्रे) ४.१४२
पशुवत्स त्रिधास्तैः (आ) ६८.३	पाठालांसि सिंहास्य (आ) १७२.१०	पाथेयं पुण्डरीकाक्षनाम (आ) २२८.१७	पाद्याद्यैर्मन्त्र पुष्पाद्यैरत (आ) ८६.१३	पारस्तु पृथुत्वेनस्य (आ) १४०.१२
पशुचात्कल्पं कारयामास (उ) २३.१६	पाणिग्रहं लक्ष्मणायाश्च (उ) २९.८५	पावत्राणामयो मत्स्यो (उ) २२.४१	पाद्याध्यांचमनीयानि (आ) ३४.३२	पारावत इवोः कुञ्जपार्ष्व (आ) १४६.१२
पशुचात्पुनलकं कार्यं (श्रे) ४०.४४	पाणिग्रहं रुद्रदेवो महात्मा (उ) १८.७१	पाद पक्षैस्तथा चंचत् (आ) १६७.२६	पानाहारादयो यस्य (आ) १६८.३०	पारावतस्य चा क्षीणि (आ) १८२.२४
पशुचात्पुण्ड्रिणि वत्त्वा (आ) २२.१५	पाणिग्रहास्तु सवर्णास्तु (आ) ६५.१२	पादं मूढस्य दातव्यम् (आ) २०४.११	पाने च भोजने चैव (आ) २०१.२४	पारावताः शिलाहारा (श्रे) ४६.६६
पशुचात्परेर्नमनं कार्यमेव (उ) २४.८१	पाण्डुरवोदर कुण्डार्कः (आ) १६६.४७	पादयोः कुष्ठे दाह (आ) १६६.५३	पान्थोद्धारि भवेत्तेन (श्रे) ४.५०	परित्वबन्धं मुनयो-(आ) १४१.३
पशुचात्प्रायोः सुप्रतीकं (उ) १.३१	पाण्डुरोगक्षये जाते (आ) १६१.१५	पादयोर्जनिनोऽवोदरे (आ) १६६.२	पापकर्मरता ये वै (श्रे) २२.३	पारिवानाद् लोकाज (आ) १३८.४३
पश्चिमे साधवायाव (उ) २४.११५	पाण्डुरोधनि दातव्य (आ) १६२.१	पादयोर्मूलमाध्याय (आ) १६७.८	पापक्षये देवलानां (आ) २३५.२३	पाक्ष्यान्तु वैष्णव्यम-(आ) २१३.५८
पश्चिमे केतुमासश्च (आ) ५५.३	पाण्डुरोऽवस्था (आ) १५२.१०	पादयोस्तु ललाटे वा (आ) १७५.१८	पापरोगस्य सन्ताप (आ) २०२.८	पारोक्ष्यं श्रेष्ठोऽस्त्र (आ) २३६.६
पश्चिमे गोपतिर्नाम (आ) ४८.१२	पाण्ड्योः वज्रकुबीजानि-(आ) १११.११	पादश्च पूर्णं पादलं च (उ) १४.३	पापरोगहर्तुं स्वाच्च (आ) २०२.७	पार्ष्ण्यस्तुभिः सद्युक्त इन्द्र (आ) २८.२१
पश्चिमे बल प्रबलोजपश्च (आ) २८.३	पाताल तलवा सिन्ध (आ) ११४.१६	पादांगुष्ठे गुल्फमध्ये (आ) ३५.६	पापसेन पुत्रेनापि (श्रे) २५.२०	पार्ष्ण्यस्य रमणे काले (उ) १७.३७

पाणिन्यस्य उ उ षधामि (आ) १११.१	पिगतास्तपते प्रामेय- (आ) ६७.३३	पितरो पीडयिष्यावु (आ) २२५.१५	पितृभ्यः स्वानमसोति (आ) ६६.१६	पितृन्ममसे निवसति (आ) ६६.२७
पावर्धन्वतोर चन्द (उ) १३.५१	पितृष्वित्छान्तानुसार- (आ) १५६.१०	पिता तस मया वृष्टो (प्र) १०.५४	पितृभ्यो हि वष्टममर्ष (प्र) ३५.११३	पितृमममसे पराधर्मेणाति (आ) ६६.२८
पावर्धन्वस्तु मे चक्राय (आ) १६५.७	पितृक्षणाः स्मिताः (आ) १४७.१२	पिता ददाति पुत्रान् (प्र) ३५.११	पितृ पंक्तिविमृद्यर्थ (प्र) ३४.१११	पितृममपुत्राधर्मा च (आ) ६६.२७
पावर्धोवेदना बाह्या (आ) १६६.२३	पितृकास्ता भवेयुःस्याद (आ) १५६.३४	पिता पिबतीर्भो भावा (आ) ६५.१३	पितृपीडाशवेयव्य (प्र) २१.२५	पितृपुत्रचरः समधुः (आ) १७५.११
पावर्धनात् पितृसुदो (आ) ६५.२४	पिण्डजो यदि तैव (प्र) १०.८२	पितामह प्रपितामहद्वय- (आ) २२०.५	पितृप्राप्तमाहं धर्म (प्र) २२.५	पितृ पञ्चमन्त दौघेणा (आ) १४६.१७
पावर्धन्यः पूर्यते (आ) १५८.३	पिण्डजैकालोके कस्याद (प्र) १५.५४	पितामही जोगति च (प्र) ३५.२	पितृमातृद्विज्ञातोऽहं हरि- (उ) १२.७७	पितृ खवमतिशोमे (आ) १५६.१७
पावर्ध्व युानि कर्माणि (आ) ५६.२३	पिण्डदानं न यस्यामुदा- (प्र) ३५.३४	पितामही सव च (प्र) ५.६६	पितृमातृ निज्ज्ञातं (प्र) २०.२४	पितृ लेभेया तथा मज्जा (प्र) ३.६८
पावर्ध्व स्वायोज्यकथा (प्र) ३५.७६	पिण्ड पार्थाणि (आ) २२०.६	पितामहा सम मातुः (प्र) ३५.१११	पितृमातृ परास्त्वेव ब्राह्मणा (आ) ६६.६	पितृ नाय निजनामनि (आ) १७७.३६
पावर्धोस्वसामग्रीदा- (आ) १५७.२१	पिण्डप्रेते कदत्तूणी- (प्र) ५.२७	पितामहोऽपि च (प्र) ५८.३४	पितृमातृवो वास्त्ये- (प्र) ११.६१	पितृ निजोऽप्युष्मा बाह्ये (आ) १५५.११
परित्प्र प्रत्यङ्गोनाभो (आ) १६६.५१	पिण्डस्य चालनं प्रोक्तं (प्र) ६.५७	पिता रक्षति कोनारे (आ) ११५.६३	पितृपुत्रा समं लोके (प्र) २१.२७	पितृ तात्तुः श्मो दाहो (आ) १४४.४
पार्ष्णी रक्षतु शब्दश्च (आ) १६६.१६	पिण्ड ममनाति क्तं (प्र) १.१३३	पितुः पुत्रेण कर्त्तव्यं (प्र) २६.२३	पितृवोऽपि मायं च (आ) ८५.३	पितृसीतोऽतिशक्तं च (आ) १६७.७
पासलनया लोकांतां (आ) १३५.११	पिण्डानां विविधकृत्या (आ) १५३.५६	पितुः पुत्रेण कर्त्तव्यं (प्र) ३५.१७७	पितृवोऽपि नायं च (आ) २०.४२	पितृसीतोऽतिशक्तः पितुः (आ) १६६.११
पाणिन्यैः तयोर्मये (उ) २६.१६६	पिण्डान्ते तस्य सक्ता (प्र) २६.६३	पितुः शतमृगं दत्तं (प्र) ३६.३१	पितृवोऽपि न कुष्टे (प्र) २०.४२	पितृ सीतोऽपि वा (आ) १५५.२६
पाणुपत्यं देयुक्तं च भ्रैरं (उ) १६.७३	पिण्डान्ध्यापितृपुत्रां च (आ) ८५.३१	पितुः स्वसरां मातृवच (आ) १०५.१०	पितृ विजितानाम्पच (आ) ६५.५१	पितृ विदारः सम्भोहो (आ) १६७.१५
पाषाणाल्यमो धोनिवास (उ) १२.६३	पिण्डादेर्दृष्टेऽहं व्याप्तं (आ) ६८.२३	पितुः कोऽपि रुपादयो (प्र) २५.६२	पितृपुत्रामनपार्थ च (प्र) १४.५३	पितृ क्ते शान्तेऽप्यमर्च्यो (आ) १७७.२३
पाषाणपथतितागं नो (आ) १०६.६	पिण्डाक्षमसूतपाश्यां च (आ) १०६.२४	पितृवः मनुष्याणां (प्र) ३५.१००	पितृपुत्रां च कुर्वं भ्रष्टो (प्र) २६.१३	पितृ हरितपितामः (आ) १६२.११
पाषाणस्त्रादि चक्रं (उ) १.३३	पिण्याकाशमसूतपाश्यां च (आ) १०६.६७	पितृवाराणि धम्यन्ति (प्र) २०.७	पितृपुत्रां च त्रिषं ब्रह्मलोकं (आ) २३.३३	पितृ सीताग नीलसूत्रा (आ) १५६.३५
पावश्य नाश्रयाम्बन् (आ) ५४.३	पितुः श्राद्धभोक्तारो (प्र) १०.११	पितृवाराण ननुत्तारं कृत्या (आ) ६६.२६	पितृपुत्रोऽपि पितृणां दूति (आ) ७६.६	पितृदिभिरयोध्यायां (आ) १५३.८
पाषाण भेदकोरिष्टो (आ) २०५.३४	पितरि त्रपयन्ते (प्र) ३५.१४३	पितृवैतामहो नो (आ) १११.१०	पितृपुत्रद्वयमुनीन भस्या (आ) ३०.६०	पितृताकाशमसूतपाश्यां (उ) २०.३३
पिपता दे च नारयो (उ) १२.३७७	पितरो यान्ति देव्यं (आ) ८८.२८	पितृभ्यश्च स्वया ज्ञो (आ) ५.२०	पितृपुत्रद्वये विविधे (आ) ८६.२६	

पित्रासाकं सा तु कन्या (उ) २३.८	पिषाचवस्समुद्दिष्टा (उ) ११.१४	पीतं घस्तु पुण्यञ्च (आ) १८४.२०	पुण्य कर्मरतागम्यक (प्रे) १५.१६	पुत्रार्था पुत्रमाप्नोति नृपो(उ) २६.२६
पित्रुद्देशेन यः पुत्रैर्धनं (प्रे) ३६.३०	पिषाचा राक्षसा यसा (प्रे) १५.३६	पीतं प्रत्यगिरामूलं (आ) १६.२६	पुण्य क्षेत्रे ययादी च (आ) ५२.१५	पुत्रा शुक्रं मत्स्यमधे (आ) ६५.२०
पित्र्यं नमामि प्रविहार्यैव (उ) २८.६६	पिषाच्याः सम्भवन्ती (प्रे) २८.६	पीतं वृषिकमूलञ्च (आ) १८६.६	पुण्य वाण्यववाऽपुण्यं (प्रे) १.५१	पुत्रिका पतिमोत्रा (प्रे) २६.३६
पिपीलिका व्याप्त इव (आ) १६०.४४	पिष्टकेन सकृद्धीमं (प्रे) ४१.७	पीतरक्ता सिताभासः (आ) १६२.३३	पुण्यं वाप्यथ वापुण्यं (प्रे) २८.२६	पुत्रिणी च विदारी च (आ) १५६.३३
पिप्पली केतकं रुद्र (आ) १८५.३७	पिष्टान्येषां प्रलेपो वै (आ) २०२.६	पीतवर्णां यवेदैव्यः (प्रे) ६.२१	पुण्याभिरभिमन्त्रयापो (प्रे) ४.१७३	पुत्रेण दत्ते ते सत्त्वं (प्रे) ३४.१६
पिप्पलीञ्च हरिद्राञ्च (आ) १८३.१७	पिष्टृणा मव्यधृतेनैव (आ) १८६.६	पीत वस्त्र युगाच्छानां (प्रे) २७.४५	पुण्येषु पर्वतवरेषु च (आ) ७७.१	पुत्रे मित्रे वलत्रे च (प्रे) ३२.६२
पिप्पलीत्रिकला चूर्णं (आ) १८१.३	पिष्टृवाजालीं सधन्या (आ) १७१.३७	पीत वस्त्रा षोडशचक्र (आ) २१७.६	पुण्येस्तीर्थं जलैरेव (प्रे) २२.२८	पुत्रं रघ्वापिता ये च (प्रे) ३.७२
पिपली त्रिकला चूर्णं (आ) १८५.३४	पिष्टृवा तल्पयसा सादं (आ) १८१.११	पीतसारो गुडूच्याश्च (आ) १८६.१	पुनद्रव्यादि सन्त्यग्य (उ) ३६.१३	पुत्रो नास्ति न भर्ता (प्रे) ३४.१२३
पिप्पली नवनीतञ्च (आ) १८२.२२	पिष्टृवालोलुप्य जलाच्छिच (आ) १७२.३	पीता च पाण्डुराशोक्ता (आ) १३३.१४	पुत्रः पीत प्रपीत्रो (प्रे) ८.२	पुत्रो वा सोदरो वापि (उ) १३.१५
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) १७७.५१	पिष्टृवा वै मासतोमूलं (आ) १८६.४	पीताशुक्रं चतुर्बाहुं (प्रे) १.१६	पुत्र पीत्रादिकं त्यक्त्वा (प्रे) ३८.३०	पुनः परदिने प्रातः स्वामि (उ) २७.११
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) १८३.२	पीठस्याप्राच्याप्यधस्तात् (उ) २४.८३	पीताश्वगन्धा पयसा (आ) १७२.२५	पुत्रलाभः स्त्रियः पुष्टि (आ) ४७.३४	पुनः परदिने प्राप्ते (उ) २७.२८
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) २०४.६६	पीठस्योर्ध्वं त्वीशकोणे (उ) २४.८६	पीतेन पीतनीलाभं (आ) १५७.२४	पुत्रार्थं वृद्धं स सोभायं (आ) ६६.४१	पुनः पुनर्बर्चनं मे कथं (उ) १८.५५
पिप्पली मधुरानाञ्च (आ) १८३.१६	पीठस्योर्ध्वं नैऋतस्योर्ध्वं (उ) २४.८५	पीतोऽखिलज्वरहरः (आ) १७५.६	पुनस्तु बाधवैः सादं (प्रे) १५.१२	पुनः पुनः महानद्यां (आ) ८४.६
पिप्पली मधुसंयुक्ता (आ) १७१.३६	पीठाद्वहिः पूर्वभागे (उ) २४.१०३	पीनसखसकालं च (आ) १५२.१४	पुत्रादिकं दमनकंदमना- (आ) १२६.२२	पुनरप्यर्चयेद्विष्णुं (प्रे) ४४.१०
पिप्पली लोहं चूर्णं तु (आ) १७७.७२	पीठाश्वजैः तु ब्रह्मयादी- (आ) २४.६	पीत्वा क्षीरं क्षौद्रयुतं (आ) १२२.२७	पुत्रादिना यदारब्धं (प्रे) ४५.२१	पुनरागत्य सा देवी (उ) २७.२६
पिप्पलयमृतभूमिन्च (आ) १७१.३८	पीठयन्ति ज्वरीभूय (प्रे) २०.६	पीत्वा तदुदकं क्षीतं (प्रे) २७.१३	पुत्रादिभिः कृताभ्येत्स्युः (प्रे) १०.८२	पुनरुत्तं प्रवक्ष्यामि (प्रे) ३५.४
पिबेच्छत्सलिमूलं यः (आ) १६१.३	पीठयन्ति न तं यान्याः (प्रे) ३४.८७	पीत्वा भल्लातकं तैलं (आ) १७१.२७	पुत्रादीनामैहिकं वासुदेव (उ) २५.१६	पुनर्भाजः पुनः क्षं च (प्रे) ४६.१६
पिबेन्नाञ्जलिना सोमं न (आ) ६६.४२	पीठितो स्वरकाऽस्मिन् (आ) १५८.१६	पुच्छं संगृह्येन्नाभ्रं (प्रे) ४७.३४	पुत्राः पीत्रास्तथा (प्रे) ३०.२६	पुनर्बन्धन्यान्मर्थस्त (प्रे) २४.४३
पिबान्नेस्तुरगैर्युक्तः (आ) ५८.२४	पीतः क्षुरविषाणेषु (प्रे) ६.२०	पुटद्वयं गृहीत्वान्नं (आ) १३२.१५	पुत्राभावेतु पत्नीस्याद्- (प्रे) १३.१६	पुनर्बन्धानं ब्रूहि संक्षेपेण (आ) ३६.१
पिषाचत्वं स्थिरं तस्य (प्रे) ५.५१	पीतं तर्कण मूलं च (आ) १७७.५४	पुण्डरीकं विष्णुलोकं (आ) ८३.६२	पुत्रायस्य न विद्यन्ते (प्रे) १३.१७	पुनर्देवानं ब्रूहि ह्युपेक्षा (आ) ३४.१

पुनर्ध्यानं समाचक्ष्व (आ) १६.१	पुराङ्गतपुणे बीद्र रुद्रभाष्यं (उ) १७.४	पुरीषं वाताविष्मूषसंग (आ) १५६.४८	पुष्पं रात्र्यन्धतां हन्ति (आ) १७७.५	पूजयेद्गन्ध पुष्पाद्यै (आ) ३३.६
पुनर्नवाववाधकल्किः (आ) १७०.६५	पुराणं पुष्यः प्रोक्तो (आ) २.२१	पुष्पकुत्सान्मर्मदायां (आ) १३८.२६	पुष्पाक्षरैश्च सम्पूज्य (त्रे) ४.६३	पूजयेन्मण्डले शम्भुं (आ) २२.१०
पुनर्नवाय वषट्मिः (आ) २०४.३	पुराणं गारुडं पुष्पं (त्रे) ४६.१३२	पुष्पं पुष्करक्षेत्रवीथं (आ) २३३.४	पुष्पाक्षरैश्च सम्पूज्य (त्रे) १५.४४	पूजा काय्या महादेव (आ) ३४.४८
पुनर्नवामृता दूर्वा (आ) १८४.१७	पुराणं गारुडं रुद्र प्रोक्तं (आ) २४१.१	पुष्पाक्षमविरिचानुजातः (उ) १८.२	पुष्पाणि पञ्चरत्नानि (आ) १८५.१७	पूजा काले देवदेवस्य (उ) १३०
पुनर्नवाया मूलञ्च (आ) १६१.१	पुराणं गारुडं वषट्मि (आ) १.११	पुष्पाक्षयो हृदिः साक्षाद् (उ) ११.१	पुष्पासुष्ठं विचिन्वीन (आ) १११.३	पूजां कृत्वा भूवराहस्य (उ) २६.७३
पुनर्नवाया शुक्लायां (आ) १६०.६	पुराणं गारुडं सारंगपुरा (आ) २.८	पुष्पाक्षयो हरिस्तस्मात् (उ) ३.५८	पुष्पादिदाता रूपेण (आ) १२६.४	पूजा चाक्षारसकस्यादे (आ) १८.१३
पुनर्नवं करिष्यामि (त्रे) ३२.६४	पुराणं धर्म शास्त्रं च. (आ) ८७.६४	पुष्पोत्तम राजस्य (आ) ८६.२०	पुष्पादीनां छेदने चैव (उ) २६.६६	पूजा दमनकः शम्भो- (आ) १७.६
पुनर्वसुस्तथादित्यास्तित्थ्य (आ) ५६.३	पुराणं धर्मशास्त्रञ्च (आ) २२३.२१	पुष्पोत्तमश्चाष्टमः स्थानव (आ) ६६.३	पुष्पालंकार वस्त्राणि (आ) १२८.६	पूजानुक्रमसिद्धयर्थं (आ) १२.१
पुनश्च तद्वन्मरणं जन्म (त्रे) ३२.७१	पुराणं पुण्ययेत्युज्ज्वं (त्रे) ४६.१३४	पुष्पाक्षरमारुह्य कल्पिता (उ) २.१०	पुष्पेण तु समपिष्टवा (आ) १८२.१६	पूजां आर्द्रं पिण्डदानं (आ) ८१.१४
पुनश्चिरायुषो भूत्वा (त्रे) २५.२५	पुराणसंहिता कर्त्ता (आ) २.५२	पुरे पाटलिपुत्रास्थे (आ) १३२.६	पुष्पैर्वित्तानिर्बहुलैरादि- (आ) ४८.२०	पूजा सदा देव देवस्य (उ) २४.४२
पुनश्चिरायुषो भूत्वा (त्रे) २६.६२	पुराणे गारुडे सर्वं गृह्यो (आ) ३.५	पुरे स तत्र विधाय (त्रे) १६.४	पुष्पः पुनर्वसुश्चैव रेवती (आ) ५६.४८	पूजा विधिं प्रवक्ष्यामि (आ) ३४.८
पुनः सूर्यार्चनं वषट्मि (आ) १७.१	पुरा तु दृष्ट्वा साकं (उ) २७.२३	पुरो विनश्यत्तिमिरं (आ) १५५.१२	पुष्प स्नानदिकं (आ) २१३.१११	पूज्या द्विजानां कुमुदेभ्यु- (आ) ८६.३६
पुनोहि गार्ध सर्वदा (उ) ८८.१४५	पुरा श्रेतापुणेतात (त्रे) २७.५	पुर्यष्टकं परित्यज्य (आ) २३५.२१	पुष्पे लज्जालुकांमूले (आ) १६१.४	पूज्य शोणिततोयादय (त्रे) ४७.३
पुलागस्य वनानि चंपक (उ) २५.५६	पुराधोता च या विद्या (आ) ११३.२४	पुनस्त्यः पुलहश्चैव (आ) ५.३०	पुष्पेष्वेताकं मूलान् तु (आ) १६१.५	पूर्ये पूरिता गवा (आ) २०.२१
पुलागमनकाद्यस्मात् (त्रे) २१.३२	पुरा मां गुरुः पक्षी (आ) २.४६	पुलिन्दाश्मक जीमूतनय (आ) ५५.१५	पूजयामास विधिवन् (त्रे) ६.४०	पूर्य पूर्य मखत्रतं (आ) ४२.२३
पुनः स्यादति विस्तीर्णं (आ) ६५.८८	पुरा मां गुरुः पक्षी (आ) २.४६	पुलोमजा मंत्रचुम्बस्य (उ) २८.५५	पूजयित्वा पवित्रार्चनं (आ) ४४.१	पूज्य चन्द्रनिभः शंखः (आ) ११.४२
पुनस्कोत्साह बलधन- (आ) १६७.२१	पुरा रक्षांसमीशान्या (आ) १३.१३	पुण्यसंघमृतं दद्यात् (आ) ४२.१२	पूजयेच्छुबल पुष्पैश्च (त्रे) ३०.४०	पूज्यं चन्द्रमुखो कन्या (आ) ६४.४
पुनश्चरगृहे सत्त्वं (त्रे) ३४.८६	पुरा वयं तु शान्ताः स्म (उ) १७.१६	पुण्यमष्टभातं जल्पवा (आ) १८३.१३	पूजयं निलहोर्मैश्च (आ) १२६.१६	पूज्यं ज्ञानं ममास्त्वैव (उ) १२.४३
पुरः पत्तनखर्भटाङ्ग (त्रे) ७.७८	पुराह वैश्यजातीयः साकं (त्रे) ७.६२	पुण्यं च वल गुंजाया (आ) १८६.१४	पूजयेत्स्वरमां देवीं (आ) ३४.४०	पूज्यं ज्ञानं सदाप्यस्तीत्येव (उ) १२.४४
पुरमध्य प्रवेगे तु (त्रे) ३३.२४	पुरीद्वारवती नो या (त्रे) ३८.६	पुण्यं यत्र न दृश्यते (त्रे) २०.३८	पूजयेदतिथि नित्यं (आ) ५०.७५	पूजयिन्व ज्ञान वेदोऽपि (आ) १२.२७

पूर्णे तु पञ्चमे वर्षे (अं) २५.२	पूर्वादावर्चयेद्देवानिन्द्रा- (आ) १६.६	पूषा च सुराचर्षाता (आ) ५८.१४	पृथिव्यां सीयते पृथ्वी (अं) ३१.२६	पौर्णमास्यां मृतो योऽसौ (अं) ३४.५७
पूर्णे संवत्सरगते (आ) २२४.७	पूर्वादिक् क्रमेणैव (आ) १६७.४४	पृच्छकस्य वचः श्रुत्वा (आ) ६७.४१	पृथिव्याश्च तुरतात्मा (अं) ६.३	पौलोमाः कालकञ्जप्रपञ्च (आ) ६.५३
पूर्णे संवत्सरे तेषामित्थं (अं) ४४.६	पूर्वादिक् पीठसोपानरूप- (उ) २४.६५	पृच्छार्थं हितमन्विच्छन्- (अं) २.१५	पृथुच्छिद्रः स्मृत चक्रः (आ) ४५.२३	पौषमासस्य रोहिण्या- (आ) ६६.४६
पूर्तिर्देवा क्रियते कर्मणां (उ) २६.६८	पूर्वादिभिः समारम्भ (आ) ४८.७	पृथक् शरावयोर्देवा- (अं) ३४.४७	पृथुविपृथु विचित्रस्य (आ) १३६.४५	प्रकटनिकटोपस्य (आ) ६८.४०
पूर्वं कर्म कृतं भोगैः (आ) ८८.१७	पूर्वादिषु च पद्मेषु (आ) ३४.२४	पृथक् कुम्भेततः स्वाप्याः (अं) ४.१०७	पृथुलयाप्रचण्डाश्च (आ) ६५.११५	प्रकल्पतेऽनीभारस्य (आ) १५७.५
पूर्वकर्म विपाकेन प्राणिनां (अं) २५.३	पूर्वादिषु प्रदेष्टुं (आ) ३४.३६	पृथक् चित्तां समारम्भ (अं) ४.६६	पृथुलासस्तस्य (आ) १३६.७४	प्रकल्पयति पात्मान- (अं) ५.१४४
पूर्वकाले मृतानाञ्च (अं) ३१.२६	पूर्वादीभान पय्यन्ता (आ) १६.१७	पृथक् पृथक् च पिण्डेन (अं) २६.४२	पृथुभ्रवसोऽभूतस्य (आ) १३६.२६	प्रकृतिः कोस्तुभवीचः (आ) १५.७७
पूर्व्वं जग्मानि वैश्वोऽयं (अं) ६.५०	पूर्वाह्ण एव कुर्वीत (आ) २१३.७३	पृथक् समस्तं मेधावी (आ) १२६.२७	पृथिनपर्णा वलाचित्क- (आ) १७०.११	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्व्वं फल्गुनी शुक्लं च (आ) ५६.३६	पूर्वं कामरूपाय (आ) १६८.२	पृथक् सान्तपने त्रैलोक्यं (आ) १०५.६१	पृथतादृष्टपदो जज्ञ (आ) १४०.२४	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं गर्भं संभाषोऽयं समये (उ) १६.७७	पूर्वं किरातास्तस्यास्ते (आ) ५५.६	पृथक् सान्तपने त्रैलोक्यं (आ) १०५.६१	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं दिनपतिं भूवते (आ) १६.५	पूर्वं तु बासुदेवाय (उ) २४.१०५	पृथक् सान्तपने त्रैलोक्यं (आ) १०५.६१	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं पशुवाचश्चरन्त्यायै (आ) ११४.५३	पूर्व्वं तु श्रोधरं देवं (अं) २७.४६	पृथिवी दह्यते तेन (अं) ४६.३८	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं मधुरमस्मीयाः (आ) २१३.१४६	पूर्वं पूर्वाच पूर्वस्मात् (आ) २०६.२७	पृथिवी पश्चिमे पद्मे (आ) १६७.३८	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं शरीर शरीरे (आ) १४७.३४	पूर्वं विष्णुं विष्णुतयो (आ) २८.५	पृथिवी पादयोर्देवात् (आ) १६७.२२	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं हि सृष्टिः प्रतिपाद्यते (उ) १.४४	पूर्वं गेन यो दद्यात् (आ) ४२.२४	पृथिवी विषयं सर्वं- (आ) ६.२६	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं रक्तस्य कृष्णञ्च (आ) १६४.२६	पूर्वोत्तमेव कर्तव्यमहिते (अं) २५.१२	पृथिव्या च बिहोमश्च (आ) १४.१०२	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं रूपं च पूर्णं च पूर्णं (उ) ३.५	पूर्वोत्तमेव ययाताम्- (आ) १६७.६१	पृथिव्याः परमात्मा च (आ) १५.६४	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं वास्यात्सौरभम् (आ) २११.५	पूर्वोत्तमेव ययाताम्- (आ) १६७.६१	पृथिव्याः परमात्मा च (आ) १५.६४	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं संस्थां जपं स्तौयेत् (आ) ३६.६	पूर्वोत्तमेव ययाताम्- (आ) १६७.६१	पृथिव्याः परमात्मा च (आ) १५.६४	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२
पूर्वं स्थापितपात्र (आ) २१८.२६	पूर्वोत्तमेव ययाताम्- (आ) १६७.६१	पृथिव्याः परमात्मा च (आ) १५.६४	पृष्टः श्रौचिकिनोवाच (आ) ८६.१	प्रकृतेः परिवर्तः (अं) २०.२२

प्रच्छेदनाद्युद्योगेन (आ)	१४६.१६	प्रणवे नित्य युक्तस्य (आ)	२१३.६८	प्रतिबिम्बः कथं जीवोभवे (उ)	२.१३	प्रत्यब्धं यो यथा कुर्व्यात्तया (शे)	५.७७	प्रथमेऽङ्गि तृतीये च (शे)	३४.३६
प्रच्छाद्यते तत्त्वगोप्यानि (उ)	२०.३५	प्रणाम काले देव देवस्य (उ)	२६.६७	प्रतिबिम्बस्य शाब्दायो (उ)	२.१४	प्रत्यब्धं धादमेवं ते (शे)	४५.१	प्रथमेऽङ्गिः तृतीये वा (शे)	५.१५
प्रजानां सर्गं कर्तुं ह्य (आ)	८६.६५	प्रणाम पूर्वकं भक्त्या (आ)	२२७.६	प्रतिमर्षोऽवपीडय (आ)	१७२.३०	प्रत्यहं च प्रदातव्यं (शे)	३१.७	प्रथमेऽङ्गि तृतीये वा (शे)	५.७१
प्रजापतित्वं संप्राप्त्य (आ)	६.१३	प्रणाममौलस्य गिरः (आ)	२३०.४०	प्रतिमासं प्रदातव्यं (शे)	३४.५४	प्रत्याकृष्टेन्द्रियत्वाच्च (शे)	७.५	प्रथमेऽङ्गि द्वितीये च (शे)	३४.१३
प्रजापतिः शाश्वतश्च (आ)	१५.१२८	प्रणिपत्य रुचिर्भक्त्या (आ)	८६.६३	प्रतिमास्यानि चान्यानि (शे)	६.४८	प्रत्यागतश्चेन्नानाति (शे)	४५.२०	प्रथमेऽङ्गि हरेः पादो (आ)	१२३.८
प्रजापतित्वं भविता (आ)	८६.८	प्रणिपातैः स्तवैः (शे)	३२.६१	प्रतिरोममिनि कृद्धा (आ)	१४६.२४	प्रत्याहारोधारकश्च (आ)	१५.१५३	प्रथमेन ज्येष्ठस्वप्नं (आ)	२२६.१६
प्रजापतेः कश्यपाय (आ)	८६.५५	प्रतप्तं कास वेगे ज्योति- (आ)	१४६.८	प्रतिरूपानि कुर्वन्ति (आ)	९८.४५	प्रत्युपस्य विदुः पुत्रं पुत्रि (आ)	६.३६	प्रथमोऽष्टाक्षरैः पादो (आ)	२११.१
प्रजाः पानयते नित्यं (शे)	२७.७	प्रतपन्ति सदातत्र प्राणिनो (शे)	३.३३	प्रतिश्लोमपुत्रं तां (आ)	२१२.२	प्रत्येकं तिलसंयुक्तं (आ)	५२.१८	प्रथमो महतः सर्गो विरूपो (आ)	४.१४
प्रजावन्ति प्रदुतोऽहं (शे)	७.६६	प्रतिक्षणं भयं कालः (शे)	४६.३६	प्रतिश्रुत्य द्वित्रेभ्योऽर्ध- (शे)	२.८३	प्रत्येकं त्रिविधः सोऽपि (आ)	२९६.१४	प्रदक्षिणं ततो जप्यं (आ)	३१.२०
प्रज्वाल्य वह्निं विधि (आ)	५०.३२	प्रतिक्षणः क्षत्रवृद्धात्- (आ)	१३६.१६	प्रतिषिद्धन्निवृत्तिश्च (आ)	२१३.१८	प्रत्येकं पंचछा वीरो (आ)	१६६.५	प्रदक्षिणं दुर्लभं वै मुरारि- (उ)	१६.४०
प्रज्ञाहीनस्य पठनं (शे)	४६.८२	प्रतिग्रहाध्यापनं याज्ञेयु (शे)	४२.२१	प्रतिष्ठानां सर्वदेवानां (आ)	४८.१	प्रथमं गुणसम्पदाभ्युपेतं (आ)	६८.४२	प्रदक्षिणोपवीतेन (आ)	२१८.२
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ (आ)	२२८.६	प्रतिग्रहाजिना विप्रं (आ)	२१३.१०१	प्रतिष्ठाप्य न तद्युग्मं (शे)	४१.११	प्रथमं विष्णवे दद्यात् (शे)	४४.१६	प्रश्नाद् पवीणस्तु (शे)	४४.२६
प्रणम्य दंडवद्वाजां (शे)	६.१३८	प्रतिग्रहोऽधिको विप्रे (आ)	६६.२७	प्रतिष्ठायस्य देवस्य (आ)	४८.२६	प्रथमं व्याहृतिर्होमः (शे)	४१.८	प्रवरं हरते रोगं नात्र (आ)	२०२.६
प्रणम्य देवमीशानमजं (आ)	१६४.२	प्रतिच्छन्दकभेदेन (आ)	४७.४१	प्रतिष्ठा वायु देहेषु (शे)	२३.३	प्रथमा ज्ञानरेखा तु (आ)	६३.१७	प्रवीप्तादिध्यातये च दहृष (शे)	५.६१
प्रणयेन स्खलद्वाचः (शे)	७.६६	प्रतिज्ञो नृपः पश्चादेव (शे)	७.८४	प्रतिस्वत्सरं पालन्तेको (शे)	८.४	प्रथमा भावना पूर्व (आ)	४६.१६	प्रचुम्नः पातु मे द्राघ- (आ)	१६४.६
प्रणवं चिन्तयेद्भ्योऽग्नि (आ)	६.६	प्रति जन्म प्राचान्ते (शे)	४६.१०	प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो! (आ)	१३.४	प्रथमेऽङ्गि च षडालो (शे)	३२.६	प्रष्टुम्नमनिरुद्धं च (आ)	३२.१५
प्रणवस्तत्सदित्येतद (आ)	११.३६	प्रतिपक्ष्यमावास्या (आ)	१२८.१७	प्रत्यक्षमपि यद्वद्व्यं (आ)	२३६.२७	प्रथमेऽङ्गि य द्द्वद्व्यं (शे)	५.२१	प्रष्टुम्नश्चास्तेष्वप्य (आ)	१३६.६३
प्रणवादिनमश्नाते (आ)	१६७.१७	प्रति पद्यं भक्त्याशी (आ)	१२६.२	प्रत्यब्धञ्च न चक्षाद् (शे)	५.६३	प्रथमेऽङ्गि यो दद्यात् (शे)	५.२०	प्रष्टुम्नः) षडुभिरैव (आ)	४५.२६
प्रणवाद्यिकारान्त (आ)	१६.६४	प्रतिपाद्या मुख्यतया (उ)	१.८६	प्रत्यब्धं पितृभ्रातृभ्यां (शे)	२५.३८	प्रथमेऽङ्गिनिः यः पिण्डस्तेन (शे)	३४.४८	प्रष्टुम्नयादिदेवाया (आ)	३२.३१
प्रणवेन च सख्यो वै (आ)	१५.१२६	प्रतिपिण्डः क्षुत्तप्तोमः (आ)	१४०.३८	प्रत्यब्धेवं यः कुर्व्यात् (शे)	४५.१३	प्रथमेऽङ्गिनिः यः पिण्डो (शे)	३६.४१	प्रष्टुम्नयानिरुद्धया (आ)	१६५.२

अध्वान पुरुषाभ्यां च (प्रे) १.२०
 अमष्टज्ञान विज्ञानो (आ) १५०.१५
 अपच्छ तं गुरुं देवीनाथ (उ) २७.२२
 अपितामहोदक्षिणतः (प्रे) १०.२८
 अपुन्नाटमुबीजानिधात्री (आ) १७१.२०
 प्रबोधेन विहिनश्चबुद्ध्या (आ) १५.६६
 प्रभवं सर्वदुःखानामालयं (प्रे) ४६.४७
 प्रभवः सर्वरोगाणाम- (आ) १६८.३८
 प्रभाते मलमूत्राभ्यां (प्रे) ४६.५४
 प्रभावकाठिन्यगुरुत्वयोगे (आ) ७०.१२
 प्रभतञ्च यदा सत्त्वं (आ) २२३.२४
 प्रभूतमूत्रमल्याविडभ्रष्टा (आ) १५६.१६
 प्रभूतान्यपिश्वित्राणि (आ) १६२.३०
 प्रमाणं देवताः सन्तु (आ) ८३.३६
 प्रमाणं शौचसंख्याया (आ) २१३.३७
 प्रमाणवद्गौरवरश्मि- (आ) ६६.४३
 प्रमातामहश्च तथा (प्रे) ३५.३
 प्रमादात्कुर्वतां कर्म (आ) २३०.१३
 प्रमादादिच्छयामर्त्यो (प्रे) ४४.२४
 प्रभूक्तो नरकाद्यापि (आ) २२५.२१

प्रमेहाणां निदानन्ते (आ) १५६.१
 प्रमोहस्तमकः कासो- (आ) १६०.१५
 प्रयच्छति यथा राज्यं (आ) ६६.४५
 प्रयताकृतिवर्णस्तु (प्रे) ४६.३२
 प्रयागारुख्ये माधवस्यापि (उ) १६.४७
 प्रयागे नैमिषेयच (प्रे) ३४.१०३
 प्रयाण काले संस्मरेत्ता- (उ) २६.६२
 प्रयाणे च प्रवदते (प्रे) ५.१३१
 प्रयाति दारुणे मार्गे पाप- (प्रे) ५.६२
 प्रयान्ति प्राणिनस्तत्र (प्रे) ३.३६
 प्रयोगपूर्वं दाहस्य (प्रे) ४.४३
 प्रयोगपूर्वं भर्त्तरिं (प्रे) ४.६०
 प्रयोगविधिना ब्रह्मा विषवं (प्रे) २.२०
 प्रलयं जगतो वक्ष्ये (आ) २२३.४
 प्रलयाम्बुदनिर्घोष (प्रे) १५.२०
 प्रलये समनुप्राप्ते जीवाः (उ) २.११
 प्रलये समनुप्राप्ते लक्ष्म्या (उ) २.२७
 प्रलापश्चित्तविभ्रंशो (आ) १५४.१२
 प्रलापोग्लानिश्चिर (आ) १४७.७४
 प्रलिम्पन्निव गात्राणि (आ) १४७.७७

प्रलेपः श्लीपदं हन्ति (आ) १७०.७०
 प्रवक्ष्यामि हरेर्ध्यानं (आ) ६२.२
 प्रवक्ष्याम्यधुना ह्येतद्- (आ) १३.१
 प्रवज्याऽगमनाद्राजन् (प्रे) २.८२
 प्रवर्तते सवक्त्रेण (आ) १४६.५
 प्रवहानंतं राक्षस्ये श्रणु (उ) २६.१
 प्रवाति तेन पात्यन्ते तेषां (प्रे) ३.३८
 प्रवान्ति वायवोरुक्षा (प्रे) ६.२७
 प्रवाल वज्रहृत्तारो (प्रे) २७.३८
 प्रवासमन्तरेणापि स्यातां (प्रे) ४५.१८
 प्रवाहा विशकैर्युक्तायम (उ) २२.२६
 प्रविशेत्स नवे देहे (प्रे) ३.६६
 प्रविशेयुः समालभ्य (प्रे) ४.८८
 प्रवृत्तस्नेहपानादेः (आ) १६१.३७
 प्रवृत्तिमार्गेण न पूजयति (उ) १.३८
 प्रवृद्धवायुना मूत्रे (आ) १५८.३६
 प्रवेशनादिकं कर्मप्रेत- (आ) १०६.१०
 प्रशशंसुस्तथान्योन्यं (प्रे) ४७.५१
 प्रशशंसुस्तथान्योन्यं (प्रे) ४६.१२६
 प्रशस्ता चोत्तरे यात्रा (आ) ६१.११

प्रशस्ता दक्षिणा नाडी (आ) ६७.१६
 प्रसंगात्कर्तव्यव्यामि (आ) ४५.१
 प्रसन्न वदनं सौम्यं (आ) ३०.११
 प्रसन्नो भव मे श्रीमन् (आ) १२४.१६
 प्रसादं कुरु मे मोहं (प्रे) ११.३
 प्रसादानां च वक्ष्यामि (आ) ४७.२१
 प्रसादानां लक्षणं च वक्ष्ये (आ) ४७.१
 प्रसूति पत्नी संस्पर्शाद (आ) २२२.३६
 प्रसूतिमसृजद्ब्रह्मा (उ) १३.३५
 प्रसूतिं चैव दक्षाय देव (आ) ५.२५
 प्रसूत्यनन्तरं जातो वसिष्ठो (उ) ७.४५
 प्रसेकः पीनसः श्वामः (आ) १५२.१६
 प्रसेको मुखमाधुर्यं (आ) १५२.८
 प्रसेनाश्चापरः ख्यातो (आ) १३६.४१
 प्रस्तार आद्यगोऽथोलः (आ) २१२.१
 प्रस्थद्वयं माषकस्य (आ) १६२.४२
 प्रस्थं कटुकतैलस्य (आ) १६२.२८
 प्रस्थानस्यापि न ज्ञातो (प्रे) ४५.१७
 प्रस्वेदमल दुर्गन्ध (आ) १६२.२३
 प्रहर्षेण हरेस्तुल्यान्संबंदा (उ) २८.६१

प्रह्लादानं तरं गंगा भार्या (उ) २६.३
 प्राकारं तद्वहिर्दद्यात् (आ) ४६.१६
 प्राकृतैः कर्मपाशैस्तु (प्रे) २४.३१
 प्राकृतो वैकृतश्चापि (आ) ४.१६
 प्रागुदक्षिरसं वापि (प्रे) ३२.८८
 प्रागुदग्वा कृतेनेह (प्रे) ३२.६८
 प्राग्रूपं तस्य हृत्याश्व- (आ) १५०.५
 प्राग्रूपाङ्गस्य सदनं (आ) १५७.१८
 प्राङ्नाड्यां हृदये चात्र (आ) २२६.२१
 प्राङ्मुखः सततं विप्रः (आ) ५०.२१
 प्राङ्मुखेद्दङ्मुखं दीपं (प्रे) ३१.६
 प्राचीनं बहिस्तत्पुत्रः (आ) ६.१०
 प्राचीनावीती पित्र्ये तु (आ) ५०.६२
 प्राचीनावीतिनः सर्वे (प्रे) ४.७३
 प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो (आ) १३.२
 प्राजापत्यन्त दन्तेऽपि (आ) १०३.२
 प्राजापत्यन्तु तत्स्याच्च (आ) २२२.६१
 प्राजापत्येन तत्सुल्यं (आ) २१३.१३१
 प्राण प्रयाण समये (उ) ७.६३
 प्राणप्राणो महाशान्तो (आ) ४.८८

प्राणस्वहंकार एव हं (आ) २८.३६	प्राणोऽपान स्तथा ध्याने (आ) १५.६६	प्राप्त्यानुज्ञां विमोहेण (आ) ५०.३३	प्राशयेन्नित्त्व वप्राणि (त्रे) ५.२
प्राणः स्वदेहगो (आ) २३८.१२	प्रातः काले च मध्याह्ने (आ) ५०.३१	प्राप्त्यावधि कुलं कालं (आ) २३५.३०	प्रसादाराम दुर्गेषु देवालय (आ) ५६.३
प्राणाख्याः गतसंख्यास्तु (आ) ८७.४४	प्रातः प्रातः प्रपश्यन्ति (त्रे) ३८.१४	प्रायशः सम्भवत्यत्र (त्रे) ३२.१५	प्रियंयुः कंगुका शंवा (आ) २०४.७०
प्राणाविकं पंचहोमेचा (उ) २६.५१	प्रातर्महागतो भार्या (आ) १२४.६	प्रायशः सुकुमाराणां (आ) १९७.२	प्रियंयुः निम्बं विरुट् (आ) १६३.४
प्राणादिसुखं पर्यता अंशा (उ) १६.६५	प्रातर्देव ! चतुर्दश्यां (आ) १२४.१२	प्रायश्चित्तं प्रकल्प्यं (आ) १०५.४८	प्रियंयुमनुकाचैव (आ) १७६.५
प्राणादीनाञ्च (आ) १६७.५१	प्रातः संध्यामुपासीत (आ) ६६.६	प्रायश्चित्तं विभुद्वाप्तो (त्रे) २.२६	प्रियंयुगानमकुण्ठस्य (आ) ११४.२७
प्राणान पानास्तदुच्य (आ) १६१.३	प्रातः संध्यामुपासीत (आ) २१३.२६	प्रायश्चित्तादि वक्ष्येऽहं (आ) २२२.१	प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत- (आ) ५.२४
प्राणानायम्य सम्प्रोक्ष्य (आ) ६४.११	प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि (आ) ४२.१६	प्रायश्चित्ताग्न्येषोवाणि (आ) २३०.४	प्रियाप्रिय परिष्कृते (आ) २१३.१०
प्राणापानौ समानश्च (त्रे) ३२.४५	प्रातः स्नायीतथा- (आ) २१३.१२२	प्रायश्चित्ते कृते दद्याद (आ) २२२.४६	प्रियालार्पेः ष्व च (त्रे) ५.१४२
प्राणाधामन्यं कुप्यति (आ) १०५.४५	प्रातः स्नाथो भवे- (आ) २१३.१२३	प्रायश्चित्त्वागताले (त्रे) ४.५	प्रियो विवाह्यश्च तथा (आ) ६६.२१
प्राणाधामं ततः कृत्वा (आ) ५०.१६	प्रापयन्ति वशं मृत्यो- (त्रे) २४.१५	प्रायश्चित्तेष्वोचोर्णेषु (त्रे) ४६.६	प्रोत्थां पुनस्त्यभाव्यायां (आ) ५.१४
प्राणाधामन्यं कुर्यात् (आ) १०५.४४	प्राप्तं प्रारब्धलेशास्तु (उ) ११.३६	प्रायस्तु यत्तद् दन्दोत्था (आ) १६०.४८	श्रीयते मत्वा ब्रह्मा (उ) ११.३४
प्राणाधाम सहस्रैस्तु (आ) २३०.१६	प्राप्तं सुकृतिनं दृष्ट्वा (त्रे) १८.६	प्रायेण चोर्ध्वं काश्यपं च (आ) १६४.२२	श्रीयतामिति चाहेः (आ) ६६.२६
प्राणाधाम दशाष्टौ (आ) २२६.२०	प्राप्तम्यमर्थं लभते (आ) ११३.२३	प्रायेणामाशयं मृल्लुत्तेक- (आ) १६३.१६	श्रेतः कोऽप्यले कस्मात् (त्रे) १.२८
प्राणाधामैर्द्विदश- (आ) २३५.२८	प्राप्ता देवाश्च देवत्वं (आ) २२६.४०	प्रारब्धतपसां स्त्रीणां (आ) १२८.१८	श्रेतत्वं कर्मभावेन (त्रे) २२.४६
प्राणाधामो जपश्चैव (आ) २३५.२२	प्राप्तांश्चकृपादि समस्त (उ) २.३०	प्रारब्धमात्रं विप्रस्य (त्रे) ७.४१	श्रेतत्वं सुस्मिन् (त्रे) २७.३०
प्राणिस्तः शिल्पः (आ) १५.१३७	प्राप्नुवन्ति पराः प्राजाः (आ) २२६.६	प्रारब्धव्ये निरुद्योगी (त्रे) ५६.३१	श्रेतत्वं सुस्मिन् तस्य (त्रे) ६.४६
प्राणोदकान् वाहीनि (आ) १५०.४	प्राप्तोति च मुहुः (आ) १६६.२०	प्रावृट्काले तु ये मर्यां (आ) ४३.५	श्रेतत्वं सुस्मिन् तेन मम (त्रे) ६.५७
प्राणेश्वरं शरदं च (आ) १६.१	प्राप्नोति पुरुषः सम्यग् (आ) २३४.५६	प्रावृट्काले मम गृहे (त्रे) ६.८७	श्रेतत्वांश्च येन (त्रे) २७.२
प्राणोपानः समानश्च (आ) २४०.४	प्राप्यते शकुनिच्छेद (त्रे) ३.२२	प्रावृता जगती कार्या (आ) ४७.४७	श्रेतत्वे हि प्रमाणं च (त्रे) २१.३

श्रेतः दोषः कुले यस्य (त्रे) २०.४५
श्रेत पिण्डं प्रदद्याच्च (त्रे) ४.६६
श्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च (त्रे) १५.५२
श्रेत पिण्डं बहिर्यथाहर्ष- (त्रे) ५.१७
श्रेत भावो मयास्वतः (त्रे) २१.२०
श्रेतयोनिविनाशाय (त्रे) २७.४३
श्रेतस्य तत्र दातव्यं (त्रे) ३७.६
श्रेतस्य प्रतिमा ह्येषा (त्रे) ३४.६६
श्रेतस्यैव विनृण्ठन्ति (त्रे) १८.३६
श्रेतानां शृणु पशोन्द्र (त्रे) १०.४
श्रेताय पिण्डोदातव्यो (त्रे) ५.७४
श्रेता शौचं प्रवक्ष्यामि (आ) १०६.१
श्रेताः संगमज्ञेन (त्रे) ७.१०२
श्रेतो भुत द्विजातीनां (त्रे) ४०.३
श्रेतोभुतास्तु पितरो (त्रे) ३४.१४२
श्रेतोऽप्ययं सविदग्ध (त्रे) ६.७३
श्रेतः प्रेरयन्मुद्रं स्वयं (आ) १५०.६
श्रेतस्त्वैवजगस्त- (आ) २०४.५६
श्रेतान्करदातारो (आ) ६५.४३
श्रेतवैराग्यमास्थाय (त्रे) ४६.११२

लास्यप्र गदैवाध्याः स्थातु (आ) २०.५.६	बदरीफल मात्रं च वतुलं (उ) २६.७७	वलमर्ग समस्य्य (आ) ६६.२७	बहुपाद्य सुपाञ्चैव (आ) १५.१२०	वातहत्या लवणनाप्तौ (आ) १०८.२६
फ	बदरीफल मात्रं च वतुलं (उ) २६.६३	बलवर्ण प्रणाशना (आ) १६७.४५	बहुपादाद्य सुहृदाश्च (आ) ११५.३	वातहरिर्वात रुच्यं (उ) २२.७४
फणोन्मना प्रबुद्धा (उ) २६.१२०	बदर्या वल्लकाश्च (आ) ११७.१२	बलानिवर्धकं चूर्णं (आ) १६३.६	बहु प्रजालसाम्याद्य (आ) २२३.३६	वातावायु संतर्पणः (आ) १८०.११
फलत्रिक पटोलं च (आ) १७१.३४	बद्धः परिकरस्तेन (ग्रे) ३८.८	बलागतिवला रास्ता (आ) १६२.५	बहुपुष्पे व प्रत्येया (ग्रे) ३६.१००	वातावायु च स्रवणः (आ) ११४.४५
फलनिका मृत्पाशानां (आ) १७१.३४	बद्धः समुद्धृदयो (ग्रे) १५.६०	बला पुनर्नैरवृण (आ) १७०.४६	बहुपुष्पा लीपाय (आ) ३२.३५	वालातनवाचमर्पितः (आ) ११४.२६
फल बीजादिभिः सर्वैः (आ) १३१.२	बलान्मर्य प्रतिहारं (आ) १६४.३	बलाश्वर्यदुर्वाविलासि (आ) १७०.१४	बहुवारः सङ्कल्पीनः (आ) १६६.४	वालातनवाचोन्मेषाचन (ग्रे) ४६.४४
फलसमक्षोभयोरुदधि (आ) १०६.२३	बलिन्यां स्वर्ण काराणां (आ) ६६.६४	बलियवयनकुट्टा वा नरेणो (आ) १५.५	बहुमालमलसामानं (आ) ११६.६४	वात्यप्रत्येयविशेषाश्च (ग्रे) १५६.५
फलानि हरते यस्तु (ग्रे) २.२१	बलीवर्धनिर्ममं वता (ग्रे) २०.६	बलिमध्यमता नाभिः (आ) ६५.२६	बालोपनि विनये (ग्रे) २२.२७	वालोपनि भ्रमयस्तेन (ग्रे) ७५.५
फलानि फलिनं च (ग्रे) १५.३	बल्पाभावे ममले तु (ग्रे) ३२.१०३	बलिमध्यविहितानि (ग्रे) २२.२५	बालपाप धरं वामां (ग्रे) १३२.८	वालोमुला च युद्धय (आ) ११२.३०
फल्य कालं परित्यज्य (ग्रे) ३८.३६	बाह्या बा विमृष्टा गानि (ग्रे) १२२.४	बलिवद्विद्याद्विना भोग्य (आ) ४२.२५	वालोपनि विनये (आ) १३८.२५	नाहृष्टमेषां बाल्य (ग्रे) ४८.३६
फल्युत्पीडयितुं स्नातः (आ) ५२.२७	बाल्युपनिश्च स्थियः (आ) ६५.२८	बलिनिः सुवरोपौ च (आ) १३६.४७	वालोपि कर्णानादय (आ) १३२.१८	नाहृष्टमौ द्वौ च (ग्रे) ७७.३६
फल्युत्पीडं चूर्णयितुं (आ) ८४.२२	बाल्य मिश्राण्यभिमाच (ग्रे) १.३०	यनेः पुण्यातं त्वाद्योपां (आ) ६.४६	वालोपि कर्णमण्डल (आ) १३२.१४	नाहृ सुसुप्तं विलेप्योन्म (आ) ११८.७६
फल्योपनि निस्तलं प्रां (आ) १६६.५१	बल्यु वर्णाशये केचित् (आ) ८५.६	बलितेनैव गलीतोध्य- (आ) १५६.१२	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपेः क्षयरभुजः (आ) १६२.२२
फुलैकविशति युतं (ग्रे) १४.७	बल्यु कर्णजास कर्ण- (आ) ७०.७	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	नाहृष्टमेषां द्वुस्त्रय (आ) १६६.२५
फणप्रथाः कर्ण नाशं (ग्रे) ८.५६	बल्यु वैल्योपनी च देवानां (उ) २६.४	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपनिश्चये गानि (उ) २२.२
फणमुद्रितरे सोड्य (ग्रे) २.४४	बल्यु वैल्योपनी च देवानां (उ) २६.४	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपनिश्चये गानि (उ) २२.२
फणी रसाञ्जनं मूत्रं (आ) १६२.४१	बल्यु वैल्योपनी च देवानां (उ) २६.४	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपनिश्चये गानि (उ) २२.२
ब	बल्यु वैल्योपनी च देवानां (उ) २६.४	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपनिश्चये गानि (उ) २२.२
बदरीपतञ्जलेपाशो- (आ) १७२.४	बल्यु वैल्योपनी च देवानां (उ) २६.४	बलित्वाधिव्य कुले (आ) १५६.१८	वालोपि सरोरगांश्च (आ) १३२.६४	वाह्योपनिश्चये गानि (उ) २२.२

बिल्वकनीलिकामूलं (आ) १७७.१३	बृहत्छरीरिणो रौद्रा (त्रे) २२.४६	ब्रह्मचर्य्यसमायुक्तो (त्रे) २२.२४	ब्रह्मदण्डी वचाकुण्डं (आ) १७८.१
बिल्वचूतास्थिववाय (आ) १७०.१५	बृंहणाः सामिवाभश्य- (आ) १६६.६२	ब्रह्मचर्य्येऽपिवक्तव्यं (आ) १०६.३६	ब्रह्मदण्डीवचापत्रं (आ) १७८.१२
बिल्व मूलञ्चसमधु (आ) १६०.३२	बृहतीकस्य वे मूलं (आ) १७७.५३	ब्रह्मचारो च पर्वणा- (आ) ६५.२५	ब्रह्मदण्डीशिखावक्त्रे (आ) १७८.१३
बिल्वः शोणा च (आ) १६८.४६	बृहत्कणश्च घनिनो (आ) ६५.६२	ब्रह्मचारोभवेतां तु (आ) ६६.३०	ब्रह्मदण्ड्यास्तु मूलानि (आ) १८४.११
बिल्वस्य च फलं (आ) १८६.१२	बृहत्कर्मसुतस्तस्य (आ) १३६.७५	ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं (आ) ८२.१५	ब्रह्मदाताब्रह्मलोकं (आ) ६८.१४
बिल्वान्नमन्थः श्योना (आ) १६२.४	बृहद्वयाम्महाव्यय्यः (आ) १३८.४८	ब्रह्मज्ञं वा कृतज्ञं वा (आ) ५२.२४	ब्रह्मदानसमं पुण्यं प्राप्नोति (आ) ६८.१७
बिल्वार्कं खविराकीर्णं (त्रे) ६.१०	बृहद्गुणो न भस्वैव (आ) ८७.६	ब्रह्मज्ञे च सुरापे च (आ) ११४.६६	ब्रह्मध्यानं परं तीर्थं (आ) ८१.२३
बिल्वोदुम्बरमवस्थ वटं (आ) ४८.४३	बृहद्वसास्तु कथ्यन्ते (आ) १४१.५	ब्रह्मज्ञो वा कृतज्ञो वा (त्रे) ४.६४	ब्रह्मन् भाद्रपदे भासि (आ) १३१.१
बीजानां वपनं कुर्याद् (आ) ५६.२२	बृहद्रथश्च प्रत्ययः (आ) १४०.२७	ब्रह्मचर्य्यमधः शय्याम्- (आ) ५२.१६	ब्रह्मप्रकल्पितं स्थानं (आ) ८३.६६
बीजज्जु चिन्तयेत् (आ) १६७.२१	बृहद्रथारजरासन्धः (आ) १४०.२६	ब्रह्मचारि व्रतस्थानां () ४.३७	ब्रह्मप्रष्टिफलं पिष्टं (आ) १८८.५
भुङ्क्षुः पाषण्डं धातात्क (आ) १६६.११	बृहत्स्पतिर्वैव गुरुर्महात्मा (उ) २८.४५	ब्रह्मचार्य्यास्थितो नृक- (आ) ६४.१८	ब्रह्मलोकमवाप्नोति (आ) ८३.४२
बुद्धिः पत्नी सा द्विरूपा (उ) २८.८५	बृहत्स्पतेरिदोयेति सर्वे (आ) १०१.८	ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टि (आ) ४.२०	ब्रह्मलोकमवाप्नोति (आ) ८६.३६
बुद्धिधर्मविहीनश्च सर्वः (आ) १४.७	बोधयामयथाचितं (आ) २३६.१७	ब्रह्मणः क्षोभकश्चैव (आ) १५.१०८	ब्रह्मलोकं नयेच्छाद्री- (आ) ८३.२७
बुद्धिमान् सति माश्चैव (आ) ११२.८	बोधं बुद्धिस्तथा नञ्जा (आ) ५.३३	ब्रह्मणा निमित्तं पूर्वं (त्रे) १७.७	ब्रह्मलोको ब्राह्मणानां (आ) ४.३६
बुद्धिनिश्चयकृत्वा तु (आ) २४०.५	बोधस्वरूपं पुरुषं (आ) २३४.६३	ब्रह्मणा सार्वभौमं च याति (उ) १०.३४	ब्रह्मवर्चसकामस्तु (आ) ५१.१६
बुद्ध्या हरद्वै राष्ट्रजातं च (उ) २६.३१	ब्रवीमि सत्यं पुरुषो विष्णु (उ) २८.६८	ब्रह्मणो वक्षिणहस्तस्तु (उ) १३.७	ब्रह्मवाच्यो व्षपासनि (उ) ११.२७
बुद्धपुत्रायथोर्वंध्यां षट् (आ) १३६.३	ब्रह्मसन्नविशोकाल (आ) ६४.२३	ब्रह्मण्यमुख्यया वृत्त्या (उ) ११.२६	ब्रह्मविज्ञानमानन्दः स (आ) ४६.३८
बुधवारप्रेक्षणं दूरतः (आ) ५६.३३	ब्रह्मक्षत्रियविद्वद्वा (आ) ६३.१०	ब्रह्मतीर्थं च संस्नाय (उ) २६.८६	ब्रह्मविष्णु शिवाष्टञ्च (त्रे) ३५.३६
बुधस्य च पतिश्चैव (आ) १५.४०	ब्रह्म गीता प्रवक्ष्यामि (आ) २३६.१	ब्रह्मदण्डी तिलाङ्गनाथ (आ) १२२.२६	ब्रह्मविरुण्णिवान्देवान् (आ) २१३.७४
बुधायमा सा विज्ञेया नाथ (उ) ५.५६	ब्रह्मचर्य्यं दया क्षाति (आ) १०५.५८	ब्रह्मदण्डी तु पुण्ये (आ) १८२.२०	ब्रह्मविष्णुहरेरानाः (आ) ४८.६६

ब्रह्मवेत्ता च तेभ्योऽपि (आ) ६८.२
 ब्रह्मणापस्वनिवाय (उ) १७.१५
 ब्रह्मभोषां रुद्रशिखाविष्णो (आ) ३५.२
 ब्रह्मस्वंकयकां क्रीत्वा (आ) १०४.५
 ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुतं (त्रे) ४२.१६
 ब्रह्मस्वैश्वर्यमुपगच्छति (त्रे) ४२.१४
 ब्रह्मस्याक्रमास्त्युक्च (आ) १०४.३
 ब्रह्महस्यादिपापानि (त्रे) ६.१३
 ब्रह्महस्यादिपापीचोद्यत्र (उ) २७.४
 ब्रह्महस्यां च यः कुर्याद्यश्च (त्रे) ३.५७
 ब्रह्महस्यायाश्च रुद्रोमागो (उ) २७.६
 ब्रह्महस्या व्रतं वापि (आ) १०५.३३
 ब्रह्महस्या सुरापानं स्तेय (आ) ८२.१७
 ब्रह्महस्या सुरापानं स्तेयं (आ) १२६.६
 ब्रह्महाहायरोमी स्यात्सुरायः (त्रे) २.६३
 ब्रह्महा हावस्य समा- (आ) १०५.१६
 ब्रह्महा हावसाश्चानि कुटीं (आ) ५२.३
 ब्रह्महा हावसाश्चानि (आ) २२२.५२
 ब्रह्मा चतुर्मुखं मूला (आ) ४.६
 ब्रह्माणं नारदं सिद्धं मुहं (आ) ३४.४३

ब्रह्माणं पूजयित्वा च (आ) ८२.११
 ब्रह्माणं शरणं जग्मुस्ता (आ) १४२.२५
 ब्रह्माणं सर्वगार्ज्पु करयोः (आ) ८.१४
 ब्रह्माणमाहुश्च पुराणमाहुः (उ) २४.५१
 ब्रह्मणी चैव माहेशी (आ) १६८.६
 ब्रह्माण्डं वारुणश्चाप (आ) २२३.२०
 ब्रह्माण्डं विकृतं ज्ञेयं (उ) १०.५१
 ब्रह्माण्डं ह्यसृजनत्र (उ) ११.२४
 ब्रह्माण्डस्यै ब्रह्मवैवर्तकं (उ) १.५५
 ब्रह्मात्मनोर्यदैकत्वं (आ) २३५.५३
 ब्रह्मादिदेवगण्यर्वे (आ) २३२.१६
 ब्रह्मादिस्त्वम्बपय्यैस्त्वं (आ) २१५.५
 ब्रह्माद्या देवताः सर्वर्षाः (प्रे) ३०.३
 ब्रह्मापि पश्येत्सर्वं (उ) १६.१६
 ब्रह्मा मध्ये तथा विष्णु (प्रे) २७.५८
 ब्रह्मा डातः पचनाभो यो (उ) ११६.१६
 ब्रह्मायेन कुलालवन् (आ) ११३.१५
 ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च (प्रे) २.१३
 ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च (प्रे) ३२.६७
 ब्रह्माविष्णुरुतथा रुद्रो (प्रे) ४०.३६

ब्रह्मा वै गार्हपत्याग्नि (आ) २१३.६६
 ब्रह्माणकात् सगताय्यै (प्रे) ३२.८
 ब्रह्मैन्द्रस्त्वनाहस्य (प्रे) ८.६
 ब्रह्मै ग लक्ष्मांश हरे मुरारे (उ) ६.३१
 ब्रह्मोक्तस्य मयोक्तस्य (उ) ४.५६
 ब्रह्मोक्तस्यमयोक्तस्य (उ) १०.३६
 ब्रह्मोक्तस्यविरोधो नास्ति (उ) २२.४६
 ब्रह्मण क्षत्रियविशस्तः (आ) ६४.२५
 ब्रह्मण क्षत्रियविशस्त्रिणां (प्रे) २.३३
 ब्रह्मण क्षत्रियो वैश्यः (आ) १५.१२२
 ब्रह्मणं बालिंसंस्तः (आ) १०८.५
 ब्रह्माणाः क्षत्रिया वैश्याः (आ) ५५.७
 ब्रह्माणाति क्रमो नास्ति (प्रे) ४२.१६
 ब्रह्माणानां तथैवाग्यत्तेन (प्रे) १०.६६
 ब्रह्माणान्पूजयेद् (आ) ५१.१८
 ब्रह्माणान् भोजयित्वा (आ) ५२.१६
 ब्रह्माणान् भोजयित्वा (प्रे) १४.३६
 ब्रह्माणान् भोजयेत् (आ) १००.१७
 ब्रह्माणान् भोजयेत् (प्रे) १४.३५
 ब्रह्माणायप्रतिभुय (प्रे) ४७.१३

ब्रह्मणी क्षत्रिया वैश्या (आ) २२२.४१
 ब्रह्मणैश्वरः प्रदायाग्रं (आ) २१३.१४८
 ब्रह्मणैः दद्यापदैश्वर्यं (प्रे) ४.१०७
 ब्रह्मणैः सहचारनति (प्रे) १०.२५
 ब्रह्मणोऽपिमनुष्याणा- (आ) ११५.५३
 ब्रह्मणो रसविक्रैता तथा (प्रे) ४७.१६
 ब्रह्मणो वेद पारस्य (आ) २४१.१२
 ब्रह्मण्या कर्तितं मूर्धं (आ) ४३.११
 ब्रह्ममाण्येयमद्विष्टं वायव्यं (आ) ५०.६
 ब्रह्मं तु माजं तं मर्दः (आ) ५०.१०
 ब्रह्मं पाथं वैष्णवंच (आ) २२३.१५
 ब्रह्मवैष्णवरोऽयं (आ) २१३.१३७
 ब्रह्मादीश्चापि संस्थाप्य (आ) ४३.२५
 ब्रह्माण्यं गवायं च (प्रे) ३८.१६
 ब्रह्मादिषु विवाहेषु (प्रे) २६.२१
 ब्रह्मरीरसवचा कुष्ठ (आ) १७०.३६
 ब्रह्मरीरसंभविञ्च (आ) १६३.२
 ब्रह्मो मूर्तं वृद्धेत (आ) २१३.२४
 ब्रह्मो विवाह आहूय (आ) ६५.७
 ब्रह्मैन्द्रयष्टसहस्रं च (उ) ६.१६

भ
 भक्तं पय्युषितोच्छिष्टं (आ) ६६.६५
 भक्तं सद्भक्तितथद्वाभ्यां (आ) १३२.५
 भक्तस्तुतोभक्तपरः (आ) १५.८६
 भक्तस्वरूपं तव वक्ष्ये (उ) २४.१५
 भक्तानुग्रहदात्रे च (आ) ३३.१४
 भक्ता हरेः श्रीनिवासा- (उ) २४.३८
 भक्तियोगेन सत्पुष्ट (प्रे) ६.१०१
 भक्तिरष्टविधा ह्येषा (आ) २२७.६
 भक्तिर्भवेत्सर्वदादेवदेव (उ) ८.११
 भक्त्या तदेव मनसि (प्रे) ६.१०८
 भक्त्येदानरीवीज (आ) १८४.१३
 भक्षिता सा महेशान (आ) २०२.४
 भक्ष्यशान्तेतैवाग्ने (प्रे) ५.६२
 भस्माकेसरबीजस्य (आ) १७७.२४
 भस्मं येयं मार्गमागो (प्रे) ६.२१
 भद्रयागस्यो गण्डमावी (प्रे) २.७२
 भगमिन्द्रश्च वायुश्च (आ) १००.८
 भगवन्देवदेवो कृपया (प्रे) ४७.१
 भगवन्निपात्य (प्रे) २८.१६

भगवन्नाति वाहश्च तव (प्रे) १.३६
 भगवन् देवदेवेना (प्रे) ४६.२
 भगवन्ब्राह्मणाः केचिद (प्रे) ४०.१
 भगवन्बृहि गे सव्यं (प्रे) १५.१
 भगवन् भक्षयिध्यामः (आ) २३१.२
 भगवान्मोक्षतः कृष्णः (ऊ) ८.१४
 भगहा भगवान् भागुः (आ) १५.८२
 भगे कैशं ह्यद्यरोधे (उ) २२.५४
 भगे तेषां च हृष्टे च (उ) २२.४६
 भजतजितहृदयोः (प्रे) ४६.१२७
 भजस्यमृदपरदेवतं (उ) २८.१४३
 भजौ मनो मयाकिदुः (आ) २०६.२४
 भद्रकः सर्वेताभद्रो (आ) ४७.२५
 भद्रपार देवकाण्ड्या (आ) २०४.७७
 भद्रं कर्णेभिर्गति च (प्रे) ४०.३०
 भद्रश्चैव्यस्तस्य पुत्रा (आ) १३६.२३
 भद्रस्वराज्ञो देवानां (प्रे) ७.८०
 भयं च लज्जा नैव धारि (उ) २८.७६
 भयं पोष्य दनैस्स (आ) २१३.८२

अरण्यक्षं तथा याम्यं (आ) ५६.१०	भविष्योत्तरनामानं (उ) १.६०	भाजनं व । अदानञ्च (प्र) ३१.१३	भावितं ऋहादुम्येन (आ) १७७.८०	भुक्त भोगो गायनेभ्यो (आ) ५३.६
अरतो जनको जन्यः (आ) १५.१५८	भवेत्तत्पुण्यपापाभ्यां (उ) १६.६५	भाजनासनदानेन (प्र) १८.२५	भावितं मलपुषवार्यैः (आ) १७१.२८	भुक्ते कुक्षौ रुजा नीर्णे (आ) १६७.३७
अतस्ति हरिभक्ता (उ) १६.३५	भवेत्तत्तानुगः शोयः (आ) १६२.१८	भाजनोपानहोच्छयं (प्र) ३५.२७	भावोऽधिस्त्रि यथोक्तं (आ) २०६.१३	भुक्ते तु शर्करापीता (आ) १८२.२
अतुं भू तत्तिष्ठेन्न्यतिथो (प्र) ५.६२	भवेद्भोगस्य वैचित्र्यं (प्र) २.५७	भाद्रपदीस्यादापातलिका (आ) २०८.७	भिक्षाचर्यावशुश्रूषा गुरोः (आ) ५६.५	भुक्ते स याति नरकान्तं- (आ) ५०.८२
अतुं लोकं कथं याति (प्र) २६.५	भवोद्भवक्लेशघर्ते- (आ) २२७.३७	भानोश्चमासामनुबध योग- (आ) ७०.६	भिक्षां वैभिक्षावे दद्याद् (आ) ५०.७८	भुक्त्वा चान्नं जलं (प्र) १६.१५
अतुं संगं परित्यज्य (प्र) २६.५२	भस्मक्षोपाद्विशुद्धिः स्याद्- (आ) ६७.५	भानोस्तु भानवो द्र ! (अ) ६.२८	भिक्षामाहुशंसिमात्र मग्नं (आ) ५०.७६	भुक्त्वा पण्डितोऽना- (आ) २२२.१५
अतुहीना च या नारी (प्र) २२.६१	भस्मस्नानं तर्पणं च (आ) २३.३	भारतं स प्रवक्ष्यामि (आ) १५५.१	भिक्षोर्वर्मं प्रवक्ष्यामि तं (आ) १०३.१	भुजङ्ग प्रयातं चतुर्भिः (आ) २०६.१६
अत्तादिभिस्त्रिभिः (प्र) २६.२६	भस्माच्छादितवत् (आ) १६५.६	भारत्याश्च शतं ज्ञानं (उ) १६.११	भित्तं द्रुगुण्यतो वापि (आ) ५७.३७	भुजंग मे वेश्मनि- (आ) १०८.२६
अत्सितां राक्षसीमिष्य (आ) १५३.३१	भस्मादिस्नानदशकमादौ (प्र) ५.२	भार्गवश्चान्नवानश्च (उ) ७.१५	भिन्नं तदाहुः प्राकृतमेव (उ) ३.१५	भुज्यंते सर्वे भोगास्तु (उ) १६.६०
अल्लाटः सोमसर्पं च (आ) ५६.७	भस्माङ्गुलीहर्कास्यानाम (आ) ६७.६	भार्गवे भरणी चैव (आ) ५६.५६	भिन्नवस्तीतनीलाभो- (आ) १५५.२७	भुज्यते चेत्तस्य मृदात्मा (आ) ५०.८०
अल्लातकास्थिसंस्थाना (आ) १५८.१३	भागद्वयं तु देहार्थं (प्र) १५.६६	भार्ग्वेयश्च किं बदत्वं (उ) २८.८५	भिन्नाञ्जननिभाकारं (आ) १६७.२५	भुज्यते सार्द्धं (आ) ५०.७६
अल्लातकी पुत्रिका च (आ) ७१.२०	भागद्वयं देहः स्यात्तृतीय- (प्र) ५.३२	भार्गवद्वयं ह्य विदित्वा (उ) २८.८३	भिक्षभेषजरोमास्तं (आ) १६८.२५	भुज्यते सार्द्धं वीर्यं तत्र (उ) १६.५५
अवतीर्षिः प्रजाः सर्वा (आ) २३१.३	भागमेकं गृहीत्वा तु (आ) ५७.१०	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीतोर्द्ध पापिनस्तस्मात् (प्र) १.५७	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवत्यश्च खगश्चेष्ट (प्र) ५.३५	भागीरथो चैव सरस्वती (उ) २५.५३	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमरयः केतुमतो (आ) १३६.११	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवत्येवं न संदेहो (उ) १०.२३	भागीरथो समुद्रश्च यमुना (उ) २५.३२	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमसेनोपसेनो च (आ) १५०.३०	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवतितेन पुरुषाः (आ) १५५.३२	भागीरथश्च चत्वारि (उ) २६.६	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमतीरेस्तस्थित्यापि (उ) १६.५५	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवामि तव भगहिं नात्र (उ) १६.६५	भागं द्वितीयैर्विजितं यस्तद्रजो (उ) ५.६१	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमतीरेस्तस्थित्यापि (उ) १६.५५	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवामि पिपुवीरश्च (प्र) १०.५६	भाग्यक्षेत्रेषुभोग्ये (आ) ११३.१२	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमतीरेस्तस्थित्यापि (उ) १६.५५	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अवाप्तिलक्षित ताञ्चके (आ) २०६.७	भाग्यात्मकत्वाच्छ्रीदेव्या (उ) १.७५	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमतीरेस्तस्थित्यापि (उ) १६.५५	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७
अविष्यतः कुण्डसमं (आ) १६७.६	भाग्याश्च पूर्वकृत्य (आ) ५६.५	भार्गवद्वयं किं बदत्वं (उ) २८.८३	भ्रीमतीरेस्तस्थित्यापि (उ) १६.५५	भुज्यासं पुरा कृत्वा (आ) १६७.२७

भूत शुद्धि प्रवक्ष्यामि (आ) २३.३६	भूमेरघस्ताते मर्त्ये (प्रे) ३.५५	भूगोर्महर्षेः पुत्रश्चक्ष्मनः (उ) ५.४६	भोगान्मन्त्राण्यन्वयन्त्युषा- (प्रे) ३.६०	भ्राता वा भ्रातृपुत्रो (प्रे) २६.२४
भूतात्मानं महात्मानं (आ) २२३.६	भूमौ दत्तेन तृयम्तु (आ) ८४.४५	भूग राजरत्नेनैव (आ) १७६.२	भोगार्थं मये स्याद्देहो (प्र) १०.७७	भ्राता वा भ्रातृपुत्रो वा (प्रे) ३४.१३२
भूनाद्यध्वं तथा बद्ध- (आ) ६१.४	भूमौ द्विवा संप्रजाता (उ) १६.७५	भूग राजरत्नेर्वष्टं (आ) १७१.६१	भोगी वै निम्नगण्डः (आ) ६५.६३	भ्रातृ ध्रुस्वहा मोक्षः (प्रे) २२.१५
भूतानां शोभकश्चैव (आ) १५.१०७	भूमौ मूल फलाग्नित्वं (आ) ४६.११	भूग राजस्वमूलकं (आ) १६७.६०	भोगीश्वर्यं मदोग्मत्त (आ) ३३२.८	भ्रातृ ध्रुस्वहा मोक्षः (प्रे) २२.७४
भूतानां चैव देवानां (आ) ४८.८०	भूमौ रक्षतु वाराहो (आ) १६६.८	भूग राजस्य मूलं तु (आ) १७८.१४	भोगो वंशित मुप्रतिष्ठा (आ) २०६.२	भ्रातृनामिकजातानांभक्त- (प्रे) २६.२६
भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः (प्रे) १२.११	भूमा विनिः सिपेद्बालं (प्रे) २५.७	भूग राजस्य वै मूलं (आ) १८७.१३	भोजनं भस्मभस्मीभि- (प्रे) ५.१३२	भ्रातृभास्वर्गदत्तंभन (आ) २२५.१६
भूतानि कर्मण्डिय (उ) १५.६	भूमौ स्थितं जलैः (आ) १४७.६८	भूगारकरकादसं (आ) ३४.७७	भोजनं मंत्रितं दद्याद्- (आ) २०१.३७	भ्रातृवित्त्वानलं कंठ (आ) १२.८
भूतेश्वरे भूतो यस्तु (प्रे) ३८.२२	भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु (प्रे) ४.१२४	भूत्य प्रपाद सुमुखमायता- (प्रे) १.१८	भोजनानि तिलांश्चैव (प्रे) ३१.१५	भ्रातृम्यतां तत्र संसारे (आ) २२७.२२
भूत्वा हरेर्वाहनं च सर्गा- (आ) ३.६	भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु (प्रे) ४०.२४	भूत्य मित्राणि न्यक्च (प्रे) १६.६	भोजनानि त्रिद्वे दद्यात् (प्रे) २५.२१	भ्रातृम्यते मनवा २३त- (प्रे) ३.३०
भूतिम्बनिम्ब त्रिफला- (आ) १६२.३६	भूम्यां प्रक्षिप्यते कस्मात् (प्रे) २८.७	भूत्यावाद्ययनादानं (आ) १०५.१३	भोजनानि त्रिद्वे दद्यात् (प्रे) ४.२२	भूतहा ब्रह्महा मोक्षः (आ) २२१.१७
भूपानाममलं श्लक्ष्णं (आ) ६५.५७	भूय एवं जगन्नाथ पुत्रां (आ) ३१.१	भूत्यास्तु तपयेच्छुम्भु- (आ) १०२.३	भोजने मैथुने युद्धे (आ) ६७.१४	भूः पुनर्भूस्तथा धेनुः (आ) २०६.१८
भूभार भूताद्युदघृतो ह्यग- (उ) २८.४८	भूमौ दुःखस्य संसर्गां (प्र) १०.६१	भूत्या बहुविधाभि वा- (आ) ११२.१	भोजने वेदप्याननिर्ठांश्च (आ) १२४.२०	स
भूमावसंस्कृतानां च (प्रे) ५.१८	भू भूवः स्वमहोक्तं (आ) २२४.३	भूत्ये परिक्षण वध्ये (आ) ११२.२	भोजनो नापिनश्चैव (आ) ६६.६७	सकृः कृष्णगश्चैव (आ) ५३.७
भूमिकुम्भगण्डमूलं वै (आ) २०२.२	भू भूवः स्वस्त्वमोक्षार (आ) ५०.३०	भेदः सत्याः सर्वं जीवेषु (उ) २८.७०	भोज्ये भोजनकवितरच (आ) ११०.३	सारे वर्तमाने च ग्रहर्षे (आ) ८३.५४
भूमिदः सर्वमाप्नोति (आ) ५१.२३	भू भूवः स्वः स्वमन्त्रेण (आ) ३७.४	भेदेन दर्शनादपि भेदाभेदेन (उ) २.६	भोगमन्दशाकाकां (आ) ६१.१४	सत्त्विकांशुनिकृतांशुनाः (आ) १५२.८
भूमिदानस्य तपसः (आ) ६४.३१	भूलोकां नाभिमध्येतु (प्रे) ३२.१०६	भेषजं वास्वसारान्य- (आ) १७०.१८	भोगस्य ब्रह्मणा मुपाये (आ) ३११.१६	सत्त्विका विप्रप्रे नारी (आ) २२२.१
भूमिदानात्परं दानं न (आ) ५१.१०	भूलोकः सत्त्वलोकानां (प्रे) १.२५	भैश्यं योग्यमुखं पश्यन् (आ) ६७.४	भोगोत्तसारः पीतत्वं (आ) १६१.१७	सत्त्वयोगो गणपति य (आ) १५.३८
भूमि धर्मं तथा ज्ञानं (आ) १२६.४	भूवादिय्मस्तिष्ठालः (आ) २०५.१८	भैश्यं भूतं च मोहितं (आ) ४६.१६	भट्ट ज्ञानं बालभाये (प्रे) २२.७०	ममता मो मो क्षमर- (आ) २०६.११
भूमिष्ठे मण्डपे स्नात्वा (आ) ८.१	भूगोरनंतरं ब्रह्मा शतवर्ष- (उ) १३.४१	भैरवं पिबमाक्ष्मणां (आ) २०.१४	भट्टास्वचक्रांतैः कल्क- (आ) १७०.६७	मंसं भगवान् विष्णु (प्रे) ४७.४८
भूमुखो भूधरश्चैव (आ) ४७.३०	भूगरट सहदेवा च (आ) १८५.१०	भोगान्ते नरकस्यैतत् (प्रे) २.६०	भ्राता कुलध्वजस्तस्य (आ) १३८.५२	

संगलार्थी संगलानि (आ) २४१.४०
 संगलाविजया लक्ष्मीः (आ) ३८.३
 सङ्क्ष्वा वैष्णवी लक्ष्मी (आ) १२६.१०
 मञ्जस्थोऽस्थियु (आ) १६६.१३
 मञ्जान्ता जुहुयाद्रापि (आ) १०५.२०
 मञ्जाम्भु गोटकव- (आ) १७३.२
 मञ्जास्थिपित्तकफरक्त- (उ) ७.२२
 मंजुभाषिणी सञ्जज्जी- (आ) २०६.२१
 मणि भद्रस्तनो मेहं (प्रे) ७.३१
 मणिमाग्नाम दैत्यस्तु (उ) १६७०
 मणिमांस्तत्समो ज्ञेयः (उ) १२.८६
 मणिमुक्तामये दिव्ये (प्रे) ३३.२७
 मणिविद्रुमभालाभिर्- (आ) ४३.४०
 मण्डपः समस्तस्याभिर्- (आ) ४७.३५
 मण्डपेमानमेनत्तु स्वर्णं (आ) ४७.१८
 मण्डलत्रयमध्ये तु (आ) ३२.२४
 मण्डलाख्यं विचर्ची च (आ) १६४.८
 मण्डले पद्मगर्भं चतुर्द्वारि (आ) १०.२
 मङ्गकभार्यां गंगा तु सैव (उ) २६.११
 मतिपुण्यंममत्वा च (प्रे) ४.१५६

मत्तामभयवैयुक्ता (आ) २०६.७
 मत्ताक्रीडश्वाष्टवाण- (आ) २०६.३७
 मत्वा सम्पत् मानसं या (उ) २६.१७
 मत्वाहृत् भगवान् व्यास (उ) १.७०
 मत्सेवां च किमर्थं वै (उ) १७.१८
 मत्स्यः परशुरामश्च (आ) १५.६०
 मत्स्यः कर्म च वा गार्ह (प्रे) ३०.३७
 मत्स्यरूपी हरिर्निष्पत्तं (आ) ८७.१३
 मत्स्याः कूर्माः कुरुलासा (प्रे) ६.२६
 मत्स्यादिक स्वरूपेण (आ) १४२.२
 मत्स्योदरा बहुधना (आ) ६५.२५
 मथुरा च पुरीरम्या- (आ) ८१.१२
 मदनो गालवो बोधो (आ) २०४.८२
 मदमानरोषतोष (आ) १५५.३४
 मदीयदीपान्गमन (उ) २१.१६
 मदीयनिद्रा तव वंदनं प्रभो (उ) ६८.१८
 मदोऽनदोषैः सर्वैस्तु (आ) १५५.२०
 मद्यमांससुखात्यागो (आ) १२१.६
 मद्गन्धं सर्वं वा पापयुक्तं (उ) १८.३६

मद्बुद्धियोगं न पदार्थं (उ) ६.१६
 मद्यस्सातिमात्रादि- (आ) १५७.३
 मद्यादि दुष्टभाण्डेषु (आ) २२२.१७
 मद्यद्वयः फलं गृध्रोपां (प्रे) २.६६
 मद्यु मांसं तथा स्विन्न- (आ) ६४.१६
 मद्युमेही मद्युममं जायते (आ) १५६.६
 मद्युष्टिष्ठश्च गोक्षीरं (आ) १७८.१५
 मद्युषटो शर्करा च (आ) १६०.२६
 मद्युरोलवण ! स्निग्धो (आ) १६८.१७
 मद्युष्योषं मातुलुं नं (आ) १७२.१७
 मद्युसर्पिः समायुक्तं (आ) ४८.४०
 मद्युसर्पिस्समायुक्तं (आ) १८७.४
 मद्युसुदनाय भोः कन्ये (उ) २४.११०
 मद्युदेव दुहेत्सारं कुमुदं च (आ) ११३.५
 मद्युद्वान्मरोदकाः (आ) २२५.२६
 मद्युक्तमाञ्जस्तज्जंश्च (आ) १६२.४८
 मद्युक्तसारं सिन्धुर्य (आ) १७०.४
 मद्युहा चाराल्लं च (आ) १६६.१२
 मध्यपीठोत्तरैर्वा (प्रे) ३३.३१

मध्यमा च भवेदग्निः (आ) ६७.१०
 मध्यमृद्वर्ध्वंमध्यस्तिय्यं (आ) १५२.७
 मध्यमी युष्मदीव प्रोक्तः (आ) २०५.२१
 मध्यार्हो दुर्लभंस्नानं (उ) २६.६६
 मध्ये कृतमहाप्रश्न- (प्रे) ३२.८३
 मध्येगदाकृती रेखा नाभि (आ) ४५.१७
 मध्येतृतीयां विग्यस्य (प्रे) ८.१६
 मध्येत्विनावृतो वर्षो (आ) ५५.१
 मध्ये नवपदे ब्रह्मा (आ) ४६.६
 मध्येन्दुपाष्ठुरमतीव (आ) ७८.३
 मध्ये पद्मं तथायुक्त- (आ) १६७.६
 मध्ये पितामहं पूज्य (प्रे) २७.४७
 मध्येपीठं श्रीनिवासं च (उ) २४.८२
 मध्ये बीजद्वयं न्यस्य (आ) ११.७
 मद्वाज्यपिप्पलीचूर्णं (आ) १७७.४२
 मद्वाज्यं गुडतम्रं च (आ) १८४.१६
 मद्वाज्यसंख्यं सिक्कं (आ) १७७.५७
 मन्मथिनां तथा गात्रे (प्रे) ४०.५२
 मन्मथिनां पद्मकं च (आ) १८५.६
 मन्मथिनां मरीचं च (आ) १७१.१५

मन्मथिनां विद्वानि (आ) १७१.१८
 मन्मथिनां विद्वानि (आ) १८२.१०
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २३८.६
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ७.२८
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ४४.१५
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २३५.३५
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) १११.२३
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ३०.४८
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ८७.५
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) १०६.४४
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) १४.६
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ४४.११
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २१.५
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २३.२०
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २३४.३२
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) २३७.८
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ५.१२
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) १६५.५
 मन्मथिनां विद्वानि च (आ) ६.२३

मनोभर्ग्या मानवी च यमः (उ) ७.२८	मन्त्रैर्होस्तथा वाय्वैः (अ) ६.६७	ममावतारपर्यंत चरित्वा (उ) २७.३४	मरीचशुण्डिकुटजत्वक् (आ) १८५.२६
नोवाक्कायजं दोषं (आ) ३६.३	मन्त्रैस्तु विविधं सारैः (आ) ५०.२७	ममेति मूलं दुःखस्य (आ) २२६.२	मरीचसारं जीरकस्यापि (उ) १४.१३
मनोवाक्कायजाम् (अ) ११.११	मन्थनैः साधनैरेवं (अ) ६.६६	ममो यमो वैश्वदेवो (आ) २०६.१८	मरीचिमथ्यगिरसो (आ) ५.३
मनोविरहितं तद्वन्मनोधर्म- (आ) १६.७	मन्दमास्त संयोगे (अ) ३३.२३	मया ते कथितं पत्निम् (अ) ६.१४४	मरीचिमथ्यगिरसा (आ) ८७.२
मनोस्तु दक्षपुत्रस्य (आ) ८७.४६	मन्दस्तीक्ष्णोऽथ विषमः (आ) १६८.३६	मया तेषां समाख्यातो (अ) ४.१६६	मरीचैः कथयस्तस्याद (आ) १४३.२
मनोहरश्चातुर्विनं (आ) १६०.२३	मन्ताक्रान्तादिष्वपहर्षमैर्गं (आ) २०६.३१	मया न दत्तं न हुतं (अ) ५.१०८	मरुतोऽवितस्तस्यापि (आ) १३८.६
मनोहरायां शिणिरः (आ) ६.३३	मन्दाकों च कुजः पष्ठे (आ) ६१.१५	मया न दत्तं न हुतं (अ) १५.६०	मरीचिरथ्यं गिरसो (आ) १३५.५
मन्त्रजापिसहस्रैश्च (आ) २२७.१२	मन्योऽकिञ्चत्करं सर्व्वं (अ) ४.११६	मया न दृष्टा न नृता न (अ) ४८.२७	मर्मसुच्छिद्यमनेषु (आ) १५०.१८
मन्त्रद्युम्नावतारः स (उ) २८.२३	मन्ये ध्यायसितं यस्मात् (आ) २.४	मया न मुक्तं पतिसग- (अ) १५.६३	मर्मनुसारी वीसर्पः (आ) १६३.११
मन्त्रद्युम्नावतारोभूत् (उ) २८.२०	मन्वाद्योनन्त संख्या (उ) ५.२५	मया प्रोक्तं वै मुक्यैर्गं (अ) ४७.४५	मलप्रवृत्तिस्त्वन्मेषाः (आ) १४७.४२
मन्त्रध्यान तौ गर्भौ (आ) ४६.३४	मन्वादीनां च नेतारः (आ) ८६.५३	मया विलोकितां सर्व्वं (अ) १.२४	मलरोधं स्वरध्वंशं (आ) १६६.८
मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वाततः (आ) ४८.४	मम नाम्ना मयाकोर्षो (आ) ८४.३५	मया विवाहोऽनुग्रहायं (उ) २१.३२	मनापकर्षणार्णाय (आ) २१३.११३
मन्त्रयासंततः कुर्यात्- (आ) ११.५	मम पुत्र पिता रक्त्वो (आ) ८४.४१	मया साधं सदगुणं (उ) २८.१४८	मलिन श्वाहसंज्ञानं (अ) ३५.३३
मन्त्रं च मे देहि निदानमूर्ते (उ) २५.२२	मम माता च विनता (आ) २.५०	मया स्वाहु सदा भुक्तं (अ) २२.४०	मलिनाम्बाधोमुखाश्च (अ) ५.६
मन्त्रः श्रीभगवत्याश्च (आ) ३८.६	मम सन्निधिमार्गेण (अ) ७.३०	मयूरमेघपातो च अहो- (आ) १०७.३८	मलैर्द्विजभिः किट्टं (अ) ३२.५०
मन्त्रानष्ट महावीर्यं (उ) २८.१६	मम स्वामी हृदिनित्यं (उ) २.५६	मयूरं दधिरैलेन जीवं (आ) १७७.८२	मशकाः सोऽप्यच्छिन्नोऽष्टो (अ) २.७६
मन्त्रानि पवित्राणि (आ) ४२.१७	मम श्वेदसमुद्भूतास्तिला- (अ) २.१६	मरणादपि पापारमागः (आ) १५५.८	मसर्ममंदलेखा स्याद् (आ) २०६.३
मन्त्रेणानेन तस्मिन् (आ) १७७.८४	मम श्वेद समुद्भूतास्तिला (अ) २६.१५	मरिसंघाटम्यां मरिसंघं (उ) २८.६०	मसुरिका सर्पिका (आ) १५६.१३
मन्त्रेण प्रेतदहनमसारं (उ) १४.४५	ममाद्य गात्रं पावित्रं (उ) २५.३०	मरिचं त्रिवृतं कुष्ठं (आ) १६२.२६	मसूरो विह्वलो शब्धा (आ) २०४.४६
मन्त्रैरेभिर्महादेव तन्मन्त्रं (आ) ३१.१४	ममापि परमाश्चर्य्यं (अ) ६.१११	मरिचं शृंगेरं च (आ) १८३.१	मसूरो मधुरः शीतः (आ) १६६.८

महागतिर्महाकृति- (आ) १५.१७	महाभोजो बृष्णि- (आ) १३६.३८	महीपते च भद्रदुष्टि (उ) १२.१०६	मांसस्यमभिवर्कं च (आ) १२८.१४	मातृकं वृतुर्कं चैव यत्न (अं) ४.६७
महाज्वालस्तत्कृन्मो (आ) ५७.५	महामनोजातिस्ततोः (आ) १३६.७१	महेन्द्रोमष्टयसंस्वस्तु (आ) २००.३	मात्रजरोऽस्मिन् पदा (अं) ४६.२५	मातृकाश्च गणाश्चादौ (आ) १८.१८
महाज्वालीदुहितरं (अं) ३.५६	महामना महाभावा (आ) १३६.७०	महेरणाय चक्षुसे ! इन्द्र (आ) २१७.११	माणवकं भातलगात्मो (आ) २०६.४	मातृणां चैव देवीनां (आ) ११४.४
महात्मनो वैश्वविदां (उ) २३.२५	महामांसं विमधुरादपचा (आ) ३८.१०	(महेस्वरः) पञ्चवक्त्रो (आ) ४५.३२	माण्डव्याश्च तुषाराश्च (आ) ५५.१८	मातृणां पूजनं कार्यं (अं) १४.२३
महादानानि दत्त्वा च (अं) ३८.२५	महामांसिन-त्रिमधुगाक्तेन (आ) ३८.६	महोदधौ सरिति वा (आ) ६८.७	ता तत्र त्वं महाभाग मम (उ) २६.८	मातृत्वं चैव परिसृज्यस्वपि (उ) २६.१३
महादानानिदेयानि (अं) ४०.६२	महामुष्टिकोशीच्य (आ) १७२.१८	महोषधामृतामृतचन्दनो (आ) १७०.६	मातरं भगिनीं भाव्यां (अं) २२.१४	मातृभ्यः कल्पयेत्पुण्यं (अं) ४५.३१
महादानेषु दत्तेषु (अं) १६.३	महामृदा हि सर्वेषां (आ) २२.४	महामण्डितममकताय (उ) १२.११०	मातरं भगिनीं भावां (अं) २२.७२	मातृवत्परदारेषु (आ) १.१.१२
महादेवं पूजयित्वा च (उ) २८.१२८	महारीगैर्भृता ये च (अं) २२.६	मांसं गुधं पटञ्चित्री (आ) १०४.७	माता पितामही चैव (आ) ८४.४६	मातृश्राद्धं तु पुण्यं (अं) ४५.२६
महादेवीं पूजयन्वाप (उ) २८.६४	महारोगोपपत्तो च गृहीते (अं) ३६.८	मांसलक्षिकं सुलोभ्याः (आ) ६५.२२	मातापित्रोः पालकत्वं (उ) २६.१५	मातृश्राद्धं तु विप्राणाम् (अं) ४२.३२
महाधनी च धर्मज्ञ (अं) ३४.१०६	महारोगोपपत्तो च गृहीते (अं) ३६.८	मांसलुब्धो यथा मत्स्यो (अं) ४६.५१	माता भ्राता पिता पुत्रः (अं) ५.१२२	मातावृत्तानि चोक्तानि (आ) २०८.१८
महानदी ब्रह्मसरोऽस्तयो (आ) ८५.२३	महारोग्णः स्वर्गरोमा (आ) १३८.५१	मांसलैश्च धनोपेता (आ) ६५.४४	मातामहानामप्येवं (आ) ६६.१०	मातास्त्वधा दुहित्रा (आ) ११४.६
महानदीं रत्नबहां सुष्ट्वा (आ) ८२.१०	महानर्कमां चाद्यलक्ष्मीं (उ) २८.६१	मांसाकुपानप नादौ (आ) १५६.३	माता शत्रुः पिता (आ) ११५.८०	मात्सर्ग्यादपि जात्यग्नौ (अं) ४६.१७
महामहात्मा महिनी (आ) ८६.४६	महालक्ष्मीमातरश्च (आ) ४५.३३	मांसार्चयामञ्जरा रुधिरैः (उ) ७.६७	माता यदि भवेत्लक्ष्मीः (आ) ११३.१७	मा देहि एष्वयं मनुजस्य (उ) २५.१८
महापराधाः संतिलोके (उ) २.६०	महालक्ष्म्याः स्वल्पं च (उ) १६.१	मां नरा येऽवमन्यन्ते (अं) ४७.६	मातामहकृते ये च गति (आ) ८५.४	मानमेवं विधं प्रोक्तं (आ) २०४.७६
महापातक जान् धोरान् (अं) २.६०	महालक्ष्म्याः स्वल्पं च (उ) १६.१	मां पाहि नित्यं भगवान् (उ) ७.४७	मातृलुंगरसश्चैव (आ) १६२.१७	मानवश्च मनुश्चैव (आ) १५.३६
महापापसमाचारो भर्ता (अं) ३८.३२	महालक्ष्मीमहात्मा (आ) १५.३६	मां पाहि नित्यं स्मरन् विद (उ) २५.१०	मातृलुंगरसस्तद्वत् (आ) १७६.८	मानसाम्नाचिकान्दावान् (उ) २४.७६
महापापविपायाम्यां (आ) १०५.४१	महालक्ष्मीं महाप्रणो (आ) १५.३४	मां रक्षस्वार्जित सदा (आ) १३.१०	मातृलुंगरसोपेतं मांसीनां (आ) २०१.१५	मानुषत्वं वक्षुत्वं च (अं) २.५८
महापुण्यप्रदायेण (अं) १६.१६	महाप्रति परं वृत्त्यं (आ) १६६.२	माघ कालमुनयोर्मध्ये (आ) १२४.२	मातृलुंगस्य निर्दोशं (आ) १८४.३७	मानुषत्वं लभेत् कस्मान् (अं) ११.१
महाप्रभावं विवृणुमं (आ) ६८.१५	महासारं धर्मकाम (आ) २४१.६	माघमासे शुक्लपक्षे (आ) १२७.१	मातृलुंगस्य बीजानि (आ) १७८.२६	मानुषः शतजीवीति (अं) २४.१०
महाबलो बालनस्त्रं (आ) २.५४	महालदे च कीर्तिभया (आ) ८३.५५	माघे नट्यवरायाभ्यं (आ) ११७.३	मातृलुंगस्य बीजानि (आ) १७८.२७	मातृस्य शरीरे तु (अं) ३४.६१

मानुषेव कृतं कर्म (श्रं) १७.२	मायी सदा मामिभ्यस्त- (उ) ३.३७	मासूरस्पर्शगुह्यं (आ) १८२.११	माह्वं नवनीचवच (आ) १७८.२४	मिश्रितं चापि पक्षीन्म न (उ) ४.३७
मानुष्यं प्राप्यते कुम्भो (प्र) १.८१	मायूरेण च क्लृपेण धात- (आ) ८७.५८	माथं मांस तथा सर्पिः (आ) १७१.१०	माह्वं नवनीतवच (आ) १६०.१६	मिथितं भवति छाट्टा (उ) ४.५३
मानुष्यं भारते षष्ठीं (श्रं) १८.४	मास्तसैसारोषच शृणु (उ) १६.६६	माथस्य विदलान्येव (आ) २०२.२५	माह्वेण पुरीषेण वेष्टि (आ) १६०.२१	मिश्रितं मोहताम्रं तु (श्रं) २६.१४
मानुष्यं यः समासाद्य (श्रं) १२.१२	मार्कण्डेयं तथा ज्ञेयं (आ) २२३.१६	मासन्त्येतिरात्रं (श्रं) ३४.६६	माहेन्द्रे वारुणे वागे (आ) २००.६	मिश्रितं लोहितामिथ (श्रं) २.१५
मानुष्यं लब्धते (श्रं) १५.८६	मार्कण्डेयेष्वरं दृष्टवा (आ) ८३.९०	मासद्वये तु सञ्जाते (श्रं) ३२.३६	माहेष्वरी च मे पूजां (आ) ४०.१	मिश्रीभावास्तमस्तानां (आ) १४६.२०
मानो हि मूलमर्थस्य (आ) ११५.१२	मार्गरोषी मार्देवकृतस (आ) १७३.११	मासमात्र प्रयोगेण (आ) १८७.१४	माहेष्वरी च सवित्री (आ) २१७.७	मिश्रेः पितृादिमिस्तद्वत् (आ) १६७.५२
मान्धाता चक्रवर्त्यसि (आ) १२५.१	मार्गशीर्षं तथा शुक्ल- (आ) १२६.१६	मासषमासवर्षेषु (श्रं) ५.५३	माहेष्वरी चोत्तरे च (आ) ५६.११	मिथ्यान्मदाता चरितानि (श्रं) ४८.४१
मांघाता ननुषोबरीष (उ) २४.११	मार्गशीर्षेति पक्षे (आ) ११७.१	मासस्यानंतरं वीजत्व- (उ) १४२.१	मितं विपार्कं च हितं (आ) ६६.१७	मिठानं भोजनं देयं (श्रं) २४.४४
मांघाता ननुषोबरीष (उ) २५.५८	मार्गे चैतानि दुःखाणि (श्रं) १५.७८	मासादौ प्रतिपासञ्च (श्रं) ५.५२	मितवच समितवचैव (आ) ६.६७	मुकुटं वनमालां च (आ) २८.१३
मान्धातेतो गृहस्थस्य (आ) ६६.२२	मार्गे अगम्यमानं (श्रं) २०.२७	मासिकं पिण्डमश्नानि (श्रं) ५.६६	मित्रं च मे बहुधनं तस्य (श्रं) ७.६३	मुकुन्दकुन्दो नोभयच (आ) ५३.२
मांसलम्पिकं सुखी स्या- (आ) ६५.२२	मार्गे हि गच्छमानस्तु (श्रं) ११.२२	मासि पादपदे वीजत्वा- (उ) १४.३५	मित्रवानिमित्रवैवच (आ) ८७.५०	मुभतसं महेधानं सर्वेदेव (आ) ६१.५
मांसलुब्धो यथा मतस्यो (श्रं) ४६.५१	मार्गोपजीव्यच्छायायुत (आ) २१३.२६	मासि भाद्रपदे शुक्ला (आ) १३६.५	मित्रादीनाम्यत्कृतं द्रव्य- (उ) २१.२०	मुक्तिदा मुक्तामेका (श्रं) ४६.८६
मांसलैष्व धनोपेता (आ) ६५.५४	मार्गेनाग्नञ्जनैर्मन्त्रैः (आ) २१३.११५	मासि वै वशामे प्राप्ते (श्रं) १६.४०	मितर्हेतिः केवावाच्यो (उ) २२.७५	मुक्तिं प्रयान्ति ते (प्र) २१.४
मांसां कुरानपानाद्यो (आ) १५६.३	मार्जवद्वर्षागानि ऋवं (आ) २१४.१०	मासे वैकाशमे पूर्णे पुरं (श्रं) ५.११६	मित्रोऽभिस्तथाको रक्षा (आ) ५८.१०	मुक्तिं यान्ति कथं (श्रं) २१.१
मासास्थिमञ्जराधिरैः (उ) ७.६७	मार्जारोधानकुलपशु (आ) १०५.३५	मासे तु यस्मिन्कस्मिं (आ) १२६.२३	मित्रोविस्तृता यका- (आ) १५६.३०	मुक्तिरष्टांग विज्ञानात् (आ) ४६.३०
मासुहिष्य नृपेऽप्यच (श्रं) ६.६४	मार्जारपल्लं विष्टा (आ) १७७.८७	मासैकेन महादेव (आ) २०२.२०	मित्राह्वारविह्वारं (आ) १६४.१	मुक्तिसाधनमृतं च ब्रह्मि (उ) १.१६
माया च गुह्यविद्या च (आ) २३.३४	मार्जारपशो व्याघ्राघः (आ) २०१.३	मासेदिसंस्वमीपाद्यैः (आ) १७२.३१	मित्रेभ्ये च पञ्च स्तुषच- (आ) ६२.२	मुक्तिरहेनुभनाद्यन्तमवम (आ) २२८.१
मायां मयीयां ज्ञान शस्त्रेण (उ) २६.१७	मासलो पुष्पवलयो (आ) १७६.१५	मास्यष्टमे दुःखे तु (श्रं) ५.१३०	मित्रवस्फुस्तु परस्मै (आ) २०५.१६	मुक्नो हि मन्त्रिरे वद (आ) १७७.८८
मायाऽपिचारसिद्धेव (आ) २३६.१६	मासाद्यरो महादेवो (आ) १५.३३	माह्वं नवनीतञ्च (आ) १८०.७	मित्रावलोकानामिमिश्र- (आ) ५३.१४	मुखं प्रक्षालने कालेवाधवं (उ) २६.४१
मायाविष्टस्तथा जीवो (आ) २३६.३०	मालाविद्याधरो स्पष्टवा (आ) ८६.३०	माह्वं नवनीतञ्च अवच- (आ) १६०.५	मिश्र कपोलप्राधिस्तु (उ) २.२२	मुखं च दृष्टवा नमनं च (उ) २३.४२

मुञ्चमंगः स्वरोदीनो (आ) ११५.७७	मुनिप्रसादादाराधपदेवदेवं (आ) ६.२	मूल कृच्छ्रमधस्ताच्च (आ) १६०.२८	मूर्ते वा स्थण्डिले वापि (आ) १८.१५	मूलं ह्येत जयन्त्याश्च (आ) १७७.७१
मुञ्चरोगे तु त्रिफला- (आ) १७१.४६	मुनिभिश्चरिता घर्मा (आ) २२३.१	मुत्रक्षयंसकदाहं जन- (आ) १५८.३८	मूढं मागाद्विबंयस्य तं (आ) २.२८	मूलक्षे तु नास्त्येव (उ) १२.४६
मुञ्चशोषो जलातृप्तिर- (आ) १५४.११	मुनिश्च दुन्दुभिश्चैव (आ) ५६.१३	मुत्रधारणशीलस्य (आ) १६.२७	मूढाभव तया मृद्धि (आ) ४८.८६	मूलरूपा ह्यतो जंयो (उ) २.६
मुञ्चादग्निश्च संजज्ञे तं (आ) २.२७	मुनिस्तुतोमुनिर्जोमहा- (आ) १५.३५	मुत्रस्तयोरप्यनिताड्राहो (आ) १६०.२४	मूर्धामधुरसाज्ञेया (आ) २०४.१८	मूलस्य च हरेर्भावा लक्ष्मी (उ) १६.४
मुक्ष्यप्राणाधिष्ठितं स्थान- (उ) २४.७३	मुनीनां च पतिश्चैव (आ) १५.२८	मुत्रबिन्दुं तुल्यमयं- (आ) १५८.३५	मूलकं तुरिकापुत्रं (आ) १००.१३	मूलेऽर्कः श्वर्गं चन्द्रः (आ) ५६.३८
मुक्ष्यसर्गश्चतुर्थस्तु (आ) ४.१६	मुनीनां भृश्वतां मध्ये (आ) ३.२	मूर्धं सपिप्तां सकर्कं (आ) १५८.७	मूलकं स्विद्यमन्द्यन्तो (आ) १७६.३	मूलेष्वभावातारेषु रुद्रा- (उ) १२.१०८
मुञ्चन्त्य भृग्निर्संहर्षो (आ) २२७.४	मुनीनां भृश्वतां मध्ये (आ) २४१.६	मुत्रयेत्सिकतामेधो (आ) १५६.२४	मूलकस्य तु बीजानि (आ) १६०.१८	मूल्यं दद्याद् वृषस्यापि (अ) १४.३७
मुण्डनं चोपवासश्च सर्वं (आ) ८४.४	मुने स्तोत्रं प्रवक्ष्यामि (आ) २३४.४	मूलवर्णादिभेदेन भेदो (आ) १५६.२०	मूलस्तु काकजंघाया (आ) १८५.१६	मूल्यं न वा स्यादिति (आ) ६६.१८
मुण्डपृष्ठं तु पर्वं स्मिन्- (आ) ८३.२	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलसंगं रुजं कण्डू- (आ) १५८.२१	मूलभूता दमे प्रोक्ताः (अ) ३३.३५	मूल्यं प्रकल्पयेथां (आ) ७६.८
मुण्डपृष्ठे महाचण्डी (आ) ८६.१८	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं जपेद्वापि (आ) ३१.३१	मूल्यं वैदव्यं तपोरिव गदितं (आ) ७४.५
मुण्डपृष्ठे महाचण्डी (आ) ८६.५	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूलरूपं परीक्षा कृद्वापेद् (आ) ११२.५
मुण्डीत्वश्च वचा मुस्तं (आ) १८२.१४	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूल्येनापि लिखित्वापि (आ) ६८.५५
मुदगपर्णीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मुषको धान्यहारी (अ) २.६८
मुदगलस्याभिमानं हि (उ) १७.३१	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषायामध्वयं कृत्वा रसं (आ) १८४.१८
मुद्राणांधारणे चैव (उ) २६.४६	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषरूपं स मारिचं (आ) १४३.१६
मुद्राया दधानं रुद्र मूलं- (आ) ३६.६	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषव्याघ्रश्च शार्ङ्गश्च (आ) ६.३६
मुद्रो मूला कशश्चैव (आ) १५.१३३	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूलस्य कस्यचित्कुम्भि (अ) ६.१३
मुनयो भावितात्मानो (उ) १.६	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषो धतिविघातारी (आ) ५.८
मुनिः कौचक्ये प्राह (आ) ८८.२८	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषादि कम संप्राप्य (आ) १२४.५
मुनिच्येयोऽसुरच्येयो (आ) ६२.१०	मुने मया कृतो घर्मो (अ) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमूलं न वै कुप्यंज्जप (आ) ४०.१६	मूषादिविवापुष्याश्च (आ) ६१.१२

मृगोत्थमदग्धेन (उ)	२५.६	मृत्तिकानां सहस्रेण (आ)	११३.४०	मृत्यु काले क्षिपेद्भान् (अ)	२.२७	मेहकृच्छ्रं जिरोजाऽप (आ)	१५६.४१	मौनानिर्णयं महात्मानं (आ)	८३.१०
मृगोर्ध्वाविधातारो (आ)	५.८	मृत्तिकाभिस्तु दर्शवो (अ)	५.४६	मृत्युञ्जयो गणो लक्ष्मी (आ)	६६.२३	मेहस्तृदकमेहेन किं (आ)	१५६.२१	मौल्येन ये कथयेयुः (उ)	२०.३६
मृज्जलाम्बा स्मृतं (आ)	२१३.३८	मृत्तिका पश्चिमे दधाद् (आ)	४२.१३	मृत्युः शरीरगोप्तारं (अ)	३६.३४	मैत्रभूषमन्त्राद्या वषेऽऽ (आ)	५६.६	मौल्येन वेदाध्ययनं (उ)	२०.३७
मृतकस्य मुणा ब्राह्म (अ)	३४.२६	मृत्तिका रोचनां गन्धान् (आ)	१००.५	मृत्युषिचपितनासे स्या- (आ)	६५.६५	मैत्र्युनं पुरुषो गच्छेत् (आ)	१८०.३	मित्रयन्त्रे चात्यययमः (अ)	६.५८
मृतः परेऽह्नि क्षोऽन्नः (आ)	२२६.८	मृत्तिका स्नान काले तु (उ)	२६.४८	मृत्खण्डकामिद पुष्यं (आ)	२३३.६	मैत्र्युने चैव संग्रामे (आ)	६७.१५	मित्रयमाणः स च ग्राह (आ)	१४३.२०
मृतपाषाण शिलारुद्र (आ)	७२.६	मृत्तियस्य विधानेन (अ)	१.६५	मृदुकोष्ठ पित्तं खरो (आ)	१७२.३८	मैत्र्युनेन ततः सुष्टि (आ)	६१५	मित्रयमाणस्य किं कृत्य (अ)	३२.८४
मृतभ्रष्टाभयालेपात्रि (आ)	१७१.५६	मृते जन्मनि पक्षीन्द्र (अ)	३६.२	मृदुरोषा समा लंघा (आ)	६५.६	मैनाकंजनयामास गोरी (आ)	५.२१	मित्रयमाणस्य किं कृत्यं (अ)	१.६७
मृतपुष्टिष्य दातव्यं (अ)	५.४७	मृतेन शुष्यते मृतिः (आ)	१०७.२२	मृदुश्चलोऽजलवी (आ)	१६२.४	मोक्षद्वाराय धर्मावनिर्मा (आ)	३२.३९	म्लेच्छ तु मन्त्रविभेदेन (अ)	१२.७
मृतस्थाने शवो नाम (अ)	१५.३२	मृते पितृव्येन्द्रमध्ये (अ)	३४.१३४	मृदुस्फोदलनादेव मुक्ताः (अ)	४६.६६	मोक्षं गच्छन्ति तत्त्वज्ञा (अ)	४६.११६		
मृतस्य कादशाहे तु (अ)	४६.२३	मृते पितृव्येन्द्रमध्ये (अ)	३४.१४१	मृद्वन्निना पचेदेतद् (आ)	१७४.२३	मोक्षं देहि महादेवात्स्व (उ)	११.१६		
मृतस्यैव तु यद्दानं परोक्षं (अ)	४७.३८	मृते बासे कथं कुर्यात् (अ)	२४.३४	मृग्यमीं वहसि क्षोणीं (आ)	१६५.५	मोक्षाधिकारिणामेव (उ)	११.१११		
मृतस्यैव पुनः कुर्यात् (अ)	२६.६६	मृतेभर्त्तरि या नारी (अ)	३४.११६	मृग्यये पञ्चै बापि (अ)	५.७	मोक्षाधिकारिणो ये तु (उ)	१२.७१		
मृतस्योत्क्रान्तिसमयात्स्व (अ)	१५.३०	मृते भर्त्तरि या नारी (अ)	४.६५	मृल्लप्तमस्त्वपुटमध्य (आ)	६६.३६	मोक्षोऽध्यात्म समा (आ)	१५.१२३		
मृतादनन्तरं तस्य ध्रुवं (अ)	५.४३	मृतेषु बाध जातेषु ब्राह्म- (आ)	५०.८४	मेढ्रं वामनेन चैव मुतार्क (आ)	६५.११	मोक्षोदायम्यः स बोक्ताः (उ)	१.५		
मृता दुर्मरणाद्यं च ये (अ)	६.३१	मृतो दान प्रमावेण (अ)	२४.३३	मेघातिथिर्द्युतिश्चैव (आ)	८७.३६	मोहकृत्वा च दुष्टानां (आ)	१५.७१		
मृतानामपि जन्तूनां (अ)	१०.६	मृतोद्देशेन यत्किञ्चिद्दीयते (अ)	१८.२६	मेघावी वापयटुः पातः (आ)	११२.७	मोहमानप्रदाताः प्राण्यु (अ)	२.४०		
मृतानां कः सुतो दधाद् (अ)	३४.७२	मृतोद्देशेन यो दधादुदपात्रं (अ)	१८.२१	मेघमन्दरवाचोऽपि (आ)	२३०.४१	मोहाति विनिष्टं यदि (अ)	४८.२३		
मृतानां यत्र जन्तूनां (अ)	६.६१	मृतोद्देशेन यो यदाऽजल (अ)	३१.२०	मेघ अंगारकक्षेत्रं वृषः (आ)	६०.७	मोहाद्यो नै पुत्रयेदेव (उ)	२४.४४		
मृता माता पिता लिष्टे (अ)	३४.१४४	मृतो बानरतां याति (अ)	४६.१८	मेघमृगसंखवाभ्यां (आ)	१७६.१४	मोहितं निविर्धगर्विः (अ)	६.८१		
मृताश्च पुरुषाः स्वामिन् (अ)	१०.१०	मृतो विष्णुपुरं याति न (अ)	३८.७	मेघ लने भवेद्वन्ध्या वृषे (आ)	६२.५	मोहितं निविर्धगर्विः (अ)	४.१४६		

[illegible]

यथाग्नियोगात्कनक- (आ) २३०.१७
यथाग्निरग्नौसंक्षिप्तस्त- (आ) २२९.२३
यथाग्निरुषामिषः कर्णं (आ) २३०.१६
यथा चतुभिः कनकं (आ) ११२.३
यथा च पथरागाणां (आ) ७२.६
यथाभ्युतः त्वं परतः (आ) १३७.११
यथा तारागणाः सख्यं (मे) ३४.६८
यथा तु समुद्रः कुम्वात् (आ) २१३.२८
यथा तुणजलोकेति (मे) १.४
यथास्मिन् तथा देवेभ्यस्त- (आ) ३१.१८
यथा त्वयिजगन्नाथ (आ) २३४.४८
यथादर्शतलप्रस्थे (आ) २३७.७
यथादीपाच्छन्नगुणा (उ) १६.१२
यथा दुष्टेन दोषेण यथा (आ) १४६.६
यथा धन्यतरिखे (आ) १४५.४२
यथा धनुं सहजं य (मे) ४२.१
यथा न कुण्ठायनं (मे) ३४.८१
यथाशकारदोषेणरज्जुः (आ) २२६.२५
यथा पप्रच्छ मां व्यास- (आ) २.३२
यथा पुण्यतमा लोके (मे) १४.५०

यथा पूर्वकृतं कर्म शुभं (आ) ११३.५६
यथा प्रसन्नो बन्धनाद्देवहं (उ) २०.६
यथा प्राप्तवनी वल्लिर्हं (आ) २३०.५१
यथा मम शुभावाप्ति (मे) ६.५१
यथा मयोच्यतेवीन्द्र तथा (उ) २८.१६
यथामृतेन तृप्तस्य (मे) ४६.८६
यथा यथा कृतं कर्म (मे) १६.१६
यथा हि पुरुषः कस्याले (आ) ११५.४३
यथा यथा हि पुरुषः (आ) ११५.४३
यथायथा हि पुरुषवास्व (आ) ११५.४३
यथा रामो नयेच्छीघ्रं (आ) १४३.३४
यथा दद्याथा सप्तर्षे (उ) २२.३
यथा सत्तं तु जपथं (आ) ३७.८
यथा लक्ष्मीलेश गैः चैव (उ) २२.२
यथालाभोपन्नेषु रौप्येषु (आ) ६६.१८
यथावत्कथयिष्यामि (मे) २६.६
यथा बापुर्जलधरान् (मे) २.३६
यथाविमथ्यं कुर्वीत (मे) ४४.२६
यथाविष्णुस्तथा (आ) २४१.१५
यथा ससर्ज भगवानतस्मिन् (उ) ४.१

यथासुखं वाप्यता (आ) २१८.२०
यथासुराणां प्रबरो जनार्वतो (उ) १.७२
यथास्ति विष्णोर्भनः (उ) १२.३
यथा स्वर्गस्य संसर्गं (आ) १४७.६
नवाहं कीर्तनीयोज्य तथा (आ) २.५७
यथाहं देवदेवानां श्रो (आ) २.५६
यथैकहेमगणिना सर्वं (आ) २३६.२४
यथैव मूलं च तथावसारे (उ) ६.३६
यथैव सूर्याद्विगुणश्चेदो (उ) १६.१३
यथोक्तकारिणः सर्वे (आ) २१३.३३
यदन्यतकुर्वते किञ्चिन्न (आ) ५०.२२
यदजितं प्राणहरैः परिभ्रमै (उ) १०६.२२
यदा कर्मसु काम्येषु (आ) २२३.२५
यदाचर इत्यायुवतस्तदा (आ) १७.४
यदा च संक्रमेद्वायुर्दृढं (आ) २००.६
यदा तथा यमदूतैश्च (उ) २८.१२३
यदा तथो यमदूतैश्च (उ) २८.१२४
यदा तथा यमदूतैश्च (उ) २८.१२७
यदा त्वय्यतरयातं (मे) ४५.२३
यदा त्वय्यतराः सान्निः (मे) ४५.४

यदा दद्याद्भ्याः क्षमतीता (उ) २.४७
यदा नैत्यं किनु वन्नभ्यमथ (उ) २.३७
यदानापि क्रमयोगे (आ) २०७.४
यदा पंचम्यां मुग्धयो (उ) २८.१३१
यदा पते यमदूतैश्च (उ) २८.११४
यदा पते यमदूतैश्च (उ) २८.११७
यदा पाप्नोति मामुष्यं (प्र) २४.२४
यदा पुष्पं प्रनष्टं हि भव (मे) २.७
यदा पुष्पं पुनष्टं हि (मे) ३४.३०
यदा प्रकाशते ह्यारगा (आ) २३७.६
यदा यासो न विज्ञातो (मे) ४५.१५
यदा रामो वैष्णवाशेन (उ) २८.५
यदा लोभस्त्वस्तोषो (आ) २२३.२६
यदा विजानाति हरे मुरारे (उ) १२.२३
यदाविशो बलवास्त्याद्रमायां (उ) २३.२
यथा सदान्तं तन्ना (आ) २२३.२७
यथा सर्वे विमुच्यन्ते (आ) २२६.१२
यथाहारा भवन्त्येते (मे) १०.१६
यदा हि कारणं चास्ति (उ) ११.३१
यदा हि नोते प्रत्यार्णवे (उ) २-२६

यदाहीनो विपुनामुद्धरेष्व (उ) २८.७
यदि गर्भो विपद्येत (मे) २४.३६
यदि गर्भो विपद्येत (आ) १०७.१६
यदि ते श्वशुरे श्रद्धा (मे) २२.५२
यदिदं परमं गोप्यं हृदि (उ) १.८३
यदिन्द्रनीलस्य महागुणस्य (आ) ७३.११
यदि प्रसन्नोऽसि मत्तं (उ) २५.१७
यदि लोभान्न यच्छन्ति (मे) ३६.३३
यदि धोडशाभिर्मवेदन्तं (आ) ६६.३०
यदि स्थान्तर्पणादवाम्यष्ट (आ) ५०.७०
यदि चक्षमपेत सर्वं योगं (आ) ६८.३४
यदि विश्रवं विहीनः (आ) १२०.१८
यदीच्छेच्छास्वतीं प्रीतिं (आ) ११४.५
यदीच्छेच्छुनरागन्धुं (आ) ११५.६१
यद्वक्तं सस्वरुचं च तथ (आ) २.५५
यद्वक्तं ब्राह्मणा पुण्यं मनुजं (मे) २४.२
यदुच्यते द्विजातीनां (आ) ६५.५
यदुच्छ्रितो योजनानि (आ) २४१.१६
यदुत्पन्नं तेन नाराः खर्पेद (उ) २४.५५
यद्वक्तं तदतिक्रान्त (आ) ११६.६३

यद्दीयते ह्यु पात्रेभ्यस्तद्दानं (आ) ५१.४	यन्नामधेय श्रवणानु- (उ) ७.३३	यमभायां श्यामला ह्यु (उ) ५.५१	यमुनां च महादेवी संख- (आ) ३४.१८	यवाश्चैस्तु तिलैः कारयैः (आ) ६६.१५
यद्गृहे शर्करा जःवा (आ) १६.१८	यन्नामार्थविचारणेपि (उ) ७.४१	यमं विनिर्ममे पृष्ठोऽप्य- (उ) १३.३०	यमेन यं धितास्ते वै (अं) १८.३५	यवास्तित्ताश्वगन्धा च (आ) १८२.५
यद्द्वलं परं प्राप्यं (आ) २३०.१२	यन्निशायां तथा प्रातर्वनं (अं) ३०.५०	यमलार्जनभेता च (आ) १५.६४	यमेन यमदूर्तश्च (अं) २५.१५	यवास्तिलाः सैन्धवं (आ) १७६.१७
यद्देवैर्यो यत्प्रतुष्यः (अं) २६.६०	यन्मयाद्य कृतं पुण्यं (आ) १२४.१८	यमला वेगिनो हिकका (आ) १५१.८	यमोऽपि तं नञ् उन्मुखे (उ) २०.८	यवीनरो द्विमोऽस्य (आ) १४०.१४
यद्ब्रह्मा च न जानी- (उ) ११.४२	यमया श्रद्धया दत्तं (आ) १२४.२१	यमलं कः कियन्मात्र- (अं) ३१.१	यमोऽपि विजयामात्रं (आ) १३२.१६	यवीनरो बृहद्भानुः (आ) १४०.१६
यद्भुतारो हरि भक्ता (उ) १६.३६	यन्माषकाढं न ततो (आ) ६६-२७	यमलोकं न पश्यन्ति (अं) १४.३२	यमोऽहं नियमो रुद्रा (आ) २.४८	यः शिवः स हरिश्च ह्या (आ) २३.३५
यद्यज्ञानं तस्य सत्यं न (उ) ११.३६	यः पठेच्छृणुयाद्वापि (आ) २३२.२३	यमलोकं वमत्येते (अं) ३२.१२४	यमोद्देवो तिलान्वितो (अं) ४.१३१	यः शूद्रोऽपि छटसंस्पृष्टं (आ) २२२.३
यद्यत्करोत्येव सदैव (उ) ६.३७	यः पठेत्तप रया भक्त्या (आ) ३३.१६	यमश्च नियमः पार्थ (आ) २३८.१	यया विष्णुमयं सर्व्वं (अं) ६.८६	यथोवायै ततो दद्यादर्थ्यं (आ) १३१.१०
यद्यत्स्पर्शतिहस्तेन यच्च (आ) ३५.११	यः पित्तरोमी सेवे त (आ) १६१.१६	यमसृक्तं किमर्थं च (अं) १.३४	ययुर्विराटनगरं मुत्त- (आ) १४५.२१	यः शोभो बहिरस्तश्च (आ) १६०.३
यद्यद्यस्योपजीज्यं (अं) २५.१४	यः पिबत्यन्नपानानि (आ) १६०.३५	यमसृक्तं किमर्थं च (अं) २८.१४	ययुस्तत्र चरत्यस्ता (उ) १७.३०	यश्चेत्तं शृणुयाम्भार्यो (अं) ८६.१३६
यद्यपि पान्थ्यां भक्ष्यं (अं) ७.६०	यः पुमान्मृगं गच्छन्ना- (आ) १८०.६	यमस्य कारणं वै च (आ) १५.५५	य लक्ष्मणा पूर्वं सर्व्वं स्वर्गद्व (उ) २२.१	यश्चेव वेहं प्रविशेद्भुजित (उ) २४.७६
यद्यपि विशीर्णं कोटिः (आ) ६८.५१	यः प्रायंचत्यर्थमणोच (आ) २३४.६५	यमस्य देवस्य च वाग (उ) २४-६३	यवकोलकुलत्वानां (आ) १६६.६०	यष्टीमधुकुमुवतेन (आ) १७०.७३
यद्यप्य श्रोत्रियं श्राद्धं (आ) ८६.७४	यमकं च गजच्छाया- (अं) ३४.१३६	यमस्यानंतरं चर्दं (उ) १३.३१	यवधान्यानि संहृत्य (आ) २२५.१८	यष्टी यष्टयाङ्गव प्रोक्तं (आ) २०४.२७
यद्यस्य यादृशं पात्रं (अं) ३३.६	यमञ्च यमद्वंश्च (अं) ६.६	यमस्यां कुणहस्तो वै (अं) ५.८६	यवपिष्टं तथा मांसे मधु (अं) ४.१४३	यः संसारे सदा द्रव्ढः (आ) २३२.२
यद्यौघयतानुसारेण (उ) १६.५०	यमद्वृता महाशैलाः (अं) ६.२३	यमस्यैवानुजः सौरिधत्त (अं) १६.२२	यवभस्म विदुषञ्च (आ) १८८.६	यः सर्वपाप मुक्तोऽपि (आ) ५२.२३
यद्यद्गरीत्युरा व्यासः (आ) २४१.७	यमद्वृता महाशैलाः (अं) ३१.२१	यमानुसागुलियेन (अं) ३.२४	यवश्यामाकभोजी (आ) १७०.६०	यस्तत्र भुक्ते पक्वान्नं (आ) २२२.८
यदा तद्वपि पारव्यं (अं) ४६.२६	यमद्वृता महारोद्राः (अं) १८-२२	यमाय त्वाष्टमे शौर्यं (अं) ४०.२६	यवसर्पपद्वत्किंच (अं) २८.१५	यस्तन्मसूत्रं कलशे (उ) २८.१३६
यदा यस्मिन्निवे दानं (अं) ५.२२	यमद्वृता महारोद्राः (अं) ३३.३४	यमाय धर्मराजाय मृत्यवे (आ) ५२.१७	यवसर्पपद्वत्किंच (अं) १.३५	यस्तीर्थं सम्पुञ्जो मुक्ता (अं) ३६.१४
यदीर्थमाघत ह्रिः स्वयं (उ) ३.१३	यमद्वृता महारोद्राः (अं) १६.६	यमद्विषय वदात्यन्नं (अं) ११.४	यवानो चित्रकं धान्यं (आ) १६२.२४	यस्तु दुर्मिसेवायामग्ना (आ) ५१.३४
यने दत्तेन दानेन सर्व्वं (अं) २.३०	यमद्वृता महारोद्राः (अं) ४७.३०	यमुद्दिष्य निमज्जेत (आ) २१३.१२५	यवानो धन्यकाजाज्यः (आ) १६६.३२	यस्तु पुच्छति तत्रस्थः (आ) ६७.३८

यस्तु प्रजितज्जातो (प्रे) २५.४२
 यस्तु विश्वमनाद्यन्त (आ) २३२.११
 यस्वहंकारवाग्मापी (प्रे) ४७.२०
 यस्वात्मरतिरेव स्यान्नि (आ) ४६.१५
 यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स (आ) २१७.२
 यस्मादन्नरसाः सर्वे (प्रे) २.३१
 यस्मादस्य गिरेः पुण्यं (उ) २६.३६
 यस्मादुत्कृष्टो हरिरत्र (उ) २८.४६
 यस्मादेकान्तिनः (आ) २२७.१४
 यस्माद्दुर्ध्वं चोर्वरितं वै (उ) १८.५६
 यस्मिञ्जनाः कामिनः (आ) २२३.२८
 यस्मिन्नकरे शंखचक्रादि (उ) २२.१०
 यस्मिन्नकस्मिन्नकृतेकार्य्ये (आ) ११४.२४
 यस्मिन् गृहे देवमहोत्सव (उ) २६.४४
 यस्मिन् गृहे च लिखित (आ) ८६.८२
 यस्मिन् ग्रामे आगवर्तं न (उ) २०.२६
 यस्मिन्द्विने न सेव्यन्ते (प्रे) २४.१८
 यस्मिन् द्विने मुतो (प्रे) ३४.६३
 यस्मिन्नदिने श्रवणं (उ) २०.२५
 यस्मिन्नदिने न संमानं (आ) १०६.२०

यस्मिन्देगे मृगः कृष्णस्त- (आ) ६३.३
 यस्मिन्नखाः संति रक्ताः (उ) २२.६
 यस्मिन्नक्षेत्रे वनेन्द्रानुस्त- (आ) ६०.१८
 यस्मिन्नभक्तिद्विजेष्वेष्ट (आ) २२७.२४
 यस्मिन्न्यस्तमतिर्न (आ) २३०.४४
 यस्मिंल्लोकाः स्फुरन्तीमे (आ) २.२१
 यस्मिन्वयसि यत्काले (आ) ११३.२२
 यस्मि शंकु समाख्यातो (आ) १३८.२८
 यस्य कस्य तु पुण्यस्य (आ) ११४.३८
 यस्य कालेन तो यापादि- (प्रे) २.३५
 यस्य त्रिवर्गमुद्यानि (आ) ११५.३६
 यस्य पाणितलेरेखा (आ) ६३.१६
 यस्य पुनाश्च मृत्याश्च (आ) ११०.२०
 यस्य पुंसश्च मर्त्ये (प्रे) ३५.१३
 यस्य बालस्य तिलकः (आ) २०२.१७
 यस्य ब्रह्मानि संलीनं (आ) २३५.३४
 यस्य भार्या गुणज्ञ च (आ) १०८.२४
 यस्य भार्या विरूपाक्षी (आ) १०८.२२
 यस्य भार्या भिताम्य- (आ) १०८.२३
 यस्य यस्य हि यो भाव- (आ) १०६.१३

यस्य यावाञ्चविश्वास (आ) २३०.५३
 यस्य तज्जालुकामूलं (आ) १८६.८
 यस्य वर्णस्य मृयस्वा- (आ) ७२.१८
 यस्य विष्णोर्छदा भवितः (आ) २३४.४६
 यस्य सत्यञ्च शौचञ्च (आ) ११३.३६
 यस्य संयतान्येतानि (आ) २३५.१०
 यस्य सर्वायं दे विष्णो (आ) २३५.५८
 यस्य हस्ती च पादौ (आ) ११३.४१
 यस्या अनामिकाङ्गुली (आ) ६४.११
 यस्या गमनमात्रेण भूमि (आ) ६४.१२
 यस्याग्रतस्तथा पृष्ठे (आ) २३०.२४
 यस्याधरे रक्षितमा त्वस्ति (उ) २२.८
 यस्याः पाणितले रेखा (आ) ६४.६
 यस्यायास्तस्य मित्रिणि (आ) १११.१७
 यस्यास्तु कुञ्चितः कैशा (आ) ६४.१
 यस्यातु रोमणौ पाश्वौ (आ) ६४.८
 यस्याः स्वभर्तुं संयोगकाले (उ) १७.३५
 यस्यादेशाः सतजावभा- (आ) ६८.२६
 यस्याेतानि न दन्तानि (प्रे) ३४.१३१
 यस्याेतानि न दीप्यते (प्रे) २७.३१

यस्योच्छ्वाससदृश पवनः (आ) २.२४
 या ओषधीति मंत्रेण (आ) ४८.५२
 यागान्ते कपिलांदद्यादा- (आ) ४८.१००
 या गृह्णाति नरः सा (प्रे) १०.८६
 या च काञ्चनवर्णाभा (आ) ६४.२
 याचते यः परं स्वप्ने (प्रे) २३.११
 याजनं कुर्वते नित्यमतीतो (उ) १६.३३
 याजनाध्ययने गृह्णे (आ) २१३.११
 याजवल्क्यं नमस्कृत्य (आ) ६३.२
 याजवल्क्येन यत्पूर्वं धर्मं (आ) ६३.१
 याति देहञ्च नाशेषं (आ) १४७.६५
 यातुघनाः पिशाचाश्च (प्रे) २.११
 यादृक् चित्तप्रतीतिः (प्रे) ३८.१५
 यान शरया ग्यो भारयाम् (आ) ५२.२५
 यानि कानि न दानानि (प्रे) १३.१६
 यानि चाग्यानि भूतानि (प्रे) १.५४
 यानि यानि च दानानि (प्रे) ३३.१२
 यानि यानि च भूतानि (प्रे) ३४.७
 यान्पूर्वं समेव्य वृणोति (उ) २०.२२
 या पूर्वं काले यज्ञानिगस्य (उ) २६.६

या पूर्वसर्गे दक्ष पुत्री सती (उ) २८.१
 या पूर्वसर्गे नलसंज्ञस्य श्रीव (उ) २०.१
 या पूर्वसर्गे सोमपुत्री बभूव (उ) २३.६
 याः फलिनीति मंत्रेण (आ) ४८.४६
 यामस्यानंतरे चानं (उ) १४.२५
 यामाद्वं सन्निधिसंस्थां च (आ) १६.६
 या मोक्षितकानामिह (आ) ६६.४
 याम्यनैव्यं त्योमंध्ये (प्रे) ३३.१५
 याम्यं मोरिपुरं नगैर्नगवर्तं (प्रे) ५.६५
 याम्यं सोरिपुरं (प्रे) १५.८२
 याम्यां रक्षस्व मां विष्णो (आ) १३.३
 याम्यां वै कृष्णरूपा तु (आ) ४८.१५
 यां यां गोनियवान्तीति (प्रे) ४६.६
 या रेवती रे व तस्यैव (उ) २८.८
 या लक्ष्मी सर्वभूतानां (प्रे) ३०.५३
 यावच्च पीत्यं भूतं (उ) २७.१२
 यावच्छुभ्रादिकं नै च ताव- (उ) २७.६
 यावच्चालो मूले पत्यौ (प्रे) ४.६६
 यावज्जीवं कृतं पापं (आ) ५१.१४
 यावज्जानं वासुदेवस्य (उ) १२.३४

यावतः कुक्षे जन्तुः (त्रे)	४६.४६	यावन्मोमनसः स्वैर्यं (त्रे)	४६.६७	यूषी च बृहती जाती (आ)	२१३.४६	ये च ते जति ये जैते (आ)	८६.५६	येनाजिताश्च योऽप्येते (आ)	१११.२१
यावत्कर्मणि योप्यन्ते (त्रे)	४६.६५	या वाये निजन्ते देशे (त्रे)	३८.३७	युभिष्ठिरः समाश्वास्य (आ)	१४५.३६	ये च होमजपस्नान (आ)	२२१.७	ये नृक्षंसा दुरात्मानः (आ)	१२७.२७
यावत्काम्यसपर्यां वैन (उ)	१६.३७	या वै तवेग भगवन् (उ)	६.४८	युधिष्ठिरस्मैत बभूव पत्नी (उ)	२६.२५	ये चाप्यकुनबुधास्तु (आ)	८४.४४	ये नैव जाम्बे प्रतोयनं व (त्रे)	२२.२०
यावत्कासं शीर्षयात्रां (उ)	२३.२०	या सा वैतरणी नाम (त्रे)	४७.२	युधिष्ठिरोऽपि धर्मात्मा (आ)	१४५.१६	ये चास्माकं कुले जाता (आ)	२१५.८	ये पदस्वध्व मित्राणि (आ)	११५.७२
यावत्तिष्ठित दे होऽयं (त्रे)	४६.२६	या सोपवासैर्न विशोधितं (त्रे)	१५.६४	युधिष्ठिरो भीमपार्थो (आ)	१३६.५५	ये जीवा भुवि जीवन्ति (त्रे)	२२.५१	ये वाग्धवत्सबाग्धवा वा (आ)	८५.१६
यावत्स्वष्टी तु पुच्छायां (आ)	६७.२६	या स्त्री सवर्णां संगृह्या (त्रे)	३८.२६	युधिष्ठिरो भीमसेनो (आ)	१४५.६	ये त पुण्यकृतस्तत्र (त्रे)	५.१५१	ये बालभावात्न पठन्ति (आ)	१०६.४८
यावत्स्वैहं मयि मातः (उ)	२६.१०	या स्यन्ति ते परांलोका- (त्रे)	१४.५८	युवनाशवाच्च मानघाता (आ)	१३८.२४	ये तु रावणमंगावा जाव (आ)	७०.१४	ये बालभावे न पठन्ति (आ)	१०६.५०
यावत्स्वस्थं शरीरं हि (त्रे)	१३.२२	यातं रात्रा पुरा दृष्टा (त्रे)	१०.४८	युवनाशवोऽभयचन्द्रादौ (आ)	१३८.२१	ये तो लोके सुस्त्रियः (उ)	१६.३१	ये भक्त्या विवक्षा विष्णो (उ)	७.६४
यावत्स्वस्थमिदं (त्रे)	१३.२५	युवतं प्रक्षालनं कर्तुं मा- (आ)	८८.१४	युवाश्च सर्वपान् ब्रह्माः (त्रे)	३४.२४	ये दग्धा ये स्वदग्धाश्च (त्रे)	२८.३१	ये मध्वतीर्ये स्नातुमिच्छं (उ)	२६.४७
यावदावाति सदनं (त्रे)	६.५४	युष्माकं स्याद्वारिवहा (आ)	८२.१३	युष्माभिर्नोपविष्टो (त्रे)	५.११४	ये देव युवर्षि भितुन्ति- (आ)	८६.३८	ये मर्त्यलोके निवसन्ति (त्रे)	४८.१
यावद्देहाभिमानश्च (त्रे)	४६.६६	युवतं लोभमवैर्नैरेवचुर्णं (आ)	१६०.२४	येऽर्वा धमेण ते सत्या (आ)	११३.३५	ये देवयाना परमात्मा- (उ)	२४.३६	ये मे कुले सुप्तपिण्डाः (आ)	८५.१६
यावद्वज्रः प्रमाणार्थं (त्रे)	३१.२	युवतं संस्थानगुणं (आ)	१७१.१३	ये कम्बवः शार्गं मुख- (आ)	६६.९	ये देवासश्चतुर्थं तु समुद्रं (त्रे)	४०.२८	ये मे पितृकुले जाताः (आ)	८५.१८
यावद्वरस्य द्वौ पादौ (आ)	६८.६	युवतोऽहिं गुरुवाक्येन (त्रे)	२२.२५	३ कर्करिच्छिद्रमलो (आ)	७०.१८	ये नमन्ति जगद्योनि (आ)	२३०.४७	ये यं प्रेतमिता क्पाता (आ)	८६.१
यावद्वर्षसहस्राणि न (त्रे)	३.२६	युवत्सा सर्वात्मनात्मानं (आ)	२.१९	ये कुर्वन्ति हरेस्तत्त्वविचारं (उ)	३.६	ये नमस्यन्ति गोविन्दं (त्रे)	१४.५७	ये ये देवा विद्येयु (उ)	१२.२५
यावद् ब्रजाम्यहं देवश्च (त्रे)	१.५८	युगमीर्नाकितनो मवेत् (आ)	६५.४८	ये केचिदस्य सत्पणा (त्रे)	२०.४७	येन येन यथा यद्वपुरा (आ)	१११.१८	ये ये श्वः पुत्रमित्रादिकैश्च (उ)	२१.१६
यावन्नं च कमेयनिं (आ)	७२.११	युग्मानि युग भूतानि (आ)	१२८.१६	ये केचिर्लसत्पणे (त्रे)	१०.१	ये नराः पाप संयुक्तास्ते (त्रे)	३१.१	ये वायुर्लोचं विसृजति (उ)	२६.४८
यावन्तो ज्ञातवः पित्र्या (आ)	८१.७०	युगमानवेक्षे तथा पित्ये (आ)	६६.६	ये केचिद्वैतरूपेण वसन्ते (आ)	८५.१७	येन वैप्रियमाणेन हृदा- (त्रे)	६.६०	ये विजनन्ति ते सर्वे (उ)	४.२५
यावत्स्यहानि जीवेत (त्रे)	३१.९	युग्मास्तु युगा जायन्ते (त्रे)	१३२.१२	ये खङ्गमासेन गुरुरेरीष्ये (आ)	८६.३३	ये नामका ज्ञानर्षतः सुम (उ)	२४.४१	ये वैष्णवा वैष्णवदास (उ)	२६.४९
यावत्स्यभयते युक्तां (त्रे)	४६.२५	युज्यते वेष्टनं वायोरा- (त्रे)	४६.१७	ये गतश्च हृदयः स्थानं (आ)	२२४.८	ये नाचनेन वै लोको (आ)	१२६.१		
यावन्मोत्यावितो (त्रे)	३४.३३	युद्धाद्यैः साहसैस्तैस्तैः (आ)	१४६.१०						

येषां बिह्वपे हरिनामैव (उ) २०.१२
येषां तु नरके घोरे (मे) १८.३४
येषां प्रवर्त्तने नास्ति (आ) २३४.५७
येषां के जायते बिह्व (मे) २०.३६
येषां हुतेऽग्नी हविषा च (आ) ८६.३२
दीने श्रुतं भागवतं पुराणं (उ) २०.२७
मै नानृतानि चोक्तानि (मे) २.४८
सोऽपीत्य विधिबद्धं दातुं (आ) ४६.७
सोऽस्तास्तिराठन्नसो (आ) २२८.३
सोऽयं नावं गर्ज वापि (मे) ३१.१६
सोऽयं ददाति विप्राय (मे) ४.२८
सोऽप्याभ्यासं प्रकुर्वन्तः (आ) २३४.४६
सोऽप्याभ्यासरतो नित्यं (आ) ४६.१४
सोऽप्याभ्यासे सदा युक्तः (मे) २२.२६
सोऽप्य योगपतये योगेभ्यः (आ) १३१.१५
सोऽगारम्भे हरिं मूर्तम् (आ) २३८.१४
सोऽगिनाममृत स्थानं (आ) ६.२६
सोऽगिनां कथिता दोषा (आ) २३४.३६
सोऽगिना हृदये स्थित्वा (उ) १६.४६
सोऽगो च त्रिविधो ज्ञो यो (आ) ४६.१८

सो गुह्यतीन्द्रि यैर (आ) ११८.५२
सोमेन स्वय्यपितया च (उ) ८.८
सोमेतामनतिक्रम्य (उ) ११.४३
सोजननयविस्तारदेहो (मे) १५.२१
सोजनानां तु तस्याश्वस्त (आ) ५८.३
सोजनानां प्रमाणेन (आ) ५४.४
सोजनानां सहस्रं यो (मे) ३.३२
सोजनानां सहस्रं वै (मे) ३३.१७
सोजनानां सद्वृत्ताणि (आ) ५६.१६
सोऽप्यानि च पुयोगेष (आ) १५६.१०
सोजनानां सहस्राणि (मे) ३.११
सोजनानां सहस्रे द्वे (मे) ३.५
सो देवानामद्य आकार (उ) २१.२५
सो धर्ममौलोजितमान (मे) ४८.४०
सो ध्रुवाणि परित्यज्य (आ) ११०.१
सो न कामान्न संरंभान् (मे) २.४६
सो न सर्वेष्वरे भक्तस्त (आ) २२७.१७
सोनि प्रवेशमायाति नात्र (आ) २०.२५
सोऽप्यन्तरेषु जायेत (मे) ३५.१४
सो बोजयुतः पुष्पाद्य (उ) १५.२

सो मूलयेत् तन्मेहं (आ) १५६.३६
सो मूलरूपो भगवन्ततो (उ) १४.२
सोऽयं वदति लोकेऽस्मि (मे) १७.१४
सो येन संवसत्येषां (मे) २.६४
सो यो हि निर्मितः पूर्वं (मे) १७.१०
सो रामप्राता भरतः (उ) २८.३०
सो वसिष्ठानंतरजो मरौचि (उ) ७.४८
सो वा तीर्थे वाहं संजो (उ) २६.१०२
सो वातमनीह न गुरो (आ) ११५.३५
सो वा त्वर्णायाम्नरमस्य (उ) ३.४७
सो वा भक्त्या स्मरणं (उ) २६.१८
सो वासुदेवस्तु स एव (उ) १५.३
सो वाहते तुरगे चोप (उ) २३.२४
सो वा हरिस्तु भगवान् (उ) ५.५७
सोऽयिः पुष्टयस्यापि (मे) ५.७८
सो गोद्विष्टि स्वकं वत्सं (आ) २०.३.१
सोऽप्यो च द्विष्टिम्वा (आ) १०४.३६
सोऽप्ये तिमिराण्यधश्च (मे) २४.२८
र
रं राहुं कं यजेत्केतुं (आ) २३.१३

रं विद्यतां च पूर्वार्धो (आ) २३.१०
रक्षत चन्दन संजिष्ठा (आ) १७७.३८
रक्षतताम्रासितः पित्राभू- (आ) १६०.८
रक्षतपित करास्तीक्ष्णा- (आ) १६६.५४
रक्षतपित क्वरोन्माधो (आ) १६६.७
रक्षतपितहृदा वृष्या (आ) १६६.५३
रक्षतमंगारकं चैव (आ) ३६.१२
रक्षतमंगे निहन्त्याशु (आ) १६७.१८
रक्षतं पल्लवतं ताश्च (मे) ३२.५४
रक्षतवाहिनिशास्थान (आ) १६५.६
रक्षत वृद्धिरमाध्येऽयं (आ) १६०.३०
रक्षतस्य दशमे दष्टे आतुरो (मे) ४३.४
रक्षत स्नावस्य नाशः (आ) २०२.१२
रक्षताधरं रक्षततालु (उ) २२.४७
रक्षत पित्तं हरेत्पित्तो (आ) १६०.२७
रक्षतः सुक्वस्वतया रक्षतः (आ) १०१.४
रक्षता भवति गायत्री (आ) ३६.११
रक्षतमृते सदाहातिस्त्वं (आ) १६०.३३
रक्षतासिक्तास्फोटिक्ता (आ) १५६.३०
रक्षतेक्षणत्वं सततं (आ) १५४.१४

रक्षते गोघोऽतिरक्षतो- (आ) १६७.१४
रक्षतोत्पलस्य वै कम्बं (आ) २०२.११
रक्षतो हरिर्नरैः पूज्यो (आ) २२३.६
रक्षणायाजुं नादेशच (आ) १४४.५
रक्षाविधानं सुमहविधाय (आ) ५६.१३
रक्षांसि भूताभ्य सुरां (आ) ८६.३६
रक्षेच्चसर्वदास्थान (मे) ४६.१८
रक्षो भूतपिशाचैभ्यः (आ) ८६.४२
रक्षो राज्ये च संस्थाप्य (आ) १४२.१४
रघोरजस्ततो जालो (आ) १४३.३
रजकश्चर्म कारव्य (मे) १२.६
रजकानाञ्चर्षीलूय (आ) २२२.६
रजनी कदली क्षार (आ) १८४.१
रजनी द्वे विपञ्चैव (आ) १८३.१६
रजः प्रधानं यत्तत्त्वं (उ) ४.१३
रजः प्राचूर्णश्राजसनीतो (उ) १.५४
रजसा तमसो कृत्ति (आ) २२६.१८
रजसाद्य समुत्पन्नो (उ) १६.१८
रजस्तमः स्वमौहोत्- (आ) ३६.६
रजस्तम्यैकधामेन प्रविष्ट (उ) ४.५१

रजसल्लामुखात्वारः (आ)	१०५.८	रतनैः स्थावद्वनयुवी नी (आ)	२०६.५	रसाञ्जनं भृंगराजं (आ)	१७१.६३	रागेण विगततर्षेव (आ)	१५.१०३	रागेण परीक्षितं स्वाय्य (आ)	१४४.३८
रज्जा रसा रतिः गलया (आ)	२१५.४	रतो भसो मन्त्रवर्त्म (आ)	२०६.१३	रसाञ्जनं हरीतकयाः (आ)	१८६.६	राजभूतं को वयं सुखं (आ)	४६.३६	राजः शत्रिष्य राजानं (प्र)	७८.६
रजो भागमकोः देहोः (उ)	४५.४	रतयं चतुर्ध्रुवः सम्यक् (उ)	१७.४४	रसात्मक उदानवच (उ)	४५.४४	राजभूतो वाचयुक्त्व (आ)	१४३.४४	राज्ञां मुद्येव प्रथमो (आ)	२२२.४४
रजो माशो तनु कुहो (आ)	४८.२	रतयं चक्रुतेवतो तो (उ)	१७.४४	रसाति शोधपाञ्चोषो (आ)	१४२.४	राजप्रसादायानुभवात्त- (उ)	७७.३	राज्ञां वानां वसामि (आ)	१३८.१
रजोः राशिपरिवर्त्तव (उ)	४५.२३	रमायाः संति विनितं (उ)	१६.१४	रसान्निपेस्कत्यर्तं भूम् (प्र)	४५.३३	राजकथा क्षयः कोषो (आ)	१४२.२	राज्ञो गत्वा भवेद्वैद्वी (उ)	४६.२४
रजो वि बजिश्चर्वेव (आ)	१५.१०४	रमायाश्चाति विनितं (उ)	२४.४४	रसास्वभावा भञ्जणे (उ)	१८.८०	राजभ्यो विभक्तिं दत्वा (आ)	११३.१८	राज्ञो दत्त्वा तु बहुमानं (आ)	१७७.६
रजो निष्ठ स्थापनञ्च (आ)	१६७.४३	रमेया मा पति चतुर्मु खेतं (उ)	२४.११	रसैः कृष्णैश्च सर्वस्यः (आ)	१२८.२६	राजभ्यो विभक्तिं दत्तवसुभूतिः (प्र)	६१.०	गरयाः विल्लो तोषी सति (आ)	६४.१६४
रजोभोपेक्षय प्राप्तं गाथा (उ)	४५.६	रमेया लोकेषा गन्निवासा (उ)	१२.१४	रसो मन्धरसो जोलेसर्ज (आ)	२०४.७६	राजर्षि बाह्युर्गः कार्यं (आ)	१०८.११	राज्ञो च रक्षिणे कुसुर्ध (आ)	१२१.३७
रज्जुच्छेदकुमारयत्नं (प्र)	४.१६०	रम्भातुल्यो वधेय च (आ)	१२०.१	रसोदधि चेत विद्याः (प्र)	३२.११६	राजवद्धत्तुष्टुधिरिच (आ)	१३८.१०	राज्ञो च प्राप्तं तैलं (आ)	४५.२३३
रज्जुच्छेदकुमारयत्नं (आ)	४८.१०	रवि गिरे पिण्डपादाय (आ)	८३.५८	रसनोममप्रासायः (आ)	१२१.१६	राजवद्धत्तुष्टुधिरिचः (उ)	१४१.१५	राज्ञो जागरणं कुसुम् (आ)	१२४.७४
रत्नकोटि महावंष्टान् (प्र)	७.१८	रविचक्रमनास्तरो (आ)	१२८.१५	रसोनं सैन्धवं चापि (आ)	२०१.१०	राजमुपायमेवेष्टार्या (आ)	८५.१८	राज्ञो जागरणं कृत्वा (आ)	४३.३०
रतिनार कृतयोवच (आ)	१००.६	रवेदशाः कुड्या स्थाया (आ)	६०.३	रसो हृदयं न रसायि (आ)	१४२.२२	राजादमर्त्तमं मोघं (आ)	१६८.२८	राज्ञो दिवा रात्रौ प्रभ्रमिं (आ)	१६.८
रतिपतिरक्षयधनः (आ)	१६८.६	रगिभरनारी रजश्रया (आ)	६७.८	रहस्यं परमं गुह्यं (आ)	३१.३२	राजादिपदो भूराचः (आ)	१३६.४४	राकृष्णानुविष्ट्य अंशरस्य (उ)	१२५.४४
रतिमुत्तमनं गं च (आ)	११७.१३	रसनेद्रिगञ्च वरुणं (उ)	१३.३४	रहितं रजसा नित्यं (आ)	६१.६	राजादिदेव्यां जज्ञाते (आ)	१३६.५७	राजचक्रो दक्षरेवःक्षयो (आ)	४५.२४
रत्नो रत्नस्तुतं च (आ)	१५.४३	रसप्रविप्तानेव सौम्यि (आ)	६२.४	राजासिच महुषामान् (आ)	१४२.४३	राजा न ततो धा (आ)	१०८.२४	राज्ञो नैरः सारवायोः (आ)	८३.७१
रत्नानां समकुण्डं देम (आ)	२३१.७	रसरसश्चाः साद्यो (आ)	१७०.४	राक्षसेषु पिपाचेषु (उ)	१४३.४३	राजानवचं ब्रजविश्राः (आ)	२२३.२६	राज्ञो नैरः सारवाः (आ)	८३.७१
रसमतोऽपि दसः ततो तु (उ)	७.१३	रसदहैः सिधिरिणो (आ)	२०६.२६	राक्षसेषु पिपाचेषु (उ)	१४३.४३	राजानवचं ब्रजविश्राः (आ)	२२३.२६	राज्ञो नैरः सारवाः (आ)	८३.७१
रसमार्गं गयतीत्यं पृथ्वा (आ)	८३.७	रसल्लेखंमैगोसरो (आ)	२०६.३३	राक्षसेषु पिपाचेषु (उ)	१४३.४३	राजानवचं ब्रजविश्राः (आ)	२२३.२६	राज्ञो नैरः सारवाः (आ)	८३.७१
रश्च द्विजातये दस्या (प्र)	४३.०	रसवीर्यं विपाकानामाः (आ)	१६८.२८	राक्षसेषु पिपाचेषु (उ)	१४३.४३	राजानवचं ब्रजविश्राः (आ)	२२३.२६	राज्ञो नैरः सारवाः (आ)	८३.७१
रसवीर्यरच तत्तुषो (आ)	१३८.१८	रसवर्षं रणविलेन (आ)	२०२.२७	राक्षसेषु पिपाचेषु (उ)	१४३.४३	राजानवचं ब्रजविश्राः (आ)	२२३.२६	राज्ञो नैरः सारवाः (आ)	८३.७१

रामात्कुशलवौ जातौ (आ) १३८.३६	राहुं वायव्यदेको तु (आ) ३६.१३	रुद्रो तु िनरोयस्मान्नाम्ना (प्रे) ७.७६	रुधिराग्रे पतन्त्येते (प्रे) ३.६८	रेखाभिर्बहुभिः क्लेशं (आ) ६४.५
रामन्मृतेर्वालिसंज्ञं पतौ (उ) २८.५२	राहोर्दशा राज्यनाशव्याधि (आ) ६०.६	रुद्रवण्डाप्रवण्डा च (आ) १३३.१२	रुप्यादि कुप्याद्दृष्टात् (आ) ५३.४	रेतो विष्मूलपानाच्च (आ) १०५.२६
रामायणमतौ वक्ष्ये श्रुतं (आ) १४३.१	राहोषचदसंनेस्तानं (आ) २१३.१२०	रुद्रजातीयर्मरतो (प्रे) २०.१६	रुद्रो भयकपिपांगः (उ) १८.३५	रेवती युवगदिवसे कृषीष्ठा (प्रे) ६.६६
रामेण रंतु सर्वदा वारुणौ (उ) २८.६	रिपुनास्फुटते नित्यमतः (उ) २८.३३	रुद्रपादं नरं स्पृष्ट्वा न (आ) ८४.२६	रुद्रो भयकपितांगो (उ) १८.४५	रेवतां श्रीयुताश्रीश्च (उ) २८.१२
रामेश्वरं गदालोलं (आ) ८३.१७	रिपूधाय्यप्रदानार्हः (आ) १०५.४०	रुद्र पुत्रस्य ते पुत्रान् (आ) ८७.४५	रुक्षकृष्णतत्रगादित्वं (आ) १६०.४३	रेवन्नपुत्राद्धोमादस्याश्च (आ) २०१.६
रामेश्वरं नरोत्तमा (आ) ८६.३२	रिपोः पुत्रस्तथा श्रीमान् (आ) ६.४	रुद्र तुत्रावमुत्सृहि (आ) ५.७	रुक्षक्लेशसयाऽप्याग्नि- (आ) १७३.२६	रेवन्तं पुत्रायित्वाय (आ) ८६.२३
रामेश्वरं परं तोषं (आ) ८१.६	रुषपादविषमन्यस्ते (आ) १६६.५०	रुद्र पुण्य भूतं च (आ) ४८.६१	रुक्षतीक्ष्णवरा गान्तैर्वनं (आ) १५१.३	रैवतश्चाक्षुषश्चैव तथा (उ) ५.४७
रामोऽपिचित्रकूटाच्च (आ) १४३.१५	रुमश्चपुष्टुरुमश्च (आ) १३६.३०	रुद्रं मुहूर्तसमालम्ब्य (आ) २१३.४४	रुक्षदुर्व्रजयोवति नादा (आ) १५८.३४	रैवतो रैवतस्यापि रैवता (आ) १३८.१६
रामोऽपि प्रेषयामास (आ) १४३.१८	रुमिमां सत्यमामा च (उ) १६.१३	रुद्ररूपो च कल्पान्ते (आ) ४.१२	रुक्षं सफेनभच्छं च गृहीतं (आ) १५७.७	रैवतेऽस्तवाभीमो वामदेवो (उ) ५.३१
रामो भवतः पितृभ्रातु (आ) १४३.५	रुमिमां सत्यमामा च (आ) २८.११	रुद्र लांगलिकामूलं (आ) १८८.२	रुक्षश्यामाः रुगतनुं श्वे (आ) १५५.२१	रोगधनं पुष्टिदं चापि (आ) २०१.२८
रावणस्य गृहे सीता (आ) १४२.१७	रुमिमां सत्यमामा च (आ) १३६.६२	रुद्रस्याप्यापराधस्यैवास्तथा (उ) १०.३३	रुक्षः सवेदनः कृष्णः (आ) १६६.३६	रोगः पाप्माऽवरो श्वाधि (आ) १४६.२
रावणिं लक्ष्मणोऽञ्जिह्वन्त (आ) १४३.४६	रुमिमां सत्यमामा च (आ) १४४.८	रुद्रहे तुस्त्रिसद्वार्तास्त्रि (आ) २३.४५	रुक्षोऽस्यार्होऽपिर्वायुर्विद् (आ) १५६.४७	रोगाद्विमृच्यते रोगी (आ) २३४.५४
राशिभूतं गुणानां तु (उ) ४.१७	रुमिमां सत्यमामा च (आ) १६१.८	रुद्रोत्तःस्थो हरिश्चैव वरं (उ) १७.२८	रुद्राध्यायिकुरा कारास्तनु (आ) १६५.६	रोचनाकुं कुमेनैव (आ) ४३.२१
राशिभूतगुणानां तु (उ) ४.४८	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.१६	रुद्रासलवकुणं वै मधु- (आ) २०२.२२	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोचनामन्वयपुण्याणि (आ) १७८.१६
राशिभूतं तथा सहस्रं (उ) ४.१६	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.१८	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोणीं धृष्टा रोहति (उ) २६.२६
राशिभूतं रजे शैवं (उ) ४.१८	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.१८	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोचनं कृते कस्मादुह- (उ) १८.३०
राशिभूतेऽपि तमसिभिर्भितं (उ) ४.१२	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.१२	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोहितस्यं सतो गात्रमेवं (प्रे) ४.६८
राशिभूतेऽपि तमसिभिर्भितं (उ) ४.३३	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.३३	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोहितस्यं सतो गात्रमेवं (प्रे) ४.६८
राष्ट्रस्य शरणं राजा (आ) २३०.४६	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.३३	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोधो वेगस्य वस्त्ररुम- (आ) १६२.२७
राहुकेतुग्रहोपाहो (आ) १५.१४६	रुमिमां सत्यमामा च (आ) ४.३३	रुद्रावना रात्र्यव्येष्टं (उ) १८.१३	रुद्रापसो ममाभीष्टो (प्रे) ५.७३	रोम्णां कीटदस्तवा (प्रे) ३२.५२

रोमकं वातलं स्वातु (आ) १६६.३४	लक्षयेत्लक्षणोत्तरार्धं (आ) १५५.२४	लक्ष्मलाभः पितृनुदेवान् (आ) २१३.६६	लवणादि न विक्रिया- (आ) १०६.२६	लुकारो विश्रुता सेव (आ) २०६.२
रोमत्रयं वरिद्राणां रोगी (आ) ६३.६	लक्ष्मणायां पंचदोषाः (उ) २२.३२	लक्ष्मणाग्नये लभते (आ) ११३.५०	लवणानि यवक्षार (आ) १७३.१०	लेखकः पाठकश्चैव (आ) ११२.१३
रोमहृषोऽसृजः काण्णयं (आ) १६४.१३	लक्ष्मणेनानुकूलेन (आ) १४२.१५	लक्ष्मणायामानवेदवतोपमा (अ) ४८.३०	लवणेन नु संयुक्तं (आ) १८५.५	लेपनाहुंक्षारोश्च नैरि (आ) १६१.२२
रोमैर्कैकं कूपके स्याद्भूपानां (आ) ६३.५	लक्ष्मणश्चायं शत्रून् (आ) १४२.११	लक्ष्मं नैव च वेदेन (अ) ३४.२७	लघुनाहं कशिपूणां (आ) १७१.४६	लेपयित्वा तु गीरश्च- (आ) ५०.४३
रोहिणीचन्द्र फार्योक्ता (उ) ५.५२	लक्ष्मणो लक्षणश्चैव (आ) १५.४१	लभित्यनेन कोयेन (आ) ११.३	लाक्षा सर्वरसश्चैव (आ) १७७.८६	लेप्या तु गोमर्म्ममि- (अ) २.८
रोहिणीशङ्खचूर्णं च (आ) १७३.१६	(लक्ष्मीनारायणो)द्वाभ्यां (आ) ४५.२८	लम्बका स्तननागाश्च (आ) ५५.१६	लामस्तेषां जयस्तेषां (आ) २३०.२६	लेनिष्ठामानेचायव (अ) ३.३६
रोहितेभिर्भुक् प्रमि (आ) १०३.४	लक्ष्मीपते चेति वर्दति (उ) २४.६०	ललाटस्थं विश्वरूपं (आ) ४२.१८	लानयेत् पञ्चवर्षाणि (आ) ११४.५६	लहो मुस्तविषयाश्च (आ) १७२.१६
रौच्यमभिनकरं रूक्षं (आ) १६६.३७	लक्ष्मीपते ब्रह्मपते मनोः (उ) ६.५१	ललाटे कर्णयोरङ्गो- (आ) १००.६	लालाप्रसेकोहृत्लासं (आ) १४७.७	लोकचेष्टाप्रदत्तासं सृष्टं (उ) १६.२२
रोद्रे तु पुष्करद्वीपे (आ) ५७.४	लक्ष्मीपते सर्वजगन्निवास (उ) ६.६	ललाटे पादुतामिर्यं (उ) २७.३८	लालाप्रसेकोहृत्लासं (आ) १४७.७	लोकः प्रसिद्धं रघुलाक्ष्य (आ) २४०.७
रौरवं नाम नरकं मुख्यं (अ) ३.१०	लक्ष्मीस्वेतद्वीपाख्यं (उ) २४.६०	ललाटे त्रीणि दीर्घं तु (उ) २२.४०	लालामूत्रं तथा शुक्रं (अ) ३२.३७	लोकः प्रसीदेतामैनं (आ) १०५.३
रौरवस्तेसमाख्यान (अ) ३.१०	लक्ष्मीयुतान परित्यज्य (अ) २६.५३	लवंगसारं शर्करायाश्च (उ) १४.१४	लिङ्गभावात्काचं लघु- (आ) ७३.१०	लोकयानां भयं लज्जा (आ) ११०.२७
रौरवे बाधतामिस्त्रेकाल (आ) ८५.१०	लघ्मीस्तुष्टा च हरि (उ) ११.४	लवंगसारं शर्करायाश्च (उ) १४.१४	लितोते परोक्षेस्मात्स्मि (आ) २०५.२४	लोकानुवाद श्रावणं परमा (उ) ७.६८
रत्न	लक्ष्मयावेशः किंचिदस्त्येव (उ) २३.३	लवंगाशां तथापादे (आ) ११७.८	लिङ्गं पुष्टं नैव वार्यं (उ) २६.१४	लोकानुग्रहकृद्दिष्णुः (आ) ३२.५
रत्न संख्या वृत्त संख्या (आ) २१२.५	लक्ष्मयादौर्ध्वं ज्ञानवैराग्य (उ) ६.७	लवणं च तदा देयं (अ) ४.१६	लिंगानां चैव स्वामित्वाद् (उ) २५.४३	लोकाः पुण्या मयायां हि (आ) ८२.१४
रत्नद्रव्यचक्रो रत्नतामः (आ) ४५.१५	लक्ष्म्यर्ध्वर्ध्वं भूमयि (आ) १४३.४०	लवणं तद्रसं दिव्यं सर्वं (अ) २६.३०	लित्यात्तु गोभयेर्म्ममि (अ) २६.७	लोकास्तोऽक्यता लोके (अ) १.५८
रत्नशयं यो विज्ञानाति (उ) २६.६०	लक्ष्म्यासक्तोष्ण- (आ) १६७.३२	लवणं तु तदा देयां (अ) २.३४	लिम्पन्निव ककः कण्ठं (आ) १५२.२६	लोचनार्थमाश्रमं ज्ञानं (अ) १.२२
रत्नशयं लक्षणैश्चैव क्रमणो (उ) २२.७०	लक्ष्म्येच्छास्त्रयुक्तानि (आ) १११.२२	लवणं त्रिफला कर्क- (आ) १७०.५७	लितेर्ध्वस्त्येव तिस्रोर्णं (आ) १५२.२३	लोचं कुंकुममञ्जिष्ठा (आ) १७७.३६
रत्नशयं रं कुशाद्यैश्च (आ) ६५.१०६	लज्जा मे जायते तात (अ) २२.६२	लवणं सुत्वाश्च (आ) १६२.४४	लीनत्वात्कार्यवैवर्ण्य- (आ) १४७.५४	लोचः सावको धुष्ट- (आ) २०४.१०
रत्नशयं रत्नैकादशभिः पुष्कर (उ) २२.६३	लज्जालोः शरपुलाया (आ) १८४.८	लवणं हरिताञ्च (आ) १=१.८	लीलां करोति यो राजा (आ) १११.२६	लोभः जालपरिच्छिन्नं (अ) ३.१०२
रत्नशयं जनयेदेव पुत्रं (आ) ६५.२६	लज्जोरितो वर्त्तमाने (आ) २०५.२२		लुब्धमर्चप्रदानेन श्लाघ्य (आ) १०६.१०	लोभः प्रमाद विश्वासः (आ) ११५.४४

लोभ मोहादयः पञ्च (प्रे) १५०
लोभ मोहादयः पञ्च (प्रे) २८.२८
लोभात् क्रोधः प्रभवति (आ) २२१.११
लोभेन विगतश्चैव (आ) १५.१०५
लोभो मोहः क्रोध एतै- (आ) २३५.६
लोह चूर्णतक्रीतं पाण्डु (आ) १८४.२६
लोहचूर्णाश्मचूर्णानि (प्रे) ४२.१७
लोहदानञ्च दातव्यं (प्रे) ३०.२४
लोहदानाद्यमस्तुष्येद्धर्मं (प्रे) ३०.१४
लोहदारुमयैः पाशैः (प्रे) १२.२०
लोहदारुमयैः पाशैः पुमा (प्रे) ४६.४८
लोहं लक्षणकार्पासं (प्रे) १६.४
लोहितो न हितो मत्स्य (आ) १४८.६
लौकिकध्यवहारोयं (उ) ३.६
लोह चूर्णं समायुक्तं (आ) १८५.२०

व

वञ्चतवीशे सदा पूज्य (आ) १६७.४०
वंशदिनेत्रं कुर्वीत षडष्ट (आ) १७२.४१
वङ्गादीन् पालयामास (आ) १४२.१
वंशानुचरितयस्मात्तं (आ) २.२६
वंशाधिनी च वंशान् (आ) ८६.३८

वक्तुः स्याद द्विगुणं पुण्यं (उ) १.६६
वक्त्रं नाद्यान्नसौ (आ) २०८.१०
वक्त्रेण लाञ्छितं वायु- (आ) २३.३८
वक्त्रकेशा च या कन्या (आ) ६४.३
वक्त्रचक्रयुतश्चेत्स्यात् (उ) २६.१२६
वक्त्रत्वं नास्ति योगस्य (उ) १६.३४
वक्त्रे त्रोऽस्ति भयदो दशनं (प्रे) १५.२२
वक्त्रं नक्त्रं चक्रपातेन (प्रे) ७.२६
वक्त्री करोति वक्त्रं च (आ) १६६.३३
वक्त्रे अमुत्तमांगे अःन्यसेद्वै (आ) १६.२५
वक्षोभिर्विषमैनिः स्वः (आ) ६५.३३
वक्षणा नाहितः पायुव- (आ) १५६.४०
वक्ष्यामि पीडास्ना (प्रे) ६.५७
वक्ष्यामि मंत्रं परमादरेण (उ) २५.२४
वक्ष्येऽमच्युतस्तोत्रं शृणु (आ) २३४.१
वक्ष्ये गणादिकाः पूजाः (आ) २४.१
वक्ष्ये ज्वरनिदानं हि (आ) १४७.१
वक्ष्ये तत्परमं गुह्यं (आ) २०.१
वक्ष्ये प्रतिपादादीनि (आ) १२६.१
वक्ष्ये प्रमाणसंस्थाने (आ) ५८.१

वक्ष्ये मदात्ययादेशच (आ) १५५.१
वक्ष्ये मनोर्भविष्यस्य (आ) ८७.३३
वक्ष्ये वायुजयं देवि (आ) २००.१
वक्ष्ये विशेषं वैश्वदेवे (उ) १४.१७
वक्ष्ये सङ्करजात्यादि (आ) ६६.१
वक्ष्ये साङ्गं महायोगं (आ) २२६.१
वक्ष्येह मित्रं विदायाः (उ) २०.२१
वक्ष्ये ह सारान्पुनरन्यान् (उ) १४.१६
वचामांसी च बिल्बञ्च (आ) १८०.१
वचोपकुञ्चिकाजाती (आ) १७२.२
वक्रांतेः पद्मपत्रामै- (आ) ६५.६७
वज्रपाणिं च नैऋत्यां (आ) १६.१६
वज्रं चक्रं तथान्यच्च (आ) ४७.३१
वज्रं मुक्तामणयः सपद्म- (आ) ६८.६
वज्रं वा कुरुविन्दं वा (आ) ६०.२७
वज्रं शक्तिं तथा दण्डं (आ) ३४.४६
वज्रस्य यत्तण्डलसंख्य- (आ) ७०.३३
वज्राणि मुक्ताः सन्त्यन्ये (आ) ७१.२३
वज्रादिन्यायुधान्येव (आ) ११.२६
वज्राब्जहल चिह्नौ च (आ) ६५.६४

वज्रं तां वैपरीत्येन सूरयः (आ) ६८.४८
वज्रेषु वर्णयुक्त्या (आ) ६८.२०
वज्रैर्वज्रं विलिखितनान्येन (आ) ६८.४६
वज्रचित्ताशेषं वित्तैस्तै (प्रे) ४६.५०
वटनिम्बशमीनाञ्च- (आ) १६१.२१
वटप्ररोहसदृशाः गुञ्जा (आ) १५६.४४
वटरोहाङ्कुरो रुद्रतण्डुल (आ) १८५.२४
वटारोहिणवृक्षस्य (आ) २४१.२२
वटुकं दुर्गं विघ्नराजो (आ) २४.६
वणिक्कुसीदं दद्याद्यो (आ) २१३.६७
वणिक् कृष्यादि वैश्ये (आ) १०७.६
वणिक्प्रमादी भृतकश्च (आ) ११५.१६
वत्स कस्मात्त्वया पुण्यो (आ) ८८.४
वत्स कातिविषाविश्व- (आ) १७०.१६
वत्सतथ्यः प्रदापयेत् (प्रे) १४.५५
वत्सरानन्तरं वीन्द्रनिःसारं (उ) १४.२८
वत्सव्यूहात्ततः सूर्यः (आ) १४१.६
वत्सस्य स्तनपाने च (उ) २६.४७
वदतस्तिष्ठतोऽन्यद्वा- (आ) २३०.३३
वदनं वलयाकारं प्रमाणं (उ) २६.७१

वदन्ति ये असुरा मूर्धरूपा (उ) ३.२६
वदिष्यति समग्रं ते (प्रे) ६.४६
वधं बन्धविनिर्मुक्तय- (आ) ८६.१८
वनं बन्धुनिरामित्रः (आ) ८७.१८
वनमालाधरः शृङ्गः समांसो (आ) ६२.७
वनमालाभिसंयुक्तं (उ) २६.८६
वनमाला मुखयुतमर्धं (उ) २६.६५
वनमाला यथा देव (आ) ४३.४१
वनं जगाम गहनं (प्रे) ६.७
वनस्पतीनां च पतिर- (आ) १५.२३
वनस्य तस्य सध्वंस्य (प्रे) २७.१५
वनद्वनान्तरं निन्युर्वंदीनद (प्रे) ६.३२
वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति (आ) ११३.६
वनेऽपि सिंहा न नमन्ति (आ) ११५.१४
वने तु बिजने तत्र (प्रे) ७.५५
वन्दनी हृदयासक्तात्सार्द्धं (आ) ११.२८
वन्ध्यागर्भं करो पीता (आ) १८५.३४
वन्ध्यापि लभते पुत्रं (आ) २४१.३६
वपनं मेखला दण्डो (आ) २२२.५८
वपुष्माञ्छात्मलस्येश- (आ) ५६.५

वयमापो वयं पृथ्वी वयं (आ) ३०.४३	वरो वरेण्यो वरदस्तुष्टिद(आ) ८६.४५	वयं वृत्तिन्तु योऽष्टाद् (मे) ३८.२३	वसिष्ठस्यानंरं तु (उ) १३.४५	वहेत्यतिपदाद्ये च (आ) २००.४
वयं ते तत् कामाय (मे) १६.२६	वर्षः पितृकफान्ब्रह्मान् (आ) १६१.३०	वरातिवयं कांस्थयात्रे (उ) २८.६३	वसुभ्यस्त्वामहं विप्र (मे) ८.१७	वह्निस्तु तुवं सोमो मे (आ) १३६.६५
वयं हेम वयं धाम्यं (मे) ३०.४४	वर्जयन् क्षुद्रसंवादमदुष्ट- (आ) १०८.३	वर्षेद्वये समाप्तिवच (आ) १२६.१२	वसुराजो यासुहं वै (आ) २४१.३३	वह्नेरप्यवरा निर्यं किंचिन् (उ) ७.७४
वरदोऽहं सदा तस्य (मे) १४.५१	वर्जयेत्स्वराध्यादि न (आ) ६६.६०	वयं यावत् क्रिया कार्या (मे) २६.३४	वमुदद्रादिनिसुपाः (मे) १०.२२	वह्नी वधश्चायुर्वुद्धि (आ) ४६.३३
वर प्रदाय शास्ताय (आ) २३.२६	वर्जयेद्यस्तकाष्ठं तु (आ) २१३.५२	वयं स्थानं रं वीद्रे पूर्ण- (उ) १३.२४	वमुत्रैवैश्वरिचरतिर्मुदित (आ) २०६.१४	वाकुकी सोमराजो च (आ) २०४.५५
वरमेकाग्र्यपहृता न तु (मे) ४२.१०	वर्णं दीप्त्युपपन्नं द्विमणि (आ) ७०.३४	वर्षाभुवानया वापि (आ) १७४.१५	वसेत्स्वन्नरके घोरे दिनानि (आ) ६६.७३	वाकाणि यावदायुश्च (उ) ५.१०
वरं वरयभद्रं ते वरदो (उ) १६.६१	वर्णं स्थाति चिमुत्साद्य- (आ) ७१.१६	वर्षागानं वेद विदे च (मे) ४८.४३	वस्तु तैजसकं प्राज्ञे (आ) २३६.१६	वाक्पाणिपादं वायुश्च (आ) २४०.३
वरं विष्टयष्टिव्या (आ) ११३.११	वर्णाधिक्यं गुरुतं च (आ) ७०.१७	वलयो दुःशुभिः पद्मो (आ) ४७.२८	वस्त्र प्रावरणं श्रेष्ठो (आ) ५६.१७	वाक्पाणिपादवापस्यं (आ) ६६.२३
वरं हि नरके वासो न (आ) १०६.३	वर्णानाञ्चैव सर्वेषां (मे) ६.५०	वल्कलैः साधिनं निस्त (आ) १७६.१८	वस्त्र यज्ञोपवीतानि (मे) ४०.३७	वाक्पाण्ड्योनिवर्धन (मे) ४६.७५
वरयेत्कुलजां प्राज्ञो- (आ) ११०.५	वर्णानुयायिनस्तेषां (आ) ७०.१५	वल्गुनी गृहगोधा वा (मे) २६.५७	वस्त्र युग्मं च दातव्यं (मे) १५.११	वाक्पञ्चानं भवेज्ज्ञानादहं (आ) २३६.२
वरव्याजेन पशूनां याचितः (आ) ६८.२	वर्णाश्च चत्वार इह (मे) ४८.२०	वल्मीकं मय्नालञ्च (आ) ११३.७	वस्त्राणि मुकुटं घंटा (आ) ८६.१५	वाक्पञ्चानं भारती तु (उ) १.८८
वराहमुत्तिष्ठानं तुषाल- (उ) २६.७०	वर्णाधमविरुद्धानि (मे) ३.७३	वयं गमति कारिण (मे) ६.८३	वस्त्राणि लोहहस्तानि (मे) ८.२२	वाक्पञ्चानं शबलो (आ) २३६.३
वराहरूपो भगवान् (मे) ६.१२०	वर्णाश्रमाचारवता पुरुषेण (आ) २२६.७	वशादन्त्यन्ता बेनि (आ) २०४.८५	वस्त्राद्या प्रणियन्त्येवन्नरं (आ) ६६.४४	वाक्पञ्चानं त्रिकालज्ञं (आ) २३२.१५
वराहं वामनं विष्णु (आ) २३३.३	वर्णाश्रमादि धर्माश्च (आ) ३३	वशश्च पुत्रोऽर्थं करो (आ) ११५.२०	वस्त्रान्तराकृतिं कृत्वा (मे) ४.१७५	वाक्पञ्चानं परे तत्त्वे (आ) १२.१२
वराहायनमः पादो (आ) १२७.१५	वर्णनं तद्विधिसौममयु (आ) ७५.२	वस्तुते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु (आ) ४८.५७	वाग्निद्रियामिमानिन्यो (उ) ५.२१
वराहो रक्षतु जले (आ) १६४.१०	वर्णोऽञ्जलया कान्धा (आ) ७१.१७	वसामककप्राज्य- (आ) १५६.४२	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान्तु (मे) ३७.१४	वाग्निद्रियविहीनं च (आ) १६.६
वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च (आ) ८७.३४	वर्तते वैष्णवा यव (उ) २४.३५	वसामिहो वगामिथं (आ) १५६.४	वस्त्रेणाच्छाद्य तत्रत्यमर्धं (मे) १५.४०	वाग्निद्रियमनसं चेष्टा- (आ) १५५.३१
वरुणफलस्यरसं करेण (आ) २०३.४	वर्द्धनीधाराया विचन्मग्रतो (आ) ४८.३३	वसामुक्त्वादेना वदि- (आ) १५५.१६	वस्त्रोपतासवं पुष्पं (आ) १०६.२४	वाग्निद्रियहीनस्य नरस्य (आ) ११०.२
वरुणात्पादहीनाश्च (उ) ७.४४	वर्द्धं ते गुणसंघाता (आ) २००.५	वसामुमांसमेवांस्त्रि (आ) १६८.१५	वस्त्रोपानत्रसंयुक्तं (मे) ४.१२३	वाग्निद्रियहीनस्य नरस्य (आ) ११०.२
वरुणो वशिष्ठो रम्भा (आ) ५८.११	वर्ममार्गमुत्कर्षं कार्यं (आ) २२.८	वसिष्ठश्च संवत्सराता- (आ) ६३.५	वस्त्रोपानहमंयुक्तं (मे) ४०.२३	वाक्पञ्चानं प्रणवे ज्ञाते (आ) २३५.२५

वाचं वागीश्वरीं पुष्टिं (आ) २१४.३८
वाचश्च कारणतद्वत्पायो (आ) १५.५४
वाचा त्रिहितसार्धेन (आ) ११५.४०
वाचैव यत्कृतं कर्म (प्रै) १८.३
वाच्यतामिदमुज्जातः (आ) ६६.२५
वाच्यादिभिः संयुतैव (उ) १६.१००
वाजिवारणवोहानां (आ) ११०.१५
वाजे वाजे इति प्रीत्या (आ) ६६.२८
वाणाष्टनवकेषु स्यात्ला- (आ) २०८.१४
वाणोति सन्नकांवीर (उ) १६.८२
वाणी विजानाति हरे- (उ) १६.२१
वात इत्यभिधिच्चाप (आ) ४८.१८
वातकुण्डलिकेत्येवमुत्र (आ) १५.८७
वातपित्तहरो रक्षो (आ) १६६.५२
वातपित्ताज्ज्वरबुद्धि- (आ) १३३.८
वातपित्ते श्रणे व्याधौ (आ) २०१.२६
वातरक्तानक काला- (आ) १७०.४०
वात व्याधि निदानं ते (आ) १६६.१
वातव्याध्यश्मरीकुण्डः (आ) १५७.२६

वातशूलक्षयं चैव (आ) १७७.४०
वातशोणितसंशोयो (आ) १६६.४६
वातश्लेष्मोज्ज्वाः श्लेष्म- (आ) १६४.६
वातास्तितात्कफानुष्णा (आ) १५४.८
वाताद्रुक्षाहणं पित्ता- (आ) १६४.३७
वाताधिकेऽधिकं तत्र (आ) १६७.१२
वातानुलोम दीप्तान्ते- (आ) १७३.३२
वातानुलोमनीलध्वीपेया (आ) १६६.५५
वातामिश्रत कोष्ठानां (आ) १५६.५३
वातेन शून्यताऽपयं (आ) १५४.२
वातोऽष्टधापृथग्दीर्घः (आ) १६०.३३
वागोस्वणास्तस्य (आ) १६०.३७
वाद्यं गीतं च नृत्यं च (आ) १८.१०
वानप्रस्थाश्रमं ब्रह्मे (आ) १०२.१
वानप्रस्थो ब्रह्मचारी (आ) १०२.२
वापी कप तद्वागानामा- (प्रै) ३८.२६
वापीकृतशङ्कांश्च (प्रै) २२.४
वाप्यां कृते गवां गोष्ठे (प्रै) ४१.३
वाय्वादीनां त्रयाणां च (उ) १.८७
वामदक्षिणातीयुक्तावङ्ग (आ) ५८.२३

वामदक्षिणसंस्थाश्च (आ) २००.२
वामनासापुटेनैव (आ) ३४.२८
वामपाश्वर्धस्थितः प्लोहा (आ) १६१.२४
वामपाश्वर्धेन स्वपिति (आ) ४६.३०
वामाक्षिमज्जनं त्रिह्वं (आ) १६८.५४
वामाक्ष्णो निर्भमे संजा (उ) १३.३४
वामांते दक्षिणांशे च (आ) १७८.१८
वामाचार समो वायुर्जायते (आ) ६७.३०
वामादेवो प्रतिष्ठा च (आ) २३.४१
वामावर्त्तं निम्नमल्यं (आ) ६४.११४
वामेन गमनं षोऽष्टं सर्वं (आ) २००.८
वामेन वामिका प्रोभता (आ) ६७.२६
वामेनैव परावृत्य (आ) २१८.२५
वायोः प्रसीकं यदि (उ) १.३४
वायवीयां तनुं याति (प्रै) १०.८६
वायव्यको भवितुपूर्वं (उ) २४.८४
वायव्यां रक्ष मां देव (आ) १३.६
वायव्यां सर्वपं दद्यात् (आ) ४२.१४
वायव्या उदरं गृह्णा (आ) १८२.१३
वायुः कट्याभितः (आ) १६६.४३

वायु कोणे ज्ञानधराय (आ) १६८.५
वायुः खे खञ्ज भूतानो (आ) २२४.११
वायुनीर्धं च तत्प्रोवर्त्तं (उ) २६.५५
वायुना कण्ठरुद्धं न (आ) १४७.१६
वायुना भस्मगात्राणां ये (आ) १७४.११
वायुभूतः क्षुधाविष्ट (प्रै) १६.१
वायुभूताः प्रवाञ्छन्ति (प्रै) १०.५२
वायुश्चक्षुस्तया श्रोत्रं (आ) १५.८४
वायुमुत्पादमास वत्सगन्तरे (उ) १३.६
वायुर्नखान्द्वैत्यपते गृहीत्वा (आ) ७५.१
वायुः क्षान्तो लघुः (आ) १६८.१६
वायुश्चात्र सरकृच्छ्रवरं (आ) १६१.१६
वायुः सर्वगतः सृष्टः (प्रै) १७.८
वायुस्ततो निवार्यते (आ) १५७.१२
वायोर्नन्तरं वाणोऽभूत् (उ) २.४६
वायोरावरणं वासो (आ) १६७.३०
वायौ ऋचात्मकै प्राणे (आ) १६७.१६
वायो वायुश्च विद्यतित्व (आ) १४१.१४
वाय्वरुणादि च त्रयं (प्रै) ५.८३
वारवर् पद्ममुद्रां (आ) ३६.८

वाराही चैव माहेन्द्रो (आ) १३४.५
वारिवस्तुत्तिमात्ति (आ) ५१.२२
वारिपिष्टेर्वं वनेपः (आ) १७७.३७
वारिवह्न्यं निलाकाशैर्वृतं (आ) ५७.६
वारणं नावगाहं च (आ) ५०.१२
वारुणं श्वर्णं चैव तव (आ) ५६.२४
वाः णेर्दक्षसावर्णं नैवमरु (आ) ८७.३८
वादं वये रक्षते पुत्रो (आ) ६५.३१
वापिककं पिश्वनामादि (प्रै) ५.१४३
वालिर्नामा वानरग्न्यु (उ) २८.२२
वाल्मीकिः कृपिणा (उ) २८.२७
वासकस्वरसं र्षितं (आ) १७१.६६
वासनारहितं गुडं सर्वदोष- (आ) ६१.७
वासकस्तु यथा कृत्स्नं (आ) ५६.८
वाससी परिधारयति (प्रै) ३२.८६
वासा दत्तं निपतपुत्रं (आ) १७१.३५
वासांसि जीर्णानि यथा (प्रै) १०.८४
वासांसि जीर्णानि यथा (प्रै) १८.४२
वासायां विद्यमानाया- (आ) १७०.६५
वासासतः खण्डमधुमुतः (आ) ७०.२७

वासुकिः शंखपालश्च (आ) १६७.१२	विकर्मा जायते प्रेतो (अ) २०.४२	विज्ञातदुष्कृति सहस्र (आ) २२८.२०	वितथस्य सुनोमम् (आ) १४०.६	विद्याधराचोपसेनो (उ) ६.४
वासुकिस्तक्षकश्चैव (आ) १२६.२८	विकलेऽपि कृते श्राद्धे (आ) ८६.८०	विज्ञानरहितः प्राणः (आ) २३७.३	वितस्तिकाविरिततुंग भद्रा (उ) २५.५४	विद्यानाम कुरूपरूप- (आ) ११५.८१
वासुदेवतच्छायानाति (आ) २३०.३१	विकारे भोजने दुष्णं (आ) २०१.२१	विज्ञाय जावत्स्वाध्व (उ) २८.१४	वितिल्लुत्तमवाची स्या (उ) २५.३७	विद्यापहागी मृकः (आ) २२५.३३
वासुदेवं गुरुं नरवागर्णं (आ) २०७.१	विकारैः विलम्बते (आ) १५५.१८	विज्ञेया कटुका निवृत्ता (आ) २०४.२०	विदम्बस्तु पचेत्पक्व (आ) १७४.२४	विद्यां पुत्रं द्रव्यजातं (उ) २५.२१
वासुदेवं जगन्नाथं (आ) ३२.१३	विकाशिविशदं मद्यं (आ) १५५.२	विडम्ब गन्धपाषाण (आ) १७६.६	विदर्भा च शतद्रुश्चनद्य (उ) ५५.११	विद्यार्थी लभते क्षेत्र्यं (आ) २४१.३८
वासुदेवं हृषीकेशं (आ) १३१.११	विक्रमो दण्ड हस्तश्च (आ) १५.११७	विडम्ब त्रिफलाचूर्णं (आ) १७०.३३	विदारी कन्दवद्वृत्ता (आ) १५६.३२	विद्यावल्लवते देयं मूलं (अ) ३७.१६
वासुदेवस्य भायार्तुमाया (उ) १६.६	विक्रियारक्षितं चैव (आ) ६१.१४	विडम्ब भद्र मुस्तञ्च (आ) १७६.१०	विदारी कन्दस्वर्गसं (आ) १७२.१३	विद्यां गिल्प भूतिः (आ) २१३.१००
वासुदेवस्य यच्चक्रं (आ) १६४.२४	विज्जेशो विष्णुरित्येते (आ) ४३.१२	विडम्ब क्रिमश्च (आ) २०४.१६	विदाहकाले भूततस्य (आ) १६७.५	विद्या सरस्वती प्राच्यं (आ) ८६.२४
वासुदेवाख्यतत्त्वेनं हुत्वा (आ) १२.६	विचारणेन विभजेत् (आ) १६७.५०	विडम्ब मधुकं पाठो (आ) १८४.१४	विदूरथ सुतस्याथ (आ) १३६.५१	विद्युज्जिह्व वञ्च (आ) १४३.४४
वासुदेवास्समुत्पन्नो (उ) १६.१६	विचरन्ति कथं लोके (अ) २०.३	विडम्ब त्रिफला कुष्णा (आ) १७१.२३	विदूरथस्तु सख्यात् (आ) १४०.३१	विद्युत्सर्पविपोद्गे (आ) १६४.२७
वासुदेवे मनोयस्य जप (आ) २३०.२५	विचार्यैवमुमाद्या भारत्याः (उ) १७.१७	विडम्ब गङ्गा राजादि (आ) १७२.२८	विद्याकिर्ति प्रमालक्ष्मी (आ) २४१.२	विद्यान्मयकवचादि (आ) २०.१०
वासुदेवो जगद्धाता ध्येयो (आ) ६२.१६	विचिन्तानगरे तत्रविचिन्तो (अ) ५.१२०	विडम्ब गलोह चूर्ण-तु (आ) १७२.२७	विद्या कुन्ती निकुम्भा (आ) २०४.४७	विद्वद्भिस्त्रीहृद्गोम- (आ) १६७.५५
वासुदेवो जगन्नाथो (आ) १४.३	विचित्रां रक्षयेत् पूजा (आ) १३३.१६	विडम्बैऽज्जवा कुण्डलिनी (आ) १७१.१६	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भिश्च भवेत्तत्र (आ) १६८.२०
वासुदेवो ध्रुवः शुद्धः (आ) ३२.४	विचित्रवर्णेषु विशुद्ध (आ) ६६.२१	विडम्बैऽज्जवा कुण्डलिनी (आ) १७१.१६	विद्यातत्त्वं परतत्त्वं (आ) २८.८	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
वासोदश्वन्द सलीक्य (आ) ५१.२४	विच्छिन्तितो च वंशस्य (आ) ६५.५	विडम्बैऽज्जवा कुण्डलिनी (आ) १७१.१६	विद्यातपोभ्यां ह्रीनेन ज (आ) ६८.३	विद्वेषादपि गोविन्दं (आ) २३०.५४
वास्तवं ये विज्ञानमिति (उ) ११.३०	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विद्वेषवशा उज्जवाद्भुजम् (आ) २०६.१	विद्यातत्र रूपेण वायु (आ) ११.२	विद्याता प्रथमे पिण्डे (अ) १५.४१
वास्तु संक्षेपतो बह्व्ये (आ) ४६.१	विधिबत्सालिकालीति (आ) १३३.१७	विष्णुभक्तलेखसोमो (आ) १७३.१८	विद्यातत्र रूपेण वायु (आ) ११.२	विद्यातु विहितो मृगु (अ) २४.६
वास्तोष्मति संज्ञे (आ) ४८.३५	विजया वाजिता चैव (आ) १६८.१०	विष्णुभक्तलेखसोमो (आ) १७३.१८	विद्यात्रै लोचयस्वार्थं (आ) १६.१५	विद्यारणश्च दुर्मेधा (आ) ६.६६
विकर्मं कुरुते यस्तु (अ) १३.१४	विजया सा तिथि (आ) १३६.२	विष्णुभक्तलेखसोमो (आ) १७३.१८	विद्यात्रै लोचयस्वार्थं (आ) १६.१५	विद्यारणश्च दुर्मेधा (आ) १५.८.२८
विकर्मणः प्रभावेण (अ) १८.२८	विजया सा तिथि (आ) १३६.२	वितर्कैर्बन्धितो बन्धुः (आ) ४८.७१	विद्यात्रै लोचयस्वार्थं (आ) १६.१५	विधि ज्ञास्तर्पणं (आ) २१३.१३१

विधिना कुर्वते यस्तु (श्रै)	३५.१०	विन्यस्य तानि वृत्तानि (श्रं)	४०.४६	विप्रेभ्यश्च कृतात्मर (आ)	२२७.८	विमोहे पतते मूरे (श्रे)	३.६१	विवाहर्गोत्रोपिचसेधुः (उ)	२७.११८
विधिना चेतरेरलमेको (श्रै)	४५.२	विशत्यष्टं त्वेकरेखा (आ)	६३.१२	विप्रेनिधमनः कार्यः (श्रे)	३५.२२	विरहन् इन्द्रियाचम्भः (श्रै)	६.४६	विवाहर्गोत्रं कुर्वीत (श्रै)	२६.११
विश्व इव सोप्ताविश (आ)	२३७.४	विश्वपुरः स्थनेदद्याद (श्रं)	४०.४७	विश्रोबावृषधो देवो (श्रै)	२१.६	विरजस्तु महातीर्थे (आ)	८१.१७	विवाहोत्सज्ज्वलं वाह्यं (श्रे)	४१.२
विभूतिः सप्तमी तासां (आ)	५.८६	विपन्नास्ते तु विकिर- (श्रै)	१०.६५	विश्रोविप्रेण संस्पृष्ट (आ)	२२२.३	विरजता तरुणं नास्ति (उ)	१०.२४	विवाहोत्सज्ज्वलं धु (आ)	१०७.२१
विद्यया तन्निधीमपि (श्रै)	३२.८६	विपरीतरतिः कामः (आ)	११४.७	विश्वक्सेवच पृथक् (श्रै)	३४.१३०	विरजान'तरं विप्रं (उ)	१०.४३	विधिस्तुति योग्यैश्च (श्रै)	६.४७
विद्यादावेवानुगतो (आ)	२०५.२३	विपरीतास्पावकं स्याद्-(आ)	२१०.५	विमवे दानशक्तिष्म (श्रे)	२४.४५	विराजस्तज्ञाकां भ्यामो (उ)	१३.२७	विद्यो देवनीशास्तु (आ)	१३८.५०
विनतागस्तु पुत्रो द्वौ (आ)	६.५६	विपरीतैः परप्रेष्या निद्रं (आ)	६५.३०	विभागैःकुस्त्व ये (आ)	१५७.२८	विराजतगदे राजा (श्रे)	६.५	विधिनाश्च यत्नेन (आ)	१३८.८
विनत्यस्तपि भावेषु (श्रै)	६.६८	विपरीतो निरायस्तु (आ)	१५७.१४	विभुं प्रभुं विद्वदरं (आ)	२३४.६६	विरिचिर्नयं ताकं तु (उ)	१०.२२	विनेक प्रवर्धं गुह्यं यथा (श्रे)	६.८२
विनस्य मूर्ध्नि तत्तोयं (आ)	५०.५१	विषः पञ्चशतं जप्यं (आ)	२२२.३२	विभाजः सुकृतेः पुत्रो (आ)	१४०.१३	विस्मयागदुस्तरवी (आ)	६३.३	विचारसो वनाध्यक्षः (आ)	१५.१०६
विना दयां तीर्षयात्रा (उ)	२३.२८	विषयोविप्रवह्नुषोश्च (आ)	११४.४५	विभ्राडित्यनु वाकेन (आ)	२१४.३५	विस्मयं वर्जयेत्कमप्रेत (आ)	६६.५१	विधातं जनपांभात (आ)	१३८.१२
विना देहेन कस्यापि पुत्र (श्रे)	४६.१७	विषः सन्तप्तकः (श्रै)	७.३	विभ्रःस्तमनयं मुख (श्रे)	६.३१	विस्मययोग्यचानयोः सधं (उ)	३.३४	विधाना करवीर्यञ्च (आ)	१६२.२७
विनायकं पुराणं च बृहद् (उ)	१.६७	विप्रस्य ब्राह्मणो माय्यां (श्रै)	२८.३४	विमलोत्कषिणी ज्ञाना (आ)	३४.२३	विस्मय आसवभक्ति (आ)	८५.२०	विधाताकीं दमनकीश्चैव (आ)	१२०.४
विनायकं मूर्तिकायं (आ)	१२६.२४	विप्रस्य शङ्खकुमुद (आ)	६८.२२	विमानं च तथा ब्रह्म (आ)	४७.२७	विस्मयो क्षयरश्चैव (आ)	१५.४५	विधातानां परं ब्रह्म (उ)	४.४७
विनायको पट्टष्टस्य (आ)	१००.१	विप्राणां भूषणं विद्या (आ)	११३.१३	विमानवरमास्त्वः सेव्य (श्रै)	३४.८६	विस्मययोग्यः सदेव्यश्च (आ)	६.३	विधातोऽवधमाधीयं (आ)	८४.३६
विनाराधनयाः देव (आ)	२३५.४	विप्रातावाह्येतपञ्च (श्रै)	४०.३१	विमना विफलारम्भः (आ)	१००.२	विस्मय जनकाः सर्वे (आ)	२३५.८८	विधित्वा बोधयागायतदा (उ)	५.६
विनिधन्म समाधिस्तु (आ)	२३०.१५	विप्राश्च दक्षिणां वरुवा (आ)	११०.६	विमते रथगङ्गले चैव (आ)	४३.१६	विस्मय दर्मगमास (उ)	१७.२६	विनिष्ठ आनुरूपत्वाद् (उ)	२५.४२
विनिष्पादयितुं भवत्या (आ)	२३४.४६	विप्रासन्ध्याः कुशा बह्नि (श्रै)	२६.२१	विमकुनः सर्वदुल्लेखो (श्रै)	६.३५	विस्मय वैदुषं प्रायो (उ)	१७.४०	विनिष्ठ वैदुषं प्रायो (उ)	१७.३
विनीतत्वाविनीतत्वे (श्रै)	७.६६	विप्राहि क्षात्रियात्मानो (आ)	६६.५६	विमकुन निर्ममः (श्रै)	१०.६६	विस्मयानुप्रेसगश्च (आ)	८५.१३	विमकुनं च विकर रत्नं (आ)	४३.३३
विन्द्यश्च परिवाजश्च (आ)	५५.८	विषे लीय यवाभूदा (श्रै)	३४.११८	विमृदा मानुषशक्ति (श्रै)	१०.८०	विस्मयानुप्रेसगश्च (आ)	६.४१	विमकुनं च विकर रत्नं (श्रै)	६.११२
विन्द्यसेरुजवे विनात (आ)	२६.१३	विषे लीय यवाभूदा (श्रै)	३४.११८	विमृदा मानुषशक्ति (श्रै)	१०.८०	विस्मयानुप्रेसगश्च (आ)	६.४१	विमकुनं च विकर रत्नं (श्रै)	६.११२

विशुद्धगाम्भारी मूलं (आ) १६०.१७	विश्वाय विश्वेश्वराय (आ) १३१.३	विषवन् तु जानीयात्सं (आ) ६७.१७	विष्णुं बुद्धिरिति श्रोतं (उ) १६.४४	विष्णुं नोके स वै याति (मे) २.२८
विशुष्कं चैव मुक्ताग्रं (आ) १५८.२८	विश्वामसुर्भरद्राजः पञ्च (आ) ५८.१५	विषशीतापहो मंत्रवह्निः (मे) १४.५	विष्णुं ब्रह्मादिरूपाणा (उ) ४.६	विष्णुं सन्नाय चक्राय (आ) ३३.१५
विशुष्कास्यो भुद्रुः षु (आ) १५०.१०	विश्वस्तप्रतिपन्नातां (मे) ४७.११	विषादप्यमृतं ग्राह्यम (आ) ११०.८	विष्णुं भक्तिं प्रवक्ष्यामि (आ) २२७.१	विष्णुं च तेषां देवानां (आ) ४३.२
विशेषतो ह्युत्तमुणा- (उ) १२.१६	विश्वेन रहितं तद्वत् (आ) ६१.१२	विषाहंश्च हनानां च (आ) १०६.१६	विष्णुं भक्तिर्देवस्य (आ) २३०.३७	विष्णुं चैवाग्निदेवाश्च (आ) ८७.४७
विशेषात्तत्र गरुडदेवैस्त (उ) १०.४६	विश्वेभ्यो देवेभ्यः (आ) २१८.१०	विषान्मूषाङ्गितिसारश्च (आ) १४७.२८	विष्णुं भक्तोऽति तेजस्वी (मे) ६.२६	विष्णुं स्वतरो रम्भा (आ) ५८.१६
विशेषात्त्ववण वानं तेन (मे) २६.३२	विषो विश्वेभ्यो गाराधो (आ) ८६.४३	विषकम्भे षटिकाः पञ्च (आ) ५६.४२	विष्णुं मुद्दिश्य दातव्या (मे) ४.१५१	विष्णुं स्थाने मुक्तं (मे) ३२.११८
विश्वे काष्ठचयने तथा (मे) ४.५६	विषजः सविषप्राणि (आ) १६२.३८	विष्टम्भि काञ्च (आ) १८२.२१	विष्णुं न पुत्रविपत्ति (आ) २२३.३५	विष्णुं स्वर्णमयः वायो (मे) ४०.३३
विश्वे काष्ठचयने तथा (मे) १५.३१	विषं गोष्ठी दरिद्र (आ) ११४.२६	विष्टरेणस्पृष्टव्यापाम- (आ) ४८.२६	विष्णुं यमं च सम्पूज्य (मे) ४४.७	विष्णुं ज्ञानियं स्तोत्रं (आ) ४५.३१
विश्वेच्छां करोत्यत्र (मे) ५.६८	विषं तु चरुघृष्टस्य (उ) ४.३८	विष्टादेवो पीडयमानं (उ) २८.१३५	विष्णुं संस्मरतः सा मे (आ) २२७.१६	विष्णोः कथात्वात् षट् (उ) २०.३२
विश्वे भूत संतोष्यं (मे) ४.५१	विषं नृणां विनश्येत् (आ) १६१.१६	विष्णवे वासुदेवाय (आ) ३१.२५	विष्णुं हरिं भूततत्त्वे (उ) १६.२५	विष्णोर्महं हस्तपादा (उ) २४.१८
विश्वदेवास्तु विश्वायाः (आ) ६.२७	विषमाक्षरपादं वा पञ्च (आ) २११.६	विष्णवे बुद्धिकार्यं च (आ) ४३.८	विष्णुं मानन्दमद्वैतं (आ) २२८.२	विष्णोः राज्ञामुत्तरेण- (उ) ११.५०
विश्वभूयामदेवेन्द्रो (आ) ८७.४	विषमाधुपधानाञ्च (आ) १६६.३१	विष्णवे श्रीधराय (उ) २४.१११	विष्णुं मुद्दिश्य दातव्या (मे) ४०.६०	विष्णोः रागघनं त्वापः (आ) २१४.२६
विश्वरूपं तमेवैकमति (आ) २३५.३८	विषमैवं नहीताश्च द (आ) ६५.५५	विष्णावे ब्रह्माय (उ) २.३५	विष्णुं रूपं द्विव श्रेष्ठ (मे) ४७.३१	विष्णोः राज्ञानां मे (आ) २.१४
विश्वरूपं बन्धितोर्थ (मे) ६.७३	विषमृद्धिं न व्रजेच्च (आ) १६.३१	विष्णुकान्तामूलमीश (आ) १८६.१६	विष्णुं रूपशतं वाति (आ) २२४.५	विष्णोः स्वरूपं वर्ततेयत्र (उ) २०.२४
विश्वामित्र ऋषिस्त्वेव (उ) ७.७२	विषमे वेगवती सागः (आ) २१०.३	विष्णुं जिष्णु पयनामं (आ) २.१५	विष्णुं रेकादमी गीता (मे) २६.२४	विष्णोः ध्यानं पुनर्बुद्धि (आ) ६२.१
विश्वामित्र सुतायैव (आ) १४५.४३	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्प्लुतो (मे) ४.१५	विष्णुं रेवं परं ब्रह्म (आ) २२७.३८	विष्णोः सूर्येण साक्षं च (उ) १२.१८
विश्वामित्रस्य यज्ञं (आ) १४३.६	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्प्लुतो (मे) २.३२	विष्णुं देहं विनोकीञ्च (आ) २२४.४	विष्णोः स्तवमिदं (आ) २३२.२४
विश्वामित्रदेवरात (आ) १३६.८	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्प्लुतो (मे) २.३२	विष्णुं देहं विनोकीञ्च (आ) २२४.४	विष्णोः स्तवमिदं (आ) २३२.२४
विश्वामित्रो भृगुरीर्यं (उ) २४.३०	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्प्लुतो (मे) २.३२	विष्णुं देहं विनोकीञ्च (आ) २२४.४	विष्णोः स्तवमिदं (आ) २३२.२४
विश्वामित्रो वसिष्ठो (उ) ५.२४	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्प्लुतो (मे) २.३२	विष्णुं देहं विनोकीञ्च (आ) २२४.४	विष्णोः स्तवमिदं (आ) २३२.२४

श्रीगण्डमहापुराणम् : श्लोकांशुक्रमणी

विष्ण्वादिबिष्णुपर्यन्ता (श्रे) ५.३८	विस्फोटपिटिका पाप (आ) १६४.२७	ब्रह्मादनी छिन्नरुहा (आ) २०४.३३	वृचिका श्वमृता काली (आ) २०४.६	वृष्णेष्व निवृत्तिः पुत्रो (आ) १३६.३३
विष्वक्सेन मर्षशाग्यां (आ) १२६.६	विसंभाज्जिष्टमेहेव (आ) १४६.३	ब्रह्मात्मं कफवातपुं (आ) १६६.२०	वृषणस्य मनुः पुत्रो (आ) १३६.२६	वृष्यञ्च मयुरं सपि- (आ) १६६.४५
विष्वक्सेनं ततः प्राच्यं (आ) ४३.३८	विसंयस्य घोवातं (आ) १४७.४	वतं रजौ रजौ पादे (आ) २०६.३५	वृषध्वजः जनाः पाया (आ) ५५.१३	वेङ्कटी नाम तर्जं देवी (श्रे) ६.६८
विष्वक्सेनं तनो देव (आ) ३४.४७	विहाय तत्पुं प्रेतो (श्रे) १६.३६	वतं स्वम्भसहस्रेस्तु (श्रे) ३३.१६	वृषभं पञ्चकस्यागं (श्रे) ६.१६	वेकटेवस्य नैवेद्यं सदा (उ) २७.३७
विष्वक्सेनं विना सर्वे (उ) ५.४१	विहाय भोज्जी दिवसे (उ) २८.६२	वृत्त मात्रा विनाकर्णता (आ) २०८.१५	वृषभारोहणं स्वपने (श्रे) २३.८	वेगं कृत्वा विषं गदया- (आ) १४७.६६
विष्वक्सेनानंतरं तु (उ) १३.४६	विहाय सन्ध्याप्रार्थितं म (आ) ५०.२४	वृताकं चुक्राकश्च (उ) १४.४३	वृषयज्ञमपश्यन्तो (श्रे) ६.१२६	वेणुस्त्रीपुनं कुम्भाश्च (आ) ६०.१३
विष्वक्सेनो महाभागो (उ) १३.४७	विहितस्याननुष्ठानान् (आ) १०५.१	वृत्ता ननो सर्गागः (आ) २०६.१२	वृषस्थाने गर्जं दृष्ट्वा (आ) १६६.२३	वेतनं यतं सिपेयम् (श्रे) ४४.५५
विष्वक्सेनो वत्सपुत्रो (उ) ५.२८	विहिता करणार्थो न (आ) ८८.२१	वृत्ति रूपं परं ज्ञानं पा (उ) ११.२६	वृषस्थानेध्वजं दृष्ट्वा (आ) १६६.२०	वेतानानां पतिश्चैव (आ) १५.३१
विष्णुवते ह्यन्नवीर्यागो (आ) ४३.३	विश्लेष्यमाव चि (आ) २०५.११	वृत्तो वृत्तापतरस्यान्यो (आ) ४७.२३	वृषस्थाने वृषदृष्ट्वा (आ) १६६.२२	वेत्ता व्याकरणं चैव (आ) १५.१२४
वसंजो ऽव रवेगास्तः (आ) १४७.८५	वीभत्स दारुणं रूपं (श्रे) १५.१६	वृषा कृतसंयावपायसा (आ) ६६.७०	वृषस्थाने स्थिते सिंहो (आ) १६६.२१	वेद एव द्विजतीर्णं निः (आ) ६४.२६
विसर्जयति यानुष्ये (श्रे) १०.२६	वीरपंचाननाख्यात (श्रे) ६.१२३	वृषा वृष्टिः समुद्रस्य (आ) ११५.६५	वृषस्य मृन्मयस्यैव (आ) १८४.२२	वेदस्मिन् तथाचार्यं (आ) ६६.५५
विसर्जितोऽथ मरतो (आ) १४३.१४	वीरहा व बृहद्दीरो (आ) १५.७	वृषा श्राद्धं विजनीया (श्रे) २५.४१	वृत्ते कुम्भे चतुर्थो व (आ) ५६.३४	वेदने वदने देवि सीता- (उ) २६.६८
विसर्पां दिनदिनांते व (आ) १६३.१	वीरेश्वरं काल्पने तु (आ) ११७.४	वृद्ध प्रभातामहृष्य तथा (आ) ८४.४७	वृषोत्सर्गं प्रकुञ्चीत (श्रे) ४१.१	वेदमार्गं च सांक्रुत्यै (आ) ३७.५८
विसृज्य ताञ्च तं देहं (उ) १७.२६	वीर्यं स्वरूपं ब्रूहि मे (उ) ३.१२	वृद्धात्तानां समायेः (आ) ६६.२६	वृषोत्सर्गसं किञ्चित् (श्रे) ६.१३०	वेदमार्गानुसरणं लज्जा (श्रे) ७.६०
विस्तृताकृतिपर्व्यस्तं (आ) १६४.१४	वीर्यस्वरूपी भगवान् (उ) ३.१५	वृद्धाः स्त्रियो तवं स (आ) ११४.२५	वृषोत्सर्गस्य पुण्येन (श्रे) १८.८	वेदपुण्या हशब्देन प्राप्ता- (आ) ४८.६०
विस्तरेण प्रवक्ष्यामि (आ) ३०.१	वृकादाहृनयोऽमुञ्च (आ) १३८.३०	वृद्धि श्राद्धं प्रवक्ष्यामि (आ) २१६.२	वृषोत्सर्गादिकं कर्म (श्रे) २५.१६	वेदविरुद्धं ददज्ज्ञानं (आ) ५१.२६
विस्तीर्णं च समस्तेषां (आ) २३.४६	वृक्षं गुरुमलता वीक्ष (आ) १०५.३७	वृद्धोऽहं साध्वतं को मे (आ) ८८.२५	वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा (श्रे) १३.१३	वेद वेदांगं तत्त्वको जप (आ) ११२.१२
विस्तीर्णवांसं मुञ्च (आ) १५८.१०	वृक्षच्छाया तत्रास्ति (श्रे) ३३.६	वृन्ताकं वृषणद्वेष्टं (श्रे) ४.१५४	वृषोत्सर्गादिलुप्ता (श्रे) २२.१०	वेद व्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठ- (आ) ४८.६२
विस्तीर्णैरिष्वैकविधां (उ) २२.१५	वृक्षं क्षीणमस्तु स्वजन्ति (आ) १०६.६	वृषं क्षेपेनस्तु कर्णस्य (आ) १३६.७८	वृषोत्सर्गादित्ते नास्तु (श्रे) ५.४२	वेदशास्त्रार्थवेधोरे (श्रे) ४६.७२
विस्फोटकानि रजतञ्च (आ) १६२.४०	वृक्षस्तु रोपितो येन (श्रे) ३४.४	वृषिकाकारमस्यस्तु (उ) २२.४२	वृषोत्सर्गो यदि भवेत् (श्रे) ६.६३	वेद श्रीवैदेवाहुश्च (आ) ८७.२६

वेदस्याध्ययनं पूर्वं (आ)	२१३.७६	वेद्यः मुख्येव विद्मन्नाः (आ)	१६०.४२	वैराग्यमेवं प्रकरोत्येव (उ)	२६.१५	वैश्वानरः प्रतिपदि (आ)	११६.३	व्याघ्रेण महत्तरण्ये (अं)	७.८७
वेदाधराणि यावन्ति (उ)	२.५५	वेद्या न जानाति कुतस्तस्ये(उ)	१२.८	वैरिणा सहसन्नाय (आ)	११४.४८	वैष्णवाः स्युर्महात्मान (आ)	१३६.१५	व्याधिभिः क्षीणदेहस्य (आ)	१५१.१४
वेदागमपुराणज्ञः परमार्थं (अं)	५६.७३	वैकल्पमिन्द्रियाणां च (अं)	२.४१	वैवस्वतमुहे यानं (अं)	५.८१	वैष्णवेन तु योगेन परं (आ)	४८.६७	व्यानाख्य वायुहीनं वै (आ)	१६.६
वेदांगं वेत्ता वेदेषो (आ)	१५.६	वैकारिक स्तुतीयस्तु (आ)	४.१५	वैवस्वनपुरं याति (अं)	५.८७	व्यक्तं विष्णुस्तथाऽव्यक्तं (आ)	४.५	व्यानोऽतिगमस्तान्-(आ)	१६७.२२-
वेदानध्यसनेनैव (अं)	२४.११	वैकारिकस्तामसश्च तैजस (उ)	५.६	वैवस्वतमनुदेवं स्तुत्वा (उ)	७.७०	व्यंकटा इति संप्रोक्तास्ते-(उ)	२५.४५	व्यापकत्वात्कथं याति (आ)	२३६.१३
वेदान्तीय मन्वादीन् (आ)	१४२.३	वैकारिकस्थितो ह्यो (उ)	५.७	वैवस्वतः षोडशभिभिः (उ)	२३.२७	व्यजनग्राम वस्त्रादी- (आ)	४८.१०१	व्यापकस्तु तत्त्वपूर्वं (आ)	१६७.१६
वेदान्त शतरुद्रीय- (आ)	२३८.१०	वैकुण्ठो मणिरत्नाम एक-(आ)	५५.२४	वैवस्वताय कालाय (अं)	८.२६	व्यञ्जनानि विचित्राणि (अं)	१३.२०	व्यापकायनमः कुक्षौ (आ)	१३६.६
वेदान्त सांख्य मिद्धांति (आ)	२३५.१	वैकुण्ठोऽप्यः स दुःसाध्यः(आ)	१४७.३७	वैशाखे कर्णिकारैश्च (आ)	१२०.६	व्यञ्जनानि विचित्राणि (अं)	३४.८	व्यापन्नमद्यपानीय (आ)	१४६.२१
वेदाभिमानिनी बौद्ध (उ)	१६.१०	वैखानसमुनिब्रातः (अं)	७.३	वैशाख्या षोडशमास्यां तु (आ)	५१.१२	व्यञ्जनात्तो विसर्गान्तो (आ)	२०७.३	व्याप्तो हरिश्चेत्कथमात्र (उ)	२४.६७
वेदाभ्यासं ततः कुर्यात् (आ)	५०.१५	वचिष्य स्योत्तरं प्रश्ने (अं)	२.५६	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.८८	व्यतीपाते च परिषे (आ)	५६.४३	व्यापामं च अव्यापं च (आ)	१३६.४
वेदार्थं यज्ञशस्त्राणि (आ)	२१३.७७	वैणाभिजस्तवाद्धं प्य-(आ)	६६.६१	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यत्यये कर्मणां साम्यं (आ)	६६.७	व्यालब्राह्मी यथा व्यालं (अं)	४.६२
वेदार्थं विज्येष्टसामा (आ)	६६.४	वैतरण्याश्चोत्तरतस्- (आ)	८३.४८	वैश्यजातिः सुदेवोऽहं (अं)	६.४३	व्यंशः शल्पश्च बलवान् (आ)	६.५४	व्यालं वह्निर्विषध्यात्र (आ)	६८.३३
वेदाः स्थानानि विद्यानां (आ)	६३.४	वैदिशं नाम नगरं (अं)	२७.२४	वैश्यः प्रतोदं रश्मिन्वा (अं)	५.२६	व्यभिचाराद्द्वीपद्विर्गमं (आ)	६५.२०	व्याली कण्ठ प्रदेशा- (आ)	१०८.२७
वेदाहमेतं पुरुषं चिद्रूपं (आ)	२३६.६	वैदिशं नाम नगरं (अं)	६.४१	वैश्यवर्णं सबद्धं पथरखा-(उ)	२६.७६	व्य (वे) मिन्द्रियादिकं (उ)	२५.३६	व्यास उत्पादयामास (आ)	१४०.३७
वेदाहो ते वेदयं तीति देव (उ)	१२.१८	वैद्ययं पुष्परागाणां कर्कते(आ)	७३.१	वैश्यवृत्त्या सदा जीवनं (अं)	६.५१	व्यर्थं व्यर्थं तस्य बाहुर्गतं (उ)	२३.२६	व्यासपुत्रः शुकः प्रोवतो (उ)	१८.२१
वेदिमध्यास्समुद्भूता (उ)	१६.६८	वैद्युतो मानसश्चैव (आ)	५६.६	वैश्यः स्वकर्माणि (अं)	४८.१४	व्यवहाररूपा सत्यताचेत्- (उ)	३.२६	व्याससामादिकल्पेन- (उ)	१२.६३
वेदिमध्यास्समुद्भूता (उ)	१७.३३	वैनायकं महातीर्थं (आ)	८१.८	वश्यादिकेषु घनिकेषु (उ)	७.६६	व्यसनैर्दं व्यानाशः (अं)	२०.२६	व्यामासा मुनयः सर्वे (आ)	२२८.११
वेदी तद्म प्रकल्प्या (अं)	४.४८	वैनीतकं शाखोटकं मूलं(आ)	१७८.४	वैश्यानां चरोगं क्षीमं (आ)	४३.१०	व्याजोच तिष्ठति (आ)	१११.१०	व्यान्तो यन्मुर्धैरेवं (उ)	१०.११
वेदीस्तुल्यं समं पाठे श्रवणे(उ)	१.६५	वैराग्यनालं तत्कन्वो (आ)	२३५.४२	वैश्वदेवं प्रवक्ष्यामि (आ)	२१६.१	व्याघ्री तु बृहती कृष्ण (आ)	२०४.५	व्योषं कटुमयं विद्यात्-(आ)	२०४.१३
वेदीभ्योस्तु त्वयंतश्च- (उ)	१.६७	वैराग्यमयं वैश्ववर्ग्यमाने-(आ)	३४.२०	वैश्वदेवस्तु कर्तव्यो (आ)	५०.७१	व्याघ्री वास्ते जरा (अं)	४६.२४	व्योषशिष्टं मूलकं देव-(आ)	१७३.१२

श्रीगरुडमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

[illegible]

यतानि व्यास भवामयि (आ) १२८.१
 हतौ द्वावस संशोय (आ) १२८.२
 शतं दर्शितसंशोय (अ) १६५.३
 गकटः परिप्लुतोऽयमग्नौ (आ) १४४.४
 शङ्खगान्धर्व बल्लेश्वर (आ) १५८.२
 यन्तत्परश्वर पूर्वदौ (आ) ३२.२१
 शक्तिस्तौ दक्षिणं दद्या (आ) ३२.२२
 शक्तिश्चन्द्रां विमानात्रं (अ) ३२.३
 शक्तिं मृदुपान्वितानि (आ) ३८.
 शक्तिं हस्ताश्रितौ (आ) ३८.१
 तत्करोतिपि नाशकारः (आ) २२८.
 तत्करोपरश्वर संवत्सव (आ) १५८.
 शङ्खद्वारा न तद्वर्जित (आ) ५५.१
 शङ्खकुन्देऽनुबलं (आ) ३४.१
 शङ्खचन्द्रागतौ चाम्यौ (आ) ३८.१
 शङ्खचक्रद्वारा पयं पुराणौ (आ) २८.१
 शङ्खचक्रनापपगधरं (आ) ३३
 शङ्खचक्रनापपय युक्तः (आ) २८८.
 शङ्खचक्रद्वारं दौ (हस्तः) (आ) ५५
 शङ्ख चक्रद्वारं दैष्यं (आ) २३१

शंख नाभि-चक्र-कुल्ल (आ) २०२.१६
 शंखः पुष्पं च धाम (आ) १६६.१४
 शंखोऽनन्तं पुष्पेण (आ) १६८.१४
 शंखो बल्लभ्यन् शोकति (आ) १६२.३१
 शंखं यत् पादेष्वं च (आ) ३४.१०
 शंखः शुक्तिनयः शंखो (आ) २०४.७८
 शंखो योऽनन्तं महापुत्रः (आ) ६६.१
 शंखो यत्प्राणिकविमान- (आ) ६५.४४
 शंखाञ्जयोऽनन्त- (आ) १७२.१६
 शंखाञ्जयोऽनन्तविमान- (आ) ७७.३
 शंखिनो सुकुमारं च (आ) २०४.४८
 शंखे च्छृण्वतात्रयं (अ) ४.१२४
 शंखे वा ताम्रपत्रेण (अ) ४.१२४
 शंखं तावत्प्रपन्नं वा (अ) २०.३१
 शंखो भाष्यो देवराजस्य (उ) २८.४१
 शब्दो रतिताम्रविहङ्गस्तथा (उ) ४.१६१
 शब्दयाया दीपोदयेहेतुः (उ) १७४.२४
 शतजनमयातां (लघुवर्णोऽ) १२.४४
 शतजनमयं ब्रह्मलं (उ) १०.३१
 शतजनमयादेहलं यत् (आ)

शार्वाङ्गस्य सहस्राष्टाद्व (आ) १३६.३६
 शततोयुषो तत्र ब्राह्मणी (आ) ११०
 शतत्रयणो यष्टया च (त्रे) ५.१३६
 शतपुष्पं देवदास्य मांसी (आ) १०५.६
 शतपुष्पं सौम्यचक्र (आ) १६१.१
 शतपुष्पो ज्ञो ज्ञाति च (आ) १७३.२५
 शतमुखैरश्मयुक्त्वचका- (आ) १७६.६५
 शतं जीविभ्यस्तत्पत्यं (त्रे) ४६.३०
 शतं जीविभ्यमत्यसं (आ) ११५.२७
 शतोज्ञोनविस्तीर्णं (वा) २४३.३
 शततः कण्ठो ज्ञेयो (आ) ७१.०
 शततपं दिव्यभूतो (वा) १६७७
 शततपं हरिः श्वेतो (आ) २२४.१२
 शततप्यनंनरं च सशर्पं (आ) १२७६
 शतत्रयं सप्तमुखान्तो मेघः (वा) ४७.३६
 शतत्रयं यथा पक्षिणो यो (त्रे) २.४५
 शतानांको निरभिन्नो (वा) ८७.४३
 शतानीको ह्यव्ययवर्धनः (आ) १४१.१
 शतपुष्पं च कुन्तुषियमाणं (आ) ६५.३६
 शतान्नं कुन्तुषियमाणं (आ) ६५.३६

शतारोषो विदारो वा (आ) १७३.२३
 शतारव्यां नृमुद्या वा (आ) १७४.१४
 शतारुणं दृष्टि विधातारः (उ) २२.३६
 शत्रु हृलेन मे हृद्यारामो (आ) १६४.१६
 शत्रोरपराधनि प्रियं (आ) ११०.२०
 शनिवारः वज्रीजन्तुवरा (आ) १६३.३७
 शनैर्देशाराज्यनाश (आ) ६०.५
 शनैर्दिवा शनैरप्याः (आ) १०६.४६
 शनैः शनैः शनैर्दशैः (आ) १६२.२९
 शनैः शनैर्योषषया (आ) १६७.२३
 शनैश्चरैर् दशैश्च वा (आ) ६०.२
 शान्तमुत्तमैर् बाह्नुकृत्तमैः (आ) १४०.४३
 शान्तयोः सत्यलोचनं वा (आ) १४५.५
 शान्तो कपोर मतिर्न (आ) ४८.४
 शान्तोदेवोति यं न (आ) ४८.४
 शान्तोदेव्या यवः शिष्टया (आ) ६६.१२
 शव न कपोर मतिर्न (आ) ४९.६
 शवलापुष्पकरोशाच्य (आ) ५६.१८
 शवराज्यः चैर् बागारामः (आ) १५५.५
 शवराज्यो गुणः पुण्ड्रः (आ) १३६.६
 शवराज्यो विजयारोह्य (आ) १०.६४

शब्देन दधितञ्जैवरत्नेन (आ) ६१.१५	शरं पाशं बांकुशं च (आ) २६.७	शबं स्कन्धे बहेषुत्रो (श्रे) २८.१३	शाङ्गलगतसंजुष्टं (श्रे) २७.६	शिञ्जण्ड्यजुं तबाणैश्च (आ) १५५.२६
शब्दोद्गुरदुतः कृच्छु (आ) १५३.६	शरंवराय पञ्चजन्याच्च (उ) २६.१३	शबस्थान समीपे तु (श्रे) ४.१८१	शालग्रामं ये विहायैव (उ) २३.२२	शिखायाञ्चैव तद्वद्वं (आ) १८६.७
शम्भरात्तु द्विगुणतो (उ) १२.६१	शरावमानसंस्थाना (आ) १५६.२८	शबस्य शिविकायां (श्रे) ३५.४१	शालग्रामं व संस्थाप्य (श्रे) १४.२४	शिखायां तु शिखां न्यस्य (आ) ११.१३
शम्भवायेति शत्रेण (आ) ४८.५५	शरीरञ्च पतेतपश्चात् (श्रे) ३१.२८	शबहस्ते चयच्छाढं (श्रे) ३४.५५	शालग्रामं विहायैव नमनं (उ) १२.७०	शिखैश्चान कारणं च (आ) २३.५०
शयनार्थमभूदेष्टेनकृत्यं (उ) १८.३	शरीरमापः सोमं च (आ) २१३.१५५	शबस्केसावस्वमात्रे (उ) २६.१६	शालग्रामं शिलादानं (उ) २६.१३२	शिखोपरि स्थितं दिव्यं (आ) १६७.२६
शयानं विपरीतं तु (श्रे) २३.५	शरीरमेव जलानां (श्रे) २१.३०	शस्त्रेण निहतानां तु (आ) ६६.४०	शालग्रामं शिलादानं (उ) २६.६२	शिरः कदा श्रीनिवासस्य (उ) २३.३७
शय्याकालेसंस्मरेच्छैव (उ) २६.६४	शरीरमेवायतनं दूःखस्य (आ) ११३.६०	शस्त्रेण नीवनं रामो (आ) २१३.१२	शालग्रामं शिलाद्वारयत् (आ) ४५.१४	शिरश्चक्रेण रहितं (उ) २६.१०६
शय्या दक्षिण्या युक्ता (श्रे) ३१.९३	शरीरं काष्ठमादत्ते पापं (श्रे) ६.३७	शाकं च राज्ञी भूमि (आ) २१३.१५०	शालग्रामं शिलायवदेवो (आ) ६६.५	शिरः सुधौतं चरणौ (आ) ११४.३७
शय्यादानं वभादेण (श्रे) ३४.८८	शरीरं बह्निरादत्ते (श्रे) १२.२६	शाकम्भरो दिवसे सर्वं (उ) २८.१२६	शालग्रामस्पर्शनं दुर्लभं (उ) १६.४२	शिरः स्थानेषु जुहुया (आ) ४८.८४
शय्यादानं प्रणंसन्ति (श्रे) ३४.६६	शरीररक्षणोपायाः (श्रे) ४८.२०	शाकहस्तां च हारीतस्तो (आ) २२५.३१	शालग्रामस्य दानं तु (उ) २६.८३	शिरान्तं विषमैः कृष्णं (आ) ६५.१२०
शय्यादानाद्विमानस्यो (श्रे) १८.१०	शरीरं सधियाविश्य ताः (आ) १५२.६	शाकादीनां भक्षणं चैव (उ) २६.५७	शालग्रामो द्वारका च (अ) ६६.६	शिरास्थिचर्मभक्षणान् (श्रे) ७.१६
शय्याहस्तां क्षपणकः (श्रे) २.७४	शरीरस्य च शीघ्रित्वं (अ) १७३.६	शास्त्रं दिशमधारम्भ्य (आ) ४८.२७	शालपर्णी पुष्पिनपर्णी (आ) १६८.४७	शौराक्षोतांसि संपूर्य (आ) १४६.४
शरणं जयतश्चैवश्रेयः (आ) १५.१८	शरीरे ये समासीना (श्रे) ३१.३४	शाणश्चतुर्माषमानो मासक (आ) ७३.१८	शालिषाष्टिक दुग्धाक्षी (आ) २०.१.१६	शिरोऽप्यवच्छिन्नराजन् (आ) १७६.७
शरणं तं प्रपन्ना ये (आ) २२७.३६	शर्करां मधुसंयुक्ता (आ) १२२.२८	शातकुम्भस्वरूपत्वात् (उ) २६.३१	शात्मकीयसमादाय (आ) १८२.१२	शिरोऽर्जितप्रमुखाभोगा (श्रे) २.८८
शारण्याय वरे याय नमो (आ) ३०.१८	शर्करां मधुसंयुक्तं (आ) १८२.८	शास्त्रांगारासितो निलो (आ) १६३.१०	शाश्वतं देवपुत्रादि (आ) १०६.४७	शिरोगुरुत्वमन्त्रिः (आ) १४८.५
शारकाऽपि पठितं (आ) ८८.८१	शर्करामधुसंयुक्तं (आ) १७७.७८	शांतिकं विधानेन (आ) ४८.८	शास्त्रज्ञाः कुशलशचाभि (आ) ६८.१४	शिरोमेधोरिति ऋचा (श्रे) ४०.५६
शारदु ग्रामं यत्नेषु (आ) १८२.१	शर्करां मधुसंयुक्तं (आ) १५७.३३	शातिमुक्तयं सिद्धयै (आ) ६७.१६	शास्त्रं ज्ञानान्ताशमेति (उ) ३.३१	शिरोमेधोहुरं लपाद् (आ) १८४.३३
शारदु बा मधुयुता (आ) १७०.७१	शर्करां मधुसंयुक्तं (आ) १३८.१५	शास्त्रेणैव गंगेयो (आ) १५७.३३	शास्त्रप्रियोत्पिष्टं ऋचि (उ) २.६८	शिलाभक्तं शिलाजं या (आ) २०४.६४
शारदु लज्जालुका (आ) १७७.६४	शर्करां मधुसंयुक्तं (आ) २१३.२५	शास्त्रेणैव गंगेयो (आ) १५७.३३	शिक्षयन्ति च याचन्ते (आ) १०६.२५	शिलारूपेणचावयक्ता (आ) ८६.८
शरं चकं शलाका च (आ) १३३.११	शस्त्रेणैव गंगेयो (आ) १५०.३५	शाङ्गु पाणिश्च कृष्णश्च (आ) १५.११२	शिक्षितो बालभावेऽपि (श्रे) ६.८६	

शिलापनः कारकोवेष्टा (आ) १०७.१६
 शिवमाप्नो द्विजस्यैव (उ) १७.२३
 शिवकोजं ततो दद्या (आ) १६७.२८
 शिवरात्रिपूतं बध्ने (आ) १२५.१
 शिवस्य वरतर्पणवाप्यव- (उ) १६.७३
 शिवाङ्गानिततः पदचाट् (आ) १६७.५१
 शिवात्मकं पूर्णं वै (आ) २०२.२३
 शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि (आ) २२.१
 शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि (आ) २३.१
 शिवोदात्ता शिवो भोक्ता (आ) २३.२८
 शिवुपारैश्च मकरैर्बन्ध (अ) ५७.५
 शिवुरावन्तजनना (अ) २५.८
 शिव्यानद्यापयामास (आ) २२३.१२
 शीघ्रगः पशुवश्च (अ) २२.५७
 शीघ्रं गच्छति विप्रं ज (अ) २२.५१
 शीघ्रं गच्छति विप्रं (अ) २२.५२
 शीघ्रं च प्रतिबुध्यते (आ) १५५.२५
 शीघ्रं सं च मया प्राप्ता (अ) ७.७५
 शीघ्रस्तु पथ्यथान्तु (आ) १३८.५६
 शीतप्रियत्वं मसतालु (आ) १५६.३७

शीतवातातपहरमपि (अ) ३८.२७
 शीतस्तम्भ स्वेददाह- (आ) १४७.११
 शीतां किमां प्रयुञ्जीत (आ) १७०.७५
 शीतातः क्षुधितः सोऽप्य (अ) १६.४५
 शीतालंघ्य तवस्कारः (आ) २०६.३
 शीतास्तित्तं बध्न्ते (अ) ३.१८
 शीतोदकसमायुक्तं (आ) १७७.५८
 शीतोष्णं द्रवतृणक- (आ) १६६.४५
 शीतोष्णं लवणं वीर्य- (आ) १६८.२३
 शीतोष्णं शंकुकव्याव- (अ) १५.७७
 शीर्षमार्णं रिवाङ्गैस्तु (आ) १६२.६
 शीर्षं कुम्भं नैव न चैव (आ) ११३.५२
 शुकजिह्वा यकृत्खण्ड (आ) १५६.३६
 शुकवर्णमकण्ठत्वं (आ) १५२.२५
 शुकी शुकामजनयदुल्की (आ) ६.५७
 शुक्त्युद्भवं नाति निकृष्ट- (आ) ६६.२४
 शुक्नोदकान् पशिमगान् (आ) ६.५८
 शुक्चन्द्रो हि जन्मस्थो (आ) ६१.१३
 शुक् प्रवृत्तिरदोषः (आ) १४७.७६
 शुक्शोणितयो सान्ये (अ) ३२.२३

शुकशोणित संबंधो (उ) १६.७६
 शुक शोणित संयोगे (अ) ३२.२०
 शुकश्च सुकिरीटी च (आ) १५.८६
 शुकामावो भ्रमो मूच्छा (आ) १६८.५०
 शुक्रे च रेवती क्षेप्टा (आ) ५६.५५
 शुक्ल कीलालपाशैव (आ) २०६.२०
 शुक्लकृष्णावभौ पक्षौ (आ) ८३.५२
 शुक्लपक्षे तथा कृष्णे (आ) २१३.६४
 शुक्लां वरदाशसुत्र (आ) २४.१०
 शुक्लाम्बरधरो नोचकेभ- (आ) ६६.३७
 शुक्लताः शंखाब्जनिभाः (आ) १७६.२
 शुक्लाष्टभ्यां पोषमासे (आ) १३२.२
 शुक्लाष्टम्यामाश्वयुजे (आ) १३३.३
 श्वत्सरण्डस्य मूलेन (आ) १७७.१६
 शुचिं मोक्षितं तोयं (आ) ६७.७
 शुचिद्वयो बुधिमार्गश्च (आ) १४१.२
 शुचिदिग्दो महादेस्यो (आ) ८७.६२
 शुचिर्भूत्वा क्षी निवासं च (उ) २५.३
 शुचिभिर्भो दमाहेन (आ) २२२-३३
 शुण्ठी गोक्षुरकवाच (आ) १७०.४२

शुण्ठी च शर्करा चैव (आ) १८१.६
 शुण्ठीचूर्णं यवज्जारयुक्तं (आ) १८६.१३
 शुण्ठीपिप्पलि चूर्णं तु (आ) १७७.३६
 शुण्ठ्या च ववर्धितं (आ) १८६.१४
 शुद्धः प्रकाशरूपश्च (आ) १५.११
 शुद्धमावस्तदाजायत् (आ) २४०.२२
 शुद्धं तथा श्रीहिनीवार (उ) १४.१००
 शुद्धं ततो विमलवस्त्र- (आ) ६६.३७
 शुद्धधातु कृतः पक्षः (आ) १६६.३६
 शुद्ध सत्त्वव्यक्तौ देहौ (उ) ४.६६
 शुद्धिं सम्पाद्यकतं व्यं (अ) ४.१५८
 शुद्धं त्रिषवणं स्नात- (आ) ५२.७
 शुद्धोदतो बाहुल्यच (आ) १४१.८
 शुद्धशुद्धया ज्वरः कालं (आ) १४७.५०
 शुध्यैवेतद्भस्मना कालं (आ) २२२.२५
 शुध्यैकचान्द्रायणाद्विप्रः (आ) २२२.४८
 शुध्यैमासेन वै शुद्धो (आ) ५०.८६
 शुनः स्थानं स्थिते सिंह (आ) १६६.१७
 शुनः स्थाने श्वं दृष्ट्वा (आ) १६६.१६
 शुनः स्थाने ध्वजं (आ) १६६.१६

शुनः स्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ) १६६.१८
 शुनीर्हस्य कण्ठवर्द्धं हि (आ) २०३.२
 शुभकृच्छोभनः कोधो (आ) ६६.१२
 शुभं वा यदि वा पापं (अ) १२.२७
 शुभाशुभं तु यत्कर्म (अ) १६.४६
 शुभाशुभफलैस्ताम्यं (अ) ४६.७
 शुभाशुभात्यक्षीः प्रेतस्त (अ) १०.३
 शुभेलम्ने मुहूर्तं वा (अ) १४.२०
 शुभ्यं देवं द्विजातीनां (अ) ४६.४
 शुक्ल कण्ठो मुहुश्चैव (आ) १५०.१६
 शुक्ल कर्णस्त्रिकण्ठवं (आ) १४६.३
 शुक्ल काशममादीधो (आ) १६१.१४
 शुक्लमूर्तं तारिकेल (उ) १४.२३
 शुक्लमूल कण्ठोनां (आ) १७६.६
 शुक्लमूलकण्ठोनां (आ) १६२.१३
 शुक्लमूलकण्ठोनां (आ) १६२.१५
 शुक्लं मांसं पयो नित्यं (आ) ११४.३४
 शुक्लं मांसं स्थियो (आ) ११४.३०
 शुक्लं समस्तवर्णं वा (आ) १५.८०
 श्वत्काशवाग्निभेदाश्च (आ) १५६.४

शुक्लैर्निस्त्रया विमुक्लैश्च (आ) ६५.१६	शूलं वाष्टगतं मन्त्र्य (आ) २०.२०	शृणु रुद्र! प्रवक्ष्यामि (आ) ४.२	शेषावन्तरास्तासां दश (उ) ५.१३	शौनकेयं नीति मारं (आ) ११५.८३
शुकवीवासमग्वाच (आ) १७७.४६	शूलं गृहीत्वा हस्तेनाघाम्य (आ) २०.५	शृणु रुद्र! हरेभ्यां सं (आ) १६.२	शेषावहं दशगुणं विहीना (उ) ६.५२	शौनकेनैव मुक्तस्तु (उ) २.२
शुद्धभाजनभोक्तायः (आ) २३३.२७	शूलं मुनिद्रता गोपः (आ) १५६.१२	शृणु रुद्र भद्रं वेकटेभ्यः (उ) २५.२६	शेषादेव च यतानंदः (उ) १८.७७	शमशानवासिभूतेभ्यः (मै) ३५.३४
शुद्धं वपुः प्राप्यः यथास्करं (मै) ४८.१५	शूले सङ्के पुस्तके वा (आ) १३३.६	शृणु रुद्र वचनं सत्यं (मै) १७.४	शेषास्त्वदो रुद्र एते (उ) २.५०	श्यामत्वमंगविश्लेष (आ) १६८.६
शुद्धं वां भवगद्गुक्तं (आ) २३०.४६	शृंगवेरं चित्रकुटं (आ) १४२.१२	शृणु सत्यमिदं ताक्ष्यं (मै) २१.१३	शेषो मे निर्मलं ज्ञानं (आ) १६४.१५	श्यामाककोरदोदाम्ना (आ) १७३.३३
शुद्धस्तु ब्राह्मणीयत्वा (आ) २२५.२२	शृणु बाह्यारम्भकं (मै) २२.५४	शृणु सुत! प्रवक्ष्यामि (आ) २.५	शेषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.३
शुद्धस्य द्विजशुश्रूषा (आ) २१३.१३	शृणु ताक्ष्यं परं गुह्यं (मै) ३०.१	शृणु सूर्यस्य रुद्रत्वं (आ) ३६.२	शेषागमं चतुर्थं स (मै) १.१६७	श्यामागमं गस्तीमित्थं (आ) १६६.४८
शुद्धादीनां कथं कुर्यात् (मै) २५.६	शृणु ताक्ष्यं परं गोप्यं (मै) ४.१०४	शृणोति पश्चिमाहूतं (मै) १७.२६	शौनस्य बलाहकार्यं पुरुषं (आ) ७६.७	श्यामरूपाग्रमरीचास्य (आ) १५८.१३
शुद्धादयोपयं वेद्या (आ) ६६.५	शृणु ताक्ष्यं परं गोप्यं (मै) ४०.४	शृणोति सततं ब्रह्मा न (उ) ११.४१	शोकनागं भयदायकं (आ) ११४.२	श्यामास्त्वानिरोधना (आ) १६०.७
शुद्धानीतैः कृतं कर्म (मै) ४.५७	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (मै) १५.२	शृण्वन्तु मुनयोपमानं (आ) ६५.१	शोककुक्षप्रचमनं (आ) २१३.५६	श्रद्धा श्रद्धिः कलामेधा (आ) ७.६
शुद्धान्तेन तु भुक्तेन (मै) २२.६८	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (मै) ४६.५	शृण्वन्ति ये भ्रामरं (उ) २६.४६	शोकापनोदं कुर्वीत (मै) ४.८२	श्रद्धा स नो मा भ्यगम (आ) ६६.२७
शुद्धानां करणो वैशादि (आ) ६६.३	शृणु ताक्ष्यं यथागम्यं (मै) ३४.१	श्रीर्यं तपसि दाने च (आ) ११५.३२	शोको भोगो ऽवरः कम्पः (आ) ६१.६	श्रद्धा च त्रि धृतिस्तुष्टिः (आ) ५.२७
शुद्धान्स्त्वादिरनेनं व (आ) ११६.३	शृणु ताक्ष्यं यथान्यायं (मै) ३४.१०८	श्रीत भुनिस्वरूपेण स्तीति (उ) ११.५	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रद्धा विरहितो यश्मो (मै) १२.३१
शुद्धो गच्छति सर्वत्र (मै) ३४.२०	शृणु ताक्ष्यं नाथ यद् (मै) १०.४३	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणेन वापरं वल्लो (मै) ८.२५
शुद्धानां ग्रामदेशानां (आ) १५२.१३	शृणु ताक्ष्यं मेतान् नमस्त्रिधादेः (उ) २०.३	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणं तस्मिन्मनः (आ) १५७.२२
शुद्धत्वमुक्तं मुमुक्षु (आ) ११२.१८	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (मै) २८.२	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणं द्वावभौ वर्ये (आ) १३६.१
शुद्धः स्वान्महिषधीयः (आ) १५.३५	शृणु ताक्ष्यं तं विभोषं (उ) १.४७	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणं मननं ध्यानं (आ) २३६.७
शुद्धं वातो नबाधाम् (आ) ११४.४४	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (उ) २७.३	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणानां वचः श्रुत्वा (मै) १८.८
शुद्धगुह्यो व विष्णुव (आ) १६८.४२	शृणु ताक्ष्यं देवीं वृजां (आ) ४०.२	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणान्मुञ्चतत्र (मै) १७.२२
शुद्धचर्चपीडयमानश्च (आ) १६७.३६	शृणु ताक्ष्यं सर्वं वाद् (मै) २७.४२	श्रीशंभो विजानीयाहं (आ) ४६.२८	शोको मंसि कठिनो (आ) १६७.३४	श्रवणेन हरिं मित्त (उ) २०.४६

आढकनां तु यच्चैकः (अ) १०.२७
 आढकृच्च स्वपुष्ट्यायां (आ) ८३.३८
 आढप्रयं प्रकुर्वीत (अ) ४५.३०
 आढ तस्य कथं कार्यं (अ) २५.३३
 आढं तु नवदेवस्य (आ) ८४.२४
 आढं प्रतिरुचिर्ष्वेव (आ) ६६.३
 आढं हि वायुरूपेण (अ) १०.६
 अद्धानि नवर्चतांति तृतीया (अ) ५.७०
 अद्धानिषोडशेतांति (अ) ३८.२४
 आढी कुमार धारायामः (आ) ८३.७५
 आढी च धेनुकारण्ये (आ) ८३.३०
 आढी तत्र तृतीयायां (आ) ८३.४७
 आढी रामहृदे महालोकं (आ) ८३.२८
 आढे न परदत्तेन गतः (अ) २७.६५
 आढे षु यद्गमं भक्त्या (आ) ८६.७२
 आन्तं संवहन् रोगिपुणं (आ) ६८.११
 आन्तं कार्थीरं शम्भवे (आ) ११.७६
 अश्व्याणि नैतानि मनुष्य (उ) १.५६
 अश्वं गच्छ च गच्छ (आ) १२६.८
 अश्वामः शान्तिदामो (आ) १०.११

श्रीकृष्णमूर्तिवच गदाधर (उ) २५.४८
 श्रीकृष्णतुलसी काष्ठ (अ) १५.१४
 श्रीदेवी शान्तिदेवी च (आ) १३६.४६
 (श्रीधरः) पाञ्चरेखोऽप्या (आ) ४५.२०
 श्रीधरं रघुकोणेषु (आ) ८.१६
 श्रीधराय मुखतद्वत्कंठ (आ) १३६.८
 श्रीधर्मपुत्रस्य नसिद्धभूतिः (उ) २५.५०
 श्रीद्रिवागः किमर्थं वै (उ) २६.१
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्य (उ) २६.६१
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्मिन् (उ) २६.४४
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्य (उ) २६.५६
 श्रीनिवासस्य नैऋत्ये (उ) २६.१११
 श्रीनिवासस्य पूर्वा च (उ) २६.६०
 श्रीनिवासस्य वामे तु (उ) २४.१०२
 श्रीनिवासस्यो देवो (उ) २७.३६
 श्रीनिवासस्य देवाय (आ) ३०.१५
 श्रीब्रह्मरुद्रदिविकर्सां (उ) २४.१७
 श्रीभूदगादि रूपाणां तथा (उ) २.२५
 श्रीमृष्टदेशोप्रादुरासी (उ) २६.२१

श्रीरस्तं वाग्स्वधिरति (आ) २३.१७
 श्रीराम संस्मृतिर्ष्वेव (उ) २६.५०
 श्रीरि त्याग्या ददिरा (उ) २८.३
 श्रीवत्सकोस्तुमयुतं (आ) ३१.१०
 श्रीवत्सकोस्तुमयुतो (आ) ६२.६
 श्रीवत्सविद्युमालाद्वया (उ) २६.१२८
 श्रीवत्सं कीर्त्तुर्मानां (आ) ३४.४२
 श्रीवत्सगन्धर्वगन्धर्वोमि (उ) १२.१३
 श्रीवत्साङ्ग जगद्धाम (आ) १३१.१
 श्रीवत्साभायमान्ताय (आ) ३०.१६
 श्रीव्यंकटेशस्य नृसिंह (उ) ५.४७
 श्रीस्वमितोयं सम्पया (उ) २४.८०
 श्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च (उ) २६.३८
 श्रीसुक्लं पावमान्यं च (आ) ४८.६०
 श्रीह्रीं महालक्ष्म्यं नमः (अ) १०.१
 श्रुतदैव्या दत्तवक्रोजं (आ) १३६.५६
 श्रुतं ज्योतेनजिच्च मु (आ) १४१.१०
 श्रुतं धर्मं बलं धर्मं (आ) २२१.२
 श्रुतं मे महादक्ष्याय (अ) ७.१
 श्रुतामया दवाक्षिण्यो (अ) ४६.१

श्रुतिस्मृति पुराणेषु (अ) २०.३१
 श्रुतिः स्मृति सदाचारो (आ) १०.७२
 श्रुतिस्मृत्युक्तमाचारं (आ) ६६.५७
 श्रुतेः प्रत्यक्षनस्तार्थ्यं (अ) १०.११
 श्रुतो मनीरयसुतो (आ) १३८.३३
 श्रुत्वाऽज्यवीढं रजं ह्या (आ) ८१.३१
 श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानं (उ) २०.४५
 श्रुत्वा तत्त्वानां धारणा (उ) २०.४६
 श्रुत्वा तत्त्वानां निर्णयं (उ) २०.४४
 श्रुत्वा दानानि देवानि (अ) ४६.१३३
 श्रुत्वा च देवो गच्छ (अ) ४८.३
 श्रुत्वा वणिज्याशोर्षं (आ) ८४.३६
 श्रुत्वा वाच्यं धनिष्ठ (अ) ६.१३२
 श्रुत्वा विपश्चिद्राज्यं (अ) ६.१२८
 श्रुत्वा पुराणं देवस्य (आ) १२७.१८
 श्रुत्वा सुर ऋषि विष्णोः (आ) २३२.२२
 श्रुयते हि पुरा वत्स (अ) १२.२२
 श्रुयतेऽस्मान्मपि तथा (अ) ३.४६
 श्रुयतां वतये चैव (आ) ३०.१७
 श्रुतादीनि न पथ्यति (आ) २३७.५

श्रीरस्तवक् चक्षुषी (अ) ३२.४२
 श्रीरस्तवप्रसो लोकाचारो (उ) २८.७६
 श्रीतादीन्द्रिय वध्यां च (आ) १६६.१०
 श्रीत्रा श्रान्नियन्ता (आ) १५.१३४
 श्रीत्रे वदस्वा संल पु (आ) १८३.१२
 श्रुयान्द्रिगुजां प्रवक्ष्यामि (आ) १०.१
 श्लक्ष्णा दीर्घा च विज्ञेया (आ) ६५.५६
 श्लिष्टां मुर्त्योऽप्यनघी (आ) ६३.२
 श्लेष्मणः स्निग्धता नक्षत्रा (आ) १५५.१४
 श्लेष्मणः स्निग्धता नक्षत्रा (आ) १५६.५६
 श्लेष्मणा पच्यते मुखे (आ) १५७.२५
 श्लेष्मणा धृदयं पच्यते (आ) १५४.५
 श्लेष्मणो मुखे पोष्यं (अ) २२.५५
 श्लेष्मणाश्च पच्यते (अ) ३२.५६
 श्लेष्मणा वृत्तमुच्यते (आ) १५०.१७
 श्लेष्मणाश्च च सर्वा (आ) १५८.८
 श्लेष्मणाश्च भूतानि स्थेता (आ) २१३.३६
 श्लेष्मणाश्च वाग्धर्ममुच्यते (अ) १५८.५८
 श्लेष्मणाश्च यत्नामि (आ) १५६.३८
 श्लोकाचारं पठित्वा (आ) २४१.३५

श्वः काव्यमद्य कुर्वीत (अ) ४६.४१
 श्वकोष्टुगर्भोलूकसाम (आ) ६६.५१
 श्वपथश्च श्वपथेभ्यश्च (आ) ५०.७२
 श्वशृगालादि संस्पृष्टा (अ) ४०.७
 श्वशृश्वशूरयोः कुप्यति (आ) ६५.२६
 श्वादिदष्टस्तु गायत्र्या (आ) १०७.३१
 श्वासकासपिपासास्य (आ) १६१.२६
 श्वासकासातिसारागो (आ) १६२.२८
 श्वासकासातिसारास्य (आ) १६३.१६
 श्वासकासात्त्व नाश्रुय्य (आ) १७३.५
 श्वासप्रश्वासरोधश्च (आ) १६०.१४
 श्वेतकाचसमं तारं (आ) ६६.३८
 श्वेतकोकिलासमूलं (आ) १८६.११
 श्वेतद्वीपनिवासी चं (आ) १६५.१२
 श्वेतद्वीपं पुरी माया (आ) ८१.७
 श्वेतपद्मनासीना (आ) २१७.१०
 श्वेतपराजितामूलं (आ) १६०.१५
 श्वेतपराजितामूलं (आ) १८५.२७
 श्वेतं श्वित्प्रभं तारं कूर्प (आ) ३५.६
 श्वेतवर्णा समुद्दिष्टा (आ) २१३.७०

श्वेतापराजितापत्रं (आ) १७७.७०
 श्वेतापराजितापुष्परसे- (आ) १८६.१
 श्वेतापराजितामूलं पिष्टं (आ) १७८.७
 श्वेतापराजितामूलं पिष्टं (आ) १८८.६
 श्वेताकर्णुषं विधिना (आ) १८६.४
 ख
 खटकर्णोभिद्यते मंत्रश्चतुः (आ) ११४.५८
 खटकोटि शुद्धममलं (आ) ६८.३१
 खटचत्वारोऽनिलात् च (आ) १५६.२
 खटत्रिशच्च चतुर्धियाद्- (आ) ४३.१८
 खटत्रिशाम्नावकः श्रेष्ठः (आ) २३५.२४
 खटत्रिशाम्नावकः श्रेष्ठः (आ) ४६.३६
 खट सप्तमेकटो गुह्यमुरु (अ) १५.७१
 खट सुताश्चमहासत्त्वास्ता (उ) ६.५६
 खडगादिप्रकारेणपुजन् (आ) १८.११
 खड्गैश्च ततः कुर्वति (आ) ११.६
 खड्गोत्तिसहस्राणि (अ) १५.३
 खड्गीति सहस्राणियोजना (अ) ३३.३
 खडादित्यः दशाङ्गयासोमे (आ) ६०.१
 खट्पन्नतश्चतुर्ह स्वात्सः (आ) ६५.८७

खट्पन्नोया वचा त्रया (आ) २०४.१५
 खड्गदर्शनमहाकृते पतिताः (अ) ४६.७१
 खट्भिः पर्वेनमः स्वाहा (आ) १३३.७
 खट्प्यो विन्यस्य सिद्धार्थं (आ) ४८.६५
 खट्मिषच देवगंधर्वाः (उ) २२.३०
 खण्डाः कला गहरणे (आ) २२५.३०
 खण्माससमय वर्षं वा (आ) ११२.२२
 खण्मासान्ध्रग्रहावेत- (आ) १०५.३४
 खण्मासं ब्राह्मणः शुद्धेयुग्मे (अ) १३.११
 खट्गुणैः सितिया युक्ता (उ) २२.६७
 खट्गितिसहस्राणि (उ) १.८
 खट्किन्या रूपयुता द्वे (आ) ६.२१
 खट्किनकरसौर्ध्वयात्तस्या (आ) ६६.३४
 खट्किर्यानि सहस्राणि (आ) ५.१६
 खट्किस्तीर्षसहस्राणि (आ) २३०.३
 खट्मन्त्रैरुपत्यत्वं ततः (आ) १.१६
 खट्ते चतुर्हाराच्छ्रुतिः (आ) १०७.१४
 खट्तेनाद्यो महामन्त्रो (आ) २२.३
 खट्प्यां च कर्कटे भेषे (आ) १६.३
 खट्प्यां चैव चतुर्ध्यामि (आ) ५६.१२

खाड कौशिकमिदं पिडं (अ) ३२.३२
 खाट्कौशिको ह्ययं कायः (अ) ३.६७
 खोडवा कोटि विस्तीर्णं (आ) २३.५१
 खोडगलोऽचनपुति (आ) २०८.१२
 खोडगस्त्री सहस्राणि (आ) १४४.७
 खोडगाद्याः प्रदातव्या (अ) ३७.१०
 खोडगतु निशाः स्त्रीणां (अ) ३२.१३
 खोडगान्जुकीडा मा (आ) २०८.१७
 खोडगैः कोष्ठकेस्तत्र (आ) ८.२
 खीवनञ्चैव सस्वेदः (आ) १६०.४४
 खीवनं रघतपितस्य (आ) १४७.१६
 खीवनासुकृणकृन्मन्त्र- (आ) ६६.४१
 खीवेत्कण्ठेन रुजता (आ) १४६.१२
 ख
 खन्यास कुस्ते यस्तु (अ) ३६.३
 खन्यासी चैव खन्यास (आ) १५.१२१
 खयम्प प्रकृति चापि (आ) २३५.१७
 खसपस्पृशं निःश्वास (अ) २.६५
 खनिष्ठेस्तेष्वेद्याणि (आ) २४१.१०
 खवत्सरकृतां युजां (आ) ४२.२

खवत्सरमये कृत्स्नं काल - (आ) ५८.४
 खवत्सरानन्तरं तु अविति (उ) १३.४२
 खवत्सरानन्तरं तु (उ) १३.१०
 खवत्सरे तु सम्पूर्णं (अ) २६.८
 खविभेदा व कालश्च (आ) १५.७०
 खवृत्तैश्च ललाटश्च (आ) ६५.७६
 खशुक्लो पाण्डुस्तथो (आ) ६५.४
 खसार चक्रमर्गेनैव देव (उ) ७.१६
 खसार चक्रं वक्ष्ये (आ) २२५.२
 खसार चक्रं भ्रमतश्च नित्यं (उ) ७.२३
 खसारजमुखासकल ब्रह्मणो (अ) ४६.६४
 खसार बन्धनात्कोऽपि (आ) २३२.१८
 खसार बन्धनान्मूर्ध्नि (आ) २३२.१७
 खसार मोहनामाय शान्द (अ) ४६.८१
 खसार विष वक्षस्य द्वे (आ) २२७.३२
 खसार साधरे घोरे (आ) ३२.३७
 खसार सागरादोरा- (आ) १५.१
 खसारं बाधतमसि सर्वत्र (उ) १२.८२
 खसारोच्छित्तित्हेतुश्च (आ) २१३.६
 खवत्सरजगण्णिविद्यो देवः (आ) १६८.२६

संस्टिटुतिनाम् संसर्गं (आ) १५६.४३
संस्टष्टेषु हि दोषेषु (आ) १४८.१६
संस्काराप्रयमं चाट्टुम (उ) १६-६६
संस्तभ्य जनयेत्पूर्वं (आ) १६७.५
संहृतं चास्फुटिताय (आ) ६५.१०
संहारश्चैव भालोऽसौ (प्र) ३.६५
संहितामित्रताम्ये (आ) ४२.१६
संज्ञावपुत्र आमुष्मान्- (आ) ६.४५
स एव दतः ऋषभूद् (उ) १५.१३
स एव वंशेऽप्यन्वेदवैश्व (उ) १५.१४
स एव विष्णुः स (उ) १५.१५
स एव विष्णुः समभूद् (उ) १५.११
स एव विष्णुः सुकरत्वं (उ) १५.६
स एव संकर्षणनामधेयः (उ) १५.४
स एवः स्यन्परमाणु (उ) ३.४०
स एवेद्रावनाशोभूदरि (उ) २८.२५
सकण्ठपिटिको ध्यावा (आ) १६४.१८
सकण्ठूरं क्रपाद्वस्त (आ) १६४.३८
सकदाधिष्ठनं श्रीरो (प्र) ६.९
स कदाचिन् महाबाहु (प्र) २७.८

सकलमृनिभिराष (आ) २३४.६०
सकलीकरणं कुयर्पाद्वा (आ) १६.१४
स कात्तिव्यां पूर्णि मायां (प्र) ६.७२
सकालनगरं हित्वा (प्र) ६.१३४
सकाञ्जिकं जपापुण्यपूर्णं (आ) १७२.६
सकुषाभाणि वैत्रादो (आ) ११८.५
स कुयर्पाद्वं शौचं तु (आ) २१३.३४
सकृत् पीडितमन्येन दुष्टं (उ) १६७.३६
सकृत्प्रदीयते कन्याहरस्तां (आ) ६५.१५
सकृद्वनशताद्वेन नम्भवंत (प्र) ३५.४०
सकृदुच्चरितं येन हरि (आ) ११४.३
सकृदुक्तस्तु मृतेषा (आ) ५८.३०
सकृदुष्टञ्च यो मित्रं (आ) ११०.१०
सकृदाश्वाय च प्रादात् (आ) ६.२४
समितः सुनोके सुकृतं (आ) १०८.२८
सन्तुगायकमिधायी (आ) १२१.६
सन्ध्यास्थीनि प्रयुयार्ताः (आ) १६६.१०
ससारमधुरस्तिष्ठो (आ) १६६.१०
ससीरं मसितं कुपस्ति- (आ) १८७.२
सखा स च मधुसंगे (प्र) ७.६५

श्रीगण्डमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

सखीभार्याकुमारोषु (आ) १०५.६
सगन्धस्य हरिद्रायाः (आ) १७८.२१
सगुडंदधिवतन्त्र (आ) १६६.६१
सगुडाः पञ्च पय्याश्च (आ) १७०.३६
सगो समे श्री नगणा (आ) २१०.४
संकरस्य गृहेवीड (उ) १६.१०१
संकर्षणः सप्तमोऽम्- (आ) ११६.६१
संकर्षणास्वगुह्य जयामां (उ) १६.२१
संक्षुब्धपादिवोजानि (आ) ११.२२
संक्षुब्धपादिभेदेन तव (आ) २३४.४४
संक्षुब्धपादि रूपेस्तु (उ) २८.४०
संक्षुब्धपादि रूपेस्तु (उ) २८.४०
संक्षुब्धपादि रूपेस्तु (उ) ११.४७
संकीर्णद्वारकः सोऽप्यादय (आ) ४५.२२
संकास्तीनां सखाणि (प्र) १४.५४
संकास्ती यानि शार्गाणि (प्र) ४२.२०
संकास्यादिषु कांशेषु (आ) ४१.३१
संकास्यादिषु कांशेषु (आ) १६०.६
संकास्यादिषु कांशेषु (आ) ११३.३
संक्षान्तागणनं नाय यस्य (उ) १०.४४

संक्षया विकल्प प्राधान्य (आ) १४६.१०
संक्षय सतितां स्तानां बुध (आ) १३६.६
संमुख विद्वान्काकस्य (आ) १७७.७४
संगः सदादुर्जनानां मुरारे (उ) २१.२२
सङ्घातलोहतोदं च (प्र) १८.३२
सच कृत्वा विलम्बेन (प्र) ७.५१
सचक्षुब्धान्धगदो (माषवः) (आ) ४५.३१
सचञ्चलोरकं न्योषा (आ) १७०.६१
सच्छुद्रविद्वत्सवन्धो (आ) १०५.१४
सजलं तिलतैलं च (आ) १७७.६६
सजीवति गुणा यस्य (आ) १०८.१७
सजो सलो च प्रथमे (आ) २११.४
सज्जनानसौम्यकृपेण (उ) २६.२
सञ्चितं क्रतुवर्तनं (आ) १०६.२६
सञ्चितं निहितं (आ) १०६.२३
सञ्चितवामि सततं तव (उ) ७.१७
सञ्चितवामि सततं तव (उ) ७.८
सञ्चितवामि मृदुरेवन्दन (उ) ७.११
सञ्चितये भगवत्तवचरणीय (उ) ७.१४
संजानातीत्येव संजाम- (उ) २६.२७

संजायते रज्ज्वाञ्च (प्र) ३५.४२
संजास्सादुश्च आख्याता (प्र) ७.८६
सतक बद्रीमूलानां (आ) १७७.१०
सतक धर्मं बहुला (आ) १०८.२०
सततं निश्चति द्वंदा (आ) १४७.४६
सततं वैश्वदेवादि न (आ) २२२.४०
सततं श्वणास्य (प्र) २२.३१
स तत्रवटवृक्षाये (प्र) ७.१५
स तदास्वीकृते रत्नमभा- (आ) ७१.२
स तस्यापापनोदायं (आ) ५२.१३
स तत्कलमवाप्नोति (आ) ८४.२७
सतीनो वस्तु तत्सर्वं (आ) ३०.७१
स तु तत्पदवाप्नोति स हि (आ) ४४.८
सत्पददाहवृत्तेश्वो (आ) १६२.३४
स तेन धनुषावीरः (आ) १४५.१७
सततं वनमृत्सवाचं (आ) १७७.२३
सतोदधेरमुदरं नील (आ) १६१.१५
सत्तावकल्पनं काले (आ) २६६.३६
सत्त्वं च मिथितं शेषं (उ) ४.२७
सत्त्वं देवानुपाद्रयमिमं (आ) ८८.७

सत्यं रुजस्तमगचैव (आ) ३४.२१	सत्यं बृहि सुरर्ध्वं (अ) २६.१	सदागोरोहने काले (उ) २६.४२	सद्यैः सशिरश्छिद्रो (आ) ४५.१६	सद्युषः सुहोषो (आ) १४०.२६
सत्यश्च सः सुतपसागो- (आ) १३६.३७	सत्यं धृतहितं वाक्य- (आ) ४६.३१	सदाचित्तं समासक्तं (आ) २३०.३६	सश्लक्षकाञ्जगदं (आ) ४५.१२	सद्योनिर्द्धतश्चैव (अ) २४.२६
सत्यस्पर्धेशाभागेषु (उ) ४.५२	सत्यं मनोरमाः कामाः (आ) १११.६	सदा जायते सदा होमी (अ) ४२.२२	सद्युषा च त्रिरात्रेण (आ) १६१.११	मद्यतोनिर्द्धतो वापि (अ) २४.५
सत्त्वाधने मात्स्यकीर्त्ये (उ) १.५२	सत्यं वाप्यमृतं वापि (अ) २१.२१	सदा त्वदोषं शविष्येभ्य (उ) १२.६	सद्युषास्तव्यमागच्छ (आ) २०५.२६	सद्यो हि तपस्वी च (आ) ११४.२१
मत्स्वाशो बहुलोयस्मा (उ) ४.७६	सत्यं सत्यं पुनः सत्यं (अ) ३४.१४५	सदा दुःखातुरा एव न (अ) ४६.४	सदेवानांपतिश्चैव (आ) १५.२१	सध्या नमागो भगवान् (आ) २३१.१०
सत्त्वाभिमानिनीश्वरे (उ) ४.२	सत्यं सत्यं पुनः सत्यं (उ) १०.५५	सदा पिता शुक्रयतिरा (उ) २६.१४	सद्यो वैः पंचदशभि (उ) २२.५८	सनातनोऽप्ययोमेव (आ) ६२.११
सत्त्वाच प्रकृतस्तेन (आ) २८.७	सत्यं सर्वाचारहीनं (आ) ६१.६	सदाधुर्धो सदाक्रोध निज (अ) ४७.१६	सद्यः ब्राह्मणान्वंदयेत् (उ) २४.४०	सन्तवः सततोऽप्येषु (आ) १४७.४४
सत्यैवलोकावधेयं धितुं (उ) ४.५	सत्यरथो समरपातुं (आ) १३८.५६	सदा मुक्तसमूहानापीश- (उ) २५.४२	सद्यर्थाः सत्युक्तादुर्लभा (उ) १६.४३	सन्तति दुःस्थते नैव (अ) २०.२१
सत्त्वोद्दिष्टतस्तु मूढतः (आ) ४.२४	सत्यं शौचं मतः शौचं (आ) ११३.३८	सदा मुक्तं छज्जवेवं च (उ) २८.१२४	सद्यश्चैव हि तुष्यन्ति (आ) १०६.११	सन्तःसकोद्विजः किंचिद् (अ) ७.१३
सत्पात्रभूते विष्णुबुद्ध्या (उ) १८.६२	सत्यस्थः सत्यसङ्कुलः (आ) १५.१६	सदा मुक्तो हरि कर्ता (उ) २६.१४६	सद्यश्चिः संघं प्रकुर्वीत (आ) १०८.२	सन्तःसहाटकमयं वंदकं (अ) २८.२
सतक्रं कुशमलं वा (आ) १८४.३१	सत्यस्याष्टो कला ज्ञेयाः (आ) ४०.८	सदा सद्यो त्रिपुररथ्यं च (उ) १८.२६	सद्यिभगतीतं सततं (आ) ११३.२	सन्तःसहाटकमयं तु (अ) २७.५७
सत्यकैतुः सुनीतस्य (आ) १३६.१३	सत्या नाम्यस्तथा (आ) २०६.२१	सदा वा नैव वा निदा (आ) १४७.१३	सद्यः कृतं वमनं न (उ) २०.१५	सन्तःसहाटकमयं तु (आ) ६४.२८
सत्यदानं परोयस्तु (अ) ६.४७	सत्यानां श्रुणुनामानि शीघ्र- (उ) ५.२६	सदाशिव इतित्वाक्या- (उ) १८.१४	सद्यः पञ्चवर्तं दाया (आ) ११४.३१	सन्तःसहाटकमयं तु (उ) १.२५
सत्यपालश्च सन्नामः (आ) १५.१७	सत्येन रक्षते धर्मो (आ) ११३.१०	सदाशिव महायतं पदा (आ) २४.५	सद्यः स्मृतिः समुत्पन्ना (अ) ७.४२	सन्तः सुकृतिनो यत्परा (अ) ११.६
सत्यमेव न संदेहो नित्या (उ) १६.७६	सत्यं गश्च तिवेकश्च (अ) ४६.५७	सदाशिव सिद्धान्तस्थं (आ) १४७.५१	सद्योजातं भाद्रपदे (आ) ११७.१०	सताऽप्यनेस्तम्भपुत्रा- (उ) २८.१३७
सत्यं दमस्त्वपः शौचं (आ) २२.१.२४	संसगामाज्ञानामासाच (उ) २६.४२	सदाशिव वा यगक्षत्रांतर (उ) १८.७२	सद्योजातस्य बाह्याभनेन (आ) २१.२	सन्तःसहाटकमयं तु (आ) ४६.१२
सत्यं दानं दयाश्रीभो (आ) २१३.५	सद्गणिगाश्च सतितास्त- (अ) ८.१२	सदा स्मरति वीर्यं (उ) १६.२६	सद्यो देहान्तरं याति (अ) ४६.११६	सन्तःसहाटकमयं तु (उ) १२.६५
सत्यं पुण्यवतां देव (अ) ४६.२	सदर्थस्य उपदेशेवाहित (आ) १०६.३	सदाहृक्कल्लेदरुजं (आ) १६४.२५	सद्यो विसम्भतो वा किं (अ) १.६८	सन्तापनामनोऽप्ययो (आ) ६२.१२
सत्यं पुनः प्रवक्ष्यामि (अ) ७७.३	स दयसो तथा गुल्मेर (अ) ७.७	सदाहृक्कल्लेदरुजं (आ) १४७.३२	सद्यो विनाममायाप्ति (आ) १६२.१६	सन्तःसहाटकमयं तु (अ) १६.२४
सत्यं ब्रूयात्प्रियं ब्रूयान् (आ) २३८.४	सदाकर्षतु विष्णुश्च (आ) १६४.१३	सदाहरेजं तं श्रेष्ठः ततः (आ) १२३.३	सद्यिचार कुडारेण (आ) २३६.३	सन्तःसहाटकमयं तु (उ) २८.१२१

संतिष्ठमाने यमदूतैश्च (उ) २८.१३३	सन्निपि ब्रह्मा तस्मात्सं (आ) २४०.१	सपिण्डीकरणं वस्ये भूतं (आ) २२०.१	सप्तमो यमसंज्ञेभ्यो (प्र) ८.२८	सवित्वाः कफविस (आ) १६६.१२
संतिष्ठमाने यमदूतैश्च (उ) २८.१४२	स पञ्चधा पृथग्दोषै (आ) १६२.८	सपिण्डीकरणं श्राद्धं (आ) २२०.१०	सप्तमी पूजयेद् वि (आ) १३७.१४	सबोजंवापि निर्बीजं (आ) २३५.११
संतोषं च तथा तुष्टिलोभं (आ) ५.३२	स पण्डितो यो ह्यनु (आ) ११४.१८	सपिण्डीकरणाद्दृष्टं (प्र) ५.७६	सप्तमी सोमपुर्ण (आ) ५६.२८	स ब्रह्मदेवः नम (उ) २८.१४१
संतोषं परमं प्राप्य (प्र) ६.८८	सपनमध्येऽपि कुनाधि (आ) ७०.३१	सपिण्डीकरणे वृत्ते (प्र) २६.३२	सप्तमेष्टातिथेः पुत्राः (आ) ५६.१	स भवेत्तंन भुक्तस्त (प्र) २१.१२
संतोषस्तपसा भान्तिरस (आ) २२६.१३	सपन्तीकाय मगुज्य (प्र) ३४.७८	सपिण्डे कृते वस्य (प्र) २६.३१	सप्तमे मासि सम्प्राप्ते (प्र) १६.३६	स भुक्त्वा विषयान् (प्र) ६.१२२
सत्येव पक्षीन्द्र वदामन्यतु (उ) २२.५	सपन्त्यो यदि बह्वयः (प्र) ३४.११४	सपिण्डैर्वा सगोत्रैर्वा (प्र) ६.५२	सप्तमोपचयावस्थ (आ) ६१.१	स भूत्यो यो विधेय (आ) १०८.१६
संलग्नः कृष्णसूत्रश्च (आ) ५७.७	स पातालं भुवंस्वर्गं (प्र) १.१०	सपुत्रस्य न कर्त्तव्य (प्र) २६.१६	सप्तरात्रात्प्रायन्ते (आ) १७९.१	सप्तकक्षाश्च भीमादया (आ) ६४.२४
सन्नेहो मे महान्नष्टो (प्र) ४६.११८	स परिग्रहाय श्री विष्णोः (उ) २४.११६	संप्रमोदावरं तीर्थं (आ) ८१.२८	सप्तवीणां तद्गुह्यं (उ) २७.३२	सप्तमर्मा हि मयैवैव (आ) ११४.१७
सन्निहानं द्विजं निर्यु (प्र) ६.३७	स पार्थव्याङ्गमसेन (उ) २८.१२६	सप्तजन्मनि हे विष्णो (आ) ११८.३	सप्तलक्षणसंयुक्ता गंधर्वा (उ) २२.६६	सप्तमे दीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
संदोहवद्गृह्यते वै प्रकाशो (उ) २४.११	सपिच्छं समिरुद्धं च (आ) १५८.६	सप्त लालान्विनिर्मिष्ट (आ) १४३.२५	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्याकर्मभावसाने तु (आ) २१३.६४	सपिण्डे कृतो याति (प्र) २६.२	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
संश्रयाकाले तु विन्यस्य (आ) ३६.१४	सपिण्डनं किमर्थं च (प्र) १.४२	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्यागर्जितनिर्घात (आ) ६६.४८	सपिण्डनं किमर्थं च (प्र) २८.३०	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्यां कृत्वा प्रयत्नेन (आ) ८३.१२	सपिण्डे सप्तवेदादौ (प्र) ३५.७	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्यां प्राक् प्रातरेव (आ) ६४.१२	सपिण्डे सप्तवेदादौ (प्र) ३५.७	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्याविधि प्रवक्ष्यामि (आ) ३६.१	सपिण्डीकरणं कार्यं (प्र) ३४.११०	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्धिमर्मसु जायते (आ) १५६.२७	सपिण्डीकरणं कुर्याद (आ) २२०.२	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्निपातसमुत्थाश्च (आ) १६३.७	सपिण्डीकरणं कृत्वा (प्र) २६.३३	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्निपातेन मनसः (आ) १५३.२	सपिण्डीकरणं चैव तृतीया (प्र) ५.४६	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
	सपिण्डीकरणे जाति (प्र) १०.१	सप्ततित्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तलक्षानिकेना (प्र) ३२.५३	सप्तमे वीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१

श्रीगरुडमहापुराणम् : : इलोकानुक्रमणी

समासैर्भोजनैः स्निग्धैः (आ) १०६.३५
समानेर्जति क्रियाञ्जत्व (आ) १६७.५६
समापित ब्रह्मचर्यो (आ) ८५.२
समाप्ते शयनं दद्याद्गृहं (आ) १२६.८
समारूढ्य शनैर्पति (आ) ५८.२६
समासभ्यासभावाद्धि पराणां (उ) १.८४
समाः सहस्राणि च सप्त (त्रे) ३६.३७
समासाः षट् सप्ताख्या (आ) २०६.११
समीपे त्वनिघारेति (आ) ८३.७४
सः सुवतः कथ्यते (आ) २३५.५७
समुद्धरति तस्मिन् प्रसा (प्र) ४.१३२
समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च (आ) ४८.५०
समुद्राश्चैव विन्यस्य (आ) ४८.४८
समुद्राः सरितः सर्वा (आ) ८२.१६
समुद्रोक्तं प्रवक्ष्यामि नर (आ) ६५.१
समुन्मत्तं शिशुमयो (उ) २२.१३
समुन्मत्तं शिशुमयो (उ) २२.१३
समूलफलपत्राया (आ) १७०.२८
सम्बोधने च लिगादवृक्ते (आ) २०५.३
संपत्स्यसे नाजविचार्य (उ) २८.६

संपूज्यमानो लोकेऽस्तु (आ) ६१.२
सम्पदैश्चर्यं महात्म्यैः (आ) २२६.६
सम्पूज्य विधिवद् (त्रे) २७.५६
सम्पूर्णरूपाः कफपित (आ) १५६.३६
सम्पूर्णं तु ततो वर्षे (त्रे) ५.१४१
संप्राप्य चोत्थित्य (आ) ७०.२५
सम्भवति कथं प्रेताः (त्रे) २२.१
सम्भवेपुस्तथा ताडय (त्रे) ३१.३५
सम्भिन्मन्मन्त्रेण्य संश्लिष्ट (आ) १५७.२७
संभुक्ते सद्भिर्भुक्ते (आ) ११५.५०
संभोज्य ब्रह्मणान् (त्रे) १७.२९
संभोज्यातिथिभूत्याश्च (आ) ६६.१६
समं सन्ध्यान्पानेन (आ) १५१.४
संपूज्य चोपलियाय (त्रे) ४.६२
संपूज्य चोपलियाय (त्रे) १५.४६
संपूज्यांगुष्ठमुत्सेन (आ) २१३.३६
सन्मिश्रण लक्षणोऽयं (आ) १६८.३५
सम्भवत्प्रवृत्तयोगो (उ) १७.२५
सम्यक् प्रकुर्वन्नेवानि (उ) २६.६६
सम्यक् भवति पक्षीन्द्र (उ) ४.४२

सम्यक् सृष्टं स्थापयतं (उ) ६.५
सम्यग्विभेदरहितं (त्रे) २.२
सम्यग्विभेदरहितं (त्रे) २.२
सम्यग्दः स्वानसंकाशा (त्रे) ४६.२६
स यति परमं लोकं (उ) २६.११७
स याप्यस्तमकः साधयो (आ) १५०.११
सरस्वतः परिकुन्तंश्च (आ) १५६.१८
सरस्वती तुर्गन्धं (आ) १५७.६
सरस्वतीं विलपते (त्रे) ५.१३४
सरभामलकं बुधं (आ) १६६.२२
सरयुफलमुकावेरी गंडकी (उ) २४.३३
सरत् सप्तपथं च सा स्या (आ) १६२.२
सरस्वतीं दूषहयो (त्रे) ६.७४
सरस्वतीं च सायान् (आ) ८३.१३
सरस्वतीं वा संसेय (आ) १०५.२२
सरस्वतीं वसरात्संबभूव (उ) २.४८
सरितः सागराश्चैव (त्रे) २.३६
सरितां च पतिश्चैव (आ) १५.३०
सरोष्टमागमातृगणान् (त्रे) ८.७
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) २.३६

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) ४.१
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) २२३.१४
सर्गाधिकृष्टाश्चैव (आ) ४६.१
सर्जंरसाः सिक्ककं च (आ) १७७.५६
सज्जंजुं नास्त्रातकाश्च (त्रे) ७.६
सर्पः कृपे गजः स्कन्धे (आ) ११३.३३
सर्पं घारादिभिर्भैरैरन्य (आ) २३६.२६
सर्पाणां कारणं वैव (आ) १५.९१
संपीड्य प्राप्तं मृत्युनाम (त्रे) १३.८
सर्पोवश दारिद्र्याऽप्यु (आ) ६५.२३
सर्वे एकनिधे गन्ताजी (आ) २३२.६
सर्व एव हि सोऽस्मिन् (आ) २२१.१०
सर्वकायप्रदा विधां (आ) १६५.१
सर्वकाम प्रदा खेष्टा (आ) ३२.४१
सर्वं कुष्ठेषु वमनं (आ) १७१.१३
सर्वगोप्ता सर्वनिष्ठः (आ) १४.१५
सर्वं गोप्यं सर्वहन्तुं (आ) ६१.१३
सर्वजो लक्षणं सर्वदो (आ) १४७.१२
सर्वज्वरेषु प्रथमं कार्यं (आ) १७५.२
सर्वज्ञं निर्गुणं शुद्धमा (आ) २३४.४०

सर्वत्रकपस्य हि ये गुरारेः (उ) ३.३२
सर्वज्ञानाग्न्यहं शम्भा (आ) २.४६
सर्वतोऽपि विध्यामि संया (आ) ८१.१
सर्वत्र तोये मय्यं (आ) १११.१०
सर्वत्र मुखसर्वधिकोऽप्य (उ) १.२२
सर्वं वैष्णवलिमावर्जितं (उ) २६.२१
सर्वथा विकृति ज्ञाने (आ) १४७.४०
सर्वदं सर्वं सर्वं सर्वं (आ) २.१३
सर्वदाऽऽशोचनायुक्तस्तेन (उ) ११.४६
सर्वदाव्यविधिं च (उ) ४.२४
सर्वदूषणकुष्टाश्च (आ) १६१.२१
सर्वदूष्टं तथा मूर्तं सूक्ष्मं (आ) ६१.११
सर्वदोष हरं हृद्यं (आ) १६६.१७
सर्वपर्वस्थिहृत्प्रापी (आ) १५६.२७
सर्वपाप विनिर्मुक्तो न (आ) ५१.१७
सर्वपाप विनिर्मुक्तो (आ) ३६.१६
सर्वपापवृत्ताण्येव भुक्ति (आ) ६६.८
सर्वदूषणं सर्वदो (आ) १५.१४
सर्वप्रकृति भूतेभ्य (आ) ४७.१४
सर्वबीजभूते विधा (आ) १२७.१४

सर्वभूतहृदिस्थं वै (आ)	१६.४	सर्वस्वदयानुत्वं (आ)	२२१.१५	सर्वाश्चतुष्पदानहृत्वा (आ)	१०७.३६	सर्वेषामिन्द्रियाणां तु (आ)	२३५.२६	सर्वं भूतान्तरात्मानं (प्र)	१०.६०
मर्वभूतेषु विश्वासः (आ)	११४.२३	सर्वः सर्वासु तिथिषु (आ)	१३७.१६	सर्वापरायाद्रहितं दानमानं (उ)	२.६१	सर्वेषामुत्तमोति यः (उ)	१२.८१	सर्वं मर्माणि वन्देन (प्र)	५.३६
सर्वमन्त्राभिमामित्वात् (उ)	१६.८६	मर्वस्वदानं विधिवत् (आ)	५२.१४	सर्वाभित्तु गिरः (आ)	२१३.४१	सर्वेषामेवजन्तूनां (प्र)	१२.६	सर्वं विजानाति हि (प्र)	४८.२२
सर्वमन्त्रोपधिगणैर्यन्त्र (आ)	७१.१०	सर्वसिद्धिं प्रदस्यान्ते (आ)	१६७.५	सर्वारम्भ परित्यागो (आ)	२१३.१६	सर्वेषामेव शौचानामन्त्र- (आ)	११३.३७	सर्वं माक्यातवांस्तात (प्र)	४६.१२०
सर्वमर्हति शुद्धात्मा (आ)	२१३.५४	सर्वस्व जगतोद्याम (आ)	१५.१३	सर्वारामं परित्यज्य (आ)	१०३.३	सर्वेषां पुत्रहीनानां (प्र)	३४.१३३	सर्वं मेतद्वर्षेण (प्र)	२४.७
सर्वं ध्यात्वेति संप्रज्य (आ)	११.२७	सर्वस्य वा वेदविदे (आ)	५२.६	सर्वाथी सर्वगज्जोति (आ)	८६.३७	सर्वेषु तत्त्वकोपो हि (आ)	१५४.६	सर्वमेतद्धि कथितं (प्र)	२६.६३
सर्वं नु सत्यं यदि मित्या (उ)	२८.६३	सर्वहेतु विमोर्षस्तु (आ)	१६२.२३	सर्वानकारसं युक्तश्चाक (आ)	६२.१४	सर्वेषु तानिधेयेषु (आ)	८.८	सर्वं लोक हितार्थाय (प्र)	४०.१२
सर्वं परवशं दुःख (आ)	११३.६१	सर्वं हृयेतन्नस्वरं जैव (उ)	२३.६	सर्ववतारेष्वपि विद्यमानं (उ)	१६.१६	सर्वेष्वपि त्रिदोषेषु (आ)	१६४.७	सर्वं विघ्नानि सत्यज्य (प्र)	२१.११
सर्वं बहूँति योऽनेति (आ)	८१.२६	सर्वकारं रसदीनां (आ)	१४७.४७	सर्वेऽपि विनातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वोत्कृष्टं केशवं च (उ)	१०.५६	सर्वदिग्मध्यस्तगलो (आ)	२०७.२
सर्वं वितरसं शोकक्रोधा (आ)	१५३.३	सर्वाकृति स्त्रिभिर्दोषै- (आ)	१५५.२६	सर्वं क्षयान्ता निलयाः (आ)	११५.६०	सर्वोत्तमो विष्णुरेवास्ति (उ)	२८.६२	सर्वेऽपि यमभूताश्च (प्र)	३०.१०
सर्वव्यर्थं वैष्णवानां (उ)	२०.२६	सर्वाङ्ग-गुमागतं सामं (आ)	१६७.२८	सर्वं गुणैः शतगुणाः (उ)	१६.६	सर्वोत्तमो हृत्तिकः सर्व (उ)	२१.२४	सर्वेषां पश्यतामेव (प्र)	१२.२३
सर्वं शरीरजातं च (आ)	२४०.८	सर्वोत्कृष्ट-गुमागतं सामं (आ)	१६७.२८	सर्वं तिष्ठान्ति सर्वस्मै (आ)	२०६.२६	सर्वोपधिपुत्रं प्रेतं (प्र)	४.१४६	सर्वेषां पुत्रहीनानां (प्र)	२६.२७
सर्वे रसनाकारा भूमि (आ)	२१३.८४	सर्वांगतेपतश्चापि (आ)	१६.३२	सर्वं ते मधु मेहाख्या (आ)	१५६.६	सर्वोपधेः सर्वगर्ध (आ)	१००.४	सर्वोपहारयुक्तानि (प्र)	३१.१०
सर्वे रोगनिदानञ्च वक्ष्ये (आ)	१४६.१	सर्वाणि वल्लिखेद्वर्ण (आ)	६८.४७	सर्वेऽपि समाहारो (आ)	२१३.२१	सर्वं कर्म विधानेन (प्र)	४.१२१	सर्वोपध्वस्तैर्मिश्रं (प्र)	४.११७
सर्वे रोगहरं सिद्धं योग (आ)	१६.८	सर्वस्मिन् नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि पुत्रनीया हि (उ)	२०.३४	सर्वं कर्म वि- केन (प्र)	४०.२१	सर्वोपधिपुत्रं प्रेतं कृत्वा (प्र)	४०.५८
सर्वलोकं हितार्थाय (आ)	३१.२८	सर्वोत्पन्नः सुराऽप्यस (आ)	१५.१६	सर्वं भवन्तु सफला मम (आ)	१३०.५	सर्वं कर्म विधानेन (प्र)	४.१२१	सर्वोपध्वस्तैर्मिश्रं (प्र)	४०.१६
सर्वलोकं हितैषो च (आ)	६२.१५	सर्वा नष्टाः सर्वे जीवाः (आ)	८१.२७	सर्वेभ्यः कार्कणं पूर्वजिह्वं (आ)	१६४.१०	सर्वं लोचं कर्तं मेऽथ (प्र)	६.११४	सर्वपापं वचाचैव (आ)	१८०.६
सर्ववेदाभि मानिस्वात् (उ)	१६.८४	सर्वानिरीन्नाशयतु रामः (आ)	१६४.१७	सर्वभूतता विनालोऽपि (आ)	८४.३०	सर्वं लोचं कर्तं मेऽथ (प्र)	६.११४	सर्वपापं वचाचैव (आ)	१८०.६
सर्वव्याधिं हरं वक्ष्ये (आ)	१६४.१	सर्वान्कामानवाप्नोति (आ)	८६.२८	सर्वभूतता विनालोऽपि (आ)	८४.३०	सर्वं लोचं कर्तं मेऽथ (प्र)	६.११४	सर्वपापं वचाचैव (आ)	१८०.६
सर्वव्याधिं हरञ्चैव (आ)	३१.६	सर्वान् वृद्धि संहितस्य (उ)	६.४६	सर्वपापमनु कम्पार्थ (प्र)	२८.१	सर्वं लोचं कर्तं मेऽथ (प्र)	६.११४	सर्वपापं वचाचैव (आ)	१८०.६
				सर्वेषामभ्रगणां च (आ)	४६.६	सर्वं लोचं कर्तं मेऽथ (प्र)	६.११४	सर्वपापं वचाचैव (आ)	१८०.६

स वायुना समाकुण्ड्य (आ) १६.२८
 स बायुरिति संप्रोक्त (उ) १६.६७
 सविशेषो उच्चरं कुम्भारि (आ) १४७.५२
 सविता च भगवन्नेव (आ) २१३.१३५
 सविताः जैव धाता च (आ) १७.८
 सविता देवता जपे (आ) २१७.१२
 सवितुर्ममण्डले ब्रह्मन् (आ) ५८.२०
 स विकृत्य स्वकी (प्र) ७.३४
 स वेद पाठको ज्येष्ठदत्ते (उ) २.५८
 सव्ययक्षोपवीतेन (प्र) २६.१६
 सव्यस्य तस्य चागच्छो (आ) ११.२६
 सव्यहस्तं तपोत्तानं (आ) ११.३२
 सव्याहृतं सप्रणवां (आ) २१४.२५
 सव्योषा निफला वापि (आ) १६७.५८
 सव्रणेषु च कुण्डेषु तैमं (आ) २०१.१४
 सशब्दानिः शब्दमन्त्राः (आ) ६५.१६
 सशब्दो निः सरेद्राय- (आ) १६१.२२
 सशुद्धिर्वाचितं (आ) १७७.४५
 सशुक्लच्छट्टपाशुष्व (आ) १५७.८
 सश्वेदमभेदः समये (आ) १६६.४६

सषडङ्गः गिवः प्रोक्तो (आ) १६७.४
 स सत्यवाक्कुचिर्वाता (आ) २३४.५६
 ससप्तगावश्च विषये (आ) २१०.१
 ससारामिति संप्रोक्तं (उ) १४.४१
 स सिद्धिं समवाप्नोति (प्र) १४.४६
 सप्तुशीवः स हनुमान् (आ) १४३.३६
 सस्फोटसंस्पर्शसह (आ) १६४.२८
 सस्वनो सरूजो कर्णो (आ) १४७.१५
 सस्वेदक्लेदसंकोच (आ) १६४.५
 सहदेवस्तस्य पुत्र (आ) १४०.२३
 सहसि सूर्यं सन्ध्यायां (आ) २१३.६२
 सहसा रुचिरं चान्यतर (आ) १५५.१५
 सहस्रं व भूमोच तत्फणीन्द्रः (आ) ७१.४
 सहस्रं सहेयाम् (प्र) ७.२२
 सहस्रगुणितत्वं च वाय्ना (उ) १६.८
 सहस्रचन्द्र प्रतिमः (आ) २३१.१५
 सहस्रजितः शतजित (आ) १६६.२१
 सहस्ररुद्रे जस्क सहस्रं (आ) २३१.१४
 सहस्रं रुद्र संजत (आ) २३१.१६
 सहस्रवायुवेगाश (आ) २३१.१७

सहस्र गिरसं देवं (आ) २३३.५
 सहस्र सूर्याधिक कान्ति- (उ) २४.६
 सहस्रादित्य तुल्येन ज्वाला (आ) ६२.५
 सहस्रा गोविहीनत्वं (उ) १६.३
 सह्युसंन्यवः पीतः (आ) १७०.७५
 सह्युष्टरोमा ण्युष्टेन (आ) १५६.२३
 सहर्षैः पूजयेद्देवं सवीन् (आ) १२६.३
 सहयाद्री देवदेवेश (आ) ८१.२६
 सांवल्लरीमिनां पुजां (आ) ४३.४३
 साक्षिणः सन्तु मे देवा (आ) ८५.२१
 साक्षिभूतः समाभित्य (आ) २३६.२१
 सा गता स्नातुकामाय (उ) २७.१
 साहस्य जानेन योगेन (आ) २३५.५४
 सांख्य वृद्धया तर्षवान्ये (आ) २३५.४५
 सा चोत्सृष्टाभवसंख्या (आ) ४.२६
 सा चो वाच महागमान (आ) ६०.२
 सा जिह्वा या हरि- (आ) २३०.३६
 साजयः नवाय श्लेष्मत् (आ) १७५.५
 सायिमन्त्रयुगलजमाध्वान (आ) १६०.५८
 सा तिचिर्मासिके आढ्ये (प्र) ३४.५६

सा नियस्तदहोरात्र (आ) २३०.२१
 सा तु कुमुदविचित्रा (आ) २०६.१५
 सा (स) तेन भावयोगेन (प्र) २५.२८
 सास्त्रिकान्येव ज्ञानोपेय (उ) १.५६
 सास्त्रिका राजसाश्चैव (प्र) २.३७
 सात्यकेः सञ्जयः पुत्रः (आ) १३६.४२
 सात्यकसा चाभवज्ज्योत्स्ना (आ) ४.२७
 सा विद्या जयमाप्नोति (आ) ६७.३५
 मा द्वारदेवं श्रीनिवासस्य (उ) २५.१
 साधारणेन भक्ते गस्त्रसूत्र (आ) ४८.६८
 साधुतः प्रतिगृह्णीया (आ) २१३.१०५
 साधु पृष्टं स्वया ताक्ष्यं (प्र) २७.३
 साधु पृष्टं स्वया भद्र (प्र) २.१
 साधु पृष्टं स्वया भद्र (प्र) २६.१
 साधु पृष्टं स्वया लोके (प्र) ३२.६
 साधु पृष्टं महासमाः (प्र) १.६
 साधु पृष्टं महागज (प्र) २७.५५
 साधु साधु महाभाज (प्र) २४.८
 साधुनां दूर्वां पुष्पं (आ) २२१.२६
 साध्यासाध्व प्रतीत्याद्या (आ) १५६.१८

सानादि निःसा सत्यरूपा (उ) ३.२८
 साग्री भवेत्सूर्यपितृ (आ) १५६.२२
 साग्रीत्योनेत्रयोः गोपः (आ) १५६.१७
 साग्रीत्येव सोदकां देवा (प्र) २७.५२
 सान्निध्यकर्म देवे (आ) १८.१६
 सापत्यहीनां स गर्हा (आ) ६६.१६
 सा पार्वती रुद्रपत्नी खगेन्द्र (उ) २८.२
 सापि प्रदक्षिणं वक्ते (उ) २०.१७
 सान्नवक्रगदा शंख (आ) ४५.७
 सान्न्य जैव गदा चक्र (आ) ४५.१०
 सा भार्या या गृहे दक्षा (आ) १०८.१८
 साम गायः शिवोद्देशात् (प्र) ४०.४३
 सामर्थ्यान्वाच विदुः (आ) १६०.६०
 सामवेदोः ह्ययं वच (आ) १५.११८
 सामान्य मंडलं न्यस्त (आ) १२६.२
 सामान्यं कठिनोक्त्य (आ) १२.२२
 सामान्य लक्षणतोषां (आ) १५६.१६
 सामान्य लक्षणं पदचतुः (आ) १११.८
 सामान्यहेतुः शोधानां (आ) १६२.२५

सामुद्रं तैश्वयंशारी (आ) १६१.८	सावित्री वा जपेद्विद्वांस्तवा (आ) ५०.४७	सितारुणहरिदाभा नोल- (आ) ११.३७	सीसकं तु भवेत्प्रैतं त्वय (मे) ४०.३३	सुखस्य दुःखस्य (मे) १५.८६
साम्प्रतं सान्नि के (मे) ३४.११२	सा नै विलं विष्णुपादार- (उ) २३.१२	सिद्धसेनेषु तीर्थेषु (आ) २१३.१४६	सुकथमल नवरंछैः सवतं (उ) १६.३३	सुखस्यानन्तरं दुःखं (आ) ११३.६२
साम्यस्वापच तर्षयोषितर्ष (उ) ५.२३	साधुणी कलुषे रक्ते (आ) १४७.१४	सिद्धयोगस्यज्जन्मेह (आ) १०३.५	सुकुमाराद्दृष्ट कैतु (आ) १३६.१४	सुख स्वरूप बायोपच (उ) १६.८७
साम्यावस्था गुणाकृता (आ) २३५.२०	सास्त्री या न मर्दं (आ) ११५.५५	सिद्धानां कारणं चैव (आ) १५.५८	सुकुमारी कुमारी च (आ) ५६.१७	सुखहर्षादिकं किञ्चि- (उ) १६.५६
साम्यावस्थागुणानां च (उ) ४.३६	सा हानिस्तन्महाच्छिदं (आ) २३०.२२	सिद्धानां प्रीति जननं- (आ) ८४.६	सुकृतं दुष्कृतं वापि (प्र) १५.४	सुखास्तुप्रस्य सततं (आ) ५०.५
साम्यकाले श्रीनिवातस्य (उ) २५.२८	सिहस्थानं गजं दृष्ट्वा (आ) १६६.१५	सिद्धार्थकं वचा द्विषु (आ) १६३.३	सुकृतस्य प्रभावेण (मे) ४६.१	सुखी पुत्रसमायुक्तः स (आ) ६३.११
सायमनिश्च मत्पुत्रत्वा (आ) ३६.४	सिहस्थाने ध्वजं (आ) १६६.१२	सिद्धिं ष्टं द्विर्घतिलंस्मो- (आ) २१.३	सुकृतस्य प्रभावेण (मे) ४७.३७	सुखोत्कर्षयश्च सर्वेय (मे) ३७.६
सायुधा धावमानाश्च (मे) १८.२३	सिहस्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ) १६६.१४	सिद्धिर्भवतु मे नित्यं (आ) १६४.२३	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुखोदय स्तथा नन्दः (आ) ५६.२
सारब्बाद्याः सटश्चैव (आ) १३६.५६	सिहस्थाने स्थिते सिद्धे (आ) १६६.१३	सिद्धिः स्वाभाविकी कृद (आ) ५५.४	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुखापलक्ष्यश्च सदा (आ) ७३.१३
सारः सारप्रियः सौर (आ) १५.६५	सिहासन महादिव्यं (मे) ६.३८	सिद्धिश्चरं च सपुत्र्य (आ) ८६.३४	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम मल भीतं (मे) ६.१७
सारात्सारतरं सत्त्वं (आ) २.१२	सिहास्य वृषवासा- (आ) २०४.५२	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सारात्सारतरं व्यास (आ) ८२.१	सिद्धिं चाप्रवत्कन्या (आ) ६.४३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सारा हि लोकेषु भवेत् (मे) ४८.१६	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सारिणोऽखयदाब्ज्याय (आ) ४५.८	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सार्द्धं मासं तु वैषम्य (मे) ४०.१३	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
साङ्गीतप्रमाणेन (आ) १५६.६	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सार्षपं क्रमिपाण्डुधनं (आ) १६६.४८	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सार्वभौमं ययाकोनं (आ) ८३.६३	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सार्वभौमं वापि काम्यधि (आ) ११३.४	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६
सावित्री पतिता ब्राह्म्या (आ) ६४.२४	सिद्धिं च वृषिचके षट् च सप्त (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकृतादुल्लसो भोग- (मे) ३२.१२६	सुगन्धम पचन्मय (आ) २०६.६

सुदर्शनं सहस्रारं दक्षिणे (आ) ११.२३
 सुदर्शनश्च परमः प्रद्युम्नः (उ) २८.३४
 सुदर्शनस्य चक्रस्य (आ) ३३.२
 सुदर्शनस्य पूजां मे (आ) ३३.१
 सदधानाया मलं तु (आ) १७७.८५
 सदासस्य च सौवासो (आ) १३८.३५
 सुदिग्गजान्स्थापयित्वा (उ) २६.२३
 सुदुर्लभं तस्य भूतेश्वर (उ) २३.१७
 सुदर्लभो वायुतीर्थं शिषको (उ) २६.५२
 सुद्योर्बहुगीतः पुत्रः (आ) १४०.२
 सुधाच हरितालश्च (आ) १८१.६
 सुधोतः प्रसूतः सिन्धुः (आ) १६६.५७
 सुनन्दकः कुकुद्भद्र (आ) २०४.४१
 सुनयाद्वित हव्यस्तु (आ) १३८.५६
 सुनागपाशं हि गले च (उ) २८.१०४
 सुनासिकं सुन्दुतं (उ) १८.४४
 सुनेवः क्षेत्रवृत्तिश्च (आ) ८७.५५
 सुन्दरेण च रूपेण प्रविष्टो (उ) १७.४०
 सुपर्णः कृतजिह्वश्च (आ) १४१.७
 सुपर्णं ऋणु बध्नामि (त्रे) ६.२

सुपर्णी च महापर्णी (आ) १५.४८
 सुपान कस्तूब च पान (उ) २६.६१
 सुपाश्वत्सु ज्यो जातः (आ) १३८.५५
 सुपिष्टायाः प्रदातव्यः (आ) २०१.२७
 सुपीडनं सर्वदा मत्तुं वर्ये (उ) २६.२३
 सुपुष्पगंधा नापिता ते (उ) २१.१०
 सुपुरा वं कापुरुषाः (आ) ११५.३८
 सुमिहन्तं पदं क्ष्यातं (आ) २०४.२
 सुपत्ना वर्षं सहस्रं स (आ) २२४.६
 सुप्यते तुष्टत इव (आ) १४६.१७
 सुप्रीतास्ते कथं श्रेताः (त्रे) २२.२
 सुवाहुशूर सेनो च (आ) १३८.४०
 सुवैषादीन् राजमुड (उ) २८.८६
 सुमतिः सुबलो नीतो (आ) १४१.११
 सुमासलं कथं धूमं (आ) ६५.१०३
 सुमित्राणो दशरथाज्जातो (उ) १८.६
 सुयज्ञश्चैव ब्राह्मण्यो (उ) ७.१२
 सुरमाद्यं द्वितीयं च (आ) ११.३५
 सुरसो वीजकश्चैव (आ) २०४.३५
 सुराणां च प्रतिश्रेष्ठः (आ) १५.२७

सुराणां सुरभोग्याश्च (उ) १७.४७
 सुरापः स्वणहारी च (आ) १०४.५३
 सुरापी व्याधिताद्वेष्टी (आ) ६५.२१
 सुराप्यस्पातम धातिन्यो (आ) १०६.७
 सुरासुरनिहन्त्रं च सर्वं (आ) ३४.५२
 सुरासुराणामुदधि मध्नात (आ) १.२४
 सुरासुराचिचता यत्र गणा (त्रे) १.१३
 सुरेज्यः पुरतः कार्यो (आ) ४६.१४
 सुललितं भूषणं (उ) २१.६
 सुवर्णं चित्रं वसनं वसानं (उ) २५.५
 सुवर्णं द्रव्य माहृत्य मूर्ति (त्रे) २७.४४
 सुवर्णं भार निष्पला (त्रे) ४.१३३
 सुवर्णं मणि मुक्तादि (त्रे) ३४.६
 सुवर्णं मुखरो तोरमारभ्य (उ) २६.२५
 सुवर्णं वर्णं वाक्चैव (आ) १५.४६
 सुवर्णो मुनया वस्तु (आ) ७३.१७
 सुवृष्टी कृष्णिनायश्च (त्रे) २०.२६
 सुवेत्तावस्मितरश्मि च (आ) १४३.४१
 सुवैधं पुरुषं दृष्ट्वा (आ) १०६.३७
 सुशब्जं सुगदा व्यारिष्यते (आ) ४५.६

सुशान्तेष्व पुरुजोता (आ) १४०.१८
 सुश्राव नित्यं सत्पुराणानि (उ) २३.७
 सुसंगकाते स्वास्त्रियश्चैव (उ) २६.६३
 सुसत्तमं परमं श्रीनिवासं (उ) २३.४४
 सुस्यमानि चास्त्राणि (आ) ११२.२१
 सुसमाहितचिन्तेन (आ) १८५.७
 सुसूक्ष्मरूपश्च सदा- (उ) १६.१५
 सुहृज्जनैः पुत्रभिर्नादि (उ) २३.२१
 सुहृत्स्वजन वन्धुनं (आ) १०६.१३
 सुकुरे ब्रह्महा मज्जेत् (त्रे) ३.५६
 सुक्ष्मात्सूक्ष्म ज्वरेष्वेष्टु (आ) १४६.६४
 सुक्ष्मेण रूपेण च कारणं (उ) ३.३०
 सुक्ष्मैलापिष्पली कुष्ठत् (आ) १७४.६
 सुचितं सर बागस्य (त्रे) ८.१६
 सूचिता बहुवो ज्ञेन (त्रे) २२.४३
 सूचीक्रकचक्रात- (त्रे) ७.१७
 सूतकानां विधि ब्रूहि (त्रे) ३६.१
 सूतकान्ते ततः पुनः (त्रे) ३५.२४
 सूतच्छ्रुत्वा शौनकस्तु (आ) २४१.४३
 सूतजानासि सकलं वस्तु (त्रे) १.३

सूतजानासि सर्वं त्वं (आ) १.६
 सूतं पौराणिकं शान्तं (आ) १.३
 सूताय्या हृच्छिरोवस्ति (आ) १७२.११
 सूतिकायां मृतायान्तु (त्रे) ४.१७२
 सूतिवातेः समाकृष्टः (त्रे) ३२.३३
 सूत्रमीधं रत्नमर्थं वस्त्र- (आ) ४८.३१
 सूत्रनाम्नस्त्वया वायोः (उ) १७.५
 सुपस्य सारं परमान्तस्य (उ) १४.१२
 सूर्यं कोटि प्रतीकाशं (आ) ३४.५६
 सूर्यं क्षेत्रं भवेत्सिंहः (आ) ६०.८
 सूर्यं पुत्रो बहेष्पली (आ) ५६.३२
 सूर्यः शिवो गणो देवी (आ) ८१.३३
 सूर्यः सोमो मंगलश्च (आ) १०१.२
 सूर्यस्य कथिता पूजा (आ) ३६.२२
 सूर्यस्य कथितो वंश (आ) १३६.१
 सूर्यादि परिवारेण (आ) ६.७३
 सूर्यादि पूजनं ब्रूहि कृतं (आ) ७.१
 सूर्यादि पूजां बध्नामि (आ) ७.२
 सूर्यादि शिवदुर्गा श्री (आ) २०१.३६
 सूर्यचित्तं विधातव्यं (आ) १७१.६७

श्रीगरुडमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

११५

सुवैष्णु द्वादशस्वको (उ)	५.२६	सेवनाकृतपिण्डानां (आ)	८१.३	सापान देशे यः पुराणं (उ)	२४.३	सोष्माणो ब्रह्मर्षी लोष्ण (आ)	१५६.३७	स्कावं पापं वामनं वै (उ)	१.५३
सुव्यं द्रुव्योमि वल्लो (आ)	२३५.२	सेषादिकं प्रविहायैव (उ)	२८.११०	सोपानभूतं मोक्षस्य (मे)	४६.१५	सोहं हि कर्मकरणे निरतः (उ)	७.६६	स्तनयोहं दि कण्ठाब्ध (आ)	३५.७
सुव्योदये नास्ति यथा (उ)	१२.४०	सेषां कर्तुं विच्छतो (उ)	१८.२७	सोपानानां महिमानं च (उ)	२४.५	सोकरं मयुरा यय निस्त्रं (मे)	६.६४	स्तने समये दुःखं वा (आ)	१६०.२१
सुव्योदये मृतिस्तस्य (आ)	१४२.२३	सेषति ऽपि सदा तथिह- (मे)	३६.१६	सोपानानां शतार्थत (उ)	२३.४७	सोदामिनी विस्फुरिताभि (आ)	६८.५२	स्तनोः सरोभावशुभां (आ)	६५.१६८
सुव्याय वायुना तत्र (मे)	६.१६	सेह कीर्तिमवाप्नोति (आ)	६५.२३	सोपास्य पताकस्तु (आ)	५८.२५	सोभाग्यं धनुषि स्याच्च (आ)	६२.७	स्तन्याभाव पयश्छाग (आ)	१७२.१५
सुव्यं ब्रह्मनिषादेवान (उ)	१३.२	सैनापत्य शौर्ययुद्धं (आ)	६२.१७	सोभाजन पवरसं (आ)	१७७.१	सोभांजनस्य मूलं च (आ)	१७७.५०	स्तम्भनाशोपणं स्वप्नः (आ)	१६६.१६
सुष्टि कर्तुं गुणान्वीड (उ)	१६.५	सोऽति सारो ऽतिसरणा- (आ)	१५७.१६	सोमकुण्डे नरः स्वात्मा (आ)	८३.७६	सोमनस्यमस्तु अस्विन- (आ)	२१८.२६	स्तम्भमयी तनुं वाचं (आ)	१५१.६
सुष्टि कर्तुं मनो दधे (उ)	१३.४	संश्रवञ्च महादेव (आ)	१८५.१६	सोमग्रहे सूर्यसमागमेपि (मे)	४८.२६	सोराष्ट्री मृत्तिकाक्षारं (आ)	२०४.६३	स्तुतः प्रीतो भवति वं (आ)	५३.१०
सुष्टि कृता स्वया पुर्व (उ)	१०.४८	संश्रवञ्च महादेव (आ)	१८५.१६	सोमघातस्मिन्तृणान् (आ)	८६.५७	सोरि प्रकाशे च यथैव (उ)	१२३.५	स्तुतं नु पूजितं मेऽव (आ)	२३४.५०
सुष्टिश्च प्रलयश्चैव (उ)	१०.५२	संश्रवं कृष्णलवणं (आ)	१८०.५	सोमनाथं समस्यज्यं (आ)	८६.३१	सोवर्चलं यवक्षारं (आ)	१७६.७	स्तुति स्मरण पुत्रादि- (आ)	२३८.११
सुष्टि संहार कर्षं च (आ)	१२.३३	संश्रवं च तदद्वैतत्वेतत् (आ)	१७७.६	सोममीशान मेवं वं (आ)	३४.४५	सोवर्चलं यवक्षारं (आ)	१६२.१५	स्तुत्या तूष्णीं स्थिताः (उ)	६.२३
सुष्टो ज्ञाते स्वोत्कर्षो (उ)	२.४	संश्रवं च वषा हिम (आ)	१७६.१२	सोमराजस्य बीजानि (आ)	१६०.१४	सोवर्चलं विबन्धन्- (आ)	१६६.३३	स्तुत्या तेन ज्ञानतस्व (उ)	२४.२३
सुष्टो प्रलयकोशेपि (उ)	४.२६	संश्रवं रजनी द्वे च (आ)	१७७.८	सोमवारे चतुर्थ्यां च (आ)	१२६.२०	सोवर्चलं संश्रवञ्च (आ)	१७०.१८	स्तुत्या ध्यायेत्तद्बुद्धये (आ)	३१.३०
सुष्ट्वा ताश्च न (आ)	२१०.१६	संश्रवं त्र्युषणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमः शल्लं ददो ताशां (आ)	६५.१६	सोवर्णं रोम्य ताश्रं च (आ)	४२.३	स्तुतोत्त चागया स्तुत्या (आ)	३१.२४
सुष्ट्वा नुदराद्याश्च (आ)	४.३१	संहसिकपारलौकिक (आ)	६६.२३	सोमस्य पुत्री पूर्वस्यं (उ)	२३.१	सोवर्णं शक्तिो नाम ततो (मे)	४४.२८	स्तुतोत्त चागया स्तुत्या (आ)	३१.२४
सुष्ट्वा ब्रह्मणं प्र रयेत् (उ)	२.६१	सोऽपि मोहिमापनो (आ)	२२५.१६	सोमस्य भगवान्मन्त्रं (आ)	६.३२	सोवर्णं राजते ताम्रं (आ)	४३.१३	स्तुतुं चोर्वो विष्णु (उ)	१८.५७
सुष्ट्वा युक्तं बीजशानिः (उ)	१५.५	सोऽप्योला चाति (आ)	१६१.१५	सोमस्य ये दक्षिण्य ये (आ)	८६.३१	सोवीर पंच प्रस्यं च (आ)	१६२.४६	स्तोयी सर्वे वेद विदे (आ)	२२९.५३
सुष्ट्वैत शक्तिं सर्वं (मे)	१७.६	सोऽप्योला चाति (आ)	१६०.४६	सोमं विरिण्यादि समस्त (उ)	१५.७	स्कन्धा बिस्वजन्माभिश्च (आ)	१२३.६	स्तौमस्य तुल्यसंपात- (आ)	१६८.१२
सुष्टु (एतं सामादि) (मे)	१५.८	सोऽप्यैव वातनाः सन्वा (मे)	४६.११	सोमं वमशान वसति (उ)	१८.१६	स्कंधाः सुपुष्पाः सकलाश्च (आ)	१८.४	स्तोतुं गुणास्त्व हरे (उ)	६.५४
सुष्टुते वागिनाश्च (आ)	१६०.५०	सोऽप्यैव वातनाः सन्वा (मे)	४६.११	सोम मेतु तु भिर्जयस्त्वं (उ)	१८.११	स्कन्धास्थिते घनपति (आ)	६०.२३	स्तोतुं सुमुखविशतोऽपि (उ)	७.७७

स्तोत्रं तत्सं प्रवक्ष्यामि (आ) २३३.१	स्त्रीविष भूतस्त्रीकृते (उ) ३.२२	स्थानस्थितस्य पद्यस्य (आ) ११५.७१	स्थिरचित्तः स्वरः सूक्ष्म (आ) १६८.३४	स्नानमानेन यत्रासु (प्रै) ६.७६
स्तोत्रं ध्वज्य संप्रस्था (आ) ८६.७३	स्त्रीभिर्मनुर्बन्धः (आ) ६५.२४	स्थानस्थितानि पूज्यन्ते (आ) ११५.७३	स्थिरनीलाकणशिरा (आ) १६१.३२	स्नानमेव क्रिया (आ) २१३.११४
स्तोत्रं ज्ञानेन च नरो (आ) ८६.७०	स्त्रीमद्यमांस प्रियता (आ) १५२.११	स्थानाच्युतमनुकृतं वा (आ) १५८.१७	स्थिरा विदारिमग्धा (आ) २०४.२	स्नानयोनोपवासिण्या (आ) १०५.५६
स्तोत्रं ज्ञानेन यः (आ) २३४.५१	स्त्रीयुक्तः शिष्टरे (आ) १७२.३२	स्थानाकल्पितं मन्त्रयतः (आ) १५८.३३	स्थूलजंघो यदा रामः (आ) ११३.२६	स्नानं कुक्षं यथामार्ग्यं (उ) २६.१३४
स्तोत्रं तुष्टाव पक्षीय (प्रै) ७.६८	स्त्रीरजः पतितं मध्ये (आ) २२२.४७	स्थानाग्न्यनेकानि कृतानि (प्रै) ४८.८	स्थूलवेहेन्द्रियाश्चित्त्या (आ) १६७.५१	स्नानं कुर्यात्ततो वर्त्त (आ) ३१.१६
स्थितः पुनस्तु मे (प्रै) ४.१३०	स्त्री राज्ञाः सौम्या (आ) ५६.१७	स्थानेष्वेव प्रयोजितव्या (आ) ११०.११	स्थूलत्विगो दरिद्राः स्यू (आ) ६३.१०	स्नानं कुर्वति ये तम तेषां (उ) २६.३६
स्थित्या दह्यन्त शयने (प्रै) ३४.६२	स्त्री रूपस्माद् बह्वर्जं (उ) ३.१८	स्थापनं तुष्टदमनं द्वयमेव (उ) १६.७४	स्थूलांशुसीभिनिः स्वाः (आ) ६५.४०	स्नानं कृत्वा तत्र तीर्थं च (उ) २४.७२
स्थित्या स्त्रियश्च संयोग (उ) ३.२०	स्त्री रूपवान्यदि न स्यात् (उ) ३.१७	स्थापयित्वा चिताभूमौ (प्रै) ४.५६	स्त्रीर्यव्यायामसंतोषं (आ) १६८.२६	स्नानं कृत्वा शेषतीर्थं (उ) २६.१२४
स्थित्योऽप्येन मार्गेण (प्रै) २.८६	स्त्रीरूपाणां नमनं कार्यं (उ) २४.१०१	स्थापयेत् पुरुषं हेमं (प्रै) ३४.८५	स्तातप्रियोजितवास्तथात् (प्रै) १०.३५	स्नानं दानं जपो होम (प्रै) ३५.४५
स्थित्योऽग्न्यन्वतं कर्तुं (आ) ११२.१४	स्त्री रूपेभ्यो नमनं कार्यं (च) २४.६६	स्थापयेद्ब्रह्मवर्णानि (आ) १०१.५	स्तात्वा कनकते तीर्थं स (आ) ८१.३०	स्नानं यः कुस्ते ह्यत्र सा (उ) २७.२४
स्थित्यो नश्यन्ति रूपेण (आ) ११६.७	स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यं (उ) २४.१००	स्थाप्यं गृहप्रवेशाय च (आ) ६२.१६	स्तात्वाचातोऽर्चयित्वा तु (आ) १३६.११	स्नानं वर्त्तं तथा चार्त्तं (आ) ३२.२६
स्थित्यो नश्यन्ति गच्छन्ति (प्रै) ३४.२३	स्त्री रोगादि चिकित्सा (आ) १७२.१	स्थावराः क्रमयथाजाः (प्रै) ४६.११	स्तात्वा देवान्पितृवर्चं (आ) ६६.११	स्तात्वाचमनजलेषु रक्षा (आ) ७१.२५
स्त्रीणामपि विद्योषेण (प्रै) १३.३	स्त्रीशुद्ध पतितानां तु (आ) १२८.३	स्थितानि तान्यसा- (आ) १५६.५४	स्तात्वा पीत्वाभुते सुप्ते (आ) ६७.६	स्ताने चरितमित्येतं (आ) २१३.१४३
स्त्रीणां कुलोद्देश्य कलो- (उ) १६.४१	स्त्रीषु गम्यासु सक्ताः (आ) ६५.७३	स्थिता विप्रास्तदाश्रया (प्रै) ८२.१२	स्तात्वा प्रेतानिलादो तु (आ) ८५.१	स्तानेन क्षुचित्ता प्राप्ति (प्रै) ३२.६५
स्त्रीणां गर्भं विनाशः (प्रै) २०.२४	स्त्रीषु राजानि सपत्न्य (आ) ११४.४६	स्थितिरस्यस्य पादस्य (प्रै) १०.७६	स्तात्वा योऽप्यस्य गृही- (आ) १२१.५	स्तायान्नदोष मुद्रसुषोचं (आ) ५०.३
स्त्रीणां द्विगुण आहारः (आ) १०६.३३	स्थितिर्ले पूजयेद्देवं (आ) ३३१.७	स्थिते पाद्वे च शम्भोदे (आ) १५२.१५	स्तात्वेवं वाससो घोते (आ) २१४.३०	स्तायबद्धाश्चिरार्णं (प्रै) २७.१७
स्त्रीणां समं शिरः (आ) ६५.१४	स्थितयोर्द्वयसं तत्प्रमाण (उ) २६.८४	स्थितौ तत्र निमित्तं च (उ) ३.२१	स्तानकाले स्मरेद्दृष्टु (आ) ५०.४४	स्तित्यकडम्ब लवण (आ) १५४.१६
स्त्रीयोषा विरूपासु (आ) ६५.१२१	स्थले स्थले एव मेवापि (उ) २४.६	स्थित्वा कुण्डसंयोज्य (आ) ४८.५६	स्तानमग्न्य प्रदानेन (आ) ३४.२६	स्तित्य प्रसन्न वस्त्रत्वं (आ) १४६.१८
स्त्रीपुंसयोः प्रसङ्गेन (प्रै) ४६.३०	स्थानमैतदं क्षत्रियाणां (आ) ४६.२५	स्थित्वा चैव तथाकांक्षे (प्रै) १७.१६	स्तानदानोपचारेण (उ) १.१५	स्तित्यश्वा विष्णुद्धाः समरा- (आ) ७५.३
स्त्रीपुंसां लोके (प्रै) २६.३	स्थानं सप्तक्षत्रीणां च (आ) ४.३८	स्थित्वा चैव परे तत्त्वे (आ) ४८.५६	स्तानमन्वेतैर्नैर्नैर्नमजिनं (आ) ६४.६	स्तित्योऽसितो मेव (आ) १६३.२०

स्निग्धोन्नतौ ताम्रनखौ (आ) ६४.१४
स्नेहञ्च तत्समं क्षीरं (आ) १६८.५०
स्नेहं प्रदिग्धः प्रतिभाति (भा) ७०.२४
स्नेहस्वेदावनभ्यस्व (आ) १६०.३६
स्नेहोत्थरावः स्खलिताक्षर (उ) ६.११
स्पर्धागवाक्षकोपेतो (आ) ४७.३६
स्पर्शतत्त्वाभिमानितु (उ) ५.४३
स्पर्शं गवां चैव सदानीषां (उ) २६.४३
स्पर्शकाहारसंगति (आ) १६४.४१
स्पष्ट दोष मलच्छोर वज्रं (आ) ६८.४१
स्पष्ट स्वरूपेण यथा (उ) १६.२०
स्पृष्ट्वा नत्वा नारसिंह (आ) ८६.२६
स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा हरि (उ) १८.४२
स्फुटितानि विशीर्ण (आ) ६८.२८
स्फोटः शीथज्वररुजा (आ) १६३.२३
स्मं स्मं मणिबन्धाय नमः (आ) २६.२
स्मरणं विस्मृतार्थस्य (आ) २३६.१६
स्मात्स्नं लोकानजयच्छीतेन (प्रे) ६.५३
स्मितेकूपे गण्डयोश्च (आ) ६५.११६
स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं (आ) ४६.२७

स्मृतेश्चाङ्गिरसः पुत्रा (आ) ५.१२
स्मृत्यर्थकर्मणि तथा (आ) २०५.१६
स्मृत्यस्तत्र प्रयान्त्यस्थ (प्रे) ३२.६३
स्मृत्वा स्मृत्वा वासुदेवस्य (उ) १८.६०
स्यात्कृष्णतारकाक्षाणां (आ) ६५.७०
स्यादन्नं वार्षिकं यस्य (आ) ६६.३१
स्यादुशीरं मृणालञ्च (आ) २०४.३१
स्यान्मणि गुणनिकरो (या) २०६.२६
संसनी कफवातघ्नी (आ) १६६.२३
स्रवत्येष दिवारात्रो (आ) २१३.५५
स्रवन्ति सहसा रक्तं (आ) १५६.४५
स्रष्टाघाताविमुविष्णुः (आ) १६३.३
स्रोतस्तु सकफतेन (आ) ५४.१५
स्रोतोमुखेषु रुद्धेषु (आ) १५२.२०
स्वकर्म धर्माजित (आ) १०६.४३
स्वकर्म ब्रुद्धस्य तदा (प्रे) ४६.३३
स्वकुलं र्पिडये त्येतः (प्रे) २०.१५
स्वखंडितशरीरन्तु (प्रे) ७.२४
स्वगोत्रघातकश्चैव (प्रे) २०.४०
स्वगोत्रेऽप्य शुचिस्ता (प्रे) २६.१२

स्वजात्युचितवाक्येन (प्रे) ६.२१
स्वतंत्रतन्द्रालनसता (आ) १६१.६
स्वतंत्रः स्वाश्रयेदुष्टः (आ) १६०.४०
स्वदत्तं परदत्तं वा (प्रे) १४.३३
स्वदत्तां परदत्तां वा यो (प्रे) ४२.१५
स्वदंष्ट्राग्रे स्थापयित्वा (उ) २६.३२
स्वदारनिरतश्चैवस्त्रियो (आ) ६५.२७
स्वदारभोगेकेवलां (उ) १२.३१
स्वदेहधनदारादिनिरता (प्रे) ४६.५५
स्वधर्मणः सुतपसोहरितो (आ) ८७.५२
स्वधर्मणोऽवोद्ध्वंगति (प्रे) ४६.३५
स्वधार्जितसंज्ञकस्त- (आ) १३६.४०
स्वधान्ताः सर्वपितरः (आ) २३.४
स्वधावाचनमाशीश्च (प्रे) ४.४६
स्वनरः स्वागताज्जज्ञे (आ) १३८.५७
स्वपुत्रस्वकलत्राणि (प्रे) २३.४
स्वपुरुषभिवीक्ष्य (आ) २२७.२५
स्वप्नमधेयु पक्षीन्द्र (प्रे) २३.१०
स्वप्नं सुषुप्तिः करणो- (आ) २४०.१५
स्वप्नाध्यायोमेमंयस्तु (प्रे) २१.३४

स्वप्नान्पश्यत्यसौ (आ) २३५.१३
स्वप्नेऽपिनाम स्पशतो- (आ) २२८.१३
स्वप्नेऽसम्बद्धवाक्यादि (आ) १५५.२२
स्वप्ने नरो हि नगडैर्- (प्रे) २३.६
स्वप्नेनेवाभिभवतिन (आ) १५५.१३
स्वप्नेयोभुज्यमानस्य (प्रे) २३.७
स्वप्ने सत्यं परिज्ञाय (प्रे) २१.७
स्वप्रकाशं निराकारं (आ) ४४.४
स्वप्रश्नोत्तराद्धान्तमेव (प्रे) ४६.११७
स्ववीजंमूर्तिरूपन्तु (आ) १६७.३६
स्वभक्तवर्यं प्रविहाय (उ) २८.१३२
स्वभोगभार्यासत्य (उ) १२.२६
स्ववेश्म पुनरागत्य (प्रे) २०.८
स्वयमेव तु यो दत्त्वा (प्रे) ४२.११
स्वयं च शून्य हृदयः (प्रे) १६.३८
स्वयं चान्यमना भूत्वा (आ) २.५६
स्वयं ज्योतिरनाद्यन्तो (प्रे) ४६.७
स्वयंवरे मित्रविदा राज्ञां (उ) २०.५०
स्वयं स्वस्येन यदत्तं (प्रे) १८.१४
स्वयं हरिद्रा हारिद्रं (आ) १६२.४

स्वयोनिमध्यच्छवितुल्य- (आ) ६६.५
स्वरसेन च द्वर्वायाः (आ) १७१.३१
स्वरात्खं वृषमगज (आ) २०६.२८
स्वरूपाश्चमा ज्ञेया (उ) २६.४
स्वरूपा ह्यस्वरूपाश्च (उ) ११.२३
स्वरूपेरममाणं तमीश्वरं (प्रे) १.२१
स्वरेवं जुहुयादनो (आ) ३७.६
स्वर्गं गतो च पितरौव्रतं (आ) १३२.१८
स्वर्गं जीवा सुखं याति (प्रे) ३०.३८
स्वर्गस्थं नरकस्थं (प्रे) ३०.३६
स्वर्गाच्च नरकात्पुनः (आ) २२५.६
स्वर्गादीनां च कर्ताहं (आ) २.४३
स्वर्गेऽपि दुःखमनुले (प्रे) ३२.७५
स्वर्णचारेः कुमिः कीय्युः (आ) १०४.२
स्वर्णरेखा समायुक्तः (उ) २६.६७
स्वर्णशृंगीरोप्यखुश (प्रे) ४७.२६
स्वर्णपिप्पल पात्रेणवत्सो (आ) ६८.७
स्वर्णहारीद्विजोराज्ञे (आ) १०५.२७
स्वर्धन्याः परमाप्नोति (आ) ४४.६
स्वल्पायुषो बहु (लघु) (आ) ६५.१११

स्वल्पेनापि हि विज्ञेन (मै)	१४.१०	स्वाद्यम्लनवणास्तिग्ध (आ)	१६८.६	स्वाद्यम्भुवाद्या मूनवोहर्हि (आ)	११.१	हत्वाश्वं राक्षसांश्चक्यान् (आ)	१४३.३५	हरितस्य सुतश्च (आ)	१३८.२६
स्वल्पाद्गुपि बस्त्राञ्च (मै)	२५.१३	स्वाधीनवृत्ते साफल्यं (आ)	११५.३७	स्वाद्यम्भुवो मनुर्वचः (आ)	५.२३	हत्वा स राक्षसं सीता (आ)	१४२.१३	हरितालं बंधं चूर्णं (आ)	१८१.७
स्ववाचा वदतेयस्तु (मै)	२३.६	स्वाध्यायमन्वहं कुर्यान् (आ)	६६.१५	स्वाहाकारो मंत्ररूपि (उ)	२६.३०	हनस्तस्मः स तेन (आ)	१६६.२६	हरितालं यथक्षारं पत्रांग (आ)	१७६.१
स्ववामहस्ते वेणुपात्रं (उ)	२८.६५	स्वाध्याययुक्तो होमेन (मै)	२२.२३	स्वाहानंतरको ङोयो (उ)	५.५४	हनुपांश्च तदा जज्ञे (उ)	१६.६२	हरिद्राग्नेकवारञ्चस्नुही (आ)	१८६.१०
स्ववामहस्ते वेणुपात्रं (उ)	२८.११२	स्वाध्यायवाग्व्यानशीलः (आ)	१०२.४	स्वाह्रां विनिर्मये ब्रह्मा (उ)	१३.३६	हन्यंस्यानुन्नतं चास्ति (उ)	२२.७	हरिद्राकृच्छलवणं (आ)	१७३.२१
स्ववृत्तिहरणं यच्च (मै)	२०.३३	स्वाध्यायः स्यान्मंत्रजाय (आ)	४६.३३	स्वाहोच्चारणतो देवान् (आ)	८८.६	हन्तिस्वन्नम साध्यं च (आ)	१७१.२६	हरिद्राभेदवर्णाश्रस्त (आ)	१४७.७६
स्वशास्त्र विहितैः प्रान्ते (आ)	४८.५४	स्वाध्यायाग्निमुत्तत्यागो (आ)	१०५.१७	स्वेच्छया ताक्ष्यमरणं (मै)	४४.१	हन्तीयं सुकृता येया (आ)	१६६.५६	हरिद्रा मलयं रास्ना (आ)	१७१.१७
स्वशास्त्र विहितैर्मंत्रैः (आ)	४८.७५	स्वान्ते मे दुर्धरापीडा (मै)	१.५६	स्वेदस्तापश्चयथाचः (आ)	१६४.३३	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रादाक्षजिम्बु (आ)	१७१.५५
स्वशास्त्र विहितैर्वर्णि (आ)	४८.८५	स्वाभिज्ञानञ्च मेदेहि (आ)	१४३.३३	स्वेदस्तस्मं यदा तस्य (आ)	१६६.२१	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्ति वाच्यं ततो (आ)	६६.२४	स्वामाहुतिमथाच्येयु (आ)	४८.७८	स्वेदस्तस्मं यदा तस्य (आ)	१६६.२१	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्तोत्येव तथाशयं (मै)	८.२०	स्वामिद्रोहकरा भिन्न (मै)	२७.४०	स्वेदेहमपि जीवोऽयं (मै)	४६.४५	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्मर्य तु यथोद्दिष्ट (आ)	२१३.३५	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	८.१	स्वेदेज्वलु संकृष्टे (आ)	१६१.४२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्मानाचलितश्चासौ (मै)	३०.२१	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वेन कर्मविपरीतेन (मै)	५.६४	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्मावस्थे णगेरेऽज (मै)	१६.३०	स्वामिन् परावर रमेण (उ)	१६.५८	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्मिन्नेरयते यस्मात् (उ)	२५.४०	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्त्ववर्णभ्रमाचार (मै)	४६.५८	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वस्ती च वागुदेवत्या (आ)	५६.५	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वातृक्केनोदधिना (आ)	५६.२०	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३
स्वाद्यम्लनवणास्तिग्ध (आ)	१४६.१८	स्वामिन्कृतेनापि ते दृष्टा (मै)	१०.३१	स्वे स्वे कर्मव्यभिचरतः (आ)	१०.६२	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ)	१८५.१८	हरिद्रा हरितालश्च (आ)	१६०.१३

हरिं विना श्वारपि देशकाले (उ) ३.२५
हरिं संस्थास्य देहाज्जे (आ) २३५.४४
हरिरेव यतोऽप्यासौ (उ) १.८०
हरिर्भागीरथी विप्राविप्रा (मे) ४७.४६
हरिमंयुतराण्याह (आ) ८८.१
हरिर्व्यासस्तेवैक एव (उ) १.८५
हरिवंश प्रवक्ष्यामि (आ) १४४.१
हरिष्णुकरयोर्वैत्र महायुद्धं (आ) १४४.६
हरिः स प्रथमं देवः (आ) १.१४
हरीनकीरणा शुण्ठी (आ) १७०.२६
हरीतकीकषायेण मृष्ट्वा (आ) १७६.२
हरीतकी कुष्ठवृणं (आ) १८३.१०
हरीतकी गवां मूर्ध्नैस्ते (आ) २०१.३२
हरीतकी प्रथमाणा (आ) १७०.२२
हरीतकीय वक्षारपिप (आ) १७०.५०
हरीतकी वचा तुष्टंशोष (आ) १८१.२२
हरीरकी शुं गवेरं (आ) १८३.६
हरीतकी सममुडा मधुना (आ) १८३.३
हरे कथयदेवेशः देव देवः (आ) २.३३
हरेः यथा दुलभामर्त्यं (उ) १६.१६

हरेः प्रणामं त्वितिकर्तव्यं (उ) २०.५
हरे त्युनत्वाजंगमानुज (उ) २८.१०१
हरेः प्रीत्यर्थं कुरुते सौ (उ) १२.५
हरे मुरारे स्वापहोनाद्य (उ) २.६४
हरेरनंतरूपाणां स्त्रीरूपाणां (उ) ३.२३
हरेर्गुणामर्बविशेष- (उ) १६.१७
हरेर्नामांश्च पूर्व गुणत (उ) २४.४७
हरेर्विरोधं न करोति (उ) ६.३८
हरेः श्रुत्वाऽऽजवीद् ब्रह्मा (आ) २१३.१
हरेः श्रुत्वा हरो गोरो (आ) ६७.१
हरे सदानामित्वावह (उ) १८.४
हरे स्वरूपं न विजानाति (उ) १२.७
हरेः स्वरूपे च तथा प्रपंचा (उ) १२.४
हरो मेहयुतवाचच (उ) १६.८८
हर्यर्पणाद्रहितं नामकस्मात् (उ) २०.१३
हर्यर्पणाच्च निद्रुम्भो (आ) १३८.२३
हर्यर्पणात् भूज्जालो (आ) १३८.४६
हर्याज्ञया सवालोकान् (उ) १८.१७
हलन्तश्चाभययुक्कुम्भा (आ) २०६.१५
हरीतकीचित्रं गच्छ (आ) १६०.१०

हविर्दुष्ट कुलद्राह्मं (आ) ११०.७
हविष्णान्नं शुभं मुद्रां (मे) ४.१२२
हविष्यान्नं शुभं मुद्रां (मे) ४०.२२
हविष्यान्नेन वैमासं (आ) ६६.३७
हव्येन तपिता देवाः (मे) २७.२६
हस्तवज्रं पलाशस्य (आ) १८६.५
हस्तो मूल्य एव समुवायु (आ) ६५.३८
हस्तादिनंतरं ज्योतिषं तु (उ) ५.१८
हस्तादि पंच ऋक्षाणि (आ) ५६.१६
हस्ताभ्यामुद्धृतैर्दमै (मे) २६.२६
हस्ताष्टकं तत्प्रमाणं (उ) २६.७६
हरितर्कणपातशस्य (आ) १७०.६६
हरितर्कणपलाशस्य (आ) १८७.१
हरितनः पुष्पमिदं (आ) १४०.६
हस्तो मयः द्वाकस्त्रं (आ) १५६.५
हस्तोऽर्कश्च मुखः पुण्ये (आ) ५६.४४
हस्ते तु बह्वेखाः स्पृशन्तीम् (उ) २२.४३
हस्तेन परिमार्ज्याम् (आ) २३.१५
हस्ता विरामको घर्मां (आ) २३.८३
हस्तोऽपि च गतोऽ- (आ) १६३.१२
हस्ते पादे उभरे कर्णयोश्च (उ) २२.५२

हस्ते बद्धं काष्ठयुक्तं (आ) १८६.१५
हस्ते बद्धा नाशयेष्वे (आ) १८४.१०
हस्ते सांगनिकाकन्द (आ) १७७.८१
हस्तो च मे सार्धं कावच (उ) २५.३१
हस्तो च विष्णोर्गृह (उ) २३.१३
हा नमः सर्वं मातृभ्यस्ततः (आ) २३.५
हा हृच्छिरो हं शिखा (आ) २३.१४
हा घ्रातः पुत्र तातेति (मे) ४७.७
हास्तं पुरमायुर्ध्वः (मे) ३.८८
हारिद्रं मूलनेत्रसं मुखं (आ) १६२.१७
हारिद्रं हरितत्वञ्च (आ) १६८.११
हारिद्रयं सर्वगान्धु (आ) १६०.४५
हावं भावं विलासं च (उ) १७.६
हास्यं परमहे यानं (आ) ६५.३०
हास्यावस्यं नतावस्थं (आ) ६१.४
हारिद्रोऽपि कपि (आ) २३६.२६
हिसन्ति यस्याहिरिणः (आ) ६६.१५
हिसा विरामको घर्मां (आ) २३.८३
हिक्काञ्च स गतोऽ- (आ) १६३.१२
हिक्का मध्योऽङ्गवाधुद्रा (आ) १५१.२

हिक्काय सशणं वक्ष्ये (आ) ६०.१५
हिक्कारोगनि ानञ्च (आ) १५१.१
हिक्काश्वास कुमिच्छ- (आ) १६६.५०
हिक्काश्वासी यथा तो (आ) १५१.१५
हिङ्गु तुन्दुकशुण्ठीभिः (आ) १६२.१२
हिङ्गु सैन्धवसंयुक्त- (आ) २८.२.१३
हिङ्गु सौ वचनं शुण्ठी (आ) १८२.६
हिङ्गु सौ वचनं (आ) १८५.२२
हितनामु पदेष्टा हि (मे) २१.२६
हिताय तव राजेन्द्र (मे) ६.१५
हिताहितं न जानन्ते (मे) ४६.५२
हिताहितविवेकाय (आ) १६६.१
हिताहितोपदेष्टत्वाद्- (उ) १६.४८
हित्वा च हरिन भावं (आ) ७.१४
हितव्यष्टयहो नायुर्भि- (मे) ३.२०
हिमं यचोष्ण माह्वार- (आ) १२७.६
हिमवत्युत्तरदेशे योर्व्यं (आ) ७६.१
हिम्यय वारोरश्च (आ) ६२.८
हिम्यय कशिपोर्हेता (आ) १५.७६
हिम्यय गर्भो भगवान् (आ) १६४.११

हरण्यं सपिरादित्य (आ) २१३.७५	हृत्पथमध्ये पुरुषं (आ) २३३.११	हृषीकेशाय महते (आ) १६५.४	होमद्रव्याणि वायव्ये (आ) ४८.२३
हिरण्याक्षः स्वयं दैत्यो (उ) २६.५	हृत्वाज्यञ्चैव मार्जः (आ) २२५.२५	हृष्यन्ति पितरः श्रुत्वा (अ) १०.२४	होमं कुर्व्याद्यथाशक्त (उ) १४.२२
हिरण्याक्षो मातरं प्राह (उ) २६.६	हृदयं मन्यतेस्स्यात् (आ) १५७.२६	हृष्येते चरणौ यस्य (आ) १६६.५२	होमं कृत्वाग्नेये दत्त्वा (आ) ४२.१५
हीनकल्पं न कुर्वति सति (आ) ६६.३३	हृदयं सततं वाच (आ) १५४.७	हृष्यं लिंगं मार्दवं (उ) २२.१६	होमवेदस्त्रयीनेन एव (आ) २२.१६
हीन जातो प्रजायते (अ) २.६७	हृदयादीनि पूर्वोदि (आ) ११.२१	हे कृष्ण हे माधव सास्वतो (उ) ३.४१	होमार्थं रक्षया विप्र- (आ) २०.१.३१
हीनजात्या च सम्बन्धो (अ) २०.२८	हृदादिकं नवशक्त्यो (आ) २४.३	हेतु लक्षण संसर्गाद् (आ) १६८.१३	होमो दैवी वनिर्भोतो (आ) २१३.१४५
हीनतृद् शिशिरद्वे भी (आ) १६२.७	हृदिक्कव स्वयम्भोजात् (आ) १३६.५२	हेतु व्याधि विपर्यस्त (आ) १४६.७	हृस्वं तथा वलुं (उ) २६.१०४
हीन दुर्जन संसर्गं (आ) १०६.१६	हृदि पथे विधानेन (आ) १६७.४५	हेतुवादि कास्त्वोच्यते- (आ) १४६.१२	हृस्वो अस्तद्युगाद्धनं (आ) ५८.६
हीनवर्णं बलोत्साहो (आ) १५६.४६	हृदि पाणि तले देहे (आ) १८७.७	हे पार्थ शीघ्रं वज्रकम्पा- (उ) २१.२६	ह्रींकारं सविसर्गञ्च (आ) १८५.६
हुंकारेभृकुटी नैव (आ) १११.३०	हृदि स्थितः स तमसा (आ) २३५.१४	हेमदानात्सुखं स्वयं (अ) ३०.१६	ह्रींकारश्च शिवः शूल (आ) २०.४
हुतभृष्टपमादाय दानवस्य (आ) ७८.१	हृदो गादि निदानं ते (आ) १५४.१	हेमन्ते द्वादशाब्दानि (आ) ८६.७८	ह्रीं श्रीं निवृत्त्यादि कला (आ) २५.५
हुताग्नां या समाकृद्धा (अ) २६.३८	हृदोगे हि त्रिभिर्दोषैः (आ) १५४.६	हेमयज्ञोपवीतां साक्षात् (उ) २५.७	ह्रीं प्रवर्तनशीलश्च (आ) १५.६६
हुत्वा सहस्र मेकैकं देवं (आ) ४८.८३	हृदोगो मुखशोषश्च (आ) १६७.४६	हेमशर्मा शर्कः दौघ्ये (आ) ६८.५	
हुच्छलं पाशवं शूलञ्च (आ) १६२.१०	हृद् व्यथा मलसंसर्गः (आ) १४७.१७	हेमादि प्रतिवद्धाः शुद्ध- (आ) ७६.३	
हुतमात्रे ण्ये ते तु (अ) ७.३६	हृन्नाभिरुक्माने च (आ) ४३.१७	हेमार्थं नागसंज्ञाभिर्- (आ) २०४.२२	
हुताभिकारां मलिनां (आ) ६५.१८	हृन्मद्योतु न्यसेद्विष्णु (आ) ८.१३	हेमस्तवंशेषु बहु (अ) ७.८१	
हुते काष्ठे च हारीतः (आ) २२५.२७	हृत्सलाटविसर्गाति (आ) १६.३३	हेम मातंगं सोराष्ट्राः (आ) ६८.१७	
हुत्कण्ठं तालुगाभिस्तु (आ) ६४.८	हृत्सलाटविसर्गाति (आ) १६.३३	हेम गवीनस्य च भक्षणं (उ) २६५.५८	
हुत्कण्ठं रोगः सन्निहः (आ) १५५.१७	हृत्सलाटविसर्गाति (आ) १६.३३	होतव्या मधुसपिथ्या (आ) १०.१.१०	
हृत्पथ कपिकाभक्ष्ये (आ) ४४.१८	हृत्सलाटविसर्गाति (आ) १६.३३	होतव्या मधुसपिथ्या (आ) १०.१.१०	
	हृत्सलाटविसर्गाति (आ) १६.३३	होतव्या मधुसपिथ्या (आ) १०.१.१०	

॥ इति शुभम् ॥

